DUKE UNIVERSITY

DIVINITY SCHOOL
LIBRARY



FRANK BAKER COLLECTION
OF
WESLEYANA
AND
BRITISH METHODISM

INSTITVTIO CHRISTIANÆ RELIGIONIS,

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Quæ ad ſuperiores editiones hâc poſtremâ, omnium emendatiſſima locupletiſſimáque recèns addita ſunt, ſtatim poſt ipſius authoris Præfationem ad Regem Chriſtianiſſ. inſerta ad lectorem admonitio breuiter indicat.

ſe ſinceram pietatis
rdeatur & laceretur
uentus ordinum In-
pidius quàm par e-
on latent plurima
me apud omnes
diabolus, ſi me
Deum



GENEVÆ,

Apud IACOBVM STOER.

M. DC. XVIII.

IOHANNES CALVINVS LECTORI.

IN prima huius noſtri operis editione quia eum quem pro immenſa ſua bonitate Dominus ſucceſſum dedit, minimè expectabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri ſolet) defunctus eram. verùm quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum eſſe quem nunquam voto expetere, nedum ſperare auſus fuiſſem: vt mihi plus multo deferri ex animo ſentiebam quàm eſſem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui niſi adeò propenſis in me ſtudijs, ac meam induſtriam ſponte inuitantibus, reſpondere ſaltem pro mea tenuitate conarer. Neque id ſecunda tantum editione tentaui: ſed quoties deinde excuſum fuit opus, nonnulla acceſſione locupletatum fuit. Etſi autem laboris tunc impenſi me non pœnitebat: nunquam tamen mihi ſatisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digeſtum fuit. Nunc me dediſſe confido quod veſtro omnium iudicio probetur. Certè quanto ſtudio ad operam hanc Eccleſiæ Dei præſtandam incubuerim, luculentum teſtimonium proferre licet, quod proxima hyeme dum exiſtimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quò magis vrgebat morbus eò minùs mihi peperci, donec librum ſuperſtitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluiſſem equidem citius. verùm ſat citò ſi ſat bene. Opportunè autem prodiſſe tunc putabo, vbi ſenſero vberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Eccleſiæ Dei attuliſſe. hoc mihi vnicum votum. Et ſanè mecum malè ageretur niſi vnius Dei approbatione contentus, vel ſtulta & peruerſa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni ſui, & adiuuandæ publicæ vtilitatis ſtudio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conſcius ſim, ipſum & angelos teſtes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Eccleſia ſuſcepi, mihi fuiſſe propoſitum quàm Eccleſiæ prodeſſe ſinceram pietatis doctrinam aſſerendo: neminem tamen eſſe puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumnijs. Quum iam ſub prælo eſſet Epiſtola, certò reſciui, Auguſtæ, vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, ſparſum fuiſſe de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principum exceptum. Hæc eſt ſcilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima conſtantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniam adeò fœdam reſpuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota ſua caterua diabolus, ſi me putidis mendacijs obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immenſa ſua bonitate daturum mihi confido vt in curſu ſanctæ ſuæ vocationis æquabili tolerantia perſeuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum pijs lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in iſto labore propoſitum fuit, ſacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & inſtruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenſo in ea gradu pergere queant, ſiquidem religionis ſummam omnibus partibus ſic mihi complexus eſſe videor, & eo quoque ordine digeſſiſſe, vt ſiquis eam rectè tenuerit, ei non ſit difficile ſtatuere & quid potiſſimum quærere in Scriptura, & quem in ſcopum quicquid in ea continetur referre debeat. Itaque, hac veluti ſtrata via ſi quas poſthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non neceſſe habebo de dogmatibus longas diſputationes inſtituere, & in locos communes euagari: eas compendio ſemper aſtringam. Ea ratione, magna moleſtia & faſtidio pius lector ſubleuabitur: modò præſentis operis cognitione, quaſi neceſſario inſtrumento, præmunitus accedat. Sed quia huius inſtituti ratio in tot meis Commentarijs quaſi in ſpeculis clarè apparet, re ipſa malo declarare quale ſit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & ſiquem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum patrem noſtrum adiuua. Geneuæ, Kalend. Auguſti, Anno M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excuſare libello,
Diſcendi ſtudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epiſt. vij.

Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt proficiendo, & ſcribendo proficiunt.

RBR C169 IA

PRÆCIPVA CAPITA EORVM QVÆ IN HOC INSTITVTIONIS CHRIſtianæ opere continentur.

Abnegatio noſtri lib. iij.cap.vij
Adæ lapſus ij.i
Angeli i.xiiij
Aſceſus Chriſti in cęlũ ij.16
Baptiſmus iiij.xv
Charitas proximi ij.viij
Cælibatus Sacerdotũ iiij.12
Cœna Chriſti iiij.xvij
Concilia, & eorum authoritas iiij.ix
Confeſſio Papalis iij.iiij
Cõfirmatio Papalis iiij.xix
Conſcientia iij.xix
Chriſt⁹ ad quid miſſus ij.15
Chriſti diuinitas ij.xiiij
Chriſti perſona quomodo vna ſit in duabus naturis ibidem
Chriſti deſcenſus ad inferos ij.xvj
Chriſtus quomodo mediator ij.xij
Chriſtus nobis meritus eſt vitam æternam ij.xvij
Chriſtus Propheta, Rex & Sacerdos ij.xxv
Crux iij.viij
Dei notitia i.i.& ſequen.
Deus cognoſcitur naturaliter ab omnibus i.iiij
Dei cognitioquorſum tendat i.ij
Dei cognitionem ſuffocari vel inſcitia vel malitia hominum i.iiij
Dei vnica eſſentia, & tres perſonæ i.xiiij
Deus quomodo vtatur impiorum operibus i.xviij
Diaboli i.xiiij
Eccleſia iiij.j
Eccleſiæ verę & falſæ comparatio iiij.ij
Eccleſiæ iuriſdiƈt. & diſcipl. iiij.xj.xij
Eccleſiæ poteſtas quoad leges ferendas iiij.x
Eccleſiæ poteſtas quoad fidei dogmata iiij.viij
Eccleſiæ veteris ſtatus 4.4
Electio æterna iij.xxi
Fides iij.ij
Hæretici & ſchiſmatici 4.j
Hominis creatio i.xv
Idola i.xi.xij
Ieiunium iiij.xij
Ieſus quid ij.xv
Imago Dei i.xv
Imaginem Deo affingere, nefas eſſe i.xj
Impoſitio manuum iiij.xix
Indulgentia iiij.v
Iudicia forenſia iiij.xx
Iuramentum ij.viij
Iuſtificatio fidei iij.xj
Iuſtificationis initium & progreſſus iij.xiiij
In Iuſtificat. quæ obſeruanda iij.xiij
Lex ij.vij
Legis finis, officiũ & vſus ib.
Legis moralis expli. ij.viii
Leges politicæ iiij.xx
Liberum arbitrium i.xv.& ij.ij & v
Libertas Chriſtiana iij.xix
Matrimonium iiij.xix
Merces operum iij.xviij
Merita operum iij.xv
Miſſa Papalis iiij.xviij
Monachatus iiij xiij
Mors Chriſti ij.xvj
Mũdus à Deo cõditus, ab eodem fouetur at gubernatur i.xvj
Mundi gubernatio ibidem
Oratio iij.xx
Ordines Eccleſiaſtici Papæ iiij.xix
Ordo & miniſteria Eccleſiæ iiij.iij
Pædobaptiſmus iiij xvj
Paſtorum electio & officiũ iiij.iij
Peccatũ in S.ſanctum iij.iij
Peccatum originale ij.i
Pœnitentia vera iij.iij
Pœnitentia Papalis iiij.xix
Politica adminiſtratio 4.xx
Prædeſtinatio Dei iij.xxi
Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio 3.17
Prouidentia Dei i.xvj
Purgatorium iij.v
Redemptor Chriſtus ij.xvj
Regeneratio iij.iij
Romanæ ſedis primatus, & Romani papatus exordium iiij.vj.& vij
Reprobos ſua culpa accerſere ſibi interitũ ad quem ſunt prædeſtinati 3.24
Reſurrectio Chriſti ij.xvj
Reſurrectio vltima iij.xxv
Sacramenta iiij.xiiij
Sacramenta falsò nominata xiiij.xix
Sanctorũ interceſſio iij.xx
Satisfactio Papalis iij.iiij
Scandalum iij.xix
Scripturę ſacræ authoritas i.vj
Scripturæ doctrinã neceſſariam nobis eſſe i.ix
Spiritus ſanctus, & illius officia iij.j
Spiritus arcana operatio ibidem
Teſtamenti Veteris & Noui ſimilitudo ij.x
Traditiones humanæ 4.x
Trinitas i.xiij
Vita hominis Chriſtiani iij.vj
Vitæ futuræ meditatio 3.9
Vita præſenti quomodo vtendum iij.x
Vocatio ſancit æternã Dei electionem iij.xxiiij
Vocatio ſua diligenter cuique inſpicienda iij.vij
Vota iiij.xiij
Vnctio vltima Papalis 4.19

Hæc omnia perſpicuè ac ſolidè in hiſce Inſtitutionibus tractantur: & quicquid aduerſarij contra obiiciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita ſatisfiat, nequid eum poſthac moreantur ſophiſtarum fuci.

POTEN-

POTENTISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE MONARCHÆ FRANCISCO, FRANCORVM *Regi Chriſtianiſſimo, Principi ſuo, Iohannes Caluinus pacem ac ſalutem in Chriſto precatur.*

Scribendæ Inſtitutionis Chriſtianæ cõſilium.

QVVM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clariſſime, quàm ſcribere quæ maieſtati tuæ poſtea offerrentur. Tantùm erat animus rudimenta quædam tradere quibus formarentur ad veram pietatem qui alioqui religionis ſtudio tanguntur. Atque hunc laborem Gallis noſtris potiſſimùm deſudabã, quorũ permultos eſurire & ſitire Chriſtũ intelligebam: pauciſſimos autẽ videbam qui vel modica eius cognitione ritè imbuti eſſent. Hanc mihi fuiſſe propoſitã rationẽ liber ipſe loquitur, ad ſimplicẽ ſcilicet rudémque docendi formã compoſitus.

Poſteriores authoris cogitationes, & quidem neceſſariæ.

Verùm quum perſpicerem vſque eò quorundã improborũ furorẽ inualuiſſe in regno tuo, vt nullus ſanæ doctrinæ ſit iſtic locus: facturus mihi operæpretium viſus ſum ſi eadẽ opera & inſtitutionem iis darem, & confeſſionem apud te ederem vnde diſcas qualis ſit doctrina in quam tãta rabie exardeſcũt furioſi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant.

1. Orthodoxæ doctrinæ defenſio.

Neque enim verebor fateri, hîc me ſummam ferè eius ipſius doctrinæ complexum eſſe quam illi carcere, exilio, proſcriptione, incendio mulctandam, quam terra maríque exterminandam vociferantur.

2. Atrociũ delationum ad regem depulſio.

Equidem ſcio quàm atrocibus delationibus aures animúmque tuum impleuerint, vt cauſam noſtram tibi quàm odioſiſſimam redderent: ſed id tibi pro tua clemẽtia perpendendum eſt, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, ſi accuſaſſe ſufficiat. Sanè ſiquis faciẽdæ inuidiæ cauſa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudiciis confoſſam iamdudum fuiſſe cenſetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduerſariorum factione & potentia violenter deiectam: partim mendaciis, technis, calũniis, inſidioſè fraudulentérque oppreſſam.

3. A vi, fraude, mendaciis, calumniis horrendis piorum vindicatio.

Vis eſt, quòd indicta cauſa ſanguinariæ ſentẽtiæ aduerſus illam feruntur: fraus, quòd ſeditionis & maleficij præter meritum inſimulatur. Nequis hæc iniuriâ nos queri exiſtimet, ipſe nobis teſtis eſſe potes, Rex nobiliſſime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd nõ aliorſum ſpectet niſi vt Regibus ſua ſceptra è manib. extorqueat, tribunalia, iu-

diciáque omnia præcipitet, ſubuertat ordines omnes & politias,pacem & quietem populi perturbet,leges omnes abroget, dominia & poſſeſſiones diſſipet,omnia denique ſurſum deorſum voluat.Et tamen minimam portiunculam audis.horrenda enim quædam in vulgus ſparguntur: quæ ſi vera eſſent,meritò illam cum ſuis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuerſus mundus iudicet.Quis iam miretur publicum odium in illam accenſum eſſe, vbi iniquiſſimis iſtis criminationibus fides habetur? En cur in noſtram ipſorum doctrinæque noſtræ damnationem omnes ordines conſentiant ac conſpirent. Hoc

4. Iniquitatis, quæ in iudicibus ineſt manifeſtatio.

affectu correpti,qui ad iudicandum ſedent,præiudicia quę domo attulerunt,pro ſententiis pronuntiant:& ſe ritè perfunctos ſuis partibus putant ſi neminem ad ſupplicium trahi iubeāt,niſi aut ſua confeſſione, aut ſolidis teſtimoniis conuictũ. At cuius criminis?Damnatæ(aiũt)iſtius doctrinæ.At quo iure damnata eſt? Id autem erat defenſionis præſidium:non doctrinam ipſam abnegare,ſed pro vera tueri. Hîc muſſitandi quoque facultas præciditur.

Attentionē ſibi conciliat à Regij officij conſideratione: Regum enim eſt afflictæ Eccleſiæ cauſam ſuſcipere.

2. Chriſtianæ religionis patronos non aſpernari.

Quare non iniquè poſtulo, Rex inuictiſſime, vt integram cauſæ iſtius cognitionem ſuſcipias: quæ perturbatè hactenus nullóque iuris ordine,& impotenti æſtu magis quàm legitima grauitate tractata eſt,vel quoquomodo exagitata. Neque hîc me priuatam defenſionem meditari exiſtimes, qua ſaluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametſi quo decet humanitatis affectu proſequor, vt nunc tamen res ſunt, ea non moleſtè careo.Verùm communem piorum omnium,adeóque ipſam Chriſti cauſam complector,quæ modis omnibus hodie in regno tuo proſciſſa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariſæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua

3. Impiis veritatem & Eccleſiam perſequentibus minimè fauere.

conſcientia.Sed quî id fiat,hîc dicere nihil attinet.afflicta certè iacet.Hoc enim profecérunt impij,vt Chriſti veritas,ſi non vt fugata diſſipatáque intereat,certè vt ſepulta & ignobilis lateat, paupercula verò Eccleſia aut crudelibus cædibus abſumpta ſit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculſa ne hiſcere quidem audeat Et inſtāt etiamnũ qua ſolēt inſania & ferocitate,fortiter in parietem iā inclinatum, & ruinam quam fecerũt incumbentes.Nullus interim prodit qui talibus furiis patroci-

4. Præpoſterè modeſtorum quorundam quos Euangelij pudet conſilia non audire.

niũ ſuum opponat. Quod ſi qui veritati maximè fauere videri volunt,ignoſcendum eſſe cenſent errori & imprudentiæ imperitorum hominum.Sic enim modeſti homines loquũtur,errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certiſſimam eſſe Dei veritatem: imperitos homines quorũ ingenium non adeò

5. Gloriam & veritatem Dei promouere.

deſpicabile Chriſto fuiſſe videt quin cæleſtis ſuæ ſapientiæ myſteriis dignatus ſit. Adeò omnes pudet Euangelij. Tuũ autem erit,ſereniſſime Rex,nec aures,nec animũ à tam iuſto patroci-

nio

nio auertere. præſertim vbi de re tanta agitur: nẽpe quomodo Dei gloriæ ſua cõſtet in terris incolumitas, quomodo ſuam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Chriſto ſartum tectúmq; inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidẽ & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoſcere ſe in regni adminiſtratione Dei miniſtrum. Nec iam regnum ille ſed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ ſeruiat. Porrò fallitur qui diuturnam proſperitatem expectat eius regni, quod Dei ſceptro, hoc eſt, ſancto eius verbo, non regitur: quando cæleſte oraculũ excidere non poteſt, quo edictum eſt diſſipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc ſtudio abducere debet humilitatis noſtræ contemptus. Nos quidem quàm pauperculi ſimus & abiecti homunciones, probè nobis conſcij ſumus, coram Deo ſcilicet, miſeri peccatores, in hominum cõſpectu deſpectiſſimi: mundi (ſi vis) excrementa quædam & reiectamẽta, aut ſi quid adhuc vilius nominari poteſt. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil reſtet præter vnam eius miſericordiam, qua in ſpem æternæ ſalutis nullo noſtro merito aſciti ſimus: apud homines verò non ita multum, præter noſtram infirmitatẽ, quam vel nutu confiteri, ſumma inter eos ignominia eſt. Sed doctrinam noſtram ſupra omnem mundi gloriam ſublimẽ, ſupra omnem poteſtatem inuictam ſtare oportet: quia non noſtra eſt, ſed Dei viuentis, ac Chriſti eius, quem Pater Regem conſtituit, vt à mari vſque ad mare dominetur, & à fluminibus vſque ad terminos orbis terrarum. Et ſic quidem dominetur, vt totam terram cum ferreo ſuo atque æreo robore, cum ſplendore aureo & argenteo, ſola oris ſui virga percuſſam non ſecus comminuat quàm figulina vaſcula: quemadmodum de magnificentia regni ipſius vaticinantur Prophetæ.

6. Regia vocationis finem rectè agnoſcens.

7. Iudicia Dei formidare.

Prou. 29.18.

8. Pios pauperes & afflictos non abs ſe abijcere.

9. Doctrinam Chriſtianam quam pauperes illi profitentur reuereri.

Dan. 2.32.
Ieſa. 11.4.
Pſal. 2.9.

Reclamant quidem aduerſarij falsò nos prætendere verbum Dei, cuius ſceleratiſſimi ſimus corruptores. Hæc verò quàm ſit non modò malitioſa calumnia, ſed inſignis quoque impudentia, ipſe, confeſſionem noſtram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hîc etiam dicendum eſt quod tibi ad lectionem ipſam, vel ſtudium attentionémque excitet, vel certè viam ſternat. Paulus, quum ad fidei analogiã omnem prophetiam formatã eſſe voluit, certiſſimam amuſſim poſuit, qua probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam ſi noſtra exigantur, in manibus eſt victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit, quàm agnoſcere nos omni virtute nudos, vt à Deo veſtiamur? omni bono vacuos, vt ab ipſo impleamur? nos peccati ſeruos, vt ab ipſo liberemur? nos cæcos, vt ab ipſo illuminemur? nos claudos, vt ab ipſo dirigamur? nos debiles, vt ab ipſo ſuſtentemur? nobis omnẽ gloriandi

Obiectionis, qua Regem ab audiendo reuocat, occupatio & dilutio.

Rom. 12.6.

1. Collata ad fidei analogiam doctrina noſtra vera deprehendetur.

materiã detrahere, vt ſolus ipſe glorioſus emineat & nos in i-
2. Aduerſariorum falſa. pſo gloriemur? Hæc atq; id genus reliqua quũ à nobis dicũtur,
interpellant illi, queritantúrq; hoc modo ſubuerti cæcũ neſcio
quod lumen naturæ, fictas præparationes, liberum arbitriũ, &
meritoria ſalutis æternæ opera, cum ſuis etiam ſupererogatio-
nibus: quia ferre nõ poſſunt integrã omnis boni, virtutis, iuſti-
Confirmatio à dicto Ieremiæ, 2. 13. tiæ, ſapientiæ laudem ac gloriam apud Deum reſidere. At non
legimus reprehenſos qui nimium è fonte aquę viuę hauſerint:
contrà grauiter obiurgantur qui foderunt ſibi puteos, puteos
A conſideratione veræ fidei. contritos, & qui continere aquam non valent. Ruiſum quid fi-
dei conuenientius quàm Deum ſibi polliceri propitium Patrẽ,
vbi Chriſtus frater ac propitiator agnoſcitur? quàm omnia læ-
ta ac proſpera ſecurè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga
Rom.8.32. nos dilectio eò progreſſa eſt vt proprio Filio non pepercerit
quin pro nobis ipſum traderet? quàm in certa expectatione ſa-
¶ lutis & vitæ æternæ acquieſcere, vbi Chriſtus à Patre datus co-
Quam arrogantia & præſumptione non carere arrogantes aduerſarij clamitant. gitatur, in quo tales theſauri ſunt abſcõditi? Hic nobis manum
iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogantia & præſum-
ptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de
Deo præſumẽnda ſunt. nec alia ratione vana gloria ſpoliamur
niſi vt in Domino diſcamus gloriari. Quid vltra? Percurre, for-
tiſſime Rex, omnes noſtræ cauſæ partes, & quouis ſceleratorũ
hominũ genere nequiores nos exiſtima, niſi plenè cõperias, in
hoc nos laborare, & probris affici, quia ſpẽ reponimus in Deo
1.Tim.4.10. viuo: quia hanc credimus eſſe vitã æternam, noſſe vnum verum
Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Propter hanc ſpem,
Iohan.17.3. alij noſtrûm vinculis conſtringuntur, alij virgis cędũtur, alij in
A conformitate Eccleſiæ cũ Chriſto, cui ſit conformis ſub cruce. ludibriũ circunducuntur, alij proſcribuntur, alij ſęuiſſimè tor-
quentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum anguſtia premimur,
diris execrationib. deuouemur, maledictis laceramur, indigniſ-
Ab hoſtium veritatis ingenio, ſtudiis & moribus graphicè depictis. ſimis modis tractamur. Intuere iam in aduerſarios noſtros (de
ordine ſacrificorũ loquor, quorũ nutu & arbitrio alij nobiſcum
inimicitias exercent) & mecũ pauliſper reputa quo ſtudio ferã-
tur. Verã religionem, quæ Scripturis tradita eſt, quæq; inter o-
mnes cõſtare debuerat, facilè & ſibi & aliis ignorare, negligere,
deſpicere permittunt: parúmque referre putãt quid quiſque de
Deo & Chriſto teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiũt,
fide, ſuã mentem Eccleſiæ iudicio ſubmittat. nec valde afficiũ-
tur ſi Dei gloriam manifeſtis blaſphemiis pollui contingat,
modò nequis aduerſus ſedis Apoſtolicæ primatum & ſanctæ
matris Eccleſiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta
ſæuitia & acerbitate pro Miſſa, Purgatorio, peregrinationibus,
& id genus nugis belligerantur, vt ſine eorũ explicatiſſima, vt
ita dicam, fide ſaluam fore pietatem negent, quum tamen ni-
hil eorum à verbo Dei eſſe probent? Cur? niſi quia illis Deus
ven-

venter eſt,culina religio:quibus ſublatis, non modò non Chriſtianos,ſed ne homines quidem futuros ſe credunt. Tametſi enim alij ſplendidè ſe ingurgitant, alij tenuib. cruſtulis victitãt: omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ ſine illis fomentis nõ frigeret modò, ſed penitus conglaciaret. Ideo vt quiſque corũ pro ventre eſt maximè ſolicitus, ita pro ſua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam ſynceri zeli dat ſignificationem.

Impetrata audientia ad ſex capita aduerſariorum Chriſtianæ religionis calumnias reuocat quibus ſigillatim reſpondet.

Nec ſi tamen deſinunt doctrinam noſtram inceſſere,& quib. poſſunt nominibus criminari & infamare,quo vel inuiſam vel ſuſpectam reddant. Nouam appellant & nuper natam,dubiam eſſe &incertam cauillantur:rogant quibus confirmata ſit miraculis: quærunt an ſit æquum vt contra tot ſanctorum Patrum conſenſum, & vetuſtiſſimam conſuetudinem obtineat: vrgent vt ſchiſmaticam eſſe fateamur, quæ contra Eccleſiam prælium moueat:vel Eccleſiam multis ſeculis intermortuam fuiſſe,quibus nihil tale auditum fuit. Poſtremò nihil opus eſſe aiũt multis argumentis:qualis enim ſit iudicari à fructibus poſſe:vtpote quæ tantum ſectarum aceruum,tot ſeditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquã illis facile eſt apud credulam imperitámque multitudinẽ deſertæ cauſæ inſultare. verùm ſi nobis quoque mutuæ eſſent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua ſic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, deſpumant. Principiò, nouam quòd appellant, Deo ſunt vehementer iniurij, cuius ſacrum verbum nouitatis inſimulari non merebatur. Illis quidem nouam eſſe minimè dubito, quibus & Chriſtus nouus eſt, & Euangelium nouum: ſed qui illam Pauli concionem veterem eſſe nouerũt, Rom.4.25.
Ieſum Chriſtum mortuum propter peccata noſtra, reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram,nihil apud nos deprehendent nouum.Quòd diu incognita ſepultáque latuit,humanæ impietatis crimen eſt: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, ſaltem poſtliminij iure ſuam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertáque habent, hoc profectò eſt quod Dominus per Prophetam ſuum cõqueritur, Ieſa.1.3.
Bouem cognouiſſe poſſeſſorem ſuum , & aſinum præſepe dominorum ſuorum:ſe non agnoſci à populo ſuo.Verum vtut in eius incertitudinem ludant, ſi ſua illis proprio ſanguine vitæq; diſpendio obſignanda eſſet , liceret ſpectare quanti ab illis fiat. Longè alia noſtra fiducia eſt,quæ nec mortis terrores,nec adeò ipſum Dei tribunal formidat.

Prima calumnia, Nouam eſſe doctrinam.

Diu incognitam ſepultámque latuiſſe.

Dubiam eſſe & incertam.

Quòd miracula à nobis poſtulant,improbè faciũt.non enim recẽs aliquod Euangelium cudimus,ſed illud ipſum retinemus cuius confirmandæ veritati ſeruiunt omnia quæ vnquam &

Secunda calumnia, Nullis miraculis eſſe confirmatam.

Contrà, Papatum miraculis ſcatere.

Chriſtus & Apoſtoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent ſingulare, quòd aſſiduis in hũc vſque diem miraculis fidẽ ſuam confirmare poſſunt. Imò potius allegant miracula, quæ animum alioqui bene compoſitũ labefactare queant: adeò aut friuola ſunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiã ſi valde prodigioſa eſſent, contra Dei veritatem vllius momenti eſſe oportebat: quãdo & nomẽ Dei ſanctificari vbiq; & ſemper conuenit, ſiue portẽtis, ſiue naturali rerum ordine. Speciosior forſan eſſe fucus poterat, niſi de fine vſúque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apoſtolorum prædicationem ſequuta ſunt, in eius confirmationem edita fuiſſe docet Marcus, ſic & Lucas Dominũ ſermoni gratiæ ſuæ reddidiſſe teſtimonium narrat, quũ ſigna & portenta fierẽt per Apoſtolorum manus. Cui ſimillimũ eſt illud Apoſtoli. Salutem annuntiato Euangelio fuiſſe confirmatam, conteſtante Domino ſignis & portẽtis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij eſſe ſignacula, ſáne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obſignandæ ſunt deſtinata, an mendaciis confirmãdis accommodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangeliſta dicitur, priore loco examinari explorariíque par eſt. quæ ſi probata fuerit, tum demũ à miraculis iure confirmationem ſumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Chriſto, iſthæc nota eſt, ſi non in hominum, ſed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quũ doctrinæ probationem Chriſtus aſſerat, perperã cenſentur miracula quę aliò quàm ad illuſtrandũ vnius Dei nomen trahuntur. Et meminiſſe nos decet, ſua eſſe Satanæ miracula, quę tametſi præſtigiæ ſunt magis quàm veræ virtutes, ſunt tamen eiuſmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incãtatores miraculis ſemper claruerunt. idololatriam ſtupenda miracula aluerunt: quę tamen nec Magorum, nec idololatrarum ſuperſtitionem nobis approbant. Atq; hoc olim ariete vulgi ſimplicitatem concutiebant Donatiſtæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc noſtris aduerſariis reſpondemus quod tunc Donatiſtis Auguſtinus, Dominũ contra iſtos mirabiliarios, cautos nos feciſſe: quum prædixit venturos pſeudoprophetas, qui ſignis mendacibus variíſque prodigiis in errorem electos, ſi fieri poſſet, inducant. Et Paulus admonuit, Antichriſti regnum futurum cum omni potentia & ſignis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, nõ à pſeudoprophetis, ſed à ſanctis fiunt. Quaſi verò non nouerimus hãc eſſe Satanæ artem, transfigurare ſe in Angelum lucis. Olim Ægyptij ſepultum apud ſe Ieremiam ſacrificiis aliíſque diuinis honoribus proſequuti ſunt. nónne ſancto Dei Propheta ad idololatriã abutebantur? & tamen tali ſepulchri veneratione conſeque-

Sed miraculis ridiculis & mẽdacibus.

Marc.16.20.
Actor.14.3.
Hebr.2.4.

Euangelij enim fidem diruunt ac euertunt.

Iohan.7.18.& 8.50.

Sunt Satanæ miracula.

Quibus tamolim Schiſmatici gloriabantur.

In Ioan.tract. 13.
Matt.24.24.
1.Theſſ.2.9.

Obiectionis dilutio.
2.Cor.11.14.
Hier. in præf. Ieremiæ.

ſequebantur, vt curationem à tactu ſerpentum putarent iuſtã illius mercedem eſſe. Quid dicendum? niſi fuiſſe hanc ſemperque fore iuſtiſſimam Dei vindictam, iis qui dilectionẽ veritatis nõ receperunt, mittere efficaciam illuſionis, vt credant mẽdacio? Miracula ergo nobis minimè deſunt, eáq; certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro ſe obtendunt, meræ ſunt Satanæ illuſiones, quando à vero Dei ſui cultu ad vanitatem populum abducunt.

Ex quibus mendacium (iuſto Dei iudicio) confirmatur.
2.Theſ.2.11.

Præterea calumnioſè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc ſeculi ſcriptores intelligo) acſi eos haberẽt ſuæ impietatis ſuffragatores, quorum authoritate ſi dirimendum certamen eſſet, melior victoriæ pars (vt modeſtiſſimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verũ quum multa præclarè ac ſapienter ab illis Patribus ſcripta ſint, in quibuſdam verò iis acciderit quod hominibus ſolet: iſti pij ſcilicet filij, qua ſunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorũ tantùm lapſus & errores adorant: quæ bene dicta ſunt vel non obſeruant, vel diſſimulant, vel corrũpunt: vt dicas prorſus illis curæ fuiſſe, in auro legere ſtercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum cõtemptores & aduerſarios. Nos verò adeò illos non contemnimus, vt ſi id præſentis inſtituti eſſet, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipſorum ſuffragiis comprobare. Sic tamen in eorum ſcriptis verſamur, vt ſemper meminerimus, omnia noſtra eſſe, quæ nobis ſeruiãt, non dominentur: nos autem vnius Chriſti, cui per omnia, ſine exceptione, parendum ſit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione cõſtitutum habebit. quando multa ignorarũt ſancti illi viri: ſæpe inter ſe confligantur, interdũ etiam ſecum ipſi pugnant. Non ſine cauſa (inquiũt) à Solomone admonemur ne tranſgrediamur antiquos terminos quos poſuerunt patres noſtri. At non eadẽ eſt regula in agrorũ limitibus & obedientia fidei: quam ſic cõparatam eſſe oportet: vt obliuiſcatur populum ſuum & domum patris ſui. Quòd ſi tantoperè geſtiũt ἀλληγορεῖν, cur non Apoſtolos potius, quàm alios quoſuis, Patres interpretãtur, à quib. præſcriptos terminos nefas ſit reuellere? ſic enim interpretatus eſt Hieronymus, cuius verba in ſuos canones retulerunt. Quòd ſi eorũ, quos intelligunt, fixos volunt eſſe terminos: cur ipſi, quoties libet, adeò licenter tranſgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum noſtrũ non edere, neque bibere: itaq; non habere opus calicibus neque diſcis: alter, ſacra aurũ non quærere, neque auro placere quæ auro nõ emuntur. Tranſgrediuntur ergo limitem quum in ſacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, ſericis delectantur: nec ritè Deum coli putant niſi omnino exquiſito ſplendore vel potius inſano luxu diffluãt. Pater erat qui dixit, ideo ſe libe-

Tertia calumnia, Patres, id eſt veteres Theologos, Papatui fauere.

A nobis contẽni & aduerſarios haberi.

Reſp. 1. Nos in ſcripturis patrũ vt decet verſari.
1.Cor.3.21.

Prou.22.28.

Exceptionis dilutio.
Pſal.45.11.

Reſp. 2. oſtendens 14. teſtimoniis Papiſtas eſſe patrum aduerſarios.

1.Acatius in li. 11. c. 16. trip. hiſt.

Amb. lib. 2. de off. cap. 28.

2.Spiridiõ trip. hiſt. li. 1. c. 10.

rè carnes edere quo die cæteri abſtinebãt, quia Chriſtianus eſſet. Itaque fines tranſiiiunt quum diris animam deuouent quæ per quadrageſimam carnem guſtauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus ſuis non laboret, violẽto, aut ſi mauis latroni, iudicari æqualẽ: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiamſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in ſtudiis. Et hunc limitem tranſgreſſi ſunt, quum otioſos ac doliares monachorum ventres in luſtris ac fornicibus collocarunt, qui aliena ſubſtantia ſaginarentur. Pater erat qui dixit horrendam eſſe abominationem, videre depictam vel Chriſti vel ſancti vllius imaginem in Chriſtianorum templis. Neque id hominis vnius voce pronuntiatum eſt, ſed ab Eccleſiaſtico etiam Concilio decretũ, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimùm abeſt quin ſe intra hos fines contineãt, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater conſuluit vt officio humanitatis erga mortuos in ſepultura defuncti, fineremus eos quieſcere. Hos limites perrũpunt, quum perpetuam mortuorum ſolicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui ſubſtantiam panis & vini teſtatur in Euchariſtia ita permanere & non deſinere, ſicut manet in Chriſto Domino ſubſtãtia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt deſinere ſubſtantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac ſanguinem tranſſubſtãtietur. Patres erant qui vt vniuerſæ Eccleſiæ vnam duntaxat Euchariſtiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitioſos & ſceleratos, ita grauiſſimè damnabant omnes eos qui præſentes ei non communicarent. Hos fines quàm procul ſubmouerunt? quum non templa tantùm, ſed etiam priuatas domos Miſſis ſuis replent, ad eas ſpectandas quoſuis admittunt, & eo quenque libentiùs, quò largiùs quiſque numerat, quantumuis impuri ſint & ſceleſti: ad fidem in Chriſtum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitãt neminem: quin potius ſuum opus pro gratia & merito Chriſti venditant. Patres erant, quorũ vnus ab vſu ſacræ Chriſti Cœnæ in totum ſubmouendos decreuit qui alterius ſpeciei participatione contenti, ab altera abſtinebant: alter fortiter pugnat, nõ denegandum populo Chriſtiano Domini ſui ſanguinem, pro cuius cõfeſſione ſanguinem ſuum effundere iubetur. Hos quoque terminos ſuſtulerunt, quum inuiolabili lege idipſum iuſſerunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatẽ eſſe aſſeruit, de re obſcura in vtramuis partem definire ſine claris atque euidentibus Scripturæ teſtimoniis. Hunc terminũ obliti ſunt quum tot cõſtitutiones, tot Canones, tot magiſtrales determinationes ſine vllo Dei verbo ſtatuerunt. Pater erat qui Mõtano inter alias hæreſes exprobrauit quòd primus ieiuniorum

[Margin notes:]
3. Trip. hiſt. li. 8. c. 1.
Aug. de opere mon. c. 17.
4. Epiph. epi. ad Hie. verſ.
Con. Eleber. c. 36.
5. Amb. lib. de Abra. 1. c. 7.
6. Gelaſ. Pap. in Conc. Rom.
7. Chryſ. in 1. c. Eph. Calix. Papa. de cõſ. diſt. 2.
8. Gelaſ. Can. Comperimus. de conſ. diſt. 2. Cypr. epiſt. 2. lib. 1. de lapſ.
9. Aug. lib. 2. de pecc. mer. c. vlt.
10. Apollon. de quo Eccl.

niorum leges impoſuiſſet. Hunc quoque terminũ longè exceſ- hiſt. li. 5.c.12.
ſerequũ ieiunia ſtrictiſſimis legib. ſanxerunt. Pater erat qui ne- 11. Paphnu. trip.hiſt.lib.2.
gauit Eccleſiæ miniſtris interdicendum cõiugium. caſtitatẽ pro c.28.
nunciauit, cum propria vxore cócubitum. & Patres erant qui
eius authoritati aſſenſerunt. His finibus egreſſi ſunt quum ſuis
ſacrificiis cœlibatum ſeuerè indixerunt. Pater erat qui cenſuit 12. Cypr. epi. 2.
vnum Chriſtum audiendum eſſe, de quo dictum ſit, Ipſum audi lib. 2.
te: nec reſpiciẽdum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint,
ſed quid (qui primus omniũ eſt) Chriſtus præceperit. Hunc fi-
nem neque ſibi ipſi præſtituũt, neque aliis præſtitutum habere
permittunt, dum quoſuis potiùs & ſibi & aliis magiſtros quàm
Chriſtum præficiunt. Pater erat qui contendit Eccleſiam non 13. Aug. c. 2.
debere ſe Chriſto præponere, quia ille ſemper veraciter iudicet: cont. Creſco.
Eccleſiaſtici autem iudices, ſicut homines, plerunque fallantur. grammatic.
Hoc etiam fine perrupto, aſſerere nõ dubitant totam Scripturæ 14. De ſchola-
authoritatem ab Eccleſiæ arbitrio pendêre. Patres omnes vno ſticis doctor.
pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei ver- iudicium. Vi-
bum ſophiſtarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis de huius ope-
implicari. An iſti iis limitib. ſe continent, dũ nihil aliud in tota ris lib. 2.c.2.
vita moliuntur, quàm infinitis contentionibus & pluſquam ſo- ſect. 6. & lib.
phiſticis iurgiis Scripturæ ſimplicitatem inuoluere & im pedi- 3.c.4.ſect. 1. &
re? vt ſi nunc Patres ſuſcitentur, & huiuſmodi iurgandi artẽ au- c.7.15. & c. 26.
diant, quam ſpeculatiuam theologiã appellant iſti, nihil minus 28.29. & li.4.c.
credãt quàm de Deo habere diſputationẽ. Verùm latius iuſtis 18. ſect.1. & c.
ſpatiis ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere vellem quã pe- 19. ſect.1.10.11. &c.
tulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij videri vo
lunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerent. Et
adeò perdita ſunt deploratáque impudentia, vt nos caſtigare au
ſint quòd terminos antiquos tranſgredi non dubitemus.

Iam verò quòd nos ad conſuetudinem vocant nihil efficiũt, *Quarta calum-*
iniuſtiſſimè enim nobiſcum ageretur ſi conſuetudini cedẽdum *nia, Nos conſue-*
eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à *tudinem lauda-*
bonis petenda erat, verùm longè aliter ſæpiuſculè agi contin- *tam non ſequi.*
git. quod enim à multis fieri cõſpectum eſt, conſuetudinis ius
mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res hu-
manæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorũ
vitiis publicus error plerunque factus eſt, vel potius communis
vitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti viri pro lege eſſe vo-
lunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum in-
undaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbem, omnia in præ-
ceps ruere, vt aut prorſus res humanæ deplorandæ ſint, aut tan-
tis malis iniiciẽda manus vel potius vis afferenda. Et ambigitur
remediũ, non alia ratione niſi quia iampridẽ malis aſſueuimus. Decret. diſt.8.
Sed locũ ſanè habeat in hominum ſocietate publicus error: in c. fin. extr. de
regno tamẽ Dei ſola eius æterna veritas audiẽda & ſpectãda eſt, conſuet.

Ieſa.8.12.

cui nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine, nulla coniuratione præſcribi poteſt. Sic quōdam electos Dei docebat Ieſaias ne dicerent Conſpiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Cōſpiratio, hoc eſt, ne in ſceleratum populi conſenſum vnà ipſi cōſpirarent, néve timorem eius timerent, ac formidarent: ſed potius vt Dominum exercituum ſanctificarent, & ipſe eſſet timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita ſecula & præſentia exempla nobis obiectent: ſi Dominum exercituum ſanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in ſimilem impietatem multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vltionem in tertiam & quartā generationem faciat: ſiue totus ſimul orbis in eandem nequitiam conſpiret, experimento docuit quis ſit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt, quum vniuerſum hominum genus diluuio perdidit, ſeruato Noe cum modica familia, qui per ſuam vnius fidem totum orbem condemnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus ac publica quædam eſt peſtis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui ignoratione peccant, etſi non poſſint omni ſe culpa eximere, videri tamen poſſe quoquomodo excuſabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter reſpuunt, nihil habere quod obtendant.

Gen.7.1.
Heb.11.7.

Epiſt.3.lib.2. & in epiſt. ad Iulian. de hæret.baptiz.

Quinta calumnia, vel nos Eccleſiam aliquandiu intermortuam fingere, vel nunc Eccleſiæ intendere litem.

Dilemmate ſuo non adeò vehementer nos premunt, vt fateri adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuā, vel nūc cum Eccleſia nobis litem eſſe. Vixit ſanè Chriſti Eccleſia, & viuet quādiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu ſuſtinetur, cuius præſidio defenditur, cuius virtute ſuam incolumitatem retinet. Præſtabit enim ille indubiè quod ſemel recepit, ſe affuturum ſuis vſque ad conſummationem ſeculi. Aduerſus eam nulla nunc nobis pugna eſt: ſiquidem Deum vnum & Chriſtum Dominum vno conſenſu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus, qualiter ſemper ab omnibus piis adoratus eſt. Sed non parum à vero ipſi aberrant, dum Eccleſiam non agnoſcunt niſi quam præſenti oculo cernant, & eam iis finibus circumſcribere conāturquibus minimè incluſa eſt. In his cardinibus controuerſia noſtra vertitur: primū quod Eccleſiæ formam ſemper apparere & ſpectabilem eſſe contendunt: deinde quòd formam ipſam in ſede Romanæ Eccleſiæ & Præſulum ſuorum ordine conſtituunt. Nos contrà aſſerimus, & Eccleſiā nulla apparente forma conſtare poſſe, nec formā externo illo ſplendore, quem ſtultè admirantur, ſed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacramentorum adminiſtratione. Fremunt niſi Eccleſia digito ſemper oſtendatur. Sed quàm ſæpe in populo Iudæorum ſic deformari cōtingit vt nulla ſpecies emineret? quam putamus formā

Matt.28.20.

Duplex paralogiſmus Papiſtarum in nomine Eccleſiæ.

Prioris refutatio.

1.Reg.19.11.

reſplen-

reſpleuduiſſe, quum Helias ſolum ſe relictum deploraret? quãdiu ab aduentu Chriſti deformis latuit, quoties ab eo tempore bellis, ſeditionibus, hæreſibus ſic oppreſſa eſt vt nulla parte fulgeret? An ſi eo tempore vixiſſent, credidiſſent vllam eſſe Eccleſiam? ſed audiuit Helias ſalua eſſe ſeptem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis eſſe debet quin ſemper in terris regnauerit Chriſtus ex quo cælum aſcendit. notabilem verò aliquam formam ſi tum pij oculis requiſiiſſent, nónne protinus concidiſſent animis? Et ſanè id iam ſummi vitij loco in ſuo ſeculo ducebat Hilarius, quòd ſtulta Epiſcopalis dignitatis admiratione occupati, latentẽ ſub ea larua exitialem lernam non animaduerterent. ſic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichriſtum, malè enim vos parietum amor cepit: malè Eccleſiam Dei in tectis ædificiiſq; veneramini: malè ſub iis Pacis nomen ingeritis. Anne ambiguũ eſt in iis Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores. in iis enim Prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabãt. Quid autẽ hodie in cornutis ſuis Epiſcopis mundus veneratur, niſi quoniam ſanctos eſſe religionis præſules autumat quos celebribus vrbib. videt præſidere? Apageſis ergo tam ſtupidã æſtimationem. Quin potius permittamus hoc Domino: vt quando ipſe ſolus nouit qui ſui ſint, interdum etiam Eccleſiæ ſuæ exteriorem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Eſt, fateor horribilis illa Dei vindicta ſuper terram, ſed ita meretur hominum impietas, cur iuſtæ Dei vltioni obſiſtere nitimur? Sic anteactis ſeculis Dominus hominum ingratitudinem vltus eſt, nã quia veritati ſuæ obedire noluerant, & lucem ſuam extinxerant, eos excæcatos ſenſu, & abſurdis mẽdaciis ludi, & altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & deliteſcentes in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa cõfuſione Babylonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cenſeri volunt, id quã periculoſum ſit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationẽ in immẽſum extraham. Pontifex, inquiunt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo antiſtites ſunt inuncti & cõſecrati, infulis modò & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideò nec errare poſſunt. Quî ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron cæteríque præfecti Iſrael nónne paſtores erant? Aaron verò & filij eius iã Sacerdotes deſignati errauerunt tamẽ, quum vitulum fabricauerunt. Cur ſecundum hanc rationem Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi Prophetæ qui Achab mentiebãtur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contempti-

Contra Auxentium.

2.Tim.2.19.

Poſterioris paralogiſmi refutatio.

Exod.32.4.

1.Reg.22.11.

Ierem.18.18. bilis,ſed ex cuius ore verum egrediebatur.Nonne & nomen & faciem Eccleſiæ præ ſe ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduerſus Ieremiam inſurgerent, & minaces iactarent fieri non poſſe vt periret Lex à Sacerdote,conſilium à ſapiente, verbum
Ierem.49. à Propheta? Aduerſus totam Prophetarum nationem ſolus Ieremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore vt lex pereat à
Ioh.12.10. Sacerdote,conſilum à Sapiente,verbum à Propheta. Nonne talis ſplendor refulgebat in eo conſilio quod Pontifices,Scribę & Phariſæi collegerunt, conſilia de interficiẽdo Chriſto capturi? Eant nunc,& in externa larua hæreant,vt Chriſtũ & omnes Dei Prophetas faciant ſchiſmaticos: Satanæ rurſùm miniſtros faciant Spiritus ſancti organa.Quòd ſi ex animo loquũtur, reſpondeant mihi bona fide,vbinam gentium ac locorum Eccleſiam reſidere exiſtiment ex quo Baſilienſis Cõcilij decreto deiectus & abdicatus eſt Pontificatu Eugenius, ſubrogato in eius locum Amedæo? Negare,vel ſi rumpantur,nequeunt, Conciliũ quantum ad externos ritus attinet,fuiſſe legitimum,nec ab vno tantùm Pontifice,ſed à duobus indictũ. Damnatus eſt illic Eugenius ſchiſmatis,rebellionis,pertinaciæ, cum toto Cardinaliũ & Epiſcoporum grege qui cum eo Concilij diſſolutionem a[illegible]moliti erant.Poſteà tamen Principum fauore ſubleuatus, ſaluũ Põtificatum recepit,Illa Amedæi electio generalis & ſacroſanctæ Synodi authoritate ritè peracta,in fumũ abiit: niſi quòd ipſe galero Cardinalitio,ceu canis latrans iniecta offa,placatus eſt. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinaciũ gremio prodiit quicquid poſteà Patrum, Cardinalium, Epiſcoporum, Abbatum,presbyterorum fuit. Hic deprehenſi hæreant neceſſe eſt.Vtram enim in partẽ Eccleſiæ nomen cõferent? negabuntne Concilium generale fuiſſe,cui nihil ad exteriorem maieſtatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus ſolenniter indictũ, præſidente Romanæ ſedis legato conſecratum, rerum omniũ ordine bene compoſitum,eadem ſemper dignitate ad extremũ perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cũ tota ſua cohorte,à qua omnes ſanctificati ſunt: Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. Quòd ſi nunquam antea compertum fuiſſet, externis pompis nõ alligari Eccleſiam, ipſi prolixo documento nobis eſſe poſſunt,qui ſub ſpecioſo illo Eccleſiæ titulo tandiu ſe orbi ſuperciliosè venditarunt,quũ tamen eſſent exitiales Eccleſiæ peſtes. De morib.non loquor, & tragicis illis facinoribus quibus ſcatet tota eorum vita:quãdo Phariſæos ſe eſſe aiunt, qui ſint audiendi non imitandi.Ipſam,ipſam doctrinã,cui id deberi aiunt quòd ſunt Eccleſia,exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam,& excidium Ecleſiæ eſſe non obſcurè cognoſces, ſi legendi

Scito dilẽmate, ex ſua autem hypotheſi, arguitur clericalis ordo Papiſticus nõ eſſe Eccleſia:nec habere à ſua parte Eccleſiam.

Eccleſia forma non pendet ab externo ſplendore.

gendi

gendis noſtris aliquantum otij tui decidas.

Poſtremò non ſatis candidè faciunt, quum inuidiosè cõmemorant quantas turbas, tumultus, contentiones ſecum traxerit noſtræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorũ culpa indignè in ipſam deriuatur, quæ in Satanæ militiã torqueri debuerat. Eſt hic diuini verbi quidam quaſi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certiſſima & inprimis fidelis nota, qua diſcernitur à mendacibus doctrinis, quæ ſe facilè produnt dũ æquis omniũ auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic ſeculis aliquot, quibus profundis tenebris ſubmerſa fuerũt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec ſecus ac Sardanapalus aliquis in alta pace deſidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quã riſiſſet ac ludiſſet, tranquilla ac pacata regni poſſeſſione? At verò vbi lux è ſupernis affulgens tenebras eius aliquantum diſcuſſit, vbi fortis ille regnũ eius turbauit ac perculit, tum verò ſolitum ſuum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primum quidem hominum manus cõcitauit, quibus illuceſcentem veritatem violenter opprimeret. per quas vbi nihil profectum eſt, ad inſidias ſe cõuertit: diſſidia & dogmatum contentiones per Catabaptiſtas ſuos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obſcuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipſam tentare perſeuerat. ſiquidem & verum illud ſemen vi ac manu hominum euellere conatur, & ſuis zizaniis (quantum in ſe eſt) nititur occare, ne creſcat, & fructum reddat. Id tamen ipſum fruſtra, ſi monitorem Dominum audimus qui eius & artes multò ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet: & contra omnes eius machinas ſatis firmis præſidiis armauit. Cæterũ in ipſum Dei verbum inuidiam conferre, aut ſeditionũ, quas improbi & rebelles: aut ſectarum, quas impoſtores cõtrà excitant: quanta eſt malignitas? Nouũ tamen exemplum non eſt. Interrogabatur Elias an non is eſſet qui turbabat Iſrael? Chriſtus ſeditioſus Iudæis erat: Apoſtolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quæ in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid reſpondẽdum ſit, docuit nos Elias, nos nõ eſſe qui vel errores ſpargimus, vel tumultus cõmouemus: ſed eos ipſos qui Dei virtuti obluctantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem ſatis eſt: ita rurſum aliorum imbecillitati occurẽdum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò cõtingit. Illi verò ne hac perturbatione labaſcant, ac de gradu deiiciãtur, ſciant eadem expertos eſſe ſuo ſeculo Apoſtolos, quæ nunc vſu nobis veniũt. Erãt indocti & inſtabiles, qui ad ſuam ipſorum perniciẽ deprauarẽt quæ à Pau-

Sexta calumnia, Euangelij doctrinam cauſam eſſe tumultuum & diſsidiorum.

Paralogiſmus non cauſæ vt cauſæ.

Cur Euangelio patefacto, tot turbæ exortæ ſunt, vnde ad calumniam colligitur reſponſio 1.

Reſp. 2. veterẽ hanc eſſe calũniã, vt ex Prophetarum & Apoſtolorum hiſtoriis ac exemplis colligere licet: nihilque nobis hic poſſe obiici quod alij Dei ſerui iampridem obiectũ non fuerit.

1. Reg. 18. 18.

2. Pet. 3. 16.

Rom.6.1. c. 15. lo dicta ſunt, qui quũ audiebant abundaſſe peccatũ vt gratia exũdaret, ſtatim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non eſſe ſub lege, protinus occinebãt, Peccabimus, quia non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Philip.1.15. Erant, qui illum mali ſuaſorem arguebant. Subintrabant multi pſeudoapoſtoli, qui diruerent Eccleſias quas ipſe ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec ſincerè Euangeliũ prædicabant, malitioſè etiam cogitantes ſe preſſuram ſuſcitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ ſua erant, quærebant, nõ quę Ieſu Chriſti. Alij retrorſum abibant, canes ad vomitum, & ſues ad volutabrũ luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Inſinuabant ſeſe multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pericula. Inter ipſos fratres variæ concertationes ſuſcitabantur. Quid hîc Apoſtolis agendum erat? an non vel ad tempus diſſimulandum: vel potius omittendum illud Euangelium ac deſerendum erat, quod tot litium videbant eſſe ſeminariũ, tot periculorum materiam, tot ſcandalorum occaſionem? At in huiuſmodi anguſtiis ſuccurrebat, Chriſtum eſſe lapidem offenſionis, & petram ſcandali, poſitum in ruinã & reſurrectionem multorum, & in ſignum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offenſionúmque diſcrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione ſuſtentari decet, quãdo hunc perpetuum Euangelij genium eſſe teſtatur Paulus, vt ſit odor mortis in mortẽ iis qui pereunt: tametſi in hunc potius vſum nobis deſtinatum erat vt odor eſſet vitæ in vitam ac potẽtia Dei in ſalutem fidelium. quod ipſum nos quoque certè experiremur, niſi noſtra ingratitudine corrumperemus hoc tam ſingulare Dei beneficium, ac in exitium noſtrum verteremus quod nobis vnicum ſalutis præſidium eſſe debuerat.

Horum autem prudentia & ſimplicitas, in tot tantiſque tumultibus & ſcandalis, nobis imitanda.

Luc.2.34.

2.Cor.2.16.

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorẽ tibi inicere nituntur noſtri aduerſarij. Non aliud hoc nouo Euangelio, (ſic enim appellãt,) captari ac quæri, niſi ſeditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuiſionis Deus noſter author eſt, ſed pacis: & Filius Dei nõ peccati miniſter eſt, qui venit ad diſſoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accuſamur, quarum ne minimam quidem ſuſpicionem vnquã dedimus. Scilicet nos regnorum inuerſionem meditamus: quorum nulla vnquam factioſa vox audita eſt, & vita ſemper quieta ſimplexque cognita fuit, quum ſub te viueremus: & qui nũc etiã domo profugi, tibi tamen regnóq; tuo fauſta omnia precari non deſinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etſi multa reprehendi poſſunt, nihil tamen tanta inſultatione dignum: nec tã infœliciter

Peroratio, beneuolentiam concilians.

Nec ſeditionum nec vitiorum culpa Deo aut Chriſto imputanda eſt.

Nec nos ſeditioſi ſumus.

citer (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin iſtis obtrectatoribus vita noſtra, caſtitatis, benignitatis, miſericordiæ, continentiæ, patientiæ, modeſtiæ, & virtutis cuiuſuis exemplum eſſe poſſit. Nos ſanè Deum ſincerè timere & colere reipſa palàm eſt, quando tum vita tum morte noſtra nomen eius ſanctificari petimus, & ipſa inuidia coacta eſt quibuſdam noſtrûm innocentiæ & ciuilis integritatis teſtimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod ſingulari in laude ponendũ erat. Quòd ſiqui ſub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuiſſe nõ compertum eſt) ſiqui vitiorum ſuorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexũt (quales permultos noui) ſunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob ſceleſtorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, ſatis multis expoſitam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas: vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iuſtæ penè apologiæ modum accedit: qua non defenſionem texere, ſed duntaxat, ad ipſam cauſæ actionem audiendam animum tuum præmollire ſtudui, auerſum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: ſed cuius gratiam recolligere nos poſſe confidimus, ſi hanc noſtram confeſſionem, quam pro defenſione apud tuam maieſtatem eſſe volumus, placidus compoſitúſque ſemel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum ſuſurri, vt nullus ſit reis pro ſe dicendi locus: importunæ verò illæ furiæ, te conniuente, ſemper vinculis, flagris, equuleis, ſectionibus, incendiis ſæuiãt: nos quidem, velut oues mactationi deſtinatæ, ad extrema quæque redigemur: ſic tamen, vt in patientia noſtra poſſideamus animas noſtras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & ſeſe armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiã ad vindicandos, qui tanta ſecuritate nunc exultant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum tuum iuſtitia ſtabiliat, & ſolium tuum æquitate, Illuſtriſſime Rex. Baſileæ, Calend. Auguſti, Anno Domini milleſimo quingenteſimo trigeſimo ſexto.

Imò Dei cultores eſſe cupimus & ſumus.

Anabaptiſtas, Libertinos, Epicureos, damnamus.

Ideo, aduerſus pios Christi ſeruos Rex Chriſtianiſſ. calumniis aures præbere non debet.

Quod ſi ſecus fiat, patientiâ nobis eſt opus, Deúſque conſtituto tempore apparebit in miſericordiam & iudicium.

QVæ huius operis renouatæ editioni nunc primum acceſſerunt, vt Theologiæ candidatorum ſtudia iuuarentur, paucis deſignanda putauimus, tum ne officio noſtro deeſſe videremur, tum vt ad ipſam Inſtitutionis tractationem comparatior accedere poſſes. Primum igitur præfixa eſt proximè ſequens Methodus & diſpoſitio ſeu totius operis Argumentũ quod Authoris ſcopum & mentem aperit, idque ex Gaſp. Oleuiano, qui ante aliquot annos huius Inſtitutionis epitomen edidit. Sequuntur centum Aphoriſmi, quatuor librorum ſumma & ſeriem breuiter complectentes, ex tabulis Gulielmi Launæi in Anglia excuſis collecti. Deinde in quatuor libros argumenta præcipuæ Capitum partes analyticæ: Annotationes perpetuæ in ſingulas ſectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonij & Edmundi Bunnij (qui laudabilem operam in hac Inſtitutione illuſtranda iampridem Eccleſiæ Dei nauarunt) partim ex noſtris obſeruationibus excerptæ, quæ authoris Methodum, argumentorum ordinem, & nexum, ad obiecta aduerſariorum reſponſiones, nec non accuratam omniũ membrorum explicationem & ſenſum perſpicuè oſtendunt. Loci ſimiles diuerſis in libris Inſtitutionis, aut capitibus, vel ſectionibus inter ſe collati ſunt vbique, & obſeruati: vt alter alteri ſemper ſit adiumento. Præterea quibus in aliis Opuſculis eadem tractentur à Caluino annotatum eſt. Scripturæ ſacræ & Veterum teſtimonia, quæ in aliis editionibus aliquot locis deſiderabantur, nũc primùm marginibus ſuiſque ſectionibus diligenter adſcripta ſunt. Indices locorum ſcripturæ, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Tota denique hæc editio, non ſine ſummo fauore Dei omnipotentis, inter ignes & gladios, Eccleſiæ ac Reipublicæ Geneuenſis ceruicibus, menſe Iulio anni 1590. vndique imminentes, præclarum & vtile admodum opus ad finem perducentis, ac fremente Satana, eximium Chriſti ſeruum Caluinum rediuiuum, pro orthodoxæ fidei veritate fortiter fœliciterque pugnantem inducentis, caſtigatior & prioribus abſolutior exit in lucem. Porrò, quàm neceſſaria tibi ſit huius Inſtitutionis aſſidua lectio, quum ex argumentorum & reſponſionum ſerie ſatis ſupérque cognoſcere poſsis, prolixiore monitione non eſt opus. Tantùm addam: quot Caluino aduerſarios Satan excitauit, qui hanc Chriſtianæ Religionis Inſtitutionis innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate ſcriptorum telis adorti ſunt, tot ſeruo ſuo Dominus Ieſus victoriarum trophæa defixit. Id vnumupereſt, vt quam tibi, Lector, typographus noſter, vir de tuis ſtudijs bene meritus, præſtitit operam & induſtriam, æqui bonique conſulas. Geneuæ, Kalendis Auguſti, anno temporis vltimi 1590.

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS METHODVS ET DISPOSITIO: SEV, *Totius operis Argumentum.*

SCOPVS authoris in hac Inſtitutione Chriſtiana duplex eſt: prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatem perueniatur. Altera, noſtri, ad priorem illam deſtinata. Ad hunc ſcopum, vt nos deducat, hac forma vtitur: nẽpe proponit ſibi prorſus methodum Symboli Apoſtolici, vtpote omnibus Chriſtianis familiariſſimam. Prout enim Symbolum quatuor conſtat partibus, quarum prima eſt de Deo patre, ſecunda de filio, tertia, de Spiritu ſancto, quarta de Eccleſia: ita & author omnem ſuam Inſtitutionem, vt vtrumque ſcopum prius poſitum aſſequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ ſymboli parti, ſecundus ſecundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ reſpondeat. Quod ſigillatim nunc explicandum.

1. Primus articulus Symboli Apoſtolici eſt de Deo patre, de creatione, conſeruatione, & rerum omnium gubernatione, quæ in eius omnipotentia incluſa ſunt. Sic primus liber eſt de cognitione Dei, quatenus eſt Creator, conſeruator, & gubernator rerum omnium & ſingularum. Docet & quæ ſit vera Creatoris notitia, & in quem finem tendat. cap. 1. & 2. Hanc non in ſchola diſci, ſed quemlibet ab vtero eſſe ſibi eius magiſtrum, cap. 3. Tantam verò eſſe hominis prauitatem, vt eam notitiam partim inſcitia, partim malitia ſuffocet & corrumpat: vt per eã nec Deum, vt par eſt, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perueniat. cap. 4. Et quamuis interior illa notitia ſubleuetur cauſa adiuuante, obiecto nimirum creaturarum ſpeculo, in quo Dei virtutes contemplari liceat, ne ſic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiariùs vult innoteſcere in ſalutem, ſcripturam verbi ſui proponere, vbi de ſcriptura Sacra: in hac ſe patefeciſſe, quòd non ſolus Pater, ſed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus ſanctus ſit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex inſita naturali notitia ob noſtram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mundi ſpeculo ita cognoſcere potuimus, vt à nobis glorificaretur. Hac occaſione tractat patefactionẽ Dei in ſcriptura: vbi de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis. Ne verò homo ſpontaneæ ſuæ cæcitatis culpam in Deum conferat, docet qualis homo ſit initio creatus, vbi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur. Creatione ita expedita, ad conſeruationem & gubernationem rerum omnium deſcendit tribus poſtremis capitibus, vbi tractatur pleniſſimè locus de Dei prouidentia.

II. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Chriſtum eſt veniẽdum. Ideo in Symbolo ſequitur, *Et in Ieſum Chriſtum, Filium eius vnigenitum*, &c. Ita & author noſter in ſecundo Inſtitutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus eſt Redemptor in Chriſto: ducitque hominem ad Chriſtũ Mediatorem, oſtenſo hominis lapſu: vbi docet de peccato Originali, nec quicquam in ipſo eſſe virium, quibus à peccato & maledictione incumbente ſe poſſit expedire: quin potiùs nil niſi damnabile ex ipſo prodire, antequam reconcilietur & renouetur, hæc vſque ad caput ſextum: ideo homini in ſemetipſo modis omnibus perdito, nec idoneo ſuſcipiendæ vel cogitationi bonæ, qua ſibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra ſe quærendam eſſe redemptionem in Chriſto. In hunc finem Legem datam, non quæ cultores ſuos in ſe retineret, ſed ad Chriſtum manu duceret: qua occaſione Legis Moralis expoſitio interſeritur. Hunc ſub Lege Iudæis vt ſalutis authorem fuiſſe cognitum, pleniùs verò ſub Euangelio, in quo mundo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de ſimilitudine & differentia vtriuſq; Teſtamenti, Veteris & Noui, Legis & Euangelij, Hæc vſque ad cap. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ ſalutis effectum, oportuiſſe æternum Dei Filium fieri hominem, aſſumpſiſſe etiam re ipſa verum naturam humanam: item quo modo duę naturæ vnam efficiant perſonam demonſtratur. Deſtinatum ad plenam ſalutem merito ipſius & efficacia, eſſe officium Chriſti Sacerdotale, Regium, & Propheticum. Deinde quomodo officio ſuo ſit perfunctus, ſeu reipſa Redemptoris partes impleuerit, vbi articuli de Chriſti morte, reſurrectione, aſcenſu in cælum exponuntur. Poſtremò euincit, rectè & propriè dici, Chriſtum nobis eſſe promeritum gratiam Dei & ſalutem.

III. Quandiu Chriſtus à nobis ſeparatus eſt, nihil nobis prodeſt. Quamobrem ei inſeri non oportet, vt palmites viti. Ideo poſt doctrinam de Chriſto, in tertia Symboli parte ſequitur, *Credo in Spiritum ſanctum*: vtpote qui eſt vinculũ vnionis inter nos & Chriſtũ. Ita & author noſter libro tertio de Spiritu ſancto tractat, qui nos Chriſto vnit: & per cõſequens, De fide, qua Chriſtum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iuſtitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis reſipiſcentiam. Et vt oſtẽdat, nos neutiquam de eiuſmodi fide gloriari, quæ non cõiunctum habeat ſtudium reſipiſcentiæ: priùs quàm ad plenam tractationem iuſtificationis deſcendat, de reſipiſcẽtia & eius continua meditatione, quam Chriſtus fide apprehenſus Spiritu ſuo in nobis generat, fusè diſſerit 3.4.5.6.7.8.9.10. capitibus. Vndecimo demũ capite, primum & præcipuum Chriſti, per Spiritum ſanctum nobis cõiuncti beneficium pertractat, nempe Iuſtificationem,

vſque

vſq; ad cap.20.quod eſt de Oratione,quæ velut manus eſt,quæ re ipſa bona illa fruenda accipit,quæ fides apud Deum ſibi ex verbo promiſſionis nouit eſſe repoſita. Quia autem nō omnes homines per Spiritum ſanctum, qui fidem in nobis creat & conſeruat,Chriſto omnis ſalutis authori vniuntur, agit cap.12. de electione Dei æterna: qua factum eſt, vt nos,in quibus nil boni præuiderat quod ipſe non gratis daret, Chriſto donarit, & per vocationem Euangelij efficacem ipſi vniuerit, vſque ad cap.25.vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima ſcilicet reſurrectione agitur, quò attollendi ſunt oculi, cū inchoata duntaxat in hoc mundo ſit piorum fœlicitas, ſi fruitionem ſpectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus ſanctus non omnes homines Chriſto inſerit ſeu fide donat,& quos ea donat, nō ſine mediis ordinariè donat,verùm vtitur ad eam rem prædicatione Euangelij & Sacramentorum vſu,cum totius diſciplinæ adminiſtratione:ideo in Symbolo ſequitur,*Credo ſanctam Eccleſiam Vniuerſalem*. quam nempe ex gratuitæ electionis fonte in morte æterna iacentem,gratis ſibi in Chriſto reconciliauit, & Spiritu ſancto donauit:vt Chriſto inſita, communionem cum ipſo velut capite habeat, vnde perpetua fluit peccatorum remiſſio, & plena ad vitam æternam inſtauratio. Sic author noſter libro quarto de Eccleſia tractat vſque ad ca.14.Inde de mediis, quibus Spiritus ſanctus ad efficaciter è morte ſpirituali vocādum, & conſeruandū Eccleſiam vtitur,verbo & ſacramentis, Baptiſmo ſcilicet & ſacra Cœna: quæ velut ſceptrum ſunt Regis Chriſti quo regnum ſuum ſpirituale in Eccleſia virtute ſui Spiritus inchoat, in dies promouet, ac poſt hanc vitam ſine illis mediis perficit,ad 20.vſque cap. tractat.

Et quia politiæ ſunt hoſpitia Eccleſiæ in hac vita (licet politica gubernatio à ſpirituali regno Chriſti ſit diſtincta) de ea, quantum ſit Dei beneficium,quod Eccleſia grato animo agnoſcere debet, nos inſtituit, donec ex hoc hoſpitio,in cæleſtem hæreditatem euocemur,vbi Deus erit omnia in omnibus.Hęc Inſtitutionis eſt diſpoſitio.In ſumma,homo initio quidē creatus rectus,poſtea non dimidia ex parte,ſed totus perditus, extra ſe totam ſalutem in Chriſto reperit,cui vnitus per Spiritum ſanctum nobis gratis donatum, citra vllum futurorum operū intuitum,duplex beneficium in eo percipit,plenam imputationem iuſtitiæ,quæ nos comitatur in ſepulchrum vſque: & initium ſanctificationis,quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis ſeu carnis reſurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cæleſti pro tanta miſericordia celebretur.

CENTVM APHORISMI QVATVOR LIBRORVM INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ *Religionis ſummam & ſeriem breuiter complectentes.*

LIB. I.

1 Vera hominis ſapientia ſita eſt in cognitione Dei creatoris & Redemptoris.

2 Hæc cognitio eſt nobis naturaliter inſita, cuius finis eſſe debet cultus Dei rectè inſtitutus, ſeu Numinis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale ſemen corrumpitur inſcitia, vnde ſuperſtitioſus cultus: & malitia: vnde timor ſeruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam eſt comparata: nempe totius mundi fabrica & ſacris ſcripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis ſit Dei bonitas, virtus, iuſtitia, ſapientia. creando cæleſtia & terreſtria, eadémque conſeruando per adminiſtrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarius innoteſcit eius prouidentia. Docet item qualis noſtra ſit indigentia, vt diſcamus noſtram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, ſapientia: eius obtemperare præceptis, ad eum in aduerſis confugere: quas habemus dotes ei referre acceptas cum gratiarum actione.

6. Scripturis ſacris etiam cognoſcitur Deus Creator. In his conſiderandum quales ſint, nempe veræ & à Dei Spiritu profectæ. quod probatur Spiritus S. teſtimonio, Scripturarum efficacia & antiquitate, prophetiarũ certitudine, miraculoſa Legis conſeruatione, vocatione, & ſcriptis Apoſtolorum, Eccleſiæ conſenſu, martyrum conſtantia. Vnde conſtat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui poſthabita ſcriptura ad reuelationes tranſuolant.

7. Deinde quid doceant: nempe qualis ſit natura Dei in ſe, & in rerum creatione ac adminiſtratione.

8. Natura Dei in ſe eſt infinita, inuiſibilis, æterna, omnipotens: vnde ſequitur eos errare qui Deo viſibilem formam tribuunt. Item, vnius eſſentiæ, in qua tres perſonæ, Patris, Filij, Spiritus ſancti.

9. In rerum creatione conſiderantur præcipuè cæleſtes & ſpirituales ſubſtantiæ, id eſt Angeli: quorum alij boni, & piorum tutores, alij mali, non creatione, ſed corruptione: 2. terreſtres, & præcipuè quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum adminiſtratione natura Dei apparet. Eius autem adminiſtratio alia eſt vniuerſalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam ſingulis, dum eas creauit, largitus eſt.

11. Alia eſt particularis, quæ conſideratur ratione rerum inanimatarum ita vt ſi quis vel aduerſis caſibus, vel proſpero aliquo ſucceſſu afficitur, id totum Deo adſcribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita ſit ſua prorpietas, tamen vim ſuam non exerunt, niſi quatenus præſenti Dei manu dirigũtur.

12. Conſideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteriti, vt ſciamus omnia euenire Dei diſpenſatione, operando vel per media, vel ſine mediis, vel contra media: ita vt quicquid accidat, piis in bonum cedat, impiis in malum. Futuri, ad quod pertinent humanæ deliberationes, & quod vtẽdum eſſe docet mediis licitis: quũ prouidentia illa, in quam recumbimus, mediis ſuis veſtita ſit.

13. Poſtremò, conſiderata ratione fructus quem inde pij colligunt. Certò enim ſcimus 1. Deo curæ eſſe totum humanum genus, præcipuè verò ſuam Eccleſiam. 2. Deum omnia ſuo nutu regere & ſua ſapientia moderari. 3. Satis amplam habere benefaciendi facultatem:

tem:quia in eius manu ſunt cælum & terra,eius obſequio addictæ ſunt omnes creaturæ, in eius protectione acquieſcunt pij, & eius imperio coercetur inferorum poteſtas. Nihil fortuito fieri, licet occultæ ſint cauſæ, ſed Dei voluntate, eáque tum arcana quam ſcrutari non poſſumus, ſed reuerenter adoramus, tum expreſſa in Lege & Euangelio.

LIB. II.

14. Cognitio Dei Redemptoris colligitur ex lapſu hominis, & ex materiali redemptionis cauſa.

15. In lapſu hominis conſiderandum quid debeat & poſſit.

16. Quia creatus fuit ad imaginem Dei,id eſt, Sapientiæ,Iuſtitiæ, Sanctitatis diuinæ fuit particeps, atque ideò perfectus anima & corpore, debuit Deo perfectam mandatorum obſeruationem.

17. Cauſæ lapſus, propinquæ fuerunt Satan, Serpens,Eua,fructus vetitus: remoræ,infidelitas, ambitio,ingratitudo,contumacia.Vnde ſequuta eſt deletio imaginis Dei in homine, qui factus eſt infidelis, iniuſtus, morti obnoxius.

18. Quid poſſit nunc videndum, tum animæ tum corporis reſpectu. Animæ intelligentia in rebus diuinis, id eſt, in Dei cognitione & vero cultu, talpa cæcior eſt: bona opera nec excogitare, nec exequi poteſt. In rebus humanis, vt artibus liberalibus & mechanicis,admodum cæcutit & varius eſt. Voluntas autem, quòd ad res diuinas attinet, vult tantùm quod malum eſt. Quod ad inferiores & humanas, incerta, vaga, nec omnino ſui iuris.

19. Corpus animæ corruptos appetitus ſequitur: multis infirmitatibus, morti tandem, eſt obnoxium.

20. Hinc ſequitur homini perdito quærendam in Chriſto mediatore redemptionem:quia electi populi prima adoptio, Eccleſiæ conſeruatio,eiuſdem liberatio ex periculis,inſtauratio poſt diſſipationes, piorum ſpes à gratia mediatoris ſemper pendebat. Ideò lex data, quæ ſuſpenſos teneret animos vſq; ad Chriſti aduẽtum: quod patet ex gratuiti fœderis ſæpius repetiti memoria, ceremoniis, ſacrificiis, ablutionibus,adoptionis fine,& Sacerdotij.

21. Materialis cauſa redemptionis eſt Chriſtus,in quo conſideranda tria. I. Quomodo exhibeatur hominibus. 2 Quomodo recipiatur, 3. Quomodo in eius ſocietate homines retineantur.

22. Chriſtus exhibetur hominib. per Legem & per Euangelium.

23. Lex triplex eſt, Ceremonialis,Iudicialis,Moralis. Ceremonialis vſus eſt abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis ſeu politica Iudæis erat peculiaris, & ſublata eſt, manente vniuerſali illa æquitate quæ in Lege Morali deſcripta eſt. Hæc Moralis, quæ ad pietatem & Iuſtitiam fouendam ac conſeruandam pertinet, perpetua eſt,& omnibus competit.

24. Vſus Legis Moralis eſt triplex. Primus noſtram oſtendit impotentiam,iniquitatem,damnationem, non vt deſperemus: ſed ad Chriſtum recurramus.Secundus,vt qui promiſſionibus non mouentur terrore comminationum coerceantur. Tertius, vt ſciamus qualis ſit Dei voluntas: vt eam ad obſequium meditemur:vt ad id confirmentur animi: vt à lubrico retrahamur.

25. Summa legis prœmio & duabus tabulis comprehenditur. In prœmio notatur. 1. Dei poteſtas, vt populum obediendi neceſſitate conſtringat.2.Promiſſio gratiæ qua ſe Deum Eccleſiæ profitetur.3. Beneficium, quo Iudæos ingratitudinis arguit, niſi benignitati ſuæ reſpondeant.

26. Prior tabula quæ ad Dei cultum pertinet,quatuor preceptis abſoluitur.

27. Primi præcepti finis eſt, vt Deus in populo ſuo ſolus emineat. Soli Deo igitur debemus

adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. Secundi præcepti finis eſt, Deum ſuperſtitioſis ritibus cultum ſuum nolle profanari. Eiuſdem partes duæ. Prior licentiam noſtram coercet, ne Deum ſub ſenſus noſtros ſubiiciamus, aut vlla ſpecie repræſentemus. Altera vetat, ne vllas imagines adoremus religionis cauſa, ideò producit potentiam ſuam, quam ſperni non patietur: æmulationem, quia conſortem ferre nequeat: vindictam in pronepotes: miſericordiam maieſtatis ſuæ cultoribus.

29. Tertium præceptum tria iubet. 1. Vt Dei maieſtatem reſipiat quicquid mens noſtra concipit & lingua profatur. 2. Ne temerè abutamur ſancto eius verbo & ſacris myſteriis ad ambitionem & auaritiam. 3. Ne eius operibus obloquamur, ſed illa cum elogiis Sapiētiæ, Patientiæ, Potentiæ, Bonitatis, Iuſtitiæ prædicemus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, periuriis, iuramētis ſuperuacuis, idololatricis item, videlicet quum in Dei locū ſubſtituimus ſanctos, vel creaturas animatas aut inanimatas.

30. Quarti præcepti finis eſt, vt propriis affectibus & operibus emortui regnum Dei meditemur. Hic autem tria ſunt conſideranda. 1. Requies ſpiritualis, quum fideles à propriis operibus feriantur, vt Deus in ipſis operetur. 2. Vt ſit ſtatus dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias ſacras peragendas. 3. Vt ſerui habeant aliquam à labore remiſſionem.

31. Poſterior tabula, de charitatis officiis erga proximum, ſex poſtrema præcepta cōtinet. Quinti præcepti finis eſt. Quoniam Deo ſuæ diſpoſitionis obſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentiæ gradus eſſe inuiolabiles. Interdicitur ergo ne ſuperiorum dignitati derogemus, contemptu, contumacia, ingratitudine, immo eos reuerentia, obediētia, gratitudine proſequamur.

32. Sexti præcepti finis eſt. Quoniam hominum genus vnitate quadam Deus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere eſſe cōmendatam: vnde ſequitur violentiam interdici priuatis, beneuolentiam præcipi.

33. Septimi præcepti finis eſt, Quia puritatē amat Deus, faceſſere à nobis debet immūditics. Ergo ſcortari prohibet animo, verbo, opere.

34. Octaui præcepti finis eſt. Quoniam Deo eſt abominationi iniuſtitia, vult vt vnicuique reddatur quod ſuum eſt. furantur autem homines, vel violentia, vel malitioſa impoſtura, aut calliditate, vel blanditiis, &c.

35. Noni præcepti finis eſt, Quum Deus, qui eſt veritas, mendacium execretur, prohibet calumnias falſáſque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendacia item quibus in ſuis fortunis quiſpiam grauatur. Contra requirit vt in aſſerenda veritate vnuſquiſque noſtrum tueatur & nominis & rerum proximi ſui integritatem.

36. Decimi præcepti finis eſt, Quia totam animam dilectionis affectu poſſideri vult Deus, omnis aduerſa charitati cupiditas ex animis eſt excutienda. Ideóque omnis cupiditas, quæ in alterius detrimentum vergit, prohibetur.

37. Per Euangelium diximus Christum nobis exhiberi. Primùm autem doctrinæ Euangelij ſeu noui Teſtamenti cum vetere Teſtamento demonſtratur conuenientia. 1. Quia pus ſub vtroque fœdere eadem ſit, & fuerit ſpes immortalitatis. 2. Idem fœdus ſitum non in operibus hominum, ſed in Dei miſericordia. 3. Idem Mediator Dei & hominum Chriſtus.

38. Deinde, vtriuſque fœderis diſcrimē quintuplex oſtēditur. 1. Sub lege cæleſtis hæreditas ſub rebus terrenis exhibebatur. Sub Euangelio rectà ad eam mētes noſtræ diriguntur. 2. Vetus in figuris abſente veritate imaginem tantùm oſtentabat,

tabat. Nouum præſentem veritatem exhibet. 5. Illud ratione Legis, miniſterium erat damnationis & mortis. hoc iuſtitiæ & vitæ. 4. Illud ſeruitutis, quod timorē generet in animis. Hoc libertatis, quod in fiduciam erigat. 5. Vni Iudæorum genti deſtinatum erat verbū. Nunc omnibus prædicatur gentibus.

39. Euangelicæ doctrinæ ſumma eſt docere. 1. Qualis ſit Chriſtus. 2. Quorſum miſſus. 3. Quomodo redemptionis partes impleuerit.

40. Chriſtus eſt Deus & homo. Deus, vt ſuis largiatur iuſtitiam, ſanctificationem & redemptionē. Homo, quia hominis debitum erat perſoluturus.

41. Miſſus eſt vt munus exequeretur. 1. Prophetæ, vera prædicendo, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. Regis, gubernando Eccleſiam totam & quodlibet membrū eius, à qualibet aduerſariorum iniuria ſuos defendendo. 3. Sacerdotis, pro peccatis corpus ſuum offerendo, Deum ſua obedientia nobis reconciliando, pro ſuis ſemper precibus ad Patrem intercedendo.

42. Redemptoris partes impleuit, moriendo pro peccatis noſtris, reſurgendo ad noſtram iuſtificationem, aperiendo nobis cælos per aſcenſionem, ſedendo ad dexteram Patris, vnde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritus eſt gratiam Dei, & ſalutem.

LIB. III.

43. Chriſtum redemptorem recipimus virtute Spiritus ſancti qui nos cum Chriſto coniungit. Ideò dicitur Spiritus ſanctificationis & adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ ſalutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Fides autem animæ manus eſt, quæ Chriſtum in Euangelio nobis oblatum eadem virtute Spiritus S. recipit.

45. Commune fidei officium eſt veritati Dei ſubſcribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Proprium verò, reſpicere Dei in Chriſto voluntatē, miſericordiam, promiſſiones gratiæ, in quarū certitudinē Spiritus S. mentes noſtras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur eſt diuinæ erga nos beneuolētiæ firma certáq. cognitio, quæ in gratuita in Chriſto promiſſione fundata, per Spiritum ſanctum & reuelatur mentibus noſtris, & cordibus obſignatur.

47. Fidei effecta ſunt quatuor. 1. Pœnitentia. 2. Vita Chriſtiana. 3. Iuſtificatio. 4. Oratio.

48. Pœnitentia vera duabus partibus conſtat: Mortificatione, quæ ex agnitione peccati & vero iudicij diuini ſenſu procedit: Viuificatione item, cuius fructus ſunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, ſpes vitæ æternæ, vitæ ſanctitas. Huic veræ Pœnitentiæ opponitur falſa, cuius partes Contritio, Confeſſio, & Satisfactio. Priores duę ad veram pœnitentiam referri poſſunt: modò contritio ſit cordis propter agnitionem peccati, nec à ſpe veniæ per Chriſtum ſeparetur: confeſſio autem, ſeu priuata ſoli Deo, aut Eccleſiæ paſtoribus liberè & ad conſolationem, non ad enumerationem delictorum & conſcientiæ carnificinam inuehendam fiat: ſeu publica, quæ eſt totius Eccleſiæ, vel vnius aut multorum coram tota Eccleſia. Satisfactio, olim Eccleſiaſtica, id eſt quæ ad ædificationem Eccleſiæ ob peccatorum reſipiſcentiam & publicam confeſſionem fiebat, ad Deum relata eſt à Sophiſtis: vnde Indulgentiarum ſupplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius poſt mortem. At contritio illa Sophiſtarum, confeſſio item auricularis (quam vocant) & operis ſatisfactio, gratuitæ peccatorum remiſſioni opponuntur.

49. Vitæ Chriſtianæ partes duæ conſtituuntur. 1. Amor iuſtitiæ: vt ſancti ſimus, quia Deus ſanctus eſt, cum eo coniungimur, & in eius populo cenſemur. 2. Vt nobis norma præſcripta ſit quæ nos in iuſtitiæ ſtadio aberrare non ſinat, ſiamúſque Chriſto conformes. Huius

autem exemplar nobis proponitur cuius formam in vita noſtra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratitudinis ſi non reſpondeamus.

50. Summa vitæ Chriſtianæ eſt noſtri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines ſunt quatuor. 1. Vt nos conſecremus Deo in hoſtiam viuentem. 2. Ne noſtra quæramus, ſed quæ Dei ſunt & proximi. 3. Vt crucem patienter feramus, cuius fructus ſunt, noſtræ imbecillitatis agnitio, patientiæ noſtræ probatio, delictorũ correctio, ardentior inuocatio, vitæ æternæ alacrior meditatio. 4. Vt ſciamus quomodo vtẽdum ſit præſenti vita eiúſque adminiculis, propter neceſſitatem & oblectationẽ. Neceſſitas requirit vt omnia poſſideamus tanquam nihil poſſidentes: feramus placidè penuriam, & abundantiam moderatè, ſciamus ſatiari, eſurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda eſt ratio villicationis noſtræ, omnia vocationi noſtræ reſpondeant. Oblectatio nobis eſſe debet laudandæ benignitatis Dei maius argumentum.

52. In conſideratione Iuſtificationis, quæ eſt tertius fidei effectus, occurrit primùm vocis explicatio. Iuſtificatus dicitur, qui Dei iudicio cenſetur & habetur iuſtus. Iuſtificatur operibus, cuius vita pura & irreprehenſibilis eſt coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Chriſto. Iuſtificantur fide, qui operum iuſtitia excluſi Chriſti iuſtitiã apprehendunt. Tales ſunt Dei electi.

53. Inde conſequitur firmiſſima conſolatio. Nam pro ſeuero iudice patrem habemus clementiſſimum. Iuſtificati in Chriſto, pacémque habentes, virtute eiuſdem freti ſanctitatem meditamur.

54. Conſequitur item Chriſtiana libertas, in tribus cõſiſtens. 1. Vt fidelium conſcientiæ ſeſe ſupra Legem erigant, totámque Legis iuſtitiam obliuiſcantur. 2. Vt conſcientiæ iugo Legis liberæ volũtati Dei vltro obediant. 3. Vt rerum indifferentium nulla religione coram Deo teneantur. Cauendà tamen hîc duo præcipitia. Primum, ne donis Dei abutamur. Alterum, vt ſcãdalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus eſt effectus fidei, in qua conſiderantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis eſt quintuplex. 1. Dum aſſueſcimus ad Deum confugere, cor noſtrum inflammatur maiore deſiderio eius quærendi, amandi & colendi. 2. Nulla mala cupiditas cor noſtrum inuadit, cuius teſtem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum conſequuti, ardentius Dei benignitatem meditamur. 5. Vſus nobis confirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges ſunt quatuor. 1. Ne aliter ſimus compoſiti, quàm qui ad Dei colloquium ingrediuntur. Ideo manuum eleuatio, cordis motus, perſeuerantia commendatur. 2. Inopiam noſtram ſentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicemus, dantes Deo gloriam in ſolidum. 4. In mediis malorum abyſſis proſtrati ſpe certa exorandi animemur, quandoquidem Dei mandato & promiſſione freti ſumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam conſtitutos inuocant. 1. Quia ſcriptura docet ſolum Deum eſſe inuocandum, qui ſolus nouit quæ ſunt nobis neceſſaria. Vult adeſſe, quia promiſit. Poteſt, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promiſſione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quàm primùm ab hac regula recedit. At in inuocatione ſanctorum nullum eſt verbum, nulla promiſſio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut iuuare poſſunt.

59. Summa orationis, quæ à Chriſto Domino nobis tradita eſt, com-

comprehenditur proœmio & duabus tabulis.

60. In proœmio lucet Dei bonitas, quia Pater noſter dicitur. Sequitur nos eſſe filios : & aliunde ſubſidia quęrere, eſſet vel egeſtatē, vel ſæuitiam exprobrare Deo. Peccata non obeſſe quominus ſupplices miſericordiam imploremus. Fraternæ dilectionis affectum debere inter nos intercedere. Lucet item in hoc proœmio Dei potentia: quia in cælis. Vnde colligimus Deum per omnia diffundi, quem dum quærimus ſupra corporis & animi ſenſus attolli nos decet: euehi ſuper omnem aleam corruptionis aut mutationis: vniuerſum orbem complecti & ſua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei glorię tota deſtinata eſt, & tres petitiones cōtinet. 1. Vt Dei nomen, id eſt eius potentia, bonitas, ſapiētia, iuſtitia, veritas ſanctificetur: id eſt, vt homines ſine ſumma veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus prauas omnes carnis cupiditates Spiritus ſui virtute corrigat: ſenſus omnes noſtros formet ad imperij ſui obſequium: ſuos filios tueatur : & frangat impiorum conatus. Iſtius petitionis vſus triplex eſt. Retrahit nos à mundi corruptelis : accendit mortificandæ carnis ſtudium : ad crucis tolerantiā nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, ſed de ea quæ per ſcripturas innoteſcit, cui reſpondet voluntarium obſequium.

62. Poſterior tabula tres reliquas petitiones continet quæ nos & proximos noſtros reſpiciunt. 1. Petit omnia quibus corporis vſus ſub mundi huius elementis indiget. Dei enim curæ ac prouidentiæ nos committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. 2. Petimus quæ ad ſpiritualem vitam faciūt, nempe peccatorum remiſſionem, quæ ſatisfactionem tollit, & cui apponitur cōditio, vt dicto factóque læſi à proximis nihilominus eis in nos delicta condonemus. 3. Liberationem à tentationibus, ſeu nos armis inſtrui & diuino pręſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriam. Tētationes autem differunt cauſa: nā tentat Deus, Satan, mundus, caro: & materia: à dextris enim tentamur, ratione diuitiarum, honorum, pulchritudinis &c. à ſiniſtris, ratione paupertatis, contemptus, afflictionum: & fine, nam Deus pios tentat in bonum: Satan, caro, mundus in malum.

63. Porrò, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & reſurrectionis vltimæ.

64. Electionis cauſa efficiens, mera Dei liberalitas, quā cum humilitate & gratiarū actione agnoſcere debemus: materialis, Chriſtus filius dilectus: finalis, vt certi de ſalute noſtra, quia Dei ſumus, eū tum in hac vita, tum in futura ęternum glorificemus. Effecta ſunt multorū aut vnius reſpectu: idque alios eligendo, alios iuſtè reprobando. Electi autem vocantur verbi prædicatione, & Spiritus S. illuminatione, iuſtificantur, ſanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Reſurrectio vltima fiet. 1. Quia non poſſumus alia ratione perfectè glorificari. 2. Quia Chriſtus in noſtra carne reſurrexit. 3. Quia Deus eſt omnipotens.

LIB. IIII.

66. Deus in ſocietate Chriſti nos retinet per adminiſtrationem Eccleſiaſticam & ciuilem.

67. In Eccleſiaſtica adminiſtratione tria conſiderantur. 1. Quæ ſit Eccleſia. 2. Quomodo regatur. 3. Quæ ſit eius poteſtas.

68. Eccleſia dupliciter conſideratur: Inuiſibilis & vniuerſalis, quę eſt ſanctorum communio. Viſibilis & particularis. Dignoſcitur autem Eccleſia verbi pura prædicatione, & Sacramentorum legitima adminiſtratione.

69. Quoad Eccleſiæ regimen quinque expenduntur. 1. Qui præſunt. 2. Quales. 3. Quænam ſit co-

rum vocatio. 4. Officium. 5. Quis fuerit veteris Eccleſiæ ſtatus.

70. Præſunt nō Angeli, ſed homines, in hoc Deus ſuam benignitatem nobis declarat: habemus ſingulare exercitium ad humilitatem & obedientiam: optimum item ad mutuam charitatem vinculum.

71. Hi ſunt Prophetæ, Apoſtoli, Euangeliſtæ, quorum munus fuit temporarium: Paſtores & doctores, qui perpetuo durant.

72. Eorum vocatio duplex. Interna & externa. Interna à Dei Spiritu. Externa, in qua occurrunt quatuor expendenda. 1. Quales ſint eligendi: nempe ſana doctrina & bonis moribus præditi. 2. Qualiter: cum ieiunio & oratione. 3. A quibus: Immediate à Deo, vt Prophetæ & Apoſtoli. Mediate, verbo duce, ab epiſcopis, à ſenioribus, & à plebe. 4. Quo ritu: manuum ſcilicet impoſitione, cuius triplex eſt vſus. Primus vt miniſterij commendetur dignitas. Alter, vt vocatus ſciat ſe Deo eſſe conſecratum. Tertius, vt credat Spiritum ſanctum non defuturum ſancto huic miniſterio.

73. Officium Paſtorum in Eccleſia eſt prædicare verbum, adminiſtrare ſacramenta, diſciplinam coercere.

74. Veteris Eccleſiæ ſtatus diſtributus eſt in presbyteros, ſeniores, diaconos qui Eccleſiaſtica bona diuidebant epiſcopis, clero, pauperibus, templorum reparationi.

75. Poteſtas Eccleſiæ, conſideratur ratione doctrinæ, legum ferendarum & iuriſdictionis.

76. Doctrina reſpicit fidei dogmata, quæ nulla extra Dei verbum tradenda ſunt, ſed omnia ad Dei gloriam & Eccleſiæ ædificationem referenda: reſpicit etiam dogmatum applicationem, quæ ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Eccleſiaſticæ, in præceptis neceſſariò obſeruãdis, verbo Dei ſcripto conformes eſſe debẽt. In indifferentibus habenda eſt ratio locorum, perſonarum, temporum: cum obſeruatione ordinis & decori. Fugiendæ ſunt autem cõſtitutiones quæ à pſeudopaſtoribus pro vero Dei cultu traditæ ſunt, quæ præciſa neceſſitate cõſcientias aſtringunt, quę irritum faciunt Dei mandatum, quæ ſunt inutiles & ineptæ, quæ ſuo numero conſcientias opprimunt, quæ hiſtrionicam referunt oſtẽtationem, quæ pro ſacrificiis expiatoriis habentur, quæ ad quæſtum conuertuntur.

78. Iuriſdictio duplex eſt. 1. Clero propria, de qua agebatur in Synodis prouincialibus & generalibus. 2. Communis clero & plebi, cuius finis duplex, tũ vt ſcandala impediãtur, tum vt ſcandalum exortum aboleatur. Praxis autem conſiſtit in admonitionibus priuatis & publicis: item in excommunicatione, cuius triplex ſcopus. 1. Ne Eccleſia male audiat. 2. Ne boni corrumpantur malorum conſuetudine. 3. Vt præ pudore excommunicati pœnitere incipiant.

79. Proinde ratione temporum indicuntur ieiunia, & fiunt vota. Ieiuniorum finis eſt vt maceretur caro, ſimus ad preces melius compoſiti, ſint humilitatis & obedientiæ teſtimonia. Conſiſtunt in tempore, in qualitate & quantitate ciborum. Hic autem cauendum ne veſtimenta tantum frangamus, nõ corda, vt hypocritæ: ne pro opere meritorio facta cenſeantur: ne rigidius exigantur tanquam ad ſalutem neceſſaria.

80. In votis conſiderãdum. 1. Cui vouetur, nempe Deo. Vnde ſequitur nihil tentandum niſi præeunte verbo, quo docemur quid placeat & quid diſpliceat Deo. 2. Quis vouet, nempe homo. Cauendum igitur ne libertatem noſtrã negligamus: ne ſupra vires, aut quod cum vocatione pugnat promittamus. 3. Quid vouetur. Ibi habenda ratio temporis: tum præteriti, quale eſt votum actionis gratiarum & pœnitentiæ: tũ futuri, vt simus in poſterum cautiores, & his ſtimulis ad officium excitemur. Hinc apparet quid de votis Papiſticis ſit ſentiendum.

81. In

81. In Sacramentorum explicatione tria ſunt conſiderãda. 1. Quid, nempe externum ſymbolum quo beneuolentiæ erga nos ſuę promiſſiones cõſcientiis noſtris Deus obſignat ad ſuſtinendã fidei noſtrę imbecillitatem. Nos viciſſim pietatẽ erga eum noſtram teſtamur. 2. Quæ neceſſaria, nempe Signum, Res ſignata, promiſſio, Generalis communicatio. 3. Quot ſint: nempe Baptiſmus & Cœna.

82. Baptiſmi ſignum eſt aqua: res ſignata, ſanguis Chriſti: promiſſio, vita æterna: communicantes ſeu participes, adulti poſt fidei cõfeſſionem: infantes item, quia Baptiſmus ſucceſſit circunciſioni, & in vtroque myſterium, promiſſio, vſus, efficacia, eadem ſunt. Peccatorum item remiſſio ad infantes pertinet, ergo & ſignum huius remiſſionis.

83. Finis Baptiſmi duplex eſt. 1. Vt ſeruiat fidei noſtræ erga Deum. Quia ſignum eſt noſtræ ablutionis per Chriſti ſanguinem: noſtræ carnis item in Chriſto mortificationis & regenerationis: præterea Chriſto coniuncti credimus nos fore omniũ ſuorum bonorum participes, nec condemnationem vllam nobis futuram. 2. Vt ſeruiat confeſſioni erga proximũ. Quia nota eſt nos velle populo Dei accenſeri: teſtamur etiam nos religionem Chriſtianam profiteri: cupere vt laudem Dei omnia noſtra ſpirent.

84. Cœna eſt epulum ſpirituale, quo in ea vita conſeruamur, in quam nos verbo ſuo Deus genuit.

85. Finis cœnæ triplex eſt. 1. Vt ſeruiat fidei noſtrę erga Deum cõfirmandæ. 2 Confeſſioni coram hominibus. 3. Exhortationi ad charitatem.

86. Cauendum autem ne in extenuandis ſignis nimij à ſuis myſteriis ea diuellamus, quibus quodãmodo annexa ſunt. Ne item in iiſdem extollendis immodici, myſteria ipſa obſcurare videamur.

87. Partes ſunt duæ. 1. Spiritualis veritas, in qua conſideratur ſignificatio in promiſſionibus: materia, Chriſtus mortuus & reſuſcitatus: effectus, nempe redemptio, iuſtificatio & ſanctificatio noſtra. 2. Signa viſibilia, panis & vinum.

88. Cænæ opponitur Miſſa papiſtica. 1. Contumelia Chriſtum afficit. 2. Chriſti crucem ſepelit. 3. Mortem eius abolet. 4. Beneficia quæ in Chriſto obtinemus tollit. 5. Sacramenta quib. mortis memoria relicta eſt, eneruat.

89. Falsò autem numerantur Sacramẽta, Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo qui minores & maiores peperit, Matrimonium.

90. Supereſt ciuilis adminiſtratio, ad externam morum iuſtitiam pertinens.

91. In ea conſideratur magiſtratus, leges, populus.

92. Magiſtratus eſt Dei vicarius, pater patriæ, legum cuſtos, præſes iuſtitiæ, Eccleſiæ nutritius.

93. His nominibus, 1. ad officium excitatur, vt coram Deo ſanctè ambulet, & coram hominibus integritatem, temperantiam, continentiam, innocentiam, prudentiam referat. 2. Vt ſingulari conſolatione muneris ſui difficultates leniat.

94. Species magiſtratus ſeu ciuilis adminiſtrationis ſunt Monarchia, Ariſtocratia, Democratia.

95. Quo ad leges videndum qualis ſit earum cõſtitutio, ratione Dei & hominum: deinde qualis æquitas, ratione temporum, locorum, nationum.

96. Populus magiſtratui debet. 1. reuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo ſincero. 2. Obediẽtiam, ſiue edictis parendum: ſiue tributa ſoluenda ſiue ſubeunda publica munera & onera, 3. Amorem quo eorum proſperitatem precibus Deo commendet.

97. Iubemur non tantùm bonis magiſtratibus parere, ſed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam ſi tyrannidem exerceãt:

nec enim ſine numine Principes conſtituti ſunt.

98. Tyrannis porrò regnantibus: ſubeat primùm delictorum noſtrorum recordatio quæ talibus flagellis caſtigantur. Inde humilitas patientiam noſtram frænabit. Deinde, non noſtrum eſſe his malis mederi, hoc tantùm eſſe reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrãnorum furores Deus compeſcit, aut ex ſeruis ſuis manifeſtos vindices excitans, qui populum à tyrannide eximant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum eò deſtinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præſcripta non impedit quominus populares quidam magiſtratus eſſe poſſint, penes quos ſit tyrannos coercere & populi libertatem tueri. Ita autem Magiſtratibus eſt obediendũ, vt ſupremo Regi ius ſuum integrum illibatúmq; ſemper maneat.

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER PRIMVS.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

ARGVMENTVM.

Primus liber de Cognitione Dei Creatoris diſſerit, Quoniam verò in creatione hominis ea maximè elucet, ideò de homine quoque diſputatio habetur. Atque ita præcipui loci totius tractationis duo ſunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite de vtroque coniunctim agitur: ſequentibus de ſingulis ſeparatim, ita tamen vt quædam miſceantur, quæ ad alterutrum iſtorum referri debeant: tractatur ſcilicet de S. Scriptura, & Imaginibus ad notitiam Dei: tres reliqui de mundi opificio, de S. Angelis, de Diabolis, ad hominis notitiam: Poſtremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad vtrumque ſpectat.

Quod ad priorem, hoc eſt, Dei notitiam attinet, primum oſtendit qualis ſit notitia quam ipſe poſtulat. cap II. *Deinde vbi quærenda ſit, à* III. *ad* IX. *nimirum, non in homine: quia etſi naturaliter hominum mentib. indita ſit, tamen partim inſcitia, partim malitia ſuffocatur,* III. *&* IIII. *Nec in mūdi fabrica: quia etſi in ea clariſſimè lucet, nos tamē adeò ſtupidi ſumus, vt eiuſmodi teſtificationes, quantumuis perſpicuæ, ſemper nobis ſine fructu effluant,* V. *Sed in Scriptura* VI. *De qua agitur, c.* VII. VIII. IX. *Tertiò, qualis ſit Deus,* X. *Quartò, quàm impium ſit Deo tribuere viſibilem formam, (vbi de Imaginibus, earum adoratione & origine agit) c.* XI. *Quintò contendit æquum eſſe, vt ſolus Deus in ſolidum colatur,* XII *Poſtremò, de vnitate Eſſentiæ diuinæ, & trium perſonarum diſtinctione, cap.* XIII.

Ad poſteriorem hominis nempe notitiam, quod attinet, primùm de mundi creatione, de bonis & malis Angelis (quæ omnia hominem ſpectant) inſtituitur tractatio, XIIII. *cap. Deinde, ad hominem ipſum accedens naturam viréſque eius examinat, cap.* XV.

Vt autem Dei hominiſque notitiam illuſtret, ad omnium humanarum actionum, totiuſque mundi gubernationem, contra fortunam & fatum, tribus reliquis capitibus XVI. *videlicet,* XVII. & XVIII. *deſcendit, doctrinam ſynceram, atque illius vſum, tradens: tandem Deum, etſi impiorum opera vtatur, purum tamen ab omni labe & culpa eſſe demonſtrat.*

CAPVT I.

Dei notitiam & noſtri res eſſe coniunctas, & quomodo inter ſe cohæreant.

Veræ ſapientiæ partes.

TOTA ferè ſapientiæ noſtræ ſumma, quæ vera demum ac ſolida ſapientia cenſeri debeat, duabus partibus conſtat, Dei cognitione & noſtri. Cæterùm, quum multis inter ſe vinculis connexæ ſint, vtra tamen alteram præcedat, & ex ſe pariat, non facile eſt diſcernere. Nam primò, ſe nemo aſpicere poteſt quin ad Dei, in quo viuit & mouetur, intuitū ſenſus ſuos

1. Dei cognitio. Act.17.28.

protinus conuertat: quia minimè obſcurum eſt, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis eſſe, imò id quidem ipſum quod ſumus, aliud eſſe quàm in vno Deo ſubſiſtentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos ſtillant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex noſtra tenuitate

2. Noſtri cognitio. Eius deſcriptio & effecta.

melius apparet illa, quæ in Deo reſidet bonorū infinitas. Præſertim miſerabilis hæc ruina in quam nos deiecit primi hominis defectio, ſurſum oculos cogit attollere, non modò, vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deeſt, ſed metu expergefacti, humilitatem diſcamus. Nam vt in homine reperitur quidam miſeriarum omnium mundus, ac ex quo ſpoliati ſumus diuino ornatu, pudenda nuditas immenſam probrorum congeriem detegit: propriæ infælicitatis conſcientia vnumquemque pungi neceſſe eſt, vt in aliquam ſaltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ ſenſu recognoſcimus, non

Vide Caluin. in Io. c.4. 10. *Vtriuſque cognitionis coniunctio.*

alibi quàm in Domino ſitam eſſe veram ſapientiæ lucem, ſolidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iuſtitiæ puritatem: atque adeò malis noſtris ad conſideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illū ſeriò aſpirare poſſumus, quàm cæperimus nobis ipſis diſplicere. Quis enim hominum non libenter in ſe requieſcat? quis etiam non requieſcit quandiu ſibi eſt incognitus, hoc eſt, ſuis dotibus eſt contentus, & inſcius ſuę miſeriæ vel immemor. Proinde vnuſquiſque ſui agnitione nō tantùm inſtigatur ad quærendum Deum, ſed etiam ad reperiendum quaſi manu ducitur.

Cognitionis Dei effecta.

2 Rurſum, hominem in puram ſui notitiam nunquam peruenire conſtat niſi priùs Dei faciem ſit contemplatus, atque ex illius

illius intuitu ad ſeipſum inſpicien[dum] deſcendat. Nam (quæ ingenita eſt omnibus nobis ſuperbia) iuſti ſemper nobis videmur & integri, & ſapientes, & ſancti: niſi manifeſtis argumentis, iniuſtitię, fœditatis, ſtultitiæ, & impuritatis noſtræ cõuincamur. Non autem conuincimur ſi in nos duntaxat ipſos reſpicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica eſt regula ad quam exigendum eſt iſtud iudicium. Quia enim ad hypocriſin natura propenſi ſumus omnes, ideo inanis quædã iuſtitiæ species pro iuſtitia ipſa nobis abundè ſatisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non ſit plurima obſcœnitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum eſt, pro puriſſimo arridet quandiu mentem noſtram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non ſecus atque oculos, cui nihil aliàs obuerſatur niſi nigri coloris, cãdidiſſimum eſſe iudicat, quod tamen ſubobſcura eſt albedine, vel nonnulla etiam fuſcedine aſperſum. Quin ex corporeo ſenſu propiùs adhuc diſcernere licet quantum in æſtimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam ſi vel terram deſpicimus medio die, vel intuemur quæ aſpectui noſtro circũcirca patent, validiſſima perſpicaciſſimáque acie videmur nobis prędìti: at vbi ſolem ſuſpicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perſtringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud noſtrum in conſiderandis terrenis acumen, vbi ad ſolem ventum eſt, meram eſſe hebetudinem. Ita & in reputandis ſpiritualibus noſtris bonis contingit. quantiſper enim extra terram non reſpicimus, propria iuſtitia, ſapientia, virtute pulchrè contenti, nobis ſuauiſſimè blandimur, & tantum non ſemidei videmur, at ſi ſemel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis ſit, & quàm exacta iuſtitię, ſapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amuſſim conformari nos oportet: quod antea in nobis falſo iuſtitię prætextu arridebat, pro ſumma iniquitate mox ſordeſcet: quod mirificè imponebat ſapientię titulo, pro extrema ſtultitia fœtebit: quod virtutis faciem præſe ferebat, miſerrima impotentia eſſe arguetur: adeò diuinæ puritati malè reſpondet quod videtur in nobis vel abſolutiſſimum.

1. Superbiam noſtram contundit.

2. Hypocriſin detegit.

Confirmatio à ſimili.

3. Dei perfectionem omnibus numeris abſolutã, miſeriámque noſtram infinitam eſſe demonſtrat.

3 Hinc horror ille & ſtupor, quo paſſim Scriptura recitat perculſos atq; affiictos fuiſſe ſanctos quoties Dei pręſentiam ſentiebant. Quum enim eos videamus, qui abſente ipſo ſecuri firmique conſiſtebant, ipſo gloriam ſuã manifeſtante: ſic quatefieri ac conſternari vt mortis horrore cõcidant, imò abſorbeãtur, & penè nulli ſint: colligendum inde eſt hominem humilitatis ſuæ agnitione nunquam ſatis tangi & affici, niſi poſtquam ſe ad Dei maieſtatem comparauit. Eius autem cõſternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis:

Altera confirmatio, ab exemplis.

1. Sanctorum Patrum.

Iud.13.22. adeò vt vox illa in Dei populo vſitata foret, Moriemur, quia
Ieſa.6.5. Dominus apparuit nobis. Ideò & hiſtoria Iob ad proſternẽdos
Ezec. 1. 28. & ſuę ſtultitiæ, impotentiæ, pollutionis conſcientia homines, po-
3.14. tiſſimum ſemper argumentum à diuinæ ſapientiæ, virtutis, pu-
Iob.9.4.&c. & alibi paſſim. ritatis deſcriptione ducit. Neque fruſtra, videmus enim vt A-
braham melius ſe terram & puluerẽ agnoſcat, ex quo propiùs
Gen.18.27. ad conſpiciendam Domini gloriam acceſſit: vt Elias retecta fa-
1.Reg.19.13. cie, eius acceſſum exſpectare non ſuſtineat: tantùm eſt in aſpe-
ctu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quum
ipſos quoque Cherubim velare, ipſo pauore, faciẽ ſuam opor-
2. S. Angelorum. teat? Hoc ſcilicet eſt quod dicit propheta Ieſaias, Erubeſcet ſol
Ieſa.6.2. & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit:
Ieſ.24.23. hoc eſt, Vbi claritatem ſuam extulerit, ac propiùs admouerit,
3. Solis & Lunæ. lucidiſſimum quodque præ illa tenebris obſcurabitur. Vtcun-
Lib.2. que tamen Dei noſtríque notitia mutuo inter ſe nexu ſint col-
ligatæ, ordo rectè docẽdi poſtulat vt de illa priore diſſeramus
loco, tum ad hanc tractandam poſtea deſcendamus.

CAPVT II.

Quid ſit Deum cognoſcere, & in quem finem tendat eius cognitio.

Huius cognitionis Dei creatori (de redemptione enim ſuo loco agetur) deſcriptio.

IAm verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem eſſe Deum, ſed etiam tenemus quod de eo ſcire noſtra refert, quod vtile eſt in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deũ propriè loquendo cognoſci dicemus vbi nulla eſt religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ ſpeciem qua homines in ſe perditi ac maledicti Deum redemtorẽ in Chriſto mediatore apprehẽdunt: ſed tantùm de prima illa & ſimplici loquor, ad quã nos deduceret genuinus naturæ ordo ſi integer ſtetiſſet Adam. Nam etſi nemo iam, in hac humani generis ruina Deũ vel patrem, vel ſalutis authorem, vel vllo modo propitiũ ſentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Chriſtus: aliud tamen eſt ſentire Deum fictorem noſtrum ſua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omníque benedictionum genere proſequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Chriſto nobis propoſitam amplecti. Quia ergo Dominus primùm ſimpliciter Creator tã in mundi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Chriſti facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda eſt, altera deinde ſuo ordine ſequetur. Quan-

Diſcrimen cognitionis de Deo

quam

quam autem Deum apprehendere mens noſtra nõ poteſt quin illi cultum aliquem tribuat: non ſimpliciter tenere ſufficiet illum eſſe vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: niſi etiam perſuaſi ſimus fontem omnium bonorum eſſe: nequid alibi quàm in ipſo quæramus. Hoc ita accipio, non ſolùm quòd mundum hunc, vt ſemel condidit, ſic immenſa potentia ſuſtineat, ſapiẽtia moderetur, bonitate conſeruet, humanum genus præſertim iuſtitia iudicióque regat, miſericordia toleret, præſidio tueatur: ſed quia nuſquam vel ſapiẽtiæ ac lucis, vel iuſtitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel ſynceræ veritatis gutta reperietur quæ non ab ipſo fluat, & cuius ipſe non ſit cauſa: vt hæc ſcilicet omnia ab ipſo expectare & petere diſcamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei ſenſus nobis idoneus eſt pietatis magiſter, ex qua religio naſcitur. Pietatem voco cõiunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim ſentiant homines, Deo ſe omnia debere, paterna ſe eius cura foueri, eum ſibi omnium bonorum eſſe authorem, vt nihil extra ipſum quærendum ſit, nunquam ei ſe voluntaria obſeruantia ſubiicient: imò niſi ſolidam in eo fœlicitatem ſibi conſtituant, nunquam ſe illi verè & ex animo totos addicent.

Summa & vſus huius cognitionis.

Quid ſit Pietas.

2 Itaque frigidis tantùm ſpeculationibus ludunt quibus in hac quæſtione inſiſtere propoſitum eſt, quid ſit Deus: quum interſit noſtra potiùs, qualis ſit, & quid eius naturæ conueniat ſcire. Quorſum enim attinet Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura ſe otio tantùm oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoſcére quo cum nihil ſit nobis negotij? Quin potiùs huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus. Quomodo enim mentem tuam ſubire queat Dei cogitatio, quin ſimul extemplò cogites, quum figmẽtum illius ſis, eiuſdem imperio eſſe te ipſo creationis iure addictum & mãcipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illũ referri oportere? Id ſi eſt, iam profectò ſequitur vitam tuam prauè corrumpi niſi ad obſequiũ eius componitur: quando nobis viuendi lex eſſe debet eius voluntas. Rurſum nec ad liquidum perſpicere ipſum potes, niſi vt bonorum omnium fontem eſſe & originem agnoſcas: vnde & deſiderium illi adhærendi, & fiducia in ipſum naſceretur ſi non ſua mentem hominis prauitas à recta inueſtigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum non quemlibet ſibi ſomniat, ſed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcunque viſum fuerit affingit, ſed talem habere contenta eſt qualem ſe manifeſtat ipſe, ſummáque diligentia ſemper cauet, ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egreſſa, perperam va-

Vſus illius amplificatio, cum neceſſaria profanæ curioſitatis & Epicureorum refutatione.

Piarum mentiũ Deus deſcriptus, vt Epicureorum impia curioſitas magis ac magis appareat.

getur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem ſibi eſſe confidit ac protectorem, ideóque in eius fidem totam ſe confert. quia bonorum omnium intelligit eſſe authorem, ſiquid premit, ſiquid deeſt, mox ſe recipit in eius præſidiũ, opem ab eo expectãs. quia bonum & miſericordem eſſe perſuaſa eſt, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis ſuis omnibus ſemper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominum ac patrem agnoſcit, eum quoque dignũ ſtatuit eſſe cuius imperium in omnibus intueri, maieſtatem ſuſpicere, gloriam promouendam curare, mandatis obſequi debeat. quia iuſtum eſſe iudicem videt, ſuáque ſeueritate armatum ad vindicanda ſcelera, eius tribunal ſemper in conſpectu ſibi proponit, ac ipſius metu ſe retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius ſenſu ita terretur vt ſubducere ſe velit, etiam ſi quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quàm erga pios beneficum, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & ſceleratis apud eum repoſitam eſſe pœnam, quàm iuſtis vitæ æternæ mercedem. Præterea non ſola vindictæ formidine ſe coercet à peccando, ſed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obſeruat & colit, etiamſi nulli eſſent inferi, ſolam tamen eius offenſionem horret. En quid ſit pura germanáque religio, nempe fides cum ſerio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in ſe contineat, & ſecum trahat legitimum cultum qualis in Lege præſcribitur. Atque hoc eò diligentius notandum eſt, quòd omnes promiſcuè venerantur Deum, pauciſſimi reuerentur, dum vbique magna eſt in ceremoniis oſtentatio, rara autem cordis ſynceritas.

Summa omnium quæ de Deo ſcriptura S. nos tenere iubet.

Vera religio.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.

Hæc Dei cognitio omnibus obuia reprobos reddit inexcuſabiles.
Rom. 1. 20.

QVENDAM ineſſe humanæ menti, & quidem naturali inſtinctu, diuinitatis ſenſum, extra controuerſiam ponimus: ſiquidem, nequis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam ſui numinis intelligentiam vniuerſis Deus ipſe indidit, cuius memoriam aſſiduè renouans, nouas ſubinde guttas inſtillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum eſſe, & ſuum eſſe opificem, ſuo ipſorum teſtimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam ſuam conſecrarint. Sanè ſicubi Dei ignorantia quæratur, nuſquam magis extare

poſſe

rantia quæratur, nuſquam magis extare poſſe eius exemplum veriſimile eſt, quam inter obtuſiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla eſt etiã, vt Ethnicus ille ait, tã barbara natio, nulla gens tã efferata, cui non inſideat hæc perſuaſio, Deũ eſſe. Et qui in aliis vitæ partibus, minimum vidẽtur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis ſemen retinent, adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium viſceribus inhæret communis iſta præſumptio. Nulla ergo quum ab initio mũdi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere poſſet: in eo tacita quędam cõfeſſio eſt, inſcriptum omnium cordibus diuinitatis ſenſum. Quin & idololatria, huius cõceptionis amplum eſt documentum. Quàm enim non libenter ſe deiiciat homo, vt alias præ ſe creaturas ſuſpiciat, ſcimus. Proinde quum lignũ potiùs & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deũ: conſtat vehementiſſimam iſtam eſſe de numine impreſſionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius ſit naturæ effectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque ſponte ſe demittit, quo Deum reuereatur.

Cice. de nat. deor. libr. 1. Lactant. Inſti. lib. 3. cap. 10.

Hanc omnes aliquo modo ſentiunt & profitentur.

Etiam omnium ſtupidiſſimi.

2. Quare vaniſſimum eſt quod à quibuſdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam eſſe religionem, vt hàc arte ſimplicem populum in officio continerent: quum tamen ipſi qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederẽt quàm aliquem eſſe Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos eſſe aſtutos homines, quibus reuerentiã plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberent obſequentiores eius animos, ſed id nuſquam obtinuiſſent niſi iam prius cõſtanti illa de Deo perſuaſione imbutæ fuiſſent hominum mẽtes, ex quo velut ſemine emergit ad religionem propenſio. Ac ne illos quidem ipſos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia prorſus vacaſſe credibile eſt. Tametſi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum eſſe negent: velint tamẽ nolint, quod neſcire cupiũt, ſubinde ſentiſcunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorẽ numinis contemptum prorupiſſe legitur quàm C. Caligula: nemo tamen miſerius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ iudicium ſe proferebat: ita Deum quem ſtudebat ex profeſſo contẽnere, inuitus exhorreſcebat. Hoc paſſim eius quoq; ſimilibus eueni re videas, vt enim quiſque eſt audaciſſimus Dei contẽptor, ita vel ad folii cadentis ſtrepitũ maximè perturbatur. vnde id, niſi ex diuinæ maieſtatis vltione: quæ illorum cõſcientias eo vehementius percellit, quo magis refugere conãtur? Omnes quidem latebras reſpectãt, quibus ſe abdant à Domini præſentia, & eam rurſum ex animo ſuo deleant: ſed velint nolint, irretiti ſemper

Obiectio, Religionem & Numinis ſenſum eſſe hominum aſtutorum commentum.

Refutatió. Cic. de natura deor. lib. 1. circa fin.

Calu. lib. de ſcandalis.

Confirmatio ab exemplis ipſorum impiorum & atheorum.

Sueton. in Calig. c. 51.

2. Confirmatio, à ſimili.

tenentur. Vtcunque interdum videatur euaneſcere ad momentum aliquod, ſubinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: vt ſi qua illis remiſſio eſt à conſcientiæ anxietate, non multum abſimilis ſit à ſomno ebrioſorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquieſcunt: quia diris & horrificis inſomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipſi exemplo ſunt, vigere ſemper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Tertia confirmatio, ab impoſſibili, Impios ſe è Dei metu furioſè luctando extricare non poſſe.

Cice. de nat. deor. li. 1. & 3. Val. Max. lib. 1. c. 1.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus ſemper conſtabit, inſculptum mentibus humanis eſſe diuinitatis ſenſum, qui deleri nūquam poteſt. Imò & naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum, & penitus infixā eſſe quaſi in ipſis medullis, locuples teſtis eſt impiorum contumacia, qui furioſè luctando, ſe tamen extricare e Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & ſimiles, quicquid omnibus ſeculis de religione creditum fuit: ſubſannet Dionyſius cæleſte iudicium: Sardonius hic riſus eſt, quia intus eos mordet conſcientiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetuſtate obſoleſcere errores, religionem in dies magis creſcere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòſt dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in ſe eſt, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantùm dico, quum ſtupida, quam impij ad Deum ſpernendum cupidè acceſſunt, durities in eorū animis tabeſcat, vigere tamen, ac ſubinde emergere quem maximè extinctum cuperēt, deitatis ſenſum.

Concluſio, Dei notitiam hominum mentibus naturaliter eſſe inditam.

Vnde colligimus non eſſe doctrinam quæ in ſcholis primùm diſcenda ſit, ſed cuius ſibi quiſque ab vtero magiſter eſt, & cuius neminem obliuiſci, natura ipſa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò ſi ea cōditione nati ſunt omnes ac viuunt vt Deum cognoſcant: Dei autem notitia niſi huc vſque proceſſerit, fluxa eſt ac euanida: eos omnes à creationis ſuæ lege degenerare palàm eſt qui non ad hunc ſcopum vniuerſas ſuæ vitæ cogitationes actionéſque deſtinant. Quod nec Philoſophos ipſos latuit.

In Phædone & Theæteto.

Non enim aliud eſt quod voluit Plato, dum ſæpius docuit, ſummum animæ bonum Dei eſſe ſimilitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipſum tota tranſformatur.

Lib quod bruta animalia ratione vtantur.

Proinde ſcitiſſimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, ſi ab eorum vita ſemel abſit religio, non modò brutis pecudibus nihil excellere, ſed multis partibus longè eſſe miſeriores, vt qui tot malorū formis obnoxij, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo eſſe Dei cultum, qui ſuperiores ipſos reddat, per quem ſolum ad immortalitatem aſpiratur.

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim inſcitia, partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi.

SICVT autem omnibus inditum eſſe diuinitus religionis ſemen experientia teſtatur: ita vix centeſimus quiſque reperitur qui conceptum in ſuo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantum abeſt vt fructus appareat ſuo tempore. Porrò ſiue alij euaneſcant in ſuis ſuperſtitionibus, ſiue alij data opera malitioſè à Deo deſciſcant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in ſuperſtitionem labi dixi, non ita accipio quaſi ſua eos ſimplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, ſemper ferè & ſuperba vanitate, & contumacia implicita eſt. Vanitas & quidem ſuperbiæ coniuncta, in eo deprehenditur, quòd neque miſeri homines in Deo quærendo ſupra ſeipſos, vt par erat, conſcendunt, ſed pro carnalis ſui ſtuporis modo ipſum metiuntur: & neglecta ſolida inueſtigatione ad vanas ſpeculationes curioſè tranſuolant. Itaque non apprehendunt qualem ſe offert: ſed qualem pro ſua temeritate fabricati ſunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauerſum pedem moueant, in exitium præcipites ſemper ruere neceſſe eſt. Quidquid enim poſtea in cultum aut obſequium Dei moliantur, impenſum illi ferre nequeunt: quia non ipſum, ſed cordis ſui figmentum potiùs & ſomnium pro ipſo colunt. Hanc prauitatem diſertè notat Paulus infatuatos eſſe dicens, quum ſapientes eſſe appeterent. Prius dixerat euanuiſſe in ſuis cogitationibus: ſed nequis eos culpa eximeret, ſubiicit, meritò eos excæcari, quia ſobrietate non contenti, ſed plus ſibi arrogando quàm fas ſit, tenebras vltro acceſſunt, imò inani ac peruerſo faſtu ſeipſos infatuant. Vnde ſequitur, non eſſe excuſabilem eorum ſtultitiam cuius cauſa eſt non vana modò curioſitas, ſed libido plus ſciendi quàm par ſit, cum falſa confidentia.

Altera obiectio. Hæc notitia in pleriſque non apparet, ſed prorſus extincta videtur.

Reſp. ideo non ſunt excuſabiles.

Ratio 1. Quia eorum error vanitatem cum ſuperbia coniunctam habet.

Rom. 1. 21.

2 Quòd autem Dauid impios, & veſanos dicit ſentire in cordibus ſuis, non eſſe Deũ, primò ad eos reſtringitur qui ſuffocata naturæ luce, conſulto ſeipſos obſtupefaciunt, vt paulò pòſt iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, poſtquam audacia peccandi & conſuetudine obduruerint, furioſè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis ſpontè à naturæ ſenſu intus ſuggeritur. Iam quo magis deteſtabilem eo-

2. Deinde & contumaciam, impietatis & incurabilis veſaniæ comitem.

Pſal. 13. 1. & 52. 1.

rum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum eſſe, quamuis eſſentiam illi ſuam non adimant, ſed quia ſpoliantes eum ſuo iudicio & prouidentia, otioſum cælo includunt. Nam quũ nihil minus Deo cõueniat quàm abiectam mũdi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum ſcelera, vt impunè laſciuiant: quiſquis extincto cæleſtis iudicij metu ſecurè ſibi indulget, Deum eſſe negat. Atque hæc iuſta Dei vindicta eſt, pinguedinem obducere cordibus, vt impij poſtquam oculos ſuos clauſerunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus ſuæ ſententiæ eſt interpres, vbi dicit timorem Dei non eſſe præ oculis impiorum: item ſibi in maleficiis ſuperbè plaudere, quia Deum non aſpicere, ſibi perſuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum cognoſcere, eius tamen gloriam exinaniũt, potentiam illi detrahendo. ſicut enim (teſte Paulo) Deus ſeipſum abnegare nequit, quia ſui perpetuò ſimilis manet: ita iſti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandum eſt, quamuis luctentur cum proprio ſenſu, & Deum non ſolùm inde excutere, ſed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vſque inualeſcere ſtuporem quin retrahat Deus ipſos interdum ad ſuum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deũ ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipſis regnare certum eſt.

Pſal. 36. 2.
Pſal. 10. 11.

Concluſio. Inanem eſſe ſuperſtitioſorum prætextum, quam ratione primum, deinde Apoſtoli teſtimonio confirmat.

3 Sic inane illud patrocinium quod ſuperſtitioni ſuæ prætexere multi ſolent: euertitur. putant enim ſtudium qualecunque religionis, quamlibet præpoſterum, ſatis eſſe: ſed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuã regulam debere conformari: Deum verò ipſum ſemper ſui ſimilem manere: non ſpectrum eſſe aut phantaſma, quod pro vniuſcuiuſque libidine transformetur. Et ſanè videre eſt quàm mendacibus fucis Deo illudat ſuperſtitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè ſola, quæ ſibi curæ non eſſe teſtatus eſt, arripiens, quæ præſcribit, ac ſibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non diſſimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunque cultus Deo cõmentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent niſi Deum prius nugarum ſuarum ineptiis conſentaneum finxiſſent, Quare Apoſtolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei eſſe ignorantiam pronũtiat. Quum Deum, inquit, neſciretis, ſeruiebatis iis qui natura dij non erãt. Et alibi ſine Deo fuiſſe tradit Ephéſios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabãt. Nec multum intereſt, hac ſaltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia ſemper à vero Deo diſcedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi reſtat, niſi execrabile idolũ. Supereſt ergo vt cum Lactantio cõſtituamus: nullam eſſe legitimam religionẽ niſi

Gal. 4. 8.
Epheſ. 2. 12.
Inſtit. lib. 1. 2. 6. & alibi paſſim.

cum veritate coniunctam.

4 Accedit & ſecundum peccatum, quod neque Dei rationem vnquam habent niſi inuiti: nec ad ipſum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maieſtatis reuerentia fluat, ſed tantùm ſeruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, ſic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc ſolam competit illud Statij, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iuſtitia alienum gerũt, tribunal, quod ad vindicandas eius tranſgreſſiones ſtare ſciunt, euerſum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduerſus Dominum belligerantur, qui ſine iudicio eſſe non poteſt: ſed dum eius potentiam ſibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbique videantur eum cõtemnere cuius maieſtas eos vrget, qualicunque religionis ſpecie defunguntur: interim tamen non deſinunt omni vitiorum genere ſe polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec ſanctam Domini legẽ omni ex parte violarint, & vniuerſam eius iuſtitiam diſſiparint: vel certè non ita retinentur ſimulato illo Dei timore quin ſuauiter in peccatis ſuis acquieſcant, & ſibi blandiantur, & carnis ſuæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus ſancti fræno eam cohibere. Sed quando inanis ea eſt & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rurſus facilè elicitur quantum ab hac confuſa Dei notitia differat quæ ſolis fidelium pectoribus inſtillatur pietas, ex qua demum religio naſcitur. Et tamen hoc per flexuoſos circuitus conſequi volunt hypocritæ, vt Deo quẽ fugiũt propinqui appareãt. Vbi enim perpetuus obedientię tenor in tota vita eſſe debuerat, in cũctis ferè operibus ſecurè illi rebellãtes, pauculis tãtùm ſacrificiis placare eum ſtudent: vbi ſanctimonia vitæ & cordis integritate illi ſeruiendũ erat, friuolas nugas comminiſcuntur, & nihili obſeruatiũculas quibus eũ ſibi conciliẽt. Imò maiore licentia in fæcibus ſuis torpent, quia cõfidunt expiationum ludicris ſe poſſe erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa eſſe fiducia debuerat, in ſe vel creaturis ſubſidũt, eo poſthabito. Tandem ſe tanta errorum congerie implicant, vt ſcintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam ſuffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen ſemen illud quod reuelli à radice nullo modo poteſt, aliquam eſſe diuinitatem: ſed ipſum adeò corruptum, vt non niſi peſſimos ex ſe fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter inſculptum eſſe Deitatis ſenſum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipſis eius confeſſionem extorquet neceſſitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad

3. A malitia fit, vt nunquam impij ad Deum cũ ſincero animi affectu, ſed inuiti, & vitiis & hypocriſi inuoluti accedant.

In ſumma ille in impiis & reprobis ſenſus & conſenſus deitatis, nonniſi peſſimos ex ſe fructus producit.

extenuandam eius potentiam dicaces ſunt ac garruli. deſperatio ſi qua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictátque conciſas preces, ex quibus pateat non prorſus ignaros fuiſſe Dei, ſed quod citiùs emergere debuerat, fuiſſe peruicacia ſuppreſſum.

CAPVT V.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capitis duæ ſunt partes.

1 Prior, decem prioribus ſectionibus comprehenſa, in duo genera vniuerſa Dei opera diſtribuens, in vtroque genere Dei notitiam elucere contendit. prioríque ſex, poſteriori quatuor ſectiones deſignantur.

2 Altera, oſtendit homines adeò ſtupidos eſſe, vt teſtificationes iſtæ, quantumlibet perſpicuæ, ſemper ſine profectu effluant. Hæc poſterior pars à ſectione vndecima, vſque ad poſtremam excurrit.

Dei eſſentia inuiſibilis & incomprehenſibilis ſe in operibus ſuis viſibilem modo quodam exhibuit.

AD hæc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione poſitus eſt: ne cui præcluſus eſſet ad fœlicitatem aditus, non ſolùm hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis ſemen, ſed ita ſe patefecit in toto mundi opificio, ac ſe quotidie palam offert, vt aperire oculos nequeant quin aſpicere eum cogantur. Eſſentia quidem eius incomprehenſibilis eſt, vt ſenſus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm ſingulis operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpſit, & quidem adeò claras & inſignes vt ſublata ſit quamlibet rudibus & ſtupidis ignorantiæ excuſatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quaſi veſtimento ipſum eſſe amictum: acſi diceret, cœpiſſe tunc demum viſibili ornatu inſignem prodire ex quo in mundi creatione ſua inſignia protulit: quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam ſcitè idem Propheta cælos vt expāſi ſunt, regio illius tentorio cōparat, cœnacula dicit contignaſſe in aquis, nubes eius eſſe vehicula, equitare ſuper alas ventorū, vētos & fulgetra celeres eſſe eius nuntios. Et quoniā plenius ſurſum refulget potētiæ & ſapiētiæ eius gloria, paſſim vocatur cælū eius palatiū. Ac primùm, quaqua verſum oculos cōiicias, nulla eſt mūdi particula in qua non ſcintillæ ſaltē aliquæ gloriæ ipſius emicare cernātur. Ampliſſimam verò hanc & pulcherrimā machinam,

Pſal. 104. 2.

Quàm ſit illuſtris hæc exhibitio.

nam, quàm latè patet, vno intuitu luſtrare nequeas quin vi immenſa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epiſtolę ad Hebręos ſecula nuncupat, inuiſibilium rerum ſpectacula: quod nobis vice ſpeculi ſit tam concinna mundi poſitio, in quo inuiſibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cæleſtibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidentior illic extat diuinitatis teſtificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtuſiſſimæ conſiderationem debeat. Quod clarius enarrans Apoſtolus, patefactum eſſe hominibus dicit quod de Deo cognoſci operæpretium erat: quia inuiſibilia eius, ad æternam vſque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conſpiciunt.

Heb. 11. 3.
Pſal. 19. 1.
Rom. 1. 19.

2 Mirificam eius ſapientiam quæ teſtentur, innumera ſunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modò reconditiora, quibus propiùs obſeruandis aſtrologia, & medicina, & tota phyſica ſcientia deſtinata eſt: ſed quæ rudiſſimi cuiuſque idiotæ aſpectui ſe ingerũt, vt aperiri oculi nequeant quin eorũ cogantur eſſe teſtes. Equidẽ qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiã deguſtarunt, earum ſubſidio adiuti, lõgè altius prouehuntur ad introſpicienda diuinæ ſapientiæ arcana: nemo tamen earum inſcitia impeditur quominus artificij ſatis ſupérque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad diſquirendos aſtrorũ motus, diſtribuendas ſedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore induſtria opus eſt: quibus perſpectis, vt Dei prouidentia explicatius ſe profert, ita in eius gloriam conſpiciendam, animum par eſt aliquanto ſublimius aſſurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudiſſimi, qui ſolo oculorum adminiculo inſtructi ſunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltrò ſe in iſta innumerabili, & tamen adeò diſtincta & diſpoſita cæleſtis militiæ varietate exerentem: conſtat neminem eſſe cui nõ abundè ſapientiam ſuam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis ſtructura connexionem, ſymmetriam, pulchritudinem, vſum, ea, quam Galenus adhibet, ſolertia penſiculare, eximij eſt acuminis. Sed omnium tamen confeſſione, præ ſe fert corpus humanum tam ingenioſam compoſitionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Id teſtatur primum genus operum eius, miranda videlicet cæli & terræ moles.

2. *Quicquid vulgi oculis occurrit.*

3. *Corporis humani fabrica.*

Libris de vſu partium.

Præcipuè Verò in homine id maximè eſt perſpicuum.

3 Ac proinde quidem ex philoſophis olim hominem non immeritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum ſit potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei ſpecimen, ſatiſque miraculorum in ſe contineat occupandis noſtris mentibus, modò ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque poſſe deprehendi, mox procul quærendum non eſſe adiungit, quia ſcilicet intus ſinguli cæleſtem gratiam qua

Actor. 17. 27.
Macrob. li. 2. in ſomn. Scip. c. 12.
Boetium de definitione.
Ariſt. li. 1. de hiſt. animal. c. 17.

vegetantur, indubiè ſentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus nõ eſt, quam veniam merebitur eius ſocordia, qui vt Deum inueniat, in ſe deſcendere grauabitur? Eadem etiam ratio eſt cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, ſtatim exclamet, Quid eſt homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactentium ſtabiliſti robur, ſiquidem nõ tantùm in genere humano clarum operũ Dei ſpeculum extare pronuntiat, ſed infantibus dum à matrum vberibus pendent, ſatis diſertas eſſe linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus ſit aliis rhetoribus. Vnde etiã eorum ora in aciem producere nõ dubitat tanquã validè inſtructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica ſua ſuperbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos eſſe Dei progeniem: quia tanta pręſtantia nos exornans, ſe patrem nobis eſſe teſtatus eſt. Sicuti etiam ex communi ſenſu & quaſi dictante experientia profani Poetę eum vocarunt hominum patrem. Neque verò ſe quiſquam vltro & libẽter Deo addicet in obſequium, niſi qui guſtato paterno eius amore viciſſim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

Pſal. 8.5. — *Tum verò in ipſis infantibus.* — *Act. 17.28.*

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitudo, qui dum in ſe continent officinam innumeris Dei operibus nobilem; & ſimul tabernam inæſtimabili opũ copia refertam, quum erumpere deberent in laudes, tanto maiore faſtu contrà inflãtur ac turgent. Quàm miris modis in ipſis operetur Deus, ſentiunt: quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate poſſideant, vſu ipſo docentur. Hæc diuinitatis ſigna eſſe, cogũtur ſcire velint nolint: intus tamen ſupprimunt. Non opus quidem eſt extra ſeipſos egredi, modò ne ſibi arrogãdo quod è cœlis datum eſt, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deũ clarè videndum prælucet. Imò prodigioſos hodie multos ſpiritus terra ſuſtinet, qui totũ diuinitatis ſemẽ in natura humana ſparſum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quã deteſtabilis eſt, obſecro, hæc veſania, vt homo in corpore ſuo & anima centies Deum reperiens, hoc ipſo excellẽtię prętextu Deum eſſe negat? Non dicent ſe fortuitò à brutis animãtibus diſtinctos: tantùm obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium eſt artifex, Deum ſubducunt. Vident tam exquiſitum artificium in ſingulis ſuis mẽbris ab ore & oculis vſque ad infimos vnguiculos. Hic quoque naturam ſubſtituunt in locum Dei. Sed inprimis tam agiles animæ motus, tã præclarę facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ ſe ferunt, quæ ſe nõ patitur facilè celari: niſi Epicurei tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itáne verò ad regendũ quinque pedum vermiculum toti cæleſtis ſapientiæ theſauri concur-

Fœda igitur eſt ingratitudo eorum qui Deum quem in ſeipſis, tot modis, ſentiunt, aſpernãtur: eò verò fœdior quod ab anima ſua tot donis prædita, ad opificem ipſum non aſſurgunt.

Nec obſtat, ſi quid organicum in ea ſtatuitur.

concurrunt? vniuerſitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò ſtatuere aliquid organicum in anima quod ſingulis partibus reſpondeat, adeò nihil ad obſcurandam Dei gloriam facit, vt potiùs eam illuſtret. Reſpondeat Epicurus, quis atomorum cõcurſus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in ſanguinem digerat, ac efficiat vt ſingulis membris tanta ſit induſtria ad præſtandum officium acſi totidem animæ communi conſilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non eſt: eos magis compello qui præpoſteris argutiis dediti, frigidũ illud Ariſtotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius ſuum. Nam quia organicæ ſunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt ſine eo non ſubſiſtat. Naturæ verò elogiis, quantum in ſe eſt, Dei nomen ſupprimunt. Atqui longè abeſt quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori ſeruiunt incluſæ ſint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum ſtellarum colligas, teneas cuiuſque magnitudinem, ſcias quo ſpatio inter ſe diſtent, qua celeritate vel tarditate cõficiant ſuos curſus, quot gradibus huc vel illud deflectant? Fateor quidem eſſe aliquem Aſtrologiæ vſum: ſed tantùm oſtendo, in hac tam alta diſquiſitione rerum cæleſtium non eſſe organicam ſymmetriam, ſed ſuas animæ eſſe partes à corpore ſeparatas. Exemplum vnum propoſui, ex quo reliqua ſumere, lectoribus promptum erit. Multiplex ſanè animę agilitas qua cęlum & terram perluſtrat: pręterita futuris cõiungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quidlibet ſibi figurat: ſolertia etiam qua res incredibiles excogitat: & quæ tot mirabilium artiũ mater eſt, certa ſunt diuinitatis inſignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantùm ſe circumagit & verſat, ſed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendum eſt, niſi deleri non poſſe quæ in homine impreſſa ſunt immortalitatis ſigna? Nunc quæ ratio foret vt ſit homo diuinus, & creatorem non agnoſcat? Nos ſcilicet, iudicio quod nobis inditum eſt, diſcernemus inter iuſtum & iniuſtum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in ſomno manebit aliquid reſiduum intelligentiæ: nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerúmque vtilium inuentores cenſebimur, vt fraudetur Deus ſua laude? quum tamen experientia ſatis doceat diſparibus modis aliunde diſtribui quod habemus. Quòd autem de arcana inſpiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterãt, non modò dilutum, ſed omnino profanum eſt. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Nã animæ vires & actiones omnibus demõſtrant ſuas animæ eſſe partes à corpore ſeparatas, illámque eſſe immortalem firmis rationibus probatur.

Teſtes, eius Agilitas, Iudicium, Memoria, Solertia.

Motus perpetuus.

Immortalitas animæ cum Deitatis ſenſu & notitia cohæret.

Obiectio, vnicã eſſe animam, quæ totum mundum vegetat.

Æneid. 6.

Principio cælum ac terras, campóſque liquentes
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra

Vide Caluin. in Acta.cap. 17.18.
Manil.lib.1. Aſtronomic.

Spiritus,intus alit:notámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecuúmque genus,vitaq́ volantum:
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus,
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo, &c.

Reſponſio, quæ huius obiectionis impietatem detegit, videlicet mũdum eſſe æternum. 1. ſui creatorem, & (per conſequẽs) æternum Deum.

Nempe ut mundus qui in ſpectaculum gloriæ Dei conditus eſt,ſuus ipſe ſit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis ſententiam ſequutus,

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Aethereos,dixere.Deum namque ire per omnes
Terráſque tractúſque maris, cælúmque profundum:
Hinc pecudes,armenta, viros,genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia : nec morti eſſe locum,ſed viua volare
Syderis in numerum,atque alto ſuccedere cælo.

Merc.Triſmeg. in Pimandro. Plato in Timæo. Lucret. de rerum natura, lib.1. Ariſt. li. 1.de animo. & 1.Met.Cicer.li. 1.& 2.de nat. deor.

Vmbratile numen hac obiectio fingit.

En quid ad gignendam fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa ſpeculatio de vniuerſa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex ſacrilegis impuri canis Lucretii vocibus melius liquet,quæ à principio illo deductæ ſunt. Hoc verò eſt, ut procul faceſſat verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc poſſe dici, modò à pio animo proficiſcatur. Naturam eſſe Deum : ſed quia dura eſt & impropria loquutio,quum potius Natura ſit ordo à Deo præſcriptus,in rebus tanti ponderis, & quibus debetur ſingularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum ſuorum curſu,noxium eſt.

Supradictorum concluſio. Dei potentiam, æternitatem & bonitatem ex hoc primo genere operum eius quæ ordinarium curſum ſequuntur, addiſcere nos poſſe.

6 Meminerimus ergo quoties quiſque naturam ſuam conſiderat,vnum eſſe Deũ, qui ſic gubernat omnes naturas vt velit nos in ſe reſpicere,fidem noſtram ad ſe dirigi,coli & inuocari à nobis : quia nihil magis præpoſterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem ſpirant, & authorem negligere qui præcario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris ſpeciminibus nos in conſiderationem ſui rapit? niſi fortè latere nos poteſt, cuius ſit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem ſuo verbo ſuſtentare : ſolo nutu,nunc fragore tonitruũ cælum concutere,fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aerẽ accendere : nunc variis tempeſtatum formis conturbare, eundem ipſum ſtatim, vbi libuit, vno momento ſerenare : mare, quod aſſiduam terræ veſtationem minari ſua altitudine videtur,quaſi in aere ſuſpenſum, coercere : & nunc horrendum in modum tumultuoſo ventorum impetu concitare,nunc ſedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ paſſim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ teſtimoniis, præſertim verò in libro Iob & apud Ieſaiam : quę nunc conſultò prætereo, quia

commo-

commodiorẽ alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione diſſeram. Tantùm nunc attingere volui, exteris & domeſticis communem hanc eſſe viam quærendi Dei, ſi lineamenta ſequantur quæ ſurſum ac deorſum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipſa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum eſſe, & à ſeipſo principiũ habere neceſſe eſt, vnde omnia trahunt originẽ. Porrò ſi cauſa quæritur qua & ad creanda hæc ſemel omnia inductus ſit, & nunc ad conſeruanda moueatur: ſolam illic ſuam bonitatem comperiemus pro cauſa eſſe. Quinetiam hæc ſi vna ſit, plus ſatis tamẽ ſufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando Pſal.145. 9.
nulla eſt creatura, vt Propheta monet, in quam non effuſa ſit eius miſericordia.

7 In ſecundo quoque genere operum eius, quæ ſcilicet, præter ordinarium naturæ curſum eueniunt, nihilo obſcuriora ſe proferunt virtutum eius argumenta. Nam in adminiſtrãda hominum ſocietate ita prouidentiam ſuam temperat, vt quum ſit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indiciis, ſuam piis clementiam, improbis ac ſceleratis ſeueritatem declaret. Non enim dubiæ ſunt quas de flagitiis ſumit vltiones: quemadmodum nõ obſcurè tutorẽ, ac etiam vindicem, ſe innocentiæ eſſe demonſtrat, dum bonorum vitã ſua benedictione proſperat, neceſſitati opitulatur, dolores lenit ac ſolatur, calamitates ſubleuat, ſaluti per omnia conſulit. Neque verò perpetuã iuſtitiæ eius regulam obſcurare debet, quòd improbos & ſontes ad tempus impunitos ſæpiuſculè exultare ſinit: probos autẽ & immerentes multis rebus aduerſis iactari, impiorum etiã malitia & iniquitate premi ſuſtinet. Quin potius longè diuerſa cogitatio ſubire mentem debet: quando in flagitiũ vnum manifeſto iræ indicio animaduertit, omnia ipſum odiſſe: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo puniẽda differũtur. Similiter miſericordiæ ſuæ conſiderandæ quãtam materiam nobis ſuppeditat, dum ſæpius miſeros peccatores indefeſſa tamen benignitate proſequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit, pluſquam paterna indulgentia ad ſe reuocando?

Alterum genus operũ Dei, quæ videlicet præter ordinarium naturæ curſum eueniunt, manifeſta Dei virtutum argumenta proponit. In iis nẽpe elucet Dei bonitas, iuſtitia, miſericordia.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus deſperatis repentè & mirabiliter ac præter ſpem Deum miſeris ac ferè perditis ſuccurrere, ſiue per deſerta vagãtes à feris protegat, & tandem reducat in viam, ſiue egentibus ac famelicis victum Pſal.107.
ſuppeditet, ſiue captiuos ex tetris foueis & ferreis cuſtodiis emittat, ſiue naufragos in portum adducat incolumes, ſiue à morbis ſanet ſemimortuos, ſiue æſtu & ſiccitate exurat terras, ſiue occulta irrigatione gratiæ fœcũdet, ſiue attollat contẽptiſſimos è vulgo, ſiue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu:

Tum etiam prouidentia luculenter depicta.

propoſitis eiuſmodi exemplis colligit, qui cēſentur eſſe fortuiti caſus, totidē eſſe prouidentiæ cœleſtis teſtimonia, præſertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis ora obſtrui. Sed quia maior pars erroribus ſuis imbuta, in tā illuſtri theatro cæcutit, exclamat raræ & ſingularis eſſe ſapiētiæ, prudēter expendere hæc Dei opera, quorum aſpectu nihil proficiūt qui alioqui videntur eſſe acutiſſimi. Et certè quantumuis ſplendeat Dei gloria, vix centeſimus quiſque verus eius eſt ſpectator. Nihilo magis aut potentia aut ſapientia in tenebris latent. quarum altera præclarè emergit dum impiorum ferocia, omniū opinione inſuperabilis, momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validiſſima præſidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & ſua ipſarum mole conci dunt: quæ ſupra cælos ſe efferebat audacia, in centrum vſque terræ proſternitur: rurſum eriguntur humiles è puluere, & inopes è ſtercore ſuſcitantur: oppreſſi & afflicti, ab extremis anguſtiis eruuntur: deplorati, in ſpem bonā reſtituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipſa manifeſtè excellit dum optima vnamquanque rem opportunitate diſpenſat: quamlibet mundi perſpicaciam confundit, deprehendit aſtutos in aſtutia ſua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Denique potentia.

Pſal.113.7.

Et Sapientia.

1.Cor.3.19.

Ex huiuſmodi rebus, eruuntur teſtimonia quæ Dei maieſtatem aſſerunt ac illuſtrant, & quis ſit horum fructus & vſus docet: Dei videlicet notitia cum vera pietate coniuncta.

9 Videmus non longa nec laborioſa demonſtratione opus eſſe ad eruenda quæ illuſtrandæ aſſerēdæque diuinæ maieſtati ſeruiunt, teſtimonia: ſiquidē ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris adeò prompta & obuia eſſe conſtat, vt oculis deſignari ac digitis notari facilè queāt. Atque hîc rurſus obſeruandum eſt, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani ſpeculatione contenta in cerebro tantū volitet, ſed quæ ſolida futura ſit & fructuoſa, ſi ritè percipiatur à nobis, radicémq; agat in corde. A ſuis enim virtutibus manifeſtatur Dominus: quarū vim quia ſentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidiùs multò hac cognitione nos affici neceſſe eſt quā ſi Deum imaginaremur, cuius nullus ad nos ſenſus perueniret. Vnde intelligimus hanc eſſe rectiſſimam Dei quærendi viam & aptiſſimum ordinem: non vt audaci curioſitate penetrare tētemus ad excutiendam eius eſſentiam, quæ adoranda potiùs eſt, quàm ſcrupuloſiùs diſquirenda: ſed vt illum in ſuis operibus contēplemur, quibus ſe propinquum nobis familiarémque reddit, ac quodammodo communicat. Quò reſpiciebat Apoſtolus quum diceret non longè quæritandum eſſe, quippe qui præſentiſſima ſua virtute habitet in vnoquoque noſtrûm. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem antè confeſſus, poſtquam ad operum commemorationē deſcendit, eam ipſam ſe enarraturum

Act.17.27.

Pſal.145.

rum profitetur. Quare & nos in eam Dei inueſtigationem incumbere decet, quæ ſic ſuſpenſum admiratione ingenium teneat vt efficaci ſenſu penitus ſimul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Auguſtinus, quia illum non poſſumus capere, velut ſub eius magnitudine deficientes, ad opera reſpicere côuenit, ut eius reficiamur bonitate. *Aug. in Pſal. 144.*

10 Deinde eiuſmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare nos debet, ſed ad ſpẽ quoque futuræ vitæ expergefacere & erigere. Quum enim adnimaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum ſeueritatis ſuæ ſpecimina edit, inchoata dũtaxat & ſemiplena eſſe: haud dubiè ad maiora ſic ipſum præludere reputemus oportet, quorum manifeſtatio plenáq; exhibitio in aliam vitam differtur. econuerſo, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis cõcuti, calumniis opprimi, cõtumeliis probriſque lacerari: ſceleſtos cõtra florere, proſperari, quietem cum dignitate obtinere, ídque impunè: protinus colligendum eſt, alteram fore vitam, in qua, & ſua iniquitati vindicta, & merces iuſtitiæ repoſita ſit. Adhæc quum obſeruemus, Domini ferulis ſæpiùs fideles caſtigari, certo certiùs conſtituere licet, multò minùs impios eius flagella olim euaſuros. Scitum enim eſt illud Auguſtini: Si nunc omne peccatum manifeſta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaretur. Rurſus, ſi nullum peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla eſſe diuina prouidentia crederetur. Fatendum eſt igitur, in ſingulis Dei operibus, præſertim autem in ipſorum vniuerſitate, nõ ſecus atque in tabulis, depictas eſſe Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipſa in veram plenámque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuerſum hominum genus. Porrò lucidiſſimæ quum illic appareant: quorſum tamẽ potiſſimùm ſpectent, quid valeant, quem in finem à nobis ſint reputandæ, tum demum aſſequimur dum in nos ipſos deſcendimus, ac conſideramus quibus modis ſuam in nobis vitam, ſapientiam, virtutẽ Dominus exerat: ſuam iuſtitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nã etſi iuſtè conqueritur Dauid, incredulos deſipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei cõſilia non expendunt: eſt tamen hoc veriſſimũ quod idem alibi dicit, admirabilem Dei ſapientiam hac in parte excedere capillos capitis noſtri. Sed quia hoc argumentum poſthac ſuo ordine pleniùs tractandum erit, nunc omitto.

Pios ad ſpem futuræ vitæ animat & erigit hæc notitia.

Impiis parata eſſe maiora ſupplicia teſtatur.

Lib. 1. de Ciuit. Dei. c. 8.

Eximium in cordibus piorum diuinæ bonitatis ſenſum ingerit.

Pſal. 92. 7.

Pſal. 40. 13.

Lib. 1. c. 16. ſect. 6. 7. 8. 9.

11 Atqui quantacunque claritate & ſe & immortale ſuum regnum Dominus in operum ſuorum ſpeculo repræſentet: qui tamen eſt noſter ſtupor, ad tã perſpicuas teſtificationes ſemper hebeſcimus, vt ſine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam poſitionem attinet, quotuſquiſque eſt noſtrûm, qui dum oculos vel in cœlũ attollit, vel per regio-

Capitis altera pars, deſcribens ſtuporem quo in docti & eruditi percutiuntur, vniuerſalem

[…]rerum ordinem naturæ, adminiſtrationem diuinæ prouidentiæ mirificam, fortunæ tribuentes.

nes terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito Authore, in operum aſpectu de ſideat? Quantùm verò attinet ad ea quę pręter naturalis decurſus ordinem quotidie eueniunt, quotuſquiſque non magis reputat, cęca potiùs fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd ſi quando iſtarum rerum ductu ac directione, ad Dei conſiderationem adigimur (quod omnibus euenire neceſſarium eſt) tâmen vbi temerè diuinitatis alicuius ſenſum concepimus, extemplò ad carnis noſtræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatē noſtra corrumpimus vanitate. In eo quidem diſſimiles, quòd quiſque ſibi priuatim aliquid peculiaris erroris accerſit: in hoc tamen ſimillimi, quòd ad vnū omnes ab vno vero Deo ad prodigioſa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtuſa ingenia, ſed præclariſſima, & ſingulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quam prolixè ſuā in hac parte ſtoliditatem ac inſulſitatem prodidit tota Philoſophorum natio? Nā vt aliis parcamus qui multò abſurdius ineptiunt: Plato inter omnes religioſſimus & maximè ſobrius, ipſe quoque in rotundo ſuo globo euaneſcit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarū gubernatio prouidentiam manifeſtius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm ſi temeraria fortunę voluntate crederentur omnia ſurſum deorſum verſari: tanta eſt noſtra in vanitatem & errorem propenſio. De excellentiſſimis ſemper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate proceſſit in immenſum inſania.

Vide Cic. de Nat. deorum. & Plutarch. de Philoſ. placitis lib. 1. Plat. in Timæo. Cic. lib. 1. de Natura deorum.

Id teſtantur Philoſophi veteres. Plato eorum coryphæus. Quid efficiant horum ſententiæ.

Hinc turpis horrendáque Ethnicorum πολυθεΐα: & Philoſophorum de Deo quùm infinitæ tū etiam ſibi inuicem repugnantes opiniones ortæ ſunt.

12 Hinc immenſa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium inſtar labyrinthi eſt, vt mirum non ſit ſingulas Gentes in varia commenta diductas eſſe. neque id modò, ſed ſingulis propè hominibus proprios fuiſſe deos. nam vt ad inſcitiā & tenebras accedit temeritas & laſciuia, vix vnus vnquam repertus eſt qui nō ſibi idolum vel ſpectrum Dei loco fabricaret. Certè non ſecus atq; ex vaſta ampláque ſcaturigine aquæ ebulliūt, immenſa deorū turba ab hominum mente profluxit, dum quiſque nimis licentioſè vagando, perperam hoc vel illud de ipſo Deo cōminiſcitur. Neque tamen hic ſuperſtitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere neceſſe eſt: quia nec vllus eſſet finis: & vt verbum nullū fiat, ſatis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis ſit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctū vulgus omitto. Sed inter Philoſophos qui ratione & doctrina penetrare in cœlū conati ſunt, quàm pudēda eſt varietas? vt quiſq; altiore ingenio præditus fuit, artéque & ſcientia limatus, ita ſpecioſos

Exemplo ſint Thales, Empedocles, &c.

cioſos colores ſuæ ſententiæ inducere viſus eſt: quos tamen omnes ſi propiùs inſpicias, euanidos eſſe fucos reperies. Argutè ſibi viſi ſunt dicere Stoici, poſſe elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quaſi verò non iam plus ſatis ad vanitatem procliues ſimus, niſi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentius nos in errorem abſtraheret. Myſtica etiam Ægyptiorum theologia oſtendit, ſedulò in hoc omnes incubuiſſe, ne abſque ratione deſipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile ſimplices & incautos deciperet: ſed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confuſa varietas Epicureis, & craſſis aliis pietatis contemptoribus, audaciam addidit, vt omnem Dei ſenſum abiicerent. Nam quum prudentiſſimos quoſque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum diſſidiis, & friuola etiam, vel abſurda cuiuſque doctrina colligere non dubitarunt, fruſtra & ſtultè tormenta ſibi accerſere homines vbi deum qui nullus eſt inueſtigant: ídque ſe impunè facere duxerunt, quia præſtaret breui compendio prorſus Deũ negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quę nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inſcitè ratiocinantur illi, vel potiùs tegendæ ſuæ impietati nebulam inducunt ex hominum inſcitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum eſt. Sed quum fateantur omnes nullam eſſe rem de qua tantoperè docti ſimul & indocti diſſentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cæleſtibus myſteriis eſſe hominum mentes quæ in Dei inueſtigatione ſic errant. Laudatur ab aliis Simonidis reſponſum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid eſſet Deus, diem ſibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret poſtridie tyrannus, biduum poſtulauit: ac ſæpius duplicato numero dierum, tandem reſpondit, Quantò diutiùs conſidero, tantò res mihi videtur obſcurior. Prudenter ſanè ille ſententiam de re ſibi obſcura ſuſpenderit: hinc tamen apparet, ſi naturaliter tantùm edocti ſint homines, nihil certum vel ſolidum, vel diſtinctum tenere: ſed confuſis tantùm principiis eſſe affixos, vt Deum incognitum adorent.

Cic. lib. 1. & 2. de Nat. deor. & Plutar. de placit. Philoſ. Lactant. Inſtitu. Diu. lib. 1. &c.

Senec. lib. 4. de bonis cap. 7. & præfat. in lib. 1. natural. quæſt. & lib. 2. cap. 45.

Plutarc. lib. de Iſide. & Oſir.

Cic. lib. 1. de Nat. deorum.

Vnde tanta iſta in ſapientibus inſipientia & cæcitas.

Cic. lib. 1. de Nat. deor.

13 Iam tenendum quoque eſt, quicunque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere neceſſe eſt opinioni ſuæ deditis) diſceſſionem facere ab vno Deo. Aliud quidem ſibi in animo eſſe iactabunt: ſed quid intendant, vel quid ſibi perſuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus ſanctus pronunciat omnes eſſe apoſtatas, qui pro mentis ſuæ caligine dæmonia ſupponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus ſine Deo fuiſſe pronuntiat Epheſios, donec ex Euangelio didiciſſent quid eſſet verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam

Ita ad vnum omnes à Deo defecerunt quippe qui puram religionem commentis ſuis adulterantes, aut populorum conſuetudinem, aut antiquitatis impium conſen-

ſum ſecuti ſunt. duntaxat reſtringere oportet, quum generaliter alibi aſſerat euanuiſſe cunctos mortales in ſuis cogitationibus, *Eph.2.12.* *Rom.1.21.* poſtquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maieſtas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, *Hab.2.18.20.* falſitatis & mendacij damnat; nec vllum numen relinquit niſi in monte Sion, vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. *Ioan.4.22.* Certè inter Gẽtiles Chriſti ætate proxime ad veram pietatem accedere viſi ſunt Samaritæ: audimus tamen ex ore Chriſti eos neſciſſe quid colerẽt: vnde ſequitur, vano errore fuiſſe deluſos. Deniq; etiãſi nõ omnes laborauerint craſſis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapſi ſint: nulla tamẽ pura & probata fuit religio quæ tantùm in cõmuni ſenſu fundata eſſet. Quanuis enim pauci quidam nõ inſanierint cum vulgo, *1.Cor.2.8.* manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi ſapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd ſi excellentiſſimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipſis dicendum erit? Quare nihil mirum ſi cultus omnes hominũ arbitrio excogitatos tanquàm degeneres repudiet Spiritus ſanctus: quia in cæleſtibus myſteriis opinio humanitus concepta, etſi non ſemper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen eſt mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue eſt, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Chriſti ore, *Ioan.4.22.* quicunque ex Lege edocti non ſunt quem Deum colere oporteat. Et certè non longius progreſſi ſunt qui optimi fuerunt legiſlatores, quàm vt in publico conſenſu fundata eſſet religio. *Confirmatio, à præſtantiſſ. omnium philoſophorum philoſophi ſententia, quam erroris Spiritus dictauit.* Quinetiam apud Xenophõtem laudat Socrates Apollinis reſponſum, quo præcepit vt quiſque ritu patrio & pro vrbis ſuæ conſuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt ſua authoritate definiant quod mundum longè ſuperat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi ſcitis acquieſcere poterit, vt Deum abſque dubitatione recipiat humanitus ſibi traditum? *De dictis & factis Socrat. lib. 1. Cic. de legib. lib. 2.* Potius iudicio quiſque ſuo ſtabit, quàm ſe alieno arbitrio ſubiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile ſit pietatis vinculum, vel vrbis cõſuetudinem, vel antiquitatis conſenſum in colendo Deo ſequi, reſtat vt de ſe teſtetur è cælo ipſe Deus.

Hinc ſequitur, Dei creatoris mirandas lampades ſic nos vndique irradiare, vt tamen vias noſtras ſequi non deſinamus.

14 Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucent tot accenſæ lampades ad illuſtrandam authoris gloriam: quæ ſic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per ſe nequaquam poſſint perducere. Et ſcintillas certè quaſdam excitant: ſed quæ antè præfocantur quàm pleniorem effundant fulgorẽ. Quamobrem Apoſtolus, *Heb.11.3.* eo ipſo loco, vbi ſecula, ſimulachra vocat rerum inuiſibilium: ſubiungit, per fidem intelligi eſſe verbo Dei aptata: ita ſignificans, inuiſibilem diuinitatem repræſentari quidem talibus ſpectaculis: ſed ad illam perſpiciendam non eſſe nobis oculos, niſi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur.

nentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoſcendum Rom.1.19.
eſt de Deo ex mundi creatione, talem manifeſtationem deſignat quæ hominum perſpicacia comprehendatur: quin potius eam oſtendit non vltra procedere niſi vt reddantur inexcuſabiles. Idem quoque, tametſi alicubi negat Deum procul veſti- Act.17.27.
gandum, vtpote qui intra nos habet: alio tamen loco docet quorſum valeat eiuſmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permiſit Dominus Gentes ingredi viis ſuis, nō
tamen ſeipſum ſine teſtimonio reliquit, benefaciens cœlo, dās Act.14.1.
pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non deſtituatur teſtimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in ſui cognitionem ſuauiter allicit: vias tamen ſuas, hoc eſt exitiales errores, propterea ſequi non deſinunt.

Omni tamē excuſatione meritò excludimur, quò[d] hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus, quum mundi opificium & adminiſtratio rectam viam commonſtrent.

15 Quanquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vſque & liquidam Dei cognitionē conſcendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos eſt, præciſa eſt omnis tergiuerſatio. Neque enim ignorantiā ſic prætexere licet quin ſemper & ignauiæ & ingratitudinis vel cōſcientia ipſa nos cōuincat. Digna ſcilicet quæ admittatur defenſio, ſi homo ad audiendam veritatem aures ſibi defuiſſe obtendat, ad quam enarrandam ſuppetunt mutis creaturis pluſquā canoræ voces: ſi oculis ſe non poſſe videre cauſentur, quod ſine oculis creaturæ demonſtrant: ſi mentis imbecillitatē excuſent, vbi omnes ſine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorſus excuſatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demonſtrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum ſit, quòd ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrūpunt ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat: veriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis guſtum ex mūdi ſpeculatione delibauimus: vero Deo prætermiſſo, eius loco ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus: ac iuſtitiæ, ſapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipſo fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obſcuramus aut inuertimus prauè æſtimando, vt & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

CAPVT VI.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus eſſe Scripturæ duce & magiſtra.

Huius capitis partes duæ.

1. Scriptura ſacra ante Chriſtum exhibitum primùm per oracula & viſiones, deinde patriarcharum viua voce ſuos docentium miniſterio: poſtea legis promulgatione, Prophetarum tandem & Euangeliſtarum ac Apoſtolorum ſcriptis Eccleſiæ tradita eſt, verſ.1.& 2.
2. Id confirmatur argumento à naturæ noſtræ conſideratione ducto, & teſtimoniis tum ex Dauide, tum ex Chriſti dicto petitis verſ.3.& 4.

Meliori autem adminiculo, voce ſua videlicet in Sacris literis ſonante, Deus electos ſuos ad Nominis ſui notitiam pertraxit.

ERGO quanquam hominum ingratitudinem ſatis ſupérque omni patrocinio ſpoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: ſicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis ſine exceptione numen ſuum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere neceſſe eſt quod nos probè ad ipſum mundi creatorem dirigat. Itaque non fruſtra verbi ſui lumen addidit, quo innoteſceret in ſalutem. atque hac prærogatiua dignatus eſt quos voluit propiùs & magis familiariter ad ſe colligere. Nam quia vaga & inſtabili agitatione circunferri videbat omnium animos, poſtquam Iudæos ſibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circundedit, ne aliorum more euaneſcerent. Nec fruſtra eodẽ remedio nos in pura ſui notitia continet: quia mox alioqui diffluerẽt etiam qui videntur præ aliis firmi ſtare. nempe ſicuti ſenes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, ſi vel pulcherrimum volumen illis obiicias, quanuis agnoſcant eſſe aliquid ſcriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: ſpecillis autẽ interpoſitis adiuti, diſtinctè legere incipiẽt: ita Scriptura confuſam alioqui Dei notitiam in mentibus noſtris colligens, diſcuſſa caligine liquidò nobis verum Deum oſtendit. Hoc igitur ſingulare donum eſt, vbi ad erudiendam Eccleſiam non mutis duntaxat magiſtris Deus vtitur, ſed os quoque ſacroſanctum reſerat: neque tantùm promulgat colendum eſſe aliquem Deum, ſed eum ſe eſſe ſimul pronuntiat qui colendus ſit: nec electos docet modò in Deum reſpicere, ſed ſe quoque exhibet in quẽ reſpiciant. Hunc ordinem ab initio erga eccleſiam ſuam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet, quæ rectior eſt & certior ad ipſum dignoſcendum nota. Nec dubium

Idque ab orbe condito.

eſt

eſt quin Adam , Noe, Abraham , & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam,quæ illos ab incredulis quodammodo diſcreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in ſpem æternæ vitæ.nam vt tranſirent à morte in vitam , Deum non modò creatorem agnoſcere neceſſe fuit , ſed redemptorem quoque : vt certè vtrumque adepti ſunt ex verbo.Ordine enim præceſſit illa notitiæ ſpecies qua tenere datum fuit quiſnam ſit Deus ille à quo mundus eſt conditus,& gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior,quæ ſola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantùm mundi conditor , & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoſcitur,ſed etiam redemptor in Mediatoris perſona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapſum & naturæ corruptionem ventum eſt , de remedio etiam tractare ſuperſedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo diſſere, quo ſibi Deus adoptauit Abrahæ filios : & de illa doctrinæ parte , qua propriè ſegregati ſemper fuerunt fideles à profanis gentibus : quia in Chriſto fundata fuit : ſed tantum quomodo ex Scriptura diſcere conueniat , Deum qui mundi creator eſt, certis notis ab omni commentitia deorum turba diſcerni. Opportunè deinde ſeries ipſa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo Teſtamento teſtimonia adhibebimus , alia etiam ex Lege & Prophetis , vbi expreſſa ſit Chriſti mentio : in hunc tamen finem tendent omnia , Deum mundi opificem nobis pateſieri in Scriptura,& quid de eo ſentiendum ſit exponi,ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

Conuenienti ordine doctrinæ.

De quo remedio lib.2. agitur,à cap.6.vſque ad finem.

2 Siue autem per oracula & viſiones Patribus innotuit Deus, ſiue hominum opera & miniſterio ſuggeſſit quod deinde per manus poſteris traderent:indubium tamen eſt inſculptam fuiſſe eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem , vt perſuaſi eſſent , atque intelligerent à Deo profectum eſſe quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo ſuo fidem, quæ omni opinione ſuperior eſſet. Tandem vt continuo progreſſu doctrinę veritas ſeculis omnibus ſuperſtes maneret in mundo, eadem oracula quæ depoſuerat apud Patres , quaſi publicis tabulis conſignata eſſe voluit.Hoc conſilio Lex promulgata fuit, cui poſtea interpretes additi sũt Prophetę. Etſi enim multiplex fuit Legis vſus , vt melius videbitur ſuo loco : præſertim verò Moſi & omnibus Prophetis propoſitum fuit,modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Chriſtum vocat finem Legis) iterum tamen repeto,præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam,quæ ChriſtumMediatorem proponit , Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat,certis notis & inſignibus ornare,

Primùm per oracula,viſiones, & patriarcharum miniſteriũ.

Deinde per Legis promulgationem & Prophetarum conciones.

Lib.2.cap.7. & 8.

Rom.10.4.

ne miſceatur cum falſa deorum turba. Ergo quanuis hominem ſeriò oculos intendere conueniat ad conſideranda Dei opera, quando in hoc ſplẽdidiſſimo theatro locatus eſt vt eorum eſſet ſpectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non eſt magis ac magis in ſtupore ſuo obdureſcere qui in tenebris nati ſunt: quia pauciſſimi vt ſe intra metas contineant, verbo Dei ſe præbent dociles, ſed potius exultant in ſua vanitate. Sic autem habendum eſt, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cæleſti doctrina fieri debere, nec quenquam poſſe, vel minimum guſtum rectæ ſanæque doctrinæ percipere, niſi qui Scripturæ fuerit diſcipulus. vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de ſe illic teſtari Deus voluit. Neque enim perfecta ſolùm, vel numeris ſuis completa fides, ſed omnis recta Dei cognitio ab obedientia naſcitur. Et ſanè hac in parte ſingulari prouidentia conſuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Quib. de cauſis doctrina de Deo ſcriptis conſignata eſt.

Confirmatio. 1. à natura noſtra prauitate, quæ eiuſmodi eſt, vt ad verbum veniendum ſit quicunque Deum rectè agnoſcere volet.

3 Nam ſi reputamus quàm lubricus ſit humanæ mentis lapſus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perſpicere licebit quã neceſſaria fuerit talis cæleſtis doctrinæ conſignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euaneſceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm ſit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, ſubſidium verbi adhibuiſſe, quòd effigiem ſuam in pulcherrima mundi forma impreſſam, parum eſſe efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, ſi ad ſynceram Dei contemplationem ſeriò aſpiramus. Ad Verbum, inquam, eſt veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à ſuis operibus deſcribitur Deus, dum opera ipſa non ex iudicij noſtri prauitate, ſed æternæ veritatis regula æſtimantur. Ab eo ſi deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet ſtrenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam curſus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum eſt fulgorem diuini vultus, quem & Apoſtolus inacceſſum vocat, eſſe nobis inſtar inexplicabilis labyrinthi, niſi Verbi linea in ipſum dirigamur. vt ſatius ſit in hac via claudicare, quàm extra eam celerrimè currere. Itaque ſæpius Dauid ſuperſtitiones è mundo tollendas docens, quò pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non poteſtatem ſignificans qua præditus eſt, & quam in vniuerſa naturæ gubernatione exercet: ſed doctrinam qua ſibi legitimum principatum aſſerit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 16.

4. Ab eo, quod Dauid ſæpius Deum regnantem inducit.

Pſal. 93. 96. 97. 99. & ſimilib.

A manifeſtis 4 Proinde idem Propheta, vbi cõmmemorauit gloriam Dei à cæ-

à cælis enarrari, opera manuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierũ noctiúmque ſerie maieſtatem eius prædicari, deinde ad Verbi mentionem deſcendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis: iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etſi enim alios quoque Legis vſus comprehendit, ſignificat tamen in genere, quum früſtra Deus omnes populos ad ſe inuitet cæli terræque intuitu, hanc eſſe peculiarem filiorum Dei ſcholam. Eodem ſpectat Pſalm. 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem ſubiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre reſonant, ſurdi ſunt increduli. Sicut alium Pſalmum, vbi deſcripſit terribiles fluctus maris, ita claudit: Teſtimonia tua verificata ſunt: decor templi tui, ſanctitas in longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Chriſtus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod neſcirent: ſolos Iudæos Deo vero cultum exhibere. Nam quum humana mens pro ſua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat niſi ſacro eius verbo adiuta & ſubleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum ſine verbo quærebant, neceſſe fuit in vanitate atque errore verſari.

quibuſdam teſtimoniis ex Pſal. 19. 29. & 93. deſumptis.

Pſal. 93. 5.

4. *A dicto quodam Chriſti.* Ioan. 4. 22.

CAPVT VII.

Quo teſtimonio Scripturam oporteat ſanciri, nempe Spiritus: vt certa conſtet eius authoritas: atque impium eſſe commentum, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio.

Partes huius capitis.

1. Refutatio 4. obiectionum quas ij afferunt qui Scripturæ ſacræ authoritatem ab hominum arbitrio pendere opinantur. verſ. 1. 2. 3. 4.
2. Probatur firmiſs. demonſtrationibus Sacræ ſcripturæ authoritatem Spiritus S. teſtimonio in hominum piorum cordibus obſignari. v. 5.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inſerere operæpretium eſt de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos præparent ad eius reuerentiam, ſed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi ſermonem Dei eſſe qui proponitur, in confeſſo eſt, nemo eſt tam deploratæ audaciæ, niſi fortè & ſenſu communi,

Scripturæ authoritas non ab hominibus, ſed à Dei Spiritu pendet.

& humanitate quoque ipſa deſtitutus, qui fidem loquẽti derogare auſit. Sed quoniam non quotidiana è cælis reddũtur oracula, & Scripturæ ſolæ extant quibus viſum eſt Domino ſuam perpetuæ memoriæ veritatem conſecrare: non alio iure plenã apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi ſtatuunt è cælo fluxiſſe, ac ſi viuæ ipſæ Dei voces illic exaudirẽtur. Res ſanè digniſſima quæ & tractetur fuſius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, ſi magis reſpiciã quid ferat operis inſtituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud pleroſque pernicioſiſſimus error, Scripturæ tantũ ineſſe momenti quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: ac ſi verò æterna inuiolabiliſque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. ſic enim magno cum ludibrio Spiritus ſancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiiſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram vſque ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librum hunc reuerenter excipiendum; alterum numero expungendum: niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet? Pẽdet igitur, inquiunt, ab Eccleſiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerẽtia debeatur, & qui libri in eius catalogo cenſendi ſint. Ita ſacrilegi homines, dum ſub Eccleſiæ prætextu volunt effrænatam tyrãnidem inuehere, nihil curant quibus ſe & alios abſurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud ſimplices, Eccleſiã nihil non poſſe. Atqui ſi ita eſt, quid miſeris conſciẽtiis fiet, ſolidam vitæ æternæ ſecuritatẽ quærentibus, ſi quæcunque extant de ea promiſſiones, ſolo hominum iudicio fultæ, conſiſtant? An accepto tali reſponſo fluctuari & trepidare deſinent? Rurſum, quibus impiorum ſannis ſubiicitur fides noſtra, quantam apud omnes in ſuſpicionem vocatur, ſi credatur, hominum beneficio, non ſecus ac precariam habere authoritatem?

Obiectio prima, Scripturam ab Eccleſia determinatione pendere.

Reſponſio. hic error 1. veritatem Dei hominum arbitrio ſubiicit. 2. Spiritui S. eſt iniurius. 3. tyrannidem in Eccleſiam inuehit. 4. errores cumulat. 5. conſciẽtias euertit. 6. impiorum ſannis fidem noſtram ſubiicit.

Alia reſp. ex Apoſtoli verbis collecta. Epheſ. 2. 20.

2. Sed eiuſmodi rabulæ, vel vno Apoſtoli verbo pulchrè refelluntur. Eccleſiam ille teſtatur, Prophetarum & Apoſtolorum fundamento ſuſtineri. Si fundamentum eſt Eccleſiæ Prophetica & Apoſtolica doctrina: ſuam huic certitudinem antè conſtare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque eſt quod cauillentur, etiamſi inde primum exordium ducat Eccleſia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apoſtolis ſint adſcribenda, niſi iudicium ipſius intercedat. Nam ſi Chriſtiana Eccleſia Prophetarum ſcriptis, & Apoſtolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Eccleſiam certè præceſſit eius approbatio: ſine qua nunquam Eccleſia ipſa extitiſſet. Vaniſſimum eſt igitur commentum, Scripturæ iudicãdæ poteſtatem eſſe penes Eccleſiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac ſuffragio ſuo obſignat, non ex dubia aut alioqui controuerſa authenticam reddit;

Inſtantia aduerſariorum. Solutio.

reddit: ſed quia veritatem eſſe agnoſcit Dei ſui pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quod autem rogant. Vnde perſuadebimur à Deo fluxiſſe, niſi ad Eccleſiæ decretum confugiamus? perinde eſt ac ſi quis roget. Vnde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, album à nigro, ſuaue ab amaro? Non enim obſcuriorem veritatis ſuæ ſenſum vltro Scriptura præ ſe fert, quã coloris ſui res albæ ac nigræ: ſaporis, ſuaues & amaræ.

Alterius obiectionis refutatio.

3 Scio equidem vulgo citari Auguſtini ſententiã, vbi ſe Euangelio crediturum negat niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas. Sed quàm perperã & calumnioſè citetur in eum ſenſum, ex cõtextu facile eſt deprehẽdere. Negotiũ illi erat cũ Manichęis, qui abſque controuerſia credi ſibi volebãt, quum veritatem ſe habere pollicerentur, non oſtẽderent. Quia verò ut Manichęo ſuo fidem aſtruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnã facturi ſint ſi in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere perſuaſionis eum ſint in ſuam ſententiã adducturi. Poſtea ſubiicit: Ego vero non crederem Euãgelio, &c. ſignificans ſe, quum alienus eſſet à fide, non aliter potuiſſe adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quã Eccleſiæ authoritate victum. Et quid mirum, ſi quis nondum Chriſto cognito, hominum reſpectum habeat? Non ergo illic docet Auguſtinus fundatam eſſe piorum fidem in Eccleſiæ authoritate: nec Euangelii certitudinem inde pendere intelligit, verum ſimpliciter nullam fore Euangelii certitudinem infidelibus, vt inde Chriſto lucrifiant, niſi Eccleſiæ conſenſus eos impellat. Atque id paulo antè non obſcurè confirmat, ita loquendo: Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irriſero, quid putas nobis eſſe iudicandum, quídue faciendum, niſi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoſcere, & poſtea imperant vt incerta credamus: & eos ſequamur qui nos inuitant prius credere quod nondũ valemus intueri, vt ipſa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: nõ iam hominibus, ſed ipſo Deo intrinſecus mentem noſtram firmante atque illuminante? Hæc certè ſunt Auguſtini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum eſt, non hanc ſancto viro fuiſſe mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióue Eccleſiæ ſuſpenderet: ſed tantùm vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei ſunt illuminati, Eccleſiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Chriſti fidem ex Euangelio diſcere ſuſtineant: atque ita hoc modo Eccleſiæ authoritatem iſagogen eſſe qua ad fidem Euangelii pręparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundamento vult eſſe ſuffultam. Alioqui non nego quin ſæpe Manichæos Eccleſiæ vniuerſæ conſenſu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa ad-

Tertiæ obiectionis ex Auguſtini ſententia petitæ conſideratio.

Contra Epiſtolam fundamenti, cap. 5.

Eiuſdem lib. cap. 4.

Auguſtinus ſeipſum exponit.

Vide euudem Aug. lib. 2. de ordine, c. 9.

Lib. 32. uerſus Fauſtum exprobratio: quod ſe Euangelicæ veritati non ſubdat, tam fundatæ, tam ſtabilitæ, tanta gloria diffamatæ, & à tempore Apoſtolorum per certas ſucceſſiones commendatæ. Sed nuſquam eo ſpectat, vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tātùm, quòd in cauſa plurimum valebat, vniuerſale Eccleſiæ iudicium profert, in quo aduerſariis erat ſuperior. Si quis pleniorem huius approbationem deſiderat, libellum eius legat de vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipſo commendari niſi quæ nobis aditum modo præbeat, ſitque opportunum inquirendi exordium, vt ipſe loquitur: non tamen in opinione acquieſcendum eſſe, ſed certa & ſolida veritate nitendum.

Concluſio, ſcripturam à Deo loquente authoritatem ſumere.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè ſtabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè perſuaſum ſit authorem eius eſſe Deum. Itaque ſumma Scripturę probatio paſſim à Dei loquētis perſona ſumitur. Non iactant Prophetę & Apoſtoli vel acumen ſuum, vel quæcunque fidem loquentibus conciliant, neque inſiſtunt rationibus: ſed ſacrum Dei nomē proferunt, quo ad obſequium cogatur totus mundus. Nunc videndū quomodo non opinione tantùm probabili, ſed liquida veritate pateat, nō temerè, nec faciliter obtendi Dei nomen. Iam ſi cōſcientiis optimè conſultum volumus, ne inſtabili dubitatione perpetuò circūferantur, aut vacillent, ne etiā hæſitent ad minimos quoſque ſcrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda eſt hęc perſuaſio, nempe ab arcano teſtimonio Spiritus. Verum quidem eſt, ſi argumentis agere libeat, multa poſſe in medium proferri quæ facilè euincant, ſiquis eſt in cœlo Deus, Legē & Prophetias, & Euangelium ab eo manaſſe. Imò quamuis docti homines & ſummo iudicio prędi contra inſurgant & omnes ingenij vires cōferant atque oſtentent in hac diſceptatione: niſi tamen ad perditam impudentiā obduruerint, extorquebitur illis hęc confeſſio, manifeſta ſigna loquentis Dei cōſpici in Scriptura, ex quibus pateat cęleſtē eſſe eius doctrinam. ac paulò pòſt videbimus, omnes Scripturæ ſacræ libros quibuſque aliis ſcriptis longiſſimè præcellere. Imò ſi puros oculos, & integros ſenſus illuc afferimus, ſtatim occurret Dei maieſtas, quæ ſubacta reclamādi audacia, nos ſibi parere cogat. Pręposterè tamen faciunt qui diſputando contendunt ſolidā Scripturæ fidē adſtruere. Equidē tametſi nec ſumma dexteritate, nec facūdia polleo: ſi tamē mihi certamē eſſet cū vaferrimis quibuſque Dei contēptoribus, qui in labefactanda Scriptura ſolertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obſtreperas eorum voces compeſcere. ac ſi vtilis in refellendis eorum cauillis eſſet labor, non magno negotio qua-

Conſcientia piorum teſte.

Doctis omnibus niſi prorſus pudorem exuerint aſſentientibus.

quas in angulis iactantias muſſitant diſcuterem. Verùm ſi quis ſacrum Dei verbum aſſerat ab hominum maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtultè aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiunt ac poſtulant Moſen & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimonium Spiritus omni ratione præſtantius eſſe reſpondeo. Nam ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiam nõ antè fidem reperiet ſermo in hominum cordibus quàm interiore Spiritus teſtimonio obſignetur. Idẽ ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus eſt, in corda noſtra penetret neceſſe eſt, vt perſuadeat fideliter protuliſſe quod diuinitus erat mandatũ. Atque hæc connexio aptiſſimè ab Ieſaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo & ſeminis tui, in perpetuum non deficient. Bonos quoſdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impii contra Dei verbum, non ad manum ſuppetat clara probatio. Quaſi verò non ideo vocetur Spiritus & ſigillum, & arrha ad confirmandam piorum fidem, quia donec mentes illuminet, ſemper inter multas hæſitationes fluctuant.

Quarta obiectio, profanis hominib. familiaris.

Reſponſio.

Ieſa.51.16.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus ſanctus intus docuit, ſolidè acquieſcere in Scriptura, & hanc quidem eſſe αὐτόπιστον, neque demonſtrationi & rationibus ſubiici eam fas eſſe: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus teſtimonio conſequi. Etſi enim reuerentiam ſua ſibi vltrò maieſtate conciliat, tunc tamen demum ſeriò nos afficit quum per Spiritum obſignata eſt cordibus noſtris. Illius ergo virtute illuminati, iam nõ aut noſtro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo eſſe Scripturam: ſed ſupra humanum iudicium, certò certiùs conſtituimus (non ſecus ac ſi ipſius Dei numen illic intueremur) hominũ miniſterio, ab ipſiſſimo Dei ore ad nos fluxiſſe. Non argumenta, non veriſimilitudines quærimus quibus iudicium noſtrum incumbat: ſed vt rei extra æſtimandi aleam poſitæ, iudicium ingeniúmque noſtrum ſubiicimus. Non id quidem qualiter ſolent quidam interdum rem incognitam arripere, quæ mox perſpecta diſplicet: ſed quia inexpugnabilem nos veritatẽ tenere, probè nobis conſcii ſumus. Neque qualiter ſuperſtitionibus ſolent miſeri homines captiuam mentem addicere: ſed quia non dubiam vim numinis illic ſentimus vigere ac ſpirare. qua ad parendum, ſcientes quidem ac volentes, viuidius tamẽ & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut ſcientia trahimur & accendimur. Itaq; optimo iure per Ieſaiã clamat Deus Prophetas cũ toto populo ſibi eſſe teſtes, quia vaticiniis edocti, indubiè tenebãt abſque fallacia vel ambiguitate loquutum eſſe Deum. Talis ergo eſt perſuaſio quæ rationes non requirat: ta-

Poſtrema & neceſſaria concluſio, Spiritus S. Teſtimonio Scripturæ S. authoritatem cordibus piorum obſignari.

Certitudo huius teſtimonij.

Confirmatio, à dicto Prophetæ Ieſa.43.10.

lis notitia, cui optima ratio conſtet, nẽpe in qua ſecurius conſtantiúſque mens quieſcit quàm in vllis rationibus: talis denique ſenſus, qui niſi ex cæleſti reuelatione naſci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud ſe experitur fidelium unuſquiſque, niſi quod lõgè infra iuſtam rei explicationem verba ſubſidunt. Pluribus nunc ſuperſedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum ſe offeret: tantùm nunc ſciamus, veram demum eſſe fidem quam Spiritus Dei cordibus noſtris obſignat: Imò vna hac ratione cõtentus erit modeſtus ac docilis lector: promittit Ieſaias omnes renouatæ Eccleſiæ filios, Dei fore diſcipulos. Singulari priuilegio illic Deus ſolos electos dignatur, quos à toto humano genere diſcernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium eſt niſi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri poſtular per os Moſis, ſicuti ſcriptum eſt. Ne dicas in corde tuo. Quis aſcendet ad cælum, aut quis deſcendet in abyſſum? ecce ſermo eſt in ore tuo. Si hunc intelligentiæ theſaurũ filiis ſuis reconditum eſſe Deus voluit, nihil mirum vel abſurdum ſi in hominum vulgo cernitur tanta inſcitia & ſtupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quoſque, donec in Eccleſiæ corpus inſiti fuerint. Adde quòd Ieſaias non extraneis modò, ſed Iudæis etiam qui domeſtici cenſeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, ſimul cauſam addit, Quia nõ reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex oppoſito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei myſteria niſi quibus datum eſt.

Ab experientia fidelium.
Ab alio teſtimonio.
Ieſa. 54. 13.
Deut. 30. 12.
Ieſa. 53. 1.

CAPVT VIII.

Probationes, quatenus fert humana ratio ſatis firmas ſuppetere ad ſtabiliendam Scripturæ fidem.

Huius capitis partes ſunt quatuor.

1. Prior, generales quaſdam probationes continet, quæ ex vtriuſque Teſtamenti libris facilè colligi poſſunt: doctrinæ ſacræ videlicet diſpoſitionem, dignitatem, veritatem, ſimplicitatem, efficaciam & Maieſtatem, ſect. 1. 2.
2. Altera, ſpeciales probationes ex veteri Teſtamento petitas proponit: nempe librorum Moſis antiquitatem, authoritatem, miracula, prophetias, ſect. 3. 4. 5. 6. 7. aliorum item Prophetarum prædictiones & admirabilem conſenſum, ſect. 8. Additur duarum aduerſus Moſis & prophetarum libros obiectiones refutatio, ſect. 9. & 10.
3. Tertia ex Nouo teſtamento collectas exhibet probationes: harmoniam

niam Euangeliſtarum de cœleſtibus myſteriis diſſerentium. Ioannis, Pauli & Petri in ſcribendo maieſtatem: Apoſtolorum inſignem vocationem, & Pauli conuerſionem, ſect. 11.

4 Poſtrema, depromptas ex Eccleſiaſtica hiſtoria probationes repræſentat: Eccleſiæ perpetuum conſenſum in recipienda & conſeruanda Dei veritate: ipſius veritatis, vt ſeipſam tueretur inuictum robur: piorum (tot modis alioqui inter ſe diſſidentium) conuenientiam: nonnullorum illuſtrium virorum piam eiuſdem doctrinæ profeſſionem: martyrum denique conſtantiam omnem humanum captum ſuperantem: ſect. 12. & 13. His adiungitur tractationis concluſio.

HÆc niſi certitudo adſit quolibet humano iudicio & ſuperior & validior, fruſtra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Eccleſiæ conſenſu ſtabilietur, vel aliis præſidiis confirmabitur. ſiquidem niſi hoc iacto fundamento, ſuſpenſa ſemper manet. *Secundaria adminicula ad ſtabiliendam S. ſcripturæ fidem: In Genere.* Sicuti contrà, vbi ſemel communi ſorte exemptam religioſè ac pro dignitate amplexi ſumus, quæ ad eius certitudinem animis noſtris inſerendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptiſſima ſunt adminicula. *1. Sacra doctrinæ diſpoſitio.* Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore ſtudio reputamus quàm ordinata & diſpoſita illic appareat diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, *2. Dignitas.* quàm cæleſtis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, *3. Veritas.* quàm pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & eiuſmodi reliqua quæ ad conciliandam ſcriptis maieſtatem conueniunt. Tum verò ſolidius adhuc confirmantur corda noſtra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. *4. Simplicitas.* Nam & hoc non ſine eximia Dei prouidentia factum eſt, vt ſublimia regni cæleſtis myſteria ſub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne ſi ſplendidiore eloquentia illuſtrata forent, cauillarentur impii, ſolam eius vim hic regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm non rudis ſimplicitas maiorem ſui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet niſi potentiorem Scripturæ ſacræ vim veritatis conſtare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo abſque ratione Apoſtolus Dei virtute, non *1. Cor. 24.* humana ſapientia, fundatam eſſe fidem Corinthiorum arguit, quòd ſua inter eos prædicatio, non perſuaſoriis humanæ ſapiẽtiæ verbis, ſed oſtenſione Spiritus & potentiæ commendabilis fuiſſet. ſiquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis ſuffulta præſidiis, ſola ipſa ſibi ad ſe ſuſtinendam ſufficit. Hæc autem virtus quàm propria ſit Scripturæ, inde li- *5. Efficacia.* quet, quòd ex humanis ſcriptis quamlibet artificioſè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demoſthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Ariſtotelem, aut alios quoſuis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm inde ſi ad ſa-

cram iſtam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis inſidebit, vt præ iſtius ſenſus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philoſophorum propè euaneſcat: vt promptum ſit perſpicere, diuinum quiddam ſpirare ſacras Scripturas, quæ omnes humanæ induſtriæ dotes ac gratias tanto interuallo ſuperent.

6. Maieſtas, quæ in ſcriptis Propheticis eluce t.

2 Fateor quidẽ Prophetis nonnullis elegãs & nitidũ, imò etiã ſplendidũ eſſe dicendi genus: vt profanis ſcriptoribus nõ cedat eorũ facundia. ac talibus exẽplis voluit oſtendere Spiritus S. nõ ſibi defuiſſe eloquẽtiam dum rudi & craſſo ſtylo alibi vſus eſt. Cęterũ ſiue Dauidẽ, Ieſaiã & ſimiles legas, quibus ſuauis & iucũda fluit oratio, ſiue Amos hominẽ pecuarium, Ieremiã & Zachariã, quorũ aſperior ſermo ruſticitatẽ ſapit, vbique cõſpicua erit illa quã dixi Spiritus maieſtas. Nec me latet, vt Satã in multis eſt Dei ęmulus, quo ſe fallaci ſimilitudine melius inſinuet in animos ſimpliciũ, ita impios errores quibus miſeros homines fallebat, aſtutè ſparſiſſe inculto ſermone & ferè barbaro, & ſępè obſoletis loquendi formis vſum eſſe, vt ſub hac larua tegeret ſuas impoſturas. ſed quàm inanis & putida ſit affectatio, vident omnes mediocri ſenſu præditi. Quantũ verò ad ſacrã Scripturã attinet, quãuis multa arrodere conentur proterui homines, cõſtat tamen ſententiis refertã eſſe quæ humanitus concipi non potuerint. Inſpiciantur ſinguli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè exceſſerit humanum modum: vt palato prorſus carere cenſendi ſint quibus inſipida eſt eorum doctrina.

Speciales probationes, ex veteri Teſtamento.

Mercurius Triſmegiſtus. Plato. Herodotus.

1. Librorum Moſis antiquitas.

Plutarchus, &c. Diodorus. Vide Euſebiũ, de præparatione Euangelica, li. 2. cap. 1.

3 Tractarunt alij hoc argumentum copioſe: quo fit vt pauca tantũ delibare in præſens ſufficiat quæ ad ſummã totius cauſæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parũ habet ponderis ipſa Scripturæ antiquitas. Nã vtcunq; Græci ſcriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullũ tamen cuiuſquã religionis monumentũ extat quod non ſit Moſis ſeculo longè inferius. Neq; Moſes nouũ Deũ comminiſcitur: ſed quod de æterno Deo lõga tẽporum ſerie à patribus quaſi per manus traditũ acceperant Iſraelitæ, proponit. Quid. n. aliud agit, quàm vt ad fœdus ipſos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd ſi rẽ inauditam attuliſſet, nullus erat acceſſus: ſed oportuit liberationem à ſeruitute, in qua detinebãtur, rem omnibus notã ac tritã eſſe: vt audita eius mentio protinus omniũ animos erigeret. Quinetiam, de quadringentorum annorum numero probabile eſt fuiſſe edoctos. Nunc reputandum eſt, ſi à tam alto exordio Moſes (qui tamen ipſe tanto interuallo temporum ſuperat alios omnes ſcriptores) repetit doctrinæ ſuæ traditionem, quantum vetuſtate Scriptura ſacra inter alias omnes emineat.

Quæ Ægyptiorum deliriis merito opponitur.

4 Niſi forte Ægyptiis credere libeat vetuſtatẽ ſuã extendentibus ad ſex annorũ millia ante creatũ mundũ. Sed quũ profanis etiã quibuſq; ſemper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non

eſt cur in eius refutatione laborẽ. Citat autem Ioſephus contra Appionẽ teſtimonia memoratu digna ex antiquiſſimis ſcriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium conſenſu doctrinam in Lege proditam ab vltimis ſeculis fuiſſe celebrẽ, quãuis neq; lecta, neq; verè cognita fuerit. Iã neque hæreret apud malignos ſuſpicio, nequa etiã improbis cauillandi eſſet anſa, vtriq; periculo optimis remediis Deus occurrit. Dũ refert Moſes quid trecentis ferè antè annis cæleſti afflatu pronuntiaſſet Iacob de poſteris ſuis, quomodo tribũ ſuã nobilitat? Imò eã notat æterna infamia in perſona Leui. Simeõ, inquit, & Leui vaſa iniquitatis: in conſilium eorũ nõ veniat anima mea, nec in arcanũ eorũ lingua mea. Certè potuit dedecus illud ſilere: non tantũ vt patri ſuo parceret, ſed ne ſeipſum cum tota familia aſpergeret eiuſdẽ ignominiæ parte. Quomodo ſuſpectus eſſe poterit qui primũ familiæ ex qua oriundus erat, authorẽ Spiritus ſancti oraculo deteſtabilẽ fuiſſe vltrò prædicans, neq; priuatim ſibi cõſulit, neq; recuſat ſubire inuidiã apud gentiles ſuos, quibus haud dubiè hoc moleſtum erat? Quum etiã impiũ Aaronis germani fratris & Mariæ ſororis murmur conmemorat, dicemúſne ex carnis ſuæ ſenſu loqui, an parere Spiritus Sancti imperio? Adhęc quũ ſumma eius eſſet authoritas, cur ſaltẽ ius ſummi Sacerdotii non relinquit filiis ſuis, ſed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantùm ex multis delibo: ſed in ipſa Lege paſſim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt abſque controuerſia Moſes quaſi Dei Angelus è cælo prodeat.

2. Authoritas. Gen. 49. 56. Num. 12. 1.

5 Iam verò tot ac tã inſignia quæ refert miracula, totidem ſunt Legis ab ipſo latæ proditæq; doctrinæ ſanctiones. Nãquod nube abreptus fuit in montem: quòd illic vſque ad diem quadrageſimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipſa Legis promulgatione facies eius tanquã ſolaribus radiis fulgebat: quòd vndiq; micabãt fulgetra: tonitrua & fragores toto aëre exaudiebãtur: tuba etiã nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingreſſus nube oppoſita excipiebatur à cõſpectu populi: quòd horrendo Core, Dathã & Abirõ, totiúſq; impiæ factionis exitio tã mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percuſſus flumen protinus eiecit: quòd Man è cælo ad eius precationẽ depluit: nónne hinc Deus ipsũ cælitus cõmendabat tanquã indubiũ Prophetã? Si quis obiiciat, me ſumere pro confeſſis quę controuerſia nõ careãt, huius cauilli facilis eſt ſolutio. Nã quum hæc omnia pro concione publicauerit Moſes, quis fingẽdi locus fuit apud ipſos rerum geſtarum oculatos teſtes? Scilicet prodiiſſet in medium, ac populum infidelitatis, cõtumaciæ, ingratitudinis aliorúmque ſcelerum coarguens, ſuam doctrinam ſub ipſorum conſpectu iactaſſet ſancitam fuiſſe iis miraculis quæ ipſi nunquam vidiſſent.

3. Miracula. Exod. 24. 18. Exod. 34. 29. Exo. 19. 16. Exod. 40. 34. Num. 16. 24. Num. 20. 10. Num. 11. 9. *Obiectionis profana refutatio.*

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, ſimul odioſè coniungi quæ totum populum ſtimulare ad reclamandũ poterant ſi vel minima fuiſſet occaſio. vnde apparet nõ aliter vt ſubſcriberẽt fuiſſe adductos, niſi quia plus ſatis cõuicti erant ſua experientia. Ceterũ quoniã res erat illuſtrior quàm vt profanis ſcriptoribus liberum eſſet negare edita fuiſſe à Moſe miracula, calumniam illis ſuggeſſit pater mendacii. ea magicis artibus adſcribens. Sed qua coniectura magum fuiſſe inſimulaut qui tãtopere ab hac ſuperſtitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm cõſuluerit magos & ariolos? Certè nemo impoſtor præſtigiis ludit, qui non obſtupefacere vulgi animos ſtudeat captandæ famæ cauſa. Quid autẽ Moſes? ſe & fratrẽ Aaronem nihil eſſe clamans, ſed tantùm exequi quæ Deus pręſcripſit, ſatis abſtergit omnem ſiniſtram notam. Iã ſi res ipſę conſiderentur, quęnã incantatio facere potuit vt manna è cœlo quotidie pluens, ad populum alendum ſufficeret: ſiquis plus iuſta menſura repoſitũ haberet, ex ipſa putredine diſceret incredulitatem ſuã diuinitus puniri? Adde quod multis ſeriis probationibus ſic examinari paſſus eſt Deus ſeruum ſuum, vt nunc obſtrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim ſuperbè & petulanter nunc ſurrexit totus populus, nunc quidam inter ſe conſpirando, ſanctum Dei ſeruum euertere conati ſunt, eorum furorem præſtigiis eludere quî potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo ſancitam in omnia ſecula fuiſſe eius doctrinam.

Alia obiectio impia. *Refutatio.* Leu.20.6. Exo.16.7.

7 Adhęc quòd tribui Iuda in perſona Patriarchę Iacob aſſignat principatum quis neget ſpiritu Prophetico factum eſſe: pręſertim ſi rem ipſam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi noſtræ ſubiicimus? Finge Moſen primũ eſſe vaticinii authorem: ex quo tamen ſcriptum hoc memoriæ prodidit: prætereũt anni quadringenti quibus nulla eſt in tribu Iuda ſceptri mentio. Poſt Saulem inauguratum videtur regia poteſtas in tribu Beniamin reſidere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quęnam eius transferendæ ratio apparet? Quis regẽ ſperaſſet ex plebeia hominis pecuarii domo exiturum? Et quum illic ſeptem eſſent fratres, quis minimo natu honorẽ deſtinaſſet? Qua deinde ratione ad ſpem regni peruenit? Quis humana arte vel induſtria vel prudentia gubernatam fuiſſe vnctionem dicat, ac non potius vaticinii cæleſtis complementum eſſe? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obſcurè licet, prædicit, quum poſt duo ferè annorum millia euenerint, an nõ diuino afflatu ipſum loquutum eſſe palàm faciũt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè ſpirant, vt ſanis hominibus conſtet, Deum eſſe qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illuſtre ſpeculum eſt in quo Deus euidenter apparet.

4. *Prophetia.* Gen.49.10. *Regni ſceptrum tribui Iudæ aſſignatum,* 1.Sam.11.15. 1.Sam.16.13. *Gentium vocatio.* Deut.32.

5. *Aliorum Prophetarum prædictiones.*

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnũ clarius id cernitur.

nitur. Pauca tantùm exempla deligam, quia in omnibus colligendis nimius eſſet labor. Quum Ieſaiæ tempore pacatum eſſet regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præſidij ſibi repoſitum putaret, de excidio vrbis populíque exilio cócionabatur Ieſaias. Vt demus nondum ſatis clarum ſpecimen fuiſſe diuini inſtinctus, multo ante prædicere quæ tunc videbantur fabuloſa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen ſimul de redemptione vaticinia edit, vnde niſi à Deo profecta fuiſſe dicemus? Cyrum nominat, per quem ſubigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem aſſerendus. Elapſi ſunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus eſt Propheta priuſquam naſceretur Cyrus. nam hic centeſimo demum anno aut circiter poſt illius mortẽ natus eſt. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrũ cui cum Babyloniis bellum futurum eſſet: qui tam potenti monarchia ſub manum ſuam redacta, finem Iſraelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, ſine vllo verborũ ornatu, nónne indubia eſſe Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Ieſaias loquitur, planè demonſtrat? Rurſus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis ſeptuaginta finiret tempus captiuitatis, reditúmq; & libertatem indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis ſancitam fuiſſe Prophetarũ authoritatem, adeóque impletum eſſe quod ipſi iactant ad vindicandam ſermonibus ſuis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quod Ieremias & Ezechiel, quũ tam procul eſſent diſſiti, tamen eodẽ tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde cõſentiebant acſi mutuò alter alteri dictaſſet verba. Quid Daniel? annon vſque ad annum ferè ſexcenteſimum de rebus futuris prophetias ita contexit acſi hiſtoriam de rebus geſtis & paſſim notis ſcriberet? Hæc ſi probè meditata habeãt pij homines, ad cõpeſcendos impiorum hominũ latratus abundè inſtructi erunt. clarior enim eſt iſta demonſtratio quàm vt vllis cauillis ſit obnoxia.

Excidium Hieroſolymitanum, & reditus populi ex Babylone, Cyri opera. Ieſa. 45. 1.

Ier. 25. 11. 12.

Ieſa. 42. 9.

6. Conſenſus.

Danielis prophetia illuſtris cap. 9. &c.

9 Scio quid in angulis obſtrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij ſui oſtentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Moſe & Prophetis hæc fuiſſe ſcripta quæ ſub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæſtionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Moſes. At ſi quis in dubium reuocet fueritne vnquam vel Plato aliquis, vel Ariſtoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis caſtigandam talem inſaniam dicat? Fuit Lex Moſis cæleſti magis prouidentia, quàm hominum ſtudio mirabiliter conſeruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus ſepulta iacuit, ex quo pius rex Ioſias eam inuenit, per continuas ætatum ſucceſſiones inter manus hominum verſata eſt.

Obiect. prima, aduer. Moſen, & Prophetas.

Reſponſio.

2. Reg. 22. 8.
2. Chron. 34. 15.

Neque verò quaſi rem ignotam aut nouam protulit Ioſias, ſed quæ ſemper vulgata fuerat, & cuius tūc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen prototypon: dicatum regiis archiuis deſcriptum inde exemplar. tantùm hoc acciderat quod Sacerdotes Legem ipſam ex ſolenni more publicare deſierant, & populus etiam ipſe vſitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè ſeculum præteriit quo non confirmata renouatáque fuerit eius ſanctio? an iis incognitus erat Moſes qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus ſimul loquar, certo certius eſt ipſorum ſcripta non aliter perueniſſe ad poſteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum ſerie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria diſcebant ab auditoribus, fuiſſe ita loquutos.

Deut. 17. 18. 19.

Altera obiectio.

10 Imò quod ex Machabæorum hiſtoria obiiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale eſt vt nihil ad eam ſtabiliendam excogitari poſſit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iuſſerit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem viciſſim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Conſtat enim poſt ſedatam ſæuitiam mox extitiſſe, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, ſine controuerſia fuiſſe agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quaſi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè inſultauerint, nemo vnquā illis obiicere auſus eſt falſam librorum ſuppoſitionem. Nam qualiſcunque, eorum opinione, ſit religio Iudaica, Moſen tamē ipſius eſſe authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam ſuam pluſquam caninam produnt iſti blaterones, dum ſuppoſititios libros eſſe mentiuntur, quorum ſacra vetuſtas hiſtoriarum omnium conſenſu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calūniis fruſtra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantā Dominus conſeruandi Verbi ſui curam habuerit, quando ipſum ex truculentia ſæuiſſimi tyranni, quaſi ex præſenti incendio præter ſpem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes alióſque tanta conſtantia inſtruxit, vt non dubitauerint theſaurum hunc vitæ ſuæ diſpendio, ſi opus foret, redemptum, ad poſteros tranſmittere: quòd acerrimam tot præſidum ac ſatellitum conquiſitionem fruſtratus eſt. Quis inſigne ac mirificum Dei opus non agnoſcat, quòd ſacra illa monumenta quæ prorſus interiiſſe ſibi impij perſuaſerant, mox quaſi poſtliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta eſt enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis ſui tabulas Deus à ſanguinariis Antiochi edictis vindicauit, ſed quòd inter tam multi-

1. Mach. 1. 59.

Reſponſio.

De admirabili prouidentia Dei in libris ſacris per tot ſecula cōſeruandis ac conſeruatis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones.

Græca interpretatio.

multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus ſubinde attrita & vaſtata, mox prope ad internecionem redacta fuit, ſaluæ tamen ſuperſtitéſque manſerunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò ſed propè incognita iacebat: & certè, niſi religioni conſultum voluiſſet Deus, in totum periiſſet. Quantum enim ex quo reuerſi ſunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vſu deflexerint, ex eius ſeculi Prophetis apparet: quod ideò notatu dignum eſt, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos ſalutis doctrinam in lege & Prophetis comprehenſam nobis Deus ſeruauit, vt Chriſtus ſuo tempore patefieret? Per infeſtiſſimos Chriſti ipſius hoſtes Iudæos: quos meritò Eccleſiæ Chriſtianæ librarios Auguſtinus ideò appellat, quia nobis ſubminiſtrarunt lectionem cuius ipſi vſum non habent.

Iudæorum diligentia.

Speciales probationes ex nouo Teſtamento.

11 Porrò ſi ad nouum teſtamentum venitur, quàm ſolidis fulturis nititur eius veritas? Hiſtoriam humili abiectóque ſermone tres Euangeliſtæ recitant. faſtidio eſt multis ſuperbis iſta ſimplicitas: nempe quoniã ad præcipua doctrinæ capita nõ attendunt, ex quibus colligere facilè eſſet eos ſupra humanum captũ de cæleſtibus myſteriis diſſerere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Chriſti conciones quarum ſumma à tribus illis Euangeliſtis perſtringitur, omni contẽptu eorũ ſcripta facilè eximunt. Iohannes autem è ſublimi tonans, quos non cogit in obſequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius proſternit. Prodeant in medium omnes iſti naſuti cenſores, quibus ſumma voluptas eſt Scripturæ reuerentiam ex ſuis & aliorum cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille ſententias quæ ſaltem eorum ſocordiam expergefaciant: imò quæ eorum conſcientiis ad cohibendos eorum riſus horribile inurãt cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio eſt, in quorum ſcriptis quamuis maior pars cæcutiat, ipſa tamen cęleſtis maieſtas deuinctos ſibi omnes & quaſi conſtrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam ſupra mundum ſatis ſupérque attollit, quòd Matthæus ad menſæ ſuę quæſtum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis ſuis verſati, omnes craſſi idiotæ nihil didicerant in hominum ſchola quod aliis traderent. Paulus verò non tantùm ex profeſſo hoſte, ſed etiam ſæuo & ſanguinario, conuerſus in nouum hominem, ſubita & inſperata mutatione oſtendit cæleſti imperio ſe compulſum doctrinam quam oppugnauerat aſſerere. Negẽt canes iſti Spiritum ſanctũ ſuper Apoſtolos delapſum eſſe, vel ſaltem hiſtoriæ fidem abrogent: res tamen palàm clamitat à Spiritu fuiſſe edoctos, qui antè in ipſa plebe cõtemptibiles, repentè de cæleſtibus myſteriis tã magnificè diſſerere cœperunt:

1. Euangeliſtarũ trium harmonia & ſublimis in ſcribendo ſimplicitas.

2. Ioannis, Pauli & Petri maieſtas.

3. Apoſtolorum vocatio.

4. Pauli conuerſio.

Ex hiſtoria Eccleſiaſtica probationes.

1. Perpetuus Eccleſiæ conſenſus in recipienda & conſeruãda veritate.

12 Adde quòd aliæ quoque ſunt optimæ rationes cur pondere ſuo non careat Eccleſiæ conſenſus. Neque enim pro minimo ducendum eſt, ex quo Scriptura publicata fuit, tot ſeculorum voluntates conſtanter in eius obedientiam conſenſiſſe: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorſus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus ſit, ſemper tamen inſtar palmæ ſuperiorẽ euaſiſſe, & inexpugnabilem perſtitiſſe. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel ſophiſta, vel rhetor olim fuit, qui vim ſuam aduerſus ipſam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuerſa terræ potentia ſe armauit: in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita reſtitiſſet, nonniſi humano freta præſidio? Quin magis hoc ipſo à Deo eſſe conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus ſtudiis, ſua tamen virtute vſque emerſerit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conſpirauit: ſed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter ſe commune erat, ſancta conſpiratione ſuam authoritatem adepta eſt. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuerſorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter ſe diſſidentium, quando eam nonniſi cæleſti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accreſcit, dum intuemur in eorum pietatem qui ſic conueniunt, non omnium quidem, ſed quibus, ceu luminibus, fulgere Eccleſiam ſuam Dominus voluit.

2. Ipſius veritatis inuictum robur.

3. Plurum (tot modis alioqui inter ſe diſſidentium) conueniẽtia.

4. Eruditorum virorum pia profeſſio.

5. Martyrum conſtantia.

13 Iam quanta ſecuritate nos ei doctrinæ nomen dare par eſt, quam tot ſanctorum virorum ſanguine ſancitam ac teſtificatam videmus? Illi pro ſemel ſuſcepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos tranſmiſſam, quî non certa & inconcuſſa perſuaſione ſuſciperemus? Non ergo eſt mediocris Scripturæ approbatio, tot teſtium ſanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei teſtimonium oppetiiſſe, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici ſpiritus ſolent: ſed firmo conſtantíque, ſobrio tamen Dei zelo. Aliæ ſunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus ſua Scripturæ dignitas ac maieſtas non modò aſſeratur piis pectoribus, ſed aduerſus calumniatorum technas egregiè vindicetur: ſed quæ non ſatis per ſe valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cæleſtis Pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tum verè demum ad ſaluificam Dei cognitionem Scriptura ſatisfaciet, vbi interiori Spiritus ſancti perſuaſione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant

Concluſio, tum demum eiuſmodi teſtimonia non fore inania, dummodo interna Spiritus S. perſuaſione fundata fuerit in cordibus hominũ Scripturæ certitudo.

tant teſtimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, velut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam eſſe verbum Dei: quod niſi fide, cognoſci nequit. Meritò itaque Auguſtinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui, poſthabita Scriptura, ad reuelationem tranſuolant.

PORRO qui repudiata Scriptura, neſcio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper vertiginoſi quidam, qui Spiritus magiſterium faſtuoſiſſimè obtendentes, lectionem ipſi omnem reſpuunt, & eorum irrident ſimplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipſi vocant, literam adhuc conſectantur. Sed velim ab ipſis ſcire quiſnam ſit iſte ſpiritus cuius afflatu eò ſublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem deſpicere auſint. Nam ſi Chriſti Spiritum eſſe reſpondent, perquàm ridicula eſt eiuſmodi ſecuritas: ſiquidem Apoſtolos Chriſti, alióſque in prima Eccleſia fideles non alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, ſed vnuſquiſque potius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum ſcripta luculentiſſimè teſtantur. Et ſanè ſic per os Ieſaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo non diſcedent ab ore tuo, neque ab ore ſeminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ aſtringit acſi elementarius eſſet: quin potius veram hanc & plenam ſub Chriſti regno fœlicitatem nouæ Eccleſiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando ſacrilegio diuelli ab iſtis nebulonibus quæ inuiolabili nexu propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vſque cælum raptus, non deſtitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: ſicuti & Timotheum ſingularis præſtantiæ doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum eſt elogium illud quo Scripturam ornat, vtilē eſ-

Libertinorū, qui ſe ſpirituales cognominant, ingenium & error paucis deſcribuntur.

Refutatio 1. Apoſtoli & verè Chriſtiani omnes verbum Dei ſcriptum amplexi ſunt.

Confirmatio ex verbis Ieſ. 59. 21. petita.

Altera, ab exemplo & dictis Pauli.

1. Tim. 4. 13.

2. Tim. 3. 16.

ſe ad docendum, monendum, arguendum, quo perfecti reddãtur ſerui Dei. Quàm diabolici furoris eſt caducum, vel temporalem Scripturæ vſum fingere, quæ ad vltimam vſque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſponderi ab ipſis velim, an alium hauſerint ſpiritum ab eo quem diſcipulis ſuis Dominus promittebat. Tametſi extrema inſania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à ſeipſo loqueretur, ſed ſuggereret eorum animis & inſtillaret quæ ipſe per verbum tradidiſſet. Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: ſed illam ipſam quæ per Euangelium commẽdatur, doctrinam mentibus noſtris obſignare.

2. Chriſti ſpiritus verbi ſcripti doctrinam in mentibus piorum obſignat.

Iohan.13.10.

2 Vnde facilè intelligimus Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè incumbendum, ſi quem à Spiritu Dei vſum ac fructum percipere libet (ſicuti etiam laudat Petrus eorum ſtudium qui attenti ſunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelij lucẽ) contrà verò, ſiquis ſpiritus, præterita verbi Dei ſapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacij ſuſpectum eſſe debere. Quid enim? quum ſe Satan in angelum lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus niſi certiſſima nota diſcernatur? Et ſanè perſpicuè nobis deſignatus eſt voce Domini: niſi quia ſponte in ſuum exitium errare affectant miſeri iſti, dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quærunt. At verò indignum eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere. Quaſi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto, ſibi eſſe vbique parem & conformem, ſibi per omnia conſtare, nuſquam variare. Equidem ſi ad humanam, vel angelicam, vel alienam quamuis regulam exigeretur, cenſendus tum eſſet, in ordinem, adde etiam ſi placet, in ſeruitutem redigi. ſed dum ſibi ipſi comparatur, dum in ſeipſo conſideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: ſed quo ſuam apud nos maieſtatem ſanciri voluit. Nobis abunde eſſe debet, ſimul atque ſe nobis inſinuat. Verùm ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat, in ſua imagine quam Scripturis impreſſit, vult à nobis recognoſci. Scripturarum author eſt: varius diſſimiliſque eſſe non poteſt. Qualem igitur ſe illic ſemel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi forte honorificum ducamus à ſeipſo deſciſcere & degenerare.

2.Pet.1.19.

3. Satanæ præſtigia niſi verbi ſcripti auxilio detegi nequeunt.

1. Obiectio Libertinorum.

Reſponſio.

2. Obiectio petita ex verbis Apoſtoli.

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim conſtat

Paulum illic aduerſus pſeudoapoſtolos contendere, qui qui- 2.Cor.3.6.
dem Legem citra Chriſtum commendantes, à Noui teſtamenti *Reſponſio, quæ*
beneficio populum auocabant, quo paciſcitur Dominus ſe Le- *mentem Pauli*
gem ſuam in fidelium viſcera inſculpturum, & cordibus inſcri- *aperit.*
pturum. Emortua eſt igitur litera, & ſuos lectores necat lex
Domini, vbi & Chriſti gratia diuellitur, & intacto corde, auri-
bus tantùm inſonat. Verùm ſi per Spiritum efficaciter cordibus
imprimitur, ſi Chriſtum exhibet: Verbum eſt vitæ, conuertens
animas, ſapientiam præſtans paruulis, &c. Quinetiam eodem
loco prædicationem ſuam Apoſtolus miniſterium Spiritus vo- 2.Cor.3.8.
cat: nimirum ſignificans, ita ſuæ quam in Scripturis expreſſit,
veritati inhærere Spiritum ſanctum, vt vim tum demum ſuam
proferat atque exerat, vbi ſua conſtat Verbo reuerentia ac di-
gnitas. Nec his repugnat quod nuper dictum eſt. Verbum ip-
ſum non valdè certum nobis eſſe niſi Spiritus teſtimonio con- *Inſtantiæ ſolu-*
firmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus Verbi Spiritúſ- *tio, qua oſtendi-*
que ſui certitudinem inter ſe copulauit: vt ſolida Verbi religio *tur Spiritus & verbi ſcripti*
animis noſtris inſidat, vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei fa- *vinculum indiſ-*
ciem contemplari faciat: vt viciſſim nullo hallucinationis ti- *ſolubile.*
more Spiritum amplexemur, vbi illum in ſua imagine, hoc eſt
in Verbo, recognoſcimus. Ita eſt ſanè. Non Verbum hominibus
ſubitæ oſtentationis cauſa in medium protulit Deus, quod
Spiritus ſui aduentu extemplò aboleret, ſed eundem Spiritum
cuius virtute Verbum adminiſtrauerat, ſubmiſit, qui ſuum o-
pus efficaci Verbi confirmatione abſolueret. In hunc modum
Chriſtus diſcipulis duobus ſenſum aperiebat: non vt abiectis Luc.24.27.
Scripturis per ſe ſaperent: ſed vt Scripturas intelligerent. Simi-
liter Paulus, dum hortatur Theſſalonicenſes ne Spiritum ex- 1.Theſſ.5. 19. 20.
tinguant, non ſublimiter eos arripit ad inanes ſine Verbo ſpe-
culationes: ſed continuò ſubiicit, non ſpernendas prophetias.
Quo proculdubiò innuitur, Spiritus lucem præfocari ſimul at-
que in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi i- *Libertinorum*
ſti ἐνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiam illuminatio- *ebrietas ſuper-*
nem, vbi ſecurè omiſſo ac valere iuſſo Dei verbo, quicquid *ba.*
ſtertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè
arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet ſobrietas: qui vt o-
mni veritatis luce, ſine Dei Spiritu, orbatos ſe vident, ita non i-
gnorant, Verbum eſſe organum quo Spiritus ſui illuminatio-
nem fidelibus Dominus diſpenſat. Alium enim Spiritum ne-
ſciunt quàm qui in Apoſtolis habitauit & loquutus eſt: cuius o-
raculis aſſiduè ad verbi audientiam reuocantur.

CAPVT X.

Scripturam, vt omnem ſuperſtitionem corrigat, verum Deum excluſiuè opponere diis omnibus Gentium.

Ad Dei notitiã explicandam reuerſio, in qua oſtenditur Deum ſe talem in ſcriptura nobis exhibere qualem in operibus ſuis delineauit.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuerſiſque creaturis non obſcurè alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium eſt expendere ecquid ſe talem Dominus in Scriptura nobis repræſentet qualem in operibus ſuis delineari, prius viſum eſt. Longa certè materia: ſiquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem propoſuiſſe contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potiſſimum in Scripturis de Deo inueſtigandum ſit norint, & ad certum eius inquiſitionis ſcopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus diſtinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hoſtes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia verſamur quæ in mundi creatione ſubſiſtit, neque aſcendit ad Chriſtum Mediatorem. Etſi autem paulo pòſt quoſdam ex nouo teſtamento locos citare operæpretium erit (ſicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conſeruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propoſitum ſit, ne fines ſibi præſcriptos tranſiliant. denique tenere in præſentia ſufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à ſe conditum gubernet. Paſſim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur ſeueritatis, quæ iuſtum ſcelerum vltorem eſſe oſtendunt, præſertim vbi tolerantia ſua contra obſtinatos nihil proficit.

Nempe æternũ, bonum, qui faciat miſericordiam, iudicium, & iuſtitiam in veritate, vt Moſes, Dauid & Ieremias teſtãtur. Exod. 34. 6.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis deſcriptiones nobis proponuntur, quibus εἰκονικῶς viſenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam deſcriberet Moſes, videtur ſanè voluiſſe breuiter comprehendere quicquid de ipſo intelligi ab hominibus fas eſſet. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus miſericors & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & ſcelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem καὶ αὐτουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædica-

ri deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis deſcribitur non quis ſit apud ſe, ſed qualis erga nos: vt iſta eius agnitio viuo magis ſenſu, quàm vacua & meteorica ſpeculatione conſtet. Virtutes porrò eaſdẽ hic enumerari audimus quas notauimus in cœlis & terra relucere: clementiam, bonitatem, miſericordiam, iuſtitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia ſub titulo Elohim continetur. Iiſdem etiam epithetis illum inſigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt ſanctum eius nomen illuſtrare. Ne multa congerere cogamur, in præſentia nobis Pſalmus vnus ſufficiat: in quo tam exactè ſumma omnium eius virtutum recenſetur, vt nihil omiſſum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem ſentimus, experientia magiſtra Deũ, qualem ſe verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnoſci à nobis velit, deſcriptionem proponit non ita plenam, ſed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominũ qui facio miſericordiam, iudicium, & iuſtitiã in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu ſunt neceſſaria: Miſericordia, qua ſola conſiſtit noſtra omnium ſalus: Iudicium, quod in flagitioſos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iuſtitia, qua conſeruantur fideles, & benigniſſimè fouentur. Quibus cõprehenſis, te abundè habere vaticinium teſtatur quo poſſis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut ſanctitas, aut bonitas. Quomodo enim conſtaret, quæ hic requiritur iuſtitiæ, miſericordiæ, iudicii eius ſcientia, niſi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iuſtitia moderari niſi intellecta eius virtute? Vnde autem, niſi ex bonitate, miſericordia? Si denique viæ omnes eius ſunt miſericordia, iudicium, iuſtitia, in illis quoq; & ſanctitas conſpicua eſt. Porrò non in alium ſcopum deſtinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impreſſa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo ſcilicet & perfecta vitæ innocentia, & non ſimulata obedientia colere illum diſcamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Horum Dei attributorum explicatio.

Pſal. 145.

Iere. 9, 24.

Summa.

Vſus huius notitiæ.

3 Sed hic ſummam generalis doctrinæ colligere propoſitum eſt, ac primò quidem obſeruant lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, diſertè excludere ac reiicere deos omnes Gentiũ, quia ſeculis ferè omnibus paſſim adulterata fuit religio. Verum quidem eſt, vnius Dei nomen vbique fuiſſe notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebant, quoties ex genuino naturæ ſenſu loquuti ſunt, acſi vnico Deo contenti eſſent, ſimpliciter vſi ſunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iuſtinus martyr, qui in hunc finem librum com-

Scriptura autem vt ad verum Deum nos dirigat, diſertè excludit deos gentium, quæ vnitatem Dei quodammodo agnouerunt.

Lib. de Idololatria. Vide etiam Auguſtin. epiſt. 43. & 44.

poſuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis teſtimoniis oſtendit vnitatem Dei fuiſſe omnium cordibus inſculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi ſermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate ſua vel tracti vel prolapſi ſunt ad falſa cõmenta, atque ita euanuerunt eorum ſenſus, quicquid naturaliter ſenſerunt de vnico Deo non vltrà valuit niſi vt eſſent inexcuſabiles. Nam & ſapientiſſimi quique eorum vagum mentis ſuę errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam ſibi adeſſe cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos: Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus abſurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis ſentirent, non fuerunt ipſi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philoſophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo ſuo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui ſe verbo ſuo patefecerat.

Habac. 2. 20.

CAPVT XI.

Deo tribuere viſibilem formam nefas eſſe, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola ſibi erigunt.

Tres ſunt huius capitis partes præcipuæ.

1. Refelluntur qui Deo formam viſibilem aſſingunt, ſect. 1. & 2. addita reſponſione ad eorum obiectionem qui certis ſignis Deum numinis ſui præſentiam exhibuiſſe audientes, inde errori ſuo quærunt patrocinium, ſect. 3. & 4. deinde variis argumentis (ſect. 5. 6. 7.) fit ſatis tritæ obiectioni ex Gregorio, Libros idiotarum eſſe imagines.
2. De idolorum ſeu imaginum origine & adoratione à Papiſtis reapſe comprobata, ſect. 8. 9. 10. effugiúmque illorum 11. ſectione exploditur.
3. De vſu & abuſu imaginum, ſect. 12. An in templis Chriſtianorum eas habere expediat, ſect. 13. Tandem Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatem, non ſine Chriſtiani nominis opprobrio, ineptè admodum litigantis, refutatio ſubiungitur.

Deus idolis opponitur, vt eum eſſe ſolum de ſe teſtem idoneum omnes intelligãt.

VErum vt Scriptura, rudi craſſóque hominum ingenio conſulens, populariter loqui ſolet, vbi verum Deum à falſis diſcernere vult, idolis præcipuè eum opponit, non quòd probet quæ ſubtilius & elegantius à Philoſophis traduntur, ſed quo melius

melius detegat mundi ſtultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu ſuis quiſque ſpeculationibus adhæret. Excluſiua igitur definitio quæ paſſim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione ſibi fabricant homines: quia Deus ipſe ſolus eſt de ſe idoneus teſtis. Interea quũ hic brutus ſtupor totum orbem occupauerit, vt viſibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argẽto, aliáue mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis eſt hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege poſtquam ſibi vni aſſeruit Deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi ſculptile, neq; ſimilitudinem vllam: quibus verbis licentiam noſtram coercet, ne ipſum vlla viſibili effigie repræſentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere ſuperſtitio. Scimus enim Solem adoratũ fuiſſe à Perſis. quotquot etiam aſtra in cælo cernebant ſtultæ Gentes, totidem ſibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non eſſet Dei figura. Græci verò ſupra alios ſapere viſi ſunt, quòd ſub humana forma Deũ colerent. Atqui imagines Deus inter ſe non comparat, quaſi altera magis, altera minus conueniat: ſed abſque exceptione repudiat ſimulachra omnia, picturas, aliáque ſigna quibus eum ſibi propinquum fore putarunt ſuperſtitioſi.

Vetat autem & verbis expreſsis, ne ipſum quis vlla viſibili ſpecie repræſentare tentet.

Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platonic. Serm. 38.

2 Id colligere promptum eſt ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Moſen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi ſit in valle Horeb: vocem audiſti, corpus non vidiſti, obſerua ergo te ipſum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam ſimilitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem ſuã opponat Deus omnibus figuris: vt ſciamus à Deo deſciſcere quicunque viſibiles eius formas appetũt. Ex Prophetis ſufficiet vnus Ieſaias qui in hac demõſtratione plurimus eſt, vt doceat indecora & abſurda fictione fœdari Dei maieſtatem, dum incorporeus materia corporea, inuiſibilis viſibili ſimulachro, ſpiritus re inanimata, immenſus exigui ligni, lapidis, vel auri fruſto aſſimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum ſimus Dei non exiſtimandum auro, & argento, aut lapidi arte ſculpto, aut inuento hominis Diuinum eſſe ſimile. Vnde conſtat, quicquid ſtatuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, ſimpliciter ei diſplicere ceu quædã maieſtatis ſuæ dedecora. Et quid mirum ſi hęc è cœlo Spiritus ſanctus oracula detonet, quum ad talem confeſſionem è terra edendam miſeros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota eſt illa Senecæ querimonia, quæ apud Auguſtinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabiléſque deos in materia viliſſima

Deu. 4. 15.

Rationes huius prohibitionis extant apud Moſen, Ieſaiam & Paulum. quibus additur Ethnici hominis querimonia, vt idolorum cultores pudefiant.

Iſa. 40. 18. & 41. 7. 29. & 45. 9. & 46. 5.

Act. 17. 29.

Lib. 6. de Ciuit. Dei, c. 10.

atque ignobili dedicant,illíſque hominum & ferarum habitus induunt:quidem verò mixto ſexu,& diuerſis corporibus: ac numina vocant quæ ſi accepto ſpiritu occurrerent,monſtra haberentur, vnde rurſus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuiſſe vetitas quòd ad ſuperſtitionem procliues eſſent. Quaſi verò ad gentem vnam pertineat quod Deus ex æterna ſua eſſentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, ſed Athenienſes,quum errorem in Deo figurando refelleret.

Obiectionis, ex varijs locis apud Moſem petita, conſideratio.
Deut.4.11.
Exo.33.13.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis ſignis numinis ſui præſentiam,vt diceretur ſpectari facie ad faciē: ſed omnia quę vnquam edidit ſigna,aptè quadrabant ad rationem docendi, & ſimul apertè monebant homines de incōprehenſibili eius eſſentia.Nubes enim & fumus & flamma,quanquam ſymbola erant cæleſtis gloriæ, quaſi iniecto fræno cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moſes quidem (cui tamen præ aliis familiariſſimè ſe patefecit) precibus adeptus eſt vt faciē illam cerneret. quin reſponſum accepit,nō eſſe hominem tāti fulgoris capacē. Apparuit Spiritus ſanctus ſub ſpecie colūbæ:ſed dum protinus euanuit, quis non videt,vnius momenti ſymbolo admonitos eſſe fideles Spiritū inuiſibilem credendum eſſe?vt eius virtute & gratia contenti, nullam ſibi externam figuram accerſerent. Nam quòd ſub forma hominis Deus interdum apparuit,præludiū fuit futuræ in Chriſto reuelationis. Itaq; hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt ſibi deitatis ſymbolum erigerent ſub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præſentiam virtutis ſuæ ſub lege exeruit Deus,ſic compoſitum erat vt innueret optimum diuinitatis aſpectū hunc eſſe,dum animi ſupra ſe admiratione efferuntur, Cherubim ſiquidem alis extentis illud operiebant : velū obtegebat:locus ipſe procul reconditus ſatis per ſe occulebat. Proinde inſanire eos minimè obſcurum eſt qui ſimulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obſecro volebant imagunculæ illæ, niſi imagines repræſentandis Dei myſteriis non eſſe idoneas? quando in hoc formatæ erant,ut alis velantes propitiatorium, nō oculos modò humanos,ſed omnes ſenſus prohiberent à Dei intuitu : atq; ita temeritatem corrigerent.Huc accedit quòd prophetæ Seraphim ſibi in viſione oſtenſos velata facie nobis pingūt : quo ſignificant tantùm eſſe diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipſi à recto intuitu arceantur,& tenues eius ſcintillæ, quæ in angelis emicant,ab oculis noſtris ſint ſubductæ.Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuiſſe agnoſcunt quicūque rectè iudicant.Ita in exēplum eos trahere quod noſtræ ætati ſeruiat, abſurdū eſt. Præteriit

Matth.3.16.

De apparitionibus Dei.
Exo. 25.17.18.21.

Cherubim & Seraphim, imagines non eſſe idoneas repræſentandis Dei myſteriis oſtendunt.
Ieſa.62.1.6.

Præterea ad veterem legis pædagogiam Cherubim pertinuerunt.

teriit enim ſeculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiuſmodi rudimenta deſtinata erant. Ac ſanè pudendum eſt, prophanos ſcriptores magis dextros eſſe Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudęis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd *puras nubes & cœli numen adorent*. Peruersè quidem & impiè: veriùs tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quā Papiſtæ, qui viſibilem aliquam Dei effigiem fuiſſe garriunt. Quòd autē populus ille feruida celeritate ſubinde ad idola ſibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna ſcaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius diſcamus quanta ſit ingenii noſtri ad idololatriam propenſio, ne vitii communis culpam regerendo in Iudæos ſub vanis peccandi illecebris mortiferum ſomnum dormiamus. Satyra 14.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, nō eſſe deos quorum effigies aurea eſt vel argentea: & pro confeſſo ſumit, quicquid proprio ſenſu concipimus de Deo, inſipidum eſſe figmentum. Aurum potius & argentū nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel ſplendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus eſſe probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero inſiſtit, nimis veſana temeritate efferri mortales, qui euanidum ſpiritum in ſingula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis: Fateri cogetur homo ſe animal eſſe ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet metallum: cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, niſi ex hominum arbitrio? Iuſtiſſima eſt profani illius poetæ ſubſannatio.

Idolorum materia, idololatrarum de Deo figmentum ſatis ſuperque refellit. Pſal. 115. 4. & 135.15.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus ſcamnum faceretne, &c.
Maluit eſſe Deum.

Hora.1.Ser. Saty.8.

ſcilicet terrenus homuncio qui ſingulis ferè momentis vitam exhalat, ſuo artificio Dei nomen & honorem ad mortuū truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facetè ludendo nullam religionem curauit, omiſſis eius & ſimilium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium eſſe vecordes qui ex eodem ligno ſe calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, aſſant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo ſupplices ad precandum ſe proſternunt. Itaque alibi non tantùm ex Lege reos peragit, ſed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando ſcilicet nihil minus conſentaneum, quàm velle Deum, qui immenſus eſt ac incōprehenſibilis, redigere ad quinque pedum menſuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, cōſuetudo oſtendit eſſe hominibus naturale. Tenendum porrò

Confirmatio, ex Ieſaia & aliorum teſtimoniis deſumpta. Ieſa.44.12. Ieſa.40.21.

Ieſa.2. 8. & 31. 7.& 57.10.

eſt,hac loquendi forma paſſim notari ſuperſtitiones, quòd opera ſint manuum hominum,quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixũ ſit,deteſtabiles eſſe omnes cultus quos à ſeipſis homines excogitant.Furorem exaggerat Propheta in Pſalmo,quòd auxilium implorent à rebus mortuis, ſenſúque carentibus qui intelligentia ideo præditi ſunt vt ſciant ſola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea,& quicunque illis fidunt.Notandum autem non minus ſimilitudinem vetari quàm ſculptile:quo ineptaGręcorum cautio refutatur.Bellè enim defunctos ſe putant ſi Deum non ſculpant, dum in picturis licentioſius quàm vllæ aliæ gentes laſciuiunt.AtquiDominus non à ſtatuario modò ſibi erigi effigiem,ſed à quolibet artifice effingi prohibet:quia perperam & cum maieſtatis ſuæ contumelia ſic aſſimilatur.

Oſeæ.14.4. Mich.5.13. Pſal.115.8.

Græcorum inepta cautio.

Obiectio, libros idiotarum eſſe imagines.

1 Reſponſio. Spiritus S. (Ier.10. 3. & Habac.2. 18.) pronuntiat imagines eſſe doctores vanitatis & mendacij.

Grego. epiſt. 109.lib.7. & epiſt.9.li. 9. ad Serenum epiſcop.Maſſil.

5 Scio quidem illud vulgò eſſe pluſquam tritum, Libros idiotarum eſſe imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei,in cuius ſchola ſi edoctus fuiſſet hac in parte,nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum eſſe doctrinam vanitatis pronuntiat:quum Habacuc docet conflatile eſſe doctorem mendacij:certè hinc generalis colligenda eſt doctrina,futile eſſe,adeóque mendax,quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat,eos à Prophetis reprehendi qui ſimulachris ad impiam ſuperſtitionem abutebantur:fateor id quidem:ſed addo, quod omnibus conſpicuum eſt, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro certo axiomate ſumunt,imagines eſſe pro libris. Opponunt enim vero Deo ſimulachra,tanquam res contrarias,& quæ nunquam ſimul cõuenire poſſint.Hæc,inquam,comparatio,in locis illis quos nuper citaui,ſtatuitur: quum vnus ſit verus Deus quem colebãt Iudæi,perperam & falsò confingi viſibiles figuras quæ Deum repræſentent: ac miſerè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet,fallacem eſſe & adulterinam quæcunq; ex ſimulachris petitur Dei cognitio,non ita generaliter damnarẽt eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium eſſe docemus: quòd ſimulachrisDeum effingere homines tentant,nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

Inſtitu.Diuinarum lib.1. c.15. Euſeb.li.3. de præparat.Euangelica,c.3.&4.

2.Veteres Theologi, imaginum erectionem & cultum damnarunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Euſebius ſcripſerunt,qui pro certo aſſumere non dubitant,mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur.Nec aliter Auguſtinus, qui ſecurè pronuntiat nefas eſſe nõ modò adorare ſimulachra,

ſed

ſed Deo collocare. Neque tamẽ aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimum ſextum caput. Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuáque ſubſcriptione confirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hãc lucẽ peruenerit, ideò indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, errorémque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptóque & abſurdo figmento contemni, quod ſecundum vtinam non tã verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt. Lib. 4. de Ciuit. Dei. ca. 9. & 31.

7 Quare ſiquid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis refellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidem multũ profecerint pro idolis ſuis tuẽdis. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicãt, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quæ ſiquis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudicius & modeſtius cultas meretrices oſtendunt quàm templa eas quas volũt cenſeri virginũ imagines. Martyribus nihilo decentiorẽ fingũt habitũ. Cõponant ergo ſua idola vel ad modicũ ſaltẽ pudorem, vt paulo verecundiùs mentiãtur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tũ quoque reſpondebimus, nõ hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quẽ longè alia doctrina quàm iſtis næniis illic inſtitui vult Deus. In Verbi ſui prædicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocãt Papiſtæ idiotas, quorũ ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habet, hodie eſſe nõ paucos qui talibus libris carere

3. Luxus & meretricius imaginum in templis papiſticis ornatus, earum patrocinium euertit.

4 Alia eſt Eccleſiæ Dei in vera pietate inſtituenda ratio.

nequeant.Sed vnde quæſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea?Neque enim alia de cauſa,qui præerant Eccleſiis,reſignarunt idolis docendi vices,niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euãgelii prædicatione depingi, & quodãmodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorſum igitur attinebat tot paſſim in templis cruces erigi,ligneas,lapideas,argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuũ vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio,ſanguinéque ablueret, nos deniq; reconciliaret Deo patri? Ex quo vno plus diſcere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis, nam in aureas & argenteas auari mentes &oculos tenacius ſortè defigunt,quàm in vlla Dei verba.

Gal.3.1.

8 Porrò de idolorum origine publico ferè conſenſu receptum eſt quod in libro Sapientiæ habetur: primos ſcilicet extitiſſe eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipſorum memoriã ſuperſtitioſè colerent. Et ſanè fateor perverſum hunc morẽ fuiſſe vetuſtiſſimum:nec facem fuiſſe nego qua accenſus hominum ad idololatriam furor magis exarſit: non tamen concedo hunc fuiſſe primum mali fontem. Idola enim iam fuiſſe prius in vſu quàm iſta in conſecrandis mortuorum imaginibus ambitio inualuiſſet, (cuius apud profanos ſcriptores crebra fit mentio) cõſtat ex Moſe. Quum Rachelem narrat furatam eſſe patris ſui idola, non ſecus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam,vt ita loquar, eſſe idolorum fabricam. A diluuio quædã erat mundi paſingeneſia: atqui non multi anni fluunt quin ſibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile eſt,ſuperſtite adhuc ſancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuiſſe nepotes, vt oculis ſuis non ſine accerbiſſimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falſorum deorum cultores erant, ſicuti teſtatur Ioſue. Quum tam citò deſciuerit progenies Sem, quid de poſteris Cham iudicabimus qui in patre ſuo pridem fuerant maledicti? Ita eſt ſanè. Mens hominis,vt ſuperbia & temeritate eſt referta, Deum pro captu ſuo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò craſſiſſima ignorantia eſt obruta, pro Deo vanitatem & inane ſpectrum concipit. Adhæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus cõcepit Deum, exprimere opere tentat.Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc eſſe idololatriæ originem,quòd hominesDeum ſibi adeſſe non credũt niſi carnaliter exhibeat ſe præſentem, prodit Iſraelitarum exemplum.Neſcimus,dicebant,quid iſti Moſi contigerit; fac nobis

Capitis pars altera. De idolorum ſeu imaginum origine.
Sapien.14.15.
Gen.31.19.
Paulò poſt diluuium exſurgit.
Ioſue 24.2.
Ab humana mente ſedulò culta adoleſcit.
Exo.32.1.

bis deos qui nos pręcedant. Deum quidem eſſe nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: ſed propinquum ſibi eſſe non confidebant, niſi oculis cernerent corporeum vultus eius ſymbolum, quod ſibi teſtimonium eſſe gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoſcere Deum itineris ſibi eſſe ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam ſemper eſſe carnem, donec ſibi ſimile figmentum nacta eſt in quo ſe pro Dei imagine inaniter ſoletur. Omnibus ferè à condito mundo ſeculis, huic cæcæ cupiditati vt obſequerentur homines, erexerunt ſigna in quibus Deum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant.

De imaginum adoratione.

9 Tale figmentum ſequitur protinus adoratio: quum enim Deum ſe homines in ſimulachris intueri arbitrarētur, & ipſum quoque illic coluerūt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obbruteſcere cœperunt: & quaſi aliquid diuinitatis ineſſet, obſtupeſcere & admirari. Iam conſtat, homines ad ſimulachrorum cultum, non antè prorumpere, quàm craſſiore aliqua opinione ſint imbuti: non quidem vt deos exiſtiment, ſed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginātur. Itaque ſiue Deum, ſiue creaturam tibi in ſimulachro repręſentes, vbi ad venerationem proſterneris, iam ſuperſtitione aliqua faſcinatus es. Hac ratione, Dominus non ſtatuas modò erigi ad ſe effigiandum fabrefactas, ſed titulos etiam quoſlibet & lapides cōſecrari vetuit qui in adorationem proſtarent. Eadem quoque ratione in pręcepto Legis altera pars de adoratione ſubiicitur. Nam ſimulatque efficta eſt Deo viſibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita ſtupidi ſunt homines vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri nō poteſt quin adorent. Neque intereſt idolúmne ſimpliciter colant, an Deum in idolo: hæc ſemper idololatria eſt quum idolo, qualicunque colore, exhibentur diuini honores. Et quia ſuperſtitioſè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defenſionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac ſeculis vera religio ſubmerſa ſubuerſaque fuit, miſeros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorſus incogitantes erāt Iudæi vt nō meminiſſent Deum fuiſſe cuius manu educti eſſent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos eſſe deos à quibus liberati eſſent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia ſignificatione, velle ſe retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conſpicerent. Nec ita ſtupidi fuiſſe Ethnici credendi ſunt vt non intelligerēt Deum alium eſſe quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio ſimulachra, deos ſemper eoſdem animo retinebant: & multa erant vni deo ſimulachra, nec pro multitudine com-

Quid ſit.

Pro imaginum adoratione idololatrarum prætextus refelluntur.

Exod 32.4.5.

pluꝛes tamen deos ſibi fingebant:præterea noua quotidie conſecrabant, nec putabant tamen ſe nouos facere deos. Legantur excuſationes quas ab idololatris ſui ſeculi fuiſſe prætextas refert Auguſtinus: nẽpe quũ arguerentur, reſpondebant vulgares, ſe non viſibile illud colere, ſed numen quod illic inuiſibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipſe loquitur, religionis erant, nec ſimulachrum nec dæmonium ſe colere aiebant: ſed per effigiem corpoream intueri eius rei ſignum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus, non aliter quàm dictum eſt fuerunt animati. ſpirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex ſimulachris impreſſum iri ſibi putabant. Poſtquam ſemel placuit præpoſtera iſta Dei aſſimilatio, nullus finis factus, donec nouis ſubinde præſtigiis deluſi, in imaginibus Deum vim ſuam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnũ verũmque cæli ac terræ Dominum, ſub talibus ſimulachris perſuaſi erant ſe colere: & Gentes ſuos licet falſos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

Ethnicorũ prætextus. In Pſal. 113.

Idololatrarum ingenium.

10 Hoc qui antehac factum, & noſtra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis proſternuntur? Cur ſeſe ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum eſt quod ait Auguſtinus; Neminem orare vel adorare ſic intuentem ſimulachrum, qui non ſic afficiatur vt ab eo exaudiri ſe putet vel ſibi præſtari quod deſiderat, ſperet. Cur inter eiuſdem Dei ſimulachra tantum diſcrimen vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni ſolenni honore proſequantur? Cur in viſendis ſimulachris, quorum ſimilia domi ſuæ habent, votiuis peregrinationibus ſe fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vſque & ſtrages digladiantur, vt facilius laturi ſint vnicum Deũ ſibi eripi quam ſua idola? Et tamen nondum craſſos vulgi errores (qui penè infiniti ſunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipſi profitentur quum ſe maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, noſtros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamẽ Prophetæ paſſim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non deſinebant: tantum ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Chriſtiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

Mendax Papiſtarum effugiũ, & cum veteribus idololatris conuenientia detegitur. In Pſal. 113.

11 Quanquam non ignoro, nec diſſimulandum eſt, diſtinctione ipſos elabi magis arguta, cuius paulo pòſt iterũ plenior fit mentio. Cultum enim quem ſimulachris ſuis impendunt, εἰδωλοδουλείαν eſſe obtendunt, εἰδωλολατρείαν eſſe negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, ſine Dei iniuria ſtatuis & picturis poſſe communicari docent. Ergo innoxios ſe arbi-

Aliud eorum effugium ſiue Sophiſma, diſtinctionem δουλείας & λατρείας indices refellitur. vide finẽ ſect. 16. & c. 12. ſect. 2.

arbitrantur ſi tantummodò ſerui ſint idolorum, non etiam cultores. Quaſi verò non aliquanto leuius ſit colere quàm ſeruire, Et tamen dum in Græca voce latebras captant, ſecum ipſi pugnant admodùm pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis ſignificet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acſi imagines ſuas fateãtur ſe colere, ſed abſque cultu. Nec eſt quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: ſed ipſi dum tenebras conantur offundere ſimplicium oculis, inſcitiam ſuam produ͂t. Quamlibet tamen ſint diſerti, nunquam ſua eloquentia conſequentur vt rem vnam & eandem nobis duas eſſe probe͂t. In re, inquam, oſtendãt diſcrimen, vt habeantur veteribus idololatris diſſimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, ſi aliud adſcititium ſceleri ſuo nomen impoſuerit: ita iſtos ſubtili nominis commento abſolui abſurdum eſt, ſi cauſa nihil ab idololatris differunt, quos dãnare ipſi etiam coguntur. Atqui tantùm abeſt vt ab illorũ cauſa ſuam ſeiungant, vt potius fons totius mali ſit præpoſtera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum ſymbola quibus Deum ſibi figurent, & ſuo ingenio ſibi comminiſcuntur, & ſuis manibus confingunt.

12 Neque tamen ea ſuperſtitione teneor vt nullas prorſus imagines ferendas cenſeam. Sed quia ſculptura & pictura Dei dona ſunt, purum & legitimum vtriuſque vſum requiro: ne quæ Dominus in ſuam gloriam & bonum noſtrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpoſtero abuſu, ſed in noſtram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi viſibili ſpecie nefas eſſe putamus, quia id vetuit ipſe, & fieri ſine aliqua gloriæ eius deformatione non poteſt. Ac ne in hac opinione nos ſolos eſſe putent, omnes ſanos ſcriptores id ſemper improbaſſe reperient qui in eorum monume͂tis verſati fuerunt. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas eſt, multò minus ipſam pro Deo, vel Deum in ipſa colere licebit. Reſtat igitur vt ea ſola pingantur ac ſculpantur quorum ſint capaces oculi. Dei maieſtas, quæ oculorum ſenſu lõgè ſuperior eſt, ne indecoris ſpectris corrumpatur. In eo genere partim ſunt hiſtoriæ ac res geſtæ, partim imagines ac formæ corporum, ſine vlla rerum geſtarum notatione. Priores, vſum in docendo vel admonendo aliquem habent ſecundæ, quid præter oblectationem afferre poſſint non video. Et tamen conſtat tales fuiſſe omnes propemodum imagines quæ hactenus in templis proſtiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, ſed ſtulta & inconſiderata cupiditate illic fuiſſe excitatas. Omitto quàm perperã & indecenter magna ex parte ſint effictæ, quàm licentioſè hìc pictores & ſtatuarii laſciuierint, quam rem paulo antè attigi: tãtùm dico, etiamſi nihil vitii ineſſet, nihil tamen habere ad docendum momenti. *Sect. 7.*

Pars poſtrema, in qua 1. de vſu & abuſu imaginum agitur.

An in templis Christianorum imagines habere expediat, quæſtio excutitur.

13 Verùm illo quoque diſcrimine omiſſo, an vllas omnino imagines, ſiue quæ res geſtas, ſiue quę hominum corpora figurent habere in templis Chriſtianis expediat, obiter expendamus. Principio, ſiquid nos mouet veteris Eccleſiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & ſyncerior doctrina vigebat, Chriſtiana templa fuiſſe communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primũ in ornamẽtum templorum aſcitæ ſunt quum miniſterij ſynceritas nõnihil degeneraſſet. Non diſputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm ſi ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinaſſe ab eorum integritate qui imaginibus caruerunt. Quid? an paſſuros fuiſſe putamus ſanctos illos patres Eccleſiam tandiu ea re carere, quam vtilem ac ſalutarem eſſe iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem ſubeſſe periculi, repudiarunt magis conſilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiſerunt. Quod etiam Auguſtinus claris verbis teſtatur. Quum his ſedibus locantur, inquit, honorabili ſublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atque ſenſuum, quamuis ſenſu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac ſpirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur ſentire corpus, quod ſuo ſimillimum videt, &c. Paulò poſt, Plus valent ſimulachra ad curandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neq; audiunt, neque ambulant. Hæc ſanè videtur cauſa eſſe cur Ioannes non tantùm à ſimulachrorum cultu, ſed ab ipſis quoque ſimulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili inſania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio ſumus experti, ſimulatque in templis collocantur imagines, quaſi ſignum idololatriæ erigi: quia ſibi temperare non poteſt hominum ſtultitia, quin protinus ad ſuperſtitioſos cultus delabatur. Quòd ſi nec tantùm periculi immineret, quum tamen expendo in quem vſum deſtinata ſint templa, neſcio quomodo indignum mihi videtur eorum ſanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo ſuo Dominus conſecrauit: Baptiſmum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos noſtros & ſtudioſius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla penſatione reſarciri poteſt, ſi Papiſtis creditur.

Vide præfat. huius operis, & li. 4. c. 9. ſect. 9.

Epiſt. 49. vide & 4. lib. de Ciuitate Dei, c. 31.

In Pſal. 113.

1. Ioan. 5. 21.

14 Iam ſatis multa, opinor, de hac re dicta forent, niſi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nõ illa celeberrima quam coegit Conſtantinus Magnus, ſed quæ Irenes Imperatricis iuſſu & auſpiciis ante annos octingentos habita eſt. Decreuit enim non habendas modò in templis eſſe imagines, ſed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerſo præiudicium afferet Synodi authoritas. Etſi, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorſum euaſerit eorum furor qui imaginũ magis fuerunt cupidi quàm Chriſtianos decebat. Sed hoc primum expediamus. Qui hodie ſimulachrorum vſum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber ſub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuiſſe tempore compoſitum. Illic Epiſcoporum ſententiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohãnes legatus Orientalium. Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam: atque inde collegit habendas igitur eſſe imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac ſententia, Oſtende mihi faciem tuam, quia ſpecioſa eſt. Alius, vt probaret collocandas eſſe in altaribus, hoc teſtimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio. Alius, vt earum aſpectum nobis vtilem monſtraret, adduxit verſum ex Pſalmo, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Alius ſimilitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vſi ſunt Gentium ſacrificiis, ita Chriſtianis habendas eſſe ſanctorũ imagines pro idolis Gentium. Eodem torſerunt illud, Domine dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingenioſa eſt iſta interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur non ſolo Verbi auditu cognoſci, ſed etiam imaginum aſpectu. Simile Theodori epiſcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in ſanctis ſuis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui ſunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ ſunt inſulſitates, vt eas referre me quoque pigeat.

3. Conciliabuli Niceni, pro imaginum adoratione litigantis, inepta ſuperbia detegitur.

Sophiſmata, ſeu S. Scripturæ deprauationes, pro imaginum in templis erectione.

15 Vbi de adoratione diſputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioſeph, & tituli quem erexit Iacob, in mediũ adducitur. Quanquam in hoc poſtremo non tantùm deprauant Scripturæ ſenſum, ſed arripiunt quod nuſquam legitur. Tum illa, Adorate ſcabellum pedum eius. Item, Adorate in mõte ſancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appoſitæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam perſonam vellet, poſſétne maiores & craſſiores colligere ineptias? Ac nequa amplius reſtaret dubitatio, Theodoſius Mirenſis epiſcopus adorandas eſſe imagines Archidiaconi ſui ſom-

Teſtimonia ad idololatriã ſtabiliendam prolata.

niis tam ſeriò confirmat, acſi oraculum cæleſte in promptu haberet. Eant nunc ſimulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quaſi verò non omnem ſibi fidem abrogent venerandi illi patres, ſcripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

Blaſphema voces nonnullorum iconolatrarum veterum, à recentioribus non paucis, tum verbis tum reipſa comprobata.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere auſos eſſe mirum eſt: non fuiſſe autem illis reclamatum cum ſumma omnium deteſtatione, bis mirum. Atque hanc flagitioſam amentiam traduci expedit, vt ſaltem fucus antiquitatis quem Papiſtæ obtendunt, ſimulacrorum cultui detrahatur. Theodoſius Amori epiſcopus anathema crepat aduerſus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic ſceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt poſtea, ſi imagini imperiali cum ſuffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorum ſimulachris deberi. Conſtantius autem Conſtantiæ Cypri epiſcopus ſe imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis ſe exhibiturum confirmat: quiſquis idem facere recuſauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam eſſe vnius hominis ſententiam, aſſentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus, præſtare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium conſenſu ſtatuitur, hæreticis omnibus deteriores eſſe Samaritanos: at ipſis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterùm ne ſuo ſolenni Plaudite fabula careat, additur clauſula, Gaudeant & exultent qui Chriſti habentes imaginem ſacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ diſtinctio, qua Dei & hominum oculos ſolent perſtringere? Nam concilium ſine exceptione tantundem ſimulachris ac Deo viuo largitur.

CAPVT XII.

Deum ab idolis diſcerni, vt ſolus in ſolidum colatur.

Scriptura vnicũ Deum aſſerens logomachiam haud inſtituit, ſed Deo omnem tribuit honorem & religioſum cultum.

Id probatur.

DIXIMVS autem initio, Dei notitiam non eſſe poſitam in frigida ſpeculatione, ſed ſecum trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fuſius explicandum erit. nunc tantùm breuiter repeto, quoties aſſerit Scriptura vnicum eſſe Deum, non

non pugnare de nudo nomine, ſed hoc etiam præcipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à ſuperſtitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia ſemper cæci ipſi in tenebris palpando, ſenſerunt tenendam eſſe certã regulam, ne præpoſterè colatur Deus. Religionis nomen etſi verè ſcitéq; Cicero à relegẽdo deducit, coacta eſt tamẽ, & longè petita quã aſſignat ratio, quòd probi cultores ſæpius relegerẽt, ac diligenter retractarent quod verum eſſet. Potius exiſtimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mundi quicquid obuium eſt temerè arripit, imò etiam huc & illuc tranſuolat: pietas autem, vt in firmo gradu conſiſtat, ſeſe intra fines ſuos relegit. ſicuti inde mihi dicta videtur ſuperſtitio, quòd modo & præſcripta ratione non contenta, ſuperuacuã rerum inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces omittamus, ætatum omnium conſenſu receptum ſemper fuit, vitiari peruertíque religionẽ falſis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconſiderato quiduis nobis permittimus, friuolum eſſe quẽ ſuperſtitioſi obtendunt prætextũ. Quanuis tamẽ in omnium ore perſonet hæc confeſſio, turpis interim ſe prodit inſcitia, quòd neque adhærẽt vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, ſicuti ante hac docuimus. Atqui Deus, vt ſibi ius ſuum vendicet, clamat ſe eſſe æmulum, ac ſeuerum fore vltorem ſi cum vllo deo fictitio miſceatur. deinde legitimũ cultum definit, vt genus humanũ ſub obſequio contineat. Vtrunque complectitur Lege ſua, vbi primò ſibi addicit fideles, vt illis ſit vnus legiſlator: deinde regulã præſcribit qua ritè ex ſuo arbitrio colatur. De Lege quidẽ, quia multiplex eſt eius vſus ac finis, ſuo loco diſſeram: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impoſitũ eſſe hominibus, ne ad vitioſos cultus declinent. Quod autem priore loco poſui, tenendũ eſt, niſi in vno Deo reſideat quicquid propriũ eſt diuinitatis, honore ſuo ipſum ſpoliari, violaríq; eius cultũ. Atq; hîc intẽtiore cura animaduertere cõuenit quibus aſtutiis ludat ſuperſtitio. Neque enim ad alienos deos ſic deſciſcit vt videatur ſummum Deum deſerere, vel in aliorum ordinem redigere: ſed dum ſupremum locum illi concedit, turbam minorum deorũ circundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet diſſimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnũ tota maneat, diſſecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gẽtibus, deorũ patri & arbitrio ingentẽ illã turbã ſubdiderũt, quibus cõmunis eſſet, pro ordinis ratione, cæli & terræ, cũ ſũmo Deo adminiſtratio. Sic aliquot retrò ſeculis, ſãcti qui hac vita exceſſerãt, in Dei ſocietatẽ euecti ſũt, vt pro illo & colerẽtur & inuocarẽtur & celebrarẽtur. Tali abominatione ne offuſcari quidẽ putamus Dei maieſtatẽ, quũ magna ex parte ſupprimatur & extinguatur:

1. Argumento ſumpto ab etymologia vocis.

2. de Natura deorum. Vide Lactan. li. 4. Inſtit. diu. c. 28.

2. A Dei ipſius teſtimonio, clamantis ſe eſſe æmulum & vltorem, ſi cum vllo fictitio Deo miſceatur.

niſi quòd frigidam retinemus de ſuprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

Quæ aduerſus ſinceram hanc doctrinam inuecta eſt latriæ & duliæ diſtinctio nihil Papiſtas iuuat, immò eos maioris etiam impietatis arguit, vt ex verborum ſignificatione oſtenditur.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta eſt latriæ & duliæ, quam appellant, diſtinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis tranſcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultũ deferunt Papiſtæ, nihil reipſa differre à Dei cultu palam eſt. promiſcuè enim & Deum & illos adorant: niſi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo ſe illibatum ſeruare quod ſuum eſt, quia latriam illi relinquant. Atqui de re non de voce quum ſit quęſtio, quis illis permittat tam ſecurè in re omniũ maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem conſequentur ſua diſtinctione, quàm cultum ab ipſis vni Deo præſtari, aliis autem ſeruitium. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè ſeruitutem ſonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc diſcrimen. Porrò vt demus eſſe perpetuum, nempe inquirendum eſt quid vtrũque valeat. δουλεία quidem ſeruitus eſt, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam ſit ſeruire quã colere, nemo dubitat. Nam ei ſeruire durum eſſet ſæpenumero quem colere non recuſares. ita iniqua eſſet diſtributio, Sanctis aſſignare quod maius eſt, Deo quod minus eſt relinquere. At complures ex veteribus hac diſtinctione vſi ſunt. Quid tum, ſi omnes eam perſpiciunt non modò impropriam eſſe, ſed penitus friuolam?

Scripturæ teſtimonia quæ Papiſticam illam diſtinctionem euertunt, & vni Deo debitum cultum religioſum aſſerunt.

3 Omiſſis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priuſquam eſſent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliã exhibuiſſe iis qui natura non erant dij. Vtcunque latriam non nominet, an ideò excuſabilis eſt eorum ſuperſtitio? Ipſe quidem nihilominus peruerſam illam ſuperſtitionem damnat, cui nomen dulię imponit, quàm ſi exprimeret latriæ nomen. Et quum Chriſtus Satanæ inſultum repellit hoc clypeo, ſcriptum eſſe, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæſtionem latria. Satan enim nonniſi προσκύνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidiſſet, non debemus intelligere Ioannem tam fuiſſe amentem vt debitum ſoli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid ſapiat cultus qui cum religione coniunctus eſt, προσκυνεῖν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem ſæpe adoratos fuiſſe homines: ſed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ ſimulatque coniuncta eſt cum cultu, diuini honoris profanationem ſecum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tã malè profecerat in pietate, quin ſummum cultum vni Deo tribueret. Quod ergo ſe coram Petro proſternit, non facit certè hoc animo vt eum

Galat. 4. 8.
Matth. 4. 10.
Apoc. 19. 10. & 22. 8. 9.
Act. 10. 25.

eum adoret loco Dei. ſeuerè tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, niſi quia nunquã tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultũ diſcernunt, quin promiſcuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde ſi volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulũ quidem ex eius gloria delibandũ quin retineat quod ſibi proprium eſt. Itaque Zacharias, vbi de Eccleſiæ reparatione cõcionatur, diſertè exprimit non modò vnum fore Deum, ſed vnum quoque fore eius nomen: nequid ſcilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi ſuo ordine videbitur. Nam Lege ſua voluit præſcribere hominibus quid fas ſit ac rectum, & ideo ad certam normam eos aſtringere, ne quiſque ſibi permitteret cultum quemlibet comminiſci. Sed quia non expedit multa miſcendo onerare lectores partem illam nondum attingo. hoc tenere ſufficiat, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, ſacrilegio non carere. Ac primùm quidẽ ſuperſtitio diuinos honores vel Soli & aliis ſtellis, vel idolis affixit: deinde ſequuta eſt ambitio, quæ mortales Dei ſpoliis ornando, quicquid ſacrum erat profanare auſa eſt, & quamquam ſtabat principium illud, colere ſummum numen, Geniis tamen, diiſque minoribus, aut heroibus mortuis promiſcuè ſacrificia offerre vſu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis eſt lapſus, vt quod ſibi vni ſeuerè vindicat Deus, communicetur cum magna turba.

Zach. 14. 9.

Li. 2. c. 7. & 8.

Diuini cultus deprauationes.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in ſe perſonas continet.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1. Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima ſectione vſque ad vigeſimam primam, ad quatuor particulas reuocari poteſt. *Primùm* enim agitur de ſignificatione Perſonæ, tũ vocis, tum rei ipſius reſpectu, ſect. 2. 3. 4. 5. *Secundò*, deitatem filii probat, ſect. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Tertiò*, Spiritus Sancti deitatem aſſerit, ſect. 14. 15. *Quartò*, quid de S. Trinitate ſit ſentiendum explicat. ſect. 16. 17. 18. 19. 20.
2. Hæreſes quaſdam præcipuè verò noſtro ſeculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortas refellit, à ſect. 21. vſque ad finem capitis.

QVOD de immenſa & ſpirituali Dei eſſentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, ſed etiam ad refutandas profanæ Philoſophiæ argutias valere debet. Scitè ſibi vnus ex Veteribus dicere viſus

Dei eſſentiam immenſam & ſpiritualem eſſe Scriptura docens, non tantum idolola-

pras, & mundi μωρεγτόφες, verum etiam Manichaos, & Anthropomorphitas refellit.

Seneca præfat. lib. 1. quæſt. natur.

eſt, Deum eſſe quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in ſingulas mundi partes diuinitatem transfuſam eſſe finxit. Etſi autem Deus, vt nos in ſobrietate contineat, parcè de ſua eſſentia differit: duobus tamẽ illis quæ dixi epithetis tã craſſas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nã certè eius immenſitas terrere nos debet, ne eum ſenſu noſtro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale ſpeculari vetat. Eodem pertinet quòd ſæpius domicilium ſibi in cælo aſſignat. Etſi enim, vt eſt incomprehenſibilis, terram quoque ipſam implet: quia tamen mentes noſtras pro ſua tarditate ſubſidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, ſupra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia ſtatuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & reſtringere immenſitatem. Nam quòd abuti teſtimoniis quibuſdam auſi ſunt, turpis inſcitiæ fuit: ſicuti ipſe error, execrabilis inſaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi ſępe aſcribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingenioſus non intelligit Deum ita nobiſcum, ceu nutrices ſolent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimũt qualis ſit Deus, quàm eius notitiam tenuitati noſtræ accommodant. quod vt fiat, longè infra eius altitudinem deſcendere neceſſe eſt.

Breuis refutatio Manichaiſmi & Anthropomorphiſmi.

In vnica autem hac eſſentia tres ſunt Perſonæ, ita tamen vt nec triplex Deus ſit, nec ſimplex Dei eſſentia tribus Perſonis laceretur.

2 Sed alia quoque ſpeciali nota qua propius poſſit dignoſci, ſe deſignat. nam ita ſe prædicat vnicum eſſe, vt diſtinctè in tribus perſonis conſiderandum proponat, quas niſi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen ſine vero Deo in cerebro noſtro volitat. Porrò nequis triplicem Deum ſomniet, aut putet tribus perſonis lacerari ſimplicem Dei eſſentiam, quærenda hìc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocẽ Perſonę odioſè exagitãt nõ nulli quaſi humanitus inuentã, qua æquitate id faciãt prius videdũ. Filiũ Dei apoſtolus characterem hypoſtaſeos Patris nominans, haud dubiè aliquã Patri ſubſiſtentiam aſſignat in qua differat à Filio. Nam pro Eſſentia accipere (ſicuti fecerunt quidam interpretes, acſi Chriſtus, velut ſigillo impreſſa cera, Patris in ſe ſubſtantiam repræſentaret) non durum modò, ſed abſurdum quoque eſſet. Nam quum ſimplex & indiuidua ſit eſſentia Dei, qui totam in ſe continet, neque portione aut defluxu, ſed integra perfectione, impropriè, imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quamuis ſua proprietate diſtinctus, ſe totum in Filio expreſſit, optima ratione dicitur ſuam hypoſtaſin reddidiſſe in eo conſpicuam. Cui aptè cõuenit quod mox ad-

Heb. 1. 3.

1. Quid vox (Perſona) ſignificet, in hac diſputatione: ſeu definitio vocis.

additur, eſſe ſplendorem gloriæ. Certè ex Apoſtoli verbis colligimus propriam eſſe in Patre hypoſtaſin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiã rurſus facilè elicitur Filii hypoſtaſis, quæ eum à Patre diſtinguat. Eadem in Spiritu ſancto ratio: quia & Deum eſſe ſtatim probabimus, & tamen alium à Patre cenſeri neceſſe eſt. Hæc porrò diſtinctio non eſt eſſentiæ, quam nefas eſt facere multiplicem. Ergo ſi fidẽ obtinet Apoſtoli teſtimonium, ſequitur tres in Deo eſſe hypoſtaſes. Idem quum expreſſerint Latini Perſonæ voce, nimii faſtidii atque etiã peruicaciæ eſt de re clara rixari. Si verbũ de verbo transferre libeat, Subſiſtentia dicetur. Multi eodem ſenſu ſubſtantiam dixerunt. Nec verò ſolis Latinis in vſu fuit Perſonæ nomen, ſed Græci ſimiliter, fortè teſtandi conſenſus cauſa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo eſſe. Qui tamen ſiue Græci ſiue Latini verbo inter ſe differunt, probè cõſentiunt in rei ſumma.

Tres in Deo ſeu Dei eſſentia, hypoſtaſes.

3. Nunc vt de perſona oblatrent hæretici, vel quidam nimis moroſi obſtrepant ſe non admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere non poſſint tres dici, quorum quiſque in ſolidum ſit Deus, nec tamen plures eſſe deos, quænã eſt iſta improbitas, improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis teſtatũ conſignatúmque eſt; Satius foret, inquiunt, nõ modò ſenſa noſtra, ſed verba etiam intra Scripturæ fines cõtinere, quàm exoticas voces ſpargere, quę diſſenſionum ac iurgiorum ſeminaria futura ſint. ſic enim languetur circa verborum pugnas: ſic veritas altercando amittitur: ſic charitas odioſè rixando diſſoluitur. Si verbum exoticũ appellant quod totidem ſyllabis compoſitum in Scriptura oſtendi non poſſit, iniquam ſanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ cõtextu non cõſarcinatur. Sin exoticum illud eſt quod curioſè excogitatũ ſuperſtitioſè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationẽ valet, quod vel importunè vel nullo fructu vſurpatur, quod ſua aſperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei ſimplicitate abſtrahit: eorum ſobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum ſentio: quãdo & quicquid de eo à nobis cogitamus ſtultum eſt, & quicquid loquimur, inſulſum. Eſt autẽ modus aliquis ſeruandus, petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus, quæ captui noſtro perplexa in Scripturis impeditáque ſunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religioſè & fideliter ipſius Scripturæ veritati ſeruiant, & parcè modeſtéq;, nec citra occaſionem vſurpentur? Cuius rei non deſunt ſatis multa exempla. Quid autẽ, vbi Eccleſiam ſumma neceſſitate vrgeri ad

Aduerſus eos qui Perſonæ voculam in hac diſputatione reiiciunt.

Obiectio eorundem.

1. Reſponſio non eſſe voculam exoticam.

Sed adhibitum, vt myſteria ſacra verbis planioribus explicentur: ita vt veritatis lucem indignè ferant qui voculam hanc reſpuunt.

vſurpandas Trinitatis & Perſonarum voces comprobatum fuerit, ſiquis verborũ nouitatem tum reprehendat, nónne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

2. Reſp. neceſſitate coacti ſunt Orthodoxi vt Trinitatis, conſubſtantialis, & Perſonæ voces adhiberent: tum vt ſanam doctrinam facilius tuerentur, tum vt hæreticos conuincerent.

Confirmatio, ab exemplis Arianorum & Sabellianorum, ex Eccl. hiſtoria petitis.

4 Huiuſmodi autem verborum nouitas (ſi ita appellanda eſt) tum potiſſimum vſu venit dum aduerſus calumniatores aſſerẽda eſt veritas qui tergiuerſando ipſam eludũt. Quod hodie plus ſatis experimur, quibus plurimũ eſt negotii in expugnandis puræ ſanæque doctrinæ hoſtibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici iſti angues effugiunt niſi fortiter premãtur, & deprehenſi vrgeantur. Sic veteres variis prauorũ dogmatum certaminibus exagitati, quid ſentirẽt coacti ſunt exquiſita perſpicuitate ediſſerere, ne obliqua ſubterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arius fatebatur Chriſtum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quaſi probè defunctus conſenſum aliquem cum aliis ſimulabat. At interim non deſinebat iactare Chriſtum creatum eſſe & initium habuiſſe, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafriciem è latebris extraherent veteres, vltrà progreſſi ſunt, Chriſtum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patríque conſubſtantialem. Hic efferbuit impietas, dum nomen ὁμοουσίου peſſimè odiſſe & execrari Ariani cœperunt, Quòd ſi principiò confeſſi eſſent ſincerè & ex animo Deum, non inficiati eſſent Patri eſſe conſubſtantialẽ. Quis probos illos viros inſectari audeat quaſi rixatores & contentioſos, quòd ob voculam vnam tanto diſceptandi feruore incaluerint, & Eccleſiæ quitem turbauerint? At vocula illa diſtinguebat inter puræ fidei Chriſtianos & ſacrilegos Arianos. Surrexit poſtea Sabellius, qui Patris, Filii, & Spiritus ſancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non diſtinctionis alicuius cauſa poſita eſſe diſputans, ſed diuerſa eſſe Dei attributa, cuiuſmodi plurima habentur. Si in certamen ventum eſſet, fatebatur ſe credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum. ſed poſtea elabi promtum erat, nihil ſe aliud dixiſſe quàm ſi Deum fortem, & iuſtum, & ſapientem vocaſſet. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem eſſe Filium, & Spiritum ſanctum eſſe Patrem, nullo ordine, nulla diſtinctione, Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoſcendas eſſe in Deo vno tres proprietates. Atque vt ſe cõtra tortuoſas verſutias aperta ſimplicíque veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo ſubſiſtere, ſeu (quod idem erat) in Dei vnitate ſubſiſtere perſonarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non ſunt inuenta nomina, cauendum eſt ne ea repudiando ſuperbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem ſepulta eſſent, conſtaret modò hæc inter omnes fides, Pa-

trem, & Filium, & Spiritum eſſe vnum Deum: nec tamẽ aut Filium eſſe Patrem, aut Spiritum Filium, ſed proprietate quadam eſſe diſtinctos. Neq; verò tã præciſa ſum auſteritate vt ob nudas voculas digladiari ſuſtineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de iis rebus loquentes, nec inter ſe, nec ſingulos etiam ſecum vbique conſentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vſurpatas excuſat? Quò licentiæ interdum proſilit Auguſtinus? Quàm abſimiles ſunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum ſufficiat. Nomẽ ὁμουσίου quũ reddere Latini vellent, dixerũt Conſubſtantialem, vnã eſſe Patris & Filij ſubſtantiã indicantes, atque ita Subſtantiã vſurpãtes pro Eſſentia. Vnde & Hieronymus ad Damaſum ſacrilegium eſſe dicit tres in Deo ſubſtantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilariũ reperies, tres eſſe in Deo ſubſtantias. In vocabulo autem Hypoſtaſeos quàm perplexus eſt Hieronymus? Venenum enim ſubeſſe ſuſpicatur, quum nominantur tres in Deo hypoſtaſeis. Et ſiquis pio ſenſu hac voce vtatur, impropriam tamẽ loquutionem eſſe non diſſimulat. ſi tamen ſyncerè ita loquutus ſit: ac non potius quos oderat Epiſcopos Orientis ſciens ac volens grauare ſtuduerit iniuſta calumnia. Certè hoc parum ingenuè aſſerit in omnib. profanis ſcholis οὐσίαν nihil aliud eſſe quã hypoſtaſin, quòd ex cõmuni tritóque vſu paſſim refellitur. Modeſtior & humanior Auguſtinus, qui etſi nomen Hypoſtaſeos in hoc ſenſu Latinis auribus nouum eſſe dicit: adeò tamẽ Græcis ſuam loquendi conſuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phraſin Græcã imitati fuerant, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipſa ſcribitur libro ſexto Hiſtoriæ tripartitæ, eò tendit quaſi ab imperitis hominibus ſit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idẽ Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorũ improbitate cogatur ſubiicere periculo humani eloquii quæ mentiũ religione contineri oportuerat, non diſſimulans quin id ſit agere illicita, ineffabilia loqui, incõceſſa præſumere. Paulò pòſt multis adhuc excuſat quòd audet proferre noua nomina: nã vbi poſuit naturę nomina, Patrem, Filiũ, & Spiritum: ſubnectit, extra ſignificantiã ſermonis eſſe, extra ſenſus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Epiſcopos prædicat, qui aliã nec excudiſſent, nec recepiſſẽt, nec omnino nouiſſent cõfeſſionem, quã veterem illam & ſimpliciſſimam quæ ab ætate Apoſtolorum apud omnes Eccleſias recepta fuerat. Nec abſimilis eſt Auguſtini excuſatio, neceſſitate extortam fuiſſe hanc vocẽ propter humani eloquii in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod eſt, ſed ne taceretur quomodo tres ſint, Pater, Filius, & Spiritus. Aque hæc ſanctorum virorum modeſtia monere nos debet ne tam ſeuerè velut cenſorio ſtylo protinus notemus

3. Reſponſio, per anticipationem. Tametſi veteres in explicatione vocum aliquoties diſſentire videantur: tamen in rerum ipſarũ orthodoxo ſenſu amplectendo conueniunt: vt teſtantur Hilarij, Hieronymi & Auguſtini diuerſæ ſententiæ, in vſu vocum. Eſſentiæ, Subſtantiæ, Hypoſtaſeos.

Lib. 5. de Trinit. c. 8. & 9.

Lib. 2. de Trinit.

De conciliis.

4. Reſpon. Nemo tam moroſus vel auſterus eſſe debet, vt ob

nudas voces digladiari velit, modo orthodoxũ ſenſum & Eccleſia Chriſti perpetuum conſenſum ſequatur.

eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut faſtu, aut proteruia, aut malitioſo aſtu id faciant: ſed expendant ipſi viciſſim quanta neceſſitate adacti ſic loquamur, vt paulatim vtili loquendi formæ tandem aſſuefiant. Cauere etiam diſcant, ne, vbi occurendum eſt ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis, dũ vtriſq; tergiuerſandi anſam præcidi ſtomachantur, non nullã ſuſpicionẽ iniiciãt vel Arii ſe eſſe diſcipulos, vel Sabellij. Dicit Arius Chriſtum eſſe Deum: ſed muſſitat factũ eſſe & initium habuiſſe. Dicit vnum cum Patre: ſed clàm in ſuorũ aures inſuſurrat, vnitũ eſſe vt cæteros fideles, quanquã ſingulari prærogatiua. Dic conſubſtantialẽ, detraxeris verſipelli laruã, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filiũ, & Spiritum nihil in Deo diſtinctũ ſonare. Dic tres eſſe, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei eſſentia perſonarũ Trinitatẽ: dixeris vno verbo quod ſcripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem cõpreſſeris. Porrò ſi quos tam anxia conſtringit ſuperſtitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel ſi rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendã eſſe ſubſtantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna eſſentia, perſonas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter cõfeſſo, verba nihil moramur. Sed expertus pridem ſum, & quidem ſæpius, quicunque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare quàm in eorum gratiam obſcurius loqui.

Sed qui hæc nomina repudiant, & de voculis litigant pertinacius, hæreſin Arij vel Sabellij occultè fouent.

A definitione vocis ad rei ipſius definitionẽ accedit, quam deinde explicat. Ioan. 1. 1.

6 Cæterùm omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere aggrediar. Perſonam igitur voco ſubſiſtentiã in Dei eſſentia, quę ad alios relata, proprietate incõmunicabili diſtinguitur. Subſiſtentiæ nomine aliud quiddã intelligi volumus quàm eſſentiã. Si enim Sermo ſimpliciter eſſet Deus, interea nõ haberet aliquid propriũ, perperam dixiſſet Ioannes fuiſſe ſemper apud Deum. Vbi continuo pòſt addit, Deum quoque fuiſſe ipſũ Sermonem, ad vnicam eſſentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emergit illa ſubſiſtentia, quæ etſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec poteſt ſeparari, ſpecialẽ tamen habet notam quæ ab ipſa diſtinguatur. Iam ex tribus ſubſiſtentiis vnãquanque dico ad alias relatã proprietate diſtingui. Relatio hîc diſertè exprimitur: quia vbi ſimplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autẽ atque Pater cum Filio confertur, ſua quenque proprietas ab altero diſcernit. Tertiò quicquid ſingulis proprium eſt, incommunicabile eſſe aſſero, quia in Filium competere vel transferri non poteſt quicquid ad notam diſcretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi diſplicet Tertulliani definitio, modò dextrè

Perſonarum diſtinctio.

Lib. contra Praxeam.

tre ſumatur: eſſe quandam in Deo diſpoſitionem vel œconomiam quæ de eſſentiæ vnitate nihil mutet.

2. Æterna Filij deitas probatur varijs argumentis. Primum, Filius eſt λόγος Dei Patris æterni. Ergo Filius eſt æternus Deus.

7 Priuſquam tamen longiùs progrediar, probanda erit & Filii & Spiritus ſancti deitas, deinde vt inter ſe differant videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quæ in aërem emiſſa prodeat extra ipſum Deum, cuiuſmodi & oracula Patrib. edita, & prophetię omnes fuerũt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum reſidẽs, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierũt. Non enim minus (teſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm Apoſtoli: & quicunque poſtea cæleſtem doctrinam adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitũ. 1. Petr. 1. 11.
Quòd ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mundi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonem illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis *Obiectio.*
hoc eludere promptum eſſet, vocẽ accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli, qui tradunt per Filiũ ſecula Heb. 1. 2.
eſſe condita, & portare omnia potenti ſuo verbo. Hìc enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filii accipi, qui ipſe æ- *Reſponſio.*
ternus & eſſentialis eſt Patris Sermo. Nec verò ſanis & modeſtis obſcurum eſt quod dicit Solomon, vbi ſapientiam inducit à Deo ante ſecula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei o- Prou. 8. 12.
peribus præſidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternúmque ſuum conſilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus Ioan. 5. 17.
& ego vſque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio aſſiduũ in opere cum Patre fuiſſe affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moſes. Sic ergo Deum fuiſſe loquutum colligimus vt Sermoni in agendo ſuę eſſent partes, atque ita vtriuſque communis eſſet operatio. Multo autem omnium clariſſimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab ini- Ioan. 1. 3.
tio Deus apud Deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cum Deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanẽtémque Verbo attribuit eſſentiam, & aliquid peculiare aſſignat, & dilucidè oſtẽdit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè inſigniuntur, Ita Verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginẽ, quod nulli varie-

rati obnoxium,perpetuò vnum idémque manet apud Deum,& Deus ipſe eſt.

Obiectio. ὁ λόγος cœpit eſſe, quum Deus mundum creans loquutus eſt.

Reſponſio, teſtimoniis & rationibus firmiſsimis confirmata.

8 Hic obſtrepunt nonnulli canes,qui quum ſuam illi diuinitatem palàm eripere non auſint, æternitatem clam ſuffurantur.Dicunt enim, tum demum Sermonem eſſe cœpiſſe quum Deus in mundi creatione ſacrum ſuum os aperuit. Sed nimis inconſideratè ſubſtantiæ Dei nouationem quandam affingũt. Nam vt quæ externum opus reſpiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab exiſtentia operis ipſius(quale eſt quòd cæli & terræ creator vocatur)ita nullum nomen agnoſcit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in ſeipſo accidiſſe ſignificet.

Iac.1,17.

Nam ſiquid fuiſſet aduentitium,concideret illud Iacobi, manare deſurſum omne donum perfectum,&deſcendere à Patre luminum,apud quem non eſt tranſmutatio,vel conuerſionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus ſemper fuit,& poſtea mundi opifex. Sed argutè ſcilicet ratiocinantur , Moſen, narrando Deum tunc primùm loquutum eſſe,ſimul innuere nullum antè in ipſo fuiſſe Sermonem , quo nihil magis eſt nugatorium.Neque enim quia manifeſtari aliquid certo tempore incipit,colligendum propterea erat , nunquam prius fuiſſe. Ego verò longè ſecus concludo. quum in ipſo momento quo

Gen.1.3.

Dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerſerit & extiterit, ipſum multò antè fuiſſe. Quam dudum autem ſiquis inquiret,nullum exordium reperiet.Neque enim certum temporis ſpatium terminat quum dicit ipſe , Pater illuſtra Filium gloria

Ioan.17. 5.

quam apud te initiò poſſedi,antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præteriit Ioannes : quia antequam ad mundi creationem deſcendat:principiò Sermonem apud Deũ fuiſſe dicit. Conſtituimus ergo rurſum , Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum , apud ipſum perpetuò reſediſſe:vnde & æternitas,& vera eſſentia,&diuinitas eius comprobatur.

Secundum arg. Filius appellatur Deus & Iehoua,aliiſque nominibus inſignitur in veteri Teſtamento.

quæ æterno Patri tribuuntur. Eſt igitur æternus Deus.

9 Etſi autem Mediatoris perſonam nondum attingo,ſed differo vſque in eum locum vbi de redemptione agetur : quia tamen ſine controuerſia inter omnes conſtare debet,Chriſtũ eſſe illum Sermonem carne indutum,huc optimè conuenient quæcunque deitatem Chriſto aſſerunt teſtimonia. Quum dicitur Pſalmo 45. Solium tuum Deus in ſeculum & vſque , tergiuerſantur Iudæi,nomen Elohim competere etiam in Angelos & ſummas poteſtates. Atqui nuſquam extat ſimilis in Scriptura locus,qui thronum æternum creaturæ erigat. neque enim ſimpliciter Deus vocatur,ſed æternus quoque Dominator.Deinde nemini defertur hic titulus , niſi cum adiectione,

ne, qualiter Moſes fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in geni- *Exo.7.1.* tiuo caſu legunt, quod nimis inſipidum eſt. Fateor quidem ſæpe diuinum vocari quod ſingulari præſtantia eximium eſt: ſed *Obiectionis Iudæorum refutatio.* ex contextu ſatis liquet durum illud eſſe & coactum, imo nequaquam quadrare. Verùm ſi non cedat eorum peruicacia, certè non obſcurè à Ieſaia idem Chriſtus inducitur & Deus, & *Ieſa.9.6.* ſumma potentia ornatus, quod vnius Dei proprium eſt. Hoc eſt, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, &c. Oblatrant hîc quoque Iudæi, & ſic lectionem inuertunt, *Alia obiectio, euerſa.* Hoc eſt nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorſum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congeſta forent? quum Prophetæ conſilium ſit Chriſtum inſignibus notis quæ fidem in eo noſtram ædificent, ornare? Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ie- *Iere.23.6.* remiæ loco quæri poteſt, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iuſtitia noſtra. Nam cùm doceant ipſi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta eſſe, hoc ſolum quod ineffabile dicunt, eſſe ſubſtantiuum ad exprimendam eius eſſentiam: colligimus Filium vnicum eſſe Deum & *Ieſa.42.8.* æternum, qui alibi pronuntiat ſe gloriam ſuam non daturum *Inſtantiæ Iudæorum ſolutio.* alteri. Latebras quidem hîc captant, quia & altari à ſe extructo nomen iſtud impoſuerit Moſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum quòd Deus ſit exaltatio Moſis? nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine niſi ad teſtandam Dei præſentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moſes *Eze.48.36.* verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius no- *Exo.17.15.* men, Iehouah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipſum elogium ad Ieruſalem re- *Iere.33.16.* fertur his verbis, Hoc eſt nomen quo vocabunt eam, Iehouah iuſtitia noſtra. Atqui tantum abeſt quin hoc teſtimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis ſuffragetur. Quum enim antea Chriſtum eſſe verum Iehouah teſtatus eſ- *Aliæ inſtantiæ ſolutio.* ſet, vnde fluit iuſtitia, nunc pronuntiat, Eccleſiam Dei hoc verè ita ſenſuram, vt nomine ipſo gloriari queat. Itaque priore loco fons & cauſa iuſtitiæ ponitur: deinde additur effectus.

Tertium arg. Iehoua in Angeli perſona S. Patribus ſub lege apparens, ſe Iehouam eſſe aſſerit. Is autem

10 Quòd ſi non ſatisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam ſtatui in Angeli perſona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuiſſe ſanctis Patribus dicitur. Idem ſibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quiſpiam, perſonæ quam ſuſtinet reſpectu hoc dici, minimè ita ſoluitur no-

eſt æterni Patris λόγος. Ergo filius eſt Deus æternus.

Iudic.6. & 7.c. Item, c.13.16. 18.22.& 23.

dus. Neque enim ſeruus, ſacrificium offerri ſibi permittens, ſuum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem ſe manducaturum negans, iubet offerri ſacrificium Iehouæ. Deinde verò ſe illum Iehouam eſſe reipſa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc ſigno non Angelum modò, ſed Deum ſe vidiſſe colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò reſpondet vxor, Si voluiſſet nos occidere Iehouah, non ſuſcepiſſet è manu noſtra ſacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus eſt. Adde quòd ipſa Angeli reſponſio dubitationem tollit, Cur de homine meo interrogas quod eſt mirabile? Quo magis deteſtabilis fuit Serueti impietas, dum aſſeruit Deum nunquam patefactum fuiſſe Abrahæ & aliis Patribus, ſed eius loco adoratum fuiſſe Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Eccleſiæ Doctores ſermonem Dei eſſe interpretati ſunt principem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etſi enim nondum erat carne veſtitus, deſcendit tamen quaſi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod ſuum erat, retinuit, vt Deus eſſet ineffabilis gloriæ.

Serueti impietas profligata.

Cur Filius ſub Angeli perſona olim apparuit.

Oſeæ 15.5.

Idem ſibi vult Oſeas: qui poſtquam recenſuit luctam Iacob cum Angelo Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum geſtaſſe perſonam Angeli. Quaſi verò non confirmet Propheta quod à Moſe dictum fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? Et confeſſio ſancti Patriarchæ ſatis declarat non fuiſſe creatum Angelum, ſed in quo plena deitas reſideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Chriſtum fuiſſe populi ducem in deſerto: quia etſi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen propoſuit æternus ille Sermo eius officij cui deſtinatus erat. Iam ſi abſque contentione expenditur caput Zachariæ ſecundum, Angelus qui alterum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei ſumma potentia adſcribitur. Innumera teſtimonia omitto in quibus tutò acquieſcit fides noſtra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Ieſaiam, Ecce Deus noſter iſte: hic eſt Iehouah: expectabimus eum, & ſeruabit nos: oculatis patet monſtrari Deum qui in ſalutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonſtrationes bis poſitæ non aliò ſinunt hoc trahi quàm ad Chriſtum. Apertior etiamnum & ſolidior locus Malachię, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum ſuum promittit. Certè nonniſi vni ſummo Deo ſacrum fuit templum, quod tamen Propheta Chriſto vendicat. Vnde ſequitur, eundem eſſe Deum

Gen.32.29.30.

1.Cor.10.4.

Ieſa.15.9.

Malac.3.1.

qui

qui ſemper adoratus fuit apud Iudæos.

Quartum arg. ex Noui Teſtamenti teſtimoniis illuſtribus collectum, vbi Filius agnoſcitur Iehoua exercituum, Iudex mundi, Deus gloriæ, Creator mundi Dominus Angelorũ, Rex Eccleſiæ. λόγος æternus, Deus in ſecula benedictus, Deus in carne manifeſtatus, Deo æqualis, verus Deus & vita æterna. Dominus & Deus omnium credentium. Proinde eſt Deus æternus.

11 Nouum autem teſtamentum innumeris teſtimoniis ſcatet. Ideo danda eſt opera vt breuiter potius ſeligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autem de eo loquuti ſint Apoſtoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignum, quòd Apoſtoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Chriſto vel iam exhibita, vel olim repræſentanda docent. Nam vbi Ieſaias Dominum exercituum Iudæis & Iſraelitis in petram ſcandali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletum. Dominum ergo illum exercituum Chriſtum eſſe declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Ieſaiam de ſe Deus prædicet, Chriſtus reipſa in ſe exhibeat, conſequitur illum ipſum Deum eſſe cuius gloria traduci aliò non poteſt. Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat, in Deum vnicè competere liquet: Aſcendens in altum duxit captiuitatem. tum aſcenſionem eiuſmodi adumbratam fuiſſe intelligens quum inſigni aduerſus exteras gentes victoria, potentiam ſuam exeruit Deus, in Chriſto plenius exhibitam ſignificat. Sic Ioannes gloriam Filij fuiſſe teſtatur, quæ Ieſaiæ per viſionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipſe Dei maieſtatem ſibi viſam ſcribat. Illa verò quæ Apoſtolus ad Hebræos in Filium confert, non obſcurum eſt eſſe clariſſima Dei elogia: Tu in principio Domine fundaſti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Chriſtum trahit. ſiquidem quæcunque in Pſalmis illis canuntur, ſolus ipſe impleuit. Ille enim fuit qui exurgens miſertus eſt Sion: ille qui omnium gentium & inſularum regnum ſibi aſſeruit. Et cur dubitaſſet Ioannes Dei maieſtatem ad Chriſtum referre, qui præfatus fuerat, Verbum ſemper fuiſſe Deum? Quid formidaſſet Paulus Chriſtum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè proſequutus, vbi dixerat eſſe Deum in ſecula benedictum? Atque vt appareat quàm ſibi bene in hac parte conſentiat, alibi etiam Deum in carne manifeſtatum eſſe ſcribit. Si Deus eſt in ſecula laudandus, ille eſt igitur cui ſoli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id diſſimulat: quin palam clamat, Quum in forma Dei eſſet, non fuiſſe ducturum rapinæ loco ſi æqualem Deo ſe præbuiſſet: ſed vltrò

Ieſa.8.14.
Rom 9.23.
Rom.14.10.
Ieſa.45.23.
Eph.4.8.
Pſ.68.19.
Ioh.1.14.
Ieſa.6.1.
Heb.1.10. & 6.
Io.1.1. & 14.
2.Cor.5.10.
Rom.9.5.
1.Tim.3.16.
1.Tim.1.17.
Phil.2.6.

ſeipſum exinaniuiſſe. Ac ne factitium quempiam Deum eſſe impij obſtreperent, vltrà progreditur Ioannes: ipſe, inquit, eſt verus Deus, & vita æterna. Quanquam ſatis ſupérque nobis eſſe debet, Deum nominari: præſertim ab eo teſte qui disertè nobis non plures eſſe deos aſſeuerat, ſed vnum. Ille autem Paulus eſt, qui ſic loquitur. Vtcunq; multi nominentur dij, ſiue in cælo, ſiue in terra: nobis tamen vnus eſt Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifeſtatũ, Deũ ſuo ſanguine acquiſiuiſſe ſibi Eccleſiam: quid ſecundùm Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoſcit? Et minimè dubium eſt quin idem piis omnibus fuerit ſenſus. Thomas certè ſimiliter Dominum & Deum ſuum apertè prædicando, vnicum illum eſſe Deum profitetur quem ſemper adorauerat.

(1. Io. 5. 20. — 1. Cor. 8. 5. — 1. Tim. 3. 16. — Acto. 20. 28. — Io. 20. 28.)

Quintum argumentum. Chriſtus eſt Creator, Conſeruator, Redemptor, & cordium ſcrutator. Ergo eſt æternus Deus.

12 Iam ſi ab operibus eius diuinitatem cenſemus quæ illi in Scripturis aſcribũtur, euidẽtius inde adhuc eluceſcet. Quum enim ſe ab initio vnà cum Patre hactenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta ſtupidiſſimi, ſenſerunt tamen eum ſibi diuinam potentiam vſurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert 5. 17.) magis eum quærebant interficere, quòd non ſabbathum modò ſoluebat, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. Qualis ergo erit ſtupor noſter, niſi hinc eius diuinitatem planè aſtrui ſentiamus? Et ſanè prouidẽtia & virtute mundum adminiſtrare, nutúq; propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apoſtolus) non eſt niſi Creatoris. Neq; ſolam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat: ſed alia quoque ſingula officia, quę creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per Prophetam, Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc ſententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi exiſtimarent, eo quòd peccata Chriſtus remittebat. hanc poteſtatem ſibi competere non tantùm verbis aſſeruit, ſed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remiſſionis non miniſterium, ſed poteſtatẽ penes ipſum eſſe conſpicimus, quam à ſe ad alium tranſituram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non ſolius Dei eſt? At eam quoque habuit Chriſtus: vnde colligitur eius diuinitas.

(Hebr. 1. 3. — Ieſa. 43. 25. — Mat. 9. 6. — Mat. 9. 4.)

Sextum argumentum, Chriſtus miracula edidit ſua ipſius virtute, & alijs donum & vim miraculorum edendorum largitur. Eſt igitur æternus Deus.

13 In miraculis autẽ quàm perſpicuè luculentéque apparet? Quibus etſi paria & ſimilia tum Prophetas tum Apoſtolos ediſſe fateor: in hoc tamen plurimum eſt diſcriminis, quòd hi dona Dei ſuo miniſterio diſpenſarunt: ille ſuã ipſius virtutem exeruit. Vſus eſt quidem interdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: ſed videmus vt plurimum propriã eius virtutem nobis oſtenſam. Et quomodo non eſſet verus author miraculorum, qui diſpenſationem aliis ſua authoritate committit?

(Act. 2. 6.)

tit? Narrat enim Euangeliſta illum dediſſe Apoſtolis poteſtatẽ mortuos ſuſcitandi, leproſos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi autem ſic miniſterio eiuſmodi defuncti ſunt, vt ſatis oſtenderent virtutem non aliunde eſſe quàm à Chriſto. In nomine Ieſu Chriſti (inquit Petrus) ſurge & ambula. Non mirum ergo ſi miracula ſua obiecerit Chriſtus ad reuincendam Iudæorum incredulitatem, vtpote quæ virtute eius edita, ampliſſimũ diuinitatis teſtimonium reddebant. Præterea ſi extra Deum nulla eſt ſalus, nulla iuſtitia, nulla vita, Chriſtus autem in ſe hæc omnia continet, Deus certè oſtenditur. Neque mihi quiſpiam obiiciat, diffuſam à Deo in ipſum vitam aut ſalutem: non enim ſalutem accepiſſe, ſed ipſe ſalus eſſe dicitur. Et, ſi nemo bonus niſi ſolus Deus, quomodo eſſet purus homo, non dico bonus ac iuſtus, ſed ipſa bonitas & iuſtitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teſte Euangeliſta, in ipſo vita erat: & ipſe vita iam tum exiſtens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipſo noſtram & ſpem reponere audemus: quum ſciamus tamen ſacrilegam eſſe impietatem ſi cuius fiducia in creaturis hæreat, Creditis in Deum, inquit, & in me credite. Atque ita Paulus duos Ieſaiæ locos interpretatur, Quicunque ſperat in eo non pudefiet. Item, Erit ex radice Iſai qui conſurget ad regendos populos: in ipſo Gentes ſperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ teſtimonia perſequamur, quum toties occurrat hæc ſententia, Qui credit in me habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maieſtatis propria eſt ſiquid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunque inuocauerit nomen Iehouæ, ſaluus erit. Alter verò, Turris fortiſſima nomen Iehouæ: ad ipſam confugiet iuſtus, & ſeruabitur. Atqui in ſalutem inuocatur nomen Chriſti. ſequitur ergo ipſum eſſe Iehouam. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum. deinde in vniuerſa Eccleſia, quemadmodum Ananias teſtatur eodem libro, Domine, inquit, ſcis quanta hic intulerit mala ſanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quò apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Chriſto corporaliter habitare, fatetur Apoſtolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ ſe tuliſſe quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipſam prædicaſſe. Quale iſtud quæſo & quantum eſt Filij duntaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in ſui ſolius cognitione gloriari? Quis merã creaturam ipſum iactare auſit, cuius notitia vnica eſt noſtra gloriatio? Huc accedit quòd ſalutationes Pauli epiſtolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius interceſſione ad nos perue-

Mat. 10. 8.
Marc. 13. 15. & 6. 7.
Io. 5. 36. & 10. 37. & 14. 11.

Septimum arg. Extra Deum æternum nulla eſt ſalus, nulla iuſtitia, nulla vita. Chriſtus autem hæc omnia in ſe continet. Per conſequens eſt Deus æternus.

Matt. 19. 17.
Io. 1. 14.
Io. 14. 1.
Ieſa. 26. 16. & 11. 10.

Octauum arg. Neceſſe eſt eum eſſe Deum æternum, in quem credimus & ſperamus, quem inuocamus, quem Eccleſia fidelium ſeruatorem agnoſcit, cuius cognitio ſola ad ſalutem obtinendã proponitur, in cuius ſolius cognitione pij glorientur, & qui beneficia æterna communicat. Is eſt Chriſtus, Dei Filius. Ergo Filius eſt Deus æternus.

Rom. 10. 11. & 15. 12.
Io. 6. 47.
Ioel. 2. 32.
Prou 18. 10.
Act. 7. 59.
Act. 9. 13.
1. Cor. 2. 2.
Ier. 9. 24.

nire quæ largitur cæleſtis Pater, ſed potentiæ communione Filium ipſum eſſe authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè ſolidiórque eſt qualibet otioſa ſpeculatione. Illic enim pius animus Deum prǽſentiſſimum conſpicit & penè attrectat, vbi ſe viuificari, illuminari, ſeruari, iuſtificari, ac ſanctificari ſentit.

Argumenta ad deitatem æternam Spiritus S. aſſerendam.
Gen.1.12.
1. *Eſt mundi Creator & Conſeruator.*
Iſai.48.16.
2. *Mittit Prophetas.*

14 Quare iiſdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus aſſerendam petenda eſt probatio. Eſt quidem minimè obſcurum illud teſtimonium Moſis in creationis hiſtoria, Spiritum Dei expanſum fuiſſe ſuper abyſſos, vel materiam informem. quia oſtendit non modò pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere ſaluam Spiritus virtute: ſed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confuſa mole Spiritum fuiſſe operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium eſt quod dicitur apud Ieſaiam. Et nunc Iehouah miſit me & Spiritus eius: quia ſummum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu ſancto communicat: ex quo relucet diuina eius maieſtas. ſed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vſu.

3. *Omnia viuificat.*
4. *Eſt vbique.*

Longè enim à creaturis alienum eſt quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipſi certa pietatis experientia diſcimus. Ille enim eſt qui vbique diffuſus omnia ſuſtinet, vegetat & viuificat in cœlo & in terra. Iam hoc ipſo creaturarum numero eximitur, quòd nullis circunſcribitur finibus. ſed ſuum in omnia vigorem transfundendo, eſſentiam, vitam, & motionem illis inſpirare, id verò planè diuinum eſt. Deinde ſi regeneratio in vitam incorruptibilem quauis præſenti vegetatione ſuperior eſt & multo excellentior, quid de eo cenſendum eſt cuius ex virtute procedit? Ipſum autem non mutuatitio, ſed proprio vigore regenerationis eſſe authorem Scriptura multis locis docet: neque eius modò, ſed futuræ quoque immortalitatis. Denique in ipſum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria ſunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei ſcrutatur, cui nullus eſt inter creaturas conſiliarius. ſapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen Dominus Moſi pronuntiet, id facere ſuum eſſe ſolius. ſic per ipſum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem ſentiamus erga nos quodammodo viuificam. iuſtificatio noſtra, eius opus eſt. ab ipſo eſt potentia, ſanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari poteſt: quoniam vnus eſt Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu eſt ſententia illa Pauli, Quamuis diuerſa ſint dona, & multiplex variáque diſtributio, eundem tamen eſſe Spiritum: quia ipſum non modò principium vel originem ſtatuit, ſed etiam authorem. quod etiam clarius exprimitur paulo pòſt his verbis, Omnia diſtribuit vnus & idem Spiritus prout vult. Niſi enim eſſet aliquid in Deo

5. *Sanctos regenerat in vitam incorruptibilem.*
6. *Deitatis omnia officia in eũ conferuntur.*
1.Cor.12.10.16. & 12.10.
Exo.4.11.
1.Cor.12.11. & ſeq.

Deo ſubſiſtens, minimè ei daretur arbitrium & voluntas. Clariſſimè ergo Paulus Spiritum inſignit diuina potentia, & in Deo hypoſtaticè reſidere demonſtrat.

15 Nec verò quum de ipſo Scriptura loquitur, à Dei appellatione abſtinet. Paulus enim nos eſſe templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non eſt leuiter prætereundum. ſiquidem quum toties promittat Deus ſe electurum nos ſibi in templum, non aliter impletur ea promiſſio quam eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclarè dicit Auguſtinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic ſoli Deo debetur, clarum eſſet diuinitatis eius argumentum. nunc ergo quanto clarius iſtud eſt, quòd non templum illi facere, ſed nos ipſi eſſe debemus? Et Apoſtolus ipſe nunc templum nos Dei eſſe, nunc Spiritus ſancti eodem ſignificatu ſcribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui ſancto mentitus eſſet, non hominib. mentitũ eſſe dicebat, ſed Deo. Atque vbi Ieſaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum ſanctũ eſſe docet qui loquitur. Imò quum paſſim dicant Prophetæ verba quæ proferunt, eſſe Dei exercituum, Chriſtus & Apoſtoli ad Spiritum ſanctum referunt. vnde ſequitur, verum eſſe Iehouam, qui præcipuus eſt Prophetiarum author. Rurſus vbi Deus ſe ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Ieſaias Spiritum eius ſanctum contriſtatum ſcribit. Poſtremò ſi blaſphemia in Spiritũ neque in hoc ſeculo neque in futuro remittitur, quum veniam obtineat qui in Filium blaſphemauit, palam hinc aſſeritur diuina eius maieſtas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile eſt. Sciens ac volens ſuperſedeo à multis teſtimoniis quibus vſi ſunt veteres. Plauſibile illis viſum eſt citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: vt probarent non minus Spiritus ſancti opus eſſe mundum quàm Filij. Sed quum in Pſalmis vſitatum ſit bis idem repetere, & quum apud Ieſaiam Spiritus oris idem valeat atque ſermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui quibus ſolidè inniterentur piæ mentes.

16 Quia autem Chriſti aduentu clarius ſe patefecit Deus, ita etiam in tribus perſonis familiarius innotuit. Sed ex multis teſtimoniis vnum hoc nobis ſufficiat. Nam Paulus hæc tria ſic connectit, Deum, Fidem, & Baptiſmum, vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna eſt fides, vt inde vnum eſſe Deum demonſtret: quia vnus eſt Baptiſmus, inde quoque vnam eſſe fidem oſtendat. Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionem initiamur per Baptiſmum, nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium eſt quin hac ſolenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam eſſe exhibitam

7. Deus appellatur.
1.Cor.3.17.&6.19.& 2.Cor.16.
Aug. ad Maximinum. Epiſt.66.
Act.5.3.4.
Ieſa.6.9.
Act.28.25.
Ieſa.63.10.
Mat.12.31.
Marc.3.29.
Luc.2.19.
8. Blaſphemia in Spiritum S. nunquam remittitur. Eſt igitur Deus æternus cũ Patre & Filio.
Pſal.33.6.
Ieſa.11.4.
Quartum membrum prioris partis, quid de S. Trinitate ſit ſentiendum explicans.
Ephe.4.5.

teſtari voluerit Chriſtus quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. ſiquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui ſolida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè conſtat in Dei eſſentia reſidere tres perſonas in quibus Deus vnus cognoſcitur. Et ſanè quum fides non circunſpicere huc & illuc debeat, neque per varia diſcurrere, ſed in vnum Deum ſpectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè conſtituitur quòd ſi varia ſint fidei genera, plures etiam eſſe deos oporteat. Iam quia ſacramentum eſt fidei Baptiſmus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus eſt. Hinc etiam conficitur, vt nonniſi in vnũ Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidẽ in cujus nomẽ baptizamur. Quid ergo ſibi vult Chriſtus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizari præcepit, niſi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum eſſe? id verò quid aliud eſt, quàm clarè teſtari Patrem, Filium & Spiritum, vnum eſſe Deum? Itaque quum fixum illud maneat Deum vnum eſſe non plures, Verbum & Spiritum non aliud eſſe quàm ipſam Dei eſſentiam conſtituimus. Et verò ſtolidiſſimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam illi adimebant. Nec abſimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effuſa intelligi volebant. Nam vt ſapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipſo proficiſcuntur: ita vnus ipſe eſt ſapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec ſecũdum gratiarum diſtributionem ipſe diuiditur: ſed vtcunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apoſtolus.

Mat. 28. 19.

Chriſtianorum Baptiſmus, Tres Perſonas in vnica Dei eſſentia oſtendit.

Arrianorum & Macedonianorum hæreſis.

1. Cor. 12. 11.

17 Rurſum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu diſtinctio Scripturis demonſtratur. In qua tamen excutiẽda, quãta religione ac ſobrietate verſandum ſit, ipſa myſterij magnitudo nos admonet. Ac mihi ſanè vehementer iſtud Gregorij Nazianzeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι, οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non poſſum vnum cogitare quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria poſſum diſcernere quin ſubitò ad vnum referar. Proinde & nos eam perſonarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem ſeorſum diſtractam detineat, ac non ad illã mox vnitatem reducat. Veram certè diſtinctionem inſinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta eſſe putet quibus à ſuis operibus variè deſignetur Deus, ſed diſtinctionem, non diuiſionem. Proprietatem Filio à Patre eſſe diſtinctam oſtendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuiſſet apud Deum niſi alius eſſet à Patre: neque gloriam ſuam habuiſſet apud Patrem niſi ab eo diſtinctus. Similiter Patrem à ſe diſtinguit, quum alium eſſe dicit qui teſtimonium ſibi perhibet;

De diſtinctione trium Perſonarum.

In Serm. de ſacro baptiſ.

Non ſunt autem diuiſæ, ſed diſtincta, vt apparet ex teſtimoniis ſequentibus.

bet. Atque huc tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creaſſe: quod non poterat, niſi ab ipſo quodammodo diſtinctus. Præterea non deſcendit Pater in terram, ſed is qui à Patre exiit: nõ mortuus eſt, nec reſurrexit, ſed qui ab eo miſſus fuerat. Neque ab aſſumpta carne exordium habuit hæc diſtinctio, ſed antea quoque vnigenitum in ſinu Patris fuiſſe manifeſtum eſt. Quis enim aſſerere ſuſtineat, tum demum ſinum Patris ingreſſum Filium quũ è cælo deſcendit ad ſuſcipiendã humanitatem? Erat ergo antè in ſinu Patris, & ſuam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus ſancti à Patre diſtinctionem Chriſtus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à ſeipſo autem, quoties alium vocat: vt quum alium conſolatorem ab ſe mittendum denuntiat, & alibi ſæpius.

Io.5.32.& 8.16. & alibi.

Io.1.18.

Io.14.6. & 15. 26.

Io.14.16.

Hic cauendum nobis à ſimilitudinibus quæ à rebus humanis ſumuntur: idque duplici nomine. E ſcripturis verò ſimilitudo petenda eſt quæ etiam ordinis obſeruationem demonſtrat.

18 Enimuero ad vim diſtinctionis exprimendam, ſimilitudines à rebus humanis mutuari neſcio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: ſed ſimul fatentur plurimum differre quicquid pro ſimili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hìc reformidem: ne ſiquid intempeſtiuè productũ fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis anſam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam diſtinctionem animaduertimus, ſubticeri non cõuenit. Ea autẽ eſt, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & ſcaturigo attribuitur: Filio ſapientia, conſilium, ipſáque in rebus agendis diſpenſatio: at Spiritui virtus & efficacia aſſignatur actionis. Porrò quanquã Patris æternitas, Filii quoque & Spiritus æternitas eſt, quando nunquam Deus ſine ſapientia virtutéque ſua eſſe potuit, in æternitate autem non eſt quærendum prius aut poſterius: non eſt tamen inanis aut ſuperuacua ordinis obſeruatio, dum primus recenſetur Pater, deinde ex eo Filius, poſtea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuſcuiuſque eò ſponte inclinat vt primò Deum conſideret, deinde emergentem ex eo ſapientiã, tum poſtremò virtutẽ qua cõſilii ſui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat exiſtere dicitur Filius, à Patre ſimul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, ſed nuſquam clarius quàm cap.8. ad Romanos, vbi ſcilicet idem Spiritus, nunc Chriſti, nunc eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, promiſcuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritũ Chriſti fuiſſe teſtatur, quo vaticinati ſunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuiſſe Dei Patris.

2.Pet.1.21.

Cur tres illæ perſonæ ſimpliciſſimam Dei vnitatem non tollunt, immo conſtituũt.

19 Porrò ſimpliciſſimam Dei vnitatem adeò non impedit iſta diſtinctio, vt Filium inde probare liceat vnũ eſſe cum Patre Deum, quia vno ſimul cum eo Spiritu conſtet: Spiritum autem non aliud eſſe à Patre & Filio diuerſum, quia Patris & Filii ſit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypoſtaſi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd ſubeſt ſua vnicuique proprietas. Pater to-

Io.14.10.11. tus in Filio eſt,totus in Patre Filius,quemadmodum ipſe quoque aſſerit,Ego in Patre,& Pater in me:nec vlla eſſentiæ differentia ſeiungi alterum ab altero ſcriptores Eccleſiaſtici concedunt.His appellationibus quæ diſtinctionem denotant (inquit Auguſtinus)hoc ſignificatur quòd ad ſe inuicem referuntur,non ipſa ſubſtantia qua vnum ſunt.Quo ſenſu conciliandæ ſunt inter ſe veterum ſententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium eſſe tradunt:nunc Filium à ſeipſo & diuinitatem & eſſentiam habere aſſeuerant, adeóque vnum eſſe cum Patre principium. Eius diuerſitatis cauſam bene ac perſpicuè explicat Auguſtinus alibi,quū ita loquitur,Chriſtus ad ſe Deus dicitur,ad Patrem Filius dicitur.Rurſúſque,Pater ad ſe Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater.Quòd dicitur ad Filium Pater,non eſt Filius: quòd dicitur Filius ad Patrē,non eſt Pater: quòd dicitur ad ſe Pater, Filius ad ſe,eſt idem Deus.Ergo quum de Filio ſine Patris reſpectu ſimpliciter loquimur,bene & propriè ipſum à ſe eſſe aſſerimus:& ideo vnicum vocamus principium:quum verò relationē quæ illi cum Patre eſt notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Auguſtini de Trinitate totus verſatur. Longè verò tutius eſt in ea quam tradit relatione ſubſiſtere:quàm ſubtilius penetrando ad ſublime myſterium, per multas euanidas ſpeculationes euagari.

Auguſtinus Homil. de temp. 38. de Trinit. & col. ad Paſcentium, Epiſt.174. Cyril. lib.7. de Trinit. Idem lib.3. Dialog. Aug. in Pſal. mum 109. & Tract. in Ioh. 39. Aug. in Pſal.68.

Concluſio prioris partis, & ſumma eorum quæ de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis credere neceſſe eſt.

20 Ergo quibus cordi erit ſobrietas, & qui fidei menſura contenti erunt,breuiter quod vtile eſt cognitu accipiant:nempe quum profitemur nos credere in vnum Deum,ſub Dei nomine intelligi vnicam & ſimplicem eſſentiam, in qua comprehendimus tres perſonas vel hypoſtaſeis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur,non minus Filium & Spiritū, quàm Patrem deſignari.vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita diſtinguimus inter perſonas. Quia verò proprietates in perſonis ordinem ſecum ferunt, vt in Patre ſit principiū & origo:quoties mentio fit Patris & Filij ſimul,vel Spiritus,nomen Dei peculiariter Patri tribuitur, hoc modo retinetur vnitas eſſētię,& habetur ratio ordinis,quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit.Et certè quum antè viſum fuerit Apoſtolos aſſerere Filium Dei illum eſſe quem Moſes & Prophetæ teſtati ſunt eſſe Iehouam,ſemper ad vnitatem eſſentiæ venire neceſſe eſt.Proinde nobis ſacrilegium deteſtabile eſt,Filium vocari alium Deum à Patre: quia ſimplex Dei nomen relationem non admittit, nec poteſt Deus ad ſeipſum dici hoc vel illud eſſe.Iā quòd nomen Iehouæ indefinitè
2.Cor.12.9. ſumptum in Chriſtum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum: quia vbi retulit Chriſti re-

ſti re-

ſti reſponſum, Sufficit tibi gratia mea, ſubiicit paulo pòſt, Vt inhabitet in me virtus Chriſti. Certum enim eſt nomen Domini pro Iehoua illic eſſe poſitum: atque ita reſtringere ad perſonam Mediatoris, friuolum eſſet ac puerile: quando abſoluta eſt oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et ſcimus ex recepta Græcorum conſuetudine Apoſtolos paſſim nomen κυρίυ ſubſtituere in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum ſit exẽplum, non alio ſenſu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioëlis à Petro, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio aſcribitur, aliam eſſe rationem conſtabit ſuo loco. nunc tenere ſatis eſt, quum abſolutè Paulus Deum rogaſſet, ſtatim ſubiicere nomen Chriſti. Ita & totus Deus à Chriſto ipſo Spiritus nuncupatur. Nihil enim obſtat quominus tota ſpiritualis ſit Dei eſſentia, in qua Pater, Filius & Spiritus cõprehendantur. Quod ipſum ex Scriptura planum fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum ſanctum, quatenus eſt hypoſtaſis totius eſſentiæ, audimus dici & Dei eſſe, & à Deo.

Act. 2. 16.
Ioel. 2. 28.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem noſtram ab ipſis radicibus cõuelleret, partim de diuina Filii & Spiritus eſſentia, partim de perſonali diſtinctione ingentes pugnas ſemper mouit: atque vt omnibus propè ſeculis impios ſpiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hic peruerſis quorundam deliriis occurrere operępretium eſt. Hactenus dociles manu ducere, non autẽ cum præfractis & contentioſis manũ cõſerere maximè propoſitum fuit: nunc autem veritas quæ placidè oſtenſa fuit, ab omnibus improborum calũniis aſſerenda. Etſi præcipuum ſtudium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertáſque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede conſiſtant. Equidem hic, ſi quando aliàs in reconditis Scripturæ myſteriis, ſobriè multáque cum moderatione philoſophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat, quàm verbi Dei fines ſe protendunt. Quomodo enim immenſam Dei eſſentiam ad ſuum modulum mens humana definiat, quæ nondum ſtatuere certò potuit quale ſit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conſpicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vſque ſubſtãtiam excutiendam penetret, quæ ſuam ipſius minimè aſſequitur? Quare Deo libenter permittamus ſui cognitionem. Ipſe enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Permittemus autem ſi & talem cõcipiemus ipſum qualem ſe nobis patefacit: nec de ipſo aliunde ſciſcitabimur quã ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homilie Chryſoſtomi quinq; aduerſus Anomęos, quibus tamẽ

Poſterior pars huius capitis, qua in refellendis Arrianis, Pneumatomachis, & Antitrinitariis verſatur.

Cautio inprimis obſeruanda in hac diſputatione.

Lib. 1. de Trinit.

De incomprehenſibili natura Dei, importunæ Sophiſtarum voces extant apud Iuſtin. Theodoret. & hiſt. Eccle. ſcriptores.

cohiberi Sophiſtarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarēt. Nihilo enim modeſtius hîc ſe geſſerunt quàm vbique ſolent. Cuius temeritatis infeliciſſimo ſucceſſu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in iſtam quæſtionem incumbere curæ ſit: nec in animum inducamus aut Deum vſquam inueſtigare niſi in ſacro eius verbo, aut de ipſo quicquam cogitare niſi præeunte eius verbo, aut loqui niſi ex eodē verbo ſumptum. Quòd ſi quę ſubeſt in vna diuinitate Patris, Filii, & Spiritus diſtinctio (vt eſt cognitu difficilis) ingeniis quibuſdā plus faceſſit negotii & moleſtiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum ſuæ curioſitati indulgent: atque ita regi ſe ſuſtineant cæleſtibus oraculis, vtcūnque myſterii altitudinem non capiant.

Quum veteribus hæreticis ſect. 17. 18. 19. clauſa ſit ianua.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei ſynceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum eſſet, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique craſſis deliriis totam Dei gloriam ita aggreſſi ſunt obruere, vt ſatis eſſe duxerint cōcutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures ſectæ, quæ partim lacerarent Dei eſſentiam, partim diſtinctionem quæ inter Perſonas eſt confunderēt. Porrò ſi tenemus quod antè ex Scriptura ſatis oſtenſum eſt, ſimplicem & indiuiduam eſſe eſſentiam vnius Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rurſus Patrē proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantùm & Sabellio, ſed aliis vetuſtis errorum authoribus clauſa erit ianua. Sed quia noſtro tempore exorti ſunt phrenetici quidā, vt Seruetus & ſimiles, qui nouis præſtigiis omnia inuoluerūt, paucis eorum fallacias diſcutere operæpretium eſt. Serueto nomē Trinitatis ita fuit exoſum, imò deteſtabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret eſſe atheos. Omitto inſulſas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidē ſpeculationum eius fuit ſumma, tripartitum induci Deum vbi in eius eſſentia reſidere dicuntur tres Perſonæ, Triadémque hanc eſſe imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Interea Perſonas voluit eſſe externas quaſdam ideas, quæ verè non ſubſiſtant in eſſentia Dei, ſed Deum nobis hac vel illa ſpecie figurent: ac initiò quidem nihil in Deo fuiſſe diſtinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: ſed ex quo emerſit Chriſtus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipſo Deum fluxiſſe. Etſi autē allegoriis interdum fucat ſuas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuiſſe Spiritum Chriſti apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuiſſe deitatis vmbram: poſtea tamen vtriuſque deitatem in nihilum redigit, aſſerens ſecundum diſpenſationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem eſſe Dei, ſicuti idem Spiritus ſubſtantialiter in nobis atque etiam in

Seruetum & recentiores Antitrinitarios aggreditur, & Serueti hæreſin hac ſectione euertit.

Vide Calui. defenſionem orthod. fidei S. Trinitatis adu. prodigioſos errores M. Serueti. Claſſe 5. tractatuum Theologicorum.

lignis

lignis & lapidibus, Dei portio eſt. Quid de Mediatoris Perſona blateret, ſuo loco videbimus: Prodigioſum verò hoc commentum, Perſonam nihil aliud eſſe quàm viſibilem gloriæ Dei ſpeciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Ioannes nondum creato mundo λόγον fuiſſe Deum pronũtiet, longè ab idea Ioan. 1. 1. diſcernit: Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrẽ & propria ſua gloria apud Patrẽ Ioan. 17. 5. inſignis fuit, non potuit certè externus eſſe aut figuratiuus ſplẽdor: ſed neceſſariò ſequitur fuiſſe hypoſtaſin, quæ in Deo ipſo intus reſideret. Quanquã autẽ non ſit Spiritus mẽtio niſi in hiſtoria creationis mundi, non tamẽ illic inducitur vt vmbra, ſed eſſentialis Dei virtus, quum narrat Moſes informẽ quoque il- Gen. 1. 2. lam maſſam fuiſſe in eo ſuffultam. Æternum igitur Spiritum ſemper in Deo fuiſſe tunc apparuit, dum fouendo ſuſtinuit confuſam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & ſeries. Certè nondum potuit effigies vel repræſentatio Dei eſſe, vti ſomniat Seruetus. Alibi verò ſuam impietatem apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna ſua ratione Filium ſibi viſibilem decernens, hoc modo viſibilem ſe exhibuit. nam ſi hoc verum ſit, non alia relinquitur Chriſto diuinitas, niſi quatenus æterno Dei decreto Filius eſt ordinatus. Adde quòd ſpectra illa quæ in locum hypoſtaſeon ſupponit, ſic transformat, vt noua accidẽtia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiſcuè Creaturis omnibus permiſcet. Patres enim & partitiones palam aſſerit eſſe in eſſentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus eſt: præſertim verò ſpiritus fidelium coæternos dicit & conſubſtantiales Deo: quanuis alibi ſubſtantialem deitatem non tantùm hominis animæ, ſed aliis rebus creatis aſſignet.

Aliorum Antitrinitariorum hæreſis. Patrem verè & propriè vnicum eſſe Deum, & ſolũ eſſentiatorem, vſque ad finem capitis refutatur.

Ac primũ probatur nihil pro ipſis facere quod paſſim Chriſtus vocetur Dei filius: quum etiam verus & vnicus Deus vocetur.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non diſſimile monſtrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiã ac dedecus effugerent, tres quidem perſonas eſſe confeſſi ſunt, ſed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus eſt Deus, Filiũ & Spiritũ formando, ſuam in eos deitatẽ trãsfudit. Nec verò abſtinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota diſtingui à Filio & Spiritu, quia ſit ſolus eſſentiator. Colorẽ hunc primò obtendunt, paſſim Chriſtum vocari Dei Filiũ: vnde colligunt non alium propriè Deũ eſſe niſi Patrem. Atqui non obſeruant, quamuis Dei nomen Filio quoque ſit commune, tamẽ κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adſcribi, quia fons eſt ac principium deitatis: idque vt notetur ſimplex eſſentiæ vnitas. Excipiunt, ſi verè eſt Dei Filius, abſurdum eſſe cenſeri perſonæ Filium. Ego vtrumque verum eſſe reſpondeo, Dei nempe eſſe Filium, quia Sermo eſt à Patre ante ſecula genitus (nondum enim de Me-

diatoris perſona nobis ſermo eſt) & tamẽ explicandi cauſa habendã eſſe rationẽ perſonæ, vt nomẽ Dei non ſimpliciter ſumatur, ſed pro Patre. nam ſi non aliũ cenſemus Deum quàm Patrẽ, non obſcurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antitheſis inter Filium & Patrem, quaſi huic tantum conueniat nomen veri Dei. Nam ſanè Deus qui Ieſaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Ioannes affirmat fuiſſe Chriſtum. Qui etiam per os Ieſaiæ teſtatus eſt ſe fore in lapidẽ offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Chriſtum fuiſſe pronunciat. Quũ per Ieſaiã clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus eſt. atqui idem Paulus Chriſtum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apoſtolus teſtimonia, Tu Deus fundaſti cælum & terrã. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei, quæ nõniſi in vnicum Deum competunt: quum tamẽ propria Chriſti elogia eſſe contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Chriſtum quod Dei proprium eſt, quia ſit relucentia gloriæ ipſius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouę, ſequitur deitatis reſpectu ex ſe ipſo eſſe. Nam ſi eſt Iehouah, negari nõn poteſt quin idem ſit ille Deus qui per Ieſaiam alibi clamat, Ego ego ſum, & præter me non eſt Deus. Expendere etiam cõuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cælum & terrã, pereant de terra quæ ſub cęlo eſt: quando ex oppoſito fateri neceſſe erit Filium Dei eum eſſe cuius deitas ſæpius apud Ieſaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus eſſe dat, non erit ex ſeipſo, ſed eſſentiam aliunde mutuabitur? Nam quiſquis eſſentiatum à Patre Filium eſſe dicit, à ſeipſo negat eſſe. Reclamat autem Spiritus ſanctus, illum Iehouah nominans. Iam ſi demus totam eſſentiam eſſe in ſolo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita ſpoliatus ſua eſſentia, titularis ſolùm erit Deus. Eſſentia Dei, ſi creditur iſtis nugatoribus, ſoli Patri conuenit, quatenus ipſe ſolus eſt, & eſt Filii eſſentiator. Ita diuinitas Filii quiddam erit abſtractum à Dei eſſentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex ſuo principio neceſſe eſt, Spiritum eſſe ſolius Patris: quia ſi deriuatio eſt à prima eſſentia, quæ nonniſi Patri propria eſt, iure non cenſebitur Spiritus Filii, quod tamen refellitur Pauli teſtimonio: vbi communem Chriſto & Patri facit. Adhæc ſi expungitur è Trinitate Patris Perſona, in quo à Filio & Spiritu differet niſi quia ſolus eſt ipſe Deus? Fatentur Chriſtum eſſe Deum, & tamen à Patre differre. Viciſſim notam aliquam diſcretionis eſſe oportet, ne Pater ſit Filius. Qui in eſſentia eam ponunt, manifeſtè in nihilum redigunt veram Chriſti deitatem: quæ ſine eſſentia eſſe nõ poteſt, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio niſi proprium aliquid habeat in ſe quod Filio commune non ſit. Quid

Margin notes: Ieſa.6.1. | Io.12.41. | Ieſa.8.14. | Rom.9.33. | Ieſa.45.23. | Rom.14.11. | Heb.1.10.& 6. | Pſal 102.26. | Pſal.97.7. | Ieſa.44.6. | Iere.10.11. | *Refutatio 2. ab impiis abſurdis quæ ex iſtorum nebulonum hæreſi oriuntur.*

Quid iam reperient in quo eum diſtinguant? Si in eſſentia eſt diſcretio, reſpondeant annon cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit eſſe ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas eſſet. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei eſſentiam. Reſtat vt tota & in ſolidum Patris & Filii ſit communis. Quod ſi verum eſt, iam ſanè quoad ipſam nulla erit alterius ab altero diſcretio. Si excipiant, Patrem eſſentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem ſit eſſentia: Chriſtus ergo figuratiuus erit Deus, ac ſpecie tantũ vel nomine, non re ipſa: quia Deo nihil magis proprium quàm eſſe iuxta illud, Exo.5.14. Qui eſt, miſit me ad vos.

Refutatio 3. Nomen Dei abſolutè poſitum de Filio dicitur aliquando, vt & de Patre.

24 Falſum quidem eſſe quod ſumunt, quoties abſolutè ſit Dei mentio in Scriptura, nõniſi Patrẽ intelligi ex multis locis refellere promptũ eſt: & in illis ipſis quos pro ſe citant, turpiter produnt ſuam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóque reſtringi ad Patris perſonã. ac eorũ obiectio vno verbo diluitur, Niſi ſolus Pater, inquiũt, verus eſſet Deus, ſuus ipſe pater eſſet. Neq; enim abſurdũ eſt, propter gradũ & ordinẽ Deum peculiariter vocari, qui non ſolùm genuit ex ſe ſuam ſapientiã, ſed Deus etiam eſt Mediatoris, ſicuti plenius ſuo loco diſſeram. Nam ex quo manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante ſecula genitus ex patre fuit æternus Sermo, ſed quia Mediatoris ſuſcepit perſonã & munus, vt Deo nos coniũgeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludũt, Matth.19.17. ſcire velim, qùum pronuntiat nullum eſſe bonum præter vnũ Deũ, an ſe bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiãt, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxiſſe. quæro an Sermo æternus Dei bonus ſit nécne. Si negẽt, ſatis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo ſeipſos iugulant. Quòd autẽ primo intuitu videtur Chriſtus à ſe remouere nomen boni, ſententiam noſtram magis confirmat: nẽpe quum ſingulare ſit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more ſalutatus fuerat bonus, falſum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam eſſe admonet. Quæro etiam, vbi affirmat 1.Tim.1.17. Paulus ſolum Deum eſſe immortalem, ſapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, ſtultorum & fallacium redigatur Chriſtus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit ſapiens, qui æterna eſt Dei ſapientia? non erit verax ipſa veritas? Quæro præterea Chriſtúmne adorandum cenſeant. Si enim hoc iure ſibi vendicat, vt flectatur coram ipſo omne genu, Philip.2.10. ſequitur illum eſſe Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter ſe adorari. De ſolo patre ſi accipi volũt quod apud Ieſaiam dicitur, Ego ſum, ac nemo præter me, Ieſa.44.6. hoc teſtimonium in ipſos

4. Deus vnus, bonus. filius bonus eſt. Ergo Deus æternus.

5. Solus eſt immortalis, ſapiẽs, verax & adorandus. Eiuſmodi Chriſtus eſt. Ergo Deus æternus.

Obiectionis ex Propheta deſumpta dilutio. *Alia obiectionis refutatio.* retorqueo, quando videmus Chriſto attribui quicquid Dei eſt. Nec locus eſt eorum cauillo, Chriſtum in carne fuiſſe exaltatū in qua exinanitus fuerat, & carnis reſpectu omne imperium illi datum eſſe in cœlo & in terra: quia etſi extenditur Regis & Iudicis maieſtas ad totam Mediatoris perſonam, niſi tamen Deus manifeſtatus eſſet in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus ſecum ipſe pugnaret. Atque hanc controuerſiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuiſſe docens, antequam ſe exinaniret ſub forma ſerui. Porrò æqualitas iſta quomodo ſtaret niſi fuiſſet Deus ille cuius nomen eſt Ia & Iehouah, qui equitat ſuper Cherubim, qui Rex eſt totius terræ, & Rex ſeculorum? Iam vtcunque obſtrepant, non poteſt eripi Chriſto quod alibi dicit Ieſaias, Hic, hic eſt Deus noſter, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris deſcribit, qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, ſed Eccleſiam plenè reſtitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Chriſtum fuiſſe Deum in Patre ſuo. Nam etſi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis eſſe in Patre, deteſtabile tamen eſſe dicimus commentum illud, ſolius Patris eſſentiam eſſe propriam, quaſi Filii deificator eſſet: quia hoc modo vel mutiplex eſſet eſſentia, vel titulo & imaginatione tenus Chriſtum appellāt Deum. Si concedant Filium eſſe Deum, ſed ſecundum à Patre: iam in ipſo genita & formata erit eſſentia, quæ eſt in Patre ingenita & informis. Scio multis naſutis ludibrio eſſe quod ex verbis Moſis perſonarum diſtinctionem elicimus, vbi Deum ſic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. vident tamen pii lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moſes, niſi ſubeſſent in vno Deo plures perſonæ. Iam quos alloquitur Pater, certum eſt fuiſſe increatos: nihil verò increatum, excepto ipſo Deo, & quidem vno. Nunc ergo niſi concedant Patris, Filii & Spiritus communem fuiſſe creandi poteſtatem, & commune iubendi imperium, ſequetur Deum non intus ſecum ita loquutum eſſe, ſed direxiſſe ad alios extraneos opifices ſermonem. Denique locus vnus duo ſimul eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Chriſtus ipſe, Deum eſſe Spiritum, ad Patrem ſolum reſtringi conſentaneum nō eſſet, acſi Sermo ipſe non eſſet ſpiritualis naturæ. Quòd ſi Filio ſimiliter vt Patri conuenit nomen Spiritus, ſub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuo pòſt, non alios probari cultores Patri niſi qui eum in Spiritu & veritate adorant. vnde alterum conſequitur, quia ſub capite fungitur Chriſtus officio doctoris, Dei nomen Patri adſcribere, non vt aboleat ſuam ipſius deitatem, ſed vt gradatim nos ad eam attollat.

Margin: Phil. 2. 6. 7. — Ieſa. 25. 9. — *Tertia obiectio refellitur, & 6. refutatio hæreſeos Antitrinitariorum, ex Moſis hiſtoria de creatione additur.* — Gen. 1. 26. — Ioan. 4. 24.

25 Sed in eô ſcilicet hallucinantur quòd indiuidua ſomniant, quorum ſingula partem obtineant eſſentiæ. Atqui ex Scripturis docemur vnum eſſentialiter Deum eſſe, ideóque eſſentiam tam Filij quàm Spiritus eſſe ingenitam. ſed quatenus Pater ordine primus eſt, atque ex ſe genuit ſuam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum eſt, cenſetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè eſt ingenitus: & Pater etiam perſonæ reſpectu ingenitus. Stultè etiam putant ſe ex noſtra ſententia colligere quaternitatem ſtatui, quia falsò & calumniosè cerebri ſui commentum nobis adſcribunt, quaſi deriuatiuè fingamus prodire ex vna eſſentia tres perſonas: quum ex ſcriptis noſtris liqueat nō abſtrahere nos perſonas ab eſſentia, ſed quāuis in ipſa reſideant, diſtinctionem interponere. Si ſeparatæ eſſent ab eſſentia perſonæ, probabilis fortè eſſet eorum ratio: ſed hoc modo trinitas eſſet deorum, non perſonarum quas in ſe continet vnus Deus. Ita ſoluitur futilis eorum quæſtio, concurrátne eſſentia ad conflandam Trinitatem: quaſi tres deos ex illa deſcendere imaginemur. Quòd excipiunt Trinitatem igitur fore ſine Deo, ex eadem inſulſitate naſcitur: quia etſi ad diſtinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen perſonæ ſine ipſa, vel extra ipſam: quia & Pater, niſi Deus eſſet, non poterat eſſe Pater: & Filius non aliter Filius niſi quia Deus. Deitatem ergo abſolutè ex ſeipſa eſſe dicimus. vnde & Filium quatenus Deus eſt, fatemur ex ſeipſo eſſe, ſublato perſonæ reſpectu: quatenus verò Filius eſt, dicimus eſſe ex Patre. ita eſſentia eius principio caret: perſonæ verò principium eſt ipſe Deus. Et quidem orthodoxi ſcriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti ſunt, ad perſonas tantùm retulerunt hoc nomen: quando non modò abſurdus eſſet error, in ipſa diſtinctione complecti eſſentiam, ſed nimis craſſa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Eſſentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus eſſentiam exinanire palàm eſt, alioqui partes inter ſe commiſtæ conciderent: quod eſt in omni diſtinctione vitioſum. Denique ſi Pater & Deus ſynonyma eſſent, ſic deificator eſſet Pater, nihil in Filio reſiduum eſſet præter vmbram: nec aliud eſſet Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

Refut. 7. falluntur in eo quod in Dei eſſentia ſomniant induidua, quorum ſingula Eſſentia partem obtineant: & quaternitatem ab Orthodoxis conſtitui calumniātur.

Quarta eorumdē obiectionis dilutio attentè legenda & obſeruanda.

26 Quòd obiiciunt, Chriſtum, ſi propriè ſit Deus, Filium Dei perperàm vocari, iam reſponſum eſt, quia ſit vnius perſonę ad alteram comparatio, nomen Dei non ſumi indefinitè, ſed reſtringi ad Patrem, quatenus deitatis eſt principium, non eſſentiando, vt fanatici nugantur, ſed ratione ordinis. Hoc ſenſu accipitur ſermo ille Chriſti ad Patrem. Hæc eſt vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtū. Nam in Mediatoris perſona loquens, medium gradum tenet Io. 17. 3.

Prioris refutationis fuſior explicatio: qua oſtenditur nomen Dei non debere ita ad Patrem reſtringi, vt Filio Mediatori noſtro auferatur.

inter Deum & homines. neque tamen ideo imminuitur eius maieſtas. Nam etſi ſeipſum exinaniuit, gloriam tamen ſuam, quæ abſcondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem.
Cap. 1. 10. & 2. 9. Sic Apoſtolus ad Hebræos, quanquam fatetur exiguo tempore fuiſſe imminutum infra Angelos, non tamen dubitat ſimul aſſerere, æternum eſſe Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur eſt, quoties Chriſtus in perſona Mediatoris Patrem compellat, ſub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipſius
Io. 15. 28. quoque eſt. Sic quum Apoſtolus diceret. Expedit me aſcendere ad Patrem, quia Pater maior me eſt, non ſecundam diuinitatẽ tantùm ſibi tribuit, vt ſit quo ad æternam eſſentiam Patre inferior: ſed quia cæleſti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In ſuperiore gradu Patrem locat, quatenus differt conſpicua ſplendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ menſura quæ non conſpecta fuit in ipſo carne veſtito. Eadẽ
1. Cor. 15. 24. ratione alibi Paulus Chriſtum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt ſit Deus omnia in omnibus. Nihil abſurdius quàm auferre perpetuitatem Chriſti deitati. Quòd ſi nunquam deſinet eſſe Dei Filius, ſed idem manebit ſemper qui fuit ab initio, ſequitur, ſub Patris nomine vnicam Dei eſſentiã, quæ vtriuſque communis eſt, comprehendi. Et certè ideò ad nos deſcendit Chriſtus vt ad Patrem attollendo, ſimul etiam ad ſeipſum attolleret, quatenus vnum eſt cum Patre. Nomen ergo Dei excluſiuè ad Patrem reſtringere vt Filio auferatur, neque fas neque re-
Io. 1. 1. ctum eſt. Nam & hac de cauſa verum eſſe Deum aſſerit Ioannes, nequis ſecundo deitatis gradu ſubſidere putet infra Patrem. ac miror quid ſibi velint iſti nouorum deorum fabri, dum Chriſtum verum Deum confeſſi, mox eum excludunt à Patris deitate: quaſi poſſit eſſe verus Deus niſi qui vnus eſt, aut tranſfuſa diuinitas non ſit nouum aliquod figmentum.

Reſponſio ad locos adductos ex Irenæo, vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſraelis.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo vbi Patrem Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternum Deum Iſrael, vel pudenda inſcitia eſt, vel ſumma improbitas. Animaduertere enim debuerant ſancto viro negotium & certamen fuiſſe cum phreneticis, qui Patrẽ Chriſti negabant illum eſſe Deum qui per Moſen & Prophetas olim loquutus fuerat, ſed neſcio quod ſpectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus eſt, vt palam faciat nõ alium prædicari in Scriptura Deum quàm Chriſti Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum ſi toties concludat non alium fuiſſe Deum Iſraelis quàm qui celebratur à Chriſto & Apoſtolis. Sic etiã nunc, vbi diuerſo errori reſiſtendum eſt, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuiſſe quàm Chriſtum. Porrò ſiquis excipiat fuiſſe Patrem, in promptu erit reſponſio, dum pro Filij diuini-
Irenæi conſilium. tate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi

conſilium

conſiliũ ſi attendant lectores,ceſſabit omnis contentio.Quinetiam ex ſexto capite lib.3.tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum inſiſtit pius vir, Qui abſolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus,illum eſſe verè vnicum Deum: Chriſtum verò abſolutè Deum vocari,Meminerimus hũc fuiſſe diſceptationis ſtatum,ſicuti ex toto progreſſu patet,ac præſertim libri ſecũdi cap.46.non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non ſit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuiſſe Deum contendit à Prophetis & Apoſtolis.Poſtea verò definit quomodo Chriſtus,qui Dominus eſt omnium,& Rex & Deus,& Iudex,ab eo qui eſt Deus omnium acceperit poteſtatem:nempe ſubiectionis reſpectu, quia humiliatus eſt vſque ad mortem crucis.Interea paulo poſt affirmat,Filium eſſe opificem cæli & terræ,qui Legẽ tulit per Moſis manum,&Patribus apparuit.Iam ſiquis blateret.Irenæo ſolum Patrem eſſe Deũ Iſrael, regeram quod idẽ ſcriptor apertè tradit,Chriſtum vnum & eundem exiſtere: ſicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Auſtro veniet.Eodẽ pertinet quod legitur cap.9.lib.4.Ipſe igitur Chriſtus cum Patre viuorum eſt Deus. Et eiuſdem libri cap.12.interpretatur Abraham credidiſſe Deo,quia factor cæli & terræ,& ſolus Deus ſit Chriſtus. Lib.3.c.9. Cap.12. eiuſdẽ libri. Cap.16. eiuſdẽ libri. Cap.18. & 23. eiuſdem lib.

28 Tertullianum nihilo verius patronum ſibi aſciſcunt, quia etſi aſper interdum & ſpinoſus eſt in ſuo loquẽdi genere, ſummam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus ſit Deus,diſpenſatione tamẽ vel œconomia eſſe eius Sermonem: vnicum eſſe Deum ſubſtantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem diſpenſationis myſterio in Trinitatem diſponi:tres eſſe non ſtatu,ſed gradu:nec ſubſtantia,ſed forma: nec poteſtate,ſed ſerie. Dicit quidem ſe defendere ſecundum à Patre Filium,ſed non alium intelligit niſi diſtinctione. Viſibilem alicubi Filium dicit: ſed poſtquam in vtranque partem ratiocinatus eſt, definit inuiſibilem eſſe quatenus eſt Sermo. Denique Patrem ſua perſona determinari affirmans, alieniſſimum ſe probat ab eo commento quod refellimus.Et quanquã non alium Deum agnoſcit quàm Patrem, ſeipſum tamen proximo contextu explicans,ſe non excluſiuè loqui oſtendit Filij reſpectu, quia negat alium eſſe à Patre Deum: ideóque non violari monarchiam perſonæ diſtinctione. Atque ex perpetuo eius conſilio verborum ſenſum colligere promptum eſt. Contendit enim aduerſus Praxeam,quamuis in tres perſonas diſtinctus ſit Deus,non tamen fieri plures deos, neque diſcerpi vnitatem. Et quia ſecundùm Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe quin idem eſſet Pater, ideo tantoperè de diſtinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat *Reſp. ad locos ex Tertulliano prolatos ab Antitrinitariis.* Lib.aduerſus Praxeam. *Tertulliani perpetua mens in diſputatione de S.Trinitate.*

portionem totius, etſi dura eſt loquutio, excuſabilis tamen eſt, quando ad ſubſtantiam non refertur, ſed diſpoſitionem tantùm & œconomiam notat quæ ſolis perſonis conuenit, Tertulliano ipſo teſte. Inde etiam pendet illud, Quot perſonæ tibi videntur peruerſiſſime Praxea, niſi quot ſunt voces? Sic etiam paulo pòſt, Vt credant Patrem & Filium in ſuis quenque nominibus & perſonis. His arbitror ſatis refelli poſſe eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere ſimplicibus.

Veteres Theologi, inter quos Iuſtinus & Hilarius, Antitrinitarios abundè refellunt, & orthodoxam de S. Trinitate doctrinam profitentur.

29 Et certè quiſquis diligenter veterum ſcripta inter ſe conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde ſequuti ſunt, proditum fuit. Iuſtinus vnus eſt ex vetuſtiſſimis: nobis autem per omnia ſuffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Chriſti vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò aſperiùs loquitur, æternitatem eſſe in Patre. An vt Filio auferat Dei eſſentiam? Atqui in eius fidei quam ſequimur defenſione totus eſt. Nec tamẽ eos pudet mutila neſcio quæ dicta excerpere, ex quibus perſuadeant Hilarium eſſe erroris ſui patronum. Ignatium quòd obtendunt, ſi velint quicquam habere momenti, probẽt Apoſtolos legem tuliſſe de quadrageſima & ſimilibus corruptelis. nihil næniis illis quę ſub Ignatij nomine editæ ſunt, putidius. Quo minus tolerabilis eſt eorũ impudentia, qui talibus laruis ad fallendum ſe inſtruunt. Porrò hinc veterum conſenſus clarè perſpicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiuſquã probati ſcriptoris authoritate fucum facere auſus eſt: & nemo ex Græcis vel Latinis excuſat à prioribus ſe diſſentire. Auguſtinus, cui nebulones iſti infeſtiſſimi sũt, quàm ſedulò excuſſerit omnium ſcripta, & quàm reuerenter amplexus ſit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibuſque ſcrupulis oſtẽdere ſolet cur ab illis diſcedere cogatur. In hoc etiam argumẽto ſiquid ambiguũ vel obſcurũ legerit apud alios, non diſſimulat. Quam tamen iſti oppugnant doctrinam pro cõfeſſo ſu mit ab vltima antiquitate ſine controuerſia fuiſſe receptam. Neque tamen quid antè docuiſſent alij, ipſum latuiſſe, vel ex vno verbo conſtat, vbi dicit in Patre eſſe vnitaté, lib. de doctrina Chriſtiana primo, an garrient ſui tunc fuiſſe oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia ſe purgat, vbi Patrẽ vocat principium totius deitatis, quia à nullo eſt: prudenter ſcilicet expendens ſpecialiter Patri adſcribi Dei nomen, quòd niſi ab ipſo fiat initium, concipi nequeat ſimplex Dei vnitas. His etiam demum, vt ſpero, agnoſcet pius lector omnes calumnias diſcuſſas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidẽ peruertere vel obtenebrare molitus eſt. Denique totam huius doctrinę ſummam fideliter eſſe explicatam confido, ſiquidem modum curioſitati imponant lectores,

Ignatius, ſuſpectus ſcriptor. Vide lib. 4. ca. 12. ſect. 20. 21.

Auguſtin. libris de Trinitate, & alibi.

Concluſio diſputationis de S. Trinitate.

lectores, nec moleſtas & perplexas diſputationes cupidius quàm par ſit ſibi accerſant. Nam quos oblectat ſpeculandi intemperies, minimè placandos ſuſcipio. Certè nihil aſtutè præterij quod mihi aduerſum eſſe putarem: ſed dum Eccleſiæ ædificationi ſtudeo, multa non attingere conſultius viſum eſt, quæ & parum prodeſſent, & lectores grauarent ſuperuacua moleſtia. Quid enim diſputare attinet an ſemper generet Pater? quando ſtultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo Perſonas ſubſtitiſſe.

Vt multis diſputat P. Lombard. lib. 1. diſtinct. 9.

CAPVT XIIII.

In ipſa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis diſcernere verum Deum à fictitiis.

Secunda pars libri 1. de Notitia hominis.
Quædam verò hoc capite præmittuntur.

1 De Creatione mundi, in genere, ſect. 1. & 2.
2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, ſect. 3. vſque ad 13.
3 De malis Angelis, ſiue diabolis, à 13. ſect. ad 20.
4 Quis fructus ex hiſtoria creationis à nobis ſit colligendus, ſect. 20. 21. & 22.

QVanquam falſorum deorum cultoribus ſocordiam meritò exprobrat Ieſaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quiſnam eſſet verus Deus: quæ tamen eſt ingenij noſtri tarditas & hebetudo, neceſſe fuit, ne ad Gentium figmenta defluerent fideles, expreſſius illis depingi verum Deum. Nam quum euanida ſit quæ apud Philoſophos maximè tolerabilis habetur deſcriptio, Deum mentem eſſe mundi: ipſum familiarius à nobis cognoſci operæpretium eſt: ne ſemper in ambiguo vacillemus. Itaque hiſtoriam creationis extare voluit, cui innixa Eccleſiæ fides non alium Deum quæreret niſi qui propoſitus eſt à Moſe opifex mundi & conditor. Illic primò notatum eſt tempus, vt continua annorum ſerie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. Quæ apprimè vtilis eſt cognitio, non tantùm vt prodigioſis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim graſſatæ ſunt, obuiam eatur, ſed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nóſque in ſui admirationem

Etſi ex mundi creatione Deus agnoſci debeat, ne tamen ad Gentium figmenta defluerent fideles, hiſtoriam creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari. Ieſ. 40. 21.

Impia obiectio, cur mundum Deus non citius condiderit.

magis rapiat. Neque verò mouere non debet prophana illa ſubſannatio, mirum eſſe cur non citius venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, ſed otioſus immenſum ſpatium præterfluere ſiuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere poſſet: quum ad ſex annorum millia nondum peruenerit mūdi ad vltimum finem vergentis diuturnitas.

Reſponſio.

Nam cur tandiu diſtulerit Deus, neque fas eſt nobis inquirere, neque expedit: quia ſi eò vſque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile eſſet quod Deus ipſe, vt fidei noſtræ modeſtiam probaret, conſultò voluit celatum eſſe.

Confirmatio à ſcito apophthegmate pij cuiuſdā ſenis. huius meminit Auguſt. confeſſionum lib. 11. cap. 12.

Ac ſcitè pius ille ſenex, quum proteruus quiſpiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egiſſet Deus: reſpondit fabricaſſe inferos curioſis. Hęc non minus grauis quàm ſeuera admonitio compeſcat laſciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias ſpeculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuiſibilem & cuius incomprehenſibilis eſt ſapientia, virtus & iuſtitia, Moſis hiſtoriā ſpeculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet.

Vide cap. 6. ſect. 1.

Sicuti enim nihil diſtinctè cernunt oculi vel ſenio obtuſi, vel alio vitio hebetes, niſi ſpecillis adiuuentur: ita, quæ noſtra eſt imbecillitas, niſi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, ſtatim euaneſcimus. Qui verò proteruiæ ſuæ indulgent, quia nunc fruſtra monentur, ierò horribili interitu ſentient quanto ſatius fuerit arcana Dei conſilia reuerenter ſuſpicere, quàm blaſphemias euomere quibus cælum obſcurent. Et recte Auguſtinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi ſuperior eius voluntate flagitatur rerum cauſa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immenſis temporum quàm locorum ſpatiis quæſtionem moueri.

Lib. de Gen. contra Manich. Lib. 11. de Ciui. Dei.

Certè quantumuis latè pateat cælorū circuitus, eſt tamen aliqua eius dimenſio. Nunc ſiquis cum Deo expoſtulet, quòd centuplo ſuperet vacuitas, annon piis omnibus deteſtabilis erit petulantia? Eodem furoris proſiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera ſecula non condiderit. Vt ſuæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant. quaſi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, non ſatis multa occurrant quæ inæſtimabili ſuo fulgore abſorbeant ſenſus omnes noſtros: quaſi intra ſex annorum millia non ſatis multa documenta ediderit Deus, in quorum aſſidua meditatione mentes noſtræ ſe exerceant. Ergo libenter maneamus incluſi his cancellis, quibus nos circumſcribere Deus voluit, & quaſi mentes noſtras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

In eundem finem non vno momento, ſed ſex diebus abſolutum eſt Dei opus.

2 Eiuſdem rationis eſt quod narrat Moſes, non momento, ſed ſex diebus abſolutū fuiſſe Dei opus. Nam & hac circunſtantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in

ſex

ſex dies opus ſuum digeſſit, ne moleſtum nobis eſſet in eius cõſideratione occupari toto vitæ curſu. Quanuis enim oculi noſtri, in quancunque partem ſe vertant, coguntur in operum Dei intuitu verſari: videmus tamen quàm fluxa ſit attentio, & quàm citò præteruolent ſi quæ nos tangant piæ cogitationes. Hìc etiã obſtrepit humana ratio, quaſi à Dei potentia alieni fuerint tales progreſſus, donec ſubacta ad fidei obſequium quietem illã colere diſcit, ad quam nos inuitat ſeptimi diei ſanctificatio. In ipſo autem ordine rerũ diligenter conſiderandus eſt paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletaſſet. Nam ſi eũ in terra adhuc ſterili & vacua locaſſet, ſi vitam dediſſet ante lucem, viſus fuiſſet eius vtilitati parum conſulere. Nunc vbi Solis & aſtrorum motus diſpoſuit ad vſus humanos, terrã, aquas, aẽrem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis ſufficeret: curam prouidi & ſeduli patrisfamiliâs ſuſcipiens, mirificam erga nos ſuam bonitatem oſtẽdit. Quæ breuiter tantùm delibo ſi quiſque attentius apud ſe expẽdat, conſtabit Moſen certum vnius Dei creatoris teſtẽ ac præconẽ fuiſſe. Omitto quæ iam expoſui, non de nuda tantum Dei eſſentia illic fieri ſermonem, ſed æternam quoque eius ſapientiam & Spiritum nobis proponi. ne alium Deum ſomniemus quàm qui in illa expreſſa imagine vult agnoſci.

Deinde & ordo deſcribitur, nẽpe non ante creatum fuiſſe Adamum, quam ei Deus abundè & paterna cura, mirificáque bonitate prouidiſſet.

3 Sed antequam de hominis natura plenius diſſerere incipiam, aliquid de Angelis inſerere oportet: quia etſi Moſes vulgi ruditati ſe accommodans, non alia Dei opera commemorat in hiſtoria creationis niſi quæ oculis noſtris occurrunt: vbi tamen poſtea Angelos Dei miniſtros inducit, colligere facilè licet eorum eſſe conditorem, cui ſuam operam & officia impendunt. Quamuis ergo Moſes populariter loquens, non ſtatim à primis rudimentis Angelos recenſuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus diſertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi paſſim docet Scriptura. quia ſi Deum ex operibus ſuis agnoſcere cupimus, minimè omittendum eſt tam præclarũ & nobile ſpecimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde neceſſaria eſt hæc pars doctrinæ. Multorum mẽtes ita perſtrinxit Angelicæ naturæ præſtantia, vt putarent illis iniuriam fieri ſi vnius Dei imperio ſubiecti quaſi in ordinem cogerẽtur. hinc illis affictа diuinitas. Emerſit etiam Manichæus cum ſua ſecta, qui ſibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium ſi mẽtes noſtras teneret implicitas, non conſtaret Deo ſua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei propriũ ſit quàm æternitas, & αὐτουσία, id eſt, à ſeipſo exiſtentia, vt ita loquar.

Locus de Angelis, expoſitus.

1. Vt ex iis quoque diſcamus agnoſcere Deum.

2. Vt muniti ſimus aduerſus errores Angelolatrarum & Manichæorum.

Manichæiſmi, duo principia conſtituentis refutatio.

qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotẽtia Dei, ſi diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnãte, quicquid voluerit exequatur? Quòd autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas eſſe aſcribi bono Deo vllius rei malę creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ nõ admittit aliquam eſſe in mundi vniuerſitate malam naturam: quãdoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde naſcuntur peccata, ex natura ſunt, ſed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & ſapientiæ & iuſtitiæ ſuæ ſpecimen ediderit Deus. His ergo peruerſis cõmentis vt obuiã eatur, altius animos attollere neceſſe eſt quàm oculi noſtri penetrent. Quo conſilio veriſimile eſt, vbi in ſymbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuiſibiles fuiſſe expreſſas. Modum tamen, quem præſcribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit ſpeculando, lectores à fidei ſimplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter ſemper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum eſt momenti ad ædificationẽ, vel ſubticeat prorſus, vel leuiter tantũ & curſim attingat, noſtri quoq; officij eſt, libenter ignorare quę nõ cõducunt.

Pietatis regula.

1. Angeli ſunt creati à Deo: quo autem tempore vel ordine, inquirere non expedit, vt facit P. Lombardus li. 2. diſt. 2. & ſeq. vſque ad 12.
Gen. 2. 1.

4 Angelos ſanè, quum Dei ſint miniſtri ad iuſſa eius exequenda ordinati, eſſe quoque illius creaturas, extra controuerſiam eſſe debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ eſt? Terram eſſe perfectam, & cælos perfectos, cũ omni exercitu eorum, narrat Moſes: quid attinet anxiè percontari quoto die præter aſtra & planetas alij quoque magis reconditi cæleſtes exercitus eſſe cœperint? Ne longior ſim, meminerimus hìc, vt in tota religionis doctrina, tenendam eſſe vnam modeſtiæ & ſobrietatis regulam, ne de rebus obſcuris aliud vel loquamur, vel ſentiamus, vel ſcire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis cõtinenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curioſitati aut rerum inutilium ſtudio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæſtionibus, ſed in ſolida pietate, timore nominis ſui, vera fiducia, ſanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea ſcientia acquieſcamus. Quamobrem, ſi ritè ſapere volumus, relinquenda ſunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otioſis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine abſque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati eſſe quã quæ in vſu quotidiano ſunt poſita. Verùm, niſi Chriſti diſcipulos eſſe nos piget, eam quam ipſe methodum præſcripſit, ſequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magiſterio contenti, à ſuperuacuis ſpeculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abſtineamus,

Regula Chriſtiana.

ſed

ſed etiam abhorreamus Dionyſium illum, quicunque fuerit, nemo negauerit multa ſubtiliter & argutè in cæleſti Hierarchia diſputaſſe: verùm ſiquis propius excutiat, deprehẽdet maxima ex parte meram eſſe garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, ſed vera, certa, vtilia docendo, conſciẽtias cõfirmare propoſitum eſt. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapſum referre non quæ didicit, ſed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, ſed teſtatus quoque eſt nefas eſſe homini loqui quę viderat arcana. Illa ergo nugatoria ſapientia valere iuſſa, ex ſimplici Scripturæ doctrina conſideremus quod de Angelis ſuis ſcire nos Dominus voluit. *Pſeudo-Dionyſii garrulitas.* 2.Cor.12.1.

5 Angelos eſſe cæleſtes Spiritus quorum miniſterio & obſequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, paſſim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributũ eſt quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad ſe hominibus manifeſtandum. Aliæ etiam quibus inſigniuntur appellationes, ex ſimili ratione ſumptæ ſunt. Exercitus vocãtur, quia vt ſatellites principem ſuum circumdant, eius maieſtatẽ exornãt & conſpicuam reddunt, & inſtar militum ad ſignum ducis ſui ſemper intenti ſunt, & ita parati ſunt ac expediti ad capeſſenda illius iuſſa, vt ſimul ac annuerit, operi ſe accingant, vel potius ſint in opere. Talẽ imaginẽ throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cùm alii Prophetæ deſcribunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas aſtitiſſe dicit, quum Deus tribunal conſcendiſſet. Quoniam vim ac fortitudinem manus ſuæ Dominus per ipſos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium ſuum in mundo per eos exercet ac adminiſtrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Poteſtates, nunc Dominationes. Poſtremò, quia in illis quodammodo reſidet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellãtur. Quanquam de hoc poſtremo nihil velim aſſerere: quia diuerſa interpretatio vel æquè, vel magis etjam congruit. Verùm hoc nomine omiſſo, prioribus illis ſæpe vtitur Spiritus ſanctus ad commendandam Angelici miniſterij dignitatem. Neque enim æquũ eſt, ſine honore præteriti ea inſtrumenta quibus numinis ſui præſentiam ſpecialiter Deus exhibet. Quinetiã ob id num ſemel Dii nuncupantur, quòd in ſuo miniſterio, velut in ſpeculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræſentant. Tametſi enim mihi non diſplicet quod veteres ſcriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Moſi & aliis apparuiſſe commemorat, Chriſtum fuiſſe Angelum illum interpretantur: ſæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam ſi principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui

5. Angelorum natura, munera nomina varia. Vide Caluin. in Ezech. cap. 1.4. & 10.14. Dan.7.10. Col.1.10. Eph.1.11. Gen.18.1. & 32.2. & 28. Ioſ.5.15. Iudic.6.14. & 15.22. Pſal.82.6.

ſummus eſt Rex & Iudex,vices gerunt in ſua functione : longè maior cauſa eſt cur deferatur Angelis,in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

3.Sunt diſpenſatores & adminiſtri beneficentiæ diuinæ erga nos,

6 Quod autem ad conſolationem noſtram fideíque confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimum inſiſtit Scriptura:nempe Angelos diuinę erga nos beneficentiæ diſpenſatores eſſe &adminiſtros.Ideóq; commemorat,pro ſalute noſtra ipſos excubare,ſuſcipere defenſionem noſtri , vias noſtras dirigere,ſolicitudinem gerere ne quid aduerſi nobis accidat. Vniuerſales ſunt ſententiæ quæ in primis ad Chriſtum, Eccleſiæ caput,deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis ſuis mãdauit de te,vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te,ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item,Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum,& eruit eos.Quibus oſtendit Deus, ſeſe eorum quos cuſtodiendos ſuſcepit,tutelam Angelis ſuis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini conſolatur Agar fugitiuam, & dominæ ſuæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham ſeruo ſuo Angelum fore ducem itineris ipſius.Iacob in benedictione Ephraim & Manaſſe precatur vt Angelus Domini , per quem liberatus fuerat ab omni malo,proſperari eos faciat.Sic Angelus protegendis Iſraelitici populis caſtris præfectus fuit:& quoties voluit Iſraelem Deus redimere è manu hoſtium , Angelorũ miniſterio vindices excitauit.Sic deniq; (ne plura commemorare neceſſe ſit)Angeli Chriſto miniſtrarunt, & ei adfuerũt in omnibus anguſtiis:eius reſurrectionem mulieribus,&diſcipulis glorioſum aduentum nuntiarunt. Itaque quò iſtud protectionis noſtræ munus impleant , contra Diabolum omnéſq; hoſtes noſtros depugnant , & vindictam Dei aduerſus eos qui nobis infeſti ſunt exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei,vt Ieruſalem obſidione liberaret,centum octoginta quinque millia in caſtris regis Aſſyrij vna nocte confeciſſe.

Pſal.91.11. Pſal.34.8. Gen. 16.9. Ib. 24.7.Ibid.48.16. Exod.14.19. & 23.20. Iudic.21.20. & 7.11.& 13.10. Matt.4.11. Luc.22.43. Matt.28.5.7. Luc.24.5. Act.1.10. 2.Reg.19.35. Ieſa. 37.36.

4.Regnorum & provinciarum, quaſi præſides: præcipuè autem, electorum Dei cuſtodes.

Nec certum eſt vnicuique noſtrûm conſtitutũ eſſe Angelum quendam defenſorem. Illud ſufficiat,omnes Angelos pro Eccleſiæ ſalute excubias agere.

7 Cæterùm an ſingulis fidelibus ſinguli Angeli ſint attributi ad eorum defenſionem,pro certo aſſerere non auſim. Certè quum Daniel Angelum Perſarum & Græcorum Angelum inducit,ſignificat certos Angelos regnis ac prouinciis quaſi præſides deſtinari. Chriſtus etiam quum dicit Angelos puerorum ſemper videre faciem Patris,certos eſſę Angelos, quibus commendata ſit eorum ſalus,innuit.Sed ex eo neſcio an colligi debeat,vnicuique præeſſe ſuum Angelum.Hoc quidem pro certo habendum , non tantùm vni Angelo vnumquenque noſtrûm eſſe curæ:ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra. Nam de omnib.Angelis ſimul dicitur,quòd plus gaudeant ſuper vno peccatore ad reſipiſcentiam conuerſo , quàm ſuper nona-

Dan. 10.13. 20. & 12.1. Matt.18.10. Luc.15.7.

nonaginta nouem iuſtis qui in iuſtitia perſtiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in ſinum Abrahæ detulerint. Nec verò fruſtra miniſtro ſuo monſtrat Eliſæus tot currus igneos qui peculiariter illi deſtinati erant. Vnus eſt locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulſaſſet fores domus in qua cõgregati erant fratres, quum ſuſpicari non poſſent eum eſſe, dicebant Angelum ipſius. Videtur hoc illis in mentem veniſſe ex communi conceptione, quod ſingulis fidelibus præſides aſſignati ſint ſui Angeli. Quanquam hîc quoque reſponderi poteſt, nihil obſtare quominus vnum quemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandaſſet, neque tamen propterea eſſet perpetuus eius cuſtos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuerſos genios, ſingulis eſſe attributos. Neque tamen operæpretium eſt anxiè inueſtigare quod ſcire noſtra nõ multum refert. Nam ſicui hoc non ſatisfaciet, omnes cæleſtis militiæ ordines pro ſalute ſua excubias agere, non video quid proficere ex eo poſſit ſi intelligat Angelum vnum peculiariter cuſtodem ſibi datum. Qui verò ad vnum Angelum reſtringunt quam de vnoquoque noſtrûm curam Deus gerit: magnam ſibi & omnibus Eccleſiæ membris iniuriam faciunt: acſi de nihilo promiſſę eſſent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animoſius certemus.

Luc. 16. 23. 2. Reg. 6. 17. Act. 12. 15.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentũ. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos ſtatuere, diſtinguere ſingulos ſuis inſignibus, locum & ſtationem cuique aſſignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertiũ, ſi addere velis ex hiſtoria Tobiæ, ex ſignificatu videri poſſunt, pro infirmitatis noſtræ captu, Angelis indita, etſi id in medio malo relinquere. Quantùm ad numerum, audimus ex ore Chriſti multas legiones: à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Eliſæi miniſter: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur caſtrametari in circuitu timentium Deum. Forma ſpiritus carere certum eſt: & tamen Scriptura pro ingenii noſtri modulo Angelos ſub Cherubim & Seraphim non fruſtra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate ſemper ad auxilium nobis ferendum præſentes fore ſimul ac res tulerit: acſi fulgur è cælo emiſſum, qua ſolet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroq; quęri poteſt, credamus ex eo eſſe genere myſteriorũ quorũ plena reuelatio in vltimũ diem differtur. Proĩde à nimia vel inquęrẽdo curioſitate, vel in loquẽdo audacia

Angelorũ multitudo & ordines non definiendi.

Dan. 12. 1. Iud. 9. 1. Theſſ. 4. 16. Dan. 10. 13. 21, Dan. 8. 16. & 9. 21 Luc. 1. 19. 16. Tob. 3. 17. & 5. 5. Mat. 26. 55. Dan. 7. 10. Pſal. 34. 8.

Angeli cur alati proponantur.

cauendum meminerimus.

5. Sunt Spiritus miniſtratorij, & ſubſtantiæ ſpirituales.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo eſt habendũ, 'Angelos ſpiritus eſſe miniſtratorios, quorum obſequio vtitur Deus ad ſuorum protectionẽ, & per quos tum ſua beneficia inter homines diſpenſat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil deſignari quàm vel motus: quos Deus hominibus aſpirat, vel ea quæ edit virtutis ſuæ ſpecimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ teſtimonia vt mirum ſit tam craſſam ignorationem in illo populo ferri potuiſſe. Vt enim omittam quos ſuperius locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus ſuſtinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & ſimilia: ſunt alij, ex quibus clariſſimè euincitur reuera eſſe ſpiritus naturæ ſubſiſtẽtis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem eſſe latam in manu Angelorum: & Chriſtus, electos fore poſt reſurrectionẽ Angelis ſimiles: diem iudicii ne Angelis quidem eſſe cognitũ: ſe tunc venturum cum ſanctis Angelis: vt maximè torqueatur, neceſſe erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheũ coram Chriſto & electis ipſius Angelis atteſtatur vt præcepta ſua cuſtodiat, non qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus denotat. Nec aliter ſubſiſtit quod in Epiſtola ad Hebræos legitur, Chriſtum excellentiorem Angelis effectũ, illis nõ eſſe ſubiectum orbem terrarum, Chriſtum non ipſorum, ſed hominum naturam aſſumpſiſſe: niſi beatos eſſe Spiritus intelligamus, in quos cadant iſtæ comparationes. Et ipſe author Epiſtolæ ſeipſum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & ſanctos Angelos ſimul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum ſemper videre faciẽ Dei, eorum præſidio nos defendi, eos lætari de ſalute noſtra, mirari multiplicẽ Dei gratiã in Eccleſia, ſubeſſe Chriſto capiti. Eodem pertinet quòd ſanctis Patribus toties apparuerũt ſub forma hominum, loquuti ſunt, excepti etiam fuerunt hoſpitio. Et Chriſtus ipſe ob primatum quem obtinet in perſona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad ſimplices præmuniendos aduerſus illas ſtultas & abſurdas cogitationes quæ ante multa ſecula à Satana excitatæ, ſubinde repullulant.

Sadducæorum, Angelicam eſſentiam abolentium, error refellitur.

Luc. 15. 10.
Pſal. 91. 11.
Matt. 4. 6.
Luc. 4. 10. & 16. 22.
Matth. 17. 10.
Act. 7. 55.
Gal. 3. 19.
Matth. 22. 30. & 24. 37. ibid. 25. 31. Luc. 9. 26.
1. Tim. 5. 21.
Heb. 1. 4. & 2. 16.
Ibid. 12. 22.
1. Petr. 1. 12.
Hebr. 1. 6.
Pſal. 97. 7.
Malac. 3. 1.
Vide Geneſin, & lib. Iudicũ.

Ethnicus error, Angelos in Dei throno collocans refellitur, 1. Scriptura S. teſtimoniis.

10 Reſtat vt ſuperſtitioni occurramus, quæ obrepere plerumque ſolet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorũ miniſtros eſſe ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vtque ſolius Dei & Chriſti ſunt, ad ipſos transferantur. Ita videmus Chriſti gloriam ſuperioribus aliquot ſeculis fuiſſe multis modis obſcuratam, quũ immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum

bum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius eſt vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuiſſe magnum certamen cum nonnullis apparet, qui ſic angelos euehebant vt Chriſtum propemodum in ordinē redigerent. Hinc tanta ſolicitudine vrget in epiſtola ad Coloſſenſes, Chriſtū nō modò Angelis omnibus eſſe anteferendū, ſed ipſis quoque bonorum omnium eſſe authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec ſibi ſufficere poſſunt, ſed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil eſt magis procliue quàm in eorum adorationem ſtupore quodam nos proſterni, & omnia deinde illis tribuere quę nonniſi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypſi fatetur ſibi accidiſſe: ſed ſimul addit fuiſſe ſibi reſponſum, Vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, Deum adora.

Cap. 1. 16. & 20.

Apoc. 19. 10. & 22. 8. 9.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus ſi expendamus cur per eos Deus potius quàm per ſe ſine ipſorum opera potentiā ſuam declarare, fidelium ſalutem curare, ſuæque beneficentiæ dona ipſis communicare ſoleat. Nō facit hoc certè neceſſitate, quaſi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipſis præteritis, opus ſuum vel ſolo nutu peragit: tantum abeſt vt ad leuandam difficultatem ſint illi ſubſidio. Hoc ergo ad ſolatium noſtræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis noſtris vel in bonam ſpem erigendis, vel in ſecuritate confirmandis valeat, deſideremus. Illud quidem vnum ſatis ſupérque eſſe deberet, quòd Dominus aſſerit ſe noſtrum eſſe protectorem. Sed dū tot periculis, tot noxis, tot hoſtium generibus nos videmus circūſideri: quæ noſtra eſt mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel deſperatione cōcidamus, niſi pro modulo noſtro gratiæ ſuæ præſentiam apprehendere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos ſibi curæ fore promittit, ſed ſe innumeros habere ſatellites quibus procurandam ſalutem noſtram mandauerit, horum præſidio ac tutela quandiu ſepti ſumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam eſſe poſitos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor. quòd poſt illam ſimplicem promiſſionem de vnius Dei protectione, adhuc circūſpectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus pro immenſa ſua clementia & facilitate, vult huic noſtro vitio ſubuenire, non eſt cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exēplum in puero Eliſæi habemus, qui quum montem obſidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore conſternabatur quaſi actum de ſe ac domino ſuo eſſet. Hic Eliſæus Deum precatus eſt vt illius aperiret oculos: ille protinus montē equis ac curribus igneis refertum conſpicit, multitudine ſcilicet Angelorum, à quibus cuſtodiendus erat cum Propheta. Hac vi-

Deinde, argumentis ex S. Scriptura deprōptis: ſimulquè oſtenditur cur Deus vtatur Angelorum miniſterio.

1. Reg. 6. 17.

ſione confirmatus ſe recepit, & hoſtes potuit intrepido animo deſpicere, quorum aſpectu fuerat propè exanimatus.

Vſus doctrinæ in Scriptura tradita, de S. Angelis.

12 Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortius ſtabiliatur. Siquidē hæc præſidia ideo nobis à Domino ſunt comparata ne hoſtium multitudine terreamur, quaſi aduerſus opem eius præualeret, ſed ad illam Eliſæi ſententiam confugiamus: plures eſſe pro nobis quàm contra nos. Quàm igitur præpoſterū eſt, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc ſunt conſtituti vt præſentiorem eius opem nobis teſtentur. Abducunt autem, ſi non rectâ ad ipſum manu ducūt, vt ſolum auxiliatorem ſpectemus, inuocemus ac prædicemus: ſi nō vt eius manus à nobis conſiderantur, quæ nullum ad opus niſi ipſo dirigente ſe moueant: ſi nō in vno Mediatore Chriſto nos retinent, vt ab eo prorſus pendeamus, in eo recumbamus, ad eū feramur, & in ipſo acquieſcamus. Quod enim in viſione Iacob deſcribitur, hærere ac penitus infixū eſſe animis noſtris debet, Angelos in terram ad homines deſcendere & ab hominibus in cælum adſcendere per ſcalam, cui inſidet Dominus exercituū. Quo indicatur ſola Chriſti interceſſione fieri vt Angelorū miniſteria ad nos perueniant, ſicut ipſe affirmat, Poſthac videbitis cælos apertos, & Angelos deſcendentes ad Filium hominis. Itaque ſeruus Abrahæ, Angeli cuſtodiæ commendatus, nō propterea ipſum inuocat vt ſibi adſit, ſed ea commēdatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt miſericordiam ſuam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentiæ bonitatiſque ſuæ miniſtros facit eos Deus vt ſuam cum illis gloriam partiatur: ita non opem ſuam ideo in ipſorum miniſterio nobis promittit vt noſtram inter ipſos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philoſophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipſis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam ſuperſtitioſi curioſique homines conati ſunt in religionem noſtram ab initio inuehere, & ad hunc vſque diem perſeuerant.

Gen.28.12. Ioan.1.51. Gen.24.7. Vide Plat. in Epinomide & Cratylo.

Locus de malis Angelis, ſeu diabolis, ad quatuor capita reuocatus.

1. Vt inſidias, molitiones, & inſultus potentiſſimorum iſtorum aduerſariorum armis idoneis propugnemus.

2.Cor.4.4. Ioh.12.31. Matt.12.29. Eph.2.2. 1.Pet.5.5. Epheſ.6.12.

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias & molitiones: tum iis armis nos inſtruamus quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis firma ſint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius ſeculi vocatur Satan, quum fortis armatus, ſpiritus cui poteſtas eſt aëris, leo rugiens dicitur: nō aliò reſpiciunt iſtæ deſcriptiones niſi vt cautiores ſimus & vigilantiores, tum ad pugnam capeſſendam paratiores. Quod etiam expreſſis verbis interdum notatur. Nam Petrus poſtquam diabolū dixit, circuire inſtar leonis rugientis quærentem quos deuoret: mox adhortationem ſubiungit, vt fide fortiter reſiſtamus. Et Paulus, vbi monuit

monuit luctam non cum carne & ſanguine nobis eſſe,ſed cum principibus aëris,poteſtatibus tenebrarum, & nequitiis ſpiritualibus,continuò arma induere iubet quę ad tantum támque periculoſum certamen ſuſtinendum paria ſint. Quare nos quoq; ad hunc finẽ omnia conferamus, vt hoſtem, & hoſtem audacia promptiſſimum,viribus robuſtiſſimum,artibus calidiſſimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertiſſimum, pugnandi ſcientia expeditiſſimum nobis aſſiduè imminere præmoniti:non ſocordia vel ignauia opprimi nos ſinamus,ſed ex aduerſo erectis excitatíſque animis pedem figamus ad reſiſtendum, & quia hæc militia non niſi morte finitur, ad perſeuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis noſtræ nobis conſcii.Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus niſi ipſo freti:quando ipſius eſt ſolius & conſilium & robur & animos & arma ſubminiſtrare.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur,non vnum aut alterum aut paucos hoſtes,ſed magnas eſſe copias denuntiat Scriptura,quæ nobiſcum bellũ gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuiſſe à ſeptem dæmoniis quibus occupabatur:& illud eſſe ordinarium teſtatur Chriſtus, quòd ſi eiecto ſemel dæmonio locum iterũ patefacias, ſeptem ſpiritus nequiores ſecum aſſumit, ac redit in poſſeſſionem vacuam.Imò legio tota dicitur hominem vnum obſediſſe.His ergo docemur, cum infinita hoſtium multitudine bellandũ nobis eſſe:ne paucitate contempta,ſimus ad prælium remiſſiores, vel intermiſſionem aliquam dari nobis interdum putantes deſidię indulgeamus. Quòd autem ſingulari numero ſæpe vnus Satã vel diabolus proponitur,in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduerſatur regno iuſtitiæ. Quemadmodũ enim Eccleſia & ſanctorum ſocietas Chriſtum habet caput:ita impiorum factio, & ipſa impietas cũ ſuo principe nobis depingitur, qui ſummum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum eſt illud.Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius.

Vt eorum ingenti numero propoſito excitemur ac vrgeamur ad pietatis exercitia.

Marc.16.9. Mat.12.42. Luc.8.30.

Cur vnus ſæpe ſingulari numero proponatur.

Mat.25.41.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet,quòd aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur.Nam ſi cordi nobis eſt Dei gloria vt par eſt,totis viribus aduerſus eum enitendum eſt qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Chriſti aſſerendũ animati ſumus vt oportet,neceſſe eſt nobis irreconciliabile cum eo bellum eſſe qui in illis ruinam conſpirat. Rurſus ſi qua ſalutis noſtræ cura nos tangit,nec pax nec induciæ cum eo nobis eſſe debent qui in eius perniciẽ aſſiduè inſidias tendit. Talis autem deſcribitur Geneſeos cap.3. vbi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, vt ſimul & Deum iuſto honore ſpoliet, & hominem ipſum in

Vt ad perpetuũ certamen cum diabolo accendamur, quum Dei & hominũ hoſtis vbique dicatur.

Matth.13.28. Io.8.44. ruinam præcipitet. Talis etiam in Euāgeliſtis, vbi inimicus vocatur, & ſpargere zizania ad corrumpēdum vitæ æternæ ſemen dicitur. In ſumma, quod de ipſo teſtatur Chriſtus, ab initio fuiſſe homicidam & mēdacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucē tenebris obſcurat: hominum mentes implicat erroribus: odia ſuſcitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in ęternum interitum ſecum demergat. Vnde conſtat, ipſum natura prauum, malignum ac malitioſum eſſe. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum ſalutem 1.Io.3.8. impetendam factum eſt, ſummam prauitatem eſſe oportet. Hoc etiam ſignificat Ioannes in epiſtola ſua, quum ſcribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipſum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

2. Diaboli malitia non eſt ex creatione, ſed ex deprauatione.

16 Atqui quum à Deo conditus ſit diabolus, hanc malitiam quam eius naturę tribuimus, non ex creatione, ſed ex deprauatione eſſe meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapſu ſibi accerſiuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talē credentes à Deo prodiiſſe, Deo ipſi adſcribamus quod eſt ab eo alieniſſimū. Hac ratione denuntiat Chriſtus Sa- Io.8.44. tanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non ſtetit in veritate. Certè quum in veritate perſtitiſſe negat, innuit aliquando in ea fuiſſe: & quum patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitiū imputet, cuius ipſe ſibi cauſa fuit. Quanquam autē hæc breuiter ſunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè ſufficiūt vt Dei maieſtas ab omni calumnia vindicetur. Et quid noſtra refert: vel plura, vel in aliū finem de diabolis ſcire? Fremunt nonnulli quòd non ordine & diſtinctè lapſum illum, eiúſque cauſam, modum, tempus, ſpeciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, ſi non ſubticeri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu ſancto dignum fuit, inanibus hiſtoriis ſine fructu curioſitatē paſcere: & videmus hoc fuiſſe Domino propoſitum, nihil in ſacris ſuis oraculis tradere quod non ad ædificationem diſceremus. Ergo ne ſuperuacuis ipſi immoremur, contenti ſimus hoc breuiter habere de diabolorū natura, fuiſſe prima creatione Angelos Dei, ſed degenerādo ſe perdidiſſe, & aliis factos eſſe inſtrumēta perditionis. Hoc quia vtile cognitu

Cauſam, modū, tempus & ſpeciem lapſus Angelorum malorum quærere curioſum eſt, & inutile.

2.Pet.2.4. Iudæ 6. 1.Tim.5.21. erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur, Angelis, inquiunt, qui peccauerunt nec ſeruarunt ſuam originem, ſed reliquerunt ſuum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

3. Diaboli potentia eiuſmodi eſt, vt quāuis voluntate & conatu

17 Quantum verò ad diſcordiam & pugnam attinet quam Satanæ cū Deo eſſe dicimus, ſic accipere oportet, vt fixū interim illud maneat, illum, niſi volente & annuente Deo, nihil facere poſſe.

poſſe. Legimus enim in hiſtoria Iob, illum ſe ſiſtere coram Deo ad excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum niſi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus eſt Achab, recipit ſe fore ſpiritum mendacij in ore omniũ Prophetarum: & à Domino amandatus, id præſtat. Hac ratione & ſpiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi ſcribitur, plagas Ægyptiis fuiſſe à Deo inflictas per Angelos malos. Secũdùm hæc particularia exempla Paulus generaliter teſtatur excæcationem incredulorum opus eſſe Dei, quum antea vocaſſet operationẽ Satanæ. Conſtat ergo ſub Dei poteſtate eſſe Satanam, & ſic ipſius nutu regi vt obſequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo reſiſtere, & illius opera cũ huius operibus diſſidere, hanc repugnantiam & hoc certamẽ à Dei permiſſione pendêre ſimul aſſerimus. De voluntate iã non loquor, nec etiam de conatu, ſed de effectu tantùm. Quando enim improbus eſt natura diabolus, minimè ad obedientiã diuinæ volũtatis propenſus eſt, ſed totus ad cõtumaciã & rebellionem fertur. Hoc igitur à ſeipſo ſuáque nequitia habet, vt cupiditate & propoſito, Deo aduerſetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earũ rerum quas maximè aduerſarias eſſe Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ ſuæ fræno vinctum conſtrictúmque tenet, ea modò exequitur quæ ſibi diuinitus conceſſa fuerint: atque ita creatori ſuo, velit nolit, obſequitur: quia cogitur miniſterium præbere quocunque ille impulerit.

(idque à ſeipſo) ſemper Domino aduerſetur, ille tamen, niſi volente & annuẽte Deo, nihil facere poſſit.

Iob. 16. 6. & 2. 1.
1. Reg. 22. 20.
1. Sam. 16. 14. & 18. 10.
Pſ. 78. 49.
2. Theſſ. 2. 9. 11.

18 Iam verò quia Deus immundos ſpiritus, prout libitum eſt, huc illuc inflectit: hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adoriantur inſidiis, incurſionibus ſolicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam ſæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, ſed nunquam vincant nec opprimant: impios autem ſubactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mãcipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiuſmodi hoſtibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare diabolo. Diabolus hoſtis veſter vt leo rugiẽs circuit, quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes fide, & ſimiles. Ab hoc genere certaminis ſe nõ fuiſſe immunem fatetur Paulus, quum ſcribit ad remedium domandæ ſuperbiæ ſibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune eſt id exercitium. Quia autem promiſſio illa de conterendo Satanæ capite, ad Chriſtum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles poſſe. Conſternuntur quidem ſæpe, ſed non exanimantur quin ſe recolligant: concidunt violentia ictuum, ſed poſtea eriguntur: vulnerantur, ſed non lethaliter. denique ſic

Deinde Deus ita huc illuc inflectit ſpiritus immundos, vt illis fideles exercẽdos tantùm, incredulos & impios gubernãdos permittat.

Eph. 4. 27.
1. Pet. 5. 8.
2. Cor. 12. 7.
Gen. 3. 15.

laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriã obtineant. quod tamen ad ſingulos actus non reſtringo. Scimus enim iuſta Dei vindicta, Satanæ permiſſum fuiſſe ad tempus Dauidem vt eius impulſu populum numeraret: nec fruſtra ſpem veniæ relinquit
2.Sam.24.1. Paulus etiã ſiqui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem
2.Tim.2.26. Paulus promiſſionem ſuperius citatam inchoari in hac vita, vbi
Rom.16.20. luctandũ eſt, oſtendit: poſt luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret ſub pedibus veſtris. In capite quidem noſtro ſemper ad plenũ extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mũdi: in nobis autem, qui membra eius ſumus, ex parte nũc apparet: perficietur autem, quum carne noſtra exuti, ſecundùm quam infirmitati obnoxij adhuc ſumus, Spiritus ſancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi ſuſcitatur erigitúrque regnum Chriſti, Satan cum ſua poteſtate
Luc.10.18. concidit. quemadmodum ait Dominus ipſe, Videbam Satanam
Luc.11.21. quaſi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim reſponſo confirmat quod de prædicationis ſuæ potentia retulerant Apoſtoli. Item, Quum princeps occupat atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet: quum autem ſuperuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Chriſtus moriendo, vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Eccleſiæ noceant, alioqui centies eam peſſundaret ſingulis momentis. Nam (quæ noſtra eſt imbecillitas, & quæ illius ſunt furioſæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & aſſiduos eius impetus ſtaremus, niſi freti ducis noſtri victoria? Nõ ergo in animas fidelium permittit Deus regnũ Satanæ, ſed impios duntaxat & incredulos illi gubernãdos tradit, quos in ſuo grege cenſeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum ſine
Io.12.31. cõtrouerſia occupare donec à Chriſto exturbetur. Itẽ, excæca-
2.Cor.4.4. re omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus ſuũ
Eph.2.2. in filiis cõtumacibus. & meritò: sũt enim impij omnes vaſa iræ.
Rom.9.22. Ideo cui potius quàm diuinæ vltionis miniſtro ſubiicerentur?
Ioan.8.44. Denique ex patre diabolo eſſe dicuntur: quia vt in eo filij Dei
1.Ioan.3.8. agnoſcuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quã degenerarũt, eius filij propriè cenſentur.

4. De natura malorum angelorum: ſpiritualis videlicet ſunt ſubſtantiæ, vel Spiritus ſenſu & intelligentia præditi.

19 Quemadmodum autem ſuperius refutauimus nugatoriam illam de ſanctis Angelis philoſophiam, quæ docet nihil eſſe quã inſpirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: ſic & hoc loco refellendi ſunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe nugãtur, quæ nobis ingeruntur à carne noſtra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & ſatis aperta Scripturæ teſtimonia. Primùm quum immundi ſpiritus vocan-
Ioan.7.44. tur & Angeli apoſtatæ, qui ab origine ſua degenerarũt, ipſa no-
Ioan.3.19. mina ſatis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium,

ſed magis reuera quod dicuntur, mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiis tã à Chriſto quàm à Ioanne conferuntur, nónne inepta eſſet comparatio ſi nomen diaboli nihil quàm malas inſpirationes deſignaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui reſpondet id quod legitur in hiſtoria Iob, comparuiſſe Satanam cum ſanctis angelis corã Deo. Clariſſimi autem omnium ſunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam ſentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè ſenſuri ſunt in reſurrectione. Fili Dauid, cur veniſti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: ſed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem ſeruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, deſtinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis eſſe præparatum, iam torqueri ipſos & cruciari à Chriſti gloria, ſi nulli eſſent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res diſputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habẽt, apud iſtos verò inanes ſpeculatores, quibus nihil placet niſi nouum, Scripturæ teſtimoniis parum proficitur: videor mihi feciſſe quod volui, vt ſcilicet inſtructæ ſint piæ mentes aduerſus eiuſmodi deliria, quibus inquieti homines ſe & alios ſimpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum ſe habere hoſtem, fiant ad reſiſtendum ſegniores & incautiores.

1. Ioan. 3. 8.
Iudæ 9.
Iob. 1. 6. & 1.
Matth. 8. 29.
Ib 25. 41.
2. Pet. 2. 4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifeſtis & obuiis Dei operibus. Eſt enim hoc (vt alibi diximus) etſi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauerſum oculos circunferamus, omnia quæ occurrũt, meminiſſe Dei eſſe opera: & ſimul quem in finem à Deo condita ſint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehẽdamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriam creationis mũdi operæpretium eſt in primis tenere, qualiter à Moſe breuiter expoſita, & à ſanctis deinde viris, Baſilio præſertim & Ambroſio copioſius illuſtrata eſt. Ex ea diſcemus, Deum Verbi ac Spiritus ſui potentiâ ex nihilo creaſſe cælum & terrã: hinc omne genus animalia rêſque inanimatas produxiſſe, mirabili ſerie diſtinxiſſe innumeram rerum varietatẽ, ſuam vnicuique generi naturam indidiſſe, aſſignaſſe officia, loca attribuiſſe & ſtationes: &, quum omnia ſint corruptioni obnoxia, prouidiſſe tamen vt ſingulæ ſpecies ad diem extremum ſaluæ conſeruentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum ſubinde vigorem illis quaſi inſtillare: aliis vim propagan-

Poſtrema pars capitis, creationis hiſtoriam paucis complectens, cuius notitia nos docet quid de Deo ſcire noſtra refert.

di contuliſſe,ne ſuo interitu prorſus intereant.Itaque cęlum & terram quàm fieri potuit abſolutiſſima rerum omnium copia, varietate,pulchritudine,non ſecus atque amplam ac ſplendidã domum , exquiſitiſſima ſimul & copioſiſſima ſupellectile inſtructam ac refertam, mirabiliter exornaſſe. Demum hominẽ formando,eúmque tam ſpecioſo decore,tótque ac tantis dotibus inſigniendo, præclariſſimum in eo ſuorum operum ſpecimen edidiſſe. Verùm quoniam mũdi creationem enarrare mihi non eſt propoſitum , ſatis ſit hæc paucula iterum in tranſitu attigiſſe.Melius enim eſt,vt iam monui,lectores ex Moſe & aliis qui mũdi hiſtoriam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt,pleniorem huius loci intelligentiam petere.

1. Ea nempe ad hoc imprimis valet, vt quas in ſuis creaturis cõſpicuas virtutes exhibet Deus omnipotens, non ingrata vel incogitantia vel obliuione tranſeamus.

21 Quorſum verò tẽdere, & quem in ſcopum referri debeat operum Dei cõſideratio,pluribus diſceptare nihil attinet: quũ & alibi magna ex parte expedita hæc quæſtio , & quantũ præſentis inſtituti intereſt,paucis verbis abſolui queat. Sanè ſi pro dignitate explicare libeat quàm inæſtimabilis Dei ſapiẽtia, potentia,iuſtitia,bonitas in mundi compoſitione reluceat,nullus orationis ſplẽdor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit.Nec dubium quin velit nos Dominus in hac ſancta meditatione continenter occupari : vt dum illas immenſas ſapientiæ, iuſtitiæ,bonitatis,potentiæ ſuæ diuitias in omnibus creaturis, velut in ſpeculis contemplamur,nõ tantùm eas fugiente oculo percurramus,& euanido(vt ſic loquar) intuitu.ſed in ea cogitatione diu immoremur:eã ſeriò ac fideliter animis reuoluam⁹, memoriáque identidem repetamus.Verùm quia nunc in didactico verſamur genere , ab iis ſuperſedere nos cõuenit quæ lõgas declamationes requirunt.Ergo vt cõpendio ſtudeam,tunc ſciant lectores ſe vera fide apprehendiſſe quid ſit Deum cæli & terræ eſſe creatorem, ſi illam primum vniuerſalem regulã ſequantur,vt quas in ſuis creaturis Deus exhibet conſpicuas virtutes,non ingrata vel incogitãtia vel obliuione tranſeãt: deinde ſic ad ſe applicare diſcant quò penitus afficiãtur in ſuis cordibus.Prioris exemplum eſt, dum reputamus quanti fuerit artificis,hãc ſtellarũ multitudinẽ quæ in cælo eſt, tã diſpoſita ſerie ordinare & aptare vt nihil excogitari poſſit aſpectu ſpecioſius:alias ita inſerere & affigere ſuis ſtationibus vt moueri nequeant:aliis liberiorem curſum concedere , ſed ita vt errando non vltra ſpacium vagentur:omnium motum ita temperare,vt dies & noctes,menſes,annos & anni tempora metiatur:& hãc quoque,quam quotidie cernimus,inæqualitatem dierũ ad tale temperamentum redigere vt nihil cõfuſionis habeat. Sic quoque dum potentiam obſeruamus,in ſuſtinenda tanta mole, in tam celeri cæleſtis machinæ volutatione gubernanda,& ſimilibus. Hæc enim paucula exẽpla ſatis declarant quid ſit Dei vir-

Exemplum prioris huius notitiæ.

tutes

tutes in mundi creatione recognoſcere. Alioqui ſi totam rem, vt dixi, oratione perſequi libeat, nullus erit modus. quando tot ſunt diuinæ potentiæ miracula, tot inſignia bonitatis, tot ſapientiæ documenta, quot ſunt in mundo rerum ſpecies, imò quot ſunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Reſtat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac ſalutem noſtram Deum omnia deſtinaſſe, ſimul in nobis ipſis, & tantis quæ in nos contulit bonis, ſentimus ipſius potentiam & gratiam: inde nos ad ipſius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia ſe hominis cauſa condere, ipſo creandi ordine demonſtrauit ipſe Dominus vt paulo ante admonui. Non enim abs re eſt quòd mundi fabricam in ſex dies diſtribuit: quum nihilo difficilius eſſet, vno momento totum opus ſimul omnibus numeris complere, quàm eiuſmodi progreſſione ſenſim ad complementum peruenire. Verùm in eo ſuam erga nos prouidentiam paternámque ſolicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac ſalutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ ſimus, quem videmus de nobis, priuſquam naſceremur, fuiſſe ſolicitum? Quàm impium eſſet diffidentia trepidare, ne aliquando nos in neceſſitate deſtituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum ſumma bonorum omnium affluentia fuiſſe expoſitam? Adhæc audimus ex Moſe, nobis eius liberalitate ſubiectum quicquid omnino rerum eſt in toto orbe. Certum eſt, non ideo feciſſe quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum eſt quoad ſalutis noſtræ referet. Denique vt ſemel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, ſimul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, diſpenſationem in manu ac poteſtate ipſius eſſe, nos verò eſſe ipſius filios, quos alendos & educandos in ſuam fidem cuſtodiámque receperit: vt bonorum omnium ſummam ab eo vno expectemus, ac certò ſperemus illum nunquam paſſurum nos rebus ad ſalutem neceſſariis indigere, ne aliunde ſpes noſtra pendeat: vt quicquid deſideramus, ad eum vota noſtra reſpiciant: cuiuſcunque rei fructum percipimus, eius eſſe beneficium agnoſcamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ ſuauitate illecti, ipſum toto pectore amare & colere ſtudeamus.

2. Deinde & ad illud (quod fidem propius reſpicit) vt eas noſtra cauſa creatas eſſe agnoſcamus, quo magis ad Dei fiduciam, inuocationem, laudem & amorem excitemur.

Gen. 1. 28. & 9, 2.

CAPVT XV.

Qualis homo ſit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.

Partes huius capitis.

1 In hac diſputatione de hominis ſtatu ante lapſum, regulis neceſſariis adhibitis, primùm de corporis creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, ſect.1.

2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, ſect.2.

3 De imagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmiſſimo) tractatus, refutatis quorundam deliriis, ſect.3.

4 Diſcuſſis nebulis errorum quæ luci veritatis tenebras offundunt, additur de facultatibus animæ humanæ ante lapſum Theologica & Philoſophica conſideratio, ſect.4.5.6.7.& 8.

Duplex hominis cognitio ante & poſt lapſum. De priore, hoc capite agitur.

1 IAM de hominis creatione dicendum; non modò quia inter omnia Dei opera nobiliſſimum ac maximè ſpectabile eſt iuſtitiæ eius, & ſapiētiæ, & bonitatis ſpecimen: ſed quia, vt initiò diximus, non poteſt liquidò & ſolidè cognoſci Deus à nobis niſi accedat mutua noſtri cognitio. Etſi autem ea duplex eſt: nempe vt ſciamus quales nos prima origine ſimus conditi, & qualis noſtra conditio eſſe cœperit poſt Adæ lapſum (nec verò multum prodeſſet creationem noſtram tenere, niſi in hac triſti ruina agnoſceremus qualis ſit naturæ noſtræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ deſcriptione contenti erimus. Et ſanè antequā ad miſeram iſtā hominis conditionē, cui nunc addictus eſt, deſcendamus, operępretiū eſt tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum eſt enim ne præciſè tantùm naturalia hominis mala demonſtrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quādoquidē in hoc prætextu ſe habere ſatis defenſionis putat impietas ſi obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum eſſe: nec dubitat, ſi redarguitur, cum Deo ipſo litigare, culpámque in eum tranſcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religioſiùs loqui de numine videri volunt, libenter tamen excuſationem prauitatis ſuę captant à natura, non cogitantes ſe Deum quoque (licet obſcuriùs) ſugillare: cuius in contumeliam recideret ſiquid vitij ineſſe naturæ probaretur. Quū ergo videamus carnem inhiare ſubterfugiis omnibus, quibus vtcunque deriuari aliò à ſe malorum ſuorum culpā exiſtimat, huic

Regulæ ſeu cautiones in hac diſputatione imprimis obſeruandæ.

huic malitiæ diligenter obuiandum eſt. Itaque ſic tractanda eſt humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuerſatio, & iuſtitia Dei ab omni inſimulatione vindicetur. Poſtea ſuo loco videbimus quàm longè abſint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum eſt, quum ex terra & luto ſumptus fuit, iniectum fuiſſe ſuperbiæ frænum: quia nihil magis abſurdum eſt quàm ſua excellentia gloriari qui non ſolùm habitant tugurium luteum, ſed qui ſunt ipſi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas teſtaceum non modò animare dignatus eſt, ſed etiã domicilium eſſe voluit immortalis ſpiritus, iure in tanta fictoris ſui liberalitate gloriari potuit Adam.

Lib. 2. c. 1. & 2. & 3.

Gen. 2. 7. & 3. 19. 23.

Quid nos doceat corpus è luto formatum, & animatum.

2 Porrò hominem conſtare anima & corpore, extra controuerſiam eſſe debet. atque animæ nomine eſſentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars eſt. Interdum ſpiritus vocatur. etſi enim dum ſimul iunguntur hæc nomina, ſignificatione inter ſe differunt: vbi tamen ſeorſum ponitur ſpiritus, tantundem valet atque anima. ſicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc ſpiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Chriſtus ſpiritum ſuum Patri commendans, Stephanus etiam Chriſto, non aliud intelligunt, quàm vbi ſoluta eſt à carnis ergaſtulo anima, Deum eſſe perpetuum eius cuſtodem. Qui verò animam imaginantur ideo ſpiritum dici quia flatus ſit, aut vis diuinitus infuſa corporibus, quæ tamen eſſentia careat, eos nimis craſsè deſipere & res ipſa, & tota Scriptura oſtendit. Verum quidem eſt, dum terræ plus iuſto affixi ſunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati ſunt, tenebris eſſe obcæcatos, vt ſe à morte fore ſuperſtites non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux eſt, quin immortalitatis ſuæ ſenſu tangantur. Certè conſcientia, quæ inter bonum & malum diſcernens, Dei iudicio reſpondet, indubium eſt immortalis ſpiritus ſignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus ſine eſſentia, & terrorem ſibi ex reatu incuteret? Neque enim ſpiritualis pœnæ metu afficitur corpus, ſed in ſolam animam cadit, vnde ſequitur, eſſentiâ præditam eſſe. Iam ipſa Dei cognitio ſatis coarguit, animas quæ mundum tranſcendunt, eſſe immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid inſculptum ei clamitent, totidem ſunt immortalis eſſentiæ teſtimonia. Nam qui brutis animalibus ineſt ſenſus, extra corpus non egreditur: vel ſaltem non longius ſe extendit quàm ad res ſibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæque arcana perluſtrans, & vbi ſecula omnia intellectu & memoria complexa eſt, ſingula digerens ſua ſerie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonſtrat

Animæ humanæ immortalitas probatur.

Eccle. 12. 7.

Luc. 23. 46.

Act. 7. 59.

1. Teſtimonio conſcientiæ.

2. Dei cognitione.

3. Præclaris dotibus quibus pollet.

latere in homine aliquid à corpore ſeparatum. Deum inuiſibilem & Angelos intelligētia concipimus, quod minimè in corpus competit. Recta, iuſta, & honeſta, quæ ſenſus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ ſedem ſpiritum eſſe oportet. Imò ſomnus ipſe, qui hominem obſtupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obſcurus eſt immortalitatis teſtis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ ſunt cogitationes ſuggerit, ſed etiam in futurū tempus præſagia. Breuiter hæc attingo quæ prophani quoque ſcriptores ſplendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: ſed apud pios lectores ſatis valebit ſimplex admonitio. Iā niſi anima eſſentiale quiddam eſſet à corpore ſeparatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile eſt, vt tandem vltimo die reportemus mercedem, prout ſe quiſque geſſerit in corpore. Nam hi certè loci, & ſimiles qui paſſim occurrunt, non ſolum manifeſtè diſtinguunt animam à corpore, ſed hominis nomen ad eā transferendo, præcipuam eſſe partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus vt ſe mundent ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, duas partes in quibus reſidēt ſordes peccati conſtituit. Petrus quoque Chriſtum vocans animarum paſtorem & epiſcopum, perperam loquutus eſſet niſi eſſent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque ſtaret quod dicit de æterna animarum ſalute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduerſus animam: quod item author Epiſtolæ ad Hebræos paſtores dicit excubias agere, vt rationem reddant pro animabus noſtris: niſi propriam eſſentiam animæ haberēt. Eodem ſpectat quod Paulus teſtem inuocat Deum in animam ſuam: quia rea coram Deo non fieret niſi pœnæ eſſet obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Chriſti verbis, dum timere eum iubet qui poſtquam occiderit corpus, animam poteſt mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epiſtolæ ad Hebræos patres carnis noſtræ à Deo diſtinguit, qui vnus eſt pater ſpirituum, nō potuit clarius animarum eſſentiam aſſerere. Adhæc, niſi animæ corporum ergaſtulis ſolutæ manerent ſuperſtites, abſurdè induceret Chriſtus Lazari animam gaudio fruentem in ſinu Abrahæ: & rurſum diuitis animam horrendis tormentis addictā. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præſentia extra carnem frui. Ne longior ſim in re parum obſcura, hoc tantùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quod ſpiritus & Angelos eſſe non crederent.

4. Conceptionibus mirandis quæ per ſomnum fiunt.

5. Innumeris argumentis è Scriptura S. depromptis.

Iob. 4. 19. 2. Cor. 5. 4. 2. Pet. 1. 13. 14. 2. Cor. 5. 10. 1. Cor. 7. 1. 1. Pet. 2. 25. 1. Pet. 1. 9. Ibid. 2. 11. Vid. Caluin. in Pſychopann. & in inſtr. adu. liber. ca. 11. 12. Heb. 13. 17. 2. Cor. 1. 23. Mat. 10. 28. Luc. 12. 5. Heb. 12. 9. Luc. 16. 22. 2. Cor. 5. 6. 8. Act. 23. 8.

De imagine Dei, pro immortalitatis animæ firmiſſ. argumento.
Gen. 1. 27.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quanuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis ſedem

dem in anima eſſe dubium nõ eſt. Non inficior quidem, externam ſpeciem, quatenus nos diſtinguit à brutis animalibus ac ſeparat, ſimul Deo propius adiungere: nec vehementius contendam. ſiquis cenſeri velit ſub imagine Dei, quòd quum prona ſpectent animalia cætera terrã, os homini ſublime datum eſt, cęlúmque videre iuſſus, & erectos ad ſydera tollere vultus. modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conſpicitur vel emicat, ſpiritualem eſſe. Oſiander enim (quẽ ſcripta eius teſtantur in futilibus commentis perversè fuiſſe ingenioſum) imaginem Dei promiſcuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miſcet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum in homine locare ſuam imaginem, quia vtcunque ſtetiſſet Adam integer, Chriſtus tamen futurus fuerit homo. Ita ſecundum eum corpus quod deſtinatum erat Chriſto, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quę tũc formata fuit. Sed vbi reperiet Chriſtum Spiritus eſſe imaginẽ? Fateor certè in Mediatoris perſona lucere totius diuinitatis gloriam: ſed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritum diſtinctio, ſi hic illum nominet ſuam imaginem. Adhæc ſcire ex eo velim quomodo Chriſtus in carne quam induit Spiritum ſanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius ſimilitudinẽ. Et quũ Filii quoq; perſonæ ſermo ille, Faciamus hominem, &c. cõmunis ſit, eum ſui ipſius imaginẽ ſequitur eſſe: quod ab omni ratione abhorret. Adde quod nõ niſi ad ad Chriſti hominis typum vel exẽplar formatus fuit homo, ſi recipitur Oſiandri figmentum. atque ita idea ex qua ſumptus eſt Adam, fuit Chriſtus, quatenus veſtiendus carne erat: quum Scriptura longè alio ſenſu doceat eum in imagine Dei creatum eſſe. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuiſſe in imagine Dei, quia Chriſto, qui vnica Dei imago eſt, fuerit conformis, ſed in ea quoque nihil eſt ſolidum. Diſputatio etiam non parua eſt de imagine, & ſimilitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla eſt, inter duas iſtas voces quærunt: niſi quòd ſimilitudo vice expoſitionis addita eſt. Primò ſcimus Hebræis tritas eſſe repetitiones quibus rem vnam bis explicant, deinde in re ipſa nulla eſt ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo ſimilis eſt. Vnde ridiculos eſſe apparet qui ſubtilius philoſophãtur in nominibus illis, ſiue Zelem, hoc eſt imaginem, ſtatuãt in ſubſtantia animæ, & Demuth, hoc eſt ſimilitudinem, in qualitatibus, ſiue aliud diuerſum afferant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine ſua, quod erat obſcurius, exegeticè repetit hac particula, Ad ſimilitudinem. quaſi diceret ſe hominem facturum, in quo ſeipſum velut in imagine repręſentaret,

Ouid. Met. li. 1.

Qualis ſit hæc imago.

Oſiandri deliria de imagine Dei refelluntur.

Gen. 1. 26.

De Oſiandri nugamentis vide lib. 2. c. 12. ſect. 5. &c.

Imago & ſimilitudo an differant.

propter inſculptas ſimilitudinis notas. Itaq; Moſes paulo pòſt idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omiſſa ſimilitudinis mentione. Friuolum autem eſt quod obiicit Oſiander, non dici partem hominis, vel animam cum ſuis dotibus, imaginem Dei: ſed totum Adam, cui nomen à terra, vnde ſumptus eſt, impoſitum fuit. friuolum inquã ſani omnes lectores hoc iudicabũt. Nã dũ mortalis vocatur totus homo, nõ ideo morti ſubiicitur anima: nec rurſum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quamuis ergo anima non ſit homo, abſurdũ tamen non eſt, cum animæ reſpectu vocari Dei imaginem: etſi principium quod nuper poſui retineo, patere Dei effigiem ad totam præſtantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligẽtia polleret, affectus haberet compoſitos ad rationem, ſenſus omnes recto ordine tẽperatos, veréq; eximiis dotibus opificis ſui excellentiam referret. Ac quanuis primaria ſedes Diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiuſq; potentiis: nulla tamẽ pars fuit etiã vſque ad corpus, in qua nõ ſcintillæ aliquæ micarent. Certum eſt in ſingulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædã gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam ſubeſſe antitheſin quæ hominem ſupra alias omnes creaturas extollat, & quaſi ſeparet à vulgo. Neque verò negandum eſt. Angelos ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, quando ſumma noſtra perfectio, teſte Chriſto, erit ſimiles illis fieri. Sed non fruſtra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moſes: præſertim quum viſibiles tantùm creaturas homini comparet.

Alia Oſiandri obiectio. — *Reſponſio.* — *In toto Adamo Dei imago elucebat.* — Mat.22.30.

4 Nondum tamẽ data eſſe videtur plena imaginis definitio, niſi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quib. ſpeculum cẽſeri debeat gloriæ Dei. Id verò nõ aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognoſci poteſt. Quin Adam, vbi excidit è gradu ſuo, hac defectione à Deo alienatus ſit minimè dubiũ eſt. Quare etſi demus nõ prorſus exinanitam ac deletam in eo fuiſſe Dei imaginem, ſic tamen corrupta fuit, vt quicquid ſupereſt, horrenda ſit deformitas. Ideóq; recuperandæ ſalutis nobis initiũ eſt in ea inſtauratione quã conſequimur per Chriſtum, qui etiam hac de cauſa vocatur ſecundus Adã: quia nos in veram & ſolidã integritatẽ reſtituit. Quãuis enim viuificantem ſpiritum quo donãtur à Chriſto fideles, opponens Paulus animæ viuẽti in qua creatus fuit Adã, vberiorẽ gratiæ menſuram in regeneratione cõmendet: non tamẽ alterũ illud caput tollit, hũc regenerationis eſſe finẽ, vt nos Chriſtus ad imaginem Dei reformet. Itaq; alibi nouum hominẽ renouari docet ſecundum imaginem eius qui creauit illum. Cui reſpon-

Imago Dei in anima, quibus facultatibus cenſeri debeat, ex inſtauratione per Chriſtum colligitur. — 1.Cor.15.45. — Col.3.10. — Ephe.4.24.

reſpondet illud, Induite nouum hominem qui ſecundùm Deũ creatus eſt. Iam videndũ eſt quid maximè ſub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionẽ ponit, altero autẽ ſynceram iuſtitiam, & ſanctitatem. vnde colligimus imaginẽ Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmq; omnium ſanitate conſpicuam fuiſſe Dei imaginẽ. Quanquã enim fateor ſynecdochicas eſſe loquendi formas, non poteſt tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuũ eſt, in ipſa etiam creatione tenuiſſe ſummũ gradum. Eodẽ pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriã Chriſti ſpeculantes, in eandẽ imaginem transformari. Videmus nũc vt Chriſtus perfectiſſima ſit Dei imago, ad quam formati ſic inſtauramur, vt vera pietate, iuſtitia, puritate, intelligentia imaginem Dei geſtemus. Quo poſito, Oſiãdrica illa de figura corporis imaginatio per ſe facilè euaneſcit. Quòd autem vir ſolus imago & gloria Dei vocatur apud Paulũ, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinẽ politicũ reſtringi ex contextu patet. At ſub imagine cuius fit mentio, cõprehendi quicquid ad ſpiritualem & æternam vitam ſpectat, iam ſatis probatum eſſe arbitror. Hoc idem, aliis verbis confirmat Ioannes, aſſerẽs, vitã quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuiſſe lucem hominum. Nam quum propoſitum ſit, ſingularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum ſegreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus eſt vitam, ſed coniunctã cúm luce intelligentiæ: ſimul oſtendit quomodo ad imaginem Dei ſit conditus. Ergo quum Dei imago ſit integra naturæ humanæ præſtantia, quæ refulſit in Adam ante defectionem, poſtea ſic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina niſi confuſum, mutilum, labéque infectũ ſuperſit: nunc aliqua ex parte conſpicitur in electis, quatenus ſpiritu regeniti ſunt: plenum verò fulgorẽ obtinebit in cælo. Vt verò ſciamus quibus partibus conſtet, de animæ facultatibus diſſerere operæpretiũ eſt. Nã illa Auguſtini ſpeculatio minimè firma eſt, animã Trinitatis eſſe ſpeculũ, quia in ea reſidẽt intellectus, volũtas, & memoria. Neq; etiam probabilis eorũ opinio, qui Dei ſimilitudinẽ in dominatu ei tradito locant: acſi Deum hac nota ſolùm referret, quia cõſtitutus ſit omniũ rerũ herus ac poſſeſſor, quũ penes ipſũ nõ extra propriè quærẽda ſit: imò interius ſit animæ bonũ.

Quid ſub hac inſtauratione comprehendatur.

2.Cor.3.18.

1.Cor.11.7.

Iohan.2.4.

Imago Dei in homine ante lapſum, quid fuerit: in quibus nunc conſpiciatur, quando & vbi perfecta apparebit,

Li. de Trin. 10. & lib. De ciui. Dei. 11. vid. Calui. in Pſychopan. & Comment. in Geneſ.

5 Cæterùm antequã longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere neceſſe eſt, quod rurſus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inſpiraſſe Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, putarunt animã traducẽ eſſe ſubſtãtiæ Dei: quaſi aliqua immenſæ diuinitatis portio in hominem fluxiſſet. Atqui hic diabolicus error quã craſſas & fœdas abſurditates ſecum trahat, breuiter oſtendere facile eſt. Nam ſi ex Dei eſſentia per traducem ſit anima hominis, ſequetur, Dei naturã

Prius quam de animæ facultatibus diſſerat, refellit Manichæorum & Serueti delirium de animæ origine.

Gen.2.7.

non ſolùm mutationi eſſe obnoxiam & paſſionibus, ſed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconſtantius, quia eius animam exagitant & variè diſtrahunt contrarii motus: ſubinde per inſcitiam hallucinatur: minimis quibuſque tentationibus victus ſuccumbit: animam ipſam ſcimus ſordium omnium lacunam ac receptaculum eſſe, quæ omnia Dei naturæ aſcribere conueniet, ſi recipimus animam eſſe ex Dei eſſentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem

Act.17.18. ex Arato Paulus nos dicit eſſe Dei progeniem: ſed qualitate, non ſubſtantia, quatenus ſcilicèt diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris eſſentiam lacerare, vt partem quiſque poſſideat, nimiæ amentiæ eſt. Animas ergo, quanuis illis inſculpta ſit imago Dei, creatas eſſe non minus quàm Angelos, certò ſtatuendum eſt. Creatio autem non transfuſio eſt, ſed eſſentiæ ex nihilo exordiũ. Nec verò ſi à Deo ſpiritus datus eſt, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendũ eſt, ex eius ſubſtantia decerptum eſſe. Atque hac quoq; in parte Oſiander, dũ ſuis illuſionibus effertur, impio errore ſe implicuit, imaginem Dei in homine non agnoſcens ſine eſſentiali iuſtitia, quaſi nos inæſtimabili Spiritus ſui virtute conformes ſibi reddere nequeat Deus quin ſubſtantialiter Chriſtus in nos ſe transfundat. Quocunque colore has præſtigias fucare conentur nonnulli, oculos ſanis lectoribus nunquam ita perſtringent quin videant reſipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis inſtauratione diſſerit Paulus, ex eius verbis elicere promptum eſt, non ſubſtantiæ influxu, ſed Spiritus gratia & virtute hominem fuiſſe Deo conformem. Dicit enim Chriſti gloriam ſpeculando, in eãdem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo conſubſtantiales non reddat.

Et Oſiandri, imaginem Dei in homine non agnoſcentis, ſine eſſentiali iuſtitia.

2.Cor.3.18.

Ad animæ facultates explicandas accedẽs, primùm doctrinam omnium ferè philoſophorum variam, incertam & obſcuram eſſe, oſtendit.

6 Animæ definitionem à Philoſophis petere ſtultum eſſet, quorum nemo ferè, excepto Platone, ſubſtantiam immortalem ſolidè aſſeruit. Eam quidem alii quoque Socratici attingunt: ſed ita vt nemo apertè doceat de quo ipſe perſuaſus non fuit. Inde autem Platoni rectior ſententia quòd imaginem Dei in anima conſiderat. Alii eius potentias ac facultates ita præſenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus eſſe ſubſtantiam incorpoream: nunc addendum eſt, quamuis propriè loco non cõprehendatur, corpori tamen inditam illic quaſi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes partes animet, & organa reddat apta & vtilia ſuis actionibus, ſed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec ſolùm quo ad officia terrenæ vitæ, ſed vt ad Deũ colendum ſimul excitet. Hoc poſtremũ tametſi in corruptione liquidò

Animæ præſtantia deſcribitur.

liquidò non cernitur, eius tamẽ reliquiæ in ipſis vitiis impreſſę manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, niſi ex pudore? Vnde autem pudor, niſi ex honeſti reſpectu? cuius principiũ & cauſa eſt, quòd ſe ad colendam iuſtitiam natos eſſe intelligunt in quo incluſum eſt religionis ſemen. Sicut autem abſque controuerſia ad cæleſtis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuiſſe inſculptam certum eſt. Et ſanè præcipuo intelligentiæ vſu careret homo ſi ſua eum lateret fœlicitas: cuius perfectio eſt cum Deo coniunctum eſſe, vnde & præcipua animæ actio eſt vt illuc aſpiret. ac proinde quo quiſque magis ad Deum accedere ſtudet, eo ſe probat ratione eſſe præditum. Qui plures volunt eſſe animas in homine, hoc eſt, ſenſitiuam & rationalẽ. etſi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil eſt firmum, repudiãdi nobis ſunt, niſi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnã repugnantiã eſſe dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quaſi nõ ipſa quoque ratio ſecum diſſideat, & eius conſilia alia cũ aliis non ſecus ac hoſtiles exercitus cõfligant. Sed quum hæc perturbatio ſit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas eſſe animas, quia facultates qua decet ſymmetria inter ſe non conſentiant. Cæterum de ipſis facultatibus ſubtilius diſſerere Philoſophis permitto. nobis ad ædificandã pietatem ſimplex definitio ſufficiet. Vera quidem eſſe, nec iucunda modò cognitu, ſed etiam vtilia eſſe fateor, dextréque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum ſtudio prohibeo qui diſcendi cupidi ſunt. Admitto igitur primo loco eſſe quinque ſenſus, quos tamẽ Platoni organa magis vocari placet, quibus in ſenſum cõmunem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia inſtillentur: ſequi phantaſiam, quæ à ſenſu communi apprehenſa diiudicet: poſtea rationem, penes quam vniuerſale eſt iudicium: poſtremò mentem, quæ defixo quietóque intuitu contempletur, quæ ratio diſcurrendo volutare ſolet. Item menti, rationi, phantaſiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiã appetitiuas reſpondere: Voluntatẽ, cuius partes ſint, quæ mẽs & ratio proponunt, appetere: Vim iraſcendi, quæ à ratione & phantaſia porrecta arripiat: Vim cõcupiſcendi, quæ à phantaſia ſenſuque obiecta apprehẽdat. Hæc vt vera ſint, aut ſaltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos ſua obſcuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda cenſeo. Sicui libet alio modo animæ potẽtias diſtribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametſi rationis expers, rationi tamen obtemperat, ſi aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ ſit per ſe ipſam rationis particeps: non valdè reclamo. Nec iſtud refellere velim, tria eſſe agendi principia, ſenſum, intellectum, appetitum. Sed nos diuiſionẽ potius eligamus infra

Vnã tantum in vno homine animã.

Breuis recenſio ſententiæ philoſophorum de animæ facultatib.

In Theæteto.

Ariſt. libr. 1. Ethi. cap. vlt. Item lib. 6. cap. 2.

Quid de ea philoſophorum ſententia ſit ſtatuendum.

Themiſt. in li. 3. de Anima. cap.49. De dupliciintellectu. De Fin. li. 5.

omnium captum poſitam, quæ certè à philoſophis peti non poteſt. Nam illi dum ſimpliciſſimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum. ſed vtrumque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum eſſe dicunt, qui ſola cognitione contentus nullum actionis motum habeat: quam rem ingenii nomine deſignari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malíue apprehenſione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iuſtéque viuendi ſcientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiſcentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem eſſe quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excuſſo rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita ſemper in homine rationem imaginantur qua ſe rectè moderari queat.

Diuiſio facultatum animæ, in intellectum & voluntatem, doctrinæ Chriſtianæ conueniētior. Vide lib. 2. cap. 2. ſect. 2. & 12.

Ita Plato in Phædro.

7 Ab hac docendi ratione paulùm diſcedere cogimur: quia philoſophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis ſtatus valdè diuerſos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, ſubeſſe duas humanæ animæ partes quæ quidem præſenti inſtituto cōueniant, intellectum & voluntatem. Sic autem officium intellectus, inter obiecta diſcernere, prout vnumquodque probandū aut improbandum viſum fuerit: voluntatis autem, eligere & ſequi quòd bonum intellectus dictauerit: aſpernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hìc nos remorentur illæ Ariſtotelis minutiæ, nullam eſſe mēti per ſe motionem, ſed electionē eſſe quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuū. ne ſuperfluis quæſtionibus intricemur, ſatis ſit nobis intellectum eſſe quaſi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum ſemper reſpicere, & iudicium in ſuis deſideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipſe idem Ariſtoteles, ſimile quiddā eſſe in appetitu fugā & perſequutionem, quale eſt in mente affirmatio aut negatio. Porròquàm certa nunc ſit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, alibi videbitur. hic duntaxat volumus, nullam reperiri poſſe in anima potentiā, quæ non ritè ad alterutrum iſtorum membrorum referatur. Atque hoc modo ſenſum ſub intellectu comprehendimus: quem alii ſic diſtinguunt, quòd ſenſum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum ſequatur. inde fieri vt appetitio ſenſus, concupiſcentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rurſum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomē, quod vſitatius eſt, vſurpo.

Lib. Ethi. 6. c. 2. Lib. 2. cap. 2. à ſect. 12 ad 26.

Intellectus & voluntatis officium ac vis in homine ante lapſum.

8 Ergo animam hominis Deus mente inſtruxit, qua bonum à malo, iuſtum ab iniuſto diſcerneret: ac quid ſequendum vel fugiendum ſit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philoſophi. Huic adiunxit

xit voluntatem, penes quam eſt electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis cõditio, vt ratio, intelligentia, prudẽtia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem ſuppeterent, ſed quibus tranſcenderent vſque ad Deũ & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúſque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi eſſet prorſus conſentanea: In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo ſi vellet, adipiſci poſſet æternam vitam. Hic enim intempeſtiuè quæſtio ingeritur de occulta prædeſtinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit néc ne, ſed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam ſtare ſi vellet, quando non niſi propria volũtate cecidit, ſed quia in vtranque partẽ flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perſeuerandum conſtantia, ideo tam facilè prolapſus eſt. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modo, ſed in mente & voluntate ſumma rectitudo, & omnes organicę partes ritè in obſequium compoſitæ, donec ſeipſum perdẽdo, bona ſua corrupit. Hinc tanta philoſophis obiecta caligo, quod in ruina ædificium, & in diſſipatione aptas iuncturas quærebãt. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal niſi ineſſet libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli diſcrimen inter virtutes & vitia niſi proprio conſilio vitam homo inſtitueret. Probè quidem hactenus, ſi nulla fuiſſet in homine mutatio, quæ dum ipſos latuit nihil mirum ſi cælum terræ miſceant. Qui verò Chriſti ſe diſcipulos eſſe profeſſi, in homine perdito & in ſpirituale exitium demerſo liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philoſophorũ placita & cæleſtem doctrinam partiendo, planè deſipiũt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc ſuo loco melius. Nũc duntaxat illud tenẽdum eſt, longè alium prima creatione fuiſſe hominem quàm totam eius poſteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant ſingulæ animæ partes, & conſtabat mentis ſanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat: quaſi in lubrico fuiſſe poſitam, quia imbecilla eſt facultas: ſatis ad tollendam excuſationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum conſtringi, vt hominem faceret vel qui non poſſet vel nollet omnino peccare. Præſtantior quidem fuiſſet talis natura, ſed præciſè expoſtulare cum Deo, quaſi hoc debuerit conferre homini, pluſquam iniquum eſt: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perſeuerantiæ virtute eum non ſuſtinuerit, in eius conſilio latet: noſtrum verò eſt ad ſobrietatem ſapere. Acceperat quidẽ poſſe, ſi vellet, ſed non habuit velle quod poſſet: quia hoc velle ſequuta eſſet perſeuerantia. Excuſabilis tamẽ

Eiuſdem liberũ arbitrium.

Arbitrium illud liberum quod lapſus primus homo amiſit Philoſophi ignorarunt.

Pelagianorum & Papiſtarum delirium.

Lib. 2. c. 2.

Obiectio de lapſu hominis liberi diluta.

Aug. lib. 11. ſuper Gen. c. 7. 8. 9.

De correp. & grat. ad Valent. c. 11.

non eſt,qui tantum accepit vt ſibi ſponte accerſeret interitum: nulla verò impoſita fuit Deo neceſſitas quin mediam illi voluntatem daret,atque etiam caducam,vt ex illius lapſu gloriæ ſuæ materiam eliceret.

CAPVT XVI.

Deum ſua virtute mundum à ſe conditnm fouere ac tueri,& ſingulas eius partes ſua prouidentia regere.

Partes huius capitis.

1 Doctrina de ſingulari prouidentia Dei circa omnes & ſingulas res creatas,deliriis Epicureorum de fortuna & fortuitis caſibus, Sophiſtarum figmento de Dei omnipotentia, Philoſophorum errori de confuſa & ambigua mundi gubernatione,opponitur,ſect.1.2.3.4.5.

2 Prouidentiæ Dei , cuncta animantia,præcipuè verò genus humanum ſpeciali cura moderantis , argumenta , teſtimonia & exempla. ſect.6.7.

3 Fati,fortunæ,caſus,contingentiæ,dubiorum euentuum (de quibus in hac diſputatione controuertitur)conſideratio,ſect.8.& 9.

Impij ſenſu carnis inducti fatentur Deum eſſe creatorem.

PORRò Deum facere momentaneum creatorem,qui ſemel duntaxat opus ſuum abſoluerit, frigidum eſſet ac ieiunum. atque in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit , vt non minus in perpetuo mundi ſtatu quàm prima eius origine præſentia diuinæ virtutis nobis illuceat.Etſi enim impiorum quoque animi ſolo terræ cælique aſpectu ad creatorem ſurgere coguntur, ſuum tamen peculiarem modum habet fides,quo ſolidam creationis laudem Deo aſſignet.Quò pertinet illud Apoſtoli quod antè citauimus, nonniſi fide nos intelligere concinnatum eſſe ſeculum verbo Dei : quia niſi ad prouidentiam eius vſque tranſimus nondum ritè capimus quid hoc valeat , Deum eſſe creatorem, vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis ſenſus,vbi Dei virtutem ſemel in ipſa creatione ſibi propoſuit,illic ſubſiſtit:& quum longiſſimè procedit , nihil aliud quàm in edendo tali opificio ,authoris ſapientiam,& potentiam,& bonitatem (quæ ſponte ſeſe proferunt,& nolentibus etiam ingerunt)expendit & conſiderat : in eo autem conſeruando & moderando generalem quandam actionem,vnde vis motionis dependeat.Denique ad res omnes ſuſtinendas ſufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum,

Heb.11.3.
Pij verò fide agnoſcunt non modo creatorẽ, verùm etiam ſapientem, potentem & optimum ſingularum rerum creatarũ moderatorem & conſeruatorem perpetuum.

ditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem eſſe didicit, ſtatim quoque perpetuũ moderatorẽ & conſeruatorem eſſe colligat: neque id vniuerſali quadam motione tam orbis machinam quàm ſingulas eius partes agitando: ſed ſingulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vſque paſſerem, ſuſtinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuiſſe à Deo conditum, ſtatim ad continuum prouidentiæ tenorem deſcendit, Verbo Iehouæ cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua reſpexit ſuper filios hominum: & quæ in eandem ſententiam attexit. Quanquam enim non tam ſcitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non eſſet curari à Deo res humanas niſi eſſet mũdi opifex: nec quiſquam ſeriò credit fabricatum eſſe mundũ à Deo, quin ſibi perſuadeat operum ſuorum curam habere: non abs re Dauid optima ſerie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inſpiratione vegetari omnes mundi partes & philoſophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eo vſque non pertingunt quò euehitur Dauid, ſecúmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te reſpiciunt, vt des illis eſcam tempore ſuo. te dante, colligunt: te manum aperiente, ſatiantur bonis. ſimulatque faciem auerteris, conſternantur: vbi reduxeris ſpiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rurſus emittis ſpiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli ſententiæ ſuſcribant, in Deo nos eſſe, & moueri, & viuere: longè tamen abſunt à ſerio eius quam commendat gratiæ ſenſu: quia ſpecialem Dei curam, ex qua demum cognoſcitur paternus eius fauor, minimè guſtant.

Fides illa nititur Dei verbo, cuius teſtimonia quædam proferuntur.

Matth. 6. 26. & 10. 29.

Pſal. 33. 6.

Ibid. 13.

Pſal. 103. 27. 28. 29. 30.

Act. 17. 28.

2 Quo melius pateat hoc diſcrimen, ſciendum eſt, prouidẽtiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & caſibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò perſuaſum fuerit omnibus ſeculis, & eadem opinio cũctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, ſed ferè ſepeliri certum eſt. Siquis in latrones incidat, vel feras beſtias, ſi vento repentè exorto naufragium faciat in mari, ſi domus vel arboris ruina obruatur: ſi alius per deſerta oberrans inueniat penuriæ ſuæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à diſtãtia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tã proſperos quàm aduerſos occurſus fortunæ carnis ratio adſcribet. Quiſquis verò edoctus eſt Chriſti ore, capillos omnes capitis ſui eſſe numeratos, cauſam longius quęret, ac ſtatuet quoſlibet euentus occulto Dei cõſilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis ſic habendum eſt, quamuis natura-

Epicurei fortunã & caſus fortuitos Dei prouidentiæ in Scriptura traditæ opponentes refelluntur.

Mat. 10. 30.

liter ſingulis indita ſit ſua proprietas, vim tamen ſuam non exerere niſi quatenus præſenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm inſtrumẽta quibus Deus aſſiduè inſtillat quãtum vult efficaciæ, & pro ſuo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illuſtrior vis eſt quàm ſolis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat ſuo fulgore, quantum iſtud eſt quòd animalia omnia ſuo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem ſuis radiis inſpirat? ſeminibus in eius gremio tepefactis, herbeſcentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis ſuffultam auget ac cõfirmat, donec in culmos aſſurgat? quòd perpetuo vapore paſcit, donec in florem, & ex flore in frugem adoleſcat? quod tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores ſimiliter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondeſcunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt ſolidam horum omnium laudem ſibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam eſſe quàm ſolem crearet. Non ergo ſolem faciet pius homo vel principalem vel neceſſariam eorum cauſam quæ ante ſolis creationem extiterunt, ſed inſtrumẽtum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum poſſit, eo prætérito, per ſeipſum nihilo difficilius agere. Deinde quum legimus biduo ſolẽ ſubſtitiſſe in vno gradu ad preces Ioſue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retroceſſiſſe per decem gradus, paucis illis miraculis teſtatus eſt Deus, non ſic quotidie cæco naturæ inſtinctu ſolem oriri & occidere quin ipſe ad renouandam paterni erga nos ſui fauoris memoriam curſum eius gubernet. Nihil magis naturale ęſt quàm ver hyemi, veri æſtatem, æſtati autumnum viciſſim ſuccedere. Atqui in hac ſerie tanta perſpicitur ac tam inæqualis diuerſitas, vt facilè appareat ſingulos annos, menſes & dies noua & ſpeciali Dei prouidentia temperari.

Sol, Diuinæ prouidentiæ teſtis luculentus, aduerſ. Epicureos.

Gen. 1. 3. & 11.

Ioſue 10. 13.
2. Reg. 20. 11.

3 Et ſanè omnipotentiam ſibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem ſophiſtæ fingunt inanem, otioſam & ferè ſopitam: ſed vigilem, efficacem, operoſam, & quę in cõtinuo actu verſetur. neque etiam quæ generale tantùm ſit principium confuſi motus, ac ſi fluuium per alueos ſemel præfixos fluere iuberet: ſed ad ſingulos & particulares motus intenta ſit. Ideo enim cenſetur omnipotens, non quòd poſſit quidem facere, ceſſet tamen interim & deſideat, vel quem pręfixit naturę ordinem generali inſtinctu continuet: ſed quia ſua prouidentia cælum & terram gubernans, ſic omnia moderatur vt nihil niſi eius conſilio accidat. Nam quum in Pſalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inſipidum enim eſſet philoſophico more interpretari Prophetæ verba,

Figmenti Sophiſtarum de otioſa Dei omnipotentia, refutatio.

Pſal. 115. 3.

Deum

Deum eſſe primum agens, quia principium & cauſa eſt omnis motus: quum potius hoc ſolatio in rebus aduerſis ſe leniant fideles, nihil ſe perpeti niſi Dei ordinatione & mãdato: quia ſunt ſub eius manu. Quòd ſi Dei gubernatio ſic extẽditur ad omnia eius opera, puerile cauillum eſt, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum ſua gloria fraudant quàm ſeipſos vtiliſſima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam anguſtis finibus, acſi libero curſu ſecundũ perpetuam naturæ legem ferri omnia ſineret: quia nihil homine miſerius ſi ad quoſlibet cæli, aëris, terræ, aquarum motus expoſitus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur ſingularis erga vnũquemque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus ſatis facundos eſſe ad celebrandã Dei gloriã: quia ſcilicet ſtatim ab vtero egreſſi, cælesti cura paratam ſibi alimoniam inueniunt. Eſt quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & ſenſus noſtros fugiat quod palàm experientia demõſtrat, aliis matribus plenas eſſe mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentiæ iuſtam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd ſatis ampla benefaciendi facultas penes ipſum ſit, in cuius poſſeſſione ſunt cælum & terra, & cuius nutum reſpiciunt omnes creaturæ vt ſe in obſequiũ addicant, deinde quòd ſecurè in eius protectione quieſcere licet, cuius arbitrio omnes ſubiacent quæ alicunde timeri poſſunt noxæ, cuius imperio non ſecus ac fræno coercetur Satan cum omnibus ſuis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur: nec aliter corrigi vel ſedari poſſunt immodici & ſuperſtitioſi metus, quos ſubinde ex periculorum obiectu cõcipimus. Superſtitioſè nos eſſe timidos dico, ſi quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquẽ ingerunt, perinde expaueſcimus acſi quam ex ſe vim nocendi haberent ac poteſtatem, vel temere læderent ac fortuitò, vel aduerſus earum noxas non ſatis eſſet in Deo auxilii. Exempli gratia, vetat Propheta ne à ſtellis & ſignis cæli metuant filii Dei, quemadmodum increduli ſolent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad aſtra transferant infideles, ſuam vel felicitatẽ vel miſeriam ab aſtrorum decretis & præſagiis, non autem à Dei voluntate pẽdere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem reſpicere debebant, ad ſtellas & cometas abſtrahant. Ab hac igitur infidelitate qui cauere valet, memoria ſemper teneat, non erraticam vel potẽtiam, vel actionem, vel motionem eſſe in creaturis: ſed arcano Dei conſilio ſic regi, vt nihil contingat niſi ab ipſo ſciente & volente decretum.

Omnipotentia Dei cum eius prouidentia coniuncta recta conſideratio.

Pſal. 8. a.

Duplex fructus ex Omnipotentia Dei vera agnitione promanãs.

Iere. 10. 2.

Infidelitas quo modo cauenda.

Prouidentiæ definitio, Philoſophorum de confuſa & ambigua mundi gubernatione errores refellens.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiã vocari, non

qua Deus è cœlo otioſus ſpeculetur quæ in mũdo fiũt, ſed qua veluti clauum tenens, euẽtus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio ſuo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præſcium futuri euentus aſſerere: ſed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confuſis exitũ dare ſolet. Vnde ſequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inſcitè nugantur multi de nuda præſcientia. Non tam craſſus eſt eorũ error qui gubernationem Deo attribuunt, ſed cõfuſam & promiſcuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinã cum ſingulis partibus generali motu voluat atq; impellat: cuiuſque verò creaturæ actionẽ peculiariter non dirigat. Neq; tamẽ hic etiam error tolerabilis eſt. hac enim prouidentia quam vniuerſalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis ſuæ arbitrio huc atque illuc ſe conuertat: atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic ſua virtute inſpiret qua agere poſſit pro naturę ſibi inditę ratione: huic autem actiones ſuas voluntario cõſilio moderetur. Breuiter Dei potentia, ſed non deſtinatione mundum, res hominum, ipſóſque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peſte refertus ſemper fuit mundus) qui Deum otioſum inertémque ſomniant: alióſque nihilo ſaniores, qui olim commenti ſunt Deum ita dominari ſupra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. ſiquidem aduerſus tam euidentem inſaniam ſatis clamant mutæ ipſæ creaturæ. Nunc enim ſententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propoſitum eſt, quæ cæcam modò neſcio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum eſt illi adimit, vt incomprehenſibili ſapientia quæque dirigat ac diſponat ad ſuum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæſo eſt moderari, niſi ita præeſſe vt deſtinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuerſali prouidentia dicitur in totum repudio: modo viciſſim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantum quia poſitũ à ſe naturæ ordinem tuetur, ſed quia peculiarem vniuſcuiuſque ex ſuis operibus curam gerit. Verum quidem eſt ſingulas rerum ſpecies arcano naturæ inſtinctu moueri, acſi ęterno Dei mandato parerent, & quod ſemel ſtatuit Deus, ſponte fluere. Atque huc referri poteſt quod dicit Chriſtus, ſe & Patrem ab initio vſque ſemper fuiſſe in opere: & quod Paulus docet, in ipſo nos viuere, moueri, & eſſe. quod etiam author epiſtolę ad Hebręos Chriſti diuinitatẽ probare volens, dicit potẽti eius nutu ſuſtineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obſcurant quidã ſpecialem

Plin. lib. 2. c. 7. *Epicureorum & Peripateticorũ ſomnia.*

Specialis Prouidentię Dei aſſertio.

Ioh. 5. 17. Act. 17. 28. Heb. 1. 3.

lem

lem prouidentiam, quæ adeò certis clariſque Scripturæ teſtimoniis aſſeritur, vt mirum ſit potuiſſe de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipſi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: ſed hoc perperàm ad actus tantùm particulares reſtringunt. Quare nobis probandum eſt, Deum ſic attendere ad ſingulos euentus regendos, & ſic omnes illos prouenire à definito eius conſilio, vt nihil fortuitò contingat.

5 Si demus principium motus penes Deum eſſe, ſponte verò vel caſu omnia ferri quò impellit naturę inclinatio, mutuę dierum & noctium vices, hyemis etiam & æſtatis, erunt Dei opus, quatenus ſuas quibuſque partes attribuẽs, certam legẽ præfixit: nempe ſi æquabili tenore eundẽ ſemper modũ ſeruarent, dies qui noctibus ſuccedunt, menſes menſibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum ſiccitate cõiuncti quicquid eſt frugum exurunt, nunc pluuiæ intempeſtiuæ ſegetes corrũpunt, quòd ex grãdinibus & procellis ſubita calamitas accidit: nõ erit hoc Dei opus: niſi fortè quia ex aſtrorum occurſu, & aliis naturalibus cauſis vel nebulæ, vel ſerenitas, vel frigus vel calor originẽ trahũt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deũ humano generi ſatis beneficum eſſe dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam inſtillet qua alimenta ſuppeditẽt, nimis dilutũ eſt ac profanum figmentum: acſi fœcunditas anni vnius non eſſet ſingularis Dei benedictio: penuria autem & fames nõ eſſet maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum eſſet, ſufficiat ipſius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis ſæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, ſe gratiam ſuam teſtari, cælum obdureſcere inſtar ferri ſuo imperio, vredine & aliis vitiis conſumi ſegetes, grãdinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & ſpecialis ſuæ vindictæ eſſe ſignum. Hęc ſi recipimus, certũ eſt non cadere pluuiæ guttã niſi certo Dei mandato. Laudat quidẽ Dauid generalẽ Dei prouidentiã, quòd eſcam miniſtret pullis coruorum inuocantibus eum: ſed quum animalibus Deus ipſe famem minatur, nónne ſatis declarat nũc tenui nunc ampliore demenſo, prout viſum eſt, ſe alere cuncta animantia? Pucrile eſt, vt iam dixi, hoc ad particulares actus reſtringere, quum ſine exceptione loquatur Chriſtus nullum ex paſſerculis nullius pretij cadere in terram ſine Patris voluntate. Certè ſi auium volatus certo Dei conſilio regitur, fateri neceſſe eſt cum Propheta, ſic eum habitare in ſublimi, vt ſe humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

Dei prouidentiã ſpecialem eſſe probatur, argumentis ex miſericordiæ, & iuſtitiæ Dei conſideratione petitis.

Deinde, teſtimoniis S. ſcripturæ, cæli, terræ & animantium reſpectu.

Pſ. 146. 9.

Mat. 10. 29.

Pſal. 112. 5.

Reſpectu item generis humani, & quidem præcipuè, quum huius cauſa mundus ſit conditus.

6 Sed quia ſcimus humani præcipuè generis cauſa mundum eſſe conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis ſpectandus eſt finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, Ier. 10. 23.

Prou.20.24. quia nō eſt hominis via eius, neque viri vt dirigat greſſus ſuos. Solomo autem, A Domino ſunt greſſus viri, & quomodo diſponet homo viam ſuam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri ſecundum naturæ ſuæ inclinationem, ipſum autem conuertere motum quò viſum fuerit. At ſi id verè diceretur, penes hominem foret viarum ſuarum arbitrium. Negabūt fortè, quia nihil ſine Dei potētia valeat. At quum Prophetam & Solomonem conſtet non potentiam modò, ſed electionem quoque ac deſtinationem Deo attribuere, nequaquam ſe expediunt. Atq; hanc hominum temeritatem elegāter alibi carpit Solomo, qui ſcopum ſibi præſtituunt ſine Dei reſpectu, acſi manu eius non
Prou.16.1. ducerentur. Hominis, inquit, eſt diſpoſitio cordis, & Domini eſt præparatio linguæ. Ridicula ſanè inſania, quòd facere ſine Deo inſtituunt miſeri homines, qui ne profari quidem poſſunt niſi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri niſi ex eius deſtinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi ſubiacere oſtēdit. Quid enim magis ad caſum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus
Exod.21.13. ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui ſe fa-
Prou.16.11.33. tetur eum tradidiſſe in manum occiſoris. Sortes ſimiliter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui ſibi vendicat earum iudicium. Non ſua potentia fieri docet vt & in ſinum coniiciantur lapilli & extrahantur: ſed quod vnū
Prou.22.2. caſui dari poterat, à ſeipſo eſſe teſtatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt ſibi: oculos amborum Deus illuminat. Quanuis enim permixti ſint pauperibus diuites in mundo, dum ſingulis diuinitus aſſignatur ſua conditio, admonet, Deum qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus ſibi à Deo impoſitum excutere conantur quicunque ſua ſorte contenti non ſunt. Sic & aliter Propheta profanos homines obiurgat, qui induſtriæ hominum vel fortunæ aſcribunt quòd alij iacent
Pſal.75.7. in ſordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neq; ab Occaſu, neque à deſerto ſunt exaltationes: quia Deus iudex eſt, hic humiliat, & hic eleuat. Quia non poteſt Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius conſilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Poſtremò, exemplis ex hiſtoria populi Iſraelitici, Ionæ, Iacobi patriarchæ, & quotidiana experientia deſumptis.

7 Quinetiam particulares euentus teſtimonia eſſe dico in genere ſingularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deſerto ventum auſtralem, qui populo aduceheret copiam auium. Quū Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitādo emiſit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc
Exod.19.13. fuiſſe præter communem vſum. Atqui inde colligo nullum vn-
Ion.1.4.6. quam ventum oriri, vel ſurgere, niſi ſpeciali Dei iuſſu. Nec ve-
Pſal.104.4. rò aliter verum eſſet illud, ventos facere ſuos nuntios, & miniſtros

ſuos ignem flammeum, nubes facere vehicula ſua, & equitare
ſuper alas venti: niſi & nubes & ventos circumageret ſuo arbi-
trio, ſingularémque virtutis ſuæ præſentiam in illis oſtenderet.
Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit,
impetus illos teſtari ſingularem Dei præſentiam. Præcipit, & Pſal.107.25.29.
excitat ſpiritum procellæ, & in ſublime attollit fluctus maris.
deinde ſtare facit procellam in ſilentio, vt ceſſent fluctus naui-
gantium. ſicut alibi denuntiat, ventis vrentibus ſe flagellaſſe
populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita ſit homi-
nibus, Deus tamen ſpeciali gratiæ vult ferri acceptum quòd a-
lios relinquit in orbitate, alios ſobole dignatur. nam donum e-
ius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo Gen.30.2.
ſum, vt tibi dem liberos? Vt ſemel finiam, nihil magis ordinariũ Deut.8.2.
in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus nõ mo-
dò terræ prouentum Dei eſſe donum ſpeciale, ſed non viuere
ſolo pane homines: quia non ipſa ſaturitas eos vegetat, ſed ar-
cana Dei benedictio. ſicut è conuerſo minatur ſe fracturũ pa-
nis fulturam. Nec verò aliter ſeria poſſet concipi oratio de quo- Ieſa.30.1.
tidiano pane, niſi Deus cibum paterna manu nobis ſuggereret.
Ideo Propheta, vt fidelibus perſuadeat, Deum in ipſis paſcẽdis Pſal.136.25.
optimi patrisfamiliâs partes implere, admonet, eſcam dare o- Pſal.34.16.
mni carni. Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini Ibid.17.
ſuper iuſtos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, O-
culus Domini ſuper impios, vt perdat è terra memoriam eorũ,
ſciamus creaturas omnes ſurſum & deorſum præſto ad obſe-
quium adeſſe, vt eas in quemcunque vult vſum accommodet.
Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam vi-
gere in creaturis, vt naturæ ordinem continuet: ſed in certum
& proprium finem aptari, admirabili eius conſilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur *Errores, qui do-*
eſſe dogma Stoicorum, de fato: quod & Auguſtino exprobratũ *ctrinæ de Dei*
aliquando fuit. Nos etſi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen *prouidentia ve-*
vocabulum non recipimus: tum quia eſt ex eorum genere, quo- *ritatem corrum-*
rum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia e- *pũt, refelluntur.* Libr. ad Bonif.
ius odio conantur grauare Dei veritatem, Dogma verò ipſum 2.c.6.& alibi.
falsò nobis ac malitioſè obiectatur. Non enim cum Stoicis ne- 1. *Fatum Stoico-*
ceſſitatem comminiſcimur ex perpetuo cauſarum nexu & im- *rum.*
plicita quadam ſerie, quæ in natura contineatur: ſed Deum cõ-
ſtituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro ſua ſa-
pientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus eſſet: &
nunc ſua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius proui-
dentia non cælum modò ac terram, & creaturas inanimatas,
ſed hominum etiam conſilia & voluntates gubernari ſic aſſeri-
mus, vt ad deſtinatum ab ea ſcopum rectà ferantur. Quid ergo?
inquies: nihílne fortuito, nihil contingenter accidit? Re-

2. Ethnicorum Fortuna & Caſus.

ſpondeo, verè à Baſilio magno dictum eſſe: Fortunã & Caſum. Ethnicorum eſſe voces, quarum ſignificatione piorum mentes occupari non debeant. Nam ſi ſucceſſus omnis, Dei benedictio eſt, calamitas & aduerſitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut caſui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Auguſtini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellaſſe Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, ſed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba ſunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forſan, Forſitan, Fortaſſe, Fortuitò. quòd tamen totum ad diuinam reuocandum eſt prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortaſſe quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihílque aliud in rebus caſum vocamus, niſi cuius ratio & cauſa ſecreta eſt. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me ſic nominaſſe illic Fortunam: quum videam homines habere in peſſima cõſuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique paſſim docet, ſiquid Fortunæ relinquitur, temerè verſari mundum. Et quanquam alicubi definit partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidẽtia omnia geri, huic tamẽ ſubeſſe homines & ab eo regi, ſatis paulo pòſt oſtẽdit, principiũ illud ſumẽs, nihil eſſe abſurdius quàm fieri quicquam niſi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius cauſam eſſe quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permiſſionis ab ipſo mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, ſummam eſſe probat & primam omniũ cauſam: quia nihil niſi ex iuſſu eius vel permiſſione accidit. Certè non fingit Deum in otioſa ſpecula ceſſantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non poſſet cenſeri cauſa.

1. Retract. c. 1.

Lib. 83. Quæſtionum.

Lib. de Trinit. 3. c. 4.

Quo modo fortuita nobis eſſe dicuntur, quæ fiunt certo Dei conſilio.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem ſubſidit mentis noſtræ tarditas, adhibenda eſt quæ eam ſubleuet diſtinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei conſilio certa diſpenſatione, nobis tamen eſſe fortuita: non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréque omnia ſurſum deorſum volutare: (abeſſe enim à Chriſtiano pectore decet hãc vecordiam) ſed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, neceſſitas, vt plurimum in Dei conſilio latet, & humana opinione non apprehenditur: quaſi fortuita ſunt quæ certũ eſt ex Dei voluntate prouenire. Non. n. aliam imaginem præ ſe ferunt, aut in natura ſua conſideratæ, aut ſecundùm notitiam noſtram iudiciúmque æſtimatę. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui ſyluam ingreſſus cũ co-

Exemplum.

mitatu

mitatu fidorum hominum imprudenter à ſociis aberret, ipſo errore feratur in ſpoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuiſa, ſed decreto ſtabilita fuerat. Non enim dicitur præuidiſſe quantum cuiſque vita protenderetur, ſed terminos conſtituiſſe ac fixiſſe qui præteriri non poterunt. Quantum tamẽ mentis noſtræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparẽt. Quid hic ſentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiuſmodi interceſſit, fortuitum natura, vt eſt, reputabit: prouidentiam tamen Dei præfuiſſe nõ dubitabit ad fortunã in ſuum finẽ dirigendã. Eadẽ eſt ratio futurorũ cõtingentię. Futura omnia vt incerta nobis ſunt, ita in ſuſpenſo habemus, acſi vtrãuis in partem propenſa forent. Manet tamen nihilominus cordibus noſtris infixum, nihil euentu rum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc ſenſu apud Eccleſiaſtem ſæpè repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam cauſam, quæ procul abſcondita eſt. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum eſt in Scripturis, quin ſemper micarent in tenebris aliquæ ſcintillæ. Sic Philiſthinorum augures, quamuis ambigui vacillẽt, Deo tamen partim aduerſum caſum tribuunt, partim fortunę: Si arca, inquiunt, tranſierit per viam illam, ſciemus Deum eſſe qui nos percuſſit: ſin verò per alteram, caſus fuit ſuper nos. Stultè quidem, vbi eos fallit diuinatio, ad fortunã confugiunt: interea videmus eos conſtringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ ſuæ frę no euentus quoſlibet in quãcunque vult partem flectat Deus, inſigni exemplo liquebit. Ecce eodẽ articulo temporis quo deprehenſus fuerit Dauid in deſerto Mahon, irruptionem faciũt Philiſthini in terram: cogitur Saul diſcedere. Si Deus ſaluti ſerui ſui conſulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quamuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philiſthini, non tamen dicemus caſu fuiſſe factum: ſed quæ nobis videtur contingentia, ſecretum Dei impulſum fuiſſe agnoſcet fides. Non ſemper quidẽ apparet ſimilis ratio: ſed indubiè ſic habendum eſt quæcunque cernuntur in mundo cõuerſiones, ex ſecreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod ſtatuit Deus, ſic neceſſe eſt euenire, vt tamen neque præcisè neque ſuaptè natura neceſſarium ſit. Exemplum in Chriſti oſſibus familiare occurrit. Quum induerit corpus noſtro ſimile, fragilia fuiſſe eius oſſa nemo ſanus negabit: quæ tamen frangi fuit impoſſibile. Vnde iterum videmus non temerè in ſcholis inuentas fuiſſe diſtinctiones de neceſſitate ſecundùm quid, & abſoluta: item conſequentis & conſequentiæ:

Iob.14.5.

3. Contingentia & euentus, ſi ab occulto ſed iuſto & ſapientiſſ. Dei decreto ſeparentur.

1.Sam.6.9.

Exemplum. 1.Sam.23.26.27.

Aliud exemplum. Io.19.33.36.

quando oſſa Filij ſui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati ſubiecit, atque ita reſtrinxit ad conſilij ſui neceſſitatem quod naturaliter contingere potuit.

CAPVT XVII.

Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas.

In duas partes hoc caput commodè diſtribui poteſt.

1 Doctrinæ de prouidentia Dei quantum ad ſolidam piorum inſtitutionem & conſolationem conducit, explicatio in genere, ſect. 1. & ſpeciatim à ſect. 2. ad 12. *Primùm* autem refelluntur qui arcano, & incomprehenſibili Dei conſilio mundum regi negant: alij item qui ſcelerum omnium culpam in Deum reiiciunt, pietatíſque exercitia inutilia eſſe ſomniant. ſect. 2 3. 4. 5. *Deinde* additur ſancta prouidentiæ Diuinæ meditatio in proſperis rebus & aduerſis ad viuum depicta, ſect. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

2 Solutio duarum obiectionum ex Scripturæ locis qui Deo pœnitentiam adſcribunt, & decretorum eius veluti quaſdam abrogationes referunt, ſect. 12. 13. 14.

Summa doctrinæ de Dei prouidentia, 1. ad Præteritum & futurum tempus extenditur. 2. per media, ſine mediis, contra media operatur. 3. humani generis, eccleſiæ ſuæ nominatim, ſpecialem curam gerit. 4. Plerumque occultas habet adminiſtrationis ſuæ cauſas, at ſemper æquiſſimas.

PORRO (vt propenſa ſunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix poteſt quin ſe perplexis nodis impediant quicunque non tenent probũ rectúmque huius doctrinæ vſum. Itaq; in quẽ finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidẽ notãdũ eſt, tam in futurũ quàm in præteritũ tẽpus conſiderandã eſſe prouidentiã Dei: deinde ſic moderatricem eſſe rerum omniũ, vt nunc mediis interpoſitis operetur, nunc ſine mediis, nunc contra omnia media. Poſtremò huc tendere, vt totum humanum genus ſibi eſſe curæ Deus oſtendat: præcipuè verò in regenda Eccleſia (quam propiore intuitu dignatur) ſe excubias agere. Iam & hoc addendum eſt, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicij ſeueritas ſæpe in toto prouidentiæ curſu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas eſſe cauſas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro ſolicitet, acſi Deus homines quaſi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem

eſt,

eſt ſi quietis & ſedatis mentibus ad diſcendum parati eſſemus, exitu tandem patefieri, Deo conſtare optimam conſilii ſui rationem: vel vt ſuos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & laſciuiam domet, vel vt ad ſui abnegationem ſubigat, vel expergefaciat torporem: rurſum vt proſternat ſuperbos, vt impiorum aſtutiam diſcutiat, vt diſſipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant cauſæ, apud eum eſſe abſconditas certò habendum eſt: ac proinde cum Dauide exclamandum, Magna feciſti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas ſuper nos non licet ordinare. ſi loqui tento, præualēt ſupra narrationē. Etſi enim ſemper in ærumnis noſtris occurrere debent peccata, vt pœna ipſa nos ad pœnitentiam ſolicitet: videmus tamen vt Chriſtus arcano Patris conſilio plus iuris aſſerat, quàm vt quenque pro vt meritus eſt caſtiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neq; parentes eius: ſed vt manifeſtetur gloria Dei in ipſo. Hîc enim obſtrepit ſenſus, dum ipſos natales pręuenit calamitas, acſi Deus parum clemēter immeritos ſic affligeret. Atqui in hoc ſpectaculo fulgere gloriam Patris ſui teſtatur Chriſtus, modò puri ſint nobis oculi. Sed tenenda modeſtia eſt, ne ad cauſam reddendā Deum trahamus: ſed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis ejus voluntas, iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa. Quū cælum occupant denſæ nubes, exoritúrque violenta tempeſtas, quia & triſtis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & ſenſus omnes terrore obſtupefiunt, vidētur nobis omnia confundi & miſceri: eadem interim ſemper manet in cœlo quies & ſerenitas. Ita ſtatuendum eſt, dum res in mundo turbulentæ iudiciū nobis eripiunt, Deum ex pura iuſtitiæ & ſapientiæ ſuæ luce hos ipſos motus optimè compoſito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigioſus in hac parte eſt multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad ſuum calculum, & arcana eius conſilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre ſententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præpoſterum, quàm erga æquales noſtros hac vti modeſtia, vti iudicium ſuſpendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obſcuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter ſuſpicere decebat, proteruè inſultare?

Pſal. 40. 6.

Ioan. 9. 3.

Poſtremæ hæc de Dei prouidentia theſis, de occultis & iuſtis eiuſdem cauſis, fuſius explicatur.

2 Ergo Dei prouidentiam ritè & vtiliter nemo expendet, niſi qui ſibi cum fictore ſuo mundíque opifice negotium eſſe reputans, ad metum & reuerentiā, qua decet humilitate, ſe ſubmiſerit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinā hanc virulentis ſuis morſibus, vel ſaltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipſis dictat propria ratio. Nos etiam quanta poſſunt proteruia exagitant, quòd non contenti

Prophanorum quorundam, arcano Dei conſilio mundum regi negantium, deliria refelluntur variis S. Scripturæ teſtimoniis.

Legis præceptis, quibus cõprehenſa eſt Dei voluntas, arcanis etiam eius conſiliis mundum regi dicamus. Quaſi verò cerebri noſtri figmentum ſit quod docemus: ac non vbique idem diſertè pronuntiet Spiritus & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor n.. ſuas blaſphemias audeant in cælum euomere, quo liberius inſaniant, ſe nobiſcum litigare fingunt. Verùm niſi admittant, incomprehenſibili Dei
Pſal.16.7. conſilio quicquid in mundo accidit gubernari, reſpondeant
Deut.30.12.13.14. quorſum dicat Scriptura eius iudicia profundam eſſe abyſſum.
Ro.10.6. Nam quum clamet Moſes voluntatem Dei non procul in nu-
Rom.11.33. bibus, vel in abyſſis quærendam eſſe, quia familiariter in Lege expoſita ſit, ſequitur profundę abyſſo conferri aliam voluntatem abſconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarũ & ſapientiæ & cognitionis Dei: quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit mentem Domini? aut conſiliarius eius fuit? Ac verum quidem eſt, in Lege & Euangelio comprehendi myſteria quæ longè eminеant ſupra ſenſus noſtri modum: ſed quoniam Deus ad capienda hæc myſteria, quæ verbo patefacere dignatus eſt, ſuorũ mentes intelligentiæ ſpiritu illuminat: nulla iam illic abyſſus, ſed via, in qua tutò ambulandum eſt, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conſpicuæque veritatis ſchola. At mũdi gubernandi admirabilis ratio meritò abyſſus vocatur: quia dum nos latet, reuerẽter adoranda eſt. Pulchrè vtrumque pau-
Deut.29.29. cis verbis expreſſit Moſes. Occulta, inquit, Deo noſtro: quæ autem hîc ſcripta ſunt, ad vos & filios veſtros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam ſtudium adiicere, ſed arcanam Dei prouidentiam reuerenter ſuſpicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes noſtras humiliet. Poſtquam enim orbis machinã ſurſum & deorſum luſtrando, magnificè diſſeruit author de o-
Iob.26.14. peribus Dei, ſubiicit tandem, En iſtæ ſunt extermitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione diſtinguit
Iob.28.21.28. alio loco inter ſapientiam quæ penes Deum reſidet, & ſapiendi modum quem hominibus præſcripſit. Nã vbi de naturæ arcanis concionatus eſt, ſapientiam dicit ſoli Deo eſſe cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò pòſt ſub-
Lib. 83. quæſtio. cap. 27. iicit, vulgatam eſſe vt inueſtigetur: quia dictum ſit homini, Ecce, timor Dei eſt ſapientia. Huc ſpectat Auguſtini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in ſola bona voluntate nos ſecundùm Legem agere, in aliis verò ſecundùm Legem agi: quia eius prouidentia Lex ſit incõmutabilis. Ergo quum ſibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc ſit ſobrietatis ac modeſtiæ lex, acquieſcere ſummo eius imperio, vt eius voluntas nobis ſit

vnica iuſtitiæ regula,& iuſtiſſima cauſa rerum omniũ.Non illa quidẽ abſoluta voluntas de qua garriunt ſophiſtæ, impio profanóque diſſidio ſeparantes eius iuſtitiam à potentia : ſed illa moderatrix rerum omnium prouidentia , à qua nihil niſi rectum manat,quanuis nobis abſconditæ ſint rationes.

3 Ad hanc modeſtiam quicunque erunt compoſiti , neque in præteritum tempus de rebus aduerſis contra Deum fremẽt, neque ſcelerum culpam in ipſum regerent:ſicut Homericus Agamemnõ, ἐγὼ δ᾽ οὐκ αἴτιός εἰμι, Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα.neq; rurſum,vt Plautinus ille adoleſcens , quaſi fatis abrepti , deſperatione ſe proiicient in exitium. Inſtabilis eſt ſors rerum, pro libidine fata agunt homines : referam me ad ſcopulum, vt rem iſtic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo,Dei nomen ſuis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia,Deus impulſor fuit:credo deos voluiſſe. Nã ni vellent,non fieret,ſcio. Quin potius ex Scriptura,quid Deo placeat inquirent ac diſcẽt, vt Spiritu duce illuc nitantur , ſimul Deũ quocunque vocat ſequi parati , re ipſa oſtendent nihil huius doctrinæ cognitione eſſe vtilius. Stultè cum ſuis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ,vt dicitur,permiſceant. Si mortis noſtræ punctum ſignauit Dominus,effugere non licet: fruſtra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere ſe viæ nõ audet,quã periculoſã audit,ne à latronibus trucidetur:alius medicos accerſit,ac pharmacis ſe fatigat,vt vitæ opituletur:alius à craſſioribus cibis abſtinet, ne lædat imbecillã valetudinẽ: alius ruinoſas ædes inhabitare formidat: omnes deniq; vias excogitant,& magna animi intentione excudunt,quibus id quod cõcupiſcunt aſſequãtur : aut hæc omnia inania ſunt remedia quæ captantur ad corrigendã Dei voluntatem:aut non certo eius decreto terminantur vita & mors,ſanitas & morbus,pax & bellum,&alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt,ita ſua induſtria vel obtinere vel refugere ſtudent. Quinetiam orationes fideliũ peruerſas nedum ſuperuacnas fore colligunt,quibus petitur vt Dominus proſpiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In ſumma,omnia quæ in poſterũ capiuntur conſilia,tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduerſa,quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentiæ Dei imputant,vt conniueant ad hominem, quem idipſum deſignaſſe conſtet. Occidit ſicarius probum ciuem?exequutus eſt,inquiunt,conſilium Dei. Furatus eſt aliquis,aut ſcortatus?quia fecit quod prouiſum erat à Domino & ordinatum, miniſter eſt eius prouidentię. Parẽtis mortem,neglectis remediis, ſecurus filius expectauit? non potuit Deo obſiſtere,qui ſic ab æterno præſtituerat. Ita flagitia omnia,virtutes vocant,quia Dei ordinationi obſequantur.

Hæc de arcano Dei conſilio in mundi adminiſtratione doctrina, nec eorum impietati qui ſcelerum culpam in Deum regerunt, nec eorum proteruiæ, qui reiiciunt media, nec aliorum errori qui pietatis exercitia negligunt, vllo modo patrocinatur.

Vt clarius iſtorum deliria appareant, quum ea omnia quæ adu. hoc caput doctrinæ ſolent obiicere, vel ad tempus futurũ, vel ad præteritum referri poſſint, primùm quo ad futura, hominum deliberationes cum Dei prouidentia minimè pugnare demonſtratur.

Prou.16.9.

4 Atqui, quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum ſtoliditatem ridet qui ſineDomino quiduis audacter ſuſcipiũt, ac ſi eius manu non regerentur: ita alibi ſic loquitur, Cor hominis cogitat viam ſuam, & Dominus diriget greſſus eius: ſignificans æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus. Neq; id manifeſta caret ratione. Nãque is qui vitam noſtrã ſuis terminis limitauit, eius ſimul curam apud nos depoſuit: eius cõſeruandæ rationibus ſubſidiíſque inſtruxit: periculorũ quoq; prȩſcios fecit: ne incautos opprimerẽt, cautiones ac remedia ſuggeſſit. Nũc perſpicuum eſt quid ſit noſtri officii: nempe, ſi vitam nobis noſtram tutandam commiſit Dominus, vt eam tueamur: ſi ſubſidia offert, vt iis vtamur: ſi pericula prȩmonſtrat, ne temerè irruamus: ſi remedia ſuppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, niſi fatale: quod ineluctabile eſt remediis omnibus. Quid autem ſi ideo fatalia non ſunt diſcrimina, quia iis propulſandis ac ſuperandis remedia tibi Dominus aſſignauit? Vide quomodo tuȩ ratiocinationi cum ordine diuinȩ diſpenſationis conueniat. Tu cauendũ non eſſe periculum colligis, quia fatale quum non ſit, ſimus etiam citra cautionem euaſuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi eſſe nolit. Non expendunt inſani iſti quod eſt ſub oculis, conſultandi cauendíque artes inſpiratas hominibus eſſe àDomino, qui bus prouidentiæ eius ſubſeruiant, in vitȩ propriæ conſeruatione. Quemadmodum cõtrà neglectu & ſocordia, quæ illis iniunxit mala, ſibi accerſunt. Qui fit enim vt vir prouidus, dum ſibi conſulit, immĩnẽtibus etiã malis ſe explicet, ſtultus incõſulta temeritate pareat, niſi quòd & ſtultitia & prudentia diuinæ ſunt diſpenſationis inſtrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque deſinamus parata remedia opponere, donec aut ſuperata fuerint, aut omnem curam ſuperauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non ſemper nudam occurrere, ſed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo veſtit.

Quoad præterita, inſulſa eorum eſt argumentatio qui ſcelera authorib. ſuis impunita eſſe volunt, eò quod non niſi Dei diſpenſatione patrantur.

5 Iidem præteriti tẽporis euentus perperã & inconſideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nã quia ex ea pendent quȩcunque contingunt. Ergo, inquiũt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit caſtigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati ſeruiũt huiuſmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati ſeruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere mini-

miniſterium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obſequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eo contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, niſi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea eſt nobis perſpicienda Dei voluntas quam verbo ſuo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis quod præcipit. Siquid aduerſus præceptum deſignamus, non obedientia eſt, ſed cōtumacia & tranſgreſſio. At, niſi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obſequium præſtemus? At nobis ea nequaquam mandat, quin potius irruimus, non quid ille velit cogitātes, ſed libidinis noſtræ intemperie ſic furentes: vt cōtra ipſum deſtinato conſilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iuſtæ eius ordinationi ſeruimus: quia pro immenſa ſuę ſapiētiæ magnitudine, ad bene agendum malis inſtrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm inſulſa ſit eorum argumētatio: impunita eſſe autoribus ſuis ſcelera volunt, quia nonniſi Dei diſpenſatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos diuinæ eſſe prouidentiæ inſtrumenta, quibus Dominus ipſe ad exequenda quæ apud ſe cōſtituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excuſationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem ſecum iniquitate Deū implicabunt, vel ſuam prauitatē illius iuſtitia operient? Neutrū poſſunt. Quo minus ſe purgent, propria conſcientia redarguuntur. quo minus Deum inſimulent, totum in ſe malum deprehendunt: penes ipſum, nonniſi legitimum malitiæ ſuæ vſum. Sed enim per ipſos operatur. Et vnde, quæſo, fœtor in cadauere, quod calore ſolis tum putrefactum, tum reſeratum fuerit? Radiis ſolis excitari omnes vident: nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quū in homine malo ſubſideat mali materia & culpa, quid eſt quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, ſi ad ſuum arbitrium vtatur eius miniſterio? Faceſſat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iuſtitiam poteſt, ſed non attingere.

1. Ratio Dei voluntati patefactæ reſiſtunt ſceleraſti.

2. Propria conſcientia redarguuntur.

3. In eis ſubſidet mali materia & culpa, etiam ſi Deus vtatur eorum miniſterio.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè diſcutiet pia ſanctáque prouidentię meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & ſuauiſſimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Chriſtianum pectus, quum certo certius perſuaſum ſit: omnia Dei diſpenſatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut pręcipuam rerum cauſam, oculos ſemper referet: cauſas tamen inferiores ſuo loco intuebitur. Deinde ſingularem Dei prouidentiam ad ſe conſeruandum excubare non dubitabit, quę nihil euenire paſſura ſit, quàm quod bono ac ſaluti ſibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium eſt, vtrobique ſibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare.

Sancta diuinæ prouidentiæ meditatio.

1. Omnia eueniunt Dei diſpēſatione.

2. Piis omnia ſimul conferunt ad bonum.

3. Hominum omnium corda & conatus in manu Dei ſunt. Quantum ad homines attinet,ſiue boni ſint,ſiue mali, eorum conſilia,volũtates,conatus,facultates ſub eius manu eſſe agnoſcet,vt flectere quò libuerit,ac quoties libuerit cõſtringere, in eius arbitrio ſitum ſit.Singularem Dei prouidẽtiam in ſalutem fidelium excubare plurimæ ſunt & lucuĺẽtiſſimæ promiſſiones quæ teſtantur:Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet,nec permittet vnquam fluctuari iuſtum: quoniam illi curæ ſumus.Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur.Qui tangit vos,tangit pupillam oculi mei.Ero clypeus tuus,murus aheneus:aduerſantibus tibi aduerſabor.Etiamſi mater obliuiſcatur filiorum, non tamen obliuiſcar tui Quinetiam hic potiſſimus eſt ſcopus in hiſtoriis Biblicis:vt doceant tanta ſedulitate vias ſanctorum cuſtodiri à Domino,vt ne ad lapidem quidem impingant.Ergo vt iure paulò ante à nobis exploſa fuit eorum opinio qui vniuerſalem Dei prouidentiam comminiſcuntur,quæ nõ ſpeciatim ad curam vniuſcuiuſque creaturæ ſe demittat:in primis tamen ſpecialem hanc curam erga nos recognoſcere operæpretium eſt. Vnde Chriſtus,vbi aſſeruit ne viliſſimum quidem paſſerculum in terram decidere ſine Patris voluntate,huc ſtatim applicat, vt quo pluris ſumus paſſeribus,eo propiore cura reputemus Deũ nobis proſpicere.ac eo vſque ipſam extendit, vt cõfidamus capillos capitis noſtri numeratos eſſe. Quid nobis aliud optemus,ſi nec vnus è capite pilus defluere poteſt niſi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: ſed quia Deus Eccleſiam ſibi in domicilium elegit,non dubium eſt quin paternam in ea regenda curam ſingularibus documentis oſtendat.

4. In ſalutem piorum excubat Dei prouidẽtia. Pſal.53.13. 1.Pet.5.9. Pſal.91.1. Zach.2.8. Ieſa.26.2. Ieſa.29.15. *5. Specialem curã ſuorum gerit Deus.* Mat.10.22.29. Ibid.30.

7 His tum promiſſis,tum exemplis confirmatus Dei ſeruus, adiunget teſtimonia quæ docent ſub eius poteſtate eſſe omnes homines,ſiue eorũ conciliandi ſunt animi,ſiue cohibenda malitia,nequid noceat.Dominus enim eſt qui dat nobis gratiam, non apud eos mòdò qui nobis bene volunt,ſed etiam in oculis Ægyptiorum:hoſtium verò noſtrorum improbitatem frangere variis modis nouit.Interdum enim mentẽ illis adimit, nequid ſani ſobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab,Rechabeam iuuenili conſilio dementat, vt regno per ſuam ſtultitiam ſpolietur.Nonnunquam vbi mẽtem illis concedit,ita abſterret & exanimat,ne id quod conceperunt velint aut machinentur.Interdum etiam,vbi conari permiſit quod libido & rabies ſuadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec ſinit ad finem vſque procedere quod inſtituũt. Sic conſiliũ Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat,ante tempus diſſipauit.Sic & creaturas omnes in ſuorum bonum ac ſalutem moderari,ei curæ eſt:ac diabolum etiam ipſum,quem conſpicimus,nihil auſum fuiſſe tẽtare aduerſum Iob,ſine permiſſu

6. Hoſtes Eccleſiæ ſuæ vel emollit,vel reprimit, vel variis modis opprimit. Exo.3.21. 1.Reg.22.22. Ibi.12.10.& 15. 2.Sam.17.7. & 14. *7. Creaturas omnes, & Satanam ipſum, in bonum ac ſalutem piorum moderatur.* Iob.1.12.

eius ac mandato. Hanc notitiam neceſſariò ſequitur tum animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, tum in aduerſitate patiẽtia, tum etiam in poſterum incredibilis ſecuritas. Quicquid ergo proſperè atque ex animi ſententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, ſiue per hominum miniſterium ſenſerit eius beneficentiam, ſiue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo ſuo, Certè Dominus eſt qui ad me iſtorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt ſuæ erga me benignitatis inſtrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum eſſe qui cælum exaudit, vt cælum exaudiat terram, ipſa quoque exaudiat ſuos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini ſolam eſſe qua omnia proſperentur: nec tot cauſis admonitus, ingratus eſſe ſuſtinebit. *Vſus 6. & 7. meditationis.*

8 Si aduerſi quid contigerit, extemplò mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiã placidámque animi moderationem nobis imprimẽdam valet plurimum. Si Ioſeph in recognoſcenda fratrum perfidia immoratus eſſet, nunquam fraternum potuiſſet in eos animum recipere. Sed quoniã mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad manſuetudinem ac clementiam inclinatus eſt, vt fratres etiam vltrò ſoletur, ac dicat, Non vos eſtis qui me vendidiſtis in Ægyptum, ſed Dei voluntate præmiſſus ſum ante vos, vt vitam vobis conſeruem. Vos quidem cogitaſtis de me malum, ſed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos ſe conuertiſſet, à quibus vexabatur, ſtatim accenſus eſſet ad vindictã: ſed quia opus Domini ſimul recognoſcit, ſemet pulcherrima illa ſententia conſolatur, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, ſi in hominem defixiſſet oculos, ad retaliandam iniuriam ſuos animaſſet: verùm quia non ſine Domini motu illum agere intelligit, illos potiùs mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu feciſti Iehouah. Si nullum efficacius eſt iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt poſſit eò mentem ſemper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum eſt: non modo quia reluctari non licet, ſed quia nihil vult niſi quod & iuſtum ſit & expediat. Summa huc redit, vt iniuſtè ab hominibus læſi, omiſſa eorum improbitate (quæ nihil quã dolorẽ noſtrũ exaſperaret, animóſque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deũ conſcendere, ac pro certo ſtatuere diſcamus, iuſta eius diſpenſatione fuiſſe & permiſſum & immiſſum quicquid hoſtis ſceleratè in nos admiſit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compeſcat, prudenter admonet nobis non eſſe luctam cum carne & ſanguine, ſed

8. Pios ad patiẽtiam & ad animi moderationẽ aſſuefacit, exemplo Ioſephi, Iobi & Dauidis.

Gen. 45. 8. & 50. 20.

Iob. 1. 21.

2. Sam. 16. 10.

Pſ. 38. 10.

Eph. 6. 12.

cum hoſte ſpirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad ſedandos omnes iracundiæ impetus vtiliſſima admonitio eſt, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & ſedere quaſi agonothetam vt patiētiam noſtram exerceat. Quòd ſi abſque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miſeriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid proſperi eſt, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduerſa omnia eſſe eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temerè inceditis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noſter, vbi pro communi carnis ſenſu fortuitum eſſe ducentes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad reſipiſcētiam ſtimulamur. Hæc eadem ratio eſt cur acerbè expoſtularent Ieremias & Amos cum Iudæis, qui tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Ieſaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

9. Piorum torporem excutit, eóſque ad reſipiſcentiam ſollicitat.

Deut.28.2.&c.
Leu.26.23.
Thren.3.38.
Amos 3.6.
Ieſa.46.7.

10. Cauſarum inferiorum rectū vſum edocet.

9 Neque tamen interim ad cauſas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia miniſtros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit, acſi nullam gratiam ſua humanitate promeriti eſſent: ſed illis obſtrictum ſe ex animo ſentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre ſtudebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuū authorem: ſed homines vt eius miniſtros honorabit: atque, vt res eſt, intelliget ſe Dei voluntate iis eſſe deuinctum per quorum manum beneficus eſſe voluerit. Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidē volente factum id apud ſe ſtatuet, verùm ſibi quoque imputabit. Siquis morbo abſumptus ſit, quem, quum ex officio curare debuiſſet, negligenter tractauit: tametſi non ignorabit ad terminum perueniſſe quem præterire non poterat, peccatum tamen ſuum inde non eleuabit: ſed quia non eſt defunctus erga eum fideliter ſuo munere, perinde accipiet acſi negligentiæ ſuæ culpa periiſſet. Multo minus, vbi in deſignando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excuſabit ſub prætextu diuinæ prouidentiæ: ſed in eodem facinore, Dei iuſtitiam, hominis nequitiam, vt ſe vtraque manifeſtè prodit, diſtinctè contemplabitur. In futuris verò potiſſimùm, inferiorum huiuſmodi cauſarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet ſi non deſtituetur ſubſidiis humanis, quibus ad incolumitatem ſuam vtatur. itaque nec in capiendis conſiliis ceſſabit, nec torpebit in ope eorū imploranda, quibus ſuppetere conſpiciet vnde iuuetur: ſed à Domino ſibi

11. Negligentiam & imprudentiā in officio praſtādo piis demonſtrat, vt ſuā culpam gementes agnoſcant.

12. Sceleratorum nequitiam damnat.

13. Futurorum rectam conſiderationem parit, prudentéſque, ſeduios & ſtrenuos reddit Dei ſeruos.

ſibi in manum ferri reputans quæcunque commodare ſibi aliquid poſſunt creaturæ, ipſas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ inſtrumenta ad vſum applicabit. Ac, quum incertus ſit quem ſint exitum habitura quæ negotia aggreditur (niſi quòd in omnibus Dominum ſuo bono proſpecturũ nouit) ad id ſtudio aſpirabit quod ſibi expedire docet, quantum intelligentia mentéque aſſequi poteſt. Neque tamen in capiendis conſiliis proprio ſenſu feretur: ſed Dei ſapientiæ commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectum ſcopum dirigatur. Cæterum nõ externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitetur, vt ſi adſint in iis ſecurè acquieſcat: ſi deſint, perinde ac deſtitutus trepidet. Mentẽ enim in ſola Dei prouidentia ſemper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præſentium rerũ conſideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametſi prælij euẽtum in arbitrio manúque Dei eſſe agnoſcit, nõ tamen inertiæ ſe dedit: ſed quod ſuæ vocationis eſt ſedulò exequitur: Domino autem permittit euentũ moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente noſtra, & vrbibus Dei noſtri: Dominus autem faciat quod bonum eſt in oculis ſuis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad cõtinuã Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos noſtros bona ſpe fulciet, vt quæ nos circunſtant pericula, ſecurè & fortiter deſpicere non dubitemus.

14. Sapientia & omnipotẽtia Dei facit vt iÿ ſe cõmittant, vocationi ſuæ interea diligenter incumbentes.

2. Sam. 10. 12.

Hac verò parte ſe prodit inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera ſunt quæ vitam humanam obſident mala, quæ totidem oſtentant mortes. Vt extrà non exeamus: quum mille morborum receptaculum ſit corpus, imò intus incluſas teneat ac foueat morborũ cauſas, ſeipſum homo ferre nõ poteſt quin multas exitiorũ ſuorũ formas ſecum ferat, ac vitã quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas vbi nec frigetur, nec ſudatur ſine periculo? Iam quocunque te vertas, quæ circa te ſunt omnia, non modò ambiguæ ſunt fidei, ſed apertè ferè minantur, ac præſentẽ mortem videntur intentare. Conſcende nauẽ, pede vno à morte diſtas. Equo inſide, in lapſu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sũt in tectis tegulæ, tot diſcriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu ſit, exerta eſt noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciẽ armata ſunt. Quòd ſi vel horto bene munito includere te ſtudeas, vbi nihil quã amœnitas appareat, illic ſerpens interdũ deliteſcet. Domus aſſiduè incendio ſubiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiã oppreſſionẽ minatur. Ager grandini, pruinæ, ſiccitati, aliiſque tẽpeſtatibus expoſitus quum ſit, ſterilitatem, atque ex ea famem tibi denũtiat. Omitto veneficia, inſidias, latrocinia, vim apertã, quorum pars nos domi obſident, pars peregrè conſequuntur. Inter has anguſtias annon oportet miſerrimũ eſſe hominẽ, vtpote qui in vita

15. Tametſi malis innumeris (hic ad viuum depictis) vita humana obſideatur pij tuta felicitate gaudent, qui in Dei optim. Max. prouidentia acquieſcunt

ſemiuiuus anxium & languidum ſpiritum ægrè trahat, nonſecus acſi imminentem perpetuò ceruicibus gladiũ haberet? Dices iſta rarò euenire, aut certè non ſemper neque omnibus, nũquam verò ſimul omnia. Fateor, ſed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis poſſe: nec noſtram magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non poteſt vt non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitoſius fingas? Adde quòd Dei contumelia non caret, ſi dicatur hominem, ex creaturis nobiliſſimã, proſtituiſſe ad cæcos & temerarios quoſlibet Fortunæ ictus. Sed hîc de miſeria hominis tãtùm loqui propoſitum eſt, quam ſenſurus ſit ſi ſub imperium Fortunæ redigatur.

Præcedentium meditationum vſus, & expoſitio, quæ aduerſus omnia pericula pias mentes armat, inuictáſque reddit.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ ſemel homini pio affulſit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, ſed omni cura releuatur ac ſoluitur. Vt enim meritò Fortunã horret, ita ſecurè Deo ſeſe audet permittere. Hoc, inquam, ſolatium eſt, vt intelligat patrem cæleſtem ſic omnia ſua potentia continere, ſic imperio nutúque ſuo regere, ſic ſapientia moderari: vt nihil, niſi ex eius deſtinatione, cadat. in eius porrò fidem ſe receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa poſſe attingi, niſi quoad locũ illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Pſalmus, Quoniam ipſe liberabit te de laqueo venatoris, & à peſte noxia. Sub ala ſua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis, pro ſcuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à ſagitta volante per diem, à peſte perambulante in caligine, à noxa graſſante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in ſanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, nõ timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non deſinam bene ſperare. Vnde id quæſo habent, quòd illis nũquam excutitur ſua ſecuritas, niſi quia vbi temerè mundus volutari in ſpeciem videtur, Dominum vbique operari ſciunt, cuius opus confidunt ſibi fore ſalutare? Iam ſi vel à diabolo, vel à ſceleratis hominibus impetitur eorum ſalus: hîc verò, niſi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere neceſſe ſit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem ſic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduerſus nos maleficium, nec cõceptum moliri, nec ad perpetrandum, ſi maximè moliãtur, digitum mouere queant, niſi quantum ille permiſerit, imò niſi quantum mandarit: nec cõpedibus tantùm eius teneri ligatos, ſed etiã ad obſequia præſtãda fræno cogi: habent vnde ſe prolixè conſolentur. Nam vt Domini eſt, eorum furorem armare, &

Pſ. 91. 3.

Pſalm. 118. 6. & 27. 3. & 56. 5. & alibi.

con-

conuertere deſtinaréque quò libuerit, ita & modum finémque ſtatuere, ne pro ſua libidine licentioſè exultent. Qua perſuaſione ſuffultus Paulus, profectionem ſuam, quã vno in loco dixerat à Satana impeditam fuiſſe, alibi in Dei permiſſione ſtatuit. Si tantùm dixiſſet obſtaculum fuiſſe à Satana, nimium poteſtatis viſus fuiſſet ei dare, acſi ipſa quoque Dei conſilia euertere eſſet in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum ſtatuit, à cuius permiſſione pendeant omnia itinera, ſimul oſtendit nihil niſi eius nutu conſequi Satanam poſſe, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuerſiones quibus aſſiduè voluitur & quaſi rotatur hominum vita, in hoc aſylum ſe recipit, Tempora ſua eſſe in manu Dei. Poterat aut vitæ curſum, aut tempus in ſingulari numero ponere: ſed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis inſtabilis ſit hominum conditio, quæcunque ſubinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Raſin & Rex Iſrael, quum viribus in exitiũ Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & abſumendam terram accenſæ, vocantur à Propheta rationes fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharao, quũ & opibus & robore, & multitudine copiarum omnibus formidoloſus eſſet, ipſe belluæ marinæ, copiæ eius piſcibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus ſe hamo ſuo capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hic diutius immorer, facilè, ſi animaduertas, perſpicies, extremum eſſe omnium miſeriarum, prouidentiæ ignorationem: ſummam beatitudinem in eiuſdem cognitione eſſe ſitam.

1.Theſſ.2.18. 1.Cor.16.7. Pſal.31.16. Ieſa.7.4. Ezech.29.4.

12 De prouidentia Dei, quantum ad ſolidam fidelium & eruditionem & conſolationem conducit, (nam explendæ vanorũ hominum curioſitati neque ſatis quicquam eſſe poteſt, neq; optandum eſt, vt ſatisfiat) ſatis dictum foret, niſi obſtarent pauci quidã loci, qui innuere videntur, contrà quàm ſuprà expoſitum eſt, non firmum ac ſtabile conſtare Deo cõſilium, ſed pro rerum inferiorũ diſpoſitione mutabile. Primum aliquoties, Dei pœnitentia cõmemoratur, vt quòd illum pœnituerit hominis creati: Saulis in regnũ euecti: quòd eũ pœnitebit mali quod infligere populo ſuo ſtatuerat, ſimul ac conuerſionẽ eius aliquã ſenſerit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapſis perituram Niniuen: atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem ſentẽtiam inflexus eſt. Ezechiæ mortem per os Ieſaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus cõmotus eſt. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum conſtituiſſe: ſed prout ſunt cuiuſque merita, vel prout æquum ac iuſtum cẽſet, ſingulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitẽtia ſic habendum, non magis

Altera pars huius capitis, obiectiones duas diluẽs: quarũ prior eſt, Scripturam tribuere Deo cõſilij mutationem ſeu pœnitẽtiam: ideo eius prouidentiam firmam non videri.

Gen.6.6. 1.Sam.15.11. Iere.38.8. Ioan.3.4.10. Ieſa.38.1.5. 2.Reg.20.1.5.

Reſponſio ad priorem illam

obiectionem: ex Scripturæ locis pœnitentiam in Deum haud cadere demonſtrans.

illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo ſciens ac volens ſe in pœnitentiæ neceſſitatem coniicit, Deo pœnitentiam non tribuemus quin aut ignorare dicamus quid futurum ſit, aut effugere non poſſe, aut præcipitanter & inconſideratè ruere in ſententiam cuius ſtatim pœniteat. Id autem tantum abeſt à ſenſu Spiritus ſancti, vt in ipſa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci,

1.Sam.15.29. quia homo non ſit quem pœnitere queat. Ac notandum eſt in eodem capite ſic vtrunque coniungi vt comparatio ſpeciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in regem creati. Paulo pòſt additur, Nõ mentietur fortitudo Iſrael, nec pœnitudine flectetur: quia homo non eſt, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm abſque figura immutabilis aſſeritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis adminiſtrandis & perpetuam & omni pœnitentia ſuperiorem eſſe certum eſt. Ac ne dubia eſſet eius conſtantia, teſtimonium illi reddere ſui quoque aduerſarij coacti ſunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit,

Num.23.19. non eſſe Deum inſtar hominis vt mentiatur, nec quaſi hominis filium vt mutetur: ac fieri non poſſe vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus ſit.

Cur pœnitentia Deo tribuitur.

13 Quid ergo ſibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis deſcribunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit noſtra infirmitas, quæ nobis traditur eius deſcriptio, ad captum noſtrum ſubmittenda eſt, vt à nobis intelligatur. Hæc eſt porrò ſubmittendi ratio, vt ſe talem nobis figuret, non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum ſit, iraſci ſe peccatoribus teſtatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquã in ipſo motionem, ſed reputare potius loquutionẽ hanc à ſenſu noſtro ſumptam, quia faciem excandeſcentis iratíque præ ſe ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus cõcipere ſub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia ſoleant homines facta ſua mutando, teſtari ſibi diſplicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius eſt quod diſplicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitentiæ nomen ſignificatur quod Deus in ſuis operibus mutat: interim nec conſilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: ſed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore proſequitur, vtcunque appareat ſubita hominum oculis varietas.

Poſterior obiectio, decretorum Dei abrogationẽ in Scripturis S.

14 Nec ſacra hiſtoria, dum Niniuitis remiſſum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechiæ vitã, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuiſſe Dei decreta oſtẽdit. Qui

ſic

ſic ſentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tametſi ſimpliciter affirmant, tacitam in ſe nihilominus conditionem continere ex fine ipſo intelligetur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Ieſaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hunc perdere, ſine cladis nuntio. Aliud ergo ſpectauit quàm vt mortis ſuæ præſcij venientem illam eminus cernerent. Nimirū non perditos voluit: ſed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuen poſt quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechiæ ſpes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiuſmodi contaminationibus voluiſſe ad reſipiſcentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis ſuis meriti erant iudicium? Id ſi conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in ſimplici denuntiatione conditionem tacitam ſubaudiamus. Quod etiam confirmatur ſimilibus exemplis, Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ ſuam vxorem ſuſtuliſſet, his verbis vtitur, Ecce, tu morieris propter mulierem quam accepiſti: eſt enim viro iuncta. Poſtquam autem ille excuſauit, in hunc modum loquitur, Reſtitue vxorem viro: eſt enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, ſcito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides, vt primo edicto vehementius animum eius concutiat, quò ſatisfactioni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè ſuam explicet? Quando ſimilis eſt aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuiſſe priori Domini conſilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternę ſuæ ordinationi ſternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad reſipiſcentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne ſermone quidem: niſi quòd ſyllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum eſt. Siquidem illud Ieſaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit diſſoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

deſcriptam proponens: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.
Reſponſio.
Ioan.3.10.
Ieſa.38.1.5.
Confirmatio ab exemplo ſimili.
Gen.20.3.
Ieſa.14.27.

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.

Conſtat poſtremum hoc caput primi libri tribus partibus.

1 Quum pauló antè dictum ſit Deum reprobos omnes atque adeo Satanam ipſum ſuo arbitrio flectere, tres occurrunt obiectiones. *Prior*, Dei permiſſione, non voluntate, iſta fieri. Huic obiectioni duplex op-

ponitur reſponſio, quarum altera, Angelos & homines bonos malóſque nihil efficere niſi quod à Deo conſtitutum eſt: altera, arcanos omnes motus ab occulta Dei inſpiratione ad finem ſuum dirigi probatur, ſect.1. & 2.

2 *Altera* obiectio, duas in Deo contrarias eſſe voluntates, ſi occulto conſilio decernit quæ lege ſua palam prohibet, ſect.3. diluitur.

3 *Poſtrema*, Deum conſtitui ſcelerum omnium authorem, ſi non modò impiorum opera vti, ſed etiam conſilia & affectus gubernare dicatur, ac proinde impios immeritò damnari, refellitur, ſectione vltima.

Senſus carnis, origo obiectionum quæ adu. Dei prouidentiã proponuntur.
Vid. Cal. adu. Libert. c.15. & 16.& Aug.li.1. de ordine, cap. 1.&c.

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipſum & omnes reprobos ſuo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæſtio. Quomodo enim per illos agens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa ſit immunis, miniſtros autem ſuos iuſtè damnet, vix capit ſenſus carnis. hinc reperta diſtinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis viſus eſt, ſub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita eſſe, vt eorum malitiam in quemcunque viſum eſt finem dirigat: & ſceleribus vtatur ad exequenda ſua iudicia. Ac excuſabilis fortè eſſet eorum modeſtia quos terret abſurditatis ſpecies, niſi quòd perperam mendacij patrocinio aſſerere tentant Dei iuſtitiam ab omni ſiniſtra nota. Abſurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis ſuæ pœnas daturus eſt. Tergiuerſando itaque effugiunt, Dei tantùm permiſſu, non etiam voluntate hoc fieri. Ipſe verò palàm ſe facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines niſi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, innumeris & claris teſtimoniis probatur. Quod antè citauimus ex Pſalmo, Deum quæcunque vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum eſt. Si Deus bellorum & pacis certus eſt arbiter, vt illic dicitur, ídque ſine vlla exceptione, eo inſcio aut quieſcente homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit? Sed in ſpecialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob ſcimus Satanam ſe coram Deo ſiſtere ad excipienda iuſſa, non minus quàm Angelos, qui ſponte obediunt: diuerſo quidem id modo & fine: ſed tamen ne quid aggredi poſſit, niſi volente Deo. Etſi nuda permiſſio deinde ſubiici videtur vt ſanctum virum affligat: quia tamen vera eſt illa ſententia, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Deo placuit, ita factum eſt: colligimus, eius probationis cuius Satan & ſceleſti latrones miniſtri fuerunt, Deum fuiſſe authorem. Molitur Satan ſanctum virum deſperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter

Prior obiectio, Dei permiſſionẽ ab eius voluntate ſeparans.

Reſponſio: Angeli & homines tum boni tum mali nihil efficiunt niſi quod à Deo eſt conſtitutum.

Probatio ab exemplis expreſſis & perſpicuis.

Primum exemplum.
Iob.1. 21.

liter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoſcit Iob
diuinitus ſe exutum eſſe omnibus fortunis, & ſe pauperem fa-
ctum, quia ſic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines
vel Satan ipſe, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda ſua *Alterum.*
iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem 1. Reg. 22. 20.
Achab decipi: operam ſuam offert diabolus ad eam rem: mitti- 21. 22. 23.
tur cum certo mandato, vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium
Prophetarum. Si Dei iudiciũ eſt excæcatio & amentia Achab,
nudæ permiſſionis figmentum euaneſcit: quia ridiculum eſſet, *Tertium.*
iudicem tantum permittere non etiã decernere quid fieri ve-
lit, & mandare executionem miniſtris. Iudæis propoſitum eſt
Chriſtum extinguere: Pilatus & milites rabioſæ eorum libidi-
ni morem gerunt. fatentur tamẽ in ſolẽni precatione diſcipuli Act. 4. 28.
nihil feciſſe omnes impios niſi quod manus & conſilium Dei
decreuerant. ſicuti iam ante concionatus fuerat Petrus, definito Act. 2. 23.
conſilio & præſcientia Dei traditũ fuiſſe vt interficeretur: acſi
diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) ſcientem & volen- Act. 3. 18.
tem ſtatuiſſe quod Iudæi executi ſunt. ſicuti alibi repetit, Deus
qui prænuntiauit per omnes ſuos Prophetas paſſurũ eſſe Chri- *Quartum.*
ſtum, ita impleuit. Abſalõ inceſto coitu, patris torum polluens, 2. Sam. 16. 22.
deteſtabile ſcelus perpetrat: Deus tamen hoc opus ſuum eſſe 2. Sam. 12. 12.
pronuntiat, verba enim ſunt, Tu feciſti occultè: ego verò palàm *Quintum.*
faciam, & coram ſole hoc. Quicquid ſæuitiæ exercent Chaldæi Iere. 50. 25.
in Iudæa, opus Dei eſſe pronuntiat Ieremias. Qua ratione Na- Ieſa. 5. 26. & 10. 5. & 19. 25.
bucadnezer vocatur Dei ſeruus. Clamat paſſim Deus, ſuo ſibi- 1. Sam. 16. 10.
lo, tubæ ſuæ clãgore, imperio & iuſſu excitari impios ad bellũ: 2. Reg. 11. 31.
Aſſyrium vocat virgam furoris ſui, & ſecurim quam manu ſua 1. Sam. 2. 34.
mouet. Cladem vrbis ſanctæ & Templi ruinam vocat opus
ſuum. Dauid non obſtrepens Deo, ſed iuſtum iudicem agno- *Sextum.*
ſcens, ex illius tamen iuſſu prouenire maledicta Semei fate-
tur. Dominus inquit, iuſſit eum maledicere. Sæpius in ſacra hi- *Septimum.*
ſtoria occurrit, quicquid accidat, proficiſci à Domino, ſicuti
decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiuſ-
dem generis permulta. Qui mediocriter exercitati ſunt in Scri-
pturis, vident me ex multis pauca tãtùm proferre teſtimonia,
vt breuitati conſulam, ex quibus tamen ſatis ſupérque liquet
nugari eos & ineptire qui in locum prouidentiæ Dei nudam
permiſſionem ſubſtituunt, acſi in ſpecula ſedens expectaret for-
tuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum
arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Re-
gis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc, prout Deo viſum eſt, *Altera ſpecia-*
ad totũ certè humanum genus extenditur, tãtumdémque valet *lis refutatio ob-*
acſi dixiſſet, quicquid animis cõcipimus, arcana Dei inſpiratio *iectionis, per-*
ne ad ſuum finem dirigi. Et certè niſi intus operaretur in mẽti- *miſſionẽ à Dei* *voluntate ſepa-*

ſantis, qua oſtenditur arcanos motus occulta, ſed iuſta Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi. bus hominum, non rectè dictum eſſet, auferre labium à veracibus, & à ſenibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod ſæpè legitur, homines eſſe pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic Dauid è caſtris Saulis, nemine ſciente, egreſſus eſt: quia ſopor Dei irruerat ſuper omnes. Sed nihil clarius poteſt deſiderari quàm vbi toties pronuntiat ſe excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, ſpiritu ſoporis inebriare, incutere amẽtiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permiſſionem multi reiiciunt, acſi deſerendo reprobos, à Satana excæcari fineret. Sed quum diſertè exprimat Spiritus ſanctus, iuſto Dei iudicio infligi cæcitatẽ & amentiam, nimis friuola eſt illa ſolutio. Dicitur induraſſe cor Pharaonis, item aggrauaſſe, & roboraſſe. Eludunt inſulſo cauillo quidam has loquẽdi formas: quia dum alibi dicitur Pharao ipſe aggrauaſſe cor ſuum, indurationis cauſa ponitur eius voluntas. Quaſi verò non optimè conueniant hæc duo inter ſe, licet diuerſis modis, hominẽ, vbi agitur à Deo, ſimul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia ſi indurare nudam permiſſionem ſonat, ipſe contumaciæ motus nõ erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum eſſet ac inſipidũ ita interpretari, acſi tãtùm Pharao ſe obdurari paſſus eſſet. Adde quòd anſam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaã dicit Moſes progreſſos fuiſſe in pugnam, quia roboraſſet Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum ſuum. Similiter apud Ieſaiam contra gentem fallacem miſſurum ſe Aſſyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant ſpolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad ſpõte parendum, ſed quia flexurus ſit ad exequẽda ſua iudicia, perinde ac ſi iuſſa eius animis inſculpta geſtarent. vnde apparet certa deſtinatione Dei fuiſſe impulſos. Fateor quidẽ interpoſita Satanæ opera ſæpe Deum agere in reprobis: ſed vt eius impulſu Satan ipſe ſuas partes agat, & proficiat quatenus datũ eſt. Spiritus malus turbat Saulem: ſed dicitur eſſe à Deo: vt ſciamus furorem Saulis à iuſta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idẽ Satan excæcare infidelium mentes: ſed vnde hoc, niſi quòd à Deo ipſo manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati: Secundùm priorem rationem dicitur, Si Propheta quiſpiam loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illũ decepi. Secundùm alteram verò dicitur ipſe dare homines in reprobum ſenſum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iuſtæ ſuæ vindictæ præcipuus eſt author, Satan verò tãtùm miniſter. Sed quia, vbi ſecũdo libro diſputabimus de libero vel ſeruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractãda erit, breuiter mihi nunc dixiſſe

Ieſa. 29. 14. Pſal. 107. 40. Ezech. 7. 26. Leuit. 26. 36. 1. Sam. 26. 12. Rom. 1. 26. & 11. 8. Exo. 8. 15. *Inſtantia prima.* *Reſponſio.* *Inſtantia 2.* 1. *Reſp.* 2. *Reſp.* Ibid. 4. 21. Ioſue 11. 20. Pſal. 105. 25. Ieſa. 10. 9. *Inſtantia 3.* *Reſponſio.* 1. Sam. 16. 14. 2. Cor. 4. 4. Eze. 14. 9. Rom. 1. 28. Cap. 4. ſect. 3. 4.

dixiſſe videor quantum locus poſtulabat. Summa hæc ſit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium eſſe cauſſa, prouidentiam eius ſtatui moderatricem in cunctis hominũm conſiliis & operibus, vt non tantùm vim ſuam exerat in electis, qui Spiritu ſancto reguntur, ſed etiam reprobos in obſequium cogat. *Summa omniũ reſp. ad 1. obiectionem.*

3 Quando autem hactenus recitaui ſolùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cæleſtibus oraculis ſiniſtras ignominiæ notas inurere non dubitant, quod nã vſurpent cenſuræ genus. Nam ſi ex inſcitiæ ſimulatione laudem modeſtiæ appetunt, quid ſuperbius fingi poteſt, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi ſecus videtur, vel hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cælum ſputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non eſt: quia fuerunt omnibus ſeculis impii & profani homines, qui aduerſus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarent. Sed quod olim pronũtiauit Spiritus per os Dauidis, re ipſa ſentient verum eſſe, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perſtringit Dauid hominũ amentiã in hac tam effræni licentia, quòd ex ſuo cœno non ſolùm aduerſus Deum litigant, ſed poteſtatẽ ſibi arrogant eius damnãdi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blaſphemias, ad Deum nõ pertingere, quin iuſtitiã ſuam, diſcuſſis calumniarum nebulis illuſtret fides etiã noſtra (quia in ſacro Dei verbo fundata, ſuperior eſt toto mundo) nebulas iſtas ex ſua altitudine deſpiciat. Nam quod primò obiiciunt, ſi nihil eueniat niſi volente Deo, duas in eo contrarias eſſe voluntates, quia occulto conſilio decernat quæ Lege ſua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen reſpondeã, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me, ſed in Spiritum ſanctũ torqueri, qui certè hanc ſancto viro Iob confeſſionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum eſt: quum ſpoliatus eſſet à latronibus, in illorũ iniuria & maleficio iuſtum Dei flagellum agnoſcit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri ſuo filii Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cœlo reſidet, quæcũq; vult facere. Et iam ſatis apertè oſtendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ iſti cẽſores volũt otioſo tantum eius permiſſu contingere. Teſtatur ſe creare lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipſe non fecerit. Dicant obſecro, volénſne an nolens iudicia ſua exerceat. Atqui ſicuti docet Moſes, eum qui fortuitò ſecuris lapſu occiditur, diuinitus traditũ eſſe in manum percuſſoris: ita tota Eccleſia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conſpiraſſe, vt facerent quæ Dei manus & conſilium decreuerat. Et ſanè, niſi Deo volente crucifixus eſſet Chriſtus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel ſecum pugnat, vel mutatur

Iterum detegitur fons prioris & ſequentium obiectionum, ſuperbia videlicet & blaſphemia ſpiritus.

Pſal. 51. 6.

1. Ioh. 5. 4.

Altera obiectio, quà duas in Deo repugnantes voluntates imaginatur.

Reſponſio 1.

Iob. 1. 21.

1. Sam. 2. 25.

Pſal. 115. 3.

Secunda.

Ieſa. 45. 7.

Amos 3. 6.

Tertia.

Deut. 29. 5.

Act. 51. 28.

Simplex & vna Dei voluntas cur multiplex homini apparet.

Dei voluntas, vel quod vult ſe nolle ſimulat: ſed quum vna & ſimplex in ipſo ſit, nobis multiplex apparet: quia pro mẽtis noſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit myſterium eſſe abſconditum, paulopòſt adiungit, in ea manifeſtatam fuiſſe πολυποίκιλον ſapientiam Dei. An quia propter hebetudinem ſenſus noſtri multiplex apparet Dei ſapientia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo ſomnianda nobis eſt in ipſo Deo aliqua varietas, quaſi vel conſilium mutet, vel à ſeipſo diſſideat. Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam noſtra imbecillitas, & ſimul reputemus, lucem quam inhabitat, non fruſtra vocari inacceſſam, quia caligine obducta eſt. Ergo huic Auguſtini ſententiæ pii omnes & modeſti facilè acquieſcent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult: velut ſi bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rurſus fieri poſſe vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut ſi malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus, nempe ille vult quod non vult Deus, iſte verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius conſonat, quanuis aliud volẽtis, quàm huius idem volentis impietas: tãtum intereſt quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiuſque voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulò verò ante dixerat ſua defectione Angelos apoſtatas, omnéſq; reprobos quãtum ad ipſos pertinet, feciſſe quod Deus nolebat: quãtum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuiſſe: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipſis facta eſt eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquiſita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo nõ fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret ſi non ſineret: nec vtique nolens ſinit, ſed volens: nec ſiueret bonus fieri malè, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet bene.

Eph. 3. 10. — *Quarta.* — *1. Tim. 6. 16.* — *Enchir. ad Lau. cap. 101.* — *Exemplum, ſuperiores reſponſiones illuſtrãs.* — *Aliud exemplum.* — *Pſal. 111. 2.*

Tertia obiectio, Deum eſſe authorem omnium ſcelerum &c. Reſponſio 1. exemplis ex Dauidis hiſtoria depromptis confirmata. *1. Sam. 16. 22.* *2. Sam. 16. 10.*

4 Hoc etiam modo ſoluitur, imò ſponte liqueſcit altera obiectio, Si non modò impiorum opera vtitur Deus, ſed etiam conſilia & affectus gubernat, ſcelerum omnium eſſe authorem: ac proinde immeritò damnari homines ſi exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperã enim miſcetur cum præcepto voluntas, quàm longiſſimè ab illo differre innumeris exemplis conſtat. Nam etſi dum ſtuprauit Abſalon patris vxores, voluit Deus hoc probro vlciſci Dauidis adulterium: non ideo tamen præcepit ſcelerato filio inceſtum committere, niſi fortè Dauidis reſpectu, ſicut loquitur de cõuitiis

tiis Semei. Nam illum Dei iuſſu maledicere dum fatetur, minimè cõmendat obſequium, acſi Dei imperio pareret proteruus ille canis: ſed eius linguam flagellum Dei eſſe agnoſcens, caſtigari patienter ſuſtinet. Hoc quidem tenendum eſt, dum per impios peragit Deus quod occulto ſuo iudicio decreuit, nõ eſſe excuſabiles, quaſi obediant eius præcepto, quod data operà pro ſua libidine violant. Iam quomodo ex Deo ſit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruersè faciunt homines, illuſtre documentum eſt electio regis Iarobeam, in qua ſeuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo ſancitum peruerterit, ac perfidè deſciuerit à familia Dauidis, & tamen ſcimus voluiſſe eum: vnde & in verbis Oſeæ quædam apparet repugnãtiæ ſpecies, quòd vbi conqueſtus eſt Deus regnũ illud ſe neſciente & nolente fuiſſe erectum, alibi prædicat ſe dediſſe regem Iarobeã in furore ſuo. Quomodo hæc cõuenient, Iarobeam non ex Deo regnaſſe, & ab eodem fuiſſe præfectum regẽ? Nempe quia nec deſciſcere à familia Dauidis potuit populus quin iugum ſibi diuinitus impoſitum excuteret: neq; tamen libertas ipſi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolẽdo, defectionem tamen alio fine iuſtè velit. vnde & Iarobeam prẹter ſpem ſacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra hiſtoria fuiſſe à Deo ſuſcitatum hoſtem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo ſub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes ſcinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiuſdem voluntate initium fuiſſe diuortii. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis teſſera ad ſpem regni ſolicitat, non fit hoc vel neſcio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure dãnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis poſteris deſciuerit. Hac ratione etiam ſubiicitur poſtea, quòd Rechabeam ſuperbè deſpexit populi preces, hoc à Deo factum eſſe, vt ſtabiliret verbum quod pronuntiauerat per manũ Abiæ ſerui ſui. Ecce vt nolente Deo laceretur ſacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat ſimile quoque aliud exemplum, vbi conſentiente populo, imò manus ſuas præbente, iugulantur filii regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terrã cecidiſſe ex Dei ſermonibus, ſed ipſum feciſſe quicquid loquutus fuerat per manum ſerui ſui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perſtringit quòd operam ſuã commodaſſent, Iuſtine eſtis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meũ, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, niſi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam ſe prodat hominis crimen, quã

Secunda reſponſio, ex hiſt. apoſtaſia Iſraelitarum.
1. Reg. 12. 20.
Oſeæ 8. 4.
Oſeæ 13. 11.
1. Reg. 11. 23.
1. Reg. 12. 15.
Tertia reſponſio, ex Achabi & Iehu hiſt.
2. Reg. 10. 7.

Auguſtini conſenſus, &, ex hiſtoria mortis Chriſti, quarta reſponſio ſuperiores confirmans, ac carnalis prudentiæ os occludens.

Epiſt. 48. ad Vincentium.

De grat. & li. arbit. ad Valēt. c. 20.

refulgeat Dei iuſtitia : & modeſtis ingeniis ſemper hæc Auguſtini reſponſio ſufficit. Quum Pater tradiderit Filium, & Chriſtus corpus ſuum, & Iudas Dominū, cur in hac traditione Deus eſt iuſtus, & homo reus, niſi quia in re vna quam fecerunt, cauſa non vna eſt ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nunc dicimus, nullum eſſe Dei cum homine conſenſum, vbi hic iuſto illius impulſu agit quod ſibi nō licet: ſuccurrat quod alibi admonet idem Auguſtinus. Quis non ad iſta iudicia contremiſcat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult: reddens eis tamen ſecundum eorum merita? Et certè in Iudę perfidia nihilo magis fas erit culpam ſceleris Deo adſcribere, quia Filium ſuum & tradi voluit ipſe, & tradidit in mortem: quam redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem ſcriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, ſed quid voluerint, vt in rationem veniat conſilium & voluntas. Quibus hoc aſperum videtur, quàm tolerabilis ſit ſua moroſitas pauliſper cogitent, dum rem claris Scripturæ teſtimoniis teſtatam, quia excedat eorum captum, reſpuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus niſi ſciuiſſet vtilia eſſe cognitu, nunquam per Prophetas ſuos & Apoſtolos doceri iuſſiſſet. Nam ſapere noſtrum nihil aliud eſſe debet quàm manſueta docilitate amplecti, & quidem ſine exceptione, quicquid in ſacris Scripturis traditum eſt. Qui verò proteruius inſultant, quum ſatis conſtet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non ſunt.

[illegible] Chriſtia-[illegible] ſapiētia.

***

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER SECVNDVS.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN CHRISTO QVAE PATRIBVS SVB Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

ARGVMENTVM.

Abſoluta prima partis Symboli Apoſtolici, de Cognitione Dei Creatoris, tractatione, ſequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Chriſto, quam hic liber ſecundus explicat.

Primùm verò de Redemptionis occaſione, hoc eſt de lapſu Adæ diſſerit. Secundò, de Redemptione ipſa. Diſſertationi priori priora quinque capita, poſteriori reliqua aßignantur.

Quòd ad Redemptionis occaſionem, non tantùm in genere de lapſu agit, ſed etiam ſpeciatim de eius effectis, id eſt de peccato Originali, de arbitrij ſeruitute, de corrupta omnium hominum natura, de Dei in hominum cordibus operatione, cap. I. II. III. IIII. *quibus ſubiungit refutationem obiectionum quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent, cap.* V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari poteſt.

1 *Oſtendit quis ille ſit, in quo ſalus homini perdito quærenda eſt: nempe Chriſtus,* VI. *cap.*

2 *Quomodo hic ille Chriſtus mundo patefactus ſit, nimirum duplici ratione: Primùm ſub Lege (qua occaſione Decalogum explicat & alia quædam de lege diſcutit) cap.* VII. *&* VIII. *Deinde ſub Euangelio, vbi de ſimilitudine & differentia vtriuſq; Teſtamenti diſputat.* IX. X. *&* XI. *cap.*

3 *Qualis fuerit debueritq; eſſe Chriſtus, vt Mediatoris officiũ præſtaret, homo videlicet & Deus in vna perſona,* XII. XIII. XIIII. *cap.*

4 *Quorſum miſſus à Patre in mundum fuerit, cap.* XV. *vbi de Prophetia, Regno & Sacerdotio Chriſti locus explanatur.*

5 *Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, vt nobis ſalutem acquireret, cap.* XVI. *vbi de eius crucifixione, morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſurrectione, aſcenſu in cælum, ſeſſione ad dexteram Patris: articuli & fructus ex hac doctrina naſcentes excutiuntur: addita cap.* XVII. *quæſtionis ſolutione, An Chriſtus gratiam Dei & ſalutem nobis ſit promeritus.*

CAPVT I.

Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.

Partes huius capitis.

1 Quàm neceſſaria ſit noſtri notitia: qualis eſſe debeat: quot & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipuæ, ſect. 1. 2. 3.

2 De cauſis horrendi lapſus Adæ ſect. 4.

3 De huius lapſus contagione tum creata omnia, tum Adæ poſteros inuadente, à ſect. 5. ad finem capitis, vbi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.

Noſtri notitia res eſt neceſſaria admodum.

NOn ſine cauſa prouerbio veteri tantopere homini commendata ſemper fuit cognitio ſuiipſius. Nam ſi turpe ignorare ducitur quęcunque ad humanæ vitæ rationem pertinẽt: multo verò fœdior ignorantia noſtri eſt, qua fit vt in capiendo de re qualibet neceſſaria conſilio miſerè hallucinemur, atque adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior eſt præceptio, eo diligẽtius videndũ eſt nobis ne ipſa præpoſterè vtamur: quod Philoſophis quibuſdã videmus accidiſſe. Illi enim dum hominẽ hortantur vt ſeipſum nouerit, finem ſimul proponunt, ne dignitatẽ excellentiámque ſuam neſciat. neque aliud ipſum in ſe contemplari volunt, quã vnde inani fiducia intumeſcat & ſuperbia infletur. Noſtri autẽ cognitio primùm in eo ſita eſt, vt reputantes quid nobis in creatione datum ſit, & quàm benignè ſuam erga nos gratiam continuet Deus, ſciamus quanta ſit naturæ noſtræ excellentia, ſi quidem integra maneret: ſimul tamen cogitemus, nihil nobis ineſſe proprium, ſed præcario nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt ſemper ab ipſo pendeamus. Deinde vt nobis occurrat miſera poſt Adæ lapſum noſtra conditio, cuius ſenſus, proſtrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam ſicuti Deus ad imaginem ſuam initiò nos finxit, vt mentes noſtras tum ad virtutis ſtudium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne ſocordia noſtra obruatur tanta generis noſtri nobilitas quæ nos à brutis animalibus diſcernit, cognoſcere operæpretium eſt, ideò nos ratione & intelligentia præditos eſſe, vt ſanctam & honeſtam vitam colendo ad propoſitum beatæ immortalitatis ſcopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox

Qua vt benè vtamur, exuenda eſt ſuperbia.

Induenda deinde vera humilitas, quæ nos ad hominis lapſum conſiderandum, & Dei in Chriſto miſericordiam amplectendam, deducat.

ex altera parte ſe offerat triſte fœditatis & ignominiæ noſtræ ſpectaculum, ex quo in primi hominis perſona ab origine noſtra excidimus. Vnde & noſtri odium ac diſplicentia veráque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei ſtudium, in quo quiſque ea bona recuperet quorum prorſus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc ſanè quærendum in excutiendis nobis eſſe præſcribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriãdi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere conuenit ſi ad rectam & ſapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plauſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potius nos inuitat, quàm ad inſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſerã noſtram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri. atque ideò, vbi dotes ſuas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propẽdet. Quominus mirum eſt, hic adeò perniciosè fuiſſe à maxima hominum parte aberratum. Nã quum ſit ingenitus vniuerſis mortalibus pluſquam cæcus ſui amor, libentiſſimè ſibi perſuadent nihil ineſſe ſibi quod meritò debeat eſſe odioſum. Ita ſine alieno patrocinio vaniſſima hæc opinio fidem paſſim obtinet, hominem ſibi abundè ſufficere ad bene beatéque viuendum. Quòd ſiqui modeſtius ſentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne ſibi arrogare omnia videantur: ſic tamen partiuntur vt potiſſima & gloriæ & fiduciꝫ materia ſemper apud ſe reſideat. Iam ſi accedit oratio, quæ ſpõte prurientem in hominis medullis ſuperbiam ſuis illecebris titillet, nihil eſt quod magis arrideat. Proinde vt vnuſquiſque humanæ naturæ præſtantiã benigniſſimè ſuo præconio extulit, ita magno ſeculorum propè omnium applauſu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis eſt humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in ſe acquieſcere doceat, nihil aliud quàm ſuauitate illa ſua delicias facit: & ſic quidem illudit, vt qui aſſentiuntur, eos peſſimo exitio perdat. Quorſum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, inſtituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & deficí quidem ac deſtitui tum ſana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen ſecurè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter ſuccedere iis poteſt qui ſe aliquid poſſe propria virtute cõfidunt. Talibus ergo magiſtris, qui reputandis tantum bonis noſtris nos detinent, ſiquis auſcultet, non in ſui cognitionem proficiet, ſed in peſſimam ignorationem abripietur.

Tametſi autem plauſibilis eſt ſententia quæ nos ad noſtri admirationem incitat: altera ſanè ſola eſt recipienda quæ ad veram animi ſubmiſſionem flectit.

Superbiæ noſtræ prætextus.

Hominis peccatoris miſera vanitas.

3 Ergo quum in hoc conſentiat Dei veritas cum publico omniũ mortaliũ ſenſu, ſecundã ſapiẽtiæ partem in noſtri cogni-

At in cognoſcẽdi ratione, ali-

ter ſentiunt Carnis prudentia & Conſcientia, quæ ad amuſsim diuini iudicij ſeipſam expendit.

tione repoſitam eſſe: in ipſa tamen cognoſcendi ratione magnũ eſt diſſidium. Tũc enim homo, iudicio carnis, probè ſibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate ſua confiſus, audaciam ſumit, ac ſeſe incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honeſtum eſt toto ſtudio incũbere conatur. Qui autem ſe ad amuſſim diuini iudicij inſpicit & examinat, nihil reperit quod animam ad bonam fiduciã erigat, ac quo penitius ſe excuſſit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorſus abdicatus, nihil ſibi ad vitam rectè inſtituẽdam relinquit. Neque tamen vult nos obliuiſci Deus primę nobilitatis, quam Adæ patri noſtro contulerat, nempe quæ nos ad iuſtitiæ bonitatíſque ſtudiũ meritò expergefacere debeat. Non enim poſſumus aut primam noſtram originem, aut quorſum conditi ſumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantum abeſt vt animos nobis faciat iſta recognitio, vt potius ſubmiſſis illis, ad humilitatem proſternat. Quæ enim illa eſt origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis noſtræ finis? A quo penitus auerſi ſumus, vt miſeræ noſtræ ſortis pertæſi ingemiſcamus: ingemiſcendo, ad perditam illam dignitatem ſuſpiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in ſe oportere hominem intueri quod ipſum animoſum reddat, intelligimus nihil eſſe penes ipsũ cuius fiducia debeat ſuperbire. Quare ſi libet, quam homo ſui notitiã habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finẽ creatus ſit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationẽ excitetur: deinde ſuas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perſpecta, non ſecus atque in nihilum redactus, in extrema confuſione taceat. Huc tendit prior conſideratio, vt quale ſit officium ſuum agnoſcat: altera, quid ad ipſum præſtãdum valeat. De vtraque, prout ſeries docendi poſcet, à nobis diſſeretur.

Porro duæ ſunt partes huius notitiæ. Prior pars li.1.c.15. diſcuſſa eſt. Poſteriorem nunc aggreditur.

In ea autem explicanda, duo occurrunt.

1. Qui factum ſit vt tam horrẽda calamitate Adam ſe & totum humanũ genus inuolueret.

4 Quia verò non leue delictum, ſed deteſtabile fuiſſe ſcelus oportet, quod tam ſeuerè vltus eſt Deus, ſpecies ipſa peccati in lapſu Adæ conſideranda nobis eſt, quæ horribilem Dei vindictã accendit in totum humanum genus. Puerile eſt quod de gulæ intemperie vulgò receptũ fuit. Quaſi verò ſumma & caput virtutum omnium in abſtinentia vnius tantùm fructus fuerit, quũ vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantùm copia ad lautitias ſuppeteret, ſed etiam varietas. Altius igitur ſpectandum, quia prohibitio ab arbore ſcientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam ſe Dei imperio libẽter ſubeſſe probaret. Nomen verò ipſum oſtendit præcepti non alium fuiſſe finem, quàm vt ſua ſorte contentus, ſe improba cupiditate altius non efferret. Promiſſio autem, qua vitam æternam ſperare iuſ-

re iuſſus eſt quandiu ederet de arbore vitæ: rurſum horrenda mortis denuntiatio ſimulac guſtaret de arbore ſcientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam ſpectabat. Hinc elicere non difficile eſt quibus modis in ſe prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Auguſtinus, dum ſuperbiam dicit malorum omnium fuiſſe initium: quia niſi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extuliſſet ambitio, manere poterat in ſuo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis ſpecie, quam deſcribit Moſes, ſumēda eſt. Nam dum ſerpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuiſſe inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuiſſe perditos docens. Simul tamen notandum, deſciuiſſe primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, ſed contempta veritate, deflexerit ad mendaciū. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter conſiſtit eius maieſtas inter nos, nec integer manet eius cultus, niſi dum ab eius pēdemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerſit ambitio, & ſuperbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetēdo quàm cōceſſum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè ſpreuit. Hæc verò prodigioſa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad ſimilitudinem Dei factus eſſet niſi accedat æqualitas. Si fœdū & execrabile ſcelus eſt apoſtaſia, qua ſe homo conditoris ſui imperio ſubducit, imò petulanter excutit eius iugum, fruſtra extenuatur peccatum Adæ. Quanquā non ſimplex apoſtaſia fuit, ſed cū fœdis in Deū probris cōiuncta, dum Satanæ calumniis ſubſcribunt quibus Deum & mendacii & inuidiæ & malignitatis inſimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, ſeſe proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Benardus ianuam ſalutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: ſicuti illis feneſtris, dum Satanæ patuerunt, mors admiſſa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio auſus fuiſſet Adam niſi eius verbo incredulus. Optimū ſcilicet hoc erat frænū ad omnes affectus ritè temperādos, nihil melius eſſe quàm Dei mandatis parendo, colere iuſtitiam: deinde vltimā fœlicis vitæ metā eſſe ab ipſo diligi. Diaboli ergo blaſphemiis abreptus, quantum in ſe erat exinaniuit totam Dei gloriam.

In Pſal. 19. cæli enarrant.

Id non ex intē perie gulæ accidit, ſed ex infidelitate, (vnde execranda alia peccata effluxerunt) quòd per eam à Deo defecerit, in quo vno vltima felicitatis ſuæ meta erat poſita.

Peccatorum illorum ex infidelitate primi hominis prodeuntium, enumeratio.

Rom. 5. 19.

5 Sicut ſpiritualis Adæ vita erat, manere opifici ſuo cōiunctum & deuinctū: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum ſi genus ſuum peſſundedit ſua defectione qui totū naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiſcūt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes.

2. *Quàm latè ſerpat hæc contagio.*

1. *In creaturas inſontes.*

Rom. 8. 22.

2. In totam Adæ ſobolem.

Si cauſa quæritur, non dubium eſt quin partem ſuſtineant eius pœnæ quam promeritus eſt homo in cuius vſum conditæ fuerāt. Quum ergo ſurſum & deorſum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ graſſatur per omnes mūdi plagas, nihil à ratione alienum ſi propagata fuerit ad totam eius ſobolē. Poſtquā ergo in eo obliterata fuit cæleſtis imago, nō ſolus ſuſtinuit hāc pœnā, vt in locū ſapiētiæ, virtutis, ſanctitatis, veritatis, iuſtitiæ (quibus ornamētis veſtitus fuerat) teterrimæ cederent peſtes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniuſtitia: ſed iiſdem quoq; miſeriis implicuit ſuā progeniem, ac immerſit. Hæc eſt hæreditaria corruptio, quā peccatū originale veteres nūcuparūt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ, puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis cōcertatio, quū à cōmuni ſenſu nihil magis ſit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuiſſe ratio vetuſtiſſimis Eccleſiæ doctoribus cur obſcurè tantùm perſtringerent hoc caput: ſaltē minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin ſurgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam ſuo tantū damno peccaſſe, nihil nocuiſſe poſteris. hac ſcilicet aſtutia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cæterùm quū euinceretur manifeſto Scripturæ teſtimonio, peccatū à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem: cauillabatur tranſiiſſe per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarūt, (ac præ aliis Auguſtinus) vt oſtenderent nos non aſcita nequitia corrumpi, ſed ingenitam vitioſitatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari ſummę impudētię fuit. Sed Pelagianorum & Cæleſtianorū temeritatem non mirabitur qui ex illius ſancti viri monumentis perſpexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis beſtiæ. Certè non ambiguum eſt quod confitetur Dauid, ſe in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptū à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: ſed quo Dei erga ſe bonitatem melius commēdet, propriæ peruerſitatis confeſſionē ab ipſa genitura repetit. Quū id Dauidi peculiare non fuiſſe conſtet, ſequitur cōmunem humani generis ſortem ſub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro ſemine deſcendimus, peccati contagione naſcimur infecti: imò antequam lucem hanc vitæ aſpicimus, ſumus in Dei conſpectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt eſt in libro Iob.

Hæc eſt hæreditaria corruptio ſeu peccatum originale, & natura antea bonæ puræque deprauatio.

Quæ totam Adæ poſteritatem inuaſit: ſecus ac Pelagiani & Cæleſtiani ſenſerunt.

Pſal. 51. 7.

Iob. 14. 4.

6 Audimus ita in filios tranſmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem, ſua origine ſint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium, niſi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem, aſcendimus. Ita certè habēdum eſt, fuiſſe Adamum humanæ naturæ nō progenito-

Non tantum per imitationem, verùm etiam per propagationem, quod probatur.

nitorē modò, ſed quaſi radicē, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuiſſe hominum genus. Quod ex illius & Chriſti comparatione planum facit Apoſtolus. Quemadmodū (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuerſum mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Chriſti iuſtitia & vita nobis reſtituta eſt. Quid hìc garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Chriſti iuſtitia nihil aliud proficimus, niſi quòd exemplum nobis eſt ad imitationem propoſitum? Quis tantum ſacrilegium ferat? Quòd ſi extra controuerſiam eſt, Chriſti iuſtitiam communicatione noſtram eſſe, & ex ea vitam: ſimul conficitur, vtranque ita in Adam fuiſſe perditam, vt in Chriſto recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepſiſſe, vt per Chriſtum aboleantur. Non ſunt obſcura verba, iuſtificari multos per Chriſti obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerant conſtituti. Ideóque inter eos duos hanc eſſe relationē, quòd hic nos ſuo exitio inuolutos ſecum perdidit: ille nos ſua gratia in ſalutem reſtituit. In tam perſpicua luce veritatis nihil longiori vel magis laborioſa probatione opus eſſe arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quum in reſurrectionis fiducia vult pios confirmare, oſtendit recuperari in Chriſto vitam, quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adā mortuos eſſe pronuntiat, iam ſimul apertè quoque teſtatur, peccati labe eſſe implicitos. Neq; enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clarius intelligi quid velit, quā ex alterius membri relatione, non poteſt: vbi ſpem vitæ reſtitutā in Chriſto docet. Satis autem ſcitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iuſtitiæ ſuæ vim in nos Chriſtus transfundit, quemadmodum alibi ſcribitur, Spiritum nobis vitam eſſe propter iuſtitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur nos in Adam mortuos eſſe, quàm quod ipſe peccando, non ſibi tantùm cladem ac ruinam aſciuit, ſed naturam quoque noſtram in ſimile præcipitauit exitium. Neque id ſuo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: ſed quoniā vniuerſum ſuum ſemen ea in quam lapſus erat vitioſitate infecit. Nec verò aliter ſtaret illud Pauli, natura omnes eſſe iræ filios, niſi iā in ipſo vtero maledicti eſſent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita eſt, ſed vt in Adam vitiata fuit, facilè colligitur: quia minimè conſentaneum eſſet, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo ſe corrupit Adam, vt ab eo tranſierit in totā ſobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cæleſtis ipſe iudex Chriſtus omnes prauos & vitioſos naſci, vbi docet, quicquid genitum eſt ex carne, carnem eſſe, ideóque omnibus clauſam eſſe vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

1. Comparatione Adæ cum Chriſto.
Rom. 5. 12.
Confirmatio prioris huius argumenti à teſtimonio Apoſtoli.
1. Cor. 15. 22.
Rom. 8. 10.
Secunda confirmatio.
1. Cor. 15. 22.
2. Omnium teſtimonio, quòd videlicet ſimus natura filij iræ.
Epheſ. 2. 3.
3. Quòd caro ſit quicquid ex carne genitum eſt.
Ioan. 3. 6.

Obiectio. Si propagatum eſt peccatum in Adæ poſteros, animæ ſunt ex traduce.
Reſponſio.

7 Neque ad eius rei intelligentiam neceſſaria eſt anxia diſputatio quæ veteres non parum torſit: an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur? quòd in ea potiſſimum lues reſideat. Eo nos eſſe cõtentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturę collatas dotes, apud Adamum depoſuiſſe. Ideò illum, quum acceptas perdidit, non tantùm ſibi perdidiſſe, ſed nobis omnibus. Quis de animæ traduce ſit ſolicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm ſibi ornamenta illa quę perdidit, accepiſſe? non vni homini data illa fuiſſe, ſed vniuerſæ hominis naturę attributa? Nihil ergo abſurdi, ſi ſpoliato eo, natura nuda inópſque deſtituitur: ſi illo per peccatum inquinato, in naturam contagio ſerpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui ſuam putredinem tranſmiſerunt ad alios ex ſe naſcentes ſurculos. Sic enim vitiati ſunt filij in parente, vt nepotibus eſſent tabifici: hoc eſt, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu à prioribus in poſteros transfundatur. Neque enim in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habet contagio: ſed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam ſibi quàm ſuis haberet ſimul ac perderet.

Alia obiectio. A piis parentibus liberi non ducunt corruptionem.
Reſponſio.
Lib. cont. Pelag. & Cæleſt.

Quòd autem cauillantur Pelagiani, veriſimile non eſſe à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate ſanctificari debeant, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione ſpirituali deſcendunt, ſed generatione carnali. Proinde, vt ait Auguſtinus, ſiue reus infidelis, ſiue abſolutus fidelis, non abſolutos vterque generat, ſed reos: quia ex vitioſa natura generat. Porrò quòd eorum ſanctitati quodammodo communicant, ſpecialis eſt populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuerſalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: ſanctificatio autem ex ſupernaturali gratia.

Peccati originalis definitio.
Vide Calu. in decretum primum, ſeſ. 5. concil. trident.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatũ originale definiamus. Neque verò ſingulas, quæ à ſcriptoribus poſitæ ſunt definitiones excutere mihi propoſitũ eſt: ſed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè conſentanea. Videtur ergo peccatũ originale hæreditaria naturæ noſtræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffuſa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id eſt propriè

Galat. 5. 19.

quod à Paulo ſæpius peccatũ nominatur. Quæ verò inde emergũt opera, qualia ſunt adulteria, ſcortationes, furta, odia, cędes, comeſſationes, fructus peccati ſecũdum hanc rationem vocat: quanquam & peccata, cùm in Scripturis paſſim, tum etiam ab ipſo nuncupantur. Hæc itaque duo diſtinctè obſeruanda: nempe

Definitionis partes duæ.

quòd ſic omnibus naturæ noſtrę partib. vitiati peruerſíque, iam ob talem dũtaxat corruptionem damnati meritò conuictíque

coram

Poſterioris partis explicatio: peccatum illud omnes reddere reos iræ diuinæ.

coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocẽtia, puritas. Neque iſta eſt alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatũ obnoxios eſſe factos Dei iudicio: nõ ita eſt accipiendum acſi inſontes ipſi & immerẽtes culpã delicti eius ſuſtineremus: ſed quia per eius tranſgreſſionem maledictione induti ſumus omnes, dicitur ille nos obſtrinxiſſe. Ab illo tamen non ſola in nos pœna graſſata eſt, ſed inſtillata ab ipſo lues in nobis reſidet, cui iure pœna debetur. Quare Auguſtinus, vtcunque alienum peccatũ ſæpe vocet (quo clarius oſtẽdat propagine in nos deriuari) ſimul tamen & propriũ vnicuique aſſerit. Et Apoſtolus ipſe diſertiſſimè teſtatur, ideò mortẽ in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id eſt, inuoluti ſint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoque ipſi, dum ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt, non alieno, ſed ſuo ipſorum vitio ſunt obſtricti. Nã tametſi ſuæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamẽ in ſe incluſum ſemen: imò tota eorum natura, quoddam eſt peccati ſemen: ideò non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Vnde ſequitur, propriè coram Deo cenſeri peccatum, quia non eſſet reatus abſque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit: ea ſcilicet, quæ antè deſcripſimus, opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas efflat, aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iuſtitiæ originalis, quam ineſſe nobis oportebat, quanquã id totum complectuntur quod in re eſt, non tamen ſatis ſignificanter vim atque energiam ipſius expreſſerunt. Non enim natura noſtra boni tantum inops & vacua eſt: ſed malorum omnium adeò fertilis & ferax, vt otioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiam, non nimis alieno verbo vſi ſunt, ſi modò adderetur (quod minimè conceditur à plerìſque) quicquid in homine eſt, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vſque, hac concupiſcentia inquinatum refertúmque eſſe, aut, vt breuius abſoluatur, totum hominem non aliud ex ſeipſo eſſe quàm concupiſcentiam.

Cum alibi ſæpe, tum verò 3. de peccatorum merit. & rem. ca. 8. Rom. 5. 12.

Item, opera carnis in nobis proferre.

Aliæ definitiones expenſæ.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuiſſe poſſeſſas, ex quo à fonte iuſtitiæ deſciuit Adã. Neque enim appetitus tantùm inferior eum illexit, ſed arcem ipſam mẽtis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit ſuperbia: vt frigidum ſit ac ſtultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad ſenſuales tantùm, vt vocant, motus reſtringere: aut fomitem vocare qui ſolam partẽ, quæ illis ſenſualitas eſt ad peccatũ alliciat, excitet ac trahat. In quo craſſam inſcitiã detexit Petrus Lõbardus, qui ſedem quærens & veſtigans dicit in carne eſſe, teſte Paulo nõ quidẽ propriè, ſed quia in carne magis apparet. Quaſi

Prior pars definitionis (in omnes animæ partes diffuſam eſſe prauitatem illam hæreditariam) explicatur.

Vide li. 4. c. 15. ſect. 10. 11. 12.

Lib. 2. diſtin. 31.

Rom. 7. 18.

verò tantùm partem animæ deſignet Paulus, ac non totam naturam quæ ſupernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantùm

Eph. 4. 17. 18.

parte ſubſidere, ſed nihil à mortifera eius tabe purum eſſe, aut ſincerum. Nam de vitioſa natura diſputans, nō tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, ſed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum eſſe. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud eſt quàm originalis peccati deſcriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam ſpiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel ſenſualis, ſed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque

Epheſ. 4. 23.
Rom. 12. 2.

ideò Paulus non tantùm craſſos appetitus in nihilū redigi, ſed nos ſpiritu mentis renouari iubet, ſicut etiam alibi trāsformari nos iubet in nouitate mentis. vnde ſequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præſtantia & nobilitas, non modò vulneratam eſſe, ſed ita corruptam, vt nō modò ſanari, ſed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentē

Cap. 2.

& cor occupet peccatum, mox videbimus. Hic tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quaſi diluuio à capite ad pedes ſic fuiſſe obrutum, vt nulla pars à peccato ſit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. ſicut

Rom. 8. 7.

dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, eſſe inimicitias aduerſus Deum, & ideo mortem.

Definitionis partibus explicatis, ſequitur Deum non eſſe authorē peccati: quando quidem naturali & propria vitioſitate corruptū ſit vniuerſum genus hominum.
Vid. Calu. li. de præd. ſt.

10 Eant nunc qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Opus Dei perperam in ſua pollutione ſcrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo noſtræ culpa, non à Deo noſtra perditio eſt. quando non alia ratione periimus, niſi quia degenerauimus à prima noſtra conditione. Neque hìc obſtrepat quiſpiā, potuiſſe Deum noſtræ ſaluti melius proſpicere ſi Adæ lapſui occurriſſet. Nam obiectio iſta cùm ob nimis audacem curioſitatem piis mentibus abominanda eſt, tum ad prædeſtinationis arcanum attinet, quod ſuo loco poſtea tractabitur. Quare ruinā noſtram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipſum naturæ authorem ſtringamus accuſationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum eſt: ſed multum refert acceſſeritne aliunde, an ab origine inſederit. Conſtat autem per peccatū inflictum fuiſſe. Non eſt igitur cur conqueramur niſi de nobis ipſis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Eccleſia-

Ecclef. 7. 30.

ſtes, Hoc ſcio, quòd fecerit Deus hominem rectū: ipſi autem quæſierunt ſibi adinuentiones multas. Homini tantùm ſuum exitium adſcribēdum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, ſua ipſe dementia in vanitatem delapſus ſit.

11 Di-

11 Dicimus ergo naturali hominem vitioſitate corruptum, ſed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxiſſe negamus, vt ſignificemus aduentitiā magis eſſe qualitatem quæ homini acciderit, quàm ſubſtantialem proprietatem quę ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalē, nequis ab vnoquoque praua conſuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuerſos comprehenſos teneat. Neque id ſine authore facimus. Eadem enim cauſa nos omnes eſſe natura filios iræ docet Apoſtolus. Quomodo creaturæ omnium nobiliſſimæ infenſus eſſet Deus, cui placent infima quæque opera ſua? Sed operis ſui corruptioni magis infenſus eſt quàm operi ſuo. Ergo ſi ob vitiatā humanam naturam non inſcitè dicitur homo naturaliter eſſe Deo abominabilis, nō etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitioſus: quemadmodum non veretur Auguſtinus, ratione corruptæ naturæ naturalia dicere peccata quæ in carne noſtra neceſſario regnant, vbi abeſt Dei gratia. Ita euaneſcit ſtultum Manichæorum nugamentum, qui quum ſubſtantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere auſi ſunt, ne iuſto Deo viderentur mali cauſam & principium aſſignare.

Hac prauitas autem à natura minimè fluxit, ſed aduentitia eſt qualitas.

Epheſ.2.3.

Ideo Manichæorum delirium de duob. principiis euaneſcit.

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.

Tractatione de primi hominis lapſu & corruptione humani generis priori capite abſoluta, neceſſariò quærendum videtur, An omni libertate Adæ filij ſpoliati ſint, tum ſi qua libertatis particula adhuc viget, quouſque vis eius procedat? Huic quæſtioni quatuor capita proximè ſequentia deſignantur.

Porrò caput hoc 2. ad tres præcipuas partes reuocari poteſt.

1 Fundamentum totius diſputationis ſubſternit, ſect.1.
2 Aliorum refert de humana libertate & ſeruitute ſententias, ſect.2.3.4.5.6.7.8.9.
3 Quid ſit de hac controuerſia ſtatuendum oſtendit, à 10. ſectione ad 27.

POſtquam viſum eſt peccati dominatum ex quo primum hominem ſibi obligatum tenuit, non ſolùm in toto genere graſſari, ſed in ſolidum etiam occupare ſingulas animas, nunc propius excutiendum reſtat, ex quo in hanc ſeruitutem redacti ſumus, an omni ſpoliati ſi-

Superioris capitis cum 4. ſequentibus connexio. Ut autem diſputationis de libero arbitrio fundamentum

commodè ſubterponatur, ruiera ſeu duo præcipitia remouet, deſidiam videlicet & ſuperbiam.

Vid. Caluin. adu. Theol. Pariſienſ. artic. 2.

Hæc 2. præcipitia notat Aug. epiſt. 47. & in Ioh. 1. cap. 12.

Fundamentum & ſumma totius diſputationis.

mus libertate: & ſi qua particula adhuc viget, quouſque vis eius procedat. Sed quò facilius nobis huius quæſtionis veritas eluceat, ſcopum obiter præfigam, quò tota ſumma deſtinanda ſit. Hæc autem optima cauendi erroris erit ratio, ſi pericula conſiderentur quæ vtrinque imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, ſtatim ex eo deſidiæ occaſionẽ arripit: & quia nihil ad iuſtitiæ ſtudium valere per ſe dicitur, illud totum quaſi iam nihil ad ſe pertineat, ſuſque deque habet. Rurſum vel minutulum illi quippiam arrogari non poteſt quin & Deo præripiatur ſuus honor, & ipſe temeraria cõfidentia labefactetur, Ad hos ergo ſcopulos ne impingamus, tenẽdus hic curſus erit, vt homo nihil boni penes ſe reliquum ſibi eſſe edoctus, & miſerrima vndique neceſſitate circumſeptus, doceatur tamen ad bonũ quo vacuus eſt, ad libertatem, qua priuatus eſt, aſpirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm ſi ſumma virtute fingeretur inſtructus. Hoc ſecundum quàm neceſſarium ſit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuerſiam poſito, nihil homini de ſuo adimendum eſſe, quãtopere interſit ipſum falſa gloriatione deiici, palàm conſtare debet. Nam ſi ne tum quidem hoc homini cõceſſum fuit vt in ſe gloriaretur, quũ Dei beneficẽtia ſummis ornamentis eſſet inſignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob ſuam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus eſt? Pro eo, inquam, tempore quo in ſummum honoris faſtigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus eſſet ad imaginem Dei: quo ſcilicet inſinuat nõ propriis bonis, ſed Dei participatione fuiſſe beatum. Quid ergo nunc ſupereſt niſi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus eſſe non potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac deſtitutus agnoſcat? & quem bonorum ſuorum recognitione non glorificauit, nunc ſaltem propriæ paupertatis confeſſione glorificet? Nihilo etiã minus è re noſtra eſt, omnem ſapientiæ virtutiſque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum ſacrilegio ruinam noſtram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte noſtro docemur contẽdere, niſi quòd baculo arundineo in ſublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires noſtræ, dum baculo arundineo comparãtur. Fumus enim eſt quicquid de illis vani homines commenti ſunt & garriunt. Quarę non abs re toties ab Auguſtino præclara iſta ſententia repetitur, præcipitari magis à ſuis defenſorib. liberũ arbitrium, quàm ſtabiliri. Hæc præfari neceſſe fuit propter nõnullos, qui dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc diſputationem peſſimè

Huius fundamẽti ſolida ſtructura & firma demonſtratio, ab argumento à maiori ad minus.

Item ab incommodis & abſurdis quæ ex præcipitio ſuperbiæ oriuntur.

In Euang. Io. tract. 81.

peſſimè oderunt quaſi periculoſam, nedum ſuperuacuam: quã tamen & in religione neceſſariam, & nobis vtiliſſimam eſſe apparet.

2 Nunc conſideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde ſitas eſſe animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philoſophi ſanè magno conſenſu rationem in mente conſidere fingunt, quæ inſtar lampadis conſiliis omnibus præluceat, & inſtar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfuſam eſſe, vt optimè conſulere: eo vigore præſtare, vt optimè imperare queat. Senſum contra torpere & lippitudine teneri, vt ſemper humi ſerpat, & in craſſioribus obiectis volutetur, nec vnquam ſe attollat ad veram perſpicaciam. Appetitum, ſi rationi parere ſuſtineat, nec ſenſui ſubigendum ſe permittat, ad ſtudium virtutum ferri, rectam viam tenere & in voluntatem formari: quod ſi in ſeruitutem ſenſus ſe addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas ſuprà dixi animæ facultates inſideant, intellectus, ſenſus, & appetitus, ſeu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vſu recepta eſt) intellectum ratione præditum aſſerunt optima ad bene beatéque viuendũ moderatrice, ipſe modò ſe in ſua præſtantia ſuſtineat, ac vim ſibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ ſenſus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abſtrahitur, talem eſſe vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & ſenſum mediam locant, ſui ſcilicet iuris & libertatis compotem, ſiue rationi obtemperare, ſiue ſenſui rapiendam ſe proſtituere libeat.

Altera pars capitis, aliorum ſententias refellens. 1. Philoſophorum, hic & ſequenti ſectione. Lib. 1. cap. 15. ſect. 7. & 8.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipſa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud ſe regnum homo ſtabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falſa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuerſum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus maliſque moribus mox extingui. Vbi verò ſemel occuparunt in animis hominum eiuſmodi morbi, impotentius graſſari fatẽtur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excuſſo, intemperanter ac ſine modo laſciuiant. Hoc tamen extra controuerſiam ponunt, virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate. nã ſi noſtræ (inquiunt) electionis eſt hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rurſum ſi non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abſtinere quibus abſtinemus: ergo ſi quid boni agimus vbi libeat, poſſumus illud

Philoſophorum labyrinthi. Lib. 1. de leg. Lib. 3. Tuſcul. Quæſt. Vide apud Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 5.

Seneca paſſim. omittere: ſiquid mali perpetramus, poſſumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidā eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem eſſe munus, quod viuimus: noſtrum verò quòd bene ſanctéq; viuimus. vnde & illud Ciceronis in perſona Cottæ, quia ſibi quiſque virtutem acquirit, neminem ex ſapiētibus vnquam de ea gratias Deo egiſſe. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret ſi donum eſſet Dei, non à nobis. Ac paulo pòſt. Iudiciū hoc omnium mortalium eſt, fortunam à Deo petendam, à ſeipſo ſumendam eſſe ſapientiam. Hæc ergo philoſophorum omniū ſententiæ ſumma eſt, humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem illi ſubiacentem, à ſenſu quidem ad mala ſolicitari, ſed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam poſſe quin rationem ducem per omnia ſequatur.

3. de Nat. deorum.

Summa ſententiæ omnium Philoſophorum.

2. De Seruo & libero arbitrio veterum Theologorum ſententia.

4 Inter ſcriptores Eccleſiaſticos, tametſi nemo extitit qui non agnoſceret & ſanitatē rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam eſſe: multi tamen eorū longè plus æquo philoſophis acceſſerunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc conſilio vires humanas ſic extuliſſe, ne ſi impotentiā diſertè eſſent confeſſi: primum philoſophorum ipſorum cachinnos, quibuſcum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni ſuapte ſponte nimis ad bonum torpenti nouā deſidiæ occaſionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio abſurdum traderēt, Scripturę doctrinam cum philoſophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare ſtudium illis fuit: præcipuè tamen ſecundū illud ſpectaſſe, ne deſidiæ locum facerēt, ex eorum verbis apparet. Habet Chryſoſtomus alicubi: Quoniā bona & mala in noſtra Deus poteſtate poſuit, electionis liberum donauit arbitriū: & inuitos non retinet, ſed volentes amplectitur. Item, ſæpe qui malus eſt, ſi voluerit in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrii eſſe noſtram naturam fecit Dominus: nec imponit neceſſitatem, ſed cōgruis remediis appoſitis totum iacere in ægrotantis ſententia ſinit. Item. Sicut niſi gratia Dei adiuti, nihil vnquam poſſumus rectè agere: ita niſi quod noſtrum eſt attulerimus, non poterimus ſupernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini ſit auxilii, ſimul nos aliquid afferre oportet. Adeóq; verbum hoc illi paſſim familiare eſt, Afferamus quod eſt noſtrum, reliqua Deus ſupplebit. Cui conſentaneū quod ait Hieronymus, Noſtrum eſſe incipere. Dei autem perficere: noſtrū offerre quod poſſumus: illius implere quod non poſſumus. Vides certè iis ſententiis homini plus quàm par erat ad virtutis ſtudium illos eſſe largitos: quia putabant ſe non aliter torpo-

Quæ partim ex philoſophia, partim ex Theologia conflatæ ſunt.

Homil. de prodi. Iudæ.

Homil. 18. in Geneſin.

Homil. 52.

Dialog. 3. contra Pelag.

torporem nobis ingenitũ poſſe expergefacere, quàm ſi ſolo ipſo nos peccare arguerent. id autem quanta dexteritate ab illis factũ ſit, poſtea videbimus. Certè, quas retulimus ſentẽtias, eſſe falſiſſimas, paulò pòſt conſtabit. Porrò tametſi Græci præ aliis, atque inter eos ſingulariter Chryſoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modũ exceſſerunt, veteres tamen omnes, excepto Auguſtino, ſic in hac re aut variant, aut vacillãt, aut perplexè loquũtur, vt certi ferè nihil ex eorũ ſcriptis referre liceat. Itaq; enumerandis ſingulorum ſententiis exactius nõ inſiſtemus: ſed carptim ex vnoquoq; tantũ delibabimus quantũ argumenti explicatio exigere viſa fuerit. Qui poſtea ſequuti sũt (dum pro ſe quiſq; in humanæ naturæ defenſione argutiæ laudem captat) ſenſim alii poſt alios in deterius continuò delapſi ſunt: donec eò ventum eſt vt vulgò putaretur homo ſenſuali tãtùm parte corruptus, habere prorſus incolumem rationem, voluntatẽ etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omniũ, naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia verò ablata. Sed quorſum tenderet, vix centeſimus quiſque leuiter guſtauit. Ego certè ſi dilucidè tradere velim qualis ſit naturæ corruptela, his verbis facilè ſim contentus. Sed magnoperè intereſt attẽtè expendi quid homo & in cunctis naturę ſuę partibus vitiatus, & donis ſupernaturalib. exutus valeat. Nimis ergo philoſophicè hac de re loquuti ſunt qui ſe Chriſti iactabãt eſſe diſcipulos. Nam quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrii nomẽ extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vſurpare vocabulum, ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acſi poteſtas ſuiipſius penes hominẽ fuiſſet. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipſum omnes hoc principio imbuti ſunt, præditum eſſe libero arbitrio hominem, nonnulli autẽ eorum qui eximii volunt videri, quouſque id extendatur neſciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ ſimplicitate exequamur quid ſuapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid eſſet, quum in omnium ſcriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo paſſim inter eos conueniebat, poſuiſſe, quũ dixit, Facultatem eſſe rationis ad bonum malúmue diſcernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Auguſtinus, quum docet facultatem eſſe rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia aſſiſtente: malum ea deſiſtente. Obſcurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait eſſe conſenſum, ob voluntatis inamiſſibilem libertatẽ, & rationis indeclinabile iudicium. Nec ſatis popularis Anſelmi definitio, qui tradit eſſe poteſtatẽ ſeruandi rectitudinẽ propter ſeipſam. Itaque Petrus Lombardus & Scholaſtici Auguſtini definitionẽ magis amplexi ſunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat:

Ideo vel falſæ, vel hyperbolicæ, vel perplexæ, aut variæ & pugnantes.

Vide huius cap. ſect. 12.

Philoſophiæ profanæ nimius amor in Eccleſia, Dei & noſtri notitiam obſcurauit.

Vt autem ſententiæ veterum melius expendantur, definitio Liberi arbitrij eſt conſtituenda: in qua illi minimè conſentiunt.

Lib. 3. de principiis.

Refertur à Lõbardo, lib. 2. diſt. 24.

De grat. & lib. arb.

Dialog. de li. arb. c. 12. & 13.

Lib. 2. Senten. diſt. 24. ſect. 5.

ſine qua voluntatẽ ſibi per ſe non ſufficere videbant. Sua tamẽ & ipſi afferunt, ſiue quæ meliora eſſe, ſiue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principio conſentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius eſt diſcernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti poſſit. Quare cùm libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit ſi liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamẽ ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus ſitam eſſe doceant vim liberi arbitrii, in ratione ſcilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum ſupereſt.

Part. 1. quæſt. 83. art. 3.

Cuiuſmodi res libero arbitrio ſubiiciant veteres, præcipuè verò Scholaſtici.

Lib. 1. c. 2.

5 Communiter ſolent res medias, quæ ſcilicet nihil ad regnum Dei pertinent, ſub libero hominis cõſilio ponere: veram autem iuſtitiam ad ſpecialem Dei gratiam & ſpiritualem regenerationem referre. Quod dum vult oſtendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primã ſenſitiuam, alteram animalem, tertiam ſpiritualem: quarum priores duas homini liberas eſſe tradit, vltimam opus eſſe Spiritus ſancti in homine. Quod an verum ſit, ſuo loco tractabitur. nunc enim recenſere breuiter aliorum ſententias, non refellere propoſitũ eſt. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt ſcriptores, non quid ad ciuiles ſeu externas actiones, ſed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quã poſteriorem quæſtionem ſic præcipuam eſſe fateor, vt illam arbiter non prorſus negligendam. Cuius ſententiæ ſpero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in ſcholis diſtinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à neceſſitate primam, ſecundam à peccato, tertiam à miſeria, quarum prima ſic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum ſint amiſſæ. Hanc diſtinctionem ego libẽter recipio, niſi quòd illic neceſſitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum ſit diſcriminis, & quàm neceſſariò conſiderandum, alibi apparebit.

A ſect. 12. ad 18.

Quotuplex item, ſecundum eos, ſit arbitrij libertas.

Lombard. li. 2. diſt. 25.

Scholaſticorum Theologorum ſcrupuli in huius quæſtionis explanatione.

Lombard. li. 2. diſt. 26. ſect. 7. 8.

Lib. 2. diſt. 26.

6 Hoc ſi recipitur, extra controuerſiam erit, non ſuppetere ad bona opera liberum arbitriũ homini, niſi gratia adiuuetur, & gratia quidem ſpeciali, qua electi ſoli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiſcuè expoſitam eſſe garriunt. Sed nondum iſtud liquet ſitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, ſed puſillam & infirmam, quæ per ſe quidem nihil poſſit, opitulante verò gratia, ſuas ipſa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magiſter ſententiarum, duplicẽ gratiam neceſſariã eſſe nobis docet, quò reddamur ad bonum opus

opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem ſequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi diſplicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam ſuapte natura, bonum quodammodo licet ineffi caciter, appetere ſicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei eſſe aſſerens, homini tamen hoc cõcedit, vt motu proprio bonam eiuſmodi voluntatem appetat. Sed iſtud ab Auguſtini mente procul abeſt, à quo tamen ſumpſiſſe partitionem videri vult Lombardus. In ſecundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruerſam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos ſecundæ Dei gratiæ cooperari, quòd noſtri iuris ſit primam gratiam vel reſpuendo irritam facere, vel obedienter ſequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium ſic exprimit, Liberum eſſe iis qui rationis iudicio vtũtur, à gratia diſcedere: vt non diſceſſiſſe ſit præmium, & vt quod nõ poteſt niſi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à ſanioribus Scholaſticis diſſentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophiſtis differo, quanto ſcilicet à vetuſtate longius abſceſſerunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitriũ homini. Pronuntiat enim tandẽ Lombardus, non liberi arbitrii, ideo nos eſſe quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitãdum peræque polleamus: ſed duntaxat quod coactione ſoluti ſumus. Quæ libertas non impeditur, etiamſi praui ſimus, & ſerui peccati, & nihil quàm peccare poſſimus.

Vide huius lib. c. 3. ſect. 10. & c. 7. ſect. 9.

De libero arbit.

Vid. ſect. 17. huius capitis.

Lib. 1. c. 4.

Lib. 2. ſent. diſtinct. 25.

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: ſed quia malè voluntate agit, nõ coactione. Optimè id quidem: ſed quorſum attinebat rem tantulam adeò ſuperbo titulo inſignire? Egregia verò libertas, ſi homo quidem non cogitur ad ſeruiendum peccato: ſic tamen eſt ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus fruſtra Eccleſia fatigatur: ſed religiosè cenſeo cauendas eas voces quæ abſurdum aliquid ſonant: præſertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæſo quiſque eſt, qui dum aſſignari homini liberum arbitrium audit, non ſtatim concipit illum eſſe & mẽtis ſuæ & voluntatis dominum, qui flectere ſe in vtrãuis partem à ſeipſo poſſit? Atqui (dicet quiſpiam) ſublatum erit huiuſmodi periculum, ſi de ſignificatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falſitatem vltrò humanum ingenium propendeat, citius errorem verbulo vno hauriet, quàm veritatẽ ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc

Concluſio, rem tantulam ita magnifieri non debuiſſe.

Obiectio eorum qui voces nouas in Eccleſia retinent.

Reſponſio.

ipſo vocabulo, quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterũ interpretatione prætermiſſa tota ferè poſteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta eſt.

Altera reſponſio, Patres (imprimis Auguſtinum) etiam ſi vocem arbitrij retinuerint, tamen hæreticorũ gratiam Dei tollentium dogma de libero arbitrio damnoſe.

Lib. 1. contra Iulian. Hom. 53 in Ioh. Ad Anast. epiſt. 144. De perf. iuſt. Ench. ad Laurent. cap. 30. Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8. Lib. 3. c. 7. Lib. 1. ad Bonifac. cap. 3. Lib. 3. c. 7. Lib. de ver. Apoſ. ſer. 3. Lib. de ſpiritu & litera. c. 30. 2. Cor. 3. 17.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas mouet: illi quidem aſſiduè in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciant illius vſum. In primis Auguſtinus, qui non dubitat ſeruũ appellare. Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberũ negant arbitrium: ſed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantùm ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vinciẽtibus ac vincentibus ſubdita ſit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vſum, & ſe & arbitriũ ſuum perdidiſſe. Itẽ, liberum arbitrium captiuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit: ſed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit, hominẽ magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepiſſe: ſed peccando amiſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogant ſine gratia. Vtquid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audent ſuperbire, antequam liberentur: aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactant velut de opere proprio? An ita liberi ſunt, vt nec ſerui eius eſſe velint qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocosè eludere vſum eius vocis, quum dicit, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed non liberatum: liberum iuſtitiæ, ſeruum peccati. Quam ſententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iuſtitia non eſſe hominem, niſi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum niſi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi teſtatur quàm emancipationem, vel manumiſſionem à iuſtitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaq; ſiquis vocis huius vſum non praua intelligentia ſibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: ſed quia ſine ingenti periculo non poſſe retineri cenſeo, magno contrà Eccleſiæ bono futurum ſi aboleatur: neque ipſe vſurpare velim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Ioan. 15. 5. De corrept. & gra. cap. 13.

9 Magnum mihi præiudicium attuliſſe forſan videar, qui ſcriptores omnes Eccleſiaſticos, excepto Auguſtino, ita ambiguè aut variè in hac re locutos eſſe cōfeſſus ſum, vt certū quippiam ex eorum ſcriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nōnulli interpretabuntur quaſi à ſuffragij iure depellere ideo ipſos voluerim, quia mihi ſint omnes aduerſarij. Ego verò nihil aliud ſpectaui quàm quòd volui ſimpliciter ac bona fide cōſultum piis ingeniis: quæ ſi eorum ſententiam hac in parte expectent, ſemper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrij viribus ſpoliatum, ad ſolam gratiam confugere docent: nunc propriis ipſum armis aut inſtruunt, aut vidētur inſtruere. Difficile tamen factu non eſt, vt appareat eos in huiuſmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æſtimata, totam Spiritui ſancto bonorum omnium laudem detuliſſe: ſi quaſdam eorum ſententias huc inſeram quibus id clarè docetur. Quid enim ſibi vult illud Cypriani, toties ab Auguſtino celebratum, De nullo gloriādum: quia nihil noſtrum eſt, niſi vt homo prorſus apud ſe exinanitus, à Deo totus pendere diſcat. Quid illud Auguſtini & Eucherij, dum lignū vitæ Chriſtum eſſe exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum ſcientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei guſtauerit, morietur? Quid illud Chryſoſtomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, ſed totus peccatum eſt? Si nihil boni noſtrum eſt, ſi homo à vertice ad calcem totus eſt peccatum, ſi ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: quî iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Poſſem eiuſmodi formæ permulta ex aliis referre: ſed nequis cauilletur, me ſeligere ſola ea quæ cauſæ meæ ſeruiunt, quæ autem aduerſantur callidè præterire, ab hac recitatione abſtineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcumque nimij interdum ſint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propoſitum fuiſſe ſcopum, vt hominem à virtutis ſuæ fiducia penitus auerſum, in Deo vno fortitudinem ſuam repoſitam habere doceant. Nunc ad ſimplicem veritatis explicationem in conſideranda hominis natura venio.

Quamuis autem veteres) excepto Auguſtino) ita loquuti ſint de libero hominis arbitrio poſt lapſum, vt certum quidpiam ex eorum ſcriptis elici nequeat: attamen in hac loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimè æſtimata, totam Spiritui S. bonorum omniū laudem detulerunt.

Lib. de prædeſt. ſanct. Item ad Bonifacium lib. 4. & alibi.

Lib. in Geneſin.

Homil. 1. in aduentu.

Poſtrema huius cap. pars ſimplicem veritatis doctrinam in cōſideranda hominis natura proponens.

10 Quod tamen initio hujus capitis præfatus ſum, cogor rurſum hìc repetere, Vt quiſque maximè ſuæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conſcientia deiectus eſt & conſternatus, ita optimè in ſui cognitione profeciſſe. Non enim periculum eſt ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. At ſibi ne tantillum quidem ſumere vltra ius ſuum poteſt, quin & inani confidentia ſe perdat, & diuinum honorem ad ſe traducens, immanis ſacrilegij reus fiat. Et ſanè quoties hæc libido mentem noſtram inceſſit vt aliquid noſtrum habere expetamus, quod in nobis ſcilicet potius quàm

Fundamentum autem illud eſt, vt homo ſe perditum agnoſcens, tum demum in ſui cognitione profeciſſe exiſtimet.

in Deo reſideat, cogitationem hanc non ab alio conſiliario ſciamus nobis ſuggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis eſſe ſimiles vellent, ſcientes bonum & malum. Si verbum diabolicum eſt, quod hominem in ſeipſo erigit, illi ne locum demus: niſi ab hoſte conſilium capere licet. Dulce quidem eſt, tantum habere propriæ virtutis vt in teipſo acquieſcas: ſed, ne ad inanem iſtam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues ſententiæ, quibus ſeuerè proſternimur: quales ſunt, Maledictum eſſe qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi nõ placere: ſed affici erga timentes ſe, ſuſpiciẽtes bonitatem ſuam. Item, Ipſum eſſe qui dat laſſo vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigentur & laborent adoleſcentes: iuuenes impingant: qui autem in ipſo vno ſperant, roborẽtur. Quæ omnes eò ſpectant, vt ne quantulacunque fortitudinis noſtræ opinione nitamur, ſi Deum volumus habere propitium, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rurſum veniant iſtæ promiſſiones, Effundam aquam ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam. Item, Omnes ſitientes venite ad aquas. Quę teſtantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti niſi ſuæ paupertatis ſenſu tabeſcentes. Nec prætereundæ eiuſmodi, qualis iſta eſt Ieſaiæ, Non erit amplius tibi ſol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam. Solis certè aut lunæ ſplendorem non aufert Dominus ſeruis ſuis: ſed quia vult in ipſis ſolus glorioſus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentiſſima, fiduciam eorum procul auocat.

Id confirmatur. 1. Sententiis ſcripturæ. Ier. 17. 5. Pſal. 147. 10. Iſai. 40. 29. 30. 31. Iac. 4. 6. Ieſa. 44. 3. Idem 55. 1. Ieſ. 60. 19.

11 Semper ſanè mihi vehementer illud Chryſoſtomi placuit, Fundamentum noſtræ philoſophiæ eſſe humilitatem. magis etiamnum illud Auguſtini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum eſſet in eloquentię præceptis: reſpondit pronuntiationem: quid ſecundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem. ita ſi me interroges de religionis Chriſtianæ præceptis, primò, ſecundò, & tertiò & ſemper reſpondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis ſibi conſcius à ſuperbia faſtúque abſtinet: ſed vbi talem ſe verè ſentit qui nullum habeat niſi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, ſe palpet: de ſuo Satanas eſt: id vnde beatus eſt, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes niſi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum eſt: nam iuſtitia Dei eſt. Item, Quid tantum de naturæ poſſibilitate præſumitur? vulnerata, ſauciata, vexata, perdita eſt. Vera confeſſione, non falſa defenſione opus habet. Item, Quando quiſque cognoſcit quòd in ſeipſo nihil eſt, & adiutorium de ſe nullum habet: arma in ipſo confracta ſunt,

2. Teſtimoniis veterum Theologorum. Hom. de perf. Euang. Epiſt. 56. ad Dioſc. De vera humilit. vide c. 7. huius lib. ſect. 4. & li. 3. ca. 12. ſect. 6. 7. Hom. in Ioan. 49. Lib. de natura & gratia, c. 52. In Pſal. 45.

unt, bella ſedata ſunt. Neceſſe autem eſt vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quantò magis in te infirmus es, tantò magis te ſuſcipit Dominus. Sic in Pſalmum ſeptuageſimum iuſtitiæ noſtræ reminiſci nos vetat, quo Dei iuſtitiam agnoſcamus: ac Deum oſtendit ſic nobis gratiam ſuam commendare, vt nos nihil eſſe ſciamus. Stare tantùm Dei miſericordia, quum à nobis ipſis nonniſi mali ſimus. Ne hîc ergo de iure noſtro cum Deo contendamus, acſi ſaluti noſtræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt noſtra humilitas, eius eſt altitudo: ita confeſſio noſtræ humilitatis, miſerationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltrò cedat: & ſiquas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatem ſubigatur: ſed vt ſepoſito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus; æquo altius de ſe ſentit) in veraci Scripturæ ſpeculo ſeipſum probè recognoſcat.

12 Ac illa quidem vulgaris ſententia quam ſumpſerunt ex Auguſtino, mihi placet, naturalia dona fuiſſe corrupta in homine per peccatum, ſupernaturalibus autem exinanitum fuiſſe. Nam hoc poſteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iuſtitiam, quæ ad cæleſtem vitam æternámque fœlicitatem adipiſcendam ſufficerent. Ergo ſe abdicans à regno Dei, ſimul priuatus eſt ſpiritualibus donis, quibus in ſpem ſalutis æternæ inſtructus fuerat, vnde ſequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam ſpectant, in eo extincta ſint, donec per regenerationis gratiam ipſa recuperet. In his ſunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, ſanctitatis & iuſtitiæ ſtudium. Hæc omnia quum nobis reſtituat Chriſtus, aduentitia cenſentur, & præter naturam: idcóque fuiſſe abolita colligimus. Rurſum ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. atque hæc eſt naturalium donorum corruptio. Nam etſi aliquid intelligentiæ & iudicij reſiduum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & ſanam dicemus, quæ & debilis eſt, & multis tenebris immerſa, & prauitas volũtatis plus ſatis nota eſt. Quum ergo ratio qua diſcernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum ſit, non potuit in totum deleri: ſed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc ſenſu dicit Iohannes lumen adhuc in tenebris lucere, ſed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruerſa & degenere hominis natura micare adhuc ſcintillas, quæ oſtendant rationale eſſe animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum ſit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ denſitate ſuffocari, vt efficaciter emergere ne-

Fundamẽto poſito, vt oſtendat quantum in homine poſt lapsũ tribuendum ſit cùm intellectui, tum etiam voluntati: primùm de vtroque generatim affirmat (idque ſecundum Auguſtinum & Scholaſticos) naturalia dona corrupta eſſe, ſupernaturalia verò penitus amiſſa.

Ioan. 1. 5.

queat. Sic voluntas, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periit. ſed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectì appetere queat. Hæc quidem plena eſt deſinitio, ſed quæ pluribus explicanda eſt. Ergo, vt ſecũdum primam illam diſtinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti ſumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquũ facias, non modò verbo Dei, ſed ſenſus etiam communis experiméto repugnat. Videmus enim inſitum eſſe humano ingenio deſiderium neſcio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aſpiraret niſi aliquo eius odore antè percepto. Eſt ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perſpicientia, quod veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit craſſum abſque ratione ſenſum. Quanquam hæc qualiſcunque appetentia, antequam curſus ſui ſtadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: ſed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando ſubinde impingit, donec tãdem palata euaneſcat. ita veritaté quærendo, quàm ſit ad ipſam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarũ rerum veram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit. Itaque in diſquirendis ſuperuacuis ac nihili rebus ridicula curioſitate ſe torquet: ad res maximè cognitu neceſſarias aut non aduertit, aut contemptim & raròdeflectit: ſtudium certè ſuum vix vnquam ſeriò applicat. De qua prauitate quum paſſim conquerantur profani ſcriptores, omnes ferè ſe ea implicuiſſe cóperiuntur. Quare Solomo, in toto ſuo Eccleſiaſte, vbi ea ſtudia eſt perſequutus in quibus ſibi videntur homines valde ſapere, inania tamen eſſe & friuola pronuntiat.

Deinde, vtrunque ſeparatim explicandũ ſibi aſſumit. Intellectus primùm vires excutiens ab hac ſectione ad 26.

Generalia autẽ priore loco quædam profert: nempe 1. intellectum humanum perſpicientia aliqua valere.

Quæ tamen duplici vanitate laborat.

13 Neque tamen ita conatus eius ſemper in irritum cedunt, quin aliquid aſſequatur, prçſertim vbi ſeipſam ad inferiora iſta intendit. Quinetiam non ita ſtupida eſt quin exiguũ quiddam & de ſuperioribus delibet vtcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum ſupra vitæ præſentis ſpatium euehitur, tum præcipuè demum cóuincitur ſuæ imbecillitatis. Quare, vt melius perſpiciamus quo vſque pro gradibus ſuæ facultatis in vnaquaque re procedat, diſtinctionem nobis proponere operæpretium eſt. Sit ergo hæc diſtinctio, eſſe aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cæleſtium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad veram iuſtitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt, ſed cum vita præſenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continentur.

Porro, intelligentia hæc ad res terrenas & cæleſtes extẽditur.

Quantum intellectus valeat in rerum terrenarum cognitione aſſequenda oſtenditur hac ſect. & quatuor pro-

nentur. Res cæleſtes, puram Dei notitiam, veræ iuſtitiæ rationē, ac regni cæleſtis myſteria. In priore genere ſunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, diſciplinæque liberales. In ſecundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ ſecundum eam formandæ regula. De priori autem ſic fatendum, Quoniā homo animal eſt natura ſociale, naturali quoque inſtinctu, ad fouendam conſeruandámque eam ſocietatem propendet. ideóque ciuilis cuiuſdam & honeſtatis & ordinis vniuerſales impreſſiones ineſſe omnium hominum animis conſpicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quoſuis hominum cœtus legibus contineri, quíque non earum legū principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm ſingulorum mortalium in leges conſenſus, quia inſita ſunt vniuerſis, abſque magiſtro aut legiſlatore, ipſarum ſemina. Neque moror diſſenſiones & pugnas quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuerſum, ſoluta legum repagula, libidinem ſolam pro iure graſſari, vt fures & latrones: alij (quod vitium pluſquam vulgare eſt) iniquum eſſe putant quod pro æquo ab aliis ſancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & ſanctas eſſe: ſed præcipiti cupiditate furentes, cum manifeſta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro ſua libidine abominantur. Poſterius certamen tale eſt vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. ſiquidem de legum capitibus dum inter ſe diſceptant homines, in quandam æquitatis ſummam conſentiūt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ etiam dū viam ſequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inſperſum eſſe vniuerſis ſemen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum eſt, in huius vitæ conſtitutione, nullum deſtitui luce rationis hominem.

ximè ſequentibus, nempe 14. 15. 16. 17.

Ac primùm, quòd ad res illas medias ſiue terrenas attinet, manent adhuc in homine quædam intell. gentia vires: Politiā enim & œconomiam ita omnes amplectuntur vt non ſolùm intelligant, oportere quoſuis hominū cœtus legibus contineri: verùm etiam & harum rerum principia mente comprehendunt: atque confuſionum autores ac fautores damnant.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus diſcendis, quia ineſt omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiā apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non ſunt omnes omnibus diſcendis idonei, ſatis tamen communis energiæ certum ſpecimen eſt, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perſpicientia non ſe exerat. Neque ſola ſuppetit ad diſcendum energia & facilitas, ſed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperā impulit vt t: aderet comprehenſionem eiuſmodi nihil eſſe quàm recordationē: ita nos optima ratione cogit fateri eſſe ingenitū humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta apertè teſtantur vniuerſalem rationis & intelligentiæ comprehenſionem eſſe hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuerſale

Secundò, in artibus diſcendis valet humanus intellectus.

Sic autē eſt bonum vniuerſale eiuſmodi facultas intelligendi,

vt nihilominus varia dona ſingulis collata Dei gratiam ſatis ſupérque teſtentur.

eſt bonũ, vt in eo pro ſe quiſque peculiarem Dei gratiã agnoſcere debeat. Ad quam gratitudinem nos abunde expergefacit ipſe naturæ cõditor, dum moriones creat, in quibus repræſentat quib. excellat dotib. hominis anima, niſi eius lumine perfuſa: vt quod ſic naturale ineſt omnibus, vt prorſus gratuitum ſit erga ſingulos beneficentiæ eius munus. Ipſarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præſtãtior cognitio (quæ propria eſt paucorum) non eſt quidem ſolidum argumentum communis perſpicaciæ: quia tamen promiſcuè cõtingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Vſus cognitionis & intelligentiæ circa res terrenas verſantis, in eo conſiſtit, vt mentem hominis quantumlibet ab integritate ſua collapſam, eximiis tamen Dei donis etiamnum ornatam eſſe agnoſcamus.

15 Quoties ergo in profanos ſcriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate ſua collapſam & peruerſam, eximiis tamen etiamnum Dei donis veſtitam eſſe & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum eſſe reputamus, veritatem ipſam neque reſpuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: niſi velimus in Spiritum Dei contumelioſi eſſe. non enim dona Spiritus, ſine ipſius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulſiſſe antiquis iureconſultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & diſciplinam prodiderunt? Philoſophos cæcutiſſe dicemus cùm in exquiſita iſta naturæ contemplatione, tum artificioſa deſcriptione? Dicemus mentem illis defuiſſe, qui arte diſſerendi conſtituta nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos inſaniiſſe, qui medicinam excludendo, ſuam induſtriã nobis impenderunt. Quid mathemata omnia? putabimúſne amẽtium deliria? Imò ne ſine ingenti quidem admiratione, veterũ ſcripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autẽ, quia præclara, vt ſunt, cogemur agnoſcere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarum cenſebimus, quod non recognoſcamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poëtæ, qui & philoſophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta eſſe confeſſi ſunt. Ergo quum homines iſtos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vſque eò fuiſſe pateat in rerum inferiorum inueſtigatione acutos & perſpicaces, talibus exemplis diſcamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, poſtquam vero bono ſpoliata eſt.

Deinde, in commune bonum generis humani quibuſdam collata ſunt hæc dona.

Exod. 31. 2. & 35.30.

16 Neque tamen interim obliuiſcamur hæc præſtantiſſima diuini Spiritus eſſe bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult diſpẽſat. Si enim Beſeleel & Oliab intelligentiam & ſcientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei inſtillari: nõ mirum eſt, ſi earum rerum quæ ſunt in vita humana præſtantiſſimę, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque eſt cur roget quiſpiã, Quidnam cum Spiritu commercij impiis, qui ſunt à Deo prorſus

ſus alieni? Nã quòd dicitur Spiritus Dei in ſolis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu ſanctificationis, per quem Deo ipſi in templa conſecramur. Neque tamen ideò minùs replet, mouet, vegetat omnia eiuſdem Spiritus virtute, ídque ſecundùm vniuſcuiuſque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd ſi nos Dominus impiorum opera & miniſterio, in phyſicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne ſi Dei dona vltrò in ipſis oblata negligamus, demus iuſtas ignauiæ noſtræ pœnas. At verò, nequis hominem valdè beatum putet quum ſub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: ſimul addendum eſt, totam iſtam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde conſequitur, rem eſſe fluxam & euanidam coram Deo, vbi non ſubeſt ſolidum veritatis fundamẽtum. Veriſſimè enim Auguſtinus (cui ſubſcribere, vt diximus, coacti ſunt Magiſter ſententiarum & ſcholaſtici) vt gratuita homini dona poſt lapſum detracta eſſe, ita naturalia hæc quæ reſtabant, corrupta fuiſſe docet. non quòd per ſe inquinari poſſint, quatenus à Deo proficiſcuntur: ſed quia polluto homini pura eſſe deſierunt, ne quam inde laudem conſequatur.

Interdum etiam & impiis, quibus pura & firma eſſe coram Deo deſinunt.

Li.2. diſtin.25.

17 Hæc ſumma ſit, in vniuerſo genere humano perſpici naturæ noſtræ propriam eſſe rationem, quæ nos à brutis animalibus diſcernat, ſicut ipſa ſenſu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd naſcũtur moriones quidã, vel ſtupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obſcurat: quin potius tali ſpectaculo monemur, quod nobis relictum eſt, Dei indulgentiæ meritò debere aſcribi: quia niſi nobis peperciſſet, totius naturæ interitũ ſecum traxiſſet defectio. Quòd autem alij præſtant acumine, alij iudicio ſuperant, aliis mens agilior eſt ad hanc vel illam artem diſcendam, in hac varietate gratiam ſuam nobis commendat Deus, ne ſibi quiſquam velut proprium arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præſtantior, niſi vt in natura communi emineat ſpecialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini ſe obſtrictam eſſe clamat? Adde quòd ſingulares motus pro cuiuſque vocatione Deus inſtillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induiſſe quos ad regendum populum vocabat. Denique in eximiis quibuſque factis ſpecialis eſt inſtinctus. Qua ratione Saulem ſequuti ſunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnũ, ita loquitur Samuel, Tranſibit ſuper te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis curſum extenditur: ſicuti poſtea narratur de Dauide, quòd tranſierit ſuper eum Spiritus Domini à die illa in poſterũ. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique diſtribuit Iupiter,

In ſumma, aliquid natura humana reliquum eſt: quicquid autem eſt, id totum indulgentiæ diuinæ adſcribi debet.

Ratio 1.

2.

Exempla. Iudic.6.34.

1.Sam.10.6.

1.Sam.16.3.

Odyſſ. 8.

Ratio 3.

ſed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia oſtendit, dum attoniti ſæpe hærent qui maximè ingenioſi erant ac ſolertes, in manu & arbitrio Dei eſſe mentes hominum, vt eas ſingulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre ſenſum prudentibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuerſitate conſpicimus tamen aliquas imaginis Dei ſuperſtites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis diſtinguant.

Pſal. 107. 40.

Altera pars diſputationis de vi humanæ rationis ſeu intelligentiæ, circa res cæleſtes & ſpirituales: ab hac 18. ſect. ad 26. vſque. Quum autem res ſpirituales ad 3. capita reuocentur, nempe diuinæ notitiæ, adeptionis, & voluntatis intelligentiam: circa hæc tria homines cæcutire probatur rationibus firmiſſimis, elegãti ſimilitudine illuſtratis.

Vide lib. 3. cap. 2. ſect. 14. 15. 16.

18 Nunc exponendum eſt quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & ſpiritualem illam perſpicientiam: quæ tribus potiſſimum rebus conſtat, Deum noſſe, paternum erga nos eius fauorem, in quo ſalus noſtra conſiſtit, & formandæ, ſecundum legis regulam, vitæ rationem. Cùm in primis duobus, tum verò in ſecundo propriè, qui ſunt hominum ingenioſiſſimi, talpis ſunt cæciores. Equidem non inficior, ſparſim quædã apud philoſophos de Deo legi ſcitè & appoſitè dicta: ſed quæ vertiginoſam quandam imaginationem ſemper reſipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt ſuprà dictum eſt, exiguum diuinitatis ſuæ guſtum, ne ignorantiam impietati obtenderent; & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confeſſione ipſi conuincerentur: ſed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent, qualiter nocturni fulgetri coruſcationem, qui in medio agro eſt viator, longè latéque ad momentum videt: ſed adeò euanido aſpectu, vt antè noctis caligine reſorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abeſt vt in viam tali ſubſidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aſpergunt, quot & quàm portentoſis mendaciis ſunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (ſine qua hominis ingenium immenſa confuſione repleri neceſſe eſt) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis ſit verus Deus, qualíſve erga nos eſſe velit.

Deinde ſcripturæ S. teſtimoniis, ex quibus colligitur. 1. aliqua luce donatos eſſe Adami filios, ſed eâ Deum haud comprehendere poſſe.

Iohan. 1. 4.

Ratio prima.

19 Sed quia falſa perſpicaciæ noſtræ opinione ebrij, ægerrimè nobis perſuaderi ſinimus, illam in rebus diuinis cæcã prorſus eſſe & ſtupidam: ſatius, opinor, fuerit Scripturæ teſtimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citaui loco, quum ſcribit in Deo ab initio fuiſſe vitam, & eam vitam quæ eſſet lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua ſaltem eius flamma, vel ſaltem ſcintilla deſtituatur: ſed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera eſt caligo. Quum enim Spiritus homines appellat

tene-

tenebras, eos ſimul ſpoliat omni ſpiritualis intelligẽtiæ facultate. Quare fideles qui Chriſtum amplectuntur, non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, ſed ex Deo natos aſſerit. Quaſi diceret, non eſſe tam ſublimis ſapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei eſt, ſuſcipiat, niſi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum teſtatus eſt Chriſtus, hanc ſpecialem eſſe Patris reuelationem, quòd à Petro agnoſceretur.

Iohan.1.12. *Ratio altera.* Matth.16.17.

20 Si perſuaſum nobis foret (quod extra controuerſiam eſſe debet) naturæ noſtræ deeſſe quicquid cæleſtis Pater electis ſuis per Spiritum regenerationis confert, hic nulla eſſet hæſitãdi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam. Quoniã apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem teſtatur Apoſtolus, quum ait neminem poſſe dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. Et Iohannes Baptiſta, ſtuporem diſcipulorum videns, exclamat, neminẽ poſſe accipere quicquam, niſi datum illi fuerit deſuper. Donum autem ab eo intelligi de ſpeciali illuminatione, non cõmuni naturæ dote, inde conſtat, quòd tot verbis, quibus Chriſtũ commendauerat diſcipulis ſuis, nihil ſe profeciſſe conqueritur. Video, inquit, verba nihil eſſe ad mentes hominum de rebus diuinis imbuẽdas, niſi Dominus per Spiritum ſuum intelligentiã dederit. Quinimo Moſes, dum populo exprobrat ſuam obliuionem, ſimul tamẽ notat, non aliter ipſum poſſe in myſteriis Dei ſapere, niſi ipſius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui ſigna illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, ſi nos vocaret ſtipites in operibus Dei cõſiderandis? Vnde Dominus per Prophetam ſingularis gratiæ loco, pollicetur ſe daturum Iſraëlitis cor, vt ab illis cognoſcatur: nimirum innuens, tantùm hominis mẽtem ſpiritualiter ſapere, quantum abs ſe illuſtrata fuerit. Hoc quoque ſua voce dilucidè confirmauit Chriſtus, quum diceret neminẽ venire ad ſe poſſe, niſi cui datum à Patre ſuo foret. Quid? annon ipſe eſt viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius ſplendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius oſtendere qualis ſit noſtra ad agnoſcendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis eſſe negat. Quid? Annon ideo in terras deſcendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon ſua quoque legatione fideliter defunctus eſt? Ita eſt ſanè. ſed nihil efficitur eius prędicatione, niſi interior magiſter Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, niſi qui à Patre audierunt & edocti ſunt. Quæ iſta diſcendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendũ, Spiritus mira & ſingulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Ieſaiæ

2. Adoptio non à natura, ſed à Patre cæleſti per regenerationis Spiritum in electis obſignatur: ideo intelligentia quæ ſalutis noſtræ ſunt ante regenerationem minimè apprehendit, vt ex Scripturæ S. variis locis apparet.

Pſal.36.10. 1.Cor.12.3. Iohan.3.27. Deut.29.2. Iere.24.7. Iohan.6.44.

Argumentis firmiſsimis idem confirmatur.

Primum argumentum.

Ieſa.54.7.

vaticinium citat, vbi dũ Eccleſiæ inſtaurationem promittit, eos Dei diſcipulos fore docet qui in ſalutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis ſuis illic prædicit Deus, conſtat nõ de eo doctrinæ genere ipſum loqui quod impiis etiam & profanis commune eſt. Reſtat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingreſſum niſi cui nouam mentẽ Spiritus ſanctus ſua illuminatione fecerit. Omnium verò clariſſimè Paulus, qui diſputationem hanc ex profeſſo ingreſſus, poſtquam ſtultitiæ ac vanitatis damnauit vniuerſam hominum ſapientiam, adeóque prorſus exinaniuit, ita cõcludit demum, Animalẽ hominẽ nõ poſſe percipere quæ ſunt Spiritus Dei: ſtultitiam eſſe illi, nec poſſe intelligere, quia ſpiritualiter diiudicantur. Quem vocat animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquã, nihil in ſpiritualibus myſteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamſi enitatur, nihil poteſt: quia ſcilicet ſpiritualiter diiudicantur. Quid iſtud ſignificat? quia humanæ perſpicaciæ penitus abſcondita, per ſolam Spiritus reuelationem patefiunt: adeo vt pro ſtultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Ante autem ſupra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus ſe, quin ſapientiam humanam, quaſi velum quoddam eſſe teſtatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apoſtolus infatuatam à Deo ſapientiam huius mundi: & nos ſcilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cæleſtis regni adyta penetrare poſſit? Faceſſat à nobis tanta vecordia.

Alterum argumentum.

1.Cor.2.1.

Tertium argumentum.

1.Cor.1.20.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi ſoli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum ſapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem ſapientiam & reuelationem eſſe Dei donum. Quid præterea? Illuminatos oculos mentis veſtræ. Certè ſi noua reuelatione indigent, à ſeipſis cæcutiunt. ſequitur deinde, Vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis veſtræ, &c. Ergo tantæ intelligentię non eſſe capaces hominum mentes vt vocationem ſuam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quiſpiam, huic vel ſtupiditati, vel ruditati Deum ſuccurrere, dum verbi ſui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, ſine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid ſapientiæ deſiderari poteſt, comprehenſum erat: neque tamen eo contentus, oculos ſibi retegi poſtulat, vt Legis ipſius myſteria conſideret. Qua certè loquutione innuit, ſolem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde conſequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipſe qui ideò pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu ſuo non reſplendet

Quartum argumentum. Deo ſoli tribuit S. Scriptura adoptionis & ſalutis noſtræ gloriã. Cæcutit igitur in rebus cæleſtibus intelligentia humana, niſi illuminetur.

Epheſ.1.15.

Obiectionis hæreticæ dilutio.

Pſal.119.18.

Iac.1.7.

ſplēdet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apoſtoli ab optimo quidem magiſtro ritè & abundè edocti fuerant: niſi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hęc ipſa doctrina, quam antè audierāt, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deeſſe nobis confitemur, & ipſe in eo quod promittit, noſtram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, ſe tantum ad intelligenda Dei myſteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui ſibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior eſt, quòd cæcitatem ſuam non agnoſcit.

Iohan.14.26.

22 Reſtat tertium illud membrum, de cognoſcenda vitæ probè inſtruendæ regula, quam verè operum iuſtitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana eſſe aliquāto quàm in ſuperioribus acutior. Siquidem teſtatur Apoſtolus, Gētes quæ Legē non habent, dum Legis opera faciunt, ſibi pro Lege eſſe, ac oſtendere opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimoniū illis reddente conſcientia, & cogitationibus inter ſe accuſantibus, aut excuſantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iuſtitiam habent mentibus ſuis inſculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorſus cæcutire. Et nihil eſt vulgatius, quàm lege naturali (de qua iſtic Apoſtolus loquitur) hominem ſufficienter ad rectā vitæ normam inſtitui. Nos verò expendamus, quorſum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quouſque illos ad rationis veritatíſque ſcopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, ſiquis diſpoſitionē obſeruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legē iudicari: qui ſine Lége peccauerunt, ſine Lege perire. Hoc quia poterat abſurdum videri, vt ſine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò ſubiicit, ſuam illis conſcientiam eſſe vice Legis: ideóque ad iuſtam earum dānationem ſufficere. Finis ergo legis naturalis eſt, vt reddatur homo inexcuſabilis. Nec malè hoc modo definietur. Quòd ſit conſcientiæ agnitio, inter iuſtum & iniuſtum ſufficienter diſcernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum ſuo ipſorum teſtimonio redarguuntur. Ea eſt hominis erga ſeipſum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati ſenſu, quoad licet, ſemper auertat. Qua ratione videtur impulſus fuiſſe Plato, vt exiſtimaret non peccari niſi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, ſi humana hypocriſis tantum in regendis vitiis proficeret, vt mens non ſibi malè conſcia eſſet coram Deo. Sed quum ſubterfugiens peccator impreſſum ſibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur ipſum ignorantia ſola peccare.

3. Veram Legis diuinæ notitiam ignorat humana intelligentia: quod probatur teſtimonio Apoſtoli.

Rom.2.14.

Ratione ex eodem teſtimonio deprompta.

A conſideratione finis & definitionis Legis naturæ.

Unde liquet Platonem falli, qui peccata omnia ignorantiæ tribuit.

In Protagora.

Ad veritatem autem propius accedit Themiſtius, qui intellectus hallucinationem circa particularia verſari exiſtimat.

Paraph. in 3. li. de anima. ca.46.

Eius regulæ exceptio.

23 Veriùs Themiſtius, qui intellectum in definitione vniuerſali, ſeu rei eſſentia, rariſſimè falli docet: hallucinationem eſſe quum vltrà progreditur, nempe quum ad hypotheſin deſcendit. Homicidium eſſe malum, ſi in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conſpirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulteriũ in genere damnabit adulter: in ſuo priuatim ſibi blandietur. Hæc eſt ignorantia, dum homo, vbi ad hypotheſin ventum eſt, eius regulæ obliuiſcitur quam in theſi nuper conſtituerat. De qua re elegantiſſimè diſſerit Auguſtinus in expoſitione primi verſus Pſalmi 57. Quanquam ne iſtud quidem eſt perpetuum: ſic enim interdum flagitii turpitudo conſcientiam vrget, vt non ſibi imponẽs ſub falſa boni imagine, ſed ſciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeũt iſtæ voces, --*video meliora, probóque: Deteriora ſequor.* Quare mihi ſcitiſſimè Ariſtoteles incontinentiam & intemperantiam videtur diſtinxiſſe. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum ſeu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obſeruet in ſuo facinore, quod generaliter in ſimilibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitẽtiam extemplò ſuccedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati ſenſu, ſed contrà obſtinatè in ſuſcepta mali electione perſiſtere.

Medea apud Ouidium.

Lib. Eth. 7. c.1.

Errat etiam in eo Themiſtius, quod intellectũ circa generalia rariſſimè falli docet.

Ratio. Si ad diuinæ legis normam reuocatur intellectus humanus, cæcitas eius apparet.

24 Porrò quum iudicium vniuerſale audis in boni & mali diſcrimine, ne ſanum vbique & integrum eſſe putes: Nam ſi in hunc tantùm finem, iuſti & iniuſti delectu imbuta ſunt corda hominum ne ignorantiæ excuſationem prætexãt, minimè neceſſarium eſt veritatem in ſingulis cernere: ſed ſatis ſupérque eſt, eatenus intelligere, ne tergiuerſari queant quin teſte conſcientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Etſi rationem noſtram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ eſt iuſtitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua ſunt, minimè aſſequitur: qualia ſunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iuſtitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero ſabbathiſmo. Quæ vnquam anima, naturali ſenſu freta, ſubodorata eſt in his & ſimilibus poſitum eſſe legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiamſi centies reuocentur ab inanibus ſuis nugis, ſemper tamẽ illuc relabuntur. Negant quidẽ placere Deo ſacrificia, niſi accedat mentis ſynceritas. quo teſtantur aliquid ſe concipere de ſpirituali Dei cultu, quem tamen falſis commentis ſtatim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præſcribit, verum eſſe nunquam illis perſuaderi poterit. Dicámne præſtare vlla perſpicacia mentem, quæ nec per ſe ſapere, nec monitionibus auſcultare valet? In ſecundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelli-

Tũ prioris tabulæ reſpectu.

Tum poſterioris tabulæ.

intelligentiæ: quo ſcilicet ad ciuilis inter homines ſocietatis cõſeruationem propius accedunt. Quãquam & hîc deliquium interdum pati deprehenditur. excellentiſſimo enim cuique ingenio abſurdiſſimum eſt, iniquam ac nimis imperioſam dominationẽ ferre, ſiqua modo ratione depellere queat. Nec aliud eſt iudiciũ humanæ rationis quàm ſeruilis eſſe abiectíque animi patienter eam ferre: rurſum honeſti ingenuíque pectoris excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philoſophos. Atqui Dominus nimia iſta ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam ſuis præſcribit. Omnino autem in vniuerſa Legis obſeruatione perſpicientiam noſtram fugit concupiſcentiæ animaduerſio. Non enim abduci ſe ſuſtinet animalis homo vt cupiditatum ſuarum morbos recognoſcat. Antè ſuffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyſſi ingreſſum accedat. Nam dum Philoſophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & ſe craſſioribus ſignis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua deſideria, nihil reputant. *Secunda ratio.* *Tertia.* *Quarta.*

25 Quare, vt ſupra meritò reprehenſus eſt Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum eſt repudianda opinio qui conſultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona noſtra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis noſtra ratio, tot erroribus eſt obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot anguſtiis irretitur, vt plurimum à certa directione abſit. Quàm verò nihili ſit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus oſtendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: ſed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis poſſe quomodo ritè quippiam agendum ſit. Itane deprauata eſt omnis induſtria, perſpicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat. Nobis nimirum, qui rationis acumine (quam pretioſiſſimam dotem reputamus) ægrè patimur ſpoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem ſancto æquiſſimum, qui nouit omnes cogitationes ſapientũ vanas eſſe, & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium noſtrum concipit, agitat, inſtituit, molitur ſemper malum eſt, qui in mentẽ nobis veniat inſtituere quod Deo placeat, cui ſola ſanctitas & iuſtitia accepta eſt? Ita videre eſt, mentis noſtræ rationem, quoquo ſe vertat, eſſe vanitati miſerè obnoxiam. Huius imbecillitatis ſibi cõſcius erat Dauid, quum petebat ſibi dari intellectum ad mãdata Domini rectè diſcendã. Innuit enim, ſuum ingenium nequaquam ſufficere, qui nouum obtingere ſibi cupit. Neque

Media igitur hæc via tenenda eſt, vt nec omnia peccata ignorantiæ imputentur, nec conſultam malitiam in omnibus peccatis intercedere ſtatuamus. 2. Cor. 3. 5. *Deinde; quicquid obiiciat humana ratio, mentis noſtræ vires à vera directione plurimum abeſſe, imò & malum eſſe coram Deo quicquid in hiſce reb. ingenium noſtrum concipit, agitat, & molitur.* Pſal. 94 11. Gen. 6. 5. & 8. 21.

Tertiò, aſſidua directione in ſingula momenta nos opus habere.
Philip.1.4.
Col.1.9.
Denique, illuminationis gratiam merum eſſe Dei donum nobis tam neceſſarium quàm oculis lux Solis.
Quæ omnia expreſſit S. ſcriptura teſtimoniis confirmantur.
Lib. 2. de pec. merit. & rem. c.5.
Pſ.119.10.
Pſal.51.12.

id ſemel facit: ſed in vno Pſalmo decies ferè repetit eandẽ precationem. Qua repetitione ſubindicat quanta ad petendum neceſſitate vrgeatur. Et quod ille ſibi vni petit, Paulus communiter Eccleſiis precari ſolet. Nõ ceſſamus, inquit, orare pro vobis & poſtulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudẽtia & intelligẽtia ſpirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum ſimul teſtari, non eſſe in hominis facultate poſitam. Adeò autem hũc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei ſunt agnouit Auguſtinus, vt non minus neceſſariam mẽtibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis ſolis lucem. Nec eo contentus, correctionem ſubiicit, quòd oculos ipſi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, niſi à Domino aperiantur, clauſi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes noſtras docet Scriptura, vt deinde per ſe videant: quia ad continuos progreſſus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc diſertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquiſiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus eſſet, adeóque non vulgariter profeciſſet in vera pietate, fatetur tamen aſſidua directione ſe opus habere in ſingula momenta, ne à ſcientia qua præditus eſt declinet. Itaque alibi rectum ſpiritum, quem ſua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiuſdem Dei eſt, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus reſtituere.

Hac & ſequenti ſectione voluntas examinatur.
1. Oſtendit naturale illud deſiderium boni, quo omnia imbuuntur, nihil omnino facere ad probandam arbitrij libertatẽ.
Ratio.
Thomas, partis 1. quæſt.83. artic.3.

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur. quandoquidem magis huius eſſe electionem, quàm intellectus, antè viſum eſt. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philoſophis traditum, publico cõſenſu receptum eſt, omnia naturali inſtinctu bonum appetere: obſeruemus, liberi arbitrij vim non conſiderandam in eiuſmodi appetitu qui magis ab eſſentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiſcitur. Nam & ſcholaſtici fatentur nullam eſſe liberi arbitrij actionem niſi dum ſe ratio vertit ad oppoſita. qui intelligunt, oportere appetitus obiectum tale eſſe quod electioni ſubiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam ſternat. Et ſanè ſi reſpicias quale ſit iſtud naturale boni in homine deſiderium, inuenies illi cum belluis eſſe commune. Siquidem & illæ bene ſibi eſſe cupiunt: & vbi ſpecies boni, quæ ſenſum moueat, apparet, eò ſequũtur. Homo verò, nec id quod verè ſibi bonum ſit, pro naturæ ſuæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id ſtudio perſequatur, nec rationem adhibet in conſilium, nec mentem intendit: ſed ſine ratione, ſine conſilio, naturæ inclinationem, inſtar pecudis, ſequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo ſenſu naturæ ad bonum appetendum feratur: ſed

hoc

hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum perſequatur. Ac ne cui ſcrupulus inhęreat, aduertendus eſt duplex paralogiſmus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis motus, ſed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iuſtitiæ appellatur, ſed cõditionis: vt ſcilicet homo bene habeat. Deniq; vt maximè appetat homo aſſequi quod bonum eſt, non tamen ſequitur. ſicuti nemo eſt cui non grata ſit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo niſi Spiritus impulſu aſpirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habendi deſiderium, non magis ſcilicet quã in metallis & lapidibus, ad eſſentiæ ſuæ perfectionem inclinans affectio: in aliis conſideremus, ſitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáque voluntas, vt nihil niſi malum generet, an particulam aliquam illæſam retineat, vnde naſcantur bona deſideria.

Hic autem aduertenda duplex Sophiſtarum faliacia: in voce Appetitus & Boni.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerſo innuere videntur, ineſſe facultatem animæ vltrò ad bonum aſpirandi, ſed imbecilliorem quàm quæ in ſolidum affectum emergere, aut conatum excitare poſſit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibuſdam ſumptam, Scholaſtici communiter amplexi ſint: quando ſolent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualẽ deſcribit Apoſtolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota quam illic exequitur Paulus, diſputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & ſpiritus in ſe perpetuò ſentiunt. Porrò Spiritus non à natura eſt, ſed à regeneratione. Loqui autem Apoſtolum de regeneratis inde conſtat, quod vbi dixeſſet in ſe bonum nullum habitare, ſubnectit expoſitionem, quod intelligat de carne ſua. Ideóque negat ſe eſſe qui malum faciat, ſed peccatum in ſe inhabitãs. Quid ſibi vult iſta correctio, In me, hoc eſt, in carne mea? Nempe acſi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipſo: nam in carne mea nihil boni reperire eſt. Hinc ſequitur illa ſpecies excuſationis, Non facio malum ipſe, ſed quod habitat in me peccatũ. quæ ſolis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ ſubiicitur concluſio totum hoc liquido declarat. Condelector, inquit, Legi ſecundum interiorem hominem: video autem aliã legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in ſe tale diſſidium habeat, niſi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis ſuæ circumfert? Proinde Auguſtinus, quũ ſermonem illũ de hominis natura aliquãdo haberi putaſſet, interpretationem ſuã, tanquã falſam, &

2. Illud minimè probandum; eſt, quod Scholaſtici primæ Dei gratiæ tribuentes vt efficaciter velimus, hoc ipſo innuunt, ineſſe quidem animæ vltrò ad bonum aſpirandi facultatem, ſed imbecilliorem quàm quæ in ſolidum affectum emergat, aut conatũ excitare poſſit. Scholaſticis autem opponuntur, expreſſa totius S. Scripturæ eos refellentis teſtimonia.

Vide ſect. 6.
Rom. 7.15. & 19.
Gal. 5.17.
Rom. 7.22.
Lib. ad Bonif. 1. c. 10. & in Retract.

malè congruentem, retractauit. Et verò ſi illud recipimus, homines ſine gratia habere quamlibet puſillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid reſpondebimus Apoſtolo, neganti vel ad cogitandũ aliquid nos eſſe idoneos? Quid Domino per Moſen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum eſſe? Quum ergo falſa loci vnius ſentẽtia impegerint, nõ eſt quòd eorum ſententiam moremur. Potius valeat hoc Chriſti, Qui facit peccatum, ſeruum eſſe peccati. Peccatores ſumus omnes natura: itaque ſub peccati iugo detinemur. Quòd ſi totus homo peccati imperio ſubiacet, ipſam certè voluntatẽ, quæ præcipua eſt eius ſedes, arctiſſimis vinculis cõſtringi neceſſe eſt. Nec verò aliter conſtaret illud Pauli, Deũ eſſe qui velle in nobis operatur, ſi qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Faceſſat igitur quicquid de præparatione multi nugati ſunt: quia etſi interdum petunt fideles cor ſibi formari ad Legis Dei obſequium (ſicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen eſt hoc quoque precandi deſiderium à Deo eſſe: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in ſe cor mundum creari, certè creationis initium ſibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Auguſtini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere iſta omnia à Deo te habere: quicquid boni habes eſſe ab ipſo: à te, quicquid eſt mali. Et paulo pòſt. Noſtrum nihil niſi peccatum.

2. Cor.3.5. Gen.8.21.

Quum totus homo peccati imperio ſubiaceat, ſequitur; ipſam voluntatem quæ præcipua eſt peccati ſedes arctiſsimis vinculis opus habere: nihilque noſtrum eſſe niſi peccatũ.

Ioh.8.34. Phil.2.13. Pſal.119. Pſal.51.12. De verb. Apoſt. ſerm.10.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.

Huius capitis partes præcipuæ.

1 Ἀνακεφαλαίωσις prioris capitis, hominis intelligentiam & voluntatem, teſtimoniis S. Scripturæ adeo corruptam eſſe probans, vt in nullo iam inueniri poſſit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: ſect.1. & 2.

2 Aduerſus ſuperiorem doctrinam, Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, ſect.3. & 4.

3 Qualis in homine peccati ſeruo voluntas maneat, ſect.5. eiuſdémque remedium ac ſanitas. ſect.6.

4 Sophiſtarum Neopelagianorum: de humanæ voluntatis præparatione & efficacia, item de perſeuerantia & gratia cooperante opiniones refelluntur, tum rationibus, tum S. Scripturæ teſtimoniis, ſect.7.8.9.10. 11.12.

5 Tandem ſubiiciuntur Auguſtini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, ſect.13. & 14.

Sed

SED melius homo vtraque animæ parte cognoſci non poteſt, quàm ſi cum ſuis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura inſignitur. Si totus depingitur his Chriſti verbis, Quod natum eſt ex carne, caro eſt (vt euincere promptum eſt) valde miſerum eſſe animal conuincitur. Affectus enim carnis, teſte Apoſtolo, mors eſt: quandoquidem inimicitia eſt aduerſus Deum, eóque Legi Dei nec ſubditur, nec ſubdi poteſt. Itáne eſt peruerſa caro, vt toto ſuo affectu ſimultatem aduerſus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iuſtitia conſentire nequeat? vt nihil denique parere queat, niſi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil eſſe niſi carnem: & inde quippiam, ſi potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad ſenſualem pertinet tantùm, non ad ſuperiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Chriſti & Apoſtoli abundè refellitur. Argumentum eſt Domini, oportere hominem renaſci: quia caro eſt. Nō ſecūdū corpus renaſci pręcipit. Animo autem non renaſcitur, ſi corrigatur aliqua eius portio: ſed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco poſita antitheſis. ſic enim carni cōparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non eſt ſpirituale in homine, ſecundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, niſi per regeneratione͂. Eſt igitur caro quicquid habemus à natura. Verū de ea re ſiqua aliàs poſſet eſſe dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi deſcripto veteri homine, quem dixerat corruptum eſſe concupiſcentiis erroris, iubet nos renouari ſpiritu mentis noſtræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte ſenſitiua modò, ſed in ipſa etiam mēte: atque ideo eius exigere renouationem. Et ſanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruerſos eſſe oſtenderet. Nam quòd Gentes omnes ſcribit ambulare in vanitate mentis ſuæ, obtenebratas eſſe intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipſis eſt, & cæcitatem cordis ſui: minimè eſt dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem ſuæ tum ſapientiæ, tum iuſtitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Chriſtum. Siquidem ex iſtis verbis colligimus, Chriſti gratiam vnicum eſſe remedium quo ab illa cæcitate & malis inde conſequentibus liberemur. Nam & ita de regno Chriſti vaticinatus erat Ieſaias, quum Dominum Eccleſiæ ſuæ fore in lucem ſempiternā promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in ſola Eccleſia exorituram Dei lucem teſtetur: extra Eccleſiam certè nonniſi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recenſebo ſigillatim

Totius hominis intelligentia, & voluntas, corrupta eſt.

Io 3.6.

Vocatur enim Caro.

Rom. 8.6.

Quæ vox non tantum ad ſenſualem, ſed etiā ad ſuperiorem animæ partem, ſeu mentem, pertinet.

Quod Scripturæ S. firmiſſimis demonſtrationibus probatur.

Epheſ. 4.23.

Epheſ. 4. 17.18.

Ieſa. 60.2.

quæ in hominis vanitatem paſſim, in Pſalmis præſertim & Prophetis, habentur. Magnum eſt quod ſcribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipſa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt ſtultæ, friuolæ, inſanæ, peruerſæ, irridentur.

Pſ.62.10.

Cor etiã ipſum eadem corruptione inuoluitur.

Iere.17.9.

2 Nihilo leuior eſt cordis condemnatio, quum fraudulentũ dicitur præ omni re & peruerſum. Sed quia breuitati ſtudeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidiſſimi ſpeculi inſtar futurus ſit, in quo totam naturæ noſtræ imaginem intueamur. Apoſtolus enim, dum humani generis arrogantiam vult deiicere, his teſtimoniis agit, Quòd non eſt iuſtus quiſquã, non eſt intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agunt, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum ſanguinem: in viis quorum cõtritio & infœlicitas: quibus præ oculis non eſt timor Dei. His fulminibus non in certos homines, ſed in vniuerſam filiorũ Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius ſeculi deprauatos mores declamat: ſed accuſat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propoſitum illi eſt eo loco non ſimpliciter homines obiurgare, quo reſipiſcant: ſed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppreſſos, è qua emergere non poſſint niſi miſericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat niſi de clade & exitio naturæ conſtitiſſet: protulit hæc teſtimonia, quibus pluſquam perditam eſſe naturam noſtram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat cõſuetudinis vitio tales eſſe homines quales hìc deſcribuntur, ſed naturæ quoque prauitate: quando non aliter ſtare poteſt Apoſtoli argumentatio. Nullam eſſe homini ſalutem niſi à Domini miſericordia: quia in ſe perditus eſt & deploratus. Non hìc laborabo in approbanda teſtimoniorum applicatione, ne cui videantur intempeſtiuè vſurpata. Perinde agam acſi à Paulo primùm hæc dicta forent, non è Prophetis deſumpta. Initiò adimit homini iuſtitiam, id eſt, integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apoſtaſia à Deo: quem requirere, primus eſt ſapientiæ gradus. illud autem neceſſe eſt iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinaſſe, & quaſi putridos eſſe redditos: nullum eſſe qui faciat bonum: tum flagitia, quibus ſingula ſua membra contaminant qui in nequitiam ſemel ſoluti ſunt, adiungit. Poſtremò timore Dei vacuos teſtatur, ad cuius regulam greſſus noſtri dirigi debuerant. Si iſtæ ſunt hæreditariæ humani generis dotes, fruſtra in natura noſtra aliquid boni requiritur. Equidẽ fateor nõ omnia hęc in vnoquoq; homine

Rom.3.10.

Ieſa.59.7.

Adeóque in nullo prorſus iam inueniri poteſt vel integritas, vel notitia, vel timor Dei.

homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra iſta in ſingulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi cauſam & materiam incluſam in ſe fouet, etiamſi nondum ferueat dolor, non dicetur ſanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis ſcatet, ſana cenſebitur: quanquam nō per omnia quadrat ſimilitudo. In corpore enim quālibet morbido vigor vitæ ſupereſt: anima verò iſto exitiali gurgite immerſa, non ex vitiis modò laborat, ſed omni bono prorſus vacua eſt.

3 Eadem ferè quæ prius ſoluta eſt quæſtio, ex integro nobis ſurgit. Omnibus enim ſeculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti eſſent. Neque moror ſi multi lapſus in eorum moribus notari poſſint: ipſo tamen honeſtatis ſtudio documentum ediderunt nonnihil fuiſſe in natura ſua puritatis. Quid pretii habeant coram Deo huiuſmodi virtutes, tametſi plenius ediſſeremus vbi agetur de operum meritis, dicendū tamen eſt hoc quoque loco, quatenus ad præſentis argumenti explicationem neceſſe eſt. Exempla igitur iſta monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus: quòd eius inſtinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, ſed perpetuo tenore vitæ honeſtiſſimè ſe geſſerunt. Sed hîc ſuccurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem eſſe nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, ſed intus cohibeat. Nam ſi ſingulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaſlibet exultare permitteret, nemo haud dubiè eſſet qui non reipſa fidem faceret veriſſimè in ſe competere omnia mala quibus vniuerſam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorū numero eximas quorum pedes ad ſanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura ſepulchris patentibus ſimilia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus ſine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad inſidias, animi ad inſultandum elati, omnes deniq; partes ad infinita flagitia cōcinnatæ? Si omnibus eiuſmodi portentis obnoxia eſt vnaquæq; anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apoſtolus) videmus certè quid futurum ſit ſi Dominus humanam libidinem pro ſua inclinatione vagari ſinat. nulla eſt rabioſa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum eſt quālibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuoſa ſit exundatio, In electis ſuis morbos iſtos curat Dominus, eo quē mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conſeruandam rerum vniuerſitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque ſuam magna ex parte impuritatē non diſſimulēt, alii, quia honeſtam viuendi rationē conducere ducant, ad eā: vtcun-

Obiectio. Ethnici quidam fuerunt præclaris dotibus ornati. Ergo hominis natura in totū vitioſa minimè putanda eſt.

Reſponſio. Corruptio non eſt purgata, ſed tantùm intus cohibita.

Pſ. 14. 13.

Ratio huius reſponſionis.

Ro. 3. 13.

que aſpirãt, alii ſupra vulgarẽ ſortẽ emergũt, quo ſua maieſtate alios cõtineãt in officio. Ita ſua prouidẽtia Deus naturæ peruerſitatem refrænat, ne in actum erumpat: ſed non purgat intus.

Inſtantia, Aut Ethnici, vitio & virtute præditi, confundentur: aut qui virtute excelluerũt naturam humanã bonitate non vacare, ſi excolatur, oſtendunt.

Vide Augu. l. 4. cõtra Iulian.

4 Nondum tamen ſolutus eſt ſcrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplũ, naturam, ſi ſtudio excolatur, bonitate nõ prorſus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt ſpecioſæ dotes, & Dei fuiſſe dona, & iure commendabiles videri, ſi in ſe æſtimentur, ſed quomodo naturalis probitatis erunt in ipſo documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morũ integritate præſtitit, non deeſſe vtiq; naturæ ad virtutis ſtudium facultatem.

Reſp. 1. Animus manſit prauus.

Quid autem ſi animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem ſectatus ſit? Et talẽ fuiſſe nõ dubiũ eſt, ſi animalem illum hominẽ concedis. Quã mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, ſi in ſumma integritatis ſpecie ſemper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vel hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia ſub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quantiſper ipſa in ſua peruerſitate defixa eſt.

Reſp. 2. Non ſunt iſta dona communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ.

Quãquã hæc certiſſima eſt & facillima huius quæſtionis ſolutio: non eſſe iſtas communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratias, quas variè & ad certum modũ profanis alioqui hominibus diſpenſat. Qua ratione, non formidamus in vulgari ſermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrũque deſinimus includere ſub vniuerſali humanæ prauitatis conditione: ſed indicamus quid ſpecialis gratiæ in alterũ Dominus contulerit, quo alterum nõ ſit dignatus.

1. Sam. 10. 6.

Saulẽ præficere regno volens, quaſi nouum hominem formauit. atque hæc ratio eſt cur Plato, ad Homericã fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua ſingulari nota inſigne: quia Deus humano generi conſulere volens, ſæpe quos ad imperium deſtinat, heroica natura inſtruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant hiſtoriæ.

Quæ ab ambitioſis Ethnicis polluta ſunt.

Idem & de priuatis hominibus cenſendum eſt. Sed quia vt præſtantiſſimus quiſque fuit, eum ſemper impulit ſua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum eſt quicquid laude dignũ apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum eſt illuſtrandæ Dei gloriæ ſtudiũ, quo vacui ſunt omnes quos Spiritu ſuo non regenuit.

Ieſa. 11. 3.
Pſalm. 111. 10.

Nec verò fruſtra dicitur apud Ieſaiam, ſuper Chriſtum requieſcere ſpiritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Chriſto alieni ſunt eoſdem carere timore Dei, qui ſapientiæ initium eſt.

Et quamuis coram hominibus

Quantum ad virtutes quæ inani ſpecie

ſpecie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleſte verò tribunal nullius erunt pretij ad iuſtitiam promerendam.

ſuam habeant laudem, nullius ſunt pretij ad iuſtitiam promerendam coram Deo.

5 Quia igitur peccati ſeruitute vincta detinetur voluntas, ad bonum commouere ſe non poteſt, nedum applicare. eiuſmodi enim motus, conuerſionis ad Deum principium eſt, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt ſe cõuertat, ſi conuerſum velit. Vnde Propheta eodem capite, ſpiritualem populi fidelis redemptionem deſcribens, dicit redemptum de manu fortioris, nempe ſignificans quàm arctis compedibus alligatus eſt peccator, quandiu à Domino deſertus, ſub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propenſiſſima affectione ad peccandum & propendeat & feſtinet. ſiquidem non voluntate priuatus eſt homo, quum in hanc neceſſitatem ſe addixit, ſed voluntatis ſanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus ineſſe docet: ſed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo ſimpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico neceſſitate in malum vel trahi vel duci: mirum eſt ſicui videatur aſpera locutio, quæ nec abſonum habet quippiam, nec à ſanctorum vſu aliena eſt. Offendit autem eos qui inter neceſſitatem & coactionem diſtinguere neſciunt. At ſi quis eos interroget, Annon Deus neceſſariò bonus ſit: annon diabolus neceſſariò malus: quid reſpondeant? Sic enim connexa eſt Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis neceſſarium ſit ipſum eſſe Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapſum ſic à boni communione alienatus eſt, vt nihil quàm malè agere poſſit. Quòd ſiquis ſacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex ſua bonitate deberi, ad quam ſeruandam cogatur: cur non erit prompta reſponſio, Immenſa eius bonitate fieri ne malè agere poſſit, non violenta impulſione? Ergo ſi liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd neceſſe eſt illum bene agere: ſi diabolus, qui nonniſi malè agere poteſt, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd ſit peccandi neceſſitati obnoxius? Hanc neceſſitatem quum vbique prædicet Auguſtinus, dum etiam inuidioſè Cæleſtij cauillo vrgeretur, ne tum quidem aſſerere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum eſt vt eſſet homo cum peccato: ſed iam pœnalis vitioſitas ſubſequuta ex libertate fecit neceſſitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de neceſſaria peccati ſeruitute. Hæc igitur diſtinctionis ſumma obſeruetur, hominem, vt vitiatus eſt ex lapſu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propenſiſſima, non violenta coactione propriæ

Iere. 31. 18.

Porro, quanuis poſt lapſum voluntas in homine manſerit, voluntatis ſanitas in eo non reperitur.

In peccati ſeruitutem enim neceſſariò, ſed voluntariè incidit.

Neceßitas à coactione diſtinguenda eſt.

Vid. Caluin. adu. Pighium.

Huius neceßitatis veteres Theologi quidam meminerunt.

Lib. de perf. iuſtit.

De nat. grat. & alibi.

libidinis motu,non extraria coactione: qua tamen eſt naturæ prauitate,non poſſe niſi ad malum moueri & agi. Quod ſi verum eſt,peccandi certè neceſſitati ſubiacere non obſcurè exprimitur. Auguſtino ſubſcribens Bernardus ita ſcribit,Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipſe:ſed à voluntate,non à natura,vt ne ſic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum.Et paulo pòſt.Ita neſcio quo prauo & miro modo ipſa ſibi voluntas peccato quidem in deterius mutata,neceſſitatem facit,vt nec neceſſitas (quum voluntaria ſit) excuſare valeat voluntatem, nec voluntas (quum ſit illecta) excludere neceſſitatem. Eſt enim neceſſitas hæc quodammodo voluntaria. Poſtea dicit nos premi iugo,non alio tamen quàm voluntariæ cuiuſdam ſeruitutis: ideo pro ſeruitute eſſe miſerabiles, pro voluntate inexcuſabiles: quia voluntas,quum libera eſſet, ſeruam ſe peccati fecit.Tandem cõcludit, Ita anima miro quodam & malo modo ſub hac voluntaria quadam ac malè libera neceſſitate & ancilla tenetur & libera: ancilla,propter neceſſitatem:libera,propter voluntatem: &, quod magis mirum magíſque miſerum eſt,ideo rea, quod libera: eóque ancilla,quo rea: ac per hoc,eo ancilla,quo libera.Hinc certè agnoſcunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium conſenſu prodidit Auguſtinus, & mille ferè annis poſtea in clauſtris monachorum retentum fuit.Lombardus autem quum neceſſitatem à coactione diſtinguere neſciret, pernicioſo errori materiam dedit.

Ser.ſuper Cantica 8.

Quorum teſtimonia Lombardi oſcitantiam damnat.

6 Ex oppoſito reputare operæpretium eſt quale ſit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitioſitas corrigitur ac ſanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deeſt largiatur, vbi conſtiterit quale ſit in nobis illius opus, quæ ſit è conuerſo noſtra penuria,ſtatim eluceſcet. Quum dicit Apoſtolus Philippenſibus,ſe cõfidere quòd qui cœpit in ipſis opus bonũ, perfecturus ſit vſque in diem Ieſu Chriſti: non dubium quin per boni operis principium,ipſam conuerſionis originem,quæ eſt in voluntate,deſignet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus,iuſtitiæ & amorem & deſiderium & ſtudium in cordibus noſtris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda noſtra flectendo,formando,dirigendo in iuſtitiam: perficit autẽ, ad perſeuerantiam nos confirmando. Ne quis à Domino bonũ inchoari tergiuerſetur, quòd voluntas,per ſe infirma, adiuuetur:alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas ſibi relicta. Dabo,inquit,vobis cor nouum:ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum:& Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Qui voluntatis humanæ infir-

Remedium autem, ſeu ſanitas humanæ voluntatis, eſt conuerſio ad Deum.

Phil.1.6.

Non inchoata tantummodo,ſed continuata etiã & abſoluta:adeo vt inchoatio, perſeuerãtia & conſummatio ſoli Deo tribuatur.

Ezech.36.26.

infirmitatem dicit ſubſidio roborari, quò ad boni electionem efficaciter aſpiret, quum trãsformari renouaríque totam oporteat? Siqua eſt in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile eſſe cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum eſt ſuppleatur. Verùm ſi hac ſimilitudine oſtendere voluit nihil vnquam boni expreſſum iri à corde noſtro, niſi penitus aliud fiat: ne inter ipſum & nos partiamur quod ſibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti ſtudium conuertit: abolетur quicquid eſt propriæ noſtræ voluntatis: quod in eius locum ſuccedit, totum à Deo eſt. Voluntatem dico aboleri, nõ quatenus eſt voluntas: quia in hominis conuerſione integrum manet quod primæ eſt naturę: creari etiam nouam dico, non vt voluntas eſſe incipiat, ſed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in ſolidũ à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei ſumus, eodem Apoſtolo teſte. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, ſed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni eſt in voluntate, eſſe vnius gratiæ opus. Quo ſenſu alibi dicit Deum eſſe qui omnia operatur in omnibus. Neq; enim illic de vniuerſali gubernatione diſſerit, ſed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem aſſerit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vſque Deum ſpiritualis vitæ authorem facit: quod idẽ aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo eſſe dicens in Chriſto: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ eſt, commendat. Subaudienda enim eſt inter Adam & Chriſtum antitheſis, quã alibi clarius explicat, vbi docet nos eſſe Dei facturam, creatos in Chriſto ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam eſſe noſtram ſalutem: quia initium omnis boni ſit à ſecunda creatione quam in Chriſto conſequimur. Atqui ſiqua eſſet vel minima ex nobis facultas, aliqua etiã eſſet meriti portio. Verùm vt nos prorſus exinaniat, nihil promeritos eſſe ratiocinatur, quia in Chriſto conditi ſumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum ſignificat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei eſſe proprias. Hac ratione Propheta poſtquam in Pſalmo dixit nos Dei eſſe figmentũ, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipſi. de regeneratione eum loqui, qui principium eſt ſpiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo pòſt ſequitur nos eſſe populũ eius, & gregem paſcuorum eius. Videmus autem vt non contentus ſimpliciter ſalutis noſtræ laudem Deo dediſſe, diſertè ab omni ſocietate nos excludat: quaſi diceret ne tantillum quidem reſtare homini in quo glorietur, quia totum à Deo eſt.

Id ſimilitudine cordis lapidei & carnei ex Ezechiele petitæ probatur: deinde Scripturæ teſtimoniis.

2. Cor. 3. 5.
Philip. 2. 13.
1. Cor. 12. 6.
Eph. 1. 1.
Eph. 2. 10.
Pſal. 100. 3.

Obiectionũ variarum adu. ſuperiorem doctrinam dilutio.
1. Voluntas quidem à Deo conuertitur: ſed præparata habet ſuas partes.
Reſp. ex Auguſtino.
Ad Bonif. epiſt. 106.
Lib. 2. ſenten. Diſt. 25.
2. Obiectio. Nec gratia ſine voluntate, nec voluntas ſine gratia quicquã poteſt.
Serm. de inuẽt. S. Crucis.
Reſp. Ipſa gratia operatur voluntatem. Dominus enim præuenit nolentem vt velit: volentẽ ſubſequitur ne fruſtra velit.
Altera reſponſio ex variis Auguſtini locis collecta.
Lib. 2. de remiſ. peccat. c. 18.
Io. 6. 45.

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono ſuopte ingenio auerſam ſola Domini virtute conuerti: ſic tamen vt præparata, ſuas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Auguſtinus, omne bonũ opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pediſſequa, non præuia voluntate, quod non malè à ſancto viro dictum præpoſterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis clarè duo ſignari contendo: quòd & prauam noſtram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à ſeipſo bonam ſubmittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pediſſequam appelles tibi permitto: ſed quia reformata, opus eſt Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pediſſequa voluntate obſequatur. Ideo non rectè à Chryſoſtomo ſcriptum eſt, Nec gratiam ſine voluntate, nec voluntatẽ ſine gratia quicquam poſſe operari. quaſi verò non ipſam quoque voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Auguſtini conſilium fuit, dũ pediſſequam gratiæ vocat humanã voluntatem, ſecundas quaſdam à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantùm propoſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quòd primam ſalutis cauſam in hominis merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omni merito eſſe priorem: altera interim quæſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dũ dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra voluntate quod noſtrum ſit, & non ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cæleſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolùm quid faciendum ſit ſciat: ſed quod ſciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, ſed per Spiritus gratiam, ita docet vt quòd quiſque didicerit, non tantùm cognoſcendo videat, ſed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Prioris reſponſionis ad 2. obiectionem cõfirmatio. Nulla voluntas reperietur ad bonum propenſa, niſi in electis.
Atqui electionis cauſa ex-

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agedum, ſummam rei paucis ac apertiſſimis tantùm Scripturæ teſtimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detorte perperàm Scripturę inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtinum dico) teſtimonio deſtitui, quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem. Nã neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula receſeãtur: modò ex selectiſ-

ſimis

ſimis, quæ proferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, quę ſparſim leguntur intelligenda. neque rurſum intempeſtiuè factum iri ſi palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire, cui plurimũ authoritatis meritò defert piorum conſenſus. Certè boni exordium non aliundè quàm à ſolo Deo eſſe facili & certa ratione liquet, neque enim voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quærenda eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem non eſſe homini à ſeipſo, ſed ex eodem beneplacito, quò ante mundi creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium ſit ex fide, videndum eſt vnde ſit ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donum clamet tota Scriptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonũ incipimus: qui ad malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quod ad iuſtitiam conuertamur: quicquid autem in eius locum ſubit, à ſeipſo eſſe. Neque id vno loco pronuntiat, dicit enim apud Ieremiam, dabo eis cor vnum, & viam vnã, vt timeant me vniuerſis diebus. Paulo pòſt, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rurſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non poſſet euidentius ſibi vendicare, nobis adimere, quicquid eſt in voluntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creationẽ noui Spiritus & noui cordis eſſe teſtatur. ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & poſt reformationem, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

tra homines quærenda eſt. Vnde conficitur, rectã voluntatem ex Dei beneplacito, vt & electionẽ noſtram, fluere.

Altera confirmatio. Bene volendi & agendi principium eſt ex fide. At fides eſt donum Dei. Sequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonum incipimus, ad malum naturâ propenſi.

Tertia confirmatio teſtimonijs Scripturæ.

Ierem.32.39.

Ezech.11.19.

Quarta confirmatio.

9 Sic & precationes ſanctorum compoſitæ leguntur. Inclinet cor noſtrum ad ſe Dominus, dicebat Solomo, vt ſeruemus mandata ſua. Peruicaciam cordis noſtri oſtendit quod in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, niſi flectatur. Idem & in Pſalmo habetur. Inclina cor meũ ad teſtimonia tua. Semper enim notanda eſt antitheſis inter peruerſum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obſequium cogitur. Dauid autem quum ſe directrice gratia ad tempus orbatum fuiſſe ſentiens, Deum rogat vt cor mundum in ſe creet, Spiritum rectum innouet in ſuis viſceribus, annon omnes cordis ſui partes impuritate refertas agnoſcit, & ſpiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipſam ſignum eſſe pii ſanctíque affectus, prompta eſt ſolutio, quamuis iam aliqua ex

Precationes ſanctorum ex quibus tria colliguntur axiomata.

1. Dominum non ita præparare hominem, vt poſtea ex ſe ipſo aliquid boni agat: ſed vt illius tantùm cenſeatur quod recti amorem concipit voluntas, quod in eius ſtudium inclinetur, quod ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur.

1.Reg.8.58.
Pſal.119.36.
Pſal.51.12.

2. Quod electio, ſtudium conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt.
Io.15.1.
3. Quod homo in illis conſtanter pergit & ad finem vſque perſeuerat.

parte reſipuiſſet Dauid, cõferre tamen priorem ſtatum cum illa triſti ruina quã expertus erat. Perſonam ergo hominis à Deo alienati ſuſcipiens, meritò ſibi dari petit quæcunque electis ſuis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo ſimilis, optat ſe iterum creari, vt ex mancipio Satanæ, fiat Spiritus ſancti organum. Mira ſanè & portẽtoſa ſuperbiæ noſtræ libido. Nihil ſeuerius Dominus exigit quàm vt religioſiſſimè ſuum ſabbathũ obſeruemus, quieſcẽdo ſcilicet ab operibus noſtris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus noſtris valere iuſſis, Dei operibus iuſtũ locum cedamus. Niſi obſtaret vecordia, ſatis luculentũ teſtimonium reddidit gratiis ſuis Chriſtus ne malignè ſupprimerentur. Ego ſum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola eſt. Sicut palmes non poteſt fructũ ferre à ſeipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis: quia ſine me nihil poteſtis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quã reuulſus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non eſt amplius quærendum quæ ſit naturæ noſtræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta cõcluſio, Sine me nihil poteſtis facere. Non dicit nos eſſe infirmiores quàm qui nobis ſufficiamus: ſed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatis opinionem excludit. Si in Chriſto inſiti fructificamus inſtar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cæleſti, tũ à ſolis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere reſtare nobis video, ſi Deo illibatum ſeruamus quod ſuum eſt. Nequicquam obtẽditur friuola argutia, ſuccum iam incluſum eſſe in palmite, & vim proferẽdi fructus: ideóque non omnia ſumere à terra vel à prima radice, quia aliquid ſuũ conferat. Neque enim aliud vult Chriſtus, quàm nos aridũ & nihili eſſe lignum vbi ſumus ab eo ſeparati, quia ſeorſum nulla ſit in nobis bene agendi facultas, ſicut alibi quoque inquit, Omnis arbor quam nõ plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apoſtolus totam illi ſummam tranſcribit in loco iam citato, Deus eſt, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, eſt volũtas: altera, validus in exequẽdo conatus: vtriuſque author eſt Deus. Ergo Domino ſurripimus ſiquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: ſed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum eſt locatur. Porrò quoniam carnis noſtræ pondere bona etiãnum voluntas obruitur, ne emergat: ſubiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus conſtantiam ad effectum vſque adminiſtrari. Siquidem nec aliter conſtare poſſet quod alibi docet, vnicum eſſe Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum ſpiritualis vitæ curſum comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid poſtquam vias Dei ſibi

5. Obiectio. Reſponſio.
Mat.15.13.
Altera reſponſio.
Phil.2.13.
2.Cor.12.6.
Tertia reſponſio.
Sect.6.
Pſal.86.11.

ſibi patefieri precatus eſt, vt ambulet in ei⁹ veritate, mox adiũgit. Vnias cor meũ ad timendũ nomen tuũ. Quibus verbis ſignificat, etiã qui probè affecti ſunt, tot eſſe diſtractionibus obnoxios vt facilè euaneſcant vel effluant niſi ad conſtantiam firmentur. Qua ratione alibi, poſtquã greſſus ſuos dirigi ad ſeruãdũ Dei ſermonẽ precatus eſt, robur quoq; ad bellandũ ſibi dari poſtulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modũ & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius ſit, quòd recti amorẽ concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectãdi conatũ incitatur & mouetur: deinde quòd electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt: poſtremò, quòd homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat. Pſal. 119. 133.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis ſeculis traditum eſt & creditum, vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: ſed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chryſoſtomo repetitum repudiari neceſſe eſt, Quem trahit, volentẽ trahit: quo inſinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an ſuo auxilio iuuari nobis adlubeſcat. Talẽ fuiſſe hominis adhuc ſtantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: ſed quum ſuo exemplo docuerit quàm miſerum ſit liberum arbitrium, niſi Deus in nobis & veĩit & poſſit: quid fiet nobis ſi ad eum modulum ſuã gratiã nobis impertitur? Imò nos ipſi eã obſcuramus & extenuamus noſtra ingratitudine. Non enim docet Apoſtolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiã ſi acceptemus: ſed ipſum velle in nobis efficere: quod non aliud eſt niſi Dominum ſuo Spiritu cor noſtrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in poſſeſſione ſua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit ſe daturum electis Spiritum nouum hoc tãtùm fine vt in præceptis ſuis ambulare poſſint, ſed vt re ipſa ambulent. Neque ſecus accipi ſententia Chriſti poteſt, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quã vt efficacem à ſeipſa Dei gratiã doceat: quemadmodum & Auguſtinus contendit. Qua gratia nõ quoſlibet promiſcuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (niſi fallor) Occamicum, eã nemini denegari facienti quod in ſe eſt. Docendi quidẽ ſunt homines, expoſitã eſſe Dei benignitatem omnibus, ſine exceptione, qui eam quærunt: ſed quum ij demum quærere incipiant quibus cæleſtis gratia aſpirauit, nec hæc ſaltem portiuncula de eius laude decerpẽda erat. Hæc eſt ſanè electorum prærogatiua, vt per ſpiritum Dei regenerati, ipſius ductu agantur ac gubernẽtur. Quare meritò Auguſtinus tamen eos deridet, qui aliquas volendi partes ſibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putãt promiſcuè dari omnib. quod ſpeciale eſt, gratuitæ electionis teſtimoniũ: Cõmunis (inquit) omnib. eſt natura, nõ gratia:

4. Obiectio.

Reſponſio.

Confirmatio reſponſionis multiplici Scriptura & Auguſtini teſtimonio munita.

Ezech. 11. 19. & 36. 27.

Ioa. 6. 45.

Libr. de præd. ſanct.

De verbis Apoſt. Sermo. 11.

vitreum acumen appellans quod mera vanitate ſplendet vbi ad omnes generaliter extenditur,quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo veniſti?credendo. Time ne dum tibi arrogas quod inuenta ſit à te via iuſta,pereas de via iuſta.Veni, inquis,libero arbitrio:voluntate propria veni. Quid turgeſcis? vis noſſe quòd & hoc præſtitum eſt tibi?Ipſum audi vocantem. Nemo venit ad me,niſi Pater meus traxerit eum. Et citra controuerſiam elicitur ex Iohannis verbis, ſic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu ſequantur. Qui ex Deo genitus eſt(inquit) non poteſt peccare:quia ſemen Dei in ipſo manet.Nam medium quem Sophiſtæ imaginantur motum, cui obſequi vel quem repellere liberum ſit, apertè excludi videmus vbi aſſeritur efficax ad perſeuerandum conſtantia.

Ioan.6.4. *1.Ioan.3.9.*

Perſeuerantia quoque non à nobis, ſed à Deo eſt. *Obiectio.*

11 De perſeuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda eſſet pro gratuito Dei dono, niſi inualuiſſet peſſimus error,pro hominum merito hanc diſpenſari, prout ſe vnuſquiſque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus eſt quòd putabant in manu noſtra eſſe reſpuere vel accipere oblatam Dei gratiam,hac opinione exploſa ille quoque ſponte ſua corruit. Quanquam hic bifariam erratur. nam præterquam quòd noſtram erga primam gratiam gratitudinem legitimúmque vſum poſterioribus remunerari docent.addunt etiam, nō iam ſolam gratiam in nobis operari, ſed eſſe tantùm nobis cooperatricem. De priore ſic habendum eſt,Dominum,dum in dies locupletat,& nouis ſuæ gratiæ dotibus cumulat ſeruos ſuos,quia opus quod in illis cœpit,gratum acceptúmque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis proſequatur.Atque huc pertinent ſententiæ illæ,Habenti dabitur. Item, Euge ſerue bone:quia in paucis fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam.Sed hic duo ſunt cauenda,ne aut remunerari dicatur poſterioribus gratiis legitimus vſus primæ gratiæ, acſi homo ſua ipſius induſtria redderet gratiam Dei efficacem: aut ſic remuneratio cēſeatur vt deſinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam eſſe fidelibus hanc Dei benedictionem,quo melius vſi fuerint ſuperioribus gratiis, vt eo maioribus poſthac adaugeantur: ſed illum quoque vſum à Domino eſſe dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire.ac ſiniſtrè non minus quàm infeliciter tritam illam diſtinctionem vſurpant,operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vſus eſt Auguſtinus,ſed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem eſſe gratiam, ſed ſortiri nomen pro diuerſo modo effectus. Vnde ſequitur, eum non partiri inter Deum & nos, acſi ex proprio vtriuſque motu eſſet mutua cōcurrentia: ſed gratiæ multipli-

Reſponſio. Duplex error huius obiectionis. *Prioris refutatio.* Matth.25.21.23.& 29. Luc.19.17.& 26. *Cautio duplex hic adhibenda.*

Diſtinctionis de gratia operante & cooperante conſideratio.

multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ eſt & ipſa. Vnde ſequitur, nihil reliquũ facere quod ipſa ſibi arroget. Quod & Paulus nominatim expreſſit. Nam quũ dixiſſet, Deũ eſſe qui efficit in nobis & velle & perficere, cõtinuò ſubdidit vtrunque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam eſſe benignitatem indicans. Ad id autẽ quod dicere ſolent poſtquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus noſtros ſubſequenti gratiæ cooperari, reſpondeo: Si intelligant nos, ex quo ſemel Domini virtute in iuſtitiæ obſequiũ edomiti ſumus, vltrò pergere, & propenſos eſſe ad ſequendam gratiæ actionẽ, nihil reclamo. Eſt enim certiſſimum, vbi gratia Dei regnat, talem eſſe obſequendi prõptitudinem. Vnde id tamen niſi quòd Spiritus Dei vbique ſibi cõſentiens, quam principio generauit obedientiæ affectionem, ad perſeuerandi conſtantiam fouet & confirmat? At ſi hominem à ſeipſo ſumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, peſtilentiſſimè hallucinantur. Enchiri. ad Laur. cap. 32. Phil. 2. 13. *Poſterioris erroris ex 6. obiectione naſcentis refutatio.*

12 Atque huc falsò per inſcitiam torquetur illud Apoſtoli, Plus omnibus iis laboraui: non ego, ſed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd ſe præferret omnibus, id quidẽ corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: ſed ita vt ſe gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc feſtucam mirum eſt tot nõ malos alioqui homines impegiſſe. Non enim gratiam Domini ſecum laboraſſe ſcribit Apoſtolus, vt ſe cõſortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ tranſcribit, iſta correctione, Nõ ego, ait, ſum is qui laboraui, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos loquutionis ambiguitas: ſed magis præpoſtera verſio, in qua vis Græci articuli prætermiſſa fuit: Nã ſi ad verbum reddas, nõ dicit gratiam ſibi fuiſſe cooperatricem: ſed gratiam quæ ſibi aderat, omnium fuiſſe effectricem. Atque id non obſcurè, licet breuiter, docet Auguſtinus, quum ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, ſed non omnia. Quæ autem præcedit ipſa, in eis & ipſa eſt. Sequitur deinde ratio: quia ſcriptum ſit, Miſericordia eius præuenit me. Et, Miſericordia eius ſubſequetur me: nolentem præuenit, vt velit, volentem ſubſequitur, ne fruſtra velit. Cui conſentit Bernardus, Eccleſiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem. *7. Obiectio ex diſtinctione illa de gratia cooperante deducta.* 1. Cor. 15. 10. *Reſponſio.* *Confirmatio Auguſtini & Bernardi teſtimonio roborata.* Pſ. 59. 11. Pſ. 23. 6. Ser. 2. in Cant.

13 Audiamus nunc Auguſtinum ſuis verbis loquentem, ne ætatis noſtræ Pelagiani, hoc eſt Sorbonici ſophiſtæ totam vetuſtatem nobis aduerſam pro ſuo more criminentur: in quo ſcilicet patrem ſuum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipſe Auguſtinus protractus eſt. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fuſius exequitur, quod breuiter, eius ta- *Poſtrema capitis pars, qua probatur ex multis locis eandem fuiſſe Auguſtini ſententiam: nempe non offerri tan-*

tùm à Deo gratiam, quæ libera cuiuſque electione aut recipiatur aut reſpuatur: ſed ipſam eſſe, quæ in corde & electionem & voluntatem formet.

Cap.2.
Lib.2.diſtin. 25.
2.Cor.12.9.

men verbis referam, Gratiam perſiſtendi in bono, Adæ fuiſſe datam ſi vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate cõcupiſcentiam ſuperemus. Habuiſſe ergo illum poſſe ſi vellet: ſed nõ velle vt poſſet: nobis & velle dari & poſſe. Primã fuiſſe libertatem, poſſe non peccare: noſtram multo maiorem, non poſſe peccare. Ac ne de futura poſt immortalitatẽ perfectione loqui putetur (ſicuti perperam Lombardus eò trahit) ſcrupulum hunc paulo pòſt eximit. Tantùm quippe, inquit, Spiritu ſancto accenditur voluntas ſanctorum: vt ideo poſſint quia ſic volunt: ideo velint, quia Deus operatur vt ſic velint. Nam ſi in tãta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipſis relinquatur volũtas ſua, vt adiutorio Dei poſſint, ſi velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes, infirmitate voluntas ipſa ſuccumberet, ideóque perſeuerare non poſſent. Subuentum eſt ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inſeparabiliter ageretur, ideóque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copioſius quomodo corda noſtra Dei afficientis neceſſariò ſequãtur motum: ac dicit quidem Dominum homines ſuis voluntatibus trahere, ſed quas ipſe operatus eſt. Habemus nunc Auguſtini ore teſtatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tãtùm à Domino gratiam, quæ libera cuiuſque electione aut recipiatur, aut reſpuatur: ſed ipſam eſſe, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde ſequitur boni operis, fructus ſit ipſius ac effectus, nec aliam habeat ſibi obſequentem voluntatem niſi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonniſi gratiam facere.

Cap.14.

3 Obiectio, Auguſtinum Auguſtino opponens, aliis [illegible] eiuſdem [illegible] teſtimonijs explicata.

Epiſt.105.106.

14 Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, ſed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: ſignificat tantùm hominem non ita trahi vt ſine motu cordis, quaſi extraneo impulſu feratur: ſed intus ſic affici vt ex corde obſequatur. Specialiter gratuitóque electis dari, in hũc modum ad Bonifacium ſcribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque ſecundum merita operũ dari, neque ſecundum merita voluntatis, ſed gratuita gratia: quibus non datur, ſcimus iuſto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epiſtola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis ſubſequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiã non reſpuendo, ſe dignos præſtiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam neceſſariã eſſe ad ſingulas actiones, neque operibus retribui, quò ſit verè gratia. Sed breuiore ſumma comprehendi res nõ poteſt quàm ex octauo capite libri ad Valentinũ, de correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, ſed gratia conſequatur libertatẽ: Quòd

Summa doctrinæ Auguſtini de libero arbitrio.

Quòd per eandem gratiam impreſſo delectationis affectu ad perpetuitatem cõformetur: Quòd inſuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deſerente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini miſericordia, & ad bonum conuertatur: & conuerſa in ipſo perſeueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & poſt directionẽ conſtantia, ex ſola Dei voluntate pendeat, non vllo ſuo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (ſi appellare ita libet) quale alibi ſcribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo perſiſtere, niſi per gratiam, poſſit: à gratia valeat quicquid valet. Epiſt. 46.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres ſunt huius capitis præcipuæ partes.

1 An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum ſit, diabolo item & homini, ſect. 1. 2. 3. 4. & 5.

2 In rebus mediis quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum ſit, ſect. 6.

3 Duarum obiectionum, quæ in hac diſputatione occurrunt, ſolutio, ſect. 7. & 8.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aſpirare, aut ſtudio contendere ſuapte natura queat, ſufficienter, niſi fallor, probatum eſt. Præterea diſtinctio inter coactionem & neceſſitatem poſita fuit, vnde liqueret eum, dum neceſſariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in ſeruitutem diabolo adddicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm ſuo, quale ſit actionis vtriuſque genus, expediendum reſtat: tum ſoluenda quæſtio, an aliquid in malis operibus Deo ſit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura inſinuat. Alicubi Auguſtinus humanam voluntatem equo comparat ſeſſoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, ſeſſoribus. Si Deus illi inſidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus ſeſſor, compoſitè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compeſcit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit, quod ſi eam diabolus occupauit, inſtar ſolidi ac petulantis ſeſſoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque inſtigat. Qua ſimilitudine, quando

Quarti huius capitis cum tertio connexio, ex qua præſens quæſtio oritur.

Alio reſpectu hæc tractauit li. 1. c. 18. ibi vide ſect. 2. Item lib. adu. Libertinos, c. 15. & 16.

Ab Auguſtino ſimilitudine boni & mali ſeſſoris illuſtruta.

In Pſal. 31. & 33. meminit Dei ſeſſoris.

Reſponſio ad quæſtionem diaboli reſpectu. melior non occurrit, in præſentia cõtenti erimus. Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur ſubiacere vt inde agitetur, non ſignificat ipſam reluctantem ac reſtitantem ad obſequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iuſſa noſtra dominij iure cogimus) ſed Satanæ præſtigiis faſcinatam, illi ſe ad omnem ductum obſequentem neceſſariò præbere. Nam quos Spiritus ſui regimine nõ dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iuſto iudicio ablegat. *2.Cor.4.4.* Quare Apoſtolus deum huius ſeculi excæcaſſe mentes infidelibus exitio deſtinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipſum operare in filiis contumacibus. *Eph.2.2.* Excæcatio impiorum, & quæcunque inde ſequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen cauſa extra humanam voluntatem quærenda non eſt, ex qua radix mali ſurgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc eſt, peccatum) reſidet.

Reſpectu Dei, & hominum Exemplum, in Iobi hiſtoria. *Iob.1.*

2 Longè eſt alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo ſit calamitas à Chaldæis ſancto Iob illata. Chaldæi, interemtis eius paſtoribus, gregem hoſtiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat, neque in eo opere ceſſat Satan, à quo totum id prouenire narrat hiſtoria. Ipſe autem Iob Domini opus in eo recognoſcit, quem dicit ſibi abſtuliſſe quæ erepta erãt per Chaldæos. *Dei opus ab opere Satanæ & hominis impij diſtinguitur.* Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excuſemus Dei cõſortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, ſi finem agendi primùm inſpiciamus, deinde modum. *1.Conſilio, ſeu fine agendi. 2.Modo.* Domini conſilium eſt ſerui ſui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad deſperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in conſiliis diuerſitas opus iam valde diſtinguit. In mundo non minus eſt diſcriminis. Satanæ affligẽdum ſeruum ſuum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum miniſtros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis ſuis aculeis ad perpetrandum id flagitium inſtigat: illi ad iniuſtitiam furiosè ruunt, omniáque membra ſcelere obſtringunt ac contaminant: *Quomodo Satan agat in reprobis.* Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum ſuum, hoc eſt nequitiæ, exercet. Dicitur & Deus ſuo modo agere, quòd Satan ipſe (inſtrumentum quũ ſit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc ſe inflectit ad exequenda eius iuſta iudicia. *Quomodo item Deus in iiſdem agat.* Omitto hîc vniuerſalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt ſuſtinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa ſpeciali actione tantùm loquor quę in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini aſſignari, videmus non eſſe abſurdum: ſed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iuſtitia relu-

reluceat, Satanę hominíſq; nequitia cũ ſuo opprobrio ſe prodat.

3 Veteres religioſius interdum ſimplicem quoque veritatis confeſſionem in hac parte reformidant: quod verentur ne impietati feneſtrã de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiãt. Quam ſobrietatem vt exoſculor, ita minimè periculoſum iudico ſi ſimpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Auguſtinus quidem illa ſuperſtitione interdum ſolutus eſt: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationẽ non ad operationem Dei, ſed ad præſcientiam ſpectare. At iſtas argutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præſcientiam interuenire clarè oſtendunt. Et Auguſtinus ipſe libro contra Iulianũ 5. longa oratione contendit, non permiſſionis tantùm aut patientiæ diuinæ eſſe peccata, ſed etiam potentiæ, vt ſic priora peccata puniãtur. Similiter quod de permiſſione afferunt, dilutius eſt quàm vt ſubſiſtat. Sæpiſſimè excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fuſius docui. Id quale ſit, nequaquam explicatur, ſi confugitur ad præſcientiam aut permiſſionem. Nos ergo duplici ratione reſpondemus id fieri. Siquidem quum ſublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas ſuperſit: quum ablato eius Spiritu, corda noſtra in lapides obdureſcant: quum ceſſante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatẽ, quod ad exequenda ſua iudicia per miniſtrum iræ ſuæ Satanam, & cõſilia eorum deſtinat quò viſum eſt, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moſes Sehon regem tranſitum non dediſſe populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem conſilij mox ſubiungit, Vt daret eum in manus noſtras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obſtinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

Obiectio, ex veteribus deſumpta, ad præſciẽtiam aut permiſſionem Dei, non autem ad eius operationẽ, has actiones eſſe referendas.

Lib. de Præd. & gratia.

Reſponſio, oſtendens Deum indurare, excæcare reprobos, &c.

Lib. 1. c. 18.

Idque duplici ratione. 1. eos deſerendo.

2. Eos Satanæ tradẽdo, vt malè pereant.

Deut. 2. 30.

Scripturæ illuſtria dicta quæ vtranque rationem confirmant, & ſuperiorem illam de nuda Dei præſcientia & permiſſione obiectionem diluunt.

4 Secũdum priorem rationem iſtud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à ſenioribus. Aufert cor ab iis qui præſunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementaſti nos Domine, induraſti cor noſtrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicãt potius quales Deus homines faciat deſerendo, quàm qualiter opus in ipſis ſuum peragat. At ſunt alia teſtimonia quæ vltrà procedunt: qualia ſunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Poſtea dicit ſe aggrauaſſe cor illius, & roboraſſe. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum eſt: ſed plus aliquid fecit, quòd obſtinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiã infeſti regionis

Ezech. 7. 26.
Pſal. 107. 40.
Iob. 12. 20.
Ieſa. 63. 17.
Exo. 4. 21. & 17. 3.
Exo. 10. 1.
Exo. 3. 19.

Deut.2.30. Pſ.105.25.

incolæ. vnde excitati? Moſes certè populo aſſerebat Dominum fuiſſe qui corda eorum reprobaſſet. Propheta verò eandem hiſtoriam recitans, dicit ipſum vertiſſe corda eorum vt odio haberent populum ſuum. Iam dicere non poſſis deſtitutos Domini conſilio impegiſſe. Nam ſi roborantur & vertuntur, deſtinatò inflectuntur ad ipſum. Adhæc, quoties in populi tranſgreſſiones vindicare illi placuit, quomodo opus ſuum in reprobis adimpleuit? vt videat efficaciam agendi penes ipſum fuiſſe, illos miniſterium duntaxat præbuiſſe. Quare nunc ſibilo ſuo euocaturum ſe illos minabatur: nunc inſtar ſagenæ ſibi fore ad irretiendos: nunc mallei inſtar, ad feriendos Iſraelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non ſit otioſus in illis, dum Sennacherib ſecurim vocat, quæ ad ſecandum manu ſua & deſtinata fuit & impacta. Non malè alicubi Auguſtinus ita definit, quòd ipſi peccant, eorum eſſe: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei eſſe, tenebras prout viſum eſt diuidentis.

Ieſa.5.26. & 7.18. Ezech.12.13. & 17.20. Iere.50.23. Ieſa.10.15. Augu. de Præd. ſanct.

1.Sam. 16.14. & 18.10. & 29.9.

Alia confirmatio, ex Auguſtino ſumpta.

Neceſſaria ſuperioris reſponſionis correctio ſeu explicatio, quæ ad reprobos inſtigãdos Satanæ miniſterium, ex Saulis hiſtoria & Apoſtoli teſtimonio, ſemper intercedere probat: tum ab omni nequitia Deũ manere immunem oſtendit.

5 Porrò Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia ſua eos deſtinat, vel ex vno loco ſatis conſtiterit. Dicitur enim ſæpius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiſerit ſpiritus Domini malus, & ſpiritus malus à Domino. Ad Spiritum ſanctum id referre nefas eſt. Spiritus ergo impurus, Dei ſpiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque reſpondet, inſtrumentum magis ipſius in agendo, quàm à ſeipſo author. Simul addendum eſt quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac ſeductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati nõ paruerunt. Longo tamen diſcrimine ſemper diſtat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliũtur. Ille, mala inſtrumenta, quæ ſub manu habet & verſare quolibet poteſt, ſeruire iuſtitiæ ſuæ facit. Hi, prout mali ſunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maieſtatem, tum præcidendã impiis tergiuerſationem pertinent, in capite De prouidentia iam expoſita ſunt. Hic enim breuiter propoſitum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

2.Theſſ.2.10. Lib.1. c.16.17. 18.

Quo ad res medias, Deus ita operatur in cordibus hominum, vt quoties viam vult facere ſuæ prouidentiæ, voluntates noſtras pro ſuo libitu flectat & verſet.

6 In actionibus autem quę nec iuſtæ per ſe, nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis quàm ſpiritualem vitam ſpectant, quã libertatem obtineát homo, etſi ſuprà attigimus, nondum tamẽ explicatum eſt. Nonnulli in talibus liberam ei electionem conceſſerunt, magis vt arbitror, quòd de re non magni momenti diſceptare nolebant quàm quòd aſſerere pro certo vellent illud ipſum quod concedunt. Ego, etſi eos qui nullas eſſe ad iuſtitiam vires tenent, quod in primis ad ſalutem cognitu neceſſarium eſt tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partẽ negligen-

gligendam, vt nouerimus ſpecialis eſſe gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re noſtra eſt: quoties eò voluntas inclinat: rurſum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc ſe protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus ſuccedant quemadmodum expedire proſpexerit: ſed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem ſi ſenſu noſtro reputamus rerum externarum adminiſtrationē, nihil dubitabimus eatenus ſub humano arbitrio ſitas eſſe: verùm ſi aures tot teſtimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipſum ſpeciali Dei motioni ſubiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Iſraelitis conciliauit vt pretioſiſſima quæque vaſa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipſi ſuapte ſponte induxiſſent. Ergo eorum animi Domino magis ſuberant quàm à ſeipſis regebãtur. Nec ſanè Iacob niſi perſuaſus eſſet Deum, prout viſum eſt, hominibus induere diuerſos affectus, dixiſſet de filio Ioſeph (quem profanũ eſſe quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire miſericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Eccleſia in Pſalmo fatetur, quum eius miſereri voluit Deus, mãſuefacta ad clementiam ab ipſo fuiſſe crudelium Gentiũ corda. Rurſum quum exarſit in irã Saul vt ſe ad bellum accingeret, cauſa exprimitur, quòd eum impulerit ſpiritus Dei. Quis animũ Abſolomi auertit ab amplexando conſilio Achitophel, quod eſſe vice oraculi ſolebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili conſilio perſuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterruit ad Iſraelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confeſſa eſt meretrix Rahab. Quis rurſus metu & formidine deiecit Iſraelis corda, niſi qui in Lege minatus eſt ſe daturum illis cor pauidum?

Nec ita libera eſt in his rebus arbitrij noſtri electio quin eius libertati arbitrium Dei dominetur.

Exo.11.3.

Varia exempla, quæ hanc doctrinam confirmãt.

Gen.43.14.
Pſal.106.46.
1.Sam.11.6.
2.Sam.17.14.
1.Reg.12.10.
Ioſ.2.9.
Leuit.26.36.

7 Excipiet quiſpiam, eſſe hæc ſingularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuerſa debeant. Ego verò dico, ſufficienter iis probari quod contendo Deum, quoties viã facere vult ſuæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & verſare, nec ita eſſe liberam ipſorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens ſæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flacceſcit: rurſum in rebus obſcuriſſimis, expeditum ſtatim offertur conſilium: in magnis & periculoſis, animus omni difficultate ſuperior ſuppetit: Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat; Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, ſed peculiari functionis gratia. Quum verò ſcribit, Dominum cor Regis, quaſi riuos aquarum, in

Obiectio, exempla hæc regulam non conſtituunt.

Deut.28.62.

Reſponſio, experientiæ omnium hominum teſtimonio fultæ.

Item perſpicuis ſcripturæ teſtimoniis.

Prou.20.12.
Prou.21.1.

manu ſua tenere & inclinare quocunque voluerit:ſub vna profectò ſpecie totum genus comprehēdit. Si cuius enim voluntas omni ſubiectione ſoluta eſt,id iuris regię volūtati maximè cōpetit,quæ in alias quodammodo regnum exercet, quòd ſi illa Dei manu flectitur,neque noſtra eximetur ea conditione.Hac de re inſignis extat Auguſtini ſententia. Scriptura,ſi diligenter inſpiciatur, oſtendit non ſolùm bonas hominum voluntates, quas ipſe facit ex malis, & à ſe factas in actus bonos & vitā dirigit æternā: verùm illas quæ conſeruant ſeculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate,vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præſtanda beneficia,vel ad pœnas infligendas,occultiſſimo quidem iudicio,ſed iuſtiſſimo.

Deinde Auguſtini dicto. De grat.& lib. arbit. ad Valent.c.20.

8 Hìc meminerint lectores ab euentu rerum non eſſe æſtimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præpoſterè facere ſolent. Ex eo enim pulchrè & ingenioſè ſibi videntur humanam voluntatem conuincere ſeruitutis, quod ne ſummis quidem monarchis omnia ex ſententia fluant. Atqui facultas iſta de qua loquimur,intra hominem conſideranda eſt.non ab extraneo ſucceſſu metienda. Siquidem in liberi arbitrij diſputatione non hoc quæritur,an homini quæcunque animo deliberarit perficere & exequi per externa impedimēta liceat:ſed an in re qualibet liberam habeat & iudicii electionē, & voluntatis affectionem, quæ vtraque ſi hominibus ſuppetat,non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, anguſtiis dolii aculeati incluſus,quàm Auguſtus Cæſar, magnam orbis terrarum partem nutu ſuo gubernans.

Quoniam nonnulli aduerſus errorem de libero arbitrio pugnātes,ab euentu rerum ſumunt argumentum: id quomodo ſit intelligendum explicat.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent.

Has obiectiones ad 3.præcipua capita refert.

1 Quatuor abſurda,quæ ab aduerſariis adu. orthodoxam de humani arbitrij ſeruitute doctrinam conficta ſunt,proponit ac refellit,ſect. 1.2.3. 4.& 5.
2 Scripturæ teſtimonia, quibus abutuntur vt errorem confirment, ad quinque claſſes reuocata,explicat,à ſect.6.ad 16.
3 Quinque alia ſingularia loca, pro liberi arbitrij defenſione, citata interpretatur,ſect. 16.17.18.& 19.

Abſurda ab aduerſariis conficta primum refellit. Deinde Scripturæ teſtimonia explicat.

DE humani arbitrij ſeruitute ſatis dictum videri poſſet, niſi qui fallæ libertatis opinione præcipitare ipſum conantur, ſuas ex aduerſo quaſdam rationes obtenderent ad ſententiam noſtram oppugnan-

pugnandam. Congerunt primò abſurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à ſenſu quoque communi abhorrentem: poſtea Scripturæ teſtimoniis cum ea congrediuntur. Vtraſque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, neceſſitatis eſt, iam deſinit eſſe peccatũ: ſi voluntariũ eſt, ergo vitari poteſt. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Auguſtinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipſa ſatisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd neceſſarium eſt: nego rurſum, conſequi quod inferunt, euitabile eſſe, quia voluntariũ ſit. Siquis enim diſceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudiciũ ſubterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam reſponſionem quam alibi attulimus, non ex creatione eſſe, ſed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle poſſunt niſi malum. Vnde enim iſta quam improbi libenter prætexerent impotentia, niſi quod Adam vltrò ſe diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitioſitas, cuius vinculis tenemur conſtricti, quòd primus homo defecit à ſuo opifice. Huius defectionis ſi meritò rei tenentur vniuerſi homines, ne ſe neceſſitate excuſatos putent, in qua ipſa luculentiſſimam habent damnationis ſuæ cauſam. Atque hoc ſuprà clarè explicui: & in diabolo ipſo exemplum propoſui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui neceſſariò peccat: ſicuti rurſum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis ſit à bono, non deſinit tamẽ voluntas eſſe: quod idem idem Bernardus quoque ſcitè docet, nos ideo miſeriores eſſe, quòd voluntaria eſt neceſſitas: quæ tamen nos ſibi addictos ita cõſtringit, vt ſerui ſimus peccati, ſicuti antè retulimus. Secundũ ratiocinationis membrũ vitioſũ eſt: quia à volũtario perperã trãſilit ad liberũ: nos autẽ ſuprà euicimus, volũtariè fieri quòd liberæ tamẽ electioni non ſubiaceat.

1. Abſurdum, à Pelagio mutuatum.

Reſponſio, per negationem.

Confirmatio reſponſionis.

Ser. 81. in Cantica.

2 Subiiciunt, niſi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentũ, etſi Ariſtotelicum eſt, fateor tamen à Chryſoſtomo & Hieronymo alicubi vſurpatũ. Pelagianis tamẽ fuiſſe familiare nec ipſe Hieronymus diſſimulat, ac ipſorum etiam verba refert: Quod ſi gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus. coronabitur. De pœnis reſpondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an ſeruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præſertim quũ inde peccator arguatur homo, quia eſt ſub ſeruitute peccati? Quantum ad iuſtitiæ præmia, magna verò abſurditas, ſi fateamur illa ex Dei benignitate potius quã propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Auguſtinũ recurrit. Non merita noſtra Deum coronare, ſed ſua dona: præmia autem vocari, non

2. Alterum abſurdum, ex Ariſtotele & Pelagio deſumptum.

In epiſt. ad Cteſiphon. & Dial. 1.

Reſponſio, per diſtinctionem.

Confirmatio reſponſ. Auguſtini teſtimoniis munita.

quæ meritis noſtris debeantur,ſed quæ gratis iam collatis retribuantur? Acutè ſanè hoc animaduertunt,nullum iam ſupereſſe locum meritis ſi non ex liberi arbitrij fonte prodeunt: ſed quòd iſtud tantopere diſſentaneum ducunt,longè aberrãt. Neque enim dubitat Auguſtinus paſſim pro neceſſario docere, quod ita nefas confiteri putant:quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ ſunt? Quando ille non cum mercede debita,ſed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur,puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam,ſed donat indebitam gratiam. Si vis eſſe alienus à gratia,iacta merita tua. Item,Nihil es per te:peccata ſunt tua:merita autem,Dei:Supplicium tibi debetur:& quũ præmiũ venerit,ſua dona coronabit,non merita tua. Eodem ſenſu alibi non gratiam ex merito, ſed meritum ex gratia eſſe docet. Ac paulò pòſt concludit Deum ſuis donis merita omnia præcedere,vt inde eliciat ſua merita,& prorſus gratis dare,quia nihil inuenit vnde ſaluet. Sed quid longiorem catalogum texere neceſſe eſt, quum ſubinde tales ſententiæ in eius ſcriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apoſtolus, ſi audiant quo ex principio ſanctorum gloriam deducat. Quos elegit,eos vocauit: quos vocauit, eos iuſtificauit: quos iuſtificauit,eos glorificauit. Cur ergo teſte Apoſtolo,coronantur fideles? Quia domini miſericordia non ſua induſtria & electi ſunt & vocati & iuſtificati. Faceſſat ergo inanis hic timor,nulla fore amplius merita ſi liberum non ſtabit arbitrium. Stultiſſimum enim eſt ab eo abſterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepiſti,ait,quid gloriaris,quaſi non acceperis? Vides ob id ipſum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen vt inexhauſta & multiplex eſt Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert,quia noſtras facit,perinde ac noſtras virtutes remuneratur.

In Pſal.31.
In Pſal.70.
Epiſt. 52.
De verb. Apo. Ser.15.
Altera confirmatio, Apoſtoli authoritate ſuffulta.
Rom.8.29.
2.Tim.4.8.
1.Cor.4.7.

3 Addunt quod ex Chryſoſtomo ſumptum videri poteſt, Quod ſi hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas,bonum aut malum eligere, aut omnes eiuſdem naturæ participes malos eſſe oporteret,aut omnes bonos. Nec longè abeſt ab eo quicunque eſt ſcriptor ille operis, De vocatione Gentiũ,qui ſub Ambroſij nomine circunfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuiſſe receſſurum niſi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum eſt tantos viros ſibi excidiſſe. Quomodo enim Chryſoſtomo in mentem non venit electionem Dei eſſe quæ inter homines ſic diſcernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna contentione aſſerit,omnes ſimul prauos eſſe & malitię deditos:ſed cũ illo

3. *Tertium abſurdũ, ex Chryſoſtomi verbu collectum.*
Homil. 22. in Geneſ.
Lib.4.c.4.
Reſponſio, per negationem.

illo ſubiicimus, Dei miſericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus natui aliter omnes, ſoli illi conualeſcunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alij, quos iuſto iudicio prætermittit, in ſua putredine tabeſcunt, donec abſumantur. Nec aliunde eſt quòd alij ad finem perſeuerant, alij in cepto curſu prolabuntur. Siquidem & ipſa perſeuerantia donum Dei eſt, quod non omnibus promiſcuè largitur, ſed quibus viſum eſt impertit. Si cauſa differentię requiritur, cur alij conſtanter perſeuerent, alij inſtabilitate deficiant, non alia nobis conſtat, niſi quòd illos ſua virtute roboratos ſuſtinet Dominus, ne pereant: his, quò ſint inconſtantiæ documenta, non eandem virtutem adminiſtrat.

4. Quartum abſurdum à Pelagianis olim obiectum.

4 Inſtant præterea, fruſtra exhortationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionũ vſum, ridiculas eſſe obiurgationes niſi ſit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Auguſtino, libellum De correptione & gratia ſcribere coactus fuit. Vbi etſi copioſè illa diluit, ad hanc tamen ſummã aduerſarios reuocat, O homo, in præceptione cognoſce quid debeas agere: in correctione cognoſce tuo te vitio non habere: in oratione cognoſce vnde accipias quod vis habere. Eiuſdem ferè argumenti eſt liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis ſuæ præcepta non humanis viribus metiri docet, verùm vbi iuſſit quod rectum eſt, gratis dare implendi facultatem ſuis electis.

Reſponſio per negationem, ex Auguſtini operibus collecta.

Confirmatio reſponſionis, teſtimonio Chriſti illuſtrata.

Ioan. 15. 5.

Et Pauli Apoſtoli.

Rom. 9. 16.

Nec verò hæc res longæ diſceptationis eſt. Primùm non ſoli ſumus in hac cauſa, ſed Chriſtus & omnes Apoſtoli. Viderint iſti quomodo ſuperiores euadant in certamine, quod cum talibus antagoniſtis ſuſcipiunt. Chriſtus, qui teſtatur nos ſine ſe nihil poſſe, an ideo minus reprehendit & caſtigat eos qui extra ſeipſum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quiſq; bonis operibus incumbat? Paulus quàm ſeuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iiſdem tamen demũ charitatẽ à Domino dari flagitat. Teſtatur in epiſtola ad Romanos, non eſſe volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei: non deſinit tamen poſtea & admonere, & hortari & corripere. Cur nõ ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ ſolus ipſe dare poteſt: ea caſtigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonẽt vt parcat iis quorum in manu non eſt velle aut currere, niſi præeunte Dei miſericordia, quæ nunc ipſos deſtituit? Quaſi verò non optimo doctrinæ ſuæ ratio Domino conſtet, quæ in promptu ſe offert religioſius quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per ſe efficiant ad animum immutãdum, indicat Paulus dum ſcribit, neq; qui plantat eſſe aliquid, neque qui rigat: ſed Dominum, qui incrementum dat, ſolum efficaciter agere. Sic Moſen ſeuerè videmus Legis præcepta ſancire,

Altera reſponſio, quæ vſum exhortationum demonſtrat.

1. Cor. 3. 7

& Prophetas acriter inſtare, & minari tranſgreſſoribus: quum tamen fateamur tunc ſapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus eſſe corda circuncidere,& pro lapideis dare carnea: Legem ſuam inſcribere viſceribus: denique animas innouando, facere vt efficax ſit doctrina.

Tertia reſponſio, quæ ſecundam fuſius explicat, impiorum reſpectu.

5 Quorſum ergo exhortationes? nempe ſi ab impiis obſtinato corde ſpernuntur, in teſtimonium illis futuræ ſunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conſcientiam verberant ac feriunt: quia vtcunque irrideat proteruiſſimus quiſque, improbare tamen non poteſt. Sed quid faciat miſer homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam neceſſaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuerſatur, quum duritiem nulli niſi ſibiipſi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, ſi liceat, velint, nolint, earum virtute proſternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles conſideranda eſt: in quibus vt omnia per Spiritum ſuum agit Dominus, ita verbi ſui inſtrumentum non prætermittit: & illud ipſum non ſine efficacia vſurpat.

Piorum reſpectu.

Stet ergo quod verum eſt, totam piorum virtutem in Dei gratia ſitam eſſe, ſecundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent.

Eze. 11. 19. 20.

Inſtantia ad priores reſponſiones.

Atqui excipies, Cur iam admonentur officij ſui, ac non potius ſinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus ſolicitantur, quando feſtinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur caſtigantur ſiquando à via deflexerunt, quando neceſſaria carnis infirmitate lapſi ſunt?

Solutio.

O homo, qui es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipſam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel ſugilles? Si nihil exhortationes reprehenſionéſque apud pios aliud proficerent niſi vt peccati redarguerent, eſſent eo ipſo reputandæ non prorſus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni deſiderium, ad diſcutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiúmque generandum plurimum valeant: quis audeat ſuperfluas cauillari?

Summa ſuperiorum reſponſionum.

Siquis clariorem deſiderat reſponſionem, ſic habeat. Bifariam Deus in electis ſuis operatur: intus, per Spiritum: extrà per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iuſtitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, aſſequendam excitat. Vtroque manus ſuæ efficaciam pro diſpenſationis ſuæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis deſtinat, etſi non in eorum correctionem, in alium tamen vſum valere facit: quo & in præſens conſcientiæ teſtimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcuſabiles. Sic

Chri-

Chriſtus,quanuis pronuntiet neminem ad ſe venire niſi quem Ioan.6.44.
Pater traxerit, & electos venire poſtquam à Patre audierint, & & 45.
didicerint:non tamen ipſe doctoris munus negligit, ſed voce ſua ſedulò inuitat quos intus à Spiritu ſancto doceri neceſſe eſt vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non o- 1.Cor.2.16.
tioſam eſſe doctrinam, quia illis odor eſt mortis in mortem, ſuauis tamen odor Deo.

6 In cōgerendis Scripturę teſtimoniis valde ſunt laborioſi: idque ſedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt,numero ſaltem nos adobruant. Sed quemadmodum in præliis, vbi ad manus ventũ eſt,imbellis multitudo,quantũlibet pōpæ& oſtẽtationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimũ erit illos cum ſua turba difiicere. Quia enim in pauciſſimos ſcopos coeũt loci omnes quibus aduerſum nos abutuntur, vbi in ſuas claſſes diſtributi fuerint, compluribus vna reſponſione ſatisfiet: ſingulis diſſoluendis incumbere neceſſe non erit.Præcipuũ robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus noſtris ſic attemperata eſſe, vt quicquid ab illis exigi probatum ſit, his præſtari poſſe neceſſariò conſequatur. Ergo ſingula percurrunt & ex illis viriũ noſtrarũ modum metiuntur.Aut enim(inquiunt) illudit nobis Deus quum ſanctitatem,pietatem,obedientiam, caſtitatem,dilectionem, manſuetudinem imperat:quum immunditiam,idololatriam, impudicitiam,iram,rapinam,ſuperbiam, & ſimilia interdicit: aut ea tantum requirit quæ ſunt in noſtra poteſtate. Porrò omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres ſpecies diſtinguere licet. Alia,primam ad Deum conuerſionem exigunt: alia ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur: alia perſeuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere diſſeramus, tũ deſcẽdemus ad formas ipſas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu eſſe cœpit, & nonnullam ſpeciem habet: ſed à rudiſſima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt ſi dicatur Legis obſeruationem eſſe impoſſibilem, validiſſimo ſcilicet argumento inſiſtunt, fruſtra aliàs datam eſſe Legem. Perinde Rom.3.20.
enim loquuntur acſi nuſquam Paulus de Lege loquutus eſſet. Ibid.7.7.
Quid enim, quæſo, iſta ſibi volunt,Legem propter tranſgreſ- Galat.3.19.
ſiones poſitam eſſe, Per Legem eſſe cognitionem peccati, Rom.5.20.
Legem peccatum efficere, Subingreſſam eſſe vt abundaret delictum.an ad noſtras vires limitandam fuiſſe, ne fruſtra daretur?Quin potius lōgè ſupra nos poſitã,quò impotentiam no- 1.Tim.1.5.
ſtrã cōuinceret.Certè ex eiuſdẽ definitione finis Legis ac cōple- 1.Theſſ.3.12.
mentũ eſt charitas.Atqui dum ea Theſſalonicẽſium animos repleri optat, ſatis fatetur ſine profectu in auribus noſtris ſonare Legẽ,niſi totam eius ſummam cordibus noſtris Deus inſpiret.

Prima claſſis argumentorum quæ Neopelagiani ex Scriptura colligunt pro liberi arbitrij defenſione.

1. Lex à nobis integritatem exigit: ergo aut Deus nobis illudit,aut quæ ſunt in noſtra poteſtate requirit.

Reſponſio, per diſtinctionem triplicium præceptorum, de quibus primum in genere diſſerit hac & ſequenti ſect.

Argumentum autem illud de Lege in genere nihil iuuat arbitrij liberi patronos.

7 Equidem ſi Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem eſſe vitæ regulã, ad quam ſtudia noſtra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum ſententiam deſcẽderem. ſed quum multiplicem Legis vſum diligenter ac perſpicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat conſiderare conuenit. Quantum præſentis cauſæ refert, ſimulac quid agendum ſit nobis præſcripſit, obediendi virtutem à Dei bonitate eſſe docet: ideóque ad preces inuitat quibus eam nobis dari poſtulemus. Si ſolum extaret imperium, nulla promiſſio, tẽtandæ eſſent vires an ad reſpondẽdum imperio ſufficerent: ſed quum ſimul promiſſiones connectantur quę in diuinæ gratiæ auxilio non modo ſubſidium, ſed totã virtutem nobis eſſe ſitam clamãt, illæ ſatis ſuperque teſtantur nos prorſus ineptos, nedũ impares obſeruãdæ Legis eſſe. Quare ne amplius iſta virium noſtrarũ cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acſi Dominus quam in Lege daturus erat iuſtitiæ regulam ad modulum noſtræ imbecillitatis exegiſſet, magis ex promiſſionibus reputandum quàm ſimus ipſi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus.

Promiſſiones enim præceptis connexæ, nos in Dei gr..tia ſalu... inuenire probant.

Obiectio. Lex viuis hominibus data eſt. Reſponſio, Auguſtini teſtimoniis confirmamata.

Sed cui (aiunt) veriſimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem deſtinaſſe? Neque id quiſpiam perſuadere molitur, Non enim aut impii ſaxa ſunt aut ſtipites, dum aduerſari Deo ſuas libidines per Legem edocti, ſuo ipſorum teſtimonio rei fiũt: aut pii, dum ſuæ impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent iſtæ ſolennes Auguſtini ſentẽtiæ, Iubet Deus quæ nõ poſſumus, vt nouerimus quid ab ipſo petere debeamus. Magna eſt præceptorum vtilitas, ſi libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imo ideò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legẽ: imò fidem ipſam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigat, niſi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbit. ca. 16. Hom. 29. in Iohan. Epiſt. 24.

Specialis conſideratio tripliciũ præceptorum. nihil iuuat liberi arbitrij patronos.

8 Id, recenſendis tribus præceptorum formis quas ſuperius attigimus, clarius cernetur. Iubet ſæpius Dominus tũ in Lege, tum in Prophetis, vt ad ſe conuertamur. At ſuccinit ex aduerſo Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis noſtri circumcidamus. At per Moſen denuntiat, iſtam circuncíſionem manu ſua fieri. Cordis nouitatem paſſim requirit: ſed alibi à ſe dari teſtatur. Quod autem promittit Deus, vt Auguſtinus ait, non facimus ipſi per arbitrium vel naturam: ſed facit ipſe per gratiam. Atque hæc obſeruatio eſt quam idem ipſe inter regulas Ticonii quinto loco enumerat, vt bene diſtinguamus inter Legem & promiſſiones, vel inter manda-

Ioel. 2. 12. Ier. 31. 18. Deut. 10. 16. Ibid. 30. 6. Eze. 36. 26. Ier. 31. 18. Lib. de doctrin. Chriſt. 3.

1. Neque præcepta, quæ conuerſionem ad Deum exigunt.

ta & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipſa adimplentur. Secundi generis præcepta ſimplicia ſunt, quibus Deum colere, eius voluntati ſeruire & adhærere, eius placita obſeruare, eius doctrinam ſequi iubemur. Sed innumeri ſunt loci qui teſtificentur illius eſſe donum, quicquid iuſtitiæ, ſanctitatis, pietatis, puritatis haberi poteſt. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa conſtantiæ virtus petēda ſit, alio loco idem Paulus tradit. Quod ſupereſt (inquit) fratres, ſitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contriſtemus Spiritū Dei, quo obſignati ſumus in diem redemptionis noſtræ. Sed quod illic exigit, quia præſtari ab hominibus non poterat, Theſſalonicenſibus à Domino imprecatur, nēpe vt dignos habeat vos vocatione ſua ſancta, & impleat bonū omne propoſitum bonitatis ſuæ, opúſque fidei in illis. Eodem modo in ſecunda ad Corinthios epiſtola, de eleemoſynis tractans, bonam & piam eorum voluntatē ſæpius cōmendat: paulo pòſt tamen gratias agit Deo, qui poſuit in corde Titi vt exhortationē ſuſciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeſſit Deus, quomodo alii ad agendum voluntarii fuiſſent, niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

2. Neque præcepta, quæ ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur.

Act.13.43.

2. Neque præcepta, quæ in Dei gratia nos perſeuerare iubent.

Epheſ.6.10.

Ibid.4.30.

2.Theſſ.1.11.

2.Cor.11.16.

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores: quia nihil impediat quominus ipſi conferamus noſtras vires, & infirmis cōnatibus Deus ſuppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis ſuppetias Dominus ferat, ſuprà demonſtratum eſt, neque hic opus eſt repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, fruſtra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariam eſſe gratiam Legislatoris, & nobis promiſſam, quia inde patet, ſaltem plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluendo. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud Ieremiæ, irritum fuiſſe pactum Dei percuſſum cum veteri populo, quia literale tantū erat: non aliter autem ſanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorū errori aſtipulatur ſententia illa. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuerſio notatur, non qua cor noſtrum ad reſipiſcētiam renouat, ſed qua ſe beneuolum ac propitium, rerum proſperitate teſtatur: quemadmodum rebus aduerſis offenſionē interdum indicat. Quoniam igitur multis miſeriarum & calamitatum formis vexatus populus, auerſum à ſe Deū querebatur:

Inſtantia adu. ſuperiorem conſiderationem.

Zach.1.5.

Sect.7.8.

Reſponſio.

Confirmatio reſponſionis ex Ieremia.

Ier.31.32.

Aliæ inſtantiæ ſolutio.

reſpondet non defuturam illis ſuam benignitatem ſi ad vitæ rectitudinem,& ad ſeipſum,qui eſt iuſtitiæ exemplar,redeant. Perperam ergo detorquetur locus,dum eò trahitur vt opus cõuerſionis videatur inter Deum &homines partiri.Hæc eo breuius perſtrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Vide cap. 2. ſect.27. cap.7. & 8.ſect.2.3.

Secunda claſsis argumentorum pro libero arbitrio,ex Dei promiſsionibus.

Amos 5.14. Ier.4.1. Iſa.1. Deut.28.1. Leuit.26.3.

10 Secundus argumentorum ordo ſuperiori finitimus eſt. Allegant promiſſiones quibus Dominus cum voluntate noſtra paciſcitur:quales ſunt,Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis. Si volueritis & audieritis,bona terræ comedetis:quòd ſi nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutũ eſt.Item,Si abſtuleris abominationes tuas à facie mea,non expellêris:ſi audieris vocem Iehouæ Dei tui,& facias & cuſtodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelſiorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquę ſimiles. Importunè & per ludibriũ, quæ Dominus in promiſſionib. offert beneficia, voluntati noſtræ delegari putant,niſi noſtrum ſit illa vel ſtabilire, vel irrita facere. Et ſane rem iſtam facundis querimoniis amplificare promptum eſt:nos crudeliter à Domino illudi,quum benignitatem ſuam à voluntate noſtra pendere denuntiat, ſi voluntas ipſa noſtri iuris non eſt. Egregiam verò fore hanc liberalitatẽ Dei,ſi beneficia ſua ita nobis exponat,ne fruendi vlla ſit facultas.miram promiſſionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur,à re impoſſibili dependeant. De promiſſionibus eiuſmodi quæ conditionẽ habent appoſitam,alibi dicemus: vt palàm futurum ſit, in earum impoſſibili complemento nihil eſſe abſurdi. Quantum ad hunc locum attinet,nego Deum inhumaniter illudere nobis,dum nos ad beneficia ſua demerẽdainuitat, quos nouit eſſe prorſus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerãtur promiſſiones, ſuũ apud vtroſque vſum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conſcientias pungit Deus,ne ſuauiter nimium in peccatis delicientur,nulla iudiciorum ſuorum memoria: ita in promiſſionibus quodammodo eos atteſtatur quàm indigni ſint ſua benignitate.Quis enim æquiſſimũ & conuenientiſſimum eſſe neget,Dominum iis benefacere à quibus colitur: maieſtatis autem ſuæ contemptores pro ſua ſeueritate vlciſci? Ritè ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis,hanc legẽ in promiſſionibus dicit,tum demum ſua beneficia percepturos ſi à prauitate diſceſſerint:vel ob hoc ſolum,vt intelligant ſe ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rurſum, quia modis omnibus ad implorandã ſuam gratiam fideles extimulare ſtudet,nequaquã erit abſonũ, ſi quod illũ multo cum fructu præceptis agere erga eos oſtendimus, id quoque promiſſionibus tentet.De voluntate Dei pręceptis edocti, miſeriæ

2. Irritæ ſunt Dei promiſsiones, quibus beneficia nobis eum quærentibus pollicetur,ſi noſtrum nõ ſit illa ſtabilire vel irrita facere.

Reſponſio, quæ vſum harum promiſsionum erga pios & impios oſtendit, & repugnantiam ab aduerſariis confictam conciliat.

ſeriæ noſtræ admonemur, qui ſic ab illa toto pectore diffidemus: ſimul inſtigamur ad inuocandũ eius Spiritum, per quẽ in rectam viã dirigamur. ſed quia præceptis ignauia noſtra nõ ſatis acuitur, ſubduntur promiſſiones, quæ dulcedine quadã ad eorũ amorẽ nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iuſtitię deſiderio, eo ſimus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obteſtationibus, Si volueritis, Si audieritis, neq; volendi audiendíue liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia claſſis multam cum illis affinitatem. Locos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit. Cuius generis ſunt iſti, Amalec & Chananæus ante vos ſunt, quorũ gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquieſcere Domino. Quia vocaui vos, & non reſpondiſtis, faciam huic domui ſicuti feci Silo. Item, Hæc gens nõ audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinam: ideo proiecta eſt à Domino. Item, Quia induraſtis cor veſtrum, & noluiſtis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduerſus eos congruerent quibus extemplo reſpondere liceat, Nobis verò proſperitas cordi erat, aduerſa timebamus: quòd autem illius adipiſcendæ, horum vitandorum cauſa, Domino nõparuimus, nec vocem eius auſcultauimus, eo factum eſt quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Fruſtra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit noſtræ poteſtatis: Sed omiſſo neceſſitatis obtentu in quo infirmum eſt ac futile patrocinium, rogo poſsintne culpam deprecari. Nam ſi culpæ alicuius tenẽtur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruerſitate factum eſſe quominus ſuæ clementiæ fructum ſentirẽt. Reſpondeant ergo, poſsintne inficiari cauſam contumaciæ, prauã ſuam voluntatem fuiſſe. Si mali fontem intra ſe reperiunt, quid veſtigandis extraneis cauſis inhiant, ne ſibiipſi fuiſſe exitij authores videantur? Quòd ſi verum eſt ſuo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus caſtigari, magna ratio eſt cur iſtas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt ſi obſtinatè in vitiis pergant, diſcant in calamitatibus ſuã potius nequitiam accuſare & deteſtari, quàm Deum iniquæ ſæuitiæ inſimulare: ſi docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miſeros ſe ac perditos vident) in viam redeant, ac idipſum ſeria confeſſione agnoſcant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vſum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profeciſſe, ex ſolenni Danielis oratione conſtat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vſus exemplum intuemur in Iudæis, quibus ſuarum miſeria-

Tertia claſſis, ex Dei exprobrationibus collecta.

Num. 14. 43.

Iere. 7. 13. & 28.

Ier. 32. 32.

3. Fruſtra nobis mala exprobrantur quæ effugere noſtræ non fuit poteſtatis.

Reſponſio. Quia peccatores conſcientiæ ſenſu damnati teneantur, meritò exprobrationes ex Dei ore audiunt.

Præterea duplex vſus harum exprobrationum eſt conſiderandus.

Ier. 7. 27.

rum cauſam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter caſurum eſſet quàm Dominus prædixerat. Loqueris ad eos omnia verba hæc,& non audient te: vocabis eos, & non reſpondebunt tibi. Quorſum igitur canebatur ſurdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum eſſe quod audiebant: nefarium eſſe ſacrilegium ſi malorum ſuorum culpam, quæ in ipſis reſidebat,Deo tranſcriberent. Paucis his ſolutionibus expedire te facillimè poſſis ab immenſa teſtimoniorum congerie,quam ad erigendū liberi arbitrii ſimulachrū hoſtes gratiæ Dei ſtruere ſolent,tā ex præceptis quàm ex obteſtationibus aduerſus Legis tranſgreſſores. Probroſè de Iudæis in Pſalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor ſuum,alio etiā Pſalmo hortatur Propheta ſuæ ætatis homines, ne obdurent corda ſua:nēpe quia omnis cōtumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. ſed ſtultè inde colligitur, cor in vtramque partē eſſe flexibile, cuius præparatio à Deo eſt. Dicit Propheta, Inclinaui cor meū ad obſeruanda præcepta tua:nempe quia libenter & hilari animi propēſioneDeo ſe adddixerat:neque tamen ſe inclinationis authorem eſſe iactat, quam in eodem Pſalmo fatetur Dei eſſe donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari ſalutem ſuā cum timore & tremore, quia Deus eſt qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis aſſignat, ne indulgeant carnis torpori: ſed metū & ſolicitudē præcipiens, ſic eos humiliat,vt meminerint hoc ipſum quod agere iubentur,proprium eſſe Dei opus. quo diſertè exprimit paſſiuè (vt ita loquor)agere fideles,quatenus è cælo ſuggeritur facultas,vt nihil ſibi prorſus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt ſubminiſtremus in fide virtutem: non concedit nobis ſecundas partes quaſi ſeparatim quicquam agamus, ſed tantū carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque ſuffocatur ipſa fides. Eodem ſpectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia ſubinde obrepit fidelibus ignauia: niſi corrigatur. Si quis tamen inde inferat, in eorum eſſe arbitrio fouere oblatam lucem,facilè refutabitur eius inſcitia, quia hæc ipſa ſedulitas quā requirit Paulus,non niſi à Deo eſt. Nam & ſæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus ſibi vni conſecrandi munus vindicet. Denique per conceſſionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex Iohannis verbis palam eſt, Quiſquis ex Deo eſt,ſeruat ſeipſum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrii præcones, quaſi partim Dei virtute, partim noſtra ſeruemur:quaſi verò hanc ipſam cuſtodiam,cuius Apoſtolus meminit,non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Chriſtus vt nos à malo ſeruet,& ſcimus pios,dum aduerſus Satanam militant,non aliis quàm Dei armis victoriam conſequi. Itaq; Petrus vbi animas purificare iuſſit in obediētia veritatis, mox

Variorum Scripturæ locorum ſolutio ex prioribus reſponſionibus colligenda.

Pſal.78.8.
Pſal.95.8.
Philip.2.12.
2.Pet.1.5.
1.Theſſ.5.19.
2.Cor.7.1.
1.Ioan.5.18.
Ioan.17.15.
1.Pet.1.22.

mox correctionis vice adit, per Spiritum. Denique quàm nihil ſint omnes humanæ vires in certamine ſpirituali, breuiter oſtendit Ioannes, quum tradit non poſſe peccare qui ex Deo geniti ſunt, quia ſemen Dei in illis manet ac rationem alibi reddit, quòd fides noſtra ſit victoria quæ vincit mundum. 1. Ioan. 3. 9. & 5. 4.

12 Citatur tamen de Lege Moſis teſtimonium, quod ſolutioni noſtræ valde aduerſari videtur. Nam ille populum poſt Legē promulgatam, hunc in modum conteſtatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie non eſt occultũ, neq; procul poſitum, neque in eo ſitum, ſed iuxta te eſt in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè ſi de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad cauſam præſentem habere non parum momenti. Nam etſi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obſeruationis, ſed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen ſcrupulum ſic quoque forſan relinquerent. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apoſtolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Moſen hîc loquutum eſſe affirmat. Quòd ſi quis refractarius contendat. violēter à Paulo detorta fuiſſe vt ad Euangelium trahi poſſet: quanquam impietate non carebit eius audacia, eſt tamen quo præter Apoſtoli authoritatem redarguatur. Nam ſi de ſolis præceptis loquebatur Moſes, vaniſſima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quàm ſe præcipitaſſent, ſi Legis obſeruationem aggreſſi forent ſuis viribus tanquã ſibi non difficilem? Vbi ergo Legis obſeruandæ iſta tam obuia facilitas, quando nullus niſi per exitiale præcipitium patet acceſſus? Proinde nihil certius eſt quàm Moſen his verbis miſericordiæ fœdus comprehendiſſe, quòd vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis ante verſibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda noſtra, vt ipſum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, ſed in ope ac præſidio Spiritus ſancti poſuit, qui opus ſuum potenter in noſtra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis ſimpliciter intelligendus eſt locus, ſed magis de promiſſionibus Euangelicis, quæ adeo comparandæ iuſtitiæ facultatem in nobis non ſtabiliunt vt eam prorſus euertant. Id reputans Paulus, non ſub dura illa ardua & impoſſibili conditione ſalutem in Euangelio proponi, qua nobiſcum Lex agit, (nempe vt ipſam ij demum aſſequantur qui mandata omnia impleuerint) ſed facili, expedita, & expoſiti acceſſus hoc teſtimonio confirmat. Nihil ergo hoc teſtimonium ad vindicandam humano arbitrio libertatem.

Inſtantia ad ſuperiorem ſolutionem, ex Moſe deſumpta.

Deut. 30. 11.

Dilutio Apoſtoli authoritate, & firma demonſtratione confirmata.

Rom. 10. 8.

Deut. 30. 6.

13 Obiectari ſolent & alij quidem loci quibus oſtenditur Deũ interdũ, reducto gratiæ ſuæ ſubſidio, explorare homines, & expectare quorſum conuertant ſua ſtudia, qualiter eſt apud

Quarta claſſis, ex Dei exploratione & expectatione.

Oſe.5.14.

4. Deus expe-ctat an peccato-res reſipiſcant nec ne: ergo v-trumuis poſſunt.

Reſponſio, per di-lemma.

Oſea locus expli-catus.

Quinta claſſis argumentorum pro libero arbi-trio ex perpetua loquendi ratione.

5 Bona & mala opera no-ſtra dicuntur: ergo penes nos eſt vtraque facere.

Reſponſio, per expoſitionem, quæ neutram lo-quendi ratione pro liberi arbi-trij patronis fa-cere oſtendit.

Oſeam, Vadam ad locum meum donec ponant in corde ſuo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, ſi conſideraret Dominus an Iſrael faciem ſuam quæſiturus eſſet, niſi flexibiles fuiſſent animi, qui vtrouis ſuopte ingenio inclinare poſſét. Quaſi verò iſtud non ſit in Prophetis vſitatiſſimum, Deo ſpeciem aſpernantis ac proiicientis populum præ ſe ferre, donec vitã in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduerſarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum conuerſionẽ à ſeipſo poſſe meditari, tota Scriptura reclamante id facient: ſi neceſſariam Dei gratiam ad conuerſionẽ fatentur, quid nobiſcum litigant? At neceſſariam ita cõcedunt vt ſuam homini velint ſeruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque ſimilibus. aliud eſt enim ſecedere ab homine, & reſpicere quid ſibi permiſſus relictúſq; agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quiſpiam, inſinuant iſtæ formulæ? Reſpondeo, perinde valere acſi ita loqueretur Deus quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud cõtumacem hunc populum proficitur, ſubducam me pauliſper, & eum afflictari tacitus ſinam. Videbo an aliquando eum poſt longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abſcedere autem Dominum procul, ſignat prophetiam ſubmouere. Speculari ecquid facturi ſint homines, ſignificat tacitum & quaſi ſe diſſimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrumque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduerſarum flagellis quàm corrigeremur, niſi Spiritu ſuo nos ad eã docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta noſtra peruicacia offenſus & tanquam fatigatus, nos pauliſper omittit (ſubmoto ſcilicet verbo ſuo, in quo præſentiam quandam ſui exhibere ſolet) & experimentum capit quid ſe abſente facturi ſimus: inde falſo colligitur, aliqua eſſe liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoſcendam noſtram οὐδενίαν nos adigat.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum ſermonibus obſeruatur. ſi quidem bona opera nuncupantur noſtra, & quod ſanctum placitumque Domino eſt, non minus facere quã peccata perpetrare dicimur. Quòd ſi peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iuſtitiis aliquid nobis aſſignandum eadem ratione erit. Neque enim conſentaneum eſſet rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, inſtar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, noſtram tamen operam vel ſecundarias tenere partes illæ loquutiones indicãt. Si vnum illud vrgeretur, bona opera noſtra

ſtra nuncupari, ego viciſſim obiicerem, panem nuncupari noſtrum quem nobis dari à Deo poſcimus. Quid ex poſſeſſionis titulo percipient, quam Dei benignitate ac gratuito munere noſtrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant abſurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd noſtra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium niſi ex Dei largitate. Atqui iſtud aliquanto eſt validius, quòd nos ipſos Deum colere, ſeruare iuſtitiam, obedire Legi, bonis operibus ſtudere Scriptura ſæpe affirmat. Hæc quum ſint propria mentis & volũtatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & ſimul nobis tribui, niſi quædam eſſet ſtudij noſtri cum diuina virtute cõmunicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi ritè modum reputemus quo in ſanctis agit ſpiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidiosè grauant. quis enim ita deſipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam ſimile conſequitur ex noſtra doctrina. In naturales hominis facultates: referimus, approbare, reſpuere: velle, nolle: eniti, reſiſtere: nempe approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum: velle malum, nolle bonum. eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. Quid hic agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento, dirigit ac deſtinat quò libuerit, vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur. Sceleſtum igitur hominem, qui Dei potentiæ ſic ſeruit, dum libidini tantùm ſuæ obſequi ſtudet, an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum ſit diſcriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnũ in illis ſuum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur, pro naturæ inclinatione. per Spiritum ſuum cohibet: quo in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat, ad iuſtitiæ ſuæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac confirmat. Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor eſt, nomen adiutoris præſcribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionẽ hominis non tolli Spiritus ſancti motu, quia à natura eſt voluntas, quæ regitur vt ad bonum aſpiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij poſſe colligi nos etiam aliquid agere, nõ conuenit ita accipere, quaſi ſeorſum aliquid nobis tribuat: ſed ne foueat in nobis ignauiam ſic Dei actionem cum noſtra cõciliat vt velle ſit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Niſi Deus nos adiuuet, non modò vincere, ſed neque pugnare poterimus.

Inſtantia à ſimili.

Reſponſio.

Quid & quomodo Deus agat in electis.

De correp. & gra. c. 2.

Concluſio reſpõſionis ad argumẽta claſſis poſtremæ: Gratiã Dei omnia in nobis operari, ita tamẽ vt noſtra duplici ratione dicantur quæcunque bona operamur etiãſi nihil à ſeipſa cõferat noſtra voluntas quod ab hac Dei gratia ſeparetur.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen ſumitur vbi de regeneratione eſt ſermo) eſſe Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non poteſt quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis eſſe, vt quod noſtrum eſt aboleatur) ſimul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in ſolidum eſſe omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus veriſſimum eſſe quod Auguſtinus docet, non deſtrui gratia voluntatem, ſed magis reparari: quia vtrunque optimè conſtat: vt inſtaurari dicatur hominis volũtas, dum correcta vitioſitate & peruerſitate ad veram iuſtitiæ regulam dirigitur: & ſimul noua in homine voluntas dicatur creari, quia ſic vitiata corruptáque eſt, vt nouum penitus ingeniũ induere neceſſe habeat. Nihil iam obſtat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamſi nihil à ſeipſa cõferat noſtra voluntas quod ab eius gratia ſeparetur. Ideóq; memoria tenendum quod alibi ex Auguſtino citauimus, fruſtra quoſdam ſatagere vt in hominis voluntate quicquã boni proprium reperiant, quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre ſtudent homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio eſt: perinde ac ſi quis lutoſa & amara aqua vinũ dilueret. Etſi autem quicquid in voluntate boni eſt, ex mero Spiritus inſtinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum eſt velle, non abs re ea agere dicimur quorũ laudem ſibi iure Deus vindicat. primum, quia noſtrum eſt eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis eſſe intelligamus: deinde quia noſtra eſt mens, noſtra voluntas, noſtrum ſtudium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Tertia & vltima pars capitis, ſingularia quædam loca excutiens.

16 Quæ præterea hinc inde teſtimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum faceſſent negotij, quæ ſuperiores modò ſolutiones probè imbiberint. Citãt ex Geneſi ſententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acſi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim ſuperiorẽ peccati, ſi in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. Illic enim iniquitatem inuidiæ quam in fratrem Cain conceperat, arguere propoſitum eſt Deo, id facit duplici ratione: quòd fruſtra meditabatur ſcelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quẽ nullus eſt honor niſi iuſtitiæ: deinde quòd nimium ingratus eſſet iã accepto Dei beneficio, qui ne ſubiectum quidem ſuo imperio fratrem ferre poſſet. Verũ ne hanc interpretationem ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria ſit, demus ſanè de peccato loquutũ fuiſſe Deum. Si ita eſt, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam

1 Locus ex Moſe deſumptus. Geneſ. 4. 7.

Reſponſio 1. genuinum ſenſum proponens.

Altera reſponſio per dilemma.

lam inde probationem facultatis humanæ ſequi iam demonſtrauimus: ſi promittit, vbi promiſſionis complementum, quãdo peccato, cui dominari ipſum oportebat, Cain ſuccubuit? Promiſſioni incluſam dicent tacitam conditionem, acſi diceretur victoriam reportaturum fuiſſe ſi certaret: ſed quis recipiat iſtas ambages? Nam ſi ad peccatum refertur iſta dominatio, nemo ambigat imperatiuam eſſe orationem, in qua non definitur quid poſſimus, ſed quid vel ſupra poteſtatem debeamus. Quanquam & res ipſa & ratio Grammaticæ poſtulant, comparationẽ fieri Cain & Abelis, qua primogenitus frater minori poſthabitus non fuiſſet niſi proprio ſcelere deterior.

17 Vtuntur & teſtimonio Apoſtoli, quia dicit non eſſe volentis, nec currentis, ſed miſerentis Dei: ex quo eliciunt, aliquid eſſe in voluntate & conatu, quod per ſe licet imbecillum, miſericordia Dei adiutum, proſpero ſucceſſu non careat. Atqui ſi ſobriè penſitarent quæ illic cauſa tractetur à Paulo, iſta ſententia non adeò inconſideratè abuterentur. Scio eos poſſe Origenem & Hieronymum citare ſuæ expoſitionis ſuffragatores: poſſem & illis vicilſim Auguſtinum opponere: ſed quid illi opinati ſint noſtra nihil refert, ſi conſtat quod voluerit Paulus. Illic docet, iis demũ paratam eſſe ſalutem quos ſua miſericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoſcunque non elegerit. Reproborum ſortem ſub Pharaonis exemplo demonſtrauerat gratuitæ quoque electionis certitudinem Moſis teſtimonio cõfirmarat, Miſerebor cuius miſerebor. Concludit, nõ eſſe volentis aut currentis, ſed miſerentis Dei, Quòd ſi in hunc modum intelligatur, non ſufficere voluntatem aut conatum, quia tantæ moli ſint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage iſtas argutiolas, Non eſt volentis neque currentis: ergo eſt aliqua voluntas, eſt aliquis curſus. Simplicior enim eſt mens Pauli, Non eſt voluntas, non eſt curſus quæ nobis viam ad ſalutem comparant: ſola eſt hîc Domini miſericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi ſcribit apparuiſſe Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed pro immenſa eius miſericordia. Ne illi quidem ipſi qui argutantur Paulum innuiſſe aliquam eſſe voluntatem & aliquem curſum, quia negauerit eſſe volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera feciſſe, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos aſſequutos. Quòd ſi vitium in hac argumentatione perſpiciunt, aperiant oculos, & ſuam non carere ſimili fallacia cernẽt. Firma eſt etiam ratio illa qua nititur Auguſtinus, Si ideo dictum foret non eſſe volẽtis neq; currẽtis, quia non ſufficiat volũtas nec curſus: poſſe in cõtrariã partẽ retorqueri, nõ eſſe Dei miſericordiæ, quia neq; ſola

2. Locus, ex epiſt. ad Rom c.9.16.

Reſponſio.

Orige. lib. 7. in epiſtol. ad Romanos.

Hieron. dial. 1. in Pelag.

Inſtantia dilutio.

Tit. 3. 1.

Alia dilutio ab abſurdo.

Tertia, ex Auguſtino, epiſt. 107. ad Vitalẽ.

illa ageret. Quum hoc ſecundum ſit abſurdum, meritò concludit Auguſtinus, ideo eſſe hoc dictũ, quia nulla ſit hominis voluntas bona niſi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: ſed quia vtrunq; Deus efficit in nobis. Non minus inſcitè torquetur à quibuſdam illud Pauli, Dei cooperarij ſumus, quod ad ſolos miniſtros reſtringi minimè dubium eſt: cooperarios autem vocari non qui ex ſe quicquam afferant, ſed quoniam eorum opera vtitur Deus poſtquam idoneos reddidit, inſtruxítque neceſſariis dotibus.

3. Locus ex Apoſtolo, 1. Cor. 3. 9.
Reſponſio.

18 Eccleſiaſticum producunt, quem dubiæ authoritatis ſcriptorem eſſe non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure noſtro nobis licet) quid ille teſtatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem ſtatim atque creatus fuit, relictũ eſſe in manu cõſilij ſui: data illi eſſe præcepta, quę ſi ſeruaret, ab illis viciſſim ſeruaretur: ante hominem poſitam eſſe vitam & mortem, bonũ & malum: quodcunq; voluerit, ei datum iri. Eſto, acceperit homo à ſua creatione facultatẽ adipiſcendæ vitæ aut mortis: quid ſi ex aduerſo reſpondeamus perdidiſſe? Certè animus non eſt contradicere Salomoni qui aſſerit hominẽ rectum ab initio creatũ eſſe, ipſum ſibi aſciuiſſe multas adinuẽtiones: verùm quia homo degenerando, & ſui & bonorum omnium naufragium fecit, quidquid primæ creationi tribuitur, non protinus ſequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, ſed ipſi quoq; Eccleſiaſtico (quicunque tandem ſit) reſpõdeo. Si hominem vis inſtituere vt apud ſeipſum acquirendæ ſalutis facultatem quærat, tanti non eſt nobis tua authoritas, vt vel minimi præiudicij aduerſus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: ſin malignitatem carnis duntaxat coercere ſtudes, quæ ſua mala in Deum transferendo, vanam defenſionem captare ſolet: ideóq; reſpõdes rectitudinem homini inditam fuiſſe quo ipſum exitij ſibi cauſam eſſe appareat, libenter aſſentio, modò mihi rurſum tecum hoc conueniat iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc ſua culpa eſſe ſpoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus eſſe, non patrono.

4. Locus ex Eccleſiaſ. cap. 15. 14.
Reſponſio.
Eccleſ. 7. 30.
Alia reſponſio per diſtinctionẽ.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Chriſti de viatore, quem ſemiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo calamitatem repræſentari generis humani, ſcio vulgatiſſimum eſſe omnibus pene ſcriptoribus. Inde argumentum ſumunt noſtri aduerſarii, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum eſſe hominem quin ſuperſtites retineat bonorũ priorum reliquias: quandoquidẽ dicitur relictus eſſe ſemiuiuus. Vbi enim eſt illud vitæ dimidiũ niſi rectæ & rationis & volũtatis portio aliqua maneret? Primũ, ſi nolim locũ dare ipſorũ allegoriæ, quid obſecro facturi sũt? nã præter-

5. Locus ex Luca 10. 30.
Reſponſio 1. Allegorica argumenta ſunt infirma.

germa-

germanum orationis Domini ſenſum, à patribus excogitatum fuiſſe nihil dubium eſt. Allegoriæ vltra procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abeſt vt fundandis vllis dogmatis per ſe ſufficiant. Neque deſunt rationes quibus poſſim, ſi lubeat totũ hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, ſed penitus interiiſſe docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non ſemiuiuos dicit ſanatos Paulus, dum loquitur de noſtra redemptione: ſed cùm mortui eſſemus, ſuſcitatos. non ſemiuiuos inclamat ad recipiendam Chriſti illuminationem, ſed dormientes & ſepultos: nec ſecus Dominus ipſe, dum horam veniſſe ait qua mortui ad vocem ſuam reſurgant. Qua fronte leuem alluſionem tot claris ſententiis opponerent? Valeat támen allegoria hæc pro certo teſtimonio: quid tamen à nobis extorquebunt: Semiuiuus eſt homo: habet igitur aliquid ſaluum: nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiam ſi ad cæleſtem ſpiritualémque ſapientiam non penetret: habet nonnullum honeſtatis iudicium: habet aliquem diuinitatis ſenſum, vtcunque veram Dei rationem non aſſequatur. Sed quò iſta recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Auguſtini, communibus etiam ſcholarum ſuffragiis approbatum adimatur, Adempta eſſe homini poſt lapſum gratuita bona vnde ſalus dependet: naturalia verò corrupta pollutáque eſſe. Stet ergo nobis indubia iſta veritas, quæ nullis machinamentis quateſieri poteſt, Mentem hominis ſic alienatam prorſus à Dei iuſtitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitioſum concipiat, concupiſcat, moliatur, cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd ſi quippiam interdum boni in ſpeciem oſtentant, mentem tamen ſemper hypocriſi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruerſitate illigatum manere.

Altera reſponſio, quæ hunc locum per alia magis perſpicua interpretatur.

Eph.2.5. 30. & 5.14. Iohan.5.25.

Tertia reſponſio per conceſſionem.

Poſtrema, ex Auguſtino ſumpta.

Totius de libero arbitrio tractationis concluſio & ſumma.

CAPVT VI.

Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de Chriſto Redemptore, ſemper ab ecclesia Dei perceptæ, vtilitas, ſect.1.

2 Chriſtus, vtriuſque fœderis Mediator, fidei piorum Iſraelitarum ſeu veteris populi fuit obiectum, vt ex ſacrificiorum ritu, familiæ Abrahami electione, & Dauidis eiúſque poſterorum dignitate liquet, ſect.2.

3 Inde conſolatio, robur, fiducia & ſpes piorum ſub Lege, quos ad Chriſtum cæleſtis Pater variis modis inuitauit, ſect. 3. & 4.

Inutilis eſt cognitio Dei Creatoris, niſi ſuccedat fides in Chriſtum redemptorem.

CVM in Adæ perſona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodeſſet illa quam memorauimus originis præſtantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij ſui vnigeniti perſona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro ſuo opere non agnoſcit. Ergo poſtquam excidimus à vita in mortem, inutilis eſſet tota illa Dei creatoris, de qua diſſeruimus, cognitio, niſi ſuccederet etiam fides, Deum in Chriſto Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis ſchola eſſet ad pietatem diſcendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret tranſitus. ſed poſt defectionem quocunque vertamus oculos, ſurſum & deorſum occurrit

Ratio I.

Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa noſtra occupat & inuoluit, deſperatione animas noſtras obruat neceſſe eſt. Etſi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conſpectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conſcientia, oſtendítque iuſtam in peccato abdicationis cauſam eſſe, ne pro filiis nos cenſeat

Ratio altera, teſtimonio Apoſtoli firmata. 1.Cor.1.21.

Deus vel reputet. Accedit & ſocordia & ingratitudo: quia nec mentes noſtræ, vt ſunt excæcatæ, quid verum ſit cernunt: & vt praui ſunt omnes ſenſus noſtri, Deum malignè ſua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu ſapienter Deum cognoſcere decebat. ſed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Chriſti, quæ ob ſtultitiæ ſpeciem incredulis

Concluſio. Hæc doctrina ab exordio mundi omnibus ſeculis locum habuit inter Dei filios. Ioan.17.3. *Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Chriſtũ neſcientibus, cælum aperiunt horúmque prætextus ſcripturæ teſtimoniis refelluntur.*

faſtidio eſt. Quanquam ergo humano ingenio non reſpondet prædicatio crucis, humiliter tamen amplecti oportet, ſi ad Deum opificem noſtrum & fictorem, à quo ſumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater eſſe incipiat. Certè lapſum primi hominis nulla ad ſalutem valuit Dei cognitio abſque Mediatore: quia non de ſua tantum ætate loquitur Chriſtus, ſed omnia ſecula comprehendit, quum dicit hanc eſſe vitam æternam, cognoſcere Patrem verum vnum Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Quo fœdior eſt eorum ſocordia, qui cælum profanis & incredulis quibuſlibet patefaciunt, abſque eius gratia quem Scriptura paſſim docet vnicam eſſe ianuam qua in ſalutem ingredimur. Quòd ſiquis ad Euangelij promulgationem illud Chriſti dictum reſtringere velit, in promptu refutatio eſt, quia omnibus & ſeculis & Gentibus communis

fuit

fuit ratio illa, non poſſe abſque reconciliatione placere Deo, qui alienati ſunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Huc adde quod reſpondit Chriſtus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod neſcitis: nos autem adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Quibus verbis & quaſlibet Gentium religiones falſitatis damnat, & rationem aſſignat, quia ſoli electo populo fuerit promiſſus Redemptor ſub Lege. vnde ſequitur, nullum vnquam Deo cultum placuiſſe niſi qui in Chriſtum reſpiceret, Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes abſque Deo fuiſſe, & ſpe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitam ab initio fuiſſe in Chriſto, & ab ea excidiſſe totum mundum, ad fontem illum redire neceſſe eſt. atque ideo Chriſtus, quatenus eſt propitiator, ſe vitam eſſe aſſerit: Et ſanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine cenſeri minimè conſentaneum eſt qui non inſiti ſunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè teſtatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Chriſtum ex profeſſo diſſerere mihi nondum propoſitum eſt, in tranſcurſu attigiſſe ſatis fuerit.

Iohan. 4. 22. Epheſ. 2. 12. Iohan. 14. Iohan. 1. 12.

Veteri autem Iſraelitarũ populo Deus nunquam fuit propitius abſque Mediatore Chriſto. Ratio. 1. ex ſacrificiis deprompta. Ratio altera ex familiæ Abrahami electione petita.

2 Ac proinde veteri populo nunquam ſe Deus oſtendit propitium, nec ſpem gratiæ vnquã fecit abſque Mediatore. Omitto ſacrificia legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à ſolo Chriſto peracta eſt, quærendam ſalutem eſſe. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicem Eccleſiæ ſtatum ſemper in Chriſti perſona fuiſſe fundatum. Nã etſi Deus totam Abrahæ ſobolem in fœdere ſuo complexus eſt, prudenter tamen ratiocinetur Paulus, Chriſtum propriè eſſe ſemen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando ſcimus non omnes qui ſecundum carnem ex eo geniti ſunt, reputatos fuiſſe in ſemine. Nam vt de Iſmaele & aliis taceam, qui factum eſt vt ex duobus filiis Iſaac, nempe Eſau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris coniuncti eſſent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî factum eſt vt primogenito reiecto, minor natu ſolus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite cenſeri Abrahæ ſemen: nec ſalutem promiſſam conſtare donec ad Chriſtum ventum fuerit, cuius officium eſt quæ diſſipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etſi non adeò claris verbis exprimitur apud Moſen, vulgò tamen piis omnibus fuiſſe notum ſatis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus eſſet, iam Hanna Samuelis mater de piorũ fœlicitate diſſerens, in ſuo cantico ſic loquitur, Dabit robur Regi ſuo Deus, & exaltabit cornu Meſſiæ ſui. Quibus verbis intelligit Deum Eccleſiæ ſuæ benedicturũ. Cui etiã reſpondet oraculũ quod paulo pòſt

Gal. 3. 16.

Altera ratio, ex regiæ dignitatis in Dauidis familia ſtabilita conſideratione collecta, illuſtribúſque teſtimoniis confirmata.

1. Sam. 2. 10.

ſubiicitur, Ambulabit ſacerdos quem conſtituam coram Chriſto meo. Nec verò dubium eſt quin cæleſtis Pater in Dauide eiúſque poſteris conſpici voluerit viuam Chriſti imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet oſculari Filiũ: cui ſcilicet hæc Euãgelij ſentẽtia reſpõdet, Qui nõ honorat Filium, nõ honorat Patrẽ. Itaque licet decẽ tribuum defectione collapſum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Dauide & eius ſucceſſoribus, ſtare oportuit, ſicut & per Prophetas loquutus eſt, Non ſcindam prorſus regnum propter Dauid ſeruum meum & propter Ieruſalem quam elegi: ſed filio tuo reſtabit tribus vna. vbi ſecundò & tertio idem repetitur. Diſertè etiam adſcribitur, Affligam ſemen Dauidis: ſed non cunctis diebus. Aliquo poſtea temporis interuallo dictum eſt, Propter Dauid ſeruum ſuum dedit lucernam Deus in Ieruſalem, vt ſuſcitaret ei filium, & ſaluam tueretur Ieruſalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rurſus dictum fuit, Noluit Deus diſpergere Iehudah propter Dauid ſeruum ſuum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit ſumma, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnũ fuiſſe electum, in quo beneplacitum Dei reſideret: ſicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioſeph, & tribun Ephraim non elegit: ſed elegit tribũ Iehudah, montem Sion quem dilexit: Elegit ſeruum ſuum Dauid, vt parceret Iacob populum ſuũ, hæreditatem ſuam Iſrael. Denique ſic Eccleſiam ſuam ſeruare voluit Deus, vt eius incolumitas & ſalus à capite illo penderet. Ideóque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi ſui, robur ſalutum Chriſti ſui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: ſignificans Eccleſiæ ſtatum indiuiduo nexu cum Chriſti imperio coniunctum eſſe. Eodem ſenſu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugiſſe ad Dei opem, niſi quia deliteſcebant ſub Regis pręſidio, quod ex alio Pſalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi ſatis conſtat reuocari ad Chriſtum fideles, vt ſe Dei manu ſaluos fore ſperent. Eodem reſpicit alia precatio, vbi tota Eccleſia Dei miſericordiam implorat, Sit manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, ſuper filium hominis quem conſeruaſti (vel aptaſti) tibi. Nam etſi populi totius diſſipationem deplorat author Pſalmi, tamen inſtaurationem flagitat in ſolo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vaſtata terra, & rebus in ſpeciem perditis, Eccleſiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu ſpem fidelibus præciſam eſſe queritur. Chriſtus, inquit, ſpiritus oris noſtri captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam ſatis liquet, quia non poteſt Deus propitius huma-

Margin notes: Pſal.2.12. — Ioan.5.23. — 1.Reg.11.12.34. — Ibidem 39. — 1.Reg.15.4. — 2.Reg.19. — Pſal. 78. 60. & 67. — Pſal.28.8. — Pſal.20. 10. — Pſ. 118.25.26. — Pſ.80.18. — Thren.4.20.

humano generi eſſe abſque Mediatore, ſanctis Patribus ſub Lege Chriſtum ſemper fuiſſe obiectum, ad quem fidem ſuam dirigerent.

3 Porrò vbi rebus afflictis ſolatium promittitur, maximè vbi deſcribitur Eccleſię liberatio, fiduciæ & ſpei vexillũ in Chriſto ipſo præfigitur, Egreſſus eſt Deus in ſalutem populi ſui cum Meſſiah ſuo, inquit Habacuc. Et quoties de inſtauratione Eccleſiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promiſſionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum quia nulla fuiſſet alioqui fœderis ſtabilitas. Quò pertinet inſigne illud reſponſum Ieſaiæ. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de ſoluenda obſidione Hieroſolymæ & præſenti ſalute teſtatus fuerat, quaſi ex abrupto tranſit ad Meſſiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè ſignificans quanuis Rex & populus ſua prauitate reiicerẽt oblatam ſibi promiſſionem, acſi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin ſuo tempore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem oſtẽderent, ſemper in mediũ proferre illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna ſalus. Sic Ieſaias, Statuam vobiſcum fœdus, miſericordias Dauidis fideles. ecce teſtem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter ſperare poterant fideles, niſi teſte illo interpoſito, Deũ ſibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt deſperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum, & tunc ſeruabitur Iuda, & Iſrael tutò habitabit. Ezechiel autem, Suſcitabo ſuper oues meas paſtorem vnum, nempe Dauidem ſeruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & ſeruus meus Dauid in paſtorem: & percutiam cũ iis fœdus pacis. Item alibi, poſtquam de incredibili renouatione diſſeruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit paſtor vnus ſuper omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipſis. Pauca ex multis delibo, quia tãtùm lectores volo admonitos, ſpem omnium piorum nõ alibi vnquam fuiſſe repoſitam quàm in Chriſto. Succinunt etiã alii omnes Prophetæ, ſicuti apud Oſeam dicitur, Congregabuntur filii Iuda & filii Iſrael pariter, & ponent ſibi caput vnum. quod poſtea clarius explicat. Reuertentur filii Iſrael, & inquirent Iehouam Deum ſuum & Dauidem Regem ſuum, Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, diſertè exprimit, Tranſibit Rex ante ipſos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suſcitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapſum eſt, & ſepiam interruptiones, & ſubuerſiones erigam, nempe quia vnicum illud erat ſalutis vexillum, iterum in ſublime emergere regiam gloriam in familia Daui-

Nec aliunde quàm ex hoc ipſo fonte in rebus afflictis aut ſolatium promiſſum eſt, aut fiduciæ & ſpei vexillum vnquam erectum.

Habac. 3. 13.

Confirmatio, ex variis ſelectiſque Scripturæ dictis.

Ieſa. 7. 14.

Ieſa. 55. 3.

Iere. 23. 6.

Ezech. 34. 23.

Ezech. 37. 25. 26.

Oſeæ. 1. 11.

Mich. 2. 13.

Amos 9. 11.

Zac.9.9. dis,quod in Chriſto impletum eſt. Itaque Zacharias, ſicuti eius
ſeculum Chriſti manifeſtationi propius erat, apertius excla-
Pſal.28.8. mat,Lætare filia Sion,iubila filia Ieruſalem, ecce Rex tuus ve-
nit tibi iuſtus & ſeruatus.Quod loco Pſalmi antè citato reſpon-
det,Iehoua robur ſalutum Chriſti ſui, ſerua Iehoua. vbi ſalus à
capite ad totum corpus extenditur.

Sic Iudæos docuit Dominus vt in Chriſtum reſpicerent.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ cauſa, rectà oculos ad Chriſtum conuerterent. Nec verò quãuis turpiter degeneraſſent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principii, Deum per manum Chriſti, ſicuti Dauidi pollicitus fuerat,fore Eccleſiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos ſuos adoptauerat. (Matt.21.9.) Hinc factum eſt vt in ore puerorum

Quod Chriſti ipſius approbatione confirmatum eſt.

perſonaret canticum illud quum Chriſtus Hieroſolymam paulò ante mortem ingreſſus eſt, Hoſanna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuiſſe apparet atque ex communi vſu (Ioan. 14.1.) petitum quod canebant, vnicum ſibi reſtare miſericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Chriſtus ipſe diſcipulos, vt diſtinctè & perfectè credant Deo,iubet in ſe credere,Creditis in Deum,&in me credite,inquit.Etſi enim propriè loquendo, à Chriſto fides ad Patrem conſcendit, ſignificat tamen eam,etiamſi Deo innititur, paulatim euaneſcere niſi intercedat ipſe medius qui eam in ſolida firmitate retineat: alioqui altior quoque eſt Dei maieſtas quàm vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi ſupra terram reptant. Quare

Ideo vulgare illud dictum, Deum eſſe obiectum fidei,correctione ſeu interpretatione opus habet.

illud vulgare dictum ſic admitto, Deum eſſe fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non fruſtra vocatur Chriſtus inuiſibilis Dei imago: ſed hoc elogio monemur, niſi occurrat nobis Deus in Chriſto, nõ poſſe in ſalutem nobis in- (Colo.1.15.) noteſcere. Etſi autem apud Iudæos falſis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderãt, ſumpſit tamen pro confeſſo Chriſtus, quaſi publico conſenſu receptum,nõ aliud rebus perditis eſſe remedium, nec modum (Rom.10.4.) alium liberandæ Eccleſiæ,quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat,quod doceat Paulus,Chriſtum eſſe finem Legis:quàm tamen verum ſit ac certum ex Lege ipſa & Prophetis liquidò patet. De fide nondũ diſſero,quia alibi opportunior erit locus:hoc modò fixũ lectorib⁹ maneat,

Concluſio huius diſputationis de Chriſto.

Primus ad pietatem gradus ſit agnoſcere Deum eſſe nobis patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in (Lib.3.c.2.) æternam hæreditatem regni ſui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, ſaluificam Dei cognitionem abſque Chriſto non cõſtare.ideóque ab exordio mundi ipſum fuiſſe propoſitum om- (Lib.4.c.8.) nibus electis in quem reſpicerent, & in quo acquieſceret eorum fiducia. Hoc ſenſu ſcribit Irenæus Patrem, qui immen-

ſus

ſus eſt, in Filio eſſe finitum, quia ſe ad modulum noſtrum accommodauit, ne mentes noſtras immenſitate ſuæ gloriæ abſorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem ſententiam ad impium phantaſma detorquent, acſi portio tantùm diuinitatis à tota perfectione defluens in Chriſto eſſet: quum nihil aliud velit quàm Deum in Chriſto ſolo comprehendi. Omnino verum ſemper fuit illud Ioannis, Qui non habet Filium neque Patrem habet. Nam etſi olim gloriati ſunt multi ſummum numen, cælíque & terræ opificem ſe colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei miſericordiam verè guſtarent, atque ita perſuaſi eſſent ſibi patrem eſſe. Quia ergo caput non tenebant, hoc eſt Chriſtum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factũ eſt vt in craſſas fœdáſque ſuperſtitiones demum prolapſi, ignorantiam ſuam proderent, ſicuti hodie Turcæ, quamuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem ſuum eſſe Deum, ſubſtituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Chriſto abhorrent.

Confirmatio Irenæi teſtimonio.

1. Ioan. 2. 32.

Sequitur, Ethnicos, Deum ad ſalutem non cognouiſſe.

CAPVT VII.

Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.

Summa & partes capitis.

1 Lex moralis & cremonialis pædagogus fuit ad Chriſtum, ſect. 1. & 2.

2 Moralis præcipuè cuius conditionales promiſſiones optima de cauſa datæ ſunt: item quomodo legis moralis obſeruatio impoſſibilis eſſe dicatur, ſect. 3. 4. 5.

3 De triplici legis moralis officio & vſu, à ſect. 6. ad 12. refutatis Antinomis, ſect. 13.

4 Qualis ſit Legis, tum moralis, tum ceremonialis, abrogatio, ſect. 14. 15. 16. 17.

EX continua illa, quam retulimus, ſerie colligere licet, Legem non ideo poſt mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuiſſe ſuperadditam, vt electum populum à Chriſto adduceret: imò vt ſuſpenſos teneret animos vſque ad eius aduentum, accenderet etiam eius deſiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non ſolum decem præcepta,

Primum in genere oſtenditur Legem vniuerſam religionis formã veteri populo per manum Moſis à Deo traditam, nos multis modis ad Chriſtum dirigere.

quæ piè iuſtéque viuendi regulam præſcribunt intelligo, ſed formam religionis per manum Moſis à Deo traditam. Neque enim datus eſt Moſes legiſlator qui benedictionem generi Abrahæ promiſſam aboleret: imò videmus vt paſſim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percuſſum, cuius hæredes erant: acſi ad illud renouandum miſſus foret. Id clariſſimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt ſe Deo recōcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt ſordes ſuas eluant, ad aquæ vel ſanguinis aſperſionem confugere? Denique totus Legalis cultus (ſi per ſe reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus reſpōdeat veritas) res erit prorſus luſoria. Quare nō abs re & in cōcione Stephani, & in epiſtola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Moſen iubet quæcunque ad tabernaculum pertinent formare ſecundū exemplar quod oſtenſum illi fuerat in monte. Niſi enim ſpirituale aliquid fuiſſet propoſitum quò tenderent, nō ſecus in illis operam luſiſſent Iudæi atque Gentes in ſuis nugis. Profani homines, qui nunquā ſeriò in pietatis ſtudium incubuerunt, non abſque faſtidio audire ſuſtinent tam multiplices ritus: neque ſolùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, ſed deſpiciūt illas ac rident tanquam puériles luſus. Nempe quia ad finem nō attendunt. à quo ſi legales figuræ ſeparentur, vanitatis damnari neceſſe eſt. Atqui oſtendit typus ille, Deum non ideo mandaſſe ſacrificia vt cultores ſuos occuparet in terrenis exercitiis, ſed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquido conſtare poteſt: quia, vt ſpiritualis eſt, non alio quàm ſpirituali cultu oblectatur. Teſtantur hoc tot Prophetarum ſententiæ, quibus Iudæos ſocordiæ arguunt, quòd putent vllius eſſe apud Deum momenti quæuis ſacrificia. An quia Legi quicquam derogare conſilium ſit? Minimè: ſed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad ſcopum oculos dirigi voluerūt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur Legem Chriſto non fuiſſe vacuam. hūc enim adoptionis finē illis propoſuit Moſes, vt eſſent Deo in regnum ſacerdotale: quod aſſequi non poterant niſi maior & præſtantior quàm ex ſanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus conſentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe naſcuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei conſortes, niſi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum, Ius quoque ſacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum ſordibus abominabiles Deo erant, niſi conſecrati eſſent in ſancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moſis dictū cōuertit, plenitudinem gratiæ cuius guſtum

Nempe per ſacrificia, ablutiones & ingentem ceremoniarum congeriem.

Act. 7.44.
Heb.8.5.
Exod.2.5. 40.

Confirmatio huius propoſitionis, ex Dei conſilio manifeſtato deſumpta.

Altera confirmatio, à ceremoniarum conſideratione.

Tertia, à natura Dei.

Quarta à gratia Iudæis oblata.

Exod.19.6.

Quinta à ſacerdotum conſecratione.

ſtū ſub Lege perceperant Iudæi, in Chriſto exhibitam eſſe docens. Vos eſtis genus electum, inquit, regale ſacerdotium. Huc enim tendit vocum inuerſio, plus adeptos eſſe quibus apparuit Chriſtus per Euangelium, quàm illorum patres, quia omnes præditi ſint ſacerdotali honore & regio, vt Mediatore ſuo freti, liberè in Dei conſpectum prodire audeant. 1. Pet. 2. 9.

Sexta confirmatio propoſitionis, legem fuiſſe piis veteribus pædagogum ad Chriſtum, à conſideratione regni in Dauidis familiâ erecti.

2 Atque hic obiter notandum eſt, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, eſſe Legis partem, & contineri ſub Moſis miniſterio, vnde ſequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in poſteris Dauidis Chriſtū oculis veteris populi quaſi in duplici ſpeculo fuiſſe obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo eſſe poterant vel reges vel ſacerdotes, qui & ſerui erant peccati ac mortis, & ſua corruptione polluti. Hinc veriſſimum eſſe patet illud Pauli, Iudæos quaſi ſub pædagogi cuſtodia fuiſſe retentos, donec veniret ſemen in cuius gratiam data erat promiſſio. Nam quia nōdum familiariter innotuerat Chriſtus, ſimiles fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cæleſtium ſcientiā ferre poterat. Gal. 3. 24.

Septima, à fine ceremoniarum.

Quomodo autem ceremoniis ad Chriſtum fuerint manuducti, antè dictum eſt, & ex pluribus Prophetarum teſtimoniis melius intelligere licet. Nam etſi nouis quotidie ſacrificiis ad Deum placandum accedere ipſos oportuit, vnico tamen ſacrificio ſcelera omnia expiatū iri promittit Ieſaias, cui cōcinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui deſignati ſanctuarium ingrediebātur: at de vnico ſacerdote ſemel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum eſſe qui ſacerdos eſſet in perpetuum ſecundùm ordinem Melchiſedech. Erat tūc viſibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex viſione pronuntiat. Ac ne pluribus inſiſtā, ſatis prolixè & dilucidè author epiſtolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vſq; demōſtrat nihili & inanes eſſe ceremonias donec ad Chriſtum ventum fuerit. Ieſa. 53. 5. Dan. 9. 26. 27. Pſ. 110. 4.

Octaua, à legis moralis fine.

Quod verò ad decem præcepta ſpectat, tenenda ſimiliter eſt Pauli admonitio, Chriſtū eſſe finem Legis in ſalutem omni credenti: & altera, Chriſtū eſſe ſpiritum qui literam per ſe mortiferam viuificat. Nam priore quidem ſignificat fruſtra doceri iuſtitiam præceptis, donec eam Chriſtus & gratuita imputatione & ſpiritu regenerationis conferat. Quare meritò Chriſtum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodeſſet quid exigat Deus à nobis ſcire, niſi ſub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppreſſis Chriſtus ſuccurreret. Alibi Legem propter tranſgreſſiones poſitam eſſe docet: nempe vt homines damnationis ſuæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Chriſtum quærendum vera & vnica eſt præparatio, quæcunque diuerſis verbis tradit, probè inter ſe conſentiunt. Sed quia diſceptatio illi fuit cum peruerſis doctoribus, qui Legis operibus iuſtitiam nos mereri fingebant, vt eorum Rom. 10. 4. 2. Cor. 3. 6. Gal. 3. 19.

errorem refutaret, coactus eſt interdum nudã Legẽ præciſè accipere: quæ tamẽ gratuitæ adoptionis fœdere alioqui veſtita eſt.

Poſtrema confirmationis amplior expoſitio. Lex moralis pios ducit ad Chriſtum. Perfecta etenim coram Deo iuſtitia mõſtrata, nos quòd eandem aſſequi nequeamus procul arcet à vita, & æternæ morti adiudicat, vel ſollicitat ad remedium in Chriſto quærendum.

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcuſabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus ſollicitet, breuiter cognoſcere opræpretiũ eſt. Si verum eſt perfectionem iuſtitiæ in Lege nos edoceri: iſtud etiam conſequitur, abſolutã eius obſeruationem perfectam eſſe coram Deo iuſtitiam: qua ſcilicet homo iuſtus apud cæleſte tribunal cenſeatur ac reputetur. Quare Moſes Lege promulgata, non dubitat conteſtari cælum & terram quòd propoſuiſſet Iſraeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iuſtam legis obedientiam maneat æternę ſalutis remuneratio, quemadmodum à Domino promiſſa eſt. Rurſum tamen operæpretium eſt recognoſcere ecquid eam obedientiam præſtemus, cuius merito concipienda ſit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim eſt, videre in Legis obſeruantia poſitum vitæ æternæ præmium, niſi præterca conſtet an ea via peruenire ad vitam ęternam nobis liceat? Hæc verò in parte Legis imbecillitas ſe profert. nam quia in nullo noſtrûm illa Legis obſeruantia deprehenditur à vitæ promiſſionibus excluſi, in ſolam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, ſed quid neceſſarium ſit. quum enim longè ſupra humanam facultatem ſit Legis doctrina, poteſt quidem homo eminus ſpectare appoſitas promiſſiones, nõ tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum reſtat vt ab earum bono ſuam miſeriam melius æſtimet, dum cogitat præciſa ſpe ſalutis, mortem ſibi certò imminere. Ex aduerſo inſtant horrificæ ſanctiones, quæ non paucos noſtrûm, ſed omnes ad vnum irretitos conſtringunt, inſtant, inquam, ac inexorabili aſperitate nos perſequuntur, vt præſentiſſimam in Lege mortem cernamus.

Deut.30.19.

Promiſſiones Legis moralis. etſi conditionales, optima tamen de cauſa piis facta ſunt.

4 Itaque ſi Legem duntaxat intuemur, nihil aliud poſſumus quàm animum deſpondere, confundi, ac deſperare, quum ex ea damnemur omnes ac maledicamur: à beatitudine quam ſuis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne, inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abeſt, ſpem fœlicitatis oſtentare, ad eam inuitare & hortari, illam teſtari nobis expoſitam, quum interim præcluſus ſit & inacceſſus ingreſſus? Reſpõdeo, Etiamſi promiſſiones Legis, quatenus conditionales ſunt, à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nulli reperire eſt: non tamen fruſtra datas eſſe. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces niſi gratuita ſua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplexetur, atque adeo illam bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide ſimus amplexati: ne ipſis quidem deeſt ſua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò cõfert

Cauſa huius explicatio.

vt

vt hoc quoque ad cumulum ſuæ beneficentiæ adiungat quòd ſemiplenam noſtram obedientiam non reſpuens, & quod deeſt complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promiſſionũ fructum percipere nos facit. Sed hanc quæſtionem, quia in tractanda fidei iuſtificatione plenius diſputanda erit, non vltra in præſens proſequemur.

Nec abſurdum videri debet, quod impoßibilis eſſe Legis obſeruatio dicatur.

5 Quod autem impoſſibilem Legis obſeruationem diximus, id eſt paucis verbis explicandum ſimul & confirmandum. ſolet enim vulgo abſurdiſſima ſententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid viſum ſit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum ſit inquiramus. Non texam hic longas ambages de variis poſſibilitatis generibus. Impoſſibile appello quod nec fuit vnquam, & ne impoſterum ſit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem ſanctorum exſtitiſſe dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis ſcopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret, neminem rurſum qui non concupiſcentia laborabit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis ſãctos imaginetur ſtulta ſuperſtitio, quorum ſcilicet puritati vix cæleſtes Angeli reſpondeant: ſed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem poſthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus ſit niſi corporis mole ſolutus. In hanc rem primùm ſuppetunt aperta Scripturæ teſtimonia, Non eſt homo iuſtus ſuper terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuẽs, Iob plurimis locis idem affirmat. Clariſſimè omnium Paulus, quòd caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritu aduerſus carnem. Nec alia ratione probat omnes qui ſub Lege ſunt, maledictioni ſubiectos, niſi quia ſcriptum ſit maledictos omnes qui non permanſerint in omnibus eius mandatis: innuens ſcilicet, imò pro confeſſo aſſumens neminẽ permanere poſſe. Quicquid autem Scripturis prædictum eſt, id pro perpetuo, adeóque pro neceſſario haberi docet. Eiuſmodi argutiis vexabant Auguſtinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo ſi plus iubeat quàm per eius gratiam præſtare queãt fideles. Ille, vt effugeret calumniã, fatebatur poſſe quidem Dominum, ſi vellet hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: ſed neque feciſſe vnquã, nec facturũ, quòd aliter in Scripturis aſſeruiſſet. Id neque ego inficior: ſed addo tamen importunè de potentia Dei diſputari contra eius veritatem. ideo cauillis non eſſe obnoxiam ſententiam, ſi quis dicat fieri non poſſe quod non futurum Scripturæ pronũtiant. Verùm ſi de verbo diſputatur, Dominus rogantib. diſcipulis quis poſſit ſaluus eſſe, reſpõdet, apud homines id quidẽ impoſſibile, apud Deũ verò omnia poſſibilia. Validiſſima etiã

Vide inter opera Iuſtini quæſtionem 103. & Hieronymum ad Cteſiphontem adu. Pelagianos, vbi idem & negare & fateri videtur.

Ratio, ſeu demonſtratio firmiſsima huius propoſitionis.

Confirmatio à Scriptura dictis.

Gal.5.17.
Gala.3.10.
Deut.27.26.
1.Reg.8.46.
Pſ.143.2.

Alia confirmatio ex Auguſtino.

Lib. de natura & gratia.

Matth.19.25.

De ſpiritu & littera, in fine, & ſæpe alias.

ratione id cõtendit Auguſtinus, nunquã in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiã ita ſequitur, vt Deum amare nemo perfectè poſſit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per ſpeculum & in ænigmate: ſequitur ergo imperfectum eſſe noſtrum amorem. Sit ergo extra controuerſiam, impoſſibile eſſe in hac carne legis implementum, ſi naturæ noſtræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc oſtendetur.

Rom.8.3.

Rom.8.3.
Lib.2.cap.12. ſect.4. & lib. 3. c.4.ſect.27. & cap.11.ſect.23.

Ex officij vſuſque Legis moralis conſideratione apparet Legẽ nos ducere ad Chriſtum.

1. Dum enim lex iuſtitiam Deo acceptam deſcribit vnumquemque conuincit eſſe iniuſtum.

6 Sed quo tota res melius patefiat, officium vſúmque Legis quam moralem vocant, ſuccincto ordine recolligamus. Porrò tribus iſtis partibus, quantũ intelligo, continetur: Prima eſt, vt dum iuſtitiam Dei oſtendit, id eſt, quæ ſola Deo accepta eſt, ſuæ vnumquemque iuſtitiæ admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus eſt, cæcum & ebrium amore ſui hominem, ad notitiã ſimul & confeſſionẽ ſuæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando niſi vanitas eius euidenter redarguatur, inſana virium ſuarum confidentia inflatus eſt, nec adduci vnquam poteſt, vt de earum tenuitate ſentiat, quantiſper eas arbitrii ſui modo metitur. Atqui ſimul ac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociã minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præſumpſerit, mox tamẽ eas ſub tanto pondere anhelare ſentit: deinde titubare ac labaſcere, tandem concidere etiã ac deficere. Sic Legis magiſterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter, altero, quo ipſum laborare dictum eſt, ſuperbiæ morbo ſanandus eſt. Quandiu iudicio ſuo ſtare permittitur, hypocriſin comminiſcitur pro iuſtitia: qua cõtentus, factitiis neſcio quibus iuſtitiis aduerſus Dei gratiam erigitur. Poſtquam verò ad Legis trutinam examinare vitam ſuã cogitur, omiſſa commentitiæ illius iuſtitiæ præſumptione, immenſo ſpacio ſe abeſſe à ſanctitate cernit: rurſus infinitis vitiis ſe abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac ſinuoſis receſſibus abſconduntur concupiſcentiæ mala, vt hominis aſpectum facilè fallãt. Nec ſine cauſa dicit Apoſtolus, ſe concupiſcentiam ignoraſſe niſi Lex diceret, Non cõcupiſces: quia niſi per illam retegatur ex latebris ſuis, occultius miſerum hominem perdit quàm id exitiale eius telum ſentiatur.

Rom.7.7.

Ideo lex ſpeculo appoſitè comparatur, quod miſeriam noſtram nobis detegit.

7 Ita Lex inſtar eſt ſpeculi cuiuſdam, in quo noſtram impotentiã, tum ex hac iniquitatem, poſtremo ex vtraque maledictionem cõtemplamur: quemadmodum oris noſtri maculas ſpeculum nobis repræſentat. Quem enim ad ſequendam iuſtitiam deſtituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus neceſſe eſt. Peccatum continuò maledictio ſequitur, Ideo quo maioris tranſgreſſionis deprehenſos conuictóſque Lex tenet,

net,eo grauioris ſimul iudicij reos agit. Huc pertinet Apoſtoli dictum, quòd per Legem eſt cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, eius experimentum eſt in peccatoribus nondum regeneratis: Huic coniuncta ſunt iſta, Legem eſſe ſubingreſſam vt abundaret peccatum, ac proinde eſſe adminiſtrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè creſcit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conſcientia feritur: quod ad præuaricationem tunc aduerſus Legiſlatorem contumacia accedit. Reſtat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per ſe poteſt quàm accuſare, damnare & perdere. Et quemadmodum ſcribit Auguſtinus, ſi dicit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adeſt vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè ſi voluntas noſtra tota in eius obedientiam formata compoſitáque foret, planè iam ad ſalutem ſufficeret ſola ipſius cognitio: atquum natura noſtra carnalis & corrupta cum Spirituali Dei lege hoſtiliter pugnet, nec eius diſciplina quicquam emendetur, ſupereſt vt Lex quę in ſalutem (ſi auditores idoneos nacta fuiſſet) data erat, in peccati & mortis occaſionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius tranſgreſſores eſſe conuincimur, quo iuſtitiam Dei clarius referat, eo noſtram ex aduerſo iniquitatem magis detegit, quo vitæ ſalutíſque præmium iuſtitiæ repoſitum certius confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantùm ergo abeſt quin Legi contumelioſa ſint iſta elogia, vt ad illuſtriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, noſtra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitę beatitudine per Legem in propatulo poſita fruamur. Vnde ſuauior redditur, quæ ſine Legis ſubſidio nobis ſuccurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, miſericordia, qua diſcimus identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipſum defatigari.

Rom.3.20. Rom.5.20. 2. Cor.3.7. Rom.4.15.

Nec propterea Lex ignominia afficitur, aut de excellentia ſua quicquam amittit.

De corrept. & grat. Vide Ambroſ. ca.1. de Iac. & vita beata c.6.

8 Quòd autem omnium noſtrûm iniquitas & damnatio, Legis teſtimonio conſignatur, non ideo fit (ſi tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus deſperatione, ac deſponſis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi, ſed ob animi obſtinationem. Apud filios Dei alium eſſe eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos eſſe teſtatur Apoſtolus, quo omne os obſtruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes ſub incredulitate cõcluſiſſe, non vt perdat, aut omnes perire ſinat, ſed vt omnium miſereatur. Nempe vt omiſſa ſuæ virtutis ſtolida opinione, ſola Dei manu ſtare ſe & conſiſtere intelligant, vt nudi & vacui ad eius miſericordiam

Nec ideo deſpondere animum debemus quod Lex fœditates noſtras detegat: ſed potius ad Dei miſericordiam confugere.

Rom.3.19. Rom.11.32.

confugiant,in hanc ſe toti reclinent,in hanc penitus ſe abdant, hanc vnam pro iuſtitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Chriſto expoſita eſt quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim in Legis præceptis: nonniſi perfectæ iuſtitiæ,qua nos omnes deſtituti ſumus,remunerator: contra autem ſeuerus ſcelerum iudex apparet. In Chriſto autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena,erga miſeros etiam ac indignos peccatores relucet.

Quomodo id fieri poteſt.

Prioris huius Legis moralis vſus & officij cõfirmatio,ex Auguſtino, variis locis.

Epiſt.89. Epiſt.200. Epiſt.9. Li. de corrept. & grat. In Pſ.70. In Pſ.118. Concio.27.

9 De profectu ad implorandam auxilij gratiam ſæpe Auguſtinus: vt quum ſcribit Hilario, Iubet Lex vt facere iuſſa conati, & in noſtra infirmitate ſub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poſcere nouerimus. Item Aſellio, Vtilitas Legis eſt vt hominem de ſua infirmitate cõuincat,& gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt,implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi ſubminiſtrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data eſt Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus veſtris non præſumeretis. Item, Ad hoc data eſt Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iuſtitiam vires de tuo non habere monſtraret, ac ſic inops, indignus ac egenus ad gratiam confugeres. Poſtea ſermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac miſericors Domine: impera quod non poſſit impleri: imò impera quod nonniſi per gratiam tuam poſſit impleri: vt quum homines id implere per ſuas vires nequiuerint, omne os obſtruatur, & nemo ſibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus ſum qui tot teſtimonia congero, quum proprium opus ſcripſerit ſanctus ille vir, cui titulum fecit De ſpiritu & litera. Secundum profectum non tam ſignificanter deſcribit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui ſenſum ita diſtinctè & perſpicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipſis primum hoc Legis officium ceſſat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucuſque pergunt vt poſt carnis deiectionem interiore homine renouentur ac refloreſcant, ſed primo terrore attoniti in deſperatione iacent: pertinet tamen ad manifeſtandam diuini iudicij æquitatem, eiuſmodi fluctibus eorum conſcientias exagitari. Siquidem libenter ſemper cupiunt aduerſus Dei iudicium tergiuerſari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conſcientiæ teſtimonio ſic conſternati, in ſeipſis produnt quid meriti ſint.

2. Alterum Legis officium eſt, vt peccatores coerceantur.

10 Secundum legis officium eſt vt qui nulla iuſti rectíque cura, niſi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea ſanctiones, coerceantur ſaltem pœnarum formidine. Coercentur autem,

non

non quod interior eorum animus promoueatur aut afficiatur: ſed quia tanquam iniecto fræno, manus ab exteriori opere con tinent, & ſuam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effuſuri erant. Ex eo nec meliores quidem ſunt, nec apud Deum iuſtiores. Nã tametſi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo cõceperunt, nec ſuæ libidinis furias palam efflare, cor tamen non habent compoſitum ad timorem & obedientiam Dei: imo quo magis ſeſe retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere, niſi hîc terror Legis obſtaret. Nec id ſolùm, ſed Legem quoque ipſam peſſimè oderunt, & Deum Legiſlatorem execrãtur, vt eum ſi poſſent, maximè velint tollere, quem nec rectà iubentem, nec ſuæ maieſtatis contemptores vlciſcentem ferre poſſunt. Aliis quidẽ obſcurius, aliis clarius, omnibus tandem non regeneratis hic ſenſus ineſt, vt non voluntaria ſubmiſſione, ſed inuiti ac reſtitantes, tantùm timoris violentia ad Legis ſtudium trahãtur. Sed tamẽ hæc coacta expreſſaque iuſtitia, neceſſaria eſt publicæ hominum cõmunitati, cuius hîc trãquillitati conſulitur, dũ cauetur ne omnia permiſceãtur tumultu: quod fieret ſi omnia omnibus licerent. Quinetiam filiis Dei non eſt inutile hac Pædagogia exerceri, quãtiſper ante vocationem, Spiritu ſanctificationis deſtituti, inſipientia carnis laſciuiũt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nõdum animo domiti parum in præſentia promoueant, aliquà tamen ex parte ferendo iuſtitiæ iugo aſſuefiunt: ne quum vocati fuerint, ſint ad diſciplinam ceu ad rem incognitam, rudes prorſus ac nouitii. Hoc officium videtur Apoſtolus propriè attigiſſe, quum tradit Legẽ non eſſe iuſto poſitã, ſed iniuſtis & immorigeris, impiis & peccatoribus, ſceleratis & prophanis, patricidis, homicidis, fornicariis, pęderaſtis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & ſiquid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur. Indicat enim eſſe exultantibus, & ſine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus retinaculum.

Eſt itaque illud publicæ hominum communitati valde neceſſarium: nec tantum reprobis, ſed etiam electis ante regenerationem, quod Apoſtoli authoritate confirmatur.

1. Tim. 1. 9.

11 Ad vtrumque verò accomodari poteſt quòd alibi dicit Legem fuiſſe Iudæis pædagogum ad Chriſtum. ſiquidem duo ſunt hominum genera quos ad Chriſtum ſua pædagogia manu ducit. Alii (de quib. primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iuſtitiæ fiducia nimis pleni ſunt, recipiendæ Chriſti gratiæ non ſunt idonei, niſi prius ſint exinaniti. Ergo eos miſeriæ ſuæ agnitione Lex ad humilitatem ſubigit, quo ita præparẽtur ad expetendum quod ſibi antea deeſſe non putabant. Alii opus habent fræno quo retineantur. ne ita laxent fræna carnis ſuæ laſciuiæ vt ab omni iuſtitiæ ſtudio prorſus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic ſic ebulliunt interdum libidines, vt periculum ſit ne animam ſibi obnoxiam

Primò, ad commonſtrandam vnicuique ſuam miſeriam, & ad remedium excipiendum non deplorati præparentur. Deinde ad continendum vnumquemque in ſuo officio.

in obliuionem contemptúmq; Dei demergāt:& fieret niſi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni ſui hæreditatem deſtinauit, ſi non ſtatim regenerat, ad tempus ſuę viſitationis conſeruat per Legis opera ſub timore, non illo quidē caſto & puro qualis in eius filiis eſſe debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro ſuo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, vt minimè opus ſit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei verſati ſunt hoc ſibi accidiſſe fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obſeruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipſum amare inciperent.

Confirmatio, ab experientia & ſenſu vniuſcuiuſque.

3. Tertius vſus (qui & præcipuus & maximè proprius) tantum erga Dei electos locum habet.

12 Tertius vſus, qui & præcipuus eſt, & in proprium Legis finem propius ſpectat, erga fideles locū habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei ſpiritus. Nam tametſi digito Dei Legem ſcriptam & inſculptam habent in cordibus, hoc eſt, ſic affecti ſunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamē adhuc in Lege proficiunt. Eſt enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius diſcant qualis ſit Domini voluntas, ad quam aſpirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt ſi quis ſeruus iam ita ſit toto animi ſtudio cōparatus vt domino ſuo ſe approbet, neceſſe tamē habet mores domini explorare accuratius & obſeruare, ad quos ſe componat & accommodet. Nec ſe quiſpiā noſtrûm ab hac neceſſitate eximat. nemo enim eò ſapientiæ adhuc penetrauit vt non poſſit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progreſſus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non ſola doctrina, ſed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet ſeruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obſequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum ſanctos ſibi inſtare oportet qui ſecūdùm Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iuſtitiam contendant, carnis tamen ignauia ſemper onerantur quominus legitima promptitudine pergāt. Huic carni Lex flagrum eſt, quo inſtar inertis tardíque aſini, ad opus vrgeātur, imo ſpirituali homini, quia nōdum carnis mole expeditus eſt, aſſiduus aculeus erit qui deſidere illum non permittat. Nimirum in hunc vſum reſpiciebat Dauid, quū inſignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis, ac innumera quę toto illo Pſalmo proſequitur. Neq; verò repugnant iſta Paulinis ſententiis quibus oſtenditur, nō quem regeneratis vſum Lex præſtet, ſed quid homini per ſe conferre queat. Hîc autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis ſuæ

Primùm enim eos de voluntate Dei fideliter & in dies magis ac magis inſtruit.

Deinde exhortationibus excitat in obſequium.

Teſte Dauide. Pſal. 19.8.

Pſal. 119.105.

Qui cum Apoſtolo cōciliatur.

ſuæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obſequendi promptitudinem aſpirat: nec ſola præcepta arripit, ſed rebus annexam gratię promiſſionem, quæ ſola facit vt quod amarum eſt dulceſcat. Quid enim Lege minus amabile, ſi flagitando tātùm & minando metu ſolicitet animas, & terrore angat? Præſertim verò oſtendit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totum Moſen animoſè explodūt, duáſque Legis tabulas valere iubent: quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationem continet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio. pulchrè enim docuit Moſes, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt in ſanctis meliorem præſtantiorémque habere debere vſum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia verba quæ ego teſtificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis veſtris, doceatíſque cuſtodire, facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerent. Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam eſſe nobis rectè iùſtéque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multo ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circumferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicē erga nos fungitur, cui non ſatisfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonſtrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium namque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

Ideo profana illa opinio Antinomorum explodenda, Chriſtianos ſcilicet non debere Legi adhærere, quippe quæ mortis adminiſtrationem cōtineat.

Deut. 32. 46.

Ratio ex Moſis & Dauidis dicto deſumpta.

Pſal. 1. 2.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorū conſciētias maledictione liget, ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt, ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet

Poſtrema capitis pars in qua de abrogatione Legis agitur. Primum autem de morali.

Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda non refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos. Quũ autem non potuerit temerè, ſine illo prætextu, emergere: credibile eſt, ab eius doctrinæ falſa interpretatione fuiſſe natam: qualiter cuncti ferè errores occaſionem à veritate ſumere conſueuerunt. Nos verò, ne ad eũdem impingamus lapidem, accuratè diſtinguamus quid in Lege ſit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum teſtatur Dominus ſe non veniſſe ad Legem abolendam, ſed ad implendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra tranſeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obſeruantia Legis per ſuum aduentum detractum iri ſatis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius tranſgreſſionibus mederetur. Manet igitur per Chriſtum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea ſit abrogatum & non abrogatum.

Mat.5.17.

Maledictio Legis quomodo abrogata.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad inſtitutionem ipſam pertinere, ſed ſolùm ad conſtringendæ conſcientiæ vigorem, conſtat. Non enim ſolùm docet Lex, ſed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò ſiqua in parte ab officio ceſſetur, maledictionis fulmen ſtringit. Hac ratione dicit Apoſtolus, omnes qui ſunt ex operibus Legis, eſſe execrationi obnoxios, quia ſcriptum ſit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem ſub operibus Legis dicit qui in remiſſione peccatorum iuſtitiam non ſtatuunt, per quam à Legis rigore ſoluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, niſi volumus ſub illis miſerè perire. Sed quibus vinculis? illius auſteræ & infeſtæ exactionis quæ ex ſummo iure nihil remittit, nec tranſgreſſionem vllam impunitam ſinit: Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Chriſtus, factus eſt pro nobis maledictio. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem ſequenti tradit, Chriſtum Legi fuiſſe ſubiectum, vt eos qui ſub Lege erant redimeret: ſed eodẽ ſenſu. ſubdit enim continuò, Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid iſtuc eſt? ne perpetua ſeruitute premeremur, quę conſcientias noſtras anxietate mortis compreſſas teneret. Interim manet illud ſemper inconcuſſum, ex Legis authoritate nihil deceſſiſſe quin eadem ſemper veneratione obedientiáque ipſam ſuſcipi à nobis conueniat.

Galat.3.10.
Deut.27.26.

Galat.3.13.& 4.4.
Deut.21.23.

De abrogatione Legis ceremonialis, quoad vſum tantummodo.

16 Alia ceremoniarũ ratio, quæ non effectu, ſed vſu ſolo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu ſuo Chriſtus impoſuit, adeò nihil earum ſanctitati derogat vt eam magis cõmendet ac illuſtret. Nam ſicuti veteri populo inane præbuiſſent ſpectaculũ niſi mortis & reſurrectionis Chriſti virtus illic mõſtrata eſſet: ita niſi ceſſaſſet, diſcernere hodie non liceret quorſũ fuiſ-

fuiſſent inſtitutæ. Ideo Paulus, vt earum obſeruationem nō ſuperuacuam modò, ſed noxiā quoque eſſe probet, vmbras fuiſſe docet, quarum nobis extat in Chriſto corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm ſi adhuc procul & quaſi obtento velo Chriſtum qui palàm apparuit figurarent: Ideo & Chriſti morte velū tēpli in duas partes ſciſſum cecidit: quia iam viua & expreſſa cæleſtium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obſcuris tantùm lineamentis inchoata fuerat, ſicuti loquitur author epiſtolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Chriſti, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Ioannem: ex eo regnum Dei cœpiſſe euangelizari. non quòd prædicatione quæ ſpem ſalutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint ſancti Patres: ſed quia procul & ſub vmbraculis intuiti ſunt duntaxat quod hodie in plena luce conſpicimus. Cur autem Eccleſia Dei ab illis rudimentis altius tranſcendere oportuerit, explicat Ioannes Baptiſta, Quòd Lex per Moſen data ſit, gratia autem & veritas per Ieſum facta. Quia etſi verè expiatio in veteribus ſacrificiis promiſſa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuiſſet, niſi in Chriſti gratia fundatum, vbi reperitur ſolida æternáque ſtabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quamuis ſeruari deſierint ritus legales, ipſo tamen fine melius cognoſci quanta fuerit eorū vtilitas ante Chriſti aduentum, qui vſum tollendo, vim & effectum ſua morte obſignauit.

Coloſ. 2. 17. Matth. 27. 51. Cap. 10. 1. Luc. 16. 16. Ioan. 1. 17.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum eſſetis mortui per delicta & præputium carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipſum tulit è medio, affigēs cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis ſit cum illius decretis. Errant enim qui ſimpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis ſeueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius penſiculantes Pauli verba, perſpiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & oſtendunt, id non ſemel apud Paulum ſonare vocabulum Decreti: nam ad Epheſios quoque ita loquitur, Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis ſitam euacuans, vt duos conderet in ſeipſo, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interſtitium vocat, quo Iudæi à Gentibus diſſidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: ſed ab his quoque nondum bene explicari mens Apoſtoli mihi videtur. Nam illos duos locos ſimul per omnia comparari, nullo modo placet. Epheſios quum de ſua in ſocietatem Iſraelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum

Ratio autem ab Apoſtolo aſſignata non ad Legem moralem, ſed ad obſeruationes ceremoniales ſpectat.

Coloſ. 2. 13. Epheſ. 2. 14.

Quæ ideo abrogatæ ſunt, non ſolum quod Iudæos à Gentibus ſeparauerint.

quo arcebantur olim, ſublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & ſacrificiorum quibus Iudæi Domino conſecrabantur, eos à gentibus ſegregabant. At in epiſtola ad Coloſſenſes ſublimius myſterium attingi quis non videat? Certamen eſt quidem illic de Moſaicis obſeruationibus, ad quas pſeudoapoſtoli Chriſtianum populum adigere ſtudebant: ſed quemadmodum in Epiſtola ad Galatas controuerſiam illã altius ducit, & quodammodo ad fontem ſuum reuocat: ita & hoc loco. Nam ſi in ritibus nihil aliud conſideras quàm defungendi neceſſitatem, quorſum attinebat vocari chirographum contrarium nobis? præterea in eo totam propè redemptionis noſtræ ſummam, ponere, vt induceretur? Quare res ipſa clamat, hic aliquid interius reputandum eſſe. Ego autem confido me germanam intelligentiam aſſequutum, ſi tamen mihi verũ eſſe conceditur quod alicubi veriſſimè ab Auguſtino ſcriptum eſt, imò quod ex claris Apoſtoli verbis hauſit, in ceremoniis Iudaicis confeſſionem magis delictorum extitiſſe quàm expiationem. Quid enim ſacrificiis aliud agebant quàm ſe mortis conſcios fatebantur, qui in ſuum locum catharmata ſubſtituebant? Quid purificationibus, niſi quòd ſe immundos teſtabantur? Ita renouabatur ſubinde ab illis & piaculi & impuritatis ſuę chirographum: ſolutio in illa teſtificatione non erat. Qua ratione ſcribit Apoſtolus, morte demum Chriſti intercedente, redemptionem præuaricationum eſſe peractam, quæ manebant ſub veteri Teſtamento. Meritò ergo chirographa vocat Apoſtolus, ſuis cultoribus aduerſa: quando per illa ſuam damnationẽ ac immunditiem palàm conſignabant. Nec obeſt, quòd illi quoque eiuſdem nobiſcum gratiæ participes fuerunt. Id enim ſunt aſſequuti in Chriſto, non in ceremoniis quas illic à Chriſto diſcernit Apoſtolus: quoniam Chriſti gloriam, tum vſurpatæ, obſcurabant. Habemus ceremonias, ſi per ſe conſiderentur, eleganter & appoſitè vocari chirographa, hominum ſaluti contraria: quia velut ſolennia inſtrumenta erant, quæ ipſorum obligationem teſtarentur. Illis quum vellent rurſum Chriſtianam Eccleſiam aſtringere pſeudoapoſtoli, non ſine cauſa Paulus altius repetita earum ſignificatione, Coloſſenſes admonuit, quò relaberentur, ſi ſubiugari ſe in eum modum ab ipſis paſſi eſſent. Simul enim illis excutiebatur Chriſti beneficium: quatenus, peracta ſemel æterna expiatione, quotidianas illas obſeruationes aboleuit: quæ ad peccata conſignanda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Sed multò magis quòd nihil eſſent quàm ſolennia quædam inſtrumenta quæ reatum & immunditiem noſtram teſtarentur.

Heb.7.9.10.

Heb.9.15.

Hæc quũ Chriſtus morte ſua deleuerit, meritò chirographum, quod contra nos erat, ſuſtuliſſe & cruci affixiſſe dicitur.

C A P.

CAPVT VIII.

Legis moralis explicatio.

Quatuor partibus conſtat hoc caput.

1 Præmittuntur generalia quædam dicta, intellectu neceſſaria, quæ præfationis vice funguntur, ſect. 1.2.3.4. & 5.
2 Deinde tres obſeruationes perpetuæ in Legis moralis vero ſenſu explicando & aſſequendo. à ſect. 6. ad 22.
3 Explicatio Legis moralis, ſeu decem Dei præceptorum, additur, à 13. ſect. ad 50.
4 Poſtrema pars oſtendit quorſum tota Lex ſpectet: nempe non tantùm vt rudimenta, ſed etiam vt perfectionem doceat: idque à 51. ſectione vſque ad finem capitis.

HIc decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inſerere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem ſemel Deus præſcripſit cultum adhuc vigere: deinde accedet ſecundi capitis confirmatio, non ſolùm didiciſſe ex ea Iudæos quænam eſſet vera pietatis ratio, ſed horrere iudicij, quum ſe obſeruationi viderent impares, fuiſſe ſubactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum ſummam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non poſſe ipſum pro ſua magnitudine à nobis concipi quin ſtatim occurrat eius maieſtas quæ nos ad eius cultum adſtringat. In cognitione noſtri hoc præcipuum poſuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iuſtitiæ fiducia exuti: contrà, egeſtatis conſcientia fracti & contuſi, ſolidam humilitatem diſcamus, ac noſtri deiectionem. Vtrunque in Lege ſua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata ſibi legitima imperandi poteſtate, ad numinis ſui reuerentiam nos vocat, atque in quo ſita ea ſit & conſtituta præſcribit: deinde, promulgata iuſtitiæ ſuæ regula (cuius rectitudini ingenium noſtrum, vt prauum eſt & contortum, perpetuò aduerſatur: & infra cuius perfectionem facultas noſtra, vt imbecilla eſt & ad bonum eneruata procul iacet) tũ impotentiæ nos, tum iniuſtitiæ arguit. Porrò hæc ipſa quæ ex duabus tabulis dicenda ſunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inſcriptã & quaſi impreſſam ſuperius dictum eſt. Non enim ſinit nos perpetuum ſomnũ ſine ſenſu dormire noſtra cõſciẽtia, quin intus

Primùm Lex ſcripta eſt, vt vtilem & ſalutarem cùm Dei, tum etiam noſtri notitiam, qua nos tenuiter & obſcurè Lex naturalis imbuerat plenius & perfectius nos doceret.

Connexio huius capitis cum lib. 1. ca. 1. & 2. item cum lib. 2. c. 1 2. 3. 4. 5. 6.

Propoſitionis probatio à præcipuarum partium Legis moralis enumeratione.

Lib. 2. c. 2. ſect. 22.

Item, à dictamine Legis naturalis omnium cordibus inſcriptæ & peccato velut obliteratæ.

teſtis ſit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali diſcrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuſet dum ab officio diſcedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus eſt homo, per Legem illam naturalem vix tenuiter deguſtat quis Deo acceptus ſit cultus: certè à recta eius ratione longiſſimo interuallo diſtat. Ad hoc arrogantia & ambitione ſic turgidus, ſuíque amore excæcatus eſt, vt ſe proſpicere nondum queat, & velut in ſe deſcẽdere, quo ſubmittere ſe ac deiicere diſcat, ſuãque miſeriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum cõtumaciæ noſtræ neceſſarium erat) Dominus Legem ſcriptam nobis poſuit: quæ & certius teſtificaretur quod in Lege naturali nimis obſcurum erat, & mentem memoriámque noſtram, excuſſo torpore, viuidius feriret.

Qua de cauſa Lex ſcripta nobis poſita eſt.

Generalia quædam dicta.

1. Ex Dei per Legem notitia diſcimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere.

2 Nunc promptum eſt intelligere quid ex Lege diſcendum ſit, nempe Deum, ſicut Creator eſt noſter, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiã, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non eſſe noſtri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, ſequamur, ſed ab eius nutu ſuſpenſos in eo ſolo debere conſiſtere, quod ei placuerit. Deinde iuſtitiam ac rectitudinem illi cordi eſſe, iniquitatem verò abominationi: ideóque, niſi velimus impia ingratitudine à conditore noſtro deficere, iuſtitiam tota vita nobis eſſe neceſſariò colendam. Nam ſi tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dũ voluntatem eius noſtræ præferimus: ſequitur non alium eſſe legitimum eius cultum, quàm iuſtitię, ſanctitatis, puritatis obſeruationem. Nec prætendere excuſationem licet, quòd facultas deſit, &, velut exhauſti debitores, ſoluendo non ſimus Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex noſtra facultate, qualeſcunque enim ſimus, manet ille ſui ſimilis ſemper, amicus iuſtitiæ, iniquitati infenſus. Quicquid à nobis exigat, (quia nõ poteſt niſi rectum exigere) ex naturæ obligatione obſequendi neceſſitas nos manet: quòd autem non poſſumus, id vitii noſtri eſt. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, ſi vincti tenemur, ne ſoluti ſimus in noſtri Patris obſequium, non eſt cur neceſſitatem pro defenſione cauſemur, cuius malum & intra nos eſt & nobis imputandum.

Iuſtitiam illi gratam, iniquitatem abominationi eſſe.

Eſt igitur iniquitas fugienda, iuſtitia verò colenda, vtcunq; ſimus imbecilles.

2. Ex noſtri per Legem notitia fœditatem & impotentiam noſtram intueri diſcimus: vt in nobis ipſis fruſtrati & pudefacti, aliud auxilium conquiramus.

3 Vbi huc vſque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, deſcendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primùm, iuſtitiã Legis cũ vita noſtra cõparando, longè abeſſe quin Dei voluntati reſpondeamus: ideóque indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios cenſeamur. Deinde vires noſtras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas eſſe, ſed prorſus nullas. Hinc neceſſariò ſequitur tum propriæ virtutis diffidentia,

tum

tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus ſuſtinere poteſt conſcientia, quin mox Dei iudicium obuerſetur. Sẽtiri verò Dei iudicium non poteſt quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium ſuarum deſperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniuſtitiæ ſuę merito ſibi imminere videt) ſenſu perterrefactus, ad vnam Dei miſericordiam, tanquam ad vnicum ſalutis portum, ſeſe conuertat: vt ſuæ non eſſe facultatis ſentiens exoluere quod legi debet, in ſeipſo deſperabundus, ad opem aliunde poſcendam & expectandam reſpiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iuſtitiæ ſuæ reuerentiam conciliaſſe: quò etiã eius amore, ſimul & iniquitatis odio, corda noſtra imbueret, promiſſiones ac minas ſubiunxit. Quia enim magis caligat mentis noſtræ oculus quàm vt ſola boni pulchritudine afficiatur, clementiſſimus Pater pro ſua indulgentia nos ad ipſum amandum & expetendũ illectare pręmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, repoſita virtutibus apud ſe præmia: nec operam fruſtra ſumpturum qui præceptis ſuis fuerit obſequutus. Edicit ex aduerſo, non tantùm eſſe execrabilem ſibi iniuſtitiam, ſed nec impunè euaſuram: quòd ipſe contemptæ ſuæ maieſtatis vltor ſit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tã vitæ præſentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mandata ſua ſeruauerint: tranſgreſſoribus non minus præſentes calamitates, quàm æternæ mortis ſupplicium minatur. Illa enim promiſſio. Qui fecerit hæc, viuet in illis: item comminatio illi reſpondens, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: ad futurã procul dubiò & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem ſpectant. Quãquam vbicumque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, ſub illa æternitatis vitæ, ſub hac æternum exitium cõtinetur. Præſentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recenſetur. Atque in ſanctionibus quidem ſumma Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non poteſt: in promiſſionibus verò præter ſummum erga iuſtitiam amorem (quem præmio fraudare non ſuſtinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quũ eius maieſtati cum noſtris omnib. ſimus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum repoſcit. debiti autem ſolutio remuneratione digna non eſt. Iure igitur ſuo decedit quum præmiũ proponit noſtris obſequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autem ipſæ nobis per ſe afferant partim dictum eſt, partim clarius iterum ſuo loco apparebit. ſatis in præſentia eſt ſi tenemus ac reputamus eſſe in Legis promiſſionibus

Hinc eſt quòd Deus præceptis promiſsiones ac minas ſubiunxit.

Quæ non tantũ res momentaneas, ſed etiam cæleſtes & æternas comprehendunt.

Leui. 18. 5. Ezech. 18. 4. & 20.

Præterea ſummam Dei puritatem, iuſtitiæ amorem & erga nos benignitatem teſtantur.

Leuit. 26. 4. Deut. 28. 1.

non vulgarem iuſtitiæ commendationem: quò certius conſtet, quantopere Deo placet eius obſeruatio: ſanctiones in maiorem iniuſtitiæ execrationem eſſe poſitas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legiſlatoris ſibi paratum obliuiſcatur.

3. Porro lex oſtẽdit nihil Deo eſſe acceptius obedientia.

Quæ opera omnia fictitia & hypocritarum varios cultus damnat.

Vide Calui. lib. de vera Eccleſiæ reformandæ ratione.

5 Porrò quòd Dominus perfectæ iuſtitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem ſuam reuocauit, in eo indicatur nihil eſſe illi acceptius obediẽtia. Quod eò diligentius obſeruandum eſt, quò procliuior eſt humanæ mentis laſciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illũ demereatur. Omnibus enim ſeculis hæc irreligioſa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter inſita eſt) ſe prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iuſtitiæ rationẽ præter Dei verbum ſemper comminiſci geſtiunt. Vnde in bonis quæ communiter cenſentur operibus anguſtiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum fere ſpatium occupante. At verò quid aliud Moſes quàm eiuſmodi libidinem cohibere ſtuduit, quum poſt Legis promulgationem ſic populum compellaret? Obſerua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternũ, quum feceris quod bonum eſt & placitũ corã Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum teſtatus eſſet, hanc eſſe eius ſapientiam & intelligentiam corã reliquis nationibus, quòd iudicia, iuſtitias & ceremonias accepiſſet à Domino, ſubiecerat, Cuſtodi igitur teipſum & animã tuã ſollicitè, ne obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia ſcilicet prouidebat Deus, non quieturos Iſraelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iuſtitias parturirent, niſi ſeuerè retinerentur: hic iuſtitiæ perfectionem eſſe comprehenſam pronũtiat: quod validiſſimum retinaculum eſſe debebat: nec tamen ab illa tantopere vetita audacia deſtiterunt. Quid nos? Eodem certè dicto conſtringimur, non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo abſolutam iuſtitiæ doctrinam Legi ſuæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis ſuper alia confingẽdis & cudendis prodigioſè laboramus. Huic ſanando vitio remedium optimum erit ſi conſtanter inſederit hæc cogitatio, Legem nobis eſſe diuinitus traditam, quæ nos perfectam iuſtitiam edoceret: illic non aliam iuſtitiam doceri niſi quæ ad præſcriptum diuinæ voluntatis exigatur: fruſtra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus ſola conſtat obedientia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum ſtudium, eſſe diuinæ veræque iuſtitiæ non tolerandam profanationem. Veriſſimè quoque Auguſtinus, qui nunc matrem cuſtodémque virtu-

Remedium aduerſus ſuperſtitioſos cultus & humanam audaciam ſeſe ſupra Deum attollentem.

Lib. 4. de ciui. Dei ca. 12.

virtutum omnium,nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præſtatur.

6 Verum vbi Lex Domini explicata nobis fuerit,tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipſius officio vſúque antè diſſerui confirmabitur. Antè verò quam ad excutienda ſingula capita ingredimur, quæ ad vniuerſalem eius notitiam faciunt,modò præcipere operæpretium eſt. Initiò conſtitutum ſit,non ad externam honeſtam modò, ſed ad interiorem ſpiritualémque iuſtitiam,hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, pauciſſimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legiſlatorem non reſpiciciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æſtimanda eſt. Siquis rex edicto ſcortari,occidere,furari prohibeat: ſanctione,fateor, non tenebitur ſiquis ſcortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum,nihil eorum perpetrarit. Nempe,quia mortalis Legiſlatoris prouidentia nonniſi ad externam ciuilitatem protenditur,nō violantur eius interdicta niſi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam ſpeciē non tam moratur quàm cordis puritatem) ſub ſcortationis,homicidii,furti interdicto libidinem,iram,odium,alieni appetētiam,dolum & quicquid tale eſt, vetat. Nam quum ſit ſpiritualis Legislator,animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ,ira eſt ac odium: furtum mala cupiditas & auaritia: ſcortatio,libido. Leges etiam humanæ (dicet quiſpiam) conſilia & voluntates ſpectant, non fortuitos euentus. Fateor: ſed quæ extrà emerſerunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit,expendunt: ſed arcanas cogitationes nō ſcrutantur: Proinde illis ſatisfactū fuerit vbi quis manū duntaxat continuerit à tranſgreſſione: contra autem,quia animis noſtris lata eſt Lex cæleſtis,eorum coercitio ad iuſtam eius obſeruationem inprimis neceſſaria eſt. At vulgus hominum, etiam dum Legis contēptum fortiter diſſimulat, oculos,pedes, manus,& omnes corporis partes in aliquam Legis obſeruationem componit: cor ab omni obedientia alieniſſimum interim retinet, ac ſe defunctum putat ſi probè homines celauerit quod gerit in conſpectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis,non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora ſua meretricibus non commiſcent: manus alienis bonis nō iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: ſed cædes totis animis ſpirant: feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aſpiciunt,& cupiditate deuorant. Iam verò deeſt quod præcipuū erat Legis. Vnde quæſo tam craſſus ſtupor,niſi quòd omiſſo Legiſlatore, iuſtitiam ſuo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmans Legem eſſe ſpiritualem: quo ſignificat,nō modò animæ,mentis, voluntatis obſequium exi-

Secunda pars capitis, tres obſeruationes ſeu regulas continēs: quarum prima eſt,vt ſtatuamus non modò ad externam honeſtatem,ſed ad interiorem ſpiritualémque iuſtitiam hominis vitam in Lege formari: atque in hac ab edictis magiſtratuum differre.

Deus enim eſt ſpiritualis Legislator,non autem homo.

De bono coniugali. Contra aduerſ. Legis & Prophetarum. Lib.1.c.14.

Quæ ratio latè admodum extenditur, nec ſatis attentè conſideratur à nobis.

Rom.7.14.

gere,ſed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis ſordibus abſterſa, nihil quàm ſpiritum ſapiat.

Confirmatur ſuperior regula Chriſti authoritate.

Matt.5. 21.24. & 43.

7 Hunc quum eſſe Legis ſenſum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, ſed Chriſtum ſequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Phariſæi peruerſa opinione populum imbuiſſent, Legem perficere qui externo opere nihil aduerſus Legem perpetraſſet: hunc periculoſiſſimum errorem arguit: & impudicum mulieris aſpectum, ſcortationem eſſe pronuntiat: homicidas teſtatur quicunque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos concilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offenſi animi ſignificationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram proſilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Chriſtũ alterum Moſen, Legis Euangelicæ latorẽ, quæ defectum Moſaicæ illius ſuppleuerit. Vnde illud vulgatũ axioma de perfectione Legis Euangelicę, quæ Legem veterem longo interuallo ſuperet. quod multis modis eſt perniciosiſſimum. Nam ex ipſo Moſe, vbi poſtea præceptorum ſummam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi inurat Patrum certè ſanctimoniam non procul ab hypocriſi abfuiſſe inſinuat, nóſque ab vna illa & perpetua iuſtitiæ regula deducit. Facillima autem eſt erroris confutatio: quòd putarunt Chriſtum Legi adiicere, vbi ſuæ tantùm integritati reſtituit, dum Phariſæorum mendaciis obſcuratam & fermento inquinatam aſſerit & repurgat.

Et vindicatur à falſo dogmate Sophiſtarum, qui Chriſtum alterum Moſen eſſe tradunt.

Altera obſeruatio ſeu regula, diligenter ab interpretibus expendenda.

8 Hæc nobis ſecunda ſit obſeruatio, plus ineſſe ſemper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen ſic temperandum eſt: ne ſit nobis inſtar Lesbiæ regulæ, qua freti, Scripturam licentioſè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vileſcat Legis authoritas, aliis ſpes intelligentiæ concidat. Igitur ſi fieri poteſt: ineunda eſt via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac ſolido greſſu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam eſſe Legi diuinæ ex humanis gloſſis appendicem, ſed purum germanúmque Legiſlatoris ſenſum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifeſtæ ſunt ſynecdochæ, vt deridiculo iure ſit futurus qui Legis ſenſum ad verborum anguſtias reſtringere velit. Vltra verba itaque progredi ſobriam Legis interpretationem palam eſt: ſed quo vſq; obſcurũ manet, niſi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore cenſeo, ſi ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne pręceptum aut imperatiuum eſt, aut prohibitorium. Vtriuſque gene-

Cuius vſus eſt, vt finem præcepti ſcrutentur, donec reperiant quid legiſlator probet aut improbet. Exemplum.

generis veritas ſtatim occurrit ſi rationem, ceu finē, intuemur, vt pręcepti quinti finis eſt, honorem eſſe iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti ſumma, rectum eſſe, Deóque placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus eſt: contemptum & contumaciam aduerſus eos, abominationi eſſe. Primi præcepti ratio eſt, vt Deus ſolus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatē, hoc eſt numinis ſui cultū Deo cordi eſſe: impietatem abominari. Sic in ſingulis præceptis inſpiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic teſtetur ſibi placere Legiſlator, vel diſplicere. Demum ab eo ipſo ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrariū diſplicet. ſi hoc diſplicet, contrarium placet: ſi hoc præcipit, cōtrarium vetat: ſi hoc vetat, contrarium præcipit.

Deinde ab eo ipſo ad contrariā ratiocinationem ducunt.

9 Quod nunc ſubobſcurè attingitur, inter exponenda præcepta clariſſimum ipſa exercitatione fiet. Quare ſufficit attigiſſe, niſi quòd poſtremum membrum (quòd vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forſan abſonum initio videri poſſet) ſua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud nō eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo eſt enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur; non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduerſa vitia damnantur, vulgare eſt. Sed nos plus aliquid poſtulamus quàm vulgò ſignificent iſtæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitij ipſius abſtinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia ſcilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, ſenſus hominum communis nihil aliud conſiderabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abſtinendum eſſe. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam quibus poſſimus ſubſidiis adiuuemus. Ac ne ſine ratione loquar ita confirmo. Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis eſſe vult ac pretioſam: ſimul ergo poſtulat quæ ad illius conſeruationem conferri poſſunt officia charitatis. Atque ita videre eſt vt ſemper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Poſterioris huius membri fuſior explicatio, Deum videlicet non tantùm mala prohibere, ſed contraria etiam officia iubere.

Exemplum.

10 Cur autem Deus ita velut dimidiis præceptis, per ſynecdochas ſignificarit magis quid vellet quàm expreſſerit, quum aliæ quoque rationes reddi ſoleant, hæc mihi in primis placet. quia peccatorum fœditatem (niſi vbi palpabilis eſt) diluere, & ſpecioſis prætextibus inducere ſemper caro molitur, quod erat in vnoquoque tranſgreſſionis genere deterrimum & ſceleſtiſſimum, exemplaris loco propoſuit, cuius ad auditum ſenſus

Idcircò autem propoſuit quod erat in vnoquoque tranſgreſſionis genere ſceleſtiſsimum: vt quātum ſit abominationis in vnoquoque genere demonſtrantes.

quoque exhorreſceret, quo maiorem peccati cuiuſlibet deteſtationem animis noſtris imprimeret. Hoc nobis imponit ſæpius in æſtimandis vitiis: quod ſi tectiora ſunt, eleuamus. Has præſtigias Dominus diſcutit quum nos aſſuefacit vniuerſam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum ſit in vno quoque genere abominationis repræſentant. Exempli gratia, Ira & odium non vſque adeo execranda putantur mala quum ſuis nominibus appellantur: at quum interdicuntur nobis ſub homicidij nomine, melius intelligimus quãta ſint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reiiciuntur: atque ipſi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem aſſueſcimus melius reputare.

Exemplum.

Tertia obſeruatio ſeu regula, de legis partitione in duas tabulas.

11 Tertio loco conſiderandum quid ſibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temerè ſolennem mentionem aliquoties factam eſſe omnes ſani iudicabũt. Et in promptu cauſa eſt quæ ambiguos nos de hac re manere non ſinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iuſtitia, Legem ſuam ſic diuiſit Deus, vt priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis ſui cultum pertinẽt, alteram officiis charitatis quę in homines reſpiciunt, aſſignauerit. Primum ſanæ iuſtitiæ fundamentum, eſt Dei cultus: quo euerſo, reliqua omnia iuſtitiæ mẽbra, velut diuulſi collapsíque ædificij partes, lacera & diſſipata ſunt. Qualis enim iuſtitiæ eſſe dices quòd homines nõ vexas furtis ac rapinis, ſi per ſceleratum ſacrilegiũ interim Dei maieſtatem ſua gloria ſpolias? quòd fornicatione corpus tuum nõ conſpurcas, ſi blaſphemiis tuis prophanas nomen Dei ſacroſanctum? quòd hominem nõ trucidas, ſi memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Fruſtra igitur ſine religione venditatur iuſtitia: ac nihilo maiore ſpecie quàm ſi truncum abſciſſo capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò eſt præcipua ipſius pars, ſed anima quoque, qua tota ipſa ſpirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter ſe homines æquitatem ac dilectionem ſeruant. Principium ergo & fundamentum iuſtitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo ſublato, quicquid inter ſe æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane eſt ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & ſpiritum: quia ex eo diſcunt homines temperanter ac ſine maleficio inter ſe viuere, ſi Deum venerãtur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maieſtas ſua colenda eſt, nos inſtituit: alterâ præſcribit quomodo propter nominis ſui timorem nos in hominum ſocietate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noſter (vt Euangeliſtæ referunt) Legem totam ſummatim in duo capita collegit, vt Deũ ex toto corde, ex tota anima

Quarum prior pietatem erga Deum, altera Charitatem erga proximos complectuntur.

Earum coniunctio neceſſaria & inſeparabilis.

Ordo perpetuus.

Summa.

Matth. 22. 37.
Luc. 10. 27.

anima,ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus ſicut noſmetipſos. Vides vt è duabus partibus,quibus totam Legem concludit,alteram in Deum dirigat,alterã hominibus deſtinet.

12 Verùm, quanquam vniuerſa Lex duobus capitibus contenta eſt: Deus tamen noſter,quo omnem excuſationis prætextum tolleret,voluit fuſius & explicatius decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem ſui ſpectant,tum quæ ad charitatem pertinent,quam propter ſeipſum nobis erga homines mandat. Nec in diuiſionem præceptorum noſcendam malè ſtudium intenditur: modò eius generis rem eſſe memineris in qua liberum cuique iudicium eſſe debeat,ob quam non ſit contentioſè cum diſſentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus neceſſariò attingendus eſt, ne, quam poſituri ſumus diuiſionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur.Legem eſſe decem verbis diſtinctam, quia Dei ipſius authoritate ſæpius comprobatur, extra controuerſiam eſt. Quare non de numero,ſed de ſecandi ratione ambigitur.Qui ſic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua ſeptem in ſecundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè ſub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino diſtinctè poſitum ſit.decimum verò,de non concupiſcendis proximi rebus,ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore ſeculo incognitam fuiſſe,mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiſcum in prima tabula numerant:ſed primi vice,promiſſionem ſtatuunt,ſine præcepto.Ego autem,quia,niſi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moſen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine diſpoſita videre mihi videor: permiſſa illis ſua opinione, ſequar quod magis mihi probatur,nempe vt quod illi pręceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: ſequantur deinde præcepta primæ quatuor,ſecundæ tabulæ ſex, eo quo recenſebuntur ordine. Hanc diuiſionem Origenes ſine controuerſia, perinde atque paſſim ſuo ſeculo, receptam tradidit. Suffragatur & Auguſtinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem ſeruat,Vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quum antè ſeorſum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuiſio illi arridet,ſed ob nimium leuem cauſam,quòd in numero ternario (ſi tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat myſterium Trinitatis. Quanquam nec illic diſſimulat in cæteris noſtram ſibi magis placere.Nobiſcum præter illos eſt author operis imperfecti in Matthæum, Ioſephus, non dubium quin ex communi ætatis ſuæ conſenſu, quina præcepta ſingulis tabulis aſ-

Diuiſio ſeu partitio in decem verba ſiue præcepta.

Quæ variè à nonnullis diſtinguuntur.

Sed aptius hoc modo, vt quatuor priora primæ tabulæ, ſex ſequentia ſecundæ tribuantur.

Origenes in Exod.li.3.

Lib. 1. Quæſt. Vet.teſt.

ſignat. Quod cùm rationi aduerſatur in eo quòd religionis & charitatis diſtinctionem confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo ſecundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipſum audiamus loquentem ſuis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego ſum IEHOVAH, Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

Tertia pars capitis, decalogi præcepta explicans. Præfixa autem eſt præfatio, qua lex à contemptu vindicatur: idque triplici argumento.

Primùm, maieſtatis ſuæ declaratione.

Rom. 11. 36.

13 Partémne mandati primi facias priorem ſententiam, an ſeparatim legas, mihi in medio eſt, modo ne vice prœmij cuiuſdam eſſe in totam Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quam laturus eſt, maieſtas aliquando in contemptum veniat: ad quam ſanciendam triplici argumento vtitur. Poteſtatem ac ius imperij ſibi vendicat, quo electum populum conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionem gratiæ proponit, cuius ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat quo Iudæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio deſignatur. quòd ſi ab ipſo ſunt omnia, & in ipſo conſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: quemadmodum ait Paulus, Abundè itaque hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit ab eius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus.

Deinde, beneficentia paterna cōmemoratione.

Ier. 31. 33.

Mat. 22. 32.

Deut. 7. 6. & 14. 2. & 26. 18.

Leuit. 19. 3.

Mal. 1. 6.

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe Eccleſiæ pronuntiando. Subeſt enim loquutioni relatio mutua, quæ in promiſſione continetur, Ero illis in Deum, ipſi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Iſaac & Iacob immortalitatem ex eo Chriſtus cōfirmat quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt acſi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præſenti vita benefacerem, ſed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorſum autem iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac miſericordia nos dignatur Dominus vt populo ſuo in conſortio accenſeat, eligit nos, inquit Moſes, vt ſimus ſibi in populum peculiarem, in populum ſanctum, ac cuſtodiamus præcepta ſua. Vnde illa cohortatio, Sancti eſtote, quia ſanctus ſum. Porrò ex his duobus illa quæ eſt apud Prophetam obteſtatio ducitur, Filius honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor? ſi ego Pater, vbi amor?

15 Sequitur commemoratio beneficij,quæ eò validior eſſe debet ad nos commouēdos,quò magis deteſtabile,etiam inter homines,ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Iſraelem admonebat, ſed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile,ad poſteritatem quoque valeret. Ad hæc conuenientiſſimum eſt præſenti cauſæ. innuit enim Dominus, eos è miſera ſeruitute ideò liberatos vt ſe libertatis authorem obedientia & obſequendi promptitudine colant.Solet etiam (quo nos in vero ſui vnius cultu retineat) certis epithetis ſeſe inſignire, quibus ſacrum ſuum numen ab omnibus idolis ac diis commentitiis diſcernit. Nam (vt antea dixi) quæ noſtra eſt ad vanitatem propenſio cum temeritate coniuncta, ſimulac nominatur Deus, mens noſtra ſibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus,ipſe ſuam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibuſdam veluti cancellis circūſcribit, ne huc aut illuc euagemur, & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, ſi derelicto Deo viuo,idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ,quoties eum propriè deſignare volunt, illum veſtiunt & quaſi includunt iis notis ſub quibus ſe populo Iſraëlitico manifeſtauerat.Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Iſraëlis vocatur, quum in templo Hieroſolymitano collocatur inter Cherubim, iſtæ & ſimiles loquendi formulæ ipſum vni loco alligant, aut populo: ſed in hoc duntaxat ſunt poſitę vt cogitationes piorum in illo Deo ſiſtant,qui ſuo fœdere, quod cum Iſraële pepigit, ſeſe ita repræſentauit vt ab eiuſmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat,redemptionis fieri mētionē,quo alacrius Iudæi ſe Deo addicant qui ſibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacā Iſraëlis ſeruitutē typum eſſe ſpiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij ſui virtute liberatos in regnū libertatis nos cœleſtis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum diſſipatos olim Iſraëlitas ad cultum nominis ſui recolligere vellet,eos ab intolerabili, qua premebātur, Pharaonis dominatione eripuit:ita quibus hodie ſe in Deum eſſe profitetur, eos omnes iam ab exitiali diaboli poteſtate aſſerit,quæ illa corporali adumbrata fuit.Quamobrem nemo eſt cuius animus inflammari non debeat ad auſcultandam Legem,quam à ſummo Rege profectam audit:à quo vt ſuam originem ducunt omnia, ita æquum eſt vt finem ſuum viciſſim in ipſum deſtinent ac dirigant. Nemo, inquam,eſt qui non rapi debeat ad amplexandum Legiſlatorem, ad cuius obſeruanda mandata peculiariter ſe delectum eſſe docetur:à cuius benignitate,cùm bonorum omniū affluentiam,tum immortalis vitę gloriam expectat:cuius

Tertiò, commemoratione eductionis è terra Ægypti.

Cur Deus certis epithetis ſeſe inſigniat.

Exod.3.6.
Amos 1.2.
Hab.2.28.
Pſalm.80.2. & 99.1.
Ieſa.37.16.

Cur huius redemptionis mentio fiat.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertineat huius beneficij recordatio.

mirabili virtute ac miſericordia è faucibus mortis ſe liberatum nouit.

Primi præcepti explicatio.
Finis eiuſdem.

16 Fundata & ſtabilita Legis ſuæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie ſua. Finis præcepti eſt quòd Dominus in populo ſuo ſolus vult eminere, & iure ſuo potiri in ſolidum. Id vt fiat, impietatem ac ſuperſtitionem quamlibet, qua diuinitatis ſuæ gloria vel minuitur vel obſcuratur, à nobis abeſſe iubet. atque eadem ratione, vero pietatis ſtudio coli ſe à nobis atque adorari præcipit. Et verborum ſimplicitas id ferè ſonat, ſiquidem habere Deum nõ poſſumus quin ſimul cõplectamur quæ ſunt ei propria. Quod ergo vetat habere alienos deos, eo ſignificat ne quod ſibi proprium eſt, aliò transferamus. Etſi autem quæ Deo debemus innumera ſunt, ad quatuor tamẽ capita non ineptè referẽtur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, ſpirituale cõſcientiæ obſequium. Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionẽ,

Quid ſit habere Deum, & habere deos alienos.
Deo debetur adoratio.

Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet noſtrûm, vbi ſe eius magnitudini ſubmiſit. Quare nõ immeritò eius partem facio, quòd noſtras cõſciẽtias eius Legi ſubiicimus. Fiducia eſt, ex virtutũ eius recognitione, acquieſcẽdi in eo ſecuritas: quum in eo ſapientiam, iuſtitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, ſola eius communicatione nos beatos exiſtimamus. Inuocatio, ſit mẽtis noſtræ, quoties vrget illa neceſſitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præſidium. Gratiarũ actio, eſt gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia ſibi in ſolidum exhiberi mandat. Neq; enim ſatis fuerit ab alieno abſtinere Deo, niſi in hoc ipſo te contineas, quod nefarij quidam contemptores ſolent, quibus ſummum compendium eſt religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad ſuſcipiendam, timendam, colendam ipſius maieſtatẽ, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbiq; requirendam, ad recognoſcendam laudíſque confeſſione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tãquam ad vnicum ſcopum, aſpirent. tum caueatur praua ſuperſtitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde ſi vno Deo ſimus contenti, memoria repetamus quod antè dictum eſt, procul abigendos eſſe fictitios omnes deos, nec lacerandum eſſe cultũ quem vnus ille ſibi vendicat, Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas eſt, quin apud ipſum quæcũq; ei propria ſunt reſideãt. Particula quæ ſequitur, Corã facie mea, indignitatem auget, ꝙ Deus ad zelotypiã prouocatur quoties figmẽta noſtra ſubſtituimus

Fiducia.
Inuocatio.
Gratiarum actio quæ virtutes hoc præcepto commendatur.
Item vera religio.
Prohibetur autem ſuperſtitio, polytheia, atheiſmus.
Quid ſignificent hæc verba, Coram facie mea.

mus in eius locum: quemadmodum ſi impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. Quum ergo præſenti ſua virtute & gratia teſtatum faceret Deus ſe populum quem elegerat reſpicere, quo magis à ſcelere defectionis deterreat, non poſſe nouos deos aſciſci admonet, quin teſtis ſit ac ſpectator ſacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accreſcit, quòd in ſuis transfugiis Dei oculos ludificari ſe poſſe iudicat. Ex aduerſo reclamat Dominus, quicquid ſtruimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conſpectum ſuum venire. Pura ſit ergo conſcientia vel ab occultiſſimis apoſtaſiæ cogitationibus, ſi religionem noſtram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis ſuæ gloriam non externa modò confeſſione requirit, ſed in oculis ſuis quæ abditiſſimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi ſculptile, neque ſimilitudinem vllam eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, vel in terra deorſum, vel in aquis quæ ſub terra ſunt. Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mãdato Deum ſe vnum eſſe pronuntiauit, præter quem nulli alij dij cogitãdi aut habendi ſint: ita qualis ſit, & quo cultus genere honorãdus, apertius etiamnũ edicit: ne quid ſibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti eſt, quod ſuperſtitioſis ritibus legitimum ſui cultum non vult profanari. Quare in ſumma, nos à carnalibus obſeruatiunculis, quas ſtolida mens noſtra, vbi Deum pro ſua craſſitie concepit, comminiſci ſolet, in totum reuocat & abſtrahit: ac proinde ad legitimum ſui cultum, hoc eſt ſpiritualem & à ſe inſtitutum, format. Quod autem eſt in hac tranſgreſſione craſſiſſimũ vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem ſunt mãdati partes. prior licentiam noſtram coërcet, ne Deum, qui incomprehenſibilis eſt, ſub ſenſus noſtros ſubiicere, aut vlla ſpecie repræſentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis cauſa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus ſolebat à profanis & ſuperſtitioſis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo ſunt, ſolem, lunam, aliáſque ſtellas & fortaſſe aues intelligit quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens ſuã mentẽ, tam aues quàm aſtra nominat. Quod non annotaſſem, niſi quoſdam viderem ad Angelos imperitè referre. Iaque reliqua mẽbra, quia per ſe nota ſunt, prætermitto. ac iam lib.1. ſatis apertè docuimus, quaſcũque excogitat homo viſibiles Dei formas, pugnare ex diametro cũ eius natura. ideó-

Secundi præcepti explicatio.

Finis.

Summa.

Partes duæ.

Formarum vetitarum breuis enumeratio.

Deut. 4. 15.

Cap. 11. & 12.

que, ſimulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

Cur hæc ſanctio addatur. 18 Quæ additur ſanctio non parum ad excutiendam ſocordiam valere debet. Minatur

* vel fortem. nam hoc Dei nomen à fortitudine ductum eſt.

Se Iehouam eſſe, Deum noſtrum, * Deum, æmulatorem, qui viſitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen ſuum: faciat autem miſericordiam in millia iis qui diligunt ſe, ac præcepta ſua ſeruant.

Dominum quatuor elogiis ornatum inducit, vt nos excitet. Hoc verò perinde eſt acſi diceret ſe ſolum eſſe in quo hærere debeamus. Eò vt nos inducat, potentiam ſuam prædicat, quæ ſe impunè contemni vel eleuari non patiatur. *Fortis vocatur.* Ponitur hîc quidem nomen EL, quod Deum ſignificat: ſed quia à fortitudine ducitur, quo ſenſum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitaui, vel contexui inſerere. *Æmulator.* Deinde æmulatorem ſe vocat, qui conſortem ferre nequeat. *Vindex.* Tertiò, vindicem ſe futurum aſſerit ſuæ maieſtatis ac gloriæ, ſi qui eam ad creaturas aut ſculptilia transferant: neque id breui aut ſimplici vindicta, ſed quæ in filios, nepotes & pronepotes ſe protendat, qui ſcilicet paternæ impietatis imitatores erunt. *Miſericors.* Quemadmodum perpetuam quoque in longam poſteritatem iis miſericordiam ac benignitatem ſuam exhibet qui ſe diligunt, ac Legem ſuam cuſtodiũt. *Cur Æmulator dicitur.* Perſonam mariti erga nos induere, vſitatiſſimum eſt Deo. ſiquidem coniunctio qua nos ſibi deuincit dum in Eccleſiæ ſinũ recipit, ſacri cuiuſdam coniugij inſtar habet, quod mutua fide ſtare oportet. 2.Cor 11.2. Eph.5.30. Ieſa.62.5. Oſe.2.19. Ipſe vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita viciſſim à nobis ſtipulatur amorem ac caſtitatem coniugalem: hoc eſt, ne animas noſtras ſatanæ, libidini, fœdiſque carnis cupiditatibus ſtuprandas proſtituamus. Vnde quũ Iudæorum apoſtaſiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ier.3.12. Oſe.2.2. *Ratio, à ſimili.* Ergo vt maritus, quò ſanctior eſt ac caſtior, eò grauius accenditur ſi vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos ſibi in veritate deſponſauit, ardentiſſimam zelotypiam ſuam eſſe teſtatur, quoties, neglecta ſancti ſui coniugij puritate, ſceleſtis libidinibus cõſpurcamur, tum verò præſertim dum numinis ſui cultum, quem maximè illibatum eſſe decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua ſuperſtitione. Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus datam in coniugio fidem, ſed ipſum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.

19 In

19 In comminatione videndum eſt quid ſibi velit,quum ſe viſitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem.Nam præterquam quòd à diuinæ iuſtitiæ æquitate alienum eſt pœnam alieni delicti ab inſonte expetere,Deus ipſe quoque hoc ſe non commiſſurum affirmat,vt filius portet iniquitatem patris. Atqui ſententia tamen hæc non ſemel repetitur, de pœnis auitorum ſcelerum in futuras generationes prorogandis. ſic enim ſæpius alloquitur eum Moſes, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias ſimiliter, Qui facis miſericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum poſt eos. Nonnulli, dum ſoluendo hoc nodo ægrè deſudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas ſi filij ſuſtinent pro parentum delictis, non eſt abſurdum: quando ſæpe in ſalutem infliguntur. Quod verum quidem eſt. nam Ezechiæ denuntiabat Ieſaias,filios eius regno ſpoliandos,& in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelec ob læſum Abrahamum afflictantur, &c. ſed quum id ad quæſtionis huius ſolutionem affertur, effugium eſt magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & ſimilibus locis quàm vt intra vitæ præſentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum eſt quod iuſta Domini maledictio non modò in caput impij,ſed in totam quoque familiam incumbat. Vbi incubuit quid expectari poteſt,niſi vt pater,Spiritu Dei deſtitutus, flagitioſiſſimè viuat? filius ob patris nequitiam ſimiliter à Domino derelictus,eandem exitij ſequatur viam?Nepos demum & pronepos, hominum deteſtabilium execrabile ſemen, præcipites poſt eos ruant?

Comminationis additæ explicatio.
Ezech.18.20.
Prioris partis de viſitatione iniquitatis patrum in filios.
Num.14.8.
Ier.22.8.
Interpretatio à ſcopo recedens.
Ieſa.39.7.
Gen.12.17. & 20.3.
Eiuſdem dilutio, & genuinus comminationis ſenſus.

20 Primum inſpiciamus an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat. Si vniuerſa hominum natura eſt damnabilis: quos Dominus gratiæ ſuæ communicatione non dignatur, iis paratum ſcimus eſſe interitum,nihilominus propria iniquitate,non iniquo Dei odio intereunt. Nec vlla relinquitur expoſtulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in ſalutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitioſis irrogatur ob ſcelera punitio,vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iuſtiſſimam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus contrà pronuntiat,pœnam peccati paterni in filium non tranſituram. Obſerua quid illic agatur. Iſraelitæ,quum diu &aſſiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbium iactare cœperant, patres ſuos comediſſe vuam acerbam, vnde dentes filiorum obſtupeſcerent: quo ſignificabant, admiſſa fuiſſe à parentibus peccata, quorum pœnas ipſi, iuſti alioqui & immerentes, penderent implacabili magis Dei

An viſitatio iniquitatis patrũ in filios diuinam iuſtitiam dedeceat.
Locorum in ſpeciem pugnantiũ conciliatio.
Ezech.18.20.

iracundia quàm moderata ſeueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita eſſe: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iuſtitiæ cõuenire vt filius iuſtus ob ſceleſti patris nequitiam ſupplicium luat. quod neque in præſenti ſanctione habetur. Nam ſi viſitatio, de qua nunc ſermo eſt, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen ſuæ veritatis, reliqua ſalutis adiumenta aufert Dominus: eo ipſo quòd excæcati & derelicti ab ipſo filij parentum veſtigiis inſiſtunt, maledictiones ob paterna ſcelera ſuſtinent. Quòd verò & temporariis miſeriis ſubiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iuſto Dei iudicio non ob aliena peccata, ſed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Poſterioris partis, de miſericordia Dei in mille generationes propagandas expoſitio.

21 Altera ex parte offertur promiſſio de propaganda in mille generationes Dei miſericordia: quæ etiam frequenter in ſcripturis occurrit, & in ſolemni Eccleſiæ fœdere inſeritur, Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Quod reſpiciens Salomõ, ſcribit filios iuſtorum poſt mortem eorum beatos fore: nõ tantùm ſanctæ educationis ratione (quæ & ipſa certè momentum non minimum habet) ſed ob iſtam in fœdere promiſſam benedictionem, quod Dei gratia in familiis piorum æterna reſideat. Eximia hinc fidelibus conſolatio, ingens impiis terror: nam ſi poſt mortem quoque memoria tum iuſtitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in poſteritatem redundet, multo magis in ipſis authorum capitibus reſidebit. Cæterùm nihil obſtat quòd impiorum ſoboles interdum ad bonam frugem ſe recipit, fidelium ſoboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit Legiſlator, quæ ſuæ lectioni derogaret. Nam ad conſolationem iuſti ac terrorem peccatoris ſufficit non eſſe vanam ipſam aut inefficacem ſanctionem, tametſi non ſemper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis ſceleratis infliguntur temporales pœnæ, teſtimonia ſunt diuinæ aduerſus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametſi multi impunè vſque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus iſtius benedictionis, vt filium in patris gratiam miſericordia & benignitate ſua proſequatur, documentum præbet conſtantis & perpetuæ in ſuos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem ſemel in filio perſequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob ſcelera propria maneat. quam certitudinem potiſſimùm hîc ſpectauit. Obiter etiam miſericordiæ ſuæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes aſſignarit vindictæ.

Eius promiſſionis vſus.
Gen. 17. 7.
Prou. 20. 7.

Exceptionis reipſa & frequenter admodum occurrentis conſideratio.

Amplitudo huius beneficij.

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vſurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis præcepti eſt, Quòd nominis ſui maieſtatem vult nobis eſſe ſacroſanctam. Summa igitur erit, ne ipſam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptũ, vt eam religioſa veneratione proſequi nobis ſtudio & curæ ſit. Itaque ſic animis & linguis comparatos eſſe nos decet, vt nihil de ipſo Deo eiuſque myſteriis aut cogitemus aut loquamur niſi reuerẽter & multa cũ ſobrietate: vt in æſtimandis eius operibus nihil niſi erga ipſum honorificũ ſapiamus. Hæc, inquã, tria obſeruare non oſcitanter conuenit, vt quicquid mens de ipſo cõcipit, quicquid lingua profatur ipſius excellentiã reſipiat, & ſacræ nominis eius ſublimitati reſpondeat: denique ad extollendã eius magnificentiã aptũ ſit. Sancto eius verbo & adorandis myſteriis ne temerè præpoſteréque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra noſtra: ſed prout impreſſam gerunt nominis eius dignitatem, ſuum inter nos honorem ac pretiũ ſemper habeant. Poſtremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumelioſè ſolẽt obſtrepere miſeri homines: ſed quicquid ab ipſo memoramus factum, cum ſapiẽtiæ, iuſtitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id eſt nomen Dei ſanctificare, vbi ſecus fit, vano prauóque abuſu polluitur: quia rapitur extra legitimum vſum, cui ſoli conſecratum erat: atque vt nihil aliud, ſua tamen dignitate exutum, cõtemptibile paulatim redditur. Quòd ſi in hac temeraria vſurpandi importunè diuini nominis facilitate tantùm eſt mali: multò plus in eo, ſi in nefarios vſus conferatur, vt qui ipſum necromantiæ ſuperſtitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorciſmis, aliiſq; impiis incantationibus ſeruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potiſſimum aſſumitur, in quo peruerſus diuini nominis abuſus maximè eſt deteſtabilis: quo inde melius abſterreamur ab omni in vniuerſum eius profanatione. Hîc autem de cultu Dei pręcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda eſt, inde patet quòd inde in ſecũda tabula periurium & falſum teſtimoniũ damnabit, quo læditur humana ſocietas. ſuperuacua autem eſſet repetitio ſi hoc præceptũ tractaret de officio charitatis. Iam ipſa quoque diſtinctio hoc poſtulat, quia non fruſtra Deus, vt dictum eſt, duas Legi ſuæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius ſuum ſibi vendicare, ac tueri nominis ſui ſanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Tertij præcepti expoſitio, finis & ſumma. *Partes tres.* *Prima.* *Altera.* *Tertia.* *Vſurpare nomen Dei in vanum quid. Species huius vſurpationis.* *Inter alias, iuramentum.* *Diſtinctio huius præcepti a nono.*

23 Primo loco habendum eſt quid ſit iuramentum. Eſt autem Dei atteſtatio ad veritatem ſermonis noſtri confirmandã. Quæ enim manifeſta in Deum probra continent execrationes, indignæ ſunt quæ inter iuramenta cenſeantur. Eiuſmodi atteſtationem, vbi ritè peragitur, ſpeciem eſſe cultus diuini-

Iuramenti definitio. *Eſt diuini cultus ſpecies.*

Ieſa.19.18. oſtēditur multis locis Scripturæ. vt quum Ieſaias de Aſſyriis & Ægyptiis in fœderis ſocietatem cum Iſraele vocandis vaticinatur, Loquētur, inquit, lingua Chanaã, & in nomine Domini iurabunt, hoc eſt, Iurando per nomen Domini, confeſſionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur.

Ieſa.65.16. Quicũque benedicet ſibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit,

Ierem.10.16. docuerint iurare populum in nomine meo, ſicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in teſtimonium inuocando, noſtram in ipſum

Ratio. religionem dicimur teſtari. Sic enim ipſum, æternam eſſe & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis teſtem, ſed etiam ceu eius aſſertorem vnicũ, qui abſcondita in lucem proferre queat: deinde vt cordium cognitorē. Vbi enim deſunt hominum teſtimonia, ad Deum teſtem refugimus: ac præſertim vbi aſſerendum eſt quod in conſcientia latet. Qua ratione amarè ſuccenſet iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iuriſiurandi genus, argumentũ manifeſtæ defectionis interpretatur.

Ierem.5.7. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non ſunt dii. Et ſceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat,

Sophon.1.5. Diſperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Hic verò multipliciter peccatur. 24 Iam vbi intelligimus, ſacramentis noſtris Dominum ineſſe velle nominis ſui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem

Leuit.19.12. contineant. Contumelia eſt non leuis ſi per ipſum peieratur:

1. Si Dominum ipſum atteſtantes, vel peieremus, atque ita contumeliam ipſi inferamus. vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim reſtat Domino, vbi ſua veritate fuerit ſpoliatus? iam Deus eſſe deſinet. Sed enim ſpoliatur certè, dum falſi ſuffragator & approbator cõſtituitur. Quare Ioſuah, dum Achan ad cõfeſſionē veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Iſrael: innuens ſcilicet, Dominum grauiſſimè inhonorari ſi per eum peieratur. Neque mirum: non enim ſtat per nos quin mendacium ſacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vſitatam inter Iudæos fuiſſe, quoties ad ſacramentum dicendum quiſpiam vocaretur, conſtat ex ſimili obteſtatione qua vtuntur in

Ioſu.7.19.

Ioan.1.24. Euangelio Ioannis Phariſæi. Ad hanc cautionem nos inſtituũt

1.Reg.14.19. formulæ quæ in Scripturis vſurpantur, Viuit Dominus: Hæc

39. faciat mihi Dominus & hæc addat: Teſtis ſit Deus in animam

1.Sam.3.9.

2.Cor.1.23. meam: quæ inſinuant Deum aduocare nos non poſſe orationis noſtræ teſtem quin periurii vltorem nobis imprecemur ſi fallimus.

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris qui-

2. *Vel ſi iura-* dem, ſed ſuperuacuis iuramentis adhibetur: ſiquidem accipitur

hîc

hîc quoque in vanum. Quare non ſatis fuerit à periurio abſtinere, niſi ſimul meminerimus, iuſiurandum non libidinis aut voluptatis, ſed neceſſitatis cauſa permiſſum & inſtitutum, ideóque extra licitum illius vſum egredi qui rebus non neceſſariis accommodat. Porrò non alia prætendi neceſſitas poteſt quàm vbi vel religioni vel charitati eſt ſeruiẽdum. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eóque intolerabilius quòd aſſuetudine ipſa pro delicto imputari deſiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æſtimatur. Paſſim enim promiſcuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis poſſeſſionem longa & impunita audacia ventum eſt. Manet tamen ratum Domini mandatum, manet firma ſanctio: & effectum olim ſuum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui fruſtra nomen ipſius vſurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum ſanctos eius ſeruos in iuramentis ſubſtituimus, manifeſta impietate: quia ſic diuinitatis gloriã ad eos traducimus. Neque enim abs re eſt, quòd ſpeciali mandato præcipit Dominus iurare per nomen ſuum: ſpeciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apoſtolus idem liquidè teſtatur, quum ſcribit homines in iuramentis ſuperiorem ſeipſis appellare: Deum, quia ſua gloria maiorem non habebat, per ſeipſum iuraſſe.

mentis inanibus eum appellantes, vilem quodammodo & contemptibilem reddamus.

Iuramentum quando & quomodo adhibendum.

3. *Si Dei ſeruos in eius locum iurando ſubſtituamus.*

Exod. 23. 13.
Deut. 6. 13. & 10. 20.
Heb. 6. 13.

16 Hac iuriſiurandi moderatione Anabaptiſtæ non contenti, omnia ſine exceptione execrantur: quoniam Chriſti generale ſit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: quod vltra eſt, à malo eſt. Sed hoc modo inconſideratè in Chriſtum impingunt: dum illum faciunt Patri aduerſarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram deſcenderit. Siquidem Deus æternus in Lege nõ modò iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipſum abũdè foret) ſed in neceſſitate imperat. Chriſtus autem ſe aſſerit vnũ eſſe cum Patre, ſe non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam ſuam non eſſe à ſeipſo, &c. Quid ergo, Deúmne ſibi contrarium facient, qui quod ſemel in moribus præcipiendo approbarit, poſtea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Chriſti nõnihil eſt difficultatis, ea pauliſper expendamus. Hic autem nunquam verum aſſequemur niſi oculos intendamus in Chriſti ſcopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non eſt inſtitutum, Legem aut laxare, aut reſtringere, ſed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falſis Scribarum & Phariſæorum commentis valde deprauata fuerat. Id ſi tenemus, non putabimus Chriſtum damnaſſe in totum iuramenta: ſed ea tantùm quæ Legis regulam tranſgrediuntur. Ex ipſis cõſtat, populum nihil tunc cauere ſolitum

Anabaptiſtæ omnia iuramenta damnantes refelluntur.

1. *Authoritate Chriſti, qui Patri aduerſarius eſſe nequit.*

Mat. 5. 34.
Exod. 22. 11.
Ioan. 10. 30.
Ibid. 18.
Ioan. 7. 16.

Interpretatione loci quem Anabaptiſtæ peruertunt.

præter periuria, quum non iis ſolis, ſed inanibus quoque ac ſuperuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certiſſimus Legis interpres, non modò peierare, ſed etiam iurare, malũ eſſe admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quę auté in Lege commendantur iuramenta, ſalua & libera relinquit.

Inſtantiæ eorundem ſolutio. Videntur ſibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, ſed ad ſubiectas ſacramentorum formulas. Nam & iſta erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen ſe non putabant attingere. Ergo poſt præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam ſubterfugia Dominus illis præcidit: ne ſe opinentur euaſiſſe ſi ſuppreſſo Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quanuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipſum iurare, quemadmodum ſi per lumen vitale, per panẽ quo veſcuntur, per baptiſmũ ſuũ, aut alia diui-

Chriſti ſcopus. næ erga ſe liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Chriſtus eo loco per cælum & terram & Hieroſolymam iurare vetãs, ſuperſtitionẽ corrigit, vt falsò quidem putant: ſed eorũ potius ſophiſticam argutiã refellit, qui pro nihilo ducebãt indirecta iuramenta futiliter iactare, quaſi ſacro Dei nomini parcerent, quod tamen inſculptũ eſt ſingulis eius beneficiis. Alia eſt ratio vbi eſt mortalis quiſpiã, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei ſubſtituitur: ſicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falſa apotheoſis vnius Dei gloriã obſcurat & minuit.

Cur omnino iuramenta Chriſtus prohibeat hoc loco. Verum vbi nihil aliud eſt propoſitum quàm ex ſacro Dei nomine petere dictorum confirmationẽ, quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maieſtas. Licentiã hanc vano prætextu ſpoliat Chriſtus, omnino iurare prohibẽs.

Iacob. 5. 12. Eodem & Iacobus tẽdit, illa Chriſti verba quæ citaui vſurpãs: quia ſemper in mundo graſſata eſt illa temeritas, quæ tamen profanatio eſt nominis Dei. Nam ſi ad ſubſtantiam referas particulam Omnino, acſi nulla exceptione illicitum eſſet quoduis iuſiurandum, quorſum explicatio quæ mox additur: Neque per cælum, neque per terram, &c. Quibus ſatis patet, cauillis occurri vnde leuari ſuum vitium Iudæi putabant.

3. Exẽplo Chriſti & Pauli Apoſtoli.

Sæpiſſimè apud Euangeliſtas.

2 Itaque ſanis iudiciis ambiguum iam eſſe nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbaſſe quæ per Legem vetita eſſent. Nã & ipſe, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & diſcipuli, quos magiſtro ſuo per omnia paruiſſe non dubitamus, idem exemplum ſequuti ſunt. Quis audeat dicere iuraturum fuiſſe Paulum, ſi iuſiurandum prorſus interdictum fuiſſet?

fuiſſet? Atqui vbi res ita tulit, ſine vllo ſcrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nōdum tamen finita eſt quæſtio: quando nonnulli ſola ab hoc interdicto publica iuramēta eximi arbitrantur: qualia ſunt quæ deferente exigentéque magiſtratu præſtamus: qualia etiam in ſanciendis fœderibus vſurpare principes ſolent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum ſacramento militiæ adigitur: & quæ ſunt huiuſmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad aſſerendam Euangelij dignitatem: quādo Apoſtoli in ſua functione priuati homines non ſunt, ſed publici Dei miniſtri. Et ſanè non inficior illa eſſe tutiſſima, quòd ſolidioribus Scripturæ teſtimoniis defenduntur. Iubetur magiſtratus in re dubia adigere teſtem ad iuramentum, ille viciſſim iuramento reſpondere. & Apoſtolus ait humanas controuerſias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque ſolidam officii ſui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obſeruare licet, publicum & ſolenne iuſiurandum in magna religione habitum fuiſſe: vulgaria, quæ promiſcuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuiſſe reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ ſobriè, ſanctè, reuerēter neceſſariis rebus adhibentur, damnare nimis periculoſum fuerit: quæ ipſa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam ſi priuatis in re graui & ſeria Deum inter ſe iudicem appellare licet, multò magis teſtem. Inſimulabit te frater tuus perfidiæ. purgare te ſtudebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione ſatisfieri ſibi patietur. Si in diſcrimen fama tua ob illius obſtinatam malignitatem veniat, ſine offenſa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiā tempore manifeſtet. Minùs eſt teſtem aduocare, ſi verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam aſſeramus atteſtationem. Neque deſunt plurima exempla. Si Abraham & Iſaac ſacramentum cū Abimelech publico nomine prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter ſe ſanciunt. Priuatus erat Boos, qui promiſſum coniungium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iuſtus & timens Dei, qui iuramento aſſeuerat quod Eliæ vult perſuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, niſi vt iuramenta ſic moderemus ne temeraria ſint, ne promiſcua, ne libidinoſa, ne friuola: ſed iuſtæ neceſſitati ſeruiant, vbi ſcilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum ſpectat.

[Margin: Rom. 1. 9. 2. Cor. 1. 23. — *Iuramenta publica probant nonnulli, priuata autem minimè.* — Hebr. 6. 16. — *Sed priuata etiam licita eſſe tum ratione, tum exemplis oſtenditur, adhibitis cancellis, quos Dei verbum præſcribit.* — Gen. 21. 24. 26. 32. Gen. 31. 53. Ruth. 2. 13. 1. Reg. 18. 10. — *Regula in iuramentis ſequenda.*]

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare diem ſabbathi vt ſanctifices. Sex

diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbathum Iehouæ Dei tui eſt. Non facies vllum opus in eo, &c.

Quarti præcepti expoſitio & finis.

Cauſæ tres.

28 Finis præcepti eſt vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur. atque ad eam meditationem inſtitutis ab ipſo rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuiſam à reliquis conſiderationem, paulò diuerſam interpretationis ſeriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare ſolent, quòd externam diei obſeruationem contineat quæ in Chriſti aduentu cũ reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: ſed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda eſt expoſitio: & diſpiciendæ tres cauſæ, quibus conſtare hoc mandatum obſeruaſſe mihi videor. Voluit enim cæleſtis Legiſlator ſub diei ſeptimi quiete populo Iſrael ſpirituale requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in ſe operari ſinant. Deinde ſtatum diem eſſe voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel ſaltem quem operum ſuorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertiò, ſeruis, & iis qui ſub aliorũ degerent imperio, quietis diem indulgendum cenſuit, quo aliquam haberent à labore remiſſionem.

Prima.

Altera.

Tertia.

Prima cauſæ explicatio. Spiritualis quietis adumbratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

Num.13.22.
Eze.20.12. & 22.8. & 23.38.
Ier.17.21.22. & 27.
Ieſa.56.2.
Nehem.9.14.

29 Illam tamen ſpiritualis quietis adumbrationem primarium in ſabbatho locum tenuiſſe, multifariàm docemur. Nullius ferè ſiquidem præcepti obedientiã ſeuerius Dominus exegit. Quum ſubuerſam omnem religionem vult apud Prophetas ſignificare, polluta, violata, non cuſtodita, non ſanctificata ſua ſabbatha conqueritur: quaſi, omiſſo hoc obſequio, nihil amplius reſtaret in quo poſſet honorari. Eius obſeruantiam eximiis encomiis proſequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, ſabbathi reuelationem mirificè æſtimabant. Sic enim loquũtur Leuitæ apud Nehemiam, in ſolenni congregatione, Oſtendiſti patribus noſtris ſabbathum tuum ſanctum, mandata & ceremonias & Legem dediſti eis per manum Moſis. Vides vt ſingulari dignatione habeatur inter præcepta omnia legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam myſterii dignitatẽ, quod à Moſe & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis, quia ſignum eſt inter me & vos, in generationibus veſtris: vt ſciatis quòd ego ſum Dominus qui ſanctifico vos. Cuſtodite ſabbathum: ſanctum eſt enim vobis. Cuſtodiant Filij Iſrael ſabbathũ, & celebrẽt illud in generationibus ſuis. pactũ eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignúmque perpetuũ. Fuſius etiam

Exod.31.13.
Quod indicat Deum eſſe noſtrum ſanctificatorem.
Eze.20.12.

num

num Ezechiel: cuius tamen ſumma huc redit, eſſe in ſignũ quo Iſrael cognoſceret, Deum eſſe ſuum ſanctificatorẽ. Si ſanctificatio noſtra propriè voluntatis mortificatione cõſtat, iam ſe profert aptiſſima ſigni externi cũ reipſa interiori analogia. Quieſcendum omnino eſt, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate noſtra, reſignandum cor, abdicandæ cũctæ carnis cupiditates. Deniq; feriandum eſt ab omnibus proprii ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipſo acquieſcamus, quemadmodum Apoſtolus quoque docet.

Unde ſequitur feriandum nobis eſſe ne Deum in nobis operantem impediamus.

Hebr. 3. 13. & 4. 9.

30 Perpetuam iſtam ceſſationem Iudæis repræſentabat vnius diei ex ſeptenis obſeruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo ſuo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis ſtudium mediocriter valet vt ſe ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in ſeptenario numero ſignificationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis eſt numerus, non ſine cauſa delectus eſt ad notandam perpetuitatem. Cui & illud ſuffragatur, quòd Moſes in die quo narrat requieuiſſe Dominum ab operibus ſuis, finem deſcribendæ dierum ac noctium ſucceſſionis facit. Poteſt & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd ſcilicet deſignarit Dominus nunquam abſolutum fore ſabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Noſtram enim in illo beatam quietem hîc inchoamus, in ea nouos quotidie progreſſus facimus: ſed quia aſſidua eſt adhuc cum carne militia, non prius conſummabitur quàm implebitur illud Ieſaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, ſabbatho cum ſabbatho, nẽpe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo poſſit Dominus per diem ſeptimum populo ſuo delineaſſe futuram ſui ſabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti ſabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aſpiraret.

Si quis arcanam ſignificationem in numero requirat, ſenſus præcepti eo reſpectu aperitur, ſabbathi perpetuitas, & in vltimo die perfectio.

Ieſ. 66. 23.

1. Cor. 15. 26.

31 Siquis hanc numeri obſeruationem ceu nimis argutam faſtidiat, nihil impedio quominus ſimplicius accipiat: Dominum certum diem ordinaſſe, quo ad meditandam ſpiritualis quietis aſſiduitatem populus ſub Legis pædagogia exerceretur. Septimum aſſignaſſe, vel quia ſufficere prouidebat, vel vt propoſita exempli ſui ſimilitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò ſpectare ſabbathum niſi vt ſuo Creatori conformis redderetur. Parum enim intereſt: modò myſterium quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua noſtrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali ceſſatione defunctos ſe putarent. Præter allegatos iam locos ſic habes apud Ieſaiam. Si auerteris à ſabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaueris ſabbathum delicatum & ſanctum Domini glorioſi: & glorificaueris eum dum non

Si ſimplicius accipias, parum intereſt, modò myſterium maneat, de perpetua noſtrorum operum quiete: ita tamen vt ſuperſtitioſa dierũ obſeruatio arceatur.

Ieſa. 58. 13.

Ceremonia Chriſti aduentu abrogata. facis vias tuas,& non inuenitur voluntas tua vt loquaris ſermonem:tunc delectaberis ſuper Domino,&c. Cæterùm non dubium quin Domini Chriſti aduentu, quod ceremoniale hîc erat,abolitum fuerit.Ipſe enim veritas eſt, cuius præſentia figuræ omnes euaneſcunt:corpus cuius aſpectu,vmbræ relinquuntur.Ipſe,inquam,verum ſabbathi complementum. Per baptiſmum illi conſepulti,in conſortium mortis eius inſiti ſumus,vt reſurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò ſabbathum vmbram fuiſſe rei futuræ alibi ſcribit Apoſtolus: corpus extare in Chriſto,hoc eſt,ſolidam veritatis ſubſtantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta eſt, ſed toto vitæ noſtræ curſu,donec penitus nobiſmet ipſis mortui,Dei vita impleamur. A Chriſtianis ergo abeſſe debet ſuperſtitioſa dierum obſeruatio.

Rom.6.4.

Col.2.16.& 17.

Secunda & tertia cauſa explicatio,quæ duplicem habet reſpectum perpetuum. Confirmatio.

32 Enimuerò quoniam duæ poſteriores cauſæ veteribus vmbris annumerari non debent,ſeculis omnibus peræquè conueniant:abrogato ſabbatho, inter nos tamen etiamnum locum iſtud habet,vt ſtatis diebus ad audiendum verbum, ad myſtici panis fractionem,ad publicas orationes cõueniamus:deinde vt ſeruis & operariis ſuis detur à labore remiſſio. Vtramque in ſabbathi præceptione curæ fuiſſe Domino, procul dubio eſt. Prior abundè teſtimonij, vel in ſolo Iudæorum vſu,habet. Secundam ſignauit Moſes in Deuteronomio,his verbis,vt requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua,ſicut & tu:memento quòd & ipſe ſeruieris in Ægypto.Item in Exod.Vt requieſcat bos & aſinus tuus:& reſpiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Eccleſiaſtici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum neceſſitas, ipſa vitæ experientia,nota ſatis eſt.Niſi ſtati ſint,& ſuos habeant conſtitutos dies,quomodo haberi poſſunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos ſunt ex Apoſtoli ſententia. Tantum verò abeſt quin decorum & ordo,niſi iſta politia & moderatione conſeruari poſſit, vt præſentiſſima impendeat Eccleſiæ perturbatio & ruina ſi diſſoluatur. Quòd ſi eadem nobis neceſſitas incumbit,cuius in ſubſidium IudæisDominus ſabbathum cõſtituerat: nemo cauſetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentiſſimus & indulgentiſſimus Pater noſter,noſtræ,non minus quàm Iudæorum neceſſitati proſpicere. Cur non quotidie, inquies,potius conuenimus,vt ita tollatur dierum diſcretio? vtinam illud quidem daretur: & ſanè digna erat ſpiritualis ſapientia,cui quotidie decideretur particula aliqua temporis.Sed ſi à multorum infirmitate obtineri non poteſt vt quotidiani conuentus agantur:& charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit:cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impoſitam.

Deut.5.14.
Exod.23.12.
1.Cor.14.40.
De conuentibus ſacris.

33 Pau-

33 Paulò hîc cogor eſſe longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti ſpiritus: Plebẽ Chriſtianam quiritantur in Iudaiſmo foueri, quia retinet aliquam dierum obſeruationem. Ego autem reſpondeo, citra Iudaiſmũ dies iſtos à nobis obſeruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctiſſima religione celebramus, qua putemus, myſterium ſpirituale figurari: ſed ſuſcipimus vt remedium retinendo in Eccleſia ordini neceſſarium. Atqui Paulus docet, non eſſe in eius obſeruatione iudicandos Chriſtianos: quia ſit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas fruſtra laborarit, quòd adhuc dies obſeruarent. Et ad Romanos aſſerit ſuperſtitioſum eſſe ſiquis iudicat inter diem & diem. At quis præter iſtos duntaxat furioſos, non videat de qua obſeruatione intelligat Apoſtolus? Non enim in finem iſtum politicum & Eccleſiaſticum ordinem reſpiciebãt: ſed quum, tanquam rerum ſpiritualium vmbras retinerent, tantundem obſcurabant Chriſti gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd eſſent à ſacris ſtudiis & meditationibus auocamenta: ſed religione quadam, quòd feriando, myſteria olim commendata recolere ſe ſomniabant. In hanc, inquam, præpoſteram dierum diſcretionem inuehitur Apoſtolus: non in legitimum delectum, qui ſocietatis Chriſtianæ paci ſeruiat. Siquidem in Eccleſiis ab eo inſtitutis ſabbathum in hunc vſum retinebatur. Illum enim diem præſcribit Corinthiis, quo ſymbola ad ſubleuandos Hieroſolymitanos fratres colligantur. Si timetur ſuperſtitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Chriſtiani) diebus. Nam quod ad euertendam ſuperſtitionem expediebat, ſublatus eſt Iudæis religioſus dies: quod decoro, ordini, paci, in Eccleſia retinendis neceſſarium erat, alter in eum vſum deſtinatus eſt.

De diei Dominici obſeruatione, adu. eos qui plebem Chriſtianam ſic in Iudaiſmo foueri quiritantur.

Col. 2. 16.

Obiectio.

Reſponſio.

Gal. 4. 10. 11.

Rom. 14. 5.

1. Cor. 16. 2.

34 Quanquam non ſine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum ſabbathi ſubrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quã vetus ſabbathum adumbrabat, in reſurrectione Domini finis ſit ac complementum, ipſo die, qui vmbris finem attulit, admonẽtur Chriſtiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque ſic tamen ſeptenarium numerum moror, vt eius ſeruituti Eccleſiam aſtringam. neque enim Eccleſias damnauero, quæ alios conuentibus ſuis ſolennes dies habeant, modò à ſuperſtitione abſint. Quod erit ſi ad ſolam obſeruationem diſciplinæ & ordinis bene compoſiti referantur. Summa ſit: vt ſub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis ſine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita ſabbathiſmum meditemur à noſtris operibus, quò Dominus in nobis per ſuum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei re-

Ratio huius inſtituti.

A quo tamen abeſſe debet ſuperſtitioſa neceſſitas.

Summa præcepti.

cognitione priuatim ſe quiſque, quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes ſimul legitimum Eccleſiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad ſacramentorum adminiſtrationem, ad publicas orationes conſtitutum, obſeruemus. tertiò ne nobis ſubditos inhumaniter premamus. Ita euaneſcunt nugæ pſeudoprophetarum qui Iudaica opinione populum ſuperioribus ſeculis imbuerunt, nihil aliud afferentes niſi abrogatū eſſe quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant ſua lingua diei ſeptimæ taxationem) remanere autem quod morale eſt, nempe vnius diei obſeruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud eſt quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei ſanctitatem animo eandem retinere: ſiquidem manet nobis etiamnum par myſterij in diebus ſignificatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et ſanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum conſtitutionibus hærent, craſſo carnalíq; ſabbathiſmi ſuperſtitione Iudæos ter ſuperant: vt nihilominus hodie ipſis conueniāt obiurgationes quæ apud Ieſaiam leguntur, quàm iis quos ſua ætate Propheta increpabat. Cæterùm generalis doctrina præcipuè tenenda eſt: ne religio inter nos vel concidat vel langueſcat, diligenter colendos eſſe ſacros cœtus, & externis ſubſidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam eſſe.

De hac libertate. vide Socratem hiſt. tri. li. 9. c. 38.

Ieſa. 1. & 58. 13.

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt ſis longæuus ſuper terram quam Iehoua Deus tuus daturus eſt tibi.

Quinti præcepti, quod eſt primum ſecundæ tabulæ, expoſitio, finis, ſumma & interdictum. Honor parentibus exhibendus. quā latè pateat.

35 Finis eſt, Quoniam Domino Deo ſuæ diſpoſitionis conſeruatio cordi eſt, ordinatos ab ipſo eminentiæ gradus oportere nobis eſſe inuiolabiles. Sūma igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos ſuſpiciamus, eóſque & honore & obedientia & gratitudine proſequamur. Vnde ſequitur interdictū, nequid eorum dignitati, vel contemptu, vel cōtumacia, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum honoris in Scriptura, vt quum dicit Apoſtolus, Presbyteros qui bene præſunt, duplici honore dignos eſſe nō modò reuerentiā iis deberi intelligit, ſed quam miniſteriū eorū remunerationem meretur. Quoniā autem hoc de ſubiectione præceptū cū humani ingenij grauitate valde pugnat (quod, vt eſt celſitudinis appetentia turgidū, ægrè ſe ſubiici ſuſtinet) quæ naturâ maximè amabilis eſt ac minimè inuidioſa ſuperioritas, in exemplar propoſita eſt: quia facilius animos noſtros emollire & inflectere ad ſubmiſſionis cōſuetudinem poterat. Ad omnē ergo legitimam ſubiectionē ab ea quæ facillima eſt toleratu, nos paulatim aſſuefaci t

1. Tim. 5. 17.

Cur patris & matris meminit.

Domi-

Dominus:quando eſt omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam ,quatenus ad eam tuendã neceſſe eſt, ſuũ cum illis nomen communicat.In vnum ipſum ita conueniunt Patris , Dei ac Domini tituli,vt quoties vnum aliquem ex iis audimus,maieſtatis illius ſenſu animum noſtrum feriri oporteat. Quos ergo iſtorum facit participes,eos quadam fulgoris ſui ſcintilla illuſtrat , vt ſint pro ſuo quiſque loco ſpectabiles. Ita qui nobis eſt pater, in eo diuinum aliquid reputare par eſt: quia diuinum titulum non ſine cauſa gerit. Qui princeps eſt, qui dominus,habet nõnullam honoris cũ Deo communionẽ.

Cui nomen Patris conueniat.

36 Quapropter ambiguum eſſe non debet quin hic vniuerſalem regulam Dominus ſtatuat:nempe prout quenque nouimus eſſe nobis eius ordinatione præfectũ,vt ipſum reuerentia, obedientia,gratitudine,& quibus poſſumus officiis proſequamur.Nec intereſt dignéne an indigni ſint quibus honor iſte deferatur.nam qualeſcunque ſint tandẽ,non tamen ſine Dei prouidentia hunc locum aſſequuti ſunt,cuius ratione ipſe Legiſlator eos honorari voluit.Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit,qui nos in hanc vitam ſuſtulerunt:adquam natura ipſa quodammodo inſtituere nos debet. Mõſtra enim sũt, non homines,qui patriam poteſtatem contumelia vel peruicacia infringunt.Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos,qui non recognoſcunt quorum opera in eam peruenerint.Atque ex variis quidẽ Legis appẽdicibus apparet verũ eſſe quod annotauimus,tres eſſe honoris de quo hic loquitur partes,reuerentiã,obedientiam, gratitudinem. Primã Dominus ſancit dũ interfici pręcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidẽ illic contemptum ac contumeliam vindicat.Secundam,dum aduerſus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit.Ad tertiam pertinet quod dicit Chriſtus Matth. 15. Ex pręcepto Dei eſſe vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus,obedientiam in eo requiri interpretatur.

Nec intereſt,dignine an indigni ſint quibus honos iſte deferatur.

Præcipuè autẽ ſancitur erga parentes honor.

Cuius tres ſunt partes.

Reuerentia.

Exo.21.17.
Leuit.20.9.
Prou.20.20.
Deut.21.18.
Mat.15.4.
Epheſ.6.1.
Coloſſ.3.20.

Obedientia.

Gratitudo.

37 Subnectitur promiſſio:commendationis vice quę magis admoneat quàm grata Deo ſit , quę hic nobis imperatur ſubmiſſio. Iſtũ enim aculeum excitando torpori noſtro admouet Paulus , quum dicit mandatum hoc eſſe primum cum promiſſione.Si quidem quæ in prima tabula præceſſit , non ſpecialis & propria vnius mandati fuit, ſed ad Legem vniuerſam extendebatur.Porrò ſic accipienda hæc eſt,Peculiariter Iſraelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiſerat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ poſſeſſio, non miremur ſi Dominus teſtari voluerit ſuam gratiam , vitæ longitudinem largiendo, per quam fiebat vt diuturnus caperetur ſui beneficij fructus.Sẽſus ergo eſt, Honora patrẽ & matrẽ,

Promiſſio quorſum audita ſit.

Quo ſenſu accipienda.

Præſens vita, diuinæ benedictionis teſtimonium. quò per longum vitæ ſpatium frui tibi diu liceat ea terræ poſſeſſione quæ tibi futura eſt in gratiæ meæ teſtimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta eſt, præſentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos ſimiliter ſpectat iſtæc promiſſio, quatenus ſcilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis eſt præſentis vitę duratio. Nō enim ea aut nobis promittitur, aut promiſſa fuit Iudæis, quaſi beatitudinē in ſe cōtineret: ſed quia ſymbolum piis eſſe ſolet diuinæ indulgentiæ. *Exceptionis conſideratio & ſolutio.* Quare ſi contingat ante maturam ætatem obſequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in ſuæ promiſſionis complemento conſtāter Dominus perſeuerat, quàm ſi eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc ſitum eſt vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio eſt: benedictionem verò eſſe quatenus diuinæ gratiæ eſt documentum: quam ipſe per mortem infinito vberius & ſolidius ſeruis ſuis teſtificatur & re ipſa demonſtrat.

Ex aduerſo, immorigeris filÿs maledictio denunciatur. 38 Adhæc, dum præſentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obſeruatione coluerint: ſimul innuit, omnibus immorigeris ac inobſequentibus certiſſimam imminere maledictionem, cui ne deſit executio, eos per Legem ſuam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac ſuppliciū de ipſis ſumi mandat. Si iudicium effugiūt, ipſe vltionē expetit quouis modo. Videmus enim quātus numerus ex hoc hominum genere vel in pręliis vel in rixis cadat: alij inſolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hāc non eſſe vanam argumento ſunt. Quòd ſiqui euadunt ad vltimam ſenectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quā miſerè languent, & maioribus in poſterum pœnis reſeruantur, multum abeſt quin benedictionis piis filiis promiſſæ fiāt participes. *Sed, quouſque parentibus & ÿs qui parentū locum obtinent ſit obediendum additur neceſſaria inſtructio. Epheſ. 6.1.* Sed iſtud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nonniſi in Domino iubemur: neque id obſcurum eſt ex iacto priùs fundamento, præſident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipſis honoris ſui portione. Quæ ergo ſubmiſſio illis exhibetur, ad ſuſpiciendum ſummum illū Patrem gradus eſſe debet. Quare ſi in Legis tranſgreſſionem nos inſtigant, meritò tum non parentes nobis habendi ſunt, ſed extranei, qui nos à veri Patris obedientia ſubducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerſo ſuperiorum genere habendum. Indignum enim & abſonum eſt vt ad deprimendam Dei celſitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occides.

39 Finis

39 Finis præcepti eſt: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere eſſe commendatam. In ſumma ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, ſiquid in opera noſtra ad tuendam proximorum vitam ſubſidij eſt, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: ſiquo in diſcrimine ſunt, præbere manũ auxiliarẽ. Si Deum legiſlatorem ſic loqui recordaris, ſimul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes ſpeculatur, iiſque præcipuè immoratur, ad veram iuſtitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conſeruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, ſed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an iraſci aduerſus fratrem poſſis quin noxæ libidine ardeas. Si non iraſci, ergo nec odiſſe: quando odium nihil aliud eſt quàm ira inueterata. Diſſimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium eſt, illic eſt maleficus affectus. Si tergiuerſari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum eſt, homicidam eſſe qui fratrem in corde ſuo oderit: ore Domini Chriſti pronuntiatum eſt reum eſſe iudicio qui fratri ſuo iraſcitur: reum eſſe concilio qui dixerit racha: reum eſſe gehennæ ignis qui dixerit fatue.

Sexti præcepti expoſitio, finis & ſumma.

Quum Legiſlator ſit ſpiritualis homicidium cordis prohibet, & interiorem affectũ conſeruandæ vitæ proximi præcipit.

1. Ioan. 3. 15. Matth. 5. 22.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptũ: quia & imago Dei eſt homo, & caro noſtra. Quare niſi imaginem Dei violare libeat, ſacroſanctum habere illum: niſi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Chriſti gratia ducenda eſt exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine conſiderari Dominus voluit, quæ nos ad conſeruationem eius inducerent: vt & ſuam imaginem in ipſo impreſſam reuereamur, & carnem noſtram amplexemur. Non ergo euaſit homicidij crimen qui à ſanguinis effuſione ſibi temperarit. Si quid opere perpetras, ſi conatu machinaris, ſi voto & conſilio concipis quod alterius ſaluti ſit aduerſum, homicidij reus teneris. Niſi rurſum illã pro facultate & opportunitate tueri ſtudes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd ſi tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum ſtudij & operæ ſaluti animæ debeatur quæ in immenſum coram Domino præcellit.

Ratio duplex huius præcepti.

1. Homo eſt imago Dei.
2. Et caro noſtra.

Lib. 3. c. 7. ſect. 4. 5. 6. 7. & cap. 20. ſect. 38. 45. Item lib. 4. c. 1. ſect. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. &c. 17. ſect. 38. 40.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

Septimi præcepti expoſitio, finis & ſumma.
41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceſſere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt ne qua ſpurcitia, aut libidinoſa intemperie carnis inquinemur. Cui reſpondet affirmatiuum præceptum, vt caſtè & continenter omnes vitæ noſtræ partes moderemur. *Cur ſcortationē vetat.* Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ craſſior eſt & palpabilior, quatenus ſcilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiuſuis abominationē nos adducat. Quoniam hac lege conditus eſt homo vt ſolitariam vitam non agat, ſed adiuncto ſibi ſubſidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc neceſſitatem magis addictus eſt: *Adu. ſcortationem remedium.* quantum ſatis erat, Dominus opitulatus eſt nobis in hac parte dum coniugium inſtituit, cuius ſocietatem ſua authoritate initam, ſua quoque benedictione ſanctificauit. Vnde conſtat & aliam quamlibet, extra coniugium, ſocietatem, coram ipſo maledictam eſſe: & illám ipſam coniugalem in neceſſitatis remedium eſſe ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non poſſe virum cum muliere, ſine Dei maledictione, eius coniugium copulari.

Continentia donum, eximium quidem, in manu ſolius Dei: aliis omnino negatum, aliis ad tempus conceſſum eſt.
42 Iam quum per naturæ conditionem & accenſa poſt lapſum libidine, mulieris conſortio bis obnoxij ſimus, niſi quos ſingulari gratia Deus inde exemit: videant ſinguli quid ſibi datum ſit. Virginitas, fateor, virtus eſt non contemnenda: ſed quoniam aliis negata eſt, aliis nonniſi ad tempus conceſſa, qui ab incontinentia vexantur, & ſuperiores in certamine eſſe nequeunt, ad matrimonij ſubſidium ſe conferant, vt ita in ſuæ vocationis gradu caſtitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, ſi non propoſito conceſſóque remedio intemperantiæ ſuæ ſuccurrant, cum Deo pugnant, ac reſiſtunt eius ordinationi. *Obiectionis pro cœlibatu, dilutio.* Neque mihi quiſpiam obſtrepat (quod multi hodie faciunt) Dei ſe auxilio adiutum, omnia poſſe. Dei enim auxilium nonniſi iis adeſt qui in viis ſuis ambulant: (Pſal.91.1.14.) hoc eſt, in ſua vocatione, à qua ſe omnes ſubducunt, qui præteritis Dei ſubſidiis neceſſitates ſuas ſuperare eluctaríque inani temeritate contendunt. (Matt.19.12.1.) Continentiam ſingulare eſſe Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiſcuè, nec in vniuerſum corpori Eccleſiæ, ſed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit quod ſe caſtrauerit propter regnum cælorum, hoc eſt, vt ſolutius ac liberius vacare regni cæleſtis negotiis liceat. Ac ne talem caſtrationem eſſe in hominis ſitam poteſtate, quis putet, paulo antè oſtenderat non omnes eſſe capaces, quibus peculiariter è cælo datum ſit. vnde concludit, Qui poteſt capere capiat. Aſſerit etiamnum apertius Paulus dum ſcribit (1.Cor.7.7.) vnumquenque habere proprium donum à Deo: vnum ſic, alterum autem ſic.

43 Quan-

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non eſſe cuiuſlibet ſeruare caſtitatem in cælibatu, etiamſi ſtudio & conatu ad id maximè aſpiret: peculiarem eſſe gratiam quam dominus nonniſi certis hominibus confert, quo ipſos habeat ad opus ſuum expeditiores: nónne Deo & naturæ ab eo inſtitutæ repugnamus, ſi non vitæ noſtræ genus ad facultatis noſtræ modum accommodamus? Hìc ſcortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius ſeruandæ vna eſt ratio, vt ſuo quiſque modulo ſe metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem ſibi aut inutilem aut ſuperuacuam: nemo cælibatum aliter expetat quàm ſi vxore carere poſſit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati conſulat, ſed tantùm vt vinculo hoc ſolutus ad omnia pietatis officia promptior ſit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonniſi ad tempus confertur, tandiu quiſque à coniugio abſtineat quandiu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus. Si ad domandum libidinem vires deficiant, intelligat iam ſibi coniugij neceſſitatem à Domino impoſitam. Hoc demonſtrat Apoſtolus quum præcipit vt ad fugiendam ſcortationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non poteſt ſe continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm ſignificat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio eſſe obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij ſunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui ſunt incontinentes, ſi hac ratione mederi negligunt ſuæ infirmitati, eo ipſo peccant quòd huic Apoſtoli mandato non obtemperant. Neque ſibi blandiatur qui mulierem non attingit, ac ſi impudicitiæ argui non poſſet: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum caſtitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini ſunt: quomodo ſancta ſit corpore & ſpiritu. Itaque dum ſuperius illud præceptum ratione confirmat, non tantùm dicit melius eſſe vxorem ducere quàm ſcorti ſocietate ſe polluere, ſed dicit melius eſſe nubere quàm vri.

Tandiu igitur vnuſquiſque à coniugio abſtinere poteſt, quādiu erit ad ſeruandum cælibatum idoneus.

Cælibatus quis ſit verus & legitimus vſus.

1. Cor. 7. 2. & 9.

Qui incontinentiæ vitio cælebs laborat, Deo & naturæ ab ipſo inſtitutæ bellum indicit.

1. Cor. 7. 34.

Pudicitiæ definitio.

44 Porrò, ſi coniuges recognoſcunt ſuam ſocietatem eſſe à Domino benedictam, eo admonentur non eſſe intemperata & diſſoluta libidine conſpurcandam. Non enim ſi incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honeſtas, ideo eius irritamentum protinus eſſe debet. Quare non omnia ſibi licere coniuges exiſtiment: ſed ſuam quiſque vxorem ſobriè habeat, & viciſſim vxor virum: ſic agentes nequid omnino indignum honeſtate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modeſtiam reuocari decet coniugium in Domino contra-

Maritis etiam cauendum, ne diſſoluti libidinibus ſic fræna laxent, vt vxorum adulteri potius quàm mariti cenſeri debeant.

ctum, non in extremam quamque laſciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambroſius graui quidem, ſed non indigna ſententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vſu coniugali nullam verecundiæ vel honeſtatis curam habet. Poſtremò reputemus quis hic Legiſlator ſcortationem damnet, nempe is, qui quum nos totos poſſidere debeat, iure ſuo, animæ, ſpiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum ſcortari prohibet, ſimul vetat & laſciuo corporis ornatu, & obſcœnis geſticulationibus, & impuris ſermonibus alienæ pudicitiæ inſidiari. Nō enim ratione caret Archelai ſententia ad adoleſcentem molliter & delicatè vltrà modum veſtitum, non referre qua parte cinædus eſſet: ſiquidem Deum reſpicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis noſtri appareat. Ac ne dubium ſit, memineris hîc pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduerſum eſt damnat. Proinde ſi ad obedientiam adſpiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus laſciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua ſpurcis ſermonibus mentem ad ſimiles cogitationes illiciat, nec gula ſua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiuſmodi vitia veluti maculæ quædam quibus caſtitatis puritas conſpurcatur.

Amb. lib. de philoſoph. q. ē citat Auguſtinus lib. contra Iulia. num. 2.

Denique quicquid pudicitia (hic ſancita) repugnat, hoc ſeptimo præcepto damnatur.

PRÆCEPTVM OCTAVVM.
Non furtum facies.

45 Finis, Quoniam abominationi eſt Deo iniuſtitia, vt reddatur vnicuique quod ſuum eſt. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi ſuis vnicuique conſeruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandū eſt, vnicuique eueniſſe quod poſſidet, non fortuita ſorte, ſed ex diſtributione ſummi rerum omnium Domini: non poſſe igitur præuerti malis artibus facultates cuiuſpiam quin fraus diuinæ diſpenſationi fiat. Plurima autem ſunt furtorum genera. Vnum eſt in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitioſa impoſtura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per ſpeciem excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi ſub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recenſendis nimium inſiſtamus, artes omnes, quibus proximorum poſſeſſiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à ſynceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquāt, pro furtis nouerimus eſſe habendas. In forenſi certamine obtineant licet, à Deo tamen non ſecus æſtimantur. Nēpe videt lōgas captiones, quibus ſimpliciorem homo vafer animum incipit irretire,

Octaui præcepti expoſitio, finis & ſumma.

Quatuor furtorum genera.

Quæ ſint malæ artes hoc præcepto damnatæ.

tire, donec in ſuas tandem naſſas attrahat: videt duras inhumanáſque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquã hamis imprudentem aſtutior ineſcat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionẽ veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locũ habet: ſed in iure cuiuſq;. ſuo enim bono proximos fraudamus, ſi denegamus officia quibus erga eos obſtringimur. Si procurator aut villicus otioſus vorat domini ſubſtantiam, nec ad rei familiaris curam intentus eſt: ſi commiſſas ſibi facultates vel iniuria diſſipat, vel luxurioſè profundit: ſi ſeruus herum ludibrio habet, ſi eius arcana diuulgat, ſi vllo modo tũ vitam, tum bona eius prodit: ſi dominus rurſum familiã immaniter vexat: furti apud Deũ tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet.

Alia furti peculiares & obſeruanda ſpecies.

Eiuſdem præcepti recta obſeruatio.

46 Ritè ergo ſic parebimus mandato, ſi noſtra ſorte contenti, nullum niſi honeſtum & legitimum lucrum facere ſtudeamus: ſi nõ appetamus cum iniuria diteſcere, nec fortunis diruere proximum moliamur. quò res nobis accreſcat: ſi non crudeles opes, & ex aliorum ſanguine expreſſas cumulare contẽdamus: ſi non intemperãter vndecunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur noſtra auaritia, vel prodigentiæ ſatiſfiat. Verùm econuerſo ſit nobis perpetuus hic ſcopus, omnes quoad licet conſilio atque ope fideliter in retinendis ſuis iuuare, quod ſi cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex noſtro potius aliquid cedere parati ſimus, quàm vt contendamus cum illis. Neque id modò: ſed quos rerũ difficultate viderimus premi, eorum neceſſitatibus cõmunicemus, ac noſtra copia ſubleuemus eorũ inopiam. Poſtremò reſpiciat vnuſquiſque quatenus ex officio aliis ſit obligatus, ac quod debet, bona fide perſoluat. Hac ratione populus omnes ſibi præfectos in honore habeat, eorũ dominationem æquo animo ferat, legibus & iuſſis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre poſſit. Rurſum illi plebis ſuæ curam ſuſtineant, publicam pacem conſeruent, bonis ſint præſidio, malos coerceant: ſic omnia adminiſtrent quaſi ſupremo iudici Deo functionis ſuæ rationem reddituri. Eccleſiarum miniſtri fideliter verbi miniſterio incumbant, nec ſalutis doctrinam adulterent: ſed puram & ſynceram populo Dei tradant. Nec doctrina ſolùm, ſed vitæ exemplo inſtituant. præſint denique, vt boni paſtores ouibus. Populus viciſſim eos pro nuntiis & Apoſtolis Dei ſuſcipiat, eum iis honorem reddat quo ſummus Magiſter eos dignatus eſt: quæ eorum vitæ neceſſaria ſunt præbeat. Parentes, liberos, vt ſibi à Deo cõmiſſos, alendos, regendos, docendos ſuſcipiant: nec ſæuitia

Prima.

Altera.

Tertia.

Quarta.

Huius obſeruationis applicatio.

1. ad populum & magiſtratum.

2. Ad paſtores & oues Eccleſiæ.

3. Ad parentes & liberos.

eorum animos exaſperent,& à ſe auertāt:ſed lenitate ac indulgentia quæ ſuam perſonam deceat,eos foueant &ampleɛtātur. Quo modo & ſuam illis obſeruantiam à liberis deberi ante dictum eſt. Iuniores ſenilem ætatem reuereantur,vt eam ætatem honorabilem eſſe Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem ſuam prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vſu moderentur,nō aſperis clamoſiſqueinſeɛtationibus eos inceſſentes, ſed temperantes comitate ac facilitate ſeueritatem. Serui ſe ad obſequium ſedulos & morigeros dominis pręſtēt:neque id ad oculum,ſed ex animo,tanquam Deo ipſi ſeruientes. Heri quoque non moroſos ſe & intraɛtabiles erga ſeruos gerant,non aſperitate nimia diuexent,non contumelioſè accipiāt:ſed potius agnoſcāt ſibi fratres eſſe,ſuóſq; ſub cœleſti Domino conſeruos, quos mutuò amare & humaniter traɛtare debeant. Ad hunc,inquam, modum quiſque reputet quid in ſuo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet ſoluat. Ad hæc referenda ſemper mens ad Legiſlatorem: vt animis perinde ac manibus regulam hanc nouerimus conſtitui : quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis ſtudeant.

4. Ad iuniores & Senes.

5. Ad Seruos & Heros.

6. Ad ſingulos.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduerſus proximum tuum teſtis mendax.

Noni præcepti expoſitio ſumma & finis.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas eſt) execratur, veritatem ſine fuco eſſe inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calūniis falsíſque criminationibus violemus alicuius nomen,vel mendacio in ſuis fortunis grauemus:denique ne maledicētię & procacitatis libidine quempiā lædamus. Cui interdiɛto cohęret imperium,vt vnicuique fidelē operam, quoad licet,in aſſerenda veritate commodemus , ad tuendam & nominis &rerum ſuarum integritatem. Senſum mandati ſui videtur exponere voluiſſe Dominus his verbis. Non ſuſcipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam,vt pro impio dicas falſum teſtimonium Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco,non ea modò parte à mendacio nos reuocat , ne ſimus criminatores ac ſuſurrones in populo:ſed nequis decipiat fratrem ſuum. vtrumque enim diſtinɛtis mandatis cauet. Sanè dubium nō eſt,quin,vt præcedentibus mandatis cohibuit ſęuitiam,impudicitiam,auaritiā,ita hic falſitatem coerceat: cuius duo ſunt mēbra,quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obtreɛtandi prauitate delinquimus in famam proximorum:aut mētiendo, interdum etiā obloquendo,detrahimus eorū cōmodis. Nihil autem intereſt,ſolēne &iudiciariū teſtimonium hìc nominari

Senſus mandati, mendacij deteſtatio & veritatis conſeɛtatio.

Exod.23.17.
Leuit.19.16.

Falſitatis duo membra.
Teſtimonium publicum & priuatum.

nari putes, an vulgare, quod in priuatis ſermonibus fertur. Sẽper enim eò recurrendũ eſt, ex ſingulis vitiorum generibus ſpeciem vnã paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referãtur: eam autẽ potiſſimum deligi, in qua vitii turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & ſiniſtras obtrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forenſis teſtimonii falſitas nunquã periurio caret. Periuriis autẽ quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio ſatis eſt obuiatũ. Proinde legitima præcepti obſeruatio eſt, vt lingua in aſſerenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus ſeruiat. Æquitas pluſquam manifeſta eſt. Nam ſi quibuſlibet theſauris pretioſius eſt nomen bonum, nihilo minore noua nominis integritate quàm fortunis ſpoliatur homo. In diripienda autem eius ſubſtantia, nõ minus interdum falſo teſtimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

Præcepti huius æquitas.

48 Et tamen mirum eſt quàm ſupina ſecuritate paſſim in hac re peccetur, vt rariſſimi reperiantur qui nõ hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam eſſe excuſationem ſi ſæpe numero non mentimur. Nam qui prohibet mẽdacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conſeruari, quantũ per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduerſus mendacium tantũ caueat: eo ipſo tamen innuit, ſibi eſſe commendatum. Atqui id nobis ſufficere debet ad famam proximo ſaluam cuſtodiendam, Deo eam curæ eſſe. Quare damnatur procul dubio in vniuerſum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit caſtigandi ſtudio: non accuſationẽ aut iudiciariam denuntiationem, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehenſionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifeſtationem apud eos quorum ſalutis intereſt præmonitos fuiſſe, ne ignorantia periclitẽtur: ſed odioſam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia naſcitur. Quin huc quoque extenditur mandatũ iſtud, ne ſcurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, ſub imagine luſus, mordaciter perſtringantur, qualiter ſolent nonnulli qui facetiarũ laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiuſmodi procacitate non leuiter interdum fratres ſugillantur. Nunc ſi ad Legiſlatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro ſuo iure dominari: ſuccurret certè & audiẽdarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad ſiniſtra iudicia propenſionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim eſt ſiquis putet Deum odiſſe maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis

Quàm multi aduerſus hoc præceptum peccent.

1. Obtrectationibus.

2. Maledicentia à qua Chriſtianæ charitatis officia diſtinguuntur & remouentur.

3. Vrbanitate ſcurrili & amarulenta.

4. Curioſitate importuna & ad ſiniſtra iudicia propenſione.

in animo,non improbare.Quare ſi verus eſt timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris ſalibus vel linguam vel aures præbeamus:ne obliquis ſuſpicionibus temerè mẽtem permittamus:ſed æqui erga omniũ dicta & facta interpretes, tum iudicio,tum auribus,tum lingua ſaluum illis ſuum honorem candidè ſeruemus.

Quid ab omnibus requiratur.

PRÆCEPTVM DECIMVM
Non concupiſces domum proximi tui,&c.

Decimi præcepti expoſitio.finis & ſumma.

49 Finis eſt, Quoniam totam animam dilectionis affectu poſſideri vult Deus, omnem aduerſam charitati cupiditatem ex animis excutiendam.Summa igitur erit,nequa cogitatio nobis irrepat,quæ noxia & in alterius detrimentum vergente cõcupiſcentia, animos noſtros commoueat.Cui reſpondet ex aduerſo præceptum,vt quicquid concipimus,deliberamus, volumus,meditamur, id cum proximorum bono & commoditate ſit coniunctum.Sed hîc magna & perplexa,vt videtur,difficultas nobis occurrit.Si enim verè ſuperius à nobis dictum eſt,ſub ſcortationis & furti vocabulis,ſcortandi libidinem,& nocendi, fallendíque conſilium cohiberi:ſuperuacuũ fuiſſe videri queat, vt nobis poſtea ſeorſum alienorum bonorũ concupiſcentia interdiceretur. Sed nobis facilè nondũ iſtum expediret diſtinctio inter conſilium & concupiſcentiam. Conſilium enim, qualiter de eo in ſuperioribus præceptis loquuti ſumus, eſt deliberata voluntatis conſenſio,vbi animum libido ſubiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & aſſenſionem eſſe poteſt,quum animus vanis peruerſíſque obiectis pungitur modò, & titillatur.Quemadmodum ergo voluntatibus,ſtudiis, operibus,charitatis regulam præeſſe hactenus Dominus iuſſit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne ſint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorſum exſtimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram,odium,ſcortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet inſtigari.

Quid concupiſcentia nomine hic intelligatur.

Diſtinctio inter conſilium & cõcupiſcentiam hoc præcepto damnatam.

Cur tantam rectitudinem Deus exigat.

50 Neque verò ſine cauſa tantam rectitudinem exigit.Nam quis æquum eſſe neget,omnes animæ potẽtias charitate occupari? Siqua autem à charitatis ſcopo aberret, quis morboſam eſſe inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum ſubeant cupiditates fratri tuo damnoſæ,niſi quòd neglecto illo, tibi vni ſtudes?Si enim charitate totus eſſet imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuũ ergo eatenus charitate eſſe oportet,quatenus cõcupiſcentiã recipit. Obiiciet quiſpiam nõ tamen cõſentaneũ eſſe vt phantaſiæ, quæ temerè volu-

Obiectio.

volutantur in mente, & tandem euaneſcunt, pro concupiſcentiis, quarum ſedes in corde eſt, damnetur. Reſpõdeo, hîc quæſtionem eſſe de eius generis phantaſiis quæ dum mentibus obuerſantur, ſimul animum cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum ſaliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiſcentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè cõpoſitum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Auguſtinus: ne graui ſuffragio deſtitui eam putes. Etſi autem qualibet praua cupiditate interdicere conſilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum propoſuit quæ falſa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorſus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potiſſimùm inſanit & exultat. En ſecunda Legis tabula, in qua ſatis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius conſideratione pendet tota charitatis ratio. Quare fruſtra inculcaueris quæcunque in hac tabula docẽtur officia, niſi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, ſubnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiſcentiæ prohibitione peruerſa ſectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obſtat quod ſecundò repetitur verbum, Non concupiſces, quia vbi domum poſuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum eſſe, ac Deum in ſumma præcipere, vt quod poſſidet quiſque, maneat ſaluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, ſed à minima etiam cupiditate quæ animos ſolicitet.

Reſponſio. *Charitas ergà proximum hîc præcipuè commendatur.* *Cur domus, vxoris, ſerui, ancillæ, bouis, aſini, &c. meminit.* Epiſt. 200. 83. quæſtionib. ſub fide. 66. quæſt. concione 8. in Pſal. 118. in Pſ. 143. Ser. 45. de tempore. Retract. lib 1. cap. 5. & lib. de continentia, c. 8. *Aduerſus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.*

51 Quorſum verò ſpectet Lex vniuerſa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iuſtitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim ſuum ingenium Deus illic delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repræſentet, imaginem Dei quodammodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrem Moſes, quum ſummam illius reducere Iſraelitis in memoriam vellet, Et nunc Iſrael (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſque mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximũ, ſicut nos ipſos. Ac pri-

Poſtrema pars huius capitis qua oſtenditur ſcopus legis. *Confirmatio.* Deut. 10. 12. Deut. 6. 5. & 11. 13. *Summa decem præceptorum.*

1.Tim.1.5.

mum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltro fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt: vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſiquis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitię dũtaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoētur, non etiam dirigãtur ad rectã bonorum operum metam quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremã perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ, ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Sequitur ex ſuperioribus dictis Legem non rudimenta quædã & primordia iuſtitiæ duntaxat tradere: ſed ad puritatis diuinæ exemplar in iuſtitia complementum ſpectare.

Cur apud Euangeliſtas & Apoſtolos poſterioris tantùm tabulæ, non prioris, aliquoties mentio fiat.

52 Enimuero quia in commemoranda Legis ſumma interdũ Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinãtur, dum eorum verba ad vtramque tabulam tradere volunt. Vocat Chriſtus apud Matthęũ præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè. nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hãc rationẽ ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitã ingredimur, hæc ſola reſpondeat: Non occides, Nõ mœchaberis, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ aſſiduè incumbebant: at opera charitatis talia ſunt vt ſolidam iuſtitiam per ea teſtemur. Hoc verò ita paſſim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare eſſe debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam, omiſſa priore tabula, fidem, iudicium, miſericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, ſed eius ſeriam probationem à ſignis exigunt. Hoc quidem notum eſt, vbi de Legis obſeruatione diſſerunt, plerumque inſiſtere in ſecunda tabula: quia illic maximè perſpicitur iuſtitiæ & inte-

Matt.23.24.

Matt.19.18.

Idem occurrit apud Prophetas.

integritatis ſtudium. Neque opus eſt recenſere locos: quia per ſe quiſque facilè animaduerteret quod dico.

53 Ergóne, inquies, pluris eſt ad iuſtitiæ ſummã, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. ſed quia non temerè quis charitatem per omnia cuſtodit, niſi Deum ſeriò timeat, inde quoque pietatis approbatio ſumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad ſeipsũ poſſe (quod & per Prophetam teſtatur) non ſibi officia noſtra depoſcit, ſed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque nõ ſine cauſa Apoſtolus totam ſanctorum perfectionẽ in charitate reponit. Nec ipſam alibi abſurdè vocat Legis complementum: addens, Legẽ perfeciſſe qui diligit proximum. Item, Totam Legẽ vno verbo comprehendi, Dilige proximum ſicut teipſum. Non enim aliud docet quàm Chriſtus ipſe, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc eſt enim Lex & Prophetæ. Certum eſt, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiore loco ſubſidere dilectionem: ſed intelligit Dominus, in Lege nobis tantùm præſcribi iuris & æquitatis inter homines obſeruantiam, qua ad teſtandum pium eius timorem, ſiquis in nobis eſt, exerceamur.

Aduerſus ſuperiorem ſectionem obiectio, & eiuſdem ſolutio.

Pſal.16.2.

Ephe.3.19.

Rom.13.8.

Galat.5.14.

Matth.7.12.

54 Hìc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legíſque præſcriptum compoſitam fore vitam noſtram quum fratribus omni ex parte fructuoſiſſima fuerit. In tota verò Lege ſyllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis ſtatuat quę carnis ſuæ commodo facturus aut omiſſurus ſit. Et ſanèquando ita nati ſunt homines vt in amorem ſui plus iuſto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidãt, eum ſemper retineãt: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum ſponte ſua immodicum, magis inflammaret. Quò planè perſpicuum eſt, non noſtri ipſorum amorem, ſed Dei & proximi, obſeruationem mandatorum eſſe: optiméque ac ſanctiſſimè eum viuere qui quàm minimum fieri poteſt, ſibi viuit ac ſtudet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui ſibi duntaxat viuit ac ſtudet, ſuáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propenſione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad noſtri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem penſitãda eſt vis loquutionis. nõ enim (quod ſtolidè ſomniarunt ſophiſtæ quidã) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & ſecundas charitati aſſignat: ſed potius quem naturaliter amoris affectũ trahimus ad nos ipſos, eum ad alios transfert. Vnde Apoſtolus aſſerit charitatem non quærere quæ ſua ſunt. Nec pili æſtimanda eſt eorum ratio,

Vita ad Legis normam compoſita recta ratio charitatem erga proximos poſtulat.

Vide Augu. de Doctrin. Chriſtiana lib.1.ca. 23. & ſequentibus.

Quam euertunt qui priores partes philautiæ tribuunt.

1.Cor.13.5.

Regulatum ſemper eſſe inferius ſua regula. Siquidem nō regulam ſtatuit in amore noſtri Dominus, cui charitas erga alios ſubeſſet: ſed vbi naturali prauitate ſolebat amoris affectus in nobis reſidere, oſtendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, ſollicitudine parati ſimus ad benefaciendum proximo quàm nobiſipſis.

Horum ratio euertitur.

Proximus quis Luc.10.36.

55 Iam ſub proximi vocabulo quum Chriſtus in parabola Samaritani demonſtrarit alieniſſimum quemque contineri, nō eſt quod dilectionis præceptum ad noſtras neceſſitudines limitemus. Non nego, vt quiſque eſt nobis coniunctiſſimus, ita officiis noſtris eſſe familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter ſe officia communicēt, quò arctioribus inter ſe aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offenſione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuerſum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu eſſe amplexandum: nullum hîc eſſe diſcrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, nō in ſeipſis conſiderandi ſunt: à quo intuitu dum deflectimus, nō mirum eſt ſi multis erroribus implicamur. Quare ſi veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm cōuertendi ſunt oculi, cuius aſpectus odium ſępius quàm amorē exprimeret: ſed in Deum, qui amorem, quem ſibi deferimus, ad vniuerſos homines diffundi iubet. vt ſit hoc perpetuum fundamentum. Qualiſcunque ſit homo, diligendum tamen eſſe, quia diligitur Deus.

Non modò coniunctus ſanguinis, affinitatis, patriæ, viciniæ, amicitiæ, humanitatis vinculo: ſed etiam alieniſſimus & remotiſſimus quiſque.

Quem vt ſincero affectu amplectamur, in Deum præcipientem cōuertendi ſunt oculi. Scholaſtici igitur dupliciter à recto aberrarunt.

56 Quapropter peſtilentiſſimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholaſtici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Chriſtianis tradebantur, cōſilia fecerunt, quibus parere vel non parere liberum eſſet. Eorum autem neceſſariam obedientiam ad monachos relegarūt: qui vel hoc vno ſimplicibus Chriſtianis eſſent iuſtiores, quod vltrò ſe ſeruandis conſiliis obſtringerent. Et rationem aſſignāt cur ea non recipiant pro legibus: quòd oneroſa nimium & grauia videantur, Chriſtianis præſertim, qui ſunt ſub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina diſcrimen extat: ac non magis paſſim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis ſeueriſſimè exigāt? Quale enim eſt iſtud, quod eſurientem iubemur inimicum paſcere? eius boues & aſinos errantes in viam dirigere, aut oneri ſuccumbentes ſubleuare? Bel luíſne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipſum beneuolētia? Quid? annon æternum eſt verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæ-

1. Quod ex præceptis conſilia fecerunt, quæ monachis obſeruanda reliquere.

Prou.25.21.
Exod.23.4.
Deut.32.35.
Leuit.19.18.

quæras vltionem,nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legiſlatorem fuiſſe agnoſcant,non conſiliarium fuiſſe mentiantur.

57 Et quid hæc, quæſo, ſibi volunt quæ auſi ſunt inſulſo gloſſemate illudere? Diligite inimicos veſtros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro perſequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cælis. Quis nõ hîc cum Chryſoſtomo ratiocinetur, ex tam neceſſaria cauſa probè conſtare non eſſe exhortationes,ſed preceptiones? Quid nobis amplius reſtat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At ſecundùm eos filij Patris cæleſtis erunt ſoli monachi, ſoli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Eccleſia? Eodẽ iure relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Chriſtus, Si amicis veſtris eſtis beneuoli,quam inde gratiã expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiſcũ agetur ſi Chriſtianorũ titulus nobis relinquatur, cæleſtis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum eſt Auguſtini argumẽtum. Quum ſcortari, inquit ille, Dominus vetat, nõ inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtũ interdicit, nihil omnino furari permittit, ſiue ab amico, ſiue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, &, Non ſcortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet ſub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ergo aut falſum Legis interpretẽ fuiſſe Paulum oportet, aut neceſſariò hinc conficitur, diligendos quoque eſſe inimicos ex præcepto quẽadmodum amicos. Verè itaq; ſe filios Satanæ eſſe produnt qui commune iugũ filiorum Dei excutiunt adeò licentiosè. Dubites autem maioríne ſtupiditate an impudentia iſtud dogma euulgarint. Nemo enim veterum eſt qui non tãquam de re certa pronuntiet hæc eſſe mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuiſſe, ex ſecura eius aſſeueratione liquet. nam citra cõtrouerſiam pro præceptis habet. Et quàm ſtolidè ratiocinantur? Onus, inquiunt, eſſet nimis graue Chriſtianis. Quaſi verò grauius quicquam excogitari poſſit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Pre iſta Lege nihil nõ facile haberi debeat, ſiue diligẽdus inimicus, ſiue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certè noſtræ imbecillitati ardua ſunt & difficilia, vel ad minimum vſque Legis apicẽ. Dominus eſt in quo virtutẽ facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ eſſe Chriſtianos, nõ eſt effrenatè ſine Lege vagari, ſed Chriſto inſitos eſſe, cuius gratia à Legis maledictione liberi ſint, & cuius ſpiritu Legem habeãt in cordibus inſcriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: iſti in nomine Legis in nihilo philoſophantur.

Huius erroris refutatio, Scripturæ & veterũ Theologorũ teſtimoniis munita.

Mat. 5.44.

Lib. de cõpunctione cordis.

Matth. 5.45.

Lib. de doctrina Chriſti.

Rom. 13.9.

Inſtantiæ ſophiſticæ ſolutio.

1. Quod occultã impietatem & concupiſcentiam veniale peccatũ nuncuparunt. Vide lib.3. c.4. ſect.28.

58 Eiuſdem eſt rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduerſatur, tum vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, eſſe cupiditatem ſine deliberato aſſenſu, quæ nõ diu cordi inſideat. Ego autem ne ſubire quidem poſſe dico, niſi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentię machinis perculſa, aliò circumſpectat, cùm ſubita cupidine alio transferendæ ſuæ beatitudinis inceſſitur: vnde iſti quamlibet euanidi motus, niſi quia eſt aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiuſmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum eſt de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. niſi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intendùntur, iam diſceſſum eſt à Legis obedientia. quia Deo non bene ſtabilitum in conſcientia noſtra thronum arguunt qui illic inſurgunt aduerſus regnum eius hoſtes, eiuſque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonſtratum eſt. Pupugit nos animi aliquod deſiderium? iam concupiſcentię rei tenemur, ac ſimul conſtituimur Legis tranſgreſſores: quia Dominus non tantùm deliberare & machinari quod ſit in iacturam alterius vetat, ſed concupiſcentia etiam ſtimulari & æſtuare. Legis verò tranſgreſſioni maledictio Dei ſemper incumbit. Non eſt igitur quòd vel leuiſſimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æſtimandis peccatis, inquit Auguſtinus, non afferamus ſtateras doloſas, vbi appendamus, quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio noſtro, dicentes, hoc graue, hoc leue eſt: ſed afferamus ſtateram diuinam de Scripturis ſanctis, tanquam de theſauris Dominicis & in illa quid ſit grauius appendamus: imò non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus ſtipendium peccati mortem vocat, ſibi putidam hanc diſtinctionem incognitam fuiſſe oſtendit. Quum plus iuſto procliues ad hypocriſin ſimus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conſcientias mulceret.

Huius erroris refutatio à ſumma totius decalogi (qua Dei & proximi dilectionem iubet) conſideratione.

Libro 2. de Baptiſ. contra Donatiſt. c.6.

2. A teſtimonio Apoſtoli. Rom.6.23.

59 Vtinam reputarēt quid ſibi velit illud Chriſti dictum, Qui tranſgreſſus fuerit vnũ ex mãdatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non ſunt, dum Legis tranſgreſſionem ita extenuare audent acſi digna morte non eſſet? Atqui oportuerat conſiderare, non ſimpliciter quid præcipiatur, ſed quiſnam ſit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis tranſgreſſiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum eſt Dei maieſtatem vlla in re violari? Deinde ſi ſuam in Lege voluntatem expoſuit Deus, quicquid Legi contrarium eſt, illi diſplicet. An iram Dei ſic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus conſe-

3. Ab authoritate Chriſti. Mat.5.19.

4. A natura & maieſtate Dei.

ſe-

ſequatur? Neque ipſe obſcurè pronũtiauit (ſi vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram veritatem inſipidis ſuis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipſa morietur. Itẽ quod nuper citaui, Stipendiũ peccati, mors. Iſti autem quod peccatum eſſe fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen nõ eſſe contendunt. Sed enim quia plus ſatis hactenus inſaniæ indulſerunt, diſcant ſaltem aliquãdo reſipiſcere. Quòd ſi delirare perſeuerant, illis valere iuſſis, habeãt Filij Dei, omne peccatũ mortale eſſe: quia eſt aduerſus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram neceſſariò prouocat, quia eſt Legis præuaricatio, in quam edictum eſt ſine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia eſſe, nõ ex ſuapte natura, ſed quia ex Dei miſericordia veniam conſequuntur.

5. A ſententia in peccatum pronuntiata.

Ezech. 18. 20.
Rom. 6. 23.

Concluſio multiplicis huius refutationis.

CAPVT IX.

Chriſtum, quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen in Euangelio demum exhibitum fuiſſe.

Partes capitis tres.

1 De Chriſti cognitione & beneficio dicturus, appoſitè diſputat de huius cognitionis diſpenſatione, quæ illuſtrior fuit poſt Chriſtum in carne manifeſtatum quàm ſub Lege, quo à ſect. 1. & 2. perſequitur.
2 Occurrit Serueti profano delirio, promiſſiones in totum abolentis, ſect. 3. eos item refellit qui Legem cum Euangelio non rectè conferunt, ſectione 4.
3 Tandem de Iohannis Baptiſtæ miniſterio, quod inter Legem & Euangelium interpoſitum eſt, additur neceſſaria & breuis explicatio, ſect. vltima.

QVia non fruſtra Deus iam olim per expiationes & ſacrificia voluit ſe Patrem teſtari, nec fruſtra populum electum ſibi conſecrauit: iam tũc haud dubiè in eadẽ imagine cognitus eſt in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideò Malachias, poſtquã Iudæos ad Legem Moſis iuſſit attendere, & in eius ſtudio perſeuerare (quia poſt eius mortẽ futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denũtiat exoriturũ eſſe ſolẽ iuſtitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectationem venturi Chriſti contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis ſperandum eſſe. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuiſſe ſciſcitatos & ſedulò inquiſiuiſſe de ſalute quę nunc per Euangelium patefacta eſt: &

Sancti Patres ſub Lege viderunt diem Chriſti, ſed obſcuriore intuitu: nobis autem plenius reuelatus eſt ſub Euangelio.

Malach. 4. 2.

1. Pet. 1. 12.

fuiſſe illis reuelatum quòd non ſibi vel ſuo ſeculo, ſed nobis miniſtrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipſis etiã nihil profuerit: ſed quia theſauro potiti non ſunt, quem nobis

Ratio huius propoſitionis Chriſti & Apoſtolorum teſtimonijs confirmata.

tranſmiſit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua teſtificati ſunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Ideò Chriſtus, qui ſe teſtimoniũ à Moſe habere aſſerit, gratiæ tamen menſuram qua Iudæos ſuperamus extollit. Nam

Io. 5. 46. Mat. 13. 6. Luc. 10. 23. Ioan. 8. 56.

diſcipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vidẽt quę videtis: & beatæ aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti ſunt. Hæc non parua eſt reuelationis Euangelicę commendatio, quòd ſanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui ſententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidiſſe diẽ Chriſti, & gaudio exultaſſe. Quia etſi obſcurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene ſperandi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ ſanctum Patriarcham ad mortẽ vſque comitata eſt. Neque vox illa Iohannis Baptiſtæ, Deum ne-

Ioan. 1. 18.

mo vidit vnquam, vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerant excludit à ſocietate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Chriſti perſona: ſed illorũ ſortem cum noſtra comparans, myſteria quæ ſub vmbris obſcurè tãtùm ſpeculati ſunt, docet nobis manifeſta eſſe: quemadmodũ

Heb. 1. 1.

probè explicat author epiſtolæ ad Hebręos, multifariã & multis modis loquutum fuiſſe olim per Prophetas, nunc verò per dilectũ Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie eſt ſplendor gloriæ & character ſubſtãtiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, ſicuti alibi citauimus ex Paulo, fuiſſe antiquæ liberationis ducem: verum tamen eſt quod alibi tradit idem

2. Cor. 4. 6.

Paulus, Deum qui iuſſit è tenebris lumen ſplendeſcere, nunc illuxiſſe cordibus noſtris, ad illuſtrandam notitiam gloriæ Dei in facie Ieſu Chriſti, quia vbi apparuit in hac ſua imagine, quodammodo ſe fecit viſibilem, præ vt obſcura & vmbratilis antè fuerat eius ſpecies. Quo turpior & magis deteſtabilis eſt eorum ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideò mentes eorum à Satana obtenebratas eſſe dicit Paulus, ne cernant gloriam Chriſti, nullo velo interpoſito, in Euangelio refulgentem.

Quanuis vox Euangelij latè ſumpta, comprehendat teſtimonia quæ Deus miſericordiæ ſuæ patribus obiuit.

2 Porrò Euangelium accipio pro clara myſterij Chriſti manifeſtatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes cenſeri quæcunque paſſim in Lege occurrunt promiſſiones de gratuita peccatorũ remiſſione, quibus ſibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conſcientia, ſi ex ope-

Euangelium tamen propriè & ſpecialiter vocari debet promulgatio illa exhibitæ in Chriſto θεανθρώπῳ gratia.

operibus petenda ſit ſalus. Vnde ſequitur, vocem Euangelij largè ſumendo, ſub ea comprehendi quæ olim teſtimonia Deus miſericordiæ ſuæ paterníque fauoris Patribus dedit. verùm per excellentiã aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Chriſto gratiæ. ídque non modò communi vſu receptum eſt, ſed à Chriſti & Apoſtolorum authoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipſum prædicaſſe Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Ieſu Chriſti. Nec verò opus eſt locos colligere quibus probetur res ſatis ſupérque nota. Suo igitur aduentu Chriſtus vitam & immortalitatẽ illuſtrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demerſos fuiſſe Patres in tenebris mortis, donec carnẽ indueret Filius Dei: ſed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & inſolitũ legationis genus fuiſſe docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præſtitit: vt in Filij perſona extaret promiſſionum veritas. Nam etſi ſemper experti ſunt fideles verum eſſe illud Pauli, In Chriſto omnes promiſſiones eſſe etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obſignatæ: quia tamen omnes noſtræ ſalutis numeros in carne ſua impleuit, viua ipſa rerum exhibitio iure nouum & ſingulare præconium obtinuit. Ex quo illud Chriſti, Poſthac videbitis cælos apertos & Angelos Dei aſcendentes ac deſcendentes ſuper Filium hominis. Etſi enim alludere videtur ad ſcalam in viſione oſtenſam Patriarchæ Iacob, præſtantiam tamen aduentus ſui commendat hac nota, quòd ianuam cœlorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingreſſus.

2.Tim.4.6.
Matth. 4. & 9.
Marc.1.1.
2.Tim.1.10.
2.Cor.1.20.
Iohan.1.51.

Sequitur refutatio Serueti, promiſsiones in totũ abolentis.

3 Cauendum tamen eſt à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Chriſti extollere vult, vel ſaltẽ ſe velle fingit, promiſſiones in totum abolet, quaſi finem ſimul cum Lege acceperint. Oſtendit, fide Euãgelij nobis afferri promiſſionum omnium complementum. Quaſi verò nulla ſit inter nos & Chriſtum diſtinctio. Admonui quidem nuper, Chriſtum nihil reliquum feciſſe ex tota ſalutis noſtræ ſumma: ſed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipſo partis nos iam potiri: acſi falſum illud Pauli eſſet, ſalutem noſtrã in ſpe eſſe abſconditam. Fateor quidẽ nos, in Chriſtum credendo, ſimul tranſire à morte in vitam. ſed tenendum interea eſt illud Iohannis, quanuis ſciamus nos eſſe filios Dei, nondum tamen apparuiſſe, donec ſimiles ei erimus: dum ſcilicet eum videbimus qualis eſt. Quãuis ergo præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitio tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promiſſiones recumbere nos iubet Spiritus ſanctus, cuius authoritas compeſcere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teſte

Quare in Dei promiſsiones ſit nobis adhuc incumbendum.

2.Tim.4.8.

2.Tim.1.1. Paulo, pietas tam futuræ quàm præſentis vitæ promiſſionem
2.Cor.7.1. habet:qua ratione iactat ſe Apoſtolũ Chriſti ſecũdum promiſſionem vitæ quæ in ipſo eſt. Et alibi nos eaſdem habere promiſſiones admonet, quibus olim donati fuerunt ſancti. Deni-
Altera ratio. que hanc fœlicitatis ſummam ſtatuit,quòd obſignati ſimus Spiritu promiſſionis ſancto. Nec verò aliter Chriſto fruimur, niſi quatenus eum amplectimur promiſſionibus ſuis veſtitum.Quo fit vt habitet ipſe quidem in cordibus noſtris, & tamen ab ipſo peregrinemur:quia per fidem ambulamus,& non per aſpectũ.
Difficultatis quæ in hac diſputatione occurrit ſolutio. Nec malè inter ſe conueniunt hæc duo, nos poſſidere in Chriſto quicquid ad cæleſtis vitæ perfectionem ſpectat, & tamen fidem eſſe viſionem bonorum quæ non videntur.Tantum in natura promiſſionum vel qualitate notandum eſt diſcrimen:quia Euangelium digito monſtrat quod Lex ſub typis adumbrauit.

Refelluntur & ij qui legis & Euangelij collationem non rectè inſtituunt. 4 Hinc etiam conuincitur eorum error,qui Legem nunquã aliter Euangelio conferunt,quàm operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ.Eſt quidem hæc antitheſis minimè repudianda: quia ſæpe Paulus ſub Legis nomine regulam iuſtè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod ſuum eſt,nullam vitæ ſpem faciens niſi omni ex parte obſequimur,ac viciſſim maledictione addita ſi vel minimùm deflectimus:nempe vbi diſputat gratis nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri, quia
Conciliatio quæſtionum hic occurrentium. nuſquam inuenitur Legis obſeruatio, cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitiam Legis & Euangelij facit inter ſe contrarias.Sed non ita ſucceſſit Euangelium toti Legi,vt diuerſam rationem ſalutis afferret: quin potius vt ſanciret ratúmque eſſe probaret quicquid illa promiſerat,& corpus vmbris adiungeret.Neque enim Chriſtus,vbi dicit Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannem,Patres maledictioni addicit, quam effugere non poſſunt ſerui Legis: ſed rudimentis tantùm imbutos fuiſſe ſignificat,vt longè ſubſiſterent infra Euangelicæ doctri-
Rom.1.16. næ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellant Dei potentiam in ſalutem omni credenti, mox addit habere teſtimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiuſdem epiſtolæ quanquam præconium Ieſu Chriſti reuelationem eſſe tradit myſterij temporibus æternis taciti, ſententiam hanc addita explicatione mitigat,manifeſtum eſſe docens per Scripturas Pro-
Collationis huius breuis explicatio. pheticas.Vnde colligimus,vbi de tota Lege agitur, Euangeliũ reſpectu dilucidæ manifeſtationis tantummodò ab ea differre: cæterum propter inæſtimabilem gratiæ affluentiam, quæ no-
Tertia pars capitis,de Iohannis Baptiſtæ miniſterio,ad ſuperiorem tractationẽ omnino pertinẽs. bis fuit in Chriſto expoſita,non abs re eius aduentu. dicitur erectum fuiſſe in terris cæleſte Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Euangelium interpoſitus fuit Ioannes, qui medium obtinuit munus,& vtrique affine.Etſi enim Chriſtum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, ſummam

mam Euangelij protulit. quia tamen incomparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in reſurrectione, non explicuit: Chriſtus Apoſtolis parem eſſe negat. Hoc enim ſigni- Matth.11.11. ficant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamen minimus eſt in regno cælorum, maiorem illo eſſe. Quia non hominum perſonas illic commendat: ſed poſtquam Ioannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelij prædi- Ioh.1.23. cationem in ſummum gradum attollit, quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem ſe vocem tantùm eſſe Iohannes ipſe reſpondet, quaſi Prophetis eſſet inferior, non facit hoc ſimulatæ humilitatis cauſa, ſed docere vult ſibi non mandatam eſſe propriam legationem, ſed officio apparitoris ſe defungi: ſicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Malac.4.5. Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto miniſterij ſui curſu egit quàm vt Chriſto pararet diſcipulos. Sicuti etiam hoc ſibi diuinitus iniunctum Ioh.5.35. eſſe ex Ieſaia probat. Hoc ſenſu dictus eſt à Chriſto lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obſtat quominus numeretur inter Euangelij præcones, ſicuti eodem vſus eſt Baptiſmo, qui poſtea traditus fuit Apoſtolis. Sed quod exorſus eſt, nonniſi Chriſto in cæleſtem gloriam recepto liberiore progreſſu per Apoſtolos completum eſt.

CAPVT X.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.

Quatuor partibus conſtat hoc caput.

1 Summa, vtilitas, & neceſſitas huius tractationis, ſect. 1.
2 Demonſtratio, qua in genere docetur vetus & nouum fœdus reipſa vnum eſſe, quamuis adminiſtratione diuerſum, & tria proponuntur, in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, ſect. 2. 3. 4.
3 In eo tertia pars verſatur, vt vetus Teſtamentum, perinde ac nouum, ad ſpem immortalitatis & futuram vitam ſpectaſſe euincat, vnde reliquæ duæ ſimilitudines ſeu conuenientiæ conſequuntur: vtrunque ſcilicet & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. Multis argumentis, teſtimoniis & exemplis nititur hæc pars à ſect. 5. vſque ad 23.
4 Totius capitis concluſio, vbi rurſus in pleniorem confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, reiectis Sadducæorum Iudæorum cauillis.

Prior pars, in qua propter Seruetum & Anabaptiſtas neceſſarium eſſe probat de ſimilitudine vtriuſque fœderis tractationem.

EX ſuperioribus liquere iam poteſt, quoſcunque ab initio mundi homines Deus in populi ſui ſortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiuſdem quæ inter nos viget vinculo fuiſſe ei fœderatos. ſed quia non parum intereſt caput hoc ſtabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiuſdem nobiſcum hæreditatis fuerint conſortes, & eiuſdem Mediatoris gratia communem ſalutem ſperauerint, quatenus in ſocietate hac diuerſa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus teſtimonia, palàm faciunt non aliam vnquam fuiſſe in Dei populo religionis pietatíſque regulam: quia tamen apud ſcriptores multa ſæpe de diſcrimine Veteris ac Noui teſtamenti diſputantur, quæ ſcrupulum parum acuto lectori iniicere poſſint, huic rei melius atque exactius diſcutiendæ peculiarem locum iure deſtinabimus. Quinetiam quod vtiliſſimum alioqui futurum erat, neceſſarium nobis fecerunt prodigioſus nebulo Seruetus & furioſi nonnulli ex Anabaptiſtarum ſecta, qui non aliter de Iſraelitico populo ſentiũt quàm de aliquo porcorum grege, vtpotè quem nugantur à Domino in hac terra ſaginatum, citra ſpem vllam cœleſtis immortalitatis. Hunc ergo peſtiferum errorem vt arceamus à piis animis, ſimul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ audita diuerſitatis mentione inter Vetus ac Nouum teſtamentum ſuboriri protinus ſolent, obiter inſpiciamus quid ſimile, quídve diuerſum habeant, quod olim cum Iſraelitis fœdus ante Chriſti aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifeſtato, percuſſit nobiſcum.

Altera pars de hac ſimilitudine in genere agens. Vnum re ipſa eſt vtrunque fœdus: adminiſtratione verò duplex.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque poteſt. Patrum omnium fœdus adeò ſubſtantia & re ipſa nihil à noſtro differt, vt vnum prorſus atque idẽ ſit: adminiſtratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam aſſequeretur, longiorem explicationem, ſiquid prodeſſe volumus, perſequi neceſſe eſt. Cæterùm in ſimilitudine vel potius vnitate oſtendenda, ſingulas particulas, quæ iam expeditæ ſunt, ex integro retractare ſuperuacuum fuerit: miſcere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempeſtiuum. In tribus autem maximè

Tria autẽ ſunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.

capitibus hîc inſiſtendum eſt, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiã ac fœlicitatem, metam fuiſſe Iudæis propoſitam ad quam demum aſpirarent, ſed in ſpem immortalitatis fuiſſe cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuiſſe tum oracu-
1. lis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, fœdus quo
2. conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, ſed ſola Dei
3. vocantis miſericordia fuiſſe ſuffultũ. Tertium, & habuiſſe ipſos
& cognouiſſe mediatorem Chriſtum, per quem & Deo coniun-

iungeretur,& promiſſionum eius compotes forent. Ex quibus ſecundum, quia nondum fortè ſatis innotuit, ſuo loco fusè demonſtrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum teſtimoniis confirmabimus, à mera fuiſſe bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo ſuo benefecit ac promiſit. Tertium quoque ſuas habuit ſparſim non obſcuras demonſtrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

Lib.3.ca. 15.16. 17.18.

3 In hoc ergo explicando (quia ad cauſam præſentem maximè pertinet, & de ipſo plus controuerſiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam, ſic tamen vt ſiquid aliorum explicationi adhuc deeſt, obiter ſufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnib. dubitationem eximit Apoſtolus, quum ait Deũ Patrem Euangelium, quod de Filio ſuo ſecundùm tẽpus deſtinatũ promulgauit, lõgè antè per Prophetas in Scripturis ſanctis promiſiſſe. Item, fidei iuſtitiam quæ per Euãgelium ipſum docetur, teſtimonium habere à Lege & prophetis. Euangelium ſiquidem hominum corda non in præſentis vitæ lætitia detinet, ſed ad ſpem immortalitatis euehit: nõ terrenis deliciis affigit, ſed ſpem in cælo repoſitam annuntiat, illuc quodammodo tranſportat. Sic enim alibi definit. Poſteaquam Euãgelio credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſãcto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, in redemptionem acquiſitæ poſſeſſionis. Item, audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga ſanctos: propter ſpem vobis repoſitam in cælis, de qua audiſtis per ſermonem veracem Euangelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde & verbum ſalutis & potentia Dei ad ſaluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd ſi ſpiritualis eſt Euangelii doctrina, & ad vitæ incorruptibilis poſſeſſionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promiſſum ac denuntiatum fuit, præterita neglectáque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus inſtar pecudũ obſtupuiſſe. Nec cauilletur hic quiſpiam, promiſſiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio ſunt conſignatæ, nouo populo eſſe deſtinatas. Nam paulo pòſt quàm illud poſuit de Euangelio in Lege promiſſo, ſubiicit, quæcunque Lex continet, ad eos ſine dubio propriè dirigi qui ſub Lege ſunt. In alio quidem argumento fateor. ſed non adeò erat obliuioſus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè verſibus affirmaſſet de Euangelio in Lege promiſſo. Clariſſimè ergo demonſtrat Apoſtolus ad futuram vitam præcipuè ſpectaſſe teſtamentum Vetus, quum ſub eo dicit Euangelij promiſſiones contineri.

Prima autem illa generalis ſimilitudo ſeu conuenientia eſt quod Vetus Teſtamentum perinde ac Nouum, non tantum ad præſentis vitæ promiſſiones, ſed multò magis ad futuræ, & ad immortalitatis ſpem certiſſimã Dei electos euexerit.

Rom.1.2. Rom.3.21. Epheſ.1.13. Col.1.4. 2.Theſ.21.14.

Ratio huius ſimilitudinis ſeu conuenientiæ.

Obiectio. Reſponſio.

Rom.3.19.

Generali illa ſimilitudine probata reliqua duæ conſequuntur. vtrunque fœdus ſcilicet & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe, & Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum.

Iohan.8.56.
Hebr.13.81.
Luc.1.54.& 72.

4 Eadem ratione ſequitur & gratuita Dei miſericordia cōſtitiſſe,& Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iuſtificari præter ſuum meritum peccatores pronūtiat:& tota eius ſumma in Chriſto terminatur. Quis igitur expertes Chriſti Iudæos facere auſit,quibuſcum audimus fuiſſe percuſſum Euangelij fœdus,cuius vnicum fundamētum Chriſtus eſt? Quis alienos reddere à gratuitæ ſalutis beneficio,quibus adminiſtratam fuiſſe audimus iuſtitiæ fidei doctrinam?Ac ne diu de re liquida diſceptemus, habemus inſignem Domini ſententiā: Abraham exultauit vt videret diem meum,vidit,& gauiſus eſt. Et quod de Abraham teſtatur illic Chriſtus, oſtendit Apoſtolus in fideli populo fuiſſe vniuerſale,quum dicit Chriſtum manere heri,hodie,& in ſecula.Neque enim de Chriſti æterna diuinitate,ſimpliciter illic loquitur:ſed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta.Quare & beata Virgo & Zacharias in ſuis canticis reuelatam in Chriſto ſalutem exhibitionem eſſe dicūt promiſſionum,quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus.Si Chriſtum ſuum exhibendo, iuriſiurandi ſui veteris fidem ſoluit Dominus,dici non poteſt quin eius finis in Chriſto & vita æterna ſemper fuerit.

Quum autem duæ poſteriores hæ ſimilitudines ſeu conuenientiæ à priore pendeāt, in ea probanda verſatur tertia pars capitis ab hac ſect. ad 23. Primum argumentum autem ex Apoſtolo deſumptum eſt, qui à pari ſacramentorum ſignificatione, parem veterum conditionem cum noſtra fuiſſe euincit.

1.Cor.10.1. 11.
Ioan.6.31.

5 Quin Apoſtolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Iſraelitas,ſed etiam ſacramentorum ſignificatione. Nam pœnarum exemplis quib. caſtigatos olim fuiſſe illos Scriptura recitat,deterrere Corinthios volens, ne in ſimilia flagitia incurrerent, à præfatione iſta orditur. Non eſſe cur vllam prærogatiuā nobis vindicemus,quæ nos à Dei vindicta eripiat quā illi ſubierunt, quando non iiſdem modò beneficiis proſequutus ſit illos Dominus,ſed iiſdem quoq; ſymbolis illuſtrem inter eos gratiam ſuam reddiderit,acſi diceret, Si confiditis vos extra periculum eſſe,quia & Baptiſmus quo inſigniti eſtis, & Cœna quam quotidie ſuſcipitis,eximias habent promiſſiones: interim contempta Dei bonitate, licentiosè laſciuitis: ſcitote nec Iudæos talib.ſymbolis caruiſſe,aduerſus quos tamen iudicia ſua Dominus ſeueriſſimè exercuit. Baptizati ſunt in tranſitu maris & nube,qua protegebantur ab ardore ſolis. Tranſitum illum Baptiſmum carnalem fuiſſe aiunt,qui ſpirituali noſtro ſecundùm quandam proportionem reſpondeat. Verùm ſi id recipitur , non procederet Apoſtoli argumentum, qui hîc vult ademptum Chriſtianis ne Baptiſmi prærogatiua Iudæos præcellere ſe putent.Nec obnoxium eſt huic cauillo quod protinus ſequitur.Illos eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe,ac eundem bibiſſe ſpiritualem potum,quem Chriſtum interpretatur.

Obiectio, Patres

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli ſententiam, quòd

quod ait Chriſtus, Patres veſtri mãducauerũt manna in deſerto, & mortui ſunt. Qui manducat carnem meã, nõ morietur in æternum, quæ duo inter ſe nullo negotio conciliantur. Dominus, quia ſermonem habebat ad auditores qui tantũ vẽtris alimento quærebant ſaturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præſertim verò comparationẽ mannæ & corporis ſui pro eorum ſenſu ſtatuit. Poſtulabant vt acquirendæ ſibi authoritatis gratia ſuam virtutẽ miraculo aliquo approbaret, qualis ediderat Moſes in deſerto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant niſi carnalis inediæ, qua populus tunc affligebatur, remedium: ad myſterium illud ſublimius, quod Paulus reſpicit, non penetrabant: Chriſtus ergo, vt demõſtret quanto præſtantius à ſe beneficium expectare debeant quàm quod à Moſe collatum patribus ſuis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione veſtra, & memorabile miraculum, quòd Dominus per Moſen populo ſuo, ne in deſerto fame periret, cæleſtẽ cibum ſubminiſtrauit, quo ſuſtentaretur ad modicum temp us: hinc colligere quanto excellentior ſit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiſerit Dominus, infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniã Iudæi, velut exprobrandi ſtudio, Moſen illi obiecerant, qui populi neceſſitati mannæ remedio opitulatus eſſet: reſpondet, ſe longè ſuperioris gratiæ eſſe adminiſtrum, præ qua vileſcere meritò debeat carnalis populi educatio, quam ſolam tanti æſtimabãt. Paulus quia nouerat Dominum, quum mãna è cælo deplueret, non in ventris dũtaxat paſtum effudiſſe, ſed ſpiritualis quoque myſterii loco diſpenſaſſe, ad figurandam quæ in Chriſto habetur ſpiritualem viuificationem, partem iſtam, quæ conſideratione digniſſima erat, non negligit. Quare certò claréque conficitur, non eaſdem modò quibus nos dignatur nũc Dominus, vitæ æternæ ac cæleſtis promiſſiones communicatas fuiſſe Iudæis, ſed etiam ſacramentis verè ſpiritualibus obſignatas. Qua de re copioſè Auguſtinus aduerſus Fauſtum Manichæum diſputat.

manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt.

Chriſtiani manducant Chriſti carnem, nec moriuntur.

Reſponſio: ſententiam Euangeliſtæ ſpecie tenus pugnantem Apoſtoli dicto concilians.

7 Quòd ſi teſtimonia ex Lege & Prophetis ſibi recitari malint lectores, ex quibus perſpiciant ſpirituale fœdus fuiſſe Patrib. etiam commune ſicuti ex Chriſto & Apoſtolis audimus: huic quoque voto obſequar, eóque libentius quòd ita certius conuincentur aduerſarij, nequid poſtea tergiuerſari queant. Atque ab ea quidem demonſtratione incipiam, quam tametſi Anabaptiſtarum ſupercilio futilem & penè ridiculam fore ſcio, apud dociles tamen & ſanos plurimùm valebit: ac pro confeſſo ſumo, eam verbo Dei ineſſe vitæ efficaciam, vt quoſcunque

Alterum argumentum, ex Lege & Prophetis de verbi diuini piorum animas viuificans, efficacia ante Chriſtũ exhibitum, Vnde neceſſario ſequitur Iudæos fideles in ſpem æternæ vitæ fuiſſe ſegregatos.

1.Pet.1.23. Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim ſemper illud Petri, ſemen eſſe incorruptibile quod in æternũ manet, ſicuti etiam ex verbis Ieſaiæ colligit. Iam quũ hoc ſacro vinculo Deus olim ſibi deuinxerit Iudæos, non dubium eſt quin eos ſegregauerit in ſpem æternæ vitę. Nã quum verbum fuiſſe amplexos dico quod illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnéſque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuerſa viuificet pro ſuæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis neceſſitate eruit) ſed iſtam ſpecialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiuſmodi verbi illuminatione quum adhæſerint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubium eſſe quin illis in regnũ Dei immortale fuerit ingreſſus. Erat enim ſolida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum eſſe non poteſt.

Ieſ.40.6.

Tertium argumentum, à fœderis formula, quæ vnicum reipſa eſſe oſtendit ante & poſt Chriſti in carne manifeſtationem.

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur, age, ad ipſam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modò ingeniis ſatisfaciet, ſed eorum inſcitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim ſemper pepigit cũ ſeruis ſuis Dominus. Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & ſalutem, & omnem ſummam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere ſoliti ſunt. Non enim Dauid ſine cauſa ſæpius pronuntiat, beatum populũ cujus Dominus eſt Deus: beatam gentem quam in hæreditatem ſibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis gratia, ſed quoniam à morte eripit, perpetuò cõſeruat, æternáque miſericordia proſequitur quos in populum aſſumpſit. Quemadmodum eſt apud alios Prophetas, Tu Deus noſter, nõ moriemur. Dominus, Rex noſter, Legiſlator noſter: ipſe ſaluabit nos. Beatus es Iſrael, quia in Domino Deo ſaluaris. Sed ne in re ſuperuacua multum laboremus paſſim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeóque ſalutis certitudinem deeſſe, modò nobis Dominus ſit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, ſimul atque illuxit, præſentiſſimum eſt ſalutis pignus, cuinam ſe homini in Deum manifeſtet, cui non ſalutis quoque theſauros aperiat? Hac enim conditione Deus noſter eſt vt in medio noſtri habitet: quemadmodũ per Moſen teſtabatur. Obtineri autem talis eius præſentia non poteſt, vt non ſimul vita poſſideatur. Atque vt nihil vltrà exprimeretur, ſatis claram habebant vitæ ſpiritualis promiſſionem in his verbis, Sum Deus veſter. Non enim ſolis vtique corporibus Deũ ſe fore denuntiabat, ſed animis præcipuè. animæ autẽ, niſi per iuſtitiam Deo coniunctæ, ab ipſo alienæ in morte manent. Adſit rurſum illa coniunctio: perpetuam ſalutem ſecum ducet.

Leuit.26.12.
Pſal.144.15.
Pſal.33.12.
Habac.1.12.
Ieſa.33.21.
Deut.33.29.
Leuit.26.11.
Exod.6.7.

9 Accedit eò, quòd non modò ſe illis Deum eſſe teſtabatur, ſed ſe quoque ſemper fore promittebat: quò ſpes eorum præſentibus bonis non contenta, in æternitatem protēderetur. Id porrò valuiſſe apud eos temporis futuri notationem oſtendunt multæ voces, vbi ſe non in præſentibus tantùm malis, ſed in poſterum conſolantur fideles: quòd ſibi Deus nunquam defuturus eſſet. Iam verò (quæ pars erat ſecunda promiſſionis) ipſos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga ſe proroganda, clarius etiamnum confirmabat, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos. Nam ſi ſuam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo poſteris: erga ipſos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim inſtar hominum eſt Deus, qui ſuum ideò amorem ad amicorum filios transferūt, quia morte interrūpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant ſua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, ſuæ profectò miſericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum cauſa tranſfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam ſuæ bonitatis, quam poſt mortem ſenſuri eſſent, volebat illis Dominus commendare, quum talem deſcribebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promiſſionis veritatem tum obſignauit Dominus, & quaſi complementum protulit, quum Deum ſe Abraham, Iſaac & Iacob longè poſt eorum mortem appellaret. Quid enim annon ridicula erat appellatio, ſi perierant? Perinde enim fuiſſe acſi ita foret loquutus, Ego ſum Deus eorum qui non ſunt Proinde vno iſto argumento Sadducæos à Chriſto conſtrictos fuiſſe Euangeliſtæ referunt, vt ne inficiari quidem poſſent reſurrectionem mortuorum à Moſe eſſe teſtatam. nempe qui ex ipſo Moſe didicerant, omnes ſanctos eſſe in manu illius. Vnde inferre promptū erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, cuſtodiam, protectionémque ſuam recepiſſet qui mortis & vitæ eſt arbiter.

Confirmatio ſuperioris argumēti, ex perſpicuis formulæ illius verbis deſumpta.

Gen. 17. 7.

Exod. 20. 6.

Alia confirmatio illuſtris tum à ſuperiore, tum à Dei natura fluens.

Exod. 3. 6.

Matt. 22. 23.

Luc. 20. 32.

Deut. 33. 3.

10 Iam (qui præcipuus eſt cardo in hac controuerſia) diſpiciamus annon ipſi quoque fideles ſic inſtituti fuerant à Domino, vt meliorem alibi vitam ſibi eſſe ſentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primûm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, aſſiduum erat exercitium, quo admonerentur ſe omnium eſſe miſerrimos ſi in hac modò vita fœlices eſſent. Adam, vel ſola recordatione perditæ fœlicitatis infœliciſſimus, anxiis laboribus egeſtatem ſuam ægrè ſuſtentat, ac ne in ſolis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde ſolatium illi reſtabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eū habet ſuperſtitem cuius aſpectum meritò deteſtetur ac horreat. Abel

Quartum argumentum ab exēplis. Patres, Adā, Abel, Noe, ante Chriſtum variis tentationibus agitati ad meliorem illam vitam viua fide & ſpe inuicta, præſentem negligētes, aſpirarūt. Illorum igitur vi & ſub E-

uangelio credentium, idem fuit ſcopus.
Gen.3.17.
Gen.4.8.
Gen.6.22.
Geneſ.9.24.

in ipſo ętatis flore crudeliter trucidatus, exemplum eſt humanę calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis ſecurè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius moleſtiis quā ſi centum mortes obeundæ eſſent. Nam pręterquam quòd arca illi eſt quaſi ſepulchrum decem menſium, inſuauius nihil eſſe poteſt quàm in animalium ſtercoribus penè immerſum tandiu detineri. Poſtquam tantas difficultates eluctatus eſt, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio ſe haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio ſaluum ex diluuio receperat, ſuo ipſius ore maledicere cogitur.

Gen.12.4.
Quarti argumenti continuatio, ab exemplo Abrahami, cuius vocatio & vitæ curriculum hominem ad felicitatis æternæ præmium & domicilium inter innumerabiles ærumnas toto pectore anhelantē oſtendit.
Gen.12.10. &c. Vide Caluin. commentar. in Gen. cap. 12. verſ.11.15.
Gen.20.1.2.
Gen.13.7.8.9.

11 Abraham quidem vnus inſtar decem myriadum nobis eſſe debet, ſi ſpectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei ſimus cenſeri nos oportet. Quid verò abſurdius quàm patrem omniū fidelium eſſe Abraham, & ne poſtremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non poteſt, quin aboleatur tota Eccleſia. Iam quod ad vitę experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus pręcipuam vitæ dulcedinem eſſe putant: ac ſi illum deſtinato conſilio omnibus vitæ oblectamentis ſpoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingreſſus eſt in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quo ſe incolumen ſeruet, neceſſe habet vxorem proſtituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi ſui reuerſus eſt, inde rurſum expellitur. Simul eodem neceſſitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, aſſiduis ſeruorum rixis compellitur, nepotem, quem filij loco habebat, à ſe demittere. Quæ diſceſſio ſine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm ſi membri vnius ſectionem paſſus foret. Paulo pòſt captiuum ab hoſtibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effoſſis quidem magno labore puteis aquam bibere ſinant. Neque enim vſum redimeret à rege Gerar, niſi ante fuiſſet prohibitus. Iam vbi ad effœtam ſenectutem ventum eſt, quod habet ea ætas inſuauiſſimum & acerbiſſimum, orbitate mulctatum ſe videt, donec præter ſpem Iſmaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde acſi ancillæ contumaciam fouendo, domeſticæ perturbationis ipſe cauſa eſſet. Naſcitur demum Iſaac, ſed ea mercede vt exturbetur primogenitus Iſmael, ac pro derelicto penè hoſtiliter proiiciatur. Vbi ſolus relictus eſt Iſaac, in quo acquieſcat defeſſa boni viri ſenect⁹, paulo pòſt mactare ipsū iubetur. Quid calamitoſius

Gen.14.12.13.14.
Gen.21.30.
Gen.15.2. & 16.15. & 21.10.
Gen.21.2.31.4.
Gen.22.2.

mitoſius excogitet humana mẽs quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo abſumpus foret, quis nõ putaſſet miſerrimũ eſſe ſenem, cui in ludibrium datus eſſet filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multũ eſſet aucta calamitas. Iſtud verò omnia calamitatis exempla ſuperat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt ſiquis velut in tabula exemplar calamitoſæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis oppoſitum. Neque obiiciat quiſpiã eum nõ fuiſſe prorſus infelicem, quòd à tot tantíſque tempeſtatibus proſperè tandẽ emerſerit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum ſpatium laborioſè eluctetur: ſed qui, ſine malorum ſenſu, præſentibus bonis placidè fruatur. *Obiectionis diſſolutio.*

12 Iſaac, qui minoribus malis affligatur, vix tamen minimum ſuauitatis guſtum percipit. Eas ipſe vexationes experitur quæ beatum eſſe hominem in terra non ſinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è ſinu illi eripitur: vicini illum ſubinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi ſuæ à nuribus multum moleſtiarum ſuſtinet: filiorum diſſidio angitur: nec mederi tanto malo poteſt, niſi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis inſigne eſt exemplar. Pueritiã domi inquietiſſimè tranſigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali ſolo præterquam quòd acerbum eſt exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum eſt duriſſimam atque auſteriſſimam ſeptem annis ſeruire ſeruitutem, niſi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam ſeruitutem ingrediendum eſt, vbi totum diem ſolis æſtu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipſe conqueritur. Tantam vitæ aſperitatem dum annos viginti ſuſtinet, quotidie nouis ſoceri iniuriis affligitur. Nec domi ſuæ quietus eſt, quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus diſtractam ac penè diſſipatam. Vbi in patriam iubetur ſe recipere, abitum captare illi neceſſe eſt ignominioſæ fugæ ſimilem: nec tamen ſoceri iniquitatẽ ita poteſt effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo ſæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conſpectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus ſupra modũ diſcruciatur ac diſcerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conſpectum eius prodit: tanquam ſemimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem ſentit quàm ſperare auſus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingreſſu priuatur. Poſtea quem ab ea filium ſuſtulerat, eóque

Item ab exemplo Iſaaci. Gen. 26. 35. Gen. 8. 1. Gen. 28. 5. *Et Iacobi,* Gen. 29. 20. Gen. 13. 25. Gen. 32. 11. Gen. 35. 16. Gen. 37. 32.

præ aliis amabat, à fera laceratum audit:cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipſe,quòd poſt diuturnas lachrymas ſolatiis omnibus viam obſtinatè claudit nihil ſibi reliquum faciens niſi vt deſcendat ad filium lugens in ſepulchrũ. Interim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas,ſed præſentiſſimum internecionis periculum illi creauerat,quantæ anxietatis,luctus,tædij cauſæ erant?Sequitur horrendũ illud flagitiũ Ruben primogeniti,quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter ſumma infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum ſit vbi à proprio filio perpetratum eſt id ſcelus? Aliquãto pòſt altero inceſtu cõtaminatur familia,vt conſtantiſſimũ alioqui & infractũ calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremum vitæ,dumſuæ ac ſuorum inediæ ſuccurrere quærit,noui infortunij nuntio percellitur,qui intelligit filium alterum in vinculis detineri,quemvt recipiat,Beniamin vnicum ſuum deſideriũ permittere aliis cogitur.Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo ſaltem ſecurè reſpiraret? Itaq; ipſe optimus de ſe teſtis aſſeuerat Pharaoni,dies ſuos breues ac malos fuiſſe ſuper terram. Qui per continuas miſerias vitam ſe tranſegiſſe pronuntiat, negat profectò eam proſperitatẽ ſe ſenſiſſe quæ illi à Domino promiſſa fuerat. Ergo aut malignus ingratúſque Dei gratiæ æſtimator erat Iacob, aut verè ſe miſerũ fuiſſe ſuper terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio,ſequitur non habuiſſe ipſum ſpem in rebus terrenis defixam.

Gen.34.2. *Gen.35.22.* *Gen.38.18.* *Gen.42.32.* *Gen.47.9.*

Cõcluſio probationis quarti argumenti, S. Patres, Adamum, Abelem, Noachum, Abrahamum, Iſaacum. Iacobum, & alios ſub Lege non in terris, ſed in cælo promiſſionũ Dei complementum expectaſſe. Heb.11.9.

13 Si ſancti iſti Patres (quod vtique indubitatum eſt) beatam vitam exſpectarũt è manu Dei,aliam quàm terreſtris vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè oſtendit Apoſtolus, Fide (inquit)demoratus eſt Abraham in terra promiſſionis, tanquam aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac & Iacob conſortibus eiuſdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem,cuius opifex ac conditor Deus.In fide defuncti ſunt omnes iſti,non acceptis promiſſionibus:ſed procul eas inſpicientes, ac credentes,confitentéſque quòd hoſpites & inquilini forent ſuper terram. Quo ſignificãt ſe patriam inquirere. & ſi deſiderio eius quam reliquerãt tacti fuiſſent erat facultas reuertendi: ſed meliorem appetebant, nempe cæleſtem. Vnde Deus non erubeſcit vocari eorũ Deus: quando parauit illis ciuitatem.Spiritibus enim obtuſiores fuiſſent tam pertinaciter promiſſiones conſectando, quarum nulla ſpes in terris apparebat,niſi complementum earum alibi expectaſſent. Id verò in primis non ſine ratione vrget,quòd peregrinationem,hanc vitam nuncuparunt:qualiter & Moſes refert. Si enim peregrini & inquilini ſunt in terra Chanaan, vbi

Ideo pij illi vitã hanc terrenam peregrinationem appellarunt.

vbi promiſſio Domini qua illius conſtituti erant hæredes? Manifeſtè ergo indicat longius ſpectare quod de poſſeſſione illis Dominus promiſerat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiſierunt niſi in ſepulchrum. quo teſtabantur ſe ſperare fructum promiſſionis nonniſi poſt mortem percepturos. Atque hæc cauſa eſt cur tanti æſtimauerit Iacob illic ſepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioſeph ad eam pollicitationem: cur Ioſeph poſt aliquot ſecula transferri oſſa ſua, iampridem in cinerem collapſa voluerit.

& in terra Chanaan (felicitatis æternæ figura) ſepeliri voluerunt.
Gen. 47. 9.
Gen. 47. 29. 30. & 50. 25.

14 Denique apertè conſtat, in omnibus vitæ ſtudiis propoſitam futuræ vitæ beatitudinem habuiſſe. Quorſum enim primogenituram tantopere affectaſſet, tantóque periculo ambiiſſet Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorſus allatura: niſi ad altiorem benedictionem reſpexiſſet? Atque eum ſibi ſenſum fuiſſe declarauit ea voce quam inter vltimos ſpiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam ſalutem expectaſſet, quum intelligeret ſe animam expirare: niſi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de ſanctis ac filiis Dei diſceptamus, quum eiuſmodi intelligentiæ guſtu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim ſibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiăt nouiſſima mea ſimilia eorum: niſi quòd ſentiebat id quod poſtea Dauid prodidit, Pretioſam eſſe mortem ſanctorum in conſpectu Domini: mortem verò impiorum peſſimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari poſſet diſcrimen iuſti & impij. ſorte, quæ poſt mortem vtroſque diuerſa manet, inter ſe diſtinguuntur.

Quintum argumentum, ex hiſtoria Iacobi primogenituram affectantis. Id enim futuræ vitæ in eis deſiderium oſtendit.
Gen. 49. 18.
Quo intelligentiæ guſtu Balaam nō caruit.
Num. 23. 10.
Pſ. 116. 15.
Pſ. 34. 22.

15 Nondum vltra Moſen progreſſi ſumus: quem iſti nihil aliud officij habuiſſe dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerúmque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (niſi quis ſponte ſemet offerentem lucem refugiat) perſpicua iam extat ſpiritualis fœderis declaratio. Quòd ſi ad Prophetas deſcendamus, illic pleniſſimo fulgore & vita æterna & regnum Chriſti ſe profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit ſuperior, ita pro ordine diuinæ diſpenſationis cæleſtia myſteria obſcurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perſpicuitate ac certitudine ad eum ſcopum omnia ſua dirigit? Terreſtrem habitationem qualiter æſtimarit teſtatur hæc ſententia, Aduena hîc ſum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens velut vmbra quiſque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine? ſpes mea ad te ipſa. Sanè qui nihil eſſe in terra ſolidum aut ſtabile confeſſus, ſpei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repoſitam ſibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contem-

Sextum argumentum, ex Dauide, qui tanta ſibi à Domino pollicetur, & tamen hanc vitā nihil aliud eſſe vult quàm vanitatem: vnde ſequitur eum alibi ſuam felicitatem repoſitam habuiſſe, & ſalutem expectaſſe quæ cum Dei æternitate coniuncta ſit.
Pſ. 39. 13.

plationem fideles reuocare ſolet, quoties vult eos verè conſolari. Nam alibi, poſtquam de breuitate fluxáque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus eſt, ſubiicit, Miſericordia autem Domini vſque in æternum, ſuper timentes eum. Cui ſimile eſt quod habetur etiam Pſalmo centeſimo ſecundo, Initio Domine tu fundaſti terram, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes: velut veſtis veteraſcent, & ſicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipſe perſtas, & anni tui non deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabũt, & poſteri eorum coram te ſtabilientur. Si ob cæli ac terræ interitũ non deſinunt pij ſtabiliri coram Domino: ſequitur eorum ſalutem cum Dei æternitate eſſe coniunctam. Atqui omnino non poteſt ſtare ſpes iſta, niſi in promiſſionem recumbat quæ apud Ieſaiã exponitur, Cæli (inquit Dominus) ſicut fumus liqueſcent: terra ſicut veſtimentum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt: ſalus autem mea in æternum erit, & iuſtitia mea non deficiet. Vbi iuſtitiæ ac ſaluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum reſident, ſed quatenus ab hominibus ſentiuntur.

Pſal. 103. 17.
Pſal. 102. 26. 27. 28. 29.
Ieſa. 51. 6.

Septimum argumentum, ex eodẽ Propheta. Quæ de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, ad cæleſtis gloriæ fruitionem neceſſariè ſunt referenda: quandoquidem in hoc mundo omni malorum genere premuntur.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium proſpero ſucceſſu paſſim canit, niſi vt in cæleſtis gloriæ manifeſtationem conferantur. Qualia ſunt, Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Item, Iuſtitia pij manet in ſeculum ſeculi, cornu eius exaltabitur in gloria: deſiderium peccatorum peribit. Item, veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo; habitabunt recti cum vultu tuo. Item in memoria æterna erit iuſtus. Item, Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum. Siquidem ſeruos ſuos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, ſed lacerandos perdendóſque ſæpè permittit. In tenebris & ſqualore languere patitur bonos, dum impij penè inter ſtellas refulgent: nec illos ita vultus ſui ſerenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipſe quidem diſſimulat, ſi in præſentem rerum ſtatum oculos deſignant fideles, grauiſſima tentatione perculſum iri, acſi nulla eſſet innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum proſperatur ac floret, dum piorum natio, ignominia, paupertate, contemptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapſus pes meus, quin effuſi fuerint greſſus mei, dũ vrit me fortuna ſtultorum, dum improborum proſperitatem video. Tandem poſt narrationem concludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſſem hæc cognoſcere: ſed tormentum eſt ſpiritui meo, donec ingrediar in ſanctuarium Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.

Pſ. 97. 10.
Pſ. 112. 7. 9.
Pſ. 140. 14.
Pſ. 112. 6.
Pſ. 34. 23.
Pſ. 73. 17.

Octauum argumentum ex cõ-

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraſſe ſanctos Patres ſub veteri Teſtamento quàm rarò vel nunquam

in hoc

in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis ſuis pollicetur, atque ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditum habebant quod in præſentis vitæ vmbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudiciū, quod cùm oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promiſſiones implerentur. Qualiter iſtæ voces teſtantur, Ego in iuſtitia contemplabor faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florebunt. Adhuc fructificabunt in ſenecta pingues ac virides erunt. Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundæ ſunt cogitationes tuæ Iehoua, dū florent impij germinant quaſi herba, vt pereant in perpetuū. Vbi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi vbi mundi huius facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta pręſentium calamitatum momentanea aſperitate, ſecurè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iuſtus. Tu verò præcipitabis ſceleſtos in puteum interitus, Vbi in hoc mūdo puteus æterni exitij qui ſceleratos abſorbeat in quorum felicitate hoc quoq; alibi numeratur quòd diem extremum in puncto ſine multo lāguore claudunt? Vbi tanta ſanctorum ſtabilitas, quos ipſe Dauid nō modò concuti, ſed opprimi & conteri prorſus vbique conqueritur? Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſtabilis & pluſquam æſtuaria mundi viciſſitudo: ſed quid facturus ſit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ cōſtitutionem olim ſedebit. Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit, Nituntur ſtulti opulentia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem ſuum à morte poſſit, nemo pretium redēptionis Deo ſoluere. Quum autē videant & ſapiētes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere diuitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitationes in ſecula: & nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: ſimilis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum ſumma ſtultitia eſt: quam tamen poſteri cupidè æmulantur. Inſtar gregis apud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis. Exorta luce dominabuntur illis: forma ipſorum peribit: infernus ipſorum domicilium. Primùm illa ſtultorum irriſio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquieſcant, oſtendit lōgè aliam ſapientibus quærendam eſſe felicitatem. Sed illic reſurrectionis myſterium euidentius reſerat vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæſo, dicemus eſſe illum lucis exortum, niſi nouæ vitæ reuelationem,

muni omnium piorum ſenſu & confeſſione, qui in cælis per fidem & ſpem viuam quæſierunt quod in præſentis vitæ vmbra non apparuit.

Pſ. 17. 15.
Pſ. 52. 10.
Pſa. 92. 13. 14. 15.

Pſ. 55. 23. 24.
Iob. 21. 13.

Pſal. 49. 7. 8. &c.

quæ finem præſentis ſequitur?

Superioris argumenti continuatio & confirmatio, à ſpe piorum & impiorum in mundo ridentium exitio.
Pſal.30.6.

18 Inde illa naſcebatur cogitatio, quam in miſeriarum ſolatium ac tolerantiæ remedium fideles vſurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius miſericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum guſtum delibabant? Si in terra hęſiſſent, nihil tale reperire poterant: ſed quia cælum intuebantur, agnoſcebant punctum eſſe temporis quo exercentur per crucem ſancti à Domino: miſerationes ſeculi eſſe, quibus colliguntur, rurſum impiorum, qui per ſomnium beati ad diem vnum eſſent, æternum ac nunquàm finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iuſti in benedictione erit: nomen autem impiorum putreſcet. Pretioſa mors ſanctorum in conſpectu Domini: mors peccatorum peſſima. Item apud Samuelem, Dominus pedes ſanctorum ſeruabit, & impij in tenebris conticeſcent, quæ ſignificant, illos probè cognouiſſe, vtcunque variè circunferrentur ſancti, vltimum tamen eorum exitium, vitam ac ſalutem: impiorum felicitatem amœnam eſſe viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo iſtorum mortem vocabant exitium incircunciſorum, vt quibus reſurrectionis ſpes præciſa eſſet. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

Prou. 10.7.
Pſal. 116.15. & 34.22.
1. Sam. 2.9.
Ezech. 28.10. & 31.18. & alibi.
Pſal. 69.29.
Iob. 19.25.

Nonum argumentum ex Iobo, qui omnium apertiſsimè de hac ſpe differuit.
Obiectionis dilutio.

19 Prę aliis verò inſignis illa ſententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum: & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo, Qui volunt vẽditare ſuum acumen, cauillantur non eſſe hæc intelligenda de vltima reſurrectione, ſed de primo quoq; die quo ſibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamẽ, velint nolint, ad eam ſpei amplitudinem non potuiſſe peruenire Iob ſi cogitatione in terra reſediſſet. Neceſſe ergo eſt fateamur, oculos in futurã immortalitatem ſuſtuliſſe, qui ſibi vel in ſepulchro iacenti redemptorẽ affore conſpexerit. Siquidem de præſenti tantùm vita cogitantibus mors extrema eſt deſperatio, quæ nec ipſa ſpẽ eius abſcindere poterat. Etiamſi me occiderit, dicebat, in ipſo nihilominus ſperabo. Nec mihi obſtrepat hîc nugator quiſpiam paucorum fuiſſe iſtas voces, vnde minimè probetur talem fuiſſe inter Iudæos doctrinam, Reſponſum enim à me ſtatim accipiet, paucos iſtos non prodidiſſe talibus ſententijs arcanam aliquam ſapientiam, ad quam ſeorſum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: ſed, vt erant conſtituti à Spiritu ſancto plebis doctores, quæ communiter ediſcenda eſſent Dei myſteria, & popularis religionis prin-

Iob. 13.15.
Alia obiectio.
Reſponſio.

principia eſſe deberent, palàm promulgaſſe. Quum ergo audiamus publica Spiritus ſancti oracula, quibus de ſpirituali vita tã clarè ac dilucidè in Iudæorum Eccleſia diſſeruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi ſolius terræ ac terreſtris opulentiæ fiat mentio.

20 Si ad poſteriores Prophetas deſcendam, illic verò liceat, quaſi in campo noſtro, liberè ſpatiari. Nã ſi in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multo eſt facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in diſpenſando miſericordiæ ſuæ fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progreſſu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illuſtraret. Proinde initiò quum prima ſalutis promiſſio Adæ data fuit, quaſi tenues ſcintillæ emicarunt: poſtea facta acceſſione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerſit, latiúſque fulgorem ſuum protulit: donec tandem nubibus omnibus diſcuſſis, ſol iuſtitiæ Chriſtus vniuerſum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non eſt ergo metuendum ne ſi ad cauſam noſtram comprobandam Prophetarum petamus ſuffragia, illa nos deficiant: ſed quia ingentem materiæ ſyluam fore video, in qua diutius multo immorari neceſſe ſit quàm ferat inſtituti ratio (eſſet enim opus longi voluminis) ſimúlque vel parum perſpicaci lectori viam me ſtrauiſſe ex ſuperioribus arbitror, qua inoffenſo curſu pergere queat, à prolixitate non adeò in præſens neceſſaria abſtinebo: præmonitis tamen lectoribus, vt viam ſibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum illis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima veſtigia in præſenti vita cernuntur) ad hanc diſtinctionem confugiant: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis, velut lineamentis quibuſdam, populo adumbraſſe: ſed talem eius pinxiſſe effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum ſeculum raperet, atque ad cogitandum futuræ ac ſpiritualis vitæ fœlicitatem neceſſariò excitaret.

Nonum argumentum, ex poſterioribus Prophetis, qui piorũ felicitatem extra terrena huius vitæ limites ſitam eſſe docuerunt.

Cap. 6. ſect. 3. 4.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Iſraelitæ Babylonem deportati, ſuam diſſipationem morti ſimillimam eſſe cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabuloſum putarent eſſe quod de ſua reſtitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æſtimabant acſi denuntiaſſet ſuſcitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt oſtenderet nec ea ipſa difficultate ſe impediri quominus beneficio ſuo locum faceret, Prophetæ campum aridis oſſibus plenum per viſionem oſtendit: quibus, ſola verbi ſui virtute, ſpiritũ vigorémq; vno momẽto reddidit. Seruiebat quidem ad præſentem incredulitatẽ corrigendam viſio: ſed interim Iudæos commonefaciebat quan-

Id vno exemplo ex Ezechiel ſumpto de oſſibus aridis viuificatis, dilucidè probatur.

Ezech. 37. 4.

tum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & diſperſa oſſa ſolo nutu, adeò facilè vegetaret. Quare ſententiam illam cum altera Ieſaiæ ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, reſurgent. Expergiſcimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude oſtia tua ſuper te, abſcondere pauxillum, donec pertranſeat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo, vt viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra ſanguinem ſuum, nec operiet diutius interfectos ſuos.

Confirmatio, ex dicto Ieſaiæ. Ieſ. 26. 19.

22 Quanquam ſiquis ad eiuſmodi canonem omnia redigere tentet, abſurdè fecerit: ſunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonſtrant: quales nonnullos recitauimus, & quales ſunt cùm alij plerique, tum præcipuè duo iſti. alter apud Ieſaiam, Sicut cæli noui & terra noua, quæ facio ſtare coram me: ſic ſtabit ſemen veſtrum. Et erit mẽſis ex menſe, ſabbathum ex ſabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati ſunt in me, quòd vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis: In tempore illo conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi ſui: & veniet tempus anguſtiæ non quale fuit ex quo gentes eſſe cœperunt. Et tunc ſaluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabũt, alij in vitam æternam, alij in opprobriũ ſempiternũ.

Poſtremum argumentum. Extare in Prophetis aliquot locos qui apertè piorũ in regno cæleſti futuram immortalitatem demõſtrant. Ieſ. 66. 22. Dan. 12. 1.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres ſcilicet Chriſtum in fœderis ſui pignus habuiſſe, atque in ipſo omnem benedictionis fiduciam repoſuiſſe: quia minus cõtrouerſię & plus claritatis habent, non laborabo. Cõſtituamus ergo ſecurè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Teſtamentum ſeu fœdus, quod cum Iſraelitico populo percuſſit Dominus, non rebus terrenis fuiſſe limitatum, ſed ſpiritualis æternæque vitæ promiſſionem continuiſſe: cuius expectationem omnium animis impreſſam oportuit qui in fœdus verè conſentiebant. Hanc verò inſanam ac pernicioſam opinionẽ procul ſummoueamus, aut Dominum nihil aliud propoſuiſſe Iudæis, aut illos nihil quæſiuiſſe præter ventris ſaturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcũditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnũ hodie promittit ſuis Chriſtus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Iſaac & Iacob. ac Iudæos ſeculi ſui Petrus hæredes eſſe Euangelicæ gratiæ aſſerebat, quòd filij eſsẽt Prophetarũ cõprehenſi in fœdere quod Dominus olim cũ

Concluſio totius tractationis de ſimilitudine vtriuſque Teſtamenti.

ad cuius pleniorẽ confirmationem quatuor teſtimonia Scripturæ proferuntur. Mat. 8. 11. Act. 3. 25.

ſua

ſua gente pepigiſſet. Ac ne id ſolis verbis teſtatum eſſet, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo reſurrexit momẽto multos ſanctorum reſurrectionis ſuę conſortio dignatus eſt, ac viſendos in ciuitate prębuit: certo arrhabone ſic dato, quicquid fecit ac paſſus eſt in æternæ ſalutis acquiſitionem, ad veteris Teſtamenti fideles non ſecus quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teſte Petro, præditi fuerunt, Quum Spiritum illum, qui eſt veluti quædam immortalitatis in nobis ſcintilla (vnde & arrhabo hæreditatis noſtræ alibi vocatur) in illis ſimiliter audimus habitaſſe, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum eſt eo ſtuporis olim recidiſſe Sadducæos, vt tum reſurrectionem, tum animarum ſubſtantiam negarent: quorum vtrunque tam illuſtribus Scripturæ teſtimoniis conſignatum habebãt. Nec minus prodigioſa hodie foret totius nationis ſtoliditas in expectando terreſtri Chriſti regno, niſi hanc repudiati Euãgelij pœnam daturos Scripturę multò antè prædixiſſent. ſic enim iuſto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen reſpuendo, tenebras vltrò ſibi accerſiuiſſent. Moſen ergo legunt, & aſſiduè reuoluunt: ſed oppoſito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Chriſtum conuertantur, à quo illum nunc quantum poſſunt, abducere ac diſtrahere ſtudent.

Matt.27.52. Act.15.8. Eph.1.14.

Vnde conſequitur perſpicua erroris Sadducæorum & Iudæorum, ſalutem æternam & ſpem certam Eccleſiæ Dei abolentium, refutatio.

2.Cor.3.14.

CAPVT XI.

De differentia vnius Teſtamenti ab altero.

Tres ſunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Proponit quinque Veteris & Noui Teſtamenti differentias, à ſect. 1. ad 12.

2 Quoniam verò inter has poſtrema eſt, quod Vetus Teſtamentum ad Iudæos tantùm pertinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium ſubiungitur breuis tractatio, ſect. 11.

3 Additur reſponſio ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Teſtamenti diſcrimine grauari ſolet, ſect. 13. & 14.

QVID ergo (inquies) nullúmne diſcrimen veteris & noui Teſtamẽti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuerſiſſimæ inter ſe conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: ſed ita vt nihil conſtitutæ iã vni-

Quinque hæ vnius Teſtamenti ab altero differentiæ ad modũ adminiſtrationis potius quàm ad ſubſtantiam fœderis pertinent.

tati derogent:quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit,& meminiſſe poſſum) numero quatuor præcipuæ.Quibus ſi quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes ſic eſſe dico,& oſtēſurum me profiteor, vt ad modum adminiſtrationis potius quàm ad ſubſtantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Teſtamenti promiſſiones, atque idem ipſorum promiſſionū fundamentum,Chriſtus. Porrò prima eſt,Quòd tametſi olim quoque Dominus populi ſui mentes in cæleſtem hæreditatem volebat collimare, arrectóſque eſſe animos: quo tamen in ſpe illius melius alerentur, contemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo deguſtandam exhibebat: nunc clarius liquidiúſque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omiſſo inferiori, quem apud Iſraelitas adhibebat,exercitationis modo,mentes noſtras dirigit. Hoc conſilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conſcendiſſe quàm ad illa quæ corpori promittebātur bona.Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut inſigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil ſeuerius Dominum eiuſdem Legis tranſgreſſoribus interminari quàm ab eius terræ poſſeſſione expellendos, ac diſpergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè ſummam recidere quęcunque vel benedictiones vel maledictiones à Moſe denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter conſtituunt Iudæos non ſua cauſa, ſed aliena fuiſſe à cæteris populis ſegregatos: nempe vt imaginem haberet Chriſtiana Eccleſia, in cuius externa ſpecie ſpiritualium rerum documenta cerneret. Sed quū aliquoties Scriptura demonſtret:huc terrena, quibus eos proſequebatur beneficia Deum ipſum deſtinaſſe, vt ad ſpem cæleſtium ita ipſos manu duceret: eiuſmodi diſpenſationem non conſiderare,nimiæ imperitiæ,ne dicam hebetudinis,fuit.Cum hoc hominum genere ſtatus controuerſiæ nobis eſt, quòd illi poſſeſſionem terræ Canaan Iſraelitis pro ſumma atque vltima beatitudine habitam,nobis poſt reuelatum Chriſtum cæleſtem hæreditatem figurare docent. Nos contra contendimus,in terrena qua fruebantur poſſeſſione, velut in ſpeculo, futuram, quam ſibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem eſſe intuitos.

Prima differentia. In Vetere Teſtamento cæleſtem hæreditatem ſub terrenis beneficiis cōtemplandam & deguſtandam Dominus exhibuit: ſub Nouo, iſtiuſmodi terrena ſubſidia emittūtur.

2 Id melius elucebit ex ſimilitudine quam poſuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo,qui ad ſe regendum nondum idoneus,tutoris aut pædagogi,cuius cuſtodiæ commiſſus eſt,dictum, ſequitur. Quòd autem eam ad ceremonias ſimilitudinē potiſſimum refert, nihil obſtat quominus huc quoque aptiſſimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas

Probatio prima iſtius differētiæ, à ſimili de hærede paruulo, cuius mentio fit apud Apoſtolum. Gal.4.1.

reditas quę nobis deſtinata fuit: ſed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Eccleſia: ſed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt ſpirituales promiſſiones non ita nudas & apertas illis daret, ſed terrenis quodãmodo adumbratas. Abraham ergo, Iſaac & Iacob, eorúmque poſteritatem quũ in ſpem immortalitatis cooptaret, terram Chanaã in hæreditatem illis promiſit: non in qua ſpes ſuas terminarent, ſed cuius aſpectu in ſpem veræ illius, quæ nondum apparebat: hæreditatis ſe exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari poſſent, dabatur ſuperior promiſſio quæ terram illam non ſupremum eſſe Dei beneficium teſtaretur. Sic Abraham in accepta terræ promiſſione torpore non finitur: ſed maiori promiſſione erigitur illius mens in Dominum. Audit enim, Abraham, ego Gen.15.1. protector tuus, & merces tua magna valde. Hîc videmus Abramo proponi finem ſuæ mercedis in Domino, ne illam, quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: ſed immarceſcibilem eſſe reputet. Subiungit deinde terræ promiſſionem, non alia conditione quàm vt ſit diuinæ beneuolentiæ ſymbolũ, ac cæleſtis hæreditatis typus, quem ſanctis fuiſſe ſenſum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad ſummam illam atque vltimam aſſurgit. Languet (inquit) tui de Pſal.73.26. ſiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in ſempiter- & 84.3. num. Item, Dominus pars hæreditatis meę & calicis mei: tu es Pſal.16.5. qui conſeruas hæreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Pſal.142.6. Domine, dixi, Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuorum. Qui ſic loqui audent, ſe profectò mundum & quicquid eſt bonorum præſentium ſpe ſua tranſcendere profitentur. Hanc tamen futuri ſeculi beatitudinem Prophetæ ſæpius ſub typo quẽ à Domino acceperant, deſcribunt: qualiter intelligendæ ſunt iſtæ ſentẽtiæ. Quòd pii hæreditate poſſidebunt terram: ſcelerati autem ex ea diſperdentur. Quòd Ieruſalem omne genus di- Ioh.18.17. uitiis abundabit, & Sion rerum omniũ copia diffluet. Quæ om- Apud Ieſaiam multis locis. nia videmus non in terram peregrinationis noſtræ, aut in terreſtrem Ieruſalem propriè competere, ſed in veram patriam fidelium ac cæleſtem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum. Pſal.133.3.

3 Hæc ratio eſt cur maioris quàm nunc deceat, æſtimaſſe mortalem vitam eiúſque benedictiones ſancti legãtur ſub Veteri teſtamento. Tametſi enim probè nouerant non eſſe in ea tanquam in curſus ſui meta conſiſtendum: quia tamen recognoſcebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipſorum modulo exercendos, gratiæ ſuę lineamẽta Dominus impreſſerat, maiori eius ſuauitate afficiebantur quàm ſi ipſã per ſe conſideraſſent: Quemadmodum autẽ Dominus, beneuolentiã ſuam erga

Ob hanc cauſam S. Patres ſub Lege terrenam vitam eiúſque benedictiones admodum æſtimarunt, & pœnas exhorruerunt quæ etiam magis erant conſpicuæ.

fideles præſentibus bonis teſtando, ſpiritualem felicitatem eiuſmodi typis ac ſymbolis tunc adumbrabat, ita è conuerſo dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij ſui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conſpicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiã ac conuenientiam (vt ſic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tãtam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta ſæuis horrendíſque ſuppliciis vindicanda olim ſubitus, nunc velut poſito priſtinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abeſt quin ob id diuerſos Veteris & Noui teſtamenti deos imaginẽtur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus ſcrupulis facilè expediemur, ſi animum referemus ad iſtam quam notaui Dei diſpenſationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terreſtribus beneficiis, tum ſpiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis ſignificare & figurare pro eo tempore voluit quo Teſtamentum ſuum quodammodo adhuc inuolutum Iſraelitico populo tradebat.

Cur grauia & ſubita ſub Lege ſupplicia extiterunt.

Secunda differentia.

4 Alterum Veteris & Noui teſtamenti diſcrimen ſtatuitur in figuris, quòd illud abſente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram oſtentabat: hoc præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque Veteri Teſtamento Nouum opponitur: fuſior tamen eſt eius tractatio in epiſtola ad Hebræos quàm alibi vſquam. Illic diſputat Apoſtolus aduerſus eos qui Legis Moſaicæ obſeruationes aboleri poſſe non putabant niſi vt ſecum traherent religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet aſſumit quod de Chriſti ſacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat, nam quum æternum illi deferatur ſacerdotium, certum eſt aboleri ſacerdotium illud vbi alii aliis ſucceſſores quotidie ſubſtituebantur. Præualere autem noui iſtius ſacerdotis inſtitutionem probat, quod iuramento ſtabilitur. Subiungit poſtea in ea ſacerdotij tranſlatione verti etiam teſtamenti mutationem. Atqui id neceſſarium fuiſſe ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem poſſet. Tum deinde proſequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iuſtitias habuerit, quæ cultores ſuos non poſſent ſecundum conſcientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram ſanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuiſſe in ipſa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuiſſe officij niſi vt introductio eſſet in ſpẽ meliorẽ quę in Euãgelio exhibetur. Hìc videndũ eſt qua parte fœdus Legale cũ fœdere Euangelico, Chriſti miniſteriũ cum Moſaico conferatur. Nam ſi ad promiſſionum ſubſtantiam pertineret comparatio,

Vetus ceremoniis Chriſtum adumbrabat: Nouum præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet.
Pſ. 110. 4.
Heb. 7. 11, 19. & 9. 9. & 10. 1.

Epiſtolæ ad Hebræos, hanc differentiam explicantis, ſcopus.

paratio, magnum extaret inter duo Teſtamenta diſſidium: ſed qnum ſtatus quæſtionis aliò nos ducat, eò tendēdum eſt vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum ſemel ſanciuit, in medio ſtatuamus. Illius complemētum, vnde tandem habet an ſtatum ratúmque ſit, Chriſtus eſt. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Moſen præſcribit, quæ ſunt velut ſolennia confirmationis ſymbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Chriſto quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametſi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè acceſſiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) acceſſoria: quia tamen inſtrumenta erāt illius adminiſtrādi, fœderis nomē habent. qualiter & aliis ſacramentis dari ſolet. Proinde, in ſumma, Vetus teſtamentum hoc loco appellatur ſolennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & ſacrificiis comprehenſa. In ea quoniam nihil ſolidum ſubeſt, niſi vlterius tranſeatur, oportuiſſe antiquari & abrogari contendit Apoſtolus, vt Chriſto potioris Teſtamenti ſponſori ac mediatori locus daretur, per quem ęterna ſanctificatio electis ſemel acquiſita eſt: & tranſgreſſiones obliteratæ, quæ ſub Lege manebāt. Quòd ſi malis, ita accipe: vetus fuiſſe Domini Teſtamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obſeruatione inuolutum tradebatur, ideóque temporarium fuiſſe, quia veluti in ſuſpenſo erat, donec firma & ſubſtantiali cōfirmatione ſubniteretur. Tum verò demum nouum æternúmque factū fuiſſe, poſtquam Chriſti ſanguine conſecratum ſtabilitúmque fuit. Vnde calicem, quem diſcipulis in Cœna porrigit Chriſtus, Noui Teſtamenti calicem vocat in ſuo ſanguine: vt ſignificet, tum verè Dei Teſtamento ſuam conſtare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum ſanguine ſuo obſignatur.

Veteris Teſtamenti definitio.

Mat. 26. 28.

5 Hinc liquet quo ſenſu dixerit Apoſtolus, Legis pædagogia deductos fuiſſe Iudæos ad Chriſtum antequam ipſe in carne exhiberetur. Illos quoq; filios & hæredes Dei fuiſſe fatetur: ſed qui propter pueritiam ſub pædagogi cuſtodia habendi eſſent. Cōueniebat enim, ſole iuſtitiæ nondum exorto, nec tantū eſſe reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perſpicaciam. Sic ergo verbi ſui lucem illis Dominus diſpenſauit, vt eam eminus adhuc & obſcurè cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obſeruantiunculis, tanquam regulis puerilis diſciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Chriſtus: per quem fidelis populi cognitionem adoleſcere oportebat. Hanc diſtinctionem ſignauit Chriſtus ipſe, quum diceret, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Iohannē: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ ſui temporis hominibus prodiderūt; nēpe guſtum prębebāt eius ſapientię quæ

Hinc etiam eſt, quod Legis pædagogia dicimur ad Chriſtum deduci.

Gal. 3. 24. & 4. 1.

Matt. 11. 13.

olim ad liquidum manifeſtanda erat,& procul emicantem præmonſtrabant. Vbi autem digito poteſt oſtendi Chriſtus, reſeratum eſt regnum Dei. In ipſo enim expoſiti ſunt theſauri omnes ſapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipſa cæli adyta penetratur.

Col.2.9.

Nec obſtat quod inter veteres ſub Lege quidam extiterunt in fide robuſtiſſimi, cum quib. nemo ferè in Eccleſia Chriſtiana ſit conferendus. Ordinaria n. Dei diſpenſatio reſpicienda eſt. Deinde excellentiſſimi quique ſub hac padagogia comprehenſi ſunt, & ceremoniis aduti vt Chriſtum eminus intuerentur ac ſalutarēt.

6 Nec obſtat quòd nemo ferè in Chriſtiana Eccleſia reperiri queat qui fidei præſtantia ſit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuerſum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus,hîc quæritur: ſed quam in populo docendo ordinariam diſpenſationem ſequutus ſit: qualis apud illos ipſos Prophetas, qui peculiari ſupra alios cognitione præditi fuerunt,habetur.Nam & obſcura,ceu de reb.longinquis,& typis incluſa eſt eorum prædicatio.Ad hæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pædagogiam ſubmittere ſe neceſſe habuerint, in puerorum grege ipſi quoque cenſentur. Poſtremò nunquam tanta vllis tunc contigit perſpicientia,quæ nō ſeculi obſcuritatē aliqua ex parte reſiperet.Vnde illud Chriſti, Multi Reges & Prophetæ deſiderarunt videre quæ vos videtis,&nō viderunt,& audire quæ vos auditis,nec audierunt. Itaque veſtri oculi beati,quia vident:& aures,quia audiunt. Et ſanè hac prærogatiua Chriſti præſentiā pollere æquū fuit,vt ab ea dilucidior emergeret cæleſtium myſteriorum reuelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epiſtola, fuiſſe illis patefactum,noſtro maximè ſeculo vtilem eſſe eorum operam.

Mat.13.17.
Luc.10.24.
1.Pet.1.12.

Tertia differentia. Vetus eſt literale: nouum ſpirituale: illud mortis miniſterium: hoc, vitæ organum.

Iere.31.31.

7 Venio ad tertium diſcrimen, quod ex Ieremia ſumitur, cuius ſunt verba,Ecce dies veniēt,dicit Dominus,& feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum:non ſecundùm pactū quod pepigi cum Patrib.veſtris,in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti,pactum quod irritū fecerunt, quanuis dominarer eis. ſed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, Ponam Legem meam in viſceribus eorum,cordibus eorum inſcribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, vir fratrem ſuum. Omnes enim cognoſcent me à minimo vſque ad maximum. Ex quibus occaſionem accepit Apoſtolus comparationis huius inter Legem & Euangelium ſtatuendæ,vt illam vocaret,literalem, hoc,ſpiritualem doctrinam: illam diceret fuiſſe deformatam in tabulis lapideis, hoc fuiſſe cordibus inſcriptum:illam eſſe prædicationem mortis, hoc vitæ:illam dānationis,hoc,iuſtitiæ:illam euacuari,hoc permanere.Quum Apoſtolo propoſitum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere ſatis fuerit, vt aſſequamur vtriuſque ſenſum. Quanquam eſt aliquid inter eos diſſimile. Odioſius enim loquitur

2.Cor.3.6.

Hac differentia ab Apoſtolo tractatur primum in genere.

loquitur de Lege Apoſtolus quàm propheta. neque id ſimplici Legis reſpectu: ſed quòd erãt nebulones quidã Legis κακόζηλοι, qui peruerſo ceremoniarum ſtudio, Euangelii claritatẽ obſcurabant: de Legis natura ſecundum eorum errorem ac ſtultam affectionem diſputat. Ergo id peculiare in Paulo obſeruare operæpretium erit. Vterque verò quia vetus ac Nouũ teſtamẽtum per contentionem inter ſe componit, nihil in Lege conſiderat niſi quod proprium eius eſt. Exẽpli gratia: Lex miſericordiæ promiſſiones paſſim continet: ſed quia ſunt aliunde aſcitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura ſermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta ſunt, ſcelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iuſtitiæ, pœnam tranſgreſſoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis ineſt, non immutet aut emendet.

Deinde ſpeciatim, membris textus Apoſtolici diligenter collatis, per triplicem antitheſin. Vetus eſt literale, mortiferum, temporarium. Nouum eſt ſpirituale, viuificum, æternum.

8 Nunc Membratim Apoſtoli collationẽ explicemus. Vetus teſtamentum literale: quia ſine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, ſpirituale: quod Dominus hominum cordibus ſpiritualiter inſculpſit. Ideo ſecunda antitheſis eſt veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum eſt: quia nihil poteſt quàm maledictione inuoluere vniuerſum hominum genus: Nouũ eſt vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo reſtituit. illud damnationis myſterium eſt: quia eos peragit iniuſtitiæ omnes filios Adam. hoc, iuſtitiæ: quia Dei miſericordiam reuelat, per quam iuſtificamur. Poſtrema antitheſis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum abſentium imaginem habebat, interire ac euaneſcere tempore oportuit, Euãgelium, quia ipſum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet ſtabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: ſed alia ratione, quod ſcilicet ingrati populi ſubita defectione mox abruptum fuerit. ſed quia eiuſmodi violatio eſt à culpa populi, in Teſtamentum propriè non confertur. Ceremoniæ verò, quoniam ſua ipſarum infirmitate Chriſti aduentu fuerunt diſſolutæ, cauſam infirmitatis intra ſe habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non ſic accipienda eſt acſi nullo cum fructu Legem ſuam Iudæis Dominus tuliſſet, nullo eorum ad ſe conuerſo: ſed per comparationem poſita eſt, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelii prædicationem idem Legiſlator, quaſi nouam perſonam induens, honorauit. Nam ſi eorum multitudinẽ recenſemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu ſuo regeneratos in Eccleſiæ ſuæ cõmunionẽ collegit pauciſſimos ac penè nullos dicemus qui olim in Iſraele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi ſint, qui tamen multi fuerũt, ſi ſuopte numero ſine cõparatione cẽſeãtur,

Litera & ſpiritus differentia.

Quarta differentia. Vetus teſtamentum eſt ſeruitutis: nouum autem libertatis. Id quod tribus Apoſtoli teſtimoniis confirmatur.

Rom. 8. 15.

Heb. 12. 18.

9 Ex tertio diſcrimine quartum emergit. Vetus enim teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis, quòd timorē in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac ſecuritatem eoſdem erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepiſtis, inquit, ſpiritum ſeruitutis iterum ad timorem: ſed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non acceſſiſſe nunc fideles ad corporeum montem, & incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, niſi quod terrore mentes percellat: adeô vt ipſe quoque Moſes expaueſcat, vbi vox terribilis inſonat, quam audire omnes deprecentur: ſed acceſſiſſe ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cęleſtem, &c. Quod autem in ſententia quam ex epiſt. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fuſius explanat ad Galatas, quum ad allegoriã trahit duos Abrahæ filios, in hũc modum, Quòd Agar ſerua typus ſit montis Sinai, vbi Legē accepit populus Iſrael: Sara libera, figura ſit cæleſtis Ieruſalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum ſemen Agar ſeruum naſcitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat. Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in ſeruitutem, per ſolum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem ſumma redit, Vetus teſtamentum pauorem ac trepidationem incuſſiſſe conſcientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiã ſoluantur. Illud iugo ſeruitutis conſcientias aſtrictas tenuiſſe, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd ſi ex populo Iſraelitico ſancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiſcum præditos fuiſſe conſtet, ſequitur eiuſdem & libertatis & lætitiæ fuiſſe participes: reſpondemus, neutrum à Lege fuiſſe: ſed quum ſe per Legem & ſeruili conditione prę mi, & conſcientiæ inquietudine fatigari ſentirent, ad Euangelij ſubſidium confugiſſe: ideóque peculiarem noui Teſtamenti fructum fuiſſe, quòd præter communem Veteris teſtamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & ſecuritatis ſpiritu fuiſſe donatos, vt non experti ſint aliqua ex parte & timorem à Lege & ſeruitutem. Vtcunque enim illa, quam per Euangelij gratiam aſſequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen iiſdem obſeruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias ſolicitè obſeruandas adigerētur, quæ pædagogiæ ſeruituti ſimilis ſymbola erant, & chirographa quibus ſe peccati reos faterētur, ab obligatione non ſoluerent: iure præ nobis ſub ſeruitutis ac timoris Teſtamento fuiſſe dicuntur, dum reſpicitur communis illa diſpenſatio, qua tunc cum Iſraelitico populo Dominus agebat.

Gal. 4. 22.

Obiectio.

Reſponſio, per diſtinctionem.

Altera per negationem.

Diſtinctio inter

10 Tres quas poſteriores retulimus comparationes ſunt Legis

gis & Euangelii.quare in illis Lex,Veteris teſtamenti,Euangelium,noui nomine ſignatur.Prima latius extenditur: comprehendit enim ſub ſe & quæ ante Legem editæ ſunt promiſſiones. Quòd autem ipſas ſub veteris Teſtamenti nomine cenſendas Auguſtinus negauit, optimè in eo ſenſit.nec aliud voluit quàm quod docemus:ſiquidem ad illas Ieremiæ &Pauli ſentẽtias reſpiciebat,vbi Vetus teſtamentum à verbo gratiæ & miſericordiæ diſcernitur.Iſtud quoque ſcitiſſimè eodẽ loco ſubiungit,pertinere ab initio mundi ad Nouum teſtamentũ filios promiſſionis, regeneratos à Deo,qui fide per dilectionem operãte obedierunt mandatis. Idque in ſpe non carnalium terrenorũ, temporalium,ſed ſpiritualium,cæleſtium,æternorum bonorũ, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & ſpiritum ſibi adminiſtrari,vt benefacerent, & ignoſci, quoties peccarent. Id enim ipſum eſt quod aſſerere in animo fuit, Eiuſdem nobiſcum benedictionis in æternam ſalutem cõſortes fuiſſe omnes ſanctos,quos ab exordio mũdi peculiariter àDeo ſelectos Scriptura commemorat. Inter noſtram ergo & illius partitionem hoc intereſt, quòd noſtra(ſecundùm illam Chriſti ſententiam, Lex & Prophetæ vſque ad Iohannem,ex eo regnũ Dei euangelizatur)inter Euangelij claritatem,& obſcuriorem quæ preceſſerat verbi diſpenſationẽ diſtinguit. altera ſimpliciter Legis debilitatem ſecernit ab Euangelij firmitudine. Atque hic quoque de ſanctis Patribus annotandum eſt, ita ſub veteri Teſtamento vixiſſe,vt nõ illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi ſint. Qui enim preſentibus vmbris contenti, mentem ad Chriſtum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apoſtolus.Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cecitas fingi poſſit, quàm à pecude mactata peccati expiationem ſperare? quàm in externa aque irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valdè oblectetur,velle placere? Ad iſtas enim omnes abſurditates delabuntur qui ſine Chriſti reſpectu in Legis obſeruationibus hærent.

tres poſteriores differentias & primam.

Lib. 3. ad Bonifac.c.4.

Confirmatio ſuperiorum dictorum, ex Auguſtino deſumpta.

Matt.11.13.

Regula, de S. Patribus ſub Veteri teſtamento.

11 Quintum,quod adiungere licet, diſcrimen, in eo iacet, quòd ad Chriſti vſque aduentum gentem vnam ſegregauerat Dominus,in qua fœdus gratiæ ſuæ contineret. Quando diſtribuerat Altiſſimus gentes, quãdo diuidebat filios Adam, inquit Moſes,in poſſeſſionem illi ceſſit populus ſuus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi ſic populum alloquitur, En Domini Dei tui eſt cælum & terra, & omnia quæ in ea ſunt. Patribus tamẽ tuis tantummodo adhæſit, amauit eos vt eligeret ſemen eorum poſt eos:nempe vos ipſos,è cunctis gentibus. Populum ergo illũ veluti ſolus ad ſe ex hominibus pertineret, nominis

Quinta differentia,Vetus teſtamentum ad vnũ tantum populum pertinuit: Nouũ verò ad omnes.

Deut.3.8.

Ibid.10.14.

ſui cognitione dignatus eſt ſolum: fœdus ſuum quaſi in eius ſinu depoſuit: præſentiam ſui numinis illi manifeſtauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi ſui communione ſibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea
Act.14.16. gentes alias, quaſi nihil ſecum haberent rei aut commercii, in vanitate ambulare ſinebat: nec vt earũ exitio mederetur, quod vnicum erat medium afferebat, verbi ſcilicet ſui prædicationem. Itaque Iſrael tunc filius Domino delicatus: alij extranei, ille cognitus, & in fidẽ tutelámque ſuſceptus: alij tenebris ſuis relicti: ille à Deo ſanctificatus: alii profani. ille Dei præſentia honoratus: alii omni propinquitate excluſi. At vbi venit ple-
Galat.4.4. nitudo tẽporis, inſtaurandis omnibus deſtinata, exhibitúſque
Epheſ.2.14. eſt ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu miſericordiam Dei intra Iſraelis fines concluſam tenuerat, annuntiata pax eſt iis qui procul erant, nõ ſecus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo ſimul reconciliati, in vnum populum coa-
Pſal.2.8. leſcerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circuncisionis vel
Pſ.72.8. & alibi. præputij ratio, ſed omnia in omnibus Chriſtus, cui datæ ſunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt ſine di-
Galat.6.15. ſcrimine dominetur à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad vltimos orbis fines.

Altera pars capitis, à præcedenti ſectione pendens, in qua de vocatione Gentium paucis agitur.

12 Gentium igitur vocatio, inſignis eſt teſſera, qua ſupra Vetus teſtamentum Noui excellentia illuſtratur. Plurimis quidem & clariſſimis Prophetarũ oraculis teſtata antè fuerat: ſed ita vt in regnum Meſſiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Chriſtus quidem ſtatim à primo ſuæ prædicationis exordio ad eam progreſſus fecit: ſed eò vſque diſtulit donec abſolutis omnibus redẽptionis noſtræ numeris, ac finito humiliationis ſuę
Phil.2.9. tempore, acciperet à Patre nomen quod eſt ſuper omne nomẽ, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ,
Matt.15.24. hac opportunitate nondum expleta, negat ſe miſſum niſi ad oues perditas domus Iſrael. nec Apoſtolos in prima miſſione
Mat.10.5. patitur eoſdem limites ſuperare. In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne ingrediamini: ſed ite potius ad oues perditas domus Iſrael. Vtcunque autem tot teſtimoniis prodita foret, vbi tamen Apoſtolis auſpicanda fuit, ſic noua & inſolẽs illis viſa eſt vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè ſanè nec ſine recuſatione tandẽ aggreſſi ſunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè conſentaneum, vt Dominus, qui tot ſeculis Iſraelem à reliquis gentibus ſelegerat, quaſi repẽte mutato conſilio delectum illũ tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: ſed non poterant vaticiniis adeò attẽti eſſe, vt rei nouitate, quæ ſe oculis ingerebat, nihil mouerẽtur. Neq; ſatis ad eos permouẽdos valebãt quæ iam olim

Cur gentium vocatio adeo noua & inſolens Apoſtolis viſa eſt.

olim futuræ Gentium vocationis ſpecimina Deus ediderat. Siquidem præterquã quòd pauciſſimos vocauerat, illos ipſos inſerebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo ſuo accederent: iſta verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, ſed velut in demortuorum locum ſubire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoſcunque Deus antè in corpus Eccleſiæ aſciuerat. Itaque non abs re Paulus myſterium hoc tantopere prædicat abſconditum à ſeculis & generationibus & quod etiam Angelis mirabile eſſe dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui teſtamenti differentiam, quantum ad ſimplicem docendi rationem ſufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nõnulli hanc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactant: iis quoque reſpondendum eſt, antequam ad alia tranſeamus. Fieri autem id breuiter poteſt, quia nõ tam firmæ ſunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non eſt, inquiunt, conſentaneum, vt Deus, qui perpetuò ſibi conſtat, tantam mutationem paſſus ſit, vt quod ſemel iuſſerat & commendauerat, poſtea improbaret. Reſpondeo, non propterea mutabilẽ iudicari Deum debere quòd diuerſis ſeculis diuerſas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æſtate familiæ ſuæ agricola præſcribit, non propterea illum inconſtantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cũ perpetuo naturæ ordine coniuncta eſt. Similiter ſiquis paterfamiliâs aliter ſuos liberos in pueritia, aliter in adoleſcentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipſum leuem eſſe, aut à ſua ſententia diſcedere. Quid ergo inconſtantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuerſitatẽ aptis & congruentibus notis diſtinxerit? Poſterior ſimilitudo penitus ſatisfacere nobis debet. Iudeos pueris ſimiles facit Paulus, Chriſtianos adoleſcentibus. Quid in hoc Dei regimine eſt inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipſis congruebant: nos firmiore & quaſi viriliore diſciplina inſtituit? Ergo in eo elucet Dei conſtantia quòd eandem omnibus ſeculis doctrinam tradidit: quẽ ab initio præcepit nominis ſui cultum, in eo requirendo perſeuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non ſe oſtendit mutationi obnoxium: ſed hominum captui, qui varius ac mutabilis eſt, eatenus ſe attemperauit.

14 Atqui vnde (inquiunt) iſta diuerſitas, niſi quia talem eſſe Deus voluit? nónne tã bene ab initio quàm poſt Chriſti aduẽtum perſpicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam

Poſtrema capitis pars, qua obiectiones diluit.

Col. 1. 26.

1. *Minimè conſentaneum eſt vt Deus immutabilis quod ſemel iuſſit poſtea improbet.*

Reſponſio à ſimili teſtimonio Apoſtolico confirmata.

Gal. 4. 1. 2. 3. &c.

2. *Ab initio eum Iudæis agere potuit quemadmodum hodie cum Chriſtianis*

æternam,paucis & claris ſacramentis ſuos erudire, Spiritũ ſanctum largiri, gratiam ſuam per orbem vniuerſum diffundere? Hoc verò perinde eſt acſi cum Deo litigarent quòd mundum tam ſerò creauerit, quum poſſet ab initio: quòd alternas vices inter hyemen & æſtatem, intra diem & noctem eſſe voluerit. Nos verò (quod ſentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum eſt,ſapienter & iuſtè factum ne dubitemus: etiamſi cauſam ſæpe neſciamus cur ita fieri oportuerit.Hoc enim eſſet nimium nobis arrogare,non concedere Deo vt conſilij ſui rationes habeat quæ nos lateant.At mirum eſt (inquiunt) quòd nũc pecudum victimas, & totum illum ſacerdotij Leuitici apparatum reſpuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quaſi verò Deum externa iſta & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant.Iam dictum eſt,nihil horum feciſſe ſua cauſa,ſed omnia pro hominum ſalute diſpenſaſſe. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem poſtea iam ſene alio curationis genere vtatur:num ideò dicemus ipſum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa conſtanter perſtet,rationem ætatis habet. Sic Chriſtum aliis ſignis & abſentem figurari,& venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræſentari decet.Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Chriſti ſparſam quàm antè fuerat,& gratias Spiritus largius effuſas,quis,obſecro,æquum eſſe neget vt in manu & arbitrio Dei ſit libera gratiarum ſuarum diſpenſatio,vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi ſui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ ſuæ profectum & ſucceſſum largiatur?nominis ſui notitiam,quibus velit ſeculis,auferat è mundo,propter ipſius ingratitudinem: quando iterum velit, propter ſuam miſericordiam reſtituat? Videmus ergo nimis indignas eſſe calumnias,quibus impij homines hac parte ſimplicium animos exagitant, vt vel Dei iuſtitiam vel ſcripturæ fidem in dubium vocent.

Reſponſio quæ huius obiectionis abſurda detegit.

Inſtantia. Deus improbat quod olim probauit.

Reſponſio à ſimili.

Alia reſponſio, à voluntatis diuinæ iuſta æſtimatione,& gratiæ eiuſdem diſpenſatione.

CAPVT XII.

Chriſtum,vt Mediatoris officium præſtaret,oportuiſſe fieri hominem.

Partes huius capitis duæ.

1 Cauſæ propter quas Mediatorem noſtrum oportuit verum Deum eſſe, & hominem fieri,ſect.1.2. & 3.

2 Variarum obiectionum, à nonnullis fanaticis,tum præcipuè ab Oſiandro, aduerſus orthodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio,ſect.4.5.6.& 7.

Iam

IAM magnopere noſtra interfuit, verum eſſe & Deum & hominem qui Mediator noſter futurus eſſet. De neceſſitate ſi quæritur, non ſimplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel abſoluta fuit: ſed manauit ex cæleſti decreto, vnde pendebat hominum ſalus. Cęterùm quod nobis optimum erat ſtatuit clementiſſimus Pater. Quum enim iniquitates noſtræ quaſi interiecta inter nos & ipſum nube nos à regno cœlorum prorſus alienaſſent, nemo, niſi qui ad eum pertingeret, pacis reſtituendæ interpres eſſe poterat. Quis autem pertigiſſet? quiſpiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente ſuo ad conſpectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum ſolidè & indiſtractè Deo ſuo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat, niſi maieſtas ipſa Dei ad nos deſcenderet: quando adſcendere noſtrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id eſt nobiſcum Deum: & hac quidem lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter ſe coaleſcerent. alioqui nec ſatis propinqua vicinitas, nec affinitas ſatis firma, vnde nobis ſpes fieret Deum nobiſcum habitare. Tantum erat inter noſtras ſordes & ſummam Dei munditiem diſſidium. Quanuis ab omni labe integer ſtetiſſet homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt ſine Mediatore ad Deũ penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus, fœdatus tot maculis, corruptione ſua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere Mediatorem volens, diſertè commemorat eſſe hominem. Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere: poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere, ſed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem noſtram nouerat vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Nequis igitur ſe torqueat vbinam ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipſum perueniendum, hominem nominans propinquum, imò contiguum nobis eſſe admonet, quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè deſignat quòd alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, quando ſit more noſtro, ſola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Neceſſariũ fuit, non abſolutè, ſed ex cæleſti decreto, vt Mediator Deus eſſet & fieret homo.

Homo purus aut Angelus id non poterat: & illi capite opus habebant.

Dei Filium igitur ad nos deſcẽdere oportuit.

Nec homo in integritate permanens ad Deum ſine mediatore penetrare poterat: multo minus poſt lapſum.

1.Tim.2.5.

Mediator autẽ ille non modò Deus, ſed etiam homo nobis proponitur.

Heb.4.15.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere, vt faceret ex filiis hominũ, illius filios, ex hæredibus gehẽnæ, regni cæleſtis hæredes. Quis hoc poterat: niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt

Altera cauſa, ex officio à Mediatore præſtando deſumpta, videlicet vt nos ex filiis

Adæ & hæredibus gehennæ filios Dei regni cæleſtis hæredes efficeret.

transferret ad nos ſuum?& quod ſuum erat natura,noſtrum faceret gratia?Hac ergo arrha freti nos eſſe filios Dei cõfidimus, quia naturalis Dei filius ſibi corpus de corpore noſtro,carnem ex carne noſtra , oſſa ex oſſibus aptauit , vt idem nobiſcum eſſet,quod nobis proprium erat,ſuſcipere grauatus non eſt,vt viciſſim ad nos pertineret quod proprium ipſe habebat:atque ita in commune ipſe nobiſcum & filius Dei eſſet & filius hominis. Hinc ſancta illa fraternitas,quam ore ſuo commendat, vbi dicit,Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meũ & Deum veſtrum. Hac ratione certa nobis eſt regni cæleſtis hæreditas,quia vnicus Dei filius , cuius in ſolidum propria erat,nos ſibi fratres adoptauit:quòd ſi fratres,ergo & hæreditatis conſortes. Ad hæc apprimè vtile fuit hac etiam de cauſa verum eſſe Deum & hominem qui redemptor noſter futurus eſſet.Eius erat mortem abſorbere:quis hoc poterat niſi vita?Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mundi & aëris poteſtates profligare: quis hoc poterat niſi virtus & mundo & aëre ſuperior. Porrò penes quem vita eſt, aut iuſtitia , aut cæli imperium & poteſtas , niſi penes ſolum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Deus in perſona vnigeniti Redemptorem noſtrum fecit,dum nos redemptos voluit.

Johan. 20.17. Rom. 8.17.

Tertia, vt in noſtra carne perfectam obedientiam præſtaret pro fratrib. ſuis, diuino iudicio ſatisfaceret, & pœnas peccati perſolueret: vt noſtra eſſet victoria & noſter triumphus.

3 Alterum hoc noſtræ cum Deo reconciliationis caput erat vt homo,qui ſua ſe inobedientia perdiderat,remedij loco obedientiã opponeret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolueret.Prodiit ergo verus homo Dominus noſter,Adę perſonam induit,nomen aſſumpſit , vt eius vices ſubiret Patri obediendo,vt carnem noſtram in ſatisfactionis pretium iuſto Dei iudicio ſiſteret:ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus perſolueret. Quam denique mortẽ nec ſolus Deus ſentire , nec ſolus homo ſuperare poſſet, humanam naturam cũ diuina ſociauit,vt alterius imbecillitatem morti ſubiiceret, ad expianda peccata:alterius virtute luctam cum morte ſuſcipiẽs, nobis victoriam acquireret.Qui ergo Chriſtum ſua diuinitate, aut humanitate ſpoliant, eius quidem vel imminuunt maieſtatem & gloriam,vel bonitatẽ obſcurant. Sed non minus altera ex parte hominibus ſunt iniurij , quorum fidem ita labefactant & euertunt:quæ niſi hoc fundamento nixa ſtare non poteſt. Adde quòd ſperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidíſque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiſerat. vnde alterũ fructum colligunt piæ mentes, quòd ipſa originis ſpecie ad Dauidem & Abrahã perductæ,certius agnoſcunt hunc eſſe Chriſtũ qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper expoſui, præcipuè tenendum eſt , communem naturam pignus eſſe noſtræ cum Filio Dei ſocietatis : carne noſtra veſtitum debellaſſe mortem cum peccato,vt noſtra eſſet victoria & triumphus noſter:

Quarta cauſa ad totius Eccleſiæ conſolationẽ & confirmationem ſpectans.

ſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in ſacrificium, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget, quæ leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiamſi ad redimendum humanum genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ ſtatu præfectum Angelis & hominibus fuiſſe caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ, ſed quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne, vt fieret redemptor, aliam cauſam vel alium finem imaginari nimię temeritatis eſt. Quorſum ab initio promiſſus fuerit Chriſtus ſatis notum eſt: vt ſcilicet inſtauraret collapſum mundum, & perditis hominibus ſuccurreret. Itaque ſub Lege propoſita fuit eius imago in ſacrificiis, vt ſperarent fideles Deũ ſibi propitium fore, poſtquam expiatis peccatis recõciliatus foret. Certè quum ſeculis omnibus etiam Lege nondum promulgata, nunquam ſine ſanguine promiſſus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei conſilio purgandis hominum ſordibus fuiſſe deſtinatum: quia piaculi ſignum eſt ſanguinem fundi. Sic de eo concionati ſunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominũ fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Ieſaiæ teſtimonium, vbi prædicit percutiendũ eſſe Dei manu propter ſcelera populi, vt caſtigatio pacis eſſet ſuper eum: & Sacerdotem fore, qui ſe in victimam offerret: ex plagis eius fore aliis ſanitatem: & quia omnes errarunt & inſtar ouium fuerunt diſperſi, placuiſſe Deo illum affligere, vt omniũ iniquitates ferret. Vbi ad opem miſeris peccatoribus ferendam Chriſtum diuinitus propriè addici audimus, quiſquis has metas tranſilit, ſtultæ curioſitati nimis indulget. Iam vbi prodiit ipſe, hanc aduentus ſui cauſam eſſe aſſeruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem teſtati ſunt de eo Apoſtoli. Sic Iohannes, antequam doceat Sermonem factum eſſe carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipſe ante omnes audiendus eſt de officio ſuo diſſerens. Sic Deus dilexit mundũ, inquit, vt Filium ſuum vnigenitum daret: vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego ſum reſurrectio & vita. qui credit in me, quamuis ſit mortuus, viuet. Item, Filius hominis venit ad ſeruandũ quod perierat. Item, ſanis non opus eſt medico. Nullus eſſet finis ſi omnia referre vellem, Vno quidem conſenſu ad hunc fontem nos reuocant Apoſtoli: & certè niſi ad reconciliandum Deum veniſſet, concideret honor ſacerdotij, quando ad deprecandum

Obiectio 1. aduerſus orthodoxam hanc doctrinam.

Reſponſio.

Col.1.15.

Confirmatio, à legalibus ſacrificiis.

A teſtimonio Prophetarum.

Ieſa.53.45.

A teſtimonio itẽ Apoſtolorum & Euangeliſtarum, atque adeo ipſius Chriſti.

Ioh.1.9.

Ibid.10.14.

Ibid.3.16.

Ibid.5.25.

Ibid.11.23.

Heb.5.1. medius ſtatuitur inter Deum & homines: Sacerdos non eſſet
2.Cor.5.19. iuſtitia noſtra, quia pro nobis victima factus eſt, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, ſpoliabitur. Concidet etiam illud Pauli, Quod
Rom.8.3. impoſſibile erat Legi, Deum miſiſſe Filium ſuum vt in ſimilitu-
Tit.2.11. dine carnis peccati pro nobis ſatisfaceret. Nec ſtabit quod alibi docet, in hoc ſpeculo apparuiſſe Dei bonitatem & immenſum amorem erga homines, dum Chriſtus datus eſt redemptor. Denique non alium finem vbique aſſignat Scriptura cur carnem noſtram ſuſcipere voluerit Dei filius & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, niſi vt victima fieret ad Patrem nobis placan-
Luc.24.26. dum. Ita ſcriptum eſt, atque ita oportuit Chriſtum pati, & præ-
Ioan.10.17. dicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pa-
Ibid.3.14. ter, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita opor-
Ibid.12.27.28. tet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater ſerua me ex hac hora: ſed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem aſſumptæ carnis aſſignat, vt victima & piaculum
Luc.1.79. fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, ſecundùm promiſſionem datam patribus veniſſe, vt illuminet
Coloſ.2.3. qui in vmbra mortis ſedebant. Hæc omnia meminerimus de
1.Cor.2.2. Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauros abſconditos eſſe teſtatur, & præter quem nihil ſe ſcire gloriatur.

2.*Obiectio.* 5 Siquis excipiat, horum nihil obſtare quominus idē Chriſtus, qui damnatos redemit, teſtari etiam potuerit ſuum erga ſaluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis
Reſponſio. reſponſio eſt, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto cōiuncta ſimul hæc duo fuiſſe, vt fieret nobis redemptor Chriſtus, & eiuſdem naturæ particeps, fas non eſſe longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid ſciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, oſtendit etiā ne hoc quidem Chriſto, qui nobis in pretium redemptionis datus eſt, ſe contē-
Confirmatio. tum eſſe. Nec verò Paulus ſolùm recitat quorſum miſſus fuerit, ſed ad ſublime prædeſtinationis myſterium conſcendens, omnem humani ingenij laſciuiam & pruritum opportunè compe-
Ephe.1.4. ſcit. Elegit nos in Chriſto Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios ſecundùm propoſitum voluntatis ſuæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius. Hic certè non præſupponitur Adæ lapſus quaſi tempore ſuperior: ſed quid ante ſecula ſtatuerit Deus
3.*Obiectio.* oſtenditur, quum mederi vellet humani generis miſeriæ. Si
Reſponſio. rurſum obiiciat aduerſarius, conſilium hoc Dei pependiſſe ex hominis ruina quam præuidebat, mihi ſatis ſupérque eſt, impia audacia ad fingendum nouum Chriſtum prorumpere, qui-

cunque

cunque ſibi de Chriſto plus inquirere permittunt vel ſcire appetunt, quã Deus arcano ſuo decreto prædeſtinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Chriſti officio ita diſſeruit, precatur Epheſiis ſpiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ ſit longitudo, ſublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Chriſti quæ omnem ſcientiam ſupereminet: acſi data opera cãcellos mentibus noſtris circundaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Chriſti mentio. Quare cum fidelis hic ſermo ſit, teſte Paulo, Chriſtum veniſſe vt peccatores ſaluos faceret: in eo libenter acquieſco. Et quum alibi doceat Apoſtolus gratiam quæ nunc per Euangelium manifeſtata eſt, datam nobis fuiſſe in Chriſto ante tempora ſecularia: ad finem vſque conſtanter in ea manendum ſtatuo. Huic modeſtiæ iniquè obſtrepit Oſiander, qui hanc quæſtionem à paucis ante leuiter motam, rurſus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentiæ eos inſimulat qui Filium Dei negant appariturum in carne fuiſſe, ſi non cecidiſſet Adam: quia nullo Scripturæ teſtimonio commentum hoc repudietur. Quaſi verò peruerſæ curioſitati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Chriſtum parta loquutus, mox iubet ſtultas quæſtiones fugere. Eouſque erupit quorundam veſania, dum præpoſterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam aſini aſſumere potuerit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam deteſtabile meritò exhorrent. hoc prætextu excuſat Oſiander quòd nuſquam diſertè in ſcriptura refellitur. Quaſi verò dum nihil pretioſum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Chriſtum crucifixum, aſinum ſalutis authorem admittat. Ergo qui alibi Chriſtum prædicat æterno Patris conſilio in caput fuiſſe ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoſcet cui nullæ redimendi partes iniunctæ ſint.

Confirmatio. Epheſ.5.16.17.18.

1.Tim.1.15. 2.Tim.1.9.

4. *Obiectio Oſiandri.*

Reſponſio. Tit.3.9. 1 Cor.2.2. Epheſ.1.22.

6 Quod autem iactat principium prorſus friuolum eſt. Hominem vult creatum eſſe ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti, vt illum referret quem iam Pater carne veſtire decreuerat. Vnde colligit, ſi nunquam excidiſſet Adam à prima ſua & integra origine, Chriſtum tamen futurum fuiſſe hominem. Quàm iſtud & nugatoriũ ſit & cõtortum, per ſe intelligunt omnes ſano iudicio præditi. interea primum ſe vidiſſe putat quid eſſet imago Dei, quòd ſcilicet non ſolùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, ſed eſſentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam geſtaſſe quatenus coniunctus erat (quæ vera eſt ac ſumma dignitatis perfectio) Dei tamen ſimilitudinẽ non alibi quærendam eſſe contendo quàm in illis præſtantiæ notis quibus Adam Deus inſigniuerat præ aliis animantib. Ac Chriſtum quidem iam tunc fuiſſe imaginem Dei vno conſenſu

5. *Obiectio Oſiãdri, quæ eſt baſis errorum quos in hanc doctrinam effutiuit.*

Reſponſio.

fatentur omnes:& proinde quicquid excellentiæ inſculptum ipſi Adæ fuit,inde manaſſe,quòd per vnigenitum filium ad opificis ſui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus eſt homo in quo ſuam gloriam creator ipſe conſpici quaſi in ſpeculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, ſed addo filium ipſum tam Angelis quàm hominibus cõmune fuiſſe caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas,ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei,conſentaneum eſſet negare inditum illis fuiſſe aliquid quo patrem referrent. Quòd ſi tam in Angelis quàm in hominibus repræſentari ſuam gloriam & in vtraq; natura conſpicuam eſſe voluit, inſcitè nugatur Oſiander, Angelos fuiſſe poſthabitos tunc hominibus, quia non geſtarent Chriſti figuram. Neque enim pręſenti Dei intuitu aſſiduè fruerẽtur,niſi ei eſſent ſimiles. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm ſi Angelis ſocientur, vt ſimul inter ſe cohæreant ſub vno capite. Denique,ſi Chriſto creditur, hęc vltima erit noſtra fœlicitas,vbi in cœlos erimus recepti,cõformes eſſe Angelis. Quòd ſi inferre Oſiandro licet,primarium imaginis Dei exemplar fuiſſe in Chriſto homine, eodem iure contendet quiſpiam Chriſtum oportuiſſe fieri Angelicæ naturæ conſortem,quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

Imago Dei in Adam quid. Gen.1.27. *Chriſtus, Angelorum & hominum caput.* Pſal.82.6. Coloſ.3.10.

7 Non eſt igitur cur metuat Oſiander Deum poſſe mendacem deprehendi niſi in eius mente prius fuiſſet de Filio incarnando decretum fixum & immutabile. Quia etiamſi nõ collapſa fuiſſet Adæ integritas, ſimilis fuiſſet Deo cum Angelis: neque tamen propterea neceſſe fuiſſet Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Fruſtra etiã abſurdum illud metuit,niſi immutabili Dei conſilio ante creatum hominem Chriſtus fuiſſet naſciturus, nõ vt redemptor, ſed vt primus homo,ne à ſua prærogatiua excideret: quando iam nonniſi per accidens natus eſſet,vt ſcilicet inſtauret perditum genus humanum. vt inde inferat,creatum igitur fuiſſe ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura ſimilem nobis fuiſſe factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia cenſere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo Chriſtus vocetur ſecundus Adam, niſi quia deſtinata fuit humana conditio,vt ex ruina erigeret Adæ poſteros. Nam ſi creationem ordine illa præceſſit,dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Oſiãder, quia iam Chriſtus homo præcognitus erat in mente Dei,homines ad hoc exemplar fuiſſe formatos. Paulus autem ſecundum Adam nominans, inter primam hominis originem & reſtitutionem quam per Chriſtum conſequimur, mediam ſtatuit defectionem, ex qua naturæ in priſtinum ordinem reformandæ neceſſitas. vnde ſequitur,eandem Filio Dei naſcendi

Obiectio Oſiandri. *Reſponſio.* *7. Obiectio.* *Reſponſio.* Heb.4.15. Luc.3.38 4.70. 1.Cor.15. *8. Obiectio.* *Reſponſio.*

naſcendi fuiſſe cauſam, vt homo fieret. Interea malè & inſulsè ratiocinatur Oſiander, Adam, quamdiu integer ſtetiſſet, futurũ imaginem fuiſſe ſuiipſius, nõ Chriſti. Reſpondeo ex oppoſito, quia etſi nunquam induiſſet carnem Dei filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis ſemper apparuit, Chriſtũ eſſe verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita ſoluitur futilis argutia, quam ventilat Oſiander, carituros fuiſſe Angelos hoc capite niſi Deo propoſitum fuiſſet Filium ſuum carne veſtire, etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconſideratè arripit quod nemo ſanus concedet Chriſto non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe, niſi quatenus eſt homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus eſt Dei ſermo, primogenitum eſſe omnis creaturæ, non quòd creatus ſit, vel numerari inter creaturas debeat: ſed quia integer mundi ſtatus, qualis ab initio fuit ſumma pulchritudine inſignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus eſt, primogenitum eſſe ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu conſiderandum proponit Apoſtolus, per Filium creata fuiſſe omnia, vt Angelis dominetur: & hominem eſſe factum vt redemptor eſſe inciperet. Eiuſdem inſcitiæ eſt quòd homines dicit carituros fuiſſe Chriſto rege, niſi homo fuiſſet. Quaſi verò non potuerit cõſtare regnum Dei, ſi æternus Dei filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in ſocietatem cæleſtis gloriæ ſuæ & vitæ collectis, primatum ipſe tenuiſſet. Sed in hoc falſo principio ſemper hallucinatur, vel ſibi præſtigias facit, Eccleſiam fuiſſe ἀκέφαλον futuram niſi apparuiſſet in carne Chriſtus. Quaſi verò ſicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina ſua virtute præeſſe hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus ſui vegetare ipſos & fouere, inſtar corporis ſui, donec in cælum collecti eadẽ cum Angelis vita fruerentur. Quas hactenus refutaui nænias, pro firmiſſimis oraculis ducit Oſiander: nempe vt ſuarum ſpeculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare ſolet. Vnum verò poſtea dicit longè firmius ſe afferre, prophetiam Adæ ſcilicet, qui vxore ſua conſpecta dixit, Hoc nunc os ex oſſib. meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam eſſe euincit? nempe quia eundem ſermonem Chriſtus apud Matthæum Deo tribuit. Quaſi verò quicquid per homines loquutus eſt Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in ſingulis Legis præceptis quærat Oſiander, quæ à Deo authore profecta eſſe cõſtat. Adde quòd rudis & terrenus fuiſſet Chriſtus in literali ſenſu ſubſiſtens. Quia nõ de myſtica vnione qua Eccleſiam dignatus eſt diſſerit, ſed tantùm de fide coniugali: ob hanc cauſam Deum pronuntiaſſe docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne inſolubile illud vinculum quiſ-

9. Obiectio. *Reſponſio.* *10. Obiectio.* *Reſponſio.* Coloſ. 1. 15. Coloſ. 1. 18. Ibid. 16. *11. Obiectio.* *Reſponſio.* *12. Obiectio.* Gen. 2. 23. *Reſponſio.*

quam diuortio violare tentet. Hæc ſimplicitas ſi Oſiandro ſordet, Chriſtum reprehendat, quia diſcipulos ad myſterium non traduxerit, Patris dictũ ſubtilius interpretando. Nec verò eius delirio ſuffragatur Paulus, qui vbi dixit nos eſſe carnem de carne Chriſti, mox adiungit, magnum hoc eſſe myſterium. Neque enim quo ſenſu hoc protulerit Adam referre voluit, ſed ſub figura & ſimilitudine coniugij ſacram coniunctionem proponere. quæ nos vnum cum Chriſto facit. & hoc verba ſonant: quia ſe de Chriſto & Eccleſia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij diſcernit ſpiritualem Chriſti & Eccleſiæ coniunctionem. Quare facilè euaneſcit hæc futilitas. Nec verò mihi neceſſe arbitror ſimiles quiſquilias diſcutere: quia ex breuiſſima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem ſobrietas filiis Dei ſolidè paſcendis abundè ſufficiet, quum venit plenitudo temporum, miſſum fuiſſe filium Dei factum ex muliere, factum ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant redimeret.

Inſtantiæ ſolutio. Epheſ. 5. 30.

Summa ſuperioris doctrinæ. Galat. 4. 4.

CAPVT XIII.

Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de vera humanæ carnis Chriſti ſubſtantia multis Scripturæ teſtimoniis confirmatio, ſect. 1.
2 Marcionitarum, Manichæorum, & eiuſmodi hæreticorum, impiæ obiectiones aduerſus hanc doctrinam diluuntur, ſect. 2. 3. & 4.

Prima pars, veritatem humanæ naturæ Chriſti aduerſus Manichæos & Marcionitas probans.

DE Chriſti diuinitate, quæ alibi claris & firmis teſtimoniis probata eſt, nunc iterũ diſſerere ſuperuacuum, niſi fallor, eſſet. Videndum igitur reſtat quomodo carne noſtra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tã à Manichæis quàm Marcionitis impugnata eſt: quorũ hi quidẽ ſpectrũ pro Chriſti corpore ſibi fingebãt, illi autem cæleſti carne præditum ſomniabant. Sed vtriſque Scripturæ teſtimonia & multa & valida reſiſtunt. Non enim vel in cæleſti ſemine, vel in hominis larua benedictio promittitur, ſed in ſemine

Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4.

ſemine Abrahæ & Iacob. neq; homini aëreo promittitur thronus æternus,ſed Dauidis filio,& fructui ventri eius. vnde & in carne exhibitus,filius vocatur Dauidis & Abrahæ:non ideò tãtùm quod ex Virginis vtero natus ſit,in aëre autem cretus: ſed quia (Paulo interprete) ſecundum carnem factus ſit ex Dauidis ſemine: ſicut alibi docet idem Apoſtolus eum deſcẽdiſſe ex Iudæis.Quamobrem dominus ipſe non contentus hominis nomine,filiũ quoq; hominis ſubinde ſe appellat, clarius exprimere volens ſe hominem eſſe ex hominis ſemine verè progenitum. Quum Spiritus ſanctus toties per tot organa,tantáque diligentia & ſimplicitate rem per ſe non abſtruſam enarrauerit, quis cogitaſſet tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc ſpargere auderent? Et tamen alia etiamnum teſtimonia ad manum ſe offerunt, ſi congerere plura libeat. quale eſt illud Pauli, Deum miſiſſe Filium ſuum factum ex muliere: & innumera, quibus fami,ſiti,frigori,aliíſq; naturæ noſtræ infirmitatibus obnoxium fuiſſe conſtat. At ex multis deligenda ſunt ea potiſſimum quæ animis in vera fiducia ædificandis cõducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantũ honoris detuliſſe, vt eorum naturam aſſumeret:ſed noſtrã aſſumpſiſſe,vt in carne & ſanguine per mortem deſtrueret eum qui potiebatur mortis imperio.Item,eius communicationis beneficio nos fratres eius cenſeri. Item,debuiſſe fratribus ſimilem fieri,vt miſericors eſſet ac fidelis interceſſor:nos Pontificẽ non habere qui nõ poſſit compati infirmitatibus noſtris: & ſimilia. Eodem pertinet quod paulò antè attigimus,oportuiſſe in carne noſtra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè aſſeritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Chriſto contulit Pater, quia caput ex quo totum corpus per iuncturas cõnexum ſimul coaleſcit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum eſſe abſque menſura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes:quando nihil abſurdius quàm Deum in ſua eſſentia,aduentitio dono locupletari.Hac etiam ratione dicit alibi Chriſtus ipſe,Ego propter eos ſanctifico meipſum.

Act.3.25. Galat.3.8. Pſal.45.7. Matth.1.1. Rom.1.3. Ibid.9.5. Galat.4.4. Heb.2.16. Ibid.1.11.& 17. Ibid.4.15. Rom.8.3. Ephe.4.16. Ioan.1.16. Ioan.1.17.19.

2 Quos verò in erroris ſui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent:nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte noſtra adduxi. Marcion phantaſma pro corpore Chriſtum induiſſe imaginatur:quia dicatur alicubi in ſimilitudinem hominis factus,& figura compertus vt homo. Sed ita minimè expẽdit quid illic agat Paulus. nõ enim quale ſibi corpus ſumpſerit Chriſtus vult docere:ſed quum iure diuinitatem ſuam exercere poſſet: nihil præ ſe tuliſſe niſi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam,vt eius exemplo nos hortetur ad ſubmiſſionem,oſtẽdit, quum Deus eſſet, potuiſſe mundo gloriam ſuam conſpicuam

Altera pars hæreticorum impias obiectiones diluens.

1. Obiectio ex Apoſtoli loco. Philip.2.7.

Reſponſio conſilium Pauli aperiens.

ſtatim proponere: ceſſiſſe tamē iure ſuo, & ſponte ſeipſum exinaniuiſſe: quia ſcilicet imaginem ſerui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine ſuam diuinitatem abſcondi paſſus eſt. Hic certè non docet quid fuerit Chriſtus: ſed qualiter ſe
Reſponſionis confirmatio alijs teſtimonijs. geſſerit. Quinetiam ex toto contextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuiſſe Chriſtū. Quid enim hoc ſibi vult, figura repertum fuiſſe tanquam hominem, niſi quia ad tempus non reſplenduit diuina gloria, ſed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana ſpecies? Nec verò aliter cō-
1. Pet. 3. 18. ſtaret illud Petri, mortuum fuiſſe carne, viuificatum ſpiritu, niſi
2. Cor. 13. 4. infirmus fuiſſet Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat paſſum fuiſſe aſſerens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia diſertè nouam gloriam adeptus fuiſſe dicitur Chriſtus, poſtquam ſeipſum exinaniuit.
2. Obiectio, ex alio Pauli loco. quod aptè non quadraret niſi in hominem carne & anima præ-
Reſponſio. ditum. Manichæus aëreū fabricatur corpus, quia vocetur Chri-
1. Cor. 15. 47. ſtus ſecundus Adam de cælo cæleſtis. At neque illic eſſentiam
Reſponſio. corporis cæleſtem inducit Apoſtolus, ſed vim ſpiritualem, quæ à Chriſto diffuſa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne ſeparant. Quin potius ex eo loco egregiè ſtabilitur quæ inter orthodoxos de Chriſti carne viget doctrina. Niſi enim vnam haberet nobiſcum corporis naturam Chri-
1. Cor. 15. 13. 14. 15. ſtus, inanis eſſet ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus proſequitur. Si Chriſtus reſurrexit, nos quoque reſurrecturos, ſi non reſurgimus, neque Chriſtum reſurrexiſſe. Quibuſcunque cauillis elabi conentur ſiue Manichæi veteres, ſiue recentes eorū diſcipuli, non ſe expediunt. Putidū eſt effugium, quòd
3. Obiectio, ex Euangeliſtis. nugantur Chriſtum dici Filium hominis quatenus hominibus
Reſponſio. promiſſus eſt. ſiquidem palàm eſt, Hebraico more vocari filiū hominis verum hominem. Chriſtus verò haud dubiè phraſin linguæ ſuæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi con-
Confirmatio reſponſionis. ueniat, extra controuerſiam eſſe debet. Ac (ne longiùs abea-
Heb. 2. 14. mus) locus Pſalmi octaui, quem ad Chriſtum Apoſtoli accommodát, abundè ſufficiet, Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd viſitas eum? Hac figura exprimitur vera Chriſti humanitas: quia etſi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter ſtaret quod iam citauimus, Chriſtū participem factū carnis & ſanguinis, vt pueros ſibi aggregaret ad obſequium Dei. quibus verbis apertè Chriſtus eiuſdem nobiſcū naturæ ſocius & conſors ſtatuitur. Quo etiam ſenſu dicit ex vno eſſe authorē ſanctitatis, & eos qui ſanctificantur. Nam id referri ad naturæ
Ibid. 2. 11. ſocietatē ex contextu euincitur: quia mox ſubiicit, Ideo non erubeſcit eos vocare fratres. Si enim prius dixiſſet fideles ex Deo eſſe

eſſe, in tanta dignitate quænam eſſet erubeſcentiæ ratio : Sed quia pro immenſa gratia ad ſordidos & ignobiles ſe aggregat Chriſtus, ideo dicitur non erubeſcere. Fruſtra autem obiectant, impios hoc modo fore Chriſti fratres : quia ſcimus filios Dei nō ex carne & ſanguine, ſed ex Spiritu naſci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem nō facit ſola caro. Tametſi autē Apoſtolus hunc honorē aſſignat ſolis fidelibus, quòd ex vno ſint cum Chriſto, non tamē ſequiur quominus ex eodē fonte naſcātur increduli ſecundum carnem. quemadmodum vbi dicimus Chriſtum factum eſſe hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoſlibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Chriſti corpus ſpiritualiter inſerit. De primogeniti etiam nomine rixam inſcitè mouent. Cauſam Chriſtum debuiſſe ex Adam naſci ſtatim ab initio, vt primogenitus eſſet inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, ſed ad gradū honoris & virtutis eminētiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Chriſtum hominem aſſumpſiſſe, nō Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt Apoſtolus amplificet honorem quo nos Chriſtus dignatus eſt, Angelos nobis comparat, qui poſthabiti fuerunt hac in parte. Ac, ſi probè expenditur Moſis teſtimonium, vbi ſemē mulieris dicit contriturum caput ſerpentis, litem prorſus decidet. Neque enim de vno duntaxat Chriſto illic ſermo habetur, ſed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Chriſto victoria, generaliter pronūtiat Deus poſteros mulieris ſuperiores fore diabolo. Vnde ſequitur Chriſtum ex humano genere eſſe progenitum: quia conſilium Dei eſt, Euam quam alloquitur, bona ſpe erigere, ne mœrori ſuccumbat.

4. Obiectio, ab abſurdo.
Reſponſio.
5. Obiectio, à voce primogeniti.
Rom. 8. 29.
Reſponſio.
6. Obiectio ab Apoſtoli dicto.
Heb. 2. 16.
Reſponſio.
Geneſ. 3. 15.

3 Teſtimonia vbi Chriſtus ſemen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, nō minus ſtultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam ſi allegoricè poſitum eſſet nomē ſeminis, Paulus certè hoc non tacuiſſet, vbi clarè & ſine figura affirmat non eſſe plures Abrahæ filios redemptores, ſed vnum Chriſtum. Eiuſdem eſt farinę, quod obtendunt non aliter vocari Dauidis filium niſi quia promiſſus fuerat, & ſuo demum tempore fuit exhibitus. Poſtquam enim Filium Dei nominauit Paulus, continuò pòſt ſubiiciens, Secundum carnem, naturā certè deſignat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, ſeorſum ponit, Secundum carnem ex Iudæis deſcendere. Iam niſi verè genitus eſſet ex ſemine Dauidis, quid valebit iſta loquutio, fructū eſſe ventris eius? Quid promiſſio iſta? Ex lumbis tuis deſcendet qui manebit in ſolio tuo. Porrò in Chriſti genealogia, qualis refertur à Matthæo, ſophiſticè ludunt. etſi enim non recenſet Mariæ parētes, ſed Ioſephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba fa cit, ſatis habet oſtendere Ioſephum ex Dauidis ſemine

7. Obiectio ludens allegoriis.
Reſponſio.
Gal. 3. 16.
8. Obiectio, ſeu fallacia homonymiæ.
Reſponſio.
Rom. 1. 3. & 9. 5.
Confirmatio reſponſionis.
9. Obiectio, ſeu ignoratio elenchi.
Pſ. 132. 11.
Reſponſio.

ortum eſſe, quum ſatis conſtaret Mariam ex eadẽ eſſe familia. Magis etiam vrget Lucas, ſalutem à Chriſto illatã toti generi humano communem eſſe docet: quia Chriſtus author ſalutis ex Adam communi omnium patre ſit progenitus. Fateor e-

10. Obiectio, ex philoſophiæ & medicinæ conſideratione deſumpta.

quidem ex genealogia non aliter colligi Chriſtum eſſe Filium Dauidis: niſi quatenus ex Virgine progenitus eſt. Sed nimis ſuperbè noui Marcionitæ fucandi erroris ſui cauſa, nempe vt Chriſtum de nihilo corpus ſumpſiſſe, euincant, mulieres contendunt eſſe ἀσπόρους: atq; ita euertunt naturę elementa. Quoniã autem theologica non eſt hæc diſputatio, & rationum quas adducunt ea eſt futilitas quę nullo negotio refelli queat, quæ philoſophię ſunt & artis medicę non attingam: ac diluere ſatis erit quę ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioidah duxiſſe vxores ex tribu Iehudath, atque ita confuſam tunc fuiſſe tribuũ diſcretionem, ſi ineſſet mulieri generatiuum ſemen. Atqui ſatis notum eſt, quantum ad pollicitum ordinem ſpectat, cęteri pro-

Reſponſio, variis rationibus ex diuino ac humano iure collectis confirmata.

geniem ex virili ſemine: neque tamen præſtantiã ſexus obſtare quominus in generando coeat ſemen mulieris. Hæc quoque ſolutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenſet Scriptura, ſolos viros nominat: an ideo dicendum eſt mulieres nihil eſſe? Imò pueris ipſis notum eas ſub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ parere ſuis maritis, quia familiæ nomen penes maſculos ſemper reſidet. Iam ſicuti virilis ſexus præſtantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles cenſeantur filij vel ignobiles: ita etiam in ſeruitute, partus ventrem ſequitur, ſecundum Iuriſconſultos. Vnde colligere licebit ex materno ſemine fœtum procreari. & communi gentium vſu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei cõſentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte ſua vetaret: quia nulla eſſet conſan-

Leuit. 18.14.

guinitas. Viro etiam fas eſſet ſororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre eſſet genita. Sicuti autem fateor vim paſſiuam adſcribi mulieribus, ita reſpondeo de illis promiſcuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Chriſtus ipſe

Galat. 4. 4.

dicitur factus per mulierem, ſed ex muliere. Ac quidam ex eo-

11. Obiectio.

rum caterua, excuſſo pudore, nimis proteruè quærũt an dicere velimus ex ſemine menſtruali Virginis procreatum eſſe Chriſtum. quia viciſſim excipiam, annon coaluerit in matris ſangui-

Reſponſio.

ne. quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus eſt Chriſtus, procreatum eſſe ex eius ſemine, ſicuti quũ dicitur Boos genitus ex Rahab, ſimilis notatur generatio, Nec verò Matthæus hic Virginem quaſi canalem deſcribit, per quem fluxerit Chriſtus: ſed hunc mirificũ generandi morem à vulgari diſcernit, quòd per eam ex ſemine Dauidis genitus fuerit Chriſtus. Eadem enim ratione qua Iſaac

ex

ex Abraham, Salomo ex Dauide, Ioſeph ex Iacob, ſimiliter Christus ex matre genitus eſſe dicitur. Sermonis enim ſeriem ita Euangeliſta contexit: & probare volens Chriſtum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus eſt, ex Maria eſſe genitum. Vnde ſequitur, pro confeſſo ſumpſiſſe, Mariam fuiſſe conſanguineam Ioſeph. *Matth. 1. 5.*

4 Abſurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis ſunt referta. Turpe & probroſum Chriſto eſſe ducunt ſi ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ ſobolem abſque exceptione ſub peccato includit. Atqui hunc nodum facilè ſoluit antitheſis quæ apud Paulum legitur. Sicuti per vnum hominem peccatū, & per peccatum mors: ita per iuſtitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera reſpondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, ſecundus è cælo cæleſtis. Itaque alibi idem Apoſtolus Chriſtum in ſimilitudine carnis peccati miſſum fuiſſe docens, vt Legi ſatisfaceret, eum diſertè à communi ſorte ſeparat, vt ſit abſque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, ſi ab omni macula immunis eſt Chriſtus, ac per arcanam Spiritus orationem genitus fuit ex ſemine Mariæ: non eſſe igitur impurum ſemen mulieris, ſed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Chriſtum, quia tantùm ex matre ſit genitus abſque viri cōcubitu, ſed quia ſanctificatus eſt à Spiritu, vt pura eſſet generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapſum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Chriſti puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia ſuperuacuum eſſet dicere purum eſſe Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17. in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ ſemen, quanuis nulla ad Chriſtum contagio peruenerit: quia hominis generatio per ſe immunda aut vitioſa non eſt, ſed accidentalis ex lapſu. Proinde nihil mirum ſi Chriſtus, per quem reſtituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro abſurdo nobis obtrudunt, ſi Sermo Dei carnem induit, fuiſſe igitur anguſto terreni corporis ergaſtulo incluſum, mera eſt procacitas. quia etſi in vnā perſonam coaluit immenſa Verbi eſſentia cum natura hominis, nullam tamen incluſionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo deſcendit Filius Dei, vt cęlū tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis geſtari, in terris verſari, & in cruce pendere voluit, vt ſemper mundum impleret, ſicut ab initio.

12. Obiectio, ab abſurdo. Reſponſio. Rom. 5. 12. 1. Cor. 15. 47. Rom. 8. 3.

13. Obiectio ab abſurdo. Reſponſio.

14 Obiectio ab abſurdo. Reſponſio.

CAPVT XIIII.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris vnicam efficiant perſonam.

Duæ ſunt præcipuæ partes huius capitis.

1 Doctrina de duabus in Chriſto naturis vnicam perſonam efficientibus, breuiter traditur, ſect. 1. 2. 3. 4.
2 Serueti hæreſes naturarum in Chriſto diſtinctionem & diuinæ filii naturæ æternitatem tollentes, refelluntur, ſect. 5. 6. 7. 8.

Prima pars demonſtrans duas eſſe in Chriſto naturas, diuinã & humanam. Iohan. 1. 14.

PORRO quod dicitur Verbum carnem eſſe factum, non ſic intelligendum eſt quaſi vel in carnem verſum, vel carni confuſè permixtum fuerit: ſed quia è Virginis vtero templum ſibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus eſt, non confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ. Siquidem ita coniunctam vnitámque humanitati diuinitatem aſſerimus, vt ſua vtrique naturæ ſolida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Chriſtus conſtituatur. Siquid in rebus humanis tanto myſterio ſimile poteſt reperiri, hominis ſimilitudo appoſitiſſima videtur, quem ex duabus ſubſtantiis conſpicimus conſtare: quarum neutra tamen ſic alteri permixta eſt, vt non retineat naturæ ſuæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus aut corpus anima eſt. Quare & de anima ſeorſum dicitur quod in corpus nullo modo cadere poteſt, & de corpore rurſus, quòd nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima ſeorſum, nec de corpore, niſi ineptè, accipi poſſit. Poſtremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis conſtat, vnus homo eſt, non plures. Huiuſmodi verò loquendi formulæ & vnam eſſe in homine perſonam ex duobus connexis compoſitam ſignificant, & duas ſubeſſe diuerſas naturas quæ hanc conſtituant. Ita & de Chriſto Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtranque naturam complectantur, neutri ſeorſum ſatis conueniant. Atque iſtam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Chriſto ſubeſt, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter ſe communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus eſt.

Confirmatio, per ſimilitudinem, quæ ſumpta eſt à coniunctione corporis & animæ.

Applicatio ſimilitudinis.

Secunda confirmatio, à teſti-

2 Hæc parũ firma eſſent niſi plurimæ & paſſim obuiæ Scripturæ phraſes probarent nihil eorum fuiſſe humanitus excogitatum,

gitatum. Quod de ſe ipſe dicebat Chriſtus. Antequam Abraham fieret, ego ſum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei ſpiritus, nempe ſuperiorem fuiſſe omnibus ſeculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris conſilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifeſtationis ab æterna eſſentia diſtinguat, & ex profeſſo ab antiquitate imperiū ſibi conciliet, quo excellat ſupra Abraham, ſibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis eſt proprium. Quòd primogenitum Paulus aſſerit vniuerſæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia conſiſtant: quòd etiam ſe prædicat glorioſum fuiſſe apud Patrē ante mundum conditum, ſéque vnà cum patre operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & ſimilia peculiariter diuinitati attribui certum eſt. Quòd autem ſeruus Patris vocatur, quòd creuiſſe narratur ætate & ſapientia apud Deum & homines, quòd gloriam ſuam non quærere, neſcire diem vltimū, à ſeipſo non loqui, non facere voluntatem ſuam, viſus & palpatus fuiſſe dicitur, ſolius humanitatis id totum eſt. Siquidem quatenus Deus eſt, nec augeri vlla re poteſt, & omnia propter ſe operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro ſuæ voluntatis arbitrio, & eſt inuiſibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantùm ſuæ naturæ ſeorſum adſcribit, ſed in ſeipſum recipit quaſi Mediatoris perſonæ conueniant. Communicatio autem idiomatū ſiue proprietatum eſt quod dicit Paulus, Deum ſuo ſanguine acquiſiuiſſe ſibi Eccleſiam, &, Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuiſſe Sermonē vitæ, Deus certè nec ſanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi poteſt. ſed quoniam is qui verus erat Deus & homo Chriſtus ſanguinem ſuum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta ſunt, ad diuinitatem impropriè, licet non ſine ratione, transferuntur. Simile eſt exēplum, vbi Ioannes docet Deum poſuiſſe animam ſuam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cū altera natura communicatur. Rurſum quum diceret Chriſtus adhuc in terris agēs, neminem in cælum aſcendiſſe niſi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc ſecundum hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, ſed quia ipſe idem erat Deus & homo propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

monijs Scripturæ deſumpta, quæ vtriuſque naturæ, diuinæ nempe & humanæ, diſtinctionē declarant.
Ioh. 8. 58.
Coloſſ. 1. 15.
Ioh. 17. 5.
Ioh. 5. 17.
Ieſa. 42. 1. & aliis locis.
Luc. 2. 52.
Ioh. 8. 50.
Marc. 13. 32.
Ioh. 14. 10. & 6. 38.
Luc. 24. 39.
De communicatione proprietatum, teſtimonia.
Act. 20. 28.
1. Cor. 2. 6.
1. Ioh. 1. 1.
1. Ioh. 3. 16.
Ioh. 3. 13.

3 Sed omnium clariſſimè veram Chriſti ſubſtantiam enarrant loci qui vtranque ſimul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. ſiquidem nec deitatis ſingulare, nec humanitatis fuit, ſed vtriuſque ſimul quod illic legitur, poteſtatem accepiſſe à Patre remittendi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſtitiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi; præfectum eſſe iudicem viuis & mortuis, vt honoretur

Tertia confirmatio, à teſtimoniu quæ vtriuſque naturæ coniunctionem oſtendunt.
Ioh. 1. 29. & 5. 21. 22. 23. & 9. 5.

Ibid.10.9.11. Ibid.15.1. quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, paſtor bonus, vnicum oſtium, vitis vera nuncupatur. Huiuſmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifeſtatus eſt, præditus fuit: quas etſi ipſe vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel reſpectu: & quæ homini qui nihil quàm homo eſſet, dari non poterant. In eundem quoque ſenſum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Chriſtum peracto iudicio redditurum eſſe regnum Deo & Patri. Regnum ſane Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum eſt: ſed quo modo ſub carnis humilitate delituit, & ſeipſum exinaniuit accepta ſerui forma, depoſitáque maieſtatis ſpecie, Patri ſe obedientem præſtitit, ac eiuſmodi ſubiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus eſt, atque euectus in ſummum imperium, vt coram ipſo flectatur omne genu: ita nunc & nomen ipſum & coronam gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri ſubiiciet, vt ſit Deus omnia in omnibus. Quorſum enim data ei poteſtas eſt ac imperium, niſi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam ſenſu dicitur ad Patris dexteram ſedere. Hoc verò temporale eſt, donec præſenti diuinitatis aſpectu fruamur. Atque hic excuſari non poteſt veterum error, qui dum ad Mediatoris perſonam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obſcurant ſenſum, ſéque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clauis, neque de natura diuina neque de humana ſimpliciter dici quæ ad Mediatoris officium ſpectant. Regnabit ergo Chriſtus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis noſtræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem conſortes cæleſtis gloriæ Deum videbimus qualis eſt, tunc perfunctus Mediatoris officio, deſinet Patris legatus eſſe, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio reſpectu peculiariter in Chriſti perſonam competit Domini nomen, niſi quatenus medium gradum ſtatuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatum eſt, donec facie ad faciem conſpicua ſit diuina eius maieſtas: cui adeò nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc deſinet caput Chriſti eſſe Deus, quia Chriſti ipſius deitas ex ſe ipſa fulgebit, quum adhuc velo quodam ſit obtecta.

[Margin: 1.Cor.15.24. — Philip.2.8. — Heb.2.6. — Philip.2.10. — 1.Cor.15.28. — Vide Caluin. epiſt. ad Polono, adu. Stancarum. — *Regula in hac diſputatione obſeruatu digna.* — 1.Cor.8.6.]

Vtilitas & vſus ſuperioris doctrinæ de coniunctione & diſtinctione vtriuſque naturæ in Chriſto.

4 Atque hæc obſeruatio ad ſoluendos quamplurimos nodos non paruo vſui futura eſt, ſi eam ſcitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quoſdam etiam nõ prorſus indoctos torqueant eiuſmodi formulæ, quas vident Chriſto attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati ſatis aptas,

quia

quia non conſiderant eius perſonæ in qua Deus & homo manifeſtatus eſt,& Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre eſt, quàm pulchrè inter ſe cohæreant ſingula, ſi modò ſobrium habeant interpretẽ, qui tanta myſteria qua decet religione examinet. Verùm nihil eſt quod furioſi & phrenetici ſpiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitaem: diuinitatis rurſum, ad tollendam humanitatẽ. quæ verò de vtraque natura ſic cõiunctè dicta ſunt vt neutri cõueniãt, ad tollendã vtranque. Id verò quid aliud eſt, quàm contendere Chriſtum non eſſe hominem, quia Deus eſt: non eſſe Deũ, quia homo eſt: nec hominem nec Deum eſſe, quia & homo ſimul & Deus eſt? Chriſtum ergo, vt Deus eſt & homo, vnitis, licet non confuſis, naturis conſtans, Dominũ noſtrum verúmq; Dei Filium eſſe conſtituimus, etiam ſecundum humanitatem: etſi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus eſt à nobis Neſtorii error, qui dum naturas diſtrahere potius quàm diſtinguere volebat, duplicem Chriſtum ita cõminiſcebatur, quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filii Dei nomen inditur ei qui de virgine naſcitur & virgo ipſa, mater Domini noſtri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana inſania, ne dum volumus perſonæ vnitatem demonſtrare, vtranque naturã deſtruamus. Tot enim iam citauimus teſtimonia, vbi ab humanitate diſtinguitur diuinitas, & tot alia paſſim extant, vt vel contentioſiſſimis poſſint os obſtruere. Et paulo pòſt nonnulla ſubiiciam quæ figmentũ illud melius diſcutiant. Nobis in præſentia ſatis erit locus vnus. neque enim templum Chriſtus vocaſſet corpus ſuum, niſi diſtinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Epheſina ſynodo damnatus fuerat Neſtorius, ita & poſtea in Conſtantinopolitana ac Chalcedonenſi Eutyches: quando non magis confundere duas in Chriſto naturas licet quàm diſtrahere.

Aug. in Enchir. ad Lau. cap. 36.

Aduerſus Neſtorianos duplicem Chriſtum fingentes.

Luc. 1. 32. 43.

Item adu. Eutychianos vtranque naturam confundentes, ac deſtruentes.

Iohan. 2. 19.

Vtrique meritò ab Eccleſia damnati.

5 Verùm noſtro quoque ſeculo emerſit non minus exitialẽ monſtrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Ac primò quidem negat Chriſtum alia ratione Dei Filium eſſe niſi quatenus in vtero Virginis genitus eſt ex Spiritu ſancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturæ diſtinctione, Chriſtus aliquid ſit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo cenſeatur. Toto enim progreſſu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Chriſtus in carne, vmbratiles tantùm fuiſſe in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit eſſe Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem deſtinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus eſt propriè eſſe Dei Filium. Nec verò ſpeculum eſſet in-

Altera pars capitis, qua nominatim Serueti, Filij Dei deitatem & vtriuſq; naturæ in eodem veritatem perneganis, hæreſes refelluntur.

Generalis reſponſio, ſeu ſumma orthodoxa doctrinæ de Chriſto.

æſtimabilis Dei gratiæ homo Chriſtus niſi in eum collata eſſet hæc dignitas vt ſit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Eccleſię definitio, cenſeri Dei Filium, quia Sermo ante ſecula ex Patre genitus, vnione hypoſtatica naturam humanam ſuſceperit. Porrò vnio hypoſtatica veteribus dicta eſt, quæ perſonam vnam cõſtituit ex naturis duabus, quæ loquutio ad refellendum Neſtorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitaſſe in carne, vt non idẽ ille eſſet homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne veſtitus eſſet, iam fuiſſe Dei Filium: acſi aliud diceremus quàm manifeſtatum fuiſſe in carne. Neque enim ſi Deus fuit antequam homo fieret, ideo Nouus eſſe Deus incepit. Nihilo abſurdius eſt in carne apparuiſſe Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura ſemper hoc habuit vt Filius eſſet. Quod ſubindicãt Angeli verba ad Mariam, Quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei, acſi diceret Filij nomen, quod obſcurius fuerat ſub Lege, celebre fore & paſſim notum. Cui reſpondet illud Pauli, quia nunc per Chriſtum ſumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare, Abba Pater. Annon olim quoque ſancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus eſt vnigenitus Dei Filius, clariùs innotuit cæleſtis paternitas, hoc quaſi priuilegium aſſignat Paulus Chriſti regno. Hoc tamen conſtanter tenendum eſt, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuiſſe patrem niſi vnigeniti Filij reſpectu: pręſertim homines, quos propria iniquitas Deo exoſos reddit, gratuita adoptione eſſe filios: quia ille eſt naturâ. Nec eſt quòd obſtrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud ſe decreuerat: quia hîc non agitur de figuris, qualiter expiatio in ſanguine pecudum oſtẽſa fuit: ſed quum re ipſa filij Dei eſſe non potuerint niſi in capite fundata eſſet eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tãta dignitas à futura redemptione non pendebat: Chriſtum tamen ordine præire neceſſe eſt qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetã. & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriſque eſſet Pater, ſi verum eſt illud Pauli, ſemper Chriſtum fuiſſe caput, & primogenitũ omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, Filium quoque Dei fuiſſe ante mundi creationem.

Vnio hypoſtatica, quid. — *1. Obiectio Serueti aduer. æternam Chriſti deitatem.* — *Reſponſio.* — Rom. 8. 15. — *2. Obiectio. Reſponſio.* — Pſal. 82. 6. — Coloſſ. 1. 15.

3. Obiectio. 6 Quòd ſi principiũ habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus eſt, ſequetur Filium humanæ quoque naturæ reſpectu voluiſſe. Volũt Seruetus & ſimiles phrenetici Chriſtum

ſtum, qui in carne apparuit, eſſe Dei filium: qui extra carnem non potuit cenſeri hoc nomine. Reſpondeant nunc mihi an ſecundum vtranque naturam & vtriuſque reſpectu ſit Filius. Sic quidem garriunt: ſed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidẽ Chriſtum in carne humana Filium dici, nõ vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, ſed verum & naturalem, ideóque vnicũ: vt hac nota diſcernamur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouã vitam ſumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Chriſto defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, niſi quòd natura poſſidet, quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris perſonam, vt verè & propriè ſit filius Dei, qui & natus eſt ex Virgine, & ſe victimam Patri in cruce obtulit: ſed deitatis tamen reſpectu, ſicuti Paulus docet, dum ſe ait ſegregatum in Euangelium Dei, quod antè promiſerat de Filio ſuo qui genitus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur ſecundum carnem diſtinctè nominans Filium Dauidis, ſeorſum diceret declaratum eſſe Dei Filium, niſi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipſa? Nam quo ſenſu alibi dicit paſſum fuiſſe ex infirmitate carnis, reſurrexiſſe ex virtute ſpiritus, ita nunc diſcrimen ſtatuit vtriuſque naturæ. Certè concedant neceſſe eſt, ſicuti à matre accepit cuius cauſa Filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius cauſa ſit Filius Dei, ídq; ab humana natura aliud eſſe ac diuerſum. Duplici nomine eum inſignit Scriptura, paſſim vocans nunc Dei nunc hominis Filium. De ſecundo lis moueri non poteſt quin ex communi linguæ Hebraicæ vſu hominis dicatur filius, quia ex progenie Adæ. Ex oppoſito contendo deitatis æternæque eſſentiæ ratione vocari Dei filium: quia non minus conſentaneum eſt ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei filius, quàm ad humanam, quòd vocatur hominis. Deniq; eo quem citaui loco, non aliter intelligit Paulus eum qui ſecũdum carnem genitus eſt ex ſemine Dauidis, declaratum eſſe in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Chriſtum qui ex Iudæis deſcendit ſecundum carnem, eſſe Deum benedictum in ſecula. Quòd ſi vtroque loco geminæ naturæ diſtinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei eſſe naturæ diuinæ reſpectu, qui ſecundum carnem filius etiam eſt hominis?

Reſponſio.

Chriſtus verus, naturalis & vnicus filius: qua nota à filiis adoptiuis, i. ab omnibus Dei in eodẽ Chriſto electis diſcernitur.

Rom. 1. 1. 2. 3.

2. Cor. 13. 4.

Duplex Chriſti filiatio: Dei videlicet, & hominis.

Rom. 9. 5.

7 Tumultuosè quidem illi erroris ſui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non peperciſſe, quòd illum ipſum, qui è Virgine naſceretur, Filium Altiſſimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione ſuperbiant) expendant pauliſper nobiſcum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpiſſe Dei Filium, quia qui conceptus eſt, filius vocatur: ſequitur eſſe cœpiſſe Verbũ à

4. Obiectio.

Rom. 8. 32.

Luc. 1. 32.

Reſponſio.

1.Ioh.1.1. Mich.5. 2. ſua manifeſtatione in carne, quia Iohannes tradit ſe de Verbo vitæ annuntiare, quod manus ſuæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millib. Iuda: ex te mihi naſcetur dux qui regat populum meũ Iſrael, & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, ſi talem argumentandi modũ ſequi volét? Nos enim minimè Neſtorio ſuffragari teſtatus ſum, qui duplicem Chriſtum commentus eſt: quãdo ex doctrina noſtra iure fraternæ coniunctionis nos ſecum Dei filios Chriſtus fecit: quia in carne quã à nobis ſumpſit, ipſe vnigenitus eſt Dei filius. Ac prudẽter admonet Auguſtinus, miræ & ſingularis Dei gratiæ illuſtre eſſe ſpeculum, quòd honorem adeptus eſt, quatenus eſt homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præſtantia etiam ſecundùm carnem ab vtero ornatus fuit Chriſtus, vt Filius Dei eſſet. Neque tamen in perſonæ vnitate fingenda eſt permixtio quæ deitati quod proprium eſt tollat. Nec verò magis abſurdum eſt æternum Dei Sermonem, & Chriſtum, vnitis in vnam perſonam duabus naturis, vocari diuerſis modis Dei Filium, quàm ſecundum varios reſpectus nunc Filium Dei, nũc filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequã apparuit in carne Chriſtus, nuſquã vocari Dei Filium niſi ſub figura: quia etſi obſcurior fuit tunc eius deſcriptio, quum tamen iam clarè probatum ſit, non aliter æternum fuiſſe Deum niſi quia ſermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris perſonam quam ſuſcepit, niſi quia Deus eſt in carne manifeſtatus: neque Deum Patrem ita fuiſſe vocatum ab initio niſi mutua iam tunc fuiſſet ad filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas cenſetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum eſt, ſub Lege quoque & Prophetis fuiſſe Dei Filium, antequam celebre eſſet hoc nomen in Eccleſia. Quòd ſi de ſola voce certetur, Solomo de immenſa Dei altitudine diſſerens, tam filium eius, quàm ipſum incõprehenſibilem affirmat: Dic nomen eius, ſi potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentioſos non fore ſatis ponderis in hoc teſtimonio: neque etiam eo valdè nitor, niſi quòd malignè eos cauillari oſtẽdit qui Filium Dei negant eſſe Chriſtum, niſi quatenus homo factus eſt. Adde quòd vno ore & conſenſu vetuſtiſſimi quique ſcriptores hoc idem tam apertè teſtati ſunt, vt non minus ridicula quàm deteſtabilis ſit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuiſibilem fatetur fuiſſe Dei Filium, qui poſtea viſibilis apparuit.

Lib. de corrept. & grat. c. 11. & lib. 10. de ciuit. Dei, c. 29.

Vid. c. 17. ſect. 1.

5. Obiectio. Reſponſio.

Epheſ. 3. 15.

Prou. 30. 4.

Confirmatio, à teſtimoniis veterum Theologorũ. Concluſio ſuperiorum obiectionum conſequens horrendum inducens, quaſi ex traduce Dei humanam naturã haberet Chriſtus.

Gen. 2. 7.

8 Etſi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non ſubſcriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoſcunt niſi in carne, ſi propius inſtes, ab illis id concedi animaduer-

inaduertes, nō alia ratione niſi quia cōceptus eſt in vtero Virginis ex Spiritu ſancto: qualiter olim nugati ſunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebāt Deum inſpiraſſe Adæ vitæ ſpiraculum. Non ita mordicus arripiūt Filij nomen, vt nullum inter naturas diſcrimen relinquant: ſed confusè blaterent Chriſtum hominem eſſe Dei Filium, quia ſecundum humanam naturam ex Deo genitus eſt. Sic æterna Sapientiæ genitura, quam prædicat Salomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum ſpectrum ſupponitur. Craſſiores Serueti præſtigias, quibus ſe & quoſdam faſcinauit (vt hoc exēplo admoniti pij lectores ſe in ſobrietate & modeſtia contineant) refellere vtile quidem eſſet: tamen ſuperuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum eſt. Huc ſumma redit, Filium Dei ab initio fuiſſe ideam, & iam tunc præordinatum fuiſſe hominem qui eſſet eſſentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoſcit niſi in externo ſplendore. Hanc fuiſſe genituram interpretatur, quò Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu ſe extendit in ipſam creaturam. Spiritum interea miſcet cum ipſo Sermone, quia Deus inuiſibile verbum & Spiritum diſpenſauerit in carnem & animam. Denique figuratio Chriſti locū geniture apud eum obtinet: ſed qui tunc per ſpeciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem eſſe genitum dicit per Sermonem, cui Seminis partes attribuit. Vnde ſequetur, porcos & canes nō minùs eſſe Dei filios, quia ex originali ſemine verbi Dei creati ſunt. Etſi autem ex tribus increatis elementis Chriſtū conflat, vt ſit genitus ex eſſentia Dei: ſic tamen primogenitum eſſe fingit inter creaturas, vt eadem ſit eſſentialis diuinitas lapidibus ſecundum ſuum gradum. Ne verò Chriſtum videatur ſua deitate exuere, aſſerit carnem eius Deo eſſe ὁμοούσιον & Sermonem fuiſſe hominem factum, carnis in Deum conuerſione. Ita dum Chriſtum apprehendere non poteſt Filium Dei, niſi eius caro ex Dei eſſentia prodierit, & in deitatem fuerit conuerſa, æternam Sermonis hypoſtaſin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promiſſus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuiſſe Filium à Deo, ſcientia & prædeſtinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter ſecum ipſe ſubinde pugnet nimis prolixum eſſet referre. Ex hoc compendio colligent ſani lectores, verſutis ambagibus impuri canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam. Nam ſi caro eſſet ipſa diuinitas, deſineret eſſe eius templum. Iā nec redemptor nobis eſſe poteſt niſi qui ex Abrahæ Dauidíſque ſemine progenitus, verè ſecundum carnem homo factus ſit. Ac

Prou. 8. 24.

Alij peſtilentes Serueti errores cur non refelluntur.

Summa horum errorum & eorundem impietas breuiter perſtricta.

Impuri illius hæretici ſcopus.

perperam id verbis Iohannis inſiſtit, Sermonem fuiſſe factum carnem: quia Sicut Neſtorij errori occurrunt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangeliſtæ non aliud fuerit propoſitum quàm perſonę vnitatem aſſerere in duabus naturis.

CAPVT XV.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſsimùm ſpectanda in eo eſſe, munus propheticum, regnum & ſacerdotium.

Partes capitis.

1 De Prophetico Chriſti munere, eiuſdémque dignitate ac vſu, ſect. 1. & 2.
2 Quale ſit Chriſti regnum, & quæ bona inde percipiamus, ſect. 3. 4. & 5.
3 De Chriſti ſacerdotio, atque eiuſdem efficacia, ſect. 6.

Chriſtus nomine tenus apud hæreticos & pſeudochriſtianos inuenitur. Enc. ad Laurent. c. 5.

RECTE Auguſtinus, quamuis hæretici Chriſti nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum eſſe negat, ſed manere Eccleſiæ proprium. quia ſi diligenter conſiderētur quæ ad Chriſtum pertinent, nomine tenus inuenitur Chriſtus apud eos: re ipſa nō eſt. Sic hodie Papiſtæ, quamuis in ore ipſorum reſonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti ſua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Chriſto reperiat fides ſolidam ſalutis materiam, atque ita in ipſo acquieſcat, ſtatuendum hoc principium eſt, tribus partibus conſtare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus eſt, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodeſſet, niſi accederet finis & vſus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, ſed frigidè nec magno cum fructu, vbi neſcitur quid in ſe vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quamuis Deus Prophetas continua ſerie alios aliis ſubmittens populum nunquam deſtituerit vtili doctrina, & quæ ad ſalutem ſufficeret: piorum tamen mentes hac perſuaſione ſemper fuiſſe imbutas, aduentu Meſſiæ demum plenam intelligentiæ lucem ſperandam eſſe, adeóque eius rei opinio peruenerat vſque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Meſſias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temerè præſumpſerant ani-

Col. 2. 19.

A Dei electis verè ac efficaciter Propheta, Rex & ſacerdos Eccleſiæ cognoſcitur.

Quod ad Propheticū munus, Eccleſiæ redemptor is eſt à quo plenam intelligentiæ lucem pij omnes ſub Lege ſperauerunt. Ioh. 4. 25.

mis:ſed,vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illuſtris inter alias eſt Ieſaiæ ſententia, Ecce poſui eum teſtem populis, ducem & magiſtrum populis dedi eum: nempe quomodo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni conſilij. Hac ratione Apoſtolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ cõmendans,vbi dixit,variè olim , & ſub figuris multiplicibus Deum loquutum eſſe Patribus per Prophetas, adiungit nouiſſimè nobis loquutum eſſe per dilectum Filium.

Ieſa.53.4.
Ieſa.9.6.
Hebr.1.1.

Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere ſuſpenſam Eccleſiam , & ſimul fulcire vſque ad Mediatoris aduentum,ideò conqueſtos in diſſipatione fideles legimus,priuari ſe ordinario illo bono, Signa noſtra non videmus:non eſt inter nos Propheta : nõ eſt cognoſcens amplius. At verò quum iam non longè abeſſet Chriſtus, præfixum fuit Danieli tempus ad obſignandam viſionem & prophetiam, non ſolum vt vaticinio de quo illic agitur , certa conſtaret authoritas : ſed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis , quia inſtaret omnium reuelationum plenitudo & clauſula.

Adeò vt Prophetæ ſuis reuelationibus ſuſpẽſam tenuerint Eccleſiam vſque ad Mediatoris aduentum , qui omnia doceret.
Pſal.74.9.
Dan.9.24.

2 Porrò notandum eſt ad hæc tria munera Chriſti pertinere elogium. ſcimus enim ſub Lege ſacro oleo tam Prohetas quàm ſacerdotes ac reges fuiſſe vnctos. Vnde & celebre Meſſiæ nomen promiſſo mediatori fuit impoſitum. Etſi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuiſſe Meſſiam (vt etiam alibi oſtendi) prophetica tamẽ & ſacerdotalis vnctio gradum ſuum obtinent,neque ſunt à nobis negligendæ.

Et quamuis peculiari regis dignitatis reſpectu vnctus fuiſſe dicatur, hæc vnctio tamen & Propheticam & Sacerdotalem dignitatẽ reſpicit.

Prioris expreſſa fit mentio apud Ieſaiam , his verbis,Spiritus Domini Iehouæ ſuper me ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem mãſuetis,medelam afferrem contritis corde , promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti , &c. Videmus vnctum Spiritu fuiſſe vt præco & teſtis eſſet gratiæ Patris : neque id communi more:quia à reliquis doctoribus, quorum ſimile erat officium,diſcernitur. Atque hìc ruſus notandum eſt, non ſibi modò vnctionem accepiſſe, vt fungeretur docẽdi partibus:ſed toti ſuo corpori, vt in continua Euãgelii prædicatione virtus ſpiritus reſpondeat.

Ieſa.61.1.
Vnctus eſt igitur ratione muneris Prophetici, & quidem non tam ſibi quàm nobis.

Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impoſitũ fuiſſe omnibus prophetiis : vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid aſſuunt. Nam extra omnium ordinem ſingulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cælo , Hic eſt Filius meus dilectus:ipſum audite. Ab ipſo deinde capite ad membra diffuſa eſt hæc vnctio : ſicut à Ioele prædictum fuerat. Prophetabunt Filij veſtri,& filiæ veſtræ viſiones videbunt , &c. Quod autem dicit Paulus,datum eſſe nobis in ſapientiã:& alibi in eo abſcõditos eſſe theſauros omnes ſciẽtiæ & intelligentiæ , paulò diuerſum ſenſum habet : nẽpe extra

Dignitas huius vnctionis.
Matth.3.17.
Ioel.2.28.
1.Cor.1.30.
Coloſſ.2.3.

ipſum nihil eſſe vtile cognitu, & quicunque fide recipiunt
Neceſſitas. qualis ſit, totam bonorum cæleſtium immenſitatem cõplexos
1.Cor.2.2. eſſe. Qua ratione alibi ſcribit, Nihil ſcire pretioſum duxi præter
Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum, Quod veriſſimũ eſt, quia
Vſus. vltra Euangelij ſimplicitatem progredi fas non eſt. Atque huc
tendit prophetica dignitas in Chriſto, vt ſciamus in ſumma
doctrinæ quam tradidit, incluſos eſſe omnes perfectæ ſapientiæ numeros.

De regno Chriſti, quod eſt Spirituale, æternitas colligitur: eaque duplex. 3 Venio ad regnum de quo fruſtra verba fierent niſi prius admoniti eſſent lectores ſpiritualem eſſe eius naturam: quia inde quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Chriſti perſonæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucã ſaluti populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis ſtatuenda eſt: altera enim ad totum Eccleſiæ corpus pertinet, altera propria eſt cuiuſque membri. Ad priorem referendum eſt quod in Pſalmo dicitur, Semel iuraui per ſanctitatem meam Dauidi, non mentiar, ſemen eius in æternum manebit: ſolium eius ſicut ſol in conſpectu meo: ſicut luna ſtabilietur in æternum, & teſtis in cælo fidelis. Neque enim dubium eſt quin illic promittat Deus ſe per manum Filij ſui æternum fore Eccleſiæ præſidem ac defenſorem. Neque enim alibi quàm in Chriſto reperietur vaticinij huius veritas. quandoquidem ſtatim poſt mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas, & cum ignominia familię Dauidicæ ad priuatum hominem tranſlata eſt, poſtea ſenſim diminuta fuit, vſquedum prorſus triſti & pudendo interitu deficeret. Eundem habet ſenſum illa Ieſaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Chriſtum ita à morte ſuperſtitem fore pronũtiat vt eum coniugat cum ſuis membris. Ergo quoties audimus armari Chriſtum æterna poteſtate, meminerimus hoc præſidio fulciri Eccleſiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus aſſiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, ſalua tamen maneat. Sic vbi Dauid hoſtium audaciam ridet qui iugum Dei & Chriſti eius abrumpere conantur, dicítque reges & populos fruſtra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus ſatis fortis eſt qui in cælis habitat: de perpetua eccleſiæ conſeruatione pios certiores reddens, ad bene ſperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quùm dicit in perſona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Eccleſiam multi & validi hoſtes conſpirent non tamen ſuppetere illi vires quibus aduerſus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium ſuum conſtituit æternum Regem. Vnde ſequitur fieri

Marginalia: Dani.2.44. Luc.1.33. *Prior, ad totum corpus Eccleſiæ pertinens.* Pſal.89.36.37.38. Ieſa.53.8. Pſal.2.34. *Pſal.*110.1. *Vſus huius doctrinæ.*

non

non poſſe vt Diabolus cum toto mundi apparatu Eccleſiam vnquam deleat, quæ in æterno Chriſti ſolio fundata eſt. Iam quod ad ſpecialem cuiuſque vſum ſpectat, eadem illa æternitas in ſpem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum eſt atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum eſſe cernimus, ergo Chriſtus vt ſpem in cælos noſtram attollat, regnū ſuū pronuntiat nō eſſe ex mundo. Denique vbi quiſque noſtrûm ſpirituale Chriſti regnum eſſe audit, hac voce excitatus penetret ad ſpem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Chriſti manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro ſeculo expectet.

Poſterior propria cuiuſque membri Eccleſia.

Ioan. 18. 36.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Chriſti non poſſe aliter à nobis percipi quàm dùm ſpirituale eſſe cognoſcimus, vel hinc ſatis liquet, quòd dum toto vitæ curſu militandum ſub cruce nobis eſt, aſpera & miſera eſt noſtra conditio. Quid igitur nobis prodeſſet, collectos eſſe ſub regis cęleſtis imperium, niſi extra terrenæ vitæ ſtatum conſtaret eius fructus? Ideóque ſciendum eſt quicquid nobis felicitatis in Chriſto promittitur, non ſubſiſtere in externis commodis, vt lætam & trãquillam vitam agamus, floreamus opibus, ſecuri ſimus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere ſolet caro: ſed cæleſtis vitæ eſſe propriū. Sicut autē in mundo proſper & optabilis populi ſtatus partim bonorum omnium copia & domeſtica pace, partim validis præſidiis continetur, quibus tutus ſit contra externam violentiam: ita & Chriſtus ſuos omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat, & virtute munit qua ſtent inexpugnabiles contra quoſlibet hoſtium ſpiritualium impetus. Vnde colligimus ipſum nobis magis regnare quàm ſibi, ídque intus & extra: vt ſcilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui ſumus, quatenus expedire nouit Deus, referri ex iis primitiis ſentiamus verè nos Deo coniunctos eſſe ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiuſdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxæ genus nos ſemper fore victores. Huc tendit reſponſum Chriſti ad Phariſæos, quia regnum Dei intra nos eſt, cum obſeruatione non venturum. Probabile enim eſt, quia profitebatur ſe regem illum eſſe ſub quo ſperanda erat ſumma Dei benedictio, per ludibrium rogaſſe vt perferet ſua inſignia. Ipſe verò ne ſtultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propenſi ſunt in terram) eos in ſuas conſcientias ingredi iubet, quia regnum Dei eſt iuſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Chriſti regnum, nam quia non terrenum eſt vel carnale, quod corruptioni ſubiaceat, ſed ſpirituale, ad æternam nos vſque vitam attollit: vt patienter hanc vitam ſub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliiſque moleſtiis tranſigamus:

Vnde nobis conſtet Spirituale eſſe Chriſti regnum, & quæ bona inde hauriamus.

1. Ad vitam æternam nos attollit.

2. Bonis omnib. ad ſalutem neceſſariis nos ditat.

3. Inuictos reddit adu. hoſtes ſpirituales.

Luc. 17. 21.

Rom. 14. 17.

4. Ad patientiã nos animat.

hoc vno contenti quòd nunquã deſtituet nos Rex noſter quin neceſſitatibus noſtris ſubueniat, donec malitia noſtra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis eſt regnandi ratio vt communicet nobiſcum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia ſua armat & inſtruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis ſuppetit vberrima gloriandi materia, atque etiam fiducia ſuggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato & morte. Denique vt iuſtitia eius veſtiti, omnia mundi opprobria fortiter ſuperemus: & ſicut ipſe ſuis donis liberaliter nos replet, ita nos viciſſim fructus in eius gloriam proferamus.

5. Gloriandi materiam & fiduciam ſuggerit.
6. Fortitudinem & charitatem.

Cæleſtis autem fuit Redemptoris noſtri unctio.
Ieſa. 11. 2.
Pſal. 45. 8.
Vt nos ſua abundantia perfunderet.
Ioan. 3. 34.
Ioan. 1. 16.
Ephe. 4. 7.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguẽtis confecta nobis proponitur, ſed Chriſtus Dei vocatur, quia ſuper eum requieuit Spiritus ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum eſt lætitiæ, quo Pſalmus prædicat eum fuiſſe vnctum præ conſortibus ſuis, quia niſi in ipſo talis eſſet præſtãtia: inopes eſſemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictũ eſt) ipſe ſibi ditatus eſt: ſed vt ieiunos & aridos ſua abundantia perfunderet. Nam ſicuti dicitur Pater non dediſſe Filio Spiritum ad menſuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiã pro gratia. Ex quo fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, qua variè diſtribuitur gratia fidelibus, ſecundùm menſuram donationis Chriſti. His ſatis ſupérq; confirmatur quod dixi, Chriſti regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis eſſe ſitum. ac proinde, vt ſimus eius participes, mundo renuntiandum eſſe.

Huius vnctionis ſymbolum & fructus ad Chriſtianos pertinẽs.
Ioan. 1. 32.
Luc. 3. 22.
1. Ioan. 21. 20. 27.

Huius ſacræ vnctionis viſibile ſymbolum in Chriſti baptiſmo oſtenſum fuit, dum ſuper eum requieuit Spiritus in Specie columbæ, Spiritum verò eiúſque dona vnctionis voce deſignari, neque nouum eſt, neque abſurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad cæleſtem vitam ſpectat, nulla eſt in nobis vigoris gutta, niſi quam nobis ſpiritus ſanctus inſtillat, qui ſedem in Chriſto delegit, vt inde largè ad nos ſcaturirent cæleſtes diuitiæ quarum adeò ſumus egeni. Quod autem & regis ſui fortitudine inuicti ſtant fideles & ſpirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicũtur Chriſtiani. Cæterùm huic, de qua loquuti ſumus, æternitati nihil derogat Pauli ſententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Itẽ, Subiicietur Filius ipſe, vt ſit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni adminiſtrationem qualis nunc eſt. Dedit enim Pater omnem poteſtatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, ſuſtentet, ſub eius tutela nos protegat, nobíſque auxilietur. Ita quantiſper à Deo peregrinamur, Chriſtus intercedit medius. qui nos paulatim ad ſolidã cum Deo cõiunctionem perducat.

Conciliatio ſententiæ Apoſtolicæ cum ſuperioribus dictis de æterno Chriſti regno.
1. Cor. 15. 24. 28.

Et

Et certè quòd ſedet ad Patris dexteram, tantundem valet acſi vocetur Patris legatus, penes quē tota ſit imperij poteſtas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius perſona Eccleſiam regere ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Epheſios, locatum fuiſſe ad dexteram Patris, vt ſit Eccleſiæ caput, quæ eſt corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuiſſe nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd ſit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Chriſti regno ordinem commendat præſenti noſtræ infirmitati neceſſarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per ſe tunc fore vnicum Eccleſiæ caput, quia impletæ erunt Chriſti partes in Eccleſiæ defenſione. Eadem ratione paſſim ſcriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt ſuam dominationē per eum exerceat. Licet enim multa dominia celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus Dominus Chriſtus, per quem omnia: & nos per ipſum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundem eſſe ipſum Deum, qui per os Ieſaiæ aſſeruit ſe regem eſſe ac legiſlatorem Eccleſiæ. Nam etſi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet poteſtatis: nam aliud tamen ſignificat quàm ſe diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit perſonam vt è ſinu Patris & incōprehenſibili gloria deſcendens, ad nos appropinquaret. Quo iuſtius eſt nos omnes vno conſenſu ad parendum accingi, ſummáque alacritate obſequia noſtra dirigere ad eius nutum. Nam ſicuti regis & paſtoris officia coniungit erga pios qui ſe morigeros vltrò ſubiiciunt: ita ex oppoſito audimus ſceptrum ferreum geſtare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quaſi vaſa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem ſibi aduerſam proſternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio, quod etiam propriè cenſeri poteſt extremus regni eius actus.

Philip. 2. 9.

1. Cor. 8. 9.

Ieſa. 33. 22.

Pſal. 2. 9.

Pſal. 110. 6.

6 Iam de ſacerdotio breuiter ſic habendum, finem & vſum eius eſſe vt ſit mediator purus omni macula, qui ſanctitate ſua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iuſta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infenſus eſt: vt nobis fauorem comparet ſacerdos ad placandam iram ipſius Dei, piaculum interuenire neceſſe eſt. Quare vt hoc munus impleret Chriſtus, cum ſacrificio in mediū prodire oportuit. nam & ſub Lege ſacerdotij fas non erat ſanctuarium ingredi abſque ſanguine: vt ſcirent fideles, quanuis ſacerdos interpoſitus eſſet deprecator, non poſſe tamen Deum propitiari, niſi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apoſtolus diſputat in epiſtola ad Hebræos à ſeptimo capite ferè ad finē vſque decimi. Summa tamē

Quod ad ſacerdotiū Chriſti, vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas.

huc redit, non niſi in Chriſtum competere ſacerdotij honorem, quia ſacrificio mortis ſuæ reatum noſtrum deleuit, & ſatisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res ſit, ex ſolenni illo Dei iureiurando, quod abſque pœnitentia prolatum eſt, monemur. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum ſalutis noſtræ cardinem verti ſciebat. Neque enim, vt dictum eſt, nobis aut precibus noſtris ad Deum patet acceſſus: niſi purgatis inquinamentis nos ſacerdos ſanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos ſcelerum noſtrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Chriſti incipiendum eſſe, vt ad nos perueniat ſacerdotij eius efficacia & vtilitas. Hinc ſequitur æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur. Vnde rurſus oritur non modò precandi fiducia, ſed etiam tranquillitas piis conſcientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóq; perſuaſæ ſunt ei placere quicquid per Mediatorem conſecratum eſt. Quùm verò ſub Lege victimas ex pecudibus offerri ſibi Deus iuſſerit, diuerſa & noua in Chriſto fuit ratio, vt idẽ eſſet hoſtia qui ſacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea ſatisfactio reperiri poterat, nec quiſquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filiũ offerret. Iam ſacerdotis perſonam ſuſtinet Chriſtus, non modò vt æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, ſed etiam vt nos aſciſcat in ſocietatẽ tanti honoris. Nam qui in nobis polluti ſumus, in ipſo tamen ſacerdotes, offerimus nos & noſtra omnia Deo, cæleſtéque ſanctuarium liberè ingredimur, vt grata ſint ac boni odoris in cõſpectu Dei quæ à nobis prouenium ſacrificia precũ & laudis, Atque huc uſque ſe extendit illud Chriſti dictum, Propter eos ſanctifico meipſum: quia ſanctitate eius perfuſi quatenus nos ſecũ Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam ſacri, placemus. Huc pertinet vnctio ſanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim eſt antitheſis inter hanc vnctionẽ & illam vmbratilẽ quæ tunc in vſu fuerat: acſi diceret Angelus, diſcuſſis vmbris in Chriſti perſona clarũ fore ſacerdotium. Quò magis deteſtabile eſt eorum commentum qui non contenti Chriſti ſacerdotio, ſeipſos ad eum mactandum ingerere auſi ſunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi miſſa cenſetur immolatio Chriſti.

Pſal.110.4.

A morte Chriſti incipiendum eſt: vnde ſequitur 1. eiuſdem interceſſio pro nobis, 2. precandi fiducia, 3. conſcientiarum trãquillitas.

4. *Chriſtiani per Chriſtum fiunt ſacerdotes ſeipſos & ſua omnia Deo accepta offerentes.*

Apoc.16.

Iohan.17.19.

Dan.9.24.

Hinc ſequitur Papiſtas grauiter peccare qui Chriſtum ſe immolare iactitãt.

CAPVT

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutem acquireret: vbi de morte, & reſurrectione eius agitur, & in cælum aſcenſu.

Huius capitis quatuor præcipuæ ſunt partes.

1 De tota re in genere agit, neceſſariam quæſtionem de Dei iuſtitia & miſericordia in Chriſto coniuncta diſcutiens, ſect. 1. 2. 3. & 4.

2 Sigillatim oſtendit quomodo Redemptoris partes Chriſtus impleuerit, à 5. ſectione ad 18. vbi de eius morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſurrectione, aſcenſione in cælum, ſeſſione ad dextram Patris, & reditu eius ad iudicium.

3 Quoniam verò bonam partem ſymboli ea occaſione enarrauit, quid ſit de eo ſymbolo (quod Apoſtolis adſcribitur) ſentiendum exponit, ſect. 18.

4 Concluſio, doctrinam & vſum totius doctrinæ de Redemptore Chriſto proponens. ſect. 19.

QVæ hactenus de Chriſto diximus, ad vnum hunc ſcopum referenda ſunt vt in nobis damnati, mortui & perditi iuſtitiam in ipſo, liberationem, vitam & ſalutem quæramus: quemadmodum docemur inſigni illa Petri ſententia, non eſſe aliud nomen ſub cælo datum hominibus in quo oporteat ſaluos fieri. Neque verò temerè, vel fortuito caſu, vel hominum arbitrio impoſitum illi fuit nomen Ieſu, ſed è cælis ab Angelo ſupremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad ſeruandum à peccatis populum miſſus eſſet. In quibus verbis notandum eſt quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuiſſe iniunctum vt nobis eſſet ſaluator. Interea tamen mutila eſſet redemptio, niſi per continuos progreſſus ad vltimam vſque ſalutis metam nos perduceret. Itaque ſimulac vel minimùm ab eo deflectimus, ſenſim euaneſcit ſalus, quæ ſolida in eo reſidet: vt ſe vltrò priuent omni gratia quicunque in eo non acquieſcunt. Et memoratu digna eſt illa Bernardi admonitio, non modò lucem ſed cibum quoque eſſe nomen Ieſu: oleum etiam eſſe: ſine quo aridus eſt omnis animæ cibus: ſalem eſſe, ſine cuius cõditura inſipidum eſt quicquid proponitur: denique eſſe mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & ſimul medicinam: & quicquid diſputatur inſulſum eſſe, niſi vbi ſonat hoc nomẽ. Sed hîc diligenter expẽdere cõuenit quomodo nobis ab ipſo parta ſit ſalus: vt nõ modò ipſum eius authorẽ perſuaſi ſimus, ſed quę

Adeo ſolida in Chriſto ſalus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam conquirendam & obtinendam neceſſarium eſt in ipſo abundè reperiamus.

Act. 4. 19.
Matt. 1. 21.
Luc. 1. 31.

Extra Chriſtum autem mors æterna.

Bernard. in Cant. Ser. 15.

Quomodo hæc ſalus à Chriſto nobis parta ſit.

ad ſtabilem fidei noſtræ fulturam ſufficiunt amplexi, repudiemus quæcũque poſſent huc vel illuc nos abſtrahere. Quũ enim nemo poſſit in ſeipſum deſcendere ac ſeriò reputare qualis ſit, quin Deum ſibi iratum infeſtúmque ſentiens, neceſſe habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quod ſatisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu ſoluti fuerint, ſemper iucumbit ira Dei & maledictio, qui, vt eſt iuſtus iudex, non ſinit impunè legem ſuam violari, quin ad vindictam armatus ſit.

Id vt intelligatur, quæſtionem explicat de conciliatione iuſtitia & miſericordia Dei nobis reconciliati per Chriſtum.

Rom. 5. 10.
Gal. 3. 10. 13.
Col. 1. 21. 22.

2 Verùm, antequam longius progrediamur, in tranſcurſu videndum eſt quomodo conueniat, Deum, qui nos miſericordia ſua præuenit, fuiſſe inimicum, donec per Chriſtum nobis recõciliatus eſt. Nam quomodo in Filio vnigenito ſingulare amoris ſui pignus nobis dediſſet, niſi iam antè fuiſſet gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ ſpecies, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuiſſe hominibus inimicum, donec in gratiam Chriſti morte ſunt reſtituti: fuiſſe maledictos, donec illius ſacrificio expiata eſt eorum iniquitas: fuiſſe à Deo ſeparatos, donec per ipſius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis loquutiones ad ſenſum noſtrum ſunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm miſera ſit & calamitoſa extra Chriſtum noſtra conditio. Niſi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortémque æternam nobis incubuiſſe, minùs agnoſceremus quàm miſeri eſſemus ſine Dei miſericordia, & beneficiũ liberationis, minoris æſtimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te, quo tempore adhuc peccator eras, odiſſet Deus, & te abieciſſet, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: ſed quia ſponte ac gratuita ſua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à ſe paſſus eſt, eo periculo ſic te liberauit: afficietur quidem & ſentiet aliqua ex parte, quãtũ debeat miſericordiæ Dei. Verùm audiat rurſum quod Scriptura docet, ſe alienatum fuiſſe à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, excluſam ab omni ſpe ſalutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, ſub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio deſtinatum & iam implicitum: hîc Chriſtum deprecatorem interceſſiſſe, pœnam in ſe recepiſſe ac luiſſe quæ ex iuſto Dei iudicio peccatoribus omnib. imminebat: mala, quæ Deo exoſos illos reddebant, ſanguine ſuo expiaſſe: hoc piaculo ſatisfactum ac ritè litatum Deo Patri eſſe: hoc interceſſore iram eius fuiſſe placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus eſſe ſubnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipſos contineri: his nónne eò magis permouebitur quo melius ad viuum repræſentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In ſumma,

Scriptura his loquendi formulis vtitur, vt melius intelligamus quàm miſera ſit extra Chriſtum noſtra conditio.

ſumma, quoniam non poteſt animus noſter vitam in Dei miſericordia vel ſatis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, niſi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculſus & conſternatus: ſic inſtituimur ſacra doctrina, vt ſine Chriſto Deum nobis quodammodo infeſtum cernamus, & eius manum in exitium noſtrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nonniſi in Chriſto amplexemur.

3 Atque hoc tametſi pro captus noſtri infirmitate dicitur, non tamen falsò. Deus enim, qui ſumma iuſtitia eſt, iniquitatẽ quam in omnibus nobis conſpicit, amare non poteſt. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum ſit. Proinde ſecundum corruptæ noſtræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ reſpectum, in offenſione Dei reuerà ſumus omnes in eius conſpectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod ſuum eſt in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro ſua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio noſtro ſimus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortem nobis aſciuerimus: ipſe tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita noſtri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui ſi perpetuum & irreconciliabile diſſidium eſt inter iuſtitiam & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, ſuſcipere nos totos non poteſt. Itaque vt ſublata omnis ſimultatis materia, nos ſibi prorſus reconciliet, propoſita in morte Chriſti expiatione, quicquid in nobis mali eſt abolet, vt iuſti in eius conſpectu & ſancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde ſua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater noſtram in Chriſto reconciliationem. Imò quia prius diligit, poſtea nos ſibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec ſua morte ſuccurrit Chriſtus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & eſt coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmámque cum Deo coniunctionem quàm vbi Chriſtus nos coniungit. Adeóque ſi Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Chriſtum ſolum oculos mentéſque defigere conuenit: vt reuera per ipſum ſolum conſequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei ſecum trahit.

Nec tamen id falsè dictum eſt. Deus enim iuſtiſsimus in nobis reperit quod ſummo odio dignum eſt, donec reatus per Chriſtum aboleatur: vtcunque pro bonitate ſua quod ſuũ eſt in nobis diligat.

1. Ioh. 4. 19.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mũdi creationem complexus eſt Deus, in Chriſto conſtitiſſe ac fuiſſe fundatam. Hæc perſpicua ſunt & Scripturæ cõſentanea, locóſque illos optimè inter ſe conciliãt, vbi dicitur, Deũ ſuam erga nos dilectionem in eo declaraſſe quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuiſſe inimicum, antequam morte Chriſti in gratiam reductus eſſet. Verùm quo firmiora ſint apud eos qui veteris Eccleſiæ teſtimonium requirunt,

Confirmatio ex S. Scripturis.

Eph. 1. 4.
Ioh. 3. 16.
Rom. 5. 10.

Ex Auguſtino. Tract. in Euãg. Io. 110. citabo locum Auguſtini vbi idipſum docetur. Incomprehenſibilis (inquit) ac immutabilis eſt Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati ſumus per ſanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, ſed ante mundi conſtitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiã nos filij eius eſſemus, antequã omnino aliquid eſſemus. Quòd ergo reconciliati ſumus per mortem Chriſti, non ſic accipiatur quaſi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat, ſed iam nos diligenti reconciliati ſumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam, atteſtetur Apoſtolus. Commendat (inquit) dilectionem ſuam ergà nos, quoniam quum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduerſus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipſe non fecerat: & quia iniquitas noſtra opus eius non omni ex parte conſumpſerat, nouerat ſimul in vnoquoque noſtrûm & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Hęc ſunt Auguſtini verba.

Rom. 5. 8.

Altera pars capitis, de redemptione noſtra per Chriſtum agens, primùm in genere. Ea autem ad totius obediẽtiæ Chriſti curſum referẽda eſt.

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis diſſidium Chriſtus inter nos & Deum ſuſtulerit, & iuſtitiam acquiſierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter reſponderi poteſt, toto obedientiæ ſuæ curſu hoc nobis præſtitiſſe. Quòd Pauli teſtimonio probatur, Quemadmodum vnius tranſgreſſione peccatores multi ſunt conſtituti: ſic vnius obedientia iuſti conſtituimur. Et ſanè alibi cauſam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Chriſti vitam. Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, ſubiectum Legi, vt eos qui ſub Lege erant redimeret. Ita in ipſo quoque Baptiſmo aſſeruit impleri iuſtitiæ partẽ quòd obedienter Patris mandatum perageret. Denique ex quo induit perſonam ſerui, cœpit ad nos redimendos pretium liberationis ſoluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribit. Pronuntiat ipſe animam ſe dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum eſſe propter peccata noſtra. Clamabat Iohannes Baptiſta, ipſum veniſſe ad tollendum peccata mundi, quia agnus Dei eſſet. Alibi Paulus nos iuſtificari gratis tradit per redemptionem quæ eſt in Chriſto: quia propoſitus eſt reconciliator in ſuo ſanguine. Item, nos iuſtificatos eſſe in ſanguine ipſius & reconciliatos per mortem. Rurſum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus eſt peccatũ, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Non omnia perſequar, quia immẽſus eſſet catalogus, & multa deinde ſuo ordine citãda erunt. Quamobrẽ in ſymbolo fidei quod Apoſtolicum vocãt, optimo ordine ſtatim à na-

Rom. 5. 19.
Gal. 4. 4.
Mat. 3. 15.

Deinde ſpeciatim modus ſalutis morti Chriſti adſcribitur.
Mat. 20. 28.
Rom. 4. 25.
Ioh. 1. 29.
Rom. 3. 9.
2. Cor. 5. 21.

à natalibus Chriſti fit tranſitus ad mortem & reſurrectionem, vbi perfectæ ſalutis ſumma conſiſtit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus eſt in vita: ſicuti Paulus ab initio ad finem vſque totam comprehendit, quòd ſeipſum exinanierit, forma ſerui accepta, & Patri fuerit obediens vſque ad mortem: nempe mortem crucis. Et ſanè in ipſa quoque primum gradum occupat voluntaria ſubiectio: quia ad iuſtitiam nihil profuiſſet ſacrificium niſi ſpontè oblatum. Itaque vbi teſtatus eſt Dominus ſe animã pro ouibus ponere, diſertè addit, Nemo tollit eam à meipſo: Quo ſenſu Ieſaias dicit obmutuiſſe inſtar agni coram tonſore. Et hiſtoria Euangelica refert obuiã prodiiſſe militibus: & coram Pilato, omiſſa defenſione, ſtetiſſe ad ſubeundum iudicium. Non id quidẽ abſque certamine: quia & infirmitates noſtras ſuſceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri ſuo præſtabat obſequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis ſpecimẽ, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere ſui curam vt nobis conſuleret. Illud quidem tenendum eſt, non potuiſſe ritè Deo aliter litari quàm dũ proprio ſe affectu abdicãs Chriſtus illius ſe arbitrio ſubiecit, totúmque addixit. Quam ad rem appoſitè teſtimonium illud Pſalmi citat Apoſtolus, In libro Legis ſcriptum eſt de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Cæterùm quia nonniſi in ſacrificio & ablutione, quibus expiãtur peccata, quietem reperiunt trepidæ conſcientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Chriſti ſtatuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio & reatus manebat ad cęleſte Dei tribunal, primo loco refertur damnatio corã præſide Iudææ Pontio Pilato: vt ſciamus, pœnam, cui eramus obſtricti, fuiſſe iuſto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Chriſtus coram homine mortali, imò etiam ſceleſto & profano damnari ſuſtinuit. Neque enim ſolùm ad aſtruendam hiſtoriæ fidem exprimitur nomen præfecti, ſed vt diſcamus quod docet Ieſaias, caſtigationem pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum, ciúſque liuore nos fuiſſe ſanatos. Neque enim tollendæ damnationis noſtræ cauſam ſatis erat quamlibet obire mortem: ſed, quo redemptioni noſtræ ſatisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad ſe traducens, & piaculum in ſe recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuiſſet, vel tumultuariè cæſus per ſeditionem vulgi, in eiuſmodi morte nulla ſatisfactionis ſpecies extitiſſet. Verùm vbi reus ad tribunal ſiſtitur, teſtimoniis arguitur & premitur, ipſius iudicis os morte addicitur: his documentis intelligimus ipſum perſonam ſontis & malefici ſuſtinere. Atque hìc duo notanda ſunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant,

Philip. 2. 7.

In qua præcipuè elucet voluntaria ſubiectio Chriſti: ita tamẽ vt non abſque certamine proprio ſe affectu abdicarit.

Ioh. 10. 15.
Ieſa. 53. 7.
Ioh. 18. 4. 11.

Hebr. 10. 5.
Pſal. 40. 9.

Deinde conſideranda damnatio coram Pilato præſide.

Ieſa. 53. 5.

In qua damnatione duo ſunt obſeruanda.
1. Chriſtum inter iniquos reputatum.

& eximiam fidei conſolationem & confirmationem afferunt.
Quum enim Chriſtum audimus à iudicis ſolio ad mortem di-
Ieſa.53.12. miſſum, inter latrones eſſe ſuſpenſum: habemus complemen-
Marc.15.28. tum eius prophetiæ quæ ab Euangeliſta citatur, Inter iniquos
2. Iudicis ore abſolutum. reputatus eſt. Cur iſtud? nẽpe vt peccatoris, non iuſti aut inſon-
tis vices obiret: quia non innocentię, ſed peccati cauſa mortem
oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore
abſolutum (nam eius innocentiæ non ſemel teſtimonium pa-
làm reddere coactus eſt Pilatus) in mentem veniat quod eſt a-
Pſal.69.5. pud alterũ Prophetam, Quæ non rapuerat exoluiſſe. Atque ita
& peccatoris ſceleratíque perſonam in Chriſto repræſentatam
intuebimur, & relucente innocentia, conſpicuũ ſimul fiet alie-
no potiùs quàm proprio ſcelere grauatum. Paſſus ergo eſt ſub
Pontio Pilato, ſolenni præſidis ſententia in ſceleſtorũ numerũ
Fructus & vſus huius doctrinæ. ita relatus: neque ſic tamen quin iuſtus ab ipſo ſimul pronun-
tietur, dum affirmat nullam ſe in eo inuenire cauſam. Hęc no-
Iohan.18.39. ſtra abſolutio eſt quòd in caput filij Dei tranſlatus eſt reatus,
qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compẽſatio in pri-
mis tenenda eſt, ne trepidemus atque anxij ſimus tota vita: ac
ſi nobis inſtaret iuſta Dei vltio, quam in ſe tranſtulit Dei Fi-
lius.

Cur Chriſtus cruci affixus ſit. 6 Iam & ipſa mortis ſpecies inſigni myſterio nõ caret. Male-
dicta crux erat, non humana tantùm opinione, ſed diuinæ Le-
gis decreto. In eam ergo dum tollitur Chriſtus, maledictioni ſe
obnoxium facit. Atq; ita factum oportuit, vt omni execratio-
Myſterium illud in Lege adumbratum. ne, quæ propter iniquitates noſtras nos manebat, vel potius
nobis incumbebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod
etiam in Lege adumbratum fuit. Siquidem אשמות (quo voca-
bulo peccatum ipſum propriè deſignatur) vocabantur oblatæ
pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis tranſlatio-
ne innuere Spiritus voluit, inſtar καθαρμάτων ipſas eſſe, quę debi
tam ſceleribus execrationem ſuſciperent ac ſuſtinerent. Quod
autem in Moſaicis ſacrificiis figuratè repræſentatum fuit, id
A Prophetis & Apoſtolis detectum. in Chriſto figurarum archetypo exhibetur. Quare, vt iuſta ex-
piatione defungeretur animã ſuam אשם impẽdit, hoc eſt ſa-
tisfactoriam peccati hoſtiam (vt inquit Propheta) in quã reie-
Ieſa. 53. 5. & 11. cta quodammodo macula & pœna, nobis deſinat imputari. A-
2. Cor.5.21. pertius idipſum teſtatur Apoſtolus, quum docet, eum qui pec-
catum nõ nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iu-
ſtitia Dei efficeremur in illo. Nã Filius Dei, omni vitio puriſſi-
mus, iniquitatum tamen noſtrarum probrum ac ignominiam
induit, ac ſua viciſſim puritate nos operuit. Eódem videtur
reſpexiſſe, quum tradit de peccato, damnatum fuiſſe peccatum
in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in
Rom.8.3. Chriſti carnem tranſlata fuit eius maledictio. Indicatur itaque
hac

hac voce, Chriſtum patri fuiſſe in morte pro victima ſatisfa-
ctoria immolatum, vt peracta per eius ſacrificium litatione, i-
ram Dei iam horrere deſinamus. Nunc liquidum eſt quid ſibi Ieſa.53.6.
velit illud Prophetæ, poſitas fuiſſe in eo noſtras omnium ini-
quitates: nempe quòd ſordes earum abſterſurus, iiſdem per
tranſlatitiam imputationem obtectus fuit. Eius rei ſymbolum Galat.3.13.
fuit crux, cui affixus eſt, teſte Apoſtolo. Chriſtus, inquit, rede-
mit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execra-
tio. Scriptum eſt enim, Execrabilis omnis qui pendet in ligno.
vt in gentes benedictio Abrahæ in Chriſto perueniret. Eodem
reſpexit Petrus, vbi docet peccata noſtra portaſſe in ligno: 1.Pet.2.24.
quia ex ipſo maledictionis ſymbolo clarius intelligimus, onus
quo eramus oppreſſi, fuiſſe illi impoſitum. Neque tamen eam *Chriſtus quo*
ſubiiſſe maledictionem intelligendus eſt qua obrutus ipſe fue- *ſenſu maledictio*
rit: quin ſubeundo potius, vim eius vniuerſam depreſſit, infre- *factus pro nobis.*
git, diſſipauit. Proinde fides in Chriſti damnatione abſolutio-
nem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non
abs re Paulus triumphum, quem ſibi in cruce peperit Chriſtus,
magnificè prædicat, acſi crux, quæ plena erat dedecoris, conuer-
ſa eſſet in currum triumphalem. Dicit enim affixũ fuiſſe cruci Coloſ.2.19.
chirographum quod erat contrarium nobis, & expoliatos prin-
cipatus, ac palàm traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æ- Heb.9.17.
ternum (teſte altero Apoſtolo) ſeipſum obtulit Chriſtus. vnde *Crux Chriſti cũ*
illa naturæ rerum conuerſio. Sed hæc vt firmam radicem agant *effuſione ſangui-*
in cordibus noſtris, & penitus inſideant, ſemper nobis in men- *nis eiuſdem con-*
tem veniant ſacrificium & ablutio. Neque enim certò confide- *iuncta.*
re poſſemus Chriſtum eſſe ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον,
niſi victima fuiſſet. Ideóque toties fit ſanguinis mẽtio, vbi mo-
dum redemptionis oſtendit Scriptura. Quanquam non modò
ad litationem valuit effuſus Chriſti ſanguis, ſed lauacri etiam
vice fuit, ad ſordes noſtras purgandas.

7 Sequitur in ſymbolo, mortuum fuiſſe & ſepultum. vbi rur- *De morte Chri-*
ſum videre eſt quomodo in vicem noſtram vbiq; ſe ſuppoſue- *ſti.*
rit ad ſoluẽdum noſtræ redemptionis pretium. Mors iugo ſuo
nos obligatos tenebat, in illius ſe poteſtatem loco noſtro tra-
didit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apoſtolus, quum Heb.2.9.
ſcribit eum mortem guſtaſſe pro omnibus. Moriẽdo enim effe-
cit ne moriamur, vel (quod idem eſt) morte ſua vitam nobis re- *Cur ſit mortuus.*
demit. Hoc autem à nobis diuerſum habuit, quòd morti ſe ve-
lut deglutiendum permiſit, non vt eius gurgitibus abſorbere-
tur, ſed magis vt eam abſorberet, à qua mox eramus abſorben-
di: quòd ſubigendum ei ſe permiſit, non vt eius poteſtate op-
primeretur, ſed magis vt eam proſterneret, quæ nobis immine-
bat ac iam depreſſis inſultabat. Denique vt per mortem de- Ibid.15.
ſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt Diabolum:

Fructus. & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quod participatione ſui membra noſtra terrena mortificat, ſuas in poſterum actiones exerceant: veterémque noſtrum hominem enecat, ne poſthac vigeat ac fructificet.

De Christi ſepultura. Galat.2.19. & 6.14. Coloſ.3.3. Quò etiam ſepultura eius pertinet: nempe cuius conſortes, peccato & ipſi ſepeliamur. Non enim dum nos in ſimilitudinem mortis Chriſti inſitos eſſe Apoſtolus docet, & cum eo ſepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum eſſe mūdum, & nos mundo: nos illi commortuos eſſe, ad exprimendū mortis eius exemplum nos duntaxat adhortatur: ſed hanc illi ineſſe efficaciam declarat, quæ in Chriſtianis omnibus apparere debeat, niſi velint mortem ipſam inutilem reddere & infructuoſam. *Fructus.* Proinde duplex in morte ſepulturáque Chriſti beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificatio.

De deſcenſu Christi ad inferos. 8 Nec verò deſcenſum ad inferos amittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum eſt momenti. Quanquā enim ex veterum ſcriptis, particulam quæ legitur in ſymbolo apparet non adeo fuiſſe olim in Eccleſiis vſitatam: in tractanda tamen doctrinæ ſumma locum ei dari neceſſe eſt: vtpote quæ rei maximæ vtile ac minimè ſpernendum myſterium continet. *Hic articulus autem non protinus, ſed ſenſim Eccleſiis inſueuit.* Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde conticere licet, poſt aliquantum temporis inſertam, non protinus, ſed ſenſim Eccleſiis inſueuiſſe. Id certè extra controuerſiam eſt, ex communi piorum omnium ſenſu fuiſſe deſumptam: quando nemo eſt Patrum qui non in ſuis ſcriptis deſcenſum Chriſti ad inferos commemoret, tametſi interpretatione diuerſa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore *Neque tamen eſt repudiandus.* inſerta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in ſymbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus abſoluta fidei ſumma nobis conſtet, in quam nihil ingeratur niſi ex puriſſimo Dei verbo petitum. Si quos porrò impedit moroſitas ne in ſymbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti intereſſe ad redemptionis noſtræ ſummam vt ea prætertia multum ex mortis Chriſti fructu depereat. *Aut cum ſuperiore articulo de ſepultura confundendus.* Sunt etiam rurſum qui opinentur, non aliquid nouum hîc dici, ſed aliis verbis repeti quod prius de ſepultura dictum fuerat: quandoquidem inferni vocabulum ſæpius in Scripturis pro ſepulchro ponatur. Quod de verbi ſignificatione obtendunt, verum eſſe concedo, non rarò pro ſepulchro accipi infernum: ſed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis diſſentiam. Quantæ enim oſcitantiæ fuiſſet, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonſtratam, obſcuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nā quoties loquutiones

tiones duæ rem eandem exprimentes ſimul connectuntur, poſteriorem eſſe prioris exegeſin conuenit. At verò qualis erit iſta exegeſis ſiquis ita loquatur. Quòd Chriſtus ſepultus eſſe dicitur, ſignificat ad inferos deſcendiſſe? Deinde non eſt veriſimile, irrepere potuiſſe ſuperfluam eiuſmodi battologiam in compēdium hoc, vbi ſummatim, quàm fieri poteſt pauciſſimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè aſſentiantur quicunque rem ipſam paulò diligentius expenderint.

9 Alij ſecus interpretantur, quòd Chriſtus deſcenderit ad animas Patrum qui ſub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi incluſæ tenebantur: & huc perperā trahūt teſtimonia ex Pſalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm, quum Pſalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyſſo comparet cladem Babylonicam in qua demerſus erat populus: & ſimul doceat, totius Eccleſiæ ſalutem eſſe exitum à profundis inferis: neſcio qui factum ſit vt poſteritas locum putaret eſſe ſubterraneum, cui affinxit nomen limbi. ſed hæc fabula tametſi magnos authores habet, & hodie quoque à multis ſeriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula eſt. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile eſt: Chriſti autem animam illuc deſcendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Chriſtum ipſis illuxiſſe virtute ſui Spiritus: vt gratiam, quam ſpe guſtauerant duntaxat, mundo fuiſſe tunc exhibitam agnoſcerent. Et probabili ratione huc aptari poteſt Petri locus, vbi dicit Chriſtum veniſſe, ac prædicaſſe ſpiritibus qui in ſpecula erant. (carcere vertunt communiter) nam & contextus cò nos ducit fideles qui ante id tempus defuncti fuerāt, conſortes fuiſſe eiuſdem nobiſcum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vſque penetrauerit, dum piæ animæ eius viſitationis, quàm ſollicitè expectauerant præſenti aſpectu ſunt potitæ: contrà, reprobis clarius patuit ſe excludi ab omni ſalute. Quòd autem Petrus non tam diſtinctè loquitur, non ita accipiendum eſt quaſi nullo diſcrimine pios ſimul & impios permiſceat: ſed tantùm docere vult communem vtriſque fuiſſe mortis Chriſti ſenſum.

Abſurda expoſitio de limbo patrum, ad quē Chriſtum deſcē-diſſe quidam volunt.

Pſal. 107. 16.
Zach. 9. 11.

Huius fabulæ refutatio.

Vid. argu. epiſt. 99.
1. Pet. 3. 19.

10 Verùm de Chriſti deſcenſu ad inferos ſepoſita ratione ſymboli, certior expoſitio quærenda eſt: & nobis ex Dei verbo conſtat non modò ſancta & pia, ſed plena quoque eximiæ conſolationis. Nihil actum erat ſi corporea tātum morte defunctus fuiſſet Chriſtus: ſed operæ ſimul pretiū erat vt diuinæ vltionis

Articuli deſcēſus ad inferos certior expoſitio, & plena eximiæ conſolationis.

ſeueritatem ſentiret:quo & iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternǽque mortis horrore, quaſi conſertis manibus,luctari. Correctionem pacis noſtræ illi impoſitam fuiſſe ex Propheta nuper retulimus, fuiſſe propter ſcelera noſtra à Patre percuſſum,attritum propter noſtras infirmitates. Quibus ſignificat,in locum ſceleratorum ſponſorem,vadem,adeóque inſtar rei ſubmiſſum,qui defenderet ac perſolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo ſi ad inferos deſcendiſſe dicitur, nihil mirum eſt, quum eam mortem pertulerit quæ ſceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeóque ridicula eſt eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti hominem: quia abſurdum eſt ſepulturæ ſubiici quod præceſſit.vbi enim quæ in hominum conſpectu paſſus eſt Chriſtus expoſita fuerunt, opportunè ſubiicitur inuiſibile illud & incomprehenſibile iudicium quod coram Deo ſuſtinuit: vt ſciamus non modò corpus Chriſti in pretium redemptionis fuiſſe traditum: ſed aliud maius & excellentius pretium fuiſſe quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Ieſa.53.5. Act.2.24. *Exceptio. Reſponſio.*

11 Hoc ſenſu dicit Petrus Chriſtum reſurrexiſſe ſolutis mortis doloribus, à quibus impoſſibile erat ipſum teneri, vel ſuperari. Non ſimpliciter nominat mortem:ſed Filium Dei implicitũ fuiſſe dolorib. exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis eſt. Quantulum enim fuiſſet,ſecurè & quaſi per luſum prodire ad ſubeundam mortem? Hoc verò immenſæ miſericordiæ verum fuit ſpecimen, mortem quam tantopere horrebat,non refugere.Nec dubium eſt quin idem docere velit Apoſtolus in Epiſt.ad Hebræos,vbi ſcribit,Chriſtum à ſuo metu fuiſſe exauditum (reuerentiam alij vertunt vel pietatem,ſed quàm parum aptè, res ipſa euincit, & ipſa etiam loquendi forma.) Chriſtus ergo cum lachrymis & clamore valido orans,à metu ſuo exauditur: non vt à morte ſit immunis,ſed ne abſorbeatur vt peccator: quia illic perſonã noſtram gerebat. Et certè nulla fingi poteſt magis formidabilis abyſſus, quàm ſentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris non exaudiri:perinde acſi in tuam perniciem ipſe cõſpiraſſet.Eò Chriſtũ videmus fuiſſe deiectum vt coactus fuerit, vrgente anguſtia, Exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti? Quod enim nõnulli volunt,ex aliorum potius opinione quàm ex ſuo ſenſu ſic loquutum fuiſſe,nequaquam probabile eſt:quũ ex intimi animi angore deductam fuiſſe vocem conſtet.Neque tamen innuimus Deum fuiſſe vnquam illi vel aduerſarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit

Confirmatio huius expoſitionis teſtimoniis Scripturæ & veterũ Theologorũ munita. Act.2.24. Heb.5.7. *Obiectionis aduerſus ſuperiorem confirmationem dilutio.* Pſal.22.2. Matth.27.46. Vide Cyril lib. 2. de recta fide ad Reginas.

quieuit, iraſcetur? aut quomodo Chriſtus Patrem aliis ſua interceſſione placeret, quem infenſum haberet ipſe ſibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ ſeueritatis grauitatē eum ſuſtinuiſſe: quoniam Dei manu percuſſus & afflictus, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt. Proinde Hilarius eo deſcenſu hoc nos eſſe conſequutos ratiocinatur, vt mors perempta ſit. Nec aliis locis à noſtra ſententia abludit: vt quùm ait, Crux, mors, inferi, noſtra vita ſunt. Item alibi, Filius Dei in infernis eſt: ſed homo, refertur ad cælum. Et quid priuati hominis teſtimonium cito, quum idem Apoſtolus aſſerat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitā obnoxii erant ſeruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales aſſiduè angit ac vrget: quod fieri nō potuit niſi pugnando. Porrò fuiſſe non vulgarē aut leui de cauſa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli poteſtate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conſerendo, factum eſt vt referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noſter deglutiuit.

Lib. 4.2. & 3. de Trinit.

Heb. 2.15.

Fructus deſcenſus Chriſti.

12 Hìc nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quàm inſcitia impulſi, clamitant me atrocem facere Chriſto iniuriam: quia minimè conſentaneum fuerit eum de animæ ſalute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me deſperationem adſcribere Filio Dei, qui fidei contraria ſit. Primum de metu pauoréque Chriſti, quem tam apertè prædicant Euangeliſtæ, controuerſia ab his improbè mouetur. Nam antequam inſtaret tempus mortis, turbatus eſt ſpiritu, & affectus mœrore: in ipſo verò congreſſu cœpit expaueſcere vehementius. Simulationem ſi fuiſſe dicant, nimis putidum eſt effugium. Confidēter ergo (vt verè docet Ambroſius) profiteri Chriſti triſtitiam conuenit, niſi nos crucis pudeat. Et ſanè niſi pœnæ fuiſſet particeps anima, corporibus tantùm fuiſſet redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui proſtrati iacebant: adeóque nihil inde cœleſti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam ſatis laudata quod infirmitates noſtras in ſe ſuſcipere grauatus non eſt. Vnde etiam ſolatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apoſtolus, Mediatorem hūc expertum eſſe noſtras infirmitates, vt ad ſuccurrendum miſeris propenſior ſit. Obtendunt, quod vitioſum per ſe eſt indignè Chriſto tribui. Quaſi verò ſupra Spiritum Dei ſapiant, qui hæc duo ſimul conciliat, Chriſtum fuiſſe tentatum per omnia ſicut nos, & tamen abſq; peccato. Nō eſt igitur cur nos terreat infirmitas Chriſti, cui vt ſe ſubiiceret, non violentia aut neceſſitate coactus, ſed mero amore noſtri, miſericordiáq; inductus eſt. Quicquid autem ſponte paſſus eſt pro nobis, nihil ex eius mi-

Alia obiectio, Chriſto fieri iniuriam, & deſperationem adſcribi, ſi metuiſſe eū dicamus.

Reſp. ex Euangeliſtis apparet Chriſtus verè timuiſſe, turbatum fuiſſe Spiritu, expauiſſe, tētatum fuiſſe per omnia ſicut nos: attamē abſque peccato.

Heb. 4.15.

Inſtantia dilutio.

Cur Chriſtus infirmus fieri voluit.

Metus Chriſti ſine peccato.

nuit virtute. In vno autem falluntur iſti obtrectatores, quòd infirmitatem in Chriſto omni vitio labéque puram & vacuam nõ agnoſcunt: quia ſe intra obedientiæ fines continuit. Nam quia & operatio in naturæ noſtrę deprauatione conſpici non poteſt, vbi omnes effectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer eſſet, in cũctis eius affectibus viguit moderatio, quæ exceſſum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine ſimilis eſſe potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum tranſiliunt, quanuis mortem timuerit Chriſtus, maledictionem & iram Dei, à qua ſe tutum eſſe nouerat, non timuiſſe. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc ſit Chriſto, molliorem ac magis meticuloſum fuiſſe quàm pleroſque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliíque malefici: eam multi alto animo deſpiciunt: alii placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuiſſe perculſum & propè attonitum, cuius fuiſſet conſtantiæ vel magnitudinis? Quòd enim prodigioſum cenſeri vulgò poſſet, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas ſanguinis ex eius facie fluxiſſe. Neque verò ſpectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quùm in arcano receſſu gemitus ſuos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit quòd Angelos, qui inſolita oratione eum erigerét, è cælo deſcendere neceſſe fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuiſſet hæc mollities, eò vſque torqueri ob communis mortis formidinem, vt ſanguineo ſudore difflueret, neq; poſſet recreari niſi Angelorum conſpectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, oſtendit aſperius & magis arduum fuiſſe Chriſto certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet, nugatores iſtos, cum quibus diſputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nunquam ſeriò reputarunt quid ſit aut valeat nos redemptos eſſe à Dei iudicio. Atqui hæc noſtra ſapientia eſt, probè ſentire quanti conſtiterit Dei Filio noſtra ſalus. Si nunc roget quiſpiam an tunc deſcenderit Chriſtus ad inferos quum mortem deprecatus eſt: reſpõdeo hoc fuiſſe exordiũ, vnde colligi poteſt quàm diros & horribiles cruciatus perpeſſus fuerit, quùm ſe ad tribunal Dei reum ſtare cognoſceret noſtra cauſa. Quanquã autem ſeſe ad momentum occultauit diuina vis ſpiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: ſciẽdum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri, non potuiſſe eum teneri à doloribus mortis: quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens, ne tãtillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia

Alia instantiæ dilutio qua quæſtio explicatur. An & cur Chriſtus mortem metuerit.

Matth. 16. 39.

Quando Chriſtus deſcenderit ad inferos.

Quomodo.

Act. 2. 24.

tia

tia clamauit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Matt.27.47.
Nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum, à quo ſe derelictum exclamat. Porrò hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitę dicti ſunt. Ille Christo fingebat ſpiritum æternum fuiſſe animæ vice, vt tantùm eſſet dimidius homo. Quaſi verò expiare peccata noſtra potuerit niſi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ niſi in anima? quam ideo turbatam fuiſſe ſcimus vt noſtra trepidatione diſcuſſa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nũc ſecundum hominem noluerit quod volebat ſecundum diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti ſumus, contrario affectu ſubigat. neque enim obſcura eſt illa repugnantiæ ſpecies, Pater libera me ex hac hora: ſed propterea veni in horam hanc, Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

Ex ſupradictis refellitur error Apollinaris.

Et Monothelitarum.

Ioan.12.27.28.

13 Sequitur à mortuis reſurrectio, ſine qua mutilum eſſet quod hactenus diximus. Quando enim cruce, morte, & ſepultura Christi nonniſi infirmitas apparet, tranſilienda ſunt illa omnia fidei, vt pleno robore inſtruatur. Proinde tametſi in eius morte habemus ſolidum ſalutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati ſumus, & iuſto eius iudicio ſatisfactum, & maledictio ſublata, & perſoluta eſt pœna: dicimur tamen non per mortem ſed per reſurrectionem regenerati in ſpem viuã. quia vt ille reſurgendo victor mortis emerſit, ita fidei noſtræ victoria in ipſa demum conſiſtit reſurrectione. Quale hoc ſit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata noſtra, ſuſcitatum propter noſtram iuſtificationem. acſi diceret, morte eius ſublatum peccatum, reſurrectione inſtauratam reſtitutámque iuſtitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, ſi morti ipſe ſuccubuiſſet? quomodo comparaſſet nobis victoriam, ſi in certamine defeciſſet? Quare ſic ſalutis noſtræ materiam inter Christi mortem & reſurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iuſtitia reparata, & erecta vita: ſic tamen vt huius beneficio vim efficaciãq; ſuam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipſa reſurrectione declaratum fuiſſe Filiũ Dei aſſerit: quia tunc demum exeruit cæleſtem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius ſpeculum eſt, & ſtabilis fidei noſtræ fultura. ſicuti etiam alibi docet paſſum fuiſſe pro infirmitate carnis, reſurrexiſſe autem ex virtute ſpiritus. Eodem ſenſu alibi de perfectione diſſerens, Vt cognoſcam illum (inquit) & potẽtiam reſurrectionis illius. Continuo tamen pòſt ſocietatem cum morte annectit. Cui aptiſſimè congruit illud Petri, Deum

De reſurrectione Christi.

Huius multiplex fructus.

1.Pet.1.3.

Rom.4.25.

1. Inſtaurata reſtitutáque nobis eſt coram Deo iuſtitia.

Rom.1.4.

1.Cor.13.4.

Philip.3.10.

1.Pet.1.21.

ſuſcitaſſe eum à mortuis,& dediſſe illi gloriam: vt fides & ſpes noſtra eſſet in Deo. non quod fides morte ſuffulta vacillet, ſed quia virtus Dei quæ ſub fide nos cuſtodit, in ipſa maximè reſurrectione ſeſe aperit. Proinde meminerimus, quoties ſolius mortis fit mentio, ſimul comprehendi quod proprium eſt reſurrectionis: parem quoque ſynecdochē eſſe in voce reſurrectionis, quoties ſeorſum à morte ponitur: vt ſecum trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia reſurgendo palmam adeptus eſt, vt fieret reſurrectio & vita: meritò contendit Paulus abolitam eſſe fidem, & inane falláxque Euangelium, niſi Chriſti reſurrectio cordibus noſtris ſit infixa. Ideo alibi, poſtquam in Chriſti morte aduerſus dãnationis terrores gloriatus eſt, amplificandi cauſa addit. Immò idem qui mortuus eſt reſurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde quemadmodum ante expoſuimus ex cõmunicatione crucis pendêre carnis noſtræ mortificationẽ: ſic & alterum ex eius reſurrectione fructum nos obtinere illi reſpondentem intelligendum eſt. Ideo enim, inquit Apoſtolus, ſimilitudini mortis eius inſiti ſumus, vt participes reſurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi vt argumentum ex eo quòd Chriſto ſumus commortui, deducit, mortificãda eſſe membra noſtra ſuper terram: ita etiam quia cum Chiſto ſurreximus, ex eo infert, quæ ſurſum ſunt nobis eſſe quærẽda, non quæ ſuper terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo ſuſcitati Chriſti, ad ſectandam vitæ nouitatem: ſed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iuſtitiam. Tertium quoque ex ea fructum conſequimur, quòd veluti arrha, ſecuri reddimur de noſtra ipſorum reſurrectione, cuius illam eſſe certiſſimam hypoſtaſin cõſtat, qua de re prolixius diſputat. 1. Corinth. 15. Obiter autem annotandum eſt, quòd dicitur ex mortuis reſurrexiſſe: qua voce & mortis & reſurrectionis veritas exprimitur, acſi diceretur, & eandẽ quâ cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiiſſe, & in eadem quam mortalem ſuſceperat carne, immortalitatem recepiſſe.

2. Eius vita eſt fidei ac ſpei noſtræ baſis: item nouæ vita in nobis cauſa efficax.
1. Cor. 15. 17.
Rom. 8. 34.
Rom. 6. 4.
Coloſ. 3. 5.
Coloſ. 3. 1.
3. Eſt pignus futuræ reſurrectionis corporum noſtrorum.

14 Reſurrectioni non abs re annectitur in cælum aſcenſus. Etſi enim gloriam virtutémque ſuam Chriſtus reſurgendo plenius illuſtrare cœpit, depoſita iam ſcilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: ſua tamen demum in cælum aſcenſione regnum ſuum verè auſpicatus eſt. Quod Apoſtolus oſtendit quùm docet illum aſcendiſſe vt impleret omnia, vbi in ſpecie repugnãtiæ admonet pulchrum eſſe conſenſum: quia ſic à nobis diſceſſit, vt præſentia eſſet vtilior, quæ in humili carnis domicilio ſe continebat quãtiſper in terris verſatus eſt, Itaque Iohannes. vbi præclaram illam inuitationẽ retulit, Siquis ſitit, veniat ad me, &c. ſubiicit nondũ fuiſſe tunc

De Chriſti aſcenſu in cælum.
Cur in cælum aſcenderit.
Eph. 4. 10.
Ioan. 7. 37.

tunc fidelibus datum Spiritum : quia nondum glorificatus erat Ieſus. Quod etiam teſtatus eſt diſcipulis ipſe Dominus, Expedit vobis vt abeam: niſi enim abiero, Spiritus ſanctus non veniet. Ioh.16.17. Corporalis verò abſentiæ ſolatium proponit, quòd non deſeret pupillos, ſed iterum ad eos veniet, inuiſibili quidem modo, ſed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti ſunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiã non modò ad beatè viuendum, ſed feliciter quoque moriendum fidelibus ſufficere. *Huius aſſenſionis fructus.* Et ſanè videmus quanto maiorem Spiritus ſui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum ſuum promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo ſublatus, corporis ſui præſentiam è conſpectu noſtro ſuſtulit: nõ vt adeſſe fidelibus deſineret, qui adhuc in terris peregrinarẽtur, ſed vt præſentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus eſt, ſe futurum nobiſcum vſque ad conſummationem ſeculi, id ſua hac aſcenſione præſtitit: quia vt corpus ſupra omnes cælos eleuatum eſt, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffuſa propagatáq; eſt. Tract. in Euãg. Iohan. 109. Hoc Auguſtini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortẽ erat Chriſtus ad dexteram Patris, vnde venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos: præſentia itidem corporali, ſecundum ſanam doctrinam fideíque regulam. Nam præſentia ſpirituali cum eis erat venturus poſt aſcenſionem ſuam. Et alibi fuſius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt. Matth.18.20. Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Secundum carnem verò quam Verbum aſſumpſit, ſecundum id quòd de Virgine natus eſt, ſecundũ id quòd à Iudæis cõprehenſus eſt, quòd ligno cõfixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus, non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniã conuerſatus eſt ſecundũ corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & eis deducentibus videndo, non ſequendo, aſcendit in cælum, & Act.1.3. & 9. non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexteram Patris, & hîc eſt: non enim receſſit præſentia maieſtatis. Ergo ſecundum præſentiam maieſtatis ſemper habemus Chriſtum, ſecundum præſentiam carnis, rectè dictum eſt diſcipulis, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim illum Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucibus diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

15 Quare mox ſubiicitur, conſediſſe ad Patris dexteram: ſimilitudine ſcilicet à principibus ſumpta, qui ſuos habent aſſeſſores, quibus regendi imperandíq; vices demandant. *De ſeßione Chriſti ad Patris dexteram.* Ita Chriſtus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in Marc.16.19. eius dexteram receptus dicitur, acſi diceretur cæli ac terræ Heb.1.3.

Quid ſit, ſedere ad dexteram Patris. dominio inauguratus, cōmiſſæ ſibi adminiſtrationis poſſeſſionem ſolenniter adiiſſe: nec ſemel adiiſſe tantùm, ſed in ea perſtare, donec ad iudiciū deſcendat. Sic enim Apoſtolus interpretatur quùm ita loquitur, Conſtituit illū Pater ad dexterā ſuam ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed in futuro, &c. Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput Eccleſiæ ſupra omnia, &c. Vides quorſum pertineat illa ſeſſio, nēpe vt eius maieſtatē tum cæleſtes tū terrenæ creaturæ ſuſcipiant, manu eius tegantur, nutū intueantur, virtuti ſubiectæ ſint. Neque aliud volunt Apoſtoli quum illam toties cōmemorant, quàm vt eius arbitrio permiſſi eſſe vniuerſa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinē ſimpliciter deſignari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus cū ſtantem ſe videre teſtatur, quia non de corporis conſtitutione: ſed imperij maieſtate hìc agitur: vt Sedere nihil aliud ſit quàm cæleſti tribunali præſidere.

Eph.1.20. Philip.2.9. 1.Cor.15.27. Eph.4.15. Act.1.30. & 3.21. Heb.1.4. Act.7.56.

Fructus multiplex aſcenſus Chriſti. 16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominū ſuo in cælum aſcenſu aditū regni cæleſtis, qui per Adam præcluſus fuerat, aperuiſſe. Quando enim in carne noſtra quaſi noſtro nomine eo ingreſſus eſt, inde ſequiturquod ait Apoſtolus, nos quodāmodo in cęleſtibus iā in ipſo cōſidere. vtpote qui cælū non ſpe nuda expectemus, ſed in capite noſtro poſſideamus. Deinde agnoſcit illū non ſine magno noſtro bono apud Patrem reſidere. Sanctuarium enim non manufactum ingreſſus, coram facie Patris aſſiduus pro nobis aduocatus & interceſſor apparet: eius oculos in ſuam iuſtitiam ita conuertit vt à peccatis noſtris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & acceſſum nobis ſternat ad eius thronum ſua interceſſione, ipſum gratia & clementia replens, qui alioqui miſeris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiam eius apprehendit, in qua ſitum eſt noſtrum robur, virtus, opes, & aduerſus inferos gloriatio. Nā aſcendens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & ſpoliatis hoſtibus, locupletauit populum ſuū ac quotidie ſpiritualibus diuitiis cumulat. In excelſis ergo ſedet, vt transfuſa inde ad nos ſua virtute, in vitam ſpiritualem nos viuificet, vt ſpiritu ſuo ſanctificet, vt variis gratiarum dotibus Eccleſiam ſuam exornet, vt protectione ſua tutā aduerſus omnes noxas conſeruet vt ferocientes crucis ſuæ ac noſtræ ſalutis hoſtes manus ſuæ fortitudine coerceat, denique vt omnē teneat poteſtatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes ſuos, qui etiam noſtri ſunt, proſtrauerit, ac Eccleſiæ ſuæ ædificationem conſummarit. Atqui verus eſt regni eius ſtatus, hæc poteſtas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium aduenieus compleat.

1. Aditum regni qui per Adam præcluſus fuerat aperit, August. de fide & ſymb. c.8. Ephe.2.5. Heb.7.25. & 9.1. *2. Intercedit pro nobis apud Patrem.* Ro.8.34. *2. Transfuſio inde ad nos ſua virtute multa ad ſalutem præclarè in nobis operatur.* Eph.4.6. Pſ.110.1.

17 Non obſcura quidem præſentiſſimæ virtutis documenta præbet ſuis Christus: ſed quia ſub carnis humilitate quodammodo in terris deliteſcit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam viſibilem illam præſentiam quam ſupremo die manifeſtabit. Viſibili enim forma è cælo deſcendet qualis aſcendere viſus eſt: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni ſui maieſtate, cum immortalitatis fulgore, cum immenſa diuinitatis potentia, cum Angelorum ſatellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos ſegregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quiſquã aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clãgor, quo ad ipſius tribunal accerſentur omnes, tum quos dies ille ſuperſtites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum conſortio mors ſuſtulerit. Sunt qui ſecus Viuorum & Mortuorum vocabula hîc accipiant: & ſanè videmus, quoſdam veterum in particulæ iſtius expoſitione hæſitaſſe: ſed ille ſenſus, vt planus eſt & dilucidus, ita ſymbolo longè conuenientior eſt, quòd populariter ſcriptum eſſe conſtat. Neque repugnat quod Apoſtolus aſſerit, omnibus hominibus conſtitutum ſemel mori. Nam etſi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali ſupererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia inſtar mortis erit, non impropriè mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum eſt, ſed immutabuntur omnes. Quid iſtud eſt? Interibit & abſorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum iſtum carnis nemo negauerit mortem eſſe: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde qui reliqui erunt & ſuperſtites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et cerè veriſimile eſt hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas deſumptam fuiſſe, & ſolenni Pauli ad Timotheum obteſtatione.

De reditu Chriſti ad iudicium. *Qualis erit.* Act.1.11. Matt.24.30. Matt.25.31. *Qui ſint Viui illi & mortui iudicandi.* *Conciliatio locorum ſpecie tenus pugnantium.* Heb.9.27. 1 Cor.15.5. Ibid.5.1. *Modus iudicij.* 1.Theſſ.4.16. Act.10.42. 2.Tim.4.1.

18 Hinc egregia exoritur conſolatio, quòd penes eum iudicium audimus eſſe qui nos ſibi in iudicando honoris conſortes iam deſtinauit: tantùm abeſt vt in condemnationem noſtrã tribunal ſit conſcenſurus. Quomodo enim perderet populum ſuum clementiſſimus princeps? quomodo mẽbra ſua caput diſſiparet? quomodo ſuos clientes patronus condemnaret? Nam ſi audet exclamare Apoſtolus, Chriſto intercedente nullũ prodire poſſe qui condemnet, multo verius eſt, Chriſtum ipſum interceſſorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelãque ſuã recepit. Non modica certè ſecuritas quòd non ad aliud tribunal ſiſtemur quã redẽptoris noſtri, à quo ſalus ſit expectãda: præterea, quòd ille qui per Euangeliũ nunc æternã beatitu-

Fructus doctrinæ de Chriſti reditu ad iudicium. Rom.8.33. Vide Ambr. li.1.de ſac.c.6.

dinem promittit, tunc ratam promiſſionem iudicando facturus
Ioh.5.22. eſt. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudiciũ illi deferendo, vt ita conſcientiis ſuorũ, terrore iudicii trepidis, conſuluerit. Hactenus ſymboli Apoſtolici ordinem ſequutus

Tertia pars capitis, quid de Symbolo Apoſtolico ſentiendum ſit explicans.

ſum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perſtringit, vice tabulæ nobis eſſe poteſt, in qua diſtinctè & ſigillatim perſpicimus quæ in Chriſto attentione digna ſunt. Apoſtolicum autem nuncupo, de authore interim minimè ſolicitus. Apoſtolis certè magno veterum ſcriptorum conſenſu adſcribitur: ſiue quòd ab illis in commune conſcriptũ ac editum exiſtimabant, ſiue quòd compendium iſtud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandũ cenſuerunt. Neque verò mihi dubium eſt quin à prima ſtatim Eccleſiæ origine adeóque ab ipſo Apoſtolorum ſeculo, inſtar publicæ & omnium calculis receptæ cõfeſſionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuiſſe conſcriptum veriſimile eſt quùm ab vltima vſque memoria ſacroſanctæ inter pios omnes authoritatis fuiſſe con-

Summa Symboli Apoſtolici.

ſtet. Quod vnicè curandum eſt id extra controuerſiam poſitum habemus, totam in eo fidei noſtræ hiſtoriam ſuccinctè diſtinctóque ordine recenſeri, nihil autem contineri quod ſolidis Scripturæ teſtimoniis non ſit conſignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: niſi qui fortè non ſufficiat certam habere Spiritus ſancti veritatem, vt non ſimul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu deſcripta fuerit.

Poſtrema pars, ſeu concluſio totius capitis, qua in Chriſto omniũ Dei electorum ſalutem & ſingulas ſalutis partes comprehenſas eſſe demonſtrat.

19 Quando autem totam ſalutis noſtræ ſummam ac ſingulas etiam partes videmus in Chriſto comprehenſas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si ſalus quæritur, ipſo nomine Ieſu docemur penes eum eſſe: ſi Spiritus alia quælibet dona in eius vnctione reperientur: ſi fortitudo, in eius dominio: ſi puritas, in eius cõceptione: ſi indulgẽtia, in eius natiuitate ſe profert, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis: vt cõdoleſcere diſceret: ſi redemptio, in eius paſſione: ſi abſolutio, in
Act.4.12. eius damnatione: ſi maledictionis remiſſio, in eius cruce: ſi ſa-
1.Cor.1.30. tisfactio, in eius ſacrificio: ſi purgatio, in eius ſanguine: ſi re-
Heb.2.17. conciliatio, in deſcenſu ad inferos: ſi mortificatio carnis, in eius
Galat.3.13. ſepulchro: ſi vitæ nouitas, in eius reſurrectione: ſi immortalitas, in eâdem: ſi hæreditas regni cæleſtis: in cæli ingreſſu: ſi præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: ſi ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita. Denique in ipſo theſauri omne genus bonorum quũ ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipſo non contenti feruntur huc atque illuc in ſpes varias, etiãſi in illum præcipuè reſpiciunt, eo tamen ipſo rectam vitam non

tenent

tenent quòd aliquam ſuæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia iſta non poteſt, vbi ſemel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

CAPVT XVII.

Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem.

Partes huius capitis.

1 Variis rationibus & teſtimoniis probatur gratiam Dei & meritum Chriſti (qui ſalutis noſtræ princeps & author eſt) rectè conſiſtere poſſe, ſect. 1. & 2.

2 Chriſtum ſua obedientia (vſque ad mortem crucis, quæ fuit pretium redemptionis noſtræ) verè nobis gratiam apud Patrem eſſe promeritum, ſect. 3. 4. & 5.

3 Scholaſticorum curioſa temeritas in huius doctrinæ tractatione retunditur, ſect. 6.

HÆC etiam quæſtio vice auctarij expedienda eſt. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etſi fatentur ſalutem nos per Chriſtum conſequi, nomen tamen meriti audire non ſuſtinent, quò quo putant obſcurari Dei gratiam: atque ita Chriſtum volunt inſtrumentum eſſe duntaxat vel miniſterium, non authorem vitæ vel ducem & principem, ſicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, ſiquis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas, quæ poſſit Deum promereri: imò, vt veriſſimè Auguſtinus ſcribit, Clariſſimum lumen prædeſtinationis & gratię ipſe eſt ſaluator homo Chriſtus Ieſus, qui vt hoc eſſet, nullis operum vel fidei pręcedentibus meritis natura humana quæ in illo eſt comparauit. Reſpondeatur quæſo, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem perſonæ aſſumptus, Filius Dei vnigenitus eſſet, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in noſtro capite ipſe fons gratiæ, vnde ſecundum vniuſcuiuſq; menſuram per cuncta eius membra ſe diffundit. Ea gratia quiſque ab initio fidei ſuæ fit Chriſtianus, qua homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus. Item alibi, Nullum illuſtrius eſt prædeſtinationis exemplum quàm ipſe Mediator. Qui enim hunc fecit ex ſemine Dauid hominem iuſtum qui nunquam eſſet iniuſtus, ſine vllo merito pręcedētis volūtatis eius, ipſe ex iniuſtis facit iuſtos qui mēbra ſunt illius capitis, & quæ ſequuntur. Quum

Chriſtus non eſt duntaxat miniſter ſalutis.

Act. 3. 11.

Sed author & princeps.

Lib. 1. de prædeſt. Sanct. c. 15.

De bono perſeuer. c. vlt.

Neque ita le-

quendo obſcuratur Dei gratia. ergo de Chriſti merito agitur, non ſtatuitur in eo principium: ſed conſcendimus ad Dei ordinationem, quæ prima cauſa eſt: quia mero beneplacito Mediatorem ſtatuit qui nobis ſalutem acquireret. Atque ita inſcitè opponitur Chriſti meritum miſericordiæ Dei. Regula enim vulgaris eſt, quæ ſubalterna ſunt, non pugnare. ideóque nihil obſtat quominus gratuita ſit hominum iuſtificatio ex mera Dei miſericordia, & ſimul interueniat Chriſti meritum, quod Dei miſericordiæ ſubiicitur. Noſtris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Chriſti obedientia: ſuo ordine vtrunque. Nam Chriſtus nonniſi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: ſed quia ad hoc deſtinatus erat vt iram Dei ſacrificio ſuo placaret, ſuáque obedientia deleret tranſgreſſiones noſtras. In ſumma quando ex ſola Dei gratia (quæ hunc nobis conſtituit ſalutis modum) dependet meritum Chriſti, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iuſtitiis opponitur.

Quia Chriſti meritum non opponitur miſericordiæ Dei.

Sed ab ea depẽdet.

Hæc duo autem rectè conſiſtere poſſe probatur variis teſtimoniis, quæ vtrũque ſimul connectunt.

2 Hæc diſtinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt quiſquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei electio, tanquam ſumma cauſa vel origo: ſequatur fides in Chriſtum, tanquam cauſa ſecunda & propior. Siquis excipiat, Chriſtum nonniſi formalem eſſe cauſam, magis extenuat eius virtutem quàm ferãt verba. Nam ſi fide, quæ in ipſum recumbit, iuſtitiam conſequimur, ſalutis noſtræ materia in eo quærẽda, quod pluribus locis clarè probatur. Nõ quòd priores dilexerimus eũ, ſed ipſe nos prior dilexit, ac Filium ſuum miſit ἱλασμὸν pro peccatis noſtris. Clarè his verbis demonſtratur, Deum, nequid ſuo erga nos amori obſtaret, reconciliandi modum ſtatuiſſe in Chriſto. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, ſimul tamen erat infenſus nobis, donec reconciliatus eſt in Chriſto. Quò pertinent omnes iſtæ ſententiæ, Ipſe expiatio eſt pro peccatis noſtris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipſum omnia erga ſe, pacificans per ſanguinem crucis eius per ipſum, &c. Item erat Deus in Chriſto, mundum ſibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius myſterij ex primo ad Epheſios capite petenda eſt, vbi poſtquam docuit Paulus nos in Chriſto fuiſſe electos, ſimul addit, nos in eodem gratiam eſſe adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore ſuo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, niſi quia amorem ſuum exeruit vbi reconciliatus eſt Chriſti ſanguine? Nam quia Deus fons eſt omnis iuſtitiæ, neceſſe eſt vt homo, quandiu peccator eſt, illum habeat teſtem & iudicem. Quare principium amoris

Ioh.3.16.

1.Ioh 4.10.

1.Ioh.2.2.
Coloſſ.1.20.
2.Cor.5.19.

Eph.2.16.
Eph.1.6.

amoris eſt iuſtitia, qualis à Paulo deſcribitur, Eum qui peccatũ non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in ipſo. Significat enim gratuitam iuſtitiam adeptos Chriſti ſacrificio, vt Deo placeamus, qui natura ſumus filii iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc diſtinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Chriſti gratia, vnde ſequitur, eum de ſuo quod acquiſiuit, nobis largiri: quia nõ aliter quadraret ſeorſum à Patre ei adſcribi hanc laudem, quòd gratia eius ſit, & ab ipſo proueniat. 2. Cor. 5. 21.

Altera pars, & præcipua quidẽ, huius capitis, probans Chriſtũ ſua obedientia verè nobis apud Patrem gratiã eſſe promeritum.

3 Quòd autem verè Chriſtus ſua obedientia nobis gratiam apud Patrẽ acquiſierit ac promeritus ſit, ex pluribus ſcripturæ locis certò & ſolidè colligitur. Nam hoc pro confeſſo ſumo, ſi pro peccatis noſtris Chriſtus ſatisfecit, ſi pœnam nobis debitam perſoluit: ſi obedientia ſua Deum placauit, denique ſi iuſtus pro iniuſtis paſſus eſt: iuſtitia eius partam nobis ſalutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teſte Paulo, reconciliati ſumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet niſi vbi offenſio præceſſit. Senſus ergo eſt, Deum cui propter peccatum eramus exoſi, morte Filii ſui placatum fuiſſe, vt nobis ſit propitius. Ac diligẽter notanda eſt quæ paulopòſt ſequitur antitheſis. Sicut per tranſgreſſionem vnius peccatores cõſtituti ſunt multi; ſic & per obediẽtiam iuſti cõſtituuntur multi. Senſus enim eſt, Sicut Adæ peccato alienati à Deo ſumus & deſtinati ad interitum, ita Chriſti obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iuſtos. Nec futurum verbi tempus præſentem iuſtitiam excludit: ſicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis eſſe in iuſtificationem. Rom. 5. 11. Rom. 5. 19.

Gratia hæc nobis contigit per ſanguinis Chriſti effuſionem & mortem, ad quam vſque factus eſt Patri obediens.

4 Cæterùm quum dicimus Chriſti merito partam nobis eſſe gratiam, hoc intelligimus, ſanguine eius nos fuiſſe mundatos, & eius mortem expiationem fuiſſe pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic ſanguis eſt qui effunditur in remiſſionem peccatorum. Si hic effectus eſt fuſi ſanguinis vt non imputentur nobis peccata, ſequitur eo pretio ſatisfactum eſſe iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptiſtæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis ſacrificiis Chriſtum opponit, vt impletum in eo ſolo doceat quod figuræ illæ monſtrarunt. Scimus autem quid paſſim dicat Moſes, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ ſit mortis Chriſti vis & efficacia. Et hanc rem Apoſtolus, dextrè ſumpto hoc principio in Epiſtola ad Hebræos explicat, quòd remiſſio abſque ſanguinis effuſione non fiat. Vnde colligit, Chriſtum in abolitionem peccati per ſuum ſacrificium ſemel apparuiſſe. Item, Oblatum eſſe vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, nõ per ſan- Philip. 2. 8. 1 Iohan. 1. 5. Luc. 22. 20. Ioan. 1. 29. Heb. 9. 22. Ibidem. 12.

guinẽ hircorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium
Ibid. 13. ſemel intraſſe in ſancta æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc mundũ ratiocinatur, Si ſanguis vitulæ ſanctificat ſecũdùm carnis puritatem, multò magis ſanguine Chriſti purificari cõſcientias ab operibus mortuis: facilè patet, nimis extenuari Chriſti gratiam niſi eius ſacrificio vim expiandi, placandi, & ſatisfaciendi concedimus: quemadmodum paulò pòſt addit, Mediator hic eſt Noui teſtamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant ſub
Ibidem 15. Lege, promiſſionem æternæ hæreditatis accipiat qui vocati
Galat. 3. 13. ſunt. Præſertim verò expendere conuenit analogiam quæ à Paulo deſcribitur, quòd pro nobis factus ſit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeóque abſurdum fuit, onerari Chriſtum maledictione niſi vt quod alij debebant perſoluens, iuſtitiam illis acquireret. Clarum eſt etiam Ieſaiæ teſtimonium. Quòd
Ieſa. 53.5. caſtigatio pacis noſtræ Chriſto impoſita fuit, & liuore eius nobis obtigit ſanitas, Niſi.n. ſatisfeciſſet pro peccatis noſtris Chriſtus, non diceretur placaſſe Deum pœna, cui eramus obnoxij, in ſe recepta, cui reſpondet quod ibidem ſequitur, Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata noſtra por-
1.Pet.2.24. tauerit ſuper lignum. Onus enim damnationis, quo leuati ſumus, dicit in Chriſtum eſſe reiectum.

Et ita quidem vt ipſe pretium perſoluerit, quo nos à mortis reatu redimeret.
Rom.3.24.
2.Pet.1.18.

5 Nec obſcurè pronuntiant Apoſtoli pretium ſoluiſſe quo nos à reatu mortis redimeret. Iuſtificati gratia ipſius per redẽptionem quæ in Chriſto, quem poſuit Deus ἱλαστήριον per fidem quæ eſt in ſanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretiũ dedit in Chriſti morte: deinde iubet nos confugere ad eius ſanguinem, vt iuſtitiam adepti coram Dei iudicio ſecuri ſtemus. Idem valet illud Petri, Redẽpti non auro & argento, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati. Neque enim congrueret antitheſis niſi pro peccatis ſatisfactum eſſet hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretioſè
1. Cor. 6.20. emptos eſſe. Non ſtaret etiam alterum eius dictum, Vnus me-
1.Tim.2.5 6. diator qui ſe dedit ἀντίλυτρον, niſi reiecta in eum eſſet pœna
2.Cor.1.14. quam meriti eramus. Ideo idem Apoſtolus redemptionem in ſanguine Chriſti definit remiſſionem peccatorum, ac ſi dice-
Coloſſ. 2.14. ret, iuſtificari nos vel abſolui coram Deo, quia ſanguis ille in ſatisfactionem reſpondet. Cui & alter locus conſonat, deletum fuiſſe in cruce chirographum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compenſatio notatur quæ nos à reatu
Galat. 2.21. abſoluit. Magnum & his verbis Pauli ſubeſt pondus, Si iuſtificamur ex operibus Legis: ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.
Leuit.18.5. Nam hinc colligimus, à Chriſto petendum eſſe quod lex con-
Act.13 38. ferret ſiquis eam impleat: vel (quod idem eſt) non conſequi per

Chriſti gratiam quod Deus operibus noſtris in Lege promiſit, Qui fecerit hæc, viuet in ipſis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Chriſtum iuſtificari nos aſſerens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Moſis iuſtificari. Nam ſi obſeruatio Legis iuſtitia eſt, quis neget Chriſtum, dum hoc onere in ſe ſuſcepto nos Deo perinde conciliat acſi eſſemus Legis obſeruatores, fauorem nobis promeritum? Eódem ſpectat quod poſtea ad Galatas tradit, Deus filium ſuum miſit Legi ſubiectum, vt eos qui ſub Lege erant redimeret. Quorſum enim ſubiectio iſta, niſi quòd iuſtitiã nobis peperit, ſuſcipiens præſtandum cui nos ſoluendo non eramus? Hinc illa iuſtitiæ imputatio ſine operibus, de qua Paulus diſſerit: quia ſcilicet accepta nobis fertur quæ in ſolo Chriſto reperta fuit iuſtitia. Nec certè alia de cauſa vocatur caro Chriſti cibus noſter, niſi quia in eo reperimus vitæ ſubſtantiã. Ea porrò vis non aliunde prouenit niſi quia in iuſtitiæ noſtræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd ſeipſum tradiderit ſacrificium in odorem bonæ fragrantiæ. Et alibi, Mortuus eſt propter peccata noſtra: reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Inde conficitur, non modò per Chriſtũ ſalutem nobis datam eſſe, ſed Patrem nobis eius gratia nunc eſſe propitium. Nam ſolidè in eo impleri non dubium eſt, quod per Ieſaiam ſub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem ſeruum meum. Cuius rei optimus teſtis eſt Apoſtolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etſi non exprimitur Chriſti nomen, Ioannes tamen ſuo more ſub pronomine αὐτοῖ eum deſignat. Quo etiam ſenſu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui reſpondet quod dicit Paulus, Vobis datum eſt propter Chriſtum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non ſolùm vt in eum credatis, ſed etiam vt pro eo patiamini.

Galat. 4. 4. Rom. 4. 5. Ioan. 6. 55. Epheſ. 5. 2. Rom. 4. 25. Ieſa. 37. 35. 1. Ioan. 2. 12. Ioan. 6. 57. Philip. 1. 29.

6 Quærere verò an ſibi ipſe meruerit (quod faciunt Lombardus & ſcholaſtici) non minus ſtulta eſt curioſitas quàm temeraria definitio vbi hoc idem aſſerunt, Quid enim opus fuit deſcẽdere vnicum Dei Filium vt ſibi acquireret quicquã noui? Et conſilium ſuum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati conſuluiſſe dicitur Pater in eius meritis, ſed eum tradidiſſe in mortem, neque ei peperciſſe: quia mundum diligeret. Et notandæ ſunt loquutiones propheticæ, Puer natus eſt nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Chriſtus pro inimicis mortem ſubierit. Inde enim colligimus rationem ſui non habuiſſe: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis ſanctifico meipſum. Se enim ſibi nihil acquirere teſtatur qui fructum ſanctitatis ſuæ in alios trãsfert.

Scholaſticorum curioſa temeritas in hac diſputatione refellitur. Lib. 3. Senten. diſt. 18. Rom. 8. 32. Ieſa. 9. 6. Zach. 9. 9. Rom. 5. 10. Ioan. 17. 19.

Et certè hoc maximè dignum obſeruatu quòd Chriſtus, vt ſe totum addiceret in ſalutem noſtram, quodammodo ſui oblitus eſt. Philip.2.9. Præpoſterè verò huc trahunt Pauli teſtimonium, Ptereà exaltauit illum Pater,& dedit illi nomen,&c. Quibus enim meritis aſſequi potuit homo, vt iudex eſſet mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur ſummo Dei imperio, atque in eo reſideret maieſtas illa cuius milleſimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena ſolutio eſt Paulum illic non diſſerere de cauſa exaltationis Chriſti: ſed conſequentiam duntaxat oſtendere vt nobis eſſet exemplo, nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuiſſe Chriſtum pati,& ita intrare in gloriam Patris.

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER TERTIVS.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ, ET QVI INDE FRVCTVS nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

ARGVMENTVM.

De Deo Creatore & Redẽptore priorib. libris duobus actũ eſt. Hic autẽ de Deo ſanctificatore, ſeu de Spiritus S. effectis ad ſalutẽ noſtrã diſſerit, tertiam Apoſtolici Symboli partem accuratè explicans.

Præcipui loci totius tractationis ſunt ſeptem, qui eundem fermè finem, fidei nempe doctrinam ſpectant.

1 *Quoniã arcana & ſpeciali operatione Spiritus S. fit, vt Chriſto, boniſq; eius omnib. fruamur, de hac operatione, quæ fidei, nouæ vitæ, & Sanctorũ omniũ exercitiorum eſt fundamentum, agitur, c.* I.

2 *Deinde quũ fides ſit veluti manus qua Chriſtũ redẽptorẽ à Spiritu S. nobis oblatũ amplectimur, iuſtã fidei tractationẽ ſubiũgit, c.* II.

3 *Vt ſalutaris iſta fides melius innoteſcat, oſtẽſurus qui inde fructus neceſſariò proueniãt, cõtendit verã pœnitẽtiã à vera fide ſemper promanare. Primùm autẽ in genere doctrinã de Pœnitẽtia proponit, c.* III. *deinde de pœnitentia Papiſtica, eiúſq; partibus, c.* IIII. *de Indulgentiis & purgatorio igne, c.* V. *Speciatim verò de veræ Pœnitentiæ partibus tractationem inſtituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, ſeu de vita hominis Chriſtiani, quam egregiè admodum deſcribit, c.* VI. VII. VIII. IX. *&* X.

4 *Quò clarius oſtẽdat quæ ſit huius fidei vtilitas, & qui effectus conſequantur, primùm de iuſtificatione fidei agit c.* XI. *deinde conſequentes quæſtiones explanat, cap.* XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. *&* XVIII. *Tandem de libertate Chriſtiana, quæ eſt veluti appendix iuſtificationis, diſſerit, c.* XIX.

5 *Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti medium vel inſtrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, c.* XX.

6 *Quum autem non omnes promiſcuè amplectantur Chriſti communionem per Euangelium oblatam, ſed ij tantùm quos Spiritus ſui efficacia & peculiari gratia dignatus eſt Dominus, ne cui abſurdum hoc videatur, neceſſariam & appoſitam de Dei electione diſputationem ſubnectit, c.* XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

7 *Poſtremò, quoniã moleſtũ nobis multis modis eſſe poteſt, ſub hac dura militia exerceri quæ vitã hominis Chriſtiani ſẽper comitatur, cõtendit eum leniri poſſe vltimæ reſurrectionis meditatione: ob quam cauſam de ea reſurrectione tractationem ſubiungit, c.* XXV.

CAPVT I.

Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus.

Partes capitis tres.

1 Arcana illa Spiritus Sancti ſalutem noſtram obſignantis operatio, in mediatore Chriſto primùm, tanquam in noſtro capite, conſideranda. ſect. 1. & 2.

2 Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Chriſti fieri eiuſdem Spiritus gratia & virtute, ſect. 3.

3 Vis autem præcipua Spiritus S. quum in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggreditur, & viam ſibi munit ad caput ſecundum, ſect. 4.

Spiritus S. (de cuius eſſentia & deitate primo libro actum eſt) vinculum eſt noſtræ cum Chriſto coniunctionis.

NVNC videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vſum, ſed vt inopes egenóſque locupletaret. Ac primò habendum eſt, quandiu extra nos Chriſtus & ab eo ſumus ſeparati, quicquid in ſalutem humani generis paſſus eſt ac fecit, nobis eſſe inutile nulliúſque momenti. Ergo vt nobiſcum, quæ à Patre accepit, communicet, noſtrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput noſtrũ vocatur & primogenitus inter multos fratres: nos etiam viciſſim dicimur in ipſum inſeri, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcunque poſſidet, donec cum ipſo in vnum coaleſcimus. Etſi autem verum eſt, hoc fide nos conſequi: quãdo tamen videmus non omnes promiſcuè amplecti Chriſti communicationẽ quæ per Euangelium offertur, altius conſcendere ipſa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Chriſto boníſque eius omnibus fruamur. Differui antè de æterna Spiritus deitate & eſſentia: nunc ſpeciali hoc capite contenti ſimus, Chriſtum ita in aqua & ſanguine veniſſe, vt de eo teſtificetur Spiritus, ne ſalus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo teſtes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, ſanguis & Spiritus. Neque fruſtra repetitur Spiritus teſtimonium, quod ſentimus cordibus noſtris ſigilli vice inſculptum eſſe. Vnde fit vt ablutionem & ſacrificium Chriſti obſignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos eſſe

Ephe. 4. 15.
Rom. 8. 29.
Rom. 11. 17.
Galat. 3. 17.
Quæ fide fit.

Sed tamen arcana Spiritus S. operatione.
Lib. 1. c. 13. ſect. 14. 15.
1. Ioan. 5. 7. 8.
Vt ex ſequentibus teſtimoniis apparet.
1. Pet. 1. 2.

eſſe in ſanctificatione Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Quibus verbis admonet, ne irrita ſit ſacri illius ſanguinis effuſio, arcana Spiritus irrigatione animas noſtras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus, de purgatione & iuſtificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriuſque compotes in nomine Ieſu Chriſti & Spiritu Dei noſtri. Huc ſumma redit, Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus. Quò etiam pertinent quæ proximo libro de huius vnctione docuimus. Col.6.11.

2 Verùm quo res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendum eſt Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum: nempe vt à mundo nos ſegregaret, ac in ſpem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus ſanctificationis dicitur: quia non virtute tantùm generali quæ conſpicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, ſed radix ac ſemen eſt cæleſtis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Chriſti regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Inſignis præ aliis eſt Ioëlis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Etſi enim videtur dona Spiritus reſtringere Propheta ad munus Prophetandi, ſub figura tamen ſignificat, Deum illuſtratione Spiritus ſui facturum ſibi diſcipulos qui prius expertes & vacui fuerant cæleſtis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium ſuum Spiritu ſancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem depoſuit, vt ſuæ liberalitatis miniſter eſſet ac diſpenſator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non eſtis in carne, ſed in Spiritu: ſiquidem Spiritus Dei habitet in vobis. quod ſiquis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Inde verò ſpem facit plenę renouationis, quòd is qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit mortalia corpora noſtra propter Spiritum eius habitantem in nobis. Nihil enim abſurdi eſt, Patri adſcribi donorum ſuorum laudem quorum eſt author: & tamen, Chriſto, apud quem depoſita ſunt Spiritus dona quæ ſuis largitur, eaſdem adſcribi partes. Ideo cunctos ſitientes ad ſe inuitat vt bibant. Et Paulus docet ſingulis diſtribui Spiritum pro menſura donationis Chriſti. Ac ſciendum eſt, Spiritum Chriſti dici, non modò quatenus æternus ſermo Dei eſt eodem Spiritu cum Patre coniunctus: ſed ſecundum Mediatoris quoque perſonam: quia niſi hac virtute præditus, fruſtra ad nos veniſſet. Quo ſenſu vocatur ſecundus Adam è cælo datus in Spiritu viuificantem, vbi Paulus ſingularem quam ſuis vitam inſpirat Filius Dei, vt ſecum vnum ſint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam communis eſt. Similiter vbi optat Chriſti gratiam & Dei charitatem fidelibus, ſimul annectit cõ-

In Chriſto autē mediatore plenitudo donorum Spiritus Sancti conſideranda & quorſum.

Ioel.2.28.

Cur Spiritus S. vocatur Spiritus Patris & Filij.

Rom.8.9.

Ibid.11.

Ioan.7.37.

Epheſ.4.7.

Quo reſpectu Spiritus Filij dicitur.

1.Cor.15.45.

2.Cor.13.13.

Rom.5.5. municationem Spiritus, ſine qua nec paternum Dei fauorem nec Chriſti beneficentiam quiſquam guſtabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effuſa eſt in corda noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Elogia eiuſdem. 3 Atque hic notare expediet quibus elogiis Spiritum inſigniat Scriptura, vbi de exordio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis teſtis eſt gratuitæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus eſt, vt nobis eſſet in Patrem, nóſque ad precandi fiduciam animat, imò verba dictat, vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis ſimiles è cælo ita viuificat vt certi ſimus ſub fideli Dei cuſtodia ſalutem noſtram in tuto eſſe, vnde & vita eſſe dicitur propter iuſtitiam. Quoniam verò arcana ſua irrigatione ad germina iuſtitiæ proferenda nos fœcundat, vocatur ſæpius aqua, vt apud Ieſaiam, Omnes ſitientes venire ad aquas. Item Effundam Spiritum meum ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam. Quibus reſpondet Chriſti ſententia quam nuper adduxi, Si quis ſitit veniat ad me. Quanquam interdum à purgandi mundandíque energia ſic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi dominus aquas mundas promittit quibus populum ſuum à ſordibus abluet. Quoniam verò gratiæ ſuæ liquore perfuſos in vitæ vigorem reſtituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rurſum quia concupiſcentiæ noſtræ vitia aſſiduè excoquendo & exurendo, corda noſtra incendit amore Dei & ſtudio pietatis, ab hoc quoq; effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis deſcribitur quaſi fons, vnde ad nos manant cæleſtes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua ſuam potentiam exercet: quia virtutis ſuæ afflatu diuinam nobis vitam ſic inſpirat vt non iam agamur ipſi à nobis, ſed eius actione ac motu regamur: vt ſiqua ſunt in nobis bona, fructus ſint gratiæ ipſius, noſtræ verò ſine ipſo dotes, mentis ſint tenebræ cordíſq; peruerſitas. Hoc quidem iam clarè expoſitum eſt, donec intentæ ſint in Spiritum mentes noſtræ, Chriſtum iacere quodammodo otioſum: quia frigidè eum extra nos, adeóque procul à nobis ſpeculamur. Scimus autem non aliis prodeſſe niſi quorum eſt caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit ſola hæc coniunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò ſpectat ſacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius, & oſſa ex oſſibus, adeóque vnum cum ipſo: ſolo autem Spiritu vnit ſe nobiſcum. Eiuſdem Spiritus & gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos ſub ſe contineat, viciſſimque illum poſſideamus.

1. Spiritus adoptionis. Rom.8.15.
2. Arrhabo & ſigillum. Gal.4.6.
3. Vita. Rom.8.10.
4. Aqua. Ieſa.55.1. Ieſa.44.3. Ioan.7.37.
Ezech.36.25.
5. Oleum & vnctio. 1.Ioan.2.20. Luc.3.16. Ioan.4.14. Act.1.21.
6. Ignis.
7. Fons.
8. Manus Dei.
Vſus horum Elogiorum. Ephe.4.15. Rom.8.29. Gal.3.27.
Epheſ.5.30.

Quum fides ſit præcipuum opus Spiritus S. propterea ad eã magna ex parte referuntur quæ paſſim in Scriptura referuntur ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam.

4 Verùm quia fides præcipuum eſt eius opus, ad eam magna
ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimẽ-
dam paſſim occurrunt: quia nonniſi per eã nos in Euangelii lu-
men adducit, ſicuti docet Iohannes, datam eſſe prærogatiuam
credentibus in Chriſtum vt ſint Filij Dei, qui non ex carne &
ſanguine, ſed ex Deo nati ſunt, vbi Deum opponens carni &
ſanguini, ſupernaturale eſſe donum aſſerit, quòd fide recipiant
Chriſtum qui alioqui ſuæ incredulitati dediti manerent. Cui
ſimile eſt illud Chriſti reſponſum, Caro & ſanguis non reuela-
uit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt. quæ nunc breuiter at- Ioan.1.12.
tingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam eſt illud Matth.16.17.
Pauli. Obſignatos fuiſſe Epheſios Spiritu promiſſionis ſancto. Ephe.1.13.
Oſtendit enim internum eſſe doctorem cuius opera in mentes
noſtras penetrat ſalutis promiſſio, quæ alioqui aerem duntaxat 2.Theſ.2.13.
vel aures noſtras feriret. Similiter vbi Theſſalonicenſes dicit e-
lectos à Deo in ſanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo cõ-
textu breuiter admonet fidẽ ipſam non aliunde prodire quàm 1.Ioan.3.24. &
à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos ſcimus quòd 4.13.
manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc co-
gnoſcimus in eo nos manere, & ipſum in nobis, quòd dedit no
bis ex Spiritu ſuo. Itaque diſcipulis ſuis, vt capaces eſſent cæle- Ioan.14.17.
ſtis ſapientię, promiſit Chriſtus Spiritum veritatis, quem mun-
dus non poteſt capere. Et hoc illi proprium munus attribuit,
ſuggerere quæ ipſe ore docuerat. quia fruſtra cæcis lux ſe of-
ferret niſi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt
ritè clauem vocare queas qua cæleſtis regni theſauri nobis re-
ſerantur, eiúſque illuminationem mentis noſtræ aciem ad vi-
dendum. Ideo Paulus tantopere commendat miniſterium Spi- 2.Cor.3.6.
ritus, quia ſine profectu clamarent doctores niſi Chriſtus ipſe Ioan.6.4.
interior magiſter ſuo Spiritu ad ſe traheret qui dati ſunt à Pa-
tre. Ergo ſicut in Chriſti perſona reperiri diximus perfectam
ſalutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu Luc.3.16.
ſancto & igni, illuminans nos in Euangelij ſui fidem, atque ita
regenerans vt ſimus nouæ creaturæ: & prophanis ſordibus
purgatos in ſancta Deo templa conſecrat.

CAPVT II.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

Huius capitis tres præcipuæ ſunt partes.

1 Quædam ad diſputationem de fide pertinentia breuiter explicantur à prima ſectione ad decimamquartam. Et *primùm* de fidei obiecto, ſect. 1. *Deinde*, de fide implicita, ſect. 2 3. 4. 5. 6. *Tertiò* definitio fidei proponitur, ſect. 7. *Quartò*, de multiplici ſignificatione huius vocis, ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

2 Partium huius definitionis, ſeptima ſectione propoſitæ, prolixa expoſitio à ſect. 14. ad 40.

3 Breuis confirmatio eiuſdem definitionis Apoſtoli authoritate, eáque occaſione oſtenditur relatio quam ad ſe inuicem habent fides, ſpes, & charitas, ſect. 41. 42. & 43.

Breuis repetitio quorundam capitum totius tractationis lib. 2.

VERVM hæc omnia cognitu facilia erunt, vbi poſita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præſcribat quid agendum ſit, ſiqua in parte lapſi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rurſum, quia non modò arduum ſed prorſus ſupra vires extráque omnem noſtram facultatem eſt Legem implere vt exigit: ſi nos duntaxat ipſos intuemur, & quæ meritis noſtris digna ſit conditio reputamus, nihil bonæ ſpei eſſe reliquum, ſed à Deo obiectos ſub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam eſſe liberationis rationem quæ nos à tam miſera calamitate eruat: vbi apparet Chriſtus redemptor, per cuius manum cæleſtis Pater, pro ſua immenſa bonitate & clementia noſtri miſertus, ſuccurrere nobis voluit: ſiquidem & ſolida fide miſericordiam hanc amplectimur, & in ipſa conſtanti ſpe acquieſcimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis eſſe hæc fides debeat, per quam regni cæleſtis poſſeſſionem adeunt quicunque adoptati ſunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam perſuaſionem parem eſſe conſtat. Atque eo maiore cura & ſtudio diſpicienda eſt nobis & diſquirenda germana fidei proprietas, quo pernicioſior hodie eſt in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine,

Scopus huius capitis.

Neceßitas doctrinæ de fide.

ne, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum, imò quùm in ſcholis de fide diſputant, Deũ eius obiectum ſimpliciter vocãdo, euanida ſpeculatione (vt alibi diximus) miſeras animas rapiunt tranſuerſum magis quàm ad ſcopum dirigant. Nam quùm Deus lucem inacceſſam habitet, Chriſtum medium occurrere neceſſe eſt. Vnde & ſe lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons eſt vitæ) niſi per ipſum nemo venit: quia ſolus Patrẽ cognoſcit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil ſe cognitu eximium ducere aſſerit præter Chriſtum: & Actorum vigeſimo ſe prædicaſſe refert fidem in Chriſtum. & alibi Chriſtum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem inter ſanctos, per fidem quæ eſt in me. Et Paulus in eius perſona nobis viſibilem eſſe Dei gloriã teſtatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem eſt in vnum Deum fidem reſpicere: ſed illud quoque addendum eſt, vt agnoſcat quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Quia Deus ipſe procul abſconditus lateret niſi nos irradiaret fulgor Chriſti. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum depoſuit, vt in eo ſe patefaceret: vt ipſa bonorum communicatione exprimeret verã gloriæ ſuæ imaginem. Siquidem, vt dictum eſt, Spiritu nos trahi oportere vt ad Chriſtum quærendum incitemur: ita viciſſim monẽdi ſumus inuiſibilem Patrem non alibi, quàm in hac imagine quærendum eſſe. Qua de re eleganter Auguſtinus, qui de fidei ſcopo diſſerens, ſciendum eſſe tradit quò ſit eundũ & quà: tum continuò pòſt colligit, munitiſſimam aduerſus omnes errores viam eſſe eundem Deum & hominem. Deum enim eſſe quò tẽdimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonniſi in Chriſto inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam ſuam ſtabilitatem habet in Chriſto. Petrus verò aptiſſimè vtrũque connectit, dicens per ipſum nos in Deum credere.

Quàm obſcurãt Scholaſtici, Deũ fidei obiectum (omiſſo Chriſto) conſtituentes. Hi autem variis teſtimoniis refelluntur.

1. Tim. 6. 16. Iohan. 8. 12. Ioan. 14. 6. Luc. 10. 22. 1. Cor. 2. 2. Act. 26. 17. 18. 2. Cor. 4. 6. Li. 11. de ciui. Dei. cap. 2. 1. Pet. 1. 21.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera ſcholaſticis acceptum referri par eſt, qui velut obducto velo Chriſtum texerũt, in cuius intuitũ niſi rectà intenti ſimus, per multos labyrinthos ſemper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginoſa ſua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine craſſiſſimam ignorantiam ornantes miſeræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res eſt) commentum hoc veram fidẽ non modò ſepelit, ſed penitus deſtruit. Hoccine credere eſt, nihil intelligere, modò ſenſum tuũ obediẽter Eccleſiæ ſubmittas? Nõ in ignoratione, ſed in cognitione

Dogma eorundẽ de fide implicita impugnatur.

Vide Chryſ. in Iohan. homil. 16. *Fidem enim deſtruit, quæ in cognitione diuinæ voluntatis ſita eſt.*

ſita eſt fides: atque illa quidem non Dei modò, ſed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo ſalutem conſequimur, vel quòd parati ſumus pro vero amplecti quicquid Eccleſia præſcripſerit, vel quòd inquirendi cognoſcendíque prouinciam ad ipſam relegamus: ſed quando Deum agnoſcimus nobis eſſe propitium Patrem, reconciliatione per Chriſtum facta: Chriſtum verò in iuſtitiam, ſanctificationem, & vitam nobis eſſe datum, Hac (inquam) cognitione, non ſenſus noſtri ſubmiſſione, ingreſſum in regnum cælorum obtinemus. Nam quùm dicit Apoſtolus, corde credi ad iuſtitiam, ore confeſſionem fieri ad ſalutem, non ſatis eſſe indicat ſiquis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat: ſed explicatam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua conſiſtit noſtra iuſtitia.

Quæ ſit hæc voluntas, & quam neceſſaria eiuſdem cognitio.

Rom. 10. 10.

Multa quidem ſunt & erunt nobis implicita.

3 Equidem non inficior (qua ſumus ignorantia circunſepti) quin plurima nobis implicita nunc ſint, & etiam ſint futura, donec depoſita carnis mole propius ad Dei præſentiam acceſſerimus: in quibus ipſis nihil magis expediat quàm iudicium ſuſpendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Eccleſia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine inſignire, abſurdiſſimum eſt. Fides enim in Dei & Chriſti cognitione non in Eccleſiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum iſta ſua implicatione ſint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum ſub Eccleſiæ obtruditur titulo, ab imperitis inſtar oraculi arripiatur, interdũ etiã prodigioſiſſimi errores. Quę inconſiderata facilitas, quum certiſſimum ſit in ruinam præcipitium, ab iis tamẽ excuſatur: quia definitè nihil credat, ſed appoſita cõditione, ſi talis Eccleſię ſit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam ſcientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipſa cum noſtris conferat. ipſa enim veritatis perſpicuitas ſatis expeditam per ſe refutationem ſuggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita ſit fides multis ignorantiæ reliquiis, ſed definiunt, ritè credere qui in ſua inſcitia ſtupent, adeóque ſibi indulgent, modò Eccleſiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis aſſentiantur. Quaſi verò Scriptura paſſim non doceat cum fide coniunctam eſſe intelligentiam.

Attamen fides in Dei & Chriſti cognitione, nõ in Eccleſiæ reuerentia iacet.

Iohan. 17. 3.

Alia refutatio ab abſurdis quæ hoc dogma conſequuntur.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam eſſe concedimus, non ſolùm quia nos multa adhuc latẽt: ſed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia aſſequimur. Nam perfectiſſimi cuiuſque ſumma ſapientia eſt proficere, placidáque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt ſi qua de re alij ab aliis diſſentiant: expectẽt reuelationem. Et ſanè experiẽtia docet, donec carne ſimus exuti, minus nos aſſequi quàm optandum eſſet, ac quotidie legẽdo in multos

Quo ſenſu noſtra fides agnoſcenda ſit implicita.

Philip. 3. 15.

multos obſcuros locos incidimus,qui nos ignorãtiæ coarguũt. Atque hoc freno in modeſtia nos Deus retinet,fidei menſuram ſingulis aſſignans, vt optimus etiam quiſque doctor ad diſcendum paratus ſit. Ac inſignia huius fidei implicitæ exempla in Chriſti diſcipulis notare licet, antequam plenam illuminationẽ adepti eſſent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipſa guſtent,vt hæſitent in minimis quibuſque, vt à magiſtri ore pendentes, non tamen multum promoueant.quinetiam, dum ad monumentũ accurrunt mulierum admonitu,reſurrectio magiſtri illis inſtar ſomnij eſt. Quùm illis fidei teſtimonium antè reddiderit Chriſtus,ea prorſus fuiſſe vacuos dicere fas non eſt: imò,niſi perſuaſi fuiſſent Chriſtum reſurrecturum eſſe, concidiſſet in illis omne ſtudium. Nec verò ſuperſtitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla ſpes foret:ſed quanuis haberent eius verbis,quem ſciebant veracem eſſe: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes,fidem caligine obuoluit, vt eſſent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidiſſe, vbi re ipſa ab ipſis comperta fuit ſermonum Chriſti veritas:non quod credere inceperint,ſed quia occultæ fidei ſemen,quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerſit. Vera ergo in illis fuit,ſed implicita fides:quia reuerenter Chriſtum pro vnico doctore amplexi erant.Deinde ab ipſo edocti,ſtatuebant ſibi eſſe authorem ſalutis.denique credebant è cælo veniſſe,vt per gratiam Patris diſcipulos illuc colligeret.Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda eſt quàm quòd in cunctis ſemper mixta eſt fidei incredulitas.

Exempla in Apoſtolis.

In mulieribus piis.

In omnibus credentibus.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud eſt quàm fidei præparatio. Pleroſque credidiſſe Euangeliſtæ referunt qui tãtùm miraculis in admirationẽ rapti, non vltrà progreſſi ſunt quàm Chriſtum eſſe Meſſiam qui promiſſus fuerat:quanuis netenui quidem Euangelii doctrina imbuti eſſent.Talis obſeruantia quæ eos ſubegit vt Chriſto libenter ſe ſubiicerent, ornatur fidei titulo:cuius tamen nonniſi initiũ fuit.Sic aulicus ille qui de filij ſanatione promiſſioni Chriſti credidit,domum reuerſus,teſte Euangeliſta denuò credidit, nempe quia primò inſtar oraculi habuit quod audierat ex ore Chriſti:deinde eius authoritati ſe addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam ſciendum eſt,ita fuiſſe docilem & paratum ad diſcendum,vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, ſecundo loco eum numeret inter diſcipulos qui nomen Chriſto dederant. Non abſimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris ſermoni crediderunt vt feruidè ad Chriſtum accurrerẽt, qui tamen eo audito ſic loquuntur, Iam non credimus ob ſermonem tuum,

Eſt item implicita fides, ſeu fidei præparatio in quibuſdam.

Iohan.4.53.

Iohan.4.42.

ſed eum audiuimus,& ſcimus quòd ſeruator ſit mundi. Ex his patet,eos etiam qui primis elemẽtis nondum ſunt imbuti,modò ad obediendum ferantur,vocari fideles,nõ quidem propriè ſed quatenus Deus pro ſua indulgentia pium illum affectũ tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi deſiderio longè diſtat à craſſa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papiſtis) contenti ſunt. Nam ſi Paulus ſeuerè eos damnat qui ſemper diſcentes,nunquam ad ſcientiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil ſcire?

Sed hæc docilitas longè diſtat à fide implicita ſcholaſticorum.
2.Tim.3.7.

6 Hæc igitur vera eſt Chriſti cognitio, ſi eum qualis offertur à Patre ſuſcipimus. nempe Euangelio ſuo veſtitum: quia ſicuti in ſcopum fidei noſtræ ipſe deſtinatus eſt,ita nonniſi præeunte Euangelio rectâ ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur theſauri gratiæ: quibus clauſis, parum nobis Chriſtus prodeſſet. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didiciſtis Chriſtum: ſiquidem edocti eſtis quæ ſit veritas in Chriſto. Neque ſic tamen ad Euangelium reſtringo fidem quin fatear à Moſe & Prophetis traditum fuiſſe quod ad eam ædificandam ſufficeret: ſed quia plenior Chriſti manifeſtatio in Euangelio exhibita eſt, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuiſſe: hac voce comprehendens nouum & inſolitum docendi genus, quo Patris miſericordiam magis illuſtrauit,& de ſalute noſtra certius teſtatus eſt Chriſtus ex quo apparuit magiſter. Quanquam facilior erit & aptior methodus, ſi gradatim à genere ad ſpeciem deſcendimus. Principio admonendi ſumus, perpetuam eſſe fidei relationem cum Verbo, nec magis ab eo poſſe deuelli, quàm radios à ſole, vnde oriuntur. Ideo apud Ieſaiam clamat Deus, Audite me,& viuet anima veſtra. Et hunc eundem fidei fontem demonſtrat Iohannes his verbis, Hæc ſcripta ſunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie (inquit) ſi vocem eius audieritis,& audire paſſim accipitur pro credere. Denique non fruſtra Deus apud Ieſaiam hac nota diſcernit filios Eccleſiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt ſint ab ipſo edocti, quia ſi promiſcuum eſſet beneficium, cur ad paucos dirigeret ſermonem? Cui reſpondet quòd paſſim Euangeliſtę fideles & diſcipulos ponunt tanquam ſynonyma, ac præſertim Lucas in Actis Apoſtolorum ſæpius. quinetiam hoc epitheton ad mulierem vſque extendit, Act.9. Quare ſi ab hoc ſcopo in quem collimare debet, vel minimum deflectit fides, naturam ſuam non retinet, ſed incerta eſt credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum baſis eſt, qua fulcitur & ſuſtinetur: vnde ſi declinat, corruit. Tale igitur verbum,& nulla iam reſtabit fides. Non hîc diſputamus

Eiuſmodi autem eſt verbi Dei relatio ad fidem: vt verbum ſit fons ac baſis fidei, ac veluti ſpeculum in quo Deum intuetur.
Epheſ.4.20.
Rom.10.4.
Confirmatio, variis Scripturæ teſtimoniis,
Ieſa.55.3.
Iohan.20.31.
Pſal.95.8.
Ieſa.53.13.
Act.6.1.2.7.& 9.1.10.19.15.26. 38.& 11.26. 29. & 13.52. & 14. 15.16.18.19.20. 21.
Denique abſque verbi cognitione nulla poteſt eſſe fides.

ſtamus an ad ſeminandum Dei ſermonem, vnde fides concipiatur, neceſſarium ſit hominis miniſterium, quod alibi tractabimus: ſed verbum ipſum, vtcunque ad nos deferatur, inſtar ſpeculi eſſe dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, ſiue ſola ſua virtute operetur, ſemper tamen iis quos ad ſe trahere vult, per verbum ſuũ ſe repræſentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præſtatur Euangelio, & obſequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deũ eſſe nouerimus, ſed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua ſit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim ſcire quis in ſe ſit: tantùm noſtra refert, ſed qualis eſſe nobis velit. Iam ergo habemus fidem eſſe diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum eſt, præſumpta de veritate Dei perſuaſio. De cuius certitudine, quandiu ſecum animus tuus diſceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam ſufficit Deum credere veracem qui nec fallere nec mentiri poſſit, niſi conſtituas proculdubio, quicquid ab ipſo prodit, ſacroſanctam eſſe & inuiolabilem veritatem.

Rom. 1. 5.
Philip. 2. 17.
Summa diſputationis adu. dogma ſcholaſticorum de fide implicita.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc eſt, quid propriè fides in verbo reſpiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: ſed quæ nihil per ſe, niſi fidem quatefacere queant: tantum abeſt vt ſtabiliendæ ſint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officiũ ſit veritati Dei ſubſcribere, quoties & quicquid & quocunque modo loquitur: ſed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi ſolam indignationem & vindictam conſcientia noſtra conſpicit, quomodo non trepidabit & exhorreſcet? Deum autem quem exhorreſcit, quomodo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Conſtat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque noſſe, pro fide cenſendum non eſt. Quid ſi in locum voluntatis, cuius ſæpe triſtis eſt nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam ſeu miſericordiam ſubiiciamus? Ita certè ad fidei ingeniũ propius acceſſerimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur poſtquam didicimus ſalutem nobis apud eum eſſe repoſitam: quod ipſum nobis confirmatur vbi ſibi curæ ſtudióque eam eſſe declarat. Proinde gratiæ promiſſione opus eſt, qua nobis teſtificetur ſe propitium eſſe Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare poſſumus, & in eã ſolam reclinare cor hominis poteſt. Hac ratione in Pſalmis paſſim iunguntur hæc duo ſicuti inter ſe cohærent, miſericordia & veritas: quia nec

Quid propriè fides in verbo Dei reſpiciat.
Gen. 2. 17.
Ibid. 4. 10.
Gratiæ videlicet promiſſionẽ.

quidquam nos iuuaret ſcire Deum eſſe veracem, niſi clementer nos ad ſe alliceret: nec eius miſericordiam amplecti noſtrum eſſet niſi eam ſua voce offerret. Veritatem tuam & ſalutem prędicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas cuſtodiant me. Alibi, Miſericordia tua ad cælos, veritas tua vſque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas cuſtodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata eſt ſuper nos miſericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo ſuper miſericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem ſententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem eſſe & fidelem in promiſſis. Temere enim ſtatuemus Deum nobis propitium, niſi de ſe teſtetur ipſe, nóſque ſua inuitatione præueniat, ne dubia vel obſcura ſit voluntas. Iam autem viſum eſt vnicum amoris pignus eſſe Chriſtum: ſine quo ſurſum & deorſum apparent odij & iræ ſigna. Iam quum non multum habitura ſit momenti diuinę bonitatis notitia, niſi in ea nos acquieſcere faciat, excludenda eſt dubitatione mixta intelligentia, quæ non ſolidè ſibi conſtet, ſed ipſa ſecum diſceptet. At verò plurimum abeſt quin mens hominis, vt cæca eſt & obtenebrata, ad percipiendam vſque Dei voluntatem penetret ac conſcendat, atque etiam cor, vt perpetua hæſitatione fluctuatur, ſecurum in ea perſuaſione reſideat. Itaq; aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iuſta fidei definitio nobis conſtabit ſi dicamus eſſe diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certámq; cognitionem, quę gratuitę in Chriſto promiſſionis veritate fundata, per Spiritum S. & reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.

Pſal.40.11. Pſal.36.6. Pſal.25.10. Pſal.117.2. Pſal.138.2.

Quæ in Chriſto nobis offertur.

Modò cum fide amplectamur.

Cuius fidei iuſta proponitur definitio.

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam procemia neceſſaria erunt ad nodos explicandos, qui obſtaculum alioqui afferre poſſent lectoribus. Ac primò refutanda eſt quæ in ſcholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis diſtinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu neceſſarium eſt ad ſalutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis ſenſu tanguntur. Quaſi verò Spiritus ſanctus corda noſtra in fidem illuminando, non ſit nobis adoptionis noſtræ teſtis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, perſuaſionem illā timore Dei vacuam, fidei nomine dignātur. Cum eorum definitione lōgius conflictari opus non eſt, quàm fidei naturam ſimpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quā imperitè & inſulsè de ipſa ſtrideant magis quàm loquantur. Partē iam attigi, reliqua ſuo loco deinde ſubiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento poſſe fingi abſurdius. Fidem aſſenſum eſſe volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, ſibine quiſque

Scholaſticorum nugatoria diſtinctio de fide formata & informi refellitur. Lombard. li. 3. diſtinct. 23.

A conſideratione naturæ fidei, quæ Spiritus Dei donum eſt quod à pio affectu nullo modo poteſt trahi.

proprio

proprio marte fidem accerſat: an Spiritus ſanctus per eam teſtis ſit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadem ſit fides quam ſuperueniens qualitas format: an verò diuerſa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe: quia initiũ credendi iã in ſe reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd ſi expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iuſtitiam: fingere Rom.10.10.
deſinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis ſuppeteret ratio, valere deberet ad litem definiendam: aſſenſionem ſcilicet ipſam, ſicuti ex parte attigi, & fuſius iterum repetam, cordis eſſe magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud Rom.1.5.
obſequium præfert Dominus. & meritò, quando illi ſua veritate nihil eſt pretioſius, quàm à credentibus quaſi ſubſcriptione facta obſignari Ioannes Baptiſta eſt teſtis. Quoniam res mini- Ioh.3.25.
mè dubia eſt, vno verbo ſtatuimus, eos ineptè loqui quum fidẽ formari dicunt acceſſione piæ affectionis ad aſſenſum facta: quum aſſenſus quoque pia affectione conſtet: qualis ſaltem in Scripturis demonſtratur. Sed alterum multo clarius argumentum ſe etiamnum offert. Quum enim fides Chriſtum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iuſtitiam modò, peccatorum remiſſionem & pacem offeratur, ſed in ſanctificationem quoque & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè ritè cognoſcere nunquam poterit quin ſignificationem Spiritus ſimul apprehendat. Aut ſiquis apertius id dictum cupiat, Fides in Chriſti notitia ſita eſt. Chriſtus niſi cum Spiritus ſui ſanctificatione cognoſci nequit. Conſequitur, fidem à pio affectu nullo modo eſſe diſtrahendam.

9 Quòd ſolent obtrudere quod ait Paulus: Siquis ſcilicet o- 1.Cor.13.2.
mnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò nõ *Obiectio ex Pauli dicto.*
habeat, eum nihil eſſe, quò fidem charitate ſpoliatam deforment: non animaduertent quid eo loco ſit Apoſtolo fides. *Reſponſio.* 1.Cor.12.10.
Quum enim proximo capite diſſeruiſſet de variis donis Spiri- Ibidem 31.
tus in quibus repoſuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus eſſet Corinthios ad ſectanda ex iis meliora, hoc eſt, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totum Eccleſiæ corpus: ſubiicit, excellentiorem adhuc ſe viam demonſtraturum. Eiuſmodi dona omnia vtcunque per ſe excellentia ſint, nihili tamen æſtimãda eſſe niſi charitati ſeruiãt. Eſſe enim in Eccleſiæ ædificationem data: in eam niſi conferantur, perdere ſuam gratiam. Ad id probandum diſtributione vtitur, repetens eadẽ illa quæ ſuperius recenſuerat dona, ſed aliis nominibus. Pro eodem autem vſurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorũ miraculorum facultate. Quum ergo hęc ſiue virtus ſiue fides particulare ſit donũ Dei, quo impius quiſpiã & pollere

Error ſcholaſticorum in eo eſt, quod vocẽ multiplicis ſignificationis ſynonymã eſſe ſomniant.
Infr.cap.17. ſect.1.

queat & abuti, vt dono linguarũ, vt prophetia, vt aliis chariſmatibus non mirum ſi à charitate ſeparetur. Totus autem iſtorum error in eo eſt, quod quum vocabulum fidei ſit πολύσημον, ſignificari diuerſitate non obſeruata, perinde pugnant acſi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiuſdem erroris patrocinium accerſunt, alibi diſcutietur. Quanquam verò plures eſſe fidei formas docendi cauſa concedimus, dum volumus oſtendere qualis ſit in impiis Dei notitia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoſcimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum eſſe, Euangelicam hiſtoriam ac reliquas Scripturæ partes veras eſſe arbitrantur: (quale ferè iudicium eſſe ſolet de iis quæ vel olim geſta narrantur, vel ipſi præſentes ſpectauimus) ſunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei ſermonem pro certiſſimo habent oraculo, nec eius præcepta prorſus negligunt, & minis & promiſſionibus vtcunque commouentur. Talibus quidem fidei teſtimonium tribuitur, ſed per κατάχρησιν: quoniam Dei verbum non impugnant manifeſta impietate, vel reiiciunt, vel contemnunt: ſed quandam potius obedientiæ ſpeciem præ ſe ferunt.

Fidei teſtimoniũ abuſiuè duobus hominum generibus tribuitur.

Quid de hac attributione ſit ſentiendum.
Act. 8. 13. 18.

10 Verùm hæc fidei ſeu vmbra, ſeu imago, vt nullius eſt momenti, ita indigna eſt fidei appellatione: à cuius ſolida veritate quàm procul abſit, tametſi mox fuſius videbitur, nihil tamẽ impedit nũc obiter indicari. Crediſſe dicitur Simon Magus, qui tamen ſuam incredulitatem paulo pòſt prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibuſdam, ſimulaſſe verbis quam in corde nullam haberet: ſed potius arbitramur, Euangelij maieſtate victum, qualemcunque fidem adhibuiſſe, atque ita Chriſtum, vitæ & ſalutis authorem agnouiſſe, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi ſemen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus areſcit mox & deperit. Tales nõ dubitamus quodam verbi guſtu affectos ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutẽ perſentiſcere: vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponant, ſed ſuis ipſorũ animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & confeſſum eius vel probrum vel contemptum. Qualiſcunq; autem illa eſt aſcenſio, ad cor ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat. & quanquam radices egiſſe interdum videtur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſus habet, tot mendacij latebris ſcatet cor humanũ, tam fraudulẽta hypocriſi obtectũ eſt, vt ſeipsũ ſępe fallat. At verò qui talib. fidei ſimulachris gloriãtur, intelligãt Diabolis nihilo ſe in hac parte præcellere. Priores certè illis ſunt multò inferiores, qui ſtupidi

Credentes ad tempus qui.
Luc. 8. 7. 13.

Hypocritarum fides.

ſtupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiſcunt: alij in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque ſenſus, quo tanguntur, in errorem tandem exit & conſternationem. *Cum quibus conferendi ſint.* Iac. 2. 19.

11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis eſſe afferat, qui tamẽ nodus facilè ſoluitur: quia etſi in fidem non illuminantur, nec Euangelij efficaciam verè ſentiunt niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem: experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici, vt ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil abſurdi eſt quòd cæleſtiũ donorũ guſtus ab Apoſtolo, & temporalis fides à Chriſto illis adſcribitur: non quòd vim ſpiritualis gratiæ ſolidè percipiant ac certum fidei lumen: ſed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcuſabiles reddat, ſe inſinuat in eorum mentes, quatenus ſine adoptionis Spiritu guſtari poteſt eius bonitas. Siquis obiiciat, nihil igitur amplius reſtare fidelibus vnde certò adoptionem ſuam æſtiment: reſpondeo, quanuis magna ſit ſimilitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in ſolis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament, Abba Pater. Ergo, vt ſolos electos ſemine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam diſpereat ſemen vitæ eorum cordibus inſitum: ita ſolidè in illis obſignat adoptionis ſuæ gratiam, vt ſtabilis ac rata ſit. Sed hoc minimè obſtat quin illa inferior Spiritus operatio curſum ſuum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, ſolicitè & humiliter ſeipſos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis ſecuritas. Adde quod reprobi nunquam ſenſum gratiæ niſi confuſum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant quàm ſolidum corpus: quia peccatorum remiſſionem Spiritus propriè in ſolis electis obſignat, vt eam ſpeciali fide in vſum ſuum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi credere ſibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec ſatis diſtinctè, ſuſcipiunt: non quòd eiuſdem vel fidei, vel regenerationis participes ſint cum filiis Dei: ſed quia commune cũ illis fidei principium habere videntur, ſub integumento hypocriſeos. Nec verò nego quin hucvſque eorum mentes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoſcant: ſed ſenſum illum à peculiari teſtimonio quod reddit ſuis electis, ita diſtinguit, vt ad ſolidũ effectum & fruitionem non perueniant. Non enim ideo ſe propitium illis demonſtrat, quia verè ex morte ereptos in cuſtodiam ſuam recipiat, ſed tantùm illis manifeſtat præſentem miſericordiam. Viua autem fidei radice ſolos electos dignatur, vt in finem vſque perſeuerent. Ita diluitur obiectio illa, ſi verè gratiam ſuam demonſtrat Deus, hoc perpetuò fixum eſſe: quia nihil obſtat quominus præſenti gratiæ ſuæ ſenſu, qui poſtea e-

Fides cur reprobis tribuatur. 1. Theſſ. 1. 4. 5.

Obiectio. *Reſponſio.*

Galat. 4. 6.

Quem gratiæ ſenſum reprobi percipiant.

Electi quomodo à reprobis diſcernantur.

uaneſcit, Deus aliquos illuſtret.

Cur fides temporaria ſit in reprobis.

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia eſt, & certa de eius veritate perſuaſio: non mirum tamen eſt diuini amoris ſenſum in temporariis euaneſcere, qui licet fidei ſit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis eſt, fateor, & ſemper eius veritas ſibi conſtat. atqui nego hucuſque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrent, quam ſolis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt eſt immutabilis, capere, vel eius veritatem conſtanter amplecti, quia in ſenſu euanido ſubſidunt, ſicuti arbor non ſatis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis ſucceſſu areſcit: licet per aliquot annos non flores tãtùm & folia emittat, ſed etiam fructus. Denique ſicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non eſt ſi quibuſdam gratiæ ſuæ radiis reprobis illuceat, quos poſtea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij ſui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum eſt, quantumuis exigua ſit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha eſt ac ſigillum ſuæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri poſſe eius ſculpturam: reprobos verò tali luce aſpergi quæ poſtea diſpereat. Neque tamen fallacem eſſe Spiritum: quia ſemen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, vt ſemper maneat incorruptibile, ſicuti in electis. Vltrà procedo: nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vſu conſtet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ ſenſu, quoddã mutui amoris deſiderium in illorum cordibus excitari neceſſe eſt. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè ſe tractari ſciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore perſuaſio: ita non ſolidè eum redamant vt filij, ſed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam ſoli Chriſto hac lege datus eſt Spiritus ille amoris, vt eum membris ſuis inſtillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffuſa eſt charitas Dei in corda noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, nempe charitas quæ illam, quam ſupra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex oppoſito videmus: Deum mirabiliter iraſci filiis ſuis quos amare non deſinit: non quòd apud ſe eos oderit, ſed quia terrere eos vult iræ ſuæ ſenſu, vt ſuperbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam ſolicitet. Itaque eodem tempore & iratum ſibi, vel peccatis ſuis, & propitium concipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem conſtat, quoſdam nõ ſimulare fidem, qui tamẽ vera fide carent. ſed dũ ſubito zeli impetu ferũtur, ſeipſos

Cur firma & perpetua in electis.

Ratio, reſpectu reproborum.

Exemplum.

Rom. 5. 5.

Cur Deus iraſcitur filiis ſuis.

pſos falſa opinione decipiunt. Nec dubium eſt quin ipſos occupet ſocordia, ne cor ſuum probè, vt par erat, examinent. Tales Ioh.2.24. fuiſſe probabile eſt quibus (teſte Iohanne) Chriſtus ſeipſum nō *Quo ſenſu à fide* credebat, quum tamen in ipſum crederēt: quia nouerat omnes, *multi excidere* & ſciebat quid eſſet in homine. Quod niſi à cōmuni fide multi *dicantur.* exciderent (communem appello, quia magna eſt ſimilitudo & Ioh.8.31. affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixiſſet Chriſtus diſcipulis, Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eſtis: & cognoſcetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore ſuo lumen quod datum eſt, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter ven- Tit.1.1. dicat, ſignificans multos euaneſcere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Chriſtus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In a- Mat.15.13. liis craſſius eſt mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à fi- Iacob.2.14. liis Dei fidem non fictam, niſi quia multi ſibi audacter arrogāt 1.Tim.1.15. quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum ſeipſos fallunt. Itaque bonam conſcientiam arcæ comparat, in qua cuſtoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufra- Ibid.19. gium fecerunt.

13 Tenenda etiam eſt ambigua verbi ſignificatio. ſæpe enim *Fidei variæ ſi-* fides tantundem valet ac ſana pietatis doctrina, ſicut eo quem *gnificationes.* nuper citauimus loco, & eadem epiſtola vbi Paulus diaconos tenere vult myſterium fidei in pura conſcientia: Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex oppoſito autem dicit enutritum fuiſſe Timotheum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppoſitiones falsò nominatæ ſcientiæ, in 1. *Sumitur pro* cauſa eſſe vt multi à fide diſcedant: quos alibi reprobos vocat *ſana pietatis doctrina.* circa fidem. Sicuti rurſum vbi Tito præcipit, Admone eos vt ſa- 1.Tim.3.9. ni ſint in fide: ſanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctri- 1.Tim.4.1.&6. næ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & de- 2.Tim.2.16. generat. Nempe quia in Chriſto, quem poſſidet fides, abſcōditi Tit.1.13. & 2.2. Coloſ.2.3. ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ, meritò extenditur ad 2. *Aliquādo re-* totam cæleſtis doctrinæ ſummam, à qua non poteſt ſeparari. *ſtringitur ad* Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando reſtringi- *particulare aliquod obiectum.* tur. ſicuti quum dicit Matthæus Chriſtum fidem eorum vidiſſe Matth.9.2. qui per tegulas paralyticum demiſerant: & ipſe clamat ſe non Matth.8.10. inueniſſe tantam fidem in Iſrael quantam Centurio attulerat. Atqui probabile eſt intentum prorſus fuiſſe ad filij ſanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. ſed quia ſolo Chriſti nutu & reſponſo contentus corporalem præſentiam non flagitat, huius circūſtantiæ cauſa tantopere extollitur eius

fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei ſunt regeniti, nec eum ſeriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide inſtituimur. Nam quum ſcribit fidem abolendam, non dubium eſt id referri ad Eccleſiæ miniſteriũ, quod infirmitati noſtræ hodie vtile eſt. In his quidem loquendi formis cõſtat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen fidei ad falſã profeſſionem vel mẽdacem titulum, nihilo aſperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioſo & peruerſo cultu. ſicuti quum ſæpius dicitur in ſacra hiſtoria, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuiſſe deos fictitios & Deum Iſrael. quod tantundem valet, ac cælum terræ miſcere. Sed nunc quærimus quid ſit fides quæ filios Dei ab incredulis diſtinguit, qua Deum inuocamus patrẽ, qua tranſimus à morte in vitam, & qua Chriſtus (æterna ſalus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuiſſe videor.

1.Cor.13.10.

3. Significat etiã Eccleſiæ miniſterium, ſeu doctrinam qua in fide inſtituimur.

14 Nunc ſingulas partes definitionis eius de integro perſequamur: quibus diligenter excuſſis, nihil (vt opinor) dubium reſtabit. Cognitionem dum vocamus, non intelligimus comprehenſionem, qualis eſſe ſolet earum rerum quæ ſub humanũ ſenſum cadunt. Adeò enim ſuperior eſt vt mentem hominis ſeipſam excedere & ſuperare oporteat, quò ad illam pertingat. Neque etiam vbi pertigit. quod ſentit aſſequitur: ſed dum perſuaſum habet quod non capit, plus ipſa perſuaſionis certitudine intelligit quàm ſi humanum aliquid ſua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ ſit longitudo, latitudo, profunditas & ſublimitas, & cognoſcere ſupereminentem cognitioni dilectionem Chriſti. Voluit enim ſignificare, modis omnibus infinitum eſſe quod mens noſtra fide complectitur, & genus hoc cognitionis eſſe omni intelligentia longè ſublimius. Quia tamen arcanum voluntatis ſuæ, quod à ſeculis & generationibus abſconditum erat. Dominus ſanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò ſcientia quum fideles teſtatur ſcire ſe eſſe filios Dei. Et ſanè certo ſciunt: ſed diuinæ veritatis perſuaſione confirmati magis quàm rationali demõſtratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aſpectum: quibus oſtendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abeſſe, & aſpectum noſtrum latere. Vnde ſtatuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehenſione contineri.

Variis ſignificationibus expoſitis, ſingulas definitionis (ſect. 7. circa finem propoſitæ) partes explicaturus ſex præcipua mẽbra ſeligit.

2. Qualis ſit Cognitio. cuius meminit in definitione.

Ephe.3.18.

Coloſ.1.26. & 2.2.

1.Ioh.3.2.

15 Addimus, certam ac firmam, quo ſolidior perſuaſionis conſtantia exprimatur. Nam vt dubia & verſatili opinione non eſt contenta fides, ita nec obſcura perplexáq; conceptione: ſed plenam

2 Cur certa & firma cognitio requiratur.

plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis eſſe ſolet certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus noſtris incredulitas, & ita ad eam ſumus propenſi, vt quod ore fatentur omnes, Deum eſſe fidelem, non abſque arduo certamine quiſquam ſibi perſuadeat. Præſertim vbi ad rem ventum eſt, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò fruſtra tam inſignibus elogiis verbo Dei authoritatē aſſerit Spiritus ſanctus: ſed morbo, quem dixi, mederi vult, vt Deus in ſuis promiſſis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouę, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fuſum in eximio catino terræ, purgatum ſepties. Itē, Sermo Iehouæ excoctus clypeus eſt omnibus confidentibus in ipſo. Solomo autem idem confirmans & ferè iiſdem verbis, Omnis ſermo Dei excoctus. Sed quia in hoc verè argumento Pſalmus centeſimus decimus nonus conſumitur, plura recitare ſuperuacuum eſſet. Certè quoties ita ſuum ſermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit niſi vt peruerſas dubitationes è cordibus noſtris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei miſericordiam ſic cōcipiunt, vt quamminimum conſolationis inde recipiant. Simul enim miſera anxietate conſtringuntur, dum dubitant an miſericors ſibi ſit futurus: quia illam ipſam, de qua perſuaſiſſimi ſibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita ſecum reputant, magnam quidem eam eſſe & copioſam, effuſam in multos, obuiam omnibus & paratam: ſed incertum eſſe an ad ſe quoque peruentura ſit, vel potius an ſint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio curſu reſiſtat, dimidia tantùm eſt. Itaque non tam ſecura Spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hęſitatione ſollicitat. Longè eſt alius ſenſus πληροφορίας, quæ fidei ſemper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perſpicuè nobis propoſitam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius ſuauitatem verè ſentiamus, & experiamur in nobis ipſis. Quare Apoſtolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rurſum audaciam. Sic enim loquitur, per Chriſtum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ eſt per fidem illius. Quibus ſanè verbis oſtendit, non eſſe rectam fidem, niſi quùm tranquillis animis audemus nos in conſpectum Dei ſiſtere. Quæ audacia nonniſi ex diuinæ beneuolentiæ ſalutíſque certa fiducia naſcitur. Quod adeò verum eſt vt ſæpiuſculè pro fiducia nomen fidei vſurpetur.

Ratio à conſideratione noſtræ infirmitatis.

Pſal. 12. 7. & 18. 31.

Prou. 30. 5.

Altera ratio, à conſideratione certitudinis promiſſionum Dei.

Epheſ. 3. 12.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas dominus offert miſericordiæ promiſſiones, extrà nos tantùm veras eſſe arbitremur, in nobis minimè: ſed vt potius eas intus complectēdo noſtras faciamus. Hinc demum naſcitur fiducia illa quam

Huius certitudinis cardo.

Rom. 5. 1.

alibi pacem idem vocat: niſi qui pacem deriuare inde malit. Eſt
Fructus. autem ſecuritas quæ conſcientiam coram Dei iudicio ſedat & ſerenat: ſine qua, tumultuoſa trepidatione ipſam vexari & penè dilaniari neceſſe eſt, niſi fortè Dei & ſui oblita, ad momentum obdormiſcat. Et verè ad momentum, neque enim diu fruitur miſera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij ſubinde
Verè credentis deſcriptio. recurrente, acerrimè lancinetur. In ſumma verè fidelis non eſt niſi qui ſolida perſuaſione Deum ſibi propitium beneuolúmque patrem eſſe perſuaſus, de eius benignitate omnia ſibi pollicetur: niſi qui diuinæ erga ſe beneuolentiæ promiſſionibus fretus, indubitatam ſalutis expectationẽ præſumit: vt Apoſto-
Hebr. 3. 14. lus his verbis demonſtrat, Si fiduciam & gloriationem ſpei ad finem vſque firmam tenuerimus. Sic enim non bene ſperare in Domino exiſtimat niſi qui confidenter ſe regni cæleſtis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non eſt niſi qui ſuæ ſalutis ſecuritati enixus, Diabolo & morti confidenter inſultet, quomodo
Rom. 8. 31. ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confiſus ſum (inquit) quod neque mors neq; vita, neque Angeli, neq; principatus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos cõplectitur in Chri-
Ephe. 1. 18. ſto Ieſu. Sic idem Apoſtolus non aliter exiſtimat benè illuminari oculos mentis noſtræ, niſi cernamus quæ ſit ſpes æternæ hęreditatis, ad quã vocati ſumus. Et vbiq; ſic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi niſi magnæ ſecuritatis fructum inde colligamus.

Obiectio adu. hanc certitudinem. 17 Atqui (dicet quiſpiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoſcẽda erga ſe Dei gratia nõ modò inquietudine tentãtur (quod ſæpe illis contingit) ſed grauiſſimis etiam terroribus interdum quatefiunt, tanta eſt ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non ſatis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic ſoluendus eſt ſi ſuperiorem illam doctrinam ſtare volumus. Nos certè, dum fidem docemus eſſe debere certam ac ſecuram, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec ſecuritatem quæ nulla ſolicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum eſſe fidelibus certamen cum ſua ipſorum diffidentia. tantum abeſt vt eorum conſcientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rurſum tamen, qualemcunque in modum affligantur, decidere ac deſciſcere negamus à certa illa, quam de

De fidei imperfectione. confirmatione & incremento, vid. lib. 4. ſect. 7. 8.

Reſponſio.

Confirmatio reſponſionis à Dauidis exemplo. miſericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præſertim ſi continuum vitæ curſum ſpectes. Ille tamẽ quàm non ſemper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quib. paucas eligere ſufficiet. Deum animę ſuę turbu-

turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm ſuæ increduli- Pſal.42.6. & 43.5.
tati ſuccéſet? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumul-
tuaris intra me? ſpera in Deum. Et certè conſternatio illa aper-
tum diffidentiæ ſignũ fuit, ac ſi deſtitui ſe à Deo putaret. Am- Pſal.31.23.
plior etiam alibi confeſſio legitur, Dixi in mea præcipitatione,
Proiectus ſum à conſpectu oculorum tuorum. Alibi etiã anxia Pſal.77.10.
& miſera perplexitate ſecum diſceptat, imò de ipſa Dei natura
litẽ mouet. An oblitus eſt miſereri Deus? an in ſecula repellet?
Durius quod ſequitur, Atqui dixi, Occidere meum eſt: mutatio
nes dextræ excelſi. Nam quaſi deſperatus ſeipsũ exitio adiudi- Vid. Caluin.
cat: nec tãtùm agitari ſe dubitatione fatetur, ſed (quaſi in cer- adu. Pighium,
tamine ſuccubuerit) nihil ſibi facit reſiduum: quia Deus ipſum paulò poſt initium.
deſeruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuertit ad i-
pſum perdendum. Quare non abs re animam ſuã hortatur vt ad Pſal.116.7.
quietem ſuam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbu-
lentos ſe iactari. Et tamen, quod mirabile eſt, inter iſtas concuſ-
ſiones piorum corda fides ſuſtentat: veréq; palmę vicem obti-
net, vt contra quęlibet onera nitatur, ſurſúmq; ſe attollat: ſicuti
Dauid, quum obrutus videri poſſet, ſe tamẽ increpando, ad Deũ
ſurgere non deſtitit. Qui verò cum propria infirmitate certans,
ad fidem in ſuis anxietatibus cõtendit, iam magna ex parte vi- Pſal.27.14.
ctor eſt. Quod ex hac ſententia & ſimilib. colligere licet, Expe-
cta Iehouam: fortis eſto, roborabit ille cor tuum. Expecta Ieho-
uã. Seipſum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, ſe multis
agitationibus ſubinde obnoxium fatetur eſſe. Interim non tan-
tùm ſibi diſplicet in his vitiis: ſed enixè ad correctionem aſpi-
rat. Certè ſi propius iuſto examine cõferre eum libeat cum A-
chaz, reperietur magnum diſcrimen. Mittitur Ieſaias qui reme- *Amplificatio ab oppoſito Achabi exemplo.*
diũ afferat impij Regis & hypocritæ anxietati, his verbis eum
alloquitur, Sis incuſtodia, & quieſce, ne formides, &c. Quid ille? Ieſa.7.4.
Sicuti prius dictũ fuerat cor eius fuiſſe commotum, ſicuti qua-
tiuntur arbores ſyluæ à vento, licet audita promiſſione expa- *Item à perpetua fidelium experientia & precatione.*
uéſcere non deſtitit. Eſt igitur hæc propria infidelitatis merces
& pœna, ſic contremiſcere vt in tẽtatione ſe à Deo auertat qui
ſibi ianuam fide non aperit: cõtrà autem fideles, quos incuruat
& ferè opprimit tentationum moles, conſtanter, quanuis non
ſine moleſtia & difficultate emergũt. Et quia ſibi propriæ imbe Pſal.119.43.
cillitatis ſunt conſcij, cum Propheta precantur, Ne auferas
ab ore meo verbum veritatis vſque valde. Quibus verbis do-
cemur interdum ipſos obmuteſcere, acſi proſtrata eſſet eorum
fides: non tamen deficere aut terga vertere, ſed certamen ſuum
perſequi, & ſuam ſegnitiem precando acuere, ne ſaltem ex in- *Hac de cauſa conflictus carnis & Spiritus in anima fideli deſcribitur.*
dulgentia ſtuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, neceſſe eſt redire ad illam carnis & ſpi-
ritus diuiſionem, cuius alibi meminimus, quæ in hoc parte luci

diſſimè ſe profert. Sentit ergo in ſe diuiſionem pium pectus, quòd partim ob diuinæ bonitatis agnitionem ſuauitate perfunditur, partim ob ſuæ calamitatis ſenſum amaritudine angitur, partim in Euangelij promiſſionem recumbit, partim ſuæ iniquitatis teſtimonio trepidat, partim vitæ apprehenſione exultat, partim mortem exhorreſcit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præſentis vitæ curſu nobiſcum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam, quæ intus concepta eſt fidem, inſurgit. Verùm ſi in fideli mente certitudo permixta eſt dubitatione, annon eò ſemper recidimus vt fides non certa & liquida, ſed obſcura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia conſtet? Minimè verò. Neq; enim, ſi variis cogitationibus diſtrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec ſi ſurſum deorſum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyſſum demergimur: neque ſic concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem iſtius certaminis ſemper hic finis eſt quòd fides eas difficultates, quibus ita circunſeſſa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Cuius conflictus finis eſt fidei victoria.

19 Summa hæc ſit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mẽtibus noſtris inſtillata eſt, iam faciem Dei placidam & ſerenam nobiſque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: ſed ita certo intuitu, vt ſciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos aſſiduè proficere decet) quaſi progreſſu facto, in propiorem eius conſpectum eóque certiorem venimus, & ipſa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abſtergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obſcurius id quod cernit cernendo, impenditur, quin diuinæ erga ſe voluntatis perſpicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potiſſimas partes tenet. Quemadmodum ſiquis carcere incluſus, ex anguſtiore feneſtra obliquè tantùm & quaſi dimidiatim emicantes habeat ſolis radios, libero quidem priuatur ſolis aſpectu, ſplendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúſque vſum recipit: ſic terrei corporis compedibus vincti, vtcunque multa obſcuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel puſillum ad exerendam eius miſericordiam irradiante, quantum ſatis eſt ad ſolidam ſecuritatem illuminamur.

Summa, fides electorum Dei eſt indubitata & certa.

Confirmatio à ſimili.

20 Vtrunque diuerſis locis Apoſtolus eleganter docet. Quũ enim ex parte nos cognoſcere, & ex parte prophetare videréq; in ænigmate per ſpeculum tradit, quàm tenuis in præſenti vita illius veræ diuinæ ſapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etſi

Altera ab Apoſtoli teſtimonio, ex quo apparet fidem etſi imperfectam adhuc in Dei

Etſi enim non ſimpliciter indicant verba illa imperfectam eſſe fidem quantiſper gemimus ſub carnis onere, ſed quòd neceſſe eſt nobis aſſiduè diſcendo exerceri, ex imperfectione noſtra cō tingere, innuit tamen modulo noſtro & anguſtiis quod immē ſum eſt non poſſe comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Eccleſia prædicat: cuique autem noſtrûm ſua ruditas obſtaculum & remora eſt, ne tam propè accedat quàm optandum eſſet. At quàm certo & minimè fallaci ſui guſtu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi oſtendit, quum affimat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque obiecto velamine gloriā Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantiæ inuolucris plurimum ſimul dubitationis & trepidationis implicari neceſſe eſt: quū præſertim cor noſtrum ſuo quodam naturali inſtinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno identidem impetu inſiliunt. Ipſa præcipuè conſcientia incumbente peccatorum mole oppreſſa, nunc ſecū querulatur ac gemit, nunc ſe arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduerſæ iram Dei præ ſe ferūt, ſiue eius argumentum & materiam conſcientia in ſe reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc ſcopum perpetuò deſtinantur, vt Deum nobis aduerſum & infenſum eſſe putantes, nec opis ab ipſo quicquam ſperemus, & timeamus ceu ab hoſte capitali.

admodùm in Dei electis, firmam nihilominus & certam eſſe.

1. Cor. 13. 9.

2. Cor. 3. 18.

21 Ad hos impetus ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munit. Atque vbi inſultat huiuſmodi tentatio, Deum eſſe inimicum, quia ſit infeſtus: contra excipit, eſſe quoque, dū affligit, miſericordē: quia caſtigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum eſſe iniquitatum vindicem, opponit viam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator ſe confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, ſupra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec ſibi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcunque diſceptationes eam exercent & fatigant, in iſtius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento eſt, quòd ſancti, dum vltione Dei maximè vrgeri ſibi videntur, apud ipſum tamen querimonias ſuas deponunt, & dum ſe minimè exauditum iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorſum enim attineret apud eum deplorare à quo ſolatium nullum ſperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, niſi aliquid ſibi opis ab eo paratum crederent. Sic diſcipuli, in quib. fidei. puſillitatem Chriſtus reprehēdit, ſe quidē perire querebātur, eius tamen auxiliū implorabant. Nec verò dum eos ob puſillā fidem caſtigat, reiicit à ſuorum ordine, vel annumerat incredulis, ſed

Natura fidei vberior explicatio.

1. Quum formidine concutitur fidelis in Dei miſericordiæ ſinum ſe recipit.

2. Deum perſequentem fugit, ſed in eum ſperat.

3 Incredulitatē in corde ſuo regnare non patitur.

ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam ſuperius dictũ eſt, rurſum aſſerimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vtcunq; decuſſa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin ſaltem velut ſub fauilla deliteſcat. atq; hoc documento patefieri, verbum, quod ſemen eſt incorruptibile, fructum ſui ſimilem producere, cuius germen nunquam areſcit ac perit in totum. Siquidem quum hæc ſit ſanctis extrema deſperationis materia, manum Dei in ſuum exitium, ſecundum prçſentium rerum æſtimationem, ſentire: eo vſque tamen progreſſuram ſpem ſuam Iob affirmat, vt ſi ab eo occidatur, non ſit propterea deſiturus in eum ſperare. Ita eſt ſanè, non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, ſed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat ſuis telis, ſed infeſtat, aut certè ſic lædit vt vulnus ſit ſanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro ſcuto eſt: ea telis oppoſita, eorum vim ſic excipit vt prorſus depellat, vel ſaltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde eſt ac ſi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulum cedere: quùm autem ſauciatur fides ipſa, perinde eſt ac ſi clypeus fractionem aliquã ex impreſſione recipiat, ſic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis eſt terrificum: nec fieri poteſt quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorreſcãt. Sed quoniam illa cogitatio ſuperat, quòd Deum habeant præſentem, & ſuæ ſaluti conſulentem, ſimul vincitur timor ſecuritate. Quantaslibet autem machinas (vt Auguſtinus ait) aduerſum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus eſt foras. Ita ſi ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna ſalui euadunt fideles, vt paulo pòſt recepto vigore rurſus in arenam deſcendere ſint parati: ſed impletur quod dicit Ioannes in ſua canonica, Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides veſtra. Neque enim tantùm in prætio vno, vel paucis, vel contra aliquem inſultum affirmat fore victricem, ſed ſuperiorem toto mundo quamuis millies impetatur.

Iob.13.15.

4 Imo eum oppugnat, nec perit fidelis in æternũ.

Eph.6.16.

Pſal.23.4.

5. Victrix tandem euadit fides, quamuis millies impetatur.

1. Iohan.5.4.

Eſt & altera timoris ſpecies, ex iudiciorum Dei adu. impios conſideratione procedens quam fides etiam ſuperat.

22 Altera eſt timoris ac trepidationis ſpecies, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei ſecuritati, vt ſolidius inde ſtabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduerſus impios edita documentorum vice ſibi eſſe cogitantes, ne iiſdem flagitiis iram Dei in ſe prouocare ſibi contingat, ſolicitè cauẽt: vel quum miſeriam ſuam ſecum recognoſcentes, à Domino toti pendêre diſcunt, ſine quo ſe quolibet vento fluxos magis & euanidos eſſe vident. Nã Apoſtolus dum propoſitis flagellis, quibus

1. Cor.10.11.

quibus in Iſraeliticum populum olim Dominus vindicarit, terrorem Corinthiis incutit ne ſimilibus malis ſeipſos obſtringant, eo fiduciam ipſorum nihil labefactat, ſed torporem carnis modo excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari ſolet. Nec dum à Iudæorum caſu argumentum exhortandi ſumit, vt qui ſtat videat ne cadat, nos vacillari iubet, acſi noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus: ſed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulſis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius inſultent. Quanquã non fideles tantùm illic alloquitur, ſed oratione ſua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat ſpecie gloriabantur. Neque enim ſingulos homines admonet, ſed cõparatione inter Iudæos & Gentes poſita, poſtquam illos oſtenderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœnas dare quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe efferendo gratiam adoptionis nuper ad ſe tranſlatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione ſupererãt aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide, tantùm ſtulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiãſi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi. Aliud enim eſt temeritatem, quæ ex carnis reliquis interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia laſciuiat, aliud conſcientiam timore percellere, ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.

Ibid.12.
Rom.11.20.

Einſmodi exempla ob oculos fidelium poſita carnis confidentiam reprimunt, & fidem in Deũ ſtabiliunt.

23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutem noſtram, non aliud exigit niſi vt in Domini virtutem, cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſcamus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémque animi in Dominum reiiciendam expergefacit quàm noſtri diffidentia, & concepta ex eo ſcientia noſtræ calamitatis anxietas. In quem ſenſum accipiendum eſt quod eſt apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei miſericordiæ innititur, cum religioſo timore coniungit, quo nos affici neceſſe eſt quoties in conſpectum diuinæ maieſtatis prodeuntes, ex eius ſplẽdore, quanta ſit noſtra obſcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatum hominem pronuntiat qui terrȩt aſſiduè cor ſuum quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus, dum ſcilicet animus in ſe confuſus, in Deo ſe recolligit: in illo erigitur, apud ſeipſum deiectus: diffiſus ſibi, illius fiducia reſpirat. Proinde nihil obſtat quin ſimul & terreãtur fideles, & ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout nũc in

Nec obſtat Apoſtoli dictum, qui nihil aliud exigit, niſi vt domini virtutem cum multa noſtri deiectione ſuſpicere aſſueſcamus.
Philip.2.12.
*Pſal.*5.8.
Prou.28.14.

nexu copulantur timor & fides, quod ex oppoſitis liquet.

ſuam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatẽ animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quiſpiam) in eodem animo ſedem habebunt pauor & fides? Nempe ſicuti ex oppoſito torpor & anxietas. Nam quum impij indolẽtiam ſibi accerſant, nequis timor Dei eos ſolicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne aſſequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quo minus ſuos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, ſub fræno modeſtiæ ſe cohibeant. Atque hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex contextu, vbi metus & tremoris cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè proſequi. In hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ. Pauebunt filij Iſrael ad Deum & ad bonitatem eius: quia nõ ſolùm pietas reuerentiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo & ſuauitas gratiæ hominem in ſeipſo deiectum timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, ſéque humiliter ſubiiciat eius pœnitentiæ.

Confirmatio, à dicto Prophetæ. Oſe. 3. 5.

Nec etiam fauet hæc doctrina errori eorum qui fiduciam incredulitate mixtã ſomniant.

24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilentiſſimæ philoſophi, quam nonnulli ſemipapiſtæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationem, quæ in ſcholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene ſperandi materiã: ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bonis quæ in Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari & hæſitare. In ſumma, conſcientiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet: ſpem verò & metum ſic inter ſe conferunt, vt illa exoriente, hic opprimatur: hoc reſurgente, illa rurſum concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem deſtruere antea ſolitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ ſubinde deſperationi cedet? Si Chriſtũ (inquiunt) conſideras, certa ſalus, ſi ad te ipſum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam ſpem in animo tuo regnare neceſſe eſt. Quaſi verò Chriſtum, veluti procul ſtantem, & nõ potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutem expectamus, nõ quia eminus nobis appareat: ſed quia nos corpori ſuo inſitos, non modò ſuorum omniũ bonorum participes faciat, ſed ſui quoq; ipſius. Proinde hoc ipſorum argumentum ſic retorque, Si teipſum conſideras, certa damnatio: ſed quoniam Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bonis ſic communicatus eſt, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóque vnum cum ipſo: iuſtitia eius tua peccata obruit, ſalus eius tuam damnationẽ abolet, ipſe ſua dignitate intercedit ne in cõſpectũ Dei veniat tua indignitas. Sic eſt

Huius erroris refutatio, à conſideratione dignitatis Chriſti in nobis habitantis.

Retorquetur argumentum.

ſanè:

ſanè: Chriſtum à nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè conuenit: ſed vtraq; manu fortiter retinere oportet eam qua ſe nobis agglutinauit ſocietatẽ. Ita nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidem (inquit) mortuum eſt propter peccatũ: ſed Spiritus Chriſti qui in vobis habitat, vita eſt propter iuſtitiam. Secundum iſtorũ nugamentum dicere debuerat, Chriſtus quidem vitam apud ſe habet: ſed vos, vt eſtis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Chriſti ſalute abſorptam eſſe: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Chriſtus non extra nos eſt, ſed in nobis habitat: nec ſolum indiuiduo ſocietatis nexu nobis adhæret, ſed mirabili quadã cõmunione in vnum corpus nobiſcum coaleſcit in dies magis, ac magis, donec vnum penitus nobiſcũ fiat. Neque tamẽ inficior, quod nuper dixi, quaſdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in denſa caligine tẽtatiõnũ ſuffocatur eius lumẽ. Quicquid tamẽ accidat, à quærendi Dei ſtudio nõ deſiſtit.

Et confirmatur refutatio, Apoſtoli authoritate. Rom. 8. 18.

Quid de hac quæſtione ſtatuendum ſit.

25 Nec aliter diſſerit Bernardus, quum hoc argumentum ex profeſſo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nõnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. ſi ipſam, prout in ſe eſt & ex ſe, intueor: de ea nihil verius dicere poſſum quàm ad nihilum eſſe redactam. Quid modo neceſſe eſt ſingulas eius miſerias numerare, quàm ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obnoxia paſſionibus, impleta illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne procliuis, poſtremò ignominiæ & confuſionis plena? Nimirum ſi ipſæ quoque iuſtitiæ omnes ad lumen veritatis inſpectæ, velut pannus menſtruatæ inueniuntur, iniuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo: in nihilũ redactus eſt homo: nihil eſt homo, Quomodo tamen penitus nihil eſt quẽ magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appoſitum eſt cor diuinum? Reſpiremus fratres. Etſi nihil ſumus in cordibus noſtris, fortè in corde Dei poteſt aliquid latere de nobis. O Pater miſericordiarum, ô Pater miſerorum, quomodo apponis erga nos cor tuũ? Cor enim tuum vbi eſt theſaurus tuus. Quomodo autem theſaurus tuus ſumus, ſi nihil ſumus? Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: ſic in iudicio veritatis tuæ, ſed non ſic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non ſunt, tanquam ſint, & non ſunt. ergo, quia quæ non ſunt, vocas: & ſunt, quia vocas. Licet enim non ſint, quantum ad ſe: apud te tamen ſunt, iuxta illud

Concluſionis præcedentis confirmatio, ex Bernardo deſumpta.

Ieſa. 64. 6. Mat. 6. 23.

Pauli, Non ex operibus iuſtitiæ, ſed ex vocante. Deinde mirificã eſſe hanc connexionem dicit vtriuſque conſiderationis. Certè quæ inter ſe connexa ſunt, ſe inuicem non deſtruunt. Quod etiam in concluſione apertius declarat his verbis: Iam ſi vtraq; conſideratione diligenter inſpexerimus nos quid ſumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio noſtra: ſed forſan magis aucta eſt, ſolidata quidem, vt non in nobis, ſed in Domino gloriemur. Nimirum ſi cogitamus, ſi decreuerit ſaluare nos, ſtatim liberabimur: iam in hoc reſpirare licet. Sed in altiorem ſpeculam aſcendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus ſponſam. Non oblitus ſum: ſed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam ſumus: ſed in corde Dei. Nos ſumus: ſed illius dignatione, non noſtra dignitate.

Rom. 9. 18.

Verus timor autem ex gemino ſenſu emanat: quum ſcilicet Deum vt Patrẽ reuereri, vt Dominum timere docemur.

Pſ. 111. 10. Prou. 1. 7. Prou. 15. 23. Ioh. 8. 31. Mala. 1. 7.

26 Porrò timor Domini, cuius teſtimonium paſſim defertur ſanctis omnibus, & qui aliàs initium ſapientiæ, aliàs ſapientia ipſa nuncupatur, tametſi vnus eſt, gemino tamen ex ſenſu emanat. Habet enim in ſe Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè volet colere, & obedientem illi filium ſe præſtare & obſequentem ſeruum ſtudebit. Obedientiam quæ ſibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obſequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem diſtinguat, vides vt confundat vtrunque ſimul. Timor ergo Domini, ſit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum ſi vtrunque affectũ idem animus recipiat. nam qui ſecum reputat qualis ſit nobis Pater Deus, ſatis habet cauſæ, etiam nulli ſint inferi, cur eius offenſionem qualibet morte grauius perhorreſcat. Sed etiam (quę eſt ad peccandi licentiam carnis noſtræ laſciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda ſimul eſt hæc cogitatio: Domino, ſub cuius poteſtate degimus, eſſe abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitioſè viuendo eius iram aduerſum ſe prouocarint.

Obiectio, ex dicto Ioannis Apoſtoli.

1. Ioan 4. 15.

Reſponſio, per diſtinctionem timoris filialis & ſeruilis.

27 Quod autem Ioannes dicit, timorem non eſſe in charitate, ſed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniá timor pœnam habet, nihil iſtis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iſte fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offenſionem incurrere vereantur, ſiquidem impunè id poſſent: ſed quia vindictæ potentia eſſe armatum ſciunt, ad auditum iræ eius, horrore cõcutiuntur. Ac irã quoq; ſic timẽt, quia ſibi imminere arbitrãtur, quia ſingulis momentis expectant dum in caput ſuum corruat. Fideles autẽ (vt dictum eſt) & offenſam pluſquàm pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, acſi ceruicibus ſuis impendere

penderet: ſed cautiores redduntur ne ipſam accerſant. Sic Apoſtolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipſos deſcenſuram: ſed admonet, vt impiis ob ea quæ recenſuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent: ne & ipſi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt ſolis & ſimplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam ſua duritie tardi hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam ſe obdurant: ſed manu eius percuſſi, timere, velint nolint, cogũtur. Timorem hunc vulgò ſeruilem vocant, & ingenuo voluntarióq; opponunt, qui filios decet. Alii mediam ſpeciem ſubtiliter interſerunt: quia ſeruilis ille & coactus affectus animos interdum ſubigit vt ad timorem Dei ſponte accedant.

Epheſ. 5. 6.
Coloſſ. 3. 6.

28 Iam in diuina beneuolentia, quam reſpicere dicitur fides, intelligimus ſalutis ac vitæ æternæ poſſeſſionem obtineri. Nam ſi Deo propitio, nihil boni deeſſe poteſt: abundè nobis ſufficit ad ſalutis certitudinem, vbi ſuæ dilectionis ipſe noſcertiores facit. Oſtendat faciem ſuam, inquit Propheta, & ſalui erimus. Vnde hanc ſalutis noſtræ ſummam ſtatuunt Scripturæ, quòd abolitis inimicitiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo ſcilicet innuunt, Deo nobis recõciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene ſuccedant. Quare fides, dilectione Dei apprehenſa, promiſſiones habet vitæ præſentis & futuræ, ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem: ſed qualis è verbo percipi poteſt. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes ſibi certò fides promittit: (quãdo nihil horum nobis eſſe conſtitutum voluit Dominus) ſed hac certitudine cõtenta eſt, vtcunque nos multa deficiãt quæ ad vitæ huius ſubſidium pertinent, Deum tamen nunquã defuturum. Præcipua autem eius ſecuritas in futuræ vitæ expectatione reſidet, quæ extra dubiũ per Dei verbũ poſita eſt. Quæcunq; tamen in terra miſeriæ & calamitates eos maneant quos ſua dilectione cõplexus eſt Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena fit fœlicitas. Proinde, quum ſummam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam poſuimus: è qua ſcaturigine vniuerſæ bonorum ſpecies nobis profluunt. Atque id paſſim obſeruare in Scripturis licet. nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò ſalute, ſed quolibet bono noſtro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde ſentitur, vita ipſa eſſe ſuauiorem & optabiliorẽ. Denique, ſi nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti ſimus, maledicta erit ac proinde miſera noſtra fœlicitas. Quòd ſi affulgeat paterna Dei facies, ipſæ quoq; miſeriæ beatæ erunt, quia vertentur in ſalutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduerſas accumulans, glorіatur tamen, per

Abſoluto ſecundo definitionis membro (cuius conſideratio à ſect. 15. ad hanc extenditur) de certitudine fidei, tertium excutit, nempe quòd fide dicitur reſpicere diuinam beneuolentiam.

Pſ. 80. 4. 8. 20.
Ephe. 2. 14.

Quid hæc beneuolentia comprehendat.

Pſ. 63. 4.

Confirmatio ex Dauide & Paulo.

Rom. 8. 35.

illas nos ab amore Dei non diſiungi: & in ſuis precationibus ſemper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis proſperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos turbant, opponit ſolum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et ſentimus ſemper animos noſtros vacillare, niſi Dei gratia contenti, pacem ſuam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Pſalmo, Beatus populus cuius Iehoua eſt Deus, & gens quam elegit in hæreditatem ſibi.

Pſal. 23.4.

Pſ. 33.12.

Quartum membrum definitionis, gratuita promiſſio, *quæ eſt fidei fundamentum.*

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promiſſionem, quòd in ipſa propriè fides conſiſtat. Tametſi enim Deum per omnia veracẽ eſſe ſtatuat, ſiue iubeat, ſiue prohibeat: ſiue promittat: ſiue minetur: iuſſa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obſeruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promiſſione incipit, in ipſa conſtat, in ipſam deſinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, ſed miſericordiæ promiſſione reperitur: eáq; nõniſi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera noſtra remittimur, nõ aliter vitam promittit, quàm ſi perſpiciamus eſſe in nobis ſitã. Ergo, niſi fidem tremere ac vacillare volumus, illam ſalutis promiſſione fulciamus oportet: quæ à Domino vltrò ac liberaliter, potiúsq; miſeriæ noſtræ quàm dignitatis reſpectu offeratur. Quare Apoſtolus hoc Euangelio teſtimonium defert, quòd ſit verbum fidei: Legis tum præceptis tum promiſſionib. adimit: quãdo nihil eſt quod fidem ſtabilire queat, niſi liberalis illa legatio qua ſibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij miniſteriũ ſibi commiſſum docet in fidei obedientiam: illud eſſe virtutem Dei, in ſalutem omni credenti: in illo reuelari Dei iuſtitiam ex fide in fidem. Nec mirum. ſi quidem, cùm Euangelium ſit reconciliationis miniſterium, nullum aliud ſatis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ teſtimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promiſſioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbũ omni ex parte amplectantur & ſuſcipiant fideles, ſed miſericordiæ promiſſionem fidei in proprium ſcopum deſtinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem ſcelerum Deum debent quidem agnoſcere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis conſiderandus illis deſcribitur qui beneuolus ſit & miſericors, procul ira, multus bonitate, ſuauis vniuerſis, ſuper omnia opera ſua miſericordiam ſuam effundens.

Ratio.

Confirmatio.

Rom. 1.5. & 16. 17.
2. Cor. 5.18.

Pſ. 86.5. & 103. 8. & 145.8.

Nec inde ſequitur fidem lacerari, quæ gratuitam promiſſionem in Euangelio quærit.

30 Nec verò Pighij aut ſimilium canum latratus moror, dum hanc reſtrictionem exagitant, quaſi fidem lacerando, fruſtum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectũ (vt loquuntur) eſſe Dei veritatẽ: ſiue minetur, ſiue ſpẽ faciat gratiæ.

Quare

Quare Apoſtolus fidei hoc adſcribit, quòd Noë mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum eſt, ſed nos immeritò grauant calũniatores, ac ſi negaremus, fidem habere reſpectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nũquam ſcilicet ipſam conſiſtere, donec ad gratuitam promiſſionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipſam cõciliari Deo, niſi quia nos Chriſto copulat. Vtrunque notatu dignum. Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis diſcernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iuſtè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei ſtatus non erit, niſi in Dei miſericordia ſiſtatur. Iam quorſum de fide diſputamus? nónne vt teneamus viam ſalutis? Quomodo autem fides ſaluifica niſi quatenus nos in Chriſti corpus inſerit? Nihil ergo abſurdi ſi in definitione præcipuum eius affectum ita vrgemus, & loco differentiæ ſubiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis ſeparat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpãt quin Paulum nobiſcum inuoluant in eandem reprehenſionem, qui Euangelium propriè appellat fidei ſermonem.

Ratio.

Concluſio alia ratione confirmata.

Rom.10.8.

31 Hinc verò rurſum colligimus quod antè expoſitum fuit, non minus verbo opus habere fidem quàm fructũ viua radice arboris: quia non alij, teſte Dauide, ſperare in Deo poſſunt, niſi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiuſque imaginatione non eſt: ſed quatenus Deus ipſe ſuæ bonitatis teſtis eſt. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua ſecundum eloquium tuum: Item, Speraui in verbo tuo, ſaluum me fac. Vbi notanda eſt fidei ad verbum relatio, deinde ſalutis cõſequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu niſi ſe fides ſuſtentet, nunquam Deo tribuet ſuum honorem. Videtur Paulus frigidũ quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum ſemen ei promiſerat, potentem eſſe. Item alibi de ſeipſo, Scio cui crediderim, & certus ſum quòd potens ſit depoſitũ meum ſeruare in diem illum. Verùm ſi quiſque ſecũ expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, ſatis agnoſcet qui eam magnifaciunt vt digna eſt, non paruos feciſſe progreſſus in fide. Fatebimur omnes Deum poſſe quicquid vult: ſed dum nos metu conſternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam eſt nos derogare potentiæ Dei cui præferimus quæ contra eius promiſſiones minatur Satan. Hæc ratio eſt cur Ieſaias, dum ſalutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immenſa Dei virtute diſſerat. Videtur ſæpe, vbi ſermonem exorſus eſt de ſpe veniæ & reconci-

Verbum Dei, eſt fidei fulcrum & radix: ſed verbum quod Dei bonitatem & miſericordiam nobis teſtatur.

Pſal.9.11.
Pſal.119.43.

Rom.4.21.
2.Tim.1.12.

Quo ſenſu fides piorum potentiã Dei reſpicit.

Ieſaiæ varij ex ci ad Dei pa-

ventiam intuendam pios inuitantes explicantur.

liationis, aliò digredi, & vagari per lõgas & ſuperuacuas ambages commemorãs quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen eſt quod non circunſtantiæ præſenti ſeruiat: quia niſi virtus Dei qua poteſt omnia, oculis noſtris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur: quia pietas, vt alibi viſum fuit, Dei potẽtiam ſemper ad vſum & opus accommodat: præſertim opera Dei ſibi proponit quibus ſe patrẽ eſſe teſtatus eſt. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua diſcere poterant Iſraelitæ, Deum, qui ſemel author fuerat ſalutis, æternũ fore eius cuſtodem.

Alij loci ex Dauide.

Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quę priuatim ſingulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in poſterum valere: imò vbi deſeruiſſe nos videtur, ſenſus noſtros longius extendere conuenit vt vetuſta eius beneficia nos erigãt, ſicuti alio Pſalmo, dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus ſum in cunctis operib. tuis, &c. Itẽ, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia ſine verbo euanidum eſt quicquid concepimus de potentia Dei & operibus: non temerè aſſerimus nullam eſſe fidem donec gratię ſuę teſtimonio pręluceat Deus.

Pſ.143.5.
Pſ.77.11.

Sed cauendum ne transgrediamur verbi fines, ne fidei zelus nos vltra metas in vitium aliquod impellat, vt Saram, Rebeccam & Iſaacum.

Gen.16.5.
Gen.27.9.&c.

Poſſet hic tamẽ moueri quæſtio, quid de Sara & Rebecca ſentiendum ſit, quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulſa, extra verbi fines egreſſa eſt. Sara quum arderet deſiderio promiſſæ ſobolis, ancillam ſuã marito ſuppoſuit. Quin multis modis peccauerit negandũ non eſt: ſed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo ſuo abrepta ſe intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen eſt, deſiderium illud à fide perfectum eſſe. Rebecca oraculo certior facta de electione filij ſui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat. maritum ſuum gratiæ Dei teſtem ac miniſtrum decipit: filium ſuum cogit mentiri variis fraudibus & impoſturis corrũpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promiſſionem, quantum in ſe eſt eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitioſum & reprehẽſione dignum, fide vacuum fuit quia ſuperare multa offendicula neceſſe fuit vt tantopere appeteret quod ſine ſpe terrenæ vtilitatis ingentibus moleſtiis & periculis refertum erat. Sicuti ſanctum Patriarcham Iſaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium tranſlato, non deſinit tamen propenſus eſſe in primogenitum ſuum Eſau.

Eiuſmodi defectus fidem obſcurat, non extinguit.

Docent certè hæc exempla, errores ſæpe fidei eſſe permixtos: ſic tamen vt primatũ ſemper teneat illa, vbi vera eſt. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, ſic neque fidem, quæ generaliter dominata eſt in eius animo, principiúm que & cauſa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit

dit Rebecca quàm lubricus ſit humanæ mentis flexus ſimul ac vel tantillum ſibi permittit. Etſi autem defectus & imbecillitas fidem obſcurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm ſolicitè pendere oporteat ex ore Dei: & ſimul confirmat quod docuimus, fidem niſi verbo ſuffultam effluere: ſicuti & Saræ & Iſaac & Rebeccæ euanuiſſent animi in obliquis ſuis deflexionibus, niſi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti eſſent.

Admonet autẽ, ne tantillum à Dei verbo receдamus.

32 Rurſum non ſine cauſa in Chriſto promiſſiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apoſtolus concludit, & alibi docet, quotquot ſunt Dei promiſſiones, in ipſo eſſe etiam & Amen. Cuius rei in promptu eſt ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam ſuam teſtatur: vt nulla ſit eius promiſſio quæ non ſit dilectionis teſtimonium. Nec refert quòd ingentibus atque aſſiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impij cumulãtur, eò grauiori iudicio ſeſe induunt. Quum enim ea ſibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoſcant, aut ſiquando agnoſcant, eius tamen bonitatem nequaquam apud ſe reputent: non poſſunt inde magis de eius miſericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis ſuæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen proſpiciunt. Nihilo magis obſtat quòd deſtinatas plerũque ſibi promiſſiones reſpuendo, vltionem hac occaſione maiorem ſibi accerſunt. Quanquam enim tum ſe demum profert promiſſionum efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum noſtra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus ſuis promiſſionibus, non ad percipiendos modò ſuæ benignitatis fructus, ſed etiam cogitandos hominem inuitet, ſuam illi dilectionem ſimul declarat. Vnde huc redeundum eſt. promiſſionẽ quamlibet, eſſe diuinæ erga nos dilectionis teſtificationem. Atqui extra controuerſiam eſt, neminem à Deo extra Chriſtum diligi. Ille eſt Filius dilectus in quo reſidet & acquieſcit amor Patris, & ad nos deinde ab eo ſe diffundit: ſicut docet Paulus, nos gratiam adeptos eſſe in dilecto. Ipſo igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apoſtolus alibi pacem noſtram ipſum vocat, alibi ſeu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiſcum deuinciatur. Conſequitur, in illum coniiciendos eſſe oculos, quoties vlla promiſſio nobis offertur: nec abſurdè à Paulo doceri: in ipſo confirmari & adimpleri quæcunque ſunt Dei promiſſiones. Repugnant exempla quædam: neque enim Naaman Syrum, quum de modo ritè colendi Dei ſciſcitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuiſſe credibile eſt: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omni-

Quintum membrum definitionis In Chriſto *promiſſiones omnes includi.*
Obiectio 1.
Reſponſio.
Rom. 1. 3.
1. Cor. 1. 2.
2. Cor. 1. 20.
Obiectio 2.
Reſponſio.
Matth. 3. 17. & 17. 5.
Ephe. 1. 6.
Ephe. 2. 14.
Rom. 8. 3.
Obiectio 3. *ab exemplis.*
Rom. 15. 8.
Reſponſio, Naamanis, Cornelij Eunuchi fidem expendens.
Act. 10. 31.

bus Iudæis cognitum erat,& quidem obſcurè: eleemoſynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & ſacrificia Naaman, Prophetæ reſponſo probata, quòd neuter potuit conſequi niſi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus eſt Philippus, qui niſi fide aliqua præditus non ſumpſiſſet longi ac difficilis itineris laborem & ſumptus adorandi cauſa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo ſuam de Mediatore inſcitiam prodat. Equidem fateor aliqua ex parte implicitam fuiſſe eorum fidem, non modò quoad Chriſti perſonam,ſed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum eſt,principiis fuiſſe imbutos quæ guſtum aliquem Chriſti,licet tenuem,darent. Neque hoc nouum videri debet:quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properaſſet Ieroſolymam:& Cornelius,Iudaicam religionem ſemel amplexus,tantum temporis non tranſegit quin rudimentis veræ doctrinæ aſſueſceret.Quod ad Naaman ſpectat,nimis abſurdum fuiſſet quum de rebus minutis eis præciperet Eliſæus, tacuiſſe de præcipuo capite. Quamuis ergo obſcura inter ipſos eſſet Chriſti cognitio, nullam tamen fuiſſe conſentaneum non eſt: quia legis ſacrificiis ſe exercebant, quæ à fine ipſo, hoc eſt, Chriſto diſcerni oportuit ab Adulterinis Gentium ſacrificiis.

2.Reg.5.17.18.19.
Act.8.27.
Act.8.31.

Sextum & vltimum membrũ, fides non alia ratione quàm per Spiritum Sanctum reuelatur mentibus noſtris & cordibus obſignatur.

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demonſtratio abundè ad fidem faciendam ſufficere debebat,niſi cæcitas peruicaciáque noſtra impediret. Verùm (quæ mẽtis noſtræ ad vanitatem eſt propenſio) Dei veritati nunquam adhærere poteſt:quæ hebetudo eſt,ad eius lucẽ ſemper cæcutit. Proinde, ſine Spiritus ſancti illuminatione,verbo nihil agitur.Vnde etiã liquet fidem humana intelligentia multo ſuperiorem eſſe. Nec ſatis fuerit mẽtem eſſe Dei Spiritu illuminatam,niſi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra ſcholaſtici aberrant, qui in fidei conſideratione nudum ac ſimplicem ex notitia aſſenſum arripiunt, præterita cordis fiducia & ſecuritate.Ergo ſingulare Dei donum vtroque modo eſt fides, & quòd mens hominis ad deguſtandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in eo ſtabilietur.Neq; enim fidei tantum inchoator eſt ſpiritus, ſed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleſte perducat. Egregium, inquit Paulus,depoſitum ſeruato,per Spiritum ſanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus,nullo negotio expedire licet. Si vnum duntaxat eſſet Spiritus donum, abſurdè Spiritum effectum fidei dixiſſet, qui author eſt & cauſa:ſed quum dona prædicet quibus ornat Deus Eccleſiam ſuã, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum eſt ſi ea fidei aſcribat,quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quum dicitur,neminem, niſi cui

Bipartitum eſt hoc membrum. 1. Primùm enim mens hominis ad guſtandam Dei veritatem purgatur.

2.Tim.1.14.
Galat.5.5.

2. Deinde animus in eâ ſtabilitur: idque Spiritus S. virtute.

cui donatum ſit, poſſe in Chriſtum credere: ſed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita ſit ac ſublimis cæleſtis ſapientia, vel quanta ſit in percipiendis Dei myſteriis humana hebetudo, partim quòd ad firmam illam ſtabilémque cordis conſtantiam, hoc eſt, præcipuam fidei partem, non reſpiciunt.

34 Atqui ſi humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo eſt teſtis niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt, diuinæ voluntatis qui certus eſſet homo? Et ſi Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præſenti intuemur, quî firma ſtabilíſque foret, vbi Dominus eo pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeò autem hîc conſternatur & deficit humana perſpicacia, vt primus in Domini ſchola proficiendi gradus ſit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus aſſequamur Dei myſteria, quæ nō reuelantur niſi paruulis. Neque enim caro & ſanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ ſunt Spiritus. quin potius ſtultitia eſt illi Dei doctrina: quia ſpiritualiter diiudicanda eſt. Neceſſariæ ergo ſunt Spiritus ſancti ſuppetiæ, vel potius vis eius ſola hîc vrget. Nemo eſt hominum qui ſenſum Dei nouerit, aut conſiliarius eius fuerit: ſed Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Chriſti teneamus. Nemo poteſt venire ad me (inquit) niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo miſſus. Quemadmodum ergo niſi Spiritu Dei tracti, accedere ad Chriſtum nequaquam poſſumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur ſupra noſtram ipſorum intelligentiam. Nam ab eo illuſtrata anima nouam quaſi aciem ſumit, qua cæleſtia myſteria contempletur, quorum ſplendore antè in ſeipſa perſtringebatur. Atque ita quidem Spiritus ſancti lumine irradiatus hominis intellectus: tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent guſtare incipit: antea prorſus ad ea delibanda fatuus & inſipidus. Quamobrem Chriſtus regni ſui myſteria duobus diſcipulis præclarè ediſſerens, nihil tamen proficit, donec ſenſum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apoſtolis Spiritus tamen veritatis mittendus eſt, qui ipſorum mentibus eandem inſtillet doctrinam quam auribus vſurpauerant. Verbum quidem Dei inſtar Solis eſt omnibus affulgentis quibus prædicatur: ſed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci ſumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, niſi interiore illo magiſtro Spiritu per ſuam illuminationem aditum faciente.

Prioris membri probatio. *1. Rationibus.* 1. Cor. 2. 11. Matth. 1. 15. Luc. 10. 21. Matth. 16. 17. *2. Teſtimoniis Scripturæ.* 1. Cor. 2. 14. Rom. 11. 34. 2. Cor. 2. 14. Ioan. 6. 44. *3. Exemplis.* Luc. 24. 27. & 45. Ioan. 16. 13. *4. Similitudine appoſita.* *5. Attributis eximiis fidei.*

35 Alibi quum de naturæ corruptione tractandum fuit ple- Lib. 2. c. 2. & 3.

nius oſtendimus quàm non ſint idonei homines ad credendũ.
2. Cor.4.13. 2.Theſ.1.11. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipſam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Theſſalonicenſibus impleat Deus omne beneplacitum ſuum& opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei,& loco epitheti inſigniens,appoſitiuè vocans beneplacitum, negat eſſe ex proprio hominis motu:neque eo contentus, adiungit, ſpecimẽ
1.Cor.2.4. eſſe virtutis diuinæ. Ad Corinthios,vbi fidem non pendere ex ſapientia hominum dicit,ſed fundatã eſſe in potententia Spiritus,loquitur quidem de externis miraculis: ſed quia ad eorum áſpectum cæcutiunt reprobi comprehendit etiã interius illud ſigillum,cuius alibi meminit.Ac quò magis in tã præclaro do-
6. Auguſtini præclaro teſtimonio. no ſuam liberalitatem illuſtret Deus,non omnes eo promiſcuè dignatur: ſed ſingulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius
Augu. de verbis Apoſt. lib. 2. rei antè citauimus teſtimonia.quorum fidus interpres Auguſtinus exclamat, vt Seruator doceret ipſum quoque credere doni
Ioan.6.44. eſſe,non meriti. Nemo (inquit) venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum,& cui datum fuerit à Patre meo.Mirum eſt quòd duo audiunt: vnus cõtemnit,alter aſcendit.Qui contemnit,imputet ſibi: qui aſcendit,non arroget ſibi. Alio loco, Quare vni datum eſt,non alteri?Non me piget dicere,Hoc eſt profundum crucis. De profundo neſcio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non poſſumus, procedit omne quod poſſumus.Quod poſſum, video: vnde poſſum, non video: niſi quia hactenus video,à Deo eſſe. Quare autem illum, & non illum?multum eſt ad me abyſſus eſt:profundum crucis. Admiratione exclamare poſſum non diſputatione monſtrare. Huc redit ſumma, Chriſtum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus ſui virtute, ſimul inſerere in corpus ſuum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Poſterioris membri explicatio, cuius confirmatio deducitur à priori, tanquam à minore ad maius. 36 Reſtat deinde vt quod mens hauſit, in cor ipſum transfundatur. neque enim ſi in ſummo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum eſt: ſed vi in imo corde radices egit,vt ad ſuſtinendas repellendáſque omnes tentationum machinas inuictum ſit propugnaculum. Quòd ſi veram mentis intelligentiam,eius illuminationem eſſe verum eſt: in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo ſcilicet & maior eſt cordis diffidentia quàm mentis cæcitas,& animũ ſecuritate inſtrui quàm mentem cognitione imbui difficilius eſt.
Ob hanc cauſam Spiritus S. dicitur ſigillum, arrha,& Spiritus promiſſionis. Proinde Spiritus ſigilli vice fungitur,ad eas ipſas promiſſiones in cordibus noſtris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impreſſit:atque ad confirmandas & conſtituẽdas arrhæ locum tenet. Poſtquam credidiſtis(inquit Apoſtolus) ob-
Epheſ.1.13. ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæ-

reditatis

reditatis noſtræ. Vides vt Spiritu, velut ſigillo, corda fidelium inſculpi doceat? vt hac ratione appellet promiſſionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & ſignauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus noſtris. Et alibi quum de fiducia audaciáque ſperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham. 2.Cor.2.12. Ibid.5.5.

37 Neque verò oblitus ſum quod antè dixi, & cuius memoriā aſſiduè renouat experientia, fidem ſcilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò ſedatæ ſint piorum mentes, ſaltem non ſemper fruantur tranquillo ſtatu: ſed quibuſcunque machinis quatiantur, vel ex ipſo tentationum gurgite emergūt, vel in ſtatione ſua permanent. Securitas quidem hæc ſola fouet ac tuetur fidē, vbi ſtatuimus quod in Pſalmo dicitur, Dominus protectio noſtra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum cōtremiſcet terra & tranſilient montes in cor maris. Hæc etiā ſuauiſſima quies alibi celebratur, Decubui, & ſomnum cepi, & ſurrexi: quia Dominus ſuſcepit me. Non quòd æquabili tenore ſemper ad lætam hilaritatem cōpoſitus fuerit Dauid, ſed quatenus Dei gratiam pro modo fidei guſtabat, gloriatur ſe intrepidè deſpicere quicquid mētis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quieſcere iubet. Apud Ieſaiam, In ſpe & ſilentio erit fortitudo veſtra. In Pſalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus reſpondet illud Apoſtoli ad Hebræos, Patientia opus eſt, &c.

Ita tamen vt fidelium animi interdum agitentur, non vt pereant, ſed vt ex tentationum gurgite emergant, & in ſtatione ſua permaneant. Pſal.46.3. Pſal.3.6. *Teſtimonia.* Ieſa.30.15. Pſal.37.7. Heb.10.36.

38 Hinc iudicare licet quàm pernicioſum ſit ſcholaſticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos nō aliter ſtatuere poſſe quàm ex coniectura morali, prout ſe vnuſquiſque non indignum ea reputat. Equidem ſi ab operibus æſtimandum ſit qualiter affectus ſit erga nos Dominus, id ne tenui quidē coniectura poſſe nos aſſequi fateor: ſed quum ſimplici & gratuitæ promiſſioni reſpōdere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obſecro) fiducia armabimur, ſi hac conditione ratiocinemur, Deum eſſe nobis propitiū, modò ita vitæ noſtræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis ſuum locum deſtinauimus, longius non proſequemur inpræſens: quum præſertim abundè liqueat fidei nihil eſſe magis aduersū quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac peſſimè huc detorquent Eccleſiaſtæ teſtimonium, quod identidem in ore habent. Nemo ſcit vtrum odio dignus ſit an amore. Nam, vt præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendoſè redditum, latere tamen vel pueros ipſos non poteſt quid eiuſmodi verbis ſibi velit Salomo: nempe, ſiquis à pręſenti rerū ſtatu cēſere velit quos odio proſequatur Deus, quos amore cōplectatur, eum fruſtrà laborare ac nullo operæpretio

Obiectio ſcholaſticorum adu. ſuperiorem doctrinam. *Reſponſio.* Eccle.9.1. *Obiectionis huius defenſio. ex Eccleſiaſte petita.* Vid. Bernard. Ser.2.in die aſcenſionis, & Serm.2. in octaua Paſchæ. *Reſponſio mentem Solomonis aperiens.*

torqueri: quum omnia pariter eueniant iuſto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde ſequitur, Deum non teſtari perpetuò amorem ſuum quibus omnia ſuccedere proſperè facit: neque odium ſuum in eos ſemper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenii arguendam quum in rebus ſcitu maximè neceſſariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè ſcripſerat, non poſſe diſcerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, ſola coniectura niti quam de animorum immortalitate ſententiã tenemus, annon inſanus meritò habeatur? An igitur ſani ſunt iſti qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præſentium aſpectu comprehendi poſſit?

Ibid. 3. 9.

Altera obiectio, temeraria præſumptionis electos in Christo inſimulans.

Reſponſio.

1. Cor. 2. 12.

39 Atqui temerariæ præſumptionis eſſe cauſantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam ſibi arrogare. Id quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus vt ingenii noſtri tenuitati ſubiicere vellemus incomprehenſibile Dei conſiliũ, Sed vbi ſimpliciter cum Paulo dicimus, nos accepiſſe nõ ſpiritũ huius mundi, Sed Spiritum qui ex Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis: quid contra obgãnire poſſunt, quin Spiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quod ſi ab ipſo profectam reuelationem vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacrilegium: in aſſerenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque nõ vacare magna temeritate exclamant, quòd de Chriſti Spiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tantum eſſe iſtorum ſtuporem qui orbis magiſtri habere volunt, vt inprimis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile nõ eſſet, niſi teſtarentur quæ extant eorum ſcripta. Paulus eos demum filios Dei eſſe pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio ſpiritu, diuino autem vacuos eſſe volunt qui ſint filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui ſolus teſtimonium reddere poteſt ſpiritui noſtro quòd filii Dei ſumus: hi tametſi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abſtrahunt, cuius ductu ritè inuocandus erat. Ille Chriſti ſeruos eſſe negat qui non agantur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non indigentem. Ille nullam beatæ reſurrectionis ſpem facit niſi Spiritum in nobis reſidentem ſentiamus: hi ſpem tali ſenſu vacuã confingunt. Sed reſpondebunt forſan, non ſe inficiari quin illo præditos eſſe oporteat, ceterùm modeſtiæ & humilitatis eſſe, non agnoſcere. Quid ergo ſibi vult quum iubet Corinthios tẽtare an ſint in fide, ſemel probare an Chriſtum habeant, quem niſi quis in ſe habitantem agnoſcat, reprobus eſt? Ex Spiritu au-

Inſtantia.

Reſponſio.

Rom. 8. 14.
Ibidem. 16.
Reſponſionis confirmatio, variis Apoſtoli Pauli teſtimoniis munita.

Rom. 8. 11.

2. Cor. 13. 5.

tem quem dedit nobis, inquit Iohannes, ſcimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Chriſti promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiritu haberi volumus, quẽ ſuper ſuos omnes effuſurum ſe denuntiauit? Quid, quòd Spiritui ſancto iniurij ſumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipſo ſeparamus? Hæc quum prima ſint pietatis tyrocinia, miſerrimæ eſt cæcitatis arrogantiæ notari Chriſtianos qui Spiritus ſancti præſentia gloriari auſint: ſine qua gloriatione Chriſtianiſmus ipſe non conſtat. Sed enim exemplo ſuo declarant quàm verè dixerit Chriſtus Spiritum ſuum mundo incognitum eſſe: ab ipſis modò agnoſci apud quos manet.

Item Iõannis & Ieſaia. 1. Iohan. 3. 24. Ieſa. 44. 3.

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipſam adoriuntur: nempe, etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatum, de gratia Dei iudicium ſumere liceat, manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerãtiæ notitiam. Egregia verò ſalutis fiducia nobis relinquitur, ſi ad præſens momentum nos eſſe in gratia, coniectura morali æſtimamus, quid in craſtinum ſit futurum neſcimus. Longè aliter Apoſtolus: Certò, inquit, perſuaſus ſum, quòd neque Angeli, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Chriſto complectitur. Euadere conantur friuola ſolutione, id habuiſſe Apoſtolum ex ſpeciali reuelatione garrientes: ſed preſſius conſtringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quę in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, nõ quæ ſpecialiter ipſe experiatur. Atqui idem nos alibi noſtræ imbecillitatis & inconſtantiæ mentione deterret. Qui bene ſtat (inquit) videat ne cadat. Verum eſt: at non terrore quo conſternemur, ſed quo diſcamus nos ſub potenti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præpoſterum eſt, ad pũctum tẽporis limitare fidei certitudinem cuius propriũ eſt, ſuperatis huius vitæ ſpaciis, ad futuram immortalitatem protẽdi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cæleſtis vitæ contẽplatione per fidem fruuntur: adeò procul abeſt ab arrogãtia talis gloriatio, vt ſi quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè ſupprimendo, quàm modeſtiam aut ſubmiſſionem teſtetur.

Tertia obiectio perſeuerantiam electorum Dei in fide impugnans. Rom. 8. 38. *Reſponſio ex Apoſtolo petita.* *Inſtantiæ ſolutio.* *Alia inſtantia diluitur.* 1. Cor. 10. 12. 1. Pet. 5. 6. *Summa totius refutationis.*

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe videbatur quàm à promiſſionis ſubſtantia, qua velut proprio fundamẽto ſic nititur, vt ea ſublata protinus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumſimus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quàm ſuæ diſputationi accommodat, minimè aliena eſt: vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſiſten-

Definitione fidei explicata, oſtenditur eam non pugnare ſed conuenire cum illa quam Apoſtolus tradit. Heb. 11. 1.

tiam, indicem non apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quaſi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acſi diceret fidem ipſam certam quandam eſſe ac ſecuram poſſeſſionem eorum quæ nobis à Deo promiſſa ſunt. niſi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non diſplicet: quanquam illud quod receptius eſt amplector. Rurſum vt ſignificaret ad ſupremum vſque diem quo libri aperiuntur, ſublimiora eſſe, quã quę ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari, manúve contrectari poſſint: eáque non aliter interim poſſideri à nobis, quàm ſi captum omnem ingenij noſtri excedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt arcem noſtram intendamus, nos deniq; ipſos ſuperemus: addidit ſecuritatem hanc poſſidẽdi, eſſe rerum quæ in ſpe iacent, ideóque non videntur. Siquidẽ euidentia, (vt Paulus ſcribit) ſpes non eſt: nec ea quæ videmus ſperamus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt ſæpe reddidit Auguſtinus) coniunctionem appellat rerum non præſentium: (nam Græcè eſt ἔλεγχος) perinde loquitur acſi diceret euidentiam non apparentium rerum, viſionem earum quæ non videntur, perſpicuitatem obſcurarum, præſentiam abſentium, demonſtrationem occultarum. Myſteria Dei enim, cuiuſmodi ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent, in ſe, ſuáq; (vt dicitur) natura cerni non poſſunt: verùm ipſa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro facto impletóque habendum ſit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognoſci illa ſuauitatis affluentia non poteſt, quam Deus timentibus ſe recondidit, vt non ſimul vehementer afficiat, Quem autem ſemel affecit, penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquã ſubit hic affectus: quo in cælũ ipſum traducti, ad recõditiſſimos Dei theſauros admittitur, & ad ſacratiſſima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramentum: quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primum generat. Quantò rectius Bernardus: Teſtimonium, inquit, conſcientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus conſiſtere credo. Neceſſe enim primò omnium eſt, credere quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis niſi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihihil pror ſus habere queas operis boni niſi & hoc dederit ipſe: poſtremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri niſi gratis detur & illa. Paulò pòſt ſubiicit, hæc non ſufficere, ſed eſſe quoddam fidei initiũ: quia credẽdo peccata non poſſe remitti niſi à Deo, ſimul tenere oporteat remiſſa nobis eſſe donec etiã Spiritus

Dan. 7. 10.
Huius definitionis ſeu deſcriptionis explicatio.
Rom. 8. 24.
Homil. in Iohan. 79. 95.
De precat. meri. & rem. li. 2. cap. 31.
Refutatio erroris Scholaſticorum, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe docentium.
Lombard. li. 3. Sen. diſt. 25. & ſæpius.
Serm. 1. in Annuntiationẽ.
2. Cor. 1. 12.

Spiritus ſancti teſtimonio perſuaſi ſimus ſalutẽ nobis eſſe repóſitam: quia Deus peccata condonat, merita ipſe donat, & præmia idem redonat, non poſſe gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia ſuis locis tractanda erunt: nunc tantùm quid fides ipſa ſit, habere ſufficiat.

41 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem ęternæ ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduã, vel potius ex ſe gignat & exerat: qua ſublata, quamlibet diſertè atque ornatè de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides (vt auditum eſt) certa eſt de veritate Dei perſuaſio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem conceperunt, ſimul profectò expectant fore vt promiſſiones ſuas Deus præſtet, quæ eorum perſuaſione nõniſi verè eſſe poſſunt: vt in sũma nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. In fide Deum veracem credit: ſpes expectat, vt in temporis occaſione veritatem ſuam exhibeat, fides credit nobis eſſe patrem: ſpes expectat vt ſe talem erga nos ſemper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur, fides fundamentum eſt, cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rurſus fidei noſtræ imbecillitatem ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri patienter ſperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus ritè ſalutem noſtram in ſpe collocat. Rom.8.24. Nam ea dum in ſilentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando pręcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiduè renouando & inſtaurando, facit vt ſeipſa ſubinde ad perſeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidẽ ſtabiliendam, medius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primùm Dominus, promiſſiones ſuas differendo, diutius ſæpe quàm pro votis noſtris, ſuſpenſos animi nos tenet. hîc officium eſt ſpei, præſtare quod iubet Propheta: vt ſi moram illę fecerint, expectemus tamen. Habac.2.3. Interdum non modò languere nos ſinit, ſed apertam indignationem præ ſe fert. hîc ſpem multò magis ſuccurrere neceſſe eſt, quo, ſecundum alterius Prophetę dictum, poſſimus expectare Dominum, qui abſconderit faciem ſuam à Iacob. Ieſa.8.17. Inſurgunt etiam illuſores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi eſt promiſſio aduentus eius? quando ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creationis. 2.Petr.3.8. Pſal.90.4. Imò eadem hæc nobis inſuſurrant caro & mundus. Hîc fidẽ 2.Petr.3.8.

Spes indiuidua comes viua fidei.

Ratio.

Cõnexi fidei & ſpei, mutuúmque auxilium.

Ex variis tentationum formis conſtat neceſſaria eſſe ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam.

ſpei tolerantia ſuffultam, in ęternitatis cõtemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, inſtar diei vnius reputet.

Interdum quidem fides & ſpei vocabula confunduntur.

1.Pet.1.5.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quùm Petrus docet, virtute Dei nos per fidem cuſtodiri vſque ad ſalutis reuelationẽ: quod ſpei magis quadrabat fidei tribuit: neq; immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud ſpem eſſe quàm fidei alimentum & robur. Interdum ſimul iunguntur, ſicuti eadem epiſtola, quo fides veſtra & ſpes eſſet in Deo. Paulus

Phil. 1.20.21.

verò ad Philippenſes ex ſpe deducit expectationem: quia ſperando patienter, vota noſtra ſuſpendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipſum tamen intelligit, his

Gal.5.3.

verbis, Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus: nempe quia Euangelij teſtimonium de gratuito amore amplexi expectamus dum palàm oſtendat Deus quod nunc ſub ſpe eſt abſcõditum. Neque iam obſcurum eſt quàm inſulsè Petrus Lombardus duplex ſpei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum

Refutatio errorũ Scholaſticorum, qui duplex ſpei fundamentum, Dei gratiam, & meritum operum, conſtituunt.

meritum. Nõ huic alius ſcopus quàm fidei eſſe poteſt. fidei autem iam clariſſimè expoſuimus vnicum eſſe ſcopum, Dei miſericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo reſpicere debeat. Sed operæpretium eſt auſcultare quàm vividam afferat rationem. Si quippiam (inquit) ſine meritis ſperare audeas, non ſpes illa, ſed præſumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales beſtias execretur, quæ temerè & præſumptuosè fieri pronuntiant ſiquis Deum veracem eſſe confidat? Nam quùm Dominus nihil non à ſua bonitate expectari velit, pręſumptionem eſſe dicunt in ea recumbere & acquieſcere. O magiſtrum talibus dignum diſcipulis quales in inſanis rabularum ſcholis nactus eſt! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores ſpem ſalutis concipere, libenter tantum præſumamus de veritate eius, vt ſola eius miſericordia freti, abiecta operum fiducia, bene ſperare audeamus. Non fallet ipſe, qui dixit, Se-

Matth.9.29.

cundum fidem veſtram fiat vobis.

CAPVT III.

Fide nos regenerari, vbi de pœnitentia.

Partes huius capitis.

1 Titulus videtur de fide tractationum polliceri, tamen de pœnitentia tantùm, indiuidua fidei comite, nunc agitur. Et primùm variæ

riæ aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, ſect.1.2.3.4.
2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expoſitio, à ſect.5. ad 10.
3 Cauſæ propter quas in vltimum vſque vitæ terminum Pœnitentia extendi debeat, ſect.10.11.12.13.14.
4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorſum & in quem finem tendit, à ſect. 15. ad 21. vſque.
5 Vnde Pœnitentia nobis proueniat, ſect.21.22.23.24.& 25. vbi de peccato in Spiritum ſanctum & de reproborum impœnitentia.

Huius capitis cum præcedenti & ſequentibus coniunctio.

ETSI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Chriſtum poſſideat, & per ipſam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obſcurum eſſet niſi effectuum quos ſentimus accederet explicatio. Non abs re ſumma Euangelij ſtatuitur in pœnitentia & remiſſione peccatorũ. Ergo duobus illis capitibus omiſſis, ieiuna & mutila erit adeóque propè inutilis quælibet de fide diſputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Chriſtus, & vtrunque fide conſequamur, vitæ ſcilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi ſeries poſtulat vt de vtroque hoc loco diſſerere incipiam. *Fidem ſequitur pœnitentia, ex eáque naſcitur.* Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit tranſitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo ſola fide & mera venia iuſtificetur homo, neque tamen à gratuita iuſtitiæ imputatione ſeparetur realis (vt ita loquar) vitæ ſanctitas. Pœnitentiam verò non modo fidem continuò ſubſequi, ſed ex ea naſci, extra controuerſiam eſſe debet. Quum enim venia & remiſſio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, *Ratio.* vt à tyrannide Satanæ, peccati iugo, & miſera ſeruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei tranſeat; certè Euangelij gratiam nemo amplecti poteſt quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam ſe recipiat, totúmque ſuum ſtudium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipſa manare vel proferri tanquam fructus ab arbore, *Qui contrà ſentiunt, falluntur.* nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id ſentiendum mouentur.

2 Chriſtus (inquiunt) & Iohannes in ſuis concionibus populum ad reſipiſcentiam primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquaſſe ſubiiciunt. *1. Obiectio eorũ. Mat 3.2. Mat.4.17. Act 20.12.* Tale prædicandi mandatum accipiunt Apoſtoli: talem ordinem ſequutus eſt Paulus, quemadmodum Lucas refert. *Reſponſio.* Atqui dum in ſyllabarum contextu ſuperſtitiosè hærent, nõ animaduertunt quo ſenſu inter ſe verba illa cohæreãt. Nam dũm in hunc modum cõcionatur Chriſtus *Mat.3.2.* Dominus & Ioannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon reſipiſcendi cauſam ab ipſa gratia & ſalutis promiſſione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba

acſi dicerent, Quoniam appropinquauit regnũ cælorum, ideo reſipiſcite. Nam Matthæus, vbi ſic prædicaſſe Ioannem narrauit, impletum in ipſo fuiſſe Ieſaiæ vaticinium docet de voce in deſerto clamante, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à conſolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum reſipiſcentiæ originem ad fidem referimus, ſpatium aliquod tẽporis ſomniamus quo ipſam parturiat: ſed oſtendere volumus, non poſſe hominem pœnitẽtiæ ſeriò ſtudere niſi ſe Dei eſſe nouerit. Dei autem ſe eſſe nemo verè perſuaſus eſt, niſi qui eius gratiã prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipſo progreſſu ediſſerentur. Fefellit eos fortè quod multi conſcientiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obſequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ? imò eam guſtauerint. Atque hic eſt initialis timor, quem inter virtutes quidam recenſent, quia veræ & iuſtæ obedientiæ propinquum eſſe cernunt. Sed nõ hic agitur quã variè nos Chriſtus ad ſe trahat, vel præparet ad pietatis ſtudiũ. tantùm dico, nullam rectitudinẽ poſſe inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit, vt eũ membris ſuis communicaret. Deinde, ſecundum illud Pſalmi, Apud te eſt propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur, niſi qui ſibi propitiũ confidet: nemo ſe ad Legis obſeruationem libenter accingit niſi qui perſuaſus erit ei placere ſua obſequia, quę in ignoſcendo & tolerandis vitiis indulgẽtis, ſignum eſt paterni fauoris. Quod etiam demonſtrat illa Oſeæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipſe rapuit, & ſanabit nos: percuſſit, & curabit nos: quia ſpes veniæ tanquam ſtimulus additur, ne in ſuis peccatis torpeant. Omni autem rationis ſpecie caret eorum delirameritum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies ſuis neophytis præſcribunt per quos ſe in pœnitentiam exerceant: quibus demum tranſactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipſos admittunt. De plurimis Anabaptiſtarum loquor: iis prҫſertim qui ſpirituales haberi mirè gaudent, eorúmque ſodalibus Ieſuitis, & ſimilib. quiſquiliis. Tales ſcilicet fructus profert ſpiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda eſt homini Chriſtiano, paucis dieculis terminet.

Ioh. 4. 3.

Quo ſenſu pœnitentia ſeu reſipiſcentiæ origo ad fidem refertur.

Unde eorum error manarit, qui fidem à pœnitẽtia oriri putant, atque eiuſdem refutatio.

Pſal. 130. 4.

Oſe. 4. 1.

Anabaptiſtarũ & Monachorũ pœnitentiæ limites figentium hypocriſis detegitur.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam ſimpliciter & ſincerè loqui vellent, dixerunt cõſtare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & ſenſu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus eſt, tum verè peccatum odiſſe & execrari incipit: tum ſibi ipſi ex animo diſplicet, miſerũ ſe & perditũ fatetur, & alium ſe eſſe optat. Adhæc vbi ſenſu aliquo iudicij Dei tactus eſt

Prima hæc de pœnitentia opinione excuſſa, ſecunda conſideratur, quæ duas pœnitentiæ partes conſtituens, poſteriorem non rectè explicat.

eſt (alterum enim ex altero protinus ſequitur) tũ verò perculſus ac cõſternatus iacet,humiliatus ac deiectus tremit,animum deſpondet,deſperat. Hæc prior pœnitentiæ pars,quam vulgò Contritionem dixerunt.Viuificationem interpretantur conſolationem quæ ex æde naſcitur:vbi ſcilicet homo peccati conſcientia proſtratus,ac Dei timore perculſus,poſtea in Dei bonitatem,in miſericordiã, gratiam,ſalutẽ, quæ eſt per Chriſtum,reſpiciens,ſeſe erigit, reſpirat,animum colligit, & velut è morte in vitã redit. Ac voces quidẽ iſtæ,ſi modo recta cõſtet interpretatio,vim pœnitentiæ ſatis commodè exprimunt: ſed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu ſedatus,non aſſentior:quùm potius ſanctè piéque viuendi ſtudium ſignificet,quod oritur ex renaſcentia:quaſi diceretur hominem ſibi mori vt Deo viuere incipiat. *Ratio.*

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum,duas poſuerunt pœnitentiæ formas:quas vt nota aliqua diſtinguerent,alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus in ea perturbatione conſtrictus hæret,nec ſe explicare poteſt. Euangelicã alteram,qua peccator grauiter quidẽ apud ſe afflictus, altius tamen emergit,& Chriſtum,vulneris ſui medicinã,terroris conſolationem,miſeriæ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla eſſe volunt, Cain,Saul,Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat,intelligit peccati ſui grauitate agnita,irã Dei timuiſſe:ſed Deum duntaxat vltorẽ & iudicẽ cogitantes,in eo ſenſu defeciſſe.Ergo eorum pœnitẽtia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium,quò iã in hac vita ingreſſi,cœperunt à facie iræ maieſtatis Dei pœnas dare,Euangelicam pœnitentia videmus in omnibus qui peccati aculeo apud ſe exulcerati,fiducia autem miſericordiæ Dei erecti & recreati,ad Dominum conuerſi ſunt. Perterritus eſt Ezechias accepto mortis nuntio:ſed flens orauit,&in bonitatem Dei intuitus,fiduciam recepit.Cõturbati ſunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidij:ſed induti ſacco & cinere orarũt,ſperãtes quod conuerti poſſet Dominus,&auerti à furore iræ ſuæ.Cõfeſſus eſt Dauid ſe nimium peccaſſe in recenſendo populo: ſed adiecit, Aufer Domine iniquitatem ſerui tui, Agnouit adulterij crimẽ obiurgante Nathan & ſe coram Dòmino proſtrauit: ſed veniã ſimul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti ſunt corde.ſed Dei bonitate cõfiſi,addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipſius, qui fleuit quidem amarè,ſed ſperare non deſiit.

Tertia opinio, eorum qui duas pœnitentiæ formas,legalem & Euangelicam, conſtituunt. *Exempla legalis.* Geneſ.4.13. 1.Sam.15.30. Matt.25.7. *Harum formarum conſideratio.* *Exempla Euangelica.* 2.Reg.20.2. Ieſa.38.1. Ion.3.5. 2.Sam.24.10. 2.Sam.12.13. & 16. Act.2.37. Matt.26.75. Luc.22.62.

5 Hæc quanquam omnia vera ſunt, nomen tamen ipſum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis aſſequi poſſum) aliter accipiendũ eſt.Nã quòd fidẽ ſub pœnitentia cõplectuntur, pugnat *2 Altera pars capitis, ab hac ſectione ad 10.*

de pœnitentia orthodoxam doctrinam continet. cum eo quod Paulus in Actis dicit, ſe Iudæis ac Gentibus teſtificatum in Deum pœnitentiã,& fidem in Ieſum Chriſtum. Vbi tanquam duo diuerſa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem conſiſtere poteſt? Minimè. Verùm etſi ſeparari non poſſunt, diſtingui tamen debent. Quemadmodum ſine ſpe fides non eſt, & tamen fides ac ſpes varia ſunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter ſe vinculo cohærent, magis tamen coniungi volunt quàm cõfundi. Equidem nec me latet ſub pœnitẽtiæ nomine totam ad Deũ conuerſionem comprehendi, cuius pars non poſtrema fides eſt: ſed quo ſenſu, facillimẽ apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuerſione vel reditu, Græcis à mentis conſiliíque mutatione deductum eſt: nec vtrique etymologiæ res ipſa malè reſpondet: cuius ſumma eſt, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & depoſita priſtina mente nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, ſic pœnitentia definiri poterit. Eſſe veram ad Deum vitæ noſtræ conuerſionem, à ſincero ſerióq; Dei timore profectã, quæ carnis noſtræ veteríſque hominis mortificatione, & ſpiritus viuificatione conſtet. In eum ſenſum accipiendæ ſunt conciones omnes quibus vel Prophetę quondam, vel Apoſtoli poſtea ſui temporis homines ad pœnitẽtiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis ſuis confuſi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera reſipiſcentia in rectam eius viam ſe reciperent. Ideo hæc promiſcuè vſurpantur apud ipſos eodem ſignificatu. Conuerti ſeu reuerti ad Dominum, Reſipiſcere, & pœnitentiam agere, Vnde etiam & Sacra hiſtoria pœnitentiam dicit agi poſt Deum, vbi homines qui in ſuis cupiditatibus, eo poſthabito, laſciuiebant, incipiunt verbo eius obſequi: & duci ſuo præſto ſunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Ioannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiuſmodi reſipiſcentiam in cunctis actionibus referat ac teſtetur.

Margin notes: Act. 20.21. — *1. Diſtinguenda fides & pœnitentia, non confundenda, vel ſeparanda.* — *2. Nominis conſideratio.* — *3. Rei definitio, ſeu, quid ſit pœnitentia.* — *A Prophetis & Apoſtolis tradita.* Matt. 3.2. 1. Sam. 7.2. — Luc. 3.8. Rom. 6.4. Act. 26.20.

6 Sed antequàm vltrà procedamus, definitionem à nobis poſitam dilucidius enarrare conducet. In qua tria ſunt præcipuè capita conſideranda. Primum, quum vitæ ad Deum cõuerſionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantùm externis, ſed in anima ipſa: quæ vbi vetuſtatẽ ſuam exuerit, tum demum operum fructus renouationi ſuę reſpõdẽtes ex ſe pariat. Quod dũ vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouũ ſibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moſes ſæpius oſtenſurus quomodo ritè ad Dominũ conuerterentur Iſraëlitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionẽ videmus à Prophetis ſubinde repe-

Margin notes: *Definitionis explanatio. Hac tribus partibus conſtat. 1. Pœnitentia eſt vita noſtra ad Deum conuerſio.* Ezech. 18.31.

repetitam)& cordis circuncifionem nominans,interiores affe-
ctus excutit. Nullus tamen locus eſt ex quo melius perſpicere
liceat quæ ſit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap.4. *Huius deſcriptio.*
Ieremiæ,Si reuerteris Iſrael,inquit Dominus, ad me reuertere. Iere.4.1.3.4.
Arate vobis aruum,& nolite ſerere ſuper ſpinas.Circuncidimini Domino,& auferte præputia cordium veſtrorum.Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in ſtudio iuſtitiæ capeſcendo niſi reuulſa in primis ex penitiſſimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo eſſe negotium, apud quem tergiuerſando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet.Eam ob rem præpoſteros hypocritarum conatus irridet Ieſaias, qui externam in ceremoniis reſipiſcentiam ſtrenuè quidem moliebantur:at interim faſciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, diſſoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè oſtendit, in quibus propriè ſita ſit officiis pœnitentia non ficta. *Amplificatio à contrariis.*

7 Secundum caput erat, quòd ex ſerio Dei timore docuimus ipſam proficiſci. Prius enim quam ad reſipiſcentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus inſederit,Deum aliquando tribunal conſcenſurum ad exigendam omniũ dictorũ factorúmq; rationem:miſerum hominem interquieſcere non ſinet, nec punctum temporis reſpirare quin perpetuò ad meditandũ aliud vitæ inſtitutum extimulet,quo ſe ad iudicium illud ſiſtere ſecurè queat. Quare Scriptura ſæpè, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, vt apud Ieremiam ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non ſit qui extinguat, propter malitiam operum veſtrorum. In concione Pauli ad Athenienſes.Et tempora quidem huius ignorantiæ quum hactenus diſſimularit Deus,nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd ſtatuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate,&aliis compluribus in locis.Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum eſſe iudicem declarat: quo peccatores ſecum reputent, peiora ſibi imminere niſi maturè reſipuerint.Exemplum Deuteronomij vigeſimonono. Quoniam verè à peccati horrore & odio cõuerſio inchoatur, ideo triſtitiam quæ ſecundum Deum eſt,pœnitentiæ cauſam facit Apoſtolus. Triſtitiam autem ſecundum Deum appellat,vbi non pœnam modò exhorremus, ſed peccatum ipſum eſt quo diſplicere Deo intelligimus,odimus & execramur,nec mirum, quia niſi acriter pungamur, non poſſet corrigi carnis noſtræ pigrities:imò non ſufficerent eius ſtupori & ſocordiæ punctiones,niſi ferulas exerẽdo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia,quam velut malleis contundi neceſſe eſt.Ergo ſeueritatem,quam Deus vtitur minando, ingenij noſtri prauitas

2. Ex ſerio Dei timore profecta.

Ideo iudicij mentio apud Prophetas & Apoſtolos.

Iere.4.4.

Act.17.30.

Exemplum.

Explicatio ſecundi huius membri definitionis, ex Paulo deſumpta.

2.Cor.7.10.

ab eo extorquet:quia dormientes fruſtra blandè alliceret. Teſtimonia non recito quæ paſſim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium eſt:quia etſi omnibus virtutum numeris abſoluta ſit hominis vita,niſi ad Dei cultum referatur,laudari quidem poterit à mundo : ſed in cælo mera abominatio erit,quando præcipua iuſtitiæ pars eſt,ſuum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propoſitum non eſt ſubiicere nos eius imperio.

Ratio, cur ſerius Dei timor pœnitentiæ pars ſit & principium.

3. Conſtans mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.

Pſ.34.15.

Ieſa.1.16.

8 Tertio loco explicandum reſtat quale ſit iſtud quod dicimus pœnitentiam duabus partibus conſtare:mortificatione ſcilicet carnis,& ſpiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu ſimplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum dicunt,Deſine à malo,& fac bonitatem. Item,Lauamini,mundi eſtote,auferte malum operum veſtrorum ab oculis meis.Quieſcite agere peruerſè,diſcite benefacere,quærite iudicium,ſubuenite oppreſſo,&c. Quum enim à malitia reuocant,totius carnis interitum exigunt,quæ malitia & peruerſitate referta eſt.Res prorſus difficilis & ardua,nos ipſos exuere,& à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiiſſe putanda eſt, niſi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuerſus carnis affectus ſimultas ſit aduerſus Deũ, primus ad obedientiam Legis eius ingreſſus eſt illa naturæ noſtræ abnegatio. Poſtea renouationem deſignant à fructibus qui inde conſequuntur,iuſtitia, iudicio & miſericordia. Siquidem non ſatis fuerit talibus officiis ritè defungi, niſi mens primum ipſa & cor iuſtitiæ,iudicij,miſericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas ſua ſanctitate animas noſtras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter ſumus auerſi à Deo, niſi præcedat abnegatio noſtri,nunquam ad id quod rectum eſt tẽdemus.Ideo toties iubemur exuere veterem hominem : renuntiare mundo & carni:concupiſcentiis noſtris valere iuſſis,renouari Spiritu mentis noſtræ. Nomen porrò ipſum mortificationis admonet quàm difficile ſit obliuiſci prioris naturæ : quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia diſcere niſi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur : quaſi pronuntiaret Deus, vt cenſeamur inter ſuos filios,opus eſſe communis naturæ interitu.

Has exigunt Prophetæ.

Rom.8.4.

Etiam ſigillatim illa explicantur.

Vnde oriantur.

Rom.6.6.

Hinc ſequitur Pœnitẽtiam nihil aliud eſſe quàm reformationem imaginis Dei in nobis.

9 Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingit. Nam ſi verè morti eius communicamus eius virtute crucifigitur noſter homo,& peccati corpus emoritur,ne amplius vigeat primę naturæ corruptio. Si reſurrectionis ſumus participes,per eam ſuſcitamur in vitę nouitatem,quę Dei iuſtitię reſpondeat.Vno ergo verbo pœnitentiã interpretor,regenerationem, cuius non alius eſt ſcopus niſi vt imago Dei quæ per Adæ tranſgreſſionẽ

fœda-

fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. 2.Cor.3.18.
Sic docet Apoſtolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriã Domini repræſentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde iſta regeneratione in Dei iuſtitiam, Chriſti beneficio inſtauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum reſtituere placet Domino quoſcunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem inſtauratio non vno momento, vel die, vel anno, impletur, ſed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis ſuis carnis corruptelas: repurgat eos ſordibus, ſibíque in templa conſecrat, ſenſus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo ſe tota vita exerceant in pœnitentia: ſciántque huic militiæ nullum niſi in morte eſſe finem. Quo maior eſt impuri rabulæ & apoſtatæ Staphyli cuiuſdã improbitas: qui ſtatum præſenti vitæ cum gloria cæleſti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor ſanctitatem & iuſtitiam veracem. Quaſi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda ſit ipſa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: ſed quatenus ad Dei ſimilitudinem propius quiſque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, ſtadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus aſſignat.

Margin: Eph.4.23. Col.3.10. 1.Cor.7.12. 2.Cor.4.4. *Quæ breui aliquo momento nõ abſoluitur, ſed vſque in vltimũ vitæ terminum extenditur.*

10 Sic ergo à peccati ſeruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quaſi plenam libertatis poſſeſſionem iam adepti, nihil amplius moleſtiæ à carne ſua ſentiant: ſed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, ſed infirmitatem quoque ſuam melius diſcant. Atque in ea re omnes ſaniores iudicij ſcriptores inter ſe conſentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò ſcateant cupiditates quæ ipſum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, ſanctos illo concupiſcendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obſtare nequeant quin ſubinde libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus eſt multum inueſtigando labore quid hîc veteres ſenſerint: quando vnus Auguſtinus ſufficere ad id poteſt, qui fideliter magnáque diligentia omnium ſententias collegit. Ex illo igitur ſumant lectores, ſiquid de ſenſu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc diſcriminis videri poteſt intereſſe, quòd ipſe quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, ſic illigatos teneri concupiſcentiis vt

Margin: *Tertia pars cauſæ, propter quas pœnitentia in vltimum vſque terminum vitæ debeat extendi.* Lib.ad Bonif.4. Lib.1.& 2.contra Iulianum.

Auguſtini ſententia de concupiſcentia in renatis excutitur.

non poſſint non concupiſcere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: ſed ad illum deſignandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel conſenſus ad conceptionem vel apprehenſionem accedit, hoc eſt, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipſum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipſam prauitatem, quæ eiuſmodi cupiditates nobis degenerat aſſerimus eſſe peccatum. Docemus itaque in ſanctis, donec mortali corpore exuantur, ſemper eſſe peccatum: quia in eorum carne reſidet illa concupiſcendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen ſemper à peccati nomine abſtinet. ſicuti quum dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata in carnalem concupiſcentiam. Hoc quantum ad ſanctos pertinet, regnum admittit in terra, perit in cœlo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij ſunt fideles concupiſcentiis carnis, peccati eſſe reos.

Sermo. 6. de verb. Apoſt.

Locus, ex Paulo, qui Auguſtini ſententiam confirmare videtur.

Eph. 5. 26. 27.

11 Quòd autem Deus Eccleſiam ſuam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptiſmũ pollicetur, & in electis ſuis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipſam peccati materiam. Præſtat hoc quidem Deus, ſuos regenerando, vt peccati regnum in ipſis aboleatur: (virtutem enim Spiritus ſubminiſtrat, qua ſuperiores in certamine victoréſque fiant) ſed regnare tantùm, non etiam habitare deſinit. Proinde ſic dicimus veterem hominem crucifixum eſſe, legem peccati ſic abolitam eſſe in filiis Dei, vt reliquiæ tamen ſuperſint: non vt dominentur, ſed vt eos ſuæ infirmitatis conſciẽtia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acſi non eſſent: ſed hoc ſimul Dei miſericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur ſancti, qui meritò aliâs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc ſententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ teſtimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati perſona loqui, cum nos alibi oſtendimus, tum Auguſtinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari poſſint qui reclamare nobis volent: quis tamen repugnantiam aduerſus Legem Dei, malum eſſe neget? quis impedimentum iuſtitiæ neget eſſe peccatum? quis deniq; non concedat culpam ineſſe, vbi eſt ſpiritualis miſeria? Atqui iſta omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonſtrationem, qua breuiter tota hæc quæſtio expediri poteſt. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ noſtræ partes Dei amore occupari deceat, certũ eſt

Reſponſio. Rom. 6. 6.

Confirmatio reſponſionis, ex ipſo Apoſtolo. Rom. 7. 6.

Altera confirmatio, ex Legis præcepto.

eos

eos præcepto non ſatisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere poſſunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatẽ abducat. Quid enim? annon illæ ſunt animæ facultates, ſubitis motionibus affici ſenſu apprehẽdere, mente concipere? Iſtæ igitur quùm vanis & prauis cogitationibus aditum ad ſe patefaciunt, annõ oſtendunt ſe tantundem ab amore Dei eſſe vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates eſſe peccata: illum verò concupiſcendi morbum, quem fomitem appellant, eſſe peccati ſcaturiginem: ille tranſgreſſionem Legis peccatum eſſe neget neceſſe eſt.

Concluſio.

12 Si cui abſurdum videtur, iam in vniuerſum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter affigitur, quũ à Deo inditę ſint naturæ authore: reſpondemus nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus ſic à prima creatione inſculpſit, vt inde eradicari niſi cum ipſa humanitate non poſſint: ſed tantùm inſolentes effrænéſque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quùm ob naturæ prauitatẽ omnes facultates adeò vitiatæ ſint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiuſmodi incontinentia ſeparari nequeunt appetitiones, ideo vitioſas eſſe contendimus. Aut (ſi paucioribus verbis ſummam habere libet) omnes hominum cupiditates malas eſſe docemus, & peccati reas peragimus: nõ quatenus ſunt naturales, ſed quia inordinatæ: inordinatas autem eſſe, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec ſynceri prodire poteſt. Neq; verò ab hac doctrina tantũ diſcedit Auguſtinus quantum in ſpeciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare ſtudebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abſtinet: quùm tamen ſcribit, manente in ſanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, ſatis indicat ſe non adeò à ſenſu noſtro abhorrere.

Exceptio: tãtùm damnari cupiditates quæ cum Dei ordinatione pugnant.

Non quatenus ſunt naturales, ſed quatenus inordinatæ dãnantur: vt ſenſit etiam Auguſtinus.

Ad Bonif.

13 Afferemus alias aliquot ſententias vnde melius appareat quid ſenſerit. Lib. ſecundo contra Iulianum: Lex iſta peccati & remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali. remiſſa ſcilicet, quia reatus ſolutus eſt in ſacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur deſideria, cõtra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tãti quoque Apoſtoli membris erat) remittitur in baptiſmate, nõ finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis ſolutus eſt in baptiſmo reatus, Ambroſius vocauit iniquitatem: quia iniquum eſt vt caro concupiſcat aduerſus Spiritum. Item, Mortuum eſt peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec ſepulturæ perfectione ſanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum eſt, quo in Deum

Cuius nulla teſtimonia proferuntur, quæ eius mentem aperiunt.

non creditur:& pœna peccati,qua cor ſuperbū digna animaduerſione punitur,& cauſa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur:ita concupiſcentia carnis aduerſus quam bonus concupiſcit ſpiritus,& peccatum eſt, quia illi ineſt inobedientia contra dominatum mentis:& pœna peccati quia reddita eſt meritis inobedientis:& cauſa peccati defectione conſentientis,vel contagione naſcentis. Vocat hic ſine ambiguitate peccatum:quia proſtrato iam errore,& cõfirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem,homi.41.vbi ex animi ſui ſenſu ſine contentione loquitur, Si carne ſeruis legi peccati,fac quod ait ipſe Apoſtolus, Non regnet peccatum in mortali veſtro corpore,ad obediendum deſideriis eius.Non ait:non ſit:ſed,non regnet. Quandiu viuis peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis: ſaltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiſcentiam non eſſe peccatum defendunt,illud Iacobi obiicere ſolent. Concupiſcentia poſtquam conceperit,parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur:niſi enim de ſolis operibus malis,vel de peccatis actualibus intelligamus ipſum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur.Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiſcentię partus vocat,atque iis ipſis peccati nomen tribuit,non protinus ſequitur quin concupiſcere, res mala ſit, & coram Deo damnabilis.

Rom.6.12.

Obiectio ex Iacobi dicto.

Iacob 1.15.

Reſponſio.

14 Anabaptiſtæ quidam hoc ſeculo, phreneticam neſcio quam intemperiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur:nempe in ſtatum innocentiæ reſtitutos Dei filios, iam non oportere ſolicitos eſſe de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem ſequendum eſſe,ſub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile eſſet hominis mentem eò veſaniæ prolabi, niſi palàm & faſtuosè ſuum hoc dogma deblaterarent. Prodigioſum certè quidem eſt: ſed tales ſacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum eſt qui veritatem Dei, in mendacium vertere animum induxerũt,Itáne delectus omnis turpis & honeſti, iuſti & iniuſti,boni & mali,virtutis & vitij tolletur?Tale,inquiunt, diſcrimen eſt ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Chriſtum exempti ſumus. Ergo inter ſcortationem & caſtitatem,ſynceritatem & aſtutiam,veritatem & mendacium,æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle(inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit,modò ſecurè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obſtupeſcat?Popularis tamen eſt philoſophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati,ſenſum communem exuerunt.Sed quem obſecro,Chriſtum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Chriſtum vnum,eius vnum Spiritum recognoſcimus, quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibi-

Alia obiectio, Anabaptiſtarũ & Libertinorũ, adu. perpetuam filiorum Dei pœnitentiam,

Vid. Caluin. adu. Libertinos,cap.18.

Reſponſio, horrendam iſtiuſmodi monſtrorum impietatem detegens.

Altera reſponſio, ab abſurdis quæ hac obiectio parit.

exhibitum prædicat,de quo nihil illic tale audimus.Spiritus ille non eſt homicidij,ſcortationis, ebrietatis,ſuperbiæ,contentionis,auaritiæ,fraudis patronus:ſed author dilectionis,pudicitiæ,ſobrietatis,modeſtiæ,pacis,moderationis,veritatis. Nō eſt vertiginoſus,& qui præceps per fas &nefas inconſideratè ruat, ſed plenus ſapientiæ & intelligentiæ qua ritè inter iuſtum& iniuſtum diſcernat. Non inſtigat ad diſſolutam effrænémque licentiam:ſed prout licitum ab illicito diſcriminat,modum moderationémque ſeruare docet.Quid tamen diutius in refellenda beluina iſta rabie laboremus? Chriſtianis Spiritus Domini non turbulentum eſt phantaſma, quod vel ipſi per ſomnium pepererint,vel ab aliis confictum acceperint: ſed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipſo traduntur, nobis in ſanctificationem datum eſſe, quo ab immunditiis & inquinamentis purgatos,in obedientiam diuinæ iuſtitiæ deducat: quæ obedientia conſtare nequit niſi domitis ſubactíſque concupiſcentiis, quibus iſti habenas laxare volunt. Deinde ſic nos eius ſanctificatione purgari, vt multis vitiis multáque infirmitate obſideamur quandiu incluſi ſumus mole corporis noſtri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione diſſiti, proficere ſemper aliquid,& vitiis irretiti cum illis quotidie luctari neceſſe habeamus. Vnde etiam conſequitur,excuſſa deſidia & ſecuritate,intentis animis vigilandum eſſe, ne carnis noſtrę inſidiis incauti circumueniamur. Niſi fortè confidimus nos maiores progreſſus feciſſe quàm Apoſtolum,qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus ab infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & Spiritus diuiſionem in ſua carne non fictè repræſentabat.

Tertia reſponſio, ſinceram de pœnitentia & vita Chriſtiana doctrinam iſtorum errori opponens.

Confirmatio, ab Apoſtoli exemplo & dicto. 2.Cor.12.15. Rom.7.6.

15 Quòd autem Apoſtolus in deſcriptione pœnitentiæ ſeptem eius vel cauſas,vel effectus, vel partes enumerat,id optima cauſa facit, ſunt autem ſtudiū aut ſolicitudo, excuſatio,indignatio,timor,deſiderium, zelus,vindicta. Neque abſurdum videri debet,quòd ſtatuere non audeo cauſæne an effectus cēſeri debeant.vtrunque enim diſputari poteſt.Poſſunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ.ſed quia omiſſis illis quæſtionibus,intelligere licet quid Paulus velit,ſimplici expoſitione contenti erimus. Dicit ergo ex triſtitia quæ ſecundum Deum eſt,excitari ſolicitudinem. Nam qui ſerio diſplicentiæ ſenſu tangitur quod in Deum ſuum peccarit, ſimul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus ſe explicet, vt ab eius inſidiis melius ſibi caueat, ne à Spiritus ſancti gubernatione poſthac excidat, ne ſecuritate opprimatur. Proxima eſt excuſatio, quæ hoc loco non defenſionem ſignificat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel ſe deliquiſſe neget,vel culpam extenuet ſed purgationem,quæ

Quarta pars capitis,de pœnitentiæ fructibus, qui cauſæ vel effectus, aut partes,ſiue affectiones dici poſſunt. 1.Cor.7.11.

Solicitudo.

Excuſatio.

in deprecatione magis poſita ſit quàm cauſæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dum errata ſua agnoſcunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent: atque vt ea locum habeat, quibus poſſunt modis teſtantur, ſe minimè abieciſſe eam quam parentibus debent reuerentiam: denique ſic excuſant, non vt ſe iuſtos eſſe ac innocentes probent, ſed tantùm vt veniã obtineant.

Indignatio. Sequitur indignatio, qua peccator ſecum intus fremit, ſecum expoſtulat, ſibi iraſcitur, dum ſuam peruerſitatem ſuámque in Deum ingratitudinem recognoſcit.

Timor. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus noſtris incutitur, quoties cogitamus & quid nos ſimus meriti, & quàm horibilis ſit iræ diuinæ ſeueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari neceſſe eſt, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tũ cautiores in poſterum reddit. Quòd ſi oritur ex timore ſolicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter ſe cohæreant.

Deſiderium. Deſiderium videtur mihi poſuiſſe pro ſedulitate in officio & obſequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum noſtrorum agnitio.

Zelus. Huc quoque pertinet zelus quem cõtinuò ſubiungit. ardorem enim ſignificat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, niſi mihi Dei miſericordia ſubueniret;

Vindicta. Poſtrema eſt vindicta. quo enim ſeueriores in nos ſumus, & acriore cenſura quæſtionem habemus de peccatis noſtris, eo debemus ſperare magis propitium ac miſericordem Deum. Et certè fieri non poteſt quin anima diuini iudicij horrore perculſa, partes vltionis in exigenda de ſe pœna occupet. Sentiunt ſanè pij quales pœnæ ſint pudor, confuſio, gemitus, diſplicẽtia ſui, & reliqui affectus qui ex ſeria delictorum recognitione naſcuntur.

Modus autem tenendus, ídque ſanctiſſimo Bernardi conſilio, ne eiuſmodi triſtitia nos abſorbeat. Meminerimus tamen modum eſſe tenendũ, ne triſtitia nos abſorbeat: quia nihil magis procliue eſt trepidis conſcientiis quàm in deſperationẽ ruina. Et hoc quoq; artificio Satan quoſcunque videt metu Dei proſtratos, in profundũ illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam aſſurgant.

Heb.12.3. Non poteſt quidem nimius eſſe timor qui in humilitatem deſinit, neq; diſcedit à ſpe veniæ. Semper tamẽ ex Apoſtoli præcepto cauendum, ne peccator, dum ſe ad diſplicentiam ſolicitat, nimia formidine oppreſſus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad ſe vocat.

Serm. 11. in Cant. Qua de re vtilis etiã eſt admonitio Bernardi, Neceſſarius dolor pro peccatis ſi non ſit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à moleſta & anxia recordatione viarum veſtrarum, & euadere ad planitiem ſerenæ memoriæ beneficiorum Dei. Miſceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem dare queat: cum immiſto dulcore temperata bibetur: & ſi de vobis in humilitate ſentitis, ſentite & de domino in bonitate.

16 Iam

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint, intelligi poteſt: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, ad hæc in tota vita ſanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quiſque ſtudio vitam ſuam exigit ad normã Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta, nũc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis poſtquam immunditiem damnauit in ipſo fonte cordis, deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſinceram reſipiſcentiam cõmendant. Cuius rei tabulam in deſcriptione vitæ Chriſtianæ mox ſubiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis teſtimonia quibus partim ſubſannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placari, oſtendúntque mera eſſe ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non eſſe caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quiſquis mediocriter in Scriptura verſatus fuerit, per ſe abſque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium eſt, nihil agi niſi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit. Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Vtrunque etiam breuiter expreſſum eſt his Iacobi verbis, Mundate ſcelerati manus, purgate corda duplices, vbi priori quidẽ membro acceſſio ponitur, fons tamen & principium deinde monſtratur, nempe abſtergendas eſſe occultas ſordes, vt altare in ipſo corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domãdam carnem noſtram vtimur: publicè verò ad reſipiſcentiæ teſtificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. ſiquidem hæc afflicti animi ſunt propria, in ſqualore, gemitu, lachrymis eſſe: fugere ſplendorẽ & quẽlibet apparatum, omnibus deliciis ſe abdicare. Deinde is qui ſentit quãtum malum ſit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue ſit violaſſe Dei iuſtitiam, quieſcere non poteſt donec in ſua humilitate gloriam dederit Deo. Eiuſmodi exercitia ſæpe commemorant vetuſti ſcriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquũtur. Quanquã autem vim pœnitentię minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores ſi dixero quod ſentio, plus æquo certè inſiſtere in his mihi videntur. Ac ſiquis prudenter expendat, mihi (vt ſpero) aſſentietur, dupliciter eos modũ exceſſiſſe. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam diſciplinam, hoc quidem conſequebatur vt plebs eam maiore ſtudio amplecteretur: ſed quod longè maioris momenti eſſe debet, quodammodo obſcurabant. Deinde in exigendis caſtigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Eccleſiaſtica manſuetudo,

Quales ſint pœnitentiæ fructus.
Interni.
1. Pietas erga Deum.
2. Charitas erga homines.
3. Vita puritas.
Lib.3.c.6. &c.
Quam ſedulo hi fructus à Prophetis commendentur.
Ioel.2.13.
Iacob.4.8.
Externi.
4. Corporis exercitia.
2.Cor.7.11.
A vetuſtis ſcriptorib. nimium commendata.
Dupliciter enimi modum exceſſerunt.

quemadmodum alibi tractandum erit.

Hæc exercitia quum à nonnullis præcipua pœnitentiæ pars conſtituantur, eiuſmodi hallucinatio ollitur.

Ioel.2.12.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præſertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam reſipiſcentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda eſt eorũ hallucinatio. Quod de conuerſione totius cordis ad Dominum, déque ſciſſione non veſtimentorum ſed cordis illic dicitur, reſipiſcentiæ proprium eſt: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut neceſſaria eius effecta ſubnectuntur, ſed ſpecialem habent circumſtantiam. Quoniam grauiſſimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei ſuadet anteuertere, non tantum reſipiſcendo, ſed mœroris iudicia præ ſe ferẽdo. Qualiter enim promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte ſuppliciter ſe demittere ſolet reus ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita illos, quùm rei agerentur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & ſaccus illis forte temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valdè opportunum fore inter nos vſum conſtat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari viſus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui ſuos ad fletum & ieiunium, hoc eſt ad reorum mœſtitiam, cohortatur, de quorum flagitiis conſtitutam quæſtionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Eccleſiaſtici paſtores, ſi dum impendentem ſuorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod eſt præcipuum maiore & intentiore cura & opera ſemper vrgeant, ſcindenda ſcilicet eſſe corda, non veſtimenta. Extra dubium eſt, non ſemper pœnitentiæ cohærere ieiunium, ſed calamitoſis temporibus peculiariter deſtinari vnde & cum luctu coniungitur à Christo dum Apoſtolos ab eius neceſſitate abſoluit, donec ſua præſentia orbati mœrore conficerentur, de ſolenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & ſobrietate temperata eſſe debet, vt in toto eius decurſu quædam ieiunij ſpecies continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rurſus, vbi de Eccleſiæ diſciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

Cur in Iudaica Eccleſia recepta ſint.

Horum exercitiorum legitimus vſus in Eccleſia Christiana.

De ieiunio.

Matt.9.15.

Lib.4.c.2.

Sed præcipua pœnitentiæ pars in conuerſione ad Deum conſiſtit.

Vſus horum exercitiorum

Matt.11.21.

Luc.10.13.

18 Hoc tamen adhuc inſeram, quùm ad hanc externam profeſſionem transfertur nomẽ pœnitentiæ, impropriè à genuino illo ſenſu quem poſui deflectit. Neque enim tam eſt conuerſio ad Deum quàm culpæ confeſſio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud eſt quàm teſtari diſplicentiam, vbi Deus ob graues offenſas nobis iraſcitur. Atque hæc quidem confeſſionis ſpecies publica

blica eſt, qua nos damnatos coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum ſegnitiem coarguens Paulus qui peccatis ſuis indulgent, Si iudicaremus nos ipſos (inquit) nõ à Deo iudicaremur. Sed homines facere palã conſcios & teſtes noſtræ reſipiſcentiæ, non ſemper eſt neceſſarium: priuatim autem Deo confiteri, pars eſt veræ pœnitentiæ quæ omitti non poteſt. Nihil enim minus conſentaneum quàm vt peccata ignoſcat Deus, in quibus nobis ipſi blandimur: & ne in lucem proferat, protegimus per hypocriſin. Nec tantum quæ quotidie amittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapſûs longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridem ſepulta: quod exemplo ſuo nobis præſcribit Dauid. Tractus enim recentis flagitij pudore, ſeipſum examinat vſque ad matris vterum, & agnoſcit iam tunc fuiſſe corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam ſuam extenuet: ſicuti multi in turba ſe occultant, & alios ſecum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deſierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen ſuſcipit, vt adoleſcentię ſuæ peccatis miſericordiam Dei imploret. Et certè tum demum ſoporem nobis eſſe excuſſum probabimus ſi gemendo ſub onere, maláque noſtra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea eſt, pœnitentiam, cui aſſiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia ſe proiecerant ad peccandum, vel quadam defectionis ſpecie excuſſerant iugum Dei. Nam Scriptura ſæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quaſi tranſitum & reſurectionem à morte in vitam ſignificat: & dum refert populum egiſſe pœnitentiam ab idololatria aliiſque craſſis ſceleribus cõuerſum fuiſſe intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt ſuper laſciuis ſcortatione & impudicitia. hoc diſcrimen diligenter obſeruandum eſt, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis ſupina obrepat ſecuritas, quaſi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quæ nos ſemper titillant prauæ cupiditates, & quæ ſubinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibuſdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinarium non tollit, qui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

[Margin: 1.Cor.11.31. — Peccatorum confeſſio & agnitio qualis eſſe debeat. — Pſal.51.7. — Pſal.25.7. — Pœnitentiæ ordinaria & ſpecialis diſtinctio. — 2.Cor.12.21. — Huius diſtinctionis vſus.]

19 Porrò ſi verum eſt quod clariſſimè conſtat, totam Euãgelij ſummam duobus iſtis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remiſſione: annon videmus, Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quo eos ſimul Spiritus ſui ſanctificatione, in

[Margin: Finis pœnitẽtiæ.]

Ex Ioãnis, Chriſti & Apoſtolorum prædicationis forma, quis ſit oſtenditur.
Matt.11.10.

veram iuſtitiam inſtauret? Ioannes angelus ante faciem Chriſti miſſus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt ſe peccatores agnoſcerent, ſuáque omnia coram Domino damnata, quo carnis ſuæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationẽ totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. ſiquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo eſſe, remiſſionem peccatorum, ſalutem, vitam, & quicquid omnino in Chriſto aſſequimur, ſignificabat. quare apud alios Euangeliſtas legitur, Venit Ioannes prædicans baptiſmum pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum. Quod quid aliud eſt, quàm vt peccatorum mole preſſi & fatigati, ad Dominum ſe conuerterent, ac de remiſſione & ſalute ſpem conciperent? Sic & Chriſtus ſuas conciones auſpicatus eſt. Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio: Primùm declarat, theſauros miſericordiæ Dei in ſe apertos: deinde pœnitentiam exigit, tum poſtremò fiduciam erga Dei promiſſiones. Itaque quùm totam Euangelij ſummam breuiter complecti voluit, dixit ſe oportuiſſe pati, reſurgere à mortuis, prædicari in nomine ſuo pœnitentiã, & remiſſionem peccatorum. Id & Apoſtoli poſt eius reſurrectionẽ prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Iſraeli, & remiſſionem pecatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Chriſti, quùm per Euangelij doctrinam audiunt homines ſuas omnes cogitationes, ſuos affectus, ſua ſtudia corrupta & vitioſa eſſe: propterea neceſſe vt renaſcantur, ſi volunt ingredi in regnũ Dei. Remiſſio peccatorum prædicatur, quùm docentur homines, Chriſtum ſibi factum eſſe redemptionem, iuſtitiam, ſalutẽ, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conſpectu iuſti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quùm fide apprehendatur (vt alibi demonſtratum eſt) quia tamen proprium fidei obiectum eſt Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter diſtingui operæpretium fuit.

Marc.1.4.
Luc.3.3.
Huius prædicationis ſumma.
Marc.1.15.
Luc. 24. 26. & 46.
Act.5.2.
Rom.1.30.

Pœnitentia Chriſtianæ terminus, vita noſtræ finis.
Ieſa.61.1.
Matt.11.5.
Luc.4.18.
Mat.9.13.
Act.3. 26. & 5. 21.
Hoc modo remiſſionẽ peccatorum in Chriſto oblatam & reſipiſcentiæ

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt, primũ nobis ad Chriſti cognitionẽ ingreſſum aperit, qui nullis ſe exhibet, niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcunt: ita in pœnitentiam ipſam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum proſequi nos oportet, ſi in Chriſto cõſiſtere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, ſed ad pœnitentiam. Miſſus eſt ad benedicendum indignis: ſed quo ſe conuertat vnuſquiſque à nequitia ſua. Plena eſt Scriptura eiuſmodi vocibus. Quare vbi peccatorũ remiſſionem offert Deus, reſipiſcentiam viciſſim ſtipulari ferè ſolet: innuens ſuam miſericordiam, reſipiſcendi cauſam hominibus eſſe debere. Facite, inquit,

inquit, iudicium & iuſtitiam: quia ſalus appropinquauit. Item, *cauſam adipiſcimur.*
Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reſipiſcunt à pecca- Ieſ.56.1. & 59.
tis. Item, Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eũ 20.
dum propè eſt. Derelinquat impius viam ſuam, & iniquitatem Ieſ.55. 6.
cogitationum ſuarum, & ad Dominum conuertatur: & miſere- Act.2.38.
bitur eius. Item, Conuertimini, & reſipiſcite, vt deleantur peccata veſtra. Vbi tamen adnotandum eſt, non eam conditionem ſic apponi quaſi emerendæ veniæ fundamentum ſit noſtra reſipiſcentia: quin potius (quia in hunc finem hominum miſereri ſtatuit Dominus vt reſipiſcant) quò ſit tendendũ indicat, ſi gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis noſtri habitabimus, aſſiduè nobis cũ naturæ noſtræ corruptæ vitiis luctandum eſt, adeóque cum naturali noſtra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philoſophi meditationem eſſe mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Chriſtiani hominis perpetuũ eſſe ſtudium & exercitationem mortificãdæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profeciſſe, qui ſibi plurimũ diſplicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: ſed magis vt ad Deum feſtinet & ſuſpiret; quò morti vitæque Chriſti inſertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter poſſunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit niſi prius iuſtitiæ amore captus. Hæc ſententia, vt erat ſimpliciſſima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè conſentire viſa eſt.

Id cum alibi, tum in Phædone multis diſputat.

21 Porrò ſingulare eſſe Dei donum Pœnitentiam, notius ex ſuperiore doctrina eſſe arbitror quàm vt longum ſermonẽ retexere opus ſit. Itaq; beneficium Dei laudat, & miratur Eccleſia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad ſalutem: & Paulus Timotheum patientem & manſuetum erga incredulos eſſe iubens. Siquando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua reſipiſcant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus ſe velle omniũ cõuerſionem: & exhortationes communiter omnibus deſtinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius eſſet creare nos homines, quàm proprio marte induere præſtãtiorem naturam. Itaq; toto regenerationis curſu non abs re vocamur Dei figmentum creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoſcunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia propriè ſit ſalutis cauſa, ſed quia iam viſum eſt inſeparabilem eſſe à fide & miſericordia Dei: quando, teſte Ieſaia, venit Sioni redẽptor, & iis qui in Iacob reuerſi ſunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in ſalutem hominis operatum eſſe. Itaq; fideles apud Ieſaiam, dñ querũtur Ieſ.63.17.
& deplorant à Deo ſe derelictos, hoc quaſi reprobationis ſignũ Heb.6.6.

Poſtrema pars vnde ſit Pœnitentia docens, videlicet à Dei gratia.
Act.11.18.
2.Tim.2. 25.26.
Electis communicata quos Deus eripere vult ab interitu.
Epheſ.2.10.
Ieſ.50.10.

Reprobis autem obduratio & impœnitentiæ exitij æterni eſt denuntiatio, vt ex Ieſaia & Apoſtolo liquet.
Ibid.10.29.

ponunt, obdurata fuiſſe diuinitus corda ſua. Apoſtolus quoque excludere volens apoſtatas à ſpe ſalutis, rationem aſſerit, eſſe impoſſibile eos renouari ad pœnitentiam: quia ſcilicet Deus renouans quos perire non vult, ſignum oſtendit paterni fauoris, & quodammodo radiis ſereni & læti vultus eos ad ſe attrahit: rurſum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremiſſibilis eſt impietas. Quod genus vindictæ Apoſtolus denuntiat voluntariis apoſtatis, qui dum à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumelioſè reſpuunt, profanant ac conculcant Chriſti ſanguinem: imò quantum in ſe eſt, rurſus ipſum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præpoſterè auſteri, voluntariis omnibus peccatis ſpem veniæ præcidit: ſed apoſtaſiam docet omni excuſatione indignam eſſe, vt mirum non ſit Deum inexorabili rigore tam ſacrilegium ſui contemptum vlciſci. Impoſſibile enim eſſe tradit, eos qui ſemel illuminati fuerint, guſtauerint donum cæleſte, participes facti ſint Spiritus ſancti, guſtauerint bonum Dei verbum, virtuteſque venturi ſeculi, ſi prolabantur, curſum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus poſt acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua eſt hoſtia: ſed formidabilis quædam expectatio iudicij, &c. Hi quoque loci ſunt ex quorum praua intelligentia inſaniendi materiam olim Nouatiani hauſerunt: quorum aſperitate offenſi boni quidam viri, hanc ſuppoſititiam Epiſtolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apoſtolicum ſpiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non eſt niſi cum iis qui eam amplexantur, facilè eſt oſtendere quàm nihil illæ ſententiæ ipſorum ſuffragentur errori. Primùm neceſſe eſt, Apoſtolum cum magiſtro ſuo conſentire, qui omne peccatum & blaſphemiam remiſſum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum ſanctum, quod neque in hoc ſeculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exceptione contentum fuiſſe Apoſtolum certum eſt, niſi volumus illum gratiæ Chriſti aduerſarium facere. Vnde conficitur, nullis ſingularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex deſperato furore profectum neque infirmitati adſcribi poteſt, & palàm demonſtrat hominem à diabolo eſſe poſſeſſum.

Ibid.6.4.

Ibid.10.5.

Hic autem Apoſtoli locus (Hebr. 6. 6.) quum Voluntaris tantùm Apoſtatis remiſſionem neget, nihil pro Nouatianis facit.

Hac occaſione de peccato irremiſſibili in Spiritum ſanctum agitur.

21 Vt tamen hoc expediatur, quod ſit tam horrendum eiuſmodi flagitium quod nullam remiſſionem habiturum eſt, quærere conuenit. Quod Auguſtinus alicubi definit obſtinatam ad mortem vſque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non ſatis quadrat ipſis Chriſti verbis, Non remiſſum iri in hoc ſeculo. Nam aut hoc fruſtra dicitur, aut in hac vita committi poteſt. Si autem vera eſt Auguſtini definitio, non committitur niſi

ad

ad mortem vſque perſeueret. Quòd alij dicunt, in Spiritũ ſanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde ſumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis teſtimoniis comprobata fuerit, facilè per ſeipſam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritũ ſanctum peccare qui diuinę veritati, cuius fulgore ſic perſtringuntur vt ignorantiam cauſari nequeant, tamen deſtinata malitia reſiſtunt, in hoc tantùm vt reſiſtat. Chriſtus enim explicaturus quod dixerat, continuò ſubiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blaſphemauerit cõtra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blaſphemia in Spiritum, ponit Spiritum blaſphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere poſſit quin ſimul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Chriſto ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam ſibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint eſſe Chriſtum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi ſunt hodie, qui Euangelij doctrinam peſſimè execrantur: quam ſi Euangelij eſſe ſcirent, toto corde venerari parati eſſent. Quorum autem cõuicta eſt conſcientia, Dei verbum eſſe quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non deſinunt: illi in Spiritum blaſphemare dicuntur: quandoquidem aduerſus illuminationem (quæ opus eſt Spiritus ſancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum reſiſtere Spiritui per Stephanum loquenti non poſſent, reſiſtere tamen contendebant. Non dubium eſt quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: ſed fuiſſe alios apparet qui malitioſa impietate in Deum ipſum furerent, hoc eſt in doctrinam quam eſſe à Deo non neſciebant. Tales & ipſi Phariſæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus ſancti virtutẽ vt deiicerent, Beelzebud nomine infamabant. Hic ergo eſt Spiritus blaſphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera proſilit. Quod innuit Paulus, quum docet ſe miſericordiam conſequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiſerat, quorum meritò indignus alioqui fuiſſet gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc ſequitur, non eſſe veniæ locum vbi ſcientia ad incredulitatem acceſſit.

Vera huius peccati definitio, ex ſcripturis probata & illuſtrata.

Matt.12.31.
Marc.3.29.
Luc.12.10.

Qui peccent in Spiritum ſanctum.

Exempla.

1. Iudæi Stephano reſiſtentes.

Act.6.10.

2. Phariſæi.

Matth.9.34. & 12.24.

Probatio definitionis à contrario Pauli exemplo.

1.Tim.1.13.

23 Apoſtolum verò non de particulari vno lapſu vel altero, ſed de vniuerſali defectione loqui qua ſe reprobi à ſalute abdicant, ſi bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum ſentire mirum non eſt, quos Iohannes in ſua Canonica affirmat non fuiſſe ex electis à quibus exierunt. Sermonem ſiquidem in eos dirigit qui religionem Chriſtianam ſe repetere poſſe imaginabantur, etſi ſemel ab ea defecerant: quos

Cur illud peccatum ſit irremiſſibile.

1.Ioh.2.19.

ab hac falſa & pernicioſa opi nione auocans, dicit quòd veriſſimum eſt, non patere iis reditum ad Chriſti communionē qui eam ſcientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui ſimpliciter diſſoluta vitæ licentia verbū Domini tranſgrediūtur: ſed qui totam eius doctrinam ex profeſſo reiiciunt. Ergo paralogiſmus eſt in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam Prolabi Nouatiani interpretantur, ſiquis Lege Domini, nō furandum nec ſcortandum edoctus, à furto aut ſcortatione non abſtineat. At contrà ſubeſſe tacitam antitheſin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia iis quæ priùs dicta fuerant: vt hîc non particulare aliquod vitium, ſed vniuerſalis auerſio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apoſtaſia exprimatur. Quum ergo dicit, eos qui prolapſi ſint, poſtquam ſemel illuminati fuerunt, guſtauerunt donum cæleſte, participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt etiam bonum Dei verbum, virtuteſque venturi ſeculi: intelligendum eſt, qui lumen Spiritus deliberata impietate ſuffocarint, doni cęleſtis guſtum reſpuerint, à ſanctificatione Spiritus ſe alienarint, verbum Dei & ſeculi vēturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis, certam deſtinationem, alio poſtea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hoſtiam iis qui volentes, poſt acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Chriſtum eſſe perpetuam hoſtiam, ad expiandas ſanctorum iniquitates: (quod tota ferè epiſtola diſertè clamat, inter explicandum Chriſti ſacerdotium) ſed nullam aliam reſtare dicit vbi ab ea diſceſſum eſt. Diſceditur autem, abnegata ex profeſſo Euangelij veritate.

Paralogiſmus Nouatianorum, Apoſtoli locum deprecantium, excutitur.

Heb. 6. 2.

Et conferuntur duo eiuſdem Apoſtoli teſtimonia.

Heb. 10. 36.

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibuſdam à remiſſione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini miſericordiam confugiant, id facilè diluitur. Non enim denegari veniam dicit ſi ad Dominū ſe conuerterint: ſed omnino negat poſſe ad pœnitentiam ſurgere: quòd ſcilicet æterna cæcitate, ob ſuam ingratitudinem iuſto Dei iudicio percuſſi ſint. Neque obſtat quòd idem exemplum Eſau huc poſtea accommodat, qui fruſtra lachrymis & eiulatu tētauerit amiſſam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa prophetæ comminatio, Quùm clamauerint, nō exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera cōuerſio, aut Dei inuocatio deſignatur: ſed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis cōſtricti coguntur reſpicere quod antea ſecurè negligebant, ſibi nihil eſſe boni, niſi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, quàm ſibi ablatum eſſe gemunt. Itaq; nihil aliud ſignificat Propheta per clamorem, Apoſtolus per lacrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex deſperatione vrit & diſcruciat. Hoc diligenter notare operæ-pretium

1. Obiectio aduerſ. ſuperiorem doctrinam.

Reſponſio.

Inſtantiæ deſumptæ ex exemplo Eſaui & Prophetæ comminatione ſolutio.

Zach. 7. 3.

2. Obiectio.

pretiū eſt, quia ſecum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, ſe propitium fore ſimul ac conuerſus fuerit peccator. *Ezech.18. 20. 21.* Et (quemadmodū iā dixi) animum hominis in melius mutari nonniſi præueniente illius gratia certum eſt. *Reſponſio.* De inuocatione etiam nunquam fallet promiſſio. ſed conuerſio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentum quo diſtrahuntur reprobi, quum Deum ſibi quærendum eſſe vident vt inueniant malis ſuis remedium, & tamen eius acceſſum refugiunt.

25 Quæritur tamen, quum neget Apoſtolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus ſit Achab, & pœnam ſibi indictam auerterit: quem tamen nōniſi ſubito pauore fuiſſe conſternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. *3. Obiectio, de ficta impiorū (vt Achabi) pœnitentia, quā Deus probari videtur,* Induit quidem ſaccum, aſperſus eſt cinere, iacuit humi, & (quemadmodum teſtimonium illi redditur) humiliatus eſt coram Deo: *2.Reg.18.19.* ſed parum fuit veſtes ſcindere, quum maneret cor obſtipum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clemētiam flectatur. *Reſponſio.* Reſpondeo, ſic interdum hypocritis parci ad tēpus, vt tamen ſemper illis incumbat ira Dei: ídque fieri non tamen eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipſi Achab, quam inde vtilitatem conſequutus eſt niſi vt eam viuus in terra non ſentiret? Ergo Dei maledictio, quāuis recōdita, fixam habuit ſedem in eius domo: ipſe autem in æternum exitium perrexit. *Confirmatio, ab exemplo Eſaui.* Idem videre eſt in Eſau. Etſi enim repulſam paſſus eſt, tēporalis tamen benedictio conceſſa fuit eius lachrymis. *Gen.17.18.19.* Sed quia Spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nonniſi penes vnum ex fratrib. reſidere poterat, dum præterito Eſau electus eſt Iacob, abdicatio illa miſericordiam Dei excluſit: ſolatium hoc quaſi homini belluino fuit reſiduum, vt pinguedine terræ & rore cæli ſaginaretur. Atque id eſt quod nuper dixi ad exemplum aliorum referri debere, quo alacrius ad ſynceram pœnitentiā adiicere animos & ſtudia noſtra diſcamus: *Cur Deus impios ficto corde pœnitentes ferat ad tempus.* quia minimè dubitandum eſt verè & ex animo cōuerſis Deum fore ad ignoſcendum facilem, cuius clementia ſe ad indignos vſq; extendit: dum aliquid diſplicentiæ præ ſe ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte nō minus quàm corde ferreo ſpernere & pro nihilo ducere ludus eſt. In hunc modum ſæpe filiis Iſrael manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis ſimulati eſſent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: ſicut ipſe in Pſalmo conqueritur, ſtatim ad ingenium fuiſſe reuerſos. *Pſal.78.36.37.* atque ita voluit tam amica facilitate ad ſeriam conuerſionem eos adducere, vel reddere inexcuſabiles. *Exceptio.* Neque tamen, pœnas ad tempus remittendo, perpetuam ſibi legē imponit: quin potius ſeuerius interdum cōtra hypocritas inſurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei diſpliceat fi-

ctio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert ſuæ ad dandam veniam propenſionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum ſuperbia qui proteruè aduerſus ſtimulum calcitrant.

CAPVT IIII.

Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophiſtæ in ſuis ſcholis, vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur.

Partes huius capitis.

1 **Expoſita orthodoxa doctrina** de Pœnitentia, falſa hoc capite refellitur: **Scholaſticorum** doctrina in genere & ſummatim perſtricta, ſect 1.

2 Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, ſect. 2. & 3. Confeſſio à 4. ſect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capitis.

Scholaſticorum errores in tradenda doctrina de pœnitentia.
1. Male definiũt.
Prima definitio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Pri. eſt Gre. & refer. li. 4. Sent. diſt. 14. cap. 1.
Sec. Ambr. refer. illic, & in Decr. diſtin. 2. de pœnit. cap. Pœnit. priore.
Tert. Auguſt. refert. ea diſtinct. c. Pœn. poſt.
Quart. Amb. refer diſt. 1. de pœn. cap. Vera pœnit.
Harum definitionum examen.

NVNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia ſcholaſtici ſophiſtæ tradiderunt, quæ quàm pauciſſimis fieri poterit percurram. quia omnia perſequi animus non eſt: ne hic liber, quem ad docendi compẽdium aptare ſtudeo, in immenſum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus ſit exitus ſi te paulùm in eorum fæces immerſeris. Principio, in danda definitione planè oſtendunt nunquam ſe intellexiſſe quid eſſet pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt. Quòd pœnitere ſit anteacta peccata deflere, & flenda non committere. Item, quòd ſit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd ſit quædam dolens vindicta, puniens in ſe quod dolet commiſiſſe. Item, quòd ſit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quiſque commiſit, vel quibus conſenſit. Hæc enim vt à Patribus benedicta concedamus (quod inficiari tamen contentioſo difficile non eſſet) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam deſcriberent, ſed tantùm vt ſuos hortarentur ne in eadem delicta rurſum inciderent à quibus extracti erant. Quòd ſi elogia iſtiuſmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure aſſuenda erant. Quale eſt hoc Chryſoſtomi, Pœnitentia eſt medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum ſuperans. Adde quod doctri-

ctrina, quam poſtea tradunt, iſtis definitionibus eſt aliquanto
deterior. Sic enim ſunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt
nihil aliud ex immenſis voluminibus colligas quàm pœniten-
tiam eſſe diſciplinam & auſteritatem, quæ partim domandæ
carni, partim caſtigandis puniendíſque vitiis ſeruiat: de interio-
ri mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem ſecũ tra-
hit, mirum ſilẽtium. De contritione quidem & attritione mul-
tus apud eos ſermo: multis ſcrupulis animas torquent: & pluri-
mum moleſtiæ & anxietatis ingerunt: ſed vbi viſi ſunt corda pe-
nitus vulneraſſe, leui ceremoniarum aſperſione totam amaritu-
dinem ſanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contri- Lib.4. Sent.16. cap.1. de pœn. diſt.1. c. Perfecta pœnit.
tionem cordis, confeſſionem oris, ſatisfactionem operis par-
tiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etſi videri
volunt totam ætatem in ſyllogiſmis contexendis detriuiſſe. Ve- *Ineptè diuidunt.*
rùm ſiquis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentan-
di apud dialecticos valet) poſſe aliquem anteacta peccata defle-
re, & flenda non committere: poſſe præterita mala plangere, &
plangenda non committere: poſſe punire, quod doleret com-
miſiſſe, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo ſuam parti-
tionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur,
pœnitentia ſine confeſſione eſſe poteſt. Quòd ſi reſpondeant, *Reſponſionis eorum dilutio.*
hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus eſt ſacra-
mentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quã ſuis
definitionibus non comprehendunt, non eſt vnde accuſer: ſibi
ipſi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè
pro mea craſſitie, quum de re aliqua diſputatur, ad ipſam defi-
nitionem omnia refero, quæ eſt totius diſputationis cardo ac
fundamentum. Sed ſit illa magiſtralis licentia. iam partes ipſas
ordine perluſtremus. Quòd neglectim quaſi friuola tranſilio
quæ ipſi graui ſupercilio pro myſteriis venditant, non facio in-
ſcitia: (neque enim mihi valde laborioſum eſſet excutere quæ-
cunque argutè & ſubtiliter ipſi exiſtimant à ſe diſputari) ſed
mihi religio eſſet fatigare talibus ineptiis lectores abſque fru-
ctu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæſtionibus quas 3. *Sunt vaniloqui, & ſpinoſis quæſtionib. impediunt animos legentium.*
mouent & agitant, & quibus miſerè ſe impediunt, cognitu fa-
cile eſt. qualis illa eſt, An vnius peccati pœnitentia Deo placeat,
vbi in aliis durat obſtinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ
ad ſatisfactionem valeãt. Item, an ſæpius iterari poſſit pro mor- 4. *Seipſos implicant & inaertunt.*
talibus peccatis, vbi turpiter & impiè definiunt nonniſi de ve-
nialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter craſſo er-
rore valde ſe torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam eſſe
ſecundam tabulam poſt naufragium. in quo oſtendunt ſe nun-
quam à bruto ſtupore euigilaſſe, vt milleſimam vitiorum ſuo-
rum partem vel procul ſentirent.

2 Velim autẽ animaduertãt lectores, non hîc de aſini vmbra

Quàm neceſſaria ſit falſa ſcholaſticorum doctrinæ refutatio.

rixam eſſe, ſed rem omnium maximè ſeriam tractari: nempe de peccatorum remiſſione. Quum enim tria ad pœnitentiā requirunt, compunctionem cordis, oris confeſſionem, operis ſatisfactionem: ſimul ad impetrandam peccatorum remiſſionem neceſſaria eſſe docent. Siquid autem in tota religione ſcire noſtra refert id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remiſſio. Hæc notitia niſi perſpicua certáque conſtat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut ſecuritatem habere poteſt cōſcientia: ſed aſſiduè trepidat, fluctuatur, æſtuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conſpectum Dei. Quòd ſi ab his cōditionibus pendet peccatorum remiſſio quibus eam ipſi alligāt: nihil nobis miſerius nec deploratius.

De Contritione, eorundem ſententia.

Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt eámque debitam exigūt, hoc eſt iuſtam & plenam: ſed interim non conſtituunt quando ſecurus aliquis eſſe poſſit, ſe hac contritione ad iuſtum modum defunctum eſſe. Equidem ſedulo & acriter inſtandum eſſe fateor, vt quiſque amarè deflendo ſua peccata, ſe ad eorum diſplicentiam & odium magis acuat.

Examen illius ſententiæ.

Hæc enim eſt non pœnitenda triſtitia, quæ pœnitentiam gignit in ſalutem, ſed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini reſpondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miſeræ cōſciētiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum ſibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec aſſequuntur debiti menſuram, vt ſecum decernere poſſint, ſe perſoluiſſe quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis eſt, eódem ſemper reuoluimur. quando enim audebit ſibi promittere quiſpiā, omnes ſe vires contuliſſe ad lugenda peccata? Vbi ergo diu ſecum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conſcientiæ, portum tandem in quo reſideant non inueniunt: vt ſe aliqua ſaltē parte leniant, dolorem à ſe extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus ſuam contritionem perficiant.

Falſæ & veræ contritionis conſideratio.

3 Quòd ſi me calumniari aiunt: prodeant ſanè, & vnum aliquem oſtendant qui huiuſmodi contritionis doctrina vel nō ſit ad deſperationem adactus: vel ſimulationē doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, nō oppoſuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam ſine pœnitentia obuenire peccatorum remiſſionem, quòd nulli niſi afflicti, & peccatorū conſcientia vulnerati, Dei miſericordiam implorare ſincerè poſſunt: ſed ſimul adiecimus, pœnitentiam non eſſe cauſam remiſſionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta ſuſtulimus, quòd debita præſtāda ſit. Peccatorem docuimus non in ſuam compunctionem neq; in ſuas lachrymas intueri, ſed vtrunq; oculum in ſolā Domini miſericordiā defigere. Tantùm admonuimus vocari à Chriſto laboran-

borãtes & oneratos, quãdo miſſus ſit ad euãgelizandũ pauperibus, ad ſanandum contritos corde, prædicandũ captiuis remiſſionem, ad educendos vinctos, conſolandos lugentes. Quo excluderentur & Phariſæi, qui ſua iuſtitia ſaturi, paupertatem ſuã non agnoſcũt: & contemptores, qui ſecuri iræ Dei, malo ſuo remedium non quęrunt. Tales enim non laborant, nec onerati ſunt, nec cõtriti corde, nec vincti, nec captiui. Multùm verò intereſt doceáſne emereri peccatorum remiſſionem iuſta & plena contritione (qua nunquam defungi poſſit peccator) an eum inſtituas ad eſuriendam & ſitiendam Dei miſericordiam, quo per miſeriæ ſuæ agnitionem, ſuum æſtum, laſſitudinẽ, captiuitatem illi oſtendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatẽ debeat: Illũ deniq; doceas in ſua humilitate dare Deo gloriam. Matth.11.28. Ieſa.61.1. Luc.4.18.

4 De confeſſione ſemper ingens fuit pugna inter Canoniſtas & Theologos ſcholaſticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confeſſionem: illis reclamantibus, Eccleſiaſticis duntaxat conſtitutionibus præcipi. In eo verò certamine inſignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorſerunt, quot in rem ſuam citabant. Et quando ne ſic quidem obtineri poſſe viderunt quod poſtulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapſi ſunt confeſſionem à iure diuino profectam, quantum ad ſubſtantiam: ſed formam poſtea accepiſſe à iure poſitiuo. Nempe ſic qui inter leguleios ſunt ineptiſſimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum ſit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia reſponderit Adam quaſi excipiens, Vxor quam dediſti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confeſſionem hanc vel formatã vel informem Dei eſſe mandatum probant. Miſit (inquiunt) leproſos Dominus ad Sacerdotes. Quid? miſitne ad confeſſionem, quis vnquam fando audiuit, audiẽdis confeſſionibus præfectos Leuiticos ſacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Moſaica vt ſacerdotes diſcernerent inter lepram & lepram: peccatum, ſpiritualis eſt lepra: de hac pronuntiare, Sacerdotũ eſt. Antequã reſpõdeo, quæro obiter ſi hic loc[9] ſpiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad ſe trahunt? Scilicet hoc non eſt Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vſurpemus. Peccatum eſt lepra ſpiritualis. ſimus & peccati cognitores. Nunc reſpondeo: Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt Legis tranſlationem fieri. Omnia ſacerdotia ad Chriſtum tranſlata ſunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honos ſacerdotij tranſlatus eſt. Si tantopere amant allegorias ſectari, vnicũ Sacerdotem Chriſtum ſibi proponant, & rerum omnium libera iuriſdictione tribunal eius cumulent:

De confeſſione auriculari, an ſit necne de iure diuino.

Canoniſtarum & Scholaſticorum argumenta.

Gen.3.9.12.

1. Primum, quod eſt allegoricum, & Iudaiſmum inducens.

Matth.8.4. Luc.5.14. & ſ. 14.

Deut.17.8.9.

Reſponſio 1.

Heb.7.12.

Reſp. 2. quæ cauſam reddit cur leproſi ad ſacerdotes miſſi ſint à Chriſto.

facilè id feremus. Adhæc importuna eſt ipſorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Chriſtus ad Sacerdotes, leproſos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes ipſum Legem violare: qui iubebat coram Sacerdote repræſentari à lepra curatum, & oblato ſacrificio expiari: iubet mundatos leproſos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, oſtendite vos Sacerdotib. & offerte munus quod præcepit Moſes in Lege, vt ſit in teſtimonium ipſis. Et verè futurum erat illis in teſtimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leproſos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri teſtes miraculorum Chriſti? Explorandum illis Chriſtus ſuum miraculum permittit, diffiteri non poſſunt: quia autem adhuc tergiuerſantur, eſt illis hoc opus in teſtimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus. Item, ante Reges, & Præſides ducemini, in teſtimonium ipſis. Id eſt, quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd ſi Chryſoſtomo acquieſcere malunt, ille etiam propter Iudæos à Chriſto id factum docet, ne Legis prævaricator haberetur. Quanquam in re tam clara ſuffragium vllius hominius accerſere pudet: vbi Chriſtus pronuntiat ſe ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam profeſſis Euangelij hoſtibus, qui ſemper ad obſtrependum intenti erāt, niſi os fuiſſet occluſum. Quare vt hanc poſſeſſionem retineant papales ſacrifici, palàm concedant in eorum partes quos neceſſe eſt vi compeſci ne Chriſto maledicant. Nam ad veros eius miniſtros nihil hoc pertinet.

Matth. 24. 14.
Matth. 10. 18.
Homil. 12. de muliere Chananæa.

2. Argumentum allegoricum.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc eſt ex allegoria. quaſi multum valeāt allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant ſanè, niſi eas ipſas oſtendero ſpecioſius à me obtendi, quàm ab ipſis poſſe. Dicunt ergo, Dominus diſcipulis præcepit, vt ſuſcitatum Lazarum faſciis ſoluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nuſquam enim legitur, hoc dixiſſe Dominum diſcipulis, éſtque multo veriſimilius dixiſſe Iudæis aſtantibus: quo citra vllam fraudis ſuſpicionem euidentius fieret miraculum, & maior ſua virtus eluceret, quòd nullo tactu, ſua ſola voce mortuos ſuſcitaret. Sic equidem interpretor, Dominum quo omnem ſiniſtrā ſuſpicionem Iudæis tolleret. voluiſſe illos reuoluere lapidē, fœtorem percipere, certa mortis ſigna ſpectare, ſola verbi virtute ſurgentem videre, viuentem primos attrectare. Atque hęc Chryſoſtomi ſententia eſt. Sed demus hoc dictum diſcipulis, quid dum obtinebunt? Dominum dediſſe Apoſtolis ſoluendi poteſtatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, ſi dicamus hoc ſymbolo Deum voluiſſe fideles ſuos inſtituere, vt ſoluerent à ſe ſuſcitatos: hoc eſt, ne in memoriam peccata reuocarent,

1. Reſponſio. Ioan. 11. 44.

Serm. contra Iudæos, Gentiles & hæret. *Reſponſio. 2.*

carent,quæ ipſe oblitus eſſet:ne ceu peccatores dãnarent quos ipſe abſoluiſſet: ne adhuc exprobrarent quæ ipſe condonaſſet: ne vbi miſericors ipſe eſſet,& ad parcendum facilis,ipſi ad puniendum ſeueri & moroſi eſſent? Certè nihil ad ignoſcentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum,qui ſe nimiũ rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur.Eant nunc& allegorias ſuas venditent.

6 Iam propius manus conſerunt,dum apertis (vt ſibi videntur)ſententiis pugnant Qui ad Iohannis Baptiſmum veniebãt, confitebantur peccata ſua:& Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum ſi confitebantur peccata ſua qui volebant baptizari.dictum enim antè eſt, Ioannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentiæ,baptizaſſe aqua in pœnitentiam.Quos igitur baptizaſſet, niſi qui ſe peccatores confeſſi eſſent? Baptiſmus ſymbolum eſt remiſſionis peccatorũ: & qui ad hoc ſymbolum admitterentur,niſi peccatores, & qui ſe tales agnoſcũt? Confitebantur itaque peccata ſua, vt baptizarentur. Nec ſine cauſa præcipit Iacobus vt alij aliis confiteantur. Verùm ſi animaduerterent quod proximè ſequitur intelligerent, parum etiam hoc ſibi ſuffragari.Cõfitemini,inquit, alter alteri peccata veſtra,& orate pro inuicem.Mutuam confeſſionem &mutuam orationem ſimul iungit.Si ſolis ſacrificulis confitendum eſt:ergo & pro illis ſolis orandum.Quid,quòd ſequeretur ex verbis Iacobi,ſolos ſacrificulos confiteri poſſe:ſiquidem dum vult vt mutuò confiteamur,eos ſolos alloquitur qui aliorum confeſſionem audire poſſint.ἀλλήλοις,inquit,mutuò,inuicem,viciſſim, aut ſi malunt,reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt niſi qui ſunt audiendis confeſſionibus idonei.Qua prærogatiua quando eos ſolos ſacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos ſolos ablegamus.faceſſant igitur hoc genus nugamenta,& ipſam Apoſtoli mẽtem accipiamus:quæ ſimplex eſt & aperta,nempe vt noſtras infirmitates viciſſim alter in alterius ſinum deponamus,mutuum cõſilium,mutuam compaſſionem,mutuam inter nos cõſolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conſcij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantoperè confeſſionem miſericordiæ Dei vrgemus?Confiteri autem Dei miſericordiam nemo poteſt niſi miſeriam ſuam prius confeſſus.Quin potius anathema eſſe pronuntiamus, quicunque non ſe coram Deo,coram Angelis eius,coram Eccleſia, coram omnibus denique hominib.peccatorem cõfeſſus fuerit. Omnia enim concluſit Dominus ſub peccatum, vt omne os obſtruatur,& humilietur omnis caro coram Deo:ſolus autem ipſe iuſtificetur & exaltetur.

3. Argumentum à duobus Scripturæ locis. Matth.3.6. Iaco.5.16.

Prioris loci expoſitio.

Poſterioris expoſitio.

Gal.5.22. Rom.3.3.& 19.

7 Miror autem qua fronte auſint contendere confeſſionem, *Confeſſionẽ hãc*

non eſſe iuris diuini probatur, quod vſus eius fuerit liber per annos circiter 1200. à Chriſto. Fuit ille Papa 183.

de qua loquũtur, iuris eſſe diuini: cuius equidẽ vetuſtiſſimũ eſſe vſum fatemur: ſed quẽ facilè euincere poſſumus olim fuiſſe liberum. Certè nullam de ea ſtatam fuiſſe legem aut conſtitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorumquoque annales narrant. Certè ſi lex illis fuiſſet antiquior, potius eam arripuiſſent quàm contenti Lateranenſis concilij decreto, pueris quoq; ipſis ridiculos ſe feciſſent. Nõ dubitãt in aliis reb. excludere fictitia decreta, quę vetuſtiſſimis cõciliis adſcribũt, vt ipſa antiquitatis veneratione ſimplicium oculos perſtringãt. In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipſis teſtibus) nondum elapſi ſunt anni trecẽti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & impoſita confitendi neceſſitas. Atque vt de tempore taceam, ſola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriuſque ſexus quotannis ſemel proprio ſacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri ſolos hermaphroditos, ad neminẽ verò ſpectare qui ſit vel mas vel fœmina. Craſſior deinde inſulſitas in diſcipulis ſe prodidit, dum explicare nequeunt quid ſit proprius ſacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Chriſtum huius legis authorem eſſe quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxiſſe annos mille & ducentos à reſurrectione Chriſti antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuiſſe demum inuectam quùm extincta pietate & doctrina, ſine delectu quiduis licentiæ ſibi iam ſumpſiſſent laruæ Paſtorum.

Qualis autem, & quam inepta lex, tum lata fuerit, oſtenditur

Propoſitionis confirmatio petita ex hiſtoria Eccleſiæ.

Deinde luculenta teſtimonia extant tum in hiſtoriis, tũ apud antiquos alios ſcriptores, quę doceant hanc fuiſſe politicã diſciplinam, ab Epiſcopis inſtitutam, non legem à Chriſto aut Apoſtolis poſitam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obſcurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuiſſe hanc Epiſcoporum conſtitutionem diligenter obſeruatam in Eccleſiis occidentalibus, præſertim verò Romæ. Quo ſignificat non fuiſſe vniuerſale omnium Eccleſiarum inſtitutum: vnum autem è preſbyteris peculiariter deſtinatum fuiſſe dicit qui huic muneri præeſſet. Quo abundè confutat quod iſti de clauibus vniuerſo ſacerdotali ordini in hunc vſum promiſcuè datis mentiuntur. Siquidẽm non omniũ Sacerdotum communis erat functio, ſed ſingulares vnius partes, qui ad id electus ab Epiſcopo fuerat. Is eſt quẽ hodie quoque in ſingulis cathedralibus Eccleſiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum cenſura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Conſtantinopoli fuiſſe donec matrona quædam, confitentem ſimulans, ea ſpecie conſuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuiſſe deprehenſa eſſet. Ob id facinus Nectarius, vir & ſancti-

Ecc. ſuæ hiſt. lib. 7. cap. 17.

Veteris confeſſionis auricularis ſimulachrum inter Pontificios, in iudicium illis.

ſanctitate & eruditione clarus illius Eccleſiæ Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit. Hìc, hìc aures aſini iſti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis cõfeſſio, quî auſus eſſet Nectarius eam tefigere ac conuellere? Nectarium ſanctum Dei hominem, omnibus veterum ſuffragiis probatum, hæreſeos & ſchiſmatis accuſabunt? Sed eodem calculo damnabunt Eccleſiam Conſtantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo diſſimulatum fuiſſe, ſed ad ſuam vſque memoriam obſoleuiſſe affirmat Sozomenus. Imò non Conſtantinopolitanam, ſed Orientales omnes Eccleſias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (ſi verum dicunt) legem, & Chriſtianis omnibus mandatam neglexerunt.

In Eccleſia Conſtantinopolitana, ſublatus iſtius confeſſionis vſus.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chryſoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ præſul, vt mirum ſit iſtos audere contra mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi confunderis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conſeruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua ſuper ſtratum confitere, vt ibi ſua mala quotidie cõſcientia tua recognoſcat. Item, Nunc autem neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te confitentem videat. Item, Non te in conſeruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: oſtende ei qui nihil opprobret, ſed humaniſſimè curet. Itē, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conſeruo eſt confitendũ, qui in publicum proferat: ſed Domino (qui tibi curam gerit, & qui humanus eſt, & medicus) oſtende vulnera. Poſtea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes, mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim, vt ſanem vlcus. Dicemúſne Chryſoſtomum eò progredi temeritatis, quum hæc & ſimilia ſcribit, vt conſcientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege conſtringuntur? Minimè verò, ſed quod Dei verbo intelligit nequaquam eſſe præſcriptum, exigere ceu neceſſarium non audet.

Homil. 2. in Pſal. 50.

Quod ex Chryſoſtomi variis teſtimoniis etiam colligere licet: cui hoc genus confeſſionis admodum diſplicuit.

Serm. de Pœnit. & confeſſ.

Homil. de incõpreh. Dei natura, contra Anomœos.

Homil. de Lazaro.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primum bona fide referemus quod genus cõfeſſionis verbo Dei nobis traditum ſit: deinde & eorum commenta ſubiiciemus, non quidē omnia (quis enim immenſum illud mare exhauriret?) ſed ea duntaxat quibus ſummam arcanæ ſuæ confeſſionis complectũtur. Hìc commemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudiſ-

Falſa confeſſione remota, confeſſionis verbo Dei traditæ conſideratio ſubiungitur.

Primùm autem error veteris interpretis homonymia decepti refellitur.
Pſ.42.5.

ſimis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrannicũ ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptum erat. Vt confeſſionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Pſalmi, In voce exultationis & cõfeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quolibet naſcetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobam mentem fuiſſe cõiectos, quo magis deteſtabilis eſſet eorũ audacia. Quòd ſi nobis in ſimplici Scripturæ doctrina acquieſcere libet, periculum non erit ne quis talib. fucis nobis illudat. Illic enim vna preſcribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, delet: huic peccata noſtra vt confiteamur, veniæ obtinẽdæ cauſa. Ille medicus eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille læſus eſt & offenſus: ab il lo pacem petamus. Ille eſt cordium cognitor, & cogitationum omnium conſcius: coram ipſo corda noſtra effundere properemus. Ille eſt deniq; qui peccatores vocat, ad ipſum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meã non abſcondi. Dixi, cõfitebor aduerſum me iniuſtitiam meã Domino: & tu remiſiſti iniquitatẽ cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis confeſſio, Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus. Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ paſſim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata noſtra (inquit Ioannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui confiteamur? ipſi ſcilicet, hoc eſt, ſi afflicto & humiliato corde coram ipſo procidamus, ſi apud ipſum nos ex animo accuſantes & damnantes, bonitate eius & miſericordia abſolui petamus.

Deinde Scripturæ teſtimoniis probatur peccatorũ confeſſionem ad Deum ſolum dirigi.
Pſ.32.5.
Ibid.1.
Dan.9.5.
1.Ioan.1.9.

Arcanæ huius confeſſionis, quæ ſoli Deo fit, effectus.

10 Qui animo & coram Deo hanc confeſſionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confeſſionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei miſericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & ſemel & in aurem cordis ſecretum inſuſurret: ſed ſæpius, ſed palàm, ſed toto orbe audiente ingenuè & ſuam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum Dauid à Nathan argueretur, conſcientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino. hoc eſt, Iam nihil excuſo, non tergiuerſor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino eſſe volui, hominibus quoque ipſis patefiat. Arcanam ergo illam confeſſionem, quæ Deo fit, ſequitur voluntaria apud homines confeſſio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis noſtræ intereſt. Hac ratione inſtituit

2.Sam.12.13.

Dominus

Dominus olim in populo Iſraelitico, vt præeũte verbo à Sacerdote, populus ſuas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis neceſſarium eſſe prouidebat, quo vnuſquiſque melius adduceretur ad iuſtã ſui recognitionem. Et æquum eſt vt miſeriæ noſtræ confeſſione, bonitatem ac miſericordiam Dei noſtri inter nos & coram toto mundo illuſtremus.

Leuit.16.21.

Alterum genus confeſſionis quæ fit hominibus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium eſſe in Eccleſia conuenit, & tunc extra ordinem ſingulari modo vſurpari, ſiquãdo populum communi aliquo delicto obſtringi contigerit. Huius ſecundi generis exemplum habemus in ſollenni illa cõfeſſione, qua populus vniuerſus auſpiciis ductúq; Eſdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis diſſipatio, communis omnium defectionis fuiſſet pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoſcere, niſi ſe antè reos peragerent. Neque refert ſi in vna congregatione pauci aliqui interdum ſint inſontes: quando enim membra ſunt languidi ac malè affecti corporis, nõ debent ſanitatẽ iactare. Imò fieri non poteſt quin aliqua labe contracta aliquid ipſi etiã culpæ ſuſtineant. Ergo quoties vel peſte, vel bello, ſterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: ſi officij noſtri eſt, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus ſigna confugere: ipſa confeſſio ex qua alia omnia dependẽt. minimè eſt negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata eſt, nemo ſanus, expenſa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni ſacro conuentu ſiſtamus nos in conſpectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis noſtræ, quàm indignitatis noſtræ cognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione. quoties enim precamur veniã, peccata noſtra confitemur. Fateor. At ſi conſideres quanta ſit noſtra vel ſecuritas, vel ſomnolentia, vel ſocordia, concedes mihi ſalutare fore inſtitutum, ſi ſolẽni aliquo cõfitendi ritu Chriſtiana plebs ad humiliationẽ exerceatur. Tametſi enim ceremonia quã Dominus Iſraëlitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipſa aliquo modo ad nos quoq; pertinet. Et ſanè videmus hunc morem in Eccleſiis bene moratis cum fructu obſeruari, vt ſingulis diebus Dominicis miniſter formulam confeſſionis ſuo & populi nomine concipiat: qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino compreca tur Denique hac claue tam ſingulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad præcandum ianua.

Huius duæ ſpecies, publica & priuata.

Publica, aut ordinaria, aut extraordinaria.

Nehem.1.7.

Extraordinariæ vſus.

Ordinariæ vſus.

Obiectio adu. confeſſiones & preces publicas.

Reſponſio.

12 Duas præterea priuatæ cõfeſſionis formas Scriptura probat. Vnam quæ noſtra cauſa fiat. quo pertinet illud Iacobi vt alter alteri peccata confiteamur: ſentit enim vt noſtras infirmitates alter alteri detegentes, conſilio & conſolatione mutua

Priuata confeſſio duplex.

Iac.5.16.

1. Noſtrâ cauſâ,

2. Proximi cauſa. nos iuuemus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda eſt, ad ipſum placandum, & nobis reconciliandum, ſi qua in re noſtro vitio læſus fuerit. *Prioris vſus.* Ac in priore quidem ſpecie, tametſi Iacobus neminem nominatim aſſignando, in cuius ſinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Eccleſiæ grege maximè idoneus fuerit viſus: quia tamen paſtores præ aliis vt plurimum iudicandi ſunt idonei, potiſſimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appoſitos, quòd ipſa miniſterij vocatione nobis à Domino deſignãtur, *Qui multum à fidis Eccleſiæ paſtoribus promouetur & iuuatur.* quorum ex ore erudiamur ad ſubigenda & corrigenda peccata, tum conſolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correptionis officium Chriſtianis quidem omnibus demandatum eſt, miniſtris tamẽ *Matt.16.19. Matt.18.18. Ioh.3.15.* ſpecialiter eſt iniunctum: ſic quum omnes mutuò nos debeamus conſolari, & in fiducia diuinæ miſericordiæ confirmare. videmus tamen miniſtros ipſos, vt de remiſſione peccatorum certiores reddant conſcientias, teſtes eius ac ſponſores conſtitui, adeò vt ipſi dicantur remittere peccata, & animas ſoluere. Quum audis hoc illis tribui, in vſum tuum eſſe cogita. Ergo id officij ſui vnuſquiſque fidelium eſſe meminerit, ſi ita priuatim angitur & affligitur peccatorum ſenſu vt ſe explicare niſi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad ſe ſubleuandum priuata confeſſione apud ſuum paſtorem vtatur: ac ad ſolatia ſibi adhibenda pri- *Quid hic cauendum ſit, & obſeruandum.* uatam eius operam imploret, cuius officium eſt & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina conſolari. Verùm ea moderatione ſemper vtendum eſt, ne vbi Deus nihil certum præſcribit, conſcientiæ certo iugo alligentur. Hinc ſequitur, eiuſmodi confeſſionem liberam eſſe oportere, vt non ab omnibus exigatur, ſed his tantùm commendetur quia ea ſe opus habere intelligent. Deinde ne hi ipſi qui illa vtuntur pro ſua neceſſitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: ſed quoad intereſſe ſua putabũt, vt ſolidum conſolationis fructum referant. Hanc Eccleſiis libertatẽ non modo relinquere, ſed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Paſtores, ſi volunt & tyrannidem abeſſe à ſuo miniſterio, & à populo ſuperſtitionem.

Poſterioris à Chriſto commendata vſus. Matt.5.23. 13 De altera autem loquitur Chriſtus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuũ, & abi, priúſque recõciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim ſarcienda eſt charitas quæ noſtra culpa *Quid comprehendat.* diſſilierit, culpam quam admiſimus agnoſcendo & deprecando. Sub hoc genere comprehẽditur eorum confeſſio qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarunt. Nam ſi tanti priuatã

vnius

vnius hominis offenſam æſtimat Chriſtus, vt à ſacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iuſta ſatisfactione redierint in gratiam: quanto maior eſt ratio vt qui Eccleſiã læſit malo aliquo exemplo, eam ſibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus eſt & Corinthius ille in communionem, quum 2.Cor.2.6. ſe obſequentem correptioni præbuiſſet. Hæc etiam forma cõfitendi in veteri Eccleſia fuit: quemadmodũ & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniunt, vt per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiant. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorſus ignorat. neque noſtrum eſt adſtringere nouis vinculis conſcientias, quas in ſeruitutem redigere Chriſtus ſeueriſſimè vetat. Interim quin ſiſtant ſe Paſtori oues, quoties ſacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obſeruari. Nam & qui habent impeditam conſcientiam, referre inde poſſunt ſingularem fructum: & qui admonendi ſunt, monitionibus locum ita præbent, modò ſemper abſit tyrannis & ſuperſtitio. *Aliam confitendi rationẽ, Scriptura prorſus ignorat.*

14 In tribus illis confeſſionis generibus poteſtas clauium locum habet, vel quum ſolenni recognitione vitiorum ſuorum veniam deprecatur tota Eccleſia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam ſuam teſtatur: vel quum is qui ob conſcientiæ inquietudinem ope miniſtri indiget, ſuam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offenſionis diuerſa eſt ratio: quia etſi tunc quoque conſcientiæ paci conſulitur, præcipuus tamen finis eſt vt ſublato odio inter ſe vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè ſpernendus eſt, quo libentius confiteamur peccata noſtra. Quum enim tota Eccleſia velut coram Dei tribunali adſtat, ream ſe confitetur, vnum refugium habet in Dei miſericordia: non vulgare aut leue ſolatium eſt habere illic præſentem Chriſti legatum, reconciliationis mandato præditũ, à quo denuntiari ſibi abſolutionem audiat. Hic vtilitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, iſta peragitur legatio. Similiter quum is qui ſe ab Eccleſia quodammodo alienauerat, reſtituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium eſt quòd ſibi ab iis agnoſci intelligit quibus dixit Chriſtus, Quibuſcunque remiſeritis peccata in terris, remiſſa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fructus eſt priuata abſolutio, vbi ab iis petitur qui ſingulari remedio ad infirmitatem ſuam ſubleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promiſſiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem deſtinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remiſſione nõdũ impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem ſi paſtori ſuo ſecretum

Poteſtas clauiũ in his tribus confeſſionum generibus locũ habet.

Huius poteſtatis vtilitas, reſpectu confeſſionis & abſolutionis publicæ.

Mat.18.19.
Ioh 20.23.

Et priuata.

Marc.9.2.

animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad ſe directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide: animum confirmabit ad ſecuritatem, illáque qua prius æſtuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, ſemper cauendum eſt ne facultatem aliquam ſomniemus ab Euangelij prædicatione ſeparatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit, vbi de Eccleſiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum eſſe quicquid iuris ad ligandū vel ſoluendum Chriſtus Eccleſiæ ſuæ contulit. Hoc tamen in miniſterio clauium maximè verum eſt, cuius tota vis in eo poſita eſt vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obſignetur: quod fieri, niſi ſola prædicatione, nequit.

Cautio obſeruāda.

Lib.4.c.11. & 12.

Papiſtici errores de confeſſione.

1 Neceſſitas confitendi omnia peccata omnibus præſcripta.

C. Omnis vtriuſque ſexus. De ſumma Trin. & fide catho. decretū eſt Inno. in cōcil. Lateran.

2. Claues fictitiæ.

Et refert Lombar.lib. 4. ſen. diſt.14.c.2. & diſt.18.c 2.

Matth.18.19.

3. Ligandi & ſoluendi mandatum incognitum.

Ieſa 43.11.25.

15 Quid Romanenſes theologi? Statuunt vt omnes vtriuſque ſexus, ſtatim atque ad diſcretionis annos peruenerint, ſemel ad minimum quotannis confiteantur omnia ſua peccata proprio ſacerdoti: nec peccatum dimitti niſi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum niſi oblata facultate perſolutum fuerit, iam nullū patere paradiſi ingreſſum. Sacerdotem verò poteſtatem habere clauium, quibus peccatorem ſoluat ac liget. quia non ſit irritum Chriſti verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò poteſtate pugnaciter inter ſe belligerantur. Alij dicunt, vnicam eſſe clauem in eſſentia, ſcilicet poteſtatem ligandi & ſoluendi: ſcientiam ad bonū quidem vſum requiri, ſed tantùm inſtar acceſſorij eſſe, non eſſentia iter cohærere. Alij, quia videbant hanc nimium effrænatam licentiam, duas claues recenſuerunt, diſcretionem & poteſtatem. Alij rurſum, quum tali moderatione cohiberi ſacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, authoritatem diſcernendi, qua in definiendo vterentur: & poteſtatem, quam executione ſuæ ſententiæ exercerent: ſcientiam accedere velut conſiliarium. Iſtud autem ligare & ſoluere non audent interpretari ſimpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego ſum, & nō alius pręter me, ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates tuas Iſrael. Sed dicunt Sacerdotis eſſe pronuntiare qui ligati ſint aut ſoluti, & declarare quorū remiſſa aut retenta ſint peccata: declarare autem, vel per cōfeſſionem, quum abſoluit, & peccata retinet: vel per ſententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum quum intelligunt nondum ſe hoc nodo explicari, quin ſemper obiici poſſit, indignos ſæpe ligari & ſolui à ſuis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut ſoluantur in cælo: quod vltimum refugium eſt, reſpondent, collationem clauium cum limitatione accipiendā eſſe: quòd Chriſtus promiſerit, apud tribunal ſuum approbatum iri ſacerdotis ſenten-

ſententiam, quæ iuſtè prolata fuerit, ſecundum quod merita ligati aut ſoluti poſtulabant. Porrò has claues omnibus ſacerdotibus à Chriſto datas eſſe, quæ illis ab Epiſcopis in promotione conferuntur: ſed liberum vſum penes eos duntaxat eſſe qui muneribus Eccleſiaſticis funguntur: apud excommunicatos & ſuſpenſos manere quidem ipſas claues, ſed rubiginoſas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modeſti ac ſobrii iure videri poſſint præ aliis qui ſub noua incude nouas claues fabricati sũt, quibus theſaurũ Eccleſię obſerari tradũt: quas poſtea ſuo loco excutiem⁹.

4. Quibus illud munus ligandi & ſoluendi ſit commiſſum.

Ca. 5. li. 3. ſe. 2.

16 Ad ſingula paucis reſpondebo. Taceo autem ad pręſens quo iure quáve iniuria fideliũ animas ſuis legibus obſtringat: quando id ſuo loco diſpicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant niſi ſub conditione, ſi votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum ſupereſſe ingreſſum Paradiſi garriunt, ſi facultas cõfitẽdi neglecta fuerit: iſtud verò nullo modo ferendum eſt. Omniáne peccata enumeranda ſunt? At Dauid, qui ſecum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum cõfeſſionem, tamẽ exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis mei munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ tranſierunt ſuper caput meum, & ſicut onus graue, grauatæ ſunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta eſſet peccatorum noſtrorum abyſſus, quàm multæ ſcelerũ facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recenſendum catalogum ſe conferebat: ſed è profundo malorũ clamabat ad Dominum, Obrutus ſum, ſepultus ſum & ſuffocatus: inferorum portæ circumdederunt me, immerſum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis ſuorum peccatorum nunc ſupputationem cogitet, vbi Dauidem videt ſuorum numerum inire non poſſe?

Primi erroris refutatio.

Ab impoſſibili, teſtimonio Dauidis.

Pſal. 19. 11.
Pſal. 38. 5.

17 Hac carnificina pluſquam crudeliter diuexatæ ſunt eorum animæ qui aliquo Dei ſenſu afficiebantur. Principiò ſeſe vocabant ad calculũ, peccata in brachia, in ramos, in ramuſculos, in frondes, iuxta iſtorum formulas diſſecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circumſtantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progreſſi fuerãt, cælum vndique & vndique pontus, nullus portus, nulla ſtatio, quo plura tranſmiſerant, maior ſemper congeries oculis ingerebatur, imò verò velut altæ moles aſſurgebant: nec ſpes vlla, vel ſaltem poſt longas ambages, euadendi apparebat. Hærebãt itaque inter ſacrum & ſaxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm deſperatio. Ibi ſæui iſti carnifices, vt vulnera leuarẽt quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerũt: vt faceret ſcilicet quiſque quod in ſe eſſet. Sed nouæ rurſum curæ obſtrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miſeras animas. Nõ ſatis

Teſtimonio ipſius conſcientiæ, quæ nullo modo huic ſeueriſſimæ obligationi ſatisfacere poteſt.

Deinde, quod in deſperationem aut ſtuporem trudere neceſſe ſit.

temporis impendi, non iuſta opera incubui, multa per negligentiam præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non eſt excuſabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca, quæ eiuſmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiã, modò ſupina non ſit, condonabitur. Verùm omnia iſta cicatricem obducere non poſſunt: nec tam mali ſunt leuamenta quàm venena melle obita, ne ſua acerbitate primum guſtum offendãt: ſed in intima penetrent, antequam ſentiantur. Vrget ergo ſemper terribilis illa vox, & auribus inſonat, Confitere omnia peccata tua: nec poteſt horror iſte pacari niſi certo ſolatio. Hîc cogitent lectores quàm poſſibile ſit ad rationem vocare totius anni acta, & quid ſingulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad veſperam excutienda ſunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta ſe turba & varietas ingerit. Neque enim de craſſis & ſtupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduerſis, defunctos ſe putant: ſed de veris Dei cultoribus, qui poſtquam ſe examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Ioannis, Si cor noſtrum arguit nos, maior eſt Deus corde noſtro, itáque expaueſcunt ad iudicis illius conſpectum, cuius cognitio ſenſum noſtrum longè ſuperat.

Confirmatio præcedentium, à conſcientiæ appellatione.

1. Ioan.3.20.

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum eſt quòd Deo ſatisfactum crederet, aut ſibi etiam planè ſatisfaceret: ſed vt, quaſi in medio mari fixa anchora, paulum interquieſceret à nauigatione, vel quaſi feſſus & fatiſcẽs viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quiſque teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa fuerit. Primùm ſimpliciter eſt impoſſibilis. itaque nonniſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationẽ coniicere poteſt. Deinde peccatores, à vero peccatorũ ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deíque ac ſui ipſorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiſcuntur latentem illam vitiorũ lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes, quarum potiſſimum notitia miſeriam ſuam reputare debuerant. At certiſſima erat confeſſionis regula, tãtam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quæ ſenſum quoq; noſtrum ſuperet. Hac regula videmus compoſitam Publicani confeſſionẽ, Domine, propitius eſto mihi peccatori: Quaſi diceret, Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aſſequi poſſum: abyſſus miſericordię tuæ hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid, inquies, ergóne confitenda nõ ſunt ſingula delicta? ergo nulla cõfeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis verbis concluſa, Peccator ſum? Imò verò dãda

A duplici ſimilitudine, altera primi erroris refutatio ducta.

Summa totius refutationis.

Tertia refutatio ab oppoſito, certiſſimam confeſſionis regulam proponens.

Luc.18.13.

Huius regulæ explicatio.

potius

potius opera vt quãtum in nobis eſt totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, ſed vt tales nos verè & ex animo agnoſcamus: quãta ſit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoſcamus: non modò nos immundos, ſed qualis ſit & quãta, quámque in multis partibus noſtra immundities: non modò debitores, ſed quãtis debitis grauati, & quot nominibus obſtricti: non modò vulneratos, ſed quàm multis & lethalibus plagis ſaucij ſimus. Hac tamen recognitione quum ſe totum peccator coram Deo effuderit, ſeriò ac ſincerè cogitet plura adhuc reſtare, ac profundiores eſſe malorum ſuorum receſſus quàm quos penitus excutere poſſit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, niſi voto confitendi firmiter concepto, & clauſam eſſe paradiſi portam ei qui facultatem confitendi ſibi oblatam neglexerit, abſit vt iſtud eis concedamus. Non enim alia nunc eſt peccatorum remiſſio quàm ſemper fuit. Quotquot remiſſionem peccatorum à Chriſto obtinuiſſe leguntur, non leguntur in aurem ſacrificuli cuiuſpiam confeſſi. Nec ſanè confiteri poterant, vbi nec ſacrificuli confeſſionarij erant, nec ipſa etiam confeſſio. Et multis poſtea ſeculis inaudita fuit hæc confeſſio, quibus ſine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quaſi de re dubia longius diſceptemus, verbum Dei apertum eſt, quod æternum manet: Quotieſcunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, non peccata ligat, ſed Domini miſericordiam. Nam quòd contendunt non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita, in promptu eſt ſolutio, temerè hoc ſibi arrogare qui ſunt à ſeipſis iudices creati. Ac mirum eſt tam ſecurè ſibi fabricare principia quæ nemo ſanæ mentis admittet. Iactant ſibi ligandi & ſoluendi munus eſſe mandatum, acſi quædam eſſet iuriſdictio quęſtioni adiuncta. Porrò hoc ius Apoſtolis fuiſſe incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò ſcire ſoluatúrne peccator, ad ſacerdotem pertinet, ſed ad eum à quo petitur abſolutio: quando nunquam ſcire poteſt qui audit, ſítne iuſta & integra enumeratio. Ita nulla eſſet abſolutio, niſi ad verba eius qui iudicandus eſt reſtricta. Adde quòd tota ſoluendi ratio ex fide & pœnitentia conſtat: quę duę res cognitionem hominis fugiũt, vbi de altero ferenda eſt ſententia. Sequitur ergo ligandi & ſoluendi certitudinem nõ ſubiici terreni iudicis arbitrio: quia miniſter verbi, vbi partes ſuas ritè exequitur, non poteſt niſi conditionaliter abſoluere: ſed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiſeritis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

Pſ. 19. 13. *1. Obiectio.* *Reſponſio.* *Confirmatio.* *Ezech. 18. 21.* *2. Obiectio.* *Reſponſio.* *3. Obiectio.* *Reſponſio 1.* *Reſponſio 2.*

4. Obiectio, confeſſionem auricularem eſſe rem indifferentē, & etiam vtilem.

19 Nihil itaque mirum ſi auricularem iſtam confeſſionem, rem adeò peſtilentem tótque nominibus Eccleſiæ noxiam, damnamus, ac ſublatam è medio cupimus. Quòd ſi per ſe res eſſet indifferens, quando tamen nulli vſui eſt nec fructui, tot autem impietatibus, ſacrilegiis, erroribus cauſam dedit: quis non protinus abolendam cenſeat? Recenſent quidem aliquot vſus, quos vt valde fructuoſos venditant: ſed illos aut ementitos, aut nullius prorſus momenti. Vnum tantùm ſingulari prærogatiua commendant, erubeſcentiam confitentis grauem eſſe pœnam, qua & peccator fit in poſterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, ſeipſum puniens. Quaſi non ſatis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad ſummum illud tribunal cæleſte, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectū eſt ſi vnius hominis pudore peccare deſinimus, Deum non erubeſcimus habere malæ conſcientiæ noſtræ teſtem. Quāquam id quoque ipſum falſiſſimum eſt. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam paſſim videre eſt, quàm dum, confeſſione ſacerdoti facta, homines exiſtimant ſe poſſe tergere os, & dicere, non feci. Nec toto ſolùm anno fiunt ad peccandum audaciores: ſed in reliquum anni tempus de confeſſione ſecuri, nunquam ad Deum ſuſpirant, nunquam ad ſe redeunt, ſed peccata peccatis accumulant: donec omnia, vt opinantur, ſimul euomant. Vbi autem euomuerunt, ſarcina ſua exonerati ſibi videntur, iudiciúmque à Deo tranſtuliſſe, quod ſacerdoti detulerunt: Dei obliuionem induxiſſe, vbi conſcium ſacerdotem fecerunt. Porrò quis confeſſionis diem lætus inſtare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quaſi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti ſimilis venit? niſi fortè ipſi ſacrificuli, qui mutuis facinorum ſuorum narrationibus, quaſi iocoſis fabulis, ſe delicatè oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigioſis abominationibus, quibus ſcatet auricularis confeſſio. Tantùm dico, ſi non inconſultè fecit ſanctus ille vir, qui ob vnum ſcortationis rumorem, confeſſionem ex Eccleſia ſua, vel potius à ſuorum memoria ſuſtulit: infinitis hodie ſtupris, adulteriis, inceſtis, lenociniis, quid facto opus ſit admonemur.

Reſponſio, quæ patronorum huius erroris hypocriſin, mendacium, impietatē, & prodigioſas abominationes detegit.

Nectarius, de quo ſect. 7.

Secundi erroris refutatio.
Matt. 18. 18.
Lib. 4. c. 12.

20 Quod huc obtendunt poteſtatem clauium, & in ea regni ſui proram (vt aiunt) & puppim confeſſionarij locant, videndū quantum valere debet. Ergo ſine cauſa (inquiunt) datæ ſunt claues? ergo ſine cauſa dictum eſt, Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis? Fruſtramur ergo verbum Chriſti? Reſpondeo, grauem fuiſſe cauſam cur darentur claues: quēadmodum & nuper expoſui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. Sed quid, ſi vno gladio eiuſmodi omnibus eorum poſtulatis anſam præcidam, ſacrificulos nō

1. Sacrificuli non ſunt Apoſtolorū ſucceſſores.

eſſe

Apoſtolorum vicarios nec ſucceſſores? Verùm iſtud quoque alibi tractandum erit. nunc vnde ſe munire maximè volunt, arietem erigunt quo molitiones omnes ſuæ deiiciantur. Chriſtus enim non ante Apoſtolis ligandi & ſoluendi poteſtatem fecit quàm eos Spiritu ſancto donauit. Nego igitur vllis cõpetere clauium poteſtatem, qui non prius acceperint Spiritũ ſanctum. Nego quenquam clauibus vti poſſe niſi præeunte docentéque Spiritu ſancto, & dictante quid agendum ſit. Spiritũ ſanctum habere ſe illi nugantur: ſed re ipſa negant. niſi fortè Spiritum ſanctum rem eſſe vanam & nihili fingunt, vt certè fingũt: ſed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuerſum ſubuertuntur, vt cuiuſcunque oſtij clauem ſe habere iactent, ſemper interrogandi ſint habeántne Spiritum ſanctum, qui clauium eſt arbiter & moderator. Si habere ſe reſpondeant, rurſum interpellandi ſunt an errare poſſit Spiritus ſanctus? Iſtud diſertè profari non audebunt, tametſi obliquè ſua doctrina inſinuant. Inferendum ergo erit, nullos ſacrificulos habere clauiũ poteſtatem, qui paſſim ſine delectu ſoluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ ſolui iuſſerat.

Lib.4.c.6.

2. Non habent Spiritum S. qui ſolus eſt clauium moderator & arbiter.

Ratio.

21 Quando clariſſimis experimentis euinci ſe vidẽt, quòd dignos & indignos promiſcuè ſoluant & ligent, poteſtatem vſurpant ſine ſcientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vſum requiri ſcientiam, poteſtatem tamen ipſam malis diſpenſatoribus traditam ſcribunt. Atqui hæc poteſtas eſt, Quodcunque ligaueris aut ſolueris in terra, erit in cælis ligatũ aut ſolutum. Aut promiſſum Chriſti mentiri oportet, aut bene ligãt & ſoluunt, qui ſunt hac poteſtate præditi. Nec eſt quòd tergiuerſentur, Chriſti dictũ limitari ſecundum eius merita qui ligatur aut ſoluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec ſolui poſſe niſi dignos qui ligentur aut ſoluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Eccleſia verbum quo dignitatem hanc metiãtur. In hoc verbo nuntij Euãgelij poſſunt omnibus remiſſionem peccatorum in Chriſto polliceri per fidem: poſſunt damnationem edicere in omnes & ſuper omnes qui Chriſtum nõ amplectuntur. In hoc verbo Eccleſia pronũtiat, ſcortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos, partem in regno Dei non habere: taléſque certiſſimis vinculis ligat. Eodem verbo ſoluit quos reſipiſcentes cõſolatur. Sed quæ erit iſthæc poteſtas, neſcire quid ligandũ ſit aut ſoluendum? ligare autem nõ poſſe aut ſoluere, niſi ſcias? Cur ergo dicũt ſe abſoluere authoritate ſibi data, quum incerta ſit abſolutio? quò nobis imaginaria hæc poteſtas, ſi nullus ſit vſus? Iam autem habeo, aut nullum eſſe, aut tam incertum eſſe vt pro nullo habendus ſit. Quum enim fateantur bonam eſſe ſacerdotum partem qui non ritè vtantur clauibus, poteſtatem verò ſine legitimo vſu inefficacem: quis mihi fidem faciet;

Tertij erroris refutatio.

1. Mandatũ & promiſſum Chriſti ignorant.

Obiectionis dilutio.

1.Cor.6.9.

2. In abſurda innumera incurrunt, à Dei verbo (quod eſt certa ligandi & ſoluendi regula) recedentes.

eum à quo ſoluor bonum eſſe clauium diſpenſatorem? quòd ſi malus eſt, quid aliud habet quàm friuolam iſtam diſpenſationem? Quid in te ligandum ſit aut ſoluendum, neſcio, quando iuſto clauium vſu careo: ſed ſi mereris, te abſoluo. Ac tantundem poſſet, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) ſed Turca, aut diabolus. Id enim eſt dicere, Verbum Dei non habeo, certam ſoluendi regulam: ſed authoritas mihi data eſt te abſoluendi, ſi ita ſunt tua merita. Videmus igitur quorſum ſpectarint, quum diffinierunt, claues eſſe authoritatem diſcernendi, & executionis poteſtatem: ſcientiam accedere conſiliarium, & inſtar conſiliarij ad bonum vſum eſſe. Nempe libidinoſè, licenter, ſine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Vid. ſect. 15.

Exceptio. aduerſus hanc 3. erroris refutationem.

22 Si excipiat quiſpiam, legitimos Chriſti miniſtros non minus perplexos fore in ſuo officio, quia abſolutio quę à fide pendet ſemper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum ſolatium fore quia miniſter ipſe qui idoneus iudex non eſt eorum fidei, de eorum abſolutione certus non eſt: in promptu eſt ſolutio. Dicũt enim illi, non remitti à ſacerdote peccata niſi quorum ipſe eſt cognitor. ita ſecundum eos remiſſio ex ſacerdotis iudicio pendet. qui niſi prudenter diſcernat quinã venia digni ſint, tota actio caſſa eſt ac irrita. Denique poteſtas de qua loquũtur, iuriſdictio eſt examini annexa, ad quod reſtringitur venia & abſolutio. In hac parte nihil firmũ reperitur: imò profunda eſt abyſſus: quia vbi integra non eſt confeſſio, mutila etiam eſt ſpes veniæ. deinde ſacerdos ipſe ſuſpenſus hæreat neceſſe eſt, dum neſcit an bona fide enumeret peccator ſua mala, poſtremò (quæ inſcitia & ruditas ſacerdotum eſt) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior eſt quàm ſutor ad agros colendos: alij ferè omnes ſibi meritò ſuſpecti eſſe debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de abſolutione papali, quòd eam fundatam eſſe volunt à ſacerdotis perſona: neque id modò, ſed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quæſitis & compertis iudicet. Iam ſiquis à bonis iſtis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator, peccatis quibuſdam remiſſis, non video quid reſpondeant: niſi quòd fateri cogentur infructuoſum eſſe quicquid pronuntiat ſacerdos de remiſſis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximũtur à reatu. Ex parte confitentis quàm pernicioſa anxietas conſcientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dũ recumbit in ſacerdotis diſcretionem, vt loquuntur: nihil ex verbo Dei ſtatuere poteſt. Ab his omnibus abſurdis libera & immunis eſt doctrina quam tradimus. Conditionalis enim eſt abſolutio vt confidat peccator ſibi propitium eſſe Deum, modò ſincerè in Chriſti ſacrificio expiationem quærat: & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ. Ita errare non

Reſp. 1. ad abſurda varia põtificios deducens, ſeu ſacrificulum, ſeu confitentem ſpectes.

Reſp. 2. exceptioni abundè ſatiſfaciens.

non poteſt qui pro officio præconis, quod ſibi ex Dei verbo dictatum eſt, promulgat. Peccator verò certam & liquidam abſolutionem amplecti poteſt, vbi ſimplex illa conditio apponitur de amplexanda Chriſti gratia, ſecundum generalem illam magiſtri ipſius regulam, quę impiè ſpreta in papatu fuit, Secundum fidem tuam fiat tibi. *Matth.9.29.*

23 Quàm inſulsè miſceāt quæ de clauiū poteſtate docet Scriptura, promiſi me alibi dicturū: & locus erit opportunior in tractando regimine Eccleſiæ. Meminerint tamen lectores prępoſterè ad auricularē & ſecretam confeſſionem torqueri quæ partim de Euangelij prędicatione, partim de excōmunicatione à Chriſto dicta ſunt. Quare dum obiiciunt, ius ſoluēdi datū eſſe Apoſtolis, quod ſacerdotes exerceant, peccata ſibi agnita remittēdo, falſum & friuolū principium ſumi palàm eſt, quia abſolutio quę fidei ſeruit, nihil aliud eſt quàm teſtimonium veniæ ex gratuita Euāgelij promiſſione ſumptū, altera autē quæ ex diſciplina Eccleſiæ pēdet, nihil ad ſecreta peccata, ſed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Eccleſiæ offenſio. Quod autem hinc inde teſtimonia corradunt quib. probent non ſufficere vel ſoli Deo vel laicis confiteri peccata, niſi ſacerdos ſit cognitor, putida ac pudenda eſt eorum diligentia. Nam ſi quando peccatoribus ſuadent vetuſti patres vt ſe exonerent apud ſuum paſtorem, de recitatione accipi non poteſt quæ tunc in vſu nō fuit. Deinde, vt ſiniſtri fuerunt Lombardus & ſimiles, videntur data opera libris adulterinis fuiſſe addicti, quorum prætextu deciperent ſimplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiā ſemper comitatur ſolutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus eſt, quāuis nondum cōfeſſus fuerit, ideóque tunc ſacerdotē non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remiſſa eſſe. Quanquam in verbo, declarandi, craſſum errorem inſinuant, cerèmoniam ſubrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexunt, in facie Eccleſiæ abſolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempeſtiuè trahunt ad peculiarem cuiuſque vſum. quod iam diximus cōmuni diſciplinæ eſſe deſtinatum vbi tollenda eſt grauioris & notæ culpæ offenſio. Sed paulo pòſt moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & ſatisfactionis. in quo ſuis ſacrificiis ius arrogant dimidiādi quod Deus vbique in ſolidum nobis promiſit. Quum enim ſimpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorſus ſacrilega eſt. Perinde enim valet acſi ſacerdos, tribuni perſonam ſuſtinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera ſua liberalitate in gratiam recipere niſi qui ad tribunitium ſubſellium proſtratus iacuerit, illicque ſit mulctatus.

Quarti erroris (ius Soluendí ſacrificulis concedentis) refutatio.
Lib.4. cap.12.
1. Petitio principij & ignoratio elenchi.
2. Eccleſiaſticæ diſciplinæ inuerſio.
Obiectio.1.
Reſponſio.1.
Obiectio.2.
Reſponſio.
Obiectio 3.
Reſponſio.

Concluſio totius diſputationis aduerſus confeſſionem hanc fictitiam, cuius ortum, tyrannidem, blaſphemiam, ſacrilegium & multiplicem impietatem depingit.

24 Tota huc ſumma redit. ſi Deum facere velint confeſſionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: ſicuti monſtraui falſarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm ſit legem eſſe ab hominibus impoſitam, dico & tyrãnicam eſſe & cum Dei iniuria latam, qui verbo ſuo cõſcientias aſtringens, vult ab hominum imperio ſolutas eſſe. Iam quũ ad obtinẽdam veniam neceſſitas eius rei præſcribitur quam Deus voluit eſſe liberam, dico ſacrilegium eſſe minimè tolerabile. quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere. in quo nobis ſita eſt ſalus. Adhæc oſtendi inuectam demum fuiſſe hãc tyrannidem, quum fœda barbarie oppreſſus eſſet mundus. Docui præterea legem eſſe peſtiferam quæ vel in deſperationem præcipitat miſeras animas, vbicunque viget Dei timor: vel vbi eſt ſecuritas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Poſtremò expoſui quaſcunque afferunt mitigationes non aliò tendere niſi vt inuoluant, obſcurent ac deprauent puram doctrinam, fucoſis autem coloribus impietates tegant.

De ſatisfactione, cui tertium locũ aſſignant ſophiſtæ in pœnitentia, errores & mendacia.

Li. 4. ſen. diſt. 10. c. non ſufficit de Pont. c. med. eadem diſt. C. nullus ead. diſt.

25 Tertium locum, ſatisfactioni in pœnitentia aſſignant, de qua quicquid blaterãt, vno verbo ſubuerti poteſt. Dicunt non ſufficere pœnitenti à præteritis malis abſtinere, & mores in melius cõmutare, niſi de iis quæ facta ſunt ſatisfaciat Deo. Eſſe autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iuſtitiæ Dei perſoluenda, iis compenſanda delicta, iis veniam emerẽdam. quamuis enim largitate miſericordiæ culpam remiſerit, pœnam tamen retinere diſciplina iuſtitiæ. hanc eſſe pœnam quæ ſatisfactionibus redimenda ſit. In hanc tamen ſummam recidũt omnia, nos quidem à Dei clemẽtia delictorum veniam impetrare, ſed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compenſetur, quo debita iuſtitiæ Dei ſatisfactio perſoluatur. Talib. mendaciis oppono gratuitam peccatorum remiſſionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primũ, quid eſt remiſſio, niſi meræ liberalitatis donum? Nõ enim remittere dicitur creditor, qui antapocha teſtatur ſibi numeratam pecuniã: ſed qui nulla ſolutione, vltrò ſua beneficentia nomẽ expungit. Cur deinde gratis additur, niſi ad tollendã omnem ſatisfactionis opinionẽ? Qua igitur confidentia ſuas ſatiſfactiones adhuc erigũt, quæ tã valido fulmine proſternuntur? Quid autem? quum Dominus per Ieſaiam clamat, Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: ãnnõ apertè denuntiat, cauſam & fundamentum remittendi à ſola ſua bonitate ſe petere? Præterea quum Scriptura vniuerſa teſtimonium Chriſto deferat, quòd per nomen eius ſit accipienda peccatorum remiſſio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per ſatiſfactio-

His opponitur vox.
1. Remiſſionis. Ieſa. 52. 3. Rom. 5. 8. Col. 2. 14. Tit. 3. 5.
2. Gratuitæ.
3. Dei iniquitates delentis. Ieſa. 43. 25.
4. Per & propter Chriſtum. Act. 10. 43.

factionum nomen accipi docent? Neque verò hoc ſe dare ſatisfactionibus negent, etiam ſi ipſæ intercedant quaſi ſubſidia. Nam quòd Scriptura ait per nomen Chriſti, intelligit nihil nos afferre, nihil noſtrum prætendere, ſed ſola Chriſti commendatione niti. quemadmodum Paulus aſſerens, quòd Deus erat mundum ſibi in Chriſto reconcilians, non imputans propter ipſum hominibus delicta, modum rationémque mox ſubiicit, quia pro nobis factus eſt peccatum qui peccati expers erat.

Nihil ergo opus eſt ſatisfactione noſtra.

2.Cor.5.19.

26 Verùm qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſſionem, & reconciliationẽ fieri ſemel dicunt, quum in gratiam Dei per Chriſtum in Baptiſmo recipimur: poſt baptiſmum, reſurgendum eſſe per ſatisfactiones, ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpenſatur. Nec de re dubia loquor, quum ſuam impuritatem clariſſimis ſcriptis prodiderint: nec vnus aut alter, ſed vniuerſi ſcholaſtici. Nam ipſorum magiſter, poſtquam Chriſtum in ligno pœnam peccatorum ſoluiſſe, iuxta Petri doctrinam, confeſſus eſt: ſubiuncta illico exceptione ſententiam illã corrigit, quod in Baptiſmo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: ſed poſt baptiſmum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita ſimul cooperetur crux Chriſti & noſtra pœnitentia. Sed longè aliter Ioannes, Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatũ apud Patrem, Ieſum Chriſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur: quibus dum Chriſtum proponit peccatorum propitiationem, non aliam eſſe ſatisfactionem oſtendit qua offenſus Deus propitiari placaríve poſſit. Non dicit, Semel vobis per Chriſtum reconcilatus eſt Deus, nunc vobis alias rationes quærite: ſed perpetuum facit aduocatum, qui ſua interceſſione in Patris gratiam nos ſemper reſtituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Eſt enim illud perpetuò verum, quod alter Ioannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipſe, nõ alius, hoc eſt quando ipſe ſolus eſt Agnus Dei, ſolus quoque oblatio eſt pro peccatis, ſolus expiatio, ſolus ſatisfactio. Nam quum ius & poteſtas ignoſcẽdi propriè competat in Patrem, vbi à Filio diſtinguitur, vt iam viſum eſt: in altero gradu Chriſtus hic locatur, quod pœnam nobis debitam in ſe transferens, reatum noſtrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde ſequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Chriſto peractæ, niſi apud eum reſideat honor ille quem ſibi rapiunt qui Deum placere tentant ſuis compenſationibus.

2.Obiectio, Chriſti gratiam & efficaciam anguſtis limitibus includens.

Lib. 3. ſent. diſt.9.

1.Pet.2.24.

2.Tim.1.9.

Reſponſio 1. ex Iohanne Euangeliſta.

1.Ioan.2.12.

Reſponſio 2. ex Iohanne Baptiſta.

Ioan.1.36.

Reſponſionum harum conſequens. Duo quæ hic obſeruanda erant, ſatiſfactionis commento violantur.

27 Ac duo hìc perpendere conuenit: vt integer & illibatus

ſuus honor Chriſto ſeruetur: vt cōſcientiæ de peccati venia ſecuræ, pacem apud Deum habeant. Ieſaias ait, Patrem poſuiſſe in Filium noſtras omnium iniquitates, vt liuore eius ſanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Chriſtū pertuliſſe in corpore ſuo peccata noſtra ſuper lignum, Paulus ſcribit damnatum eſſe peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus eſt: hoc eſt vim & maledictionem peccati in eius carne interemptā quum in hoſtiam datus eſt, in quam tota peccatorū noſtrorū moles, cum ſua maledictione & execratione, cū horrendo iudicio Dei, & mortis dānatione, reiiceretur. Hìc nequaquam audiuntur nugamenta illa: quòd poſt initialem purgationem, paſſionis Chriſti efficaciā nō aliter noſtrûm vnuſquiſque ſentiat quàm pro ſatisfactoriæ pœnitentiæ modo: ſed ad vnicā Chriſti ſatisfactionē, quoties lapſi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi peſtilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remiſſione ſolam operari: ſi poſtea acciderim⁹, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra cooperari. Hęc ſi locum habeant, ánne quæ Chriſto ſuperius ſunt attributa, illi ſalua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates noſtras poſitas eſſe in Chriſto vt in ipſo expiarentur, & noſtris operibus expiari: Chriſtum eſſe propitiationem pro peccatis noſtris, & Deum operibus propitiandum. Quòd ſi de pacificanda conſcientia agitur: quæ iſtæc erit pacificatio, ſi audiat peccata redimi ſatifactionibus? quando tandē illi ſatisfactionis modus conſtare poterit? Ergo ſemper dubitabit an Deum habeat propitium, ſemper æſtuabit, ſemper horreſcet. Nam qui leuibus ſatisfactiunculis acquieſcunt, nimis contemptim iudiciū Dei æſtimant: & parum reputant quanta ſit peccati grauitas: vt alibi dicemus. Et vt ipſis cōcedamus, peccata aliquot iuſta ſatisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum ſatisfactionibus nec centū vitæ, vel ſi totæ in hoc ſint, ſufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus aſſeritur peccatorum remiſſio, non ad catechumenos pertinent, ſed ad regenitos Dei filios, & qui in Eccleſiæ ſinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam ſplendidè extollit Paulus, Obſecro vos Chriſti nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, ſed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui ſatisfactionibus valere iuſſis, ad Chriſti crucem eos ablegat. Sic quum ſcribit Coloſſenſibus Chriſtum pacificaſſe per ſanguinem crucis quæ ſunt in cælo vel in terra, non reſtringit hoc ad momentum quo recipimur in Eccleſiam, ſed ad totum curſum extendit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionē per ſanguinem Chriſti, nempe remiſſionem peccatorum. Quāquam plures locos congerere ſuperuacuum eſt qui ſubinde occurrunt.

Margin notes: Ieſ.53.4.6. 2.Pet.2.24. Rom.8.3. Gal.3.13. *Primum videlicet Chriſti honorem illibatum ſeruari debere, probatur ſigillatim.* *Alterum, de pacificanda conſcientia, probatur ſtare non poſſe, ſi detur locus huic ſatiſfactioni.* *2. Obiectio, qua peccatorum remiſſionem ad Catechumenos reſtringunt, diluitur.* 2.Cor.5.20. Col.1.20.

28 Hic in aſylum confugiunt ineptæ diſtinctionis, Peccata quædam venialia eſſe, quædam mortalia: pro mortalibus graué ſatisfactionem deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aſperſione, abſolutione Miſſæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen aſſiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero diſcernere potuerunt, niſi quòd impietatem & immũditiem cordis peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iuſti & iniuſti regula docet) peccati ſtipendium pronuntiamus eſſe mortem: &, Animam, quæ peccauerit, morte dignã. Cæterùm fidelium peccata venialia eſſe: non quia non mortẽ mereantur, ſed quia Dei miſericordia nulla eſt condemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc noſtrã calumnientur: dicunt enim paradoxum eſſe Stoicorum, de peccatorum æqualitate: ſed ſuo ipſorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipſa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoſcant. Non igitur protinus ſequitur, paria eſſe peccata quæ ſimul mortalia ſint. Quum Scriptura definiat, ſtipendium peccati mortem eſſe: Legis obedientiam, eſſe vitæ viam: tranſgreſſionem, mortem: hanc ſententiam euadere non poſſunt. Quem ergo ſatisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? ſi vnius diei eſt ſatisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus ſe inuoluunt: quãdo diẽ nullum præterit iuſtiſſimus quiſque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò ſatisfactiones dum ſe accingent, numeroſa vel potius innumera cumulabunt. Iam præciſa eſt ſatisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de ſatisfaciendo cogitare audent?

3. Obiectio: peccata venialia & mortalia pro ſuo arbitrio fabricans, id eſt, cum Deo ludens & Scripturæ repugnans.

Ro. 6. 23.

Ezech. 18. 20.

Reſp. peccati venialis veram diſtinctionem aperiens. Inſtantia ex ſuperiore obiectione nata. Reſponſio.

Rom. 8. 1.

Prou. 24. 16.

29 Conantur quidem ſe expedire: ſed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt ſibi diſtinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei miſericordia: ſed culpa remiſſa pœnam reſtare, quam perſolui Dei iuſtitia poſtulat. Ad pœnæ igitur remiſſionẽ propriè ſpectare ſatisfactiones. Quæ iſta, bone Deus, deſultoria ſæuitas? culpæ remiſſionem nunc gratuitam præſtare cõfitẽtur, quã precibus & lachrymis, aliiſq; omne genus præparationib. emereri ſubinde docent. Verùm adhuc cum iſta diſtinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remiſſione in Scriptura nobis traditur. Quod tametſi ſatis ſupérq; exiſtimo iam à me confirmatum, ſubnectam tamen quædam alia teſtimonia, quibus adeò conſtringantur tortuoſi iſti angues, vt ne ſummam quidem caudam complicare poſthac queant. Hoc eſt teſtamentum nouum quod Deus in Chriſto ſuo nobiſcum pepigit, Quòd iniquitatum noſtrarum non recordabitur. Quid his ſignificauerit, diſcimus ex altero Propheta, vbi Dominus,

4. Obiectio, pœnæ, & culpæ diſtinctionem inducens, vt ſatisfactionis figmentum ſtabiliat.

Reſponſio. 1.

Reſponſio 2. variis Scripturæ teſtimoniis illuſtrata.

Iere. 13. 31. 34.

Ezec.18.24. 27. Si iuſtus(inquit)à iuſtitia ſua deflexerit,omniũ iuſtitiarum eius non recordabor,ſi impius ab impietate ſua receſſerit, omnium iniquitatum eius non recordabor.Quòd ſe iuſtitiarũ recordaturum negat,vtique hoc eſt,nullam ſe earum habiturum rationem,vt remuneretur.Ergo & peccatorum non recordari,eſt ea non poſtulare ad pœnam.Idipſum alibi dicitur, proiicere poſt tergum,delere inſtar nubis,demergere in profundũ maris,non imputare,rectúmque habere. Talibus loquendi formulis non obſcurè ſenſum ſuum nobis explicuerat Spiritus ſanctus,ſi dociles aures illi accommodaremus.Certè ſi punit Deus peccata, imputat,ſi vindicat,recordatur:ſi ad iudicium vocat,tecta non habet:ſi examinat,poſt tergum non proiecit:ſi inſpicit, non obliterauit inſtar nebulæ:ſi ventilat, non proiecit in profundum maris.Atque in hunc modum interpretatur Auguſtinus claris verbis,Si texit peccata Deus,noluit aduertere: ſi noluit aduertere,noluit animaduertere:ſi noluit animaduertere,noluit punire:noluit agnoſcere,maluit ignoſcere.Tecta ergo peccata quare dixit?Vt non viderentur. Quid erat,Deum videre peccata, niſi punire?Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco,quibus legibus peccata remittat Dominus.Si fuerint(inquit)peccata veſtra vt coccinum,quaſi nix albeſcent:& ſi rubuerint vt vermiculus,erũt quaſi lana.Apud Ieremiã autẽ ſic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob,& non inuenietur: peccatum Iehudah,& non erit:quia propitiabor reliquiis quas ſeruauero. Vis breuiter tenere quis ſit verborum iſtorũ ſenſus? Expende quid è conuerſo ſibi velint loquutiones illæ, Dominum in ſacculo iniquitates colligare,in faſciculum colligere & recondere,ſtylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe ſi vindictam repenſum iri ſignificant(quod extra dubium eſt)neq; etiam dubitandum eſt quin contrariis ſententiis omnem vindictæ repẽſionẽ Dominus ſe remittere affirmet.Hic mihi obteſtandi ſunt lectores, non vt gloſſis meis auſcultent: ſed tantùm vt verbo Dei locum aliquem eſſe ſinant.

Ieſa.38.17. 22. & 44.22. Mich.7.19. Pſal.32.1.

Rationibus.

Præclaro Auguſtini dicto. In Pſal.31.

Ieſa.1.18. Iere.50.20.

Aliis oppoſitis Scripturæ locis. Iob.14.17. Oſe.13.12. Iere.17.1.

Reſponſio 3. à conſideratione efficaciæ mortis Chriſti. 30 Quid,quæſo, nobis præſtitiſſet Chriſtus,ſi adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertuliſſe omnia peccata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum,nõ aliud ſignificamus quàm defunctũ pœna & vindicta quæ peccatis noſtris debebatur.Idipſum ſignificantius declarauit Ieſaias,quum dicit,Caſtigationem (ſiue correctionem) pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum. Quid verò eſt correctio pacis noſtræ, niſi pœna peccatis debita,& à nobis perſoluenda,antequam Deo reconciliari poſſemus,niſi vices noſtras ipſe ſubiiſſet?En clarè vides, Chriſtum peccatorum pœnas ſuſtinuiſſe,vt ſuos ab illis eximeret.Et quoties de redẽptione per eũ facta meminit Paulus, vocare ſolet ἀπολύτρωσιν,quo non ſimpliciter redemptionẽ indicat

1.Pet.2.24. Ieſ.53.5. Ro.3.24.

qualiter

qualiter vulgò intelligitur: ſed pretium ipſum & ſatisfactionē redemptionis. Qua ratione & Chriſtum ipſum ſe pro nobis ἀντίλυτρον dediſſe ſcribit. Quæ apud Dominum propitiatio eſt (inquit Auguſtinus) niſi ſacrificium? Et quod eſt ſacrificium, niſi quod pro nobis oblatum eſt in morte Chriſti? Validū autem in primis arietem nobis ſuppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in Lege Moſaica præſcribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam ſatisfaciendi rationem conſtituit: ſed totam in ſacrificiis compenſationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentiſſimè atque exactiſſimo ordine omnes expiādi ritus exequitur. Quî fit autem vt nullis prorſus operibus admiſſa delicta procurare iubeat, ſed ſola in expiationem ſacrificia requirat, niſi quòd ita teſtari vult vnicū eſſe ſatisfactionis genus, quo iudicium ſuum placatur? Nam quæ tum immolabant ſacrificia Iſraelitæ, non hominum opera cenſebantur: ſed à ſua veritate, hoc eſt, vnico Chriſti ſacrificio, æſtimabantur. Qualē autem compenſationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oſeas expreſſit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus: En peccatorum remiſſio. Et vitulos labiorum perſoluemus: En ſatisfactio. Scio quidem ſubtilius adhuc ipſos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales diſtinguunt, ſed quum temporalem pœnā quoduis ſupplicium eſſe tradāt, quod tam de corpore quàm de anima ſumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos ſubleuat hæc reſtrictio. Nam ſuperiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoſcendo. Et quoties Dauid aut alij Prophetæ peccatorum veniam petunt, ſimul pœnam deprecātur. Imò diuini iudicii ſenſus huc eos impellit. Rurſum quum à Domino miſericordiam promittunt, ſemper ferè ex profeſſo & de pœnis earúmq; remiſſione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem ſe impoſiturum Babylonico exilio, ídque propter ſe, non propter Iudæos: gratuitum eſſe vtrumq; ſatis demonſtrat. Deniq;, ſi à reatu liberamur per Chriſtum, pœnas quæ inde proueniunt ceſſare oportet.

31 Verùm quando & ipſi Scripturæ teſtimoniis ſeſe armāt, videamus qualia ſint quæ ipſi obtendunt argumēta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathā obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filii, quem ex adulterio ſuſtulerat, poſtea plectitur. Tales pœnas, quæ poſt culpæ etiam remiſſionem infligendæ eſſent, ſatisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemoſynis peccata redimeret. Et Solomo ſcribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam ſententiam confirmat

[Margin notes: 1.Cor.1.30. Eph.1.7. Col.1.14. 1.Tim.2.6. — *Reſp. 4. à conſideratione ſacrificiorum ſub Lege.* — *Reſp. 5. à conſideratione veræ ſatisfactionis noſtræ.* — Oſe.14.3. — Vid. Calui. ad concil. Triden. ſeſſ.6.c.15. — *Diſtinctionis Sophiſtarum dilutio.* — Ezech.36.22.& 32. — 5. *Obiectio, ſex Scripturæ teſtimoniis abutens.* — 2.Sam.12.13. — 1. *De animaduerſione in Dauidem.* — 2. *De iuſtitia redimente peccata,* — Dan.4.24. Prou.16.6.& 10.12. 1.Pet.4.8. Luc.7.47. — 3. *De charitate peccata operiente.*]

4. De miſericordia expiante iniquitatem.
5. De eleemoſynis omnia mundantibus.
6. De peccatis multis mulieri cōdonatis, quod multum dilexiſſet.
Huic obiectioni vt ſatisfiat, quædam præmittuntur de duplici iudicio Dei.
1. Vindictæ.
2. Caſtigationis.

& Petrus. Idem apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remiſſa eſſe illi peccata multa, quia dilexerit multum. Vt peruersè ſemper & præpoſterè facta Dei æſtimant! At ſi obſeruaſſent, (quod minimè prætereundum erat) duo eſſe diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidiſſent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda ſit. Quoniam autem noſtra omnium nō mediocriter refert intelligere quorſum pertineant Dei caſtigationes quibus in peccata noſtra animaduertit: & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione perſequitur: ſummatim perſtringere non abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docēdi cauſa, vocemus vindictæ: alterū, caſtigationis. Porrò iudicio vindictæ, ſic intelligendus eſt Deus inimicos ſuos vlciſci, vt irā aduerſus illos ſuam exerceat, confundat, diſſipet, in nihilū redigat. Id ergo ſit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta eſt. Iudicio caſtigationis nō ita ſęuit vt iraſcatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitū. Vnde non eſt ſupplicium propriè aut vindicta, ſed correctio & admonitio. Alterum iudicis eſt, alterum patris. Iudex enim quū facinoroſum punit, in ipſum delictum animaduertit, & de facinore ipſo pœnam expetit. Pater quum filium ſeuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, ſed magis vt doceat & cautiorē in poſterum reddat. Paulò diuerſa ſimilitudine Chryſoſtomus alicubi vtitur, quæ tamen eódem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. ſed hic vt ſeruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius diſciplina indigens, caſtigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

Ex vtriuſque conſideratione duæ producuntur diſtinctiones, quarum prior iram Dei (vbi pœna eſt ad vltionem) teſtatur: cui opponitur caſtigatio, amoris paterni teſtimonium: quod multis locis Scripturæ confirmatur.

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hæc ex duabus ſtatuatur prima diſtinctio, vbicunque pœna eſt ad vltionē, ibi maledictio & ira Dei ſe exerit, quam ſemper à fidelibus cōtinet. Caſtigatio contrà, & Dei benedictio eſt, & amoris habet teſtimonium, vt docet Scriptura. Hoc diſcrimen ſatis Dei verbo paſſim notatur. Quicquid enim afflictionum in præſenti vita ſuſtinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam ſuam damnationem eminus iam conſpiciunt: tantúmque abeſt vt inde emendentur, aut fructum aliquē percipiant, vt potius talibus præludiis ad diriſſimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. Caſtigans autem caſtigat ſeruos ſuos Dominus, ſed morti non tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id ſibi fuiſſe fatentur ad veram eruditionem. Vt autem ſanctos vbique legimus tales pœnas placido animo ſuſcepiſſe, ita ſuperioris generis flagella ſemper vehementer ſunt deprecati. Caſtiga me Domine (inquit Ieremias) ſed in iudicio, nō in ira tua: ne fortè imminuas me. Effūde furorem

Iob. 3. 17.
Prou. 3. 11.
Heb. 12. 5.
Pſ. 118. 18.
Pſal. 119. 71.
Ier. 10. 27.

furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt,& in regna quę nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obeſt quòd ſæpiuſculè ſanctis ſuis iraſci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Ieſaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non ſolùm nihil obſtrependo proficere qui iuſtè plectuntur, ſed doloris mitigationem ſuppetere fidelibus, conſilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem ſuam profanare dicitur: quam tamen, vt ſcimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis conſilium vel affectum, ſed ad vehemētem doloris ſenſum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius ſeueritatem ſuſtinent. Atqui fideles ſuos non mediocri tantùm auſteritate pungit, ſed interdum ita vulnerat vt ſibi non longè ab inferorum exitio diſtare videantur. Sic quidem teſtatur iram ſuam promeritos, atque ita expedit vt ſibi in malis ſuis diſpliceant, Dei placandi maiore cura tangantur,& ſolicitè ad veniã petendam feſtinent: ſed in eo ipſo luculentius interim clementiæ quàm iræ ſuæ teſtimonium profert. Stat enim fœdus in vero noſtro Solomone nobiſcum percuſſum, cuius fidē nunquam fore irritam is qui fallere non poteſt affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam,& in iudiciis meis non ambulauerint: ſi ſtatuta mea profanauerint, & mandata mea non cuſtodierint: viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius miſericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis poſteritatem arguet, dicit fore virorum,& verbera filiorum hominum. Quibus particulis dũ moderationē & lenitatem ſignificat, ſimul innuit non poſſe niſi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum ſibi aduerſam eſſe ſentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Iſraele ſuo caſtigando, oſtendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, ſed non velut argentum. nam & ipſe totus abſumptus eſſes. Quanquam purgationis loco caſtigationes illi eſſe docet: eas tamen ipſas addit ita ſe temperare, ne plus iuſto per eas deteratur. Idque omnino neceſſe eſt. quia vt quiſque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem ſe addicit, ſic tenerior eſt ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quamuis ſub flagellis gemant, quia tamen non expendunt cauſam, quin potius tam ſuis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex ſocordia illa contrahunt duritiem: vel quia fremunt & calcitrant, adeóque tumultuantur contra ſuum iudicem, furioſus ille impetus

Pſal.6.2. & 38.2.
Ieſa.12.1.
Obiectio. Ergo Deus electis ſuis ſæpius iraſcitur.
Habac.3.2.
Michæ.7.9.
Reſponſio, oſtendens cur ſuos Deus in hac vita grauiſſimis plagis feriat.
Ita tamen vt miſericordiam ſuam non auferat ab eis.
Pſal.89.31.
2.Sam.7.14.
Confirmatio ab eius promiſſione.
A teſtimonio & exemplo, perpetua Eccleſiæ Dei experientia illuſtrato.
Ieſ.48.10.
Reproborum & electorum dum caſtigantur diſcrimen.

amentia & furore eos obſtupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, ſtatim deſcendũt ad reputanda peccata, & metu horroréque perculſi, ad deprecationem ſupplices confugiunt. Hos dolores, quibus ſe cruciãt miſeræ animæ, niſi leniret Deus, ſuccumberent centies etiam in mediocris iræ eius ſignis.

Poſterior diſtinctio. Dum flagellãtur reprobi, pœnas æternas quodammodo pẽdere incipiunt: Caſtigationes piorum eos ad reſipiſcentiã & Dei gratiam amplectendam inuitant: quod & S. Patrum & Scripturæ teſtimoniu confirmatur.

33 Sit deinde hæc altera diſtinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pẽdere incipiunt. & quanquam illis non impunè cedet talibus iræ diuinæ documentis non auſcultaſſe, non tamen ideo plectũtur quo ad meliorem mentem redeãt: ſed tantùm vt Deum magno ſuo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt mulctam delictorum Deo perſoluant, ſed vt inde ad reſipiſcentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus reſpicere intelligimus. Id Chryſoſtomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis ſumens ſupplicium, ſed ad futura nos corrigens. Sic & Auguſtinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina eſt tibi, non pœna: caſtigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, ſi non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota iſta miſeria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis eſt, non ſententia pœnalis, &c. Has ſententias ideo citare placuit, necui videretur noua aut minus vſitata loquutio quam poſui. Atque huc pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus ſæpe de populi ingratitudine expoſtulat, quòd peruicaciter contempſerit omnes pœnas. Apud Ieſaiam, Ad quid percuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem non eſt ſanitas. Sed quia talibus ſententiis abundant Prophetæ, breuiter indicaſſe ſatis fuerit, non alio conſilio Deum punire ſuam Eccleſiam niſi vt ſubacta reſipiſcat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc ſententiam accipiendum eſt quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc eſt, dum nos filij Dei manu cæleſtis Patris affligimur, non hæc pœna eſt qua confundamur: ſed caſtigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiſcum eſt Auguſtinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter caſtigantur à Deo, variè conſiderandas eſſe: quia ſanctis ſunt, poſt peccatorum remiſſionẽ, certamina & exercitationes: reprobis, ſine remiſſione, ſupplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliíſque piis inflictas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorum pietas huiuſmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Ieſaias, remiſſam eſſe populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepiſſet caſtigationẽ de manu Domini, à pœnę ſolutione pendêre delictorum veniam arguit;

In ſerm. de Pœn. & confeſſione.
Expoſ. in Pſal. 102. circa fin.
Ieſa. 1. 5.
1. Sam. 5. 23.
2. Sam. 12. 18.
2. Cor. 11. 32.
Lib. de Peccato. meritis ac remiſ. 2. c. 33. & 34.
Ieſ. 40. 2.

ſed

ſed perinde eſt acſi diceret, Satis iam pœnarum exactũ eſt: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuiſtis, tempus eſt vt accepto plenæ miſericordiæ nuntio, animi veſtri in lætitiam diffuſi me patrē ſentiāt. Nam illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoq; ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperius in filiũ animaduertere.

Doctrina quæ hac diſtinctione continetur duplex vſus, fidelis animæ reſpectu.

34 His cogitationib. fidelem inſtrui neceſſe eſt in afflictionum acerbitate. Tempus eſt vt iudiciũ incipiat à domo Domini, in qua inuocatum eſt nomen eius. Quid facerent filii Dei ſi ſeueritatem quam ſentiunt, vltionem eius eſſe crederent? Qui enim manu Dei percuſſus, Deum iudicem punientem cogitat, non poteſt niſi iratum & aduerſum ſibi concipere: ipſum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, deteſtari. denique ſe à Deo diligi nunquam perſuaderi poterit qui ſic erga ſe affectum ſentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum ſub Dei flagellis proficit qui ſuis vitiis iraſcentem, ſibi autē propitium ac beneuolum ipſum reputat. Alioqui enim neceſſe eſſet euenire quod Propheta ſe expertum conqueritur, Super me trāſierunt furores tui Deus: terrores tui oppreſſerunt me. Itē quod ſcribit Moſes, Quoniā defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati ſumus. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, occulta noſtra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies noſtri receſſerunt in ira tua: cōſumpti ſunt anni noſtri, ſicut verbum ex ore emiſſum. Cōtrà verò Dauid de paternis caſtigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, ſic canit, Beatus homo quē tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præſtes illi quietem à diebus malis, dũ foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorũ ſcelera diſſimulans rigidior erga ſuos apparet. Ideóque ſolatii cauſam addit Legis admonitionem, qua diſcant ſaluti ſuæ conſuli dum reuocantur in viam, impii verò præcipites ferantur in ſuos errores, quorum finis eſt fouea. Nec refert ſítne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, peſtilētiæ, morbi, maledictiones Dei ſunt, quàm ipſum mortis æternæ iudicium: dum inferũtur in eum finem, vt ſint aduerſus reprobos iræ vindictæque Domini inſtrumenta.

1. Petr. 4. 17. Ier. 22. 29.

Prior, vt in afflictione Deum ſibi beneuolum, vitiis ſuis etſi iraſcentem, credat.

Pſal. 88. 17. Pſal. 90. 7. Pſ. 94. 12.

Alter, reprobis temporarias pœnas maledictionis æternæ eſſe præludia.

Duplici diſtinctione de iudicio Dei explicata, reſponſio ſubiicitur ad 5. obiectionis primum membrum.

35 Perſpiciunt nunc omnes (ni fallor) quò ſpectet illa Domini animaduerſio in Dauidem: nempe vt documentum eſſet, grauiter Deo diſplicere homicidium & adulterium, aduerſum quod tantam offenſionem in dilecto & fideli ſeruo declaraſſet: vt erudiretur ipſe Dauid ne poſtea tale facinus auderet: nō autem vt pœna eſſet qua compenſationem quandā Deo ſolueret. Sic & de altera correptione iudicandum eſt, qua Dominus populum vehementi peſte affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quā in recenſendo ipſo populo prolapſus fuerat. Nam peccati

De animaduerſione in Dauidē, quæ caſtigatio fuit non pœna.

1. Sam. 24. 15.

quidem noxam Dauidi gratis remiſit:ſed quia tum ad publicũ omnium ſeculorum exemplum, tum ad Dauidis quoq; humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipſum flagello ſuo aſperrimè caſtigauit. Quem ſcopum in vniuerſali quoq; humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quũ enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnã parenti noſtro indictæ fuerant, miſerias: talibus exercitamẽtis admoneri nos ſentimus quàm grauiter Deo Legis ſuæ tranſgreſſio diſpliceat, quò miſeræ noſtræ ſortis conſcientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aſpiremus. Stultiſſimus verò fuerit ſi quis arbitretur præſẽtis vitæ calamitates in peccati noxam eſſe nobis impoſitas. Id mihi videtur Chryſoſtomus voluiſſe, quum ita ſcripſit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perſeuerantes ad pœnitentiam vocet, oſtenſa pœnitentia, ſuperflua iam erit pœna. Quare, provt vniuſcuiuſque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori aſperitate, illũ benigniore tractat indulgentia. Itaq; vbi docere vult ſe non eſſe in pœnis exigendis immodicũ, exprobrat duro & obſtinato populo quòd percuſſus non tamẽ faciat finem peccandi. Hoc ſenſu conqueritur Ephraim eſſe quaſi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia ſcilicet non penetrabãt in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipſe capax veniæ fieret. Certè qui ſic loquitur, oſtendit, ſimulac quiſque reſipuerit, ſe mox fore placabilem, ſibiq; noſtra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in caſtigandis delictis cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea eſt noſtra omnium durities & ruditas quæ caſtigatione in vniuerſum opus habeat, viſum eſt prudentiſſimo Patri omnes ſine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem eſt cur ſic in vnum Dauidis exemplum oculos cõiiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remiſſionem licebat contemplari. Legitur publicanus deſcendiſſe è templo iuſtificatus: pœna nulla ſequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambroſius, legimus: ſatisfactionem non legimus. Et audit paraliticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur abſolutiones, gratuitæ deſcribuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod neſcio quid ſingulare continet.

Hypocriſeos reuocatio ad theſin, confirmata teſtimoniis & exemplis.

Homil. 3. de prouid. ad Stagirium.

Ierem. 5.3. Oſeæ 7.8.

Cur omnes communi flagello Dei per totam vitam exerceantur.

Luc 17.14. Luc 22.61.

Serm. 46. de Pœnit. Petri. Matth. 9.1.

Dan. 4. 24.

Ad alterum membrum 5. diſtinctione, de iuſtitia redimente peccata, reſponſio.

36 Daniel ſua exhortatione, qua ſuadebat Nebuchadnezer vt peccata ſua iuſtitia redimeret, & iniquitates ſuas miſeratione pauperũ: non voluit ſignificare iuſtitiã & miſericordiã eſſe Dei propitiationem & pœnarũ redemptionem: (abſit enim vt alia vnquam fuerit ἀπολύτρωσις quàm ſanguis Chriſti) ſed illud

redimere

redimere,ad homines potius quàm ad Deum retulit. acſi dixiſſet,Exercuiſti,ô rex,iniuſtam & violentam dominationem,oppreſſiſti humiles,ſpoliaſti pauperes,durè & iniquè tractaſti populum tuum:pro iniuſtis exactionibus,pro violentia & oppreſſione nunc refer miſericordiam & iuſtitiam. Similiter Salomō charitate operiri multitudinem peccatorum ait: nō apud Deū, ſed inter homines ipſos. Sic enim habet integer verſus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo verſu,more ſuo,per antitheſin,mala quæ ex odiis naſcuntur,cum fructibus charitatis confert,in hunc ſenſum,Qui inter ſe oderunt, viciſſim mordent,carpunt, exprobrant, lacerant,omnia vitio vertunt:at verò qui ſe diligunt,multa inter ſe mutuò diſſimulant,ad multa conniuent,multa viciſſim condonant: nō quòd alter alterius vitia probet,ſed tolerat, & admonendo medetur,potius quàm inſectando exulceret.Eodem ſenſu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum eſt: niſi deprauatæ vafréque detortæ ſcripturæ inſimulare eum volumus. Vbi verò miſericordia & benignitate docet expiari peccatum,non intelligit illis coram facie Domini compenſari, vt tali ſatisfactione pacatus Deus,pœnam,quam alioqui erat expetiturus, remittat: ſed familiari Scripturæ more indicat quòd ipſum ſibi propitiū reperturi ſint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iuſſis, per pietatem & veritatem ad ipſum conuertuntur.acſi diceret iram Domini reſidere, acquieſcere eius iudicium vbi à flagitiis noſtris quieſcimus. Nec verò cauſam veniæ, ſed potius modum veræ conuerſionis deſcribit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ fruſtra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia,quem oblectat integritas cum officiis charitatis.Sicut etiam admonet author epiſtolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiuſmodi ſacrificia placere Deo. Nec certè Chriſtus,dum Phariſæos ſubſannans quòd purgandis tantum catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos, quò omnia munda ſint,dare eleemoſynas, ad ſatisfaciendum hortatur: ſed tantùm docet qualis probetur Deo munditіes. De qua loquutione alibi tractatum eſt.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ,nemo, qui parabolam illic à Domino propoſitā ſano iudicio legerit,nobis ex eo controuerſiam faciet.Phariſæus apud ſe cogitabat, non cognoſci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad ſe admiſiſſet.Sentiebat enim non fuiſſe admiſſurum,ſi peccatricem, qualis erat, cognouiſſet. Atque ex eo colligebat non eſſe Prophetam, qui eum in modum falli poſſet. Dominus,vt peccatricem non eſſe oſtenderet cui iam remiſſa eſſent peccata,parabolam propoſuit: Duo debitores erant vni fœneratori: alter quinquaginta debebat,alter quingenta: vtrique remiſſum eſt debitum,vter maio-

Prou. 10.12. *Reſponſio ad tertium membrum, de charitate multitudinem peccatorum operiente.*

1.Pet.4.8.
Prou.16.6. *Ad quartum membrum, de miſericordia peccatum expiante, reſponſio.*

Heb.10.14.
Mat.23.25.
Luc.11.4.
Vid. Cal. in harm. Euang.
Luc.11.41.
Luc.7.36. *Item,ad quintū, de eleemoſynis omnia mundantibus.*

Et ad poſtremū de peccatis multis mulieri condonatis, quòd multum dilexiſſet.

rem gratiam habet? Reſpondet Phariſæus, Is vtique cui plus donatum eſt. Subiicit Dominus, Hinc agnoſce remiſſa eſſe huic mulieri peccata, quia dilexit multum. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit cauſam remiſſionis peccatorum, ſed probationem. Sunt enim ſumpta à ſimili eius debitoris, cui remiſſa erãt quingenta, cui non dixit ideo remiſſa, quia multum dilexiſſet: ſed ideo multum diligere, quia remiſſa ſint. Atq; huc eam ſimilitudinem applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc eſſe peccatricem. atqui talem non eſſe, agnoſcere debueras, quando ei remiſſa ſint peccata. Remiſſionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Eſt autem argumentum à poſteriori, quo aliquid demonſtratur à ſignis ſequentibus. Qua autem ratione peccatorum remiſſionem illa obtinuerit, palàm Dominus teſtatur. Fides, inquit, tua te ſaluam fecit. Fide igitur remiſſionem aſſequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam teſtamur.

Dilectio mulieris non cauſa remiſſionis peccatorum, ſed probatio.

Argumentum à poſteriori.

6. Obiectio, pro ſatisfactione, ex veterum ſcriptis.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum ſcriptis de ſatisfactione paſſim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam ſimpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſperè ac durè loquutos: ſed non cõcedam eos ipſos adeò fuiſſe rudes & imperitos, vt eo ſenſu illa ſcripſerint quo à nouis iſtis ſatisfactionariis leguntur. Chryſoſtomus alicubi ita ſcribit, Vbi miſericordia flagitatur, interrogatio ceſſat: vbi miſericordia poſtulatur, iudicium non ſæuit: vbi miſericordia petitur, pœnæ locus non eſt: vbi miſericordia, quæſtio nulla: vbi miſericordia, condonata reſponſio eſt. Quæ verba vtcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen ſcholaſticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Eccleſiaſticis qui Auguſtino inſcribitur, ſic legis, Pœnitentiæ ſatisfactio eſt, cauſas peccatorum excidere, nec eorum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque ſeculis irriſam paſſim fuiſſe ſatisfactionis doctrinam, quæ pro admiſſis delictis rependi diceretur: quum omnem ſatisfactionẽ ad cautionem referat ſe in poſterum à peccatis abſtinendi. Nolo citare quod tradit idem Chryſoſtomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta noſtra cum lachrymis apud ſe confiteamur: quando eiuſmodi ſententiæ ſubinde in eius & aliorum ſcriptis recurrunt. Auguſtinus quidem alicubi opera miſericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remiſſionis: ſed ne in verbulo iſto quis impingat, ipſe alio loco occurrit. Caro Chriſti, inquit verum eſt & vnicum pro peccatis ſacrificium, non modò iis quæ vniuerſa in baptiſmate delentur, ſed quæ poſtea ex infirmitate ſubrepunt: propter quæ vniuerſa quotidie clamat Eccleſia, Remitte nobis debita noſtra. Et remit-

Homil. 2. in Pſal. 50.

Horum nonnulli etſi hac in parte aut lapſi ſunt, aut nimis aſperè ac duriter locuti, tamen cum ſcholaſticis non conueniunt, vt ex Auguſtini & Chryſoſtomi teſtimoniis conſtat.

Cap. 54.

Hom. 10. in Geneſ.

Enchir. ad Laurent.

Mat. 6. 12.

remittuntur per ſingulare illud ſacrificium.

39 Vocarunt autem vt plurimum ſatisfactionem, non compenſationem quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationẽ, qua qui excommunicatione mulctati fuerãt quum in communionem recipi vellent, Eccleſiam reddebant de ſua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus ſe prioris vitæ vere & ex animo pertæſos eſſe approbarent, vel potius priorem memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo, ſed Eccleſiæ ſatisfacere. Quod etiã his ipſis verbis ab Auguſtino expreſſum eſt in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu ſumpſerunt originem confeſſiones & ſatisfactiones quę hodie in vſu ſunt. Viperei ſanè partus, quibus factum eſt, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ ſuperſit. Scio veteres interdum duriuſculè loqui: nec, vt nuper dixi, forſan lapſos eſſe nego. ſed quę pauculis næuis aſperſa erant, dum illotis iſtorum manibus tractantur, prorſus inquinantur. Et ſi veterum authoritate pugnandum eſt, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones ſuos contexuit, ex inſulſis quorundam monachorum deliriis quæ ſub Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini & Chryſoſtomi nomine ferũtur, decerpta eſt. vt in præſenti argumento omnia ferè ſumit è libro Auguſtini De pœnitentia, qui à rapſodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus conſarcinatus, Auguſtini quidem nomen præfert, ſed quem nemo, vel mediocriter doctus, agnoſcere pro ſuo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoſcant lectores, quos volo moleſtia leuare. Mihi certè nec valde laborioſum, & tamen plauſibile eſſet traducere cum maximo probro quę antehac pro myſteriis iactarunt: ſed quia fructuosè docere propoſitum eſt, ſuperſedeo.

De ſatisfactionibus enim ita loquuti ſunt, vt appareat eo tempore ſatisfactiones Eccleſia pacẽ non Dei thronũ reſpexiſſe.

Cap. 65. Citatur in Decr. c. in act. pœnit. diſt. 1.

Scholaſtici autẽ, quod obſcurè à nonnullis, inſulsè ab ignotis monachis prolatum eſt, peſſimè ſunt interpretati.

CAPVT V.

De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capitis.

1 Indulgentiarum Papiſticarũ ſumma, deſcriptio & refutatio. ſect. 1. & 2.

2 Earundem confutatio ex Leone & Auguſtino collecta, ſimúlque additur ad duas obiectiones quæ hunc errorem fulciunt reſponſio, ſect. 3. & 4. Papæ item hac in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur. ſect. 5.

3 Purgatorij Papiſtici examen neceſſarium, impietas horrenda, ſect. 6.

Explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus ſomnium illud Sophiſtæ confirmare nituntur, ſect. 7. 8. 9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio ſenſerint, diſſeritur, ſect. 10.

Satisfactionis doctrina indulgentiarũ mater. Harum definitio.

EX hac porrò ſatisfactionis doctrina ſcaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad ſatisfaciendum facultatibus noſtris deeſt, iſtis ſuffici nugantur: atque eo proſiliunt inſaniæ vt diſpenſationem eſſe definiant meritorum Chriſti & martyrum, quam Papa ſuis bullis partitur. Etſi autem helleboro magis quàm argumentis digni ſunt, vt non magnum operæpretium ſit tam friuolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percuſſi ſua ſponte conſeneſcere & ad inclinationem ſpectare incipiunt: quia tamen imperitis quibuſdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et ſanè quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ, ac in tam impotenti & furioſa laſciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento eſſe poteſt quàm alta errorũ nocte immerſi fuerint aliquot ſeculis homines. Videbant ſe à Papa & ſuis belligerulis palàm nec diſſimulanter ludibrio haberi: quæſtuoſas nundinationes de animarum ſuarum ſalute exerceri, pauculis nummis ſalutis pretium taxari, nihil gratuitum proſtare: hac ſpecie emungi ſe oblationibus, quæ in ſcorta, in lenones, in comeſſationes turpiter abſumerentur: ſummos indulgentiarum buccinatores, ſummos eſſe contemptores, monſtrum iſtud maiori in dies licentia graſſari ac luxuriari, nec finẽ vllum fieri, plumbum ſemper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen ſumma veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, exiſtimabant tamen pias eſſe fraudes, quibus cum fructu aliquo falli poſſent. Tandem vbi orbis aliquantum ſibi ſapere permiſit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelaſcunt, donec planè euaneſcant.

Ac vanitas.

Tamen diu inualuerunt, & qua de cauſa.

Teſtes ſunt autẽ impiæ auaritiæ Pontificis & Cleri Romani: horrendæ item cæcitatis qua Chriſtianus orbis iamdudum percuſſus eſt.

2 Verùm quoniam plurimi, qui ſordes, impoſturas, furta, rapacitates (quibus luſerunt hactenus, & nos ludificati ſunt indulgentiarij) vident, fontem ipſum impietatis non conſpiciũt: operæpretium eſt indicare non ſolùm quales ſint indulgentiæ, ſed quid omnino ſint omni macula abſterſæ. Theſaurum Eccleſiæ vocant, Chriſti & ſanctorum Apoſtolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem cuſtodiam (vt attigi) Romano Epiſcopo traditam fingunt, penes quem ſit tantorum bonorum diſpenſatio, vt & ipſe per ſe elargiri poſſit, & elargiendi iuriſdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Epiſcopis, quadraginta. Sunt autem illæ (vt ge-

Harum deſcriptio, ex Sophiſtarum ſententia.

Re vera quid

(vt genuinè deſcribam) ſanguinis Chriſti profanatio, Satanæque ludibrium, quo Chriſtianum populum à Dei gratia, à vita quæ eſt in Chriſto adducant, & à vera ſalutis via auertant. Qui enim poterat fœdius profanari Chriſti ſanguis, quàm dum negatur ſufficere ad peccatorum remiſſionem, ad reconciliationem, ad ſatisfactionem, niſi velut areſcentis & exhauſti defectus aliunde ſuppleatur & ſufficiatur? Chriſto Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) teſtimonium perhibent, quòd per ipſum accipienda ſit remiſſio peccatorum, indulgentiæ remiſſionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Chriſti emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgētiæ ſanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Chriſtus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis eſt peccatum (id eſt peccati ſatisfactio) vt iuſtitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum ſatisfactionem in ſanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis teſtificabatur: ſolum Chriſtum pro ipſis crucifixum & mortuum eſſe: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit Chriſtum acquiſiuiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine: indulgentiæ aliud pretium acquiſitionis in Martyrum ſanguine ſtatuunt. Vna oblatione Chriſtus conſummauit in perpetuum ſanctificatos, ait Apoſtolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici ſanctificationem, quæ alioqui non ſufficeret. Iohannes dicit ſanctos omnes lauiſſe ſtolas in ſanguine Agni: indulgentiæ docent lauare ſtolas in ſanguine ſanctorum.

ſint, & tantæ impietatis refutatio ſeptem Scripturæ locis confirmata.

Act.10.43.

1.Ioan.1.7.

2.Cor.5.21.

1.Cor.1.13.

Act.20.8.

Heb.10.14.

Apoc.7.14.

3 Præclarè aduerſus hæc ſacrilegia Leo Romanus Epiſcopus ad Palæſtinos, Quanuis (inquit) multorum ſanctorum in conſpectu Domini pretioſa mors fuerit, nullius tamen inſontis occiſio propitiatio fuit mundi. Accepere iuſti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata ſunt exempla patientiæ, non dona iuſtitiæ. ſingulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quiſpiam debitum ſuo fine perſoluit: quum vnus extiterit Dominus Chriſtus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, ſepulti, ſuſcitati. Quam ſententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma deſiderari queat. Nec tamen minus appoſitè Auguſtinus in eandem ſententiam, Etſi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen ſanguis Martyris in peccatorum remiſſionem funditur: quod fecit Chriſtus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, ſed quod gratularemur, cōtulit nobis. Item alibi, Sicut ſolus Filius Dei factus eſt Filius hominis, vt nos ſecum filios Dei faceret: ita pro nobis ſolus ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, vt nos per ipſum ſine bonis meritis conſequeremur indebitam gratiam. Equidem quum

Item luculento Leonis, Rom. Epiſcopi teſtimonio.

Epiſt.81.

Pſal.116.15.

Epiſt.95.

Cui Auguſtinus ſuffragatur.

Tract. in Iohan.84.

Lib.4. ad Bonif.c.4.

Nihilominus ta-

men Papiſtici doctores prodigioſam hanc indulgentiarum blaſphemiam tueri, & quidem Apoſtoli authoritate, conantur. tota eorũ doctrina ex horrẽdis ſacrilegiis & blaſphemiis conſuta ſit, hæc tamen præ aliis prodigioſa eſt blaſphemia. Agnoſcant annon hæc ſint ſua placita, Martyres plus morte ſua Deo præſtitiſſe ac meritos eſſe quàm ſibi opus eſſet, tantámque illis meritorum largitatem ſuperfuiſſe quæ in alios redundaret. Ne igitur ſuperuacuum ſit tantum bonum, cõmiſceri eorum ſanguinem ſanguini Chriſti, & ex vtroque theſaurum Eccleſiæ cõfici, ad remiſſionem & ſatisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quę deſunt paſſionum Chriſti pro corpore eius, quod eſt Eccleſia, Quid hoc eſt, niſi Chriſto nomen relinquere, cæterum vulgarem ſanctulum facere, qui in turba vix dignoſcatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum reſpici, quum de obtinenda peccatorum remiſſione, expiatione, ſanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne ſine fructu effuſus ſit ſanguis Martyrum, in commune Eccleſiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius ſuo ſanguine ſubſcribere? teſtificari præſentis vitæ contemptu, meliorem ſe vitam quærere? fidem Eccleſiæ ſua conſtantia confirmare, hoſtium autem pertinaciam frangere? Sed hoc eſt ſcilicet, nullum fructum agnoſcunt: ſi ſolus Chriſtus eſt propitiator, ſi ſolus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſi ſolus eſt oblatus pro noſtra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronã victoriæ adepti eſſent Petrus & Paulus ſi in lectulis defuncti eſſent ſua morte. Quod autem ad ſanguinem vſque certarunt, id ſterile & infructuoſum relinquere, iuſtitiæ Dei non quadraret. Quaſi verò pro donorum ſuorum menſura gloriam in ſeruis ſuis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem ſatis magna in commune ab Eccleſia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Col. 1. 24.

Reſponſio 1.

Obiectionis diluio.

Reſponſio 2. ad Apoſtoli locum, quem indulgentiarij malitioſè detorquent. 4 Quàm verò malitioſè Pauli locum detorquent, vbi dicit ſe ſupplere in corpore ſuo ea quæ deerant paſſionum Chriſti. Non enim defectum illum ſupplementúmue illud ad redemptionis, ſatisfactionis, expiationis opus refert, ſed ad eas afflictiones quibus Chriſti membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agẽt. Dicit ergo hoc reſtare paſſionum Chriſti, quod in ſeipſo ſemel paſſus, quotidie in membris ſuis patitur. Eo nos honore dignatur Chriſtus, vt noſtras afflictiones, ſuas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Eccleſia, non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro ſatisfactione Eccleſiæ: ſed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, ſe ſuſtinere omnia propter electos, vt ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et Corinthiis ſcribebat, pro eorum conſolatione & ſalute ſe perferre

Confirmatio reſponſionis, à collatione aliorum locorum.

ferre quaſcunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem 2.Cor.1.6.
ſeipſum explicat, quum addit ſe factum Eccleſiæ miniſtrum, non ad redemptionem, ſed ſecundum diſpenſationem quę illi commiſſa erat, ad prædicandum Chriſti Euangelium. Quòd ſi alium quoque interpretem requirunt, audiant Auguſtinum. Paſſiones (inquit) Chriſti in ſolo Chriſto, vt in capite: in Chriſto, & Eccleſia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deeſt paſſionib. Chriſti. In Pſal.16.
Ab Auguſtini, Paulum interpretantis, teſtimonio.
Si ergo in membris Chriſti es, quiſquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non ſunt Chriſti mẽbra, deerat paſſionibus Chriſti. Paſſiones verò Apoſtolorum pro Eccleſia ſuſceptæ quorſum Tract.in Io.47
tendant, alibi exponit, Chriſtus mihi ianua eſt ad vos. quia oues Chriſti eſtis, ſanguine eius comparatæ: agnoſcite pretium veſtrum, quod à me non datur, ſed per me prædicatur. Deinde ſubnectit, Quomodo ipſe animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem aſſerendam. Hæc Auguſtinus. Abſit autem vt deeſſe aliquid putauerit Paulus paſſionibus Chriſti quantum ad omnem iuſtitiæ, ſalutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Chriſtum tanta largitate effuſam vt omnẽ vim peccati lõgè ſupergreſſa fuerit. Hac ſola ſancti omnes ſalui facti ſunt, non vitæ aut mortis ſuæ merito, quemadmodum Petrus diſertè teſtatur: vt in Deum & Chriſtum eius contumelioſus fuerit qui vllius ſancti dignitatem alibi quàm in ſola Dei miſericordia repoſuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obſcura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere ſit?
Ab aliis Apoſtoli locis, qui conſilium ſerui Dei aperiunt.
Rom.5.15.
Act.15.11.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Ieſu Chriſti includere, quam Dominus verbo Euangelii diſpenſari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium eſſe oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Chriſtum cum omni affluentia bonorum cæleſtium, cum omnibus ſuis meritis, omni ſua iuſtitia, ſapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri teſtis eſt Paulus, 2.Cor.5.18.
Profana turpis lucri cupiditas pontificis Romani refellitur.
quum dicit depoſitum eſſe apud miniſtros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Chriſto per ipſos hortante, Obſecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Chriſti κοινωνία, quę (eodem 1.Cor.1.17.
Apoſtolo teſte) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demenſum aliquod gratiæ ex armario Papæ recluſum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abuſus emanaſſe, quòd quum iniungerentur olim
Indulgentiarum origo.

ſeueriores ſatisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri poſſent, qui pœnitentia ſibi impoſita grauari ſe vltra modum ſentiebant, petebant ab Eccleſia relaxationem. Remiſſio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem ſatisfactiones ad Deum tranſtulerunt, ac compenſationes eſſe dixerunt quibus ſe redimant homines à iudicio Dei, ſimul etiam indulgentias eò traxerunt vt eſſent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blaſphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Purgatorij à papiſtis conficti examen quam ſit neceſſarium.

6 Iam nec de ſuo Purgatorio moleſti nobis ſint: quod hac ſecuri fractum, dirutum & à fundamentis prorſus euerſum eſt. Neque enim quibuſdam aſſentior qui diſſimulandum hac in parte cenſent, & mentionem Purgatorii omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri poteſt. Equidem & ipſe tales nugas negligendas conſulerē, niſi ſeria ducerent. Sed quum ex multis blaſphemiis conſtructum ſit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offenſiones ſuſcitet: profectò conniuendum non eſt. Illud fortè vtcunque ad tempus diſſimulari poterat, quòd ſine Dei verbo curioſa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipſo creditum erat neſcio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipſius confirmationem aliquot Scripturæ loci inſcitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam ſic in abditos iudiciorum ſuorum receſſus perrumpere: & ſeuerè prohibuit, neglecta voce ſua, ſciſcitari à mortuis veritatem: nec verbum ſuum tam irreligioſè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantiſper potuiſſe vt res non magni momenti, at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Chriſti ſanguine quæritur, vbi ſatisfactio aliò transfertur, periculoſiſſimum ſilentium. Clamandum ergo non modò vocis ſed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ eſſe commentum, quod Chriſti crucem euacuat, quod contumeliam Dei miſericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem noſtram labefacit & euertit. Quid enim illis eſt Purgatorium niſi quæ poſt mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis ſatisfactio? vt diruta ſatisfaciendi opinione, ipſum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd ſi proxima diſputatione pluſquam perſpicuum eſt, Chriſti ſanguinem vnicam eſſe pro fidelium peccatis ſatisfactionem, expiationem, purgationem: quid ſupereſt niſi Purgatorium meram eſſe eámque horribilem in Chriſtum blaſphemiam? Prætereo ſacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiſſe conſpicimus.

Ratio 1. à rei ipſius conſideratione.

2. A Dei authoritate. Deut. 18. 11.

3. A conſideratione meriti Chriſti, quod hoc commento aboletur.

Purgatorium quid.

4. Ratio ab impietatib. ex hoc fonte ſcaturientibus.

ſpicimus.

Locorum Scripturæ pro Purgatorio citatorũ explicatio.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam ſolent, illis è manibus excutere operæpretium eſt. Quũ Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum ſanctum, neque in hoc neque in futuro ſeculo remittendum aſſeuerat, ex eo ſimul innuit, quorundam eſſe in futuro ſeculo peccatorum remiſſionẽ. Verùm quis non videat, Dominum illic de peccati culpa loqui? Quod ſi ita eſt, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpã in præſenti vita remiſſam eſſe non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obſtrepãt, planiorem habebunt ſolutionem. Quum Dominus ſpem omnẽ veniæ præcidere vellet tam flagitioſæ nequitiæ, nõ ſatis habuit dicere, nunquã remiſſum iri: ſed quò magis amplificaret, partitione vſus eſt, qua & iudicium cõplexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſque conſcientia, & poſtremum illud quod palàm in reſurrectione feretur. acſi diceret, Vos à malitioſa rebellione, non ſecus ac præſentiſſimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem deſtinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt, veniam cõſequetur, neq; vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis ſegregabuntur, & regnũ cæleſte omnibus ſcandalis repurgabitur.

Matt.12.32. Marc.3.28. Luc.12.10.

1. De peccato quod neque in hoc neque in futuro ſeculo condonatur: vnde inferunt, quorundam eſſe in futuro ſeculo peccatorum remiſſionem.

Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolã, Cõcordiam habe cum aduerſario tuo: ne quando te ille iudici tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec perſolueris vltimum quadrantẽ. Si iudex hoc loco Deum ſignificat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatoriũ, libenter dabo manus. Verùm ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quot periculis ac malis ſe obiiciant qui ſummũ ius obſtinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiam ſuos exhortaretur: vbi quæſo, reperietur Purgatorium?

2. De vltimo quadrante perſoluendo. Matt.5.25.

3. De genuflexione infernorum. Phil.2.10.

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cæleſtium, terreſtrium & infernorũ genua Chriſto flecti affirmat. Infernos enim non poſſe intelligi, qui æternæ damnationi addicti ſunt, pro cõfeſſo aſſumunt. Proinde ſupereſt vt ſint animæ in purgatorio laborantes. Non peſſimè ratiocinarentur ſi Apoſtolus verũ pietatis cultum per geniculationẽ deſignaret: ſed quum ſimpliciter doceat, delatam eſſe Chriſto damnationem qua ſubiugandæ ſint vniuerſæ creaturæ: quid obſtat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui ſanè ad Domini tribunal ſiſtẽtur, iudicem ſuum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipſe alibi interpretatur, Omnes (inquit) ſiſtemur ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari nõ licet, quod in Apocalypſi habetur, Omnẽ creaturam,

Rom.14.10. Apoc.5.13.

quæ in cælo & quæ ſuper terram, & quæ ſub terra, & quæ in mari, & quæ in ipſis ſunt, omnia audiui dicētia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculorū. Id quidem facilè concedo. ſed quales hîc creaturas receſeri putant? Certo enim certius eſt, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm ſingulas

4. De exemplo Iudæ Macchabæi, oblationem pro mortuis Hieroſolymam mittentis.

orbis partes, à ſummo cælorum vertice ad vſque terræ centrū, ſuo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabęorū hiſtoria proferunt, reſponſione non dignabor, ne opus illud videar in ſacrorum librorum catalogum referre. At Auguſtinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum nō habent Iudæi ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos, quibus teſtimonium perhibet Dominus tanquam teſtibus ſuis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ ſcriptura sūt in Lege, & Pſalmis & Prophetis de me. Sed recepta eſt ab Eccleſia nō inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem ſine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad aſſerenda dogmata docet. Et ex libello illo vetuſto qui ſub nomine Cypriani de expoſitione Symboli inſcribitur, apertè conſtat locum nullum in veteri Eccleſia habuiſſe. Et quid fruſtra hîc contendo? Quaſi author ipſe non ſatis oſtendat quantum ſibi deferendum ſit, quum veniam in fine precatur, ſiquid minus bene dixerit. Certè qui ſcripta ſua indigere venia fatetur, Spiritus ſancti oracula non eſſe clamat. Adde quod non alio nomine laudatur Iudæ pietas, niſi quia ſpem firmam de vltima reſurrectione habuerit vbi oblationem miſit pro mortuis Hieroſolymam. Neq; enim ad pretium redemptionis trahit ſcriptor hiſtoriæ quod ille egit: ſed vt conſortes æternæ vitæ eſſent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superſtitione quidem & præpoſtero zelo non caruit hoc factum: ſed pluſquam fatui ſunt qui ſacrificium legale ad nos vſq; trahūt quādo aduētu Chriſti ſcimus ceſſare quæ in vſu tūc fuerūt.

2. Macha. 12. 43.
Contra 2. Gaudent. epiſt. c. 23.
Luc. 24. 44.
2. Mach. 15. 36.
1. Cor. 3. 12.

5. De igne vniuſcuiuſque opus probante.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis ſuperædificat, inquit, ſuper fundamentum hoc aurum, argentum, lapides prætioſos, ligna, fœnū, ſtipulam, vniuſcuiuſque opus quale ſit, dies Domini manifeſtabit: quod in igne reuelabitur: & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur. ipſe autem ſaluus erit: ſed quaſi per ignem. Quis (inquiūt) ille ignis eſſe poteſt niſi purgatorius, per quē peccatorum ſordes abſterguntur, quo puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium eſſe ſenſerunt veterum plerique, nempe tribulationem ſeu crucem per quam Dominus ſuos examinat, ne in carnis ſordibus acquieſcant: idque multo probabilius quàm purgatorium confingendo. Quanquam nec illis aſſentior: quia mihi videor certiorem

Chryſoſt. Auguſt. & alij.
Veterum Theologorum ſententia.

tiorem multo & lucidiorem eius loci intelligentiam aſſequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi reſpondeant putentne Apoſtolis ac Sanctis omnibus per hūc ignē purgatorium tranſeundum fuiſſe. Negabunt, ſcio. nimis enim abſonum foret eos purgari oportuiſſe quorum merito vltra menſuram ad vniuerſa Eccleſiæ membra redundare ſomniant. Verùm Apoſtolus hoc affirmat. neq; enim dicit, quorundã opus probatum iri, ſed omnium. Neque hoc meum argumentum eſt, ſed Auguſtini, qui ſic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis abſurdũ eſt) non dicit tranſituros ob quælibet opera: ſed ſi Eccleſiam ſumma fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apoſtolum metaphora vſum eſſe, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & ſtipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta eſt: nempe quòd velut lignum, ſtatim atque igni admotum fuerit, conſumitur & deperditur, ſic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiuſmodi examen à Spiritu Dei proficiſci, neminem latet. Quo igitur filum metaphoræ proſequeretur, ac partes iuſta correlatione inter ſe aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argētum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiorem probitatis puritatiſq; probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius ſpirituali examine expenditur, eo maiorem ſumit authoritatis cõfirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, ſtipula igni admota, corripiuntur in ſubitam conſumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non ſtabilita, Spiritus ſancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & diſpereãt. Denique ſi commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, ſtipulæ comparantur, quòd inſtar ligni, fœni, ſtipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur niſi à Domini Spiritu: ſequitur, Spiritum eſſe ignem illum à quo probabuntur, cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vſu. Dies enim Domini eſſe dicitur quoties ſuam præſentiam hominibus aliquo modo manifeſtat. Tum verò potiſſimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum eſt, non alium eſſe ignem Paulo, quàm Spiritus ſancti examen. Quomodo autem per ignem illum ſalui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipſum intelligere non erit difficile, ſi conſideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Eccleſiȩ architectos notat qui retento legitimo fundamento, diſparem materiam ſuperſtruunt: hoc eſt, qui non deflectentes à præcipuis & neceſſariis fidei capitibus, in minoribus, nec ita periculoſis hallucinantur, commenta ſua Dei verbo admiſcentes. Tales, inquã, operis iacturã

Reſponſio, ad abſurda deducenti aduerſarios.

Enchi. ad Laur. c. 68.

Auguſtini teſtimonio cõfirmata.

Senſus Apoſtoli.

Ignis, eo loco, quid.

Metaphoræ expoſitio per Spiritũ.

Dies Domini.

Quomodo per ignem ſalui fiunt qui operis iacturam patiuntur.

facere oportet, abolitis eorum cõmentis, ipſi autem ſalui fiunt, ſed quaſi per ignem, hoc eſt, non quod eorum ignorãtia & hallucinatio coram Domino ſit probabilis: ſed quia Spiritus ſancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque auream diuini verbi puritatem iſto purgatorij ſtercore infecerunt, operis iacturam facere neceſſe eſt.

6. Vetuſta quidem eſt hac opinio, quam vetuſtior Apoſtolus refellit.

10 At vetuſtiſſima fuit Eccleſiæ obſeruatio. Hanc obiectionem ſoluit Paulus, dum ſuam quoque ætatem in ea ſententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis ſui facere oportere omnes qui in Eccleſiæ ſtructura aliquid fundamẽto minus conſentaneum poſuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduerſarij, ante mille & trecentos annos vſu receptum fuiſſe vt precationes fierẽt pro defunctis, eos viciſſim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum ſit. Neque enim hîc Scripturæ teſtimonia deſunt tantùm: ſed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale oſtendunt. De luctu & officio ſepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidem apicem videas. Atqui quo maioris momenti res eſt, eo magis debuerat commemorari. atque ipſi etiam veteres qui preces fundebãt pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hîc ſe deſtitui videbant. Cur ergo audebãt? In eo dico aliquid humani paſſos eſſe: ideóque ad imitationem trahendum non eſſe contendo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, niſi certa conſcientia, vt Paulus præcipit, in oratione potiſſimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen eſt aliqua ratione ad id impulſos: nempe ſolatium quærebant quo ſubleuarent ſuum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod ſuæ erga mortuos dilectionis teſtimonium. Ad hunc affectum quàm ſit propenſum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam inſtar facis recepta conſuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cũctas Gentes, & ſeculis omnibus iuſta fuiſſe ſoluta mortuis, & luſtratas quotannis fuiſſe eorum animas. Etſi autem his præſtigiis ſtultos mortales deluſit Satan, fallendi tamen occaſionem ex recto principio ſumpſit mortem non eſſe interitum, ſed tranſitum ex hac vita in alteram. Nec dubium eſt quin gentiles etiam ipſa ſuperſtitio cõuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam ſe credere profitebantur, curam negligerent. Iã ne deteriores eſſent profanis hominibus Chriſtiani, puduit eos nullum mortuis officium pręſtare, acſi penitus extinctiforẽt. Hinc malè conſultat ſedulitas: quia ſi pigri eſſent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant ſe magno probro expoſitũ iri. Quod autem ex peruerſa æmulatione fluxerat, nouis ſubinde incrementis ſic auctũ eſt, vt præcipua ſanctitas Papatus ſit

Nec firmis teſtimoniis aut argumentis à veteribus ſuffulta eſt.

Rom.14.23.

Immò verò recepta conſuetudine & non moderato ad regulam verbi Dei zelo nitebatur.

Sed ex peruerſa æmulatione fluxit qua tan-

ſit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud ſolatium longè melius ac ſolidius ſuppeditat Scriptura, quũ beatos mortuos teſtatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requieſcunt à laboribus ſuis. Amori autem noſtro non debemus eo vſque indulgere, vt peruerſum orandi morem in Eccleſia erigamus. Certè quiſquis mediocri prudentia pollet, facilè agnoſcit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuiſſe datum. Abrepti etiam ipſi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconſiderata credulitas priuare iudicio ſolet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendent, lectio ipſa demõſtrat. Monicam matrẽ ſuam in libris confeſſionum Auguſtinus narrat vehementer rogaſſe vt ſui memoria in peragẽdis myſteriis fieret ad altare. Anile ſcilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: ſed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem de cura pro mortuis agenda, ab eo compoſitus tot hæſitationes continet, vt ſuo frigore meritò debeat ſtulti zeli calorem extinguere, ſiquis mortuorum patronus eſſe appetat, frigidis certè veriſimilitudinibus ſecuros reddet qui prius erant ſoliciti. Hæc enim vna eſt fultura, quia inualuit conſuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non eſſe ſpernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetuſtis Eccleſiæ ſcriptoribus pium eſſe viſum ſuffragari mortuis, regula quæ fallere nequit ſemper tenenda eſt, fas non eſſe in precibus noſtris quicquam afferre proprium, ſed vota noſtra Dei verbo ſubiicienda eſſe: quia penes eius arbitrium eſt præſcribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem ſyllaba libertatem ſuggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei eſt tentare pluſquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduerſarij noſtri quaſi veterem Eccleſiam erroris ſui ſociam habeant, dico eſſe longum diſcrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipſis curam abieciſſe: ſed ſimul fatebantur ſe dubitare de ipſorum ſtatu. de purgatorio certè adeò nihil aſſerebant, vt pro re incerta haberent. Iſti quod de purgatorio ſomniarunt, pro fidei dogmate haberi ſine quæſtione poſtulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione ſacræ Cœnæ ſuos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam aſſiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum teſtimonia proferre nobis haud difficile eſſet, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc viſitatæ erant, manifeſtè euertunt. Quale eſt hoc Auguſtini: quum reſurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ poſt mortem ſequitur, tunc vnumquemque accipere, ſi dignus eſt, quum moritur.

dem in ſuperſtitionem impiam à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuerſa eſt.

Puriores autem, vt Auguſtinus, dubitanter preces pro mortuis commendant.

Quicquid ſit, regula verbi Dei tenenda eſt, quæ eiuſmodi cõmenta reiicit.

Cæterum ingens eſt diſcrimen inter veteres illos, & recentiores Purgatorij architectos: vt ex hac breui collatione conſtat.

Homil. in Ioh. 49. c. Vide eũd. li. 24. de Ciuit. Dei, c. 13 16.

Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apoſtolos & Martyres ſtatim à morte, beata quiete frui teſtatur. Si talis eſt eorum conditio, quid illis obſecro conferent noſtræ preces? Craſſiores illas ſuperſtitiones, quibus ſimplicium animos faſcinarunt omitto: quæ tamen ſunt innumeræ, & pleræque adeò portentoſæ, vt nullo honeſto colore prætexere ipſas poſſint. Illas quoque turpiſſimas nundinationes taceo, quas in tanto mũdi ſtupore ſua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus eſſet finis, & ſine commemoratione ſatis habebunt hic pij lectores vnde conſcientias ſuas ſtabiliant.

CAPVT VI.

De vita hominis Chriſtiani: ac primùm quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc ſexto capite & quatuor ſequentibus de Vita hominis Chriſtiani diſputantur, eo ordine videntur eſſe congeſta, vt omnia ad duo præcipua capita referri poſſint. Primùm, vt hoc vnum apud omnes pro confeſſo habeatur, Neminem Chriſtianum eſſe qui non afficitur ſingulari quodam iuſtitiæ amore, c. 6.

Deinde, quod ad normam attinet, qua quiſque vitam ſuam formare debet, & ſi ea 7. caput tantùm occupare videatur, reliqua tamen tria quæ ſequuntur ad eam ſpectant. Nam quæ duo homini Chriſtiano præſtanda eſſe docet, quum tam ardua deprehendantur, vt in iis præſtandis ſumma patientia ſit opus: huius rei gratia & vtilitatem crucis ex profeſſo deſcribit, c. 8. & ad futuræ vitę meditationem reuocat, c. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita ciúſque adiumentis vtendum ſit, nequid ex vlla parte in eo peccetur, perſpicuè oſtendit, c. 10.

Portò huius 6. capitis partes ſunt duæ.

1 Tractationis de vita Chriſtiana cum doctrina de regeneratione ſeu pœnitentia, connexio, ciuſdémque methodus & partes, ſect. 1. 2. 3.
2 Quæ extrema ſint fugienda. 1. Pſeudochriſtiani Chriſtum factis abnegantes damnantur, ſect. 4. Chriſtianis autem non eſt deſperandum, etiam ſi perfectionis metam nondum attigerint: modò in ſtadio pietatis & iuſtitiæ aliquos progreſſus in dies faciant. ſect. 5.

Connexio huius capitis cum doctrina de regeneratione.

SCOPVM regenerationis eſſe diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iuſtitiam & eorum obſequium ſymmetria & conſenſus: atq; ita adoptionem confirment qua recepti ſunt in filios. Etſi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis inſtauratur, lex ipſius in ſe continet, quia tamen tarditas noſtra multis tam ſtimulis quàm admini-

miniculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in ſtudio ſuo aberrent quibus reſipiſcentia cordi eſt. Porrò dum vitam Chriſtiani hominis formandam ſuſcipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copioſum, & quod magnitudine ſua longum volumen explere poſſit, ſi numeris ſuis omnibus ipſum abſoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum parænesſes de ſingulis tantum virtutibus compoſitæ. Neque id loquacitate nimia, ſiquidem quamcunque virtutem commendare oratione propoſitum ſit, vltro ſtylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt ritè diſſeruiſſe non videaris niſi multa dixeris. Mihi verò animus non eſt, quam me traditurũ nunc profiteor vitæ inſtitutionem eo vſque extendere, vt & peculiariter ſingulas proſequatur virtutes, & in exhortationes exſpatietur. Ex aliorum ſcriptis, præſertim verò ex veterum homiliis, hæc petantur. Mihi abundè erit ſi methodum oſtendero qua vir pius ad rectum conſtituẽdi vitæ ſcopum deducatur, ac regulam quandam vniuerſalem breuiter finiero, ad quam officia ſua non malè exigat. Declamationibus ſuum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo ſum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, ſi copioſius loqui vellem, non ſuccederet. Quod ſi maximè plauſibilis eſſet prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præſentis autem operis ratio poſtulat vt ſimplicem doctrinã quanta licebit breuitate perſtringamus. Quemadmodum autem certos recti & honeſti fines habent philoſophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine ſuo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philoſophicis omnibus multo certiorem. Hoc tantùm intereſt quòd illi (vt erant ambitioſi homines) exquiſitam diſpoſitionis perſpicuitatem, qua ingenij dexteritatem oſtentarent, ſedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia ſine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obſeruauit. quam tamen dum alicubi ponit, ſatis innuit non eſſe à nobis negligendam.

Neceſſitas doctrinæ de vita hominis Chriſtiani.

Breuitas huius tractationis, quæ tamen abſolutiſſima videtur.

Methodus.

Scripturæ ſacræ in formandis morib. præſtans œconomia, non fucata, ſed aperta & ſimplex.

Partes generales huius methodi duæ.

2 Porrò duabus potiſſimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ inſtitutio. Prior eſt, vt iuſtitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propenſi ſumus, animis noſtris inſtilletur ac inſeratur: altera, vt nobis norma præſcripta ſit, quæ nos in iuſtitiæ ſtadio aberrare non ſinat. Cõmendandę autem iuſtitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quib. multas ſupra diuerſis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hìc attingemus. A quo fundamento melius exordiatur quàm dum admonet nos ſanctificari oportere, quia Deus noſter ſanctus eſt? Siquidem quum inſtar diſiectarum ouium diſperſi eſſe-

Hęc 2. pars tractatur c. 7.

Prioris partis commẽdatio duplex.

Prior. A ſanctificatione noſtra 1. qui Deus noſter ſanctus eſt.

Leu. 19. 1.
1. Pet. 1. 16.

mus,ac per mundi labyrinthum diſſipati,ipſe nos recollegit,vt ſibi aggregaret.Quum noſtræ cum Deo coniunctionis mētionem audimus,meminerimus ſanctitatem oportere eius eſſe copulam:non quia ſanctitatis merito veniamus in eius communionem (quū potius adhærere primò illi oporteat, vt eius ſanctitate perfuſi ſequamur quò vocat) ſed quoniā ad eius gloriā magnopere pertinet, non eſſe illi cōſortium cum iniquitate & immunditia.

2. Nos cum eo coniungimur.ſeu in populo eius cenſemur: ideò ſanctos eſſe conuenit.

Ieſa. 35. 8. & alibi.

Quare & hunc vocationis noſtræ finem eſſe docet in quem reſpicere ſemper conuenit, ſi vocāti Deo velimus reſpondere.Quorſum enim à mundi nequitia & pollutione,in quib. demerſi eramus nos erui attinebat, ſi nobis permittimus tota vita in illis volutari? Adhæc ſimul etiam admonet nos, vt in Domini populo cenſeamur,ſanctam ciuitatem Ieruſalem oportere inhabitare:quam vt ipſe ſibi conſecrauit,ita incolarum impuritate nefas eſt profanari.

Pſa.15.2. & 24.

vnde ſunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt ſine macula, & iuſtitiæ ſtudent, &c. quia ſanctuarium in quo habitat, minimè decet inſtar ſtabuli ſordibus eſſe refertum.

Poſterior, à redemptione noſtra.

Rom. 6.18.

3 Ac quo melius nos expergefaciat,oſtendit Deum Patrem, quemadmodū nos ſibi in Chriſto ſuo conciliauit, ita in eo nobis imaginem ſignaſſe ad quam nos cōformari velit.Age,præſtantiorem œconomiam mihi apud philoſophos reperiant,qui apud eos ſolos ritè atque ordine diſpoſitā putāt philoſophiam moralem.

Unde liquet eximiam methodum in Scriptura S. contineri, quæ morum ſynceram philoſophiam nobis tradit.

Illi,dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ conuenienter viuamus.Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam noſtram ad Deum authorem cui obſtricta eſt, referre præcipit: ſed poſtquā degeneraſſe nos docuit à vera creationis noſtræ origine ac lege, ſubiungit, Chriſtum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propoſitum eſſe exemplar cuius formam in vita noſtra exprimamus.

Speciales rationes ſeu exhortationes ad vitam Chriſtianam inſtituendam.

Prima. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim cōditione ſi adoptamur in filios à Domino, vt Chriſtum, noſtræ adoptionis vinculum,vita noſtra repræſentet: niſi nos iuſtitiæ addicimus ac deuouemus, nō modò à Creatore noſtro deficimus peſſima perfidia, ſed ipſum quoque ſeruatorem eiuramus.

Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

Mala.1.6.

Ephe.5.1.

1.Io.3.1.

Ephe.5.26.

Heb.10.10.

1.Cor.6.11.

1.Pet.1.15.&19.

1.Cor.6.15.

Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac ſingulis ſalutis noſtræ partibus ſumit exhortandi materiam.Ex quo ſe nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratitudinis nos eſſe arguendos, niſi viciſſim illi filios exhibeamus.Ex quo nos Chriſtus ſanguinis ſui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptiſmum communicauit, non decere vt nouis ſordibus inquinemur.Ex quo nos ſuo corpori inſeruit,ſolicitè cauendum ne nobis, qui ſumus eius membra, maculam aut labem vllam aſpergamus. Ex quo ipſe idem,qui

caput

caput eſt noſtrum, in cælum aſcendit, cõuenire vt depoſito terræ affectu, illuc toto pectore aſpiremus. Ex quo nos Spiritus S. templa Deo dedicauit, dandã operam vt Dei gloria per nos illuſtretur: nec verò eſſe committendum vt peccati ſpurcitia profanemur. Ex quo & anima noſtra & corpus cæleſti incorruptioni & immarceſſibili coronæ deſtinata ſunt, ſtrenuè enitendum eſſe vt pura & incorrupta in diem Domini conſeruentur. Hæc, inquam, auſpicatiſſima ſunt bene conſtituendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam ſimilia deprehendas apud philoſophos: qui in commendatione virtutis, nunquam ſupra hominis naturalem dignitatem conſcendunt.

Io.15.3. Eph.5.23. Col.3.1. 1.Cor.3.16. & 6.19. 2.Cor.6.16. 1.Theſ.5.23. *Sexta.*

4 Atque hic locus eſt compellandi eos qui nihil habentes Chriſti præter titulum ac ſymbolum, Chriſtiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte ſacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil eſt commercij cum Chriſto niſi his qui rectam eius cognitionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Chriſtum rectè didiciſſe negat Apoſtolus, qui nõ edocti ſunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, ipſum eſſe induendum. Falsò igitur atque etiã iniuria Chriſti cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet diſertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ eſt doctrina, ſed vitæ: nec intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ diſciplinę, ſed tum recipitur demum vbi animam totam poſſidet, ſedémque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo deſinant cum Dei contumelia iactare id quod non ſunt, aut ſe non indignos Chriſto magiſtro diſcipulos præſtent. Doctrinæ, qua religio noſtra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea ſalus noſtra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in mores tranſeat oportet, adeóque nos in ſe trãsformet vt ſit nobis non infructuoſa. Si iure in eos philoſophi excandeſcunt, eóſque probrosè à grege ſuo abigunt, qui quum artem profiteãtur quæ magiſtra vitæ eſſe debeat, eam in ſophiſticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces iſtos ſophiſtas deteſtabimur, qui Euangelium in ſummis labris volutare contenti ſunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidę philoſophorum parænefes, in effectus cordis intimos penetrare, animæ inſidere, ac totum hominem afficere debuerat?

Huius de vita Chriſtiana doctrinæ hoſtes pſeudoChriſtiani increpantur. Eph.4.22. 1. *Quod Chriſtũ non rectè didicerint.* 2. *Quod Euangelium linguæ doctrinam non vita faciant.* 3. *Quod magiſtrũ Chriſtum non imitentur.* 4. *Quòd Dei Spiritum ab eius verbo ſeparare velint.*

5 Neq; requiro vt nihil quàm abſolutum Euangelium Chriſtiani hominis mores ſpirent. quod tamen ipſum & optandum eſt & conari neceſſe eſt. Sed non ita ſeuerè requiro Euangelicam perfectionem, vt non ſim pro Chriſtiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit. ſic enim ab Eccleſia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non ſit longo adhuc interuallo diſſitus: multi verò parum adhuc progreſſi ſunt, qui tamẽ

Nec tamẽ Chriſtiani animum deſpondere debent.

1. Modò verbum Dei pro ſcopo habeant. immeritò abiicerentur. Quid ergo? ſcopus ille ante oculos præfigatur, ad quem ſolum dirigatur ſtudium noſtrum. Præſtituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas eſt vt ex iis quæ tibi eius verbo præſcribuntur partem ſuſcipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo *2. Integritatem ex animo colant.* enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus ſui partẽ, vbique commendat. quo nomine ſynceram animi ſimplicitatẽ intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. acſi diceretur ſpirituale eſſe rectè viuẽdi principium, vbi interior animi affectus ſine fictione ad ſanctitatem & iuſtitiam co-*3. In viis Domini pro ſuo modulo incedant.* lendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum ſuppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iuſta curſus alacritate feſtinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quiſque pro facultatulæ ſuæ modo, & incœ-*4. Aliquos progreſſus in ea faciant.* ptum iter proſequamur. Nemo tam infeliciter incedet, quin aliquantum ſaltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere nõ deſinamus, vt aliquid aſſiduè in via Domini proficiamus: neq; ſucceſſus tenuitatem deſperemus. vtcunque enim ſucceſſus vo-*5. Perſeuerent in pio hoc propoſito.* to non reſpondeat, non tamen perdita eſt opera vbi hodiernus dies heſternum vincit: ſyncera modò ſimplicitate in ſcopum noſtrum reſpiciamus, & ad metam aſpiremus, non aſſentatoriè blandientes nobis ipſis, nec malis noſtris indulgentes, ſed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipſis euadamus, donec ad ipſam peruentum fuerit bonitatem: quã quidem toto vitæ ſpatio quærimus ac ſequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius conſortium recepti fuerimus.

CAPVT VII.

Summa vitæ Chriſtianæ: vbi de abnegatione noſtri.

Partes capitis.

1 Norma quæ nos in iuſtitiæ ſtadio non ſinit aberrare duo poſtulat, videlicet vt homo à ſe diſcedens ſe totum dedat Dei obſequio: vnde conſequitur non quæ noſtra, ſed quæ Dei ſunt eſſe quærenda, ſect. 1. & 2.

2 Ex Apoſtolo ad Titum huius renouationis ſeu vitæ Chriſtianæ deſcriptio deſumpta, quæ in ſpeciales quaſdam partes diſtributa accuratè explicatur à 3. ſect. ad poſtremam.

Etſi

ETsi optimam & aptiſſimè diſpoſitam conſtituendæ vitæ methodum habet lex Domini, viſum tamen eſt cæleſti magiſtro, accuratiore etiamnum ratione ad ipſam quam in Lege præſcripſerat regulam ſuos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc eſt: quòd fidelium officium eſt, præbere Deo ſua corpora hoſtiam viuentem, ſanctam, & illi acceptam: atque in eo ſitum eſſe legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne ſe accommodent ad figuram ſeculi huius, ſed transformentur renouatione mentis ſuæ, vt probent quæ ſit voluntas Dei. Iam hoc magnum eſt, nos eſſe Deo conſecratos, ac dedicatos: nequid poſthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, niſi in eius gloriam. Sacrum enim non ſine inſigni in eum iniuria ad profanos vſus applicatur. Quòd ſi noſtri non ſumus, ſed Domini: & quis error ſit fugiendus, & quorſum dirigendæ ſint vitæ noſtræ actiones vniuerſæ apparet. Noſtri non ſumus: ergo ne vel ratio noſtra, vel voluntas in conſiliis noſtris factíſq; dominetur. Noſtri non ſumus: ergo ne ſtatuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis ſecundum carnem expediat. Noſtri non ſumus: ergo quoad licet obliuiſcamur noſmetipſos, ac noſtra omnia. Rurſum, Dei ſumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei ſumus: cunctis ergo noſtris actionibus præſideat ſapientia eius & voluntas. Dei ſumus: ad illum igitur, tanquam ſolum legitimum finem, contendant omnes vitæ noſtræ partes. O quantum ille profecit qui ſe non ſuum eſſe edoctus, dominium regiménque ſui propriæ rationi abrogauit, vt Deo aſſerat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficaciſſima eſt peſtis, vbi ſibipſis obtemperant, ita vnicus eſt ſalutis portus, nihil nec ſapere, nec velle per ſeipſum, ſed Dominum præeuntem duntaxat ſequi. Sit hic itaque primus gradus, hominem à ſeipſo diſcedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obſequiũ. Obſequium dico non modò quod in verbi obedientia iacet, ſed quo mens hominis, proprio carnis ſenſu vacua, ſe ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus ſit ad vitam ingreſſus, philoſophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc ſolam putant audiendam, huic denique vni morum imperium deferunt ac permittunt, at Chriſtiana philoſophia illam loco cedere, Spiritui ſancto ſubiicit ac ſubiugari iubet: vt homo iam non ipſe viuat, ſed Chriſtum in ſe ferat viuentem ac regnantem.

2 Inde conſequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ noſtra ſunt, ſed quæ & ex Domini ſint volũtate, & faciãt ad gloriam eius promouendã. Magni & hoc profectus, vt noſtri penè

Poſterioris partis generalis de inſtitutione vitæ Chriſtianæ conſideratio.

Prior pars explicata eſt 2. verſ. c. 6. Rom. 12. 1.

Huius principiũ & ſumma.

Duplex reſpectus.

1. *Noſtri enim non ſumus.*

Ad hoc caput & tria ſequentia confert Auguſtini librum de moribus Eccleſiæ catholicæ. Vide & Calu. de ſcandalis.

2. *Dei ſumus.*

Reſpectus vtriuſque fructus & vſus.

Rom. 14. 8.

Eph. 4. 23.

Omnibus Philoſophis incognitus qui rationem in Spiritus S. throno collocarunt.

Gal. 2. 20.

Quid ex hac cõſideratione conſequatur: videlicet quum noſtri non ſimus, Dei gloriam quaramus, & eius voluntati pareamus.

obliti, certè ratione noſtri poſthabita, Deo eiúſque mandatis fideliter ſtudium noſtrum impēdere conemur. Quum enim nos priuatam noſtri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominū gratiā ex animis noſtris eradit: ſed ambitionem quoque & omnē gloriæ humanæ appetitum, aliáſque ſecretiores peſtes eradicat. Ita ſanè compoſitum & comparatum eſſe conuenit hominē Chriſtianum, vt ſibi in tota vita negotium cum Deo eſſe reputet. Hac ratione, vt omnia ſua ad arbitrium calculúmque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religioſè ad eū referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, ſimul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa eſt noſtri abnegatio, quam diſcipulis ſuis à primo tyrocinio mandat tanta diligētia Chriſtus: quę vbi ſemel in animo obtinuit, primum neq; faſtui, neque oſtētationi, deinde neque auaritiæ neque libidini, neq; luxuriæ, neque mollitiæ, neque aliis quæ ex amore noſtri generantur malis locum vllum relinquit. Contrà vbicunque non regnat, illic vel ſpurciſſima vitia ſine pudore peruagantur: vel ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur. Oſtende enim hominem, ſi potes, qui niſi ſibi, iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nā quicunque non fuerunt hoc ſenſu occupati, laudis ſaltē gratia virtutem ſequuti ſunt. Qui autem vnquam ex philoſophis virtutem propter ſe expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiiſſe, niſi vt ſuperbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundó ſuam recepiſſe mercedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum expoſuimus quot & quantis obſtaculis impediatur homo à recti ſtudio quādiu ſeipſum non abnegauerit. Verè enim dictum eſt olim, Mūdum vitiorum eſſe reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm ſi te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda, quia illi placent.

Hac eſt abnegatio noſtri Chriſti diſcipulis commendata.

Cuius multiplex fructus in toto vitæ curriculo.

A qua quiſquis aberrat, aut hypocriſi vel ſuperbia deceptus ruit in æternum exitium.

3 Alibi diſtinctius idem Paulus ſingulas vitæ bene compoſitæ partes, quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei ſalutifera omnibus hominibus, erudiēs nos vt abnegata impietate & mundanis cōcupiſcentiis, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in præſenti ſeculo expectantes beatam ſpem, & manifeſtationem gloriæ magni Dei, & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti qui dedit ſe pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibi populum peculiarem, ſtudioſum bonorum operum. Poſtquam enim ad nos animandos gratiam Dei propoſuit, vt nobis ad Deum

Eiuſdem conſiderationis diſtinctio, qua duo fugienda & tria ſequenda eſſe in vitæ noſtræ ſtadio iubet.

Tit. 2. 11.

Fugienda impietas.

Deum verè colendũ viam ſternat, duo tollit obſtacula quę maximè impediunt, impietatem ſcilicet, ad quam natura ſumus nimium procliues, deinde mundanas cupiditates quæ ſe longius extendunt. Ac ſub impietate quidem non modo ſuperſtitiones notat, ſed comprehendit etiam quicquid pugnat cum ſerio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atq; carnis affectus. Ita quo ad vtranq; Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra reſtringit, ſobrietatem, iuſtitiam, & pietatem, ex quibus ſobrietas haud dubiè tam caſtitatem & temperantiam quàm purum & frugalẽ temporalium bonorum vſum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iuſtitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod ſuum eſt. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis ſegregatos vera ſanctitate cum Deo coniungit. Hæc vbi inſolubili vinculo inter ſe connexa ſunt, ſolidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile eſt, quàm ratione carnis valere iuſſa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ ſordibus meditari: Paulus, vt animos noſtros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad ſpem beatæ immortalitatis: non fruſtra nos certare admonens: quia vt ſemel apparuit Chriſtus redemptor, ita vltimo ſuo aduentu fructum ſalutis à ſe partæ oſtendet. Atque hoc modo illecebras omnes diſcutit quæ nos obnubilant, ne aſpiremus, vt decet, ad cæleſtem gloriam: imò docet peregrinandum eſſe in mundo, ne pereat vel excidat nobis cæleſtis hæreditas.

Mundanarum item cupiditatũ caterua.
Sequenda ſobrietas.
Iuſtitia.
Pietas.
Stimulus ad vitam rectè inſtituendam.

4 Porrò in his verbis perſpicimus abnegationẽ noſtri partim quidem in homines reſpicere, partim verò (idq; præcipuè) in Deum. Quum enim ſic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax eſt animus noſter, niſi antè naturali ſenſu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem noſtri ruimus) ſibi quiſque iuſtam cauſam habere videtur ſe efferendi, alios autem præ ſe omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendũ, eo freti, ſtatim animos tollimus: nec tantùm intumeſcimus, ſed penè rumpimur ſuperbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus ſedulò apud alios, & nobis ipſis leuia minutáque eſſe fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus oſculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes ſi in aliis apparent, vel etiam ſuperiores, ne cogamur illis cedere, noſtra malignitate deterimus ac carpimus: ſiqua ſunt vitia, ſeuera acríque animaduerſione ea obſeruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa inſolentia, vt

Sententia Pauli ſumma eſt abnegatio noſtri.
Rom.12.10.
Phil.2.3.
Hæc abnegatio hominum reſpectu, quando honore nobis ſunt anteferendi, admodum eſt difficilis.
Quia ſumus ſuperbi.
Hypocritæ.
Maligni.
Inuidi.
Inſolentes.

Feroces. *Philauti.* *Contentioſi.*

quiſque noſtrûm, ceu communi lege exemptus, ſupra reliquos velit imminere: neminem verò mortalium nō ſecurè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem deſpiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeij nobilibus, ſerui dominis, literatis indocti: ſed nemo eſt qui non aliquam præſtantiæ opinionem intus alat. Ita ſinguli ſibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. ſibi enim arrogantes quo ſibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus cenſuram agunt: ſi verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi ſanè nonnullam manſuetudinem præ ſe ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem ſeruet modeſtiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotuſquiſque eſt? Nec aliud

Tot animæ morborum remedia.
1. Ambitio remouenda.
1. Cor. 4. 7.
2. Humilitas amplectenda.
3. Candor magnifaciendus.
4. Charitas mutua conſeruanda.
5. Modeſtia ſincera colenda.

remedium eſt quàm vt reuellatur ex imis viſceribus hæc noxioſiſſima τῆς φιλονεικίας ϗ φιλαυτίας peſtis: quemadmodū etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim inſtituimur, vt quas Deus nobis largitus eſt dotes meminerimus non noſtra eſſe bona, ſed gratuita Dei dona: quibus ſiqui ſuperbiant, ingratitudinem ſuam produnt. Quis te præſtantiorem reddit? inquit Paulus. quòd ſi acceperis omnia, quid gloriaris acſi tibi data non eſſent? Deinde aſſidua vitiorum noſtrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis reſtabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rurſum iubemur, quæcunque in aliis reſpicimus Dei dona, ſic reuereri ac ſuſpicere vt eos quoque honoremus penes quos reſident. Nam, quo ipſos honore dignatus eſt Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conniuere, non equidem vt adulando foueamus, ſed ne illorum cauſa inſultemus iis quos beneuolētia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cū quocunq; mortalium negotiū nobis ſit, non tantùm moderatè nos & modeſtè, ſed comiter & amicè etiam geramus. Quēadmodum ad veram manſuetudinem nunquam alia via peruenies quàm ſi & tui deiectione: & alterius reuerentia imdutum pectus habueris.

Quum autem quærenda eſt proximi vtilitas, ſui abnegatio noſtri prorſus eſt neceſſaria, & admodum difficilis: propter philautiam nobis ingenitam.
1. Cor. 13. 4.
Huic malo duplex remedium oppoſitum.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præſtare, quantum habet difficultatis? Niſi à tui conſideratione diſcedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim pera exhibeas quæ charitatis eſſe Paulus docet, niſi tibi renūtiaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patiens eſt, benigna, non procax, non faſtidioſa, non inuidet, non inflatur, nō quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, &c. Hoc vnum ſi exigatur, ne quæramus quæ noſtra ſunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ ſic in ſolam noſtri dilectionem nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac noſtra negligenter tranſire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure noſtro ſponte cedere, quod alteri reſignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat,

ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarũ obtinemus, eſſe nobis hac lege concreditum vt in commune Eccleſiæ bonũ cõferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vſum eſſe, liberalem ac benignam cum aliis cõmunicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenẽdam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quib⁹ pollemus dotes, Dei eſſe depoſita, ea lege fidei noſtræ commiſſa vt in proximorum bonum diſpenſetur. Sed vlterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita ſunt humani corporis membra. Nullum membrum ſuam facultatem ſibi habet, nec in priuatum vſum applicat: ſed ad ſocia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatem capit niſi quæ ex communi corporis totius cõmoditate procedit. Sic pius vir quicquid poteſt, fratrib. debet poſſe: ſibi non aliter priuatim cõſulendo quàm vt ad communem Eccleſiæ ædificationem intẽtus ſit animus. Hæc itaq; ſit nobis ad benignitatẽ beneficentiáq; methodus, quicquid in nos Deus cõtulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos eſſe œconomos, qui ad reddendã diſpẽſationis rationem aſtringimur. Eam porrò demum rectam eſſe diſpenſationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi ſtudium cum proprię vtilitatis cura ſemper coniungamus, ſed hanc illi ſubiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam eſſe legem ritè adminiſtrandi quæcunque à Deo dona ſuſcipimus, in minimis quoq; benignitatis ſuæ muneribus eam olim poſuit. Primitias enim frugum offerri ſibi mandauit, quib. teſtaretur populus nefas ſibi eſſe aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè conſecratis. Quòd ſi ita demum ſanctificantur nobis Dei dona, poſtquam ipſi authori manu noſtra ea dedicauimus: impurum eſſe abuſum cõſtat qui non eiuſmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum fruſtra rerum tuarũ communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga ſanctos eius qui in terra ſunt exercenda eſt, ideóque ſacris oblationibus comparantur eleemoſynæ, vt legalibus illis nunc reſpondeant.

1. Beneficia nobis collata eſſe vt in commune Eccleſia bonum conferantur.
2. Quicquid poſſumus, proximis poſſe debemus: quod comparatione membrorũ corporis humani illuſtratur.
Huius erga proximos officij ratio, à mandato Dei charitatem erga illos commendantis, petita.
Exod. 22. 29. & 23. 19.
Pſ. 16. 3.
Heb. 13. 16.
1. Cor. 13. 4.

6 Porrò ne benefaciendo fatiſcamus (quod protinus fieri alioqui neceſſe foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apoſtolus, Patientem eſſe charitatem, nec irritari. Omnib. in vniuerſum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indigniſſimi ſunt, ſi proprio merito æſtimentur: ſed hîc optima ratione ſubuenit Scriptura, quum docet non eſſe reſpiciendũ quid ex ſeipſis mereantur homines, ſed imaginem Dei in cunctis conſiderandã, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domeſticis autem fidei illam eandem diligẽtius

Charitatis huius comites eſſe debent Patientia & Benignitas.
Imago enim Dei in proximis, præcipuè in fidei domeſticis conſideranda.

Gal.6.10. obſeruandam quatenus per Chriſti Spiritũ renouata eſt & in-
Ieſa.58.7. ſtaurata. Ergo quiſquis hominum tibi nũc offeratur qui officio
Vnde quadruplex emergit cõſideratio, quæ obiectiones omnes refellit. tuo indigeat, cauſam non habes cur illi te impẽdere detrectes. Dic extraneum eſſe, at Dominus notã illi impreſſit quæ familiaris eſſe tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam deſpicere. Dic contemptibilem ac nihil, at eum Dominus eſſe demonſtrat, quem imaginis ſuæ decore dignatus ſit. Dic nullis eius officiis te eſſe obæratum, at eum velut in vicẽ ſuã ſubſtituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoſcas beneficia quib. te ſibi deuinxit. Dic indignum eſſe cuius cauſa vel minimum labores. at
Matt. 6.14. & 18.35. digna eſt imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd ſi non modò nihil boni promeritus eſt, ſed
Luc.17.3. iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidẽ iuſta cauſa eſt cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis proſequi deſinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus
Communis obiectionis dilutio imprimis obſeruanda. eſt. At quid meritus eſt Dominus? qui dũ illi iubet remitti quicquid in te peccauit ſibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorſus aduerſum
Mat.5.44. eſt, nedũ difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala penſemus, probris benedictiones referamus: ſi meminerimus non hominum malitiam reputandam eſſe, ſed inſpiciendam in illis Dei imaginẽ: quæ inductis ac obliteratis eorũ delictis ad eos amandos amplexandóſque ſua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Ex ſuperiorib. liquet ſine charitate, i. ſincero cordis affectu, nullam in homine agnoſcendam eſſe vitæ Chriſtianæ regulam. 7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, ſi charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis ſolummodo defungitur, etiamſi nullum prætermittat: ſed qui ex ſyncero amoris affectu id facit. Poteſt enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè abſit à vera exoluendi ratione. Quoſdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non ſuperbia vultus aút etiam verborum inſolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici ſeculo deuentum eſt, vt nullæ probè eleemoſynæ, ſaltem à maxima parte hominum, ſine cõtumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis eſſe debuerat, nam à Chriſtianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ ſe ferant, & verborum comitate amabilia reddant
Vitiorum, quæ huic charitati aduerſantur, remedia. ſua officia. Primũ, eius quem ope ſua indigere cõſpiciunt perſonam ſuſcipiant oportet, ac fortunæ perinde miſerentur ac ſi eam ſentirent ipſi ac ſuſtinerent: vt miſericordiæ atque hu-
1. Miſericordia. manitatis ſenſu ad ferendas illi ſuppetias non aliter quàm ſibi, ferantur. Qui ſic animatus ad operam fratrib. ſuis dandam accedet, nõ modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia

ſua

ſua contaminabit: ſed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquã o-pis egenum deſpiciet, vel tanquam ſibi obligatum ſubiugabit. non magis ſcilicet quàm vel ægro membro inſultamus,cui re-ſocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus ſpecialiter obligatum,quia plus operæ ad ſe traxerit quã rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, ſed potius ſolutio eſſe eius quod naturę lege debitum negare prodigioſum eſſet.Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum ſe putet, qui vno genere officii defunctus fuerit:quemadmodum vulgò fieri ſolet vt diues, poſtquam aliquid de ſuo erogauit,alia onera,tanquam nihil ad ſe pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius ſecum quiſque cogitabit,ſe,quantus quantus eſt,proximis debitorem ſui eſſe,nec alium exercendæ erga ipſos beneficentiæ ſtatuendum eſſe finẽ niſi quum facultates deficiunt: quæ quàm latè extenduntur,ad charitatis regulam limitari debent.

2. Humilitas.
3. Modeſtia.
4. Alacritas.
5. Perſeuerantia.

8 Præcipuam abnegationis noſtri partem, quam diximus in Deum ſpectare,iterum plenius exequamur.ac multa quidem de ea iam dicta ſunt,quæ repetere ſuperuacuum foret. ſufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos format. Principio igitur in quærenda vitæ præſentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos noſtráque omnia reſignãtes, domandos ac ſubiugandos cordis noſtri affectus illi tradamus.Ad opes honoréſq; expetendos,ad ambiendã potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompámq; facere videntur,congerendas, furioſa eſt noſtra libido, infinita cupiditas.Rurſum paupertatis,ignobilitatis, humilitatis mirus timor,mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amoliẽda ſtimulamur. Hinc videre eſt quã irrequieto ſint ingenio,quot tentent artes, quibus ſtudiis ſe fatigent quicunque vitam proprio conſilio componunt: quo ſcilicet adipiſcantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rurſum quo pauperiem humilitatémque defugiant.Piis ergo hominibus,ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda eſt via. Principiò non aliunde proſperandi rationem vel appetant, vel ſperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideóque in eam ſe tutò ac cõfidenter reiiciant ac reclinent. Nam vtcunque ſibi pulchrè ſufficere videatur caro, dum vel propria induſtria ad honores opéſque contendit, vel ſtudio enititur,vel adiuuatur hominum gratia: certum eſt tamen omnia hæc nihil eſſe, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos,niſi quatenus vtrunque Dominus proſperabit. At è conuerſo ſola ipſius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum fauſtúmque exitum ſuccedere omnia faciat: deinde vt maximè

Abnegationis noſtri, reſpectu Dei conſideratio nos ad æquanimitatem tolerantiámque format.
1. Vt Deo ſemper ſubditi ſimus.
2. Ambitionem & auaritiam fugiamus.
3. A ſola Dei benedictione proſpera omnia expectemus, & toti pẽdeamus.

ſine ipſa poſſimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimã quidem felicitatis particulam deguſtant quib. incumbit Dei maledictio, ſine ipſa nihil niſi quod malè nobis vertat cõſequemur. Porrò nequaquã appetẽdũ quod homines magis miſeros facit.

4. Opes & honores extra hanc minimè cupiamus.

9 Ergo ſi omnem proſperi ſucceſſus atque optabilis rationem in ſola Dei benedictione credimus eſſe poſitam, qua abſẽte miſeriæ nos omne genus & calamitates maneãt: reſtat etiam vt ne propria vel ingenii dexteritate vel ſedulitate freti, nec hominum fauore ſubnixi, vel inani fortunæ imaginatione confuſi ad opes honoréſque cupidè contendamus: ſed in Dominum ſemper reſpiciamus, vt eius auſpiciis ad quamcunque ille

5. Impiorum artes haud ſequamur.

prouiderit ſortem deducàmur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: ſed eas tantùm fortunas ſequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim ſperet diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliáſque nequitiæ artes, auxilium? Nam vt illa niſi purè cogitantem ac rectè agentem non ſequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauíſque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica diteſcendi cupiditate ardeamus, neue honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo ſe adiutum iri confidat, ad ea conſequenda quæ contra eius verbum deſiderat? Abſit enim vt quod ore ſuo Deus maledicit, benedictionis ſuæ adiu-

6. Vocatione noſtra contenti, euentuum omniũ onus & curam in Dei ſinum deponamus.

torio proſequatur. Poſtremò, ſi pro voto ac ſpe non ſuccedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiſcunque noſtræ conditionis deteſtatione: quòd ſciemus id eſſe murmurare aduerſus Deum cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores diſpenſantur. In ſumma, qui ſe eo quo dictum eſt modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quę furiosè expeti ab hominibus ſolent, malis artibus aucupabitur, quibus ſe nihil profecturũ cogitabit: nec, ſi quid proſperè acciderit, ſibi imputabit, ac ſuæ vel ſedulitati, vel induſtriæ, vel fortunæ, ſed

7. Aliorum proſperitati nunquam inuideamus, ſed Dei cõſilio acquieſcamus.

Deo authori acceptum feret. Quòd ſi florentibus aliorum rebus, ipſe parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi ſuam tenuitatem feret quàm profanus quiſpiam mediocrem ſucceſſum, qui voto duntaxat non reſpondeat: habens ſcilicet ſolatium, in quo trãquillius acquieſcat quàm in ſummo vel opulentiæ vel potentiæ faſtigio: quia vt ſaluti ſuæ conducit, ita res ſuas ordinari à

Pſ. 131. 1.

Domino reputat. Sic Dauidẽ fuiſſe affectũ videmus, qui dũ ſequitur Deũ, ſeq; ei regẽdũ tradit, ſimilẽ ſe teſtatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus ſupra ſe.

10 Neque

10 Neque in hac tantùm parte conſtare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam caſus, quibus obnoxia eſt præſens vita, extendatur neceſſe eſt. Ergo nemo ſe ritè abnegauit, niſi qui ſe totum ita reſignauit Domino vt omnes vitæ ſuæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò ſic animo cõpoſitus erit, quicquid accidat, neç miſerum ſe reputabit, nec de ſua ſorte cũ Dei inuidia conqueretur. Quàm verò neceſſaria ſit hæc affectio, inde patebit, ſi conſideres quot accidentibus ſubiecti ſimus. Alij atq; alij morbi nos identidem infeſtant: nunc ſæuit peſtilentia, nunc belli calamitatib. crudeliter vexamur: nunc gelu aut grando, ſpe anni deuorata, ſterilitatem inducit quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio abſumitur domus: hæc ſunt quorum euentu, vitæ ſuæ maledicunt homines, ſuum natalem deteſtantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt ſunt facundi ad blaſphemias) iniquitatis eũ & ſæuitiæ accuſant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, ſiue ſuas ædes, ſublatis propinquis, in ſolitudinem redactas videat, ne ſic quidem deſinet benedicere Domino: quinpotius ad hanc cogitationem ſe conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam deſolatam nõ relinquet. Siue aduſtis pruina ſegetibus, aut gelu conſumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen deſpondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: ſed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini ſumus, & oues in paſcuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema ſterilitate ſuppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expoſtulet: ſed iuſtitiam ac lenitatem in Dei ferula conſiderando, ad tolerantiam ſe reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia ſciet manu Domini ordinatum, placido gratóq; animo ſuſcipiet, ne contumaciter eius imperio reſiſtat, cuius in poteſtate ſe ſuáque omnia ſemel permiſit. Faceſſat imprimis à pectore Chriſtiani hominis ſtulta illa & miſerrima ethnicorum conſolatio, qui vt animum contra res aduerſas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari ſtultum eſſe iudicabant, quòd ἄσκοπος eſſet, temeraria, quæ cæcis oculis merentes ſimul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerſo pietatis eſt regula, ſolam Dei manum vtriuſque fortunæ arbitram eſſe & moderatricem: ac eam quidem ipſam non ruere inconſiderato impetu, ſed ordinatiſſima iuſtitia nobis bona ſimul ac mala diſpenſare.

3. Omnes vitæ noſtræ partes Dei arbitrio cõmittamus.

Huius doctrinæ neceßitas.

Multiplex vſus in variis afflictionibus.

Pſal.79.13.

Abuſus & corruptela ethnica.

Quam pietatis regula tollit.

CAPVT VIII.

De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.

Partes huius capitis.

1 Crux quid ſit: huius neceſſitas & dignitas, ſect. 1. & 2.
2 Multiplex crucis vtilitas deſcribitur, ſect. 3. 4. 5. & 6.
3 Crucis ſpecies omnium aliarum præſtantiſſima, quæ tamen omnem doloris ſenſum minimè tollit, ſect. 7. & 8.
4 Conflictus ſub cruce deſcriptio, & ad Chriſti exemplum veræ patientiæ (à Philoſophica diſtinctæ) effigies, ſect. 9. 10. & 11.

Crux quid ſit. Matt. 16. 24.

QVIN altius etiamnum conſcendere piam mentem decet, nempe quò diſciplos ſuos vocat Chriſtus, vt ſuam vnuſquiſque crucem tollat. Quoſcunq; enim Dominus cooptauit, ac ſuorum conſortio dignatus eſt, ij ſe ad duram, laborioſam, inquietam, plurimíſque ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic eſt cæleſtis Patris voluntas, vt certum de ſuis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Chriſto primogenito ſuo exorſus, erga filios omnes ſuos hunc ordinem proſequitur. nam quum eſſet ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquieſcebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuiſſe, quandiu terram incoluit: ſed totam eius vitam nihil aliud fuiſſe quàm perpetuæ crucis ſpeciem. Cauſam Apoſtolus aſſignat, quòd obedientiam diſcere oportuerit ex iis quæ paſſus eſt. Cur nos ergo ab ea cõditione eximamus, quam ſubire Chriſtum caput noſtrum oportuit: præſertim quũ noſtra cauſa ſubierit, vt nobis in ſeipſo patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apoſtolus omnibus filiis Dei hunc eſſe deſtinatum finem docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam inſignis conſolatio ad nos redit in rebus duris atque aſperis, quæ aduerſæ malæque exiſtimantur, nos Chriſti paſſionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cæleſtem ingreſſus eſt, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. ſic enim loquitur alibi Paulus ipſe: quod dũ communionem diſcimus afflictionũ eius, ſimul apprehendimus potẽtiam reſurrectionis: ac dum cõformes reddimur morti eius, ita præparamur ad glorioſæ reſurrectionis conſortium. Quantum hoc valere poteſt ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis reb. aduerſis afflictamur, eo certius cõfirmatur noſtra

A quo impoſita. Matt. 3. 17. & 17. 5.
Quibus.
Qua de cauſa, vnde conſtat eius neceſſitas.
Ro. 8. 29.
Et dignitas, ex qua inſignis conſolatio in aduerſis.
Act. 14. 22.
Phil. 3. 10.
Quæ ſit hæc dignitas.

noſtra cum Chriſto ſocietas? cuius communione paſſiones ipſæ non modò benedictæ nobis fiunt, ſed ad promouendam quoque noſtram ſalutem multum afferunt adiumenti.

2 Adde quòd Dominus noſter crucem ferendam ſuſcipere nihil neceſſe habuit niſi ad teſtandam approbandámque Patri ſuam obedientiam, nobis verò multis rationibus neceſſe eſt ſub aſſidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium propenſi ſumus ad omnia carni noſtræ tribuēda) niſi nobis imbecillitas noſtra velut oculo demonſtrata fuerit, facilè virtutem noſtram ſupra iuſtum modū æſtimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in ſtolidam & inanem carnis confidentiā euehimur: qua freti, contumaciter deinde ſuperbimus in Deū ipſum, perinde acſi propriæ nobis facultates citra eius gratiam ſufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere non poteſt quàm dum experimento nobis comprobat quanta non modò imbecillitate, ſed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus ſuſtinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox ſuccumbimus. Sic humiliati diſcimus inuocare eius virtutem: quæ ſola ſub pondere afflictionum conſiſtere nos facit. Quinetiam ſanctiſſimi, vtcunque Dei gratia, non propriis viribus ſtare ſe nouerint, de ſua tamen fortitudine & conſtantia plus iuſto ſecuri ſunt, niſi eos crucis probatione in penitiorem ſui notitiam adducat. Hæc ſocordia Dauidi quoque obrepſit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehoua ſtabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abſcondiſti faciem tuam: fui perculſus. Fatetur enim torpore in rebus proſperis obſtupefactos fuiſſe ſuos ſenſus, vt poſthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, ſibi innixus fuerit vt perpetuitatem ſibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis noſtrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris cōſtantiæ & patientiæ opinione ſibi blandiebantur, rebus aſperatis humiliati, hypocriſin fuiſſe dicunt. Talibus, inquam, documentis admoniti ſuorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem, vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam ſe conferant. Porrò vbi ſe contulerunt, diuinæ virtutis præſentiam, in qua ſatis ſupérque præſidij ineſt, experiuntur.

Crux nobis neceſſaria.

1. Vt ſuperbia noſtra retundatur.

2. Vt humiliati diſcamus inuocare Dei auxilium.

Pſ. 30. 7.

Confirmatio ab exemplo Dauidis.

3. Vt eius præſentiam experiamur.

3 Atque id eſt quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promiſit fidelibus ſe adfuturum in tribulationibus, id verum eſſe ſentiunt dum patienter ſubſiſtunt, eius manu ſuffulti: quod ſuis viribus nequaquam poſſent. Patientia igitur experimentum affert ſanctis, quòd Deus, quam ſanctis pollicitus eſt opē, re ipſa dum opus eſt exhibeat. Inde ſpes quoq; eorū cōfirmatur: quando in-

Crucis vtilitas multiplex.

Rom. 5. 3.

1. Patientia vnde oritur.

Spei confirmatio.

In Deum firma & ſincera fiducia. gratitudinis nimiæ foret, non expectare in poſterum quã conſtantem ac firmam experti ſint Dei veritatem. Videmus iã quot vno contextu bona ex cruce naſcantur. Illam enim quam falsò de propria virtute præſumimus opinionem euertens, noſtrámque hypocriſim, quæ delicias nobis facit, detegẽs, pernicioſam carnis confidentiam excutit. ſic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec ſuccumbamus. *Victoria.* Victoriam autem ſpes ſequitur: quatenus ſcilicet Dominus, quod promiſit præſtando, ſuam in futurum veritatem ſtabilit. Sanè vt ſolæ ſint iſtæ rationes, apparet quàm neceſſaria nobis ſit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti eſt cæcum tui amorem abſtergi, vt imbecillitatis tuæ conſcius probè fias. Imbecillitatis propriæ ſenſu affici, vt diffidere tibi diſcas. *Perſeuerantia.* Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipſius auxilio fretus ad vltimum inuictus perſeueres. Conſiſtere ipſius gratia, vt veracem eſſe in ſuis promiſſis intelligas. *Fidei inuicta.* Certitudinem promiſſionum eius habere compertam, vt ſpes tua inde roboretur.

2. Exploratio patientiæ & eruditio ad obedientiam. 4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi ſuos, vt ipſorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd poſſint illi obedientiam præſtare, niſi quã ipſe dederit: ſed ita placet ei præclaris documentis teſtatas facere ac illuſtres quas in ſanctos contulit gratias: ne intus otioſæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac conſtantiam, qua ſeruos ſuos inſtruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiã explorare. *Confirmatio, ab exemplo Abrahami, & Petri teſtimonio. Gen. 22. 1. 12. 1. Pet. 1. 7.* Vnde illæ ſunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius cõpertam habuerit ex eo quòd non detrectaſſet proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non ſecus fidem noſtram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace igni examinatur. Quis autem non expedire dicat vt præſtantiſſimum patientiæ donum, quod à Deo ſuo fidelis accipit, in vſum producatur, vt certum manifeſtúmque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipſum pro merito æſtimabunt. Quòd ſi Deus ipſe, ne in obſcuro lateant, imò inutiles iaceãt ac depereãt quas fidelibus ſuis virtutes contulit, iure facit dum illis excitandis materiam ſuppeditat: optimam rationem habent ſanctorum afflictiones, ſine quibus nulla foret eorum patientia. *Eruditio ad obedientiam quàm vtilis.* Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia ſic non ad proprium votum, ſed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, ſi omnia illis ex ſententia fluerent, neſcirent quid eſſet Deum ſequi. *De vita beata, c. 15.* Atque illud Seneca commemorat fuiſſe vetus prouerbium, quum ad res aduerſas tolerandas quempiã hortarentur, Deum ſequere. Quo ſcilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei ſubire hominem, quum eius ferulæ manũ ac tergum præberet. Quod ſi æquiſſimum eſt vt cæleſti Patri

nos

nos per omnia obſequentes eſſe approbemus, non eſt certè detrectandum, vt ad reddendam ſibi obedientiam modis omnibus nos aſſuefaciat.

Neceſſaria item ad domandam carnis noſtræ laſciuiã, quæ appoſita ſimilitudine depingitur.

Deut. 33. 15.

5 Necdum tamen perſpicimus quàm neceſſaria ſit nobis iſthæc obedientia: niſi ſimul reputamus quanta ſit ad excutiẽdum Dei iugum carnis noſtræ laſciuia, ſimulátque mollius aliquantiſper atque indulgentius habita eſt. Idem enim prorſus accidit illi quod equis refractariis, qui ſi aliquot dies otioſi ſaginãtur, præ ferocitate domari poſtea nequeunt: nec ſeſſorem recognoſcunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum eſt quod fuiſſe in populo Iſraelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduerſus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatem allicere: ſed quando ea eſt noſtra malignitas vt perpetuo eius indulgentia potius corrumpamur, pluſquam neceſſarium eſt nos aliqua diſciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati ſuperbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis inſoleſcamus, Dominus ipſe, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis noſtræ ferociã crucis remedio ſubigit ac refrænat. idque variis modis: quantũ ſcilicet vnicuique ſalubre eſt. Neque enim aut iiſdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre eſt vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios aſperioribus remediis purget cæleſtis medicus, dum vult omnium ſanitati cõſulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit eſſe morbidos.

Inde variæ crucis ſpecies, quibus pij premuntur.

3. Infirmitates noſtras præuenit Deus, & præterita delicta corrigit, vt nos in obedientia contineat.

1. Cor. 11. 8. 32.

6 Adde quòd non modò infirmitatem noſtram præuenire, ſed præterita etiã delicta ſæpe corrigere neceſſe habet clementiſſimus Pater: vt nos in legitima erga ſe obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, ſubire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admiſiſſe quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè ſumenda eſt ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè conſiderationem ſuppeditat, quum dicit rebus aduerſis nos à Domino corripi, ne cũ hoc mundo damnemur. Ergo in ipſa quoque tribulationum acerbitate Patris noſtri clementiã erga nos ac benignitatem recognoſcere conuenit: quando ne tum quidem deſinit ſalutem noſtram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat: ſed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne reſpuas correctionẽ Domini, neque afficiaris tædio quũ ab eo ar-

Confirmatio, à teſtimonio Solomonis.

Prou. 3. 11.

gueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eũ velut Pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoſcimus, an noſtrum non eſt obediẽtes potius dociléſq; filios exhibere, quàm cõtumacia deſperatos homines imitari, qui maleficiis induruerũt? Perdit nos Deus niſi à ſe delapſos correptione reuocat. vt rectè ille dicat, nos ſpurios eſſe, non filios, ſi extra diſciplinã ſumus. Peruerſiſſimi ergo ſumus, ſi ipſum ferre non poſſumus, dũ ſuã nobis beneuolentiã & quam habet de ſalute noſtra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles intereſſe docet Scriptura, quòd illi velut inueteratæ recoctæque nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modò ac obſtinatiores fiunt: hi, ceu filij ingenuitate præditi ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero eſſe malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum eſt, contentus breuiter attigiſſe, finem faciam.

Ab Apoſtoli dicto. *Heb. 12. 8.*

7 Porrò ſingularis illa eſt conſolatio, vbi pro iuſtitia perſecutionem patimur, Succurrere enim tũ debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militię ſuę nota inſignit. Perſecutionẽ pati pro iuſtitia dico, non tantum qui pro Euangelij defenſione, ſed qui pro quolibet iuſtitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in aſſerenda aduerſus Satanæ mẽdacia Dei veritate, ſiue in ſuſcipienda bonorum atque innocentium cõtra improborum iniurias tutela, neceſſe eſt incurrere in mundi offẽſiones & odia, vnde aut vitę noſtræ, aut fortunis, aut honori periculũ immineat: ne graue ſit nobis aut moleſtũ eatenus impẽdere nos Deo, aut ne miſeros in iis nos putemus, in quib. ipſe ſuo ore nos beatos pronũtiauit. Paupertas quidem, ſi in ſe ipſa æſtimetur, miſera eſt: ſimiliter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors denique ipſa extremum eſt omnium calamitatum. Verùm vbi aſpirat fauor Dei noſtri, nihil eſt iſtorũ quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius ſimus Chriſti teſtimonio quàm falſa carnis æſtimatione. Ita fiet vt Apoſtolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro nomine ſuo contumeliam patiamur. Quid enim? ſi innocentes ac nobis bene conſcij impiorum ſcelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: ſed verè apud Deum in cælis diuitiæ ita nobis accreſcunt: ſi penatibus noſtris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. ſi vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Chriſto radices, ſi probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco ſumus in regno Dei, ſi trucidamur, ita nobis ingreſſus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris ęſtimare, quibus tantum pretium Dominus ſtatuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præſentis illecebras.

Singularis autẽ ſub cruce conſolatio, eſt vbi pro iuſtitia (quæ lõgè patet) perſecutionem patimur. Matth. 5. 10. Act. 5. 41. *Partes quædam huius conſolationis.*

8 Quum ergo his & ſimilibus monitis abundè ſoletur Scriptura quas pro iuſtitiæ defenſione ſuſtinemus vel ignominias vel

Hæc crucis ſpecies fideliũ ma-

vel calamitates: nimis ingrati ſumus niſi libenter atque hilariter eas è manu Domini ſuſcipimus. præſertim quũ ſit hæc crucis ſpecies fidelium maximè propria, qua vult Christus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius eſt contumeliam, quàm centum mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò perſecutiones nos manere, ſed etiam probra, quia ſperamus in Deum viuum. Sicut alibi ſuo exemplo ambulare nos iubet per infamiam & bonam famam. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis doloríſque ſenſum tollat. alioqui nulla in cruce eſſet ſanctorum patientia, niſi & dolore torquerentur, & angerentur moleſtia. Si nulla eſſet in egeſtate aſperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia pũctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea ſúſque déque habere? At quum vnumquodque ipſorum ingenita ſibi amaritudine noſtros omnium animos naturaliter mordeat, in eo ſe profert fidelis hominis fortitudo, ſi eiuſmodi amaritudinis ſenſu tentatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obſiſtendo eluctatur. in eo ſe exerit patientia, ſi acriter exſtimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, ſi triſtitia & mœrore vulneratus, in ſpirituali Dei conſolatione acquieſcit.

xime propriè libenter ac hilariter è manu Dei ſuſcipienda eſt.
1. Pet. 4. 11.
1. Tim. 4. 10.
2. Cor. 6. 8.

Hilaritas autẽ ſtupida non requiritur, ſed quæ ſub onere gemat & patienter expectet Dominum.

9 Hunc conflictum, quem aduerſus naturalem doloris ſenſum ſuſtinent fideles, dum patientiæ ac moderationi ſtudent, eleganter deſcripſit Paulus his verbis. In omnibus premimur, at nõ anxij reddimur: laboramus, at nõ deſtituimur: perſecutionẽ patimur, at in ea non deſerimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucẽ, non ſit prorſus obſtupeſcere, & omni doloris ſenſu priuari. quemadmodum Stoici magnanimũ hominem ſtultè olim deſcripſerunt qui exuta humanitate, rebus aduerſis perinde ac proſperis: triſtibus perinde ac lætis afficeretur. imò qui inſtar lapidis nulla re afficeretur. Et quid iſta ſublimi ſapientia profecerunt? nempe ſimulachrum patientiæ depinxerũt, quod neque repertum eſt vnquam inter homines, neque extare poteſt. Quin potius dum nimis exactam ac præciſam patientiam habere volunt, eius vim ſuſtulerunt è vita humana. Nunc quoque ſunt inter Chriſtianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, ſed triſtari quoque & ſolicitum eſſe vitioſum eſt. Atq; hæc quidem paradoxa ferè ab otioſis hominibus procedunt, qui ſpeculando magis quàm agendo ſe exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea iſta philoſophia, quam magiſter ac dominus noſter non verbo tantùm, ſed exemplo etiam ſuo damnauit. Nam & ſuis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit, nec aliter diſcipulos ſuos inſtituit. Mũdus inquit, gaudebit: vos

Huius conflictus deſcriptio ex Apoſtoli verbis deſumpta.
2. Cor. 4. 8.

Stoicorum vanitati oppoſita.

Chriſti authoritate & exemplo illuſtrata.

Ioan.16.20. Matth.5.4. Luc.22.44.

autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, propoſito edicto beatos pronuntiauit qui lugent. nec mirum. Nam ſi improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipſo iudicabimus, cuius è corpore ſanguineæ lachrymæ diſtillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter conſternatum fuiſſe legimus? ſi omnis triſtitia diſplicet, quomodo placebit quod animam ſuam fatetur eſſe triſtem vſque ad mortem?

Electorum Dei perpetua experientia & teſtimonio comprobata.

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à deſperatione reuocarem, ne ſtudio patientiæ ideo protinus renuntiēt quòd naturalem doloris affectum exuere non poſſunt. Quod neceſſe eſt euenire iis qui ex patientia ſtuporem, ex homine forti & conſtanti ſtipitem faciunt. Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura, dum ita malorum duritia affligantur, vt non frangātur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt ſimul perfundantur ſpirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei conſolatione exhilarati reſpirent. Interim verſatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd naturæ ſenſus, quæ ſibi ſentit aduerſa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expreſſit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quū autem ſenueris, præcinget te alius & ducet quò non voles. Non eſt ſanè veriſimile, Petrum, quum neceſſe eſſet glorificare Deū per mortem, inuitū ac reſtitantem eò tractum eſſe. alioqui parum haberet laudis eius martyriū. Verùm vtcūque cordis ſumma alacritate diuinæ ordinationi parēret, quia tamen humanitatem non exuerat, duplici volūtate diſtringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per ſe reputabat, eius horrore perculſus, libenter effugiſſet. Rurſum dū ſuccurrebat Dei imperio ſe ad eam vocari, euicto ac proculcato timore, libenter atque adeo hilariter eam ſubibat. Hoc ergo ſtudendum eſt, ſi Chriſti diſcipuli eſſe volumus, vt tāta Dei obſeruātia atq; obedientia imbuantur animi noſtri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac ſubiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in ſummis etiam animi anguſtiis patientiam conſtanter retineamus. Res enim ipſæ aduerſæ habebunt ſuam aſperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiſcemus, & inquietabimur, & ſanitatem expetemus: ſic egeſtate preſſi, ſolicitudinis & triſtitiæ aculeis perſtringemur: ſic ignominiæ, contemptus, iniuriæ dolore feriemur: ſic in funeribus noſtrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. ſed hæc ſemper erit clauſula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem ſequamur. Imo inter ipſas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, neceſſe eſt interueniat

Ioan.21.18.

Item ſpeciali exemplo Petri Apoſtoli.

Qualis ſit patientia quæ à nobis requiritur.

hæc

hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipſa quorum cauſa ſic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Philoſophicæ ac Chriſtianæ patientiæ diſcrimen.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ voluntatis conſideratione ſumpſimus, paucis definiẽdum eſt quid inter philoſophicam ac Chriſtianam patientiam interſit. Equidem pauciſſimi ex philoſophis eò rationis conſcenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum cenſerent. ſed illi quoque ipſi non aliam afferunt rationem, niſi quia ita neceſſe ſit. Quid autem iſtud eſt dicere niſi cedendum eſſe Deo, quia fruſtra contendas obluctari? Nam ſi Deo tantum paremus quia neceſſe eſt: ſi euadere liceat, parêre deſinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei conſiderare iubet, nempe iuſtitiã primùm & æquitatem: deinde ſalutis noſtræ curam. Huiuſmodi ergo ad patientiam ſunt Chriſtianæ exhortationes. Siue paupertas, ſiue exilium, ſiue carcer, ſiue contumelia, ſiue morbus, ſiue orbitas, ſeu quid aliud ſimile nos cruciat, cogitandum nihil iſtorum accidere niſi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipſum nihil niſi iuſtiſſimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana noſtra delicta promerentur ſeueriùs ac grauioribus ferulis caſtigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquiſſimum eſt carnem noſtram domari, & veluti iugo aſſuefieri, ne libidinosè pro ſuo ingenio ferociat? annon digna eſt iuſtitia & veritas Dei cuius cauſa laboremus? Quòd ſi indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, nõ poſſumus ſine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Non audimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia neceſſe eſt: ſed viuidam ac plenam efficaciæ præceptionem, Obtemperandum, quia reſiſtere nefas eſt. Patienter ferendum, quoniam impatientia ſit aduerſus Dei iuſtitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis eſt quod ſaluti ac bono eſſe nobis agnoſcimus, hac etiam parte conſolatur nos optimus Pater, dum aſſerit, ſe eo ipſo quòd nos cruce affligit, ſaluti noſtræ conſulere. Quòd ſi ſalutares nobis tribulationes eſſe conſtat, cur non grato placidóque animo eas ſuſciperemus? Quare eas patienter ferendo non ſuccumbimus neceſſitati, ſed bono noſtro acquieſcimus. Iſtæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi noſtri contrahuntur in cruce, naturali acerbitatis ſenſu, tantum ſpirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarũ actio ſequitur, quæ nulla ſine gaudio eſſe poteſt. Quòd ſi laus Domini, & gratiarum actio nonniſi ab hilari lætóque pectore emanare poteſt: nihil autem eſt quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm neceſſarium ſit, crucis amaritudinem ſpirituali gaudio temperari.

Philoſophica neceſſitatem obtendit, cui non poſſis reſiſtere.

Chriſtiana iuſtitiam Dei proponit & ſalutis noſtræ curam.

Huius diſcriminis diffuſior explicatio.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capitis.

1 Præcipua crucis vtilitas ea eſt, quòd nos variis modis tum ad præſentis vitæ contemptum aſſuefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, ſect.1.2.

2 Neceſſe eſt nos ita vi abſtrahi ex præſenti vita, vt illam neque fugiamus neque odio proſequamur: ſed futuræ deſiderio præſentem alacriter in morte deſeramus, cum bona ſummi noſtri Imperatoris venia, ſect.3.4.

3 Infirmitatis noſtræ mortẽm formidantis deſcriptio, correctio, & tuta remedia, ſect.6.

Dei ſuos affligẽtis conſilium.

QVOCVNQVE autem tribulationis genere premamur, reſpiciendus ſemper eſt hic finis, vt aſſueſcamus ad præſentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quantopere in belluinum mundi huius amorem ſimus naturâ inclinati, aptiſſimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhæreſcamus. Nemo quidem eſt noſtrûm qui non videri cupiat ad cæleſtem immortalitatem toto vitæ curriculo aſpirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo noſtra inferior futura eſſet, niſi ſpes æternitatis poſt mortem nobis ſuperſit. Verùm ſi conſilia, ſtudia, facta cuiuſque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autem ſtupiditas, quòd mens noſtra fulgore inani opum, potentiæ, honorum, perſtricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degrauatur, ne altius aſſurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatem in terra ſuam quærit. Huic malo vt occurrat Dominus, aſſiduis miſeriarum documentis ſuos de præſentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam ſibi & ſecuram pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari ſæpe infeſtaríque permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas poſſident acquieſcant: nunc exilio, nunc ſterilitate terræ, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij deli-

1. Vult aſſueſcamus ad præſentis vitæ contemptũ.

Cuius amore inſanimus.

Quem amorem variis afflictionum variarum pharmacis extinguit.

delicientur: aut vxorũ improbitate vexari facit, aut mala progenie ipſos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd ſi in his omnibus indulgentior illis eſt, ne tamen vel ſtulta gloria intumeſcant, vel confidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm inſtabilia ſint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia ſunt bona. Tum ergo demum ritè proficimus crucis diſciplina, vbi diſcimus hanc vitam, quum in ſe æſtimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miſeram, nulla ex parte planè beatum eſſe: omnia quæ æſtimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multíſque admixtis malis vitiata eſſe: atque ex eo ſimul conſtituimus, nihil hîc quærendũ aut ſperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum eſt, nunquã ſeriò ad futuræ vitæ deſiderium ac meditationem erigi animum, niſi præſentis contemptu antè imbutus fuerit.

1. In cælum attollamus oculos ad coronam immortalem.

2 Siquidem inter iſta duo nihil medium eſt: aut vileſcat nobis terra oportet, aut intemperato amore ſui vinctos nos detineat. Proinde ſiqua æternitatis cura eſt, huc diligenter incumbendum vt malis iſtis compedibus nos explicemus. Porro quoniam plurimas blanditias habet præſens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, ſuauitatis ſpeciem qua nos demulceat: magnopere noſtra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis faſcinemur. Quid enim, obſecro, fieret ſi perpetuo bonorum ac fœlicitatis concurſu hîc frueremur: quum aſſiduis malorum ſtimulis non poſſimus ſatis expergefieri ad reputandam eius miſeriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ inſtar eſſe, non modò eruditis notũ eſt, ſed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet, & quia rem eſſe videbant in primis cognitu vtilem, multis inſignibus ſententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res eſt quam vel negligentius expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra conſtituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter ſepulchra ambulamus, quia tũc oculis obuerſatur mortis ſimulachrum, egregiè, fateor de vitæ huius vanitate philoſophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt iſta omnia. Verùm vbi accidit, momentanea eſt philoſophia, quæ, ſimul atque terga vertimus, euaneſcit, ac ne minimum quidem poſt ſe recordationis veſtigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plauſus in iucundo aliquo ſpectaculo. Neque enim mortis tantùm, ſed mortalitatis quoque ipſius obliti, acſi nullus vnquam de ea rumor ad nos perueniſſet, in ſupinam terrenæ immortalitatis ſecuritatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal eſſe ἐφήμερον fatemur id quidem: ſed adeò nulla attentione

Qui præſentis vita amore detinetur, futuram meditari haud facilè poteſt.

Id confirmant proſperitatis incommoda.

Humani iudicij cæcitas.

Momentanea etiam eorum philoſophia, qui melioris vitæ deſiderio tenentur.

Concluſio, neceſſariam eſſe crucem, qua pij ad futuræ vitæ meditationem & amorem excitantur.

vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis inſideat. Quis ergo neget, nobis omnibus ſummum operæpretium eſſe, non dico verbis admoneri, ſed quibuſcunque fieri poteſt experimẽtis conuinci de miſera terreſtris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam deſinimus praua ſtultáque eius admiratione obſtupeſcere, acſi vltimam bonorum metam in ſe contineret? Quòd ſi neceſſe habet Deus nos erudire: noſtri viciſſim officii eſt auſcultare vocanti, & torporem noſtrum vellicanti: vt contempto mundo ad futuræ vitę meditationem toto pectore contendamus.

Verumtamen præſens vita, nõ eſt deteſtanda, quum ſit diuinæ beneuolentiæ ergà pios teſtimonium.

3 Sed enim ad talem præſentis vitæ contemptum ſeſe aſſuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduerſus Deum ingratitudinem. Siquidem hæc vita, vtcunque infinitis miſeriis referta ſit, cenſetur tamen meritò inter non aſpernandas Dei benedictiones. Quare ſi nihil in ea recognoſcimus diuini beneficii, rei iã ſumus nõ paruæ in Deũ ipſum ingratitudinis. Præſertim verò fidelib. teſtimoniũ eſſe debet diuinæ beneuolentiæ: quando ad ſalutem eorũ promouendam tota eſt deſtinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hæreditatem nobis palàm exhibeat, minoribus documentis ſe nobis Patrem vult declarare. ea ſunt quæ quotidie ab ipſo nobis conferuntur bona. Quum ergo nobis ſeruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, faſtidiemúſne eam quaſi nullam boni micam in ſe haberet? Hunc igitur ſenſum atque affectum induere nos oportet, vt ipſam reponamus inter minimè reſpuenda diuinæ benignitatis dona. Nam ſi deeſſent Scripturæ teſtimonia (quæ plurima ſunt & clariſſima) ipſa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionẽ, quòd in eius lucem nos protulit, quòd vſuram nobis concedit: quod omnia ad eam conſeruandam neceſſaria præſidia largitur. Et multo illa maior eſt ratio, ſi reputamus in ea nos ad gloriam regni cæleſtis quodammodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi ſunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triũphent niſi ſuperatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis ſuauitatem delibare in ea incipimus: quo ſpes ac deſiderium noſtrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi conſtitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus eſſe quòd terrenã vitam viuimus, cuius gratia vt ſumus illi obligati, ita memores gratóſque eſſe oportere: tum opportunè deſcendemus ad conſiderandam miſerrimam eius conditionem: quo ſcilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum eſt, vltrò natura propendemus.

Præterea, nos ad gratiarum actionem Deo Opt. Max. reddendam hortatur & impellit.

Poſt certamina enim in terris victoriã & coronam electis in cælo repoſuit.

Tædium vitæ præſentis quomodo temperandum.

4 Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitę deſiderio accedere. Fateor ſanè veriſſimè ſenſiſſe eos

quibus

quib. viſum eſt optimũ non naſci: proximum, quàm citiſſimè aboleri ſiquidem Dei lumine & vera religione deſtituti, quid in ea cernere poterant non infauſtum ac tetrũ? Nec ſine ratione illi, qui natales ſuorum mœrore ac lachrymis, funera ſolenni gaudio proſequebãtur, ſed id faciebant ſine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, nõ videbãt quomodo piis in bonũ cedat quod per ſe nec beatũ nec deſiderabile eſt. itaq; iudicium ſuum deſperatione terminabant. Hic ergo ſit ſcopus fideliũ in æſtimãda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per ſe quàm miſeriam eſſe, eo alacriores & magis expediti totos ſe ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum eſt, tum verò illa non modò ſecurè negligi poteſt, ſed præ hac penitus cõtemnenda eſt ac faſtidienda. Nam ſi cælũ patria eſt, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mũdo eſt in vitam ingreſſus, quid aliud mũdus quàm ſepulchrum? in ipſo manere quid aliud quàm in morte demerſum eſſe? Si liberari à corpore, eſt aſſeri in ſolidam libertatem, quid aliud eſt corpus quàm carcer? Si Dei præſentia frui ſuprema fœlicitatis ſumma eſt, nónne ea carere miſerum? Atqui donec è mundo euaſerimus, peregrinamur à Domino. Ergo ſi cum cæleſti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & cõtemnenda & proculcanda ſit. Odio certè habenda nunquam eſt, niſi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odiũ propriè in ipſam conuertendum eſt. Vtcunq; ſit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius deſiderantes, parati quoque ſimus ad arbitrium Domini in ea manere. quò ſcilicet tædium noſtrum ſit procul ab omni murmure & impatiẽtia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem ſortem ſuam Paulus, quòd voto ſuo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & ſuſpirat ardenti redemptionis deſiderio: nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratũ ſe ad vtrunq; profitebatur: quia ſe id Deo debere agnoſcit vt nomen eius vel per mortem vel vitã glorificet. ipſius autem eſt ſtatuere quid maximè ad gloriam ſuam expediat. Itaq; ſi Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque noſtræ terminum: ſed ita, vt & illius ſtudio flagremus, & in meditatione ſimus aſſidui: hanc verò præ futura immortalitate cõtemnamus, & ob peccati ſeruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

Scopus fidelium in ea æſtimanda.

Præſentis & futuræ collatio.

2. Cor. 5. 6.

Quatenus præſens vita odio eſt habenda.

Stationi aſſimilata.

Rom. 7. 24.

Phil. 1. 23.

Ex qua non ſine Dei arbitrio exire licet.

5 Hoc verò portenti ſimile, quòd pro illo mortis deſiderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui ſe Chriſtianos eſſe iactant, vt ad quamlibet eius mentionem contremiſcant, velut rei penitus ominoſæ & infauſtæ. Equidem non eſt mirum ſi naturalis ſenſus in nobis exhorreſcat, audita noſtri diſſolutione.

Contrà damnantur Chriſtiani qui ad mortis nomen trepidãt.

At iſtud nullo modo ferendum, non eſſe in pectore Chriſtianę pietatis lumen, quod maiori conſolatione qualemcunque illum timorem ſuperet ac ſupprimat. Nam ſi cogitemus hoc inſtabile, vitioſum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis noſtri tabernaculum ideo diſſolui vt in firmam, perfectam, incorruptibilem, cæleſtem denique gloriam mox inſtauretur: an non ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari vt patriam, & cæleſtem patriam incolamus, an nihil inde ſolatii cõſequemur? At nihil eſt quod non permanere appetat. Fateor ſanè. atque ideò ad futuram immortalitatem reſpiciendum nobis contendo, vbi ſtata conditio obtingat, quę interra nuſquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, non quia velint exui, ſed quia ſuperindui cupiant. An verò bruta animalia, atque adeò inanimæ ipſæ creaturæ vſque ad ligna & lapides, præſentis ſuæ vanitatis ſibi conſciæ, in vltimum reſurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenii luce præditi, & ſupra ingenium, Dei ſpiritu illuminati, quum de eſſentia noſtra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non eſt huius inſtituti aut loci contra tantam hanc peruerſitatem agere. Et iam initio profeſſus ſum me locorum communium fuſiorem tractationem hîc minimè velle ſuſcipere. Ego huiuſmodi timidulis animis ſuaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, niſi digni eſſent qui ad Philoſophos ablegarentur: vt inſpecto quem illi præ ſe ferũt mortis contẽptu, erubeſcere incipiant. Hoc tamen habeamus conſtitutum, neminem bene in Chriſti ſchola profeciſſe, niſi qui & mortis & vltimæ reſurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuerſos deſcribit Paulus, & Scripturæ familiare eſt quoties ſolidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita veſtra: appropinquat enim redemptio veſtra. An rationabile, quæſo, eſt vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quam triſtitiam ac conſternationem pariat? Si ita eſt, quid adhuc eo quaſi magiſtro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & ſtupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentũ Domini non votis modò, ſed gemitu etiam ac ſuſpiriis, velut rem omnium fauſtiſſimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenſo malorum & miſeriarum omniũ gurgite extractos, in beatã illã vitę & glorię ſuę hęreditatẽ inducat.

1. Ratio. — *2. Altera.* — *Obiectio.* — *Reſponſio.* — 2.Cor.5.2. — Rom.8.19. — 3. *Tertia ratio à comparatis, & à minori ad maius.* — 4. *Quarta à teſtimoniis.* — 5. *Quinta, à vocatione & ſpe noſtra.* — Tit.2.13. — Luc.21.28. — 6. *Sexta à redẽptionis fine.* — 7. *Septima, à vitæ præſentis conſideratione.* — Rom.8.36. — 1.Cor.15.19.

6 Sic eſt ſane: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet eſſe tanquam oues mactationi deſtinatas, quo Chriſto capiti ſuo conformentur. Deploratiſſimi ergo eſſent,

eſſent, niſi, in cælum mente erecta, ſuperarent quicquid in mũdo eſt, & præſentem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi ſemel caput ſupra omnia terrena extulerint, etiamſi videant florentes impiorum opes & honores, ſi alta pace frui, ſi rerum omnium ſplẽdore ac luxu ſuperbire, ſi deliciis omnibus affluere cernant, ſi præterea eorum improbitate pulſentur, ſi contumelias ab eorum faſtu ſuſtineant, ſi auaritia expilentur, ſi alia quauis libidine vexentur: non difficulter ſe in talibus quoq; malis ſuſtinebunt. Erit enim ſub oculis dies ille, quo Dominus in regni ſui quietem fideles ſuos recipiet, abſterget ab eorum oculis omnem lachrymam, ſtola gloriæ & lætitiæ ipſos induet, deliciarum ſuarũ inenarrabili ſuauitate paſcet, in ſuæ altitudinis ſocietatem euehet, denique fœlicitatis ſuæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremã ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, riſum & lætitiam fletu ſtridoréque dentium permutabit, pacem diro conſcientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto; piis etiam, quorum patientia abuſi fuerint, eorum capita ſubiiciet. Hæc enim eſt iuſtitia (teſte Paulo) dare miſeris & iniuſtè afflictis relaxationem, reddere verò afflictionẽ improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cælo. Hęc profectò vnica eſt noſtra conſolatio: quæ ſi auferatur, aut neceſſe erit deſpõdere animum, aut vanis mundi ſolatiis in exitiũ noſtrum delinire. Siquidem & Propheta ſibi vacillaſſe pedes confitetur, dum in præſenti impiorum proſperitate reputanda nimium immoratur: neque potuiſſe aliter conſiſtere quàm dũ ſanctuarium Dei ingreſſus, ad nouiſſimum piorum ac malorũ finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Chriſti de Diabolo, carne, peccato & impiis, ſi oculi in reſurrectionis potentiam conuertuntur.

8. Octaua à vita futura meditatione.

Ieſa. 25. 8.
Apoc. 7. 17.

9. Poſtrema, ab impiorum exitus horrendi deſcriptione ducta.

2. Theſ. 1. 6.

Pſ. 73. 2.

Concluſio.

CAPVT X.

Quomodo vtendum præſenti vita, eiuſq; adiumentis.

Partes huius capitis.

1 Huius doctrinæ neceſſitas ac vtilitas: quæ extrema item nobis fugienda, ſi præſenti vita eiúſque adiumentis rectè vti cupimus, ſect. 1. & 2.

2 Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter eſt compeſcenda, ídque quatuor modis ordine deſcriptis, ſect. 3. 4. 5. & 6.

Quam neceſſaria ſit hac doctrina.
Ratio.

TALIBUS rudimentis probè nos ſimul inſtituit Scriptura, quis rectus ſit bonorum terreſtrium vſus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam ſi viuendum eſt, vtendum quoque neceſſariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque poſſumus quæ videntur oblectationi magis quàm neceſſitati inſeruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conſcientia ſiue ad neceſſitatem ſiue ad oblectamentum vtamur. Eum Dominus verbo ſuo preſcribit, quum docet, vitam præſentem quandam peregrinationem ſuis eſſe, qua in cæleſte regnum contendunt. Si per terram tranſeundum eſt duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum ſit eius bonis, vt curſum noſtrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re ſuadet Paulus hoc mundo ita vtendum eſſe quaſi non vtamur: eodem animo emendas eſſe poſſeſſiones quo venduntur. Verùm quia lubricus eſt hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapſum, ſtudeamus pedem figere vbi tutò ſtare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & ſancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari niſi ſeuerius coerceatur, corrigere autem tam pernicioſum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiſerunt, quatenus neceſſitatis intereſſet. Pium quidem conſilium. ſed impendiò auſteriores fuerunt. Nam (quod eſt valde periculoſum) arctiores laqueos induerunt conſcientiis quàm quibus verbo Domini ſtringerentur. Neceſſitas porrò illis eſt, ab omnibus abſtinere quibus carere poſſis, ita ſecundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior auſteritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes ſuas in mare proiecit: quia niſi perirent, perditum ſe ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vſu carnis intemperies excuſetur, & interim laſciuienti viam ſternere volunt: pro confeſſo aſſumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione reſtringendam eſſe hanc libertatem: ſed permittendum cuiuſque conſcientiæ vt vſurpet quantum ſibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec poſſe conſcientias ſtatis præciſiſque legum formulis hìc alligari: ſed quum Scriptura generales legitimi vſus tradat regulas, ſecundum illas certè limitandus nobis eſt.

Vſus bonorum vitæ præſentis.
1.Cor.7.3.
Extrema fugienda.
1. Nimia auſteritas.
Plutarch. lib. de vitãdo ære ali. Philoſtrat. in vita Apoll.
2. Carnis intemperies & laſciuia.

Quod ad primum attinet, Deus tot bona creando, nõ modò neceſſitati noſtræ, ſed oblectamento quoq;

2 Sit hoc principium, vſum donorum Dei non aberrare, quũ in eum finem refertur in quẽ illa nobis author ipſe creauit ac deſtinauit: ſiquidem in bonum noſtrum creauit, non in perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam ſi reputemus quem in finem

nem alimenta creauerit, reperiemus non neceſſitati modo, ſed oblectamento quoque ac hilaritati voluiſſe conſulere. Sic in veſtibus, præter neceſſitatem, finis ei fuit decorum & honeſtas. In herbis, arboribus, & frugibus, præter vſus varios, aſpectus gratia, & iucunditas odoris. niſi enim id verum eſſet, non recenſeret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinũ lætificet cor hominis, quòd oleum ſplendidam eius faciem reddit. Nõ commemorarent paſſim Scripturæ, ad commendandam eius benignitatẽ, ipſum eiuſmodi omnia dediſſe hominibus. Et ipſæ naturales rerum dotes ſatis demonſtrant quorſum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris ſuauitatem, quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores ſic diſtinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidib. pretioſa redderentur? Denique annon res multas, citra neceſſarium vſum, commendabiles nobis reddidit?

ac hilaritati conſuluit.

Confirmatio, à dicto Prophetæ Pſ.104.15.

Ab experientia ipſa.

3 Faceſſat ergo inhumana illa philoſophia, quę dum nullum niſi neceſſarium vſum concedit ex creaturis, non tantùm malignè nos priuat licito beneficentiæ diuinæ fructu: ſed obtinere non poteſt, niſi hominem cunctis ſenſibus ſpoliatum in ſtipitẽ redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum eſt carnis libidini: quæ niſi in ordinẽ cogitur, ſine modo exundat: & habet (vt dixi) ſuos ſuffragatores, qui ſub prætextu conceſſæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænũ illi vnum iniicitur, ſi ſtatuatur, ideo condita nobis eſſe omnia vt cognoſcamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione proſequamur. Vbi gratiarum actio, ſi te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obſtupeſcas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, ſi caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliẽs, mentẽ impuritate ſua inficit, nequid recti aut honeſti cernas? Vbi in veſtib. gratitudo erga Deum, ſi ſumptuoſo earum ornatu & nos admiremur, & alios faſtidiamus? ſi elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, ſi in earũ ſplẽdorẽ defixæ ſint mentes? nam totos ſuos ſenſus multi ſic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quaſi in metalla, ſimiles ſint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorũ ſuauitas alios obſtupefacit, nequid ſpirituale olfaciãt Id quoque ipſum in reliquis videre eſt. Quamobrem conſtat hîc iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulã, ne carnis curam agamus ad eius concupiſcentias, quibus ſi ni-

Nimia igitur hæc auſteritas explodenda eſt.

Nec minus diligenter Carnis laſciuia.

1. Sciendũ creaturas nos ad Creatoris cognitionem, amorem & honorem reuocare.

Quod præſtari nequit ab impiis qui terrenis illis intemperanter abutuntur.

Rom.13.14.

mium conceditur,ſine modo vel temperie ebulliunt.

2. Eatenus hæc omnia contemnenda, quatenus ad vitæ cæleſtis meditationem expedit.
1.Cor.7.31.

4 Sed nulla certior aut expeditior via eſt quàm quæ nobis fit à præſentis vitæ contemptu & cæleſtis immortalitatis meditatione. Inde enim conſequuntur duæ regulæ,vt qui vtuntur hoc mundo,perinde affecti ſint,acſi non vterentur: qui vxores ducunt,acſi non ducerent:qui emunt,acſi non emerent,quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minùs placidè ac patienter penuriam,quàm moderatè abundantiam ferre nouerint.

Hæc meditatio nimio rerum creatarum amore extinguitur.

Qui præſcribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu,gulæ intemperiem:in menſis,ædificiis,veſtibus nimiam mollitiem,ambitionẽ,ſuperbiam , faſtũ, moroſitatem exſcindit:ſed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat,vel impediat à cæleſtis vitæ cogitatione & excolendæ animę ſtudio.Atqui verè illud olim à Catone dictũ eſt,Cultus magnam curam,magnam virtutis eſſe incuriam: & veteri prouerbio vſurpatum,Eos qui multum in corporis cura occupantur, ferè animæ eſſe negligẽtes.

Primùm, intemperantia.

Ergo vt ad certam formulam non exigenda ſit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi ſubiecta eſt vt quàm minimum ſibi indulgeant:contrà,perpetua animi intentione ſibi inſtent ad reſcindendum omnem ſuperuacuæ copiæ apparatum , nedum coercendam luxuriam:ac diligenter caueant ne ex adiumentis ſibi faciant impedimenta.

Deinde impatientia, & immodica appetentia.

5 Altera regula erit,vt quibus res anguſtæ ſunt ac tenues,patienter carere nouerint,ne immodica earum cupiditate ſolicitentur: quam moderationem qui tenent, non mediocriter in ſchola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere poteſt quo ſe diſcipulum Chriſti eſſe probet qui non hac in parte aliquatenus ſaltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia : qui impatienter fert penuriam , contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit.Hoc intelligo,quòd qui ſordida veſte erubeſcet,pretioſa gloriabitur:qui tenui cœnula non contentus,lautioris deſiderio inquietabitur, intemperanter quoq; lautitiis illis abutetur, ſi contingant: qui priuatam humilémq; conditionem difficulter feret ac inquieto animo, ſi ad honores conſcendat,à faſtu haudquaquam abſtinebit.

Remedium aduerſus hæc mala.
Philip.4.12.

Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis ſtudium eſt, vt diſcant, Apoſtoli exemplo , ſatiari & eſurire:abundare & penuriam pati.

3. Creaturæ in noſtrum vſum ita deputatæ ſũt, vt ſimus de eis rationem reddituri iuſto iudici, qui abuſum omnem damnauit.

Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vſum modificat:de qua nonnihil dictum eſt quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas ſic eſſe datas nobis Dei benignitate & in commodum noſtrum deſtinatas,vt ſint velut depoſita quorum reddenda ſit olim ratio.Sic ergo diſpẽſare oportet vt aſſiduè auribus noſtris

inſonet

inſonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiuſmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abſtinentiam, ſobrietatem, frugalitatem, modeſtiam tantopere commendauit: luxum, ſuperbiam, oſtentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum diſpenſatio approbatur quàm quæ ſit cum charitate coniuncta qui delicias quaſlibet, quæ à caſtitate ac puritate hominis animum abſtrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore ſuo iam condemnauit.

6 Poſtremò eſt illud notabile, quòd Dominus vnumquenque noſtrum in cunctis vitæ actionibus in ſuam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deſultoria leuitate hoc atque illuc feratur, quàm cupida ſit, ad res diuerſas ſimul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne ſtultitia & temeritate noſtra, omnia ſurſum deorſum miſcerentur, diſtinctis vitæ generibus ſua cuique officia ordinauit. Ac nequis temerè ſuos fines tranſiliret, eiuſmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo ſingulis viuendi genus eſt quaſi ſtatio à Domino attributa, ne temerè toto vitæ curſu circumagantur. Adeò autem neceſſaria eſt iſta diſtinctio, vt actiones omnes noſtræ inde coram ipſo æſtimētur, ac ſæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philoſophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur. etiam apud Philoſophos, quàm liberare tyrannide patriam. atqui voce cæleſtis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recenſendis exemplis immorari. ſatis eſt ſi nouerimus, vocationem Domini, eſſe in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui ſe non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in ſpeciem laudabile deſignare: ſed illud qualecunque ſit in conſpectu hominum, apud Dei thronum reſpuetur. deinde in ipſis vitæ partibus nulla erit ſymmetria. Proinde tum optimè compoſita erit tua vita, quum ad hunc ſcopū dirigetur. quia nec quiſquam propria temeritate impulſus, plus tentabit quàm ferat ſua vocatio: quia ſciet fas non eſſe tranſilire ſuas metas. Qui obſcurus erit, priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deſerat. Rurſum hæc erit curis, laboribus, moleſtiis aliiſque oneribus non parua leuatio, dum quiſque ſciet Deum in his omnibus ſibi eſſe ducem. Libentius magiſtratus partes ſuas obibit: paterfamiliâs ſe ad officium aſtringet: quiſque in ſuo vitæ genere incommoda, ſolicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi perſuaſi fuerint onus cuique à Deo eſſe impoſitum. Hinc & eximia conſolatio naſcetur, quòd nullum erit tam ſordidum ac vile opus quod (modò tuæ vocationi pareas) non coram Deo reſplēdeat & pretioſiſſimum habeatur.

4. Deus vnumquemque noſtrū in cunctis vitæ actionibus in ſuā vocationem intueri iubet, nequid temerè aut dubia conſcientia tentemus.

Vtilitas & vſus huius doctrinæ.

Eximia conſolatio.

CAPVT XI.

De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.

Hoc capite & ſeptem ſequentibus orthodoxa de Iuſtificatione fidei doctrina explicatur, refutatis erroribus oppoſitis. Poſſunt autem hoc ordine ita connecti, vt Caput 11. rem ipſam afferat. Quatuor proximè ſuccedentia, iuſtitiam operum deſtruendo, fidei iuſtitiam confirment, ſingula ſecundum eam rationem quam in ſuis quæque titulis præ ſe ferunt. Nempe 12. à deſcriptione perfectæ iuſtitiæ. 13. à duobus quæ cauenda ſunt. 14. à conſideratione initij & progreſſus ſanctificationis in renatis. 15. à duobus peſſimis effectis quæ iuſtitiam operum continuò comitantur.

Tria reliqua ſunt refutatoria. 16. Calumnias aduerſariorum diſcutit. 17. argumentis reſpondet quæ ex promiſſionibus vel Legis vel Euangelij ducuntur. 18. Refellit ea quibus ex promiſſa mercede colligitur operum iuſtitia.

Porrò tres præcipuæ ſunt partes huius capitis.

1 De loquutionibus, quæ in hac tractatione occurrunt, diſputat, ſect. 1. 2. 3. & 4.
2 Oſiandri delirium de Eſſentiali iuſtitia impugnat, à 5. ſect. ad 13.
3 A ſect. 13. ad finem capitis contra iuſtitiam operum fidei iuſtitiam erigit.

Doctrina de regeneratione Iuſtificationis locus coniunctus explicatur. Li. 2. c. 6. & 7. Lib. 3. ab initio vſque ad hunc locum.

IAM mihi ſatis diligenter expoſuiſſe ſuprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ ſalutis reſtet in fide ſubſidium. Rurſum quid fides ipſa ſit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem hæc fuit, Chriſtum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac poſſideri, cuius participatione duplicem potiſſimùm gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu ſanctificati, innocentiam puritatémque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ ſecunda eſt gratia, dictum fuit quantum ſufficere videbatur. Iuſtificationis ratio leuius ideo attacta eſt, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otioſa non ſit à bonis operibus fides, qua ſola gratuitam iuſtitiam, Dei miſericordia obtinemus: & qualia ſint ſanctorum bona opera, in quibus pars huius quæſtionis verſatur. Ea ergo nunc penitus diſcutienda: & ita diſcutienda vt meminerimus præcipuum eſſe ſuſtinendæ religionis cardinem: quo maiorem attentionem curámque afferamus.

Huius autē notitia duplici nomine admodum eſt neceſſaria.

Niſi

Niſi enim primum omnium, quo ſis apud Deum loco, & quale de te ſit illius iudicium, tenes: vt nullum habes ſtabiliendæ ſalutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed neceſſitas cognoſcendi melius ex cognitione ipſa eluceſcet.

2 Porrò ne impingamus in ipſo limine (quod fieret ſi de re incognita diſputationem ingrederemur) primum explicemus quid ſibi velint iſtæ loquutiones, Hominem coram Deo iuſtificari, Fide iuſtificari vel operibus. Iuſtificari corã Deo dicitur, qui iudicio Dei & cenſetur iuſtus, & acceptus eſt ob ſuam iuſtitiam: ſiquidẽ vt Deo abominabilis eſt iniquitas, ita nec peccator in eius oculis poteſt inuenire gratiã, quatenus eſt peccator & quãdiu talis cenſetur. Proinde vbicunque peccatum eſt, illic etiam ſe profert ira & vltio Dei. Iuſtificatur autem qui non loco peccatoris, ſed iuſti habetur, eóque nomine conſiſtit coram Dei tribunali, vt peccatores omnes corruunt. Quemadmodum ſi reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi ſecundũ innocentiam eius iudicatum fuerit, iuſtificatus apud iudicẽ dicitur: ſic apud Deum iuſtificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet ſuæ iuſtitiæ teſtem & aſſertorem. Iuſtificari ergo operibus ea ratione dicetur, in cuius vita reperietur ea puritas ac ſanctitas, quæ teſtimoniũ iuſtitiæ apud Dei thronum mereatur: ſeu qui operum ſuorum integritate, reſpondere & ſatisfacere illius iudicio queat. Contra iuſtificabitur ille fide qui operum iuſtitia excluſus, Chriſti iuſtitiã per fidem apprehendit, qua veſtitus in Dei conſpectu non vt peccator, ſed tanquam iuſtus apparet. Ita nos iuſtificationem ſimpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iuſtis habet. Eámq; in peccatorum remiſſione ac iuſtitiæ Chriſti imputatione poſitam eſſe dicimus.

Quam vt facilius aſſequamur, traditur definitio vocum.

1. Iuſtificari coram Deo.

2. Iuſtificari operibus.

3. Iuſtificari fide.

Definitio rei.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ teſtimonia. Principiò hanc eſſe propriam & vſitatiſſimã verbi ſignificationem negari non poteſt. Sed quia nimis longum eſſet locos omnes colligere & inter ſe conferre, ſatis ſit lectores monuiſſe: per ſe enim facilè obſeruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hæc, de qua loquimur, iuſtificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Chriſto audito iuſtificaſſe Deum, & vbi pronuntiat Chriſtus ſapientiã iuſtificari à filiis ſuis, non ſignificat illic iuſtitiam conferre, quæ manet ſemper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam ſalutis doctrinam facere iuſtam, quæ per ſe hoc habet: ſed vtraq; loquutio tantundem valet, ac laudẽ Deo eiúſque doctrinæ tribuere quam merentur. Rurſum quum Phariſæis exprobrat Chriſtus quòd ſeipſos iuſtificent, non intelligit acquirere iuſtitiam rectè agendo, ſed ambitiosè

Vocis (Iuſtificari) multiplex ſignificatio.

Prima, laudem Deo & veritati tribuere.

Luc.7.21.

Ibid.37.

2. Inanẽ iuſtitiã oſtentare.

Luc.16.15.

captare iuſtitiæ qua vacui ſunt famam. Hunc ſenſum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam ſceleſti vocantur non modò qui ſibi conſcij ſunt ſceleris, ſed qui iudicium dam-
1.Reg.1.21. nationis ſubeunt. Neque enim Berſabe, dum ſe & Solomonem dicit fore ſceleſtos, crimen agnoſcit: ſed probro ſe & filium expoſitum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & dãnatos. Ex contextu tamen facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non poſſe aliter accipi, nempe relatiuè, non au-
3. Iuſtitiam ex fide imputare. tem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad cauſam præ-
Gal.3.8. ſentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidiſſe quod ex
Rom.3.26. fide iuſtificet Gentes Deus, quid aliud intelligas, quàm Deum
Rom.8.33. iuſtitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iuſtificare impium qui eſt ex fide Chriſti, quis ſenſus eſſe poteſt, niſi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipſorum impietas merebatur? Apertius etiamnum in concluſione, dum ſic exclamat, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat, quis condemnabit? Chriſtus eſt qui mortuus eſt: imò qui reſurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim eſt acſi diceret, Quis accuſabit quos Deus abſoluit? quis damnabit quos ſuo patrocinio Chriſtus defendit? Iuſtificare ergo nihil aliud eſt, quàm eũ qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu ab-
Per & propter Chriſtum. ſoluere. Quum itaque nos Chriſti interceſſione iuſtificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, ſed iuſtitiæ imputatione nos abſoluit: vt pro iuſtis in Chriſto cenſeamur, qui in no-
Act.13.38. bis non ſumus. Sic Actorum 13. in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remiſſio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, omnis qui cre-
Prima confirmatio à dicto Pauli. Et Chriſti. dit in eum, iuſtificatur. Vides poſt remiſſionem peccatorum iuſtificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro abſolutione ſumi: vides operibus Legis adimi: vides
Luc.18.14. merum Chriſti beneficium eſſe: vides fide percipi: vides deniq; interponi ſatisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iuſtificari per Chriſtum. Sic quum publicanus dicitur iuſtificatus è templo deſcendiſſe, non poſſumus dicere aliquo operum merito conſequutum eſſe iuſtitiam. Hoc ergo dicitur, poſt impetratam
In Pſ. 118. Serm.10. peccatorum veniam, pro iuſto eſſe coram Deo habitum. Iuſtus ergo fuit non operum approbatione, ſed gratuita Dei abſolutione. Quare eleganter Ambroſius, qui peccatorum confeſſionem vocat iuſtificationem legitimam.

Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, quæ nomine iuſtificationis gratuitã coram Deo iuſtitiam per

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipſam ſi intuemur qualiter nobis deſcribitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iuſtificationẽ deſignat, quum dicit ad Epheſios 1. 5. Deſtinati ſumus in adoptionem per Chriſtum, ſecundum beneplacitum Dei in laudem glorioſæ ipſius gratiæ, qua nos acceptos vel gratioſos habuit.

Id

Id enim ipſum vult quod alibi dicere ſolet, Deum nos gratuitò iuſtificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iuſtitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remiſſione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat, iuſtitiam ſine operibus: ſicut ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c. Illic ſanè non de iuſtificationis parte, ſed de ipſa tota diſputat. Eius porrò definitionem à Dauide poſitam teſtatur, quum beatos eſſe pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iuſtitiam hanc de qua loquitur, ſimpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille eſt omnium optimus vbi hanc eſſe ſummam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipſe nos per Chriſtum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores totum contextum. nam paulò poſt exegeticè addens, Chriſtum qui peccati expers erat, factum eſſe pro nobis peccatum: vt modum reconciliationis deſignet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iuſtificari. Nec ſanè quod alibi tradit ſtaret, obedientia Chriſti nos conſtitui iuſtos, niſi in ipſo & extra nos iuſti reputamur coram Deo.

fidem in Chriſtũ intelligunt. Rom. 3. 24. Rom. 4. 6. 1. *Acceptio.* 2. *Iuſtitiæ imputatio.* 3. *Beatitudo.* 4. *Remiſſio peccatorum.* 2. Cor. 5. 18. 5. *Reconciliatio cum Deo.* 6. *Iuſtitia per obedientiã Chriſti.* Rom. 5. 19.

5 Verùm quia Oſiander monſtrum neſcio quod eſſentialis iuſtitiæ inuexit, quo etſi noluit abolere gratuitam iuſtitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas ſerio gratiæ Chriſti ſenſu priuet: antequam ad alia tranſeo, hoc delirium refellere operæpretium eſt. Primò hæc ſpeculatio meræ eſt ieiunæque curioſitatis. Multa quidem Scripturæ teſtimonia accumulat, quibus Chriſtum probet vnum eſſe nobiſcum, & nos viciſſim cum ipſo: quod probatione non indiget: ſed quia non obſeruat huius vnitatis vinculum, ſeipſum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile eſt, qui tenemus nos cum Chriſto vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt eſſentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuiſſe formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapſum deſtinatus erat Chriſtus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati ſtudeo, in præſenti cauſa inſiſtam. Dicit nos vnum eſſe cum Chriſto. Fatemur: interea negamus miſceri Chriſti eſſentiam cum noſtra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præſtigias: Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam, quia Deus eſt æternus, fons iuſtitiæ, ipſaque Dei iuſtitia. Ignoſcent lectores ſi nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri poſtulat. Quamuis autem excuſet ſe voce iuſtitiæ eſſentialis non aliud intendere quàm vt huic ſententiæ occurrat, nos propter Chriſtum iuſtos reputari: dilucidè tamen exprimit ſe non ea iuſtitia contentum, quæ nobis obedientia & ſacrificio

Altera pars capitis, Oſiandri deliria de eſſentiali iuſtitia refellens. 1. *Argumentum Oſiandri.* *Reſponſio.* 2. *Argumentũ.* *Reſponſio* 1. *Altera.* 3. *Argumentũ.*

mortis Chriſti parta eſt, fingere nos ſubſtantialiter in Deo iuſtos eſſe tam eſſentia quàm qualitate infuſa. Hæc enim ratio eſt cur tam vehementer contendat, non ſolùm Chriſtum, ſed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etſi verũ eſſe fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Chriſto ſunt: & ſicut in ipſo habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipſo poſſidemus totum Deum. Quicquid ergo ſeorſum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit niſi vt ſimplices abſtrahat à Chriſto. Deinde ſubſtantialem mixtionem ingerit, qua Deus ſe in nos transfundens, quaſi partem ſui faciat. Nam virtute Spiritus ſancti fieri vt coaleſcamus cum Chriſto, nobiſque ſit caput, & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, niſi eius eſſentia nobis miſceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid ſentiat: nempe iuſtificari nos non ſola Mediatoris gratia, nec in eius perſona iuſtitiam ſimpliciter vel ſolidè nobis offerri: ſed nos fieri iuſtitiæ diuinæ conſortes, dum eſſentialiter nobis vnitur Deus.

Reſponſio 1. *Reſponſio 2.*

Quàm neceſſaria ſit hac refutatio.

6 Si tantùm diceret Chriſtum nos iuſtificando, eſſentiali coniunctione noſtrum fieri: nec ſolum quatenus homo eſt, eſſe caput noſtrum, ſed diuinæ quoque naturę eſſentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis ſe paſceret, nec fortè propter hoc delirium tanta eſſet excitanda contentio: ſed quum principium hoc ſit inſtar ſepiæ, quę egeſtione atri turbidiq; ſanguinis multas caudas occultat, niſi velimus ſcientes & volentes pati nobis iuſtitiam illam eripi quæ ſola de ſalute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter reſiſtere neceſſe eſt. Nam in hac tota diſputatione nomen iuſtitiæ & verbum iuſtificandi ad duas partes extendit, vt iuſtificari ſit non ſolùm reconcilari Deo gratuita venia, ſed etiam iuſtos effici: vt iuſtitia ſit non gratuita imputatio, ſed ſanctitas & integritas quam Dei eſſentia in nobis reſidens inſpirat. Deinde fortiter negat, quatenus Chriſtus ſacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipſum eſſe iuſtitiam noſtram, ſed vt eſt Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoſcendo, ſed regenerando iuſtificare, quærit an quos iuſtificat, relinquat quales erant natura, nihil ex vitiis mutando. Reſponſio perquàm facilis eſt: ſicut non poteſt diſcerpi Chriſtus in partes, ita inſeparabilia eſſe hæc duo, quæ ſimul & coniunctim in ipſo percipimus, iuſtitiam & ſanctificationem. Quoſcunque ergo in gratiam recipit Deus, ſimul ſpiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad ſuã imaginem. Verùm ſi ſolis claritas non poteſt à calore ſeparari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illuſtrari? Hac ſimilitudine nihil ad rem præſentem magis accommodũ: ſol calore ſuo terram vegetat ac fœcundat, radiis ſuis illuſtrat & illu-

A conſideratione falſæ interpretationis vocũ præcipuarum, & ab ignoratione elenchi.

4. Argumentum.

Reſponſio.

Similitudine cõfirmata.

illuminat,hîc mutua eſt ac indiuidua connexio : transferre tamen quod vnius peculiare eſt ad alterum, ratio ipſa prohibet. In hac duplicis gratiæ confuſione,quam obtrudit Oſiander,ſimilis eſt abſurditas: quia enim re ipſa ad colendam iuſtitiã renouat Deus quos pro iuſtis gratis cenſet, illud regenerationis donum miſcet cum hac gratuita acceptatione,vnúmque & idẽ eſſe contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens diſtinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia melius nobis pateat.Neque enim ſuperuacuum eſt illud Pauli,datum fuiſſe nobis Chriſtum in iuſtitiam &ſanctificationem.Et quoties à ſalute nobis parta,à paterno amore Dei, à Chriſti gratia ratiocinatur nos ad ſanctitatem & munditiem vocatos eſſe, apertè indicat aliud eſſe iuſtificari quàm fieri nouas creaturas.Vbi verò ad Scripturam ventum eſt,totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iuſtitiam nõ operanti,ſed credenti in eum qui iuſtificat impium,exponit iuſtum efficere.Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat.vbi de reatu & abſolutione ſimpliciter agi palàm eſt,ac ex antitheſi pendere Apoſtoli ſenſum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ ſuffragiis nimium futilis deprehenditur. Nihilo etiã rectiùs de nomine iuſtitiæ diſſerit, quòd ſcilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iuſtitiam,poſtquam amplexus Chriſtum(qui Dei iuſtitia eſt,& Deus ipſe)eximiis virtutibus excelluerat.Vnde apparet ex duobus integris ab ipſo vitiosè fieri vnum corruptum.neque enim iuſtitia,cuius illic fit mentio,ad totum vocationis curſum pertinet:quin potius teſtatur Spiritus, quamuis eximia eſſet præſtantia virtutum Abrahæ, diúque perſeuerando tandem auxiſſet,non tamen aliter placuiſſe Deo,niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtificatione nullum operibus eſſe locum,ſicuti Paulus ſcitè contendit.

Secunda reſpõſio, ducta eſt ab abſurdo.

1.Cor.1.30.

5. Argumẽtum. Reſponſio.

6. Argumẽtum. Reſponſio.

7 Quod obiicit, vim iuſtificandi non ineſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum recipit,libenter admitto. nam ſi per ſe, vel intrinſeca,vt loquuntur,virtute iuſtificaret fides,vt eſt ſemper debilis & imperfecta,nõ efficeret hoc niſi ex parte.ſic manca eſſet iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed propriè loquendo Deum vnũ iuſtificare dicimus:deinde hoc idem trãsferimus ad Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiam. fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi exinaniti ad expetendam Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus,non ſumus Chriſti capaces.Vnde colligitur non detrahere nos Chriſto vim iuſtificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iuſtitiam. Neque tamen

7. Argumẽtum. Reſponſio.

8. Argumentū. interea tortuoſas huius ſophiſtæ figuras admitto, quum dicit fidem eſſe Chriſtum: quaſi verò olla fictilis ſit theſaurus, quòd
Reſponſio. in ea reconditum ſit aurum. Neque enim diuerſa ratio eſt quin fides, etiãſi nullius per ſe dignitatis ſit vel pretij, nos iuſtificet, Chriſtum afferendo, ſicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inſcitè ergo fidem, quæ inſtrumentum eſt duntaxat percipiendæ iuſtitiæ, dico miſceri cum Chriſto, qui materialis eſt cauſa, tantíque beneficij author ſimul & miniſter. Iam expeditus eſt ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iuſtificatione agitur.

9. Argumētum. 8 In Chriſti receptione longius prouehitur: nempe verbi externi miniſterio verbum internum recipi, quo nos à ſacerdotio Chriſti & Mediatoris perſona ad externam eius diuinitatē
Reſponſio. traducat. Nos quidem Chriſtum non diuidimus, ſed eundem, qui in carne ſua nos Patri reconcilians iuſtitia donauit, eſſe æternum ſermonem Dei: nec verò ab eo potuiſſe aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iuſtitiam nobis acquiri, niſi eſſet
Inſtantia. Deus æternus. Sed hoc Oſiandri placitum eſt, quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factū
Reſponſio 1. nobis eſſe iuſtitiam. Atqui ſi propriè hoc in diuinitatem competit, pecúliare non erit Chriſto, ſed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia eſt vnius quàm alterius iuſtitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis eſſe factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum eſſe iuſtitiam, quî illud quod interpoſitum eſt conueniet, factum eſſe à Deo? Hoc certè peculiare eſt Mediatoris perſonæ: quæ etſi in ſe continet diuinam naturam, hîc tamen inſignitur proprio elo-
2. Inſtantia. gio, quo ſeorſum à Patre & Spiritu diſcernitur. Ridiculè verò
Ier. 23. 6. & 33. 14. in verbo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouam fore noſtram iuſtitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet niſi Chriſtum,
Reſponſio 1. Act. 20. 28. qui noſtra eſt iuſtitia, eſſe Deum manifeſtatum in carne. Alibi
2. retulimus ex concione Pauli, Deum ſibi acquiſiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine. Siquis inde inferat, ſanguinem quo expiata ſunt peccata, eſſe diuinum, & diuinæ naturæ: quis tam fœdum erro-
3. rem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo ſe omnia adeptum eſſe putat Oſiander, tumet, exultat, multáſque paginas farcit ſuis ampullis: quum tamē ſimplex ſit, & expedita ſolutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iuſti-
Confirmatio. Ieſa. 53. 11. tiam: ſed quo ſenſu, docet Ieſaias, Cognitione ſui iuſtificabit multos iuſtus ſeruus meus. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iuſtificandi partes: cauſam addere, quod iuſtus ſit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Chri-
Conclusio reſpō ſionum ad 9. argumentum. ſtus cognoſcitur. Nam vocē בדעת paſſiuè accipere commodius eſt. Hinc colligo Chriſtum eſſe factum iuſtitiam quando ſerui ſpeciem induit: ſecundò nos iuſtificare quatenus obſequentē ſe

Patri

Patri præbuit: ac proinde non ſecundum diuinã naturam hoc nobis præſtare, ſed pro diſpenſationis ſibi iniũctæ ratione. Etſi enim ſolus Deus fons eſt iuſtitiæ, nec aliter quàm eius participatione ſumus iuſti: quia tamen infœlici diſſidio ab eius iuſtitia alienati ſumus, neceſſe eſt deſcendere ad hoc inferius remedium, vt nos Chriſtus mortis & reſurrectionis ſuæ virtute iuſtificet.

9 Si obiiciat, opus hoc ſua præſtantia ſuperare hominis naturã, ideóq; non poſſe niſi diuinæ naturæ adſcribi, prius concedo: in hoc ſecundo dico eum inſcitè hallucinari. Nam etſi neq; ſanguine ſuo animas noſtras purgare, neq; Patrem ſuo ſacrificio placare, neque à reatu abſoluere nos poterat Chriſtus, nec deniq; munus ſacerdotis peragere, niſi verus fuiſſet Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen eſt his omnibus perfunctum eſſe ſecundum humanam naturam. Quomodo enim iuſtificati ſumus ſi quæritur, reſpondet Paulus, Chriſti obedientia. An verò aliter obediuit quàm aſſumpta ſerui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis eſſe iuſtitiam. Similiter in aliis verbis (quæ ſæpius citare quomodo Oſiandrũ non pudeat valde miror) non alibi ſtatuit iuſtitiæ fontem quàm in carne Chriſti. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Iuſtitiam Dei inflatis buccis attollit Oſiander, & triumphũ canit, quaſi euicerit eſſe ſpectrum illud ſuum eſſentialis iuſtitiæ: quũ longè aliud verba ſonẽt, iuſtos nos eſſe expiatione per Chriſtum facta. Iuſtitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum eſſe debuerat elementariis: ſicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iuſtitiam, cuius eſt ipſe author, & qua nos donat: ſed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Chriſti piaculo ſuffultos apud Dei tribunal ſtare, ſani lectores me tacente agnoſcunt. Neque in voce tantum eſt momenti, modò nobiſcum de hoc conſentiat Oſiander, nos in Chriſto iuſtificari quatenus pro nobis factus eſt expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iuſtitiam & ſalutem quam nobis attulit obſignare vult Chriſtus, certum eius pignus in carne ſua proponit. Vocat quidem ſe panem viuum: ſed modum explicans, adiungit, carnem ſuam eſſe verè cibum, & ſanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in ſacramẽtis perſpicitur: quæ etſi fidem noſtram ad totum Chriſtum non dimidium dirigunt, ſimul tamen iuſtitiæ & ſalutis materiam in eius carne reſidere docent, non quòd à ſeipſo iuſtificet aut viuificet merus homo, ſed quia Deo placuit, quod in ſe abſconditum & incomprehenſibile erat in Mediatore palam facere. Vnde ſoleo dicere Chriſtum eſſe nobis quaſi expoſitum fontem, vnde hauriamus quod

10. Argumentum. *Reſponſio.* Rom. 5. 19. *Inſtantia 1.* *Reſponſio.* Iohan. 12. 43. *Inſtantia 2.* *Reſponſio.* *Inſtantia 3.* *Reſponſio.*

Inſtantia 4. alioqui ſine fructu lateret in occulta illa & profunda ſcaturigine, quæ in mediatoris perſona ad nos emergit. Hoc modo & ſenſu non inficior Chriſtum, vt eſt Deus & homo, nos iuſtificare, commune eſſe etiam hoc opus Patris & Spiritus ſancti, denique iuſtitiam, cuius nos conſortes facit Chriſtus, æternam eſſe Dei æterni iuſtitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Reſponſio.

Quo ſenſu Chriſtus dicatur noſtra iuſtitia.

10 Porrò ne ſuis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Chriſtus noſter fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Chriſti in cordibus noſtris, myſtica denique vnio à nobis in ſummo gradu ſtatuitur: vt Chriſtus noſter factus, donorum quibus prȩditus eſt nos faciat conſortes. Non ergo eum extra nos procul ſpeculamur, vt nobis imputetur eius iuſtitia: ſed quia ipſum induimus, & inſiti ſumus in eius corpus, vnum denique nos ſecum efficere dignatus eſt: ideo iuſtitiæ ſocietatē nobis cum eo eſſe gloriamur. Ita refellitur Oſiandri calumnia, fidem à nobis cenſeri iuſtitiam: quaſi Chriſtum ſpoliemus iure ſuo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum

11. Argumentū. demus, quo nos ipſe ſolus impleat. Sed Oſiander hac ſpirituali coniunctione ſpreta, craſſam mixturam Chriſti cum fidelibus vrget, atque ideo Zuinglianos odioſè nominat quicunque

Reſponſio 1. non ſubſcribunt fanatico errori de eſſentiali iuſtitia: quia non ſentiant Chriſtum in Cœna ſubſtantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine ſuperbo ſuíſque præſtigiis dedito ſumma gloria eſt. Quanquam non me ſolum, ſed quos modeſtè venerari debuerat ſcriptores orbi ſatis cognitos perſtringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam cauſam non ago. quo ſincerius hanc cauſam ago, qui liber ſum ab omni prauo

Altera. affectu. Quòd ergo eſſentialem iuſtitiam & eſſentialem in nobis Chriſti habitationem tam importunè exigit, huc ſpectat, primum vt craſſa mixtura ſe Deus in nos transfundat, ſicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipſo fingitur, deinde vt iuſtitiam ſuam nobis inſpiret, qua realiter ſimus cum ipſo iuſti: quandoquidem ſecundum ipſum iuſtitia hæc tam eſt Deus ipſe quàm

12. Argumentū. probitas, vel ſanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendam diluendis quæ adducit teſtimoniis, quæ perperam à cæleſti vita ad ſtatum præſentem detorquet. Per Chriſtum

2.Pet.1.4. (inquit Petrus) donata ſunt nobis pretioſa & maxima promiſ-

Reſponſio. ſa, vt conſortes efficeremur diuinæ naturæ. Quaſi verò nunc ſimus quales Euangelium fore promittit vltimo Chriſti aduētu: imò admonet Ioannes tunc nos Deum viſuros ſicuti eſt,

1.Ioan.3.2. quia ſimiles ei erimus. Tantùm exilem guſtum dare volui lectoribus, data opera me ſuperſedere ab his nugis, non quòd diffi-

difficile ſit eas diluere, ſed quia nolo moleſtus eſſe in labore ſuperuacuo.

11 Cæterùm in ſecundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iuſtos eſſe docet. Satis iam me probaſſe arbitror, quamuis non tam peſtiferum eſſet hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum eſt ſuáque vanitate diffluit, ſanis & piis lectoribus meritò debere eſſe inſipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis eſt impietas, prætextu duplicis iuſtitiæ labefactare ſalutis fiduciam, & nos raptare ſupra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Oſiander qui iuſtificari docent eſſe verbũ forenſe: quia oporteat nos re ipſa eſſe iuſtos. nihil etiam magis reſpuit quàm nos iuſtificari gratuita imputatione. Agedum ſi nos Deus non iuſtificat abſoluendo & ignoſcendo, quid ſibi vult illud Pauli? Erat Deus in Chriſto mundum ſib reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt eſſemus iuſtitia Dei in illo. Primùm obtineo, iuſtos cenſeri qui Deo reconciliantur. modus inſeritur, quòd Deus ignoſcendo iuſtificet: ſicuti alio loco iuſtificatio accuſationi opponitur. quæ antitheſis clarè demonſtrat ſumptã eſſe loquendi formam à forenſi vſu. Nec verò quiſquam mediocriter in lingua Hebraica verſatus (modò idem ſedato ſit cerebro) inde ortam eſſe phraſin hanc ignorat, deinde quorſum tendat & quid valeat. Iam verò mihi reſpondeat Oſiander, vbi dicit Paulus deſcribi à Dauide iuſtitiam ſine operibus in his verbis, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates: ſitne plena hęc definitio, an dimidia. Certè Prophetã non adducit teſtem, acſi doceret partem iuſtitiæ eſſe veniam peccatorum, vel ad hominem iuſtificandum concurrere, ſed totam iuſtitiam in gratuita remiſſione includit, beatum hominem pronuntians cuius tecta ſunt peccata, cui remiſit Deus iniquitates, & qui tranſgreſſiones non imputat: fœlicitatem eius inde æſtimat & cenſet, quia hoc modo iuſtus eſt non re ipſa, ſed imputatione. Excipit Oſiãder, contumelioſum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, ſi iuſtificet qui re ipſa impij manent. Atqui tenendum memoria eſt quod iam dixi, non ſeparari iuſtificandi gratiam à regeneratione, licet res ſint diſtinctæ. Sed quia experientia plus ſatis notum eſt, manere ſemper in iuſtis reliquias peccati, neceſſe eſt longè aliter iuſtificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc ſecundum ſic inchoat Deus in electis ſuis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt ſemper obnoxij ſint apud eius tribunal mortis iudicio. Iuſtificat autem non ex parte, ſed vt liberè, quaſi Chriſti puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conſcientias pacaret aliqua iuſtitiæ portio, donec ſtatutum ſit nos Deo placere:

13. Argumentũ, de duplici iuſtitia.

Reſponſio.

14. Argumentũ.

Reſponſio 1.

2. Cor. 5. 21.

Reſponſio 2.

Rom. 4. 7.

Pſal. 32. 1.

Oſiandri exceptio.

Reſponſio 3.

Iuſtitia imputata & inchoata diſtinguenda.

quia ſine exceptione iuſti corã ipſo ſumus. Vnde ſequitur peruerti & funditus euerti iuſtificationis doctrinam, vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia ſalutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non ſtabilitur quies &
Galat.3.18. tranquillitas cum ſpirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatem non eſſe ex Lege: quia hoc modo exinanita eſſet fides, quæ ſi operum reſpectum habeat, labaſcit: quando nemo ex ſanctiſſimis illic reperiet in quo confidat. Hoc diſcrimen iuſtificandi & regenerandi (quæ duo confundens Oſiander, duplicem iuſtitiam nominat) pulchrè exprimi-
Ab Oſiandro confunduntur. tur à Paulo. nam de reali ſua iuſtitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Oſiander titulum imponit eſſentialis iu-
Rom.7.24. ſtitiæ) flebiliter exclamat, Miſer ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iuſtitiam verò confugiens quæ in ſola Dei miſericordia fundata eſt, magnificè & vitæ, & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúſque omnibus aduerſis inſultat.
Rom.8.33. Quis accuſabit contra electos Dei, quos ipſe iuſtificat? Certò enim perſuaſus ſum quòd nihil nos ſeparabit ab amore eius in Chriſto. Iuſtitiam ſibi eſſe clarè prædicat quę ſola ad ſalutem in ſolidum ſufficiat coram Deo vt gloriandi fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat miſera illa ſeruitus, cuius ſibi conſcius ſortem ſuam paulo ante deflebat. Hæc diuerſitas ſatis nota eſt adeóque familiaris ſanctis omnibus qui ſub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt ſupra om-
Oſiãdri obiectio. nes metus. Quod autem obiectat Oſiander, diſſentaneum eſſe
1. Reſponſio. à natura Dei, in eum recidit. nam etſi duplici iuſtitia tanquam pellita veſte ſanctos veſtit, fateri tamen cogitur, ſine peccatorum remiſſione neminem placere Deo. Quod ſi verum eſt, ſaltem concedat ſecundum ratam partem imputationis (vt loquuntur) iuſtos cenſeri qui re ipſa non ſunt. Quouſque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ ſubrogatur in locum iuſtitiæ? ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profecto & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantum ad fiduciam neceſſarium erit iuſtitiæ ſibi ſumere. Bene eſt quòd huius cauſæ non eſt arbiter, qui Deo legem vellet præſcribere. Cæterùm illud ſtabit fixum, vt iuſtifi-
Pſal.51.6. ceris in ſermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantiæ eſt damnare ſummum iudicem quum gratis
Exod.33.19. abſoluit, ne valeat illud reſponſum, Miſerebor cuius miſerebor? Et tamen Moſis interceſſio, quam hac voce compeſcuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, ſed vt omnes pariter abolito reatu, quamuis obnoxij culpæ eſſent, abſolueret. Ac nos quidem dicimus ideo ſepultis peccatis iuſtificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non poteſt amare niſi quos iuſtificat. Sed hæc eſt mirabilis iuſtificandi ratio, vt Chri-

ſti

ſti iuſtitia tecti non exhorreant iudicium quo digni ſunt, & dum ſeipſos meritò damnant, iuſti extra ſe cenſeantur.

12 Monendi tamen ſunt lectores, vt ad myſterium, quod ſe illos celare nolle iactat, ſedulò aduertant. Poſtquam enim diu & prolixè contendit non ſola imputatione iuſtitiæ Chriſti nos fauorem cõſequi apud Deum, quia hoc ei impoſſibile eſſet habere pro iuſtis qui non ſunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Chriſtum non humanæ naturæ ſed diuinæ reſpectu datum nobis eſſe in iuſtitiam: & quamuis hæc nonniſi in perſona Mediatoris reperiri queat, eſſe tamen non hominis ſed Dei iuſtitiã: Non colligat nunc ſuum funiculũ ex duabus iuſtitiis, ſed planè iuſtificandi officium adimit humanæ Chriſti naturæ. Operę pretium autem eſt tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Chriſtus factus in ſapientiam: quod non conuenit niſi æterno ſermoni. Ergo nec Chriſtus homo iuſtitia eſt. Reſpondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuiſſe eius ſapiẽtiam, ſed diuerſo modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipſo reconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientię. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifeſtauit: & ita non ad eſſentiam Filij Dei, ſed ad vſum noſtrum refertur, quod dicit Paulus, & humanæ Chriſti naturæ ritè aptatur: quia etſi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abſcondita: donec prodiit idem Chriſtus in natura hominis, ſol iuſtitiæ: qui ſe ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur, iuſtificandi virtutẽ tam Angelis quàm hominibus longè ſuperiorem eſſe: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiuſquam, ſed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo ſatisfacere, nihil proficient: quia non ſunt ad hoc deſtinati: homini autem Chriſto hoc ſingulare fuit, qui Legi ſubiectus eſt vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Chriſtum ſecundum diuinam naturam eſſe nobis iuſtitiam, relinquere vnam tantùm partem de Chriſto, & (quod deterius eſt) facere duos Deos: quia etſi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non eſſe nos iuſtos iuſtitia Dei. Neque enim ſi Chriſtum, quatenus mortem ſubiit vt deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipſum, vt eſt Deus in carne manifeſtatus, fraudamus hoc honore: ſed tantum diſtinguimus quomodo ad nos perueniat iuſtitia Dei, vt ea fruamur, in quo nimis fœdè lapſus eſt Oſiander. Neque verò negamus, quod nobis in Chriſto palàm eſt exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iuſtitia, quam nobis Chriſtus confert, iuſtitia Dei ſit, quæ ab ipſo proficiſcitur: ſed cõſtanter illud tenemus nobis in morte & reſurrectione Chriſti eſſe iuſtitiam & vitam. Omitto pudendam illam

15. Argumentũ ſeu delirium Oſiandri.

Reſponſio.

Col. 2. 3.

Ioh. 8. 12.

16. *Argumentũ.*

Reſponſio.

Galat. 3. 15.

17. *Argumentũ.*

Reſponſio.

Heb. 2. 14.

18. *Argumentũ.*

Reſponſio. locorum congeriem, qua ſine delectu atque etiam ſine com-
muni ſenſu onerauit lectores, vbicunque ſit iuſtitiæ mentio,
debere hãc eſſentialem intelligi. ſicuti vbi Dauid Dei iuſtitiam
ad ferendas ſibi ſuppetias implorat, quum id faciat plus cẽties,
19. Argumentũ. tot ſententias corrumpere non dubitat Oſiander. Nihilo etiam
Philip.2.3. firmius eſt quod obiectat, iuſtitiam propriè dici & rectè qua ad
rectè agendum mouemur, ſolum verò Deum operari in no-
Reſponſio. bis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet
nos Deus Spiritu ſuo in vitæ ſanctitatem & iuſtitiam: ſed pri-
mò videndum eſt faciátne hoc per ſe & immediatè, an verò per
manum Filij ſui, penes quem omnem Spiritus ſancti plenitudi
nẽ depoſuit, vt ſua abundantia membrorum inopiæ ſubueni-
ret. Deinde quãuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos
Ioan.17.19. iuſtitia, non tamen ſequitur, Chriſtum, qui in carne ſe propter
20. Argumentũ nos ſanctificauit, ſecundum diuinam naturam nobis iuſtitiam
eſſe. Non minus friuolum eſt quod adducit, Chriſtum ipſum
diuina iuſtitia fuiſſe iuſtum: quia niſi eum voluntas Patris im-
puliſſet, ne ipſe quidem iniunctis ſibi partibus ſatisfeciſſet. Nã
Reſponſio. etſi alibi dictum fuit omnia Chriſti ipſius merita fluere ex me-
ro Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantaſma quo ſuos &
ſimplicium oculos faſcinat Oſiander. Quis enim colligere per-
mittat, quia fons & principium iuſtitiæ noſtræ Deus eſt, eſſen-
tialiter nos eſſe iuſtos, & eſſentiã iuſtitiæ Dei in nobis habitare?
Ieſa.59.17. In redimenda Eccleſia (inquit Ieſaias) Deus iuſtitiam ſuam in-
duit quaſi loricam. an vt Chriſtum armis ſpoliaret, quæ dede-
rat, ne eſſet perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Pro-
pheta, quàm Deum extra ſe nihil mutuatum eſſe, neq; fuiſſe vl-
lo ſubſidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis verbis bre-
Rom.3.25. uiter ſignificauit Paulus, ſalutem nobis dediſſe in oſtenſionem
Rom.5.19. ſuæ iuſtitiæ. Sed hoc mini è euertit quod alibi docet, nos v-
Concluſio refutationis errorum Oſiandri. nius hominis obedientia iuſtos eſſe. Denique quiſquis duplicẽ
iuſtitiam inuoluit, ne quieſcant miſeræ animæ in mera & vni-
ca Dei miſericordia, Chriſtum implexis ſpinis per ludibrium
coronat.

Poſtrema pars capitis, Sophiſtas fingentes iuſtitiã ex fide & operibus compoſitam refellens. 13 Sed quoniam bona pars hominum iuſtitiam ex fide &
operibus compoſitam imaginatur, præmonſtremus id quoque
ſic inter ſe differre fidei operúmque iuſtitiam, vt altera ſtante,
neceſſariò altera euertatur. Dicit Apoſtolus ſe omnia pro ſterco
ribus reputaſſe vt Chriſtum lucrifaceret, & in illo reperiretur
Phil.3.8. non habens ſuam iuſtitiam quæ eſt ex Lege, ſed quæ eſt ex fide
Ieſu Chriſti, iuſtitiam quæ eſt ex Deo per fidem. Vides & con-
trariorum eſſe hîc comparationem, & iudicari propriam iuſti-
Rom.10.3. tiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Chriſti iu-
ſtitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ cauſam fuiſſe
tradit, quòd ſuã volentes iuſtitiam ſtabilire, iuſtitiæ Dei nõ fue-

runt

runt ſubiecti. Si propriam iuſtitiam ſtabiliendo, Dei iuſtitiã excutimus: vt hanc conſequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipſum quoque oſtendit quum negat per Legem excludi gloriationẽ noſtram, ſed per fidem. Vnde ſequitur, quantiſper manet quantulacunque operũ iuſtitia, manere nobis nõnullam gloriandi materiam. Iam ſi fides omnem gloriationem excludit, cũ iuſtitia fidei ſociari nullo pacto iuſtitia operum poteſt. In hunc ſenſum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullũ cauillis aut tergiuerſationib. locũ relinquat. Si operibus, inquit, iuſtificatus eſt Abraham, habet gloriam. Subiũgit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Cõſequens ergo eſt, nõ iuſtificatum eſſe operibus. Ponit deinde alterum argumentũ à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iuſtitia ſecundum gratiam. Ergo id non eſt ex meritis operum. Valeat igitur eorum ſomnium qui iuſtitiã ex fide & operibus conflatam cõminiſcuntur.

Ratio. Ita differunt inter ſe fidei & operum iuſtitia, vt altera ſtante altera neceſſariò euertatur.

Ro.3.27.

Ro.4.2.

14 Subtile effugium habere ſe putant ſophiſtæ, qui ſibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrij conatu extra Chriſti gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera ſpiritualia ſpectare negant. Ita ſecũdùm eos tam fide quàm operibus iuſtificatur homo, modò ne ſint propria ipſius opera, ſed dona Chriſti & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de cauſa ita loquutũ, niſi vt Iudæos viribus ſuis fretos conuinceret ſtultè ſibi arrogaſſe iuſtitiã, quum ſolus Chriſti Spiritus eam nobis conferat, non ſtudiũ ex proprio naturæ motu. Atqui non obſeruant in antitheſi legalis & Euangelicæ iuſtitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iuſtitiã Legis hanc eſſe, vt ſalutem obtineat qui præſtitit quod Lex iubet: iuſtitiam verò fidei, ſi credimus Chriſtum eſſe mortuum, & reſurrexiſſe. Adhæc videbimus poſtea ſuo loco, diuerſa eſſe Chriſti beneficia, ſanctificationem & iuſtitiã. Vnde ſequitur ne ſpiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iuſtificandi fidei adſcribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iuſtus non eſt, reſtringi hoc debet ad literalem & externam virtutum ſpeciem, vel liberi arbitrij conatum: ſed quanuis ſpiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen ſuppetere operum merita, quæ illi iuſtitiam coram Deo acquirant.

Effugium ſophiſtarum homonymiâ ludentium.

Reſponſio prior.

Gal.3.11.12.

Altera.

15 Craſſius paulò ſcholaſtici, qui præparationes ſuas miſcẽt: hi tamẽ nõ minus prauo dogmate ſimplices & incautos imbuunt, ſub prętextu Spiritus & gratiæ miſericordiam Dei, quæ ſola trepidas animas placare poteſt, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iuſtificari apud Deum legis factores: ſed quia à

Secundum effugium ſeu ſophiſma.

Legis obſeruatione lõgè omnes abſumus, hinc colligimus, quę maximè ad iuſtitiã valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis deſtituimur. Quod ad vulgares Papiſtas pertinet vel ſcholaſticos, dupliciter hìc falluntur: & quòd fidem appellant conſcientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei non gratuitæ iuſtitiæ imputationem, ſed Spiritum ad ſtudium ſanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apoſtolum, Accedentem ad Deũ oportet primũ credere quod Deus ſit, deinde quòd remunerator ſit quærentib. ſe. Sed non animaduertunt quis ſit quærẽdi modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum ſcriptis. Lombardus enim iuſtificationem per Chriſtum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Chriſti nos iuſtificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus noſtris, qua iuſti efficimur: deinde quòd per eãdem extinctum eſt peccatum: quo nos captiuos diſtinebat diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iuſtificatione cõſideret, quatenus ad bona opera per Spiritus ſancti gratiam dirigimur. Voluit ſcilicet Auguſtini opinionem ſequi: ſed procul ſequitur, atque etiam à recta imitatione multũ deflectit: quia & obſcurat ſiquid ab illo perſpicuè dictum eſt, & quod non adeo impurum in illo erat, corrumpit. Scholæ in deterius ſemper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ ſunt ad quendam Pelagianiſmum. Ac nec Auguſtini quidem ſententia, vel ſaltem loquendi ratio per omnia recipienda eſt. Tametſi enim egregiè hominem omni iuſtitiæ laude ſpoliat ac totam Dei gratiæ tranſcribit: gratiam tamen ad ſanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Reſponſio, duplicem fallaciam aperiens.

Heb. 11. 6.

Lib. 3. Sent. diſtin. 16. c. 1.

Huius ſophiſmatis fructus peſſimus.

16 Scriptura autem, quum de fidei iuſtitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum noſtrorum auerſi, in Dei miſericordiam ac Chriſti perfectionem tãtùm reſpiciamus. Siquidem hũc iuſtificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipſo, quo ad miſericordiam moueatur, reputans, niſi miſeriam: quippe quem videt à bonis operibus prorſus nudum ac vacuum: à ſeipſo cauſam petens cur illi benefaciat, quod peccatorem ipſum bonitatis ſuæ ſenſu afficiat, qui de propriis operibus diffiſus, totã ſalutis ſuæ ſummã in ipſius miſericordiam reiiciat. Hic eſt fidei ſenſus, per quem peccator in poſſeſſionem venit ſuæ ſalutis, dum ex Euangelij doctrina agnoſcit Deo ſe reconciliatum: quòd intercedente Chriſti iuſtitia, impetrata peccatorum remiſſione, iuſtificatus ſit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operib. quibus incumbit, ſed in ſola Chriſti iuſtitia repoſitam ſibi perpetuam

Reſpon. 2. quæ quid ſit fidei iuſtitia ex Scripturis aperit.

petuam iuſtitiam cogitat. Hæc vbi ſigillatim expenſa fuerint, perſpicuam ſententiæ noſtræ explicationem reddent. Quanquã alio quàm propoſita ſint ordine melius digerentur. Sed parum intereſt, modo inter ſe ita cohæreant vt rem totam ritè expoſitam certóque confirmatam habeamus.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem conſtituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iuſtificare dicitur fides, quod oblatam in Euangelio iuſtitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum cõſideratio. Quod quum aliàs ſæpe, tum duobus locis clariſſimè Paulus demonſtrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter ſe conferens, Iuſtitia, inquit, quæ ex Lege eſt, ſic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. quæ autem fidei eſt iuſtitia, ſalutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confeſſus fueris Dominum Ieſum, & quòd Pater illum ſuſcitauit à mortuis. Vidéſne vt Legis & Euangelij diſcrimen hoc faciat, quòd illa operibus iuſtitiam tribuat, hoc citra operum ſubſidium gratuitam largiatur? Inſignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, ſi intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iuſtitiam, Legis conditionibus ſolutam eſſe. Hæc ratio eſt cur tanta repugnãtiæ ſpecie promiſſionem Legi non ſemel opponat. Si ex Lege eſt hæreditas, iam non eſt ex promiſſione, & quæ eodem capite in hãc ſententiam habentur. Certè & Lex ipſa ſuas habet promiſſiones. Quare in promiſſionibus Euãgelicis diſtinctum aliquid ac diuerſum eſſe oportet, niſi velimus fateri ineptã eſſe collationẽ. Quale autem iſtud erit, niſi quòd gratuitæ ſunt, ac ſola Dei miſericordia ſuffultæ, quum Legis promiſſiones ab operum conditione pendeãt. Neque hîc obganniat quiſpiam, repudiari quã ex proprio marte & libero arbitrio iuſtitiã obtrudere Deo volunt homines. quando ſine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodeſſe: quia nemo eſt qui impleat, non tantùm ex vulgo, ſed ex perfectiſſimis quibuſque. Dilectio certè præcipuum eſt caput Legis: quũ ad eam nos formet Spiritus Dei. Cur non eſt nobis iuſtitiæ cauſa, niſi quòd in ſanctis etiam mutila eſt, ideóque per ſe nihil pretij meretur?

Id vt melius appareat, duo loci ex Apoſtolo depromuntur.

Prior, ex epiſtola ad Rom. cap. 10.5.

Galat. 3.18.

Rom. 8.2.

18 Secundus locus eſt, Quòd ex Lege nemo iuſtificetur apud Deum, manifeſtum eſt. Quia iuſtus ex fide viuet. Lex autem non eſt ex fide: ſed qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Quomodo alioqui conſtaret argumentum, niſi conueniat in calculum fidei non venire opera, ſed prorſus ſeparanda eſſe? Lex, inquit, eſt à fide diuerſa. Quare? Propterea quòd ad illius iuſtitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iuſtitiam ſequitur non requiri. Ex iſta relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operũ meritum iuſtificari, qui fide iuſtificantur, quia fides eam quam

Alter locus ex Abacuc, c. 2. 4. & epiſtola ad Galatas, c. 3. 1.

Euangelium largitur iuſtitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iuſtitiã, ſed in ſola Dei miſericordia collocat. Simile eſt quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iuſtitiam ſit imputata. ac confirmationem ſubiicit, quòd tum fidei iuſtitiæ locus eſt vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) ſunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum eſt. ſiquidem & verborum, quibus illic vtitur, ſenſus huc quoque pertinet. Quod ſubnectit aliquãto pòſt, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt ſecundũ gratiam: hinc colligit gratuitam eſſe hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, niſi quia fides ſine operum adminiculo, tota in Dei miſericordiam recumbit? Atque eodem ſenſu haud dubiè alibi docet iuſtitiam Dei abſque Lege manifeſtatam eſſe, quanuis teſtimonium habeat à Lege & Prophetis: quia excluſa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam conſequi, ſed vacuos accedere vt eam recipiamus.

Rom.4.2. Rom.3.21.

Tertium ſophiſma Papiſtarũ, excluſiuam particulam (Sola) repudiantium.
Reſponſio 1.
Secunda.
Rom.4.2.
Rom.1.17.

19 Iam perſpicit lector quanta æquitate doctrinam noſtram hodie Sophiſtæ cauillentur, quum dicimus hominem ſola fide iuſtificari. Fide iuſtificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: ſed quum nuſquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non ſuſtinent. Itáne? ſed quid ad hęc Pauli verba reſpondebunt, vbi contendit non eſſe ex fide iuſtitiam, niſi ſit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iuſtitiam manifeſtari? Si manifeſtatur in Euangelio iuſtitia, certè non lacera nec dimidia, ſed plena & abſoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falſa modò, ſed planè ridicula tergiuerſatione in excluſiua particula conſiſtunt. Annon enim ſatis ſolidè ſoli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid ſibi, amabo, volunt iſtæ loquutiones, Sine Lege manifeſtatam eſſe iuſtitiam, Iuſtificari gratis hominem, & ſine operibus Legis? Hìc ingenioſum ſubterfugium habent: quod tametſi non excogitarunt ipſi, ſed ab Origene & quibuſdam veterum ſumpſerunt, ineptiſſimum tamen eſt. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt aſſiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apoſtolum dum ad eius ſententiæ probationem locos iſtos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipſis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ ſcripta ſunt in volumine Legis. Niſi inſaniant, non dicent promiſſam vitam ceremoniarum cultoribus, nec denuntiatam maledictionem ſolis earum tranſgreſſoribus. Si ſunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iuſtificandi poteſtate moralia quoque opera excludantur. Eodem ſpectant

Tertia. Ro.3.21. & 24.

Quartum ſophiſma, ſeu fallacia dictionis.

Reſponſio 1. Gal.3.10. 12.

iſtæ

Secunda.
iſtæ ratiocinationes quibus vtitur, Quoniam per Legē cogni- Rom.3.20.& 4.
tio peccati, ideo non iuſtitia. Quia Lex iram operatur, ergo nō 15.
iuſtitiam. Quia Lex certam non poteſt reddere conſcientiam, i-
deo nec iuſtitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iuſti-
tiam, ergo non eſt operis merces iuſtitia, ſed indebita donatur.
Quia ex fide iuſtificamur, abſciſſa eſt gloriatio. Si data eſſet Lex Gal.3 21.
quæ poſſet viuificare, verè ex Lege eſſet iuſtitia: ſed Deus con- *Tertia.*
cluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio daretur credentibus. Nu-
gentur, ſi audeant, in ceremonias iſta competere, nō in mores.
atqui pueri quoque ipſi exploderent tantam impudentiam. Ma-
neat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi
derogatur iuſtificandi facultas.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vſus ſit Apo- *Quintum ſophiſ-*
ſtolus, non contentus opera nominaſſe: in promptu eſt ratio, Si- *ma bona opera*
quidem vt tanti æſtimentur opera, pretium à Dei approbatione *iuſtitiæ titulo &*
magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim ope- *mercede digna*
rum iuſtitiam Deo venditare audeat, niſi quam ipſe approba- *haberi.*
rit? quis tanquam illis debitam repoſcere mercedem, niſi quam *Reſpōſio firmiſ.*
ille promiſerit? Habēt ergo id ex Dei beneficētia, quòd & iuſti- *Pauli argumē-*
tię titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratio- *to munita.*
ne valent, dum per ipſa propoſitum eſt obedientiam Deo exhi- Gal.3.17.
bere. Quare vt probet alibi Apoſtolus, Abraham iuſtificari ex
operibus non potuiſſe, allegat, fermè quadringentis demum &
triginta annis poſt percuſſum fœdus latam eſſe Legem. Riderēt
huiuſmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem
Legis potuerint eſſe iuſta opera: ſed quia operibus nonniſi ex
Dei teſtimonio ac dignatione tantum ineſſe momenti nouerat,
pro confeſſo aſſumpſit, ante Legem vim iuſtificandi non ha-
buiſſe. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum
vult illis detrahere iuſtificationem: quia ſcilicet de illis ſolis cō-
trouerſia moueri poteſt. Quanquam & ſine adiectione quæli-
bet interdum opera excipit, vt quum Dauidis teſtimonio bea- Rom.4.6.
titudinem homini aſſignari dicit cui Deus ſine operibus impu-
tat iuſtitiam. Facere ergo nullis cauillis poſſunt quin genera-
lem excluſiuam obtineamus. Ac fruſtra etiam friuolam ſubtili- *Sextum ſophiſ-*
tatem captant, iuſtificari nos ſola fide quæ per dilectionem o- *ma.*
peratur, vt nitatur charitate iuſtitia. Fatemur quidem cum Pau- *Reſponſio.*
lo, non aliam fidem iuſtificare quàm illam charitate efficacem: Gal.5.6.
ſed ab illa charitatis efficacia iuſtificandi vim non ſumit. Imò
non alia ratione iuſtificat, niſi quia in communicationem iuſti
tiæ Chriſti nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta
contentione Apoſtolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputa- Rom.4.4.
tur merces ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei verò
qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium, im-
putatur ſua fides ad iuſtitiam. Poterátne euidentius loqui

quàm ſic agendo? nullam eſſe fidei iuſtitiam, niſi vbi nulla ſunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iuſtitiam, vbi per indebitam gratiam iuſtitia confertur.

Oſiandro & ſophiſtis refutatis, definitio iuſtitiæ fidei probatur. Supra, circa finem 2. ſect. Ieſa. 59. 7.

21 Nunc illud quàm verum ſit excutiamus, quod in definitione dictum eſt, iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cũ Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet. Semper ad illud axioma redeundum eſt, vniuerſis iram Dei incumbere, quandiu peccatores eſſe perſeuerant. Id elegãter ſignificauit Ieſaias his verbis, Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſeruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: ſed iniquitates veſtræ diſſidium fecerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum eſſe diuiſionem inter hominem & Deum, vultus Dei auerſionem à peccatore. nec fieri aliter poteſt: quandoquidem alienum eſt ab eius iuſtitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apoſtolus inimicum eſſe Deo hominem docet, donec in gratiam per Chriſtum reſtituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recepit, eum dicitur iuſtificare: quia nec recipere in gratiam, nec ſibi adiungere poteſt quin ex peccatore iuſtum faciat. Iſtud addimus fieri per peccatorum remiſſionem. Nam ſi ab operibus æſtimentur quos ſibi Dominus recõciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato ſolutos puróſque eſſe oportet. Conſtat itaq; quos Deus amplectitur, non aliter fieri iuſtos niſi quod abſterſis peccatorum remiſſione maculis purificantur: vt talis iuſtitia vno verbo appellari queat peccatorum remiſſio.

Rom. 5. 8.

Confirmatio huius probationis. 2. Cor. 5. 19. Ibid. 21. *1. Teſtimonium Scripturæ.*

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex iſtis Pauli verbis quæ iam recitaui: Erat Deus in Chriſto mũdum ſibi reconcilians, non imputans hominibus ſua delicta, & depoſuit apud nos verbum reconcilationis. Deinde ſummam ſuæ legationis ſubdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iuſtitia Dei efficeremur in illo. Iuſtitiam & reconciliationem hîc promiſcuè nominat, vt alterum ſub altero viciſſim contineri intelligamus. Modum autem aſſequendæ huius iuſtitiæ docet, dum nobis delicta non imputãtur. Quare ne poſthac dubites quomodo nos Deus iuſtificet, quum audis recõciliare nos ſibi, non imputãdo delicta. Sic ad Romanos, Dauidis teſtimonio probat homini imputari iuſtitiam ſine operib. quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remiſſæ ſunt iniquitates, cuius tecta ſunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iuſtitia illic ponit. eam quũ aſſerat in remiſſione peccatorum conſiſtere, non eſt cur aliter ipſam definiamus. Proinde Zacharias pater Ioannis Baptiſtæ cognitionem ſalutis in remiſſione peccatorũ poſitã canit. Quã regulã ſequutus Paulus in cõcione quã de ſalutis ſumma apud

Rom. 4. 6. Luc. 1. 77.

Antio-

Antiochenos habuit, concluſiſſe in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remiſſio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, in hunc omnis qui credit, iuſtificatur. Sic remiſſionem peccatorũ connectit Apoſtolus cum iuſtitia vt idem prorſus eſſe oſtendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam eſſe nobis iuſtitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inuſitata videri debet loquutio, iuſtos non operibus, ſed gratuita acceptione eſſe fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiã interdum ſic loquantur. Sic enim alicubi Auguſtinus, Sanctorum iuſtitia in hoc mundo magis peccatorum remiſſione conſtat quàm perfectione virtutum. Cui reſpondent præclarę Bernardi ſententiæ, Non peccare, Dei iuſtitia eſt: hominis autem iuſtitia, Dei indulgentia. Antè autem aſſeruerat Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam in abſolutione, ideóque ſolos eſſe iuſtos qui veniam ex miſericordia conſequuti ſunt.

Act.13.38. *2. Veterũ Theologorum.* Lib. de ciuit. Dei, c.27. Serm. 23. in Cant. Serm.22.

23 Hinc & illud conficitur, ſola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur. Quod perinde valet acſi diceretur, hominem non in ſeipſo iuſtum eſſe, ſed quia Chriſti iuſtitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduerſione dignum eſt. Siquidem euaneſcit nugamentum illud, ideo iuſtificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iuſtus redditur, quod magis eſt contrarium ſuperiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin ſit inops propriæ iuſtitiæ qui iuſtitiã extra ſeipſum quærere docetur. Id autem clariſſimè aſſerit Apoſtolus, quum ſcribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hoſtiam peccati expiatricem eſſe factum, vt efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Vides non in nobis, ſed in Chriſto eſſe iuſtitiam noſtram: nobis tantùm eo iure competere quia Chriſti ſumus participes: ſiquidem omnes eius diuitias cum ipſo poſſidemus. Nec obſtat quod alibi docet, damnatum eſſe de peccato peccatum in Chriſti carne, vt iuſtitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum deſignat quàm quod imputatione conſequimur. Eo enim iure communicat nobiſcũ Dominus Chriſtus ſuam iuſtitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non ſenſiſſe abundè liquet ex altera ſententia, quam paulo antè poſuerat, Quemadmodũ per vnius inobedientiam conſtituti ſumus peccatores, ita per obedientiã vnius iuſtificari. Quid aliud eſt in Chriſti obediẽtia collocare noſtrã iuſtitiã, niſi aſſerere eo ſolo nos haberi iuſtos, quia Chriſti obedientia nobis accepta fertur, acſi noſtra eſſet? Quare mihi elegãtiſſimè videtur Ambroſius huius iuſtitiæ paradigma in benedictione Iacob ſtatuiſſe: nempe quemadmodũ ille primogeniturã à ſeipſo

Sequitur, non ideo hominem fide iuſtificari, quoniã illa Spiritũ Dei participat, quo iuſtus redditur: ſed quia Chriſti iuſtitiam fide apprehendit. 2.Cor.5.21. *Exceptionis ſolutio.* Rom.8.3. Rom.5.19. *Iuſtitiæ fidei paradigma ex Ambroſio.* Lib. de Iacob & vita beata c.2.

non meritus, habitu fratris occultatus, eiuſque veſte indutus, quæ optimum odorem ſpirabat, ſeipſum inſinuauit patri, vt ſuo commodo ſub aliena perſona benedictionem acciperet: ita nos ſub Chriſti primogeniti noſtri fratris pretioſa puritate deliteſcere, vt teſtimonium iuſtitiæ à conſpectu Dei referamus. Verba Ambroſij ſunt, Quòd Iſaac odorem veſtium olfecit, fortaſſe illud eſt, quia non operibus iuſtificamur, ſed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento eſt, ſed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et ſanè ita res habet nam quò in ſalutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos neceſſe eſt, & eius perfectione vitia noſtra obtegi ac ſepeliri.

CAPVT XII.

Vt seriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes.

Partes huius capitis.

1 Iuſtitiæ Dei meditatio operum iuſtitiam imaginariam euertit, vt patet ex teſtimoniis Scripturæ & piorum confeſſionibus ac exemplis, ſect. 1. 2. 3.

2 Conſcientiæ item ſerium examen, & ad cæleſte tribunal perpetua citatio, ſect. 4. & 5.

3 Vnde non hypocriſis & meriti operum vana opinio, ſed vera humilitas in cordibus piorum naſcitur, quod authoritate Scripturæ & publicani exemplo illuſtratur, ſect. 6. 7.

4 Concluſio, abiiciendam eſſe arrogantiam & ſecuritatem: quia tantum quiſque obiicit impedimenti diuinæ beneficentiæ, quantum in ſeipſo acquieſcit, ſect. 8.

Fons errorum de operum iuſtitia.

HÆC omnia tametſi luculentis teſtimoniis veriſſima eſſe patet, tamen quàm neceſſaria ſint, non prius nobis clarè conſtiterit, quàm ea nobis ob oculos poſuerimus, quæ totius diſputationis fundamenta eſſe debent. Principiò ergo nobis ſuccurrat illud: non de humani fori iuſtitia, ſed cæleſtis tribunalis, ſermonem eſſe inſtitutum: ne ad modulum noſtrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio ſatisfiat. Atqui mirum eſt quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre eſt

Tutarunt ſophiſtæ de tribunali quodam humano quæſtionem inſtitui.

vt

vt nulli confidentius & plenioribus,quod aiunt,buccis de operum iuſtitia garriãt, quàm qui palpabilibus morbis prodigioſè laborant,vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iuſtitiã non cogitant,cuius ſi vel minimo ſenſu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum flocci-penditur,ſi talis támque perfecta non agnoſcitur vt nihil ei acceptum ſit niſi omni ex parte integrum & abſolutum,nulláque ſorde inquinatum , quale in homine reperire nec licuit vnquã, nec licebit. Facile eſt ſcilicet ac promptum cuilibet,in ſcholarum vmbraculis de operum dignitate ad iuſtificandos homines nugari:ſed vbi in conſpectũ Dei ventum eſt, faceſſant tales deliciæ oportet,quia res illic agitur ſeriò,non ludicra λογομαχία exercetur.Huc,huc referenda mens eſt,ſi volumus de vera iuſtitia cum fructu inquirere : quomodo cæleſti iudici reſpondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum,non qualem intellectus noſtri ſponte imaginantur, ſed qui depingitur nobis in Scriptura:cuius ſcilicet fulgore obtenebrantur ſtellæ , cuius robore liquefiunt montes , cuius ira terra concutitur, cuius ſapientia deprehenduntur in aſtutia ſua prudentes,cuius puritate inquinantur omnia,cuius ferendæ iuſtitiæ nec Angeli pares ſunt , qui nocentem non facit innocentem , cuius vindicta quum ſemel accenſa eſt,penetrat vſque ad inferni nouiſſima. Sedeat,inquam,ille ad examinanda hominum facta, quis ſecurus ad eius thronum ſe ſiſtet ? quis habitabit cum igne deuorante ? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus ſempiternis ? Qui ambulat in iuſtitiis,& loquitur veritatem , &c. Sed procedat ille quiſquis eſt. Imò verò facit illa reſponſio nequis prodeat. Ex aduerſo enim terribilis vox inſonat,Si iniquitates obſeruaueris Domine,Domine quis ſuſtinebit? Pereundum ſanè mox ſit omnibus, vt alibi ſcribitur: Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur:aut purior erit factore ſuo ? Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt fideles , & in angelis ſuis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas,qui terrenum habent fundamentum, conſumentur coram tinea?A mane vſque ad veſperam ſuccidentur. Item,Ecce,inter ſanctos eius nemo eſt fidelis:& cæli non ſunt mundi in conſpectu eius:Quanto magis abominabilis & inutilis homo,qui bibit quaſi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iuſtitiæ quæ excelſior eſt obſeruatione Legis. atque hãc diſtinctionem tenere operæpretium eſt: quia etiam ſi quis Legi ſatisfaceret , ne ſic quidem ſtaret ad examen illius iuſtitiæ quæ ſenſus omnes exuperat.Itaque etiam ſi Iob bene ſibi conſcius ſit , attonitus tamen obmuteſcit : quia videt ne Angelica quidem ſanctitate poſſe Deum placari,ſi ad ſummam trutinam reuocet eorũ opera. Ego igitur iuſtitiam illam quã attigi,quia

Agitur autem de Dei maieſtate & iuſtitia.

Coram qua nihil acceptũ eſt, niſi omni ex parte integrum & abſolutum.

Vide præcipuè Iobi librum.

Teſtimonia hanc doctrinam confirmantia.

Ieſaiæ. Ieſa.33.14.

Dauidis. *Iobi.* Pſ.130.3. Iob.4.17.

Iob.15.15.

Immo verò ſi ad Legis iuſtitiam deſcẽdatur, maledictio quamprimum apparet. incomprehenſibilis eſt, nunc omitto: ſed tantùm dico, ſi exigitur vita noſtra ad normam ſcriptæ Legis, nos eſſe pluſquam ſocordes niſi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quib. nos expergefieri voluit Deus: atq; inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manſerit in omnibus quæ
Deut.27. 26. ſcripta ſunt in hoc libro. Deniq; inſipida vel diluta erit hęc tota diſputatio, niſi ſe quiſque reum ſiſtat coram cæleſti iudice, & de ſua abſolutione ſolicitus vltrò ſe proſternat ac exinaniat.

Fiducia hypocritarum origo. 2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potius diſceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem eſt, dũ in hominib. ſubſiſtit comparatio, vt ſe quiſque habere reputet quod alij cõtemnere non debeant: ſed vbi ad Deũ aſſurgimus, corruit dicto *Simili appoſito explicata.* citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorſus animæ noſtræ erga Deum vſu venit, quod erga viſibile cælũ corpori. acies enim oculi, quantiſper rebus adiacentibus perluſtrandis inſiſtit, perſpicientiæ ſuæ documenta capit: ſi in ſolem dirigitur, nimio eius fulgore perſtricta & obſtupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem ſentit, quàm in rerum inferiorum aſpectu ro-*Item exhortatione.* bur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiamſi reliquis hominibus vel pares vel ſuperiores nos eſſe ducimus: nihil id ad Deũ, cuius ad arbitrium reuocanda eſt iſta cognitio. Quòd ſi domari
Luc.16.15. ferocia noſtra monitionibus iſtis nequit, reſpondebit nobis quod Phariſæis dicebat, Vos eſtis qui vos iuſtificatis coram hominibus. At quod hominibus altum eſt, abominabile eſt Deo. Eas nunc, & de iuſtitia tua tumidè inter homines glorieris, dũ
Deinde teſtimonio Dauidis, Iobi & Pauli. illam Deus è cælo abominetur. Quid autem ſerui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non
Pſal.143.2. iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Alter verò, quan-
Iob.9.2. quam ſenſu paulùm diuerſo, Non poterit homo iuſtus eſſe cũ Deo: ſi voluerit contendere cum eo, non poterit reſpondere vnum pro mille. Hìc iam ad liquidum audimus, qualis ſit Dei iuſtitia, cui ſcilicet nullis humanis operibus ſatisfiet: cui mille ſcelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iuſtitiam bene animo conceperat electum il-
1.Cor.4.4. lud Dei organum Paulus, quum profiteretur ſe nihil ſibi conſcium eſſe, ſed non in hoc iuſtificari.

Poſtremò Auguſtini & Bernardi confeſſione. 3 Nec in ſacris modò literis extant talia exempla: ſed omnes pij ſcriptores hunc ſibi ſenſum fuiſſe demonſtrant. Sic Auguſtinus, Omniũ, inquit, piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis
Li. ad Bonif. 3. c.5. & in hac vitæ infirmitate gemẽtium vna ſpes eſt, quòd Mediatorem vnum habemus Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris. Quid audimus? ſi vnica hæc illis ſpes eſt, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam
Serm. cantic. Serm.61. relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & ſecuritas niſi in vulneribus Saluatoris? tanto illic

ſecu-

ſecurior habito, quanto potentior eſt ad ſaluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus inſidiatur. Non cado, quia fundatus ſum ſupra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conſcientia: ſed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Poſtea ex iis concludit, Meritum proinde meum miſeratio Domini. non ſum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miſerationum. Quòd ſi miſericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè ſum in meritis. Nunquid iuſtitias meas cantabo? Domine, meminero iuſtitiæ tuæ ſolius. Ipſa enim eſt & mea, nempe factus eſt mihi iuſtitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, ſi totam ſpem ponat in eum qui totum hominem ſaluum facit. Similiter vbi pacem ſibi retinens, gloriam relinquit Deo, Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur ſi pacem habuero. Abiuro gloriam prorſus: ne ſi vſurpauero quod meum non eſt, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid ſolicita ſit Eccleſia? cui de propoſito Dei firmior ſuppetit ſecuriórque gloriandi ratio? Sic non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona: præſertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam. ſed propter me, dicit Domius. Sufficit ad meritum ſcire quòd non ſufficiant merita: ſed vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere, ſic carere meritis ſatis ad iudicium eſt. Quòd merita liberè vſurpat pro bonis operibus, ignoſcendum eſt conſuetudini. In fine verò conſilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: ſicuti mox ſe explicat, Felix Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio abſque meritis deeſt. Habet vnde præſumat, ſed non merita. Habet merita, ſed ad promerendum, non præſumendum. Ipſum non præſumere nónne promereri eſt? Ergo eo præſumit ſecurius quo non præſumit, cui ampla materies gloriandi eſt, miſericordiæ Domini multæ.

In Pſal. Qui habit. ſer. 15. Ser. 13. in Cant.

Serm. 68.

Ezech. 36. 22. 32.

4 Ita eſt ſanè. Hoc vnicum eſt ſalutis aſylum, in quo reſpirare tutò poſſint, ſentiunt exercitatæ conſcientiæ, vbi cum Dei iudicio negotium eſt. nam ſi quæ lucidiſſimæ videbantur noctu ſtellæ, ſplendorem ſuum perdunt ſolis aſpectu, quid putamus vel rariſſimę hominis innocentię futurũ, vbi ad Dei puritatem compoſita fuerit? Erit enim ſeueriſſimum illud examen, quod in abditiſſimas quaſque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abſcondita cordium reteget: quod latitantem & reſtitantem conſcientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque noſtra elapſa ſunt. Vrgebit accuſator diabolus, conſcius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ: quæ ſolæ

Altera machina, operum iuſtitiam euertens, conſcientiæ videlicet examen ſerium, & ad Dei perfectionẽ imperfectionis humanæ comparatio.

1. Cor. 4. 5.

nunc æſtimantur: ſola poſtulabitur volũtatis ſynceritas. Quare hypocriſis non modò qua homo corã Deo ſibi malè conſcius, oſtẽtare ſe apud homines affectat, ſed qua ſibi quiſq; corã Deo imponit (vt ſumus ad nos palpãdos adulandóſq; procliues) cõfuſa concidet, vtcunque nunc pluſquam temulenta audacia ſuperbiat. Ad eiuſmodi ſpectaculum qui ſenſum ſuum non dirigunt, ſuauiter quidem & placidè iuſtitiam ſibi ad momentum adſtruere poſſunt, ſed quæ in iudicio Dei mox illis ſit excutienda: non ſecus ac magnæ opes, per ſomnium cumulatæ, expergefactis euaneſcunt. Qui autem ſeriò, tanquam ſub Dei conſpectu, de vera iuſtitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, ſi ſua dignitate cenſeantur, nihil niſi inquinamenta eſſe & ſordes: & quæ iuſtitia vulgò habetur, eam apud Deum meram eſſe iniquitatem, quæ integritas cenſetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

Hypocritæ contra ſibi ipſis plaudunt.

Simile.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos ſine blanditiis cæcóve amoris affectu reſpiciẽdos deſcendere ne pigeat. Mirum enim non eſt ſi tãtopere cæcutiamus in hac parte, quum à peſtilenti erga ſe indulgentia nemo noſtrũm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuiq; viro, inquit Salomo, recta eſt via in oculis ſuis. Item, Omnes viæ hominis mũdæ videntur in oculis eius. Quid autem? an iſta hallucinatione abſoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem ſubiungit) Dominus ponderat corda, hoc eſt, dum homo ob externã quam præ ſe fert iuſtitiæ laruã ſe demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina ſua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in noſtram perniciẽ. Quo autem nos probè excutiamus, neceſſariò ad Dei tribunal reuocãda eſt noſtra conſcientia. Illius enim luce omnino opus eſt ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis noſtrę inuolucra. tum dilucidè demum perſpiciemus quid iſta valeant: longè abeſſe quin iuſtificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquã aquas iniquitatem. Nã quis poneret mundũ, de immundo conceptum ſemine? ne vnus quidem. Tũ & idipſum experiemur quod de ſe Iob dicebat, Si innocentem me oſtendere voluero, os meum cõdemnabit me: ſi iuſtum, prauũ cõprobabit. Neque enim ad ſeculum vnum ſed ad omnia pertinet, quod Propheta de Iſraele olim querebatur, omnes quaſi oues erraſſe, vnũquemq; declinaſſe in viam ſuam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura eſſet redemptionis gratia. Atque eo vſque procedere debet iſtius examinis rigor, donec in plenam conſternationem nos ſubegerit, eóque modo ad recipiendam Chriſti gratiam compararit. Fallitur enim qui putat ſe huius fruendæ eſſe capacẽ, niſi omnẽ prius

Qui fit, vt tantopere imaginaria huius iuſtitiæ operum opinione detineamur.

Prou. 21.1. & 15.2.

Huius mali remedium: ſummæ Dei maieſtatis, & miſeriæ noſtræ conſideratio.

Iob.15.16.

Iob.14.4.

Iob.9.20.

Miſeriæ noſtræ viua deſcriptio.

Ieſa.53.6.

prius animi altitudinem, deiecerit. Notum eſt illud, Deum ſuperbos confundere, humilibus dare gratiam. 1.Pet.5.5.

6 Quæ autē humiliandi noſtri ratio niſi vt toti inopes ac vacui Dei miſericordiæ locū demus? Non enim humilitatem voco, ſiquid nobis reſiduū eſſe putamus. Et hactenus pernicioſam hypocriſin docuerunt qui hæc ſimul duo iunxêre, humiliter de nobis ſentiendum coram Deo, & iuſtitiam noſtram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm ſentimus confitemur corā Deo, improbè illi mentimur. ſentire autē non poſſumus vt decet, quin prorſus quicquid videtur in nobis eſſe glorioſum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam eſſe ſalutem humili populo, deiectionem oculis ſuperborum: primùm cogita, ad ſalutem non patêre acceſſum niſi depoſita omni ſuperbia, & aſſumpta ſolida humilitate: deinde humilitatem illam non eſſe modeſtiam aliquam, qua Dómino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coràm hominibus qui nec ſe faſtuosè efferunt, nec aliis inſultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conſcientia nitantur) ſed ſubmiſſionem non ſimulatam animi ſerio miſeriæ inopiæque ſuæ ſenſu conſternati. ſic enim vbique verbo Dei deſcribitur.

Hac demum vera eſt humilitas Chriſtiana, depoſita omni imaginaria iuſtitiæ noſtræ fiducia in Dei miſericordiam per Chriſtum fide apprehenſum acquieſcamus.

Pſ.18.28.

Quum Dominus apud Sophoniam ſic loquitur, Auferam de te exultantem, reſiduum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & ſperabunt in Domino: annon apertè demonſtrat qui ſint humiles? Nempe qui ſuæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contra ſuperbos vocat exultantes, quòd rebus proſperis læti homines ſoleant exultare. Humilibus verò, quos ſaluare inſtituit, nihil facit reliquum, niſi vt ſperēt in Domino. Sic & apud Ieſaiam, Ad quem autem reſpiciam niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, ac trementem ſermones meos? Itē, Excelſus & ſublimis, habitans æternitatem, & ſanctum nomen eius, in excelſo & in ſancto habitans, & cum contrito humilíque ſpiritu: vt viuificet ſpiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi proſtratum attolli non ſinat. Tali contritione vulneratum eſſe cor tuum decet, ſi velis cum humilibus, iuxta Dei ſententiam, exaltari. Id ſi non fit, humiliaberis ſub potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

Humilitas illa deſcribitur.

Soph.3.11.

Teſtimoniis Scripturæ comprobatur.

Ieſ.66.2. & 57.15.

7 Ac verbis non contentus optimus Magiſter, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginē nobis repræſentauit. Publicanum enim profert, qui procul ſtans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plāctu orat, Domine, propitius eſto mihi peccatori. Ne putemus eſſe hæc fictæ modeſtię ſigna, quòd cælum non audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plāgendo peccatorem ſe fatetur: ſed interioris affectus ſciamus eſſe teſtimonia. Ex aduerſo Phariſæum opponit,

Publicani parabolâ repræſentatur.

Luc.18.13.

qui gratias agit à Deo quòd non ſit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniuſtus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in ſabbato, decimas daret omnium quæ poſſidebat. Aperta confeſſione agnoſcit eſſe Dei donum quam habet iuſtitiam: ſed quia iuſtum ſe eſſe confidit, diſcedit à facie Dei ingratus & odioſus: Publicanus ſuæ iniquitatis agnitione iuſtificatur. Hinc videre licet quātæ ſit humiliationis noſtræ gratiæ coram Domino: vt nō pateat ſuſcipiendæ eius miſericordiæ pectus, niſi omni propriæ dignitatis opinione prorſus vacuum. Hęc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum hoc mandato dimiſſus eſt Chriſtus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatē, clauſis apertionem, conſolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris. Secundum iſtud mandatum, nonniſi laborantes & oneratos ad participandam ſuam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iuſtos vocandos, ſed peccatores.

Propriis ſuis & veris elogiis cōmendatur.

Ieſa. 6. 11.

Matt. 21. 28. & 9. 11.

8 Ergo ſi Chriſti vocationi locum dare libet, faceſſat procul omnis à nobis tum arrogantia, tum ſecuritas. Illa ex ſtulta propriæ iuſtitiæ perſuaſione naſcitur, vbi homo habere ſe aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur, hæc etiam ſine vlla operū perſuaſione eſſe poteſt. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodam obſtupefacti iacēt, ne aſpirent ad oblatā ſibi miſericordiā. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abiicienda quæuis noſtri cōfidentia, quo expediti ad Chriſtum feſtinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipſius bonis queamus. Nunquā enim illi ſatis confidemus, niſi de nobis penitus diffiſi: nunquam in ipſo ſatis animos erigemus, niſi prius in nobis deiectos: nunquā in ipſo nos ſatis ſolabimur, niſi in nobis deſolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorſus noſtri fiducia, freti verò ſola bonitatis eius certitudine, idonei ſumus, dū (vt ait Auguſtinus) noſtra merita obliti, Chriſti dona amplectimur. quia ſi in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè ſuccinit Bernardus, ſeruis infidis comparans ſuperbos, qui meritis ſuis vel minimū arrogant: quia laudem gratiæ per ſe tranſeuntis improbè retinent, perinde ac ſi paries radiū ſe parturire dicat quē ſuſcipit per feneſtram. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem ſed generalem certámque regulā, eum ad participandos diuinæ miſericordiæ fructus cōparatum, qui ſeipſum non dico iuſtitia (quæ nulla eſt) ſed vana ventoſaque iuſtitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quiſque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ, quantum in ſeipſo acquieſcit.

Hinc ſequitur abiiciēdam eſſe arrogātiam & ſecuritatem.

Deinde noſtri confidentiam.

Si modò Dei Gratiam apprehendere ac obtinere percupimus.

De verb. Apoſtoli c. 8.

Serm. 13. in Cant.

Regula ſeu ſumma ſuperioris doctrina.

CAPVT XIII.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.

Partes huius capitis.

1 Gloria Dei & conſcientiæ tranquillitas in iuſtificatione gratuita obſeruandæ occurrunt. In gloriam Dei peccant qui in ſe gloriantur & extra Chriſtum (cuius iuſtitia fide apprehenſa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & ſalutem æternam obtinendam imputatur) iuſtitiam quærunt, ſect. 1. & 2.

2 Conſcientiæ tranquillitas nulla alia ratione quàm iuſtificatiône gratuita acquiri poteſt, quod abundè probatur, ſect. 3. 4. & 5.

ATQVE omnino quidem duo hîc præcipuè ſpectanda ſunt, nempe vt Domino illibata conſtet ac veluti ſarta tecta ſua gloria, conſcientiis verò noſtris coram ipſius iudicio placida quies ac ſerena tranquillitas. Videmus quoties ac quam ſolicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam ſoli Deo laudis confeſſionem, vbi de iuſtitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuiſſe teſtatur Apoſtolus conferendæ nobis in Chriſto iuſtitiæ, vt ſuam ipſe demonſtraret. Mox verò qualis illa ſit demonſtratio ſubiungit: nempe ſi ſolus ille iuſtus cognoſcatur. ac iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vides iuſtitiam Dei non ſatis illuſtrari niſi & ſolus cenſeatur iuſtus, & immerentibus iuſtitiæ gratiam communicet? Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium ſibi reddi vniuerſum mundum: quia quantiſper habet homo quod in ſuam defenſionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione noſtræ iniquitatis nomen ſuum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium ſcelerum quibus polluti eſtis: & diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro, in omnibus malitiis quas commiſiſtis. Et ſcietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non ſecundum ſcelera veſtra peſſima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conſcientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno noſtro malo tentamus vel vllam particulam ex iſta gratuitæ benignitatis laude Domino ſuffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, aut diues in diuitiis ſuis, aut fortis in fortitudine ſua: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur: annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire ſi in ſemetipſo homo gloriatur? In hunc certè vſum Paulus

Dei gloria ſarta tecta manet, vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur.

Ro. 3. 25.

Confirmatio, à teſtimoniis.

Ezechielis.

Ezech. 20. 43.

Ieremiæ.

Iere. 9. 23.

Pauli.

verba illa accõmodat, quum omnes ſalutis noſtræ partes apud
1. Cor. 1. 30. Chriſtũ depoſitas eſſe tradit, vt nonniſi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum inſurgere & tenebras obducere gloriæ eius quiſquis vel tantillum de ſuo ſe habere putat.

Qui igitur in ſe gloriantur, aduerſus Deum gloriantur.
Rom. 2. 19.
Ieſa. 45. 25.

2 Ita eſt ſanè: nunquam in ipſo verè gloriamur, niſi noſtra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum eſt catholicum theorema, aduerſus Deum gloriari quicunque in ſe gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundũ cẽſet Paulus dum prorſus adempta eſt hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Ieſaias, quum iuſtificationem Iſrael in Deo fore denuntiat, addit ſimul & laudem: quaſi diceret, in hũc finem à Domino iuſtificari electos vt in ipſo non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo verſu docuerat. nempe vt iuremus eſſe in Domino iuſtitias noſtras, & fortitudinem noſtram. Obſerua non exigi ſimplicem confeſſionem, ſed iuramento confirmatam: ne ficta neſcio qua humilitate defungendum putes. Neque hìc cauſetur quiſpiam ſe nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iuſtitiam recognoſcit. talis enim æſtimatio eſſe non poteſt quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriã pariat. Meminerimus ergo in tota iuſtitiæ diſputatione finem hunc eſſe ſpectandum, vt illius laus penes Dominum ſolida integráque maneat. Quandoquidem in demonſtrationem iuſtitiæ ſuæ gratiam ſuam, teſte Apoſtolo, in nos effudit, quo ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eũ qui eſt ex fide Chriſti. Vnde alio loco, quum docuiſſet Dominum nobis ſalutem contuliſſe, quo nominis ſui gloriã illuſtraret: poſtea, quaſi idem repetens, ſubiicit, Gratia eſtis ſaluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis glorietur. Et Petrus, dum admonet nos in ſpem ſalutis vocatos eſſe, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris non vocauit in admirabile lumen ſuũ, haud dubiè vult ita perſonare in aure fidelium ſolas Dei laudes, vt alto ſilentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc eſt, non poſſe hominem ſibi vllam iuſtitiæ micam ſine ſacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iuſtitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Obiectio.
Reſp. Apoſtolorum Pauli. & Petri authoritate firmata.
Rom. 3. 26.
Ephe. 1. 6.
Ephe. 2. 8.
1. Pet. 2. 8.

Conſcientia trãquillitas ex ſola iuſtificatione gratuita naſcitur.
Prou. 20. 9.
Teſte Solomone.
Conſcientiâ ipſa.

3 Iam ſi quærimus qua ratione ſerenari queat coram Deo cõſcientia, non aliam reperiemus quàm ſi gratuita nobis iuſtitia, Dei dono conferatur. Subeat ſemper illud Solomonis. Quis dicet, Mũdaui cor meum, purificatus ſum à peccato meo? Nemo eſt certè qui non infinita colluuie obruatur. In ſuam ergo conſcientiam deſcendat vel perfectiſſimus quiſque, & facta ſua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quaſi bene compoſita ſibi ſint cum Deo omnia, ſuauiter conquieſcet, ac non potius diris tormẽtis lacerabitur quum in ſe damnationis materiam, ſi ab operibus æſtimetur, reſidere ſentiet? Conſcientiam,

tiam, ſi Deum reſpicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere neceſſe eſt, vel inferorum terroribus obſideri. Nihil ergo proficimus de iuſtitia diſſerẽdo, niſi eam ſtatuerimus cuius ſtabilitate anima noſtra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima noſtra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incõcuſſa eius iudicium excipiat: tum ſciamus demum nos non fictitiam iuſtitiam reperiſſe. Non ergo ſine cauſa tãtopere hac parte inſiſtit Apoſtolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promiſſio hæreditatis, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Prius infert, exinanitam & euacuatam eſſe fidem, ſi iuſtitiæ promiſſio operum noſtrorum merita reſpiciat, aut ex Legis obſeruatione pendeat. Nunquam enim in ea ſecurè acquieſcere quiſquam poſſet: quando nunquam futurum eſt vt certò apud ſe quiſquam ſtatuat ſe Legi ſatiſfeciſſe, vt certè nullus vnquam per opera plenè ſatiſfacit. Cuius rei ne longè petantur teſtimonia, ſibi quiſq; teſtis eſſe poteſt, qui ſe recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos receſſus & tenebricoſos hominum mentes defodiat hypocriſis, dum tã ſecurè ſibi indulgent vt opponere ſuas blanditias non dubitent Dei iudicio: quaſi iuſtitium quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui ſincerè ſeipſos excutiunt, longè alia ſolicitudo angit & excrutiat. Igitur in omnium animos ſubiret primùm heſitatio, demũ & deſperatio: dum pro ſe quiſque ſubduceret quãta debiti mole adhuc premeretur, quámque longè diſtaret ab impoſita ſibi cõditione. En iam oppreſſam extinctámque fidẽ, non enim fluctuari, variare, ſurſum deorſum ferri, hæſitare, ſuſpenſum teneri, vacillare, deſperare denique, fidere eſt: ſed conſtanti certitudine ac ſolida ſecuritate animum obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas.

Et Apoſtolo, qui fidem exinanitã eſſe contendit, ſi iuſtitiæ promiſſio ex Legis obſeruatione pendeat.

Rom. 4. 14.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promiſſionem. Si enim eius complementum à noſtro merito depẽdet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam ſecundum iſtud membrum ex priore conſequitur: ſiquidem non implebitur promiſſio niſi iis qui fidem illi habuerint. Collapſa igitur fide, nulla vis promiſſionis reſidua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt ſecundum gratiam ad ſtabiliendam promiſſionem. Abundè enim confirmata eſt, dum ſola Dei miſericordia nititur, quia perpetuo nexu coniunctæ ſunt inter ſe miſericordia & veritas, hoc eſt, quæcunque Deus miſericorditer pollicetur, fideliter quoque præſtat. Sic Dauid, antequam ſalutem ſibi ex Dei eloquio poſtulet, cauſam primùm ſtatuit in eius miſericordia. Veniant, inquit, ad me miſericordiæ tuæ, ſalus tua ſecundum eloquium tuum. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus niſi ex mera miſericordia. Itaque hìc ſpem totam ſiſtere conuenit &

Deinde & promiſſionem.

Quæ ſine fide planè corruit.

Pſal. 119. 76.

In Pſal. 88. tract.1. velut profundè figere, non reſpectare ad noſtra opera, quò ex illis ſubſidium aliquod petatur. Sic & Auguſtinus agẽdum præcipit: ne hìc nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Chriſtus in ſeruis ſuis. Hoc promiſit Deus, hoc dixit Deus, ſi parum eſt, hoc iurauit Deus. Quia ergo non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum illius miſericordiam firma eſt promiſſio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non poteſt dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit ſaluus eſſe? dicunt diſcipuli Chriſti. At ille, Apud homines impoſſibile hoc eſt, ſed non apud Deum. Hæc tota fiducia noſtra, hæc vnica cõſolatio, hæc tota ratio ſpei noſtræ. Sed de poſſibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis ſcit an odio vel amore dignus ſit? Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis ſubuenire neceſſe eſt: hìc oportet ſuccurrere veritatẽ: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius teſtificans perſuadeat cordibus noſtris quòd filij Dei ſumus. Perſuadeat autem vocando & iuſtificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam tranſitus eſt ab æterna prædeſtinatione ad futuram gloriam. Breuiter ſic colligamus, Scriptura nõ eſſe firmas Dei promiſſiones indicat, niſi certa conſcientiæ fiducia arripiãtur. vbicunq; eſt dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat, rurſum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat ſi operibus noſtris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt, aut ne veniant in cõſiderationem opera, ſed ſola fides locũ habeat, cuius iſthæc natura eſt, aures arrigere, oculos claudere: hoc eſt, vni promiſſioni intẽtam eſſe, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum ſuum ſubter vineã & ſubter ficum ſuum. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles quàm poſt impetratam peccatorum remiſſionem. Tenenda enim eſt analogia hæc in Prophetis vbi de Chriſti regno diſſerũt, externas Dei benedictiones, quaſi ſpiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Chriſtus rex pacis & pax noſtra vocatur: quia omnes conſcientiæ agitationes ſedat. Modus ſi quæritur, ad ſacrificium, quo pacatus eſt Deus, venire neceſſe eſt: quia trepidare nunquam deſinet, quiſquis non ſtatuet ſola illa expiatione propitiari Deum qua Chriſtus iram eius ſuſtinuit. Denique non alibi quàm in Chriſti redemptoris noſtri terroribus pax nobis quærenda.

Fide autem in Dei ſola miſericordia per Chriſtum ſtante, promiſſio abundè confirmata eſt: quod ex Auguſtino & Bernardo probatur.

Serm.5. in dedic.templi.

Eccle.9.1.

1.Cor.2.16.

Deinde firmiſſimo argumento ex ſupradictis concinnato, & Prophetarum perſpicuis prædictionibus illuſtrato.

Zach.3.9.

Ieſa.9.6.

Eph.2.14.

5 Sed quid obſcuriore teſtimonio vtor? Negat vbique Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conſcientiis, niſi ſtatutum ſit iuſtificari nos fide. Vnde autẽ illa certitudo, ſimul declarat, quũ ſcilicet amor Dei in corda noſtra diffuſus eſt per Spiri-

Tertio, aperta Apoſtoli demonſtratione.

Rom.5.1.

Spiritum ſanctum: acſi diceret non poſſe aliter ſedari animas noſtras niſi certò perſuaſi ſimus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium perſona, Quis nos ſeparabit ab amore Dei, qui eſt in Chriſto? quia ad minimam quanq; auram trepidabimus donec appulerimus ad portum illum: ſecuri autem erimus in caligine mortis, quandiu ſe nobis paſtorem Deus oſtendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iuſtificari, quia regeniti, ſpiritualiter viuendo iuſti ſumus, nunquam guſtarunt gratiæ dulcedinem, vt Deum ſibi propitium fore confiderent. Vnde etiam ſequitur, ritè orandi modum nihilo magis eos ſcire quàm Turcas & profanas alias quaſlibet Gentes. Neq; enim, teſte Paulo, vera eſt fides niſi dictet & ſuggerat ſuauiſſimum illud Patris nomen, imò niſi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Chriſto nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidẽ eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilum ſemper eſt in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiã in ſe continet. Quare ad remedium illud venire neceſſe eſt, vt ſtatuant fideles non alio iure ſperandam ſibi eſſe hæreditatem regni cæleſtis, niſi quia inſiti in Chriſti corpus, iuſti gratis reputantur. Nam quoad iuſtificationem res eſt merè paſſiua fides, nihil afferens noſtrum ad conciliandam Dei gratiam, ſed à Chriſto recipiens quod nobis deeſt.

Ibid. 5.
Pſal. 23. 4.
Poſtremò, ab oppoſiti ſophiſmatis refutatione, nẽpe non ideo iuſtos eſſe, quia regeniti ſpiritualiter viuimus.
Ratio.
Gal. 4. 6.
Eph. 3. 16.

CAPVT XIIII.

Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.

Partes huius capitis.

Vt facilius quæ dicta ſunt percipiantur, qualis eſſe poſſit toto vitæ decurſu hominis iuſtitia diſcutiendum ſuſcipit, omnéſque homines in quatuor claſſes tribuit.
1 Prima claſſis luſtratur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2. 3 Secunda & tertia coniunctim, ſect. 7. & 8.
Quarta, ſect. 9. & inde ad finem capitis.

QVo res dilucidior fiat, qualis poſſit eſſe toto vitæ decurſu hominis iuſtitia, excutiamus, quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitionẽ præditi, in idololatria demerſi ſunt; aut ſacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus ſunt Chriſti: aut

Homines tota vita decurſu, aut { Idololatræ. Impij. Hypocritæ.

hypocritæ ſunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram ſanctimoniã meditantur.

Aut regenerati.

In primis, quando naturalibus dotibus cenſendi ſunt, à vertice capitis ad plantam vſque pedis ſcintilla boni non reperietur: niſi fortè volumus inſimulare falſi Scripturam, dum hiſce elogiis vniuerſos filios Adam commendat, quòd prauo ſint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum malum ſit à primis annis, quòd vanæ ſint eorum cogitationes, quòd timorẽ Dei prę oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro ſint: quo nomine intelligũtur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari poteſt. Hæc eſt dignitas ſcilicet cuius fiducia ſuperbire debeant.

1. Idololatræ ſunt omni iuſtitia exuti.
Iere. 17. 9.
Gen. 8. 21.
Pſal. 94. 11. & 14. 2.
Gen. 6. 3.
Gal. 5. 19.
Impietate & iniuſtitia obruti.

Quòd ſiqui inter eos ea morum honeſtate pollent quæ ſpeciem aliquã ſanctitatis habeat inter homines: quia tamen ſcimus Deum nõ morari externum ſplendorem, ad fontem ipſum operum penetrandum eſt, ſiquid ipſa valere velimus ad iuſtitiam. Inſpiciendum, inquam, penitus eſt ex quo affectu cordis opera iſta prodeant. Quanquam autem latiſſimus hic dicendi campus patet, quia tamen pauciſſimis verbis poteſt res expediri, ſequar quantum licebit in docendo compendium.

Prorſus miſeri & perditi corã Deo.

2 Principiò, non inficior eſſe Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò ſic à ſenſu communi diſſideo, nihil vt intereſſe contendam inter Titi & Traiani iuſtitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, ſæuitiam: inter obſcœnas Tiberij libidines, & Veſpaſiani hac in parte continentiam: ac (ne in ſingularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legúmque obſeruationem ac contemptum. Tantum enim eſt iuſti & iniuſti diſcrimen, vt vel in mortuo illius ſimulachro appareat. Quid enim ordinatum reſtabit in mundo ſi hæc inter ſe confundamus? Itaque eiuſmodi diſtinctionem inter honeſta & turpia facinora non modò ſingulorum mentib. Dominus inſculpſit, ſed prouidentię quoque ſuæ diſpenſatione ſæpe confirmat. Videmus enim vt multis pręſentis vitæ benedictionibus proſequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficiũ mereatur: ſed ita placet illi approbare quantopere cordi ſit ſibi vera iuſtitia, dum externam quoque & ſimulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde ſequitur quod nuper cõfeſſi ſumus, Dei eſſe dona qualeſcunque iſtas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil eſt vllo modo laudabile quod non ab ipſo proficiſcatur.

Multum tamen intereſt quoſdam virtute præditos & deploratiſſimos. Quod diſcrimen 1. in Dei donis, 2. diſtinctione inter honeſta & turpia, 3. vita præſentis benedictionibus elucet.

3 At-

Verùm quicquid ab huiuſmodi virtute humana præditus fit, quãtumuis laudabile videatur, corruptum eſt.

3 Atqui nihilominus verum eſt quod Auguſtinus ſcribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, ſed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis ſui pollutione contaminant. Etſi enim Dei inſtrumenta ſunt ad conſeruandam, iuſtitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum ſocietatem: bona tamen hæc Dei opera peſſimè exequuntur: quia non ſyncero boni ſtudio ſed vel ſola ambitione, vel amore ſui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipſa cordis impuritate, velut à ſua origine, corrupta ſint, non magis inter virtutes ponẽda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac ſimilitudinem virtutis imponere ſolent. Denique quum perpetuum eſſe meminerimus recti finem, vt Deo ſeruiatur: quicquid aliò contendit: iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo ſcopum non reſpiciunt quem Dei ſapientia præſcribit: tametſi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerſo peccatum eſt. Conſtituit igitur, omnes Fabricios, Scipiones, & Catones in illis ſuis præclaris facinoribus hoc peccaſſe, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipſa retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuiſſe ergo in illis veram iuſtitiam: quia non actibus ſed finibus penſantur officia.

Lib. 4. contra Iulianum.

1. Cordis impuritate.

2. Recti finis deſertione.

4 Præterea ſi verum eſt quod Iohannes ait, non eſſe vitam extra Filium Dei: qui patrem in Chriſto non habẽt, quales ſint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæque mortis iudicium toto curſu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Auguſtino dictum eſt. Religio noſtra iuſtos ab iniuſtis non operum, ſed ipſa fidei lege diſcernit: ſine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipſe alibi, dum talium hominum ſtudium erroneo curſui cõparat. Quo enim magis ſtrenuè currit quis extra viam, eo longius à ſcopo recedit, ideóque fit miſerior. Quare melius eſſe contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Poſtremò malas eſſe arbores conſtat, quando ſine Chriſti communicatione nulla eſt ſanctificatio. pulchros ergo & aſpectu ſpecioſos, guſtu etiam ſuaues fructus generare poſſunt: bonos nequaquam. Hinc facile cernimus eſſe maledictum, necmodò nullius ad iuſtitiam pretij, ſed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia diſputamus, quum iam probatũ ſit teſtimonio Apoſtoli, impoſſibile eſſe vt ſine fide quiſpiam placeat Deo?

3. Chriſti (extra quem non eſt vita) priuatione.

1. Io. 5. 12.

Li. 3. ad Bon. cap. 5.

Præf. in Pſal.

Quod Auguſtini pronuntiatis confirmatur.

Heb. 11. 6.

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit ſi naturali hominis conditioni Dei gratia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad

4. Naturalis hominis conditione, Scripturæ verbis deſcripta, quæ hominem ante regenerationem in peccatis

mortuum eſſe te- ſtantur in rege- neratione vnicã Dei gratiã prædicant.

benefaciendũ illi incitetur, ſed gratuita ſua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitam poſſit mortuus? Atqui dum ſui cognitione nos illuminat, dicitur à morte ſuſcitare, ac nouam creaturã facere. Hoc ſiquidem titulo (præſertim apud Apoſto-

Ioan.5.25. lum) videmus ſæpe Dei erga nos benignitatem commendari.

Epheſ.2.4. Deus (inquit) qui diues eſt in miſericordia, propter multã charitatem qua dilexit nos, etiam quum eſſemus mortui peccatis,

Rom.4.17. conuiuificauit nos in Chriſto, &c. Alibi dum ſub typo Abrahæ generalẽ fidelium vocationem tractat, Deus eſt, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt tãquam ſint. Si nihil ſumus, quid quæſo poſſumus? Quare arrogantiam iſtam validè retundit Dominus in hiſtoria Iob, in his verbis, Quis præuenit

Iob.41.2. me, & retribuam ei? omnia enim mea ſunt. Quam ſententiam

Rom.11.3. explicãs Paulus eò confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter meram inopiæ & vacuitatis ignominiam. Quare loco ſuprà citato, vt probet ſola eius gratia, non operi-

Eph.2.10. bus, in ſpẽ ſalutis nos perueniſſe, allegat nos illius eſſe creaturas, quoniam regenerati ſumus in Chriſto Ieſu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Ac ſi diceret, Quis noſtrûm iactet ſe ſua iuſtitia Deum prouocaſſe, quum prima noſtra ad bene agẽdum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi ſumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirũ profectò ſi homo, tãtæ ignominiæ damnatus, audet ſibi adhuc reliquũ aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro iſto Dei organo, nos à Domino voca-

2.Tim.1.9. tos vocatione ſancta: non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundũ

Tit.3.4. propoſitũ ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionémq; erga nos Saluatoris noſtri Dei apparuiſſe: quia non ex operibus iuſtitiæ quæ fecerimus nos, ſed ſecũdum ſuam miſericordiã ſaluos nos fecit: vt iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confeſſione, omni iuſtitia vſque ad minimam particulam hominem ſpoliamus, donec ſola miſericordia in ſpem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, ſi aliquid operũ iuſtitia ad nos iuſtificandos confert, falsò dicimur gratia iuſtificari. Non exciderat ſanè ſibi Apoſtolus quum gratuitam aſſe-

Rom.11.6. ruit iuſtificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non eſſe gratiam ſi quid opera valeant. Et quid aliud ſibi vult Dominus, quum negat ſe veniſſe ad vocandos iuſtos, ſed pec-

Matth. 9.13. catores? Si ſoli peccatores admittũtur, quid per fictitias iuſtitias aditum quæramus?

5 Ieſaiæ Prophetæ teſtimonio.

6 Redit eadem mihi ſubinde cogitatio, periculum eſſe ne Dei miſericordiæ ſim iniurius, qui tanta anxietate in ea aſſerenda laborem, perinde acſi dubia obſcuráve foret. Sed quoniam ea eſt noſtra malignitas, quæ nũquam niſi validiſſimè depulſa cõcedat Deo quod ſuum eſt, cogor paulo longius inſiſtere. Quia

tamen

tamen ſatis perſpicua eſt in hac re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. Ieſaias, vbi deſcripſit vniuerſale generis humani exitium, pulchrè ordinem reſtitutionis ſubtexit, Vidit Dominus & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non eſt vir: & admiratus eſt, quia non eſt qui intercedat: & ſalutem poſuit in brachio ſuo, & iuſtitia ſua ſe cõfirmauit. Vbi ſunt noſtræ iuſtitiæ, ſi verum eſt quod ait Propheta, neminem eſſe qui in recuperanda ſua ſalute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis ſibi peccatoribus agentem inducit, Deſponſabo, inquit, te mihi in perpetuum in iuſtitia, iudicio, gratia, & miſericordia. Dicam miſericordiam non conſequutæ, Miſericordiam conſequuta. Eiuſmodi fœdus, quod primam nobis eſſe cum Deo coniunctionem conſtat, ſi miſericordia Dei nititur, nullum relinquitur iuſtitiæ noſtræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iuſtitia Deo obuiam procedere fingunt cuipiam, an omnino vllam iuſtitiam eſſe putent niſi quæ ſit accepta Deo. Id cogitare ſi inſanum eſt, quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus ſuis factis auerſatur? Omnes, inquam, nos eſſe capitales ac profeſſos inimicos Dei noſtri teſtatur veritas, donec iuſtificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis eſt iuſtificatio, quę operum iuſtitiæ illam pręcedent? Ita, vt peſtilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores cum dilexerimus. Et idipſum iam olim per Prophetam ſuum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos ſpontanea dilectione: quia conuerſus eſt furor meus. Operibus certè non inſtigatur, ſi ſponte ad nos inclinauit ſe eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud eſſe putat niſi quòd vt redemptionem noſtram perageret Chriſtus nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis poſſeſſionem adeamus, operibus noſtris adiuuari. Imò verò, vtcunque à Chriſto redempti ſimus, donec tamen vocatione Patris inſerimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes, & Dei aduerſarij ſumus. Non enim ab immunditiis noſtris purgari nos & ablui Paulus, docet Chriſti ſanguine, niſi dũ purgationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus ſanctificationem valere in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Chriſti. Si Chriſti ſanguine in purificationem per Spiritum aſpergimur, ne putemus alios nos eſſe ante huiuſmodi irrigationem, quàm eſt ſine Chriſto peccator. Maneat ergo illud, principium noſtræ ſalutis, eſſe quandam velut à morte in vitam reſurrectionem: quia vbi propter Chriſtum nobis datum eſt in eum credere, tunc incipimus demum tranſire à morte in vitam.

7 Sub hac ratione, qui ſecundus & tertius in diuiſione ſuprà

Ieſ.59.15.

Cui ſuffragatur Oſeas.

Oſe.2.19.& 23.

Paulus item & Iohannes.

Rom.5.6. Col.1.21. 1.Ioh.4.10. Oſe.14.5.

6. Validiſſima ratione, quæ vulgi ſuorum operum iuſtitiam cum redemptione per Chriſtum nobis acquiſita confundentis errorem tollit.

1.Cor.6.11. 1.Pet.1.2.

Secunda claſſis impios nomine

tenus Chriſtianos & hypocritas comprehendit, á quibus nihil niſi prorſus damnabile prodit.

poſita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Conſciẽtiæ enim impuritas vtroſque nondum eſſe Dei Spiritu regeneratos arguit. Rurſum autem, regenerationem in eis nullam eſſe, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum recõciliatos, nondum in eius conſpectu iuſtificatos: quando ad hæc bona niſi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, niſi illius iudicio execrabile? Hac quidem ſtolida confidentia cum impij omnes turgent, tum præſertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor ſuum obſcœnitate ſcatere norint: ſiqua tamen edunt ſpecioſa opera, digna æſtimant quæ Deus non aſpernetur. Hinc pernicioſus ille error, quòd ſceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt ſe iuſtitia vacuos fateantur: ſed iniuſtos ſe agnoſcentes, quia inficiando non ſunt, iuſtitiam tamen nonnullam ſibi arrogant. Hanc vanitatẽ egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicens, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora veſtimenti ſui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid ſanctificabitur? Reſponderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nónne contaminabitur? Reſponderunt ſacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus, Sic populus iſte ante faciem meam, dicit Dominus: & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc ſententia vel plenã fidem poſſet obtinere apud nos, vel memoriæ probè inſidere. Nemo enim eſt quamlibet alioqui tota vita flagitioſus, qui perſuadere ſibi ſuſtineat quod hìc Dominus clarè pronuntiat. Simul ac nequiſſimus quiſq; vno vel altero Legis officio perfunctus eſt, non dubitat ſibi iuſtitiæ loco acceptum ferri. at Dominus reclamat, nullam inde acquiri ſanctificationem niſi corde prius bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate, quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, aſſeuerat. Faceſſat ergo nomen iuſtitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti ſimilitudine illud demonſtrat? poterat enim obiectari, ſanctum inuiolabiliter eſſe quod Dominus præcepiſſet. Ipſe verò contrà opponit, nihil mirum eſſe ſi quæ ſanctificata ſunt in Lege Domini, improborum ſpurcitia contaminantur: quum ſacrum attrectando, immunda manus profanet.

Teſte Haggæo Propheta.
Hagg. 2. 12.

Obiectio.
Reſponſio.

Deinde Ieſaia.
Ieſa. 1. 13.
Vid. ca. 58. eiuſdem Prophetę.

8 Eandem enim cauſam egregiè apud Ieſaiam perſequitur, Ne offeratis, inquit, ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi: Calendas & ſolennitates veſtras odit anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. Quum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum

num veſtrarũ. Quid iſthuc ſibi vult quòd Dominus ita nauſeat ad obſequium ſuæ Legis? Imò verò nihil hic reſpuit quod ſit ex germana Legis obſeruatione: cuius initium eſſe vbique docet, ſyncerum ſui nominis timorem. Illo ſublato, non modò nugæ ſunt quæcunque illi offeruntur, ſed fœtidæ abominandæque ſordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus ſtudeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi ſunt impiorum victimæ: ſola rectorum oratio accepta eſt illi. Conſtituimus ergo extra dubium, quod vulgatiſſimum eſſe debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel ſummo ſplendore conſpicua ſunt opera in hominibus nondum verè ſanctificatis, tam procul abeſſe à iuſtitia coram Domino, vt peccata cenſeãtur. Ac proinde veriſſimè illi qui non conciliari perſonæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: ſed è conuerſo tum placere demum opera vbi perſona gratiam prius in Dei conſpectu inuenerit. Religioſeque eſt obſeruandus hic ordo ad quẽ Scriptura nos manu ducit. Reſpexiſſe Dominum ad Abel, ſcribit Moſes, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium deſignet antequam ad eorum opera reſpiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera, benignè à Deo excipiantur. quia ſemper viget illa Ieremiæ ſententia, oculos Dei reſpicere veritatem. Porrò ſolam fidem eſſe qua corda hominum purificantur, Spiritus ſanctus per os Petri aſſeruit, vnde conſtat primum eſſe in vera viuáque fide fundamentum.

Solomone. Prou. 15. 8.

Auguſtino item & Gregorio. Auguſt. lib. de pœni. & Gregor. cuius verba referuntur 3. quæſt. 7.

Gen. 4. 4.

Ierem. 5. 3.

Act. 15. 16.

9 Inſpiciamus nunc quid habeant iuſtitiæ quos in ordine quarto poſuimus. Fatemur dum nos intercedẽte Chriſti iuſtitia ſibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remiſſione donatos pro iuſtis habet: cum eiuſmodi miſericordia coniunctam ſimul eſſe hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum ſuum ſanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiſcentiæ carnis noſtræ magis ac magis in dies mortificantur: nos verò ſanctificamur, hoc eſt conſecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus noſtris in Legis obſequium formatis. Vt hæc ſit præcipua noſtra voluntas, voluntati eius ſeruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum ſancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen noſtri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quę nobis humilitatis argumentum præbeant. Non eſt iuſtus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iuſtitiam ex ſuis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimũ ab illis proferri poteſt, aliqua tamen ſemper carnis impuritate reſperſum & corruptum eſſe, ac tanquã aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota ſua vita S. Dei

Quarta claſſis eſt regeneratorũ.

Hi etſi Spiritus S. ductu rectâ via incedant.

1. Reg. 8. 46.

Quicquid tamen optimum proferunt, carnis impuritate reſperſum & corruptũ eſt.

ſeruus quod in eius curſu maximè eximium ſe putabit edidiſſe, bene reuoluat ſingulas partes: deprehendet procul dubio alicubi quod carnis putredinem ſapiat: quando nunquam ea eſt noſtra alacritas ad bene agendum quæ eſſe debet, ſed in curſu retardando multa debilitas. Quanquam non obſcuras eſſe maculas videmus quibus reſperſa ſint opera ſanctorum, fac tamen minutiſſimos eſſe næuos duntaxat: ſed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne ſtellæ quidem puræ ſunt? Habemus, nec vnum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, non mereatur iuſtam opprobrij mercedem.

Præſertim quũ ad Dei tribunal accedunt.

10 Deinde etiamſi fieri poſſet vt aliqua nobis eſſent omnino pura abſolutáque opera, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iuſtitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus conſentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus eſt omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura ſit aut vacua, quicquid iuſtitiæ à nobis comparatum foret, id ſequentibus identidem peccatis corruptum, oppreſſum, & perditum, in conſpectum Dei nõ veniret, nec in iuſtitiam nobis imputaretur. Denique vbi de operum agitur iuſtitia, non opus Legis reſpiciendum eſt, ſed mandatum. Ideo ſi ex Lege iuſtitia quæritur, fruſtra vnum aut alterum opus proferamus: ſed neceſſaria eſt perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti ſumus peccatorum remiſſionem non ſemel (vt multi ſtolidè opinantur) nobis in iuſtitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, poſtea in Lege iuſtitiam quæramus: quòd nihil quàm in ſpem falſam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis poſſit quandiu hac carne induti ſumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iuſtitiam opere præſtiterint: habebit ſemper quo nos accuſet, reóſque agat, niſi contra occurreret Dei miſericordia, quæ aſſidua peccatorum remiſſione nos ſubinde abſolueret. Quare id ſemper conſtat quod principiò diximus, Si ipſi ex noſtra dignitate æſtimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus noſtris conatibus & ſtudiis morte & interitu dignos eſſe.

Præterea, vnicũ delictum vel ſatis eſt ad delendam omnẽ prioris iuſtitiæ memoriam.
Ezech. 18. 24.
Iac. 2. 10.

Ideo operibus nullo modo iuſtificari poſſunt.

11 Duobus his fortiter inſiſtendum, nullum vnquam extitiſſe pij hominis opus quod ſi ſeuero Dei iudicio examinaretur, non eſſet damnabile. Adhæc ſi tale aliquod detur (quod poſſibile homini non eſt) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipſum certum eſt, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic pręcipuus eſt noſtrę diſputationis cardo. Nam de principio iuſtificationis nihil inter nos & ſaniores ſcholaſticos pugnæ eſt, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus iuſtitiã obti-

Superioribus duabus rationibus breuiter repetitis tertia additur adu. Sophiſtas: Scripturam perſpicuè docere vtcũque bonis operib. polleãt re-

obtineat, ídque per remiſſionem peccatorum. niſi quòd illi ſub vocabulo iuſtificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam, iuſtitiam verò hominis regenerati ſic deſcribunt, quòd homo per Christi fidem Deo ſemel reconciliatus, bonis operib. iuſtus cenſeatur apud Deum, & eorum merito ſit acceptus. Verùm Dominus contrà, ſe fidem imputaſſe Abrahæ in iuſtitiam pronuntiat, nõ eo tempore quod idolis adhuc ſeruiebat. ſed quum multis iam annis vitæ ſanctitate excelluiſſet. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præſtiterat quæ ab homine mortali præſtari poteſt: habet tamen adhuc repoſitam in fide iuſtitiam. Vnde colligimus, ſecundùm Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iuſtus ex fide viuet: non de impiis & prophanis habetur ſermo, quos Dominus ad fidem cõuertendo iuſtificet: ſed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem ſcrupulum ſoluit, quum pro confirmatione illius ſententiæ iſtum Dauidis verſiculum ſumit, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Certum eſt verò Dauidem non de impiis, ſed de fidelibus loqui, qualis ipſe erat: quia ex conſcientiæ ſuæ ſenſu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non ſemel habere, ſed tota vita tenere nos oportet. Poſtremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterũ diem promulgari, ſed perpetuam in Eccleſia eſſe teſtatur. Proinde non aliam iuſtitiam ad finem vſque vitæ habent fideles quàm quæ illic deſcribitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet. ac perpetua eſt mortis eius efficacia: nempe ablutio, ſatisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes noſtræ conteguntur. Nec Paulus ad Epheſios dicit nos initium ſalutis habere ex gratia, ſed per gratiam ſaluatos eſſe, non ex operibus, ne quis glorietur.

Regenerati ſola tamen fide & gratuita iuſtitiæ Christi imputatione iuſtificatos eſſe.

Rom.4.13.

Hab.2.4.

Rom.4.7.
Pſal.32.1.

2.Cor.5.18.

Epheſ.2.8.

12 Quę ad euadendum ſubterfugia quærunt hîc ſcholaſtici, eos non expediunt. Aiunt non tanti eſſe intrinſeca dignitate bona opera vt ad iuſtitiam comparandam ſufficiant: ſed hoc acceptantis eſſe gratiæ, quòd tantùm valent. Deinde, quia fateri coguntur iuſtitiam operum hîc ſemper eſſe imperfectam, concedunt nos quandiu viuimus, remiſſione peccatorum indigere, qua defectus operum ſuppleatur, ſed delicta quæ committuntur, operibus ſupererogationis compenſari. Acceptantem enim quam vocant gratiam, non aliam eſſe reſpondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro ſanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iuſtitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta eſt, ita ſola

Scholaſticorum Sophiſma aduerſus ſuperiorem doctrinam de 4. hominum claſſe.

Reſponſio.

Dei conſpectum ſuſtinere poteſt) pro nobis ſiſti oportet, at iudicio repræſentari velut ſponſorem. Hac nos inſtructi aſſiduam peccatorum remiſſionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ noſtræ ſordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: ſed velut ſepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cũ nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cæleſtis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Huius reſponſionis explicatio.

13 Hæc ſi vera ſunt, nulla certè noſtra opera nos ex ſe Deo acceptos gratioſóſque reddere queunt: ac ne ipſa quidẽ placere, niſi quatenus homo, iuſtitia Chriſti opertus, Deo placet, & vitiorum ſuorum remiſſionem obtinet. Non enim certis operib' promiſit Deus vitæ mercedem: ſed tantùm pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non præſtiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iuſtitiæ, vbi non alia iuſtitia admittitur in cælis quàm integra Legis obſeruatio. Neque verò ſolidius eſt quod garrire ſolent de ſufficienda per ſupererogationis opera compenſatione. Quid enim? annon eò ſemper redeunt vnde iam ſunt excluſi? eum qui ex parte Lègem ſeruat, eatenus iuſtum operibus eſſe? Quod illis nemo ſani iudicij conceſſerit, nimis impudenter pro confeſſo aſſumunt. Toties teſtificatur Dominus nullã ſe agnoſcere operum iuſtitiam niſi in perfecta Legis ſuæ obſeruatione. Quæ eſt improbitas quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria ſpoliati, hoc eſt prorſus Deo ceſſiſſe, neſcio quibus paucorum operum fruſtulis nos iactare, & quod deeſt, redimere per alias ſatiſfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirutæ ſuprà fuerũt, vt ne per ſomnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tãtùm dico, eos qui ſic ineptiunt, minimè reputare quàm res ſit coram Deo execrabilis peccatum: intelligerent enim profectò, totam hominum iuſtitiam in vnum cumulum coactam, vnius compenſationi parem eſſe non poſſe. Videmus namque hominem vno delicto ſic à Deo abiectum fuiſſe & abdicatum, vt ſimul omnem recuperãdæ ſalutis rationem perdiderit. Sublata eſt igitur ſatisfactionis facultas, qua qui ſibi blandiuntur, nunquam certè Deo ſatiſfacient: cui nihil gratum acceptúmve eſt quod ab inimicis ſuis profectum ſit. Inimici porrò ſunt omnes quibus imputare peccata inſtituit. Tecta igitur & remiſſa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus noſtrum Dominus reſpiciat. Ex quo ſequitur gratuitam eſſe peccatorũ remiſſionem: quam ſceleratè blaſphemant qui ſatisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apoſtoli, quæ retrò ſunt obli-

Leu. 18. 5.

Quæ commentũ partialis iuſtitiæ & de ſufficienda per ſupererogationis opera compenſatione refellit.

Gen. 3. 17.

Primò, quod ſatisfactionib. ſublatis, eiuſmodi figmenta corruere neceſſe eſt.

Phil. 3. 13.

obliuiſcentes, ad ea autem pergentes quæ ante nos ſunt, curramus in ſtadio noſtro, tendẽtes ad palmam ſupernæ vocationis.

14 Iactare verò ſupererogationis opera, quomodo cum illo cõuenit quod nobis præceptum eſt, vt quum fecerimus quęcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos ſeruos eſſe inutiles, nec plus feciſſe quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non eſt ſimulare aut mentiri: ſed quòd pro certo habeas apud te cõſtituere. Iubet itaque nos Dominus ſyncerè ſentire, & nobiſcũ reputare, nulla ſibi præſtare gratuita officia, ſed debitas operas reddere. Et meritò: ſerui enim ſumus tot obſequiis defœnerati quot defungi non poſſumus, etiamſi omnes noſtræ cogitationes omniáque mẽbra, in Legis officia verterentur. Ideóq; quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiũtur vobis: perinde valet acſi pluſquam omnes hominum iuſtitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longiſſimè abeſt ab iſta meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidiſſe ad iuſtã mẽſuram? Nec eſt quod excipiat quiſpiam, nihil obſtare quominꝰ vltra neceſſaria officia prodeat eius ſtudium qui à neceſſariis aliqua in parte ceſſat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire poſſe, quod non ſub Dei Lege comprehendatur. Quòd ſi pars eſt Legis, ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi aſtringimur neceſſitate.

Deinde, quod longè aliud innuat præceptum illud Chriſti, Quum feceritis omnia, &c.

15 Atque in hanc rem intempeſtiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quod inter Corinthios iure ſuo ſponte ceſſerit, quod licebat alioqui, ſi libuiſſet, vſurpare: nec illis tantùm impẽderit quod ex officio debebat, ſed gratuitam operã vltra officij finẽ largitus ſit. Atqui animum aduertere cõueniebat ad rationem illic ſignatam, hoc feciſſe ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim ſe hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíq; operarij, quo & fauorem ſonticis ſuis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt neceſſe Paulo fuerit, vel in periculum accerſere Chriſti doctrinam, vel eiuſmodi artibus obuiare. Agedum, ſi res eſt homini Chriſtiano media, offendiculum incurrere, quum abſtinere liceat, fateor Apoſtolum aliquid Domino ſupererogaſſe: ſin hoc ipſum iure requirebatur à prudenti Euangelij diſpenſatore, dico feciſſe quod debebat. Denique etiamſi talis cauſa non apparet, verum tamen ſemper eſt illud Chryſoſtomi, noſtra omnia eandem habere conditionem cum ſeruorum peculiis, quæ iure ipſo deberi domino conſtat. Neque id diſſimulauit Chriſtus in parabola: interrogat enim quam gratiam habituri ſimus ſeruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos veſperi redierit. Atqui fieri poteſt vt maiori induſtria incubuerit quàm auſi fuiſſemus exigere. Eſto: nihil tamen fecit quod non ex conditione ſer-

Obiectio, ex Pauli gloriatione arrepta. Luc. 17. 10.

Reſponſio 1. ſenſum Apoſtoli oſtendens. Ibid. 12.

Altèra generalem doctrinam proponens ex Chryſoſtomo. Luc. 17. 9.

Tertia, ſupererogationes iſtorum nihil eſſe quàm nugas vaniſſimas.

uitutis deberet: quia cum tota ſua facultate noſter eſt. Taceo quales ſint ſupererogationes quas iſti venditare Deo volunt. nugæ enim ſunt quas neque ipſe vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud ſe ratio, acceptas feret. Hac demum ſignificatione concedemus eſſe ſupererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum eſt, Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum veſtrum & non in panibus? laborem veſtrum inſumitis & non in ſaturitate? Non eſt quidem valde laborioſum otioſis iſtis rabbinis hæc ſub vmbra in mollib. cathedris diſputare. at quum ſummus ille iudex pro tribunali ſederit. euaneſcere ventoſa huiuſmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defenſionis fiduciam afferre, non quid in ſcholis & angulis fabulari poſſumus.

Ieſa.1.12.
Idem 55.2

Quarta, Scripturas à fiducia qualibet in operum iuſtitia nos depellere.

16 Duæ ſunt potiſſimum nobis abigendæ hac parte ex animis peſtes: ne quid in operum iuſtitia fiduciæ ponant, ne quid illis gloriæ adſcribant. Fiducia qualibet nos paſſim depellunt Scripturæ, quum docent iuſtitias omnes noſtras fœtere in Dei conſpectu, niſi à Chriſti innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem poſſe, niſi miſericordiæ eius indulgentia ſuſtineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciũt, niſi vt iudicem noſtrum deprecemur, cum illa Dauidis confeſſione. Neminem iuſtificatum iri coram ipſo, ſi rationem à ſeruis ſuis repoſcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: ſi autem iuſtè nec ſic erigam caput: quanquam reſpicit ad ſummam illam Dei iuſtitiam, cui ne Angeli quidem reſpondent: ſimul tamen oſtendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil reſtare cunctis mortalibus niſi vt obmuteſcant. Non enim eò tantùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: ſed ſignificat non aliam ſenſiſſe eum in ſeipſo iuſtitiam, quàm quæ primo momento eſſet à facie Dei collapſura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem faceſſere neceſſe eſt. Quis enim iuſtitiæ laudem aſſignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei conſpectu? Veniendum ergo quò nos vocat Ieſaias, vt in Deo laudetur ac glorietur omne ſemen Iſrael: quia veriſſimum eſt quod alibi dicit, nos plantationem eſſe gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recũbet, nec in gloria exultabit. Ad falſæ autem & mendacis iſtius fiduciæ flatum ſtultos homines hic error animat, quòd ſuæ ſalutis cauſam in operibus ſemper locant.

Pſal.143.2.
Iob.10.15.

Quinta gloriationem quoque à nobis procul remouere.
Ieſa.46.20.
Ieſa.61.3.

Sexta reſponſio, è quatuor generib. cauſarum

17 Verùm ſi quatuor cauſarum genera reſpicimus, quæ in rerum effectu conſiderare præcipiunt Philoſophi, nullum eorum reperiemus operibus in conſtituenda ſalute noſtra conuenire.

nullum operibus in conſtituenda noſtra ſalute conuenire ſigillatim demonſtrans.

nire. Efficiẽtem enim vitæ æternæ nobis comparandæ cauſam vbique Scriptura prædicat Patris cæleſtis miſericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialem verò, Chriſtum cum ſua obedientia, per quã nobis iuſtitiam acquiſiuit. formalẽ quoque vel inſtrumentalẽ quam eſſe dicemus niſi fidem? Atque tres ſimul iſtas vna ſententia comprehendit Iohannes, quũ dicit. Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum nõ pereat, ſed habeat vitam æternam. Porrò finalem teſtatur Apoſtolus eſſe, & diuinæ iuſtitiæ demõſtrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres diſertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iuſtificãtur autem gratis ipſius gratia hîc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita miſericordia complexus eſt. Sequitur, Per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: hîc habes veluti materiam qua nobis iuſtitia conficitur. Per fidem in ſanguine ipſius hîc cauſa inſtrumẽtalis oſtenditur, qua Chriſti iuſtitia nobis applicatur. Poſtremò ſubiungit finem, quum dicit, In demonſtrationem iuſtitiæ ipſius, vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eũ qui eſt ex fide Chriſti. Atque (vt obiter quoque denotet iuſtitiam hanc reconciliatione conſtare) nominatim ponit, Chriſtum datum eſſe in reconciliationem. Sic & primo ad Epheſios capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera miſericordia: id fieri Chriſti interceſſione: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes ſalutis noſtræ particulas ita extra nos conſtare, quid eſt quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuerſiam nobis mouere poſſunt vel coniuratiſſimi diuinę gratiæ hoſtes, niſi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucũ faciunt, quaſi dimidiatam cum fide Chriſtique iuſtitia locum opera noſtra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Chriſtum nobis eſſe in iuſtitiam & vitam ſimpliciter affirmat, & hoc iuſtitiæ bonum ſola fide poſſideri.

Iohan.3.16.

Rom.3.25.

1. Efficiens eſt gratuita Dei Patris erga nos dilectio.

2. Materialis, Chriſtus iuſtitiã nobis acquirens.

3. Inſtrumentalis fides.

4. Finalis, diuinæ iuſtitiæ demonſtratio & bonitatis laus.

18 Quòd autem innocentiæ integritatiſq; ſuæ memoria ſæpiuſculè ſancti ſe confirmant ac conſolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abſtinẽt, id fit bifariam: vel quòd bonam ſuam cauſam cum mala impiorum cauſa comparando, ſecuritatem inde victoriæ concipiunt, non tam ſuæ iuſtitiæ commẽdatione quàm iuſta meritáque aduerſariorũ damnatione: vel quòd etiam ſine aliena comparatione dum ſe coram Deo recognoſcunt, nonnullam iis & conſolationem & fiduciam affert propriæ conſcientiæ puritas. De priore ratione poſtea videbimus: nunc de poſteriore breuiter expediamus, quomodo cũ eo cõueniat quod ſuprà diximus, nulla eſſe in Dei iudicio o-

Secunda obiectio, à piorum ſancta gloriatione.

Reſponſio has loquendi formas explicans & diſtinguens.

Vid. cap. 17. ſect. 14. & cap. 20. ſect. 10.

Quomodo affecti ſint ſancti, quum de certitudine ſua ſalutis agitur.

perúm fiducia ſubnitendum, nulla eorum opinione gloriandũ. Hæc porrò conuenientia eſt, quòd ſancti, quum de fundanda, conſtituendáque ſalute ſua agitur, citra operum reſpectum in ſolam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia tanquam ad beatitudinis principiũ ſe conuertunt: ſed tanquam in cõplemento conquieſcunt. Sic fundata, erecta, ſtabilita conſcientia, operum quoque conſideratione ſtabilitur: quatenus ſcilicet teſtimonia ſunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur iſthæc operum fiducia locũ non habet, niſi totam prius animi fiduciam in miſericordiã Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operũ fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Chriſtiana ad operum meritum, velut ad ſalutis ſubſidium, reflectatur: ſed penitus reſideat in gratuita iuſtitiæ promiſſione. Non vetamus autem ne diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſignis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam ſi dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, ſunt nobis quodammodo inſtar radiorum diuini vultus: quibus illuminemur ad ſummam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonſtrat.

Quid de ſuis operibus coram Deo cogitent.

Altera reſponſio, Dei electos huiuſmodi gloriatione nihil aliud quàm à vocationis ſuæ fructibus ſe à Patre cæleſti adoptatos eſſe reputare.

Prou. 14.26. Gen. 24.40. 2. Reg. 20.3.

19 Quum igitur à conſcientiæ innocentia fidem ſuam confirmant ſancti, & exultandi materiã ſumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis ſe in filiorum locũ à Domino cooptatos eſſe reputant. Quòd ergo à Salomone traditur, in timore Domini eſſe firmam ſecuritatem: quòd interdum hanc obteſtationẽ ſancti vſurpant quo exaudiantur à Domino, ſe ambulaſſe coram facie eius in integritate & ſimplicitate: locum in iacẽdo firmandæ conſcientiæ fundamento nullum habent: ſed tum demum valent ſi à poſteriori ſumuntur: quia & nullibi eſt timor ille qui ſecuritatem plenam affirmare queat: & ſancti ſibi talis integritatis conſcij ſunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc ſunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in ſe Spiritus ſancti argumentum capiunt. inde ſe non mediocriter ad expectandum in omnibus neceſſitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem poſſunt, niſi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promiſſionis certitudine obſignatam, apprehenderint. Nam ſi illam æſtimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem ſi per ſe opera æſtimentur: non minus irã Dei ſua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam teſtantur. Denique ſic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo teſtatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem ſitam eſſe. quaſi diceret,

Huius gloriationis ordo.

Fundamentum, ſtructura & partes.

Eph. 3.10.

quo-

quocunque ſe vertant piorum ſenſus, quantumuis altè conſcẽdant, quantumuis longè & latè ſe extendant, non debere tamen à Chriſti dilectione egredi quin ſe in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimenſiones in ſe comprehendit. ideóque dicit eam excellere & eminere ſupra omnem ſcientiam: & dum agnoſcimus quantopere nos Chriſtus dilexerit, impleti in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine eſſe victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Epheſ. 3.19.
Rom. 8.37.

20 Videmus iam non eam in ſanctis fiduciam operum eſſe quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoſcant, non aliter quàm vocationis ſigna vnde electionẽ reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Chriſto conſequimur, iuſtitiæ: quando ab ea dependet, nec ſine ea ſubſiſtit. Hoc ipſum Auguſtinus paucis verbis, ſed eleganter ſignificat, quum ſcribit, Non dico Domino, opera manuum mearum ne deſpicias. Exquiſiui Dominũ manibus meis, & non ſum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quũ inſpexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc ſolũ dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuũ tuarum ne deſpicias. Opus tuũ in me vide, non meum. Nam ſi meum videris, damnas: ſi tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi ſunt opera bona, abs te ſunt. Duas cauſas ponit cur non auſit ſua opera Deo venditare: quia ſiquid bonorũ operum habet, illic nihil videt ſuũ: deinde, quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & conſternationis ſentiat conſcientia, quã ſecuritatis. Ergo non aliter Deum intueri vult ſua rectè facta quàm vt vocationis ſuæ gratiam in illis recognoſcens, opus quod inchoauit perficiat.

Concluſio, ſanctos nec operum meritis quicquã tribuere, nec quippiam derogare iuſtitia quã in Chriſto conſequuntur.

In Pſ. 137.

Confirmatio à dicto Auguſtini, duas cauſas proponentis, propter quas nemo piorum auſit ſua opera Deo venditare.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura cauſas eſſe oſtendit cur illis Dominus benefaciat, id ſic intelligendum eſt, vt ſtet incõcuſſum quod antea poſuimus, effectum noſtræ ſalutis in Dei Patris dilectione ſitum eſſe, materiã, in Filij obedientia: inſtrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc eſt fide: fidem eſſe tantæ Dei benignitatis gloriam. Iſtis nihil obſtat quominus opera Dominus, tanquam cauſas inferiores amplectatur. ſed vnde id? nempe quos ſua miſericordia, æternę vitæ hæreditati deſtinauit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in eius poſſeſſionem. Quod in ordine diſpenſationis præcedit, poſterioris cauſam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit, non quòd illis referenda ſit accepta: ſed quia quos elegit, iuſtificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſequentem, cauſam quodammodo facit. At quoties aſſignanda eſt

Tertia obiectio, bona fidelium opera ſunt cauſa beneficiorum Dei.

Reſp. 1. Sunt cauſa inferiores.

A gratuita iuſtificatione pendent, quæ eſt ſola vera cauſa cur Deus nobis benefacit.

Rom. 8.30.

vera cauſa, nō ad opera iubet confugere, ſed in ſola miſericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim iſtud eſt quod per Apoſtolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, ſic peccato iuſtitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iuſtitiam vitæ cauſam ſtatuit? Sic enim ritè conſtatuta erat antitheſis, quæ iſta variatione nōnihil abrumpitur. Sed Apoſtolus, id quod erat, exprimere iſta comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem. vitam nonniſi in ſola Dei miſericordia eſſe repoſitam. Deniq; iſtis loquutionib. ſeries magis notatur quàm cauſa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus cauſam ſumit ſecundas addendi, nequid ad locupletandos ſeruos ſuos omittat: atque ita liberalitatem ſuam proſequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium eſt, reſpicere nos ſemper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: noſtrum tamen eſt, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ ſola fulcire animas noſtras poteſt, quæ verò Spiritus ſui dona deinde largitur, ita ſubnectere primæ cauſæ vt ei nihil derogent.

Ei minimè aduerſantur. Rom. 6. 23.

Reſp. 2. Iſtis loquutionibus ſeries magis notatur quàm cauſa.

CAPVT XV.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.

Partes huius capitis.

1 Doctrinæ de gratuita iuſtificatione opponitur quæſtio, An apud Deū opera gratiam mereantur, nec ne, ſect. 1. Cui reſpondetur, ſect. 2. & 3.
2 Explicantur deinde teſtimonia Scripturæ, quæ in confirmationem erroris de merito proferuntur, ſect. 4. 5.
3 Poſtremò Scholaſticorum Semipelagianorum Sophiſmata refelluntur. 6. & 7. ſect.
4 Additur concluſio quæ orthodoxæ doctrinæ ſufficientem vſum detegit, ſectione vltima.

Eorum quæ ante dicta ſunt breui repetitioni ſubiicitur quæſtio. A cap. 11. huc vſque.

IAM quod præcipuum eſt in hac cauſa expedimus: quia ſi operibus fulciatur iuſtitia, corruere protinus à conſpectu Dei neceſſe ſit: ſola Dei miſericordia, ſola Chriſti communicatione: ideóque ſola fide contineri. Præcipuum autem hunc eſſe cauſæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, ſed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim

enim atque quæritur de fidei operúmque iuſtificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum corā Deo tribuere videntur: perinde verò acſi euicta foret operum iuſtificatio, ſi probatum fuerit alicuius eſſe apud Deum pretij. Enimuero ſuprà clarè oſtendimus, in perfecta tantummodo, abſolutáque Legis obſeruatione conſiſtere operum iuſtitiam. Vnde ſequitur, non iuſtificari operibus hominem niſi qui ad ſummum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ tranſgreſſionis argui queat. Altera igitur & ſeparata eſt quæſtio, Vtcunque ad iuſtificandum hominem minimè ſufficiant opera, annon tamen illa apud Deum gratiam promereantur? *An opera apud Deum gratum mereantur, necne.*

2 Primùm, de meriti nomine id mihi præfari neceſſe eſt: quicunque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei ſynceritati peſſimè conſuluiſſe. Equidem à logomachiis libens abſtineo, ſed cuperem eam ſeruatam fuiſſe ſemper inter Chriſtianos ſcriptores ſobrietatem, ne vſurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxiſſent, quæ multum parerent offendiculi, fructus minimum. Quorſum enim, obſecro, opus fuit inuehi nomen meriti, quum pretium bonorum operum ſignificanter alio nomine citra offendiculum explicari poſſet? Quantum autem ipſum offenſionis in ſe contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè vt eſt faſtuoſiſſimum, nihil quàm obſcurare Dei gratiā, & homines praua ſuperbia imbuere poteſt. Vſi ſunt (fateor) paſſim vetuſti Eccleſiæ ſcriptores, atque vtinam vocule vnius abuſu erroris materiam poſteris non præbuiſſent. Quanquam nonnullis ipſi quoque locis teſtantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Auguſtinus, Humana merita hic conticeſcant, quæ perierunt per Adam: & regnet Dei gratia, per Ieſum Chriſtum. Item, Meritis ſuis nihil tribuunt ſancti: totum nonniſi miſericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non ſe habere à ſe, ſed à Deo ſuo, videt id totum quod in eo laudatur, non de ſuis meritis, ſed de miſericordia Dei eſſe. Vides vt adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem proſternat. Chryſoſtomus autem, Noſtra ſiqua ſequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio ſunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia, & largitionis magnitudo. Omiſſo tamen nomine, rem potius cernamus. citaui quidem antea ex Bernardo ſententiam, Vt ad meritum ſatis eſt de meritis non præſumere: ſic carere meritis, ſatis eſt ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis ſatis emollit, quum dicit. Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum ſperes Dei miſericordiam: & omne periculum euaſiſti, paupertatis, ingratitudinis, præſumptionis. Fœlix

Prior reſponſio, Meriti vocem expendens.

Qua vox operibus perperam eſt impoſita.

Pium tamen ſenſum habuit. De Prædeſt. ſanct. *Teſte Auguſtino.* In Pſ. 139. In Pſ. 88. Homil. 33. in Geneſ. *Chryſoſtomo.* *Bernardo.* In Cant. Ser. 98.

Eccleſia cui nec merita ſine præſumptione, nec præſumptio ſine meritis deeſt. Et paulo antè abundè oſtenderat quàm pio ſenſu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid ſolicita ſit Eccleſia, cui de propoſito Dei firmior ſecuriórque exiſtit gloriandi ratio? Non poteſt ſeipſum negare Deus: faciet quod promiſit. Si non eſt quod quæras, quibus meritis ſperemus bona? præſertim quum audias, Non propter vos, ſed propter me. Sufficit ad meritum ſcire quòd non ſufficiant merita.

Ezech. 36. 22. 32.

Altera reſponſio perſpicua ad quæſtionem primum per negationem.

3 Quid promereantur omnia opera noſtra, Scriptura oſtendit quum Dei conſpectum ferre poſſe negat, quia immunditiæ ſint plena, quid deinde promeritura ſit perfecta Legis obſeruatio, (ſiqua reperiri poſſet) quum præcipit vt nos inutiles ſeruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, ſed debitis obſequiis tantùm defuncti ſimus, quibus non eſt habenda gratia.

Luc. 17. 10.

Deinde, per conceſſionem.

Dominus tamen quæ in nos contulit bona opera, & noſtra appellat, & non tantùm accepta ſibi eſſe teſtatur, ſed remunerationem etiam habitura. Noſtrum eſt viciſſim tanta promiſſione animari, animóſque colligere ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine proſequi. Gratiam Dei eſſe non dubiũ eſt quicquid in operibus eſt quod laudem meretur. nullam eſſe guttam quam propriè nobis adſcribere debeamus: id ſi re vera ſerióque agnoſcimus, euaneſcit quælibet meriti non fiducia tantùm, ſed opinio. Bonorum, inquã, operum laudem non (vt ſophiſtæ faciunt) inter Deum & hominem partimur: ſed totam, integrã ac illibatam Domino ſeruamus. Tantùm hoc homini aſſignamus, quòd ea ipſa quæ bona erant, ſua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non ſit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima ſunt: ſuam in illis quidem iuſtitiam agnoſcet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec ſuis authoribus ſunt infructuoſa: quin magis ampliſſima Dei beneficia remunerationis loco referũt: non quia ita merentur, ſed quia diuina benignitas hoc illis ex ſeipſa pretium ſtatuit. Quæ autem iſta eſt malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, ſacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum eſt munificentiæ? Hîc ſenſum communem vniuſcuiuſque appello. Si is qui vſumfructum in agro alieno liberalitate habet, proprietatis quoque titulum ſibi vendicet? annon huiuſmodi ingratitudine eam ipſam quam tenebat poſſeſſionem amittere meretur? Similiter ſi manumiſſus à domino ſeruus, diſſimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo ſe venditet: annon

Quid in operum remuneratione Deo tribuendum ſit.

Quid homini.

Bona opera quare Deo placent & operantibus ſunt fructuoſa.

In operibus iuſtitiam quærentium ingratitudo duplici ſimilitudine aperta.

dignus eſt qui in priſtinam redigatur ſeruitutem? Hic enim legitimus demum eſt fruendi beneficij vſus, ſi nec plus arrogamus nobis quàm datum eſt, nec boni authorem ſua laude fraudamus: quin potius ſic nos gerimus vt reſidere quodammodo apud eum videatur quod in nos tranſtulit. Hæc moderatio ſi erga homines præſtanda eſt, videant ſinguli & reputent qualis Deo debeatur.

4 Scio ſophiſtas abuti locis quibuſdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Eccleſiaſtico ſententiam, Miſericordia faciet locum vnicuique ſecundũ meritum operum ſuorum. Ex Epiſtola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. In repudianda Eccleſiaſtici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod ſcripſit Eccleſiaſticus, quicunque fuerit ille ſcriptor. ſic enim habet Græcum exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni miſericordiæ faciet locũ. vnuſquiſque enim ſecundùm opera ſua inueniet. Atque hanc eſſe germanam lectionem quæ in Latina verſione deprauata ſit, cum ex ſolo verborum iſtorum complexu, tum ex longiore ſuperioris orationis contextu liquet. in Epiſtola ad Hebræos non eſt cur decipulas in verbo vno nobis tendant, quando in Græcis Apoſtoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hoſtias placere acceptáſque eſſe Deo. Id vnum abundè ſufficere debeat ad compeſcendam retundendámque noſtræ ſuperbiæ inſolentiam, ne quam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porrò Scripturæ doctrina eſt, aſperſa eſſe perpetuò ſordibus multis bona noſtra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis ſuccenſeat. tantum abeſt vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro ſua indulgentia non iure ſummo examinat, perinde accipere acſi puriſſima eſſent, ideóque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præſentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris poſitam diſtinctionem recipio, meritoria eſſe bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: ſolius fidei præmium eſſe æternam ſalutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus ſemper ferè collocat. Rurſum operum merito ſic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis ſuper alias gratiis à Domino cumulamur, eſt contra Scripturæ doctrinam. Tametſi enim dicit Chriſtus, habenti datum iri, & ſuper multa conſtitutum iri fidelem ac probum ſeruum, qui in paruis ſe fidelem geſſerit: ſimul tamen alibi oſtendit incrementa fidelium eſſe gratuitæ ſuæ benignitatis munera. Omnes, inquit, ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite,

Obiectio 1. ex Eccleſiaſtico.
Eccl. 16. 4.
Heb. 13. 2.
Altera, ex Epiſt. ad Hebr.
Reſponſio duplex, ad primã.
Reſp. ad ſecundam obiectionẽ.
2. Reſponſio.
Diſtinctionis infirmæ refutatio.
Matt. 25. 21. & 29.
Ieſa. 55. 1.

emite abſque argento & abſque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in ſalutis ad niniculum piis cõfertur, tum ipſa beatitudo, mera eſt Dei beneficentia. tamen & in hac & illis teſtatur ſe operum habere rationem: quia ad teſtandam erga nos dilectionis ſuæ magnitudinem, non modò nos, ſed quæ nobis largitus eſt dona tali honore dignatur.

Tertia reſponſio firmiſsima, ad Chriſtum ſalutis fundamentum, id eſt piorum iuſtitiam vnicam, nos reuocans.
1. Cor. 3. 11.

5 Hæc ſi quo oportuerat ordine tractata digeſtáque eſſent anteactis ſeculis, nunquam tantum turbarum ac diſſenſionum ortum eſſet. Paulus ait in architectura Chriſtianæ doctrinæ retinendum eſſe quod poſuerat ipſe fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autẽ eſſe Ieſum Chriſtum. Quale nobis in Chriſto fundamentum eſt? an quod initium nobis ſalutis fuit, vt complementum à nobis ſequeretur? & viam aperuit tantùm per quam ipſi noſtro marte pergeremus? Minimè verò, ſed quomodo paulò ante poſuerat, illum dum agnoſcimus nobis datum eſſe in iuſtitiam. Nemo ergo bene in Chriſto fundatus eſt niſi qui ſolidam habet in ipſo iuſtitiam: quando non dicit Apoſtolus miſſum eſſe quo ad iuſtitiam conſequendam nos iuuet: ſed vt ipſe ſit noſtra iuſtitia. Nimirum quòd in ipſo electi ſumus ab æternitate ante mundi conſtitutionem, nullo noſtro merito, ſed ſecundum diuini beneplaciti propoſitum: quòd eius morte ipſi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione ſumus: quòd in ipſo adoptati ſumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipſius ſanguinem huic ſumus recõciliati: quòd illi in cuſtodiam dati, pereundi excidendíque periculo eximimur: quòd illi ita inſerti, iam vitæ æternæ quodammodo ſumus participes, in regnum Dei per ſpem ingreſſi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque ſimus adhuc in nobis ſtulti, ipſe nobis coram Deo ſapientia eſt: vt peccatores ſimus, ipſe nobis iuſtitia: vt immundi ſimus, ipſe nobis puritas: vt infirmi ſimus, vt inermes & Satanæ expoſiti, noſtra tamen eſt quæ ipſi data eſt in cælo & in terra poteſtas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiſcum circumferamus, ipſe tamen nobis vita eſt. Breuiter quòd omnia illius noſtra ſunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, ſi volumus in templum Domino ſanctum creſcere.

Quomodo ſit iuſtitia noſtra.
1. Cor. 1. 30.
Eph. 1. 4.
Col. 1. 14. 20.
Io. 10. 18.

Unde liquidò conſtat, nos in Chriſto (cuius omnia noſtra ſunt) omnia habere, in nobis nihil.
Mat. 28. 28.

Ideo deteſtandi Sophiſtæ.
1. Ioh. 5. 12.
Rom. 14. 23.

6 At longè aliter iampridem inſtitutus eſt orbis. reperta ſunt moralia neſcio quæ bona opera, quibus gratioſi Deo reddantur homines antequam Chriſto inſerantur. Quaſi verò mẽtiatur Scriptura quum dicit, in morte eſſe omnes qui Filium non poſſederint. Si in morte ſunt, quomodo vitę materiam generarent? Quaſi nihil illud valeat, peccatum eſſe quicquid ſit

extra

extra fidem. quaſi arboris malæ poſſint extare boni fructus. Chriſto verò vbi ſuam virtutem exerat quid peſtilentiſſimi ſophiſtæ reliquerunt? Aiunt meruiſſe nobis primam gratiam, hoc eſt, occaſionem merendi: eſſe iam noſtrarum partium, occaſioni oblatæ non deeſſe. O proiectam impietatis impudentiam, quis expectaſſet vt Chriſti nomen profeſſi, illum ita denudatũ ſua virtute, tantùm non proculcare auderent? Hoc teſtimonium illi paſſim redditur, quod iuſtificati ſint quicunque in eum credunt: iſti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent niſi vt ſingulis ad ſeipſos iuſtificandos aperta ſit via. Vtinam verò guſtarent quid ſibi velint iſtæ ſententiæ, Vitam habere quicunque Filium Dei habeant: Quicunque credit, tranſiiſſe à morte in vitam: Iuſtificatos eſſe nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Chriſtum habere in ſe manentem, per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, ſedere cum ipſo in cæleſtibus: traductos eſſe in regnum Dei, & ſalutem conſequutos: & ſimiles innumeræ. Non enim aut comparandæ iuſtitiæ, aut ſalutis tantùm acquirendæ facultatem fide Chriſti obtingere ſignificant, ſed vtrunque nobis donari. Proinde ſimulatque per fidem inſertus es Chriſto, iam Filius Dei factus es, cælorum hæres, iuſtitiæ particeps, vitæ poſſeſſor: at (quo melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi opportunitatem, ſed omnia Chriſti merita: ſiquidem tibi communicantur.

Qui Chriſti meritum aboleuerunt, vt humanum ſtabilirent.

Horum autem impietas illuſtribus Scripturæ ſententiis refellitur.

1.Ioh.5.12. Ioh.5.24. Rom.3.24. 1.Ioh.3.23. Eph.2.6. Col.1.13.

7 Ita Sorbonicæ ſcholæ, errorum omnium matres, iuſtificationem fidei, quæ pietatis eſt totius ſumma, nobis ſuſtulerũt. Fatentur quidem verbo, iuſtificari fide formata hominem, ſed id poſtea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iuſtitiam valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia ſine ingenti inuidia ſileri non poterat, quum toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo ſuffurantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, ſi diuinæ gratiæ fructus cenſeantur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum ſcilicet ex lapide. Ac principalem quidem cauſam in gratia eſſe non negant: ſed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod ſit omne meritum. Neque id tradunt poſteriores modò Sophiſtæ, ſed eorum Pythagoras Lombardus: quem ſi cum iſtis compares, ſanum & ſobrium eſſe dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Auguſtinum toties in ore haberet, non vidiſſe quanta ſolicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio diſputatio eſſet, recitauimus aliquot in hanc rem ipſius teſtimonia, quibus ſimilia identidem in

Impiorum Sophiſtarum errores.

Prior.

Alter.

Ex Lombardi lacunis hauſti.

Ab Auguſtino refutati.

Lib.2. ſentent. diſt.28. In Pſ.144. Epiſt.105.

eius ſcriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita noſtra vſquam iactemus, quia & ipſa Dei dona ſunt: & quum ſcribit, omne meritum noſtrum nonniſi à gratia eſſe, non parari per noſtrã ſufficientiam, ſed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutiſſe, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatũ fuiſſe apparet. Nihil tamen deſiderari poſſit aduerſus eum & eius diſcipulos clarius iſto Apoſtoli verbo. Interdicta enim Chriſtianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas ſit, ſubiungit, Quia Dei factura ſumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat niſi quatenus regenerati ſumus, regeneratio autem noſtra, tota citra exceptionem, Dei ſit: non eſt cur vnciam noſtris operibus vendicemus. Poſtremò dum aſſiduè inculcant bona opera, ſic interim conſcientias inſtituunt, vt confidere nunquam auſint Deum ſe propitium ac fauentem ſuis operibus habere. Nos autem contrà, nulla meriti mentione, ſingulari tamen cõſolatione fidelium animos noſtra doctrina erigimus, dum eos docemus in ſuis operibus Deo placere, indubiéque acceptos eſſe. Quinetiam hîc exigimus vt nullum quiſquam opus tentet aut aggrediatur ſine fide: hoc eſt niſi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturum.

Item à ſcriptura S. — Eph. 2. 10. — *Tertius error.* — *Refutatur.*

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, ſapiẽtes deinde architecti rectè atque ordine ſuperædificant. Nam ſine doctrina & exhortatione opus eſt, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt diſſoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo ſunt, ſufficere præteritum tempus implendis Gentium deſideriis: electos Dei vaſa eſſe miſericordiæ ſelecta in honorem, quæ à ſordibus emundari debeant. Sed omnia ſemel dicuntur, quum oſtenditur quòd tales velit Chriſtus diſcipulos, qui ſeipſis abnegatis, ac ſublata ſua cruce, ipſum ſequantur. Qui ſeipſum abnegauit, malorum omnium radicem exſecuit, ne amplius quærat quæ ſua ſunt. Qui crucẽ ſuam ſuſtulit, ad omnẽ patientiam ac manſuetudinem ſe comparauit. At Chriſti exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac ſanctitatis officia complectitur. Ille ſe Patri obedientem præſtitit ad mortem vſque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore ſpirauit. ille animam ſuam pro fratribus poſuit. ille hoſtibus ſuis bene & fecit & precatus eſt. Quòd ſi conſolatione opus fuerit, mirificam afferent conſolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, ſed non deſerimur: humiliamur, ſed non confundimur: deiicimur, ſed non perimus: mortificationem Ieſu Chriſti ſemper in corpore noſtro circumferentes, vt vita Ieſu manifeſtetur in nobis. quòd ſi com-

Concluſio, fundamentum quod poſitum eſt, abũdè ſufficere, ad doctrinam & exhortationem. — 1. Ioh. 3. 8. — 1. Pet. 4. 3. — 2. Tim. 2. 20. — Luc. 9. 23. — *Tum etiam ad conſolationem.* — 2. Cor. 4. 8. — 2. Tim. 2. 11. — Philip. 3. 20. — Rom. 8. 29. & 39.

commortui ſumus,& conuiuemus: ſi compatimur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius paſſionibus, donec perueniamus ad reſurrectionis ſimilitudinem: quando Pater prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filij ſui, quos in ipſo elegit, vt ſit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præſentia, neque futura ſeparabunt nos à charitate Dei, quæ eſt in Christo: quin potius in bonum ac ſalutem cedent omnia. Ecce, non iuſtificamus hominem ex operibus coram Deo: ſed omnes qui ex Deo ſunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, tranſeāt in regnum iuſtitiæ, atque hoc teſtimonio certam facere ſuam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

Summa orthodoxa doctrina de iuſtificatione.
2.Pet.1.10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.

Partes huius capitis.

1 Propoſitis Papiſtarum adu. orthodoxam de iuſtificatione doctrinam calumniis, has ad duas claſſes reuocat, quarum prior cum ſua appendice, ſect. 1. 2. & 3. refellitur.

2 Ad alteram calumniam quæ à priori dependet, poſtrema ſectione reſpondetur.

HOC vno verbo refelli poteſt impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum ſtudio abducere homines, quum dicimus eos non iuſtificari ex operibus, nec ſalutem mereri. deinde nimis facile ad iuſtitiam iter ſternere, quum in gratuita peccatorum remiſſione ipſam iacêre docemus, & hac illecebra homines, ſuapte ſponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo ſatis refutantur. breuiter tamen reſpondebo ad vtrũque. Per fidei iuſtificationem cauſantur deſtrui bona opera. Superſedeo dicere quales ſint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentioſè vitæ ſuæ obſcœnitate totum mundum inficiunt. Dolere ſibi ſimulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera exciſo

Calumniæ Papiſtarum.
1. *Nos abolere bona opera, atque ab eorum ſtudio abducere homines.*
2. *Eoſdem ad peccandum allicere.*
Prioris calũniæ refutatio.
1. Qui ſint cenſores iſti.

2. Iuſtificatio per fidem doctrinam de bonis operibus erigit & ſtabilit.

dere ſuo gradu. Quid ſi magis erigantur & ſtabiliantur? Non enim aut fidem ſomniamus bonis operibus vacuam, aut iuſtificationem quæ ſine iis conſtet. hoc tantùm intereſt, quòd quum fidem & bona opera neceſſariò inter ſe cohærere fateamur, in fide tamen, non operibus iuſtificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum eſt ſi ad Chriſtum modò cõuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iuſtificamur? quia fide apprehendimus Chriſti iuſtitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non poſſis quin & ſanctificationem ſimul apprehendas. Datus eſt enim nobis in iuſtitiam, ſapientiam, ſanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Chriſtus iuſtificat quem non ſimul ſanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos ſapientia ſua illuminat, eos redimat: quos redimit, iuſtificet: quos iuſtificat, ſanctificet. Sed quia de iuſtitia & ſanctificatione tantùm quæſtio eſt, in iis inſiſtamus. Inter ſe diſtinguamus licet, inſeparabiliter tamen vtranque Chriſtus in ſe continet. Vis ergo iuſtitiam in Chriſto adipiſci? Chriſtum ântè poſſideas oportet. poſſidere autem non potes quin fias ſanctificationis eius particeps, quia in fruſta diſcerpi non poteſt. Quum ergo hæc beneficia, nonniſi ſeipſum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque ſimul largitur: alterum nunquam ſine altero. Ita liquet quàm verum ſit nos non ſine operibus, neque tamen per opera iuſtificari: quoniam in Chriſti participatione, qua iuſtificamur, non minus ſanctificatio continetur quàm iuſtitia.

Ratio. Sanctificatio & iuſtificatio cohærent, quamuis ſint diſtincta.

1. Cor. 1. 30.

Duobus modis hac & ſequenti ſectione refellitur prioris calũniæ appendix, nempe abduci homines à bene agendo ſi merendi opinionem tollimus.

2 Illud quoque falſiſſimum eſt, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hîc monendi ſunt lectores, inſulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt poſtea clarius explicabo: quia ſcilicet principium illud ignorant, non minus liberalem eſſe Deum vbi mercedem operibus aſſignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in ſuum locum differre malo. Nunc quàm infirma ſit eorũ obiectio attingere ſatis erit, quod duob. modis fiet. Nam primò, quod aiunt, nullam fore curam bene inſtituendæ vitæ niſi ſpe mercedis propoſita, tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem ſpectent quum Deo ſeruiunt, & illi ſuas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præciſa omni ſpe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non deſinat. Porrò ſi incitandi ſunt homines, nemo poſſit acriores admouere ſtimulos quàm à redemptionis ac vocationis noſtræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam eſſe ingratitudinem non mutuò redamare eum qui nos prior dilexit: ſanguine Chriſti

Primus modus refutationis, varius & quidem firmiſſimus argumentis confirmatus.

emun-

emundari ab operibus mortuis conſcientias noſtras, ad ſeruiẽdum Deo viuenti:indignum eſſe ſacrilegium ſi ſemel mundati, nouis ſordibus nos inquinantes,ſacrum illum ſanguinem profanamus.Liberatos eſſe nos è manu hoſtium noſtrorum,vt ſine timore ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus vitæ noſtræ:nos à peccato emancipatos eſſe, vt libero ſpiritu iuſtitiam colamus: crucifixum eſſe veterem noſtrũ hominem, vt in vitæ nouitatem reſurgamus. Item, ſi mortui ſimus cum Chriſto (vt decet eius membra) quærenda eſſe quæ ſurſum ſunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adſpiremus vbi eſt theſaurus noſter. In hoc apparuiſſe gratiam Domini vt abnegata omni impietate,& mũdanis deſideriis,ſobriè ſanctè, & piè viuamus in hoc ſeculo,exſpectãtes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non eſſe conſtitutos,vt iram nobis concitemus, ſed vt ſalutem conſequamur per Chriſtum. nos eſſe templa Spiritus ſancti quæ profanari ſit nefas.nos tenebras non eſſe,ſed lucem inDomino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, ſed ad ſanctitatem. quia hæc ſit voluntas Dei,ſanctificatio noſtra, vt nos abſtineamus ab illicitis deſideriis:vocationem noſtram eſſe ſanctam, ei non reſponderi niſi vitæ puritate.in hoc nos eſſe liberatos à peccato,vt iuſtitiæ obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argumento poſſimus quàm illo Iohannis, vt mutuò inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum,quia in dilectione manent? Illo item Pauli,Nos,ſi Chriſto adhæremus,vnius eſſe corporis membra,quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad ſanctitatem fortius prouocari,quàm dum rurſum ab Ioanne audimus, omnes qui habent hanc ſpem,ſanctificare ſeipſos, quoniam Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſſione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus: quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exemplar proponentem vt ſua veſtigia ſequamur?

Heb.9.14. Luc.1.74. Rom.6.18. Ibid.6. Coloſ.3.1. Tit.2.11. 1.Theſ.5.9. 1.Cor.3.16. Epheſ.2.21. & 5.8. 2.Cor.6.19. 1.Theſ.4.7. & 3. 2.Tim.1.9. Rom.6.18. Ioan.13.10. 1.Io.2.11. 1.Cor.6.17. & 12.12. 1.Io.3.3.

Meriti nulla mẽtio apud Apoſtolos, quũ ad bona opera fideles adhortantur: quin potius, meritis hominum excluſis, ad vnicam Dei miſericordiã nos reuocant.

3 Atque hæc quidem paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet animus, longum volumen contexendum foret. Toti parænesibus,adhortationibus,caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli,quibus hominem Dei ad omne opus bonum inſtituant,idque citra meriti mentionem. Quin potius inde potiſſimas ducunt exhortationes, quòd nullo noſtro merito,ſola Dei miſericordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epiſtola diſſeruit nullam eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia,vbi ad parænesės deſcendit,per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et ſanè hæc nobis

Rom.12.1.

Matt.5.16. vna cauſa ſatis eſſe debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd ſiqui Dei gloria non adeò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius ſufficientiſſima eſt, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm iſti quia ſeruilia fortè aliqua coactáq; Legis obſequia ingerendis meritis extundunt, mentiūtur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingredimur via. Quaſi verò talibus obſequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur ſe hilarem datorem diligere, & quicquam dari quaſi ex triſtitia aut neceſſitate vetat. Neque id dico quòd id vel reſpuā vel negligā adhortationis genus quod Scriptura ſæpenumero vſurpat, ne vllam omittant nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedē quam Deus redditurus ſit vnicuique ſecundùm opera ſua, ſed illuc vnicum atque etiam in multis præcipuum eſſe nego. Deinde exordium inde ſumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia iſti prædicant merita contendo: quemadmodum poſtea videbimus. Poſtremò neque vſui eſſe niſi doctrina præoccupauerit: Solo Chriſti merito, quod per fidem apprehēditur, nos iuſtificari, nullis autem operum noſtrorum meritis, quia nulli ad ſanctitatis ſtudium apti eſſe poſſunt niſi qui doctrinam hanc prius imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dum ſic Deū alloquitur, Apud te eſt propitiatio Domine, vt timearis, nullū enim eſſe Dei cultū oſtēdit niſi agnita eius miſericordia, qua ſola & fundatur & ſtabilitur. Quod apprimè notatu dignū eſt, vt ſciamus non modò principiū Dei ritè colendi eſſe fiduciā miſericordiæ eius, ſed timorem Dei (quem meritorium eſſe volunt Papiſtæ) ideo non poſſe meriti nomine cenſeri, quia fundatus eſt in peccatorum venia & remiſſione.

Chryſoſtom. homil. in Geneſ. 2.Cor.9.7. *Exceptio. Reſponſio. Alter modus refutationis, quadruplex.* 1. 2. 3. 4. Pſal.130.4.

Poſterioris calumnia refutatio. 4 Longè verò futiliſſima calumnia, inuitari ad peccandū homines quum gratuitam peccatorum remiſſionem, in qua collocatam dicimus iuſtitiam, affirmamus. Tanti enim eſſe dicimus vt nullo noſtro bono penſari poſſit: ideóque nunquam impetrandā, niſi gratuita foret. Porrò nobis quidem eſſe gratuitam, Chriſto non item, cui tam magno cōſtitit: nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine, extra quem nullum tam ſatis dignum pretium fuit quod Dei iudicio ſolueretur. Hæc quum docētur homines, admonētur per ipſos nō ſtare quominus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, diſcimus eam eſſe noſtram fœditatem quæ niſi huius puriſſimi ſanguinis fonte nunquā eluatur. Hæc qui audiunt annon maiorē debent concipere horrorem peccati, quàm ſi bonorum operū aſperſione abſtergi diceretur? Et ſi quid Dei habent, quomodo non horreant ſemel purificati, denuò ſe in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatē quantum in ſe eſt cōturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rurſum

1. 2. 3. 4. 5. 6. Cantic.5.3.

ſum inquinabo illos? Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionem faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituant. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfactionibus, hoc eſt ſtercoribus, placari nugãtur. nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offenſam quàm quæ his nihili ſatisfactionib. remittatur proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactoriis operibus: nos pretioſiorem eſſe putamus quàm vt æquari vlla operum compenſatione queat. ideo vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendum eſſe. Cætera quę ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Refellitur huius calumnia appendix, nimis facile iter ad iuſtitiam ſterni, quum in gratuita peccatorum remiſſione conſtituitur.

CAPVT XVII.

Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.

Partes huius capitis, in quibus Sophiſtarum fidei iuſtificátionem diruere aut deterere ſtudentium argumenta reuocantur ad duas claſſes, quarum *prior* eſt generalis, *poſterior* ſpecialis & quædam argumenta præcipua continet.

1 Prima claſſis, quæ generalis eſt, omnium argumentorum veluti fundamentum, continet argumẽtum à legalibus promiſſionibus petitum, quod ſect. 1. 2. & 3. expenditur.

2 Altera à priori fluens, & ſpecialia argumenta proponens: ſecundum autem, ex Cornelij hiſtoria hauſtum, explicatur ſect. 4. & 5.

3 Hac occaſione additur luculenta expoſitio locorum Scripturæ qui clementem ac propitium iuſtitiæ cultoribus Deum affirmant, ſect. 6.

4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari, ſect. 7. & 8. diluitur.

5 Deind firmo dilemmate vrgentur aduerſarij, tollitúrque partialis eorum iuſtitia, ſect. 9. & 10.

6 Quartum argumentum, Apoſtolum Iacobum cum Paulo committens conſideratur, ſect. 11. & 12.

7 Ad quintum argumentum ex Apoſtoli loco, factores Legis non auditores iuſtificari, reſponſio, ſect. 13.

8 Sexti argumenti, ex locis quibus fideles ſuam iuſtitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt, conſideratio, ſect. 14.

9 Poſtremum, à teſtimoniis quæ iuſtitiam & vitam viis fidelium adſcribunt, ſect. 15. excutitur.

Breuis ſumma cap.15.& 16.

NVNC perſequamur alia quoq; argumenta quibus Satan per ſuos ſatellites fidei iuſtificationẽ aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excuſſum eſſe puto calumniatorib. ne nobiſcum perinde agant atque bonorum operum inimicis. ſiquidem operibus detrahitur iuſtificatio,

Quomodo & cur operibus iuſtificatio detrahitur.

nõ vt nulla bona fiãt opera, aut bona eſſe negẽtur quæ fiũt. ſed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne ſalutem adſcribamus. Fiducia enim hæc noſtra eſt, hæc gloria, & vnica ſalutis anchora, quòd Chriſtus filius Dei noſter eſt, ac nos in ipſo viciſſim filii Dei regníque cæleſtis hæredes, Dei benignitate, non noſtra dignitate, in ſpem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, vt dictum eſt, nos impetunt: age in illis quoque propulſandis pergamus.

1. Argumẽtum, à legalibus promiſsionibus petitum.

Deut.7.12.

Iere.7.3. & 23.

Primùm redeũt ad legales promiſſiones, quas Legis ſuæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúſne irritas eſſe prorſus an efficaces. Irritas dicere quoniam abſonum ac ridiculum fuerit, pro confeſſo aſſumunt, alicuius eſſe efficacię. Hinc ratiocinantur, non ſola fide nos iuſtificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritque ſi audieris præcepta & iudicia hæc, cuſtodieríſque ea & feceris, cuſtodiet etiam Dominus tibi pactũ & miſericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, non ambulaueritis poſt deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam receſſeritis, ambulabo in medio veſtri. Nolo mille eiuſdem formæ fruſtra recitare, quæ quando nihil ſenſu differunt, iſtarum ſolutione explicabuntur.

Deut.11.26.

Huius argumenti ſumma.

Summa, propoſitam teſtatur Moſes in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentatur, aut benedictionem iſtam otioſam infructuoſamque fieri, aut non ſolius eſſe fidei iuſtificationem.

Reſponſio, Quicunque iuſtificari coram Deo cupiunt, è poteſtate Legis eos exire neceſſe eſt.

Iam ſuprà oſtendimus quomodo ſi in Lege hæreamus, omni benedictione defectis ſola nobis maledictio imminet, quæ vniuerſis tranſgreſſoribus edicta eſt. Non enim promittit Dominus quippiam niſi perfectis Legis ſuæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt ſoluantur, è poteſtate Legis exire neceſſe eſt, & velut ab eius ſeruitute in libertatem aſſeri: non carnalem quidem illam, quæ ab obſeruatione Legis nos ſubducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiſcentiam noſtram, velut ruptis repagulis, aut effuſis habenis laſciuire permittat: ſed ſpiritualem, quæ perculſam & cõſternatam conſcientiam ſoletur & erigat, liberam illam oſtendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac conſtrictam premebat.

Quo pacto id fiat.

Hanc à ſubiectione Legis liberationẽ, &

&,vt ita dicam, manumiſſionem aſſequimur,quum per fidem, miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus, qua ſecuri certique reddimur de peccatorum remiſſione,quorum ſenſu pungebat nos Lex ac mordebat.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promiſſiones,inefficaces forent omnes & irritæ, niſi Dei bonitas per Euangelium ſuccurreret Hæc enim cõditio,vt Legem perficiamus,à qua ipſæ pendent,& à qua demum præſtandæ ſunt,nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iuſtitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex ſua indulgentia ſufficiendo: ſed dum vnicum Chriſtum pro iuſtitiæ cõplemento aſſignat. Nam Apoſtolus præfatus ſe alióſq;Iudæos, ſcientes quòd ex Legis operibus non iuſtificatur homo, in Ieſum Chriſtum credidiſſe:rationem ſubiicit,non vt adiuuarentur ad iuſtitiæ ſummam,ex fide Chriſti: ſed vt illa iuſtificarentur,nõ ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrãt, vt in hac iuſtitiam inueniant, quam abeſſe ab illa vident: certè iuſtitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obſeruatorem manere dicuntur, modò ſimul animaduertat noſtra prauitate fieri ne fructum inde vllum ſentiamus donec aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti. Sic Dauid,vbi retributionis meminit, quam præparauit ſeruis ſuis Dominus,ſtatim ad peccatorum recognitionem deſcendit, quibus illa exinanitur. Pſalmo etiam 19. 12. magnificè Legis beneficia deprædicat, ſed continuo exclamat, Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Prorſus hic locus cum ſuperiore congruit, vbi quum dixiſſet, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: ſubnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa eſt enim.Sic & nos recognoſcere debemus, expoſitam quidem eſſe nobis in Lege Dei beneuolentiam,ſi operibus eam demereri liceat: ſed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Confirmatio reſponſionis, ducta Ab impoſſibili. Gal.2.16. *Ab Apoſtoli teſtimonio.*

Item & Dauidis,Pſal.25. 10. & 11.

3 Quid ergo? an datæ ſunt vt ſine fructu euaneſcerent? Iam nuper teſtatus ſum non eſſe id meæ ſententiæ. dico ſanè efficaciam ſuam ad nos non proferre quãdiu ad operum merita reſpiciunt:quare ſi in ſe conſiderentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illã promiſſionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipſis: nullius momenti eſſe Apoſtolus docet ſi in ea reſiſtamus, nec pilo plus profuturam quàm ſi data non eſſet:quia ne ſanctiſſimis quidem Dei ſeruis competit: qui procul omnes abſunt à Legis complemento,multis verò tranſgreſſionibus ſunt circundati. Sed dum promiſſiones Euangelicæ ſubſtituuntur, quæ gratuitam peccatorum remiſſionem denuntiant,non efficiunt modò vt ipſi Deo accepti ſimus, ſed vt

Leuit.18.5. Ezech.20.11. Rom.10.5. *Occurrit obiectioni, & ad quid hæ promiſſiones datæ ſint oſtendit: videlicet ſi in ſe cõſiderentur,vel ad operum noſtrorũ merita reſpiciant,efficaciam ſuã nõ proferre, & quodammodo*

aboleri: ſed dum Euangelicæ promiſsiones ſubſtituuntur, non modo efficere vt ipſi Deo acceptiſsimus, ſed vt operib. quoq; noſtr. ſit ſua gratia, idque ex triplici cauſa diuinæ liberalitatis, qua fit vt accepta ſint fidelium opera.

operibus quoque noſtris ſit ſua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, ſed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis ſuæ obſeruationi, proſequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iuſtitiæ & ſanctitatis cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: verùm in hac retributione, conſideranda ſemper eſt cauſa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicẽ eſſe cernimus. Prima eſt, quod Deus auerſo à ſeruorum ſuorum operibus intuitu, quæ probrũ magis quàm laudem perpetuò merentur, ipſos in Chriſto complectitur, ac ſola fide intercedẽte, citra operum ſubſidium, reconciliat ſibi. Altera quòd opera, non æſtimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretij habeat. Tertia, quòd ea ipſa cum venia ſuſcipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accenſenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere deluſi ſint ſophiſtæ, qui bellè ſe abſurda omnia euaſiſſe putarunt quum dicerent, non intrinſeca ſua bonitate valere opera ad ſalutem demerendam, ſed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate ſua tanti æſtimauit. Atqui non obſeruabant interim, quæ meritoria opera eſſe volebant, quantum abeſſent à promiſsionum cõditione, niſi & iuſtificatio ſola fide ſubnixa, & peccatorum remiſsio, per quam à maculis bona quoque opera abſtergi neceſſe habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis cauſis, quibus fit vt accepta ſint fidelium opera, vnam tantùm annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, ſupprimebant.

Diſtinctionis ſophiſticæ de operum dignitate ex pacto, & intrinſeca refutatio.

2. Argumentum ex Cornelij hiſtoria.
Act. 10. 34. 35.
Reſponſio, per diſtinctionem duplicis acceptionis.
Prior.

4 Citant Petri ſententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non ſit perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Atque hinc, quod minimè dubius eſſe videtur, colligunt, ſi rectis ſtudiis conciliat ſibi homo Deum, non ſolius eſſe Dei beneficiũ quòd ſalutem conſequitur. Imò ſic pro ſua miſericordia Deum peccatori ſuccurrere, vt operib. ad miſericordiam flectatur. Verum Scripturas nullo modo conciliare poſſis niſi duplicẽ hominis apud Deum acceptionem obſerues. Qualis enim natura eſt homo nihil in eo reperit Deus quo ad miſericordiam inclinetur, præter vnicã miſeriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominẽ ſi conſtat eſſe, vbi primùm à Deo ſuſcipitur: quam ob dotẽ, quæſo, dignum illum cæleſti vocatione dicemus? Faceſſat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemoſynas aſcendiſſe in Dei conſpectum: peſſimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operũ ſtudio. Iã enim ſpiritu ſapien-

Exceptionis ſophiſtarum dilutio.

ſapientiæ illuminatum fuiſſe Cornelium oportuit, qui vera ſapientia, timore ſcilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu ſanctificatum, qui iuſtitiæ cultor erat: quam illius certiſſimum eſſe fructum Apoſtolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuiſſe in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abeſt vt ad eam recipiendam illis ſuo marte ſe præparet. Nulla ſanè Scripturæ ſyllaba proferetur quæ nō huic doctrinæ conſentiat: non eſſe aliā Deo cauſam hominis ad ſe recipiendi niſi quia modis omnibus perditum videt ſi ſibi relinquatur: perditum autem quia non vult, ſuam in ipſo liberando miſericordiam exercere. Nunc videmus vt iſta acceptio non hominis iuſtitiam ſpectet, ſed purum ſit diuinæ erga miſeros, tantóque beneficio longè indigniſſimos peccatores bonitatis documentum.

Galat.5.5.

5 Poſtquam verò Dominus hominem ex abyſſo perditionis reductum, ſibi per gratiam adoptionis ſegregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouā creaturam, cū Spiritus ſui donis amplectitur. Hęc illa eſt acceptio cuius meminit Petrus, qua poſt ſuam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque reſpectu: quia Dominus non amare & oſculari non poteſt quæ per Spiritum ſuum in illis efficit bona. Verùm id ſemper memoria repetendum eſt, non aliter operum ratione illos eſſe Deo acceptos niſi quia illorū cauſa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem ſuam augēdo, ſua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, niſi quòd Dominus illos, quemadmodū vaſa in honorē elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiā bona reputātur, acſi nihil illis deeſſet: niſi quòd næuis & maculis, quæ illis adhæreſcunt, veniam benignus Pater indulget? In ſumma nihil aliud ſignificat hoc loco quàm gratos eſſe Deo & amabiles ſuos filios in quibus notas & lineamēta vultus ſui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationē in nobis eſſe docuimus. Quoniam ergo vbicunque faciem ſuā Deus cōtemplatur, & meritò amat, & in honore habet: nō ſine cauſa dicitur illi placere fideliū vita, ad ſanctitatem & iuſtitiam compoſita. Sed quia pij mortali carne circūdati, adhuc ſūt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius eſſe poteſt niſi in Chriſto magis quàm in ſe ipſis amplexetur. In hunc modum accipiendi ſunt loci qui clementem ac miſericordē iuſtitiæ cultoribus, Deum teſtantur. Dicebat Moſes Iſraelitis, Dominus Deus tuus cuſtodiens pactum ac miſericordiam diligētibus ſe, & cuſtodientibus præcepta ſua, in mille generationes. quæ ſentētia in frequentem formulā vſurpata poſtea à populo fuit. Sic Solomo in ſolēni precatione, Domine Deus Iſrael, qui

Poſterior.

Ex hac diſtinctione liquet Cornelіū prius gratuitò fuiſſe acceptum quàm bona opera eius accepta eſſe poſſent.

Atque hic eſt ſenſus ſimilium locorum qui clementem & propitium iuſtitiæ cultoribus Deū teſtantur.

1.Reg.8.

Nehe.1.5. Deut. 29.18. cuſtodis pactum & miſericordiam ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus miſericordiæ ſuæ pactis integritatem ac ſanctimoniam vitæ viciſſim à ſeruis ſuis Deus ſtipulatur ne ludibrio ſit ſua bonitas, néue quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ ſuæ, ambulans interim in prauitate cordis ſui: ita in fœderis communionẽ admiſſos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipſum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundũ hanc rationẽ Dauid quamuis prædicet ſibi redditam fuiſſe mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui prętere-
1.Sam.22.2. rit, quod extractus fuerit ab vtero, quia Deus eũ dilexit: vbi ita commendat cauſæ ſuæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ miſericordiæ, quæ dona omnia, quorum origo eſt, præuenit.

Expoſitio horum locorum, qui vt melius intelligãtur, animaduertendum, ſit promiſſio Legalis an Euangelica.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid diſtẽt iſtæ loquendi formæ à Legalibus promiſſionibus. Legales promiſſiones appello, non quæ vbique ſparſæ ſunt in libris Moſaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) ſed quæ propriè ad Legis miniſterium pertinent. Eiuſmodi promiſſiones quocunque nomine vocare libeat, ſub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratã eſſe renumerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominũ cuſtodire pactum miſericordiæ iis qui ſe diligunt, magis demonſtratur quales ſunt illius ſerui, qui bona fide eius fœdus ſuſceperint, quàm exprimatur cauſa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonſtrationis ratio. Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque miſericordiæ in Scriptura promiſſiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem vt reuereamur, & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipſum benefacere iis quid Legem ſuam obſeruant, meminerimus Dei filios ab officio deſignari quod in illis perpetuũ eſſe debet: hac ratione nos eſſe adoptatos vt ipſum patris loco veneremur. Ne ergo ipſi adoptionis iure nos abdicemus. huc ſemper enitendũ quò tendit noſtra vocatio. Id tamen rurſum teneamus, non pendere ab operibus fideliũ complementum miſericordiæ Domini: ſed ipſum ideo ſalutis promiſſionem adimplere iis qui vitæ rectitudine ſuæ vocationi reſpondent, quia in illis germana demũ filiorum inſignia agnoſcit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod eſt in Pſalmo 15.1. de ciuibus Eccleſiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte tuo ſancto? Innocens manibus & mundo corde, &c.

Legalis enim ſemper ſub conditione à nobis poſtulatur, ſi fecerimus: Euangelica verò, quamuis conditionem adhibet, ſi crediderimus, & Deum diligamus, tamen ad ſolam Dei miſericordiam nos deducit, cuius complementum ab operibus noſtris minimè pendet.

Ieſa.33.14. Item, apud Ieſaiã. Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iuſtitiã, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentũ quo fideles coram Domino ſubſiſtant, deſcribitur: ſed modus quo in-

in ſuum conſortium eos clementiſſimus Pater introducit, & in ipſo tuetur & confirmat. Quia enim peccatum deteſtatur, iuſtitiam amat: quos ſibi coniungit, eos Spiritu ſuo purificat: vt ſibi regnóque ſuo reddat conformes. Ergo ſi prima cauſa quæratur vnde patefiat ſanctis acceſſus in Dei regnum, vnde habeât, vt conſiſtant in eo ac permaneant, prompta eſt reſponſio, Quia Dominus eos ſua miſericordia & adoptauit ſemel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæſtio eſt, tum ad regenerationem eſt deſcendendum, eiúſque fructus qui Pſalmo illo recenſentur.

7 At verò plus longè difficultatis eſſe videtur in his locis qui & bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari. Plurimi ſunt prioris generis, vbi mandatorum obſeruationes, iuſtificationes vocantur ſeu iuſtitiæ. Alterius generis exemplum eſt quod apud Moſen habetur, Erit hęc iuſtitia noſtra, ſi cuſtodierimus præcepta iſta omnia. At ſi promiſſionē eſſe legalem excipias, quæ adnexa conditioni impoſſibili, nihil probet, ſunt alia de quibus idē reſpondere non poſſis, quale eſt illud, Erítque tibi id pro iuſtitia coram Domino, reddere pauperi depoſitū, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Iſraelis probro, imputatum fuiſſe Phinees in iuſtitiam. Itaque Phariſæi noſtri temporis amplam inſultandi materiam hîc ſe habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iuſtitia cedere operum iuſtificationem, eodē iure argumentantur, Si ex operibus iuſtitia, ergo falſum eſt nos ſola fide iuſtificari. Vt dem legis præcepta vocari iuſtitias, nihil mirum. ſunt enim re vera. Quanquam monendi ſunt lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam HVCIM vertiſſe δικαιώματα pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iuſtitiam contineat. Tametſi enim quia debitores ſumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, ſerui inutiles ſumus: quia tamē eam honore iuſtitiæ Dominus dignatus eſt, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, abſolutam Legis obedientiam eſſe iuſtitiam: mandati vniuſcuiuſque obſeruationem eſſe iuſtitiæ partem, ſiquidem in reliquis etiam partibus tota iuſtitiæ ſumma conſtet. Sed extare vſquam talem iuſtitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iuſtitiam tollimus, non quòd manca per ſe ſit ac mutila: ſed quòd ob carnis noſtræ debilitatem, nuſquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini ſimpliciter Scriptura iuſtitias vocat: ſed operibus quoque ſanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulaſſe in iuſtitiis Domini, ſanè dū ita loquitur, opera magis ex Legis natura æſtimat quàm propria ipſorū conditione. Etſi rurſus hîc obſeruandum quod nuper dixi,

3. Argumentum, ex locis qui bona opera iuſtitiæ titulo inſigniunt, & hominem illis aſſerunt iuſtificari.

Deut. 6. 25.
Deut. 24. 13.
Pſ. 106. 30.

Reſponſio ad priorem partem huius argumenti, de bonorum operum nomine.

Cur Sanctorum opera vocantur Iuſtitiæ.

Luc. 1. 6.

ex incuria Græci interpretis non eſſe ſtatuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta verſione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iuſtitiam: ſed eam iuſtitiam non exequimur niſi totam Legem obſeruando. qualibet enim tranſgreſſione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil niſi iuſtitiã præſcribat, ſi in ipſam reſpicimus, iuſtitiæ ſunt ſingula eius mandata: ſi homines ſpectamus à quibus fiunt, iuſtitiæ laudem minimè conſequuntur ex vno opere, in multis tranſgreſſores, & ex eo opere quod aliqua ſemper ex parte propter imperfectionem vitioſum eſt.

Diſtinctio obſeruanda.

8 Sed venio ad ſecundum genus, in quo præcipua eſt difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iuſtitiam, quàm quod de Abraham ſcribitur, fidem illi ſuã pro iuſtitia imputatam fuiſſe. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuiſſe ad iuſtitiam dicatur. quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduerſarij noſtri, quaſi re euicta, conſtituunt nos quidem ſine fide non iuſtificari: ſed neque per eam iuſtificari ſolam, opera eſſe quæ iuſtitiam noſtram impleant. Ego hîc pios obteſtor, vt ſi veram iuſtitię regulam ex ſola Scriptura petendam norunt, mecum religioſè & ſeriò expendant quomodo Scriptura ſecum ipſa ſine cauillis ritè conciliari poſſit. Quum ſciret Paulus, fidei iuſtificationem ſuffugium eſſe iis qui propria iuſtitia deficiuntur: audacter infert, iuſtitia operum excluſos quicunque fide iuſtificantur. Quoniam verò conſtat omnium illam eſſe fidelium communem, ex eo pari fiducia conſtituit operibus neminem iuſtificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iuſtificari. Sed aliud eſt diſputare quid per ſe valeant opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam fidei iuſtitiam habenda ſint. Si operibus ſtatuendum eſt pro dignitate ſua pretium, indigna eſſe dicimus quæ in conſpectum Dei prodeant, ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, ſola fide iuſtificari. Eam porrò iuſtitiam, definimus, quòd in Chriſti communionem receptus peccator eius gratia Deo reconciliatur: dũ illius ſanguine purgatus peccatorum remiſſionem obtinet: & iuſtitia non ſecus ac propria veſtitus, coram cæleſti tribunali ſecurus ſubſiſtit. Præpoſita peccatorum remiſſione, quæ iam ſequuntur bona opera aliam quàm à ſuo merito æſtimationem habent: quia quicquid in illis eſt imperfectum, Chriſti perfectione contegitur: quicquid næuorum eſt aut ſordium, eiuſdem puritate abſtergitur, ne in iudicij diuini quæſtionem veniat. Obliterata igitur omnium tranſgreſſionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, ſepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare ſolet:

Ad ſecundam partem tertij arg. hominem operibus iuſtificari.

Galat. 4. 4.
Pſ. 106. 31.

Reſponſio.

Opera per ſe nihil valent fidéque ſola iuſtificamur.

Huius iuſtitiæ definitio.

Bonorum operũ æſtimatio vnde.

quæ

quæ fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur: vel (quod idem eſt) in iuſtitiam imputantur.

9 Nunc mihi ſiquis iſtud obiectet ad impugnandam fidei iuſtitiam. Primùm interrogabo num homo iuſtus cenſeatur ob vnum aut alterum ſanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis tranſgreſſor. Pluſquam abſurdum quidem eſt. Deinde ſequiram an ob multa quoque bona opera, ſiquidem Præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidẽ contendere audebit, reclamante Legis ſanctione, maledictóſque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc vltra progrediar, ſítne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo eſſet corã iis oculis quibus nec ſtellæ ſatis mundæ ſunt, nec Angeli ſatis iuſti? Ita nullum extare bonum opus concedere cogetur quod non & appoſitis ſibi tranſgreſſionibus, & ſua ipſius corruptione pollutum ſit, ne iuſtitiæ honorem teneat. Quòd ſi conſtat à iuſtificatione fidei proficiſci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata, indigna Dei conſpectu, nedum amore, iuſtitiæ imputentur: quid huius iactatione deſtruere illam moliuntur, quæ ſi nõ eſſet, hanc fruſtra iactarent? Vipereúmne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iuſtificationem, principium, fundamentum, cauſam, argumentũ, ſubſtantiam operum iuſtitiæ eſſe non poſſunt inficiari: concludunt tamen fide non iuſtificari hominem, quòd bona quoque opera in iuſtitiam reputentur. Omittamus ergo iſtas ineptias, & quod res eſt fateamur, ſi à fidei iuſtificatione dependet qualiſcunque tandem cenſetur operum iuſtitia, non modò per hãc nihil imminui, ſed potius confirmari: quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam ſic putemus commendari poſt gratuitam iuſtificationem opera, vt & ipſa in locum iuſtificandi hominis poſtea ſuccedant, aut eiuſmodi officium cum fide partiantur. Niſi enim perpetuò maneat ſolida fidei iuſtificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem abſonum eſt, ſic fide hominem iuſtificari vt non ipſe modò iuſtus ſit, ſed opera quoque eius ſuprà dignitatem iuſta cenſeantur.

Reſponſionis confirmatio, dilemmate firmiſſ. munita. Bona opera vel in iuſtitiam imputantur per ſe: vel ſingula & omnia ſimul, quod falſum eſt.

Deut. 27. 26.
Iob. 4. 18.

Vel in iuſtitiam imputantur per fidem & propter iuſtitiam fidei: & ſingula & omnia ſimul.

Ergo ſola fides iuſtificat & totum hominem & omnia eius bona opera.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iuſtitiam (quod ipſi aduerſarij volũt) ſed perinde approbari Deo acſi perfecta abſolutáque foret. Sed ſi meminerimus quo fundamento fulciatur, ſoluta erit omnis difficultas. Gratũ enim opus tũc demũ eſſe incipit vbi cũ venia ſuſcipitur. Porrò vnde venia, niſi quia Deus nos & noſtra omnia in Chriſto intuetur? Quẽadmodũ ergo nos ipſi vbi in Chriſtũ inſiti ſumus, ideo iuſti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur noſtræ iniquitates: ſic opera noſtra iuſta ſunt & habentur, quia quicquid aliâs vitij in ipſis eſt, Chriſti puritate

Eo ſenſu fideliũ partialis iuſtitia, imperfecta, accepta eſt: non illa autem quam aduerſarij gratuitæ iuſtitiæ per fidem ſomniant.

ſepultum, non imputatur. Ita meritò dicere poſſumus, ſola fide non tantùm nos, ſed opera etiam noſtra iuſtificari. Iam ſi iſta qualiſcunque operum iuſtitia à fide & gratuita iuſtificatione pendet, & ab ea efficitur: debet ſub eam includi, & tanquam effectus cauſæ ſuæ (vt ita loquar) ſubordinari, tantùm abeſt vt erigi debeat ad illam vel deſtruendam vel obſcurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem noſtram Dei miſericordia non operibus conſtare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia ſunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miſeretur pauperis, qui non ambulauit in conſilio impiorum, qui ſuffert tentationem: beati qui cuſtodiunt iudicium, immaculati pauperes ſpiritu, mites, miſericordes, &c. non efficiunt quominus verum ſit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prędicantur, omnia nunquam ſic ſunt in homine vt Deo propterea is approbetur, conficitur, miſerum ſemper eſſe hominem niſi à miſeria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuerſa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remiſſione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: ſequitur hanc eſſe non modò ſummam & præcipuam, ſed vnicam: niſi fortè velis ab illis eneruari, quæ in ea ſola conſiſtunt. Multò iam minus rationis eſt cur nos conturbare debeat appellatio iuſtorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iuſtos certè à vitæ ſanctimonia nuncupari fateor: ſed quum in iuſtitiæ ſtudium magis incumbant quàm iuſtitiam ipſam impleant, qualemcunque hanc iuſtitiam, fidei iuſtificationi cedere par eſt, vnde habet id quod eſt.

Rom. 4.7. Pſal. 32.1. Pſal. 112.1. Prou. 14.21. Pſal. 1.1. Iacob. 1.12. Pſal. 106.3. & 119.1. Matth. 5.3.

Concluſio refutationum tertij argumenti.

Iac. 2.21. 4. Argumentum ex Epiſt. catholica Iacobi Apoſtoli. Reſp. 1. Apoſtolum cum Apoſtolo nō eſſe committendum.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis reſtare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuiſſe iuſtificatum, & nos quoque omnes operibus iuſtificari, non ſola fide. Quid igitur, pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Chriſti miniſtro habent, ſic accipienda eſt eius ſententia, ne à Chriſto per os Pauli loquente diſſentiat. Spiritus per os Pauli aſſerit, Abraham fide: non operibus iuſtitiam fuiſſe conſequutum: nos quoque fide docemus omnes ſine operibus Legis iuſtificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahę & noſtram iuſtitiam operibus non fide tantùm conſtare. Spiritum ſecū non pugnare certum eſt. Quæ erit ergo iſtorum concordia? aduerſariis abūdè eſt ſi conuellerint quam nos altiſſimis radicibus ſtabilitam volumus fidei iuſtitiam: ſuam autem conſcientiis tranquillitatem reddere, non magnæ curæ eſt. Vnde videas quidē eos fidei iuſtifi-

iuſtificationem arrodere, ſed nullam interim conſtituere iuſtitiæ metam vbi conſcientiæ ſiſtantur. Triumphent ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam poſſint quàm omnem iuſtitiæ certitudinem ſe ſuſtuliſſe. Ac miſeram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autem ſtabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi ſententiam quam aſſiduè tanquam Achillis clypeũ nobis obtendunt, illis vel tantillum ſuffragari. Id quo planum fiat, intuendus primùm erit Apoſtoli ſcopus: deinde obſeruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Eccleſia perpetuum eſſe ſolet) qui infidelitatem ſuam manifeſtè prodebant, quæcunque propria ſunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falſo tamen fidei nomine gloriari non deſinebant: ſtolidam talium fiduciam hîc eludit Iacobus. Non eſt ergo illi propoſitum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, ſed oſtendere quàm ineptè nugatores iſti vacuæ eius imagini tantùm arrogarent vt hac cõtenti, ſecurè diffluerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc ſtatu concepto, facilè erit animaduertere vbi peccent noſtri aduerſarij. Incidunt enim in duplicem paralogiſmum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iuſtificãdi. Quòd fidem nominat Apoſtolus, inanem opinionem procul à fidei veritate diſſitam, conceſſionis eſt quæ nihil cauſæ derogat. quod ab initio ipſe demonſtrat his verbis, Quid prodeſt, fratres mei, ſiquis fidem dicat ſe habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat ſine operibus: ſed, Si iactet. Clarius etiam paulò pòſt, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: poſtremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione ſufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus eſt. ſanè ſi nihil in iſta fide continetur niſi vt credatur Deum eſſe, iam nihil mirum eſt ſi non iuſtificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Chriſtianæ, cuius longè diuerſa eſt ratio. Quo enim modo vera fides iuſtificat, niſi dum nos Chriſto conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iuſtitiæ eius fruamur? non ergo eo iuſtificat quòd diuinæ eſſentiæ notitiam concipiat: ſed quòd in miſericordiæ certitudine recumbit.

Reſp. 2. aduerſarius, de conſcientiæ tranquillitate parum ſolicitus ſatis eſſe ſi iuſtitiam fidei arrodere poſſint.

Reſp. 3. ſumpta ex ſcopo Iacobi.

Qui duplicem aduerſariorum paralogiſmũ detegit.

1. In fidei vocabulo, fides enim hic eſt inanis opinio, per conceſſionẽ: apud Paulum, inſtrumentum eſt quo Chriſtum iuſtitiã noſtram apprehendimus.

12 Nondum ſcopum attigimus, niſi diſcutiamus & alterum paralogiſmum. ſiquidem iuſtificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & ſibiipſi conſentaneum Iacobum facere velis, neceſſarium eſt, Iuſtificandi verbum alio ſignificatu accipere quàm apud Paulum: Iuſtificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniuſtitiæ noſtræ memoria iuſti reputamur. Eò ſi ſpectaſſet Iacobus, præpoſterè citaſſet illud ex Moſe, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit,

2. Alter paralogiſmus in verbo iuſtificandi. Paulus de cauſa, Iacobus de effectis iuſtificationis loquitur, agens de Abrahamo.

Paulus de iuſtitia imputatione: Iacobus de iuſtitia cognitione & declaratione.

Abraham operibus cõſequutus eſt iuſtitiã quòd filium immolare, iubente Deo, nõ dubitauit. Atque ita impleta eſt Scriptura, quæ dicit illum crediďiſſe Deo, & imputatum ei ad iuſtitiam. Si abſurdum eſt, effectum eſſe ſua cauſa priorem, aut falsò teſtatur Moſes eo loco, imputatam fuiſſe Abrahæ fidem in iuſtitiam, aut ex ea quam in Iſaac offerendo prçſtitit obedientia, iuſtitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Iſmaele, qui iam adoleuerat antequam Iſaac naſceretur, fide ſua iuſtificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu poſt ſequuta iuſtitiam ſibi comparaſſe? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare eſt nefas) aut iuſtificatum noluit dicere, quaſi promeritus ſit vt iuſtus cenſeretur. Quid ergo? Certè de iuſtitiæ declaratione, non autem imputatione ipſum loqui apparet. acſi diceret, Qui vera fide iuſti ſunt, ij ſuã iuſtitiã obedientia boniſque operibus probãt, nõ nuda & imaginaria fidei larua. In ſumma nõ diſputat qua ratione iuſtificemur: ſed iuſtitiã operatricẽ à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operũ adminiculũ iuſtificari cõtendit: ita hic iuſtos haberi nõ patitur qui bonis careant operibus. Huius ſcopi conſideratio nos omni ſcrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur noſtri aduerſarij quòd putant Iacobũ iuſtificationis rationem definire, cùm nihil aliud ſtudeat quàm prauam eorum ſecuritatẽ diruere qui excuſando bonorum operũ contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoſlibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas ſententias exprimẽt. Inane fidei ſpectrum non iuſtificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis ſuam iuſtitiam declarare.

Summa diſputationis Apoſtoli Iacobi.

5. Argumentum ex Paulo. Rom.2.13.

13 Quod autem ex Paulo in eundem ſenſum citant, minimũ eos iuuat, Factores Legis, non auditores iuſtificari. Nolo ſolutione Ambroſij euadere, ideo eſſe illud dictũ quia cõplementũ Legis ſit in Chriſtum fides. Video enim merũ eſſe effugiũ, quo nihil opus eſt vbi aperta patet via. Illic ſtolida confidẽtia Iudços deiicit Apoſtolus, qui ſola Legis agnitione ſe venditabant, quũ interim ſummi eſſent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere ſibi placerent: admonet, ſi ex Lege quæratur iuſtitia, nõ eius notitiã, ſed obſeruationẽ quæri. Nos certè iſtud in dubium non vocamus quin Legis iuſtitia conſiſtat in operibus: ac ne illud quidem quin cõſiſtat in operũ dignitate & meritis iuſtitia. Sed nondum probatum eſt operibus nos iuſtificari, niſi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem ſenſiſſe Paulum erit ſatis amplo teſtimonio orationis contextus. Poſtquam Gentes ac Iudæos in commune iniuſtitiæ damnauerat, tũ ad diſtributionẽ deſcendit, ac dicit eos qui ſine Lege peccauerunt, ſine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legẽ iudicari: quod Iudæorum

Reſponſio, ſenſum Apoſtoli explicans.

Altera, aduerſarios ad impoſſibile deducens.

Cur hoc vſus eſt argumento Paulus,

tum eſt. Porrò quoniã illi ſuis præuaricationibus conniuentes, ſola Lege ſuperbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam eſſe Legem vt audita ſolummodo eius voce iuſti redderentur: ſed tum demum ſi obedirent: ac ſi diceret, in Lege quæris iuſtitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui eſt per ſe ponderis: ſed afferas opera quibus declares Legem non tibi fruſtra poſitam. His quoniam deficiebantur omnes, ſequebatur, Legis gloriatione eſſe ſpoliatos. Itaque contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum eſt. Iuſtitia Legis in operum perfectione ſita eſt. nemo iactare poteſt ſe per opera Legi ſatisfeciſſe. nulla ergo eſt à Lege iuſtitia.

Tertia, argumẽtum retorquens.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus ſuam iuſtitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt. Quales ſunt, Iudica me Domine ſecũdum iuſtitiam meam, & ſecundùm innocentiam meam, quæ ſunt in me. Item, Exaudi Deus iuſtitiam meam. Probaſti cor meũ & viſitaſti nocte, & non eſt inuenta in me iniquitas. Item, retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia cuſtodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obſeruabo me ab iniquitate mea. Itẽ, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non ſedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris ſanguinum vitam meã. In quorum manibus iniquitates ſunt: dextera quorum repleta eſt muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi ſuprà de fiducia quam ſibi ſancti ſimpliciter ab operibus ſumere videntur. Quæ autem huc adduximus teſtimonia nos non valde impedient ſi ſecundum ſuam περίστασιν, hoc eſt, complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circunſtantiam, accipiantur. Ea porro duplex eſt. nam nec de ipſis in vniuerſum quæſtionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel abſoluantur: ſed ſpecialem cauſam in iudicium diſceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis reſpectu, ſed ex improborum ac ſceleſtorum comparatione iuſtitiam ſibi arrogant. Primùm, quum de homine iuſtificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari cauſam habeat: ſed perpetuam quandam tota vita iuſtitiæ ſymmetriam. Atqui ſancti, dum ad comprobandam ſuam innocentiam Dei iudicium implorant, non ſeipſos omni noxa ſolutos & omni ex parte inculpatos offerunt: ſed quum in ſola eius bonitate ſalutis fiduciam defixerint, confiſi tamen eſſe vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò cauſam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò ſecum aduerſarios ad tribunal Dei ſiſtunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati reſponſura

6. Argumentum ex locis quibus fideles ſuam iuſtitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac ſecũdum eam de ſe ſtatui cupiunt.

Pſal. 7. 9.
Pſal. 17. 1.
Pſal. 18. 21.
Pſal. 26. 1. & 9.

Reſponſio, per duplicis circumſtantiæ conſiderationem.

1. Specialem cauſam tantùm in iudicium afferunt.

2. Ex improborũ cõparatione iuſtitiam ſibi arrogant.

ſit ſi ſeuerè conquiratur: ſed quia præ aduerſariorum malitia, improbitate, aſtutia, nequitia, ſynceritatem, iuſtitiam, ſimplicitatem, puritatémque ſuã Deo compertam gratámque eſſe norunt: non reformidant, inter ſe & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique ſecundum iuſtitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per ſe examinaret ac muneraretur pro meritis: ſed Dominum atteſtabatur quanta eſſet ſua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione ſe iactat, quòd bonum habeat conſcientiæ teſtimonium, ſe cum ſimplicitate & integritate verſatum eſſe in Eccleſia Dei, vult eiuſmodi gloriatione apud Deum niti: ſed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem ſuam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam eſſe ſciebat, aduerſus quamlibet hominũ maledicentiam aſſerit. Videmus enim quid alibi dicat, ſe nihil eſſe ſibi malè conſcium, ſed non in hoc iuſtificari. Quia ſcilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè tranſcendere. Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocriſin ſuam innocentiam Deo teſte ac iudice defendant: vbi tamen cum ſolo Deo negotium eſt, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum ſeruis tuis: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. ſuíſque operibus diffiſi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

1. Sam. 26. 23.
2. Cor. 1. 12.
1. Cor. 4. 4. *Ita tamen vt coram Deo ſuppliciter miſericordiam petant.*
Pſ. 130. 3. & 143. 2.
Pſ. 63. 4.

15 Sunt & alij non abſimiles ſuperioribus loci, in quibus ſubſiſtere etiamnum quis poſſit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate ſua, iuſtum eſſe. Item, In ſemita iuſtitiæ eſſe vitam, ac in ea ipſa nõ eſſe mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iuſtitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obſcuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo eſt, aut pereant à conſpectu Dei oportet, aut ad miſericordiæ aſylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus ſua integritas, dimidiata licet ac imperfecta gradus ſit ad immortalitatem. Sed vnde id niſi quoniam quos in fœdus gratiæ aſſumpſit Dominus, eorum opera nõ excutit pro meritis, ſed paterna benignitate oſculatur? Quo non tantùm intelligimus quod tradunt Scholaſtici, à gratia acceptante habere opera ſuum valorem: Illi enim ſentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto ſaluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea tum aliis tranſgreſſionibus, tum ſuis ipſorum maculis inquinata, non aliud valere niſi quod Dominus veniam vtriſque indulget. quod eſt, gratuitam homini iuſtitiam largiri. Neque tépeſtiuè hîc obtruduntur illæ Apoſtoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt ſint inculpati & irreprehenſibiles

Poſtremum argumentum, à teſtimoniis quæ iuſtitiam & vitã viis fideliũ adſcribunt.
Prou. 20. 7. & 12. 28.
Ezech. 18. 9. 21. & 33. 15.
Reſponſio, id ex paterna Dei benignitate procedit: non quod fidelium opera, vt Scholaſtici tradunt, in pretium æqualitatis Dei acceptione euehantur.
Eph. 1. 4.
1. Theſſ. 3. 13. & alibi.

ſibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cæleſtini valde olim exagitabant, ad perfectionem iuſtitiæ in hac vita aſſerendam. Sed quod arbitramur ſufficere, breuiter poſt Auguſtinum reſpondemus: ad hanc quidem metam aſpirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. ſed quia optima & præſtantiſſima vitæ præſentis ratio nihil aliud eſt quàm profectus ad eam metam, nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulũ ſanctis tribuere volet: modò eam quoque Auguſtini ipſius verbis definiat. Perfectam, inquit, ſanctorum virtutem quum nominamus, ad ipſam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio. Lib.3. ad Bon. c.7. *Perfectio ſanctorum.*

CAPVT XVIII.

Ex mercede malè colligi operum iuſtitiam.

Partes huius capitis.

1 Solutio duarum generalium obiectionum quæ ad operum iuſtitiam ſtabiliendam proferuntur. 1. Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, à prima ſectione ad ſextam.

2 Ad alias ſpeciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturæ deprauatis teſtimoniis deſumptas, reſponſio, ſ. ſect. 6.7.8.9.

3 Sophiſmatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iuſtificari aſſerentis, dilutio, poſtrema ſectione.

TRanſeamus nunc ad eas ſententias quæ affirmant Deum vnicuique redditurum ſecundum opera ſua, cuiuſmodi ſunt. Vnuſquiſque refert quod geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & anguſtia in omnem animam operantis malum. Et, ibunt qui bona egerint in reſurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in reſurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: eſuriui, & dediſtis mihi cibum: ſitiui, & potum tribuiſtis, &c. Atque illis quoque eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æter- *Prima generalis obiectio.* Mat.16.27. 2.Cor.5.10. Rom.2.6. Ioh.5.29. Matt.25.34. *Altera.*

Prou.12.14. & 13.19. Matt.5.12. Luc.6.23. 2.Cor.3.8. *Primæ obiectionis ſolutio.* Ro.2.6.& 8.30. *Eiuſdem explicatio.*

nam:quo in genere ſunt, Retributio manuum hominis reſtituetur ei. Qui timet mandatum, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce merces veſtra copioſa eſt in cælis. Vnuſquiſq; mercedem accipiet ſecundũ laborem. Quòd vnicuiq; dicitur redditurus Deus ſecundum opera, paruo negotio diſſoluitur. Ordinem enim cõſequentiæ magis quàm cauſam indicat loquutio. Extra dubium autem eſt, Dominum his miſericordiæ ſuæ gradibus ſalutem noſtram conſummare dum electos ad ſe vocat, vocatos iuſtificat, iuſtificatos glorificat. Tametſi ergo ſola miſericordia ſuos in vitam ſuſcipiat: quia tamen in eius poſſeſſionem ipſos deducit, per bonorum operũ ſtudium, vt quo deſtinauit ordine ſuum in illis opus impleat: nihil mirũ ſi ſecundũ opera ſua dicuntur coronari: quib. haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronã præparantur. Quin hac ratione appoſitè dicuntur ſalutem ſuam operari, dum bonis operibus incũbendo, vitam æternam meditantur. nempe ſicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Chriſtum credẽdo ſibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis daturus eſt vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, ſed referri ad ſtudium: ac proinde non ſequitur, vel fideles ipſos eſſe ſalutis ſuæ authores, vel ab ipſorum operibus eam emanare. Quid ergo? ſimul atque per Euangelij notitiam, & Spiritus ſancti illuminationem adſciti ſunt in Chriſti conſortium, inchoata eſt in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vſque in diem Domini Ieſu. Perficitur porrò, quum iuſtitia & ſanctitate Patrẽ cæleſtẽ referentes, ſe filios eius nõ degeneres eſſe probãt.

Operandi verbum quid ſignificet. Phil.2.12. Ioh.6.27. Phil.1.6.

Secundæ obiectionis generalis ſolutio. *1. Opera ſalutis cauſam non facere, ab hæreditatis nomine & natura oſtenditur.* Eph.1.18. Gal.4.30. Mat.25.34. Col.3.24. Gen.15.5.& 17.1.

2 Ex mercedis nomine non eſt cur opera noſtra ratiocinemur cauſam eſſe ſalutis. Principio iſtud ſancitum ſit in cordibus noſtris, regnum cælorum non ſeruorum ſtipendium, ſed filiorum eſſe hæreditatẽ: qua ſoli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque vllam aliam ob cauſam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ, ſed filius liberæ. Adeóque in iis ipſis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus ſanctus, hæreditatẽ nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demõſtrat. Sic Chriſtus opera recenſet, quæ cæli remuneratione compenſat dum in eius poſſeſſionem electos vocat: ſed ſimul adiungit, hæreditatis iure poſſidendum. Sic Paulus iubet ſeruos fideliter agentes quod officij ſui eſt, ſperare retributionem à Domino: ſed addit hæreditatis. Videmus vt quaſi præſcriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, ſed Dei adoptioni. Cur ergo ſimul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exẽplo iſta quæſtio eluceſcet. Ante natiuitatem Iſaac, promiſſum erat Abrahæ ſemen in quo bene-

benedicendæ erant omnes terræ nationes: ſeminis propagatio quæ æquatura eſſet ſtellas cæli,& arenas maris, aliáque ſimilia. Multis pòſt annis, vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filiũ immolandum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſioné. Per memetipſum iuraui, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem,& non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuũ ſicut ſtellas cæli & arenas maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Quid audimus? an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham, cuius promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profecto citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

2. *Inſignique exemplo confirmatur, iis bonis Dominum remunerari fidelium opera, quæ illis ante cogitata opera dederat.*

Gen.22.3.17.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quũ ait ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promiſit exhibitionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitam in cælis, ritè & illis aſſignatur promiſſionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expreſſit vtrunque Apoſtolus, quum diceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cælis ſibi repoſitam, de qua antè audierant per ſermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cælis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nullis autẽ ſuffultam operibus. cui concinit illud Petri, Cuſtodiri pios Dei virtute per fidem: in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait eius cauſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ ſpatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quã nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam propoſuit, in qua ſe fecit patrẽfamilias, qui quoſcunque habet obuios, mittit in vineæ ſuæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios ſecunda, alios tertia, quoſdam etiam vndecima: veſperi rependit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus eſt quicunque ſit ille tandem vetuſtus ſcriptor, cuius liber de vocatione Gentium ſub Ambroſij nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiã pertinentem adſtruxit: vbi ſine dubio qui hora vndecima intromiſſi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt ſortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & concluſione vitæ diuina indulgẽtia munerauit: nõ labori prætiũ ſoluens, ſed diuitias bonitatis

Prima cauſa cur vita æterna dicatur merces operum: videlicet vt per ſancta vitæ ſtadium ad æterna gratuita præmia alacrius contendamus.

Col.1.4.

1.Pet.1.5.

Teſtimoniis Scripturæ confirmatur.

Matt.20.1.

Conſenſu Ambroſii.

Lib.1.cap.3.

ſuæ in eos, quos ſine operibus elegit, effundens: vt etiam qui
Regula obſeruanda. in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ non operum accepiſſe mercedem. Poſtremò hoc quoque notatu dignum eſt, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non ſimpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem: quum nos paterna beneuolentia in Chriſto amplectitur: ſed pro beatitudinis poſſeſſione vel fruitione, vt vocant, ſicut etiam ſonant ipſa Chriſti verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, poſſidete regnum, &c.
Marc.10.30. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in reſurrectione fiet: ac poſtea interpretatur, redemptionem corporis noſtri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors eſt, ſic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam, id quod fit ſolius adoptionis beneficio. Et ſi more ſuo pertinaciter vrgeant operũ mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei eſſe mercedem.

Matth.15.34.

Rom.8.18.

Apoſtoli authoritate.

1.Pet.1.9.

Secunda cauſa, Deum noſtræ imbecillitati ſic occurrere, ne animis fatiſcamus. 4 Itaque ne cogitemus Spiritum ſanctum huiuſmodi promiſſione commendare operum noſtrorum dignitatem, acſi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conſpectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc eſt vt arrogantiam noſtram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorſus cõterat. Verùm noſtræ imbecillitati ſic occurritur: quæ ſtatim alioqui collaberetur ac concideret, niſi hac ſe expectatione ſuſtineret ac ſolatio leniret ſua tædia. Primùm quàm durum ſit, non modò ſua omnia, ſed ſe quoque ipſum relinquere & abnegare, reputent pro ſe quiſque ſinguli. Et tamen hoc tyrocinio diſcipulos ſuos, hoc eſt pios omnes, Chriſtus initiat. Deinde ſi per omnem vitam ſub crucis diſciplina erudit, ne cor adiiciant ad bonorum præſentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter ſic ferè tractat, vt quocunq; flectant oculos quàm longè hic mundus patet, nonniſi deſperationem ſibi vbique obuerſantem habeant. vt Paulus dicat, miſerabiliores eſſe nos omnibus hominibus, ſi in hoc mundo duntaxat ſperemus. In his tantis anguſtiis ne deficiant, adeſt illis Dominus, qui monet vt altius caput exerant, & longius oculos cõiiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud ſe reperturos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æſtimans meritum, ſed compenſationem eſſe ſignificans eorum preſſuris, paſſionibus: contumeliis, &c. Quamobrem nihil obeſt quominus vitam æternam remunerationẽ, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus ſuos ex laboribus in quietem, ex afflictione in proſperum & opta-

Huius ſolatij prima neceſſitas.

Altera.

Tertia.

1.Cor.15.19.

Quarta.

optabilem ſtatum,& mœſtitia in gaudium,ex paupertate in affluentiam:& ignominia in gloriam recipiat.omnia deniq; quæ perpeſſi ſunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi,ſi vitæ ſanctitatem,exiſtimemus eſſe viam,nõ quidem quæ aditum aperiat in gloriam cæleſtis regni,ſed qua electi à Deo ſuo in eius manifeſtationem ducantur: quando hæc bona eius voluntas eſt,glorificare quos ſanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent ſophiſtæ, quia iſtum quem exponimus finem non conſiderant. Quàm autem præpoſterum eſt,vbi in vnum finem vocat nos Dominus,alioſumreſpicere? Nihil clarius eſt quàm ad ſubleuandam aliquo ſolatio carnis noſtrę debilitatẽ, non autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operũ inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede,à recto Dei ſcopo longiſſimè aberrat.

Sanctitas via regni, non cauſa regnandi. Rom.8.30.

Sophiſtarum elenchus.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iuſtum iudicem redditurũ olim ſuis iuſtitiæ coronam, non tantùm cum Auguſtino excipio.Cui redderet iuſtus iudex coronam, ſi non donaſſet gratiã miſericorsPater?&quomodo eſſet iuſtitia,niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium?quomodo iſta debita redderentur,niſi prius illa indebita darentur? ſed aliud etiam addo, Quomodo iuſtitiã imputaret noſtris operibus,niſi quod iniuſtitiæ in illis eſt,abſconderet ſua indulgentia?Quomodo cenſeret digna mercede,niſi quod in illis pœna dignum eſt,immenſa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat & ſimul erigit. Nam præterquàm quòd in operibus gloriari vetat, quia ſunt gratuita Dei dona,ſimul fæcibus quibuſdam ſemper inquinata eſſe docet: vt Deo ſatisfacere non poſſint ſi ad iudicij eius regulam examinentur:ſed,ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etſi autem paulo aliter Auguſtinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita diſſentire conſtabit ex eius verbis libro ad Bonifacium tertio,cap 5. Vbi quum inter ſe duos contuliſſet homines, alterum vitæ vſque ad miraculum ſanctæ & abſolutæ, alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin deſiderari in eo multum queat:tãdem infert, Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior,propter rectam in Deum fidem ex qua viuit,& ſecundum quam in omnibus delictis ſuis ſe accuſat, in omnibus bonis operibus Deum laudat.ſibi tribuens ignominiam,illi gloriam: atque ab ipſo ſumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in conſortium Chriſti migrat. Quare,niſi propter fidem quæ licet ſine operibus neminẽ

Obiectio. Deus opera ſuorum coronat. 2.Tim.4.8. Augu. ad Valent. de gratia & lib.arbit.

Reſp.1.ex Auguſtino.

Altera, quæ Auguſtini mentem aperit.

Tertia ex Scriptura.

Quarta, ex eodem Auguſtino ſeipſum interpretante.

ſaluat (ipſa enim eſt nō reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipſam etiam peccata ſoluuntur, quia iuſtus ex fide viuit. ſine ipſa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hìc certè non obſcurè fatetur quod tantopere cōtendimus, inde pendêre bonorum operum iuſtitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Prima ſpecialis obiectio. In cælis theſaurizare iubemur.
Luc.16.9.
1.Tim.6.7.

6 Superioribus locis proximum ſenſum habent iſti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt quū defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſuperbè ſapere, neque ſperare in certis diuitiis, ſed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Reſpondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam acceſſuros niſi oculos in ſcopum conuertamus quò ſua verba Spiritus dirigit. Si verum eſt quod ait Chriſtus, Ibi animum noſtrum reſidere vbi eſt theſaurus noſter: quemadmodum filij ſeculi intenti eſſe ſolent ad ea comparanda quæ ad præſentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum eſt, poſtquam hanc vitam inſtar ſomnij mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò tranſmittant vbi ſolidam vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare inſtituunt in locum aliquē, vbi perpetuam vitę ſedem elegerunt, nobis imitandum eſt. præmittunt illi ſuas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia ſe beatiores eo putant quo plus habent bonorum vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cælum patriam eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras conuenit, quàm hic retinere vbi ſubita migratione peritura nobis ſint. Quomodo autem tranſmittemus? nempe ſi pauperum neceſſitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, ſibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promiſſio: Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè ſeminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius, olim reſtituet cum copioſo fœnore. Ergóne tanti ſunt apud Deum noſtra officia vt ſint in eius manu quaſi recōditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quū toties ac tam apertè id teſtetur Scriptura? Cæterū ſiquis à mera Dei benignitate tranſilire velit ad operum dignitatem, his teſtimoniis ad errorem aſtruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propenſionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet quamlibet vel ſolo eius intuitu indigna ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum tamen perditum ſinit.

Reſponſio, nihil aliud ſignificant hi loci, quàm vt noſtrum eſſe doceant: ſi cælum patriam eſſe credimus, illuc potius tranſmittere opes noſtras, quā hic retinere, vbi ſubita migratione amittendæ ſunt.
Matth.6.21.

Quomodo id fieri poteſt.
Matt.25.40.
Prou.19.17.
2.Cor.9.6.

Summa totius reſponſionis.

Secūda obiectio

7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſaloni-

cenſes

cenſes in tribulationibus conſolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationem nobiſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cælo. Author verò epiſtolæ ad Hebræos, Non eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quòd miniſtratis ſanctis. Ad priorem locum reſpondeo, Nullam illic meriti dignitatem ſignificari: ſed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Chriſto primogenito conformari: ſicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in gloriam ſibi deſtinatã: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorũ. Tribulationes ergo dum patimur pro Chriſti nomine, quę dã veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis ſui Deus ſignare ſolet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia ſtigmata Domini noſtri & magiſtri portamus in corpore, quę ſunt filiorum Dei ſigna. Huc & illæ ſententiæ pertinent, Nos circunferre mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro vt vita ipſius manifeſtetur in nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitudinem reſurrectionis ex mortuis. Quæ ſubiicitur ratio, non ad probandam vllã dignitatem, ſed ſpem regni Dei confirmandã pertinet: acſi diceret, vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis veſtris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui ſic iuſtitiam Dei decere tradit ſuorum obſequia obliuioni non mãdare vt propè iniuſtum fore innuat ſi obliuiſcatur, hanc rationem habet: Deus, quo ſegnitiem noſtram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis ſui ſuſcepꝰimus laborem. Semper meminerimus hanc promiſſionem vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præcederet gratuitũ miſericordiæ fœdus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere ſecurè debemus, obſequiis etiam noſtris quamlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apoſtolus, Deum aſſerit non eſſe iniuſtum, qui cõſtaturus ſit fidei ſemel datæ. Iuſtitia igitur iſta magis ad diuinæ promiſſionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quẽ ſenſum inſigne eſt dictum Auguſtini: quod vt vir ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod aſſiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus qui ſe nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia promittendo.

Per afflictiones pÿ qui iuſtitiam & charitatem exercuerunt digni habentur regno Deo.
2. Theſſ. 1. 1.
Heb. 6. 10.
Rom. 8. 29.
Luc. 24. 26.
Act. 14. 21.
Reſponſio ad priorem locum, Digni, qui & quo.
Gal. 6. 17.
1. Cor. 4. 10.
Philip. 3. 29.
Reſp ad alterũ locum ex epiſt. ad Hebr. deſumptum.
Iuſtitia quid.
In Pſalm. 32. 109. & alibi ſæpe.
Tertia obiectio ex tribus Apoſtoli locis collecta.

8 Abducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non ha-

1. Cor. 13. 2. & 13.

beam, nihil ſum. Item, Nunc manent ſpes, fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item ſuper omnia habete charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſtificari potius quã fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Expoſuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoq; de vera fide interpretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquã ſit magis meritoria, ſed quia magis fructuoſa eſt, quia latius patet, quia pluribus ſeruit, quia ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtit. Si excellentiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc ſermo Paulo non eſt. Siquidem vnum iſtud vrget vt mutua charitate nos in Domino viciſſim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamen ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iuſtificare? Vis iuſtificandi quæ penes fidem eſt, nõ in dignitate operis locatur. Sola Dei miſericordia & merito Chriſti conſtat noſtra iuſtificatio, quam dum fides aprehendit, iuſtificare dicitur. Nunc ſi aduerſarios interroges, quo ſenſu iuſtificationem charitati aſſignent: reſpondebunt. Quia officium eſt Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iuſtitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iuſtificare dicimus, non quia iuſtitiam nobis ſua dignitate mereatur: ſed quia inſtrumentum ſit quo Chriſti iuſtitiam gratis obtinemus. Iſti, prætermiſſa Dei miſericordia, Chriſtóque præterito (vbi ſumma iuſtitiæ eſt) charitatis beneficio nos iuſtificari pugnãt, quia ſupra fidem excellat. Perinde ac ſiquis aptiorem eſſe Regem diſputet conficiendo calceo quàm ſutorẽ, quia ſit infinito præſtantior. Hic vnus ſyllogiſmus amplo documento eſt ſcholas omnes Sorbonicas ne ſuminis quidẽ labris deguſtare quid ſit fidei iuſtificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi conſtat. Quũ enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & ſpei quodãmodo ſubſint, quia ad cognitionem Dei ſpectant, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ſub nomine fidei & ſpei complectitur. acſi diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & ſcientia hunc habent ſcopum vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonniſi per ſpem & fidem in hac vita agnoſcimus. Quũ ergo fidem & ſpem nomino, hæc omnia ſimul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc eſt, quantacunque ſit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua eſt charitas, &c. Ex tertio loco infertur, Si perfectionis vinculũ eſt charitas: ergo & iuſtitiæ, quæ nihil aliud eſt

Reſp. primus locus non loquitur de fide iuſtificante: ſed de fide miraculorum.

Secundus locus, transfert quæſtionis ſtatum. de iuſtificatione agitur, quæ fidei eſt: quoniam illa tã quam inſtrumento Chriſti iuſtitiã apprehendimus & gratis obtinemus, non autem charitate, cuius officium illud non eſt, etiam ſi magis fructuoſa ſit.

Confirmatio à ſimili.

Item ab explicatione mentis Apoſtoli.

Tertius locus alio ſenſu perfe-

eſt quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè conſtitutæ Eccleſiæ membra inter ſe bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim ſemper contrà excipiam, ad perfectionem iſtam nunquam nos peruenire niſi charitatis numeros impleamus. indéque inferam, quum omnes à charitatis complemento ſint remotiſſimi, ſpem omnem illis perfectionis abſciſſam eſſe.

ctionis vinculũ charitati tribuit: & vtcunque accipiant, nihil tamen horum errorem iuuat.

Quarta obiectio. Chriſtus iuſſit quendam per mandatorũ obſeruationem regnum Dei acquirere.

9 Nolo ſingula perſequi quæ hodie ſtulti Sorboniſtæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primum obuium ſe tulit) teſtimonia aduerſum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec cõmemorare ipſe poſſim, niſi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Chriſti ſententiam explicuero, qua mirum in modum ſibi placent. Reſpondet enim Legiſconſulto roganti quid eſſet ad ſalutem neceſſarium, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus quum ab ipſo gratiæ authore per mandatorum obſeruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quaſi verò non conſtet, Chriſtum iis reſponſa ſua attemperaſſe quibuſcum negotium eſſe ſibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id ſimpliciter, ſed quid faciendo ad ipſam perueniant homines. Et loquentis perſona & ipſa interrogatio Dominum inducebat vt ſic reſponderet. Ille perſuaſione Legalis iuſtitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat niſi quæ eſſent opera iuſtitiæ, quibus ſalus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua eſt abſolutum iuſtitiæ ſpeculum. Nos quoque clara voce prædicamus ſeruanda eſſe mandata, ſi in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu neceſſaria eſt Chriſtianis. quomodo enim ad Chriſtum confugerent, niſi ſe agnoſcerent à via vitæ in mortis præcipitium excidiſſe? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, niſi prius qualis ſit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ ſalutis aſylum in Chriſto eſſe admonentur, dum cernunt quantum ſit vitæ ſuæ cum diuina iuſtitia, quæ Legis obſeruatione continetur, diſſidium. Summa hæc eſt, ſi in operibus ſalus quæritur, ſeruanda eſſe mãdata quibus inſtituimur ad perfectam iuſtitiam. Sed nõ eſt hîc hærendum niſi velimus in medio curſu deficere, nemo enim noſtrum ſeruandis mandatis par eſt. Quoniam ergo Legis iuſtitia excludimur, ad aliud ſubſidium nos conferamus neceſſe eſt, nempe ad fidem Chriſti. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde diſcat eſſe peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiuſmodi ſui notitia iã humiliati ſunt, alibi omiſſa Legis mẽtione,

Matt. 19. 17.

Reſponſio, ex verbis ipſius interrogantis.

Summa expoſitionis horũ Chriſti verborum.

Matt. 11. 25.

gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.

Poſtrema obiectio, ex eo quod Iohan.6.29. fides dicitur opus. Reſp. fides non iuſtificat quatenus eſt opus.

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperàm fidem operibus opponere. Quaſi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinę voluntatis, ſuo merito iuſtitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei miſericordiam amplectendo Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi non immoror, veniam dabunt lectores. ipſæ enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquam rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus non adeò exercitatis negotium faciat. Quũ eandem eſſe contrariorum regulam dictet ſenſus communis, ac peccata ſingula iniuſtitiæ nobis vertantur, conſentaneum eſſe aiunt, ſingulis quoque bonis operibus iuſtitiæ laudem tribui. Qui reſpondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non ſatisfaciunt. Equidem illis aſſentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem eſſe. Eſt enim prima à Deo defectio, quã ſequuntur deinde particulares contra Legem tranſgreſſiones. Sed quòd videntur eandem ſtatuere bonorum & malorũ operũ rationem in æſtimanda iuſtitia vel iniuſtitia, in eo cogor ab ipſis diſſentire. Iuſtitia enim operum eſt perfecta Legis obediẽtia. Itaque iuſtus operibus eſſe non potes niſi hanc velut rectam lineã perpetuo vitæ tenore ſequaris. Ab ea vbi primùm deflexiſti, in iniuſtitiam prolapſus es. Hinc apparet, iuſtitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, ſed ex inflexibili indefeſſaque obſeruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniuſtitiæ multo diuerſiſſima eſt ratio. Qui enim ſcortatus eſt, aut furatus, vno delicto, mortis eſt reus: quia in Dei maieſtatem offendit. Impingunt ideo noſtri iſti argutatores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno factum omniũ reum iam eſſe: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde abſurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iuſtum eſſe vniuſcuiuſque peccati ſtipendium: quia iuſta Dei indignatione ac vltione digna ſunt ſingula. Sed inſulſus eris ratiocinator ſi ex aduerſo inferas, vno opere bono conciliari poſſe hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Inſtantia, eandẽ eſſe contrariorũ regulam.
Reſponſio 1.
Reſp 2. per diſtinctionem horũ contrariorum, quorum diuerſiſſima eſt ratio.
Iacob.2.10.

CAP.

CAPVT XIX.

De libertate Chriſtiana.

Partes huius capitis.

1 Neceſſitas doctrinæ de libertate Chriſtiana, ſect. 1. eiuſdémque libertatis præcipuæ partes explicantur, ſect. 2. vſque ad 9.
2 Huius libertatis natura & efficacia aduerſus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minimè habent, ſect. 9. 10.
3 De ſcandalo, dato & accepto: eorúmque conſideratio prolixa necnon neceſſaria, ſect. 11. ad capitis finem.

TRACTANDVM nunc de Chriſtiana libertate, cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui ſummam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propoſitum ſit. Eſt enim res apprimè neceſſaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè ſine dubitatione aggredi conſcientiæ audent: in multis hæſitant & reſiliunt, ſemper variant & trepidant. præſertim verò appendix eſt iuſtificationis, & ad vim eius intelligendum non parum valet. Imò qui Deum ſeriò timent, hinc fructum incomparabilem percipiens eius doctrinæ quàm impij & Lucianici homines lapidem ſuis dicteriis exagitant: quia in ſpirituali ebrietate, qua correpti ſunt, quæuis proteruia illis eſt licita. Quare nunc opportunè in mediū prodibit: deinde planiorem eius diſputationem (quã leuiter aliquoties ſuprà à nobis attacta eſt) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia ſimulatque iniecta eſt aliqua mentio Chriſtianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut inſani motus ſurgunt niſi maturè obuiam eatur laſciuis ingeniis iſtis, quæ alioqui optima quæque peſſimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prętextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam ſe proripiunt, partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem rerúmque delectum tolli. Quid hîc agamus, talibus anguſtiis circunſepti? An Chriſtiana libertate valere iuſſa, huiuſmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui vt dictum eſt, niſi ea teneatur, nec Chriſtus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoſcitur. Danda potius opera ne adeò neceſſaria doctrinæ pars ſupprimatur, & occurratur tamen interim abſurdis illis obiectionibus quæ inde enaſci ſolent.

Connexio huius capitis cum prioribus de iuſtificatione, & quã vtilis ac neceſſaria ſit libertatis Chriſtianæ vera cognitio.

1. Conſcientias pacat.

2. Laſciua ingenia coercet.

3. Chriſti meritum, Euangelij veritatem, animæ pacē tuetur.

Partes tres huius libertatis.

2 Chriſtiana libertas in tribus (vt ego quidem ſentio) partibus ſita eſt. Prima, vt fidelium cōſcientiæ, dum fiducia ſuæ corã

1. Prima eſt, vt legis iuſtitia omiſſa, fideles vnum Chriſtum intueantur.

Deo iuſtificationis quærenda eſt,ſeſe ſupra Legem erigant atque efferant,totámque Legis iuſtitiam obliuiſcantur.Nam quũ Lex(vt alibi iam demõſtratum eſt) neminem iuſtũ relinquat: aut ab omni ſpe iuſtificationis excludimur,aut ab illa nos ſolui oportet:ac ſiquidem,vt nulla prorſus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum ſe afferre debere ad obtinendã iuſtitiam cogitat. non poteſt modum ad finem præfigere : ſed debitorem vniuerſæ Legis ſe conſtituit. Sublata igitur Legis mentione,& omni operũ cogitatione ſepoſita,vnam Dei miſericordiam amplecti conuenit quũ de iuſtificatione agitur: & auerſo à nobis aſpectu,vnum Chriſtum intueri.Non enim illic quæritur quomodo iuſti ſimus : ſed quomodo, iniuſti licet ac indigni pro iuſtis habeamur. Cuius rei ſi certitudinem aliquã aſſequi volunt conſcientiæ , nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat. Legem fidelibus ſuperuacaneã eſſe,quos non ideo docere & exhortari &ſtimulare ad bonum deſinit,tametſi apud Dei tribunal in eorum conſcientiis locũ non habet.Hæc enim duo vt multo diuerſiſſima ſunt,ita probè diligentérque ſunt à nobis diſtinguenda. Tota Chriſtianorum vita quædam pietatis meditatio eſſe debet:quoniam in ſanctificationem vocati ſunt.In hoc ſitum eſt Legis officium, vt eos officij ſui admonendo ad ſanctitatis & innocentiæ ſtudium excitet.At vbi conſcientię ſolicitantur quomodo Deum habeant propitium,quid reſponſuræ ſint,& qua fiducia conſtaturæ ſi ad eius iudicium poſtulentur : ibi non ſubducendum eſt quid Lex requirat, ſed vnus Chriſtus pro iuſtitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem ſuperat.

Obiectio.

Reſponſio, per diſtinctionem iuſtitiæ legalis & Euangelicæ.

Epheſ. 1. 4.
2.Theſſ.4.3.

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epiſtolæ ad Galatas vertitur. Nam inſulſos eſſe interpretes qui docent Paulũ in ea pro cæremoniarũ tantũ libertate pugnare , ex locis argumẽtorũ probari poteſt. Quales iſti ſunt, Quòd Chriſtus factus ſit pro nobis execratio,vt nos ab execratione Legis redimeret. Item,In libertate qua Chriſtus vos liberauit,ſtate, & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini.Ecce,ego Paulus dico, ſi circuncidamini,Chriſtus vobis nihil proderit.Et qui circunciditur,debitor eſt vniuerſæ Legis. Chriſtus vobis otioſus factus quicũq; per Legẽ iuſtificamini:à gratia excidiſtis. Quibus certè aliquid ſublimius cõtinetur quã ceremoniarũ libertas, equidem fateor Paulũ illic de ceremoniis tractare, quia illi cũ pſeudoapoſtolis pugna eſt,qui veteres Legis vmbras Chriſti aduentu abolitas, reducere in Chriſtianã Eccleſiã moliebãtur. Verũ ad hãc quæſtionẽ expediendã diſputandi erãt altiores loci,in quib.tota cõtrouerſia poſita erat.Primũ,quia vmbris illis Iudaicis obſcurabatur Euãgelij claritas, oſtẽdit in Chriſto nos ſolidã eorũ omniũ exhibitionẽ habere quæ Moſaicis ceremoniis adũbrabantur.

Primam hanc partem tota ad Galatas epiſtolã comprobari, ex tribus illis præcipuis capitibus, in quibus verſatur manifeſtum eſt.

Gal.3.13.& 5.1.

Primum caput.

Secundum.

tur. Deinde quia illi impoſtores peſſima opinione imbuebant plebẽ, quòd hæc ſcilicet obedientia valeret ad promerendã Dei gratiã: hîc plurimũ inſiſtit ne vllis Legis operibus nedũ minutis illis elemẽtis iuſtitiã ſe cõſequi poſſe coram Deo exiſtiment fideles. Et ſimul docet damnatione Legis, quæ vniuerſis hominibus aliâs impendet, eſſe per crucem Chriſti liberos: vt plena ſecuritate in vno Chriſto acquieſcant. Qui locus huc propriè pertinet. Poſtremò conſcientiis fidelium ſuam aſſerit libertatem, ne qua religione in rebus non neceſſariis obſtringantur.

Gal. 4. 30.

Tertium.

4 Altera, quæ ex ſuperiore illa pendet vt conſcientiæ non quaſi Legis neceſſitate coactæ, Legi obſequãtur: ſed Legis ipſius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniã enim in perpetuis terroribus verſantur quãdiu ſub Legis dominio ſunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compoſitæ erũt niſi huiuſmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perſpicuè aſſequemur quò hæc pertineant. Legis præceptũ eſt vt diligamus Deũ noſtrũ ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio ſenſu & cogitatione eſt euacuãda, cor omnib. deſideriis expurgãdũ, vires in hoc vnũ colligendæ & cõtrahẽdæ. Qui præ aliis multũ progreſſi ſunt in via Domini, longiſſimè abſunt ab hac meta. Nam etſi Deũ ex animo diligũt, & ſyncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partẽ occupatã habent carnis cupiditatib. quibus retrahuntur & ſiſtũtur quominus citato ad Deũ curſu pergant. Multo quidẽ conatu cõtendunt: ſed caro partim eorum vires debilitat, partim ad ſeſe applicat. Quid hîc faciant, dũ ſentiunt nihil ſe minus quã Legẽ præſtare? Volunt, aſpirant, conantur: ſed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentãt aut meditãtur operis, maledictũ eſſe vidẽt. Nec eſt quòd ſe quiſque fallat, colligens opus eo ipſo non omnino malum eſſe quia imperfectum, & ideo quod in eo boni eſt Deo nihilominus acceptũ eſſe. Nam Lex perfectam dilectionem exigẽs, omnẽ imperfectionem damnat, niſi rigore mitigato. Opus igitur ſuum conſideret, quod pro parte bonũ videri volebat: & eo ipſo tranſgreſſionẽ Legis eſſe inueniet quia imperfectũ eſt.

2. Altera pars libertatis Chriſtianæ, vt conſcientiæ à Legis iugo liberæ voluntati Dei vltrò obediant.

Deut. 6. 5.

Id fieri non poteſt, quãdiu ſub Lege ſumus.

Ratio.

5 En quomodo omnia noſtra opera Legis maledictioni ſubiacent ſi ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum ſe alacriter accingerent ad opus infœlices animæ pro quo nonniſi maledictionem ſe referre poſſe confiderent? Rurſum ſi ab hac ſeuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate ſe à Deo appellari audiant hilares & magna alacritate vocanti reſpondebunt, & ducentem ſeqꝫentur. In ſumma, qui Legis iugo aſtringuntur, ſeruis ſunt ſimiles quibus certæ, in ſingulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conſpectum dominorum venire

Vbi verò ab hac ſeuera Legis exactione (quæ perfectam obedientiam poſtulat) liberamur, hilares & magna alacritatè Deo vocanti reſpondere poſſumus.

audent, niſi exactus operarum modus conſtiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis nō dubitant inchoata & dimidiata opera aliquid etiam vitij habentia offerre, confiſi ſuam obedientiam & animi promptitudinē illis acceptam fore, etiamſi minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos eſſe oportet qui certò confidamus, obſequia noſtra indulgentiſſimo Patri probatum iri, quantulacunque ſint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetā nobis confirmat, Parcam eis, inquit, ſicut ſolet Pater Filio parcere ſeruienti ſibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere poſitum conſtat, quum ſimul obſequij memi- nerit. Neque hæc fiducia parum nobis neceſſaria eſt, ſine qua fruſtra omnia conabimur. ſiquidem nullo noſtro opere ſe coli reputat Deus, niſi quod in eius cultū verè à nobis fiat. Id autem quî poſſit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur noſtro opere?

Mal. 3. 17.

Probatio huius ſecundæ partis, ex Apoſtolo. Heb. 11. 2. Rom. 6. 12.

6 Atque ea cauſa eſt cur author Epiſtolæ ad Hebræos quicquid in ſanctis Patribus bonorum operum fuiſſe legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æſtimet. De hac libertate illuſtris eſt locus in Epiſtola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari qui non ſumus ſub Lege, ſed ſub gratia. Quum enim fideles hortatus eſſet ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra ſua arma iniquitatis peccato, ſed Deo ſe deuouerent tanquā ex mortuis viuentes, & membra ſua arma iuſtitiæ Deo: illi verò contra obiicere poſſent, ſe adhuc carnem ſecum ferre, plenam concupiſcentiis, & peccatum in ſe habitare: ſubiicit eam conſolationem à Legis libertate. acſi diceret, Tametſi nondum extinctum peccatum, necdum iuſtitiam in ſe viuere planè ſentiant, non tamen eſſe cur formident, & animo deiiciantur quaſi Deum ſemper offenſum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege ſint manumiſſi, ne eius regula ſua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non ſimus ſub Lege, hāc libertatem nihil ad ſe pertinere intelligant: cuius finis eſt, nos ad bonum animare.

Finis eius eſt, hac libertate nō ad malum accendi, ſed ad bonum animari.

3. Tertia pars, rerum indifferētium liber vſus. Huius partis cognitio neceſſaria ad deſperationē & ſuperſtitionē tollendam.

7 Tertia vt nulla rerum externarū, quæ per ſe ſunt ἀδιάφορα, religione coram Deo teneamur quin eas nunc vſurpare nunc omittere indifferēter liceat. Atque huius etiā libertatis cognitio perquàm nobis neceſſaria eſt. quæ ſi aberit, nulla conſcientiis noſtris futura eſt quies, nullus ſuperſtitionum finis. Videmur hodie pleriſque inepti qui diſceptationem mouemus de libero eſu carnium, de libero feriarum veſtiúmque vſu & ſimilibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: ſed plus iſtis ineſt momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi ſemel ſe in laqueum coniecerunt conſcientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum

ingre-

ingrediuntur, vnde nō facilis poſtea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an ſibi linteis, induſiis, ſudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe poſtea ſecurus erit, tandem & de ſtupis incidet dubitatio. ſecum enim volutabit annon ſine mantilibus cœnare poſſit, annon ſudariis carere. Si cui paulo delicatior cibus illicitus viſus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mentē venit, ſe vilioribus adhuc cibis poſſe corpus ſuſtentare. Si in ſuauiori vino hæſitauerit, deinde nec vappam, cum bona conſciētiæ pace bibet. poſtremò nec dulciorem mūdiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt ſuper trāſuerſam (quod dicitur) feſtucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: ſed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas conſiliis noſtris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios deſperatione in confuſam voraginem abripi neceſſe eſt: alios cōtempto Deo & abiecto eius timore, viam ſibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti ſunt, quoquò ſe vertant, præſentem vbique conſcientiæ offenſionem vident.

Superſtitionis deſcriptio.

8. Scio, inquit Paulus, quia nihil commune eſt (per cōmune, profanum accipiens) niſi qui exiſtimat aliquid commune, illi commune eſt. Quibus verbis res omnes externas libertati noſtræ ſubiicit: modò eius libertatis ratio animis noſtris apud Deum conſtet. Verùm ſiqua ſuperſtitioſa opinio ſcrupulum nobis iniiciat, quæ ſuapte natura pura erant, nobis contaminātur. Quare ſubiicit, Beatus qui nō iudicat ſeipſum in eo quod probat. At qui diiudicat, ſi ederit, condemnatus eſt: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non ex fide, peccatum eſt. Inter huiuſmodi anguſtias qui omnia ſecurè nihilominus audēdo, ſe animoſiores oſtendunt, nónne ſe tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiūtur, quum & ipſi cogantur multa admittere auerſante conſcientia, formidine conſternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales ſunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen ſola nobis omnia in vſum noſtrum ſanctificari teſtatur Paulus. Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in ſuis donis agnoſcat. Nam multi quidem eorum Dei bona eſſe intelligunt quibus vtūtur, & Deum in operibus ſuis laudant: ſed quum ſibi data eſſe perſuaſum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in ſumma, quorſum hæc tendat libertas, nēpe vt Dei donis nullo conſciētiæ ſcrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vſum nobis ab ipſo data ſunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ noſtræ, & eius erga nos

Probatio huius tertiæ partis ex Apoſtolo ad Romanos.

Rom. 14. 14.

Rom. 14. 22.

Hanc qui non obſeruant, tandē euadunt 1. Dei contemptores. 2. Deſperabundi. 3. Ingrati.

1. Tim. 4. 5.

Finis huius tertiæ partis.

largitatem agnoſcant. Hîc enim comprehenduntur omnes liberæ obſeruationis ceremoniæ, ne qua neceſſitate ad eas obſeruandas conſcientiæ aſtringantur: ſed earum vſum Dei beneficio ſibi ad ædificationem ſubiectum eſſe meminerint.

Altera pars capitu de natura & efficacia libertatis Chriſtianæ.

1. Aduerſus Epicureos.

9 Eſt autem diligenter obſeruandum, Chriſtianam libertatem omnibus ſuis partibus rem ſpiritualem eſſe: cuius tota vis in formidoloſis conſciẽtiis corã Deo pacificandis poſita ſit, ſiue de peccatorum remiſſione inquietæ ſint ac ſolicitæ, ſiue anxiæ ſint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis noſtræ inquinata Deo placeant, ſiue de rerum indifferentium vſu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in ſuam libidinẽ: vel qui nullam eſſe putant niſi coram hominibus vſurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc ſeculo peccatur.

Quorum ingenium deſcribitur.

Nullus ferè eſt cui ſumptuoſo eſſe per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxurioſus ſplendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non ſibi in ſuo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia ſub Chriſtianæ libertatis prætextu defenduntur.

Prætextus item & allegatio, quibus ſatisfit, & de vſu ἀδιαφόρων agitur.

Aiunt res eſſe indifferentes, fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi ſuperbè iactantur, vbi luxurioſè effunduntur, quæ per ſe licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum eſt. Inter res indifferentes optimè diſtinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta eſt eorum mens & conſcientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui conſolationem ſuam habẽt, qui ſaturati ſunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habẽt? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ ſunt, hominum vſibus permiſſæ: imò Dei prouidentia deſtinatæ. nec ridere, aut ſaturari, aut nouas poſſeſſiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu muſico delectari, aut vinum bibere, vſquam prohibitum eſt.

Tit.1.15.

Luc.6.24.
Amos 6.1.
Ieſa.5.8.

Abuſus item detegitur.

Verum iſtud quidem, ſed vbi rerum copia ſuppetit, in deliciis volutari, ac ſe ingurgitare, mentem & animam inebriare præſentibus voluptatibus, nouíſque ſemper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vſu longiſſimè abſunt.

Quomodo ſit corrigendus.

Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profuſionem, tollant vanitatem & arrogantiam, vt pura conſcientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc ſobrietatem animus compoſitus fuerit, habebunt legitimi vſus regulam. Deſit rurſum hæc moderatio, plebeiæ communéſque deliciæ nimiæ ſunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno ſæpe animum purpureum habitare: interdũ ſub byſſo

byſſo & purpura ſimplicem humilitatem latere. Ita in ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplendidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Chriſtianæ libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, iis conuenti eſſe: ſi norint & humiles eſſe & excellere: ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati. *Philip. 4. 12.*

10 Errant in eo plerique, quòd perinde acſi ſua libertas incolumis ac ſalua non eſſet niſi teſtes haberet homines, promiſcuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vſurpatione infirmos fratres ſæpenumero offendunt. Videas hodie quoſdam, quibus ſua libertas non videtur conſiſtere niſi per eſum carnium die Veneris in eius poſſeſſionem venerint. Quod edunt non reprehendo: ſed exigenda eſt ex animis falſa iſthæc opinio. ſiquidem cogitare debebant, nihil ſe ſua libertate nouum conſequi in hominum conſpectu, ſed apud Deum: & tam in abſtinendo conſtitutam eſſe, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt veſcatúrne carnibus an ouis, rubríſne an nigris veſtibus induantur: ſatis ſupérque eſt. Iam ſoluta eſt conſcientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiam ſi poſthac carnibus tota vita abſtineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi ſunt. Imò ideo, quia liberi ſunt, libera conſcientia abſtinent. Pernicioſiſſimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius penſi habent, quam ſic ſuſtineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intereſt, coram hominibus aſſeri noſtram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen ſumma cautione tenendus eſt: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

1. Aduerſus eos qui rationem infirmorum nullã habent.

Eiuſmodi hominum error refellitur.

Lapſus pernicioſiſſimus detegitur.

Obiectio.

Reſponſio.

11 Dicam hîc itaque de ſcandalis nonnihil, quo in diſcrimine habenda ſint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde poſtea ſtatuere liceat quis ſit inter homines libertati noſtræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ ſcandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ teſtimonium habet, nec ineptè exprimit quod ſignificat. Siquid importuna aut leuitate, aut laſciuia, aut temeritate, non ordine, nec ſuo loco facias quo imperiti imbecilléſque offendantur, ſcandalum abs te datum dicetur: quoniã tua culpa factũ fuerit vt eiuſmodi offenſio ſuſcitaretur. Ac omnino ſcandalum in re aliqua datũ dicitur, cuius culpa ab authore rei ipſius profecta eſt. Scandalũ acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admiſſa, maleuolentia aut ſiniſtra quadã animi malignitate in offenſionis occaſionem rapitur. Non

Reuocatio commoda & aptiſſima theſeos ad hypocriſin ſeu locum doctrinæ de libertate Chriſtiana oppoſitum, videlicet de ſcãdalis: quorũ duo ſunt genera.

enim hîc datum erat ſcandalum: ſed ſiniſtri illi interpretes ſine *Scandalum datum.* cauſa accipiunt. Priore illo ſcandali genere nonniſi infirmi offenduntur: hoc autem ſecundo acerba ingenia & Phariſaica ſupercilia. Quare alterum vocabimus ſcandalum infirmorum, *Acceptum.* alterum Phariſæorum: ac ſic libertatis noſtræ vſum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat: Phariſæorum auſteritati nequaquam. Quid enim infirmitati dan- *De ſcandalo dato, doctrina paucis comprehēſa.* dum ſit, abundè multis locis oſtendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide ſuſcipite. Item, Ne poſthac alius aliũ iudicemus: verùm *Ro.14.1. & 13.* illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapſus occaſio. & multa in eum ſenſum, quæ ex eo loco peti ſatius eſt quàm hîc referri. Summa eſt, vt nos, qui robuſti ſumus, infirmitates *Rom.15.1.* impotentium ſufferamus, ne placeamus nobis ipſis: ſed vnuſquiſque noſtrûm proximo placeat in bonum, ad ædificatio- *1.Cor.8.9. & 10.25.* nem. Alibi Sed videte ne quo modo facultas veſtra offendiculo ſit iis qui infirmi ſunt. Item, Omnia quæ in macello vendũtur edite, nihil interrogantes propter conſcientiã. Porrò conſcientiam nõ veſtram dico ſed alterius. Denique tales eſtote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, ne- *Gal.5.23.* que Eccleſiæ Dei. Alio etiam loco, in libertatem vocati eſtis, fratres: tantùm ne libertatem veſtram detis in occaſionem carni, ſed per charitatem ſeruite vobis inuicem. Ita eſt ſanè. Libertas noſtra non aduerſus imbecilles proximos data eſt, quorũm nos per omnia ſeruos charitas ſtatuit: ſed magis, vt pacem cum Deo in animis noſtris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Phariſæorum autem offenſio quanti ſit facienda, diſci- *De ſcandalo Phariſaico ſeu accepto.* mus ex vèrbis Domini quibus iubet omitti illos, quia cæci ſũt, duces cæcorum. Admonuerant diſcipuli, eos ſermone ipſius of- *Mat. 5.14.* fenſos fuiſſe. Reſpondet negligendos, nec curandam eſſe eorum offenſionem.

Quinã ſint habendi infirmi & Phariſæi. 12 Res tamen adhuc incerta pendet, niſi teneamus qui nobis ſint habendi infirmi, & qui Phariſæi. quo diſcrimine ſublato, non video quis prorſus reſtet inter offenſiones libertatis vſus, qui nunquam ſine ſummo periculo foret. Verùm mihi clariſſimè definiiſſe videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda ſit libertas noſtra, vel offendiculis *Exemplis & doctrina Pauli probatur.* redimẽda. Timotheum quum in conſortium ſuum aſſumeret, circuncidit: Titum vt circunciderct nõ adduci potuit. Diuerſa *Act.16.3. Gal.2.5.* facta: nulla conſilij nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber eſſet ab omnibus, omnibus ſemetipſum ſeruũ fecit: & factus eſt Iudæis quaſi Iudæus, vt Iudæos *1.Cor 9. 9.* lucrifaceret: iis qui ſub Lege erant, quaſi eſſet ſub Lege, vt eos qui ſub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos ſeruaret, quemadmodũ alibi ſcribit. Habemus iuſtam liberta- *Ibid.22.* tis moderationem, ſi cum fructu aliquo indifferenter contineri poſſit.

poſſit. Quid reſpexerit quum Titum circuncidere fortiter abnuit, ipſe teſtatur, ſic ſcribens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum eſſet Græcus, cõpulſus fuit circuncidi: propter obiter ingreſſos falſos fratres, qui ſubintroierant ad explorandum libertatem noſtram quam habemus in Chriſto Ieſu, quo nos in ſeruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem ceſſimus per ſubiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & neceſſitatem vindicandæ libertatis, ſi per iniquas exactiones pſeudoapoſtolorum, ea infirmis in conſcientiis periclitatur. Vbique ſtudendum charitati, & ſpectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius, quàm vtendum libertate noſtra, ſi in proximi noſtri ædificationem cedat: ſin ita proximo non expediat, ea tunc abſtinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam ſimulant in abſtinentia libertatis, nihil minùs quàm in officia charitatis eam conferentes. Suæ enim quieti vt conſulant, omnem libertatis mentionem ſepultam optant: quum non minus interſit proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum vſurpare, quàm pro ipſorum commodo, eam loco moderari. Pij autem hominis eſt cogitare, ſibi liberam in rebus externis poteſtatem ideo eſſe conceſſam quò ſit ad omnia charitatis officia expeditior.

Vnde conſtat iuſta Chriſtianæ libertatis moderatio.

Quæ neceſſariò eſt vindicanda: Tum hypocritas negligendo.

2.Cor.10.23.

Tum infirmorum & proximorum ædificationem curando.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ neceſſaria ſunt factu, nullius offendiculi timore omittenda ſunt Quemadmodum enim charitati ſubiicienda eſt noſtra libertas: ita ſub fidei puritate ſubſidere viciſſim charitas ipſa debet. Equidem & hîc charitatis rationem haberi decet, ſed vſque ad aras: hoc eſt ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non eſt probanda eorum intemperies qui nihil niſi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm diſſuere. At nec audiendi ſunt qui quum in mille impietatis formas duces ſe præbent, ſic ſibi agẽdum fingunt ne proximis ſint offendiculum. quaſi nõ interim proximorum conſcientias in malum ædificent: præſertim vbi nulla ſpe exitus in eodem ſemper hærent luto. Et ſuaues homines, ſeu doctrina, ſeu vitæ exemplo ſit inſtituendus proximus, aiunt lacte paſcendum eſſe, quem peſſimis exitialibúſque opinionib. imbuunt. Lactis potu ſe aluiſſe Corinthios Paulus commemorat: ſed ſi tum inter eos fuiſſet Papalis miſſa, an ſacrificaſſet, ad præbendum ipſis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non eſt. Mentiuntur ergo ſe alere quos ſub blanditiarum ſpecie crudeliter necant. Atq; vt demus probandam ad tempus iſtiuſmodi diſſimulationem: quouſq; tandem pue-

Ita tamen vt hæc doctrina ad res indifferentes referatur.

1.Cor.3.2.

ros ſuos eodem potabunt lacte? Nam ſi nunquam grandeſcũt, vt vel tenuem ſaltem aliquem cibum ferre poſſint: nec lacte fuiſſe vnquam educatos certum eſt. Cur nunc acrius cum illis non congrediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ ſunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes ſanos meritò ſordeant: deinde quia peculiaribus ſcriptis hoc abũdè præſtiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuſcunque ſcandalis Satan & mũdus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne ſequamur quod ille præſcribit, ſtrenuè nihilominus pergendum eſſe: deinde quicquid diſcriminũ impendeat, non tamen latum vel latum vnguem deflectere ab eiuſdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas eſſe quicquam tentare niſi quod permittit.

Vide epiſt. de fugiendis impiorum illicitis ſacris. Item epiſt. de abiiciendis vel adminiſtrandis ſacerdotiis. Itẽ libellum de vitandis ſuperſtit.

Nam quæ neceſſaria ſunt factis, nullius offendiculi timore omittenda ſunt.

Refutatis iis qui in libertatis Chriſtianæ naturam & efficaciam peccant: conſcientias piorum, indifferentium rerum reſpectu, traditionũ humanarum laqueis liberas eſſe docetur.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea deſcripſimus, donatæ fideles conſcientiæ id Chriſti beneficio conſequutæ ſint, ne vllis obſeruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas eſſe liberas Dominus voluit: omnium hominũ poteſtate exemptas eſſe conſtituimus. Eſt enim indignum aut Chriſto gratiam tantæ ſuæ liberalitatis perire, aut conſcientiis ipſis fructum. Neque res leuicula exiſtimanda nobis eſt, quam videmus tanti Chriſto conſtitiſſe: vtpote quam non auro aut argento, ſed proprio ſanguine æſtimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, ſi animas noſtras hominibus in ſubiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epiſtolæ ad Galatas, quam Chriſtum nobis obſcurari, vel potius extingui, niſi in ſua libertate ſtent conſcientiæ noſtræ: à qua certè exciderunt, ſi poſſunt hominum arbitrio legum ac conſtitutionum vinculis illaqueari. Verùm vt res eſt cognitu digniſſima, ita longiori magíſque perſpicua explicatione indiget. Statim enim atq; de humanarum conſtitutionum abrogatione verbum factum eſt, ingentes turbæ partim à ſeditioſis, partim à calumniatoribus commouentur: quaſi vniuerſa ſimul tollatur ac ſubuertatur hominum obedientia.

1. Pet. 1. 18.
Gal. 5. 1. 4.

Quod ita eſt intelligendum, vt regimen ſpirituale à politico diſcernatur.

15 Ad eum ergo lapidẽ nequis impingat, primùm animaduertamus duplex eſſe in homine regimen: alterum ſpirituale, quo conſcientia ad pietatem & ad cultum Dei inſtituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines ſeruanda ſunt, homo eruditur. Vulgò appellari ſolent iuriſdictio ſpiritualis & temporalis, non impropriis nominibus, quibus ſignificatur, priorem illam regiminis ſpeciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præſentis vitæ ſunt verſari: non quidem in paſcendo tantùm aut veſtiendo, ſed in præſcribendis legibus quibus homo inter homines vitam ſanctè, honeſtè modeſtéque exigat. Nam illa in animo

Leges item quæ

inter

interiori ſedẽ habet: hæc autem externos mores duntaxat cõponit. Alterum vocare nobis liceat, regnum ſpirituale: alterum, regnum politicum. Hęc autem duo, vt partiti ſumus, ſeorſum ſingula diſpicienda ſemper ſunt: & dum alterum conſideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præeſſe poſſunt. Hac diſtinctione fiet ne quod de ſpirituali libertate docet Euangelium perperam ad politicum ordinem trahamus: acſi minus ſecundum externum regimen humanis legibus ſubiicerentur Chriſtiani, quia ſolutæ ſunt corã Deo ipſorum conſcientiæ: quaſi propterea eximerentur omni carnis ſeruitute, quòd ſecundum ſpiritũ liberi ſunt. Deinde quia in iis etiam conſtitutionibus quæ ad Spirituale regnũ videntur pertinere, poteſt aliqua eſſe hallucinatio, inter has etiam ipſas diſcernere oportet quæ legitimæ habendæ ſint, vt Dei verbo conſentaneæ: quæ rurſus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Eccleſiaſticis dicere in præſentia ſuperſedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Eccleſiæ poteſtate agetur. Huius autem diſputationis hæc ſit clauſula. Quæſtio (vt dixi) per ſe non adeo obſcura vel perplexa, pleroſque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conſcientiæ forum nõ ſatis ſubtiliter diſcernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum eſſe magiſtratui præcepit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter conſcientiã. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretiũ eſt tenere quid ſit conſcientia. ac definitio quidẽ ex etymo vocis petenda eſt. Nam ſicuti quum mẽte intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiã, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomen ducitur: ita quũ ſenſum habent diuini iudicij, quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia. Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit, ſed eo vſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt quod intelligit Paulus, quum tradit, conſcientiam ſimul teſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium, eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur, nequid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ inter-

prius illud ſpectant conſideranda ſunt, nec perperam ad poſterius pertrahenda.

Videndum item an ſint conſentanea verbo Dei, necne.

Lib. 4. c. 20.

Concluſio diſputationis.

Rom. 13. 1. & 5.

Porro vt clariùs liqueat, quatenus humanis conſtitutionib. conſcientiæ ligentur: primùm traditur conſcientiæ definitio.

Rom. 2. 15.

Apoſtolicis teſtimoniis explicata.

1. Pet. 3. 21.

rogationem poſuit pro tranquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos, non habere amplius conſcientiam peccati: pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum nos amplius non arguat.

Heb.10.2.

Deinde oſtenditur quam relationem habeat ad externam obedientiam: primùm in iis rebus quæ per ſe aut bonæ ſunt, aut malæ: ſecundò, in mediis & indifferentibus.

16 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit complementum Legis eſſe charitatem ex pura cõſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligẽtia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmq; piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operã dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt, quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſq; manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſciẽtiam lex dicatur, quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominũ intuitu vel non habita eorum ratione. Exẽpli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiamſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictã habet apud Deum. Alia in reb. per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſi quod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam: Dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia, vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans, conſcientiam ſolutam relinquat.

1.Tim.1.5.
Act.24.16.
1.Cor.10.28.

CAPVT XX.

De Oratione quæ præcipuum eſt fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Par-

Partes huius capitis præcipuæ.

1 Tractationis de oratione cum ſuperioribus connexio, quid item, & quàm neceſſarium ſit illud Chriſtianorum exercitium, ſect. 1. & 2.
2 Quis ſit orandus, addita obiectionis quæ nimium frequenter animis occurrit neceſſaria refutatione, ſect. 3.
3 Leges quæ inter inuocandum ſunt obſeruandæ à piis hominibus, ſect. 4. vſque ad 17.
4 Per quem eſt inuocandus, ſect. 17. 18. & 19.
5 Error aduerſus doctrinam de vnico Mediatore & interceſſore erectus excutitur, additis reſponſionibus ad præcipua argumenta quæ pro ſanctorum interceſſione proponuntur, à 20. ſect. ad 28.
6 Orationis ſpecies, & accidentia quædam, ſect. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
7 Perfectæ inuocationis formula, ſeu Dominicæ orationis enarratio. à 34. ſect ad 50. vſque.
8 Nonnullæ citra orationem obſeruandæ rationes de tempore, de perſeuerantia, de animi affectu & certa fidei perſuaſione, ſect. 50. 51, 52.

EX his quæ hactenus diſputata ſunt, non obſcurè perſpicimus, quàm ſit homo bonorum omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia deſint ſalutis adiumenta. Quare ſi præſidia quærit quibus inopiæ ſuæ ſuccurrat, extra ſe exeat oportet, & aliunde ea ſibi comparet. Hoc poſtea nobis explicatum eſt, Domium ſeſe vltrò, ac liberaliter in Chriſto ſuo exhibere, in quo pro noſtra miſeria omnem felicitatem, pro noſtra inopia opulentiam offert, in quo cæleſtes theſauros nobis aperit, vt dilectum Filiū ſuum tota fides noſtra intueatur, ab ipſo tota noſtra expectatio pendeat, in ipſo tota ſpes noſtra hæreat & acquieſcat. Hæc quidem ſecreta eſt abſconditáque philoſophia, & quæ ſyllogiſmis erui non poteſt: ſed ſcilicet eam perdiſcunt quibus oculos aperuit Deus, vt in ſuo lumine lumen videant. Poſtquam verò fide edocti ſumus, agnoſcere quicquid nobis neceſſe eſt, nobíſque apud nos deeſt, id in Deo eſſe ac Domino noſtro Ieſu Chriſto: in quo ſcilicet omnem ſuæ largitatis plenitudinē Pater reſidere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes: supereſt vt in ipſo quæramus, & ab ipſo precibus poſtulemus quod in ipſo eſſe didicimus. Alioqui ſcire Deū bonorum omnium Dominum ac largitorē, qui nos ad ſe poſcendum inuitet: ipſum verò nec adire nec poſcere, adeò non prodeſſet, vt perinde id futurum ſit acſi quis indicatum theſaurum, humi ſepultū ac defoſſum, negligat. Proinde Apoſtolus, vt oſtēderet otioſam à Dei inuocatione eſſe nō poſſe veram fidem, hunc ordinem poſuit: Sicuti ex Euangelio naſcitur fides, ſic per eam ad inuocādum Dei nomē corda noſtra formari. Atque hoc ipſum eſt quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui teſti-

1. *Summa eorum quæ expoſita ſunt ab operis initio, & tranſitio ad doctrinā de Dei inuocatione.*

Huius cum tractatu de fide connexio.

Vſus.

Rom. 10. 14.

Rom.8.26. monium Euangelij cordibus noſtris obſignat, erigere ſpiritus noſtros vt vota ſua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo poſtremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quaſi leuiter attactum eſt, nunc fuſius tractari conuenit.

Orationis definitio. 2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cæleſtem Patrem repoſitæ ſunt opes penetremus. Eſt enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua ſanctuarium cæli ingreſſi, de ſuis promiſſis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuiſſe vanum, vbi neceſſitas ita poſtulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur poſtulare. adeo verum eſt, oratione effodi theſauros, quos Euangelio Domini iudicatos fides noſtra intuita fuerit. *Neceſſitas.* Iam verò quàm neceſſaria ſit & quot modis vtilis ſit prædicandi exercitatio, nullis verbis ſatis poteſt explicari. Non abs re eſt profectò quòd cæleſtis Pater vnicum in ſui nominis inuocatione ſalutis præſidium eſſe teſtatur, qua ſcilicet præſentiam & prouidentiæ eius, per quam rebus noſtris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos ſuſtineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miſerè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totũ ipſum, vt ſe nobis præſentem exhibeat accerſimus. Hinc eximia conſcientiis noſtris *Vtilitas.* requies ac tranquillitas naſcitur. ſiquidem neceſſitate, quæ nos premebat, Domino expoſita, vel in eo abũdè quieſcimus, quòd illum nihil malorum noſtrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè conſulere poſſe perſuaſi ſimus.

II. 3 Sed enim, dicet quiſpiam, annon ſine monitore etiam no-*Obiectio. Exercitiũ illud inutile videtur: quandoquidem Deus ſapiens & bonus nouit qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat.* uit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expedit: vt ſuperuacuũ quodãmodo videri queat ipſum precibus noſtris ſolicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce noſtra expergefactus fuerit? Verùm qui ſic ratiocinantur, quem in finem ſuos ad orandum inſtituerit Dominus nõ animaduertunt. neque enim id tam ſua ipſius, quàm noſtra potius cauſa ordinauit. Vult quidem, vt æquum eſt, ſibi ius ſuum reddi, *Reſponſio, ab orationis inſtitutione & fine.* dum ei acceptũ fertur quicquid expetunt homines, & ſentiunt ad ſuam vtilitatem facere, idque votis teſtatum faciunt. Sed huius quoque ſacrificij quo ipſe colitur vtilitas ad nos redit. Itaq; *1.Reg.18.42.* ſancti Patres quò Dei beneficia apud ſe & alios confidentius ia-*Confirmatio ab exemplo.* ctarunt, eo acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exẽplum nobis ſatis erit, qui de conſilio Dei certus, poſtquàm regi Achab pluuiam nõ temere pollicitus eſt, anxiè tamen inter genua precatur, famulúmque ſeptem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, ſed quòd officij ſui eſſe nouit, ne ſomnolenta vel torpida ſit fides, ſua deſideria

apud

apud Deum deponere. Quare tametſi nobis ad miſerias noſtras ſtupidis & hebeſcentibus, ipſe pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque ſuccurrit non rogatus: noſtra tamen plurimum intereſt aſſiduè ipſum à nobis implorari, vt ſerio, ardentíque eius ſemper quærendi, amandi, colendi deſiderio cor noſtrum inflammetur, dum aſſueſcimus ad ipſum, velut ad ſacram anchoram in omni neceſſitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum noſtrum ſubeat, cuius ipſum teſtem facere pudeat: dum Vota noſtra omnia coram eius oculis ſiſtere, adeóque totum cor effundere diſcimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire noſtra precatione admonemur. Adhæc quod petamus conſequuti, votis noſtris ipſum reſpondiſſe perſuaſi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & ſimul maiori cum voluptate amplexemur, quæ precibus agnoſcimus fuiſſe impetrata. Poſtremò vt eius prouidentiam animis noſtris pro imbecillitatis noſtræ modo vſus ipſe & experimentum confirmet, dum intelligimus ipſum non modò polliceri, ſe nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad ſe appellandum in ipſo neceſſitatis articulo patefacere: ſed manum ſemper habere extentam ad ſuos iuuandos: nec lactare eos verbis, ſed præſenti ope tueri. Eas ob res clementiſſimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentíſque ſpeciem plerunque præbet, quo ita ad ſe petendum, rogandum, flagitandum magno noſtro bono nos, alioqui deſides & ignauos, exerceat. Nimium ergo inſulsè illi qui vt hominũ animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium cuſtodiæ excubantem, fruſtra noſtris interpellationibus fatigari garriunt: quum non fruſtrà Dominus contra teſtetur ſe propinquum eſſe omnibus inuocantibus nomen ſuum in veritate. Nihilo ſecius eſt quod alij nugantur, ſuperfluam eſſe eorum petitionem quæ vltrò largiri paratus ſit Dominus: quũ ea ipſa quæ à ſpontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus noſtris conceſſa velit agnóſci. Quod teſtatur memorabilis illa ſententia Pſalmi, cui multæ ſimiles reſpondent, Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam ſua ſponte curandæ piorum ſaluti intentam ſic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abſtergitur ſocordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum neceſſitati ſubueniat: ſed vult ipſe viciſſim audire noſtros gemitus, quo ſuum erga nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum eſt, non dormire neque dormitare cuſtodem Iſraelis, & tamen ceſſare quaſi noſtri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

A neceſſario.

Ab honeſto.

Ab officij noſtri perpetua recordatione.

A diuinæ prouidentiæ meditatione.

Concluſio. vtiliſſimum eſſe inuocationis Dei exercitium, tribus teſtimoniis confirmata.

Pſal. 145. 18.

Pſal. 34. 15.

Pſal. 121. 4.

III.

Leges orationis Chriſtianæ. Prima, vt Deum reuereamur.

4 Porrò ritè probéque inſtituendæ orationis eſt hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compoſiti ſimus. Quod ſcilicet quãtum ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibúſque expedita, quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat ſe in precationem, ſed etiam quoad fieri potuerit ſuprà ſeipſam eleuetur ac feratur.

Qualis eſſe debeat mẽtis Chriſtianæ compoſitio.

Neque verò mentem hîc requiro ita explicatam vt nulla ſolicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter ſanctos Dei ſeruos, ingentes cruciatus nedum ſolicitudines videmus teſtari, quum è profunda abyſſo atque è mediis mortis faucibus querulam ſe ad Dominum efferre vocem dicunt,) ſed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipſa mens circumferatur, & è cælo detracta in terrã deprimatur. Supra ſe verò ipſam eleuari oportere intelligo, ne quid eorum quæ cæca & ſtolida noſtra ratio commentari ſolet, in Dei conſpectum proferat, nec ſe intra vanitatis ſuæ modulum conſtrictam teneat, ſed ad puritatẽ Deo dignam aſſurgat.

Hic igitur vidẽdum 1. Vt leuitate omni depoſita, ſtudia ſenſúſque noſtros seriò ad orandum applicemus.

5 Vtrunque notatu apprimè dignum, vt quiſquis ſe ad orandum comparat, illuc ſuos ſenſus ſtudiáque applicet, neque (vt fieri ſolet) detrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa teſtis licentiæ nimium laſciuientis & ab omni metu ſolutæ. Qua in re tanto enixius laborandum eſt quanto magis difficilem experimur. nemo enim ſic intentus eſt ad precãdum quin multas obliquas cogitationes obrepere ſentiat, quæ orationis curſum vel abrumpant, vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hîc verò nobis ſuccurrat quàm indignum ſit vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, ſacra profanis miſcendo. dum eius reuerẽtia mentes noſtras ſibi deuinctas nõ tenet: ſed perinde acſi nobis ſermo eſſet cum homine vulgari inter orandum, omiſſo illo, huc vel illuc tranſuolamus. Sciamus ergo non alios ritè probéque ſe accingere ad orandum niſi quos afficit Dei maieſtas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant.

Quod eleuationis manuum ceremonia confirmatur.
Pſ.25.1.

Atque id ſibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines ſe procul remotos eſſe à Deo, niſi ſenſus ſuos in ſublime tollant. Sicut etiam dicitur in Pſalmo. Ad te leuaui animam meam. Et ſæpius hanc loquendi formam vſurpat Scriptura, orationem tollere: ne in ſuis fæcibus deſideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc ſumma ſit, quo liberalius nobiſcum Deus agit, comiter nos inuitans vt in ſinum ſuum curas noſtras exoneremus, minus nos eſſe excuſabiles niſi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nóſque ad ſe trahit, vt ſtudia ſen-

ſenſúſque noſtros ſeriò ad orandum applicemus, quod fieri nō poteſt niſi mens cū impedimentis fortiter luctando ſurſum emergat. Alterum propoſuimus, ne petamus, niſi quantum nobis Deus permittit. Etſi enim iubet nos effundere corda noſtra, non tamen ſtultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit ſe facturum ſecundum piorum voluntatem, nō eo vſque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio ſe ſubmittat. Atqui in vtroque paſſim grauiter delinquitur: neque enim modò temere ſine fronte, ſine reuerentia Deum plerique de ſuis ineptiis interpellare audent, & quicquid per ſomnium adhibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: ſed tanta vel ſtoliditas vel ſtupiditas eos tenet, vt ſpurciſſimas quaſque cupiditates obtrudere Deo auſint, quarum conſcios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riſerunt atque etiam deteſtati ſunt quidam profani homines, vitium tamen ipſum ſemper regnauit: atque hinc factum eſt vt ambitioſi Iouem ſibi patronum aſciſcerent, auari Mercurium, Apollinē & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicoſi Martem, Venerem libidinoſi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis ſuis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quā ſi pares cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus ſuam facilitatem ita haberi ludibrio, ſed ius ſuum ſibi vendicans, vota noſtra ſub imperio ſubiicit & fræno coercet, ideo tenendum eſt illud Iohannis, Hæc eſt fiducia noſtra, quòd ſiquid petierimus ſecundū voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abeſt quin pares ſint facultates noſtræ, quærendum eſt remedium quod ſubueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eodem ſequi neceſſe eſt. Vtrunque verò longè infra ſubſiſtit, imò verius fatiſcunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati ſuccurrat Deus ſpiritū in precibus nobis dat magiſtrum, qui dictet quod rectum eſt, atque affectus noſtros moderetur. Quia enim quid orandum ſit quemadmodum oportet neſcimus, in ſubſidium ille ſubit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipſe reuera vel precetur vel ingemiſcat: ſed fiduciam, vota, ſuſpiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam ſufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati ſunt in precibus, cæcis anxietatibus ita ſe perplexos conſtringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæſitant, vnde ſequitur ſingulare eſſe rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipſi propriæ deſidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quā plus ſatis ſumus procliues:

Pſal. 61. 9.

2. Ne petamus niſi quantum nobis Deus permittit.

1. Iohan. 5. 14.

Hæc quia non poſſumus, vt noſtra imbecillitati Deus operā ferat, Spiritum ſuum in precibus nobis dedit magiſtrum.

Rom. 8. 26.

Quale ſit illud magiſterium.

Non tamen vt ipſi interim officium precandi corde & ore negligamus.

(qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oſcitanter eſſe expectandum donec ille mentes noſtras alibi occupatas præueniat) ſed potius vt noſtram ignauiam ſocordiámque pertæſi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quũ iubet orare in Spiritu, ideo deſinit ad vigilantiam hortari: ſignificans ita vigere Spiritus inſtinctum ad formandas preces, vt conatum noſtrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda noſtra impellat fides.

1.Cor.14.16. *Secunda Lex, inopiæ noſtræ ſenſus.* *1. In eam peccant defunctoriè & ex formula garrientes.*

6 Eſto & altera lex, vt rogando ſemper inopiam noſtram verè ſentiamus, ac ſeriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, ſerium imò ardentẽ impetrandi affectum iungamus cũ ipſa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, acſi penſum Deo ſoluerent: & quanquam fatentur neceſſarium ſuis malis remedium hoc eſſe, quia Dei ope quam implorant carere exitiale ſit: apparet tamen hoc officio ipſos defungi ex more: quia interim frigent animi, neq; expendunt quid poſtulent. Generalis quidem & confuſus neceſſitatis ſuæ ſenſus illuc eos ducit: ſed non eos ſolicitat quaſi in re præſenti, vt egeſtatis ſuæ leuamen petant. Porrò quid odioſius aut etiã Deo magis execrandum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum poſtulat, interim aut ſe peccatorem non eſſe cogitans, aut certè peccatorem eſſe non cogitans: nempe qua Deus ipſe planè ludibrio habetur. Atqui eiuſmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum eſt hominum genus, vt defungẽdi cauſa permulta ſæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut ſibi aliunde euenire, aut iã apud ſe reſidere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum eſſe videtur, ſed neque ipſum tolerabile: vt preces ſine meditatione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti ſunt, votis litandum eſſe Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conſpectũ Dei quicquam poſtulaturi, niſi quod & ſerio animi affectu exardeſcunt, & ab ipſo ſimul obtinere cupiunt. Quinetiam tametſi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, nõ videmur primo intuitu neceſſitati noſtræ conſulere, ea tamen non minori deſiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poſcimus nomen eius ſanctificari, ardenter (vt ita dicam) eſurienda & ſitienda eſt illa ſanctificatio.

2. Hypocritæ qui peccatorum ſuorum ſenſu nullo modo tanguntur. *3. Oſcitantes, qui nihil inter precandum cogitant.* *Remedia.*

7 Siquis obiiciat, non ſemper æquali neceſſitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidẽ: atq; hæc diſtinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Triſtatur quis inter vos? oret, qui lętus eſt canat. Ergo dictat ipſe communis ſenſus, quia nimium pigri ſumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad ſtrenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia ſicuti pluribus aliis locis docet (quo nos durius premunt moleſtiæ,

Obiectio. Non ſemper æquali neceſſitate vrgemur ad precandum. Reſponſio, ſemper eſt orandum. Iacob. 5.13. Pſal.32.6.

leſtiæ, incommoda, timores, aliæque ſpecies tentationum, acſi nos Deus ad ſe accerſeret, liberior patet acceſſus. Interea nō minus verum eſt illud Pauli, omni tempore orandū eſſe: quia vtcunque ex animi noſtri ſententia res proſperè fluāt, & vndique nos circumdet lætitiæ materia, nullum tamen eſt punctū temporis quo nos ad precandum inopia noſtra non hortetur. Abūdat quiſpiam vino & tritico: quando bucella panis niſi aſſidua Dei gratia frui nō poteſt, non impedient cellæ vel horrea quominus panem quotidianū poſtulet. Iam ſi reputemus quot ſingulis momentis diſcrimina immineant, nullum ab orando immune nobis eſſe tempus docebit metus ipſe. Hoc tamen in ſpiritualib. melius licet cognoſcere. Quādo enim tot peccata, quorum nobis ſumus conſcij, nos ſecuros ceſſare ſinent quin ſuppliciter & culpā & pœnā deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ ſtudium non per interualla, ſed aſſiduè nos rapere ad ſe ita debet vt eadem ſemper nos maneat opportunitas. Ergo non fruſtra toties nobis præcipitur orandi aſſiduitas. Nondū de perſeuerantia loquor, cuius poſtea fiet mentio: ſed Scriptura aſſiduè orandum admonens, ſocordiam noſtrā coarguit: quia nō ſentimus quàm neceſſaria ſit nobis hæc cura & ſedulitas. Hac regula hypocriſis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò lōgè abigitur. Promittit Deus ſe propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuē-turos denuntiat qui quæſierint in toto corde. eò minimè aſpirant qui ſibi placent in ſuis ſordibus. Itaq; pœnitentiā legitima oratio poſtulat. Vnde illud tritum in ſcripturis, Deū ſceleratos non exaudire, & preces eorum eſſe execrabiles, ſicuti ſacrificia: quia æquum eſt vt Dei aures clauſas inueniant qui obſerant corda ſua, nec Deum flexibilem ſentiant qui ſua duritie prouocant eius rigorem. Apud Ieſaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces veſtras, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item apud Ieremiam, Clamaui, & renuerunt audire: clamabunt ipſi viciſſim, & non audiam. quia ſummi probri loco ducit, iactari fœdus ſuum ab improbis qui ſacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Ieſaiam conqueritur, quum labiis ad ſe Iudæi accedant, cor eorum eſſe longè remotū. Non reſtringit quidem hoc ad ſolas preces, ſed fictionem in ſingulis cultus ſui partibus ſe abominari aſſerit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nō accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates veſtras inſumatis. Verum quidem eſt (vt paulo pòſt iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: nō tamen ſuperuacua eſt Iohannis admonitio, Siquid petierimus accipiemus ab eo, quia præcepta eius ſeruamus: quandoquidem mala conſcientia ianuam nobis claudit.

Eph. 6. 18.

Huius reſponſionis confirmatio ab enumeratione periculorum quæ ſingulis momentis vitæ & ſaluti noſtræ imminent.

A Dei mādatis.

Ab eiuſdem promiſſione.

A vera pœnitentia natura, & impœnitētia conſideratione.

Ieſ. 1. 15.

Ier. 11. 7. 8. & 11.

Ieſa. 29. 13.

Iac. 4. 3.

1. Ioh. 3. 22.

Concluſio.

Vnde ſequitur nec ritè precari, nec exaudiri niſi ſinceros Dei cultores. Diſpliceat igitur ſibi in ſuis malis quiſquis ſe ad orandum comparat: & (quod ſine pœnitentia fieri non poteſt) induat mendici perſonam & affectum.

Tertia Lex, Omnis ſuperbiæ abdicatio.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione ſe abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omnis denique ſui fiducia decedat quiſquis ſe coram Deo ſiſtit precandi cauſa, dans in abiectione ſui gloriã Deo in ſolidum. ne ſiquid, vel minimũ, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. Huius ſummiſſionis, quæ omnem altitudinem proſternit, frequentia exempla in Dei ſeruis habemus: quorum vt quiſque eſt ſanctiſſimus, ita quum in Domini conſpectum prodit, plurimum proſternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipſe commendauit, Non in iuſtitiis noſtris, dicebat, corã te fũdimus preces: ſed in miſericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius ſis nobis, Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipſum: quia inuocatũ eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctũ tuum. Neq; verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus è populo ſe turbæ permiſcet, quin potius ſeorſum reatũ fatetur, ſupplèxque ad veniæ aſylum confugit: ſicuti diſertè pronuntiat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei. Hanc quoq; humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo: quia nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuẽs. Tali forma precatur Ieſaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum, ideo ſeruabimur. Et fuimus omnes repleti inmũditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ noſtræ: & emarcuimus nos omnes quaſi folium, & iniquitates noſtræ quaſi ventus diſpergunt nos. Et non eſt qui inuocet nomen tuum: qui ſe excitet vt apprehendat te. Quoniã abſcondiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noſter, nos ſumus lutũ: tu es formator noſter, & nos ſumus opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternũ recorderis iniquitatis. En reſpice, agedũ, nos omnes ſumus populus tuus. Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur niſi hac vna quòd ſe Dei eſſe cogitãtes, illi ſe fore curæ nõ deſperant. Nõ ſecus Ieremias. Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos, fac propter nomẽ tuum. Veriſſimè enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt (à quocunque tandẽ ſit) quod ab incerto authore ſcriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dãt tibi gloriam Domine. Non ſecundum iuſtitias patrũ fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua petimus miſericordiam Domine Deus noſter: ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri,

Exempla.

Daniel. Dan. 9. 19. 20.

Dauid. Pſal. 143. 2.

Ieſaias. Ieſa. 64. 5.

Ieremias. Ier. 14. 7.

Baruch. Baruch. 2. 18.

ſtri, quia peccauimus coram te.

9 Denique riꝭè precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpę confeſſione. Neque enim ſperandum eſt vt quicquam à Deo impetret vel ſanctiſſimus quiſque, donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt vt aliis Deus ſit propitius niſi quibus ignoſcit. Vnde non mirum ſi hac claue ianuam ſibi fideles aperiunt ad orandum: quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid enim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & tranſgreſſionum mearum ne memineris. ſecundum miſericordiam tuã reminiſcere mei propter bonitatem tuam Domine. Itẽ, Reſpice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus nõ ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue confeſſus hac occaſione vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, ſed vt totius vitæ peccata accumulãs, quo ſeuerior eſt in ſe damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etſi autem non ſemper expreſſis verbis peccatorum remiſſionem poſtulant ſancti, ſi tamen diligẽter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orãdi animum ſumpſiſſe ex ſola Dei miſericordia, atque ita ſemper exordium feciſſe ab eo placando: quia ſi quiſque ſuam cõſcientiam interroget, tantum abeſt vt audeat familiariter curas ſuas apud Deum deponere, vt ad omnẽ acceſſum trepidet, niſi miſericordia & venia fretus. Eſt quidem & alia ſpecialis confeſſio, vbi pœnarum leuationem optant, vt ſimul orẽnt peccata ſibi ignoſci: quia abſurdum eſſet effectum tolli velle, manente cauſa. Cauendum enim eſt ne ſtultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidentibus ſoliciti, radicẽ ipſam morbi negligunt. Quin prius danda opera eſt vt nobis propitius ſit Deus quàm vt fauorem ſuũ externis ſignis teſtetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipſe, & parum nobis prodeſſet eum habere beneficum, niſi cõſcientia placatum ſentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiã monemur Chriſti reſponſo: nam quum paralyticum ſanare decretũ eſſet, Remittũtur (inquit) tibi peccata tua: erigẽs animos ſcilicet ad id quod præcipuè optandum eſt, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructũ recõciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter ſpecialem illã præſentis reatus confeſſionẽ, qua fideles pro impetranda cuiuſq; culpę & pœnæ venia ſupplicãt, generalis illa præfatio, quæ cõciliat precib. fauorem, nunquam omittenda eſt. quia niſi in gratuita miſericordia fundatæ nũquam Deum exorabunt. Quo referri po-

Huius abdicationis vtilitas, venia ſcilicet deprecatio cum humili confeſſione & certa miſericordiæ fiducia coniuncta, Dauide teſte.
Pſ.25.6.& 18.
Pſal.51.7.
Quæ non ſemper expreſſis verbis concepta fuit.
Eſt præterea ſpecialis piorum pœnitentia.
Mat.9.2.
Generalis item præfatio quæ precibus fauorẽ conciliat nunquam eſt omittenda.

2.Ioh.1.9. teſt illud Iohannis, Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus vt nobis remittat,& nos emũdet ab omni iniquitate. Vnde preces ſub Lege ſanguinis expiatione conſecrari oportuit, vt acceptæ eſſent,atque ita commonefieret populus ſe tanta honoris prærogatiua indignum eſſe, donec à ſuis inquinamẽtis purgatus, ex ſola Dei miſericordia conciperet precandi fiduciam.

Obiectio aduer. tertiam rectæ inuocationis Legem. De gloriatione ſanctorum. Pſal.86.2. 2.Reg.20.4. Pſal.34.16. *Reſponſio.* 1.Ioh.3.22. *Eiuſdem reſpõſionis ratio ſeu confirmatio.*

10 Quòd autem propriæ iuſtitiæ ſuffragium interdum ad exorandum Deum citare ſancti videntur(vt quum Dauid dicit, Cuſtodi animam meam,quia bonus ſum. Item, Ezechias,Recordare Domine obſecro , quòd ambulaui coram te in veritate,fecíque in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil ſibi aliud volunt quàm ex ipſa regeneratione, ſeruos Dei ſe ac filios teſtari, quibus ipſe fore ſe propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam viſum eſt) oculos ſuos ſuper iuſtos eſſe, aures ſuas in preces eorum. Rurſus per Apoſtolum, nos impetraturos quicquid petierimus,ſi mandata ſua obſeruemus. Quibus ſententiis pretium orationi non ſtatuit ab operum meritis, ſed ita ſtabilire vult eorum fiduciam qui ſibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conſcij ſunt,quales oportet eſſe fideles vniuerſos. Siquidem ex ipſa Dei veritate ſumptũ eſt quod

A contrario. Ioh.9.21.

dicit apud Iohannem cæcus illuminatus , non exaudiri à Deo peccatores,ſi peccatores modò recepto Scripturæ vſu intelligimus,qui citra iuſtitiæ deſiderium toti ſuis peccatis indormiunt & acquieſcunt:quando nullum cor in ſinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non ſimul ad pietatem aſpiret. Talibus ergo promiſſis reſpondent ſanctorum obteſtationes, quibus ſuæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò ſibi exhiberi ſentiant quod eſt omnibus Dei ſeruis expe-

A comparatione piorum cum impiis.

ctandum. Deinde tum ferè vſi reperiuntur hoc precationis genere dum ſe coram Domino cum ſuis hoſtibus comparant , è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non eſt ſi iuſtitiam ſuam & cordis ſimplicitatem protulerunt , quo ex cauſæ ipſius æquitate magis ad ferendas ſibi ſuppetias Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus,quin ſuæ puritatis conſcientia coram Domino fruatur , ad ſe confirmandum in promiſſionibus quibus veros ſuos cultores Dominus ſolatur & fulcit : ſed impetrandi fiduciam,depoſita proprij meriti cogitatione,ſola Dei clementia ſubniti volumus.

Quarta Lex ſiue cõditio, certa fiducia exauditionis nos ad precandũ animans.

11 Quarta demum , vt ita proſtrati & ſubacti vera humilitate,nihilominus certa ſpe exorandi ad orãdum animemur. Res quidem in ſpeciem contrariæ,cum ſenſu iuſtæ vltionis Dei cõiungere certam fiduciam fauoris : quæ tamen inter ſe optimè conueniunt,ſi propriis malis oppreſſos ſola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem ſocias eſſe

inſe-

inſeparabili vinculo ſimul connexas,quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat:ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc conſenſum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo ſanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur, timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maieſtas ad reuerentiam nos cogit, ſed propria etiam indignitas omnis ſuperbiæ & ſecuritatis oblitos ſub metu nos continet:Fiduciam verò non intelligo,quæ ſolutam omni anxietudinis ſenſu mentem ſuaui & perfecta quiete demulceat.nam ita placidè acquieſcere, eorum eſt qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura,nullo deſiderio vruntur,nullo timore æſtuant. Optimus autem ad inuocationem Dei ſtimulus ſanctis eſt, dum neceſſitate ſua diſtricti ſumma irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in ſeipſis,donec oportunè fides ſuccurrit:quia inter tales anguſtias ita ipſis affulget Dei bonitas,vt præſentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti,& tolerantiæ difficultatem ſubleuent ac ſolentur,& exitum liberationémque ſperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit. vtrunque etiam contineat & repræſentet: nempe vt malis præſentibus ingemat, & à nouis ſibi anxiè timeat: tamen cõfugiat ſimul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manũ porrigere ſit paratus.Mirum enimquàm diffidentia noſtra irritetur Deus,ſi poſcamus à ſe quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis conſentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præſcribi & ſtatui, ne temerè prorumpant:ſed fidem præeuntem ſequantur. Ad hoc principium nos omnes Chriſtus vocat hac ſententia, Dico vobis quæcunque petitis,credite vos accepturos,& eueniet vobis. Idem & alibi confirmat.Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus,Si quis indiget ſapientia, poſtulet ab eo qui dat omnibus ſimpliciter, nec exprobrat: poſtulet autẽ in fide, nihil hæſitans.Vbi hæſitationi fidem opponemus,vim eius aptiſſimè exprimit.Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant,nec ſtatuũt in animis ſuis exaudiendi ſint necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circumferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus ſecundum ſuã cuique fidem ſe daturum toties affirmet, citra fidem nihil conſequi nos poſſe innuit. Denique fides eſt quæ impetrat quicquid orando conceditur.Id ſibi vult celebris illa Pauli ſententia, ad quam inſipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quiſpiam in quem non credidit?

Pſal.5.8.

Qualis fiducia à nobis requiratur, miſeriæ noſtræ videlicet ſecrius ſenſus cum certa ſpe coniunctus.

Inde pij hominis oratio emergit.

Quam obſcurat diffidentia.

Marc.11.22.

Matth.21.22.

Iacob.1.5.

Iacob.5.15.

In ſumma, fides requiritur.

Rom.10.14.

quis autem credet niſi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordiũ ex fide gradatim deducẽs, apertè contendit non poſſe Deum ab aliis ſyncerè inuocari, niſi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit expoſita.

Hanc fidem & ſpem certam exorandi pro abſurdiſſima habent aduerſarij.

12 Hanc neceſſitatem minimè cogitant aduerſarij noſtri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus ſtatuere, Deum ſibi propitium eſſe ac beneuolum, rem omnium abſurdiſſimam dicere nos putant. Atqui ſi vllum veræ precationis vſum haberent, intelligerent profectò, ſine firmo illo diuinæ beneuolentiæ ſenſu, non poſſe Deum ritè inuocari. Quum verò fidei vim bene perſpicere nemo queat niſi qui experimẽto eam in corde ſuo ſentit: quid cum eiuſmodi hominibus diſputando proficias, qui apertè oſtendunt nihil ſe vnquam præter vanam imaginationem habuiſſe? Quid enim valeat & quam neceſſaria ſit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potiſſimum diſcitur. quod qui nõ videt, valde ſtupidam habere ſe conſcientiam prodit. Nos igitur omiſſo hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli ſententia hæreamus, non poſſe ab aliis inuocari Deum niſi qui eius miſericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam ſibi paratam eſſe certò perſuaſi ſunt. Qualis enim erit iſta oratio? ô Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius ſum, ſed quia anxietate premor, ad te confugio, vt ſi dignus ſum mihi ſuccurris. Non ita ſoliti ſunt omnes ſancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos inſtituit per Apoſtolum Spiritus ſanctus, qui iubet nos adire ad thronum cæleſtem cum fiducia, vt gratiam conſequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Chriſti. Hanc ergo obtinendi quod petimus ſecuritatem (quam & ſua voce Dominus mandat, & omnes ſancti exemplo ſuo docent) vtraque manu tenere nos oportet, ſi cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo eſt oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præſumptione fidei naſcitur, & intrepida ſpei certitudine fundata eſt. Poterat ſimplici fidei nomine eſſe contentus: atqui nonmodò fiduciam addidit, ſed eam quoque inſtruxit libertate vel audacia, vt hac nota diſcerneret à nobis incredulos, qui Deum promiſcuè quidem nobiſcum orant, ſed fortuitò. Qua ratione tota Eccleſia in Pſalmo orat: ſit miſericordia tua ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc ſcio quòd Deus mecum. Item, Mane diſponam tibi, & ſpeculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem fruſtra proiici, niſi ſpes ſit annexa, vnde velut è ſpecula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit ſeries Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in ſpiritu ſolicitet omni tempore

Quorum error depingitur & refellitur variis Scripturæ teſtimoniis.

Heb.4.16.
Eph.3.12.

Orationem Deo acceptam certa fiducia & ſpe intrepida comitatam deſcribentibus.

Pſ.33.22.
Pſ.56.10.
Pſ.5.5.

tempore cum vigilantia & aſſiduitate, in primis iubet aſſumere ſcutum fidei, galeam ſalutis, & gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei. Memoria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miſeriæ, egeſtatis, ſordiúmque noſtrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim grauì ſcelerum mole premi ſe vel laborare ſentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, ſed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamē deſinunt ſe offerre, neq; terret eos hic ſenſus quominus ad ipſum ſe conferant: quando non alius eſt ad eum ingreſſus. Neque enim inſtituta eſt oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam noſtrum magno æſtimemus, ſed qua reatum noſtrum confeſſi, ærumnas noſtras apud Deum deploremus: quemadmodū filij apud parētes familiariter querelas ſuas deponunt. Quin potius immenſa malorum noſtrorum cōgeries calcaribus vel ſtimulis referta eſſe debet quæ nos ad precandum incitēt. qualiter etiam nos ſuo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Fateor quidē in ijs aculeis mortiferas fore punctiones niſi Deus ſuccurreret: verùm pro incomparabili ſua indulgentia optimus Pater tempeſtiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem ſedans, curas leniens, metus abſtergens, comiter nos ad ſe alliceret, imò ſcrupulos omnes tollens, nedum obſtacula, facilem vitam ſterneret.

Epheſ. 6. 16.

Nec cum hac doctrina pugnat quòd iſtac certitudo cum miſeria, egeſtatis ſordiúmque noſtrarùm agnitione connectitur.

Pſal. 41. 5.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipſo præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, niſi obſequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Pſalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullū frequentius commendant Scripturæ, non eſt quòd longius hic immorer, Petite (inquit magiſter) & accipietis: pulſate, & aperietur vobis. Quanquam hîc præcepto adiūgitur etiam promiſſio, vt neceſſe eſt, etſi enim præcepto eſſe obediendum fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, niſi ſe exorabilem adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus poſitis, certum eſt quicunq; tergiuerſantur ne rectà ad Deum veniant, non modò eſſe rebelles & immorigeros, ſed etiam incredulitatis conuinci: quia promiſſionibus diffidūt. Quod eo magis notandum eſt, quia hypocritæ, humilitatis & modeſtiæ prætextu, tam ſuperbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus ſui parte. Nam vbi ſacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur ſita eſſe tota ſanctitas, hoc ſummum eſſe & ſibi præ aliis pretioſum declarat, inuocari in die neceſſitatis. Quare vbi quod ſuum eſt exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli ſunt tam ſpecioſi dubitandi colores qui nos ex-

Huic noſtræ indignitati opponimus.

1. Dei præceptū.

Pſal. 50. 15.

Matt. 7. 7.

2. Promiſſionem.

Quod rebelles & hypocritas ſatis ſupérque damnat.

Teſtimonia Scripturæ preceptũ de inuocatione confirmantia. cuſent. Quæcunque ergo paſſim occurrunt in Scripturis teſtimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos noſtros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inſpirêt. Temeritatis eſſet prorumpere in Dei conſpectum, niſi ipſe anteuerteret nos vocando. itaque viam nobis ſua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noſter. Videmus vt cultores ſuos præueniat, velítque ſubſequi, ideóque timendum non eſſe ne parum ſuauis ſit hæc melodia quam ipſe dictat. Inſigne præſertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo freti omnia obſtacula nullo negotio ſuperabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te víque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis eſſe naturæ eius proprium quàm ſupplicium votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis ſed cunctis mortalibus: qui etiam omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promiſſionem ſibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelaſti in aurem ſerui tui: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuiſſe niſi quatenus eum promiſſio erexerat. Sic alibi generali doctrina ſe inſtruit. Voluntatem timentium ſe faciet. Imò hæc in Pſalmis animaduertere licet, quaſi abrupto orandi contextu tranſitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promiſſionum. Videri poſſet intempeſtiuè Dauid ſententias illas inſerens, preces mutilas reddere: ſed vſu & experientia compertum habent fideles langueſcere ardorem niſi adhibeant noua fomenta: ideóque minimè inter precandũ ſuperuacua eſt tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inſerere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Zach. 13. 9.

Pſal. 65. 3.

Pſal. 50. 15.

2. Sam. 7. 27.

Pſal. 145. 19.

Alia teſtimonia de promiſſionibus quæ ad pios Deum inuocantes pertinent.

14 Ac mirum eſt tanta promiſſionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte ſibi fodere aridas ciſternas, quàm Dei liberalitatem vltro ſibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iuſtus, & ſeruabitur, Ioel verò, poſtquam de horribili quæ inſtabat clade vaticinatus eſt, memorabilem illam ſententiam ſubiicit, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit: quàm ſcimus propriè ad curſum Euangelij ſpectare. Vix centeſimus quiſque mouetur, vt in occurſum Deo prodeat. Clamat ipſe per Ieſaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò ante quàm clametis reſpondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Eccleſiam communiter dignatur: ſicuti ad omnia Chriſti membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum:

Prou. 8. 10.

Ioel. 2. 32.

Ieſa. 65. 24.

Pſal. 91. 15.

cum

cum ipſo ſum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes enumerare propoſitum eſt: ſed eximios quoſque deligere, ex quibus guſtemus quàm humaniter ad ſe nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis conſtricta ſit noſtra ingratitudo, vbi ad tã acres ſtimulos adhuc pigritia noſtra cunctatur. Quare in auribus noſtris ſemper reſonent hę voces, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus ſe, inuocantibus in veritate. Item quas ex Ieſaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus ſe intentum eſſe ad exaudiendas preces, adeóq; oblectari quaſi grati odoris ſacrificio, vbi curas noſtras in ipſum coniicimus. Hunc ſingularem percipimus promiſſionum Dei fructũ, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces, ſed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maieſtas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc ſuauiſſimum nomen ſuggerere nobis dignatur. Reſtat vt talibus inuitamentis præditi, ſciamus inde ſatis eſſe nobis materiæ ad exorandum: quando preces noſtræ nullo merito nituntur, ſed tota earum dignitas & ſpes impetrandi fundata eſt in Dei promiſſionibus, atq; ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque ſurſum huc vel illuc circumſpiciat. Itaque cum animis noſtris ſtatuendum eſt, etiamſi non excellimus pari ſanctitate quæ laudatur in ſanctis patribus, Prophetis & Apoſtolis, quia tamen commune eſt nobis orandi præceptum & communis fides, ſi verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum eſſe ſocios. Deus enim (vt antè viſum eſt) ſe facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miſerrimis quibuſque ſpem obtinendi quod petierint, faciat, atque ideo notãdæ ſunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adſit cordis ſynceritas, diſplicentia noſtri, humilitas, & fides: ne hypocriſis noſtra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non reſpuet optimus Pater, quos non modò ad ſe venire hortatur, ſed quibuſcumque poteſt modis ſolicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine ſeruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie ſeruus tuus. & inuenit quod oraret corã te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es ſeruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiã alibi, Præſta ſeruo tuo ſecundum eloquiũ tuũ. Et omnes ſimul Iſraelitæ, quoties ſe fœderis recordatione muniũt, ſatis declarãt nõ eſſe timidè orandũ, vbi Deus ita præſcribit. atq; in hoc imitati ſunt Patrum exempla, præſertim Iacobi, qui poſtquam confeſſus eſt ſe minorem eſſe tot miſericordiis quas ſuſceperat è manu Dei, ad maiora tamẽ poſtulanda ſe animari dicit, quia Deus ſe facturũ promiſerat. Quoſcunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deũ non cõfugiunt, quoties vrget neceſſitas, ipſum non requirunt, nec eius

Pſal. 145. 18.

Nec obſtat quod non excellimus pari ſanctitate quæ in eximiis aliis Dei ſeruis commendatur, modò inani fiducia vacui ad miſericordiam ſincero animo confugiamus.

2. Sam. 7. 27.

Pſal. 119. 76.

Gen. 32. 10.

Ex aduerſo idololatræ ſunt quicunque Deum, vrgente neceſſitate, non inuocant.

opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore quàm ſi fabricarent ſibi nouos Deos & idola: ſiquidē hoc modo Deum ſibi bonorum omnium authorem eſſe negant. Contrà nihil validius ad pios omni ſcrupulo liberandos, quàm armari hac cogitatione, non eſſe cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil ſibi gratius eſſe pronuntiat. Hinc rurſus quod prius dixi clarius eluceſcit: probè cum metu, reuerentia, ſolicitudine quadrare intrepidum precandi ſpiritum, neque verò abſurum eſſe ſi proſtratos Deus erigat. Hoc modo belle inter ſe cōſentiunt quæ in ſpeciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel ſe proſternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio noſtra in conſpectu Dei, vt miſereatur reſiduæ plebis ſuæ. Rurſus ſæpe fideles dicuntur orationē leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices ſuſcipiat. Et Dauid precē ſuam aſcendere cupit ſicuti incenſum. Nempe quanuis de paterno Dei amore perſuaſi in eius fidem ſe alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: nō tamen ſupina eos quaſi proiecta frōte ſecuritas attollit, ſed ita per gradus promiſſionum ſurſum aſcendunt, vt tamen ſimplices maneant in ſui deiectione.

Denique quod metus & fiducia in recta inuocatione concurrāt, bene conueniunt hæ loquutiones, pios ſuas coram Deo preces proſternere & leuare.

Iere.42.9.
Dan.9.18.
Iere.42.2.
2.Reg.20.10.
Pſal.141.2.

Obiectio, à quibuſdam exemplis petita. Effectum conſequuta ſunt preces quorundam, quamuis ad verbi præſcriptum non eſſent formatæ.

15 Hic non vna obiicitur quæſtio: nam Scriptura refert votis quibuſdam Deum morē geſſiſſe, quæ tamen ex animo minimè ſedato vel compoſito eruperāt. Iuſta quidem de cauſa Ionathan incolas Sichem cladi quæ poſtea ſuperuenit deuouerat: ſed tamen feruore iracundiæ & vltionis accenſus. morem exerationi gerēs Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiā feruor Samſonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus, vt ſumam vltionem de incircumciſis. Etſi enim aliquid fuit probi zeli admixtū, feruida tamen atque ideo vitioſa cupiditas vindictæ illic dominata eſt. Annuit Deus. Vnde colligi poſſe videtur, quanuis ad verbi præſcriptum formatæ non ſint preces, effectum tamen conſequi. Reſpondeo, ſingularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde ſpeciales interdum motus inditos paucis hominibus fuiſſe, quibus factum eſt vt diſſimilis illorum eſſet atque vulgi oratio. Notandum eſt enim reſponſum illud Chriſti, quum diſcipuli exemplum Eliæ inconſideratè æmulari cuperent, eos neſcire quo ſpiritu eſſent præditi. Cæterū vltra progredi neceſſe eſt, non ſemper placere Deo vota quibus annuit: ſed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis paiàm fieri quod Scriptura docet, eum ſcilicet miſeris ſuccurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuſtè afflicti opem eius implorant: ideo exequi ſua iudicia, dum ad eum ſurgunt inopum querimoniæ, quamuis indignæ quæ tātillum impetrent. Quoties enim de impiorum ſæuitia, rapinis, violentia,

Iud.9.20.
Iud.16.28.

Reſponſio 1.
2.
Luc.9.55.

3.
Quanuis ad imitationem nobis propoſita non ſint eiuſmodi exempla, ampliſſimus tamen fructus inde ad nos procedit, nē-

violentia, libidine, aliiſque ſceleribus pœnas ſumens, compeſcens audaciam & furorem, tyranicam quoque potentiam euertens, indignè opreſſis ſe opem ferre teſtatus eſt, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Pſalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis nõ minus quàm piis neceſſitas extorquet preces ex naturæ ſenſu: quibus tamen Deum propitium eſſe ex euentu demonſtrat. An quia tali facilitate gratas ſibi eſſe teſtetur? imò vt ſuam miſericordiam amplificet vel illuſtret hac circunſtantia, quòd ne incredulis quidem negantur ſua vota: deinde vt probos ſuos cultores ad orãdum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamẽ eſt cur fideles deflectant à lege ſibi diuinitus impoſita, vel inuideant incredulis, quaſi magnum lucrum fecerint, vbi adepti ſint quod volebãt. Hoc modo diximus flexum fuiſſe Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm ſit exorabilis erga ſuos electos, vbi ad ipſum placandum vera affertur conuerſio. Ideóque in Pſalmo cum Iudæis expoſtulat, quòd experti ipſum votis ſuis facilem, ad ingenii ſui peruicaciam paulo pòſt reuerſi ſint. Quod etiam ex Iudicum hiſtoria liquidò patet, quoties ſcilicet fleuerunt, etſi fallaces erant eorum lacrymæ, fuiſſe tamẽ ereptos ex hoſtium manibus. Sicut ergo promiſcuè Deus ſolem ſuum producit ſuper bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iuſta eſt cauſa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in ſalutem exaudit, quàm bonitatis ſuæ contemptoribus alimenta ſuppeditat. Difficilior videtur eſſe quæſtio de Abrahamo & Samuele: quorũ alter nullo Dei verbo inſtructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifeſtam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus eſt. quamuis enim repulſam paſſi fuerint, durũ tamen videtur eos fide priuare. Atqui ſolutio hæc modeſtis lectoribus vt ſpero, fatisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque miſericordia proſequi, nõ prorſus fide caruiſſe, quãuis in ipſa ſpecie fruſtrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Auguſtinus, Quomodo (inquit) fide orant ſancti vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nẽpe quia ſecundum voluntatem eius erant, non illam abſconditam & incommutabilem, ſed quã illis inſpirat, vt eos exaudiat alio modo, ſicut prudenter diſtinguit. Rectè dictum: quia pro ſuo incõprehenſibili conſilio ſic temperat rerum euentus, vt non irritæ ſint ſanctorum preces quæ fide & errore ſimul implicitæ ſunt. Neq; tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm ſanctos ipſos excuſat: quos non inficior modum exceſſiſſe. Quare vbi non extat certa promiſſio, conditione interpoſita rogandus eſt Deus

pe inuocatio ex fide naſcens, orandi feruor, exauditio, gratitudo, &c.
Pſal. 107.
1. Reg. 21. 29.
Pſal. 106. 43.
Obiect. 2. Effectum non ſunt conſequutæ preces quorundam piorum.
Gen. 18. 23.
1. Sam. 15. 11. & 16. 1.
Iere. 32. 16.
Reſponſio, Auguſtini præclaro dicto confirmata.
Lib. 22. de ciuit. Dei. ca. 1.
Regula rectè orandi.

Quo pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod man-
Pſal.7.7. daſti. quia ad petendum temporale beneficium ſpeciali oracu-
lo ſe inſtructum eſſe admonet.

Quatuor autem illas ritè precandi leges non ita rigidè exigi, vt preces quæ in eas regulas nonnihil peccant, Deus repudiet, oſtenditur exemplis.

1. Dauidis.

16 Hoc etiam notare operæpretium eſt, quæ de quatuor rectè orãdi legibus diſſerui, non ita exigi ſummo rigore, vt preces repudiet Deus, in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votiſque rectè compoſitis. Diximus, quamuis oratio familiare ſit piorum cum Deo colloquium, ſeruandam tamen eſſe reuerentiam & modeſtiam ne habenas laxemus quibuſlibet votis, ac ne concupiſcamus niſi quantum Deus permittit. deinde, ne vileſcat nobis Dei maieſtas, tollendas eſſe ſurſum mentes ad puram caſtámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuiſſet integritate vnquam præſtitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem ſapiunt: non quòd conſultò vel expoſtulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obſtrepere: ſed quia

Exemplum ex prima Lege precandi, de qua ſect.4.

præ infirmitate fatiſcens non aliud inuenit melius ſolatiũ quã ſi dolores ſuos in illius ſinũ cõiiciat. Quinetiã toleratur à Deo noſtra balbuties, & inſcitiæ datur venia, quoties inconſideratè aliquid nobis excidit: vt certè ſine hac indulgentia nulla eſſet precandi libertas. Cæterùm quamuis Dauidis animus eſſet Dei ſe arbitrio totum ſubiicere, nec minore patientia quàm impetrandi ſtudio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebulliũt turbulenti affectus, qui à prima quam poſuimus lege non parũ diſtant. Maximè ex clauſula Pſalmi triceſimi noni conſpicere

Pſal.39.14. licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit ſanctus vir, ne ſibi modum ſtatueret. Deſine (inquit) à me, donec abeam, & non ſim. Diceres hominem deſperatum nihil aliud expetere niſi vt ceſſante Dei in manu in ſuis malis putreſcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt ſolent reprobi, velit Deum faceſſere: ſed tantùm conqueritur iram Dei ſibi eſſe intolerabilẽ. In illis etiam tentationibus ſæpe effluunt vota non ſatis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non ſatis expendunt ſancti quid fas ſit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ ſunt preces repudiari merẽtur, modò tamen ingemiſcant ſancti, caſtigent ſeipſos, & ſtatim ad ſe redeant, ignoſcit Deus. Sic etiam in ſecunda lege peccant: quia

Exemplum ex ſecunda Lege, de qua ſect.6.

& cum frigore ſuo illis ſæpe luctandũ eſt, neque ſua illos egeſtas & miſeria ſatis acriter pungit ad ſeriò precandum. Iam ſæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euaneſcere. venia igitur hac quoque in parte opus eſt, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsã patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non eſſe preces niſi mẽtibus ſurſum ſublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuũ, vt antè diximus, quæ omnib. ſeculis & gentibus trita fuit,

ſicuti adhuc viget:ſed quotuſquiſque,dum manus leuat,non ſibi conſcius eſt tarditatis? quia cor in terra ſubſidit. Quod ad petendam peccatorum remiſſionem ſpectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, ſentiunt tamen qui verè ſunt in precibus exercitati, vix decimam eius ſacrificij partem ſe afferre de quo loquitur Dauid: Sacrificiũ Deo acceptum,ſpiritus afflictus,cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Ita ſemper duplex petenda eſt venia, quòd & ſibi conſcij ſint multorũ delictorum, quorum tamen ſenſu non ita tanguntur vt ſibi quantum oportet diſpliceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datũ eſt, iuſto mœrore ob ſuas offenſas proſtrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat niſi ſuccurreret Dei indulgentia: ſed nihil mirum eſt hunc defectum à Deo ignoſci, qui aſperis documentis ſuos ſæpe exercet, acſi data opera fidem eorum vellet extinguere. Duriſſima eſt hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quouſque iraſceris ſuper oratione ſerui tui? acſi preces ipſæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluſit Deus orationem meam, non dubium eſt violenta perturbatione fuiſſe concuſſum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem ſanctorum ſæpe mixtam fuiſſe dubitationibus & agitatam, vt credendo & ſperando aliquid tamen infidelitatis proderent: ſed quia non perueniunt quò optandum eſt, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea ſentire in quanta malorum profunditate ſint demerſi qui in ipſis remediis nouos ſibi morbos acceſſunt. quando nulla eſt oratio quam non meritò faſtidiat Deus, niſi ad maculas conniueat quibus omnes aſperſæ ſunt. Hæc non ideo commemoro vt ſibi quicquam fideles ſecurè cõdonent, ſed vt ſeipſos ſeuerè caſtigando contendant ſuperare hæc obſtacula: & quanuis omnes vias obſtruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perrumpant, certò perſuaſi, vtcunque non omnibus remoris expediti ſint, conatus tamen ſuos Deo placere, votáque ſua probari, modò contendant & nitantur quò non ſtatim pertingunt.

Exemplum ex tertia, de qua ſect. 8.

Pſal. 51. 19.

Exemplum ex quarta, de qua ſect. 1.

Pſal. 80. 5.

2. Ieremia.

3. Piorum multorum.

Thren. 3. 8.

Concluſio ſiue ſumma huius ſectionis.

IIII.

Per quem Deus ſit inuocandus, ſeu, quis noſter apud Patrẽ cæleſtem mediator, nempe Ieſus Chriſtus, filius dilectus.

17 Quando verò nemo eſt hominum dignus qui ſe Deo repræſentet, ac in eius conſpectum prodeat: ipſe cæleſtis Pater, vt nos pudore ſimul & metu eximeret, qui noſtros omniũ animos deiicere debebant, Filium nobis ſuum donauit Ieſum Chriſtũ Dominũ noſtrum: qui apud ipſum nobis ſit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipſum ſecurè accedamus. tali interceſſione cõſiſi, nihil quod eius nomine petierimus nobis denegatũ iri vt illi à Patre nihil denegari poteſt. Atq; huc omnino referri neceſſe eſt quicquid antehac de fide docuimus: quia ſicuti pro-

1. Tim. 2. 5.
1. Ioh. 2. 1.

miſſio Chriſtum mediatorem nobis commendat, ita niſi ſpes impetrandi eo ſubnixa ſit, orandi beneficio ſe priuat. Nam ſimulac in mentem venit horribilis Dei maieſtas, fieri non poteſt quin expaueſcamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Chriſtus, qui ſolium formidabilis gloriæ in ſolium gratiæ commutet: ſicuti etiam docet Apoſtolus vt cum omni fiducia apparere audeamus miſericordiam conſequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo poſita eſt, vt promiſſio data, exauditum iri qui inuocauerint: ita in nomine Chriſti inuocare peculiariter iubemur: & promiſſionē habemus propoſitam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiiſtis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc ſine controuerſia clarum eſt, eos qui in alio quàm Chriſti nomine Deum inuocant, illius iuſſa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promiſſionem habere quicquam impetrandi, Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promiſſiones in Chriſto ſunt etiam & amen: id eſt confirmantur & implentur.

Ratio à conſideratione diuinæ maieſtatis. Hebr.4.16. Iohan.16.23. & 16.14. *A Dei ipſius præcepto & promiſſione.* *Ideo non alio quàm Chriſti nomine Deus eſt inuocandus.* 1.Cor.1.20.

18 Ac diligenter notanda eſt circunſtantia temporis, dum Chriſtus diſcipulos ad ſuam interceſſionem iubet confugere, poſtquam in cælum aſcenderit. In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem, ab initio non fuiſſe exauditos quicunque precati ſunt, niſi Mediatoris gratia. Hac ratione inſtituerat in Lege Deus vt ſolus ſacerdos ſanctuarium ingrediens geſtaret in humeris nomina tribuum Iſrael, & totidē ante pectus lapides pretioſos: populus autem procul ſtaret in atrio, atque inde vota ſua coniungeret cum ſacerdote. Quinetiā huc valebat ſacrificium vt ratæ eſſent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus eſſe, qui nomine noſtro appareat, nóſque geſtet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius perſona exaudiamur: deinde ſanguinis aſperſione preces mundari, quas alioqui, nunquam ſordibus vacuas eſſe dictum eſt. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, ſpem ſuā in ſacrificiis fundaſſe: quia ſciebant votorum omnium eſſe ſanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocauſtum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Chriſti deprecatione fuiſſe placatum, vt piorum vota ſuſciperet. Cur ergo nouam horam aſſignat Chriſtus qua in ſuo nomine orare incipient diſcipuli, niſi quia hæc gratia, vt eſt hodie illuſtrior, ita plus commendationis apud nos mereretur? Et hoc eodem ſenſu paulo antè dixerat, Hactenus non petiſtis quicquā in nomine meo: petite. Nō quòd de Mediatoris officio nihil prorſus

Ioh.16.26. *Etſi fideles omnes, ab initio per hunc ſolum exauditi ſunt, tamen hæc gratia ad tempus quod aſcenſionē Chriſti in cælos eſt ſequuturum potiſſimum reſtringitur.* Exo.28.9.& 12. 21. Pſal.20.4. *Ratio huius reſtrictionis.*

prorſus tenerẽt (quũ his rudimẽtis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nondum liquidò cognouèrant, Chriſtum ſuo in cælũ aſcenſu certiorẽ quàm antè fore Eccleſiæ patronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorẽ vt aliquo non vulgari fructu ſoletur, munus aduocati ſibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruiſſe, quo frui illis dabitur dũ eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabunt. ſicut dicit Apoſtolus, viam eius recentem eius ſanguine dicatam eſſe. Quo minus excuſabilis eſt noſtra prauitas, niſi tam inæſtimabile beneficiũ, quod nobis propriè deſtinatum eſt, vtroque, (vt aiunt) brachio amplectimur. Hebr.10.20.

19 Porrò, quum ſit ipſe vnica via, ac vnus acceſſus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hũc acceſſum deſerunt, iis neque via vlla neque acceſſus ad Deum ſupereſt: nihil in eius throno reliquum ſit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis ſignauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquãt, conantur quantum in ſe eſt notam à Deo impreſſam delere & adulterare. Ita vnus ſtatuitur Mediator Chriſtus, cuius interceſſione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & ſuæ ſanctis interceſſiones relinquũtur, quibus alii aliorum ſalutem mutuò inter ſe Deo commendant, de quibus meminit Apoſtolus: ſed tales quæ ab vnica illa dependeant, tãtum abeſt vt delibent ex ea quippiã. Nam vt à dilectionis affectu ſcaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Chriſti nomine fiunt, quid aliud quàm teſtantur, neminem vllis omnino precibus, niſi Chriſto intercedente, poſſe adiuuari? Atq; vt non obſtat ſua interceſſione Chriſtus quominus in Eccleſia precibus alter alteri viciſſim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Eccleſiæ interceſſiones in illam vnicam eſſe dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo eſt, quòd Deus indignitati noſtræ ignoſcens, nõ tantũ ſingulis pro ſe orare permittit, ſed etiã alios pro aliis admittit precatores. Cuius enim ſuperbiæ eſſet, vbi Deus Eccleſiæ ſuæ patronos conſtituit qui meritò repudiari merentur, ſi pro ſe quiſque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Chriſti honorem obſcurent?

Ira Dei manet ſuper eos qui Chriſtum vnicum mediatorem deſerunt.

1.Tim.2.1.

Hac tamen ratione mutua ſanctorum in terris interceſſio non excluditur.

V. Errorum, Chriſti interceſſionem obſcurantium refutatio.

20 Porrò merum eſt nugamentũ quod balbutiunt Sophiſtę, Chriſtum eſſe redemptionis Mediatorem, fideles autem interceſſionis. Quaſi verò Chriſtus tẽporaria mediatione defunctus, & æternã & nunquã intermorituram ad ſeruos ſuos reiecerit. Benignè ſcilicet illum tractant, qui tantulã honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius ſimplicitate, omiſſis iſtis impoſtoribus, contentum eſſe pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis pecca-

1 Iohan.2.1.

1. Chriſtus eſt mediator redemptionis, ſancti interceſſionis.

Reſponſio, clariſſima authoritate Scripturæ, & Auguſtini teſtimonio firmata. uerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Chriſtũ Ieſum: an patronum olim nobis fuiſſe intelligit, ac non potius perpetuã illi interceſſionem aſſignat? Quid, quòd Paulus ſedentẽ ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quũ verò
Rom.8.32. alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nũcupat, an
1.Tim.2.5. nõ ad precationes reſpicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendũ præfatus, in eius ſententiæ confirmationem mox ſubnectit, vnum eſſe om-
Lib. 2. contra nium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter inter-
Parmen. c.8. pretatur Auguſtinus, quum ſic loquitur, Homines Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus hic vnus verúſq; Mediator eſt. Paulus Apoſtolus, quanquam ſub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Chriſti, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad ſancta ſanctorũ, ſed per expreſſam & firmam veritatem in interiora cæli, ad ſanctitatem non imaginariam ſed internam intraſſe maximũ & veriſſimum Sacerdotẽ Eccleſię, ſe orationibus fidelium ipſe quo-
Rom.15.30. que commendat. Nec mediatorem ſe facit inter populum &
Eph.6.19. Deum: ſed rogat vt omnia corporis Chriſti membra inuicem
Coloſ. 4.3. pro ſe orent: quoniam inuicem ſolicita ſunt membra, & ſi pati-
1.Cor.12.25. tur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac ſic mẽbrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuę pro ſe inuicem orationes aſcendant ad caput quod præceſſit in cælũ, in quo eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nam ſi eſſet mediator Paulus,
1.Tim.2.5. eſſent vtiq; & reliqui Apoſtoli, ac ſic multi mediatores eſſent,
Epheſ.4.3. nec conſtaret ipſius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus,
In Pſal.94. vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus: in quo & nos
Qualis ſit Chriſti interceſſio. vnum ſumus, ſi ſeruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi. At verò Sacerdotem ſi requiras, ſuper cęlos eſt, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus eſt pro te. Neque verò ſomniamus illum, Patris genibus aduolutum, ſuppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apoſtolo intelligimus, ſic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis interceſſionem valeat: ſic tamen vt ſanctuariũ cæli ingreſſus, ad conſummationem vſque ſeculorum ſolus populi eminus in atrio reſidentis vota ad Deum deferat.

2. De ſanctorũ in cælis cũ Chriſto viuentium, interceſſione. 21 Quantum ad ſanctos attinet, qui carne mortui, in Chriſto viuunt, ſi quam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipſis ſomniemus aliã eſſe rogandi Dei viam, quàm Chriſtum, qui ſolus via eſt: aut alio nomine Deo eſſe acceptas eorum preces. Itaque poſtquam Scriptura nos ab omnibus ad Chriſtũ vnũ reuocat, poſtquã cæleſtis Pater vult omnia in ipſo recolligere: nimij ſtuporis fuit: ne dicã inſaniæ, nobis per ipſos acceſſum ſic velle moliri, vt ab illo abduceremur ſine quo nec eis aditus

vllus

vilus patet. Id autem aliquot ſeculis factitatum quis neget, hodiéque vbicunque Papiſmus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita ſubinde obtruduntur: atque vt plurimum, Chriſto præterito, per eorum nomina Deus obſecratur. Annon hoc, quæſo, eſt, munus vnicæ illius interceſſionis quam Chriſto ſuprà aſſeruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiuſmodi quam fingunt ipſorum interceſſione ſyllabam vnquam renunciauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiſcendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium ſubſidia ſibi ita quæritat, quibus non munitur per Dei verbum, luculentè ſuam diffidentiam prodit. Quòd ſi conſcientia eorum omnium appelletur qui ſanctorum interceſſione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, niſi quia anxietate laborant, perinde acſi hìc Chriſtus deficeret, aut nimium ſeuerus foret. Qua primùm perplexitate Chriſtum inhonorant, & ſolius Mediatoris titulo ſpoliant: qui vt illi in ſingularem prærogatiuam à Patre datus eſt, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipſo gloriam natiuitatis eius obſcurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut paſſus eſt, ſua laude exuunt ac defraudant. ſiquidem huc tendunt omnia, vt ſolus ſit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui ſe illis in Patrem exhibeat: non enim illis Pater eſt, niſi Chriſtum ſibi fratrem eſſe agnoſcant. Quod planè abnegant, niſi fraterno eſſe erga ſe affectu (quo nihil mollius aut tenerius eſſe poteſt) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipſum nos mittit, & in ipſo ſiſtit. Ipſe, inquit Ambroſius, os noſtrum eſt, per quod Patri loquimur, oculus noſter, per quem Patrem videmus, dextera noſtra, per quam nos Patri offerimus. Quo niſi intercedente, nec nobis nec ſanctis omnibus quicquam cum Deo eſt. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Chriſtum Dominum noſtrum, friuolum effugium eſt: quia non minus profanatur Chriſti interceſſio, dum mortuorum precibus & meritis miſcetur, quàm ſi ea penitus omiſſa ſoli mortui in ore eſſent. Deinde in ſuis omnibus litaniis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Chriſti mentio.

Qualis fingatur ſub Papiſmo.

Refutatur primùm ab abſurdo.

Deinde, ab eo quod huius Scripturæ nunquam meminit.

Tertiò, ab appellatione conſcientiæ ſuperſtitioſorum.

Quartò, à blaſphemiis, quibus redemptionis noſtræ myſteria, Dei benignitatẽ, Chriſti charitatem & officium obruunt.

Lib. de Iſaac & anima.

Exceptio.

Reſponſio 1.

22 Eò autem vſque progreſſa eſt ſtoliditas, vbi hîc expreſſum habeamus ſuperſtitionis ingenium, quæ vbi ſemel frænum excuſſit, nullum laſciuiendi finem facere ſolet. Nam poſtquam cœptum fuerat in ſanctorum interceſſionem reſpicere, ſenſim ſua cuique procuratio eſt attributa, vt pro negotij diuerſitate nunc hic nunc ille aduocaretur interceſſor: tum ſinguli peculiares ſibi diuos aſciuerunt, in quorum, non ſecus atque tutelariũ deorũ, fidẽ ſe contulerunt. Neq; modò quod olim Iſraeli

3. Errorum portenta, ex prioribus enata.

1

2

3. exprobrabat Propheta, ſecũdum vrbium numerum dij ſunt e-
Ier. 2. 28. & 11. 13. recti, ſed ſecundum capitum multitudinem. Atqui, quum in v-
nam Dei voluntatem deſideria ſua omnia referant, hanc in-
Refelluntur. tueantur, in ea acquieſcant: ſtolidè & carnaliter atque etiã con-
tumelioſè de iis cogitat, qui aliam ipſis orationem aſſignat,
quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo lõgiſſimè ab-
eſt quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in ſuos
4. cultores eſſe propenſiorem. Tandem nec ab horrendo ſacrile-
gio abſtinuerunt plurimi, non vt ſuffragatores iam, verùm vt
ſalutis ſuæ præſides, inuocando. En quo recidant miſeri homi-
nes, dum à legitima ſua ſtatione, hoc eſt, Dei verbo, euagantur.
5. Omitto craſſiora impietatis monſtra in quibus tametſi Deo,
Angelis & hominibus ſunt deteſtabiles, eorum tamen nondum
ipſos pudet vel piget. Proſtrati ad ſtatuam aut picturam Barba-
ræ, Catharinæ, & ſimilium demurmurant Pater noſter. Hunc
Exceptio patronorum tam impia ſuperſtitionis. furorem tantum abeſt vt Paſtores ſanandum vel cohibendum
curent, vt quæſtus odore allecti, plauſu ſuo comprobent. Verũ
vt tam fœdi criminis inuidiam à ſe deriuent, hoc tamen quo
Reſponſio. colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt ſeruos ſuos
reſpiciant & iuuent è cælo? ſanctam Virginem vt Filium facere
iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthagi-
nenſi, ne ad altare directa fieret precatio ad ſanctos: ac proba-
bile eſt, quum ſancti viri impetum prauæ conſuetudinis non
poſſent in totum compeſcere, hanc ſaltem moderationem ad-
hibuiſſe ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte
Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euaſit diabolica
eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant
quod Dei & Chriſti proprium erat?

Papiſtarum argumenta pro interceſſione ſanctorum. 23 Quòd autem efficere ſtudent vt Scripturæ authoritate vi-
deatur ſubniti eiuſmodi interceſſio, fruſtra in eo laborant. An-
gelorum, inquiunt, orationes leguntur ſæpius. neque id modò:
ſed in Dei conſpectum per eorum manus perferri dicuntur fi-
1. delium preces. Verùm ſi Angelis ſanctos præſenti vita defun-
Ab officio & munere Angelorum. ctos conferre libet, probandũ fuerit eſſe adminiſtratorios Spi-
ritus, quibus delegatum ſit miniſterium curandæ noſtræ ſalu-
Reſponſio. tis, quibus demandata ſit prouincia cuſtodiendi nos in omnib.
Heb. 1. 14. viis noſtris qui nos circumeant, qui moneant & conſolentur,
Pſal. 91. 11. qui pro nobis excubias agãt. quæ omnia illis deferũtur: his au-
Pſal. 34. 8. tem minimè. Quã præpoſterè Angelis ſanctos mortuos inuol-
uant, ſatis ſupérque ex tot diuerſis munerib. patet, quibus alios
ab aliis Scriptura diſtinguit. Cauſidici partibus apud terrenum
iudicẽ fungi nemo audebit niſi admiſſus. Vnde ergo vermibus
tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniun-
ctũ nõ legitur? Voluit Deus Angelos curãdę noſtrę ſaluti præfi-
cere. vnde & ſacros cœtus frequentãt, & Eccleſia illis theatrum
eſt,

eſt, in quo mirantur variam & multiplicem Dei ſapientiam. Quod illis peculiare eſt, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo poſitũ, qui inuiolabilis eſſe debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis teſtimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. Quomodo ſic de mortuis (inquit) loquutus foret, niſi pro viuis intercedere illos nouiſſet? Ego verò contrà ſic colligo: quum inde appareat neq; Moſen neque Samuelem interceſſiſſe pro populo Iſraelitico, tunc nullam fuiſſe prorſus mortuorum interceſſionem. Quis enim ſanctorum de pöpuli ſalute laborare credendus ſit, ceſſante Moſe, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, ſuperauit? Ergo ſi minutulas iſtas argutias ſectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniã dixit Dominus, Si interceſſerint: ego longè ſpecioſius argumentabor in hũc modum, In extrema populi neceſſitate Moſes non intercedebat, de quo dicitur, Si interceſſerit. Ergo neminem alium intercedere veriſimile ſit, quum omnes à Moſis humanitate, bonitate & paterna ſolicitudine procul abſint. Id ſcilicet cauillando conſequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus ſe pulchrè munitos putabant. At verò ſimplicem ſententiam ſic contorqueri valde ridiculum eſt: quia tantùm pronuntiat Dominus populi flagitiis ſe non parciturum, etiamſi Moſes aliquis patronus illis cõtingeret, aut Samuel, quorum precibus ſe tantopere indulgentẽ præſtiterat. Qui ſenſus ex ſimili Ezechielis loco lucidiſſimè eligitur, Si fuerint, inquit Dominus, iſti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in ſua iuſtitia: ſed animas tantùm ſuas liberabunt. Vbi dubium nõ eſt quin indicare voluerit, ſi reuiuiſcere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore ſuperſtes erat, Daniel ſcilicet, quem tum conſtat in primo adoleſcentiæ flore incomparabile dediſſe pietatis ſpecimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonſtrat, curſum ſuum conſummaſſe. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipſum iuuare poſteritatem, ſed duntaxat ætati ſuæ inſeruiiſſe.

2. *A Ieremiæ dicto, de Moſe & Samuele.* Iere. 15. 1.

Reſponſio, qua argumentũ validiſſimè torquet in aduerſarios.

Senſus Prophetæ.

Simili Ezechielis loco cõfirmatur. Ezech. 14. 14.

Item Apoſtoli teſtimonio. Act. 13. 36.

24 Excipiunt rurſum. Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decurſu quàm pietatem & miſericordiam ſpirarunt? Equidem, vt curioſius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam eſt probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: ſed potius ſtata atque immota voluntate in Dei regnum aſpirare. quod non minus impiorum interitu quàm fidelium ſalute conſtat. Quod ſi verum eſt, eorum quoque charitatem in cõmunione corporis Chriſti non dubium eſt contineri, nec latius patere quàm fert cõmunionis illius natura. Iam verò tametſi in hunc modũ pro

3. *A charitatis natura, quæ in ſanctis cũ Chriſto viuentibus eſt perfectior.* *Reſponſio* 1.

nobis orare concedam, non tamen ideo à ſua quiete diſcedunt vt diſtrahantur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo conſequitur quòd qui in terris degunt homines, viciſſim alij aliorũ precibus commẽdare ſe poſſunt. Hoc enim alendæ in ipſis charitati officium ſeruit dum ſuas inter ſe neceſſitates veluti partiũtur & mutuò ſuſcipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promiſſione deſtituũtur: quæ duo ſemper in oratione primas tenẽt. Omnes eiuſmodi rationes à mortuis abſunt quos à noſtro contubernio dum ſubduxit Dominus, nullũ nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiſcũ quantum aſſequi licet coniecturis. Quòd ſiquis cauſetur, fieri non poſſe quin eandem erga nos charitatem retineant, vt ſunt vna nobiſcum fide coniuncti: quis tamen eo vſque longas illis eſſe aures reuelauit quæ ad voces noſtras porrigãtur? oculos etiam tam perſpicaces qui neceſſitatibus noſtris aduigilent? Nugantur quidẽ in ſuis vmbris neſcio quid de fulgore diuini vultus ipſos irradiante, in quo, ceu in ſpeculo, res hominum ex alto deſpiciant, verùm id affirmare, qua præſertim confidentia illi audent, quid eſt niſi per temulẽta cerebri noſtri ſomnia velle in abdita Dei iudicia, ſine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis noſtræ prudentiam, ſapientiæ Dei inimicam eſſe pronuntiat: vanitatem ſenſus noſtri in vniuerſum damnat: proſtrata omni noſtra ratione, ſolam Dei voluntatem à nobis vult ſpectari.

Inſtantia. *Reſponſio.* Ecc.9.5.6. *Secunda inſtantia.* *Reſponſio.* *Tertia, de Trinitatis ſpeculo.* *Reſponſio.* Rom.8.6.

4. 25 Quæ verò alia Scripturæ teſtimonia propugnando huic ſuo mendacio aſciſcunt, peſſimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt ſuum patrúmque Abraham & Iſaac nomẽ ſuper ſuam poſteritatẽ inuocetur rogat. Primùm videamus qualis iſta ſit inuocationis forma inter Iſraelitas. non enim patres ſuos ad ferendas ſibi ſuppetias implorant: ſed Deum obteſtantur quo ſeruorum ſuorum, Abraham, Iſaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad ſanctos ipſos ſermonẽ habuerint. Verùm quia ſtipites iſti, qua ſunt hebetudine, nec quid ſit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum ſit capiunt: nõ mirum ſi in ipſa quoque forma ſic pueriliter titubant. Loquutio hæc non ſemel in Scripturis occurrit. Ieſaias enim virorum nomẽ inuocari ſuper mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco ſub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abrahã ſuper Iſraelitas, & in hoc ſita eſt dum generis ſui originem ad eum referunt, eúmq; pro authore & parente ſuo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd ſit de propagãda nominis ſui celebritate ſolicitus: ſed quum totam poſterorum beatitudinem conſtare nouerit hæreditate fœderis quod ſecũ Deus pepigerat: quod illis bono-

A Moſis teſtimonio, de Patriarcharũ nomine ſuper poſteros inuocando. Gen.48.16. *Reſponſio, per interpretationem loci illius cum Ieſaia ſimili dicto collati.* Ieſa.4.1.

bonorum omnium ſummum fore videt, cõprecatur vt genere ſuo cenſeantur. id enim aliud non eſt quàm fœderis ſucceſſionem ad eos tranſmittere. Illi viciſſim, dum memoriam eiuſmodi precibus ſuis inducunt, non ad interceſſiones mortuorum ſuffugiunt: ſed Domino fœderis ſui recordationem obiiciunt, quo clemẽtiſſimus Pater illis ſe propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, Iſaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parũ in Patrum merita ſancti reclinauerint, teſtatur publica vox Eccleſiæ apud Prophetam, Tu pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu Domine Pater noſter, & redemtor noſter. Ac dum ſic quidem loquuntur, ſimul addunt, Conuertere Domine propter ſeruos tuos. nullam tamen cogitantes interceſſionem, ſed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Ieſum habeamus, in cuius manu non percuſſum modò, ſed confirmatum ſit nobis æternum miſericordiæ fœdus: cuius potius nomen in precibus noſtris prætendamus? Et quoniam boni iſti magiſtri his verbis Patriarchas volũt ſtatui interceſſores, ſcire ex ipſis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Eccleſiæ pater. Ex qua colluuie ſibi aduocatos ſumant minimè ignotum eſt. Abraham, quem Deus aliis omnibus prętulit, & quem euexit in ſummum honoris gradum, negligi ac ſupprimi quàm contentaneum ſit mihi reſpondeant. Nempe quum palam eſſet talem vſum veteri Eccleſiæ fuiſſe incognitum, placuit, occultandæ nouitatis cauſa, de antiquis Patribus ſilere: acſi nominum diuerſitas recentem & adulterinum morem excuſaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi miſereatur, adeo nõ ſuffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè ſit efficax. Nam ſi expendimus quam perſonam ſuſtinuerit Dauid: ſegregatur ab omni ſanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, ſtabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & ſub figura Chriſti interceſſio vnica aſſeritur. Nam quod ſingulare fuit Dauidi, quatenus Chriſti imago fuit, in alios non competere certum eſt.

Secunda reſp. ex publica Eccleſia voce petita. Ieſa. 63. 16.

Tertia, quæ ſit regerendo.

Obiectio.

Reſponſio.

26 Sed hoc quoſdam ſcilicet mouet quòd ſanctorum orationes ſæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te ſperauerunt (inquit Propheta) & ſalui facti ſunt: clamauerunt, & non ſunt confuſi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum inſtar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet præpoſterè ratiocinantur, nõ exauditum iri niſi qui ſemel exauditi ſunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis ſimilis: & precatione precatus eſt ne plueret, & non pluit ſuper terram annos tres & menſes ſex. Rurſum orauit, & cælũ dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Quid? An ſingularem

5. *Ab exauditis precibus quæ à ſanctis ſunt.*

Reſponſio. Pſal. 22. 5. Iac. 5. 17.

aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam ſit nobis confugiendum? Minimè verò, ſed vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad ſimiliter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, niſi talibus experimentis confirmamur in certiorem promiſſionum eius fiduciam: quibus non vni, alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem ſuã pollicetur, ſed omnibus qui nomen ſuum inuocauerint. Atque eo minus excuſabilis eſt inſcitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones videtur quaſi ex profeſſo contemnere. Liberatus eſt ſæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad ſe traheret vt eius ſuffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipſe, Me expectant iuſti donec rependas mihi. Item, Videbunt iuſti, & gaudebunt, & ſperabunt in Domino. Ecce pauper iſte clamauit ad Deum, & reſpondit ei. Multæ in Pſalmis ſunt eiuſmodi preces, quibus ad precandum quod poſtulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iuſti, ſed ſuo exemplo erigantur ad bene ſperandum. Vno iam contenti ſimus, propterea orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defenſionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum interceſſionem. Quaſi verò aliud velit Dauid quàm fructum oſtendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum eſt, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios non vulgare eſſe adminiculum ad confirmandam promiſſionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia ſibi proponit in fiduciæ materiam, quia Pſalmorum lectoribus ſponte occurrent. Hoc idem ſuo exemplo prius docuerat Iacob, Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & veritate quam pręſtitiſti ſeruo tuo. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promiſſionem quidem allegat, ſed nõ ſolam: quin ſimul effectum coniungit. quo animoſius in futurum confidat eundem erga ſe Deum fo[illegible] Neque enim ſimilis eſt mortalibus, quos liberalitatis ſuæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: ſed à propria natura æſtimãdus eſt, ſicut prudenter facit Dauid, Redemiſti me (inquit) Deus verax. Poſtquã ſalutis ſuæ laudem Deo tribuit, adiungit veracẽ eſſe, quia niſi perpetuò ſimilis ſui eſſet, non ſatis firma ſumi poſſet fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem ſcimus, quoties nobis auxiliatur, ſpecimen ac probationem dare bonitatis ſuæ & fidei, timendum non eſt ne ſpes noſtra pudefiat, vel nos frustretur.

Confirmatio reſponſionis, authoritate Scripturæ munita. Pſal.142.8. Pſal.52.8. Pſal.34.7. Pſal.32.6.

Et illuſtrata exemplis Iacobi. Gen.32.10.

Dauidis. Pſal.31.6.

Concluſio, ſanctorum inuocationem eſſe rem impiam.

27 Summa hæc ſit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis ſummum caput commendet vt eum inuocemus (ſicuti poſthabitis

bitis

bitis omnibus ſacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit)
non ſine manifeſto ſacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde *1. Quia Deo ſuã*
etiã in Pſalmo dicitur, Si expandimus manus noſtras ad Deum *gloriam eripit.*
alienum, nónne Deus requiret iſta? Deinde quum Deus nonni- *Pſal.44.21.*
ſi ex fide velit inuocari, & diſertè ad amuſſim verbi ſui oratio- *2. Fidem euertit.*
nes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, ſit re
ctæ orationis mater: ſimulac à verbo deflectitur, orationem a-
dulterari neceſſe eſt. Atqui iam oſtenſum eſt ſi conſulitur tota
Scriptura, illic hunc honorem ſoli Deo vendicari. Quod ad in- *3. Chriſti inter-*
terceſſionis munus pertinet, etiam vidimus Chriſto peculiare *ceßionem abolet.*
eſſe, nec vllam Deo gratam eſſe precationem niſi quam Media-
tor ille ſanctificat. Ac tametſi fideles vltrò citróq; preces apud
Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Chriſti interceſ-
ſioni derogare oſtendimus: quia omnes ſimul ea ſubnixi tam *4. Verbo Dei re*
ſe quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inſcitè hoc *pugnat.*
trahi ad mortuos, quibus nuſquam legimus mandatum eſſe vt
pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius
officij vices: de mortuis ne ſyllaba quidem. Imò Iacobus hæc *Iacob.5.16.*
duo coniungens, vt confiteamur peccata noſtra inter nos, & vi-
ciſſim alii pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde *5. Ritè precandi*
ad hunc errorem damnandum ſufficit vna illa ratio, exordium *regulæ aduerſa-*
ritè orandi naſci ex fide, fidem verò eſſe ex auditu verbi Dei, v- *tur.*
bi nulla fictitiæ interceſſionis mentio: quia temerè patronos
ſibi aſciuit ſuperſtitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum *6. Exẽplis proba*
multis precandi formis referta ſit Scriptura, nullum reperitur *tis caret.*
exemplum huius aduocationis, ſine qua in Papatu nulla credi-
tur eſſe oratio. Adhæc ſuperſtitionem hanc conſtat ex diffi- *7. Ex diffidentia*
dentia natam eſſe: quia vel Chriſto deprecatore contenti non *orta eſt.*
fuerint, vel eum omnino ſpoliauerint hac laude. Atque hoc po-
ſterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio *Poſtrema ob-*
validiore argumento pugnent, opus nobis eſſe ſanctorum pa- *iectio.*
trocinio, quàm dum obiiciunt nos eſſe indignos familiari ad
Deum acceſſu. Quod nos veriſſimum quidem eſſe fatemur, ſed *Reſponſio.*
inde colligimus nihil eos Chriſto reliquũ facere qui pro nihilo
ducunt eius interceſſionem, niſi accedant Georgius & Hippo-
lytus, aut ſimiles laruæ.

28 Etſi autem oratio propriè ad vota & preces reſtringitur, *V 1.*
tanta eſt tamen inter petitionem & gratiarum actionem affi- *Orationis ſpe-*
nitas, vt commodè ſub nomine vno comprehendi queant. Nã *cies.*
quas Paulus enumerat ſpecies, ſub prius membrũ huius parti- *Vota.*
tionis recidunt. Rogando & precando deſideria noſtra apud
Deum effundimus, poſcentes tam quæ faciunt ad propagan- *Preces.*
dam eius gloriam & illuſtrandum eius nomen, quàm benefi- *Petitiones.*
cia quæ vſui noſtri conducunt. Gratias agendo, benefacta eius *Gratiarum a-*
erga nos iuſta laude celebramus, acceptũ ferentes eius libera- *ctiones.*

Pſal.50.15. litati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas iſtas partes ſimul complexus eſt Dauid, Inuoca me in die neceſſitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrumque nobis continenter in vſu eſſe non abs re præcipit Scriptura. tantam enim noſtram eſſe inopiam alibi diximus, res verò ipſa clamat tot ac tantis nos anguſtiis vndique vrgeri ac premi, ſatis ſit cauſæ omnibus cur aſſiduè gemant & ſuſpirent ad Deum, ſupplicéſque eum implorẽt. Nam etſi à rebus aduerſis ſint immunes, ſanctiſſimos tamẽ quoſque ſtimulare debet ſcelerum ſuorum culpa, deinde innumeri tentationum inſultus ad expetendum remedium. In ſacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla eſſe poteſt ſine ſcelere interruptio: quando non ceſſat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quamuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Deniq; tanta ac tam effuſa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauerſum ſpectes, cernuntur, vt nunquam nobis deſit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum ſic in Deo ſpes omnes opéſque noſtræ ſitæ ſint (quod iam antea ſatis probatum eſt) vt neque nos, neque noſtra omnia proſperè habere niſi eius benedictione poſſimus: aſſiduè nos ei noſtráque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, ſub eius manu ac voluntate, ſub ſpe denique auxilii eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui ſui alteriúſue cuiuſpiam fiducia, conſilia agitant ac ſtatuunt, qui extra eius voluntatem, ipſóque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum ſit, iuſto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur: inde conſequitur, ſi ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia vt aſſidua gratiarum actione proſequamur: nullámque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude eius confitenda & gratiis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum & orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura nobis eſſe, per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum præcepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat. quo ſcilicet innuit, malignum eſſe ſilentium, ſi quod eius beneficium ſine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Ieſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finem

Harum connexio, perpetuus vſus, & neceſſitas.

Accuratior explicatio rationibus, teſtimoniis & exemplis confirmata.

Iacob 4.14. Ieſ.30.1. & 31.1. 1.Tim.4.5. Pſal.40.4. Pſal.50.17. Ieſa.38.20. Ieſa.2.10. Ionæ 2.10.

finem teſtantur fore, vt cãticis Dei bonitatem in templo cele- *Pſ.116.12.*
brent. Hanc eandem Legem Dauid generaliter piis omnibus
præſcribit, Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quę
in me contulit? Calicem ſalutum accipiam, & nomen Domini
inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio Pſalmo, Saluos fac nos *Pſ.106.47.* *Pſal.102.18.*
Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude
tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarii, & non contempſit pre-
ces eorum. Scribetur hoc ad generationem poſteram, & popu-
lus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen
eius & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum
fideles vt faciat propter nomen ſuum: ſicut indignos ſe profi-
tentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita ſe obligãt
ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei vſum *Oſeæ 14.3.*
fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſeas, de futura Ec-
cleſię redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatẽ ó Deus,
& attolle bonum: nos autem vitulos labiorum ſoluemus. Nec
modò linguæ præconium ſibi vẽdicãt Dei beneficia, ſed amo- *Pſal.116.1.*
rem ſibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia ex-
audiit Dominus vocẽ deprecationis meæ. Item alibi quæ ſen- *Pſal.18.2.*
ſerat auxilia recitans, Diligam te Deus, fortitudo mea. Nec ve-
rò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dul-
cedine amoris. Quinetiã tenendum eſt illud Pauli, vota omnia
peruerſa & vitioſa eſſe quibus non annexa eſt gratiarum actio. *Regula de hac*
Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione *precum & gra-*
cum gratiarũ actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deũ. *tiarum actione.*
Nam quia multos impellit moroſitas, tædium, impatientia, do- *Philip.4.6.*
loris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita tẽ-
perari affectus, vt fideles antequam adepti ſint quod cupiunt,
hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in
rebus ferè contrariis vigere debet, eo ſanctiore vinculo nos ob
ſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos votorum
compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti interceſſione *Quæ Chriſti in-*
conſecrari noſtras preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apo- *terceſsione Deo*
ſtolus, iubens nos per Chriſtum offerre hoſtiam laudis, nobis *conſecrantur.*
ad celebrandum Dei nomen os non ſatis purum eſſe admonet, *Heb 13.12.*
niſi intercedat Chriſti ſacerdotium. Vnde colligimus prodi-
giosè faſcinatos fuiſſe homines in Papatu, vbi maior pars Chri-
ſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præcipiat *1.Theſſ.5.13.*
Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcili-
cet quanta fieri poteſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, o-
mnibus in rebus ac negotiis erecta eſſe ad Deum omniũ vota,
quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant,
ſicuti perpetua laudandi orandíque argumenta nobis offert. *Orationis acci-*
29 Hæc autem orandi aſſiduitas, etſi præſertim proprias ac *dentia. Priuata.*

videlicet & publica, aſsidua, ſtatis horis, &c. priuatas cuiuſque reſpicit, nonnihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ orationes pertinet. Atqui nec aſſiduæ eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ cõmuni inter omnes ſenſu conuenerit. Fateor, ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac pręſtituuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quo ſit omnium commoditati proſpectum, & omnia decenter & compoſitè, iuxta Pauli ſen-

1.Cor.15.40. tentiam, in Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil ob-

Exceptio, tempore neceſsitatis. ſtat quominus vnaquæque Eccleſia, cum ſubinde ad frequentiorem precationum vſum ſe extimulare, tum maiore aliqua neceſſitate admonita acriore ſtudio flagrare debeat. De perſe-

Sect.51.52. uerantia autem, quæ multam cum aſſiduitate affinitatem ha-

Matt.5.7. *Qualis debeat eſſe orationis aſsiduitas, aduer. garrulã loquacitatem, Papiſtis etiamnum hodie familiarẽ.* bet, erit circa finem dicẽdi locus. Porrò hæc nihil ad βαττολογίαν qua interdictum nobis Chriſtus voluit. non enim diu, nec ſępè nec multo cum affectu inſiſtere precibus vetat: ſed ne aliquid à Deo extorquere nos poſſe cõfideamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acſi humano more perſuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant ſibi negotium eſſe

Luc.18. cum Deo, non ſecus pompas ſuas in precibus agere quã in triũpho. Nam Phariſæus ille qui gratias Deo agebat quòd non eſſet aliis ſimilis, ſibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, acſi vellet ex precatione captare ſanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quæ hodie ſimili de cauſa graſſatur in Papatu, dũ alii preculas eaſdem iterando tempus fruſtra terunt, alii longa

Garrulitatis & hypocriſeos Phariſaicæ refutatio. verborum congerie apud vulgus ſe venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum eſt ab Eccleſia prohiberi, ne quid illic perſonet niſi ſerium & profectum ex corde intimo. Huic corruptelæ vicina eſt ſimilis altera, quã ſimul damnat Chriſtus: quòd ſcilicet hypocritæ oſtentationis

Orationis ſcopus. cauſa venantur multos teſtes, ac forũ potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipſorum preces. Quando verò hunc eſſe orationis ſcopum iam prius dictum eſt, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confeſſionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes

Deſcriptio. in mente & animo poſitas eſſe: vel potius orationem ipſam, eſſe propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium ſcrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt

Math.6.6. iam dictũ eſt) cæleſtis magiſter quum optimam orandi legem ferre vellet, iuſſit intrare in cubiculum, ibíque oſtio clauſo orare Patrem noſtrum in abſcondito, vt Pater noſter qui eſt in abſcondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo ab-

Orare clauſo oſtio, quid. ſtraxit, qui ambitioſa precum oſtentatione hominum fauorem captabant, ſimul adiicit quod ſit melius intrare ſcilicet cubiculum, & clauſo oſtio ibi orare. Quibus verbis (vt ego inter-

pretor)

pretor) ſeceſſum, qui nos eò inuet vt tota cogitatione in cor noſtrum deſcendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa eſſe debent corpora noſtra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: ſed eſſe quiddam ſecretum oſtendit orationem, quæ & in animo potiſſimum locata ſit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis requirat. Non ergo ſine cauſa ipſe quoque Dominus, quũ precibus incumbere vehementius vellet, in ſeceſſum procul hominum tumultu ſe conferebat: ſed vt ſuo nos exemplo commonefaceret, non eſſe negligenda iſthæc adminicula, quibus animus noſter per ſe nimium lubricus magis ad ſerium orationis ſtudium intẽditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, ſi quando ita tulerat occaſio, à precando abſtinebat: ſic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò ſic habendum eſt, quiſquis in ſacro piorum conuentu orare detrectat, neſcire quid ſit orare ſeorſum, vel in receſſu, vel domi. Rurſus qui ſolus & priuatim orare negligit, quantumuis ſedulò frequentet cœtus publicos, ventoſas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui eſſent communes Eccleſiæ preces, eas ſplẽdidis elogiis olim Deus ornauit: præſertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus ſui partem hac voce docuit eſſe precandi officium: atque vt in eo ſe fideles vno conſenſu exercerent, inſtar vexilli erectum illis fuiſſe templũ. Addita etiam fuit inſignis promiſſio, Te expectat, Deus laus in Sion, & tibi votum reddetur in Ieruſalem. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas eſſe Eccleſiæ preces. quia Deus populo ſuo ſemper canendi materiam cum gaudio ſuppeditat. Etſi autem ceſſarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubiũ quin ad nos pertineat eadem promiſſio, quã & Chriſtus ore ſuo sãciuit, & Paulus perpetui vigoris eſſe docet.

Orare omnibus in locis. 1.Tim.2.8.

Orare priuatim.

Precum publicarum elogium Ieſa.56.7.

Pſal.65.2.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo ſuo edicit, ſic & templa publica ipſis peragẽdis deſtinata eſſe oportet, vbi qui orationẽ cum Dei populo communicare reſpuunt, non eſt quòd iſto prætextu abutantur, cubiculum ſe ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur ſe facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine ſuo congregati, palam conceptas preces ſe minimè aſpernari teſtatur: modò faceſſat oſtentatio & humanæ gloriæ aucupium, modò adſit ſyncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus eſt templorum vſus (vt certè eſt) cauendum eſt rur-

De locis publicis ſeu templis, vbi communes preces concipi debent.

Matt.18.20.

ſum ne aut (quemadmodum ſeculis aliquot haberi cœperunt) propria eſſe Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut ſecretam neſcio quam illis affingamus ſanctitatem, quæ ſacratiorem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei tẽpla quum ſimus ipſi, in nobis oremus oportet, ſi in ſancto templo ſuo Deum volumus inuocare. Illam verò craſſitiem Iudæis ac Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci diſcretionem, in ſpiritu & veritate Domino. Dedicatum quidẽ templum erat olim Dei iuſſu precibus ac victimis offerẽdis. ſed quo tempore veritas ſub talibus vmbris figurata deliteſcebat, quæ nunc ad viuum nobis expreſſa in nullo materiali templo hærere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præſentiam eius parietibus includerent, ſed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter ab Ieſaia & Stephano reprehenſi ſunt qui Deum in templis manu factis habitare vllo modo putarent.

Templorum legitimus vſus.

Abuſus. Iohan. 4.23.

Ieſ. 66.1. Act. 7.48.

31 Hinc præterea pluſquam clarum eſt, neque vocem neque cantum (ſi in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, niſi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduerſus nos prouocant ſi è ſummis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id eſt ſacroſancto eius nomine abuti, ac eius maieſtatem deriſui habere. ſicuti ex Ieſaiæ verbis elicimus, quæ etſi latius patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iſte appropinquat mihi ore ſuo, & labiis ſuis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & ſtupendum, peribit enim ſapientia à ſapientib. eorum, & prudentia ſeniorum euaneſcet. Neque tamen vocem aut cantum hîc damnamus: quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica eſt & verſatilis, facilè remittitur, & in varia diſtrahitur, niſi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in ſingulis corporis noſtri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præſertim linguam huic miniſterio addictam eſſe ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita eſt. Potiſſimus tamen linguæ vſus eſt in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno ſpiritu eadémque fide colimus, communi vna voce & veluti eodẽ omnes ore pariter glorificemus, ídque palã, vt omnes viciſſim, à ſuo quiſque fratre, confeſſionem fidei accipiant, ad cuius exem-

De voce & cãtu, quæ in oratione nullius ſunt momenti, niſi ex ſincero cordis affectu proficiſcantur. Ieſa. 29.13. Matth. 15.8.

Vox autem, eiuſdémque vſus ad publicas preces magis quàm ad priuatas pertinere videtur.

xemplum inuitentur & incitentur.

32 Canendi verò in Eccleſiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetuſtiſſimum eſſe conſtat, ſed Apoſtolis quoque in vſu fuiſſe, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam ſpiritu, canam & mente. Item ad Coloſſenſes, Docentes & cõmonefacientes vos mutuò in hymnis, pſalmis & canticis ſpiritualibus, canentes cum gratia & in cordibus veſtris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum eſſe præcipit: altero cantilenas ſpirituales commendat, quibus ſe mutuò pij ædificent. Id tamen vniuerſale non fuiſſe teſtatur Auguſtinus, qui refert ſub Ambroſio demum cœpiſſe canere Eccleſiam Mediolanenſem: quum ſæuiente aduerſus fidem orthodoxam Iuſtina Valentiniani matre, populus ſolito magis aſſiduus in vigiliis eſſet: reliquas deinde occidentales Eccleſias ſequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuiſſe hunc morẽ. Indicat etiam lib. Retractationum 2. ſua ætate fuiſſe in Aphrica receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc eſſe apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Pſalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum diſtribueretur populo quod fuiſſet oblatum, maledica reprehenſione vbicunque poterat lacerabat. Huic reſpondi, iubentibus fratribus. Et certè ſi ad eam, quæ Dei & Angelorum conſpectũ decet, grauitatem attemperatus ſit cantus, cùm dignitatem & gratiam ſacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi ſtudium ardorémque animos plurimũ valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationẽ intentiores ſint aures quàm animi ad ſpiritualem verborum ſenſum. Quo periculo ſe permotum fatetur alicubi idem Auguſtinus, vt interdũ optarit inſtitui morem ab Athanaſio obſeruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat ſonare vt pronuncianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminiſceretur quantã ſibi vtilitatem cantus attuliſſent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil dubium quin ſanctiſſimum ſit ac ſaluberrimum inſtitutum. Quemadmodum rurſus, quicunque ad ſuauitatem duntaxat auriúmque oblectationem compoſiti ſunt cantus, nec Eccleſiæ maieſtatem decent, nec Deo non ſummoperè diſplicere poſſunt.

Canendi ritus eſt quidem vetuſtiſſimus. 1.Cor.14.15. Col.3.16.

Non tamen fuit vniuerſalis. Confeſſ. lib. 9. c.7.

Quomodo ſit cõponendus.

Confeſſ. lib. 10. c.33.

33 Quo etiam planè conſtat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus paſſim factitatum eſt) ſed populari ſermone cõcipiendas eſſe publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi poſſit: quandoquidem in totius Eccleſiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex ſono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla eſt nec charitatis nec humanitatis ratio, ij ſaltem Pauli autho-

Populari, non exotico ſermone concipiendæ ſunt preces publicæ.

1. Ratio ab Eccleſiæ conſideratione. 1.Cor.14.16.

ritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua ſunt. Si benedixeris, inquit, ſpiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem reſpondebit Amen, quandoquidem quid dicas neſcit? nam tu quidem gratias agis, ſed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papiſtarum licentiam ſatis miretur, qui Apoſtolo palàm ſic reclamante, exotica lingua verboſiſſimas preces reboare non formidant, in quibus nec ſyllabam vnam ipſi interdum aſſequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò ſecus agendum præſcribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Spiritus voce ſingulare linguarum donum ſignificans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc eſt, intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino ſentiendum, nulla ratione fieri poſſe: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua ſine animo ſummopere Deo diſpliceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem eſſe debere incitatam, quo totum longè ſuperet quod lingua enuntiando exprimere poteſt. Poſtremò, ne eſſe quidem orationi priuatæ neceſſariam linguam, niſi quoad interior ſenſus vel ſibi ipſi ad incitationem ſufficere non valet, vel incitationis vehemētia linguæ actionem ſecum rapit. Nam etſi optimæ interdum orationes voce carent, ſæpe tamen vſu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem & membra alia in geſticulationem ſine ambitione erumpant. Inde ſcilicet incertum iſtud Hannæ murmur, cuius ſimile quiddam ſancti omnes perpetuò in ſe experiuntur, dum in abruptas & conciſas voces proſiliunt. Corporis autem geſtus in precatione obſeruari ſoliti (quales ſunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia ſunt, quibus ad maiorem Dei venerationem aſſurgere conamur.

2. Ratio, ab Apoſtoli auctoritate, adu. Papiſtas.

1. Cor. 14. 15.

Animi ſincerus affectus ſemper & in omnibus precibus requiritur.

Non ſemper autem neceſſaria eſt lingua.

1. Sam. 1. 12.

Geniculatio & capitis detectio qualia exercitia.

VII.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, ſed forma quoque ipſa diſcenda eſt: ea ſcilicet quam per dilectum Filium ſuum nobis cæleſtis Pater tradidit: vbi immenſam bonitatem ac māſuetudinem agnoſcere licet. Nam præterquam quod nos monet atq; hortatur vt ſe in omni noſtra neceſſitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate afflictantur, confugere ſolent) quoniam videbat ne id quidem ſatis nos perſpicere, quàm anguſta eſſet noſtra paupertas, quid æquum poſtulare, quid è re noſtra eſſet, huic etiam noſtræ ignorantiæ occurrit: & quod captui noſtro deerat, de ſuo ipſe ſuppleuit ac ſuffecit. Præſcripſit enim nobis formulam, qua velut in tabula propoſuit quicquid à ſe expetere licet, quicquid in rem noſtrā conducit, quicquid poſtulare neceſſe eſt. Ex qua eius benignitate magnum conſolationis fructum percipimus, quòd nihil abſurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum poſtulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore roga-

Forma orandi à Chriſto propoſita duplici ratione immenſam cæleſtis Patris bonitatem nobis depingit.

Mat. 6. 9.
Luc. 11. 2.

Magnuſque conſolationis fructus à nobis inde percipitur.

rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus conceſſis peſſimè illis ſæpius cõſultum fuerit: optimam precandi rationem hanc eſſe pronuntiat, è veteri Poëta ſumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poſcentibus quoque abeſſe iube. Atque homo quidem ethnicus in eo ſapit, quòd indicat quàm ſit periculoſum à Domino expetere, quod cupiditas noſtra noſtra dictauerit: ſimul noſtram infœlicitatem prodit, qui ne hiſcere quidem ſine diſcrimine coram Deo poſſimus, niſi ad rectam orandi normam nos Spiritus inſtituat. Quo maiore in precio cenſeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os ſuggerit quæ mentem noſtram omni hæſitatione expediant.

In Alcib. 2. vel de voto.

Rom. 8. 26.

35 Hæc orandi ſeu forma, ſeu regula, ſex petitionibus conſtituta eſt. Nam ne iis accedam qui ſeptem capitibus diſtinguunt, facit quòd aduerſatiua dictione interiecta videtur Euãgeliſta duo illa membra voluiſſe inter ſe colligere: acſi dixiſſet, Ne tentatione opprimi nos ſinas, quin potius noſtræ fragilitati opem feras, & liberes, ne ſuccumbamus. Nobiſcum etiam ſentiunt veteres Eccleſiæ ſcriptores. vt iam quod ſeptimo loco apud Matthæum additum eſt, exegeticè ad ſextam petitionem referendum ſit. Tametſi autem eiuſmodi eſt tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda ſit, priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter deſtinatæ ſunt: quam ſolam in illis intueri nos oportet, nullo commodi noſtri (vt aiunt) reſpectu. Tres reliquæ noſtri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vſu noſtro ſunt poſtulandis ſunt aſſignatæ. Vt quum nomen Dei ſanctificari petimus, quia probare vult Deus gratíſne an ſpe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de noſtro commodo cogitandum eſt: ſed eius gloria nobis proponenda eſt quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiuſmodi precibus affectos eſſe fas eſt. Atque hoc quidem ipſum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita petimus ſanctificatur, fit etiam noſtra vicisſim ſanctificatio. Sed ad huiuſmodi vtilitatem oculi noſtri (vt dictum eſt) conniuere ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipſam omnino reſpiciant. Vt ſi omnis ſpes priuati noſtri boni præciſa eſſet, hæc tamen ſanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus poſtulari non deſinant. Vt in exemplis Moſis & Pauli ſpectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à ſeipſis auertere, ac vehementi incenſóque zelo ſuum ipſorum interitum expetere, vt vel ſuo diſpendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rurſum quum panem noſtrùm quotidianum nobis dari petimus: tametſi optemus quod eſt noſtri commodi: tamen hic quoque Dei gloriam quærere præfer-

Orationis dominicæ diuiſio in ſex petitiones.

Vide finem ſect. 43.

Auguſt. in Enchirid. ad Laurent. c. 116.

Chryſoſt. in opere imperfe.

Subdiuiſio in duas præcipuas partes: quarum prior Dei gloriã, poſterior ſalutem noſtram reſpiciunt.

Partium iſtarũ ordo.

Exod. 32. 32.

Rom. 9. 3.

tim debemus, vt ne perituri quidem ſimus niſi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipſam orationis enarrationem aggrediamur.

Pater noſter, qui es in cælis.

Patris nomen exigit 1. vt in vnius Chriſti nomine Deum precemur.
Suprà, ſect. 17. 18.19.

36 Primũ in ipſo limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere, quàm in Chriſti nomine: vt nullo alio nomine illi commendari poteſt. Nam ex quo Patrẽ vocamus Deum, nomen certè Chriſti prætendimus, qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt ſibi vſurparet honorem filii Dei, niſi in Chriſto adoptati eſſemus in filios gratiæ? Qui quum verus ſit Filius, nobis in fratrẽ ab ipſo datus eſt: vt quod natura ipſe proprium habet, adoptionis beneficio noſtrũ fiat, ſi tantam beneficentiam certa fide amplectamur. Quemadmodum Iohannes ait datã eſſe poteſtatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipſi quoque fiant. Itaque & Patrem ſe noſtrum appellat, & ſic à nobis vocari vult: hac tanta nominis ſuauitate, omni nos diffidentia eximens, quãdo nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri poſſit. Itaque nullo certiore documento immenſam ſuã erga nos charitatem teſtificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipſius verò charitas tanto erga nos maior præſtantiórque eſt omni parentũ noſtrorum charitate, quanto ipſe omnes homines bonitate & miſericordia ſuperat vt ſi quotquot in terra ſunt patres, omni paternę pietatis ſenſu exuti, filios deſtituerẽt, ipſe nobis nunquam defuturus ſit: quoniam ſeipſum negare nõ poteſt. Habemus enim eius promiſſum, Si vos, quũ mali ſitis, noſtis bona dare filiis veſtris: quanto magis Pater veſter qui in cælis eſt? Item apud Prophetam, Potéſtne mater obliuiſci filiorum? Et ſi obliuiſcatur, ego tamen non obliuiſcar tui. Quòd ſi filii eius ſumus, vt filius in fidem extranei alieníque hominis ſe conferre non poteſt niſi ſimul de patris vel ſæuitia vel inopia queratur: ita aliunde ſubſidia quàm ab ipſo quærere non poſſumus, niſi exprobrata illi egeſtate, ac facultatum inopia, vel ſæuitia nimiáque auſteritate.

2. Vt diffidentiam omnem exuamus.
Iohan.1.12.

3. Vt ab ipſo bona omnia expectemus, niſi eum egeſtatis ac facultatum inopiæ vel nimiæ auſteritatis accuſare velimus.
1.Iohan.3.1.
Pſal.27.10.
Ieſ.63.16.
1.Tim.2 13.
Matt.7.11.
Ieſ.49.15.

Obiectio, Peccata nos arcent à conſpectu eius quem iudicem non Patrem reddidimus.
Reſponſio, à natura Dei quæ ab Apoſtolo deſcribitur.

37 Nec cauſemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conſcientia, quæ Patrem, quanvis clementem ac manſuetũ, tamen nobis offenſum quotidie reddant. Nam ſi inter homines, nullo meliore patrono cauſam ſuam apud Patrem filius agere poteſt, nullo meliore interprete perditã eius gratiam ſibi conciliare ac recolligere, quàm ſi ipſe ſupplex ac demiſſus, culpam agnoſcens, patris miſericordiam imploret (non enim tũ ſe paterna viſcera diſſimulare poſſunt quin ad tales preces commoueantur)

ueantur) quid ille Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis? annon potius filiorum pro ſe deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præſertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum ſubſidiũ ideo pauidi ſuffugiunt, non ſine aliqua deſperationis ſpecie, quia de patris ſui mãſuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ manſuetudinis exuberãtiam nobis in parabola pingit ac repræſentat: vbi pater filiũ, qui ab eo ſe alienauerat, qui ſubſtantiã eius diſſolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam poſtulet, ſed ipſe anteuertit, redeuntem eminus agnoſcit, vltro illi occurrit, ſolatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ manſuetudinis exemplum in homine ſpectandum proponens, docere nos voluit quam effuſionem expectare debeamus à ſe, non modò Patre, ſed patrum omnium longè optimo ac clementiſſimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius miſericordiam nos coniiciamus. Ac quo certiorem fidem faceret ſe huiuſmodi Patrem nobis eſſe, ſi Chriſtiani ſumus, non modò Pater, ſed nominatim noſter dici voluit, acſi in hunc modũ cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoſcendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poſcimus, ſecuri ac planè perſuaſi non alio te eſſe erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immenſitatem non capiunt cordis noſtri anguſtiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Chriſtus eſt, ſed eiuſdem adoptionis teſtem nobis dat Spiritum, per quem libera & ſonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obſtabit aliqua cunctatio, petere ab ipſo meminerimus vt correcta noſtra timiditate ſpiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

2.Cor.1.3.

Ab exemplo ſeu parabola illuſtri.

Luc.15.20.

Poſtremò, ab eo quòd Noſter *dici voluit.*

Cuius adoptionis Chriſtus eſt arrha, & teſtis Spiritus S.

Galat.4.6.

38 Quòd autem non ita inſtituimur vt ſuum quiſque patrem peculiariter nominet, ſed potius vt noſtrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectũ inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem miſericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter ſumus filij. Nam ſi vnus omnibus nobis communis eſt pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis poteſt: nihil inter nos diuiſum eſſe decet quòd non magna animi alacritate parati ſimus alter alteri communicare, quantum vſus poſtulat. Iam ſi ita vt par eſt, viciſſim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non eſt in quo magis commodare fratribus poſſimus quàm ſi optimi Patris curæ ac prouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino deſiderari poteſt. Et ſanè hoc ipsũ Patri etiã noſtro debemus. Vt enim qui

Cur Noſter *in commune dicatur.*

Matth.23.9.

Simili, rationem ſuperiorem de charitate fraterna confirmans

patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam ſimul eius domum amore ac beneuolentia cõplectitur: ad hunc modum, quo ſimus in hunc cæleſtem Patrem ſtudio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hereditatem oſtendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij ſui vocauerit. Ad hanc igitur legẽ Chriſtianus homo preces ſuas exigat, vt cõmunes ſint, ac omnes complectantur qui illi ſunt in Chriſto fratres. Neque ſolùm quos tales ad præſens videt atque cognoſcit, ſed omnes qui ſuper terram agunt homines: de quibus quid ſtatuerit Deus, extra notitiam eſt: niſi quòd illis optima optare & ſperare non minus pium quàm humanum eſt. Etſi præ alijs in domeſticos fidei ſingulari quodam affectu propenſos eſſe decet: quos Apoſtolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In ſumma, ſic debent omnes eſſe orationes, in eam ſpectent communitatem quam Dominus noſter in regno ſuo ac domo ſua conſtituit.

Eph. 1. 24. *Gal. 6. 10.*

Licet etiam pro nobis & pro certis alijs ſpecialiter orare, modò animus ad hanc communitatẽ per omnia ſeſe referat. quod ſimilitudine, ab eleemoſynis ad preces deducta, confirmatur.

39 Neque id tamen obeſt quominus & pro nobis & pro certis alijs orare ſpecialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non diſcedat, nec deflectat quidem, ſed omnia iſtuc referat. Nam quanuis ſinguiariter concipiantur, quia tamen ad eum ſcopum diriguntur, cõmunes eſſe non deſinunt. Id totum ſimilitudine facilè intelligi poteſt. Generale eſt Dei mandatum de ſubleuanda pauperum omnium egeſtate, & huic tamen obediunt qui in eum finẽ eorũ inopiæ ſuccurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamſi multos prætereũt qui non leuiori neceſſitate premuntur: vel quia nõ omnes noſſe, vel quia non omnibus ſufficere poſſint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc ſocietatem Eccleſiæ ſpectantes & cogitantes, huiuſcemodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo ſingularibus verbis ſe aut alios Deo commendant, quorum neceſſitatẽ propius ipſis innoteſcere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione ſunt ſimilia. nam benignitas largiendi exerceri nonniſi erga eos poteſt quorum perſpecta eſt nobis inopia: iuuare autem oratione vel alieniſſimos & ignotiſſimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis diſſiti ſint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi ſunt. Huc referre licet quod Paulus ſuæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant abſque contentione: quia diſſidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota ſua in commune vult conferre.

1. Tim. 2. 8.

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cælis.

40 Adſcribitur, Ipſum eſſe in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum eſt, ipſum cæli circunferentia, quaſi cancellis quibuſdam, incluſum & circunſcriptũ alligari. Siquidem & Solomon

lomon confitetur cælos cælorum eum capere non poſſe. Et ipſe per Prophetam ait, cælum ſuam ſedem eſſe, terram autem ſcabellum pedum ſuorum. Quo ſcilicet ſignificat, non certa aliqua regione ſe limitari, ſed diffundi per omnia. Verum quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens noſtra pro ſua craſſitie concipere non poterat, nobis per cælum deſignata eſt, quo nihil auguſtius aut maieſtate plenius ſub aſpectum noſtrum venire poteſt. Quando igitur vbicumque rem quampiam apprehendunt ſenſus noſtri, affigere illic ſolent: extra omnem locũ Deus ſtatuitur: vt dum quærere volumus ipſum, ſupra omnem corporis & animæ ſenſum attollamur. Deinde hæc loquendi formula, ſupra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuerſum orbem complecti & continere, ſuáque potentia moderari ſignificatur. Quare hoc perinde eſt acſi dictus eſſet infinitæ magnitudinis aut ſublimitatis, incomprehẽſibilis eſſentiæ, immenſæ potentiæ, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exerenda eſt altius noſtra cogitatio, quum de Deo ſermo eſt: ne quicquam terrenum aut carnale de eo ſomniemus: ne ipſum noſtris modulis metiamur, néve eius volũtatem ad noſtros affectus exigamus. Simul erigenda eſt noſtra fiducia in ipſum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa ſit, ſub Patris nomine nobis in medio ſtatui Deum illum qui in imagine ſua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen, verùm etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios
1. vel fictitios deos trahantur: ſed ab vnigenito Filio ad vnicum
2. Angelorum & Eccleſiæ Patrem conſcendant: deinde quòd ſo-
3. lium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos cõmonefieri non fruſtra ad eum nos venire qui præſenti cura ſponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apoſtolus) eos primò credere oportet Deum eſſe: deinde remuneratorem omnibus
4. qui ipſum quærunt. Vtrunque hic Chriſtus Patri ſuo aſſerit, vt
5. in ipſo ſiſtatur fides noſtra, deinde vt certò perſuaſi ſimus ſalutem noſtram ab eo non negligi: quia ſuam ad nos vſque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad ritè orandum comparat: nam antequam iubeat petitiones noſtras coram Deo innoteſcere, præfatur hoc modo, De nulla re ſitis ſoliciti: Dominus propè eſt. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota ſua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei eſſe ſuper iuſtos.

1. Reg. 8. 37. Ieſ. 66. 1. Act. 7. 49. & 17. 24.

Triplex huius doctrinæ vſus ad noſtram conſolationem.

Tria autem cauenda.

Summa doctrinæ huius præfationis in orationem Domini.

Heb. 11. 6.

Confirmatio, ex Paulo & Dauide. Philip. 4. 6. Pſ. 33. 18.

41 Prima petitio eſt, Vt ſanctificetur Dei nomen, cuius neceſſitas magno cum noſtro dedecore coniuncta eſt. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obſcuret partim noſtra ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furioſa proteruia, quantum in ſe eſt, deleat? Crepent, licet, omnes impij cum

Prima petitionis neceſſitas noſtram iniuſtitiã arguit.

ſacrilega ſua libidine, refulget tamen nominis Dei ſanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunque innotuerit Deus, fieri non poteſt quin ſe proferant eius virtutes, potentia, bonitas, ſapientia, iuſtitia, miſericordia, veritas, quin in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè ſua Deo ſanctitas eripitur in terris, ſi eam aſſerere nobis non datur, ſaltem iubemur eius curam votis ſuſcipere. Summa eſt, vt optemus ſuum haberi Deo honorem quo dignus eſt, vt nunquam de ipſo loquantur vel cogitent homines ſine ſumma veneratione: cui opponitur profanatio, quæ ſemper nimium in mundo vulgaris fuit, vt hodie adhuc graſſatur. Atque hinc petitionis neceſſitas, quam, ſi mediocris inter nos pietas vigeret, ſuperuacuam eſſe decebat. Quòd ſi Dei nomini ſua conſtat ſanctitas, vbi ab aliis omnibus ſegregatũ meram gloriam ſpirat, hic non tantùm petere iubemur vt Deus ſacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, ſed etiam vt ad eius reuerentiam ſubigat totum humanum genus. Iã quum Deus partim doctrina, partim operibus ſe nobis manifeſtet, non aliter à nobis ſanctificatur quàm ſi vtraque in parte tribuamus ei quod ſuum eſt, atque ita quicquid ab ipſo profectum erit, amplexemur: nec laudem ſuã apud nos minus obtineat eius ſeueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuerſitate gloriæ ſuæ notas inſculpſit, quæ confeſſionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iuſtam apud nos authoritatem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi curſu meretur. Huc etiam rurſum tendit petitio, vt omnis impietas quæ ſanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcunque hanc ſanctificationem obſcurant, aut diminuunt tam obtrectationes quàm ludibria faceſſant: ac dum ſacrilegia omnia compeſcit Deus, magis ac magis hinc clareſcat eius maieſtas.

Pſal. 48. 11. — *Nomen Dei, quid.* — *Quomodo ſanctificetur.* — *Partes huius ſanctificationis.* — *Deprecatio malorum quibus nomen Dei profanatur.*

42 Secunda petitio, vt adueniat regnum Dei: quæ etſi nihil continet nouum, à prima tamen non ſine ratione diſtinguitur: quia ſi noſtram in re omnium maxima ſomnolentiam expendimus, quod per ſe notiſſimum eſſe debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium eſt. Poſtquam ergo Deum rogare iuſſi ſumus vt agat in ordinem, ac tandem prorſus deleat quicquid maculam aſpergit ſacro eius nomini: iam additur alterum ſimile & ferè idem votum, vt regnũ eius adueniat. Etſi autem regni huius definitio antè à nobis poſita eſt, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam ſui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iuſtitiæ ſe addicunt, vt ad cæleſtem vitam aſpirent. Ita duæ ſunt huius regni partes: altera

Secundæ petitionis à prima diſtinctio. — *Regnum Dei quid.* — *Huius partes.*

altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerentur, Spiritus ſui virtute corrigat: deinde vt ſenſus omnes noſtros formet ad imperii ſui obſequium. Itaque non alii legitimum ordinem tenent in hac prece, niſi qui à ſeipſis incipiunt, nempe vt purgẽtur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei ſtatum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei inſtar ſceptri regii eſt, precari hìc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obediẽtiæ ſubiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus ſui inſtinctu efficaciã verbi ſui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Poſtea ad impios deſcendere conuenit, qui peruicaciter & deſperato furore, eius imperio reſiſtunt. Regnum ergo ſuum erigit Deus totum mundum humiliãdo, ſed diuerſis modis: quia aliorum laſciuias domat, aliorum indomitam ſuperbiam frangit. Id quotidie fieri optandum eſt: vt ſibi Deus Eccleſias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis ſuis locupletet, legitimum in illis ordinem ſtabiliat, ex oppoſito proſternat omnes puræ doctrinæ & religionis hoſtes, diſſipet eorum conſilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non fruſtra nobis præcipi ſtudium quotidiani progreſſus: quia nunquã tam bene agitur cum rebus humanis, vt diſcuſſis purgatíſque vitiorum ſordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Chriſti aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo ſeparant quominus regnum eius intra nos vigeat: ſimul accendere ſtudium mortificandæ carnis: poſtremò ad crucis tolerantiam nos inſtituere: quando hoc modo vult Deus regnum ſuum propagari. Nec verò iniquè ferendum eſt exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur: Hæc enim regni Dei conditio eſt, vt dum nos ſubiicimus eius iuſtitiæ, gloriæ ſuæ conſortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem ſuam nouis ſemper incrementis illuſtrans, quib. Satanę regníque eius tenebræ ac mendacia euaneſcant, extinguantur, pereant, ſuos protegit, Spiritus ſui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perſeuerantiam confirmat: impias verò hoſtiũ conſpirationes deiicit, inſidias & fraudes diſcutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandẽ Antichriſtum Spiritu oris ſui conficiat, omnémque impietatem illuſtratione aduentus ſui deleat.

Quomodo adueniat.

Peculiaris expoſitio huius petitionis.

1. Cor. 15. 28.

Tria nos monet hæc petitio.

Regni Dei in mundo aduentus.

43 Tertia petitio eſt, Vt fiat voluntas Dei in terra ſicuti in cælo. Quod tametſi à regno eius dependet, neque ab eo poteſt diſiungi, non fruſtra tamen ſeorſum additur propter noſtram ruditatem quæ non facilè vel ſtatim apprehendit quid ſit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè ſumere abſur-

Tertiæ petitionis à ſecunda diſtinctio.

Vide infra, c. 24. ſect. 27.

dum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi ſe omnes eius voluntatis ſubiicient. Porrò non agitur hìc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in ſuum finem deſtinat. Quanuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipſum ferantur, nouit tamen incomprehenſibili ſuo conſilio non ſolùm flectere eorum impetus, ſed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hìc notatur alia Dei voluntas, nempè cui reſpondet voluntarium obſequium: ideóque nominatim cõfertur cœlum terræ: quia Angeli, vt in Pſalmo dicitur, ſponte obediunt Deo, & intenti ſunt ad exequenda eius iuſſa. Iubemur ergo optare, ſicut in cælo nihil geritur niſi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnẽ rectitudinem compoſiti ſunt, ſic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiuſmodi imperio ſubigi. Atque id quidem poſtulantes, carnis noſtræ deſideriis renuntiamus: quia niſi quis affectus ſuos Deo reſignet ac permittat, eius voluntati, quantum in ſe eſt, ſe opponit, quando nihil ex nobis prodit niſi vitioſum. Atque iterum hac precatione ad noſtri abnegationem formamur, vt Deus pro ſuo arbitrio nos regat: neque id ſolum, ſed etiam vt nouas mentes nouóſque animos, noſtris in nihilum redactis creet, ne quem ſentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum conſenſum cum eius voluntate. in ſumma, nequid ex nobis velimus ipſi, ſed vt Spiritus eius corda noſtra gubernet, quo intus docente diſcamus amare quæ ei placent, odiſſe verò quæ diſplicent. Vnde hoc quoque ſequitur vt quicunque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poſcendis ſolam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa noſtri ratione, nec ſpectata vlla noſtra vtilitate, quæ tametſi larga inde nobis prouenit, hìc tamen à nobis quærenda non eſt. Hæc autem omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, ſuo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poſcenda nobis ſunt. Idque facere non leue operæpretium eſt, vt ſic nos ſeruos eſſe ac filios Dei teſtemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patríque debetur) quantum in nobis eſt ſtudentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac ſtudio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei ſanctificetur, vt eius regnũ adueniat, vt fiat voluntas eius: ii neque inter filios & ſeruos Dei habendi ſunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confuſionem illis cedent ac interitum.

Volũtas, de qua hìc agitur, non arcana, ſeu beneplaciti.

Sed patefacta in verbo, ſiue Signi, vt vocant.

Pſal. 10.20.

Quomodo ſit in terra, ſicuti in cælis.

Concluſio trium priorum petitionum vide ſupra ſect. 35.

44 Sequitur pars orationis ſecunda, in qua ad noſtras vtilitates deſcendimus: non quidem vt gloria Dei valere iuſſa (quæ teſte Paulo etiam in cibo & potu ſpectanda eſt) tantùm quæramus quod nobis expedit: ſed hoc diſcrimen eſſe admouimus, quòd

Secundæ partis dominicæ orationis ſumma.

1. Cor. 10.31.

quòd Deus peculiariter tria vota ſibi vindicans, nos ad ſe totos rapit, vt pietatem noſtram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis noſtris proſpicere, hac tamē lege ne quid nobis expetamus niſi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illuſtrent, quia nihil æquius eſt quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vſus ſub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac veſtiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipſe proſpicit, vt panem noſtrū in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. Nō enim dedignatur optimus Pater corpus etiā noſtrum in fidem ac cuſtodiam ſuam ſuſcipere, vt fidem noſtram minutis iſtis in rebus exerceat, dum ab eo omnia, vſque ad micā panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam quū ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, ſunt tamē adhuc de carne ſoliciti, ad huc hæſitant, quid edant, quid veſtiantur: & niſi præ manibus habeant vini, frumēti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis eſt huius momentaneæ vitæ vmbra, quam æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confiſi, illam de carnis cura anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim quæ maiora ſunt, etiam ſalutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue eſt fidei exercitium, ea de Deo ſperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum eſt, vbi hāc, quæ in omnium penè hominū oſſibus mordicus hæret, infidelitatē exuimus. Quod porrò de pane ſuperſubſtantiali quidam philoſophantur, mihi videtur Chriſti ſententiæ perparum cōuenire, imò niſi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila eſſet precatio. Ratio quam afferunt nimis eſt profana: non eſſe cōſentaneum vt filii Dei, qui ſpirituales eſſe debent, nō modò adiiciant animum ad terrenas curas, ſed Deum quoque illis ſecū implicent. Quaſi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor: aut de nihilo ſcriptum ſit pietatē habere promiſſiones non tantùm futuræ vitæ, ſed etiam præſentis. Etſi autem peccatorū remiſſio longè pluris eſt quàm alimenta corporis, quod tamē inferius erat priore loco poſuit Chriſtus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ ſunt cæleſtis vitę: in quo tarditati noſtrę cōſuluit. Iubemur autem petere panem noſtrum, vt contenti ſimus dimenſo quod nobis erogare dignatur cęleſtis Pater, neq; artib. illicitis lucrū captemus. Interea tenendū eſt noſtrum fieri donationis titulo, quia nec induſtria nec labor nec manus noſtræ (vt dicitur apud

Tres petitionis Prima, quid contineat.

Nobis teſtatur Dei ſummam benignitatem.

Diffidentiam noſtram.

Panis, quid.

1.Tim.4.8.

Cur panis petitio remiſſionem peccatorum præcedat.

Noſter, quare dicitur.

Leuit.26.20.

Moſen) nobis per ſe quicquam acquirunt niſi adſit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillũ proficeret niſi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quã egenis neceſſaria eſt hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent niſi per eius gratiam pane ſuo fruerentur. Particula hodie vel quotidie, vt eſt apud alterum Euangeliſtam, item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua ſolemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia ſi largior ſuppetit abundãtia, ambitioſè in voluptatem, delicias, oſtentationem, aliáſque luxus ſpecies profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum neceſſitati noſtræ ſatis eſt, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cæleſtis Pater, neque craſtino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: ſemper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certo tenendum eſt omnem ſubſtantiam nihil eſſe niſi quatenus effuſa ſua benedictione Dominus eum cõtinuo progreſſu fœcundat: quæ etiam in manu noſtra eſt, ne eamquidem noſtram eſſe, niſi quatenus in ſingulas horas portiunculam nobis largitur, vsúmque permittit. Id quia ægerrimè ſibi perſuaderi patitur hominum ſuperbia, ſingulare in omnia ſecula documentum ſe præbuiſſe teſtatur Dominus, quum manna in deſerto populum ſuum educauit, vt nos commonefaceret, non in ſolo pane viuere hominẽ, ſed in verbo potius quod ex ore ſuo egreditur. Quo indicatur, ſolam eius virtutem eſſe qua ſuſtentantur vita & vires: tametſi eam ſub corporeis inſtrumẽtis nobis adminiſtrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire ſolet, quum robur panis (& vt ipſe vocat, baculũ) quoties libet confringit, quo ſcilicet edentes tabeſcant fame, & bibentes ſiti areſcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, ſed effreni cupiditate infinitis inhiantes: aut quia abundantia ſua ſaturi, & diuitiarum ſuarum cumulo ſecuri, hac nihilominus precatione Deo ſupplicant, nihil quàm ipſum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat, quantúmque poſſunt auaritiæ ſuæ affectum Deo diſſimulant: quum vera oratio totam ipſam mentem & quicquid intus latet, apud ipſum effundere debeat. Alteri verò poſtulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod ſibi apud ſe eſſe arbitrãtur. In eo quod noſter dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ noſtrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum eſt quod etiam attigi, ita deſignari iuſto labore & innoxio partum, non autẽ impoſturis quæſitum aut rapinis: quia alienum ſemper eſt quicquid cum alio

Hodie, vel quotidie, cur ponendus.

Doctrina quæ ex hac petitione fluit.

Exemplis illuſtrata. Deut. 8. 3. Matt. 4. 4.

Et documentis oppoſitis. Leuit. 26. 26.

Duo hominum genera in hanc precationis partem peccantes,

Noſter, quo ſenſu panis dicatur.

aliqua noxa nobis acquirimus. Quod dari nobis petimus, ſignificatur eſſe ſimplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat: etiam vbi maximè viſus fuerit arte atque induſtria, noſtra quæſitus, ac manibus noſtris comparatus: quando ſola eius benedictione efficitur vt laboribus noſtris rectè ſuccedat. *Cur eum nobis dari petimus.*

45 Sequitur, Remitte nobis debita noſtra: qua petitione & proxima breuiter amplexus eſt Chriſtus quicquid ad cæleſtem vitam fecit. quemadmodum his tantùm duobus membris conſtat ſpirituale fœdus quod Deus in ſalutem Eccleſiæ ſuæ pepigit, Leges meas inſcribam cordibus ipſorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remiſſione peccatorum Chriſtus incipit, deinde mox adiunget ſecundam gratiam, vt nos Spiritus ſui virtute tueatur Deus & auxilio ſuſtineat, vt inuicti ſtemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd eorum pœnam debemus, nec ſatisfacere vllo modo poſſemus, niſi hac remiſſione ſolueremur, quæ venia eſt gratuitæ miſericordiæ eius, quum ipſe liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: ſed ſua ipſius miſericordia ſibi ſatisfaciens in Chriſto, qui ſemel in compenſationem ſeipſum tradidit. Itaque qui ſuis aut aliorum meritis Deo ſatisfieri confidunt, hiſque ſatisfactionibus peccatorum remiſſionem penſari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in ſuam accuſationē ſubſcribunt, adeóque damnationē obſignant ſuo ipſorum teſtimonio. fatentur enim ſe debitores niſi remiſſionis beneficio ſoluantur, quā tamen non accipiunt ſed magis reſpuunt, dum ſua merita ac ſatisfactiones Deo obtrudunt. ſic enim non eius miſericordiam implorant, ſed iudicium appellant. Qui verò ſibi perfectionem ſomniant quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat, diſcipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos eſſe Chriſto conſtet quoſcunque ſibi acquirunt. quādo omnes ille ad fatendum reatum inſtituēs nullos admittit niſi peccatores: nō quòd blanditiis foueat peccata, ſed quia fideles nūnquam planè exui carnis ſuæ vitiis ſciebat, quin ſemper maneant Dei iudicio obnoxii. Optandum quidem eſt atque etiam enixè laborandum vt omnibus officii noſtri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos eſſe puros ab omni macula. ſed quia Deo placet paulatim ſuam in nobis imaginem refingere, vt ſemper aliquid contagionis in carne noſtra reſideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd ſi Chriſtus pro authoritate ſibi à Patre data iubet nos toto vitæ curſu ad reatus deprecationem cōfugere, quib. tolerabiles erūt noui magiſtri: qui perfectæ innocētię ſpectro, ſimpliciū oculos perſtringere conātur: vt ſe ab

Affinitas & coniunctio huius quintæ petitionis cum ſequente.

Iere. 31.33. & 33.8.

Peccata cur debita dicuntur.

Rom. 3.24.

In hanc petitionem peccant:

1. Qui ſuis aut aliorum meritis Deo ſatisfieri credunt.

2. Qui ſibi perfectionem ſomniant quæ veniæ petendæ neceſſitatem tollat.

Vid. Calu. in Daniel c. 9. 20.

Cur electi in hac vita perfectionis metum non attingunt.

Libertini iſti perfectionis ſomniatores, refelluntur.

1.Ioha.1.10. omni culpa reddi poſſe immunes confidant? Quod teſte Iohāne, nihil aliud eſt quàm mendacem facere Deum. Eadem etiā opera nebulones iſti fœdus Dei, quo vidimus ſalutem noſtram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt. non tantùm in eo ſacrilegi quòd ſeparant res adeò cōiunctas, ſed etiam impij & crudeles quòd miſeras animas obruunt deſperatione: in ſeipſos quidem & ſibi ſimiles perfidi, quòd ſocordiam ſibi accerſunt Dei miſericordiæ ex diametro aduerſam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando ſimul nos peccati abolitionē petere: nimis puerile eſt. quia in priore orationis tabula ſumma nobis perfectio: hic autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter ſe conueniunt vt aſpirando ad metam, quæ neceſſitas noſtra remedia exigit, non negligamus. Petimus demum remiſſionē nobis fieri, vt ipſi debitoribus noſtris remittimus: hoc eſt, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læſi ſumus, aut facto iniquè tractati aut dicto contumelioſè accepti. Nō quòd delicti atque offenſæ culpam remittere noſtrum ſit quod ſolius Dei eſt: verùm hæc noſtra eſt remiſſio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione cōtemnere. Quamobrem peccatorum remiſſio à Deo petenda non eſt, niſi offenſas etiam ipſi noſtras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel ſunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occaſione cogitamus: imò verò niſi cum inimicis redire in gratiam ipſóſque omni officiorū genere demereri, nobíſque conciliare nitimur: hac precatione Deum obteſtamur ne peccatorum remiſſionem nobis faciat. Poſcimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò eſt petere ne nobis faciat niſi ipſi facimus. Qui ergo huiuſmodi ſunt, quid conſequuntur ſua petitione niſi grauius iudicium? Poſtremò obſeruandum eſt, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, ſicut debitoribus noſtris remittimus, propterea quòd noſtra quam alij facimus, remiſſione, eius remiſſionem mereamur, acſi notata eſſet cauſa: verùm hoc verbo ſolari partim voluit Dominus fidei noſtræ imbecillitatem. addidit enim hoc tanquam ſignum quo confirmemur tam à ſe certò nobis factam remiſſionem peccatorum, quàm certò conſcij ſumus aliis eam à nobis fieri: ſi tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúſque eſt: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciſcendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à ſe deprecantur, ipſi aduerſus alios fouēt, ne ſe pro Patre inuocare auſint, quod etiam diſertè in Chriſti verbis exprimitur apud Lucam.

Eorundem obiectio diluitur.

Quo ſenſu dicamur nos aliis remittere qui in nos peccarunt.

Ieſa.43.25.

Hæc conditio quo ſenſu accipienda.

46. Sexta

Sexta petitionis ſenſus, ad tres articulos reuocatur.

46 Sexta petitio (vt diximus) promiſſioni reſpondet de Lege Dei cordibus noſtris inſculpenda: ſed quia non ſine continua malitia duríſque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis inſtrui & præſidio defendi, vt pares ſimus ad victoriã: quo monemur non tantùm nobis opus eſſe Spiritus gratia, quæ corda noſtra intus emolliat, flectat, & dirigat in Dei obſequium, ſed etiam auxilio, quo nos inſuperabiles reddat contra omnes Satanæ tàm inſidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ ſunt ac variæ tentationum formę.

1. Varia tentationum formæ.
Iac.1.2. & 14.
Matt. 4. 1. 3.
2. Theſſ. 3. 5.
A prauis animi conceptionibus.
A Satana, vel à dextris, vel à ſiniſtris.

Nam & prauę animi conceptiones, in Legis tranſgreſſionẽ nos prouocantes, quas vel cõcupiſcentia noſtra nobis ſuggerit, vel diabolus excitat, tentationes ſunt: & quę ſuaptè natura mala non ſunt, diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum ſic oculis noſtris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abſtrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes ſunt vel à dextris vel à ſiniſtris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quę plerunque ſuo fulgore & boni ſpecie quam prę ſe ferunt, hominum aciem perſtringunt, & blanditiis ſuis ineſcant, vt talibus præſtigiis capti, vel tali dulcedine ebrii, Deum ſuum obliuiſcantur. A ſiniſtris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones & cętera id genus: quorũ acerbitate difficultatéque offenſi animos deſpondeant, fiduciam ac ſpem abiiciant, demum à Deo prorſus alienentur.

2. Quid ſit induci in tentationẽ.

His tentationibus vtriſque, quæ vel concupiſcentia noſtra in nobis accenſæ, vel Satanæ vafritia nobis propoſitæ nobiſcum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre noſtro precamur: verùm vt potius manu ſua nos ſuſtentet ac erigat: quò eius virtute robuſti, contra omnes maligni hoſtis inſultus firmi ſtare poſſimus, quaſcunque cogitationes animis noſtris immittat: deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc eſt, ne inflemur proſperis, nec aduerſis deiiciamur.

Non poſtulamus non tentari.
Pſal. 26. 2.
Gen. 22. 1.
Deut. 8. 2. & 13.
3. A Deo.
Sed petimus ne nos inducat in Satanæ tentationes.
1. Cor. 10. 13.
2. Pet. 2. 9.
1. Pet. 5. 8.
3. Malignus quis.

Neque tamẽ hic poſtulamus ne vllas omnino tentationes ſentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus eſt, ne nimiũ reſides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tẽtari optabat: nec citra cauſam electos ſuos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiã, paupertatẽ, tribulationem, & alias crucis ſpecies caſtigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt ſuos probando, experimentum de eorum ſinceritate ſumat, & exercendo robur confirmet: eorũ carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ niſi in hunc modũ coerceretur, laſciuiret, & ſupra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt ſufferre ſui patienter poſſint quicquid illis immittit. Maligni nomine diabolum an peccatũ intelligamus quàm minimum refert. Satan quidem ipſe hoſtis

eſt qui vitæ noſtræ inſidiatur : peccato autem armatus eſt in noſtrum exitium. Hæc igitur noſtra eſt poſtulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur, ſed Domini virtute contra omnes aduerſas virtutes, quibus oppugnamur, fortes ſtemus, quod eſt non ſuccumbere tentationibus: vt in eius cuſtodiā ac fidem ſuſcepti, ac protectione eius ſecuri, ſupra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum inuicti duremus: quod eſt à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum eſt, non noſtrarum eſſe virium cum diabolo tanto bellatore cõgredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui fruſtra aut per ludibriũ à Deo poſceretur quod domi apud nos eſſet. Sanè qui ſui fiducia ad talem ſe pugnam comparant, non ſatis intelligunt cum quàm pugnaci atque inſtructo hoſte ſibi res ſit. Nunc petimus ab eius poteſtate liberari, tanquam ab ore inſani ac rabidi alicuius leonis, ſtatim eius dentibus ac vnguibus diſcerpendi, eius faucib. deglutiendi, niſi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen ſimul ſcientes quòd ſi Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à ſe habere ſibi vidẽtur) facultatibus ac viribus: nobis ſatis ſit, quòd vna Dei virtute ſtamus ac valemus. Plus autem iſta precatio complectitur quàm prima ſpecie præ ſe ferat. nam ſi Dei Spiritus virtus noſtra eſt ad certamen cũ Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis noſtræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari ſubinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & aſperum videtur quibuſdam, peti à Deo ne in tentationẽ nos inducat, quando eius naturæ contrarium eſt nos tentare, teſte Iacobo. Sed iam ex parte ſoluta quæſtio eſt, quòd omnium tentationũ quibus vincimur, concupiſcentia noſtra propriè cauſa eſt, ideóque culpam ſuſtinet. Neque aliud vult Iacóbus quàm fruſtra & iniuſtè in Deum vitia tranſcribi quæ nobis imputare cogimur: quia ſumus eorum nobis conſcij. Cæterùm hoc non obſtat quo minus nos Deus vbi ita viſum eſt Satanæ mancipet, proiiciat in ſenſum reprobum fœdáſque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iuſto quidem iudicio, ſæpe tamen occulto: quia ſæpe hominibus abſcondita eſt cauſa quæ tamen apud eum certa eſt. Vnde colligitur non eſſe impropriam loquutionem, ſi perſuaſi ſumus non abſque ratione ipſum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ ſuæ documenta.

Summa huius petitionis.

Quam neceſſaria ſit.

Pſal. 60. 14.

Superbiam ſuperſtitioſorum damnat.

Multa egregia complectitur.

Quo ſenſu Deus in tentationem inducere dicatur.

Iaco. 1. 13. & 14.

Porro tres iſtæ poſtrema peti-

47 Tres iſtæ precationes, quibus peculiariter nos ac noſtra omnia Deo commendamus, euidenter oſtendunt quod antea

dixímus,

diximus, Chriſtianorum orationes publicas eſſe debere, ac in publicam Eccleſiæ ædificationem communioníſque fidelium profectum ſpectare. Nõ enim ſibi quiſque priuatim dari quicquam poſtulat: verùm omnes in commune, panem noſtrũ, remiſſionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poſcimus. Cauſa præterea ſubiicitur cur tanta ſit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametſi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appoſitè hîc quadrat quàm vt omittenda videatur, nempe quòd eius eſt regnum, & potentia, & gloria in ſecula ſeculorum. Hæc ſolida tranquilláque eſt fidei noſtræ requies. nam ſi noſtra dignitate noſtræ Deo orationes commendandæ eſſent, quis vel mutire coram eo auderet? Nam vt miſerrimi ſimus, vt omnium indigniſſimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos cauſa deficiet, nunquam fiducia deſtituet: quando nec Patri noſtro regnum ſuum, potentia, gloria, eripi poteſt. Ad finem additur, Amen: quo ardor deſiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita ſunt: & ſpes noſtra confirmatur, huiuſmodi omnia iam impetrata eſſe, & certò nobis conceſſum iri: quando à Deo promiſſa ſunt, qui fallere non poteſt. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iuſtitiam noſtram: qua non tantùm finem votorum ſuorum exprimunt ſancti, ſed fatentur indignos ſe eſſe qui impetrent, niſi Deus cauſam à ſeipſo petat: ac ſibi exorandi eſſe fiduciam ex ſola Dei natura.

tiones oſtendunt Chriſtianorum preces publicas eſſe debere. Sect. 38. & 39.

Appendix orationis dominicæ petendi audaciã & obtinendi fiduciam parit. Vide ſup. ſect. 1. 12. 13. 14. 36. 37.

Quo ſenſu addatur Amen.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam poſſumus, deſcriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magiſtro Chriſto tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auſcultari voluit. Nam & æterna eius ſapientia ſemper fuit: & homo factus, Angelus magni conſilij hominibus datus eſt. Atque adeo numeris omnibus abſoluta eſt hæc oratio, vt quicquid illi extraneũ alienúmque additur, quod ad eam referri nõ poſſit, impium ſit & indignum quod à Deo probetur. Hac enim ſumma præſcripſit quid ſe dignum, quid ſibi acceptum, quid neceſſarium nobis ſit, quid denique concedere ipſe velit. Quamobrem qui vltrà progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo poſtulare, primùm quidem ſapientiæ Dei ex ſuo addere volunt (quòd ſine inſana blaſphemia eſſe non poteſt) deinde ſub voluntate Dei non ſe continent: ſed ea contempta, longius cupiditate euagãtur. Poſtremò nihil vnquam aſſequentur, quum ſine fide orent. Quin verò omnes eiuſmodi orationes citra fidem fiant nihil eſt dubium: quia hîc abeſt verbũ Dei, quo niſi fides ſẽper nititur, ſtare nullo modo poteſt. Qui verò poſthabita magiſtri regula ſuis votis

Quicquid à Deo petere debemus ac poſſumus hac formula deſcriptum eſt. Mat. 17. 5. Ieſa. 11. 2.

Vide Auguſt. de orat. ad Probam.

Qui vltra progrediuntur tripliciter peccant.

De fuga in perſecutione.

indulgent, non modò verbo Dei carent, ſed quantum omni conatu valent aduerſantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas eſſe tacitè indicans.

Poſſumus tamen aliis verbis preces concipere, aliorum ſanctorũ exemplo.

Modò quoad ſenſum nulla fuerit diſcrepantia.

49 Hæc ita nolumus accipi quaſi hac precandi formula aſtringamur, vt nec verbum aut ſyllabã mutare liceat. Multæ enim paſſim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab iſta longè diuerſæ, eodem tamen Spiritu conſcriptæ, & quarum vſus valde vtilis nobis eſt. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus aſſiduè ſuggeruntur, quæ verborum ſimilitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat ſic docendo agimus, ne quis omnino aliud quærat, expectet, aut poſtulet, quàm quod hac oratione ſummatim comprehenſum eſt: & verbis licet diuerſiſſimis, ſenſu tamen non variet. Quomodo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum eſt: nullam ſanè reperire vſquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum ſuperare poſſit. Nihil hic omiſſum eſt quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro ſuis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem exactè vt omnibus meritò ſpes ablata ſit melius aliquid tentandi. In ſumma, meminerimus hanc diuinæ ſapientiæ eſſe doctrinã quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod neceſſe fuit.

VIII.

Circunſtantia quædam obſeruandæ.

1. De peculiaribus horis ad precandum conſtituendis.

50 Quanquam autem ſuprà iam dictum eſt, ſublatis ad Deum animis ſemper ſuſpirandum, & ſine intermiſſione orandum: quando tamẽ ea noſtra eſt imbecillitas quæ multis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis cauſa peculiares horas conſtituat quæ non ſine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane ſurgimus, antequam diurnam operã aggredimur, dum ad paſtum diſcumbimus, dum Dei benedictione paſti ſumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò ſit non ſuperſtitioſa horarum obſeruatio, quibus ceu penſum Deo ſoluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: ſed imbecillitatis noſtræ pædagogia, qua ſic exerceatur, & ſubinde ſtimuletur. Præſertim ſolicitè curandũ eſt, quoties aliqua rerũ anguſtia aut ipſi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum ſtatim citatis non pedibus, ſed animis recurramus: deinde ne quã aut noſtram aut aliorum proſperitatem prȩterire ſinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoſcere nos teſtemur. Poſtremò, hoc in omni oratione diligenter obſeruandum eſt, ne certis circũſtantiis Deum alligare velimus, nec illi præſcribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus ſit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: ſed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus

Quid tunc cauendum & curandum.

1.

2.

3.

Voluntas Dei votorum noſtrorum regula.

ctururs eſt, qua ſibi ratione, quo tẽpore, quo loco viſum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus, quo non ſecus ac iniecto fræno coercita, Deũ in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum votorum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

51. Si animis in hanc obedientiam compoſitis, prouidentiæ diuinæ legibus nos regi patimur, facilè diſcemus in oratione perſeuerare, ac ſuſpenſis deſideriis patienter expectare Dominum: certi, etiamſi minimè apparet, nobis tamẽ ſemper adeſſe, ſuóque tempore declaraturum quàm non habuerit ſurdas aures precibus, quæ in omnium oculis neglectæ videbantur. Erit verò iſtæc præſentiſſima conſolatio, ne deficiamus ac deſperatione concidamus, ſi quando ad prima noſtra vota Deus nõ reſpondeat. Quemadmodum ſolent qui dum ſuo tantùm ardore feruntur, ſic Deũ invocant, vt niſi ad primos impetus adfuerit, ac præſentem opem attulerit, ſtatim iratum ſibi infenſúmque fingant, & omni ſpe exorandi abiecta, inuocare deſinãt. Quin potius ſpem noſtram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perſeuerantiam inſiſtamus, quæ tantopere nobis cõmendatur in Scripturis. Nã in Pſalmis frequenter videre licet, vt Dauid & reliqui fideles, dũ precando ferè laſſi videntur aërem verberaſſe, quia Deo ſurdo verba ſparſerint, non tamen à precando deſiſtunt: quia ſua verbo Dei authoritas nõ aſſeritur, niſi locatur eius fides ſupra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & noſtra improbitate fatigatũ, aduerſum nos prouocemus. quod multis ſollenne eſt, qui nonniſi certa conditione cum Deo paciſcuntur, & perinde, acſi ſuarũ cupiditatum ſeruus eſſet, ſtipulationis ſuæ legibus adſtringunt: quibus niſi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo ſæpe in furore ſuo iratus concedit quod aliis in miſericordia propitius denegat. Documento ſunt filii Iſrael, quibus ſatius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

2. De perſeuerantia in precibus.

Nobis maximopere commendata præceptis & exemplis ſcriptura.

Cui opponitur eorum fremitus qui Deo tempus & modũ exaudiendi præſcribunt.

Num. 11.18. & 33.

52. Quòd ſi demum nec poſt longam expectationem aſſequatur ſenſus noſter quid orando profectum ſit, nec fructũ inde vllum ſentiat: fides tamen noſtra, quod ſenſu percipi nõ poterit, nobis certum faciet, nos obtinuiſſe quod expediebat. quãdo toties ac tã certò ſibi curæ fore moleſtias noſtras Dominus recipit, ex quo ſemel in ſuum ſinum depoſitæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione conſolationem poſſideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos deſtituet, qui expectationem ac patientiam ſuorum fruſtrari non poteſt. Erit ipſe vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in ſe complectitur, quæ olim nobis

3. De fidei dignitate, qua precibus noſtris ſemper obtinemus quicquid maximè expedit.

reuelabit in die iudicij, quo regnum ſuum planè manifeſtabit. Adde quòd etiamſi nobis annuat Deus, non tamen ſemper ad diſertam voti formulam reſpondet: ſed in ſpeciem nos ſuſpendens, modo tamen incognito preces noſtras nō vanas fuiſſe oſtendit. Hoc ſibi volunt Iohannis verba, Si nouimus, quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum ſuperfluitas: ſed apprimè vtilis eſt declaratio, quòd ſcilicet Deus, etiam vbi nobis morem nō gerit, precibus tamen noſtris facilis eſt ac propitius, vt ſpes verbo eius innixa nunquam nos fruſtretur. Hac verò patientia ſuſtentari eo vſque opus habent fideles, vt non diu conſtaturi ſint niſi in eā recumberent. Non enim leuibus experimētis ſuos probat Dominus, nec molliter exercet: ſed in extrema quæque ſæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere ſinit, antequam guſtum ſuæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atq;, vt ait Hāna, Mortificat & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hìc poſſent niſi linqui animis, & in deſperationem ruere: niſi afflictos, deſolatos, & iam ſemimortuos hæc cogitatio erigeret, ſe à Deo reſpici, & finem præſentibus malis affore? Vtcunque tamen eius ſpei ſecuritate conſiſtant, orare interea non deſinunt, quandoquidem, niſi adſit in oratione perſeuerandi conſtantia, nihil orando agimus.

1. Iohan. 5.15.

Quod quidem cognitu valde neceſſarium eſt, ne pij impatientia & deſperatione obruātur.

1. Sam. 2.6.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit.

Partes huius capitis.

1 Neceſſitate & vtilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curioſis frænum iniicitur, ſect. 1. & 2.

2 Deinde nonnullis perperam modeſtis, qui tractationem de prædeſtinatione fugiunt, ſatisfit, ſect. 3. 4.

3 Poſtremò, orthodoxa doctrina traditur, ſect. 5. 6. & 7.

Doctrina de electione ac prædeſtinatione.

IAM verò quòd non apud omnes perǫquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuerſitate mirabilis diuini iudicij altitudo ſe profert. Nec enim dubium quin æternę Dei electionis arbitrio hęc quoque varietas ſeruiat. Quòd ſi palam eſt Dei nutu fieri vt aliis vltrò offeratur

tur ſalus, alij ab eius aditu arceãtur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quæſtiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm ſi de electione ac prædeſtinatione conſtitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæſtio: quia nihil minus conſentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad ſalutem, alios ad interitum prędeſtinari. Vt autem perperam ſe ipſi impediant, ex contextu poſtea liquebit. Adde quòd in ipſa quæ terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, ſed ſuauiſſimus quoque fructus ſe profert. Nunquam liquidò vt decet perſuaſi erimus ſalutem noſtram ex fonte gratuitæ miſericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiã Dei illuſtrat, quòd non omnes promiſcuè adoptat in ſpem ſalutis, ſed dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm eſt. Atqui quod ita cognitu neceſſarium eſt, cognoſci poſſe negat Paulus, niſi Deus omiſſo prorſus operum reſpectu, quos apud ſe decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ ſecundum electionem gratuitam ſaluæ fuerunt. Quòd ſi per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non eſſet gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non eſſet opus. Si ad electionis originem reuocandi ſumus, vt conſtet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis ſalutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in ſe eſt obſcurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipſam humilitatis radicem euellũt. Clarè teſtatur Paulus, vbi reſidui populi ſalus electioni gratuitæ aſcribitur, tunc demum cognoſci, Deum mero beneplacito ſeruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi poteſt. Qui fores occludunt, nequis ad guſtum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quã Deo faciunt iniuriam. quia neq; ad nos vt par eſt humiliandos quicquam aliud ſufficiet, nec quàm ſimus obſtricti Deo, ex animo ſentiemus. Nec verò alibi ſolidæ fiduciæ fultura, etiam Chriſto authore: qui vt nos inter tot diſcrimina, inſidias & lethales cõflictus omni metu liberet, inuictóſque reddat, ſaluum fore promittit quicquid à patre accepit in cuſtodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miſeros fore quicunque ſe peculiũ Dei eſſe ignorant: ac proinde eos peſſimè & ſibi & cunctis fidelibus conſulere qui ad tres quas notauimus vtilitates cæcutiendo, ſalutis noſtræ fundamentum è medio ſublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Eccleſia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, nõ poſſet inueniri, nec inter creaturas agnoſci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeſtinationis, & intra maſſam miſeræ damnationis. Sed antequam rem

Eſt neceſſaria.

Vtilis item & ſuauiſſima.

Multiplex illa vtilitas. huius ignorantia gloriam Dei imminuit.

Rom. 11. 5.

Humilitatis radicem euellit.

Et ſuperbiam gignit ac fouet in mentibus hominum.

Contrà, inde oritur certitudo ſalutis.

Pax conſcientiæ.

Ioh. 10. 25.

Serm. in cant. 78.

Eccleſia natiuitas.

Duplici autem hominum generi primum occurrit. ipſam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationem de prædeſtinatione, quũ per ſe ſit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò periculoſam reddit hominum curioſitas: *1. Curioſis.* quæ nullis repagulis cohiberi poteſt quin in vetitas ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat: nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus paſſim ruere, & in iis quoſdam alioqui non malos: opportunè admonendi ſunt quis ſit in hac parte officij *Eorum hac in parte officium.* ſui modus. Primùm ergo meminerint, in prædeſtinationem dũ inquirunt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quò ſiquis ſecurè ac confidenter prorumpat, nec quo ſuam curioſitatem ſatiet aſſequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum eſt vt quæ in ſeipſo abſcondita eſſe voluit Dominus, impunè homo excutiat: & ſapientiæ ſublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipſam quoque admirabilis nobis foret) ab ipſa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda cenſuit voluntatis ſuæ arcana, ea verbo ſuo prodidit. Cenſuit autem, quatenus noſtra intereſſe nobiſque conducere prouidebat.

Confirmatur ſententia Auguſtini. 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Auguſtinus, eam conſtanter teneamus. Ipſa perducit ad cubiculũ Regis, in quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ abſconditi. Nõ enim ipſe Homil. 35. in Iohan. Dominus Chriſtus ſuis magnis & ſelectiſſimis diſcipulis inuidebat quũ diceret, Iohan. 8. 26. Multa habeo vobis dicenda: ſed non poteſtis portare nunc. Ambulandum eſt, proficiendum eſt, creſcendum eſt: vt ſint corda noſtra capacia earũ rerum quas capere modo *Admonitione Chriſti.* non poſſumus. Quòd ſi nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi diſcemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio ſi apud nos valeat, verbum Domini vnicam eſſe viam quæ ad inueſtigandum quicquid de eo teneri fas eſt nos deducat, vnicum eſſe lumen quod ad perſpiciẽdum quicquid de ipſo conſpici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines exceſſerimus, nobis extra viam & in tenebris eſſe curſum, in quo errare, labi, impingere identidem, neceſſe ſit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædeſtinationis notitiã appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, nõ minoris eſſe inſaniæ, quàm ſiquis vel per inuium incedere, vel in tenebris canere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re neſcire vbi eſt aliqua docta ignorãtia. *Dicto Solomonis.* Quin potius libenter ab eius ſcientiæ inquiſitione abſtineamus, Prou. 25. 27. cuius eſt cum ſtulta tum periculoſa, atque adeò exitialis affectatio. Quòd ſi nos ſolicitat ingenij laſciuia, ſemper illud quo retundatur, opponere expediet, ſicut nimium mellis non bonum eſt, ita inueſtigationem gloriæ non cedere curio-

ſis

ſis in gloriam. Eſt enim cur ab ea audacia abſterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos poteſt.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non ſepeliri iubent omnem prædeſtinationis mentionẽ. ſanè à qualibet eius quæſtione, non ſecus atque à ſcopulo, refugere docent. Quorum tametſi iure in eo laudanda eſt moderatio, quòd tanta ſobrietate delibanda cenſent myſteria: quia tamen nimis infra modum deſcendunt, parum proficiunt apud humanũ ingenium, quod ſe coerceri nõ temerè patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundũ erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Eſt enim Scriptura, ſchola Spiritus ſancti, in qua vt nihil prætermiſſum eſt ſcitu & neceſſarium & vtile, ſic nihil docetur niſi quod ſcire conducat. Quicquid igitur de prædeſtinatione in Scriptura proditur, cauendum eſt ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei ſui beneficio, aut Spiritum arguere ac ſuggillare qui ea vulgarit quæ vtile ſit vllo modo ſupprimi. Permittamus, inquã, Chriſtiano homini cunctis qui ad eum diriguntur, Dei ſermonibus mentem auréſque reſerare, modò cum hac temperantia, vt quum primum Dominus ſacrum os clauſerit, ille quoque viam ſibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus ſobrietatis terminus erit, ſi non modò in diſcendo præeuntem ſemper ſequamur Deum, ſed ipſo finem docendi faciente, ſapere velle deſinamus. Neque tanti eſt quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre eſt Solomonis dictum, gloriam eſſe Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiſcuè non intelligi & pietas & ſenſus communis dictet: quærenda nobis diſtinctio eſt, ne modeſtiæ & ſobrietatis prætextu bruta inſcitia nobis placeat. Ea verò paucis à Moſe verbis dilucidè exprimitur. Arcana, inquit, ſua ſunt Deo noſtro: nobis autem & filiis noſtris hæc manifeſtauit. Videmus enim vt ſtudium doctrinæ Legis populo commendet tantùm à cæleſti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac ſola ratione quia fas non eſt mortalibus ſe in arcana Dei ingerere.

2. Occurrit aliis, perperam medeſtis, qui hanc doctrinam nullo modo attingi volunt.

Quorum ſimulatæ moderationis adhibetur correctio prima.

Altera.

Tertia.

Et obiectio ex Solomone petita diluitur Moſis teſtimonio. Prou. 25. 2. Deut. 29. 29.

4 Arripiunt ſubitò, fateor, profani homines in prædeſtinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel ſubſannent. At ſi nos abſterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blaſphemia inuiolatum aut ipſi aut eorum ſimiles relinquunt. Refractarium ingenium non minus inſolenter ſe efferet quum audierit tres in Dei eſſentia ſubeſſe perſonas, quàm ſi audiat Deum præuidiſſe quid de homine futurum eſſet quum crearet. Nec abſtinebunt à cachinnis quum intellexerint paulum ſupra

Secunda eorundem obiectio, profanos homines impingere in hanc doctrinam.

1. Reſponſio, in multis aliis orthod. fidei capitib. idem facerẽt impij.

quinque annorum millia effluxiſſe à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otioſa fuerit ac ſopita Dei virtus. Nihil deniq; proferetur quod non ludibriis ſuis impetant. Quo hæc ſacrilegia compeſcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an ſilendo tranſmittenda mundi creatio? Imò verò potentior eſt & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Auguſtinus in opuſculo de bono perſeuerantiæ validè contendit. Videmus enim pſeudoapoſtolos non potuiſſe efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipſius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculoſam eſſe dicunt totam hanc diſputationem, quia ſit exhortationibus aduerſa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipſum conturbet atque exanimet: inane eſt. Has ob cauſas redargui ſe ſolitum non diſſimulat Auguſtinus quòd prædeſtinationem nimium liberè prædicaret. ſed, quod illi promptum erat abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur abſurditates, vnamquamque ſuo loco diluendam ſeruare maluimus. Tantum illud in vniuerſum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne ſcrutemur: quæ in apertum protulit ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curioſitatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud ſcitè ab Auguſtino dictum eſt, nos tutò Scripturam ſequi poſſe, quæ velut materno inceſſu ſubmiſſius graditur, ne infirmitatem noſtram deſerat. Qui verò tam cauti ſunt vel timidi vt prædeſtinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obſecro colore tegent ſuam arrogantiam, quum obliquè Deum inſimulent ſtultæ incogitantiæ, quaſi periculum, cui prudenter occurrere ſibi videntur, non præuiderit? Quiſquis igitur prædeſtinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acſi inconſideratè ei elapſum foret quod eſt Eccleſiæ noxium.

2. Dei veritas ſeipſam ſatis ſuperque tuetur.
Cap. 15. vſque ad 20.
Tertia obiectio, periculoſam eſſe hanc diſputationem.
1. Reſponſio. idẽ Auguſtino obiectum eſt.
De bono perſeuerantiæ, c. 14.
2. Quæ Deus aperuit non contemnamus.
Lib. 5. de Gen. ad liter.
3. Arrogantes eſſe huiuſmodi obiectores, & in Deum blaſphemos.

5 Prædeſtinationem, qua Deus alios in ſpem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenſeri, ſimpliciter negare audet: ſed eam multis cauillis inuoluũt, præſertim verò qui præſcientiam faciunt eius cauſam. Ac nos quidem vtranque in Deo ſtatuimus: ſed prepoſterè dicimus alteram alteri ſubiici. Præſcientiã quum tribuimus Deo, ſignificamus omnia ſemper fuiſſe ac perpetuò manere ſub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurũ aut præteritum, ſed omnia ſint præſentia. & ſic quidẽ præsẽtia, vt nõ ex ideis tãtùm imaginetur (qualiter nobis obuerſantur ea quorũ memoriã mens noſtra retinet) ſed tanquã ante ſe poſita verè intueatur ac cernat. Atq; hæc præſciẽtia ad vniuerſum mundi ambitũ & ad omnes creaturas extẽditur. Prædeſtinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud ſe conſtitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri

Quod ad rem ipſam attinet, ab omnib. receptum, à quibuſdam cauillis inuoluitur.
1. Præſcientiæ nomine, quam Prædeſtinationis cauſam conſtituunt. Ideo quid ſit Præſciẽtia & Prædeſtinatio oſtenditur: nec præſcientiam, ſed Dei beneplacitũ prædeſtinationis eſſe cauſam.

velle.

vellet. Non enim pari cōditione creātur omnes: ſed aliis vita æterna, aliis dānatio æterna præordinatur. Itaq; prout in alterutrum finem quiſque conditus eſt, ita vel ad vitam vel ad mortem prædeſtinatū dicimus. Hanc verò Deus non modò in ſingulis perſonis teſtatus eſt, ſed ſpecimē eius in tota Abrahæ ſobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio eſſe qualis cuiuſque gentis futura ſit conditio. *Id primùm ex gratuita electione ſobolis Abrahæ, & aliorum omnium reprobatione apparet.* Quum diuideret Altiſſimus gentes, & ſepararet filios Adam, pars eius fuit populus Iſrael, funiculus hæreditatis eius. Deut.32.8. Ante omnium oculos eſt ſegregatio: in Abrahæ perſona, quaſi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: cauſa verò nō apparet, niſi quòd Moſes, vt poſteris anſam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hāc aſſignat cauſam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit ſemen eorum poſt eos. Expreſſius alio capite. Non quia reliquas gentes ſuperaſtis Deut.4.37. numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: ſed quia dilexit Deut.7.8. vos. Sæpius eadem apud ipſum admonitio repetitur. En Domini Dei tui cælum eſt, terra, & quæcunque in ea ſunt: & tantum- Deut.10.14. modo complacuit ſibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos ſemen eorū. Item illis alibi ſanctificatio præcipitur, quòd electi ſint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio aſſe- Deut.23.5. ritur eſſe protectionis cauſa. Quod etiam fideles vna voce prędicant, Elegit nobis hæreditatem noſtram, gloriam Iacob quem dilexit. Pſal.47.5. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem tranſcribunt: non modò quia ſciebant nullis eas meritis ſe adeptos, ſed ne ſanctum quidem Patriarcham ea fuiſſe virtute præditum vt ſibi & poſteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem ſuperbiam, exprobrat nihil tale fuiſſe promeritos. quū populus ſit contumax ac duræ ceruicis. Deut.9.6. Sæpe etiam odioſè & probri loco hanc electionem prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter deſciuerant. Quicquid ſit, nunc in medium prodeant qui Dei electionē volunt aſtringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo reſpectu adductum fuiſſe Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiā prauos & immorigeros eſſet propēſior: cum eóne litigabunt, quia tale miſericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obſtreperis ſuis vocibus opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iuſtitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiā principium gratuiti fœderis reuocantur Iſraelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ ſunt, vel Pſal.95.7. ſpes in futurum tempus erigenda. Ipſe fecit nos, & nō ipſi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues paſcuorum eius. Non eſt ſuperuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt

ſciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò
Pſal.105.6. eſſe authorem, ſed à ſeipſo cauſam ſumpſiſſe, quia nihil in ipſis
erat tanto honore dignum: Mero etiam Dei beneplacito contentos
eſſe iubet, his verbis, Semen Abrahæ, ſerui eius: filii Iacob,
electi eius. Et poſtquam continua Dei beneficia recenſuit
tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter e-
Pſal.44.4. giſſe, quia recordatus eſt fœderis ſui. Cui doctrinæ reſpondet
toties Eccleſiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus
noſtris dedit terram: quia complacitũ tibi eſt in illis. Notãdum
verò eſt, vbi fit terræ mentio, ſymbolum eſſe viſibile arcanæ
ſegregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gra-
Pſal.33.12. titudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Ie-
houa eſt Deus, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Ad bo-
1.Sam.12.22. nam ſpem verò animat Samuel, Non deſeret vos Deus propter
Pſal.65.5. magnum nomen ſuum: quando placuit ei vos ſibi creare in populum.
Quomodo & ſeipſum Dauid, dũ impetitur eius fides, ad
pugnã armat. Beatus quem elegiſti, habitabit in atriis tuis. Quia
autem electio, in Deo abſcondita, tam liberatione prima quã
ſecunda aliiſque intermediis beneficiis ſancita fuit, illuc transfertur
Iſa.14.1. verbum eligendi apud Ieſaiam. Miſerabitur Deus Iacob,
& eliget adhuc de Iſrael, quia futurum tempus deſignans, collectionem
reſidui populi, quem viſus fuerat abdicaſſe, ſignum
fore dicit ſtabilis firmæque electionis, quæ ſimul excidiſſe viſa
fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: con-
Ieſa.41.9. tinuũ inſignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ curſum com-
Zach.2.12. mendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus
Ieruſalem. quaſi eam durius caſtigãdo reprobaſſet, vel exilium
fuiſſet electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet,
licet non ſemper appareant ſigna.

Deinde, quod ex Abrahæ ſecundum carnem filiis quoſdam repudiauit, quoſdam ſpeciali gratia Deus dignatus eſt.

6 Addendus eſt ſecundus gradus reſtrictior, vel in quo cõſpicua
fuit Dei gratia magis ſpecialis: quãdo ex eodem genere
Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Eccleſia fouendo, ſe
inter filios retinere oſtendit. Iſmael parem initiò gradum cum
fratre Iſaac adeptus erat: quia ſpirituale fœdus in eo nõ minus
obſignatum fuerat ſymbolo Circumciſionis. Exciditur ille: de-
inde Eſau: poſtremò innumera multitudo & totus ferè Iſrael.
Pſ.78.69. In Iſaac vocatum fuit ſemen: eadem vocatio in Iacob durauit.
Simile exemplũ edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam
in Pſalmo magnificè prędicatur, Repulit tribum Ioſeph, & tribum
Ephraim non elegit: ſed elegit tribũ Iuda. Quod aliquoties
ſacra hiſtoria repetit, quo melius in iſta mutatione admirabile
gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio ſuo & culpa, fateor, exciderũt
ab adoptione Iſmael, Eſau, & ſimiles: quia oppoſita erat
conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarũt.
Fuit tamẽ hoc ſingulare Dei beneficiũ, quòd eos reliquis

Gen-

Gentibus præferre dignatus fuerat: ſicut dicitur in Pſalmo, Nõ ita fecit aliis nationibus, nec iudicia ſua manifeſtauit eis. Cæterùm hîc duos gradus notandos eſſe non temere dixi: quia iam in totius gentis electione oſtendit Deus ſe in mera ſua liberalitate nullis legibus aſtrictum: ſed liberum eſſe, vt minimè ab eo exigenda ſit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipſam verè eſſe gratuitã demonſtrat. Ideo Malachias Iſraelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, ſed etiam ex ſacra domo in peculium ſegregati, perinde & impiè Deum tam beneficum Patrem ſpernant. Nónne frater erat Eſau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Eſau autem odio habuit. Sumit enim Deus pro confeſſo, quum vterq; eſſet progenitus ex ſancto patre, & fœderis ſucceſſor, denique ramus ex ſacra radice: iam filios Iacob non fuiſſe vulgariter obſtrictos, qui in illam dignitatem aſciti fuerant, ſed quum reiecto Eſau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus eſſet, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuiſſe retentos.

Pſal.47.20.

Malac.1.2.

7 Quanquam ſatis iam liquet Deum occulto conſilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondũ tamen niſi dimidia ex parte expoſita eſt gratuita eius electio, donec ad ſingulas perſonas ventum fuerit, quibus Deus nõ modò ſalutem offert, ſed ita aſſignat vt ſuſpenſa vel dubia non ſit effectus certitudo. Hi in ſemine illo vnico cenſentur cuius meminit Paulus. nam etſi adoptio in manu Abrahæ fuit depoſita, quia tamen multi ex poſteris quaſi putrida membra reſecti ſunt: vt efficax & verè ſtabilis ſit electio, neceſſe eſt aſcendere ad caput in quo electos ſuos cæleſtis Pater inter ſe colligauit, & ſibi inſolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit, in Chriſti tamen membris longè præſtantior eminet vis gratiæ: quia capiti ſuo inſiti nunquam à ſalute excidunt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interpoſito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad ſe inuitat, ſpecialem electionis modum in parte ſubeſſe, vt non omnes promiſcua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totã ſobolẽ Patriarchæ, quã Propheta illic opponit poſteris Eſau. Hoc tamẽ nõ obſtat, quominus in perſona vnius hominis ſpecimen electionis propoſitum nobis fuerit, quæ effluere non poteſt quin ad metam ſuam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non fruſtra obſeruat: quia experientia oſtendit ex magna multitudine pleroſque dilabi & euaneſcere, vt ſæpius maneat exigua tantũ portio. Quòd autem generalis electio populi non ſemper firma & rata ſit, in promptu ſe offert ratio: quia cũ quib. paciſcitur Deus, nõ protinus eos donat ſpiritu regenerationis,

Poſtremò, quod in Chriſtianis quoq; hoc ipſum factum eſſe Apoſtolus oſtendat, vſque ad ſingulas perſonas.

Rom.9.8.

Gal.5.16.19.20.

Malach.1.2.

Rom.9.27.

Rom.11.4.

Cur generalis electio Iſraelis non ſemper firma & rata ſit.

cuius virtute vſque in finem in fœdere perſeuerent: ſed externa mutatio abſquo interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida eſſet, medium quiddam eſt inter abiectionem humani generis & electionem exigui piorũ numeri. Hæreditas Dei vocatus eſt totus populus Iſrael, ex quo tamen multi fuerunt extranei: ſed quia non de nihilo propegerat Deus ſe patrem & redemptorem illius fore, gratuitum ſuum fauorem potius reſpicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi ſibi reſiduum aliquid ſeruauit, vocationem eius apparuit eſſe abſque pœnitentia. Nã quòd ſibi Deus Eccleſiam ſubinde ex filiis Abrahæ potius quã ex profanis gentibus collegit, rationẽ habuit fœderis ſui: quòd ab ipſa multitudine violatum ad paucos reſtrinxit, ne prorſus intercideret. Deniq; communis illa adoptio ſeminis Abrahæ, viſibilis quædã imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus eſt. Hæc ratio eſt cur tam ſedulo diſcernat Paulus filios Abrahæ ſecundũ carnem à ſpiritualibus, qui exemplo Iſaac vocati ſunt: non quòd ſimpliciter eſſe Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuoſa (quod non ſine fœderis cõtumelia diceretur) ſed quia immutabile Dei conſilium, quo ſibi prædeſtinauit quos voluit, efficax demum per ſe his ſolis poſterioribus in ſalutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid ſentiendum ſit liqueat, ne in vtranuis partem ſibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè oſtendit dicimus, æterno & immutabili conſilio Deum ſemel conſtituiſſe quos olim ſemel aſſumere vellet in ſalutem, quos rurſum exitio deuouere. Hoc conſilium quoad electos in gratuita eius miſericordia fundatum eſſe aſſerimus, nullo humanæ dignitatis reſpectu, quos verò dãnationi addicit, his iuſto quidem & irreprehenſibili, ſed incõprehenſibili ipſius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem ſtatuimus, electionis teſtimonium. Iuſtificationem deinde, alterum eius manifeſtandæ ſymbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iuſtificatione electos ſuos Dominus ſignat, ita reprobos vel à notitia ſui nominis, vel à Spiritus ſui ſanctificatione excludendo quale maneat eos iudicium iſtis veluti notis aperit. Multa hìc præteribo figmenta, quæ ad euertendã prædeſtinationem commenti ſunt ſtulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ ſimulac proferuntur, ſuam ipſa falſitatẽ abundè redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos diſceptatur, vel quæ difficultatem ſimplicibus adferre poſſint, vel quæ ſpecioſè ad ſuggillandam Dei iuſtitiam prætendit impietas.

Communis illa adoptio maioris beneficij imago.

Ex ſupradictis ſequitur, Deum immutabili conſilio de gratuita quorundam hominum electione & aliorum iuſta reiectione ſemel conſtituiſſe.

Summa huius capitis & triũ ſequentium.

CAP.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ, aduerſus duplex hominum genus, confirmatio, ex Pauli & Chriſti teſtimoniis, diligenter expoſitis, collecta, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, ſect. 8. 9. 10.

3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iuſta voluntate prorſus ſitum eſt, ſect. vlt.

HÆc omnia quæ poſuimus controuerſia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non poteſt. Vulgò enim exiſtimant Deum, prout cuiuſque merita fore præuidet, ita inter homines diſcernere. quos ergo ſua gratia fore non indignos præcognoſcit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propenſura diſpicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interpoſito præſcientiæ velo electionem non modò obſcurant, ſed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio ſolius vulgi eſt: habuit enim ſæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis cauſæ noſtræ magnopere obfuturum confidat ſi eorum nomina contra opponantur. Certior eſt enim hìc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alii verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo ſuffragio digni, maiori improbitate ſanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis ſit eorum proteruia. Quia Deus eligens ſuo arbitrio quoſdam, alios præterit, litem ei intendunt. Verùm ſi res ipſa nota eſt, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vſu compertum non ſit, Deo quibus vult gratiam ſuam erogare liberum ſemper fuiſſe. Non quæram vnde aliis poſteritas Abrahæ præcelluerit, niſi ex illa dignatione cuius extra Deum cauſa non inuenitur. Reſpondeant cur homines ſint magis quàm boues aut aſini: quum in manu Dei eſſet canes ipſos fingere, ad imaginẽ ſuã formauit: Cõcedéntne brutis animalibus de ſua ſorte cũ Deo expoſtulare. quaſi iniuſtũ ſit diſcrimẽ? Certè prærogatiua quã nullis meritis adepti ſunt, eos potiri nihilo æquius eſt quãDeũ ſua beneficia pro iudicii ſui menſura variè diſtribuere. Si ad perſonas

Nonnulli exiſtimant Deum, prout cuiuſque merita fore præuidet, alios eligere, alios reprobare.

Alij litem Deo intendunt quod quoſdam eligens alios prætereat.

Vtrique refelluntur. 1. firmiſſimis rationib.

2. Auguſtini teſtimonio. Aug. de cor. & gratia ad Valent. c. 15. Item, De bono perſeuerantiæ, c. vlt. Et de verbis Apo. Serm. 8.

3. Apoſtoli authoritate. Epheſ.1.4.

tranſiliát, vbi magis odioſa illis eſt inæqualitas, ſaltem ad Chriſti exemplum debebunt expaueſcere, ne de ſublimi hoc myſterio tam ſecurè garriant. Concipitur ex ſemine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuiſſe dicẽt vt in ipſo vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iuſtitia, & ſalus mundi? Hoc prudenter animaduertit Auguſtinus, in ipſo Eccleſię capite lucidiſſimũ eſſe gratuitæ electionis ſpeculum, ne in membris nos conturbet, nec iuſtè viuendo factum eſſe Filium Dei, ſed gratis tanto honore fuiſſe donatum, vt alios poſtea faceret donorum ſuorum conſortes. Hic ſiquis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo diſtemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modo veſaniam ſuam, ſed impudentiam ſuam quoque ſimul prodet. Quod ſi pergunt velle Deo liberũ ius eligendi ac reprobandi eripere, ſimul etiam quod datum eſt Chriſto auferant. Iam quid de vnoquoq; pronuntiet ſcriptura operæpretium eſt attendere: Paulus quum docet nos in Chriſto electos fuiſſe ante mundi creationem, omnem certè dignitatis noſtræ reſpectum tollit. perinde enim eſt acſi diceret, quoniam in vniuerſo Adæ ſemine nihil electione ſua dignum reperiebat cæleſtis Pater, in Chriſtum ſuum oculos conuertiſſe: vt tanquã ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ conſortiũ ſumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Chriſto fuiſſe in cæleſtem hæreditatẽ adoptatos, quia in nobis ipſis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Coloſſenſes, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam ſortem ſanctorum. Si gratiam iſtam Dei, vt idonei ad gloriam futurę vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipſe quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius ſententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mũdi fundamenta, ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ, vt eſſemus ſancti & immaculati, & irreprehenſibiles in conſpectu ipſius. Vbi Dei beneplacitum quibuſlibet noſtris meritis opponit.

Coloſſ.1.12.

Epheſ.1.4.

Qui electi. 2. Quo ſolidior ſit probatio, ſingulas eius loci partes notare operæ pretium eſt, quę ſimul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium eſt quin fideles compellet, ſicuti etiam mox aſſerit, quare nimis fœdo commẽto deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquẽt qua publicatum fuit Euangelium. *Quando.* Electos fuiſſe dicẽs ante creatum mũdum, omnẽ dignitatis reſpectum tollit. Quæ enim diſcriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erãt? *In quo.* Iam ſi electi in Chriſto, ſequitur non modò vnumquemq; extra ſe, ſed etiam alios ab aliis ſegregatos: quãdo videmus

demus non omnes eſſe Chriſti membra. Quod additur, fuiſſe electos, vt eſſent ſancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præſcientia deducit. quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis eſſe effectum. Iã ſi cauſa ſuperior quæritur, reſpõdet Paulus Deum ita prædeſtinaſſe & quidem pro voluntatis ſuæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in ſeipſis imaginantur homines electionis ſuæ media. nam & quæcunque ad ſpiritualem vitam beneficia cõfert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati eſſent, gratiam qua dignari eos volebat, ſeorſum illis repoſitam habuit. *Ad quid.* *Qua de cauſa.*

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in conſiderationem veniunt opera. Antitheſin quidem hîc non proſequitur, ſed ſubaudienda eſt qualis alibi explicatur ab ipſomet. Vocauit nos, inquit, vocatione ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis à Chriſto ante tempora ſecularia. Etiam oſtendimus in eo quod ſequitur, Vt eſſemus ſancti & immaculati, ſcrupulũ omnem adimi. Dic enim, quoniam futuros præuidit ſanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt ſancti eſſemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter ſe hæc duo, habere pios ab electione vt ſancti ſint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quo ſubinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiã, futuris tamen cõcedere. Quum enim dicitur electos fuiſſe fideles vt ſancti eſſent: ſimul innuitur, quæ in ipſis futura erat ſanctitas ab electione habuiſſe exordiũ. Et quomodo quadrabit iſtud verbum, quæ ab electione deriuãtur, electioni cauſam dediſſe. Idipſum quod dixerat, videtur magis poſtea cõfirmare, vbi ait, Secundum propoſitum voluntatis ſuæ, quod propoſuerat in ſemetipſo. ſiquidẽ Deum in ſemetipſo propoſuiſſe, perinde valet acſi diceretur nihil extra ſe conſideraſſe, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus ſubiicit huc pertinere totam electionis noſtræ ſummam, vt ſimus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non ſola prædicari in electione noſtra meretur, niſi hæc gratuita ſit. Porrò hæc gratuita non erit, ſi in ſuis eligendis Deus ipſe qualia ſunt futura cuiuſque opera reputat. Proinde quod ſuis diſcipulis dicebat Chriſtus, in vniuerſum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos. Vbi nõ præterita tantùm merita excludit. ſed nihil habuiſſe in ſeipſis ſignificat cùm eligerẽtur, niſi ſua miſericordia anteuertiſſet. Quomodo & illud Pauli intelligendũ. Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem oſtendere vult ſic Dei bonitatẽ homines præuenire: vt nihil apud ipſos nec

Hac de cauſa 1. Dei beneplacitum, ita in electione regnat, vt nulla in conſiderationem veniant opera, nec præterita, nec futura, quod probatur Pauli & Chriſti præclaris teſtimoniis.

2.Tim.1.9.

Epheſ.1.5.

Iohan.15.16.

Rom.11.35.

præteritum,nec futurum reperiat,quo ipſis concilietur.

Deinde illuſtri diſputatione Apoſtoli ad Romanos.
Rom.9.6.11.

4 Iam ad Romanos,vbi argumentum hoc & repetit altius & fuſius proſequitur, negat omnes eſſe Iſraelitas qui progeniti ſunt ab Iſraele: quia etſi iure hæreditario omnes eſſent benedicti, ſucceſſio tamen non ad omnes peræquè tranſibat. Origo huius diſputationis erat ex ſuperbia fallacíque gloriatione Iudaici populi. nam quum ſibi Eccleſiæ nomen aſſererent, volebant à ſuo arbitrio pendere fidẽ Euangelii.Sicuti hodie libenter Papiſtæ fictitio hoc colore ſe in Dei locum ſubſtituerẽt. Paulus, quanuis concedat ſanctam eſſe Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos eſſe in ea pleroſque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini:ſed quia in ſummo faſtigio emineat ac regnet ſpecialis Dei electio,quæ ſola ratã illius adoptionem facit. Si alios ſua pietas ſtabiliret in ſpe ſalutis,alios abdicaret ſola ſua defectio:ſtultè profectò & abſurdè Paulus ad arcanam vſque electionem lectores eueheret.Iã ſi Dei voluntas (cuius cauſa extra ipſum neque apparet neque quærenda eſt) alios ab aliis diſcernit, vt nõ omnes filii Iſrael ſint veri Iſraelitæ, fruſtra cuiuſque cõditio in ſeipſo initiũ habere fingitur. Longius deinde rem proſequitur ſub exemplo Iacob & Eſau. nam quum ambo eſſent filii Abrahę,pariter incluſi in vtero matris,primogenituræ honorẽ tranſferri ad Iacob,portento ſimilis fuit mutatio, qua tamen Paulus cõtendit teſtatam fuiſſe electionem vnius, & alterius reprobationem.Quæritur origo & cauſa quam præſcientiæ doctores in hominũ virtutibus & vitiis expoſitam eſſe volunt. Hoc enim illis facile cõpendium eſt, Deum monſtraſſe in perſona Iacob, ſe gratia ſua dignos eligere: in perſona Eſau, ſe repudiare quos præuidet indignos:ſic quidem audacter illi. Paulus autẽ quid? quũ nondum nati eſſent, nec quippiã boni aut mali feciſſent, vt ſecundum electionẽ propoſitum Dei maneret, non ex operibus,ſed ex vocante dictũ eſt,Maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt,Iacob dilexi,Eſau autem odio habui. Si quid valeret præſcientia in hoc fratrũ diſcrimine,importuna certè fieret tẽporis mentio.Demus Iacob fuiſſe electũ,quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorſum diceret Paulus nondum fuiſſe natum?Iam hoc inconſideratè additum foret, nihil dum boni feciſſe:quia in promptu erit exceptio,nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipſo fuiſſe præſentem. Si opera cõciliant gratiam,ſuum illis pretium meritò iã tunc conſtare debuit ante natum Iacob,perinde acſi adoleuiſſet. Atqui in expediẽdo nodo pergit Apoſtolus,docétque adoptionẽ Iacob,nõ ex operibus profectam eſſe,ſed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritũ tempus non interponit: deinde præciſè ea opponit Dei vocationi, vno poſito alterum diſertè euertere volens.

Cuius ſcopus & methodus aperitur.

Hanc autem impugnant præſcientiæ doctores, quos Apoſtolus refellit, electionem ſpecialem & prorſus gratuitam aſſerens.

acſi diceret conſiderandum eſſe quid Deo placuerit, non quid attulerint ex ſeipſis homines. Poſtremò certũ eſt electionis & propoſiti vocibus, quaſcũque comminiſci homines ſolent cauſas extra arcanum Dei conſilium, ab hac cauſa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obſcuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locũ aliquem in electione aſſignant? Hoc enim eſt prorſus eludere quod contendit Apoſtolus, non ex aliqua operum ratione, ſed ex mera Dei vocatione pendêre fratrum diſcrimen: quia inter nondum natos conſtitutum fuerit. Neque verò eum latuiſſet iſtorum argutia, ſiquid ſolidi habuiſſet: ſed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni poſſe, niſi quod electionis ſuæ beneficio iam prius largiri ſtatuerit: non confugit ad præpoſterum illum ordinem, vt opera bona cauſæ ſuæ proferat. Habemus ex verbis Apoſtoli, ſolius diuinæ electionis arbitrio fundatam eſſe fidelium ſalutem. neque illum fauorem operibus conciliari, ſed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propoſitam quaſi ὑποτύπωσιν. Fratres ſunt Eſau & Iacob, iiſdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero concluſi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuerſum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim aſſumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque deſtinato conſilio primogenituram videtur ſemper contempſiſſe Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Iſmaele animum ad Iſaac adiicit, Poſtpoſito Manaſſe, Ephraim magis honorat.

Iſtorum doctorum effugium.

Reſponſio.

Summa diſputationis Apoſtolicæ, eiuſdémque analyſis.

6 Quòd ſi quiſpiam interpellet, ab iſtis inferioribus & minutis beneficiis non ſtatuendum eſſe de ſumma futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatẽ cooptatus (ſunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quaſi ad alienum ſenſum Scripturam detorſerit in his teſtimoniis citandis) Reſpondeo ſicut antehac, nec incogitantia lapſum fuiſſe Apoſtolum, nec Scripturæ teſtimoniis ſponte fuiſſe abuſum. Sed videbat (quod ipſi conſiderare non ſuſtinent) voluiſſe Deum ſpiritualem Iacobo electionem, quæ apud inacceſsũ eius tribunal alioqui latebat, terreno ſymbolo declarare. Niſi enim conceſſam illi primogenituram ad futurũ ſeculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis ſpecies, ex qua nihil ei acceſſerit præter multiplices ærumnas, incommoda, triſte exilium, multáſque triſtitiæ & curarũ acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione teſtificatum cerneret quam in regno ſuo ſpiritualem & minimè caducam ſeruo ſuo parauerat: nõ dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenen-

Exceptio.

Reſponſio 1.

2.

3.

dum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexũ fuiſſe cæleſtis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis inſitum fuiſſe in Chriſti corpus, vt eiuſdem vitæ ſocius eſ-
Rom.9.15. ſet. Eligitur ergo Iacob, Eſau repudiato, & Dei prædeſtinatione diſcernitur, à quo nullis meritis differebat. Cauſam ſi quæres, hanc reddit Apoſtolus, Quia Moſi dictum ſit, Miſerebor cuius miſerebor: & miſeratione dignabor quemcunque miſeratione dignabor. Et quid hoc, quæſo, ſibi vult? Nempe clariſſimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationẽ in ipſis ſe habere: ſed à ſola ſua miſericordia ſumere: ideóque ſuũ eſſe opus ſuorum ſalutem. Quum tuam in ſe vno ſalutem Deus ſtatuat, cur ad teipſum deſcendes? Quum vnam tibi ſuam miſericordiam aſſignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuã cogitationem in ſua miſeratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illũ populum venire neceſſe eſt, quem Paulus alibi præcognitum fuiſſe Deo ſcribit: non qualiter iſti imaginantur, præſcire ex otioſa ſpecula quæ non facit: ſed quo ſenſu ſæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Chriſtum definito conſilio & præſcientia Dei fuiſſe morti addictum, non ſpeculãtem Deum inducit, ſed ſalutis noſtræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuiſſe dicens fideles ad quos ſcribit, propriè exprimit arcanam illam prædeſtinationem, qua Deus filios ſibi quos voluit ſignauit. Et propoſitum quod loco ſynonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè dum author eſt noſtræ ſalutis, non egredi extra ſeipſum docet. Quo ſenſu in eodem capite Chriſtum dicit agnum fuiſſe præcognitum ante mundi creationem. Quid enim inſulſius aut frigidius quàm Deum è ſublimi ſpectaſſe vnde ventura eſſet humano generi ſalus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui ſibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogãt,
2.Tim.2.19. dicit Deum cognoſcere qui ſui ſint. Denique illa voce duplicem nobis populum deſignat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde ſegregatum, & qui ſub oculis Dei reconditus, hominum conſpectum latet. Nec dubium eſt ſumpſiſſe hoc ex Moſe, qui Deum quibus voluerit miſericordem fore affirmat (quamuis de electo populo ſermo eſſet, cuius æqualis erat in ſpeciem conditio) perinde acſi diceret, in communi adoptione incluſam eſſe apud ſe ſingularem erga aliquos gratiam inſtar ſanctioris theſauri: nec obſtare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum diſpenſatorem & arbitrum facere

Efficacia autem electionis gratuitæ pertinet tantùm ad fideles qui populus præcognitus appellatur.

Rom.11.2.
Act.2.23.
1.Pet.1.2.

Porrò hæc Dei præcognitio vel præſcientia, non eſt ſpeculatiua, ſed actiua.

cere

cere ſe volens, præciſè negat ſe vni potius quàm alteri fore miſericordem: niſi quia ita libuerit. quia vbi quærenti miſericordia occurrit, etſi repulſam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem ſibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte ſibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet ſupremus cognitor ac magiſter. Tantam in ſuis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè ſine fructu funderet, vt medeatur huic ſcandalo exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim eſt voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obſerua à Patris donatione fieri initium, vt in Chriſti fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hic fortè quiſpiam circulum, atque excipiet, cẽſeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Chriſtus, etiamſi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælíſque ipſis ſtabilius fore conſilium Dei ne vnquam labaſcat electio. Electi dicuntur antè fuiſſe Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo ſuos facit. Maior ineſt Chriſti verbi claritas quàm vt tergiuerſando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) poteſt venire ad me, niſi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiſcuè omnes coram Chriſto genu flecterent, communis eſſet electio: nunc in paucitate credentium manifeſta apparet diuerſitas. Itaque poſtquam diſcipulos qui ſibi dati ſunt, aſſeruit Chriſtus fuiſſe Dei patris peculium, paulò pòſt addit. Non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi, quia tui ſunt. Vnde fit vt totus mundus ad ſuum creatorem non pertineat, niſi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in ſuo interitu, cui deſtinatus eſt, relinquit. Interea quanuis ſe medium Chriſtus inſerat, ſibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: ſcio quos elegerim. Siquis roget vnde elegerit, alibi reſpondet, Ex mundo, quem à precibus ſuis excludit vbi diſcipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum eſt, vbi affirmat ſe ſcire quos elegerit, ſpeciem aliquam notari in genere humano: deinde non diſtingui qualitate ſuarum virtutum, ſed cæleſti decreto. Vnde ſequitur, nullos proprio marte vel induſtria excellere, quando ſe Chriſtus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus eſſet, hoc tantùm refertur ad munus Apoſtolicum, quod etſi illuſtre ſpeculum eſt fauoris Dei, (ſicuti in ſua perſona toties agnoſcit Paulus) non tamen ſpem in ſe continet æternæ ſalutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apoſtolatum gereret, Diabolo eſſe

Poſtremò, hoc ipſum ex ipſius Chriſti verbis probatur.

Iohan. 6.

Exceptio.

Reſponſio.

Iohan. 6. 44.

Iohan. 17. 9.

Iohan. 13. 18.

Iohan. 15. 19.

Concluſio reſponſionis, & inſtãtiæ de Iuda ſolutio.

deterior: ſed quos inſeruit ſemel Chriſtus in corpus ſuũ, eorum
Iohan. 10. 28. neminem perire ſinet: quia in conſeruãda eorum ſalute quod
pollicitus eſt præſtabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus eſt. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dediſti mihi nemo periit nisi filius perditionis, etſi κατάχρηστικὴ eſt
Iohan. 17. 12. loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa eſt, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios, eius verò intrinſecam eſſe in ipſo cauſam: quia arcano ſuo beneplacito contentus eſt.

1. Obiectio ex veteribus Patribus. 8 At Ambroſius, Origenes, Hieronymus cenſuerunt, Deum ſuã gratiã inter homines diſpenſare prout ea quenq; bene vſurũ præuiderit. Adde & Auguſtinũ in ea fuiſſe aliquando ſentẽ-
Lib. 1. Retract. cap. 11. tia: ſed cùm melius in Scripturæ cognitione profeciſſet, nõ retractauit modò vt euidenter falsã, ſed fortiter cõfutauit. Quin & poſt retractationẽ, Pelagianos perſtringens, quòd in errore perſiſterent: Quis iſtũ, inquit, acutiſsimũ ſenſum Apoſtolo de-
Reſponſio ex Auguſtino melius edocto. fuiſſe nõ miretur? Nã cùm rem ſtupendã propoſuiſſet de illis nõ dũ natis, & deinde ſibi quæſtionẽ obiiceret: Quid ergo? nũquid eſt iniquitas apud Deũ? erat locus vt reſponderet, Deum præui-
Epiſt. 106. ad Sixtum. diſſe vtriuſq; merita, non tamẽ hoc dicit, ſed ad Dei iudicia & miſericordiã cõfugit. Et alibi, cùm omnia ante electionẽ meri-
Hom. in Ioh. 8. ta ſuſtuliſſet: Hìc certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præſcientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi conſtitutionem, quia præſciuit Deus futuros nos bonos, non ſeipſum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi
Iohan. 15. 16. vos. Nam ſi propterea nos elegiſſet, quia bonos futuros præſci-
Ex Ambroſio quem citat Auguſtinus. uerat: ſimul etiam præſciuiſſet quòd eramus eum electuri; & quæ in eam rem ſequuntur. Valet Auguſtini teſtimonium apud eos qui libenter in patrũ authoritate acquieſcunt. Quanquam non patitur Auguſtinus ſe à reliquis diſiungi: ſed claris teſtimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, oſtendit falſum eſſe. Citat enim ex Ambroſio (lib. de præd. ſanct. cap. 19.) Chriſtus quem miſeratur vocat. Item, Si voluiſſet, ex indeuotis feciſſet deuotos. ſed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religioſum facit. Si ex Auguſtino integrũ volumen contexere libeat, lectoribus oſtendere promptum eſſet, mihi nonniſi eius verbis opus eſſe: ſed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipſos non loqui: ad rem ipſam
Ex firmiſsima ratione Apoſtoli. intendamus. Difficilis quæſtio mota erat, Nũ iuſtè faceret Deus qui certos homines ſua gratia dignaretur, qua ſe vno verbo expedire Paulus poterat, ſi operũ reſpectũ obtendiſſet. Cur ergo id non facit: quin ſermonem potius cõtinuat qui in eadem difficultate verſetur. Cur, niſi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus ſanctus, qui per os eius loquebatur.

Nullis

Nullis ergo ambagibus reſpondet, Ideo ſuis electis fauere Deum, quia velit: ideo miſereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miſerebor, cuius miſerebor: & miſeratione complectar, quem miſeratione complectar: acſi diceretur, Deum non alia ratione ad miſericordiam moueri, niſi quia miſereri velit. Verum ergo manet illud Auguſtini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, ſed facere. Exod. 33. 19. *Cuius ſumma additur.*

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præſcientiam meritorum non ex parte quidem actus prædeſtinãtis eſſe prædeſtinationis cauſam: ex parte autem noſtra, quodã modo ſic vocari poſſe, nempe ſecundũ particularem prædeſtinationis æſtimationẽ, vt quum dicitur Deus prædeſtinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione niſi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, ſi quis plus aliquid proſpicere hîc cupiat, præpoſtera erit affectatio. Quòd ſi certare ſubtilitate libeat, nõ deeſt quo iſtam Thomæ argutiolã retundamus. Ipſe contendit, gloriã electis quodammodo prædeſtinari ex meritis: quia gratiam illis prædeſtinat Deus qua gloria mereantur, Quid ſi cõtrà excipiã, prædeſtinationem ad gratiam electioni ad vitam ſubſeruire, eſſéq; eius veluti pediſſequam? gratiã iis prædeſtinari quibus gloriæ poſſeſſio iam diu aſſignata ſit: quia in iuſtificationem ex electione filios ſuos adducere Domino placeat? Inde enim ſequetur, prædeſtinationẽ gloriæ cauſam potius eſſe prædeſtinationis gratiæ, quàm è conuerſo. Sed valeãt hæc certamina, vt ſunt ſuperuacua inter eos qui ſatis ſapientiæ ſibi in verbo Dei eſſe ducent. Verè enim illud ab Eccleſiaſtico ſcriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis aſſignant, eos pluſquam oportet ſapere. 2. *Obiectio, ex Thoma Aquinate.* In 1. Sent. Tract. 25. quæſt. 23. *Reſponſio* 1. 2. 3. Ambr. de vocat. gent. lib. 1. cap. 2.

10 Obiiciunt nonnulli Deum ſibi fore contrarium ſi vniuerſaliter omnes ad ſe inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promiſſionũ vniuerſitas diſcretionẽ ſpecialis gratiæ, ſecundum eos, tollit. atque ita loquũtur moderati quidam homines, non tã opprimendæ veritatis cauſa, quàm vt ſpinoſas quæſtiones arceant, ac frænent multorũ curioſitatem. Laudabilis voluptas: ſed conſilium minimè probandum: quia nunquã excuſabilis eſt tergiuerſatio. Eorũ verò qui proteruius inſultant, nimis certè putidum cauillũ, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamẽ omnibus dari reſipiſcentiæ & fidei ſpiritum, alibi explicui, & mox aliquid expetendum erit. Iam quod poſtulant illis nego, vt duobus modis falſum eſt, nam qui minatur, dum ſuper vrbem vnam pluet, ſiccitatem fore ſuper alteram: qui famem doctrinæ alibi denũtiat, nõ obſtringit ſe certa lege vt æqualiter voc t omnes 3. *Obiectio recentiorum.* *Reſponſio.* *Conciliatio locorum ſpecie tenus pugnantiũ.* Amos 4. 7. & 8. 11.

Act.16.6. Et qui Paulum vetans in Aſia verbum facere, & eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit, ſui iuris eſſe demonſtrat, theſaurum hunc quibus viſum eſt diſtribuere. Per Ieſaiam tamen apertius demonſtrat quomodo electis peculiariter ſalutis promiſſiones deſtinet. nam de illis tantùm, nō autem indifferenter de toto genere humano, prædicat ſibi fore diſcipulos. Vnde conſtat perperam quibuſlibet proſtitui ſalutis doctrinam vt efficaciter proſit, quæ ſolis Eccleſiæ filiis ſeorſum repoſita eſſe dicitur. Hoc in præſentia ſufficiat, quamuis generaliter omnes compellet vox Euangelij, rarum eſſe tamen fidei donum. Cauſam aſſignat Ieſaias, quòd non omnibus pateſiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè cōtemni, quia audire pertinaciter multi recuſant: valeret fortè hic color de vniuerſali vocatione. Neque verò Prophetæ conſilium eſt extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontē eſſe tradit quòd Deus non dignetur illis brachium ſuum patefacere, tantùm admonet, quia fides ſingulare donum eſt, externa doctrina aures fruſtra verberari. Scire autem ex doctoribus iſtis velim ſolane prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque credunt in filium Dei vnigenitum, filios Dei ipſos quoque fieri, non confuſa illic ponitur congeries: ſed ſpecialis ordo datur fidelibus, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. At fidei (inquiunt) mutuus eſt cum verbo conſenſus. Nempe vbicunq; eſt fides, ſed ſemen inter ſpinas cadere, vel in locis lapidoſis, nouum non eſt: non ſolùm quia maior pars contumax reipſa apparet aduerſus Deum, ſed quia non omnes oculis & auribus ſunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad ſe vocare quos ſcit non venturos? Reſpondeat pro me Auguſtinus. Diſputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo conſentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd ſi electio, teſte Paulo, fidei mater eſt, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo nō eſſe generalem fidem, quia ſpecialis eſt electio. Nam à ſerie cauſarum & effectuum facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos eſſe refertos omni benedictione ſpirituali, ſicuti nos elegerat Deus ante mūdi creationem: ideo non omnibus eſſe communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hæc ratio eſt cur alibi fidem electorum commendet, ne quiſquam putetur fidem ſibi proprio motu acquirere, ſed penes Deum reſideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) ſeorſum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere puſille grex: quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum. Qui ſunt hi? Vtique quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imagini Filij ſui. Magnum ſecretúmque in-

Marginal notes: *Ieſa.8.16.* — *Cur multi vocati pauci ſint electi.* — *Ieſa.53.1.* — Iohan.1.12. — *1. Exceptionis de mutuo conſenſu fidei cum verbo ſolutio.* — *2. Ad quam ſatus ſit verbum Auguſtini, Pauli, & Bernardi.* — Aug. de verb. Apoſt.Ser.11. — Epheſ.1.3. — Tit.1.1. — Ad Thomam præpoſitum Benerlæ, epiſt. 107.

innotuit conſilium, Nouit Dominus qui ſui ſint: ſed quod notum erat Deo, manifeſtatum eſt hominibus: nec alios ſanè dignatur tanti participatione myſterij, niſi eos ipſos quos fore ſuos præſciuit & prædeſtinauit. Paulo pòſt cõcludit, Miſericordia Dei ab æterno vſque ad æternum ſuper timentes eum: ab æterno, ob prædeſtinationem: in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem neſciens. Sed quid Bernardum citare teſtem opus eſt, quando ex magiſtri ore audimus, non alios videre niſi qui ſunt ex Deo? Quibus verbis ſignificat, eos omnes qui ex Deo non ſunt regeniti, ad ſplendorem vultus eius obſtupeſcere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò ſecundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Chriſti verba, Hæc eſt voluntas Patris, vt nõ perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius eſt vt quiſquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet ſaluos, cuſtodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus ſacro fidei vinculo inſereret. Nunc conſtat fidem ſingulare eſſe paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Chriſtus alibi dicit, oues ſequi paſtorem, quia nouerunt vocem eius, alienum verò non ſequi, quoniam non agnoſcunt vocem alienorum. Vnde autem iſta diſcretio, niſi quia diuinitus perforatæ ſunt illis aures? Nemo enim ſe ouem facit, ſed formatur cæleſti gratia. Vnde & ſalutem noſtram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia inſuperabili Dei potentia cuſtoditur. Proinde concludit, incredulos non eſſe ex ouibus ſuis: nempe quia non ſunt ex eorum numero quos Deus ſibi per Ieſaiam pollicitus eſt fore diſcipulos. Porro quia teſtimoniis quæ citaui exprimitur perſeuerantia, inflexibilem electionis conſtantiam ſimul teſtantur.

Item, Chriſti aperto teſtimonio. Iohan. 6. 46. Ibid. 39. Ioh. 10. 4. Ibid. 29. Ibid. 26. Rom. 9. 13.

11 Nunc de reprobis, quos ſimul illic coniungit Apoſtolus. Vt enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, aſſumitur in gratiam: ſic Eſau, nullo adhuc ſcelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apoſtolo, quaſi idipſum quod nobis perſpicuum eſt nõ viderit. Porrò non vidiſſe conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali deſignaſſent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prędeſtinationis fundamẽtum in operibus non eſſe. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus ſit Deus, illud quod certiſſimum & apertiſſimum fuiſſet iuſtitiæ eius patrocinium, non vſurpat, Deum rependiſſe Eſau ſecundum ſuam malitiam: ſed diuerſa ſolutione contentus eſt quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illuſtretur. Demum ſubnectit clauſulam Deum cuius vult miſereri, & quem vult indurare. Vides vt in ſolũ Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo ſi non poſſumus rationem aſſignare

De Reprobatione quid ſit ſtatuendum. Ibid. 18. *Cuius fundamẽtum in Dei iuſta voluntate ſitum.*

cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quũ enim dicitur Deus vel indurare, vel miſericordia proſequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil cauſæ quærere extra eius voluntatem.

CAPVT XXIII.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.

Conſtat hoc caput quatuor partibus quæ præcipuas obiectiones variáſque aduerſariorum inſtantias & exceptiones ab his obiectionibus pendentes, refellunt. His præmittitur 1. ſect. refutatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

1 Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione conſideratio, ſect. 2.3.4.& 5.
2 Ad ſecundam obiectionem reſponſio, ſect. 6.7.8.& 9.
3 Obiectionem tertiam, eiuſdémque confirmationem diluit ſect. 10. & 11.
4 Quarta refellitur ſect. 12.& 13. addita ſect. 14. vtili & neceſſaria cautione.

Falluntur qui reprobationem negant. Vid. Bernar. in die aſcenſ. Ser. 2.

HÆc verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum claſſici variè & ſupra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acſi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari, ſed inſcitè nimis & pueriliter: quando ipſa electio niſi reprobationi oppoſita non ſtaret. Dicitur ſegregare Deus quos adoptat in ſalutem: fortuitò alios adipiſci, vel ſua induſtria acquirere, quod ſola electio paucis confert, pluſquam inſulsè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de cauſa niſi quòd ab hereditate quam filiis ſuis prædeſtinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis eſt hominum proteruia, ſi Dei verbo frænari ſe non ſuſtinet, vbi agitur de incomprehenſibili eius conſilio quod Angeli ipſi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationẽ non minus in manu Dei & arbitrio eſſe quàm miſericordiam. Nec verò Paulus, horũ quos dixi exẽplo, anxiè laborat vt mendacij patrocinio Deum excuſet: tantùm admonet figmento nefas eſſe cum fictore ſuo rixari. Iã qui non admittũt, vllos à Deo repro-

2. Electio enim niſi reprobationi oppoſita non ſtat.

Proteruè agunt cum Deo, cuius conſilia Angeli ipſi adorant. Rom. 9.20.

3. Expreſſis Scripturæ teſtimoniis refelluntur.

reprobari, quomodo ſe expedient ab illa Chriſti ſentẽtia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio abdici & deuoueri audiunt quoſcunque cæleſtis Pater dignatus non eſt quaſi ſacras arbores in agro ſuo plantare. Si hoc reprobationis ſignum eſſe negant, nihil eſt tam liquidum quod illis queat probari. Quòd ſi obſtrepere non deſinunt, cõtenta ſit fidei ſobrietas hac Pauli admonitione, non eſſe cauſam litigandi cum Deo, ſi ab vna parte volens oſtẽdere iram, & notam facere potentiam ſuam, ferat in multa tolerantia & lenitate vaſa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ ſuæ erga vaſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obſeruent lectores, vt anſam ſuſurris & obtrectationibus præcidat Paulus, ſummum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum eſt calculo noſtro ſubiici profunda illa iudicia quæ ſenſus omnes noſtros abſorbent. Quod reſpondẽt aduerſarii friuolum eſt, Deum nõ prorſus reiicere quos in lenitate tolerat: ſed ſuſpenſo manere erga eos animo, ſi fortè reſipiſcant. Quaſi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum cõuerſionem expectet quos dicit aptatos eſſe ad interitum. Rectè enim Auguſtinus locum hunc explicans, vbi potentiã tolerantiæ adiungitur, Deum non ſinere, ſed virtute ſua moderari. Addunt etiam non abs re vaſa iræ dici apparata ad interitum, vaſa autẽ miſericordiæ Deum præparaſſe: quia hoc modo ſalutis laudem Deo adſcribit & vẽdicat: perditionis culpa reiicit in eos qui proprio arbitrio ipſam ſibi accerſunt. Sed vt illis concedam diuerſa loquendi forma Paulum aſperitatem lenire prioris membri: minimè tamen conſentaneum eſt, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanũ conſilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu aſſeritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem: deinde quos vult induret. Vnde ſequitur abſconditum Dei conſiliũ obdurationis eſſe cauſam. Hoc ſaltem obtineo quod tradit Auguſtinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obſtinatos ideo non conuertit, quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non deſtituitur ſi eam proferre vellet.

[Margin: Matt. 15. 13. — 4. Deo obſtrepunt, per Apoſtolum conſilia ſua aperienti. Rom. 9. 22. — Exceptio. — Reſponſio. — Lib. 5. cont. Iul. cap. 5. — Exceptio. — Reſponſio. — Auguſtini voce confirmata. Lib. 1. de prædeſt. Sanct. c. 2.]

2 Hæc quidem piis & modeſtis abundè ſufficerent, & qui ſe homines reminiſcuntur. Quia tamen non vnam ſpeciem virulenti iſti canes euomunt contra Deum, ad ſingulas, pro vt res feret, reſpondebimus. Multis modis cum Deo litigãt ſtulti homines, quaſi eum teneant ſuis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure ſuis creaturis iraſcatur Dominus, à quibus nulla antè offenſa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quã legitimæ iudicis ſententiæ conuenire. Eſſe igitur cur cum Deo expoſtu-

[Margin: 2. Obiectio. Deum immerito iraſci iis quos exitio, citra proprium meritum, deuouet.]

lent homines, ſi nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædeſtinantur. Eiuſmodi cogitationes ſi quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos eorum impulſus, vel hoc vno ſatis armabuntur, ſi reputent quãtæ ſit improbitatis, cauſas diuinæ voluntatis duntaxat percontari quum omnium quæ ſunt, ipſa ſit cauſa, & meritò eſſe debeat. Nam ſi vllam cauſam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas eſt imaginari. Adeò enim ſumma eſt iuſtitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipſo quòd vult, iuſtum habendũ ſit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, reſpõdendum eſt, Quia voluit. Quòd ſi vltra pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris, & ſublimius Dei voluntate, quod inueniri non poteſt. Compeſcat igitur ſe humana temeritas, & quod non eſt ne quærat: vt ne forte id quod eſt non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quiſquis de arcanis Dei ſui cum reuerẽtia philoſophari volet. Aduerſus impiorum audaciã, qui Deo palàm maledicere non formidãt, Dominus ipſe ſua iuſtitia, ſine noſtro patrocinio, ſatis ſe defendet, quũ eorum conſcientiis, omnem tergiuerſationem adimendo, conuictas ſtringet, reáſque peraget. Neque tamen commentum ingerimus abſolutæ potentiæ: quod ſicuti profanum eſt, ita meritò deteſtabile nobis eſſe debet. Non fingimus Deum exlegem, qui ſibiipſi lex eſt: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, ſed ſumma perfectionis regula: etiam legum omnium lex eſt. Verũ negamus obnoxium eſſe reddendæ rationi: negamus etiã nos eſſe idoneos iudices, qui proprio ſenſu pronuntiemus de hac cauſa. Quare ſi tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Pſalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

Reſponſio 1. à cõſideratione diuinæ voluntatis.

Hoc ex Aug. ſumptum lib. 1. de Gen. contra Manic. c. 3.

Quæſit illa voluntas, & quomodo conſideranda.

Pſal. 51. 6.

3 Tacendo poteſt Deus ita cõpeſcere hoſtes ſuos. Sed ne illos ſacrum nomen ſuum impunè ludibrio habere patiamur, arma quoque aduerſus eos nobis ex verbo ſuo ſuppeditat. Proinde ſiquis nos huiuſmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædeſtinarit, qui quum nondum eſſent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, reſponſionis loco, viciſſim eos rogemus, quid Deum homini debere exiſtiment, ſi eum à natura ſua æſtimare velit. Qualiter peccato vitiati ſumus omnes, non poſſumus non eſſe Deo odioſi, ídque non tyrannica ſæuitia: ſed æquiſſima iuſtitiæ ratione. Quod ſi iudicio mortis obnoxii ſunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædeſtinat, de qua, obſecro, eius iniquitate erga ſe conquerantur? Veniant omnes filii Adam: cum ſuo creatore contendant ac diſceptent, quòd æterna illius pro-

Reſp. 2. eáque trimembris.

Deus nihil homini debet.

Æquiſſima iuſtitiæ ratione peccato corruptos odio proſequitur.

prouidentia,ante ſuam generationem,perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obſtrepere aduerſus hanc defenſionem poterunt,vbi Deus illos ad ſui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta maſſa ſi deſumpti ſunt omnes, non mirum ſi damnationi ſubiacent.Ne ergo Deum iniquitatis inſimulent ſi æterno eius iudicio morti deſtinati ſint,ad quam à ſua ipſorum natura ſponte ſe perduci, velint nolint, ipſi ſentiunt. Vnde apparet quàm peruerſa ſit obſtrependi affectatio, quòd data opera ſupprimunt quam in ſe agnoſcere coguntur damnationis cauſam, vt Dei prætextus eos liberet.Atqui vt centies Deum eſſe authorem confitear,quod veriſſimũ eſt, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conſcientiis inſculptum ſubinde eorum oculis recurrit.

Suæ ipſorum conſcientiæ ſenſu & iudicio reprobi omnes morti deſtinari iuſto Dei iudicio agnoſcunt.

4 Rurſum excipiunt,Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis cauſa obtenditur,corruptionem Dei ordinatione prædeſtinati antè fuerant? Quum èrgo in ſua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipſius prædeſtinatione lapſus eſt Adam,ac poſteros ſuos præcipites ſecum traxit.Annon itaque iniuſtus,qui creaturis ſuis tam crudeliter illudit? Fateor ſanè in hanc qua nunc illigati ſunt,conditionis miſeriam, Dei voluntate decidiſſe vniuerſos filios Adam. atque id eſt quod principio dicebam, redeundum tandem ſemper eſſe ad ſolum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius cauſa ſit in ipſo abſcondita. Sed non protinus ſequitur,huic obtrectationi Deum ſubiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui diſceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui ſe finxit, Cur me finxiſti ſic? Annon habet poteſtatem figulus, vt ex eadem maſſa faciat vas aliud in honorem,aliud in contumeliam?Negabunt ita verè defendi Dei iuſtitiam,ſed ſubterfugium captari, quale habere ſolent qui iuſta excuſatione deſtituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtũr quàm Deo eſſe potentiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit,quiduis agat? verùm lõgè ſecus eſt. quæ enim potentior afferri ratio poteſt quàm dũ iubemur cogitare quis ſit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex eſt orbis? Ad Dei naturam ſi propriè pertinet,iudicium facere, iuſtitiam igitur naturaliter amat, iniuſtitiam auerſatur. Proinde non quaſi deprehenſus foret Apoſtolus,ad cuniculos reſpectauit : ſed indicauit altiorem eſſe iuſtitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda ſit, vel ingenii humani tenuitate poſſit comprehendi. Fatetur quidem Apoſtolus : eam ſubeſſe diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum abſorbendæ ſint ſi conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum ſit ad eam legem redigere Dei opera, vt ſimulac eorum ratio

Exceptio. Ad peccatum reprobos præordinatos videri.

Reſponſio.

Eiuſd. expoſitio. Rom.9.20.

Inſtantia.

Solutio, textum Apoſtoli à calumniis præclarè vindicans.

nobis non conſtiterit, improbare audeamus. Notum eſt ũictũ Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit ſtulto, & mercedem tranſgreſſioribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio eſt pœnam ſumere de ſtultis & tranſgreſſoribus, quanuis eos Spiritu ſuo non dignetur: Ac prodigioſus eſt hominum furor dum ita rationis ſuæ modulo ſubiicere appetunt quod immenſum eſt. Angelos qui ſteterunt in ſua integritate, Paulus electos vocat: ſi eorum conſtantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuiſſe derelictos. Cuius rei cauſa non poteſt alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei conſilio abſcondita eſt.

Prou.26.10.

1.Tim.5.21.

Eadem ſolutio Auguſtini authoritate confirmatur.

5 Age, adſit nunc Manichæus aliquis aut Cœleſtinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non eſſe reddendam: quia magnitudine ſua intelligentiam noſtram longè ſuperet. Quid mirum? aut quid abſurdum? velítne Dei potentiam ſic limitatam eſſe, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens ſua capiat? Dico cum Auguſtino, eſſe à Domino creatos, quos in exitium ituros ſine dubitatione præſciebat, idque ita factum quia ſic voluit. Cur autem voluerit, non eſſe noſtrum rationem exigere, qui comprehendere non poſſumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuerſiam apud nos deſcendat, de qua quoties habetur ſermo, ſub ipſius nomine ſuprema iuſtitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæſtio mouetur, vbi iuſtitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo ſic obſtruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam eſtis miſeri homines qui Deo accuſationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum ſuorum magnitudinem ad ruditatem veſtram non attemperat? Quaſi verò ideo peruerſa ſint quia carni ſunt occulta. Immenſitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota eſt. Scitis vocari profundam abyſſum. nunc genii veſtri anguſtias cõſulite, an quod decreuit apud ſe Deus capiant. Quid ergo iuuat veſana inquiſitione vos demergere in abyſſum, quam vobis exitialem fore ratio ipſa dictat? Cur non vos metus aliquis ſaltem cohibet quod de incomprehenſibili Dei ſapientia & terribili potentia tam hiſtoria Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Auguſtini conſilium amplecti. Tu homo expectas à me reſpõſum? & ego ſum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu qui es? melior eſt fidelis ignorantia quàm temeraria ſcientia. Quære merita: non inuenies niſi pœnam, ô altitudo. Petrus negat: latro credit, ô altitudo. Quæris tu rationem? Ego expaueſcam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu diſputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio.

Epiſt.106.

Proſopopeia item egregia illuſtratur.

Pſalm.36.7.

Et præclaro Auguſt. dicto, de verbis Apoſt. Serm.20.

uenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inſcrutabilia Dei iudicia: & tu ſcrutari veniſti? Ille dicit inueſtigabiles eius vias: & tu veſtigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus: nam nec ſatiſfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defenſione Dominus, quàm qua per Spiritum ſuũ vſus eſt qui per os Pauli loquebatur, & ipſi dediſcimus bene loqui vbi cum Deo loqui deſinimus.

Obiectio, Deus imputare non debet hominibus peccata quorum neceßitatem ſua prædeſtinatione impoſuit.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei ſuggillationem, quàm ad peccatoris excuſationem rectâ ſpectat. Etſi, qui à Deo damnatur peccator, nonniſi cum iudicis ignominia iuſtificari demum poteſt. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum neceſſitatem ſua prædeſtinatione impoſuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At fruſtra id facturi ſint, quum omnino facere non poſſint. Nõ ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædeſtinatione cauſa eſt. Hic abſtinebo à defenſione ad quam ferè ſcriptores Eccleſiaſtici recurrunt, non impedire Dei præſcientiam quominus homo peccator reputetur, quãdo quidem illius mala, non ſua Deus præuideat. Non enim hìc ſubſiſteret cauillatio, ſed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuiſſe occurrere, ſi voluiſſet, quum non fecerit, deſtinato cõſilio creaſſe hominem in eum finem, vt ſe in terra ita gereret. Quòd ſi Dei prouidentià in hanc conditionem homo creatus eſt, vt poſtea faceret quæcunque facit, non eſſe illi crimini vertendum quod nec effugere poſſit, & Dei voluntate conſtringatur. Ergo videamus quomodo ritè nodus expediri debeat. Primum omnium conſtare inter omnes debet quod ait Solomõ, Deum omnia propter ſemetipſum condidiſſe, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, quum penes ipſum reſideat ſalutis ac mortis arbitrium, conſilio nutúque ſuo ita ordinat, vt inter homines ita naſcantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomẽ glorificent. Siquis cauſetur, nullã eis inferri neceſſitatem ex Dei prouidentia, ſed potius ea conditione ab ipſo eſſe creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac ſolutione vti veteres, ſed quaſi dubitanter. Scholaſtici verò in ea quieſcunt, acſi nihil contrà opponi poſſet. Equidem præſcientiam ſolam nullam inferre neceſſitatem creaturis libenter conceſſero, tametſi non omnes aſſentiantur, ſunt enim qui ipſam quoq; cauſam rerum eſſe volunt. Verum mihi acutius ac prudentius videtur perſpexiſſe Valla, homo alioqui in ſacris non admodum exercitatus, qui ſuperuacuam eſſe hanc contentionem oſtendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præ-

Prima reſponſio veterum, quæ infirma cenſetur. Ratio.

Prou. 16. 4.

Secunda reſponſio, etiam diluta.

Tertia reſponſio, quam Valla propoſuit, probata.

ſcientiæ ſint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam ſuo arbitrio diſponeret ac ordinaret. tum non abs re agitaretur quæſtio, ecquid ad eorum neceſſitatem valeat ipſius præuidentia. ſed quum non alia ratione quæ futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt fierent decreuit: fruſtra de præſcientia lis mouetur, vbi conſtat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

Exceptio, decretum non fuiſſe à Deo vt Adam ſua defectione periret, diluitur multiplici ratione, à fine creationis, Dei omnipotentia, ſapientia, & iuſtitia incomprehenſibili.

Vide Cal. li. de prædeſt. plurib. in locis.

7 Diſertis verbis hoc extare negant, decretum fuiſſe à Deo vt ſua defectione periret Adam. Quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobiliſſimam ex ſuis creaturis Liberi arbitrij fuiſſe dicunt vt fortunam ipſe ſibi fingeret: Deum verò nihil deſtinaſſe niſi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum ſi recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua ſecundum arcanum conſilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædeſtinatio, velint, nolint, in poſteris ſe profert. Neque enim factum eſt naturaliter vt à ſalute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuerſando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis perſona morti æternæ mãcipatos fuiſſe Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adſcribi nequeat, ab admirabili Dei conſilio perfectum eſſe minimè obſcurum eſt. Bonos iſtos iuſtitiæ Dei patronos perplexos hærere in feſtuca, altas verò trabes ſuperare nimis abſurdum eſt. Iterum quæro, Vnde factum eſt vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Hîc obmuteſcere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præſciuerit Deus quem exitum eſſet habiturus homo antequam ipſum cõderet, & ideo præſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinarat. In præſcientiam Dei ſi quis hîc inuehatur, temerè & inconſultè impingit. Quid enim, quæſo, eſt cur reus agatur cæleſtis iudex, quia non ignorauerit quod futurum erat? In prædeſtinationem competit ſiquid eſt vel iuſtæ vel ſpecioſæ querimoniæ. Nec abſurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam præuidiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe. Vt enim ad eius ſapientiam pertinet omnium quæ futura ſunt eſſe præſciũ, ſic ad potentiam, omnia manu ſua regere ac moderari. Et hanc quoque quæſtionem Auguſtinus, vt alias, ſcitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectiſſimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura præſciuit, & ſciuit magis ad ſuã omnipotentiſſimam bonitatem pertinere etiã de malis benefacere, quã mala

Item Auguſtini præclaro teſtimonio.

Enchir. ad Laurent.

mala eſſe non ſinere: ſic ordinaſſe Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius oſtenderet quid poſſet liberum arbitrium, deinde quid poſſet gratiæ ſuæ beneficium, iuſtitiæque iudicium.

8 Hîc ad diſtinctionem voluntatis & permiſſionis recurritur, ſecundum quam obtinere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. *2. Exceptio: Permittente nõ volente Deo perire impios.* Sed cur permittere dicemus niſi quia ita vult? Quanquam nec ipſum quidẽ per ſe probabile eſt, ſola Dei permiſſione, nulla ordinatione hominẽ ſibi accerſiſſe interitum. *Reſponſio.* Quaſi verò non conſtituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis ſuis eſſe vellet. Non dubitabo igitur cum Auguſtino ſimpliciter fateri, voluntatem Dei eſſe rerum neceſſitatem, atque id neceſſariò futurum eſſe quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura ſunt quæ præuiderit. *Lib. 6. de Gen. ad literam ca. 15.* Nunc verò ſi pro ſua & impiorum excuſatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptiſtæ, vel Epicurei (nam cum iſtis quatuor ſectis nobis in hoc argumento negotium eſt) neceſſitatem, qua ex Dei prædeſtinatione conſtringuntur, obiiciant: *Inſtantia.* nihil afferũt ad cauſam idoneum. Si enim prædeſtinatio nihil aliud eſt quàm diuinæ iuſtitiæ, occultæ quidem, ſed inculpatæ, diſpenſatio: quia non indignos fuiſſe certum eſt qui in eam ſortem prædeſtinarentur, iuſtiſſimum quoque eſſe interitum quem ex prædeſtinatione ſubeunt, æquè certum eſt. *Reſp. 1. à prædeſtinationis deſcriptione.* Ad hoc, ſic ex Dei prædeſtinatione pendet eorum perditio, vt cauſa & materia in ipſis reperiatur. Lapſus eſt enim primus homo, quia Dominus ita expedire cenſuerat. cur cenſuerit, nos latet. *Reſp. 2. à voluntarij lapſus Adami & gloriæ Dei conſideratione.* Certum tamen eſt non aliter cenſuiſſe, niſi quia videbat nominis ſui gloriam inde meritò illuſtrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iuſtitiam cogita. Iuſtũ enim eſſe oportet, quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia ſic ordinante: ſed ſuo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat eſſe valde bona. *Gen. 1. 31.* Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo ſuo deficiat? Ne ex creatione eſſe putaretur, elogio ſuo approbauerat Deus quod profectum erat à ſeipſo. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, & ſua ruina totam poſteritatem in exitium ſecũ attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentẽ damnationis cauſam, quæ nobis propinquior eſt, contẽplemur quàm abſconditam ac penitus incomprehenſibilẽ inquiramus in Dei prædeſtinatione. *Pia exhortatio.* Neque immenſæ Dei ſapientiæ ſubmittere huculque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis ſuccumbat. Eorum enim quæ ſcire nec datur, nec fas eſt, docta eſt ignorantia: ſcientiæ appetentia, inſaniæ ſpecies.

9 Dicet fortè quiſpiam me nondum attuliſſe quod ſacrilegam illam excuſationem compeſceret, Ego verò ne id quidem *3. Exceptio. Reſponſio 1.*

effici poſſe fateor quin ſẽper fremat impietas & obmurmuret: mihi tamen dixiſſe videor quod ad obloquendi non rationem tantùm, ſed prætextum quoque adimendum ſufficeret. Excuſabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi neceſſitatem: præſertim quũ ex Dei ordinatione ſibi iniiciatur huiuſmodi neceſſitas. Nos verò inde negamus ritè excuſari, quandoquidem Dei ordinationi, qua ſe exitio deſtinatos conqueruntur, ſua conſtet æquitas: nobis quidem incognita, ſed illa certiſſima. Vnde conſtituimus, nihil illos ſuſtinere mali quod non iuſtiſſimo Dei iudicio infligatur. Deinde præpoſterè docemus agere ipſos, qui ad quærendam ſuæ dãnationis originem, in recondita diuini conſilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè ſcaturit, conniueant. Hãc autem imputare ne Deo poſſint obſtat quòd ſuæ creationi teſtimoniũ reddat. Tametſi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui ſubiacet calamitatem conditus eſt homo: à ſeipſo tamen eius materiam, non à Deo ſumpſit, quando nulla alia ratione ſic perditus eſt, niſi quia à pura Dei creatione in vitioſam & impuram peruerſitatem degenerauit.

Obiectio. Ex prædeſtinationis doctrina ſequi Deum eſſe perſonarum acceptorem.

Reſp. quid ſit perſonarum acceptio.

10 Iam & tertia abſurditate Dei prædeſtinationem infamãt eius aduerſarij. quum enim nõ aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuerſali exitio eximantur quos in regni ſui hæredes Deus aſſumit, ex eo colligunt apud ipſum ergo eſſe acceptionem perſonarum, quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam eſſe ſibi diſſentaneam, vel in electione Dei eſſe meritorum reſpectum. Primùm, alio ſenſu, negat Scriptura Deum eſſe perſonarum acceptorem, quàm quo ipſi iudicant, ſiquidem Perſonæ vocabulo nõ hominem ſignificat, ſed quæ in homine oculis conſpicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare ſolent. Qualia ſunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magiſtratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiuſmodi. Item paupertas, inopia, ignobilitas, ſordes, cõtemptus, & ſimilia. Sic Petrus & Paulus perſonarum acceptorem non eſſe Dominum docent, quia non diſcernat inter Iudæum & Græcum, quo ſolius gentis ratione alterum reſpuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iiſdem verbis vtitur, dum vult aſſerere Deũ in ſuo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo ſic loquitur, quòd libertatis aut ſeruitutis in iudicando nullam habeat rationẽ. Proinde nihil repugnantiæ erit, ſi dicemus, Deum ſecundum beneplaciti ſui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos viſum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen ſic explicari poteſt, vt plenius ſatisfiat. Quærunt quî fiat vt ex duobus quos nullũ meritum diſcriminat, alterum prætereat in electione ſua, alterũ aſſumat Deus. Ego viciſſim rogo, putẽtne

Act. 10. 34.
Rom. 2. 10.
Gal. 3. 28.
Iaco. 2. 5.

Col. 3. 25.
Epheſ. 6. 9.

Reſp. 2. oſtendens nihil repugnantiæ iſtis ineſſe.
Vide Auguſt. epiſt. 105.

in

in eo qui aſſumitur eſſe aliquid quod Dei animũ ad ipſum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod neceſſe eſt) ſequetur Deum non hominem intueri, ſed à ſua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quod igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id nõ prouenit ab hominis reſpectu, ſed à ſola eius miſericordia: cui liberum eſſe debet proferre ſe & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuiſſe nobiles, vel ſapiẽtes, vel ſplendidos, vt Deus humiliaret carnis ſuperbiam, tantum abeſt vt perſonis deuinctus fuerit eius fauor.

Vide Auguſt. lib. ad Bonif. 2. c. 7.

1. Cor. 1. 26.

11 Quare falsò & peſſimè Deum inæqualis iuſtitiæ inſimulant nõnulli quòd non eundem erga omnes tenorẽ in ſua prædeſtinatione ſeruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: ſi inſontes, ab omnibus iudicij rigorem abſtineat. Atqui perinde cum ipſo agunt acſi vel interdicta illi foret miſericordia, vel, dum vult miſereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid eſt quod flagitant? ſi omnes ſunt noxij, vt ſimul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: ſed dicimus quibuſdam ſuccurrere Dei miſericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum vt puniendo ſe quoque æquum iudicem oſtendat. Id dum non ſuſtinent, quid aliud quàm vel miſerãdi facultate Deum ſpoliare conantur, vel hac ſaltem lege ipſam permittere vt iudicio ſe prorſus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant iſtæ Auguſtini ſententiæ, Quum in primo homine vniuerſa generis maſſa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vaſa in honorem, non propriæ iuſtitiæ, ſed Dei miſericordiæ vaſa eſſe. Quòd verò alia fiũt in contumeliam, non iniquitati, ſed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritã gratiã largitur: ab omni accuſatione liberari, ſimilitudine creditoris, cuius in poteſtate eſt, alteri remittere: ab altero exigere. Poteſt igitur Dominus etiã dare gratiam quibus vult, quia miſericors eſt: non omnibus dare, quia iuſtus iudex. Dando quibuſdam quod non merentur, gratuitam ſuam oſtendere gratiam: non omnibus dãdo, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum ſcribit Paulus clauſiſſe omnia ſub peccato vt omniũ miſereatur, ſimul addendum eſt nemini eſſe debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

Exceptio. Peccatores peræquè ſunt puniendi: aut inæqualis eſt Dei iuſtitia.

Reſponſio.

Inſtantia diluτio, teſtimoniis Auguſtini firmata.

Epiſt. 106. De prædeſt. & gratia. De bono perſeu. c. 18.

Rom. 11. 32.

12 Hoc quoque ad euertendam prædeſtinationem exagitãt, quòd ipſa ſtante concidat omnis ſolicitudo, & beneagendi ſtudium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto ſibi fixam eſſe aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil intereſſe quomodo ſe gerat: quando ſuo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædeſtinatio? Ita omnes proiicient ſe, & deploratum in morem,

4. Obiectio. hac doctrina ſecuritatem & impietatem parit.

Reſp. per conceſſionem, reproborum quorundam reſpectu.

quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et ſanè non in vniuerſum mentiuntur: ſunt enim plerique porci qui prædeſtinationis doctrinam impuris iſtis blaſphemiis conſpurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaſlibet eludunt. Scit Deus quid de nobis agere ſemel ſtatuerit. ſi ſalutem decreuit, adducet nos ad eam, ſuo tempore: ſi mortem de-

3. A fide Scripturæ hanc doctrinam proponentis.

ſtinauit, fruſtra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione ſit de tanto myſterio cogitandum, tum pios in longè diuerſum ſenſum inſtituit, tum ſceleſtam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædeſtinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inacceſſa Dei ſecreta excutere nefaria temeritate tentemus:

Ab authoritate Apoſtoli.

ſed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudiciũ eius tremere, miſericordiam ſuſpicere diſcamus. Ad hunc ſcopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè cõpeſcitur. Securos ſe in vitiis pergere dicunt: quia ſi ſint è numero electorum, nihil obfutura ſint vitia quominus tandem ad

Ephe. 1.4.

vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos eſſe nos Paulus admon t, vt ſanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si

4. Ab electionis ſcopo.

electionis ſcopus eſt vitæ ſanctimonia, magis ad eum alacriter meditandam expergefacere & ſtimulare nos debet, quàm ad deſidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter ſe diſſident, à bene agendo ceſſare, quia electio ad ſalutem ſufficiat, & electioni propoſitum eſſe finem vt in bonorum ſtudium incũbamus? Faceſſant ergo eiuſmodi ſacrilegia quæ totum electio-

Inſtantia impia.

nis ordinem perperam inuertunt. Quod autem ſuas blaſphemias longius extendunt, dum eũ qui ſit à Deo reprobatus, perditurũ operam dicunt ſi innocentia & probitate vitæ ſe illi approbare ſtudeat: in eo verò impudentiſſimi mendacij conuin-

Reſponſio.

cuntur. Vnde enim tale ſtudium oriri poſſit niſi ex electione? Nam quicunque ſunt ex reproborum numero, vt ſunt vaſa in cõtumeliam formata, ita non deſinunt perpetuis flagitiis iram Dei in ſe prouocare, & euidentibus ſignis confirmare quod iã in ſe latum eſt Dei iudicium, tantùm abeſt vt cum ipſo fruſtra contendant.

Poſtrema obiectio ex ſuperiori pendens.

1. Reſponſio, ex ſcriptis Auguſtini, Pauli methodum & Chriſti doctrinam ſequentiũ, qua refellit huiuſmodi obiectionem, collecta.

11 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam caluminiantur alij, acſi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam ſuſtinuit Auguſtinus, quam abſterſit libro de correptione & gratia ad Valentinũ: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hîc libabo, quæ (vt ſpero) probis & non contentioſis ſatisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè viſum eſt: an ideo monẽdo & hortando frigidus? Conferant boni iſti zelotæ eius vehementiam cum ſua, glacies in ipſis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principiũ

illud

illud ſcrupulos omnes tollit,non eſſe nos vocatos ad immũditiem,ſed vt quiſque vas ſuum poſſideat in honore, &c. deinde nos eſſe Dei figmentũ,creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In ſũma qui mediocriter exercitati ſunt, in Paulo, abſque longa demonſtratione intelligent quàm aptè conciliet quæ iſti fingunt inter ſe pugnare. Præcipit Chriſtus vt in ſe credatur:neque tamen vel falſa eſt eius definitio, vel præcepto cõtraria,vbi dicit, Nemo poteſt venire ad me niſi cui datum fuerit à Patre meo. Curſum igitur ſuum habeat prædicatio quæ adducat homines ad fidem,& continuo profectu in perſeuerantia contineat. Neque tamen impediatur prædeſtinationis cognitio,vt qui obediunt nõ tanquam de ſuo ſuperbiant,ſed in Domino glorientur. Non abs re dicit Chriſtus,qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi ſunt, libenter obediunt : qui verò carent,in illis impletur quod ſcriptum eſt,Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Auguſtinus) illi habeant,illi non ? quis cognouit ſenſum Domini? nunquid ideo negandum eſt quod apertũ eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultũ eſt ? Hęc fideliter ex Auguſtino retuli , ſed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea,agedum prodeant in medium quæ apud ipſum leguntur. Nunquid ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiémque vertantur , & à labore procliues ad libidinẽ poſt concupiſcentias eant : propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt quod dictum eſt ? Nónne ſi Deus illos bonos fore præſciuit,boni erunt,in quantalibet nunc malitia verſentur : & ſi malos fore præſciuit,mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur ? Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, quæ de præſcientia Dei vera dicuntur , vel neganda ſunt vel tacenda? tunc ſcilicet quando ſi non dicantur , in alios itur errores? Alia,inquit, ratio eſt verum tacendi, alia verum dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi longum eſſet omnes quærere:quarum tamen eſt hæc vna , ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores : qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt , ſed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita ſe habet , vt fiat peior,nobis eam dicentibus, qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus ille qui poteſt:quid putamus faciendum? nónne potius eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere capiat : quàm tacendum,vt non ſolùm id ambo non capiant,verumetiam qui eſt intelligentior,ille ſit peior:qui ſi audiret & caperet,per eum etiam plures diſcerent?Et nos dicere nolumus,quod teſte Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non poteſt: nõ autem timemus ne tacẽtibus nobis,qui veritatem poteſt capere, falſitate capiatur.

Margin notes: 1. Theſſ.4.7. — Epheſ.2.10. — Ioh.6.61. — Matt.13.9. — Ieſa.6. 9. — Lib. de bono perſeu.c.15. — 2. *Reſp. Auguſtinum ipſum, calumniatores huius doctrinæ, refellentem, inducens.* — Cap. 16. — *Cauſa verum tacendi.* — *Prædeſtinationis doct*[illegible] *nõ ta*[illegible]*a,* [illegible] *præ*[illegible]

Eiuſdem lib. c.20. Confirmatio, ab Apoſtolorum & Apoſtolic. virorum exemplo.

Quam ſententiam breuius tandem perſtringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem ſi Apoſtoli & qui eos ſequuti ſunt, Eccleſiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè diſſererent, & ſub piæ vitæ diſciplina continerent fideles: quid eſt quòd inuicta concluſi violentia veritatis illi noſtri ſe rectè dicere exiſtimant, non eſſe populo prædicandum, etſi verum ſit, quod de prædeſtinatione dicitur? Imò prædicandū eſt prorſus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, ſi non accepit ab eo qui ſe daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, ſumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda eſt pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædeſtinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in ſe glorietur.

Quomodo prædicanda ſit & populo tradenda: ita videlicet vt ædificatio Eccleſiæ quæratur, & prudenter caueatur, quoad licet, offenſio.

14 Et tamen vt ſingulare ædificationis ſtudium ſancto viro fuit, ſic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offenſio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter ſimul poſſe dici admonet. Siquis ita plebem compellet. Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio deſtinati eſtis: is non modò ignauiam fouet, ſed etiam indulget malitiæ. Si quis in futurum quoque tempus ſententiam extendat, quòd non ſint credituri qui audiunt, quia reprobati ſunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Auguſtinus nō immeritò tanquam vel inſulſos doctores, vel ſiniſtros & ominoſos Prophetas ab Eccleſia iubet faceſſere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quod tūc correctione proficit homo quum miſeretur atq; adiuuat qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter: abſit vt dicamus iudicium luti eſſe non figuli. Item poſtea, quum homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſeu veniunt ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti ſaluum facere nullum hominis reſiſtit liberum arbitrium. Non eſt itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cœlo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura ſunt fecit) humanas voluntates non poſſe reſiſtere quominus faciat ipſe quod vult: quādoquidem de ipſis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, numquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda mouet: eóſque voluntatibus eorum, quas in illis operatus eſt, trahit. Sed quod continuò ſubiicit, minimè omitti debet: quia neſcimus quis ad prædeſtinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, ſic nos affici decere vt omnes velimus ſaluos fieri. Ita fiet vt quiſquis nobis occurret, eum ſtudeamus facere pacis conſortem. Sed pax noſtra ſuper filios pacis requieſcet. Ergo quantum ad nos pertinet: omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, ſalubris & ſeuera

Summa orthodoxa doctrinæ de prædeſtinatione, ab Auguſtino tradita.

inſtar

inſtar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præſciuit & prædeſtinauit.

CAPVT XXIIII.

Electionem ſanciri Dei vocatione, reprobos autem ſibi accerſere iuſtum cui deſtinati ſunt interitum.

Huius capitis duas eſſe partes vel ipſum argumentum oſtendit.

1 De electis, à prima ſectione ad duodecimam agitur.
2 De Reprobis à 12. ad finem capitis.

SED vt res melius eluceſcat, tum de electorum vocatione, tum de excęcatione & induratione impiorum agendum eſt. Et de priore quidem iam aliquid diſſerui, eorum errorem refellens quibus generalitas promiſſionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui nō abſque delectu electionem, quàm in ſeipſo alioqui abſconditam habet, vocatione demum ſua Deus manifeſtat. quam ideo appellare propriè licet eius teſtificationem. Nam quos præſciuit, eos & præfiniuit conformes fieri imaginis Filij ſui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iuſtificauit, vt olim glorificet. Quum ſuos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni poſſeſſionem non veniant, niſi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur electionis ſuæ communicatione. Qua ratione Spiritū, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum & ſigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia ſcilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem ſuo teſtimonio ſtabilit & obſignat. Nam etſi Euangelij prædicatio ex fonte electionis ſcaturit, quia tamen reprobis etiam communis eſt, non eſſet per ſe ſolida illius probatio. Deus autem efficaciter electos ſuos docet vt ad fidem adducat: ſicuti citauimus antè ex verbis Chriſti. Qui ex Deo eſt, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Quum alibi dicat, Nemo poteſt venire ad me niſi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Auguſtinus: cuius verba ſunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quiſquis non venit, profectò nec didicit. Non eſt igitur conſequens vt

Dei arcana quidem eſt electio.
Cap. 22. 10. & 11.
Sed vocatione efficaci demum manifeſtatur.
Rom. 8. 29.
Quæ ſit huius vocationis efficacitas.
Rom. 8. 15.
Epheſ. 1. 13. & alibi.
Ioh. 6. 46.
Ioh. 17. 6.
Ioh. 6. 44.
Lib. 1. De gratia Chriſti cōtra Pela. & Cœleſt. c. 14. & 31.
Lib. De præde. ſanctorum c. 8.

qui poteſt venire etiam veniat,niſi id voluerit atq; fecerit: ſed omnis qui didicit à Patre,non ſolùm poteſt venire, ſed etiã venit. vbi iam & poſſibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adeſt. Alibi etiam clarius,Quid eſt,Omnis qui audiuit à Patre,& didicit,venit ad me:niſi,nullus eſt qui audiat & diſcat à Patre,& nõ veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit,venit:profectò omnis qui nõ venit,non audiuit à Patre nec didicit.nã ſi audiſſet & didiciſſet,veniret. Valde remota eſt à ſenſibus carnis hæc ſchola,in qua Pater auditur & docet,vt veniatur ad Filium.Paulo pòſt,Hæc gratia quæ occultè humanis cordib. tribuitur,à nullo duro corde recipitur,ideo quippe tribuitur,vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaq; Pater intus auditur, aufert cor lapideũ,& dat cor carneũ. Sic quippe facit filios promiſſionis & vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam.Cur ergo nõ omnes docet vt veniant ad Chriſtũ,niſi quia omnes quos docet, miſericordia docet: quos autem non docet,iudicio non docet? quoniam cuius vult miſeretur,& quem vult obdurat.Filios ergo ſibi deſignat,ac Patrem ſe iis deſtinat Deus quos elegit. Vocando porrò,in familiã eos ſuam aſciſcit,ac ſeipſum iis coadunat,vt ſimul vnũ ſint. Quum autem electioni vocatio ſubnectitur,in eum modum Scriptura ſatis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitã Dei miſericordiã.Si enim quærimus quos vocet,& qua ratione, reſpondet,quos elegerat.Ad electionem autem dum venitur,ſola illic miſericordia vndecunque apparet. Atque adeo verè hìc locum habet illud Pauli, Non eſſe volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Neque id,quemadmodũ vulgo accipiunt qui inter Deũ gratiã,voluntatem,curſúmque hominis partiuntur.Exponunt enim, deſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidẽ habere momenti, niſi Dei gratia proſperentur:ſed quum adiuuantur illius benedictione habere ſuas quoque partes in comparanda ſalute contendunt. Quorũ cauillum Auguſtini verbis refellere quàm meis malo. Si nihil aliud voluit Apoſtolus,niſi non eſſe ſolius volentis aut currentis, niſi adſit miſericors Dominus:retorquere è conuerſo licebit,non ſolius eſſe miſericordiæ,niſi adſit voluntas & curſus. Quod ſi apertè impium eſt,nõ dubitemus Apoſtolum omnia miſericordiæ Domini dare, noſtris autem voluntatibus aut ſtudiis nihil relinquere. In hanc ſententiam ille ſanctus vir.Nec pili æſtimo quam inducunt argutiolam, non fuiſſe id dicturum Paulum niſi aliquis in nobis foret conatus,& aliqua voluntas.Non enim quid eſſet in homine reputauit: ſed quum videret quoſdam ſalutis partem hominum induſtriæ aſſignare,ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro,deinde totam ſalutis ſummam Dei miſericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam

Quemadmodum autem electio ita & vocatio efficax in gratuita miſericordia Dei fundata eſt.

Cauillum quorundam interpretum, refellitur Auguſt. verbis.

Rom.9.16.

Enchir.ad Laurent. c.3.

Exceptionis eorũdem dilutio.

tam

tam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

2 Ad hæc ipſa quoque vocationis natura & diſpenſatio perſpicuè id demonſtrat: quæ non ſola verbi prædicatione, ſed & Spiritus illuminatione conſtat. Quibus offerat verbum ſuum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus ſum à non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adſum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipſis quoque in memoriam reducit vnde aſſumpſerit patrem eorum Abraham, quum ipſum ſibi conciliare dignatus eſt. nimirum ex media idololatria, in qua cum ſuis omnibus demerſus erat. Verbi ſui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis ſuæ ſpecimen ſatis luculentum exhibet. Hic ergo iam ſe exerit immenſa Dei bonitas, ſed non omnibus in ſalutẽ: quia reprobos manet grauius iudicium, quòd teſtimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illuſtrandæ gloriæ ſuę cauſa, Spiritus ſui efficaciam ab illis ſubducit. Interior igitur hæc vocatio pignus eſt ſalutis quod fallere non poteſt. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoſcimus nos eſſe eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro ſe offerenti ſaltem reſponderit, nullas ad audiendum eſſe aures, nullos ad videndum oculos affirmat, niſi quos ipſe fecerit. Facere autem nos ſecundum cuiuſque gratitudinem, ſed pro ſua electione. Cuius rei inſigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti eſſent omnes, narrantur credidiſſe qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam eſſe vocationem negemus, in qua ad vltimam vſque partem ſola regnat electio?

Vocationem eſſe gratuitam probat, 1. eius natura & diſpenſatio.
2. Dei ipſius vox. Ieſa. 65. 1.
3. Abrahæ patris credentium vocatio. Ioſue 24. 3.
4. Iohannis teſtimonium. 1. Ioh. 5. 24.
5. Et exemplum vocatorum. Act. 13. 14.

3 Duo autem errores hîc cauendi ſunt: quia nonnulli cooperariũ Deo faciunt hominem, vt ſuffragio ſuo ratam electionem faciat. ita ſecundũ eos voluntas hominis ſuperior eſt Dei conſilio. Quaſi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere poſſimus, ac non potius fidem ipſam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus ſancti: neſcio tamen qua ratione inducti electionem à poſteriori ſuſpendunt: quaſi dubia eſſet atque etiam inefficax, donec fide cõfirmetur. Equidẽ confirmari, quoad nos, minimè obſcurum eſt: eluceſcere etiam arcanum Dei conſilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut ſigillo conſignari. Sed falsò dicitur electionem tunc eſſe demũ efficacem poſtquam Euangelium amplexi ſumus, ſuúmque inde vigorem ſumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda, quia ſi ad æternam Dei ordinationem penetrare tẽtemus, profunda illa abyſſus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis

Porrò in ſincerã vocationis electorum doctrinam impingunt.
1. Qui nimium voluntati humanæ tribuunt.
2. Qui electionẽ à fide ſuſpendunt, quorum error multis argumentis retunditur.

patefecit Deus, altius conſcendere oportet, ne effectus cauſam obruat. Quid enim magis abſurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos eſſe illuminatos, ſicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos noſtros perſtringi, vt attendere ad electionem recuſent? Neque interea inficior, vt certi de ſalute noſtra ſimus, initium à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam noſtram eſſe contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præpoſterè enim quidam vt de conſilio Dei (quod nobis propè eſt in ore & corde) certiores reddantur, ſupra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur eſt illa temeritas ſobrietate fidei, vt Deus occultæ ſuæ gratiæ nobis teſtis ſufficiat in externo verbo, modò ne impediat canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus ſcaturigo ſuum honorem obtineat.

Deut. 30.14.

Ea de cauſa, ſectione hac & quinque ſequentibus agitur de electionis certitudine adu. Satanæ inſultus. Huius præcipua argumenta.
1. Vocatio efficax.
2. Chriſtus fide apprehenſus.
3. Protectio Chriſti electos cuſtodientis. Non autem in abditos diuinæ ſapientiæ receſſus perrumpendum eſt, vt intelligamus quid ſit de nobis conſtitutũ apud Dei tribunal.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim ſuſpendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos ſentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem ſi in quærenda electionis noſtræ certitudine, in iis ſignis poſterioribus, quæ ſunt certæ eius teſtificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculoſius fideles percellit Satan, quàm dum ipſos ſuæ electionis dubitatione inquietans, ſimul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate ſolicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ ſapientiæ receſſus perrumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de ſe ſit conſtitutum apud Dei tribunal, ad ſupremam vſque æternitatem penetrare. Tunc enim ſe in profundum immenſæ voraginis abſorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis ſe induit: tunc cæcæ caliginis abyſſo ſe adobruit. Sic enim æquum eſt horribili ruina ingenij humani ſtoliditatem punire, vbi ſuopte marte aſſurgere ad diuinæ ſapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior eſt hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propenſiores ſimus ferè omnes. Rariſſimus enim eſt cuius non interdũ animus hac cogitatione feriatur. Vnde tibi ſalus niſi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ ſi apud quempiam ſemel inualuit, aut diris tormentis miſerum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo ſanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædeſtinationem imaginentur huiuſmodi homines, quàm illa ipſa experientia, ſiquidem nullo peſtilentiori errore infici mens poſſit quàm qui ſua erga Deum pace ac tranquillitate conſcientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium ſi timemus, ſolicitè ab hoc ſcopulo cauendum, in quem nunquam ſine exitio impingitur. Et verò licet periculoſi maris inſtar habeatur prædeſtinationis diſputatio: patet tamen in ea luſtranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, niſi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmo-

admodum in exitialem abyſſum ſe ingurgitant qui vt de ſua electione fiant certiores, æternum Dei conſilium ſine verbo percontātur: ita qui rectè atque ordine ipſam inueſtigant qualiter in verbo cōtinetur, eximium inde referunt conſolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirēdi via, vt exordium ſumamus à Dei vocatione, & in ipſam deſinamus. Quanquam hoc non obſtat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, ſentiant ex recondita illa adoptione deſcendere: ſicuti loquuntur apud Ieſaiam, Feciſti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles, quando ea ceu teſſera vult nobis confirmare Deus quantum de ſuo conſilio ſciri fas eſt. Ne cui autem videatur infirmum iſtud teſtimonium: reputemus quantũ & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appoſitè Bernardus. poſtquam enim de reprobis loquutus eſt, Stat (inquit) propoſitum Dei, ſtat ſententia pacis ſuper timentes eum, ipſorum & diſſimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, ſed & mala cooperentur in bonum. Quis accuſabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iuſtitiam, ſolum habere propitium cui ſoli peccaui. Omne quod mihi ipſe non imputare decreuit, ſic eſt quaſi non fuerit. Et paulo pòſt, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione cenſuerim, in quo Deus non quaſi turbatus ira, nec velut diſtentus cura proſpicitur, ſed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Viſio iſta non terret, ſed mulcet: inquietam curioſitatem non excitat, ſed ſedat: nec fatigat ſenſus, ſed tranquillat. Hìc verè quieſcitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt.

Sed à Dei vocatione exordiũ ſumendum eſt, & in ea deſinẽdum.

Ieſa.25.1.

Quod Bernardi appoſito dicto confirmatur.

Serm.25. ſuper cantic.

5 Primùm, ſi paternam Dei clementiam propitiúmque animũ quærimus, ad Chriſtum conuertendi ſunt oculi, in quo ſolo Patris anima acquieſcit. Si ſalutem, vitam, & regni cæleſtis immortalitatem, non aliò tum quoq; confugiendum eſt: quando ipſe vnus & vitæ fons eſt, & ſalutis anchora, & regni cælorum hæres. Iam quorſum electio pertinet niſi vt in filiorum locum à cæleſti Patre cooptati, eius fauore ſalutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamen eius ſcopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus ſibi filios aſſumpſit, non in ipſis eos dicitur elegiſſe, ſed in Chriſto ſuo: quia nōniſi in eo amare illos poterat, nec regni ſui hæreditate honorare niſi eius conſortes antè factos. Quòd ſi in eo ſumus electi, nō in nobiſipſis reperiemus electionis noſtræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, ſi nudum illum abſque Filio imaginamur. Chriſtus ergo ſpeculum eſt in quo electionem noſtram cōtemplari conuenit, & ſine fraude licet. Quum enim is ſit cuius corpori inſerere de-

Vocationis autẽ huius vt & electionis fundamentum eſt Chriſtus.

Mat.3.17.

Ephe.1.4.

In quem vnum qui non recumbit, de electione ſua certus eſſe nō poteſt.

ſtinauit Pater quos ab æterno voluit eſſe ſuos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoſcit, ſatis perſpicuũ firmúmque teſtimonium habemus, nos in libro vitæ ſcriptos eſſe ſi cum Chriſto communicamus. Porrò ille certa ſui communione nos donauit, quum per Euangelij prædicationem teſtatus eſt ſe nobis à Patre datum, vt cum ſuis omnibus bonis noſter eſſet. Illũ induere dicimur, in ipſum coaleſcere vt viuamus: quia ipſe viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non pepercit Pater, vt quiſquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur tranſiiſſe à morte in vitã. Quo ſenſu vocat ſe panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis teſtis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cæleſti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios cenſeamur & hæredes, ſupra Chriſtum conſcendamus licet Si hæc ſuprema nobis eſt meta, quãtopere inſanimus, extra ipſum quærendo quod & in ipſo iam cõſequuti ſumus, & in ſolo ipſo inueniri poteſt. Preterea quum ſit æterna Patris ſapiẽtia, immutabilis veritas, fixum conſilium, non eſt timendum ne quod ſuo ſermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potius ea fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac ſemper futura eſt. Huius doctrinę praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etſi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præpoſterum eſſet, vel hac conditione paciſci, Domine, ſi electus ſum, me audias. quãdo ſuis promiſſionibus vult nos eſſe contentos, neque alibi quærere an futurus ſit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet ſi in rectum vſum accommodare ſcimus quod rectè ſcriptum eſt: non autem inconſideratè huc illuc trahamus quod reſtringi debuerat.

Rom.8.32. Iohan.3.15. Iohan.5.24. Iohan.6.35.

Eſt enim æterni conſilij de ſalute noſtra fidus interpres.

6 Accedit ad ſtabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione noſtra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis ſui cognitione illuminatos in Eccleſiæ ſuæ ſinum Chriſtus aſciſcit, eos dicitur in fidem tutelámque ſuam recipere. Quoſcunque autem recipit, ei à Patre commiſſi dicũtur ac concrediti vt in vitam æternam cuſtodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Chriſtus: quotquot Pater ſaluos eſſe velit eos ſibi in protectionem tradidiſſe. Ergo ſi reſcire libet an Deo curæ ſit noſtra ſalus, quęramus an Chriſto commendauerit: quem conſtituit vnicum ſuorum omnium ſaluatorem. Iam ſi dubitamus an ſimus à Chriſto in fidem cuſtodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum ſe paſtorem ſponte offert, ac in ouium ſuarum numero nos fore pronuntiat ſi vocẽ ſuam audiamus. Chriſtum ergo benignè nobis expoſitum, &

Alia firmitudo electionis noſtræ, Chriſti paſtoris noſtri protectio.

Ioh.6.37.39. & 17.6.12.

Quomodo nobis patefit. Ioh.10.3.

obuiam prodeuntem amplectamur, ille autē nos in grege ſuo *Obiectio 1. de ſta-*
recenſebit, & inter ſua ſepta concluſos tenebit. At ſubit futuri *tu futuro.* Rom.8.30.
ſtatus anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fue-
rint: ita Christus oſtendit multos eſſe vocatos. paucos verò ele- Matt.22.14.
ctos. Quinetiam ipſe quoque Paulus alibi à ſecuritate dehor- 1.Cor.10.12.
tatur, Qui bene ſtat, inquit, videat ne cadat. Item, Inſertus es in Rom.11.20.
populum Dei? noli ſuperbire, ſed time. poteſt enim Deus rur-
ſum ſuccidere, vt alios inſerat. Denique ipſa experientia ſatis *2. De perſeueran-*
docemur, parui eſſe vocationem ac fidem niſi accedat perſeue- *tia. Solutio prio-*
rantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim iſta ſolicitudine, *ris obiectionis.*
liberauit nos Christus. nam in poſterū certè reſpiciunt iſtæ pro-
miſſiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum Ioh.6.37.40.
qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc eſt voluntas
eius qui miſit me Patris, ne quid perdam ex omnibus quæ de- Ioh.10.27.
dit mihi: ſed reſuſcitem ea in nouiſſimo die. Item, Oues meæ
vocem meā audiunt, & ſequuntur me, Ego cognoſco eas, & vi-
tam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas
quiſquam de manu mea. Pater qui dedit mihi: maior omnibus *Poſterioris ſolu-*
eſt: & nemo poteſt rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronun- *tio.*
tiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabi- Matt.15.13.
tur: ex oppoſito innuit nunquam poſſe à ſalute euelli qui radi-
cem in Deo habent. Cui conſentit illud Iohannis, Si ex nobis 1.Ioh. 2.19.
fuiſſent, non exiiſſent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Rom.8.38.
Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præſentia & futura:
quam in dono perſeuerantiæ fundatam eſſe oportet. Nec du-
bium eſt quin ad electos omnes ſententiam hanc dirigat. Ali- Phil.1.6.
bi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vti- Pſal.138.8.
que in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum labaſceret eius
fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum nō de-
ſeres. Iam verò neque hoc dubium eſt, quum orat Christus pro
omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nun- Luc.22.32.
quam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum
defectionis eſſe, quia eorum pietati conſtantiam poſtulans Fi-
lius Dei, repulſam paſſus non eſt. Quid hinc nos diſcere voluit
Christus, niſi vt confidamus perpetuò nos fore ſaluos, quia il-
lius ſemel facti ſumus?

7 At quotidie accidit, vt qui videbātur eſſe Christi, rurſum *Inſtantia, in*
deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipſo loco, vbi aſſerit nemi- *reſp. ad 1. obie-*
nem periiſſe ex iis qui ſibi à Patre dati fuerant, excipit tamen *ctionem, qui vi-*
filium perditionis. Verū eſt id quidem: ſed æquè etiam certum, *dentur electi, ali-*
nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæſiſſe qua nobis e- *quoties deficiūt.* Iohan.17.12.
lectionis certitudinem ſtabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit *Reſponſio.*
Iohannes, ſed è nobis nō erant. Si fuiſſent enim è nobis, permā- 1.Iohan.2.19.
ſiſſent vtiq; nobiſcum. Nec inficior quin habeāt vocationis ſimi- *Exceptionis di-*
lia cum electis ſigna: ſed illud certū electionis ſtabilimētū quod *lutio.*

fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrem eiuſmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promiſſionem tranquilli recumbamus vbi pronuntiat à Patre datos eſſe ſibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorum nemo, ſe cuſtode ac paſtore, periturus ſit. De Iuda mox dicetur. Paulus non ſimplicem ſecuritatem Chriſtianis diſſuadet, ſed ſupinam ac ſolutam carnis ſecuritatē, quæ faſtum, arrogantiam, aliorum contemptum ſecum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non eſſe Iudæis ſuperbè & inhumaniter inſultandum ideo quia ipſis abdicatis in eorum locum ſubſtituti eſſent. Timorem quoque requirit, non quo conſternati vacillent, ſed qui ad ſuſcipiendā humiliter Dei gratiam nos inſtituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum eſt. Adde quòd non ſingulos, ſed generatim ſectas ipſas alloquitur. Nam quum diuiſa eſſet Eccleſia in duas partes, & æmulatio diſſidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd ſubrogati ſunt in locum peculiaris & ſancti populi, timoris & modeſtiæ debere illis eſſe causā. Atqui inter eos multi erant ventoſi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, ſpem noſtram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium eſſe eius naturę quàm ambigere quid de nobis futurum ſit.

Ioh.3.16. & 6. 39.

Locus Pauli à ſecuritate dehortantis explicatus, & qualis timor requiratur ab electis.

8 Illa Chriſti ſententia de multis vocatis, paucis autē electis, peſſimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum ſi tenemus quod debet ex ſuperioribus liquere, duplicem eſſe vocationis ſpeciem. Eſt enim vniuerſalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad ſe inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris cōdemnationis materiam proponit. Eſt altera ſpecialis, qua vt plurimū ſolos fideles dignatur: dum interiori ſui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus inſideat. Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde ſuæ ingratitudinis merito deſerit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iuſto in precio eſſe: Deum ſub regis perſona nobis deſcribit, qui conuiuium ſolenne inſtituens, vocatores ſuos circūquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à pauciſſimis tamen impetrare queat: quia pro ſe quiſque impedimenta cauſetur. vt tandem recuſantibus illis cogatur è triuiis obuiumquē libet accerſere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit poſtea, Deum boni conuiuatoris inſtar agere, qui circumeat menſas, ad ſuos hoſpi-

Explicatio dicti, de multis vocatis & paucis electis.

Matt.22.14.

Duplex vocatio.

Matt.22.2.

hoſpites comiter excipiendos. Quòd ſiquem reperiat veſte nuptiali non ornatum, minimè paſſurum vt conuiuij feſtiuitatem ſuis ſordibus dehoneſtet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei profeſſione in Eccleſiam ingrediuntur: ſed Chriſti ſanctificatione nequaquam induti. Talia Eccleſiæ ſuæ dehoneſtamenta, & velut καρκινώματα non ſuſtinebit perpetuò Deus: ſed prout meretur eorum turpitudo, extra proiiciet. Pauci ergo electi ſunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æſtimandam ſuam electionē. Illa enim impiorum etiam communis eſt, hæc ſecum affert Spiritum regenerationis, qui eſt arrhabo & ſigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obſignātur corda noſtra. In ſumma, quum hypocritæ non ſecus ac veri Dei cultores pietatem iactent, pronuntiat Chriſtus eiectum tandem iri ex loco quem malè occupant, ſicuti in Pſalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc eſt generatio quærentium Deum, quærentium faciem D. Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Iſmaelitas ſibi miſceri in Eccleſia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Epheſ.1.13. Pſal.15.1. Pſal.24.6.

Explicatio alicuius dicti, neminem periiſſe niſi fil. perditionis.

9 Eadem eſt ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Chriſtus neminem periiſſe niſi filium perditionis. eſt quidē impropria loquutio, ſed minimè obſcura. ille enim non reputabatur inter oues Chriſti, quia verè eſſet: ſed quia locū tenebat. Quod porrò ipſum alibi electū cum Apoſtolis à ſe fuiſſe aſſerit Dominus, id duntaxat ad miniſterium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus eſt. Nempe in Apoſtoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in ſalutem, eum procul ab electorum numero arcet, Non de omnibus loquor: ego ſcio quos elegerim. Siquis vocabulum electionis vtrobique confundat, miſerè ſe implicabit: ſi diſtinguat, nihil eſt expeditius. Peſſimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantùm noſtræ conſcios eſſe nos tradit, electionis incertos. Vnde ad formidinem & trepidationē omnes hortatur: hanc etiam rationem vſurpans, qui etiamſi quales hodie ſimus ſciamus, quales tamen ſimus futuri, neſcimus. Verùm eo loco ſatis declarat quomodo in hunc ſcopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem ſuſpendebat, deiiciendis animis plus ſatis illi ſuppetebat cauſæ: confirmare non poterat, qui à ſeipſis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio poſuimus guſtum habent fideles: prædeſtinationem, ſi ritè cogitetur, non fidei conuulſionē, ſed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritū ad modulum ſenſus noſtri interdum accōmodare ſermonem. Sicuti quū dicit, In arcano populi mei non erūt,

Ioh.17.12. Ioh.6.70. Ioh.13.18.

Exceptionis aduerſ. certitudinē de electione confirmatio.

Homil.38. Ezech.13.9.

Phil.4.3.

& in catalogo ſeruorum meorum non ſcribentur. Acſi Deus ſcribere inciperet in libro vitæ quos recenſet in numero ſuorũ: quum tamen ſciamus vel teſte Chriſto, ſcripta eſſe filiorũ Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed ſimpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui viſi ſunt inter electos præcipui. ſicut dicitur in Pſalmo: Deleantur è libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

Pſal.69.29.

Explicatis locis quæ adu electionis certitudinem proferuntur, de vocationis præſtantia agitur hac ſect. & ſequenti.

10 Enimuero electi, nec ſtatim ab vtero, nec eodem omnes tempore, ſed prout viſum eſt Deo ſuam illis gratiam diſpẽſare in ouile Chriſti per vocationem aggregantur. Ante verò quàm ad ſummum illum Paſtorem colligantur, in communi deſerto diſſipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt. niſi quòd ſingulari Dei miſericordia protegũtur, ne in vltimũ mortis pręcipitium ruant. In ipſos ergo ſi reſpicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem maſſæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & deſperatam vſque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: ſed quia in ipſorum ſalutem excubat Dei oculus, & manus extenta eſt. Nam qui ab ipſa natiuitate inſitum eſſe eorum cordibus ſemen neſcio quod electionis ſomniant, cuius virtute ſemper ad pietatem timorémq; Dei ſint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipſa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, nõ fuiſſe à religione alienos: Paulum in ſuo Phariſaiſmo vixiſſe irreprehenſibilẽ: Cornelium eleemoſynis & orationibus fuiſſe acceptum Deo, & ſiqua ſunt ſimilia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari, iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuiſſe apparet, vt nihil illi deeſſet præter perſpicuã Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis iſtis exemplis tandem extorquebunt? electóſne omnes pietatis ſpiritu ſemper eſſe præditos? Non magis quàm ſiquis demonſtrata Ariſtidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorũ integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deſerũtur, ſanctimoniæ & probitatis fuiſſe ſtudioſos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat. Qui enim deſcribitur à Paulo Epheſiorum ſtatus ante regenerationem, granum huius ſeminis nullum oſtendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulaſtis iuxta ſeculũ mundi huius, iuxta principem aëris, qui nunc agit in Filiis contumacibus: inter quos & nos omnes verſabamur aliquando in concupiſcentiis carnis noſtræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Item, Mementote quòd ſine ſpe aliquãdo fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autẽ lux in Domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam

Exempla, quib. quidam probare conantur, electionis ſemen ab ipſa natiuitate, electorum cordibus inſitum eſſe.

Phil.3.5.
Act.10.2.

1. Reſponſio, exẽplum vnũ aut alterum non conſtituit regulam quod confirmatur ab oppoſito exemplo.

Epheſ.2.1.

2. Scriptura reclamat huic errori.

Ibid.12.
Epheſ.5.8.
Eph.4.18.

Exceptionis dilutio.

quam vocentur, detineri non negant. Quanquam hoc eſſet impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius eſſe vel mentiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos reſpondebunt? Qualis ille eſt ad Corinthios, vbi quum denuntiaſſet, neq; ſcortatores, neque idololatras, neque adulteros, neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: cõtinuò ſubiũgit, illos iiſdẽ flagitiis fuiſſe, ante Chriſtum cognitũ, implicitos: nũc verò & ſanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Itẽ alter ad Romanos, Quemadmodũ præbuiſtis membra veſtra ſerua immũditiæ, & iniquitati ad iniquitatẽ, nunc addicite illa in ſeruitutẽ iuſtitiæ. Quẽ enim fructũ ex illis habuiſtis, in quibus nunc meritò erubeſcitis? &c.

3. Reſp. ab Apoſtol s expreſſis teſtimoniis. 1. Cor. 6. 9. 11. Rom. 6. 19.

11 Quale tunc, amabo, electionis ſemen in iis germinabat, qui tota vita multifariã cõtaminati, quaſi deſperata nequitia, volutabantur in flagitio omniũ maximè nefando & execrabili? Secundũ eos ſi loqui voluiſſet, debuerat oſtendere quantũ Dei beneficentiæ deberent, per quam conſeruati eſſent ne in tãtas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuiſſet ſuos hortari ad gratitudinem, ob ſemen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, ſuffeciſſe præteritum tempus Gentiũ libidinibus conſummandis. Quid ſi venitur ad exempla? Quale iuſtitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Manaſſe, quũ Ieruſalem intingeretur, & propè immergeretur ſanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem ſpiritus, de reſipiſcentia cogitauit? Faceſſant ergo hæc argumenta, quæ ſibiipſis homines curioſuli temere ſine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum inſtar aberraſſe, vnumquenq; declinaſſe in viam ſuã, hoc eſt, perditionem. Hoc perditionis gurgite, quos aliquando eruere Dominus ſtatuit, eos in ſuam opportunitatem differt: tantùm conſeruat, in blaſphemiam irremiſſibilem ne deuoluantur.

Tertiæ reſponſionis explicatio & confirmatio. 1. Pet. 4. 3. Ioſue 2. 1. 2 Reg. 21. 16. Luc. 23. 42. Ieſa. 53. 6.

12 Quemadmodum ſuæ erga electos vocationis efficacia, ſalutem, ad quam eos æterno conſilio deſtinarat, perficit Deus: ita ſua habet aduerſus reprobos iudicia, quibus cõſilium de illis ſuum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ ſuæ organa forent, & ſeueritatis exempla: eos, vt in finem ſuum perueniant, nunc audiendi verbi ſui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obſtupefacit. Prioris membri quum innumera ſint exempla, vnum tamen, quod eſt præ aliis illuſtre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Chriſti aduentum effluxerunt, quibus ſalutiferæ doctrinæ lucem cunctis gẽtibus occultauit. Siquis reſpondeat, tãti beneficij compotes ideo nõ feciſſe quia indignos iudicarit: nihilo erũt digniores poſteri. cuius rei

Altera pars capitis, qua de reprobis agitur.

Horum quoſdã audiendi verbi ſui facultate priuat Deus.

Malac.4.1. præter experientiã teſtis locuples eſt Malachias, qui increduli-
tatem craſſis blaſphemiis permiſtam coarguens, venturũ tamen
redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur?
fruſtra ſe torqueat qui hîc cauſam requirat arcano & inſcruta-
bili Dei conſilio altiorem. Nec eſt timendum nequis Porphy-
rij diſcipulus Dei iuſtitiam impunè arrodat, nobis pro ea nihil
reſpondẽtibus. Quũ enim aſſerimus nullos perire immerẽtes,
gratuitæ eſſe beneficentiæ Dei quòd nonnulli liberantur, abũ-
dè pro illuſtranda eius gloria dictum eſt, vt noſtra tergiuer-
ſatione nequaquam indigeat. Prędeſtinationi igitur ſuæ viam
facit ſummus ille arbiter, vbi quos ſemel reprobauit, lucis ſuæ
communicatione orbatos deſerit in cæcitate. Alterius membri
cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis cõ
tinentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prõ-
pta fidei obedientia ſuſcipiunt: alij vel nullius penſi habent, vel
rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis reſpondeat, di-
uerſitatem ex eorum prouenire malitia & peruerſitate, non-
dum ſatisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem ma-
litia occuparetur, niſi Deus ſua bonitate corrigeret. Ideóque
ſemper implicabimur, niſi ſuccurrat illud Pauli, Quis te diſ-
cernit? Quo ſignificat non propria virtute, ſed ſola Dei gloria
1.Cor.4.7. alios aliis præcellere.

Alios eius prædicatione magis excæcat & obſtupefacit.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prętermittit? De
illis cauſam reddit Lucas, Quia ad vitam ſunt ordinati. De iis
ergo quid ſentiemus, niſiquia ſunt vaſa iræ in contumeliã? Qua
re ne cum Auguſtino loqui nos pigeat, Poſſet (inquit ille) Deus
malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens
eſt. Poſſet planè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluc-
rit, penes ipſum eſt. Debemus enim non plus ſapere quàm o-
portet. multóque id ſatius eſt, quàm tergiuerſari cum Chryſo-
ſtomo. Quòd volentem trahat & manum porrigentem. ne diſ-
crimen in Dei iudicio, ſed ſolo hominum arbitrio ſitum vide-
atur. Adeò quidem nõ ſitum eſt in proprio hominis motu ac-
cedere, vt piis quoque & Deum timentibus ſingulari adhuc in-
ſtinctu Spiritus opus ſit. Lydia pupuraria Deum timebat, & ta-
men cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli &
in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum eſt, ſed vt
ſciamus profectum cuiuſque in pietate, opus eſſe arcanũ Spi-
ritus. Iſtud quidem in quæſtionem trahi non poteſt, multis
verbũ ſuum Dominum mittere, quorum cæcitatem magis ve-
lit aggrauari. Quorſum enim tot mãdata deferri iubet ad Pha-
raonem? an quia ſæpius repetitis legationibus mitigatum iri ſpe
rabat? Imò antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixe-
rat. Ito (dicebat Moſi) & expone illi voluntatẽ meam. ego autẽ
indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielẽ ſuſcitat

Nec alia cauſa reddi poteſt cur Deus ita faciat, niſi quia reprobi ſunt vaſa iræ in contumeliam, & ad interitum aptata.
Act.13.48.
Lib. de Geneſ. ad literã c.10.
Homil. de conuerſ. Pauli.
Act.16.14.
1. *Cõfirmatio ab oppoſitis electorũ exemplis.*
2. *Ab exemplo appoſito Pharaonis.*
Exod.4.21.
Eze.2.3.&12.2.

præmonet ſe mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur ſi ſurdis ſe canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futurã eius doctrinam in ignem, vt populum inſtar ſtipulæ perdat & diſſipet. Sed magis etiamnum premit Ieſaiæ prophetia. ſic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Iſrael, Audiendo audite & ne intelligatis. Videndo videte, & neſciatis, Obſtina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis ſuis, & audiat auribus ſuis, & corde intelligat, quò conuerſus ſanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, ſed vt magis obſurdeſcant: lucem accendit, ſed vt reddãtur cæciores: doctrinam profert, ſed qua magis obſtupeſcant, remediũ adhibet, ſed ne ſanentur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Chriſti doctrinæ nõ potuiſſe credere aſſerit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti poteſt, quos Deus illuminatos nõ vult, illis doctrinam ſuam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, niſi vt in maiorem hebetudinem tradãtur. Teſtatur enim Chriſtus ſe ideo ſolis Apoſtolis ediſſerere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum ſit noſſe myſteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquies, ſibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Conſidera vnde vitium, & deſines interrogare. In verbo enim qualiſcunque ſit obſcuritas, ſatis tamen ſemper eſt lucis ad conuincendam impiorum conſcientiam.

Iere.1.10. *Ieſa.6.9.* *Et populi Iudaici ante & poſt Chriſtum in carne exhibitum.* Ioh.12.39. Mat.13.11.

14 Reſtat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm eſt. Si reſpondeatur, ſic fieri quia impietate, nequitia, ingratitudine ſua meriti ſunt homines: bene id quidẽ & verè dicetur: ſed quia nondum patet iſtius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, iſti obdurati perſiſtant: in ea excutienda, neceſſariò ad illud quod ex Moſe annotauit Paulus, tranſeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt oſtenderet nomen ſuum in vniuerſa terra. Quòd igitur ſibi patefacto Dei verbo non obtemperant reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur, modò ſimul adiiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos, quia iuſto, ſed inſcrutabili Dei iudicio ſuſcitati ſint, ad gloriam eius ſua damnatione illuſtrandã. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auſcultarunt ſalutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipſorũ nequitia profectam eſſe: verùm ſimul notatur cur in contumacia deſerti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia ſcilicet eos ſemel exitio deſtinaſſet immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta ſigna feciſſet, nemo credidit in eum: vt ſermo Ieſaiæ impleretur: Domine, quis credidit auditui noſtro? Etſi enim à culpa non li-

Quæſtio. Cur Deus reprobos excæcat. *Reſponſio 1.* *Reſp.2. ad quam neceſſario eſt tranſeundum.* Rom.9.17. *Confirmatio à perſpicuo dicto, & teſtimonio ex hiſtoria ſacra.* 1.Sam.2.25. *Ex Euangelicis teſtimoniis.* Ioh.12.38.

berat peruicaces, contentus eſt tamen illa ratione, quod inſipida ſit hominibus Dei gratia, donec Spiritus ſanctus ſaporem afferat. Et Chriſtus Ieſaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit niſi Iudæos eſſe reprobos & ab Eccleſia extraneos: quia ſunt indociles: nec aliam cauſam affert niſi quòd ad eos non pertineat Dei promiſſio. Quod confirmat illud Pauli, Chriſtum, qui Iudæis eſt ſcandalum, & Gentibus ſtultitia, eſſe vocatis virtutem & ſapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exaſperet, ab aliis ſpernatur, dicit apud ſolos vocatos eſſe in pretio. Paulò ante quidem nominauerat credentes, ſed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum ſuum negare: quin potius hoc ſecundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei ſuæ laudem adſcriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo pòſt docet à Deo electos eſſe. Hæc dũ impij audiunt, quiritantur Deum miſeris ſuis creaturis inordinata potentia in ſæuitiæ ſuæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogati ne in vno quidem ſatisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iuſtiſſimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non aſſequimur, aliquid neſcire non recuſemus, vbi ſe Dei ſapientia in ſuam ſublimitatem attollit.

Ioh. 6. 45. *Ex Pauli dicto.* *1. Cor. 1. 23.* *Reproborum obiectio.* *Reſponſio.*

15 At quoniam obiici ſolent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereãt, niſi quoad ſe reclamante ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt: eos breuiter explicando demonſtremus nihil ſuperiori ſententiæ aduerſari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad reſipiſcentiam non ſolicitat, quorum animi ad obedientiam magis ſunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdureſcunt? Apud Niniuitas & Sodomitas teſte Chriſto, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attuliſſent quàm in Iudæa. Quî fit ergo, ſi vult Deus omnes ſaluos fieri, vt miſeris, qui ad gratiam recipiendam paratiores eſſent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, ſi Dei voluntas cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius conſilio, quo electos diſcreuit à reprobis. Nunc ſi quæritur genuinus Prophetæ ſenſus, tantùm ſpem veniæ reſipiſcentibus facere vult. Atque hæc ſumma eſt, non eſſe dubitandum quin Deus paratus ſit ignoſcere, ſimulac conuerſus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle reſipiſcere quos ad ſe inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen

Aduerſus hanc de iuſta reproborum reiectione doctrinam obiectiones. *Prima, ex Ezechiele.* *Ezech. 34. 11.* *Reſponſio.* *Mat. 13. 23.* *Propheta locus explicatur.*

tamen ideo dicendum eſt fallaciter ipſum agere: quia etſi vox externa tantũ inexcuſabiles réddit qui eam audiunt, neque obſequuntur, verè tamen cenſetur teſtimoniũ gratiæ Dei quo ſibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ conſiliũ, nõ placere Deo mortem peccatoris: vt confidãt pij, ſimulac pœnitentia tacti fuerint, ſibi paratam eſſe apud Deum veniam: impij verò ſentiant duplicari crimen ſuũ, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non reſpondent. Pœnitentiæ igitur ſemper obuia Dei miſericordia occurret: ſed pœnitentia quibus detur tã omnes Prophetæ quàm Apoſtoli atque ipſe Ezechiel clarè docent.

Secunda, ex Paulo.

Reſponſio.

1\. Tim. 2. 4.

16 Adducitur ſecundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes ſaluos fieri: cuius etſi diuerſa eſt quã ſuperioris ratio, aliquid tamen eſt commune. Reſpondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei conſilio fixum eſſe volunt, vt ſalutis doctrinã percipiant: quid ſibi vult illud Moſis. Quę gens eſt tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus ſicut ad te? Quî factũ eſt vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur? Quî factum eſt vt nunquã pura doctrinæ pietatis cognitio ad quoſdam peruenerit, alij vix obſcura quædam rudimẽta guſtauerint? Hinc iam elicere prõptum erit quorſum tendat Paulus. Præceperat Timotheo ſolennes in Eccleſia precationes pro regibus & principibus concipere: quum autem abſurdum nonnihil videretur orationes ad Deũ fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Chriſti corpore alieni omnes erant, ſed ad regnum eius opprimẽdum totis viribus enitebantur) ſubiicit, acceptũ id eſſe Deo qui velit omnes homines ſaluos fieri. Quo nihil aliud profectò ſignificat quàm nulli hominum ordini viam ad ſalutem pręcluſiſſe: quin potius miſericordiam ſuam ſic effudiſſe vt nullum eius expertem eſſe velit. Aliæ ſententiæ non declarant quid de omnibus occulto ſuo iudicio Dominus ſtatuerit: ſed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò ſe ad eam requirendam conuertunt. Nam ſi tenacius vrgeãt quòd dicitur velle miſereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi ſcribitur, Deũ noſtrum eſſe in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miſerebor cuius miſerebor, & commiſerabor quem fuero miſeratus. Qui deligit quos miſericordia proſequi debeat, eam non omnibus impertitur Sed vbi clarè apparet non de ſingulis hominib. ſed de hominũ ordinibus illic agi, faceſſat lõgior diſputatio. Quãquã ſimul notandum eſt, Paulum non aſſerere quid ſemper & vbique & in omnibus faciat Deus: ſed liberum ei relinquere vt reges tandem & magiſtratus participes faciat cæleſtis doctrinę,

Deut. 4. 7.

Senſus Apoſtoli.

Tertia, ex Scripturæ dicto, Deum velle omnium miſereri.

Reſponſio.

Pſal. 115. 3.

Exod. 33. 19.

quanuis aduerſus eam pro cæcitate ſua inſaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, ſed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi ſolutio iam mox in ſecundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi poteſt niſi quæ paſſim traditur. Sanè conuerſio in Dei manu eſt, an velit omnes conuertere, interrogetur ipſe: dum paucis quibuſdam ſe daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem eſt, niſi recipere paratus eſſet qui eius miſericordiam implorant, concidere illam ſententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, ſed dico neminem mortalium ad Deum accedere niſi qui diuinitùs præuenitur. Ac, ſi in hominis arbitrio eſſet pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. Imò niſi idem Deus, qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertiſti me, egi pœnitentiam.

Reſponſio. *Ezech. 36. 26.* *Zach. 1. 3.* *2. Tim. 2. 25.* *Ierem. 31. 18.*

17 Sed eni (inquies) ſi ita eſt, parum erit fidei promiſſionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei teſtantur, eum velle aſſerũt quod inuiolabili eius decreto aduerſetur. Minimè verò. quãlibet enim vniuerſales ſint ſalutis promiſſiones, nihil tamen à reproborum prædeſtinatione diſcrepant, modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum eſſe demũ promiſſiones ſcimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita eſt fides, ſimul abolita eſt promiſſio. Ea ſi eſt natura ipſarum, videamus iam nunquid inter ſe hæc diſſideant: quòd dicitur ab æterno Deus ordinaſſe quos amore cõplecti, in quos iram exercere velit: & quod ſalutem omnibus indiſcriminatim denuntiat. Equidẽ dico optimè conuenire. ſic enim promittendo nihil aliud vult quã omnibus expoſitam eſſe ſuam miſericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alij faciũt niſi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prędeſtinauit ad ſalutem. His (inquam) conſtat certa & inconcuſſa promiſſionũ veritas, vt dici nequeat aliquid eſſe diſſenſionis inter æternam Dei electionẽ, & quod fidelibus offert gratiæ ſuæ teſtimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorũ conſcientiæ acquieſcant, dum intelligunt nullam eſſe peccatorum differentiam, modò adſit fides: impij autem non cauſentur ſibi deeſſe aſylum, quò ſe à peccati ſeruitute recipiant, dũ oblatum ſibi ingratitudine ſua reſpuunt. Ergo quum vtriſq; Dei miſericordia per Euãgelium offeratur: fides eſt, hoc eſt, Dei illuminatio, quæ inter pios & impios diſtinguit: vt Euãgelij efficaciam illi ſentiant, hi verò nullũ inde fructum conſequantur. Illuminatio quoque ipſa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ieruſalem, Ieruſalem, quo-

Quinta obiectio, duplicem voluntatem in Deo videri. *Reſponſio.* *Exceptio 1. Salus omnibus offertur.* *Reſponſio.* *Exceptio 2.* *Reſponſio.* *Matt. 23. 37.*

quoties volui congregare pullos tuos,& noluiſti?nihil iſtis ſuffragatur. Fateor Chriſtum non tantùm in perſona hominis loqui,ſed exprobrare quòd ſeculis omnibus repudiarint ſuã gratiam. Sed definienda eſt illa Dei voluntas de qua agitur.neque enim obſcurum eſt quàm ſedulò incubuerit Deus ad retinendũ illum populum,& quanta peruicacia à primis ad vltimos vagis ſuis cupiditatibus dediti collectionem reſpuerint:ſed inde non ſequitur irritum fuiſſe conſilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus eſſe conſentaneum Dei naturæ quàm vt ſit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri ſint interpretes.Sed cur nõ conſiderãt tot teſtimonia,vbi Deus humanos affectus induens infra ſuã maieſtatem deſcendit? Dicit ſe protenſis brachiis rebellem populum vocaſſe.manè & ſerò dediſſe operam vt eum ad ſe adduceret.Hæc omnia ſi Deo aptare volent,ac figuram negligere, multæ ſuperuacuæ contentiones emergent:quas vna hæc ſolutio componit, quod humanũ eſt ad Deum transferri.Quanquã ſolutio alibi à nobis adducta abundè ſufficit, quanuis multiplex ſit Dei voluntas quoad ſenſum noſtrũ,non tamen eum hoc & illud in ſe velle, ſed pro ſapientia ſua variè multiplici (vt eã Paulus vocat) attonitos reddere ſenſus noſtros,donec cognoſcere nobis dabitur mirabiliter eũ velle quod nũc videtur eſſe voluntati eius aduerſum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium ſit pater, iniuſtũ eſſe vt quenquam abdicet niſi qui ſua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus.Quaſi verò non vſque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas.Quòd ſi de humano genere agitur,reſpondeant cur Deus ſeſe deuinxerit vni populo,vt eius eſſet pater: cur etiã exiguum inde numerum quaſi florem decerpſerit.Sed cõuitiatores iſtos impedit ſua maledicendi libido ne cõſiderẽt Deum ita ſolem ſuũ producere ſuper bonos & malos vt paucis repoſita ſit hæreditas, quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei,poſſidete regnum,&c.Obiiciunt etiam,Deum nihil odiſſe eorum quæ fecit.quod vt illis concedam,ſaluum tamen manet quod doceo,reprobos Deo exoſos eſſe,& quidem optimo iure: quia eius Spiritu deſtituti nihil proferre queunt quàm maledictionis cauſam.Addunt non eſſe diſcrimen Iudæi & Gentilis,ideóque indiſcriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant(ſicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro ſuo beneplacito vocare, ita vt nemini ſit obſtrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, Deum clauſiſſe omnia ſub peccato, vt omnium miſereatur:nempe quia omnium qui ſalui fiunt ſalutẽ miſericordiæ ſuæ vult adſcribi:quanuis non omnibus ſit cõmune hoc beneficium. Porrò vbi multa vltrò citróque adducta fuerint, ſit hæc nobis clauſula, ad tantã profunditatem cũ Paulo expaueſcere:

Exceptio 3.
Reſponſio 1.
Ieſa.65.2.
Reſponſio 2.
Li.1.c.18.ſect.3.& lib.3.c.20.ſect.43.
Eph.3.10.
Exceptio 4.
Reſponſio 1.
2.
3.
Matt.5.45.
Matt.25.34.
Sexta obiectio.
Reſponſio.
Septima obiectio.
Rom.9.24.
Rom.11.32.
Reſponſio.
Octaua obiectio.
Reſponſio.
Concluſio, breuiſſima, veriſſima, firmiſſima, ſanctiſſima.

Rom.9.20. De prædeſt. & grat.c.2.

quòd ſi obſtrepant petulantes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu qui es qui litigas cum Deo? Verè enim Auguſtinus peruersè facere contendit qui iuſtitiæ humanę modo diuinam metiuntur.

CAPVT XXV.

De reſurrectione vltima.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ doctrinæ de reſurrectione vltima philoſophis ignota vtilitas, neceſſitas, veritas, adminicula immota proponuntur, ſect.1.2.3. & 4.
2 Atheorum, Sadducæorum, Chiliaſtarum, & aliorum fanaticorum ſinceram hanc doctrinam impugnantium blaſphemiæ refelluntur, ſect.5. 6. & 7.
3 Explicatur reſurrectionis vltimæ modus, ſect 8. & 9.
4 De æterna tandem electorum felicitate, & ſempiterna reproborum miſeria, ſect.10.11. & 12. agitur.

Vt inuicti ſub cruce, in vocatione noſtra perſeueremus, beata ſpes nobis expectanda eſt, & aduentus gloriæ magni Dei.
2.Tim.1.10.
Ioh.5.24.
Eph.2.6. & 19.
Rom.8.26.
Heb.11.1.
1.Cor.5.6.
Coloſſ.3.3.
Tit.2.12.

ETSI Chriſtus, ſol iuſtitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teſte Paulo, vnde & credendo dicimur tranſiiſſe à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, ſed ciues ſanctorum & domeſtici Dei, qui nos cum ipſo vnigenito ſedere fecit in cæleſtibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil deſit: ne tamen moleſtum ſit nobis exerceri adhuc ſub dura militia, ac ſi nullus victoriæ à Chriſto partæ fructus conſtaret, tenendum eſt quod alibi docetur de ſpei naturá. Quoniam enim ſperamus quæ nõ apparent, atque, vt alibi dicitur, fides eſt demonſtratio rerum inuiſibilium: quandiu carnis ergaſtulo ſumus incluſi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos eſſe mortuos, & vitam noſtram cum Chriſto abſconditam eſſe in Deo: & quum ipſe, qui vita noſtra eſt, apparuerit, tunc & nos cum ipſo apparituros in gloria. Hæc igitur noſtra conditio eſt, vt ſobriè & iuſtè & piè viuendo in hoc ſeculo expectemus beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hic patientia non vulgari opus eſt, ne defatigati vel retroflectamus curſum, vel ſtationem noſtram deſeramus. Itaque quicquid hactenus de ſalute noſtra expoſitum fuit, men-

Idque ornati eximia quadam patientia.

mentes in cælum erectas flagitat, vt Chriſtum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili &glorioſa, donec reportemus finem fidei noſtræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum reſpicere dicit ad ſpem quæ in cælo eſt repoſita. Quum ita oculis in Chriſtũ defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promiſſam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor noſtrum eſſe vbi eſt theſaurus noſter. Hinc tam rata in mundo fides, quòd tarditati noſtræ nihil magis difficile eſt quàm per innumera obſtacula tranſcendere pergendo ad palmam ſupernæ vocationis. Ad ingentem miſeriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur noſtra ſimplicitas: dum bonorum præſentium illecebris ſponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quaſi fugitantem vmbram captare. Denique ſurſum & deorſum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obſident, quibus ſuſtinendis longè eſſent animi noſtri impares, niſi expliciti rebus terrenis, cæleſti vitæ, quæ in ſpeciem procul remota eſt, deuincti eſſent. Quare ille demum ſolidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ reſurrectionis meditationem aſſuefactus eſt.

1.Pet.1.8.
Col.1.5.

Non obſtantibus tarditatis noſtræ dilationibus.

Mat.6.21.

Profanorum ludibrium.

Violentis tentationibus.

2 De ſummo fine bonorum anxiè diſputarunt olim philoſophi, atque etiam inter ſe certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit ſummum hominis bonum eſſe eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc eſſet, ne obſcuro quidem guſtu ſentire potuit. nec mirum, vt qui de ſacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota eſt: ſed quæ ſui deſiderio corda noſtra magis ac magis quotidie accẽdit, donec plena fruitio nos ſatiet. Ideo dixi ex Chriſti beneficiis fructum non percipere niſi qui ad reſurrectionem animos attollunt. Sicuti hunc ſcopũ præfigit Paulus fidelibus, ad quem ſe eniti dicit, & omnia obliuiſci, donec cò perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne ſi mundus hic nos occupet, triſtes deſidiæ noſtræ pœnas demus. Proinde alibi fideles inſignit hac nota, quòd eorum conuerſatio in cælis ſit, vnde & ſeruatorem ſuum expectant. Ac ne flacceſcant animis in hoc curſu, idem illis omnes creaturas adiungit ſocias. Nam quia vbique deformes conſpiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra ſunt eniti ad renouationem. Nã quum Adam ſuo lapſu diſſipauerit integrum naturæ hominem, ſua creaturis ſeruitus, cui propter hominis peccatũ ſubiectæ ſunt, moleſta & grauis eſt: non quòd præditæ ſint aliquo ſenſu, ſed quia integrũ ſtatũ à quo exciderunt, naturaliter appetũt. Gemitũ ergo & parturitionis dolorẽ illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati ſumus, pudeat

Perfecta autem illa felicitas philoſophis ignota, Dei electis in vltima reſurrectione proponitur.

Ad quam attollendi ſunt animi.

Phil.3.8.
ibid.20.

Maximè quum & omnes creaturæ ſuo quodam modo & more tantum bonum appetere videantur.

Rom.8.19.

in noſtra corruptione tabeſcere, ac non imitari ſaltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam ſuſtinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum Chriſti aduentum vocat noſtram redemptionem. Verum quidem eſt, iam completos eſſe omnes reſurrectionis noſtræ numeros: ſed quia Chriſtus ſemel oblatus eſt pro peccatis, iterum abſque peccato conſpicietur in ſalutem. Quibuſlibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad ſuum vſque effectum ſuſtineat.

Heb.10.12.

Præcipuè verò huius doctrinæ veritas & neceſſitas erigere nos de et: quum ni reſurgãt mortui totum Euangelium fallax & inane ſit.
1.Cor. 14.

3 Studium noſtrum acuet ipſum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, niſi mortui reſurgant, totum Euangelium inane & fallax eſſe: quia miſerior eſſet noſtra quàm aliorũ mortalium conditio, vtpote qui multorum odiis & probris expoſiti, in ſingulas horas periclitamur, imò ſumus quaſi oues mactationi deſtinatæ. ac proinde concideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, ſed in tota ſumma, quam & adoptio & ſalutis noſtræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium ſeriam ſimus attenti vt nulla diuturnitas laſſitudinem afferat. Quo conſilio etiam in hunc locum diſtuli quod de ea breuiter tractandum erat, vt diſcant lectores, vbi Chriſtum receperint perfectæ ſalutis authorem, altius aſſurgere, ſciántque cæleſti immortalitate & gloria veſtitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius perſona Spiritus ſanctus reſurrectionis exemplum ſubinde proponit. Res eſt creditu difficilis, vbi putredine conſumpta fuerint corpora, tandem ſuo tempore reſurrectura eſſe. Itaque quum multi ex philoſophis aſſeruerint immortales eſſe animas, carnis reſurrectio à paucis probata fuit. in quo etſi nulla fuit excuſatio, inde tamen monemur rem eſſe magis arduam quàm vt hominum ſenſus ad ſe trahat. Quo tantum obſtaculum ſuperet fides, duo adminicula Scriptura ſuppeditat: alterum eſt in Chriſti ſimilitudine, alterũ verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de reſurrectione agitur, occurrat Chriſti imago, qui in natura quam à nobis ſumpſerat ſic peregit curſum mortalis vitæ, vt nunc immortalitatem adeptus, ſit nobis pignus futuræ reſurrectionis. Nam in miſeriis quibus obſidemur mortificationem eius circunferimus in carne noſtra, vt vita eius manifeſtetur in nobis. Et ſeparare eum à nobis non licet, ac ne poſſibile quidem eſt quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio. Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: quia ſcilicet confeſſum illud principium ſumit, Chriſtum non ſibi priuatim morti fuiſſe ſubiectum, vel de morte adeptum eſſe victoriam reſurgendo, ſed inchoatum fuiſſe in capite quod impleri in omnibus membris neceſſe eſt, ſecundum cuiuſque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem eſſet: Dicitur in Pſalmo, Non permittes manſuetũ tuum videre corruptionem. Huius

Et quoniam hæc reſurrectio eſt creditu difficilis, duo adminicula nobis ſuppeditãtur.

1. Chriſti ſimilitudo.
2. Dei omnipotentia.
2.Cor.4.10.
Primi adminiculi demonſtratio. prima noſtra cum Chriſto, excitato è mortuis, inſeparabilis cõiunctio. Caput reſurrexit: ergo membra reſurgent.
1.Cor.15.13.
Pſ.16.10.

ius fiduciæ portio etſi ad nos pertinet ſecundũ menſuram donationis, ſolidus tamẽ effectus nonniſi in Chriſto apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua ſit nobis beatæ cũ Chriſto reſurrectionis ſocietas, vt hoc pignore ſimus cõtenti, diſertè affirmat Paulus ideo ſedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus noſtrũ humile & abiectum configuret corpori ſuo glorioſo. Alibi etiam docet, Deum non ſuſcitaſſe Filium à morte, vt ſpecimen vnum ederet ſuæ virtutis: ſed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciã exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hũc finem datus eſt vt quod in nobis mortale eſt viuificet. Compendio perſtringo quæ & vberius tractari poſſent, & merentur ſplendidius ornari: & tamẽ in paucis verbis ſatis materiæ pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorũ ædificandam ſufficiat. Reſurrexit ergo Chriſtus vt nos haberet ſocios futuræ vitæ. Suſcitatus eſt à Patre, quatenus erat Eccleſię caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suſcitatus eſt virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis eſt. Denique ſuſcitatus eſt vt eſſet reſurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc ſpeculo conſpicuam nobis eſſe viuã reſurrectionis imaginẽ, ita ſit nobis ad fulciẽdos animos noſtros firma hypoſtaſis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia noſtrum non eſt proprio arbitrio temporum articulos metiri, ſed patienter quieſcere, dum pro ſua opportunitate Deus regnum ſuũ inſtauret. Quò ſpectat illa Pauli exhortatio. Primitię Chriſtus: deinde qui Chriſti ſunt: quiſque ſuo ordine. Cæterùm nequa de Chriſti reſurrectione, in qua fundata eſt noſtra omniũ, moueretur quæſtio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis teſtatam fecerit. Ridebunt naſuti homines quaſi puerile ludicrum, quæ ab Euangeliſtis refertur hiſtoriam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant diſcipuli ferè exanimes? Cur non potius in medio templo & foro illuſtria victoriæ ſuæ trophæa Chriſtus ſtatuit? Cur non formidabilis prodit in conſpectum Pilati? Cur non etiã rediuiuum ſe ſacerdotibus & toti Hieroſolymæ probat? Teſtes verò quos ſeligit vix idoneos eſſe concedent homines profani. Reſpondeo, quanquam in illis exordiis contẽptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuiſſe gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerãt, eos partim amor Chriſti & pietatis zelus, partim ſua incredulitas ad ſepulchrum raperet: non tantùm vt oculati eſſent rei teſtes, ſed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo ſuſpecta erit nobis eorum fides qui fabulam eſſe putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præſentem ſunt adducti? Totum verò populum, & ipſum pręſidem

Altera. electorũ corpora conformia debent eſſe capitis ſui glorioſæ carni.

Eſt illa in cælis euecta. Ergo electorum corpora reſurgent & reſumptis animabus cum Chriſto regnabunt in cælis.

Phil. 3. 21.

1. Cor. 15. 23.

Tertia. Reſurrectio Chriſti variis modis teſtata fidem futuræ noſtræ nobis facit.

Et quãuis quaſdam circunſtantias rideant profani, admirabilis tamen ibi lucet Dei prouidentia quæ tot teſtibus & tam variis noſtræ ſalutis complementum, reclamantibus inferorum portis, obſignauit.

Matt.27.66. & 28.11. poſtquam ſatis ſupérque conuicti fuerant, nihil mirum eſt tam Chriſti aſpectu quã aliis ſignis fuiſſe priuatos. Obſignatur ſepulchrum, cuſtodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem ſpargunt fuiſſe à diſcipulis ſubreptum. Quaſi verò vel turmæ cogendæ facultas eſſet, vel arma ſuppeterent, vel etiam ad tale facinus audendũ exercitati eſſent. Quòd ſi militibus ſatis non erat animi ad illos abigendos, cur nõ perſequuti ſunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehéderent? Verè ergo annulo ſuo Pilatus Chriſti reſurrectionem obſignauit: & qui appoſiti fuerunt ad ſepulchrum cuſtodes: tacendo vel mentiendo eiuſdem reſurrectionis præcones facti ſunt. Luc.24.6. Interea perſonuit vox Angelorum, Surrexit: Ibid.38. non eſt hìc. Splendor cæleſtis non homines ſed Angelos eſſe palàm oſtendit. Poſtea Chriſtus ipſe ſiquid dubitationis adhuc hærebat, ſuſtulit. Viderunt eum non ſemel diſcipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem noſtram profuit. Diſſeruit inter Act.1.3.&.9. 1.Cor.15.6. eos de myſteriis regni Dei, tandem ipſis videntibus aſcendit in cælum: nec vndecim modò Apoſtolis exhibitum fuit hoc ſpectaculum, ſed pluſquam quingentis fratribus ſimul viſus eſt. Iã miſſo Spiritu ſancto certum documentum edidit non tantùm vitæ: ſed etiam ſummi imperij: Iohan.16.7. ſicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus ſanctus non veniet. Act.9.4. Iam verò Paulus non mortui virtute proſtratus eſt in itinere, Act.7.55. ſed eum quem oppugnabat, ſumma potentia pollere ſenſit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis teſtimoniis fidem derogare, non diffidentiæ eſt, ſed prauæ adeóque furioſæ obſtinationis.

Secundi adminiculi demonſtratio prima. Deus eſt omnipotens. Poteſt ergo mortuos excitare. Phil.3.10. *Altera. Ordo naturæ id nos edocet.* *Tertia. Piorum omnium fides ante & poſt Chriſtum exhibitum, hanc gloriam Dei omnipotentiæ tribuit.* Ieſa.26.19.

4 Quod diximus in probanda reſurrectione ſenſus noſtros oportere dirigi ad immenſam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus noſtrum abiectũ (inquit) conforme reddat corpori claritatis ſuæ, ſecundùm operationem virtutis ſuæ, qua poteſt ſibi ſubiicere omnia. Quare nihil minus conſentaneum quàm hìc reſpicere quid naturaliter fieri poſſit, vbi inæſtimabile miraculum nobis proponitur, quod ſenſus noſtros ſua magnitudine abſorbet. Paulus tamen propoſito naturæ documento, ſocordiam eorum coarguit qui reſurrectionem negãt, Stulte (inquit) quod ſeminas non vegetatur, niſi prius moriatur, &c. In ſemente reſurrectionis ſpeciẽ cerni dicit, quia ex putredine naſcitur ſeges. Nec verò res tã difficilis eſſet creditu, ſi ad miracula quæ ſe per omnes mundi plagas oculis noſtris ingerunt, attenti vt par eſt eſſemus. Cæterùm meminerimus neminem de futura reſurrectione verè eſſe perſuaſum niſi qui in admirationẽ raptus, Dei virtuti ſuã dat gloriam. Hac fiducia

elatus

elatus Ieſaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum reſurget. Expergiſcimini & laudate habitatores pulueris. Rebus deſperatis ſeſe attollit ad Deũ vitæ authorẽ, penes quem ſunt exitus mortis, vt dicitur in Pſalmo. Iob etiam cadaueri ſimilior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quaſi integer ad diem illum ſe attollere, Scio quod redemptor meus viuit: & in nouiſſimo die ſurget ſuper puluerem (nempe vt ſuam potẽtiam illic exerat) & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, viſurus ſum ipſe, & non alius, nam etſi quidam ſubtilius detorquent locos iſtos, acſi de reſurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde ſancti viri ſolatiũ petunt in ſuis malis quàm ex reſurrectionis ſimilitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoſcitur. nam quum promiſſionem reditus Iudæi reſpuerent, ac obiicerent, nihilo magis eſſe probabile ſibi aperiri viam quàm mortuos exire è ſepulchro, viſio Prophetæ offertur cãpi pleni oſſibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam ſub figura illa populum ad ſpem reditus erigit, materiam tamen ſperandi ſumit ex reſurrectione: ſicuti nobis præcipuum eſt exemplar liberationum omnium quas ſentiunt fideles in hoc mundo. Sic Chriſtus, poſtquam vocem Euangelii viuificam eſſe docuit: quia venit hora in qua omnes qui ſunt in monumentis audient vocem Filij Dei, & prodibũt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quod potens ſit qui nobis promiſit futuram vitam, ſeruare depoſitum: atque ita gloriemur repoſitam eſſe nobis coronam iuſtitiæ, quam reddet nobis iuſtus iudex. Si fiet vt quicquid moleſtiarum perpetimur, oſtenſio nobis ſit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuſtè affligimur, requiem, in manifeſtatione Chriſti cum angelis potentiæ ſuæ, in flamma ignis. Sed tenendum eſt quod paulo pòſt adiungit, venturum vt glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Pſalm. 68. 21. Iob. 19. 25.

Ezech. 37. 8. *Quarta, hanc potentem gratiã Deus viſibili ſymbolo teſtatus eſt.*

Chriſtus eandẽ propoſuit. Iohan. 5. 28.

Paulus reſpexit, & nos idem facere docuit. 2. Tim. 4. 8.

2. Theſſ. 1. 6.

5 Etſi autem hominum mentes in hoc ſtudio aſſiduè occupari decebat: quaſi tamen data opera abolere vellent omnem reſurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem eſſe mortuo leone. Et alibi, Quis ſcit an hominis anima aſcendat ſurſum, & anima iumenti deſcendat deorſum? Omnibus autem ſeculis graſſatus eſt hic brutus ſtupor, adeóque in ipſam Eccleſiam perrupit: quia palã auſi ſunt profiteri, Sadducæi nullam eſſe reſurrectionem, imò animas eſſe mortales. Sed ne quem leuaret craſſa hæc ignorantia, ipſo naturæ inſtinctu

Secunda pars, qua refelluntur huius doctrinæ hoſtes. 1. *Athei.*

Eccl. 9. 4. Eccl. 3. 21.

Marc. 12. 18. Luc. 20. 27. 2. *Sadducæi.*

Actor.2.8. increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante ocu-
Exceptio. los. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi, niſi vt
arrha eſſet nouæ vitæ? neque excipere licet, ex errore hoc eſſe
Reſponſio. natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper
viguit, & Deus apud gentes manere voluit eundem morem, vt
obiecta reſurrectionis effigies, earum torporē expergefaceret.
Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen
nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus: quia non leuis eſt incredulitatis refutatio: omnes ſimul profeſſos eſſe quod nemo
credebat. Atqui non modò obſtupefecit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporib. reſurrectionis memoriā:
ſed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere moli-
3. *Chiliaſta.* tus eſt, vt eandem interdiceret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulo pòſt ſequuti ſunt Chiliaſtæ, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum
quidem commentum puerilius eſt quàm vt refutatione vel in-
Eorum effugiū. digeat, vel dignum ſit. Nec illis ſuffragatur Apocalypſis, ex qua
Apoc.20.2. errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt: quando in millenario
numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantùm
de variis agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laboran-
Reſp. 1. tem manebant. Ceterùm tota Scriptura clamat finem nullum
2. fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. O-
3. mnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrum fugiunt, &
mentis captum longè ſuperant, aut fides ex certis Dei oraculis
4. petenda eſt, aut prorſus abiicienda. Qui mille annos aſſignant
filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo nec Chriſtus
ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus eſt, ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo,
ergo regnum Chriſti, cuius ſoliditati innititur, temporarium
5. eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diuinarū,
aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſtíque virtutem labefactare moliuntur: quare complementum non aliter
conſtat niſi obliterato peccato & abſorpta morte, vita æterna
4. *Reproborum* ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant qui ti-
patroni. ment nimiam Deo ſæuitiam adſcribere ſi æternis pœnis reprobi abdicantur, vel cæcis perſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit
Exceptio 1. Dominus, ſi regno ſuo priuauerit qui eo ſe indignos per ingra-
Reſponſio. titudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria ſunt.
Fateor. ſed Dei maieſtas atque etiam iuſtitia, quam peccando
violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non perit iniquitatis me-
Exceptio 2. moria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non
Reſponſio. ferenda blaſphemia. dum tam paruo æſtimatur Dei maieſtas,
dum non pluris fit eius contemptus quàm animæ vnius exitiū.

Sed

Sed omittamus nugatores iſtos, ne contrà quàm præfati ſumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

5. Curioſi quidã morte totum hominem interire & tandem animas cum corporibus reſurrecturas ſomniantes.

6 Duo præter hæc deliria inuecta ſunt ab hominibus perperam curioſis. Alij putarunt, quaſi totus homo intereat, animas reſurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales eſſe ſpiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis reſurrectionem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, ſatis mihi erit monere iterum lectores quã belluinus ſit error, ex ſpiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet, & templum Spiritus ſancti redigere in nihilum: eam denique partem noſtri, in qua maximè refulget diuinitas, & inſignes ſunt immortalitatis notæ, hac dote ſpoliare: vt melior atque excellentior ſit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æſtimat quæ nos à brutis animalibus diſcernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus veniſſe quo tabernaculum ſuum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, poſtquam dixit, Vbi terreſtris domus noſtra diſſoluta fuerit, nobis eſſe ædificiũ in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quãdiu manemus in corpore, ſed expetere Dei præſentiam in abſentia corporis. Niſi ſuperſtites eſſent animæ corporibus, quid eſt quod habet Deum præſentem vbi eſt à corpore ſeparatum? Dubitationem verò tollit Apoſtolus, dum tradit nos eſſe aggregatos ad ſpiritus iuſtorum, quibus verbis intelligit, nos ſociari ſanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiſcum colunt, vt non poſſimus eſſe Chriſti membra niſi cum ipſis coaleſcamus. Niſi etiam animæ corporibus exutæ retinerent ſuam eſſentiam, ac beatæ gloriæ capaces eſſent, non dixiſſet Chriſtus latroni, Hodie mecum eris in paradiſo. Tam claris teſtimoniis freti, ne dubitemus, Chriſti exemplo, morientes Deo cõmendare animas noſtras: vel, exemplo, Stephani, tradere Chriſto in cuſtodiam, qui non temerè vocatur fidelis earum paſtor & epiſcopus. Porrò de intermedio earũ ſtatu curioſius inquirere neque fas eſt, neque expedit. Valde ſe torquent multi diſputando quem locum occupent, & an cæleſti gloria iam fruantur nécne. Atqui ſtultum & temerarium eſt de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis ſcire permittat. Scriptura, vbi dixit Chriſtum illis præſentem eſſe, & eas recipere in paradiſum, vt conſolationem percipiant, reproborũ vero animas cruciatus quales meritæ ſunt perpeti, non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magiſter quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis eſt quæſtio: quando ſcimus non eam eſſe animæ dimenſionem quæ corporis. Quòd ſinus Abrahæ

Variis Scripturæ S. teſtimoniis refelluntur, quæ animas poſt corporum interitum ſupereſſe ad beatos Spiritus & ad Chriſtum ipſum aggregari tradunt.

2.Petr.1.14.
2.Cor.5.1.
Hebr.12.2.3.

Luc.23.43.
Ibid.46.
Actor.7.59.
1.Petr.2.25.

Quis ſit animarũ ſtatus & locus à morte ad diem vltimum.

Matt.5.8.26.
Iohan.12.32.

De ſinu Abrahæ.

dicitur beata ſanctorum ſpirituum collectio, nobis abundè eſt ex hac peregrinatione excipi à communi fideliũ Patre, vt nobiſcum fidei ſuæ fructum cõmunicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pẽdere ab expectatione aduentus Chriſti:& gloriæ coronam eo vſque differat, contenti ſimus his finibus diuinitus nobis præſcriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promiſſæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri ſuſpenſa donec Chriſtus appareat redemptor. Reprobis verò eandem eſſe ſortem dubium non eſt quam Iudas Diabolis aſſignat, vinctos catenis teneri, donec ad ſupplicium cui addicti ſunt, trahantur.

Iud. 6.

6. Vaniloqui nonnulli & Manichæi noua corpora fingentes, refelluntur variis argumentis è Scriptura depromptis.

7 Æquè prodigioſus eſt eorum error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ ſunt corpora, ſed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquàm futilis ratio fuit, minimè conſentaneum eſſe vt caro quæ immunda eſt, reſurgat. Quaſi verò nulla ſit animarum immundities: quas tamen à ſpe cæleſtis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acſi dicerent, purgari diuinitus non poſſe quod peccati labe infectum eſt. nam illud delirium, quod naturaliter immunda eſſet caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm oſtendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis eſt, reſurrectioni non obſtare. Atqui primò quũ iubeat Paulus fideles ſe mundare ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, inde ſequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reportet vnuſquiſque per corpus ſiue bonum ſiue malum. Cui conſentit quod ſcribit ad Corinthios, vt vita Ieſu Chriſti manifeſtetur in carne noſtra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conſeruet vſque ad diem Chriſti, quàm animas & ſpiritus. Nec mirum: quia corpora quæ ſibi in templa dicauit Deus, in putredinem ſine ſpe reſurrectionis decidere, abſurdiſſimum eſſet. Quid quòd etiam membra ſunt Chriſti? Quid quòd ſingulas eorum partes ſibi Deus ſanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen ſuum celebrari, tolli ad ſe puras manus, ſacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cæleſtis iudex, cuius amentiæ eſt ab homine mortali in puluerẽ redigi abſque vlla ſpe inſtaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei eſt: non patitur certe quòd Deo tanquam ſacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior ſuppetit Scripturæ definitio, quàm de carnis quã geſtamus reſurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum eſſet,

1. Corpora mundanda ſunt, & iudicabuntur.
1. Cor. 7. 1.
2. Cor. 5. 10.
2. Cor. 4. 10.
2. Vita Chriſti in iis manifeſtabitur.
1. Theſſ. 5. 23.
1. Cor. 3. 11.
1. Cor. 6. 15.
3. Sunt membra Chriſti.
2. Tim. 2. 8.

4. Ferunt Dominum.
1. Cor. 6. 20.

5. Induent incorruptionem & immortalitatẽ.
1. Cor. 15. 53.

opor-

oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occaſionem cauillo dediſſet: nunc vbi corpora, quibus ſumus circundati, digito monſtrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari ſatis apertè negat. Imò magis expreſsè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, niſi cutem ſuam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Chriſtum fore mundi iudicem dicens, Iſaiæ teſtimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denũtiat. Quod non quadraret ſi noua corpora ad tribunal ſiſterentur. Porrò in verbis Danielis nihil eſt perplexũ, Multíque dormientium in terra pulueris expergiſcentur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum ſempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad conflãdos homines, ſed ex ſepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam ſi mors, quæ originem habet à lapſu hominis, accidentalis eſt: inſtauratio, quam attulit Chriſtus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale eſſe cœpit. Et ſanè quod rident Athenienſes dum aſſeritur à Paulo reſurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino riſus ille non parum ad confirmandam fidem noſtrã valet. Digna etiã obſeruatu eſt Chriſti ſententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non poſſunt: ſed eum metuite qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi cauſa, niſi ſupplicio obnoxium eſſet quod nunc geſtamus corpus. Nec verò obſcurior eſt altera eiuſdem Chriſti ſententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. An dicemus animas in ſepulchris quieſcere, vt illinc Chriſtum exaudiant? ac nõ potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Adhæc ſi nouis corporibus donandi ſumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Reſurrexit Chriſtus: an nouum ſibi corpus fingendo? imò, vt prædixerat, Deſtruite templũ hoc, & triduo erigam illud. Quod prius geſtauerat mortale corpus, iterũ recepit, neque enim multum nobis profuiſſet, ſubrogato nouo corpore aboleri illud quod in ſacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda eſt etiã illa ſocietas quam prædicat Apoſtolus, Nos reſurgere, quia Chriſtus reſurrexit, quia nihil minus probabile quàm vt priuetur Chriſti reſurrectione caro noſtra, in qua circumferimus mortificationẽ ipſius Chriſti. Quod quidẽ illuſtri documento patuit dum reſurgẽte Chriſto multa corpora Sanctorum exierunt è ſepulchris. Neque enim negari poteſt, hoc vltimæ quã ſperamus reſurrectionis præludium fuiſſe,

Li. de reſurr. carnis.

Rom. 14. 11.

Ieſ. 49. 18.

Dan 12. 2.

6. *Coram tribunali Chriſti ſiſtentur.*

7. *E terra pulueris ſuſcitabuntur.*

8. *Inſtauratio per Chriſtum ad corpora pertinet.*

Matt. 10. 28.

9. *Hæc corporum reſurrectio ab Epicureis irriſa eſt.*

10. *A Chriſto aſſeritur.*

Iohan. 5. 28.

Iohan. 2. 19.

11. *Conformia erunt corpori Chriſti, quod verè reſurrexit: & ſi aliud corpus recepiſſet Chriſtus, rueret ſalus noſtra.*

1. Cor. 15. 12.

Mat. 27. 52.

12. *Reſurgent hæc noſtra, non noua, corpora, vt Chriſti corpus mortuum in cruce, reſurrexit, & Sanctorum item quorundam corpora.*

Li.de reſurr. carnis.

vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus æternitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei cuſtodiam recepti fuerint.

13. Sacramenta, corporibus noſtris percepta ſunt nobis ſymbola reſurrectionis quod non eſſent ſi ipſa corpora non reſurgerent.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum conſumere, ſed hanc moleſtiam placidè mecum vorabunt lectores. nequa rima ad decipiendos ſimplices peruerſis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri ſui cõmentum proferunt volatici ſpiritus quibuſcum nunc diſputo: in reſurrectione nouorum corporũ fore creationem. Qua ratione impulſi ita ſentiunt, niſi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine conſumptum poſſe in priſtinum ſtatum redire? Ergo ſola illis incredulitas huius ſententiæ eſt mater. Nos contrà Spiritus Dei ad ſperandã carnis noſtræ reſurrectionem in Scriptura paſſim hortatur.

Col.2.12.

Hac ratione Baptiſmus, teſte Paulo, ſigillum nobis eſt futuræ reſurrectionis: nec minus ſacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum ſymbola Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra noſtra exhibeamus arma in obedientiam iuſtitiæ, frigeret, niſi accederet quod poſtea ſubiungit, Qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quid enim iuuaret applicare pedes, manus, oculos & linguas in obſequium Dei, niſi fructus & mercedis eſſent participes? Quod ſuis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus nõ ſcortationi, ſed Domino: & Dominus corpori. Qui verò ſuſcitauit Chriſtũ, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuã. Clariora ſunt quæ ſequuntur, ea eſſe templa Spiritus ſancti & membra Chriſti. Interea videmus vt reſurrectionem cum caſtitate & ſanctimonia coniungat: ſicuti paulo pòſt pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi conſentaneum non eſſet, Pauli corpus, in quo ſtigmata Chriſti portauit, & in quo magnificè Chriſtum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expectamus redemptorem è cælis, qui corpus noſtrum abiectũ, cõforme reddet corpori claritatis ſuæ. Ac ſi verum illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingreſſu corpora prohibere nulla ratio ſuſtinet, quæ & ſub crucis vexillo exercet Deus & victoriæ laude ornat. Itaq; nulla eius rei dubitatio inter Sãctos orta eſt quin ſe Chriſti comites fore ſperarẽt: qui omnes quibus probamur afflictiones in perſonam ſuam transfert, vt viuificas eſſe doceat. Imò & ſanctos Patres ſub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorſum enim ſepeliendi ritus, ſicuti ante viſũ eſt, niſi vt recõditis corporibus ſcirẽt paratã eſſe nouã vitã? Hac aromata quoq; aliáque immortalitatis ſymbola ſpectarũt, quibus

2.Cor.6.47.

14. Viuificabuntur, quanuis ſint mortalia.

Rom.8.11.

1.Cor. 6. 13.15. 19.

15. Virtute Chriſti ſuſcitabuntur.

Gal.6.17.

16. Abiecta & ſupplicio affecta conformia corpori glorioſo ſeruatoris noſtri reddentur.

Act.14.22.

Phil.3.21.

17. Externâ ceremonia ſub Lege fideles de corporum reſurrectione edocti ſunt, vt ex exemplis Abrahami & Iacobi ipſiúſque Chriſti dicto colligi poteſt.

quibus ſub Lege adiuta fuit non aliter quàm ſacrificiis, doctrinæ obſcuritas. Nec morem illum peperit ſuperſtitio: quando videmus Spiritum in narrandis ſepulturis non minus diligenter inſiſtere quàm in præcipuis fidei myſteriis. Et Chriſtus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de cauſa niſi quia à ſepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in ſpectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam ſedula obſeruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus ſatis cõprobat rarum illis fuiſſe & pretioſum fidei adminiculum. Neque enim adeò ſolicitè curaſſet Abraham vxoris ſepulchrum, niſi religio illi propoſita fuiſſet ante oculos, & vtilitas mundo ſuperior, nempe vt mortuum vxoris corpus inſignibus reſurrectionis exornans, ſuam & familiæ fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt poſteris teſtetur ne morte quidem ſpem terræ promiſſæ animo ſuo excidiſſe, iubet oſſa ſua illuc referri. Quæſo, ſi nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dediſſet mandatũ de puluere in nihilum redigendo? Quare ſiqua apud nos viget Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior deſiderari poteſt probatio. Hoc ipſum pueris ſonant reſurrectionis & ſuſcitandi voces. neque enim reſurgere dicemus quod nunc primùm creatur: nec ſtaret illud Chriſti, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, ſed ſuſcitabo illud in nouiſſimo die. Eòdem tendit dormiendi verbum, quod nonniſi in corpora competit, Vnde & cœmeteriis nomen impoſitum. Supereſt vt de reſurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus myſterium vocans ad ſobrietatem nos hortatur, & liberius argutiúſque philoſophandi licentiam frænat. Primò tenẽdum eſt quod diximus, nos in eadem quam geſtamus carne reſurrecturos quoad ſubſtantiã: ſed qualitatem aliam fore. ſicuti quũ eadẽ Chriſti caro quæ in victimã oblata fuerat, ſuſcitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit acſi alia prorſus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nã ſicut humanæ & belluinę carnis eadem eſt ſubſtantia, non qualitas: ſtellis omnibus eadẽ eſt materia, claritas diuerſa: ita quanquam retinebimus ſubſtantiã corporis, mutationẽ fore docet: vt longè præſtãtior ſit cõditio. Corpus ergo corruptibile, vt ſuſcitemur, non peribit nec euaneſcet: ſed induet, depoſita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præſto habet ad ſuum nutũ, nulla eum difficultas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis conſumptum reddant. Quod etiam, licet non abſque figura, Ieſaias teſtatur, Ecce Dominus egredietur de loco ſuo vt viſitet iniquitatẽ terræ: & terra diſcooperiet ſanguinem ſuum, nequet teget amplius interfe-

Matt.26.10.

Gen.23.4.19.

Gen.47.30.

18. *Scripturæ authoritas, reſurrectionis vox, & dormiendi verbum ſuperiora argumenta confirmant.*

Ioh.6.39.

De reſurrectionis modo.

1.Cor.15.51.

Qualitas corporum alia erit nõ ſubſtantia.

Ibid.39.

Id eſt, corpora integra, induent incorruptionem. Suſcitabũtur autem virtute Dei omnipotentis.

Ieſa.26.21.

At qui die reſurrectionis viui in terris reperientur, in puncto temporis immutabuntur. ctos ſuos. Sed notandum eſt diſcrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille ſuperſtites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teſte Paulo) ſed omnes immutabimur: hoc eſt, neceſſe non erit diſtantiam temporis inter mortẽ & initium ſecundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis

1.Cor.15.51. & nictu oculi penetrabit clangor tubæ qui mortuos excitet in-

1.Theſſ.4.15. corruptibiles, & viuos ſubita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda eſt conſolatur: quia non præuenient mortuos qui tunc erunt ſuperſtites, quin

Heb.9.27. potius reſurgent priores qui dormierunt in Chriſto. Si quis obiiciat illud Apoſtoli, ſtatutum eſſe cunctis mortalibus ſemel mori, facilis ſolutio eſt. vbi mutatur naturæ ſtatus, ſpeciem eſſe mortis, & appoſitè ſic nominari: ac proinde hæc inter ſe conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus, non fore tamen neceſſarium corporis & animæ diſſidium vbi erit ſubita immutatio.

Quæſtio an impij reſurgent, quum reſurrectio ſit ſingulare Chriſti beneficium. 9 Sed hìc difficilior quæſtio exoritur, Quo iure communis ſit impiis & à Deo maledictis reſurrectio, quæ ſingulare eſt Chriſti beneficiũ. Scimus omnes in Adã morti fuiſſe addictos: venit Chriſtus reſurrectio & vita: an vt promiſcuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus conſentaneum quàm

Ioh.11.25. eos in obſtinata ſua cæcitate conſequi, quod ſola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ reſurrectionem, & Chriſtum venturum vt ſe-

Matt.25.32. *Reſponſio 1.* greget agnos ab hœdis. Reſpondeo, non debere videri tam inſolitum, cuius ſimilitudinem in quotidiano vſu cernimus. Nos totius mundi hæreditate ſcimus in Adam fuiſſe priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri,

Mat.5.45. quàm ab eſu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non ſolùm oriri faciat ſolem ſuum ſuper bonos & malos, ſed quoad præſentis vitæ vſus, inæſtimabilis eius liberalitas larga copia aſſiduè profluat? Hinc certè cognoſcimus, quæ propria ſunt Chriſti & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima ſit poſſeſſio, ſed quo magis reddantur inexcuſabiles. Sic Deum impij ſæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documen-

Exceptio. tis, ſed quæ omnes piorum benedictiones interdum obſcurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Si quis excipiat caducis & terrenis beneficiis reſurrectionem non aptè confer-

Reſponſio 2. ri: hic quoque reſpondeo, vbi primùm alienati ſunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuiſſe promeritos quo prorſus abolerentur: admirabili tamen Dei conſilio repertum fuiſſe medium ſtatum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo abſurdius videri debet, ſi accidentalis eſt impiis reſurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Chriſti, quem nunc audire magiſtrum & doctorẽ recuſant. Leuis enim eſſet pœna, morte abſumi, niſi

pœnas

pœnas ſuæ contumaciæ daturi coram iudice ſiſterētur, cuius in ſe vindictam ſine fine & modo prouocarunt. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confeſſio apud Felicem continet, ſe futuram expectare reſurrectionem iuſtorum & impiorū: ſæpius tamen Scriptura reſurrectionem ſolis Dei filiis vnà cum cæleſti gloria proponit: quia non venit propriè Chriſtus in mundi exitium, ſed in ſalutem. Ideo & in ſymbolo ſola fit mentio beatæ vitæ.

Cur impij reſurgunt.

Act.27.15.

Cur reſurrectio ſolis electis propoſita.

10 Quoniam autem tunc demum implebitur Prophetia de abſorpta per victoriam morte, ſemper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, reſurrectionis finis: de cuius excellentia ſi omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ ſufficiāt, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à ſenſu noſtro remotiſſima & quaſi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis ſuam gloriam ipſe facie ad faciem conſpiciendam exhibebit. Scimus nos eſſe Dei filios (inquit Iohannes) ſed nondum apparuit. Vbi autem ſimiles ei erimus, videbimus eum qualis eſt. Quamobrem Prophetæ, quia ſpiritualem illam beatitudinem in ſeipſa nullis verbis exprimere poterant, ſub rebus corporeis eam ferè delinearūt. Quia tamen rurſum aliquo ſuauitatis illius guſtu accendi in nobis deſiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhauſtus, in ſe continet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad ſummum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt, ſicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui ſententiæ ſuccinit Dauid, Portio mea Iehoua: ſors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant conſortes naturæ: Quomodo iſtud? Quia glorificabitur in omnibus ſanctis ſuis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iuſtitiam ſuam cum electis participabit, imò ſeipſum illis fruendum dabit, & quod præſtantius, quodam modo in vnum cum ipſis coaleſcet: meminerimus ſub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoſcamus tamen nos in imis adhuc radicibus ſubſidere, ſi mentis noſtræ cōceptio cum myſterij huius ſublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda eſt ſobrietas, ne moduli noſtri immemores, quo maiore audacia in ſublime trāſuolabimus, fulgor cæleſtis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido pluſquā fas eſt ſciendi nos titillet. vnde ſubinde & friuolæ & noxiæ quæſtiones ſcaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla poteſt

Poſtrema pars capitis de æterna felicitate.

Ole.13.14.
1.Cor.15.54.

1. Eius excellentia captum noſtrum longè ſuperat.

1.Ioh.3.2.

Geneſ.15.1.
Pſal.16.6.
Pſal.17.15.
2.Pet.1.4.

Regula obſeruanda.

elici vtilitas. Sed hoc ſecundum deterius, quòd qui ſibi in illis indulgent, pernicioſis ſpeculationibus ſeſe implicant, quamobrem voco noxias. Quod ſcripturæ docent, ab omni controuerſia exemptum apud nos eſſe debet: nempe ſicuti variè Deus ſua dona Sanctis in hoc mundo diſtribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona ſua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos eſtis gloria mea & corona in die Chriſti. Et illud Chriſti ad Apoſtolos, Sedebitis iudicātes duodecim tribus Iſraël. Sed Paulus (qui ſciebat, prout ſanctos locupletat Deus ſpiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem ſibi coronam pro laborum ratione repoſitam eſſe non dubitat. Chriſtus autem, vt Apoſtolis dignitatem muneris quo præditi erant cōmendet, fructum eius admonet, in cælo eſſe reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt ſplendor firmamenti: & iuſtificantes multos tanquam ſtellæ in ſeculum & in æternum. Ac ſi quis attentè Scripturas conſideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, ſed ſpecialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promiſſio Chriſti confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique ſicuti corporis ſui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Chriſtus in mundo, & amplificat per ſuos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

3. Non æqualis omnibus Dei filijs gloriæ modus futurus eſt.

1. Theſſ. 2. 19.
Matt. 19. 28.
Dan. 12. 3.
2. Tim. 4. 14.
Matt. 19. 29.

11 Quemadmodum autem hoc vno conſenſu recipient omnes pij, quia verbo Dei ſatis teſtatum eſt: ſic rurſum ſpinoſis quæſtionibus, quas ſibi obſtaculo eſſe cognoſcent, valere iuſſis, metas ſibi propoſitas non tranſilient. Quantum ad me ſpectat, non ſolùm priuatim mihi à ſuperuacua rerum inutilium inueſtigatione tempero: ſed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem reſpondendo foueam. Sciſcitantur vanæ ſcientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apoſtolos, rurſus inter Apoſtolos & Martyres futura ſit diſtantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde ſubit illis in mentem quorſum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: ſed erunt ſimiles Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis ſymbolum eſt. Ego autem reſpondeo, in ipſo aſpectu tantam fore amœnitatem, tantam ſine vſu ſuauitatem in ſola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula lōgè exuperet. fingamus in opulentiſſima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga eſſe poſitos: quem non ſui morbi ab vſu beneficiorum Dei ſubinde impediunt ac prohibent? cui non ſua intemperies curſum ſæpè abrumpit? Vnde conſequitur liquidam

Spinoſis quæſtionibus exploſis, ad quaſdam nō inutiles additur reſponſio.

Prima, quorſum orbis reparatio, quando nullius rei erunt indigi fideles.

liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus ſit corruptibilis vitæ vſus, felicitatis eſſe cumulum. Alij ſe transferunt longius, quærunt annon ſcoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à reſtitutione abſint, & ab ea diſſideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium ſumpſerunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progrediuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit. Facilis eſt illius quoque nodi ſolutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus aſſiduè naturæ ordinem prouehit ad ſuam metam: in perfectione verò ipſa aliam rationem eſſe notum eſt. Sed quia incautos ſtatim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi ſua cuique placita arrident, nullus eſt concertationum modus: hoc ſit nobis vitæ compendium, contentos eſſe ſpeculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in cælos eundum ſit curant: omnes autem quid illic agatur ſcire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundũ certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios ſibi iã depingunt.

Secunda, de reſtitutione rerum creatarum.

Rom.8.22.

Tertia, quænam melior conditio nos maneat, quũ ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit.

Pia admodum & neceſſaria admonitio.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla deſcriptio æquare poteſt, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletũ, & ſtridorem dentiũ, ignem inextinguibilem, vermem ſine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum eſt Spiritum ſanctum voluiſſe ſenſus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam eſſe ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius eſſe ignem & ligna multa: flatum Domini, ceu torrentem ſulphuris, eam ſuccendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miſeram ſortem: ita nos in eo potiſſimum defigere cogitationem oportet, quàm ſit calamitoſum alienari ab omni Dei ſocietate. neque id modò: ſed maieſtatem Dei ita ſentire tibi aduerſam, vt effugere nequeas quin ab ipſa vrgearis. Nam primùm eius indignatio inſtar ignis eſt violentiſſimi, cuius attactu omnia deuorentur & abſorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium ſic ſeruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid eſt, velut dira indignatione aduerſum ſe inflammata & in perniciem ſuam armata ſenſuri ſint: quibus iram ſuam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apoſtolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metũ corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate noſtra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiſcẽt futuri iudicij in ſole & luna totóque mundi opificio. Quare nullã

A felicitate electorum Dei ad miſeriam reproborum appoſita digreſſio.

Matth.8.12. & 22.

Ibid.3.12.

Marc.9.43.

Ieſ.66.24.

Ieſ.30.33.

Quæ miſeria erit ſumma & ſempiterna.

1.Theſſ.1.9.

Eiuſdem variæ deſcriptiones. requiem inueniunt infelices conſcientiæ, quin diro turbine vexentur ac diſſipentur, quin ab infeſto Deo ſe diſcerpi ſentiant, & confixæ mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expaueſcant, & conterantur onere manus eius: vt abyſſos & voragines quaſlibet ſubire leuius ſit quàm in illis terroribus ſtare ad momentum. quale hoc & quantum eſt, æterna & nuſquam *Huius doctrinæ vſus.* deſitura illius obſidione vrgeri? Qua de re Pſalmus nonageſimus continet memorabilem ſententiam. quanuis ſolo aſpectu cunctos mortales diſſipet ac in nihilum redigat, cultores tamen ſuos, quò magis ſunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec ſit ipſe omnia in omnibus.

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS LIBER QVARTVS.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS, QVIBVS DEVS IN Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symboli Apoſtolici de Deo creatore, redemptore, ſanctificatore, tres partes explicatæ ſunt. Quarta ſupereſt, de ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum communione, quæ poſtremo hoc libro abſoluitur.

Ad tres autem præcipuos locos viginti illa, quibus conſtat, capita commodè reuocabimus.

I. De Eccleſia.

II. De Sacramentis.

III. De Politica adminiſtratione.

Primus locus, qui vſque ad finem decimitertij capitis extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor præcipua capita referri poſſunt.

1 *De Notis Eccleſiæ, ſeu de ratione qua Eccleſia dignoſci poteſt, quoniam vnitas cum ea neceſſariò colenda nobis eſt, agitur cap.* I. *&* II.

2 *De regimine vel gubernatione Eccleſiæ, cap.* III. IIII. V. VI. VII.

Quis ſit ordo gubernandæ Eccleſiæ, cap. 3.

Quæ forma apud veteres in vſu fuerit, cap. 4.

Qualis ſit quæ ſub Papatu hodie viget, cap. 5. & de Papæ primatu, cap. 6. & quibus gradibus ſe in hanc tyrannidem extulit, cap. 7.

3 *De poteſtate Eccleſiæ, cap.* VIII. IX. X. XI.

Quoad dogmata fidei, quæ vel in ſingulis, cap. 8. vel in

vniuerſis vtpote Conciliis, reſidet, cap.9.

*Deinde in legibus ferendis, cap.*10.

*Poſtremò in Eccleſiaſtica iuriſdictione, cap.*11.

4 *De diſciplina Eccleſiæ, cap.*XII. *&* XIII.

*De huius præcipuo vſu, cap.*12.

*De eiuſdem abuſu, cap.*13.

Secundus locus de Sacramentis tres partes continet.

1 *De Sacramentis in genere, cap.*XIIII.

2 *De vtroque ſigillatim, cap.*XV.XVI.XVII.XVIII.

*De Baptiſmo, cap.*15. *qua occaſione de Pædobaptiſmo ſeorſim, cap.*16.

*Deinde de Cœna Domini, cap.*17. *& eiuſdem profanatione, cap.*18.

3 *De illis quinque quæ Sacramenta falsò habita ſunt, cap.*XIX.

*Tertius locus de politica adminiſtratione, cap.*XX.

De hac primum in genere
Deinde de ſingulis eius partibus,
Magiſtratu,
Legibus,
Populo. } *Eodem capite.*

CAPVT I.

De vera Eccleſia cum qua nobis colenda eſt vnitas: quia piorum omnium mater eſt.

Partes huius capitis.

1 Articulus Symboli, de ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum communione, breuiter explicatur, ſimúlque oſtenditur quibus nominibus nobis commendata ſit Eccleſia, ſect.1.2.3.4.5.& 6.

2 De Notis Eccleſiæ, ſect.7.8.& 9.

3 A ſancta Eccleſia Catholica & ſanctorum communione non eſt vllo modo diſcedendum. eapropter Nouatianorum, Anabaptiſtarum, ac eiuſmodi Schiſmaticorum & malè feriatorum hominum circa hanc doctrinam errores, à ſect.10.ad fin.cap. abundè refelluntur.

FIDE

FIDE Euangelij Chriſtum fieri noſtrum, & allatæ ab eo ſalutis æternæque beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expoſitum fuit. Quia autem ruditas noſtra & ſegnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis ſubſidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augeſcat, & ſuos faciat progreſſus vſque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati noſtræ conſuleret. atque vt vigeret Euangelij prædicatio, theſaurum hunc apud Eccleſiam depoſuit. Paſtores inſtituit ac doctores, quorum ore ſuos doceret: eos authoritate inſtruxit: nihil denique omiſit quod ad ſanctum fidei conſenſum & rectum ordinem faceret. In primis ſacramenta inſtituit, quæ nos experimento ſentimus pluſquàm vtilia eſſe adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergaſtulo carnis noſtræ incluſi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus ſe ad captum noſtrum accõmodans, pro admirabili ſua prouidentia modum præſcripſit quo procul diſiuncti ad eum accederemus. Quare poſtulat docendi ratio vt nunc de Eccleſia eiúſque regimine, ordinibus, poteſtate, item de ſacramentis tractemus, & poſtremò de politico etiam ordine: ac ſimul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in ſalutem noſtram deſtinauerat. Incipiam autem ab Eccleſia: in cuius ſinum aggregari vult Deus filios ſuos, non modò vt eius opera & miniſterio alantur quandiu infantes ſunt ac pueri, ſed cura etiam materna regantur donec adoleſcant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit ſeparari fas non eſt, vt quibus ipſe eſt Pater, Eccleſia etiam mater ſit: neque id ſub Lege modò, ſed etiam poſt Chriſti aduentum, teſte Paulo, qui nouæ & cæleſtis Hieroſolymæ nos eſſe filios docet.

De Eccleſia nunc neceſſariò agendum eſt.

Apud eam enim Deus depoſuit quicquid ad fidẽ & rectum ordinem neceſſarium fuit.

Epheſ. 4. 1.

Summa & partes huius libri.

Cur ab Eccleſia incipiat.

Marc. 10. 9.

Gal. 4. 26.

2 In ſymbolo, vbi profitemur nos credere Eccleſiam, id non ſolùm ad viſibilem, de qua nunc agimus, refertur, ſed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti ſunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum ſæpe diſcrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari poteſt. Nam quod particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem eſſe vſitatius, & vetuſtatis etiam ſuffragio non deſtitui: quando & ſymbolum Nicenum, qualiter in Eccleſiaſtica hiſtoria recitatur, præpoſitionem addit. Simul tamen ex ſcriptis veterum animaduertere licet, fuiſſe olim citra controuerſiam receptum vt dicerent ſe Eccleſiam credere, non in Eccleſiam. Non enim ſic modò loquuntur Au-

Quo ſenſu articulus ſymboli de Eccleſia ſit accipiendus.

Cur dicimus Credo Eccleſiam non in Eccleſiã. guſtinus & quiſquis ille eſt vetuſtus ſcriptor, cuius opuſculum extat ſub nomine Cypriani, De ſymboli expoſitione: ſed diſertè quoque annotant loquutionem fore impropriam ſi prępoſitio attexatur: ac ſuam ſententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos teſtamur, quòd & in ipſum vt veracem animus noſter ſe reclinat, & fiducia noſtra in ipſo acquieſcit, quod in Eccleſiam non conueniret, quemadmodum nec in remiſſionem peccatorum, aut carnis reſurrectionem. Itaque tametſi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem ſequi, quæ aptior ſit rei exprimendę, quàm formulas affectare quibus res ſine cauſa obſcuretur. *Finis huius articuli.* Finis autem eſt, vt ſciamus quamuis ad diruendam Chriſti gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur veſano impetu Dei hoſtes: non poſſe tamen extingui, nec ſterilem poſſe reddi Chriſti ſanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio ſpectanda eſt: quia ſolus nouit qui ſui ſint, & ſub ſignaculo (vt loquitur Paulus) incluſos tenet: niſi quòd inſignia eius geſtant, quibus dignoſcantur à reprobis. Ephes. 1. 13. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet ſub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie, ſoli Deo permittenda eſt cognitio ſuę Eccleſiæ, cuius fundamentum eſt arcana illius electio. Nec verò ſatis eſt electorũm turbã cogitatione animóque complecti, niſi talem Eccleſiæ vnitatem cogitemus in quam nos eſſe inſitos verè ſimus perſuaſi. *Catholica, ſeu vniuerſalis, cur dicta.* Niſi enim ſub capite noſtro Chriſto coadunati ſimus reliquis omnibus membris, nulla nos manet ſpes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, ſeu vniuerſalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin diſcerpatur Chriſtus: quod fieri non poteſt. Quin ſic electi Dei omnes in Chriſto ſunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coaleſcant, ea inter ſe compage cohærentes quo eiuſdem corporis membra: verè vnum facti, quia vna fide, ſpe, charitate, eodem Dei Spiritu ſimul viuunt, non in eandé modò vitæ æternæ hæreditatem, ſed in vnius Dei ac Chriſti participationem etiam vocati. Quamuis ergo triſtis vaſtitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Eccleſiæ reſiduum eſſe clamet, ſciamus fructuoſam eſſe Chriſti morté, Deúmque mirabiliter Eccleſiã ſuam quaſi in latebris ſeruare. Sicuti Eliæ dictum eſt, Seruaui mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal. 1. Reg. 19. 18.

Sanctorum communio quid ſit. 3 Quanquam articulus ſymboli ad externam quoque Eccleſiam aliquatenus pertinet, vt ſe quiſque noſtrũm in fraterno conſenſu cum omnibus Dei filiis contineat: Eccleſiæ deferat quam meretur authoritatem, denique ſe ita gerat vt ouis ex grege

grege. Atque ideo adiungitur ſanctorum communicatio. quæ
particula licet à veteribus ferè prætermiſſa ſit, non tamen ne-
gligenda eſt: quia Eccleſiæ qualitatem optimè exprimit, quaſi
dictum eſſet hac lege aggregari ſanctos in ſocietatem Chriſti,
vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter ſe mutuò cō-
municent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuerſitas: ſicuti
ſcimus variè diſtribui Spiritus dona: neque etiam, cōuellitur or
do politicus, quo ſuas vnicuique facultates priuatim poſſidere
licet, vt neceſſe eſt, pacis inter homines conſeruandæ cauſa, re-
rū dominia inter ipſos propria & diſtincta eſſe. Sed aſſeritur cō-
munitas qualem Lucas deſcribit, quòd multitudinis credentiū
eſſet cor vnum & anima vna: & Paulus quum hortatur Ephe-
ſios vt ſint vnum corpus, vnus ſpiritus, ſicuti vocati ſunt in vna
ſpe. Neque enim fieri poteſt, ſi verè perſuaſi ſint Deum commu-
nem ſibi omnibus patrem eſſe, & Chriſtum commune caput,
quin fraterno inter ſe amore coniūcti, vltrò citróque ſua com-
municent. Iam plurimum noſtra intereſt ſcire quis inde ad nos
fructus redeat. Hac enim lege credimus Eccleſiam, vt certò per-
ſuaſi ſimus nos eſſe eius membra. Hoc enim modo nititur ſalus
noſtra certis ſolidíſque fulcris, vt etiamſi tota orbis machina la
befactetur, corruere ipſa & concidere nequeat. Primùm ſtat cū 1.
Dei electione, nec niſi cū æterna illius prouidentia variare aut
deficere poteſt. Deinde quodammodo coniuncta eſt cum fir- 2.
mitudine Chriſti: qui non magis patietur à ſe diuelli ſuos fide-
les, quàm membra ſua diſcerpi ac dilaniari. Accedit quod veri- 3.
tatē dum in Eccleſiæ ſinu continemur, ſēper nobis conſtaturam
ſecuti ſumus. Poſtremò quòd promiſſiones iſtas ſentimus ad 4.
nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum cōmorabi-
tur in medio Ieruſalem, ne vnquam cōmoueatur. Tantùm po-
teſt Eccleſiæ participatio vt nos in Dei ſocietate contineat. In
ipſo quoque nomine communionis plurimum eſt conſolatio-
nis: quòd dum ad nos pertinere fixum eſt quicquid membris
ſuis ac noſtris largitur Dominus: omnibus eorum bonis ſpes
noſtra confirmatur. Cæterùm ad amplexandā eo modo Eccle-
ſiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus eſt Eccleſiam ipſam ocu-
lis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide ſi-
ta eſt admonemur nihilo minus cogitandam eſſe, dum intelli-
gentiam noſtram præterit, quàm ſi palàm appareat. Neq; ideo
deterior eſt fides noſtra quòd incognitam apprehendit: quando
hìc non iubemur reprobos ab electis diſcernere (quod Dei eſt
ſolius non noſtrûm) ſed certo ſtatuere in animis noſtris, omnes
eos qui Dei Patris clementia per Spiritus ſancti efficaciam in
Chriſti participationem venerunt, in Dei peculium ac propriā
poſſeſſionem ſegregatos, ac quum ſimus in eorum numero tan-
tæ gratiæ nos eſſe conſortes.

An tollat varia dona ſanctis collata, aut ordinem politicum.
Actor. 4. 32.
Epheſ. 4. 4.

Quis fructus articuli de Eccleſia & ſanctorū communione.

Fructus Communionis ſanctorum.
Ioel. 2. 32.
Abd. 17.
Pſal. 46. 6.

An Eccleſiam oporteat eſſe viſibilem vt vnitatem eius amplectamur.

Porrò quum de viſibili Eccleſia ſit ſermo, matris nomen oſtendit quàm neceſſaria ſit Eccleſiæ cognitio: extra eam enim non eſt ſalus.

4 Verùm quia nunc de viſibili Eccleſia diſſerere propoſitũ eſt, diſcamus vel vno matris elogio quàm vtilis ſit nobis eius cognitio, imò neceſſaria: quando non alius eſt in vitam ingreſſus niſi nos ipſa concipiat in vtero, niſi pariat, niſi nos alat ſuis vberibus, denique ſub cuſtodia & gubernatione ſua nos tueatur, donec exuti carne mortali, ſimiles erimus Angelis. Neque enim patitur noſtra infirmitas à ſchola nos dimitti donec toto vitæ curſu diſcipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla eſt ſperanda peccatorum remiſſio, nec vlla ſalus, teſte Ieſaia & Ioele. quibus ſubſcribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cæleſti vita abdicat. Sicuti ex oppoſito dicuntur nomen ſuum inſcribere inter ciues Hieroſolymæ, qui ſe ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Pſalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: viſita me in ſalute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare ſpiritualis vitæ teſtimonium ad gregem eius reſtringitur: vt ſemper exitialis ſit ab Eccleſia diſceſſio.

Matt. 22. 30. Ieſa. 37. 32. Ioel. 2. 32. Ezech. 13. 9. Pſalm. 106. 4.

Mater autem nobis conſtituitur, quatenus miniſterium ſacrũ apud eam Dominus depoſuit, quod nobis abundè eſt, donec eius educatione in virilem ætatem adoleſcamus.

5 Cæterùm quod huius loci propriũ eſt exequi pergamus. Scribit Paulus Chriſtum, vt impleret omnia, dediſſe alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euãgeliſtas, alios autem paſtores ac doctores, ad inſtauratiонẽ ſanctorum in opus adminiſtrationis, in ædificationẽ corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenè adultæ Chriſti. Videmus vt Deus, qui poſſet momento ſuos perficere, nolit tamen eos adoleſcere in virilem ætatem niſi educatione Eccleſiæ. Videmus modum exprimi: quia paſtoribus iniuncta eſt cæleſtis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnũ cogi in eundem ordinem, vt manſueto & docili ſpiritu regendos ſe doctoribus in hunc vſum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Chriſti inſignierat Ieſaias, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo, nunquam diſcedent neque ex ore tuo, neq; ex ore ſeminis tui & nepotum. Vnde ſequitur dignos eſſe qui fame & inedia pereant, quicunque ſpiritualem animæ cibum diuinitus ſibi per manus Eccleſiæ porrectum reſpuunt. Fidem nobis Deus inſpirat, ſed Euangelij ſui organo, ſicuti admonet Paulus fidem eſſe ex auditu. Sicuti etiam penes Deum ſua reſidet potentia ad ſeruandum: ſed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teſte) depromit atque explicat. Hoc conſilio voluit olim ſacros haberi conuentus ad ſanctuarium, vt fidei conſenſum aleret doctrina per os ſacerdotis prolata. Nec aliò ſpectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, ſanctuarium eius domicilium, vbi diciturſede-
re

Epheſ. 4. 11. Ieſa. 59. 21. Rom. 10. 17. Pſal. 132. 14. Pſalm. 80. 2.

re inter Cherubim,quàm vt pretium,amorem,reuerentiam,ac dignitatem cæleſtis doctrinæ miniſterio conciliēt:quibus alioqui non parum derogaret mortalis &contempti hominis aſpectus.Ergo vt ſciamus ex vaſis teſtaceis nobis proferri inæſtimabilem theſaurum, Deus ipſe in medium prodit, & quatenus huius ordinis author eſt, vult ſe præſentem in ſua inſtitutione agnoſci. Itaque poſtquā auguriis, diuinationibus,artibus magicis,necromantiæ,aliiſque ſuperſtitionibus ſuos vetuit dare operam, ſubiicit ſe daturū quòd pro omnibus ſufficere debeat, nempe Prophetis nunquam deſtitutum iri.Sicuti autem veterē populum non ablegauit ad Angelos, ſed doctores excitauit è terra, qui verè præſtarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac ſicut olim non contentus fuit ſola Lege,ſed ſacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius ſenſum: ita hodie non tantùm vult nos eſſe lectioni attentos, ſed magiſtros etiā præficit quorum opera adiuuemur.Cuius rei duplex eſt vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam noſtram probat, vbi eius miniſtros, non ſecus atque ipſum, loquētes audimus:ex oppoſito etiam noſtræ infirmitati conſulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui,vt ad ſe alliciat, quàm tonādo à ſe abigere. Et certè quā nobis expediat hæc familiaris docēdi ratio.ſentiūt omnes pij ex formidine qua meritò illos conſternat Dei maieſtas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati ſunt, contemptu exinaniri doctrinæ authoritas,hi ingratitudinem ſuam produnt:quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus,hæc prærogatiua ſingularis eſt,quod dignatur ora &linguas hominum ſibi conſecrare,vt in illis ſua vox perſonet.Quare ne viciſſim & nos obedienter amplecti pigeat ſalutis doctrinam eius mandato & ore propoſitam:quia etſi externis mediis allegata nō eſt Dei virtus,nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recuſant tenere fanatici homines,multis ſe exitialibus laqueis inuoluunt.Multos impellit vel ſuperbia, vel faſtidium, vel æmulatio, vt ſibi perſuadeant priuatim legēdo & meditando ſe poſſe ſatis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem ſuperuacuam ducant. Quoniam autem ſacrum vnitatis vinculum quantum in ſe eſt ſoluunt vel abrumpunt: nemo iuſtam impij huius diuortij pœnā effugit, quin ſe peſtiferis erroribus ac teterrimis deliriis faſcinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei ſimplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis ſua inſtitutione monſtrauit eſſe neceſſarium,& tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas eſſe nemo vnquam vel ex petulātiſſimis canibus inuentus eſt:ſed omnibus ſeculis difficile fuit certamē Pro-

Pſal.80.2.
2.Cor.4.7.
Leu.19.31.
Nec hic educationis modus eſt contemnendus.
Imò duplici ratione nobis eſt vtilis.
Quàm vtilitatē tollunt qui Eccleſiæ contemnunt paſtores & doctores.
Horum contemptorum proteruia retunditur rationibus & Scriptura teſtimoniis.

phetis & piis doctoribus contra impios, quorũ peruicacia nunquam iugum hoc ſubire poteſt vt ore & miniſterio hominum doceantur. Quod perinde eſt ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de cauſa faciem Dei in ſanctuario quærere iuſſi ſunt, ídque toties repetitur in Lege, niſi quia Legis doctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago, ſicuti Paulus in ſua prædicatione lucere aſſerit gloriam Dei in facie Chriſti. Quo magis deteſtabiles ſunt apoſtatæ, qui ſcindendis Eccleſiis inhiant, perinde acſi oues abigerent à caulis, ac proiicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum eſt, Eccleſiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter ſe retineri ſanctos, niſi dum vno conſenſu diſcendo & proficiendo ordinem Eccleſiæ à Deo præſcriptum colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iuſſi ſunt olim fideles ſub Lege confluere ad ſanctuarium: quia dum Moſes de habitaculo Dei loquitur, ſimul locũ nominis Dei appellat, vbi Deus memoriam nominis ſui poſuit. Quo apertè docet nullum ſine pietatis doctrina eſſe illius vſum. Nec dubium eſt quin eadem etiam ratione Dauid ingenti ſpiritus amaritudine queratur ſe tyrannica hoſtium ſęuitia prohiberi tabernaculi ingreſſu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quod minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò ſuppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna moleſtia, anxietate & mœſtitia ſe vri & cruciari & probè abſumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris eſt hoc adminiculo, quo Deus ſuos gradatim in ſublime attollit. Nam & hoc notandum eſt, Deum in ſpeculo ſuæ doctrinæ ita ſemper ſe oſtendiſſe ſanctis Patribus, vt ſpiritualis eſſet cognitio. Vnde & templum nõ modò facies eius, ſed (omnis ſuperſtitionis tollendæ cauſa) ſcabellum pedum vocatur. Atque hic eſt felix ille occurſus in vnitatem fidei, dum à ſummo vſque ad infimum omnes ad caput adſpirant. Quicquid templorum alio conſilio ædificarunt Deo gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etſi nõ pari craſſitie, aliquatenus tamen prolapſi ſunt Iudæi, quod illis ex ore Ieſaiæ Stephanus exprobrat, Deum ſcilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia ſolus Deus templa ſibi ſuo ſermone in legitimum vſum ſanctificat. Et ſiquid temerè tentamus eius iniuſſu, protinus malo principio adhæreſcunt aduentitia figmenta, quibus malum ſine modo propagatur. Inconſideratè tamen Xerxes, dum conſilio magorum, omnia Græciæ templa exuſſit, vel diriuit: quòd abſurdum putaret Deos, quib. omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quaſi verò non ſit in Dei poteſtate, vt nobis propinquus ſit, quodammodo ad nos deſcendere: & tamen neque

mutare

Pſal.105.4.
2.Cor.4.6.
In hunc finem, educationis ſcilicet filiorum Eccleſiæ, iuſſi ſunt olim confluere ad ſanctuarium.
Exod.20.24.
Pſal.84.11.
Pſal.132.7
Pſal.99.5.
2.Paral.28.2.
Templorum ante & poſt Chriſtum exhibitum abuſus, & legitimus vſus.
Actor.7.48.

mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis : ſed potius vehiculis quibuſdam nos ſurſum efferre ad cæleſtem ſuam gloriam, quæ ſua immenſitate omnia replet, tum verò cælos altitudine ſuperat.

6 Porrò quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia miniſterij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alij, alij contendunt perperam transferri ad hominem mortalem quod propium eſt Spiritus, ſi miniſtros & doctores cenſemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigam: recta huius controuerſiæ definitio tradenda eſt. Quod vtrinque diſceptant, nullo negotio facilè tranſigetur, locos diſertè obſeruando, vbi Deus author prædicationis Spiritum ſuum cum ea coniungens, fructum inde promittit, vel rurſum vbi ſe ab externis ſubſidiis ſeparãs, tam initia fidei quàm totum curſum ſibi vni vendicat. Officium ſecundi Eliæ fuit, teſte Malachia, illuminare mentes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum. Chriſtus ſe Apoſtolos mittere pronuntiat, vt fructum afferant ex labore ſuo. quis autem ſit fructus ille breuiter definit Petrus, nos regigni dicens ſemine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus ſe per Euangelium genuiſſe Corinthios, eóſque apoſtolatus ſui ſigillum eſſe : imò ſe non eſſe literalem miniſtrum, qui tantum ſonitu vocis aures percuſſerit, ſed datam ſibi efficaciam Spiritus, ne inutilis ſit doctrina. Quo ſenſu etiam alibi Euangelium ſuum fuiſſe negat tántùm in ſermone, ſed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepiſſe. Denique pluribus locis non modò ſe cooperarium Dei facit, ſed partes ſibi aſſignat conferendæ ſalutis. Hæc certè omnia nunquam eo protulit vt vel tantillum ſibi ſeorſum à Deo tribueret. ſicuti breuiter alibi exponit, Labor noſter non fuit inutilis in Domino ſecundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circunciſionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil ſeparatim miniſtris reſiduum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil eſt, & qui rigat nihil eſt: ſed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, ſed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certè retinere ſententias illas oportet, vbi Deus ſibi adſcribens mentis illuminationem & renouationem cordis, ſacrilegium eſſe admonet ſiquam vtriuſque partem homo ſibi arrogat. Interim ſi miniſtris, quos Deus præficit, ſe quiſque docilem offerat, ex fructu cognoſcet non fruſtra placuiſſe Deo hunc docendi modum, nec fruſtra etiam fidelibus iugum hoc modeſtiæ impoſitum eſſe.

Miniſterium ſiquidem efficax eſt, non tamen à Spiritu Dei ſeparatum.

Teſtimonia.

Malach. 4. 6. Iohan. 15. 16. 1. Pet 1. 23. 1. Cor. 4. 15. 1. Cor. 9. 2. 2. Cor. 3. 6. 1. Cor. 2. 4. Galat. 3. 2. 1. Cor. 3. 9. 2. Theſſ. 3. 5. Galat. 2. 8. 1. Cor. 3. 7.

7 Enimuero de Eccleſia viſibili, & quæ ſub cognitionem noſtram cadit, quale iudicium facere cōueniat, ex ſuperioribus

Altera pars cap. de notis Eccleſiæ.

iam liquere exiſtimo. Diximus enim bifariam de Eccleſia ſacras literas loqui. Interdum quum Eccleſiam nominant, eam intelligunt quæ reuera eſt coram Deo, in quam nulli recipiuntur niſi qui & adoptionis gratia filij Dei ſunt, & Spiritus ſanctificatione, vera Chriſti membra. Ac tunc quidem non tantùm ſanctos qui in terra habitant comprehendit, ſed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Eccleſiæ nomine vniuerſam hominum multitudinem in orbe diffuſam deſignat quæ vnum ſe Deum & Chriſtum colere profitetur: Baptiſmo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate teſtatur: cõſenſionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem miniſterium conſeruat à Chriſto inſtitutum. In hac autem plurimi ſunt permixti hypocritæ, qui nihil Chriſti habent præter titulum & ſpeciem: plurimi ambitioſi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeũt, vel quia non ſemper ea viget diſciplinæ ſeueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuiſibilem, ſolius Dei oculi conſpicuam Eccleſiam credere neceſſe eſt, ita hanc, quæ reſpectu hominum Eccleſia dicitur, obſeruare eiúſque communionem colere iubemur.

Quæ eſt inuiſibilis, & quo reſpectu. — *Et viſibilis.* — *Viſibilis Eccleſiæ ſtatus.*

8 Proinde, quatenus eam agnoſcere noſtra intererat, Dominus certis notis & quaſi ſymbolis nobis deſignauit. Hæc quidem ſingularis eſt Dei ipſius prærogatiua, noſſe qui ſui ſint, vt ſuprà citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò ſe proriperet prouiſum eſt, ipſo quotidie euentu admonente, quam longè ſenſum noſtrum ſuperent arcana illius iudicia. Nã & qui perditiſſimi videbantur, planéque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis ſtare videbantur, ſæpe corruunt. Itaque, ſecundum occultam Dei prædeſtinationem (vt inquit Auguſtinus) plurimæ ſunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac ſignatos habet qui nec eum nec ſe norunt. Ex iis autem qui palàm eius ferunt ſignum, ipſius vnius oculi vident qui & ſine fictione ſancti ſint, & in finem vſque perſeueraturi: quod demum eſt ſalutis caput. Rurſum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt ſciremus qui nobis habendi pro ipſius filiis eſſent, hac in parte ſe captui noſtro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo neceſſaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco ſubſtituit: quo pro Eccleſiæ membris agnoſcamus qui & fidei confeſſione, & vitæ exemplo, & ſacramentorum participatione eundem nobiſcum Deum ac Chriſtum profitentur. Ipſius autem corporis notitiam quo magis ſaluti noſtræ neceſſariam eſſe nouerat, eo certioribus notis commendauit.

Deus ſolus nouit qui ſui ſint. 2.Tim.2.19. — Hom. 45. in Iohan. — *Attamen nobis deſignauit qui ſint pro filiis habendi.* — *Idque certis notis.*

9 Hinc naſcitur nobis & emergit conſpicua oculis noſtris

Eccleſiæ facies. Vbicunque enim Dei verbum ſyncerè prædicari atque audiri, vbi ſacramenta ex Christi instituto adminiſtrari videmus, illic aliquam eſſe Dei Eccleſiã nullo modo ambigendum eſt: quando eius promiſſio fallere non poteſt. Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Sed vt ſummam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediẽdum eſt: Eccleſiam vniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſcunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diſſita & diſperſa, in vnam tamẽ diuinæ doctrinæ veritatem conſentit, & eiuſdem religionis vinculo colligata eſt. Sub hac ita cõprehendi ſingulas Eccleſias, quæ oppidatim & vicatim pro neceſſitatis humanæ ratione diſpoſitæ ſunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Eccleſiæ iure obtineat. ſingulos homines, qui pietatis profeſſione inter Eccleſias eiuſmodi cenſentur, etiamſi ab Eccleſia ſint reuera extranei, ad ipſam tamẽ quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuerſa eſt in priuatis hominibus atque in Eccleſiis æſtimandis ratio. Vſu enim venire poteſt vt quos non omnino putabimus dignos eſſe piorũ conſortio, tractare tamen inſtar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Eccleſiæ conſenſum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales ſuffragio noſtro non approbamus eſſe Eccleſiæ membra: ſed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipſa multitudine aliter ſentiendum eſt: quæ ſi miniſterium habet verbi, & honorat, ſi ſacramentorum adminiſtrationem, Eccleſia proculdubio haberi & cenſeri meretur: quia ſine fructu illa non eſſe certum eſt. Ita & Eccleſiæ vniuerſali ſuam ſeruamus vnitatem, quam diſſecare ſemper ſtuduerũt diabolici ſpiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate diſtributi ſunt, ſua authoritate fraudamus.

Hæ notæ ſunt, miniſteriũ verbi Dei & ſacramentorum à Christo institutorum adminiſtratio.

Matt. 18.20.

Gradus in agnoſcenda Eccleſia.

Nec tamen eadẽ eſt in ſingulis hominibus atque in Eccleſiis æſtimandis ratio.

10 Symbola Eccleſiæ dignoſcendæ, verbi prædicationem ſacramentorúmque obſeruationem poſuimus. Nam hæc nuſquam eſſe poſſunt quin fructificent, & Dei benedictione proſperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: ſed nullibi recipi & ſtatam habere ſedẽ, niſi vt ſuam efficaciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque ſacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Eccleſiæ apparet facies: cuius vel authoritatem ſpernere, vel monita reſpuere, vel conſiliis refragari, vel caſtigationes ludere, nemini impunè licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Eccleſiæ ſuæ communionẽ facit Dominus, vt pro transfuga & deſertore religionis habeat, quicunque ſe à qualibet Christiana ſocietate, quæ modo verum verbi ac ſacramen-

Tertia pars, oſtendens ab Eccleſia his notis inſignita nullo modo eſſe diſſecandum.

Qui ſecus faciunt, ſunt Apoſtatæ.

torum miniſterium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa violatur, ſuam ipſius imminutam cenſeat. Neque enim parui momenti eſt, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis ſignificat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Eccleſiam eſſe fidam eius cuſtodem: quia eius miniſterio & opera voluit Deus puram verbi ſui prædicationem conſeruari, & ſe nobis oſtendere patremfamiliâs dum nos Spiritualibus alimentis paſcit, & quæcunque ad ſalutem noſtram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa ſegregatáque dicitur à Chriſto in ſponſam, quæ eſſet ſine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde ſequitur, diſceſſionem ab Eccleſia, Dei & Chriſti abnegationem eſſe. quo magis à tam ſcelerato diſſidio cauendum eſt: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis eſt, molimur, digni ſumus ad quos conterendos toto iræ ſuæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen poteſt, quàm ſacrilega perfidia violare coniugium quod nobiſcum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus eſt.

1.Tim.3.15. *Eph.1.23. & 5.27.* *Veritatis & domus Dei deſertores.* *Dei & Chriſti abnegatores.* *Coniugij ſacri violatores.*

11 Quare notas illas diligenter animis impreſſas teneamus, & pro Domini arbitrio æſtimemus. Nihil eſt enim quod magis Satan moliatur quàm iſtorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis iſtis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Eccleſiæ diſtinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifeſta defectione nos ab Eccleſia abripiat. Eius arte factum eſt vt pura verbi prædicatio aliquot ſeculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum miniſterium: quod tamen ſic in Eccleſia Chriſtus ordinauit, vt illo ſublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculoſa, imò quàm exitialis tentatio eſt, vbi vel in mentem venit diſceſſionem facere ab ea congregatione in qua ſigna conſpiciuntur, ac teſſeræ quibus ſufficienter Eccleſiam deſcriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda ſit cautio. Nam ne ſub Eccleſiæ titulo impoſtura nobis fiat, ad illam probationem ceu ad Lydium lapidem exigenda eſt omnis congregatio quæ Eccleſiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & ſacramentis à Domino commendatum, non fallet: ſecurè illi honorem Eccleſiis debitum deferamus. rurſum verò ſi abſque verbo & ſacramentis ſe venditat, à talibus præſtigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas ſuperbiáque fugienda.

Eò diligentius hæ notæ retinendæ ſunt, quòd eas Satan molitur aut tollere, aut defectione nos ab Eccleſia eripere. *Duo errores. 1. Spernere verã Eccleſiam. 2. Revereri falſam.*

12 Quòd dicimus purum verbi miniſterium & purum in celebrandis ſacramentis ritum, idoneum eſſe pignus & arrhabonem, vt tutò poſſimus ſocietatem in qua vtrunque extiterit pro Eccleſia amplexari, vſque eò valet vt nuſquam abiicienda ſit quandiu in illis perſtiterit, etiãſi multis alioqui vitiis ſcateat. Quin-

Nec ſatis cauſæ eſt, vt quiſpiam ab Eccleſia viſibili deficiat, etiã ſi vel communis profeſſio quibuſdam corruptelis inquinetur.

Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in ſacramentorũ administratione vitij quidpiam obrepere,quod alienare nos ab eius communione non debeat.Non enim vnius ſunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita neceſſaria cognitu vt fixa eſſe & indubitata omnibus oporteat,ceu propria religionis placita.qualia ſunt,Vnum eſſe Deum: Chriſtum Deum eſſe, ac Dei filium: In Dei miſericordia ſalutem nobis conſiſtere, & ſimilia.Sunt alia,quæ inter Eccleſias controuerſa,fidei tamẽ vnitatẽ non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Eccleſiæ diſſideãt, ſi altera citra contentionis libidinem,citra peruicaciã aſſerendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil auſit definire de loco , cæterũ viuere tamen Domino certò ſtatuat? Verba ſunt Apoſtoli , Quicunque perfecti ſumus,idem ſentiamus: ſiquid aliter ſapitis , hoc quoque vobis Dominus reuelabit.Annon ſatis indicat,diſſenſionẽ de rebus iſtis non ita neceſſariis, diſſidij materiam eſſe non debere inter Chriſtianos? Primum quidem eſt vt per omnia conſentiamus: ſed quoniam nemo eſt qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus ſit:aut nullam relinquamus Eccleſiam oportet,aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis ſumma & citra ſalutis iacturam ignorari poſſint.Hîc autem patrocinari erroribus vel minutiſſimis nolim,vt blandiendo & conniuendo cenſeam fouendos: ſed dico,non temere ob quaſlibet diſſenſiunculas deſerendam nobis Eccleſiam , in qua duntaxat ea ſalua & illibata doctrina retineatur qua conſtat incolumitas pietatis, & ſacramẽtorum vſus à Domino inſtitutus cuſtodiatur.Interim ſi nitimur emendare quod diſplicet , facimus id ex officio noſtro.Et huc pertinet illud Pauli,Si melius quid ſedenti reuelatum fuerit,prior taceat.Vnde conſtat ſingulis Eccleſiæ membris demandatum publicæ ædificationis ſtudium pro mẽſura gratiæ ſuæ, modo decenter & ſecundum ordinẽ:hoc eſt,ne vel Eccleſiæ cõmunionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacẽ & diſciplinã ritè compoſitam turbemus.

Quæ poſſunt eſſe eiuſmodi corruptelæ.

Phil.3.15.

Ratio huius obſeruationis.

Cautio neceſſaria.

Membrorum Eccleſiæ officiũ

1.Cor.14.30.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multo longius procedere indulgentia noſtra debet.hîc enim valde lubricus eſt lapſus : neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis inſidiatur. Fuerunt enim ſempe qui falſa abſolutæ ſanctimoniæ perſuaſione imbuti,tanquam aerij quidam dæmones iam facti eſſent, omnium hominum conſortium aſpernarentur,in quib. humanum adhuc aliquid ſubeſſe cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum veſaniam accedebant) Donatiſtæ. Tales hodie ſunt ex Anabaptiſtis nonnulli, qui ſupra alios volunt videri profeciſſe. Alij ſunt qui incõſiderato magis iuſtitiæ zelo quàm inſana illa ſuperbia peccant Dum enim apud eos quibus Euangeliũ annuntiatur,eius doctrinæ nõ reſpõdere vitę

Nec recedendum eſt ab Eccleſia, etiam ſi quorundã vitia plurimis vitiis referta ſit.

In hanc regulã peccant veteres & recentes Cathari.

fructum vident, nullam illic eſſe Eccleſiam ſtatim iudicant. Iuſtiſſima quidem eſt offenſio, & cur plus ſatis occaſionis hoc miſerrimo ſeculo præbemus. nec excuſare licet maledictam noſtram ignauiam, quam Dominus impunitam non ſinet: vt iam grauibus flagellis caſtigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam diſſoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conſcientiæ. Sed in hoc viciſſim peccant illi quos diximus, quod offenſioni ſuæ modum ſtatuere neſciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omiſſa illa, totos ſe immoderatæ ſeueritati tradunt. Quia enim nõ putant eſſe Eccleſiam vbi non eſt ſolida vitę puritas & integritas, ſcelerum odio à legitima Eccleſia diſcedunt, dum à factione improborũ declinare ſe putant. Allegant, Eccleſiam Chriſti ſanctam eſſe. Verum, vt ſimul intelligant eſſe ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Chriſti parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo piſces omne genus colliguntur, neque ſeliguntur donec in litore ſint expoſiti. Audiant agri eſſe ſimilem, qui bona fruge conſitus, zizaniis inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aducta fuerit meſſis. Audiant denique aream eſſe, in qua ſic collectum eſt triticum vt ſub palea deliteſcat donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur: Quòd ſi hoc malo ad diem vſque iudicij laboraturam Eccleſiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur. fruſtra nullo næuo inſperſam quærunt.

Ratio.

Horum obiectio prima.
Reſp. ex tribus Chriſti parabolis.
Matt. 13. 47.
Ibidem 24.
Matt. 3. 12.

14 Sed enim rem intolerabilem eſſe clamant, quòd vitiorum peſtis ita paſſim graſſatur. Quid ſi Apoſtoli ſententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, ſed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati ſpecies, ſed plurimæ: neq; leuia erant errata, ſed horrenda quædã flagitia: non ſola erat morum corruptio, ſed doctrinæ. Quid hic ſanctus Apoſtolus? hoc eſt, cæleſtis Spiritus organum, cuius teſtimonio ſtat & cadit Eccleſia? an diuiſionem ab illis quærit? an eos à Chriſti regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horũ agit: ſed Eccleſiam Chriſti ſanctorúmque ſocietatem & agnoſcit & prędicat. Si inter Corinthios manet Eccleſia, vbi feruent contentiones, ſectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habẽdi cupiditate: vbi palàm approbatur ſcelus quod Gentibus ipſis foret execrabile: vbi petulanter proſcinditur Pauli nomẽ, quem ceu Patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum reſurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati ſeruiunt, vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quod miniſterium verbi & ſacramentorum illic nõ repudiatur: quis audeat Eccleſię titulum eripere iis quibus decima pars iſtorum criminũ impingi ne-

Obiectio ſecunda.
Reſponſio, à conſideratione ſtatus Eccleſiæ Corinthiacæ.
1. Cor. 1. 11. & 3. 3. & 5. 1. & 6. 7. & 9. 1. & 15. 12.
Et Eccleſiarum Galatiæ.

gi nequeat? Qui tanta moroſitate ſæuiunt in præſentes Eccleſias, quid quæſo Galatis feciſſent tantum non Euangelij deſertoribus: apud quos tamen idem Apoſtolus Eccleſias reperiebat? In principio epiſt.

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitioſum hominem in ſuo contubernio ferant: deinde generalem ſententiam ponit, qua nefas eſſe pronuntiat cum homine probroſæ vitæ vel panem comedere. Hìc exclamant. Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere quì liceat? Fateor certè magnum probrum eſſe ſi inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiã maius ſi illis proſtituatur ſacroſanctum Chriſti corpus. Neque verò, ſi bene moratæ erunt Eccleſiæ, ſceleratos in ſinu ſuo ferent: nec ad ſacrũ illud epulum dignos ſimul ac indignos promiſcuè admittent. Verùm quia nõ ita ſedulò ſemper aduigilant paſtores, interdum etiam indulgentiores ſunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent ſeueritatẽ exercere poſſint: fit vt non ſemper ſubmoueantur etiã palã mali à ſanctorũ cõtubernio. Hoc vitium eſſe fateor: neq; extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamſi Eccleſia in officio ceſſet, non ideo protinus vniuſcuiuſque priuati erit iudicium ſeparationis ſibi ſumere. Nõ equidem nego quin pij hominis ſit ab omni priuata improborum conſuetudine ſubducere, nulla ſe voluntaria cum ipſis neceſſitudine implicare. ſed aliud eſt malorum fugere contubernium: aliud, ipſorum odio, Eccleſię communionem renuntiare. Quòd autem ſacrilegium eſſe putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multò ſunt quàm Paulus. Nam quũ ad ſanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnuſquiſque totam Eccleſiam: ſed vt ſinguli ſe probent. Si cum indigno communicare nefas eſſet, iuberet certè Paulus nos circunſpicere annon aliquis in multitudine eſſet cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem ſui ipſorum ſolùm à ſingulis requirit, oſtendit minimè nobis obeſſe ſiqui indigni ſe nobiſcum ingerant. Nec aliò ſpectat quòd poſtea ſubiicit, Qui indignè manducat, iudicium ſibi manducat & bibit. Non dicit aliis, ſed ſibi. Et meritò: neque enim in ſingulorum arbitrio ſitum eſſe debet qui recipiendi & qui repellendi ſint. Totius Eccleſiæ hæc cognitio eſt, quæ exerceri ſine legitimo ordine non poteſt, vt fuſius poſtea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab acceſſu nec poteſt nec debet.

Tertia obiectio. 1.Cor.5.2.

Reſponſio 1. per conceſſionem.

Reſp. 2. per diſtinctionem.

Inſtantiæ dilutio.

Vid. Calu. libellum de cœna Domini: & inſtru.adu. Anabaptiſtas.

1.Cor.11.28.

Ibidem 29.

16 Quanquam autem ex inconſiderato iuſtitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamẽ reperiemus nimiam moroſitatem ex ſuperbia magis & faſtu falsáque ſanctitatis opinione, quàm ex vera ſanctitate veróque eius ſtudio

Harũ obiectionum origo, & ſchiſmaticorum pictura.

naſci. Itaque qui ad faciendam ab Eccleſia defectionem ſunt aliis audaciores, & quaſi anteſignani, ij vt plurimum nihil aliud cauſæ habent niſi vt omnium contemptu oſtentent ſe aliis eſſe meliores. Bene ergo & prudẽter Auguſtinus, Quũ pia (inquit) ratiõ & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatẽ Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apoſtolus ſufferendo inuicem præcipit cuſtodiri, &, quo nõ cuſtodito, medicinæ vindicta non tantùm ſuperflua, ſed etiam pernicioſa, & propterea iã nec medicina eſſe cõuincitur: illi filij mali qui non odio iniquitatum alienarum, ſed ſtudio contentionum ſuarum infirmas plebes, iactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, ſuperbia tumidi, peruicacia veſani, calumniis inſidioſi, ſeditionibus turbulẽti, ne luce veritatis carere oſtendantur, vmbram rigidæ ſeueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis ſanctis, ſalua dilectionis ſinceritate, & cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta ſunt, ad ſacrilegium ſchiſmatis, & occaſionem præciſionis vſurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc conſilium dat, vt miſericorditer corripiant quod poſſunt: quod non poſſunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in meſſe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire ſe pij omnes ſtudeãt, ne dũ ſtrenui & animoſi iuſtitiæ vindices ſibi videãtur, à regno cælorum, (quod eſt vnicum iuſtitiæ regnum) deſciſcant. Nam quia in hac externa ſocietate, Eccleſiæ ſuæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum teſſeram eius ſocietatis frangit, viam ingreditur qua procliuis eſt à ſanctorũ communione lapſus.

Lib. 3. contra Parm. c. 1. — *Ab Auguſtino iam olim delineata.* — *Eiuſdem lib. c. 2.* — *Pium aduerſus hæc ſcandala conſilium ac tutum remedium idque multiplex.*

1. Cogitẽt in magna multitudine complures eſſe verè ſanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aſpectum ſuũ fugiant.
2. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos eſſe qui in vitiis ſuis nequaquam ſibi placent aut blandiuntur, ſed ſerio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem adſpirant.
3. Cogitent non ferendum eſſe de homine iudicium ab vno facto: quando ſanctiſſimi interdum grauiſſimo caſu excidunt.
4. Cogitent plus ſubeſſe ad colligendã Eccleſiam momenti, tum verbi miniſterio, tum ſacrorum myſteriorũ participationi, quàm vt quorundam impiorũ culpa, vis illa tota euaneſcere queat.
5. Poſtremò reputent, in cenſenda Eccleſia pluris eſſe diuinum quàm humanum iudicium.

Quarta obiectio. 17 Quod etiam obtendunt non abs re ſanctam vocari Eccleſiam, perpendere conuenit qua excellat ſanctitate: ſi Eccleſiam nolimus admittere niſi numeris omnibus abſolutam, nullam relinquamus. Verum quidem eſt quod ait Paulus, Chriſtũ ſeipſum tradidiſſe pro Eccleſia, vt illam ſanctificaret: mundaſſe lauacro aquæ in verbo vitæ, vt ſibi exhiberet glorioſam ſponſam,

Reſponſio 1. Epheſ. 5. 25.

ſam,non habentem maculam aut rugam,&c. Nihilo tamen & illud verius eſt, Dominū quotidie operari in rugis eius expoliendis,maculíſque abſtergendis. Vnde ſequitur,nondū peractam eſſe eius ſanctitatē. Sic ergo ſancta eſt Eccleſia vt quotidie proficiat,nondū perfecta ſit: quotidie procedat,nondū peruenerit ad ſanctitatis metā: quēadmodū alibi quoque fuſius explicabitur. Quòd ergo ſanctā fore Ieruſalem vaticinātur Prophetæ,per quā alieni non ſint tranſituri: ſacroſanctū templū, quò impuri non ſint ingreſſuri: non accipiamus perinde acſi nullus in Eccleſię mēbris nævus reſideret. ſed quia toto ſtudio ad ſanctimoniam & ſolidam puritatē adſpirant, mundities illis quā nondū plenè conſequuti ſunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara ſæpius indicia eiuſmodi ſanctificationis extant inter homines,ſtatuendū tamen eſt,nullum fuiſſe ab orbe condito tempus quo Eccleſiam ſuam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad conſummationem vſque ſeculi,quo non ſit habiturus. Nā etſi ſtatim à principio vniuerſum genus hominū Adæ peccato corruptū ac vitiatū eſt: ex hac tamē ceu polluta maſſa ſemper vaſa aliqua in honorem ſanctificat: ne vlla ſit ætas quæ non ſuam miſericordiam experiatur. Quod certis promiſſionib. teſtatū fecit,quales ſunt iſtæ, Ordinaui teſtamētum electis meis: iuraui Dauid ſeruo meo, Vſque in æternum propagabo ſemen tuū: in generatione & generatione ædificabo ſedem tuam. Itē, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. hæc requies mea in ſeculum ſeculi,&c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat ſolem in lumen diei, lunā & ſtellas in lumen noctis. Si defecerint leges iſtæ coram me,tunc & ſemen Iſrael deficiet.

Inſtantia. Ioel.3.17. Ieſa.35.8. *Reſponſio* 1. 2. *Confirmatio, à Dei promiſſionibus.* Pſal.89.4. Pſal.132.13. Iere.31.35.

18 Huius rei Chriſtus ipſe, Apoſtoli, & ferè omnes Prophetę exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ ſunt illæ deſcriptiones quib. Ieſaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Eccleſiæ Ieroſolymitanæ morbos deplorāt. In plebe, in magiſtratu, in ſacerdotibus omnia vſque adeo corrupta erant, vt non dubitet Ieſaias æquare Ieroſolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus paſſim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & ſimilia ſcelera. Neque tamen propterea aut nouas ſibi Eccleſias erigebāt, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus ſeparata ſacrificia haberent: ſed qualeſcunque eſſent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum ſuum depoſuiſſe, & ceremonias inſtituiſſe quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè ſi putaſſent aliquid inde contagionis ſe contrahere, centies potius mortui fuiſſent quàm paſſi fuiſſent illuc ſe pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus diſceſſionem facerēt, quàm ſeruandæ vnitatis ſtudiū. Quòd ſi religio ſanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima ſcelera

Confirmatio altera, ab exemplis Chriſti & fidelium Dei ſeruorum. Ieſa.1.10. *Eccleſiæ facies Prophetarū ſeculo.*

non vnius aut alterius hominis, ſed propemodum totius populi, ſe ab Eccleſia alienare: nimium nobis arrogamus, ſi protinus audemus ab Eccleſiæ communione deficere, vbi non omnium mores vel noſtro iudicio vel Chriſtianæ etiam profeſſioni ſatisfaciunt.

Chriſti item & Apoſtolorum ætate.

19 Iam Chriſti & Apoſtolorum ſeculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit deſperata illa Phariſæorum impietas, & quæ tunc paſſim regnabat diſſoluta viuendi licentia, quin iiſdem ſacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis tēplum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, niſi quia ſciebant malorum ſocietate minimè pollui qui pura conſcientia iiſdem ſacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apoſtoli, ille ſaltē Chriſti authoritati acquieſcat.

Lib. 3. Epi. 5. *Et Apoſtolicorū virorum.*

Bene ergo Cyprianus, Etſi videntur (inquit) in Eccleſia zizania, aut vaſa impura, non eſt tamen cur ipſi de Eccleſia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum eſſe poſſimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa cōfringere, ſolius Domini eſt, cui & virga ferrea data eſt: nec quiſquā ſibi, quod proprium eſt ſoli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam ſufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio ſegregādā. Superba eſt iſta obſtinatio, & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus aſſumit, &c. Fixum igitur vtrūque iſtorum maneat, nihil excuſationis eum habere qui externam Eccleſiæ communionem ſponte deſerit, vbi Dei verbum prædicatur, & ſacramenta adminiſtrantur: deinde nihil obſtare vel paucorū vel multorum vitia quominus illic ritè ceremoniis à Deo inſtitutis fidem noſtram profiteamur: quia nec alterius ſiue paſtoris ſiue priuati indignitate læditur pia conſcientia, nec minus pura ſunt ac ſalutaria myſteria homini ſancto & recto, quia ſimul ab impuris attrectentur.

Qui tamen externam Eccleſiæ communionem non deſeruerūt.

Quinta obiectio.

20 Vltrà etiam progreditur eorum moroſitas & faſtus: quia Eccleſiam non agnoſcunt niſi minimis quibuſque næuis purā, imò probis doctoribus ſuccenſent: quia fideles ad profectum hortando tota vita ſub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus ceſſandum eſſe: ſed eius fiduciâ, dum adhuc in curſu ſumus, imbuere animos, diabolicum eſſe commentum dico. Itaque in ſymbolo Eccleſiæ peccatorū remiſſio appoſitè ſubnectitur. hāc enim nō cōſequūtur niſi ſoli illius ciues ac domeſtici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cæleſtis Ieruſalē, in qua deinde indulgentia hæc Dei locū habeat, vt quicunque ad eam conceſſerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari pri-

Reſponſio obſeruanda adu. veteres ac nouos Catharos & Nouatianos, de peccatorum remiſſione.

Ieſa. 33. 14.

primùm oportere, nõ quòd Eccleſia ſine peccatorũ remiſſione vlla eſſe queat: ſed quia miſericordiã ſuam Dominus non promiſit niſi in ſanctorum communione. Eſt ergo primus nobis in Eccleſiam ac regnum Dei ingreſſus, peccatorum remiſſio, ſine qua nihil eſt nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur. In illa die percutiam vobis fœdus cum beſtia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciam homines abſque terrore. Deſponſabo vos mihi in ſempiternũ. Deſponſabo (inquam) in iuſtitia, in iudicio, in miſericordia & miſerationibus. videmus qualiter per ſuam miſericordiã nos ſibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligẽdum populum, quem in ira diſſipauerat. Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Eccleſiæ ſocietatẽ ablutionis ſigno initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum niſi primùm eius bonitate ſordes noſtræ abſtergantur.

Oſeæ 2.18.

Ierem. 33.8.

21 Neque verò per peccatorum remiſſionem nos in Eccleſiam modò ſemel recipit & cooptat Dominus, ſed per eandem nos in ipſa conſeruat ac tuetur. Quòrſum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vſui futura eſſet? Irritam autẽ & luſoriam fore Domini miſericordiam, ſi ſemel duntaxat obtingeret: vnuſquiſque piorum ſibi teſtis eſt: quia nemo non ſibi conſcius eſt per totam vitam multarum infirmitatum, quę Dei miſericordia indigent. Et ſanè non fruſtra ſuis domeſticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec fruſtra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, niſi aſſidua in remittendis delictis Domini gratia ſuſtentemur, momentum vnum in Eccleſia vix perſiſtemus. Vocauit autem ſuos Dominus in æternam ſalutem, ſuis ergo illi peccatis veniam ſemper paratam eſſe cogitare debent. Quare certò ſtatuendũ, diuina liberalitate, intercedente Chriſti merito, per Spiritus ſanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam eſſe ac quotidie fieri, qui in Eccleſię corpus aſciti & inſerti ſumus.

Reſponſionis ad quintam obiectionem continuatio, per remiſſionem peccatorum perpetuã reddi manſionẽ piorum in Eccleſia.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Eccleſiæ datæ ſunt. Non enim quum Apoſtolis mandatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittendi pecata, hoc tantùm voluit vt eos ſoluerent à peccatis qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quòd Paulus docet, quum ſcribit legationem recõciliationis depoſitam eſſe apud Eccleſiæ miniſtros, quo ſubinde populum nomine Chriſti exhortentur ad ſe reconciliandũ Deo. Ergo in ſanctorũ cõmunione, ipſius Eccleſiæ miniſterio nobis aſſiduè remittuntur peccata, quũ Presbyteri vel Epi-

Id vel ex hoc vno ſatis liquet, quod claues Eccleſiæ in hunc finem præcipuè datæ ſint, vt quotidie hoc bonum nobis impertiãt.

Matt. 16. 19. & 18. 18.

Ioh. 20. 23.

2. Cor. 5. 20.

ſcopi,quibus hoc munus cõmiſſum eſt,pias conſcientias Euangelicis promiſſionibus in ſpe veniæ & remiſſionis confirmant. ídq; tam publicè quàm priuatim,prout neceſſitas poſtulat.Sunt enim permulti,qui pro ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. EtPaulus non tantùm pro communi concione,ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnumquemque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hìc nobis obſeruanda ſunt:Primùm,quantalibet ſanctitate polleant filij Dei,hac tamen cõditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant,vt ſine peccatorum remiſſione cõſiſtere nequeant coram Deo. Deinde,hoc beneficium ſic eſſe Eccleſiæ propriũ,vt non aliter eo fruamur quàm ſi permaneamus in illius cõmunione. Tertiò,per Eccleſiæ miniſtros & paſtores nobis diſpenſari,vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorũadminiſtratione. atque hac in parte maximè eminere clauium poteſtatem quam Dominus fidelium ſocietati contulit. Proinde,vnuſquiſque noſtrũ hoc officii ſui eſſe cogitet, nõ alibi quærere remiſſionem peccatorum quàm vbi Dominus eam poſuit.De publica reconciliatione,quæ ad diſciplinam ſpectat, ſuo loco dicetur.

Act.20.20.

Summa reſponſionum ad quintam obiectionẽ, & breuis refutatio Catharorum.

Sexta obiectio.

A Nouatianis olim propoſita, ab Anabaptiſtis renouata.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi ſpiritus hanc vnicam ſalutis anchoram eripere Eccleſiæ conantur: aduerſus tam peſtilentem opinionem fortius roborandæ ſunt conſcientiæ.Nouatiani olim iſto dogmate Eccleſias exagitarũt:ſed Nouatianis non multum diſſimiles noſtrum quoque ſeculum habet quoſdem ex Anabaptiſtis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptiſmo in puram & Angelicam vitã quæ nullis carnis ſordibus vitietur.Quòd ſi poſt Baptiſma quis delinquat,nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori poſt acceptã gratiam lapſo ſpem veniæ nullam faciunt:quia non aliam agnoſcunt peccatorum remiſſionem niſi qua primùm regeneramur.Etſi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur:quia tamen reperiunt iſti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit ſectatores)breuiter oſtendamus quantopere in ſuam aliorúmque perniciem inſaniant. Principiò, quum Domini iuſſu quotidie ſancti repetant hanc precem,Remitte nobis debita noſtra,ſe nimirum debitores confitentur. Neque fruſtra petunt, quia Dominus non aliud vbique petẽdum præſcripſit quàm quod ipſe daturus eſſet. Imò quum totã orationem exauditam iri à Patre ſit teſtatus, hanc tamen abſolutionem peculiari etiamnũ promiſſione obſignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confeſſionem à ſanctis,& eam quidẽ aſſiduam,tota vita requirit Dominus, & veniã pollicetur. Quæ audacia eſt aut à peccato illos eximere: aut

Reſponſio 1. forma precandi à Domino inſtituta hunc errorem manifeſtè conuellit.

Matt.6.12.

aut,ſi impegerint,à gratia prorſus exludere? Iam quibus vult nos condonare ſeptuageſies ſepties?annon fratribus? Quorſum præcipit niſi vt ſuam clementiam imitemur? Condonat igitur non ſemel aut bis: ſed quoties delictorum agnitione cõſternati,ad eum ſuſpirant. Matt.18.22.

24 Atque vt ab ipſis penè incunabulis Eccleſiæ ordiamur, Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iuſtitiam & integritatem, quũ in fratricidium conſpirarunt. ſcelus erat vel perditiſſimis latronibus abominandum Tandẽ manſuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt.hæc quoq; intolerabilis fuit immanitas.Simeon & Leui,nefaria vltione & patris quoque iudicio dãnata, in Sichimitas ſæuierunt.Ruben cubile paternum ſpurciſſima libidine contaminauit.Iudas dum ſcortationi vult indulgere præter naturæ legem,ad nurum ingreditur. Atqui tantum abeſt quin expungantur è populo electo,vt potius in capita erigantur.Quid porrò Dauid?quum præſes eſſet iuſtitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis ſanguinis effuſionem, viam cæcæ libidini patefecit?Iã regeneratus erat, ac inter regeneratos inſignibus elogiis Domini ornatus.quod tamen vel inter Gentes horribile eſt flagitium perpetrauit: & veniam tamen eſt conſequutus.Et (ne ſingularibus exemplis immoremur)quot in Lege & prophetis erga Iſraelitas extant diuinæ miſericordiæ promiſſiones,toties comprobatur Dominus ſe placabilem exhibere populi ſui offenſis. Quid enim Moſes promittit fore vbi populus in apoſtaſiam prolapſus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate,& miſerebitur tui,& cõgregabit te ex populis ad quos fueris diſperſus. Si ad cardines cœli fueris diſſipatus,inde ego te recolligam. *Reſp.2.exemplis quibuſdam ex vetere teſtamento deſumptis, Moſis item & Dauidis teſtimonio comprobata.* Geneſ.37.18. & 28. Gen.34.25.& 35.22.& 38.16. Ibid.12.13. Deut.30.3.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finiẽdã eſſet. pleni enim ſunt Prophetæ eiuſmodi promiſſionibus, quæ populo infinitis ſceleribus cooperto miſericordiam tamen offerant. Quod grauius eſt flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Eccleſiam vocatur. at hoc Dei bonitate ſuperatur. Quis eſt vir(inquit per Ieremiam) cuius ſi vxor corpus ſuum adulteris proſtituerit,cum ea redire in gratiã ſuſtineat? Tuis autem ſcortationibus omnes viæ pollutæ ſunt Iuda,repleta fuit terra fœdis amorib.tuis.Reuertere tamẽ ad me, & ego te ſuſcipiam. Reuertere auerſatrix,non auertã à te faciẽ meam:quia ſanctus ſum,& non iraſcor in perpetuum. Et ſanè non alius eſſe affectus eius poteſt,qui affirmat ſe nolle mortem peccatoris,ſed magis vt conuertatur,& viuat.Ideo quũ templũ Solomõ dedicarat,in hũc quoq; vſum deſtinabat, vt orationes pro impetrãda peccatorũ venia factæ inde exaudirẽtur. Si peccauerint, dicebat,tibi filij tui(nõ eſt enim homo qui nõ peccet) *Reſp.3. teſtimoniis perſpicuis Ieremiæ, Ezechielis, Salomonis firmata.* Ier.3.1.& 12. Ezech.18.23. & 32. 1.Reg.8.46.

& iratus tradideris eos inimicis ſuis, & egerint pœnitentiã in corde ſuo,& cõuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua, dicentes,Peccauimus,iniquè egimus: & orauerint verſus terram quam dediſti patribus eorum,& verſus templum hoc ſanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi,& omnibus iniquitatibus eorum quibus præ-

Reſp.4. à ſacrificiis petita. Num.28. 3.

uaricati ſunt in te.Nec fruſtra in Lege,quotidiana pro peccatis ſacrificia Dominus ordinauit.niſi enim aſſiduis peccatorũ morbis populum ſuum laborare Dominus præuidiſſet, nunquam illi conſtituiſſet hæc remedia.

Reſp.5. ex Nouo teſtamento.

26 An aduentu Chriſti,quo plenitudo gratiæ exerta fuit,hoc ademptum eſt fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant ſupplicare?ne, ſi Dominum offenderint, vllam miſeri-

Ratione.

cordiam conſequantur?Quid hoc erit aliud quàm Chriſtum dicere in ſuorum perniciem veniſſe,non ſalutem,ſi quæ in Veteri teſtamento aſſiduè ſanctis parata erat Dei indulgẽtia in pecca-

Teſtimoniis. Tit.9.& 3.4. 2.Tim.1.9. Matt.10.33. Marc.6.38. Matt. 26.39. 2.Theſſ.3.6. Actor.8.22.

tis condonandis,nunc è medio ſublata dicitur?Quòd ſi Scripturis fidem habemus,diſertè clamantibus,in Chriſto demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuiſſe, effuſam miſericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam:ne dubitemus quin multo benignior nobis clemẽtia cæleſtis Patris exuberet potius quàm abſciſſa aut decurtata fuerit. Neque verò deſunt illius documenta. Petrus qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Chriſti non eſſet confeſſus ter vna nocte,nec ſine execra-

Exemplis ſpecialibus.

tione,abnegauit:non tamen à venia depellitur.Qui inordinatè viuebant apud Theſſalonicenſes, ſic caſtigantur,vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipſi quidem Simoni mago deſperatio iniicitur,quin potius iubetur bene ſperare, quum ad preces confugere ſuadet illi Petrus.

Generalibus item. Gal.1.6. & 3.1.& 4.9. 2.Cor.12.21.

27 Quid quòd totas interdum Eccleſias grauiſſima peccata occuparũt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earũ capita deuoueret? Galatarum defectio nõ mediocre erat delictum: Corinthij eo minus illis erant excuſabiles quòd pluribus neq; leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à miſericordia Domini excluduntur. Imò illi ipſi qui præ aliis immunditia,fornicatione & impudicitia deliquerant,

Inſigni teſtimonio.

nominatim inuitantur ad pœnitentiã. Manet enim æternúmque manebit inuiolabile pactum Domini, quod ſolenniter cũ Chriſto vero Solomone, eiúſque membris ſanciuit his verbis,

Pſal.89.31.

Si dereliquerint filij eius Legem meam,& in iudiciis meis non ambulauerint:ſi iuſtitias meas profanarint, mandata mea non cuſtodierint,viſitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: miſericordiam autem meam non auferam ab eo.Denique ipſa ſymboli diſpoſitione admonemur,perpetuam

reſidere

reſidere in Eccleſia Chriſti delictorum gratiam: quòd Eccleſia velut conſtituta, remiſſio peccatorum adhuc ſubiungitur.

Aliorũ obiectio; voluntariam transgreſſionem peccatores ab Eccleſia eiicere.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perſpicuitate Nouati dogma refutari, nõ quodlibet delictum irremiſſibile faciunt, ſed voluntariam Legis trãſgreſſionem, in quam ſciens quis ac volens impegerit. Porrò ſic loquentes peccatum nullum venia dignantur, niſi ſicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandauit offerri ſacrificia: quantæ eſt improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil eſſe apertius quàm vnicum Chriſti ſacrificium valere ad remittenda ſanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hoſtiis, veluti ſignaculis, id teſtatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuſet, quem tantopere conſtat fuiſſe in lege eruditum? An neſciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipſum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt laſciuiam, impuritatem, ſcortationẽ, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti eſſet magiſtrum eiurare? Ergo Dei miſericordiæ tam benignè ſe exerenti viam noſtra malignitate ne præcludamus.

Reſponſio 1. ſumpta à ſacrificiorum conſideratione.

Leuit. 4.

2 A ſumma Euangelij.

3. Ab exemplis Dauidis, Patriarcharum, Corinthiorum, Petri.

29 Equidem non me latet veteres ſcriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos eſſe quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò ſolennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis viſam eſſe non magis iterandam quàm Baptiſmum, quæ ſententia non ita eſt accipienda quaſi aut præcipitare in deſperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidiſſent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate ſæpius titubare ſanctos, iuramenta ſuperuacua illis interdum excidere, in iram nonnũquã efferueſcere, imò prorũpere ad manifeſta vſq; conuitia, aliis præterea malis laborare quę Dominus non leuiter abominatur, ſed ita vocabãt vt diſtinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Eccleſiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoſcebant iis qui dignum aliquid animaduerſione Eccleſiaſtica perpetrarant, non ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: ſed hac ſeueritate volebant alios deterrere ne temerè proruerent in flagitia quorum merito ab Eccleſiæ communione alienarẽtur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis eſſe debet, maiorem certè moderationem præſcribit. Siquidem eouſque intendẽdum docet diſciplinæ rigorẽ, ne abſorbeatur à triſtitia is qui præcipuè

Poſtrema obiectio Nouatianorum ex patribus, pœnitentiã ſolennem iterari no [illegible].

Reſponſ. 1. quâ hanc ſeueritatem interpretatur.

Reſponſ. 2 quã moderationem laudatam huic ſeueritati opponit.

conſultum oporte t: vt fuſiùs ſuprà diſſeruimus.

CAPVT II.

Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera.

Partes huius capitis præcipuæ.

1 Falſæ Eccleſiæ deſcriptio, accommodata ad Papiſmum, ſucceſſione perſonali tumentem, cuius refutatio ſubiicitur, ſect. 1. 2. 3. & 4.

2 Ad criminationes Papiſtarum de ſchiſmate & hæreſi Orthodoxarum Eccleſiarum nomine reſponſio, & quales hodie habendæ ſint Eccleſiæ ſub Papatu degentes, à quinta ſectione ad finem capitis.

Ἀνακεφαλαίωσις eorum quæ ſuperiori capite edicta ſunt.

QVANTI apud nos valere verbi & ſacramentorum miniſterium, & quouſque procedere eius reuerentia debeat, vt ſit nobis perpetua teſſera dignoſcendæ Eccleſiæ, explicatum eſt. Nempe vbicunque integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Eccleſiæ nomen ſuſtineat. Deinde illud ipſum leuiuſculis erroribus non vitiari quominus legitimum æſtimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia, eos eſſe iudicatũ eſt quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in ſacramentis verò, qui legitimam authoris inſtitutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, ſimul ac in arcem religionis mendacium irrupit, ſumma neceſſariæ doctrinæ inuerſa eſt, ſacramentorum vſus corruit: certè Eccleſiæ interitus conſequitur. perinde atque de vita hominis actum eſt, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter ſauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Eccleſiam fundatã eſſe ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo Chriſto ſummo angulari lapide. Si Eccleſiæ fundamentum eſt Prophetarum & Apoſtolorum doctrina, qua ſalutem ſuam in vno Chriſto reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium conſtabit? Corruat ergo Eccleſia neceſſe eſt vbi intercidit illa religionis ſumma quæ ſola ſuſtinere eam poteſt. Deinde ſi vera Eccleſia columna eſt ac firmamentum veritatis, certum eſt non eſſe Eccleſiam vbi regnum occupauit mendacium & falſitas.

Summa huius vbi regnant falſitas & mendacium, illic non eſt Eccleſia.
Epheſ. 2. 20.
Falſitas vbi ſincera doctrina de Chriſto non viget.
1. Tim. 3. 15.
Vide c. 1. ſect. 1. & infra ſect. 10. & c. 8. ſect. 12.
Vide ſect. 11. & 12.

Ea autem falſitas regnat ſub Papiſmo. Vnde ſequitur Papi-

2 In eum modum quum res habeat ſub Papiſmo, intelligere licet quid Eccleſiæ illic ſuperſit. Pro verbi miniſterio peruerſa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quæ purã lucẽ

partim

ſimum non eſſe Eccleſiam, quod à partium enumeratione probatur.

partim extinguit, partim ſuffocat. In locum cœnæ Domini, fœdiſſimum ſacrilegium ſubiit: cultus Dei varia & non ferenda ſuperſtitionum congerie deformatus: doctrina (citra quã Chriſtianiſmus non conſtat) tota ſepulta & exploſa: publici conuẽtus, idololatriæ & impietatis ſcholæ. Quare nullum eſt periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione deſciſcendo, ab Eccleſia Chriſti diuellamur. Eccleſiæ communio non à lege inſtituta eſt vt vinculum ſit quo idololatria, impietate, ignorãtia Dei aliiſque malorum generibus irretiamur: ſed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur.

Papiſtæ tamen ſuam Eccleſiam magnificè commendant, ac ſecus ſentientes ſchiſmaticos & hæreticos conſtituunt.

Magnificè illi quidem ſuam nobis Eccleſiam commendãt, ne qua alia in mũdo eſſe videatur: poſtea, quaſi re confecta, omnes ſchiſmaticos eſſe conſtituunt qui ab eius quam pingunt Eccleſiæ obediẽtia ſubducere ſe: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram ſe Eccleſiam habere confirmant? Allegant ex vetuſtis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hiſpania fuerit.

Vid. ſect. 5.

A ſanctis illis viris qui ſana doctrina fundarunt excitarúntque Eccleſias, doctrinámque ipſam & Eccleſiæ ædificationem ſuo ſanguine ſtabilierunt, ſe originẽ ducere.

Hanc commendationem ſucceſſionis perſonalis nomine tueri conantur.

Eccleſiam verò ſic & ſpiritualibus donis, & Martyrum ſanguine apud ſe conſecratam, perpetua Epiſcoporum ſucceſſione conſeruatam fuiſſe ne intercideret. Commemorant quanti hanc ſucceſſionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Auguſtinus, & alij. Quàm friuola ſint iſta & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ii qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoq; hortarer vt huc animũ ſeriò aduerterent, ſiquid docendo proficere me apud eos poſſe conſiderem, ſed quando illis, omiſſa veritatis ratione, hoc vnũ propoſitum eſt quacunque poſſunt via rem ſuam agere, pauca tantùm dicam quibus ſeſe boni viri & veri ſtudioſi ab eorum captionibus expedire queant.

Sed nullius eſſe momenti probatur iſta ſucceſſio, quæ à Chriſti veritate receditt.

Primùm ab illis quæro cur non Aphricam citent, Ægyptum & totam Aſiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus deſiit ſacra hæc Epiſcoporum ſucceſſio, cuius beneficio ſe Eccleſias retinuiſſe gloriantur. Eò igitur recidunt, ſe ideo veram habere Eccleſiam, quia ex quo eſſe cœpit, nõ fuerit Epiſcopis deſtituta: perpetua enim ſerie alios aliis ſucceſſiſſe. Sed quid ſi Græciã illis regeram? Quæro igitur iterũ ab ipſis cur apud Græcos periiſſe Eccleſiã dicãt, apud quos nunquam interrupta fuit illa Epiſcoporũ ſucceſſio, vnica eorum opinione, Eccleſiæ cuſtos & cõſeruatrix, Græcos faciunt ſchiſmaticos. quo iure? quia à ſede Apoſtolica deſciſcendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merẽtur qui à Chriſto ipſo deficiunt? Sequitur ergo euanidũ eſſe prætextũ ſucceſſionis, niſi Chriſti veritatẽ, quam à patribus per manum acceperint, ſaluã & incorruptã poſteri retineant, ac in ea permaneãt,

Confirmatio huius probationis. 3 Ergo non aliud prætendunt hodie Romanenſes quàm Iudæos olim obtendiſſe apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templũ, ceremonias, ſacerdotia glorioſè iactabant. quibus rebus Eccleſiam, magno, vt ſibi videbantur, argumento metiebantur, ita pro Eccleſia externæ quædam laruæ ab his opponuntur, quę longè ſępè abſunt ab Eccleſia, & citra quas Eccleſia optimè cõſtare poteſt. Quare neque alio argumẽto refutandi nobis ſunt, quàm quo aduerſus ſtultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt. Quando nihil Dominus vſpiam ſuum agnoſcit niſi vbi verbum ſuum auditur, ac religioſè obſeruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in ſanctuario ſederet, eámque ſedẽ ſibi ſtatam fore pollicitus eſſet ipſis: vbi cultum eius prauis ſuperſtitionibus corrumpunt ſacerdotes, aliò tranſmigrat, & locum ſine vlla ſanctitate relinquit. Si templũm illud quod videbatur perpetuè Dei habitationi conſecratum, derelinqui à Deo ac profaneſcere potuit, non eſt quòd nobis iſti fingant Deum ita perſonis aut locis alligatum, & affixum externis obſeruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & ſpeciem Eccleſiæ habent. Atque hæc eſt contentio quam habet Paulus in Epiſtola ad Romanos, à nono capite vſque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conſcientias, quòd quum viderentur eſſe populus Dei Euangelij doctrinam non modò reſpuebant, ſed etiam perſequebantur. Poſtquam ergo doctrinam expoſuit. hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hoſtes, eſſe Eccleſiam: vtcunque nihil eis deeſſet quod poſſet ad externam Eccleſiæ formam alias deſiderari. Ideóque negat, quia Chriſtum non amplecterentur. Aliquanto etiam expreſſius in Epiſtola ad Galatas, vbi Iſmaelem cum Iſaac comparando, multos dicit in Eccleſia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti nõ ſunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ieroſolymæ deſcendit: quia ſicuti in monte Sina Lex eſt lata, Euangelium verò ex Ieruſalẽ prodiit: ſic multi ſeruiliter nati & educati, filios Dei & Eccleſiæ ſe eſſe non dubitanter iactant: imò ſuperbè deſpiciunt genuinos Dei filios, quũ ſint ipſi degeneres. Nos quoq; ex oppoſito, dum audimus ſemel è cælo pronũtiatum eſſe, Eiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto freti fortiter ſpernamus inſipidas eorum iactantias. Nam ſi externa profeſſione ſuperbiunt, Iſmael quoqúe circũciſus erat: ſi antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si cauſa quæritur, eam Paulus aſſignat, non cenſeri inter filios niſi qui geniti ſunt ex puro & legitimo doctrinæ ſemine

1. Exemplis & teſtimoniis petitis ex Ieremia. Iere.7.4. Ezech.10.4. *Ex Apoſtolo.* Galat.4.22. Gen.21.20. Rom.9.6. Malach.2.

ne. Secundum hanc rationem negat ſe Deus impiis Sacerdotib. obſtrictum eſſe, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipſum ſibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falſam eorum gloriationem, qua ſolebant inſurgere contra Prophetas: quòd ſcilicet dignitas ſacerdotij in ſingulari precio habenda foret. Hoc ipſe libenter admittit, & hac conditione cũ ipſis diſceptat, quia pactum ſeruare paratus ſit. dum autem ipſi mutuò non reſpondent, repudiari merentur. En quid valeat ſucceſſio, niſi imitatio etiam coniuncta ſit atque æquabilis tenor: nẽpe, vt poſteri, ſimulac conuicti fuerint deſciuiſſe à ſua origine, omni honore priuẽtur. Niſi fortè quia Caiaphas multis piis Sacerdotibus ſucceſſit (imò ab Aarone vſque ad illum continua fuit ſeries) ideò ſceleratus ille cœtus Eccleſiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri poſſet, vt verus Reipublicæ ſtatus dicatur tyrãnis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & ſimilium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis ſucceſſerint. Præſertim verò in Eccleſiæ regimine nihil magis friuolũ, quàm omiſſa doctrina ſucceſſionẽ in ipſis perſonis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propoſitum fuit, quàm præcisè quaſi hæreditario iure probare, eſſe Eccleſias vbicunque Epiſcopi alij aliis ſubrogati fuerant. Sed quum extra controuerſiam eſſet, nihil à principio vſque ad illam ætatem mutatum fuiſſe in doctrina, ſumebant quod omnibus nouis erroribus cõficiẽdis ſufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipſis vſq; Apoſtolis conſtanter & vnanimi cõſenſu retẽtam. Non eſt igitur cui fucum amplius facere pergant ex Eccleſiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: ſed vbi ad definitionem ventum eſt, nõ modò aqua (vt dicitur) illis hæret, ſed hærent in ſuo luto, quia fœtidã meretricẽ ſubſtituunt pro ſacra Chriſti ſpõſa. Quæ ſuppoſitio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Auguſtini nobis ſuccurrat. nam de Eccleſia loquens, Ipſa eſt, inquit, quæ aliquando obſcuratur, & tanquam obnubilatur multitudine ſcandalorum: quando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd ſæpius firmiſſimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

Ex Malachia.

Ex Iohanne Euangeliſta.

2. Ratione à pari, de imperiis ducta.

3. Auguſtini authoritate.

Ad Vincen. epiſt. 48.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenſes, ac imperitos terrefaciunt Eccleſiæ nomine, quum capitales ſint Chriſti aduerſarij. Quanuis igitur templum, ſacerdotium, & reliquas huiuſmodi laruas obtẽdant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo ſimplicium oculi perſtringuntur, vt Eccleſiã eſſe recipiamus vbi verbũ Dei non apparet. Hæc enim perpetua eſt nota, qua ſignauit ſuos Dominus noſter, Qui eſt ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item, Ego ſum paſtor ille bonus,

Quicquid igitur obtendant Papiſtæ nulla eſt Eccleſia vbi verbum Dei non apparet.

Ioh. 18. 37.

Ioh. 10. 14.

Ibid. 4.

& cognoſco oues meas,& cognoſcor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt,& ego cognoſco eas, & ſequuntur me. Paulò autem antè dixerat, Oues paſtorem ſuum ſequi,quia nouerunt vocem eius: alienum autem non ſequi,ſed effugere ab eo,quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur ſponte in cēſenda Eccleſia inſanimus, quum eam minimè dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus, quod vbicunque ſpectatur, fallere non poteſt quin illic Eccleſiam certò oſtendat: vbi verò abeſt, nihil reſtat quod veram Eccleſiæ ſignificationem dare poſſit? Nō enim ſuper hominum iudicia,non ſuper ſacerdotia fundatam eſſe Eccleſiam, ſed ſuper doctrinam Apoſtolorum & Prophetarū, cōmemorat Paulus. Quin potius Ieruſalem à Babylone, Chriſti Eccleſia à Satanæ coniuratione, hoc diſcrimine dignoſcēda eſt quo eas inter ſe Chriſtus diſtinxit: Qui ex Deo eſt,inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non eſtis. In ſumma, quum Eccleſia regnum ſit Chriſti, regnet autem ille nonniſi per verbum ſuum: an vllis iam obſcurum erit quin illa mendacij verba ſint, quibus Chriſti regnum abſque eius ſceptro (id eſt ſacroſancto ipſius verbo) eſſe fingitur?

Ratio, ex dictis Chriſti, & Pauli.

Epheſ.2.20.
Ioh.8.47.

5 Iam verò quòd reos ſchiſmatis & hæreſeos nos agunt quia & diſſimilem prædicemus doctrinam, & ſuis legibus non pareamus,& ſeorſum conuentus ad preces,ad Baptiſmum,ad Cœnæ adminiſtrationem,aliáſque ſacras actiones habeamus: grauiſſima quidem eſt accuſatio, ſed quæ nequaquam lōga aut laborioſa defenſione opus habet. Hæretici & ſchiſmatici vocantur,qui diſſidio facto Eccleſiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur,ſacræ doctrinæ conſenſione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & ſchiſmaticos hoc diſcriminis ponit Auguſtinus quòd illi quidem falſis dogmatibus fidei ſynceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei ſimilitudine, ſocietatis vinculum diſrumpāt. Verùm id quoque notādum eſt, hanc charitatis coniunctionem ſic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula eſſe debeat. Meminerimus ergo, quoties Eccleſiaſtica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Chriſto conſentiunt, voluntates etiam noſtræ mutua in Chriſto beneuolentia inter ſe coniunctæ ſint. Itaque Paulus,dum ad illam nos hortatur, pro fundamento ſumit, vnum eſſe Deum, vnam fidem,& vnum Baptiſmum. Imò vbicunque nos idem ſentire & idem velle docet,continuò addit, In Chriſto, vel, ſecundum Chriſtum: ſignificans impiorum eſſe factionem, non conſpirationem fidelium,quæ fit extra verbum Domini.

Refutata obiectione ſucceſſionis perſonalis, altera de criminatione ſchiſmatis & hæreſeos, argumento à definitione ducto, tam ex Auguſtino quàm ex Scripturis S. diluitur.

Li. quæſt. Euan. ſec. Matt.

Epheſ.4.5.
Phil.2.2.& 5.

Idipſum Cypriani authoritate confirmatur.

6 Paulum quoque ſequutus Cyprianus totius Eccleſiaſticæ concordiæ fontem ab vnico Chriſti epiſcopatu ducit, poſtea ſubiicit, Eccleſia vna eſt,quæ in multitudinē latius incremento fœcun-

De ſimplicitate Prælatorum.

fœcunditatis extenditur: quo modo ſolis radij multi, ſed lumen vnum: & rami arboris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numeroſitas, licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium ſolis à corpore, diuiſionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præciſus areſcit. Sic & Eccleſia Domini luce perfuſa, per totum orbem porrigitur: vnũ tamen lumen eſt quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionẽ quã habent inter ſe omnia Chriſti membra. Videmus vt ad caput ipſum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreſes & ſchiſmata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cæleſtis magiſtri doctrina ſeruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos eſſe qui ab ipſorum Eccleſia receſſerimus: quum nulla alienationis cauſa fuerit niſi hęc vna, quòd puram veritatis profeſſionem nullo modo ferre poſſunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerũt. Quod tamen ipſum ſatis ſupérque nos abſoluit, niſi Apoſtolos quoq; ſchiſmatis dãnare velint, quibuſdam ſimilem habemus cauſam. Prædixit, inquam, Chriſtus Apoſtolis ſuis, fore vt à ſynagogis propter nomen ſuum eiicerentur. Illæ porrò ſynagogę de quib. loquitur, tunc habebantur legitimæ Eccleſiæ. Quum ergo eiectos eſſe nos conſtet, ídque propter Chriſti nomen fuiſſe factũ parati ſimus oſtendere, de cauſa certè prius quærendum eſt quàm aliquid de nobis, in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, ſi ita volunt, ſponte remitto. abũdè enim mihi eſt, oportuiſſe nos ab ipſis recedere vt ad Chriſtum accederemus.

Unde apparet anathemata papiſtica nullius eſſe momenti.

Ratio. Ioh. 16. 2.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis eſſe debeant Eccleſiæ omnes quas Romani illius doli tyrannis occupauit, ſi cum Iſraelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata eſt, cõferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Iſraelitas Eccleſia, quum in fœderis legibus perſtarent: ea ſcilicet obtinẽtes Dei beneficio quibus Eccleſia continetur. Doctrinã veritatis habebant in Lege, eius miniſterium penes ſacerdotes erat & Prophetas: Circunciſionis ſymbolo in religionem initiabantur, aliis ſacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum ſocietatem elogia quibus Eccleſiam Dominus honorauit. Poſtquam deſerta Lege Domini degenerarunt ad idololatriam & ſuperſtitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim auſit Eccleſiæ titulum iis præripere apud quos verbi ſui prædicationem, & myſteriorum obſeruationem depoſuit Deus? Rurſum, quis auſit eum cœtum nulla cum exceptione Eccleſiam appellare, vbi verbum Domini palàm & impunè conculcatur? vbi eius miniſterium,

Eo enim loco habendæ ſunt Eccleſiæ Papiſticæ quo Iſraeliticæ quæ ad ſuperſtitionem & idololatriam ſub Iarobeamo defecerunt.

præcipuus neruus,atque adeo anima Eccleſiæ,diſſipatur?

Quales fuerunt tunc Eccleſiæ Iſraeliticæ. 8 Quid ergo?(dicet quiſpiam)nullâne igitur reliqua erat in Iudæis Eccleſiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis eſt reſpōſio. Primùm dico in ipſa defectione fuiſſe gradus quoſdam,neq; enim dicemus eundem fuiſſe lapſum Iudæ & Iſraëlis,quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam,quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem,& adorationi locum non licitū dedicaret,religionem prorſus corrupit. Iudęi prius ſe impiis moribus& ſuperſtitioſis inquinarunt quàm ſtatum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim ſub Rechabeam multas iam peruerſas ceremonias vulgò ſibi aſciuerant,quia tamen Ieroſolymis manebant & Legis doctrina & ſacerdotium,& ritus quales Deus inſtituerat:habebant illic pij tolerabilem Eccleſiæ ſtatum. Apud Iſraelitas vſque ad regnum Achab res minimè in melius reſtitutę,tunc verò etiam in deterius prolapſæ ſunt. Qui poſtea ſucceſſerunt,vſque ad interitum regni, partim eius fuerunt ſimiles,partim (quum aliquando meliores eſſe vellent) exemplum Iarobeam ſequuti ſunt,omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ ſubinde mutationes fuerūt,dum alij reges cultum Dei falſis & commentitiis ſuperſtitionibus peruertunt, alij diſſipatam religionem inſtaurant: donec ipſi quoque ſacerdotes templum Dei profanis abominandíſque ritibus polluerunt.

Vid. lib. 1. & 2. hiſtoriæ Regum.

Inde liquet. Papiſtas iniquè facere, dum ad Eccleſiæ ſuæ cōmunionem adigere nos volunt. 9 Age nunc negent Papiſtæ ſi poſſuut, vt ſua vitia maximè extenuent,religionis ſtatum ita apud ſe corruptum vitiatúmq; eſſe vt fuit in regno Iſraelitico ſub Iarobeam. Atqui idololatriam habent craſſiorem:neq; in doctrina,guttula vna ſunt puriores:niſi fortè in hac quoque ipſa magis ſint impuri. Deus,imò quicunque mediocri iudicio præditi ſunt,mihi erūt teſtes, & res etiam ipſa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Eccleſiæ ſuæ communionem adigere nos volūt,duo poſtulant à nobis:primùm vt precibus,ſacríſque & ceremoniis ſuis omnibus communicemus:deinde vt quicquid honoris,poteſtatis,iuriſdictionis Eccleſiæ ſuæ tribuit Chriſtus, id Eccleſię ſuę deferamus. Quod ad primum attinet,fateor Prophetas omnes qui Hieroſolymis fuerunt, quum res illic eſſent admodum corruptæ, nec ſeorſum ſacrificaſſe, nec ſeparatos habuiſſe ab aliis ad orandū cœtus. Habebant enim Dei mandatū,quo in templum Solomonis conuenire iubebātur: Sacerdotes Leuiticos,quos,quia ſacrorum antiſtites ordinati erant à Domino, necdum abdicati,vtrunque indigni eo honore eſſent,locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput eſt totius quæſtionis, ad nullum ſuperſtitioſum cultum adigebantur: imò nihil ſuſcipiebant quod non eſſet à Deo inſtitutum. Apud hos

Duo poſtulant à Chriſtianis.

Ad primum, reſponſio.

Exod. 29. 9.

Caput quæſtionis.

hos autem, Papiſtas dico, quid ſimile? Vix enim vllum cum ipſis conuentum poſſumus habere in quo nõ aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculũ in Miſſa eſt, quam nos vt maximum ſacrilegium abominamur. Atque id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc ſatis eſt oſtendere aliam in hac parte cauſam noſtram eſſe quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum ſacris intereſſent, nullas ceremonias vel ſpectare vel vſurpare cogebantur niſi à Deo inſtitutas. Ac, ſi exemplum omnino ſimile habere libet, ſumamus ex regno Iſraelitico. Secundum inſtitutum Iarobeam manebat circumciſio, fiebant ſacrificia, Lex ſancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: ſed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedo mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui ſemel adorauerit in Bethel, aut ſacrum fecerit. Nouerant enim ſe id non facturos quin aliquo ſacrilegio ſe contaminarent. Habemus ergo, non eouſque valere apud pios debere Eccleſiæ communionem, vt ſi illa ad profanos pollutóſque ritus degeneraret, ſequi protinus neceſſe ſit.

Cur externo cultui Papiſtico intereſſe non poſſumus.

Cap. 18. huius 4. libri.

1. Reg. 12. 13.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. Nam ſi Eccleſia ſecundum eum modum conſideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parêre, cuius caſtigationibus commoueri, cuius communionẽ religiosè in omnibus colere oporteat: Eccleſiam illis concedere non poſſumus quin ſubiectionis & obedientiæ neceſſitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Iſraelitis ſui ſeculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari ſtatu aut etiam meliore illic eſſent. Videmus autem vt paſſim clament profana eſſe conuenticula, quibus non magis conſentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè ſi illæ Eccleſiæ fuerunt, ſequitur ab Eccleſia Dei alienos fuiſſe, in Iſraele quidem Heliam, Micheam, & ſimiles: in Iuda autem Ieſaiam, Ieremiam, Oſeam, & reliquos eius notæ, quos peius quibuſuis incircunciſis oderant & execrabantur ſui ſeculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Eccleſiæ, ergo Eccleſia non columna veritatis, ſed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, ſed idolorum receptaculum. Neceſſe igitur habebant ab eorum cœtuum conſenſione deſciſcere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduerſus Deum conſpiratio. Eadem ratione ſiquis præſentes cœtus idololatria, ſuperſtitione, impia doctrina contaminatos pro Eccleſiis agnoſcat, in quarum plena communione perſtandum ſit homini Chriſtiano vſque ad doctrinæ conſenſionem, valde errabit. Nam ſi Eccleſiæ ſunt, poteſtas clauium penes ipſas eſt. atqui claues indiuiduum habent nexum cum ver-

Ad ſecundum poſtulatum Papiſtarum reſpõſio, An eorũ ſynagoga ſit Eccleſia necne.

Ieſa. 1. 14.

1. Tim. 3. 15.

bo, quod illinc profligatum eſt. Deinde ſi Eccleſiæ ſunt, valet apud eas Chriſti promiſſio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à ſua communione quicunque ſe Chriſti ſeruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida eſt Chriſti promiſſio aut non ſunt, hoc ſaltem intuitu, Eccleſiæ. Denique pro verbi miniſterio habent ſcholas impietatis & errorum omne genus ſentinam. Proinde aut Eccleſiæ, ſecundum hanc rationem, non ſunt: aut nullum reſtabit ſymbolum, quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus diſcernantur.

Matth.16.19. & 18.18.
Ioh.20.23.

Et ſi Papatus propriè nõ poteſt dici Eccleſia, manſit tamen, inuito ipſo antichriſto, in Papatu aliquod Eccleſiæ veſtigium.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædã Eccleſiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſupereſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſię inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuum ſemel pepigerat Deus, id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando perſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ itaque certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncíſio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis naſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: vbi illę prouinciæ Antichriſti tyrannide oppreſſæ ſunt, quo tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baptiſmum primò illic conſeruauit fœderis teſtimonium qui eius ore conſecratus, inuita humana impietate vim ſuam retinet: deinde ſua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquiæ extarent, ne Eccleſia prorſus interiret. Ac quemadmodum ita ſæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamento ſubuerti, vel ſolo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbũ ſuum contempſerant, horribilem quaſſationem ac diſiectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoque vaſtatione ſemirutum ædificium ſupereſſe voluit.

Ezech.16.20.

Vt Baptiſmus, & aliæ quadam reliquiæ.

Et ita impleta eſt Pauli prophetia, Antichriſtũ ſeſſurum in templo Dei.

Eccleſiæ nomen Papatui non conceditur: quanuis ſub eius tyrannide fuerint Eccleſiæ quædam.

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, non ideo Eccleſias apud eos eſſe inficiamur: ſed tantùm litigamus de vera & legitima Eccleſiæ conſtitutione quæ in communione cùm ſacrorum, quæ ſigna ſint profeſſionis, tum verò potiſſimùm doctrinę requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum prædixerunt Daniel & Paulus. Illius ſcelerati & abominandi regni ducem & anteſignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd ſedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin ſub eius quoque tyrannide Eccleſiæ maneant;

Dan.9.27.
2.Theſſ.24.

Quarum deplorandus ſtatus ad viuum depingitur.

neant : ſed quas ſacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus ſemiſepultus lateat Chriſtus, obrutũ Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia ſic ſint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei ſanctæ facies illic appareat. In ſumma, Eccleſias eſſe dico quatenus populi ſui reliquias, vtcunque miſerè diſperſas ac diſiectas, illic mirabiliter Dominus conſeruat, quatenus permanent aliquot Eccleſiæ ſymbola: atque ea præſertim quorum efficaciam nec Diaboli aſtutia nec humana prauitas deſtruere poteſt. Sed quia è conuerſo deletæ ſunt illic notæ quas præcipuè in hac diſputatione reſpicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Eccleſiæ forma. *Summa huius capitis.*

CAPVT III.

De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.

Partes huius capitis.

1 In genere quædam de ordine Eccleſiæ, & de miniſterij Eccleſiaſtici fine, vtilitate, neceſſitate, dignitate, præmittuntur, ſect. 1. 2. 3.

2 Seorſim deinde agitur de perſonis miniſterio Eccleſiaſtico fungentibus, à ſect. 4. ad 10.

3 A decima ſectione ad finem capitis de ordinatione vel vocatione miniſtrorum Eccleſiæ.

IAM de ordine dicendum eſt quo Eccleſiam ſuam gubernari voluit Dominus. Tametſi enim ſolum ipſum regere ac regnare in Eccleſia, in ea quoque præeſſe vel eminere, & imperium hoc ſolo eius verbo exerceri atque adminiſtrari oportet: quia tamen viſibili præſentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis ſuam ore coràm declaret, hominum miniſterium in hoc adhibere diximus, & quaſi vicariam operam, non ad eos ius ſuum honorémque transferendo, ſed tantum vt per os ipſorum ſuum ipſe opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum inſtrumento vtitur artifex. Quæ iam ante expoſui, iterum repetere cogor. *Summa dicendorum.* Matt. 26. 11. *Rationes cur Deus in Eccleſia gubernanda miniſterio hominũ vtitur.* Cap. 1. ſect. 5.

Poſſet id quidem vel per ſeipſum ſine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: ſed complures ſunt cauſæ cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos ſuam declarat, quum ex hominibus ſumit qui pro ſe in mundo legatione fungantur, qui arcanæ ſuæ voluntatis ſint interpretes, qui perſonam denique ſuam repræſentent. Sicque experimento comprobat non vanum eſſe quòd paſſim nos vocat templa ſua, dum ex ore hominum, velut ex ſanctuario, reſponſa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtiliſſimum ad humilitatem exercitium eſt, dum nos ad obediendum verbo ſuo aſſuefacit, vtcunque per homines ſimiles nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipſe loqueretur, nihil mirum foret ſi ſacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter ſine mora exciperentur. Quis enim præſentem eius poteſtatem non horreret? quis non ad primum tantæ maieſtatis aſpectum proſterneretur? quis non immenſo illo fulgore confunderetur? Verùm vbi homuncio quiſpiam ex puluere emerſus in nomine Dei loquitur, hîc noſtram erga Deum ipſum pietatem & obſeruantiam optimo teſtimonio declaramus, ſi dociles nos exhibemus eius miniſtro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiã cauſa cæleſtis ſuæ ſapientiæ theſaurum in vaſis fragilibus ac luteis abſcondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter ſe colligari, dum vnus cõſtituitur paſtor qui reliquos ſimul doceat: qui verò diſcipuli eſſe iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim ſibi quiſque ſufficeret, nec indigeret alterius opera (quę ſuperbia eſt humani ingenij) cõtemneret quiſque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmiſſimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Eccleſiam ſuam adſtrinxit, dum ſalutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines depoſuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc reſpexit Paulus, quum Epheſiis ſcriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quẽadmodum & vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptiſma. Vnus Deus & Pater omnium, qui eſt ſuper omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Quapropter dicit, Quum aſcendiſſet in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui deſcendit, idem ille eſt qui aſcendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios Paſtores ac Doctores, ad inſtaurationem ſanctorum, in opus adminiſtrationis, in ædificationem corporis Chriſti: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis

1. Vt dignationẽ erga nos ſuam declaret.

2. Vt ad humilitatem & obediẽtiam nos aſſuefaciat, noſtræ infirmitati appoſito remedio conſiſlens.

Lege Auguſt. lib. 1. de doct. Chriſt.

2. Cor. 4. 7.

3. Vt homines hoc vinculo conſtricti mutuam charitatem melius inter ſe fouere diſcant.

Confirmatio harum rationũ, ex præclaro Apoſto'i teſtimonio deſumpta.

Eph. 4. 4.

tionis Filij Dei,in virum perfectum,in menſuram ætatis plenè adultæ:vt non amplius ſimus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ:ſed veritatem ſectantes in charitate, adoleſcamus in illum per omnia,qui eſt caput,nempe Chriſtum,in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commiſſuram ſubminiſtrationis,iuxta actum in menſura vniuſcuiuſque partis,incrementum corporis facit, in ædificationem ſuiipſius per charitatem.

2 His verbis illud oſtendit hominum miniſterium, quo Deus in gubernanda Eccleſia vtitur,præcipuum eſſe neruum quo fideles in vno corpore cohæreant:tum verò etiam indicat, non aliter incolumem ſeruari Eccleſiam poſſe quàm ſi his præſidiis fulciatur in quibus ſalutem eius reponere Domino placuit.Aſcendit Chriſtus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implendi ratio,quòd per miniſtros, quibus officiũ hoc mandauit,& muneris obeundi gratiam contulit, ſua dona diſpenſat ac diſtribuit Eccleſiæ : ſéque adeo ipſum præſentem quodammodo exhibet, Spiritus ſui virtutem in ſua hac inſtitutione exerendo,ne inanis ſit vel otioſa. Sic inſtauratio ſanctorum peragitur:ſic ædificatur corpus Chriſti:ſic adoleſcimus per omnia in eum qui eſt caput,&inter nos coaleſcimus:ſic redigimur omnes in vnitatem Chriſti, ſi prophetia inter nos viget,ſi Apoſtolos recipimus,ſi doctrinam nobis adminiſtratam non aſpernamur.Eccleſiæ ergo diſſipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quiſquis ordinem hunc de quo diſputamus,& hoc genus regiminis vel abolere ſtudet, vel quaſi minus neceſſarium eleuat.Neque enim vel ſolis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam ſunt præſenti vitæ fouendæ ac ſuſtinendæ neceſſaria,quàm eſt conſeruandæ in terris Eccleſiæ Apoſtolicum ac paſtorale munus.

Quo teſtimonio apparet hominũ illud miniſteriũ eſſe vtiliſſimum toti Eccleſiæ.
Ephe.4.10.
Ratio ab enumeratione commodorum.
Ephe.4.12.
A ſimili.

3 Proinde ſuprà admonui,Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis ſæpe commendaſſe : vt in ſummo honore ac pretio,tanquam res omnium præſtantiſſima, apud nos eſſet. Singulare beneficium ſe hominibus largiri,Doctores eis excitando,teſtatur,vbi iubet Prophetam exclamare,pulchros eſſe pedes,& beatum aduentum annuntiantium pacem:quum Apoſtolos lucem mundi & ſalem terræ nominat. Nec ſplendidius ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit:qui vos ſpernit,me ſpernit Sed nullus eſt illuſtrior locus quàm apud Paulum in ſecunda ad Corinthios, vbi hanc quæſtionem velut ex profeſſo tractat.Contendit ergo nihil Euangelij miniſterio in Eccleſia magis præclarũ aut glorioſum eſſe,quum ſit adminiſtratio Spiritus & iuſtitiæ & vitæ æternæ. Hæc & ſimilia eò pertinẽt ne illa gubernãdæ ac retinendæ per miniſtros Eccleſiæ ratio, quam Dominus in perpetuum ſan-

In hunc finem miniſterij,dignitas præclaris elogiis inſignitur.
Ieſa.52.7.
Mat.5.13.14.
Luc.10.16.
2.Cor.4.6.
2.Cor.3.9.

Eiuſdémque neceſſitas multis exemplis à Deo commendatur. ciuit, apud nos vileſcat, ac ipſo tandem contemptu obſoleſcat, Ac eius quidem neceſſitas quanta ſit, non verbis modò, ſed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis ſuæ luce, Angelum è cælo miſit qui ad eum

Act.10.3.

Act.9.6.

Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam ſui vocare, ac in Eccleſiam inſerere vellet, non ſua ipſius voce alloquitur, ſed ad hominem remittit à quo & ſalutis doctrinam & Baptiſmi ſanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei eſt interpres, ab enarranda Dei voluntate ipſe abſtinet,

2.Cor.12.2.

hominem verò iubet accerſiri qui eam enarret: quòd Chriſtus vnicus fidelium magiſter, hominis magiſterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cęlum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari conſtituerat: quis nunc contemnere miniſterium illud audeat, vel quaſi ſuperuacuum præterire, cuius vſum talibus documẽtis teſtatum facere Deus voluit?

Altera pars capitis, de miniſtris Eccleſiaſticis ſpeciatim. Horum alij, vt Apoſtoli, Prophetæ, Euangeliſtæ ad tempus fuerunt inſtituti. 4 Qui Eccleſiæ regimini ſecundum Chriſti inſtitutionem præſunt, nominantur à Paulo primũ Apoſtoli, deinde Prophetæ, tertiò Euangeliſtæ, quartò Paſtores, poſtremò doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Eccleſia munus habent: alios tres initio regni ſui Dominus excitauit: & ſuſcitat etiam interdum, prout temporum neceſſitas poſtulat. Quæ ſit Apoſtolica functio ex mandato illo conſtat. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: ſed totus orbis aſſignatur redigendus in obedientiam Chriſti: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt ſpargendo, regnum eius vbique erigãt. Proinde Paulus, quum ſuum Apoſtolatum approbare vellet, ſe non vnam aliquam vrbem Chriſto acquiſiuiſſe, ſed longè latéque propagaſſe Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis appoſuiſſe manus, ſed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Eccleſias plantaſſe. Miſſi ergo ſunt Apoſtoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelij prędicatione conſtituerent, vel, ſi mauis, qui tanquam primi Eccleſię architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent, Prophetas vocat, non quoſlibet diuinæ voluntatis interpretes, ſed qui ſingulari reuelatione excellebant: quales nunc vel nulli extãt, vel minus ſunt conſpicui. Per Euangeliſtas, eos intelligo qui quum dignitate eſſent Apoſtolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui ſimiles: ac fortaſſis etiam ſeptuaginta diſcipuli, quos ſecundo ab Apoſtolis loco Chriſtus deſignauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & ſententiæ Pauli conſentanea videtur) tres illæ functiones non ideò inſtitutæ in Eccleſia fuerũt vt perpetuæ forẽt, ſed

Apoſtoli.
Epheſ.4.11.
Marc.16.15.
Rom.15.9.20.
Eph.4.11.
Prophetæ.
Euangeliſtæ.
Luc.10.1.

ad id

ad id mdò tempus quo erigendæ erant Eccleſiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Moſe ad Chriſtum traducendæ. Quanquam non nego quin Apoſtolos poſtea quoque, vel ſaltem eorum loco Euangeliſtas interdum excitarit Deus, vt noſtro tempore factum eſt. Talibus enim qui Eccleſiam ab Antichriſti defectione reducerēt, opus fuit. Munus tamen ipſum nihilominus extraordinarium appello, quia in Eccleſiis ritè conſtitutis locū non habet. Sequuntur paſtores ac doctores: quibus carere nunquam poteſt Eccleſia: inter quos hoc diſcriminis eſſe puto quòd doctores nec diſciplinæ, nec ſacramentorum adminiſtrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præſunt, ſed Scripturæ tantùm interpretationi: vt ſyncera ſanáque doctrina inter fideles retineatur. Paſtorale autem munus hæc omnia in ſe continet.

Exceptio.

Alij autem, vt Paſtores & doctores functiones perpetuas retinent, nec iis vnquam carere poteſt Eccleſia. Euangeliſtæ ſi Apoſtolis iungantur, reſtant duo paria. Paſtores cum Apoſtolis, doctores cum prophetis.

5 Habemus quæ in Eccleſiæ regimine temporaria miniſteria fuerint, & quæ ideò inſtituta vt perpetuò durent. Quòd ſi Euangeliſtas Apoſtolis iungamus, reſtabunt nobis duo paria quodammodo inter ſe reſpondentia. Quam enim ſimilitudinē habent noſtri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apoſtolis paſtores. Excellentius fuit propheticum munus, propter ſingulare reuelationis donum quo pollebant: ſed doctorū officium ſimilem ferè rationem & vnum prorſus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit vt nouā Euangelij prędicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros anteceſſerunt. Tametſi enim ex oratione & etymo verbi ritè Apoſtoli poſſunt vocari omnes miniſtri Eccleſiaſtici, quia à Domino omnes mittuntur, eiúſque ſunt nuntij: quia tamen magni referebat, certā haberi de eorum miſſione notitiam, qui rem nouā & inauditam afferrent, duodecim illos (quorū numero poſtea acceſſit Paulus) peculiari titulo ante alios inſigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipſe Andronico & Iuniæ, quos dicit fuiſſe inſignes inter Apoſtolos: ſed quū propriè loqui vult, nonniſi ad primariū illum ordinem refert. Atq; hic eſt communis Scripturæ vſus. Paſtores tamē (excepto quòd certas ſinguli Eccleſias ſibi attributas regunt) eandem ſuſtinēt cum Apoſtolis prouinciam. Porro quale illud ſit, clarius adhuc audiamus.

Luc.6.13.
Galat.1.3.

Cur ſpeciali Apoſtolorum nomine duodecim illi ſunt inſigniti.

Rom.16.17.
Mat.10.1.

6 Dominus, quum Apoſtolos mitteret, mandatum illis dedit (ſicut dictum eſt nuper) de prædicādo Euangelio, & baptizandis credentibus in remiſſionē peccatorum. Antea autē mandauerat vt ſacra ſymbola corporis & ſanguinis ſui ad exemplū ſuum diſtribuerent. En ſanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem impoſitam iis qui in Apoſtolorum locum ſuccedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & ſacramentorum adminiſtratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunq;

Sicut Apoſtolis, ita & Paſtoribus verbi prædicatio & ſacramentorum adminiſtratio commiſſa eſt.

Mat.28.9.
Luc.22.19.

iſtorum negligunt, falsò prætexere Apoſtolorum perſonam. Quid autem paſtores? Paulus non de ſeipſo tantùm, ſed de omnibus illis loquitur, quũ inquit, Sic nos æſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. Item alibi, Oportet Epiſcopum tenacem eſſe eius qui ſecundum doctrinam eſt fidelis ſermonis: vt potens ſit exhortari per doctrinam ſanã, & contradicentes refellere. Ex his ſimilibus locis qui paſſim occurrunt, colligere licet, in paſtorum quoque functione has eſſe duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & ſacramenta adminiſtrare. Docendi autem ratio non in publicis tantùm cõcionibus conſiſtit, ſed ad priuatas etiã admonitiones pertinet. Ita Paulus teſtes citat Epheſios, quòd nihil ſuffugerit eorũ quæ in rem ipſorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per ſingulas domos, teſtificans Iudæis ſimul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Chriſtum. Item paulo pòſt, Quòd non deſtiterit cum lachrymis monere vnumquemque eorum. Neque tamen præſentis inſtituti eſt ſingulas boni paſtoris dotes perſequi, ſed tantùm indicare quid profiteantur qui ſe paſtores appellant: nempe ita ſe præeſſe Eccleſiæ non vt otioſam habeant dignitatem, ſed vt Chriſti doctrina populum ad veram pietatẽ inſtituant, ſacra myſteria adminiſtrent, rectam diſciplinam conſeruent atque exerceant. Quicunque enim ſpeculatores poſiti ſunt in Eccleſia, illis Dominus annuntiat, ſiquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, ſanguinem ſe de ipſorum manibus requiſiturum. In eos quoque omnes competit quod de ſe ait Paulus, Væ mihi, niſi euangelizem, quum diſpenſatio mihi ſit commiſſa. Denique, quod orbi vniuerſo præſtiterunt Apoſtoli, id gregi ſuo, cui deſtinatus eſt, debet paſtor vnuſquiſque.

[Margin: 1. Cor. 4. 1. Tit. 1. 9. — Verbi prædicatio, qualis eſſe debeat. — Act. 20. 20. & 23. — Ezech. 3. 17. — 1. Cor. 9. 16.]

Ordo autem poſtulat, vt paſtoribus ſingulis ſua aſsignentur Eccleſiæ: non adeo tamen vnũquemque alligatum eſſe, quin & alias iuuare poſsit, publica authoritate ita poſtulante, modò ritè & ordine id publica authoritate fiat.

7 Etſi dum ſingulis aſſignamus ſuas Eccleſias, interim non negamus quin alias Eccleſias iuuare is poſſit qui vni eſt alligatus, ſiue quid inciderit turbarum, quod eius præſentiam requirat: ſiue ab ipſo petatur de re aliqua obſcuriore conſilium. Sed quia ad retinendam Eccleſiæ pacem neceſſaria eſt iſta politia, vnicuique eſſe propoſitum quod agat, ne ſimul omnes tumultuẽtur, ſine vocatione incerti diſcurrant, in vnum omnes locũ temere confluant, & ne vacuas Eccleſias pro libidine deſerãt, qui de ſua commoditate magis quàm de Eccleſiæ ædificatione ſunt ſoliciti: hæc diſtributio quoad licet obſeruari communiter debet, vt ſuis quiſque finibus contentus in alienam prouinciam nõ irrumpat. Nec humanum eſt inuentum, ſed Dei ipſius inſtitutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creaſſe per ſingulas Liſtrenſium, Antiochenorum, Iconium Eccleſias, Presbyteros: & Paulus ipſe Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros conſtituat. Sic alibi Philippenſium Epiſcopos, & alibi Archippum

[Margin: Act. 14. 23. Tit. 1. 5. Philipp. 1. 1.]

Coloſſ

Coloſſenſium Epiſcopum commemorat. Et extat inſignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Eccleſiæ Epheſinæ. Quiſquis ergo Eccleſiæ vnius regimen ac curam ſuſceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum ſe eſſe ſciat: nõ quòd veluti glebæ addictus (vt Iuriſconſulti dicunt) id eſt mancipatus & quaſi affixus, pedem inde mouere nequeat, ſi ita publica vtilitas poſtularit, modò id ritè & ordine fiat. ſed is qui in vnũ locum vocatus eſt, non debet ipſe de migratione cogitare, nec, prout ſibi cõmodum putarit, quærere liberationem. Deinde ſi quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato conſilio tentare, ſed expectare publicam authoritatem. Col. 4. 17. Act. 20. 28.

8 Cæterùm quòd Epiſcopos, & presbyteros, & paſtores, & miniſtros promiſcuè vocaui qui Eccleſias regũt: id feci ex Scripturæ vſu, quæ vocabula iſta confundit. quicunque enim verbi miniſterio funguntur, iis titulum Epiſcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iuſſus eſt Titius conſtituere Presbyteros oppidatim, continuò ſubiicitur, Oportet enim Epiſcopum eſſe inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Eccleſia Epiſcopos ſalutat. Et in Actis refertur cõuocaſſe Presbyteros Epheſinos, quos ipſe Epiſcopos ſua oratione nominat. Hic iam obſeruandum eſt, nos hactenus nonniſi ea officia recẽſuiſſe, quæ in verbi miniſterio cõſiſtunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Epheſios capite quod citauimus. Verùm in epiſtola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt poteſtates, donũ ſanationũ, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium eſt in iis immorari. Duo autem ſunt quæ perpetuò manẽt: gubernatio, & cura pauperũ. Gubernatores fuiſſe exiſtimo ſeniores è plebe delectos, qui cenſuræ morum & exercẽdæ diſciplinæ vnà cum Epiſcopis præeſſent. Neque enim ſecus interpretari queas quod dicit, Qui præeſt, id faciat in ſolicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Eccleſia ſuum Senatum, cõſcriptum ex viris piis, grauibus & ſanctis: penes quem erat illa, de qua poſtea loquemur, iuriſdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiuſmodi ordinem non vnius ſeculi fuiſſe, experientia ipſa declarat. Eſt igitur hoc gubernationis munus ſeculis omnibus neceſſarium.

Epiſcopi, preſbyteri, paſtores & miniſtri apud Apoſtolos vnum idemque ſunt. Tit. 1. 5. Philip. 1. 1. Act. 20. 17. Rom. 12. 7. 1. 1. Cor. 12. 28. *Aliæ functionis temporariæ omittuntur.* *Seniorum videlicet & Diaconorum vtpote ad miniſterium verbi pertinẽtes (& de quibus poſtea) retinentur.* Rom. 12. 8.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in ſimplicitate: qui miſeretur, in hilaritate, quum de publicis Eccleſiæ muneribus eum loqui certum ſit, oportet duos fuiſſe gradus diſtinctos. Niſi me fallit iudicium priore membro diaconos deſignat, qui eleemoſynas adminiſtrabant, Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis ſeſe dedicauerant, quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad

Diaconorum gradus diſtincti ab Apoſtolo. Rom. 12. 8. 1. Tim. 5. 10.

Alteri eleemoſynarij, alteri pauperum infirmorum curam gerentes.

Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm ſi in obſequium pauperum ſe darēt. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum eſt) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum adminiſtrandis, alteri in pauperibus ipſis curandis Eccleſiæ ſeruient. Tametſi autem nomen ipſum διακονίας latius patet, hos ſpecialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos eleemoſinis diſpenſandis gerendæque pauperum curæ præficit Eccleſia & velut publici pauperum ærarij œconomos cōſtituit: quorum origo, inſtitutio ac functio à Luca in Actis deſcribitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum eſſet, quòd in pauperum miniſterio eorum viduę negligerentur, Apoſtoli excuſantes ſe non poſſe ſufficere vtrique muneri, & prædicatione verbi & menſarum miniſterio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi ſeptem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apoſtolica Eccleſia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Act. 6. 3.

Tertia pars capitis de ordinatione ſeu vocatione miniſtrorū Eccleſiæ.

1. Cor. 14. 40.

10. Iam verò quum ordine omnia & decenter in ſacro cœtu gerenda ſint, nihil eſt in quod ſeruari diligentius oporteat, quā in conſtituenda gubernatione: quia nuſquam maius periculum eſt ſi quid inordinatè geritur. Itaque ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere ſe ad docendū vel regendum ingererent, nominatim cautum eſt ne quis ſine vocatione publicum in Eccleſia munus ſibi ſumat. Ergo vt quis cenſeatur verus Eccleſiæ miniſter, primò ritè vocatus ſit oportet: deinde vt ſuæ vocationi reſpondeat, id eſt iniunctas ſibi partes ſuſcipiat & exequatur. Hoc apud Paulū animaduertere ſæpius licet: qui vbi ſuum Apoſtolatum vult approbare, cum ſua in munere obeundo fidelitate vocationem ſemper ferè allegat. Si tantus Chriſti miniſter authoritatem ſibi arrogare non audet vt in Eccleſia audiatur, niſi quia & Domini mandato in hoc eſt conſtitutus, & fideliter peragit quod ſibi cōmiſſum eſt: quanta impudentia erit ſi quiſpiam mortalium, vtroque vel altero iſtorū deſtitutus, eiuſmodi honorem ſibi poſtulet? Verùm quia de obeundi muneris neceſſitate ſuperius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

Huius tractationis partes quatuor.

11 Eius autem tractatio in quatuor verſatur: vt ſciamus quales & qualiter & à quibus inſtituendi ſint miniſtri, & quo ritu quáue ceremonia initiandi. De externa & ſolenni vocatione loquor quæ ad publicum Eccleſiæ ordinem ſpectat: arcanam verò illam cuius ſibi quiſque miniſter coram Deo conſcius eſt, Eccleſiam teſtem non habet, omitto. Eſt autem bonum cordis noſtri teſtimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, ſed ſyncero Dei timore, & ædificandæ Eccleſiæ ſtudio oblatum munus recipiamus. Id quidem vni-

Duplex vocatio, externa & interna: quomodo item vtraque conſideranda.

vnicuique noſtrûm (vt dixi) ſi volumus miniſterium noſtrum Deo approbare, neceſſarium eſt. Coram Eccleſia tamen ritè nihilominus vocatus eſt qui mala conſcientia eò acceſſit, modò non ſit aperta eius nequitia. Solét etiam dicere ad miniſterium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia ſcilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni paſtoris dotibus quædam ſit ad ipſum præparatio. Quos enim tanto muneri deſtinauit Dominus, eos prius iis armis inſtruit quæ ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipſis officiis vellet diſputare, dona prius recenſuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc eſt primum ex quatuor capitibus quæ poſui, eò iam pergamus. 1.Cor.12.7.

12 Quales eligere Epiſcopos deceat. Paulus duobus locis copioſè exequitur, ſumma tamẽ huc redit, nõ eſſe eligendos niſi qui ſint ſanæ doctrinæ, & ſanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & miniſterio ignominiam afferat. De diaconis & ſenioribus ſimilis prorſus eſt ratio. Videndum ſemper ne ad onus quod illis imponitur, ſuſtinendum impares ſint aut inepti, hoc eſt vt inſtructi ſint iis facultatibus quæ ad implendum ſuum munus erunt neceſſariæ. Sic Chriſtus, quum Apoſtolos miſſurus eſſet, eos armis & inſtrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Epiſcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo ſeipſum contaminet. Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religioſũ timorẽ, qui in electione ſeruandus eſt, refero. Hinc ieiunia & orationes. quibus vſos fuiſſe fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent ſe rem agere omnium maximè ſeriam, nihil tentare audebant niſi cum ſumma reuerentia & ſolicitudine. Potiſſimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum conſilii & diſcretionis à Deo peterent.

Tit.1.9. *1. Quales miniſtri Eccleſiæ ſint eligendi.* 1.Tim.3.1. Luc. 21.15. & 24.49. Marc.16.15. Act.1.8. 1.Tim.5.22. *2. Qualiter eligendi ſint.*

13 Tertium quod in partitione poſuimus, erat, A quibus eligendi ſint miniſtri. Huius autem rei certa regula ex Apoſtolorũ inſtitutione peti non poteſt, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione diſſimile. Quia enim extraordinarium miniſterium erat, vt aliqua inſigniori nota conſpicuum redderetur, ipſius Domini ore vocari & conſtitui oportuit qui ipſo fungerẽtur. Illi ergo nulla humana electione, ſed ſolo Dei & Chriſti mandato inſtructi, ſe ad opus accinxerunt. Hinc eſt quòd quum alterum ſubſtituere in locum Iudæ volunt Apoſtoli, non audent vnum aliquem certò nominare, ſed duos in mediũ producunt, vt Dominus ſorte declaret vtrum ex iis velit ſuccedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus ſe ab hominibus vel per hominem creatum fuiſſe

3. A quibus. *Apoſtoli cur à Chriſto ſolo electi.* Act 1.23. Gal.1.12.

Apoſtolum, ſed per Chriſtum & Deum Patrem. Prius illud ſcilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi miniſtris commune habuit. neque enim potuit quiſpiam hanc adminiſtrationem ritè ſuſtinere niſi qui eſſet à Deo vocatus. Alterum autem proprium & ſingulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm ſe habere iactat quod vero ac legitimo paſtori conueniat, ſed inſignia quoque ſui Apoſtolatus profert. Quum enim eſſent apud Galatas qui eius authoritatem ſtudentes eleuare, gregarium aliquem diſcipulum ipſum facerent à primariis Apoſtolis ſubrogatum: quo ſaluam prædicationi ſuæ dignitatem vendicaret, cui inſidias iſtas intentari nouerat, omni ex parte nihilo ſe reliquis Apoſtolis inferiorem oſtendere neceſſe habuit. Proinde ſe non hominum iudicio, inſtar vulgaris vnius Epiſcopi, delectum eſſe affirmat, ſed ipſius Domini ore & manifeſto oraculo.

De S. Pauli vocatione & electione.

Paſtores ordinarÿ autem ab aliis paſtoribus deſignantur. Gal. 1. 1.

14 At verò vt ab hominibus deſignentur Epiſcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis eſſe, nemo ſobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ teſtimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum eſt, ſe non ab hominibus neque per homines fuiſſe miſſum: quum de ordinaria miniſtrorum electione illic non loquatur, ſed quod erat ſpeciale Apoſtolis ſibi aſſerat. Quanquam ſic Paulum quoq; ſingulari prærogatiua Dominus per ſeipſum deſignauit vt diſciplina Eccleſiaſticæ vocationis interim vteretur. ſic enim refert Lucas. Ieiunantibus & orantibus Apoſtolis, dicit Spiritus ſanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod ſelegi eos. Quorſum iſthæc ſegregatio & manuum impoſitio, poſtquam ſuam electionem teſtatus eſt Spiritus ſanctus, niſi vt Eccleſiaſtica diſciplina in deſignandis per homines miniſtris conſeruaretur? Nullo igitur illuſtriore documento eiuſmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dũ Paulum Gentibus Apolũ ſe deſtinaſſe præfatus, eum tamen ab Eccleſia vult deſignari. Quod ipſum in Matthię electione cernere licet. Nã quia tanti erat munus Apoſtolicum vt vnum aliquẽ ſuo iudicio in eum gradum cooptare non auſint, duos in medio conſtituunt, quorum in alterum ſors calura ſit. vt ita & electio compertum è cælo teſtimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Eccleſiæ politia.

Act. 13. 2.

Cur aliquoties quidam ex Apoſtolis ab hominibus etiam ſint deſignati.

Act. 1. 23.

Porrò, iſta electio non ad vnum quempiam pertinet: ſed præeſſe huic debent alÿ paſtores, & accedere populi conſenſus ac approbatio. quod va-

15 Quæritur nunc à totáne Eccleſia eligi debent miniſter, an à collegis tantùm & ſenioribus qui cenſuræ præſunt, an verò vnius authoritate conſtitui poſſit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt conſtituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò impoſueris. Sed falluntur, ſi putant vel Timotheum Epheſi, vel Titum in Creta regnum exercuiſſe, vt ſuo vterq; arbitrio omnia diſponeret. Præfuerunt

enim

enim tantùm vt bonis & ſalutaribus conſiliis populo præirent: *riis argumentis & teſtimoniis*
non vt ſoli, excluſis aliis omnibus, agerent quod placeret. Ac *confirmatur.*
ne quid fingere videar, planum id faciam ſimili exemplo. Re- Tit.1.5.
fert enim Lucas conſtitutos eſſe per Eccleſias Presbyteros à Pau- 1.Tim.5.22.
lo & Barnaba: ſed rationem vel modum ſimul notat, quum di- Act.14.23.
cit factum id eſſe ſuffragiis, χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipſi duo: ſed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus ſublatis declarabat quem habere vellent. Nempe ſic Romani hiſtorici non rarò loquuntur, Conſulem, qui comitia habuerit creaſſe nouos magiſtratus, non aliam ob cauſam niſi quia ſuffragia receperit, & populum moderatus ſit in eligendo. Non eſt certè credibile Paulũ plus conceſſiſſe Timotheo & Tito quàm ſibi ipſe ſumpſerit. Videmus autem ipſum ex populi ſuffragiis Epiſcopos creare ſolitum. Sic ergo intelligendi ſunt ſuperiores loci, nequid de communi Eccleſiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cypria- Li.1.epi.3.
nus, dum contendit ex diuina authoritate deſcendere vt ſacerdos plebe præſente ſub omnium oculis deligatur, & dignus atq; idoneus publico iudicio ac teſtimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iuſſu Domini in Sacerdotibus Leuiticis fuiſſe ob- Leuit.8.6.
ſeruatum, vt ante conſecrationem in conſpectum populi pro- Num.20.26.
ducerentur. Non aliter aſcribitur Matthias Apoſtolorum collegio, nec aliter ſeptem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, oſtendunt Act.1.17.& 6,
ſacerdotis ordinationem nonniſi ſub populi aſſiſtentis con- 2.
ſcientia fieri oportere: vt ſit ordinatio iuſta & legitima, quæ omnium teſtimonio fuerit examinata. Habemus ergo, eſſe hanc ex verbo Dei legitimam miniſtri vocationem, vbi ex populi conſenſu & approbatione creantur qui viſi fuerint idonei. Præeſſe autem electioni debere alios paſtores, nequid per leuitatem, vel per mala ſtudia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

16 Supereſt ritus ordinandi, cui vltimum locum in voca- 4. *Quo ritu miniſtri Eccleſiæ ſint ordinandi.*
tione dedimus. Conſtat autem Apoſtolos non alia ceremonia vſos eſſe, quum aliquem miniſterio admouebant, quàm manuum impoſitione. Hunc autem ritum fluxiſſe arbitror ab Hebræorum more qui quod benedictum ac conſecratum vole- Gen.48.14.
bant, manuum impoſitione Deo quaſi repræſentabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manaſſe, eorum capitibus manus impoſuit. Quod ſequutus eſt Dominus noſter, quum ſuper in- Matt.19.15.
fantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) ſignificatu Iudæi ex Legis præſcripto ſuis ſacrificiis manus imponebãt. Quare Apoſtoli per manuum impoſitionem eum ſe Deo offerre ſi- Act.19.6.
gnificabant quem initiabant in miniſterium. Quanquam vſi ſunt etiam ſuper eos quibus viſibiles Spiritus gratias confere-

bant. Vtcunque ſit, fuit hic ſolennis ritus, quoties ad miniſteriũ Eccleſiaſticum aliquem vocabant. Sic paſtores & doctores, ſic diaconos conſecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impoſitione: quia tamen fuiſſe in perpetuo vſu Apoſtolis videmus, illa tamen accurata eorum obſeruatio præcepti vice nobis eſſe debet. Et certè vtile eſt eiuſmodi ſymbolo cùm miniſterij dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipſum iam non eſſe ſui iuris, ſed Deo & Eccleſiæ in ſeruitutem addictum. Præterea non erit inane ſignum, ſi in germanam ſuam originem reſtitutũ fuerit. Nam ſi nihil fruſtra Spiritus Dei in Eccleſia inſtituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta ſit, ſentiemus non eſſe inutilem, modò in ſuperſtitioſum abuſum non vertatur. Hoc poſtremò habendum eſt, non vniuerſam multitudinem manus impoſuiſſe ſuis miniſtris, ſed ſolos paſtores. Quanquam incertum eſt an plures ſemper manus impoſuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibuſdam aliis factum fuiſſe cõſtat. Sed Paulus ipſe alibi ſe, non alios complures, Timotheo manus impoſuiſſe commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiã ſuſcites quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Nã quod in altera epiſtola de impoſitione manuum Presbyterij dicitur, non ita accipio quaſi Paulus de ſeniorum collegio loquatur: ſed hoc nomine ordinationem ipſam intelligo: quaſi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impoſitionem recepiſti, quum te Presbyterum crearem, non ſit irrita.

Huius ritus nullum extat præceptum, ſed vſu cum vobis commendatur.

A quibus imponebantur manus.

Act. 6. 6. & 13. 5.
2. Tim. 1. 6.
1. Tim. 4. 14.

CAPVT IIII.

De ſtatu veteris Eccleſiæ & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.

Partes huius capitis.

1 Qualis fuerit hæc veteris Eccleſiæ gubernandi ratio, à ſect. 1. ad 10.
2 De ſolenni Epiſcoporum & Miniſtrorum veteris Eccleſiæ ordinatione, à decima ſect. ad finem capitis.

Veteris Eccleſiæ ratio gubernandi.

HACTENVS de ordine gubernandæ Eccleſiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus eſt, & de miniſteriis, vt ſunt à Chriſto inſtituta, diſſeruimus. Nunc quo iſta omnia clarius ac familiarius pateſiant, ac melius etiam in animis noſtris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Eccleſiæ formam recognoſcere, quæ nobis diuinæ inſtitu-

Non omni ex parte ad verbi Dei normam compoſita.

ſtitutionis imaginem quandam oculis repræſentabit. Tametſi enim multos Canones ediderũt illorum temporum Epiſcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expreſſum eſſet, ea tamen cautione totam ſuam œconomiam compoſuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuiſſe à verbo Dei alienum. Verùm etiam ſiquid poſſit in ipſorum inſtitutis deſiderari, quia tamẽ ſincero ſtudio conati ſunt Dei inſtitutionem conſeruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum cõducet hic breuiter colligere qualem obſeruationem habuerint. Quemadmodũ tradidimus triplices miniſtros nobis commẽdari in ſcriptura, ita quicquid miniſtrorum habuit vetus Eccleſia, in tres ordines diſtinxit. nã ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Paſtores ac Doctores reliqua pars cenſuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commiſſa erat cura pauperum & eleemoſynarum diſpenſatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum, verùm quos clericos vocabant, eos ab adoleſcẽtia certis exercitiis aſſuefaciebant ad ſeruiendum eccleſiæ, quo melius intelligerent quorſum eſſent deſtinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copioſius mox oſtendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque propoſuit eccleſiæ ordines: enumerat epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Miniſtros in tres ordines diſtinctos habuit: quorum duo explicantur: ſecundus qui eſt ſeniorum omittitur, & de Eccleſiæ diſciplina agitur c.12.

In Ieſaiam. ca.9.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex ſuo numero in ſingulis ciuitatibus vnum eligebant, cui ſpecialiter dabant titulum epiſcopi: neq; ex æqualitate, vt fieri ſolet, diſſidia naſcerentur. Neque tamen ſic honore & dignitate ſuperior erat Epiſcopus vt dominium in collegas haberet: ſed quas partes habet Conſul in ſenatu, vt referat de negotiis, ſententias roget, conſulendo, monendo, hortãdo, aliis præeat, authoritate ſua totam actionẽ regat, & quod decretum communi conſilio fuerit exequatur: id muneris ſuſtinebat epiſcopus in Presbyterorum cœtu. Atque idipſum pro temporum neceſſitate fuiſſe humano conſenſu inductum fatentur ipſi veteres. Ita Hieronymus in epiſtolam ad Titum. Idem (inquit) Presbyter qui Epiſcopus. Et antequam diaboli inſtinctu diſſidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi conſilio Presbyterorum eccleſiæ gubernabantur. Poſtea, vt diſſenſionum ſemina euellerentur, ad vnum omnis ſolicitudo eſt delata. Sicut ergo Presbyteri ſciunt ſe, ex eccleſię conſuetudine, ei qui præeſt ſubiectos: ita epiſcopi nouerint ſe magis conſuetudine quàm Dominicæ diſpoſitionis veritate Presbyteris eſſe maiores, & in commune debere eccleſiam regere. Alibi tamen docet

1. Presbyteri, ſeu paſtores quibus (ordinis conſeruandi gratia) Epiſcopus præerat.

Epiſcopi munus.

Presbyter & Epiſcopus, idem.

Comment. in epi. ad Tit. c.1.

Ad Euagrium.

Huius ordinis inſtitutum antiquum. quàm fuerit antiquum inſtitutum. dicit enim Alexandriæ à Marco Euangeliſta vſque ad Heracleam & Dionyſium, Presbyteros ſemper vnum ex ſe electũ in excelſiori gradu collocaſſe, quem Epiſcopum nominabant. Habebant ergo ſingulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Paſtores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigendi, quod Paulus Epiſcopis iniungit, omnes obibant: &, quo ſemen poſt ſe relinquerẽt, iunioribus qui ſacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde ſumeret, & velut corpori Eccleſiæ illius accenſeretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tãtùm & pacis cõſeruãdæ gratia vni Epiſcopo suberãt: qui ſic alios dignitate antecedebat, vt fratrum cœtui ſubiiceretur. Quòd ſi amplior erat ager qui ſub eius epiſcopatu erat quã vt ſufficere omnibus Epiſcopi muniis vbique poſſet, per ipſum agrum deſignabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabãt Chorepiſcopos, quòd per ipſam prouinciam Epiſcopum repræſentabant.

Tit. 1. 9.

Epiſcopi & Presbyterorum officium. 3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Epiſcopum quàm Presbyteros verbi & Sacramentorũ diſpenſationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm (quoniam illic Arrius Eccleſiam turbauerat) inſtitutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates li. 9. Tripertitæ hiſtoriæ. Quod tamẽ ipſum Hieronymus ſibi diſplicere nõ diſſimulat. Certè inſtar portenti habitum eſſet, ſiquis ſe pro Epiſcopo venditaſſet, qui non etiam re ipſa exhibuiſſet verũ Epiſcopum. Ea igitur fuit temporum illorum ſeueritas, vt miniſtri omnes ad implendum munus, quale ab ipſis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tãtùm ætatis morem refero: ſiquidẽ ne Gregorij quidem tempore, quo Eccleſia iam ferè collapſa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuiſſet Epiſcopum aliquem à cõcionibus abſtinere. Sacerdos (inquit ipſe alicubi) moritur, ſi de eo ſonitus nõ audiatur, quia iram cõtra ſe occulti iudicis exigit, ſi ſine ſonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum teſtatur Paulus ſe mũdum eſſe à ſanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cõſtringimur, nos rei eſſe oſtendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui ſuper ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacẽtes ſe & alios vocat, quia minus aſſidui eſſent in opere quàm cõueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuiſſe putas ſiquis in totum ceſſaſſet? Valuit ergo diu illud in Eccleſia, vt primæ Epiſcopi partes eſſent, populum verbo Dei paſcere, ſeu ædificare Eccleſiam publicè ac priuatim ſana doctrina.

Epiſt. ad Euagrium.

In vetere Eccleſia rigidè conſeruatum.

Epiſt. 24.

Homil. in Eze. 11.

Act. 20. 16.

4 Quòd

4 Quòd autem ſingulæ prouinciæ vnum habebant inter Epiſcopos Archiepiſcopum: quòd item in Nicena ſynodo conſtituti ſunt Patriarchæ, qui eſſent ordine & dignitate Archiepiſcopis ſuperiores, id ad diſciplinæ conſeruationem pertinebat. Quanquam in hac diſputatione præteriri non poteſt quod rariſſimi erat vſus. Ob hanc igitur cauſam potiſſimum inſtituti ſunt illi gradus, vt ſiquid in Eccleſia qualibet incideret quod nõ poſſet bene à paucis expediri, ad ſynodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas cauſæ maiorem quoq; diſcuſſionem poſtularet, adhibeantur Patriarchæ vnà cũ ſynodis, à quibus non eſſet prouocatio niſi ad vniuerſale concilium. Gubernationem ſic conſtitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inuſitato. Cauere enim voluit Spiritus ſanctus ne quis principatum aut dominationem ſomniaret, quum de Eccleſiæ gubernatione agitur. Verùm ſi rem omiſſo vocabulo intuemur, reperiemus veteres Epiſcopos non aliam regendæ Eccleſiæ formam voluiſſe fingere ab ea quam Deus verbo ſuo præſcripſit.

De Archiepiſcopis & Patriarchis: quorũ rariſſ. vſus.

In quem finem inſtituti.

Hierarchia, nomen propriũ, & Scripturis inuſitatum.

5 Nec alia tum fuit Diaconorum ratio quàm ſub Apoſtolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Eccleſiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vſus, id eſt, partim miniſtris partim pauperibus alendis diſtribuerent: Epiſcopi tamen arbitrio, cui & œconomiæ ſuæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Epiſcopum vbique faciunt bonorum omnium Eccleſiæ diſpenſatorem, non ita intelligendum eſt quaſi ipſe per ſe eam ſolicitudinem geſſerit: ſed quia ipſius erat præſcribere Diacono qui in publicam Eccleſiæ alimoniam recipiendi eſſent, de eo quod reſiduum erat, quibus & quantum cuique erogandum eſſet: quia inſpectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij ſui eſſet. ſic enim in Canonib. quos Apoſtolis adſcribunt, legitur, Præcipimus vt in ſua poteſtate res Eccleſiæ habeat Epiſcopus. Sic enim animæ hominum pretioſiores illi creditæ ſunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius poteſtate omnia pauperibus diſpenſentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni ſolicitudine miniſtrentur. Et in concilio Antiocheno decretum eſt vt coerceantur Epiſcopi, qui ſine Presbyterorum & Diaconorum conſcientia res Eccleſiæ pertractant. Sed de eo non eſt longius diſputandum, quum ex plurimis Gregorij epiſtolis cõſtet, illo quoque tempore quo aliàs Eccleſiaſticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obſeruationem duraſſe, vt Diaconi ſub Epiſcopo pauperum eſſent œconomi. Hypodiaconos veriſimile eſt fuiſſe initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: ſed illud diſcrimen paulatim confuſum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperunt

Diaconi, ſecundus ordo miniſtrorum veteris Eccleſiæ: horúmque munus proprium.

Vid. cap. 3. ſect. 9.

Inſpectorem habebant Epiſcopum.

Cap. 35.

Hypodiaconos item adiutores: & Archidiaconos præfectos.

Epiſt. ad Nepotianum. Epiſt. 10. li. 1.

quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem adminiſtrandi rationem poſtularet: quanquam Hieronymus tam ætate ſua fuiſſe commemorat. Erat autem penes eos ſumma redituũ, poſſeſſionum, ſupellectilis & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu conſtrictum teneri ipſum, ſiquid ex bonis Eccleſiæ vel negligentia vel vllius fraude deperierit.

Euangelij lectio Diaconorũ munus aduentitiũ, honoris gratia.

Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in ſacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi cauſa fiebat, quo maiori religione ipſum obirent, quum admonerentur talibus ſymbolis non eſſe profanam aliquam villicationem quam gererent, ſed ſpiritualem & Deo dicatam functionem.

Bonorum autem Eccleſiæ diſpenſatio hæc fuit olim.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus fuerit, & qualis diſpenſatio. Paſſim tum in ſynodorum decretis, tum apud vetuſtos ſcriptores reperias, quicquid poſſidet Eccleſia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum eſſe patrimonium. Itaque ſubinde illic hæc cantilena Epiſcopis & Diaconis canitur, vt meminerint ſe non proprias opes, ſed pauperum neceſſitati deſtinatas attrectare: quas ſi mala fide ſupprimant aut

1. Vt inde pauperes fideliter alerentur.

dilapident, rei ſanguinis futuri ſint. Vnde admonentur cũ ſummo tremore & reuerentia, velut in conſpectu Dei, ſine perſonarum acceptione, eas diſtribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chryſoſtomum, Ambroſium, Auguſtinum, & alios ſimiles Epiſcopos, graues obteſtationes, quibus ſuam integritatem

2. Miniſtris Eccleſiæ iuſta alimenta non deeſſent.

apud populum aſſeuerant. Quum autem æquum ſit, & Domini etiam Lege ſancitum, vt qui ſuam Eccleſiæ operam impendũt, publicis Eccleſiæ ſumptibus alantur, & nonnulli etiam eo ſeculo Presbyteri patrimoniis ſuis Deo conſecratis, voluntarij pauperes facti eſſent: talis erat diſtributio vt nec miniſtris deeſſent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne miniſtri ipſi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur:

Refert cap. Clericos 1. & 2.

ſed duntaxat quo ſuam inopiam ſuſtinerent. Qui enim bonis parentum ſuſtentari poſſunt clerici, inquit Hieronymus, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium committunt: & per abuſionem eiuſdem iudicium ſibi manducant & bibunt.

Porro libera & voluntaria primùm fuit.

7 Principiò libera & voluntaria fuit adminiſtratio, quum ſponte fideles eſſent Epiſcopi ac Diaconi, & conſcientiæ integritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis ſtudiis naſcerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compoſiti ſunt Canones, qui

Deinde Eccleſiæ reditus in 4. partes diuiſi.

Eccleſiæ reditus in quatuor partes diuiſerunt, quarum vnam aſſignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam ſacris ædibus & aliis ædificiis ſartis tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus.

tribus. Nam quòd hanc poſtremam Epiſcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius eſſe volunt, vt vel ſolus ipſe ingurgitet, vel quò libuerit profundat, ſed vt hoſpitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, ſufficiat. Atque ita interpretantur Gelaſius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelaſius cur ſibi quicquam Epiſcopus vendicet, niſi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnũ loquitur Gregorius, Mos eſt, inquit, Apoſtolicæ ſedis, ordinato Epiſcopo præcepta dare, vt de omni ſtipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Epiſcopo & familiæ eius, propter hoſpitalitatem atq; ſuſceptionẽ: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparãdis Eccleſiis. Nihil ergo Epiſcopo in ſuũ vſum capere licuit, niſi quod ad moderatũ frugalémque victum ac veſtitum ſatis eſſet. Quod ſiquis inſoleſcere cœpiſſet, vel luxu, vel oſtentatione ac pompa, ſtatim à collegiis reprimebatur: niſi paruiſſet, honore abdicabatur.

1. Tim. 3. 2. Cap. præſulum 16. quæſt. 3. Refert c. Mos eſt. 12. quæſt. 1 2.

8 Porrò quod in ornatum ſacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Eccleſia facta eſſet, ſeruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, ſaluum pauperibus manebat, ſi qua maior neceſſitas incidiſſet. Ita Cyrillus, quum fames Hieroſolymorum prouinciam occupaſſet, nec poſſet aliter inopiæ ſubueniri, vaſa & veſtes diſtraxit, ac inſumpſit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Epiſcopus quum magna Perſarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noſter neque diſcis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vaſa conflauit vnde miſeris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum ſplendorem inuehitur, honoris cauſa Exuperium Tholoſę Epiſcopum ſui temporis refert, qui corpus Domini in caniſtro vimineo portabat, & ſanguinem in vitro: nullum verò pauperẽ eſurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambroſius de ſeipſo recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quòd in redemptionem captiuorum ſacra vaſa confregiſſet, pulcherrima hac excuſatione vſus eſt, Qui ſine auro miſit Apoſtolos, & Eccleſias ſine auro congregauit. Aurum habet Eccleſia, non vt ſeruet, ſed vt eroget, & ſubueniat in neceſſitatibus. Quid opus eſt cuſtodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Aſſyrij ſuſtulerint? Nónne melius conſtat ſacerdos propter alimoniam pauperum, ſi alia ſubſidia deſint, quàm ſacrilegus aſportat hoſtis? Nónne dicturus eſt Dominus, Cur paſſus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum, vnde miniſtraſſes alimoniam. Cur tot captiui abducti ſunt, nec redempti à carcere ab hoſte occiſi ſunt

Etſi tertia pars horum redituum in ornatũ ſacrorũ conferretur: ea tamen, quoties opus fuit, ceſſit pauperibus.

Vide lib. 1. c. 11. ſect. 7. 13. & li. 3. c. 20. ſect. 50. & inf. c. 5. ſect. 18. Tripar. hiſt. lib 5. & 11. Ad Nepotia.

Præclara ad hanc rem dicta, teſtimonia & exempla ex Cyrillo, Acatio, Hieronymo, Exuperio, Ambroſio.

De offi. li. 2. c. 28.

Melius fuerat vt vaſa viuentium ſeruares quàm metallorũ. His non poteris reſponſum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deeſſet. Reſponderet, Aurum ſacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus ſacramẽtorum, redemptio captiuorum eſt. In ſumma, videmus veriſſimum fuiſſe quod idem alibi dicit, quicquid tunc Eccleſia poſſideret, ſumptum fuiſſe egenorum. Item, Nihil Epiſcopum habere quod pauperum non eſſet.

Li. 5. epi. c. 31. & 32.

Clerici autem, inter quos Oſtiarij & Acoluthi, exercitiorũ nomina ac veluti tyronum rudimẽta fuerunt.

9 Hæc quæ recenſuimus, veteris Eccleſiæ miniſteria fuerũt. Alia enim, de quibus mentionẽ faciunt Eccleſiaſtici ſcriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam ſancti illi viri, vt Eccleſiæ ſeminarium poſt ſe relinquerent, adoleſcentes, qui ex parentum cõſenſu & authoritate, militiæ ſpirituali nomen dabant, recipiebant in ſuam fidem ac tutelam, atque etiam diſciplinam: eóſque ſic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiuſmodi tyrociniis imbuebãtur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuiſſe. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata eſt: quum tota Eccleſia clerus, hoc eſt hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipſum tamen inſtitutum ſanctum ac ſalutare imprimis fuit, vt qui ſe ac ſuam operam Eccleſiæ conſecrare vellent, ita ſub Epiſcopi cuſtodia educarentur. nequis niſi bene Præformatus, Eccleſiæ miniſtraret, & qui à prima adoleſcentia tum ſanctam doctrinam imbibiſſet, tum ex ſeueriore diſciplina, grauitatis ſanctiorí ſque vitæ habitum quendam induiſſet, tum à curis profanis fuiſſet alienus, curíſque ac ſtudiis ſpiritualibus aſſuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbratilibus pugnis inſtituuntur ad verum ſeriúmque certamen, ſic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priuſquam ad ipſa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curam mandabant, ac eos nominabant Oſtiarios. Poſtea vocabant Acoluthos, qui Epiſcopo in domeſticis obſequiis adeſſent, eúmque perpetuò comitarentur, primùm honoris cauſa, deinde ne qua ſuſpicio naſceretur. Præterea vt ſenſim populo innoteſcerent, & commendationem ſibi acquirerent: ſimul vt diſcerent ferre omnium conſpectum & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore cõfunderentur, locus legendi ipſis dabatur in ſuggeſtu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt ſuam ſedulitatem in ſingulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebãt. Hoc tantùm volo, fuiſſe hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Eccleſiæ miniſteriis recenſerentur.

1. Petr. 5. 3.

Ca. 3. ſect. 11. 12.

10 Quod primũ & ſecundũ in miniſtrorũ vocatione eſſe diximus

mus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præſcriptum & Apoſtolorum exempla vetus Eccleſia ſequuta eſt. Solebant enim ad eligendos paſtores cum ſumma reuerentia ac ſolicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amuſſim exigebant. Tantùm peccarunt hîc nõnihil immodica ſeueritate, quòd plus requirere voluerũt in Epiſcopo quàm Paulus requirat: ac præſertim ſucceſſu temporis cælibatũ. Verùm in cæteris cõſentanea fuit ipſorum obſeruatio cum Pauli deſcriptione. In eo autem quod tertio loco poſuimus, quinam ſcilicet miniſtros inſtituere debeant, non vnum ſemper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorũ quidem cœtum recipiebatur quiſpiam ſine conſenſu totius plebis, vt Cyprianus diligenter excuſet quòd Aurelium quendam inconſulta Eccleſia lectorẽ conſtituerit: quia id præter morem, tametſi non ſine ratione factũ fuerat. Sic autem præfatur, in ordinandis clericis, fratres chariſſimi, ſolemus vos antè conſulere, & mores ac merita ſingulorum communi cõſilio põderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quod ad diuturnam probationem & non magnam functionem aſſumerentur, rogari conſenſus plebis deſiit. Poſtea in reliquis quoque ordinibus, excepto Epiſcopatu, plebs Epiſcopo ac presbyteris iudicium delectúmque ferè permiſit, vt cognoſcerent quinam idonei ac digni forent: niſi fortè quum parochis noui presbyteri deſtinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim conſentire oportuit. Nec mirum eſt quòd retinendo ſuo iure populus hac in parte minus ſolicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum ſui experimentum in clericatu, ſub ea quæ tunc erat diſciplinæ ſeueritate, dediſſet. Poſtquam in eo gradu probatus fuerat diaconus conſtituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, ſi fideliter ſe geſſiſſet. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum eſſet ſub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Eccleſia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, niſi remedia negligeret. Quanquã in Presbyteris quoque ſemper exigebatur ciuium conſenſus. quod etiam teſtatur Canon primus diſtin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo ſtatis annis temporibus fiebant, nequis clanculum ſine fidelium conſenſu obreperet, aut nimia facilitate abſque teſtibus promoueretur.

Altera pars capitis, de vocatione miniſtrorum agens.

Nonnihil hic immodica ſeueritate, ſucceſſu temporis, cælibatus reſpectu peccatum eſt.

1. Tim. 3. 2.

In tertio capite ordinationis miniſtrorum, quo ad conſenſum populi, non eadem ſemper fuit obſeruatio veteris Eccleſiæ: & cur populus minus ſollicitus fuerit in retinendo ſuo iure.

Quo tempore ordinationes fierent.

11 In eligendis Epiſcopis diu ſua populo libertas fuit conſeruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus eſſet. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum eſt, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc iſtæ

At in ordinandis Epiſcopis populo diu ſua libertas ſeruata.

Epiſt. 90. c. 2.

ſententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus poſtularint. Item, Qui præfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, neceſſe eſt vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialib. cum metropolitani iudicio conſecretur. Adeò autem cauerunt ſancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum ſynodus vniuerſalis Cõſtantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit ſine totius cleri & populi approbatione: vt ſua ad ſynodum Romanam epiſtola teſtata eſt. Proinde quum Epiſcopus quiſpiam ſucceſſorem ſibi deſignaret, non aliter ratum erat quàm ſi totus populus ſciſceret. Cuius rei non modò exemplum, ſed formulam quoque habes apud Auguſtinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanaſio ſucceſſorem nominatum, continuò adiungit, ſacerdotalẽ ordinem ratum id habuiſſe, magiſtratum & primores populúmque vniuerſum ſua acclamatione approbaſſe.

Notatu digna narratio.
Epiſt. 110.
Lib. 4. c. 20.

12 Eſt quidem & illud (fateor) optima ratione ſancitum in Laodicenſi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno ſenſu rem aliquam bene cõponant, & ferè illud verum eſt, Incertum ſcindi ſtudia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primum enim ſoli clerici eligebant. quem elegerant, offerebant magiſtratui, vel ſenatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionem, ſi iuſta videbatur, conſignabant: ſin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametſi præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut ſi à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt ſciretur quem potiſſimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent prę ficere, nec tamẽ ſtultis populi deſideriis obſequi neceſſe habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda ſunt vota ciuium, teſtimonia populorũ, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum teſtimonium, ſubſcriptio clericorum, ordinis conſenſus ac plebis, aliter (inquit) fieri nulla ratio ſinit. Nec aliud ſibi vult illud decretum ſynodi Laodicenſis, quàm ne ab inconſiderata multitudine patiantur ſe abripi clerici & primores: ſed potius ſua prudentia & grauitate ſtulta eius cupiditates, ſi quando opus fuerit, reprimant.

Poſt verò cancellis quibuſdã incluſa eſt, ne inconſiderata multitudinis arbitrio res permitteretur.
Cap. 13.
Epiſt. 87.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & veriſimile eſt diu poſtea duraſſe. Extant apud eum plurimæ epiſtolæ quæ luculentum huius rei teſtimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Epiſcopo agitur, ſcribere ſolet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout eſt

Hæc eligendi ratio diu poſtea durauit.

eſt regimen ciuitatis conſtitutum. Quòd ſi ob incompoſitum Eccleſiæ ſtatum vicino alicui Epiſcopo inſpectionem in electione mandat, ſemper tamen requirit ſolenne decretum, omnium ſubſcriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Epiſcopus eſſet Conſtantius quidam, & ob incurſiones barbarorum multi Mediolanēſium Genuam confugiſſent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm ſi ipſi quoque in commune conuocati aſſenſi fuerint. Imò nondum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum ſtatuit, vt præirent Cardinales, Epiſcopi, deinde reliquum clerum ſibi adiungerent, poſtremò plebis conſenſu electio firma eſſet. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in poſterum valere præcipit. Quòd ſi ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo ſimul adeſſe iubet. Imperatoris verò ſuffragiū, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Eccleſiis requirebatur. Romana & Conſtantinopolitana: quòd illic duæ imperij ſedes eſſent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Epiſcopi electionem miſſus fuit Ambroſius cum poteſtate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter ſe ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas in Epiſcopo creando, vt Gregorius ſe ipſius iuſſu in Eccleſiæ gubernaculis conſtitutum eſſe dicat: quum tamen ſolenni ritu à populo fuiſſet expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem deſignaſſent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem ſtatim referret ille, vt vel ſciſceret electionem ſua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic conſuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum eſſe vt ſublata canonica electione, rex pro ſua libidine Epiſcopum conſtituat, & à Metropolitis non eſſe conſecrandum qui per violenta imperia ſic fuerit promotus. Aliud enim eſt, ſpoliare Eccleſiam iure ſuo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt ſua authoritate legitimam electionem confirmet.

Teſte Gregorio. Lib. 2. epiſt. 69.

Diſt. 23. cap. In nomine.

Et Nicolao.

Epiſt. 5. lib. 1.

Nec huic repugnant Gratiani decreta.

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu poſt electionem initiarentur veteris Eccleſiæ miniſtri in ſuum officium. Hanc Latini ordinationem vel conſecrationem, Græci χειροτονίαν interdū etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur ſuffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolites cum omnib. prouinciæ Epiſcopis cōueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut

Ritus huius ordinationis in vetere Eccleſia.

alia neceſſitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem abſunt, ſuam conſenſionem per literas teſtentur. Atque hic Canon quum deſuetudine obſoleſceret, pluribus deinde ſynodis renouatus fuit. Omnes autem, aut ſaltem quicũque excuſationem non haberent, ideo adeſſe iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim ſine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non poſt electionem vocari, ſed electioni intereſſe olim ſolitos: atque in eum finem vt eſſent quaſi moderatores, nequid in ipſa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi eſſe poteſtatem vel dignos eligendi ſacerdotes, vel indignos recuſandi: aliquanto poſt ſubiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apoſtolica ſeruandum eſt & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuerſas tenetur) vt ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebẽ cui præpoſitus ordinatur, Epiſcopi eiuſdem prouinciæ proximi quiq; conueniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente. Sed quum tardiùs interdum cogerentur. & periculum eſſet ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occaſionem, ſatis fore viſum eſt ſi deſignatione facta ipſi accederent, ac legitima inquiſitione probatum conſecrarent.

Epiſt.4.lib.1.

Qui paulatim immutatus eſt.

15 Hoc quum vbique ſine exceptione fieret, paulatim mos diuerſus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris inſtituti deprauatione factum eſt, quàm bona aliqua ratione. Nec multo poſt, aucta iam Romanæ ſedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior conſuetudo, vt totius ferè Italiæ Epiſcopi conſecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epiſtolis Gregorij. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè ceſſerant, antiquum ius ſeruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortaſſis ſolæ metropoles retinuerunt ſuum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiſcopum conſecrandum omnes prouinciales Epiſcopi conuenire in ipſam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impoſitio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: niſi quòd aliquem ornatum in ſolenni cœtu habebant Epiſcopi, quo à reliquis preſbyteris diſtinguerentur. Preſbyteros quoque & diaconos ſola manuum impoſitione ordinabant: ſed ſuos preſbyteros quiſque Epiſcopus cum preſbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Epiſcopus, & quaſi eius auſpiciis res gerebatur, ideo ipſius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc ſæpe habent, non differre alia re ab Epiſcopo preſbyterum niſi quia ordinandi poteſtatem non habeat.

Lib.2.Epiſt.69. & 76.

Qualis fuerit ille ritus.

CAP.

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ ſunt partes.

1 Qui, quales, & qua ratiòne ſub Papatu vocentur ad miniſterium Eccleſiaſticum, ſ. ct. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.
2 Quàm fideliter munus ſuam adimpleant, à ſect. 8. ad finem cap.

NVNC ordinem gubernandæ Eccleſiæ, quem hodie tenet Romana ſedes ac omnes eius ſatellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operęprętium eſt, ac cum illo quem deſcripſimus, primæ ac veteris Eccleſiæ conferre: quo ex comparatione eluceat, qualem Eccleſiam habeant qui hoc ſolo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præſtat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc miniſterium. Tum deinde conſiderabimus quàm fideliter munus ſuum impleant. Dabimus autem primum locum Epiſcopis: quibus vtinam hoc honori eſſe poſſet, in hac diſputatione primum tenere ordinem. Sed res ipſa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum ſine ſummo ipſorum dedecore. Et tamen meminero in quo ſcripti genere nunc verſer: nec orationem meam, quæ ad ſimplicem doctrinam compoſita eſſe debet, vltra ſuas metas diffluere patiar. Sed tamen reſpondeat mihi quiſpiam eorum qui non prorſus frontem perdiderunt, quales hodie Epiſcopi paſſim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obſoletum eſt. quòd ſiquis habetur doctrinæ reſpectus, iuriſconſultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Eccleſia concionari. Hoc conſtat, à centum annis vix centeſimum quenque fuiſſe electum qui ſacræ doctrinę aliquid teneret. Superioribus ſeculis non ideo parco, quòd multò meliora fuerint, ſed quòd de præſenti modò Eccleſia nobis quæſtio eſt. Si de moribus fiat cenſura, paucos aut propemodũ nullos fuiſſe reperiemus quos non indignos veteres canones iudicaſſent. Qui nõ fuit ebrioſus, fuit ſcortator: qui ab hoc quoq; ſcelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ diſſolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ ſecundum vetuſtos Canones hominem ab Epiſcopatu excludunt. Hoc verò longè

Qui & quales Epiſcopi paſſim eligantur in Papatu.

Nullum examen de doctrina habetur.

1. Quod ad mores, eligũtur vel indocti.

Vel diſſoluti.

Aut pueri. Aut prodigioſè flagitioſi.

abſurdiſſimum, quòd pueri quoque vix decennes Papæ conceſſione, Epiſcopi ſunt facti. Eò impudentiæ ac ſtuporis prouecti ſunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigioſum flagitium horrerent: quod ab ipſo naturæ ſenſu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religioſæ fuerint electiones, vbi tam ſupina negligentia fuit.

3. Ius populi in eligendo ſublatum eſt, Leone, Cypriano & ſynodis reclamantibus.
Epiſt. 90. c. 2.
Lib. 2. epiſt. 5.

2 Iam in eligendo totum illud ius populi ſublatum eſt, Vota, aſſenſus, ſubſcriptiones, & omnia eiuſmodi euanuerunt. Ad ſolos Canonicos integra poteſtas trāſlata eſt. Illi in quē volunt cōferunt Epiſcopatū, eum mox in conſpectū plebis producunt: nō examinandum, ſed adorandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationē id ſinere, ac violentā impoſitionē eſſe pronūtiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino teſtatur ne fiat niſi ex conſenſu populi, pugnare diuerſum morem cum verbo Dei oſtendit. Tot ſynodorum decreta ne ſecus fiat ſeueriſſimè prohibent, ac ſi factum ſit, iubent eſſe irritum. Si hæc vera ſunt, nulla hodie neque diuino neq; Eccleſiaſtico iure Canonica electio in toto Papatu ſupereſt. Verùm etiamſi nihil aliud mali foret, qui tamē hoc excuſare poterunt quod ita ſpoliauerint ſuo iure eccleſiā? Atqui ita, inquiunt, exigebat tēporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magiſtratus plus valebant odia & ſtudia in aſſumendis Epiſcopis, quàm rectum ſanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit ſanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipſo nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo ſuccurritur? Sed eſt, inquiunt, ipſis Canonicis exactè præſcriptum quid ſequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin ſanctiſſimis legibus olim plebs ſe aſtringi intelligeret, quum videret ſibi regulam è verbo Dei propoſitam, dum ad Epiſcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua deſcribit veram Epiſcopi effigiem, meritò pluris eſſe debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, peſſimo affectu corrupta nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etſi optimę ſcriptæ ſunt leges, manent tamen in chartis ſepultæ. Interim vt plurimum moribus receptum eſt, & (quaſi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebrioſi, ſcortatores, aleones paſſim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Epiſcopatus adulteriorum & lenociniorum ſint præmia. Nam cum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidiſſe exiſtimanda eſt. Tantam indignitatem vllo modo excuſare nimis improbum eſt. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præſcribebat Dei verbum, oportere Epiſcopum eſſe irreprēhenſibilē doctorē, non pugnacē, &c. Cur ergo eligēdi prouincia à Paulo ad iſtos trāſlata eſt? Quia ſcilicet inter populi tumultus & factiones

Sequitur nullam canonicam electionem ſupereſſe in Papatu.

Exceptio.

Reſponſio.

Exceptio. 2.

Reſponſio.

Electiones Papiſticæ quales, & qui eligantur.

1. Tim. 3. 2.

verbum

verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab iſtis rurſum nõ transferatur, qui non modò leges omnes violant, ſed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè humana diuinis commiſcent & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuiſſe inuentũ. Sæpe in Epiſcopis eligendis tumultuatas olim fuiſſe vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarẽt his vitiis, vel iam admiſſa corrigerent. Verùm dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſſe cœpiſſet, & hanc curam, quaſi minus ſibi congruentem, in presbyteros reiiceret, illi hac occaſione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, adeò inanis eſt & ieiuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt Principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Epiſcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè fœdiſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Epiſopi ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Epiſcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iampridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Epiſcoporum ſibi ſumerent. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

Reſponſionis ad priorẽ exceptionem plenior explicatio qua populi, Epiſcoporũ (præcipuè Romanorum) & principum errata detegit.

4 En præclara vocatio, cuius cauſa Epiſcopi Apoſtolorum ſucceſſores ſe eſſe iactant. Presbyteros autem creandi ius ſibi ſolis competere dicunt. Sed in hoc peſſimè corrumpunt vetus inſtitutum, quòd non Presbyteros ſua ordinatione creant qui populum regant ac paſcant, ſed Sacerdotes qui ſacrificent. Similiter quũ Diaconos conſecrant, nihil agunt de vero ac proprio ipſorum officio: ſed ad certas modò ceremonias citra calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contrà ſancitum eſt, ne fiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinatis vbi munus ſuum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtiliſſimum eſt, Ne onerentur Eccleſię ſuperuacuo ſumptu, & in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur, cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mandari ad quod obeundũ ſolenni teſtificatione obligentur. At Romanẽſes magiſtri (qui nihil in religione curandũ putãt præter ventrem)

Electio Presbyterorum & Diaconorum in Papatu nulla.

1. Quia in alium finẽ ordinantur.

Diſt. 70. c. 8.

2. Contra inſtitutũ verbi Dei

& ſynodi Chalcedonenſis nulli loco aßignantur.

primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam ſufficiat, ſiue ex patrimonio ſit, ſiue ex Sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil ſoliciti vbi debeant miniſtrare, ordinem illis conferunt, ſi modò ſatis diuites ſint ad ſe alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, ſit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recenſiores Canones epiſcopos damnabant eorum alimonia, quos ſine idoneo titulo ordinaſſent, quo ſic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata eſt qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo ſe fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hìc fiunt, vt quum alij inanes ſacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque aſſes annuatim conficere nequeant. alij ſub arcana ſtipulatione ſacerdotia commodatò accipiunt, quæ ſtatim reddituros ſe pollicentur, ſed interdum non reddunt. Et alia eius generis myſteria.

3. Mille fraudibus nomen & rem ipſam coinquinant.

Iſtarum corruptelarum refutatio.

Prima de ordinationis recto fine.

5 Verùm etiamſi abuſus craſſiores tolerentur, annon illud ſemper abſurdum eſt, Presbyterum conſtituere cui locum nullum aſſignes? neminem enim ordinant niſi ad ſacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio eſt, ad Eccleſiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemoſynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quo ſpecie ipſa venerationem apud ſimplices habeat. ſed apud ſanos quid valere poſſunt iſtæ laruæ, vbi nihil ſolidi aut veri ſubeſt? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaiſmo accerſitas, vel ex ſeipſis cōfictas: quibus abſtinere ſatius foret. De vero autē examine (vmbram enim illam quam retinent nihil moror) de populi conſenſu, de aliis rebus neceſſariis, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas geſticulationes, ad ineptam ac frigidam vetuſtatis imitationem compoſitas. Habent Epiſcopi ſuos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas miſſas poſſint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius ſignificationem, nouerint. neque enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoq; puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur, ordinādi, quæritur ter voce non intellecta, ſíntne digni honore. Reſpōdet vnus (qui eos nunquam vidit, ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim

De examine, & aliis rebus neceſſariis.

Quibus vaniſsimam pompam & deplorandam cæcitatem oppoſuerunt impij & ſanguinarij homines.

nim cõtra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiſcere audet, quaſi qui ſacra Cereris in apertũ olim protulerat,ad capitale iudiciũ ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſi quẽ putarẽt eſſe Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione,nunc prorſus eſt ſeparata) quãto melius ſe gerunt? eſt autem apud eos multiplex ratio. neque enim ſoli Epiſcopi conferunt ſacerdotia, & in his etiam quorum vocantur collatores,non ſemper plenum ius habent: ſed alij præſentationem habent, ipſi autem collationis titulum retinent, honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis,reſignationes, vel ſimplices, vel permutationis cauſa factæ: reſcripta commendatitia,præuentiones,& quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerunt vt nullus eorum poſſit alteri quippiam exprobrare Sic contendo: vix centeſimum quodque beneficium hodie in papatu ſine ſimonia conferri: qualiter ſimoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: ſed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alij obſequiis fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur ſacerdotia,non vt Eccleſiis ſit proſpectum,ſed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant,quo nomine ſatis declarant ſe non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonſores,coquos,muliones,atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perſtrepunt iudicia quàm ob ſacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam eſſe canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile eſt,Paſtores vocari qui in Eccleſiæ poſſeſſionem, quaſi in hoſtile prædium irruperint? qui forenſibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui ſordidis obſequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam,ceu hæreditariam à patruis & cognatis,interdum etiam à patribus ſpurij creuerint?

Secunda corruptela refutatio de locorum aſsignatione, quam beneficiorum collationem nominant vbi multiplices abuſus paucis verbis exhibentur.

Sacerdotia cur Beneficia dicantur in Papatu.

7 An vnquam eò progreſſa eſſet populi, quantumuis corrupti & exlegis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum eſt, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui ſeipſum regere non poteſt) quinque aut ſex Eccleſiis gubernandis præficitur. Videre eſt hodie in aulis Principum adoleſcentes ter Abbates, bis Epiſcopos, ſemel Archiepiſcopos. Paſſim verò ſunt Canonici, quinque, ſex, ſeptem ſacerdotiis onuſti: quorum nullam prorſus niſi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem apud eos deſiit habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas ſeueriſſimas ſanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem eſſe factas, nam has quoque quoties libet, fortiter

Deinde, quod vnus quinque aut ſex Eccleſiis gubernandis præficitur.

Quæ corruptela fœdiſsima ſeueriſs. multorũ Cõciliorum ſanctionibus dãnatur.

contemnunt. Sed dico vtrunque eſſe prodigioſum flagitium, quod Deo, naturæ, & Eccleſiaſtico regimine prorſus aduerſetur, vt vnus prædo pluribus ſimul Eccleſiis incubet: vt Paſtor nominetur, qui gregi ſuo adeſſe, etiamſi velit, nequeat: & tamen (qua ſunt impudentia) tam abominandas fœditates Eccleſiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehenſione eximant. Quinetiam, ſi Deo placet, in iſtis nequitiis continetur ſacroſancta illa ſucceſſio, cuius merito effectum eſſe iactant, ne Eccleſia periret.

Altera pars capitis. Quàm fideliter munus ſuũ exerceant.

1. Monachi, nullum inter Preſbyteros locũ habentes.

8 Nunc (quæ ſecunda nota eſt in æſtimando legitimo Paſtore) videamus quàm fideliter munus ſuum exerceant. Ex ſacerdotibus, qui illic creantur, alij ſunt Monachi, alij quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Eccleſiæ. & habere talem in Eccleſia locum, adeò cum monaſtica profeſſione pugnat, vt quum olim ex monaſteriis in clerum cooptarentur, monachi eſſe deſinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus multum fæcis habuit, hanc tamen confuſionem fieri paſſus non eſt. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus ſimul eſſe & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri ſit impedimento. Nunc ſi interrogem quomodo munus ſuum bene impleat quem Canones non eſſe idoneum declarant: quid obſecro, reſponſuri ſunt? Citabunt mihi ſcilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad ſacerdotij honorem & poteſtatem ſic recipiuntur, vt in monaſteriis ſuis maneant. Sed quæ iſta eſt ratio, vt indoctus quiuis aſinus, ſimulac Romanam ſedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re poſtea. Iſtud nunc ſufficiat, pro magna abſurditate habitum eſſe in Eccleſia puriori, ſi monachus ſacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus ſe officium ſacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: ſéque vnum ex plebe facit qui à ſacerdotibus regatur. Verùm vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Miſſas in ſuis latibulis. Quaſi ad hoc fieri Presbyteros, aut Chriſtus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum Scriptura palàm teſtetur, Presbyteri eſſe propriam Eccleſiam regere, annon impia eſt profanatio, aliò tranſferre, imò penitus immutare ſacrum Dei inſtitutum? Nam quũ ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Preſbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus ſuo clauſtro contentus, nec ſacramenta adminiſtrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præſumat. Negent, ſi poterunt, apertum eſſe Dei ludibrium, in hoc aliquem Preſbyterum fieri vt à vero & germano officio abſtineat, & eum qui nomen habet, rem non poſſe habere.

Exceptio.

Reſponſio 1.

Altera.

Act. 10. 28.

Tertia.

6 Venio

9 Venio ad ſeculares: qui partim beneficiarij ſunt (vt loquuntur) id eſt, habent ſacerdotia quibus aluntur: partim quotidianas operas locant miſſando vel canẽdo, & quaſi collecta inde ſtipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habent, vt Epiſcopatus & parochiæ: aut ſtipendia ſunt hominũ delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, perſonatus, ac dignitates, capellaniæ, & ſimilia. Quanquã, rebus ſurſum deorſum iam conuerſis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm ſecularibus Presbyteris, ſed pueris quoque (priuilegio, id eſt vulgari & vſitata conſuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudẽdo modo ſeſe proſtituant ad quæſtum præſertim in tanta multitudine quanta nunc orbis ſcatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent ſe parum profecturos, velut canes famelici circumeunt, & ſua importunitate non ſecus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic ſi verbis perſequi coner quantum ſit dedecus Eccleſiæ, eò rediiſſe honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Non eſt igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitioſæ indignitati reſpondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium eſt (quod & verbum Dei præſcribit, & vetuſti Canones requirunt) Eccleſiam paſcere, & ſpirituale Chriſti regnum adminiſtrare: tales omnes ſacrifici qui nullum niſi in Miſſarum nundinatione opus aut ſtipendium habent, non modò ceſſant in officio, ſed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum eſt præter altare in quo Chriſtum ſacrificent. quod non eſt Deo, ſed dæmoniis litare, vt alibi videbimus.

2. Presbyteri, quorum alij beneficiarij, alij mercenarij. Beneficiarij. Epiſcopi. Parochi. Canonici. Capellani. Abbates. Priores.

Mercenarij.

1. Cor. 4. 1. *A verbo Dei iſti presbyteri damnantur.*

10 Non attingo hic extranea vitia, ſed duntaxat inteſtinum malum, quod in ipſorum inſtitutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè ſonabit in eorum auribus: ſed quia vera eſt, dicere oportet, eodem loco habẽdos eſſe Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpoſitos, & quicunque otioſis ſacerdotiis aluntur. Quale enim Eccleſiæ miniſterium præſtare queunt? Nam verbi prædicationem, curam diſciplinæ, & ſacramentorum adminiſtrationem, tanquam onera nimis moleſta à ſe depulerũt. Quid ergo habent reliquum quo ſe veros Preſbyteros eſſe iactent? Cantum ſcilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si conſuetudinem, ſi vſum, ſi longi temporis præſcriptionem allegant: ego contrà Chriſti definitionem regero, qua & veros Preſbyteros nobis expreſſit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd ſi tam duram legem ferre nequeunt vt ſe Chriſti regulæ ſubiiciant, patiantur ſaltem hanc cauſam

Cap. 18. ſect. 9. 14. *Beneficiarios autem illos qui otioſis ſacerdotiis aluntur nullo Eccleſiæ miniſterio fungi probatur.*

Exceptio. Reſp. 1.

2.

3. ex authoritate primæ Eccleſiæ decidi. At nihilo melior erit ipſorũ conditio, ſi ex vetuſtis Canonibus de eorum ſtatu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri eſſe debuerãt, vt fuerunt olim, qui Eccleſiam cum Epiſcopo in commune regerent. & veluti collegæ eius eſſent in munere paſtorali. Dignitates illæ capitulares quas vocant, nihil prorſus ſpectant ad veram Eccleſiæ gubernationem: multo minus Capellaniæ, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbũ Chriſti, & veteris Eccleſiæ obſeruatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen ſe eſſe cõtendunt: ſed detrahẽda eſt larua: ſic reperiemus, totam eorum profeſſionem alieniſſimam eſſe ac remotiſſimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apoſtoli nobis deſcribunt, & in prima Eccleſia requiſitum fuit. Omnes ergo eiuſmodi ordines quibuſcunq; titulis inſigniantur, nouitij quum ſint, certè nec Dei inſtitutione, nec antiqua Eccleſiæ obſeruatione ſuffulti, locum nullũ habere debẽt in deſcriptione regiminis ſpiritualis, quod ore Domini ipſius conſecratum Eccleſia recepit. Aut (ſi rudius at craſſius me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpoſiti, & eius farinæ otioſi ventres ne minimo quidẽ digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris neceſſariò requiritur, non eſt ferendum vt falsò ſibi honorem vſurpando, ſanctam Chriſti inſtitutionem violent.

Canonicos quales eſſe oportuit.

Altera exceptio.

Reſponſio.

Concluſio, iſtos beneficiarios, non presbyteros eſſe, immo verè veneficiarios.

11 Superſunt Epiſcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libẽter enim illis concederemus eos habere pium & eximium munus, ſiquidẽ eo defungerẽtur: ſed quum Eccleſias ſibi commiſſas deſerendo, earúmque curam in alios reiiciendo haberi paſtores volunt, perinde faciunt acſi munus paſtoris eſſet nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem ſe aut vinitorẽ eſſe profiteretur: ſi miles, qui aſſiduus fuiſſet in acie & caſtris, forum aut libros nũquam vidiſſet, pro iuriſconſulto ſe venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto abſurdius iſti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Eccleſiæ paſtores, & tamen eſſe nolunt. Quotus enim quiſque eſt qui vel in ſpeciem Eccleſiæ ſuæ regimen obeat? plurimi Eccleſiarũ reditus tota vita deuorant, ad quas ne inſpiciendi quidem cauſa vnquam accedunt. Alij ſemel quotannis aut veniunt ipſi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione depereat. Quum hęc corruptela primùm obreperet, priuilegiis ſe eximebant quifrui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum eſt vt quis in Eccleſia ſua reſideat. æſtimant enim nõ ſecus ac villas, quibus vicarios ſuos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atque hoc ipſe quoque naturæ ſenſus repudiat, paſtorem eſſe gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

Epiſcopi, & Parochiarum rectores, Eccleſias deſerentes earúmque regimen abiicientes, vano nomine gloriantur.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali ſemina extitiſſe,vt Eccleſiarum rectores negligentiores in docendo eſſe inciperent:quia id grauiter alicubi conqueritur.Mundus(inquit)ſacerdotibus plenus eſt:ſed tamen in meſſe rarus inuenitur operator:quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimus,ſed opus officij non implemus.Item,Quia charitatis viſcera non habent,domini videri volunt:patres ſe minimè recognoſcũt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item,Sed nos, ô Paſtores , quid agimus, qui mercedem conſequimur, & operarij non ſumus? Ad exteriora negotia delapſi ſumus : & aliud ſuſcipimus,aliud præſtamus. Miniſterium prædicationis relinquimus & ad pœnam noſtram , vt video , Epiſcopi vocamur , qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum aſperitate vtatur aduerſus eos qui tantùm erant in officio minus aſſidui vel ſeduli,quid,quæſo,dicturus eſſet ſi videret ex Epiſcopis ferè nullum, aut certè pauciſſimos , ex reliquis vix centeſimum quenque ſuggeſtum ſemel tota vita conſcendere ? Nam eò furoris ventum eſt vt vulgò exiſtimetur res Epiſcopali dignitate inferior , concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapſæ erant : ſed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem : quem tamen credibile eſt fuiſſe tunc non paulo integriorem quàm nunc ſit.

Huius mali ſemina, ætate Gregorij, in mercenarios inuehẽtis. Hom. 17.

Et Bernardi, acerbius eos obiurgantis.

13 Quòd ſiquis totam hanc gubernationis Eccleſiaſticæ faciem quæ hodie ſub Papiſmo eſt,ritè perpendat ac excutiat, reperiet nullum eſſe ſpoliarium , in quo licentioſius ſine lege & modo latrones graſſentur. Certè omnia illic à Chriſti inſtitutione adeò diſſimilia ſunt,imò aliena,adeò ab antiquis Eccleſię inſtitutis ac moribus degenerarunt , adeò cum natura & ratione pugnant , vt nulla maior Chriſto fieri iniuria poſſit quàm dum eius nomen ad defenſionem tam inordinati regiminis obtendunt.Nos(inquiunt)ſumus Eccleſiæ columnæ,religionis antiſtites,Chriſti vicarij,fidelium capita : quia poteſtas Apoſtolica per ſucceſſionem ad nos peruenit. Quaſi apud ſtipites loquantur, iſtis ineptiis perpetuò ſuperbiunt. Quoties verò iſtuc iactabunt , quæram ab iis viciſſim quid habeant cum Apoſtolis commune.Non enim de hæreditario aliquo honore agitur,qui dormientibus deferri queat:ſed de prędicationis munere,quod ipſi tantopere defugiunt.Similiter quum ipſorum regnum tyrannidem Antichriſti eſſe aſſerimus , continuò excipiunt , eſſe venerabilem illam toties à magnis & ſanctis viris laudatam hierarchiam. Quaſi verò ſancti Patres,quum Eccleſiaſticã hierarchiam,aut ſpirituale regimen , vt ipſis per manus ab Apoſtolis traditum erat,commendarent,hoc deforme & vaſtitatis plenum chaos ſomniarẽt,vbi Epiſcopi vel rudes vt plurimum aſini

Summa Papiſtica adminiſtrationis deſcriptio.

Ridicula iſtorũ Eccleſiæ pſeudominiſtrorum allegatio.

Reſponſio.

Eorundem exceptio.

Reſponſio.

ſunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & ſiqui doctiores ſunt (quod tamen rarum eſt exemplum) Epiſcopatum nihil aliud eſſe putant quàm ſplendoris & magnificentiæ titulum: vbi Eccleſiarum rectores non magis de paſcendo grege cogitant quàm ſutor de arando: vbi omnia pluſquam Babylonica diſſipatione ſic confuſa ſunt, vt nullum integrum veſtigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Mores autem eorum ſunt longè omnium turpiſſimi.
Matt.5.14.

14 Quid ſi ad mores deſcendamus? vbi erit illa lux mundi quam Chriſtus requirit: vbi ſal terræ? vbi illa ſanctitas quæ velut perpetua cenſura eſſe poſſit? Nullus hodie eſt hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magiſtri. nuſquam tantum ad nocendum vel ſolertiæ, vel audaciæ. Taceo faſtum, ſuperbiam, rapacitatem, ſæuitiam. Taceo diſſolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus eſt mundus vt verendum non ſit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico quod inficiari ne ipſi quidem poterunt. Ex Epiſcopis ferè nullum: & parochiarum præfectis non eſſe centeſimum quenque, cuius ſi de moribus ferenda ſit ſecundum veteres Canones ſententia, non ſit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò priſca illa diſciplina, quæ exactiorem cenſuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obſoleuit: ſed omnino ita res habet. Eant nunc qui ſub Romanæ ſedis vexillis & auſpiciis militant, & de ſacerdotali apud ſe ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Chriſto neque ab eius Apoſtolis, neque à Patribus, neque ab Eccleſia veteri eſſe conſtat.

Nec vllus ferè reperietur, qui ex veterum Canonum ſententia non ſit vel excō-municandus, vel minimū à munere abdicandus.

Quoad Diaconiam, nulla prorſus in Papatu extat, licet quãdam vmbram illius obtineant.
Vid. ca. 19. ſect. 32.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa ſanctiſſima, quam habent bonorum Eccleſiaſticorum diſtributio. Quanquam Diaconos ſuos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipſis iniungunt niſi vt miniſtrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & neſcio quas agant nugas. Nihil de eleemoſynis, nihil de cauſa pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipſa inſtitutione loquor. nam ſi ſpectemus quod faciunt, re ipſa non munus illis eſt, ſed gradus duntaxat ad preſbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Miſſa tenent, inane ſimulachrum antiquitatis repræſentant. recipiunt enim oblationes ante conſecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem ſe mutuò oſcularentur fideles, & eleemoſynas ad altare offerrent: ita ſymbolo prius, deinde ipſa beneficentia charitatem ſuam declarabant.

Mos veteris Eccleſiæ à Diaconis Papiſticis corruptus.

Diaco-

Diaconus,qui œconomus erat pauperum , recipiebat quod dabatur,vt diſtribueret.Nunc ex illis eleemoſynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm ſi in mare proiicerentur. Ludunt ergo Eccleſiam cum iſto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cum Apoſtolica inſtitutione , nec cum veteri obſeruatione ſimile quippiam habent. Ipſam verò bonorum diſpenſationem aliò tranſtulerunt : & ita compoſuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones , iugulatis hominibus,prædam inter ſe diuidunt : ita iſti poſt extinctum verbi Dei lumen , quaſi iugulata Eccleſia , putarunt expoſitum eſſe prædæ ac direptioni quicquid in ſanctos vſus dicatum erat. Itaque facta diuiſione,rapuit ad ſe quiſque quantum potuit.

Simile appoſitũ.

16 Hîc totæ illæ veteres rationes quas expoſuimus , non tantùm conturbatæ,ſed prorſus expunctæ & inductæ ſunt. Potiſſimam partem Epiſcopi & Preſbyteri vrbani , qui facti hac præda diuites,verſi ſunt in canonicos,inter ſe diripuerunt.Partitionem tamen fuiſſe tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vſque diem litigant. Quicquid ſit,hac deciſione prouiſum eſt ne obolus vnus ex omnibus Eccleſiæ bonis ad pauperes rediret,quorum dimidia ſaltem ex parte fuerant.Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt : alteram verò quartam,ideo deſtinant Epiſcopis , vt in hoſpitalitatem & alia benignitatis officia erogent.Taceo quid ſua portione facere clerici , & quem in vſum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis,ædificiis,& aliis ſumptibus deputatur,debere pauperibus in neceſſitate patere, ſatis demonſtratum eſt. Quæſo,ſi ſcintillam vnam timoris Dei in corde haberent, ſuſtineréntne hanc conſcientiam , quòd quicquid comedunt ac veſtiuntur, ex furto , imò ex ſacrilegio prouenit ? Sed quia Dei iudicio parum commouentur , ſaltem cogitarent homines eſſe,ſenſu & ratione præditos, quibus perſuadere volunt ſe habere tam pulchros & diſpoſitos in Eccleſia ſua ordines quàm iactare ſolent. Reſpondeant mihi breuiter, an Diaconia ſit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc ſi negant,fateri etiam cogentur,nullam ſe Diaconiam reliquam habere:quando apud eos tota opum Eccleſiaſticarum adminiſtratio in ſacrilegam deprædationem palàm conuerſa eſt.

Bona Eccleſiaſtica quæ à Diaconis olim adminiſtrabantur, Epiſcopi & Canonici inter ſe diripuerunt, pauperibus defraudatis.

17 Sed hîc vtuntur pulcherrimo colore.dicunt enim Eccleſiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia ſuſtineri. Et habent ex ſua ſecta quoſdam ita impudentes vt audeant palàm iactare,ſic demum adimpleri vaticinia illa quibus ſplendorem regni Chriſti deſcribũt veteres Prophetæ vbi regis ille appara-

Prædonum iſtorum blaſphema exceptio.

Pſal.72.10. tus in ordine ſacerdotali viſitur. Non fruſtra, inquiunt, hæc
Ieſa.52.1.& 60.6. Deus Eccleſiæ ſuæ promiſit: Venient Reges, adorabunt in conſpectu tuo, tibi afferent munera. Conſurge, conſurge, induere fortitudine tua Sion, induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur
Reſponſio 1. tibi. In hac improbitate confutanda ſi multum inſiſtam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet.
Reſp.2. teſtimoniis allatis lucem faciens. Quæro tamen, Siquis Iudæus iſtis teſtimoniis abuteretur, quam ſolutionem daturi eſſent? Nempe reprehenderent eius ſtuporem, quòd quæ de ſpirituali Chriſti regno ſpiritualiter dicta ſunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas ſub imagine rerum terreſtrium, cæleſtem Dei gloriam, quæ lucere in Eccleſia debet, nobis delineaſſe. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorum verba, nunquam minus abundauit Eccleſia, quàm ſub Apoſtolis: & tamen vim regni Chriſti tunc maximè effloruiſſe omnes fatentur. Quid ergo ſibi volunt illæ ſententiæ? Quicquid vſpiam eſt pretioſum, ſublime, præclarum, id oportere Domino ſubiici. Quod autem nominatim
Reges Chriſtum adorantes. de Regibus dicitur, faſces ſubmiſſuros Chriſto, diademata ſua proiecturos ad eius pedes, opes ſuas conſecraturos Eccleſiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuiſſe dicent, quàm quum
Theodoſius. Theodoſius, abiecta purpura, relictis imperij inſignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Eccleſia ſe ad ſolennem pœnitentiam ſubmiſit quàm quum ipſe & alij ſimiles pij Principes ſua ſtudia & ſuas curas ad puram in Eccleſia doctrinam conſeruandam, ad fouendos & protegendos ſanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc ſuperuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileienſis, cui
Ambroſii vox Pradonum Papiſticorum inſaniam arguens. præerat Ambroſius, ſatis declarat, Glorioſa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Epiſcopi nonnullas facultates, quibus conſpicuum Eccleſiæ decus reddere poterant, ſi putaſſent hæc eſſe vera Eccleſiæ ornamenta. Sed quum ſcirent Paſtorum officio nihil eſſe magis aduerſum, quàm menſarum deliciis, veſtium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis ſplendere ac ſuperbire, humilitatem ac modeſtiam, imò paupertatem ipſam quam Chriſtus inter ſuos miniſtros conſecrauit, ſequebantur & colebant.

Altera iſtorum exceptio, de templorum ornatu. 18 Verùm ne hîc ſimus longiores, iterum in breuem ſummã colligamus, quàm procul abſit ea quæ nunc eſt opum Eccleſiaſticarum vel diſpenſatio, vel diſſipatio, à vera Diaconia quam
Reſponſio 1. & verbum Dei nobis commendat, & vetus Eccleſia obſeruauit.
Vid. lib.1. c.11. ſect.7.13. & li.3. c.20. & ſup. c. 4. ſect.8. Quod in templorum ornatum confertur, perperam collocari dico, ſi non adhibeatur is modus quem & ipſa natura ſacrorum

crorum præſcripſit,& Apoſtoli aliíque ſancti Patres,tum doctri 1.
na tum exemplis præſcripſerunt. At quid tale hodie in templis 2.
conſpicitur? Quicquid,non dico ad priſcam illam frugalitatem,
ſed ad honeſtam aliquam mediocritatem eſt compoſitum , re-
ſpuitur. Nihil omnino placet,niſi quod luxum & temporum 3.
corruptelam ſapiat. Interim tantum abeſt vt viuorum templo-
rum iuſtam habeant curam , vt potius multa pauperum millia
fame perire paſſuri ſint,quàm minimum calicem aut vrceolum
confringant ad inopiam eorum ſubleuandam. Nequid grauius 4.
à meipſo pronunciem,hoc tantũ pios lectores cogitare velim,ſi
nunc Exuperium illum Tholoſæ Epiſcopum , quem retuli-
mus, ſi Acatium , ſi Ambroſium , aut ſimilem quempiam exci-
tari à mortuis contingat,quidnam ſint dicturi. Certè non pro-
babunt, in tanta pauperum neceſſitate, quaſi ſuperfluas opes a-
liò transferri.Vt taceam,hos vſus quibus impenduntur(etiamſi
nulli ſint pauperes) multis modis noxios : vtiles verò nulla ex
parte eſſe. Sed homines omitto. Bona hæc Chriſto ſunt dicata. 5.
eius itaque arbitrio diſpenſanda ſunt. Fruſtra autem partem
hanc impenſam Chriſto ferent , quam præter eius mandatum
profuderunt. Quanquam (vt verum fatear) non multum de 6.
ordinario Eccleſiæ reditu his ſumptibus deciditur. Nulli enim 7.
ſunt tam opulenti Epiſcopatus , nullæ tam optimæ Abbatiæ,
nulla denique neque tam multa neque tam ampla ſacerdotia,
quæ ad explendam ſacerdotum ingluuiem ſufficiant. Verùm
dum ſibi volunt parcere , populum ſuperſtitione inducunt vt
quod erat in pauperes erogandum,ad extruenda templa, ad e-
rigendas ſtatuas , ad emenda vaſa , ad pretioſas veſtes compa-
randas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemoſynæ ab-
ſumuntur.

19 De reditu quem ex agris & poſſeſſionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quòd iam dixi,& eſt ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide adminiſtrent qui Epiſcopi vocantur & Abbates. Quæ inſania eſt Eccleſiaſticum ordinem hîc quærere? An in ſatellitij numero,ædium ſplendore,veſtitus & epularum deliciis , principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ,cõtinentiæ,humilitatis eſſe exemplar? Quantũ & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabileq; Dei edictum turpis lucri appetentes eſſe vetat,& ſimplici victu contentos eſſe iubet , non modò vicis & arcibus manum iniicere, ſed in ampliſſimas ſatrapias inuolare, demum imperia ipſa occupare? Si verbum Dei contemnunt,quid reſpondebunt ad vetuſta illa Synodorum decreta ? quibus ſtatuitur vt Epiſcopus non procul ab Eccleſia hoſpitiolum habeat, vilem menſam, & ſupellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileienſis elogium,quo

Poſtrema reſponſio, quæ prorſus euerſam Eccleſiaſticorum bonorum Diaconiã ab impuris iſtis prædonibus, ventri ſuo ſeruientibus fuiſſe oſtendit.

Tit.1.7.

Concil. Carth. 4.c.14.& 15.

in ſacerdotibus Domini glorioſa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt menſulã eius pauperes & peregrini & cum illis Chriſtus conuiuia nouerit tanquam nimis auſterum repudiabunt. Verùm quod ſtatim ſubiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam eſſe Epiſcopi, pauperum opibus prouidere ignominiam omnium ſacerdotum, propriis ſtudere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin ſe omnes ignominiæ condamnent. Sed non eſt neceſſe durius hic eos perſequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonſtrare ſublatum eſſe iam pridem de medio apud ipſos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Eccleſiæ ſuæ commendationem ſuperbiant. Quod me abundè feciſſe exiſtimo.

Summa & ſcopus huius tractationis de diaconatu.

CAPVT VI.

De primatu Romanæ ſedis.

Partes huius capitis.

1 Statu quæſtionis propoſito, argumenti pro primatu Pontificis Roman. ex veteri Teſtamento deſumpti refutatio additur, ſect. 1. & 2.

2 Ad varia argumenta quæ ex noui Teſtamenti verbis, *Tu es Petrus, &c.* ad fulciendum hunc primatum proferuntur, reſponſiones à ſectione 3. vſque ad capitis finem.

Breuis Ἀνακεφαλαίωσις capitis 4. & 5.

HACTENVS eos recenſuimus Eccleſiæ ordines qui in veteris Eccleſiæ gubernatione fuerunt: ſed poſtea temporibus corrupti: magis deinde ac magis vitiati, nunc in Eccleſia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud ſunt quàm laruæ, vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Eccleſiam Romanenſes, in cuius gratiam reos ſchiſmatis nos faciunt, quoniam ab ea diſceſſerimus. Caput autem ac faſtigium totius ordinis, hoc eſt primatum Romanæ ſedis, vnde probare contendunt penes ſe ſolos eſſe Catholicam Eccleſiam, non attigimus. quia neque ex Chriſti inſtituto, neque ex Eccleſiæ veteris vſu ſumpſit originem, vt illæ ſuperiores partes: quas oſtendimus ita ab antiquitate ortas eſſe, vt temporum vitio prorſus degenerauerint, imò prorſus nouam formam induerint. Et tamen perſuadere mundo conantur, hoc eſſe præcipuum ac propè vnicum Eccleſiaſticæ

Cur de primatu ibi nulla mentio.
Vid. Cal. adu. concil. Tridẽt. & Theologos Pariſienſes.
Quẽ tamen Papiſtæ vnitatis Eccleſiaſticæ fingunt eſſe vinculum.

ſticæ vnitatis vinculum, ſi Romanæ ſedi adhæreamus, ac in ejus obedientia perſeueremus. Hac, inquam, fultura potiſſimùm nituntur, quum nobis Eccleſiam adimere & ſibi vendicare volunt, quod retinent caput ex quo pendet Eccleſiæ vnitas, & ſine quo diſſilire eam ac diſrumpi neceſſe eſt. Sic enim exiſtimant, Eccleſiam corpus eſſe quodammodo mutilum ac truncum, niſi Romanæ ſedi, tanquam capiti, ſit ſubiecta. Itaque quum de hierarchia ſua diſputant, ab hoc ſemper axiomate ſumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Chriſti, qui caput eſt Eccleſiæ vicarium) eius loco Eccleſiæ vniuerſali præſidere: nec aliter bene conſtitutam Eccleſiam, niſi ſedes illa ſuper alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale ſit excutiendum eſt: nequid omittamus quod ad iuſtum Eccleſiæ regimen pertineat.

Et ab hoc axiomate de ſua hierarchia diſputãtes exordium ſumunt.

2 Hic igitur ſit quæſtionis ſtatus, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) ſeu Eccleſiaſtici ordinis rationem neceſſe ſit ſedem vnam inter alias & dignitate & poteſtate eminere, vt ſit totius coporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus ſubiicimus Eccleſiam, ſi hanc ei neceſſitatem ſine verbo Dei iniicimus. Ergo ſi volunt euincere aduerſarii quod poſtulant, oſtendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Chriſto eſſe inſtitutam. In hanc rem citant ex Lege ſummum ſacerdotium, ſummum item iudicium, quod Deus Hieroſolymis inſtituit. At facilis eſt ſolutio, eáque multiplex, ſiquidem vna illis non ſatiſfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuerſum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuerſa erit ratio, Quia vndique ab idololatris ſepti erant Iudæi, ne religionum varietate diſtraherentur, cultus ſui ſedem in medio terræ ſinu Deus collocauit. illic vnum antiſtitem præfecit, quem omnes reſpicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffuſa eſt, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat eſſe prorſus abſurdum? Perinde enim eſt ac ſiquis contẽdat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed eſt altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuiſſe Chriſti nemo ignorat. nunc tranſlato ſacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò tranſlatũ eſt? Non ad Papam ſanè (vt ipſe impudenter iactare audet) qum hoc ad ſe elogium trahit: ſed ad Chriſtum, qui vt ſolus munus ipſum ſine vicario aut ſucceſſore ſuſtinet, ita honorem alteri nemini reſignat. Non enim in doctrina modò, ſed in propitiatione Dei, quam morte ſua peregit Chriſtus, & illa interceſſione qua nunc apud Patrem fungitur, conſiſtit hoc ſacerdotium.

Status quæſtionis adſcriptus.

Cuius affirmatiuam partem aduerſarij ex ſummi ſacerdotij cõſideratione probare contẽdunt.

Reſponſio, quæ huius inſtitutionis ſub lege cauſas aperit.

Secunda reſp. quæ ſummum ſacerdotiũ ad Pontificẽ Rom. tranſferri non poſſe demonſtrat.

Heb. 7. 11.

Argumenta pro Primatu Rom. Pont. ex nouo Teſtamento.

3 Nõ eſt igitur quod exẽplo iſto, quod tẽporariũ fuiſſe videm⁹

quaſi perpetua lege,nos obſtringant. Ex Nouo teſtamento nihil habent quod in ſententiæ ſuæ confirmationem proferant,
Matth.16.18. niſi quòd vni dict um eſt, Tu es Petrus: & ſuper hanc petram
Ioh.21.15. ædificabo Eccleſiam meam. Item, Petre amas me? paſce oues
Reſp.1. in genere. meas. Verùm vt firmæ ſint iſtæ probationes, oſtendant in primis oportet, ei mandari poteſtatem in omnes Eccleſias qui paſcere Chriſti gregẽ iubetur: nec aliud eſſe ligare & ſoluere, quàm
2.Pet.5.2. toti mundo præſidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt paſcant Eccleſiam. Hinc colligere licet aut illa Chriſti voce nihil præ aliis datum eſſe Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex
Reſp.2. æquo communicaſſe. Verùm, ne fruſtra litigemus, habemus ali
Ioh.20.23. bi claram ex ore Chriſti expoſitionem, quid ſit ligare & ſoluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligan-
2.Cor.5.18. & 10.16. di & ſoluendi cùm Scriptura tota paſſim oſtendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij miniſtros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & ſimul poteſtatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc reſpuerint.

Reſp.3. fundamẽtum quo potiſſimum nituntur, vera ac genuina interpretatione promiſſionis Chriſti de clauibus, euertitur. 4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & ſoluendi mentionem faciunt, cùm alibi perſtrinxi, tum fuſius paulo pòſt explicandum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Chriſti ad Petrum reſponſo eliciant, videre opræpretium eſt. Promiſit ei claues regni cælorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, ſtatim ceſſabit omnis contentio. Nã &
Mat.16.19. Papa libenter iniunctam Apoſtolis prouinciam omittet, quæ laboris & moleſtiæ plena ſuas ei delicias abſque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, elegãti metaphora inſignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & ſoluuntur homines niſi dum fides alios reconciliat Deo, alios ſua incredulitas magis conſtringit. Si hoc tantùm ſibi ſumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc ſucceſſio laborioſa & minimè lucroſa nequaquam Papæ arridet, iam inde naſcitur litis principium, quid Petro Chriſtus promiſerit. Ergo ex reipſa colligo nonniſi muneris Apoſtolici dignitatem notari, quæ ab onere
Quæ claues aliis Apoſtolis, vt & Petro promiſſæ & datæ ſunt. diſiungi non poteſt. Nam ſi recipitur illa quam poſui definitio (quæ nonniſi impudenter reiici poteſt) nihil Petro hìc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò perſonis fieret iniuria, ſed claudicaret ipſa doctrinæ maieſtas. Reclamant illi: ſed quid iuuat, obſecro, ad hanc rupem
2. Argumentũ. impingere? Neque enim efficient quin ſicuti omnibus Apoſto-
Matt.18.20. lis eiuſdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam cõmuniter ligandi & ſoluendi poteſtate inſtructi fuerint. Chriſtus

(in

(inquiũt) Petrum Eccleſiæ vniuerſæ principem conſtituit, quũ datarum ſe illi promiſit claues. Atqui quod vni tunc promiſit, alibi reliquis ſimul omnibus confert, & quaſi in manum tradit. Si idem iuris conceſſum eſt omnibus quod vni promiſſum qua in re erit ille collegis ſuperior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & ſeorſum accipit: quod aliis non datur niſi in cõmune. Quid ſi cum Cypriano & Auguſtino reſpondeam, non ideo id feciſſe Chriſtum vt hominem vnum aliis præferret, ſed vt Eccleſiæ vnitatẽ ſic cõmendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In perſona vnius hominis Dominum dediſſe omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuiſſe reliquos quod erat Petrus: pari conſortio præditos & honoris & poteſtatis: ſed exordium ab vnitate fieri, vt Eccleſia Chriſti vna mõſtretur. Auguſtinus verò, Si in Petro non eſſet Eccleſiæ myſterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claues. ſi enim hoc Petro dictum eſt, non habet Eccleſia: ſi autem Eccleſia habet, Petrus quando claues accepit, Eccleſiam totã deſignauit, Et alibi, Quũ interrogati eſſent omnes, ſolus Petrus reſpondet, Tu es Chriſtus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quaſi ligandi & ſoluendi ſolus acceperit poteſtatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam perſonam gerens ipſius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas eſt in omnibus.

Matt.18.20.
Ioh.20.23.
3. Argumentum.
Reſp. ex verbis Cypriani & Auguſtini ſuperiorem interpretationem confirmans.
De ſimpl. prælat.
Homil. in Ioh. 50.
Homil. 11.
Repet.
Homil. 124.

5 At illud, Tu es Petrus, & ſuper han petram ædificabo Eccleſiam meam, nuſquam alteri dictum legitur. Quaſi verò aliud de Petro illic Chriſtus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipſe de omnibus Chriſtianis. Ille enim Chriſtum lapidem ſummum & angularem facit, in quo ſuperſtruantur qui creſcunt in templum ſanctum Domino: hic autem nos lapides viuos eſſe iubet, qui illo electo & pretioſo lapide fundati, hac iunctura & cõpagine cum Deo noſtro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis: quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorẽ Petro libenter concedo, vt in ædificio Eccleſiæ inter primos collocetur: vel (ſi hoc quoque velint) primus omnium fideliũ: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducãt, nõ permittã. Quæ enim eſt iſthæc ratio colligẽdi? Alios feruore ſtudij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo poteſtatem in eos habet. Quaſi verò nõ meliori prætextu colligere liceat, Andream eſſe ordine priorem Petro, quia tempore ipſum anteceſſit, & Chriſto adduxit. ſed hoc omitto. Priores ſanè habeat Petrus: multum tamen intereſt inter honorem ordinis & poteſtatem. Videmus Apoſtolos hoc ferè Petro detuliſſe vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: ſed de poteſtate nihil omnino legimus.

Matt.16.18.
Eph 2.20.
1.Pet.2.5.
4. Argumentum.
Reſponſio.
Inſtantia.
Reſp. 1. per conceſſionem.
Ioh.1.40. & 41.
Reſ. 2. per diſtinctionem ordinis & poteſtatis.

5. Argumentum. in Petro fundata eſt Eccleſia, quia dicitur ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam.

Reſponſio ſenſum verborum aperiens.

Matt.16.16.

1.Cor.3.11.1.

6 Quanquam nondum in ea diſputatione ſumus, tantũ hoc in præſentia habere volo nimis futiliter eos argumentari, quũ ex ſolo Petri nomine imperium in Eccleſiam vniuerſam ſtruere volunt. Nam illæ veteres ineptię, quibus fucum initiò facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione indignæ ſunt. In Petro fundatam eſſe Eccleſiam: quia dictum ſit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus ſic expoſuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduerſus Deum prætenditur? Imò quid de verborum iſtorũ ſenſu, quaſi obſcurus ſit, aut ambiguus, certamus: quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confeſſus erat Petrus ſuo & fratrum nomine Chriſtum eſſe Filium Dei. Super hanc petram ædificat ſuam Eccleſiam Chriſtus: quia vnicum eſt, vt ait Paulus fundamentum præter quod ſtatui aliud non poteſt. Neque hîc Patrũ authoritatem ideo repudio quia eorum teſtimoniis deſtituar ad probandum quod dico, ſi citare libeat: ſed quemadmodum dixi, nolo de re tam clara diſceptando fruſtra moleſtus eſſe lectoribus: præſertim quum hæc res à noſtris hominibus ſatis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

Huius reſponſionis confirmatio, multis Scripturæ teſtimoniũ, quæ euincãt Petrum fuiſſe aliorum Apoſtolorum parem & ſocium, non dominum.

Act.15.5.

1.Pet.5.1.

Act.11.3.

Ibid.8.14.

7 Et tamen reuera nullus quæſtionem hanc ſoluere melius poteſt quàm Scriptura ipſa, ſi locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & poteſtatis habuerit Petrus inter Apoſtolos, qualiter ſe geſſerit, qualiter etiam fuerit ab ipſis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuiſſe vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & ſocium, non dominum. Refert quidem ad concilium ſiquid faciẽdum eſt, & quid factu opus ſit admonet: ſed alios ſimul audit, nec locum tantùm concedit ducendæ ſententiæ, ſed arbitrium illis permittit: vbi ſtatuerunt, ſequitur & obtemperat. Quum ad Paſtores ſcribit, non mandat ex imperio, quaſi ſuperior: ſed collegas ſuos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri ſolet. Quum accuſatur quòd ad Gentes ingreſſus fuerit, etiamſi id fit immeritò, reſpondet tamen & ſeſe purgat, Iuſſus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd cum mittunt Apoſtoli, eo declarat ſeminimè eum habere pro ſuperiori: quòd obſequitur & legationem ſibi mandatã ſuſcipit, eo fatetur ſibi cum illis eſſe ſocietatem, non aduerſus eos imperium. Quòd ſi nihil iſtorum extaret, vna tamẽ epiſtola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè poteſt: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm ſe honore Apoſtolatus Petro eſſe parem. Hinc commemorat ſe ad Petrum veniſſe, non vt ſubiectionem profiteretur, ſed tantùm vt teſtatam omnibus faceret doctrinæ conſenſionem. Petrum quoque ipſum nihil tale poſtulaſſe, ſed dediſſe ſibi dextram ſocietatis vt communiter in vinea Domini laborent. Sibi non minorem gratiam

Gal.1.18.& 2.8.

ſiam collatam eſſe inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuiſſe à ſe correctũ, & reprehenſioni paruiſſe. Hæc omnia palàm faciunt aut fuiſſe æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus poteſtatis fuiſſe Petro in reliquos quàm ipſi in illum habuerint. At qui id, ſicuti iam dixi, ex profeſſo agit Paulus, nequis ſibi in Apoſtolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erint, non domini.

Et quamuis aliqua dignitate reliquos Apoſtolos Petrus antecelluiſſet, id tamen Rom. Pontificis primatum in omnes orbis Eccleſias & Paſtores minimè iuuat.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuiſſe ſcilicet Apoſtolorum principem, & dignitate reliquos antecelluiſſe: non eſt tamen cauſa cur ex ſingulari exemplo vniuerſalem faciant regulam, & quod ſemel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuerſa ſit ratio. Vnus inter Apoſtolos ſummus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea conſequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter ſe qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium poſtulat, vt in quouis cœtu etiamſi æquales ſint omnes poteſtate, vnus tamen ſit veluti moderator in quem alij reſpiciant. Nulla eſt curia ſine conſule, nullus conſeſſus iudicum ſine prætore ſeu quæſitore, collegium nullum ſine præfecto, nulla ſine magiſtro ſocietas. Sic nihil abſurdi eſſet ſi fateremur Apoſtolos detuliſſe Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum eſt ad vniuerſum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus ſufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in naturę vniuerſitate quàm in ſingulis partibus locum habet, vt ſit vnum ſummum omnium caput. Et huius rei, ſi Deo placet, probationem ſumunt à gruibus & apibus quæ ſibi ducem vnum ſemper eligunt, non plures. Recipio ſanè quæ proferunt exempla: ſed an ex toto orbe confluunt apes, vt regẽ vnum eligant? ſuis aluearibus contenti ſunt reges ſinguli. Ita in gruibus vnaquæq; caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincet quàm ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant, citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη & quæ eodem ſenſu in monarchiæ commendationẽ leguntur apud profanos ſcriptores. Facilis eſt reſponſio. non enim hoc ſenſu vel ab Homerico Vlyſſe, vel ab aliis laudatur monarchia, quaſi vnus debeat totum orbem imperio regere: ſed indicare volunt, regnum duos non capere: & poteſtatem (vt ait ille) impatientem eſſe conſortis.

6. Argumentum à ſimili ſeu exẽplo.

Reſponſio, exemplum in pontificios appoſitè torquens.

7. Arg. à ciuilibus exemplis.

Reſponſio 1.

Lucan. lib. 1.

9 Verùm ſit ſanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totũ monarchia contineri, quod eſt tamen abſurdiſſimum. ſed ita ſit: non tamen propterea concedam idipſum in Eccleſiæ gubernatione valere. Habet enim illa Chriſtum vnicum ſuum caput,

Reſp. 2. gubernationem politicam ab Eccleſiaſtica diſtinguẽs. In Eccle-

ſia enim Christus vnicum caput viget & viuit, cuius politiæ diſertis verbis præſcripta omnes ſeruos acquieſcere pareſt.

Ephеſ. 4.15.

ſub cuiusprincipatu omnes inter nos cohęremus, ſecundum eũ ordinem & eam politiæ formam quam ipſe præſcripſit. Inſignem itaque iniuriam Chriſto faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præeſſe Eccleſiæ vniuerſæ, quia hęc capite carere non poſſit. Chriſtus enim caput eſt, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſura cuiuſq; membri augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales ſine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Chriſto? Vides vt ſingulis membris tribuat certam menſuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum ſumma gubernãdi poteſtas penes Chriſtum vnum reſideat? Nec me latet quid cauillari ſoleant quum hoc illis obiicitur, Chriſtum ſcilicet propriè vocari vnicum caput, quia ſua authoritate ſuóque nomine ſolus regnet: ſed iſtud nihil obſtare quominus ſub ipſo ſit alterum caput miniſteriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, niſi prius oſtenderint hoc miniſterium à Chriſto eſſe ordinatum. Apoſtolus enim totam ſubminiſtrationem per membra diffuſam eſſe docet, virtutem ab vno illo cæleſti capite fluere. Aut, ſi quid volunt apertius, quum Scriptura teſtetur Chriſtum eſſe caput, & hunc ei ſoli honorem vindicet, non debet in alium transferri, niſi quem Chriſtus ipſe vicarium ſuum fecerit. Atqui non modò id nuſquam legitur, ſed refelli abundè ex multis locis poteſt.

3. Arg. de capite miniſteriali.

Reſponſio 1.

Epheſ. 1. 21. & 4.15. & 5.23. Col. 1.18. & 2. 10.

Reſp. 2. Paulum in depingenda Eccleſia imagine capitis huius miniſterialis nullam feciſſe mentionem.

Ephe. 4.10.

Ephe. 4.7. & 11.

Ephe. 4.4.

10 Aliquoties viuam Eccleſiæ imaginẽ nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius deſcriptione colligere licet à Chriſti inſtitutione id eſſe alienum: Chriſtus aſcenſu ſuo viſibilem ſui præſentiam nobis abſtulit aſcendit tamẽ vt impleret omnia. nunc igitur ipſum adhuc pręſentem habet Eccleſia, & ſemper habitura eſt. Rationem qua ſe exhibet dum vult Paulus oſtendere, ad miniſteria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) eſt Dominus, ſecundũ menſuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo conſtituit alios quidem Apoſtolos, alios verò Paſtores, alios Euangeliſtas, alios Doctores, &c. Cur nõ dicit, vnum omnibus præfeciſſe qui vices ſuas gereret? Id enim locus maximè poſtulabat, nec vllo modo debuit omitti, ſi verum eſſet. Chriſtus (inquit) nobis adeſt. Quomodo? Per miniſterium hominum, quos gubernandæ Eccleſiæ præfecit. Cur non potius, per caput miniſteriale, cui vices ſuas mandauit? Vnitatem nominat: ſed in Deo & in Chriſti fide. Hominibus nihil tribuit niſi commune miniſterium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, poſtquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam ſpem vocationis, vnum Deum, vnam fidem

fidem, vnum Baptiſma, non etiam continuò addidit, vnũ ſummum Pontificem, qui Eccleſiam in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, ſi quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræſentare illic penitus voluerit ſacrum & ſpirituale Eccleſiæ regimen, quod poſteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter miniſtros non modo nullam ponit, ſed etiam indicat nullam eſſe. Non dubium eſt etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Chriſto capite cohærent. Illic non modò nullum miniſteriale caput commemorat, ſed operationem ſingulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique diſtributæ. Nec eſt quòd de comparatione cæleſtis & terrenæ hierarchiæ ſubtiliter philoſophentur. nam nec de illa tutum eſt vltra modum ſapere: & in hac conſtituenda non alium typum ſequi oportet quàm Dominus ipſe ſuo verbo delineauit.

Apoſtolũ inergitantia & inſcitia labe aſpergunt Pontificij.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud ſanos homines obtinebunt, ſic conſtitutum in Petro Eccleſiæ primatum, vt perpetua ſucceſſione ſemper maneret: vnde tamen euincent, ſedem Romæ ita collocatam, vt quicunque ſit vrbis illius Epiſcopus, orbi vniuerſo præſideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ ſine loci mentione data eſt? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus eſt. Quid Chriſtus ipſe? nónne Hieroſolymis functus eſt Epiſcopatu dum vixit, & moriendo ſacerdotij munus impleuit? Princeps paſtorum, ſummus Epiſcopus, caput Eccleſiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipſo inferior potuit? Nónne ſunt ineptiæ iſtæ magis quàm pueriles? Chriſtus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romę ſedit: Ergo illic collocauit ſedem primatus. Nempe hac ratione ſedem primatus debuerunt olim Iſraelitæ conſtituere in deſerto, vbi Moſes ſummus doctor & Princeps Prophetarum miniſterio ſuo functus erat, & mortuus.

Reſp. 3. Non conſequi Rom. Pontificem eſſe caput miniſteriale, etiam ſi Petro nomen hoc concederetur.

Exceptio, Petrus Romæ vixit & mortuus eſt. Ergo Romana Eccleſ. Petri Priuilegio gaudet, diluitur.

Deut. 34. 5.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apoſtolos. Ergo Eccleſia in qua ſedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primùm ſedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Eccleſia primatũ ſibi iure vendicat. Fatentur fuiſſe olim primam: ſed Petrum, inde migrando, Romam tranſtuliſſe quem ſecum honorem attulerat. Erat enim ſub nomine Marcelli Papæ ad Preſbyteros Antiochenos Epiſtola, vbi ſic loquitur, Petri ſedes initio apud vos fuit, quæ poſtea, iubente Domino, huc tranſlata eſt. Sic Antiochena Eccleſia, quæ olim prima erat, Romanæ ceſſit ſedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum ſic iuſſiſſe? Nam ſi iure definienda ſit hæc cauſa, neceſſe eſt reſpondeat, velíntne priuilegium hoc perſonale eſſe, an reale, an mixtum.

Inſtantia.

Reſp. quæ ex aduerſariorum hypotheſi, Antiochenæ Eccleſiæ primatum deferendum eſſe probat. 12. quæſt. 1. c. Rogamus.

Altera reſp. dilemmatica. Vnum enim ex his tribus eſſe oportet. Si dixerint perſonale, nihil igitur ad locum: ſin reale, ergo vbi ſemel datum eſt loco, nõ adimitur propter perſonæ vel mortem, vel diſceſſum. Supereſt igitur vt mixtum eſſe dicant. tunc autem non ſimplex erit loci conſideratio, niſi perſona ſimul reſpondeant. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum ſibi arrogare.

Tertia reſpõſio, Pontificios ad abſurda deducens. 13 Eſto tamen: tranſlatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia ſecundum locum? Nam ſi ideo primas habet Roma, quòd illic vſque ad extremum vitæ ſedit Petrus: cui ſecundę potius dabuntur quàm vbi ſedem primam habuerat? Qui factum eſt igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Quí conuenit diſcipuli vnius Eccleſiam ſuperiorem eſſe ſede Petri? Si cuique Eccleſiæ pro fundatoris ſui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Eccleſiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ eſſe, Iacobum, Petrum & Iohannem, ſi in honorem Petri Romanæ ſedi primus locus tribuitur, nónne proximum & tertium merentur Epheſina & Hieroſolymitana, vbi ſederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hieroſolyma. Epheſus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ ſunt & aliæ Eccleſiæ, tum quaſcunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apoſtoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex diſcipulis fuit, honorem adepta eſt. Aut præpoſterum illum ordinem fateantur fuiſſe: aut nobis concedant, non eſſe hoc perpetuum, vt cuique Eccleſiæ debeatur honoris gradus quem quiſque fundator habuit.

Galat. 2.9.

Quarta reſpõſio, Petrum non fuiſſe Epiſcopum Romanum euincens. 14 Quanquam quod de ſeſſione Petri in Romana Eccleſia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod eſt apud Euſebium, præfuiſſe illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Conſtat enim ex primo & ſecundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Chriſti morte fuiſſe Hieroſolymis, veniſſe deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum eſt. Gregorius ſeptem, Euſebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Chriſti vſque ad finem imperij Neronis (ſub quo ipſum cæſum fuiſſe memorant) reperientur tantùm triginta ſeptem anni. Paſſus enim eſt Dominus ſub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitaſſe Petrum Hieroſolymis, teſtis eſt Paulus, reſtabunt ſeptemdecim ad ſummũ: quos nunc inter duos Epiſcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus eſt, non potuit Romæ ſedere niſi per exiguum tempus. Quod ipſum clarius adhuc demonſtrare licet. Scripſit Paulus Romanis ex itinere, quum Hieroſolymam proficiſceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Veriſimile ergo eſt, epiſtolam hanc quadriennio antè ſcriptam eſſe quàm Romam veni-

Rom. 15.25.

veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, ſi Eccleſiam illam rexiſſet. Quinetiam in fine, dum lōgum piorū catalogum recitat quos ſalutari iubet, vbi ſcilicet omnes ſibi notos colligit, de Petro prorſus adhuc ſilet. Neq; hîc longa aut ſubtili demōſtratione opus eſt apud ſanioris iudicij homines. res enim ipſa & totum epiſtolæ argumentum clamat, non debuiſſe Petrum præterire, ſi Romæ fuiſſet. Rom.16.3.

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuiſſe à fratribus narrat Lucas. De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Eccleſias. Alicubi etiam quorundam nomine ſalutationes adſcribit. nō vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuiſſe. Cui obſecro credibile erit, ſilere potuiſſe, ſi adfuiſſet? Imò ad Philippenſes, vbi dixit neminem ſe habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ ſua ſunt. Et ad eundem Timotheum grauior eſt querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defenſione, ſed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam ſi Romæ fuiſſe aiunt, quātam illi ignominiam inurit Paulus, quòd deſertor fuerit Euāgelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia ſubiungit, Deus illis non imputet. Quamdiu igitur & quo tempore ſedem illam tenuit Petrus? At conſtans eſt ſcriptorum opinio, vſque ad mortem Eccleſiam illam gubernaſſe. At inter ipſos ſcriptores non conſtat quis fuerit ſucceſſor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas abſurdas fabulas narrant de diſputatione inter eum & Simonem magum habita. Nec diſſimulat Auguſtinus, de ſuperſtitionibus diſputans, ex opinione temerè concepta morem Romæ inoleuiſſe, ne eo die ieiunarēt quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita ſunt opinionum varietate implicitæ vt nō temerè adhibenda ſit fides, vbi aliquid ſcriptum legimus. Et tamen propter hūc ſcriptorum conſenſum, non pugno quin illic mortuus fuerit: ſed Epiſcopum fuiſſe præſertim longo tempore, perſuaderi nequeo. Neq; id etiam multum moror: quando teſtatur Paulus Petri Apoſtolatū peculiariter ad Iudæos pertinere. ſuum verò ad nos. Proinde vt ſocietas illa quum inter ſe pacti ſunt, rata apud nos ſit, imò, vt Spiritus ſancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apoſtolatum magis quàm Petri reſpicere nos conuenit. ſiquidem ita inter eos prouincias diuiſit Spiritus ſanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulū deſtinaret. Nunc itaque ſuum primatū alibi quærant Romanēſes quàm in verbo Dei vbi minimè fundatus inuenitur.

Reſponſionis quartæ continuatio. Act.28.16. Philip.2.20. 2.Tim.4.16. *Exceptio.* *Reſponſio 1.* Epiſt.2. ad Ianuar. *Reſp.2. per conceſſionem.* *Reſp.3 à conſideratione Apoſtolatus Petri.* *Concluſio.*

16 Veniamus nunc ad Eccleſiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius ſuffragio non minus temere & falsò ſuperbire noſtros aduerſarios, quàm teſtimonio verbi Dei. Quum itaque ſuum illud axioma iactant, non aliter contineri Eccleſiæ vnitatem

9. Arg. Vnitas Eccleſiæ aliter contineri non poteſt quàm ſi vnum ſit in terris ſupre-

mum caput quod veteres Romanũ Epiſcopum eſſe agnouerunt.

Reſp. 1. oſtendens tres cauſas propter quas veteres magnum honorem Eccleſiæ Romanæ detulerunt.

quàm ſi vnum ſit in terris ſupremum caput, cui mẽbra omnia pareant: ideóque Dominum Petro, & deinde ſucceſſionis iure ſedi Romanæ dediſſe primatum, vt in ea vſque ad finem reſideat: aſſerunt id fuiſſe ab initio ſemper obſeruatum. Quoniam autem multa teſtimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Eccleſię honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquãtur. Quod tribus maximè de cauſis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ neſcio quomodo inualuerat, fundatam & conſtitutam eam fuiſſe Petri miniſterio, ad conciliandam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in occidente ſedes Apoſtolica, honoris cauſa vocabatur. Deinde cùm illic eſſet caput imperij, & hac ratione credibile eſſet, præſtantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vſu, viros illic eſſe quàm alibi vſquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora cõtemni viderentur. Acceſſit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Eccleſiæ Africanæ etiam, multis opinionũ diſſenſionibus inter ſe tumultuarentur, hęc ſedatior aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum eſt vt pij & ſancti Epiſcopi, ſedibus ſuis pulſi, illuc ſe veluti in aſylum aut portũ quendam ſæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio ſunt Occidentales, Aſiaticis & Afris, eo etiam ſunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Eccleſiæ plurimum addidit authoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata eſt vt reliquæ, ad doctrinæ ſemel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius ſtatim explicabimus. Has inquam tres ob cauſas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum teſtimoniis commendata.

Reſp. 2. de vnitate Eccleſiæ quid ſenſerint veteres, nullum tamen primatũ Eccleſiæ Romanæ in alias tribuentes: ſed hũc honorem vni Chriſto vniuerſali Eccleſiæ capiti deferentes.

17 Verùm quum primatum inde & ſummam in alias Eccleſias poteſtatem ei aſtruere volunt noſtri aduerſarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius cõſtet, primùm breuiter oſtendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitate ſenſerint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, poſtquam multa vnitatis exempla recenſuit, deſcendit tãdem ad Eccleſiaſticam hierarchiam. Singuli, inquit, Eccleſiarum Epiſcopi, ſinguli Archipresbyteri, ſinguli Archidiaconi, & omnis ordo Eccleſiaſticus ſuis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus Presbyter, vnitatem in ordine Eccleſiaſtico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter ſe Eccleſias eſſe colligatas? Nihil erat quod præſenti cauſæ magis ſeruiret: nec dici poteſt obliuione factũ vt prætererit. nihil enim feciſſet libentius ſi res paſſa eſſet. Vidit itaq; proculdubio, illam eſſe veram vnitatis rationẽ quam Cyprianus pulcherrimè deſcribit his verbis, Epiſcopatus vnus eſt, cuius à ſingulis in ſolidum

De ſimplicita. Prælatorum.

pars

pars teñetur: & Eccleſia vna eſt, quæ in multitudine latius incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radij ſunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnũ, radice tenaci fundatum: & quo modo de fonte vno riui plurimi defluunt, & numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen ſeruatur integra in origine: ſic & Eccleſia Domini luce perfuſa per totum orbem radios ſuos porrigit, vnum lumen tamen eſt, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur: ramos ſuos per vniuerſum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput eſt & vna origo, &c. Deinde adulterari non poteſt ſponſa Chriſti: vna domum nouit, vnius cubiculi ſanctitatem caſto pudore cuſtodit. Vides vt Chriſti vnius Epiſcopatum vniuerſalem faciat, qui totam ſub ſe Eccleſiam capiat: illius partes in ſolidum ab omnibus teneri dicat qui ſub hoc capite Epiſcopatu funguntur. Vbi primatus ſedis Romanæ, ſi penes Chriſtum ſolum integer reſidet Epiſcopatus, à ſingulis pars eius in ſolidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenſes pro confeſſo & indubio ſumunt, de vnitate terreni capitis in hierarchia, veteribus fuiſſe prorſus ignotum.

CAPVT VII.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.

Partes huius capitis quinque.

1 Patriarchatus à ſynodo Nicena, deinde à Chalcedonenſe, Romano Epiſcopo tributus ac confirmatus, minimè tamen probatus à cæteris Epiſcopis, fuit Papatus initium, ſect. 1. 2. 3 & 4.

2 Deinde Romana Eccleſia pios exules præſidij cauſa, impios etiam eò confugientes iniuſto patrocinio fouens, iniquitatis myſterio dedit incrementum: tametſi tunc neque ordinatio Epiſcoporum, neque admonitiones vel cenſuræ, neque ius conuocandi ſynodus, neque ius audiendarum appellationum ad Epiſcopos Romanos pertineret, & à Gregorio profana iſtorum πολυπραγμοσύνη damnaretur, à ſect. 5. vſque ad 14.

3 Sequuta ſunt certamina poſt Taurinenſe concilium de Metropolitanorum authoritate, & turpes illæ conflictationes inter Conſtantinopolitanum & Romanum Patriarchas, quibus rixis impurus latro Phocas, Bonifacio procurante impoſuit, ſect. 14. 15. 16. 17. 18.

4 Bonifacij malis artibus ſucceſſerunt horrendæ fraudes à recentioribus excogitatæ, & à veteribus Gregorio præſertim ac Bernardo, expreſſis verbis damnatæ, ſect. 19. 20. 21. & 22.

5 Tandem numeris ſuis abſolutus prodiit Papatus Antichriſti ſedes, cuius ſedis impietas, execranda tyrannis, & ſcelerata capita viuis coloribus depinguntur à 25. ſectione vſque ad finem capitis.

Prima pars capitis, qua Papatus Rom. exordium detegitur, in Synodo Nicena, vbi tamen primum locum minimè obtinet.

QVANTVM ad primatus ſedis Romanæ vetuſtatem, nihil ad eam ſtabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Epiſcopo, & ſuburbanas Eccleſias iubetur curare. Vbi Concilium ſic inter ipſum & alios Patriarchas diuidit, vt ſingulis ſuos fines aſſignet: certè non eum conſtituit omnium caput, ſed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulij nomine, qui Romanam Eccleſiã tunc gubernabat. iis datus eſt quartus locus. Obſecro ſi caput Eccleſiæ agnoſceretur Iulius, an in quartam ſedem reiicerentur eius legati? An præſideret Athanaſius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Epheſina apparet Cœleſtinum (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vſum eſſe vt ſedis ſuæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc ſuos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatum, niſi vt quouis modo nomen ſuum in prima ſede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, ſententiam inter alios rogantur, ſuo ordine ſubſcribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius ſuo admiſcet. Quid dicam de concilio Epheſino ſecundo: vbi quum adeſſent Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat? Excipient non fuiſſe orthodoxum Concilium à quo & ſanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches abſolutus, eiúſque impietas improbata. At quum Synodus cogeretur, quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent: illi certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quàm in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco, ſed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent. Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro ſuis honoribus ſuſcipere, & hanc ſolam ob cauſam multis ſæpe & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam. ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedem ambiret, eo ſuperſedit.

Imò in conciliis ſequentibus alij Epiſcopi primas tenuerunt.

Exceptionis dilutio.

Nec tunc de prima ſede litem mouere auſi sũt. Etſi autem in Chalcedonenſi primum locum occuparunt, id extraordinaria ratione factum eſt.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primam ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ lega-

legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe cõfitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit. Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatore opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarij ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur, Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, nõ eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia Synodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiẽ & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Synodum Conſtantinopolitanam, quæ longo poſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarcham Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit concilium vniuerſale, cui Rom. Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem: nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

Nec à ſucceſſoribus in aliis Conciliis eſt impetratum.

Aquileienſe concilium.

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelij. non alio nomine ipſum inſignit quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginenſe nequis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantum primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione cõtentum tunc fuiſſe Roman. Epiſc. Certè quandiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita.

Nec eiuſmodi titulo Rom. Epiſcop. dignati ſunt antiqui patres.

Lib. epiſt. 2. & li. 4. epi. 6.

Cap. 47.

quid eſſet ſummus Pontifex,& vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus eſſet Presbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis conſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubij, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Rhegij, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerdotij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit.

In epiſt. ad Euagrium.

4 De titulo vniuerſalis Epiſcopi, Gregorij demum tempore exorta eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquã alius tentauerat) ſeſe volebat facere vniuerſalem. In ea contentione non cauſatur Gregorius ſibi ius adimi quod in ſe competeret: ſed fortiter reclamat, appellationem eſſe profanam, imò ſacrilegã, imò Antichriſti prænuntiam. Corruit vniuerſa Eccleſia à ſtatu ſuo (inquit) ſi is qui vniuerſalis dicitur cadit. Alibi, Triſte valde eſt patienter ferre, vt omnibus deſpectis, frater & coepiſcopus noſter ſolus nominetur Epiſcopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propinqua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet imitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen ſingularitatis. Alibi Eulogio Alexandrino, & Anaſtaſio Antiocheno, Nullus vnquam deceſſorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet ſi vnus Patriarcha vniuerſalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed abſit hoc à Chriſtiana mente, id ſibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum ſuorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In iſto ſceleſto vocabulo conſentire, nihil aliud quàm fidem perdere eſt. Aliud eſt, inquit, quod conſeruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus cõprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quiſquis ſe vniuerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſua Antichriſtum præcurrit: quia ſuperbiendo ſe cæteris præponit. Item, rurſum Anaſtaſio Alexandrino, Dixi pacem nobiſcum habere non poſſe, niſi elationem ſuperſtitioſi ac ſuperbi vocabuli corrigeret, quam primus apoſtata inuenit. atque (vt de honoris veſtri iniuria taceam) ſi vnus Epiſcopus vocatur vniuerſalis, vniuerſa Eccleſia corruit vbi ille vniuerſus cadit. Quòd autem ſcribit, oblatum fuiſſe Leoni hunc honorem in ſynodo Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiã in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis

Contra, Gregorius, cognomine Magnus, hunc titulum fortiter impugnauit, quũ Epiſcopus Conſtantinop. eum ambiret: nec eũ ſibimetipſi, propriæ ſedis iure, vendicauit.

Lib.4.epiſt.76. Mauri. Aug. Conſtan. Aug. ep.78. eiuſd. li. Eiuſd. lib. epi. 80.

Auiano Dia.epi.83. eiuſd. lib. Mauricio Auguſt. epiſt.194. li.7.

Li.6.epi.188.

Quanuis Conſtantinopolitanum eieciſſe videtur, vt Romanis ſedem

tis epiſtolis decretum illic in honorem Conſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non præteriſſet proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verum fuiſſe ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioqui honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſiſſet quòd ad ſuam laudem faceret. Falſus eſt igitur in eo Gregorius quod titulum illũ putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod à ſancta Synodo profectum teſtatur & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbum & ſacrilegum nũcupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum recuſaſſe, ne dum priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarentur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerarium nomen arripuit, ne ſi in Pontificatus gradu ſibi gloriam ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

conſortis impatientem pararet, non ſine horrẽdo Dei iudicio in Occidentis Eccleſias.

Li. 4. epi. 69. ad Maur. Eulogio ſuprà & epiſt. 76. lib. 7. Euſeb. epiſt. Theſſaloni.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controuerſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit. Scio quã fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetinerit. Atque hoc loco non erit intempeſtiuum, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiam, inueſtigare. Nondũ de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem ſibi arripuit. nam id in ſuum locum differemus, verùm hîc paucis indicare operæpretium eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in alias Eccleſias ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſæ eſſent ac turbatæ Arrianorum factionibus, ſub Conſtantio & Conſtante Cæſaribus Conſtantini magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Athanaſius fidei orthodoxæ præcipuus illic defenſor: eiuſmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiem vtcunque reprimeret, tum pios laborantes cõfirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorificè à Iulio tunc Epiſcopo, ac obtinuit vt cauſæ ſuæ defenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pij externo prȩſidio magnopere indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe præſidiũ, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoque addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylum ſe conferebant. Itaque ſiquis Presbyter à ſuo Epiſcopo. ſiquis Epiſcopus à Synodo ſuæ prouinciȩ damnatus erat, ſtatim prouocabant Romam. Et has appellationes Romani Epiſcopi cupidius quàm par erat recipiebant, quòd videbatur eſſe ſpecies extraor-

Pars ſecunda, ambitionẽ Romanæ ſedis, vt Primatum ſibi acquireret, aperiens.

Pios exules honorificè excipiendo.

Horum prouocationes & hæreticorum, etiam querelas audiendo.

dinariæ poteſtatis, ſe longè latéque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Conſtantinopolitano damnatus eſſet, apud Leonem cõqueſtus eſt factam ſibi eſſe iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ cauſæ nõ minus temerè quàm ſubitò ſuſcepit. In Flauianum grauiter inuectus eſt, quaſi incognita cauſa hominem innoxium damnaſſet. atque hac ſua ambitione effecit vt Eutychiana impietas ſpatio temporis ſe confirmaret. In Africa id ſæpius accidiſſe conſtat. ſimul enim ac nebulo quiſpiam in ordinario iudicio ſuccubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis ſuos grauabat? Romana autem ſedes interponere ſe ſemper erat parata. Quæ improbitas coëgit Africanos Epiſcopos ſancire nequis ſub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Quam ambitionem Eccleſiæ Africanæ olfecerunt.

Interim poteſtate Eccleſiaſticæ in ordinãdis Epiſcopis indicendis Conciliis, decidendis controuerſiis, caſtigandis contradicentibus, Epiſcopi Romani niſi in ſua patriarchia fruebantur.

6 Quicquid tamen fuerit inſpiciamus quid iuris aut poteſtatis habuerit tunc Romana ſedes. Continetur autem poteſtas Eccleſiaſtica his quatuor capitibus, Ordinatione Epiſcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iuriſdictione, Monitionibus caſtigatoriis, aut cenſuris. Ordinari Epiſcopos à ſuis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi. nuſquam aduocari Romanum Epiſcopum iubent niſi in ſua Patriarchia. Senſim autem mos obtinuit vt Italici Epiſcopi ad petendam conſecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui ſe in hanc ſeruitutem redigi paſſi non ſunt: ſed quum ordinandus erat aliquis Metropolita mittebat illuc vnũ ex ſuis Preſbyteris Romanus Epiſcopus, qui tantùm adeſſet, non autem præeſſet. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in conſecratione Conſtantij Mediolanenſis, poſt Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuiſſe vetuſtiſſimum inſtitutum: ſed quum honoris & beneuolentiæ cauſa initiò mitterent vltro & citro legatos, qui teſtes forent ordinationis, ad communionem teſtandam: quod voluntarium erat, pro neceſſario haberi poſtea cœpit. Vtcunque ſit, conſtat ordinandi poteſtatem non fuiſſe olim Romano Epiſcopo niſi in prouincia ſuæ Patriarchiæ, hoc eſt in Eccleſiis ſuburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epiſtolæ ſynodicæ miſſio, in qua nihilo ſuperior erat aliis. Solebant Patriarchæ ſtatim poſt ſuam conſecrationem ſolenni ſcripto fidem ſuam conſignare, quo profitebantur ſe ſanctis & orthodoxis conciliis ſubſcribere. Ita, reddita fidei ſuæ ratione, mutuò ſe alij aliis approbabant. Si hanc cõfeſſionem recepiſſet ab aliis Romanus Epiſcopus, non dediſſet, eo fuiſſet agnitus ſuperior, ſed quum oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi eſſe ſubiectum: certè ſocietatis ſignum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epiſtola Gregorij ad Anaſtaſium & Cyriacum Conſtantinopolitanum, & ali-

lib. 1. epiſt. 68. & 70.

li. 1. epiſt. 24. & 25. item li. 6. epiſt. 169.

& alibi ad omnes ſimul Patriarchas.

7 Sequuntur admonitiones vel cenſurę, quibus vt olim vſi ſunt Romani Epiſcopi erga alios, ſic eas viciſſim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioſo diſſidio turbaret Eccleſiam. paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vſitata fuit ſanctis Epiſcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Pręſulem, admonendo & caſtigando, ſi quando peccaret, Ille viciſſim, vbi respoſtulabat, alios admonebat officij, & ſiquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Sephanũ hortatur vt moneat Galliæ Epiſcopos, nõ ſumit argumentum ex ampliori poteſtate, ſed ex cõmuni iure quod habent inter ſacerdotes Quæſo, ſi Galliæ tunc præfuiſſet Stephanus. annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas iſtos quia tui ſunt? ſed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) ſocietas, qua inter nos deuincti ſumus, requirit, vt mutuò moneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui manſueti ingenij in ipſum Stephanum inuehatur, vbi nimis eũ inſoleſcere exiſtimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iuriſdictione præditum fuiſſe Romanum Epiſcopum aduerſus eos qui ſuæ prouinciæ non eſſent.

Si quos enim caſtigarunt admonitionibus, ab iiſdem aut aliis coepiſcopis grauiter correpti ſunt.

Epiſt.13.lib.3.

Ad Pompeiũ contra epi. Stephani.

8 Quantum ad ſynodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiuſque officium, vt prouincialem ſynodum ſtatis tẽporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Epiſcopus. vniuerſale autem concilium indicere ſolus Imperator poterat. Siquis enim Epiſcoporum hoc tentaſſet, non modò vocationi non paruiſſẽt qui extra prouinciam erant, ſed tumultus ſtatim exortus eſſet. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adeſſent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Epiſcopis expoſtulaſſe quòd ſe ad Synodum Antiochenam non vocaſſent, quũ vetitum eſſet canonibus ſine Romani Pontificis cõſcientia quid piam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuerſam Eccleſiam obſtringunt? Porrò nihil mirũ ſi cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum ſedis dignitati id datur, abſente Romano Epiſcopo vniuerſale de religione decretum fiat, ſi quidẽ intereſſe non recuſet. Verùm quid hoc ad totius Eccleſiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuiſſe negamus: ſed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenſes, habuiſſe in omnes imperium.

Neque ius cõuocandi prouinciales Synodos obtinuerunt, præterquam in ſuis finibus, Concilij vniuerſalis indictio ad ſolum Imperatorem pertinebat.

Tripart. hiſt. lib.4.

9 Supereſt quarta ſpecies poteſtatis, quæ appellationibus conſtat. Summum imperium penes eum eſſe conſtat ad cuius tribunal prouocatur. Multi ſæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipſe quoque cauſarum cognitionem ad ſe trahere conatus eſt: ſed ſemper fuit deriſus, quoties ſuos fines exceſſit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: ſed conſtat Galliæ Epiſcopos fortiter reſtitiſſe quũ ſibi imperiũ in eos ſumere videre-

Nec Romanum tribunal alij Epiſcopi agnouerunt.

Immò ei fortiter Galliæ Epiſcopi reſtiterunt.

tur. In Africa diu fuit de ea re diſceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Auguſtinus, excommunicati eſſēt qui prouocarēt vltra mare, conatus eſt Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos miſit qui id priuilegij ſibi à Niceno concilio datum eſſe oſtenderent. Proferebant Legati acta Niceni Cōcilij, quæ ex Eccleſiæ ſuæ armario ſumpſerant. Reſtiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Epiſcopo habendam eſſe in cauſa propria, proinde ſe Conſtantinopolim miſſuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus ſuſpecta haberentur, Compertum eſt nihil illic tale ſcriptum quale obtenderāt Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici ſummā cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitioſa ipſius Romani Pontificis impudentia apparuit. Nā quum fraude Sardicenſem Synodum pro Nicena ſuppoſuiſſet, turpiter in manifeſta falſitate deprehenſus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiā epiſtolam ad Concilium addiderunt, qua neſcio quis Epiſcopus Carthaginenſis, Aurelij deceſſoris ſui arrogantiam damnans quòd à ſedis Apoſtolicæ obedientia ſubducere ſe auſus eſſet ac ſui ſuæque Eccleſiæ deditionem faciens, ſuppliciter veniam precatur. Hęc ſunt egregia vetuſtatis monumenta, quibus fundata eſt Romanæ ſedis maieſtas: dum ita pueriliter ſub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Chriſto & ſancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Auguſtinus; quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus eſt inſulſum illud ſcriptum multis verbis refellere, quod ne ipſi quidem Romanenſes, ſiquid frontis habent reliquum, ſine magno pudore inſpicere poſſint? Sic Gratianus, malitiane an inſcitia neſcio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerunt, adiungit exceptionem, Niſi fortè Romanam ſedem appellarint. Quid facias iſtis beſtiis, quæ adeò ſenſu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius cauſa legem eſſe poſitam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum tranſmarinas appellationes damnat, hoc tantùm prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

Vid. 1. volum. Concil.

Reſtiterunt Africani.

Detecta Rom. Pontificis impudentia & repetitia falſitate.

Gratiani, item inſulsā exceptione.

2. quæſt. 4. ca. Placuit.

10 Verùm (vt ſemel quæſtionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Epiſcopi iuriſdictio, vna hiſtoria palàm faciet. Accuſauerat Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum Donatus à caſis nigris. Damnatus fuerat reus indicta cauſa. Nam quum ſciret coniurationem contra ſe ab Epiſcopis factam, comparere noluit. Ventum inde eſt ad Conſtantinum Imperatorem. Ille quum vellet cauſam Eccleſiaſtico iudicio finiri,

Iuriſdictionem porrò in alias eccleſias aut cauſas Epiſcopum Rom. minimè habuiſſe ex probata hiſtoria liquet.

finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Epiſcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hiſpania Epiſcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ ſedis iuriſdictione, audire appellationẽ in cauſa Eccleſiaſtica, cur alios ſibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio: imò cur ipſe iuſſu magis Imperatoris quàm ex officio ſuo ſuſcipit iudiciũ? Sed audiamus quid poſtea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à caſis nigris cadit actione calumnioſa. prouocat. Conſtãtinus appellationis iudicium demandat Epiſcopo Arelatẽſi. ſedet ille iudex, vt poſt Rom. Pontificem quod viſum fuerit pronuntiet. Si Romana ſedes ſummam habet poteſtatem ſine prouocatione: cur ſibi tam inſignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt ſibi Epiſcopus Arelatenſis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Conſtantinus ſcilicet, quẽ iactant nõ modò omne ſuum ſtudium, ſed omnes ferè Imperij opes contuliſſe ad amplificandam ſedis ſuæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa ſuprema dominatione quam ſibi in omnes Eccleſias datam eſſe à Chriſto aſſerit, & quam ſeculis omnibus ſe totius orbis conſenſu obtinuiſſe mentitur.

Aug. epiſt. 162. in breui. collat. contra Donat. & alibi.

11 Scio quàm multæ ſint epiſtolæ. quàm multa reſcripta & edicta quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, ſciũt ita inſulſa eſſe pleraque ex ipſis vt primo guſtu facile ſit deprehẽdere ex qua officina prodierint. Qui enim ſanus ac ſobrius Anacleti eſſe putet egregiam illam interpretationem, quæ ſub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas ſit caput? Plurimis eius farinæ nugis quas ſine iudicio conſarcinauit Gratianus, Romanenſes hodie contra nos abutuntur ad ſedis ſuæ defenſionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ ſeipſa propter nimiam inſulſitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epiſtolas priſcorum Pontificũ, quibus ſedis ſuæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales ſunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis ſupra modum cupidus: ſed an Eccleſiæ fidem tunc habuerint eius teſtimonio, dum ita ſe extollit, id verò eſt quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offenſos, eius quoque cupiditati reſtitiſſe. Alicubi vices ſuas Theſſalonicenſi Epiſcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi. Arelatenſi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormiſdam Epiſcopum Hiſpanenſem vicarium ſuum per Hiſpanias conſtituit: ſed vbique excipit, ea lege ſe dare eiuſmodi mandata vt ſalua & integra maneant

Nec papatus vſurpationem in alias Eccleſias hac in parte tyrannidem iuuãt Rom. Pontificum decretales epiſtolæ; quarum vanitas & ambitio detegitur.

Diſt. 22. cap. Sacroſancta.

Vide epiſt. 85. Epiſt. 83.

Epiſt.89.

antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum eſſe ex illis priuilegiis declarat Leo ipſe, vt ſiqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco conſulatur. Hac ergo conditione erant iſtæ vices, ne aut Epiſcopus quiſpiam in ordinaria ſua iuriſdictione, aut Metropolita in cognoſcendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in conſtituendis Eccleſiis impediretur. Hoc autẽ quid aliud erat quàm omni iuriſdictione abſtinere: ſed ſe ad ſedandas diſcordias interponere duntaxat, quantum fert lex & natura Eccleſiaſticæ communionis?

Et licet Gregorij ſeculo aucta eſſet Romani Epiſcopi auctoritas, ea tamen non aliò tendebat quam vt alios Epiſcopos iuuaret & quidem Imperatoris mandato, ac Epiſcopis ipſis aſſentientibus.

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat priſca illa ratio. Conuulſo enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hiſpaniæ multis ſubinde acceptis cladibus afflictæ eſsẽt, vaſtatum Illyricum, vexata eſſet Italia, Africa verò aſſiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tãta rerum ciuilium conuulſione fidei ſaltem integritas maneret, aut certè non prorſus interiret, omnes vndique Epiſcopi ſe ad Romanum Pontificem magis adiunxerũt. Eo factum eſt vt ſedis non modò dignitas, ſed etiam potentia vehemẽter creſceret. Quanquã non adeò moror quibus rationibus id factum ſit. Maiorem certè tunc fuiſſe conſtat quàm ſuperioribus ſeculis. Et tamen multum intereſt quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro ſua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat ſedes Romana vt improbos & cõtumaces, qui à ſuis collegis in officio contineri nõ poterant, ſua authoritate compeſceret ac reprimeret. ſiquidem hoc diligenter ſubinde teſtatur Gregorius, ſe non minus fideliter ſeruare aliis eorũ iura, quàm ab aliis ipſe ſua requirat. Nec vllis, inquit, quod ſui iuris eſt, ambitu ſtimulante derogo: ſed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla eſt vox in eius ſcriptis, qua ſuperbius iactet primatus ſui amplitudinem quàm iſta, Neſcio quis Epiſcopus non ſubiectus ſit ſedi Apoſtolicæ, vbi in culpa inuenitur. Cõtinuò tamẽ ſubiungit, Vbi culpa nõ exigit, omnes ſecundũ rationẽ humilitatis æquales ſũt. Tribuit ſibi ius corrigẽdi eos qui peccarũt: ſi omnes faciũt officiũ, aliis ſe parem facit. Atque ipſe quidem id iuris ſibi tribuit: aſsẽtiebantur autem qui volebant: aliis autẽ quibus non placebat, licebat impunè reclamare: quod feciſſe etiam pleroſque notũ eſt. Adde quòd illic de Primate Byzanceno loquitur, qui quum eſſet à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerãt eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem eſſe voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iuriſdictionem, & idipſum quod facit, vt aliis ſit ſubſidio, non niſi mandato Imperatoris facere.

Ad Mediolan. clerum, epiſt. 88. lib. 2. ad Dominicum Carthag. Epiſcopũ epiſt. vlti. libri 2. Epiſt. 64. lib. 7.

Præterea quan-

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Epiſcopi poteſtas, opponere

ponere ſe præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: ídque vt adiuuaret alios Epiſcopos, non impediret. Itaque nihilo ſibi plus in alios ſumit quàm omnibus in ſe alibi concedit, quum fatetur ſe paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileienſem Epiſcopum iubet quidem Romam venire, ad cauſam dicendam in cõtrouerſia fidei quæ inter ipſum & alios exorta erat: non tamen ex ſua poteſtate iubet, ſed quia id Imperator mandauerat. Neque ſe ſolum iudicem fore denunciat: ſed Synodum ſe coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autẽ ea adhuc erat moderatio, vt ſuos certos fines haberet poteſtas Romanæ ſedis, quos excedere non liceret, atque ipſe Romanus Epiſcopus non magis præeſſet aliis, quàm ſubeſſet: apparet tamen quãtopere Gregorio diſplicuerit eiuſmodi ſtatus: ſubinde enim conqueritur, ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum fuiſſe reductum, ſéque magis implicitum eſſe curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuiſſet: premi ſe in illo honore tumultu ſecularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur. Multis cauſarum fluctibus quatior: & poſt illa quietis otia, tumultuoſæ vitę tẽpeſtatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Hinc collige quid dicturus fuerit ſi in hæc tempora incidiſſet. Officium Paſtoris ſi non explebat, faciebat tamen, Ab imperij ciuilis gubernatione abſtinebat: ac ſe vnà cum aliis fatebatur imperatori ſubiectum. In curam aliarum Eccleſiarum non ſe ingerebat niſi neceſſitate coactus. Et tamen ſibi in labyrintho videtur eſſe, quia ſimpliciter Epiſcopi officio totus vacare nequit.

uis Rom Epiſcopus alibs vt fratres allcquerẽtur, nec eos ſclus indicaret, horúmque ſubiret iudicium, id totũ Gregorio valde diſplicuiſſe cõſtat, quod talibus curis ita diſtraheretur, vt ad meliora animum applicare non poſſet.

Lib. 2. & epiſt. 37. epiſt. 16. Theotiſtæ, epi. 5. li. t.

Anaſ. Antioc. epi. 7. & 25. li. 1.

14 Litigabat eo tempore de primatu Conſtantinopolitanus Epiſcopus cum Romano, vt iam dictum eſt. Poſtquam enim Imperij ſedes Conſtantinopoli firmata fuit, id poſtulare viſa eſt Imperij maieſtas, vt Eccleſia quoque illa ſecundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, niſi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum reſcriptum ſub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter diſtinctas eſſe vrbes, vbi Metropolitæ & primates præſidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam ſimile ſub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuiſſe conſtitutos Patriarchas. Quod tametſi vanum eſt, tamen ex vero eſt ſumptum. Conſtat enim quo minimũ fieret mutationis, pro ſtatu rerũ qui tũc erat, diſtributas fuiſſe prouincias, Primatéſque & Metropolitas in iis vrbibus collocatos quæ honorib. & poteſtate reliquas antecedebãt.

Tertia pars capitis, qua Primatus Rom. incrementum aperit, in Metropolitanorum definiendis limitibus.

Diſtinct. 80.

Cap. 1.

Vnde ſequutum eſt Concilij Taurinenſis decretū.

Itaque in Concilio Taurinenſi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes eſſent cuiuſque prouinciæ, primæ eſſent Epiſcoporum ſedes. Quòd ſi honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigiſſet, vt ius Metropoleos vnà illic transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obſoleſcere videret ex quo ſedes imperij Conſtantinopolim trāslata erat, ſedi ſuæ metuens, contrariam legem ſanciuit: in qua negat neceſſe eſſe Metropoles Eccleſiaſticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis ſententiæ præferenda eſt. tum ſuſpectus eſſe nobis debet Innocentius ipſe in propria cauſa. Vtcunque ſit, ſua tamen cautione oſtendit, ab initio ſic fuiſſe comparatum, vt ſecundū externum imperij ordinem Metropoles diſponerentur.

Ab Innocentio ambitiosè abrogatum.

Hinc ingens certamen de priore & ſecundo loco inter Epiſcopos Conſtantinopolitanum & Romanum.

Socrat. hiſt. tri part. lib. 9. cap. 13. Item in Decret. 12. diſt. ca. Conſtantinopol.

15 Ex hoc veteri inſtituto ſancitum eſt in Synodo Conſtantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Epiſcopus honoris priuilegia haberet poſt Romanum Pontificem, eo quòd eſſet noua Roma. Atqui longo pòſt tempore, quum ſimile decretū Chalcedone factū eſſet, Leo acriter reclamauit. Nec modò ſibi permiſit pro nihilo ducere quod ſexcēti Epiſcopi aut ſuprà decreuerant: ſed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis ſedibus derogaſſent id honoris quod in Conſtantinopolitanam Eccleſiam conferre auſi eſſent. Obſecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, niſi mera ambitio? Ait inuiolabile eſſe oportere quod ſemel ſanciuit Nicena Synodus. Quaſi verò periclitetur fides Chriſtiana ſi vna Eccleſia alteri præferatur, aut quaſi in alium finem diſtinctæ illic eſſent Patriarchiæ quàm politiæ cauſa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur eſt quod obtendit Leo, non eſſe deferendum honorem Conſtantinopolitanæ ſedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis ſenſus, fuiſſe eiuſmodi decretum quod pro temporū ratione tolli poſſet. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioſcori præfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui ſuo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum aſſentiuntur, vnus Romanus reſiſtit: prōptum eſt iudicare quidnam eum moueat: ſcilicet prouidebat quod nō multo pòſt accidit, decreſcente veteris Romæ gloria, fore vt Conſtantinopolis, ſecundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantùm profecit quin ratum eſſet Concilij decretum. Itaque ſucceſſores eius, quum fractos ſe viderent, ab illa prouincia placidè deſtiterunt

Et ſuperba Romanorum ambitio detecta, quæ nec ſuperiorem nec ſocium paſſa eſt.

runt.tulerunt enim vt ſecundus Patriarcha haberetur.

Nihilominus tamen Conſtantinopolitanus multa molitus eſt vt Romanum de gradu deiiceret.

16 Verùm paulò pòſt eouſque erupit Ioannes, qui Gregorij tempore Conſtantinopolitanam Eccleſiam regebat, vt ſe vniuerſalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima cauſa, ſedis ſuæ defenſioni deeſſet, conſtanter ſe oppoſuit. Et erat certè intolerabilis cum ſuperbia tum inſania Iohannis, qui Epiſcopatus ſui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, ſibi ipſi vendicat: ſed vocem illam à quocunque tandem vſurpetur, vt ſceleſtam & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulogio Alexandrino Epiſcopo alicubi ſuccenſet, à quo fuerat eiuſmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epiſtolæ, quam ad meipſum, qui prohibui direxiſtis, ſuperbæ appellationis verbum, Papam me vniuerſalem appellando, imprimere curaſtis. Quod peto, ſanctitas veſtra vlterius non faciat: quia vobis ſubtrahitur, quod alteri pluſquam exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor eſt honor vniuerſalis Eccleſiæ, fratrúmque meorum ſolidus vigor. Si autem vniuerſalem me Papam ſanctitas veſtra dicit, negat ſe hoc eſſe quod me fatetur vniuerſum. Bona quidem erat & honeſta Gregorij cauſa: ſed Iohannes, Mauritij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à propoſito non potuit. Cyriacus quoque eius ſucceſſor nunquam de ea re paſſus eſt ſe exorari.

Li.7.epiſt.30.

Qui aſtutè antagoniſtam euertit.

Et tandem, interfecto Conſtantinopolitani patrono, à latrone Phoca nomen tã diu affectatum adeptus eſt.

17 Tandem Phoca, qui cæſo Mauritio in eius locum ſuffectus eſt (neſcio qua de cauſa Romanis amicior, imò qua illic abſque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio conceſſit quod minimè poſtulabat Gregorius, vt Roma caput eſſet omnium Eccleſiarum. In hunc modum dirempta eſt controuerſia. Neque tamen adeò profuiſſet hoc Imperatoris beneficium ſedi Romanæ, niſi alia deinde acceſſiſſent. Nam Græcia, & tota Aſia paulo pòſt ab eius communione abſciſſæ ſunt. Gallia ſic ipſum reuerebatur, vt non parêret niſi quoad libebat. Tunc verò primùm in ſeruitutem redacta eſt vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuiſſet ad perfidiam ac latrocinium, vt pulſo legitimo Rege, regnum quaſi prædæ expoſitum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Eccleſias Gallicanas iuriſdictionem haberet Romana ſedes. Quemadmodum prædones commune ſpolium ſolent partiendo diripere, ita boni iſti viri inter ſe compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, ſpoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Epſcoporum, ac ſpiritualem poteſtatem haberet: quæ quum initiò infirma foret, (vt ſolet vſu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate cõfirmata fuit, ſimili ferè de cauſa. erat enim ipſe quoq; Romano Põtifici

Quod nullius ferè momenti fuiſſet, niſi malis artibus in Gallicanam Eccleſiam. Rom. Pontifices manus iniecisſet.

obnoxius, quòd eius ſtudio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autem credibile eſt, prius valde deformatas fuiſſe vbique Eccleſias, conſtat tamen veterem Eccleſiæ formam tũc demum in Gallia & Germania fuiſſe prorſus obliteratam. Extant adhuc in Archiuis Curiæ Pariſienſis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Eccleſiaſticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cũ Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuiſſe veteris ſtatus mutationem.

Poſtea, paulatim ſtabilita eſt tyrannis Pontificia, quam Bernardus ſuo tempore acerbis deflet querelis.

18 Ex eo tempore quum res paſſim in deterius quotidie prolaberentur, ſtabilita quoque ſubinde & aucta eſt Romanæ ſedis tyrannis: idque Epiſcoporum partim inſcitia, partim ignauia. Nam quum vnus ſibi omnia ſumeret, ac ſine modo ſe contra ius & fas extollere magis magiſque pergeret: nec zelo quo debuerat, incubuerunt Epiſcopi ad arcendam eius libidinem: atq; vt animus non defuiſſet, deſtituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam eſſent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigioſa Romæ omnium ſacrorum profanatio, & totius Eccleſiaſtici ordinis diſſipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitioſos, auaros, ſimoniacos, ſacrilegos, concubinarios, inceſtuoſos, & quæque iſtiuſmodi monſtra, vt Apoſtolica authoritate vel obtinerent honores Eccleſiaſticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuiſſe. Eum iudicandi modum qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quum ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris: ad manus omnes reſpiciunt. Non immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt, quòd de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge: Pauperum vita in plateis diuitum ſeminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, ſed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iſte, vel potius mors iſta, non venit, vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium paſcua hæc. Scilicet ſic factitabat Petrus: ſic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſueuit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deficiunt. Iam quos appellationum abuſus refert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de effræni illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione vſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt quæ plagam iſtam

Lib. 1. De conſider. ad Eugenium. Circa finem libri 4.

Summa querelarum tanti viri, quæ à ſequentibus Pontificibus non exauditæ, immò ludibrio habitæ ſunt.

Lib. 3.

aut

aut non doleant,aut non timeant.Quæris quam? ſubtrahuntur Abbates Epiſcopis,Epiſcopi Archiepiſcopis,&c. Mirum ſi excuſari hoc queat.Sic factitando,probatis vos habere plenitudinem poteſtatis:ſed iuſtitiæ non ita.Facitis hoc quia poteſtis,ſed vtrum etiam debeatis quæſtio eſt. Ad honorẽ quibuſque ſuum gradúmque conſeruandum poſiti eſtis,non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit,vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Eccleſia cõcidiſſet,partim etiã vt agnoſcãt quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit iſthæc calamitas.

Piorum in Bernardo cogitationes ſub ſpirituali Babylone.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iuriſdictionis amplitudinẽ quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc ſedes: quid hoc ad præſentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili poteſtate,de quibus poſtea ſuo loco videbimus:ſed ipſum ſpirituale regimen quod iactant, quid ſimile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm ſummum in terris Eccleſiæ caput,& vniuerſalem totius orbis Epiſcopum. Ipſi verò Pontifices, quum de ſua authoritate loquuntur,magno ſupercilio pronuntiant penes ſe eſſe imperandi poteſtatem,alios manere obediendi neceſſitatem: ſic ſanctiones omnes ſuas habendas eſſe quaſi diuina Petri voce firmatas: prouinciales ſynodos,quia Papæ non habeant præſentiam,vigore carere: ſe poſſe de qualibet Eccleſia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos poſſe ad ſedem ſuam vocare.Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenſeo, ne nimis moleſtus ſim lectoribus. Summa tamen huc redit,penes vnum Pontificem Romanum eſſe ſupremam Eccleſiaſticarum omnium cauſarum cognitionem, ſiue in diiudicandis definiendíſque doctrinis, ſiue in ferendis legibus,ſiue in conſtituenda diſciplina, ſiue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ ſibi ſumunt in reſeruationibus (vt vocant) & longum eſſet recenſere & ſuperuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile eſt, nullum in terris iudicium relinquunt coërcendæ ac refrænandæ ſuæ libidini, ſi tam immenſa poteſtate abutantur.Nemini (inquiunt) iudicium ſedis huius liceat retractare, propter Romanæ Eccleſiæ primatum. Item,Neque ab Auguſto,neque à Regibus,neque ab omni clero,neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus ſatis imperiosè, quòd vnus homo omnium ſe iudicem conſtituit, nullius autem iudicio parêre ſuſtinet. Sed quid ſi tyrannidẽ in populum Dei exerceat? ſi diſſipet ac vaſtet regnũ Chriſti? ſi totam Eccleſiam conturbet? ſi munus paſtorale in latrocinium cõuertat? Imò vt ſit ſceleratiſſimus,ſe ad reddẽdam rationem aſtringi negat.Sunt enim iſtæ Pontificũ voces,Aliorũ hominum cauſas voluit Deus per homines terminare, ſed ſedis huius Præſulem

Quarta capitis pars. Etſi dignitas & eminentia hæc Gregoriani ſecu.i Roman.Eccleſiæ cõcederetur, nihil tamen ad hodiernum primatum facit.

Capita enim huius tyrannidis aliam prorſus aciem oſtentant.

Nicolaus cuius ſententia hæc in Decretis 17. q.3 c. Nemini. Innocentij 9. q.3. c. Nemo. Simmach. 9. q. 3. c. Aliorum. Antherius ibi. c.facta.

ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

Nec ea quæ poſtulant à veteribus (vt ipſi mẽtiuntur) ſibi conceſſa ſunt.

20 Ac quo eiuſmodi edicta plus haberent ponderis, falsò ſuppoſuerunt veterum Pontificum nomina quaſi res à primordio ſic fuiſſent inſtitutæ: quum certo certius ſit nouum eſſe & fabricatum quicquid Romano Pontifici tribuit quàm ei à vetuſtis Conciliis datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Cõſtãtinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam ſedem prius relatum foret. Præterquam quod vaniſſimum id eſſe conſtat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ ſedis elogium ab aduerſario & honoris dignitatiſque æmulo profectum eſſe? Sed oportuit ſcilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi iſtos Antichriſtos, vt omnibus ſanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conſpicua eſſet ipſorũ nequitia. Decretales autem epiſtolæ à Gregorio nono congeſtæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti barbarorum regum tyrannidem vbique ſpirant. Atqui hæc ſunt oracula ex quibus volunt Romanenſes Papatum ſuum æſtimari. Hinc orta ſunt præclara illa axiomata quæ vim oraculorum paſſim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non poſſe, Papam eſſe ſuperiorem Conciliis, Papam eſſe vniuerſalem omnium Eccleſiarum Epiſcopum, & ſummum in terris Eccleſiæ caput. Taceo ineptias multò abſurdiores, quas ſtulti canoniſtæ in ſcholis ſuis deblaterant: quibus tamen Romanenſes theologi non modò aſſentiuntur, ſed etiam applaudunt vt idolo ſuo adulentur.

Nec ijs acquieuerũt Gregorius ix. Martinus & alij, qui alia prorſus indigna & intoleranda cõfinxerunt.

Quorum inſolẽtia etſi opponi poſſet Cypriani conciliorum itẽ, hiſtoriarum ac veterum theologorum probata fides: hoc vno ſatis refelluntur quod à Gregorio ſuo verbis expreſſis damnati ſunt.

Epiſt. 92. lib. 4. ad Iohannem Conſtantinopol.

21 Non agam cum illis ſummo iure. Huic tantæ inſolentiæ opponeret quiſpiã alius Cypriani ſententiam, qua vſus eſt apud Epiſcopos quorum concilio præſidebat, Nemo noſtrûm Epiſcopum ſe Epiſcoporum dicit, aut tyrãnico terrore collegas ad obſequendi neceſſitatem adigit. Obiiceret quod aliquãtò poſt Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Epiſcopus. Colligeret ex hiſtoriis multa teſtimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas ſententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego iſtis ſuperſedeo, ne videar nimis præciſè eos vrgere. Reſpondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ ſedis: qua frõte titulum vniuerſalis Epiſcopi defendere audeant, quẽ vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij teſtimonium, eo declarant Antichriſtum eſſe ſuum Pontificem quòd eum vniuerſalẽ faciunt. Nomen etiã Capitis nihilo magis fuit vſitatũ. Sic. n. alicubi loquitur, Petrus, præcipuum in corpore

corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen ſub vno capite membra Eccleſiæ ſunt. imò ſancti ante Legem, ſancti ſub Lege, ſancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris ſunt conſtituti: & nemo ſe vnquam vniuerſalem dici voluit. Quòd autem iubendi poteſtatem ſibi arrogat Pontifex, parum conſentaneũ eſt cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus Epiſcopus ſe ab eo iuſſum dixiſſet, reſpondet in hunc modum, Hoc verbum iuſſionis, peto, à meo auditu remouete, ſcio enim qui ſim, & qui ſitis: loco mihi fratres eſtis, moribus patres. Non ergo iuſſi: ſed quæ vtilia viſa ſunt, indicare curaui. Quod iuriſdictionem ſuam ita ſine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Epiſcopis, ſed etiam ſingulis Eccleſiis: quas eo modo diſcerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis ſedem ſuam ædificet. Quòd autem omnibus ſe iudiciis eximit, ac tyrannico more ſic vult regnare, vt ſuam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignũ eſt, & alienum ab Eccleſiaſtica ratione quàm vt ſuſtineri vllo modo queat. Prorſus enim abhorret non modò à ſenſu pietatis, ſed etiam humanitatis. Li.7.epiſt.18.

22 Verùm ne ſingula perſequi & excutere cogar, iterũ iſtos appello qui hodie Romanæ ſedis patroni & optimi & fideliſſimi haberi volunt, ecquid pudeat ipſos præſentem ſtatum Papatus defendere? quem conſtat centuplo corruptiorem eſſe quàm Gregorij & Bernardi ſeculis fuerit: qui tamen tunc ſanctis illis viris tantopere diſplicebat. Conqueritur paſſim Gregorius, ſe alienis occupationibus ſupra modum diſtrahi: ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum eſſe reductum: vbi tantis terræ curis inſeruiret quantis ſe nunquam in vita laica deſeruiſſe reminiſceretur: ſe premi tumultu ſecularium negotiorum, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur: ſe multis cauſarum fluctibus quati, & tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligi: vt meritò dicat. Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Eccleſiam ordinare, collegis dare conſilium, eóſque ad officium hortari: ſuper hæc reſtabat aliquid temporis ad ſcribendum: & tamen calamitatem ſuam deplorat, quòd ſit in profundiſſimo mari demerſus. Si adminiſtratio illius tẽporis mare fuit: quid de præſenti Papatu dicendũ erit? Quid enim ſimile inter ſe habent? Hìc nullæ ſunt conciones, nulla diſciplinæ cura, nullum Eccleſiarum ſtudium, nulla ſpiritualis functio: nihil denique niſi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quaſi nihil inueniri queat magis ordinatum ac diſpoſitum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dũ ſuæ ætatis vitia intuetur? Quid igi-

Ad ſummũ autem impudentiæ Papatus patronos perueniſſe oportet: quũ Gregorius & Bernardus admodũ flebiliter conqueſti ſint de ſuæ ætatis malitia, quam centuplo nunc ſuperatam eſſe & totis viribus foueri ac augeri à Rom. Pontifice, conſtat. Epiſt.5.lib.1.ad Theotiſt. Epi. ad Anaſtaſ. itẽ 25. & alibi.

tur, ſi hoc noſtrum ferreũ ſeculum, & ſiquid eſt ferro deterius, inſpiceret? Quæ iſta eſt improbitas, nõ modò pertinaciter tueri velut ſacroſanctum ac diuinum, quod vno ore ſancti omnes ſemper improbarunt: ſed eorum quoq; teſtimonio abuti ad defenſionem Papatus, quem conſtat fuiſſe illis prorſus incognitũ? Quanquam de tempore Bernardi fateor tantã fuiſſe tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum noſtro diſſimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo ſeculo, Leonis ſcilicet & Gregorij & ſimilium, prætextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac ſi quis ad ſtabiliendam Cæſarum monarchiam, antiquum Romani Imperij ſtatum laudaret: hoc eſt libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

Quinta & poſtrema pars capitis, qua præcipuam continet reſponſionem Papam videlicet non eſſe Epiſcopum in Dei Eccleſia.

23 Poſtremò, etiamſi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus eſſe Romæ Eccleſiam, in qua eiuſmodi beneficia reſidere queant: quum negamus eſſe Epiſcopũ qui hęc dignitatis priuilegia ſuſtineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorſimus) Petrum voce Chriſti conſtitutum fuiſſe vniuerſæ Eccleſiæ caput: ipſúmque honorem ſibi collatum in Romana ſede depoſuiſſe: id veteris Eccleſiæ authoritate fuiſſe ſancitum, longo vſu confirmatum: Romano Pontifici ſummam poteſtatem fuiſſe ſemper vno conſenſu ab omnibus delatam: ipſum fuiſſe omnium & cauſarum, & hominum iudicem, nullius iudicio ſubiectum fuiſſe. habeant etiam plura ſi velint: reſpondeo tamen vno verbo, nihil iſtorum valere niſi Romæ ſit Eccleſia & Epiſcopus. Hoc mihi concedant neceſſe eſt, non poſſe Eccleſiarum matrem eſſe, quæ ipſa non ſit Eccleſia: non poſſe Epiſcoporum eſſe principem, qui ipſe non ſit Epiſcopus. Volunt igitur ſedem Apoſtolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimũ Apoſtolatum. Volunt habere ſummum Pontificem? Dent mihi Epiſcopum. Quid autem? vbi vllam Eccleſiæ faciem nobis oſtendent? Nominant quidem, & ſubinde in ore habent. Certè Eccleſia ſuis certis notis cognoſcitur: & epiſcopatus, nomẽ officij eſt. Hic non de populo loquor: ſed de ipſo regimine, quod lucere in Eccleſia perpetuò debet. Vbi illic miniſterium, quale requirit Chriſti inſtitutio? Meminerimus quod de Preſbyterorum & Epiſcopi officio antè dictum eſt. Si ad regulam illã exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus eſſe quàm Preſbyteros. Ipſe verò Pontifex quid omnino habeat epiſcopale ſcire velim. Primùm in munere Epiſcopi caput eſt, plebẽ Dei verbo docere: Alterum & proximum huic ſacramenta adminiſtrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in ſancta diſciplina populum continere. Quid iſtorum facit: imò quid facere ſe ſimulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Epiſcopum, qui nullam officij partem minimo digito

Reſponſionis huius explicatio.

Confirmatio ab enumeratione partium eſſentialium epiſcopalis muneris.

vel

vel in ſpeciem ſaltem attingit.

24 Non ita de Epiſcopo eſt vt de Rege. hic enim, etſi non exequatur quod proprium eſt Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Epiſcopo diiudicando reſpicitur Chriſti mandatum, quod ſemper in Eccleſia valere debet. Hunc ergo nodum mihi ſoluant Romanenſes. Nego ipſorum Pontificem, eſſe Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus. Iſtud proximũ neceſſe eſt probent falſum eſſe, ſi vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Epiſcopi propriũ, ſed omnia potius contraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi deſinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruerſis impiíſque doctrinis refertus ſit: tot ſuperſtitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus in tanta idololatria demerſus: nihil vſpiã iſtorum eſſe quod non illic vel emanarit, vel ſaltem fuerit confirmatum. nec alia eſt cauſa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renaſcentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes ſuos intendant, Reges omnes ac principes ad sæuitiam accendant, niſi quòd collabi ac corruere totum ſuum regnum vident vbi primum Chriſti Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: ſanguinarius Clemens: truculentus eſt Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnãdam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ ſuæ potentiæ. Salui igitur quum eſſe non poſſint niſi profligato Chriſto, non aliter laborant in hac cauſa quàm ſi pro aris ac focis, ſuíſque ipſorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit ſedes Apoſtolica vbi nihil cernimus niſi horrendam apoſtaſiam? Erit Chriſti vicarius, qui furioſis conatibus Euangelium perſequendo, Antichriſtum ſe eſſe palàm profitetur? Erit Petri ſucceſſor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni graſſatur? Erit caput Eccleſiæ, qui Eccleſiam à Chriſto ſolo vero capite reſciſſam ac truncatam, in ſeipſa diſcerpit ac lacerat? Fuerit ſanè olim Roma omnium Eccleſiarum mater: verùm ex quo Antichriſti ſedes fieri cœpit, deſiit eſſe id quod erat.

Altera confirmatio, ab authoritate inſtitutionis Chriſti.

Tertia, à cõtrarijs: quod in doctrina & moribus ab Epiſcopi veri munere tota via diſtet Põtifex Romanus.

Concluſio. Romã non eſſe hodie ſedem Apoſtolicã, ſed Apoſtaticã: non eſſe Eccleſiarum ſed errorum matrẽ, & Antichriſti thronum.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichriſtũ. Sed qui hoc ſentiunt, non intelligunt ſe Paulum immodeſtiæ inſimulare, poſt quem nos loquimur: imò ex cuius ore ſic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter oſtendam non aliter quàm de Papatu poſſe intelligi. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum Paulus ſcribit. Alibi quoque Spiritus deſcribens eius imaginem in Antiochi perſona, oſtendit regnum eius in magniloquentia & Dei blaſphemiis ſitum fore. Hinc colligimus tyrannidẽ eſſe in animas magis quàm in corpora: quę aduerſus

Probatio huius concluſionis, Papam videlicet eſſe antichriſtũ, Paulo & Daniele.

2. Theſſ. 2. 4.

Dan. 7. 25.

Quorum (præcipuè verò Apoſtoli) ſententia explicatur.

ſpirituale Chriſti regnum erigatur. Deinde talem eſſe quæ nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat: ſed potius Chriſti prætextu abutatur, & ſub Eccleſiæ titulo velut larua deliteſcat. Tametſi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreſes ac ſectæ ad regnum Antichriſti pertineant: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac deſcriptione ſignificat, ſedem illã abominationis tunc erigendam vbi vniuerſalis quædam defectio Eccleſiam occuparit: vtcunque multa Eccleſiæ membra in vera fidei vnitate ſparſim perſeuerent. Quum verò addit ſuo tẽpore cœpiſſe moliri in myſterio opus iniquitatis, quod poſtea palàm facturus eſſet: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuiſſe inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota deſignet Antichriſtum, quòd ſuum Deo honorem prærepturus ſit vt ſibi ſumat: hoc præcipuum indicium eſt quod ſequi debemus in quærendo Antichriſto: præſertim vbi eiuſmodi ſuperbia ad publicã vſque Eccleſiæ diſſipationem procedit. Quum ergo conſtet, Pontificem Romanum impudenter ad ſe tranſtuliſſe quod Dei vnius & Chriſti maximè proprium erat, dubitandum non eſt quin impij & abominandi regni dux ſit & anteſignanus.

Conſequens ſententiæ Pauli.

Non igitur Romæ alligandus eſt primatus, etſi olim hæc ſedes prima omnium fuerit.

Li. 3. c. 5.

26 Eant nunc Romanenſes, & antiquitatem nobis opponãt. Quaſi in tanta rerum omnium conuerſione ſedis honor ſtare poſſit vbi nulla eſt ſedes. Narrat Euſebius, Deum, vt vindictæ ſuæ locus fieret, Eccleſiam quæ Hieroſolymis erat, Pellam trãſtuliſſe. Quod ſemel factum fuiſſe audimus, fieri ſæpius potuit. Proinde ſic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infeſtiſſimus eſt hoſtis Chriſti, ſummus Euangelij aduerſarius, maximus Eccleſiæ vaſtator ac diſſipator, crudeliſſimus ſanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Chriſti, Petri ſucceſſor, primus Eccleſiæ antiſtes habeatur, tantũmodo quia ſedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum eſt ac ineptum. Taceo quantum ſit diſcriminis inter Papæ cancellariam, & bene compoſitum Eccleſiæ ordinẽ. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæſtione dubitationẽ poteſt optimè tollere. Nemo enim ſanæ mentis epiſcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circunſcriptionum magiſterio, quibus rebus cenſetur ſpirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictũ eſt, illam quæ iactatur, Romanam eccleſiam pridem conuerſam fuiſſe in curiam, quæ ſola nunc Romæ viſitur. Neque hìc accuſo hominum vitia: ſed Papatum ipſum ex diametro cum eccleſiaſtica ratione pugnare demonſtro.

Maximè quum Eccleſia Romana iampridẽ in Cãcellariam & turpẽ negotiationem verſa ſit.

De re ipſa hactenus. Nũc ad perſonas. Et primũ quod ad religionem attinet,

27 Ad homines autem ſi veniamus, ſatis ſcitur quales reperturi ſimus Chriſti vicarios: Iulius ſcilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Chriſtianæ fidei columnæ erunt, primíque religio-

nis

nis interpretes, qui nihil aliud de Chriſto tenuerunt niſi quod didicerant in ſchola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quaſi verò dubium ſit qualem religionis ſpeciem profeſſi ſint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput eſt, Nullum eſſe Deum. Alterum, Quæcunque de Chriſto ſcripta ſunt ac docentur, mendacia eſſe & impoſturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima reſurrectione, meras eſſe fabulas. Nõ omnes ita ſentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iampridem tamen hæc ordinaria eſſe cœpit Pontificum religio. hoc quũ ſit notiſſimum omnibus qui Romã nouerunt. non ceſſant tamen Romanẽſes theologi iactare, Chriſti priuilegio cautum eſſe ne Papa errare poſſit, quia Petro dictũ ſit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obſecro, tam impudenter ludendo proficiunt, niſi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis veniſſe, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur.

Pontifices Rom. nullum eſſe Deũ, Euangelium & doctrinam de vita æterna meras eſſe fabulas iampridem profeſſi ſunt.

Luc. 22. 32.

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatẽ, quòd eam neq; cõcionibus neq; ſcriptis publicarint: ſed in mẽſa duntaxat, & cubiculo, aut ſaltẽ inter parietes prodiderint. Atqui ſi priuilegium quod obtẽdunt, ratũ eſſe velint, expungãt è numero Pontificũ oportet Iohannẽ viceſimum ſecundum, qui palàm aſſeruit, animas eſſe mortales, vnáque cum corporibus interire vſque ad diem reſurrectionis. Atque vt videas totam ſedem cum præcipuis ſuis fulturis tunc prorſus concidiſſe: nemo Cardinalium huic ſe tantæ inſaniæ oppoſuit. ſed ſchola Pariſiẽſis Regem Galliæ impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem ſuis interdixit, niſi mox reſipiſceret: idque de more publicauit per præconem. Hac neceſſitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduerſariis amplius de eo diſputare quod dicunt, ſedem Romanam eiúſque Pontifices labi in fide non poſſe, quia Petro dictum ſit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam fœdo lapſus genere à recta fide excidit, vt ſit inſigne poſteris documẽtum, non omnes eſſe Petros qui Petro in Epiſcopatum ſuccedunt. Quanquam iſtud quoque magis per ſe puerile eſt quàm vt reſponſione egeat. nam ſi volunt ad Petri ſucceſſores trahere quicquid Petro dictum eſt, ſequetur omnes illos eſſe ſatanas, quum iſtud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc poſterius, quàm illis alterum obiicere.

Tum etiam Iohannes 22. teſte Gerſone qui tunc viuebat, nominatim errauit in doctrina de immortalitate animarum.

Ac proinde expungendus eſt ex Põtificum catalogo, vel potius ineptum eſt quod citant de firmitudine fidei ſedis Romanæ.

Luc. 22. 32.

Matt. 16. 23.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digreſſus eram. Sic alligare locum & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & Eccleſiam, vt quicunque illic præſideat, etiam ſi ſit

Deinde quo ad mores, Romani Pontifices, athei aut religionis ho

ſtes cōiurati, & ſuo & aliorum ſcelere ſunt turpiſsimi.
2.Theſ.2.4.

diabolus, Chriſti tamē vicarius & caput Eccleſiæ cēſeatur, quia fuerit olim Petri ſedes: nō modò impium & Chriſto contumelioſum, ſed nimis abſurdum,& à ſenſu communi alienum eſſe dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorſus carent religione,aut maximi ſunt religionis hoſtes.Nihilo igitur magis fiunt,ob ſedem quā occupant,Chriſti vicarij, quàm idolum vbi in templo Dei collocatur,pro Deo habendum eſt.Iam ſi de moribus fiat cenſura:ipſi pro ſe Pontifices reſpondeant quid omnino ſit in quo Epiſcopi agnoſci queant.Primùm,quòd Romæ ſic viuitur,ipſis non modò cōniuentibus,ac tacentibus,ſed tacito etiam quaſi nutu approbantibus , id prorſus indignum eſt Epiſcopis: quorum officium eſt plebis licentiam diſciplinæ ſeueritate coercere.Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipſos grauem. Quòd autem ipſi cum ſua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri ſui grege, ad omnem nequitiam,obſcœnitatem,ſpurcitiā, ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti,vt monſtra referant magis quàm homines : in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Epiſcopos,Neque tamen vereri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget,& parcendum eſt pudicis auribus: & mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſſe quod volebam:etiam ſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma , non tamen hodie eſſe dignam quę in minimis pedum digitis cenſeatur.

Cardinaliū & cleri Rom. pictura.

30 Quantum ad Cardinales(quos vocant)attinet , neſcio quid factum ſit vt ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij ætate in ſolos Epiſcopos cōpetebat. nam quoties meminit Cardinalium,non Romanæ Eccleſiæ,ſed aliis quibuſlibet eos attribuit, vt in ſumma , nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis,quàm Epiſcopus.Apud ſuperioris ſeculi ſcriptores nomen hoc nō reperio.Video tamē fuiſſe tunc Epiſcopis minores,quos nunc longè antecellunt. Notum eſt illud Auguſtini, Quanquam ſecundum honorum vocabula,quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hic certè Romanæ Eccleſiæ Presbyterum ab aliis minimè diſcernit : ſed omnes ex æquo poſtponit Epiſcopis.Idque eouſque fuit obſeruatum , vt in Concilio Carthaginenſi,quum duo adeſſent Legati Romanæ ſedis,vnus Epiſcopus,ſecundus Presbyter:hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perſequamur , extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ , in quo Presbyteri vltimo loco ſedent , & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Et ſanè nihil officij tunc habebāt,niſi vt in doctrinæ & ſacramentorum adminiſtratione Epiſcopo adeſſent ac ſubeſſent. Nunc adeò mu-

Cardinales autem nihil aliud quàm Presbyteri Romanæ Eccleſiæ olim fuerunt, ac Epiſcopis longè inferiores.

Epiſt.15. & 77. & 79. Lib.2. Epiſt.6. 25. & multis aliis.

Epiſt. 19. ad Hieronym.

Lib.4.regiſt.

tata ſors eſt, vt facti ſint Regum & Cæſarum cognati. Nec dubium eſt quin vnà cum ſuo capite ſenſim creuerint, donec ad hoc dignitatis faſtigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quaſi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, ſedem Romanam, qualis hodie eſt, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc ſe tuetur ac defendit. Verùm qualeſcunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Eccleſia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinẽt: imò quando omnia habent penitus contraria, neceſſe fuit illis euenire quod tam ſæpe ſcribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu ſtare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos receſſiſtis de via, & offendere feciſtis in Lege plurimos. Itaq; irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vobis cõtemptibiles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitãdum quale ſupremum ſit Romanæ hierarchiæ faſtigium: cui ipſum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac ſacroſanctum eſſe oportuerat, ſubiicere nefaria impudentia Papiſtæ non dubitant.

Vt verò nunc ſunt nihil habẽt veri & legitimi muneris in Eccleſia.

Lib. 4. epiſt. 25. & 55.

Lib. 5. Epiſt. 7. & alibi.

Malac. 2. 8.

Concluſio huius tractationis.

CAPVT VIII.

De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effrani licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus conſtat hoc caput.

1 Nouem prioribus ſectionibus, quinam termini ſint, quos Eccleſia ſibi debet in huiuſmodi rebus conſtituere oſtenditur.

2 Deinde, coarguitur Eccleſia Romana quod hos limites tranſgredi auſa ſit: à ſectione decima vſque ad finem capitis.

De notis & regimine Eccleſiæ actum eſt, 7. prioribus capitibus. Nunc de eiuſdem poteſtate diſſeritur: cuius partes tres, nempe doctrina, legum latio, iuriſdictio, quas admonitio neceſſaria præcedit de fine totius diſputationis de hac poteſtate.

SEQVITVR nunc tertius locus, de Eccleſiæ poteſtate, quæ partim in Epiſcopis ſingulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus vel generalibus ſpectatur. De ſpirituali tantùm poteſtate loquar, quæ propria eſt Eccleſiæ. Ea autẽ cõſiſtit vel in doctrina, vel in iuriſdictione, vel in legibus ferẽdis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatẽ dogmatum tradẽdorum, & eorũ explicationẽ. Antequã incipimus de ſingulis in ſpecie diſſerere, pios lecto-

2.Cor.10.8. & 13.10. res volumus admonitos, vt quicquid de Eccleſiæ poteſtate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teſte Paulo, data eſt: nempe ad ædificationem, & non in deſtructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus ſe eſſe exiſtimant quàm miniſtros Chriſti ſimúlque miniſtros populi in Chriſto. Porrò ædificandæ Eccleſiæ vna hæc ratio eſt, ſi miniſtri ipſi ſuam Chriſto authoritatem conſeruare ſtudent, quæ ſalua aliter eſſe non poteſt quàm ſi id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt ſit vnicus Eccleſiæ magiſter. Non enim de alio quopiam, ſed de
Matt.17.5. ipſo ſolo ſcriptum eſt, Ipſum audite. Eſt igitur Eccleſiaſtica poteſtas non malignè quidem ornanda, ſed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obſeruare qualiter à Prophetis & Apoſtolis deſcribatur. Nam ſi ſimpliciter hominibus cõcedimus quam ſu[...]ere ipſis viſum fuerit poteſtatem, omnibus in promptu eſt, quàm ſit procliuis in tyrannidem lapſus, quæ procul à Chriſti Eccleſia abeſſe debet.

Prima pars huius poteſtatis eſt doctrina. in cuius conſideratione illud primum occurrit, authoritatem & dignitatem à Scriptura S. miniſtris Eccleſiæ delatam, non hominibus ipſis, ſed miniſterio cui præfecti ſunt tribui. Id oſtenditur primum in Moſe & Sacerdotibus

2 Proinde hîc meminiſſe oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, ſiue Sacerdotibus, ſiue Prophetis, ſiue Apoſtolis, ſiue Apoſtolorum ſucceſſoribus defert, id totum non propriè hominibus ipſis, ſed miniſterio cui præfecti ſunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius miniſteriũ illis eſt commiſſum. Vt enim ordine omnes perſequamur non reperiemus, vlla docendi aut reſpondendi authoritate fuiſſe præditos, niſi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, ſimul illis iniungitur nequid afferant ex ſeipſis: ſed loquãtur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipſe in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum ſuum loquantur. Moſes ipſe, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: ſed
Exo.3.4. antè inſtruitur ſuis mãdatis, nequid omnino nuntiare queat ni-
Ibi.14.31. ſi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deũ
Deut.17.9. & in eius ſeruum Moſen dicitur crediſſe. Sacerdotum quoq; authoritas ne contemptui foret: grauiſſimis pœnis ſancita eſt.
Malac.2.4.&6. Verùm ſimul oſtendit Dominus qua lege audiẽdi eſſent, quum dicit percuſſiſſe fœdus ſuum cum Leui, vt Lex veritatis eſſet in ore eius. Et paulo pòſt addit, Labia Sacerdotis cuſtodient ſciẽtiam, & Legẽ requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt. Ergo ſi audiri velit Sacerdos, præſtet ſe Dei nuntiũ: id eſt, mandata quæ ab authore ſuo accepit, fideliter referat. At-
Deut.17.10. que vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt ſecundum Legem Dei reſpondeant.

Deinde in Prophetis.

3 Prophetarum qualis in vniuerſum fuerit poteſtas, elegãter apud Ezechielem deſcribitur: Fili hominis, ait Dominus,
Ezech.3.17. ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, audies igitur ex ore meo

verbum,& annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore
Domini,nónne quicquam ex ſe comminiſci prohibetur? Quid
verò eſt,nuntiare à Domino niſi ſic loqui vt confidenter iacta-
re auſit,non ſuum eſſe,ſed Domini verbum quod attulerit? Tā- Ierem.23.28.
tundē eſt apud Ieremiam aliis verbis: Propheta,inquit,apud quē
eſt ſomnium,narret ſomnium:& qui habet verbum meum,lo-
quatur verbum meū verum. Certè illis vniuerſis legem dicit. Eſt
autem eiuſmodi,quòd non patitur quempiam plus docere quā
iuſſus fuerit. Et poſtea paleam vocat quicquid à ſe vno profectū
non eſt. Itaque nemo ex ipſis Prophetis os aperuit, niſi Domi-
no verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbū
Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutū
eſt. Et meritò: exclamabat enim Ieſaias,polluta ſibi eſſe labia: Ie- Ieſa.6.5.
remias ſe neſcire loqui fatebatur,quia puer eſſet. Quid ab illius Ierem.1.6.
polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat niſi immundū aut
inſulſum,ſi ſuum ipſi ſermonem loquuti eſſent? Sancta verò &
pura illis labia fuerunt quum Spiritus ſancti cœperunt eſſe or-
gana. Vbi hac religione obſtricti ſunt Prophetę nequid tradant
niſi quod acceperint,tum inſigni poteſtate ac eximiis titulis or-
nantur. Nam quum Dominus teſtatur ſe præfeciſſe illos Gēti- Ibidem 10.
bus ac regnis,vt euellant & extirpent,perdant & deſtruant,ædi-
ficent ac plantent: continuò ſubiungit cauſam, Quia verba ſua
in eorum ore poſuerit.

4 Iam ſi in Apoſtolos reſpicias: multis quidem & inſignibus *Poſtremò in*
elogiis commendantur,quòd lux ſint mundi,& ſal terræ: quòd *Apoſtolis & Chriſto ipſo.*
pro Chriſto audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut Mat.5.13.
ſoluerint ligata erunt aut ſoluta in cœlo. Verùm ſuo nomine Luc.10.16.
præ ſe ferunt quantum ſibi in ſuo munere permiſſum ſit: nēpe Ioh.20.23.
ſi Apoſtoli ſunt,ne garriant quicquid collibitum fuerit: ſed mā-
data eius à quo miſſi ſunt,bona fide perferāt. Et ſatis clara ſunt
Chriſti verba,quibus eorum legationem terminauit: quum mā- Matt.28.19.
dauit illis vt irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præ-
ceperat. Quin ipſe quoque hanc in ſe legem (ne cui eam detre-
ctare fas eſſet) recepit,ſibíque impoſuit. Doctrina, inquit, mea Iohan.7.16.
non eſt mea: ſed eius qui me miſit,Patris. Is qui vnicus ac æter-
nus Patris conſiliarius ſemper fuit, quíque Dominus ac Magi-
ſter omnium eſt conſtitutus à Patre,quia tamen docendi mini-
ſterio fungitur, miniſtris omnibus ſuo exemplo præſcribit quā
in docendo regulam ſequi debeant. Non eſt igitur Eccleſiæ po-
teſtas infinita,ſed ſubiecta verbo Domini,& in eo quaſi incluſa.

5 Atqui quum hoc ab initio in Eccleſia valuerit, hodiéque
valere debeat nequid doceant ſerui Dei quod non ab ipſo didi- *Vnde ſequitur*
cerint: pro temporū tamen varietate diuerſas habuerunt diſcen- *Eccleſiam ver-*
di rationes. Ea verò quæ nunc eſt,plurimum à ſuperioribus dif- *bo Dei ſcripto eſſe alligatam.*
fert. Principio,ſi verū eſt quod ait Chriſtus,quòd nemo Patrem Matt.11.17.

Ratio. Chriſtus eſt vnicus doctor Eccleſiæ, à cuius ore miniſtri haurire tenẽtur quicquid alijs ad ſalutem proponunt.

Varijs equidem modis illam docuit, quæ tamen pios ad eundem doctorem ſemper deduxerunt.

Primum per reuelationes, eas verò minimè dubias.

Deinde per Legem & Prophetas.

viderit niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. oportuit certè ab æterna illa Sapientia ſemper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei myſteria aut animo cõprehendiſſent, aut eloquuti eſſent, niſi docente eo cui ſoli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim ſancti homines, quàm ipſum in Filio, velut in ſpeculo, intuiti. Hoc quũ dico, intelligo Deum non alia ſe vnquam ratione manifeſtaſſe hominibus quàm per Filium, hoc eſt vnicam ſuam ſapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauſerunt Adam, Noe, Abraham, Iſaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cæleſtis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauſerunt & ipſi quoque quicquid cæleſtium oraculorum ediderunt. Enimuerò hæc Sapiẽtia non vno modo ſe ſemper exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus eſt vſus: ſed ſimul ad eas confirmandas eiuſmodi ſigna adhibuit, vt minimè dubium illis eſſe poſſet Deum eſſe qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad poſteros per manus tranſmiſerunt. ea enim lege apud ipſos depoſuerat Deus, vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante ſciebant è cœlo eſſe non ex terra, quod audiebant.

6 Vbi autem Deo viſum eſt illuſtriorem Eccleſiæ formam excitare, verbum ſuum mandari ſcripto ac conſignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulã omnis quæ traderetur, doctrina exigeretur. Itaque poſt Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, ſenſus eſt, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti ſunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non ſic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipſam reſpicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderũt niſi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderũt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illuſtriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conſcientiis ſatisfieret: Prophetias quoque ſcriptis mandari præcepit, & haberi verbi ſui partem. His ſimul acceſſerunt Hiſtoriæ, quæ & ipſæ Prophetarum ſunt lucubrationes, ſed dictante Spiritu ſancto compoſitæ. Pſalmos Prophetiis adnumero: quando his commune eſt quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Pſalmis & Hiſtoriis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores & vſque ad Chriſti aduentum, ſuam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad ſiniſtram deflectere: quia totum ipſorum munus his finibus incluſum erat, vt ex ore Dei populo reſpon-

Malac. 2. 7.

Qui Prophetæ, quo ad doctrinã fuerunt Legis interpretes.

Horum ſcriptis hiſtoriæ ſacræ & pſalmi acceſſerunt.

reſp onderent. Quod ex inſigni loco Malachiæ colligitur, vbi Malac.4.4.
iubet memores eſſe Legis, & ad eam attendere vſque ad Euan-
gelij prædicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduẽtitiis
doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quã Mo-
ſes fideliter illis monſtrauerat. Atque hæc ratio eſt cur tam ma-
gnificè prædicet Dauid Legis excellentiã, tótque eius encomia
recenſeat: ne ſcilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum,
quum tota perfectio illic incluſa eſſet.

Poſtremò, per ſeipſum in carne manifeſtatum.

7 Verùm vbi demum in carne manifeſtata eſt Dei ſapiẽtia,
quicquid humana mente de Patre cæleſti comprehendi poteſt,
& cogitari debet, pleno ore nobis ediſſeruit. Nunc itaque ex
quo illuxit ſol iuſtitiæ Chriſtus, perfectum habemus diuinæ
veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas eſſe ſolet, quum Heb.1.2.
ante ſubobſcura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid
prædicare voluit Apoſtolus, quum ſcripſit, Deum olim multi-
fariam multiſq; modis Patribus loquutum eſſe per Prophetas:
ac extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpiſ-
ſe. ſignificat enim, imò apertè declarat, Deum non poſthac, vt
antea, per alios ſubinde atque alios loquuturum. nec prophetias
additurum prophetiis, aut reuelationes, reuelationibus: ſed ſic
omnes docendi partes in Filio compleuiſſe, vt hoc vltimum æ-
ternúmque ab eo habendum ſit teſtimonium. Quę ratio totum
hoc Noui teſtamenti tempus, ex quo cum Euangelij ſui prædi-
catione nobis apparuit Chriſtus ad diem vſque iudicij, per ho-
ram nouiſſimam, Nouiſſima tempora, Nouiſſimos dies deſigna-
tur: quo ſcilicet doctrinæ Chriſti perfectione contenti, diſca-
mus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confi-
ctam admittere. Itaque non temerè Filium ſingulari præroga- Matth.17.5.
tiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipſum, non hominum
quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius no-
bis magiſterium commendauit, quum dicit, Ipſum audite: ſed
quibus ineſt plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò e-
xiſtimetur. perinde enim eſt ac ſi ab omnibus hominum doctri
nis abductos, huic vni nos ſiſteret: ab vno omnem ſalutis doctri-
nam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique
(quod verba ſonant) vnius voci auſcultare. Et ſanè quid iam ab
homine aut exſpectari aut expeti debeat, vbi verbum ipſum vi- Coloſ.2.3.
tæ familiariter ſe nobis ac coram explicauit? Quin omnium ho Iohan.4.25.
minum ora clauſa eſſe conuenit poſtquam ſemel loquutus eſt
ille in quo cæleſtis Pater omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauros
voluit eſſe abſconditos, & ſic quidem loquutus eſt, vt & Dei ſa-
pientiam (quæ nulla in parte hiulca eſt) & Meſſiam (à quo om-
nium reuelatio ſperabatur) decebat: hoc eſt, vt poſt ſe nihil a-
liis dicendum reliquerit.

Quæ diſpenſatio hora nouiſſima, &c. nominatur, vt aliam perfectionem extra verbum Dei ſcriptum nemo pius ſomniet.

8 Eſto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum

eſſe Dei verbum, cui detur in Eccleſia locus, quàm quòd Lege primùm & Prophetis, deinde ſcriptis Apoſtolicis continetur: nec alium eſſe rite docendi in Eccleſia modum niſi ex eius verbi præſcripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permiſſum fuiſſe Apoſtolis quàm quòd olim habuerāt Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac oſtenderent in Chriſto completa eſſe quæ illic traduntur: idipſum tamen non facerent niſi ex Domino, hoc eſt, præeunte & verba quodam modo dictante Chriſti Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Chriſtus, quum iuſſit vt irent ac docerent, nō quę temerè ipſi eſſent fabricati, ſed quæcunque ipſis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit. Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magiſter veſter, Chriſtus. Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magiſtri, capere pro ſua ruditate non poterant. Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim reſtrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui Sancto aſſignat, ſuggerere quæcunque antè ore docuit.

Nemini licere aliud in Eccleſia docere quàm quod in Propheticis ac Apoſtolicis ſcriptis à Chriſti Spiritu dictatis continetur.
Mat.28.20.
Mat.23.28.
Iohan.14.26.& 16.13.

9 Proinde nihil aliud vel ſibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magiſtro edoctus quantum ſibi liceret, niſi vt traditam à Deo doctrinam diſpenſet. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam ſermones Dei. hoc eſt, non dubitanter, vt trepidare ſolent ſibi malè conſcij, ſed alta confidentia, quæ ſeruum Dei certis mandatis inſtructum decet. Quid hoc aliud eſt quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ ſint) arcere: vt purus Dei ſermo infidelium Eccleſia doceatur ac diſcatur? omnium hominum (cuiuſque ſint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt ſolius Dei decreta rata maneant? Hæc ſunt arma illa ſpiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus conſilia demoliātur fidi Dei milites, & omnem celſitudinem quæ extollitur aduerſus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Chriſto. En ſummam poteſtatem, qua Eccleſiæ Paſtores, quocunque demum nomine vocentur, præditos eſſe conuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maieſtati omnem mundi virtutem, gloriam, ſapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti omnibus à ſummo vſque ad nouiſſimum imperent: Chriſti domum ædificent. Satanæ ſubuertant: oues paſcant, lupos profligent: dociles inſtituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, ſubigant: ligent ac ſoluant: fulgurent denique, ſi opus eſt, ac fulminent: ſed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apoſtolos & eorum ſucceſſores hoc, vt dixi, intereſt, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus ſancti amanuenſes:

Nec Apoſtolis, nec Apoſtolicis viris licuiſſe, nec vniuerſæ Eccleſiæ licere has metas tranſgredi.
1.Pet.4.11.
2.Cor.10.4.
1. Confirmatio à Petri & Pauli teſtimoniis.
2. Ab argumento, à maiori ad

manuenſes : & ideo eorum ſcripta pro Dei oraculis habenda ſunt : alij autem non aliud habent officij niſi vt doceant quod ſacris Scripturis proditum eſt ac conſignatum. Conſtituimus igitur, non eſſe iam fidelibus miniſtris relictum vt nouum aliquod dogma excludant , ſed ſimpliciter inhærendum eſſe doctrinæ cui Deus omnes ſine exceptione ſubiecit. Hoc quum dico, non tantùm oſtendere volo quid ſingulis hominibus liceat,ſed quid etiam vniuerſæ Eccleſiæ. Quantum ad ſingulos attinet,Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apoſtolus:fidei tamen eorum dominari ſe negat. Quis iam dominium ſibi arrogare audeat quod ſibi non cōpetere teſtatur Paulus? Quòd ſi hanc docendi licentiam agnouiſſet, vt quicquid tradiderit Paſtor, in eo certam ſibi fidem haberi iure poſtulet: nunquam hanc diſciplinam tradidiſſet iiſdem Corinthiis,vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus , cæteri diiudicarent: quòd ſi alicui ſedenti reuelatum eſſet,primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem , verbi Dei cenſuræ non ſubiiceret. At de vniuerſa Eccleſia,dicet quiſpiā,alia ratio eſt. Reſpondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem eſſe ex auditu,auditum autem ex verbo Dei. Scilicet ſi à ſolo Dei verbo pendet fides, ſi in illud ſolum reſpicit & recumbit , quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hîc hæſitare poterit quicunque bene nouerit quid ſit fides. ea enim firmitudine ſubnixam eſſe oportet qua aduerſus Satanam & omnes inferorum machinas , totúmque mundum inuicta & intrepida conſiſtat.Hanc firmitudinem nonniſi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuerſalis eſt ratio,quā hîc reſpicere conuenit:Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatem,vt ſolus ipſe nobis ſit in ſpirituali doctrina magiſter:vt ſolus eſt verax qui nec mentiri nec fallere poteſt.Hæc ratio non minus ad totam Eccleſiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

minus: Apoſtoli verbo Dei alligati ſunt quanto magis alios Eccleſiæ miniſtros ab eodem verbo ſcripto pendere oportet.

2.Cor.1.24.

1.Cor.14.1.

Rom.10.7.

Immò verò & vniuerſam Eccleſiam, expreſſo ipſius Pauli teſtimonio.

3. Ab Authoritate ſummi magiſtri.i.Dei.

10 Iſthæc verò quam diximus Eccleſiæ poteſtas , ſi cum ea conferatur qua ſe aliquot iam ſeculis in populo Dei venditarūt Spirituales tyranni,qui Epiſcopos ſe & religionis Præſules falsò vocarunt , nihilo melior erit conſenſus quàm Chriſto cum Belial.Neque hîc mihi propoſitū eſt exponere qualiter & quàm indignis modis ſuam tyrannidem exercuerint:tantùm referam doctrinam , quam ſcriptis primùm,deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confeſſo ſumunt,vniuerſale Concilium eſſe veram Eccleſiæ imaginem , hoc principio ſumpto , ſimul abſque dubio ſtatuunt,regi immediatè à Spiritu ſancto eiuſmodi Concilia,ideóque errare non poſſe. Quum verò ipſi Concilia regant,imo conſtituant,re vera ſibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem igitur noſtram ſuo arbitrio

Contrà, Pontifices Romani , aliam doctrinam tradiderunt.

Sua Cōcilia errare non poſſe.

ſtare volunt & cadere, vt quicquid ipſi vtranque in partem conſtituerint, firmũ animis noſtris ſtatúmque ſit: vt ſiue quid probauerint, ipſum nobis nulla dubitatione probari: ſiue quid damnauerint, id quoque pro damnato eſſe oporteat. Interim ſua libidine contemptóque Dei verbo, cudunt dogmata quibus poſtea fidem hac ratione haberi poſtulant. Nec enim Chriſtianum eſſe, niſi qui in omnia ſua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò conſentiat: ſi non explicita fide, tamen implicita: quia penes Eccleſiam ſit, condere nouos fidei articulos.

Idem ſibi eſſe permiſſum noua dogmata cudere, negatiua & affirmatiua, quæ Chriſtiani omnes tanquam fidei articulos amplecti teneantur.

Ad Papiſtarũ argumenta pro Eccleſiæ authoritate.

Matt. 28. 20.
Ioh. 14. 16.

1. Eccleſia ducitur in omnem veritatem.

Reſp. 1. Nõ modò vniuerſæ Eccleſiæ, ſed ſingulis fidelibus hæc promiſſio facta eſt.

II Primum audiamus quibus argumentis hanc Eccleſiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Eccleſia allegant. Præclaras, inquiunt, promiſſiones habet Eccleſia, quòd nunquam à ſponſo ſuo Chriſto ſit deſerenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promiſſionibus quas allegare ſolent, multæ non minus fidelibus ſingulis, quàm toti Eccleſiæ datæ ſunt. Nam tametſi duodecim Apoſtolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Item, Ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum ſcilicet veritatis, non tantum numero duodenario promittebat, ſed illis quoque ſingulis: imò aliis ſimiliter diſcipulis vel quos iam aſſumpſerat, vel qui poſtea acceſſuri erant. Quum autem eiuſmodi promiſſiones, eximiæ conſolationis plenas ſic interpretantur, quaſi nemini Chriſtianorum datæ ſint, ſed vniuerſæ ſimul Eccleſiæ: quid aliud quàm Chriſtianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipſos animandos redire debuerat? Neque hic nego quin tota fidelium ſocietas multiplici donorũ varietate inſtructa, longè ampliori & vberiori cæleſtis ſapientiæ theſauro prædita ſit, quàm ſeorſum ſinguli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum eſſe volo quaſi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: ſed quia concedẽdum non eſt aduerſariis Chriſti, vt ad defenſionem malæ cauſæ Scripturam in alienum ſenſum detorqueãt. Verùm hoc omiſſo ſimpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò ſuis adeſſe, & eos Spiritu ſuo regere. Hunc Spiritum non eſſe erroris, ignorantiæ, mendacij aut tenebrarum: ſed certæ reuelationis, ſapientiæ, veritatis ac lucis, à quo non fallaciter diſcant quæ ſibi donata ſint: hoc eſt, quæ ſit ſpes vocationis ſuæ, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in ſanctis. Verùm quum primitias, & quendam dũtaxat guſtum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati ſunt: nihil illis potius reſtat quàm imbecillitatis ſuæ conſcios, ſeſe intra verbi Dei fines ſolicitè continere: ne ſi proprio ſenſu longius euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus ſcilicet Spiritu illo adhuc vacui ſunt, quo ſolo docẽte, verũ à falſo diſcer-

Reſp. 2. quæ conſilium aduerſariorum inuertit.

Spiritus Dei non docet errores, verbo Dei ſcripto oppoſitos.

1. Cor. 2. 12.
Eph. 1. 18.

Reſp. 3. veritas in quam pij ducuntur incluſa eſt in verbo Dei ſcripto.

diſcernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, ſe nondum ad metam pertigiſſe. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm profectione gloriantur. Phil.3.12.

12 Sed excipient quicquid partim ſanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipſam Eccleſiam. Hoc tametſi habet nonnullam veri ſpeciem, verum tamen eſſe nego. Sic quidem ſingulis membris diſtribuit Deus dona Spiritus ſui ad mẽſuram, vt corpori vniuerſo nihil deſit neceſſariũ, vbi dona ipſa in commune conferuntur. Verùm tales ſunt ſemper Eccleſiæ diuitiæ, vt multum deſit ad ſummam illam perfectionem quam aduerſarij noſtri iactant. Nec ideo vlla in parte deſtituitur Eccleſia quin ſemper habeat quantum ſatis ſit: nouit enim Dominus quid eius neceſſitas requirat. Verùm vt eam ſub humilitate & pia modeſtia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare ſoleant, Eccleſiam ſcilicet mundatam eſſe lauacro aquæ in verbo vitæ, vt eſſet ſine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamẽtum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Chriſtus, quàm quid iam perfecerit. Nam ſi omnes ſuos in dies ſanctificat, expurgat, expolit, maculis abſtergit: certè adhuc næuis ac rugis quibuſdam aſperſos eſſe, eorúmque ſanctificationi deeſſe nonnihil conſtat. Eccleſiam verò ſanctam & immaculatã iam penitus ac omni ex parte cenſere, cuius membra omnia maculoſa, & nonnihil impura ſint, quàm inane ac fabuloſum eſt? Verum eſt igitur, ſanctificatam eſſe Eccleſiam à Chriſto. at eius ſanctificationis initium hîc duntaxat viſitur: finis verò & ſolidum complementũ extabit quum Sanctus ſanctorum Chriſtus ſua eam ſanctitate verè & in ſolidum implebit. Verùm eſt etiam deletas eſſe eius maculas & rugas: ſed ita vt quotidie adhuc deleantur donec ſuo aduentu Chriſtus quicquid reſiduum eſt, penitus auferat. Niſi enim hoc recipimus, neceſſe erit vt cum Pelagianis aſſeramus, perfectam eſſe fidelium iuſtitiam in hac vita: cum Catharis & Donatiſtis nullam in Eccleſia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorſus alium habet ſenſum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum inſtituit Paulus, & ad verũ Epiſcopi officium formauit, dicit ſe ideo feciſſe, vt ſciat qualiter oporteat ipſum verſari in Eccleſia. Ac quo maiori religione, & ſtudio in eam rem intentus eſſet, ſubiungit Eccleſiam ipſam eſſe columnam ac ſtabilimentum veritatis. Quid autem aliud ſibi volunt hæc verba, quàm in Eccleſia conſeruari Dei veritatem prædicationis ſcilicet miniſterio? Quemadmodum alibi docet, Chriſtum dediſſe Apoſtolos, Paſtores, atque Doctores, ne amplius circumferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: ſed vera Filij Dei cognitione illuminati.

Exceptio aduerſ. primam reſponſionem, per negationem diluta.

2. & 3. Argumẽtum ex Pauli locis. Epheſ.5.25. 1.Tim.3.15.

Ad 2. reſponſio mentem Apoſtoli de Eccleſiæ puritate aperiens.

Reſp. ad 3. argumentum, quo ſenſu Eccleſia veritatis columna ac ſtabilimentum dicatur. Ephe.4.11.

omnes ſimul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo nõ extinguitur in mundo veritas, ſed ſalua perſtat, id fit quòd fidem habet cuſtodem Eccleſiam, cuius opera & miniſterio ſuſtinetur. Atqui ſi hæc cuſtodia in miniſterio Prophetico & Apoſtolico ſita eſt, ſequitur totam inde pendere ſi verbum Domini fideliter conſeruetur, ſuámque puritatem retineat.

4. Arg. à primo dependens. Eccleſia ducitur in omnem veritatem Ergo errare non poteſt. Et quem ſenſum ſh de eliciant aduerſarij.

Reſponſio, quo ſenſu vera Eccleſia errare non poſſit oſtendens.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potiſſimùm cardine verſetur hæc quæſtio, quid poſtulent noſtri aduerſarij, & in quo ipſi reſiſtamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare poſſe Eccleſiam, huc ſpectat, atq; ita interpretantur. Quãdo Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere ſine verbo poſſe: quocunque pergat, non poſſe ſentire aut loqui niſi verum, proinde ſiquid extra aut præter Dei verbum ſtatuerit, id habendum eſſe non alio loco, quàm certum Dei oraculum. Nos ſi demus illud primùm, errare nõ poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutem neceſſariis, hic ſenſus noſter eſt, Ideo hoc eſſe quòd abdicata omni ſua Sapientia, à Spiritu ſancto doceri ſe per verbum Dei patitur. Hoc igitur eſt diſcrimen. Illi Eccleſiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexã, nec ab eo ſeparari patimur. Et quid mirum, ſi ſponſa ac diſcipula Chriſti ſuo ſponſo magiſtróque ſubiicitur, vt ab eius ore aſſiduè ac ſedulò pendeat? Hęc enim eſt domus bene compoſitę ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc ſcholæ bene moratæ regula, vt magiſtri ſolius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex ſe ſapiat Eccleſia, non ex ſe cogitet quicquam: ſed ſapientiæ ſuæ terminum ſtatuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis ſuæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidẽtia aut hæſitatione vacillabit, ſed magna certitudine firmáque conſtãtia conquieſcet. Sic etiam earum quas habet promiſſionum amplitudine confiſa, habebit vnde fidem ſuam præclarè ſuſtineat: vt nihil addubitet, Spiritum ſanctum ſibi ſemper adeſſe, optimũ rectæ viæ ducem: ſed memoria ſimul tenebit quem è ſuo Spiritu vſum percipi Deus velit. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia ſuggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex ſuo Spiritu denunciat expectandum, quàm vt mentes noſtras illuminet, ad percipiẽdam doctrinæ ſuæ veritatem. Proinde ſcitiſſimè Chryſoſtomus. Multi, inquit, Spiritum ſanctum iactãt: ſed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Chriſtus nõ à ſeipſo loqui ſe teſtabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita ſiquid pręter Euangelium ſub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia ſicut Chriſtus Legis & Prophetarum impletio: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu eſt quam perperam faciãt noſtri aduerſarij, qui nõ alio fine ia-

Confirmatio, à nominum Eccleſiæ conſideratione.

Item à Spei & fidei eiuſdem ſubſtantia.

Iohan. 16. 7. & 13.

Serm. de ſancto & adorando Spiritu.

Iohan. 12. 50. & 14, 10.

Rom. 10. 4.

Quàm abſurdũ & impiũ ſit cõſequens quod ex ſuperiori antecedente Pontificij elicere conãtur.

iactant Spiritum ſanctum, niſi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent? quum ipſe indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus eſſe velit, ídque de eo profiteatur Chriſtus dum Eccleſiæ ſuæ eum promittit. Sic eſt ſanè. Quam ſobrietatem ſemel Eccleſiæ ſuæ præſcripſit Dominus, eam perpetuò vult obſeruari. Vetuit autem nequid verbo ſuo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile eſt Dei ac Spiritus ſancti decretum, quod abrogare conantur noſtri aduerſarij quum Eccleſiam ſine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuiſſe Eccleſiam nonnulla addere ſcriptis Apoſtolorum, vel illos ipſos ſupplere poſtea viua voce quod minus clarè tradidiſſent: nempe quum illis dixerit Chriſtus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non poteſtis portare modò: atque hæc eſſe placita, quæ ſine Scriptura, vſu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam iſthæc eſt impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant diſcipuli quum iſtud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam ſuam ſcriptis commendarēt, vt poſtea viua voce ſupplere neceſſe habuerint quod in ſcriptis ſuis ignorantiæ vitio omiſerant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, ſua ſcripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionē complexi ſint illic, conſignatámque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: deſignent modò ea quæ reuelari ſine ſcripto debuerunt, id ſi tentare audeant, agam cum ipſis Auguſtini verbis, hoc eſt, Quum Dominus tacuerit, quis noſtrûm dicat, Illa vel illa ſunt? aut ſi dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re ſuperuacua contendo? Nam vel puero notum eſt, in ſcriptis Apoſtolicis quæ iſti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

5. Arg. Oportuit Eccleſiam verbi ſcripti defectum traditionibus nō ſcriptis ſupplere.
Ioh. 6. 12.
Reſponſio 1.
2.
Homil. in Ioh. 96.
3.

15 Quid? inquiunt, annon extra controuerſiam poſuit Chriſtus quicquid docet ac decernit Eccleſia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic nō fit doctrinæ mentio, ſed tantùm cenſuris aſſeritur ſua authoritas ad corrigenda vitia, ne ſe eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omiſſo, valde mirum eſt, tam nihil eſſe frontis iſtis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, niſi non ſpernendum Eccleſiæ conſenſum, quæ nunquam niſi in veritatem verbi Dei conſentit? Eccleſia audienda eſt, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat niſi ex verbo Domini. Si plus aliquid poſtulant, ſciant nihil ſibi in eo ſuffragari hæc Chriſti verba. Nec videri debeo nimis contentioſus quòd adeo vehementer in hoc inſiſto, Non licere Eccleſiæ condere vllam nouam do-

6. Arg.
Matt. 18. 17.
Reſponſio 1.
2.

ctrinã, hoc eſt, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo ſuo reuelauit. Vident enim ſani homines quãtum ſit periculum ſi hominibus ſemel conceſſum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta feneſtra aperiatur impiorum ſannis & cauillis, ſi dicamus id pro oraculo habendum eſſe inter Chriſtianos quod homines cenſuerint. Adde, quòd pro temporis ſui ratione loquens Chriſtus, ſynedrio tribuit hoc nomẽ, vt poſtea diſcipuli ſui ſacros Eccleſiæ conuentus reuereri diſcant. Ita fieret vt ſingulis vrbibus & pagis par eſſet in dogmatibus cudendis libertas.

Confirmatio ſuperioris Argumenti 8. Pædobaptiſmus ex Eccleſia decreto emanauit: & dogma de filij ὁμοουσίᾳ.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuãt. Aiunt pædobaptiſmum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Eccleſiæ decreto emanaſſe. At miſerrimum in aſylum foret ſi pro defenſione pædobaptiſmi ad nudam Eccleſiæ authoritatem ſuffugere cogeremur: verùm ſatis alibi patebit longè ſecus eſſe. Similiter, quòd obiiciunt nuſquam haberi in ſcripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium eſſe conſubſtantialem Patri: eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quaſi temerè damnarint Arrium quòd in ſua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis eſt comprehenſa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: ſed quum illic toties aſſeratur vnum eſſe Deũ, rurſum toties vocetur Chriſtus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarãt eſſe vnius eſſentiæ, niſi quòd natiuum Scripturæ ſenſum ſimpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vſum fuiſſe Conſtantinum refert Theodoritus: In diſputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præſcripta Spiritus ſancti doctrina: Euangelici & Apoſtolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis oſtendunt ſenſum numinis. Proinde diſcordia poſita, ſumamus ex verbis Spiritus quæſtionum explicationes. His ſanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Eccleſiam aliquid adiicere poſſe de ſuo: Spiritum non omnia reuelaſſe Apoſtolis, vel ſaltem ad poſteros non prodidiſſe, aut tale aliquid. Si verum eſt quod volunt noſtri aduerſarij, primùm perperam egit Conſtantinus, qui Eccleſiæ ſuam poteſtatem eripuit: deinde quòd nemo Epiſcoporum tum ſurrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc ſilentium perfidia non carebat. ſic enim erant proditores iuris Eccleſiaſtici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos eſſe quod dicebat Imperator, conſtat nouum hoc dogma tunc fuiſſe omnino incognitum.

Cap. 16. huius libri.

Reſponſio, ad poſtremam illam partem.

Lib. 1. c. 5. hiſt. Eccleſ.

CAP.

CAPVT IX.

De Conciliis, eorúmque authoritate.

Partes huius capitis.

Quoniam Eccleſiæ ſenſum & conſenſum, præcipuè quod ad authoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationem, Papiſtæ Conciliis ſuis tribuunt: neceſſariò fuit de illis prius agendum, quàm de priori illa parte poteſtatis Eccleſiaſticæ circa doctrinam verſanti inſtituta eſſet tractatio.

1 Primùm igitur de Conciliorum authoritate in dogmatis tradendis habetur diſputatio. & oſtenditur Spiritum Dei Eccleſiæ Paſtoribus non eſſe ita alligatum vt aduerſarij ſentiunt, quorum obiectiones diluuntur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

2 Quorundam conciliorum errores, antilogiæ: infirmitates deteguntur, & refellitur effugium illud, Præpoſitis ſine diſtinctione eſſe obediendum, ſect. 8. 9. 10. 11. 12.

3 Poſtremò de Conciliorum authoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, ſect. 13. & 14.

NVNC vt omnia illis de Eccleſia concedam: pro ſua tamen intentione ne ſic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Eccleſia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Eccleſiam repræſentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Eccleſiæ poteſtate, non alio conſilio faciunt, niſi vt Romano Pontifici, & eius ſatellitio totum deferant quod extorſerint. Antequam verò hanc quæſtionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari neceſſe eſt. Quòd hic rigidior ſum futurus, non ideo eſſe quòd vetuſta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, ſuóque in honore apud omnes eſſe cupio. Sed hîc eſt aliquis modus: vt nihil ſcilicet Chriſto derogetur. Porrò hoc eſt Chriſti ius, vt Conciliis omnibus præſideat, nec ſocium habeat hominem in iſta dignitate. Tunc autem demum præſidere dico, vbi totum conſeſſum verbo & Spiritu ſuo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduerſarij petunt, non ea cauſa facere quòd à Conciliis metuam, quaſi illorum cauſæ ſuffragentur, noſtræ verò ſint contraria. Nam ſicuti ad plenam doctrinæ noſtræ approbationem, & totius Papiſmi euerſionem abundè

Sex illa pro Eccleſiæ authoritate prolata Sophiſmata, ſuperiori capite, nil iuuant Papiſtas.

Vid. Calu. adu. Theologos Pariſ. Item ad Sadolet. & de neceſ. refor. Eccleſiæ. Tum adu. Concil. Trident. & in ſcholis ad Paternam Papę admonit.

Occupatio quæ reſpondetur tacita obiectioni, regulis appoſitis quæ qualia eſſe debeant Concilia, demõſtrant.

verbo Domini inſtructi ſumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus ſit: ita ſi res flagitet, magna ex parte quod ſatis ſit ad vtrunque vetera Concilia nobis ſubminiſtrant.

Vnde Conciliorum authoritas. Mat.18.20.

2 Iam de reipſa loquamur. Si ex Scripturis quæ ſit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illuſtrior promiſſio quàm in hac Chriſti ſententia. Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum ſum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Cõcilium vniuerſale. Neque tamen in eo hæret quæſtionis nodus: ſed quod addita eſt conditio, ita demum fore Chriſtum in medio Concilij, ſi in ſuo nomine congregetur.

Nempe ſi in nomine Chriſti cõgregentur.

Quare vt millies Epiſcoporum Concilia nominent aduerſarij, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu ſancto, quàm fidem fecerint, congregari in Chriſti nomine. Siquidem tam poſſunt impij improbíque Epiſcopi aduerſus Chriſtum conſpirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento ſunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc poſtea videbitur.

Quid hoc ſit. Deut.4.2. Apoc.22.18.

Nunc tantùm vno verbo reſpondeo, Chriſtum nihil polliceri niſi iis qui in ſuo nomine congregantur. Quid ergo illud ſit definiamus. Nego in Chriſti nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo ſuo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis ſtatuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc eſt vnica perfectæ ſapientiæ regula, de ſuo capite nouum aliquid comminiſcuntur.

Nota perpetua legitimorũ Conciliorum. Malac.2.7.

Certè quum non Conciliis quibuſlibet ſe adfuturum promiſerit Chriſtus, ſed peculiarem notam appoſuerit qua vera & legitima ab aliis diſcerneret: nos hanc diſcretionem minimè negligere conuenit. Hoc eſt pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore ſuo. Hoc ſemper à Prophetis requiſiuit: hanc quoque legem videmus Apoſtolis fuiſſe impoſitam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore ſacerdotij, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi ſoluant aduerſarij, ſi velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Obiectio, In Eccleſia nõ remanet veritas niſi inter paſtores, i. Concilia. Ieſ. 6.10. *Reſp 1. ex vet. teſtamento oſtendens Paſtores vacuos fuiſſe Spiritu ſcientiæ & veritatis.* Oſe.9.8.

3 Nam quòd in Eccleſia remanere veritatem non putant niſi inter paſtores conſtet, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in Conciliis generalibus emineat: multum abeſt quin id verum ſemper fuerit, ſi vera de ſuis temporibus teſtimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Eſaiæ tempore Eccleſia Hieroſolymis, quam Deus nondum deſeruerat. De Paſtoribus verò ſic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Paſtores ipſi nihil ſciũt nec intelligunt: & in vniuerſum reſpiciunt ad vias ſuas. In eundẽ modum

dum Oſeas. Speculator Ephraim cum Deo,laqueus aucupis,odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens,euanidum ſacerdotij prætextum eſſe docet. Durabat quoque Eccleſia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Paſtoribus dicat. A Propheta vſque ad Sacerdotem quiſque ſectatur mendacium. Itē, Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miſerim eos.neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis ſimus, legantur quæ toto viceſimo-tertio capite & quadrageſimo ſcripſit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eoſdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam,& profanauerunt ſancta mea: nec diſcrimen fecerunt inter ſanctum & profanum, & cætera quæ ſubiungit in eum ſenſum. Similes quærimoniæ paſſim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

Ierem. 6. 23. & 14. 14.

Ezech. 22. 25.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit:noſtrum verò ſeculum à tanto malo immune eſt. Vtinam quidem eſſet: verùm aliter fore Spiritus ſanctus denuntiauit, clara enim ſunt Petri verba. Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pſeudoprophetæ: ſic & inter vos erunt falſi doctores. ſectas perditionis inſinuantes. Vident vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, ſed ab iis qui Doctorum & Paſtorum titulo ſe venditabunt? Præterea quoties à Chriſto & eius Apoſtolis eſt prædictum fore vt à Paſtoribus ſumma Eccleſiæ pericula impenderent? Imò palàm oſtendit Paulus, non alibi ſeſſurum Antichriſtum quàm in templo Dei. Quo ſignificat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, niſi ab iis qui pro Paſtoribus in Eccleſia ſedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè inſtare demonſtrat. Nam dum Epheſinos Epiſcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd poſt diſceſſum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi. Et ex vobiſipſis erunt qui loquantur peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Quantùm inter Paſtores afferre corruptionis potuit longa annorum ſeries, quum tantulo temporis ſpatio degenerare ſic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè ſeculorum exemplis monemur, nec veritatem ſemper in ſinu Paſtorum ali, nec Eccleſiæ incolumitatem ab eorum ſtatu pendêre. Decebat quidem illos Eccleſiaſticæ pacis ac ſalutis, cui conſeruandæ deſtinati ſunt, præſides eſſe ac cuſtodes: ſed aliud eſt, præſtare quod debeas: aliud, debere quod non præſtes.

Reſp. 2. ex Nouo Teſtamento, vbi prædictum eſt noſtrum ſeculum ab eo malo immune haud futurum.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11. & 24.

2. Theſſ. 2. 4.

Act. 20. 29.

Confirmatio ab exemplis omniū ferè ſeculorum.

5 Neque tamen noſtra iſta verba in eam partem quis accipiat quaſi paſtorum authoritatem paſſim ac temerè, nullóque delectu labefactare velim. Tantùm inter eos ipſos delectū ha-

Obiectionis occupatione cuiuſquā neſciat, non omnes Paſtores eſſe qui ſeſe pro Paſtoribus venditant.

bendum eſſe moneo,ne qui dicuntur,eſſe quoque Paſtores continuò exiſtimemus, At Papa cum toto Epiſcoporum ſuorum grege,non alia ratione niſi quia Paſtores nuncupantur, excuſſa verbi Dei obedientia,voluunt omnia,verſántq; pro libidine: interim perſuadere contendunt, ſeſe luce veritatis deſtitui non poſſe:Spiritum Dei perpetuò in ſe reſidere:Eccleſiam in ſe ſubſiſtere,& ſecum emori.Quaſi verò iam nulla ſint Domini iudicia:vt eodem pœnæ genore in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem aliquando vltus eſt: nempe

Zach.12.4. vt Paſtores percutiat cæcitate & ſtupore. Nec intelligunt ſtolidiſſimi homines, eandem ſe canere cantilenam quam canebăt

Ierem.18.18. olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur.Sic enim ſeſe contra veritatem inſtruebăt hoſtes Ieremiæ,Venite,&cogitabimus contra Ieremiam cogitationes:quandoquidem nõ peribit lex à Sacerdote,nec conſilium à ſapiente,nec verbum à Propheta.

Tertia obiectio, Concilia generalia repræſentant Eccleſiam, quæ alioqui conſiſtere nequit.

Ier.4.9. Ezech.7.26. Mich.3.6.

Reſp. vanitatem huius obiectionis ap. detegens, exẽplis quibuſdam ex vetere teſtamento.

6 Hinc facilè eſt reſpondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Eccleſiam ſub Prophetis habuerint,negari non poteſt. Quòd ſi generale Concilum tunc ex Sacerdotibus coactum fuiſſet,qualis apparuiſſet Eccleſiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, ſed ordini vniuerſo denuntiet,Obſtupeſcent Sacerdotes, & Prophetæ terrebuntur. Item,Lex peribit à Sacerdote, & concilium à Senioribus.Item,Nox vobis pro viſione erit, & teneb æ pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies, &c. Age,ſi coacti in vnum tunc fuiſſent omnes eiuſmodi,quis ſpiritus in eorum cœtu præfuiſſet? Eius rei inſigne ſpecimen habemus in eo Concilio,quod cõuocauit Achab.

1. Reg.22.5. & 22. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo cõuenerant niſi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui ſit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium ſuffragiis damnatur veritas:Micha pro hęretico damnatur,percutitur,coniicitur in carcerem.Sic Ieremiæ factum eſt: ſic aliis Prophetis.

Deinde ex Nouo.

Ioan.11.47.

7 Sed vnum exemplum,quod eſt præ aliis memorabile,pro omnibus ſufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Phariſæi Hieroſolymis aduerſus Chriſtum, quid deſideres quod quidem ad externam ſpeciẽ attinet? Niſi enim tunc fuiſſet Hieroſolymis Eccleſia, nunquam ſacrificiis aliíſque ceremoniis communicaſſet Chriſtus.Fit ſolennis conuocatio: præibat ſummus Pontifex,totus ordo Sacerdotalis aſſidebat: damnatur tamen illic Chriſtus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento eſt,incluſam minimè fuiſſe in illo Cõcilio Eccleſiam. At non eſt periculum nequid tale nobis eueniat.Quis nobis fidẽ fecit? Nam in re tanta nimis ſecuros eſſe, ſocordiæ culpa non caret. Quin vbi deſertis verbis vaticinatur

Exceptio.
Reſponſio.
2. Theſſ.2.3.

Spiritus

Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non poteſt quin Paſtores Deum primi derelinquant) quid ſponte hîc in exitium noſtrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum eſt, Eccleſiam in Paſtorum cœtu conſiſtere, quos Dominus nuſquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat.

8 Quid ergo? inquies, nullâue erit in definiendo Conciliorum authoritas? imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta reſcindenda, & (quod dicitur) vna litura eſſe inducenda diſputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio poſitum ſit recipere vel repudiare quod ſtatuerint Concilia. Minimè verò. ſed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim, quo tempore habitum ſit, qua de cauſa habitum, & quo conſilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipſum de quo agitur, ad Scripturæ amuſſim examinari: ídque in eum modum vt Concilij definitio pondus ſuum habeat, ſítque inſtar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum ſeruarent quẽ præſcribit Auguſtinus libro aduerſus Maximinium tertio. Nam quũ hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compeſcere. Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminenſem debes tanquã præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus non quorunque propriis, ſed quæ vtriſque ſunt communes, res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis ſua eſſet quæ eſſe debet maieſtas, interim tamen ſuperiore loco emineret Scriptura, nequid eſſet quod non illius regulæ ſubiiceretur. Sic priſcas illas Synodos, vt Nicenam, Cõſtantinopolitanam, Epheſinam primam, Chalcedonenſem ac ſimiles, quæ confutandis erroribus habitæ ſunt, libenter amplectimur, reueremúrque vt ſacroſanctas, quantum attinet ad fidei dogmata, nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam ſancti Patres ſpirituali prudentia, ad frangendos religionis hoſtes qui tunc emerſerant, accommodarunt. In poſterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis ſtudium, notas adhæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obſcuras. Sed quemadmodum ſolent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre eſt quantum ſubinde Eccleſia à puritate illius aurei ſeculi degenerauerit. Nec dubito quin iſtis quoq; corruptioribus ſeculis habuerint Concilia ſuos melioris notæ Epiſcopos. Sed in his accidit quod in Romanis ſenatuſcõſultis nõ rectè fieri olim cõquerebãtur ipſi Senatores. Dũ enim numerantur, non appendũtur

Quarta obiectio.

Attamen Concilia ſunt admittenda.

Reſponſio, per diſtinctionem.

Admittenda quidem, ad Scriptura amuſſim quatenus conueniunt.

Teſte Auguſtino.

Exemplo ſint Nicenum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum, &c.

Impia aut repudianda.

ſententiæ, meliorem partem à maiore vinci ſæpius neceſſe fuit. Certè multas impias ſententias protulerunt. Neque hîc opus eſt ſpecies colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Pugnantia cõciliaria, & quæ cum Dei veritate conſentiunt amplectenda, quæ ab ea diſſentiunt, reiicienda.

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenſeam? Nec eſt quòd mihi quiſpiam obmurmuret, ex his quæ pugnãt, alterutrũ non eſſe legitimum. Vnde enim id æſtimabimus? Nẽpe ex eo, niſi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, nõ eſſe orthodoxa illiius decreta. Hæc.n. vna eſt certa Lex diſcretionis, Iã nongenti circiter anni ſunt quũ Synodus Conſtantinopolitana ſub Leone Imperatore congregata, ſubuertendas & cõfringendas imagines in templis collocatas, cenſuit. Paulo pòſt Conciliũ Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, reſtituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoſcemus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc poſterius, quod in templis locũ imaginibus dedit. At Auguſtinus id fieri poſſe negat ſine præſentiſſimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate ſuperior aſperius multo loquitur. nefas enim & abominationẽ eſſe tradit, aſpici in templo Chriſtianorum imagines. Qui ſic loquuntur, an approbarent Conciliũ illud ſi hodie eſſent ſuperſtites? Quòd ſi & vera narrant Hiſtorici, & actis ipſis creditur nõ imagines tantùm ipſæ, ſed earũ cultus illic receptus fuit. Tále verò placitum palàm eſt à Satana manaſſe. Quid quòd totam Scripturã deprauando & lacerando, ludibrio eã ſibi fuiſſe demonſtrant? Quod ego ſuperius abundè planum feci Quicquid ſit, non aliter diſcernere inter contrarias & diſſentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, niſi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum ſtatera, id eſt verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonenſem amplectimur, repudiata Epheſina ſecũda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium nonniſi ex ſcripturis fecerunt ſancti viri, quos ſic in iudicando ſequitur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque prælucẽat. Eant nunc Romanenſes, & affixum alligatúmque ſuis conciliis Spiritum ſanctum pro more iactent.

Confirmatio ab exemplo Concilij Conſtantinopol. & Niceni.

Lib. 1. ca. 11. ſect. 14.

Chalcedonenſis, item & Epheſini. 2.

Puriorum Conciliorum errata & lapſus, quorũ quatuor vel cauſæ vel occaſiones.

Exemplum, in Synodo Nicena vbi inteſtinis diſsi-

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus eſt quod iure deſideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præſentibus negotiis diſtracti, multa alia non proſpiciebant: vel quòd grauioribus & magis ſeriis occupatos, nonnulla leuioris momenti ſubterfugiebant: vel quòd ſimpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius poſtremi (quod omnium duriſſimum videtur) exemplum illuſtre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium conſenſu ſumma venera-

diis Epiſcopi inter ſe conflixerunt.

veneratione,vt merebatur,excepta eſt. Nam quum primarium fidei noſtrę caput illic periclitaretur,adeſſet hoſtis Arrius in procinctu,quo cũ manus conſerendæ eſſent, ſummum verò momentum in eorum concordia eſſet qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipſi nihilominus tantorum diſcriminũ ſecuri,imò velut grauitatis,modeſtiæ & omnis humanitatis obliti,omiſſo quod in manibus erat certamine,(quaſi ex deſtinato,Arrio gratificaturi,eò conceſſiſſent) inteſtinis diſſidiis ſeſe proſcindere cœperunt: & ſtylum qui in Arrium ſtringendus erat,in ſe ipſos dirigere.Fœdæ criminationes audiebantur:libelli accuſatorij volitabant:nec contẽtionum finis vllus factus eſſet donec mutuis vulneribus ſe confodiſſent, niſi Imperator Conſtantinus occurriſſet,qui inquiſitionem in eorum vitam,rẽ eſſe ſupra ſuam cognitionem profeſſus,talem intemperiem laude magis quã obiurgatione caſtigauit.Quàm multis partibus & alia quæ deinde ſequuta ſunt Concilia lapſa fuiſſe veriſimile eſt? Nec longa demonſtratione opus hæc res habet.ſiquis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

Aliud exemplum in Synodo Chalcedonenſi, cui ambitionem & inconſultam temeritatem Leo Romanus obiicit.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonenſi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur ambitionẽ & inconſultam temeritatem obiicere, Legitimam quidem eſſe non negat:ſed errare potuiſſe palàm aſſerit.Ineptus fortè alicui videar qui de commonſtrandis huiuſmodi erroribus laborem: quum fateantur aduerſarij, errare Concilia poſſe in iis quæ ad ſalutem non ſunt neceſſaria. Sed neque ſuperuacuus eſt hic labor. Tametſi enim coacti,verbo quidem id fatentur, quum tamen omnium conciliorum determinationẽ,in re qualibet,nullo diſcrimine, pro Spiritus Sancti oraculo nobis obtrudãt,plus exigunt quàm initio ſumpſerant.Quid ſic agendo contendunt, niſi errare non poſſe Concilia, aut ſi errant,nefas eſſe tamen verum cernere,aut non aſſentari erroribus? Neque aliud intendo,quàm inde poſſe colligi, Spiritum ſanctum ſic pias alioqui & Sanctas ſynodos gubernaſſe, vt interim aliquid eis humanitus accidere ſineret,ne nimium hominibus confideremus.Hęc multò melior eſt ſententia,quàm illa Gregorij Nazıãzeni.Nullius vnquam Concilij ſe vidiſſe bonum finem. Nam qui aſſerit omnia ſine exceptione malè deſiiſſe, nòn multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem ſeorsũ facere nihil iam neceſſe eſt:quãdo ex generalibus æſtimare prõptum eſt quantum authoritatis ad condendos fideı articulos,& quodcunque viſum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Quorſum eiuſmodi lapſus in medium proferuntur.

Epiſt. 55. ad Procopium.

Prouincialium Conciliorum eadem ratio.

Papiſtarum effugium, ex Heb. 13.17.

12 At noſtri Romanenſes, vbi in cauſæ ſuæ defenſione omnia rationis præſidia labaſcere ſibi vident, ad extremum illud

miſerúmque ſuffugium concedunt, Etiam mente & conſilio ſtupidi ſint, animo verò & voluntate nequiſſimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpoſitis obedire iubet. Itáne verò? quid ſi Præpoſitos eſſe negem qui tales ſunt? Non enim plus ſibi arrogare debent quàm habuerit Ioſue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius paſtor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in ſuum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur ſpirituales nobis erunt Præfecti qui à lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd ſi nulla hæſitatione accipienda eſt quorumuis Paſtorum doctrina, quorſum attinebat toties támque ſolicitè Domini voce nos admoneri, ne pſeudoprophetarum ſermoni auſcultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & nõ ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Fruſtra & Iohannes nos hortaretur vt probemus ſpiritus nunquid ex Deo ſint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum ſuis mendaciis. Quid autem iſtud, ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foueã cadent? ánnon ſatis declarat multũ intereſſe quales Paſtores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non eſt quòd ſuis nos titulis abſterreant, quo in participationem trahant ſuæ cæcitatis: quum videamus contrà, ſingularem Domino curam fuiſſe abſterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, ſub quacunque nominis larua lateat. Nam ſi verum eſt Chriſti reſponſum, cæci quique duces, ſiue Antiſtites, ſiue Præſules, ſiue Pontifices dicantur, nihil poſſunt quàm ſuos conſortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Paſtorum, Epiſcoporum nomina (quę tam falsò obtendi quàm vſurpari poſſunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium ſpiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus nùm ex Deo ſint.

Reſp. 1. eorum Præpoſitos non eſſe verè Præpoſitos.
Ioſ.1.7.8.
Reſp.2. Pſeudoprophetæ expreſſo mandato ſunt fugiendi.
Ier.23.16.
Mat.7.15.
1.Ioh.4.1.
Reſp. Spiritus ſunt probandi, & cæci non ſequendi.
Mat.15.10.
Concluſio diſputationis de poteſtate Eccleſiæ circa dogmata.

Poſtrema pars capitis, de Eccleſia poteſtate circa Scripturæ interpretationem.

13 Quoniam probauimus non eſſe datam Eccleſiæ poteſtatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de poteſtate quã illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedímus, ſi quo de dogmate incidat diſceptatio, nullũ eſſe nec melius nec certius remedium, quàm ſi verorum Epiſcoporum ſynodus conueniat, vbi controuerſum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiuſmodi definitio in quam communiter Eccleſiarum Paſtores, inuocato Chriſti Spiritu conſenſerint, quàm ſi quiſque ſeorſum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde

de vbi collecti in vnum ſunt Epiſcopi, commodius in commune deliberant quid ſibi & qua forma docendum ſit, ne diuerſitas offendiculum pariat. Tertiò hanc rationem præſcribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum ſingulis Eccleſiis attribuat diiudicationem, oſtendit qui in grauioribus cauſis ſit ordo agendi: nempe vt Eccleſiæ inter ſe communem cognitionem ſuſcipiant: Atque ita nos ipſe pietatis ſenſus inſtituit, vt ſi quis turbet Eccleſiam dogmate inuſitato, atque eò res perueniat vt ſit periculum à grauiore diſſidio, conueniat primũ Eccleſiæ: quæſtionem propoſitam examinent: demum, iuſta diſcuſſione habita, definitionem ex Scriptura ſumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obſtruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta eſt Nicena Synodus, quæ ſua authoritate & ſceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem reſtituit Eccleſiis quas vexauerat, & æternam Chriſti diuinitatem contra ſacrilegum eius dogma aſſeruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, ſimili remedio eorum inſaniæ occurſum eſt per Conſtãtinopolitanum Synodum. Epheſino Concilio profligata eſt Neſtorij impietas. Hęc denique ab initio fuit ordinaria in Eccleſia ratio conſeruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus ſeculis vel locis haberi Athanaſios, Baſilios, Cyrillos, & ſimiles verę doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Epheſi ſecunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæreſis obtinuit: ſanctæ memorię vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiuſmodi flagitia deſignata, nempe quia illic Dioſcorus, homo factioſus & peſſimi animi, non autem Spiritus Domini præſidebat. At non erat illic Eccleſia, Fateor. Sic enim omnino ſtatuo, Non ideo interire in Eccleſia veritatem, etiamſi ab vno Concilio opprimatur: ſed mirabiliter à Domino ſeruari, vt iterum ſuo tempore emergat & ſuperet. Hoc autem perpetuum eſſe nego, vt vera ſit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilij ſuffragiis fuerit recepta.

1. Cor. 14. 29.

Ex quo fonte haurienda eſt iſta interpretatio.

Conciliorum authoritas & ratio conſeruandæ vnitatis in Eccleſia.

Ita tamen iuſto Dei iudicio ſinceræ doctrinæ defenſores non ſemper appareant, & pſeudodoctorum artibus veritas ad tempus ſepeliatur.

14 Verùm aliò ſpectant Romanenſes, quum poteſtatem interpretandi Scripturam penes Concilia eſſe tradunt, & eam ſine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis ſtatutum ſit. De purgatorio, de Sanctorum interceſſione, de confeſſione auriculari, & ſimilibus, non reperietur vna ſyllaba in Scripturis. Verùm quia Eccleſiæ authoritate ſancita ſunt hæc omnia, hoc eſt (vt verius loquamur) opinione & vſu recepta: pro Scripturę interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: ſed ſiquid reclamante Scriptura ſtatuerit Concilium, inter-

Papiſtarum impudentiæ vt tyrannidem ſuam ſtabiliant, refutatur.

Ab eo quod Scripturæ pugnantia in eorum Cõciliis ſanciuit.

Matt.26.26. *Teſte, probibitione communioni ſub vtraque ſpecie & coniugij.* 1.Tim.4.1. Heb.13.4.

pretationis habebit nomen. Iubet Chriſtus omnes de calice quẽ in Cœna porrigit, bibere: Conſtantienſe Concilium vetuit ne plebi daretur, ſed ſolum Sacerdotem bibere voluit. Quod ſic ex diametro pugnat cum inſtitutione Chriſti pro eius interpretatione haberi voluit. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocriſin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd poſtea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi poſtulant: quũ nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiſcere contrà auſit, hæreticus iudicabitur: quando ſine prouocatione eſt Eccleſiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera ſit dubitari nefas eſt. Tantam impudentiam quid inſecter? demonſtrare enim, viciſſe eſt. Quod de poteſtate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum cenſuræ, vt ideo rata ſint quia placuerint hominibus, blaſphemia indigna eſt quæ commemoretur: & ego iam ſuperius hoc ipſum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Eccleſiæ approbatione fundata eſt Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci ſe patiebatur Arrius teſtimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, ſecundum iſtos, liberum repudiare: quãdo nulla vniuerſalis Concilij præceſſerat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Eccleſiæ diiudicatione manaſſe. Sed rogo iterum quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hìc obmuteſcant oportet. Quanquã ſcire præterea cupio, qualem eſſe illum Canonẽ arbitrãtur. Video enim inter veteres id parũ conſtitiſſe. Et ſi valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Eccleſiaſticus, & ſimiles in ordinem Apocryphorum reiicientur: quod iſti nullo modo facere ſuſtinent.

Alia impudentia, approbationem Scripturæ hominum placitis ſubiiciens. *Refutatio huius erroris.* Cap. 8. ſect.9. pleniſſimè autem lib.1.c.7. *Exceptionis Papiſticæ dilutio.* Præfat. in libro Solomonis.

CAPVT X.

De poteſtate in legibus ferendis: in qua ſæuiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.

Partes huius capitis præcipuæ.

1 De conſtitutionibus humanis in genere, vbi de diſcrimine legum politicarum & Eccleſiaſticarum, de Conſcientia, cur & quo ſenſu miniſtri Eccleſiæ conſcientiis leges imponere nequeant, ſect 1.2.3.4.5.& 7.8.

2. De

2 De Traditionibus ſeu Conſtitutionibus Papiſticis, ceremonias & diſciplinam ſectantibus, quas multis vitiis ſcatere probat à ſect.9.ad 17.deinde refelluntur argumenta quibus ſe harum traditionum defenſores tueri ſolent, à 17.ſect.vſque ad 27.

3 Ab hac ſectione 27. vſque ad finem de bonis ac legitimis conſtitutionibus Eccleſiaſticis agitur.

SEQVITVR pars ſecunda, quam in legibus ferendis ſitam eſſe volunt: ex qua ſcaturigine ortæ ſunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad ſtrangulandas miſeras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariſæis imponere aliorum humeris onera quæ digito noluiſſent attingere. Alibi docui quàm crudelis ſit carnificina quod de auriculari confeſſione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: ſed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conſcientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei & Deum ipſum, qui vnicus eſt Legiſlator ſuo iure ſpoliant. Hæc poteſtas tractanda nunc eſt, an Eccleſiæ liceat conſcientias obſtringere ſuis legibus. In qua diſputatione non attingitur ordo politicus, ſed tantùm hoc agitur vt ritè colatur Deus ſecundum præſcriptam à ſe regulam: & ſpiritualis libertas, quæ Deum reſpicit, ſalua nobis maneat. Vſus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quęcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta ſunt ab hominibus edicta. Contra has nobis eſt certamen, non contra ſanctas & vtiles Eccleſiæ conſtitutiones, quæ vel ad diſciplinam vel honeſtatem vel pacem conſeruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coërceatur immenſum & barbarum imperium, quod ſibi vſurpant in animas qui Paſtores Eccleſiæ haberi volunt, re autem vera ſæuiſſimi ſunt carnifices. Quas enim leges condunt, ſpirituales eſſe aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam neceſſarias affirmant. Sic autem regnum Chriſti, vt nuper attigi, inuaditur: ſic libertas ab ipſo fidelium conſcientiis data, opprimitur penitus ac diſiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum ſuarum obſeruationem ſanciant, dum ex ipſa & peccatorum remiſſionem, & iuſtitiam & ſalutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis ſummam in ipſa ſtatuunt. Hoc vnum contendo, neceſſitatem imponi conſcientiis non debere in quibus rebus à Chriſto liberantur, nec niſi liberatæ, vt antea docuimus, quieſcere apud Deum poſſunt. Vnicum regem agnoſcant, ſuum liberatorem Chriſtum: & vna libertatis lege nempe ſacro Euangelij verbo regantur oportet, ſi gratiam quam in Chriſto ſemel obtinuerunt, retinere volunt; nulla ſeruitute teneantur, nullis vinculis aſtringantur.

Hac ſecunda pars Eccleſiaſtica poteſtatis, fons eſt humanarum traditionum. Vide initium cap.8.

Mat.13 4.
Luc.11.46.

Lib 3.ca.4.ſect.4.& ſequentib. max.ſect.17.

Quæſtionis ſtatus.

Contra nuper inuectas traditiones tantum inſtituitur diſputatio.

Harum traditionũ impietas.

Quas etſi Papiſtæ præclaris titulis exornent, tamen reuera, obſeruatu non modò ſunt difficiles verùm etiam impoſſibiles.

1.Cor.7.35.

2 Fingunt quidem Solones iſti, ſuas conſtitutiones leges eſſe libertatis, ſuaue iugum, onus leue: ſed mera eſſe mendacia quis non videat? Nullam ipſi quidem legem ſuarum grauitatẽ ſentiunt, qui abiecto Dei timore tam ſuas quàm diuinas leges ſecurè ac ſtrenuè negligunt. Qui verò aliqua ſalutis ſuæ cura tãguntur, plurimum abeſt quin ſe liberos exiſtiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione verſatus ſit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere auſus fuerit. neque id nulla cauſa. proſpiciebat certè quantũ vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum rerum neceſſitas illis imponeretur quarum reiecta eſſet à Domino libertas. Contrà numerari vix poſſunt conſtitutiones quas iſti grauiſſimè æternæ mortis denuntiatione ſanxerunt, quas ſeueriſſimè exigunt tanquam ad ſalutem neceſſarias. Et in his permultæ ſunt obſeruatu difficillimæ: omnes verò (ſi in turbam ſuam congerantur) impoſſibiles: tantus eſt aceruus. Qui ergo fieri poterit vt nõ extrema anxietate & terrore perplexi vtantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo conſtitutiones hîc impugnare animus eſt: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acſi de rebus ad ſalutem neceſſariis præciperent.

Vt autem quæſtio commodius explicetur, à definitione Conſciẽtiæ initium ſumendum eſt.

Vide li. 3. c.19. ſect.15.

Rom.13.1.

3 Hæc quæſtio pleroſque ideo impedit quòd inter externũ (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernũt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendũ eſſe Magiſtratui præcipit, non pœnæ ſolùm metu, ſed propter conſcientiam. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituali regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. nam ſicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendũt rerum notitiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomẽ ducitur: ita quum ſenſum habent diuini iudicij quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia.

Quid ſit conſciẽtia.

Rom.2.15.

Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit: ſed eouſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt, quod intelligit Paulus, quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominibus reſidere poſſet veluti incluſa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium eſt quaſi appoſitus homini cuſtos, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur nequid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conſcientia mille teſtes. Eadem

ratione,& Petrus bonæ erga Deum conſcientiæ interrogationē poſuit pro trāquillitate animi, quum perſuaſi de Chriſti gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epiſtolæ ad Hebræos non habere amplius conſcientiam peccati, pro liberatos vel abſolutos eſſe, vt peccatum non amplius nos arguat. 1.Pet.3.21. Heb.10.2.

4 Itaque ſicut opera reſpectum ad homines habent, ita conſcientia ad Deum refertur: vt conſcientia bona nihil aliud ſit quàm interior cordis integritas. In quem ſenſum Paulus ſcribit, complementum Legis eſſe charitatem, ex pura conſcientia & fide non ficta. Poſtea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, oſtendit, dicens quoſdam à fide naufragium feciſſe, quia bonam conſcientiam dereliquerant. His enim verbis viuum eſſe colendi Dei affectum, ſincerúmque piè & ſanctè viuendi ſtudium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extenditur, vt quum teſtatur apud Lucam idem Paulus, ſe operam dediſſe vt bona conſcientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum eſt quòd bonæ conſcientiæ fructus ad homines vſque manant ac perueniunt. Propriè autem loquēdo, ſolum Deum reſpicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obſtringere conſcientiam lex dicatur quæ ſimpliciter hominem ligat, ſine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò caſtum ſeruare animum purúmque ab omni libidine Deus præcipit, ſed quamlibet verborum obſcœnitatem & externam laſciuiam prohibet. Huius legis obſeruationi, etiāſi nullus in mundo homo viueret, conſcientia mea ſubiicitur. Ita qui ſe intemperanter gerit, non eo tantùm peccat quod malum exemplum præbet fratribus: ſed conſcientiam reatu obſtrictam habet apud Deum. Alia in rebus per ſe mediis eſt ratio. Abſtinere enim debemus ſi quod pariant offendiculum: ſed libera conſcientia. Ita de carne idolis conſecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat ſcrupulum (inquit) noli attingere, propter conſcientiam. dico autem conſcientiam, non tuam, ſed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiuſmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris reſpectu neceſſaria illi ſit abſtinentia vt à Deo præſcribitur, non tamen conſcientiæ libertatem retinere deſinit. Videmus vt lex iſta externum opus ligans conſcientiam ſolutam relinquat.

Definitionis expoſitio. Conſcientiæ adiuncta, diſcrimina & relationes. 1.Tim.1.5. Act.24.16. *Exempla, quæ definitionem Cōſcientiæ & eius ad Deum relationem illuſtrāt.* 1.Cor.10.28.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ ſint vt religionem nobis iniiciant, quaſi per ſe neceſſaria ſit earum obſeruatio, dicimus conſcientiæ imponi quod fas nō erat. Neque enim cum hominibus, ſed cum vno Deo negotium eſt conſcientiis noſtris. Quo pertinet illud vulgare diſcrimen, inter terrenum & conſcientiæ forum. Quum totus orbis denſiſſima ignorātiæ caligine obuolutus eſſet, hęc tamen exigua lucis ſcintilla reſidua manſit, vt humanis omnibus iudiciis ſuperiorem

Quum autem iſtiuſmodi legibus & traditionibus humanis conſcientia obſtringi non debeant Paulus docens obediendum eſſe ma-

giſtratibus propter conſcientiã (cuius mens aperitur) errori Papiſtarum de traditionibus conſcientias obligantibus minimè fauet.

eſſe hominis conſcientiam agnoſcerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, poſtea reipſa labefactabãt: voluit tamẽ Deus teſtimonium aliquod Chriſtianę libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conſcientias eximeret. Sed nondum expedita eſt illa difficultas quæ ex Pauli verbis naſcitur. Nam ſi principibus obediendum eſt non pœnæ tantùm. ſed cõſcientiæ cauſa, inde conſequi videtur, in conſcientiam quoque dominari principum leges. Quod ſi verum eſt, idem & de Eccleſiaſticis dicendum erit. Reſpondeo, primùm inter genus & ſpeciem hîc eſſe diſtinguendũ. Nam etſi leges ſingulæ conſciẽtiam nõ attingant, generali tamẽ præcepto Dei tenemur, quod magiſtratuum authoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine verſatur Pauli diſputatio, Magiſtratus, quoniam à Deo ſint ordinati, honore proſequẽdos eſſe. Interea minimè docet, quæ ab illis ſcribũtur leges ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & ſpiritualem iuſtè viuendi regulam ſupra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignum eſt (quod tamen ex ſuperioribus pendet) leges humanas, ſiue à magiſtratu, ſiue ab Eccleſia ferantur, tametſi ſint obſeruatu neceſſariæ (de probis & iuſtis loquor) ideo tamen non ligare per ſe conſcientiam, quia tota obſeruandi neceſſitas ad generalem finem reſpicit, non autem conſiſtit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul diſtant quæ & nouam formam præſcribunt colendi Dei & neceſſitatem conſtituunt in rebus liberis.

Rom. 13. 1.

Altera ratio à ſuperiorib. pendens.

Ad ipſam quæſtionem παρέκβασις.

6 Tales autem ſint quæ hodie vocantur Eccleſiaſticæ cõſtitutiones in Papatu, quæ pro vero ac neceſſario Dei cultu ingeruntur. Atque vt ſunt innumeræ, ita infinita ſunt ad captandas illaqueandáſque animas vincula. Etſi autem in Legis expoſitione nonnihil attigimus: quia tamen iuſtæ tractationi hîc opportunior erat locus, nunc ſtudebo totam ſummam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam ſibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pſeudoepiſcopi nuper diſſeruimus quantum ſatis eſſe videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantùm quam ſe habere dicũt legum ferendarũ poteſtate, hîc immorabor. Hoc igitur prętextu pſeudoepiſcopi noſtri conſcientias nouis legibus onerãt, quòd ſint ſpirituales legiſlatores à Domino conſtituti, ex quo illis commiſſa eſt Eccleſiæ gubernatio. Itaq; quicquid iubẽt ac pręſcribunt, id neceſſariò obſeruandum eſſe contendunt à populo Chriſtiano: qui violauerit, eũ duplicis inobedientiæ reum eſſe quòd Deo & Eccleſiæ ſit rebellis. Sanè ſi veri epiſcopi eſſent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quãtum ſibi poſtulant, ſed quantum ad politiam Eccleſiæ ritè ordinandam requiritur. nũc quum nihil minus ſint quàm quod haberi volunt,

Quis ſit diſputationis ſtatus.

Controuerſia breuis deciſio per diſtinctionem & conceſsionem.

volunt, non poſſunt tantillum ſibi ſumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi viſum eſt, demus eis in præſentia, quicquid poteſtatis habent veri Epiſcopi, id iure in eos cõpetere. Nego tamen, propterea legiſlatores eſſe fidelibus impoſitos, qui præſcribere à ſeipſis poſſint viuendi regulam, vel ad ſua placita plebem ſibi commiſſam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipſis minimè licere, quod ipſi à ſe abſque Dei verbo excogitauerint, Eccleſiæ obſeruandum pro neceſſario mandare. Id ius quum & Apoſtolis fuerit incognitum, & toties Eccleſiæ miniſtris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apoſtolorum exemplum, & contra manifeſtam Dei prohibitionem arripere auſi fuerint, & hodie defendere audeant.

Item per negationem: nec enim Papiſtis licet leges contra Dei verbum conſciẽtiis imponere.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat id totum ſic complexus eſt Dominus Lege ſua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad ſummam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc ſita eſt, ſi omnia noſtra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur, vnicus vitæ magiſter ac director à nobis haberetur: deinde vt teſtatum faceret, ſe à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non eſt obſeruator Legis, ſed iudex. Vnus autem Legiſlator, qui poteſt ſeruare & perdere. Audimus, Deum hoc ſibi vni velut proprium aſſerere, vt verbi ſui imperio ac legibus nos regat. Atque idipſum antè ab Ieſaia dictum fuerat, quanuis paulò obſcurius, Dominus Rex noſter, Dominus Legiſlator noſter, Dominus Iudex noſter, ipſe ſaluabit nos. Vtroque ſanè loco oſtenditur vitæ & mortis ei eſſe arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò ſibi nemo hominum ſumere poteſt. Deum igitur vnicum animarum Regem agnoſci oportet, penes quem vnum ſeruandi perdendíque poteſtas eſt, vt illa Ieſaiæ verba ſonant: & regem & iudicem & legiſlatorem & ſeruatorem. Itaque Petrus dum Paſtores officij ſui admonet, ſic gregem paſcant hortatur ne dominium exerceant aduerſus cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc eſt fidelium populum, ſignificat. Id ſi ritè expendimus, nefas eſſe ad hominem transferri quod Deus ſuum vnius facit: intelligemus ita præciſum quicquid ſibi poteſtatis vendicant qui ſe ad aliquid in Eccleſia iubendum ſine verbo Dei efferre volunt.

Perfecta ſiquidẽ bene viuendi regula in lege Dei tradita eſt: & duplici de cauſa Deus eſt vnicus noſter Legiſlator.

Iac.4.11.

Ieſ.33.22.

1.Pet.5.2.

8 Porrò quoniam tota cauſa inde pendet, ſi Deus eſt vnicus Legiſlator, non licere hominibus id ſibi honoris ſumere: ſimul duas illas rationes quas poſuimus memoria tenere conuenit, cur hoc ſibi vni Dominus aſſerat. Prior autem eſt, vt eius voluntas perfecta ſit nobis omnis iuſtitiæ & ſanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta ſit bene viuendi ſcientia. Altera,

Prioris cauſæ conſideratio.

Poſterioris.

Unde neceſſariò ſequitur humanas traditiones, quales finguntur in Papatu, verbo Dei eſſe contrarias.

Coloſ.2.8.

vt ipſe vnus (vbi eius ritè probéque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas noſtras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obſeruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum conſtitutiones ſint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verũ Dei cultum finguntur pertinere, & quibus ſeruandis conſcientiæ obligantur, quaſi obſeruatu neceſſariȩ eſſent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas eſſe omnes humanas leges, ſi volumus habere certum examen, quod nuſquam aberrare nos ſinat. Priore contendit Paulus in Epiſtola ad Coloſſenſes, aduerſus pſeudoapoſtolos qui nouis oneribus premere Eccleſias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in ſimili cauſa. Hoc ergo in Epiſtola ad Coloſſenſes exequitur, non eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum inſtituit qualiter ſit colendus. Quo hoc demonſtret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem ſapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Chriſto. Initio ſecundi dicit omnes ſapientiæ & intelligentiæ theſauros in Chriſto eſſe abſconditos: inde poſtea concludit, caueant fideles ne per inanem philoſophiam abducantur à grege Chriſti ſecũdum conſtitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc eſt fictitios cultus, quos homines ſibi ipſi comminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex ſe audẽt. Habemus ergo impias eſſe omnes conſtitutiones, in quarum obſeruatione cultus Dei ſitus eſſe fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non eſſe laqueos conſcientiis induendos (quas à ſolo Deo regi conuenit) ſatis ſunt aperti: præſertim capite quinto. Ideo ſufficiat annotaſſe.

Galat.5.1.

Altera pars capitis, in qua reuocatur theſis ad hypotheſin, & de traditionib. Papiſticis agitur.

Harum aliæ ceremonias, aliæ diſciplinam magis ſpectant.

Ceremonialium traditionum Papiſticarũ impietas. 1. Pro vero Dei cultu habentur.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operȩpretium eſt hanc doctrinam ad noſtra tempora accommodare. Conſtitutiones quas vocant Eccleſiaſticas, quibus Papa cum ſuis onerat Eccleſiam, dicimus pernicioſas eſſe & impias: aduerſarij ſanctas eſſe & ſalutares defendũt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ ſunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad diſciplinam magis ſpectant. Eſtne igitur iuſta cauſa quæ nos ad vtraſque impugnandas moueat? Iuſtior certè quàm vellemus. Primum nónne authores ipſi clara voce definiunt, ipſiſſimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipſis contineri? In quẽ finem conferunt ſuas ceremonias, niſi vt per illas Deus colatur? Neque id fit ſolo errore imperitæ multitudinis: ſȩd eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum craſſas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti ſunt peſſundare: ſed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque traditiuncula eſſe lapſum, niſi Dei cultum ſuis commẽ-

tis ſubiicerent. Quod ergo tolerabile non eſſe docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, ſi hodie ferre nõ poſſumus, quid peccamus? præſertim verò quum ſecundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduerſari Chriſto teſtatur. Rurſum quàm præciſa neceſſitate aſtringant conſcientias ad ſeruandum quicquid iubent, non eſt ignotum. Hìc dum reclamamus, cauſam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conſcientias in hominum ſeruitutem redigi.

Col.2.20.
Gal.5.1.

10 Porrò iſtud peſſimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio ſemel cœpta eſt, peruerſitatem illam perpetuò ſequitur & altera execrabilis prauitas, quam Phariſæis exprobrabat Chriſtus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præſentes noſtros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint ſanè, ſi quo modo ab hac Chriſti accuſatione purgare ſe poterunt. Sed quomodo excuſarent, quum immensò apud eos ſceleratius ſit auricularem confeſſionem vertente anno prætermiſiſſe, quàm nequiſſimam vitam in ſolidum annum produxiſſe? linguam die Veneris infeciſſe modico carnis guſtu, quàm totum corpus diebus omnibus ſcortando fœdaſſe? manum, die ſanctulis neſcio quibus conſecrato, admouiſſe honeſto operi, quàm peſſimis facinoribus aſſiduè membra omnia exercuiſſe? ſacrificium legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non perſoluiſſe, quàm in promiſſis omnibus fidẽ fallere? in prodigioſos nec minus ſuperuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudiſſe, quàm defuiſſe vltimis pauperum neceſſitatibus? idolum ſine honore præteriiſſe, quàm hominum omne genus contumelioſè tractaſſe? non demurmuraſſe certis horis longa ſine ſenſu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepiſſe? Quid eſt irritum facere propter ſuas traditiones Dei præceptum, niſi hoc eſt? quum obſeruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, ſuorum exactam obedientiam nihilominus ſtudioſè & anxiè vrgent quàm ſi totam pietatis vim in ſe continerent? quum diuinæ Legis tranſgreſſionem leuibus ſatisfactionum mulctis vlciſcentes, vnius ſui decreti vel minimam offenſionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita aſperi & inexorabiles, ſuos contemptores implacabili odio ad extremum perſequuntur: ac eos omnes ſic inſtituunt, quorum ſimplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuerſam Dei Legem ſubuerſam viſuri ſint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Eccleſiæ violatum. Primum grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &, (ſi Dei iudicio ſtaretur) liberas, alter alterũ

2. Propter has irritum fit Dei præceptum.

Huius 2. impietatis probatio ab enumeratione partium & collatione iſtarum traditionum cũ Dei mandatis.

Mat.15.3.
Item ab eo quod non modò Dei mandata in Papatu negligũtur, verumetiã traditionum iſtarũ reſpectu nihili fiant & ſepeliãtur.

Tantæ impietatis refutatio.

contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quaſi id parum mali eſſet, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis ſcribens nuncupat) quàm cæleſtia Dei oracula. Et qui propè in adulterio abſoluitur, iudicatur in cibo: cui ſcortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc ſcilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Gal. 4. 9.

3. Sunt inutiles & inepta.

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iiſdem conſtitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obſeruationes præſcribunt: deinde quòd immenſa earum multitudine opprimuntur piæ conſcientiæ, & in Iudaiſmum quendam reuolutæ, vmbris ſic adhæreſcunt vt ad Chriſtum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, ſcio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Eccleſiam prorſus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc eſt quod Paulus ſcribit, habere ſpeciem ſapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd auſteritate ſua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones ſub ſpecie ſapientiæ. Vnde hũc colorem habent? Nempe quia confictæ ſunt ab hominibus, humanum ingenium quod ſuum eſt illic recognoſcit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod ſuæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta eſſe rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo ſuo depreſſas humi detinent, hinc alteram habent commendationẽ. Poſtremò quia vidẽtur eò ſpectare vt carnis delicias cohibeãt, & abſtinentiæ rigore illam ſubigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne falſo prætextu ſimplices deludantur? Quoniam hoc ſatis ad refellendum eſſe cenſuerat, quòd dixerat eſſe hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, ſine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Eccleſia omnes commẽtitios cultus eſſe damnatos, & eo magis ſuſpectos eſſe fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falſam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum diſtare vt facilè diſcerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æſtimari quàm corporis exercitationem: ea ipſa pro humanarum traditionum refutatione voluit eſſe fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

4. Immenſa, & Iudaiſmum inuehentes.

Col. 2. 23.

Vnde inutiles & ineptæ traditiones ſapientiæ colorem habent.

Harum refutatio.

Traditionũ, quæ ad Iudaiſmum & Gentiliſmum deflectunt, vanitas & impoſtura traducitur.

12 Sic hodie ceremoniarum ſpectaculo non modò vulgus indoctum, ſed vt quiſque mundana prudentia maximè inflatus eſt, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec ſpecioſius nec melius cogitari poſſe exiſtimant. At qui penitius

nitius diſcutiunt & verius expendunt ſecundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas eſſe quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præſtigias, quòd ſpectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus ſubeſſe magna myſteria volunt Romanenſes magiſtri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum eſt, earum authores eò delapſos eſſe vt friuolis ineptiis & ſe & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar ſibi ſumpſerunt, partim ſimiarum more temerè imitati ſunt veteres Moſaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his ſimilia. Sanè etiamſi nullum aliud ſit argumentum, tamen ex farragine tam malè conſuta nemo ſanus aliquid boni ſperabit. Et res ipſa palàm demonſtrat, plurimas ceremonias non alium habere vſum niſi vt populum obſtupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis iſtis Canonibus, qui diſciplinam inuertunt magis quàm conſeruant, multum momenti reponunt hypocritę. ſiquis introſpiciat melius, reperiet nihil eſſe pręter vmbratile & euanidum diſciplinæ ſpectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuiſſe vt Chriſtianæ Eccleſiæ nullo modo ſint tolerabiles? Hinc factū eſt vt in ceremoniis appareat Iudaiſmus neſcio quis, alię obſeruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Auguſtinus quòd ſuo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præſumptionib. plena eſſent omnia. vt grauius corriperetur qui per octauas ſuas terram nudo pede tetigerat, quā qui mentē vinolentia ſepelierat. Conquerebatur, Eccleſiā quam Dei miſericordia liberā eſſe voluit, ſic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in ſeculū noſtrum incidiſſet ſanctus ille vir, quibus querelis deploraſſet eam quæ nunc eſt, ſeruitutem? Nam & numerus eſt decuplo maior, & ſinguli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri ſolet: vbi ſemel peruerſi iſti legiſlatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum moroſitatis perueniant. Quod Paulus etiam elaganter indicauit his verbis, Si mortui eſtis mundo, quid quaſi viuentes decretis tenemini? Ne manducaris, ne guſtaueris, ne attrectaris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere ſignificet, in priore ſignificatu hic proculdubio accipitur ne ſuperuacua ſit repetitio. Hìc ergo pſeudoapoſtolorum progreſſus pulcherrimè deſcribit. Initium à ſuperſtitione eſt, quòd non tantùm edere vetant, ſed etiam tenuiter eſitare, vbi hoc obtinuerunt, iam guſtare etiam prohibent. Poſtquam hoc quoque illis conceſſum eſt, ne digito quidem contrectare fas eſſe

4. In tantū numerum excreuerunt, vt multitudine ſint intolerabiles.

Quod ab Auguſtino, ſecundum Apoſtoli doctrinam, damnatum eſt.

Ad Ianuar. epiſt. 119.

ducunt.

Innumerus iſte traditionum numerus quàm fuerit Eccleſiæ noxius.

14 Hanc tyrannidem in humanis conſtitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum eſt vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miſeræ conſcientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad diſciplinam pertinẽtibus, alibi dictum eſt. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum eſt vt ſemiſepulto Chriſto ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noſter Chriſtus, inquit Auguſtinus, Sacramentis numero pauciſſimis, ſignificatione præſtantiſſimis, obſeruatione facillimis, noui populi ſocietatem colligauit. Ab hac ſimplicitate quantum abſit rituum mulitudo & varietas quibus hodie implicari Eccleſiam cernimus, ſatis enarrari non poteſt. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruerſitatem excuſent: Aiunt inter nos eſſe plurimos peræquè rudes atque fuerunt in populo Iſraelitico: Illorum cauſa inſtitutam eſſe eiuſmodi pædagogiam, qua tametſi firmiores carere poſſunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus eſſe vtilem. Reſpondeo, nos non neſcire quid fratrum infirmitati debeatur: ſed ex aduerſo excipimus, non eſſe hanc rationem qua conſulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non fruſtra hoc diſcrimen poſuit Deus inter nos & veterẽ populum quòd illum voluit pueriliter erudire ſignis & figuris, nos ſimplicius, ſine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à Pædagogo pro ætatis captu regitur, & ſub cuſtodia continetur: ita ſub Lege cuſtodiebantur Iudæi. Nos autem adultis ſimiles ſumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum eſſet in Eccleſia ſua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum eſt modo inter nos & Iudæos diſcreuit. Stulta igitur ratio eſt ſi volumus imperitis conſulere. Iudaiſmum à Chriſto abrogatum erigendo. Hanc quoque diſſimilitudinem veteris & noui populi notauit Chriſtus ſuis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, veniſſe tempus quo veri cultores adorarent Deum in Spiritu & veritate. Hoc profectò ſemper factum fuerat, ſed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd ſub Moſe ſpiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc ſimplicius adoratur. Proinde qui hanc diſſimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Chriſto inſtitutum & ſancitum. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico, omnino enim vtile illis eſſe ſentio hoc genus adminiculi. Tantùm hîc contendo vt is modus adhibeatur qui Chriſtum illuſtret, non obſcuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datę ſunt, & minimè laborioſæ, quò pręſen-

[Margin notes:] Suprà in fine ſect. 12. Item toto c. 12. & nominatim in fine ſect. 21. — Epiſt. 118. ad Ianuar. — *Nec excuſari poteſt, quod dicant tot traditiones inſtitutas eſſe ad pædagogiam rudium.* — Gal. 4. 1. — *Ad Iudaiſmum enim nos reducunt.* — Joh. 4. 23. — *Spiritualem adorationem iterum ceremoniis obſcurant.* — *Chriſtum denique ita inuoluunt, vt agnoſci nequeat.*

tem Chriſtum demonſtrent. Iudæis plures datæ ſunt, quò eſſent abſentis imagines. Abſentem autem fuiſſe dico, non virtute, ſed ſignificandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obſeruatione facilitatem, in ſignificatione dignitatem quæ etiam claritate conſtat, retinere neceſſe eſt. Id non eſſe factum quid attinet dicere? res enim eſt in omnium oculis.

5. Traditones papiſticæ eò impellunt ſuperſtitioſos, vt exiſtiment eas ſacrificia eſſe & expiatoria & meritoria.

15 Hic prætereo quàm pernicioſis opinionibus imbuantur hominum mentes, ſacrificia eſſe quibus ritè litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iuſtitia & ſalus comparetur. Negabunt extraneis eiuſmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legiſlator ipſe obedientiæ reſpectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprióve merito pretium accipiunt: ſed quòd Deus obedientiam erga ſe noſtram tanti æſtimat. De ea operum perfectione hìc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præſtatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, niſi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent, quia in ipſis infirma & mutila obedientia eſt. Sed quia hìc non diſputatur quid opera ſine Chriſto valeant, quæſtionem illam omittamus. Quod præſentis argumenti proprium eſt iterum repeto, quicquid in ſe commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam ſolam Deus reſpicit, vt teſtatur per Prophetam, Non præcepi de ſacrificiis & victimis: ſed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum veſtrum, & non in panibus. Item, Fruſtra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excuſabunt, quòd patiuntur miſeram plebem in externis illis nugis iuſtitiã, quam Deo opponant, & qua ſe ante cæleſte tribunal ſuſtineant, quærere. Præterea annon hoc dignum inſectatione vitium eſt, quod non intellectas ceremonias, velut hiſtrionicam ſcenam aut magicam incantationem, oſtentant? Certum enim eſt ceremonias omnes corruptas eſſe & noxias, niſi per eas homines ad Chriſtum dirigantur. Quæ autem in vſu ſunt ceremonię ſub Papatu, à doctrina ſeparãtur, vt homines ſignis omni ſignificatione carentibus retineant. Poſtremò (vt ingenioſus artifex eſt venter) apparet multas ab auaris ſacrificulis inuentas eſſe, vt eſſent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, ſic omnes ſunt ad fœdum quæſtũ proſtitutæ vt bonã partem reſcindere neceſſe ſit ſi efficere volumus quòminus profana & ſacrilega nundinatio in Eccleſia exerceatur.

Huius erroris refutatio.

Ier. 7. 28.

Ieſa. 55. 2. & 29. 13.

Mat. 15. 9.

6. A doctrinæ ſeparatæ nil aliud quàm hiſtrionicam oſtentationem aut incantationem magicam oſtentant.

7. Omnes ſunt ad fœdum quæſtum proſtitutæ.

Ἀνάβασις & reuocatio hypotheſeos ad theſin. Alia omnes eiuſmodi traditiones ſimilib. vitiis fuiſſe obnoxias.

16 Tametſi videor non perpetuam doctrinam de humanis conſtitutionibus tradere, quòd ætati noſtræ prorſus accommodata eſt hæc oratio: nihil tamen dictum eſt quod non ſit omnibus ſeculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc ſuperſtitio vt Deum ſuis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, ſtatim ad craſſos iſtos abuſus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, ſed omnibus ſeculis minatur Deus, quòd cæcitate & ſtupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum abſurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, ſponte ſe in exitiales iſtos laqueos induunt. Quòd ſi remotis circumſtantiis, ſimpliciter habere libet quæ ſint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Eccleſia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam ſuperius poſuimus, certa & clara definitio, Eſſe omnes leges ſine Dei verbo in hunc finem ab hominibus poſitas vt vel modum colendi Dei præſcribant, vel conſcientias religione obſtringant, quaſi de rebus præcipiant ad ſalutem neceſſariis. Si ad alterum vel ad vtrunque iſtorum accedunt alia vitia, quòd ſua multitudine Euangelij claritatem obſcurent: quòd nihil ædificent, ſed inutiles ſint ac luſoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd ſint ad ſordes ac turpem quæſtum expoſitæ: quòd ſint obſeruatu nimium difficiles: quòd ſint malis ſuperſtitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum ſit in ipſis mali.

Ratio, ex Ieſa. 29.13.

Quæ ſint traditiones, quæ ab Eccleſia profligari debent.

Argumenta Papiſtarum pro ſuis traditionibus. 1. Traditiones iſtas eſſe à Deo, & à Dei Eccleſia quæ errare non poteſt.

17 Audio quid ipſi pro ſe reſpondeant, ſuas traditiones non à ſe ſed à Deo eſſe. Eccleſiam enim, ne errare poſſit, à Spiritu ſancto regi: eius verò authoritatem penes ſe reſidere. Hoc impetrato, ſimul conficitur, eorum traditiones Spiritus Sancti eſſe reuelationes, quæ niſi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentaſſe ſine magnis authoribus videantur, bonam ſuarum obſeruationum partem fluxiſſe ab Apoſtolis credi volunt. & ſatis vno exemplo oſtendi contendunt quid in aliis fecerint Apoſtoli, quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij ſententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt ſe ab idolothytis, ſanguine & ſuffocato abſtinerent. Iam alibi expoſuimus quàm falsò ad ſe venditandos ementiantur Eccleſiæ titulum. Quantum intereſt præſentis cauſæ, ſi detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis eſſe debet, ac noſtra etiam potiſſimum refert, intuemur, qualem ſcilicet Eccleſiam habere velit Chriſtus, vt ad ipſius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis conſtabit, Eccleſiam non eſſe quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus laſciuit ac luxuriat. Annon enim illa ſemel Eccleſiæ dicta lex æterna

Act. 15. 20. & 29.
Cap. 8. ſect. 20. 13.

Reſp. 1. Eam non eſſe Dei Eccleſiam, quæ verbo Dei nouas leges addere velit.

manet

manet? Quod præcipio tibi, hoc obſeruabis vt facias: non addes quicquam ne detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo, ne te fortè arguat, inueniariſque mendax. Id cum Eccleſiæ dictũ negare nõ poſſint, quid aliud quàm ipſius contumaciam prædicant, quam poſt talia interdicta addere nihilominus & admiſcere de ſuo doctrinæ Dei auſã fuiſſe iactant? Abſit autem vt eorum mendaciis aſſentiamur, quibus tantam Eccleſiæ contumeliam irrogant: ſed falsò Eccleſiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de iſta humanæ temeritatis libidine agitatur quæ ſeſe intra Dei præſcripta continere non poteſt quin procaciter exultet, ac in ſuas inuentiones excurrat. Nihil in verbis iſtis inuolutum, nihil obſcurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Eccleſia vniuerſa, quum de Domini cultu & ſalutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege ſola id dictum fuit, quam ſubſequutæ ſunt Prophetiæ & tota Euangelij adminiſtratio. Fateor certè: & ſimul addo, quæ Legis cõplementa sũt potius quàm addimenta, vel defectiones. Quòd ſi verò Dominus miniſterio Moſis pluribus inuolucris vt ita dicam obſcuro, nihil tamen addi nec detrahi ſuſtinet, donec per ſeruos ſuos Prophetas, ac tandem per dilectũ Filium clariorem doctrinam adminiſtret: cur non multo nobis ſeuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Pſalmis Euangelio addamus? Non à ſemetipſo degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere ſe offendi iampridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vñde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus noſtris continenter inſonare debuerant, Non ſum loquutus Patribus veſtris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de Sacrificio & holocauſto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiẽdo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mãdauero vobis. Item conteſtando conteſtatus ſum patres veſtros, Audite vocem meam. Aliæque eiuſdem generis: ſed hęc præ aliis inſignis, Nũquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci ſuæ? Melior enim eſt obedĩetia quàm victimę, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum: Quoniam quaſi peccatum ariolandi repugnare: & quaſi idololatriæ iniquitas, non acquieſcere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Eccleſiæ authoritate defenditur quum ab impietatis crimine excuſari nequeat, falsò Eccleſiæ id imputari, arguere promptum eſt.

Deut.12.32. Prou.30.6.

Reſp.2. In verã Eccleſiam iſti contumelioſè admodum inſurgunt, quæ nihil addit aut detrahit verbo Dei ſcripto.

Reſp.3. A comparatis: Non licuit doctrinæ Legis addere: multo minus doctrinæ Euangelij.

Ierem.7.22. Idem.11.7. 1.Sam.15.22.

18 Hac ratione in iſtam humanarum traditionum tyrannidẽ, quæ ſub Eccleſiæ titulo ſuperciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod noſtri aduerſarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Eccleſiam ludibrio habe-

Reſp. 4. impudẽtiã eſſe nõ ferendam, aſſ.auè de Eccleſiæ po-

teſtate vociferari: Interim verò quid illi à Domino ſit mandatum, & quem obedientiã huic mandato præſtare teneatur, diſſimulare.

mus: ſed obedientiæ laudem, qua maiorem nullam agnoſcit, illi tribuimus. Ipſi potius vehementer ſunt Eccleſiæ iniurij, qui aduerſus Dominum ſuum contumacem illam faciunt, dum vltrà progreſſam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: vt taceam inſignem eſſe impudentiã cum pari malitia coniunctam, aſſiduè de Eccleſiæ poteſtate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum ſit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, diſſimulare. At ſi nobis, vt par eſt, animus fuerit cum Eccleſia conſentire, hoc magis ad rem pertinet, ſpectare ac meminiſſe quòd nobis ac Eccleſiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno conſenſu obediamus. Non enim dubium eſt quin cum Eccleſia optimè conſenſuri ſimus, ſi nos Domino per omnia obedientes præſtemus. Iam verò referre ad Apoſtolos traditionum originem, quibus hactenus oppreſſa eſt Eccleſia, meræ fuit impoſturæ: quando tota in hoc incumbit Apoſtolorum doctrina, ne nouis obſeruationibus onerentur conſcientiæ, aut Dei cultus noſtris inuentionibus contaminetur. Deinde ſi qua hiſtoriis vetuſtíſque monumentis ineſt fides, Apoſtolis nõ ignotum modò, ſed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vſu & moribus recepta fuiſſe, quę ſcriptis tradita non fuerunt. Illa ſcilicet quæ Chriſto adhuc viuente intelligere non poterant: poſt eius autem aſcenſum Spiritus ſancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi viſum eſt. Quò ad præſentem cauſam ſatis eſt, ridiculos profectò ſe faciunt, quum ingentia illa myſteria, quæ tanto tempore Apoſtolis incomperta fuerint, partim obſeruationes eſſe conſtet aut Iudaicas, aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes promulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas geſticulationes & inanes ceremoniolas, quas inſulſi ſacrificuli, qui nec nare ſciunt, nec literas, perquã ritè peragunt: imò quas pueri moriones adeò appoſitè effingũt, vt videri poſſit, nullos eſſe magis idoneos talium ſacrorum antiſtites. Si nullæ eſſent hiſtoriæ, ex re tamen ipſa æſtimarent ſani homines, non ſubitò erupiſſe in Eccleſiam tantam rituũ & obſeruationum congeriem, ſed ſenſim obrepſiſſe. Nam quum ſanctiores illi Epiſcopi, qui Apoſtolis ætate proximi fuerunt, nonnulla inſtituiſſent, quæ ad ordinem ac diſciplinam pertinebant: ſubſequuti poſtea ſunt homines alij poſt alios, neque ſatis conſiderati & nimis curioſi ac cupidi: quorum vt quiſque poſterior erat, ita ſtulta æmulatione cum ſuis deceſſoribus certauit, ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat, ne breui obſoleſcerent ſua inuenta, ex quibus laudem ad poſteros affectabant, in exigenda eorum obſeruatione erant multò rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam iſtorum rituum partem nobis peperit, quos iſti pro Apoſtolicis nobis venditant.

2. Secundum argumentũ. Traditiones eſſe Apoſtolicas. Reſp. per negationem. Immò ſunt meræ impoſturæ.

Vel potius ſunt obſeruationes aut Iudaicæ, aut Gentiles, aut ineptæ & inanes geſticulationes & ceremoniolæ. Quod ex diligenti hiſtoriarum Eccleſiaſticarũ conſideratione liquet.

Atque

Atque id quoque hiſtoriæ teſtantur.

19 Ne omnium catalogum texendo ſimus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini adminiſtranda fuit ſub Apoſtolis magna ſimplicitas. Proximi ſucceſſores ad ornandam myſterij dignitatem aliquid addiderunt quod nō eſſet improbandum. Sed poſtea ſuperuenerunt ſtulti illi imitatores, qui varia fruſtula ſubinde conſuendo hunc quē in miſſa videmus ſacerdotis veſtitum, hęc altaris ornamenta, has geſticulationes & totam rerum inutilium ſupellectilem nobis compoſuerunt. Atqui obiiciunt fuiſſe hanc olim perſuaſionem, quæ in Eccleſia vniuerſa vno conſenſu fierent, ab ipſis Apoſtolis prodiiſſe. Cuius rei Auguſtinum citant teſtem. Ego verò non aliunde quàm ex ipſius Auguſtini verbis ſolutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe ſeruantur, vel ab ipſis Apoſtolis, vel Conciliis generalibus, quorum eſt ſaluberrima in Eccleſia authoritas, ſtatuta eſſe intelligere licet: ſicuti quòd Domini paſſio, & reſurrectio & in cœlum aſcenſus, & aduētus Spiritus Sancti, anniuerſaria ſolennitate celebrantur. Et ſiquid aliud tale occurrerit quod ſeruatur ab vniuerſa, quàcunq; ſe diffundit, Eccleſia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluiſſe vſitatas tunc obſeruationes, nonniſi ſimplices illas & raras & ſobrias quibus Eccleſiæ ordinē contineri vtile eſt? Quātum autem hoc ab eo diſtat quod Romanenſes magiſtri extorquere volunt vt nulla ſit apud eos ceremoniola quæ non pro Apoſtolica cenſeatur?

Confirmatio ſuperioris reſp. ad 2. arg. ab exemplo ceremoniarū quæ ad cœnā Domini adminiſtrationem paulatim acceſſerūt.

Exceptio ex Auguſtino.

Epiſt. 118.

Reſponſio ad exceptionem.

20 Ne longior ſim, vnum tantum exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam ſuam luſtralem habeant, protinus reſpondent, Ab Apoſtolis. Quaſi non hanc inuentionem neſcio cui Romano Epiſcopo tribuant hiſtoriæ, qui ſi Apoſtolos adhibuiſſet in conſilium, nunquam profectò contaminaſſet Baptiſmum alieno & intempeſtiuo ſymbolo. Etſi nec mihi veri ſimile eſt, tam vetuſtam eſſe eius cōſecrationis originem quàm illic ſcribitur. Quod enim dicit Auguſtinus quaſdā ſuo tempore Eccleſias ſolennem Chriſti imitationem in lotione pedum refugiſſe, ne ad Baptiſmum ritus ille pertinere videretur, ſubindicat nullum fuiſſe lotionis genus quod cum Baptiſmo vllam haberet ſimilitudinem. Quicquid ſit, hoc à Spiritu Apoſtolico profectum fuiſſe minimè concedam, vt dum quotidiano ſigno Baptiſmus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipſe idem Auguſtinus alia quoque Apoſtolis adſcribit. Nam quum nihil præter cōiecturas habeat, non debet ab ipſis de re tanta iudicium fieri. Poſtremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apoſtolorum fluxiſſe, multum tamen intereſt inſtituáſne aliquod pietatis exercitiū

Secunda confirmatio ab exemplo aquæ luſtralis.

Epiſt. 118. ad Ianuar.

Altera reſp. ad argumen-

tum. Si quæ ab antiquis Patribus inuentæ ſunt ceremoniæ, multum differunt à Papiſticis.

quo libera conſcientia vtantur fideles: ſi autem non erit illis vtilis vſus, abſtineant: an legē feras quæ conſcientias ſeruituте illaqueet. Nunc verò à quocunq; authore emanarint, poſtquā videmus in tantum abuſum prolapſas eſſe, nihil obſtat quominus ſine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita ſunt commendatæ vt perpetuò immobiles eſſe oporteat.

3. Tertium arg. à decreto Apoſtolorum. Act. 15. 20.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excuſandam ſuam tyrannidem prætexunt Apoſtolorum exemplum. Apoſtoli, inquiunt, & Seniores primæ Eccleſiæ decretum præter Chriſti mandatum ſanxerunt: quo præcipiebant Gentibus omnibus, ſe abſtinere ab idolothytis, ſuffocato, & ſanguine. Id ſi illis licuit, cur non & ſucceſſoribus quoties ita res poſtulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum ſemper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum eſt) Apoſtolos nouum illic quicquā inſtituiſſe aut decreuiſſe nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet ſi iugum imponitur ceruicibus diſcipulorum, ſuam ipſe ſententiam ſubuertit ſi iugum poſtea aliquod conſentit imponi. Imponitur autem, ſi ſua authoritate decernant Apoſtoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, ſanguinem & ſuffocatum attingant. Manet quidem adhuc ſcrupulus, quòd nihilominus videatur prohibere. Atqui facilè diſſoluetur ſiquis propius decreti ipſius ſenſum animaduertat: cuius primū ordine, & momento præcipuum caput eſt, relinquendam eſſe Gentibus ſuam libertatem, nec illis obturbandum eſſe, aut de Legis obſeruationibus exhibendam moleſtiam. Hactenus nobis egregiè patrocinantur. Quæ autem proximè ſequitur exceptio, nec noua lex eſt ab Apoſtolis lata, ſed diuinum æternúmque Dei mandatum de non violanda charitate, nec punctum ex illa libertate delibat: ſed Gentes duntaxat admonet qua ratione ſeſe fratribus attemperent, ne ſua libertate in eorum offenſionem abutantur. Sit hoc igitur ſecundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offenſionem. At certum tamen aliquid præſcribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac deſignant quibus rebus in fratrum offenſionem poſſint incurrere quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offenſionem prohibet, de ſuo afferunt.

Reſp. 1. locum s. hiſtoria explanans. *Primum caput huius decreti Apoſtolorum.* *Alterum caput.*

Applicatio huius loci, oſtendēs quædam in Papatu recepta poſſe ad tempus à piis ſine ſuperſtitione, propter fratres infirmos

22 Quemadmodum ſiqui Eccleſiis nondum bene conſtitutis præſunt fideles paſtores, omnibus ſuis edicant ne, donec imbecilles quibuſcum viuunt adoleſcant, palam die veneris carnibus veſcantur, aut feriis in publico laborent, aut ſimile quidpiam. Hæc enim tametſi, ſepoſita ſuperſtitione, indifferentia per ſe ſint: vbi tamen accedit fratrum offenſio, ſine delicto admitti nequeunt. Sic autem ſunt tempora, vt ſpectaculū hoc infirmis

firmis fratribus proponere non poſſint fideles quin eorum cõſcientias grauiſſimè vulnerent. Quis, niſi calumniator, ſic nouã ferri ab iis legem dicat, quos conſtat duntaxat ſcandalis occurrere, quæ ſunt à Domino ſatis diſertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apoſtolis dici poteſt, quibus nihil aliud propoſitũ erat, offenſionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offenſione, ac ſi dixiſſet, Præceptum Domini eſt, ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata ſunt, ſuffocatum, & ſanguinem manducare non poteſtis, quin offendãtur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum ſcandalo manducetis. Idque ipſum ſpectaſſe Apoſtolos, Paulus optimus eſt teſtis, qui certè nonniſi ex Concilij ſententia ſic ſcribit, De eſcis quæ idolis immolantur, ſcimus quia ſimulachrum nihil eſt. Quidam autem cum conſcientia idoli, quaſi idolis immolatum, manducant: & conſcientia eorum infirma quum ſit, polluitur. Videte ne facultas veſtra offendiculũ fiat infirmis. Cur iſthæc probè perpenſa fuerint, ei poſthac fucus non fiet, qualem faciunt qui ſuæ tyrannidi Apoſtolos prætexunt, ac ſi Eccleſiæ libertatem ſuo decreto infringere cœpiſſent. Verùm, vt effugere nequeant quin ſua etiam confeſſione ſolutionem hanc approbent, reſpondeant mihi quo iure illud ipſum decretum auſi ſint abrogare. Nempe quis ab illis offenſionibus ac diſſidiis, quibus occurrere voluerant Apoſtoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à ſuo fine æſtimandam nouerant. Quum igitur lex iſta reſpectu charitatis lata ſit, in ea nihil præſcribitur, niſi quantum charitatis intereſt. Quum fatentur nihil aliud eſſe legis huius tranſgreſſionem quàm violentiam charitatis, nónne ſimul agnoſcunt non commentitiũ aliquod eſſe additamentum ad Legem Dei, ſed germanam ſimplicémq; accommodationem ad tempora & mores quibus deſtinabatur?

1.Cor.8.1.

Reſp.2. ab aduerſariorũ confeßione petita. Ii enim abrogãt decretũ Apoſt. cuius tamen exemplo traditiones ſuas ſtabilire volunt.

23 At verò vt iniquæ centies ſint nobis & iniuriæ eiuſmodi leges, eſſe tamen ſine exceptione audiendas contendunt: non enim hîc agi, vt erroribus conſentiamus: ſed tantùm vt dura pręfectorũ imperia ſubditi perferamus, quæ detrectare nõ eſt noſtrum. Verùm hîc quoque optimè verbi ſui veritate occurrit Dominus, nóſque à tali ſeruitute in libertatem vendicat, quã ſacro ſuo ſanguine nobis acquiſiuit: cuius beneficium verbo ſuo non ſemel obſignauit. Non enim (quod malitioſè fingunt) id ſolùm agitur vt grauem aliquam oppreſſionẽ in corpore noſtro perferamus, ſed vt cõſcientiæ libertate ſua, hoc eſt, ſanguinis Chriſti beneficio ſpoliatæ ſeruiliter crucientur. Quanquam iſtud etiam, ac ſi parum ad rem faceret, omittamus. At quãti putamus referre ſuum Domino regnum eripi, quod tanta ſeueritate ſibi aſſerit? Eripitur autem quoties humanarum intentionũ legibus colitur: quum ſolus ipſe cultus ſui velit haberi legiſlator. Ac

Reſp.3. Eiuſmodi tyrannis Apoſtolorum exẽplo innitens duobus nominibus eſt improbanda.

1. Et corpora & conſcientias excruciat. Deo ſuũ dominium eripit, unde horrenda ſequuntur iudicia.

ne rẽ eſſe nihili quis exiſtimet, audiamus quãti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iſte mandato & doctrinis hominũ, ecce, ego ſtupefaciam eũ miraculo grãdi & ſtupendo. peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intelligẽtia à ſenioribus recedet. Alibi, Fruſtra me colũt, docẽtes doctrinas, pręcepta hominũ. Et ſanè quòd ſe filij Iſrael plurib. idololatriis inquinarũt, totius mali cauſa adſcribitur impurę huic mixturę, quòd trãſgreſſi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Ideóque refert Sacra hiſtoria nouos aduenas qui ad incolendã Samariã traducti fuerant à Rege Babylonio, fuiſſe diſcerptos & cõſumptos à feris beſtiis, eo quòd neſcirẽt iudicia vel ſtatuta Dei terræ illius. Quãuis in ceremoniis nihil peccaſſent, nõ tamen probata fuiſſet Deo inanis põpa: ſed interim cultus ſui violationem, homines aliena à verbo ſuo cõmenta ingererẽt, vlciſci nõ deſtitit. Vnde poſtea dicitur, pœna illa territos ritus in Lege præſcriptos ſuſcepiſſe: ſed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuiſſe ipſum & non timuiſſe. Vnde colligimus, partẽ reuerentiæ quæ illi defertur, in eo eſſe poſitam dum in illo colendo ſimpliciter quod mandat, nullas noſtras inuentiones miſcendo ſequimur. Atquę ideo ſæpius laudantur pij Reges quòd fecerint ſecundũ omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad ſiniſtram. Vltrà progredior, etiamſi in cõmentitio aliquo cultu palàm nõ apparet impietas: ſeuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto diſceſſum eſt. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatũ erat, videri potuit augere tẽpli ornatũ, quum eius conſiliũ eſſet ſoli Deo illic ſacrificia offerre, quod ſplendidius facturus erat quàm in primo & vetuſto altari: videmus tamẽ vt Spiritus audaciã illã deteſtetur nõ alia de cauſa niſi quòd hominum inuẽta in Dei cultu impuræ ſunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta eſt Dei volũtas, minus excuſabilis, quicquã tentãdi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circũſtantia crimen Manaſſe, quòd altare nouum extruxerit in Ieruſalẽ: de qua pronuntiauerat Deus, Ponã illic nomẽ meum: quia nunc quaſi ex profeſſo reſpuitur Dei authoritas.

Ieſ.29.13. *Matt.15.8.* *2. Reg. 17. 24. 32.* *2.Reg.22.1. & alibi.* *2.Reg.16.10.* *2.Reg.21.3.*

Nec mirum. Deo enim diſplicent in cauſa religionis hominum inuenta.

24 Mirantur pleriq; cur adeò acriter interminetur Dominus ſe facturum ſtupenda populo, à quo mandatis hominum colebatur, & ſe fruſtra coli pronũtiet hominum præceptis. At ſi ſpectaret quid ſit in religionis (hoc eſt cæleſtis ſapientiæ cauſa) ab vno Dei ore pendere, ſimul viderent non leuẽ eſſe rationẽ cur peruerſa eiuſmodi obſequia ſic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine ſibi præſtantur. Nam tametſi ſpeciem habent quandã humilitatis in ſua hac obedientia, qui eiuſmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen ſunt coram Deo humiles, cui eaſdem præſcribunt leges quas ipſi ſeruant. Hæc verò ratio eſt cur nos tã diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur

Ratio. Hæc ſapientia ex ſuperbia & hypocriſi proficiſcitur. *Coloſ.2.4.*

piamur per traditiones hominũ,& illã quã vocat ἐθελοθρησκείαν, i. voluntarium cultũ, & prẹter Dei doctrinã ab hominibus excogitatũ. Sic eſt profectò ſtulteſcere & noſtrã nobis ipſis & omniũ hominũ ſapientiã oportet quo ſolum illũ ſapere permittamus. Quam viam minimè tenet qui confictis hominũ arbitrio obſeruatiunculis, illi ſe approbare meditãtur, & quaſi initio prẹuaricatricẽ erga eum obedientiã, quẹ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè ſeculis & noſtra memoria factũ eſt, & fit hodie quoq; in iis locis in quibus creaturæ pluris eſt quã Creatoris imperiũ: vbi religio (ſi tamẽ religio vocari ea meretur) pluribus magíſque inſulſis ſuperſtitionibus cõſpurcata eſt quam vlla vnquã paganitas. Quid enim poſſet parere hominum ſenſus quàm carnalia fatuáque omnia, & quæ ſuos authores verè referant? *Exemplo confirmata.*

25 Quod etiam obtendunt ſuperſtitionũ patroni, Samuelem ſacrificaſſe in Ramatha, & quãuis præter Legẽ id fieret, placuiſſe tamen Deo: facilis ſolutio eſt, nõ fuiſſe ſecundũ aliquod altare quod vnico opponeret: ſed quia nondum arcæ fœderis deſtinatus erat locus, oppidũ vbi habitabat ſacrificiis deſtinaſſe tanquã maximè cõmodũ. Certè animus ſancti Prophetẹ non fuit quicquã nouare in ſacris, vbi Deus tã arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplũ Menoha ſpectat extraordinariũ & ſingulare fuiſſe dico. Obtulit illi Deo ſacrificiũ homo priuatus, nec ſine Dei approbatione: nempe quia nõ temerario animi ſui motu, ſed cæleſti inſtinctu hoc ſuſcepit. Quãtopere autẽ abominetur Deus quẹ mortales ex ſeipſis excogitant ad eũ colendũ alter non inferior Menoha Gedeon inſigni documento eſt, cuius ephod non modò ei familiæ, ſed toti populo ceſſit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, quẹ Deũ homines colere appetunt, nihil aliud eſt quàm veræ ſanctimoniæ pollutio. *4. Quartũ arg. ab exemplis.* 1. Sam. 7. 17. *Reſp. ad 1. exemplum.* Iudic. 13. 19. *Ad ſecundum.* Iudic. 8. 27. *5. Poſtremũ arg.*

26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Chriſtus onera illa importabilia quæ alligebant Scribæ & Phariſæi? Imò cur alibi idẽ Chriſtus caueri voluit à fermento Phariſæorũ? fermentum (interprete Mathẹo Euangeliſta) appellãs quicquid propriẹ doctrinẹ verbi Dei puritati admiſcerent. Quid apertius volumus quã quòd totam earum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certiſſimum ſit, neque altero loco Dominum voluiſſe ſuorum conſcientias propriis Phariſæorum traditionibus vexari. Et verba ipſa, ſi modò non torqueantur, nihil tale ſonant. Illic ſiquidem Dominus acerbè in Phariſẹorum mores inuehi inſtituens, ſimpliciter ſuos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in eorum vita cernerent quod ſequerentur, non tamen ea facere deſinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Moſis (hoc eſt, ad enarrandam Legem) ſederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium *Chriſtus eiuſmodi onera ferre voluit.* Matt. 23. 3. & 16. 6. *Reſponſio 1. conſilium Domini oſtendens.*

Reſp. 2. *Auguſt. in Iohan. Tract. 46.* exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem ſemper requirunt, ſubiiciam Auguſtini verba, quibus idẽ prorſus dicitur. Habet ouile Domini præpoſitos partim filios, partim mercenarios. Præpoſiti qui filii ſunt, veri ſunt Paſtores. audite tamen, quòd & mercenarij neceſſarij ſunt. Multi quippe in Eccleſia, commoda terrena ſectantes, Chriſtum prædicant & per eos vox Chriſti auditur: & ſequuntur oues nõ mercenarium, ſed Paſtorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipſo Domino demonſtratos. Scribæ, inquit, & Phariſæi cathedram Moſis inſident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, niſi per mercenarios vocem Paſtoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legẽ Dei docent. ergo per illos Deus docet. ſua verò ſi illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Auguſtinus.

Tertia pars capitis, de legitimis constitutionibus Eccleſiaſticis. 27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominũ conſcientias, & fruſtra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Eccleſiæ ordo conſtituitur: illorũ quoque errori commodum hic occurrendũ eſt. Falli ſanè perquàm eſt lubricũ: quia non prima ſtatim facie apparet quantum inter illas & has interſit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediã, ne cui imponat ſimilitudo. Hoc primùm habeamus, ſi in omni hominum ſocietate neceſſariam eſſe politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: ſi in rebus agendis vigere ſemper aliquem ritum, quem non reſpui publicæ honeſtatis intereſt, atque adeò humanitatis ipſius: id in Eccleſiis præſertim obſeruandum eſſe, quæ cum bene compoſita rerum omnium conſtitutione optimè ſuſtinentur, tũ verò ſine concordia nullæ ſunt prorſus. Quamobrem ſi Eccleſiæ incolumitati bene proſpectum volumus, diligenter omnino curandum eſt quod Paulus iubet, vt decenter omnia & ſecundùm ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta inſit diuerſitas, tanta in animis varietas, tãta in iudiciis ingeniíſque pugna: neque politia vlla ſatis firma eſt, niſi certis legibus conſtituta: nec ſine ſtata quadam forma ſeruari ritus quiſpiam poteſt. Huc ergo quæ conducunt leges tantùm abeſt vt damnemus, vt his ablatis, diſſolui ſuis neruis Eccleſias, totáſque deformari ac diſſipari contendamus. Neque enim haberi poteſt quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant niſi additis obſeruationibus, tanquam vinculis quibuſdam ordo ipſe & decorum conſiſtat. Id tantùm ſemper in iſtis obſeruationibus excipiendum eſt, ne aut ad ſalutem credantur neceſſariæ, atque ita conſcientias religione obſtringant, aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

Quarum fundamentum nititur generali axiomate Apoſtoli, vt omnia fiant εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν. 1.Cor.14.40.

In his autem cura extrema cauenda.

28 Habemus

28 Habemus ergo optimam & fideliſſimam notam quæ inter impias illas conſtitutiones diſtinguat (quibus veram obſcurari religionem & conſciẽtias ſubuerti dictum eſt) & legitimas Eccleſiæ obſeruationes: ſi his meminerimus alterum ſemper ex duobus eſſe propoſitum, aut vtrumque ſimul, vt in ſacro fideliũ cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipſa hominum communitas velut quibuſdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim ſemel publicæ honeſtatis cauſa poſita lex intelligitur, iam ſublata eſt ſuperſtitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur, euerſa eſt falſa illa obligationis & neceſſitatis opinio, quæ ingentem terrorem conſcientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad ſalutem neceſſariæ. Siquidem hîc nihil quæritur niſi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium eſt clarius adhuc definire quid ſub illo decreto quod Paulus commendat, quid item ſub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis eſt, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus ſacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modeſtia & grauitas, quæ in omnibus honeſtis actionibus ſpectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum eſt, vt qui præſunt regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectámque diſciplinam aſſuefiat. Deinde vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu paci & tranquillitati conſulatur.

Ad hanc amuſſim ſi traditiones Papiſticæ examinentur, indecora & inordinata apparebũt.

Quid decori & ordinis nomine intelligat Paulus.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentũ inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu, quo vtuntur Papiſtæ in ſuis ſacris, vt nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus ſine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad ſacrorum myſteriorum reuerentiam aptum vt ſit idoneum ad pietatem exercitium: vel ſaltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; idipſum ſine fructu: ſed vt fideles admoneat quãta modeſtia, religione, obſeruantia, ſacra tractare debeãt. Porrò vt pietatis exercitia ſint ceremoniæ, ad Chriſtum rectà nos deducant neceſſe eſt. Similiter ordinẽ non conſtituemus in illis nugatoriis põpis quæ nihil habent præter euanidum ſplendorem, ſed in ea compoſitione quæ omnem confuſionem, barbariem, cõtumaciam, turbas omnes & diſſidia tollat. Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, Vt ne prophana ſympoſia cũ ſacra Domini Cœna commiſceãtur: Ne mulieres in publicum niſi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vſu habemus: quale eſt, Quòd flexis genibus nudóq; capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtramus: Quòd in ſepeliendis mortuis quandã honeſtatem adhibemus, & quę alia

Decorum nullũ in Papiſticis ceremoniis.

Veri decori deſcriptio.

Nullus ordo in põpis Papiſticis.

Veri ordinis exempla.

1.Cor.11. 21. & 5.

Chriſtiani decori exempla. eodem pertinent. In altero genere ſunt horæ publicis precationibus, concionibus & myſticis actionibus deſtinatæ: in ipſis cõcionibus quies ac ſilentium, loca deſtinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat

1. Cor. 14. 34. ne mulieres in Eccleſia doceant, & ſiqua ſunt ſimilia. In primis

Duo capita conſtitutionũ Eccl. verò quæ diſciplinam conſeruant, vt catecheſis, cenſuræ Eccleſiaſticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogũ referri poſſunt. Ita omnes Eccleſiaſticas conſtitutiones, quas pro ſanctis & ſalutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad diſciplinam & pacem reſpiciunt.

Porro nullæ conſtitutiones eiuſmodi ſunt, niſi quæ Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ ſunt.

30 Sed quia hic periculum eſt ne ab vna parte pſeudoepiſcopi prætextum inde captent ad impias ſuas & tyrannicas leges excuſandas, ab altera ſint quidam nimis meticuloſi, qui ſuperioribus malis admoniti, nullum quamlibet ſanctis legibus locum relinquant: hic teſtari operæpretium eſt, eas demum humanas conſtitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura deſumptæ adeóque prorſus diuinæ ſint. Exemplum ſit in geniculatione quæ fit dum ſolennes habentur precationes. Quæritur ſítne humana traditio, quum repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico ſic eſſe humanam vt ſimul ſit diuina. Dei eſt quatenus pars eſt decoris illius cuius cura & obſeruatio nobis per Apoſtolum commendatur: hominum autem

1. Cor. 14. 40. quatenus ſpecialiter deſignant quod in genere fuerat indicatũ

Secundum genus diuinæ eſſe debet licet quoad ſpeciem humanitus ordinata ſint. magis quàm expoſitum. Ab hoc vno exemplo æſtimare licet quid de toto hoc genere ſit ſentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iuſtitiæ ſummam, & omnes cultus numinis ſui partes, & quicquid ad ſalutem neceſſarium erat ſacris ſuis oraculis tum fideliter complexus eſt, tum perſpicuè enarrauit: in his ſolus Magiſter eſt audiendus. Quia autem in externa diſciplina & ceremoniis non voluit ſigillatim præſcribere quid ſequi debeamus (quòd iſtud pendere à temporum conditione præuideret, neque iudicaret vnam ſeculis omnibus formã conuenire) confugere hic oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præci-

Optima verò iſtarum moderatrix charitas eſt, quæ Eccleſiæ ædificationem reſpicit. pi neceſſitas Eccleſiæ poſtulabit. Poſtremò quia ideo nihil expreſſum tradidit, quia nec ad ſalutem hæc neceſſaria ſunt, & pro moribus vniuſcuiuſque gentis ac ſeculi variè accommodari debent ad Eccleſiæ ædificationem, prout Eccleſiæ vtilitas requiret, tam vſitatas mutare & abrogare quàm nouas inſtituere cõuenit. Fateor equidem, non temerè nec ſubinde, nec leuibus de cauſis ad nouationem eſſe decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam ſi moderatricem eſſe patiemur, ſalua erunt omnia.

31 Iam verò Chriſtiani populi officium eſt, quæ ſecundũ hunc

cano-

canonem fuerint inſtituta, libera quidem conſcientia, nulláque ſuperſtitione, pia tamen & facili ad obſequendum propenſione ſeruare, non contemptim habere, non ſupina negligentia præterire: tantum abeſt vt per faſtum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obſeruantia & cautione conſcientiæ libertas eſſe poterit? Imò verò præclarè conſtabit vbi reputabimus, non fixas eſſe & perpetuas ſanctiones quibus aſtricti ſimus, ſed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametſi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò ſumus obnoxij. Hoc in exẽplis ſuperius poſitis recognoſcere licet. Quid? an in mulieris carbaſo ſita religio eſt, vt nudo capite egredi ſit nefas? An ſanctum de eius ſilentio decretum, quod violari ſine ſummo ſcelere non poſſit? An aliquid in genu flexione, in humando cadauere myſterium, quod præteriri ſine piaculo non poſſit? Minimè. Nam ſi tali feſtinatione opus ſit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput non ſinat, nihil delinquit ſi aperto capite occurrat. Et eſt vbi loqui non minus opportunum illi ſit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, illi vetat. Denique ſatius eſt maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deeſt, vbi non adſunt qui deducant, expectare dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus quod agendum aut cauendum mos religionis, inſtituta, ipſa denique humanitas & modeſtiæ regula dictet: vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. Similiter dies ipſi qui ſint, & horæ, quæ locorum ſtructura, qui quo die canantur Pſalmi, nihil intereſt. Verùm & certos dies & ſtatas eſſe horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, ſiqua ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quãtarum rixarum ſemen futura ſit earum rerum confuſio, ſi prout cuique libitum ſit, mutare liceat quæ ad communem ſtatũ pertinent: quando nunquam futurum eſt vt omnibus idem placeat, ſi res velut in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd ſiquis obſtrepat & plus ſapere hîc velit quàm oportet, viderit ipſe qua moroſitatem ſuam ratione Domino approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Eccleſias Dei. 1.Cor.11.16.

Ideo Chriſtianorum eſt, eiuſmodi conſtitutiones neque contemnere, neque negligere, ſed fideliter obſeruare: idque libera conſcientia.

Exemplis, quæ frequenter occurrere poſſunt, hæc concluſio illuſtratur.

Regulæ obſeruandæ.

Ratio.

32 Porrò ſumma diligentia incumbendum eſt nequis irrepat error, qui purum hunc vſum vel inficiat vel obſcuret. Quod quidem obtinebitur ſi quæcunque erunt obſeruationes manifeſtam vtilitatem præ ſe ferant, ſi parciſſimæ admittantur: potiſſimum verò ſi accedat fidelis Paſtoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt ſua cuique in his rebus omnibus libertas conſtet, & quandam ni-

Ex altera parte cauendum. 1. ne vnquam irrepat aliquis error qui has conſtitutiones inquinet.

hilominus ſuæ quiſque libertati neceſſitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obſeruatione nulla ſuperſtitione verſemur ipſi, nec moroſè nimium ipſam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æſtimemus, ne Eccleſia Eccleſiam ob externæ diſciplinæ varietatem contemnat. Poſtremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis ſtatuentes, totum obſeruationum vſum & finem ad Eccleſiæ ædificationem referamus: qua poſtulante, non modò mutari aliquid, ſed quicquid antè in vſu nobis obſeruationum fuerit, inuerti nulla offenſione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quoſdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præſenti experimento eſt hæc ætas. Nam (quæ ſuperiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támque pertinaci ſtudio antehac in ceremoniis hæſerunt Eccleſiæ, vt vix ſatis repurgari à prodigioſis ſuperſtitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè inſtitutæ, & nulla per ſe impietate notabiles.

2. Aut ſuperſtitio, quæ pietatem aut charitatem offendat.

3. Aut neceſſitas quædam, quæ libertatem Eccleſiarum tollere velit.

CAPVT XI.

De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu, qualis cernitur in Papatu.

Caput XI. ad duas partes præcipuas commodè reuocari poteſt.

1 Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ neceſſitas, origo, deſcriptio, partes eſſentiales, nempe ſacrum verbi miniſterium, & excommunicationis diſciplina perpetua, cuius ſcopus, vſus item ac abuſus declaratur, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.

2 Argumenta quæ Papiſtæ proferunt in defenſionem Pontificiæ tyrannidis, ius vtriuſque gladij, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) vſurpantis, refelluntur, à nona ſectione ad finem capitis.

Abſoluta tractatione de poteſtate Eccleſiaſtica circa doctrinam & leges ferendas, ſupereſt diſputatio de eadem poteſtate quoad iuriſdictionem, quæ hoc capite & ſequẽ-

RESTAT tertia pars, & quidem in ſtatu bene compoſito præcipua, Eccleſiaſticæ poteſtatis, quam in iuriſdictione poſitam eſſe diximus. Tota autem Eccleſiæ iuriſdictio pertinet ad morum diſciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodũ enim nulla vrbs nullúſve pagus ſine magiſtratu & politia ſtare poteſt: ſic

ſic Eccleſia Dei (quod iam docui, ſed nunc iterum cogor repetere) ſua quadam ſpirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorſus diſtincta eſt, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Iſta igitur iuriſdictionis poteſtas nihil aliud erit in ſumma quàm ordo comparatus ad ſpiritualis politiæ conſeruationem. In hunc finem fuerunt ab initio conſtituta in Eccleſiis iudicia quæ cenſuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præeſſent. Hunc ordinem deſignat Paulus in epiſtola ad Corinthios, quũ gubernationes nominat. Item ad Romanos, quũ dicit, Qui præeſt, in ſolicitudine præſit Non enim alloquitur magiſtratus (qui nulli tunc erant Chriſtiani) ſed eos qui ad ſpirituale Eccleſiæ regimen erant adiuncti Paſtoribus. Ad Timotheum quoq; duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præſunt. Hoc poſteriore genere non dubium eſt quin eos intelligat qui ad inſpectionem morum & totum clauium vſum conſtituti erant. Nam poteſtas hæc de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Chriſtus Eccleſiæ contulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempſerint: quòd ſi in ſua contumacia pergant, à ſocietate fideliũ abdicandos docet. Porrò monitiones iſtæ & correctiones ſine cauſæ cognitione fieri nequeunt. Proinde opus eſt & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem niſi velimus irritam facere clauium promiſſionem, & excommunicationem, ſolennes monitiones, & quicquid tale eſt de medio tollere: aliquã Eccleſiæ iuriſdictionem, demus neceſſe eſt. Obſeruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, ſicuti Matthæi cap. 16. & Iohannis 21. ſed ius ſynedrij in poſterum transferri ad Chriſti gregem. Ad illum vſque diem Iudæis ſua fuerat gubernandi ratio, quam in Eccleſia ſua ſtabilit Chriſtus quoad puram inſtitutionem, atque in graui ſanctione. Sic enim oportuit, quum Eccleſiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & faſtuoſis hominibus ſperni alioqui poſſet. Ac ne lectores impediat quòd Chriſtus iiſdem verbis res aliquantulum inter ſe diuerſas notat, hunc nodum ſoluere vtile erit. Duo igitur ſunt loci qui de ligando & ſoluendo loquuntur. Alter eſt Matthæi decimoſexto, vbi Chriſtus, poſtquam ſe claues regni cælorum Petro daturum promiſit, continuò ſubiungit, Quodcunq; ipſe in terra ligauerit aut ſoluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud ſignificat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem quum diſcipulos miſſurus ad predicandum, poſtquam inſufflauit in eos. Quorum, inquit, remiſeritis peccata, remiſſa erunt; & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam

ti abſoluitur. Huius autem iuriſdictionis neceſsitas, origo, & deſcriptio paucis oſtenditur & probatur Apoſtoli verbis.

Vide initium c.8.

1.Cor.12.28.

Rom.12.8.

1.Tim.5.17.

Pendet hæc iuriſdictio à clauibus, Eccleſiæ conceſsis.

Clauium autem duplex eſt conſideratio.

Cuius explicatio ſubiungitur, ex duobus locis Euangeliſtarum deprompta.

Mat.16.19.

Io.20.23.

interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: ſed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligando & ſoluendo Petro facta promiſſio non aliò debent referri quàm ad verbi miniſterium, quod dum Apoſtolis committebat Dominus, ſimul & hoc ſoluendi ligandíque munere ipſos inſtruebat. Quæ enim eſt ſumma Euangelij, niſi quòd omnes ſerui peccati & mortis ſoluimur ac liberamur per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu? qui verò Chriſtum liberatorem ac redemptorem non ſuſcipiunt nec agnoſcunt, eos æternis vinculis damnatos addictóſque eſſe? Hanc legationem quum Apoſtolis ſuis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt ſuam eſſe & à ſe profectam approbaret, hoc præclaro teſtimonio eam honorauit: ídque in eximiam confirmationem Apoſtolorum ipſorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apoſtoli conſtantem ac ſolidam ſuæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, moleſtiis, periculis obituri erãt, ſed ſuo demum ſanguine obſignaturi. Ipſam, inquam, vt ſcirent non vanam eſſe nec inanem: ſed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantíſque diſcriminibus, Dei ſe negotium agere perſuaſi eſſent: vt toto mundo aduerſante & repugnante, Deum pro ſe ſtare cognoſcerent: vt Chriſtum doctrinæ ſuæ authorem, aſpectu in terra præſentem non habentes, ipſum eſſe in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam ſibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rurſum & auditoribus certiſſimè teſtificatum eſſe illam Euangelij doctrinam Apoſtolorum nõ eſſe ſermonem, ſed Dei ipſius: non vocem in terra natam, ſed è cælo delapſam. Non enim in hominis poteſtate hæc eſſe poſſunt, peccatorũ remiſſio, promiſſio vitæ æternæ, ſalutis nuntium. Teſtificatus eſt ergo Chriſtus nihil in Euangelij prædicatione Apoſtolorum eſſe præter miniſterium: ſe eſſe qui per eorũ ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remiſſionem quam annuntiarent, veram eſſe Dei promiſſionem: damnationem quam pronuntiarent, certum eſſe Dei iudicium. Hæc autem teſtificatio ſeculis omnibus data eſt, firmáque manet, quæ certiores omnes ſecuróſque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur ipſiſſimam eſſe Dei ſententiam, apud ſummum tribunal promulgatam, in libro vitæ ſcriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, poteſtatem clauium eſſe ſimpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam poteſtatem eſſe quàm miniſterium, ſi ad homines reſpicimus. Non enim hominibus hanc poteſtatem propriè Chriſt⁹ dedit, ſed verbo ſuo, cuius homines miniſtros fecit.

Matt.16.19.

Prior pars clauium, quæ miniſterium verbi reſpicit ad diſputationem de Eccleſiaſtica iuriſdictione non eſt referenda.

Eſt enim prædicatio & miniſterium, non iuriſdictio.

2 Alter

Matth.18.17.

2 Alter, quem de ligandi & ſoluendi poteſtate extare diximus, locus, Matth.18. habetur, vbi ait Chriſtus, ſi frater aliquis Eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunq; ligaueritis ſuper terrã, erunt ligata & in cælo: quæcunq; ſolueritis, ſoluta erunt. Hic locus non omnino eſt priori ſimilis, ſed paulò in diuerſam partẽ intelligendus eſt. Non autem ſic diuerſos facio, vt non multam habeant inter ſe affinitatem. Hoc primum vbique ſimile eſt, quòd vtraque eſt generalis ſententia, eadem ſemper ligandi ſoluendíque poteſtas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promiſſio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione eſt, qua verbi miniſtri funguntur: hic ad diſciplinam excommunicationis pertinet, quæ Eccleſiæ permiſſa eſt. Ligat autem Eccleſia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac deſperationem conüciat, ſed quia eius vitam ac mores damnat, ac, niſi reſipuerit, iam eum ſuæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Chriſto Ieſu. Ne quis ergo contumaciter Eccleſiæ iudicium contemnat, aut parui faciat ſe fidelium ſuffragiis damnatum: teſtatur Dominus tale fidelium iudiciũ non aliud eſſe, quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruerſos damnent: habent verbum, quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Errare autem non poſſunt, nec à Dei iudicio diſſentire, quia nonniſi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta eſt aut terrena opinio, ſed ſancta Dei voluntas, & cæleſte oraculum. Ex iſtis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter: & verè enarraſſe mihi videor, furioſi illi, nullo diſcrimine, prout ſua vertigine ferũtur, nunc confeſſionem, nunc communionẽ, nunc iuriſdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias, ſtatuere conãtur. Priorem verò ad aſtruendum Romanæ ſedis primatum allegant. ita norunt claues ſuas, quibus viſum eſt aptare ſeris & oſtiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuiſſe.

Altera pars, quæ pertinet ad diſciplinam excommunicationis, ea eſt, de qua hoc capite agitur.

Quibus nitatur fundamentis.

Qualis eſſe debeat.

Duplicis vſus clauium abuſus in Papatu.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuiſſe imaginantur: quum magiſtratus à religionis noſtræ profeſſione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quãtum ſit diſcrimen, & qualis diſſimilitudo Eccleſiaſticæ & ciuilis poteſtatis. Neque enim ius gladij habet Eccleſia, quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat. nõ carcerem, non pœnas alias, quæ ſolent infligi à magiſtratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: ſed vt voluntaria caſtigatione pœnitentiam profiteatur. Eſt igitur longè diuerſa ratio: quia nec quicquã ſibi ſumit Eccleſia quod ſit propriũ magiſtratus, neque hoc efficere poteſt magiſtratus, quod ab Eccleſia peragi-

Porrò diſciplina illa excommunicationis eſt perpetua. vnde ſequitur eos falli qui exiſtimant illi locum non eſſe vbi Chriſtiani ſunt magiſtratus.

Distinctio ciuilis & Eccleſiaſtica poteſtatis, exemplo illuſtrata, quæ iuriſdictionis Eccleſiæ neceſſitatem aperit.

tur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus eſt aliquis? in vrbe benè conſtituta, pœna erit carcer. ſcortatus eſt? aut ſimilis, aut potius maior. Ita erit ſatisfactum & legibus, & magiſtratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ ſignificationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic ceſſabit Eccleſia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Chriſto & ſacræ eius inſtitutioni iniuria. Et hoc poſtulat ratio, vt qui Eccleſiam offendit malo exemplo, ſolenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quã adducunt illi qui contrà ſentiunt, nimis eſt frigida. Mandabat, inquiunt, Chriſtus has partes Eccleſiæ, quum non eſſet magiſtratus qui exequeretur. Sed accidit ſæpenumero vt ſit negligentior magiſtratus: imò nonnunquam fortè vt ſit ipſe met caſtigandus: quod & Theodoſio Cæſari contigit. Adhæc tantundem dici poterit de toto ferè verbi miniſterio. Nunc ergo ſecundum eos deſinant reprehendere Paſtores manifeſta flagitia: deſinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Chriſtiani magiſtratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magiſtratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Eccleſiam offendiculis: ita verbi miniſter viciſſim ſubleuare decet magiſtratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent eſſe operę vt altera ſit adiumento alteri, non impedimento.

Exceptio.

Reſponſio 1.

2.

3.

Confirmatio proximè præcedentis aſſertionis, excommunicationis diſciplinã eſſe perpetuam.

4 Et ſanè ſiquis propius expendat Chriſti verba facilè perſpiciet, ſtatum & perpetuum Eccleſiæ ordinem, non temporarium illic deſcribi. Neque enim conſentaneum eſt, vt qui monitionibus noſtris obtemperare noluerint, eos ad magiſtratum deferamus. quod tamen neceſſe foret ſi in vicem Eccleſiæ ille ſuccederet. Quid iſta promiſſio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amen dico vobis quicquid ligaueritis in terra? Præterea Chriſtus nihil hic nouum inſtituit: ſed conſuetudinem in veteris gentis ſuæ Eccleſia ſemper obſeruatam, ſequutus eſt: quo ſignificauit, non poſſe carere Eccleſiam ſpirituali iuriſdictione, quæ ab initio fuiſſet. Atque id omnium temporum conſenſu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magiſtratus Chriſto nomen dare, protinus abrogata eſt ſpiritualis iuriſdictio: ſed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur Et meritò non enim magiſtratus, ſi pius eſt, eximere ſe volet communi filiorũ Dei ſubiectione, cuius non poſtrema pars eſt, Eccleſiæ ex verbo Dei iudicanti ſe ſubiicere: tantum abeſt vt iudicium illud tollere debeat. Quid autem honorificentius (inquit Ambroſius) quàm vt Eccleſię filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Eccleſiam, non ſupra Eccleſiam eſt. Quare illi qui vt magiſtratum ornent, Eccleſiam ſpoliant hac poteſtate, non modò

Et ſub imperatoribus & magiſtratibus Chriſtianis fuiſſe ordinatam.

Epiſt. 32. ad Valentinianum.

modò falſa interpretatione corrũpunt Chriſti ſententiam, ſed ſanctos omnes Epiſcopos, qui tam multi à tempore Apoſtolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmque magiſtratus falſo prætextu ſibi vſurpauerint.

5 Sed hoc quoque ex aduerſo operæpretium eſt videre, quis fuerit olim verus vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, & quantus abuſus obrepſerit: vt ſciamus quid abrogandum ſit, & quid ex antiquitate reſtituendum, ſi volumus, euerſo regno Antichriſti, verum Chriſti regnum iterum erigere. Primùm hic ſcopus eſt, vt ſcandalis obuiam eatur: quòd ſiquid ſcandali exortum ſit, aboleatur. In vſu duo ſunt cõſideranda: Vt à iure gladij prorſus ſeparetur hæc ſpiritualis poteſtas: deinde ne vnius arbitrio, ſed per legitimum conſeſſum adminiſtretur. Vtrunque in puriore Eccleſia obſeruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis poteſtatẽ ſuam exercuerunt ſancti Epiſcopi: ſed ſolo Domini verbo, vt decebat, vſi ſunt. Seueriſſima enim Eccleſiæ vindicta, & quaſi vltimum fulmẽ, eſt excommunicatio, quæ nonniſi in neceſſitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum deſiderat, ſed verbi Dei potentia contenta eſt. Denique veteris Eccleſiæ iuriſdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de ſpirituali Paſtorũ poteſtate. Data eſt, inquit, nobis poteſtas, qua demoliamus munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ ſe extollit aduerſus cognitionem Dei, qua ſubigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiã Chriſti: in promptu verò habemus vindictam aduerſus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Chriſti: ita, ne doctrina ſit ludibrio, ſecundum idipſum quod docetur iudicare debent qui ſe profitẽtur fidei domeſticos. Id porrò fieri nequit niſi vnà cum miniſterio coniunctum ſit ius vocãdi eos qui priuatim monendi ſunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ cõmunione qui recipi ſine tanti myſterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non eſſe noſtrum extraneos iudicare, filios Eccleſiæ cenſuris ſubiicit quæ eorum vitia caſtigent, ac tunc viguiſſe iudicia innuit à quibus nemo fidelium eſſet immunis.

Qui ſcoptus & vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, in veteri Eccleſia.

1. Cor. 4. 6.

1. A iure gladij prorſus ſeparata fuit hæc ſpiritualis poteſtas.

2. Cor. 10. 4.

1. Cor. 5. 12.

6 Eiuſmodi verò poteſtas (vt propoſuimus) non penes vnum erat, vt pro ſua libidine quiduis ageret: ſed penes conſeſſum Seniorum, qui erat in Eccleſia quod in vrbe eſt Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos ſuo tempore exerceretur, adiungere ſolet totum clerum Epiſcopo. Sed alibi quoq; demõſtrat ſic præfuiſſe clerum ipſum vt plebs interim à cognitione nõ excluderetur. ſic enim ſcribit, Ab initio Epiſcopatus mei ſtatui ſine cleri concilio, & plebis conſenſu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vſitata ratio, vt per ſenatum Presbyterorum

2. Non vnius arbitrio, ſed per legitimum conſeſſum adminiſtrabatur.

Epiſt. 14. li. 3. & eiuſd. li. epi. 19. & alibi epi. 10. lib. 3.

Eccleſiæ iuriſdictio exerceretur: quorũ duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum cenſores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc inſtitutũ à ſuo primordio: vt iam Ambroſij ſeculo ſoli clerici in iudiciis Eccleſiaſticis eſſent cognitores. Quod ipſe cõqueritur his verbis. Synagoga vetus, inquit, & poſtea Eccleſia Seniores habuit, quorũ ſine cõſilio nihil agebatur: quod qua negligentia obſoleuerit, neſcio: niſi fortè doctorum deſidia, vel magis ſuperbia dum ſoli volunt aliquid videri. Videmus quantopere ſanctus vir indignetur aliquid de meliore ſtatu concidiſſe: quumtamẽ adhuc illis ſtaret ordo ſaltem tolerabilis. Quid igitur ſi has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè veſtigium referunt vetuſti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Eccleſiæ datum erat, ſibi vni vendicauit Epiſcopus. Perinde enim eſt acſi Senatu expulſo Conſul imperium ſolus occuparet. Atqui, vt eſt reliquis honore ſuperior, ita in ipſo collegio plus eſt authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, tranſlata ad ſe cõmuni poteſtate, & tyrãnicæ libidini patefecit aditum, & Eccleſiæ quod ſuum erat eripuit, & conſeſſum à Chriſti ſpiritu ordinatum ſuppreſſit & abdicauit.

Sed paulatim ſublata eſt: Primũ enim ſoli clerici tractarunt iudicia Eccleſiaſtica.

In 5. cap. 2. ad Timoth.

Deinde Epiſcopus ad ſe vnum traxit quod toti Eccleſiæ datum erat.

7 Verùm (vt aliud malum ſemper ex alio naſcitur) Epiſcopi velut rem ſua cura indignam faſtidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales: qui locum illum ſuſtinerent: nondũ dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen ſpiritualem iuriſdictionem adhuc vocant vbi nonniſi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil ſit aliud mali, forum litigioſum qua fronte vocare audent iudiciũ Eccleſiæ? At illic ſunt monitiones, eſt excommunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur, ſi cõparet, damnatur. Damnatus niſi ſatisfaciat, monetur: à monitione ſecunda gradus fit ad excommunicationem. ſi non comparet, monetur vt ſe ſiſtat iudicio. ſi moram facit, monetur, & mox excõmunicatur. Quæſo, quid omnino ſimile vel cum inſtituto Chriſti: vel cum more priſco, vel cum ratione Eccleſiaſtica? At fit etiam illic de vitiis cenſura. Nempe ſcortationes, laſciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, ſed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neq; id in plebe modò, ſed in ipſis quoq; clericis. Ex multis paucos ad ſe vocant, vel ne videantur nimis ſocordes in conniuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prędas, rapinas, peculatus, ſacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligãtur ad hoc munus. Hoc ſatis ſupérq; eſt, quòd quum iuriſdictionẽ ſuã ſpiritualem iactant Romanenſes, oſtendere prõptum eſt inſtitutæ à Chriſto rationi nihil eſſe

Tandem Epiſcopi quod ſibi ſolis vendicauerant, ad alios quos Officiales vocant, ablegarunt, & ſpiritualem iuriſdictionem in profana iudicia conuerterunt.

Exempla, quæ impiam hanc ἀταξίαν tradunt.

eſſe magis contrarium : cum priſca verò conſuetudine nihilo plus habere ſimilitudinis quàm tenebras cum luce.

8 Tametſi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipſa quæ diximus, paucis perſtricta ſunt: ſic tamẽ debellatum eſſe confido vt nihil iam ſit cur quiſquam ambigat ſpiritualem poteſtatem, qua Papa cum toto ſuo regno ſuperbit, impiam eſſe contra Dei verbum ac iniuſtam in eius populum tyrannidem. Ac ſpiritualis quidem poteſtatis nomine tum audaciam cõplector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miſeram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipſam illaquearunt, tum pſeudoeccleſiaſticam iuriſdictionem, quam per ſuffraganeos & officiales exercent. Nam ſi Chriſto regnum inter nos permittimus, fieri nõ poteſt quin totum iſtud dominationis genus extemplo proſternatur ac corruat. Ius autẽ gladij quod ſibi quoq; tribuunt, quia in conſcientias non exercetur, tractare præſentis negotij non eſt. Qua tamẽ etiam in parte animaduertere operæpretium eſt ſui ſemper eſſe ſimiles: nihil ſcilicet minus quàm quod haberi volunt, Eccleſiæ paſtores. Nec peculiaria hominum vitia, ſed commune totius ordinis ſcelus, adeóque ipſam ordinis peſtem arguo: quando mutilus ille fore creditur, niſi opulentia & ſuperbis titulis ſpectabilis fuerit. Si hac de re Chriſti authoritatem quærimus, nõ dubium quin verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quũ diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non ſic. Significat enim non modò paſtoris officium diſtinctum eſſe ab officio principis: ſed res eſſe magis ſeparatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moſes vtrunque ſimul ſuſtinuit, primum raro id miraculo factum : deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino preſcribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: ſacerdotium iubetur fratri reſignare. & meritò. eſt enim ſupra naturam vt vnus homo vtrique oneri ſufficiat. idq; fuit ſeculis omnibus diligẽter in Eccleſia obſeruatũ. Nec quiſquã extitit Epiſcoporum, quãdiu durauit vera aliqua Eccleſiæ facies, qui de vſurpando iure gladij cogitaret: vt iſtud eſſe vulgare prouerbium Ambroſij ætate, Imperatores magis ſacerdotium optaſſe quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod poſtea dicit, Ad imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Eccleſias.

Repetitio eorum quæ ab initio ca. 8. hucuſque dicta ſunt.

Sũma eſt, Chriſtũ voluiſſe verbi ſui miniſtros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere.

Matt. 20. 25. Luc. 22. 25.

Exo. 18. 16.

Refert hoc homil. de baſilic. tradendis.

Papiſtarum exceptiones.

9 Poſteaquam verò excogitata fuit ratio qua Epiſcopi titulum, honorem, opes ſui muneris tenerent ſine onere ac ſolicitudine: ne otioſi prorſus relinquerentur, ius illis gladij datum eſt, vel potius ipſi ſibi vſurparunt. Hanc impudentiam quo tandẽ pretextu defendẽt? An iudiciorũ cognitionibus, ciuitatúm-

quæ & prouinciarum adminiſtrationibus ſeſe inuoluere,& occupationes à ſe tam alienas latiſſimè amplecti,id Epiſcoporum erat?quibus tantum in ſuo munere operæ ac negotij eſt, vt ſi illic toti aſſiduíque ſint,nec vllis auocamẽtis diſtrahantur, vix tamen ſufficere queant. At verò, qua ſunt peruicacia,iactare non dubitant, ſic pro dignitate florere gloriam regni Chriſti, nec ſe interim nimium abſtrahi à vocationis ſuæ partibus.

1. Hac pompa extollitur & floret gloria Christi.

2. Se non abſtrahi à vocationis ſuæ partibus.

Ad 1. reſp. Matt.20.25. Luc.12.15. Luc.12.14.

Quantum ad prius illud attinet,ſi hoc decorum eſt ſacri muneris ornamentũ,eò faſtigij euectos eſſe vt ſummis quibuſq; monarchis ſint formidabiles:eſt cur cum Chriſto expoſtulẽt,à quo grauiter eo modo læſus eſt eorum honor. Quid enim contumelioſius,eorum quidem opinione,dici poterat iſtis verbis;Reges Gentes & Principes dominantur illis: vos autem non ſic. Nec tamen duriorem legem ſeruis ſuis imponit quam ipſe primus ſibi tulit ac recepit. Quis me(inquit) iudicem conſtituit aut diuiſorem inter vos?Videmus iudicandi munus ſimpliciter à ſe reiicere,quod non faceret ſi res eſſet ſuo muneri cõſentanea.In ordinem cui ſe Dominus ſubiecit,non patientur ſerui ſe cogi?Alterum vellem tam experimento probarent quàm dictitare facile eſt.

Act.6.2. *Ad 2. Reſp.*

Atqui quum Apoſtolis viſum non fuerit, derelicto Dei ſermone, miniſtrare menſis:ex eo quia doceri nolunt,conuincuntur,non eiuſdem eſſe & bonum Epiſcopũ præſtare &bonum Principem.Nam ſi illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine,pluribus longè & grauioribus curis ſufficere poterant quàm vlli poſt eos nati homines, cõfeſſi ſunt tamen ſe verbi & menſarum miniſterio incumbere ſimul non poſſe quin oneri ſuccumberẽt:quomodo iſti præ Apoſtolis nihili homunciones poſſent eorum induſtriam cẽtuplo ſuperare? Id quidem tentare impudentiſſimæ nimiúmque audacis confidentiæ fuit.Sed tamẽ factum videmus,quo ſucceſſu, palàm eſt. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deſerta ſua functione in aliena caſtra commigrarent.

Huius tyrannidis initia & progreſſus, vbi etiã oſtenditur quibus gradib. huc uſque tandem conſcenderint.

10 Nec dubiũ quin ex tenuiſſimis initiis paulatim tãtos progreſſus fecerint. Neque enim primo paſſu hucuſque poterant conſcendere: ſed nunc vafritie & obliquis artibus ſeſe clanculum extulerunt,ita vt nemo futurum proſpiceret, donec factũ eſſet:nunc per occaſionem,terrore & minis extorſerunt à Principibus aliquod potentiæ ſuæ auctarium:nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles,ſtulta & inconſiderata eorum facilitate ſunt abuſi. Olim pij, ſiquid controuerſiæ inciderat,vt litigandi neceſſitatem effugerent, Epiſcopo mandabant arbitrium:quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis ſæpe implicabantur veteres Epiſcopi,quod ipſis quidem ſummopere diſplicebat (quemadmodum alicubi teſtatur Auguſtinus) ſed ne partes ad contentioſum iudicium proſilirent,

Primus gradus, curioſitas.

lirent, hanc moleſtiam inuiti obibant. Iſti ex voluntariis arbitriis, quæ prorſus à forenſi ſtrepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iuriſdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquãto poſt tempore variis difficultatibus premerentur, ad Epiſcoporum patrocinium ſe contulerunt, vt ipſorum fide protegerentur: iſti miro artificio ex patronis dominos ſe fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non poteſt. Qui verò Epiſcopis iuriſdictionem ſponte contulerunt Principes, variis ad id ſtudiis impulſi ſunt. Verùm vt aliquam veritatis ſpeciem habuerit ipſorum indulgentia, non optimè tamen hac præpoſtera ſua largitate conſuluerunt Eccleſiæ commodis, cuius antiquam verámque diſciplinam ſic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abuſi ſunt in ſuum commodum Epiſcopi, hoc vno ſpecimine edito, ſatis ſupérque teſtati ſunt, ſe minimè eſſe Epiſcopos. Nam ſi quam ſcintillam habuiſſent Apoſtolici Spiritus, reſpõdiſſent proculdubio ex ore Pauli, arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed ſpiritualia ſunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & ſe & poſteros & Eccleſiam perdiderunt.

Secundus, ambitio.

Tertius, violentia.

Quartus, hypocriſis.

Quintus, impietas.

2. Cor. 18. 4.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus ſatrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt poſſeſſionem mero latrocinio occupatam, qualicunque colore retineat, nũc iure diuino ſe habere gloriatur, nunc Conſtantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo reſpondeo, Eſto vt alia quacunque ratione hoc ſibi vendicet, non tamen Apoſtolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: ſed dedit ſucceſſoribus quod habebat, ſolicitudinem Eccleſiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magiſter, ſe non eſſe conſtitutum inter duos iudicem, non debet ſeruo ac diſcipulo indignum videri ſi non iudicet vniuerſos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: ſubiungit enim, Ergo in criminibus, non in poſſeſſionibus poteſtas veſtra, quoniam propter illa, non propter has accepiſtis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices ſuos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es ſuperior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum ſentiamus de nobis, meminerimus impoſitum miniſterium, non dominium datum. Diſce ſarculo tibi opus eſſe, non ſceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum eſt, Apoſtolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vſurpare aude aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominato. Et continuò pòſt, Forma Apoſtolica hæc eſt, dominatio interdicitur: indicitur miniſtratio.

Poſtremus, iniquitatis myſterium, & Antichriſti Satanicus furor regnis & imperio manus iniiciens.

Lib. 2. conſider. 2.

Luc. 12. 14.

Lib. de cõſid. 2.

Huic tyrannidi Bernardus ſuo ſeculo fortiter reclamauit.

Attamen ius utriuſque gladij Papa ſibi tribuit.

Hæc quum ab homine ſic dicta ſint vt ipſam veritatem loqui omnibus palàm ſit, imò quum ſine vllis verbis res ipſa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatenſi decernere, ſupremum ius vtriuſque gladij ſibi competere iure diuino.

Præterea donationem fictitiam Conſtantini allegauit vt ſuam tyrannidem ſtabiliret.

Epiſt.5.li.2.

Epiſt.20.li.3.

Epiſt.61.li.2.

Epiſt.31.li.4.

Epiſt.34.li.4.

Cuius donationis vanitas detegitur.

12 Quantum ad Conſtantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum hiſtoriis verſati ſunt, non opus habent doceri quàm ſit hoc non modò fabuloſum, ſed etiam ridiculum. Sed vt omittamus hiſtorias, vnus Gregorius huius rei, & idoneus & locupletiſſimus eſt teſtis. Nam quoties de Imperatore loquitur, ſereniſſimum dominum vocat: & ſe indignũ eius ſeruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena poteſtate dominus noſter citius indignetur: ſed excellenti conſideratione propter eum cuius ſerui ſunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in ſubiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuſpiam, ſed ſuam illic cauſam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitam tribuet, & nos ſub manu veſtra ſecũdum ſuam miſericordiam diſponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propoſitum ſit hanc de Conſtantini donatione quæſtionẽ penitus excutere, ſed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiãtur Romanenſes, quum terrenum imperium ſuo Pontifici aſſerere conantur. Quo fœdior Auguſtini Steuchi impudentia fuit, qui in cauſa tam deplorata operam ſuam & linguam Romano Pontifici venditare auſus eſt. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Eccleſiaſticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias ſpargit ad claram lucem obruendam. Et certè nõ minus frigidè domini ſui cauſam agit, quàm ſi facetus quiſpiam, idem ſe agere ſimulans, Vallæ ſuffragaretur: ſed digna eſt cauſa ſcilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos ſpes lucri fruſtretur, ſicuti Eugubino contigit.

Quo tempore, & qua ratione ad eam imperatoriam dignitatẽ Rom. Pontifices peruenerint.

Hildebrandus homo impurus & nequam, tyrannidis Papiſticæ architectus.

13 Cæterùm ſi quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapſi ſunt anni quingenti quum in ſubiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Põtifex ſine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occaſionem præbuit Gregorio ſeptimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius conſilij, magnæ audaciæ, & vitæ diſſolutæ. Nam quum Epiſcopatus totius Germanię haberet in aula ſua partim venales, partim prædæ expoſitos, Hildebrandus, qui laceſſitus ab eo fuerat, plauſibilem prætextum arripuit quo ſe vindicaret.

Quia

Quia autem videbatur bonam & piam cauſam agere, multorũ fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter inſolentiorem adminiſtrandi rationem, pleriſque Principum exoſus. Tandem Hildebrandus, qui ſe Gregorium ſeptimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi ſui malitiam prodidit, quæ cauſa fuit vt à multis qui cum eo conſpirauerant, deſtitueretur. Hoc tamen profecit vt impunè liceret ſucceſſoribus non modò iugum excutere, ſed Imperatores quoque obnoxios ſibi facere. Huc acceſſit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico ſimiliores quàm Iulio Cæſari: quos ſubigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium ſecuri & ignaui deſiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta ſit egregia illa donatio Conſtantini qua imperium Occidentale Papa traditum ſibi fingit.

14 Interea temporis non ceſſarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbem quoque ipſam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in poteſtatem ſuam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Chriſtianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam ſibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum ſub Gregorio bonorum Eccleſiaſticorum cuſtodes manum iniicerent prædiis quæ cenſebant Eccleſiæ eſſe, ac fiſcali more titulos imprimerẽt in ſignum vendicationis, Gregorius coacto Epiſcoporum concilio, grauiter in morem illum inuectus, rogauit annõ pro anathemate haberent clericum qui ſua ſponte inſcriptione tituli poſſeſſionem aliquam occuparet: ſimiliter Epiſcopum, qui id vel fieri præciperet, vel ſuo iniuſſu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inſcriptione fundum vendicare, facinus eſt anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditãtur Pontifices quàm prælia, ſanguinis effuſionem, exercituũ interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vaſtationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis ſufficere poſſunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Chriſti gloriam minimè obſcurum eſt. Nam ſi in vniuerſum quicquid habent ſecularis poteſtatis ſpontè reſignent, nullum gloriæ Dei, nullum ſanæ doctrinæ, nullum Eccleſiaſticæ ſalutis periculum vertitur. ſed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil ſaluum eſſe putant niſi cum auſteritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Quibus artibus vrbem Romam & alienas ditiones inuaſerint.

Habetur lib. 4. Regiſtr. c. 88.

Quàm illos dedeceat talis rapacitas.

Ezech. 4. 4.

15 Iuriſdictioni annexa eſt immunitas quam ſibi ſumũt Cle-

Immunitas autem quam v-

nà vendicant, veteribus Epiſcopis ignota eſt.

rici Romanenſes. Rem enim indignam eſſe putant ſi in cauſis perſonalibus coram ciuili iudice reſpondeant: atque in eo poſitam eſſe arbitrantur Eccleſię tum libertatem tumdignitatem, ſi communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Epiſcopi, qui aliàs in aſſerendo Eccleſiæ iure rigidiſſimi erant, nihil lædi ſe ac ſuum ordinem iudicarunt ſi ſubiicerentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad ſua tribunalia, quoties opus erat, Clericos ſemper vocarũt.

Refertur lib. 1. Theodori. cap. 20. lib. 4. Theodorit. c. 8.

Vtcunque cauſæ fidei vel quæcunque ad Epiſcopos propriè ſpectarent ab irreligioſis principibus non paterentur ſuæ cognitioni eripi.

Sic enim loquitur Cõſtantinus in Epiſtola ad Nicomedenſes: Si quis Epiſcoporũ inconſultè tumultuatus ſit, miniſtri Dei, hoc eſt, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentinianus, Boni Epiſcopi potentiæ Imperatoris nõ obloquuntur: ſed ſyncerè, & Dei magni Regis mandata cuſtodiũt, & noſtris legibus parent. Hoc ſine vlla cõtrouerſia tũc erat omnibus perſuaſum. Eccleſiaſticæ quidem cauſæ ad Epiſcopale iudicium referebantur. Quemadmodum ſiquis Clericus nihil in leges deliquiſſet, Canonibus tantum reus agebatur: nõ citabatur ad commune tribunal: ſed Epiſcopum habebat in ea cauſa iudicem. Similiter ſi fidei quęſtio agitabatur, aut quæ ad Eccleſiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Eccleſiæ. Sic intelligendum eſt quod ſcribit

Epiſt. 32.

Ambroſius ad Valentinianum: Auguſtæ memoriæ pater tuus non modò ſermone reſpondit, ſed legibus quoque ſanxit, in cauſa fidei eum iudicare debere qui nec munere ſit impar, nec iure diſſimilis. Itẽ, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis eſt qui abnuat: in cauſa fidei, in cauſa (inquam) fidei Epiſcopos ſolere de Imperatoribus Chriſtianis, non Imperatores de Epiſcopis iudicare? Item: veniſſem, Imperator, ad conſiſtoriũ tuum, ſi me vel Epiſcopus, vel populus ire paſſus foret: dicentes, cauſam fidei in Eccleſia coram populo debere tractari. Cõtendit quidem ſpiritualem cauſam, hoc eſt, religionis, ad ciuile forum non eſſe trahendam vbi profanæ controuerſiæ agitantur. Meritò in hac re eius conſtantiam laudant omnes. Et tamẽ in bona cauſa eò vſque progreditur, vt ſi ad vim & manũ ventum fuerit, ceſſurum ſe dicat.

Hom. de baſilic. tradendis.

Volens, inquit, locum mihi commiſſum non deſeram: coactus repugnare non noui, arma enim noſtra preces ſunt & lachrymæ. Obſeruemus ſingularẽ ſancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáq; coniunctam.

Veterum Epiſcoporum moderatio, fortitudo, conſtantia & prudentia, pontificiæ immunitati ex aduerſo repugnans.

Iuſtina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Eccleſiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat ſi in palatium ad cauſam dicendam vocatus veniſſet. Negat igitur Imperatorem idoneum eſſe cognitorem tantæ controuerſiæ. Id quod & illius temporis neceſſitas poſtulabat, & ipſa etiam perpetua rei natura. Moriendũ enim ſibi potiùs iudicabat quã vt tale exemplum ad poſteros, ſe conſentiente, tranſmitteretur,

&

& tamen ſi vis afferatur, de reſiſtendo non cogitat. Negat enim id epiſcopale eſſe, fidem & Eccleſiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis cauſis quiduis ſe facere paratum oſtendit quod iuſſerit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Eccleſiæ tributum ſoluunt. Si agros petit, poteſtatem habet vendicãdi: nemo noſtrûm interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Sereniſſimi, inquit, domini animum non ignoro, quod ſe in cauſis Sacerdotalibus miſcere non ſoleat: ne noſtris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicãdis excludit Imperatorem; ſed certas cauſas eſſe dicit quas Eccleſiaſtico iudicio relinquere debeat. Li.3.epiſt.20.

16 Atque adeò hac ipſa exceptione nihil aliud quæſierunt ſancti viri, quàm ne Principes minus religioſi tyrannica violẽtia & libidine Eccleſiam in ſuo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant ſiquando ſuam authoritatem interponerent Principes in rebus Eccleſiaſticis, modò conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, diſciplinæque ſtabiliendæ, non diſſoluendæ hoc fieret. Nam quum Eccleſia cogendi non habeat poteſtatem, neque expetere debeat (de ciuili coërcitione loquor) piorum Regum ac Principum partes ſunt, legibus, edictis, iudiciis religionem ſuſtinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Epiſcopis quibuſdam mandaſſet vt vicinos collegas à Barbaris expulſos ſuſciperent: eam iuſſionem confirmat Gregorius, hortatúrque ipſos vt pareant. Ipſe verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Epiſcopo Conſtantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori ſecularis immunitatem iactat, quin potius ſe obſequentem fore promittit, quoad licebit per conſcientiam: & ſimul hoc dicit feciſſe Mauricium quod religioſum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid conſtantiâ ſuâ quærebant veteres Epiſcopi.

Li.1.epiſt.43. Li.4.epiſt.32.&34. Li.7.epiſt.39.

CAPVT XII.

De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.

Conſtat duabus præcipuis partibus hoc caput.

1 Prima pars diſciplinæ Eccleſiaſticæ, plebem reſpiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pendet à poteſtate clauium, de qua ſect. 1. vſque ad 14. poſterior in indicendis ieiuniis & oratione conſiſtit. de qua ſect. 14. vſque ad 22.

2 Altera pars eiuſdem diſciplinæ, ad clerum pertinens, explicatur à 22. ſectione vſque ad finem capitis.

Prima partis prior pars, de poteſtate clauium, ſeu de communi Eccleſiæ diſciplina.

DISCIPLINA Eccleſiæ, cuius tractationem in hunc vſque locum diſtulimus, paucis expedienda eſt: vt aliquando ad reliqua trãſeamus. Ea autem maxima ex parte à poteſtate clauiũ & ſpirituali iuriſdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Eccleſiam in duos ordines præcipuos: clerum ſcilicet & plebem. Clericos appello vſitato nomine qui publico miniſterio in Eccleſia funguntur. Loquemur primùm de communi diſciplina, cui ſubeſſe omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, ſuam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odiũ diſciplinæ, ab ipſo quoque nomine abhorrent, hi ſic habeant: Si nulla ſocietas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto ſtatu ſine diſciplina poteſt: eam eſſe multo magis neceſſariam in Eccleſia, cuius ſtatum quàm ordinatiſſimum eſſe decet. Proinde quemadmodum ſaluifica Chriſti doctrina anima eſt Eccleſiæ, ita illic diſciplina pro neruis eſt: qua fit vt membra corporis, ſuo quoque loco inter ſe cohæreant. Quamobrem quicunque vel ſublatam diſciplinam cupiunt, vel eius impediunt reſtitutionem, ſiue hoc faciant data opera, ſiue per incogitantiam, Eccleſiæ certè extremam diſſipationem quærunt. Quid enim futurum eſt ſi vnicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, niſi ad doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones, & alia eiuſmodi adminicula quæ doctrinam ſuſtinet & otioſam eſſe non ſinunt. Diſciplina igitur veluti frænum eſt quo retineantur & domentur qui aduerſus Chriſti doctrinam ferociunt: vel tanquam ſtimulus quo excitentur parum voluntarij: interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Chriſti manſuetudine caſtigentur qui grauius lapſi ſunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Eccleſia vaſtitatis, ex eo quòd nulla eſt cura nec ratio continendi populi, ipſa neceſſitas clamat remedio opus eſſe. Porrò hoc vnicum eſt remedium quod & Chriſtus præcipit, & ſemper vſitatum inter pios fuit.

Huius diſciplinæ neceſſitas.

Vtilitas maxima.

Gradus.

1. Priuatæ monitiones.

2 Primum diſciplinæ fundamentum eſt, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc eſt, ſiquis officium ſponte nõ faciat, aut inſolenter ſe gerat, aut minus honeſtè viuat, aut aliquid admiſerit reprehenſione dignum, vt patiatur ſe moneri: atque vt quiſque fratrem ſuum, dum res poſtulabit, monere ſtudeat. Præſertim verò in hoc aduigilent Paſtores ac Preſbyteri, quorũ partes ſunt non modò concionari ad populum, ſed per ſingulas

domos

domos monere & exhortari, ſicubi vniuerſali doctrina non ſatis profecerint. quemadmodum docet Paulus, quum refert ſe docuiſſe priuatim & per domos: & ſe mundum à ſanguine omnium atteſtatur, quia non ceſſauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquemque. Tunc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina, vbi miniſter non tantùm omnibus ſimul exponit quid Chriſto debeant, ſed ius & rationem habet idipſum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obſequentes, vel ſegniores animaduerterit. Siquis eiuſmodi monitiones vel peruicaciter reſpuat, vel pergendo in ſuis vitiis contemnere ſe oſtendat: vbi ſecundò teſtibus adhibitis monitus fuerit, ad Eccleſiæ iudicium, qui eſt Seniorum conſeſſus, vocari Chriſtus præcipit: illic grauius admoneri, quaſi publica authoritate, vt ſi reuereatur Eccleſiam, ſubiiciat ſe & pareat. Si ne ſic quidem frangatur, ſed in ſua nequitia perſeueret, tum iubet, tanquam Eccleſiæ cõtemptorem à ſocietate fidelium abdicari.

Act. 20. 20. & 26.

2. Coram teſtibus reprehenſiones. Mat. 18. 15. & 17. *3. Excommunicatio.*

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda eſt iſta diuiſio: Peccata eſſe alia priuata, alia publica vel palàm manifeſta. De prioribus dicit Chriſtus vnicuique priuato. Argue inter te & ipſum ſolum. De manifeſtis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Chriſtus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (niſi contentioſus eſſe velis) accipere non potes, quàm Sub tua conſcientia: ita vt non ſint plures conſcij. Quod autem Timotheo præcipit Apoſtolus de arguẽdis palàm iis qui palàm peccant, ipſe in Petro ſequutus eſt. nam quum ille ad publicum vſque offendiculum peccaret, non monuit ſeorſum, ſed in conſpectum Eccleſiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi ſeries, ſi in occultis corrigendis progrediamur ſecundum illos gradus à Chriſto poſitos: in manifeſtis ſtatim procedamus ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, ſi quidem offendiculum ſit publicum.

Delictorũ gradus deinde conſiderandi. Mat. 18. 15. 1. Tim. 5. 20. Galat. 2. 14. *Quomodo in vtriſque caſtigandis progrediendum.*

4 Sit altera quoque diſtinctio: Ex peccatis alia eſſe delicta, alia ſcelera vel flagitia. His poſterioribus corrigendis non tantùm adhibenda eſt admonitio vel obiurgatio, ſed ſeuerius remedium: quemadmodum demonſtrat Paulus, qui Corinthium inceſtum nõ modò verbis caſtigat, ſed excommunicatione punit, ſimul atque de ſcelere factus eſt certior. Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo ſpiritualis Eccleſiæ iuriſdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum ſit & ſanitatis ſubſidium, & fundamentum ordinis, & vinculũ vnitatis. Ergo dum Eccleſia manifeſtos adulteros, ſcortatores, fures, prædones, ſeditioſos, periuros, falſos teſtes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium ludibrio habent) è cõſortio ſuo

Diſtinguenda item delicta à flagitiis. 1. Cor. 5. 4. *Poſteriora, i. flagitia ſeuerius caſtiganda.*

exterminat: nihil ſibi præter rationem vſurpat, ſed iuriſdictione ſibi à Domino delata fungitur. Porrò, nequis tale Eccleſiæ iudicium ſpernat, aut parui æſtimet ſe fidelium ſuffragiis damnatum, teſtatus eſt Dominus, iſtud ipſum nihil aliud eſſe quàm ſententiæ ſuæ promulgationem, ratúmq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruerſos damnent: habent Verbum quo reſipiſcentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, diſciplinæ vinculo qui diu ſtare poſſe Eccleſias confidunt, opinione falluntur: niſi fortè carere impunè poſſimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis neceſſarium prouidit. Et ſanè, quanta ſit eius neceſſitas, ex multiplici vſu melius perſpicietur.

Matt. 16.19. & 18. 18.
Ioh. 20.23.

Fines huius diſciplinæ.

5 Sunt autem tres fines quos ſpectat Eccleſia in eiuſmodi correctionibus & excommunicatione. Primus eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur qui turpem ac flagitioſam vitam agunt, acſi ſancta eius Eccleſia foret improborum & ſceleratorum hominum coniuratio. Nam quum ipſa Chriſti ſit corpus, eiuſmodi fœtidis & putridis membris inquinari non poteſt quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Eccleſia vnde probrum ſacroſancto eius nomini inuratur, abigendi ſunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Chriſtianum nomen infamia redundaret. Atque hìc quoque habenda eſt Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiſcua exhibitione profanetur. Veriſſimum eſt enim, eum, cui commiſſa eſt diſpenſatio, ſi ſciens ac volens indignum admiſerit quem repellere iure poterat, perinde reũ eſſe ſacrilegij acſi corpus Domini canibus proſtitueret. Quamobrem Chryſoſtomus grauiter inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus veſtris requiretur. Si hominẽ timetis, ille vos deridebit. ſin Deum, eritis hominibus quoque ipſis venerabiles. Non faſces horreamus, non purpuram, non diademata, maior hìc eſt nobis poteſtas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac ſanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis iſtius fiam particeps. Ergo, ne ſacratiſſimum hoc myſterium afficiatur ignominia, in eo diſpenſando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit niſi per Eccleſiæ iuriſdictionem. Alter finis eſt, ne aſſidua malorum conſuetudine, vt fieri ſolet, boni corrumpantur. Nam (quæ noſtra eſt ad deuiãdum procliuitas) nihil facilius eſt quàm vt malis exemplis à recto vitę curſu abducamur. Hunc vſum notauit Apoſtolus, quum inceſtum à conſortio ſuo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam maſſam corrumpit. Ac tantùm hic periculum proſpiciebat vt vel ab omni ſodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel ſcortator, vel auarus, vel

1. Ne impij ad menſam Chriſti admiſſi, Chriſto contumeliam aliquam inurant.
Col. 1.24.
Homil. in Mat. 3.
Ezech. 3. 18. & 33. 10.
2. Ne alios corrumpant.
2. Cor. 5. 6. & 11.

vel idolorum cultor,vel ebrioſus,vel maledicus,cũ huiuſmodi nec cibũ ſumere permitto.Tertius,vt eos ipſos pudore cõfuſos ſuæ turpitudinis pœnitere incipiat.Ita cõducit &illis ſuã nequitiam caſtigari, quo expergeſiant ſenſu ferulæ qui indulgentia obſtinatiores futuri erant. Id ſignificat Apoſtolus quũ in hunc modum loquitur,Siquis non obedit doctrinæ noſtræ,hunc notate:& ne cõmiſceamini cum illo, vt pudore ſuffundatur.Item alibi,quum ſe tradidiſſe Scribit Corinthiũ Satanæ, vbi Spiritus ſaluus fieret in die Domini. hoc eſt(vt ego quidem interpretor) conceſſiſſe in damnationem temporaneam, vt æternùm ſaluus fieret.Ideo autem Satanæ tradere dicit,quia extra Eccleſiam Diabolus eſt,quemadmodum in Eccleſia Chriſtus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertiſſimum.

3. Vt ipſi reſipiſcant. 2.Theſſ.3.14. 1.Cor.5.5. Aug.de verb. Apoſt.Serm. 68.

6 His finibus propoſitis,ſupereſt videre qualiter hanc partem diſciplinæ, quæ in iuriſdictione poſita eſt,Eccleſia exequatur. Principiò retineamus illam partitionem ſuperius poſitam,peccatorum alia eſſe publica, alia priuata vel occultiora. Publica ſunt quæ non vnum vel alterum modò teſtem habent: ſed palàm & cum totius Eccleſiæ offenſione deſignantur. Occulta voco,non quæ homines prorſus latent, qualia ſunt hypocritarum(nam illa ſub Eccleſiæ iudicium nõ cadunt)ſed medij generis,quæ ſcilicet teſtibus non carent,neque tamen ſunt publica.Prior ſpecies non requirit gradus illos quos Chriſtus enumerat.ſed Eccleſia.vbi tale quid emergit,facere officium ſuum debet in vocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti. In ſecundo genere non venitur ad Eccleſiam donec acceſſerit contumacia,ſecundum illam Chriſti regulam.Vbi ad cognitionem ventum eſt, tunc obſeruãda eſt altera diuiſio inter ſcelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda eſt tanta ſeueritas, ſed ſufficit verborum caſtigatio: eáque lenis & paterna, quæ non exaſperet peccatorem nec confundat, ſed reducat ad ſeipſum: vt magis gaudeat ſe correctum, quàm triſtetur. Flagitia autem acriore remedio caſtigari conuenit.neque enim ſatis eſt ſi is qui edito mali exẽpli facinore grauiter Eccleſiam læſit,verbis tantùm caſtigetur:ſed priuari ad tempus Cœnæ communione debet,donec reſipiſcentiæ ſuæ fidem fecerit.Neq; enim Paulus in Corinthiũ verborũ modò obiurgatione vtitur, ſed ab Eccleſia eliminat, reprehendítque Corinthios quòd tandiu eum tuliſſent. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Eccleſia,quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortũeſſet offendiculũ, primùm à ſacræ Cœnæ participatione abſtinere. deinde & coram Deo ſeſe humiliare,& coram Eccleſia pœnitentiam teſtari iubebatur. Erant autem ſolennes ritus qui iniũgi lapſis ſole-

Qua moderatione corrigenda ſint peccata tam publica quàm occulta.

Leuia item & grauia.

1.Cor.5.5.

bant, vt eſſent pœnitentiæ indicia. Vbi ſic defunctus erat vt ſatisfactum Eccleſiæ foret, tum per manuum impoſitionem recipiebatur in gratiam, quæ receptio ſæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiuſmodi ritum breuiter deſcribit. Pœnitentiam, inquit, agunt iuſto tempore: deinde ad exomologeſin veniunt, & per manuum impoſitionem Epiſcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt. Quanquam ſic præerat reconciliationi Epiſcopus cum ſuo clero, vt ſimul plebis conſenſum requireret: quemadmodum alibi tradit.

Epiſt.2.lib.1. Epiſt.14.lib.3. & eiuſdem lib. epiſt.26.

Nemo ab hac diſciplina, ne princeps quidẽ, eximendus.

Ambroſ. li. 1. Epiſt.3. in orat. habita in funere Theodoſ.

7 Hac diſciplina adeò nemo eximebatur, vt principes quoque vnà cum plebeiis ſe ad eam ferendam ſubiicerent. Et meritò: quum Chriſti eſſe conſtaret, cui omnia Regum ſceptra & diademata ſubmitti æquum eſt. Sic Theodoſius, quum ab Ambroſio ob cædem Theſſalonicæ perpetratam iure communionis priuatus eſſet, ſtrauit omne quo circundatus erat inſigne regium: defleuit in Eccleſia publicè peccatum ſuum, quod aliorum fraude obrepſerat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id ſibi eſſe debent iudicare magni reges, ſi coram Chriſto Rege regum ſuppliciter ſe proſternant, nec illis diſplicere debet quòd per Eccleſiam iudicentur. Nam quum in aula ſua nihil ferè audiant præter meras aſſentationes, pluſquam neceſſarium illis eſt per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optare debent ne ſibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda iſthæc iuriſdictio ſit: quia alibi dictum eſt. Hoc tantùm addo, illam eſſe legitimam in excommunicando homine progreſſionem, quam demonſtrat Paulus: ſi non ſoli Seniores ſeorſum id faciant, ſed conſcia & approbante Eccleſia: in eum ſcilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, ſed obſeruet vt teſtis & cuſtos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis ſeries, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Chriſti præſentiam præ ſe ferat: vt dubium non ſit quin ipſe ſuo iudicio præſideat.

A quibus, & qua ſerie actionis exerceri debeat.

Quo animi affectu tractanda.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem ſeueritatem decere Eccleſiam quæ cum ſpiritu manſuetudinis coniuncta ſit. Sẽper enim diligenter cauendum eſt, quemadmodum præcipit Paulus, ne abſorbeatur à triſtitiis in quem animaduertitur. ſic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine melius ſumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excõmunicatione quæratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Chriſti nomen, vel ad imitationem alij prouocentur, hæc ſi intuebimur, licebit facilè iudicare quouſque progredi & vbi deſinere debeat ſeueritas. Ergo vbi pœnitentiæ ſuæ teſtimonium

2.Cor.2.7.

Ratio, à fine eiuſdem.

nium Eccleſię dat peccator, & hoc teſtimonio ſcandalum, quãtũ in ſe eſt, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus eſt. quod ſi vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excuſari nullo modo poteſt immodica veterum auſteritas, quæ & prorſus à Domini præſcripto diſſidebat, & erat mirum in modum periculoſa. Nam quum peccatori pœnitentiam ſolennem & priuationem à ſacra communione nunc in ſeptem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde ſequi potuit niſi vel magna hypocriſis, vel maxima deſperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapſus eſſet, ad ſecundã pœnitentiam admitteretur, ſed vſque ad finem vitæ eiiceretur ab Eccleſia, id nec vtile erat, nec rationi conſentaneum. Quicunque igitur ſano iudicio rem æſtimabit, deſiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquam publicum hîc potius morem improbo quàm eos omnes accuſo qui eo vſi ſunt, quorum nonnullis diſplicuiſſe certum eſt: ſed ideo ferebant quia nõ poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non ſponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas noſtra venientibus præſto eſt. Opto omnes in Eccleſiam regredi: opto omnes commilitones noſtros intra Chriſti caſtra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa diſſimulo: ſtudio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commiſſa ſunt, non pleno iudicio examino: delictis pluſquam oportet remittendis penè ipſe delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum ſuum ſatisfactione humili & ſimplici confitentes. Chryſoſtomus aliquanto durior, ſic tamen loquitur, Si Deus tam benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vſus ſit Auguſtinus erga Donatiſtas, vt non dubitauerit in Epiſcopatum recipere qui à ſchiſmate redierant: ídque ſtatim poſt reſipiſcentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti ſunt proprio iudicio cedere vt eam ſequerentur.

Qua in parte quidam ex veteribus nimium rigidi fuerunt.

More recepto magis quàm proprio conſilio.

Ad Cornelium epiſt. 3. lib. 1.

Cypriano, Chryſoſtomo, & Auguſtino, teſtibus.

9 Quemadmodum autẽ in toto Eccleſiæ corpore hæc manſuetudo requiritur, vt clementer nec vſque ad ſummum rigorẽ animaduertat in lapſos, ſed potius, ſecundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro ſe quiſque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare ſe debet. Non ergo noſtrum eſt, tales qui ab Eccleſia ſunt expulſi expungere ex electorum numero, aut deſperare quaſi iam perditos. Alienos quidem ab Eccleſia iudicare fas eſt, & proinde à Chriſto: ſed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd ſi tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis ſpeciẽ præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in poſterum ſperantes quàm videmus in præſens: nec

Non tantùm Eccleſia vniuerſa, ſed ſingula quoque membra ad eam moderationem ſe accommodare debent: ne ex diſciplina ad carnificinam dilabamur.

propterea deſinamus pro iis Deum precari. Et(vt verbo vno complectar)non perſonam ipſam, quæ in manu atque arbitrio Dei ſolius eſt,in mortem addicamus : ſed tantùm qualia ſint cuiuſque opera æſtimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum ſequimur , ſtamus potius diuino iudicio quàm noſtrum proferimus .Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus,niſi volumus Dei virtutem limitare, ac miſericordiæ eius legem dicere:cui quoties viſum eſt,peſſimi in optimos mutantur,alieni inſeruntur,extranei cooptantur in Eccleſiam. Idque Dominus agit vt ſic hominum opinionem eludat,& temeritatem retundat: quæ niſi coerceatur, ſibi iudicandi ius ſupra quàm decet vſurpare audet.

Matt.18.18.

Nec aliò trahi poteſt quod de ligatione & ſolutione Chriſtus pronuntiauit.

10 Nam quòd promittit Chriſtus ligatum in cælo fore quod ſui in terra ligauerint , ligandi vim ad Eccleſiæ cenſuram limitat:qua non coniiciuntur in perpetuã ruinam ac damnationem qui excommunicantur,ſed vitam moreſque ſuos damnari audientes,ſuæ etiam ipſorum perpetuæ damnationis, niſi reſipuerint,certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excõmunicatio,quod illud, adempta omni venia,hominẽ deuouet & addicit æterno exitio:hæc in mores magis vindicat atque animaduertit.Et quanquam plectit etiam ipſa hominem: ſic tamen plectit vt futuræ ſuæ damnationis ipſum præmonendo,in ſalutem reuocet. Quod ſi obtineatur , parata eſt reconciliatio & in communionem reſtitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vſus eſt. Proinde tametſi familiarius verſari aut interiorem conſuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Eccleſiaſticam diſciplinam : debemus tamen contendere , quibus poſſumus modis, vt ad meliorem frugem conuerſi , in ſocietatem ac vnitatem Eccleſiæ ſe recipiant. Quemadmodum Apoſtolus quoque docet , Nolite(inquit)exiſtimare quaſi inimicos , ſed corripere vt fratres. Hæc humanitas niſi tam priuatim quàm communiter ſeruetur , periculum eſt ne ex diſciplina mox delabamur ad carnificinam.

Anathematis rarus aut nullus omnino vſus.

2.Theſſ.3.15.

Nimia quoque moroſitas tam in priuatis quàm in paſtoribus cauenda eſt.

11 Hoc quoque ad diſciplinæ moderationem in primis requiritur quod Auguſtinus contra Donatiſtas diſputat, ne vel priuati homines , ſi viderint minus diligenter à ſeniorum Concilio vitia corrigi , diſceſſionem propterea continuò ab Eccleſia faciant:aut ipſi Paſtores , ſi nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare quæ correctione indigent , ideo abiiciant miniſterium , vel inuſitata aſperitate totam Eccleſiam perturbent. Eſt enim veriſſimum quod ſcribit,Nempe qui quis vel quod poteſt arguendo corrigit : vel quod corrigere non poteſt,ſaluo pacis vinculo excludit : vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt,æquitate improbat , firmitate ſupportat:hunc à maledictione

Lib. 2. contra Parm.c.1.

ctione liberum ac ſolutum eſſe. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri ſemper debet: quod Apoſtolus ſufferendo nos inuicem præcipit cuſtodiri: & quo non cuſtodito, vindictæ medicina non tantùm ſuperuacua, ſed etiam pernicioſa eſſe incipit: ideóq; medicina eſſe deſinit. Hęc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conſeruatione vnitatis negligit diſciplinæ ſeueritatem, nec intemperie correctionis diſrumpit vinculum ſocietatis. Fatetur quidem non Paſtores modò debere in hanc partem incumbere nequid in Eccleſia vitij remaneat, ſed vnicuique eodem enitendum pro ſua virili: nec diſſimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamſi iis non faueat, nec cum iis peccet, reum eſſe coram Domino: quòd ſi talem gerit perſonam vt etiam à Sacramentorum participatione poſſit ſeparare, & nõ facit, iam non alieno malo peccare ſed ſuo. Tantum id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Miſericorditer igitur corripiat homo quod poteſt: quod autem non poteſt, patienter ferat. & cum dilectione gemat atque lugeat.

Lib. 3. cap. 1.

Cap. 2.

Cap. 3.

Matt. 3. 29.

12 Hoc autem dicit propter Donatiſtarũ moroſitatem, qui quum cernerent in Eccleſiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Epiſcopi, ſed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant ſe hac via quicquã profecturos) in Epiſcopos atrociter inuehebantur tanquam diſciplinæ proditores: & à Chriſti grege impio ſchiſmate ſe diuidebãt. Qualiter hodie faciunt Anabaptiſtæ, qui dum nullũ cœtum Chriſti eſſe agnoſcunt niſi Angelica perfectione omni ex parte conſpicuum, ſub prætextu ſui zeli quicquid eſt ædificationis ſubuertunt. Tales (inquit Auguſtinus) non odio iniquitatis alienæ, ſed ſtudio ſuarum contentionum, infirmas plebes: iactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: ſuperbia tumidi, peruicacia veſani, calumniis inſidioſi, ſeditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbram rigidæ ſeueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis ſalua dilectionis ſinceritate, & cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad ſacrilegium ſchiſmatis & occaſionem præciſionis vſurpant. Ita ſe transfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occaſionem quaſi iuſtæ ſeueritatis crudelem ſæuitiam perſuadet, nihil aliud appetens niſi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis quo firmo inter Chriſtianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muſcipulæ inſidiarum comminuuntur, & conſilia euerſionis euaneſcunt.

In quã partem Donatiſtæ peßimè peccarunt.

Cap. 1.

Et noſtro ſeculo Anabaptiſtæ qui ab Auguſtino in Patriarcharum ſuorum perſona viuis coloribus depinguntur.

2. Cor. 11. 14.

13 Vnum iſtud præcipuè cõmendat, ſi contagio peccãdi mul-

Porrò moderatio hæc tum omnium maximè adhibenda eſt, quum non tantùm paucos, ſed ipſam multitudinem inuaſit peccandi contagio.

Epiſt. 64.

Auguſtino teſte.

Ca. 2. li. 3. contra Parm.

1. Cor. 5. 7.

Epheſ. 4. 2.

titudinem inuaſerit, viuidæ diſciplinæ ſeueram miſericordiam eſſe neceſſariam. Nam & conſilia (inquit) ſeparationis inania ſunt, ac pernicioſa, ac ſacrilega: quia impia atque ſuperba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animoſos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipſe quoq; fideliter ſequutus eſt. Nam Aurelio Epiſcopo Carthaginenſi ſcribens, conqueritur ebrietatem impunè graſſari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: ſuadétque vt coacto Epiſcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non aſperè, quantùm exiſtimo, non duriter, nō modo imperioſo iſta tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccātium. Seueritas autem exercenda eſt in peccata paucorum. Neq; tamen intelligit conniuendum propterea aut tacendum Epiſcopis, quòd ſeuerius punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipſe poſtea exponit. Sed corrigendi modū ita vult tēperari, vt quoad licet ſanitatem potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideo ſic tandem concludit. Quamobrem & illud præceptum Apoſtoli nullo modo negligendum eſt, de malis ſegregandis, quū ſine periculo violandæ pacis fieri poteſt: quia nec aliter fieri voluit, & iſtud quoq; ſeruandum eſt, vt ſufferentes inuicem ſtudeamus ſeruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

Altera pars cōmunis diſciplinæ, ieiunia, ſolēnes ſupplicationes, & alia ſancta exercitia reſpiciens.

Fidelibus Dei ſeruis ſub vtroque fœdere vſitata.

Ad quos vſus reuocanda.

14 Reliqua pars diſciplinæ, quæ clauium poteſtate propriè non continetur, in eo eſt vt pro temporum neceſſitate plebem exhortētur Paſtores vel ad ieiunia vel ad ſolennes ſupplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorū nec tempus nec modus nec forma præſcribitur verbo Dei, ſed in Eccleſiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obſeruatio, ſicuti eſt vtilis, ita veteri Eccleſiæ ab ipſis vſq; Apoſtolis ſemper fuit vſitata. Quanquam ne ipſi quidem Apoſtoli primi fuerunt authores, ſed exemplum ſumpſerunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuiſſe plebem, ſupplicationes indictas: indictum ieiunium. Id ergo ſequuti ſunt Apoſtoli quod & populo Dei nouum nō erat, & vtile fore præuidebant. Similis eſt ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari vel in officio ac obedientia contineri poteſt. Exempla paſſim extant in Sacris hiſtoriis, quæ non opus eſt colligere. Sic in ſūma habendum eſt: quoties de religione incidit controuerſia quā vel Synodo, vel Eccleſiaſtico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Miniſtro agitur, quoties deniq; tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rurſum quū apparent iudicia iræ Domini, vt ſunt peſtilentia, & bellū, & fames, hoc ſanctum eſſe, & ſeculis omnibus ſalutare inſtitutum, vt Paſtores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebē hortentur.

Si quis

Siquis teſtimonia quæ ex veteri teſtamento adduci poſſunt, nõ recipiat, quaſi Chriſtianæ Eccleſiæ minus conueniant, conſtat Apoſtolos quoque ſic feciſſe. Tametſi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæſtionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò neceſſarium eſſe iudicant: alij etiam vt ſuperuacuum, prorſus reiiciunt: & vſu eius non bene cognito, facilis eſt in ſuperſtitionem lapſus. *De ieiunio locus.*

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac ſubigendam carnem, ne laſciuiat, vel vt ad preces ac ſanctas meditationes melius ſimus cõparati, vel vt teſtimonium ſit noſtræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum noſtrum coram ipſo confiteri. Primus finis, non ita ſæpe locum habet in publico ieiunio, quòd non vna eſt omnibus corporis conſtitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriuſque communis eſt, tam enim vniuerſa Eccleſia eiuſmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnuſquiſque. Tertius quoq; ſimiliter. Fit enim interdum vt bello, vel peſte, vel calamitate aliqua gentẽ vnã percutiat Deus. In hac communi ferula ream ſe tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Si quem verò priuatum feriat manus Domini, idipſum faciat vel ſolus vel cum ſua familia. Id quidem præcipuè ſitum eſt in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix poteſt quin erumpat in externam teſtificationẽ: ídque tũ maximè ſi in communem ædificationem cedit, vt omnes ſimul peccatum ſuum palàm confitendo, laudem iuſtitiæ Deo reddant, & ſe mutuò ſinguli exemplo ſuo cohortentur. *Huius tres fines.* *Primus priuato ieiunio magis conuenit.* *Secundus & tertius.*

16 Vnde ieiunium, vt eſt ſignum humiliationis, frequentiorem vſum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque ſit commune, vt dictum eſt. Quod ergo ad diſciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo ſupplicandum eſt, ieiunium vnà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum miniſterium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipſi poſtea quum miniſtros præficerent Eccleſiis, ſoliti ſunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud ſpectarunt niſi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentẽ non ita eſſe in Deum erectam, vt & ſerio ardentique affectu ferri in precationẽ, & in ea perſeuerare poſſit. Sic intelligendum eſt quod refert Lucas de Anna, eam ſeruiſſe Domino ieiuniis & obſecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: ſed ſignificat ſanctam mulierem ſe hoc modo exercuiſſe ad precandi aſſiduitatem, *Publicum ieiunium cum oratione coniunctũ indicere ſolent Paſtores, quoties de re aliqua magna Deo ſupplicandum eſt.* Act. 13. 3. Ibidem. 14. 23. Luc. 2. 37.

Nehem.1.4. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore ſtudio Deum pro liberatione populi ſui precaretur. Hanc ob cauſam dicit 1.Cor.7.5. Paulus fideles rectè facere ſi ad tempus abſtineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium præcationi vice adminiculi coniungẽs, nullius per ſe momenti eſſe admonet, niſi quatenus refertur in hũc finem. Deinde quum Ibidem 3. præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum eſt non de quotidianis precibus eum loqui, ſed quæ attentionem magis ſeriam exigunt.

Item, quoties publica aliqua calamitas graſſari incipit. 17 Rurſum ſi graſſari incipit vel peſtilentia, vel fames, vel bellum, aut ſi qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur. Paſtorum tunc quoque officium eſt hortari ad ieiunium Eccleſiam, quo ſuppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari, & quodammodo armari denunciat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promiſſa barba, impexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe olim demittere rei ſolebant ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita nos quum rei agimur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari, cum eius gloriæ intereſt ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipſis vtile eſt ac ſalutare. Atque id quidem *Exempla ſub Lege.* vſitatum fuiſſe in populo Iſraelitico, ex verbis Ioëlis colligere Ioel.2.15. promptum eſt. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ ſequũtur, loquitur vt de rebus communi conſuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitiis populi conſtitutam eſſe quæſtionẽ, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reóſque citauerat ad dicendam cauſam. deinde vociferatur, vt properent ad ſaccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc eſt, vt externis quoq; teſtificationibus ſe coram Domino proſternant. Cinis quidem & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: ſed conuocatio & fletus, & ieiunium, & quæ ſunt his ſimilia, non dubium quin ad noſtram quoque ætatem ſimiliter pertineant, quoties ita rerum noſtra- 1.Sam.7.6.& 31.13. rum cõditio poſtulat. Nam quum ſanctum ſit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: 2.Reg.1.12. cur eo minus vtamur quàm veteres in ſimili neceſſitate? Legi- Ionæ 3.5. mus ieiunaſſe in ſignum mœſtitiæ non modò Iſraeliticam Eccleſiam, verbo Dei formatam ac cõſtitutam, ſed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationẽ habebant. Quid cauſæ eſt igitur cur non idem agamus? At externa eſt ceremonia, quæ finem in Chriſto vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum eſt (vt ſemper fuit) & vtilis admonitio, ad ſeipſos excitandos, ne ſua nimia ſecuritate & ſocordia Deum magis ac magis prouocent, dum Matth.9.15. eius flagellis caſtigãtur. Proinde Chriſtus, quũ Apoſtolos ſuos Luc.5.34. excuſat, quod nõ ieiunent, non dicit abrogatum eſſe ieiunium: ſed

ſed calamitoſis temporibus ipſum deſtinat, & coniungit cũ luctu: Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis ſponſus.

18 Ne quis autem error ſit in nomine: definiamus quid ſit ieiunium. non enim ſimpliciter continentiam ac parſimoniam in victu hîc intelligimus, ſed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & ſobrietate temperata eſſe debet, vt quandam ieiunij ſpeciem, quoad fieri poteſt, toto ſuo decurſu præ ſe ferat. Sed eſt præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex conſueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac ſeueriorem. Hoc in tribus ſitum eſt, in tempore, in ciborum qualitate, & parſimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum cauſa inſtituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli cauſa, ſi ob ſolennẽ precationem quis ieiunet, vt eò impranſus accedat. Qualitas in eo ſita eſt vt abſint omnes lautitiæ, ac plebeiis vilioribúſque cibis contenti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc eſt, vt parcius ac leuius ſolito veſcamur: tantùm ad neceſſitatem, non etiam ad voluptatem.

Ieiunium in tribus præcipuè ſitũ eſt: tempore, ciborum qualitate, & parſimonia.

19 At verò ſemper in primis cauendum ne quid obrepat ſuperſtitionis, quemadmodum antehac magno Eccleſiæ malo accidit. Multo enim ſatius fuerit nullum prorſus eſſe ieiuniorum vſum quàm diligenter obſeruari, & interim corruptum eſſe falſis pernicioſiſque opinionibus, ad quas mundus ſubinde delabitur, niſi ſumma fide ac prudentia obuiam eant Paſtores. Primum eſt vt ſemper vrgeant quod docet Ioel, ſcindẽda eſſe corda, non veſtimenta: hoc eſt, admoneant plebem, non magni per ſe æſtimari à Deo ieiunium niſi adſit interior cordis affectus, vera peccati & ſuiipſius diſplicentia, vera humiliatio, verúſque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob cauſam vtile eſſe niſi quòd iſtis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines ſigna & externam ſpeciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum ſibi facere conantur. Itaque in hanc hypocriſin ſeueriſſimè inuehitur Ieſaias, quod Iudæi ſatisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale eſt (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ ſequuntur. Non igitur inutilis modò ac ſuperuacua fatigatio eſt hypocritarum ieiunium, ſed maxima abominatio. Alterum malum huic affine ſummopere cauendum eſt, ne pro opere meritorio aut ſpecie diuini cultus cenſeatur. Nam quum ſit res per ſe media, nec quicquam habeat momẽti niſi propter eos fines in quos reſpicere debet, pernicioſiſſima ſuperſtitio eſt, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per ſe neceſſariis non alio reſpectu. Tale fuit olim

Ne quid verò ſuperſtitionis obrepat tria ſunt inculcanda.

1. Scindenda eſſe corda, non veſtimenta.

Ioel. 2. 13.

Ieſa. 58. 5.

2. Cauendum ne pro opere meritorio, aut ſpecie diuini cultus cẽſeatur.

Li. 2. De morib. Manic. c. 13. & lib. 30. contra Fauſtum.

delirium Manichæorum: quos dum refellit Auguſtinus, ſatis clarè docet, ieiunium non niſi ab iis quos dixi finibus æſtimandum, nec Deo aliter probari niſi eò referatur. Tertius error nõ adeò quidẽ impius, periculoſus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis moroſius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis ſic extollere vt homines ſe aliquid eximium feciſſe putent quum ieiunauerint. Qua in parte non in totum excuſare audeo veteres quin & ſuperſtitionis quædam ſemina iecerint, & occaſionem præbuerint tyrannidi quæ poſtea exorta eſt. Occurrunt quidem interdum ſanæ ac prudentes de ieiunio ſententiæ, ſed poſtea occurrunt ſubinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipſum inter præcipuas virtutes extollunt.

3. Abſtinentiam illam non immodicè extollere.

Quod quum fuerit factum inualuit ieiunij quadragesimalis obſeruatio ex κακοζηλίᾳ.

20 Et tunc paſſim inualuerat ſuperſtitioſa quadrageſimæ obſeruatio: quia & vulgus eximium aliquod obſequium Deo ſe in ea præſtare exiſtimabat, & Paſtores eam commendabant pro ſancta Chriſti imitatione: quum planum ſit non ideo ieiunaſſe Chriſtum vt aliis exemplum præſcriberet, ſed vt Euangelij prædicationem ſic auſpicando, non humanã doctrinam eſſe, ſed è cælo profectam re ipſa comprobaret. Ac mirum eſt tam craſſam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuiſſe: quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim ſæpius ieiunat Chriſtus (quod fieri oportet ſi anniuerſarij ieiunij legem tradere vellet) ſed ſemel tantùm, quum ſe ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat ſi homines ad imitationem prouocare vellet: ſed magis exemplum deſignat quo in ſui potius admirationem omnes rapiat quàm ad æmulandi ſtudium excitet. Denique non alia eſt iſtius ieiunij ratio quã eius quod defunctus erat Moſes, quũ Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Moſe editum eſſet miraculum ad ſtabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Chriſto prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem prætextu imitationis Moſis, talem ieiunij formam in populo Iſraelitico erigere. Nec vllus ex ſanctis Prophetis ac Patribus id ſequutus eſt, quum tamen ad omnes pias exercitationes ſatis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum ſine cibo & potu quadraginta dies tranſegiſſe, non aliò pertinebat quàm vt populus agnoſceret eum excitatum eſſe Legis vindicem, à qua vulgò propè totus deſciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία & ſuperſtitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Chriſti, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunij mira tunc erat diuerſitas, vt refert Caſſiodorus ex Socrate, hiſtoriæ ſuæ libro nono. Romani enim (inquit) non niſi tres habebant ſeptimanas: ſed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci ſex: alij

Matt. 4. 2.

Qua obſeruatio ſuperſtitioſa tribus rationibus refellitur.

Exod. 24. 18. & 34. 28.

1. Reg. 19. 8.

Vſitata quidem apud veteres, ſed diuerſa ratione.

alij ſeptem: ſed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum diſcrimine diſſidebant, alij nonniſi pane & aqua veſcebantur, alij addebant olera: à piſcibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullũ habebant in cibis diſcrimen. Huius etiã differentiæ meminit Auguſtinus, poſteriore epiſtola ad Ianuarium.

Poſtea latæ ſunt leges de ciborum delectu: & varij abuſus irrepſerunt iam inde ab Hieronymi ſeculo.

21 Sequuta ſunt deinde deteriora tempora, & ad præpoſterum vulgi ſtudium acceſſit Epiſcoporum tum inſcitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ ſunt impiæ leges, quæ conſcientias exitialibus vinculis ſtringunt. Interdictus carnium eſus quaſi hominem contaminaret. Additæ ſacrilegæ opiniones aliæ ſuper alias, donec in profundum omniũ errorum vẽtum eſt. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptiſſimo abſtinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquiſitiſſimis quibuſque deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ ſufficiunt. nunquã maior ciborum vel copia, vel varietas, vel ſuauitas. In tali ac tam ſplendido apparatu putant ſe ritè ſeruire Deo. Taceo quod nunquam fœdius ſe ingurgitant qui volunt haberi ſanctiſſimi. In ſumma, his ſummus eſt Dei cultus, à carnibus abſtinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarũ. Rurſum hæc vltima eſt impietas, & vix morte expiabilis, ſi quis minimũ laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario guſtauerit. Narrat Hieronymus, iã ſuo ſeculo quoſdam extitiſſe, qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo veſcerentur, cibos delicatiſſimos vndique aduehi ſibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abſtinebant: ſed ſuaues pretioſáſque ſorbitiunculas fieri ſibi curabant: quas non ex calice hauriebant, ſed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare eſt inter omnes diuites: vt ſcilicet non alio fine ieiunent, niſi vt lautius nitidiúſque epulẽtur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cùm in ieiuniis tum in omnibus aliis diſciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil ſinceri, nihil bene compoſiti ac ordinati haberi Papiſtas, vt ſuperbiendi occaſionem vllam habeant, quaſi aliquid reliquum ſit apud eos laude dignum.

Ad Nepotianũ.

Concluſio, nullam eſſe communis diſciplinæ Eccleſiaſticæ praxim in Papatu.

Altera pars diſciplinæ Eccleſiaſticæ, clerum reſpiciens.

22 Sequitur altera pars diſciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet, Ea Canonibus continetur, quos ſibi veteres Epiſcopi ſuóque ordini impoſuerunt. Quales ſunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comeſſationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis laſciuis ſaltationibus intereſſet: aliiq; eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipſa Canonum authoritas ſanciebatur, nequis eos impunè violaret. In hunc finẽ vnicuiq; Epiſcopo committebatur cleri ſui gubernatio, vt ſecundum Canones, ſuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem inſtitutæ erant annuæ inſpectiones ac Synodi, vt ſiquis foret in officio negligentior, ad-

Qualis, quámq; ſeuera olim fuerit.

moneretur: ſi quis peccaſſet, pro modo delicti in eũ animaduer teretur. Ipſe quoque Epiſcopi quotannis ſuas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur ſiquid præter officium admiſerant. Nam ſiquis Epiſcopus durior erat aut violentior in ſuum clerum, illuc erat prouocatio, etiamſi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerſio ſeueriſſima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam ſolebant quin locum ac tempus proximè indicerent. Nam vniuerſale cogere Conciliũ ſolius erat Imperatoris, quemadmodum teſtantur omnes vetuſtæ indictiones. Quandiu vigebat hæc ſeueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & opere præſtarent. Quin multo rigidiores erant in ſeipſos quàm in vulgus. Et ſanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) diſciplina plebs regatur: clerici inter ſe acriores exerceant cenſuras, minúſq; longè ſibi quàm aliis indulgeant. Iſtud totum vt obſoleuerit nihil opus eſt referre, quũ nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac diſſolutum: ac eo licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipſos videatur prorſus ſepulta eſſe omnis antiquitas, vmbris, fateor, quibuſdã decipiunt ſimplicium oculos, ſed quæ ad vetuſtos mores nihilo propiùs accedunt quàm ſimiæ æmulatio ad id quod ratione & conſilio faciunt homines. Memorabilis eſt apud Xenophontẽ locus, vbi docet, quum turpiter degeneraſſent Perſæ à maiorũ inſtitutis, & ab auſtero viuendi genere ad molliciem & delicias prolapſi eſſent, vt tamẽ dedecus hoc tegerent, priſcos ritus ſedulò ſeruaſſe. Nam quum Cyri tempore eouſq; vigeret ſobrietas & temperantia vt emungi opus non eſſet, atq; etiam probri loco duceretur: apud poſteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, ſorbere verò & intus alere ad putredinem vſq; fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permiſſum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad menſam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri neceſſe foret, tolerabile. Semel comedere præſcriptum: hoc non abrogauerant boni iſti ſucceſſores, ſed vt à meridie vſque ad mediã noctem continuarent ſuas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: ſed laſſitudinis vitãdæ cauſa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vſitatum ex conſuetudine fuit. Quoties degeneres ſuas regulas obtendent Papiſtæ, vt ſe oſtendant affines eſſe ſanctis Patribus: ridiculã eorum imitationem hoc exemplum ſatis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum poſſit exprimere.

Quàm miſerè hodie obſoleuerit.

Lib. 8. Pæd. Cyri.

Exemplum Papiſtis admodum conueniens.

23 Vna in re pluſquam rigidi ſunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittãt. Quanta apud eos ſcortandi graſſetur

Locus de ſacerdotum cœliba-

ſetur impunitas dicere nil attinet. ac fœtido ſuo cœlibatu freti occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè oſtendit quàm peſtiferæ ſint omnes traditiones: vtpote quæ non ſolùm orbauit Eccleſiam probis & idoneis Paſtoribus, ſed horrendam inuexit ſcelerum colluuiem, multáſque animas in gurgitem deſperationis proiecit. Certè quòd ſacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum eſt impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, ſed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquiſſet, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauiſſe verbo ſuo ne hæc libertas infringeretur, clarius eſt quàm vt longa demonſtratione vti neceſſe ſit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Epiſcopum vult eſſe vnius vxoris virũ: ſed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu ſancto denuntiat, fore nouiſſimis temporibus homines impios qui coniugiũ prohibeant: eóſque non modò impoſtores nuncupat, ſed dęmones? Hoc igitur vaticinium, hoc ſacrum oraculum eſt Spiritus ſancti quo Eccleſiã ab initio præmunire aduerſus pericula voluit, Doctrinam dęmoniorum eſſe coniugij prohibitionem. Verùm bellè ſe elapſos eſſe putant quum hanc ſententiam detorquẽt ad Mõtanum, Tatianos, Encratitas, alióſque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) ſoli matrimonium damnarunt: nos minimè dãnamus, ſed Eccleſiaſticum ordinem tantùm ab eo arcemus, cui putamus non ſatis conuenire. Quaſi verò etiamſi in illis ſuperiorib. completum ſit primo loco hoc vaticinium, non in iſtos etiam competat: aut quaſi auditu digna ſit puerilis iſta argutiola, quòd prohibere ſe negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim eſt acſi tyrannus iniquam non eſſe legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

tu, in quo diſciplina Eccleſiaſtica vim omnẽ Pontificij conſtituerunt.

Refutatio impiæ huius tyrannidis ex Scriptura.

1.Tim.3.2.
Tit.1.6.

1.Tim.4.3.

Exceptionis Papiſticæ ad locum Apoſtoli dilutio.

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quaſi non prouiderit hoc quoq; Dominus quibus ornamentis excellere deberent Sacerdotes. Ita Apoſtolum perturbati ordinis confuſique decoris Eccleſiaſtici inſimulant, qui quũ abſolutam boni Epiſcopi ideã delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, auſus ſit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non eſſe qui ſecundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non eſſe nouam concedo: ſed falſam eſſe ex ipſo contextu palàm eſt: quia ſtatim præſcribit quales Epiſcoporum & Diaconorum vxores eſſe oporteat. Paulus inter Epiſcopi virtutes numerat coniugium: iſti intolerabile vitium in ordine Eccleſiaſtico eſſe docent. Et, ſi Deo placet, hac generali vituperatione nõ contenti, immunditiem & pollutionem carnis in ſuis Canonibus vocant. Cogitet quiſque apud ſe ex qua officina hæc prodierint. Chriſtus eo honore dignatur coniugiũ vt imaginem eſſe velit ſacræ

1. Argumentum Papiſt. pro Sacerdotum cœlibatu.

Reſponſio.

Exceptio.

Reſponſio 1.

Syricius ad Epiſcopos Hiſpaniarum.

Reſponſio 2.

ſuæ cum Eccleſia coniunctionis. Quid ſplendidius dici poterat ad commendandam coniugij dignitatem? Qua igitur frõte immundum vel pollutum vocabitur, in quo ſimilitudo ſpiritualis Chriſti gratiæ elucet?

2. Argumētum. 25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos miniſtrandi vices redibãt, oportuit ab vxorib. ſecubare, quo puri & immaculati ſacra tractarent. Noſtra ergo ſacra, quũ & multo nobiliora ſint & quotidiana, à coniugatis tractari valdè fuerit indecorũ. *Reſponſio.* Quaſi verò eadem ſit Euangelici miniſterij perſona, quæ fuit ſacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι Chriſtum repræſentabant, qui mediator Dei & hominum, abſolutiſſima ſua puritate reconciliaturus Patrẽ nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum ſanctitatis eius non poſſent, quibuſdam tamẽ lineamentis vt adumbrarent, iuſſi ſunt vltra humanum morem ſe purificare, dum ad Sanctuarium accederent: quia tunc ſcilicet propriè Chriſtum figurabant, quod veluti pacificatores ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cæleſtis tribunalis ſimulachrũ. Hanc perſonam quia hodie non ſuſtinent Eccleſiaſtici Paſtores, fruſtra cum illis comparantur. *Heb.13.4.* Quare Apoſtolus citra exceptionem ſecurè pronuntiat, honorabile eſſe inter omnes coniugium, ſcortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipſi Apoſtoli ſuo exemplo comprobarunt, nullius quamlibet excellentis functionis ſanctitate indignum eſſe coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuiſſe, ſed ſecum etiam circunduxiſſe teſtis eſt Paulus. *1.Cor.9.5.*

3. Argumētum. Reſponſio, Apoſtolorum authoritate, & veteris Eccleſiæ teſtimonio firmata. 26 Deinde mira fuit impudẽtia, quod decorũ iſtud caſtitatis pro neceſſaria re venditarunt, in ſummã veteris Eccleſiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen ſanctimonia excelluit. Nam ſi Apoſtolos nihil morantur (vt ſolent eos interdum ſtrenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetuſtis Patribus, quos certum eſt nõ modò cõiugium in Epiſcoporum ordine toleraſſe, ſed etiã approbaſſe? Alebant ſcilicet fœdam ſacrorum profanationem, quando ita non ritè apud eos Domini myſteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cœlibatu: vt nunquã deſunt ſuperſtitioſuli, qui ſemper nouum aliquid cõminiſcuntur, vnde admirationem ſibi concilient. *Hiſt. tripar. li. 2.c.14.* Sed quid conſtitutum fuit? nempe in ſententiam Paphnutij diſceſſum eſt, qui pronuntiauit caſtitatem eſſe cum propria vxore concubitum. Manſit ergo inter ipſos ſacrum coniugium: neque aut ipſis dedecori ceſſit, aut maculam vllam aſpergere miniſterio creditum eſt.

Argumentum à virginitatis ſu- 27 Sequuta ſunt deinde tẽpora, quib. inualuit nimis ſuperſtitioſa cœlibatus admiratio. hinc illa ſubinde & ſine modo decã-

tata

ſata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cũ ea cõferenda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, ſic tamen extenuabatur eius dignitas, & ſanctitas obſcurabatur, vt non videretur ſatis forti animo ad perfectionẽ adſpirare qui non ab ipſo ſibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum eſt ne matrimonium contraherent qui perueniſſent ad ſacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem aſſumerentur niſi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc quia videbantur reuerentiam ſacerdotio conciliare, magno plauſu etiam antiquitus recepta eſſe fateor. Sed ſi mihi antiquitatem obiiciant aduerſarij, primùm reſpondeo, hanc libertatem & ſub Apoſtolis & aliquot poſtea ſeculis extitiſſe, vt coniuges eſſent Epiſcopi. hac, ſine difficultate, vſos eſſe ipſos Apoſtolos, & alios primariæ authoritatis Paſtores, qui in eorum locum ſucceſſerunt. Illius antiquioris Eccleſiæ exemplum pluris meritò nobis debere eſſe quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſitatúmque fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit eſſe coniugio iniquior, nõ ita impoſuiſſe Sacerdotibus legem cælibatus quaſi res per ſe neceſſaria eſſet, ſed quia cælibes coniugatis anteferret. Poſtremò non ita exegiſſe vt neceſſitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam ſeruandam idonei non eſſent. Nam quum ſeueriſſimis legibus in ſcortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantùm ſtatuebat vt à functione ſuperſederent.

pra coniugium commendatione petitum.

Reſponſio 1.

Reſp. 2.

Reſp. 3.

28 Ergo quoties cælibatui ſuo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ iſtius tyrannidis defenſores, toties excipiendum erit vt veterem illam caſtimoniam in ſuis Sacerdotibus reſtituant, amoueant adulteros ac ſcortatores: ne eos, in quibus honeſtum ac pudicum thori vſum non ſuſtinent, in omne libidinis genus impunè ruere ſinant: reuocent illam obſoletam diſciplinam, qua omnes laſciuiæ coerceantur: liberent Eccleſiam hac tam flagitioſa turpitudine, qua iamdiu deformata eſt. Vbi hoc conceſſerint, tum rurſus admonendi erunt ne eam rem pro neceſſaria venditent, quæ per ſe libera ex Eccleſiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum eſſe locum iis Canonibus cenſeam, qui vinculum cælibatus Eccleſiaſtico ordini iniiciunt: ſed vt intelligant cordatiores qua fronte hoſtes noſtri ſanctum coniugium obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum ſcripta extant, neque ipſi, quum ex ſuo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honeſtati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chryſoſtomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non poteſt in matrimonij commendatio-

Concluſio diſputationis de cælibatu, oſtendens quid ſit excipiẽdum, quoties antiquitatis prætextu commenta ſua defendunt Papiſtæ.

Veteres item huic errori non prorſus fauiſſe.

Hom. de inuẽtione Crucis.

nem videri fuiſſe aliis profuſior. Sic autem loquitur, Primus gradus caſtitatis eſt, ſyncera virginitas: ſecundus, fidele coniugium. Ergo ſpecies ſecunda virginitatis, eſt matrimonij caſta dilectio.

CAPVT XIII.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

1 Primùm in genere de votis agitur, à prima ſectione ad octauam.
2 Deinde verò vſque ad finem nominatim de votis monaſticis: nempe de monaſtica profeſſione & moribus, ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15 16. Poſteà de monachorum votis, & præcipuè de voto cœlibatus, ſect. 17. 18. 19. 20. & 21.

Tranſitio à tota ſuperiori tractatione de tyrannide pſeudopaſtorum ad hanc ſequentem.

DEPLORATA quidem res eſt, Eccleſiam, cui inæſtimabili ſanguinis Chriſti pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide ſic fuiſſe oppreſſam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: ſed priuata interim cuiuſque amentia oſtendit, non ſine iuſtiſſima cauſa tãtum fuiſſe diuinitus Satanæ eiúſque miniſtris permiſſum. Neque enim ſatis fuit neglecto Chriſti imperio quælibet onera à falſis doctoribus impoſita perferre, niſi propria etiam ſinguli ſibi accerſerent: adeóque cauernas ſibi fodiendo ſe profundius demergerent. Id factum eſt dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui ſub Paſtorum titulo dominati ſunt in Eccleſia, vitiatum fuiſſe Dei cultum, vbi iniquis ſuis legibus miſeras animas illaquearunt: hìc malum affine annectere non intempeſtiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij ſui prauitate, quibus potuit obſtaculis ſemper adiumenta repuliſſe quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quo melius pateat grauiſſimam perniciem ex votis inuectam eſſe, principia iam antè poſita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè ſanctéque inſtituendam deſiderari poteſt, in Lege eſſe comprehenſum. Docuimus rurſus Dominum, quo melius nos ab excogitandis

Ex generalibus quibuſdam fundamentis oſtenditur quo loco vota ſint habenda.

Li. 2. c. 8. ſect. 5.

tandis nouis operibus auocaret, totam iuſtitiæ ladem in ſimplici voluntatis ſuæ obedientia incluſiſſe. Hæc ſi vera ſunt, iudicare promptum eſt, fictitios omnes cultus, quos nobis ipſi ad promerendum Deum comminiſcimur, minimè eſſe illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipſe multis locis non tantùm apertè eos reſpuit, ſed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio, quæ præter expreſſum Dei verbum ſunt, quo loco ſint habenda, an nuncupari ritè poſſint ab hominibus Chriſtianis, & quatenus eos obſtringant. Nam quod inter homines dicitur promiſſio, id Dei reſpectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in votis obſeruantiam eſſe decet, quæ ad ipſum Deum, cum quo maximè seriò agendum eſt, dirigantur. Hîc mirum in modum omnibus ſeculis graſſata eſt ſuperſtitio: vt homines ſine iudicio, ſine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigioſæ abſurditates apud Ethnicos, quibus nimis inſolenter cum diis ſuis luſerunt. Aque vtinam hanc illorum audaciam non imitati eſſent etiam Chriſtiani. Minimè id quidem decuit: ſed videmus aliquot ſeculis nihil fuiſſe hac improbitate vſitatius: vt populus contempta paſſim Dei Lege, vouendi quicquid per ſomnium arriſiſſet, inſano ſtudio totus flagraret. Nolo odioſè exaggerare, nec ſigillatim recenſere quàm grauiter, ac quot modis hîc peccatum ſit: ſed hoc obiter dicere viſum eſt, quo melius appareat, nos nequaquam de re ſuperuacua quæſtionem inſtituere, quum de votis tractamus.

Quàm ſuperſtitiosè non tantum Ethnici, ſed etiã Chriſtiani in votis nuncupandis peccarint.

2 Porrò ſi nolumus errare iudicando quæ vota ſint legitima, quæ præpoſtera: tria expendere cõuenit: nempe quis ſit is, cui votum nuncupatur: qui ſimus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primùm eò ſpectat, vt cogitemus nobis cum Deo eſſe negotium: quem adeò delectat noſtra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum ſpecioſæ ſint ac ſplendidæ, maledictas eſſe pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipſi ſine mandato excogitemus, Deo ſunt abominabiles, ſequitur nullum ei acceptũ eſſe poſſe, niſi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis ſumamus, vt audeamus Deo vouere, quod nullum teſtimonium habeat, qualiter ab ipſo æſtimetur. Nam quod Paulus docet, peccatum eſſe quicquid fit abſque fide, quum ad actiones quaſlibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet, vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò ſi in minimis quibuſque (vt illic de ciborũ diſcrimine diſputat Paulus) labimur, vel erramus, vbi non prælucet fidei certitudo: quanto plus mo-

Diſputatio de votis ad tres articulos reuocata.

Col.2.23.

1. Quis ille ſit, cui votum nuncupatur, nempe Deus.

deſtiæ adhibendum eſt vbi rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis ſerium eſſe nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum deſcendamus, quin certò prius conſcientia conſtituerit, ſe nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum ſibi habebit præeuntem, & quaſi ex verbo ſuo dictantem quid factu bonum ſit vel inutile.

Rom.14.23. *Huic nihil vouendum, niſi quod ipſe requirit.*

2. Qui ſimus nos qui vouemus.

3 In altero quod hîc diximus conſiderandum, id continetur, vt metiamur vires noſtras, vocationem noſtram intueamur: ne beneficiũ libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non eſt ſuæ facultatis, vel cum vocatione ſua pugnat, temerarius eſt: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus conſtituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam eſſe ſic in manu noſtra poſitum, vt propriæ virtutis fiducia ſubnixi, illud Deo promittamus. Veriſſimè enim in Arauſicano Concilio decretum fuit, nihil ritè Deo voueri niſi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera ſunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data ſint, eius æquitate alia negata: menſuram collatæ ſibi quiſq; gratiæ (vt iubet Paulus) reſpiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota eſſe attẽperanda ad eum modum quem tibi ſua donatione Deus præſcribit: ne ſi vltrà coneris quàm ille permittat, teipſum nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent ſicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, ſe nihil cibi guſtaturos niſi occiſo Paulo: etiamſi nõ fuiſſet ſceleratum conſilium, temeritas tamen ipſa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem ſubiicerent ſuæ poteſtati. Sic Iephthe ſtultitiæ ſuæ pœnas dedit quum præcipiti feruore inconſideratum votum concepit. In quo genere primatum veſanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales ſuæ infirmitatis obliti, cælibatui ſe pares eſſe confidunt. Quo autem oraculo edocti ſunt, conſtaturam ſibi tota vita caſtitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuerſali hominum conditione Dei vocem, Non eſt bonũ homini eſſe ſoli. Intelligunt, atque vtinam non ſentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ ſæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: ſed meminerint potius eius quod dictum eſt, Dominum Deum tuum nõ tentabis. Hoc verò Deum tentare eſt, contra inditam ab eo naturam niti, ac præſentia eius dona ſpernere acſi nihil ad nos pertinerent. Quod iſti non modò faciunt, ſed matrimoniũ etiam quod inſti-

Hic primum metienda vires noſtra. *Deinde vocationis noſtra habenda ratio.* Cap.11. Rom.12.3. 1.Cor.12.11.

Alioqui facilè peccamus.

Act.23.12. *Exemplis id probatur.*

Iudic.11.30.

Quæ cùm clerus Papiſticus non animaduerterit, fœdè & horrendum in modum lapſus eſt. Gen.2.18.

Cùm enim coniugium probris affecerunt Papiſta, horrendas pœnas Deo luerũt. Deut.6.16.

inſtituere non alienum ſua maieſtate cenſuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit, quod Chriſtus Dominus noſter ſua præſentia ſanctificauit, quod primo ſuo miraculo cohoneſtare dignatus eſt, pollutionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomiis tollant. Quaſi verò non aliud cælibatum eſſe, aliud virginitatem, luculentum ipſi documentum præbeant in ſua vita: quam tamen impudentiſſimè angelicam vocant, in hoc certè Angelis Dei nimium iniurij, quibus ſcortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et ſanè argumentis hîc minimè opus eſt, vbi re ipſa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiuſmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum ſuorum contemptum paſſim vlciſcatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipſum quod intelligitur nimium eſt. Nihil eſſe vouendum quod nobis ſit impedimento quominus vocationi noſtræ ſeruiamus, extra controuerſiam eſt. Quemadmodum ſi paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, ſe alia onera ſuſcepturum: vel qui ad gerendum magiſtratum idoneus eſt, vbi eligitur, voueat ſe priuatum fore. Quid autem ſibi velit quod de libertate noſtra non ſpernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, niſi explicetur. Itaque ſic paucis recipe. Quum rerum omnium dominos cõſtituerit nos Deus, & eas ſic nobis ſubiecerit vt omnibus pro noſtra cõmoditate vteremur: non eſt quod ſperemus gratum Deo fore officium, ſi rebus externis, quæ nobis adminiculo eſſe debent, nos in ſeruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quod nonnulli laudem humilitatis ex eo captant ſi ſe illaqueent multis obſeruationibus, à quibus non fruſtra nos liberos atq; immunes Deus eſſe voluit. Proinde ſi hoc periculum volumus effugere, ſemper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Eccleſia Chriſtiana inſtituit, nobis minimè eſſe diſcedendum.

Heb.13.4. Ioh.2.2.&9.

Proinde nihil vouendum quod vocationi noſtræ repugnat.

Nec libertas à Domino nobis acquiſita ſpernenda eſt.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco poſui: multum ſcilicet referre quo animo votum nuncupes ſi velis ipſum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam ſpeciem intuetur, ſit vt eadem res, mutato animi propoſito, nunc placet ei acceptáque ſit, nunc vehementer diſpliceat. Vini abſtinentiam ſit ita voues quaſi in ea ſubſit aliquid ſanctimoniæ, ſuperſtitioſus es: ſi in alium finem non peruerſum reſpicis, nemo poteſt improbare. Sunt autem, quantum poſſum iudicare: quatuor fines ad quos vota noſtra dirigentur: quorum duos, docendi cauſa ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel noſtram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis teſtamur, vel ad iram eius deprecandam, ipſi à nobis pœnam ab admiſſa delicta exigimus. Priora vocemus, ſi placet,

3. Quo animo votum eſt nuncupandum, ſi Deo ipſum approbari volumus.

Sunt autem votorum quatuor fines quorum duo tempus præteritum, reliqui futurum reſpiciũt, & ſunt exercitia gratiarum actionis ac pænitentiæ.

exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, ſi Dominus eum incolumen ab exilio in patriam reduceret. Præterea in ſacrificiis veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iuſtum bellum ſuſcepturi vouebant ſe reddituros ſi victoria potiti eſſent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, ſi Dominus eos liberaſſet. Sic intelligendi ſunt omnes loci in Pſalmis qui de votis loquuntur. Eiuſmodi vota hodie quoq; nobis in vſu eſſe poſſunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis diſcrimine eripuit. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut ſolenne recognitionis ſymbolum Deo conſecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale ſit, vno duntaxat familiari exemplo oſtendere ſufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapſus ſit, nihil obſtabit quominus ad caſtigandam intemperiem lautitiis omnibus poſſit ad aliquod tempus renuntiare, ídque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo ſe aſtringat. Neque tamen ſic perpetuam legem iis ſtatuo qui ſimiliter deliquerint: ſed oſtendo quid facere illis liceat, qui tale votum ſibi vtile eſſe cenſuerint. Sic igitur eiuſmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Geneſ. 28. 20.

Pſ. 22. 26. & 56. 13. & 116. 14. 18.

Votorum primi generis exempla & vſus.

Votorum ſecundi generis exempla, vſus & libertas.

Finis votorum quæ in futurum tempus conferuntur.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim, vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores, partim vt quibuſdã veluti ſtimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis ſe adeò procliuem eſſe in certum vitium, vt in re aliàs non mala ſibi temperare nequeat quin protinus in malum delebatur: nihil abſurdum faciet, ſi eius rei vſum ad aliquod tempus ſibi voto præcidat. Quemadmodum ſiquis periculoſum ſibi eſſe hunc vel illum corporis ornatum agnoſcat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum ſibi iniicendo, hoc eſt neceſſitatem abſtinendi imponendo, ſeſe omni dubitatione liberet? Similiter ſiquis vel obliuioſus ſit vel piger ad neceſſaria pietatis officia, cur non ſuſcepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque ſpeciem eſſe pædagogiæ fateor: ſed eo ipſo quòd ſunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non ſine vtilitate vſurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus reſpiciunt vota præſertim in rebus externis, legitima eſſe dicemus, ſi modo & Dei approbatione ſint fulta, & vocationi noſtræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ ſint limitata.

Exempla.

De votis in vniuerſum doctrina.

6 Iam nec difficile eſt colligere quid de votis in vniuerſũ ſentiendum ſit. Vnum eſt votum fidelium omnium commune, quod in Baptiſmo nuncupatum, Catechiſmo ac Cœnæ ſumptione

ptione confirmamus ,& quaſi ſancimus, ſunt enim ſacramenta tanquam ſyngraphæ , quibus Dominus miſericordiam nobis ſuam atque ex ea vitam æternam defert : nos viciſſim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè ſumma, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in ſeruitutem addicimus, vt ſanctis eius mandatis obediamus,non autem obſequamur prauis carnis noſtræ deſideriis.

Votum commune omnium Christianorum.

Hoc votum quum à Scriptura teſtimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin ſanctum ſit & ſalutare dubitari non debet. Nec obſtat quòd perfectam legis obedientiam quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præſtat. Quando enim hæc ſtipulatio in fœdere gratiæ eſt incluſa,ſub quo & remiſſio peccatorum, & Spiritus ſanctificationis continetur: pollicitatio quā illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij poſtulatione cōiuncta eſt.

Et quidem ſanctum ac ſalutare.

In iudicandis particularibus votis tres ſuperiores regulas memoria tenere neceſſe eſt: vnde tutò licebit, quale ſit vnumquodque votum æſtimare.Neque tamen ea ipſa vota:quæ ſancta eſſe aſſero,ſic commendare me putes,vt quotidiana eſſe velim.Nam etſi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: ſiquis tamen conſilio meo obtemperet, nonniſi ſobria & temporaria ſuſcipiet.Si enim ad multa vota nuncupāda ſubinde erumpas,tota religio ipſa aſſiduitate vileſcet,& procliuis erit in ſuperſtitionem lapſus. Si perpetuo voto te obſtringas , aut magna moleſtia tædióque ſolues,aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

Vota autem particularia ad tres ſuperiores regulas ſunt exigenda.

7 Iam nec obſcurum eſt,quanta ſuperſtitione in hac parte laborauerit mundus aliquot ſeculis. Alius ſe abſtemium fore vouebat , quaſi vini abſtinentia cultus eſſet per ſe Deo gratus. Alius ieiunio,alius carnis abſtinentiæ ſe adſtringebat ad certos dies, quibus ſingularem aliquam præ aliis religionem ſubeſſe ſibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur:etſi non à pueris.Fuit enim hoc pro magna ſapientia habitum: votiuas peregrinationes ad ſanctiora loca ſuſcipere,ac interdum vel pedibus iter conficere , vel corpore ſeminudo, quo plus meriti ex laſſitudine acquireretur. Hæc & ſimilia,quorum incredibili ſtudio mundus aliquā diu æſtuauit, ſi ſecundum eas quas antea poſuimus regulas examinentur, nō tantùm inania deprehendentur ac nugatoria , ſed plena manifeſtæ impietatis. Vtcunq; enim iudicet caro,nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt pernicioſæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti ſunt,credunt ſe non vulgarem iuſtitiam ſibi comparaſſe: ſummam pietatis in externis obſeruationibus reponunt : alios omnes deſpiciunt qui apparent earum rerum minus curioſi.

Vnde ſatis conſtat quàm miſera fuerit aliquot ſeculis hominum temerè & ſuperſtitioſè vouentiū conditio : quod primum in genere oſtenditur.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota

Deinde in ſpecie in votis mona-

chorum, Atque ita ad 2. cap tũ partem deuenitur. & primum qualis fuerit veterum monachorum vita, quale inſtitutum: vnde liquet quàm diſſimilis & ridiculus ſit Papiſticus monachiſmus.

monaſtica maiori in veneratione habentur quod videntur publico Eccleſiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum eſt. Principio, nequis longi temporis præſcriptione defendat monachiſmum qualis hodie eſt, notandum eſt, fuiſſe olim in monaſteriis longè aliud viuendi inſtitutum. Qui ſe ad ſummam auſteritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebant. Qualem enim ſub Lycurgi legibus fuiſſe Lacedæmoniorum diſciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus, panis, herbæ ac radiculæ, præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abſtinebant. Hæc hyperbolica videri poſſent niſi ab oculatis & expertis teſtibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Baſilio & Chryſoſtomo, Talibus verò rudimentis ſe ad maiora munera præparabant. Monaſtica enim collegia fuiſſe tunc veluti ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, cùm illi quos nuper nominauimus, ſatis claro documẽto ſunt (nam omnes in monaſteriis educati, illinc ad Epiſcopale munus vocati ſunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præſtantes viri. Et Auguſtinus illud ſuo quoque tẽpore fuiſſe vſitatum oſtendit, vt Eccleſiæ clericos cœnobia miniſtrarẽt.

Epiſt.81. nam monachos Caprariæ inſulæ ſic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propoſitum veſtrũ cuſtodiatis, & in finem perſeueretis: acſi quando operam veſtram mater Eccleſia deſiderauerit: nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis: ſed miti corde obtemperetis Deo. Nec veſtrum otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis: cui parturiẽti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodo naſceremini non

Epiſt.76. inueniretis. Loquitur autem de miniſterio quo fideles ſpiritualiter renaſcuntur. Item ad Aurelium, Et ipſis lapſus occaſio & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monaſterio permanent, nõ tamen niſi probatiores ac meliores in clerum aſſumere ſoleamus. Niſi fortè ſicut vulgus dicit. Malus choraules, bonus eſt ſymphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus eſt. Nimis dolẽdum, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus, & tã graui cõtumelia clericos dignos putemus, quum aliquãdo etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat: ſi adſit ei ſufficiens continentia, & tamen deſit neceſſaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines ſeſe ad Eccleſiæ gubernationem monaſtica diſciplina ſolitos fuiſſe præparare, quo aptiores & melius formati tantum mu[illegible]us ſubirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte eſſent homines illiterati: ſed quia idonei erant ſeligebantur.

9 Duobus tamen precipuè locis veteris monaſtices formam nobis

nobis depingit. Libro de moribus Eccleſiæ catholicę, vbi aduer *Veterum monachorum ex Augustino pictura.*
ſus Manichæorum calumnias eius profeſſionis ſanctimoniam
opponit: & altero, cui titulũ fecit, De opere monachorum. vbi
in degeneres quoſdam monachos, qui inſtitutum illud corrũ-
pere cœperant, inuehitur. Ego hîc eorum quæ tradit ſummã ita *Horum pietas.*
colligã, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, De morib. Eccl. cathol. c.31.
inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam caſtiſſimã
ſanctiſſimámque cõgregati, ſimul ætatẽ agunt, viuentes in ora- *Modeſtia.*
tionibus, lectionibus, diſputationibus: nulla ſuperbia tumidi,
nulla peruicacia turbulenti: nulla inuidentia liuidi. Nemo quic *Paupertas.*
quã poſſidet proprium: nemo cuiquã oneroſus eſt. Operãtur ma
nibus ea quibus & corpus paſci poſſit, & mens à Deo impediri *Labor manuum.*
non poſſit. Opus autem ſuum tradunt eis quos Decanos vocãt. *Oeconomia.*
Illi autem decani cum magna ſolicitudine omnia diſponentes
rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres nõ *Institutio.*
ſolùm ſanctiſſimi moribus, ſed etiam diuina doctrina excellẽ-
tiſſimi, omnibus rebus excelſi, nulla ſuperbia cõſulunt iis quos
filios vocant. magna ſua in iubendo authoritate, magna ipſorũ
in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore
extremo de ſuis quiſq; habitaculis, dũ adhuc ieiuni ſunt, ad au- *Conuentus.*
diendum illum Patrem: & conueniunt ad ſingulos Patres, terna
vt minimum hominum millia (de Ægypto potiſſimum & Oriẽ
te loquitur) corpus deinde reficitur, quantum ſaluti & ſalubri- *Victus ratio.*
tati ſat eſt: coercente vnoquoque concupiſcentiã ne ſe profun-
dat vel in ea ipſa quæ præſto ſunt, parca & viliſſima. Ita non ſo-
lùm à carnibus & vino abſtinent pro ſufficientia domandarum
libidinum, ſed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis
prouocant appetitum, quanto quaſi mundiora nonnullis vidẽ-
tur. Quo nomine ſolet turpe deſiderium exquiſitorum ciborũ
quod à carnibus alienũ eſt, ridiculè turpitérque defendi. Quic- *Amor erga pauperes.*
quid neceſſario victui redundat (redundat autem plurimum ex
operibus manuum, & epularum reſtrictione) tanta cura egenti-
bus diſtribuitur quanta non ab ipſis qui diſtribuunt, compara-
tum eſt. Nullo enim modo ſatagunt vt hæc ſibi abundent: ſed
omni modo agunt, vt non apud ſe remaneat quod abũdauerit.
Deinde commemorata auſteritate, cuius ipſe exempla & Medio *Auſteritas.*
lani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aſpera, Ibid. c.33.
quæ ferre non poteſt: nulli quod recuſat imponitur: nec ideo
condemnatur à cæteris, quòd in eorum imitatione ſe fateretur
inualidum, meminerunt enim quantopere cõmendata ſit chari Tit.1.15.
tas: meminerunt omnia munda mũdis, &c. Itaque non reiiciẽ-
dis generibus ciborum, quaſi pollutis, ſed concupiſcentiæ per-
domandæ, & dilectioni fratrũ retinendæ inuigilat omnis indu- 1.Cor.6.13.
ſtria. Meminerunt, Eſca ventri, & venter eſcis, &c. Multi tamen *Abſtinentia.*
firmi propter infirmos abſtinẽt. Multis nõ eſt cauſa iſta faciẽdi:

ſed quòd viliore victu & minimè ſumptuoſo ſe ſuſtentare placet. Itaque iidem ipſi, qui ſani ſibi temperant, ſi ratio valetudinis cogat, ægroti ſine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen ſe eo inquinari putant: nam languidioribus, & qui ſine ipſo nequeunt ſalutem corporis obtinere, humaniſſimè præberi faciunt: & nonnullos ſtultè recuſantes fraternè admonent ne vana ſuperſtitione debiliores citius quàm ſanctiores fiant. Ita pietatem ſedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipuè cuſtoditur: charitati victus, charitati ſermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conſpiratúrque charitatem: hanc violare, tãquam Deum, nefas ducitur: huic ſiquis reſiſtit, eiicitur atque vitatur: hanc ſiquis offendit, vno die durare non ſinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monaſtice, repræſentaſſe viſus eſt ſanctus ille vir, ea, tametſi longiora, huc inſerere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, ſi ex diuerſis eadem colligerem, quantumuis ſtuderem compendio.

Humanitas. *Superſtitionis odium.* *Charitas.*

10 Hìc autem mihi propoſitum non eſt totum iſtud argumentum perſequi, ſed obiter tantùm indicare non modò qualer habuerit vetus Eccleſia monachos, ſed qualis tũc fuerit monaſtica profeſſio: vt ex cõparatione iudicare poſſint ſani lectores quid frontis habeant qui ad ſuſtinendum præſentem monachiſmum, antiquitatem allegant. Auguſtinus dum ſanctum ac legitimum monachiſmum nobis deformat, omnem rigidam exactionem vult abeſſe earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil eſt quod hodie ſeuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile eſſe ducũt ſiquis in colore aut ſpecie veſtis, ſiquis in genere cibi, ſiquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præſcripto deflexerit. Auguſtinus fortiter contendit nõ licere monachis de alieno otioſis viuere. Tale exemplum ſuo tempore extitiſſe negat bene cõſtituti monaſterij. Noſtri præcipuam ſanctimoniæ ſuæ partem in otio collocant. Nam ſi otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua ſe alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Auguſtinus denique monachiſmũ requirit qui nihil aliud ſit quàm exercitium adiumẽtúmque ad pietatis officia, quæ Chriſtianis omnibus commendantur. Quid? quum ſummam, adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conſpirationem laudare, qua pauci homines inter ſe deuincti, ab vniuerſo Eccleſiæ corpore ſeparentur? Imò verò eos exemplo ſuo reliquis vult prælucere ad ſeruandam Eccleſiæ vnitatem. In vtroque adeò diuerſa eſt præſentis monachiſmi ratio, vt vix quicquam magis diſſimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi noſtri non contenti ea pietate,

Quantũ à veteri monachatu nouus defecerit. 1. Inconſiderato rigore.

De opere monachorum.

2. Inutili otio.

3. Falſa perfectionis vendicatione.

pietate, cuius vnius ſtudio ſuos eſſe perpetuò intentos Chriſtus iubet, nouam neſcio quam imaginantur, cuius meditatione ſint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc ſi negant, ſcire ab illis velim cur ordinem ſuum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa ſophiſtica ſolutio non ideo ſic vocari quia perfectionē in ſe contineat, ſed quia ad acquirendam perfectionem ſit omnium optimus. Quum ſe apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adoleſcentulis laqueum iniicere, quum priuilegia ſua aſſerere, quum in aliorum contumeliam, ſuam dignitatem extollere volunt, iactant ſe eſſe in ſtatu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad iſtum cuniculum ſuffugiunt, ſe nondum perfectionem eſſe conſequutos, in eo tamen ſtatu eſſe quoad ipſam præ aliis aſpirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quaſi ſola vita monaſtica ſit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæſtuoſiſſimas nundinas exercent. illa autem moderatio in paucis libris ſepulta manet. Hanc eſſe intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipſis agamus acſi nihil plus tribuerent ſuæ profeſſioni quàm vocando ſtatum adipiſcendę perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam ſpeciali nota ab aliis vitæ generibus diſtinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad inſtitutum, nuſquam vel vna ſyllaba approbatum: eodem indignæ cenſeantur omnes Dei vocationes, ſacro eius ore non modò præceptæ, ſed inſignibus elogiis ornatæ? Et quanta, obſecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius teſtimonio laudatis, commentitium neſcio quod antefertur?

Imaginaria & falſiſſima huius perfectionis monaſtica refutatio.

Exceptionis dilutio.

Ad rem ipſam acceſſus.

12 Age, calumniam eſſe dicant quòd antea tradidi non eſſe contentos præſcripta à Deo regula. Atque etiamſi taceam, ipſi plus ſatis ſe accuſant. apertè enim docent ſe plus oneris ſuſcipere, quàm ſuis Chriſtus impoſuerit: quoniam ſcilicet Euangelica conſilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. ſe ſeruaturos promittant, quibus non ſunt communiter aſtricti Chriſtiani. In eo quam nobis antiquitatē obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculā à Chriſto emiſſam cui non ſit neceſſariò obtemperandum. Et hæc ipſa nominatim quæ iſti boni interpretes Chriſtum conſuluiſſe duntaxat nugantur, iuſſa eſſe, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc peſtilentiſſimū errorem eſſe ſuprà docuimus, ſatis hîc ſit breuiter notaſſe, ea opinione fundatum eſſe monachiſmum qui nunc eſt, quam meritò pij omnes execrari debēt: vt ſcilicet fingatur aliqua eſſe perfectior viuēdi regula quàm iſta communis

1. Argumentum pro monaſtica perfectione.

Mat. 5. 44.

Reſponſio.

vniuerſæ Eccleſiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid ſuperſtruitur, nonniſi abominabile eſſe poteſt.

2. Argumentū. *Matt.19.21.* 13 Verùm aliud ſuæ perfectionis argumentū afferunt quod ſibi firmiſſimum eſſe putant. Dixit enim Dominus adoleſcenti de perfectione iuſtitiæ interroganti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipſi, nondum diſputo, demus hoc illis in præſentia. Perfectos igitur ſe factos *Reſponſio 1.* *1.Cor.13.3.* iactant, omnia ſua relinquendo. Si in hoc ſita eſt perfectionis ſumma, quid ſibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia ſua diſtribuerit pauperibus niſi charitatem habet, nihil eſſe? Qualis iſta eſt perfectio, quæ ſi abeſt, charitas in nihilum cum homine redigitur? Hîc reſpondeant neceſſe eſt, ſummum hoc quidem, ſed non vnicum eſſe perfectionis opus. Verùm hic quoque re- *Coloſſ.3.14.* clamat Paulus, qui non dubitat charitatem ſine eiuſmodi renū- *Reſp.2. dictum Chriſti quo monachi abutuntur explanans.* tiatione, facere vinculum perfectionis. Si certum eſt, inter magiſtrum & diſcipulum nihil eſſe diſſenſionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo conſiſtere vt ſuis omnib. renuntiet, & rurſum ſine eo conſtare aſſerit: videndum eſt qualiter accipiendum ſit illud Chriſti, Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obſcurus erit ſenſus, ſi expendamus *Luc.10.25.* (quod in omnibus Chriſti concionibus obſeruare ſemper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adoleſcens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Chriſtus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem: & meritò. eſt enim via æternæ vitæ, ſi in ſe conſideretur: nec aliunde inualida eſt ad ſalutem nobis afferendam, quàm ex noſtra prauitate. Hoc reſponſo declarauit Chriſtus, ſe non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & teſtimonium Legi diuinæ reddebat, quòd eſſet perfectæ iuſtitiæ doctrina: & ſimul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, ſed vana confidentia tumidus, ſe omnia Legis præcepta à puero ſeruaſſe reſpondet. Certo certius eſt immenſo ſpatio procul ab eo abfuiſſe, quò ſe perueniſſe iactabat. Et ſi vera fuiſſet gloriatio, nihil illi defuiſſet ad ſummam perfectionem. Suprà enim demonſtratum eſt, quòd in ſe contineat Lex perfectam iuſtitiam: & hoc ipſum inde patet, quòd via æternæ ſalutis vocatur eius obſeruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iuſtitia profeciſſet, quam ſe impleuiſſe nimis audacter reſponderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc ſecretum non ſentiebat, à Chriſto lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuiſſet cuſtos Legis quàm putabat, nō diſcederet mœſtus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit

ex

ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantū habet pro ſtercore, ſed tanquā exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarū relinquere iubet Chriſtus omnia quæ habet, perinde eſt acſi ambitioſum omnibus honoribus, voluptuoſum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis inſtrumētis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali ſui ſenſum reuocandæ ſunt conſcientiæ, quæ nullo generalis admonitionis ſenſu tanguntur. Fruſtra igitur hypotheſin iſtam ad generalem interpretationem trahunt, acſi Chriſtus hominis perfectione in renuntiatione bonorum ſtatueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem ſibi vltra modum placētem, ad ſentiendum vlcus ſuum adigere: vt intelligeret ſe longo adhuc interuallo abeſſe à perfecta Legis obedientia, quā ſibi alias falsò arrogabat. Fateor hunc locū fuiſſe à quibuſdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natā eſſe voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi ſe Chriſto deuouerent. Sed cōfido bonis omnibus & non contentioſis ſatisfactū iri hac mea explicatione vt de mente Chriſti nihil ambigant.

Paralogiſmus monachorum.

14 Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quam ſtabilire eiuſmodi perfectionem quæ poſtea à cucullatis Sophiſtis fabrefacta fuit, vt duplicem Chriſtianiſmum ſic erigerent. Nondum enim natum erat ſacrilegum illud dogma quod profeſſionem monaſtices Baptiſmo comparat, imò palam aſſerit, formā eſſe ſecundi Baptiſmi. Ab hac blaſphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruiſſe? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuiſſe dicit Auguſtinus, vt ſcilicet totos ſe ad charitatem accommodarent, quid opus eſt verbis demonſtrare eſſe ab hac nouitia profeſſione alieniſſimum? Res ipſa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedant, diſceſſionem ab Eccleſia facere. Quid enim? annon ſe à legitima fideliū ſocietate ſeparant, peculiare ſibi miniſterium & priuatam ſacramentorū adminiſtrationem aſciſcendo? Quid eſt Eccleſiæ communionem diſſipare, ſi hoc non eſt? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem perſequar, & ſemel claudā) quid ſimile hac in parte habent cū veteribus monachis? Illi tametſi ſeparatim ab aliis habitabant, nō tamē habebant ſeparatā Eccleſiā: ſacramenta participabant cum aliis, ad ſolennes conuentus ſe ſiſtebant: illic pars plebis erant. Iſti priuatū ſibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & ſe ab vniuerſo Eccleſiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempſerunt miniſterium, quo pacem ac charitatē voluit Dominus inter ſuos conſeruari. Itaque quot ſunt hodie monaſteria, tot eſſe dico ſchiſmaticorum cōuenticula, qui turbato Eccleſiaſtico ordine, à ſocietate fidelium legitima ſunt execti. Et ne obſcura eſſet iſta

Quum verò ipſorum verba (ſuam cucullum alterum aliquod Baptiſma eſſe ſomniantium) & res ipſa loquatur nouos monachos diſceſſionem à Dei Eccleſia facere: conſtat quot ſunt hodie monaſteria tot eſſe ſchiſmaticorum conuenticula, ſicuti ex varijs ſectarum nominibus & regulis apparet.

1.Cor.1.12. & 3.4.

diſceſſio, varia factionum nomina ſibi indiderũt. Nec ipſos puduit in eo gloriari quod ſic execratur Paulus vt ſatis exaggerare nõ poſſit. N ſi fortè Chriſtum fuiſſe à Corinthiis diuiſum arbitramur, quum alius alio doctiore ſuperbiret: & nunc ſine vlla Chriſti iniuria fieri quòd pro Chriſtianis alios Benedictinos, alios Franciſcanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari vt ipſi dum affectant à vulgo Chriſtianorum diſtingui, hos titulos pro religionis profeſſione faſtuosè ſibi ſumant.

Nec tãtum profeſſio ipſa hodie vitioſa eſt: ſed & mores eorum longè ſunt corruptiſsimi.

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & noſtræ ætatis monachos diſcrimina recenſui, non in moribus ſunt, ſed in ipſa profeſſione. Proinde meminerint lectores, fuiſſe me de monachiſmo potiùs quàm de monachis loquutum, & ea vitia notaſſe nõ quæ in paucorũ vita hærent, ſed quæ ab ipſo viuendi inſtituto ſeparari nequeunt. In moribus autem quanta ſit diſcrepantia, quid attinet ſigillatim exponere? Hoc conſtat, nullum eſſe hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nuſquam magis feruent factiones, odia, ſtudia partium, ambitus. In paucisquidem cœnobiis pudicè viuitur: ſi pudicitia vocãda eſt vbi eatenus reprimitur libido ne palàm ſit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod nõ lupanar ſit potius quàm caſtitatis ſacrarium. At in victu qualis frugalitas? Nõ aliter porci in haris ſaginantur. Sed ne querantur ſe nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis, quæ attigi, nihil eſſe accuſatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipſam nouit. Auguſtinus, quum tanta caſtitate, ſecundùm eius teſtimonium excellerent monachi, queritur tamẽ multos eſſe errones, qui malis artibus & impoſturis ſimpliciores pecunia emungãt, qui reliquias Martyrũ circumferendo turpes nũdinationes exerceãt, imò pro Martyrũ reliquiis quorumlibet mortuorum oſſa venditent: qui multis ſimilibus flagitiis ignominiã ordini inurãt. Vt ſe nullos vidiſſe melioresprę dicat, quàm qui in monaſteriis profecerint: ita deplorat nullos ſe deteriores vidiſſe quàm qui in monaſteriis defecerint. Quid dîceret, ſi hodie cõſpiceret tot ac tã deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil niſi quod omnibus eſt notiſſimum dico. Neque tamen ad omnes ſine vlla prorſus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene conſtituta fuit in monaſteriis ſanctè viuendi regula & diſciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis diſſimiles: ita nõ ſic hodie à ſancta illa antiquitate monachos degeneraſſe dico, quin aliquos in ſuo grege bonos adhuc habeant. ſed hi pauci & diſperſi in illa ingenti malorum & improborum multitudine deliteſcunt: nec contemnũtur modò, ſed etiam petulanter inceſſuntur, interdũ etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt eſt in Mileſiorum prouerbio)

De opere Monachorum, in fine.

nemini

nemini apud ſe bono locum eſſe debere credunt. *Et in priſco illo*

16 Hac veteris & hodierni monachiſmi comparatione effe- *monachiſmo non*
ciſſe me quod volui confido, vt appareat, cucullatos noſtros ad *nihil quoque eſt*
profeſſionis ſuæ defenſionem, primæ Eccleſiæ exemplum falsò *quod non admodum placere de-*
prætexere: quandoquidem ab illis nõ minus differunt quàm ſi- *beat: idque in 4.*
miæ ab hominibus. Interim non diſſimulo, vel in illa quam Au- *vitiis potiſſimum*
guſtinus commendat, priſca forma eſſe nõnihil quod mihi pa- *oſtenditur.*
rum placeat. In externis rigidioris diſciplinæ exercitiis nõ fuiſ- 1.
ſe ſuperſtitioſos concedo: at immodicam affectationem & κακο- 2.
ζηλίαν non abfuiſſe dico. Pulchrum fuit abdicatis facultatibus,
omni terrena ſolicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè
regẽdæ cura, vbi ſanctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitio-
ne, aliiſque carnis cupiditatibus ſolutus & liber, hoc habet ſibi
propoſitum vt in certa vocatione Deo ſeruiat. Pulchrum eſt in 3.
ſeceſſu, procul hominũ conſuetudine, philoſophari: at Chriſtia-
næ manſuetudinis non eſt, quaſi odio humani generis, in deſer-
tum & ſolitudinem confugere, & ſimul ea officia deſerere quæ 4.
Dominus in primis mandauit. Etiamſi demus nihil aliud fuiſſe
mali in ea profeſſione, hoc certè non mediocre malum fuit,
quòd exemplum inutile & periculoſum in Eccleſiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiuſmodi ſint vota quibus in præ- *Votorum mona-*
clarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia *ſticorum refutatio generalis.*
nouum & fictitium cultum promerendi Dei cauſa inſtituere il- *Prima.*
lis animus eſt: abominationi eſſe apud Deum quicquid vouẽt,
ex ſuperioribus cõcludo. Deinde quia nullo vocationis Dei in- *Secunda.*
tuitu, nulláq; eius approbatione, viuendi genus quale libet ſibi
ipſi comminiſcuntur: temerarium, ideóq; illicitum auſum eſſe
dico: quia nihil habet ipſorum conſcientia quo ſe apud Deum Rom.14.23.
ſuſtineat: & quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Præterea *Tertia.*
quum ad multos ſimul peruerſos atque impios cultus, quos ho-
diernus monachatus ſub ſe continet, ſeipſos aſtringant: eos non
Deo conſecrari, ſed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ Deut.32.17.
dicere licuerit, Iſraëlitas filios ſuos immolaſſe dæmoniis & nõ Pſal.106.37.
Deo, tantùm ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremo-
niis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà
cum cucullo mille impiarum ſuperſtitionum laqueum ſibi in-
duunt? Iam quæ votorum ſpecies? Virginitatem Deo perpe- *Specialis refuta-*
tuam promittunt, quaſi cum Deo antè pepigerint vt ſe à coniu- *tio.*
gij neceſſitate liberaret. Non eſt quòd cauſentur, ſe non niſi *1. Voti continen-*
gratia Dei fretos votum hoc nuncupare. nam quum ipſe non *tia.*
omnibus dari pronuntiet, fiduciam ſpecialis doni cõcipere no- Matt.19.11.
ſtrum non eſt. Qui habent, eo vtantur. ſiquando ſe à carne ſua
inquietari ſentiunt, confugiant ad eius opem cuius ſola virtute
poſſunt reſiſtere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipſis of-
fertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniu- 1.Cor.7.9.

giũm quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus ſolùm à ſcortatione purum ſeruatur, ſed qua mens impollutam caſtitatem ſeruat. Neq; enim externam tantùm laſciuiam, ſed animi quoque vſtionẽ caueri Paulus præcipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obſeruatum, vt ſe alligarent continentiæ voto qui totos ſe Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuiſſe hunc morem: ſed eam ætatem ſic ab omni vitio liberam fuiſſe non concedo vt pro regula habendũ ſit quicquid tunc factũ eſt. Et paulatim irrepſit inexorabilis illa ſeueritas, vt poſt conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano cõſtat. Si ſe ex fide Chriſto dicauerũt virgines, pudicè & caſtè, ſine vlla fabula, perſeuerent. Ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perſeuerare nolunt, vel nõ poſſunt, melius eſt nubant, quàm in ignem deliciis ſuis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetuſto more diſceſſerũt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam ſi quis præſtando voto impar deprehendatur: ſed grauius peccare nullo pudore pronuntiant, ſi accepta vxore, carnis intemperãtiæ medetur, quàm ſi ſcortando corpus & animam cõtaminet.

Inſtantia 1.

Reſponſio.

Epiſt. 11.

18 Verùm inſtant adhuc, & ſub Apoſtolis vſitatum fuiſſe tale votum oſtendere conantur: quia Paulus viduas, quæ ſemel in publicum miniſterium receptæ nuberent, primã fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ ſeſe ſuáſq; Eccleſiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legẽ ſimul ſuſcepiſſe: non quia in eo religionem aliquã ſtatuerent, vt poſtea fieri cœptum eſt: ſed quoniam niſi ſui iuris, & iugo maritali ſolutæ functionem illam ſuſtinere non poſſent. Quòd ſi data fide ad nouas nuptias reſpectarent, quid hoc erat aliud, quã Dei vocationem excutere? Non igitur mirũ quòd talibus deſideriis laſciuire in Chriſtum eas dicit. Poſtea verò amplificandi cauſa ſubiungit, adeò ipſas quod Eccleſię pollicitę ſunt non pręſtare, vt primam quoque fidem in Baptiſmo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quiſque ſuæ reſpondeat. Niſi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amiſſo pudore omnem deinde honeſtatis curam abiicerent, ad omnem laſciuiam & petulantiam ſe proſtituerent, licentioſa diſſolutáq; vita nihil minus quàm Chriſtianas mulieres præ ſe ferrent. qui ſenſus mihi perplacet. Reſpondemus ergo, quæ tunc ad publicũ miniſterium recipiebãtur viduæ, eas ſibi perpetui cælibatus cõditionem impoſuiſſe: ſi poſtea nuberẽt, facilè intelligimus accidiſſe quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, inſolentiores fierẽt quã deceret mulieres Chriſtianas. Ita non ſolùm peccaſſe, fidẽ Eccleſiæ datã fallendo: ſed à communi piarum mulierum lege deſci-

Inſtantia 2. pro cõtinentia voto. 1. Tim 5. 12.

Reſponſio, locum Apoſtoli de viduis Eccleſiæ inſeruientibus explanans.

deſciuiſſe. Sed primum nego, alia ratione profeſſas eſſe cælibatum, niſi quia coniugium cum ea quam ſubibāt functione minimè conueniret: ac omnino ſe ad cælibatum aſtrinxiſſe, niſi quatenus ferret vocationis ſuæ neceſſitas. Deinde ita obligatas non concedo fuiſſe quin illis tunc quoque ſatius eſſet nubere quàm vel carnis aculeis ſolicitari, vel in aliquā prolabi obſcœnitatē. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præſcribi quæ ſit communiter extra periculum: præſertim quum eas tātùm diligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ ſpecimen iam ante prębuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus niſi quia & pro cultu perperā æſtimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi poteſtas facta non eſt.

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconiſſæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquū temporis viuerent ocioſę: ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio, ſedulitate, diligētia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abſtinerent: ſed tantùm quod eſſent ad exequēdum ſuum munus expeditiores. Deniq; non vouebant vel ineunte adoleſcētia, vel medio adhuc ætatis flore, vt ſerio poſtea experimēto diſcerent quantū ſe in pręcipitium dediſſent: ſed cum omne periculum ſuperaſſe viderentur, non minus tutum quàm ſanctum votum nuncupabant. Verùm vt duo priora non vrgeam, dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimū: quum Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorū facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt: & multo minus tolerabile eſt quòd miſerę puellę, antequā vel per ætatem ſe noſſe potuerint, vel vllum ſui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant, non tantùm fraude inducuntur, ſed vi ac minis compelluntur. In reliquis duob. votis impugnandis non inſiſtam. Hoc tātùm dico: præterquam quòd non paucis ſuperſtitionib, ſunt implicita (vt hodie res habent) in hoc compoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupāt, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ ſuperius poſita eſt, confutatione contenti erimus.

Inſtantia. 3. locū Apoſtoli de viduis ad moniales pertrahens.

Reſponſio cōſtans tribus rationib.

In aduerſarios inſtantia retorquetur.

Hæc duo ſunt vota paupertatis & obedientiæ.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota, ſatis expoſitum eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conſcientiæ, etiam vbi votū aliquod diſplicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrēt, & verētur ecōuerſo ne ſeruando magis peccent: hic ſuccurrendum illis eſt, quo ſe

Vota temerariè facta de perpetuo cælibatu an conſcientias obligent.

Quæſtionis ſolutio. poſſint ab hac difficultate eripere. Vt autem ſemel omnẽ ſcrupulum tollã: dico omnia non legitima nec ritè concepta vota, vt apud Deum nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere. Nam ſi in humanis contractibus ea tantùm promiſſa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: abſurdum eſt, ad ea præſtãda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præſertim quum nõ aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent, & hoc conſcientię teſtimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum. Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione ſuſceptũ eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd omnium bonorũ operum radix eſt fides, qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano, cur non, ſiquid temerè ſuſceperint ignorationis vitio, ab errore poſtea liberati deſiſtant? Eiuſmodi quum ſint vota inconſideratè ſuſcepta, non modò nihil obligant, ſed neceſſariò ſunt reſcindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æſtimantur in conſpectu Dei, ſed abominationi quoque ſunt? vt prius demonſtratum eſt. Superuacuum eſt de re non neceſſaria longius diſſerere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni ſcrupulo liberandas pias conſcientias abundè eſſe mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt nõ minus in illis pergere quàm ipſa inchoare nos vetet. Inde enim conſicitur, quæ ab errore & ſuperſtitione profecta ſunt vota, & nullius eſſe apud Deum momenti, & à nobis deſerenda.

Rom. 14. 23.

Ex ſuperiori ſolutione ſequitur immeritò eos fractæ fidei accuſari qui à monachatu ad honeſtum viuendi genus concedunt.

21 Habebit præterea qui hanc tenebit ſolutionem, quo aduerſus improborum calumnias eos defendat qui ex monachiſmo ad honeſtum aliquod viuendi genus concedunt. Fractæ fidei & periurij grauiter accuſantur, quòd vinculũ (vt vulgò creditur) inſolubile, quo erãt Deo & Eccleſiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuiſſe vinculum dico, vbi quod homo cõfirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuiſſe obligatos, quũ ignoratione Dei & errore impliciti tenerẽtur: nũc poſtquã veritatis notitia ſunt illuminati, ſimul Chriſti gratia liberos eſſe dico. Nam ſi tantam efficaciam habet crux Chriſti vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos abſoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil ſunt quàm captioſa Satanæ retia) nos eruet? Quibuſcunque ergo Chriſtus Euangelij ſui luce affulget, non dubium eſt quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus ſe per ſuperſtitionem induerant. Quanquam nec illis deeſt altera defenſio, ſi ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam ſi votum impoſſibile certum eſt animæ exitium, quam ſeruatã vult Deus, non perditam: ſequitur in eo minimè eſſe permanendum. Quàm autem impoſſibile ſit votum cõtinentiæ iis qui ſingu-

Prima eorum defenſio, libertas Chriſtiana.

Gal. 3. 3.

Altera: in voto impoſſibili & animæ exitioſo nõ eſſe permanendũ.

ſingulari dono, præditi non ſunt, antea docuimus: & experiẽtia, me tacente, loquitur, neque enim eſt ignotum quanta obſcœnitate ſcateant omnia ferè monaſteria. Et ſiqua videntur honeſtiora magíſque verecunda eſſe aliis, non ideo tamen caſta ſunt quod impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita ſcilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciſcitur Deus quum ſuæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod eſt illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obſtinatione incontinentiæ morbum ſuperare ſe poſſe cõfidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam eſſe dicemus, vbi quis admonitus coniugio ſibi opus eſſe, ídque ſibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, ſed etiam ſacramento ſe adigit ad contemptum?

CAPVT XIIII.

De Sacramentis.

Hoc caput conſtat duabus præcipuis partibus.

1 De ſacramentis in genere: vbi primùm doctrinæ ſumma proponitur ſect.1.2.3.4.5.& 6. deinde contra aduerſarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vim ſacramentorum eneruant, ſect.7.8.9.10.11.12.& 13. tum adu. alios qui nimium ſacramentis tribuunt, ſect.14.15.16.& 17.

2 De ſacramentis ſpeciatim, tum veteris tum noui Teſtamenti, de quorum ſcopo & re ſignificata agitur, refutatis iis qui aut veterum ſacramenta nimium extenuauerunt, aut noſtra nimium extulerunt, à ſect. 18. vſque ad finem capitis.

Prima pars capitis, agens de ſacramentis in genere.

PRædicationi Euangelij aliud affine eſt fidei noſtræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere noſtra refert, vnde nos & quem in finem inſtituta fuerint, & quis eorum nunc vſus ſit, diſcamus. Principio animaduertere conuenit quid ſit Sacramentum. Videtur autẽ mihi hæc ſimplex & propria fore definitio, ſi dixerimus externum eſſe ſymbolum, quo beneuolentiæ erga nos ſuæ promiſſiones conſcientiis noſtris Dominus obſignat, ad ſuſtinendam fidei noſtræ ìmbecillitatem: & nos viciſſim pietatem erga

Quid ſit Sacramentum.

Alia definitio. eum noſtram tam coram eo & Angelis quàm apud homines teſtamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ teſtimonium externo ſigno confirmatum, cum mutua noſtrę erga ipſum pietatis teſtificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Auguſtini, quæ ſacramentum eſſe tradit rei ſacræ viſibile ſignum, aut inuiſibilis gratiæ viſibilem formam, ſenſu nihil differt: rem verò ipſam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate ſit aliqua obſcuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere ſententiam, nequid dubitationis hæreret.

De ſignificatione vocis. 2 Qua ratione vocabulum hoc vſurpauerint veteres in eo ſenſu non eſt obſcurum. Nam quoties Græcam vocẽ μυστήριον. Latinè reddere voluit Vetus interpres, præſertim vbi de rebus diuinis agebatur, tranſtulit Sacramentum. Sic ad Epheſios, Vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ. Item, ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei, quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum. Ad Coloſſenſes, Myſterium quod abſconditũ fuit à ſeculis & generationibus, nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias ſacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis ſacramentum: Deus manifeſtatus eſt in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo poſuit pro arcano, ſed rei ſacræ. In ea ſignificatione apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſubinde occurrit. Et ſatis notum eſt, quæ ſacramenta vocãtur apud Latinos, Græcis eſſe myſteria: quæ ſynonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum eſt vt ad ſigna illa quæ auguſtam ſublimium ac ſpiritualium rerum repræſentationem haberent, deduceretur: Quod etiam notat alicubi Auguſtinus. Longum, inquit, eſſet diſputare de varietate ſignorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

(Eph. 1.9. & 3.2. — Col. 1.26. — 1. Tim. 3.16. — Epiſt. ad Marcellin.)

Definitionis explicatio. 1. Cur Sacramentis promiſſiones ſuas Deus nobis obſignet. 3 Portò ex hac quam poſuimus definitione intelligimus, nunquam ſine præeunte promiſſione eſſe ſacramentum, ſed ei potius tanquam appendicẽ quandam adiungi, eo fine vt promiſſionem ipſam confirmet ac obſignet, nobíſque teſtatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo noſtræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus eſſe Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt ſacrum ſuum ſermonem firmet, quàm vt nos in ipſius fide ſtabiliat. Siquidem Dei veritas per ſe ſatis ſolida certáque eſt: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à ſe ipſa accipere poteſt. Verùm vt exigua eſt & imbecilla noſtra fides, niſi vndique fulciatur, ac modis omnibus ſuſtentetur, ſtatim concutitur, fluctuatur,

vacil-

vacillat, adeóque labaſcit. Atque ita quidē hîc ſe captui noſtro pro immenſa ſua indulgentia attemperat miſericors Dominus, vt quando animales ſumus, qui humi ſemper adrepentes, & in carne hærentes, nihil ſpirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam iſtis terrenis nos ad ſe deducere non grauetur, atque in ipſa carne proponere bonorum ſpiritualiū ſpeculum. Nam ſi incorporei eſſemus (vt Chryſoſtomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipſa daret. Nunc quia corporibus inſertas habemus animas, ſub viſibilibus ſpiritualia tradit. non quia tales inditæ ſunt dotes naturis rerum quæ in ſacramētis nobis proferuntur: ſed quia in hanc ſignificationem à Deo ſignatæ ſunt. Hom. 60. ad populum.

4 Atque hoc eſt quod vulgò dicunt, conſtare ſacramentum verbo & externo ſigno. Verbum enim intelligere debemus, nō quod ſine ſenſu & fide inſuſurratum, ſolo ſtrepitu, velut magica incātatione, cōſecrandi elementi vim habeat: ſed quod prædicatum intelligere nos faciat quid viſibile ſignum ſibi velit. Quod ergo ſub Papæ tyrannide factitatum eſt, non caruit ingēti myſteriorum profanatione. putarunt enim ſatis eſſe ſi Sacerdos, populo ſine intelligentia obſtupente, cōſecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Poſtea eouſque erupit ſuperſtitio, vt conſecrationem non niſi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, ritè peragi crederent. At longè aliter de verbo ſacramentali docet Auguſtinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet ſacramentum. Vnde enim iſta tanta virtus aquæ vt corpus tāgat, & cor abluat, niſi faciente verbo? nō quia dicitur, ſed quia creditur. Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus trāſiens, aliud virtus manens. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus, inquit Apoſtolus. Vnde in Actis Apoſtolorum. Fide mūdans corda eorū. Et Petrus Apoſtolus, Sic & nos Baptiſma ſaluos facit, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus: quo ſine dubio, vt mundare poſſit, conſecratur & Baptiſmus. Vides vt prædicationē requirat vnde naſcatur fides. Nec eſt quòd in hac probatione laboremus, quādo minimè obſcurū eſt quid Chriſtus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid ſequuti ſint Apoſtuli, quid purior Eccleſia obſeruauerit. Imò ab initio vſque mundi notum eſt, quoties ſignum aliquod obtulit Deus ſanctis Patribus, inſeparabilem fuiſſe doctrinæ copulam ſine qua attoniti nudo aſpectu ſenſus noſtri redderētur. Ergo quum de verbo ſacramentali fieri mentionem audimus, promiſſionem intelligamus quæ clara voce à miniſtro prædicata, plebē eò manu ducat quò ſignum tendit ac nos dirigit.

2. Quid ſit verbum illud quod accedere debet ad elementum, vnde ſit & conſtat ſacramentū.

Hom. in Iohannem 13.

Rom. 10. 8.
Actor. 15. 9.
1. Petr. 3. 21.

Adu. eos qui verbum ſeu Dei promiſſionem ab elemento diuellere conantur.

5 Nec audiendi ſunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm ſolido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod ſacramentum præcedit, ſcimus eſſe veram Dei voluntatem, aut neſcimus. Si ſcimus, nihil ex ſacramento, quod poſtea ſequitur, nouum diſcimus. Si neſcimus, neque id docebit ſacramentum cuius vis omnis in verbo ſita eſt. Quibus breuiter reſponſum ſit: Sigilla, quæ diplomatibus aliiſque publicis actis appenduntur, per ſe accepta nihil ſunt, vtpote quæ fruſtra appenſa forent ſi membrana nihil haberet deſcriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obſignant quod ſcriptum eſt, dum ſcriptis adduntur. Neque hanc ſimilitudinem nuper à nobis confictam iactare poſſunt, quam Paulus ipſe vſurpauit, Circumciſionem vocans σφραγῖδα vbi ex profeſſo contendit, non fuiſſe Circumciſionem Abrahæ in iuſtitiam, ſed eius pacti obſignationem cuius fide fuerat iam antè iuſtificatus. Et quid eſt obſecro, quod aliquem magnopere offendat, ſi promiſſionem docemus obſignari ſacramentis, quum ex ipſis promiſſionibus palàm ſi alteram altera confirmari? Nempe vt quæque eſt manifeſtior, ita eſt ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promiſſiones afferunt clariſſimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quod eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræſentant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatum ſigilla obiectari ſolet diſtinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis conſtent, illa ad promiſſiones Dei obſignandas ſufficere vel paria eſſe nequeant, quæ ſunt ſpirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obſignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi ſolent. Siquidem vir fidelis, dum oculis ſacramenta obuerſantur, non in illo carnali ſpectaculo hæret: ſed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad ſublimia myſteria quæ in ſacramentis latent, pia conſideratione aſſurgit.

Rom 4.11.

Sacramenta ſunt ſignacula & σφραγῖδες, quorum adminiculo fidem adhibemus iis quæ in Verbo ſcripta ſunt.

In hunc finem ſymbola fœderis dicuntur.

Gen.6.18. & 9. 9. & 17.22.

6 Et quando Dominus promiſſiones ſuas fœdera nuncupat: ſacramenta, ſymbola fœderum: ab ipſis hominum fœderibus ſimile adduci poteſt. Porca cæſa quid efficiat niſi verba intercederent? imò niſi præirent? Nam porcæ ſæpius cæduntur citra vllum interius aut ſublimius myſterium. Quid dextra data, quum manus hoſtiliter non rarò conſerantur? At vbi verba præierint, talibus ſanè ſymbolis fœderum leges ſanciuntur, quamuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ, Sacramenta igitur exercitia ſunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales ſumus, ſub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis noſtræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Auguſtinus ſacramentum, verbum viſibile nuncupat: quòd Dei promiſſiones

vel

velut in tabula depictas repræſentet, & ſub aſpectum graphicè atque εἰκονικῶς expreſſas ſtatuat. Aliæ quoque ſimilitudines afferri poſſunt quibus ſacramenta planius deſignentur, vt ſi vocemus fidei noſtræ columnas. Quo enim modo ædificium ſuo quidem fundamento ſtat & incumbit, ſubiectis tamen columnis certius ſtabilitur: ita fides in verbo Dei: non ſecus ac fundamento reſidet: ſed quum accedunt ſacramenta, ipſis adhuc ceu columnis, ſolidius innititur. Aut ſi dicamus ſpecula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contẽplari liceat, illic enim ſeſe nobis (vt iam dictum eſt) manifeſtat quantum noſtrę hebetudini agnoſcere datum eſt, ſuámque erga nos beneuolentiam & amorem expreſſius quàm verbo teſtatur.

In Ioh. homil. 89.
Lib. 19. contra Fauſtum.
Et nobis ſunt veluti columnæ ac ſpecula.

7 Nec ſatis appoſitè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non eſſe teſtimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo ſibi magis propitium inde ſentiũt, ſed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium eſſet teſtimoniũ gratiæ Dei, quòd à multis auditur ac ſpernitur: nec Chriſtus demum ipſe, qui à compluribus viſus eſt ac cognitus, quorum pauciſſimi eũ receperunt. Simile etiam in diplomatibus ſpectare licet. ſiquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud ſigillum, vtcunq; à Principe ad conſignandam voluntatem ſuam profectum eſſe nouerit, irridet tamen atq; eludit: alij velut rem ad ſe minimè pertinentem, ſúſque déque habent: alij etiam execrantur, vt conſpecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa ſuperius à me vſurpata ſimilitudo arridere debeat. Itaque certum eſt nobis à Domino miſericordiam, ac gratiæ ſuæ pignus cùm ſacro ſuo verbo, tum ſacramentis offerri. verùm non apprehenditur niſi ab his qui verbum & ſacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in ſalutẽ oblatus à Patre ac propoſitus Chriſtus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúſque eſt. Id quum alicubi indicare Auguſtinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in ſacramento proferri: non quia dicitur, ſed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit: ſic de ſacramentis differit vt in illis Chriſti communionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus ſumus omnes qui in Chriſto baptizati ſumus. Quum verò de præpoſtero ſacramẽtorum vſu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo ſignificat, vtcunque impij ac hypocritæ ſua peruerſitate diuinæ gratiæ in ſacramentis effectum vel opprimant, vel obſcurent, vel impediant, id tamen minimè obſtare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Chriſti communicatione teſtimonium afferant, & hoc ipſum quoque exhibeat præſtétque Spiritus ipſius Dei quod promittunt,

Nec obſtat quod impiis porrigun-tur.
Sunt enim nihilò minus teſtimonia gratiæ Dei.
Quæ quidem non apprehenditur niſi à fidelibus.
Galat. 3. 27.
1. Cor. 12. 12.

Conſtituimus ergo ſacramenta verè nominari teſtimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus eſt, ſigilla: quæ ipſam nobis obſignando, fidem noſtrã hoc modo ſuſtinent, alunt, confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc ſententiam obiectari à nonnullis ſolent rationes, nimis friuolæ eneruéſque ſunt. Aiunt meliorem fidem noſtram fieri non poſſe, ſi bona eſt, non enim eſſe fidem niſi quæ inconcuſſè, firmiter, indiſtractè Dei miſericordiæ innititur. Quibus ſatius fuerat cum Apoſtolis orare vt Dominus ſibi augeret fidem, quã talem fidei perfectionem ſecurè obtendere quã nemo vnquam ex filiis hominum aſſequutus eſt: nemo aſſequetur in hac vita. Reſpondeant qualem ei fuiſſe fidem exiſtimẽt qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunq; inchoata fides, bona erat, & melior ſublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm ſua ipſorum conſcientia refelluntur. Nam ſi peccatores ſe fatentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) idipſum fidei ſuæ imperfectioni imputent neceſſe eſt.

1. Obiectio adverſ. hanc ſententiam.

Luc.17.5.

Reſponſio.

Matt.9.24.

8 At reſpondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari cũ licere ſi ex toto corde crederet. Quẽ hîc locum habet Baptiſmi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rurſum ipſos interrogo, annon bonam cordis ſui partem fide vacuam ſentiunt, an non noua quotidie incrementa agnoſcunt? Gloriabatur ille, ſe diſcendo fieri ſenem. Nos igitur ter miſeri Chriſtiani ſi nihil proficiendo ſenes fimus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adoleſcat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, nõ eſt perfectè Chriſto credere: ſed ex animo duntaxat & ſyncera mente illum amplecti: non eo ſaturum eſſe, ſed ardenti affectu eſurire, ſitire, & ad eum ſuſpirare. Hic mos Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod ſincerè & ex animo fieri ſignificat. Cuius rationis ſunt iſta, in toto corde meo exquiſiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & ſimilia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac ac fallaces obiurgat, illis cor exprobrare ſolet. Subiiciunt deinde, Si fides per ſacramenta augeatur, fruſtra datum eſſe Spiritum ſanctum, cuius virtus atque opus eſt inchoare, tueri, conſummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac ſolidum Spiritus ſancti opus fidem eſſe, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius theſauros agnoſcimus, & ſine cuius lumine mens noſtra adeò cæca eſt vt nihil conſpicere, adeò ſtupida, vt nihil ſubodorari rerũ ſpiritualium poſſit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipſi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo ſuo nos docet & inſtituit Dominus: deinde ſacramentis confirmat: poſtremò ſancti ſui Spiritus lumine mentibus noſtris illucet: & aditum in corda noſtra verbo ac ſacra-

Actor.8.37.
2. Obiectio.
Reſponſio.1.

Epheſ.4.13.
Reſp. 2. locum Lucæ explanãs.

Pſal.119.10. & 111.1. & 138.1.
Pſal.12.3.
3. Obiectio.

Reſponſio.

ac ſacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuerſarentur, interiora minimè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentóque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expreſſiſſe mihi videor) id miniſterium ſic me ſacramentis aſſignare, non quaſi arcanam vim neſcio quam illis perpetuò inſitam putem, qua fidem per ſe promouere aut confirmare valeant: ſed quia ſunt in hoc à Domino inſtituta, vt ſtabiliendæ augēdæque fidei ſeruiant. Cæterùm munere ſuo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magiſter Spiritus acceſſerit: cuius vnius virtute & corda penetrātur, & affectus permouentur, & ſacramentis in animas noſtras aditus patet. Si deſit ille, nihil ſacramenta plus præſtare mentibus noſtris poſſunt quàm ſi vel ſolis ſplendor cæcis oculis affulgeat, vel ſurdis auribus vox inſonet. Itaque ſic inter Spiritum ſacramētáque partior, vt penes illum agendi virtus reſideat, his miniſterium duntaxat relinquatur: ídque ſine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vímque ſuam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum eſt qualiter ſecundum hanc ſententiam, pia mens in fide per ſacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis fulgore vident oculi, vocis ſono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, niſi inditam haberent aciem quæ ſuapte ſponte illuſtraretur: & hę clamore quolibet nequicquam pulſarentur, niſi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui ſi verum eſt quod ſemel inter nos definitum eſſe conuenit, quod in oculis noſtris viſus efficit ad lucem conſpiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id eſſe in cordibus noſtris Spiritus ſancti opus, ad fidem & concipiendam, & ſuſtinendam, & fouendam, & ſtabiliendam: vtrunque perinde conſequitur, Neque ſacramenta hilum proficere ſine Spiritus ſancti virtute, & nihil obſtare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robuſtiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm intereſt, quòd audiendi viuendíque facultas naturaliter auribus & oculis indita eſt: Chriſtus autem præter naturæ modum ſpeciali gratia idem in animis noſtris agit.

Quod fides per ſacramenta confirmari & augeri dicitur, nec arcanæ alicui ſacramentorum virtuti, nec quouis modo ſacramentis hoc ita aſſignatur, quin totum id ab interiore S. Spiritus efficacia pendeat.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones ſimul diſſoluuntur: Si fidei ſeu incrementum ſeu confirmationem creaturis adſcribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem ſolum eius authorem agnoſcere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipſum quod fidem auget atque firmat, nihil eſſe aliud aſſerimus quàm interiori ſua illuſtratione mētes noſtras comparare ad ſuſcipiendam eam quæ à ſacramentis proponitur, cōfirmationem. Quòd ſi adhuc nimium obſcurè dictum eſt, ſimi-

4. Obiectio à tertia dependens.

Reſponſio.

Similitudine illuſtrata. litudine hac quam adducam,fiet planè dilucidum.Si quem verbis ad aliquid agendum perſuadere inſtituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam ſententiam pertrahatur ac penè ſubigatur,conſilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum eſt,niſi ipſe viciſſim perſpicaci ſit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum inſit momenti expendere queat: niſi docili etiam ſit ingenio,& ad auſcultandum doctrinæ parato,niſi poſtremò eam de fide prudentiáque tua opinionem cõceperit, quæ ad ſubſcribendum cuiuſdam ſit illi inſtar præiudicij.Nam & ſunt pręfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas:& vbi ſuſpecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adſint rurſum illa omnia:efficient profectò vt illis ipſis conſiliis auditor cui cõſulis acquieſcat,quæ erat alioqui irriſurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus.nam ne verbum fruſtra aures percellat,ne fruſtra oculos ſacramenta verberent,Deum eſſe oſtẽdit qui nobis iſtic loquitur,cordis noſtri peruicaciam emollit,atque ad eã quæ Domini verbo debetur obedientiam componit.Denique externa illa & verba & ſacramenta ab auribus in animam tranſmittit. *Applicatio ſimilitudinis.*

Concluſio fidem confirmari verbo & Sacramentis. Confirmãt ergo fidem noſtram & verbum & ſacramenta,dum bonam Patris cæleſtis erga nos voluntatẽ nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei noſtræ firmitudo conſiſtit, & robur augeſcit: confirmat Spiritus, dum eam animis noſtris confirmationem inſculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non poteſt Pater luminum,quin ſicut corporeos oculos ſolis radiis, ita mentes noſtras ſacramentis, quaſi intermedio fulgore illuſtret.

De incremento fidei per verbi prædicationem, cum S. Spiritus efficacia coniunctam, non tamẽ confuſam, ſed diſtinctam. Matt.13.4. Luc.8.15.

11 Quam externo verbo proprietatem ſubeſſe docuit Dominus, quum in parabola ſemen appellauit. Quemadmodum enim ſemen ſi in deſertam neglectámque agri partem deciderit,nihil aliud quàm emorietur:ſi verò in ſegetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, ſuum cum optimo fœnore fructum referet:ita verbum Dei,ſi in duram aliquam ceruicem inciderit,velut in arenam proiectum,ſterileſcet:ſi animam nactum fuerit cæleſtis Spiritus manu ſubactam, fructuoſiſſimum erit. Atqui ſi eadem eſt ſeminis verbíque ratio, vt è ſemine frumentum & naſci, & augeſcere,conſcendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium,incrementum,perfectionem accipere dicamus?Vtrunque Paulus diuerſis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vſus ſit Deus ſua opera,gloriatur ſe habere miniſteriũ Spiritus: perinde acſi indiuiduo nexu cũ ſua prædicatione coniuncta eſſet vis Spiritus ſancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quũ alibi admonere vult quid per ſe valeat Dei verbum ab homine prædicatũ, ipſos (1.Cor.2.4. 1.Cor.3.6.)

miniſtros agricolis comparat,qui vbi laborem ac induſtriam in excolenda terra poſuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & ſatio & rigatio prodeſſent,niſi quod ſatũ eſt,cæleſti beneficio vegetaretur? Itaque concludit,& eum qui plantat,& eum qui rigat,nihil eſſe: ſed omnia eſſe Deo adſcribenda qui ſolus dat incrementum. Spiritus ergo potentiã exerunt in ſua prædicatione Apoſtoli, quatenus Deus ordinatis à ſe organis ad ſpiritualis gratiæ ſuæ explicationẽ vtitur. Et tamen retinenda eſt diſtinctio,vt quid homo per ſe valeat, quid Dei proprium ſit,meminerimus. *1.Cor.3.6.*

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes ſunt fidei noſtræ,vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipſarum, quæ in Sacramentis ab eo promiſſæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipſa auferat. Quum Adam in mortalitatis dono ſpoliat & abdicat, Non colligat,inquit,de fructu vitæ,ne viuat in æternum.Quid audimus? an ſuam Adæ incorruptionem,à quo iam deciderat,reſtituere poterat fructus ille? Minimè. ſed hoc perinde eſt acſi dixiſſet, Ne vana fiducia fruatur ſi promiſſionis meæ ſymbolum teneat: excutiatur illi quod ſpem aliquam immortalitatis facere poſſet. Hac ratione quum Apoſtolus Epheſios hortatur vt meminerint fuiſſe hoſpites teſtamentorum, alienos à conſortio Iſraelis, ſine Deo, ſine Chriſto, dixit non fuiſſe participes Circuncisionis. Quo metonymicè ſignificat,à promiſſione ipſa excluſos qui teſſeram promiſſionis non accepiſſent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriã ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, ſícque eatenus diminui,reſpondere promptum eſt,nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac inſtrumentis,quæ expedire ipſe proſpicit,vti: vt eius gloriæ omnia obſequantur,quando omnium ipſe Dominus eſt & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora noſtra paſcit: vt per ſolem, mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen,aut panis,aut ignis aliquid ſunt niſi quatenus ſub iis inſtrumentis benedictiones ſuas nobis diſpenſat: ita ſpiritualiter per Sacramẽta fidem alit,quorum vnicum officium eſt, eius promiſſiones oculis noſtris ſpectandas ſubiicere,imò nobis earum eſſe pignora. Et vt noſtrum eſt in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vſibus noſtris deſtinatæ ſunt, quarúmque miniſterio bonitatis ſuæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quaſi boni noſtri cauſas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hærere fiducia noſtra debet,nec Dei gloria in ipſa transferri:ſed omiſſis omnibus,ad ipſum & Sacramentorum & rerum omnium authorem ſurgere & fides & confeſſio debent.

Quomodo & quatenus Sacramenta ſunt fidei noſtræ confirmationes.

Gen.3.22.

Epheſ.2.12.

5. Obiectum.

Reſponſio ſimilitudine familiari admodum illuſtrata.

13 Quòd autem ex ipſo demum Sacramenti nomine argu-

6. Obiectio eorũ qui Sacramenta nihil volunt eſſe quàm nuda quædam ſigna.

mentum nonnulli afferunt, minimè firmum eſt. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores ſignificationes, vnam tantùm habet quæ ſignis conueniat: nempe qua ſolenne illud iuramentum ſignificat quod miles Imperatori præſtat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo ſacramēto fidem ſuam obſtringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita noſtris ſignis Chriſtum Imperatorem profitemur, & ſub eius ſignis nos militare teſtemur. Addunt ſimilitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Gręcis diſcernebat: vt ipſi inter ſe ordines Romæ ſuis ſymbolis diſtinguebantur: Senatorius ab equeſtri, purpura & lunatis calceis: rurſum à plebeio Equeſter, annulo: ita nos ſymbola noſtra geſtamus quæ nos à profanis diſcernant. At ex ſuperioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen ſignis indiderunt, minimè reſpexiſſe quis fuiſſet verbi huius vſus Latinis ſcriptoribus: ſed nouam hanc ſignificationem pro ſuo commodo affinxiſſe, qua ſimpliciter ſacra ſigna deſignarent. Quòd ſi altius argutari volumus, videri poſſunt eadem analogia nomen hoc ad eiuſmodi ſignificationem tranſtuliſſe qua nomen fidei ad eum ſenſum in quo nunc vſurpatur. Quum enim fides ſit in præſtandis promiſſis veritas, fidem tamen dixerunt certitudinem, ſeu certam perſuaſionem quæ de ipſa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum ſacramentum ſit militis, quo ſe ſuo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta ſe nobis in Deum fore pollicetur, & nos ſibi fore in populũ. Verùm tales argutias omittimus: quando ſatis planis argumentis probaſſe mihi videor, nihil aliud ſpectaſſe quàm vt ſignificarent ſigna hæc ſanctarum & ſpiritualium rerum eſſe. Similitudines quas afferunt de externis inſignibus, recipimus quidem, ſed non ferimus, quod poſterius eſt in Sacramentis, ab illis primum atque adcò vnum conſtitui. Eſt autem hoc primum, vt fidei noſtræ apud Deum ſeruiant: poſterius, vt confeſſionem noſtram apud homines teſtentur. Secundum hanc poſteriorem rationem valent illæ ſimilitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent myſteria (vt viſum eſt) niſi fidei noſtræ adminicula eſſent, doctrinæque appendices in eundem vſum & finem deſtinatæ.

Reſp. 1. à vocis explicatione.

Reſp. 2. à rei-pſa.

Inſtantiæ dilutio.

Aduerſus eos qui Sacramentis plus æquo tribuunt.

14 Rurſum admonendi ſumus, vt iſti vim Sacramentorum eneruant, vſúmque prorſus euertunt: ita ab aduerſa parte ſtare alios qui arcanas neſcio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nuſquam illis à Deo inſitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur ſimpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minimè poſſunt, & à Deo ſenſim abſtrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem.

tem. Magno enim conſenſu ſophiſticæ ſcholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc eſt, quæ nunc in vſu ſunt Chriſtianæ Eccleſiæ iuſtificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ ſententia dici non poteſt, quàm ſit exitialis & peſtilens, eóque magis quòd multis antè ſeculis magna Eccleſiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica eſt. nam dum iuſtitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iuſtitiæ cauſam à Sacramentis ducit, miſeras hominum mentes, in terram ſuapte ſponte plus ſatis inclinatas, hac ſuperſtitione illigat, vt in ſpectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipſo acquieſcant. Quæ duo vtinam adeo comperta non haberemus: tantũ abeſt vt longa probatione indigeant. Quid verò eſt Sacramentũ citra fidem ſumptum, niſi certiſſimum Eccleſiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promiſſionem ſit expectandum: promiſſio autem non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta ſibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione ſalutis fiduciam, acſi iuſtificatio ſita illic foret: quam in vno Chriſto repoſitam, nihilo minus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obſignatione, nobis communicari ſcimus: ac ſine hac poſſe in ſolidum conſtare. Vſque adeò verum eſt quod ab Auguſtino quoque ſcribitur. Inuiſibilẽ ſanctificationem ſine viſibili ſigno eſſe poſſe, & viſibile rurſum ſignum ſine vera ſanctificatione. Induunt enim (vt ipſe quoque alibi ſcribit) homines Chriſtum aliquando vſque ad Sacramẽti perceptionem, aliquando vſque ad vitæ ſanctificationem. Atq; illud primum & bonis & malis poteſt eſſe commune: hoc autem alterum, proprium eſt bonorum ac piorum.

Obiectio ſcholaſticorum, de vi ſacramentorum nouæ Legis.

Reſponſio 1.

Lib. 1. de quæſt. Vet. teſt.

Lib. 5. de Baptiſ. contra Donat. c. 24.

15 Hinc illa ſi ritè intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Auguſtino ſæpius notata diſtinctio. neque enim ſignificat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri, ſed non ita cohærere quin ſeparari queant: ac in ipſa etiã coniunctione oportere ſemper diſcerni rem à ſigno, ne ad alterum transferamus quod alterius eſt. De ſeparatione loquitur quum ſcribit, in ſolis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudæis ſic ſcribit, Sacramenta quum eſſent omnibus communia, non erat communis gratia quæ virtus eſt Sacramentorum. ſic & nunc commune eſt omnibus lauacrum regenerationis: ſed ipſa gratia qua membra Chriſti cum ſuo capite regenerantur, non omnibus eſt communis. Rurſus alibi de Cœna Domini, Nos quoque viſibilem cibum hodie accipimus: ſed aliud eſt Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid eſt quod multi de altari accipiunt, & moriuntur: & accipiendo

Confirmatio reſponſionis ex Auguſtino diſtinguẽte inter Sacramentum & rem Sacramenti.

De Baptiſ. paruulorum.

In Pſalm. 78.

In Ioh. homil. 26.

moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: nõ quia malum accepit, ſed quia bonum malè malus accepit. Paulò pòſt. Huius rei Sacramentum, id eſt, vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in menſa Dominica præparatur: & de ea ſumitur quibuſdam ad vitam, quibuſdam ad exitium. Res verò ipſa, cuius & Sacramentum eſt omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquantò antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: ſed qui pertinet ad virtutem ſacramenti, nõ ad viſibile ſacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic vbique audis, Sacramentum ſic à ſua veritate ſeparari indignitate ſumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non ſignum veritate vacuum, ſed rem cum ſigno habeas: verbum quod illic incluſum eſt, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Chriſti communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

Supra dictorum plenior explicatio. 16 Id ſi eſt obſcurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Chriſtum Sacramentorum omnium materiam, vel (ſi mauis) ſubſtantiam eſſe dico: quando in ipſo totam habent ſuã ſoliditatem, nec quicquam extra ipſum promittunt, quo minus
Lib. 4. Senten. diſtin. 1. tolerabilis error eſt Petri Lõbardi, qui diſerte ea iuſtitiæ & ſalutis cauſas facit quorum partes ſunt. Itaque cauſis omnibus quas ſibi fingit hominis ingenium, valere iuſſis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Chriſti notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius poſſidendum, fruendáſque eius diuitias, illorum miniſterio adiuuamur, tantũ apud nos efficaciæ habent. id au-
Obiectio 2. tem fit vbi quod illic offertur, vera fide ſuſcipimus. Ergóne, in-
Reſponſio, Auguſtini authoritate confirmata. quies, id efficiunt ſua ingratitudine impij, vt irrita ſit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Reſpõdeo, nõ ſic intelligendũ quod dixi, quaſi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmũ quod Deus inſtituit, naturámque ſuam retinet, vtcunque varient homines: ſed quum aliud ſit offerre, aliud recipere: nihil obſtat quo minus cõſecratum verbo Domini ſymbolum ſit re vera quod dicitur,
Hom. in Ioha. 26 Li. 3. de Doctrin. Chriſt. ca, 9. vímque ſuam conſeruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem ſceleſtum ac impiũ perueniat. Sed hãc quæſtionẽ paucis verbis bene ſoluit Auguſtinus, Si carnaliter (inquit) accipis, ſpirituale eſſe non deſinit: ſed tibi non eſt. Quemadmodum verò Sacramẽtum rem eſſe nihili, ſi à veritate ſua ſeparatur, ſuperioribus locis oſtendit Auguſtinus: ſic alibi in ipſa quoq; coniunctione,
Li. 3. De doctr. Chriſt. ca. 9. diſtinctione opus eſſe admonet, ne in externo ſigno nimis hæreamus. Vt literam ſequi (inquit) & ſigna pro rebus accipere ſeruilis infirmitatis eſt. ſic inutiliter ſigna interpretari, malè vagan-

vagantis erroris eſt. Duo ponit vitia quæ hîc cauenda ſunt: Alterum dum ita accipimus ſigna acſi fruſtra data eſſent, noſtráq; malignitate arcanas eorum ſignificationes eleuando aut extenuando efficimus ne quem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra viſibile ſignum non erigendo, ad ipſum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonniſi ab vno Chriſto nobis conferuntur, ídque per Spiritum ſanctũ, qui nos facit Chriſti ipſius participes: & quidem adiuuantibus externis ſignis, quæ, ſi nos ad Chriſtum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas.

17 Quamobrem fixum maneat, non eſſe alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ ſunt offerre nobis ac proponere Chriſtum, & in eo cæleſtis gratiæ theſauros: nihil autem conferunt aut proſunt niſi fide accepta. non ſecus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit niſi aperto vaſis ore: vas autem ipſum vndique perfuſum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus ſcripta ſunt: vt ſcilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam affixámque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum ſit munus, teſtificari nobis ac ſancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant niſi acceſſerit Spiritus ſanctus qui mentes ac corda noſtra aperiat, nóſq; huius teſtimonij capaces reddat. vbi etiam variæ diſtinctǽque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt ſuprà attigimus) id ſunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis ſanciendis: vtpote quæ non à ſe quidem largiantur aliquid gratiæ, ſed renuntient & oſtendant, atq; (vt ſunt arrhæ & teſſeræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data ſunt. Spiritus ſanctus (quem non omnibus promiſcuè Sacramẽta aduehunt, ſed quem Dominus peculiariter ſuis confert) is eſt qui Dei gratias ſecum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipſum præſentiſſima Spiritus ſui virtute, ſuæ inſtitutioni adeſſe nõ inficiamur: ne infructuoſa ſit & inanis quam ordinauit Sacramẽtorum adminiſtratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo miniſterio diſtincta eſt, ſeorſum reputandam & cogitandam aſſerimus. Præſtat igitur verè Deus quicquid ſignis promittit ac figurat: nec effectu ſuo carent ſigna, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinſeca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis ſymbolis reſignet ſuas vices. Nos verò contendimus, quæcunq; ad-

Rem Sacramenti ſemper Sacramento, quoties ritè adminiſtratur, adeſſe aptiſſima ſimilitudine conſtat.

Hi porrò cauẽdum, ne Sacramentis plus quã par eſt tribuamus.

Summa diſputationis de Sacramentorum efficacia.

hibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quũ docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè commendatur, & vſus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rurſum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iuſtificationis cauſa vtriuſque Spiritus ſancti elementis ceu vaſculis ac plauſtris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermiſſa fuit, diſertè explicatur. Hîc quoque notandum eſt, quod externa actione figurat ac teſtatur miniſter, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus ſibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Auguſtinus. Quomodo (inquit) & Moſes ſanctificat & Deus? non Moſes pro Deo: ſed Moſes viſibilibus Sacramentis per miniſterium ſuum, Deus autem inuiſibili gratia per Spiritum ſanctum: vbi totus etiam fructus eſt viſibilium Sacramentorum. Nam ſine iſta ſanctificatione inuiſibilis gratiæ, viſibilia iſta Sacramenta quid proſunt?

Quid præterea obſeruandum.

Quæſt. Vet. Teſt. lib. 3. c. 84.

Altera pars capitis, de Sacramentis in ſpecie.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus diſſeruimus, omnia generaliter ſigna complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores ſecuróſque de promiſſionũ ſuarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nõnunquam extare voluit, nonnunquã in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla ſunt, vt quũ Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam ſecurè ſibi promitterẽt quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cæleſtem arcũ, Noë & eius poſteritati in monumentum ſtatuit, poſthac ſe diluuio non diſſipaturum terram. hæc Adam & Noë pro Sacramentis habuerunt, Non quòd arbor præſtaret illis immortalitatem, quã ſibi ipſa dare non poterat: aut arcus coërcendis aquis foret efficax (qui ſolaris duntaxat radij repercuſſio eſt in oppoſitas nubes) ſed quia notam à verbo Dei inſculptam habebant, vt documenta eſſent teſtamentorum eius ac ſigilla. Et antea quidẽ arbor erat arbor: arcus, arcus: vbi inſcripta fuerunt verbo Dei, indita eſt noua forma: vt inciperent eſſe quod prius nõ erant. Hęc ne fruſtra dici quis exiſtimet, arcus ipſe hodie quoq; nobis teſtis eſt eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noë: quẽ quoties intuemur, hãc Dei promiſſionem in eo legimus terram diluuio nunquam perditum iri. Itaque ſiquis philoſophaſter, quo fidei noſtræ ſimplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & oppoſita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, ſed ipſius ſtuporem rideamus, qui Deũ naturæ dominum & præſidem non agnoſcat: qui pro ſuo arbitrio elementis omnibus in obſequium gloriæ ſuæ vtatur. Quòd ſi ſoli, ſtellis, terrę, lapidibus, huiuſmodi monumenta impreſſiſſet, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac ſignatũ argen-

Geneſ. 2. 17. & 3. 3.

Geneſ. 9. 13.

Nominis Sacramenti lata ſignificatio, omnia generaliter ſigna complectens, quæ vnquam hominibus data ſunt, vt certiores de promiſſionũ ſuarum veritate Deus eos redderet: ſiue ea in rebus naturalibus, ſiue in miraculis exhibuit: quorum exempla proponuntur.

gen-

gentum non eiuſdem ſunt pretij, quum idem prorſus ſit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percuſſum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus ſuas creaturas verbo ſuo ſignare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante oſtēdit: quum vellus rore irrigauit, ſicca terra: rurſum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologij retrorſum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad ſubleuandam ac ſtabiliendam fidei illorum imbecillitatem. Sacramenta quoque erant.

Gen.15.17. Iudic.6.37. 2.Reg.20.9. Ieſa.38.7.

19 Verùm præſentis inſtituti eſt, de his Sacramentis peculiariter diſſerere quæ Dominus ordinaria eſſe voluit in ſua Eccleſia, ad alendos in vnam fidem vniúſque fidei confeſſionem ſuos cultores ac ſeruos. Nam (vt verbis Auguſtini vtar) in nullum nomen religionis, ſeu verum, ſeu falſum, coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel Sacramentorum viſibilium conſortio colligentur. Hanc ergo neceſſitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia inſtituit ab initio ſeruis ſuis: quæ poſtea Satan ad impios & ſuperſtitioſos cultus transferēdo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gētilium initiationes in ſua ſacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametſi erroris erant ac ſuperſtitionis pleni, indicio tamen ipſi quoque ſimul erant, non poſſe in profeſſione religionis homines externis eiuſmodi ſignis carere. Verùm quia nec verbo Dei ſubnixa erant, nec ad eam veritatem referebãtur quæ omnibus ſignis propoſita eſſe debet, indigna ſunt quæ commemorentur vbi mentio fit de ſacris ſymbolis quæ à Deo ſunt inſtituta, nec à ſuo fundamento deflexerunt, nempe vt ſint veræ pietatis adiumenta. Conſtant autem non ſimplicibus ſignis, qualia erant arcus & arbor: ſed ceremoniis, aut (ſi mauis) ſigna quæ hic dãtur, ceremoniæ ſunt. Quemadmodum autem ſuperius dictum eſt, eſſe à Domino teſtimonia gratiæ ac ſalutis: ita à nobis viciſſim ſunt profeſſionis notæ, quibus palàm in Dei nomē iuramus, fidem illi viciſſim noſtram obſtringentes. Scitè ergo Chryſoſtomus ipſa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos ſibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac ſanctimoniam obſtringimur: quia hic mutua inter Deum & nos interponitur ſtipulatio. Vt enim illic ſe pollicetur Dominus inducere ac delere ſiquid delinquendo noxæ ac pœnę contractũ à nobis fuerit, nóſque ſibi recōciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocētię ſtudiũ hac profeſſione illi nos viciſſim obligamus, vt dicere meritò poſſit, Sacramēta huiuſmodi ceremonias eſſe quib. exercere vult populũ ſuum Deus ad fidem intus primùm fouendã, ex-

De Sacramentis ordinariis in Dei Eccleſia.

Lib. 9. contra Fauſtum Manich. c. 11.

Quàm ſint neceſſaria.

Quid ſint Dei reſpectu.

Quid etiam ſint noſtri reſpectu.

Horum vſus & ſcopus.

citandam, confirmandam: deinde teſtandam apud homines religionem.

In duo genera diſtribuuntur. 20 Hæc etiam ipſa diuerſa fuerunt pro varia temporis ratione, ſecundum diſpenſationem qua Domino viſum eſt his aut illis modis ſeſe hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius poſteritati mandata eſt Circuncisio: cui poſtea purificationes & ſacrificia aliíque ritus ex Lege Moſaica addita ſunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Chriſti vſque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta instituta, quibus nunc Chriſtiana Eccleſia vtitur, Baptiſmus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vſum totius Eccleſiæ ſunt inſtituta. Nam impoſitionem manuum, qua Eccleſiæ miniſtri in ſuum munus initiãtur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recenſentur, quo loco habenda ſint, mox videbimus. Quanquam in eundem, in quem nunc noſtra intendunt, ſcopum, & vetera illa ſpectarunt, nempe vt ad Chriſtum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipſum potius, ceu imagines repræſentarent, ac cognoſcendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, eſſe quædam ſigilla quibus promiſſiones Dei obſignantur: ſit autem certiſſimum, nullam vnquam Dei promiſſionem hominibus oblatam niſi in Chriſto: vt de aliqua Dei promiſſione nos doceant, Chriſtum oſtendant neceſſe eſt. Quò pertinet cæleſte illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Moſi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat diſcrimen eſt, quòd illa Chriſtum promiſſum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præſtitum & exhibitum teſtantur.

Nempe in Sacramenta veteris & noui teſtamenti.

Vtraque verò eodem ſpectant, nempe vt ad Chriſtum veluti manu nos ducant.

Quod apparet in Sacramentis veteris teſtamenti. 21 Hæc vbi per partes ac ſigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis ſymbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis ſemine prodit, hoc eſt vniuerſam hominum naturam corruptam eſſe, putationéque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo ſeſe confirmarent in promiſſione Abrahæ data, de ſemine benedicto in quo benedicendæ eſſent omnes nationes terræ: à quo & ſua ipſis benedictio expectanda erat. Porrò ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Chriſtus, in quo ſolo recepturos ſe confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circunciſio, quod Abrahæ fuiſſe tradit Paulus, ſignaculum ſcilicet iuſtitiæ fidei: hoc eſt ſigillum quo certius confirmarentur, ſuam fidem, qua ſemen ipſum expectabant, ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occaſione Circunciſionis Baptiſmiq; comparationem longius proſequemur. Baptiſmata & purificationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in ſua natura cõtaminati erant: aliud

Gen.22.18.

Gal.3.16.

Rom.4.11.

Heb 9.1.& 14.
1.Ioh.1.7.
Apoc.1.5.

aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum ſordes. Et hoc lauacrum Chriſtus erat: cuius ſanguine abluti, eius puritatem afferimus in conſpectum Dei, vt inquinamenta omnia noſtra tegat. Sacrificia illos ſuæ iniquitatis arguebant, ſimúlque docebant, neceſſariam eſſe aliquam ſatisfactionem quæ iudicio Dei ſolueretur. Fore ergo ſummum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo ſatisfaceret per ſanguinis effuſionem, ac hoſtiæ immolationem, quæ in remiſſionem peccatorũ ſufficeret. Hic ſummus Sacerdos fuit Chriſtus: proprium ipſe ſanguinem effudit, victima ipſe fuit. ſe enim Patri obedientẽ in mortẽ obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Heb. 4. 14. & 5. 5. & 9. 11. Philip. 2. 8. Rom. 5. 19.

22 Quantum ad noſtra attinet, Chriſtum eo clarius nobis afferunt quo propius manifeſtatus eſt hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promiſſus fuerat, exhibitus fuit. Baptiſma enim nobis quòd purgati & abluti ſimus teſtificatur: Cœna euchariſtiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in ſanguine ſatisfactio. Hæc duo in Chriſto reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & ſanguine: hoc eſt, vt purgaret & redimeret. Cuius rei teſtis quoque eſt Spiritus Dei. Imò tres in vno ſunt teſtes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & ſanguine purgationis & redemptionis habemus teſtimonium: Spiritus verò primarius teſtis huiuſmodi teſtimonij certam nobis fidem facit. Sublime iſtud myſterium preclarè nobis in Chriſti cruce oſtenſum eſt, quum aqua & ſanguis effluxerunt ex ſacro eius latere: quod eam ob cauſam iure Auguſtinus Sacramentorum noſtrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo fuſius diſſerendũ erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hìc ſe proferat, ſi tempus cum tempore compares, non dubium eſt. Nã id ad regni Chriſti gloriam pertinet: ſicuti ex pluribus locis, ac præſertim ex ſeptimo Iohannis capite colligimus. Quo ſenſu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuiſſe ſub Lege, corpus in Chriſto. Neque eius conſilium eſt exinanire ſuo effectu teſtimonia gratiæ in quibus olim Patribus ſe veracem probare Deus voluit, non ſecus ac hodie nobis in Baptiſmo & ſacra Cœna, ſed comparatiuè, magnifacere quod nobis datum eſt, necui mirum eſſet Chriſti aduentu abolitas eſſe Legis ceremonias.

Deinde in Sacramentis noui Teſtamenti.

1. Ioh. 5. 6.

Ioh. 19. 34.

Hom. in Iohãnem 20. ſæpe aliàs.

Col. 2. 17.

23 Scholaſticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perſtringã) quo tam longum diſcrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde acſi illa nõ aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præſentem conferant: penitus explodendum eſt. Siquidem nihilo ſplendidius de illis Apoſtolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandẽ

Ex ſuperioribus ſequitur impiam eſſe ſcholaſticorũ doctrinam de diſcrimine Sacramentorum Veteris & Nouæ legis.

1. Cor. 10. 3.

nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe:& eſcam illam Chriſtum interpretatur. Quis inane auſit facere ſignum illud quod veram Chriſti communionem Iudæis exhibebat? Et ſtatus cauſæ quam illic agit Apoſtolus, pro nobis non obſcurè militat. nā nequis frigida Chriſti cognitione, inaníq; Chriſtianiſmi titulo ac externis inſignibus fretus, Dei iudicium cõtemnere audeat: *Huius erroris refutatio.* diuinæ ſeueritatis exempla in Iudæis ſpectanda exhibet: vt eaſdem quas illi dederunt, pœnas ſciamus nobis imminere, ſi iiſdẽ vitiis indulgeamus. Iam vt apta eſſet comparatio, oportuit oſtẽdere nihil eſſe inæqualitatis inter nos & ipſos in iis bonis quib. falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad ſpem impunitatis facere queat. Nec verò Baptiſmo noſtro plus tribuere fas eſt quàm ipſe alibi Circũciſioni tribuit, quum vocat ſigillum iuſtitiæ fidei. Quicquid ergo nobis in ſacramentis exhibetur, id in ſuis olim recipiebant Iudęi, Chriſtum ſcilicet cum ſpiritualib. ſuis diuitiis. Quā habent noſtra virtutem, eā quoq; in ſuis ſentiebant: vt ſcilicet eſſentialis diuinæ erga ſe beneuolentiæ ſigilla in ſpem æternæ ſalutis. Si dextri fuiſſent interpretes epiſtolæ ad Hebræos, non ita fuiſſent hallucinati: ſed quum illic legerent legalib. ceremoniis expiata non fuiſſe peccata, imò veteres vmbras nihil habuiſſe momẽti ad iuſtitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per ſe nihil profuiſſe ſuis cultoribus, putarunt ſimpliciter figuras veritate vacuas fuiſſe. Apoſtoli verò conſilium eſt Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Chriſtum ventum fuerit, à quo ſolo pendet tota illius efficacia.

Rom.4.11.

Heb.10.1.

1.Obiectio Scholaſticorum, de Circumciſione à Paulo extenuata. 24 At obiicient quæ de Circumciſione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco eſſe apud Deum, nihil conferre, inanem eſſe. Eiuſmodi enim ſententiæ illam longè infrà Baptiſmum noſtrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipſum de Baptiſmo iure diceretur. Quinetiam dicitur: primùm à Paulo ipſo, vbi oſtendit Deum nihil morari externam ablutionem qua in religionem initiamur, niſi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perſeueret: deinde à Petro dum Baptiſmi veritatem non in externa poſitam ablutione teſtatur, ſed bono conſcientiæ teſtimonio. At videtur alio etiam loco Circumciſionẽ manu factam penitus contemnere, dum eam cum Chriſti Circumciſione comparat. Reſpondeo, *Reſponſio, Apoſtoli conſilium explanans.* neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos diſputat Paulus qui eam velut neceſſariam requirebāt, quum eſſet iam abrogata. Monet igitur fideles vt omiſſis veteribus vmbris, in veritate inſiſtant. Vrgent (inquit) iſti magiſtri, vt corpora veſtra circumcidantur. Atqui ſpiritualiter circumciſi

1.Cor.10.5.

1.Pet.3.21.

eſtis ſecundum animam &corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior eſt quàm vmbra. Poterat autem quiſpiã contrà excipere, non ideo ſpernendam eſſe figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuiſſet illa depoſitio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuiſſet externa Circumciſio ſuperuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuiſſe Coloſſenſes Chriſto conſepultos per Baptiſmum. Quo ſignificat id hodie eſſe Baptiſmum Chriſtianis quod veteribus erat Circumciſio. ideóq; ſine illius iniuria non poſſe hanc iniungi Chriſtianis.

25 At quod ſequitur, & iam nuper citaui, difficilius eſt ad ſoluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuiſſe vmbras rerum futurarum, corpus eſſe in Chriſto: longè verò difficillimum quod multis capitibus epiſtolæ ad Hebræos tractatur, ſanguinem pecudum non pertigiſſe ad conſcientias: Legem habuiſſe vmbram futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Moſaicis nihil perfectionis fuiſſe conſequutos, & ſimilia. Repeto quod iam attigi. Paulum nõ ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent ſolidi, ſed quia eorum complementum, vſque ad Chriſti exhibitionem, quodammodo ſuſpenſum erat. Deinde non de efficacia, ſed potius de modo ſignificandi hoc intelligendum eſſe dico. Donec enim manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, omnia ſigna velut abſentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis ſuæ ſuíque adeò ipſius præſentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obſeruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non ſimpliciter, ſed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pſeudoapoſtolis, qui in ceremoniis ſolis, nullo Chriſti reſpectu, pietatem ſitam eſſe volebant, ad eos confutandos ſatis erat duntaxat tractare quid per ſe valeant ceremoniæ. Hunc quoque ſcopum ſequutus eſt author epiſtolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hîc de ceremoniis, non in ſua vera & natiua ſignificatione acceptis, ſed ad falſam prauámque interpretationem detortis, nõ de legitimo earum vſu, ſed de ſuperſtitionis abuſu diſputari. Quid igitur mirum ſi ſeparatæ à Chriſto ceremoniæ, omni virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid eſt ſignorum vbi res ſignata tollitur. Sic Chriſtus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuiſſe cogitabant, ſermonem accommodat craſſæ eorum opinioni, dicítque ſe meliorem cibum adminiſtrare qui animas ad ſpem immortalitatis paſcat. Quòd ſi clariorem ſolutionem requiris, huc tendit omnium ſumma. Primò totum illum ceremoniarum apparatum, qui in Lege Moſaica fuit, niſi ad Chriſtum dirigatur, rem eſſe euanidam ac nihili. Deinde ſic in Chriſtum reſpexiſſe vt eo demum in carne manifeſtato,

2. Obiectio, ex locis Scripturæ ſumpta, qui vniuerſam Legem cum omnibus ceremoniis & ſacrificiis ſuis in totum tollere videntur.

Reſponſio 1.

2.

3.

4. Scopum authoris epiſtolæ ad Hebræos oſtendens.

Ioh.6.27.

5. Quæ omnium ſummam continet, & ad tres articulos reuocat.

complementum ſuum habuerint. Poſtremò eius aduentu oportuiſſe abrogari, non ſecus atque vmbra in perſpicua ſolis luce euaneſcit. Sed quia longiorem adhuc de ea re ſermonem in eũ locum differo quo Baptiſmum cum Circumciſione conferre inſtitui, parcius nunc attingo.

3. Obiectio, ex Theologis veteribus noui fœderis Sacramenta immodicè laudantibus.

26 Fortè miſeros iſtos Sophiſtas deceperunt immodica et ã illa Sacramẽtorum encomia quæ de ſignis noſtris apud veteres leguntur. Quale eſt illud Auguſtini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantùm promittebant: noſtra vero dant ſalutem. Has & ſimiles dicendi figuras quum non animaduerterent hyperbolicas eſſe, & ipſi hyperbolica ſua dogmata promulgarunt, ſed prorſus alieno ſenſu à veterũ ſcriptis. Nõ enim aliud illic voluit Auguſtinus quam quod idem alibi ſcribit, Sacramenta Moſaicæ Legis Chriſtum prænuntiaſſe: noſtra verò annuntiare. Et contra Fauſtum, Fuiſſe illas promiſſiones rerum complendarum: hæc indicia cõpletarum, acſi diceret, illa figuraſſe quum adhuc expectaretur: noſtra velut præſentẽ exhibere qui iam præſtitus eſt. Porrò de modo ſignificandi loquitur, ſicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram: noſtri verò temporis Sacramenta veniſſe conteſtantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia ſenſerit pluribus locis explicat, vt quum dicit, ſacramenta Iudæorum in ſignis fuiſſe diuerſa: in re quæ ſignificatur, paria. diuerſa ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali. Item, In ſignis diuerſis eadẽ fides: ſic in ſignis diuerſis, vt in verbis diuerſis: quia verba ſonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud ſunt verba quàm ſigna. Bibebant Patres eũdem ſpiritualem potum, nam corporalem non eundem. Videte ergo fide manente, ſigna variata. Ibi petra Chriſtus: nobis Chriſtus quod in altari ponitur. Et illi pro magno ſacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norũt fideles. Si viſibilem ſpeciem intendas, aliud eſt: ſi intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritualẽ biberunt. Alibi, Idẽ in myſterio cibus & potus illorum qui noſter: ſed ſignificatione idem, non ſpecie. quia idem ipſe Chriſtus illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus. Quanquam hac quoq; in parte aliquid differentiæ eſſe concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Chriſto beneuolentiam ac Spiritus ſancti gratias nobis offerri teſtãtur: ſed noſtra illuſtrius ac luculentius. In vtriſque Chriſti exhibitio: ſed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo ſuprà diſſeruimus Veteris & Noui teſtamenti diſcrimen. Atque id eſt quod voluit idem Auguſtinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fideliſſimum teſtem ſæpius citamus) quum tradit, Chriſto reuelato ſacramenta fuiſſe inſtituta, numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, virtute præſtan-

Margin notes: In prooemio enarr. Pſ 73. *Reſp. illorum ſententias & hyperbolicas eſſe: & non de efficacia ſed de modo ſignificandi intelligendas.* Quæſt. ſupra Num. ca. 33. lib. 19. ca. 14. Lib. 2. contra lit. Petil. ca. 37. Hom. in Iohannem 26. Hom. in Iohan. 45. In Pſal. 77. lib. 19. contra Fauſtum, ca. 13. De doctrina Chriſt. lib. 3. Epiſt. ad Ianuar.

ſtantiora. Huius quoq; rei breuiter admonitos eſſe lectores expedit, quicquid de opere operato nugati ſunt ſophiſtæ, nõ modò falſum eſſe, ſed pugnare cum ſacramentorum natura, quæ inſtituit Deus vt fideles vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde ſequitur, ea recipiendo nihil iſtos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum reſpectu merè paſſiua eſt) nullum illis poſſe opus adſcribi.

CAPVT XV.

De Baptiſmo.

Capitis huius duæ ſunt partes.

1 De duobus finibus Baptiſmi diſſertatio. De priore à ſectione 1. ad 12. De poſteriore, ſect. 13.

2 Altera pars ad 4. capita referri poteſt. 1. De vſu Baptiſmi. 14. & 15. ſect. 2. De miniſtri dignitate vel indignitate, 16. 17. 18. ſect. 3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatum. 16. ſect. 4. Ad quos ſpectet eius adminiſtratio, ſect. 20. 21. & 22.

BAPTISMVS ſignum eſt initiationis quo in Eccleſiæ cooptamur ſocietatẽ, vt Chriſto inſiti, inter filios Dei cenſeamur. Porrò in hunc finem nobis à Deo datus eſt (quod myſteriis omnibus commune eſſe docui) primùm vt fidei noſtræ apud ſe, deinde vt confeſſioni apud homines ſeruiret. Vtriuſque inſtitutionis rationem ordine proſequemur. Tria autem affert fidei noſtræ Baptiſmus, quæ & ipſa ſigillatim pertractanda ſunt. Hoc primum eſt quod nobis à Domino proponitur, vt ſymbolum ſit noſtræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) inſtar ſignati cuiuſdam diplomatis, quo nobis confirmet peccata noſtra omnia ſic deleta, inducta, obliterata eſſe, ne vnquam in conſpectum ſuum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remiſſionem peccatorum. Proinde quibus viſum eſt Baptiſmum non aliud eſſe quàm teſſeram ac notam qua religionem noſtram apud homines profitemur, quo modo imperatoris ſui inſignia præferunt milites, in ſuæ profeſſionis notam: ij quod primum erat in Baptiſmo nõ perpenderunt. Id verò eſt, quòd à nobis accipiendus ſit cum hac promiſſione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore.

Baptiſmi diffinitio.

Eiuſdem primus finis.

Qui in tribus potiſſimum conſtat.

1. *Quòd teſtetur peccatorum remiſſionem.*

Matt. 16. 16.

2 In hunc ſenſum intelligendum quod à Paulo ſcribitur,

Hac remiſſ.o peccatorum quibuſdã Scripturæ teſtimoniis comprobatur.
Epheſ.5.26.
Tit 3.5.
1.Pet.3.21.

Eccleſiam à ſponſo Chriſto ſanctificatam eſſe, & mundatã lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, nos ſecundùm eius miſericordiam ſaluos factos eſſe per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. Et à Petro, quòd Baptiſma nos ſaluos facit. Non enim ſignificare voluit ille, ablutionem & ſalutem noſtram aqua perficitaut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in ſe continere: neque hic ſalutis cauſam, ſed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinẽ in hoc ſacramento percipi, quod verbis ipſis ſatis euidenter explicatur. Nam verbũ vitæ & baptiſmum aquæ ſimul cõnectit Paulus: acſi diceret, per Euangelium nobis noſtræ ablutionis & ſanctificationis nuntium afferri, per Baptiſmum huiuſmodi nũtium obſignari. Et ſubdit continuò Petrus, Baptiſma illud non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed conſcientiam bonam, apud Deum, quæ ex fide eſt. Imò non aliam nobis purificationem Baptiſmus pollicetur quàm per aſperſionem ſanguinis Chriſti: qui per aquã, propter mundandi abluendíq; ſimilitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua iſta mundari dicat, quæ certò teſtatur Chriſti ſanguinẽ verum eſſe atq; vnicum noſtrum lauacrũ? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutẽ referunt omnia quam ab ipſius Baptiſmi ſignificatione: quæ tam ab elemento illo viſibili quod oculis noſtris obiicitur, abſtrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Chriſto mentes noſtras deuinciat.

Res ea præteritorum tantùm, ſed etiam futurorum peccatorũ eſt.

3 Neque verò exiſtimandum eſt, Baptiſma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapſibus, in quos à Baptiſmate recidimus, quærenda ſint alia noua expiationis remedia in aliis neſcio quibus ſacramentis, perinde acſi illius vis obſoleta eſſet. Hoc quidem errore olim factum eſt vt nonnulli niſi in vltimo vitæ diſcrimine, atque adeo inter vltimos ſpiritus Baptiſmo initiari nollent, vt ſic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præpoſteram cautionẽ veteres Epiſcopi toties in ſcriptis ſuis inuehuntur. Sic autem cogitandum eſt, quocunque baptizemur tempore, nos ſemel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapſi fuerimus, repetenda erit Baptiſmi memoria, & hac armandus animus, & de peccatorum remiſſione ſemper certus ſecurúſque ſit. Nam etſi ſemel adminiſtratus præteriiſſe viſus eſt, poſterioribus tamen peccatis nõ eſt abolitus. Puritas enim Chriſti in eo nobis oblata eſt: ea ſẽper viget, nullis maculis opprimitur: ſed omnes noſtras ſordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda eſt (vt certè hinc ad talem audaciã minimè inſtruimur) ſed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerũt: ſub peccatis ſuis fatigati & oppreſſi gemunt, vt habeant quo ſe erigant ac conſolentur, ne in confuſionem ac deſperationem ruant. Sic

Hinc tamen peccandi licentia minimè captanda.

Paulus

Paulus ait, Chriſtū factū nobis eſſe propitiatorem, in remiſſionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam aſſiduámque peccatorum remiſſionem ad mortē vſque in eo obtineri: ſed datum eum à Patre miſeris tantùm peccatoribus ſignificat, qui conſcientiæ cauterio vulnerati, ad medicum ſuſpirant. His offertur miſericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil ſibi præter iram & iudicium Dei prouocant. Rom. 3. 25.

4 Equidem ſcio aliud communiter receptum eſſe, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere poſt Baptiſmum remiſſionem, quæ prima regeneratione per ſolum Baptiſmum nobis datur. Sed qui hoc comminiſcuntur, in eo errant: quòd non cogitant poteſtatem clauium, de qua loquuntur, à Baptiſmo ſic pendêre, vt nullo modo ſeparari debeat. Remiſſionem accipit peccator Eccleſiæ miniſterio, nempe non ſine Euangelij prædicatione. Qualis autem illa eſt? Nos ſanguine Chriſti emundari à peccatis. Atqui lauacri illius ſignum ac teſtimonium quod eſt niſi Baptiſmus? Videmus igitur vt ad Baptiſmum abſolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ ſacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod reſiduum eſt ſuo loco abſoluam. Nihil autem mirum, ſi homines, qui pro ingenij ſui craſſitie rebus externis immodicè ſunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei inſtitutione non contenti noua ſubſidia à ſeipſis conficta ingererent. Quaſi verò Baptiſmus ipſe non eſſet pœnitentiæ ſacramentum. Quòd ſi hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptiſmi ad eoſdem quoque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum ſuorum conſcientia vexantur, ſeſe ad Baptiſmi memoriam reuocare audeant, vt ſe inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia, quam habemus in Chriſti ſanguine.

Refutatur eorũ error, qui aliter ſentiunt & inter Baptiſmum & Pœnitentiam ita partiuntur, vt remiſſionem priorum Baptiſmo, ſequentium verò pœnitentiæ aſſignent.

5 Alterum etiam fructum affert, qui noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apoſtolus) in mortem eius baptizati ſumus, conſepulti ipſi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos ſolum exhortatur (acſi diceret, admoneri nos per Baptiſmum, vt quodam mortis Chriſti exemplo, concupiſcentiis noſtris moriamur, & exemplo reſurrectionis, vt in iuſtitiam ſuſcitemur) ſed rem longè altius repetit: nempe quod per Baptiſmum Chriſtus nos mortis ſuæ fecerit participes, vt in eam inſeramur. Et quemadmodum ſurculus ſubſtantiam alimentúmque ducit à radice, cui inſitus eſt: ita qui Baptiſmum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Chriſti ſentiunt, in mortificatione carnis ſuæ: ſimul

2. Secundus finis ſeu fructus Baptiſmi eſt, vt intelligamus nos in mortificationem & nouam vitam vnà cum Chriſto inſeri.

Rom. 6. 3.

etiam reſurrectionis,in viuificationeSpiritus.Inde exhortationis materiam deſumit:quòd ſiChriſtiani ſumus,debemus mortui eſſe peccato, & iuſtitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur,Quòd circumciſi ſumus,&exuimus veterem hominē, poſtquam per Baptiſmum inChriſto ſepulti ſumus.Et hoc ſenſu,eo quem antè citauimus loco , vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaq; primùm gratuita peccatorum venia & iuſtitiæ imputatio nobis promittitur,deindeSpiritus ſancti gratia,quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

Col.2.12. Tit.3.5.

3. Vt ſciamus nos ſic ipſi Chriſto eſſe vnitos,vt omnium eius bonorum ſimus participes.

6 Poſtremò & hanc è Baptiſmo vtilitatem fides noſtra accipit,quòd certò nobis teſtificatur,non modò in mortem & vitam Christi nos inſitos eſſe:ſed ſic ipſi Chriſto vnitos vt omniū eius bonorum participes ſimus. Ideo enim Baptiſmum in ſuo corpore dedicauit, & ſanctificauit, vt communem eum nobiſcum haberet,ceu firmiſſimum vnionis ac ſocietatis, quam nobiſcum inire dignatus eſt,vinculū. vt Paulus ex eo probet, nos eſſe filios Dei, quia Chriſtum in Baptiſmo induimus. Ita videmus Baptiſmi complementum inChriſto eſſe,quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptiſmi obiectum. Proinde mirū non eſt ſi in eius nomen baptizaſſe narrantur Apoſtoli,qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iuſſi fuerāt. Quicquid enim in Baptiſmo proponitur donorū Dei, in Chriſto vno reperitur. Neque tamen fieri poteſt, quin Patris ſimul & Spiritus nomen inuocet qui inChriſtum baptizat.Ideo enim eius ſanguine emundamur , quia miſericors Pater nos pro ſua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio ſtatuit,qui nobis fauorem apud ipſum conciliet.Regenerationem verò ita demum ab eius morte & reſurrectione conſequimur , ſi per Spiritum ſanctificati imbuamur noua &ſpirituali natura.Quamobrem noſtræ tum purgationis, tum regenerationis in Patre cauſam,in Filio materiam,in Spiritu effectum cōſequimur, & quodāmodo diſtinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit,ſic deindeApoſtoli,Baptiſmo pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum : pœnitentiæ verbo huiuſmodi regenerationem intelligentes : remiſſione peccatorum,ablutionem.

Act.8.16. & 19.5. Mat.28.19.

Secundus & tertius finis tam in Iohannis quam Apoſtolorum Baptiſmo eſt perſpicuus.

In hunc finem Baptiſmus Iohannis & Apoſtolorum vnus idémque prorſus eſt.

7 Quo etiam certiſſimum fit,idem fuiſſe prorſus Iohannis miniſterium, quod Apoſtolis poſtea delegatum eſt. Non enim alium Baptiſmum faciunt diuerſæ manus , quibus adminiſtratur:ſed eundem eſſe eadem doctrina oſtendit. In vnā doctrinā Iohannes & Apoſtoli conſenſerunt: vtrique in pœnitentiam,vtrique in remiſſionem peccatorum : vtrique in nomen Chriſti, à quo pœnitentia & peccatorū remiſſio eſſet,baptizarunt. Iohannes dixit,agnū eſſe Dei , per quē tollerentur peccata mundi,vbi eum hoſtiā fecit Patri acceptam,propitiatorem,iuſtitiæ ſalu-

Iohann.1.29.

ſalutíſque authorem. Quid ad hanc confeſſionem addere poterant Apoſtoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero diſcernere veteres contendunt, quorum non tanti eſſe nobis debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chryſoſtomo potius auſcultet, neganti in Iohannis Baptiſmo comprehenſam fuiſſe peccatorum remiſſionem quàm Lucæ contra aſſerenti, Iohannem Baptiſmum pœnitentiæ prædicaſſe in peccatorum remiſſionem? Nec recipienda eſt illa Auguſtini argutia, in ſpe dimiſſa fuiſſe peccata Baptiſmo Iohannis, Chriſti Baptiſmo re ipſa dimitti. Quum enim Euangeliſta clarè teſtetur, Iohannem in ſuo Baptiſmo remiſſionem peccatorum pollicitum fuiſſe: quid extenuare hoc elogium opus eſt, quum nulla neceſſitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quæret, non aliam inueniet quàm quod in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apoſtoli in eum qui iam ſe exhibuerat.

Hom. in Matt. 14.
Luc. 3. 3.
Lib. 5. de Bapt. contra Donatiſt. c. 10.
Luc. 3. 16.
Act. 19. 14.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione effuſæ ſunt, nihil ad ſtatuendam baptiſmatum diuerſitatem attinet. Siquidem Baptiſmus quem ipſo adhuc in terris agente, Apoſtoli adminiſtrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm baptiſmus Iohannis. Quin ne poſt aſcenſionem quidẽ, Spiritu ſupra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamſi in nomen Ieſu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc ſolum veteribus impoſuiſſe arbitror, vt hunc ad illum præparationem duntaxat eſſe dicerent, quod legebant rurſum à Paulo baptizatos qui Iohannis baptiſmum ſemel ſuſceperant. Sed quam hìc ſint hallucinati, alibi ſuo loco clariſſimè explicabitur. Quid ergo eſt quòd Iohannes dixit, ſe quidem aqua baptizare: venturum autem Chriſtũ qui baptizaret Spiritu ſancto & igni? Paucis expediri hoc poteſt. Non enim Baptiſmum à Baptiſmo diſtinguere voluit, ſed perſonam ſuam cum Chriſti perſona contulit: ſe miniſtrum eſſe aquæ, illum Spiritus ſancti datorem: & hanc virtutem viſibili miraculo declaraturum quo die Spiritum ſanctum Apoſtolis ſub linguis igneis mitteret. Quid Apoſtoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? ſunt enim exterioris duntaxat ſigni miniſtri, Chriſtus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primíſque Auguſtinus, cui hæc præcipua eſt fultura contra Donatiſtas, Qualiſcunque ſit qui baptizat, vnum tamen Chriſtum præeſſe.

Obiectio eorum, qui Iohãnis Baptiſmum ab Apoſtolorum Baptiſmo diuerſum eſſe ſtatuunt diluitur.
Act. 8. 14. 17.
Act. 19. 3. 5.
Matt. 3. 11.
Act. 2. 3.

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tũ de ablutione diximus in populo Iſrael adumbrata ſunt: quem eam ob cauſam Apoſtolus dicit in nube & in mari fuiſſe baptizatum. Mortificatio figurata eſt quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli ſerui-

Denique Baptiſmi beneficia in populo Iſrael per tranſitum maris & refrigeriũ ne-

bis adumbrata ſunt.
1. Cor. 10. 2.
Exod. 14. 21. & 26.

tute eos aſſerens, viam illis ſtrauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipſum, & Ægyptios hoſtes, qui à tergo illis inſtabant, & ceruicibus imminebant, ſubmerſit. Nam & ad hunc modum in Baptiſmo pollicetur nobis, & dato ſigno oſtendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc eſt è peccati ſeruitute, ſua virtute eductos & vindicatos: ſubmerſum Pharaonem noſtrum, id eſt diabolum. quanquam nec ſic etiam exercere nos & fatigare deſinat. Verùm vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, ſed in littore proſtratus, terribili aſpectu adhuc Iſraelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hìc noſter adhuc quidem minatur, arma oſtendit, ſentitur, ſed vincere non poteſt. In nube,

Num. 9. 14.

purgationis ſymbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus oppoſita nube operuit, & refrigerium præſtitit, ne inclementiore ſolis ardore deficerent, & tabeſcerent: ita in Baptiſmo nos Chriſti ſanguine opertos eſſe & protectos agnoſcimus, ne Dei ſeueritas, quæ verè eſt flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etſi verò tunc obſcurum & paucis cognitum fuit myſterium: quia tamen non alia eſt ſalutis adipiſcendæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriuſque teſſera vetuſtos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

Obiectio aliorum qui illum quendam perfectæ inſtaurationis poſt Baptiſmum ſomniunt.

10 Iam perſpicuum eſt quàm falſum ſit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alij perſiſtunt, per Baptiſmum ſolui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuerſam poſteritatem propagata eſt, atque in eandem iuſtitiã naturæq; puritatem reſtitui quã obtinuiſſet Adam ſi in ea qua primùm creatus fuerat, integritate ſtetiſſet. Tale enim doctorũ

Reſponſio: Originalis prauitas remanet poſt Baptiſmum.

genus, nunquam quid peccatum originale, quid iuſtitia originalis, quæ gratia Baptiſmi eſſet, aſſequutum eſt. Iam verò antè diſputatum eſt, peccatum originale eſſe naturæ noſtræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum

Gal. 5. 13.

etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque duo, diſtinctè obſeruanda: nempe quòd ſic omnibus naturæ noſtræ partibus vitiati peruerſique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictíque coram Deo tenemur, cui nihil eſt acceptum niſi iuſtitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipſi ſuam ſecum damnationem à matris vtero afferunt: qui tametſi ſuæ iniquitatis fructus nondum protulerunt, habent tamen in ſe incluſum ſemẽ.

Et eſt in ipſis infantibus.

Imò tota eorum natura, quoddam eſt peccati ſemen: ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Hanc damnationem ſublatam & à ſe depulſam eſſe certi per Baptiſmum fideles fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc ſigno nobis pollicetur plenam ſolidámq; remiſſionem factam eſſe, & culpę quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iuſtitiam quoque apprehendunt, ſed qualem in hac vita obtinere

Iuſti autem ſunt electi Dei baptiſati, imputatione iuſtitiæ duntaxat in hac vita.

nere populus Dei poteſt, nempe imputatione dũtaxat: quia pro iuſtis & innocentibus eos ſua miſericordia Dominus habet.

11 Alterum eſt quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit, ea ſcilicet quæ antè deſcripſimus opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas perpetuò efflat, aut ſcaturigo aquã ſine fine egerit. Nam concupiſcentia nunquã planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, ſemetipſos prorſus exuerint. Baptiſmus quidem promittit nobis ſubmerſum eſſe noſtrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non ſit, aut nobis negotium non faceſſat: ſed tantùm ne ſuperet. Nam quandiu in hoc carcere corporis noſtri clauſi degemus, habitabũt in nobis reliquię peccati: ſed ſi promiſſionem in Baptiſmo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem ſe fallat, nemo ſibi in ſuo malo blandiatur quum audit peccatũ ſemper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur iſta, vt peccatis ſuis ſecurè indormiant qui alioqui plus ſatis propenſi ſunt ad peccandum: ſed tantùm ne labaſcant, & animum deſpondeant, qui à carne ſua titillantur & punguntur. Magis cogitent ſe in via adhuc eſſe, & multum ſe profeciſſe credant, quum à ſua concupiſcentia aliquantulum minui in dies ſenſerint, donec eò pertigerint quò tendunt: nẽpe ad vltimum interitum carnis ſuæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. Interea & ſtrenuè certare, & ad progreſſum ſe animare, & ad plenã victoriam ſtimulare nõ deſinãt. Nã & hoc magis acuere debet eorũ conatus, quòd ſibi poſtquã diu enixi fuerint non parũ adhuc negotij reſtare videãt. Sic habẽdũ eſt, baptizamur in mortificationẽ carnis noſtrę, quę à Baptiſmo in nobis inchoatur, quã quotidie proſequimur: perficietur autẽ quũ ex hac vita migrabimꝰ ad Dominũ.

Ea autem originalis corruptio toto vitæ huius curriculo piis negotium faceſſit.

Nec inde tamen peccandi licentiã arripiunt: imò cautius & tutius ambulant in viis Domini.

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apoſtolus Paulus ſexto & ſeptimo ad Rom. capite clariſſimè exponit. Poſtquam enim de gratuita iuſtitia diſputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum eſſe pro libidine, quia nõ eſſemus operũ meritis accepti Deo: ſubiũgit, eos omnes qui iuſtitia Chriſti induuntur, ſimul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in baptiſmo. Hinc hortatur fideles, ne dominiũ peccato permittant in ſuis mẽbris. Iam quia nouerat ſemper aliquid eſſe infirmitatis in fidelibus: ne propterea deiicerẽtur, adiicit cõſolationem, quòd non ſint ſub Lege. Quia iterum videri poterat, inſoleſcere poſſe Chriſtianos, eo quòd non ſint ſub iugo Legis, tractat qualis ſit illa abrogatio: & ſimul quis ſit Legis vſus, quam quæſtionem iam ſecundò diſtulerat. Summa eſt, nos eſſe liberatos à rigore Legis vt Chriſto cohæreamus. Legis verò officium eſſe, vt prauitatis noſtræ conuicti, noſtram

Prauitatem illã piis faceſſere negotiũ exẽplo & teſtimonio Pauli Apoſtoli oſtenditur.

Rom.6.14.

impotentiam & miſeriã confiteamur. Pórrò quia prauitas illa naturæ non tam facile apparet in homine profano, qui ſine timore Dei cupiditatibus ſuis indulget: exẽplum in homine regenerato ponit, hoc eſt in ſeipſo. Dicit igitur perpetuã ſibi luctam eſſe cum reliquiis carnis ſuæ, ſéq; vinctum miſera ſeruitute detineri quominus ſe totum diuinæ Legis obedientiæ cõſecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare. Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd ſi filij Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuunt, magnopere anxios eſſe neceſſe eſt periculi ſui cogitatione, niſi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vſum conſolationẽ, nihil eſſe dãnationis amplius iis qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vbi docet, eos quos ſemel Dominus recepit in gratiam, in Chriſti ſui cõmunionem inſeruit, in Eccleſiæ ſocietatem per baptiſmum cooptauit, dum in Chriſti fide perſeuerant, etiam ſi à peccato obſideãtur, atque adeo peccatum in ſe circunferant, reatu tamen & dãnatione eſſe abſolutos. Hęc ſi ſimplex eſt ac genuina Pauli interpretatio, non eſt quòd inuſitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 7.24.

Secundus finis Baptiſmi, eſt vt noſtræ apud homines confeſſioni ſeruiat: & quomodo id fiat.

Rom. 8.1.

13 Confeſſioni autem noſtræ apud homines ſic ſeruit Baptiſmus. Siquidem nota eſt qua palàm profitemur nos populo Dei accenſeri velle: qua teſtamur nos in vnius Dei cultũ, in vnam religionem cum Chriſtianis omnibus conſentire: qua denique fidem noſtram publicè affirmamus, vt nõ modò laudem Dei ſpirent corda noſtra, ſed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus poſſunt ſignificationibus perſonent. Ita enim, vt decet, noſtra omnia in obſequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuũ eſſe debet, & cæteri noſtro exemplo ad eadẽ ſtudia incitẽtur. Huc reſpiciebat Paulus, quũ interrogaret Corinthios annõ in Chriſti nomen baptizati fuiſſent. Innuens ſcilicet, eo ipſo quòd in eius nomen fuiſſent baptizati, ſeſe illi deuouiſſe, in eius nomen iuraſſe, & fidẽ illi ſuã apud homines obſtrinxiſſe, vt cõfiteri amplius aliũ nõ poſſent præter ſolũ Chriſtũ niſi cõfeſſionẽ abnegare vellẽt quã in Baptiſmo ediderant.

Altera capitis pars in 4. partes diſtincta.

1 De vſu Baptiſmi quantũ ad fidei confirmationem.

1. Cor. 1.13.

14 Nunc poſtquam enarratum eſt quod ſpectauerit Dominus noſter in inſtitutione Baptiſmi: quæ ſit nobis vtendi accipiendíque ratio indicare promptum eſt. Nam quatenus erigẽdæ, alendæ, confirmandæque fidei noſtræ datur, ſumendus eſt quaſi è manu ipſius autoris: certum perſuaſúmq; habere conuenit, ipſum eſſe qui nobis per ſignum loquitur, ipſum eſſe qui nos purgat, abluit, delictorum memoriã abolet: ipſum eſſe qui mortis ſuæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui cõcupiſcentiæ noſtræ vires eneruat: imò qui in vnũ coaleſcit nobiſcum, vt eum induti, filij Dei cẽſeamur. Hæc, inquam, tam verè certóque animæ noſtræ intus pręſtare, quàm certò videmus corpus noſtrũ extrà ablui, ſubmergi, circũdari. Iſthęc enim ſi ue analo-

analogia, ſiue ſimilitudo, certiſſima eſt ſacramentorum regula, vt in rebus corporeis ſpirituales conſpiciamus, perinde acſi coram oculis noſtris ſubiectæ forẽt, quando iſtiuſmodi figuris repræſentare Domino viſum eſt, non quia ſacramento tales gratiæ illigatæ incluſæque ſint, quo eius virtute nobis conferãtur: ſed duntaxat quia hac teſſera volũtatem ſuam nobis Dominus teſtificatur: nempe ſe hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantùm nudo ſpectaculo paſcit oculos: ſed in rem præſentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter ſimul implet.

15 Huius documentum ſit Cornelius Centurio, qui peccatorum remiſſione, qui gratiis Spiritus ſancti viſibilibus iam antea donatus, baptizatus eſt: non largiorem remiſſionẽ è Baptiſmo petens, ſed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ argumentum ex pignore. Obiecerit forte aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata ſua per Baptiſmum ablueret, ſi baptiſmi ipſius virtute peccata non abluuntur? Reſpondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei noſtræ ſenſum, nobis à Domino exhibetur, ſiue id tum primùm teſtatur, ſiue teſtatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus ſis, Paule, remiſſa tibi eſſe peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptiſmo remiſſionem peccatorum. hanc accipe, & ſecurus eſto. Quanquã mihi animus non eſt Baptiſmi vim extenuare, quin ſigno accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc ſacramento, quemadmodum ex aliis omnib. nihil aſſequimur niſi quantum fide accipimus. Si fides deſit, erit in teſtimonium ingratitudinis noſtræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confeſſionis noſtræ ſymbolum eſt, teſtari eo debemus fiduciam noſtram in Dei miſericordia eſſe, & puritatem noſtram in peccatorum remiſſione, quæ parta nobis eſt per Ieſum Chriſtum: nóſque in Eccleſiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis conſenſu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc poſtremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos eſſe, vt vnum corpus ſimus.

Cõfirmatio, Cornelij & Pauli exẽplo illuſtrata. Act. 10. 48.

Act. 9. 17.

De vſu Baptiſmi, quantum ad fidei confeſſionẽ.

1. Cor. 12. 13.

16 Porrò ſi verum eſt quod conſtituimus, ſacramentum nõ ex eius manu æſtimandum eſſe à quo adminiſtratur, ſed velut ex ipſa Dei manu, à quo haud dubiè profectum eſt: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atq; inter homines, ſiqua miſſa epiſtola fuerit, modò ſatis & manus & ſignum agnoſcatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis ſufficere debet manũ & ſignũ Domini noſtri in ſacramentis ſuis agnoſcere, à quocunq; tandem tabellario deferantur. His Donatiſtarũ error pulchrè refutatur: qui vim ac pretium ſacramenti me-

2. De indignitate ſiue dignitate miniſtri. Nihil hac Baptiſmo afferri vel auferri.

tiebantur miniſtri dignitate. Tales hodie ſunt Catabaptiſtæ noſtri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati ſumus. Itaque anabaptiſmū furioſè vrgent. Aduerſus quorū ineptias ſatis valida ratione muniemur, ſi cogitemus nos Baptiſmo initiatos, non in nomē alicuius hominis, ſed in nomen Patris, & Filij & Spiritus ſancti. ideóque Baptiſmū nō eſſe hominis, ſed Dei: à quocunque tandē adminiſtratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in ſuæ ignorātiæ vel ſacrilegij cōſortiū nos tinxerunt, ſed in fidem Ieſu Chriſti: quia non ſuū, ſed Dei nomē inuocauerūt, nec in aliud nomen nos baptizarūt. Quod ſi baptiſma Dei erat, habuit certè incluſā promiſſionē de peccatorū remiſſione, mortificatione carnis, viuificatione ſpirituali, participatione Chriſti. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apoſtatis fuiſſe circūciſos: neque propterea irritum fuit ſignū, vt iterari neceſſe foret, ſed ad genuinā originē redire ſatis fuit. Quod obiiciunt, in conuentu piorum debere Baptiſmum celebrari, nō efficit vt totā eius vim quod in parte vitioſum eſt extinguat, Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus ſit Baptiſmus, omníque inquinamento vacuus, non abolemus Dei inſtitutionem, quāuis eam idololatræ corrumpant. Nam quū olim multis ſuperſtitionibus vitiata eſſet circūciſio, pro gratiæ tamen ſymbolo haberi non deſiit. nec Ioſias & Ezechias, quū ex toto Iſraele colligerēt qui defecerant à Deo, ad alteram eos circunciſionem vocarunt.

Matt. 28. 19.

Unde ſequitur rebaptizandos non eſſe qui ſub Papiſmo baptizati ſunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides noſtra Baptiſmum aliquot annis ſequuta ſit, vt inde euincant irritum eſſe Baptiſmum, qui nobis non ſanctificatur niſi verbo promiſſionis fide accepto: ad id poſtulatum reſpondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promiſſionem quæ in Baptiſmo nobis data erat, non tenuiſſe: promiſſionē tamen ipſam, quando à Deo erat, ſtatam ſemper & firmam veracémque manſiſſe. Etiamſi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax eſſe nō deſinit: etiamſi omnes perditi, Chriſtus tamen ſalus manet. Fatemur ergo Baptiſmum pro eo tempore non profuiſſe nobis hilum, quando in eo nobis oblata promiſſio, ſine qua Baptiſmus nihil eſt, neglecta iacebat. Nunc vbi Dei gratia, reſipiſcere cœpimus, cæcitatem noſtrā & duritiem cordis accuſamus, qui tantæ eius bonitati tamdiu ingrati fuerimus. Cæterùm promiſſionem ipſam non euanuiſſe credimus: quin potius ſic reputamus, Deus per Baptiſmum peccatorum remiſſionem pollicetur, & promiſſam indubiè omnibus credentibus præſtabit. Ea promiſſio nobis in Baptiſmo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatē ſepulta fuit: nūc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrē vbi ad reſipiſcen-

Nec ſatis firmū eſt quod Catabaptiſtæ ab effectu ducunt argumentum, quia poſt Baptiſmum aliquot annis cæci & increduli manſimus.

Rom. 3. 3.

Nā Dei promiſſio firma permanet.

ſcentiam Iudaicum populum Dominus inuitat,de altera circũ-
ciſione nil iis præcipit,qui impia (vt diximus) & ſacrilega ma-
nu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant:
ſed ſolam cordis conuerſionem vrget.Quoniam,vtcunque fœ-
dus ab illis violatum foret, ſymbolum tamen fœderis, ex Do-
mini inſtitutione,firmum inuiolabiléque ſemper manebat.So-
la ergo reſipiſcentiæ conditione in fœdus reſtituebantur, quod
ſemel cum illis in circunciſione Deus percuſſerat:quam tamen
per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in ſe e-
rat,rurſum pollucrant, & cuius effectum extinxerant.

Et Deus Iudæos ad reſipiſcẽtiam inuitans iterum circuncidi non iubet.

18 Verùm igneum ſibi videntur telum vibrare quum alle-
gant, Paulum rebaptizaſſe eos qui Iohannis Baptiſmo ſemel
baptizati erant. Nam ſi noſtra confeſſione,idẽ prorſus fuit Io-
hannis Baptiſmus qui nunc noſter eſt: quemadmodũ illi antea
peruersè inſtituti,vbi rectam fidem edocti ſunt, in eam ſunt re-
baptizati:ita Baptiſmus ille qui ſine vera doctrina fuit,pro nihi-
lo reputandus eſt:& ex integro baptizari debemus in veram re-
ligionem qua nunc primùm imbuti ſumus.Nonnullis videtur,
quempiam fuiſſe Iohannis κακόζηλον qui priori Baptiſmate in
vanam potius ſuperſtitionem illos initiaſſet.Cuius rei videntur
hinc coniecturam ſumere quod ſe ignaros prorſus Spiritus S.
eſſe confitentur:cuius ſcilicet ruditatis nunquam diſcipulos à ſe
Iohannes dimiſiſſet. Verùm nec veriſimile eſt Iudæos,etiamſi
minimè fuiſſent baptizati, omni Spiritus cognitione fuiſſe de-
ſtitutos qui tot Scripturæ teſtimoniis celebratur. Quòd ergo
reſpondent ſe neſcire an ſit Spiritus, intelligendum eſt acſi di-
cerent ſe necdum audiuiſſe, an gratiæ Spiritus, de quibus roga-
bantur à Paulo, Chriſti diſcipulis darentur. Ego autem conce-
do,fuiſſe illud verum Iohannis Baptiſma, & vnum idémque cũ
Chriſti Baptiſmate:ſed rebaptizatos nego. Quid igitur ſibi vo-
lunt verba,Baptizati ſunt in nomine Ieſu?Quidam interpretan-
tur, tantùm ſyncera doctrina eruditos à Paulo fuiſſe. ſed ſim-
plicius intelligere malim, Baptiſmum Spiritus ſancti,hoc eſt,
gratias Spiritus viſibiles per manuum impoſitionẽ datas: quas
Baptiſmi nomine ſignificari non nouum eſt. Qualiter in die
Pentecoſtes,recordari Apoſtoli dicuntur verborum Domini de Act.1.5.
baptiſmo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem ſibi in memoriam
rediiſſe commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúſque Act.11.16.
familiam & cognationem effuſas vidiſſet. Nec repugnat quod
poſtea ſubditur, Quũ impoſuiſſet illis manus,deſcendebat Spi-
ritus ſanctus ſuper eos.Non enim duo diuerſa narrat Lucas:ſed
formam narrationis ſequitur Hebræis familiarem,qui primum
rei ſummam proponunt,deinde fuſius explicant. Quod ex ipſo
verborum contextu animaduertere quiuis poteſt. Dicit enim,
His auditis baptizati ſunt in nomine Ieſu. Et quum impo-

Act.19.3.5. Illud etiam valde infirmum eſt, quod exemplo Pauli ſe muniũt, ac ſi ille diſcipulos quoſdam rebaptizaſſet.

Baptiſma Iohannis, & quid ſit baptizari in nomine Ieſu.

ſuiſſet illis manus Paulus, Spiritus ſanctus deſcendebat ſuper illos. Hac poſteriori locutione deſcribitur qualis ille fuerit Baptiſmus. Quòd ſi priorem Baptiſmum ignorantia vitiat, vt ſit altero Baptiſmo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apoſtoli, qui toto poſt baptiſmum ſuum triennio vix modicam ſincerioris doctrinæ particulam deguſtauerant. Iam & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini miſericordia, quotidie in nobis corriguntur?

3. De corruptelis quibus inquinatum fuit hoc ſacramentum.

19 Myſterij vis, dignitas, vtilitas & finis ſatis iam, niſi fallor, liquere debẽt. Quod ad externum ſymbolum pertinet, vtinam genuina Chriſti inſtitutio valuiſſet, quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quaſi enim res eſſet contemptibilis, ex Chriſti præcepto, aqua baptizari, inuenta eſt benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ conſecrationẽ pollueret. Additus poſtea cereus cum chriſmate: exſufflatio verò ianuam ad Baptiſmum aperire viſa eſt. Etſi autem me non latet quàm vetuſta ſit aduentitiæ huius farraginis origo: reſpuere tamen mihi & piis omnibus fas eſt, quicquid ad Chriſti inſtitutionem addere auſi ſunt homines. Quum autem videret Satan ſtulta mundi credulitate abſque negotio ferè inter ipſa Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit. hinc ſputum & ſimiles nugę palàm in Baptiſmi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis diſcamus nihil vel ſanctius eſſe, vel melius, vel tutius quàm vnius Chriſti authoritate contentos eſſe. Quanto igitur ſatius erat, omiſſis theatricis pompis, quæ ſimplicium oculos perſtringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis eſſet, in cœtu fidelium ipſum repræſentari, & tota Eccleſia, velut teſte, ſpectante & orante ſuper eum, Deo offerri: recitari fidei confeſſionem, qua ſit inſtituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptiſmo habentur promiſſiones: catechumenum baptizari in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia, quæ à Deo authore profecta eſt, nullis exoticis ſordibus obruta, clariſſimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídque ter an ſemel, an infuſa tantùm aqua aſpergatur, minimum refert: ſed id pro regionum diuerſitate Eccleſiis liberum eſſe debet. Quanquam & ipſum baptizandi verbum mergere ſignificat, & mergendi ritum veteri Eccleſiæ obſeruatum fuiſſe conſtat.

Incantatio aquæ. Cereus. Chriſma. Exſufflatio.

Sputum & ſimiles nugæ, quibus multifariam & mirũ in modum ſeculis aliquot anteactis hominum inuẽtis Baptiſmus vitiatus eſt.

Chriſtiani ac ſinceri Baptiſmi forma & ritus.

Immerſio libera eſſe debet.

4. Ad quos ſpectet Baptiſmi adminiſtratio.

Non ad priuatos homines aut ad mulieres: ſed ad Eccleſiæ miniſtros.

20 Hoc etiam ſcire ad rem pertinet, perperam fieri ſi priuati homines Baptiſmi adminiſtrationem ſibi vſurpent: eſt enim pars Eccleſiaſtici miniſterij, tam huius quàm Cœnæ diſpẽſatio. Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuſlibet mandauit

dauit Chriſtus vt baptizarent: ſed quos Apoſtolos cõſtituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum diſcipulos iuſſit facere in Cœnæ adminiſtratione quod ab ipſo viderant, quum ipſe legitimi diſpenſatoris officio functus eſſet: voluit proculdubio vt in eo ſuum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc ſeculis, adeóque ab ipſo ferè Eccleſiæ exordio vſu receptum fuit, vt in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipſis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebãtur, conſtabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ ſe fert Auguſtinus, quum dicit, Et ſi laicus neceſſitate compulſus Baptiſmũ dederit, neſcio an piè quiſquam dixerit eſſe repetẽdum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt: ſi autem neceſſitas vrgeat, aut nullum: aut veniale delictũ eſt. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem ſancitum fuit in Concilio Carthaginenſi, ne baptizare omnino præſumant. At periculum eſt, ne is qui ægrotat, ſi abſque Baptiſmo deceſſerit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes noſtros, antequã naſcantur, ſe adoptare in ſuos pronuntiat Deus, quum ſe nobis in Deum fore promittit, ſeminíque noſtro poſt nos. Hoc verbo continetur eorum ſalus. Nec quiſquam in Deum tam contumelioſus eſſe audebit, vt eius promiſſionem effectui ſuo ſufficere per ſe neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expoſitum, Baptiſma eſſe de neceſſitate ſalutis, pauci animaduertunt: ideóque minus ſibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos eſſe omnes, quibus aqua tingi non contingit, noſtra conditio deterior eſt quàm veteris populi, quaſi reſtrictior eſſet Dei gratia quàm ſub Lege. veniſſe enim Chriſtus cenſebitur, nõ ad implendas promiſſiones, ſed abolendas: quando promiſſio, quæ tũc ante octauum diem ſaluti conferendæ per ſe erat ſatis efficax, nunc abſque ſigni adminiculo rata non eſſet.

Unde priuatorũ & mulierum Baptiſmus.

Lib. contra epiſt. Parm. 2. c. 13.

Cap. 100.

Hæc profana corruptela refutatur.

21 Qualis verò ante natum Auguſtinum conſuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Eccleſia, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum ſacerdotalis officij ſortem ſibi vendicet. Eiuſdem rei locuples teſtis eſt Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat, quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet, eorum qui contrà ſentiunt reſponſio, multũ ſcilicet differre communem vſum ab extraordinario remedio quum vltima vrget neceſſitas: ſed quum ludibrium eſſe pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, ſatis apparet corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu ſit excuſabilis. Libro etiam tertio, vbi ne ſanctæ quidem Chriſti matri fuiſſe permiſſum docens, nullam reſtrictionem addit.

A Tertulliano & Epiphanio etiam exploſa eſt.

Lib. contra hæreſes. 1.

Obiectio, Sephora exemplo confirmata. 22 Intempeſtiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus, poſtquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuiſſe Deo. Alioqui dicendum eſſet, placuiſſe Deo quem Gentes ab Aſſyria traductæ erexerant cultũ. Sed aliis validis rationibus probatur inſcitè ad imitationem trahi quod egit ſtulta mulier. Si dicerem, fuiſſe aliquid ſingulare quod in exemplum trahi non debet, ac præſertim quum nuſquã legatur olim circuncidendi ſpeciale datum fuiſſe Sacerdotibus mandatum, diſſimilem eſſe rationem Circumciſionis & Baptiſmi: hoc ad refutationem ſatis valeret. Aperta enim ſunt Chriſti verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eoſdem conſtituit Euãgelij præcones & miniſtros Baptiſmi, nemo verò in Eccleſia, teſte Apoſtolo, honorem ſibi vſurpat, ſed qui vocatus eſt vt Aaron: quiſquis ſine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutiſſimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conſcientia aggredimur, Paulus apertè clamat eſſe peccatum. In muliebri igitur Baptiſmo multo grauius peccatur, vbi regulam à Chriſto traditam violari palàm eſt, quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas eſſe ſcimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuiſſe propoſitum quàm vt Deo miniſterium præſtaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec ſine indignatione præputium in terram proiicit: marito ſic conuitiatur, vt Deo quoque ſuccenſeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum eſſe palàm eſt: quia Deo & marito obſtrepit, quòd filij ſanguinem fundere cogitur. Adde quòd ſi in aliis omnibus probè ſe geſſiſſet, hæc tamen eſt inexcuſabilis temeritas quòd præſente marito circumcidit filium, non priuato quopiam homine, ſed Moſe primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Iſraele ſurrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus ſub Epiſcopi oculis. Sed hanc cõtrouerſiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, nõ arceri à regno cælorum infantes quos è præſenti vita migrare continget, antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam viſum eſt, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi, niſi in eo acquieſcimus, ac ſi per ſe infirmum eſſet: quum eius effectus neque à Baptiſmo, neq; ab vllis acceſſionibus pendeat. Accedit poſtea ſacramentum ſigilli inſtar, non quòd efficaciam Dei promiſſioni, quaſi per ſe inualidæ, conferat, ſed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde ſequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primùm fiant, qui antè alieni fuerint ab Eccleſia, ſed ſolenni potius ſigno ideo recipi in Eccleſiam, quia promiſſionis beneficio iam antè ad Chriſti corpus pertinebant. Proinde ſi in omittendo ſigno nec ſocordia eſt, nec contemptus,

Marginalia: Exod.4.25. — *Reſponſio* 1. — Matth.28.19. — Hebr.5.4. — Rom.14.23. — *Reſponſio* 2. — *Reſp.3. infantes non arceri à regno cælorum, quos mori continget, priuſquã aqua mergi datum fuerit, modò contemptus & neglectus abſint.*

ptus,nec negligentia,tuti ab omni periculo ſumus. Multo igitur ſanctius eſt,hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre , vt non aliunde ſacramenta petamus quàm vbi Dominus depoſuit:Vbi ab Eccleſia ſumere non licet , non ſic illis alligata eſt Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini conſequamur. *Baptiſmus vnde petendus.*

CAPVT XVI.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.

Partes huius capitis.

1 Orthodoxæ de pædobaptiſmo doctrinæ confirmatio, ſect.1.2.3.4.5. 6.7. 8.& 9.
2 Dilutio argumentorum quæ Anabaptiſtæ aduerſus pædobaptiſmum proponunt,à ſect.10.ad 31.
3 Serueti ſpeciales obiectiones refelluntur,ſect.31.& 32.

QVoniam autem hoc ſeculo phrenetici quidã ſpiritus ob pędobaptiſmum graues excitarũt in Eccleſia turbas,nec tumultuari etiamnum deſinunt:facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appẽdicem hîc ſubiiciam.Quæ ſicut impendio prolixior fortè viſa fuerit,is, quæſo , ſecum reputet tanti eſſe nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Eccleſiæ pace , vt nihil faſtidioſè ſit excipiendum quod ad vtramque redimendam cõducat. Adde quòd diſputationem hanc ita ſtudebo componere , vt myſterio Baptiſmi clarius explicando non parum habitura ſit momenti. Argumento ſanè in ſpeciem fauorabili pædobaptiſmum impugnant,nulla Dei inſtitutione fundatum eſſe iactando,ſed hominum duntaxat audacia , prauáque curioſitate inuectum , ſtulta deinde facilitate vſu temerè receptum. Sacramentum enim niſi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid ſi re probè animaduerſa eiuſmodi calumniam falſo ac iniquè ſanctæ Domini ordinationi inuri apparebit?Diſquiramus ergo primùm eius ortum. Et ſi quidem conſtiterit,ſola hominum temeritate excogitatum,eo valere iuſſo,veram Baptiſmi obſeruationem ſola Dei voluntate metiamur.Sin verò certa eius authoritate nequaquam deſtitui

Diſputationis de Pædobaptiſmo neceſſitas. Vide Calu. in inſtruct. adu. Anabapt.artic. 1.

Vtilitas.

Pædobaptiſmi ortus a Deo.

comprobatum fuerit, cauendum ne ſacroſancta Dei inſtituta conuellendo, in ipſum quoque authorem ſimus contumelioſi.

Id ex promiſſionum conſideratione demonſtratur.
Geneſ.17.10.

2 Principiò dogma eſt ſatis notum, & inter pios omnes cõfeſſum, rectam ſignorum conſiderationem, nõ in externis duntaxat ceremoniis ſitam eſſe: verùm à promiſſione pendêre potiſſimum, ac myſteriis ſpiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipſas Dominus ordinat. Itaq; qui perdiſcere voluerit quid valeat Baptiſmus, quorſum ſpectet, quid denique omnino ſit: ne cogitationem ſuam in elemento ſiſtat, & corporeo ſpectaculo: ſed eã potius ad Dei promiſſiones, quæ nobis illic offerun tur, & ad interiora, quæ illic repræſentantur, arcana erigat. Hęc qui tenet, ſolidam Baptiſmi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius ſubſtantiam eſt aſſequutus: atque inde etiam docebitur quæ ſit ratio & quis vſus externæ aſperſionis. Rurſum qui his contemptim præteritis, viſibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim nec proprietatem Baptiſmi intelliget: neque id quidem, quid ſibi aqua velit, aut quem vſum habeat. Quæ ſententia pluribus & luculentioribus Scripturæ teſtimoniis comprobata eſt quàm vt longius eam in præſens perſequi neceſſe ſit. Supereſt ergo iam vt ex promiſſionibus in Baptiſmo datis quæramus quæ vis eius ſit & natura. Scriptura oſtendit, peccatorum purgationem, quam à Chriſti ſanguine obtinemus, hîc primò demonſtrari. Deinde carnis mortificationem quæ mortis eius participatione conſtat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Chriſti ſocietatem. Ad hanc ſummam referri poteſt quicquid in Scripturis de Baptiſmo traditum eſt: niſi quòd etiam præterea teſtandæ apud homines religionis eſt ſymbolum.

Quæ pædobaptiſmi vim & naturam oſtendũt.

Quales autem ſint promiſſiones aquæ ſymbolo annexæ, non melius perſpici poteſt, quàm in circunciſionis inſtitutione.
Matt.22.32.
Luc.20.38.
Epheſ.2.12.

3 Quoniam autem ante inſtitutum baptiſmum, eius vice, populo Dei Circumciſio erat: quid inter ſe differant, qua ſimilitudine conueniant hæc duo ſigna, inſpiciamus: vnde pateat quæ ſit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circumciſionem Abrahæ ſeruandam mandat, præfatur ſe illi & ſemini illius in Deum fore: addens penes ſe affluentiam ſufficientiamque eſſe rerum omnium, qua Abraham manum eius omnis boni ſcaturiginem fore ſibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promiſſio continetur: quemadmodum interpretatur Chriſtus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & reſurrectionem. Neq; enim (inquit) Deus mortuorũ eſt, ſed viuentium. Quare & Paulus Epheſiis demonſtrans ex quo exitio liberaſſet eos Dominus, ex eo quòd in Circumciſionis fœdus admiſſi non fuerant, eos ſine Chriſto, ſine Deo, ſine ſpe, extraneos à teſtamentis promiſſionis fuiſſe colligit. quæ omnia fœdus ipſum comprehendebat. Primus autem ad Deum acceſ-

acceſſus,primus ad immortalem vitam ingreſſus, eſt peccatorum remiſſio. Vnde conficitur,promiſſioni Baptiſmi de noſtra purgatione,hanc reſpondere. Pòſt ab Abrahamo Dominus ſtipulatur, vt ambulet coram ſe in ſinceritate & innocētia cordis: quod ad mortificationem pertinet ſeu regenerationem. Ac nequis ambigeret,ſignum mortificationis eſſe Circumciſionem. Deut.10.16. Moſes alibi clarius explicat, dum Iſraeliticum populũ exhortatur ad præputiũ cordis Domino circumcidendum,propterea Deut.30.6. quòd ſelectus ſit in populũ Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ poſteritatem in populum ſibi cooptat,circumcidi præcipit: itaMoſes corde circuncidi oportere pronuntiat: enarrãs ſcilicet quæ ſit iſtius carnalis circũciſionis veritas. Deinde nequis ad eam ſuis ipſius viribus eniteretur,opus gratiæ Dei eſſe docet.Hæc omnia toties àProphetis inculcantur,vt multa huc teſtimonia congerere non ſit opus quæ ſponte paſſim occurrunt. Habemus ergo ſpiritualem promiſſionem in Circumciſione Patribus editam qualis in Baptiſmo nobis datur : quandoquidem peccatorum remiſſionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptiſmi,Chriſtum eſſe docuimus,in quo vtrunq;iſtorum reſidet:ita & circunciſionis eſſe cõſtat. Ipſe enim Abrahæ promittitur,atque in ipſo Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obſignandæ,Circumciſionis ſignum additur.

Atqui promiſſio & res figurata in Circunciſione & in eo Baptiſmo adeo vnum idémq; eſt vt nulla diſſimilitudo, niſi in exteriore ceremonia reperiatur.

4 Iam nullo negotio videre eſt, quid ſimile ſit in his duobus ſignis,aut quid diuerſum. Promiſſio, in qua ſignorum virtutem conſiſtere expoſuimus, in vtroque vna eſt:nempe paterni Dei fauoris,remiſſionis peccatorum,vitæ æternæ.Deinde res figurata etiam vna & eadem,nempe regeneratio. Fundamentum quo iſtarum rerum cõplementum nititur,in vtroque vnũ. Quare nihil in myſterio interiore eſt diſcriminis,è quo tota ſacramentorum vis & proprietas æſtimanda eſt. Quæ reſtat diſſimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet , quæ minima eſt portio : quum potiſſima pars à promiſſione & re ſignata pendeat. Itaque conſtituere licet, quicquid Circumciſioni conuenit,ad Baptiſmum ſimul pertinere,excepta viſibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apoſtoli regula,qua omnem Scripturæ interpretationem Rom.12.3.& 6. ad proportionem fidei exigere iubemur. Et ſanè penè ſe palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circumciſio,quia teſſera Iudæis quædam erat qua ſe in populum familiámq;Dei adoptari fiebant certiores, ac ipſi etiam viciſſim nomen ſe Deo dare profitebantur, primus ille erat in Eccleſiam ingreſſus:nunc quoque per Baptiſmum Deo initiamur, vt eius populo adſcribamur , & ipſi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuerſiam apparet,Baptiſmũ inCircumciſionis

locum ſubiiſſe, vt eaſdem apud nos partes obeat.

Vnde ſequitur, non minus Baptiſmum infantibus Chriſtianorum, quàm Circuncſionem Iudæorum liberis competere: nec à ſigno arceri debere, qui rei ſignatæ ſunt participes.

5 Iam ſi veſtigare placet an iure infantibus Baptiſma communicetur: nónne nimium illū ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obſeruatione immorari velit, ad ſpirituale verò myſterium mentem aduertere non ſuſtineat? Cuius ſiqua habeatur ratio, conſtabit proculdubio infantibus meritò adminiſtrari Baptiſmum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circunciſione dignatus eſt quin eorū omnium participes faceret quę per Circunciſionem ſignata tunc fuerunt. Alioqui meris præſtigiis ludificatus eſſet populū ſuū, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet. quod ſolo auditu horrendū eſt. Diſertè namque pronuntiat. Circumciſionem infantuli, loco ſigilli futuram ad obſignandam fœderiſpromiſſionē. Quod ſi fœdus firmum & fixum manet: Chriſtianorum liberis non minus hodie competit, quàm ſub Veteri teſtamento ad Iudæorū infantes ſpectabat. Atqui ſi rei ſignatæ ſunt participes, cur à ſigno arcebuntur? ſi veritatē obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam ſignū exterius in ſacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: ſi tamen diſcernatur, vtrū, quæſo, pluris cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus verbo ſeruire, ſubeſſe illi dicemus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Baptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, ſi nullæ aliæ ſuppeterēt, abundè ſufficeret ad confutādos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur ſtatū fuiſſe diem Circunciſioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe Iudęorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunque nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu in ſuum fœdus recipiantur infantes: quid vltra quærimus.

Obiectio de ſtato die circunciſionis, diluitur.

Alterum argumentum, ex fœdere quod cum Abrahamo Dominus pepigit.
1.Cor.7.14.
Geneſ.17.12.

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentiſſimū eſt, quod ſemel cum Abrahamo Dominus fœdus percuſſit, nō minus hodie Chriſtianis conſtare, quàm olim Iudaico populo: adeóq; verbūiſtud nō minus Chriſtianos reſpicere, quā Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo aduentu Patris gratiam imminuiſſe aut decurtaſſe. quod execrabili blaſphemia non vacat Quamobrem & Iudæorum liberi, quod eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur, ſemen ſanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione ſancti cenſentur Chriſtianorū liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio differunt ab immūdo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus ſtatim poſt fœdus cum Abrahamo percuſſum, id ipſum in infantibus cōſignari exteriori ſacramēto præceperit, quid cauſæ dicēt Chriſtiani quominus hodieque

ipſum

ipſum teſtificentur,atque obſignent in ſuis liberis?Neque mihi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circumciſionis ſymbolo quod iampridem abolitum eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Reſpõdere enim promptum eſt,ipſum,pro Veteris teſtamenti tempore,circumciſionẽ inſtituiſſe confirmãdo ſuo fœderi:ea verò abrogata, manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communẽ habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri cõuenit quid vtriſque ſit commune,quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœdus commune eſt,communis eius confirmãdi cauſſa. Modus cõfirmandi tantùm diuerſus eſt, quòd erat illis Circuncìſio, in cuius vicem Baptiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſalute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factum fuerit vt obſcurior & minus teſtata ſit nobis Dei gratia quàm ante Iudæis erat. Id ſi dici non poteſt citra extremam Chriſti contumeliam, per quẽ infinita Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effuſa fuit, & hominibus declarata: fateri neceſſe eſt, non malignius ſaltem ſupprimendam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quàm ſub obſcuris Legis vmbris.

Obiectionis dilutio.

Tertium arg. Chriſti aduentu factum non eſt vt obſcurior minúſque teſtata ſit nobis Dei gratia quam ante Iudæis erat.

7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus intelligat ipſum amplificandæ potius quàm limitandæ Patris miſericordiæ adueniſſe,comiter oblatos ſibi infantes amplectitur, diſcipulos obiurgans qui aditu illos prohibere conabantur:quando eos,quorum eſſet regnum cælorum, à ſe abducerent,per quem ſolum patet in cælum ingreſſus. Verùm quid ſimile(dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti amplexu? neque enim baptizaſſe illos narratur:ſed excepiſſe,amplexus eſſe,& illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplũ imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Chriſti geſta paulo attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neq; enim hoc leuiter eſt prætereundũ quòd infantes ſibi offerri Chriſtus iubet,addita ratione, Quoniam talium ſit regnum cælorum. Ac poſtea volũtatem ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus,precatione benedictionéque ſua Patri cõmendat. Si adduci Chriſto infantes æquum eſt,cur nõ & ad Baptiſmum recipi, ſymbolum noſtræ cum Chriſto communionis ac ſocietatis? Si eorum eſt regnum cælorũ, cur ſignum negabitur,quo velut aditus aperitur in Eccleſiam,vt in eam cooptati, hæredibus regni cæleſtis adſcribantur? Quã iniqui erimus,ſi abigamus quos Chriſtus ad ſe inuitat? ſi quos ſuis donis ornat, ſpoliemus?ſi excludamus quos ipſe vltrò admittit? Quòd ſi diſcutere volumus quantũ à Baptiſmo abſit quod illic egit Chriſt',quãto tamẽ maiore in pretio habebim' Baptiſmũ(quo teſtificamur infantes in Dei fœdere contineri) quã ſuſceptionẽ,am-

Quartum arg. à dicto Chriſti infantes comiter amplectentis.
Matt.19.13.

Exceptio.

Reſponſio Chriſti factum diligenter expendens & ad pædobaptiſmum appoſitiſſimè accommodans.

Inſtantia. plexum, manuum impoſitionem, precationẽ, quibus Christus ipſe præſens, & ſuos eſſe, & à ſe ſanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nitũtur, nihil quàm ſuam ignorantiam produnt. argutantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiuſculos annis fuiſſe, qui ad ingrediendũ iã eſſent idonei. Sed ab Euangeliſtis βρέφη καὶ παιδία, *Reſponſio.* nominantur: quibus verbis ſignificant Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo poſitum eſt ſimpliciter pro acce- *Alia inſtantia.* dere. En quales cogantur decipulas texere, qui aduerſus veritatem obduruerũt. Porrò quod iactãt regnum cælorũ infantibus non eſſe attributum, ſed eorum ſimilibus, quoniam dicatur talium eſſe, non ipſorum, nihilo eſt ſolidius. Id enim ſi recipitur, *Reſponſio.* qualis futura eſt Chriſti ratio, qua oſtendere vult ætate infantes à ſe non alienos? Quum iubet vt ad ſe infantes accedere ſinantur, nihil eſt clarius quàm verã infãtiã notari. Quod ne abſurdum videretur, ſubiungit, Talium eſt regnũ cælorũ. Quòd ſi infantes comprehendi neceſſarium eſt, minimè obſcurum erit, per dictionẽ Talium, infantes ipſos ac eorum ſimiles deſignari.

Obiectio, nullos infantes per Apoſtolorum manus fuiſſe baptizatos. 8 Nemo iam eſt qui non videat pædobaptiſmum nequaquã humanitus fabrefactum fuiſſe, qui tanta Scripturę approbatione fulciatur. Nec ſatis ſpecioſè nugantur, qui obiiciunt nuſquã reperiri, vel infantem vnum per Apoſtolorum manus fuiſſe baptizatum. *Reſponſio. 1.* Etſi enim id nominatim ab Euangeliſtis non narra- *Act. 16. 15. & 23.* tur, quia tamen neque rurſum excluduntur illi quoties familię alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, niſi inſanus, ratiocinetur non fuiſſe baptizatos? Si quid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ eſſent, quas Apoſtolorum ſeculo ad eam fuiſſe admiſſas non legimus. *2.* ſed enim hîc fidei regula contenti ſumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ inſtitutio, ex eo etiam quibus communicandus ſit illius vſus facile iudicium eſt, quod & in Baptiſmo obſeruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem inſtitutus fuerit, euidenter conſpicimus & infantibus non minus *Obiectio, Pædobaptiſmum eſſe rem nouam.* competere quàm natu grandioribus. Eo itaq; priuari nequeũt quin Dei authoris voluntati fraus manifeſta fiat. Quòd autem *Reſponſio per negationem.* apud ſimplicem vulgum diſſeminant, longam annorum ſeriem, poſt Chriſti reſurrectionem præteriiſſe, quibus incognitus erat pædobaptiſmus: in eo fœdiſſimè mentiuntur. ſiquidem nullus ſcriptor tam vetuſtus, qui non eius originem ad Apoſtolorum ſeculum pro certo referat.

Vſus & fructus duplex pædobaptiſmi. 9 Supereſt vt breuiter indicemus quiſnam ex hac obſeruatione fructus redeat, cùm ad infideles qui liberos ſuos Eccleſię tingendos ſiſtunt: tũ ad ipſos qui ſacra aqua tingũtur, infantes: ne quis ceu inutilem ac otioſam aſpernetur. Quanquã ſi cui in mentẽ venit, Pædobaptiſmũ hoc prætextu irridere, circũciſio-

nis præceptum à Domino poſitum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod nõ in hãc retorqueatur? Sic Dominus vlciſcitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis ſuæ ſenſu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos inſtruit Deus quibus eorũ ſtoliditas retundatur. Neque enim ſancta hæc eius inſtitutio, qua fidem noſtrã eximia conſolatione iuuari ſentimus, ſuperuacua meretur dici. Siquidem Dei ſignum puero communicatum, velut impreſſo ſigillo, promiſſionẽ pio parẽti datam confirmat, ac ratum eſſe declarat quod Dominus non illi modò, ſed ſemini eius in Deum ſit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque ſua proſequi velit, ſed eius poſteros in milleſimam vſque generationem. Vbi quũ ingens ſeſe proferat Dei benignitas, primùm ampliſſimam gloriæ eius prædicandæ materiam ſuppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua ſimul ad redamandum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter ſe poſteritatem ſuã curæ eſſe conſpiciunt. Neque moror ſi quiſquam excipiat, confirmandę filiorum noſtrorum ſaluti ſufficere debere promiſſionem: quando ſecus Deo viſum eſt, qui prout imbecillitatem noſtram perſpectam habet, tantum illi hac in re indulgere voluit. Proinde qui promiſſionem de miſericordia Dei in liberos ſuos propaganda amplexantur, officij ſui eſſe cogitent, ipſos miſericordiæ ſymbolo ſignandos Eccleſiæ offerre: atque inde ſe ad certiorem animare fiduciam, quòd præſenti oculo fœdus Domini filiorum ſuorum corporibus inſculptum cernunt. Nõnihil rurſum emolumenti pueri è ſuo Baptiſmo capiunt, quod in corpus Eccleſiæ inſiti, aliis membris ſunt aliquanto cõmendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad ſerium Dei colendi ſtudium non mediocriter ſtimulantur, à quo in filios ſolenni adoptionis ſymbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoſcere Patrem poſſent. Denique terrere nos ſummopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, ſiquis fœderis ſymbolo filium inſignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia reſpuatur & quaſi eiuretur.

1. Parentum reſpectu.

Exceptionis dilutio.

2. Puerorum itẽ baptizatorum.

10 Iam argumenta diſcutiamus, quibus ſanctam hanc Dei inſtitutionem furioſæ quædam belluæ impetere non ceſſant. Principiò, quoniam ſimilitudine Baptiſmi & Circunciſionis vltra modum vrgeri ſe ac conſtringi ſentiunt, longo diſcrimine diſtrahere hæc duo ſigna contendunt, nequid alteri cum altero commune eſſe videatur. Nã & res ſignari varias, & fœdus omnino diuerſum, & appellationẽ puerorũ nõ eandem eſſe dicũt. Atqui dum illud primum inſtituunt probare, Circunciſionem obtendunt mortificationis non Baptiſmi fuiſſe figuram. quod profectò libentiſſimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia ſententiæ noſtræ probatione vtimur quã Ba-

Secunda pars capitis, anabaptiſtarum argumenta proponẽs.

Gen. 17. 14.

1. A diſſimilitudine Circunciſionis & Baptiſmi quam conſtituũt triplicem. 1. Res ſignari varias. 2. Fœdus eſſe diuerſum.

8. Puerorum appellationem eſſe figuratam. ptiſmum & Circunciſionem mortificationis eſſe ſigna. Hinc conſtituimus, in huius vicem illum eſſe ſuffectum, quo idipſum nobis repræſentet quod olim Iudæis ſignabat. In aſſerenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam diſſipant & corrumpunt, neque vno in loco: ſed ita vt nihil ſaluum aut integrum relinquant. Iudæos enim adeò carnales nobis depingũt vt pecudum ſimiliores ſint quàm hominum. Quibuſcum ſcilicet percuſſum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promiſſiones, in bonis præſentibus ac corporeis ſubſidant. Quod dogma ſi obtineat, quid reſtat niſi vt gentem Iudaicam fuiſſe ad tempus Dei beneficio ſaturatam (non ſecus ac porcorum gregem in hara ſaginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circunciſionem eíque annexas promiſſiones citamus, Circunciſionem literale ſignum, promiſſiones eius carnales fuiſſe reſpondent.

Reſp. 3. res varias non ſignari nec fœdus eſſe diuerſum.

Reſp. 2. amplior de fœdere quod in Baptiſmo & circunciſione non eſſe diuerſum oſtenditur: ſiue ſigna ſiue res ſignificata ſpectetur.

11 Sanè ſi literale ſignum erat Circunciſio, nihilo ſecius de Baptiſmo cenſendum eſt. Quandoquidem Apoſtolus Coloſ. 2. nihilo magis alterum altero ſpirituale facit. Dicit enim nos in Chriſto circunciſos Circunciſione non manu facta, depoſito corpore peccati quod in carne noſtra habitabat: quam Circunciſionem Chriſti vocat. Poſt in eius ſententiæ explicationem ſubiungit, Nos per Baptiſmum Chriſto conſepultos. Quid ſibi vult iſtis verbis niſi Baptiſmi complementum & veritatem, eſſe veritatem ſimul & complementũ Circunciſionis quoniam rem vnam figurent? Demonſtrare enim contendit eſſe id Chriſtianis Baptiſmum quod antè fuerat Iudæis Circunciſio. Quoniam autem iam ad liquidum expoſuimus, promiſſiones vtriuſque ſigni & quæ illis repræſentantur myſteria inter ſe conuenire: longius in præſens non immorabimur. Tãtùm fideles admonebo, me tacẽte vt ſecum reputent an terrenum ac literale habendum ſit ſignũ cui nihil ſubeſt niſi ſpirituale & cæleſte. Verùm, ne fumos ſuos ſimplicibus vendant, obiectum vnum quo impudentiſſimum hoc mendacium prætexunt, in tranſcurſu diluemus. Certo certius eſt, primarias promiſſiones, quibus continebatur quod ſub Veteri teſtamẽto cum Iſraelitis fœdus Deus ſanciuit, ſpirituales fuiſſe, & ad æternam vitam reſpexiſſe. Tum viciſſim à Patribus ſpiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aſpirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin ſuam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus benefi ciis teſtatus ſit: quibus etiam dicimus ſpem illam promiſſionum ſpiritualiũ fuiſſe confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem ſeruo ſuo Abrahæ pollicitus eſt, quo manifeſtum fauoris ſui indicium illi ob oculos ſubiiciat, addit alteram de poſſeſſione terræ Chanaã promiſſionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti

Col. 2. 11.

Gen. 15. 1. & 18.

genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpiritualis promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in diſcrimine Noui & Veteris teſtamenti tractaui, nunc leuius perſtringo.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ ſub veteri teſtamento dictos qui ab eius ſemine originē ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalē quæ in ſocietatem fœderis per Circuncisionem inſerebatur, ſpirituales Noui teſtamenti infantes figuraſſe, qui Dei verbo regenerati ſint ad vitā immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccant leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra progrediendum foret, & multa inter ſe conferenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde hallucinentur: quia in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpiritualis ſeminis quod per fidem illi inſeritur. Illius enim filij nuncupamur vtcunque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm ſi intelligunt, quod non obſcurè demonſtrant, carnali Abrahæ ſemini nunquam ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hic verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certiſſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſſionis ſunt hæredes: ideóque Abrahæ filij nominantur.

Reſp. 3. Puerorū appellationem non figuratam, ſed ſimplicem & eandem eſſe in vtroque ſacramento.

Gal. 4. 18.
Rom. 4. 12.

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaſlibet nationes indiſcriminatim prorogari cœperunt, vt ſecundum Chriſti ſentētiam vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cæleſti accūberēt cum Abraham, Iſaac, & Iacob: multis tamē antè ſeculis tanta illa miſericordia Iudæos cōplexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnam hanc gentem ſelegerat in qua gratiā ſuam pro tempore contineret: peculium ſuum & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandā eiuſmodi beneficentiā data fuit circumciſio, cuius ſymbolo docerētur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidem, qua cognitione in ſpem vitæ æternæ erigebātur eorum animi. Quid enim defuturum eſt ei quē ſemel in fidē Deus acceperit? Quare Apoſtolus probaturus Gentiles vnà cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Pòſt ſignū accepit circumciſionis, ſigillum iuſtitiæ fidei, vt Pater eſſet omnium fidelium & præ-

Infantes Iudæi vt & Chriſtiani in fœdere Dei comprehēſi ſunt.

Exod. 19. 5.
Matt. 8. 11.

Quod Circunciſionis ſigno teſtatum eſt.

Rom. 4. 10.
Teſte Apoſtolo.

putij & circuncißionis, non eorũ qui ſola circũciſione gloriantur, ſed qui ſequũtur fidem quã pater noſter Abraham in præputio habuit. Annõ videmus dignitate vtroſque adæquari? Nã ad tempus Dei decreto conſtitutum, pater fuit Circuncißionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodũ alibi ſcribit Apoſtolus) quo Gentes à Iudæis ſecernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus eſt illarum Pater. ídque citra circũciſionis ſignum: quòd Baptiſmum vice Circuncißionis habent. Quod autem nominatim Abraham iis eſſe Patrẽ negat qui sũt ex circunciſione tantùm, id poſitum eſt ad retundendum quorundam ſupercilium, qui omiſſa pietatis cura, ſolis ceremoniis ſe venditabant. Qualiter hodiéque refutari poſſit eorum vanitas qui in Baptiſmo nihil præter aquam quærunt.

Epheſ. 2.14.

Aduerſus ſuperiorem reſponſionem exceptio.

14 Sed aliter Apoſtoli locus ex epiſt. ad Rom. 9.7. contrà profertur, vbi eos qui ex carne ſunt non eſſe Abrahæ filios docet: ſed eos modò in ſemine cenſeri qui ſunt filij promißionis. Innuere namque videtur, nihil eſſe carnalẽ Abrahæ cognationẽ, quam nos aliquo gradu ponimus. At enim diligẽtius animaduertendum eſt quam illic cauſam tractet Apoſtolus. Nam Iudæis oſtenſurus quàm nõ eſſet alligata ſemini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per ſe cõferat, eius rei documẽto Iſmaelẽ & Eſau profert: quibus reiectis non ſecus acſi extranei fuiſſent, tametſi ſecundùm carnem germana erant Abrahæ progenies, in Iſaac & Iacob reſidet benedictio. Vnde conficitur id quod poſtea affirmat, pendere ſalutem à Dei miſericordia, qua proſequitur quem illi viſum fuerit: cauſam verò non eſſe cur Iudæi fœderis nomine ſibi placeãt ac gloriẽtur, niſi fœderis legem ſeruent, id eſt, verbo obediant. Rurſum vbi vana generis ſui confidentia illos deiecit, quia tamen ex altera parte cernebat, fœdus quod ſemel cum Abrahæ poſteritate initum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri poſſe, cap. 11. carnalem Abrahæ cognationem non eſſe ſua dignitate ſpoliandam diſſerit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos eſſe Euangelij hęredes, niſi quatenus ſua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: ſic tamen vt non penitus ab eorum gente cæleſtis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, ſanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert ſanctæ generationi, quam Deus ſacro fœdere dignatus fuerat) nos verò ſi cum illis componamur, velut poſthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios, ídque adoptione, non natura: quemadmodum ſi defractus à ſua arbore ſurculus, in alienum ſtipitem inſeratur. Ergo ſua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit donec oblatũ reiecerunt, & ſua ingratitudine

Reſp. Apoſtoli locũ explanans.

effece-

effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunq; contumacia cum Euangelio bellum gerere perſiſtāt, ideo tamen nobis ſunt deſpiciendi: ſi reputamus, in promiſſionis gratiam, Dei bededictionem inter eos etiamnum reſidere: vt certè nunquam inde prorſus abſceſſuram Apoſtolus teſtatur: quoniam ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei. Rom.11.29.

15 En quid valeat, & qua lance metienda ſit promiſſio, Abrahæ poſteritati data. Proinde quanquā in diſcernendis regni hæredibus à ſpuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: ſimul tamē perſpicimus ei placuiſſe, ſemen Abrahæ peculiariter miſericordia ſua complecti: ac quo teſtatior haberetur, circūciſione obſignare. Porrò eadē omnino eſt Chriſtianæ Eccleſiæ ratio. Nam vt illic Paulus ſanctificari à parentibus ſuis Iudæos diſputat: ita alibi docet, eandem à parentibus ſanctificationem Chriſtianorū liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò ſegregari qui impuritatis e-conuerſo damnantur. Iam quis ambigere poſſit quin falſiſſimū ſit quod deinde ſubnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantium duntaxat ſpiritualem figuraſſe, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philoſophatur Apoſtolus, vbi Chriſtum circunciſionis miniſtrum eſſe ſcribit ad implendas quæ Patribus editæ fuerant promiſſiones, acſi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percuſſum ad ſemen eius reſpicit, Chriſtum vt fidem à Patre ſemel datam præſtaret ac ſolueret, in ſalutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidéſne vt poſt Chriſti reſurrectionem quoque, promiſſionem fœderis non allegoricè tantùm, ſed vt verba ſonant, carnali ſemini Abrahæ implendam cenſeat? Eodem pertinet quod Petrus, Actorum 2.39. Iudæis denuntiat, illis ac ſemini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè ſequenti capite eos Teſtamenti filios, hoc eſt hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apoſtoli ſuprà citatus locus, vbi impreſſam infantibus circunciſionem pro teſtimonio eius quam cum Chriſto habent communionis ducit & ponit. Et verò, ſi eorum nænias auſcultamus, quid illa promiſſione fiet qua Domino in ſecundo Legis ſuæ capite, ſeruis ſuis recipit ſe eorum ſemini propitium fore in milleſimam vſque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuerſatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex diſſiparetur, cui potius ſtabiliendæ Chriſtus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuerſiam, Deum ſuis adeò bonum eſſe ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo ſuo accenſeri velit.

Concluſio, Iudæos in Dei fœdere fuiſſe comprehēſos: unde ſequitur inter Circūciſionem & Baptiſmū, quod ad rem ipſam attinet, nullam eſſe diſſimilitudinē.

1.Cor.7.14.

Rom.15.8.

Concluſionis confirmatio ex verbis Apoſtoli.

Act.3.25.

Eph.2.11.

16 Quæ præterea inter Baptiſmum ac circunciſionem inii- *Appendix 1. ar-*

gumẽti Anabaptiſtarũ, quo ceremonias circũciſionis & Baptiſmi, ad momentum temporis varias eſſe contendunt: & ideo eſſe diſsimilitudinem inter hæc Sacramenta.

cere diſcrimina moliuntur, nõ ridicula modo ſunt, & omni rationis ſpecie vacua, ſed inter ſe pugnantia. Nam vbi Baptiſmũ ad primum ſpiritualis certaminis diem ſpectare affirmarunt, circunciſionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: extemplo illius obliti, cãtilenam inuertunt: ac circunciſionẽ quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptiſmum verò ſepulturam, in quam nulli niſi iam mortui, tradendi ſint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diſſiliant? Nam priore ſententia, Baptiſmus circunciſioni præire debet: per alteram in poſteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum eſt, vt hominũ ingenia, vbi pro certiſſimo Dei verbo adorant quicquid ſomniarint, ſurſum deorſum ita volutẽtur. Nos ergo priorẽ illam differentiam merum eſſe ſomnium dicimus.

Reſp. etſi quoad diem, circunciſionis tẽpus fuerit præfixum, baptiſmi non itẽ, quod ad rem nulla tamen eſt diſsimilitudo.

Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo ſatius fuerit poſt veteres numerum octonariũ in reſurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatẽ pendêre ſcimus: aut ad totũ præſentis vitæ curſum, quo procedere ſemper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipſa quoque perfecta fuerit. Quãquam videri queat Deus ætatis teneritudini proſpicere voluiſſe, circunciſionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus, periculoſius futurum erat. Quanto neruoſius eſt illud, nos iam ante mortuos per Baptiſmum ſepeliri: quum Scriptura diſertè reclamet, nos ea conditione in mortẽ ſepeliri vt emoriamur, ac mortificationem iſtam exinde meditemur: Iam eiuſdẽ eſt dexteritatis quod fœminas nõ eſſe baptizandas cauillantur, ſi Baptiſmum circunciſioni conformari oporteat. Nam ſi compertiſſimum eſt circunciſionis ſigno teſtatã fuiſſe ſeminis Iſraelitici ſanctificationem: ex eo neque dubium eſt quin maribus pariter ac fœminis ſanctificandis datum fuerit. Sola autem maſculorum corpora ipſo imprimebantur, quæ per naturam poterant: ſic tamen vt fœminæ per eos, circunciſionis quodã modo ſociæ ac conſortes eſſent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptiſmi ac circunciſionis ſimilitudine hæreamus, quã ampliſſimè in myſterio interiori, in promiſſionibus, in vſu, in efficacia quadrare conſpicimus.

Rom. 6. 4.

Inſtantia, de non baptizandis mulieribus, quum ſub lege nõ fuerint circunciſæ.

Reſponſio.

2. Arg. ab hac 17. ſect. ad 22. Infantes non eſſe ad percipiendum Baptiſmum idoneos: ideo nõ baptizandos eſſe.

Reſponſio.

17 Rationem quoque firmiſſimam obtendere ſibi videntur cur arcendi ſint à Baptiſmo pueri, dum cauſantur, non eſſe per ætatem adhuc idoneos qui ſignatũ illic myſterium aſſequãtur. Id autem eſt ſpiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non poteſt. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint ſecundæ natiuitati congruentẽ. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam ſi inter filios Adæ ſinendi ſunt, in morte relinquentur: quando in Adam nihil quàm mori poſſumus. Contrà

trà verò Chriſtus ſibi adduci iubet. Quid ita? quia vita eſt. Eos ergo vt viuificet, ſui participes facit: quũ interim iſti longè abactos, morti adiudicant. Nam ſi tergiuerſantur, non ideo perire infantes ſi filij Adæ reputentur, ſatis ſupérque Scripturæ teſtimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, ſequitur nullam niſi in Chriſto vitæ ſpem reſtare. Quo igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rurſum quum ſcriptum alibi ſit, natura nos iræ Dei omnes eſſe obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura noſtra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius poteſt, quàm carnem & ſanguinem regnum Dei poſſidere non poſſe? Aboleatur ergo quicquid noſtrum eſt (quod non citra regenerationem fiet) tum poſſeſſionem hanc regni cernemus. Denique ſi verè loquitur Chriſtus, quũ ſe vitam eſſe prædicat, nos in ipſum inſeri neceſſe eſt, quo è mortis ſeruitute aſſeramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione prædití? Nos autem reſpondemus, opus Dei, etiam ſi captui noſtro non ſubiaceat, nõ tamen eſſe nullũ. Porrò infantes qui ſeruandi ſint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui ſeruantur) antè à Domino regenerari minimè obſcurum eſt. Nam ſi ingenitam ſibi corruptionem è matris vtero ſecum afferunt: ea repurgatos eſſe oportet, antequã in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores naſcuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant, aut Deo ingrati inuisíque manent, aut iuſtificentur neceſſe eſt. Et quid vltrà quærimus quum palàm ipſe iudex affirmet, nullis patere in vitam cæleſtem ingreſſum niſi renatis? Atque vt obloquutores hoc genus compeſceret, documentum præbuit in Iohãne Baptiſta, quem in matris vtero ſanctificauit, quid in reliquis poſſet. Nec qua hîc ludunt tergiuerſatione quicquã proficiunt, id ſemel duntaxat factum: vnde nõ ſtatim conſequatur, Dominum ita ſolere paſſim cum infantibus agere. Neq; enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm oſtendere animus eſt, iniquè ac malignè intra eas anguſtias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipſa includi ſe non ſuſtinet. Tantundem habet ponderis & alterum ſuffugium. Vſitato ſcripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, ac ſi diceretur, E pueritia. Sed videre perſpicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluiſſe: nempe nondum natum, Spiritu ſancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus, quin ſanctificet quos viſum fuerit, quo modo hunc ſanctificauit, quando nihil eius virtuti deceſſit.

Exceptio diluta. 1. Cor. 15. 22. Epheſ. 2. 4. Pſal. 51. 7. 1. Cor. 15. 22. Iohan. 11. 25. & 14. 6. *Secunda exceptio diluta.* Apoc. 21. 27. Epheſ. 2. 3. Pſal. 51. 7. Ioh. 3. 3. Luc. 1. 15. *Tertia.* *Quarta.*

18 Et ſanè ideò à prima infãtia ſãctificatus fuit Chriſtus, vt ex ætate qualibet ſine diſcrimine electos ſuos in ſeipſo ſanctificaret.

Reſp. 2. ad duo argumenta à Chriſti exemplo à prima infantia ſanctificati, vt nos in ſeipſo ſanctificaret petita.

Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne noſtra perpetrata fuerat, eam ipſam carnẽ ſibi induit, in qua perfectam cauſa vicéque noſtra obedientiam præſtaret; ita ex Spiritu ſancto conceptus fuit, vt eius ſanctitate in aſſumpta carne ad plenum perfuſus, ipſam ad nos transfunderet. Si abſolutiſſimum in Chriſto habemus gratiarum omnium exẽplar, quibus filios ſuos Deus proſequitur, hac quoque parte ſcilicet documento nobis erit, infantiæ ætatem non vſque adeò à ſanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuerſiam ponimus, neminem electorum è præſenti vita euocari, qui nõ prius ſanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam niſi ex incorruptibili ſemine, id eſt, Dei verbo regenerationem agnoſcere: perperam illi Petri ſententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini eſſe ſpiritualis regenarationis ſemen vnicum: ſed ex eo negamus colligendum, nõ poſſe Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta eſt, quam nobis incomprehenſa & admirabilis. Deinde non ſatis tutũ fuerit hoc adimere Domino, ne ſeſe illis quoquo modo exhibere cognoſcendum queat.

Quinta exceptio.

1. Pet. 1. 23.

Reſponſio.

19 At fides, inquiunt, per auditũ, cuius nondum vſum adepti ſunt, nec Deo cognoſcendo pares eſſe queunt, quos boni ſimul & mali notitia deſtitutos docet Moſes. Verum non animaduertunt Apoſtolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Domini œconomiam & diſpenſationem, quam tenere in vocandis ſuis ſolet, deſcribere: non autẽ perpetuam ei regulã præſtituere, ne alia vti ratione poſſit. Quo modo certè in multorum vocatione vſus eſt: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedẽte prędicatione, vera ſui cognitione donauit. Quoniam autem valde abſurdum fore putant, ſi infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moſes priuat: reſpondeant quæſo mihi, quid periculi ſit, ſi aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòſt perfruẽtur? Nam ſi vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione conſtat: quum eorum nonnulli, quos prima ſtatim infantia hinc mors abripit, in vitam æternã tranſeant, ad contemplandam certè Dei faciem præſentiſſimã recipiuntur. Quos ergo pleno lucis ſuæ fulgore illuſtraturus eſt Dominus, cur non iis quoque in præſens, ſi ita libuerit, exigua ſcintilla irradiaret: præſertim ſi nõ antè exuit ipſos ignorantia, quam eripit ex carnis ergaſtulo? Non quod eadẽ eſſe fide præditos temerè affirmare velim, quã in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei ſimilem: (quod in ſuſpenſo relinquere malo) verùm vt iſtorum ſtolidã arrogantiã paululum coërceam,

Sexta exceptio, quum fide careant infantes, fidei ſymbolo minime donandi ſunt.

Reſponſio 1.

Deut. 1. 39.

Reſp. 2. de cognitione Dei, qua imbuuntur infantes.

Quid de fide infantium in hac vita ſit ſentiendum.

ceam, qui prout inflata illis bucca fuerit, ſecurè quiduis aut negant, aut aſſerunt.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte inſiſtant, ſubnectunt, Baptiſmum pœnitentiæ ac fidei ſacramentum eſſe, quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, ſi in Baptiſmi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur ſignificatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & Circumciſionem fuiſſe pœnitentiæ ſignum, multis Scripturæ teſtimoniis compertiſſimum eſt. Deinde à Paulo nuncupatur ſigillum iuſtitiæ fidei. Ab ipſo itaque Deo ratio exigatur, cũ eam infantium corporibus inſcribi iuſſerit. Poſtquam enim in eadem ſunt cauſa Baptiſmus & Circũciſio, huic nihil dare poſſunt quod non alteri ſimul concedant. Si ad ſolitum cuniculũ reſpectãt, figuratos tum fuiſſe per infantiæ ætatem ſpirituales infantes, iam obſtructa eſt illis via. Dicimus ergo, quũ Circumciſionem pœnitentiæ fideíque ſacramẽtum infantibus Deus cõmunicarit, nõ videri abſurdum ſi nunc Baptiſmi participes fiant: ni palàm in Dei inſtitutionem debacchari placet. Verùm cùm in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipſo ſatis ſapientiæ, iuſtitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etſi infantes, quo circumcidebantur momento, quid ſibi vellet ſignũ illud intelligentia non cõprehendebant: verè tamen circumcidebantur in naturæ ſuæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quã adulti poſtea meditarentur. Denique nullo negotio ſolui poteſt obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etſi nondum in illis formatæ ſunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriuſque ſemen in illis latet. Hac reſponſione ſemel euertitur quicquid aduerſum nos torquent à Baptiſmi ſignificatione petitum. Quale eſt elogium quo à Paulo inſignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini niſi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerſo excipere licet, neque Circumciſionem aliis quàm regeneratis fuiſſe conferendam, quæ regenerationem deſignabat. Atque ita Dei inſtitutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circunciſionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptiſmo. Neque elabuntur ſi dixerint ſtatum eſſe nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamſi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neq; pædobaptiſmo debetur, neque aliis ſimilibus, quæ expreſſo Dei verbo non ſunt nobis cõmendata: quando hoc dilemmate deprehenſi ſemper tenentur. Aut enim legitimum nulliſque cauillis obnoxium, aut reprehenſione dignum fuit de circumcidẽdis infantibus Dei prę-ceptum. Si nihil abſoni nec abſurdi in illo fuit, nec in pædoba-

Septima exceptio, Baptiſmus eſt pœnitẽtia & fidei Sacramentum, quib. quum priuentur infantes, ad ſigni participationem nequaquam admitti debent.

Reſponſio 1. Circumciſi ſunt, ergo & baptizandi.

Secunda, Baptizantur in futuram pœnitentiã & fidem, quarũ ſemen in illis latet.

Tit. 3. 5.

Inſtantia, à Baptiſmi elogio petita diluitio.

Inſtantia altera.

Reſponſio dilemmate confirmata.

Octaua exceptio ab abſurdo. ptiſmi obſeruatione quippiam notari poterit.

21 Quam vero conantur hoc loco inurere abſurditatis maculam, ſic eluimus. *Reſponſio.* Quos electione ſua dignatus eſt Dominus, ſic accepto regenerationis ſigno, præſenti vita antè demigrent quàm adoleuerint. eos virtute ſui ſpiritus nobis incomprehenſa renouat, quo modo expedire ſolus ipſe prouidet. Si grandeſcere in ætatem contingat, qua Baptiſmi veritatē edoceri queāt, hinc magis ad renouationis ſtudium accendentur, cuius teſſera ſe à prima ſtatim infantia donatos eſſe diſcent, quo eam toto vitæ decurſu meditarentur. Rom. 6. 4. Col. 2. 12. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Chriſto per Baptiſmum conſepeliri. Nam eo nō intelligit, conſepultum Chriſto iam prius eum eſſe oportere, qui Baptiſmo ſit initiandus: ſed quæ Baptiſmo ſubeſt doctrina, ſimpliciter declarat: idque iam baptizatis. vt ne inſani quidem Baptiſmo præire ex hoc loco pugnaturi ſint. In hunc modum & Moſes & Prophetæ populum admonebant quid ſibi vellet Circumciſio, qua tamen infantes ſignati fuerant. Tantūdem valet quod & Galatis ſcribit, Galat. 3. 27. Eos dum baptizati fuerunt, Chriſtum induiſſe, Quorſum id? Nempe vt Chriſto in poſterū viuerent: quia non antè vixiſſent. Et quanquam in natu grandioribus myſterij intelligentiam ſigni ſuſceptio conſequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. *Inſtantia.* 2. Pet. 3. 21. Nec aliud ſtatuendum eſt de loco Petri, in quo ſibi magnum præſidium ſtatuunt: quum dicit non eſſe ablutionem ad abſtergendas corporis ſedes, ſed bonæ cōſcientiæ teſtimonium coram Deo, per Chriſti reſurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptiſmo reliquum fieri niſi vt inanis ſit fumus, nempe à quo longè ſepoſita ſit hæc veritas. *Reſponſio.* Verùm hallucinatione iſta identidem peccant, quòd rem temporis ordine ſemper ſigno præire velint. Nam & Circumciſionis veritas eodem conſcientiæ bonæ teſtimonio conſtabat. Quòd ſi neceſſariò præcedere debuiſſet, nunquam infantes Dei mandato fuiſſent circuncisi. Verùm ipſe bonæ conſcientiæ teſtimonium circunciſionis veritati ſubeſſe oſtendens, ſimul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circunciſionē conferri ſatis indicat. Quare nihil plus in pædobaptiſmo præſentis efficaciæ requirendum eſt, quàm vt fœdus cum illis à Domino percuſſum obfirmet, & ſanciat. Reliqua eius ſacramenti ſignificatio, quo tempore Deus ipſe prouiderit, poſtea conſequetur.

3. Arg. Baptiſmus in peccatorum remiſſionem datur. Infantes nondum peccarunt: Ergo non baptizādi ſunt.

22 Neminem iam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notæ rationes meras eſſe Scripturæ inuerſiones. Quæ ſuperſunt his affines, curſim perſequemur. Baptiſmū in peccatorum remiſſion[e] dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quū naſcamur,

naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum ſpem miſericordiæ huic ætati non præcidat Deus, ſed potius certam faciat: cur ſignũ reipſa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipſos. paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proferunt ſimul illud ex epiſtola ad Epheſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum, nihil aptius citari poterat, nam inde nobis facilis naſcitur probatio. Si teſtatam Baptiſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuã emundat, æquũ non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſiæ parte iure cenſentur, quũ hæredes regni cæleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiã Paulus cõplectitur, vbi dicit mundatã lauacro aquæ. Nihilo ſecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, quos membris ſuis annumerat, baptizãdos eſſe, ne à ſuo corpore diuellantur. En quo impetu cũ tot machinis in fidei noſtræ præſidia impreſſionẽ faciant.

Reſp. argumentum retorquens.

Epheſ.5.26.

Apoſtoli authoritate (qua abutuntur aduerſarÿ) confirmata.

1.Cor.12.13.

23 Iam ad ſeculi Apoſtolici praxin atq; conſuetudinem deſcendunt, quo nemo, niſi fidem ante pœnitentiámq; profeſſus, ad Baptiſmum admiſſus cõperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis, quibus erat reſipiſcendi animus, quid facto ſit opus: vt pœnitentiam primũ agant conſuluit, deinde vt baptizentur in remiſſionẽ peccatorũ. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille poſtularet, reſpondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmũ, niſi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè faſeſſe. Enimuerò ſi huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, ſolùm ſufficere pœnitentiã euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciſſim conferendos dico alios locos, qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valẽt. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunſtantia pendeat. Quale in præſentia exẽplum occurrit: nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiam meditandam fidẽmque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum cõuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt, nam ſi quis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri, & Lege erudiri oportebat, quàm circunciſione ſignaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc eſt, alienigena ab Iſraelitico populo, quo cum fœdus, quod Circũciſio ſanciebat, percuſſum fuerat.

4. Arg. ab Apoſtolici ſeculi praxi.

Actor.2.37.

Actor.8.37.

Reſponſio ad vtrunque locum ab aduerſariis in alienum ſenſum detortum.

Reſp. 2. de infantibus iis locis nõ agi.

3.Reſp. à conſideratione fœderis & circunciſionis Abrahami & Iſaaci.
Geneſ.15.1.
Geneſ.17.11.

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum ſibi cooptat, à Circunciſione ſumit exordium, interim quid illo ſigno ſibi velit diſſimulans: verùm quod ferire cum ipſo fœdus inſtituat, primùm denunciat: tum deinde poſt fidem promiſſioni habitam, ſacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem ſacramentum ſequitur, in Iſaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis ſocietatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius cõditiones antea perdiſcere æquum eſt: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, ſecundũ promiſſionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) ſi fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis ſunt participes, non eſt cur ob id à ſigno arceantur, quia in fœderis ſtipulationẽ iurare nequeũt. Hæc certè ratio eſt cur aliquoties Deus infantes qui ab Iſraelitis oriuntur, ſibi genitos & natos fuiſſe aſſerit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum ſemini in patrem ſe fore pollicitus eſt. Qui verò infidelis eſt, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus cenſetur. Itaque nihil mirum ſi nec ſigno communicet, cuius ſignificatio in eo fallax inaniſque foret. In eam ſententiam Paulus quoque ſcribit, Gentes quandiu in ſua idololatria immerſæ fuerunt, extra teſtamentum fuiſſe. Hoc compendio, tota res, niſi fallor, perſpicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Chriſti fidem amplectuntur, eos quum hactenus alieni à fœdere fuerint, nõ eſſe Baptiſmo inſigniendos niſi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis ſocietatem patefacere ſolæ poſſunt, qui verò à Chriſtianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem ſtatim ac nati ſunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptiſmum recipiendos. Eò referendum eſt quod narrat Euangeliſta, baptizatos à Iohanne fuiſſe qui peccata ſua confiterentur: quod exemplum obſeruandum hodiéq; cenſemus. Turca enim ſi ſe ad Baptiſmum offerat, temerè à nobis intingeretur niſi confeſſione ſcilicet edita qua Eccleſiæ ſatiſfaciat.

Reſp.4. A ſigno minimè arcendi ſunt, qui rei ſignatæ id eſt fœderis ſunt participes.
Ezech.16.20.& 23.37.
Cur extra fœdus infantes non circuncidebantur ſub lege, nec ſub Euãgelio baptizantur.
Epheſ.2.13.
Contrà Chriſtianorum liberi in baptiſmum recipiuntur.
Mat.3.6.

ſibi

5.Arg. ex dicto Chriſti ad Nicodemum.
Ioh.3.5.

25 Adhæc, Chriſti verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præſentẽ in Baptiſmo regenerationem exiſtimant requiri, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptiſmus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces eſſe ſatis ſupérque notum eſt, quo prætextu Baptiſmo initiamus qui ſine ipſo conſtare nequit? Primum in eo falluntur quod Baptiſmi mentionem fieri hoc loco putãt quia aquæ nomen audiunt. Poſtquam enim naturæ corruptionem Nicodemo expoſuit Chriſtus, ac renaſci oportere docuit: quia

Reſpon. mentio Baptiſmi non fit hoc loco.

ille

ille renaſcentiam corporalem ſomniabat, modum hic indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquã & Spiritum: quaſi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum ſimpliciter accipio pro Spiritu, quia aqua eſt. Neq; hæc noua eſt locutio: prorſus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui ſequitur me, ille eſt qui baptizat in Spiritu ſancto & igni. Quẽadmodum ergo Spiritu ſancto & igni baptizare, eſt Spiritum ſanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámq; habet: ita renaſci aqua & Spiritu nihil aliud eſt quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id faciat quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: ſed hunc eſſe germanum ſenſum non dubito: quia conſilium Chriſti non aliud eſt quàm vt doceat exeundum eſſe proprium ingenium omnibus qui ad cæleſte regnum aſpirant. Quanquam ſi putidè eorum more cauillari libeat, regerere illis promptum eſſet (vbi conceſſerimus quod volunt) Baptiſmum priorem eſſe fide & pœnitentia: quando in Chriſti verbis Spiritum præcedit. De ſpiritualibus donis hoc intelligi certum eſt: quæ ſi Baptiſmum ſequuntur, adeptus ſum quod volo. Sed omiſſis cauillis, tenenda ſimplex eſt interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc eſt Spiritu, poſſe ingredi in regnum Dei.

Matt.3.11.

exuendum

Reſp.2, Baptiſmum præcedere fidem & pœnitentiam. Sed priori reſp. adhærendum eſt.

26 Iam & ex eo explodendum eſſe eorum commentum palàm eſt qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicãt. Solis ergo adultis adminiſtrari Baptiſmum, ex eorum poſtulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis ritè probéque imbuitur, dum tinctionis dies appetit, ſi ſubita morte præter ſpem omnium abripi contingat? Clara eſt Domini promiſſio. Quicunque in Filium credidit, non viſurum mortem, nec in iudicium venturum, ſed tranſiiſſe à morte in vitam: non dum baptizatum nullibi damnaſſe comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac ſi Baptiſmum cõtemni impunè poſſe innuerem (quo cõtemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantùm abeſt vt excuſare ſuſtineam) tantum euincere ſufficit, non eſſe adeò neceſſarium, vt periiſſe protinus exiſtimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas, Atqui ſi eorum commento aſſentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptiſmo caſus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Chriſtus ipſe poſſidetur. Inſuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptiſmum negant, ſua ipſorum confeſſione, ad ſalutem neceſſarium. Viderint nunc quàm bellè ſibi cum Chriſti verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius

Ex huius loci Iohan. 3.5. explodendus eſt eorum error, qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant.

Vide Calu. contra Theolog. Par. art. 1.

Ioh.5.24.

Matth.19.14.

loci intelligentiam attinet,nihil tamen inde elicietur,niſi prius quod iam conſtitutum eſt à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Matth.28.19.
6. Arg. ex præcepto & exemplo Chriſti,prius docēdum, quàm baptizandum inſtituentis.
Marc.16.16.

27 Sed propugnaculum omnium munitiſſimum in ipſa Baptiſmi inſtitutione ſe habere gloriantur,quā ex capite Matthæi vltimo petunt.vbi Chriſtus Apoſtolos mittens ad gentes vniuerſas,de illis docendis primum, alterum de baptizādis mādatum dat.Tum ex Marci vltimo iſtud annectunt, Qui crediderit,& baptizatus fuerit,ſaluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus quum verba Domini apertè ſonent,prius docendum quā baptizandum,& Baptiſmo ſecundum à fide locum aſſignent? Cuius ordinis ſpecimen Dominus etiam Ieſus in ſe præbuit, qui anno demū triceſimo baptizari voluit.Hîc verò quot modis, bone Deus & ſe implicant,& inſcitiam ſuam produnt. Nam in eo iam pluſquam pueriliter labuntur, quod primā Baptiſmi inſtitutionem inde deriuant, quē ab exordio prædicationis ſuæ Apoſtolis Chriſtus adminiſtrandum mandauerat. Non eſt igitur cur legem ac regulam Baptiſmi ex iſtis duobus locis petendam contendant,acſi primam inſtitutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum,quàm neruoſa tamen eſt iſthæc argumentatio? Equidem ſi tergiuerſari libeat,non latebra, ſed latiſſimus campus ad effugiendum ſe aperit.Nam quando ita mordicus verborum ordini inſiſtunt,quoniam dictum eſt,Ite,prædicate,& baptizate. Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quā baptizandū:& credendum prius quàm Baptiſmum appetendum ratiocinentur: cur non & nos viciſſim excipiamus,baptizandum antequam docendā eorum quæ Chriſtus mandauit obſeruationem? nempe quum dicatur,Baptizate, docentes ſeruare quæcunq; præcepi vobis. quod idē annotauimus in illa Chriſti ſententia, quæ de aqua & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam ſi ita intelligitur vt poſtulant, illic certè priorem ſpirituali regeneratione Baptiſmum eſſe conueniet:quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua,ſed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Chriſtus.

Matth.3.13.
Luc.3.23.
Reſp.1.ex his locis lex & regula Baptiſmi haud petenda.

Reſp.2.aduerſarios implicans.
Marc.6.15.

Reſp.3. de prædicando Euangelio hic datur præcipuè mandatum, cui baptizandi miniſterium inſtar appendicis ſubnectitur.

28 Iam aliquātum concuſſa videtur inexpugnabilis hæc ratio,qua tantopere confidunt: verùm quia ſatis habet in ſimplicitate præſidij veritas,leuibus eiuſmodi argutiis elabi nolo.Solidam ergo reſponſionem ſibi habeant.Potiſſimum hîc à Chriſto de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi miniſterium,inſtar appendicis ſubnectit. Deinde non aliter de Baptiſmo ſermo habetur,niſi quatenus docendi functioni eius adminiſtratio ſubeſt. Apoſtolos enim mittit Chriſtus ad Euangelium vniuerſis orbis nationibus promulgādum, vt vndique in regnū ſuū perditos antè homines doctrina ſalutis colligant.

Quos

Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam niſi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares ſint, eſſe mentionem. Pòſt adiungit tales vbi inſtituti fuerint, eſſe baptizandos, addita promiſſione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, ſaluos fore. An de infantibus toto illo ſermone vel vna eſt ſyllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta ſunt ætate, antè inſtituendi ſunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptiſmum ergo infantibus communem facere nefas eſt. Non, ſi ſe rumpant, aliud ex hoc loco oſtendent, niſi ante prædicandum eſſe Euangelium iis qui ſunt adiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, ſi poſſunt, obicem ſtruãt impediendis à Baptiſmo infantibus.

Reſp. 4. de infantibus nulla his locis mentio.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles ſint eorum fallaciæ, eas admodum perſpicua ſimilitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apoſtolus non permittit vt edant niſi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus conſpuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihilo iſtorum in præſenti cauſa maior eſt dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt, vt hæc quoque ætas ſubiaceat regulæ quæ nonniſi grandioribus poſita fuerat. Quantum ad Chriſti exemplum attinet, eorum cauſam nequaquã fulcit. Non ante triceſimum annum eſt baptizatus. Verum id quidem, ſed in promptu ratio eſt: quia tum ſolidum Baptiſmi fundamẽtum, ſua prædicatione iacere inſtituebat, vel potius ſtabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptiſmum ergo quum ſua doctrina inſtituere vellet, quò maiorem ſuæ inſtitutioni authoritatem cõciliaret, ſuo ipſius corpore ipſum ſanctificauit, ídque qua maximè decebat tẽporis opportunitate, nẽpe quum ſuam prædicationem auſpicaretur. Deniq; nihil aliud conficient, niſi Baptiſmum originem & exordium ſumpſiſſe ab Euangelij prædicatione. Quòd ſi annum triceſimum præfigere libet, cur eum non obſeruant: ſed vt quiſque eorum iudicio ſatis profecit, eum ad Baptiſmum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magiſtris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam viceſimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam ſe iactare. Quaſi verò ferendus ſit qui doctoris locum in Eccleſia ſibi arrogat antequam ſit ipſius Eccleſiæ membrum.

Reſp. 5. quæ tertiam confirmat. 2. Theſſ. 3. 10.

Reſp. 6. de baptiſmo Chriſti annos 30. nati. Luc. 3. 23.

30 Tandem obiiciunt, non maiorem eſſe cauſam cur infantibus Baptiſmus communicetur, quã Cœna Domini: quę tamen illis minimè conceditur. quaſi verò Scriptura latum modis omnibus diſcrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Eccleſia factitatum, vt ex Cypriano & Auguſtino cõſtat: ſed merito

7. Arg. ad Baptiſmũ non eſſe admittendos infantes, quũ Cœnæ Domini haud communicent.

Reſponſio, vtriuſque ſacramenti communionem diſtinctam eſſe oſtendit, temporis & perſonarum reſpectu.

mos ille obſoleuit. Nam ſi ingenium ac proprietatem Baptiſmi reputamus, quidã certè eſt in Eccleſiam ingreſſus ac veluti initiatio per quã in Dei populũ accẽſemur, ſignum ſpiritualis noſtræ regenerationis per quam in filios Dei renaſcimur. quum è conuerſo cœna, grandiuſculis attributa ſit, qui ſuperata teneriore infantia, iam ferendo ſint ſolido cibo. Quæ diſtinctio perquã euidenter in Scriptura demonſtratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptiſmum attinet, nullum ætatum delectũ facit, Cœnam verò non omnibus deinde participandam exhibet, ſed iis modò qui diſcernendo corpori ac ſanguini Domini, qui ſuę

1.Cor.11.28.

ipſorum examinandæ conſcientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ ſint idonei. Volumus apertius quippiam, quàm quod Apoſtolus tradit, dum exhortatur

Ibid.29.

vt ſe quiſque ipſum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus fruſtra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem ſibi manducat & bibit non diſcernens corpus Dominè. Si dignè participare nequeunt, niſi qui ſanctitatem corporis Chriſti ritè diſtinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis noſtris liberis porrigamus? Quid illud Domini pręceptum. In mei commemorationem facietis? quid alterũ, quod inde Apoſtolus deducit. Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obſecro ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam ſenſu nunquam aſſequuti ſunt? quam prædicationem crucis Chriſti, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil iſtorum in Baptiſmo præſcribitur. quare inter hæc duo ſigna plurimum eſt diſcriminis, quod ſub Veteri quoque teſtamento in ſimilib. ſignis animaduertimus. Circumciſio quidem, quam Baptiſmo noſtro reſpondere notum eſt, infantibus deſtinata erat. paſcha verò, in cuius vicem nunc Cœna ſubit, non quoſlibet promiſcuè conuiuas admittebat: ſed ab iis ritè demũ edebatur qui de eius ſignificatione rogare per ætatem poſſent. Si mica ſani cerebri iſtis reſtaret, an ad rem vſque adeò perſpicuam & obuiam cæcutirent.

Confirmatio, verbis Apoſtoli, infantes à menſa Domini manifeſtè arcentis.

Altera confirmatio per Collationem Circumciſionis & Paſcha cum noſtris Sacramentis.

Poſtrema capitis pars Serueti argumenta refellens.

31 Tametſi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamẽ Seruetus non minimus inter Anabaptiſtas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium ſe accingens, ſpecioſas rationes adducere ſibi viſus eſt, breuiter diluere operæ pretiũ erit. Obtẽdit, Chriſti ſymbola, vt ſunt perfecta, exigere etiã perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui ſolutio eſt expedita, Baptiſmi perfectionem, quæ ad mortem vſque extenditur, perperam reſtringi ad vnum temporis articulum. Addo etiã, ſtultè primo die in homine quæri perfectionem ad quã Baptiſmus tota vita per cõtinuos gradus nos inuitat. Obiicit Chriſti ſymbola

f

1. Argumentum.

Reſponſio.

bola ad memoriam inſtituta eſſe, vt quiſque recolat ſe Chriſto *2. Argumẽtum.*
fuiſſe conſepultum. Reſpondeo, quod ex capite ſuo confinxit, *Reſponſio.*
refutatione non egere: imò quod ad Baptiſmum trahit, ſacræ Cœnæ proprium eſſe oſtendunt Pauli verba, vt ſe quiſque examinet: de Baptiſmo nuſquam aliquid tale. Vnde colligimus, ritè baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis ſunt capaces. Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Ioh. 3. 36.
Dei non credunt, & iram Dei manere ſuper eos: ideóq; infan- *3. Argumentum.*
tes, qui credere nequeunt, iacere in ſua damnatione. Reſpon- *Reſp. 1.*
deo, Chriſtum illic non de generali reatu loqui quo impliciti ſunt omnes poſteri Adæ: ſed tantùm minari Euangelij contemptoribus, qui oblatam ſibi gratiam ſuperbè & contumaciter reſpuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quemcunque benedicit Chriſtus, eum ab Adæ male-
dictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedi- 2.
ctos eſſe notum ſit, ſequitur à morte exemptos eſſe. Falsò dein- *Inſtantia.*
de citat quod nuſquam legitur, Quiſquis natus eſt ex Spiritu, *Dilutio.*
vocem Spiritus audire. Quod etſi demus eſſe ſcriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obſequium formari. Atqui quod de certo numero dictum
eſt, ad omnes æquè trahere vitioſum eſt. Obiicit quartò, Quia *4. Argumẽtum.* 1. Cor. 15. 46.
præcedit quod animale eſt, expectandum eſſe tempus maturum *Reſp.*
Baptiſmo qui eſt ſpiritualis. Ego autem, etſi fateor omnes poſteros Adæ ex carne genitos ab ipſo vtero geſtare ſuam damnationem, id tamen obſtare nego quominus ſtatim remedium Deus afferat. Neque enim oſtendet Seruetus plures annos diuinitus fuiſſe præſcriptos quo incipiat ſpiritualis vitæ nouitas. 1. Cor. 7. 14.
Paulo quidem teſte, licet natura perditi ſint qui naſcũtur ex fi- 2. Sam. 5. 8.
delibus, ſupernaturali gratia tamen ſancti ſunt. Allegoriam de- *5. Arg. allegori-*
inde profert, quòd Dauid in arcem Sion conſcendens, nec cæ- *cum.*
cos, nec claudos ſecum duxerit, ſed ſtrenuos milites. Quid autẽ Luc. 14. 21.
ſi parabolam oppono, in qua Deus ad cæleſte epulum inuitat *Reſponſio 1.*
cæcos & claudos, hoc ſe nodo quomodo expediet Seruetus?
Quæro etiã annon prius cum Dauide militaſſent claudi & mu- 2.
tili. Longius tamen in hac ratione inſiſtere ſuperuacuum eſt, 3.
quam ex mera falſitate conflatam, ex Sacra hiſtoria deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apoſtolos piſcatores *6. Arg. allegori-*
hominum fuiſſe, non paruulorum. Ego autem quæro quid ſi- *cum.*
bi velit illud Chriſti, In rete Euangelij colligi omne piſcium Mat. 4. 19.
genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, reſpondeo, quum Mat. 13. 47.
Apoſtolis iniunctum fuit docendi munus, non fuiſſe tamen *Reſponſio 1.*
prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam ſcire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangeliſta (qua voce abſque exceptione cõprehenditur humanum genus) cur infantes neget eſſe homines. Obtendit ſeptimo, Quum ſpiritualibus quadrent

7. Arg. ſpiritualia, infantes qui ſpirituales non ſunt, neq; ad Baptiſmũ
Reſp. aptos eſſe. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum ſibi in vano acumine plus
1.Cor.2.13. æquo placerent Corinthij, eorum ſocordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cæleſtis rudimẽtis adhuc imbuẽdi eſſent. Quis inde colliget negandum eſſe infantibus Baptiſmum, quos ex carne progenitos Deus ſibi gratuita adoptione conſecrat?
8. Arg. Quòd excipit, paſcendos eſſe ſpirituali cibo, ſi noui ſunt homi-
Reſp. nes, ſolutio facilis eſt, Baptiſmo eos admitti in Chriſti gregem & ſufficere illis adoptionis ſymbolum, donec adulti pares ſint ferendo ſolido cibo. Expectandum ergo eſſe tempus examinis
9. Arg. quod Deus in ſacra Cœna diſertè flagitat. Obiicit poſtea, Chri-
Reſp. ſtum vocare omnes ad ſacram Cœnam. Atqui ſatis conſtat eum nullos admittere niſi qui ad celebrandam mortis ſuæ memoriam ſunt præparati. Vnde ſequitur, infantes quos amplexu ſuo dignatus eſt, diſtincto & proprio in gradu ſubſiſtere donec ado-
Exceptio. leſcant, neque tamen exteros eſſe. Quòd excipit, portentum eſ-
Reſp. 1. ſe ſi homo poſtquam natus eſt non comedat: reſpondeo aliter paſci animas quàm externo cœnæ eſu: ideóque Chriſtum infantibus cibum nihilominus eſſe, licet à ſymbolo abſtineant.
2. Baptiſmi diuerſam eſſe rationem quo illis tantùm ianua in Eccleſiam aperitur. Rurſum obiicit bonum œconomum diſtribuere cibum familiæ tempore ſuo. Quod etſi libenter fateor,
Exceptio altera. quo tamen iure definiat nobis Baptiſmi tempus, vt probet non
Matt.24.49. dari tempeſtiuè infantibus? Adducit præterea illud Chriſti mã-
Reſp. 1. datum ad Apoſtolos, vt properent ad meſſem dum albeſcunt
10. Arg. agri. Nempe hoc tantùm vult Chriſtus, vt Apoſtoli præſentem
Joh.4.35. laboris fructum cernentes, alacrius ſe ad docendum accin-
Reſp.
Act.11.26. gant. Quis inde colliget ſolum meſſis tempus Baptiſmo eſſe maturum? Vndecima ratio eſt, quòd in prima Eccleſia idem e-
11. Arg. rant Chriſtiani & diſcipuli: ſed iam vidimus eum inſcitè ratio-
Reſp. cinari à parte ad totum. Diſcipuli vocantur iuſtæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Chriſto nomen dederant. ſicuti Iudæos ſub lege Moſis diſcipulos eſſe oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuiſſe infantes, quos Deus teſtatus
12. Arg. eſt pro domeſticis ſibi eſſe. Adhæc obtendit, Chriſtianos om-
Reſp. nes eſſe fratres, quo in numero infantes nobis non ſunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, nõ eſſe hæredes regni cælorum niſi qui Chriſti ſunt membra: deinde Chriſti amplexum veram fuiſſe teſſeram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abſtinentiam temporalem à cœna obſtare quominus pertineant ad Eccleſiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuerſus deſiit eſſe frater piorum: quamuis ad Cœnam nunquam acceſſerit. Addit po-
13. Arg. ſtea, neminem fieri fratrem noſtrum niſi per Spiritum adoptionis:

nis:qui tantùm ex auditu fidei confertur. Reſpondeo:ſemper *Reſponſio.* in eundem relabi paralogiſmum : quia præpoſterè ad infantes trahit, quod de ſolis adultis dictum eſt:docet illic Paulus hunc eſſe Deo ordinarium vocationis modum,vt electos ſuos ad fidem adducat, dum illis ſuſcitat fidos doctores, quorum miniſterio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei Act.10.44. audeat quominus arcana alia ratione infantes Chriſto inſerat? Ibid.8.27. Quod obiicit, Cornelium accepto Spiritu ſancto baptizatum 14.*Argum.* *Reſp.* fuiſſe, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam e- Ioh.10.39. liciat,patet exEunucho & Samaritanis,in quibus diuerſum ordinem Deus tenuit,vt Baptiſmus dona Spiritus præcederet.Decimaquinta ratio pluſquam inſulſa eſt. dicit nos regeneratione 15.*Argum.* deos fieri : eſſe autem deos ad quos ſermo Dei factus eſt : quod *Reſponſio* 1. non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus,vnum eſt ex eius deliriis,quod excutere non eſt præſentis loci:ſed locum Pſalmi torquere in tam alienũ ſenſum, perditæ impudentiæ eſt. Dicit Chriſtus Reges & Magiſtratus vocari à Propheta Deos,quia munus ſuſtineāt diuinitus ſibi iniunctum. Hic verò dexter interpres,quod de ſpeciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur,ad Euangelij doctrinam trahit, 2. vt infantes ab Eccleſia exterminet. Obiicit rurſum infantes nõ 16.*Argum.* *Reſp.* poſſe nouos homines cenſeri: quia non gignuntur per ſermonem. Ego verò,quod ſæpius iam dixi,nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam ſemen eſſe incorruptibile, ſiquidem ad eam percipiendam ſumus idonei:vbi verò nondum per ætatem nobis ineſt docilitas, Deũ tenere ſuos regenerandi gradus.Poſtea ad allegorias ſuas redit, quòd ouis & capra in Lege 17.*Argum allegoricum.* non ſtatim ac egreſſæ erant ex vtero fuerint oblatæ in ſacrificium.Si figuras huc trahere libet,mihi promptum eſt regerere, *Reſp.* primogenita omnia ſimulac vuluam aperuerant fuiſſe Deo ſacra:deinde oportuiſſe agnum anniculum mactari. Vnde ſequi- Exod.13 12. tur virile robur minimè eſſe expectandum, quin potius & fœ- Exod. 12 5. tus recentes & adhuc teneros à Deo in ſacrificia deligi. Cõten- 18. *Argum.* *Reſp.* dit præterea, non poſſe venire ad Chriſtum, niſi qui à Iohanne fuerint præparati. Quaſi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam,illa certè præparatio non fuit in pueris,quos amplexus eſt Chriſtus,ac benedixit. Quare valeat 19.*Argum.* *Reſp.* cum falſo ſuo principio. Patronos tandem accerſit Triſmegiſtum & Sibyllas, quòd ſacræ ablutiones non conueniant niſi adultis. En quàm honorificè ſentiat de Chriſti Baptiſmo,quem exigit ad profanos Gẽtium ritus, ne aliter adminiſtretur quàm Triſmegiſto placuerit.Nobis verò pluris Dei authoritas,cui viſum eſt infantes ſibi conſecrare,ac initiare ſacro ſymbolo,cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas eſſe ducimus à Gẽtium expiationibus mutuari,quod æternã & inuiolabilem Dei

legem,quam de circuncisione ſanxit: in Baptiſmo noſtro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat ſine intellectu baptizare,Baptiſmum à pueris ludẽtibus mimicè & per iocum poſſe adminiſtrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti eſſent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis,vt potuerint ſanctam Dei inſtitutionem euertere? Sed nihil mirum eſt, reprobos iſtos ſpiritus, quaſi phrenitide agitarentur,craſſiſſimas quaſque abſurditates in errorum ſuorum defenſionem ingerere: quia Deus eorum faſtũ & pertinaciam tali vertigine iuſtè vlciſcitur. Certè quàm debilibus ſuppetiis fraterculos ſuos Anabaptiſtas Seruetus adiuuerit,planum me feciſſe confido.

20. Argum. Reſponſio.

Cur tãto impetu Satan in pædobaptiſmum feratur. Ratio 1. 2.

32 Iam nemini ſobrio ambiguum fore arbitror, quàm temerè Eccleſiam Chriſti conturbent, qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptiſmum. Sed enim operæpretium eſt obſeruare quid tanta iſta vafritia Satan moliatur: nẽpe vt ſingularem fiduciæ & ſpiritualis gaudij fructum,qui hinc colligendus eſt, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet.Quàm enim ſuaue piis animis, nõ verbo tantùm, ſed oculari etiam ſpectaculo certiores fieri,tantum ſe gratia apud Patrem cæleſtem obtinere vt poſteritas ſua illi curæ ſit? Hîc enim videre eſt, vt prudentiſſimi erga nos patrisfamiliâs perſonam ſuſcipit, qui ne poſt mortem quidem noſtram, ſolicitudinem noſtri deponit, quin liberis noſtris conſulat ac proſpiciat. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vbi tali bonitatis ſpecimine eius nomen ſanctificetur?Hoc,hoc certè agit Satan, pædobaptiſmũ tantis copiis impetendo: quo ſcilicet teſtificatione iſta gratiæ Dei è medio ſublata, quæ per ipſam oculis noſtris obuerſatur promiſſio,ſenſim tandem euaneſcat. Vnde non impia tantùm aduerſus Dei miſericordiam ingratitudo naſceretur, ſed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitantur hoc aculeo ad eos in ſerio Dei timore Legíſque obſeruatione educandos, dum reputamus ſtatim à partu,filiorum loco eſſe ab ipſo hábitos & agnitos.Quamobrem, niſi malignè Dei beneficentiam obſcurare libet, infantes illi noſtros offeramus, quibus locum inter ſuos familiares ac domeſticos,id eſt Eccleſiæ membra,attribuit.

Pſal. 48.11.

Ex hoc Anabaptiſtarũ errore duo mala præcipua. 1. Ingratitudo ergaDeũ. 2. Ignauia in liberis ad pietatẽ erudiendis. Concluſio hortatoria, vt infantes Deo offeramus.

CAPVT

CAPVT XVII.

De ſacra Chriſti Cœna: & quid nobis conferat.

Conſtat hoc caput duabus præcipuis partibus.

1 Prima pars primùm oſtendit quidnam ſit quod Deus in S.Cœna exhibet, ſect.1.2.3.4. Deinde quomodo & quatenus id noſtrum ſit, à ſect.5. vſque ad 12.

2 Secunda pars continet potiſſimum refutationes errorum quos circa Cœnam Domini ſuperſtitio inuexit. Primùm autem Tranſſubſtantiatio refellitur, ſect.12.13.14.15. Deinde Conſubſtantiatio & Vbiquitas, ſect 16.17 18.19. Tertiò, inſtitutionem ipſam contra hyperbolicos iſtos doctores facere oſtenditur, ſect.20.21.22.23.24 25. Quartò, aliis rationibus è verbo Dei deſumptis confirmatur orthodoxa ſententia, ſect. 26. 27. Quintò authoritas Patrum aduerſariis excutitur, ſect.28. Sextò, euertitur præſentia illa quam ipſi ſtatuunt, aliáque ſtabilitur, ſect.29.30.31. 32. Septimò, agitur de communione noſtra, & qualis eſſe debeat, ſect. 33.34. Octauò, refellitur adoratio ab aduerſariis inuecta, & oſtenditur quorſum inſtituta ſit Cœna Domini, ſect.35.36.37.38.39. Poſtremò, de examine communicantium, ſect.40.41.42. De externæ actionis ritibus, de frequenti communione, tum de communione ſub vtraque ſpecie inſtituitur diſceptatio dilutis aduerſariorum obiectis, ſect.43.44.45.46. 47.48.49.& 50.

POSTQVAM nos ſemel in familiam ſuam recepit Deus, nec tantùm vt ſeruorum loco nos habeat, ſed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de ſua progenie ſoliciti, continuo etiam vitæ curſu nos alendos ſuſcipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Eccleſiæ ſuæ ſacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, ſpirituale epulum ſcilicet, vbi ſe Chriſtus viuificum eſſe panem teſtatur, quo animæ noſtræ ad veram & beatam immortalitatem paſcuntur. Quoniam verò apprimè neceſſaria eſt tanti myſterij cognitio, & pro ſua magnitudine accuratam explicationem poſtulat: & Satan, vt hoc inæſtimabili theſauro Eccleſiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obſcurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius ſacri alimenti guſtu alienaret ſimplicium mentes, & noſtra etiam ætate idem artificium tentauit: vbi ſummam pro rudium

S. Cœna cur à Chriſto inſtituta.

Ioh.6.51.

Huius myſterij cognitio quàm neceſſaria.

captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus eſt, expediam. Primò ſigna ſunt panis & vinum, quæ inuiſibile alimentum, quod percipimus ex carne & ſanguine Chriſti, nobis repræſentant. Sicut enim Baptiſmo nos regenerans Deus in Eccleſiæ ſuæ ſocietatem inſerit, & adoptione ſuos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præſtare, quòd cibum aſſiduè miniſtrat, quo nos in ea vita ſuſtineat ac conſeruet in quam nos verbo ſuo genuit. Porrò vnicus animæ noſtræ cibus Chriſtus eſt, ideóq; ad eum nos inuitat cæleſtis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorem ſubinde colligamus, donec ad cæleſtem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò myſterium hoc arcanæ Chriſti cum piis vnionis natura incomprehenſibile eſt, figuram eius & imaginẽ in ſignis viſibilibus exhibet ad modulum noſtrum aptiſſimis: imò velut datis arrhis ac teſſeris tam certum nobis facit quàm ſi oculis cerneretur: quia in craſſiſſimas quaſque mentes hæc tam familiaris ſimilitudo penetrat, non ſecus animas Chriſto paſci quàm panis & vinum corporalem vitam ſuſtentant. Iam ergo habemus in quem finem ſpectet myſtica hæc benedictio, nempe quo nobis confirmet, corpus Domini ſic pro nobis ſemel eſſe immolatum vt nunc eo veſcamur, ac veſcendo, vnici illius ſacrificij efficaciam in nobis ſentiamus: ſanguinem eius ſic pro nobis ſemel fuſum, vt ſit nobis perpetuus potus. Atque ita ſonãt verba promiſſionis illic additæ, Accipite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum ſemel eſt in ſalutem noſtram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò ſtatuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in ſuo ſanguine. Fœdus enim quod ſanguine ſuo ſemel ſanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat quãtum ad fidei noſtræ confirmationem attinet, quoties ſacrum illum ſanguinem libandum nobis porrigit.

Quæ ſint ſigna in hoc myſterio.

Quorſum nobis ea, & non alia, inſtituta ſint.

Confirmatio ab inſtitutione petita.

Matt. 26. 26.
Marc. 14. 17.
Luc. 22. 19.
1. Cor. 11. 24.

2 Magnum verò fiduciæ ac ſuauitatis fructum ex hoc ſacramento colligere poſſunt piæ animæ, quòd teſtimonium habent in vnum corpus nos cum Chriſto coaluiſſe, vt quicquid ipſius eſt, noſtrum vocare liceat. Hinc ſequitur vt nobis ſecurè ſpondere audeamus, vitam æternam noſtram eſſe, cuius ipſe eſt hæres: nec regnum cælorum quò iam ingreſſus eſt, poſſe magis nobis excidere quàm ipſi: rurſum peccatis noſtris nõ poſſe nos damnari, à quorum reatu nos abſoluit quum ea ſibi imputari voluerit acſi ſua eſſent. Hæc eſt mirifica commutatio, qua pro immenſa ſua benignitate nobiſcum vſus eſt: quòd filius hominis nobiſcum factus, nos ſecum Dei filios fecerit: quòd ſuo in terras deſcenſu, aſcẽſum nobis in cælum ſtrauerit: quòd accepta noſtra mortalitate, ſuam nobis immortalitatem cõtulerit: quòd ſuſce-

Huius ſacramẽti multiplex vſus & fructus, piorũ reſpectu.

ſuſcepta noſtra imbecillitate, ſuam in nobis virtutem confirmauerit: quòd noſtra in ſe recepta paupertate, ſuam ad nos opulẽtiam tranſtulerit: quod recepta ad ſe, qua premebamur iniuſtitiæ noſtræ mole, ſua nos iuſtitia induerit.

3 Horum omnium adeò ſolidam habemus teſtificationem in hoc ſacramento, vt certò ſtatuendum ſit, verè nobis exhiberi nõ ſecus acſi Chriſtus ipſe præſens aſpectui noſtro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis poteſt. Accipite, edite, bibite: hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis traditur: hic eſt ſanguis, qui in remiſſionẽ peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, ſignificat noſtrum eſſe: quod edere iubet, ſignificat vnam nobiſcum ſubſtantiã fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis eſſe traditum, de ſanguine pro nobis effuſum, in eo docet vtrumque non tam ſuum eſſe quàm noſtrum: quia vtrumque non ſuo commodo, ſed in ſalutem noſtram & ſumpſit & poſuit. Ac diligenter quidem obſeruandum eſt, potiſſimam & penè totam ſacramenti energiam in his verbis ſitam eſſe. Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & ſanguinem Domini nunc diſtribui, niſi in redemptionem ac ſalutem noſtram expoſita ſemel fuiſſent. Itaque ſub pane & vino repræſentantur: quò diſcamus non modò noſtra eſſe, ſed nobis deſtinata in ſpiritualis vitæ alimentum. Id eſt quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in ſacramento proferuntur, quadam analogia nos ad ſpirituales deduci. Sic quum panis nobis in ſymbolum corporis Chriſti datur, hæc ſtatim concipienda eſt ſimilitudo. Vt corporis noſtri vitam panis alit, ſuſtinet, tuetur: ita corpus Chriſti vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum eſſe cibum. Quum vinum in ſymbolum ſanguinis propoſitum intuemur: cogitandum quos corpori vſus vinũ afferat, vt eoſdem ſpiritualiter afferri nobis Chriſti ſanguine reputemus: ſunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam ſi ſatis perpendimus quid nobis ſacroſancti huius corporis traditio, quid ſanguinis effuſio profuerit: non obſcurè perſpiciemus, hæc panis & vini attributa, ſecundum eiuſmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicamus.

Cœna Domini redẽptionis noſtræ mirãda beneficia & Chriſtum ipſum nobis exhibet.

Quod ex inſtitutionis verbis clariſſimè conſtat.

In quibus id præcipuè ſit conſiderandum oſtenditur.

Signorum & rerum ſignificatarum conuenientia.

4 Non ergo præcipuæ ſunt ſacramenti partes, corpus Chriſti ſimpliciter & ſine altiori conſideratione nobis porrigere: ſed magis promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum teſtatur, & ſanguinem ſuum potum, quibus in vitã æternam paſcimur, qua ſe panem vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promiſſionem obſignare & cõfirmare: & quo id efficiat, ad Chriſti crucem mittere, vbi ea promiſſio verè præſtita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque

Quæ ſint præcipuæ huius ſacramenti partes.

enim Chriſto ritè & ſalutariter veſcimur niſi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo ſenſu apprehendimus. Nam quòd ſe panem vitæ nuncupauit, non eam à ſacramento ſumpſit appellationem, vt quidam peruersè interpretantur: ſed qui talis à Patre datus nobis fuerat, talémque ſeſe præſtitit: quum humanæ noſtræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ ſuæ immortalitatis conſortes fecit: quum in ſacrificium ſe offerens, maledictionem in ſe noſtram ſuſtulit, vt ſua nos benedictione perfunderet: quum morte ſua mortem deglutiuit & abſorbuit: quum in ſua reſurrectione carnem hanc noſtram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem ſuſcitauit.

Priore partis primæ articulo explicato, ſequitur poſterior, nẽpe quomodo Chriſtus panis vitæ ſit à nobis recipiendus.

5 Reſtat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cùm per Euangelium, tum illuſtrius per ſacram Cœnam, vbi & ſe ipſe cum bonis ſuis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit ſacramentum vt Chriſtus panis vitæ eſſe primum incipiat: ſed dum in memoriam reuocat, panem vitæ eſſe factum, quo aſſiduè veſcamur, eiúſque panis guſtum & ſaporem nobis præbet, vt vim panis illius ſentiamus fecit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut paſſus eſt Chriſtus, id ad nos viuificandos factum eſſe. Deinde hanc viuificationem æternam eſſe, qua ſine fine alamur, ſuſtineamur & conſeruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuiſſet Chriſtus, niſi nobis natus & mortuus fuiſſet, niſi nobis reſurrexiſſet: ita nunc minimè eſſet niſi eius natiuitatis, mortis, reſurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expreſſit Chriſtus. Panis quem egó dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, ſuum nobis corpus ideo pro pane futurum ad ſpiritualem animæ vitam, quia in mortem pro ſalute noſtra exponendum erat: nobis autem porrigi vt veſcamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipſum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum expoſuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifixum eſt, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem ſacro Cœnæ myſterio obſignat: vbi idipſum intus complet quod exterius deſignat. Porrò nobis hic duo cauenda ſunt vitia: ne aut in extenuandis ſignis nimij, à ſuis myſteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa ſunt: aut in iiſdem extollendis immodici, myſteria interim etiam ipſa nonnihil obſcurare videamur. Chriſtum eſſe panem vitæ, quo in ſalutem æternam nutriantur fideles, nemo eſt niſi prorſus irreligioſus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis ſit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Chriſti carnem, & ſanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil eſſe aliud quàm in Chriſtum ipſum credere. Sed mihi

Ioh. 6. 51.

Fide nimirum.

Vbi duo vitia ſunt cauenda, ne videlicet ſigna nimium extenuentur aut extollantur.

mihi expreſſius quiddam ac ſublimius videtur voluiſſe docere Chriſtus in præclara illa concione, vbi carnis ſuæ manducatio nem nobis commendat: nempe vera ſui participatione nos viuificari: quam manducandi etiã ac bibendi verbis ideo deſignauit, ne quam ab ipſo vitã percipimus, ſimplici cognitione percipi quiſpiam putaret. Quemadmodum enim non aſpectus, ſed eius panis corpori alimentum ſufficit: ita verè ac penitus participem Chriſti animam fieri conuenit, vt ipſius virtute in vitam ſpiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam eſſe quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi poteſt. Verùm hoc inter mea & iſtorum verba intereſt, quòd illis manducare eſt duntaxat credere: ergo credendo mãducari Chriſti carnem, quia fide noſter efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque eſſe fidei dico. Aut ſi clarius velis, illis manducatio eſt fides: mihi ex fide potius conſequi videtur. In verbis quidem parum, ſed in re non mediocre eſt diſcrimen. Nam etſi docet Apoſtolus Chriſtum in cordibus noſtris habitare per fidem, nemo tamẽ habitationem iſtam fidem interpretabitur: ſed eximium fidei effectum explicari omnes ſentiunt, quòd per ipſam fideles conſequuntur vt Chriſtum in ſe habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ ſe nuncupando, non tantùm docere in mortis reſurrectionísque ſuæ fide repoſitam eſſe nobis ſalutem: ſed vera etiam ſui communicatione fieri vt vita ſua in nos tranſeat, ac noſtra fiat: non ſecus ac panis, dum in alimentum ſumitur, vigorem corpori adminiſtrat.

Præterea non tantùm ad fidẽ ſed etiam ad fidei effectum receptio illa referenda eſt.

Manducare Chriſtum, quid.

Epheſ.3.17.
Iohan.6.51.

Chriſtus quo ſenſu panis vitæ.

6 Nec alio ſenſu Auguſtinus, quẽ illi patronum ſibi aduocant, credendo nos manducare ſcripſit, quam vt manducationem iſtam fidei eſſe non oris indicaret. Quod neque ipſe nego: ſed ſimul tamen addo, nos fide complecti Chriſtum non eminus apparentem, ſed ſe nobis vnientem, vt ipſe caput noſtrum, nos verò eius membra ſimus. Neque tamen locutionem illam ſimpliciter improbo: ſed tantum nego plenam eſſe interpretationem ſi definire volunt quid ſit Chriſti carnem edere. Alioqui video Auguſtinum hac loquendi forma ſæpius vſum eſſe. vt quum dicit libro De doctrina Chriſtiana 3. Niſi mãducaueritis carnem filij hominis: figura eſt, præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Item quum dicit, tria illa millia hominum, qui Petri concione conuerſi ſunt, ſanguinem Chriſti, quem ſæuiendo fuderant, credendo bibiſſe. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipſam non minus reficiuntur carnis Chriſti communione animæ noſtræ quàm corpora pane quo veſcuntur. Atque idipſum eſt quod alicubi

Auguſtini & Chryſoſtomi authoritate confirmatur quod de manducatione ſuprà dictum eſt.

Hom. in Ioh. 31. & 40. & alibi.
Actor.2.41.

Homil. 6o. & 61. ad popul. Ant. Homil. in Marc.83. Cap.14. ſect.13. Luc.21. 20.

ſcribit Chryſoſtomus, Chriſtum non fide tantùm,ſed re ipſa nos ſuum efficere corpus.Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum conſequi intelligit: ſed hoc tantùm vult excludere, nequis,dum fidem nominari audit,nudam imaginationem cõcipiat.Eos verò qui Cœnam volunt externæ ſolùm profeſſionis notam eſſe,nunc prætereo: quia ſatis eorum errorem refutaſſe mihi videor quum agerem de ſacramentis in genere.Hoc ſolùm obſeruent lectores,dum calix vocatur fœdus in ſanguine,promiſſionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde ſequitur,niſi in Deum reſpicimus,& amplectimur quod offert,nos ſacra Cœna rectè non vti.

Nec ſatis eſt quòd hanc communionem, nonnulli, præterita carnis & ſanguinis mentione, nihil quàm ſpiritualem eſſe agnoſcant.

7 Neque illi præterea mihi ſatisfaciunt qui nonnullam nobis eſſe cum Chriſto communionem agnoſcentes,eam dum oſtendere volunt,nos Spiritus modò participes faciunt, prętерita carnis & ſanguinis mentione. Quaſi verò illa omnia de nihilo dicta forent,carnem eius verè eſſe cibum,ſanguinem eius verè eſſe potum: non habere vitam niſi qui carnem illam manducauerit,& ſanguinem biberit:& quæ eodem pertinent. Quare ſi vltra eorum deſcriptionem(vt nimis reſtricta eſt)ſolidam Chriſti communionem progredi conſtat:quouſq; pateat & ſeſe proferat,paucis perſtringere aggrediar antequam de contrario vitio exceſſus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus diſputatio, qui dum pro ſua craſſitie abſurdum edendi & bibendi modum fabricant,Chriſtum quoque carne ſua exutum in phantaſma transfigurant. ſi tamen vllis verbis complecti tantum myſterium liceat:quod ne animo quidem ſatis me comprehendere video, & libenter ideo fateor,nequis eius ſublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur.Quin potius lectores hortor,ne intra iſtos nimiũ anguſtos fines,mentis ſenſum contineant:ſed multo altius aſſurgere cõtendant,quàm meo ductu poſſint.nam ego ipſe quoties hac de re ſermo eſt,vbi omnia dicere conatus ſum,parum adhuc mihi pro eius dignitate dixiſſe videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoq; vincitur & obruitur. Itaque nihil demum reſtat niſi vt in eius myſterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando,nec lingua explicando par eſſe poteſt. Sententiæ tamen meæ ſummam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram eſſe, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

Sect.12. & ſeq.

Huius tamen communionis tãtum eſt myſteriũ vt fatendum ſit, hominem in hac vita non poſſe ſatis aſſequi, quo modo ſit de ea ſtatuendum.

Quod autem poteſt author, huiuſmodi eſt.

1, Nullam omnino vitam eſſe niſi in Chriſto.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur,Chriſtum ab initio viuificum illud Patris verbum fuiſſe,vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent ſemper acceperunt. Quare Iohãnes nunc ſermonẽ vitæ nuncupat, nunc in ipſo vitã fuiſſe ſcribit,ſignificans illum etiam tum creaturas omnes influentem,

vim

vim ſpirandi ac viuendi eis inſtillaſſe. Idem tamen poſtea ſubiicit, manifeſtatam tunc demum fuiſſe vitam, quum aſſumpta noſtra carne. Filius Dei ſe viſendum oculis, manibúſque palpandum præbuit. Nam etſi virtutem prius quoq; ſuam in creaturis diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat ſibi imminentem: vt ſpem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias ſi Dei quidem verbum, à quo remotiſſimus ſis, vitæ plenitudinem in ſe continere audias, in te autem ipſo ac circunquaque nihil præter mortem occurrat, & ante oculos verſetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne noſtra cœpit, iam non procul nobis abſconditus latet, ſed coram ſe participandum exhibet. Quin & ipſam, in qua reſidet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem paſcamur. Ego ſum (inquit) panis vitæ qui de cælo deſcendit. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò ſe vitam eſſe quatenus ſermo eſt Dei æternus, qui è cælo ad nos deſcendit, ſed deſcendendo vim iſtam in carnem, quam induit, diffudiſſe: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam conſequuntur, Quòd caro eius verè eſt cibus: ſanguis eius verè eſt potus, quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo ſita eſt piis eximia conſolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam motu penetrant, ſed vltro ſibi expoſitam & obuiam habent. Cordis ſinum tantùm protendant, quo præſentem amplexentur, & eam obtinebunt.

2. Eũ verò hanc habere duplici ratione: primum à ſeipſo, vt eſt Deus: deinde transfundendo eam in carnem, quam induit, vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret.

Iohan. 1. 1.

Ioh. 6. 48. & 51.

9 Etſi autem tantam à ſeipſa virtutem non habet Chriſti caro vt nos viuificet, quæ & prima ſua cõditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per ſe non viuit: iure tamen viuifica dicitur, quæ vitæ plenitudine perfuſa eſt, quam ad nos tranſmitteret. In quem ſenſum illud Chriſti dictum cũ Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in ſemetipſo, ita & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo. Illic enim propriè de ſuis dotibus diſſerit, nõ quas ab initio apud Patrem poſſidebat, ſed quibus ornatus fuit in ea ipſa carne, in qua apparuit. proinde in ſua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habere oſtendit: vt quiſquis carni ſuæ ac ſanguini communicarit, vitæ participatione ſimul fruatur. Id quale ſit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à ſeipſo exuberat in tot vſus, ſed ab ipſa ſcaturigine, quæ perenni fluxu nouam ſubinde largitatem illi ſufficit. ac ſubminiſtrat: ita Chriſti caro inſtar fontis eſt diuitiis & inex-

Confirmatio ex Cyrillo.

Iohan. 5. 29.

Et familiari exemplo, ſeu ſimilitudine.

hauſti, quæ vitam à diuinitate in ſeipſam ſcaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionẽ carnis & ſanguinis Chriſti neceſſariam eſſe omnibus qui ad cæleſtem vitam aſpirent? Huc ſpectant illæ Apoſtoli ſententiæ, Eccleſiam corpus eſſe Chriſti & eius complementum, ipſum verò eſſe caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commiſſuras, incrementum corporis facit: Corpora noſtra membra eſſe Chriſti. Quæ omnia non poſſe aliter effici intelligimus quàm totus ſpiritu & corpore nobis ádhæreat. Sed arctiſſimam illam ſocietatẽ qua eius carni copulamur, ſplendidiore adhuc elogio illuſtrauit quum dixit, nos eſſe mẽbra corporis eius, ex oſſibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem teſtetur, ſermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) iſtud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoſcere cum carne & ſanguine Domini fidelium communionem: quam tantam eſſe declarat Apoſtolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

Epheſ 1.23.4.15.
1.Cor.6.15.
Vnde cõſtat, & quomodo Chriſti caro ſit viuifica, & qualis ſit noſtra cum Chriſto communio.

10 Summa ſit, non aliter animas noſtras carne & ſanguine Chriſti paſci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & ſuſtinent. Neque enim aliter quadraret analogia ſigni, niſi alimentum ſuum animæ in Chriſto reperirent. quod fieri non poteſt niſi nobiſcum Chriſtus verè in vnum coaleſcat, nóſque reficiat carnis ſuæ eſu & ſanguinis potu. Etſi autem incredibile videtur in tanta locorum diſtantia penetrare ad nos Chriſti carnem vt nobis ſit in cibum, meminerimus quantum ſupra ſenſus omnes noſtros emineat arcana Spiritus ſancti virtus, & quàm ſtultum ſit eius immenſitatem modo noſtro velle metiri. Quod ergo mens noſtra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis diſiuncta ſint. Iam ſacram illam carnis & ſanguinis ſui communicationem, qua vitam ſuam in nos transfundit Chriſtus non ſecus acſi in oſſa & medullas penetraret, in Cœna etiam teſtatur, & obſignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo ſigno, ſed efficaciam Spiritus ſui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et ſanè rem illic ſignatam offert & exhibet omnibus qui ad ſpirituale illud epulum accumbunt. quanquam à fidelibus ſolis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíq; gratitudine ſuſcipiunt. Qua ratione dixit Apoſtolus, Panem quem frangimus, communionem eſſe corporis Chriſti: calicem quem verbo & precibus in hoc conſecramus, communionem eſſe ſanguinis ipſius. Nec eſt quod obiiciat quiſpiam, figuratam eſſe locutionem, qua ſignatæ rei nomen ſigno deferatur. Fateor ſanè fractionem panis ſymbolum eſſe, non rem ipſam. Verùm hoc poſito, à ſymboli tamen exhibitione rem ipſam exhiberi, ritè colligemus. Niſi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab i-

Qua nulla locorum diſtantia impediri poteſt.
Illáque ſic in S. Cœna conſignatur, vt in ea non inane ſymbolũ, ſed rem ipſam percipiamus.
Teſte Apoſtolo.
1.Cor.10.16.
Obiectio, figuratam tantum eſſe locutionem.
Reſponſio.

ab ipſo ſymbolum proponi. nunquam dicere audeat. Itaque ſi per fractionem panis Dominus corporis ſui participationẽ verè repræſentat, minimè dubium eſſe debet, quin verè præſtet atque exhibeat. Atque omnino iſthæc piis tenenda eſt regula, vt quoties ſymbola vident à Domino inſtituta, illic rei ſignatæ veritatem adeſſe certò cogitent, ac ſibi perſuadeant. Quorſum enim corporis ſui ſymbolum tibi Dominus in manum porrigat, niſi vt de vera eius participatione te certiorẽ faciat? Quòd ſi verum eſt præberi nobis ſignum viſibile, ad obſignandum inuiſibilis rei donationem: accepto corporis ſymbolo, non minus corpus etiam ipſum nobis dari certò confidamus.

Regula de Sacramentis certiſsima.

11 Dico igitur, (quod & ſemper in Eccleſia receptum fuit, & hodie docent quicunq; rectè ſentiunt) duabus rebus conſtare ſacrum Cœnæ myſterium: corporeis ſignis, quæ ob oculos propoſita res inuiſibiles ſecundùm imbecillitatis noſtræ captum nobis repræſentant: & ſpirituali veritate, quæ per ſymbola ipſa figuratur ſimul & exhibetur. Ea qualis ſit, dum familiariter demonſtrare volo, tria ſoleo ponere: ſignificationem, materiam, quæ ex ea dependet, virtutem ſeu effectum qui ex vtraque cõſequitur. Significatio in promiſſionibus eſt ſita, quæ quodammodo ſunt ſigno implicitæ. Materiam aut ſubſtantiam voco Chriſtum cum ſua morte & reſurrectione. Per effectum autẽ, redemptionem, iuſtitiam, ſanctificationem, vitámq; æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Chriſtus, intelligo. Porrò tametſi fidem hæc omnia reſpiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quaſi dum fide percipi Chriſtum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promiſſiones, non vt in aſpectu modò nudáque notitia hæreamus: ſed vt vera eius cõmunicatione fruamur. Et ſanè non video quomodo in cruce Chriſti redemptionem ac iuſtitiam, in eius morte vitam habere ſe quis confidat, niſi vera Chriſti ipſius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, niſi ſe prius noſtrum Chriſtus faceret. Dico igitur, in Cœnæ myſterio per ſymbola panis & vini, Chriſtum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & ſanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iuſtitia adimpleuit: quo ſcilicet primùm in vnũ corpus cum ipſo coaleſcamus: deinde participes ſubſtantiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque ſentiamus.

Concluſio partis primæ huius capitis: nẽpe duabus partibus cõſtare Cœnæ ſacramentum, corporeis ſignis, & ſpirituali veritate. Quæ partes complectuntur ſignificationem, materiam, & effectum.

Per ſymbola Chriſtus nobis verè exhibetur.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas ſuperſtitio inuexit, deſcendo. mira enim aſtutia hic luſit Satã, vt mentes hominum è cælo abſtractas, peruerſo errore imbueret, ac ſi panis elemẽto affixus eſſet Chriſtus. Ac primò quidem præſentia Chriſti in ſacramento minimè talis ſomnianda nobis eſt, qualem Romanæ

Altera pars capitis, aliquot articulos recenſet.

1. Tranſſubſtantiationis papiſtica conſideratio, & refutatio. Huius origo & abſurditas. curiæ artifices cõfinxerunt: acſi locali præſentia, corpus Chriſti manib. attrectandum, atterendũ dentibus, ore deglutiẽdum, ſiſteretur. Hanc enim palinodiæ formulã dictauit Berẽgario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ teſtis foret: verbis ſcilicet eouſque prodigioſis, vt gloſſæ author exclamet, periculum eſſe, niſi prudenter ſibi caueant lectores, ne hæreſin inde hauriant peiorem *Cur explodenda.* quàm fuerit Berengarij. Diſt. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etſi in excuſanda abſurditate multũ laborat, magis tamen inclinat in diuerſam ſententiam. Siquidem vt finitũ eſſe, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cęlóque contineri, quò ſemel receptum eſt, donec ad iudiciũ redeat, ita ſub hæc corruptibilia elementa retrahere ipſum, aut v- Chryſo. Sermone quodam de Spiritu ſancto. bique præſens imaginari, prorſus ducimus nefas eſſe. Neque id ſanè opus eſt, quo ipſius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritũ ſuum nobis Dominus largitur vt vnũ corpore, Spiritus & anima, ſecum fiamus. Vinculum ergo iſtius cõiunctionis eſt Spiritus Chriſti, cuius nexu copulamur: & quidã veluti canalis, per quem quicquid Chriſtus ipſe & eſt & habet *Confirmatio refutationis à ſimili.* ad nos deriuatur. Nam ſi ſolem conſpicimus radiis in terram micantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus ſuã quodammodo ſubſtantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Chriſti eſſet irradiatio, ad cõmunionem carnis & ſanguinis *A Scripturæ ſenſu.* eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de noſtra cum Chriſto participatione loquitur, vim eius vniuerſam ad ſpiritum refert. Pro multis tamen vnus locus ſufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Chriſtum non aliter in nobis quàm *A Pauli teſtimonio.* per Spiritum ſuum habitare diſſerit: quo tamen illam de qua nunc ſermo eſt carnis & ſanguinis communionem non tollit, ſed ab vno Spiritu effici docet vt totum Chriſtum poſſideamus & habeamus in nobis manentem.

Qualem tranſſubſtãtiationem finxerunt ſcholaſtici. 13 Verecundius Scholaſtici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamẽ ipſi quoq; quàm ſubtilioribus præſtigiis ludunt. Non circumſcriptiuè, nec corporali modo contineri illic Chriſtum cõcedunt: ſed rationẽ deinde comminiſcuntur, quam nec ipſi intelligunt, nec aliis poſſunt explicare, quæ tamen eò recidit, vt Chriſtus in ſpecie panis quam vocant quæratur. Quid enim quum ſubſtantiam panis in Chriſtum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquã faciũt? *Horum error refellitur.* At ſic contineri in ſacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quàm habitudinis pręſentiam ſtatuimus. Verùm quęcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis eſt, per conſecrationem Chriſtum fieri qui antea panis erat: vt deinde ſub illo panis colore lateat Chriſtus. Quod etiam di- Lib.4. Diſt.12. ſertè exprimere eos non pudet. ſunt enim Lombardi verba, Cor-

ba, Corpus Chriſti, quod in ſe viſibile eſt, ſub ſpecie panis, facta conſecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua eſt, quæ carnis conſpectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus eſt vt deprehendamus quas iſtis verbis inſidias tendere voluerint, quum res ipſa clarè loquatur. Quanta enim ſuperſtitione iam ſeculis aliquot non tantùm hominum vulgus, ſed primores quoq; ipſi detẽti fuerint, ac hodie in Papiſticis Eccleſiis detineantur, videre eſt. Nam de vera fide parum ſoliciti (qua ſola & in Chriſti peruenimus ſocietatem, & cum ipſo cohæremus) modo carnalem eius præſentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, ſatis illum præſentem habere ſe putant. Proinde hoc in ſumma profectum videmus iſta ingenioſa ſubtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Quas & quantas ſuperſtitiones hic error inuexerit.

14 Hinc prodiit fictitia illa tranſſubſtantiatio, pro qua hodie acrius depugnãt quã pro omnibus aliis fidei ſuæ capitibus. Neque enim ſe expedire primi localis præſentiæ architecti poterãt quomodo Chriſti corpus panis ſubſtantiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa abſurda. Ergo ad hoc figmentum confugere neceſſe fuit, fieri conuerſionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, ſed quia Chriſtus vt ſub figura ſe occultet, ſubſtantiam in nihilum redigit. Mirum autem eſt eò inſcitiæ imò ſtuporis fuiſſe prolapſos, vt nõ ſolum repugnante Scriptura, ſed etiam veteris Eccleſiæ conſenſu mõſtrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum cõuerſionis voce interdum fuiſſe vſos: non quòd abolere vellent in externis ſignis ſubſtantiam, ſed vt docerent panem myſterio dicatum longè à vulgari diſtare, ac iam alium eſſe. Vbique autem clarè prædicant omnes ſacram Cœnam duabus partibus conſtare, terrena & cæleſti: ac terrenam ſine controuerſia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetuſtatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo ſæpe opponere audent, in cõfirmando iſto dogmate deſtitui palàm eſt. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis ſæculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: ſed quum iam admodum inquinata eſſet illa puritas. Nemo eſt veterum qui ſacra Cœnæ ſymbola non fateatur diſertis verbis panem & vinum eſſe: etſi, vt dictum eſt, variis epithetis illa interdum inſigniunt, ad commendandam myſterij dignitatem. Nam quòd dicunt, in conſecratione fieri arcanam conuerſionem, vt iam aliud ſit quàm panis & vinũ, nuper admonui eo non ſignificare in nihilum ipſa redigi, ſed iam alio loco habenda eſſe quàm communes cibos, qui duntaxat ad paſcendum ventrem ſunt deſtinati: quum in iis nobis exhibeatur ſpiritualis animæ cibus ac potus. Id neq; nos negamus. Si conuerſio eſt, inquiũt iſti, neceſſe eſt aliud ex alio fieri. Si in-

Cur Tranſſubſtantiatio conficta.

Contra Scripturam S. & veterum conſenſum.

Nam & ſi conuerſionis voce quidam vſi ſunt tranſſubſtantiationẽ papiſticam nunquam agnouerunt.

Obiectio.

Reſp. 1.

telligunt, fieri aliquid quod prius non erat, aſſentior. Si ad ſuam illam imaginationem trahere volunt, reſpondeant mihi quam mutationem fieri ſentiant in baptiſmo. Nam Patres hîc quoque

2. mirificam conuerſionem ſtatuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri ſpirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptiſmo habetur, quale iſtud eſt in Cœna, Hoc eſt corpus meum. Quaſi de verbis illis agatur, quæ ſatis expeditum ſenſum habent: ac non potius de illa voce cõuerſionis, quæ nihil amplius in Cœna ſignificare debet quàm in Baptiſmo. Valeant igitur cum iſtis ſyllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm ſuam ieiunitatem produnt. Nec verò ſignificatio aliter quadraret, niſi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo ſigno. Voluit Chriſtus externo ſymbolo teſtari, carnem ſuam eſſe cibum. ſi inane duntaxat panis ſpectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel ſimilitudo, quæ deducere nos à re viſibili ad inuiſibilem debet? Nam vt omnia inter ſe conueniant, non longius ſe extendet ſignificatio, quàm nos ſpecie carnis Chriſti paſci. Quemadmodum ſi in Baptiſmo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non eſſet ablutionis noſtræ pignus: imò fallaci illo ſpectaculo vacillandi nobis occaſio daretur. Euertitur ergo ſacramenti natura niſi in modo ſignificandi terrenum ſignum rei cæleſti reſpondeat. Ac proinde nobis myſterij huius veritas, niſi verus panis verum Chriſti corpus repræſentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud ſit quàm cõſpicua eius promiſſionis teſtificatio, quæ Iohannis ſexto habetur, nempe Chriſtũ eſſe panem vitæ, qui è cælo deſcendit: panem viſibilem intercedere oportet, quo ſpiritualis ille figuretur: niſi nobis perire volumus omnem fructum, quem in hac parte ſuſtinendæ noſtræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum eſſe, qui panem vnũ ſimul participamus, ſi ſpectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

Inſtantiæ dilutio.

Tranſſubſt. Papiſticæ ſolida refutatio, non poſſe quadrare ſignificationem Cœnæ, niſi maneat externorum ſignorum ſubſtantia.

Confirmatio, ex verbis Chriſti, Iohan. 6. & Apoſtoli.

1. Cor. 10. 17.

15 Nec verò Satanæ præſtigiis tam fœdè vnquam deluſi fuiſſent, niſi quia iam faſcinati erant illo errore, corpus Chriſti ſub pane incluſum ore corporeo in ventrem tranſmitti. Tam brutæ imaginationis cauſa fuit, quod cõſecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõ niſi hominibus ad quos dirigitur ſermo, eſſe ſacramentum: ſicuti aqua Baptiſmi in ſe non mutatur, ſed nobis eſſe incipit quod prius non erat, ſimulatque annexa eſt promiſſio. Exemplo ſimilis ſacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deſerto eiuſdem rei teſſera & ſignum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus eundem potũ ſpiritualem eos bibiſſe. Atqui iumentis populi & peco-

2. Errorem illum tranſſubſt. promouit conſecratio, quæ veluti incantatio magica fuit.

Exod. 17. 6.
1. Cor. 10. 4.

pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad ſpiritualem vſum adhibentur, non aliã fieri conuerſionem, quã hominum reſpectu, quatenus illis promiſſionum ſunt ſigilla. Adhæc quum Dei conſilium ſit, vt iam ſæpius inculco, nos commodis vehiculis ſurſum ad ſe tollere, illud impiè ſua peruicacia fruſtrantur, qui ad Chriſtum quidem nos vocant, ſed ſub pane inuiſibiliter latentem. Neque enim fieri poteſt vt mens hominum, à locorum immenſitate ſe expediens, ad Chriſtum vſque ſupra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cæleſti Chriſti propinquitate egeamus. En neceſſitas quæ ipſos adegit ad transfigurandum Chriſti corpus. Bernardi quidem ætate, etſi durior inualuerat loquẽdi ratio, tranſſubſtantiatio tamẽ nondum agnita erat. Ac omnibus retro ſeculis ſimilitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem ſpiritualem coniunctam eſſe in hoc myſterio. De vocibus acutè, vt ſibi videntur, reſpondent, ſed nihil afferendo cauſæ præſenti conſentaneum. Virga (inquiunt) Moſis in ſerpentem conuerſa, quamuis aſciſcat nomen ſerpentis, priſtinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita ſecundum eos æquè probabile eſt, quanuis in nouam ſubſtãtiam tranſeat panis, καταχρηστικῶς, ſed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid ſimile aut vicinum reperiunt inter illuſtre miraculum & fictitiã eorum illuſionẽ cuius nullus in terra oculus teſtis eſt? Præſtigiis luſerãt magi, vt Ægyptiis perſuaſum eſſet, diuina virtute ad mutandas creaturas ſupra naturæ ordinem pollere. Prodit Moſes, ac profligatis eorum fallaciis, inſuperabilẽ Dei potẽtiam à ſua parte ſtare oſtendit: quia vna eius virga omnes reliquas abſumit. Sed quia ocularis fuit illa conuerſio, nihil ad præſentem cauſam, vt diximus: & exiguo pòſt tempore viſibiliter rediit virga ad ſuam formam. Adde quòd neſcitur ſubſtantiæne fuerit illa extemporalis conuerſio. Spectanda etiam eſt alluſio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuerſionem quæ nulla erat: quia præſtigiatores illi nihil aliud quàm tenebras ſpectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo ſimile habent iſtæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiuſmodi? Incantatione quidem magorum oculos tantùm fuiſſe deceptos certum eſt. Quòd ad Moſen, magis ambigua res eſt, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere ſerpẽtem, & rurſus virgam ex ſerpente, quàm induere Angelos carneis corporibus, & paulo pòſt exuere. Si eadem vel affinis eſſet huius myſterij ratio, eſſet aliquis color eorum ſolutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnẽ

At panis non eſt ſacramentum ſibi, ſed hominibus ad quos dirigitur.

Exod. 4. 3. & 7. 10.

Obiectio de virga Moſis in ſerpentem conuerſa excutitur, nec tranſſubſt. papiſticæ fauet.

Ibidem 12.

Vide Ambroſ. de iis qui initiantur c 9. & Auguſt. li. 3. de Trin. c. 10.

Nec aliquid ſimile habet cum verbis inſtitutionis Cœnæ.

1. Cor. 10. 16 & 11. 26.

Act. 2. 43.

Chriſti verè eſſe in cibum, niſi vera externi ſymboli ſubſtantia reſpondeat. Atque (vt error vnus ex alio naſcitur) locus Ieremiæ tam inſulsè detortus eſt ad probandam tranſſubſtantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum poſitum in pane ſuo: ſignificans hoſtium ſæuitia panem ſuum infectum eſſe amaritudine. Quemadmodum Dauid ſimili figura cibum ſuum fuiſſe felle corruptum, & potum aceto deplorat. Iſti allegoricè corpus Chriſti ligno crucis fuiſſe affixum volunt. At ita ſenſerunt nonnulli veterum. Quaſi verò non magis ignoſcendum ſit eorum inſcitiæ, & ſepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ ſenſu hoſtiliter adhuc confligere.

3. Obiectio. *Ierem. 11. 19.* *Reſponſio.* *Pſal. 69. 22.* *Inſtantia.* *Reſp.*

2. Conſubſtantiationis error detegitur, vnde nata Vbiquitas.

16 Alij qui vident non poſſe analogiam ſigni & rei ſignatæ conuelli quin myſterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè ſubſtantiam eſſe terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in ſe pati mutationis, ſed ſub ſe habere incluſum Chriſti corpus. Si ita ſenſum ſuum explicarent, dum panis in myſterio porrigitur, annexam eſſe exhibitionem corporis, quia inſeparabilis eſt à ſigno ſuo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipſum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturæ ſuæ contrariam, addendo autem Sub pane, illic occultum latere volunt. tales aſtutias è ſuis latebris pauliſper extrahere neceſſe eſt. Neque enim adhuc ex profeſſo totam hanc cauſam abſoluere in animo eſt: ſed tantùm vt diſputationis, quæ mox ſuo loco ſequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Chriſti corpus inuiſibile eſſe & immenſum, vt ſub pane lateat: quia ſe cum eo communicare aliter non putant quàm ſi in panem deſcendat: modum verò deſcenſus, quo nos ad ſe ſurſum euehit, nō comprehendunt. Obtendunt quoſcunque poſſunt colores: ſed vbi omnia dixerunt, ſatis apparet locali Chriſti præſentiæ inſiſtere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & ſanguinis participationem concipere ſuſtinent niſi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel craſſa aliqua incluſione conſtet.

Huius erroris ſumma.

Vbiquitariorum commenta naturarum in Chriſto veritatem confundentia.

17 Ac quo errorem ſemel temerè ſuſceptum obſtinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipſis iactare, non alias vnquam dimenſiones habuiſſe Chriſti carnē niſi quàm longè latéque cælum & terra patent. Quòd autem puer ex vtero natus ſit, quòd creuerit, quòd in cruce expãſus, quòd ſepulchro incluſus, id diſpenſatione quadam factum, vt naſcendi, moriendi, cæteríſque humanis officiis defungeretur. quòd ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionem cōſpectus fuerit, quòd in cælū aſſumptus, quòd poſtremo etiam poſt aſcenſionem Stephano & Paulo viſus: eadem id diſpenſatione factum, vt regem in cælo conſtitutū hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Chriſti phantaſma vel

Act. 1. 3. & 9. & 7. 55. & 9. 3.

phan-

phantaſticam fuiſſe,ſi ea conditione fuit.Alij paulò argutius e-labuntur,Corpus hoc quod in ſacramento datur,glorioſũ eſſe & immortale. itaque nihil abſurdi ſi pluribus in locis , ſi nullo loco,ſi nulla forma,ſub ſacramento continetur.Sed quæro, Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur: an non verba ſonant,mortale illud quod paulo pòſt tradendũ erat dediſſe?Iam ante,inquiunt,ſuam gloriã tribus diſcipulis in monte conſpiciendam præbuerat.Verùm id quidem,ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea nõ reperient illic duplex corpus,ſed vnũ illud, quod Chriſtus geſtabat,noua gloria ornatum. Quum verò corpus ſuũ in prima Cœna diſtribueret, imminebat iã hora qua à Deo percuſſus & humiliatus,ſine decore vt leproſus iaceret:tantũ abeſt vt tunc gloriã reſurrectionis proferre vellet. Et hîc quanta Marcioni feneſtra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio,idem quotídie accidit:quia fateri coguntur corpus Chriſti in ſe viſibile inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo.Et tamen qui eiuſmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet ſui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non ſubſcribimus.

Aliorum argutia.

Reſponſio. Matt.17.2.

Ieſa.53.4.

Reſp.2.

3.

18 Age,ſi corpus & ſanguinem Domini,pani ac vino affigere libet:alterum ab altero neceſſariò diuelletur. Nam vt panis ſeorſum à calice porrigitur,ita corpus pani vnitum,à ſanguine in calicẽ incluſo,diuiſum eſſe oportebit. Quum enim corpus in pane,ſanguinem in calice eſſe affirment,panis autem & vinũ locorum ſpatiis inter ſe diſtent : nulla tergiuerſatione elabi poſſunt quin à ſanguine corpus ſit ſecernendum. Quod autem obtendere ſolent , per concomitantiam (vt fingunt)in corpore eſſe ſanguinem,&in ſanguine viciſſim corpus,nimis ſanè friuolum eſt: quum ſymbola,quibus includuntur,ita diſtincta ſint. Cæterùm ſi oculis animíſque in cælum euehimur,vtChriſtum illic in regni ſui gloria quæramus,quemadmodũ ſymbola nos ad eum integrum inuitãt,ita ſub panis ſymbolo paſcemur eius corpore, ſub vini ſymbolo diſtinctè eius ſanguine potabimur: vt demum toto ipſo perfruamur. Nam tametſi carnem ſuam à nobis ſuſtulit,& corpore in cælum aſcendit,ad dexteram tamẽ Patris ſedet:hoc eſt,in potentia &maieſtate & gloria Patris regnat.Hoc regnum nec vllis locorum ſpatiis limitatũ, nec vllis dimenſionibus circunſcriptum , quin Chriſtus virtutem ſuam, vbicunq; placuerit, in cælo & in terra exerat: quin ſe præſentẽ potentia & virtute exhibeat : quin ſuis ſemper adſit,vitam ipſis ſuam inſpirans, in iis viuat, eos ſuſtineat, confirmet, vegetet, conſeruet incolumes,non ſecus acſi corpore adeſſet : quin denique ſuo ipſius corpore eos paſcat , cuius communionem

Abſurda quæ conſubſtantiationis errorem comitantur.

Exceptionis dilutio.

Orthodoxæ ſententiæ ingenua & pia expoſitio & ſequenti ſectione 19.

Spiritus ſui virtute in eos transfundit. Secundùm hanc rationẽ corpus & ſanguis Chriſti in ſacramento nobis exhibetur.

Qualis ſit in Cœna vera præſentia Chriſti.

19 Nos verò talem Chriſti præſentiam in Cœna ſtatuere oportet quæ nec panis elemento ipſum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circũſcribat (quę omnia derogare cęleſti eius gloriæ palàm eſt) deinde quę nec menſurã illi ſuam auferat, vel pluribus ſimul locis diſtrahat, vel immenſam illi magnitudinem affingat, quæ per cælũ & terram diffundatur, hæc enim naturæ humanæ veritati nõ obſcurè repugnant. Iſtas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid cæleſti Chriſti gloriæ derogetur: quod fit dum ſub corruptibilia huius mũdi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanę naturę minus conſentaneum: quod fit dum vel infinitum eſſe dicitur, vel in pluribus ſimul locis ponitur. Cæterũ his abſurditatibus

Vera ſubſtãtialíſque corporis ac ſanguinis Domini communicatio.

ſublatis, quicquid ad exprimendã veram ſubſtantialémq; corporis ac ſanguinis Domini communicationem, quæ ſub ſacris cœnæ ſymbolis fidelibus exhibetur, facere poteſt, libẽter recipio: atque ita vt nõ imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, ſed vt re ipſa frui in alimentum vitę æternæ intelligantur. Cur tam odioſa mundo ſit hæc ſententia & tam iniquis multorũ iudiciis præripiatur eius defenſio, nihil cauſę eſt, niſi quòd horribili faſcino Satan dementauit eorũ mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit:

Orthodoxæ ſententia veritas & firmitas.

nihil cõtinet vel abſurdi vel obſcuri, vel ambigui: à vera pietate & ſolida ædificatione non abhorret: nihil denique in ſe habet quod offendat, niſi quòd ſeculis aliquot, quũ in Eccleſia regnaret illa Sophiſtarum inſcitia & barbaries, indignè oppreſſa fuit

A turbulentis ingeniis oppugnata.

tã perſpicua lux & expoſita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos ſpiritus hodie quoque molitur quibuſcũq; poteſt calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliã rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & aſſerere operæpretiũ eſt.

2. Ab eorum calumniis vindicatur.

20 Porrò antequam vltra progrediamur, tractanda eſt ipſa Chriſti inſtitutio: præſertim quia aduerſariis hæc maximè plauſibilis eſt obiectio, nos diſcedere à Chriſti verbis. Ergo vt falſa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptiſſimum exordium erit à

1. Verborum interpretatione adhibita.

Matt. 26. 26.
Marc. 14. 22.
Luc. 22. 17. 19.
1. Cor. 11. 24.

verborum interpretatione. Narrãt tres Euangeliſtæ & Paulus, Chriſtum accepiſſe panem, fregiſſe gratiis actis, dediſſe ſuis diſcipulis, ac dixiſſe, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meũ quod pro vobis traditur, vel frãgitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix eſt ſanguis Noui teſtamẽti, qui pro multis funditur in remiſſionẽ peccatorum. Paulus verò & Lucas. Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Tranſſubſtantiationis patroni per pronomen HOC in ſpeciem panis notari volũt: quia toto complexu orationis peragitur conſecratio: & nulla

eſt

eſt ſubſtantia quæ demonſtrari queat. Atqui ſi eos tenet verborum religio, quia Chriſtus quod in manum porrigebat diſcipulis corpus ſuum eſſe teſtatus eſt, ab eorũ ſanè proprietate alieniſſimum eſt iſtud cõmentum, quod fuit panis, iam eſſe corpus. Quod in manus ſumptum Apoſtolis præbet Chriſtus, corpus ſuum aſſeuerat, ſumpſerat verò panem, quis ergo nõ intelligat, panem etiamnum oſtendi? ac proinde nihil abſurdius quàm ad ſpeciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro tranſſubſtãtiari poſitam interpretãtur, ad gloſſam ſuffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non eſt cur ſe verborum reuerẽtia moueri obtendant. Eſt enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hũc ſenſum vſurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantũ ad eos ſpectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant eſſe Chriſti corpus, multa illis eſt inter ſe varietas. Qui modeſtius loquũtur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc eſt corpus meum, poſtea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Chriſti eſſe cum pane, in pane & ſub pane. De re ipſa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nũc tantùm de verbis diſputo, quibus ſe cõſtringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia ſignum ſit corporis. Atqui ſi tropum omnem refugiunt, cur à ſimplici Chriſti demonſtratione tranſiliunt ad ſuas loquutiones longè diuerſas? multum enim differunt, panem eſſe corpus, & corpus eſſe cum pane. Sed quia videbant fieri non poſſe vt ſimplex hæc propoſitio ſtaret, panem eſſe corpus: per illas loquendi formas, quaſi per obliquos flexus, elabi tentarunt. Alij verò audaciores, aſſerere non dubitãt, propriè loquendo panem eſſe corpus: atq; hoc modo verè ſe literales eſſe probant. Si obiicitur, panem igitur eſſe Chriſtum & eſſe Deum: negabunt id quidem, quia verbis Chriſti expreſſum non eſt. Sed nihil proficient negando: quando omnes conſentiunt totum Chriſtum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blaſphemia eſt, ſine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili quòd ſit Chriſtus. Quæro iam ex ipſis idémne valeãt duæ iſtæ propoſitiones. Chriſtus eſt Filius Dei, & Panis eſt Chriſti corpus. Si diuerſas eſſe cõcedant (quod ab inuitis extorquebitur) reſpondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, niſi quod ſacramẽtali modo panis vocatur corpus. Vnde ſequitur, Chriſti verba non ſubiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam moroſis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt teſtamentum in ſanguine, an non idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominãt corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte myſterij, quæ in altera: & quia obſcura eſt breuitas, ſenſum melius elucidat

Quã tuetur aduerſus tranſſubſtantiatorũ gloſſemata.

Et aduerſus conſubſtantiatores.

Horum effugia diluuntur & ad abſurda blaſphema deducuntur.

Luc.22.20.
1.Cor.11.25.

longior ſermo. Quoties ergo verbo vno contendent, panem eſſe corpus: ego ex pluribus verbis cõmodam interpretationem afferam eſſe teſtamentum in corpore, Quid enim? an quærẽdus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam cõfeſſus ſum corporis Chriſti communicatione: ſtultam modò peruicaciã, qua tam hoſtiliter litigant de verbis, refellere propoſitum eſt. Panẽ authoribus Paulo & Luca, corpus Chriſti eſſe intelligo: quia fœdus eſt in corpore. Quod ſi impugnant, non mecum, ſed cum Spiritu Dei certamen illis eſt. Vtcunque verborum Chriſti reuerentia tangi ſe quiritentur quominus figuratè intelligere auſint quæ ſunt apertè dicta: non eſt tamen hic ſatis iuſtus prætextus, cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita reſpuant. Interea quale ſit iſtud, In Chriſti corpore & ſanguine teſtamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodeſſet nobis fœdus ſacrificio mortis ſancitum, niſi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Chriſto coaleſcimus.

Nomen rei ſignificatæ cur ſymbolis ſacramentalibus ſit attributum oſtenditur ex Scripturæ locis.

21 Reſtat igitur vt propter affinitatem quam habent cum ſuis ſymbolis res ſignatæ, nomẽ ipſum rei fateamur attributum fuiſſe ſymbolo: figuratè id quidem, ſed non ſine aptiſſima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis ſubterfugia me quærere, & extra præſentem cauſam egredi cauſetur. Dico metonymicum eſſe hunc ſermonẽ, qui vſitatus eſt paſſim in Scriptura, vbi de myſteriis agitur. Neque enim aliter accipere poſſis quod dicitur, Circuncifionem eſſe fœdus, agnum eſſe tranſitum, ſacrificia Legis eſſe expiationes: denique petram, ex qua in deſerto aqua profluebat, fuiſſe Chriſtum, niſi tranſlatitiè dictũ accipias. Nec modò à ſuperiore ad inferius nomen transfertur, ſed contrà, etiam rei ſignatæ tribuitur nomen ſigni viſibilis: vt quũ dicitur Deus apparuiſſe Moſi in rubo, arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus ſanctus. Nam etſi eſſentiâ ſymbolum à re ſignata differt, quòd hæc ſpiritualis eſt & cæleſtis, illud corporeum & viſibile: quia tamen rem cui repræſentandæ conſecratum eſt, nõ figurat tantùm ceu nuda & inanis teſſera: ſed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipſum iure competat? Quod ſi humanitus excogitata ſymbola, quæ imagines ſunt rerum abſentium potius quàm notæ pręſentium, quas etiam ipſas fallaciter ſæpiſſimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo ſunt inſtituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuantur quarũ & certam miniméque fallacem ſignificationem ſemper gerunt, & adiunctam habent ſecum veritatem. Tanta igitur eſt ſimilitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citróque ſit deductio. Deſinant itaque aduerſarij inſulſas facetias in nos congerere, Tropiſtas vocãdo, quãdo ex cõmuni Scripturæ vſu ſacramẽtalẽ loquen-

Exod.17.6.

Exod.3.2.
Pſalm.84. 8. & 42.3.
Matt.3.16.

loquendi modum exponimus. Nam cùm in multis ſacramenta ſimul conueniũt, tum in hac metonymia quædã eſt ipſis omnibus inter ſe communitas. Vt ergo lapidem, è quo Iſraelitis ſpiritualis potus ſcaturiebat. Chriſtum fuiſſe Apoſtolus docet, quòd viſibile ſymbolum foret ſub quo ſpiritualis ille potus verè quidem, ſed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Chriſti panis hodie nuncupatur, quando ſymbolum eſt quo veram corporis ſui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel ſenſit vel loquutus eſt Auguſtinus: nequis hoc aſpernetur tanquam nouum commentum. Si ſacramenta (inquit) quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt, non haberent, vtique ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerunque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modum ſacramẽtum corporis Christi, corpus Chriſti eſt: ſacramentum ſanguinis Chriſti, ſanguis Chriſti eſt: ita ſacramentum fidei, fides eſt. Multi ſunt apud eum ſimiles loci, quos ſuperuacuum foret congerere, quum vnus ille ſufficiat: niſi quod monendi ſunt lectores idem à ſancto viro tradi in Epiſtola ad Euodium. Friuola autem tergiuerſatio eſt, vbi docet Auguſtinus frequentem ac tritam eſſe metonymiam in myſteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad ſpeciem non liceret, nec valeret argumentum. Omne animal motu præditum eſt, ergo bos & equus motu præditus eſt. Quanquam longior diſceptatio alibi eiuſdem ſancti verbis dirimitur, vbi dicit Chriſtum non dubitaſſe vocare corpus ſuum quum ſignum daret corporis ſui: contra Adimantum Manichæum cap.12. Et alibi in Pſalm.3. Miranda (inquit) Chriſti patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis commendauit & tradidit.

[Margin: 1.Cor.10.4. | *Item ex Auguſtino.* | Epiſt.23.ad Bonif. | *Exceptio, Auguſtinum non loqui de Cœna.* | *Reſponſio.* | *Confirmata ipſius Auguſtini duplici teſtimonio.*]

22 Siquis tamen moroſus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo inſiſtat, HOC EST, quaſi myſterium hoc ab omnibus aliis ſeparet, facilis ſolutio eſt. Verbi ſubſtantiui tantam eſſe emphaſin dicunt, vt nullum ſchema admittat. Quod ſi illis concedimus, nempe in verbis Pauli ſubſtantiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Chriſti. Aliud autem eſt communicatio quàm corpus ipſum. Imò ferè vbi de ſacramẽtis agitur, idem verbum occurrit Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Peſah. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuiſſe Chriſtum, cur illis minus emphaticum eſt eo loco ſubſtãtiuum verbum quàm in Chriſti ſermone? Reſpondeant etiam, vbi dicit Ioannes, Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nõdum erat glorificatus: quid valeat ſubſtantiuum verbum. Nam 2.
ſi regulæ ſuę affixi manent, abolebitur æterna Spiritus eſſentia, quaſi initiũ acceperit à Chriſti aſcenſione. Reſpondeant demũ

[Margin: *Obiectio, ex vocabulo.* Hoc eſt, *conflata.* | *Reſponſio* 1. | 1.Cor.10.16. | Gen.17.13. | Exod.12.43. | 1.Cor.10.4. | Ioh.7.39.]

3. Tit.3.5. quid ſignificet illud Pauli, Baptiſmum eſſe lauacrum regenerationis & renouationis: quē conſtat multis eſſe inutilem. Sed ni-
1.Cor.12.12. hil ad eos refellendos validius eſt quàm illud Pauli, Eccleſiam
4. eſſe Chriſtum. Nam ſimilitudine corporis humani adducta ſubnectit, Sic eſt Chriſtus. vbi non intelligit vnigenitum Dei Filiū in ſe, ſed in membris. His iam me adeptum eſſe arbitror vt ſanis & integris hominibus fœteant hoſtium noſtrorum calumniæ dum ſpargunt, fidem nos abrogare Chriſti verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quàm ipſi, & maiori religione expendimus. Imò ſupina eorum ſecuritas indicio eſt non magnoperè eos curare quid voluerit Chriſtus, modò clypeum illis ſuppeditet ad tuendam obſtinationem: ſicuti noſtra diſquiſitio teſtis eſſe debet quanti ſit nobis Chriſti authoritas. Odioſè iactant, humanum ſenſum nobis obſtare quominus credamus quod Chriſtus ſacro ſuo ore protulit: ſed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liqueſcet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Chriſto credamus, & ſimulac hoc vel illud annuerit, acquieſcamus. Tantùm hoc agitur, an nefas ſit de genuino ſenſu ſciſcitari.

Obiect.2. nos philoſophicè non theologicè agere.
Reſponſio.

23 Vetant boni iſti magiſtri, vt literati appareāt, vel tantillum à litera diſcedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deū nominat virū bellicoſum: quia ſine tranſlatione nimis aſperam locutionem fore video, non dubito ſumptam eſſe ab hominibus comparationem. Et ſanè non alio prætextu moleſti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, niſi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Aſcendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra ſcabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus ſuum quod ei Scriptura aſſignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim abſurditatum monſtra fanaticis hominibus elicere non licebit, ſi illis permittitur ſingulos apices ſtabiliendis ſuis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non eſſe veriſimile, quum Chriſtus Apoſtolis ſingulare pararet in rebus aduerſis ſolatium ænigmaticè loquutum eſſe vel obſcurè, pro nobis facit. Niſi enim Apoſtolis veniſſet in mentem panem vocari figuratè corpus, quia ſymbolum eſſet corporis, turbati haud dubiè fuiſſent re tam prodigioſa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibuſque difficultatibus perplexos hæſiſſe. Qui ſecum diſceptant quomodo iturus ſit Chriſtus ad Patrem, & quæſtionem mouent quomodo abiturus ſit è mundo: qui de Patre cæleſti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuiſſent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Chriſtum diſcumbere in menſa ſub cōſpectu ſuo, & inuiſibilem includi ſub pane? Quòd ergo panem ſine dubita-

Obiect.3. A verbis Chriſti ne tātillum quidem eſſe diſcedendū.
Reſp. deducens ad abſurda.
Obiect.4. Chriſtum in Cœna perſpicuè eſſe locutum.
Reſponſio.
Ioh.14.5.8. & 16.17.

dubitatione edendo, conſenſum ſuum teſtantur, hinc apparet eodem quo nos ſenſu accepiſſe Chriſti verba. quia illis occurrit quod in myſteriis non debet videri inſolens, nomen rei ſignatæ ſigno tranſcribi. Certa igitur & dilucida fuit diſcipulis cõſolatio, vt nobis eſt, nullo ænigmate implicita. nec aliud cauſæ eſt cur à noſtra interpretatione quidam reſiliant, niſi quod eos excæcauit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras ſibi fingant, vbi obuia eſt concinnæ figuræ interpretatio. Præterea ſi in verbis præcisè inſiſtitur, perperam aliud ſeorſum de pane prædicaret Chriſtus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat ſanguinem: aut confuſa erit battologia, aut erit partitio, quæ corpus à ſanguine diuidat. Imò tã verè dicetur de calice, Hoc eſt corpus meum, quàm de pane ipſo: & prædicari viciſſim poterit, panem eſſe ſanguinem. Si reſpondeant, ſpectandum eſſe in quem finem vel vſum inſtituta ſint ſymbola: fatetur id quidem, ſed interea minimè ſe expediẽt quin eorum error abſurdum hoc ſecum trahat, Panem eſſe ſanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc ſibi velit, neſcio, quum res diuerſas eſſe concedant panem & corpus, aſſerere tamen alterum de altero propriè & ſine figura prædicari: ac ſi quis diceret veſtem quidem diuerſam eſſe ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quaſi in pertinacia & cõuitiis victoria illis ſita eſſet, Chriſtum accuſari mendacij dicunt, ſi quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus indicare promptum erit, quàm iniuſtam nobis iniuriam faciant iſti ſyllabarum aucupes, dum ſimplices imbuunt hac opinione. fidem nos detrahere Chriſti verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonſtrauimus.

Cur interpretationem verborũ S. Cœnæ reſpuãt aduerſarij orthodoxa doctrina.

Huius interpretationis perſpicua aſſertio ex ipſis verbis inſtitutionis collecta.

24 Sed non poteſt huius mendacij infamia penitus abſtergi, niſi diluto altero crimine. nos etiam rationi humanæ ita addictos eſſe iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ, quàm naturæ ordo patitur, & dictat communis ſenſus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipſam doctrinam quam tradidi: quę ſatis dilucidè oſtendit, me hoc myſterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus ſubiicere. Obſecro, an ex Phyſicis didicimus, Chriſtum perinde animas noſtras è cælo paſcere carne ſua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hęc carni virtus, vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Chriſti carnem, vt nobis ſit alimentum. Denique quiſquis doctrinam noſtram guſtauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Iſti autem boni eius zelotæ miraculum ſibi fabricant, quo ſublato euaneſcit Deus ipſe cum ſua potentia. Lectores iterum admonitos cupio, vt quid ferat noſtra doctrina diligenter æſtiment, pendeátne à ſenſu communi, an verò fidei

Obiectio 5. Nos ita humanæ rationi eſſe addictos, vt Dei omnipotentiæ derogemus.

Reſp. 2. quæ obiectionem torquet in aduerſarios.

alis,ſuperato mundo,tranſcendat in cælos. Dicimus Chriſtum tam externo ſymbolo,quàm Spiritu ſuo ad nos deſcendere, vt verè ſubſtantia carnis ſuæ & ſanguinis ſui animas noſtras viuifi cet.In his paucis verbis qui non ſentit multa ſubeſſe miracula, pluſquã ſtupidus eſt:quando nihil magis præter naturã, quam vt vitam ſpiritualem & cæleſtem animæ mutuẽtur à carne,quę originem ſuam è terra accepit,& quæ morti fuit ſubiecta,nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ ſpatio diſſitas ac remotas,in tanta locorum diſtantia non ſolùm coniungi, ſed vniri,vt alimentum percipiant animæ ex carne Chriſti. Deſinant ergo præpoſteri homines inuidiã putida calumnia nobis facere,ac ſi de immenſa Dei potentia malignè aliquid reſtringeremus. Ipſi enim vel nimis ſtultè errant,vel improbè mentiuntur.Non enim hìc quæritur quid Deus potuerit, ſed quid voluerit. Affirmamus autem id factum eſſe quod illi placitum erat.Placuit autem Chriſtum fratribus per omnia ſimilem fieri excepto peccato. Qualis eſt noſtra caro?nónne quę certa ſua dimenſione conſtat,quæ loco continetur,quæ tangitur quæ videtur?Et cur (inquiunt)non faciat Deus vt caro eadẽ plura diuerſáque loca occupet,vt nullo loco contineatur, vt modo & ſpecie careat?Inſane,quid à Dei potentia poſtulas, vt carnẽ faciat ſimul eſſe & non eſſe carnem? Perinde ac ſi inſtes vt lucem faciat ſimul eſſe lucem & tenebras. At lucẽ vult eſſe lucem:tenebras,tenebras:carnem,carnem.Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem,& lucem in tenebras:ſed quum exigis vt lux & tenebræ non differant,quid aliud quàm ordinem ſapientiæ Dei peruertis?Carnem igitur carnẽ eſſe oportet: ſpiritum, ſpiritum:vnumquodque qua à Deo lege & cõditione creatum eſt.Ea verò eſt carnis conditio,vt vno certóque loco,vt ſua dimenſione,vt ſua forma conſtet. Ea conditione carnem induit Chriſtus,cui,teſte Auguſtino,incorruptionem quidem & gloriam dedit,naturam & veritatem non abſtulit.

Heb 4.15.

De omnipotentia Dei non eſt quæſtio in hac diſputatione, ſed de voluntate.

Inſtantia.

Solutio Auguſtini teſtimonio confirmata.

Epiſt. ad Dardanum.

Obiectio 6. Se niti expreſſis Chriſti verbis.

Reſponſio.1.

25 Excipiunt,ſe verbum habere quo palàm facta eſt Dei voluntas:nempe ſi illis cõceditur,donum interpretationis ex Eccleſia profligare,quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum:ſed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent:quale Marcion & Manichæi,quum fingerent Chriſti corpus vel cæleſte,vel phantaſticum.Citabãt enim teſtimonia, Primus Adam è terra terreſtris,ſecundus Adam è cælo cæleſtis.Item,Chriſtus ſeipſum exinaniuit forma ſerui accepta,& ſimilitudine repertus vt homo.Verùm craſſi comeſtores nullam Dei potentiam eſſe exiſtimãt, niſi monſtro in cerebris ſuis fabricato euertatur totus ordo naturæ.quod potius eſt Deum circumſcribere, vbi figmẽtis noſtris appetimus experiri quid poſſit.Ex quo enim verbo ſumpſerunt, corpus Chriſti in

1. Cor. 15. 47.

Reſponſio 2.

cælo viſibile eſſe, latere autem inuiſibile in terra ſub innumeris panis fruſtulis? Dicent neceſſitatem hoc flagitare, vt Chriſti corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem eſum ex Chriſti verbis elicere libuit, ſuo ipſorũ præiudicio abrepti, neceſſe habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vſque eò falſum eſt vt noſtra doctrina apprimè magnificum ſit eius elogium. Sed quia ſemper nos inſimulant, fraudari Deum ſuo honore, dum reſpuimus quòd ſecundum communem ſenſum difficile eſt creditu, licet ore Chriſti promiſſum fuerit: iterum reſpondeo quod nuper, nos in fidei myſteriis ſenſum communẽ non conſulere, ſed placida docilitate & ſpiritu manſuetudinis, quem commendat Iacobus, ſuſcipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipſi perniciosè errant, nos vtilem moderationem ſequi non diffiteor. Illi auditis Chriſti verbis, Hoc eſt corpus meum, miraculum ab eius mente remotiſſimum imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdę abſurditates, quia iam præcipiti feſtinatione laqueos induerũt, demergunt ſe in abyſſum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc faſtuoſa illa moroſitas, Nolumus ſcire quomodo ſub pane lateat Chriſtus, hac ipſius voce contenti, Hoc eſt corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura ſanã huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura conſequi ſtudemus: neque præpoſtero feruore temorè arripimus, & ſine delectu quod primum ſe mentibus noſtris ingerit: ſed ſedula meditatione adhibita ſenſum amplectimur, quem Spiritus Dei ſuggerit. quo freti, deſpicimus ex alto quicquid terrenæ ſapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes noſtras, ne verbulo duntaxat obſtrepere, ac humiliamus, ne inſurgere audeãt. Hinc nata eſt expoſitio verborũ Chriſti, quam ex perpetuo Scripturæ vſu ſacramentis communem eſſe, omnes in ea mediocriter verſati norunt. Nec verò nefas eſſe nobis ducimus, ſanctæ Virginis exemplo, in re ardua ſciſcitari quomodo fieri poſſit.

Exceptionis dilutio.

Obiectio 7. Chriſti dicta reſpuere.

Reſponſio 1.

Iacob. 1. 21.

2.

Obiect. 8. Miraculum ſubeſſe in hoc Sacramento, Dei omnipotentia innitens, vnde faſtuoſæ voces.

Reſponſio 1.

Luc. 1. 34.

26 Sed quia nihil ad confirmadam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam poſuimus doctrinam ex puro Dei verbo ſumptã eſſe, eiúſque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciã. Corpus Chriſti, ex quo reſurrexit, non Ariſtoteles, ſed Spiritus ſanctus tradit finitum eſſe, ac cælo comprehendi vſque ad vltimum diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, ſecurè ab ipſis eludi, Quoties dicit Chriſtus ſe abiturum relicto mundo, excipiunt, diſceſſum illum nihil aliud eſſe quàm mutationem mortalis ſtatus. Atqui hoc modo non ſubſtitueret Chriſtus Spiritum ſanctum, ſupplendo, vt loquuntur, abſentiæ ſuæ defectui: quãdo in illius

4. Aliis rationibus è verbo Dei deſumptis orthodoxæ ſententiæ confirmatio.

Prima, à conſideratione veritatis corporis Chriſti, ab aduerſariorum cauillis vindicata.

locum non ſuccedit, nec rurſum deſcendit Chriſtus ipſe ex cæleſti gloria, vt conditionem mortalis vitæ ſuſciperet. Certe aduentus ſpiritus & aſcenſus Chriſti antitheta ſunt: ideóque fieri non poteſt vt eodem modo ſecundum carnem nobiſcum habitet Chriſtus, quo Spiritum ſuum mittit. Adde quòd diſertè exprimit, ſe cum diſcipulis non ſemper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè ſibi diluere videntur: quaſi neget Chriſtus ſe pauperem & miſerum ſemper fore, vel neceſſitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circumſtãtia loci palàm reclamat: quando non agitur de egeſtate & inopia, vel miſero terrenæ vitæ ſtatu, ſed de cultu & honore. Vnctio diſcipulis nõ placebat, quòd putarent ſuperuacuum & inutilem eſſe ſumtum, & luxuriæ affinem: ideóque in pauperes impenſum maluiſſent pretiũ illud, quod malè profuſum fuiſſe putabant. Reſpondet Chriſtus ſe non ſemper fore præſentem vt tali honore colatur. Nec aliter expoſuit Auguſtinus, cuius hæc minimè ambigua ſunt verba, Quum diceret Chriſtus, Me non ſemper habebitis vobiſcũ, loquebatur de præſentia corporis. Nam ſecundum maieſtatem ſuam, ſecundum prouidentiam, ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce, ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. ſecundum carnem verò quam verbum aſſumpſit, ſecundum id quòd de Virgine natus eſt, ſecundum id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus: Non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniam conuerſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & deducentibus eis videndo non ſequendo aſcendit. Non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexteram Patris. Et tamen hîc eſt, quia nõ receſſit præſentia maieſtatis. Aliter ſecundum præſentiã maieſtatis, ſemper habemus Chriſtum. ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſt, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim Eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hocquoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præſentem facit, maieſtate, prouidentia, ineffabili gratia, ſub qua mirificam iſtam corporis & ſanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus ſancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipſius ſub elemento incluſione. Siquidem carnem ſe habere & oſſa Dominus noſter teſtatus eſt quæ palpari & videri poſſent. Et Abire ac Aſcendere, non ſpeciem aſcendentis abeuntiſq; dare ſignificant, ſed verè id facere quod verba ſonant. Ergóne, dicet quiſpiam, certam cæli regionem Chriſto aſſignabimus? Ego autem cum Auguſtino reſpondeo, curioſiſſimam eſſe hanc & ſuperuacaneam quæſtionem, modò

Secunda, à dicto Chriſti, ſe nõ ſemper fore in mundo. Auguſtini expoſitione confirmatur.
Matth. 26. 11.
Tract. in Ioan. 50.
Matth. 28. 20.
Sententiæ Auguſtini breuis explicatio.
Lib. de fide & ſym. ca. 6.

modò tamen in cælo eſſe credamus.

27 Quid verò, toties repetitum aſcenſus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum ſignificat? Negant: quia per altitudinem ſecundũ eos tantùm notatur imperij maieſtas. Sed quid ipſe aſcendendi modus, annõ ſpectantibus diſcipulis in ſublime euehitur? annon clarè narrant Euangeliſtæ receptũ fuiſſe in cælos? Excipiunt acuti iſti Sophiſtæ, nube interpoſita ſubductum fuiſſe è conſpectu: vt diſcerent fideles non fore poſtea in mundo viſibilem. Quaſi verò non debuerit potius momento euaneſcere, vt fidem faceret præſentiæ inuiſibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dũ verò ſublimis fertur in aerem, & ſubiecta nube ſe amplius in terra quærendum non eſſe docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis eſſe: ſicut etiam aſſerit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli diſcipulos, fruſtra eos in cælum ſuſpicere: quia Ieſus qui aſſumptus eſt in cælum, ſic veniet quemmadmodum eum viderant aſcendere. Hic quoque faceta, vt ſibi videntur, tergiuerſatione effugiunt ſanæ doctrinæ aduerſarij, venturum tunc viſibilem, qui nunquam è terra diſceſſit quin apud ſuos inuiſibilis maneat. Quaſi verò Angeli duplicem illic præſentiam inſinuent, ac non ſimpliciter diſcipulos faciant oculatos teſtes aſcenſus, ne qua ſuperſit dubitatio: perinde acſi dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleſte ſibi imperium aſſeruit, ſupereſt vt patienter expectetis dum rurſus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingreſſus non eſt, vt illud ſolus occupet, ſed vt ſecum vos & omnes pios colligat.

Tertiâ, ab aſcenſionis Chriſti conſideratione, addita ſophiſmatum Vbiquitariorum refutatione.
Actor. 1.9.
Marc. 16.19.
Luc. 24.51.
Phil. 3.20.
Effugium de viſibili & inuiſibili præſentia refellitur.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum ſuffragiis nihil pudet illud ornare, ac præſertim Auguſtini: quã peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum teſtimonia, nolo rem actam agere, ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Auguſtino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: ſed contentus ero paucis oſtendere, ſine controuerſia totum eſſe noſtrum. Quòd aduerſarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, paſſim in eius libris occurrere, carnem & ſanguinem Chriſti diſpenſari in Cœna, nempe victimam ſemel in cruce oblatam: friuolum eſt: quum ſimul vocet vel euchariſtiam, vel ſacramentum corporis. Cæterùm quo ſenſu voces carnis & ſanguinis vſurpet, non eſt quòd longo circuitu quæramus: quãdo ſeipſum explicat, dicens ſacramenta ex ſimilitudine rerum quas ſignant nomina accipere: ideóque ſecundum quendam modum ſacramentum corporis eſſe corpus. Cui concinit alter locus ſatis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, quum ſignum daret. Iterum obiectant, diſertè ſcribere Au-

5. *Authoritas Patrum, aduerſariorum erroribus de Chriſti præſentia non ſuffragatur.*
Ad Bonif. epi. 23.
Nam aperta ſunt quæ dicit libr. de Ciu. Dei 15. c. 27. in Pſa. 26. & 46. tract. 13. 102. 106 107. in Iohannem & alibi.
Auguſtinus illis excutitur, vt etiam eſt aduerſarius.
Contra Adimantum Man. lib. 12.

Lib. 3 de Trini. cap. 10.

guſtinum, corpus Chriſti cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem ſenſu quo conſumi affirmat: quia vtrunq; ſimul coniungit. Nec obſtat quod dicit, peracto myſterio panem conſumi: quia paulò antè dixerat: Qui ab ominibus hæc nota ſunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religioſa poſſunt habere, tanquam mira non poſſunt. Nec aliò ſpectat quod aduerſarij nimis inconſideratè ad ſe trahunt, Chriſtum ſe quodammodo portaſſe manibus ſuis, quum panem myſticum diſcipulis porrigeret. Nam aduerbio ſimilitudinis interpoſito ſatis declarat, non verè nec realiter fuiſſe ſub pane incluſum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, ſi illis tollantur ſpacia locorum, nuſquam fore: & quia nuſquam erunt, penitus non fore. Ieiuna eſt cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus ſpecialẽ virtutẽ exerit: quia de Chriſti carne mota erat quæſtio, & ſanctus vir ex profeſſo reſpondens, Immortalitatem, inquit, carni ſuæ dedit Chriſtus, naturam non abſtulit. Secundum hanc formam non putandus eſt vbique diffuſus. cauendum enim ne ita diuinitatem aſtruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens vt quod in Deo eſt ſit vbique Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim perſona Deus & homo eſt, & vtrunque vnus Chriſtus: vbique per id quod eſt Deus, in cælo per id quod eſt homo. Cuius ſocordiæ fuiſſet nõ excipere Cœnæ myſterium, rem adeo ſeriam & grauem, ſiquid doctrinæ quam tractabat illic fuiſſet aduerſum? Et tamen ſiquis attentè quod paulò pòſt ſequitur legat, reperiet ſub illa generali doctrina Cœnam quoque cõprehendi, Chriſtum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præſentem eſſe, tanquam Deum in templo Dei (hoc eſt in Eccleſia) eſſe tanquam inhabitantem Deũ, & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Chriſtum cum Eccleſia vniendum, corpus eius è cælo non eliciat, quod certè facturus erat, ſi corpus Chriſti verè cibus nobis non eſſet niſi ſub pane incluſum. Alibi definiens quomodo fideles Chriſtum nunc poſſideant, Habes, inquit, per ſignum crucis, per Baptiſmatis ſacramẽtum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè ſuperſtitioſum ritum inter ſymbola præſentiæ Chriſti numeret, non diſputo: ſed qui præſentiam carnis cõparat crucis ſigno, ſatis oſtendit ſe Chriſtum bicorporem non fingere, vt occultus ſub pane lateat qui in cælo viſibilis ſedet. Quòd ſi explicatione indiget, continuò poſt illic adiungitur, Secundum præſentiã maieſtatis nos ſemper habere Chriſtum: ſecundum præſentiam carnis rectè dictum eſſe, Me nõ ſemper habebitis. Excipiunt ſimul etiam hoc addi. Secundũ ineffabilem & inuiſibilem gratiã impletur quod ab eo dictum eſt, Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Sed

In Pſalm. 33.

Epiſt. ad Dardanum.

Praclarus Auguſtini locus, placidis ingeniis ſatis ſuperque faciens.

Tract. 50. in Iohannem.

Auguſtinus ſeipſum explicat.

Matt. 26. 11.

Matt. 28. 20.

nihil in eorum commodum : quia hoc tandem ad maieſtatem reſtringitur, quæ ſemper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque diſcernitur. Sicut alibi eadem antitheſis apud eum legitur, quod reliquerit Chriſtus diſcipulos præſentia corporali, vt futurus ſit cum illis præſentia ſpirituali: vbi clarũ eſt, carnis eſſentiã diſtingui à Spiritus virtute, quæ nos Chriſto coniungit, locorum alioqui diſtantia procul diſſitos. Eodem loquendi genere ſæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus eſt ad viuos & mortuos præſentia itidem corporali, ſecundum fidei regulam ſanámque doctrinam. nam præſentiã ſpirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Eccleſia futurus in mundo vſque ad conſummationem ſeculi. Ergo ad credentes dirigitur hic ſermo, quos ſeruare iã cœperat præſentia corporali, & quos relicturus erat abſentia corporali, vt eos cũ Patre ſeruaret præſentia ſpirituali. Corporale accipere pro viſibili, nugatorium eſt: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre ſeruare, clarè exprimit gratiam ſuam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Perſpicua eiuſdem ſententia, aduerſariorum errorem de carnali Chriſti præſentia euertens.

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præſentiæ inuiſibilis, agedum videamus quàm bene in ea ſe occultent. Primò ſyllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuiſibilem eſſe Chriſtum : ſed pro confeſſo ſumunt quod nemo ſanus illis dabit, nõ poſſe aliter Chriſti corpus in Cœna dari niſi opertũ panis larua. Atque hoc ipſum eſt de quo nobiſcum litigant: tantum abeſt vt principij locum obtineat. Ac dum ita garriunt, coguntur duplex facere Chriſti corpus : quia in ſe viſibile eſt in cælo ſecundum eos, in Cœna autem ſpeciali diſpenſationis modo inuiſibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripuræ locis tum Petri teſtimonio facile iudicium eſt. Dicit Petrus oportere Chriſtum cælo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Docent iſti vbique locorum eſſe ſed abſque forma. Excipiunt, iniquum eſſe naturam glorioſi corporis ſubiicere communis naturæ legibus. Atqui Seruetícum illud delirium (quod piis omnibus meritò deteſtabile eſt) abſorptum fuiſſe corpus à diuinitate, ſecum trahit hæc reſponſio. Non dico eos ita ſentire. verùm ſi inter dotes glorificati corporis numeratur, inuiſibili modo omnia implere: corpoream ſubſtantiam aboleri palàm eſt, nec diſcrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde ſi ita multiforme & varium eſt Chriſti corpus, vt vno in loco appareat, in altero ſit inuiſibile: vbi ipſa corporis natura, quod ſuis dimenſionib. conſtat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Chriſti corpus fuiſſe contendit: quia eius in myſterio cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ ſpiritualis. Et certè de corpore glorioſo dicebat Chriſtus, Videte

6. Præſentiæ inuiſibilis ab aduerſ. confictæ refutatio. 1. 2. 3. *Act. 3.21.* *Exceptionis dilutio.* *4. Refutatio ex Tertulliano.*

Luc.24.39. & palpate,quia Spiritus carnem & oſſa non habet. Ecce ipſius Chriſti ore carnis veritas probatur,quia palpari poteſt ac videri,aufer iſta,iam caro eſſe deſinet.Semper ad latibulum confugiunt ſuæ diſpenſationis quam ſibi fabricarunt. Noſtrum verò eſt,quòd abſolutè pronuntiat Chriſtus ita amplecti, vt ſine exceptione apud nos valeat quod vult aſſerere. Se non ſpectrum eſſe probat:quia ſit in carne ſua viſibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis ſui naturæ vendicat:nónne excudenda erit noua corporisdefinitio?Iam quocumq; ſe circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum diſpenſatio locum non habet, vbi dicit,nos expectare è cælo ſaluatorem,qui corpus noſtrum humile configurabit corpori ſuo glorioſo. Neque enim ſperanda nobis eſt conformitas in illis,quas Chriſto affingunt,qualitatibus:vt cuique inuiſibile ſit ac immenſum corpus. Nec verò reperietur quiſpiam tam bardus cui tantam abſurditatem perſuadeant.Ne igitur corpori Chriſti glorioſo hanc adſcribāt dotem,multis in locis ſimul eſſe,nullóque ſpatio contineri.Denique vel apertè negent carnis reſurrectionem , vel concedant Chriſtum veſtitum cæleſti gloria, non exuiſſe carnem,qui nos in carne noſtra,illius eiuſdem gloriæ facturus eſt conſortes ac ſocios,quando nobis futura eſt communis cum eo reſurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura,quàm Chriſtum vt veram noſtram carnem induit quum è Virgine natus eſt , in vera carne noſtra paſſus eſt,quum pro nobis ſatiſfecit : ita eandē veram carnem & reſurgendo recepiſſe,& in cælū ſuſtuliſſe? Hæc enim nobis noſtræ reſurrectionis & in cælum aſcenſionis ſpes eſt,quòd Chriſtus reſurrexit & aſcendit:atque(vt ait Tertullianus)arrham noſtræ reſurrectionis ſecum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret ſpes illa,niſi hęc ipſa noſtra caro in Chriſto verè ſuſcitata,&in regnum cælorū ingreſſa eſſet?Atqui hæc eſt propria corporis veritas, vt ſpatio contineatur , vt ſuis dimenſionibus conſtet,vt ſuam faciem habeat. Faceſſat iſtitur ſtultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Chriſtum pani affigit. Quorſum enim occulta ſub pane præſentia,niſi vt qui Chriſtum ſibi habere coniunctum cupiunt,in ſymbolo illo ſubſidant?Atqui Dominus ipſe non oculos tantùm,ſed omnes ſenſus noſtros è terra ſubducere voluit, ſe attingi à mulieribus vetans , donec aſcendiſſet ad Patrem. Quum pro reuerentiæ ſtudio Mariā videat properare ad oſculandos pedes,cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla cauſa eſt, niſi quia nuſquam alibi vult quæri.Quod obiiciunt poſtea viſum fuiſſe Stephano, facilis ſolutio eſt.neque enim ideo neceſſe fuit Chriſto locum mutare,qui ſerui ſui oculis perſpicaciam dare potuit quæ cælos penetraret.Idem & de Paulo dicendum. Quòd Chriſtum exiiſſe

5. Ex dicto Chriſti,etiam poſt reſurrectionem.

6. A veri corporis definitione.

Philip.3.21.

Exceptionis 2. dilutio.

7. Ab abſurdo.

8. A ſcripturæ teſtimoniis expreſſis quæ veram carnem Chriſto tribuunt.

9. A fidei noſtræ fundamento.

10. Ab abſurdo.

Ioh.20.17.

11. Ab eo quod Chriſtus ſurſum vult quæri.

exiiſſe è ſepulchro clauſo,& clauſis ianuis ad diſcipulos ingreſſum eſſe obiiciũt,nihilo magis eorum errori ſuffragatur. Nam ſicut aqua non ſecus ac ſolidum pauimentum,Chriſto iter prębuit ſuper lacum ambulanti:ita nihil mirũ ſi ad eius occurſum ſe flexit lapidis durities.Etſi probabilius eſt,eius imperio amotum fuiſſe lapidem , & mox, tranſitu dato , in ſuum locum rediiſſe. Nec ianuis clauſis intrare tantundem valet ac penetrare per ſolidam materiam,ſed ſibi aditum patefacere diuina virtute , vt repentè ſteterit inter ſuos diſcipulos , planè admirabili modo, quum obſeratæ eſſent fores.Quod citant ex Luca,Chriſtum ſubitò euanuiſſe ex Diſcipulorum oculis , quibuſcum Emaunta profectus erat,nihil illis prodeſt,& nos adiuuat. Nam vt ſui conſpectum illis auferret, non factus eſt inuiſibilis : ſed tantùm diſparuit. Sicuti,eodem Luca teſte,quum ſimul iter faceret,non induit nouam faciem ne agnoſceretur:ſed tenuit eorum oculos. Iſti verò non modò Chriſtum transformant, vt in terra verſetur : ſed alium alibi ſuíque diſſimilem eſſe fingunt. Denique ita nugando , non vno quidem verbo, ſed periphraſi, ex carne Chriſti ſpiritum faciunt.nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt.Vnde neceſſariò ſequitur duplicem eſſe.

Act.9.4. Mat.28.9. Ioh.20.19. Mat.14.25. Luc.24.31.

Exceptio 3.& 4. (Chriſtus viſus eſt à Stephano & Paulo : exiit item è clauſo ſepulchro , & occluſis ianuis ad diſcipulos eſt ingreſſus. Ergo Chriſti corpus eſt in terra) diluitur.

Exceptionis 5. dilutio.

Ibid.16.

11. *Refutatio huius commenti inuiſibilis præſentiæ, quod dupliciem Chriſtum fabricat.*

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuiſibili præſentia, nondum tamen probata erit immenſitas,ſine qua fruſtra Chriſtum ſub pane includere tentabunt.Niſi vbique ſimul eſſe poſſit Chriſti corpus,nulla loci circũferentia,ſub pane in cœna latere credibile non erit.Qua neceſſitate ab illis inducta eſt prodigioſa vbiquitas. Atqui firmis claríſque Scripturæ teſtimoniis demonſtratum eſt circunſcribi humani corporis menſura:deinde ſuo in cælum aſcẽſu palàm feciſſe non omnibus ſe eſſe in locis, ſed,dum in vnum tranſit,priorem relinquere. Nec verò promiſſio quam adducunt,ad corpus trahenda eſt , Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.Primùm non ſtabit perpetua coniunctio,niſi extra Cœnæ vſum Chriſtus in nobis corporaliter habitet. ideóque iuſta ratio non eſt cur tam acerbè de verbis Chriſti litigent , vt Chriſtum in cœna includant ſub pane. Deinde contextus euincit, Chriſtum nihil minus quàm de carne ſua loqui,ſed inuictũ auxilium promittere diſcipulis, quo eos aduerſus omnes Satanæ mundíque inſultus tueatur & ſuſtineat. Nam cùm difficilem prouinciam iniungeret,ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præſentiæ ſuæ fiducia eos confirmat. acſi diceret non defore illis ſuum præſidium, quod inſuperabile erit. Niſi omnia confundere libêret, annon præſentiæ modum diſtinguere oportuit ? Et certè quidam cum magno dedecore prodere inſcitiam ſuam malunt quàm vel minimùm de errore cedere. Non loquor de Papiſtis:quorum

Vbiquitas corpori Chriſti affingenda eſt neceſſariò ab iis qui ſub pane corpus illud incluſum eſſe ſomniant.

Mat.28.20.

Vbiquitariorum ſophiſma refellitur variis argumentis.

1.
2.
3.

tolerabilior,vel ſaltem magis verecunda eſt doctrina,ſed quoſdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Chriſto naturas vbicunque eſt diuinitas Chriſti,illic quoque eſſe carnẽ, quæ ab illa ſeparari nequit. Quaſi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium neſcio quid, quod neque Deus eſſet, neque homo.Sic quidem Eutyches,& poſt eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur,ſic vnicam Chriſti perſonam conſtare ex duabus naturis vt cuique tamen ſua maneat ſalua proprietas. At Eutychem iure fuiſſe damnatum negare eos pudebit: ad damnationis cauſam mirum eſt eos non attendere: quòd diſcrimine inter naturas ſublato, perſonæ vnitatem vrgens,ex Deo hominem faceret,& ex homine Deum.Cuius ergo amẽtiæ eſt, cælum terræ potius miſcere quàm non extrahere Chriſti corpus è cæleſti ſanctuario? Nam quòd pro ſe teſtimonia illa adducunt.Nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit Filius hominis qui in cælo eſt.Item,Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit: eiuſdem eſt ſtuporis ſpernere idiomatum κοινωνίαν, quæ non fruſtra olim à ſanctis Patribus inuenta eſt. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in ſua diuinitate quicquam fuiſſe paſſum:ſed quia Chriſtus,qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idẽ Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & Filius hominis in cælo erat:quia ipſe idem Chriſtus, qui ſecundum carnem filius hominis habitat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipſo loco deſcendiſſe dicitur ſecundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit,vt in ergaſtulũ corporis ſe abderet: ſed quia tametſi omnia impleret, in ipſa tamen Chriſti humanitate corporaliter, id eſt naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita eſt in ſcholis diſtinctio,quam me referre non pudet,Quamuis totus Chriſtus vbique ſit,non tamẽ totum quod in eo eſt, vbique eſſe. Atque vtinam Scholaſtici ipſi vim huius ſententiæ probè expendiſſent: quia ita occurſum fuiſſet inſulſo commento de carnali Chriſti præſentia.Mediator ergo noſter quum totus vbique ſit,ſuis ſemper adeſt:& in cœna ſpeciali modo præſentem ſe exhibet, ſic tamen vt totus adſit, non totum: quia, vt dictum eſt, in carne ſua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

Alterum Sophiſma quod affine eſt hæreſi Eutychetis & Serueti.

Tertium ſophiſma ex Scripturis collectum.

Ioh.3.13.
Idem 1.18.
1.Cor.2.8.

Idiomatũ κοινωνία ab vbiquitariis ſublata.

Vera item Scholaſticorum diſtinctio: Totus Chriſtus vbique, non tamen Totum Chriſti.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Chriſti præſentiam in cœna concipiunt niſi in pane ſiſtatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Chriſtum ipſum vnit, nihil reliquum faciunt.Chriſtus præſens illis non videtur niſi ad nos deſcendat. Quaſi verò ſi ad ſe nos euehat, non æquè potiamur eius præſentia. Ergo tantùm de modo quæſtio eſt:quia Chriſtũ ipſi in pane locant, nobis autem nõ ducimus fas eſſe eum è cælo detrahere.Vtrũ rectius ſit iudicent lectores.Tantùm faceſſat calum-

Huic imaginariæ Papiſtarum conſubſtantiatorum & vbiquitariorũ præſentiæ, vera carnis Chriſti, arcana Spiritus S. vnione præſentia opponitur.

calumnia illa, auferri Chriſtum à ſua cœna niſi ſub panis integumento lateat. Nam quum myſterium hoc cæleſte ſit, neceſſe non eſt, Chriſtum elicere in terras vt nobis ſit coniunctus.

Ea qualis ſit oſtenditur: ita tamen vt modus agnoſcatur incomprehenſibilis.

32 Porrò de modo ſiquis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque, vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquieſcere tutò licet, hîc ſine controuerſia amplector. Pronunciat ille carnem ſuam eſſe animę meæ cibum, ſanguinem eſſe potum. Talibus alimentis animam illi meam paſcendam offero. In ſacra Cœna iubet me ſub ſymbolis panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum ſumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipſe verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm abſurda reiicio quæ aut cæleſti Chriſti maieſtate indigna, aut ab humanæ eius naturæ veritate aliena eſſe apparet: quando & cum Dei verbo pugnare neceſſe eſt, quod & ſic in gloriam regni cæleſtis receptum fuiſſe Chriſtum docet vt ſupra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commendat, quæ propria ſunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione abſonum videri debet: quia vt ſpirituale eſt totum Chriſti regnum, ita quicquid agit cũ ſua Eccleſia, ad rationem ſeculi huius minimè exigendum eſt. Vel, vt Auguſtini verbis vtar, per hominem hoc myſterium peragitur vt reliqua, ſed diuinitus: in terra, ſed cælitus. Ea (inquam) eſt corporis præſentia, quam Sacramenti ratio poſtulat: quam tanta virtute tantáque efficacia hìc eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis noſtris afferat, ſed de carnis etiam noſtræ immortalitate ſecuros nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui ſupra hæc ſuis hyperbolis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris ſimplicem & planam veritatem obſcurant. Sicui nondum ſatisfactum fuerit, hìc velim pauliſper mecum reputet, de ſacramento nunc haberi ſermonem, cuius omnia ad fidem referenda ſunt. Fidem verò nos iſta quam enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluentérque paſcimus, quàm qui ipſum Chriſtum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Chriſti cum anima noſtra, vel transfuſionem qualis ab ipſis docetur me repudiare: quia nobis ſufficit Chriſtũ è carnis ſuæ ſubſtantia vitam in animas noſtras ſpirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipſa Chriſti caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè conſtare nihil dubium eſt. Qui veritati adeò perſpicuæ reclamant, ad quam fidei amuſſim ſe forment viderint.

Abſurda reiicienda.

Luc.24.26.

Irenæus li.4.c.34.

Aduerſariorum hyperbola quid efficiant.

Fide participamus reipſa Chriſtum.

Mixturæ autem & transfuſiones, à curioſis excogitatæ, repudiandæ ſunt.

Rom.12.3.

1.Ioh.7.

Qui non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt. Iſti, licet diſſimulent, vel non aduertant, ipſum carne ſua ſpoliant.

7. Hactenus quæ ad ſacram Cœnam à parte Dei exhibentis ſpectare videntur, ſunt propoſita: ſuperſunt ea quæ nos propius reſpiciunt, explananda. In primis, noſtra cum carne & ſanguine Chriſti communicatio.

33 De communicatione idem ſentiendum: quæ nulla ab ipſis agnoſcitur niſi Chriſti carnem ſub pane deglutiant. Atqui Spiritui ſancto non leuis fit iniuria, niſi credimus fieri incomprehenſibili eius virtute vt cum carne & ſanguine Chriſti cõmunicemus. Imò ſi vis myſterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Eccleſię ab annis quadringentis, pro dignitate expenſa eſſet, ſatis ſuperque erat vnde nobis ſatisfieret: clauſa fuiſſet multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accẽſæ ſunt horrendæ diſſenſiones, quibus tum olim, tum noſtra etiam ætate Eccleſia miſerè vexata eſt: dum hyperbolicum præſentiæ modum exigunt curioſi homines, quem Scriptura nunquam oſtẽdit. Ac de re ſtultè & temerè concepta perinde tumultuantur acſi incluſio Chriſti ſub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis eſſet. Quomodo Chriſti corpus, vt ſemel pro nobis traditum eſt, noſtrum fiat: quomodo ſanguis effuſi participes fiamus, ſcire in primis referebat: quia id eſt totum Chriſtum crucifixum poſſidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omiſſis quibus tantum inerat momenti: imò neglectis & penè ſepultis, hæc vna ſpinoſa quæſtio illis placet, quomodo ſub pane, vel ſub ſpecie panis lateat Chriſti corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de ſpirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponit: quandoquidem nonniſi ad modum reſpicimus. qui apud eos carnalis eſt, dum Chriſtum pane includunt: nobis ſpiritualis: quia vis arcana Spiritus noſtræ cum Chriſto coniũctionis vinculum eſt. Nihilo verior eſt altera obiectio nos fructum vel effectum duntaxat quem ex eſu carnis Chriſti capiũt fideles, attingere. Diximus enim antea Chriſtum ipſum cœnæ eſſe materiam: inde verò ſequi effectum, quod ſacrificio mortis eius expiamur à peccatis, ſanguine abluimur, reſurrectione erigimur in ſpem cæleſtis vitæ. Sed ſtulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum eſum carnis Chriſti Sacramentum eſſe putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, ſunt ſpecies panis & vini: Sacramentum & res, caro & ſanguis Chriſti: res & non Sacramentum, myſtica eius caro. Item paulo pòſt, Res ſignificata & contenta eſt propria caro Chriſti: ſignificata & non contenta, myſticum corpus. Quod inter carnem Chriſti diſtinguit, & alendi efficaciam, qua prædita eſt, aſſentior: quòd autem Sacramentum eſſe fingit, & quidem ſub pane contentum, error eſt non ferendus. Hinc nata eſt Sacramentalis manducationis falſa interpretatio: quia putarunt impios quoque & ſceleratos edere Chriſti corpus, quamlibet ſint ab eo alieni. Atqui ipſa Chriſti caro in myſterio

Quæ tametſi ſpiritualis non oralis, realis eſſe nõ deſinit. Nõ quæritur enim an verum Chriſti corpus pro nobis crucifixum percipiamus (Id enim eſt extra controuerſiam) ſed quo modo.

Lib.4.Diſt.8.

Falſæ interpretationis ſcholaſticorum oralem & carnalẽ cor-

myſterio cœnæ non minus ſpiritualis res eſt, quàm æterna ſalus. Vnde colligimus, quicunque vacui ſunt Chriſti Spiritu: carnem Chriſti nihilo magis poſſe edere quàm vinum bibere cui non ſit coniunctus ſapor. Certè nimis indignè laceratur Chriſtus, quum proſtituitur incredulis emortuu.. & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba. Quiſquis ederit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agit de ſacramentali eſu: quod ego fateor, modò ne ad eundem ſcopulum ſubinde impingant, comedi carnem ipſam abſque vllo fructu. Scire autem ex ipſis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiiciunt, non poſſe hominũ ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de de fide promiſſionum Dei. Fateor ſanè, & vim myſterij integram manere dico, quantumuis impij eam, quoad in ſe eſt, exinanire ſtudeant. Aliud tamen eſt offerri, aliud recipi. Spiritualem hũc cibum omnibus porrigit Chriſtus, potúmque ſpiritualem propinat: alij auidè veſcuntur, alij faſtidioſè reſpuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus ſuam naturam perdant? Dicent hac ſimilitudine ſententiam ſuam iuuari, nempe carnem Chriſti, licet inſipida ſit, eſſe nihilominus carnem. Ego verò nego poſſe comedi abſque fidei guſtu: vel (ſi cũ Auguſtino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vaſe fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quamuis ab externa eius participatione inanes diſcedant impij. Si rurſus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc eſt corpus meum, ſi panẽ corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu ſolutio eſt, Deum nolle veracem agnoſci in ipſa receptione, ſed in bonitatis ſuæ cõſtantia, vbi indignis præſtare quod reiiciũt paratus eſt, imò liberaliter offert. Atque hæc eſt ſacramenti integritas, quam violare totus mũdus non poteſt, carnem & ſanguinem Chriſti non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: ſimul tamen verum eſt, nõ ſecus atque pluuia ſuper duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingreſſus patet: ita impios ſua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipſos penetret. Adde quòd Chriſtũ abſque fide recipi nihilo magis conſentaneum eſt quàm ſemen in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibuſdam venerit Chriſtus niſi eum indignè recipiant, frigidum eſt. quando nuſquam legimus, Chriſtum indignè recipiendo mortem ſibi accerſere homines, ſed potius reſpuendo. Nec eos iuuat Chriſti parabola, vbi dicit ſemen enaſci inter ſpinas, & poſtea ſuffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Chriſti carni, & bibendo ſanguini neceſſariam eſſe non putant qui Iu-

Corporis Chriſti mãducationem aſſerentium refutatio.

Ioh. 6. 56.

Exceptio 1. pro manducatione orali.

Altera.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta, ex Mat. 13. 7.

dam hac in parte æqualiter faciunt ſocium Petri. Quin potius eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Chriſtus aliud ſemen cadere ſuper viam, aliud ſuper lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde ſequitur, incredulis ſuã duritiem eſſe obſtaculo quominus ad eos Chriſtus perueniat. Quiſquis ſalutem noſtrã hoc myſterio adiutã cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò ſatis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum eſſe quo inſeramur in corpus Chriſti, vel inſiti, magis ac magis coaleſcamus, donec ſolidè nos ſecum vniat in cæleſti vita. Obiiciũt, non debuiſſe fieri à Paulo reos corporis & ſanguinis Chriſti, niſi eorum eſſent participes. Ego autem reſpondeo, non ideo damnari quòd comederint, ſed tantùm quòd myſterium profanauerint, pignus ſacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter ſuſcipere debebant, calcando.

Ibid.4.5. *Septima.* *1.Cor.11.29.*

34 Porrò quia Auguſtinus inter vetuſtos ſcriptores præcipuè aſſeruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inſcitè & perperam illud ad cauſam præſentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Chriſti corpus. Sacramentalis manducatio ſecundum iſtos eſt, qua impij Chriſti corpus & ſanguinem abſq; virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Auguſtinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non morietur in æternum. Nempe (inquit) virtutem ſacramenti, non tantùm viſibile ſacramentum: & quidem intus, nõ foris: qui corde comedit, nõ qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei ſacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, in Cœna Dominica proponi, quibuſdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipſam, cuius ſacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps. Nequis hìc cauilletur, rem vocari non corpus, ſed quæ ab illo ſeparari poteſt Spiritus gratiã, has nebulas diſcutit antitheſis inter epitheta Viſibile & Inuiſibile: nam ſub priore comprehendi non poteſt Chriſti corpus. Vnde ſequitur, viſibili tantùm ſymbolo incredulos communicare. Ac, quò melius tollatur dubitatio, poſtquam dixerat panẽ hunc interioris hominis quærere eſuriem, ſubiicit, Moſes & Aaron, & Phinees, multíque alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia viſibilem cibum ſpiritualiter intelligebant, ſpiritualiter eſuriebant, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibum: ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Paulo pòſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter

Octaua, ex Auguſtino, quẽ huic errori fauiſſe falsò aſſerunt. Homil. in Iohan.26. Ioh.6.50. *Explicatio ſententiæ Auguſtini.* *Vera eiuſdem teſtimonia, aduerſ. manducationem oralem.* Exod.16.14.

carnem eius,nec bibit ſanguinem , licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus ſignum corporis & ſanguinis. Audimus rurſum opponi viſibile ſignum ſpirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramentaliter re vera comedi,quamuis non ſpiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter viſibilẽ ſigni ſumptionem. Hinc celebre eius dictum , reliquos diſcipulos panem Dominum manducaſſe, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis. Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, Quid miraris ſi datus eſt Iudæ panis Chriſti,per quem manciparetur diabolo: quum videas è cõtrario datum Paulo Angelũ diaboli per quẽ perficeretur in Chriſto? Dicit quidem alibi,corpus Chriſti fuiſſe illis panem cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepiſſe,quia malè acceperint. Sed quo ſenſu,plenius alio loco explicat. nam ex profeſſo definiendum ſuſcipiẽs quomodo improbi & ſcelerati,qui fidem Chriſtianam ore profitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant(& quidem aduerſus quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed reipſa putabant) Sed nec (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam,non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens,Qui manducat carnem meam,& bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: oſtendit quid ſit,non ſacramento tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere. hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. Sic enim hoc dixit tãquam diceret, Qui non manet in me,& in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet mãducare corpus meum, aut ſanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, ſacramento tenus, & re vera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces,ſed cor: inde commendata eſt iſta cœna. Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus,& in corde ſaginamur.non ergo quod videtur,ſed quod creditur,paſcit.Hîc quoque quod ſumunt impij, reſtringit ad ſignum viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco,diſertè pronuntians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit.Nam ſi rem ipſam perciperent,non tacuiſſet omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiúſque fructu diſſerens, ſic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur.

Homil. in Iohannem 59.
Homil.62.
2.Cor.12.7.
Li 5. de Baptiſ. contra Donatiſt.
1.Cor.11.29.
Quomodo impij corpus Chriſti comedant.
Ioh.6.56.
Lib. De ciuit. Dei 21. c. 25.
Sacramento tenus,non re vera impij edunt corpus Chriſti.
Cõtra Fauſtum li.13 c 16.
Serm.2.de verb. Apoſt.

Ergo qui incredulos faciũt participes carnis & ſanguinis Chriſti, vt cum Auguſtino conſentiant, nobis repræſentent corpus Chriſti viſibile: quando tota veritas ſecundum eum ſpiritualis eſt. Et certò ex eius verbis colligitur, ſacramentalem eſum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac viſibilem vel externũ.

Spiritualiter & verè, idem Auguſtino.

Quòd ſi verè nec tamen ſpiritualiter comedi poſſet Chriſti corpus, quid ſibi vellet quod alibi tradit? Nõ hoc corpus quod videtis, mãducaturi eſtis, & bibituri ſanguinẽ quẽ fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis: ſpiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in ſacrificium Chriſtus obtulit, in Cœna porrigatur: ſed manducationis modum notauit: quòd ſcilicet in cæleſtem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inſpiret.

Quo ſenſu dicat ab infidelibus comedi corpus Chriſti.

Fateor quidem, ſæpius apud eum occurrere iſtam loquendi formam, Comedi corpus Chriſti ab infidelibus: ſed ſeipſum explicat, addens, In ſacramento. Et alibi ſpiritualis mãducatio ab eo deſcribitur, in qua gratiã morſus noſtri non conſumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduerſarij, ſcire velim quomodo ab vna eius ſententia ſe expediant, vbi dicit Sacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebũt quin figuret in Cœna panis, Chriſti corpus. Vnde ſequitur, reprobos ab eius participatione arceri.

Cyrilli ſententia de mãducatione carnis Chriſti.

Cyrillum quoq; non aliter ſenſiſſe declarant hæc verba, Perinde ac ſi quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat: ita neceſſe eſt, ſiquis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo coniungi, vt Chriſtus in eo & ipſe in Chriſto inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali eſu priuari qui ſacramentaliter tantùm Chriſti corpus comedũt, quod à ſua virtute ſeparari nequit: nec ideo labaſcere fidẽ promiſſionum Dei, qui non deſinit è cælo pluere, quanuis pluuiæ liquorem ſaxa & rupes non concipiant.

8. A communicatione tranſitio ad adorationẽ: ac primùm oſtẽditur quàm infirma ſit aduerſariorum de cõcomitantia coniectura.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abſtrahet, quã peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerunt: quòd ſecum ſubducerent, Si corpus eſt, & anima igitur & diuinitas ſunt vna cum corpore, quæ iam diuelli non poſſunt. igitur illic adorandus Chriſtus. Primùm, ſi ſua illa quam obtendunt concomitantia ipſis negetur, quid facient? Nam vt maximè abſurditatem vrgeant ſi corpus ab anima & diuinitate ſeparetur, quis tamen ſanus & ſobrius Chriſti corpus Chriſtum eſſe ſibi perſuadeat? Videntur quidem ſibi ſuis id ſyllogiſmis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & ſanguine ſuo diſtinctè loquatur Chriſtus, modum autem præſentiæ non deſcribat: quomodo ex re ambigua certò conficient quod volunt? Quid ergo? nónne ſi grauiore aliquo ſenſu eorum conſcientias exerceri contigerit, protinus cum ſuis ſyllogiſmis diſſoluẽtur ac liqueſcent?

queſcent? nempe vbi certo Dei verbo defici ſe videbunt, quo vno conſiſtunt animæ noſtræ quum ad rationem vocantur, & ſine quo primo quoque momento labaſcunt: vbi Apoſtolorum doctrinam & exempla ſibi aduerſari, ſe verò ſolos ſibi authores eſſe cogitabunt. Accedent ad tales impulſus & alij non leues ſtimuli. Quid? an res erat nullius momẽti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præſcriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vſquã verbum legebatur? At ſi qua decet humilitate cogitationes omnes ſuas ſub Dei verbo cõtinuiſſent, auſcultaſſent certè quod ipſe dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruiſſent, quo accipi ſacramentũ, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum eſt, ſine adoratione accipiunt, ſecuri ſunt ſe à mandato Dei non deflectere: qua ſecuritate nihil melius eſt quũ quid operis inſtituimus. Habent Apoſtolorum exemplum, quos non legimus proſtratos adoraſſe, ſed, vt erant diſcumbentes, accepiſſe & manducaſſe. Habent Apoſtolicæ Eccleſiæ vſum, vbi fideles non in adoratione ſed in fractione panis communicaſſe, à Luca narratur. Habent Apoſtolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Eccleſiam inſtituit, profeſſus ſe à Domino accepiſſe quod tradebat.

Deinde quanta temeritate ſuperbiáque turgeant, dum ſigna odorantes Chriſti verbo addunt, & Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum minimè ſequuntur.

Actor. 2. 42.
1. Cor. 11. 23.

36 Atque hæc quidem eò tendunt, vt expendant pij lectores quàm non tutum ſit in rebus tam arduis à ſimplici Dei verbo ac cerebri noſtri ſomnia euagari. Quæ autem ſuperius dicta ſunt, omni hac in re ſcrupulo liberare nos debent. Nam vt Chriſtum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſacramenti officium eſt, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam ſpiritualium myſteriorum altitudinẽ ſurſum aſſurgat: qui in ſigno externo detinẽtur, à recta quærendi Chriſti via aberrant. Quid ergo? ſuperſtitioſum eſſe cultum negabimus, quum ſeſe homines coram pane proſternunt vt Chriſtum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus, quũ vetuit nos humiliter attentos eſſ ad propoſita ſymbola. Nec alia cauſa inſtitutum olim fuit vt ante cõſecrationẽ populus alta voce admoneretur habere ſurſum corda. Ipſa quoque Scriptura, prę terquam quòd Chriſti aſcenſionem diligenter nobis enarrat, qua corporis ſui præſentiam à conſpectu noſtro conſuetudinéque ſubduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipſius meminit, mentibus ſurſum erigi iubet, & ipſum in cælo quærere ſedentem in patris dextera. Secundũ hanc regulam erat potius ſpiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum iſtud tam periculoſum adorationis genus, plenum carnalis craſſæque de Deo opinionis. Quare qui ſacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à ſeipſis

Hic adorationis ſignorum error damnatus eſt.

1. A Chriſto ipſo ſacramenti authore.

2. A Synodo Nicena.

3. A vetere conſuetudine.

4. Ab ipſa ſcriptura, quæ Coloſ. 3. 2. & alibi mentes noſtras in cælos erigit.

Unde ſequitur adorationem ſignorum meram eſſe idololatriã.

ſomniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mẽtio oſtendi poteſt (quæ tamen non fuiſſet prætermiſſa ſi Deo accepta foret.) ſed reclamante Scriptura, ſuæ ſibi libidinis arbitrio Deum fabricati ſunt, derelicto Deo viuente. Quid enim eſt idololatria, ſi hoc non eſt, dona pro datore ipſo colere? Vbi dupliciter peccatum eſt. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus eſt: & ipſe etiam in polluto ac profanato ſuo beneficio inhonoratus, dum ex ſancto eius Sacramento factũ eſt execrabile idolum. Nos è conuerſo, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in ſacra Dei doctrina. Eſt enim ea Spiritus ſancti optimi magiſtri ſchola, in qua ſic proficitur, vt nihil ſit aliunde aſciſcendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

Cui tutum opponitur remediũ.

5. A Sacramẽti natura & inſtitutione, cui hæc adorationis forma minimè congruit.

37 Iam verò (vt ſuperſtitio rectos fines ſemel egreſſa, nullum peccandi finem facit) longè vlterius prolapſi ſunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ inſtitutione prorſus extraneos, in hoc tantùm vt diuinis honoribus ſignum afficerẽt. Chriſto, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm ſi in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum eſſe legitimam quæ non in ſigno reſidet, ſed ad Chriſtum in cœlo ſedentem dirigitur. Nũc verò quo prætextu ſe Chriſtum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promiſſionem? Conſecrant hoſtiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam ſpectandam, colendam, inuocandam ſolenni ſpectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent eſſe ritè conſecratã. nempe verba illa proferent, Hoc eſt corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, ſimul dictum eſſe, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa ſit promiſſio, dico hanc ſub illo ita incluſam, vt ſeparata, fiat omnino nulla. Id ſimili exemplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promiſſionem addidit. Exaudiam te. Siquis inuocato Petro aut Paulo, hac promiſſione glorietur, nónne omnes clamabũt eum perperam facere? Et quid aliud quæſo, faciunt qui omiſſo mandato de manducatione, mutilam promiſſionem abripiũt. Hoc eſt corpus meum, vt ea in alienos à Chriſti inſtitutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promiſſionem iis eſſe datam qui mandatum cum ea coniunctum obſeruant, eos autem omni verbo deſtitui qui Sacramentum aliò transferũt. Antea diſſeruimus quomodo noſtræ apud Deũ fidei ſeruiat ſacræ Cœnæ myſterium. Quàndo autem tantam hîc ſuæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non ſolum nobis in memoriam Dominus reuocat, ſed quaſi de manu in manum profert, & ad eam agnoſcendam nos excitat: ſimul admonet ne tam effuſæ beneficentiæ ingrati ſimus: quin potius eam quibus par eſt, laudibus prædicemus, & gratiarum actione

6. A promiſſione & mandato inſtituentis. nullũ mandatum extat adorationis: ergo nullum Sacramentum habent adoratores ſignorum.

Pſal. 50. 16.

Ratio, à ſimili Scripturæ teſtimonio mandato promiſſionem cõiungenti.

Luc. 22. 19.
1. Cor. 11. 26.

Non igitur in adorationẽ datum eſt hoc ſacramentum: ſed in alios quoſdã fines.

actione celebremus. Itaque quum ſacramenti ipſius inſtitutum Apoſtolis traderet, vt id in ſui memoriã facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem eſt publicè atque vno ſimul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac ſalutis fiduciam in morte Domini poſitam nobis eſſe: vt noſtra illum confeſſione glorificemus, & alios noſtro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hîc apparet rurſum quò ſacramenti ſcopus ſpectet: nempe vt nos in mortis Chriſti memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud eſt niſi vt oris confeſſione prædicemus quod fides noſtra in Sacramento agnouit: mortem ſcilicet Chriſti noſtram eſſe vitam. Hic ſecundus eſt Sacramenti vſus, qui ad externam confeſſionem attinet.

1. Vt excitet nos ad gratiarum actionem.

2. Vt exerceat nos in recolenda mortis Chriſti memoria.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus eſſe voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & ſanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, conſenſum animare nos inflammaréque poſſet. Nam ſic ſuum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorſus nobiſcum fiat, nóſque cum illo. Porrò quum nonniſi vnum illi corpus ſit, cuius nos omnes participes facit, neceſſe eſt & nos omnes vnũ corpus huiuſmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræſentat panis qui in ſacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus eſt, ſic inter ſe cõmixtis ne alterum ab altero diſcernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum conſenſione coniunctos connexóſque eſſe decet, nequid diſſidij aut diuiſionis inter cedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio eſt ſanguinis Chriſti: & panis benedictionis quem frangimus, participatio eſt corporis Chriſti. Itaque vnum corpus ſumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus ſi impreſſa inſculptáque animis noſtris fuerit hæc cogitatio, non poſſe à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin ſimul in eo Chriſtum lædamus, ſpernamus, violemus noſtris iniuriis: non poſſe nos à fratribus diſſidere quin ſimul à Chriſto diſſideamus: Chriſtum à nobis diligi non poſſe quin diligatur in fratribus: qualẽ corporis noſtri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra ſunt corporis noſtri: quomodo nulla corporis noſtri pars aliquo doloris ſenſu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum eſſe, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipſi compaſſione tangamur. Quamobrem non abs re Auguſtinus, toties ſacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri ſtimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum

3. Vt nos excitet ad vitæ puritatem & ſanctimoniam.

4. Tum ad charitatem & pacem erga proximos.

1. Cor. 10. 16.

De hac charitate & pace cũ proximis colenda admodum neceſſaria admonitio.

Auguſtini teſtimonio comprobata.

Chriſtus ſeipſum nobis donans, non modò ſuo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: ſed quatenus ſe facit omnium communem: nos quoque omnes vnum in ſeipſo eſſe facit.

Hinc liquet quàm longè à Sacramenti natura abſit, quod fit ſub Papatu. 1. Vertitur in mutam actionē. 2. Conſecratio ad elementa ipſa, non ad recipientes deſtinatur.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi rectam Sacramenti adminiſtrationem non abſq; verbo cōſtare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbũ requirit ſiue in fide confirmandi ſumus, ſiue in confeſſione exercendi, ſiue excitandi ad officium, precatione opus eſt. Nihil ergo magis præpoſterum fieri in Cœna poteſt, quàm ſi vertatur in mutam actionem: quod ſub Papæ tyrannide factum eſt. Totam quidem vim conſecrationis à Sacerdotis intentione pendêre voluerunt, quaſi hoc nihil ad populum pertineret, cui myſteriũ maximè explicari oportuerat. Inde autem natus eſt hic error, quòd non obſeruabant promiſſiones illas quibus cōficitur conſecratio, nō ad elementa ipſa, ſed ad eos qui recipiunt, deſtinari. Atqui non panem alloquitur Chriſtus, vt corpus ſuum fiat: ſed diſcipulos iubet manducare atque illis corporis & ſanguinis ſui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promiſſiones fidelibus offerantur. Ita eſt ſanè. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt ſatis ſit verba demurmuraſſe, quaſi ab elementis exaudiantur: ſed verba illa viuam prædicationem eſſe intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac inſideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repoſitionem Sacramenti, quam nōnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem diſtribuatur, inutilē eſſe. Aut enim ſine recitatione inſtitutionis Chriſti accipient, aut miniſter vnà cum ſigno veram myſterij explicationem coniũget. In ſilentio eſt abuſus ac vitium. Si referuntur promiſſiones, & myſterium enarrantur, vt cum fructu recipiant qui recepturi ſunt, non eſt quod dubitemus hanc eſſe veram conſecrationem. Quorſum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vſque non peruenit? Sed enim qui ſic faciunt, habent veteris Eccleſiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non ſine magno periculo erratur, nihil tutius eſt quàm ipſam veritatem ſequi.

3. Verba ſine intellectu & ædificatione demurmurantur.

4. Fit inutilis repoſitio panis, vino omiſſo.

5. Vera conſecratio ignoratur.

6. Veteris Eccleſiæ exemplo abutuntur.

Poſtremus articulus ſecundæ partis, agens primo loco de indignè ad menſam Chriſti accedentibus.

40 Porrò quemadmodum ſacrum hunc panem Cœnæ Domini, ſpiritualem eſſe cibum videmus, ſuauem ac delicatum nō minus quàm ſalutiferum piis Dei cultoribus, cuius guſtu ſentiunt Chriſtum ſuam eſſe vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter ſe charitatem exhortatio eſt: ita rurſum in nocentiſſimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confeſſionem laudis

laudis charitatémq; non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitioſis humoribus occupatum, ipſe quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic ſpiritualis, ſi in animam inciderit malitia nequitiáque pollutã, maiore illam ruina præcipitat. non ſuo id quidem vitio, ſed quia pollutis & infidelibus nihil eſt mundum, quamlibet alioqui ſanctificatum Domini benedictione. Nam, vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, iudiciúmque ſibi manducant & bibũt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quòd ſine vlla fidei ſcintilla, ſine vllo charitatis ſtudio, ad vſurpandam Cœnam Domini, inſtar porcorum ſe proripit, minimè diſcernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud ſuam eſſe vitam non credunt, qua poſſunt contumelia ipſum afficiunt, omni ſua dignitate ſpoliantes: ac demum ſic accipiẽdo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac diſſidentes, ſacrum corporis Chriſti ſymbolum cum ſuis diſſidiis cõmiſcere audent, nõ ſtat per eos quominus Chriſti corpus diſcerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immerito rei ſunt corporis & ſanguinis Domini, quod ſacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem ſuam ſibi accipiunt. Nam quum nullam in Chriſto fidem repoſitam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur nõ alibi quàm in eo eſſe ſibi ſalutem, omnemque aliam fiduciam abiurant. Quare ipſi ſibi ſunt accuſatores: teſtimonium ipſi aduerſum ſe pronuntiant, damnationem ipſi ſuam obſignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuiſi diſtractíque à fratribus, hoc eſt Chriſti membris, partẽ in Chriſto nullam habeant: teſtificantur tamen hanc vnam ſalutem eſſe, Chriſto communicare, & illi vnitum eſſe. Eam ob rem præcipit Paulus vt probet ſeipſum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in ſe deſcendere, & ſecum reputare an interiore cordis fiducia in ſalutem à Chriſto partam recumbat: an oris confeſſione agnoſcat: deinde an innocentiæ ac ſanctitatis ſtudio ad Chriſti imitationem aſpiret: an eius exemplo ſeſe fratribus dare paratus ſit, ac ſe iis communicare quibuſcum Chriſtum communem habet: an vt ipſe à Chriſto cenſetur, ita viciſſim fratres omnes pro corporis ſui membris habeat: an eos inſtar membrorum ſuorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis eſſe poſſint: ſed quia huc nos contendere & votis omnibus aſpirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

Tit.1.15.

1.Cor.11.29.

Quales illi ſint.

Et quàm graue iudicium ipſis immineat.

Huic malè remedium prouonit Apoſtolus: nempe ſerium vniuſcuiuſque examen: & quale illud eſſe debeat.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem

Falſum verò à Papiſtis inductū examen, oſtenditur eſſe dirum tormentum, quod homines arcet à menſa Domini.

comparare volunt, miſeras cōſcientias torſerunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem eſſent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in ſtatu gratiæ eſſent. In ſtatu gratiæ eſſe interpretati ſunt purum purgatúmque omni peccato eſſe. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & ſunt homines, ab huius Sacramenti vſu arcebantur. Nam ſi hoc agitur vt noſtram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis eſt: deſperatio tantum & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, nō aliud proficiemus niſi vt tum denique indigniſſimi futuri ſimus quum de quærēda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis eſt examine habito, repoſcitáque à nobis factorum omnium ratione, contritione, cōfeſſione ſatisfactione, noſtram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis ſit, dictum eſt vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præſens inſtitutum attinet, dico hæc nimium eſſe ieiuna euanidáque ſolatia cōſternatis deiectíſq; cōſcientiis, & peccati ſui horrore perculſis.

Huius examinis Papiſtici refutatio.

1\. Nam ſi Dominus interdicto neminem in Cœnæ ſuæ participationem admittit niſi iuſtum & innocentem: nō leui cautione opus eſt, quæ aliquem ſuæ iuſtitiæ ſecurum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur ſecuritas, apud Deum defunctos eſſe qui fecerūt quod in ſe eſt?

2\. Quod ſi etiam ita eſſet, quando tamē erit vt ſpondere quis ſibi audeat, ſe feciſſe quod in ſe erat? Ita quū nulla certa noſtræ dignitatis ſecuritas fiat, manebit ſempe clauſus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium ſibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

Concluſio, examē à Papiſtis inuectum eſſe Spiritus mendacis figmentum.

42 Nunc iudicare promptum eſt qualis ſit hæc, quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo auctore profecta ſit, quæ miſeros peccatores & trepidatione mœſtitiáque afflictos, huius ſacramenti conſolatione immani ſua auſteritate orbat & ſpoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciæ illis proponebantur. Certè diabolus nullo maiori cōpendio homines perdere poterat, quàm ſic eos infatuando, ne guſtū & ſaporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cæleſtis paſcere voluerat.

Cui opponitur Chriſtianum examen, cuius hæ ſunt partes.

Ne igitur in huiuſmodi præcipitium ruamus, meminerimus has ſacras epulas ægrotis eſſe pharmacū, peccatoribus ſolatiū, pauperibus largitionem: quæ ſanis, iuſtis, & diuitibus ſiqui reperiri poſſent nullum afferrent operæpretium. Nam quū in illis Chriſtus nobis in cibum detur: intelligimus, nos ſine ipſo tabeſcere, liqui, deficere, qualiter inedia corporis vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos ſine ipſo in nobis planè mortuos eſſe. Quare ea eſt dignitas quā vnam & optimam afferre Deo poſſumus, ſi noſtrā ei vilitatē, &

1. Dignitatis & efficaciæ Chriſti conſideratio.

vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt ſua miſericordia nos ſe dignos faciat: ſi animos in nobis deſpondeamus, vt nos in ipſo conſolemur: ſi nos humiliemus, vt ab ipſo erigamur: ſi nos accuſemus, vt ab ipſo iuſtificemur: præterea ſi ad eam quam in ſua cœna nobis commendat vnitatem aſpiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in ſeipſo eſſe facit: ita vnam omnino animam, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc ſi perpenſa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiamſi concutiant, proſternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum ſordibus inquinati, nos ſemimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iuſtitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat, dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè conſtare quæ omnia in Chriſto, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipſa quam Deo imperfectam offerre ſatis ſit, vt ipſam in melius augeat: quando præſtari ſolida non poteſt. Alij nobiſcum in hoc conſentientes dignitatem ipſam in fide & charitate poſitam eſſe: in modo tamen ipſo dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere poſſit: & charitatem parem ei quam Chriſtus erga nos declarauit. At eo ipſo omnes ab huius Cœnæ ſacroſanctæ acceſſu, non ſecus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum ſententia, nemo niſi indignè acciperet: quando ad vnum omnes rei conuictique ſuę imperfectionis tenerentur. Et ſanè nimij ſtuporis, ne dicam ſtoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentum irritum ſuperuacuúmque faciat: quod non perfectis inſtitutum eſt, ſed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, ſtimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriuſque corrigendum.

2. Indignitatis noſtræ ſenſus, qui nos ad Chriſtũ deducat.

3. Fidei & charitatis incrementum.

Ita tamen vt animos non deſpondeamus etiã ſi fides infirma & charitas imperfecta ſit: quandoquidem perfectu & ſine labe credentibus non eſt inſtituta Cœna Domini, ſed ægrotis imbecillis in fide & peccatorib. ad Chriſti perfectionem confugientibus.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum ſpectat, in manum accipiant fideles, nécne: inter ſe diuidant, aut ſinguli quod ſibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponunt, an proximo tradant: panis ſit fermentatus, azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia ſunt, & in Eccleſiæ libertate poſita. Quanquam certum eſt, veteris Eccleſiæ ritum fuiſſe vt omnes in manum acciperent. Et Chriſtus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuiſſe ante tempus Alexandri Romani Epiſcopi, narrant hiſtoriæ: qui primus azymo pane delectatus eſt: qua id ratione, non video, niſi vt plebis oculos nouo ſpectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione inſtitueret. Omnes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis ſtudio tangũtur, annõ

Secundo loco agitur de ritibus externis. Ibi multa ſunt indifferẽtia. Alia autem non item.

Nonnulla autem à ſuperſtitione introducta ſunt, & ad neceſſitatem quandam audacter ac malè reſtricta.

euidenter perſpiciant, & quanto præclarius Dei gloria hîc reſplendeat, & quãto affluentior ſpiritualis conſolationis ſuauitas ad fideles redeat, quàm in iſtis frigidis & hiſtrionicis nugis quæ nullum alium vſum afferunt niſi vt ſtupentis populi ſenſum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum ſuperſtitione ſtolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetuſtate tueri huiuſmodi inuentiones velit, nec ipſe ignoro quàm vetuſtus ſit chriſmatis & exufflationis in Baptiſmo vſus: quàm non longè ab ætate Apoſtolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: ſed iſthæc ſcilicet humanæ cõfidentiæ procacitas eſt, quæ ſe continere nequit quin ſemper in Dei myſteriis ludat & laſciuiat. Nos verò meminerimus tanti eſſe Deo verbi ſui obedientiã, vt in ea & Angelos ſuos & orbẽ vniuerſum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie faceſcere iuſſa, ſic adminiſtrari decẽtiſſimè poterat, ſi ſæpiſſimè & ſingulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Eccleſiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum miniſter, propoſito in menſa pane & vino, inſtitutionem Cœnæ referret: deinde promiſſiones enarraret quæ in ea nobis relictæ ſunt, ſimul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: poſtea oraretur, vt quà Dominus benignitate ſacrum hoc alimentum nobis largitus eſt, nos quoque ad id ſuſcipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret, & quando ex nobis non ſumus, ſua miſericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hîc verò aut canerentur Pſalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles ſacroſanctis epulis communicarent: miniſtris panem frangentibus, & populo præbẽtibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad ſynceram fidem & fidei confeſſionem, ad charitatem & mores Chriſtianis dignos. poſtremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Eccleſia dimitteretur in pace.

Quib. faceſſere iuſſis, externus ſacræ Cœnæ actionis ritus, vt quàm decentiſſimè adminiſtrari queat, paucis & ex veteris Eccleſiæ inſtituto, idque maiori ex parte, deſcribitur.

Tertio loco, Cœnæ participationem Chriſtianis omnibus frequentem eſſe debere probatur 1. purioris Eccleſiæ praxi.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus diſſeruimus, abundè oſtendunt, non inſtitutum ideo fuiſſe vt ſemel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris eſt) verùm quo frequẽti in vſu Chriſtianis omnibus eſſet, vt frequenti memoria paſſionem Chriſti repeterent. qua recordatione & fidem ſuam ſuſtinerent ac roborarent, & ſeſe ad confeſſionem laudis Deo canẽdam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua poſtremò mutuam charitatem alerent, & ſibi etiam inter ſe teſtificarentur, cuius copulam in vnitate corporis Chriſti viderent. Quoties enim ſymbolo corporis Domini cõmunicamus, velut data & accepta teſſera, alter alteri nos viciſſim obſtringimus ad omnia dilectionis officia: vt nequid admittat noſtrum quiſpiam quo fratrem lædat, nequid prętermittat quo eum iuuare poſſit, vbi neceſſitas poſtulat & facultas ſuppetit.

ſuppetit. Talem fuiſſe Eccleſiæ Apoſtolicæ vſum, Lucas in actis commemorat, quum fideles ait perſeuerantes fuiſſe in doctrina Apoſtolorum, communicatione, fractione panis, & orationib. Sic agendum omnino erat, vt nullus Eccleſiæ conuentus fieret ſine verbo, orationibus, participatione Cœnæ & eleemoſynis. Hunc & apud Corinthios fuiſſe inſtitutũ ordinem, ſatis ex Paulo coniicere licet: & multis poſtea ſeculis in vſu fuiſſe conſtat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta conſecratione omnes communicent, qui noluerint Eccleſiaſticis carere liminibus. Et in vetuſtis illis Canonibus quos Apoſtolorum vocant, habetur, Qui non perſeuerãt vſque ad finem, & ſacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Eccleſiæ mouentes, corrigẽdos. In Antiocheno etiam Concilio decretum eſt vt qui Eccleſiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abſtinent, ab Eccleſia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametſi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus ſaltem verbis propoſitum: tamen illic quoque ſtatuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehenſi fuerint, admoneantur. Si poſt monitionem abſtineant, arceantur.

Act. 2. 42.

2. Veterum etiã Epiſcoporum inſtituta.

45 His ſcilicet conſtitutionibus volebant ſancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vſum, ab ipſis Apoſtolis traditum: quem fidelibus maximè ſalutarem eſſe, vulgi autem negligentia ſenſim obſoleſcere videbant. De ætate autem ſua teſtatur Auguſtinus, Huius, inquit, rei ſacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum, in Dominica menſa præparatur, & de menſa illa ſumitur: quibuſdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epiſtola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & ſanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonniſi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdũ remiſſior erat, inſtabãt ſancti viri ſeueris obiurgationibus, ne cõniuere ad hãc ſocordiã viderentur. Tale exemplũ eſt apud Chryſoſtomũ in epiſtolã ad Epheſios, Non eſt dictũ ei qui cõuiuium dehoneſtabat, Quare recubuiſti? ſed, Quare ingreſſus es? Quiſquis myſteriorum particeps non eſt, improbus eſt, & impudens quòd hîc adſtat. Quæſo, ſiquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, diſcubuerit, viſus fuerit ſe ad edendum comparare, deinde nihil guſtet, nónne contumelia & conuiuiũ afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos ſtãs qui oratione ſe ad ſumendum ſacroſanctum cibum præparant, te vnum eſſe ex eorum numero, eo ipſo quòd non abſceſſiſti confeſſus es, tandem nõ participas, nónne ſatius foret te non comparuiſſe? Indignus ſum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ

Quibus ſocordiã populi ſeuerè damnarunt.

In 6. cap. Ioh. tract. 26.

Frequens S. Cœnæ participatio Auguſt. ætate.

In cap. 1. Hom. 26.

Mat. 22. 12.

Neglecta tempore Chryſoſtomi.

eſt ad ſumendum ſacrum myſterium præparatio.

Papiſtica autem conſuetudo quotannis ſemel communicare iubẽs, execrandum eſt inuentum, licet ex fonte nõ per orſus impuro primũ promanaſſe potuit.

46 Et ſanè hæc conſuetudo quæ ſemel quotannis communicare iubet, certiſſimum eſt diaboli inuentum: cuiuſcunque tãdem miniſterio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuiſſe authorem: quod tale fuiſſe nequaquam credibile eſt quale nunc habemus. Ille enim, ſuo inſtituto, non fortè peſſimè Eccleſiæ conſulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim dubium eſt quin tum ſacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent, nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. ſed quum vix vnquam eueniret vt omnes ſimul communicarent, eſſet verò neceſſe eos qui permixti erãt profanis & idololatris, externo aliquo ſymbolo fidem ſuam teſtari: diem illum, ordinis & politiæ cauſa, vir ſanctus ſtatuerat, quo totus Chriſtianorũ populus fidei confeſſionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini inſtitutum malè detorſit poſteritas, quum certa lex de vna quotannis communicatione poſita eſt: qua factum eſt vt ferè omnes, quum ſemel communicauerũt, quaſi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtramque aurem ſecuri dormiant. Longè aliter factum oportuit: ſingulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Chriſtianorum cœtui menſa Domini, declarandæ promiſſiones quæ nos in ea ſpiritualiter paſcerent: nullus quidem neceſſitate cogendus, ſed cohortandi omnes, & ſtimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conqueſtus ſum, diaboli arte intruſam hanc cõſuetudinem: quæ dum vnum anni diem præſcribit, in totum annum ſocordes reddit. Videmus quidem peruerſum hunc abuſum Chryſoſtomi tempore iam obrepſiſſe: ſed videre ſimul licet quantopere ipſi diſplicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam eſſe huius rei inæqualitatem, quòd aliis anni temporibus ſæpenumero, nec quũ mundi eſſent, accederent: in Paſchate, etiam immundi. Deinde exclamat, O conſuetudinem, ô præſumptionem! Fruſtra ergo habetur quotidiana oblatio: fruſtra ſtamus ad altare. Nemo eſt qui ſimul participet. Tantùm abeſt vt authoritate ſua interpoſita comprobarit.

Huic malo remedium, etiam noſtro ſeculo neglectum.

A Chryſoſtomo deſideratum, non impetratum.

Quarto loco ſub vna tantùm ſpecie communio in Papatu Satanæ inuentum eſſe probatur.

47 Ex eadem prodiit officina & altera conſtitutio, quæ dimidiam cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata eſt, vel eripuit: nempe ſymbolum ſanguinis, quod laicis & profanis (his ſcilicet titulis Dei hæreditatem inſigniunt) interdictũ, paucis raſis & vnctis in peculiũ ceſſit. Edictum æterni Dei eſt vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne ſine ratione aduerſus Deũ ſuum pugnent tales legiſlatores, pericula obten-

obtendũt quæ accidere poſſent ſi omnibus paſſim exponeretur ſacer hic calix: acſi ab æterna Dei ſapientia proſpecta ea & animaduerſa non eſſent. Deinde argutè ſcilicet ratiocinantur, vnum pro duobus eſſe ſatis. Nam ſi corpus eſt (inquiunt) totus Chriſtus eſt, qui à ſuo corpore iam diuelli non poteſt. Ergo & corpus ſanguinem per concomitãtiam complectitur. En ſenſus noſtri cum Deo conſenſum, vbi vel tantillum laxis habenis laſciuire ferociréque cœpit. Dominus, panem oſtendens, corpus ſuum eſſe dicit: calicem dum oſtendit, ſanguinem vocat. Humanæ rationis audacia cõtrà reclamat, panem eſſe ſanguinem, vinum eſſe corpus. acſi Dominus nulla cauſa corpus ſuum à ſanguine & verbis & ſignis diſtinxiſſet: & vnquam fando auditum eſſet, corpus Chriſti, aut ſanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè ſi deſignare ſe totũ voluiſſet, dicere poterat. Ego ſum: qualiter loqui in Scripturis conſueuit: non autem, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Sed fidei noſtræ infirmitati ſuccurrere volens, calicem ſeorſum à pane ſtatuit, vt doceat ſe ad potum non minus quàm cibum ſufficere. Nunc tollatur pars vna, nonniſi dimidium alimẽtorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum ſit quod obtendunt, ſanguinem eſſe in pane per concomitantiam, & corpus rurſum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Chriſtus vt neceſſariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iuſſis retinẽda nobis eſt vtilitas quæ in duplici arrha ex Chriſti ordinatione percipitur.

Nec huius erroris patronis fauẽt pericula & effugia quæ obtendunt: quorum etiam ſubiicitur refutatio.

Quare Chriſtus panem & vinũ corpus & ſanguinem diſtinctè expreſſiſque verbis nominauit.

48 Equidem ſcio, Satanæ miniſtros (vt ſolenne illis eſt Scripturas ludibrio habere) hîc cauillari. Primũ cauſantur, ex ſimplici facto non eſſe ducendam regulam qua Eccleſia ad perpetuam obſeruationem obligetur. At mentiuntur quum ſimplex factum eſſe dicunt: neque enim porrexit tantùm calicem Chriſtus: ſed inſtituit vt Apoſtoli ſic in poſterum facerent. Præcipientis enim verba ſunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus ſic factum eſſe commemorat vt pro certo inſtituto commendet. Alterum effugium eſt ſolos Apoſtolos in huius cœnæ participationem à Chriſto admiſſos, quos iam in ſacrificiorum ordinẽ allegerat & cooptauerat. Velim tamẽ mihi ad quinque poſtulata reſpondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum ſuis mendaciis reuincantur. Primùm, quo oraculo reuelatam habent hanc ſolutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenſet qui accubuerint cum Ieſu: ſed non ita Chriſti dignitatem obſcurat, vt ſacrificos eos appellet, de quo nomine poſtea ſuo loco. Etſi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt ſic facerent: nempe vt ſic inter ſe diſtribuerent. Secundò, cur meliore illo ſeculo, ab Apoſtolis ad mille vſque annos poſtea, ſine exceptione omnes fiebant vtriuſque ſymboli participes? ignorabátne vetus Eccleſia quos Chriſtus conuiuas

Aliud Papiſtarum effugium. Reſponſio.

Poſtremũ, calicem ad ſolos ſacrificulos Apoſtolorum ſucceſſores pertinere.

1 Poſtulatum primum huic poſtremo cauillo oppoſitum reſponſionis loco.

2. Secundum poſtulatum, veteris Eccleſiæ teſtimonio & praxi firmatum.

Lib. de reſur. car. Refert Theodorit. l. 3. c. 18. Hieron. in 2. Malac. Chryſoſt. in 2. Cor. ca. 8. hom. 18.

ad cœnam ſuam admiſiſſet? Perditiſſimæ impudentiæ fuerit hîc reſtitare & tergiuerſari. Extát Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei teſtimonia ſuggerũt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & ſanguine Chriſti paſcitur, vt anima de Deo ſaginetur. Quomodo huiuſmodi manibus (dicebat Ambroſius Theodoſio) ſacrum Domini corpus ſuſcipies? Qua audacia poculum ſanguinis pretioſi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui euchariſtiam conficiunt, & ſanguinem Domini populo diſtribuunt. Chryſoſtomus, Non ſicut in veteri Lege partem quidem ſacerdos comedebat, partem verò populus. verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ ſunt euchariſtiæ, communia ſunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipſum Auguſtinus plurimis locis teſtatur.

Secundi illius poſtulati amplior conſideratio Gregory, Geaſii, Cypriani authoritate comprobata.

49 Sed quid de re notiſſima diſputo? Legantur omnes Græci & Latini ſcriptores: paſſim occurrent eiuſmodi teſtimonia. Neque obſoleuit hæc cõſuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Eccleſia ſuperfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Epiſcopum fuiſſe iure dicere poſſis, ſua ætate ſeruatum fuiſſe docet. Quis ſit ſanguis agni, iam non audiendo, ſed bibendo, didiciſtis. Eius ſanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis poſt eius mortem annis, quum iam omnia degeneraſſent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, ſed pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tũc diuinæ inſtitutionis reuerentia: nec ſacrilegiũ eſſe dubitabant, ſeparareque eſſent à Domino coniũcta. Sic enim loquitur Gelaſius, Cõperimus quòd quidam ſumpta tantummodo corporis ſacri portione, à calice abſtineãt: qui proculdubio, quoniam neſcio qua ſuperſtitione vidẽtur adſtricti, aut integra Sacramenta percipiãt, aut ab integris arceantur. Diuiſio enim iſtius myſterij ſine grãdi ſacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ ſanè Chriſtianam mentẽ permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in cõfeſſione Chriſti ſanguinem fundere, ſi militaturis ſanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrii poculum idoneos, ſi nõ eos ad bibendum Domini poculum prius in Eccleſia iure communionis admittimus? Quod autem ad ſacerdotes reſtringunt Canoniſtæ illud Gelaſij decretum, magis puerile eſt cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De conſecr diſt. 2. cap. Comperimus.

Serm. 5. de lapſis.

Tertium poſtulatum.

50 Tertiò cur de pane ſimpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberẽt? Acſi Satanæ calliditati ex deſtinato occurrere voluiſſet. Quartò, ſi ſua Cœna Dominus ſolos ſacrificos (vt ipſi volunt) dignatus eſt, quis vnquam hominum auſus eſſet vocare in participationẽ extraneos, qui à Domino excluſi eſſent? & participationem quidem eius doni cuius penes ſe poteſtas

4. Quartum.

non

non eſſet, nullo eius mandato qui ſolus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vſurpant, vt plebeculæ ſymbolum Chriſti corporis diſtribuant, ſi nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, ſe accepiſſe à Domino quod illis tradiderat? Nã poſtea traditionẽ declarat, vt omnes promiſcuè vtroque ſymbolo communicarẽt. Quòd ſi à Domino Paulus acceperat, omnes ſine diſcrimine admittendos, videant à quo acceperint qui vniuerſam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere nõ poſſunt, apud quem nõ eſt Eſt & Non. Et adhuc tales abominationes nomine Eccleſiæ prætexere audent, & hoc prætextu defendere. quaſi verò aut iſti Antichriſti Eccleſia ſint, qui Chriſti doctrinã & inſtitutiones tam facilè proterunt, diſſipant, abrogant: aut Apoſtolica Eccleſia, Eccleſia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

5. Quintum.

2. Cor. 1. 19.

Concluſio dilemmatica.

CAPVT XVIII.

De Miſſa Papali, quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.

Partes huius capitis.

1 Miſſæ abominatio, ſect. 1. multiplex impietas quinque capitibus comprehenſa, ſect. 2 3. 4 5. 6. 7. eiuſdémque origo deſcribitur, ſect. 8. & 9.
2 De nomine ſacrificij, quod S. Cœnæ veteres tribuerunt, ſect. 10. 11. 12. & de ſacrificiis appoſita diſputatio, Papiſtarum pro Miſſatico ſacrificio argumenta refellens, ſect. 13. 14 15. 16. 17. & 18.
3 Summa doctrinæ de Sacramentis Eccleſiæ Chriſti, qua viam ſibi munit author ad ſequentem tractationem de quinque falsò nominatis ſacramentis, ſect. 19. & 20.

HIs & ſimilibus inuentis conatus eſt Satan, velut offuſis tenebris, ſacram Chriſti Cœnam infuſcare & inquinare: ne ſaltem eius puritas in Eccleſia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum ſignum extulit, quo non modò obſcuraretur & peruerteretur, ſed penitus obliterata & abolita euaneſceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peſtilentiſſimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet miſſam ſacrificium & oblationem eſſe ad impetrandam peccatorum remiſſionem.

Omnium abominationum aduerſus Cœnam Domini erectarũ Miſſa Papalis eſt caput.

Huius deſcriptio.

Quomodo initio dogma iſtud acceperint ſaniores Scholaſtici, nihil moror: valeant ipſi cum ſpinoſis ſuis argutiis: quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiādę ſunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iuſſis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichriſtus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Miſſam eſſe opus quo ſacerdos qui Chriſtum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam eſſe victimam, qua ſibi Deum reconcilient. Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum eſt, ſed ipſa quoque actio ſic eſt inſtituta vt genus ſit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo ſatisfiat. Hoc quoque ſonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vſu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hęc peſtis, ſcio: quāta ſub ſpecie boni lateat, vt nomē Chriſti præferat, vt vno Miſſæ nomine totam fidei ſummam complecti ſe multi credant. Sed vbi verbo Dei, clariſſimè comprobatū fuerit, hanc quantumuis fucatam & ſplendidam inſigni contumelia Chriſtum afficere, crucē eius ſepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructū qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & diſſipare: an erūt vllæ tā profundæ radices quas non validiſſima hęc ſecuris, verbū inquāDei, cōſcindat & euertat? An vlla tā ſpecioſa facies ſub qua latēs malum lux hæc non prodat?

Deſcriptionis plenior traditio. *Abominationis huius efficacia.*

2 Oſtendamus ergo quod primo loco propoſitum eſt, intolerabilem illic blaſphemiam ac contumeliam Chriſto irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre conſecratus eſt, non ad tempus quomodo illi in Veteri teſtamento conſtituti legūtur, quorum quum vita mortalis eſſet, ſacerdotium immortale eſſe non poterat: quare & ſucceſſoribus opus erat qui ſubinde in demortuorum locū ſubrogarentur. At Chriſto, qui immortalis eſt, vicarium ſubſtitui minimè neceſſe eſt. Itaque à Patre deſignatus eſt Sacerdos in æternum, ſecūdum ordinem Melchiſedec: vt æternum permanente ſacerdotio fungeretur. Hoc myſterium in Melchiſedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura ſemel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam poſtea eius meminit, acſi nullū vitæ finē habuiſſet. Hac ſimilitudine Chriſtus ſecundum eius ordinem Sacerdos dictus eſt. Iam verò qui quotidie ſacrificant, oblationibus ſacerdotes præficiant neceſſe eſt, quos Chriſto velut ſucceſſores & vicarios ſubrogent. Qua ſubrogatione non modò Chriſtum ſuo honore ſpoliant, & æterni ſacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: ſed è dextera Patris deturbare ipſum conantur: in qua ſedere immortalis nō poteſt quin ſimul æternus Sacerdos maneat. Neque cauſentur nō ſufficī ſuos ſacrificulos Chriſto quaſi demortuo, ſed ſuffraganeos dunta-

1. Prima Miſſæ papalis impietas. Intolerabilis blaſphemia Chriſtum unicū Eccleſiæ Sacerdotē afficit. Sacerdotes (acſi nullus eſſet) ei ſubſtituens. Heb.5.5. 10. & 7.17.21. & 9.11. & 10.21. Pſal.110.4. Gen.14 18.

Exceptio Papiſtarum diluitur.

duntaxat eſſe æterni eius ſacerdotij quod propterea ſtare non deſinit. Verbis enim Apoſtoli fortius conſtringũtur, quàm vt ſic elabi poſſint: nẽpe alios plures eſſe factos ſacerdotes quia morte impedirẽtur permanere. Chriſtus ergo qui morte nõ impeditur vnus eſt, nec cõſortibus indiget. Quæ tamen eorum eſt improbitas ad impietatem ſuam tuendam, exemplo Melchiſedec ſe armant. Quia enim obtuliſſe dicitur panem & vinum, colligunt fuiſſe præludium Miſſæ ſuæ, acſi inter eum & Chriſtum ſimilitudo eſſet in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum eſt ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchiſedech Abrahæ & eius comitibus, vt laſſos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad ſacrificiũ? Humanitas ſãcti regis laudatur à Moſe: myſterium importunè illi excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen ſuum errorem alio colore: quia ſequitur cõtinuò pòſt, Et erat Sacerdos Dei altiſſimi. Reſpondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apoſtolus ad benedictionem refert. Quũ ergo Sacerdos eſſet Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apoſtolus (quo melior non eſt quærendus interpres) colligit eius præſtantiam: quià minor benedicitur à maiore. Quòd ſi oblatio Melchiſedech ſacrificij Miſſalis figura eſſet, an Apoſtolus, obſecro, qui minima quæque excutit, rẽ adeò ſeriam & grauẽ fuiſſet oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quę ab ipſo Apoſtolo adducitur, fruſtra cõuellere tẽtabũt, ceſſare ius & honorẽ ſacerdotij inter homines mortales, quia Chriſtus, qui immortalis eſt, vnicus ac perpetuus eſt Sacerdos.

Heb.7.23.

Exemplo Melchiſedeci defenditur.

Reſponſio, locum Moſis explanãs.

Inſtantia.

Reſp. 1. verbis Apoſtoli.

Heb.7.7.

Altera.

3 Altera Miſſæ virtus propoſita erat, quòd Chriſti crucem & paſſionem opprimit & obruit. Hoc quidem certiſſimũ eſt, euerti Chriſti crucem ſimulac erigitur altare. nã ſi in cruce ſemetipſum in ſacrificium obtulit, quo nos in perpetuũ ſanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius ſacrificij nullo fine perſtat. Alioqui nihilo honorificentius de Chriſto ſentiremus quàm de bobus & vitulis qui ſub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillę, quòd ſæpius iterabantur. Quare aut Chriſti ſacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuiſſe fatendum erit, aut vno ſemel ſacrificio Chriſtũ in omnia ſecula defunctum eſſe. Id eſt quod dicit Apoſtolus, Summum hunc Pontificem Chriſtum ſemel, per immolationem ſui apparuiſſe, ſub conſummationem ſeculi ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos ſanctificatos eſſe per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Item, Chriſtum vna oblatione in perpetuum conſummaſſe ſanctificatos. Quibus inſignem ſententiam ſubnectit, Acquiſita ſemel peccatorum remiſſione, nullam amplius reſtare oblationem. Hoc & poſtremà ſua voce & inter vltimos ſpiritus edita Chriſtus ſignificauit,

2. Secunda Miſſæ impietas.

Chriſti crucem euertit, altare erigens.

Heb.9.11.

Ratio firmiſſima.

Heb.9.26. & 10. 10. & 14. & 26.

Altera, Chriſti poſtrema voce confirmata.

quum dixit, Conſummatum eſt. Solemus extremas moriẽtium
Ioh.19.30. voces pro oraculis obſeruare. Chriſtus moriens teſtatur vno ſuo ſacrificio perfectum eſſe & impletum quicquid in ſalutem noſtram erat. Nobis huiuſmodi ſacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quaſi imperfecto, innumera
Tertia. quotidie aſſuere licebit? Quando ſacroſanctum Dei verbum non affirmat modò, ſed clamat etiam & conteſtatur, hoc ſacrificium ſemel peractum fuiſſe, eius vim æternam permanere: qui aliud poſtulant, nónne ipſum imperfectionis inſimulant &
Quarta à Miſſæ ipſius inſtitutione. infirmitatis? At verò Miſſa quæ hac lege tradita eſt vt millies centena ſacrificia in ſingulos dies peragantur, quò ſpectat niſi vt Chriſti paſſio, qua vnicam hoſtiam ſe Patri obtulit, ſepulta ſubmerſaque iaceat? Quis, niſi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuiſſe quæ veritati adeò apertæ ac dilucidæ obluctaretur?
Exceptio 1. Nec me latet quibus præſtigiis hanc ſuam fraudem prætexere ſoleat pater ille mendacij, non varia eſſe nec diuerſa ſacrificia,
Reſponſio. ſed vnum idem ſæpius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio diſcutiuntur, tota enim diſputatione contendit Apoſtolus non modò nulla alia eſſe ſacrificia, ſed vnum illud ſemel oblatum
Exceptio 2. fuiſſe, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiamnũ
Reſponſio, Pauli teſtimonio comprobata. rima effugiunt, non repetitionem eſſe, ſed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque ſophiſma confutatur. neq; enim hac lege ſe obtulit ſemel Chriſtus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret ſuum ſacrificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac ſacræ Cœnæ adminiſtratione fructus eius nobis cõ-
1.Cor.5.7. municetur. Sic Paulus dicit Chriſtum Paſcha noſtrum immolatum eſſe: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio eſt qua nobis ritè applicatur crucis ſacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

Exceptio 3. ex Malachia dicto. 4 Sed operæpretium eſt audire quo præterea fundamento miſſarium ſacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium
Malach.1.8. trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incenſum per or-
Reſp. ſenſum Prophetæ aperiens. bem vniuerſum offeratur nomini ſuo, & oblatio munda. Quaſi verò nouum ſit aut inſolitum Prophetis, quum de Gẽtium vocatione loquuntur, ſpiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu deſignare, quo familiarius ſeculi ſui hominibus indicarent in veram religionis ſocietatem eſſe vo-
Confirmatio ex aliis locis petita. candas. Qualiter etiam in vniuerſum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis ſuæ typis deſcribere ſo-
Ioel.2.28. lent. Sic pro conuerſione ad Dominum, aſcenſum in Ieruſalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia qua in regno Chriſti fideles donandi erant, ſomnia & viſiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Ieſaiæ
Ieſa.19.21. 23. 24. vaticinio ſimile eſt, vbi Propheta de tribus altaribus in Aſſyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicit. Primùm enim quæro annon

annon huius prophetiæ complementum in regno Chriſti eſſe concedant. Deinde vbi ſint aræ illæ, aut quando vnquam ſint erectæ. Tertiò, num exiſtiment ſingulis regnis deſtinari ſingula templa, quale illud Hieroſolymitanum fuit. Hæc ſi perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam ſub typis ætati ſuæ congruentibus, de ſpirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis ſolutionem damus. Huius tamen rei quia paſſim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori ſolicitus. Quanquam in hoc quoque miſerè hallucinantur, quòd nullum agnoſcunt ſacrificium niſi Miſſariũ: quum re vera nunc ſacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur. *Reſponſio 2.*

5 Nunc deſcendo ad tertias Miſſæ partes, vbi explicandum eſt quomodo veram & vnam mortem Chriſti obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines teſtamẽti confirmatio à morte teſtatoris pendet, ita etiam teſtamentum, quo nos peccatorũ remiſſione & æterna iuſtitia donauit, morte ſua confirmauit Dominus noſter. In hoc teſtamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegãt, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò eſt Miſſa niſi nouum & prorſus diuerſum teſtamentum? quid enim? annon ſingulæ Miſſæ nouam peccatorum remiſſionem, nouam iuſtitiæ acquiſitionem promittunt. vt iam tot ſint teſtamenta quot Miſſæ? Veniat ergo rurſum Chriſtus, & altera morte nouũ hoc teſtamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Miſſarũ teſtamenta rata faciat. Annõ igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Chriſti mortem obliterari per miſſas? Quid, quòd eò directè ſpectat Miſſa, vt rurſũ ſi fieri poſſit, trucidetur Chriſtus? Nam vbi teſtamentum eſt (inquit Apoſtolus) mortem teſtatoris intercedere illic neceſſe eſt. Miſſa nouum Chriſti teſtamentum præ ſe fert: eius ergo mortem poſtulat. Præterea hoſtiam quæ offertur, occidi & immolari neceſſe eſt. Si Chriſtus ſingulis Miſſis ſacrificatur: eum ſingulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum eſt, ſed Apoſtoli argumentum, Si neceſſe habuiſſet offerre ſæpius ſemetipſum, oportuiſſe illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor eſſe illis in promptu reſponſum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim ſibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne poſſint quidem. Nos verò ſcimus, mortem ac vitam Chriſti nequaquam in eorum manu eſſe. An ipſum interficere inſtituant, non reſpicimus: tantùm oſtendere animus eſt, quale abſurdum conſequatur ex impio ac ſceleſto eorũ dogmate. Quod ipſum ex ore Apoſtoli demonſtro. Reclament centies licet, ſacrificium hoc eſſe *ἀναίμακτον*: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt ſacrificia naturam mutent. quia hoc modo concideret ſacra

3. Tertia, Miſſæ impietas. Mortẽ Chriſti ex hominum memoria excutit.

Nam Chriſti teſtamentum obliterat.

Chriſtum iterum mactat, & cruci affigit.

Heb. 9. 16.

Exceptio Papiſtarum.

Reſponſio.

Exceptio 2. de incruento ſacrificio.

Reſponſio.

& inuiolabilis Dei inſtitutio. Vnde ſequitur, firmum eſſe illud principium Apoſtoli, requiri ſanguinis effuſionem ne deſit ablutio.

4. Quarta Miſſæ impietas. Mortis Chriſti fructum nobis præripit. Exceptionis diſſutio.

6 Iam quartum Miſſæ munus tractandum, vt ſcilicet fructū qui è morte Chriſti ad nos redibat, nobis præripiat: dū ne agnoſcamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet ſe morte Chriſti redemptum eſſe, vbi nouam in Miſſa redemptionem viderit? Quis peccata ſibi remiſſa confidat, vbi nouam remiſſionē viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia cauſa nos peccatorum remiſſionem in Miſſa obtinere, niſi quia morte Chriſti iā acquiſita eſt. Non enim aliud affert quàm ſi iactet ea lege nos à Chriſto redemptos eſſe vt nos ipſi redimamus. huiuſmodi enim à Satanæ miniſtris doctrina ſparſa eſt, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur. Nos, quum Chriſtū Patri in Miſſa offerimus, hoc oblationis opere aſſequi peccatorum remiſſionem, & participes fieri paſſionis Chriſti. Quid iam paſſioni Chriſti ſupereſt niſi vt ſit exemplum redemptionis, quo diſcamus noſtri eſſe redemptores? Chriſtus ipſe, dum in cœna veniæ fiduciam obſignat, non iubet diſcipulos in actione illa hęrere, ſed ablegat eos ad mortis ſacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgo loquuntur) eſſe ſignificans, ex quo diſcant victimam expiatricem: qua placandus erat Deus, nonniſi ſemel offerri debuiſſe. Neque enim ſufficit Chriſtum tenere vnicam eſſe victimam, niſi & vnica immolatio accedat: vt fides noſtra cruci eius affixa ſit.

Impietatis huius viua delineatio.

5. Quinta Miſſæ impietas. Cœnā Domini ſuſtulit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe ſacram cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formatámque reliquerat: erecta Miſſa, è medio ſublatam, inductam, & deperditam. Siquidem cœna ipſa donum Dei eſt, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Miſſæ pretium Deo numerare fingitur quod ipſe in ſatisfactionem accipiat. Quantum intereſt inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnæ ſacrificium differt. Atque hæc quidem miſerrima hominis ingratitudo eſt, quòd vbi agnoſcenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum ſibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Chriſti morte non ſemel duntaxat reſtitutos in vitam: ſed aſſiduè viuificari, quia tunc omnes noſtræ ſalutis numeri impleti ſint. Miſſæ ſacrificium longè aliā cantilenam canit, Chriſtum oportere quotidie ſacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Eccleſiæ cœtu diſtribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Chriſto Ieſu. Hanc communitatem diſſoluit ac diſtrahit Miſſæ ſacrificium: poſtquā enim error inualuit, oportere eſſe Sacerdotes qui pro populo ſacrificarēt, quaſi relegata eſſet ad eos cœna, deſiit iuxta Domini mandatum fidelium Eccleſiæ

In cœna enim Pater Chriſtum nobis offert. In Miſſa ſacrificuli Chriſtum Patri offerunt.

Cœna Chriſtianis omnibus commune eſt ſacramentum. Miſſa peculiaris eſt vnico ſacrificulo.

cleſiæ communicari. Aditus Miſſis priuatis eſt patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm cõmunitatem illam à Domino inſtitutam quum ſacrificulus ſuam victimam ſeorſim voraturus, ſe à toto fidelium populo ſegreget Miſſam priuatam voco, (nequis fallatur) vbicunque nulla eſt inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiamſi aliàs magna hominum multitudo interſit.

8 Ac ipſum quidem Miſſæ nomen vnde natum ſit nunquã certò potui iudicare: niſi quòd mihi veriſimile eſt, ab oblationibus quæ conferebantur, fuiſſe ſumptũ. Vnde & veteres plurali ferè numero vſurpant. Sed vt de nomine remittamus controuerſiam, dico priuatas miſſas cum Chriſti inſtitutione ex diametro pugnare: ideóque impiam eſſe ſacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obſeruationem docet Paulus? nónne fractionem panis, quæ cõmunio ſit corporis & ſanguinis? Quum igitur vnus ſine diſtributione accipit, quid ſimile eſt? At ille vnus totius Eccleſiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo eſt, quum vnus priuatim ad ſe rapit quod nonniſi inter plures fieri debuerat? Sed quia ſatis clara Chriſti & Pauli verba ſunt, breuiter concludere licet: vbicunque non eſt fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, ſed falſam & præpoſteram cœnæ imitationem eſſe. Falſa autem imitatio, deprauatio eſt. Porrò deprauatio tanti myſterij, impietate non caret. In Miſſis ergo priuatis impius eſt abuſus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud ſubinde parit) poſtquam ſemel obrepſit ille mos ſine communione offerendi, paulatim cœperunt in ſingulis templorum angulis innumerabiles Miſſas facere, & populum huc atque illuc diſtrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt ſuæ vnitatis myſterium recognoſceret. Eant nunc, & idololatriam eſſe negent quòd panem in ſuis Miſſis oſtendunt pro Chriſto adorãdum. fruſtra enim promiſſiones illas de Chriſti præſentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, nõ ideo certè datæ ſunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quemcunque libeat abuſum, corpus Chriſti conficiant: ſed vt fideles, dum religioſa obſeruatione ſequuntur Chriſti mandatũ in cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

De Miſſa origine.

Priuatas Miſſas impiam eſſe S. Cœnæ profanationem.

1. Cor. 10. 16.

Vnde tot Miſſæ, quæ tot locis demurmurantur, natæ ſunt, & quàm multiplici impietate ſcateant.

9 Adde quòd hæc peruerſitas puriori Eccleſiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hic facere conentur qui ſunt inter aduerſarios impudentiores, certo tamen certius eſt, totam antiquitatẽ ipſis aduerſari, vt ſuperius in aliis demonſtrauimus, & certius ex aſſidua veterum lectione iudicari poterit. Verùm antequã finẽ dicẽdi faciã, Miſſarios noſtros doctores interrogo, quum ſciant potiorem eſſe Deo obedientiam, quàm victimas

Puriori autem Eccleſiæ hæc abominatio fuit incognita.

1. Sam. 15. 22.

Nec in Dei verbo fundata eſt.

& magis poſcere vt voci ſuæ auſcultetur, quàm vt ſacrificia offerantur: quomodo hanc ſacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis conſtat mandatum, & quam ne vna quidem ſcripturæ ſyllaba probari vident? Preterea quũ Apoſtolum audiant dicentem, neminem ſibi nomen atque honorem ſacerdotij vſurpare niſi qui vocatus eſt, vt Aaron: quin nec Chriſtum ipſum ſeſe ingeſſiſſe, ſed obediſſe Patris vocationi: aut ſacerdotij ſui authorem Deum inſtitutorémque proferant oportet: aut honorem non eſſe à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidẽ literæ obtendere poſſunt qui ſuo ſacerdotio patrocinetur. Cur non igitur ſacrificia euaneſcent, quæ ſine ſacerdote offerri non poſſunt.

Hebr.5.4.

Altera pars capitis, à 9. ſectione fluens.

Veteres nonnullos Cœnam ſacrificium appellaſſe: ſed non propitiatorium, vt ſuum Miſſaticum Papiſtæ ſomniant.

10 Siquis hinc inde conciſas veterum ſententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligẽdum eſſe quod in cœna peragitur ſacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter reſponſum ſit, Si de approbando ſacrificij cõmento, quale in miſſa cõfinxerunt Papiſtæ, agitur, eiuſmodi ſacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi ſacrificij vocabulo: verùm ſimul exponunt ſe aliud nihil intelligere, quã memoriam veri illius & vnici ſacrificij quod in cruce peregit Chriſtus, vnicus (vt ipſi paſſim prædicant) noſter Sacerdos. Hebræi, inquit Auguſtinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Chriſtus obtulit: Chriſtiani iam peracti ſacrificij memoriam celebrant, ſacroſancta oblatione & participatione corporis Chriſti. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandẽ ſit author. Verba ſunt: Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, ipſum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis: cui cum Patre & Spiritu ſancto, tempore Veteris teſtamenti animalia ſacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu ſancto (cum quibus vna eſt illi diuinitas) ſacrificium panis & vini ſancta Eccleſia per vniuerſum orbem offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe erat oblaturus: & ſanguinis, quem erat effuſurus in remiſſionem peccatorum. In iſto autem ſacrificio, gratiarum actio atque commemoratio eſt carnis Chriſti, quam pro nobis obtulit: & ſanguinis, quẽ pro nobis idem effudit. Vnde Auguſtinus ipſe, pluribus locis nihil aliud quã ſacrificium laudis eſſe interpretatur. Denique paſſim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini ſacrificium, niſi quòd eſt memoria, imago, teſtimonium illius ſingularis, veri & vnici ſacrificij quo nos Chriſtus expiauit. Memorabilis etiã locus eſt lib. 4. De

Lib.20. contra Fauſtum. cap. 18.

Quod Auguſtini teſtimoniis probatur.

Contra aduerſarium Legis ſæpius.

4. De Trinitate cap. 24. vbi poſtquam diſſeruit de vnico ſacrificio, ita concludit. Quoniam in ſacrificio quatuor conſiderantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipſe vnus verúſque Mediator per ſacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipſo manet cui obtulit, vnum in ſe facit pro quibus offerebat, vnus ipſe eſt qui obtulit: & quod obtulit. In eundem quoque ſenſum loquitur Chryſoſtomus. Honorem verò ſacerdotij ita Chriſto vendicant, vt Antichriſti vocem fore teſtetur Auguſtinus ſiquis Epiſcopum inter Deum & homines interceſſorem facit. Lib. 2. contra Parm. c. 8.

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monſtretur illic Chriſti immolatio, vt crucis ſpectaculum penè ob oculos ſtatuatur. qualiter in oculis Galatarũ Chriſtum fuiſſe crucifixum dicit Apoſtolus, dũ illis propoſita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorſiſſe quàm inſtitutioni Domini conueniebat (quod neſcio quàm repetitæ aut ſaltem renouatæ immolationis faciem eorum cœna præ ſe ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura ſimplicíque Dei ordinatione acquieſcere: cuius etiam ideo vocatur cœna quoniam ſola hìc eius auctoritas vigere debet. Equidem quũ pium atq; orthodoxum de toto hoc myſterio ſenſum retinuiſſe eos videam, neque deprehendam voluiſſe vnico Domini ſacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non ſuſtineo. excuſari tamen non poſſe arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati ſunt enim propius Iudaicum ſacrificandi morem quàm aut ordinauerat Chriſtus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur eſt præpoſtera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti ſimplici ac germana Chriſti inſtitutione ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

Quidam tamen ex veteribus ad Legis vmbras nimium deflexiſſe videntur. Gal. 3. 1.

Proinde nihil tutius quàm Dei verbo inniti.

Quod non ſatis attentè ab illis expenſum eſt.

12 Siquis diligenter expendat hoc diſcrimen inter Moſaica ſacrificia & euchariſtiam noſtram verbo Domini ſtatui obſeruabit, quòd quum illa eandem mortis Chriſti efficaciam populo Iudaico repræſentarint quæ nobis in cœna hodie exhibetur, diuerſa tamen fuerit repræſentationis ſpecies. Siquidẽ illic ſacerdotes Leuitici quod peracturus erat Chriſtus ſacrificium iubebantur figurare: ſiſtebatur hoſtia, quæ vicem ipſius Chriſti ſubiret: erat altare, in quo immolaretur: ſic denique gerebãtur omnia, vt ob oculos poneretur ſacrificij effigies quod Deo in expiationẽ offerendum erat. At peracto ſacrificio, aliam nobis rationem Dominus inſtituit: nempe vt fructum oblati ſibi à Filio ſacrificij ad populum fidelem tranſmittat. Menſam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare ſuper quod offeratur victima. non ſacerdotes conſecrauit, qui immolent: ſed miniſtros, qui ſacrũ epulũ diſtribuant. Quo ſublimius eſt ac ſanctius

Magnum enim diſcrimen conſtituendum eſt inter Moſaica ſacrificia & cœnam Domini quæ ſacrificium euchariſticum dicitur.

myſterium,eo religioſius ac maiore reuerentia tractari conue-
Regula certa in hac diſputatione.
nit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani ſenſus audacia,in eo ſolo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè ſi cogitamus Domini non hominum Cœnam eſſe,non eſt cur vlla hominum authoritate vel annorum præſcriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaq; Apoſtolus,dum
1.Cor.11.20.
vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Eccleſiam irrepſerant, quæ ad id expeditiſſima via erat,ad vnicam illam inſtitutionem reuocat: vnde perpetuam eſſe petendam regulam oſtendit.

Locus de ſacrificio & ſacerdote.
13 Porrò nequis rixator ex ſacrificij ac ſacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque,ſed compendio, expediã, quid per ſacrificium,quid per ſacerdotem tota diſputatione ſignificauerim. Qui ſacrificij vocabulum ad ſacras omnes ceremonias & religioſas actiones extendunt,qua ratione id faciant
Sacrificij nomẽ.
non video. Nos perpetuo Scripturæ vſu ſacrificium appellari ſcimus quod Græci nunc θυσίαν nunc προσφορὰν nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare diſtinguamus oportet: ſic tamen vt hæc diſtinctio anagogen à ſacrificiis Legis Moſaicæ habeat:ſub quorum vmbris vniuerſam ſacrificiorum veritatẽ populo ſuo
Diſtinctio.
repræſentare voluit Dominus. Illorum autem quãquam variæ
1. Propitiatoriũ.
fuerunt formæ,tamen ad duo membra referri omnes poſſunt.
2. Euchariſticũ.
Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam ſatisfactionis ſpecie,qua noxa coram Deo redimebatur: aut ſymbolum erat diuini cultus, religioníſq; teſtificatio, nunc vice ſupplicationis, ad fauorem Dei poſtulandum:nunc gratiarum actionis,ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis teſtandum: nunc pro ſimplici pietatis exercitatione, ad renouandã fœderis ſanctionem,ad quod poſterius membrum holocauſta & libamenta,ob
Sacrificij euchariſtici alia nomina.
lationes, primitiæ, pacificę victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera diſtribuamus, ac alterum,docendi cauſa vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικόν: quoniam veneratione cultúque Dei conſtat quem illi fideles & debent & reddunt. vel ſi mauis εὐχαριστικόν:quandoquidem à nullis Deo exhibetur niſi qui immenſis eius beneficiis onuſti, ſe totos cum actionibus ſuis omnibus illi rependunt.Alterum propitiatorium,ſiue expiationis.
Propitiatorium quid.
Eſt autem expiationis ſacrificium,cui propoſitum eſt iram Dei placere, ipſius iudicio ſatisfacere, eóque peccata abluere & abſtergere:quo peccator eorum ſordibus repurgatus, & in iuſtitiæ puritatem reſtitutus,in gratiam cum Deo ipſo redeat. Sic
Exod.29.36.
vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offe-
Nullum aliud niſi Chriſti mors.
rebantur:non quod reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: ſed quòd verum huiuſmodi ſacrificiũ adumbrarent quod tandem ab vno Chriſto re ipſa peractum fuit.

ab

ab ipſo autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et ſemel, quòd illius vnius à Chriſto peracti efficacia & vis æterna eſt, vt ſua ipſe voce teſtatus eſt, quũ dixit perfectum eſſe & impletum: hoc eſt quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remiſſioni, iuſtitiæ, ſaluti neceſſarium erat, id totum vnica illa ſua oblatione præſtitum & conſummatum: adeóque nihil deeſſe, vt nullus poſtea locus alteri hodie relinqueretur. *Ioh. 19. 30.*

14 Quamobrem conſtituo, ſceleratiſſimum probrum, & non ferendam eſſe blaſphemiam tam in Chriſtum quàm in ſacrificiũ quo per mortẽ ſua in cruce pro nobis defunctus eſt, ſiquis repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iuſtitia cogitet. At quid aliud miſſando agitur, niſi vt nouæ oblationis merito, paſſionis Chriſti fiamus participes? Et ne vllus eſſet inſaniendi modus, parum eſſe putauerũt, ſi dicerent commune ex æquo fieri ſacrificium pro tota Eccleſia, niſi adderent ſui arbitrij eſſe, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicunque qui talẽ ſibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris ſui exemplum referrent, numeri ſimilitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, ſecundum Gallicam quidem ſupputationẽ, triginta nummulis æreis vendunt. ſed ille, ſemel: hi quoties emptor occurrit. Hoc ſenſu & Sacerdotes eſſe negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationẽ peragant. Nam Chriſtus, vnicus eſt Noui teſtamenti Pontifex & Sacerdos, in quem tranſlata ſunt omnia ſacerdotia, & in quo clauſa ac terminata. Etſi nihil Scriptura de æterno Chriſti ſacerdotio meminiſſet: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum inſtituit, manet inuictum Apoſtoli argumentũ, Nemiuem ſibi honorem vſurpare niſi qui à Deo vocatus ſit. Qua ergo fiducia ſacrilegi iſti, qui ſe iactant Chriſti carnifices, audent ſe Dei viuentis Sacerdotes appellare.

Vnde ſequitur, Cœnam Domini, multo minus Miſſam Papiſticam, Sacrificium propitiatorium dici non poſſe.

Nec ſacerdotes dici poſſunt qui Miſſam demurmurant.

15 Eſt apud Platonem libro de Rep. ſecundo elegantiſſimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis diſſerit, ſtultámque improborum ac ſceleſtorum hominum confidentiã ridet, qui putarent his quaſi velis obtegi ſua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, ſecuriùs ſibi indulgerẽt: prorſus videtur ad Miſſariæ expiationis vſum, qualis hodie in mundo eſt, alludere. Fraudare alium & circumuenire, nefas eſſe omnes ſciũt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, moleſtiã inferre pauperibus, malis artib. aliorũ bona ad ſe rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiuſquã fortunas, vi ac tyrãnico terrore opprimere quenquã, impiũ eſſe fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia paſſim audent tam multi, tanquam impunè

Quorum vanitas, vel ab ipſo Platone ſatis arguitur, dum hos faisè ridet, qui expiationibus eiuſmodi nixi ſecurius agunt, quod talibus piaculis pœnas redimi opinentur.

auſuri? Sanè ſi ritè expendimus, non alia cauſa tantum illis animi facit, niſi quia Miſſario ſacrificio, tanquam ſoluto pretio, ſatiſfacturos ſe Deo confidunt, aut ſaltem hanc ſibi cum eo tranſigendi facilem eſſe viam. Pergit deinde Plato craſſum eorum ſtuporem ridere, qui talibus piaculis pœnas redimi opinãtur, quas alioqui apud inferos ſubituri eſſent. Et quorſum hodie ſpectãt anniuerſaria, & maior pars Miſſarum, niſi vt qui tota vita crudeliſſimi tyranni fuerunt, aut rapaciſſimi prædones, aut ad omne flagitium proſtituti, tãquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Ad euchariſticum genus omnia pietatis in Deum & charitatis in proximũ officia ſpectant.

16 Sub altero ſacrificij genere quod εὐχαριστικὸν diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres noſtros complectimur, Dominum ipſum in mẽbris ſuis honoramus: omnes deinde noſtræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore ſacrificio dependent, quo anima & corpore in templum ſanctum Domino conſecramur. Neq; enim ſatis eſt ſi externę noſtræ actiones ad illius obſequium applicentur: ſed nos primò, deinde noſtra omnia conſecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis eſt, gloriæ eius ſeruiat, & eius amplificandæ ſtudium ſpiret. Hæc ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remiſſionem, nihil ad promerendam iuſtitiam pertinet: ſed in magnificando duntaxat & exaltando Deo verſatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo eſſe non poteſt niſi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remiſſione, ſibi aliunde reconciliauit, idcóque piaculo abſoluit. Eſt autem adeò Eccleſiæ neceſſaria vt abeſſe ab ea nõ poſſit. Itaq; æterna futura eſt quandiu ſtabit populus Dei, quẽadmodũ iã ex Propheta ſuperius viſum eſt: ſiquidem eo ſenſu accipere libet vaticinium iſtud, Quoniam à ſolis ortu vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus: & in omni loco incenſum offeretur nomini meo, atq; oblatio mũda: quoniam terribile eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus, tãtùm abeſt vt ſubmoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora noſtra, hoſtiam viuẽtem, ſanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi ſignificanter admodum loquutus eſt, quum hanc eſſe rationalem noſtrum cultum ſubiecit. intellexit enim ſpiritualem colẽdi Dei ritum, quem carnalibus Legis Moſaicæ ſacrificiis tacitè oppoſuit. Sic beneficentia & cõmunicatio, victimæ appellãtur quibus placetur Deus. Sic Philippenſium benignitas qua Pauli inopiam ſubleuarant, hoſtia bonæ fragrantiæ, ſic omnia fidelium bona opera, ſpirituales hoſtiæ.

Quæ ſacrificij ſpecies nihil ad iram Dei placandã pertinet.

Nec poteſt ab Eccleſia ſeparari.

Malac.1.11.

Rom.12.1.

Quod Prophetæ & Apoſtoli teſtimoniis comprobatur.

Heb.13.16.

Phil.4.18.

Orationes gratiarum actiones & eiuſmodi ſacra exercitia i-

17 Et quid multa perſequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc ſub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, ſatis tamen expri-

mebant

nebant Prophetæ, ſubeſſe illis carnalibus ſacrificiis veritatem, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ cum Iudaica gente cõmunis eſt. Qua ratione precabatur Dauid vt oratio ſua, ſicut incenſum, in conſpectum Dei aſcenderet. Et Oſeas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid ſacrificia laudis nuncupat. Quem Apoſtolus imitatus, hoſtias laudis etiam ipſe vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentiũ nomini eius. Huius generis ſacrificio carere non poteſt Cœna Domini, in qua dum mortem eius annunciamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus ſacrificium laudis. Ab hoc ſacrificandi munere, regale ſacerdotium nuncupamur omnes Chriſtiani: quòd per Chriſtum offerimus illam, de qua loquitur Apoſtolus, hoſtiam laudis Deo, fructum labiorum confitẽtium nomini eius. Neque enim nos cum noſtris muneribus, ſine interceſſore, in conſpectum Dei apparemus. Chriſtus eſt, quo mediatore intercedente, nos ac noſtra Patri offerimus. Ille Pontifex noſter, qui in ſanctuarium cæli ingreſſus, acceſſum nobis aperit. Ille altare, cui donaria noſtra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam eſt, qui nos Patri regnum ac ſacerdotes fecit.

deo ſacrificia dicta ſunt. Pſal.141.2. Oſeæ 14.3. Pſal.51.21. Hebr.13.15.

Cœna Domini eodem ſenſu Euchariſtia nominatur. 2.Pet.2.9.

Hoc ſenſu fideles omnes ſunt ſacerdotes. Apoc.1.6.

18 Quid ſupereſt niſi vt cæci videant, ſurdi audiant, pueri intelligant hanc Miſſæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes Reges terræ & populos, à ſummo vſque ad nouiſſimum ſic inebriauit, ſic percuſſit ſopore ac vertigine, vt brutis ipſis ſtupidiores, proram & puppim ſuæ ſalutis in hac vna exitiali voragine ſtatuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandúmq; Chriſti regnum. Hæc eſt Helena, pro qua veritatis hoſtes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua ſpirituali fornicatione (quæ omnium eſt maximè execrabilis) ita ſe conſpurcant. Non hic vel minimo digito attingo craſſos illos abuſus, quibus ſacræ ſuæ Miſſæ profanatã puritatem prætendere poſſent: quàm turpes nũdinas exerceant, quàm ſordidos quæſtus faciant ſuis miſſationibus, quanta rapacitate auaritiam ſuam expleant. Tantùm indico, ídque paucis & ſimplicibus verbis, qualis ſit ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas: ob quam adeò ſpectabilis eſſe, tantáque in veneratione haberi aliquot ſeculis meruit. Nam & tanta hæc myſteria pro dignitate illuſtrari, maioris operis fuerit: & illas obſcœnas ſordes, quæ ante oculos oráque omnium verſantur, admiſcere nolo: vt omnes intelligant, Miſſam in ſelectiſſima ſua, & qua maximè venditari poteſt, integritate acceptam, ſine ſuis appendicibus, à radice ad faſtigium, omni genere impietatis, blaſphemiæ, idolatriæ, ſacrilegij ſcatere.

Concluſio, Miſſa abominationem calicem eſſe quo inebriati ſunt Reges terræ & populi. ac Helenam illam, pro qua tanta atrocitate digladiãtur.

Miſſæ elogia.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia,

Capitis postrema pars, ſummam eorum repetens quæ de S. Baptiſmo & Cœna tenere conuenit: ſimúlque oſtenditur, cur cœna ſæpius iteretur, Baptiſmus non item. Nec homo quiſpiam poteſt erigere noua ſacramenta.
Ieſa.40.13.
Rom.11.34.

quæ ſciri de duobus iſtis Sacramentis referre duximus: quorum vſus à primordio Noui teſtamenti ad conſummationem vſque ſeculi, Chriſtianæ Eccleſiæ eſt traditus: vt ſcilicet Baptiſmus, quidam quaſi ingreſſus in ipſam eſſet, & fidei initiatio: Cœna verò, aſſiduum velut alimentum, quo Chriſtus fidelium ſuorũ familiam ſpiritualiter paſcit. Quare vt non niſi vnus eſt Deus, vna fides, vnus Chriſtus, vna Eccleſia eius corpus: ita Baptiſmus non niſi vnus eſt, nec ſæpe iteratur: Cœna autem ſubinde diſtribuitur, vt intelligant ſe Chriſto aſſiduè paſci qui ſemel in Eccleſiam allecti ſunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo inſtitutum eſt, ita nec vllum agnoſcere debet fidelium Eccleſia. Rem enim non eſſe humani arbitrij, erigere ac ſtatuere noua Sacramenta, facilè intelligit qui meminerit quod ſuprà ſatis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo poſita eſſe vt de aliqua eius promiſſione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis teſtificentur: qui præterea cogitet, nullum fuiſſe Deo conſiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate ſpondere poſſit, aut certiores ſecuróſque reddere quo ſit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul namque conſtituitur, neminem ſignum proponere poſſe quod eius voluntatis & promiſſionis alicuius teſtimonium futurum ſit: ſolus ipſe eſt qui ſigno dato, de ſe apud nos teſtari poteſt. Dicam breuius, & fortè rudius, ſed apertius: Sacramentum, ſine ſalutis promiſſione eſſe nunquam poteſt. Omnes homines in vnum ſimul coacti nihil à ſe nobis polliceri de ſalute noſtra poſſunt. Ergo nec à ſe edere aut erigere Sacramentum.

Argumento firmiſs. id demonſtratur.

Chriſtianos hiſce duobus contentos eſſe debere: quod collat one temporum ante & poſt Chriſtum probatur.
Exod.16.13. & 17.6.
1.Cor.10.3.
Num.21.8.
Ioh.3.14.
Col.2.3.
1.Ioh.3.2.
1.Ioh.2.18.
1.Pet.1.20.

20 His ergo duobus contenta ſit Chriſtiana Eccleſia: nec modò nullum aliud tertium ad præſens admittat aut agnoſcat: ſed ne appetat quidem, aut expectet, ad conſummationem vſque ſeculi. Nam quòd diuerſa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter ſua illa ordinaria data ſunt (vt man, aqua è petra profluens, ſerpens æneus, & ſimilia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris inſiſterent, quarum ſtatus parum firmus eſſet: ſed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóque fine perſtaret. Alia lõgè ratio nobis eſt, quibus reuelatus eſt Chriſtus in quo theſauri omnes ſcientię & ſapientiæ ſunt abſconditi tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam acceſſionẽ ad hos theſauros ſperare vel poſtulare, verè Deum irritare ſit, & aduerſum nos prouocare. Vnum duntaxat Chriſtũ eſurire, quærere, ſpectare, diſcere, ediſcere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni ſui Dominus ad plenũ manifeſtabit, & ſe qualis eſt nobis ſpectandũ oſtẽdet. Atque hac ratione noſtrum hoc ſeculum in Scripturis, per Nouiſſimã horã, nouiſſimos dies, nouiſſima tẽpora deſignatur, nequis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione

tione ſeſe fallat. Sæpenumero enim multíſque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus eſt cæleſtis Pater in dilecto Filio ſuo, qui ſolus Patrem manifeſtare poteſt: & re vera ad plenum manifeſtauit, quantum noſtra intereſt, dũ nunc per ſpeculum eum conſpicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum eſt, ne noua Sacramenta in Eccleſia Dei condere poſſint: ita optandum eſſet, iis ipſis quæ à Deo ſunt, quàm minimum humanæ inuentionis admiſceri. Perinde enim atque infuſa aqua vinum fugit & diluitur: aſperſóque fermento tota farinæ maſſa aceſcit: ſic myſteriorum Dei ſinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de ſuo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana ſua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus ſatis vbique pomparum, ceremoniarum, geſticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: ſine quo Sacramenta etiam ipſa, Sacramenta non ſunt. Quin nec ceremoniæ ipſæ à Deo inſtitutæ in tanta turba caput exerere poſſunt, ſed tanquam oppreſſæ iacent. Quantulum in Baptiſmo aſpicitur quod vnum illic lucere & ſpectari debuerat, vt alibi iuſtè conqueſti ſumus, nempe Baptiſmus ipſe? Cœna prorſus ſepulta eſt quum verſa fuit in Miſſam, niſi quòd ſemel quotannis, ſed concepta & dimidiata laceráque forma viſitur.

Heb.1.2. Luc.10.22. 1.Cor.13.12.

Quid efficiant ab hominibus excogitata ſacramenta, aut additamẽta quæ Baptiſmũ fœdarunt & Cœnã ſepelierunt.

CAPVT XIX.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgo habita ſunt, declaratur, tum qualia ſint oſtenditur.

Duæ ſunt partes huius capitis.

1 In genere de his quinque Sacramentis diſſeritur, ſect. 1. 2. & 3.
2 Dein ſpeciatim à ſectione 4. vſque ad finem capitis.

1 De confirmatione, ſect. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
2 De pœnitentia, ſect. 14. 15. 16. & 17.
3 De extrema vnctione, ſect. 18. 19. 20. & 21.
4 De ordine, ex quo ſeptem ſacramentula prodierunt, ſect. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
5 De matrimonio, ſect. 34. 35. 36. & 37.

Præſentis diſputationis cũ tractatione de S. Baptiſmo & Cœna connexio.

POterat ſuperior de ſacramentis diſputatio apud dociles & ſobrios hoc obtinere ne vltrà curioſius progrederentur, nec præter illa duo quæ à Domino inſtituta noſſent, vlla alia Sacramenta ſine Dei verbo amplecterentur. Verùm quoniam illa de ſeptem Sacramentis opinio, omnium ferè ſermone trita, ſcholáſque & conciones omnes peruagata, vetuſtate ipſa radices egit, ac hominum animis etiamnum inſidet: viſus ſum mihi operæpretium facturus, ſi quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accenſentur, ſeorſum ac propius excuterem, omníque abſterſo fuco, ſimplicibus ſpectanda proponerem qualia ſint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principio hic teſtatum volo piis omnibus, me hanc de nomine cõtentionem minimè litigandi cupiditate ſuſcipere, ſed grauibus cauſis adduci ad impugnandum eius abuſum. Non me latet, Chriſtianos, vt verborum, ſic rerum omnium eſſe dominos: poſſe igitur pro ſuo arbitrio voces rebus accommodare, modo pius ſenſus retineatur, etiam ſiqua ſit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etſi melius fuerit, verba rebus ſubeſſe quàm res verbis ſubiici. Sed in nomine Sacramenti alia eſt ratio. Nam qui ſeptem ponunt, ſimul illam definitionem omnibus tribuunt, vt ſint gratiæ inuiſibilis viſibiles formæ: omnia ſimul faciunt vaſa Spiritus ſancti, inſtrumenta conferendæ iuſtitiæ, cauſas obtinendæ gratiæ. Adeóque ipſe Magiſter Sentẽtiarum, Moſaicæ Legis ſacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabãt. Eſtne, obſecro, tolerabile, vt quæ ſymbola Dominus ore ſuo conſecrauit, quæ eximiis promiſſionibus inſigniuit, ea pro Sacramentis nõ cenſeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à ſe excogitarunt, vel ſaltem ſine expreſſo Dei mandato obſeruant? Ergo aut definitionem mutent, aut hac verbi vſurpatione abſtineãt, quæ falſas & abſurdas opiniones pòſt generet. Eſt (inquiunt) extrema vnctio inuiſibilis gratiæ & figura & cauſa, quia eſt Sacramentũ. Quod inferunt ſi nullo modo cõcedere oportet, in ipſo certè nomine eſt occurrendũ, ne ea mercede recipiamus vt eiuſmodi errori occaſionem præbeat. Rurſus quum probant Sacramentum eſſe, cauſam adiungunt: quia externo ſigno conſtet ac verbo. Si nec mandatum, nec promiſſionem inuenimus, quid aliud poſſumus quàm reclamare?

Cauſa.

Neceſſitas grauibus rationibus innitens.

Quarum præcipua eſt doctorũ Papiſtarum impietas, humanis ritibus plus quã Dei inſtitutis tribuentium.

Exemplo perſpicuo id probatur.

Unde liquet non de verbis, ſed de re grauiſſimis agi. Nec poſſe homines ſacramẽta inſtituere.

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, ſed de re ipſa nõ ſuperuacuam controuerſiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum eſt quod inuicta ratione prius confirmauimus, Sacramenti inſtituendi arbitrium non niſi penes Deum vnũ eſſe. Siquidem Sacramentum certa Dei promiſſione erigere fideliũ con-

conſcientias ac conſolari debet: quæ eam certitudinem nunquã ab homine acciperent. Sacramentũ nobis teſtimonium eſſe debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorũ teſtis eſſe poteſt: quando nemo Dei conſiliarius fuit. Solus ergo ipſe eſt qui de ſe nobis per verbum ſuum teſtificatur legitima authoritate. Sacramentum, ſigillum eſt quo Dei teſtamentum ſeu promiſſio obſignatur. Obſignari verò non poſſet rebus corporeis & elemẽtis huius mũdi, niſi virtute Dei ad hoc formentur & deſignentur. Inſtituere ergo Sacramentum homo non poteſt: quia facere vt ſub rebus tam abiectis tanta Dei myſteria lateant, id verò humanæ virtutis non eſt. Verbũ Dei præeat oportet quod Sacramentũ eſſe Sacramentũ faciat: vt Auguſtinus optimè docet. Præterea retineri aliquod diſcrimen vtile eſt inter Sacramenta & alias ceremonias, niſi volumus in multa abſurda incidere, Apoſtoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flectẽtur ſine Sacramento. Diſcipuli feruntur oraſſe verſus Orientẽ. ſit nobis Sacramentum Orientis aſpectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus. & eleuatis manib. oratio ſæpius à ſanctis facta memoratur. & manuum quoque extenſio Sacramentum fiat. omnes denique ſanctorum geſtus in Sacramenta tranſeant, etſi ne hęc quidem admodum morarer, modò non eſſent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

[Margin: Ieſa 40.13. Rom. 11.34. Homil. in Iohan. 80. Act. 9. 40. & 20.36. 1. Tim. 2.8. Deinde vtile eſſe vt aliquod diſcrimen inter ſacramenta & alias ceremonias retineatur, ne omnia in Sacramenta ineptè tranſeant.]

3 Si veteris Eccleſiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nuſquã enim apud Eccleſiaſticos ſcriptores numerus hic ſeptenarius inuenitur. nec ſatis conſtat quo primũ tẽpore obrepſerit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, eſſe interdum liberiores: ſed quid eo ſignificant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniáque pietatis exercitia. Quũ autem de iis ſignis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ teſtimonia eſſe debent, duobus iſtis, Baptiſmo & Euchariſtia, contenti ſunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Auguſtini teſtimonia hic referam. Ad Ianuariũ, Primò (inquit) tenere te volo, quod eſt huius diſputationis caput, Dominum noſtrũ Chriſtum (ſicut ipſe in Euangelio loquitur) leni iugo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ leui. Vnde Sacramẽtis numero pauciſſimis, obſeruatione facillimis, ſignificatione præſentiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit. Sicuti eſt Baptiſmus Trinitatis nomine cõſecratus, & cõmunicatio corporis & ſanguinis Domini, & ſiquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Chriſtiana. A reſurrectione Domini quædam pauca ſigna pro multis, eadémq; factu facillima, intellectu auguſtiſſima, obſeruatione caſtiſſima ipſe Dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicut eſt Baptiſmus, & Celebratio corporis & ſanguinis Domini. Cur nullam hic ſacri numeri, hoc eſt ſeptenarij, mentionẽ facit? An veriſimile eſt prætermiſſurum fuiſſe ſi tũc fuiſſet in

[Margin: Nec apud Eccleſiaſticos ſcriptores ſeptem ſacramenta inueniũtur. Epiſt. 118. Auguſtinus, quĩ inſtar omnium eſſe poteſt, duo tantùm diuinæ in nos gratiæ teſtimonia & Chriſtianorũ ſacramenta, agnouit. Li. 3. c. 9.]

Sic & Ambroſ. lib. de iis qui ini. myſteriis & in ſex.lib.de ſacrament.

Concluſio, verbo Dei & veteru Eccleſiæ conſenſu Papiſtas ſacramentarios carere.

Eccleſia inſtitutus: præſertim quum ſit aliâs in obſeruandis numeris curioſior quàm neceſſe foret? Imò quum Baptiſmum & Cœnam nominat,alia ſubticet: annõ ſatis innuit,hæc duo myſteria ſingulari dignitate præſtare, alias ceremonias inferiore loco ſubſidere? Quare ſacramentarios iſtos Doctores non tantùm verbo Domini,ſed veteris etiam Eccleſiæ conſenſione deſtitui dico,vtcunque hoc prætextu maximè ſuperbiant.Sed iam ad ipſas ſpecies deſcendamus.

4. DE CONFIRMATIONE.

Qualis olim fuerit confirmatio. Vid.Calu. adu. Conci.Trident. Item præfat.in Catechiſ. Latinum.

Impoſitio manuum.

Epiſt. 39.

Epiſt.77.

HIc mos olim fuit vt Chriſtianorum liberi, poſtquàm adoleuerant,coram Epiſcopo ſiſterentur:vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui ſe ad Baptiſmum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos ſedebant, donec ritè fidei myſteriis inſtituti poterant fidei confeſſionem coram Epiſcopo ac populo edere. Qui ergo Baptiſmo initiati erant infantes, quia fidei confeſſione apud Eccleſiam tunc defuncti nõ erant, ſub finem pueritiæ,aut ineunte adoleſcentia, repræſentabantur iterum à parentibus, ab Epiſcopo examinabantur ſecundum formulam catechiſmi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio,quæ alioqui grauis ſanctáque meritò eſſe debebat,plus reuerentiæ haberet ac dignitatis,ceremonia quoque adhibebatur manuum impoſitionis.Ita puer ille,fide ſua approbata,cum ſolenni benedictione dimittebatur. Huius moris ſæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa,Siquis ab hæreticis redit,ne iterum baptizetur:ſed quod illic ei defuit,per Epiſcopalem manuum impoſitionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hìc noſtri aduerſarij,Sacramentum iure vocari in quo Spiritus ſanctus conferatur. Verùm ipſe Leo alibi explicat quid his verbis ſibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus eſt,inquit,non rebaptizetur,ſed Spiritus ſancti inuocatione per manuum impoſitionem confirmetur:quia Baptiſmi tantùm formam ſine ſanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos.Quanquam autem non inficior,in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apoſtolicam eſſe obſeruationem dicit:longiſſimè tamen ab iſtorum ineptiis abeſt. Et illud ipſum mitigat quum addit, hanc benedictionem ſolis Epiſcopis eſſe datam magis in honorem ſacerdotij, quàm ex Legis neceſſitate. Talem ergo manuum impoſitionem,quæ ſimpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & reſtitutam hodie in purum vſum velim.

Hodie in purum vſum reſtituenda.

Qualis poſt introducta ſit confirmatio.

5 Poſterior autẽ ætas,re propè obliterata,fictitiã neſcio quã confirmationem pro Dei Sacramento poſuit. Confirmationis vir-

virtutem eſſe finxerunt, Spiritum ſanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptiſmo collatus ſit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam, qui in Baptiſmo regenerati ſint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Conſigno te ſigno ſanctæ crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Pulchrè omnia, & venuſtè. Sed vbi Dei verbum, quod Spiritus S. præſentiam hic promittat? Ne iota quidem obtendere poſſunt. Vnde ergo nos certiores facient, chriſma ſuum eſſe vas Spiritus ſancti? Videmus oleum, craſſum ſcilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Auguſtinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, ſi quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd ſi Sacramentorum ſe miniſtros, vt par eſt, agnoſcerent, non diutius pugnandum eſſet. Hæc prima miniſtri lex eſt, ne quid ſine mandato obeat. Age, mandatum huius miniſterij aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, ſacrilegam audaciam excuſare non poſſunt. Hac ratione Phariſæos Dominus interrogabat, eſſétne Baptiſmus Iohannis è cœlo, an ex hominibus. Si reſpondiſſent, ex hominibus: obtinebat, friuolum eſſe & vanum: ſi è cælo, doctrinam Iohannis agnoſcere cogebãtur. Itaque ne eſſent nimium in Iohannem contumelioſi, non auſi ſunt fateri eſſe ex hominibus. Si itaque ex hominibus eſt confirmatio, vana & friuola eſſe conuincitur: ſi è cælo perſuadere volunt, probent.

Quàm falsò ſacramentum nominetur.

Verbo enim & mandato caret.

Matth. 21. 25.

Dilemma aduerſus confirmationem hanc.

6 Tuentur ſe quidem Apoſtolorum exemplo: quos nihil temerè feciſſe exiſtimant. Rectè id ſanè: neque à nobis reprehenderentur, ſi ſe Apoſtolorum imitatores oſtenderet. Sed quid fecerunt Apoſtoli? Narrat Lucas in Actis, Apoſtolos, qui Hieroſolymis erant, quum audiſſent Samariam recepiſſe verbum Dei, miſiſſe illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis oraſſe vt Spiritum ſanctum acciperent, qui nondum in quemquam illorum venerat, ſed baptizati tantùm erant in nomine Ieſu: oratione facta, manus illis impoſuiſſe, per quam impoſitionẽ Spiritum Sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impoſitione aliquoties meminit. Audio quid Apoſtoli fecerint: nempe ſuum miniſterium fideliter exequuti ſunt. Viſibiles illas & admirabiles Spiritus ſancti gratias, quas tunc in populum ſuum effundebat, voluit Dominus à ſuis Apoſtolis per manuum impoſitionem adminiſtrari & diſtribui. Huic autem impoſitioni manuum non altius ſubeſſe myſterium cogito: ſed huiuſmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipſo geſtu ſignificarent, ſe Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc miniſterium quo tunc Apoſtoli fungebantur, ſi adhuc in Eccleſia maneret, manuum quoque impo-

1. Argumentum pro confirmatione papiſtica ab Apoſtolorum exemplo, Act. 8. 15.

Reſponſio 1.

2.

ſitionem oporteret ſeruari: ſed vbi gratia illa deferri deſiit, quorſum pertinet manuum impoſitio? Adhuc certè adeſt populo Dei Spiritus ſanctus: quo niſi doctore & directore conſiſtere nequit Dei Eccleſia. Habemus enim æternam & perpetuò conſtaturam promiſſionem, qua Chriſtus ſitientes ad ſe vocat, vt bibant aquas viuas. Sed ceſſarunt illa virtutum miracula, & manifeſtæ operationes, quæ per manuum impoſitionem diſtribuebantur, nec niſi ad tempus eſſe debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelii prædicationem, nouũ Chriſti regnum, inauditis & infinitis miraculis illuſtrari & magnificari. A quibus vbi ceſſauit Dominus, non protinus Eccleſiam ſuam deſeruit: ſed regni ſui magnificentiam, verbíque ſui dignitatem ſatis excellenter manifeſtatam docuit. Qua igitur in parte hiſtriones iſti Apoſtolos ſe imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impoſitione, vt euidens Spiritus ſancti virtus ſtatim ſe exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro ſe iactant manuum impoſitionem, quam Apoſtolis quidem in vſu fuiſſe legimus, ſed prorſus in alium finem?

Ioh.7.37. — *Hiſtrionum Papiſticorum vanitas.*

7 Eiuſdem hoc rationis eſt, ac ſi quis doceret flatum illum, quo Dominus diſcipulos ſuos afflauit, Sacramentum eſſe quo detur Spiritus ſanctus. Atqui hoc ſe ſemel Dominus quum fecit, non à nobis etiam fieri voluit. Ad eum modum & Apoſtoli manus imponebant, pro eo tempore quo viſibiles Spiritus ſancti gratias ad eorum preces adminiſtrari, Domino placebat: non vt poſteri vacuum & frigidum ſignum (quod ſimiæ iſtæ faciunt) mimicè tantùm & ſine re effingerent. Quod ſi manuum impoſitione Apoſtolos ſe imitari euincant (in qua nihil cum Apoſtolis ſimile habent præter neſcio quam præpoſteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum, quod vocant ſalutis? Quis eos in oleo ſalutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abſtrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obſeruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, ſed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum ſalutis, ſalutem quæ in Chriſto eſt abiurant, Chriſtum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus deſtruet. Omnia enim iſta infirma elementa, quæ vſu ipſo intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod ſpirituale eſt, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizimur: & panem ac vinum ſub quibus Cœna Domini exhibetur? Reſpondeo, in Sacramentis diuinitùs traditis duo ſpectanda eſſe: ſubſtantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impreſſa eſt, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo ſubſtantiam ſuam retinent panis, vinum, aqua, quæ aſpectui noſtro in Sacramentis

Reſponſionis cõfirmatio à ſimili exemplo Chriſti. — *Ioh.20.22.* — *Galat.4.9.* — *Coloſ.2.20.* — *Reſp. 3. ab abſurdo & impio dicto iſtorum qui ſuum oleum vocant oleum ſalutis.* — *Exceptionis dilutio.*

ris offeruntur, valet ſemper illud Pauli, Eſca ventri, & venter eſcis: Deus vtrũque deſtruet. Prætereunt enim & euaneſcunt cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei ſanctificantur vt Sacramenta ſint, non in carne nos retinent, ſed verè & ſpiritualiter docent. 1. Cor. 6. 13.

8 Verùm propius adhuc inſpiciamus, quæ monſtra foueat alátque hæc pinguedo. Dicunt iſti vnctores Spiritum ſanctum in Baptiſmo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptiſmo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam inſtrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negẽt Baptiſmum ritè ſine confirmatione perfici poſſe. O nequitiam! Annon igitur in Baptiſmo Chriſto conſepulti ſumus, facti participes mortis eius, vt & reſurrectionis ſimus conſortes? Hanc autem ſocietatem cum morte & vita Chriſti, Paulus interpretatur mortificationem carnis noſtræ, & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noſter crucifixus eſt, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid eſt inſtrui ad pugnam, niſi hoc eſt? Quòd ſi verbum Dei conculcare pro nihilo ducebant, cur non Eccleſiam ſaltem reuerebantur, cui tam vbique obſequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipſorum doctrinam proferri poteſt, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptiſmum in remiſſionem peccatorum dari tantùm, & nõ in adiutorium futuræ gratiæ, anathema ſit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Ieſu Chriſti fuiſſe, qui non accepiſſent Spiritum ſanctum: non ſimpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos, qui in Chriſtum corde crederent, & ipſum ore confiterentur: ſed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifeſtæ virtutes, & viſibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apoſtoli Spiritum accepiſſe in die Pentecoſtes, quum longè antea illis à Chriſto dictum eſſet. Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. Videte malitioſam & ſonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo eſtis. Quod verè in Baptiſmo dabatur, in ſua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptiſmo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ eſſe doctrinam, quæ promiſſiones Baptiſmi proprias, à Baptiſmo abſciſſas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara iſta vnctio. Dei verbum eſt: Omnes, qui in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtum induiſſe cum ſuis donis. Verbum vnctorum, Nullam promiſſionem in Baptiſmo percepiſſe, qua in agonibus inſtruantur. Illa vox eſt veritatis: hanc mendacij eſſe oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem poſſum, quàm ipſi hactenus definierint: nempe inſignem eſſe Baptiſmi contumeliam, quæ vſum ipſius obſcurat, imò abolet: falſam eſſe diaboli pollicitationem, quæ

2. Arg. Baptiſmum ſine confirmatione ritè perfici non poſſe.

Reſponſio.

Rom. 6. 4.

Confirmatio reſponſionis è Mileuitani Concilij decreto petita.

Act. 2. 4.

Matt. 20. 20.

Reſp. 2. triplicẽ impietatem huius dogmatis retegens.

Prima, ſine confirmatione Baptiſmum non prodeſſe.

Galat. 3. 27.

De cõſecrat. diſt. 5. c. ſp.

Confirmationis huius deſcriptio. nos à veritate Dei abſtrahit. Aut ſi mauis, Oleum diaboli mendacio pollutum, quod velut offuſis tenebris, ſimplicium mentes fallit.

Secunda impietas, Sine confirmatione pleni Chriſtiani eſſe nõ poſſumus. 9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum ſanctum per manuum impoſitionem accipere debere poſt Baptiſmum, vt pleni Chriſtiani inueniantur: quia nunquam erit Chriſtianus niſi qui confirmatione Epiſcopali fuerit chriſmatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Chriſtianiſmum pertinent, omnia Scripturis perſcripta ac comprehenſa eſſe. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda diſcendáque eſt. Dei ergo ſapientia, cæleſtis veritas, tota Chriſti doctrina, Chriſtianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac ſententia damnantur omnes Apoſtoli, & tot Martyres, quos nunquam fuiſſe chriſmatos, certo certius eſt: quando nondum factum erat oleum, quo perfuſi, omnes Chriſtianiſmi numeros implerent, vel potius Chriſtiani fierent, qui nõdum erant. Verùm vt taceam, abundè ſe ipſi refellunt. Quotam enim populi ſui partem poſt Baptiſmum perungunt? cur igitur patiuntur in ſuo grege tales ſemichriſtianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam ſupina negligentia omittere eos ſinunt, quod omitti ſine graui piaculo non licebat? cur non ſeuerius exigunt rem adeò neceſſariam & ſine qua ſalus obtineri non poteſt? niſi fortè quis ſubita morte præpeditus fuerit. ſcilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti eſſe quanti venditant.

Verba cap. 1. de Conſecr. diſt. 5. Con. Aur. cap. Vt ieiunij. de Conſec. diſt. 5.

Huius impietatis refutatio 1.

2.

Cap. De his verò. ead. diſtinct.

Tertia impietas, hanc ſuam in cõfirmatione vnctionem præſtantiorem eſſe Baptiſmo, ídque primùm quòd à digniore conferatur. 10 Poſtremò conſtituunt, ſacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum: quod illa ſummorum Pontificum manibus peculiariter adminiſtratur, Baptiſmus ab omnibus vulgariter ſacerdotibus diſtribuitur. Quid hîc dicas niſi planè furioſos eſſe, qui ſuis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipſis ſacroſanctas Dei inſtitutiones ſecurè contemnant? Os ſacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Chriſti ſacramento opponere, & conferre eum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuæ improbitati, niſi etiam præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſponſa, hæc Apoſtolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, ſua quoque opinione, effrænem inſaniem cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda eſt: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: ſed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id eſt in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præſtat, licet Baptiſmus plus ad remiſſionem valeat. Verùm prima ratione nónne ſe Donatiſtas produnt, qui vim Sacramenti à miniſtri dignitate æſtimant? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate

Lib. 4. Sent. diſt. 7. cap. 2.

Huis impietatis refutatio 1.

dignitate Epiſcopalis manus. Sed ſi quis ab illis ſciſcitetur vnde tanta prærogatiua Epiſcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter ſuam libidinem? Soli Apoſtoli eo iure vſi ſunt. qui ſoli Spiritum ſanctum diſtribuerunt. An ſoli Epiſcopi Apoſtoli? Imò an omnino Apoſtoli? Demus tamen & iſtud: cur non eodem argumento contendunt, ſolis Epiſcopis Sacramentum ſanguinis in cœna Domini attingendum eſſe? quod laicis ideo denegant, quia ſolis Apoſtolis à Domino datum fuerit. Si ſolis Apoſtolis, cur non inferunt, Ergo ſolis Epiſcopis. Sed Apoſtolos eo loco ſimplices Presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit, vt ſubitò Epiſcopos creent. Poſtremò non erat Apoſtolus Ananias, ad quem tamē Paulus miſſus eſt vt viſum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu ſancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Epiſcoporum fuerat, cur auſi ſunt ad plebeios Presbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorij Epiſtola legitur.

[Margin: 2. 3. 4. Actor. 9. 17. 5. Diſtinct. 95. c. Peruenit.]

11 Altera ratio quàm friuola, inepta, & ſtolida eſt, Digniorem vocare ſuam confirmationem, quàm Dei Baptiſmum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptiſmo cranium: quaſi verò Baptiſmus oleo, & non aqua peragatur. Teſtor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur iſti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento ſuo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei eſt, inter humanarum inuentionum turbam. Si quis eius rei tum fidem mihi non habebat, ſuis ſaltem magiſtris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptiſmo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus, in Baptiſmo quoque frontem aqua tingi. Præ hac veſtrum oleum non vnius ſtercoris facimus, ſiue in Baptiſmo, ſiue in confirmatione. Quòd ſi quis pluris vendi alleget, hac pretij acceſſione ſi quid boni alioqui ineſſet vitiatur, tantùm abeſt vt furto venditare liceat fœdiſſimam impoſturam. Tertia ratione impietatem ſuam traducunt, dum maius virtutum argumentum conferri in confirmatione garriunt, quàm in Baptiſmo. Impoſitione manuum Apoſtoli viſibiles Spiritus gratias adminiſtrarunt. Qua in re iſtorum pinguedo ſe fœcundam oſtendit. Sed valeant iſti moderatores, qui ſacrilegium vnum multis ſacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus eſt: quem abrumpere ſatius ſit, quàm in diſſoluendo tantopere laborare.

[Margin: *Deinde quòd in digniore parte corporis fit.* *Reſp. 1. quæ impietatem iſtorum nebulonum aperit.* 2. *Tertiò, quòd maius virtutum augmentum conferat.* *Refutatio.*]

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici ſe vident, prætexunt quod ſolent, vetuſtiſſimam eſſe hanc obſeruationem & multorum ſeculorum cōſenſu firmatam. Etiamſi id verum eſſet, nihil tamen efficiunt: non è terra eſt Sacramentum, ſed è cælo: non ex hominibus, ſed ab vno Deo. Deum ſuæ confirmationis authorem probent oportet, ſi Sacramentum

[Margin: 3. *Arg. à conſuetudinis vetuſtate.* *Reſponſio 1.*]

2. haberi volunt. Sed quid vetuſtatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nuſquam plura duobus Sacramentis recenſeant? Si ab hominibus petendum eſſet fidei noſtræ præſidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuiſſe pro Sacramentis quæ iſti Sacramenta ementiuntur. De manuum impoſitione loquuntur veteres, ſed an ſacramentum vocant? Auguſtinus apertè affirmat nihil aliud eſſe quam orationem. Neque hîc mihi putidis ſuis diſtinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam Auguſtinum illud retuliſſe, ſed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum manibus verſatur. ſi in alium ſenſum detorqueo quàm Auguſtinus ipſe ſcripſit, cedo, non conuitiis modò, pro ſolenni ſuo more, ſed ſputis me obruant. Loquitur enim de iis qui à ſchiſmate ad Eccleſiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptiſmi opus habere negat: ſufficere enim manuum impoſitionem, vt per vinculum pacis Spiritum ſanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem abſurdum videri poterat manuum impoſitionem repeti potius quàm Baptiſmum: diſcrimen oſtendit. Quid enim (inquit) aliud eſt manuum impoſitio quàm oratio ſuper hominem? Atque hunc eſſe ſenſum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod eſt maximum donum Spiritus ſancti, ſine quo non valent ad ſalutẽ quæcunque alia ſancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Lib. 3. de Bapt. contra Donatiſt. capit. 16.

3. *Auguſtinus de confirmatione quid ſenſerit.*

Lib. 5. cap. 23.

Vetus autem confirmatio fuit admodum laudabilis.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuiſſe admonui, priuſquã abortiua hæc Sacramenti larua naſceretur. non enim eſſet confirmatio talis qualem iſti fingunt, quæ ſine Baptiſmi iniuria nec nominari poteſt: ſed catecheſis qua pueri aut adoleſcẽtiæ proximi, fidei ſuæ rationem corã Eccleſia exponerent. Eſſet autem optima catechizandi ratio ſi formula in hunc vſum conſcripta eſſet, ſummam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis noſtræ capitum, in quæ vniuerſa fidelium Eccleſia conſentire ſine controuerſia debet. puer decennis Eccleſiæ ſe offerret ad edendam fidei confeſſionem: rogaretur de ſingulis capitibus, ad ſingula reſponderet: ſi quid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & ſinceram fidẽ, quia vnanimiter Deum vnũ colit fidelium populus, teſte & ſpectante Eccleſia profiteretur. Hæc diſciplina ſi hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum inſtitutionem quaſi rem nihil ad ſe pertinentẽ, ſecurè negligunt, quam tum ſine publico dedecore omittere non poſſent, maior eſſet in populo Chriſtiano fidei conſenſus, nec tanta multorum inſcitia & ruditas. non adeò temere quidã nouis & peregrinis dogmatibus abriperẽtur. omnibus deniq; eſſet quædã velut methodus doctrinæ Chriſtianæ.

Et noſtro hoc ſeculo in Chriſtianis Eccleſiis reſtituta.

14 DE

14 DE POENITENTIA.

PRoximo loco ſtatuunt pœnitentiam: de qua ſic confusè & perturbatè diſſerunt vt nihil certi nec ſolidi ex eorum doctrina referre poſſint conſcientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus; nunc id tantùm nobis attingẽdum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac ſcholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Eccleſiæ ritu, cuius prætextu abuſi ſunt illi ad ſtabiliendum ſuum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obſeruabant, vt qui iniunctis ſibi ſatisfactionibus defuncti erant, ſolenni manus impoſitione reconciliarentur. Symbolum illud erat abſolutionis, quo & ipſe peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Eccleſia admonebatur vt eum benignè, abolita offenſæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus ſæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior eſſet, & plus commendationis apud populum haberet iſta actio, conſtitutum fuit vt ſemper Epiſcopi authoritas hic intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginenſis ſecundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Miſſa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arauſicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, ſine reconciliatoria manus impoſitione ad communionem admittantur: ſi reualuerint ex morbo: ſtent in ordine pœnitentium: completóq; tempore, reconciliatoriam manus impoſitionem ab Epiſcopo accipiant. Item Carthaginenſis tertij, Presbyter ſine authoritate Epiſcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò ſpectabant, ne nimia facilitate ſeueritas quam ſeruari in ea re volebant, collaberetur. Epiſcoporum ergo cognitorem eſſe voluerunt, quem veriſimile erat in examine habendo circumſpectiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non ſolum Epiſcopum manum impoſuiſſe, ſed totum etiam clerum, ſic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iuſto tempore: deinde ad communionem veniunt, & per manuũ impoſitionem Epiſcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Poſtea ſucceſſu temporis eò delapſa res eſt vt extra publicã pœnitentiam in priuatis quoq; abſolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa diſtinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obſeruationem, de qua Cyprianus meminit, ſanctam & Eccleſiæ ſalutarem fuiſſe iudico: ac hodie reſtitutam eſſe cuperem. Recentiorem hanc tametſi improbare, vel ſaltem acrius inſectari nõ audeo, minus tamen neceſſariam arbitror. Vtcunque ſit, videmus tamen manuum impoſitionem in pœnitentia ceremoniam eſſe

De pœnitentia confusè, incertè & inſulsè diſſerunt Pontificij doctores.

Lib.3.cap.3. & 4.

Adu. quos primum oſtenditur quis apud veteres vſus fuerit ſolennis illius manuum impoſitionis.

Lib. epiſt.1. epiſt.2.

Cap.31.

Lib.epiſt.3. epiſt.14.

In Decret.26. quæſt.6.

Quem iſti faciunt veluti fundamentum ſacramenti pœnitentiæ.

ab hominibus, non à Deo inſtitutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda ſit, non illa quidem contemnenda, ſed quæ inferiore loco eſſe debeant quàm quæ Domini verbo nobis ſunt commendata.

Deinde inter eos ipſos non conuenit qua ratione, vel quo ſenſu Pœnitentia dicatur ſacramentum.

15 Romanenſes autem & Scholaſtici (quibus ſolenne eſt omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiẽdo hîc Sacramento deſudant. nec mirum videri debet: nodum enim in ſcirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, ſuſpenſam, incertam, opinionúmq; varietate confuſam ac turbatam relinquunt. Dicent ergo, vel pœnitentiam exteriorem eſſe Sacramentum: &, ſi ita eſt, exiſtimare debere ſignum eſſe interioris pœnitentiæ, id eſt contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtranque ſimul eſſe ſacramentum: nec duo, ſed vnũ cõpletum. Verùm exteriorem eſſe Sacramentũ duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remiſſionẽ autem peccatorum, rem tantùm, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionem ſuprà à nobis poſitam memoria tenẽt, ad eam exigant id quod dicunt eſſe Sacramentum, & inuenient non eſſe ceremoniam externam à Domino inſtitutam ad fidei noſtræ confirmationem. Quòd ſi cauſentur definitionẽ meam legẽ non eſſe cui parêre neceſſe habeant: audiant Auguſtinum, quẽ ſacroſanctũ ſe habere fingunt. Sacramẽta (inquit) propter carnales, viſibilia inſtituta ſunt: vt ab iis quæ oculis cernũtur ad ea quæ intelliguntur, ſacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipſi vident, aut aliis queunt oſtẽdere in eo quòd ſacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Neque vllo modo, ſacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipſi) conueniunt hæc: vbi nulla ſpecies eſt corporalis quæ ſpiritualem fructum repræſentet.

Porrò quicquid obtendant, definitio ſacramenti nullo modo ei conuenit.

Lib. 3. quæſt. Vet. teſtam.

In ſermone quodam de Baptiſ. infant.

Longè ſpecioſius abſolutionem Sacerdotis quam pœnitentiam Sacramentum dicere potuerunt.

16 Ac (vt iſtas belluas in ſua arena conficiam) ſi vllum hîc ſacramentum quæratur, nónne longè ſpecioſius iactari poterat abſolutionem ſacerdotis ſacramẽtum eſſe, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam eſſe ad confirmandam fidem noſtram de peccatorum remiſſione, haberéque promiſſionem clauium, vt vocant. Quodcunque ligaueritis aut ſolueritis ſuper terram, erit ſolutum & ligatum in cælis. Sed obiecíſſet quiſpiam, pleroſque ſolui à ſacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali abſolutione: quum ex eorum dogmate ſacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Euchariſtia duplicem manducationem ſtatuunt, ſacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis eſt: ſpiritualem, quæ bonorum tantùm

Non obſtante quòd Sacerdotes non ſemper efficaciter abſoluant: quod illi contra obiici poſſe verentur.

tùm

tùm eſt propria: cur non & abſolutionem bifariam percipi fin-gerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid ſibi vellent cum illo ſuo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate diſſideat docuimus quum id argumentum ſeriò tractaremus. Tantùm hic oſtendere volo, hunc ſcrupulum nihil impedire quominus abſolutionem ſacerdotis ſacramentum nuncupent. Reſpondere enim per os Auguſtini licebat, Sanctificationem eſſe ſine viſibili ſacramento, & viſibile ſacramentum ſine interiori ſanctificatione. Item, ſacramenta in ſolis electis efficere quod figurant. Item induere Chriſtum alios vſq; ad ſacramenti perceptionem, alios vſq; ad ſanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: iſtud, bonos ſolos. Sanè hallucinati ſunt pluſquam pueriliter, & cæci in ſole fuerunt, qui quum multa difficultate æſtuarent, rem planam adeò & cuiuis obuiam non perſpexerunt.

Lib. 3. quæſt. Vet. teſta. de Bapt. paruulorum.

Lib. 5. De Baptiſmo contra Donatiſt.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte ſacramentum poſuerint, nego iure haberi pro ſacramento. Primùm quod nulla Dei promiſſio ſingularis ad hanc rem extet, vnica ſacramenti hypoſtaſis. Deinde quod quæcunq; hîc ceremonia proferatur, merum ſit hominum inuentum: quum ceremonias ſacramentorum nonniſi à Deo inſtitui poſſe iam definitum ſit. Mendacium ergo & impoſtura fuit quod de ſacramento pœnitentiæ commenti ſunt. Ementitū hoc ſacramentum ornarūt quo decebat elogio, ſecundam eſſe tabulam poſt naufragium: quia ſiquis veſtem innocentiæ in Baptiſmo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare poteſt. Sed dictum eſt Hieronymi. Cuiuſcunq; ſit, quin planè impium ſit excuſari nequit, ſi ex eorum ſenſu exponitur. Quaſi verò per peccatum deleatur Baptiſmus, & nō potius in memoriā reuocandus ſit peccatori quoties de peccati remiſſione cogitat, vt illic ſeſe colligat, animūq; recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remiſſionē ſe impetraturū quæ ſibi in Baptiſmo promiſſa ſit. Quod autē durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptiſmum (à quo excidunt qui excommunicari ab Eccleſia merentur) boni iſti interpretes ad ſuam impietatem trahunt. Aptiſſimè itaque dixeris ſi Baptiſmum vocaueris pœnitentiæ ſacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ ſigillum iis datus ſit qui pœnitentiā meditantur. Quod ne cōmentum eſſe noſtrum putes, præterquā quòd ſcripturæ verbis conforme eſt, apparet in veteri Eccleſia fuiſſe peruulgatum inſtar certiſſimi axiomatis. Nam in libello de fide ad Petrū, qui Auguſtino inſcribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta cōfugimus? Quaſi verò apertius quippiam requirendum ſit, quàm quod recitat Euangeliſta: Ioannem prædicaſſe Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.

Sed quacunque in parte Sacramentum poſuerint, non eſt verè ſacramentum.

Lib. 4. Sent. diſt. 14. cap. 1. de Pœnit. diſt. 1. cap. 2.

Ideo licentius peccarunt, quum Pœnitentiam appellarunt ſecundam tabulam poſt naufragiū.

Baptiſmus eſt pœnitentiæ Sacramentum.

Citatur Decret. in quæſt. 1. cap. Firmiſſimè.

Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.

DE VLTIMA, vt vocant VNCTIONE.

Extremæ vnctionis deſcriptio.

Vide Caluin. epiſt. de fugiẽdis illicitis ſacris.

Quam in Iacobi Apoſt. verbis ſtabilitam eſſe volunt.

Iacob.5.14.

TErtium fictitium Sacramentũ eſt, Extrema vnctio: quæ nõ niſi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (ſic loquuntur) & oleo ab Epiſcopo conſecrato, atq; hac verborum forma, Per iſtam ſanctam vnctionem, & piiſſimam ſuam miſericordiã indulgeat tibi Deus quicquid peccaſti per viſum, per auditum, odoratum, tactum, guſtũ. Eius duas eſſe virtutes fingunt, peccatorum remiſſionem, & corporalis morbi leuamen, ſi ita expediat: ſin minus, animæ ſalutem. Aiunt autem inſtitutionem ab Iacobo poſitã eſſe, cuius verba ſunt, Infirmatur quis inter vos? Inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eũ oleo in nomine Domini: fideíque obſecratio ſaluum reddet laborantem, ac eriget eũ Dominus: & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiuſdem rationis eſt iſta vnctio, cuius eſſe manuum impoſitionem ſuprà demonſtrauimus: nempe hiſtrionica hypocriſis, qua citra rationem, & ſine fructu, Apoſtolos referre volunt. Refert Marcus, Apoſtolos in prima ſua miſſione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos ſuſcitaſſe, dæmonia eieciſſe, leproſos mundaſſe, infirmos ſanaſſe, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuiſſe. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & ſanabãtur. Huc reſpexit Iacobus quum iuſſit accerſi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius ſubeſſe myſterium facilè iudicabunt qui obſeruarint quanta libertate & Dominus & eius Apoſtoli verſati ſint in reb. iſtis externis. Dominus cæco redditurus viſum, ex puluere & ſputo lutum compoſuit, alios tactu ſanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apoſtoli alios morbos ſolo verbo, alios tactu, alios vnctione curarũt. At veriſimile eſt vnctionem iſtam non temerè (vt nec omnia alia) fuiſſe vſurpatam. Fateor: non tamen vt eſſet curationis organum, ſed ſymbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne ſcilicet eius laudem Apoſtolis tribuerent. Oleo autem ſignificari Spiritum Sanctum eiúſq; dona vulgare ac tritum eſt. Cæterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus, quo nouam Euangelij prædicationem in æternum admirabilẽ redderet. Vt igitur maximè demus vnctionem ſacramentum fuiſſe earum virtutum quæ tum per manus Apoſtolorum adminiſtrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum adminiſtratio commiſſa non eſt.

Sed ab hiſtrionica hypocriſi oritur.

Marc.6.13.

Nec Papiſtis fauet locus D. Iacobi, quum vnctio Apoſtolica fuerit temporaria & miraculoſa.

Iohan.9.6.
Matth.9.29.
Luc.18.42.
Act.3.6. & 5.16. & 19.12.
Pſal.85.8.

Deinde, nulla maiore ratione

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciũt quàm ex aliis quibuſuis ſymbolis quæ nobis in Scriptura commemo-

commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah deſtinant in quam certis temporum vicibus ſe immergant malè habentes? Fruſtra, inquiunt, id fieret. Certè non magis fruſtra quã vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuũ, illi incubando, ſuſcitauit Paulus? Cur non lutum ex ſputo & puluere Sacramentum eſt? Sed alia ſingularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiuſmodi Dei benedictione fruebatur Eccleſia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim ſuę vnctioni ineſſe: ſed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc eſt vita & luce ſua ſpoliatas, ſtupidas eſſe & cæcas ſciebant, tanta confidentia ludificati ſint: quum nihil eos pudeat corporis ſenſus viuos ac ſentientes velle fallere. Ridiculos ergo ſe faciunt dum gratia curationũ præditos ſeſe iactant. Adeſt ſanè ſuis Dominus omnibus ſeculis, & eorum languoribus, quoties opus eſt, medetur, nõ minus quàm olim: manifeſtas tamen illas virtutes, non ita exerit, nec miracula per Apoſtolorum manus diſpenſat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine ſtatim intercidit.

poſſunt ex hac vnctione facere Sacramentum, quam ex aliis quibuſuis Symbolis in Scriptura commemoratis.

Ioh.9.7.
Act.20.10.

Tertiò, nulla vi ſuam illam vnctionem hodie pollere.

20 Itaque non abs re Apoſtoli gratiam curationum ſibi demandatam, olei ſymbolo, palàm teſtati ſunt, non ſuam, ſed Spiritus ſancti eſſe virtutem: ita rurſum Spiritui ſancto ſunt iniurij qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id eſt ac ſiquis diceret, omne oleum virtutem eſſe Spiritus ſancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam eſſe Spiritum ſanctum, quòd ea ſpecie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præſentia abundè eſt, certo certius perſpicimus, eorum vnctionem Sacramentum nõ eſſe: quæ nec ceremonia eſt à Deo inſtituta, nec vllam promiſſionem habet. Siquidem quum duo iſta in Sacramento exigimus, vt ceremonia ſit à Deo inſtituta, vt Dei promiſſionem habeat: ſimul poſtulamus vt ceremonia illa nobis tradita ſit, & promiſſio ad nos ſpectet. Non enim circunciſionem iam Sacramentum Chriſtianæ Eccleſiæ quiſquam eſſe contendit, tametſi & Dei inſtitutum erat, & promiſſionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promiſſio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promiſſionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non eſſe datam euidenter demõſtrauimus, & ipſi experientia declarant. Ceremonia vſurpari non debuit niſi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab iſtis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm ſanando.

Quartò, iniurios eſſe Spiritui ſancto, qui putidum & inutile oleum faciunt eius virtutem.

Mat.3.16.
Ioh.1.32.

Quintò, vtcunque ſit, vnctionẽ illam Sacramẽtum non eſſe, quum nec à Domino inſtituta ſit, nec promiſſionem habeat.

21 Quanquam etiamſi obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longiſſimè ab-

Sextò, nullã eſſe conuenientiam

Inter vnctionem ab Apoſtolo præceptam & pinguedinem Papiſticam, quinque collationibus oſtenditur.

ſunt) ne ſic quidē adhuc multum promouerint in approbanda ſua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: iſti non infirmos, ſed ſemimortua cadauera, ſua pinguedine inficiunt, quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipſi loquūtur) in extremis. Si præſentem habent medicinam in ſuo ſacramento, qua vel morborum

1. acerbitatem leniant, vel ſaltem aliquod animæ ſolatium adfe-
2. rant, crudeles ſunt qui nunquam in tempore medētur. Iacobus
3. vult infirmum vngi à ſenioribus Eccleſiæ: iſti vnctorem nō admittunt niſi ſacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur ſacerdotes, & pluralem numerum ad decorem poſitum nugantur, nimis friuolum eſt: quaſi verò Eccleſiæ eo tēpore ſacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa
4. procedere potuerint ad ferendum ſacri olei ferculum. Iacobus dum ſimpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi ſignificat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Iſti oleū non dignantur niſi ab Epiſcopo conſecratum: hoc eſt, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu ſalutatum: ter, Aue ſanctum oleum: ter, Aue ſanctum chriſma: ter, Aue ſanctum balſamum. A quo tales exorciſmos hauſerunt? Iacobus dicit, vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio cōcepta fuerit ſuper eum, ſi in peccatis
5. fuerit, remiſſum iri: vt ſcilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, ſed fidelium orationes quibus afflictus frater Deo cōmendatus fuerit, non fore irritas. Iſti per ſacram ſuam, id eſt abominabilem vnctionem peccata remitti impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi teſtimonio pro ſua libidine prolixè abuti permiſſi fuerint. Ac ne diutius ſit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Auguſtini ætate Romanæ Eccleſiæ præfuit, inſtituiſſe vt non presbyteri modò, ſed omnes etiam Chriſtiani oleo vterentur, in ſuam ſuorúmque neceſſitatem vngendo. Author Sigebert. in Chronic.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

De ſacramento ordinis, admodū fœcundo dicturus, duo diſcutiēda proponit.

QVartum locum in eorum catalogo tenet ſacramentum ordinis: ſed adeò fœcundum, vt ſeptē ex ſe ſacramentula pariat. Eſt verò iſtud perquam ridiculum, quòd quum affirment ſeptem eſſe ſacramenta, dum recenſere ipſa volunt, tredecim enumerant. Neque verò cauſari poſſunt, vnum eſſe ſacramentum: quia omnia in vnum ſacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipſum ſunt gradus. Siquidem quum in ſingulis diuerſas eſſe

eſſe ceremonias conſtet, diuerſas eſſe gratias ipſi loquātur: nemo dubitet quin ſeptem ſacramenta dici debeant ſi eorũ placita recipiuntur. Et quid, quaſi rem ambiguã, controuertimus, quando ipſi planè diſtinctéque ſeptem declarant? Primùm autem obiter perſtringemus, quot & quã inſulſas abſurditates nobis ingerant, dum nobis ſuos ordines pro Sacramentis cõmendare volũt: deinde an omnino ſacramentũ dici debeat ceremonia qua vtuntur Eccleſiæ in ordinandis miniſtris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Eccleſiaſticos faciũt: quos inſigniunt titulo ſacramẽti. Sunt autem Oſtiarij, Lectores, Exorciſtæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et ſeptẽ quidem eſſe dicunt propter Septiformem Spiritus ſancti gratiam, qua præditi eſſe debent qui ad eos promouentur. Augetur autẽ illis & largius cumulatur in promotione. Iã numerus ipſe perverſa Scripturæ interpretatione conſecratus eſt: quod videntur ſibi apud Ieſaiam legiſſe, ſeptem Spiritus ſancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Ieſaia quam ſex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, ſanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, fortitudinis, ſcientiæ, & timoris Domini. Quanquam alij acutiores, nõ ſeptem ordines, ſed nouem faciunt, ad ſimilitudinem, vt aiunt, triumphantis Eccleſiæ. Atque inter eos etiam pugna eſt, quòd alij clericalem tonſurã volunt eſſe primum omnium ordinem, Epiſcopatum vltimũ: alij excluſa tonſura, Archiepiſcopatum ordinibus annumerant. Iſidorus aliter diſtinguit, fecit enim diuerſos, Pſalmiſtas & Lectores: illos cãtionibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atq; hæc diſtinctio in Canonibus obſeruatur. In tanta varietate quid ſequi aut fugere nos volunt? Dicamúſne ſeptem eſſe ordines? Sic docet magiſter ſcholæ: ſed illuminatiſſimi doctores aliter determinant. Rurſum inter ſe ipſi diſſident. Præterea ſacratiſſimi Canones aliò nos vocant. Sic ſcilicet conſentiunt homines quum de rebus diuinis ſine verbo Dei diſceptant.

23 Verùm hoc omnem ſtultitiam ſuperat, quòd in ſingulis Chriſtũ ſibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, oſtiarij munere functus eſt, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Oſtiarium ſe eſſe ſignificat, quum dicit, Ego ſum oſtium. Lectoris munus aſſumpſit, quum in ſynagoga Ieſaiam legit. Exorciſtæ officio functus eſt, quum linguam & aures ſurdi & muti, ſaliua tangens, auditum reddidit. Acoluthum ſe eſſe his verbis teſtatus eſt, Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus eſt, quum linteo præcinctus pedes diſcipulorum lauit. Diaconi perſonam ſuſtinuit, quum corpus & ſanguinẽ diſtribuit in Cœna, Sacerdotis

1 Quot & quam inſulſas abſurditates nobis hic ingerant.
Lib. 4. Sentent. diſt. 34. ca. 9.
2. An ordo Eccleſiaſticus ſit ſacramentum.
Ac primò quòd ſeptem faciunt, id ab inſcitia & nimia incogitantia promanauit.
Ieſa. 11. 2.
Ezech. 1. 20.
Rõ. 1. 4. & 8. 15.
Opinio hæc eſt Hugonis: altera Guliel. Pariſien.
Iſid. libr. 7. etym. allegatur ca. Cleros diſt. 21. & diſt. 31. ca. Lector. & cap. Oſtiarius.
Secundò non inter ipſos conuenit quot, quíve ſint ordines.
Tertiò, iniquiſſimè in ſingulis illis ſuis ordinibus Chriſtum ſibi collegam faciunt, quo ſuas inepťias magis commendent.
Iohan. 2. 15.
Iohan. 10. 7.
Luc. 4. 17.
Marc. 16. 35.
Iohan. 8. 12.
Iohan 13. 5.
Matt. 26. 26.
Matt. 27. 50.

partes impleuit, quum in cruce Patri ſe hoſtiam obtulit. Hæc abſque riſu adeò audiri non poſſunt vt mirer abſq; riſu ſcripta eſſe: ſi tamen homines erant qui ſcribebant. Sed in primis ſpectabilis eſt argutia qua in acoluthi nomine philoſophãtur, cereferariũ appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gẽtibus ac linguis omnibus, quum ἀκόλουθος Græcis ſimpliciter ſignificet pediſſequum. Quanquam ſi his ſeriò refellendis inhæreã, iure & ipſe quoque ridear: adeò friuola ſũt & ludicra.

Quartò, horum ordinum maxima pars nihil aliud ſunt quã vana, nullum certum munus ſecum trahentia.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda eſt obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac ſolennitate ſuos lectores, pſalmiſtas, oſtiarios, acoluthos, ad ea miniſteria exequenda quibus vel pueros certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, niſi puer, aut ex laicis ſordidulus aliquis qui ex ea re quæſtum facit? Nónne iidem canunt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel oſtiarium ſuis partibus fungẽtem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus eſt, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, deſinit eſſe id quod dici incipit? vt videãtur ex profeſſo velle munus ipſum abiicere quum titulum aſſumunt. En cur ſacramentis conſecrari & Spiritum ſanctum accipere neceſſe habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant hanc eſſe temporum peruerſitatem, quòd miniſteria ſua deſerunt ac negligunt, ſimul fateantur nullum hodie eſſe in Eccleſia vſum nec fructum ſacrorum ſuorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totámque Eccleſiam ſuam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni ſunt niſi in acoluthos conſecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ niſi ab ore conſecrato audiri non debebant. Exorciſtas verò in quem tandem finem conſecrant? Audio Iudæis fuiſſe ſuos exorciſtas: ſed ab exorciſmis dictos video, quos exercebant. De ementitiis iſtis exorciſtis quis vnquam fando audiuit quòd ſpecimen vnum ſuæ profeſſionis ediderint? Fingitur illis poteſtas data imponẽdi manus ſuper energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos, ſed tali ſe poteſtate præditos dæmonibus perſuadere non poſſunt, non modò quia eorũ imperiis non cedunt dæmones, ſed etiam quia ipſis imperant. Vix enim decimum quemque reperias qui non malo ſpiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis ſuis ordinibus balbutiunt, conflata ſunt ex inſcitis inſulſiſque mendaciis. De veteribus acoluthis & oſtiariis & lectoribus, alibi dictum eſt, quum Eccleſiæ ordinem exponeremus. Nobis hic propoſitum eſt duntaxat purgare contra nouitium illud inuentum de ſeptemplici ſacramento in ordinibus Eccleſiaſticis: de quo nuſquam

Ridicula exceptio.

Exorciſtæ Papiſtici.

Quid de iſta ordinũ inordinatorum ἀταξίᾳ ſentiendum ſit.

nuſquam alibi quàm apud ineptos iſtos rabulas, Sorboniſtas & Canoniſtas, legitur.

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò quoſcunque in militiam ſuam adſcribunt, communi ſymbolo initiant in clericatum. Radunt enim eos in vertice, vt corona regale decus ſignificet: quia Reges debent eſſe clerici, vt ſe & alios regant. De his enim ſic loquitur Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. At ſacrilegium fuit, quod vniuerſæ Eccleſiæ tribuitur, ſolis ſibi arrogare, & titulo ſuperbè gloriari quem fidelibus præripuerãt. Petrus, totam Eccleſiam alloquitur: iſti ad pauculos raſos detorquent: quaſi ſolis illis dictum ſit, Sancti eſtote: quaſi ſoli illi ſanguine Chriſti acquiſiti ſint: quaſi ſoli illi per Chriſtum facti ſint regnum & ſacerdotium Deo. Aſſignãt deinde & alias rationes: ſummitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonſtretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur: vel vt vitia oris oculorum doceantur præcidenda. Vel raſura capitis eſt temporalium depoſitio: circunferentia verò coronæ reliquiæ ſunt bonorum quæ ad ſuſtentationem retinẽtur. Omnia in figuris: quia ſcilicet velum templi nondum ſciſſum eſt. Itaque perſuaſi ſe præclarè defunctos eſſe ſuis partibus quòd talia per coronam ſuam figurauerint, nihil eorum re ipſa præſtant. Quouſque nos talibus fucis & præſtigiis ludent? Clerici detonſis aliquot capillis ſignificant temporalium bonorũ abundantiam ſe abieciſſe, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiſcentiam mortificaſſe: nullum eſt hominũ genus rapacius, ſtupidius, libidinoſius. Cur non magis ſanctitatem verè exhibent quàm falſis mendacibúſque ſignis ipſius ſpeciem ſimulant?

2. Ad ſecundum illud veniẽs, nẽpe an ordinis ceremonia quæ vtuntur, dici debeat, primum oſtendit quanta vanitate clericos ſuos in vertice radant.

Cap. duo. 12. quæſt. 1.

1. Pet. 2. 9.

Li. 4. Sẽt. di. 24.

Cap. duo ſunt.

Deinde, quàm inſulſis & irrationabilibus rationibus inſtitutum illud tueantur.

Lib 4. Sentent. diſt. 24. c. 1.

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferũt quàm ſua myſteria à Iudaicis ceremoniis nata eſſe, vel potius merum eſſe Iudaiſmum? Quòd autem addunt, Priſcillam, Acylam, & Paulum ipſum ſuſcepto voto ſibi raſiſſe caput, vt purificarentur: craſſam ſuã ignorantiam produnt. Nuſquam enim legitur de Priſcilla: ac de Acyla etiam incertum eſt, ſiquidem tam ad Paulũ referri poteſt tonſura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obſeruandum eſt ſimplicioribus, Paulum nunquam caput ſibi totondiſſe ad ſanctificationem aliquam: ſed duntaxat vt fratrum infirmitati ſeruiret. Soleo eiuſmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc eſt, non ſuſcepta ad cultum aliquem Dei, ſed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipſe ait, Iudæis ſe Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem ſemel, atque ad breue tempus, vt Iudæis ſe tantiſper accommodaret.

Tertiò, coronam hanc ſuã à Nazaræis, aut à Priſcilla, Acyla & Paulo deducentes, ineptè Iudaizare.

Act. 18. 18.

Cur Paulus ex voto caput ſibi abraſit.

1. Cor. 9. 20.

Num.6.18. Iſti quum Nazaræorũ purificationes nullo vſu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaiſmum erigunt dum veterẽ perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epiſtola compoſita eſt, quæ prohibet clericis, iuxta Apoſtolum, ne comam nutriant, ſed inſtar ſphæræ radant, quaſi Apoſtolus, docens quid viris omnibus decorũ ſit, de ſphærica clericorũ raſura ſolicitus fuerit. Hinc lectores reputent quales ſint energiæ ac dignitatis alia quæ ſequuntur myſteria, quib. talis eſt ingreſſus.

Cap. Prohibe. diſt.25.
1.Cor.11. 4.

Huius clericalis tonſuræ origo, ex Auguſtino.
Auguſt. de opere Monac. in fine.
Itẽ in Retract.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonſura, abundè vel ex vno Auguſtino conſtat. Quum illo ſeculo capillum non alerent niſi delicati, & qui nitorem elegantiámque non ſatis virilem affectabant: videbatur eſſe non boni exempli ſi clericis id permitteretur. Iubebãtur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, ne quã effœminati cultus ſpeciem præ ſe ferrẽt. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidem, quo magis ſuam ſanctimoniam notabili diſtinctóque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò poſtea res ad crines rediiſſet, & ad Chriſtianiſmum accederent gentes quædam, quæ ſemper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: veriſimile eſt clericos vbique raſiſſe caput, ne comæ ornamentum viderẽtur affectare. Tandem corruptiore ſeculo, quũ priſca omnia inſtituta vel inuerſa forent, vel in ſuperſtitionem degeneraſſent, quia in raſura clericali nihil cernebant cauſæ (neque enim quicquam retinuerant præter ſtultam imitationem) ad myſterium confugerũt: quod nunc ſuperſtitioſè nobis obtrudunt pro Sacramenti ſui approbatione. Oſtiarij in conſecratione claues templi accipiunt, quo ſibi mandari cuſtodiam intelligant. Lectores ſacra Biblia. Exorciſtæ, formulas exorciſmorum quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vrceolum. En ceremoniæ quibus (ſi Deo placet) tantum ineſt arcanę virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis non modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiam cauſæ. Hoc enim ſecundum ſuam definitionem poſtulant quum inter Sacramenta haberi volunt. Verùm, vt paucis abſoluam, dico abſurdum eſſe quòd in ſcholis & canonibus minores iſtos ordines Sacramenta faciunt: quando eorũ etiam qui hoc tradunt confeſſione, primitiuę Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promiſſionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

Progreſſus.

Corruptio.

Li.4 Sent. diſt. 24. c.8.
Alia inepta ceremonia quibus Oſtiarios. Lectores, Exorciſtas & Acoluthos conſecrant.

Indigna ſunt quæ Sacramenti nomine inſigniãtur.

Quod ad ſacerdotes attinet.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerũ tranſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his teſtimonium habere à verbo Dei, ſacros ordines, honoris cauſa, peculiariter nominãt. Sed quã obliquè Domini inſtitutis in

in prætextum ſuum abutantur, videndum eſt. Incipiemus autem ab ordine presbyterij, ſiue ſacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnam ſignificant, ac ſic appellant eos ad quos pertinere aiunt ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hoſtiis accipiunt, in ſymbola collatæ ſibi poteſtatis placabiles Deo hoſtias conferendi. manúſque illis inunguntur: quo ſymbolo docentur datam ſibi eſſe conſecrandi poteſtatem. Sed de ceremoniis poſtea. De re ipſa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei, quod obtendunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo poſitum deprauare. Principio quidem pro confeſſo eſſe debet (quod de Miſſa papali tractando aſſeruimus) iniurios omnes eſſe Chriſto, qui ſe Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hoſtiam. Conſtitutus ille & conſecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, ſecundum ordinem Melchiſedec, nullo fine, nullo ſucceſſore. Hoſtiam ſemel obtulit æternæ expiationis, & reconciliationis: nunc etiam ſanctuarium cæli ingreſſus, intercedit pro nobis. In ipſo omnes ſumus ſacerdotes, ſed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique noſtráque Deo offerenda. Illi vni ſingulare fuit, ſua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum ſibi iſti vſurpent, quid ſupereſt niſi eorum ſacerdotium impium eſſe, ac ſacrilegum? Certè nimis improbi ſunt, dum ſacramenti titulo inſignire audent. Quantum ad verum preſbyterij munus attinet, quod ore Chriſti nobis eſt cōmendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia eſt, primùm ex Scripturis ſumpta, deinde quam non eſſe inanem, nec ſuperuacaneam, ſed fidele ſpiritualis gratiæ ſymbolum, teſtatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non poſui, eo factum eſt quòd non ordinarium nec commune eſt apud omnes fideles, ſed ad certam functionem ſpecialis ritus. Verùm quum hic honor Chriſtiano miniſterio tribuitur, non eſt propterea quòd ſuperbiant Papiſtici ſacerdotes. Euangelij enim ſui ac myſteriorum diſpenſatores ordinari iuſſit Chriſtus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio paſcendóque grege, non de hoſtiis immolandis dedit. Spiritus ſancti gratiam promiſit, non ad peragendam peccatorum expiationem, ſed ad gubernationem Eccleſiæ ritè obeundam ac ſuſtinendam.

Quorum munus deſcribitur.

1. Chriſti Sacerdotio ſunt iniurij, quòd placationis hoſtiam ſe offerre profiteantur.

Pſal. 110. 4.

Heb. 5. 6. & 7. 3.

Vnde liquet eorũ Sacerdotium non Sacramentũ eſſe, ſed impietatem ac ſacrilegium.

1. Tim. 4. 14.

2. Verbo Dei deſtituitur eorum ordinatio.

Mat. 28. 19.

Marc. 16. 15.

Ioh. 21. 15.

29 Cum re ipſa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noſter quũ Apoſtolos amandaret ad Euangelij prædicationem, inſufflauit in eos. Quo ſymbolo Spiritus ſancti virtutem, qua illos donabat, repræſentauit. Hanc inſufflationem retinuerunt boni iſti viri, & quaſi Spiritum ſanctum è gutture ſuo egerant, ſuper ſuos quos formant ſacrificulos demurmurant,

3. Inſulsè & impiè Chriſti inſufflationem imitati ſunt.

Ioh. 20. 22.

Accipite Spiritum ſanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præpoſterè effingant: non dico more hiſtrionum (qui nec ſine arte geſticulantur, nec ſine ſignificatione) ſed inſtar ſimiarum, quæ laſciuè & abſque vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exemplum eſſe noluit. Dixit Dominus diſcipulis, Accipite Spiritum ſanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ ſuæ virtutis ſpecimen edidit quũ inſufflando in Apoſtolos, Spiritus ſancti gratia illos repleuit. Hoc ipſum ſi conantur efficere, Deum æmulantur, & tantùm non ad certamen prouocant, ſed longiſſimè abſunt ab effectu, nec aliud inepto iſto geſtu quàm Chriſtum illudunt. Sũt quidẽ adeò effrontes vt aſſerere auſint, conferri à ſe Spiritum ſanctũ. ſed quàm id verum ſit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri aſinos, ex fatuis phreneticos quicunque in ſacerdotes conſecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipſam damno, quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Chriſto in ſingulare miraculi ſymbolum vſurpata eſt: tantùm abeſt vt illis patrocinari debeat imitationis excuſatio.

Exceptionis dilutio. Ioh.20.22. Ioh.11.43. Matth.9.5. Ioh.5.8.

Alia exceptio profana refellitur.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Reſpondent ſe accepiſſe à filiis Aaron, à quo & ſuus ordo ſumpſit initium. Peruerſis igitur exemplis perpetuò ſe tueri malunt, quàm fateri à ſe excogitatum quod temerè vſurpant. ſed interim non animaduertunt, dum ſucceſſores ſe profitentur filiorum Aaron, Chriſti ſacerdotio ſe eſſe iniurios: quod vnum omnibus veteribus ſacerdotiis adumbratum figuratúmque fuit. In eo igitur omnia concluſa & impleta fuerunt, in eo ceſſarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis eſt, & epiſtola ad Hebræos nullis gloſſis adiuta teſtatur. Quòd ſi tantoperè Moſaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad ſacrificia rapiũt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: ſed hoc tamen eorum religioni deeſt, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obſeruationem Circunciſione multò eſſe perniciosiorem: præſertim vbi accedit ſuperſtitio & Phariſaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circunciſione fiduciam iuſtitiæ reponebant: iſti in vnctione ſpirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt, apoſtatæ fiunt à Chriſto, ſéque Paſtorum munere abdicant.

4. Vnctio eorum improbatur. Li.4.Sent. diſt.24.c.8. & in Canon. diſt.21.c.1.

Nam Iudaiſmũ ſed imperfectũ, inuehunt.

Per conſequens fiunt Apoſtatæ à Chriſto, & lupi non paſtores.

31 Hoc eſt (ſi Deo placet) ſacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quaſi verò oleũ puluere & ſale abſtergi non poſſit, aut (ſi tenacius adhæſit) ſapone. At character ille ſpiritualis eſt. Quid oleo cum anima? An obliti ſunt quod ex Augu-

5. Impoſitionem manuum nullum hic locum habere oſtenditur, ſed eius vices ſuppleuit vnctio cuius profanitas ridicula detegitur.

Auguſtino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore niſi aquam: habere autem à verbo vt ſit Sacramentũ? Quod verbum oſtendent in ſua pinguedine? an quod Moſi mandatum eſt de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona ſanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant veſtiendi eius filij Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumeræ aliæ obſeruationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudent, cur oleo potius aſpergantur quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam conantur ex Chriſtianiſmo & Iudaiſmo & Paganitate, velut conſutis centunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ ſale, id eſt verbo Dei, deſtituitur. Supereſt impoſitio manuum, quam vt in veris legitimíſque ordinationibus Sacramentum eſſe concedo: ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec finem reſpiciunt, quò nos ducere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet. Exod. 30. 30.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem, ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quos iſti fingunt Diaconos, quid habent ſimile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis ſuam doctrinã æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituit, indignè peti contendo. Aiunt ad ſuos diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, adminiſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice, oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epiſtolam ad populum. An hìc verbum vnum de vero Diaconorum myſterio? Nunc inſtitutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, ſolus Epiſcopus manum imponit. Orarium illi & ſtolam ſuper læuum humerum collocat, vt intelligat ſe accepiſſe iugum Domini leue, quo ad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſthæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſi quis Apoſtolos ſe inſtituere diceret, quos duntaxat adolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominũ genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cum ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaco-

Quod ad Diaconos, ceremoniæ quibus ordinantur, eorúmque occupationes à verorum Diaconorum inſtitutione & officio remotiſſimæ, damnantur, vt pote verbo Dei & Apoſtolicæ Eccleſiæ ordini ex diametro oppoſitæ.

nos eſſe mentiantur, quos nonniſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Quinetiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium. Leuitas enim appellant, eorúmque rationem ac originẽ ad filios Leui referre volunt, Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

De Subdiaconis idem ſentiendũ, ac de omnibus in vniuerſum, & in ſumma, Spiritum ſanctũ iſtis minimè includi: ideo eas Sacramentorum nomine ſpoliandas.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam neſcio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac pateram, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt, quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Epiſcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolũ cum aqua, manuale & huiuſmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur poſtulant. Quis pius hoc concedere ſuſtineat? Verùm, vt ſimul finiamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatuere, neque enim opus eſt longius repetere quæ ſuprà ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modeſtis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullũ eſſe Dei Sacramentum, niſi vbi ceremonia oſtẽditur annexa promiſſioni, aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hìc ne ſyllaba quidem habetur certè alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad cõfirmandam promiſſionem. Rurſum nulla ceremonia ex iis quas vſurpant, à Deo inſtituta legitur. Sacramentum igitur nullum eſſe poteſt.

34 DE MATRIMONIO.

Matrimonium Sacramentum non eſſe, vt euidentius appareat: primum aduerſariorum rationes tolluntur, & oſtenditur multa Sacramenta protinus emerſura ſi perinde ac illi faciunt ratiocinari liceret.

1.Cor.15.41.
Matt.13.31.&33.
Ieſa.40.11.
Ieſa.42,13.

POſtremum eſt matrimonium, quod vt à Deo inſtitutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vſque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam ſobrio in mentem veniſſet? Ordinatio Dei bona eſt & ſancta: & agricultura, architectura, ſutrina, tonſtrina, ordinationes ſunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta ſunt. id enim non tantùm in Sacramento quæritur vt Dei ſit opus, ſed vt ſit ceremonia exterior à Deo poſita ad confirmandam promiſſionem. Nihil tale eſſe in matrimonio, pueri quoque iudicabunt. Sed ſignum eſt, inquiunt, ſacrę rei. hoc eſt ſpiritualis cõiunctionis Chriſti cum Eccleſia. Si verbo ſigni, ſymbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propoſitum vt fidei noſtræ certitudinem erigat, longè à ſcopo aberrant: ſi ſignum ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductum ſit, oſtendã quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Chriſtus ait, Simile eſt regnum

cælorum

cælorum grano ſinapi. En alterum. Rurſum, Simile eſt regnũ cælorum fermento. Ecce tertium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis, aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ ſunt & ſimilitudines, tot erunt Sacramẽta. Quin etiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos Sophiſtas tam inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpicitur vitis, optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus, Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe, Ego ſum paſtor bonus: oues meæ meam vocẽ audiunt. Verum ſiquis tales ſimilitudines Sacramentis annumeraret, in Anticyram mittendus ſit.

1. Theſſ. 5. 2. *Iohann. 15. 1. 5.* *Iohan. 10. 11.*

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomẽ matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. At ſic tractare Scripturas, terram cælo miſcere eſt. Paulus vt oſtenderet maritis quàm ſingulari amore vxores ſuas complecti debeant, Chriſtum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viſcera pietatis effudit in Eccleſiam, quam ſibi deſponderat: ſic vnumquemq; affectum eſſe vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, ſemetipſum diligit: quemadmodum Chriſtus dilexit Eccleſiam. Porrò vt doceret quomodo Chriſtus dilexerit Eccleſiam perinde atque ſemetipſum, imò quomodo ſe vnum fecerit cum ſponſa ſua Eccleſia, refert ad eum quæ Moſes narrat Adam de ſe dixiſſe. Quũ enim adducta eſſet in eius cõſpectum Heua, quam è ſua coſta formatam ſciebat: Hæc, inquit, eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto, & in nobis teſtatur Paulus, quum membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius, adeóque vnã cum ipſo carnem. Tandem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc myſterium, &, ne quis amphibologia falleretur, exprimit ſe non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, ſed de ſpirituali Chriſti & Eccleſiæ coniugio. Et ſanè verè magnum myſterium eſt, quòd ſibi Chriſtus coſtam detrahi paſſus eſt, vnde formaremur: hoc eſt, quum fortis eſſet, debilis eſſe voluit, quo ſua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipſi, ſed viuat ipſe in nobis.

Secundò, locum Apoſtoli, cuius interpretatio additur, aduerſariorum errorẽ minimè tueri oſtenditur.

Geneſ. 2. 23.

Galat. 2. 20.

36 Impoſuit illis Sacramenti nomen. Verũ æquúmne erat vt *Erroris occaſio.*

ex amphibologia. Sacramenti enim vocem malè intellexerunt: unde multiplex oritur abſurditas, vt primùm conceditur matrimonium eſſe ſacramentum.

1.Tim.3.9.
Epheſ.1.9.
Lib.4. Sent. diſt.17.c. 4. & in Dec. 27.q 2. c. Quum ſocietas.Gl.c.Lex diuina.
Ibidem Dec. lib. 4. Sent. diſt.33.ca. 2. & in decret. 32. quæſt. 2. c. Quicquid.

eorum inſcitiæ pœnas totaEccleſia penderet? Myſterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere poſſit Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio ſenſu quàm Græcè à Paulo myſterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè inſectentur, quarũ ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdiſſimè hallucinati ſunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantoperè vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epiſtola ad Timotheum priore à vulgari Interprete poſita eſt: ac in eadem ipſa ad Epheſios Epiſtola, vbique pro myſterio. Condonetur tamen illis hic lapſus: ſaltem mendaces oportuerat eſſe memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum: immunditiem poſtea, & pollutionem, & carnales ſordes vocare quã vertiginoſa eſt leuitas? Quàm abſurdum eſt arcere Sacerdotes à Sacramento? Si à Sacramento ſe arcere negent, ſed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipſum partem eſſe Sacramenti tradunt. éoque demum figurari vnionem quæ nobis eſt cũ Chriſto, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonniſi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hîc repetunt, alterum Dei & animæ, in ſponſo & ſponſa: alterum Chriſti & Eccleſiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum eſt, à quo vllum Chriſtianum arceri nefas fuit. Niſi fortè Chriſtianorum ſacramenta adeò malè conueniunt, ſtare vt ſimul non poſſint. Eſt & altera in eorum dogmatibus abſurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus ſancti affirmant: coitum tradunt eſſe Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum ſanctum adeſſe.

Poſtremò, vbi id ſemel obtinuere, ad ſe quoque traxerunt matrimonialium cauſarũ cognitionem. Tum leges ſanxerunt partim impias, partim iniquiſſimas.

37 Ac ne ſimpliciter Eccleſiam luderent, quàm longam errorum, mẽdaciorum, fraudum, nequitiarum ſeriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæſiiſſe, dum è matrimonio Sacramẽtum fecerunt. Vbi enim id ſemel obtinuêre, coniugalium cauſarum cognitionem ad ſe traxerunt: quippe res ſpiritualis erat profanis iudicib. non attrectanda. Tum leges ſanxerunt, quibus tyrannidem ſuam firmarũt, ſed partim in Deum manifeſtè impias, partim in homines iniquiſſimas. Quales ſunt, Vt coniugia inter adoleſcentulos, parentum iniuſſu contracta, firma rataque maneant. Ne inter cognatos, ad ſeptimum vſq; gradum legitima ſint matrimonia: & quæ contracta ſunt, diſſoluantur. Gradus verò ipſos, contra Gentium omnium iura, & Moſis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne ſpirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à ſeptuageſima ad octauas Paſchæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebren-

celebrentur, & ſimiles innumeræ, quas recenſere longum fuerit. Et ex earum cœno aliquando emergendum eſt, in quo iam diutius hæſit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profeciſſe videor, quòd leonis pellem iſtis aſinis quadam ex parte detraxi. *Concluſio huius capitis.*

CAPVT XX.

De Politica adminiſtratione.

Hoc caput conſtat duabus præcipuis partibus.

1 Generalis eſt tractatio de politicæ adminiſtrationis neceſſitate, dignitate & vſu aduerſus Anabaptiſtarum furores, ſect. 1.2.3.

2 Specialis additur explicatio trium partium, quibus hæc adminiſtratio præcipuè conſtat, à ſect. 4. vſque ad finem capitis.

1 Pars prima agit de Magiſtratuum functione, quorum authoritas & vocatio probatur, ſect. 4.5.6.7. Deinde tres formæ ciuilis regiminis adduntur, ſect. 8. Tertiò, de Magiſtratus officio, pietatis & iuſtitiæ reſpectu diſſeritur: vbi de præmiis & pœnis, nempe de ſontibus plectendis, innocentibus tuendis, ſeditioſis reprimendis, pacis & bellicis artibus tractandis, habetur diſputatio, ſect. 9.10.11.12.13.

2 Altera pars de legibus, earum vtilitate, neceſſitate, forma, authoritate, conſtitutione, ſcopo, ſect. 14.15.16.

3 Poſtrema, eſt de populo, vbi primum exponitur quis legum, iudiciorum, magiſtratuum vſus ad communem Chriſtianorum ſocietatem redeat, ſect. 17.18.19.20.21. Secundò, quantum magiſtratibus priuati deferre teneantur, & quouſque obedientia progredi debeat, ſect. 22. vſque ad finem capitis.

PORRO quum duplex in homine regimen ſuperius ſtatuerimus: & de altero illo, quod eſt in anima, ſeu interiore homine poſitum, æternámque vitam reſpicit, ſatis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad inſtituendam ciuilem duntaxat, externámque morum iuſtitiam pertinet, nonnihil vt diſſeramus, locus hic appetit. Etſi enim à ſpirituali fidei doctrina, quam tractandam ſuſcepi, ſeparata eſſe videtur huius argumenti ratio: progreſſus tamen oſtendet, meritò à me coniungi, imò neceſſitate me impelli vt id faciam: præſertim quum hinc ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitùs ſancitum, furioſè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam ſine modo extollentes, Dei ipſius imperio opponere

Altera & poſtrema pars totius operis, vitæ ciuilis inſtitutionem ſpectans, Cuius tractatio eſt neceſſaria,
1. Vt Anabaptiſtæ refellantur.
2. Item adulatores Principū,

3. Vt ad gratitudinem erga Deũ excitemur.

Aduerſus Anabaptiſtarum errore moſtenditur, politicam adminiſtrationem nõ aduerſari Chriſtianæ libertati.

non dubitant. Vtrique malo niſi obuiam eatur, peribit fidei ſinceritas. Adde quòd ſcire quàm benignè hac in parte conſuluerit Deus generi humano non parum noſtrâ refert vt ad gratitudinem teſtandã maius in nobis vigeat pietatis ſtudium. Principio, antequam in rem ipſam ingrediamur: tenenda illa eſt diſtinctio antè à nobis poſita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc ſimul duo imprudenter permiſceamus, quæ diuerſam prorſus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullúmque magiſtratum agnoſcat, ſed in Chriſtum vnum intueatur: nullum libertatis ſuæ fructum capere ſe poſſe putant quandiu aliquam ſupra ſe eminere poteſtatem vident. Itaque nihil fore ſaluum exiſtimant, niſi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia ſint, nec leges, nec magiſtratus, & ſiquid ſimile eſt quod officere ſuæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præſentem hanc fluxámque vitã, & futuram illam æternámque diſcernere nouerit: neque difficilè intelliget, ſpirituale Chriſti regnum, & ciuilem ordinationem, res eſſe plurimum ſepoſitas.

Etiamſi à ſpirituali regno Chriſti eam diſtingui oporteat.

Quum ergo Iudaica illa ſit vanitas, Chriſti regnum ſub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perſpicuè Scriptura docet, ſpiritualem eſſe fructũ cogitantes, qui ex Chriſti beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipſo nobis promittitur, atq; offertur, meminerimus intra ſuos fines continere. Nam quid eſt quod ipſe idem Apoſtolus, qui iubet vt ſtemus, nec ſubiiciamur iugo ſeruitutis, alibi ſolicitos eſſe ſeruos de ſtatu ſuo vetat, niſi quia ſpiritualis libertas cum politica ſeruitute optimè ſtare poteſt? In quẽ etiam ſenſum accipiendæ ſunt iſtæ eius ſententiæ, In regno Dei non eſt Iudæus, neque Græcus, non maſculus aut fœmina, non ſeruus aut liber. Item, non eſt Iudæus, nec Græcus, præputium, circumciſio, Barbarus, Scytha, ſeruus, liber: ſed omnia in omnibus Chriſtus. Quib. ſignificat, nihil referre qua ſis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus iſtis minimè ſitum eſt Chriſti regnum.

Galat. 5. 1.
1. Cor. 7. 21.
Galat. 3. 28.
Coloſ. 3. 11.

1. Anabaptiſtarum obiectio, ciuilem adminiſtrationem homine Chriſtiano eſſe indignam.

2 Neque tamen eò iſta diſtinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem eſſe pollutam reputemus, ad homines Chriſtianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici, quos delectat effrænis licentia, vociferãtur, ac iactant, Poſtquã mortui ſumus per Chriſtum elementis huius mundi, & tranſlati in regnum Dei, ſedemus inter cæleſtes: indignum hoc nobis eſſe, ac infra noſtram excellentiam longè poſitum, profanis iſtis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Chriſtiano homine negotia verſantur.

2. Eiuſmodi in ſe eſſe, vt Chriſtianæ profeſſioni ex diametro repugnet.

Quorſum, inquiunt, leges ſine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipſis homini Chriſtiano? Imò ſi occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt diſtin-

ctum

ctum iſtud reguminis genus à ſpirituali illo & interno Chriſti regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare ſciendum eſt. Nam illud quidem, initia cæleſtis regni quædam iam nunc ſuper terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodãmodo auſpicatur: at huic deſtinatum eſt, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, ſanam pietatis doctrinam & Eccleſiæ ſtatum defendere vitam noſtram ad hominum ſocietatem componere, ad ciuilem iuſtitiam mores noſtros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac trãquillitatem alere. quæ omnia ſuperuacua eſſe fateor, ſi præſentem vitam extinguit regnum Dei, quale nunc intra nos eſt. Sin ita eſt voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aſpiramus, peregrinari ſuper terram. eius verò peregrinationis vſus talibus ſubſidiis indiget: qui ipſa ab homine tollunt, ſuam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Eccleſia Dei perfectionem debere eſſe cauſantur, cui ſua pro lege moderatio ſatis ſit: eam ſtolidè ipſi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam poſſit. Quum enim tanta ſit improborum inſolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum ſeueritate coerceri vix poſſit: quid facturos expectamus ſi patêre ſuæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi ſatis coguntur.

Contra vtranque obiectionem oſtenditur hanc adminiſtrationem eiuſmodi eſſe, vt vel in hac vita immortalitatem quodammodo auſpicetur.

Nobis item in Eccleſia & politia verſantibus ſit apprimè neceſſaria.

3 Sed de politiæ vſu erit alius oportunior dicendi locus. Nunc iſtud tantùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanẽ eſſe barbariem: cuius vſus non minor inter homines quàm panis, aquæ, ſolis, & aeris: dignitas quidem multò etiam præſtantior. Non enim (quæ illorum omnium cõmoditas eſt) huc ſpectat duntaxat vt ſpirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt ſimul viuant) non tamen, inquam, huc ſpectat ſolùm: ſed ne idololatria, ne in Dei nomen ſacrilegia, ne aduerſus eius veritatem blaſphemiæ, aliæque religionis offenſiones publicè emergant, ac in populum ſpargantur: ne publica quies perturbetur: vt ſuum cuique ſaluum ſit & incolume: vt innoxia inter ſe commercia homines agitent: vt honeſtas & modeſtia inter ipſos colatur. Denique vt inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquã moueat quòd rectè conſtituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium poſuiſſe ſuprà videor. Siquidem nihilo hìc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege cõtinetur, palàm, publicíſque ſacrilegiis impunè violetur ac cõſpurcetur. Verùm ipſa

Reſponſionis huius probatio: quippe hanc adminiſtrationem non tantùm in rebus terrenis nobis vſui eſſe, ſed etiam ad Chriſti regnum & tuendum, & propagandum.

Deinde perſpicuitatis cauſa diſputatio ad tres partes præcipuas reuocatur. 1. de Magiſtratu 2. de Legibus. 3. de Populo.

ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiendum ſit, aſſequentur, ſi eius partes ſeorſum pertractemus. Sunt autem tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum, ac cuſtos: Leges, ſecundum quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primùm de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas? deinde quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legum vſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

Magiſtratuum functio, Dei voce & elogiis probata.
Exod.22.8.
Pſal.82.1. & 6.
1. Dij vocantur.
Iohan.10.35.

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptámque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogiis eius dignitatem proſequutus mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magiſtratum gerũt, ne in ea appellatione leue ineſſe momentum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotiũ, vt illi in ſuo munere ſeruiant? & (quod Iudicibus ſuis dicebat Moſes & Ioſaphat, quos per ſingulas ciuitates Iuda conſtituebant) iudicium exerceant, non pro homine, ſed pro Deo? Eodem pertinet, quòd Sapientia Dei per os Salomonis affirmat, ſuum eſſe opus: quòd Reges regnant, & conſiliarij decernunt iſta: quòd Principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim iſtud valet ac ſi dictum eſſet, nõ humana peruerſitate fieri, vt penes Reges & Præfectos alios ſit in terris rerum omniũ arbitrium, ſed diuina prouidentia & ſancta ordinatione: cui ſic viſum eſt res hominum moderari: quandoquidem illis adeſt, ac etiam præeſt in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ ſecundùm gratiæ diuerſitatem variè diſtributa, à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſiæ conferri debeant. Tametſi enim illic propriè de ſenatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Eccleſia conſtituebantur, vt conformandæ publicæ diſciplinæ præeſſent (quod munus in Epiſtola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis poteſtatis, non dubium quin omne iuſtæ præfecturæ genus nobis commendet. Multò verò clarius, vbi iuſtam ea de re diſputationem inſtituit. Nam & poteſtatem, Dei ordinationem eſſe tradit: nec poteſtates eſſe vllas, niſi à Deo ordinatas. Ipſos autem Principes, miniſtros eſſe Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad iram vltores. Hoc

Deut.1.16.
2.Paral.19.6.
2. A Dei ſapientia ordinatur.
Prouer.8.14.
Rom.12.8.
1.Cor.12.28.
Rom.13.1.

accedunt

accedunt & ſanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt Dauid, Ioſias, Ezechias: alij ſatrapiis, vt Ioſeph & Daniel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moſes, Ioſue, ac Iudices, functi ſunt: quorum functiones ſibi probatas eſſe, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium eſſe debet, quin ciuilis poteſtas, vocatio ſit, non modò coram Deo ſancta & legitima, ſed ſacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honeſtiſſima.

Sanctorum item virorum, qui in ea functione piè verſati ſunt, exemplu confirmatur.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quamuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, minimè quadrare ſeruile illud gubernandi genus. In quo non ſuam modò inſcitiam, ſed diabolicum faſtum produnt, dum perfectionem ſibi arrogant, cuius ne centeſima quidem pars in illis conſpicitur. Verùm qualeſcunque ſint, refutatio facilis eſt: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad oſculādum Dei Filium hortatur, non iubet imperio depoſito ad priuatam vitam concedere, ſed poteſtatem qua ſunt inſtructi, Chriſto ſubiicere: vt vnus ſupra omnes emineat. Similiter Ieſaias, dum promittit Reges fore Eccleſiæ nutritios, & Reginas nutrices, nō abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos conſtituit piis Dei cultoribus. nam ad Chriſti aduētum pertinet vaticinium illud. Plurima teſtimonia ſciens omitto, quæ paſſim occurrūt, ac præſertim in Pſalmis, quibus ſuum ius præfectis omnibus aſſeritur. Omnium verò maximè illuſtris eſt locus Pauli, vbi Timotheū admonens, in cœtu publico concipiendas eſſe preces pro Regibus, rationem mox ſubiicit, Vt tranquillam vitam ſub ipſis agamus cum omni pietate & honeſtate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ ſtatum Eccleſiæ commendat.

Exceptio, Iudæis non Chriſtianis inſtitutam fuiſſe hanc politiam.

Pſal.2.12.

Reſponſio ex Dauide, Ieſaia & Paulo, magiſtratuum patrocinio & tutelæ ſtatum Eccleſiæ hodie commendari.

Ieſa.49.23.

1.Tim.2.2.

6 Quæ cogitatio magiſtratus ipſos aſſiduè exercere debet, quando ingentem illis ſtimulum addere quo ad officium excitentur, & ſingularem cōſolationem afferre poteſt, qua muneris ſui difficultates (quæ multæ certè & graues ſunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, manſuetudinis, continentiæ, innocentiæ ſtudium ſibiipſis imperare debent, qui diuinæ iuſtitiæ miniſtros ſe conſtitutos eſſe norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal ſuum admittent, quod Dei viuentis thronum eſſe audiunt? Qua audacia iniuſtam ſententiam pronunciabunt eo ore quod diuinæ veritati deſignatum eſſe organum intelligūt? Qua cōſcientia in impia decreta ſubſcribent ea manu quā ad perſcribenda Dei acta ſciunt ordinatam? In ſumma, ſi ſe Dei vicarios eſſe meminerint, omni cura, ſedulitate, induſtria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, cuſtodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iuſtitiæ imaginem in ſe repræſentent. Ac perpetuò illud ſibi ſubiiciant, Si maledicuntur

Huius doctrinæ vſus, magiſtratuum reſpectu.

1 Maxima cum pietate æquitate & diligentia in ſuo munere verſar. debent.

Ierem.48.10.

omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iuſta vocatione fraudulenter verſantur. Itaque quum ſuos iudices ad officium cohortari vellent Moſes & Ioſaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis, non enim pro homine exercetis iudicium, ſed pro Deo: quippe qui iuxta vos eſt in cauſa iudicij. Nunc igitur ſit pauor Domini ſuper vos. Videte, & agite: quoniam non eſt vlla peruerſitas apud Dominum Deum noſtrum. Et alio loco dicitur, Deum ſtetiſſe in ſynagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei ſe legatos eſſe, cui adminiſtratæ prouinciæ rationem aliquando reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam ſiquid delinquunt, nõ hominibus modò ſunt iniurij quos ſceleratè vexant, ſed in Deum quoque ipſum contumelioſi, cuius ſacroſancta iudicia polluunt. Rurſum habent & vnde ſe præclarè conſolentur, dum ſecum reputant non in profanis, nec à ſeruo Dei alienis occupationibus ſe verſari, ſed ſanctiſſimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

Deut.1.16.
2.Par.19.6.
Pſal.82.1.
Ieſ.3.14.
8. Præclara fulciuntur conſolatione.

7 Qui verò non mouetur tot Scripturæ teſtimoniis quo minus ſacrum hoc miniſterium inſectari auſint, quaſi rem à religione & pietate Chriſtiana abhorrentem: quid aliud quàm Deũ ipſum ſugillant: cuius ignominia cum miniſterij ſui probro non eſſe coniuncta non poteſt? Ac prorſus non magiſtratus reprobant, ſed Deum abiiciunt ne ſuper ſe regnet. Si enim iſtud verè de populo Iſrael à Domino dictum eſt, quod Samuelis imperium detrectaſſent: quî minus verò hodie de iis dicetur qui in præfecturas omnes à Deo inſtitutas debacchari ſibi permittunt? At quum diſcipulis dictum eſt à Domino, Reges gentium dominari illis, inter ipſos verò non ita eſſe, vbi qui primus ſit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum eſt Chriſtianis omnibus ne regna aut præfecturas capeſſant. O dextros interpretes! Inter diſcipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambitionem vt compeſceret Dominus, eorum miniſterium non eſſe regnis ſimile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæſo ad ignominiam regiæ dignitatis facit? imò quid omnino euincit, niſi regium munus, Apoſtolicum non eſſe miniſterium? Præterea inter ipſos magiſtratus tametſi variæ ſunt formæ, nullũ tamen diſcrimen hac in parte eſt quin pro Dei ordinib. ſuſcipiendę à nobis omnes ſint. Nam & omnes ſimul complectitur Paulus, quũ ait non eſſe poteſtatem niſi à Deo: & quæ omnium minimè arridebat, eximio præ aliis teſtimonio commẽdata eſt, nempe vnius poteſtas: quæ quia publicam omnium ſeruitutem ſecum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia ſubiicit) heroicis & excel-

3. Anabaptiſtarum furores flocci facere debent: quum iſti nõ homines ſed Deum ipſum ne regnet abiiciant.
1.Sam.8.7.
Luc.22.25.
Nec obſtat Chriſti dictum quod malè intellectum peſſimo animo abiiciunt.
Nec refert quæ ſit gubernationis forma.
Rom.13.1.
Omnes enim à Deo ordinatæ ſunt.
Prou.8.15.
1.Pet.2.17.

excellentioribus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis iſtis judiciis occurrat, diuinæ ſapientiæ prouidentiam eſſe nominatim affirmat quòd Reges regnant : & peculiariter Regem honorari præcipit.

8 Et ſanè valdè otioſum eſſet, quis potiſſimus ſit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus ſtatus, à priuatis hominibus diſputari: quibus de conſtituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam ſimpliciter id definiri niſi temere non poſſet, quum magna huius diſputationis ratio in circunſtantiis poſita ſit. Et ſi ipſos etiam ſtatus citra circumſtantias inter ſe compares non facile ſit diſcernere quis vtilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt. Procliuis eſt à regno in tyrãnidem lapſus : ſed non multo difficilior ab optimatum poteſtate in paucorum factionem, multo verò facillimus, à populari dominatione in ſeditionem. Equidẽ in ſe cõſiderẽtur tres illæ quas ponunt Philoſophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel ariſtocratiam, vel tẽperatum ex ipſa & politia ſtatum aliis omnibus longè excellere: non id quidẽ per ſe, ſed quia rariſſimè contingit Reges ita ſibi moderari, vt nunquã à iuſto & recto diſcrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia inſtructos eſſe vt vnuſquiſque videat quantum ſatis eſt. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuo ſint adiutores, doceant ac moneãt alij alios, ac ſiquis plus æquo ſe efferat, plures ſint ad cohibendã eius libidinem cenſores ac magiſtri. Id cum experimento ipſo ſemper fuit comprobatum, tũ ſua quoque authoritate Dominus cõfirmauit quum ariſtocratiam politiæ vicinam apud Iſraelitas inſtituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chriſti produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum eſſe gubernationis genus iſto beatius, vbi libertas ad eam quã decet moderationem eſt compoſita, & ad diuturnitatem ritè conſtituta: ſic & beatiſſimos cenſeo quibus hac conditione frui licet: & ſi in ea conſeruanda retinendáque ſtrenuè ac conſtanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc ſumma diligentia intenti magiſtratus eſſe debẽt, nequa in parte libertatem, cuius præſides ſunt conſtituti, minui, nedum violari patiantur. ſi in eo ſunt ſegniores & parum ſoliciti, perfidi ſunt in officio, & patriæ ſuæ proditores. Verùm ſi hoc ipſum ad ſe transferant, quibus Dominus aliam gubernationis ſpeciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam ſolicitentur, non modò ſtulta erit & ſuperuacua, ſed prorſus noxia etiam cogitatio. Quòd ſi non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, ſed vniuerſum ſimul orbem circumſpicias ac contempleris, vel aſpectum in longiora ſaltem religionum

Tres autem ſunt formæ regiminis ciuilis, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. Vtra melior ſit definiri certò non poteſt.

Porrò, ariſtocratia, ben e temperata potior videtur.

Experimento ipſo & Dei authoritate comprobata.

Tres verò illæ formæ à Deo ſũt cuius prouidentia fit vt diuerſis poſitiis variæ regiones adminiſtrentur.

ſpatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuerſis politiis regiones variæ adminiſtrentur. Nam quemadmodum nonniſi inæquali temperatura, elementa inter ſe cohærent: ita hæ ſua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia fruſtra his dicuntur quibus Domini voluntas ſatisfaciet. Nam ſi illi viſum eſt, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus ſenatores aut decuriones, quoſcunque locis præfecerit in quibus degimus, noſtrum eſt iis nos morigeros ac obediētes præſtare.

Vltimus locus primæ partis de magiſtratuum officio.

9 Iam officium magiſtratuum, quale verbo Dei deſcribitur, ac quibus in rebus ſitum ſit, obiter hoc loco indicandum eſt. Extendi verò ad vtrãque Legis tabulam ſi non doceret Scriptura, ex profanis ſcriptoribus diſcendum eſſet. nullus enim de magiſtratuum officio, ferendis legibus & publico ſtatu diſſeruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confeſſi ſunt omnes nullam politiã fœliciter poſſe conſtitui, niſi prima cura pietatis ſit: & præpoſteras eſſe leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus conſulunt. Quum igitur apud omnes philoſophos religio primum gradum teneat, ac vniuerſali gentium omnium conſenſu ſemper id obſeruatum fuerit, Chriſtianos principes ac magiſtratus pudeat ſuæ ſocordiæ, niſi in hanc curam incumbant. Ac iam oſtēdimus has illis partes à Deo ſpecialiter iniungi: ſicut æquum eſt tuendo & aſſerendo eius honori operã impendere cuius vicarij ſunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudãtur ſancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultũ corruptum vel euerſum reſtituerint, vel curã geſſerint religionis, vt ſub illis pura & incolumis floreret. Contra verò Sacra hiſtoria inter vitia anarchias ponit, quòd nō eſſet Rex in Iſraël, ideóq; faceret quiſque quod placebat. Vnde coarguitur eorum ſtultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantũ intẽtos eſſe. Quaſi verò præfectos Deus ſuo nomine conſtituerit qui terrenas controuerſias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiſerit, vt ipſe purè coleretur ex Legis ſuæ præſcripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio ſublatos cupiant. Quod ad ſecũdam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iuſtitiã, liberent vi oppreſſum de manu calumniatoris, peregrinũ & viduã & pupillũ ne contriſtent, ne iniuriam faciãt, & ſanguinem innocentem ne effundant. Eódem ſpectat quæ in Pſalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenũ abſoluãt, eripiãt pauperem & egenũ è manu oppreſſoris. Moſes verò principibus quos in vices ſuas ſuffecerat, edicit. Audiãt cauſam fratrũ ſuorũ, & iudicent inter virum & fratrem

Horum prima cura debet eſſe Religionis Chriſtianæ & veræ pietatis conſeruatio.

Id exemplis & teſtimoniis probatur.

Iudic.21.25.

Argumento itẽ à contrariis. Ab abſurdo.

Ierem.22.3.

Altera cura iuſtitiæ adminiſtratio, quod teſtimoniis probatur.

Deut.1.16.

trem eius,& peregrinum,neq; facies agnoſcant in iudicio,tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iudicium Dei eſt. Illa autē omitto, Ne multiplicent ſibi equos Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur ſuper fratres ſuos: vt in meditanda Lege Domini ſint aſſidui cunctis diebus vitæ ſuæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partē, ne munera accipiant, & quæ paſſim in Scripturis ſimilia leguntur: quoniam in exponendo hîc magiſtratuum officio,nō tam magiſtratus ipſos inſtituere cōſilium eſt quàm alios docere quid ſint magiſtratus & quem in finē à Deo poſiti. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modeſtiæ, honeſtatis & tranquillitatis protectores ſtatui ac vindices, quibus ſtudium vnum ſit cōmuni omniũ ſaluti ac paci proſpicere. Quarum virtutũ exemplar ſe fore Dauid profitetur vbi in regale ſolium euectus fuerit: ne ſcilicet conſentiat vllis ſceleribus, ſed deteſtetur impios, calumniatores & ſuperbos: conſiliarios verò probos & fidos vndique accerſat. Id verò quũ præſtare non poſſint, niſi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppreſſis auxilio ac præſidio, poteſtate quoque armati ſint, qua palàm maleficos ac facinoroſos (quorum nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) ſeuerè coerceant. Siquidem id prorſus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas cōſiſtere: iis ſublatis, totā ciuitatum diſciplinā collabi ac diſſipari. Friget enim in multorũ animis æqui iuſtiq; cura, niſi virtuti paratus ſit ſuus honos: nec cōtineri ſceleratorũ hominum libido, niſi ſeueritate ac pœnarũ animaduerſione poteſt. Atq; hæ duæ partes cōprehenſæ ſunt à Propheta, dũ Reges aliósq; præfectos iubet facere iudiciũ & iuſtitiā. Iuſtitia quidem eſt, innocentes in fidē ſuſcipere, cōplecti, tueri, vindicare, liberare. Iudiciũ autem, impiorum audaciæ obſiſtere, vim comprimere, delicta punire.

10 Verùm ardua hic, vt videtur, & difficilis naſcitur quæſtio, Si lege Dei occidere Chriſtiani omnes vetantur, & Propheta de monte ſancto Dei, hoc eſt Eccleſia, vaticinatur, quòd nō affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magiſtratibus & piis ſimul & ſanguinariis eſſe liceat? At ſi intelligimus, magiſtratū in exercendis ſuppliciis non à ſe agere quicquā, ſed ipſiſſima Dei iudicia exequi, nihil hoc ſcrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita ſint homicidia, gladium in manum ſuis miniſtris dat ipſe Legiſlator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere piorum non eſt: atqui hoc nocere non eſt nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlciſci. Vtinam iſtud ſemper animis noſtris obuerſaretur, nihil hic hominis temeritate, ſed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Niſi fortè diuinæ iuſtitiæ iniectum eſt frænum ne de ſceleribus

Ibid.17.16.

Ibid.16.19.

Pſal.101.

Ob eam cauſam poteſtate armati ſunt.

Præmio ſcilicet & pœna quibus Reſpu. omnes conſtent.

Ierem.21.12. & 22.3.

Aduerſus ſuperiorē doctrinam, quæ magiſtratibus dat locũ in Eccleſia Dei. Anabaptiſtarum obiectiones.

Exod.20.13.
Deut.5.17.
Matt.5.21.
Eſa.11.9.& 65.25.

1 Lex Dei Chriſtianos ab effuſione ſanguinis Chriſtiani abſtinere iubet, & in Dei Eccleſia non erit qui affligat aut noceat, inquit Propheta. At magiſtratus ſanguinē effundũt: affligũt itē,

& nocent. Ergo Magiſtratus, & qui magiſtratuum ordinem tuentur, in legẽ Dei & Propheta doctrinam peccant.

Rom.13.4.
Exo.2.12.
Act.7. 28.
Exod.32.
1.Reg.2.5.
Pſal.45.3.

Reſp. Magiſtratus iudicia Dei exequuntur: & adeo nõ peccant: ſceleratos puniẽdo, vt hec ſit vnaè regiis virtutib. pietatiſque eorum approbatio.

Prou.29.12.
Ibid.20.8.
Ibid.20.26.
Ibid.25.4.

Id quod teſtimonijs Scripturæ, exemplo itẽ Moſis, Dauidis, Solomonis, confirmatur.

Ibid.17.15.
Ibid.17.11.
Ibid.24.24.

pœnas ſumat. Quòd ſi illi legem dicere fas nõ eſt, cur eius miniſtris calumniam intendemus? Non fruſtra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei miniſtri ſunt ad iram, vltores malè agẽtibus. Itaque, ſi nihil Domino ſua obedientia fore aceptius norunt principes aliíque præfecti, in hoc miniſterium incumbãt, ſiquidem ſuam Deo pietatem, iuſtitiam, integritatẽ approbare ſtudent. Hoc ſcilicet affectu agebatur Moſes quum ſe deſtinatum Domini virtute populi ſui liberatorem cognoſcens, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cæſis vno die tribus hominum millibus, in populi ſacrilegium vindicauit. Dauid quoque quũ ſub vitæ ſuæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis profligẽtur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Moſis ingenium in tãtam truculentiã exardet, vt fratrum ſuorũ ſanguine aſperſus ac madidus, per caſtra decurrat ad nouas ſtrages? Quomodo Dauid tanta in omni vita manſuetudine vir cruentum illud teſtamentum inter vltimos ſpiritus nuncupat, ne filius ſuus caniciem Ioab & Semei in pace ad ſepulchrum deducat? Verũ in vterque manus ſuas, quas parcendo inquinaſſet, ſic ſæuiendo ſanctificauit, dum vltionem ſibi à Deo commiſſam exequutus eſt. Abominatio eſt apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iuſtitia ſolium firmatur. Rurſum, Rex qui ſedet in ſolio iudicij, ſpargit oculos in omnem malum. Item, Diſſipat impios Rex ſapiens, & conuertit eos ſuper rotam. Item, Aufer ſcoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à conſpectu Regis, & ſtatuetur in iuſtitia ſolium eius. Item, Qui impium iuſtificat, & qui condemnat iuſtum, vterque abominatio eſt Domino. Item, Rebellis acquirit ſibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iuſtus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc ſi vera eorum eſt iuſtitia, ſtricto gladio ſontes & impios perſequi: gladium recondant, & puras à ſanguine manus contineant dum perditi homines nefariè per cædes interim & ſtrages graſſantur: ſumma ſeſe impietate obſtringent, tantum abeſt vt bonitatis & iuſtitiæ laudem inde referant. Faceſſat modò abſciſſa ſæuáque aſperitas, & tribunal illud quod reorum ſcopulus iure nominetur. Non enim is ſum qui aut importunæ ſæuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari poſſe cenſeam, niſi ſemper aſſidente optima illa Regũ conſiliaria & certiſſima, vt Solomo affirmat, regij throni conſeruatrice, clementia: quam primam eſſe principũ dotem verè à quodam olim dictum eſt. Vtrunque tamen magiſtratui vidẽdum, ne aut nimia ſeueritate vulneret magis quàm medeatur: aut

Tribunal Caſſij.

Hic autem vitãdi duo ſcopuli, nimia clemẽtia affectatio, & nimius rigor.

aut ſuperſtitioſa clementiæ affectatione, in crudeliſſimam incidat humanitatem, ſi molli diſſolutáque indulgẽtia cum multorum pernicie diffluat. Eſt enim & iſtud non abs re quondam ſub Neruæ imperio iactatum. Malum quidem eſſe ſub principe viuere, ſub quo nihil liceat: ſed multo peius, ſub quo liceant omnia. *Apud Dionẽ.*

11 Quando verò Regibus populíſque ad exercendam huiuſmodi publicam vindictam arma capere interdum neceſſe eſt: ex hac ratione ſimul æſtimare licet, legitima eſſe quæ ſic ſuſcipiuntur bella. Nam ſi tradita illis eſt poteſtas qua ditioni ſuæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum ſeditioſos motus comprimant, qua vi oppreſſis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam poſſint, quàm ad compeſcendum eius furorem, à quo & priuatim ſingulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui ſeditioſè tumultuatur, à quo violentæ oppreſſiones & indigna maleficia perpetrantur? Si legum cuſtodes eſſe ipſos, & aſſertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet quorum ſcelere legum diſciplina corrumpitur. Imò ſi iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progreſſæ fuerint: an totam latrociniis regionem impunè affligi vaſtaríque ſinent? Siquidem nihil intereſt, réxne ſit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eámque hoſtiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi ſunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dictat, armatos eſſe principes non tantùm ad priuata officia iudiciariis pœnis coërcenda, ſed ad ditiones quoque fidei ſuæ commiſſas, bello defendendas, ſi quando hoſtiliter impetantur. Et eiuſmodi bella Spiritus ſanctus multis Scripturæ teſtimoniis legitima eſſe declarat.

Ex ſuperiori reſponſione ſequitur, omnia bella quæ ad exercẽdam publicam vindictã ſuſcipiantur eſſe legitima. Ratio 1. 2 3 *Concluſio.*

12 Quòd ſi mihi obiicitur, in Nouo teſtamento nullum extare vel teſtimonium vel exemplum quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis: primùm reſpondeo, rationem gerendi belli, quę olim fuit, hodie quoq; permanere: neque eſſe ex aduerſo cauſam quæ magiſtratus à ſuorum ſubditorum defenſione arceat. Deinde nõ eſſe quærendam in Apoſtolicis literis expreſſam iſtarum rerum enarrationem: vbi non politiam formare, ſed ſpirituale Chriſti regnum inſtituere, propoſitum eſt. Poſtremò illic quoque obiter indicari, Chriſtum ſuo aduentu nihil hac in parte mutaſſe. Nã ſi Chriſtiana diſciplina (vt Auguſtini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militib. conſilium ſalutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, ſéq; militia penitus ſubducerent. Dictum eſt autem eis, Neminem concuſſeritis, nemini iniuriã feceritis, ſufficiat vobis ſtipendiũ veſtrũ. Quibus proprium ſtipẽdium ſufficere debere præcepit,

2. Obiect. Nullũ exemplum aut teſtimonium extat in Nouo teſtamento, quod doceat bellum rem eſſe licitam Chriſtianis. Reſponſio trimẽbris Auguſtini teſtimonio ex epiſt. 5. ad Marcell. confirmata.

Item Iohannis Baptiſtæ præceptio ad milites. Luc.3.14

Interea cauendum, ne cupiditatibus ſuis, aut affectu magis unquàm boni publici ſenſu & amore magiſtratus ducantur.

Cic. in lib. de officiis.

militare vtique non prohibuit. Verùm magiſtratuum omnium fuerit ſummoperè hic cauere, ne cupiditatibus ſuis vel tantillum obſequantur: quin magis, ſiue expetendæ ſunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili auſteritate ardeant, miſereantur etiam communem in eo naturam (vt Auguſtinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hoſtem, hoc eſt armatum latronem, induenda ſunt, non ex facili occaſionem captent: imò nec oblatam accipiant niſi ſumma neceſſitate adacti. Nam ſi multò plus nobis præſtandum eſt quàm exegerit Ethnicus ille, qui bellum videri voluit pacem quæſitam: omnia prius certè tentanda ſunt quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur ſe corripi, ſed publico duntaxat ſenſu ducantur. Alioqui poteſtate ſua peſſimè abutuntur: quæ non in ſuum illis commodum, ſed aliorum bonum ac miniſterium data eſt. Ex eodem præterea belligerandi iure pendet & præſidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præſidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates diſponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt ſiquid turbarum in agris ſuis inciderit, mutuam ſibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hoſtes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vſus eſt.

Hinc etiam ſequitur præſidia, fœdera & politica alia auxilia eſſe licita.

Tributa etiã & vectigalia.

13 Libet iſtud quoq; poſtremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos eſſe principum reditus: quos ad ſuſtinenda quidem potiſſimùm publica muneris ſui onera conferant: quibus tamẽ vti ſimiliter poſſint ad ſplendorem ſuum domeſticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus eſt. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Ioſiam, Ioſaphat alióſq; ſanctos Reges, Ioſeph etiam & Danielem, videmus pro perſonæ quam ſuſtinebant modo, inoffenſa pietate fuiſſe ex publico ſumptuoſos, & ampliſſimum agri ſpatium Regibus attributum legimus apud Ezechielẽ. Vbi tametſi Chriſti ſpirituale depingit regnũ, à legitimo tamen hominum regno ſimulachri exemplar petit. Sic quidẽ, vt viciſſim meminerint principes ipſi, fiſcos ſuos nõ tã priuatas eſſe arcas quàm totius populi æraria (ſic enim Paulus teſtatur) quæ prodigere aut dilapidare ſine manifeſta iniuria non poſſint. Vel potius ipſum penè eſſe populi ſanguinẽ, cui non parcere duriſſima ſit inhumanitas: ſuas autem indictiones & oblationes aliáque tributorum genera, nonniſi publicæ neceſſitatis ſubſidia eſſe reputent, quibus miſeram plebem abſque cauſa fatigare, tyrãnica ſit rapacitas. Hæc principibus ad profuſionem & luxuriam ſumptuum nõ faciunt animos (vt certè facem eorũ cupiditatibus, plus iuſto ſponte accẽſis ſubiicere opus non eſt) ſed quũ plurimum referat, ipſos pura coram Deo conſcientia

Ezech 48.21. Rom.13.6.

Quamuis & hic quoque magiſtratuum eſt cauere, vt quicquid audent, id bona corã Deo conſcientia audeant.

ſcientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi ſunt quantùm ſibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus ſuperuacua eſt, ne quoſuis principum ſumptus, tametſi vulgarem ciuiléque modum excedunt, temere ac procaciter ſugillare ſibi permittant.

Priuati autem à calumniis in principes & magiſtratus abſtinere debent.

14 Proximæ ſunt magiſtratui in politiis leges, validiſſimi rerum publicarum nerui: vel (quo modo ſecundum Platonē à Cicerone vocantur) animæ, ſine quibus conſiſtere nequit magiſtratus, quemadmodū nec ipſe rurſum ſine magiſtratu quicquā vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum eſſe magiſtratum, legem: magiſtratum, legem eſſe viuam. Quod autē dicturum me recepi, quibus legibus conſtituenda ſit Chriſtiana politia, non eſt cur longam de optimo legum genere diſputationem quis expectet: quæ & immenſa foret, nec præſentis eſſet argumēti & loci. paucis tantùm & quaſi in tranſcurſu, notabo quibus legibus piè coram Deo vti poſſit, & inter homines ritè adminiſtrari. Quod etiā ipſum prorſus ſilentio tranſmittere maluiſſem, niſi intelligerē periculosè hìc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compoſitam eſſe rempublicam negent, quæ neglectis Moſe politicis, communibus Gentium legibus regitur. Quæ ſententia quàm periculoſa ſit & turbulenta, viderint alij, mihi falſam eſſe ac ſtolidam, demonſtrare ſatis erit. Eſt autem obſeruanda vulgata illa partitio, quæ vniuerſam Dei Legem per Moſen promulgatā in mores, ceremonias, iudicia diſtribuit: ac diſpiciendæ ſingulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus, Nec interim quempiam moretur hic ſcrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionē hanc tradiderunt, tametſi duas iſtas poſteriores partes nō ignorabant circa mores verſari, quia tamen ſaluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non conſtet vera morum ſanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

Altera pars tractationis de Legibus, earūq; vtilitate & neceſſitate.

Sublato eorum errore qui neglecta Moſis politia, Gentium Leges recipiunt.

Diſtinctio Legis per Moſen promulgatæ, in moralem, ceremonialem & iudicialem.

13 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum puraDeum fide & pietate colere, alterum ſincera homines dilectione cōplecti ſimpliciter iubet: vera eſt æternáq; iuſtitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præſcripta qui ad Dei volūtatem vitā ſuam componere volunt. Siquidem hæc æterna eſt & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipſe quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino viſum eſt, donec veniret tempus illud plenitudinis quo ſapientiam ſuam terris ad plenum manifeſtaret, ac veritatem exhiberet earum rerū quæ tum figuris

Summa & ſcopus legis moralis.

Galat. 4. 4.

Ceremonialis.

Iudicialis. adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas ęquitatis & iuſtitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter ſe agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudęorum Eccleſiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipſa tamen pietate diſtingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quãquam non aliò ſpectabat, quàm quî optimè ſeruari poſſet ea ipſa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipſo tamen dilectionis præcepto diſtinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo ſalua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his conſtitutionibus ſublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere poſſunt. Quod ſi verum eſt, libertas certè ſingulis gentibus relicta eſt condendi quas ſibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuã illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore proſequebantur, quæ promiſcuos coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum abſurdiores, pro legibus habendas minimè cenſeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iuſtitia modò, ſed humanitate etiam & manſuetudine.

Cõcluſio, ſingulis gentibus libertatem relictam eſſe condendi leges quas ſibi conducere prauiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigantur.

16 Id quod dixi planum fiet ſi in legibus omnib. duo hæc, vt decet, intuemur, legis conſtitutionem & æquitaté, cuius ratione conſtitutio ipſa fundata eſt ac nititur. Æquitas, quia naturalis eſt, nonniſi vna omnium eſſe poteſt. ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem propoſita eſſe debet. Conſtitutiones, quia circunſtãtias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis ſcopum omnes pariter intendant, diuerſas eſſe nihil obeſt. Iam quum Dei Legem quã moralem vocamus, conſtet non aliud eſſe quàm naturalis legis teſtimonium, & eius conſcientiæ quæ hominum animis à Deo inſculpta eſt, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipſa præſcripta eſt. Proinde ſola quoque ipſa legum omniũ & ſcopus, & regula, & terminus ſit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum ſcopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non eſt cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter ſe ipſæ aliàs differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis conſtituta fuerit pœna in politia Iudæorũ, videre eſt in Exodo. Aliarũ gentium vetuſtiſſimæ leges furtum duplo puniebãt. quæ poſtea ſequutæ ſunt, diſcreuerunt inter manifeſtum & non manifeſtum. Aliæ ad exilium progreſſæ ſunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis ſupplicium. Falſum teſtimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi ſuſpendio, alibi cruçe. Homicidium omnes pariter leges ſanguine vlciſcuntur, diuerſis

Ideo in omnibus legibus vigere debent æquitas & conſtitutio: quarum prior immota eſſe debet: altera variare poteſt, pro ratione circunſtantiarum.

Id exemplis quibuſdam illuſtratur petitis ex legibus adu. fures, falſos teſtes, homicidas, adulteros.

uerſis tamen mortis generibus. In adulteros alibi ſeueriores, alibi leuiores edictæ ſunt pœnæ. Videmus tamẽ vt eiuſmodi diuerſitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno ſimul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata ſunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falſa teſtimonia: ſed in pœnæ modo nõ conueniunt. neq; verò id neceſſe eſt, neque etiam expedit. Eſt regio quæ, niſi horrendis exemplis in homicidas ſæuiat, cædibus ſtatim & latrociniis perdenda ſit. Eſt ſeculum quod pœnarum acerbitatem augeri poſtulet. Siquid turbatum ſit in ſtatu publico, nouis edictis corrigenda ſunt quę inde naſci ſolent mala. Belli tempore in armorum ſtrepitu cõcideret omnis humanitas niſi inſolito pœnarum metu iniecto. In ſterilitate, in peſtilentia, niſi adhibeatur maior ſeueritas, peſſum ibunt omnia. Eſt gens in vitium quoddam propenſior niſi acerrimè compeſcatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuerſitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obſeruationem accõmodatiſſima? Nam quod iactatur à quibuſdam fieri cõtumeliam Legi Dei per Moſem latæ, quũ abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vaniſſimum eſt. neq; enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non ſimplici collatione, ſed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in omnes gentes promulgaretur, & vbique vigeret: ſed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam ſuam ſuſcepiſſet, illi etiam peculiariter legiſlator eſſe voluit: ac quod ſapientis legiſlatoris erat, ſingularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Æquitas damnat apud omnes populos eiuſmodi ſcelera: conſtitutio ſuppliciorum varia eſt.

Alia conſtitutionis conſideratio, pro ratione temporum & perſonarum.

Lex politica Moſis quomodo etiamnum viget & abrogata eſt.

17 Supereſt nunc vt videamus quod poſtremo loco propoſitum erat, Quis legum, iudiciorum, magiſtratuũ vſus ad communem Chriſtianorum ſocietatem redeat. Cui etiam annexa eſt altera quæſtio, Quantũ magiſtratibus debeant priuati homines deferre, & quouſque obedientia progredi debeat. Pluribus videtur ſuperuacaneũ eſſe munus magiſtratus inter Chriſtianos, quòd ſcilicet implorare piè non poſſint, vtpote quibus vindicare, in iudicium poſtulare, litigare vetitum ſit. At quum Paulus cõtrà clarè teſtetur, miniſtrum Dei nobis eſſe in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum eſſe vt eius manu ac præſidiis aduerſus flagitioſorum hominum improbitatem & iniurias defenſi, quietam ac ſecuram vitam agamus. Quòd ſi fruſtra in præſidium nobis à Domino datus eſt, niſi tali nobis beneficio vti licet, ſatis apparet implorari quoque & appellari non impiè poſſe. Hìc verò mihi cum duplici hominum genere agendum eſt. ſunt enim permulti qui tanta litigãdi rabie æſtuãt, vt quietem nunquam habeant apud ſe niſi cum aliis pugnent.

Poſtrema pars tractationis ſpecialis de adminiſtratione politica, populum reſpiciens Huius ſumma ad duo capita refertur. 1. De vſu legum, reſpectu priuatorum.

Rom. 13. 4.

Stabilita magiſtratuum authoritate, in adminiſtranda ciuil

& criminali (quam vocant) iuſtitia: primũ in homines cum animi impotentia litigantes inuehitur.

Lites verò ipſas & capitali odiorum acerbitate, & inſana vindicandi nocendíque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia perſequuntur, ad ſui vſque aduerſarij ruinam. Interim ne quid niſi iure agere exiſtimentur, iudiciorum prætextu talem peruerſitatem defendunt. Atſi cum fratre iudicio agere permiſſum eſt, non protinus odiſſe ipſum licet, non furioſo nocendi ſtudio in illum ferri, non pertinaciter inſequi.

Et quæ ſit moderatio, ad cuius normam, iſtiuſmodi litigantes exigere ſe debeant oſtẽditur.

18 Sic ergo tales habeant legitima eſſe iudicia, ſiquis rectè vtatur. Rectum autem eſſe vſum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: ſi hic quidem poſtulatus ad condictam diem ſe ſiſtit & qua poteſt exceptione cauſam defendit citra acerbitatẽ: ſed hoc tantum affectu, vt quod ſuũ eſt iure tueatur: ille verò indignè ſiue in capite, ſiue in fortunis oppreſſus, in Magiſtratus fidem ſe conferat, quærimoniam exponant, quod æquum eſt ac bonũ poſtulet: ſed omni procul nocendi vindicãdíue libidine, procul aſperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus ſuo cedere, & quiduis perpeti, quã inimico in aduerſarium animo ferri. Contrà vbi animi maleuolentia ſuffuſi ſunt, corrupti inuidia, iracundia incenſi, vltionẽ ſpirantes, aut ſic denique ardore certaminis inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iuſtiſſimæ cauſæ actio nõ impia eſſe non poteſt. Nam hoc conſtitutum eſſe axioma Chriſtianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iuſtè tractari à quouis poſſe, niſi pari aduerſarium dilectione beneuolentiáque proſequatur acſi iam amicè, quod cõtrouertitur negotium tranſactum ac compoſitum eſſet. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt inſtar ſit prodigij futura ſiqua reperta fuerit. Fateor ſanè, vt ſunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exẽplum: ſed res tamen ipſa nullius mali acceſſione inquinata, bona eſſe & pura non deſinit. Cæterùm quum ſanctum eſſe Dei donum audimus, auxilium magiſtratus: eo diligentius cauendum eſt ne noſtro vitio polluatur.

Deinde refelluntur Anabaptiſtæ qui iudiciarias omnes diſceptationes præciſè damnant.

Act. 22. 1. & 24. 12. & 25. 10.

Obiect. 1. Chriſtianis interdictam eſſe vindictam.

Num. 19. 18.
Matth. 5. 39.
Deut. 32. 35.
Rom. 12. 15.

19 Qui verò iudiciarias omnes diſceptationes præciſè damnant, intelligant ſe ſanctam Dei ordinationem ſimul repudiare & donum ex eorum genere quæ mundis munda eſſe poſſint. niſi fortè Paulum flagitij inſimulare volent, qui & accuſatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiã exponendo, à ſe depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam ſibi in iudiciis aſſeruit: & ab iniquo præſide, ad Cæſaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obeſt quòd Chriſtianis omnibus interdicta eſt vindictæ cupiditas, quã & nos à Chriſtianis ſubſelliis longiſſimè abigimus. Nam ſiue ciuiliter cõtenditur, non recta incedit via niſi in innoxia ſimplicitate, rem ſuam iudici tanquam publico tutori commendat, nihil minus quã mutuam mali vicem

(qui eſt

(qui eſt vindictæ affectus) rependere cogitans ſiue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accuſatorem requirimus qui nullo vlciſcendi æſtu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offenſione tactus, in forum accedat: ſed in animo duntaxat habens, pernicioſi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd ſi vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur, quo vltio Chriſtianis interdicitur. At non ſolùm vindictam appetere vetantur, ſed manum quoque Domini iubentur expectare, qui ſe oppreſſis & afflictis adfuturum vltorẽ pollicetur: illam autẽ cæleſtis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut ſibi aut aliis ferri à magiſtratu poſtulãt. Minimè id verò: ſiquidẽ magiſtratus vindictam, non hominis, ſed Dei eſſe cogitandum eſt, quam per hominis miniſterium in bonum noſtrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Reſponſio.

Obiect. 2. Chriſtiani iubentur expectare Dominum.

Reſponſio. Rom. 13. 4.

20 Nihilo etiam magis cum Chriſti verbis pugnamus, quibus reſiſtere malo prohibet, & dexterã maxillã obuertere præcipit ei qui alapam in ſiniſtram impegerit: permitteréque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic ſuorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in ſe iniuriam laturi ſint quã rependere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipſi eos abducimus. Verè enim Chriſtianos eſſe oportet hominum genus ad cõtumelias iniuriáſque ferendas natum, peſſimorum hominũ nequitiæ, impoſturis, ludibriis expoſitum. neque id modò: ſed eorum omnium malorum tolerantes eſſe oportet. hoc eſt, ſic totis animis compoſitos, vt ſuſcepta vna offenſione ad alteram ſe comparent, nihil ſibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui ſibi iniurij ſunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica eſt ſua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærunt oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter ſuos diſcipulos inſtituebant Phariſæi, ad appetendã vltionem) ſed (quomodo à Chriſto erudimur) & corpus ſuũ mutilari, & malitiosè ſua ſibi eripi ſic ferent, vt eas iniurias, ſimulac irrogatæ ſibi fuerint, remiſſuri ſint ac vltrò condonaturi. Neque iſthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet, quin integra in ſuos inimicos amicitia, magiſtratus ope ad rerum ſuarum cõſeruationem vtantur: aut publici boni ſtudio, ſontem ac peſtilentem hominem ad pœnam poſtulent, quem emendari niſi morte nõ poſſe nouerint. Verè enim Auguſtinus hæc præcepta omnia eò tẽdere interpretatur, vt paratus ſit homo iuſtus & pius eorum malitiam patienter ſuſtinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius creſcat bonorum, non vt pari malitia ſe quoque numero addat malorũ: deinde ad præparationẽ cordis quę intus eſt magis pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit: vt tene-

Obiect. 3. Chriſtus reſiſtere malo prohibet. &c.

Reſponſio. Matt. 5. 39.

Rom. 12. 21. Matth. 5. 38.

atur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia:in manifeſto autem id fiat quod illis fidemus prodeſſe poſſe quibus bene velle debemus.

Obiect.4. Paulus in vniuerſũ lites damnauit. *1.Cor.6.6* *Reſponſio, locum Apoſtoli explanans.*

21 Quod autem obiectari ſolet, lites à Paulo in vniuerſum eſſe damnatas, id quoque falſum eſt. Intelligi ex eius verbis facilè poteſt, immodicum fuiſſe litigandi furorem in Corinthiorum Eccleſia: vſque eò vt Chriſti Euangelium, & totam quam profitebantur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euãgelium apud infideles diſſenſionum ſuarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipſum, quòd eum in modũ inter ſe diſſiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro laceſſerent, & damnum inferrent. In illam ergo litigãdi inſaniã inuehitur, non ſimpliciter in quaſuis controuerſias. At omnino vitium vel infirmitatem eſſe pronuntiat, quòd non potius damnum acciperent rerum ſuarum, quàm pro his conſeruãdis ad contentiones vſque laborarent: nempe quum adeò facilè quibuſlibet damnis cõmouerentur, & minimis de cauſis ad forum & lites decurrerẽt, hoc indicio eſſe dicit quòd animo eſſent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id ſanè Chriſtianis agendũ eſt, vt de ſuo iure decedere ſemper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire poſſint niſi commotiore animo & in fratris odium accenſo. Verùm vbi quis citra charitatis diſpendium rem ſuam ſe poſſe tueri viderit, cuius iactura graui ſibi diſpendio futura ſit, id ſi faciat, nihil in iſtam Pauli ſententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimũ cuique conſilium dabit charitas: ſine qua quæcunque ſuſcipiũtur, & vltra quam quæ progrediuntur diſceptationes iniuſtas eſſe & impias, extra controuerſiam ponimus.

Chriſtianorum in litibus perſequendis officiũ.

Alterum caput poſtremæ partis de reuerentia & obedientia quam priuati magiſtratibus debent. primum autem reuerentia exigit, vt de magiſtratuum functione priuati quam honorificentiſſimè ſentiant. *1.Pet.2.17.* *Prou.24.21.* *Rom.13.5.*

22 Subditorum erga ſuos magiſtratus officium primum eſt, de eorum functione quàm honorificentiſſimè ſentire, quam ſcilicet velut delegatam à Deo iuriſdictionem agnoſcunt: cóſque ob id ſuſpicere ac reuereri vt Dei miniſtros ac legatos. Quoſdã enim reperias qui ſuis ſe magiſtratibus valde obſequẽtes præbent, ac nolint quidẽ non eſſe quibus obſequãtur, quòd bono publico ita expedire norũt: de ipſis tamen magiſtratibus non ſecus exiſtiment ac malis quibuſdam neceſſariis. Verùm plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim ſub honorandi verbo ſinceram ac candidam exiſtimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, ſanctæ cuiuſdam venerationis ac dignitatis plenum eſſe oſtendit. Eſt & illud præclarum apud Paulum elogium, Vt obediamus non ſolùm propter iram, ſed propter conſcientiam. Quo intelligit,

non

non terrore modò principum ac præfectorum adduci ſubditos debere vt in eorum ſubiectione cõtineantur (qualiter ſuccumbere hoſti armato ſolent qui vindictam fore promptam vident ſi reſtiterint) verùm quia Deo ipſi redduntur obſequia quæ iſtis præſtantur: quando eorum poteſtas à Deo eſt. De hominibus non diſputo, acſi larua dignitatis ſtultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem moréſque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum: ſed dico ordinem ipſum honore & reuerentia dignum eſſe: vt quicunque præſunt, apud nos ſint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ ſuæ reſpectu.

23 Ex eo & alterum deindè ſequitur, vt propenſis in eorum obſeruationem animis, ſuam illis obedientiam approbent: ſiue edictis parendum, ſiue tributa ſoluenda, ſiue ſubeunda publica munera atque onera quæ ad communem defenſionem ſpectẽt, ſiue qua alia iuſſa capeſſenda. Omnis anima, inquit Paulus, poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. qui enim poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Admoneto illos (ſcribit idẽ Tito) vt principatibus ac poteſtatibus ſubditi ſint, vt magiſtratibus pareant, vt ad omne opus bonum ſint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, eſtote cuiuis humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, ſiue regi tãquam præcellenti: ſiue præſidibus, qui per eum mittũtur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. Porrò quo non ſubiectionem ſimulare, ſed ſincerè & ex animo ſubiectos ſe eſſe teſtentur, addit Paulus, vt eorum ſub quibus viuũt ſalutem ac proſperitatem Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia conſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honeſtate. Neque hîc ſe quiſquam fallat. Quando enim reſiſti magiſtratui non poteſt quin ſimul Deo reſiſtatur: etiamſi impunè contemni videtur poſſe inermis magiſtratus, Deus tamen armatus eſt qui ſui contemptum fortiter vlciſcatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendo, quam ſibi in publico imperare debent priuati homines, ne ſe vltrò admiſceant publicis negotiis, aut temerè irrũpant in partes magiſtratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit non tumultuentur ipſi, nec admoueant operi manus, quas illis omnibus ligatas eſſe hac in parte decet: ſed ad magiſtratus cognitionẽ deferãt, cuius vnius hic ſoluta eſt manus. Intelligo autem, nequid iniuſſi audeant. nam vbi acceſſit præfecti imperiũ, iam ipſi quoque publica authoritate præditi ſunt. Vt enim aures atq; oculos principis vocare vulgò ſolent eius conſiliarios;

Deinde, vt obedientiam præſtent.

Rom.13.1.

Tit.3.1.

1.Pet.2.13.

Itaque ſyncero animi affectus

1.Tim.2,1.

Magiſtratuum ſalutem ac proſperitatem Deo commendantes.

Moderatè viuẽtes & in officio ſe continentes.

Non tumultuantes.

Nec in partes magiſtratus temere irrũpentes.

ita non inſulsè principis manus quis dicat, quos rebus agendis mandato ſuo præfecerit.

Hac bonis principibus & magiſtratibus vtcunque ſe debere fateantur omnes, multi tamē ſunt quibus perſuaderi non poteſt ea ipſa tyrannis deberi.

24 Quoniam autem hactenus magiſtratum deſcripſimus qui verè ſit quod dicitur, ille ſcilicet patriæ pater, & vt poſtea loquitur, paſtor populi, cuſtos pacis, præſes iuſtitiæ, innocentię vindex: inſanus meritò iudicandus ſit cui tale nō probetur imperium. Ac quum omnium propè ſeculorum hoc exemplum ſit, vt principum alij, eorum omnium ſecuri quibus prouidendis intēti eſſe debuerant, procul omni ſolicitudine ſocordes delicientur: alij ad rem ſuam attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia proſtituant: alij plebeculam exhauriant pecunia quam poſtea inſanis largitionibus profundant, alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceāt: eos verò pro principibus agnoſcendos eſſe, quorum imperio, quoad licet, parendum ſit, multis perſuaderi non poteſt. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magiſtratus modò, ſed hominis quoque officio, facinora, nullam ſpeciem imaginis Dei intuentur quæ in magiſtratu elucere debuerat: dum nullum conſpiciunt veſtigium eius miniſtri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectum illū agnoſcunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et ſanè is ſemper hominum animis ingenitus fuit ſenſus, non mirore tyrannos odio atque execratione inſectari quàm dilectione & veneratione proſequi legitimos Reges.

At Dei verbū iubet vt non tantum bonis ſubditi ſimus, ſed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiamſi nihil minus præſtent, quàm quod ex officio erat principum.

25 Verùm ſi in Dei verbum reſpicimus, non longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio ſubditi ſimus qui probè, & qua debent fide, munere ſuo erga nos defunguntur: ſed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamſi nihil minus præſtēt quàm quod ex officio erat principum. Tametſi enim ſummum ſuæ beneficentiæ munus eſſe magiſtratū, ad ſalutem hominum conſeruādam, teſtatur Dominus, ac ſuos magiſtratibus ipſis fines præſcribit: ſimul tamen declarat, qualeſcunque ſint, nonniſi à ſe habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius ſuæ beneficentiæ exēplaria eſſe & ſpecimina: qui verò iniuſtè & impotenter dominantur, eos ad vindicādam populi iniquitatem à ſe excitatos: omnes ex ęquo ſancta illa maieſtate eſſe præditos, qua legitimam poteſtatem inſtruxit. Non vltra progrediar donec certa eius rei aliquot teſtimonia ſubiecero. Nec tamen quò furorem Domini ſuper terram eſſe impium Regem, confirmemus, laborandum eſt, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus dictū fuerit, quàm de prædone qui rem tuā diripiat: & adultero, qui thronum tuum polluat: de ſicario, qui te ad cædem appetat: quū huiuſmodi calamitates omnes inter Dei male-

ledictiones Scriptura recenſeat. Verũ in eo probãdo inſiſtamus magis, quod non ita facilè in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indigniſſimo, penes quem modò ſit publica poteſtas, præclaram illam & diuinam poteſtatem reſidere, quam Dominus iuſtitiæ ac iudicij ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem ſi daretur, habituri eſſent.

26 Principiò velim animaduertant, ſedulóque obſeruent lectores illam quæ non ſine cauſa toties nobis in Scripturis cõmemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem actionem in diſtribuẽdis regnis, ſtatuendíſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Danielem, Dominus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant viuentes quòd potens ſit Altiſſimus in regno hominum: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cuiuſmodi ſententiis quum paſſim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter ſcatet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar, is qui Ieruſalem expugnauit, ſatis ſcitur: nempe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielẽ ſe illi terram Ægypti dediſſe affirmat, pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque glorioſum. tibi, inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, beſtiæ ſylueſtres, & volucres cæli: eas tradidit in manũ tuã, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius filio Belſaſar: Deus altiſſimus dedit Nebuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cæleſtia edicta animo repetamus: & nequiſſimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Iſrael denũtiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus, Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum, vt ponat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabricentur. Filias veſtras tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollet: & adhibebit operi ſuo quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non id iure facturi erãt Reges, quos optimè ad omnem cõtinentiam Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parêre ipſi neceſſe

Id vt admittatur duo probãtur ex Scriptura.

Dan.2.21.& 37.

1. *Non ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione magiſtratus conſtitui.*

Ezech.29.19.

Dan.2.37.

Dan.5.18.

2. *Ex eo admonitiones duci vt iis pareamus.*

1.Sam.8.11.

Ius regis quid apud Samuelem.

eſſet, nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Samuel, Eò ſe proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrũ non erit: quibus hoc reſtabit vnum, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

Ierem. 27. 8. *Ex Ieremia magiſtratuum authoritas & obedientia illis debita cõfirmatur.*

27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametſi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæſtionem clariſſimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quę ſunt in ſuperficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manum Nebuchadnezar ſerui mei, & ſeruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque, vt gens & regnum quæ non ſeruierit Regi Babel, viſitabo gẽtem illam in gladio, fame & peſte. quare ſeruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocémque tyrannũ coli voluerit, non alia ratione niſi quia regnum obtinebat. Id autem ipſum erat cæleſti decreto, in ſolium regni impoſitum eſſe, ac in regiam maieſtatem aſſumptum: quam violare nefas eſſet. Hoc nobis aſſiduè ob animos & oculos obuerſetur, eodem decreto conſtitui etiam nequiſſimos Reges quo Regum authoritas ſtatuitur: nunquam in animum nobis ſeditioſæ illæ cogitationes veniẽt, tractãdum eſſe pro meritis regem: nec æquum eſſe vt ſubditos ei nos præſtemus qui viciſſim Regem nobis ſe non præſtet.

Obiectio. Mandatum illud fuit Iſraelitis peculiare.

Ier 27. 17. *Reſponſio, oſtendens fuiſſe generale, quum omnes ex æquo doceat, cuicunque delatum fuerit imperium ei ſeruiendum eſſe.*

Prou. 28. 2.

Iob. 12. 18.

Ier 29. 7. *Teſtimoniis quibus iam nec non Dauidis exẽplo, reſponſio confirmatur.*

28 Fruſtra obiiciat quis mandatum illud fuiſſe Iſraelitis peculiare. Obſeruandum enim eſt qua ratione ipſum Dominus ſtabiliat. Detuli, inquit, Nebuchadnezari regnum: quare ſeruite illi, & viuite. Cuicunque ergo delatum fuiſſe regnum conſtabit, ei ſeruiendum eſſe ne dubitemus. Atque ſimulac in regium faſtigiũ quempiam euehit Dominus, teſtatam nobis facit ſuam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturæ teſtimonia. Solomo, Propter iniquitatem terræ ſunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit à Regibus, & rurſum accingit eos cingulo. Eo autem confeſſo nihil reſtat niſi vt ſeruiamus & viuamus. Eſt apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum ſuum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti eſſent: & orare ad ſe pro ea: quoniam in pace eius futura eſſet pax eorum. Ecce, Iſraelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus ſuis auulſi, in exilium abacti, in miſeram coniecti ſeruitutem, pro victoris proſperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs perſecutoribus noſtris bene precari: ſed vt ſaluum illi regnum & tranquillum conſeruetur, vt ſub eo ipſi quoque proſperè agant Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione deſignatus ſanctóque eius oleo vnctus, quum nullo ſuo merito indignè à Saule impeteretur, inſidiatoris tamen ſui ſacroſanctũ habebat

caput,

caput, quod regni honore Dominus ſanctificauerat. Abſit à me (dicebat) vt corã Domino faciã rem iſtam, domino meo Meſſiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Chriſtus Domini eſt. Item, Pepercit tibi anima mea: dixíque, Non mittã manum meam in dominum meum, quoniã Chriſtus Domini eſt. Item, Quis mittet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, niſi Dominus percuſſerit eũ, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium deſcenderit: abſit à me vt mittam manum meam in Chriſtum Domini. 1. Sam. 24. 7. 11. 1. Sam. 26. 9.

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis noſtris omnibus, qualeſcunque tãdem ſint. Quod ſæpius ideo repeto, vt diſcamus non homines ipſos excutere: ſed ſatis habeamus, quòd eam voluntate Domini, perſonam ſuſtineãt cui inuiolabilem maieſtatem impreſſit ipſe & inſculpſit. At mutuas (inquies) ſubditis ſuis vices debent præfecti. Id iam confeſſus ſum. Verùm ſi ex eo ſtatuis, nonniſi iuſtis imperiis rependenda obſequia, inſulſus es ratiocinator. Nã vt viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis aſtringuntur. Diſcedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiã prouocare, ſic ſe duros & intractabiles præbeant vt ſua eos moroſitate vltra modum fatigent: hi ſuas vxores, quas diligere, & quibus, ſeu vaſculis fragilibus parcere iubentur, contumelioſiſſimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & cõiugibus mulieres obſequentes erunt? At improbis quoque & inofficioſis ſubiiciuntur. Quin, quum omnibus iſtud agendum ſit potius, ne in manticam à tergo pendentẽ reſpectent, hoc eſt ne alij in aliorum inquirãt officia, ſed quod ſui eſt muneris, id ſibi vnum ſinguli ſubiiciant: id verò inter eos præſertim valere debet qui ſub aliorum ſunt poteſtate poſiti. Quare ſi à ſæuo principe crudeliter torquemur, ſi ab auaro: aut luxurioſo rapaciter expilamur, ſi ab ignauo negligimur, ſi ab impio denique & ſacrilego vexamur, ob pietatẽ: ſubeat primùm delictorum noſtrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis caſtigantur. Inde humilitas impatientiam noſtram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non noſtrum eſſe, huiuſmodi malis mederi. hoc tantum eſſe reliquũ, vt Domini opem imploremus, cuius in manu ſunt regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus eſt qui ſtabit in ſynagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concidẽt & cõterentur Reges omnes & Iudices terræ quicunque non oſculati fuerint Chriſtum eius: qui ſcripſerint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerẽt cauſæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Quibus cogitationibus patiẽtiam ſuam frænare debeantquĩ ſub tyrannis viuunt.

Epheſ. 6. 1. Epheſ. 5. 26. 1. Pet. 3. 7.

Obiectionis diſſolutio.

Prima cogitatio.

Altera.

Prou. 21. 1.

Tertia, Sperandum eſt. Ieho-

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum

uam in tempore effuturum qui tyrannorum licentiam coercebit: idque duobus modis.
Ieſa.10.1.

prouidentia ſeſe profert. nam modò ex ſeruis manifeſtos vindices excitat, ac mandato ſuo inſtruit, qui de ſcelerata dominatione pœnas ſumant, & oppreſſum iniuſtis modis populũ è miſera calamitate eximant, modò furorem aliud cogitantium, & aliud molientium hominum eò deſtinat. Sic populum Iſrael è tyrannide Pharaonis per Moſen: violẽtia Chuſan Regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis ſeruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem aſſeruit. Sic Tyri ſuperbiam per Ægyptios, ſic Ægyptiorum inſolentiam, per Aſſyrios, Aſſyriorum ferociam, per Chaldæos, confidentiam Babylonis, per Medos & Perſas domuit, quum iam Medos Cyrus ſubiugaſſet. Regum verò Iuda & Iſrael ingratitudinem & erga tot ſua beneficia impiam contumaciam, nunc per Aſſyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora legitima Dei vocatione acceſſiti erant, in Reges arma ſumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita eſt maieſtatem: ſed è cælo armati minorẽ poteſtatẽ maiore coercebãt: perinde ac in ſuos ſatrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametſi Dei manu, quo illi viſum erat, deſtinabant, opúſque eius inſcientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm ſcelus volutabant.

Exod.3.7.
Iud. 3. 9. & ſequentibus.

Priuatos homines ſuis principibus, quicunque tandem fuerint, ſeſe ſubdere oportet. hoc tamen non obſtat, quin populares quidam magiſtratus eſſe poſſint, penes quos ſit ferocienti Regum licẽtiæ intercedere, & populi libertatem tueri.

31 Verùm vtcunque ipſa hominum facta cenſeantur, Dominus tamen per ea ſuum æquè opus exequebatur, quum ſanguinaria Regum inſolentium ſceptra cõfringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiãt principes & terreantur. Nobis autem interim ſummopere cauendum, ne illã plenam venerãdæ maieſtatis magiſtratuum authoritatẽ, quam Deus grauiſſimis edictis ſanxit, etiamſi apud indigniſſimos reſideat, & qui eam ſua nequitia, quãtum in ſe eſt, polluũt, ſpernamus aut violemus. Neque enim ſi vltio Domini eſt effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum eſt mãdatum. De priuatis hominibus ſemper loquor. Nam ſiqui nũc ſint populares magiſtratus ad moderandam Regum libidinem conſtituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppoſiti erant Ephori: aut Romanis Conſulibus, Tribuni plebis: aut Athenienſium ſenatui, Demarchi: & qua etiam fortè poteſtate, vt nunc res habent, fungũtur in ſingulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt ſi Regibus impotenter graſſantibus, & humili plebeculæ inſultantibus conniueant, eorum diſſimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius ſe Dei ordinatione tutores poſitos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi conſtituimus

tuimus obedientia, id ſemper excipiendum eſt, imò in primis obſeruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati faſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatisfacias, in eius offenſionem incurrere, propter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt regum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus. iis deinde qui nobis præſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nonniſi in ipſo. Aduerſus ipſum ſiquid imperent, nullo ſit nec loco nec numero. neque hic totã illam qua magiſtratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ ſingulari illa veréque ſumma Dei poteſtate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel ſe quicquam in regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines, ſed cornua tollendo aduerſus Deum, poteſtatem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnãtur Iſraelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant ad Regum ſuorum placita, hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quod Regis edicta amplexi fuerint. tantum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prætextus, quo aulici adulatores ſe tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis impoſitũ. quaſi verò ius ſuum Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cæleſtes etiam principatus ſupplices expaueſcunt. Scio quantum quámque præſens huic conſtantiæ periculum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant, quorum indignatio nuntius eſt mortis, inquit Solomon. Sed quum iſtud à cæleſti præcone Petro pronuntiatum ſit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione conſolemur, illam tum nos præſtare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labaſcant animi, alium etiam ſtimulum Paulus admouet. Nos ideo tãti à Chriſto redemptos eſſe quanti illi conſtitit noſtra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obſequium: multo verò minus impietati ſimus addicti.

Eatenus autem Regibus & aliis magiſtratib. obediendum eſt, quatenus eorum placita cum verbo Dei conſentiunt. Siquid enim aduerſum imperãt, occurrit regula, Obediendũ Deo potius quàm hominibus.

Dan. 6. 22.
Oſee. 5. 13.
1. Reg. 12. 30.
Prou. 16. 14.
Act. 5. 29.
1. Cor. 7. 23.

LAVS DEO.

Quæ quatuor libris huius Inſtitutionis continentur.

LIBRO PRIMO,

De cognitione Dei Creatoris.

CAPITA XVIII.

1 *Dei notitiam & noſtri res eſſe coniunctas, & quomodo inter ſe cohæreant.* Pag.1.

2 *Quid ſit Deum cognoſcere, & quem in finem tendat eius cognitio.* 2

3 *Dei notitiã hominum mentibus naturaliter eſſe inditã* 3

4 *Eandem notitiam partim inſcitia partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi.* 4

5 *Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.* 6

6 *Vt ad Deum Creatorem quis perueniat opus eſſe Scriptura duce & magiſtra.* 12

7 *Quo teſtimonio Scripturam oporteat ſanciri, nempe Spiritus vt certa cõſtet eius authoritas: atque impium eſſe commentũ, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio.* 14

8 *Probationes, quatenus fert humana ratio, ſatis firmas ſuppetere ad ſtabiliendam Scripturæ fidem.* 16

9 *Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui poſthabita Scriptura, ad reuelationes tranſuolant.* 21

10 *Scripturam, vt omnem ſuperſtitionem corrigat, verũ Deũ excluſiuè opponere diis omnibus Gentium.* 22

11 *Deo tribuere viſibilem formã nefas eſſe, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola ſibi erigunt.* 23

12 *Deũ ab idolis diſcerni, vt ſolus inſolidum colatur.* 29

13 *Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis quæ tres in ſe perſonas continet.* 31

14 *In ipſa etiam mundi & rerũ omnium creatione Scripturã certis notis diſcernere verum Deum à fictitiis.* 45

15 *Qualis homo ſit creatus. vbi de animi facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate diſſeritur.* 53

16 *Deum ſua virtute mundum à ſe conditum fouere ac tueri, & ſingulas eius partes ſua prouidentia regere.* 58

17 *Quorſum & in quem ſcopum referenda ſit hæc doctrina, vt nobis conſtet eius vtilitas.* 63

18 *Deum ita impiorum opera vti & animos flectere ad exequenda ſua iudicia, vt purus ipſe ab omni labe maneat.* 70

LIB.

LIB. II.

De cognitione Dei Redemptoris in Chriſto, quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

Capita XVII.

1 *Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali.* 74

2 *Hominem arbitrij libertate nunc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.* 79

3 *Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.* 90

4 *Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.* 98

5 *Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrij afferri ſolent.* 100

6 *Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe* 109

7 *Legem fuiſſe datam, non quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum.* 112

8 *Legis moralis explicatio.* 119

9 *Chriſtum, quamuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euãgelio demum exhibitum fuiſſe.* 140

10 *De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.* 142

11 *De differentia vnius teſtamenti ab altero.* 150

12 *Chriſtum, vt mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem.* 155

13 *Chriſtum verã humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.* 159

14 *Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.* 162

15 *Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimum ſpectanda in eo eſſe, munus Propheticum, Regnũ & Sacerdotium.* 166

16 *Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutẽ acquireret: vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cælum aſcenſu.* 170

17 *Rectè & propriè dici Chriſtũ nobis promeritum eſſe gratiã Dei & ſalutem.* 179

De modo percipiendæ Chriſti gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

CAPITA XXV.

1 *Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione Spiritus.* 182
2 *De fide. vbi & definitio eius ponitur; & explicantur quæ habet propria.* 184
3 *Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia.* 202
4 *Quàm procul abſit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitẽtia garriũt Sophiſtæ in ſuis ſcholis. vbi de confeſſione & ſatisfactione agitur.* 213
5 *De ſupplementis quæ ad ſatisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio,* 230
6 *De vita hominis Chriſtiani: ac primum quibus argumẽtis ad eam nos hortetur Scriptura.* 235
7 *Summa vitæ Chriſtianæ. vbi de abnegatione noſtri.* 237
8 *De crucis tolerantia, quæ pars eſt abnegationis.* 242
9 *De meditatione futuræ vitæ.* 246
10 *Quomodo vtendum præſenti vita, eiúſque adiumentis.* 249
11 *De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione.* 251
12 *Vt ſeriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio, ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes* 261
13 *Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda.* 265
14 *Quale initium iuſtificationis & continui progreſſus.* 267
15 *Quæ de operum meritis iactãtur, tam Dei laudem in conferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere.* 274
16 *Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiſtæ.* 278
17 *Promiſſionum Legis & Euangelij conciliatio.* 287
18 *Ex mercede malè colligi operum iuſtitiam.* 287
19 *De libertate Chriſtiana.* 292
20 *De oratione, quæ præcipuum eſt fidei exercitiũ, & quâ Dei beneficia quotidie percipimus.* 297.298
21 *De electione æterna, quâ Deus alios ad ſalutem, alios ad interitum prædeſtinauit.* 324
22 *Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ teſtimoniis.* 329
23 *Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniquè grauata fuit.* 334
24 *Electionem ſanciri Dei vocatione: reprobos autem ſibi accerſere iuſtum, cui deſtinati ſunt, interitum.* 341
25 *De reſurrectione vltima.* 349

De externis mediis vel adminiculis quibus Deus in Chriſti ſocietatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

1 *De vera Eccleſia, cũ qua nobis colẽda eſt vnitas, quia piorum omnium mater eſt.* 358

2 *Comparatio falſæ Eccleſiæ cũ vera.* 369

3 *De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorum electione & officio.* 374

4 *De ſtatu veteris Eccleſiæ, & ratione gubernãdi quæ in vſu fuit ante Papatum.* 379

5 *Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.* 385

6 *De primatu Romanæ ſedis* 391

7 *De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit, qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.* 397

8 *De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effreni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.* 408

9 *De conciliis, eorúmque authoritate.* 414

10 *De poteſtate in legibus ferendis, in qua ſæuiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.* 418

11 *De Eccleſiæ iuriſdictione eiúſque abuſu qualis cernitur in Papatu.* 430

12 *De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.* 437

13 *De votis quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.* 446

14 *De Sacramentis.* 455

15 *De Baptiſmo.* 465

16 *Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.* 472

17 *De ſacra Chriſti Cœna, & quid nobis conferat.* 485

18 *De Miſſa Papali: quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.* 505

19 *De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hactenus vulgo habita ſunt, declaratur: tum qualia ſint oſtenditur.* 516

20 *De politica adminiſtratione* 529

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IO. CALVINO CONSCRIPTAM.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Quum librum hunc (præſertim in hac poſtrema editione) tam accuratè diſtinctum tamq́; apto ordine compoſitum videremus, vt attento lectori ſingula doctrinæ capita ſuis reperire locis difficile futurum non eſſet, indicem ei addere minimè neceſſarium eſſe putabamus. quia tamen à pleriſque requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ conſuetudini dandũ exiſtimauimus.

A

de Abnegatione noſtri.

Principium formandæ vitæ ad regulam in Lege præſcriptam, conſiderare, nos nõ eſſe noſtri iuris, ſed Deo conſecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationíque noſtræ (quam ſolam putant audiendam philoſophi) renunciare oportere, vt verbo Spiritúque Domini gubernemur, lib.3.c. 7.ſect.1.

Item, Non quærenda quæ noſtra ſunt, ſed quæ ex Domini ſunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt, hanc eſſe noſtri abnegationem, ſine qua mundus vitiorum reconditus eſt in hominis anima, &, ſi qua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur, lib.3.c.7.ſect.2.

Abnegatio noſtri ſiue mortificatio partim homines reſpicit, partim (& præcipuè) Deũ. Iubet Scriptura duo erga alios præſtare: nẽpe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus. Quorum prius quomodo faciendum docetur, li.3.c.7.ſect.4. ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, ſect.5.

Vide quædam huc pertinentia, lib.3.c. 20.ſect.43.

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Eccleſia, lib. 4. c.4. ſect.1.& 9.

de Adæ lapſu.

Lapſus Adæ non ex gulæ intemperie proceſſit, ſed ex infidelitate (nam contẽpto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanæ mendacia) quæ ambitioni & ſuperbiæ ianuam aperuit. (quibus annexa fuit ingratitudo) ambitio contumaciæ mater fuit, lib.2.c.1.ſect.4.

Adæ lapſu quum reliquę creaturę quodammodo deformatæ fuerint, non mirũ totum humanum genus fuiſſe corruptũ, id eſt à prima origine degeneraſſe, & maledictioni fuiſſe addictum. Id veteres dixiſſe peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minus dilucidè quàm par erat explicuiſſe. Interim Pelagium grauiter erraſſe, quum diceret imitatione tantùm, non propagine, peccatum à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem, probatur rationibus & Scripturæ teſtimoniis, lib.2.c.1.ſect.5.6. Neque ſi peccati lues potiſſimum in anima reſidet, propterea ad huius doctrinæ definitionem facere diſputationem illam, An filij anima ex traduce animæ patris oriatur: quum non in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habeat contagio, ſed quia à Deo fuit ordinatum vt quæ primo homini cõtulerat dona, ille ſibi ſuíſque haberet ac perderet. Poſtremò huic doctrinæ nõ obſtare quòd ſanctificantur fidelium liberi, lib 4.c.1.ſect.7.

Per lapſum Adæ naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata, multi vſurparunt, pauci intellexerunt, lib.2 c.2.ſect.4.& 16. Quod dictum exponitur c.2.ſect.12.

Nempe ſupernaturalia dona abolita eſſe, fidem, amorem Dei, charitatem erga proximos, ſanctitatis & iuſtitiæ ſtudium, ſed reſtitui à Chriſto: naturalia, mentem ſcilicet & cor eſſe corrupta, quia ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. Item rationem in homine non penitus fuiſſe deletam, ſed partim debilitatam, partim vitiatam: ſic voluntatem quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non

periiſſe, ſed prauis cupiditatibus fuiſſe deuinctam, lib.2.cap.2 ſect.12.

Auguſtini & Scripturæ teſtimoniis cõfirmatur, Deum non modò primi hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam præuidiſſe aut permiſiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe, li.3.c.23.ſect.7.8.

de Angelis.

Angelos eſſe Dei creaturas, licet Moſes non exprimat in hiſtoria creationis, lib.1.c.14.ſect.3. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere nõ expedit, quãdo Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula ſequi debemus, l.1.c 14.ſect.4.

Cur cæleſtes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Dominationes, Throni, Dij, libr.1. cap.14 ſect.5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad conſolationem noſtram fidéique confirmationem valent, nempe diuinæ erga nos beneficentiæ eiſe diſpenſatores & adminiſtros, idque variis modis, libr.1.capi.14. ſect.6.9.

Non vni tantùm Angelo quemque noſtrum eſſe curæ, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra: itaque ſuperuacuum eſſe quærere an ſuus cuique Angelus ſit cuſtos aſſignatus, li.1.c.14 ſect.7.

De Angelorum multitudine & ordine quærere, curioſitatis erit: definire, temeritatis: & cur, Spiritus quum ſint, alatos pingat Scriptura ſub Cherubim & Seraphim, lib.1.c.14.ſect.8.

Contra Sadducæos & ſimiles fanaticos variis teſtimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non eſſe qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtantia, ſed veros ſpiritus, lib.1.cap.14.ſect 9.

De vitanda hîc ſuperſtitione, & ne Angelis tribuamus quæ Dei ſolius & Chriſti ſunt, lib.1.c.14. ſect.10.

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quòd opera illorum vtitur Deus, nõ facere neceſſitate, quaſi carere illis nequeat, ſed ad ſolatium noſtræ imbecillitatis, Ibid.ſect.11. Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortiùs ſtabiliatur, non autem vt nos ipſi à Deo abducant, Ibidem, ſect.12.

Angelos etiam ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, lib.1.c.15.ſect.3.

de Anima.

Animam ſiue ſpiritum hominis non eſſe flatum tantùm, ſed eſſentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conſcientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeóque ex iis quæ in ſomno ipſo concipit: item multis argumentis ex Scriptura petitis, libr.1.capi.15. ſect. 2. Deinde ex eo quòd ad imaginem Dei dicitur creatus homo, ſect 3.

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationem negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus ſe exercentem, li.1.c.5.ſect.4.5.

Refutatio erroris Manichæorum & Serueti, Animam eſſe traducem ſubſtantiæ Dei: item Oſiandri, imaginem Dei in homine non agnoſcentis ſine eſſentiali iuſtitia, lib.1.c.15.ſect.5.

De animæ immortalitate nemo ferè philoſophorum certò eſt loquutus: ſed eius facultates præſenti vitæ affigũt: quũ Scriptura ita primatum illi in regenda vita tribuit, vt etiam ad colendum Deũ excitet. Item de pluribus animabus, variáque diuiſione facultatum animæ ſecũdum philoſophos, li.1.c.15.ſect.6. Alia diuiſio conuenientior Chriſtianæ doctrinæ, in intellectum & voluntatem: & vtriuſque officium ac vis in prima hominis conditione, Ibid.ſect.7.8.

Reliquiæ ſeminis religionis impreſſæ adhuc in ipſis vitiis animæ, li.1.c.15.ſe.6.

De eorum errore qui putarunt morte totum hominem interire, & tandem animas reſurrecturas cum corporibus, libr.3. c.25.ſect 6.

De ſtatu animarum à morte ad diem vltimum, lib.3.c.25.ſect.6.

Ex Bernardo deſcriptio miſeriarum animæ fidelis, conſiderata pro vt in ſe eſt & ex ſe, & ex oppoſito certæ gloriationis eius in Chriſto, quæ indignitates illius omnes delet, lib. 3.c.2.ſect.15.

de Aqua luſtrali Papiſtarum.

Vide lib 4.cap.ſect.20

de Archiepiſcopis & Patriarchis.

Vide lib.4.c.4 ſect.4.& c.7.ſect.5.

de Aſcenſu Chriſti in cœlum.

Chriſtum, etſi reſurgendo gloriam ſuã virtutémque plenius illuſtrare cœpit, ſua tamen demum in cælum aſcenſione verè regnum ſuum auſpicatum eſſe: quia maiorem

lorem tum Spiritus ſui abundantiam effudit, magnificentius regnum ſuum promouit & maiorem potentiam oſtendit, tum in adiuuandis ſuis, tum in hoſtibus deijciendis. Ita tamen abeſſe ſecundum præſentiã carnis, vt ſemper vbique ſit ſecundum præſentiam maieſtatis, & cũ fidelibus ſecundum ineffabilem & inuiſibilem gratiam, lib. 2. c. 16. ſect. 14.

De Chriſti ſeſſione ad Patris dexteram, & multiplici fructu quem inde colligit fides noſtra, Ibid. ſect. 15. 16.

B

de Baptiſmo.

Baptiſmi definitio: finis primus, vt ſeruiat fidei noſtræ apud Deum: alter vt cõfeſſioni noſtræ apud homines. Tria affert fidei noſtræ: Primũ, quòd eſt ſymbolum noſtræ purgationis, confirmans omnia peccata noſtra deleta eſſe, lib. 4. c. 15. ſ. 1. Quod demonſtratur Scripturæ teſtimonijs: & non aqua mundari nos, ſed Chriſti ſanguine, ſect. 2.

Baptiſmi vim non reſtringi ad tempus preteritum, ſed eo nos ſemel in omnem vitã ablui & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiã captandã, ſect. 3. Clauium poteſtatem (vt vocant) id eſt Eccleſiæ miniſterium, quo nobis quotidie annunciatur remiſſio peccatorum, non eſſe à Baptiſmo ſeparandum, ſect. 4.

Alter fructus fidei ex Baptiſmo, quòd noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam, lib. 4. c. 15. ſect. 5. Tertius, quòd ſic nos Chriſto vnitos teſtificatur, vt omnium eius bonorum ſimus participes. vnde Chriſtus dicitur proprium Baptiſmi obiectum: & in Chriſti nomen baptizarunt Apoſtoli: in quo tam purgationis quàm regenerationis noſtræ materiam conſequimur, vt in Patre cauſam, in Spiritu effectum, ſect. 6.

Eundem fuiſſe Baptiſmum in miniſterio Iohannis & Apoſtolorum oſtẽditur, licet aliter quidam veterum ſenſerint, l. 4. c. 15. ſec. 7. Neq; obſtare quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Chriſti reſurrectione ſunt effuſæ. Interim diſtinguendam in Baptiſmo Chriſti perſonam ab Iohanne, Apoſtolis, & reliquis miniſtris, ſect. 8.

Tam mortificationem quàm purgationem noſtram adũbratas fuiſſe in populo Iſrael, per tranſitum maris, & refrigeriũ nubis, lib 4. c. 15. ſect. 9.

Falſum eſſe quod docuerunt nonnulli per Baptiſmum nos in eandem iuſtitiam & naturæ puritatem reſtitui quã ab initio habuerat Adam. Et oſtẽditur in filiis Dei manere adhuc reliquias peccati, (licet nõ regnent) quod acuit eorum conatus, non ſibi blandiendi occaſionem dat, lib. 4. cap. 15. ſect. 10. 11. Id confirmatur ex Paulo, ſect. 12.

Quomodo Baptiſmus ſeruiat confeſſioni noſtrę apud homines, lib 4. c. 15. ſe. 13.

Quæ ſit ratio vtendi Baptiſmo tam ad fidei confirmationem quàm ad confeſſionem apud homines. Vbi oſtẽditur Dei gratias non eſſe incluſas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur, lib. 4. c. 15. ſec. 14. 15.

Baptiſmo nihil afferri eius dignitate qui adminiſtrat, nihil item auferri illius indignitate: contra Donatiſtas, & noſtros Catabaptiſtas, qui Anabaptiſmum vrgẽt quia fuimus baptizati in regno Papali, l. 4. c. 15. ſect. 16. Refutantur eorum argumenta, ſect. 17. 18.

Baptiſmus perpetuum in totam vitam pœnitentiæ ſacramentum, vt alio nouo opus non ſit, l. 4. c. 19. ſect. 17.

De aquæ incantatione, de cereo, Chriſmate, exufflatione, ſputo, & ſimilibus nugis ſimplici Chriſti ceremoniæ adiectis: cuius pure adminiſtrandæ in Eccleſia ratio oſtenditur, lib. 4. c. 15. ſect. 19.

Eccleſiæ miniſtrorum eſſe Baptiſmum adminiſtrare, non priuatorum hominũ, nedum mulierum, oſtenditur: & refutantur contrariæ obiectiones, ſe. 20. 21. & 22.

De infantum Baptiſmo, vide in dictione Pædobaptiſmi.

de Bellis.

Legitima eſſe bella, quum magiſtratibus arma capere neceſſe eſt ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipſorum quietem turbant, ſiue domeſtici ſint, ſiuè extranei hoſtes, lib. 4. c. 20. ſect. 11. Non obſtare quod nonnulli prætexunt, nullum exſtare in Nouo teſtamento vel teſtimonium, vel exemplum, quòd doceat bellũ rem eſſe licitã Chriſtianis. Cauendum ſummopere magiſtratibus, ne in armis capiendis, cupiditatib. ſuis vel tantillum obſequantur. Vt bellum, ſic præſidia, fœdera, ciuiles munitiones, res eſſe Chriſtianis permiſſas,

lib.4.cap.20.ſect.12.

C

De Cantu Eccleſiaſtico.

Vocem & cantum nihil habere momenti in precibus, niſi adſit cordis affectus, lib.3.cap.20.ſect.31.& 33.

De ritu canendi in Eccleſiis, lib.3.c.20. ſect.32.

De Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primùm cœperit, & quomodo ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint, lib 4.c.7. ſect.30.

De Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quo ad vſum tantum, nō quo ad effectum: (conſtat enim nobis hodie clariſſimè & efficaciſſimè in Chriſto) ídque nihil earum ſanctitati derogare probatur, lib.2.c.7. ſect. 16. Eáſque per ſe conſiderata & extra Chriſtum meritò vocari à Paulo chirographa nobis contraria, ſect.17.

Conſtitutiones de ceremoniis in Papatu præſcribunt obſeruationes magna ex parte inutiles, interdum etiā ineptas, licet ſpeciem habeant ſapiētiæ. deinde immenſa multitudine opprimunt conſcientias, lib.4.c.10.ſect.11.12.13.

Non poſſe excuſari ceremonias Papales quòd ſint inſtitutæ ad pædagogiam rudium, exemplo ceremoniarum Legis: quia manifeſtum eſt hic diſcrimen inter nos & veterē populum, lib.4.c.10.ſect.14.

Ceremoniæ papales creduntur ſacrificia eſſe peccatorum expiatoria & meritoria vitæ æternæ: doctrina carent, & ſūt aucupia captādæ pecuniȩ, l.4.c.10 ſect.15.

De Charitate erga proximum.

Contra ſophiſtas Sorbonicos oſtenditur charitatem eſſe amorem proximi non noſtri ipſorum, lib.4.c.8.ſect.54. Proximi vocabulo etiam alieniſſimum quemq; & inimicum cōprehendi, Ibid.ſect.55. Itaq; damnantur ignorantiæ ſcholaſtici, qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis conſilia fecerūt, quorum neceſſariæ obſeruationi ſoli monachi ſe aſtringerent, & oſtenditur aliter ſenſiſſe veteres Eccleſiæ doctores, adeóque Gregorium ipſum, Ibid.56.57.

Ne aliis benefaciendo fatiſcamus, patientia eſſe opus, nec hominum indignitatem aut alias qualitates quæ nos remorari poſſent attendendas, ſed Deum, qui iubet, reſpiciendum, lib 3.c.7.ſect.6.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, non ſatis eſſe ſi defungamur omnibus charitatis officiis, ſed ſyncero amoris affectu id faciendum. In quo primum eſt, vt eius, quem ope noſtra indigere cōſpicimus, perſonā ſuſcipiamus, ita vitabitur arrogantia reliquáque charitatis inquinamenta, lib.3.c.7.ſect.7.

Chriſtum & Apoſtolos in commemoranda Legis ſumma prætermittere interdum priorem tabulam: non quòd pluris ſit ad iuſtitiæ ſummam, cum hominibus innocēter viuere, quàm pietate Deū honorare: ſed quia non ficta charitas veræ pietatis eſt approbatio, l.2.c.8. ſect.52.53.

Refutantur Phariſæi noſtri temporis, qui contendunt nos Charitate iuſtificari quia dicitur à Paulo charitas maior fide & ſpe, lib.3.c.18.ſect.8.

Expoſitio decimi præcepti: quo non tantùm conſilium omne nocendi proximo (vt ſuperioribus præceptis) prohibetur, ſed etiam cōcupiſcentia ſiue cupiditas omnis aduerſa charitati, li.2.c.8.ſect. 49.& 58. Meritò tantum ardorem dilectionis tantámque rectitudinem Deum à nobis exigere, Ibid.ſect.50.

Expoſitio ſexti præcepti: quo non tantùm cædes vel odium proximi interdicitur, ſed cōſeruatio vitæ illius nobis commendatur, quia homo & caro noſtra eſt & imago Dei, lib.2.c.7. ſect.39.40.

De Chriſto.

Filij deitas probatur, lib.1. c.13. ſect.7.

Contra quoſdam canes, qui æternitatem ſuam Filio Dei clàm ſuffurantur, ipſū tum primùm cœpiſſe eſſe affirmantes quū Deus in mundi creatione loquutus eſt, li. 1.c.13.ſect.8.

Varia teſtimonia Scripturæ, quæ deitatem Chriſto aſſerunt: & primum ex veteri teſtamento, lib.1.c.13.ſect.9.10. Deinde ex Nouo, Ibid.ſect 11.

Eiuſdem deitatis probatio ex operibus quæ illi in Scripturis aſcribuntur, lib.1.c. 13.ſect.12. Item ex miraculis, & aliis quibuſdam, Ibid.ſect.13.

Diſcrimen inter Chriſtum miracula edentem, & Prophetas aut Apoſtolos ſimilia operantes, lib.1.c.13.ſect.13.

Multis iiſque firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis probatur, Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe, non

ſpectrum aut laruam hominis (vt fingebant Marcionitæ) non etiam cæleſte corpus, vt Manichęi mētiebantur, l.2.c.13.ſ.1.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris ſui cōfi.mationem Marcion detorquebat, quos item Manichæus, & hodie nonnulli eorum diſcipuli, ſect.2.& 3. Vbi etiam refutātur noui Marcionitæ, qui, vt euincant Chriſtū de nihilo corpus ſumpſiſſe, mulieres cōtendunt eſſe ἀσπόρους. Refelluntur & alia quæ tanquam abſurda obiiciunt ſect.4.

De Chriſti aſcenſu in cælum, vide in dictione Aſcenſus.

de Clericis.

De clericis in vetere Eccleſia, li.4.c.4. ſect.9.

de Cælibatu.

Impudentia eorum qui cælibatus decorum pro re neceſſaria venditant in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannis obrepſerit in Eccleſiam: nec poſſe defendi veterum quorundam canonum prætextu, lib.4.c. 12. ſect.26.27.28.

Sacerdotibus interdictum fuiſſe coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem æquitatem, li.4.c.12.ſect.23. Reſpondetur aduerſariorum obiectioni, Oportere aliqua nota differre Sacerdotem à plebe, ſect.24.

Papæ blaſphemia, coniugium eſſe carnis pollutionem & immunditiem, li.4.c. 12. ſect.24.

Friuolum eſſe prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorum, qui ingreſſuri Sanctuarium ab vxoribus ſecubabant, li.4 c.12.ſect.25.

de Cœna Domini.

De pane & vino ſignis ſacræ Cœnæ: & cur illis vti nos voluerit Dominus oſtenditur ex verbis ipſius in Cœna, l.4.c.17.ſ.1

Magnum fiduciæ ac ſuauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod teſtatur nos cum Chriſto ſic coaluiſſe in vnum corpus, vt quicquid ipſius eſt noſtrum vocare liceat, ſect.2. Id explicatur ex verbis Cœnæ, ſect.3.

Non eſſe præcipuas ſacramenti partes, Chriſti corpus ſine altiori conſideratione nobis porrigere, ſed magis obſignare promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum eſſe teſtatur, ſect.4.

Non facit Cœna vt Chriſtus panis vitæ primùm eſſe incipiat, ſed vt vim panis illius ſentiamus. Ipſum ſemel dediſſe carnem ſuam pro mundi vita, & quotidie ſuis dare. Cauendum ne ſimus nimij in extenuandis vel extollendis ſignis. Manducationē carnis Chriſti non eſſe fidem, ſed potiùs fidei effectum, ſect.5.

Ita ſenſiſſe Chryſoſtomum & Auguſtinum: & quo ſenſu hic dixerit credendo nos manducare Chriſti carnem, ſect.6.

Non ſatis dicere illos qui præterita carnis & ſanguinis mētione, nos Spiritus modò Chriſti participes fieri ſentiunt. Tantū eſſe Cœnæ myſterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinē complecti poſſit, ſect.7.

Quouſque pateat ſolida Chriſti communio, vbi oſtenditur, Chriſtum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quam aſſumpſit, viuificam nobis effeciſſe, ſect.8.& 9 Eam fideles verè manducare, quantacunque ſit inter eos & illam locorum diſtantia, ſect.10.

Duabus rebus conſtare Cœnæ myſterium, corporeis ſignis & ſpirituali veritate: quæ tria complectitur, ſignificationē, materiam, effectum, ſect.11.

De tranſſubſtantiatione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, quam Romanæ curiæ artifices confinxerunt, lib.4. c.17.ſect.12.13.& ſeq.& ſect.20.

Deſtitui eos vetuſtatis teſtimonio: & quo ſenſu veteres dixerint in conſecratione fieri arcanam conuerſionem. Item non quadrare Cœnæ ſignificationem niſi maneat ſubſtantia ſignorum externorum, ſect.14.

Panem nonniſi hominibus ad quos ſermo dirigitur eſſe Sacramentum. Vbi etiā refutantur quædam argumenta doctorum tranſſubſtantiationis, ſect.15.

De quibuſdam, qui licet ſubſtantiam ſignorum manere vno verbo concedant: in pane tamen & ſub pane corpus Chriſti locātes, in localem præſentiam recidunt, & vbiquitatem ipſi affingunt, lib.4.c.17. ſect.16.17.18.& 20. Refutantur eorum obiectiones, ſect.21.22.23.24.& ſeq.

Nec Auguſtini teſtimoniis, nec Scripturæ authoritate iuuari hoc dogma demōſtratur, ſect.28.29.30.31.

Refelluntur aliæ quædam iſtorum obiectiones: & præcipuè, quicquid docemus de ſpirituali manducatione, veræ & reali

opponitur: ibi etiam oſtēditur, infidelibus quoque offerri in Cœna Chriſti corpus non tamen ab ipſis recipi, ſect.33. Neque huc trahi poſſe dictum Auguſtini, Sacramentis nihil decedere infidelitate hominum, variis eiuſdem teſtimoniis euincitur, ſect.34.

Quomodo in Cœna corpus & ſanguis Chriſti nobis exhibeantur, & qualem Chriſti præſentiam ibi ſtatuere oporteat, l.4.c.17.ſ.18.19. & 32.

De expoſitione verborum Chriſti in Cœna, l.4.c.17. ſect.20.21.

Corpus Chriſti finitum eſſe, ac cœlo comprehendi vſque ad vltimum diē probatur ex Scripturis, l.4.c.17.ſ.26.27.

De adoratione carnali & concomitātia Papiſtarum, de conſecratione hoſtiæ (vt vocant) & circūgeſtatione in pompa, l.4.c.18. ſect 35.36.37.

Cœnæ myſterium nos ad gratiarum actionem excitare debet, exercere in recolenda mortis Chriſti memoria, inflammare ad vitæ ſanctimoniam, præcipuè verò ad charitatem, l.4.cap.17. ſect.37.38.

In Papatu Cœnam (cuius recta adminiſtratio non conſtat abſque verbo) verſam eſſe in mutam actionem: vbi etiam de repoſitione Sacramenti, vt ægrotis extra ordinem diſtribuatur, l.4.cap.17.ſec.39.

Qui Cœnam Domini vſurpant ſine fide & charitatis ſtudio, illis verti in nocētiſſimum venenum, & meritò reos fieri corporis & ſanguinis eius, l.4. cap.17.ſect.40.

Doctrinam Papiſtarum, dum ad manducandi corpus Chriſti, dignitatem comparare volunt homines, diris modis torquere conſcientias, neq; potuiſſe Diabolum maiori compendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandi huius præcipitij: & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœna exigunt à fidelibus, l.4.c.17.ſect.41.42.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa eſſe indifferentia: & quomodo adminiſtrari poſſit quàm decentiſſimè, l.4.c.17.ſ ct.43.

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, qui contemptus eſt indicium, & vehementer diſplicuit olim ſanctis Patribus & certiſſimum fuiſſe diaboli inuentum conſuetudinem quæ ſemel quotannis communicare iubet, l.4.c.17. ſect.44.45.46.

Ex diaboli officina prodiiſſe conſtitutionem quæ ſymbolum ſanguinis Domini laicis eripuit, oſtēditur ex authoritate Scripturæ, & vſu veteris Eccleſiæ etiam quadringentis annis poſt Gregorij mortem, aliiſque multis argumentis, l.4.c.17. ſect.47.48. 49.50.

De concomitantia ſanguinis in carne Chriſti, figmento Papiſtico, li.4.cap.17. ſect.47.

Profanari Domini Cœnam ſi omnibus promiſcuè exhibeatur, & de miniſtrorum officio in repellendis indignis, li.4.c.12. ſect.5.

Breuis ſumma eorum quæ de duobus Sacramentis tenere conuenit. & cur Cœna ſæpius iteretur Baptiſmus non item, l.4.c.18.ſect.19.

de Cognitione Dei.

Deum cognoſcere non eſt concipere tantum eſſe aliquem Deum, ſed tenere quod de eo ſcire noſtra refert, vtile eſt in eius gloriam, & expedit, l.1.c.2.ſect.1.

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inſtituat: deinde vt ea duce ac magiſtra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre diſcamus, l.1.c.2.ſect.2.& cap.5.ſect.8.

Philoſophos non aliam habuiſſe Dei cognitionem quàm quæ ipſos redderet inexcuſabiles, non autem ad veritatem perduceret, l.2.c.2.ſect.18.

Naturaliter ingenitam eſſe omnibus hanc perſuaſionem, eſſe aliquem Deum l.1.c.2 ſ.3. Idque vt ſuo ipſorum iudicio damnentur qui illum non coluerint, l.1. c.3.ſect.1.

Licet omnes naturâ ſciant aliquē eſſe Deum, alij tamē in ſuperſtitionibus euaneſcunt, alij data opera malitioſè à Deo deſciſcunt, l.1.c.4.ſect.1.

de Conciliis.

Tenendum eſſe modum in honorandis conciliis, nequid Chriſto derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari noſtram doctrinam, l.4.c 9.ſect.1.

Ex Scripturis nullam eſſe conciliorum authoritatem, niſi in Chriſti nomine cōgregentur: & quid hoc ſit, l.4 c.9.ſect.2.

Falſum eſſe quod papiſtæ obtendunt, non

non remanere in Eccleſia veritatem niſi inter Paſtores cõſter, nec Eccleſiam ipſam conſiſtere niſi in conciliis generalibus emineat, libr.4. capit.9. ſectiõn.3.4.5.6.7.

Quum agitur de concilij alicuius authoritate, quæ ſint expendenda: & optimum modum præſcribi ab Auguſtino, li.4 c.9. ſect.8.

Concilia cum conciliis pugnantia, ſect. 9. Etiam in prioribus illis & antiquis cõciliis peccata & lapſus deprehendi, ſect. 10. & 11.

de Concupiſcentia.

Differentia inter concupiſcentiam & conſilium, li.2.c 8.ſect 49.

Omnes hominum cupiditates malas eſſe & peccati reas, nõ quatenus naturales, ſed quia omnes ſunt inordinatæ propter naturæ corruptionem. Sícque ſenſiſſe Auguſtinum, ſi propius expendatur, li. 3.c.3.ſect.12. Id confirmatur ex multis ſcriptorum eius locis. li.3.c.3.ſect.13.

de Confeſſione auriculari.

De Confeſſione pugna Theologorum ſcholaſticorum contra Canoniſtas aſſerentes non eſſe ex Dei mandato. Refutatio argumẽtorum quibus priores nituntur. Primùm quia Dominus in Euangelio leproſos à ſe mundatos remiſit ad Sacerdotes: vbi oſtenditur vera facti illius ratio. li.3 c.4.ſect 4.

Refutatio ſecundi eorum argumenti, Quòd Dominus præcepit diſcipulis vt Lazarum ſuſcitatum faſciis ſoluerent & expedirent, li 3.c 4.ſect.5.

Vera expoſitio duorum locorum quibus fulcire nituntur ſuam confeſſionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptiſmum veniebant, confitebantur ſua peccata, & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur, li 3.c 4.ſect.6.

Vſum confitendi Sacerdoti vetuſtiſſimum fuiſſe, ſed liberũ, vt politicam diſciplinam, non vt legem à Chriſto vel Apoſtolis poſitam, deinde à Nectario Cõſtãtinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo fuiſſe abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compreſſerat. Hanc tyrannicam legem non fuiſſe impoſitam Eccleſiis ante Innocentij tertij tempora: (anni ſunt trecenti) cuius conſtitutionis ineptiæ & verborum barbaries oſtenditur, li. 3. c.4.ſect.7.

Abrogationis illius teſtimonia ex Chryſoſtomo Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo. li.3.c.4.ſect.8.

Expoſitio legis Innocentij de confeſſione omnium peccatorum: vbi recitantur Romanenſium Theologorum variæ ſententiæ de numero & vſu clauium, & de poteſtate ligandi & ſoluendi, lib.3.cap.4. ſect. 15.

Indignitas ſingulorum capitum legis confitendi, in primis illius de enumerandis omnibus peccatis, li.3.c 4.ſect 16. Et luculenta deſcriptio carnificinæ qua per varios circuitus torquebantur illic miſeræ conſcientiæ, Ibid ſect.17.

Similitudine deſcribitur quomodo huiuſmodi illuſioni acquieuerit bona pars orbis. Legem eſſe impoſſibilem, & reddere homines hypocritas. Inde oſtenditur certiſſima confeſſionis regula, propoſito Publicani exemplo, li.3.c.4. ſect.18.

Refutatio capitis illius, Non dimitti peccata niſi voto confitendi firmiter cõcepto, & clauſam eſſe paradiſi portam, &c. vbi etiam ſoluitur eorum obiectio, Non poſſe ferri iudicium niſi cauſa cognita, id eſt, dari abſolutionem niſi enumeratis omnibus peccatis, Ibid.

Non mirum eſſe ſi auricularem confeſſionem damnamus & abrogamus, & falsò aduerſarios hoc ei vtilitatis tribuere, quòd erubeſcentia humiliet peccatorem, quum contrà ad peccandi confidentiam armet, li.3.c.4.ſect 19.

Fruſtra illos obtendere clauium poteſtatem quum non ſint Apoſtolorum ſucceſſores. nec Spiritum ſanctum habeant: vt qui quæuis ſine delectu ſoluant quæ ligari Dominus præcepit, & contra, lib.3. c.4. ſect.20.

Quod poteſtatem clauium aliquando exerceri poſſe ſine ſcientia dicũt, falſum oſtenditur: quum hoc modo incerta futura ſit abſolutio. Vbi etiam de abſolutione vel damnatione quam Euangelij miniſtri vel Eccleſia pronũtiat ex verbo, & de illius certitudine, li.3.c.4.ſect.21.

Abſolutio Sacrificorum in Papatu eſt incerta tam a parte abſoluentis quàm confitentis, contrà in Euangelica abſolutione: quæ ab hac vna cõditione pendet, Si peccator expiationem quærat in vno Chriſti ſacrificio, & acquieſcat oblatæ ſibi gratiæ, li.3.c.4.ſect.22.

Doctores Papiſticos, dum prætexunt ius ſoluendi datum Apoſtolis, perperam ad auricularem confeſſionem torquere quæ à Chriſto dicta ſunt partim de Euāgelij prædicatione, partim de excommunicatione. Error Lombardi & ſimilium in hac re:& de modo remittendi cum iniunctione pœnæ & ſatisfactionis, li.3.c.4. ſect.23.

Summa eorum quæ dicta ſunt, quid ſentire debeant pij de confeſſione auriculari,lib.3.cap.4.ſect.24.

de vera Confeſſione.

Quod genus confeſſionis nobis verbo Dei traditum ſit:nempe vt Deo confiteamur, cordium noſtrorum & cogitationum omnium cognitori, lib.3.c.4.ſect.9.

Ex hac arcana confeſſione quæ fit Deo, ſequi voluntariam apud homines confeſſionē,quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis noſtræ intereſt. Et huius ſecundi generis ordinariū fuiſſe ſub veteri populo eſſéque hodie in Eccleſia vſum: ſed tamen extra ordinem ſingulari modo vſurpari debere, ſiquando populum communi aliquo delicto obſtringi contigerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate huiuſmodi confeſſionis, lib.3.c.4.ſect.10.& 11.

De duabus aliis priuatæ confeſſionis formis:quarū prior noſtra cauſa fit, quū conſolationem à fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorum ſenſus (qua in re ad paſtores præcipuè recurrendum nobis eſt, & hoc remedio prudenter moderatéque vtendum, nequa ſeruitus introducatur) poſterior ad placandum & reconciliandum proximum, ſiqua in re noſtro vitio læſus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confeſſio eorum qui vſque ad totius Eccleſiæ offenſionem peccarūt,lib.3.c.4.ſec.12.& 13.

Clauium poteſtatem in tribus confeſſionis generibus locum habere:& de fructu qui inde ad confitentes redit, quòd ſciūt à Chriſti legato ſibi annunciari peccatorum remiſſionem,lib.3.c. 4.ſec. 14.

Confeſſio peccatorum quædam generalis,quædam ſpecialis: lib.3. c.20.ſect.9.

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impoſitionis manuum quū liberi fidelium, qui infantes fuerant baptizati,reddebant rationem fidei, lib.4. cap.19.ſect.4.

De Papiſtico Sacramento confirmationis ſubrogato in locum ſanctæ illius inſtitutionis, ſect. 5. perperam hic prætexi Apoſtolorum exemplum,ſec.6. Blaſphemia,dum vocant illud oleum ſalutis, ſec. 7.8.& iactant plenos Chriſtianos nō fieri niſi qui chriſmati ſunt Epiſcopali confirmatione,ſec.9. Et hanc vnctionem maiori in veneratione habēdam eſſe quàm Baptiſmum,ſec.10.11.

Optandum vt reuocetur in vſum mos veteris Eccleſiæ in exigenda à pueris fidei ratione,lib.4 c.19 ſec.13.

de Conſcientia.

Fiduciam ſuæ coram Deo iuſtificationis dum quærunt conſcientiæ, debere ipſas totam Legis iuſtitiam obliuiſci, li.3. c.19.ſec.2.3.

Fidelium conſcientias non quaſi Legis neceſſitate coactas legi obſequi, ſed Legis ipſius iugo liberas volun.ati Dei vltro obedire,lib.3.c.19.ſec.4.5.6.

De libertate conſcientiæ in rebus externis & indifferentibus, lib.3.cap.19.ſec. 7.8.

Fideliū conſcientias Chriſti beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominum poteſtate:& quomodo id intelligēdum. vbi etiam de regimine ſpirituali & politico:& quomodo diſtinguenda,li. 3.c.19.ſec.14.15.

Quid ſit conſcientia,& quo ſenſu dicat Paulus obediendū eſſe magiſtratui propter conſcientiam,lib.3.cap 19.ſect.15.16.

Quid ſit conſcientia, & de diſtinctione vulgari inter externum & conſcientiæ forum,lib.4.c.10.ſec.3.& 5.

de Creatione mundi.

Quanquam ex rerum creatione Deus cognoſci debeat, ne tamen ad Gentium figmenta defluerent fideles, hiſtoriam creationis in Scriptura extare voluit, & tēpus notari,lib 1.c.14.ſect.1. Vbi refutatur profana ſubſannatio eorum qui quærunt cur non citiùs Deo venerit in mentem cælum & terram condere. Ibid.

In eundem finem narrari,non vno momento, ſed ſex diebus abſolutum fuiſſe opus:deinde ordinem deſcribi, nempe non ante creatum fuiſſe Adam quàm Deus mundum omni bonorum copia locupletaſſet,lib.1.cap.14.ſec.2.& 22.

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis,lib.5.c.14.ſect.3.

Dei

Dei notitiam, quæ in mundi opificio relucet, nō poſſe per ſe nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis, li.1. c.5.ſect.13. Et tamen omni nos excuſatione meritò excludi, ſect.14.

Licet cæli terræque contemplatio & adminiſtrationis rerum humanarum conſideratio nos ad Deum colendum ſolicitent, effluxerunt tamē iſta ſine vero profectu etiam ſapientiſſimis philoſophis, li. 1.c.5.ſect.10.

Hinc immenſa deorum turba, hinc infinitæ & contrariæ inter philoſophorum ſectas opiniones de Deo, lib.1.c.5.ſect.11. Dei eſſentia incomprehenſibilis: ſed in operibus ſuis certas gloriæ ſuæ notas inſculpens viſibilem ſe quodammodo exhibuit, li.1.c.5.ſect.1.

Dei ſapientiam teſtantur non tantùm ea quæ philoſophi & eruditi homines ſpeculantur in cælo & terra, ſed etiam quæ plebeij ſolo oculorum adminiculo percipiunt, li.1.c.5.ſect.2.

Vt vera fide apprehendamus quod de Deo ſcire refert, hiſtoriā creationis mūdi operæpretium eſt tenere, qualiter à Moſe eſt tradita, cuius ſumma, capita breuiter recitantur, li.1.c.14.ſect.20.

Conſideratio operum Dei (id eſt, creationis rerum omnium) ad duos fines præcipuos debet referri. Primùm, vt quas in ſuis creaturis exhibet cōſpicuas virtutes, non ingrati vel incogitantia vel obliuione tranſeamus, lib.1.c.14. ſect.21. Deinde vt eas nobiſipſis applicare diſcamus quò nos ad ipſius fiduciam, inuocationē, laudem, amorem excitemus. li.1.c.14.ſect.22.

de Crucis tolerantia.

Oportet noſipſos abnegemus ad crucē ferendam: quoniam Deus ſuos omnes ſub cruce vult exercere, à Chriſto ſuo primogenito exorſus, quæ cum Chriſto ſocietas iam magnam patientiæ & conſolationis materiam ſuppeditat, li.3.c.8. ſect.1.

Multis rationib. nobis eſſe neceſſe ſub aſſidua cruce vitam degere. primùm ad retundendam arrogantiam & virium noſtrarum confidentiam, eóque remedio opus habere etiam ſanctiſſimos oſtenditur Dauidis exemplo, li.3.c.8.ſect.2. Hinc fiduciam noſtram in Deum confirmari, & ſpem augeri, ſect.3.

Deinde vt patientia noſtra exploretur & vt ad obedientiam erudiamur, ſect.4. quod nobis maximè neceſſarium eſt, quū tanta ſit carnis noſtræ laſciuia ad excutiendum Dei iugum ſimulatque liberaliter ille nos tractat, ſect.5.

Aliquando etiam vt præterita delicta corrigat: in quo boni Patris officio erga nos fungi agnoſcimus: contra, infideles fiunt ſæpe obſtinatiores, ſect.6.

Singularis conſolatio, vbi pro iuſtitia patimur vel ignominiam, vel damnum, vel calamitatem quamuis: quæ crux maximè eſt propria fidelium, li.3.c.8.ſect.7.

Quàm neceſſe ſit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione inſtrui, Deum diligere ipſos, vitiis autem eorum iraſci, li.3.c.4.ſect.34.

D

de Deſcenſu Chriſti ad inferos.

Deſcenſum Chriſti ad inferos rei maximæ myſterium continere, neque parui eſſe momenti ad redemptionis noſtræ effectum. Huius partis diuerſæ expoſitiones afferuntur & refutantur, lib.2.cap.16. ſect.8. 9. Genuina affertur ex verbo Dei, ſancta, pia, & plena eximiæ conſolationis (quæ etiam confirmatur veterum teſtimonio) Chriſtum non tantùm corporea morte defunctum fuiſſe, ſed etiam diuinæ vltionis ſeueritatem ſenſiſſe, quò & iræ ipſius intercederet, & ſatisfaceret iuſto iudicio: itaque oportuiſſe eum cum inferorum copiis æternæque mortis horrore quaſi conſertis manibus luctari. Neq; tamen Deū fuiſſe vnquam illi vel aduerſarium, vel iratum: ſed diuinæ ſeueritatis grauitatem eū ſuſtinuiſſe, quoniā manu Dei percuſſus & afflictus, omnia irati & punientis Dei ſigna expertus eſt, ſect.10.11. Refutantur nebulones quidam mali & indocti, qui hāc expoſitionem hodie exagitant, clamitantes Filio Dei fieri iniuriā, illíque deſperationem adſcribi, quæ fidei contraria ſit. Itaque contra eos manifeſtis teſtimoniis oſtenditur optimè conſtare ſibi hæc duo, verè Chriſtū metuiſſe, turbatum fuiſſe ſpiritu, expauiſſe, tentatum fuiſſe per omnia ſicut nos: & abſque peccato tamen, ſect.12.

de Deo.

Scriptura tradens Dei eſſentiam immenſam eſſe & ſpiritualem, non tantùm vulgi deliria, ſed etiam profanæ philoſophiæ argutias, item Manichæorum errorē de duobus principiis, & Antropomor-

phitarum de Deo corporeo euertit, li.1. c.13.ſect.1.

Quo ſenſu dicatur Deus eſſe in cælis,& quæ inde doctrina colligenda, li.3.c. 20. ſect.40.

Quid ſit ſanctificari Dei nomen, lib.3. c.20.ſect.41.

De regno Dei inter homines, eius progreſſu & plenitudine,li.3.c.20.ſect.42.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei.

de Diabolis.

Quæ de diabolis tradit Scriptura, eò ferè tendũt vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorũ inſidias,& iis armis nos inſtruamus quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis ſint firma, li.1.c.14.ſect.13.

Quò autem ad id agendum magis excitemur,denunciat non vnum aut alterum diabolum, ſed magnas eſſe malorum ſpirituum copias quæ nobiſcum bellum gerunt: & quo ſenſu diabolum numero ſingulari aliquando proponat,lib.1.cap.14. ſect.14.

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quod aduerſarius Dei & noſter vbique dicitur, li.1 cap. 4. ſect.15.

Diabolus natura prauus, homicida, mendax,& omnis malitiæ architectus, li. 1.c.14 ſect.15.Sed hæc naturę eius malitia non ex creatione eſt, verum ex deprauatione,Ibid.ſect 16. De cauſa,modo,tempore, & ſpecie lapſus angelorum malorũ quærere curioſum eſt, quum Scriptura ſubticeat Ibid.

Hoc à ſeipſo ſuáque nequitia habere diabolũ, vt cupiditate & propoſito, Deo aduerſetur:ſed nihil facere &exequi poſſe niſi volente & annuente Deo, lib.1.c. 14 ſect.17. Qui ſic regimen hoc temperat vt Satanæ in animas fideliũ regnum non permittat, quum ſemper in fine victoriã obtineant: (licet in quibuſdam particularibus actibus vulnerentur & concidãt) ſed impios duntaxat illi gubernãdos tradat, vt in eorum animis,& corporibus imperium exerceat,Ibid.ſect.18.

Refelluntur qui nugantur diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes eſſe: & teſtimoniis Scripturæ euincitur eſſe mentes vel ſpiritus ſenſu & intelligentia præditos,li.1.c.14.ſect.19.

de Diaconis.

De Diaconis & eorum duobus generibus,li.4.c.3.ſect.9.

In vetere Eccleſia idem fuiſſe Diaconorum munus quod ſub Apoſtolis. De Hypodiaconis & Archidiaconis, quando primùm creari cœperint,li.4.c.4.ſect 5.

Quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus & qualis diſpenſatio in vetere Eccleſia,li. 4 c.4.ſect.6.7.

De Diaconis Papiſticis, eorum functione,& ordinationis ceremonia, lib.4.c.19. ſect.32.

De Hypodiaconis Papiſticis & eorum nugatoria functione, & ridiculo initiandi ritu,li.4.c.19.ſect.33.

De Diaconis Papiſticis, & eorum inſtitutione,li.4.c.5.ſect.15. Papiſtas nullam diaconiam reliquam habere, quum tota opum Eccleſiaſticarũ adminiſtratio illic in ſacrilegam deprædationem palàm ſit conuerſa,ſect.16.18.19.

Refutatur impudentia quorundam Papiſtarum, qui luxum Sacerdotum totiuſque Eccleſiæ Papalis dicunt eſſe ſplendorem regni Chriſti prædictum à ſanctis Prophetis,li.4 c 5.ſect.17.

de Diſciplina.

Diſciplinam rem eſſe maximè neceſſariam in Eccleſia,li.4.c.12 ſect.1.

De monitionibus priuatis, quod eſt primum diſciplinæ Eccleſiaſticæ fundamentum,li.4 c.12 ſect.2.

De ſenatu Eccleſiaſtico, id eſt ſenioribus qui morum cẽſuræ præſunt vnà cum Epiſcopis,li.4 c.3 ſect.8.

Principes etiam vnà cum plebeis debere ſubiici Eccleſiæ diſciplinæ, & ita olim factum fuiſſe,li 4.c.12 ſect 7.

De veteri diſciplina cleri,& prouincialibus ſynodis quotannis cogendis:húncque ordinem ſepultum eſſe in Papatu, niſi quòd eius vmbras neſcio quas retinent,li.4.c.12. ſect.22.

E

de Eccleſia.

Eccleſia mater fideliũ,l.4.c.1.ſect.1.4.5.

Expoſitio articuli Symboli,Credo ſanctam Eccleſiam.&c.li.4.c.1.ſect.2.3.

Sanctitatem Eccleſiæ nondum eſſe perfectam,li.4 c.8. ſect.12.

De Eccleſia inuiſibili:itẽ de viſibili,cuius ſigna ſunt ſyncera verbi prędicatio & Sacramẽtorũ adminiſtratio, ſ 7.8.9.10.11. Vbicũque ſigna illa ſunt ab ea nos ſocie-

tate

tate diſceſſionem non debere facere,ſ.12.

Vitij aliquid obrepere poſſe in doctrina vel Sacramentorum adminiſtratione, propter quod non ſit nobis abiicienda Eccleſiæ illius communio: & multò minùs ob id vitæ imperfectionem & morum corruptelam: vbi taxantur Anabaptiſtæ, lib.4 c 1.ſ.12.13.14.15.16 &c.

Ita ſanctam eſſe Eccleſiam vt multis ſemper vitiis laboret, nec tamen deſinat eſſe Eccleſia, Scripturæ teſtimoniis & ſeculorum omnium experientia oſtenditur,l.4.c.1.ſ.17 18 19.

de Eccleſiæ poteſtate quo ad fidei dogmata.

Quicquid authoritatis habet Eccleſia, id propriè nõ hominibus, ſed verbo (cuius miniſterium illis eſt cõmiſſum) dari: itaque nunquam licuiſſe Eccleſiæ aliud docere quàm quod à Domino acceperat, oſtenditur Prophetarum & Apoſtolorum adeóque Chriſti exemplo,l.4.c.8.ſ.1.2.3. 4.& 8.9.

Chriſtum ſemper docuiſſe ſuam Eccleſiam: varias tamen tenuiſſe docendi rationes pro temporum diuerſitate, ante Legem ſcriptam, ſub Lege & Prophetis, & demum ipſo manifeſtato in carne, l.4.c. 8.ſ 5.6 7.

de falſa Eccleſia.

Vbi regnum occupauit mendacium & falſitas, illic non eſſe Eccleſiã: quod oſtẽditur reperiri ſub Papiſmo, licet ibi iactetur perpetua Epiſcoporum ſucceſſio, l.4.c.2.ſ.1.2.3 4.

Non eſſe hæreticos aut ſchiſmaticos qui à Papatu deficiunt,l 4.c.2.ſ.5.6.

Vt maxime exteruare quis velit vitia Eccleſiæ Papiſticæ, nõ tamen eſſe meliorem eius ſtatum quàm fuit in regno Iſrael ſub Iarobeam, lib. 4. cap.2.ſect. 7.8.9.10.

Manere tamen Dei benignitate in Papatu veſtigia quædam Eccleſiæ, & ita impleri quod ſcriptum fuit, Antichriſtum ſeſſurum in templo Dei, l.4. c.2. ſect.11. 12.

Comparatio poteſtatis quã habet vera Eccleſia in docendo, cum tyrannide Papæ & ſuorum in condendis fidei nouis articulis,l.4.c.8.ſ.10.

De axiomate Papiſtarum, Errare non poſſe Eccleſiam,l.4 c.8 ſect.13.

Falſum eſſe, oportuiſſe Eccleſiam addere ſcriptis Apoſtolorum, li.4.c.8.ſect.14. 15.16.

Refutantur argumenta quibus Papiſtæ confirmant datam eſſe poteſtatem Eccleſiæ vt cudat nouos fidei articulos,l.4.c.8. ſect.11 .12.

de Epiſcopis.

Epiſcopi nomen in vetere Eccleſia attributum vni alicui in ſingulis miniſtrorum collegiis, politiæ cauſa, nõ autem vt in alios dominationem exerceret,lib.4.c. 4.ſect.2.

Tam Epiſcopi quàm reliquorum Preſbyterorum partes fuiſſe, incumbere prædicationi & Sacramentorum adminiſtrationi,lib.4.c.4.ſec.3.

Veterem Eccleſiam ferè obſeruaſſe præſcriptum Apoſtolorum in miniſtrorum vocatione,l.4.c.4.ſe.11.12.13.

Quo ritu poſt electionem initiarentur veteris Eccleſiæ miniſtri,ſ.14.15.

De ceremonia ordinationis verorum Presbyterorum , l.4.c.19.ſ.28.

Sæpe corruptiſſimum fuiſſe in Eccleſia ordinem Sacerdotum , Prophetarum & paſtorum,l.4.c.9.ſect.3.4.5.

Non eſſe ſine exceptione obediendum paſtoribus Eccleſiarum , ſed in Domino & verbo eius,l.4.c 9.ſ.12.

Qui & quales creentur in Papatu, l.4. c.5.ſec.1.

Ius populi ſublatum in eligendo, violatóſque canones antiquos,ſect.2.& 3.

Quales presbyteri creentur in Papatu, & ad quid,l.4.c.5.ſec.4.5.

De beneficiorum collationibus in Papatu.l.4.c.5.ſ.6.7.

Quàm fideliter munus ſuum exerceant Sacerdotes omnes in Papatu, ſiue ſint Monachi, ſiue ſeculares, vt Canonici, Decani, &c. Parochiarum rectores, Epiſcopi,l. 4.c.5.ſect 8.9.10 11.

Negligentia eorum qui Eccleſiis præerant tempore Gregorij & Bernardi, l.4. c.5.ſe.12.

Tota facies gubernationis Eccleſiaſticæ quæ hodie eſt ſub Papiſmo, eſt velut ſpoliarium, in quo ſine lege & modo latrones graſſantur,l.4.c.5.ſ.13.

De diſſoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum, Epiſcoporum, &c. in Papatu,l.4.c.5.ſec.14.

de Euangelio.

Chriſtum quamuis ſub Lege Iudæis

cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe, & ſanctos Patres delibauiſſe gratiam quæ hodie nobis plena abundãtia offertur: vidiſſe diem Chriſti, licet obſcuriore intuitu: cuius nunc gloria nullo interpoſito velo in Euangelio refulget, li.2.c.9.ſect.1.2. Vbi etiam oſtẽditur Euangeliũ propriè & ſpecialiter vocari promulgationẽ exhibitæ in Chriſto gratiæ, non quæ de peccatorum remiſſione apud Prophetas extant promiſſiones.

Contra Seueti dogma (qui eo prætextu quòd fide Euangelij habemus promiſſionum omnium complementum, abolet promiſſiones) oſtenditur, quãuis præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinẽ nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitionem tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latere quandiu hîc viuimus, ideóque in promiſſiones adhuc nobis recumbendum, lib.2.c.9.ſect.3.

Conuincitur eorum error qui legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quam operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ, lib.2.c.9.ſect.4.

Iohannem Baptiſtam habuiſſe munus medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apoſtolos Euangelij præcones, lib.2.c.9.ſect.5.

De Excommunicatione.

Quid ſit poteſtas iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quàm neceſſaria, & antiqua, lib.4.c.11.ſect.1. & 4.

De poteſtate ligandi & ſoluendi quatenus ad diſciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, lib.4.c.11.ſect.2. diſtinctam eſſe hanc Eccleſiæ poteſtatem à ciuili, & alteram alteri eſſe adiumento, itaq; falsò quoſdam exiſtimare locum illi non eſſe vbi Chriſtiani ſunt Magiſtratus, lib.4.c.11. ſect.1.3.8. & ſtatum ac perpetuum eſſe hunc ordinem in Eccleſia, non temporarium, ſect.4.

De recto vſu huius iuriſdictionis in veteri Eccleſia, & non fuiſſe penes vnum hanc poteſtatem, ſed penes conſeſſum ſeniorum, lib.4. c.11. ſect.5.6. & c.12.ſect.7.

De Eccleſiæ excommunicatione, illiúſque authoritate, lib 4.c.12.ſect.4.

Tres fines quos ſpectat Eccleſia in correctionibus & excommunicatione, lib.4.c.12.ſect.5.

De diſciplina Eccleſiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia ſint priuata, alia publica: item alia delicta, alia ſcelera, lib.4.c.12.ſect.3.4.6.

In excommunicatione ſeueritatem moderatam eſſe debere, & in hac parte notatur immodica veterum auſteritas, lib.4.c.12.ſect.8.

Priuatus etiam quiſque excommunicatos debet alienos iudicare ab Eccleſia, ſed non pro deſperatis habere, & pro virili contendere vt in viam redeant, lib.4.c.12.ſect.9.10.

Si collegium ſeniorum minùs diligenter vitia corrigat, aut ipſi Paſtores nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare, non tamen debere priuatos facere diſceſſionem ab Eccleſia, aut Paſtores miniſterium abiicere, lib. 4.cap.12.ſect.11.

Contra Donatiſtarum veterum & noſtrorum Anabaptiſtarum moroſitatem qui nullum cœtum Chriſti eſſe agnoſcũt niſi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio, lib.4.c.12.ſect.12.

Si contagio peccati alicuius totã multitudinem inuaſerit, temperandam eſſe miſericordia diſciplinæ ſeueritatem, ne exitium corpori afferatur, lib.4.c.12.ſect.13.

F

De Fide.

Fidei nomen aliter ſumptum à ſacris ſcriptoribus quàm à profanis, lib.4. c.12. ſect.13.

Deum eſſe fidei obiectum, quomodo intelligi debeat, lib.2.c.6.ſect.4.

De fide: vbi reprehenduntur Sophiſtę, qui hac voce nihil aliud concipiunt quã vulgarem Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum, & ſimpliciter Deum obiectum fidei vocant, Chriſtum interim omittentes, ſine quo nulla fides, nullúſq; ad Deum acceſſus, lib.3.c.2.ſect.1.

Impugnatur ſcholaſticorum dogma de fide implicita, quũ fides requirat explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua conſiſtit noſtra iuſtitia, ſect.2.

Fidem quidem noſtram, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam eſſe multis ignorantiæ reliquiis, & in cunctis ſemper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Chriſti diſcipulis, antequam ad plenam illuminationem veniſſent) nihilominus tamen veriſſimum illud eſſe, ſemper cum

ſide coniunctã eſſe intelligentiã, ſec.3.4.

Quandã eſſe Chriſti obſeruantiam, & docilitatem cum proficiendi deſiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen ſit tantùm præparatio ad fidem: & eam poſſe vocari fidem implicitam, longè tamen diſtare à Papiſtarum commento, ſect.5.

Veram fidem, ſiue Chriſti cognitionem eſſe quum eum ſuſcipimus qualis à Patre offertur, nempe Euangelio ſuo veſtitum: & mutuam eſſe fidei relationem cũ verbo: quia verbum fons eſt fidei, baſis fidei, & ſpeculum in quo Deum fides intuetur, ſect.6.

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei ſubſcribat, propriè tamẽ in eo reſpicere Dei beneuolentiam & miſericordiã, id eſt gratię promiſſiones in Chriſto fundatas, in quarum intelligentiam & certitudinem mentes illuminat & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, ſect.7.

Refutatur Sophiſtarum diſtinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de ſingulari Spiritus dono nunquam cogitaſſe, quum fides à pio affectu nullo modo poſſit diſtrahi, ſect.8.

Fidei vocabulum diuerſas habere ſignificationes, & ſumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abuſiuè pro ea notitia Dei quæ in quibuſdam impiis cernitur, quæ potius vmbra & imago eſt fidei, cuius diuerſæ formæ in ipſis cernuntur, ſect.9.10.

Reprobos interdum etiam ſimili ferè ſenſu atque electos affici, non tamen ſolidè percipere vim ſpiritualis gratiæ, ſed tãtùm confuſè. idipſum nihilominus eſſe operationem quandam Spiritus inferiorẽ, ſed longè diſtare ſenſum hunc à peculiari teſtimonio quod reddit electis, ſect.11.

Neque tamen fallacem eſſe Spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelij notitia reprobos, & Diuini amoris ſenſu, qui poſtea euaneſcat. Aliquando etiam in cordibus eorũ excitare mutui quoddam erga Deum amoris deſiderium, ſed qui mercenarius ſit, non ſincerus. Concluditur tandem quoſdam eſſe qui fidem non ſimulant, qui tamẽ vera fide carent quod rurſus probatur Scripturæ teſtimoniis, ſect.12. & à Scriptura eiuſmodi ſenſum vocari fidem, licet impropriè, ſec.13.

Fidem nonnunquam accipi pro ſana pietatis doctrina, & tota eius ſumma, aliquando contrà, reſtringi ad particulare aliquod obiectum, aliquando referri ad Eccleſiæ miniſterium, ſect.13.

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & ſcientiam: & tamen eſſe eiuſmodi notitiam quæ certitudine magis quàm apprehenſione conſtet, quum omnibus modis ſit infinitum quod mens noſtra fide complectitur, lib. 3. cap.2. ſect. 14.

Fidem non eſſe contentam dubia opinione aut obſcura conceptione, ſed plenam fixámque certitudinem requirere: eóque referenda eſſe tot elogia quibus verbo Dei authoritatem aſſerit Spiritus ſanctus, lib.3.c.2.ſect.15.

Permultos ita miſericordiam Dei concipere vt quàm minimum inde conſolationis recipiant, quia dubitant an ſibi ſit miſericors futurus: ſed longè alium eſſe ſenſum πληροφορίας fidei, cuius præcipuus cardo eſt ne promiſſiones gratiæ extra nos tantùm veras eſſe arbitremur, ſed potius eas intus complectendo noſtras faciamus. inde colligitur quis verè fidelis dici poſſit, lib.3.c.2.ſect.15.16.

Quod fideles in recognoſcenda erga ſe Dei bonitate non modò ſæpe tentantur inquietudine, ſed grauiſſimis etiam terroribus interdumquatefiunt, non obſtare quin fides certitudinem ſecum afferat: quia qualemcunque in modum affligentur, nunquam tamen decidunt ac deſciſcunt à certa illa quam de miſericordia Dei conceperunt fiducia: ſed cum propria infirmitate certantes ſemper tãdem emergunt. quod multis in Dauide exemplis oſtenditur. lib.3.c.2.ſect.17. Deſcribitur conflictus carnis & Spiritus in anima fideli, ſect.18.

Diuinæ beneuolentiæ certitudo, lib.2. c.2. ſect 18.

Refutatur peſtilentiſſima quorundam ſemipapiſtarum philoſophia, qui licet fateantur nos, quoties in Chriſtum reſpicimus, inuenire plenam bene ſperandi materiam, volunt tamẽ noſtræ indignitatis intuitu nos fluctuari & hæſitare: oſtenditúrque certam nos nihilominus ſalutem expectare debere quum mirabili quadam cõmunione Chriſtus in vnum corpus nobiſcum in dies magis ac magis coaleſcat,

l.3.c.2.ſect 24.

Vbi primùm vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis propitium contemplari incipimus, procul quidem & eminus, ſed ita certo intuitu vt ſciamus nos minimè hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli teſtimoniis,l.3.c.2.ſe. 19.20.

Exemplis oſtenditur quomodo ad impetus tentationum ſuſtinendos fides ſe verbo Domini armat & munit, nec ubi diuinæ miſericordiæ fiduciam excuti vnquam patiatur pia mens,quamuis multis incredulitatis & diffidentiæ reliquiis oppugnetur,l.3.c.2.ſect.21.

In diuina beneuolentia (quam reſpicere dicitur fides)licet ſibipræcipuè proponat vitæ æternæ certam expectationē, contineri tamen promiſſiones vitæ etiam præſentis,ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem, ſed qualis è verbo percipi poteſt. Vtrunque Scripturæ teſtimoniis confirmatur,l.3.c.2.ſec.28.

Fidem,licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc eſt in mandatis etiam & interdictis ac minis)fundamentum tamen & proprium ſcopum habere in gratuita miſericordiæ promiſſione: atque hac ratione Euāgelium dici verbum fidei,opponique Legi,l.3 c.2.ſect.29. Neque tamen hac diſtinctione fidē lacerari à nobis, vt impudenter calumniatur Pighius,ſec.30.

Fidem non minus verbo Dei opus habere,quàm fructum viua radice arboris, &cum verbo coniungendam eſſe Diuinæ potentiæ conſiderationem, ſine qua illud aures malignè admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio.Potentiam autem effectualem conſiderandam ex operibus videlicet Dei, & ex beneficiis eius vel particularibus,vel vetuſtis; & toti Eccleſiæ collatis,lib.3.c.2.ſe.31.

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidei errores aliqui ſint permixti & videantur verbi fines excedi,ſic tamen vt illa primatum ſemper teneat,Saræ & Rebeccæ exemplis oſtenditur: quas in obliquis animi ſui deflexionib. arcano Deus fræno in verbi obedientia retinuit, Ibid.

Propter cæcitatem peruicaciámque noſtram verbum nō ſufficere ad fidem, niſi Spiritus Dei mentem noſtram illuminet,& virtute ſua cor confirmet: eúmque non tantùm inchoatorem eſſe fidei, ſed eam etiam augere per gradus,l.3.c.2.ſec. 33. Licet παράδοξον plerisque videatur neminem poſſe in Chriſtum credere niſi cui donatura ſit: veriſſimum tamen eſſe oſtenditur rationibus, teſtimoniis Scripturæ,& exemplis,Ibid.ſect 34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donúmque eſſe ſingulare, quod impertit ſingulari priuilegio quibus vult, vt confirmatur egregiis ſententiis ex Auguſtino ſumptis, Ibid.ſec.35.

Non ſatis eſſe mentem illuminari verbi intelligentia, niſi etiam in cor ipſum verbi certitudo transfundatur. quorū vtrunque Spiritus operatur: qui propterea & ſigillum,& arrha &Spiritus promiſſionis dicitur,l.3.c.2.ſec.36.

Licet variis dubitationibus impetatur fides,ſemper tamen ipſam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem ſuauiſſimam concipere, lib.3. cap.2. ſec.37.

Impugnatur pernicioſum ſcholaſticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter ſtatuere non poſſe quàm ex coniectura morali,l.3.c.2.ſect. 38. Miſerrimæ cæcitatis arguunturquòd temeritatis eſſe dicant nos concipere indubitatam diuinæ voluntatis notitiā. Inſeritur egregia antitheſis iſtorū & Pauli in hoc dogmate,Ibid.ſect.39. Refutatur eorū friuola tergiuerſatio. Etiamſi ſecundum præſentem iuſtitiæ ſtatum de gratia Dei iudicium nobis ſumere liceat,manere tamen in ſuſpenſo finalis perſeuerantiæ notitiam, Ibid.ſe.40.

Oſtenditur definitio fidei tradita hoc capite,ſe.7. bene conuenire cum ea quæ habetur apud Apoſtolum, Heb c.11. Et teſtimonio Bernardi refellitur ſcholaſticorum deliramentum, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe.lib.3 c.2.ſect.4.

Ex fide ſemper gigni ſpem, & hanc illius comitem eſſe indiuiduam, adeò vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur:item.fidem ſpe ali &confirmari: & quam neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quæ tot tētationum formis impetitur, lib.3. cap.2. ſect.42.

Propter hanc coniunctionem & affinitatem ſpei cum fide, Scripturam hæc vocabula

cabula nonnunquam confundere, aliquando ſimul iungere. Refutatur Petri Lombardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, li.3.c.2.ſect.43.

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, libr.4.cap.14.ſect. 7.8.

De ſumma Fidei noſtræ, quam Symbolum Apoſtolorum vocamus, lib.2.cap.16. ſect.18.

Concluſio capitis 16. in qua ſummatim comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de Chriſto recitantur in Symbolo Apoſtolorum quod vocant, ſect.19.

de Furto.

Expoſitio octaui præcepti. Vbi de variis furtorum generibus, & quibuſdam quæ licet aliter iudicent homines, apud Deũ tamen furta cenſentur: adeóque eum qui non exequitur quod ex ſuæ vocationis munere aliis debet, furem eſſe, lib.2.cap. 8.ſect 45. Quid præſtare nos oporteat, vt pareamus huic mandato, oſtenditur variis exemplis, pro ratione perſonarum & diuerſarum functionum, Ibid.ſect.46.

H

de Homine.

Homo ſui agnitione non tantùm inſtigatur ad quærendum Deum, ſed quaſi manu ducitur etiam ad reperiendum, li. 1.cap.1.ſect.1.

Hominis creatio egregium ſpecimen potentiæ, bonitatis & ſapientiæ Dei: vnde *μικρόκοσμος* à quibuſdam philoſophis dictus, lib.1.c.5.ſect 3. Hominum ingratitudo, qui Dei prouidentiæ ſigna & in animo & in corpore ſentientes, Deo non dant laudem, lib.1.c.5.ſect 4.

Duplex noſtri cognitio: nempe in prima origine, & poſt Adæ lapſum, & hanc illa præterea eſſe non accipiendam, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturæ authorem, lib.1.c.15.ſect.1.

Homini maximè neceſſaria ſuiipſius recta cognitio: quæ in hoc ſita eſt (quemadmodum præſcribit Dei veritas) vt primùm reputans quem in finem ſit creatus, & donis non contemnendis præditus, totus à Deo pendeat, à quo precario tenet omnia: deinde miſeram ſuam poſt Adæ lapſum conditionem expendens, verè ſibi diſpliceat, & nouum concipiat quærendi Dei ſtudium, vt in eo recuperet bona quorum prorſus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hîc iudicio carnis philoſophorúmque libris auſcultemus: qui dum nos reputandis tantùm bonis noſtris detinent, in peſſimam noſtri ignorationem abriperent, lib.2.c.1.ſect.1.2.3.

Homo nunquam ad puram ſui notitiam peruenire poteſt, niſi prius Dei faciem ſit contemplatus. Id eſt, ex verbo cognoſcere & expendere cœperit qualis ſit, & quàm exacta iuſtitiæ, ſapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib.1.c.1.ſect.2.

Sanctiſſimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifeſtauit præſentiam & gloriam ſuam, horrore & ſtupore perculſi fuerunt, libr.1.capit.1. ſect.3.

Totum hominem corruptum eſſe vtraque ſui parte (id eſt & mẽte & corde, ſiue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illum deſcribit Scriptura, maximè quum carnem eſſe dicit: & oſtenditur hanc vocem non referri tantùm ad ſenſualem, ſed etiam ad ſuperiorem animæ partem, lib.2.cap.3.ſect.1. Fruſtra homines in ſua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo, qui de vniuerſa filiorum Adam natione agens, nec alicuius ſeculi deprauatos mores taxans, ſed perpetuam naturæ corruptionem accuſans, hominibus adimit iuſtitiam, id eſt integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & poſtremò Dei timorem, lib. 2.cap.3.ſect.2.

Diluitur obiectio de profanis quibuſdam hominibus, qui quum natura duce tota vita ad virtutem & honeſtatis ſtudium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitioſam putemus. Itaque oſtenditur naturæ peruerſitatem, qua vndique pollutus eſt homo, Deum non quidem purgare intus (quod facit in electis) ſed tamen ſua prouidentia aliquando refrænare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere variis rationibus, quatenus expedire nouit ad conſeruandam rerũ vniuerſitatẽ, li. 2.c.3.ſec.3. Et quę legũtur in profanis quibuſdã emicuiſſe virtutes, non eſſe idonea argumẽta puritatis naturę, quũ animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio ve-

neno corruptus,nō ſtudio illuſtrandę Dei gloriæ directus: & quum non ſint communes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus diſpenſat, vt ſæpe regibus, nonnunquam etiam priuatis quibuſdam,lib.2.cap.3.ſect.4.

de Humilitate.

Veram humilitatem non eſſe (quam à nobis exigit Deus) niſi omni nos bono & iuſtitia penitus vacuos agnoſcimus,lib.3. ca.12.ſect.6.Cuius humilitatis exemplum oſtenditur in Publicano,ſect.7.

Vt Chriſti vocationi locum demus,faceſſere à nobis oportere tum arrogantiam tum ſecuritatem,lib.3.cap.12.ſect.8.

Non eſt periculum ne ſibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo diſcat quod ſibi deeſt. Verbum eſt diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in ſeipſo erigit.ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multæ graues ſententiæ, quæ hominem ſeuerè proſternunt:item promiſſiones, quæ non aliis gratiam promittunt quàm tabeſcentibus ſuæ paupertatis ſenſu, libr.2.cap.2. ſect. 10. Item egregiè quædam dicta de humilitate vera à Chryſoſtomo & Auguſtino,lib.2.c.2.ſect.11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis inſignit, non vt vni loco aut populo alliget, ſed vt ſacrum eius numen ab idolis diſcernat,lib.2.c.8.ſect.15.

Primi præcepti expoſitio: vbi oſtenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem Deo in ſolidum competere: eorúmque ne tantillum quidem aliò deriuari poſſe ſine ipſius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib.2.c.8.ſect.16. Secundi præcepti expoſitio: vbi de idolis & imaginibus, libr.2. cap. 8. ſect. 17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat, diſertè excludere deos omnes Gentium,libr.1.cap.10.ſect.3. & maximè idola ac ſimulachra omnia, lib.1.cap.11.ſect.1.Deum ab idolis diſcerni,non tantùm vt ſolus Dei nomen obtineat, ſed vt ſolus in ſolidum colatur, nec aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. libr.1.cap.12 ſect.1. Impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur, lib. 1. cap.11. ſect. 1. Simpliciter Deo diſplicere omnes ſtatuas & imagines quæ fiunt ad eum figurandum,probatur teſtimoniis & rationibus, libr. 1.capi.11.ſect.2. neque ad Iudæos tantùm pertinuiſſe eam prohibitionem, Ibid.

Sic Deum certis ſignis viſibilibus præſentiam ſuam olim oſtendiſſe vel toti populo vel quibuſdam ſelectis, vt eadem ſigna monerent eos de incomprehenſibili Dei eſſentia, libr.1.c.11.ſect.3. Inſanire Papiſtas qui ſimulachra Dei & ſanctorum defendunt exemplo Cherubim operientium propitiatorium, oſtenditur vel Iuuenalis teſtimonio, lib. 1. capi.11. ſect.3.

Simulachra non eſſe deos,materia ipſa oſtendit, item fabricatio, quæ manibus hominum perficitur, libr. 1. capit. 11. ſect.4.

Contra Græcos, qui Deum non ſculpunt,ſed pingere ſibi permittunt, libr.1. c.11.ſect.4.

Gregorij dictum (quo niti ſe dicunt Papiſtæ) imagines eſſe libros idiotarum, refutatur teſtimoniis Ieremiæ & Habacuc, Lactantij Euſebij, Auguſtini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, libr.1.cap.11. ſect.5.6.7.

Papiſtarum ſtatuas vel picturas quib. ſanctos martyres & pias virgines repræſentant, perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria, lib.11.cap.11.ſect.7.& 12.

Ex verbi prædicatione & Sacramentorum adminiſtratione multo plus diſcet populus quàm ex mille crucibus ligneis lib.1.cap.11.ſect.7.

Idololatriæ vetuſtas & origo,quòd homines Deum ſibi adeſſe non credentes, niſi carnaliter ſe præſentem exhibeat, erexerunt ſigna in quibus ipſum ſibi præ oculis carnalibus obuerſari credebant, lib.1.cap.11.ſect.8.Tale figmentum ſequitur protinus adoratio ſimulachri, ſicut Dei aut alterius creaturæ in ſimulachro. quorum vtrumque lex Dei prohibet, ſect.8.9.

Contra eos qui ad defenſionem execrabilis idololatriæ prætexunt, ſe non reputare imagines pro diis, oſtenditur neque Iudæos vitulum, neque Ethnicos ſimulachra ſibi fabricantes, exiſtimaſſe illa Deum eſſe: quos tamen nemo excuſare ſuſtineat,lib.1.cap.11.ſect.9.

Papiſtas

Papiſtas non minus quàm Ethnicos & idololatras Iudæos, perſuaſos eſſe ſe Deum ipſum colere ſub ſimulachris oſtenditur, libro 1.cap.11. ſect.10. neque ipſos elabi poſſe diſtinctione ſua duliæ & latriæ, ibidem, ſect.11. & 16. & cap.12. ſect.2. Quum idololatria damnatur, non repudiari prorſus ſculpturam & picturam, ſed requiri purum & legitimum vtriuſque vſum, adeóque ne Deus effingatur viſibili ſpecie, ſed ea tantùm quorum capaces ſint oculi, libro 1.capit.11. ſect.12.

De imaginibus in templis Chriſtianorum, lib.4.cap.9.ſect.9.

Etiam idololatræ omnibus ſeculis naturaliter ſenſerunt vnicum eſſe Deum: ſed hic ſenſus non vltrà voluit niſi vt eſſent inexcuſabiles, lib.1.c.10.ſect 3.

Idololatria amplum eſt documentum Dei notitiam omnium mentibus naturaliter eſſe inditam, lib.1.c.3. ſect.1.

de Ieiunio.

De ea parte diſciplinæ Eccleſiaſticæ quæ eſt de indicendis ieiunijs, aut precibus extraordinariis, & quomodo id facere debeant paſtores, lib.4.c.12. ſect.14.16. 17. Prouidendum nequid in ieiunio obrepat ſuperſtitionis, ſect.19.

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, lib.4.c.11.ſect.15. Ieiunij definitio, lib.4.c.12.ſect.18.

De quadrageſimæ ſuperſtitione & varia ieiunij illius obſeruatione, lib.4.cap. 12. ſect.20.21.

de Imagine Dei in homine.

Quid ſit hominem creatum eſſe ad imaginem Dei: vbi refutantur futiles expoſitiones Oſiandri & aliorum quorundam: ac oſtenditur, quanuis Dei imago reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præſtantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium ſpecies, primariam tamen eius ſedé in mente & corde, vel in anima eiuſque potentiis eſſe, lib.1.c.15.ſect.3. lib.2.ca. 2. ſect.1.

Imaginem Dei initiò conſpicuam fuiſſe in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine, & partium omnium ſanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ qua Chriſtus nos reformat ad imaginem Dei, & aliis argumentis, lib.1. c. 15. ſect.4.

de Impoſitione manuum.

De impoſitione manuum in ordinandis miniſtris, lib.4.c.14.ſect.20.

De impoſitione manuum in creandis Sacerdotibus Papiſticis, lib.4. cap.19. ſect.31.

de Indulgentiis.

Quòd tandiu ſaluæ conſtiterint indulgentiæ, argumento eſſe quàm alta errorum nocte aliquot ſeculis immerſi fuerint homines, lib.3.c.5.ſect.1.

Quid ſint indulgentiæ ex Papiſtarum doctrina: vnde conuincitur eſſe profanationem ſanguinis Chriſti. Egregia antitheſis Chriſti & indulgentiarum Papalium, lib.3.c.5. ſect.1.

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregiis ſententiis Leonis Romani Epiſcopi & Auguſtini: oſtenditúrque ſanguinem Martyrum nō eſſe infructuoſum, licet nullum locum habeat in remiſſione peccatorum, lib.3. cap.5. ſect. 3.& 4.

Aut mendax Dei euangelium eſſe oportere, aut mendaces indulgentias, oſtenditur, & quæ earum origo fuiſſe videatur, lib.3.c.5.ſect.5.

de Iudiciis forenſibus.

De iudiciorum, magiſtratuum & legum vſu inter Chriſtianos. Licere Chriſtianis coram magiſtratu ius ſuum perſequi, modò id illæſa pietate & charitate proximi fiat, lib.4 ca.20.ſect.17.18. Vindictæ cupiditatem ſemper fugiendam, ſiue actio ſit ciuilis ſiue criminalis, qua contenditur coram iudice, ſect.19. Præceptum Chriſti de pallio promittendo ei qui tunicam auferat, & ſimilia, non repugnare quominus Chriſtianus coram magiſtratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum ſuarum cōſeruationem, ſect.20. Paulum non damnare in vniuerſum lites, ſed reprehendere immodicum litigandi furorem in Corinthiis, ſect.21.

de Iudicio vltimo.

De viſibili præſentia Chriſti quum apparebit ſupremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: meritóque ad diei illius cogitationem reuocari fidem noſtram; & de egregia conſolatione quæ inde cōſcientiis noſtris oritur, ſect.17.18.

De incomprehenſibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib.3. cap.25. ſect.12.

de Iuramento.

Expoſitio tertij præcepti: quo tria hæc continentur. Ne quid de ipſo Deo cogitemus aut loquamur niſi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis myſteriis, nequid poſtremo de eius operibus, lib.2.c.8.ſect.21.

Iuramenti definitio: vbi oſtenditur ſpeciem eſſe cultus diuini: ideóque cauendum ne iuramenta noſtra cõtineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in ſuperuacuis iuramentis, aut quibus alterius quàm Dei nomen adhibetur, l.2.c.8.ſect.23.24 25.

Contra Anabaptiſtas probatur ex Scriptura nõ omnia iuramenta nobis interdici, Chriſtúmque in Euangelio nihil mutaſſe quo ad regulam iuriſiurandi in Lege præſcriptam, lib.2.c.8.ſect.26. quod ipſius etiam exemplo cõfirmatur: nec ſolùm publica, ſed priuata etiam iuramenta permiſſa eſſe, obſeruata moderatione quam Lex iubet, Ibid. ſect. 27.

de Iuſtificatione fidei.

De iuſtificatione fidei, ac primò de ipſa nominis & rei definitione, lib.3.c.11.

Maximi eſſe momenti caput doctrinæ de iuſtificatione fidei, lib.3.c.11.ſect.1.

Quid ſit iuſtificari operibus, quid item fide, oſtenditur ex Scriptura, lib.3. c.11. ſect.2.3.4.

Refutatur Oſiandri delirium de eſſentiali iuſtitia, quod homines ſerio gratuitæ Chriſti gratiæ ſenſu priuat, lib.3.c.11. ſect.5.6.7.& ſeq.vſque ad 13.

Refellitur Oſiandri commentum, Quũ Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis eſſe iuſtitiam, lib.3.c.11.ſect.8.9.

Contra eos qui iuſtitiam imaginantur ex fide & operibus cõflatam, oſtenditur, altera ſtante alteram neceſſariò euerti, lib.3.c.11.ſect.13.14.15.16.17.18.

Ex ſcriptura probatur cõtra ſophiſtas firmum eſſe axioma, Nos ſola fide iuſtificari. lib.3.c.11.ſect.19.20.

Confirmatur Scripturæ teſtimoniis, iuſtitiam fidei eſſe reconciliationem cum Deo, quæ ſola peccatorum remiſſione conſtet, lib.3.c.11.ſect.21.22.

Sola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur, lib.3.c.11.ſect.23.

Vt ſeriò nobis perſuadeatur gratuita iuſtificatio ad Dei tribunal tollendas eſſe mentes: coram quo nihil eſt acceptũ niſi omni ex parte integrum & abſolutum, cuius tremenda maieſtas deſcribitur ex variis Scripturæ locis, lib.3.cap.12. ſect.1.2.

Pios omnes ſcriptores oſtendere, vbi ſibi cum Deo negotium eſt, vnicum conſcientiæ aſylum eſſe in Dei gratuita miſericordia, excluſa omni operum fiducia: demonſtratur teſtimonis Auguſtini & Bernardi, lib.3.c.12.ſect 3.

Duo eſſe in gratuita iuſtificatione obſeruanda: nempe vt Domino conſtet illibata ſua gloria: quod fit vbi ſolus ipſe iuſtus agnoſcitur: quoniam aduerſus Deum gloriantur qui in ſe gloriantur. lib.3.c.12 ſect.1.2. Deinde vt conſcientiis noſtris coram ipſius iudicio placida ſit quies, ſect.3.4 5.

Quale initium iuſtificationis, & continui progreſſus, lib 3.c.14.

Breuis ſumma fundamenti doctrinæ Chriſtianæ ex Paulo, lib.3 c.15. ſect.5.

Eo fundamento iacto ſapientes architectos rectè atq; ordine ſuperædificare, ſiue doctrina & exhortatio ſit proponẽda, ſiue conſolatio adhibenda, ſect.8.

Doctrinâ iuſtificationis fidei non deſtrui bona opera, l.3.c.16. ſect.1.

Falſiſſimum eſſe abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus, l.3.c.17. ſect.2.3.

Futiliſſimam eſſe calumniam, inuitari homines ad peccandum quum gratuitã peccatorum remiſſionem, in qua collocatam dicimus iuſtitiam affirmamus, lib. 2.c.16.ſect 4.

Quo ſenſu dicat nonnunquam Scriptura fideles iuſtificari operibus, lib.3.c.17.ſect.8.9.10.11.12. Item, factores Legis iuſtificari, lib.3.c.17.ſect.13. Item, eum qui ambulat in integritate ſua iuſtum eſſe, ſect.15.

Exponuntur loci quidam quibus fideles iuſtitiam ſuam examinandam Dei iudicio audacter afferunt, ac ſecundum eam de ſe ſtatui cupiunt: & oſtenditur non pugnare cum gratuita iuſtificatione fidei, l.3.c.17.ſect.14.

Sententiam Chriſti, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, non pugnare cum gratuita

gratuita iuſtificatione fidei, l.3. cap.18. ſec.9.

L

de Lege.

Legem, id eſt formã religionis, à Moyſe promulgatam, non fuiſſe datam vt veterem populum in ſe retineret, ſed vt in illorum cordibus foueret ſpem ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduentum: oſtendit toties repetita fœderis mentio apud Moſen: item ceremoniarum ratio præſcripta tam in ſacrificiis quàm in ablutionibus: item eius ſacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & poſteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuiſſe vt homines ad Chriſtum quærendum præpararet, l.2.c.7.ſec.12. Idque fieri quum nos peccatorum noſtrorum vndique conuictos, magis inexcuſabiles reddit, vt ad veniam reatus expetendam ſollicitet, l 2.c.7.ſec.3.4.

Impoſſibilem eſſe Legis obſeruationem probatur ex Scriptura, & exponitur, l.2.c. 7.ſec. 5.

Legis moralis vſum officiúmq; triplex eſſe. quorum primum eſt, vt iuſtitiam quæ ſola Deo accepta eſt oſtendens, nobis ſit inſtar ſpeculi, in quo noſtram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, poſtremò ex vtraque maledictionem contemplemur, neque id in ignominiam Legis, ſed in gloriam beneficentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur ſuccurrit, & miſericordia delet lapſus noſtros. neque tamen in reprobis ceſſare omnino hoc Legis officium, l.2.cap.7.ſec.6.7.8.9. Secundum, vt pœnarum formidine coërceat reprobos, ne effrænatè perpetrent quam ſemper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa petulantia retrahat, l.2.c.7. ſec.10.11. Tertium fideles reſpicit. illis enim Lex licet iam digito Dei inſcripta cordibus, bifariam adhuc prodeſt: nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obſequium excitantur roborantúrque, ne carnis ignauia degenerent l.2.c.7.ſec.12 13 Nam quantum ad maledictionem Legis abrogata eſt fidelibus, ne amplius ſe contra illos exerat damnando ac perdendo, l.2. c.7.ſec.14.

Ex decem præceptis Legis diſcimus eadem illa quæ Lege naturali dictante tenuiter tantùm deguſtamus. Primùm Deo reuerentiam, amorem, timorem deberi à nobis: iuſtitiam illi placere, iniquitatem diſplicere: deinde, vitæ noſtræ examine facto ad Legis regulam, nos indignos eſſe qui locum noſtrum retineamus inter Dei creaturas, & vires noſtras reputando non modo impares eſſe adimplendæ Legi, ſed prorſus nullas. Vtrunque humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei miſericordiam recurrere, & opem gratiæ eius expoſcere nos docet, l. 2.c.8.ſec.1.2.3.

Quoniam Deus Legiſlator eſt ſpiritualis (id eſt, animæ non minus quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modò honeſtatem, ſed interiorem ſpiritualémque iuſtitiam requirit, & planè Angelicam puritatem, l.2.c.8.ſec 6. Quod probatur ex ipſius Chriſti interpretatione Phariſæorum peruerſam expoſitionem refutantis, qui externam tantùm neſcio quam Legis obſeruationem vrgebant, ſec.7.

Plus ſemper ineſt in præceptis & interdictis Legis quàm verbis exprimatur. Itaque ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ ſit cuiuſque ratio ſiue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda eſt ratiocinatio, vt non tãtum malum vetari, ſed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, l.2. c.8.ſe.8.9. Cur Deus ſynecdochicè loquutus ſit in concipiendis Legis ſuæ præceptorum formulis, ſec.10.

De Legis partitione in duas tabulas: eáque nos doceri primum iuſtitiæ fundamentum (atque adeò animam) eſſe Dei cultum, l.2.c.8.ſec.11. De diuiſione decem præceptorum, & quot priori, quot item poſteriori tabulæ aſſignanda, Ibidem, ſe. 12.& 50.

Præceptorum Dei explicatio: vbi oſtenditur Dominum initio Legis ad ſanciendam eius maieſtatem triplici argumento vti. primum ſibi poteſtatem ſupremam & eius imperij in nos vendicando, velut neceſſitate ad parendum trahere: deinde promiſſionis gratiæ dulcedine allicere: poſtremo beneficij accepti commemoratione ad obedientiam ſtimulare, l.2.c.8. ſec.13.14.15.

Legem non docere rudimenta tantùm quædam & primordia iuſtitię,ſed verum eius complementum, expreſſionem imaginis Dei, & ſanctitatis perfectionem: quę tota comprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, l.2. c.8.ſect. 51.

Lex naturalis, l. 2.c.2.ſec.22.

de Legibus politicis.

Nec Leges ſine magiſtratu, nec magiſtratus ſine legib. conſiſtere poteſt. Refellũtur ij qui negant rectè compoſitam eſſe rempublicam niſi politicis legibus Moſis regatur. ad id diuiditur Lex Moſis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito ſingularum partium ſcopo oſtenditur liberum eſſe ſingulis gentibus leges politicas condere, l.4. c. 20.ſe.14.15. modò ad æquitatem illam naturalem referãtur cuius ratio in Lege morali Moſis deſcripta eſt. Itaque pœnarum ſanctiones poſſe variare pro regionis, ſeculi, aliarúmque circumſtantiarum diuerſitate, declaratur propoſitis exemplis, ſec.16.

de Libertate Chriſtiana.

Quàm neceſſaria ſit eius cognitio, l. 3. c.19.ſe.1.

In tribus partibus ſitam eſſe Chriſtianam libertatem. Prima tractatur, lib 3.c. 9.ſec.2.3. ſecunda, ſect.4.5.6. tertia, ſect. 7.8.

Libertatem Chriſtianam eſſe rem ſpiritualem: & eam peruerſè interpretari quicunque vel ſuis cupiditatibus ipſam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo, l. 3.capi.19.ſect. 9.10.

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, l.1.c.15.ſect.8. quod lapſu ſuo amiſit. Hoc ignoraſſe philoſophos, & planè deſipere qui eos ſequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, Ibidem.

Flexibilitas liberi arbitrij vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine, non excuſat eius lapſum, l.1.c.15.ſec.8.

Non minus è re noſtra eſſe quàm ad Dei gloriã pertinere, agnoſcere vires omnes noſtras baculum arundineum, imò fumum eſſe. interim cauendum ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde deſidiæ occaſionem arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad quærendum in Deo bonum omne, quo vacui ſumus. Liberum arbitrium à ſuis defenſoribus magis præcipitari quàm ſtabiliri, l.2. c.2.ſec.1.

Philoſophi tres animæ facultates conſtituunt, intellectum, ſenſum & voluntatem, ſiue appetitum: putántque humani intellectus rationem rectæ gubernationi ſufficere: voluntatem à ſenſu quidem ad mala ſolicitari (adeo vt cum difficultate rationi ſe ſubiiciat, & aliquando variè diſtrahatur) ſed tamen habere liberam electionem, & nequaquam poſſe impediri quin rationem ducem per omnia ſequatur. denique virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate, l.2.c.2.ſec.2.3.

Scriptores Eccleſiaſtici, licet agnoſcerent & mentis ſanitatem & voluntatis libertatem ex peccato grauiter vulneratam, nimis tamen philoſophicè hac de re loquuti ſunt. veteres quidem, primùm ne rem communi hominum iudicio abſurdam traderent: deinde & præcipuè, ne carni ſuapte ſponte nimis ad bonum torpenti nouam deſidiæ occaſionem præberent: vt oſtenditur ex pluribus ſententiis Chryſoſt. & Hiero. Græci præ aliis, maximè Chryſoſtomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Auguſtino, variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex eorum ſcriptis referri queat. qui poſtea venerunt, in deterius alij poſt alios ſunt dilapſi. Item liberi arbitrij variæ definitiones ex Origene, Aug. Bernardo, Anſelmo, & Petro Lombardo & Thoma, l.2.c.2.ſec.4.

Quibus in rebus vulgò dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, libr.2.cap.2.ſect.5. item de vulgari diſtinctione triplicis libertatis, Ibidem.

An in totum ſit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nõnullam, licet infirmam: vbi de vulgari diſtinctione gratiæ operantis, & cooperãtis & quid in ea offendat, l.2.c.2.ſec.6.

Quum non alia ratione dici poſſit homo liberum arbitrium habere, niſi quia voluntate ſua malè agit, non coactione: magnopere intereſſe Eccleſiæ nunquam vſurpatam eſſe hanc vocem, quæ in exitialem confidentiam euexit homines. Veteres etiam ſæpe declarare quid de voce ipſa

ipſa ſentiant: Auguſtinum in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vim eius eneruat & eludit, cum ſeruum arbitrium nominans, tum rem ipſam vt eſt exponens pluribus verbis, libr. 2. cap.2.ſect. 7.8.

Licet veteres ſcriptores Eccleſiaſtici nimij ſint interdum in libero arbitrio extollendo, & ambiguè variéque in hac re loquuti ſint, apparet tamẽ ex quam plurimis eorum ſententiis, humana virtute nihil aut quàm minimo æſtimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui ſancto detuliſſe: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Auguſtini, Eugenij, Chryſoſtomi, l.2.c.2.ſect.9.

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, ſed à iudicij electione & voluntatis affectione eſt æſtimanda, lib.2. c.4. ſect.8.

Contra patronos liberi arbitrij oſtenditur peccatum eſſe neceſſarium, neque tamen ideo minus debere imputari: item eſſe voluntarium, non tamen euitabile, l. 2.c.5. ſect.1.

Soluitur altera eorum obiectio, Niſi ex libera arbitrij electione tũ virtutes tum vitia procedant, non eſſe conſentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur, lib.2.cap.5.ſect.2. Item quod obiiciunt, Si hæc non ſit voluntatis noſtræ facultas, bonũ aut malum eligere, oporteret homines omnes eſſe malos, aut omnes bonos, l.2.c.5. ſect.3.

Contra eoſdem etiam docetur non fruſtra fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non ſit penes peccatorem parêre: & quid illæ operentur tum in piis, tum in fidelibus, oſtenditur, l.2.c. 5.ſect.4.5.

Ex præceptis & Lege Dei non inferendum eſt homines habere liberum arbitrium & vires aliquas præſtandi: nã Deus non tantùm imperat quod fieri oportet, ſed etiam promittit obediendi gratiam, l. 2.c.5.ſect.6.7.9.

Id oſtenditur tam in præceptis quæ primam ad Deum conuerſionem exigunt, quàm in iis quæ ſimpliciter de Legis obſeruatione loquuntur, item iis quæ perſeuerare in recepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigit, teſtatur dona ſua gratuita eſſe conuerſionem peccatoris, vitæ ſanctitatem, & perſeuerandi conſtantiam, neque earum laudem partiendam inter Deum & hominem, l.2.c. 5.ſect.8.9.11.

Promiſſiones conditionales, Si volueritis, Si audieritis, & ſimiles, non probãt liberam volendi audiendíve facultatem eſſe in homine: neque tamen Deum hominibus illudere ita cum illis paciſcendo oſtẽditur: & quis eiuſmodi obteſtationum vſus ſit tum erga pios, tum erga impios, l.2.c 5.ſect.10.

Exprobrationes quibus Deus populo ſignificat, per eum duntaxat ſtetiſſe quominus ab indulgentia ſua omne genus bonorum receperit, non probant fuiſſe in hominum poteſtate, mala, quibus vexati ſunt effugere. Vbi de eiuſmodi exprobrationum vſu, tam erga eos qui obſtinatè in vitiis pergunt, quàm erga dociles qui ad pœnitentiam conuertuntur. Item quòd agendi partes nõnunquam Scriptura nobis tribuere videtur, non alia ratione facere, niſi vt carnis pigritiem expergefaciat, l.2.c.5.ſect.11.

Quod Moſes dicit, prope eſt præceptũ in ore tuo & in corde tuo, &c. nõ iuuare liberi arbitrij defenſores: quum ibi nõ de nudis præceptis, ſed de promiſſionibus Euangelicis agat, l.1.c.5.ſect.12.

Nihilo magis pro ipſis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & ſpeculari quid facturi ſint homines, li.2.cap.5.ſect. 13.

Item eos, vbi bona opera vocantur noſtra, & nos docemur facere quod eſt ſanctum placitúmque Domino. Ibíque oſtẽditur ſolum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quaſi in truncis, l.2.c.5.ſect.14.15.

Expoſitio aliquot aliarum Scripturæ teſtimoniorum, quibus gratiæ Dei hoſtes abutuntur ad ſtabiliendum liberum arbitrium, l.2.c.5. ſect.17.18.19.

M

de Magiſtratibus.

Magiſtratuum functionem non modò coram Deo ſanctam & legitimam eſſe, ſed acerrimam etiam, & in tota mortalium vita longè honeſtiſſimam, probatur variis elogiis quibus eam ornat Scriptura, & ſanctorum virorum exemplis qui ciuilem poteſtatem exercuerunt, lib. 4. cap. 20. ſect. 4. Hanc cogitationem ſtimulum eſſe piis magiſtratibus quo

excitentur ad officium: & conſolationem qua muneris ſui difficultates leniant, lib. 4.c.20.ſect.6.

Refutantur qui, licet ſub Lege præfuerint olim reges ac iudices populo Dei, hoc tamen ſeruile gubernandi genus aſſerunt non conuenire perfectioni quam Chriſtus cum Euangelio ſuo attulit, lib. 4 c.20.ſect.5.7.

Falli eos qui magiſtratus arcent à religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtranque Legis tabulam. Ex Scriptura oſtenditur conſtitutos eſſe tam cultus Dei quàm publicæ pacis & honeſtatis protectores ac vindices. quod ſine gladij poteſtate præſtare omni ex parte non poſſunt.lib.4.c.20.ſect.9.

Quæſtio, Quomodo liceat magiſtratibus eſſe piis, & gladiũ ſtringere, ſanguinémque humanum fundere, explicatur ex Scriptura, oſtenditúrque adeò non peccare ſceleratos puniendo, vt hæc ſit vna ex regiis virtutibus, pietatíſque eorum approbatio. Duo hîc magiſtratibus vitia eſſe cauenda, nimiam ſeueritatem & ſuperſtitioſam clementiæ affectationem, lib.4.c.20. ſect.10.

Subditorum officium erga magiſtratus, honorificentiſſimè de ipſis ſentire tanquam de Dei miniſtris ac legatis, quantum ad ipſum ordinem: non quòd hominum vitia pro virtutibus ſint habẽda, li.4.c.20.ſect.22.

Propenſis in eorum obſeruationem animis ſuam illis obedientiam approbare, ſiue edictis parendum, ſiue tributa ſoluenda, &c. eorum ſalutem ac proſperitatem Deo commendare, non tumultuari, nec irrumpere in partes magiſtratus, ſect.23.

Malos etiam principes,& vitæ nequam ac tyrannicè dominantes eadem in reuerentia ac dignitate habendos (quantum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem haberemus, lib.4. c.20. ſect.24.25. quia non ſine Dei prouidentia ac ſingulari actione illi etiam publicam poteſtatem habent, quod teſtimoniis variis exemplíſque Scripturæ confirmatur, & oſtenditur quibus conſiderationibus impatientiam ſuam frænare debeant, qui ſub huiuſmodi impiis & flagitioſis tyrannis viuunt ſubditi, ſect.26.27.28.29. & 31.

Non licere priuatis hominibus inſurgere in tyrannos, ſed iis tantùm qui ſecundum regni aut regionis leges vindices ſunt libertatis populi, lib.4.cap.20. ſect.31.

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitare interdum ex ſeruis ſuis qui pœnas ſumant de tyrannis, nonnunquam impiorum aliud molientium furorem eo deſtinare, li.4.c.20.ſect.30.

In ea quæ regum & præfectorum imperiis debetur obedientia ſemper excipiendum, Ne à Dei obedientia nos abducat. neque vllam ipſis fieri iniuriam dum aduerſus Deum præcipientibus parere detrectamus: ídque noſtri officij eſſe, quantumuis magnum ac præſens periculum immineat huic conſtantiæ, li.4.c.20. ſect.32.

de Matrimonio.

Expoſitio ſeptimi præcepti, quo ſcortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis,& corporis cultu,& lingua,& moderato cibi potúsque vſu fouere & conſeruare debemus, lib.2.cap.8.ſect.41.44. Continentiam ſingulare eſſe Dei donum, quod non omnibus,ſed quibuſdam dat, ídque nonnunquam ad tempus. Quibus non eſt conceſſum, illi omnino ad coniugium (quod eſt in neceſſitatis humanæ remedium à Domino ſancitum) confugiunt, lib.2.cap.8. ſect. 41. 42.43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honeſtate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur eſſe, non mariti, l.2.c.8. ſect.44.

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papiſtis: & refutantur eorum rationes, lib.4.cap.19.ſect.34. Oſtenditur non iuuari loco Pauli, quo ſe tegere conantur, ſect.35. Interim ipſos ſecum pugnare, quum à Sacramento hoc arcent ſuos Sacerdotes, & dicunt eſſe immunditiem ac pollutionem carnis, lib 4.cap.19. ſect.36.

Hoc Sacramenti falſo prætextu Papam cum ſuis traxiſſe ad ſe cauſarum coniugalium cognitionem, leges ſanxiſſe de matrimonio partim in Deum manifeſtè impias, partim in homines iniquiſſimas: quæ recitantur, lib.4.cap.19. ſect.37.

de Me-

de Mediatore Chriſto.

Chriſtum, vt mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem: quia ſic Deus ſtatuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis reſtituendæ interpres inter Deum & nos eſſe poſſet, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cæleſtis hæreditatẽ, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere, li.2. cap.12. ſect.1.2.3.

Refutatur vaga ſpeculatio eorum qui Chriſtum, etiamſi ad redimendum genus humanum non fuiſſet opus remedio, contendunt futurum fuiſſe hominem: & multis rationibus teſtimoniiſque oſtenditur, quum tota Scriptura clamet veſtitum fuiſſe carne vt fieret redemptor, aliam cauſam vel alium finem imaginari nimiæ eſſe temeritatis, li.2.c.12.ſect.4. Neque fas eſſe de Chriſto longius inquirere: quique id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Chriſtum fingendum, vbi reprehenditur Oſiander, qui rurſus hoc tempore hanc quæſtionẽ mouit, & contendit nullo Scripturæ teſtimonio hoc commentum repudiari, ſect.5. Refutatúrque principium quod ſumit, hominem creatum eſſe ad imaginẽ Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Chriſti, vt illum referret, quem iam Pater carne veſtire decreuerat oſtenditúrque imaginem Dei in Adamo fuiſſe præſtantiæ notas quibus eum Deus inſignierat, quæ etiam relucet in Angelis, ſect. 6.7.

Soluuntur & aliæ obiectiones ſiue abſurditates quas mouit idem Oſiander, vt, Chriſtum nonniſi per accidens natum eſſe, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuiſſe Angelos capite, homines rege Chriſto, &c. Ibidem.

Quomodo duæ naturæ efficiant mediatoris perſonam in Chriſto: quod oſtenditur ſimilitudine ſumpta coniunctionis animæ & corporis in vno homine. Deinde variis locis demõſtratur Scripturam tribuere nonnunquam Chriſto quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem ſingulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ proprium eſt, alteri tribuere: qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib.2.c.14.ſect.1.2. Aliquando etiam Chriſto tribuere quæ vtranque ſimul naturam complectuntur, neutri ſeorſum ſatis conueniant: quod poſtremum pleríque veterum non ſatis obſeruarunt: tamen vtile eſt attendere, ad ſoluendos plurimos nodos, & vitandos errores Neſtorij, Eutychis, ſect.3.4. Serueti etiam error refutatur, qui figmentum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) oſtenditur, Chriſtum, etiam antequam in carne naſceretur, fuiſſe Dei filium, quia eſt Sermo ille ante ſecula ex Patre genitus. ſect.5. Item probatur verè & propriè eſſe Dei filium in carne, id eſt natura humana: ſed deitatis tamen reſpectu, non carnis, vt garrit Seruetus, ſect.6. Exponuntur quidam loci, quos ille illiúſque ſectatores vrgent in erroris ſui patrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Chriſtus in carne, nuſquam vocari Dei Filium niſi ſub figura, ſect.7. Detegitur eorum omnium error quicunque Chriſtum non agnoſcunt Filium Dei niſi in carne: & ſummatim proponuntur craſſiores præſtigiæ Serueti, quibus ſe & quoſdam faſcinauit, euertens quod pura fides credit de Filij Dei perſona, ac inde colligitur, verſutis ambagibus impuri illius canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam, ſect. 8.

de Mendacio.

Expoſitio præcepti noni: quo falſitatẽ Dominus coërcet, qua vel mendacio vel obtrectandi libidine, alicuius nomen lædimus, aut commodis detrahimus. lib.2.c.8.ſect.47. Multum hic à nobis peccari, etiamſi non mentimur. prudenter tamen diſtinguendam maledicentiam quæ hic damnatur, à iudiciaria denuntiatione, & obiurgatione quæ fit caſtigandi ſtudio, &c. Ibidem ſect.48.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in cõferenda iuſtitia, quàm ſalutis certitudinem euertere, lib.3.cap. 15.

Meriti nomen quicunque primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, malè illum fidei ſinceritati conſuluiſſe. & eo quidem vſos veteres, ſed ita vt multis locis oſtenderint ſalutem ſe non

tribuere operibus,lib.3.c.15.ſect.2.

Exponũtur loci quidam quibus ſophiſtæ probare nituntur meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri, lib.3.cap.15. ſect.4.

Iuſtitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur authoritate Apoſtoli & Auguſtini,l.2.c.5.ſe.2.

Falſum eſſe oſtenditur Chriſtum meruiſſe nobis primam tantùm gratiam:poſtea nos operibus noſtris mereri,l.3.c.15. ſec.6.7.

de Merito Chriſti.

Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiamDei & ſalutem: vbi oſtenditur Chriſtum non inſtrumentum duntaxat eſſe vel miniſtrum ſalutis, ſed authorem &Principem: neque ita loquendo obſcurari Dei gratiam, quia non opponitur meritumChriſti miſericordiæ Dei,imò ab ea dependet, & quæ ſubalterna ſunt,non pugnant, lib.2. cap.17. ſect.1.

Hæc diſtinctio meriti Chriſti & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis,ſect.2.

Afferũtur multa Scripturæ teſtimonia, ex quibus certò & ſolidè colligitur.Chriſtum ſua obedientia verè nobis gratiam apud Patrem acquiſiiſſe ac promeritum eſſe,ſect.3.4.5.

Stultam eſſe curioſitatem, quærere an aliquid Chriſtus ſibi ipſe meruerit: temerarium verò aſſerere,ſect.6.

de Miniſterio Eccleſiæ.

De miniſterio Eccleſię & iis qui hunc diſcendi modum contemnunt, li.4.cap. 1.ſection.5.De efficacia miniſterij, ſect. 6.

Deum qui ſolus docere poſſet Eccleſiam,vel perAngelos,id facere hominum miniſterio tribus de cauſis, lib.4. cap.3. ſect.1. Inſignibus elogiis ornari in Scriptura miniſterium Eccleſiæ, ſect.2.3. De Apoſtolis,Prophetis,Euangeliſtis,Paſtoribus & Doctoribus: & quæ ſit ſingulorũ functio,ſect.4.5.

Functionis Apoſtolorum & Paſtorum præcipuas eſſe partes, Euangelium nunciare & Sacramenta adminiſtrare, lib.4. cap.3.ſect.6.

Paſtores ſuis Eccleſiis ita eſſe alligatos,vt aliò migrare non debeant ſine publica authoritate,l.4.c.3.ſect.7.

Epiſcopos, Presbyteros, Paſtores,Miniſtros vocari in Scriptura eos qui Eccleſias regunt,l.4.c.3.ſec.8.

Neminem ſe in Eccleſia ad docendum vel regendum ingerere debere,ſed vocationem requiri,l.4.c.3.ſect.10.

Verbi Dei prædicatio comparatur ſemini quod in terra ſpargitur:vnde intelligimus totum profectum à Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire,l.4. c.14.ſec.11.

Quales Epiſcopos eligere oporteat, qualiter à quibus ſint eligendi, & quo ritu quáve ceremonia initiandi, l.4.c.3. ſec.11 12.13.14.15.16.

Vetus Eccleſia ante Papatum,quicquid miniſtrorum habuit, diuiſit in tres ordines,Paſtores,Seniores & Diaconos,l.4.c. 4.ſec.1.

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, ſiue ligandi & ſoluendi:quæ pars eſt poteſtatis clauium: & ad miniſterium verbi refertur, l.4.c. 11.ſect.1.

de Miſſa Papali.

Quid ſit Miſſa ex Romani Antichriſti & eius Prophetarum definitione, l.4.c. 18.ſec.1.

Prima Miſſæ virtus, quod illic inſigni contumeliaChriſtus afficitur:quippe cuius æternum ſacerdotium non agnoſcitur:quum alius velut ſucceſſor ei datur. ídque fieri in Miſſa, quicquid prætexant Papiſtæ,l.4.c.8.ſect.2.

Altera Miſſæ virtus, quòd erecto ſecũdo altari Chriſti crucem euertit,& nouo ſacrificio illius vnicum & perpetuum ac ſemel oblatum ſepelit,ſect.3.9.14.

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Miſſarum ſacrificium fulcire conantur aduerſarij,ſect.4.

Tertia Miſſæ virtus,quod veram & vnam mortem Chriſti obliterat, & ex hominum memoria excutit,ſect.5.

Quarta, quòd fructum qui ex morte Chriſti ad nos redibat, nobis præripit, ſect.6.

Quinta,quòd ſacram Cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formatámque reliquerat, eneruat:è medio aufert & diſſipat,ſect.7.

Miſſæ nomen vnde,ſect.8.

Miſſæ ſacrificium nō poſſe defendi veterum authoritate, qui Cœnam quidem

ſæpe ſacrificium dixerunt, ſed alio ſenſu quàm Papiſtæ, ipſos tamen veteres in eo videri nimis deflexiſſe ad Legis vmbras, lib.4.c.18.ſect.10.11.

Miſſarij ſacrificij fiducia multos ſibi ſecurius indulgere in vitiis & ſceleribus, lib.4.cap.18.ſect.15.

Deſcribitur ſanctiſſima ipſa miſſæ ſanctitas ſuis elogiis, libr.4.c.18.ſec.18.

de Monachatu.

Monaſteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtici, vbi deſcribitur ex Auguſtino veteris Monaſtices forma, & ſolitos fuiſſe cum labore manuum victum ſibi quærere. vnde apparet longè aliam eſſe Papiſtici monachiſmi hodie rationem, lib.4.c.13.ſect.8.9.10.

De ſuperbo perfectionis titulo quo monachi ſuum vitæ genus ornant, libr.4. cap.13.ſec.11. Quia conſilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Chriſtiani nõ ſunt aſtricti, obſeruaturos ſe recipiant, ſec.12. Quia omnia ſua reliquerint, ſec.13.

Diſceſſionem ab eccleſia facere omnes qui in cænobia concedunt, quum monaſticen ſuam palàm afferant eſſe formam ſecundi Baptiſmi, & c.l.4.c.13.ſec.14.

In moribus multum diſcrepare Papiſticos monachos ab illis veteribus, libr.4. cap.13. ſec.15.

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monaſtices profeſſione: & periculoſum exemplum in Eccleſiam induxiſſe qui eius fuerunt authores, lib.4.cap. 13.ſec.16.

Monachos ſuis votis non Deo ſed dæmonio ſe conſecrare, lib.4.c.13.ſec.17.

Omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere, lib.4.cap.13.ſec.20. Itaque qui à monachiſmo ad aliquod honeſtum viuendi genus concedunt, immerito accuſari fractæ fidei & periurij, ſec. 21.

de Morte Chriſti.

Licet toto obedientiæ ſuæ curſu (id eſt tota vita ſingulíſque eius partibus) Chriſtus redemptorem ſe noſtrum præſtiterit: Scripturam tamen, quo certius definiat modum ſalutis, hoc morti Chriſti quaſi peculiare ac proprium adſcribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Chriſti ſubiectio: ita tamen voluntaria vt non abſque certamine proprio ſe affectu abdicauerit. Conſideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Chriſtum ſcilicet inter iniquos reputatum: & tamen eius innocentiæ teſtimonium ſæpius redditum ipſius etiam iudicis ore, libr.2.c.1.ſec.5. Notanda mortis ſpecies, crux ſcilicet maledicta: ídque ita factum oportuiſſe, vt maledictione quæ nobis incumbebat, in eum traducta, & ſuperata ac abolita, nos eximeremur, & fuiſſe figuratè repræſentatum in Moſaicis ſacrificiis quod in Chriſto demum, figuratum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Eſaiæ & Apoſtolorum multis teſtimoniis, ſec.6. Tam in morte quàm ſepultura Chriſti duplex beneficium nobis proponi, liberationem ſcilicet à morte cui mancipati eramus, & carnis noſtræ mortificationem, ſect.7.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expoſitio quinti præcepti, finis eius, & ſumma, l.2.c.8.ſec.35. Vocabulum honoris quam latè hîc pateat, tréſque eſſe eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem, Ibidem, & ſec.36.

De promiſſione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie ſpectet, l.2.c.8.ſect.37. Quomodo Deus & quàm variis modis vindictam ſuam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam niſi ſalua Dei Lege, ſect. 38.

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Epiſcoporum Papiſticorum, l.4.c.11.ſec.7.8.

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iuſtitia, l.3.c.12.ſec.4.5.

Diuiſa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, oſtenditur nihil eos ſanctitatis aut iuſtitiæ habere: primum in iis qui nulla Dei agnitione præditi ſunt: in quibus licet nonnunquam appareant egregiæ dotes, quæ ſunt Dei dona, nihil tamen purum, lib.3.c.14. ſect.1.2.3. 4.5.6.

Idem oſtenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenus ſunt Chriſtiani, Deũ factis abnegantes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt, l.3.c.14.ſec.7.8.

Probatur demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non poſſe vlla operum ſuorum iuſtitia coram Dei iudicio ſtare: quia nullum ab illis proferri poteſt bonum opus quod non ſit aliqua carnis impuritate reſperſum: itaque damnabile, deinde ſi tale aliquod daretur, vnum tamen peccatum ſatis eſt ad delendam omnem memoriam prioris iuſtitiæ, lib.3.c.14.ſec.9.10.11.

Refutantur ſubterfugia Papiſtarum de iuſtitia operum, & præcipuè horrendum portentum operum ſupererogationis, l.3.c.14.ſec.12.13.14.15.

Quum de operibus agitur, duæ peſtes depellendæ ex animis noſtris: nequid ponamus fiduciæ in operum iuſtitia: nequid etiam gloriæ illis adſcribamus, l.3. c.14. ſec.16.

Quatuor genera cauſarum in conſtituenda ſalute noſtra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & oſtenditur, nullam illic operum eſſe rationem, lib.3.cap.14. ſec.17.

Quòd aliquando ſancti ſe confirmant innocentiæ integritatíſque ſuę memoria, quomodo ſit accipiendum: neque id vllo modo derogare gratuitæ iuſtitię in Chriſto, l.3.c.14.ſec.18.19.20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum, ſeriem magis notari quàm cauſam, l.3.c.14.ſect.21.

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera noſtra, & illis remunerationem promittat, l.3.c.15.ſect.3.

Refutatur ſophiſtarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratioſi reddantur homines antequam Chriſto inſerantur, l.3.cap. 15.ſec.6.& cap.17. ſect.4.

Fidelium operibus rependi quæ iuſtitię cultoribus in Lege ſua Dominus promiſit: ſed eius rei conſiderandam triplicem cauſam, l.3.c.17 ſec.3.

Duplicem hominis acceptationem apud Deum obſeruandam ex Scriptura, quarum poſterior licet opera bona fidelium reſpiciat, & ipſa tamen gratuitæ eſt miſericordiæ Dei. l.3.c.17.ſec.4.5.

Quum dicitur Deus benefacere iis qui ipſum diligunt, non cauſa cur illis benefaciat hæc ponitur, ſed potius modus, & quales ipſi ſint Dei gratia, libr.3.cap.17. ſect.6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iuſtitiæ titulo inſignit: & oſtenditur non eſſe contrarios doctrinæ iuſtificationis fidei, libr.3.cap.17. ſect.7.

Vnum bonum opus aut plura non ſufficere ad iuſtitiam coram Deo, licet vnum peccatum ſufficiat ad damnationē: neque hîc valere axioma illud, Contrariorum eadem eſt regula, l.3.c.18.ſect.10.

Cur Dominus dicat ſe operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib.3.c.18.ſect.3. Et noſtræ imbecillitati ſic occurrere ipſum, ne animis labaſcamus, ſect.4.6.7.

Inde pendere bonorum operum iuſtitiam quæ faciunt fideles, quòd per veniam Deo approbantur, l.3.c.18.ſec.5.

de Oratione.

Veram fidem non poſſe otioſam eſſe à Dei inuocatione, l.3.c.20.ſect.1.

Quàm neceſſaria, & quot modis ſit vtilis precandi exercitatio. lib.3.c.20.ſec.2. licet Dominus nobis non petentibus non ſit ceſſaturus, nec monitore opus habeat. ſec.3.

Rite inſtituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animóque compoſiti ſimus quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, l.3. c.20. ſect.4.5. Altera, vt rogando ſemper inopiam noſtram verè ſentiamus, ac ſeriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, ſeriū & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipſa precatione, ſect 6.

Omni tempore orandū eſſe: & in ſumma rerum omnium tranquillitate ſolam peccatorum noſtrorum recordationem non leuem nobis ſtimulum eſſe debere ad id exercitium, l.3.c.20.ſec.7.

Tertia ritè precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiducia nos abdicemus: ne ſiquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani noſtra inflatione ab eius facie concidamus. l.3.c.20.ſect.8.

Rite precandi initium eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione, l.3.c.20.ſec 9

Quo ſenſu accipiendæ ſint orationes quædam ſanctorum, quibus propriè iuſtitiæ ſuffragium citare videntur ad exorandum Deum, l.3.c.20.ſec.10.

Quarta rite precandi lex, vt ita proſtrati

ti & ſubacti vera humilitate, nihilominus certa ſpe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum pœnitentia, li 3.c.20.ſect.11.

De certitudine fidei qua ſtatuunt fideles Deum ſibi eſſe propitium, & quàm neceſſaria in inuocatione. neque lab. factari eam certitudinem, vbi connectitur cum agnitione noſtræ miſeriæ, lib.3.c.20. ſect.12.

Præcipit Deus vt ipſum inuocemus: promittit exauditum iri, vtrumque omnino neceſſarium, vt in fide precemur, li. 5.c.20. ſect.13.

Recitantur variæ Dei promiſſiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum, omnino ſunt inexcuſabiles, l.3.c.20. ſect.14.

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuiſſe quæ promiſſione nulla nitebantur, lib.3. c.20.ſect 15.

Quatuor ritè precandi leges non ita exigi ſummo rigore quin multas hîc infirmitates Deus, imò intemperies in ſuis toleret, ex variis exemplis comprobatur, li. 3.c.20 ſect.16.

In Chriſti ſolius nomine ſemper orandum eſſe, li.3.c.20.ſect.17.& 36. neque aliter vnquam fuiſſe exauditos fideles, ſect. 18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquũ fieri in throno Dei præter iram & terrorem, ſect.19.

Non eſſe contrarium officio mediatoris Chriſti, quod alij pro aliis orare iubemur, li.3.c.20.ſect.19.

Refellitur ſophiſtarum commentum, Chriſtum eſſe redemptionis mediatorem, fideles autem interceſſionis, lib.3.cap.30. ſect.20.

Contra eos qui ſanctos mortuos ſtatuunt ſibi apud Deum interceſſores, vel Chriſti interceſſionem miſcent mortuorum precibus & meritis, li.3.c.20.ſect.21. Hanc ſtoliditatem ad craſſa impietatis monſtra & horrenda ſacrilegia progreſſam eſſe in Papatu ſect.22. Refutantur argumenta quibus Papiſtæ ſanctorum mortuorum interceſſionem confirmare nituntur, ſect.23.24.25.27.

Nefas eſſe preces noſtras ad ſanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni ſit maximè proprius, lib.3. cap. 20. ſect.27.

De orationis ſpeciebus, maximè de gratiarum actione: item de aſſidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, l.3.c.20. ſect.28.29.

De battologia Papiſtarum: item de vitanda omni oſtentatione in precibus: & de ſeceſſu quærendo: de precibus publicis, l.3.c.20.ſect.29.

Populari & patrio ſermone concipiendas eſſe preces publicas, vbi de geniculatione & capitis detectione in precibus, l.3.c.20.ſect.33.

De immenſa Chriſti bonitate, qui nobis formam etiam orandi præſcripſerit: & quanta inde ad nos conſolatio redeat, l.3. c.20.ſect.34. Diuiſio precationis Dominicæ, ſect.35. Eiuſdem precationis expoſitio, ſect.36 & ſeq. Numeris omnibus abſolutam verè legitimam eſſe, ſect.48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis vti liceat in cõcipiendis precibus, ſect.49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem noſtrorum conſcientia labefactare debet, l.3.c.20.ſect.36.37.

Licet pro omnibus (maximè fidei domeſticis) precari nos oporteat, id tamen non obſtare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare ſpeciàliter liceat, li. 3.c.20.ſect.38.39.& 47.

De petendi audacia quam Dominus ſuis concedit & fiducia obtinendi, li.3.c. 20.ſect.47.

Bonum eſſe vt ſibi quiſque noſtrum exercitationis gratia peculiares horas conſtituat ad precandum, modò ſine ſuperſtitioſa obſeruatione, libr.3.cap.20. ſect. 50.

In omni oratione diligenter cauẽdum ne Deum certis circunſtantiis alligare velimus, l.3.c.20.ſect.50.

De perſeuerantia & patientia in precandi exercitio l.3.c.20. ſect.51.52.

de Ordinibus Eccleſiaſticis

Papæ.

Sacramentum Ordinis parit Papiſtis ſeptem alia Sacramentula, de quorum nominibus & diſtinctione nondum conuenit inter illos, lib 4.cap.19.ſect.22. Ridicula & impia eorum ſtultitia, quòd in ſingulis Chriſtum ſibi collegam faciunt, ſect.23.

de Acoluthis, Oſtiariis & Lectoribus quos ordines Eccleſiaſticos & Sacramen-

ea faciunt Papiſtæ,li.4.cap.19. ſect.24. Et quibus ceremoniis eos cõſecrent, ſect.27.

De Exorciſtis,ordine Eccleſiæ Papalis, li.4.c.19.ſect.24.

Pſalmiſtarum,Oſtiariorum,Acoluthorũ ordines vana eſſe nomina in Papatu, quum miniſteria illa ipſi non exequantur,ſed puer aliquis,aut quiuis laicus, li. 4.c.19.ſect.24.

De clericali tonſura & eius ſignificatione,ex Papiſtarum doctrina,lib.4.c.19. ſect.25. Perperam ab ipſis referri ad Paulum,qui ſuſcepto voto raſit caput,aut ad veteres Nazaræos,ſect.26. Ex Auguſtino oſtenditur vnde originem habuerit, ſect.27.

De tribus ordinibus maioribus : primũ de ordine Preſbyterij vel Sacerdotij. vbi oſtenditur Papiſtas improbiſſimè peruertiſſe ordinem à Deo poſitum . & Chriſto vnico ac æterno Sacerdoti eſſe iniurios, li.4.c.19.ſect.28.

De exufflatione in creandis Sacerdotibus Papiſticis:& peruersè illos eiuſmodi ceremonia imitari Chriſtum vbi tractatur,multa egiſſe Dominum quæ nobis exempla eſſe noluit,li.4.c.19.ſect.29.

De charactere indelebili ſacri olei,quo vnguntur in creatione ipſa Sacerdotes Papiſtici : perperámque referri ad filios Aaron: ſed iſtos, dum Leuitarum æmuli eſſe appetunt,fieri apoſtatas à Chriſto,li. 4.c.19.ſect.30.31.

P

de Pædobaptiſmo.

Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere, li.4.c.16.

Circũciſioni Baptiſmũ ſucceſſiſſe : quid ſimile habeant,quid item diuerſum, li.4. c.16.ſect 3.4.

Quum rei ſignatæ in Baptiſmo participes infantes etiam faciat Dominus , non eſſe ipſos à Baptiſmo arcendos, li.4.c.16. ſect.5. & ipſos etiam regenerari à Domino,ſect.17.18.19.

Quum conſtet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percuſſum Deus voluit in infantibus conſignari ſacramento exteriori , in iis etiam locum hodie habere Baptiſmum, li 4 c.16.ſect 6.

Rectè probari pædobaptiſmum ex eo quod Chriſtus puerulos eſt amplexus, & manus eis impoſuit,ſect.7.

Refutãtur quædam argumenta aduerſariorum pædobaptiſmi,lib.4.c.16.ſect.8. & 22.23.25.27.28.29.

Magnum ex pædobaptiſmo fructum redire & ad patres fideles , & ad ipſos infantes,li.4.c.16.ſect.9.quo Satan per Anabaptiſtas priuare nos conatur,ſect.32.

Refutantur argumenta contraria aduerſariorum , Res alias ſignari Baptiſmo quàm Circunciſione, fœdus noſtrũ aliud eſſe ab illo vetere:alios hodie quàm tum dici pueros,lib.4.c.16.ſect.10.11.12.13.14. 15. Diluuntur & alia ab ipſis conficta diſcrimina inter Circunciſionem & Baptiſmum,ſect.16.Item quòd obiiciunt Baptiſmum pœnitentiæ & fidei eſſe ſacramentum , quorum neutrum in tenellam infantiam cadat.ſect.20.21.

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptiſmi adminiſtrationem: ſed in infantibus fidelium Baptiſmus intelligentiam præcedit,li.4.c.16.ſect.24.

Refellitur eorum commentum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant,li.4.c.16.ſect.26.

Quòd Chriſtus anno tantùm triceſimo fuit baptizatus , optima factum fuiſſe ratione:nec iuuare cauſam aduerſariorum pædobaptiſmi, li.4.c.16.ſect.29.

Cur Cœna infantibus fidelium non ſit adminiſtranda, Baptiſmus non denegandus,li.4.c.16.ſect.30.

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus pædobaptiſmũ impugnauit:& eorundem refutatio, lib.4.c. 16.ſect.31.

De pædobaptiſmo,li.4.c.8.ſect.16.

de Papa.

Non eſſe ex Chriſti inſtituto primatũ Romanæ ſedis oſtenditur, lib.4.c.6. ſect. 1.2.3.4.neque Petrum habuiſſe principatum in Eccleſia,aut inter Apoſtolos,ſect. 5.6.7. neque vtile eſſe, neque fieri poſſe vt vnus homo vniuerſæ Eccleſiæ præſit, ſect.8.9.10.

Etiamſi Petrus habuiſſet primatum in Eccleſia, non tamen ſequi , ſedem illius primatus Romæ eſſe debere,li.4. c.6.ſect. 11.12. 13. Multis argumentis oſtenditur Petrum nõ fuiſſe Epiſcopum Romanum, li.4.cap.6.ſect.14. 15. Primatum Romanæ ſedis non eſſe ex vſu veteris Eccleſiæ,lib. 4.c.6.ſect.16.17.

De exordio & incrementis Romani Papatus

patus, donec ſe in hanc altitudinem extulit qua Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit, l.4.c.7.

In plerisque conciliis non Romanum Epiſcopum aut eius legatos primum locum tenuiſſe, ſed alium aliquem ex Epiſcopis in Chalcedonenſi obtinuiſſe, ſed extra ordinem, lib.8.c.7.ſect.1.2.

De titulo primatus & aliis ſuperbiæ titulis quibus ſe iactat Papa, quando & qualiter obrepſerint, li.4.c.7.ſect.3. Vniuerſalis Epiſcopi titulum à diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum pronuntiat Gregorius, li. 4. c.7 ſect.4.

Quod iactat Romanus Pontifex, ſe iuriſdictionem habere in omnes Eccleſias, falſum eſſe oſtenditur ex vſu veteris Eccleſię, lib.4.cap.7.ſect. 5. ſiue ordinationem Epiſcop. ſpectes, ſect.6. ſiue admonitiones & cenſuras Eccleſiaſticas, ſect.7. ſiue conciliorum indictionem, ſect.8. ſiue ius audiendarum appellationũ, ſect.9.10.

Ambitioſe priſcos Põtifices Romanos in pleriſq; epiſtolis prædicaſſe ſedis ſuæ amplitudinem, ſed quæ fidem tunc non habuerunt: ſuppoſuiſſe etiã fictitia quædam quaſi à ſanctis viris olim ſcripta, li. 4.c.7.ſect.11.& 20.

Licet Gregorij tẽpore valde aucta eſſet Romani Epiſcopi authoritas, multum tamen abfuiſſe ab effræni cõmminatione & tyrannide, oſtenditur ex eius ſcriptis, lib.4.c.7.ſect.12.13.& 22.

Certatum de primatu inter Cõſtantinopolitanum Epiſcopum & Romanum, lib.4.cap.7.ſect 14.15.16. donec Phocas conceſſit Bonifacio tertio vt Roma eſſet caput omnium Eccleſiarum: quod poſtea confirmauit Pipinus, quũ Romanæ ſedi iuriſdictionem dedit in Eccleſias Gallicanas, ſ.17. Inde magis ac magis creuiſſe tyrannidem Romanæ ſedis, partim inſcitia, partim ignauia Epiſcoporum quã diſſipationem totius Eccleſiaſtici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, ſect.18.22.

Inſolentia & impudentia Romanorũ Pontificum in prædicanda ſuprema ſua authoritate, lib.4.cap.7.ſect.19.20. Quæ redarguitur ex Cypriano & Gregorio, ſect.21.

Non poſſe Romam eſſe matrem omniũ Eccleſiarum, quum non ſit Eccleſia: neq; Romanum Pontificem, Epiſcoporum principem, quum non ſit Epiſcopus, lib. 4.ſect.23.24.

Papam eſſe Antichriſtum probatur ex Paulo, lib.4. c.7.ſect.25.

Etiamſi Romana Eccleſia olim habuiſſet honorem primatus, eum tamen loco non eſſe alligandum, l.4.c.7. ſect.26.29.

De moribus vrbis Romæ, Pontificis & Cardinalium, & eorum theologia, lib.4. c.7. ſect.27.28.

Romanum Pontificem regnis primùm, deinde etiam imperio manum iniecisse: quod indignum eſſe eo qui ſe Apoſtolorum ſucceſſorem iactat, oſtenditur ex grauiſſimis reprehenſionibus Bernardi, lib.4. c.11. ſect.11. De Conſtantini donatione, qua latrocinium ſuum tegere conatur, ſect. 12. & nondum elapſos eſſe annos quingentos quũ in ſubiectione principũ adhuc manebant Pontifices: quáque occaſione illam excuſſerint, ſect. 13. Redegiſſe ipſos in ſuam poteſtatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta, ſect.14.

de Patientia.

Abnegationis noſtri, quatenus Deum reſpicit, pars eſt æquanimitas & tolerantia, quam præſtabimus, ſi in quærẽda vitæ præſentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſperandi rationem appetamus, ſperemus, cogitemus, quàm ex eius benedictione, lib.3.c.7.ſect.8.

Ita fiet vt commoda noſtra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nũquam quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate arceamus: poſtremò ſi bene res noſtræ cedant, ab arrogantia: ſi malè ab impatientia cohibebimur, li.3.c.7.ſe.9. Quod ad omnes etiã caſus quibus obnoxia eſt præſens vita, extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt fideles, non autem fortunam, ſect.20.

Non eam eſſe fidelium patientiã quæ careat doloris ſenſu, ſed quæ diuina conſolatione ſuffulta pugnet aduerſus naturalem doloris ſenſum. Itaque reiiciendã Stoicorum patientiam, neque vitioſum per ſe eſſe lachrymari aut formidare, li. 3.c.8.ſect.8.9. Deſcriptio repugnantiæ illius quæ generatur in cordibus piorũ ex naturæ ſenſu, qui penitus exui nõ poteſt,

& pietatis affectu,quo illum ſubigi & domari oportet,ſec.10.

Multum intereſſe inter philoſophicam patientiam & Chriſtianam.quòd illi parere doceant quia ſit neceſſe , Chriſtus, quia iuſtum,deinde nobis ſalutare, l.3.c. 8.ſec.11.

de Peccatis.

Platonis dictum,Non peccare homines niſi ignorantia,improbatur. item eorum qui in omnibus peccatis conſultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt, l.2.c.2.ſec.22.23.25.

Contra peruerſam ſophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus(quę dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu,& non diu cordi inſidentes)oſtenditur,omne peccatum(ad leuiſſimam vſque concupiſcentiam)mortem mereri,& mortale eſſe,niſi in ſanctis,qui Dei miſericordia veniam conſequuntur,l.2.cap.8. ſec.58.59.

Refutatio ineptæ diſtinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniæ eorum , dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia,l.3.c.4.ſec.28.

Quomodo accipiendum,quod Deus viſitat iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem:& an talis vindicta diuinam iuſtitiam dedeceat, l.2.c.8.ſec.19.20.

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio,l.4.c.15.ſec.10,11.12.

Peccati originalis definitio vera,& definitionis explicatio: vbi oſtenditur non ſolùm pœnam ab Adamo in nos graſſatam eſſe , ſed inſtillatam ab ipſo luem in nobis reſidere:& quomodo ſit peccatum alienum,ſit etiam proprium.deinde non ad inferiorem tantùm appetitum, ſed ad mentem & cor intimum penetrauiſſe eiuſmodi contagionem,vt nulla ſit animæ pars à corruptione immunis, l.2.c.1. ſect.8.9.

Refutantur qui Deum ſuis vitiis inſcribere audēt, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Et oſtenditur,naturali quidem vitioſitate corruptum eſſe hominem: (nequis praua conſuetudine comparari putet) ſed quæ à natura non fluxerit,imò ſit aduentitia qualitas, non ſubſtantialis ab initio proprietas,l. 2.c.1. ſec.10.11.

de Peccato in Spiritum Sanctum.

Peccati in Spiritum ſanctum vera definitio,& exempla ex Scriptura,l.3.cap.3. ſect.22.

Non eſſe particularem lapſum vnum aut alterum,ſed vniuerſalem defectionē: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur. neque mirum eſſe ſi ita prolapſis Deus ſemper ſit futurus implacabilis,lib.3. c.3. ſec.23.Quum pœnitentibus tantùm veniā promittat,quod illi nunquam facient.Et licet quibuſdam eiuſmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem:id tamen nō fuiſſe pœnitentiam & conuerſionem,ſed potius cæcum tormentum ex deſperatione,Ibid.ſect.24.

de Perſeuerantia.

Lib.2.c.5.ſect.3.

Refutatur peſſimus error, perſeuerantiam diſpenſari à Deo pro hominum merito,prout ſe quiſque non ingratum primæ gratiæ prębuerit:bifariámque in illa ſententia errari oſtenditur. Et de diſtinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis.& quomodo ea vſus ſit Auguſtinus,commoda definitione leniens,l.2. c.3.ſec.11.

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide naſci,non autem eam præcedere,l.3.ſec.1. Refutantur rationes eorum qui contra ſentiunt. Hoc tamen non ſignificari ſpatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam parturiat:ſed tantùm oſtendi, neminem poſſe ſerio ſtudere pœnitentiæ niſi ſe Dei eſſe nouerit.De errore Anabaptiſtarum quorundam,Ieſuitarum,& ſimilium,qui certos dies ſuis neophytis præſcribunt ad pœnitentiam,l.1.c.3.ſec.2.

Doctos quoſdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes cōſtituiſſe, mortificationem(quam vulgo contritionem vocant)& viuificationem , quam ipſi perperam interpretantur conſolationem ex ſenſu miſericordiæ Dei:quum potius rectè viuendi ſtudium ſignificet, l.3. c.3.ſec.3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem,alteram Euangelicam: vbi etiam proponuntur vtriuſque exempla ex Scriptura,l.3.c.3.ſec.4.

Vera definitio pœnitētiæ ex Scriptura: & pœnitentiam,licet à fide ſeparari non

poſſit, debere tamen diſtingui, lib.3.c.3. ſect.5.

Dilucidior enarratio definitonis pœnitentiæ: vbi primùm oſtenditur requiri conuerſionem ad Deum, id eſt, transformationem non in operibus tantùm externis, ſed in anima ipſa, lib.3.c.3. ſect.6. Deinde ex ſerio Dei timore ipſam proficiſci. Vbi etiam agitur de triſtitia quę ſecundum Deum eſt, l.3.c.3.ſect.7.

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiam conſtare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, l.3.c.3.ſect.8.

Vtrunque ex Chriſti participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, poſterius ex reſurrectionis communicatione. Itaque pœnitẽtiam eſſe reformationẽ imaginis Dei in nobis, & inſtaurationem in Dei iuſtitiam Chriſti beneficio: eámque inſtaurationẽ non vno momento impleri in nobis, l.3.c.3.ſect.9.

Sed manere in ſanctis omnibus, dum habitant in mortali corpore, certaminis materiam cum carne ſua. ſicque ſenſiſſe omnes ſani iudicij ſcriptores Eccleſiaſticos Auguſtinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiſcendi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum: & re vera eſſe peccatũ, lib.3, c.3.ſect.10.

Id confirmatur Pauli teſtimonio, & ex ſumma præceptorum. Quòd autem Deus dicitur purgare Eccleſiam ab omni peccato, referri ad reatum potius quàm ad ipſam peccati materiam: quòd habitare non deſinit in regeneratis (ſed regnare deſinit) licet non imputetur, lib.3.cap.3. ſect.11.

Declaratio ſeptem cauſarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenſet Paulus. Eæ autem ſunt ſtudium aut ſolicitudo, excuſatio, indignatio, timor, deſiderium, zelus, vindicta. Vbi etiam modum tenendum eſſe in huiuſmodi vindicta & timore, adiicitur ex Paulo, & illuſtratur egregia Bernardi admonitione, lib.3 c.3.ſect.15.

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, ſanctitas & puritas in tota vita ſed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde poſtea externa teſtimonia emergant. Vbi etiam de externis quibuſdam pœnitẽtiæ exercitiis: quæ plus æquo vrgere videntur vetuſti ſcriptores, l.3 c.3.ſect.16.

Conuerſionem cordis ad Deum, præcipuum eſſe pœnitentiæ caput: ſaccum & cinerem, fletum & ieiunium, à veteribus ante Chriſtum ſæpe vſurpata tanquam publicæ pœnitentiæ indicia quorum tamen duo poſteriora locum adhuc habere poſſunt ad deprecandam Dei iram in calamitoſis Eccleſiæ temporibus, l. 3.c.3. ſect.17.

Impropriè transferri ad externam hãc profeſſionem pœnitentiæ nomen. Confeſſio publica non ſemper neceſſaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti poteſt: in qua nos tantùm recens admiſſa fateri cõuenit, ſed grauioris lapſus alicuius diſplicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De ſpeciali pœnitentia, quæ à ſceleratis & aliis quibuſdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectiſſimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib.3. c.3. ſect.18.

Dominum ideo gratis ſuos iuſtificare, quo ſimul eos Spiritus ſui ſanctificatione in veram iuſtitiam inſtauret. propterea Iohannem, Chriſtum & Apoſtolos prædicaſſe pœnitentiam & remiſſionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur, lib 3.c.3.ſect 19.

Chriſtianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illum plurimum profeciſſe qui ſibi plurimum diſplicere didicit, lib.3.c.3.ſect.20.

Singulare donum Dei eſſe pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quam iis omnibus dat quos ſeruare vult, & quam Apoſtolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apoſtatis. quorum irremiſſibilis eſt impietas, id eſt peccantibus in Spiritum ſanctum, l.3. c.3.ſect.1.

Quamuis ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuerſionem aliquam præ ſe ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, ſed in commune exemplum, vt diſcamus alacrius ad ſinceram pœnitentiam adiicere animos: oſtenditur exemplis Achab, Eſau & Iſraelitarum, l.3.c.3.ſect. 25.

Scholaſticos ſophiſtas turpiter hallucinari in iis quas aſſignãt pœnitentię definitio

ribus: nihilo fœlicius diuidere dum eam partiuntur in contritionem cordis, confeſſionem oris, & ſatisfactionem operis. Vbi de quæſtionibus quibuſdam quas agitant, ex quibus facilè colligitur eos de rebus ſibi ignotis garrire quum de pœnitentia loquuntur, lib.3.c.4.ſect.1.

Quũ tria illa requirunt in pœnitentia, iiſdem etiam neceſſariò alligare peccatorum remiſſionem, quod ſi ita eſt, nihil nobis miſerius, quum nũquam tranquillitatem conſcientiæ habere poſſimus. Quod oſtenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirunt, lib.3.c.4.ſect.2.

Multum intereſſe inter eiuſmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè eſuriant & ſitiant Dei miſericordiam, lib.3. cap.4.ſect.3.

Quo ſenſu veteres ſcriptores exiſtimarint ſolennem pœnitẽtiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quàm Baptiſmum, lib. 3.cap.1.ſect.29.

de Pœnitentia, ſacramento Papiſtico.

De ritu veteris Eccleſiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impoſitione, item ſucceſſu temporis in priuatis quoque abſolutionibus manuum impoſitionem vſurpatam, lib.4. cap.9. ſect.14.

Variæ ſcholaſticorum opiniones quomodo pœnitentia ſit ſacramentum: & oſtenditur ei non conuenire definitionem ſacramenti, lib.4.cap.19.ſect.15.16.

Mendacium & impoſturã fuiſſe quod de ſacramento pœnitentiæ ſunt commẽti: & ornari ab illis impio & blaſphemo elogio, Secundam eſſe tabulam poſt naufragium à Baptiſmo, libr.4. cap.19. ſect.17.

de Politica adminiſtratione.

Diſtinguendam politiam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Chriſtianis non neceſſariam, aut qua ſtante pereat ſpiritualis animæ libertas: Item adulatores qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib.4.c.20.ſect.1.2.

Politia donum Dei eſt, humano generi magnas vtilitates afferens, & non paruũ adminiculum ad ſtatum religionis tuendum. Politicæ adminiſtrationis tres partes, magiſtratus, leges & populus, lib.4.c.20.ſect.3.

De trib. regiminis ciuilis formis, ariſtocratia, democratia & monarchia, vtra ſit melior, ſimpliciter definiri nõ poſſe: fieri tamen hominum vitio vt tutius ſit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnum regnare. Sed omnes formas has à Deo eſſe, & variè ab ipſo diſpenſari: itaque priuatorum eſſe parêre, non ſuo arbitrio res nouare, lib.4.c.20. ſect.8.

Dei immunitate quam ſibi ſumunt Clerici Romanenſes, veteris Eccleſiæ Epiſcopis incognita, lib.4.c.11.ſect.15.

In cauſis fidei cognitionem olim fuiſſe penes Eccleſiam, non penes principes, licet aliquando principes authoritatem ſuam interponerent in rebus Eccleſiaſticis, ſed conſeruando Eccleſiæ ordini, non turbando, lib.4.c.11.ſect.15 16.

De iure gladij vſurpato ab Epiſcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progreſſus fecerint, lib.4.c.11.ſect.9.10.

de Promiſsionibus.

Non ſine cauſa promiſſiones omnes in Chriſto concludi, quum quælibet promiſſio ſit diuinæ erga nos dilectionis teſtificatio: nemo autem à Deo extra Chriſtum diligatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium Centurionem, Eunuchum ad quem delatus eſt Philippus, Chriſti cognitione caruiſſe, licet eius guſtum admodum tenuem haberent. & fidem aliqua ex parte implicitam, libro 3 cap.2. ſect.32.

Vt iuſtitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta propoſuiſſe non contentus, promiſſiones ſubiunxit benedictionum tam vitæ præſentis quàm æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum præſentium quàm mortis æternæ. Minæ ſummam Dei puritatem, promiſſiones ſummum eius erga iuſtitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem teſtantur, lib.2.c.8.ſect.4.

De promiſſione propagandæ Dei miſericordiæ in mille generationes, lib.2. c.8.ſect.21.

Promiſſiones Legis licet conditionales, non tamen fruſtra datas eſſe, lib.2.c. 7.ſect.4.

de Prædeſtinatione.

Suauiſſimi fructus eſſe oſtenditur doctrinæ prædeſtinationis cognitio. Eius tres præcipuæ vtilitates recenſentur: & admonentur ij qui curioſitate quadã impulſi vltra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ ſapientiæ adyta, lib.3.c.21.ſect.1.2. Item ij qui omnem prædeſtinationis mentionem ſepeliri iubent, ſect.3.4.

Quid ſit prædeſtinatio, quid præſcientia Dei: & perperam alteram alteri ſubiici. Prædeſtinationis exemplum in tota Abrahæ ſobole, aliarum gentiũ reſpectu, confirmatur multis teſtimoniis Scripturæ, lib.3.c.21.ſect 5. Oſtenditur etiam ſpecialis prædeſtinatio, qua inter filios Abrahæ quoſdam ab aliis diſcreuit, ſec.6.7.

Confirmatio doctrinæ prædeſtinationis ex Scripturæ teſtimoniis petita, lib.3. cap.22.

De iis qui prædeſtinationis cauſam faciunt præſcientiam meritorum, item de aliis qui item Deo intendunt, quòd quoſdam aliis electis præterierit, lib.3.cap.22. ſect.1.

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuiſſe operum, nec præteritorum, nec futurorũ, ſed illius beneplacitum vtriuſq; cauſam eſſe, lib.3.c.22.ſect.2.3.4.5.6.7.11. Confirmatur hoc ex Auguſtino, ſect.8. & refellitur contraria Thomæ argutiola, ſect.9.

Promiſſiones ſalutis non omnibus, ſed electis peculiariter deſtinari, lib.3.c.22. ſect.10.

Non pugnare hæc duo, quod Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donum, lib.3.c.22. ſect. 10.

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobari, lib.3.c.23.ſect.1.

Fruſtra litigare cũ Deo reprobos, quũ Deus nihil ipſis debeat, nihil non iuſtè velit, & ipſi ſuæ damnationis iuſtas cauſas in ſe reperiant, lib 3.c.23. ſect.2.3.4.5.

Reſpondetur ad ſacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorum neceſſitatem illis ſua prædeſtinatione impoſuit, lib 3.c.23.ſect.6.8.9.

Prædeſtinationis definitio, lib.3.ca.23. ſect 8.

Refutantur qui ex doctrina prædeſtinationis inferunt, Deum habere acceptionem perſonarum, lib.3.c.23. ſect.10.11.

Contra porcos, qui prædeſtinationis obtentu ſecuri in vitiis ſuis pergunt, & omnes qui hac doctrina ſtãte dicunt cõcidere omne bene agendi ſtudium, lib. 3. cap.23.ſect.12.

Contra eos qui dicunt hãc doctrinam euertere omnes ad piè viuendum exhortationes, oſtenditur ex Auguſtino, curſũ ſuum habere prædicationem, neque tamẽ impediri prædeſtinationis cognitionem, lib.3.c.23. ſect.13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docendi rationem vt prudenter caueatur (quoad licet) offenſio, ſect.14.

Quòd verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij cõtemnunt, vel ea magis excæcantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitudine, ſimul tamẽ tenendũ, diuerſitaté eiuſmodi pẽdere ex arcano Dei cõſilio, quo altiorem cauſam requirere ſit nefas, lib.3.c.24. ſect.12.13.14.

Exponũtur loci quidam, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quoad ſe reclamante ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt. & oſtenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædeſtinationis, libr.3. cap.24. ſect.15. 16.17.

Vniuerſalitatem promiſſionum ſalutis non repugnare doctrinæ prædeſtinationis reproborum: nec tamen ſine optima cauſa vniuerſaliter concipi, lib.3.cap.24. ſect. 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negãt caput hoc doctrinæ.

de Prouidentia Dei.

Aliter prophanos homines carnis ſenſu fateri Deum creatoré, aliter nos per fidem: vtpote quæ moderatorem etiam omnium eſſe doceat, non vniuerſali quadam motione, ſed ſingulari quadã prouidentia, quæ ad minimum vſque paſſerem extenditur, lib.1.c.16.ſect.1.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, ſepeliũt Dei prouidentiam, cuius occulto cõſilio omnes euentus gubernantur, lib.1.c. 16. ſect.2.

Res inanimatas, quãuis ſua ſingulis naturaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuam nõ exerere niſi quatenus præſenti Dei manu dirigũtur, oſtenditur ex ſole, ante quem & lucem extare, & terram

omni bonorum genere abundare voluit: quem etiam biduo ſubſtitiſſe, & decem gradibus ad Dei iuſſum retroceſſiſſe legimus, l.1.c.16.ſect.2. item ex ſtellis & ſignis cæli, quæ metuunt increduli, ſect.3.

Dei omnipotentiam in continuo actu verſari, ſic vt ad ſingulos & particulares actus intenta ſit, & nihil niſi eius conſilio accidat. quod qui non agnoſcunt, Deũ ſua gloria fraudant. & eius bonitatem extenuant, nos contrà inde duplicem fructum percipimus. l.1.c.16.ſect.3.

Dei prouidentiam non tantùm ſpeculari quæ fiunt, ſed euentus omnes moderari probatur. Vnde euertitur figmẽtum de nuda præſcientia ; de vniuerſali tantùm prouidentia, item error Epicureorũ, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantùm ſuprà mediam aëris regionem. Quandam tamen vniuerſalem prouidentiam conſtitui poſſe, ſed ita ne ſpecialis obſcuretur quæ moderatur non tantùm quoſdam, ſed omnes particulares actus, l.1.c.16.ſect.4.5.

Penes Deum non eſſe tantùm principium motus, oſtendit anni vnius fertilitas, alterius ſterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam ſuam vocet Dominus, libr.1.cap.16. ſect.5.

Dei prouidentiam in gubernando mũdo præcipuè conſiderandam in humano genere, & ſingulorum hominum varia cõditione, euentuúmque diuerſa diſpenſatione, l.1.cap.16.ſect.6.7.

Contra eos qui calumniantur, hãc doctrinam de prouidentia Dei eſſe dogma Stoicorum de fato, lib.1.cap.16.ſect.8.

An aliquid fortuitò vel contingenter accidat: vbi Baſilij Magni dictum, Ethnicorum voces eſſe Caſum & Fortunam, & Auguſtini: pœnitere ſe vſum eſſe Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici poſſe quoad nos, quæ in natura ſua cõſiderata, aut ſecũdum notitiam noſtram æſtimata eiuſmodi apparent, licet in Dei occulto conſilio ſint neceſſaria. item contingentia poſſe nominari futura omnia, vt nobis incerta ſunt, lib.1.c.16.ſect.8.9.

Quæ conſideranda ſint vt in rectum finem referatur doctrina de prouidentia Dei quo nobis eius cõſtet vtilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, cauſæ nobis non apparent, cauendum eſſe ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur : ſed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius voluntas, iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa, l. 1.cap.17.ſect.1.

Contra canes quoſdam (qui doctrinã de prouidentia Dei latratu impetũt) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem ſuam in Lege & Euangelio ita reuelarit vt ſuorum mentes illuminet intelligentiæ Spiritu, ad myſteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehenſibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyſſum: quia dum nos eius cauſæ latent, reuerenter tamen adoranda eſt, l.1.c.17.ſect.2.

Profanos eiuſmodi homines ſtultè tumultuari, dum obtendunt, ſi doctrina de Dei prouidentia vera ſit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, eſſe peruerſas, non eſſe capienda de rebus futuris conſilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiſerint, non peccaſſe: quæ præcipitia vitabunt quicũque in prouidentia Dei conſideranda ad veram modeſtiam erunt compoſiti, l.1.c. 17.ſect.3.& ſeq.

Quòd ad futura pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus ſub eius voluntate & proſpiciamus nobis, & omnia noſtra diſpenſemus, conſultandi enim cauendíque artes inſpiratas hominibus eſſe à Domino, quibus prouidentiæ eius ſubſeruiamus in vitæ propriæ conſeruatione, libr.1.cap.17. ſect.4.

In præteriti temporis euentibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excuſari ſcelerum authores : quia propria conſcientia redarguuntur, nec Dei volũtati, ſed ſuæ cupiditati obſequũtur. Eos quidem diuinæ prouidentiæ eſſe inſtrumenta, ſed ita vt totum malum in ſe deprehendant, penes Deum autem nõniſi legitimus malitiæ eorũ vſus reperiatur, libr.1.cap.17.ſect.5.& c.18.ſect.4. Vbi idem oſtenditur in electione regis Iarobeam, deficientibus à domo Dauidis decem tribubus, cæde filiorum Achab, & traditione Filij Dei.

Pia ſanctáque prouidentiæ Dei meditatio, quam dictat pietatis regula: primũ vt cer-

vt certo perſuaſi nihil fortuito contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omnium cauſam oculos ſemper referamus: deinde vt ſingularem eius prouidẽtiam pro nobis excubare nõ dubitemus, ſiue cum hominibus tam malis quàm bonis, ſiue cum reliquis creaturis nobis ſit negotium. In quem vſum ſumendæ ex Scriptura Dei promiſſiones quę id teſtentur: quarum exempla recitantur, l. 1. cap. 17. ſect 6. Adiungenda etiam teſtimonia Scripturæ, quæ docent ſub Dei poteſtate eſſe omnes homines, ſiue conciliandi nobis ſint eorum animi, ſiue cohibẽda malitia hoſtium noſtrorum, quod poſtremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentem illis concedit, abſterrendo, ne quod conceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permiſit, impetus eorum opportunè abrumpendo, quam notitiam neceſſariò ſequitur animi gratitudo in proſpero rerum ſucceſſu, l. 1. c. 17. ſect. 7.

In rebus autem aduerſis, quum ab hominibus lædimur, patientia placidáque animi moderatio: quod Ioſephi à fratribus, Iobi à Chaldæis afflicti, & Dauidis à Semei conuitiis impetiti exẽpla demonſtrant. Quòd ſi ſine hominum opera nos miſeria aliqua premi contingat, hanc eãdem doctrinam optimum eſſe impatientiæ remedium, quia res aduerſas etiam prodire à Deo Scriptura teſtatur, l. 1. c. 17. ſec. 8.

In Dei prouidentiam præcipuè attentus vir pius non tamẽ conniuebit ad cauſas inferiores. Itaque ſi beneficiũ à quoquam accepit, illi etiam ſe obſtrictum ex animo ſentiet & fatebitur. ſiquid damni fecerit, vel aliter dederit ſua negligentia vel imprudentia, ſibi imputabit: multo minus ſcelera excuſabit. In rebus verò futuris cauſarum inferiorum potiſſimùm rationem habebit: ita tamen vt in capiendis conſiliis proprio ſenſu non feratur, ſed Dei ſapientiæ ſe commendet, nec externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitatur, vt in illis ſecurè acquieſcat quum adſunt, aut trepidet quum deſunt, l. 1. ca. 17. ſec. 9.

Inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas quę in Dei prouidentiam recumbit, eleganter multíſque deſcribitur. contra, miſera anxietas, qua alioqui conſtringi nos neceſſe eſt, quum tot morbis terreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hòminibus, à diabolis vita ſalúſque noſtra obſideatur, l. 1. c. 17. ſect. 10. 11.

Doctrinæ de prouidentia non obſtare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum pœnituiſſe: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur iraſci) ad captum noſtrum ſe ſubmittens, eum deſcribat non qualis in ſe eſt, ſed qualis à nobis ſentitur. Item quod Niniuitis pepercit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechiæ vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præſentem denuntiauerat, quia eiuſmodi denunciationes tacitam continent conditionem, quod ſimili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ vxorem increpato optimè comprobatur, l. 1. c. 17. ſec. 12. 13. 14.

Refelluntur ij qui modeſtiæ laudem captantes, Dei iuſtitiam mendaci patrocinio aſſerere tentant, dum Dei permiſſu tantùm, non etiam prouidentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi malè faciunt. Et nihil efficere homines niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Chriſti cæde, Abſalon inceſto coitu, & aliis plurimis exemplis, l. 1. c. 18. ſect. 1.

Idque non tantùm in actionibus externis locum habere, ſed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari oſtenditur ex Pharaonis induratione & aliis teſtimoniis. Nec obſtare quòd illic Satanæ opera ſæpe interueniat. agit enim nihilominus Deus, ſed ſuo modo: iuſtam ſcilicet vindictam exercens, libr. 1. cap. 18. ſec. 2. itaque Deum non eſſe ſcelerum authorem, ibidem ſect. 4.

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modeſtiæ prætextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat niſi volente Deo, duas in eo contrarias eſſe voluntates, quũ occulto conſilio decernat quæ lege ſua palàm vetuit. & oſtẽditur Deum ſecum non pugnare,

non mutari Dei voluntatem,non ſimulare ipſum ſe nolle quod vult: ſed quum vna & ſimplex ſit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mentis noſtræ imbecillitate, quomodo idem diuerſo modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Auguſtino oſtenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus non vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, l. 1.c.18.ſec.3.

Dei potentiæ conſideratio in regenda hac mole cæli & terræ, ſingularúmque quæ in piis ſunt partium, l.1.c.5.ſec.5.

Dei prouidentia ſic adminiſtrari hominum ſocietatem vt ſe liberalem, miſericordem, iuſtum & ſeuerum oſtendat, l. 1.c.5.ſec.6.

Qui cenſentur in vita hominum fortuiti caſus, tam proſperi quàm aduerſi, ſunt totidem cæleſtis prouidentiæ ſigna, l.1.c. 5. ſec. 7. & debent nos expergefacere ad ſpem futuræ vitæ, Ibid.ſec.9.

Quomodo Deus operetur in cordibus ſuorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipſi non excuſentur, l.2.c.4.ſect.1.

Deum etiam operari in impiis, ídque eodem in opere quo Satan. neque tamen Deum prædicari authorem peccati, aut Satanam vel impios excuſari: ſed diſtingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, l.2.c.4.ſec.2.

Veteres nonnunquam hæc retuliſſe nõ ad operationem Dei, ſed ad præſcientiam aut permiſſionem, ne inde impij occaſionem arriperent de Dei operibus irreuerenter obloquendi. Scripturam tamen, quum Deum dicit excæcare, iudicare, & ſimilia, plus aliquid quàm permiſſionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deſerendo, Spiritúmque ſuum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ miniſtro iræ ſuæ, l.2.c.4.ſect.3.4.

Satanæ miniſterium intercedere ad reprobos inſtigandos, quoties huc atque illuc Dominus ſua prouidentia eos deſtinat, l.2.c.4.ſec.5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non eſſe conniuendum, quum ſit exitiale Satanæ commentum, quod Chriſti crucem euacuat, &c. l.3.c.5.ſect.6.

Expoſitio quorundam locorũ Scripturæ quos Papiſtæ perperam detorquent ad confirmationem ſui Purgatorij, l.3.c.5.ſe. 7.8.9.

Reſpondetur ad obiectionem Papiſtarum, vetuſtiſſimam fuiſſe Eccleſiæ obſeruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi oſtenditur id à veteribus factum ſine verbo Dei, peruerſa quadam æmulatione, ne Chriſtiani, ſi pigri eſſent in curandis funeribus, viderentur prophanis hominibus deteriores. Interim tamen hîc latam eſſe differentiam inter hunc veterum lapſum & Papiſtarum peruicacem errorem, l.3.c.5.ſec.10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita eſſe damnandum perpetuæ cæcitatis vt nihil intelligentiæ vllo in rerum genere ei reliquum fiat: ſed nonnullam eſſe eius perſpicientiam, quòd veritatis inquirendæ ſtudio naturaliter rapitur. Et tamen hãc appetentiam mox concidere in vanitatẽ: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inueſtigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, ſæpius non diſcernit, l.2.c.2.ſect.22.

Quòd ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine oſtenditur exẽplis: primo in politia & œconomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri: & harum legum principia mente complectatur, l. 2.c.2. ſec.13.

Item in artibus tum liberalibus tum manuariis: quib. diſcendis (licet alij aliis magis idonei) ineſt homini quędam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuerſale bonum eſſe lumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt prorſus gratuitum ſit erga ſingulos beneficentiæ Dei munus, quod oſtendit Deus dum quoſdam moriones & ſtupidos creat. item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mentis agilitate præſtet: item dum inſtillat ſingulares motus non ſolùm pro cuiuſque vocatione, ſed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda eſt, l.2.c.2. ſec.14.& 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præſtantior cognitio, quæ in antiquis iureconſultis, philoſophis, medicis (profanis ſanè hominib.) elucẽt. admonens

admonent nos mentem hominis quantumlibet ab integritate ſua collapſam, eximiis tamen Dei donis etiamnũ eſſe ornatam, l.2.c.2.ſect.15.

Ea eſſe dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult diſpenſat (etiã impiis) in publicum bonum generis humani. itaque iis vti nos oportere, etiamſi impiorum miniſterio nobis communicentur: quibus ſunt fluxa & euanida, quoniam deſtituũtur ipſi ſolido veritatis fundamento, l.2. c.2.ſect.16.

Humanã rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cæleſtes (quę tribus capitibus continẽtur, Deum noſſe, paternum eius erga nos fauorem, & formandæ ſecundum Legis regulam vitæ rationem) demonſtratur in duobus primis, li.2.c.2. ſect.18. & in eam rem varia Scripturæ teſtimonia citantur, ſect.19.20.21. In tertio videtur aliquanto eſſe quàm in ſuperioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo inſtituatur. ſed imperfecta eſt, & non aliò valet eiuſmodi notitia incredulis quàm vt reddantur inexcuſabiles, nec lumine illo naturali veritatem in ſingulis cernant. Vbi explicatur Themiſtij dictum, intellectum in definitione vniuerſali rariſſimè falli, ſed hallucinationem eſſe quum ad hypotheſin deſcendit: & oſtenditur, hominis iudicium vniuerſale in boni & mali diſcrimine non eſſe vbique ſanum & integrũ. Nam quæ præcipua ſunt in prima Legis tabula non aſſequitur, nempe de fiducia in Deum, &c. in ſecunda tabula quanuis aliquanto plus habeat intelligentiæ, deliquium tamen aliquando pati deprehẽditur: vt quum iudicat abſurdum eſſe nimis imperioſam dominationem ferre, & non vlciſci iniurias. item concupiſcentiæ morbum non agnoſcit in vniuerſa Legis obſeruatione, li.2.c.2.ſect.22.23.24.

Coram Domino nihili eſſe rationis noſtrę acumẽ in cunctis vitę partibus, oſtẽditur ex Scriptura: & mẽtibus noſtris neceſſariam eſſe illuminationis gratiam, nõ initio tantùm aut vno aliquo die, ſed in ſingula momenta, li.2.c.2.ſect.25.

Vide ſub dictione Liberum arbitrium quædam huc pertinentia.

de Chriſto Redemptore.

Inutilem nobis eſſe cognitionem Dei creatoris, niſi ſuccedat etiam fides ipſum in Chriſto Patrem & redemptorem nobis proponens: eámque doctrinam ab exordio mundi omnibus ſeculis locum habuiſſe inter Dei filios, l.2.c.6.ſect.1.

Variis argumentis & Scripturæ teſtimoniis probatur, fœlicem Eccleſiæ ſtatũ ſemper in Chriſti perſona fuiſſe fundatũ. Nam & prima electi populi adoptio, & Eccleſiæ conſeruatio, liberatio in periculis, & inſtauratio poſt diſſipationem, à gratia mediatoris ſemper pendebat, neque alibi ſpes omnium piorum vnquam fuit repoſita quàm in Chriſto, l.2.c.6.ſect. 2.3.4.

Diligenter reputandum quomodo redẽptoris partes impleuerit Chriſtus, vt in ipſo omnia nobis neceſſaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) ſit nobis lux, cibus, oleum, ſal, &c. l 2.c.16.ſect.1.

Exponitur quomodo conueniat dicere, Deum fuiſſe nobis inimicum donec per Chriſtum nobis reconciliatus eſt: quum dare nobis Chriſtũ & miſericordia præuenire nos, ſigna fuerint amoris quo iam nos complectebatur. & oſtenditur Scripturam hac locutione & ſimilibus vti, vt ſe ad ſenſum noſtrum accommodet: neque tamen falsò ita loqui. Idque totum authoritate Scripturæ & Auguſtini teſtimonio probatur, ſect.2.3.

de Regeneratione.

Contra Anabaptiſtas quoſdã qui phreneticam intemperiem pro ſpirituali regeneratione comminiſcuntur: nempe in ſtatum innocentiæ iam reſtitutos Dei filios non oportere amplius ſolicitos eſſe de carnis libidine refrænanda, ſed tantùm Spiritum ducem ſequendum, l.3.c.3. ſect.14.

de Religione.

Reprobis neceſſitas extorquet cõfeſſionem aliquem eſſe Deum, l.1.c.4.ſect.4.

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continẽdum in officio ſimplicem populum, l.3.c. 3.ſect.2.

Etiam impij & athei homines coguntur, velint nolint, ſentire aliquem Deum eſſe, l.1.c.3.ſect.2. Et quo ſenſu dicat Dauid eos ſentire non eſſe Deum, lib.1.c.4. ſect.2.

de Remiſſione peccatorum.

Contra eos qui perfectionem ſomniant in hac vita quæ veniæ petẽdæ neceſſita-

tem tollat,l.3.c.20.ſect.45.

De peccatorum remiſſione:& quo ſenſu peccata vocentur debita, & nos dicamur aliis remittere qui in nos peccarũt, l.3.c.20.ſect.45.

De diſtinctione culpæ & pœnæ:vbi firmiſſimis Scripturæ teſtimoniis refellitur Papiſtarum delirium, Culpa remiſſa Deũ pœnam retinere, quæ ſit redimenda ſatisfactionibus,lib.3.c.4.ſect.29.30. Vbi etiam oſtenditur non poſſe ipſos elabi ſua diſtinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibuſdam Scripturæ quibus illi ſuum errorem confirmare nituntur: vbi oſtẽditur duo eſſe diuini iudicij genera:vnum vindictæ, alterum caſtigationis.quæ ſunt prudenter diſtinguenda,l.3.c.4.ſect.31.

Prius fideles ſemper vehementer eſſe deprecatos: poſterius placido animo ſuſcepiſſe,quia amoris habet teſtimonium. Item quod iraſci dicitur Dominus ſanctis ſuis, non ad punientis cõſilium vel affectum referri, ſed ad vehementem doloris ſenſum, quo ipſi afficiuntur ſimulac vel qualemcunque eius ſeueritatem ſuſtinẽt: hócque illis expedire in malis ſuis ſibi diſplicere. Reprobos contra, dum flagellis Dei feriuntur, iam quodammodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quæ omnia confirmantur Scripturæ teſtimoniis,item Chryſoſtomi & Auguſtini expoſitionibus, Ibid.ſect.32.33.

Deum remiſſo Dauidi adulterio, eum caſtigaſſe cùm in commune exemplum, tum vt ipſum humiliaret. & hac ratione fideles,quibus propitius eſt,quotidie ſubiicere communibus huius vitæ miſeriis,l.3.c.4.ſect.35.

Expoſitio articuli Symboli de remiſſione peccatorum,l.4.c.1.ſect.20.21.

Claues Eccleſiæ datas eſſe ad remittenda peccata, non tantùm iis qui nunc primùm conuertuntur ad Chriſtum, ſed fidelibus per totam vitam, li.4.c.1.ſect 22. Confirmatur hæc doctrina teſtimoniis Scripturæ aduerſus Nouatianos & quoſdam ex Anabaptiſtis,qui fingunt Baptiſmo regenerari Dei populum in Angelicam vitam,& poſtea non ſupereſſe lapſis veniam,ſect.23.24.25.26.27.

Refutantur & ij qui voluntariã Legis tranſgreſſionem faciunt delictum irremiſſibile, Ibid.ſect.28.

de Chriſti Reſurrectione.

Sine Chriſti reſurrectione mutilum eſſe quicquid de cruce, morte & ſepultura credimus. Eius triplicem nos percipere fructum:quod & iuſtitiam nobis acquiſiuit coram Deo, & nobis pignus eſt futuræ reſurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vitæ nouitatem, l.2.cap.16. ſect.13.

Exponitur hiſtoria reſurrectionis Chriſti,li.3.c.25. ſect.3.

de Reſurrectione vltima.

Quoniam ſpe & patientia maximè opus habent fideles, ne deficiant in vocationis ſuæ curſu,ſolidè illum in Euangelio profeciſſe qui ad continuam beatæ reſurrectionis meditationem eſt aſſuefactus,li.3.c.25.ſect.1.2.

Caput de reſurrectione vltima continet doctrinam magni ponderis,ſeriam & creditu difficilem:quam difficultatem vt ſuperet fides, duo adminicula ſuppeditat Scriptura, Chriſti ſimilitudinem, & Dei omnipotentiam, li.3 c.25.ſect.3.4.

Refutantur Sadducæi negantes reſurrectionem, & Chiliaſtæ, regnum Chriſti terminantes mille annis,li.3.c.25.ſect.5.

Refellitur eorum error qui imaginantur animas die vltimo nõ recepturas corpora quibus nunc indutæ ſunt, ſed nouis & aliis præditas fore,li.3.c.25. ſect.7.8.

De modo reſurrectionis vltimæ,lib.3.c.25.ſect.8.

Quo iure communis ſit impiis & à Deo maledictis reſurrectio vltima, quæ ſingulare eſt Chriſti beneficium,l.3.c.25.ſect.9.

S

de Sabbatho.

Expoſitio quarti præcepti,finis eius,& tres cauſæ quibus conſtare ipſum obſeruandum eſt,li.2.c.8.ſect.28. Prima cauſa, ſpiritualis quietis adumbratio(id eſt,ſanctificationis noſtræ)primarium locum tenuiſſe in Sabbatho,probatur ex variis locis,Ibid.ſect.29.Cur ſeptimum diem aſſignarit Dominus, Ibid.ſect.30.31. partem hanc,quum ceremonialis eſſet, abolitam fuiſſe Chriſti aduentu,Ibid.

Duæ poſteriores cauſæ,vt ſtati ſint dies celebrandis conuentibus Eccleſiaſticis,vt ſeruis detur à labore remiſſio, omnibus ſeculis conueniunt,l.2.c.8.ſect.32.

De diebus conuentuũ Eccleſiaſticorum

ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obſeruatione, l. 2.c.8.ſect.32.33. & de vitanda hîc ſuperſtitione, Ibid.34.

de Sacerdotio Christi, regno & munere Prophetico.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimùm ſpectanda in eo eſſe: munus Propheticum, regnum & ſacerdotium: ad eáque pertinere quòd ei tribuitur Chriſti (ſiue Meſſiæ & Vncti) elogiũ, licet peculiariter regni intuitu ita ſit dictus. Licet Prophetas & Doctores Eccleſiæ ſuæ Deus ſemper dederit, omnes tamen pios plenã intelligentiæ lucem Meſſiæ demum aduentu expectaſſe probatur: & ipſum quũ apparuit, vnctum fuiſſe Prophetam non ſibi modò, ſed toti ſuo corpori, li.2.c.15. ſect.1.2.

Quòd ad regnum, primùm notare oportere ſpiritualem eſſe eius naturam: vnde & eius æternitas colligitur. quæ eſt duplex: altera ad totum Eccleſiæ corpus pertinet, altera propria eſt cuiuſque mẽbri. Vtraq. declaratur, & Scripturæ teſtimoniis illuſtratur, ſect.3. Exponitur vtilitatem regni Chriſti nõ poſſe aliter à nobis percipi, quàm dum ſpirituale eſſe cognoſcimus: eámque duabus in rebus conſiſtere: nempe quòd nos bonis omnibus ad æternam animarum ſalutem neceſſariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduerſus diabolũ omnéſque eius impetus. itaque Chriſtum nobis magis quàm ſibi regnare: vnde & Chriſtiani non immeritò dicimur. Æternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri, ſimiléſque ſententias, ſect.4.5.

De ſacerdotio: vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, oſtenditur incipiendum eſſe à Chriſti morte. Hinc ſequi æternum eſſe deprecatorem, cuius patrocinio fauorem conſequimur: vnde tũ precandi fiducia, tum tranquillitas piis conſcientiis oritur. poſtremò ita eſſe ipſum Sacerdotem vt nos aſciſcat in ſocietatem tanti honoris, quo grata ſint Deo quæ à nobis proueniunt ſacrificia precum & laudis, ſect.6.

de Sacramentis.

Quid ſit ſacramentum, lib 4.c.14.ſect. 1. Qua ratione veteres hoc vocabulum vſurpauerint in eo ſenſu, ſect.2.13.

Nunquam eſſe ſacramentum ſine præeunte promiſſione, quam hoc modo Dominus obſignat, noſtræ ignorantiæ & tarditati, deinde etiam infirmitati conſulens, ſect.3.5.6.12.

Sacramentum conſtare verbo & ſigno externo: ſed aliter eſſe verbum ſacramentale ſumendum quàm exiſtiment Papiſtæ, l.4.c.14. ſect.4.

Sacramenta non deſinere eſſe teſtimonia gratiæ Dei, licet impiis quoque porrigantur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt, l.4.c 14.ſect.7.

Sic confirmari fidem noſtram Sacramentis vt tamen id pendeat ab interiore Spiritus efficacia, li.4.cap.14.ſect.9.10.11. non ponatur virtus aliqua in creaturis, ſect.12.

Impugnatur diabolicum dogma ſcholarum ſophiſticarum, ſacramenta nouæ Legis iuſtificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis, l.4.c.14.ſect.14.

Auguſtini ſcita diſtinctio inter ſacramentum & rem ſacramenti, qua oſtenditur, licet Deus in ſacramentis Chriſtum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter ſacramentum, id eſt ſignum externum, l.4.c.14.ſect.15.16.

Non eſſe arbitrandum, latentem aliquam virtutem ſacramentis annexam affixámque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, lib.4.c.14. ſect.17.

Sacramenta olim quædam exhibuit ſuis Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus, vbi de arbore vitæ & de arcu cæleſti, libr.4.cap. 14. ſection. 18.

Sacramenta eſſe à Domino teſtimonia gratiæ ac ſalutis, & à nobis viciſſim profeſſionis notas, l.4.c.14.ſect.19.

Sacramenta veteris Eccleſiæ ſub Lege eundem habuiſſe ſcopum quem noſtra, Chriſtum: quem tamen noſtra clarius offerunt: quare explodendum dogma ſcholaſticum, illa adumbraſſe gratiam Dei, noſtra præſentem conferre, li 4.c.14.ſect. 20.21.22.23.

Exponuntur quædam Scripturæ loca, & veterum teſtimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibidem ſect.24.25. 26.

de quinque falsò nominatis Sacramentis.

Quum ſacramenta negamus eſſe quinque ab hominibus inuenta, nō de nomine ſed de re contendimus: quia volunt Papiſtæ eſſe inuiſibilis gratiæ viſibiles formas, l.4.c.19.ſect.1.

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus inſtituere ſacramenta. item diſtinguendum eſſe inter ſacramenta & alias ceremonias, lib.4.cap.19. ſect.2.

Veteris Eccleſiæ authoritate non poſſe probari ſeptenarium numerum in ſacramentis, l.4.c.19.ſect.3.

Licet plura ſacramenta habuerit vetus Eccleſia ſub Lege, hodie tamen Chriſtianā Eccleſiam duobus à Chriſto inſtitutis contentam eſſe debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de ſuo addere, l.4.c.18.ſec.20.

de Sacrificiis.

Differentia inter Moſaica ſacrificia & Cœnam Domini in Eccleſia Chriſtiana, l.4.c.18.ſect.12.

Quid propriè ſignificet ſacrificij nomen: & de variis generib. ſacrificiorū ſub Lege, quæ ad duo mēbra referri poſſunt, vt alia vocentur Euchariſtica, ſiue gratiarum actionis, alia Propitiatoria ſiue expiationis, lib.4.c.18.ſect.13.

Vnicum nobis ſacrificium propitiatorium, mors Chriſti: euchariſtica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur, l.4.c.18.ſ. 13.16.17.

Hæc ſacrificandi ſpecies quotidie locum habet in Eccleſia, & in Cœna Domini: & inde Chriſtiani omnes ſacerdotes ſunt.

de ſatisfactionibus Papiſticis.

De ſatisfactione, cui tertiū locum aſſignant in Pœnitentia, de retentione pœnæ, culpa remiſſa, & ſimilibus mēdaciis, quæ corruunt oppoſita gratuita peccatorum remiſſione per nomen Chriſti, l.3. c.4.ſec.25.

Refutatur blaſphemus error ſcholaſticorum, Remiſſionem peccatorum & reconciliationem ſemel fieri in Baptiſmo ſed poſt Baptiſmum reſurgendum eſſe per ſatisfactiones, l.3. ca.4. ſect.26. Eiuſmodi errore Chriſtum ſuo honore ſpoliari, & conſcientiarum pacem turbari, quum nunqum certò ſtatuere poſſint ſibi remiſſa eſſe peccata, Ibid.ſect.27.

Apud Danielem quum iubetur Nebuchadnezer peccata ſua iuſtitiā redimere, illud redimere referri ad homines potiùs quàm ad Deū: & non cauſam veniæ illic deſcribi, ſed potiùs modū veræ conuerſionis. Idem de quibuſdam aliis Scripturæ locis, l.3.c 4.ſec.36.

Expoſitio loci illius in Euangelio, Remiſſa ſunt illi peccata multa quia dilexit multum: dilectionem ſcilicet non eſſe cauſam remiſſionis, ſed probationem remiſſionis, l.3.c.4.ſect.37.

Veteres Eccleſiaſticos ſcriptores non eo ſenſu loquutos de ſatisfactionibus quo Papiſtæ: & intellexiſſe pœnitentes ſatisfacere Eccleſiæ, non Deo, lib.3.c. 4. ſect.38.39.

de Scandalis.

Quæ cauenda ſint, quæ negligenda, quid ſcandalum datum, quid item ſcandalum acceptum, l.3.c.19.ſect.11.

Quinam ſint infirmi, quibus cauendum eſt ne offendiculum ponamus, declaratur ex Pauli doctrina & exemplo, l. 3. c. 19.ſect.12.

Quòd cauere iubemur ne offendiculo ſimus infirmis, locum habere tantùm in rebus indifferentibus: itaque hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt ſe Miſſam audire, l.3.cap. 19.ſec.13.

de Scriptura, verbo Dei, & illius authoritate.

Homines non bene Deum agnoſcere creatorem, & diſcernere à fictitiis Deis ex rerum creatarum conſideratione niſi lumine verbi accedente adiuuentur: eúmque ordinem in ſuis erudiendis Deum tenuiſſe, non tantùm ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, ſed ab initio etiam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, l.1.c.6.ſect.1.

Vel per oracula & viſiones, vel aliorū miniſterio Patres habuerunt verbum quod certò perſuaſi fuerūt eſſe Dei, quo ipſum agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium, quod verbum ipſe poſtea, vt in omnes ętates cōſuleret mortalibus, voluit quaſi publicis tabulis cōſignari in Lege & Prophetis, l.1.c.6.ſe.2.3. vbi etiam Scripturæ teſti-

teſtimoniis confirmatur, rerum creatarum conſiderationi adiungendam eſſe verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

De iis qui Scripturæ authoritatem dicũt, pendere ab Eccleſiæ iudicio:& quàm malè nobiſcum ageretur ſi ita eſſet, l. 1. c. 7. ſect. 1.

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli (Epheſ.2.) fideles ædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, l.1.c.7.ſec.2.

Quo ſenſu Auguſtinus dicat ſe non crediturum Euangelio, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas: quem locum illi calumnioſè detorquent ad erroris ſui confirmationem, l.1.c.7.ſec.3.

Licèt ſuppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impiis etiam extorquent) Scripturam à Deo prodiiſſe: non alio tamen quàm Spiritus ſancti arcano teſtimonio verè perſuadetur cordibus noſtris, Deum eſſe qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio, ídque pluribus locis ex Ieſaia confirmatur, lib.1.c. 7.ſec.4.5.

Ordinata diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, nihil terrenum redolés doctrina, pulchra partium omnium inter ſe conſenſio, & præcipuè contemptibilium verborum humilitas ſublimia regni cæleſtis myſteria loquens, ſecundaria ſunt adminicula ad ſtabiliendam Scripturæ fidem, l.1.c.8. ſec. 1. 2. 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri ſint recentiores libris Moſis, qui tamen ipſe nouum Deum non comminiſcitur, ſed Deum Patrem Iſraelitis proponit, l.1.c.8. ſec.3.4.

Quòd Moſes Leui patris ſui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ ſororis murmur non ſubticet, proprios filios non euehit, argumenta ſunt, in libris eius nihil eſſe ab homine confictum, l.1.c.8.ſec.4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quam toto reliquo tempore, l.1.cap.8.ſect.5. Quæ quum profani ſcriptores negare non poſſent, calumniati ſunt magicis artibus à Moſe edita: quæ calumnia firmiſſimis rationibus refutatur, l.1.c.8.ſec.6.

Item quòd Moſes in Iacobi perſona loquens tribui Iuda principatum aſſignat, & quòd vocationem Gentium prædicit, (quum illud quadringentis poſt annis, hoc duobus ferè poſt annorum millibus contigerit) argumenta ſunt, Deum ipſum eſſe qui in libris Moſis loquitur, l.1.c.8. ſect 7.

Quòd Ieſaias prædicit Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem authore Cyro (qui centeſimo poſt illius mortem anno natus eſt) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præſcribit exilio tempus annorum ſeptuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè diſſiti in dictis omnibus cõſentiunt, quòd Daniel prædicit de rebus futuris ad annum vſque 600. documenta ſunt certiſſima ad ſanciendam librorum Propheticorum authoritatem, l. 1. cap.8. ſect.8.

Contra quoſdam profanos deriſores, qui quærunt quî ſciamus Moſis & Prophetarum eſſe quæ ſub eorum nominibus leguntur: item Moſen vnquam fuiſſe aliquem, l.1.c. 8.ſect.9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iuſſerit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot ſecula conſeruandis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones, l.1.c.8 ſect. 10.

Trium Euangeliſtarum ſermonis ſimplicitas cæleſtia myſteria continens, Iohannis oratio grauibus ſententiis è ſublimi tonans, in Petri & Pauli ſcriptis relucens cæleſtis maieſtas, Matthæi inſperata vocatio à menſa, & Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hoſtis conuerſio & vocatio ad Apoſtolatum, ſigna ſunt loquentis in ipſis Spiritus ſancti, l.1.c.8.ſect.11.

Tot ſeculorum, tam variarum gentium & tam diuerſorum animorum conſenſus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius authoritatem apud nos debent confirmare, l. 1. cap.8. ſect.12.

Item tot martyrum ſanguis qui pro eius confeſſione mortem firmo & ſobrio Dei zelo oppetierunt, l.1.c.8.ſe.13.

Contra fanaticos qui poſthabita Scripturæ lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes tranſuolant, l.1. c.9.ſect.1.2.

Refutatio obiectionis ab ipſis allatæ, Indignum eſſe, Spiritum Dei, cui ſubij-

cienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere, l. 1.c.9.ſect.2.

Item quòd dicunt literæ occidenti nos incubare, l.1.c.9.ſec.3.

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritúſque ſui certitudinem inter ſe copulauit, l.1.c.9.ſect 3.

Qualem cæli & terræ reliquarúmque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræſentat Scriptura, nempe æternum, plenum bonitate, clementia, miſericordia, iuſtitia, iudicio & veritate: ídque non alium in ſcopum, l.1. c.10.ſect.1.2.

Quid ſentiendum de poteſtate Eccleſiæ in Scripturæ interpretatione, l.4.cap. 9.ſect 13.

Perperam hoc colore abuti Romanenſes ad ſuorum errorum & blaſphemiarum confirmationem, ſect.14.

de Spiritu ſancto.

Teſtimonia quibus probatur deitas Spiritus, l.1.c.13.ſect.14.15.

Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus, ac ſine eo nobis inutile eſſe quicquid in ſalutem generis humani Chriſtus paſſus eſt ac fecit, l.3.c.1.ſect.1.3.

Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum, nempe vt à mundo nos ſegregaret. Inde dici Spiritum ſanctificationis. Quare nunc Patris, nunc Filij Spiritus dicatur: & dici Spiritum Chriſti, non modò quatenus Chriſtus eſt Sermo ille æternus: ſed ſecundum Mediatoris quoque perſonam, ſect.2.

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura inſignit Spiritum. vbi de exordio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Spiritus adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis, vita, aqua, oleum & vnctio, ignis, fons, Dei manus, &c.ſect. 3.

Fidem præcipuum eſſe opus Spiritus, proptereáque ad eam magna ex parte referri quæ paſſim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, ſect.4.

de Superſtitione.

Superſtitioſorum ſimplicitas eos non excuſat, quia eorum cæcitas vanitate, ſuperbia, & contumacia implicita deprehenditur, l.1.c.4.ſect.1.3.

Deo gratificari quum tẽtat ſuperſtitio, mendacibus fucis ei illudit, l.1.c.4.ſec.3.

Superſtitioſi non appropinquãt ad Deũ niſi inuiti & ſeruili timore, l.1.c.4.ſec.4.

Quicunque puram religionem adulterant, licet antiquitatis conſenſum vel vrbis alicuius conſuetudinem ſequantur, diſceſſionem faciunt ab vno & vero Deo, l.1.c.5.ſect.12.

Quid à ſuperſtitione differat religio oſtenditur ex etymologia vocum ſuperſtitionis, religionis, θρησκείας, l. 1.cap.12. ſect.1.

Superſtitionis aſtutia, dum vni Deo ſupremum locum concedens, illi turbam minorum Deorum circundat, lib. 1.ca.12. ſect.1.3.

T

de Templis.

De Templis Chriſtianorum ad conuẽtus Eccleſiæ celebrandos, l.3.c.20.ſec.30.

Non expedire in Templis Chriſtianis vllas omnino habere imagines, veteris Eccleſiæ authoritate & Auguſtini rationibus confirmatur, l.1.c.11.ſect.13.

Verbi prædicatio & ſacramenta viuæ ſunt imagines ſolæ templis Chriſtianis conuenientes, l.1.c.11.ſec.7.13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenes imperatricis iuſſu habita eſt, impietas, putidæ inſulſitates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, earúmque adoratione, l.1.c.11.ſect.14.15.16.

De templorum & ſacrorum ornatu in vetere Eccleſia, lib.4.cap.4.ſect.8.& cap. 5.ſec.18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo ſenſu dicatur Deus nos tentare, l. 3.c.20. ſect.46.

de Teſtamento veteri & nouo.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti: vbi oſtenditur vnum eſſe ſubſtantia & reipſa, adminiſtratione tantùm variare. Similitudo in tribus præcipuè capitibus vertitur, l.2.c.10.ſect.1.2.

1. Vetus teſtamentum non detinuiſſe Patres in terrena fœlicitate, ſed præcipuè ſpectaſſe ad futuram vitam, oſtenditur ex Paulo, qui ſub eo dicit contineri promiſſiones Euangelij, Ibidem ſect.3.

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primum conſideratis verbis fœderis, Ego ſum Deus veſter, Ibid. ſect. 7.8.

Item,

Item, Ero Deus ſeminis veſtri poſt vos, ſect.9. Deinde etiam ex vita ſanctorum Patrum, nempe Adam, Abel, Noë, ſect. 10. Abraham, ſect.11. Iſaac, Iacob, ſect.12. 13.14. Tum ex multis teſtimoniis Dauidis, ſect.15.16.17.18.

Iobi, ſect.19. in genere poſteriorũ Prophetarum, ſect.20. Sed nominatim Ezechielis, ſect.21. Ieſaiæ, & Danielis, ſect.22. Tandem concluditur totum hoc caput: vbi rurſus teſtimonia quædam ex Nouo teſtamento adducuntur, ſect.23.

2. Vetus teſtamentum non hominum meritis, ſed gratuita Dei miſericordia fuiſſe ſuffultum: 3. ita tũ conſtitiſſe Chriſti mediatoris cognitione fœdus Patrum cum Deo probatur, Ibid. ſect.4.

Sacramentorum etiam ſignificatione Iſraelitas ſub Lege Chriſtiano populo pares fuiſſe, li.2.c.10. ſect.5.6.

Quatuor differentiæ Veteris teſtamenti à Nouo, quibus quintam adiicere licet. Prima, quòd tametſi olim quoque Dominus populi ſui animas in cæleſtem hæreditatem volebat collimare: quo tamen in ſpe illius melius alerentur, contemplandam ſub beneficiis terrenis ac quodammodo deguſtandam exhibebat: nunc clarius reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem mentes noſtras erigit, omiſſo inferiori, quem apud Iſraelitas adhibebat exercitationis modo, lib.2. cap. 11. ſect.1. Propterea comparari veterem Eccleſiam hæredi paruulo, qui à tutoribus regitur, ſect.2.

Eadem ratione tanti æſtimaſſe veteres Patres hanc vitam eiúſque benedictiones, ſect.3.

Secunda differentia eſt in figuris: quibus Vetus teſtamentum imaginem & vmbram ſpiritualium bonorum oſtentabat: nouum præſentem veritatem & corpus ſolidum exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obſeruarit. & ſubiicitur definitio Veteris teſtamenti, Ibid. ſect 4.

Hoc ſenſu dici, Legis Pædagogia deductos fuiſſe Iudeos ad Chriſtum anteq̃uàm in carne exhiberetur, ſect.5. Quod in excellentiſſimis etiam Prophetis & ſingulari Spiritus gratia pollentibus locum habuit, ſect.6.

Tertia differẽtia ſumitur ex Ieremiæ 31. & 2.Cor.3. quòd Vetus teſtamentum literale eſt, Nouum ſpirituale: Vetus mortiferum, Nouum, vitæ organum, &c. Ibid. ſect.7.8.

Quarta differentia, quòd Vetus teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, libertatis: quòd eoſdem in fiduciam & ſecuritatem erigat. Tres poſteriores differentiæ comparationes ſunt Legis & Euangelij. Prima continet etiam promiſſiones ante Legem editas, Patres ſub Lege & Veteri teſtamento ita vixiſſe, vt non illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad Nouum, adeóque certam eius communionẽ amplexi ſint, ſect.9.10.

Quinta, quòd ante Chriſti aduentum gentem vnam Dominus ſegregauerat, in qua fœdus gratiæ ſuæ cõtineret, reliquis interim velut neglectis. Sic gentium vocatio inſignis eſt teſſera qua ſupra Vetus teſtamentum Noui excellentia illuſtratur: res adeo incredibilis, vt Apoſtolis etiam ipſis in Prophetarum lectione verſatis, & Spiritu ſancto donatis noua adhuc viſa fuerit, ſect.11.12.

Concluſio huius loci: & reſponſio ad varias obiectiones nonnullorum, qui hãc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactant. Vbi oſtenditur Dei conſtantiam elucere in hac mutatione, nihílque ab eo factum niſi ſapienter, iuſtè, & in miſericordia: quum aliter Eccleſiã in pueritia, aliter in adoleſcentia gubernat. itẽ quum gratiæ ſuæ manifeſtationem in vno populo ante Chriſti aduentum continuit, quam deinde effudit ſuper omnes nationes, ſect.13. 14.

de Timore.

Fideles ſæpe timore & diffidentia laborare ex propriæ infirmitatis ſenſu, lib. 3.c.2. ſect.17.

Altera timoris ſpecies in pio pectore concepta, vel ex exemplis diuinæ vltionis in impios, vel ex propriæ miſeriæ conſideratione. Eiuſmodi timorem adeo non eſſe contrarium fidei, vt fidelibus maximè commendetur. nec mirum eſſe ſi ſimul ſint in fideli anima pauor & fides, quũ ex oppoſito in impiis ſimul ſint torpor & anxietas, lib.3. cap.2. ſect.22.23.

Timorem Domini gemino ex ſenſu emanare, quum ſcilicet Deum honoramus tanquam Patrem, timemus vt Dominum: nec mirum eſſe ſi vtrumque affectum idem animus recipiat, lib.3.c.2. ſect.26. Et alium eſſe hunc timorem à timore infidelium, quem ſeruilem vulgò vocant, Ibid.ſect.27.

de Traditionibus.

Quum Dominus veræ iuſtitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem ſuam reuocarit, inde conſtat nihil coram eo eſſe quicquid bonorum operũ ex ſuo ingenio excogitant homines: ſed legitimum cultum ſola conſtare obediẽtia, eámque eſſe originem, matrem cuſtodémque virtutum omnium, lib.2.cap.8. ſect.5.

De traditionibus humanis, id eſt edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum impietate & neceſſitate, l.4.c.10. ſect.1.2.5.6.7.8.

Conſtitutionum Papalium (quas vocãt traditiones Eccleſiaſticas) diuiſio in eas quæ ritus continẽt, & alias quæ ad diſciplinam ſpectare dicuntur. Vtrarumque impietas, quòd in illis Dei cultus conſtituitur, & præciſa neceſſitate aſtringuntur conſcientiæ, l.4.c.10.ſect.9. Propter illas fit irritum Dei præceptum, ſect.10.

Vera nota traditionum humanarum quas ab Eccleſia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit, lib. 4. cap.10. ſect.16.

Refutantur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quòd ſint à Deo, quia Eccleſia non poſſit errare, & regatur à Spiritu Sancto, l.4.c.10. ſect.17.

Meram eſſe impoſturam, referre ad Apoſtolos originem traditionum quibus hactenus oppreſſa fuit Eccleſia, li.4.c.20. ſect.18.19.20.

Falsò ad excuſandam tyrannidem legum Papalium prætexi exemplum Apoſtolorum, præcipientium Gẽtibus vt abſtineant ab idolothytis, ſuffocato, & ſanguine, l.4.c.10. ſect.21.22.

Domino ſuum regnum eripitur quoties ipſe traditionum humanarum legibus colitur. quod grauiſſimum ſemper fuiſſe crimen coram Deo exemplis & teſtimoniis Scripturæ oſtenditur, li.4.c.10. ſect.23.24.

Inuentiones humanas non poſſe defendi exemplo Menoha priuati hominis ſacrificium offerẽtis, aut Samuelis ſacrificantis in Ramatha, li.4.cap.10.ſect.25. aut Chriſti iubentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ & Phariſæi, li.4.c.10.ſect.26.

De ſanctis & vtilibus Eccleſiæ cõſtitutionibus, ac earum ſcopo, l.4.c.10.ſect.1.

De conſtitutionibus Eccleſiaſticis, quæ ſanctæ haberi debẽt, vt quæ verè ſeruiant decoro, vel ordinem & pacem conſeruent in Eccleſia, lib.4.c.10. ſect.27 28 29. Prudenter expendendum quæ ſint eiuſmodi, ſect.3-. Chriſtiani populi officium eſſe illas obſeruare: & qui cauendi hîc ſint errores, & quomodo interim ſemper ſua conſcientiis ſalua maneat libertas, ſect.31. 32.

de Tributis.

De tributis, vectigalibus, indictionibus, oblationibúſque quę principib. perſoluuntur. quomodo iis vti bona conſcientia poſſint pij principes, l.4.c.20.ſect.13.

de Trinitate.

In vna & ſimplici Dei eſſentia tres nobis diſtinctè conſiderandas perſonas, ſiue (vt Græci dicunt) hypoſtaſes, lib.1.c.13. ſect.2.

Refutantur ij qui perſonæ nomen in hac materia damnant & reiiciunt propter nouitatem, li.1.c.13. ſect.3.4.5.

Voces quaſdã nouas excogitare coacti ſunt ſacri doctores, ad aſſerendam Dei veritatem contra vafros quoſdam homines, qui tergiuerſando ipſam eludebant: vt contra Arrium nomen ὁμοούσιος, contra Sabellium, proprietatum vel perſonarum trium, lib.1.c.13.ſect.4.16. Et de Hieronymi, Hilarij ac Auguſtini diuerſis ſentẽtiis in harum vocum vſu, ſect.5.

Quid perſonam vocemus quum de Trinitate diſſeritur, lib.1.c.13.ſect.6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, Ibid.ſect.22.

Quemadmodum Chriſti aduentu clarius ſe patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus perſonis familiariùs innotuiſſe, l.1. c.13. ſect.16.

Teſtimonia Scripturæ quibus demonſtratur diſtinctio Patris à Verbo, & Verbi à Spiritu, lib.1.c.ſect.17. Et diſtingui in Scriptura Patrem à Verbo & Spiritu, Spiritũ etiam ab vtroque, tam ex ordinis obſer-

obſeruatione quã ex propriis attributis, lib.1.c.13.ſect.18.

Simpliciſſimam Dei vnitatem non impedit iſta perſonarum diſtinctio, lib.1.c.13.ſect.19. Et quo ſenſu dicant veteres Patrem Filij eſſe principium, & tamen Filium à ſeipſo eſſentiam habere, Ibid.

Breuis ſumma eorũ quæ de vnica Dei eſſentia & tribus perſonis credere nos oportet li.1.c.13.ſect.29. Et hic ſobriè multáque cum moderatione nobis philoſophandũ, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines præcedat, Ibid.ſect.21.

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ, lib.1.c.13.ſect.22.

Refutatio erroris quorũdam nebulorũ Patrem verè & propriè vnicũ eſſe Deum, qui filium & Spiritum formando ſuam in eos deitatem trãsfuderit, l.1.c.13.ſ.23. Et falſum eſſe quod ſumũt, quoties Dei mẽtio fit in Scriptura, nõniſi Patrẽ intelligi, ſe.24. Itẽ quod indiuidua ſomniant, quorũ ſingula partẽ obtineant eſſentiæ, ſ. 25. Reſponſio ad eorum obiectionẽ, Chriſtũ, ſi propriè ſit Deus, perperam FiliũDei vocari, Ibid.ſ.26. Reſpõſio ad multos locos, quos in confirmationẽ ſuæ ſentẽtiæ adducunt ex Irenæo, vbi partẽ Chriſti aſſerit eſſe vnicum & æternũDeum Iſrael, Ibid. ſect.27. Itẽ ad locos ex Tertulliano, Ibid. ſect.28. Iuſtinum, Hilarium, Auguſtinum pro nobis facere, Ibid.ſect. 29.

Filium eſſe conſubſtantialem Patri, lib.4.c.8.ſect.16.

V

de Vita hominis Chriſtiani.

Vitæ formandæ regulam cõtinet lex, ſparſim etiam eam tradunt varij Scripturæ loci: nec ſine methodo, licet nõ ita exquiſita & affectata vt philoſophi, lib 3.c. 6.ſect.1.

Duo hîc exequitur Scriptura: excitat nos ad iuſtitiæ amorẽ, & normã præſcribit eius ſequẽdæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, l 3.c.6.ſe.2. Hîc Scripturam multò præſtantiora fundamenta ſumere quàm reperiri poſſint in omnibus Philoſophorum libris, l.3.c.6.ſect.3.

Contra eos qui Chriſti cognitionẽ obtendunt, quum vita & mores eorũChriſti doctrinam non referant, l.3.c.6.ſect.4.

Licet perfectio optãda eſſet omnibus, agnoſcendos tamẽ pro Chriſtianis etiam pleroſq; qui nõ ita multum adhuc progreſſi ſunt. Enitendum ſemper nobis eſſe neque deſperandum propter ſucceſſus tenuitatem, lib.3.c.6.ſect.5.

Ex Pauli loco partes vitæ bene compoſitæ, gratiæ Dei conſideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatũ, ſobrietas, iuſtitia, & pietas (quæ veram ſanctitatem deſignat) ſpes beatæ immortalitatis, lib.3.c.7.ſect.3.

de Vita futura.

Variis miſeriis Deum nos erudire ad præſentis vitæ contemptum, vt ſeriò futuram deſideremus, l.3.c.9.ſect.1.2.4.

Talem vitæ huius cõtemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduerſus Deum ingrati ſimus, cuius clementiæ ipſa etiam eſt teſtimonium fidelibus, lib.3.c. 9.ſect.3.

Admonentur ij qui nimia mortis formidine tenentur: Chriſtianorum potiùs eſſe diem illum expetere, qui finem cõtinuis prope eorum miſeriis imponet, & vero gaudio eos perfundet, l.3.c.9.ſe.5.6.

De fœlicitatis æternæ (quę reſurrectionis eſt finis) excellentia incõprehenſibili, cuius ſuauitatis guſtum hîc nos aſſiduè percipere oportet: vitare tamẽ curioſitatem: vnde friuolæ & noxiæ quæſtiones, atq; adeò pernicioſæ ſpeculationes. Item, non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cælis, lib.3.c.25.ſ.10.11. Vbi etiam reſpondetur ad quæſtiones quas quidam mouent de ſtatu filiorum Dei poſt reſurrectionem.

Quo ſenſu vita æterna dicatur nonnunquam merces operum, l.3.c.18.ſect. 24.

de præſenti vita, eiuſque adiumentis.

Optimum modum vtendi boni huius vitæ proponi in Scriptura, lib. 3.c.10.ſ.4. 5. Cauendáque duo vitia: ne vel nimia auſteritate aſtringamus conſcientias, vel laxemus fræna hominum intemperãtiæ, lib.3.c.10.ſect.1.3.

Deum & in veſtibus & in alimentis nõ tantùm neceſſitati noſtræ, ſedetiã oblectationi voluiſſe conſulere, lib.3.c.10.ſec.2.

Maximè neceſſarium eſſe, vnumquenque noſtrum in cunctis vitæ actionibus in ſuam vocationem intueri, nequid temerè vel dubia cõſcientia tentemus, lib. 3.cap.10.ſect.6.

Deum non dignari corporis etiam noſtri terreni neceſſitatibus conſulere, &

quo ſenſu ab eo petamus panem quotidianum, lib.3.c.20.ſect.44.

de Vltima (vt vocant) vnctione.

Extremæ vnctionis Papiſticæ adminiſtratio qualis, & qua forma verborum: nec poſſe defendi Iacobi authoritate aut Apoſtolorum exemplo, l.4.cap.19.ſec.18. Quum gratia curationum olim data Apoſtolis iampridem deſierit extare in Eccleſia, ſec.19.20. Et, vt extaret, longe tamen abeſſe à ſancta Apoſtolorum ceremonia impiam iſtorum obſeruationem: cuius blaſphemiæ demonſtrantur, dum oleum exorcizant, & ei tribuunt quod eſt Spiritus ſancti, ſect.21.

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitiata ſit corruptáque voluntas vt nihil niſi malũ generet, an verò aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictũ à philoſophis vulgò ſumptũ, Omnia naturali inſtinctu bonum appetere: & oſtẽditur nõ poſſe inde probari libertatẽ voluntatis, l.2.c.2.ſe.26. Non tantùm imbecillam ſed nullam eſſe animæ facultatem vltrò ad bonum aſpirãdi, & quum totus homo peccati imperio ſubiaceat, ipſam certè voluntatem arctiſſimis vinculis cõſtringi, probatur teſtimoniis Scripturæ & Auguſtini, l.2.c.2.ſect.27.

Lapſu ſuo hominem amiſiſſe nõ voluntatem, ſed voluntatis ſanitatem, vt ad bonum ne quidem commouere ſe poſſit, nedum applicare: ſed neceſſario in malum trahatur vel ducatur, (licet non coactè ſed voluntariè) probatur ex Auguſtino & Bernardo: & fusè oſtenditur differentia inter coactionem & neceſſitatem, l.2.c.3. ſect.5.

Quum Dominus bonum in cordibus noſtris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis velle (id eſt, bonam volũtatem) quum creet cor nouum, auferat lapideum, det carneum: ſequitur penitus corruptam eſſe hominis voluntatem, & nihil boni habere, l.2.c.3.ſect.6.

Rationib. & variis Scripturæ teſtimoniis clariſſimè probatur, Deum operari bonam voluntatem in ſuis, non tantùm præparando aut conuertendo ab initio: (ita vt poſtea ex ſe ipſa aliquid boni agat) ſed quia illud vnius eſt, q̃ recti amorem concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur: deinde q̃ electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt: poſtremò quòd homo in illis conſtanter pergit & in finẽ vſque perſeuerat, l.2.c.3.ſ.7.8.9.

Itaque falſum eſſe quod multis ſeculis traditum eſt, Deum ita voluntatem mouere vt noſtræ poſteà ſit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, aliáſque ſimiles ſententias, Scripturæ & Auguſtini authoritate probatur, l.2. c.3. ſect.10.11.12.13.14.

In actionibus etiam quæ per ſe nec iuſtæ nec vitioſæ ſunt, & ad corpoream magis quã ſpiritualem vitam ſpectant, hominis voluntatem non eſſe liberam, ſed Dei motione ſpeciali inclinari ad clementiã, miſericordiam, iram, pauorem, alióſque diuerſos affectus, quoties ipſe viam facere vult prouidentiæ, probatur ex Scriptura, quotidiana experientia, & Auguſtini authoritate, l.2.c.4.ſect.6.7.

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui reſpondet voluntarium obſequium, l.3.c.20.ſect.43. & l.3.c.24.ſect.17.

de Vocatione.

De Vocatione efficaci ſiue interiori, quæ electionis eſt certum teſtimonium, & à ſola Dei gratuita miſericordia pendet, l.3.c.24.ſect.1.2.

Contra eos qui in prædeſtinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem à poſteriori ſuſpendunt, l.3.c.24.ſect.3.

Electionis noſtræ certitudo cognoſcenda ex verbo & Dei vocatione, nec perrũpendum nobis in æternum Dei conſiliũ, l.3.c.24.ſect.4. In Chriſto ſolo nos elegit Pater: in eo ergo contemplemur electionis noſtræ firmitudinem, ſ.5. Et ita vt inde etiam finalis perſeuerantiæ fiduciam concipiamus, l.3.c.24.ſect.6.7 8.9.

Vocatio duplex, vniuerſalis & ſpecialis, l.3.c.24 ſect.8.

Electos ante vocationem non differre quicquam ab aliis: & falſum eſſe quod quidam ſomniant, ab ipſa natiuitate inſitum eſſe in cordibus eorum ſemẽ aliquod electionis: probatur variis exemplis & Scripturæ teſtimoniis, l.3.c.24.ſect.10.11.

Quemadmodum ſuæ erga electos vocationis efficacia ſalutẽ, ad quã eos æterno cõſilio deſtinarat, perficit Deus: ita ſua

ipſum habere aduerſus reprobos iudicia, quib. conſilium de illis ſuum exequitur, & prædeſtinationi ſuæ viam facit, tractatur fuſiſſimè, lib.3.c.24.ſect.12.13.14.

de Votis.

De votis quæ præter expreſſum Dei verbum fiunt an nuncupari rite poſſint ab hominibus Chriſtianis: & quo loco ſint habenda, lib.4.c.13.ſect.1.6.

Tria obſeruāda in votis, Quis ſit is cui vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, ſe.2. Qui ſimus nos qui vouemus, vt metiamur vires noſtras, vt vocationem noſtram intueamur, ne beneficium libertatis quod nobis Deus cōtulit negligamus, ſect.3. Et quo animo voueamus, ſect.4.

De voto cœlibatus Sacrificiorum, Monachorum & Monialium, lib.4.c.13.ſect.3.& 17.18.19.

Votorum quatuor fines: duo in præteritum tempus referuntur, duo in futurum, lib.4.c.13.ſect.4.5.

Votum fidelium omnium commune, quod in Baptiſmo nuncupatur, l.4.c.13.ſect.6.

De mundi temeritate & ſuperſtitione in votis nuncupandis, lib.4.c.13. ſect. 1.7

CHRISTIANIS ET HVIVS LIBRI STVDIOSIS LECTORIBVS, AVGVSTINVS MARLORATVS

Salutem à Domino precatur.

QVicunque ſubſequentem Indicē Biblicū legerint, mirari poterunt, quid mihi poſt tam multas huius operis editiones ac recognitiones in mentem venerit, vt omnes ſacrarum literarum in eo citatas, ac bonam partem expoſitas authoritates colligerem, quum id, ſi aliquem fructum afferre poterat, maturiùs fieri oporteret præſertim verò ab hinc triennio, quum author huic libro tam ſedulò incubuit, vt præter plurimas vtiles rerum quas continet additiones, earum collocatio ab ipſius manibus ſuis abſoluta numeris prodierit: ita vt libris quatuor, in capita eáq; in diuerſas ſectiones, diſtinctis, totius Chriſtianæ religionis ſummam non minus fœliciter quàm familiariter comprehenderit. Ac ſanè non inficior commodiſsimum futurum fuiſſe ſi iam tum aliquis fideliter ac ſedulò in his locis colligendis inuigilaſſet: id quod & ipſe ex typographi ſententia facere decreuerā: ſed quòd meum munus aliò me auocabat, vel quum iam recognito & ſecus atque antea diſpoſito operi finis imponeretur, rem omittere aut certè intermittere ſum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quúmq; tam paßim vaniret, quia videbam neminem eſſe qui in Scripturæ locis ad copioſiſsimū indicem redigendis operam daret, & quòd quanta eſſet vtilitas ad omnes peruentura intelligebam, non potui quin pro viribus, & pro eo otio quod mihi hæc temporum procellæ concedebant, totā curam impenderē. Verùm vt omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidē adhibere numeris hactenus à typographo adſcriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falſos, plures prætermiſſos, aliquot etiam traiectos comperi; facilè enim id recognitoribus minus ſacrarum Literarum peritis vt plurimùm euenire ſolet, vt dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus ſumma cum diligentia reſtitutis, iiſq; expletis quæ omiſſa videbantur, ſacræ Scripturæ locos ex ordine Veteris ac Noui Teſtamenti coaceruatos ita digeßi, vt ſiqui, aut memoriæ vitio, aut alio modo prætermißi ſint (fieri enim vix poteſt quin ſpica aliqua in tam copioſa meſſe colligentis oculos fallat) hoc ſperare audeam, tam paucos inuentum iri, vt ſi quando ad prælum reuocetur Index, nō multò locupletior ſit futurus: tametſi rogo atque hortor Lectores, vt ſiquid animaduertant ad typographum deferant, quò res magis ac magis elaborentur. Hoc quoq; obſeruandum eſt, verſiculos quos ego totos Indice ſum complexus non integros citari, multò verò minus exponi in Inſtitutione, ſed tantùm dimidios: quod tamen à nobis temere non eſt factum. Sæpe enim occurrit, vt in diuerſis Inſtitutionis locis certæ authoritates, quæ ex eiuſdem verſiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitionibus in locis ac numeris notandis vtendum fuiſſet, quæ lectori tædium afferre poterant, malui integrum & perpetuum collocare verſiculum, quàm eum in plures partes ſecando repetitionibus ſupervacaneis vti. De vtilitate quam ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores præter id quod me vſus & experientia docuit in huiuſmodi indicibus, quos ad priuata ſtudia & exercitationem in Inſtitutiones antea editas ſcripſi: eis ſaltem aſſerere poſſum qui nondum ſatis in tractandis ſacris literis ſunt exercitati, quique Eccleſiæ ſeruiendi ſtudio tenentur, atque

adeò in dies ei dant operam, fore vt latiſſimum aditum inueniant tutò ac ſumma cum dexteritate, tum Prophetarum tum Apoſtolorum ſcripta explicandi, authoritates etiam hic citatas, atq; adeò his ſimiles ad Eccleſiæ ædificationem, qui verus eſt finis, accommodandi. Quamuis enim nobis non deſint commentarij qui genuinum ſenſum ſacrorum Scriptorum in quibus verſamur, nobis aperiant, tamen quoniam qui eos ſcripſerunt, & in iis feliciter deſudarunt, nuda ac ſincera textus explicatione contenti fuerunt: haud facilè, niſi qui in Religionis capitibus non mediocriter verſati ſunt, commentarij ſolius opera freti, intelligere poterūt, ad quem locum cõmunem, argumentum quod tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indice vti non grauabitur, vbi locum quem exponit in eo inuenerit, videbit quomodo, & ad quem finem ſiue ad veræ doctrinæ confirmationem, ſit accommodandus: Id quod magno erit vſui, non ſolùm vt amplificetur aliquod argumentum, verùm etiam vt ijs qui in præcipuis Religionis Chriſtianæ fundamentis cupiunt confirmari, ſatisfiat. Satis enim conſtat, quàm frigida & ieiuna ſit eorum oratio, qui nihil aliud quàm quod in Commentariis legerint, afferunt: cùm eorum authores, doctiſſimi inquam ac præſtantiſſimi, breuitati diſertè ſtuduerint, quo Lectores locis communibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter expoſita reperiunt fuſiùs explicanda. Præterea cùm non ſemper habeamus in promptu quæ in Biblia Authores ſcripſerunt: atque adeò cùm paucorum in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inueniantur, non parum hic Index, cùm alioqui obſcuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim ſubitam interpretationem, aut ſaltem aditum aliquem ad veræ ſententiæ inueſtigationem, inuenire poterunt. Ad verſionem verò quod attinet ſpero equidem id non alienum Lectoribus viſum iri, quòd ipſa Bibliorum verba potius ſim ſequutus, quàm quomodo à Ioanne Caluino in hac Inſtitutione citantur. Vt enim peritiſſimus eſt ac multiiugis homo lectionis, quemadmodum & ipſius opera ſatis teſtantur quàm ei ſacræ literæ ſint familiares, non ſemper præ oculis dum ſcribit libros explicatos habet. Etenim ne neceſſe quidem eſt vt quicquid ex Veteri ac Nouo Teſtamento citat, totidem verbis deſcribat: ſatis eſt quod ſenſus ita fideliter retinetur, vocabulorúmque proprietas tam accuratè obſeruatur, vt facilè omnium calumnias vitet: niſi fortaſſe eorum, qui ea libenter carpunt, quæ ne minima quidem ex parte imitari poſſint. Perſuaſus itaque nec ingratum authori, nec aliorum lectoribus viſum iri, ſi ſententiæ, quomodo extant in nouiſſima Bibliorum, ex Hebræo quòd ad Vetus Teſtamentum attinet, quòd ad Nouum è Græco verſione ſumerentur: non dubitaui ſacrarum literarum authoritates, aliter atque in inſtitutione habentur, quòd ad verba attinet, deſcribere, vt quod interdum in tertia perſona affertur, index habeat in ſecunda. & contrà, eadem tamen ſeruata ſententia: quod quiſque facilè iudicabit ſi ſingula diligenter contulerit, ac ſine anticipata opinione, quæ leuioribus & curioſis ingeniis, fructum quem ex multa lectione reportare deberent, eripit. In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitum Veteris Teſtamenti, non vulgatam, ſed eam quæ Hebræo quadrat verſionem, ſecuti ſumus: cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum pro primo Samuelis, ſecundum Regum pro ſecundo eiuſdem Prophetæ accipiant. quod ab iis factitatum eſt qui vſque adhuc impreſſis Inſtitutionibus numeros adſcripſerunt, quippe qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantiis ex vulgari verſione deſumptis, adhæ erunt: ex qua nonnulli Veteris Teſtamenti libri ſecus inſcripti, Pſalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, vt omnibus conſtabit, diſtincti ſunt. Cæterùm cùm in hoc libro omnia religionis capita copioſè & fideliter nobis exponantur, quibus facilè aduerſariorum falſas opiniones refellere poſſimus quiſquis ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi ſtudio acceſſerit, non dubium eſt quin & ipſe cumulatè proficiat & aliis prodeſſe poſſit, quorum conſcientias ita corroboret, vt nulla re vnquam labefactari poſſint: vtpote qui certum habeant, fidem ſuam firmiſſimo niti fundamento & Prophetarum & Apoſtolorum, qui & ſcripſerunt & loquuti ſunt afflati Spiritu Dei, qui verbum ſuum quod habet clariſſimum ac pretioſiſſimum, legi, audiri, tractari, & cum omni timore ac reuerentia nihil neque addendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaq; cum omni ſimplicitate ac timore Dei hæc tam vtilia & neceſſaria legamus, & quotidie progreſſus faciamus in gratia & cognitione Chriſti, qui ſolus Seruator eſt, & caput ac Doctor Eccleſiæ, cui hoc & ſempiterno tempore ſit gloria, Amen. Kal. Maij, 1562.

INDEX.

INDEX, QVO CONTINENTVR BIBLIORVM LOCI EX SERIE LIBRORVM Veteris ac Noui Teſtamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, poſterior verſum indicat: ſi vnicum verſum tantùm. Primus verò contextui poſtpoſitus, Inſtitutionis librum, Secundus caput, Tertius ſectionem deſignat.

GENESIS.

1. IN principio Deus creauit cælum & terram 1.14.20
2 Et Spiritus Dei expanſus erat ſuper abyſſos 1.13.14. & 1.13.22.
3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13. 7.& 1.16.2.& 1.13.8
11 Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen iuxta genus ſuum 1. 16.2.
26 Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram 1.13.24.1.15.3
27 Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit illos maſculũ & fœminam 1.11.14.& 1.15.3.& 2.1.1.
28 Et dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animalibus quæ mouentur ſuper terram 1.14.22
31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona Et factum eſt veſpere & mane dies ſextus 1.14.22,& 3.23.8
21 Igitur perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum 1.14.4
2 Compleuit Deus die ſeptimo opus ſuũ quod fecerat:& requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod fecerat 1.14.2 & 2.8.30
7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ,& inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ,&factus eſt homo in animam viuentem 1.14.8 & 1.15.1.& 1.15.5
9 Lignum etiam vitæ in medio paradiſi, lignúmq; ſcientiæ boni & mali 4.14.8
17 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris [illegible]2.7
18 Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi 4.13.2
23 Hoc nũc os ex oſſibus meis,& caro de carne mea,hęc vocabitur virago,quoniam de viro ſumpta eſt 2.12.5
34 Dixit ſerpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
6 Vidit igitur mulier quòd lignum eſſet bonum ad veſcendum,&pulchrum oculis,aſpectúque delectabile: & tulit de fructu illius,& comedit, dedítque viro ſuo,qui comedit 2.1.4
15 Inimicitias ponam inter te & mulierem,& ſemen tuum, & ſemen illius, ipſa conteret caput tuũ & tu inſidiaberis calcaneo eius 1.14.18.& 2.10.2 & 2.13.2.
17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ 3.14.13.& 2.10.10
19 In ſudore vultus tui veſceris pane, donec reuertaris in terram,&c. 1.15.1
22 Nunc ergo ne fortè mittat manum ſuam,& ſumat etiam de ligno vitæ & comedat & viuat in æternum, eiiciamus eum 4.14.2.
23 Et emiſit eum Deus de paradiſo voluptatis vt coleret terrã de qua ſumptus eſt 1.15.1
44 Et reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi. 2.5.16
8 Cúmque eſſent in agro, conſurrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel, & interfecit eum 2.10.10
10 Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra 3.2.7.
13 Maior eſt iniquitas mea quàm vt veniam merear 3.3.4
6.3 Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt,&c. 3.14.1
5 Videns autem Dominus quòd multa malitia hominum eſſet in terra,& cũcta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore 2.2.25.
6 Tunc pœnituit Dominum quòd ho-

minem feciſſet in terra 1.17.12
18 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6
22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi Deus 20.10.10
8.21 Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua 2.2.25. & 2.2.27 & 3.14.1
9.2 Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cæli, cum vniuerſis quæ mouentur ſuper terram: omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt 1.14.22
9 Ecce ego ſtatuo pactum meum vobiſcum & cum ſemine veſtro poſt vos 4.14.6
13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram 4.14.18
24 Euigilatus autem Noe ex vino, quum didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor 2.10.10
25 Ait, Maledictus Chanaan: ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis ibid.
27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſítque Chanaan ſeruus eius ibid.
12.3 In te benedicentur omnes cognationes terræ 2.13.1
12.4 Egreſſus eſt itaque Abraham ſicut præceperat ei Dominus 2.10.11
10 Facta autem eſt fames in terra: deſcendítque Abraham in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
13 Dic ergo obſecro te, quòd ſoror mea ſis ibid.
17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sarai vxorem Abram 2.8.19
13.7 Et facta eſt rixa inter paſtores Abrã & paſtores gregum Loth 2.10.11
11 Diuiſique ſunt alteruter à fratre ſuo ibid.
14.13 Et ecce vnus qui euaſerat nuntiauit Abram Hebræo ibid.
18 At verò Melchiſedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim ſacerdos Dei altiſſimi,) 4.18.1
15.1 Noli timere Abram, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis 2.11.1. & 3.25.10. & 4.16.11. & 4.16.24
2 Dixitque Abram, Domine Deus quid dabis mihi? &c 2.10.11
5 Suſpice cælum, & numera ſtellas ſi potes, & dixit ei, ſic erit ſemen tuũ 3.18.2
17 Quum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiẽs inter diuiſiones illas 4.14.18
18 Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti vſque ad fluuium magnũ Euphratem 14.16.11
16.2 Ecce concluſit me Dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem, &c. 3.2.31
5 Dixítque Sarai ad Abraham, Iniquè agis contra me 2.10.11
Ego dedi ancillam meam in ſinum tuum 3.2.31
9 Dixítque ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam 1.14.16
15 Peperitque Agar Abræ filium 2.10.11
17.2 Ponam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.18.2
5 Conſtitui te patrem multarum gentium 2.10.11
7 Et ſtatuam pactum meum inter me & te & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te 2.8.21. & 2.10.9. & 2.13.1. & 4.15.20. & 4.16.3
10 Circumcidetur ex vobis omne maſculum 4.14.20. & 4.16.3
11 Et circuncidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos 4.16.24
12 Infans octo dierum circumcidetur in vobis omne maſculũ in generationibus veſtris 4.16.5. & 4.16.6. & 4.16.39
13 Erítque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum 4.17.22.
14 Maſculus cuius præputij caro circuncisa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritũ fecit 4.16.6
21 Conſtituam pactum meum cum Iſaac 4.14.5
18.1 Apparuit autem ei Dominus in cõualle Mamre
2 Apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum 1.14.9
10 Reuertens veniam ad te tempore iſto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua 3.18.2
18 Quum benedicendi ſint in illo omnes nationes terræ 2.13.1
23 Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peri-

te, peribunt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? 3.20.15
27 Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum, cùm ſim puluis & cinis 1.15.1
19.1 Venerúntque duo Angeli Sodomam veſpere 1.14.9
20.2 Dixítque de Sara vxore ſua, Soror mea eſt 2.10.11
3 En, morieris propter mulierem quam tuliſti: habet enim virum 1.17.14
18 Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ 2.8.19
20.1.2 Et profectus inde Abraham in terram auſtralem, habitauit inter Cades & Sur, & peregrinatus eſt in Geraris. Dixítq; de Sara vxore ſua, Soror mea eſt, miſit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam 2.10.11
21.2 Concepítque Sara, peperítque filium Abrahæ, in ſenectute ſua 2.10.11
10 Eiice ancillam hanc & filium eius 2.10.11.& 4.2.3
12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen 3.22.6
14 Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & vtrē aquæ impoſuit ſcapulæ eius, tradiditque puerum & dimiſit eam 2.10.11
24 Dixítque Abraham, Ego iurabo 2.8.27
25 Et Abraham increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abſtulerant ſerui eius 2.10.11
30 Ego fodi puteum iſtum Ibid.
22.1 Quæ poſtquam geſta ſunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4.& 3.20.46
2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis, atque offeres eum in holocauſtum 2.10.11
3 Igitur Abraham de nocte conſurgens ſtrauit aſinum ſuum, ducens ſecū duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum: quúmque conſcidiſſet ligna in holocauſtum, abiit in locum quem præceperat ei Deus 3.18.2
8 Fili mi, Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti 1.16.4
12 Nunc cognoui quòd timeas Dominū, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
16 Per memetipſum iuraui, dicit Dominus: quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
17 Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam quæ eſt in littore maris Ibid.
18 Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ 2.13.1.& 4.14.21
23.4 Aduena ſum & peregrinus apud vos: date mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum 3.25.8
7 Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth 1.12.3
12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terræ Ibid.
19 Atque ita ſepeliuit Abraham Saram vxorem ſuam in ſpelunca agri duplicis quæ reſpiciebat Mamre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan 3.25.8
24.7 Ipſe mittet Angelum ſuum coram te 1.14.6.& 1.14.2
12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham 1.14.12
25.27 Iſaac amabat Eſau, eo quòd de venationibus illius veſceretur 3.2.31
26.1 Orta autem fame ſuper terram, poſt eam ſterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Iſaac ad Abimelech regem Paleſtinorum in Gerara 2.10.12
4 Et multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli. daboq; poſteris tuis vniuerſas regiones has, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes 2.13.1
7 Reſpondit, Soror mea eſt: timuerat enim confiteri quòd ſibi eſſet ſociata coniugio 2.10.12
15 Ob hoc inuidentes ei Paleſtini, omnes puteos quos foderant ſerui patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerunt, implentes humo 2.10.12
20 Sed & ibi fuit iurgium paſtorum Geraræ, aduerſus paſtores Iſaac 2.10.12
31 Et ſurgentes manè, iurauerunt ſibi mutuo 2.8.27
35 Quæ ambæ offenderant animum Iſaac & Rebeccæ 2.10.12
27.9 Pergens ad gregem, & affer mihi duos hœdos optimos, &c. 3.2.31
14 Abiit & attulit, dedítq; matri 2.10.14
27 Statímque vt ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait,

Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
38 Eſau eiulatu magno fleuit 3.3.24.& 3.3.25
39 In pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper erit benedictio tua 3.3.25
28.5 Iſaac igitur dimiſit Iacob 2.10.12
11 Viditque in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum 2.9.2.
12 Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per viam 1.14.12
18 Surgens ergo Iacob manè tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens oleum deſuper 1.11.15
22 Cunctorum quæ dederis mihi offeram decimas tibi 4.13.1
29.20. Seruiuit Iacob pro Rachel ſeptem annis 2.10.11
23 Et veſpere Leam filiam ſuam introduxit ad Iacob 2.10.12
27 Imple hebdomadam dierum huius copulæ:& hanc quoque dabo tibi pro opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis aliis 2.10.12
30.1 Cernens autem Rachel quod infœcunda eſſet, inuidit ſorori ſuæ, & ait marito ſuo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
2 Num pro Deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
31.19 Et Rachel furata eſt idola patris ſui 1.11.8
23 Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt eum diebus ſeptem:& comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
40 Die noctúque æſtu vrgebar, & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis 2.10.12
53 Iurauit ergo Iacob per timorem patris ſui Iſaac 2.8.27
32.1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fuerúntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
7 Timuit Iacob valde, &c. 2.10.12
10 Minor ſum cunctis miſerationib. tuis, & veritate tua quam expleuiſti ſeruo tuo: in baculo meo tranſiui Iordanem 3.20.14.& 3.20.26
Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne forte veniēs percutiat matrem cum filiis 2.10.12 & 30.20.14
28 Nam ſi contra Deum fortis fuiſti, quãto magis homines præualebis? 1.14.5
29 Interrogauit eum Iacob. Dic mihi quo appellaris nomine? Reſpōdit, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et benedixit ei eo in loco 1.13.10
30 Vocauítque Iacob nomèn loci illius Phanûel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciē, & ſalua eſt anima mea 1.13.10
33.3 Et ipſe progrediens adorauit pronus in terram ſepties, donec appropinquaret frater eius 2.10.12
34.5 Intellexit Iacob eum violaſſe filiam ſuam Dina 2.10.12
15 Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis ingreſſi ſunt vrbem confidenter, interfectíſque omnibus maſculis, &c. 2.10.12 & 4.1.24.
29 Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananæis & Phereſæis habitatoribus terræ huius 2.10.12
35.18 Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit &c. 2.10.12
22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris, quod illum minimè latuit 2.10.12 & 4.1.24
37.18 Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de ciſterna, vendiderunt eum Iſmaelitis viginti argenteis numis 4.1.24
32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c 2.10.12
38.18 Ad vnum igitur coitum mulier concepit, &c. 2.10.12.& 4.1.24
42.6 Fratres Ioſeph venerunt, & adorauerunt eum 1.3
36 Abſque liberis me eſſe feciſtis, Ioſeph non ſupereſt, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin aufertis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
43.14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem. & remittat vobiſcum fratrem veſtrum quem tenet in vinculis, & hunc Beniamin:ego autem quaſi orbatus abſque liberis ero 2.4.6
45.8 Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum, &c. 1.17.8
47.7 Et Iacob ſalutauit Pharao 1.11.15
9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt parui & mali 2.10.12
Et non peruenerunt vſque ad dies patrum

trum meorum quibus peregrinati ſunt 2.10.13
29 Facies mihi miſericordiam & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto 2. 10.13
30 Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condáſque in ſepulchro maiorum meorum 2.10.13. & 3.25.8
31 Quo iurante, adorauit Iſrael Dominũ, conuerſus ad lectuli caput 1.11.15
48.14 Et Iſrael extendens manum dexteram poſuit ſuper caput Ephraim 4.3.15
16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis 1.14.6
Et ſuper eos inuocentur nomina patrũ meorum Abraham & Iſaac 2.20 25
19 Sed & frater eius minor, maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gentes 3.22.5
49.5 Simeon & Leui fratres: vaſa iniquitatis bellantia, &c. 1.8.4
9 Catulus leonis Iuda: ad prædã fili mi, aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eũ? 1.8.4
10 Non auferetur ſceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium 1.8.7
18 Salutare tuum expectabo Domine 2. 10.14
50.20 Vos cogitaſtis de me malũ, ſed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me ſicut in præſentia cernitis 2.17.8
25 Quum Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiſcum de iſto loco 2.10.13

EXODVS.

2.12 CVmque circumſpexiſſet huc atq. illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcondit in ſabulo 4.20.10
32 Apparuitque ei Dominus in flamma ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
6 Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob 2.8. 15. & 2.10.9
8 Deſcendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa 4.20.30
10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum 4.8.2
14 Qui eſt miſit me ad vos 1.13.23
21 Dabóque gratiam populo huic coram Ægyptiis: & quum egrediemini, non exibitis vacui 1.17.7
4.3 Dixitque Dominus, Proiice eam in terram: Proiecit, & verſa eſt in colubrum 4.17.15
11 Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum: nonne ego? 1.13.14
21 Vide vt omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum 2.4.4. & 3.24.13
22 Indurabo cor eius, & non dimittet populum 1.18.2
25 Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circuncidit præputium filij ſui 4.15.22
6.7 Et aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter Deus 2.10.8
23 Accepit autem Aaron vxorem Elizabeth filiam Aminadab, ſororẽ Nahaſſon, quæ peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar & Ithamar 2.13.3
7.1 Dixítque Dominus ad Moſen, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus 1.13 9
3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra Ægypti 1.18.2. & 2.4.3. & 2.4.4
10 Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius, & verſa eſt in colubrum 4.117.15
11 Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt ipſi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam ſimiliter 1.8.5
12 Proiecerúntq. ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum 4.17.15
8.15 Vidẽs autem Pharao quod data eſſet requies, ingrauauit cor ſuum 1.18.2
10.1 Et dixit Dominus ad Moſen, Ingredere ad Pharaonẽ: ego enim induraui cor eius, & ſeruorum illius: vt faciam ſigna hæc in eo 2.4.4
11.3 Dabit autẽ Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis. Fuitque Moyſes vir magnus in terra Ægypti, coram ſeruis Pharaonis, & omni populo 2. 4.6
12.5 Erit autem agnus abſque macula, maſculus anniculus 4.16.31
26 Et cum dixerint vobis filij veſtri, Quæ eſt iſta religio? 4.16 1.30
43 Hæc eſt religio Phaſe, Omnis alie-

nigena non comedet ex eo 4.17.22
46 Nec os illius confringetis 1.16.9
13.2 Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filiis Iſrael tam de hominibus quàm de iumentis: mea ſunt enim omnia 4.16.31
14.19 Tolléńſque ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos 1.14 6
21 Cúmque extendiſſet Moyſes manum contra mare, abſtulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, &c. 4 15 9
26 Et ait Dominus ad Moyſen, Extende manum tuam ſuper mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios ſuper currus & equites eorum 4.15.9
31 Timuítque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyſi ſeruo eius 4.8.2
15.3 Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius 1.13 24. & 4.17.23
.7 Et mane videbitis gloriam Domini: audiui enim murmur veſtrum contra Dominum. nos verò quid ſumus quia muſſitatis contra nos? 1.8.5
14 Cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudiné pruinæ ſuper terram 4.17.34. & 4 18.20
17.6 En ego ſtabo ibi coram te, ſupra petram Horeb: percutiéſque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus 4.17.15. & 4 17.21. & 4.18.20
15 Ædificauítque Moyſes altare: & vocauit nomen eius, Iehouah-Niſſi 1.13.9
18.16 Quúmque acciderit eis aliqua diſceptatio, venient ad me, vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei, & leges eius 4 11.8
19.5 Eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra 4.16.13
6 Et vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta 2 7.1
16 Iámque aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperũt audiri toni trua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque tubæ vehementius perſtrepebat: & timuit populus qui erat in caſtris 1.8.5
20 3 Non habebis Deos alienos coram me 1.13.24
4 Non facies tibi ſculptile, neque omnẽ ſimilitudinẽ quæ eſt in cælo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra 1.11.1. & 1.11.12. & 1 13.24
5 Non adorabis ea neque coles: ego ſum Dominus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me 1.12.1
6 Et faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea 2.10 9
15 Non occides 4 20.10
24 In quo fuerit memoria nominis mei veniam ad te & benedicam tibi 4.1.5
21 16 Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur 2.8.36
13 Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus tradidit eum in manus eius, &c. 1.16.6. & 1.18.3
22.1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouẽ, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue 4.20.16
8 Si latet fur, applicabitur Dominus domus ad Deos, & iurabit quod non extenderit manum &c. 4.10.4
11 Iuſiurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi ſui 2.8.26
29 Decimas & primitias tuas non tardabis reddere 3.7.5
23.1 Non ſuſcipies vocem mendacij, nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium 2.8 47
4 Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum 2.8.16
5 Si videris aſinum odientis iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo 2.8.56
12 Vt requieſcat bos & aſinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena 2.8.32
13 Et per nomen externorum deorum non iurabitis, neque audietur ex ore veſtro 2.8 25
19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui 3.7.5
20 Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locum quem præparaui 1.14.6

24.18 Ingreſſúſque Moyſes medium nebulæ, aſcendit in montem : & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus 1.8.5.& 4.12.10
25.17 Facies & propitiatorium de auro mundiſſimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac ſemiſſem latitudo 1.11.3
18 Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies, ex vtraque parte oraculi 1.11.3
20 Vtrunque latus propitiatorij tegant expandentes alas, & operientes oraculum, reſpiciántque ſe mutuò verſis vultibus in propitiatorium quo operienda eſt arca, in qua pones teſtimonium quod dabo tibi 1.11.3
40 Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt 2.7.1.& 4.14.20
28.9 Suméſque duos lapides Onychinos, & ſculpes in eis nomina filiorũ Iſrael 3.20.18
10 Sex nomina in lapide vno, & ſex reliqua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum 3.20.18
12 Portabítque Aaron nomina eorũ coram Domino ſuper vtrunque humerum ob recordationem 3.20.18
21 Habebúntque nomina filiorum Iſrael: duodecim nominibus cælabuntur ſinguli lapides nominibus ſingulorum per duodecim tribus
29.9 Cingéſque eos balteo, Aaron ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erúntque ſacerdotes mihi religione perpetua, &c. 4.2.9
36 Et vitulũ pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum : mundabíſque altare, &c. 2.17.4.& 4.18.13
30.10 Et deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annum, in ſanguine quod oblatum eſt pro peccato 2.15.6
30 Aaron & filios eius vnges, ſanctificabíſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi 4.19.31
31.3 Et impleui Beſeleel, ſpiritu Dei, ſapientia, intelligentia, & ſcientia in omni opere 2.2.16
13 Videte vt ſabbatũ meum cuſtodiatis: quia ſignum eſt inter me & vos in generationibus veſtris 2.8.29
32.1. Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit 1.11.8
4 Dixerúntque, Hi ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti 1.11.9
27 Ponat vir gladium ſuper femur ſuum, ite & redite de porta vſque ad portã, per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum 4.20.10
32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi nõ facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti 3.20.35
33.19 Miſerebor cuius voluero, & clemẽs ero in quem mihi placuerit 2.5.17.& 3.11.11.& 3.22.6.& 3.22.8.& 3.24.15
20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
34.6 Domino tranſeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis 1.10.2
7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem 2.8.19
28 Fuit ergo ibi cum Domino Moyſes, quadraginta dies, & quadraginta noctes : panem non comedit, & aquam non bibit 4.12.20
29 Cúmque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas teſtimonij, & ignorabat quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini 1.8.5
35.2 Sex diebus facietis opus : ſeptimus dies erit vobis ſanctus, ſabbathum & requies Domini 2.8.29
30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel, filiũ Vri filij Hur, de tribu Iuda 2.2.16
40.34 Et nubes operiebat tabernaculum maieſtate Domini coruſcante 1.8.5

LEVITICVS.

1.2 Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiam Domino: de pecoribus, id eſt de bobus & ouibus offerens victimas 4.14.20
4 Ponétque manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationẽ eius proficiens 4.3.16
5 Immolabítque vitulum coram Domino 4.18.11
4.2 Anima cùm peccauerit per ignorantiam, & de vniuerſis mandatis Do-

mini,&c. 4.1.28
5.13 Et expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo quod peccauit in vno de iſtis, & remittetur ei,&c. 2.7.4.
8.6 Congregatáque omni turba ante fores tabernaculi ſtatim abluit Aaron & filios eius 4.3.15
11.44 Sancti eſtote quia ego ſanctus ſum 4.25
16.2 Loquere ad Aaron fratrem tuum,ne omni tempore ingrediatur ſanctuariū, quod eſt intra velum coram propitiatorio,quo tegitur arca 2.15.6
21 Et Aaron poſita vtraque manu ſuper caput hirci viuentis,cōfiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael & vniuerſa delicta atque peccata eorum 3.4.10
18.5 Quæ faciens homo viuet in eis 2.8.4. & 2.17 5.& 3.14.13.& 3.17.3
6 Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet,vt reuelet turpitudinem eius 4.19.3
18 Turpitudinem ſororis patris tui non diſcooperies: quia caro eſt patris tui 2.13.3
19.2 Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter 2.8.24.& 3.6.2. & 4.19.25.
12 Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui,ego Dominus 2.8.24
16 Non eris criminator, nec ſuſurro in populo 2.8 47
18 Non quæres vltionem,nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.2.8.56.& 4.20.19
31 Ne declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini,vt polluamini per eos 4.1.5
20.6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos,& fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui 1.8.5
7 Sanctificamini,& eſtote ſancti,quia & ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter 4.19.25
9 Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur 2.8.36
26.3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea 2.5.10
4 Dabo vobis pluuias temporibus ſuis, &c. 1.16 5.& 2.8.4
12 Ambulabo inter vos,& ero Deus veſter,vóſque eritis populus meus 2.10.8
20 Conſumetur in caſſum labor veſter, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
23 Quòd ſi nec volueritis recipere diſciplinam,ſed ambulaueritis ex aduerſo mihi 1.17.8
26 Poſtquam confregero baculum panis veſtri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes,& reddant eos ad pondus,&c. 3.20.44
33 Vos autem diſpergam in gentes,& euaginabo poſt vos gladium, erítque terra veſtra deſerta,& ciuitates veſtrę dirutæ 2.11 1
36 Et qui ex vobis remanſerint,dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2.& 2.4.6.

NVMERI.

6.5 Omni tempore ſeparationis ſuæ nouacula non tranſibit per caput eius 4.19.26
18 Tunc radetur Nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ:tolletque capillos eius, & ponet ſuper ignem 4.19.26
9.18 Cunctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum,ad imperium Domini erigebant tentoria 4.15.9
11.9 Quumque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros,deſcendebat pariter & Man 1.8,5
18 Sanctificamini, cras comedetis carnes 3.20.51
31 Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
33 Adhuc carnes erant in dentibus eorū, nec defecerat huiuſcemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum,&c. 3 20.51
12.1 Loquutáque eſt Maria & Aaron cōtra Moyſen, propter vxorem eius Æthiopiſſam 1.8.4
14 43 Amalecites & Chananæus ante vos ſunt,quorū gladio corruetis, eò quòd nolueritis acquieſcere Domino,nec erit Dominus vobiſcum 2.5.11
15.30 Factum eſt autem,quum eſſent filij Iſrael in ſolitudine,& inueniſſent hominem colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29

16.24 Præcipe vniuerſo populo vt ſeparetur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
20.10 Congregata multitudine ante petram dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra ha poterimus vobis aquam elicere? 1.8.5
26 Quúmque nudaueris patrem veſte ſua, indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
21.8 Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet 4.18.10
9 Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno: quem quum percuſſi aſpicerent, ſanabantur 2.12.3
23.10 Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia 2.10.14
19 Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
28.2 Hæc ſunt ſacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum 4.1.5

DEVTERONOMIVM.

1.16 AVdite illos, & quod iuſtum eſt iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus 4.20.4.& 4.20.6.& 4.20.9
39 Paruuli veſtri, de quib. dixiſtis, quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur 4.16.19
2.30 Indurauerat Dominus Deus tuus ſpiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2.& 2.4.3& 2.4.4
4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
7 Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris 3.24.15
9 Cuſtodi igitur temetipſum, & animam tuam ſollicitè, ne obliuiſcaris verborũ quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c. 2.8.5
11 Et acceſſiſtis ad radices montis qui ardebat vſque ad cælum: erántque in eo tenebræ, & nubes & caligo 1.11.3
15 Cuſtodite igitur ſollicitè animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die qua loquutus eſt vobis Dominus 1.11.2
16 Ne fortè decepti, faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ 2.8.17
27 Similitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cælo volantium 2.8.17
5.14 Vt requieſcat ſeruus & ancilla tua, ſicut & tu 2.8.12
17 Non occides 4.20.10
6.5 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 2.7.5.& 2.8.51.& 3.19.4
13 Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis 2.8.25.
16 Non tentabis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſti in loco tentationis 4.13.3
25 Erítque noſtri miſericors, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta eius, coram Domino Deo noſtro, ſicut mandauit nobis 3.17.7
7.6 Quia populus ſanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram 2.8.14
7 Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cùm omnibus ſitis populis pauciores 3.22.5
8 Sed quia dilexit vos Dominus, & cuſtodiuit iuramentum quod iurauit patribus veſtris, &c. 3.22.5
9 Et ſcies quia Dominus tuus, ipſe eſt Deus fortis & fidelis, cuſtodiens pactũ & miſericordiam diligentibus ſe, & iis qui cuſtodiunt præcepta eius 3.17.5
12 Si poſtquam audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea & feceris, cuſtodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & miſericordiam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
13 Et diliget te & multiplicabit, benedicétque fructus ventris tui & fructui terræ tuæ, &c. ibidem
8.2 Et recordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20.46
3 Vt oſtenderet tibi, quòd non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7.& 3.20.44

9.6 Scito ergo quòd non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in poſſeſſionem cùm duriſſimæ ceruicis ſis populus 3.21.5.
10. 12 Et nunc Iſrael, quid Dominus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, &c. 2.8.51
14 En Domini Dei tui cælum eſt, & cælum cæli, terra, & omnia quæ in ea ſunt 2.11.11 & 3.21.5
15 Et tamen patribus tuis conglutinatus eſt Dominus, & amauit eos, elegitque ſemen eorum poſt eos, &c. 3.21.5
16 Circuncidite igitur præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius 2.5.8. & 3.3.6. & 4.16.3. & 4.16.21
28 Dominum Deum tuum timebis, & ei ſoli ſeruies: ipſi adhærebis, iurabíſque in nomine illius 2.8.25
11.26 En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem & maledictionem 3.17.1
12. 13 Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris 4.2.9.
14 Sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hoſtias, & facies quæcunque præcipio tibi ibid.
28 Obſerua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filiis tuis poſt te in ſempiternum, &c. 2.8.5
32 Nec addas quicquam nec minuas 4.10.17
13. 3 Tentauit vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat vtrum diligatis eum, an non in toto corde & in tota anima veſtra 3.20.46
14. 2 Populus ſanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt ſis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quę ſunt ſuper terram 2.8.14
16. 10 Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4.18.8
17. 18.19 Poſtquam autem ſedebit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius, &c. 1.8.9
19 Non accipies perſonam, nec munera: quia Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum 4.20.9
7.8 Si difficile & ambiguũ apud te iudiciũ perſpexeris inter ſanguinẽ, & ſanguinem, cauſam & cauſam, &c. 3.4.4
9 Veniéſque ad ſacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tẽpore, quæréſque ab eis. &c. 3.4.4 & 4.8.2
11 Et docebunt te iuxta Legem eius: ſequeríſque ſententiam eorum 4.8.2
12 Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tẽpore miniſtrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael ibid.
16 Quúmque fuerit conſtitutus, nõ multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptum 4.20.9
18. 11 Neque qui quærat à mortuis veritatem 3.5.6
13 Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo 2.8.51
15 Prophetã de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies 4.1.5
19 19 Reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit 4.20.16
21.18 Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui nõ audierit patris aut matris imperium, & coërcitus obedire contempſerit, &c. 2.8.36
23 Maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno 2.7.15. & 2.16.16
23.5 Vertítque maledictionem eius in benedictionem tuam, eò quòd diligeret te 3.21.5
24. 13 Sed ſtatim reddes ei pignus ante ſolis occaſum, vt dormiens in veſtimẽto ſuo benedicat tibi, & habeas iuſtitiam coram Domino Deo tuo 3.17.7
26. 18 En, Dominus elegit te hodie, vt ſis ei populus peculiaris, ſicut locutus eſt tibi, & cuſtodias omnia præcepta illius 2.8.4
27. 26 Maledictus qui non permanet in ſermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2.7.5 & 2.7.15 & 2.16.6. & 3.11.19. & 3.12.1. & 3.14.13 & 3.17.1. & 3.17.9
28. 1 Si autem audieris vocẽ Domini Dei tui, vt facias atq; cuſtodias omnia mãdata eius quæ ego pręcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus quæ verſantur in terra 1.17.8. & 2.5.10
2 Veniéntque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te, ſi tamen præcepta eius audieris 2.8.4

12 Ape-

12 Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimum, cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ, &c. 1.16.5
29 Omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te 4.2.20.25
36 Ducetque te Dominus, & regem quem conſtitues ſuper te, in gentem quam ignoras tu, & patres tui, &c. 2.11.1
65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidũ, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore 2.4.6
29.2 Vos vidiſtis vniuerſa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti, &c. 2.2.20
4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem ibid.
18 Ne fortè ſit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuiùs cor auerſum eſt hodie à Domino noſtro, vt vadat & ſeruiat, &c. 3.17.5
19 Quúmque audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo, dicẽs, Pax erit mihi & ambulabo in prauitate cordis mei: & aſſumat ebria ſitientem 3.17.5
20 Dominus non ignoſcat ei, ſed tunc quàm maximè furor eius fumus, & zelus contra hominem illum: & ſedeant ſuper eum omnia maledicta quæ ſcripta ſunt in hoc volumine, &c 3.3.7
29 Abſcondita, Domino Deo noſtro quæ manifeſta ſunt, nobis & filiis noſtris vſque in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa Legis huius 1.7.2.& 3.21.3
30.2 Et reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, ſicut ego præcipio tibi, cum filiis tuis, &c. 3.3.6
3 Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua ac miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis in quos te ante diſperſit 4.1.24
6 Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, &c. 2.5.8.& 2.5.12.& 3.3.6.& 4.16.3
10 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius, & cæremonias, quæ in hac Lege præſcripta ſunt &c. 1.7.5
11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum 2.5.12
12 Nec in cælo ſitũ vt poſſis dicere, Quis noſtrum valet ad cælum aſcendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? 1.17.2
13 Neque trans mare poſitum: vt cauſeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vſque deferre, vt poſſimus audire? 1.17.2.2.5.12
14 Sed iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo vt facias illum 1.17.2.2.1.12 & 3.14.3
15 Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1
19 Teſtes hodie inuoco cælum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam, & bonum, benedictionem & maledictionẽ: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum 2.5.4.& 2.7.3
32.5 Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus, generatio praua atque peruerſa 1.8.6.
8 Quando diuidebat Altiſſimus gentes: quando ſeparabit filios Adam, conſtituit terminos populorum, &c. 2.11.11. & 3.21.5
15 Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit. Incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, &c. 3.8.5
17 Immolauerunt dæmoniis & non Deo 4.13.17
21 Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15
35 Mea eſt vltio, & ego retribuam, &c. 2.8.56.& 4.20.19
46 Ponite corda veſtra in omnia verba mea quæ ego teſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis veſtris cuſtodire & facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine legis huius 2.7.13
33.3 Omnes ſancti in manu illius ſunt 2.10.9
29 Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in domino? &c. 2.10.8
34.5 Mortuúſque eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino 4.6.11

IOSVE.

1.7 NE declines ab ea ad dextram vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis 4.9.12

8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo:ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. 4.9.12
2.1 Qui pergentes ingreſſi ſunt domum mulieris meretricis,nomine Rahab, & quieuerunt apud eam 3.24.11
9 Noui quod Dominus tradiderit vobis terram:etenim irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ 2.4.6
11 Et hæc audientes,pertimuimus, & elãguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum,Dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum, ibidem.
5.14 Sũ princeps exercitus Domini 1.14.5
7.19 Et ait Ioſue ad Acam.Fili mi,da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24
10.13 Steterúntque ſol & luna 1.16.2
11.20 Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Iſrael 1.18.2
24.2 Trans fluuium habitauerunt patres ab initio,Thare pater Abraham & Nachor: ſeruierúntque diis alienis 1.11.8. & 3.24 2
3 Tuli ergo patrem veſtrum Abrahã de Meſopotamiæ finibus, & adduxi eum in terra Chanaan,&c. 3.24.2

IVDICES.

2.1 Aſcendítque Dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6
18 Quúmque Dominus iudices ſuſcitaret in diebus eorum,flectebatur miſericordia,& audiebat afflictorum gemitus,& liberabat eos de cæde vaſtantium 3.3. 25.& 3.20.15
19 Poſtquam autem mortuus eſſet iudex reuertebantur, & multò faciebant peiora quàm fecerant patres eorum, ſequentes deos alienos 3.3.25
3.9 Et clamauerunt ad Dominum,qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, & liberauit eos 3.20.15.& 4.20.30
12 Addiderunt autem filij Iſrael facere malum in conſpectu Domini 3.20.15
15 Et poſtea clamauerunt ad Dominum: qui ſuſcitauit eis ſaluatorem Aod, inclytum filium Gera 3.20.15
6.11 Venit autem Angelus Domini & ſedit ſub quercu 1.14.6
4 Reſpexítque ad eum Dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua:& liberabis Iſrael de manu Madian 1.13.10.& 1. 14.5
34 Spiritus autem Domini induit Gedeon qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer,vt ſequeretur ſe 1.2.17
37 Ponam hoc vellus lanæ in area: ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas,&c. 4.14.18
8.27 Fecítque ex eo Gedeon Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra. fornicatú'que eſt omnis Iſrael in eo,& factum eſt Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25
9.20 Sin autem peruerſè,egrediatur ignis ex Abimelech,& cõſumat habitatores Sichem,& oppidum Mello,&c. 3.20.15
11.30 Votum vouit Domino Iephthe dicens, Si tradideris filios Ammon in manus meas,&c. 4.13.3
13.10 Ecce apparuit mihi vir quem antè videram 1.14.6
16 Cui reſpõdit Angelus,Si me cogis non comedam panes tuos: ſi autem vis holocauſtum facere, offer illud Domino 1.13.10
18 Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? 1.13.10
19 Tulit itaque Manue hœdum de capris & libamenta, & poſuit ſuper terram offerens Domino 4.10.25
22 Morte moriemur,quia vidimus Dominum 1.13.10.& 1.14.5
23 Si Dominus nos vellet occidere,de manibus noſtris holocauſtum & libamenta non ſuſcepiſſet,&c. 1.11.10
16.28 Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem priſtinã, vt vlciſcar me de hoſtibus meis 3.20.15
21.25 In diebus illis non erat rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur,hoc faciebat 4.20.9

RVTH.

Sin ille noluerit te retinere.ego te abſque vlla dubitatione ſuſcipiam, viuit Dominus 4.8.9

I. SAMVEL.

1.15 Porrò Anna loquebatur in corde ſuo,tantúmque labia illius mouebantur,& vox penitus nõ audiebatur. Æſtimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.33
2.6 Dominus mortificat & viuificat: de-

ducit ad inferos & reducit 3.20.52
9 Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit & impij in tenebris conticeſcent 2.10.18
10 Et dabit imperium Regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui 2 6.2
25 Et nõ audierunt vocem patris ſui: quia voluit Dominus occidere eos 1.18.3. & 3.24.14
34 Hoc autem erit tibi ſignũ quod venturũ eſt duobus filiis tuis Ophni & Phinees, in die vno morientur ambo 1.18.1
6.9 Et aſpicietis: & ſiquidem per viã finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames, ipſe fecit malum hoc nobis grãde, &c. 1.16.8
7.3. Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth, & præparate corda veſtra domino, &c. 3.3.5
6 Et ieiunauerunt in die illa atq; dixerunt ibi, Peccauimus domino 4.12.17
17 Aedificauit etiam ibi altare domino 4.10.25
8.7 Non enim te abiecerunt, ſed me ne regnem ſuper eos 4.20 6
11 Hoc erit ius regis qui imperaturus eſt vobis filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. 4.20.26
10.6 Et inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium 2.2.17. & 2.3 4
9 Itaque cùm auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerũt omnia ſigna hæc in die illa 3 2.12
26 Saul abiit in domum ſuam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda 2.2.17
11.6 Et inſiluit Spiritus Domini in Saul, cùm audiſſet verba hæc 2. 4.6
15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino, &c. 1 8.6
12.22 Et non derelinquet dominus populum ſuum, propter nomen ſuum magnum, quia iurauit dominus facere vos ſibi populum 3. 21.5
14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24
15.11 Pœnitet me quòd cõſtituerim Saul regẽ: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit: Contriſtatúſque eſt Samuel, & clamauit ad Dominum tota nocte 1.17 12. & 3.20.15
22 Nunquid vult dominus holocauſta & victimas, & non potiùs vt obediatur voci domini? Melior eſt enim obedientia quàm victimæ: & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum 4.10.17. & 4.18.9.
23 Quoniam quaſi peccatum ariolãdi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Pro eo ergo quòd abieciſti ſermonem domini, abiecit te dominus ne ſis rex 4.10.17. & 3.4.33. & 3. 22.6
29 Porro Triumphator in Iſrael nõ parcet, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam 1.17.12.
30 At ille ait, Peccaui: ſed nunc honora me coram ſenioribus populi mei, &c. 3.3.4
35 Verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat, quòd conſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael 3.20.15
16.1 Dixítque Dominus ad Samuelẽ: vſque quò tu luges Saul, cùm ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael? 3.20 15. & 3.22.6
13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius 1.8.6. & 2.1.17.
14 Et exagitabat eum ſpiritus nequam à domino 1.14.17. & 2.4.5
18.10 Poſt diem autem alteram, inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, 1.14.17. & 2.4 5
19.9 Et factus eſt ſpiritus domini malus in Saul: ſedebat autem in domo ſua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5
23.26 Et ibat Saul, & viri eius ad latus mõtis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erant in latere montis 1.16.9
27 Et nuncius venit ad Saul dicens, feſtina, & veni quoniam infuderunt ſe Philiſtini ſuper terram ibidem
24.7 Propitius ſit mihi dominus, ne faciã hanc rem domino meo Chriſto domini, vt mittam manum meam in eum, quia Chriſtus domini eſt 4.20.28
11 Sed pepercit tibi oculus meus: dixi enim: non extendam manum meam in dominum meum, quia Chriſtus domini eſt ibidem

26.9 Et dixit Dauid ad Abiſai, Ne interficias eum: quis enim extēdet manum ſuam in Chriſtum domini, & innocens erit? ibidem
12 Omnes dormiebant, quia ſopor domini irruerat ſuper eos 1.18.2
23 Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiā ſuam & fidem: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14
31.13 Et tulerunt oſſa eorum, & ſepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt ſeptem diebus 4.12.17

II. SAMVEL.

5.8 IDcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in tēplum 4.16.31
7.14 Qui ſi iniquè aliquid geſſerit, arguā eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32
27 Quia tu domine exercituum Deus Iſrael reuelaſti aurem ſerui tui, dicens, domum ædificabo tibi, &c. 3.20.13
28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus & verba tua erunt vera: locutus es enim ad ſeruum tuum bona hæc 3.20.14
10.12 Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei noſtri, Dominus autem faciet quod bonum eſt in conſpectu ſuo 1.17.9
11.4 Miſſis itaq; Dauid nuntiis, tulit eā: quæ cùm ingreſſa eſſet ad illum, dormiuit cum ea 4.1.24
15 Scripſit autem in Epiſtola, Ponite Vriā ex aduerſo belli, vbi fortiſſimum eſt prælium, & derelinquite eum vt percuſſus intereat ibid.
12.12 Tu feciſti abſconditè: ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſrael 1.18.1
13 Et dixit Dauid ad Nathā, peccaui domino Dixítque Nathā ad Dauid, Dominus quoque trāſtulit peccatum tuū, non morieris 3.3.4. & 3.4.10. & 3.4.31. & 4.1.24
14 Veruntamen quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomē domini: propter verbum hoc, filius qui natus eſt tibi, morte morietur 3.4.33
16.10 Dominus præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis eſt qui audeat dicere, quare ſic fecerit 1.17.8. & 1.18.1. & 1.18.4
22 Tetenderunt ergo Abſalō tabernaculum in ſolario, ingreſſúſque eſt ad cōcubinas patris ſui, corā vniuerſo Iſrael 1.18.1. & 1.18.4
17.7 Et dixit Chuſai ad Abſalon, Nō eſt bonum conſilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7
14 Domini autem nutu diſſipatum eſt cōſilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus ſuper Abſalon malum 1.17.7 & 2.4.6
22.20 Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei 3.17.5
22 Retribuit mihi dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum munditiam manuum mearum reddidit mihi ibid.
24 Et addidit furor domini iraſci contra Iſrael, commouítque Dauidem in eis dicentem ad Ioab, Vade numera Iſrael & Iuda 1.14.18
10 Percuſſit autem cor Dauid eum, poſtquam numeratus eſt populus: & dixit Dauid ad Dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4
20 Et egreſſus adorauit regem prono vultu in terram 1.12.3

I. REGVM.

1.6 INclinauit ſe Bethſabee, & adorauit regem 1.12.3
21 Eritque cum dormierit Dominus meus rex cum patribus ſuis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3
2.5 Tu quoque noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Sarviæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Iſrael, &c. 4.20.10
6 Facies ergo iuxta ſapientiam tuam, & nō deduces canitiem eius pacificè ad inferos ibidem
8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima, &c. ibidem
8.23 Qui cuſtodis pactum & miſericordiā ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo 3.17.5
46 Quòd ſi peccauerit tibi (non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, &c. 2.7.5. & 3.14.9 & 4.1.25
47 Et egerint pœnitentiam in corde ſuo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25
58 Sed inclinet corda noſtra ad ſe vt ambulemus in vniuerſis viis eius, & cuſtodiamus mandata eius, & cæremonias eius,

eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus noſtris 1.2.9
11.12 Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam & illud 2.6.2
23 Suſcitauit ei quoque Deus aduerſarium.&c. 1.18.1
31 Ego ſcindam regnum de manu Salomonis,& dabo tibi decē tribus 1.18.1
34 Nec auferam omne regnum de manu eius, ſed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ ſuæ, propter Dauid ſeruū meum,&c. 2.6.2
39 Et affligam ſemen Dauid ſuper hoc, veruntamen non omnibus diebus ibid.
12.10 Et dixerunt ei iuuenes qui cum eo nutriti fuerant, Sic loquere populo huic,&c. 1.17.7
15 Et non aquieuit rex populo: quoniam aduerſatus fuerat eum dominus, &c. 1.17.7.& 1.18.4.& 2.4.6.
20 Nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid præter tribum Iuda ſolam 1.18.4
28 Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltra aſcendere in Ieruſalem, ecce Dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Ægypti 4.2.8
30 Et factum eſt verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vſque in Dan 4.20.32
31 Et fecit phana in excelſis, & ſacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui
14.4 Sed propter Dauid, dedit ei dominus Deus ſuus lucernā in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum, & ſtatueret Ieruſalem 2.6.2
18.10 Viuit dominus Deus tuus, non eſt gens aut regnum in quo non miſerit dominus meus,&c. 2.8.27
41 Et ait Elias ad Achab, Aſcende & comede & bibe, quia ſonus multæ pluuiæ eſt 2.20.3
42 Elias autem aſcendit in verticem Carmeli & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua ibid.
43 Et dixit ad puerum ſuum, Aſcende, & proſpice contra mare: qui quum aſcendiſſet & contemplatus eſſet, ait, Non eſt quicquā, & rurſum ait illi, Reuertere ſeptem vicibus ibidem
19.8. Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta dieb. & quadraginta noctibus vſque ad montem Dei Horeb 4.12.20
18 Dereliqui mihi in Iſrael ſeptem millia virorum quorum genua non ſunt incuruata ante Baal 4.1.2
21.12 Prædicauerunt ieiunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi 4.12.17
28 Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Thesbiten 3.3.25
29 Nónne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius,&c. 3.3.25.& 5.20.15
22.6 Cōgregauit ergo rex Iſrael quadringentos circiter prophetas 4.9.6
21 Egreſſus eſt autem ſpiritus,& ſtetit coram Domino,& ait. Ego decipiam 1.14.17.& 1.17.7.& 1.18.1
22 Et ille ait, Egrediar,& ero Spiritus mēdax in ore omniū prophetarū eius 4.9.6
27 Hoc dicit rex, Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum panē tribulationis, & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace ibidem

II. REGVM.

5.17 Dixítque Naaman, vt vis: ſed obſecro, concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum mulorum de terra: non enim faciet vltrà ſeruus tuus holocauſtum, aut victimam diis alienis niſi Domino 3.2.32
18 Hoc autem ſolum eſt de quo depreceris Dominum pro ſeruo tuo, quādo ingredietur Dominus templum, &c. ibi.
19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo ab eo electo tempore ibidem
6.15 Heu heu domine mi, quid faciemus? 1.14.11
16 Plures nobiſcum ſunt, quàm cū illis.
17 Domine, aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri,& vidit: & ecce mons plenus equorū & curruum igneorum in circuitu Elizei 1.14.7.& 1.14.8.& 1 4.11.
31 Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat ſi ſteterit caput Eliſei filij Saphat ſuper ipſum hodie 2.8.24
10.7 Quúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt ſeptuaginta viros,&c. 1.18.4
10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de ſermonibus Domini in terram quos locutus eſt Dominus, &c. ibidem

6.10. Quúmque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſacerdotem exemplar eius, & ſimilitudinem iuxta omne opus eius. 4.10.23
27.24. Adduxit autem rex Aſſyriorum viros de Babylone & de Cutha, &c. ibidem
25 Quúmque ibi habitare cœpiſſent, non timebant Dominum: & immiſit eis Dominus leones qui interficiebant eos 4. 4.18.23.
32 Et nihilominus colebant Dominum, fecerunt autem ſibi de nouiſſimis ſacerdotes excelſorum, &c. 3.2.13. & 4.10. 23. & 4.15.22.
33 Et quum Dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant iuxta conſuetudinem Gentium, de quibus tranſlati fuerant Samariam 3.2.13
34 Vſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum, non timent Dominum, neque cuſtodiunt ceremonias eius, &c. ibidem
19.4 Et fac orationem pro reliquiis quæ repertæ ſunt 3.20.14
35 Factum eſt igitur in nocte illa, venit angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinque millia 1.14.6
20.1 Præcipe domi tuæ: morieris enim tu, & non viues 1.17.12
2 Tunc Ezechias conuertit faciem ſuam ad parietem, & orauit Dominum 3.3.4
3 Obſecro Domine, memento quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te fecerim 3.14.19 & 3.20.10
5 Ecce ſanaui te, die tertio aſcendes tēplum Domini
9 Vis vt aſcendat vmbra decem lineis, aut vt reuertatur totidem gradibus? 4.14.18
11 Inuocauit Ieſaias Propheta Dominum & reduxit vmbram per lineas, quibus deſcenderat in horologio Achaz 1.6.2
21.4 Extruxítque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus, in Ieruſalem ponam nomen meum 3.10.23
16 Inſuper & ſanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleretur Ieruſalem vſque ad eos, &c. 3. 24.11
22.2 Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui, non declinauit ad dexteram ſiue ad ſiniſtram 4.10.23
8 Dixítque autem Helcias Pontifex ad Saphan ſcribam, Librum Legis reperi in domo Domini: dedítque Helcias volumen Saphan ſcribæ, qui legit & illud 1.8.9

I. PARALIP.

28.2 ET ſcabellum pedum Domini Dei noſtri 4.1.5.

II. PARALIP.

19.6 VIdete, ait quid faciatis: non enim hominis exercetis iudiciū: ſed Domini 4.2 .4. & 4.20.6
34.15 Et ait ad Saphan Scribam, Librum legis inueni in domo Domini, Et tradidit ei. At ille intulit volumen ad regem, &c. 1.8.9

NEHEMIAS.

1.4 QVúmque audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabā ante faciem Dei cæli 4.12.16
5 QuæſoDomine Deus cæli, fortis, magne atque terribilis, qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5
7 Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepiſti Moyſi ſeruo tuo 3.4.11
9.14 Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis 2.8.29

IOB.

1.6 QVadam autem die, quum veniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan 1.14.17 & 1.14.19. & 1.18.1. & 2.14.5
12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt, tantùm in eum ne extendas manum tuam 1.17.7
17 Sed & illo loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non pueros percuſſerūt gladio, & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi 2.4.2.
21 Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum 1.17.8. & 1.18.1. & 1.18.3. & 2.4.2.
21 Venit quoque Satā inter eos vt ſtaret in conſpectu Domini 1.14.17. & 1.14. 19. & 1.18.1.

4.17 Nun-

4.17 Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir? 3.12.1
18 Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles & in Angelis ſuis reperit prauitatem 3.12.1.& 3.17.9.
15 Quanto magis hi qui habitant domos lu eas, qui terrenum habent fundamẽtum, conſumentur velut à tinea? 1.15.1. & 1.15.& 3.12.11.
17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes 3.4.32
9.2 Verè ſcio quòd ita ſit, & quod nõ iuſtificetur homo compoſitus Deo 3.12.2
20 Si iuſtificare me voluero, os meũ condemnabit me: ſi innocentem oſtendere, prauum me comprobabit 3.12.5
10.15 Et ſi impius fuero, væ mihi eſt, & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria 3.14.16
12.18 Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum 4.20.28
20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam ſenum aufert 2.4.4
13.15 Etiãſi occiderit me, in ipſo ſperabo 2.10.19.& 3.2.21
14.4 Quis poteſt facere mundum de immundo, nónne tu qui ſolus es? 2.1.5.& 3.12.5
5 Breues dies hominis ſunt, menſium numerus apud te eſt: conſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9
17 Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam 3.4.29
15.15 Ecce inter ſanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non ſunt mundi in conſpectu eius 3.12.1
16 Quãto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem? 3.12.5
19.25 Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum 2.10.19.& 3.25.4
26 Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19
27 Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius, &c. ibidem
21.13 Ducũt in bonis dies ſuos & in puncto ad inferna deſcendunt 2.10.17
25.5 Ecce luna etiam non ſplendet. & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius 3.2.1
26.14 Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarũ eius: & cùm vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2
28.12 Sapiẽtia verò vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ? ibid.
21 Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet ibidem
23 Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum eius ibid.
28 Et dixi homini, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapiẽtia: & recedere à malo intelligentia 1.17.2.& 3.2.26
34.30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi 4.20.25
36.37 Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effũdit imbres ad inſtar gurgitum 1.5.5
41.2 Et quis ante dedit mihi, & reddam ei? omnia quæ ſub cælo ſunt mea ſunt 3.14.5

PSALMORVM.

1.1 Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit 3.17.10
2 Sed in Lege Domini voluntas eius, & in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.7.13
2.2 Aſtiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in vnum aduerſus Dominũ, & aduerſus Chriſtum eius 2.16.3
3 Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipſorum ibid.
4 Qui habitat in cælis irridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos 1.5.1.& 2.16.3
8 Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ 2.11.11
9 Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli cõfringes eos 2.15.5.& 4.1.19
12 Apprehendite diſciplinam: ne quãdo iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta 2.6.2.& 4.20.5.& 4.20.29
3.5 Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi: quia Dominus ſuſcepit me 3.2.37
4.7 Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine 1.11.14
5.4 Mane aſtabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es 20.12
8 Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam. adorabo ad templum ſanctum tuum in ti-

more tuo 3.2.23.& 3.20.11
6.1 Domine,ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me 3.4.32
7.6 Exurge Domine in ira tua,& exaltare in finibus inimicorum meorum, &c.3.20.15.& 3.17.17
9 Iudica me Domine ſecundum iuſtitiã meam, & ſecundum innocentiam meã ſuper me 3.17.14
8.3 Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem 1.16.3
5 Quid eſt homo, quòd memor es eius? aut filius hominis,quoniã viſitas eum? 1.5.3.& 2.13.2
9.10 Et ſperent in te qui nouerunt nomẽ tuum 3.2.31
10.13 Dixit enim in corde ſuo,Oblitus eſt Deus,auertit faciem ſuam ne videat in finem 1.4.2
11.4 Dominus in templo ſancto ſuo 1.5.1
12.2 Vana loquuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa, &c.4.14.8
7 Eloquia Domini,eloquia caſta: argentum igne examinatum,probatum terræ,probatum ſeptuplum 3.2.15
14.1 Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus 1.4.2
3 Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum 3.14.1
4 Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum 2.3.2
15.1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo:aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? 3.17.6.& 3.24.8
2 Qui ingreditur ſine macula,& operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatem in corde ſuo 3.6.2.& 3.17.2
16.2 Deus meus es tu,quoniam bonorum meorum non eges 2.8.53
3 Sanctis qui ſunt in terra eius, mirifica bit omnes voluntates meas in eis 1.11.14,& 2.8.53.& 3.7.5
5 Dominus pars hæreditatis meæ,& calicis mei, tu es qui reſtitues hæreditatẽ meam mihi 2.11.1. & 3.25.10
10 Non derelinques animam meam in inferno:nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem 3.25.3
17.1 Exaudi Domine iuſtitiam: intende deprecationi meæ 3.17.14
3 Probaſti cor meum, & viſitaſti nocte: igne me examinaſti,&non eſt inuenta in me iniquitas ibidem
17 Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo: ſatiabor cùm apparuerit gloria tua 2.10.17.& 3.25.20
18.1 Diligam te Domine fortitudo mea 3.20.2.& 4.17.23
22 Eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit quoniam voluit me 3.17.5
23 Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam,& ſecundum puritatem manuũ mearum retribuet mihi 3.17.5.& 3.17.14
30 Quoniam tu populum humilem ſaluum facies: & oculos ſuperborum humiliabis 3.12.6
33 Eloquia Domini igne examinata: protector eſt omnium ſperantium in ſe 3.2.15
19 1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1. & 1.6.4
8 Lex Domini immaculata conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis 1.6.4. & 2.7.12.& 4.8.6
13 Delicta quis intelligit?ab occultis meis munda me 3.4.16.& 3.4.18. & 3.17.2
20.4 Memor ſit omnis ſacrificij tui:&holocauſtum tuum pingue fiat 3.20.18
10 Domine ſaluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
22.1 Deus Deus meus, quare me dereliquiſt? 2.16.11
4 In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt, & liberaſti eos 3.20.26
26 Vota mea reddam in conſpectu timẽtium eum 4.13.4
23.4 Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1.17.11.& 3.11.21.& 3.2.28
8 Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2.3.12
24 3 Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto eius? 3.6.2
4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo ibidem
6 Hæc eſt generatio quærentium eum 3.24.8
25 1 Ad te Domine leuaui animam meam 3.20.5

6 Remi-

6 Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum quæ à ſeculo ſunt 3.20.9
7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: ſecundum miſericordiam tuam memento mei tu 3.3.8. & 3.20.9
10 Vniuerſæ viæ Domini, miſericordia & veritas requirentibus teſtamentum eius, &c. 3.20.7. & 3.17.2
11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim eſt 3.17.2
18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuerſa delicta mea 3.19.9
26.1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocētia mea ingreſſus ſum, & in Domino ſperans non infirmabor 3.17.14
2 Proba me Domine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum 3.20.46
5 Odi eccleſiam malignantium: & cum impiis non ſedebo 3.7.14
8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3.17.14
27.1 Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? 1.17.11
3 Si conſiſtāt aduerſum me caſtra, non timebit cor meum ibid.
10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem aſſumpſit me 3.20.36
14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum 3.2.17
28.8 Dominus fortitudo plebis ſuæ: & protector ſaluationum Chriſti ſui eſt 2.6.2. & 2.6.3
29.3 Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit: Dominus ſuper aquas multas 1.6.4
3.6 Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 1.10.8
7 Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem: Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus 3.8.2
31.1 In te Domine ſperaui, non confundar in æternum: in iuſtitia tua libera me, 3.11.12
6 In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me Domine Deus veritatis 3.20.26
16 In manibus tuis ſortes meæ 1.17.1
23 Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ. Proiectus ſum à facie oculorum tuorum 3.1.16
32.1 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata 3.4.29. & 3.11.11. & 3.14.11. & 3.17.10
5 Delictum meum cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi. Dixi Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, &c. 3.4.9
6 Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno, &c. 3.20.7. & 3.20.26
33.6 Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum 1.13.15. & 1.16.1
12 Beata gens cuius eſt Dominus, Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem ſibi 2.10.8. & 3.2.28. 3.21.5
13 De cœlo reſpexit Dominus: vidit omnes filios hominum 1.16.1
18 Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius 3.20.40
22 Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos quemadmodum ſperauimus in te 3.20.12
34.7 Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius ſaluauit eum 3.20.26
8 Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos 1.14.6. & 1.14.8. & 3.20.23
15 Diuerte à malo, & fac bonum 3.3.8
16 Oculi Domini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eorum 1.16.7. & 3.20.3. & 3.20.10
17 Vultus autem Domini ſuper facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum 1.16.17
22 Mors peccatorum peſſima 2.10.14. & 2.10.18
23 Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum 2.10.16
36.1 Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo, non eſt timor Dei ante oculos 1.4.2
2 Quoniam doloſè egit in conſpectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium ibidem
6 Domine in cælo miſericordia tua: &

veritas tua vſque ad nubes 3.1.7
7 Iudicia tua abyſſus multa 1.17.2. & 3.23.5
10 Apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen 2.2.20
37. 7 Subditus eſto Domino, & ora eum 3.2.37
22 Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem ei diſperibunt 2.1.2
38. 1 Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me 3.4.32
5 Iniquitates meæ ſuggreſſæ ſunt caput meum: & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me 3.4.16
39. 10 Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti 1.17.8
13 Aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei 2.10.15
14 Remitte mihi, vt refrigerer priuſquam abeam, & amplius non ero 3.30.16
40. 4 Et immiſit in os meum canticum nouum, carmen Deo noſtro: videbunt multi & timebunt, & ſperabunt in Domino 3.20.26. & 3.20.18
6 Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis nõ eſt qui ſimilis ſit tibi 1.5.9. & 1.17.1
7 Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfodiſti mihi 3.22.10
8 Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me 2.16.5
9 Deus meus volui, & Legem tuam in medio cordis mei ibidem
11 Veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo 3.2.7
12 Miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me ibidem
41. 5 Sana animam meam, quia peccaui tibi 3.20.23
42. 3 Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? 4.17.21
5 Tranſibam vſque ad domum Dei, in voce exultationis & confeſſionis, &c. 3.4.9
6 Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo 3.2.16
43. 5 Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo ibid.
44. 4 Nec enim in gladio ſuo poſſederũt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos: ſed dextra tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuiſti in eis 3.21.5
21 Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expendamus manus noſtras ad Deum alienum 3.20.27
22 Nónne Deus requiret iſta? ipſe enim nouit abſcondita cordis 3.20.27
23 Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis 3.25.3
45. 7 Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi: virga directionis, virga regni tui 1.13.9
8 Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatẽ: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis, 2.15.5. & 4.19.18. & 4.20.10
13 Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis 1.11.15
46. 1 Deus noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus 3.2.37
2 Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris
6 Deus in medio eius non commouebitur 4.1.3
47. 3 Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram 1.13.24
5 Elegit nos hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob quem dilexit 3.2.15
48 Sicut audiuimus ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri: Deus fundauit eam in æternum 1.11.14
11 Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ: iuſtitia plena eſt dextera tua 3.20.41. & 4.16.31
49. 7 Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur 2.10.17
8 Frater non redimit: non dabit Deo placationem ſuam ibid.
11 Cùm viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens & ſtultus peribunt, ibid.
12 Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina ſua in terris ſuis ibid.
13 Et homo quum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis ibidem
14 Hæc via illorum ſcandalum ipſis: & poſtea in honore ſuo complacebunt ibidem

ibidem
15 Sicut oues in inferno poſiti ſunt: mors depaſcet eos: & dominabuntur eorum iuſti in matutino Ibidem
50.15 Et inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me 3.20. 13. & 20.28. & 4.17.37
23 Qui laudem ſacrificat, is me glorificat: & hæc eſt via per quam oſtendam ei ſalutem Dei 4.18.17
51.1 Miſerere mei Deus pro bonitate tua, &c. 3.4.9
6 Vt purus agnoſcaris quando iudicaueris 1.18.3. & 3.11.11. & 3.23.2
7 En ego in iniquitate formatus ſum, & in peccato concepit me mater 1.1.5. & 3.3.8. & 3.20.9. & 4.16.17
12 Cor mundum crea mihi Deus, & ſpiritum firmum intra me innoua 2.2.25. & 2.2.27. & 2.3.9
17 Aperi Domine labia mea, vt os meum laudem tuam prædicet 3.20.28
19 Sacrificia Deo ſpiritus confractus: cor contritum & confractum Deus non deſpicies 3.20.16
21 Tunc delectaberis hoſtiis, ſacrificio & holocauſto iuſtitiæ: tūc vitulos imponent ſuper aram tuam 4.18.17
52.10 At ego ſimilis oleæ frondoſæ in domo Dei 2.10.17
53.1 Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus 1.4.2
4 Non eſt qui quod bonum eſt faciat 2.3.2
55.23 Reiice in dominum ſarcinam tuam, & ipſe te ſuffulciet: non permittet vt iuſtus perpetuo labaſcat 1.17.6. & 2.10.17
24 Tu interim, ô Deus, detrudes ſanguinarios iſtos & fraudulentos in puteum interitus 2.10.17
59.5 In Deum ſperaui, nihil metuo quod caro mihi faciat 1.17.11
10 Quoties te inuoco, hoſtes mei retrocedunt, in hoc certus fio quòd tu es Deus meus 3.20.11
13 Vota nuncupabo tibi ô Deus; reddam laudes tibi 4.13.4
59.11 Bonitas tua, ô Deus meus, anteuertat me: fac Deus optata in hoſtibus meis videam 2.3.12
60.14 In Deo fortiter faciemus, & ipſe conculcabit hoſtes noſtros 3.20.46
62.9 Effundite ante conſpectum eius cor veſtrum, Deus refugium nobis 3.20.5
10 Filij hominum vani ſunt, mendaces filij viri: ſi ſimul ponantur in bilance, ipſa vanitate leuiores erunt 2.3.1
63.4 Bonitas tua, ipſa vita optabilior eſt 3.2.28. & 3.17.14
65.1 Tibi ô Deus laus in Sion, ſibi perſoluetur votum 3.20.29
3 Tu exaudis precem: hinc omnis caro ad te veniet 3.20.13
5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhibueris: habitabit ille in atriis tuis, &c. 3.21.5
68.19 Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem 1.13.11
21 Domino Deo exitus mortis 3.25.4
36 Tremendus es, ô Deus, de ſanctuariis tuis, Deus Iſraelis ipſe dat robur populo 1.11.14. & 4.7.1
69.3 Demerſus ſum in limum profundiſſimum, in quo non eſt fundum, &c. 4.7.13
5 Vt quæ non rapui rependere cogar 2.16.5
22 Et dederunt in cibo meo fel: & cùm ſitirem potauerunt me aceto 4.17.15
29 Deleantur de libro viuentium, & inter iuſtos non ſcribantur 2.10.18. & 3.24.9
71.2 Pro tua iuſtitia erue me, & libera me 3.11.12
72.8 Imperitet à mari ad mare vſque, & à flumine vſque ad terminos terræ 2.11.1
11 Et adorent eum omnes reges, omnes gentes ſeruiant ei 4.5.17
73.2 Parum abfuit quin nutarent pedes mei, ferè effuſi ſint greſſus mei 3.9.6
17 Donec in ſecretiora Dei adyta penetraui, & intellexi vt poſtremò eſſent quique habituri 2.10.16. & 3.9.6
26 Conſumitur caro mea & cor meum, Deus autem eſt petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
74.2 Memor ſis cœtus tui, quem iampridem comparas iſti: & ſortis hæreditariæ quam vendicaſti: montis Sionis in quo habitare es ſolitus 3.20.14
9 Signa noſtra non videmus: nullus ſupereſt propheta: nemóque nobiſcum qui ſciat quouſque tandem 2.15.1
75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à meridie exaltatio contingit 1.16.6

77.10 Oblitus éſtne miſereri Deus, continebitne in ira miſericordias ſuas? 3.2.16
11 Tandem cogitabam, Hæc mea eſt infirmitas, dextera Excelſi vices mutat 3.2.31
78.8 Nec euadant ſimiles patribus ſuis nationi deficienti & rebelli, nationi quæ rectè cor ſuum haudquaquam instituit, & cuius ſpiritus nunquam verè Deo credidit 2.5.11
36 Ore ſuo blanditi ſunt ei, lingua autem ſua ei mentiebantur 3.3.25
37 Cor eorum nõ erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in fœdere eius ibidem
49 Immiſit in eos æſtum iræ ſuæ, impetũ, indignationem & anguſtiam, cacodæmonum incurſiones 1.14.17
60 Vt deſereret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabit 2.6.2
67 Et repudiauit tentorium Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit 2.6.2. & 3.22.6
70 Et elegit Dauidem ſeruum ſuum, à caulis ouium tulit eum 2.6.2
79.9 Auxiliare nobis, ô Deus ſalutis noſtræ, propter gloriam nominis tui: & libera nos, & propitius ſis peccatis noſtris propter nomen tuum 3.20.14
13 Et nos populus tuus, & grex paſcuorũ tuorum te celebrabimus in ſæculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
80.2 Qui inſides Cherubino, affulge 1.13.24. & 2.8.15. & 4.1.5
4 Deus reſtitue nos, & fac illuceſcere faciem tuam, & ſalui erimus 3.2.28
5 Domine Deus exercituum, quouſque tandem excãdeſces in oratione populi tui? 3.20.16
18 Sit manus tua cum viro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroboraſti 2.6.2
81.11 Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti 3.2.31
82.1 Deus conſiſtit in cœtu Dei, in medio Deorum iudicem agit 4.20.4. & 4.20. & 4.20.29
3 Vindicate pauperem & pupillum, afflictum & miſerum abſoluite 4.20.9
4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibid.
6 Equidem dixeram, Vos dij eſtis, & vos omnes filij Excelſi 1.14.5. & 4.20.4
84.1 Quàm ſunt amabilia ô Domine exercituum tabernacula tua! 4.1.5
3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria Domini, cor meum & caro mea clamant ad Deum viuum 2.11.2
8 Ibunt de virtute in virtutem, cõparebit quiſque eorum apud Deum in Siõ 4.17.31
86.2 Cuſtodi vitam meam quoniam beneficus ſum: ſerua tu Deus ſeruum tuũ 3.20.10
5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
11 Dirige me Domine in viis tuis, tunc ambulabo in veritate tua: coge pectus meum, vt timeat nomen tuum 2.2.27. & 2.3.9
88.17 Super me tranſierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt 3.4.34
89.4 Pepigi fœdus cum electo meo, iuraui Dauidi ſeruo meo 4.1.17
5 Semen tuum in æternum confirmabo, & ſtabiliam ſolium tuum ad omnem poſteritatem ibid.
31 Si filij eius Legem meam deſeruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32. & 4.1.27
32 Si ſtatuta mea prophanarint, & præcepta mea non cuſtodierint 3.4.32
33 Præuaricationes eorum virga viſitabo, & iniquitates eorum flagellis 3.4.32. & 4.1.27
34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32. & 4.1.27
36 Semel per ſanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem fefellero 2.15.3
37 Semen eius in æternum erit, ſolium eius coram me vt ſol perſtabit ibid.
38 Firmum vt luna manebit, quæ eſt certus in æthere teſtis 2.15.3
90.4 Mille anni coram te ſunt vt dies heſternus qui præterijt, imò vt noctis vigilia 3.2.42
7 Etenim ira tua deficimus, & feruente indignatione tua terremur 3.4.34
9 Nam cuncti dies noſtri te iraſcente delabuntur, annos noſtros finimus dicto citius 3.25.12
11 Quis vim iræ tuæ nouit? vt te quique timent,

timent, ita eos indignatio iræ tuæ ſæuit ibid.
91.1 Sedens in abdito excelſo, ſub vmbra Omnipotentis commoratur 1.17.6. & 2.8.41
3 Nam is à laqueo venatoris, & à peſte exitiali te liberabit 1.17.11
11 Nam angelis ſuis tua cauſa præcipiet, vt in omnibus viis tuis te cuſtodiant 1.14 6.9.& 2 8 42. & 3.20.23
15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero ei in afflictione, eripiam eum & gloriosum eum reddam 3.20.14
92.6 Quàm magna ſunt facta tua, ô Domine, vehementer profunda conſilia tua 2.10.17
7 Vir ſtupidus iſtud non cognoſcit, neque ſtultus intelligit 1.5.9
13 Iuſtus vt palma florebit, & ſicut Cedrus in Libano ſuccreſcet 2.10.17
14 Plantati in domo Domini in atriis Dei noſtri florebunt ibid.
93.1 Dominus rex eſt, induit celſitudinẽ, induit inquam Dominus robur, ſéque accinxit: quin & orbis ſic firmatus eſt vt non nutet 1.6.3
5 Domum tuam decet ſanctitudo, Domine in longitudine dierum 1.6.4
94.11 Nouit Dominus cogitationes hominum vanas eſſe 2.2.15.& 3.14.1
12 Fœlix vir quem tu ô Domine caſtigaueris, & quem in Lege tua inſtitueris 3.4 34
19 Pro æſtu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam meam cõſolationes tuæ 3.20.7
95.7 Si hodie voci eius auſcultaueritis 3.2.6
8 Ne induretis cor veſtrum, vt in Meriba, vt in die Maſſa in deſerto 2 5.11
96.10 Dicite in gentibus, Dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet, &c. 1.6.3
97.1 Dominus regnat, exultet terra, & inſularum multitudo lætetur ibid.
7 Procumbite coram eo dij vniuerſi 1.13 11.& 1.12.3.& 14.9
10 Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum, éque manu impiorum eos cuſtodit 2.10.16
11 Lux ſata eſt iuſtis, & iis qui integro ſunt corde lætitia ibid.
99.1 Domino regnante, cum tumultu populi concurrũt: inſidet Cherubim, terra mouet 1.6.3. & 2.8.15
5 Exaltate Dominum Deum noſtrum, & proſternite vos ad ſcabellum pedum ipſius: ſanctus enim eſt 1.11.2.& 4.1.5
9 Exaltate Dominum Deum noſtrum, & proſternite vos ad montem ſanctitatis eius: eſt enim ſacroſanctus Dominus Deus noſter 1.11.15
100.3 Agnoſcite quòd Dominus eſt Deus, ipſe nos fecit, & non ipſi nos: ſumus populus eius, & grex paſcuorum eius 2.3.6.& 3.21.5
101.3 Scelus nefarium ante oculos meos quod deſignem, non proponam, defectores odio proſequar, nec vnquã mihi adhæreſcent 4.20.9
8 Maturè perdam omnes impios terræ, vt è ciuitate omnes facinoroſi exſcindantur 4.20.10
102.14 Tu itaque exurgens miserearis ipſius Sion 1.13.11
16 Et timebunt gentes nomen Domini, & omnes reges terræ gloriam tuam ibid.
18 Ac rationem habuerit precationis humilium, neque precationem eorum ſpreuerit 3 20.28
19 Quod quidem literarum monimentis tranſmittetur ad poſteros: & populus qui creabitur, laudabit Deum ibid.
22 Vt celebrent homines nomen Domini in Sion, & laudem eius in Ieruſalem ibid.
26 Nam primùm terræ fundamenta iecisti, & cæli ſunt opus manuum tuarum 1.13.11. & 2.10.15
27 Quæ interibunt, tu autem perſtas: & vniuerſa vt veſtis veteraſcent, &c. 2.10 15
28 Verùm tu idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur ibid.
103.8 Miſerator & miſericors Dominus: longanimis & multum miſericors 3.2.29
17 Domini autem benignitas erga timẽtes eum durat ab æterno in ſempiternum tempus 2.10.15
20 Prædicate Dominum Angeli eius, qui pollentes virtute exequimini eius voluntatem, obediendo voci verborum eius 1.14.4.& 3.20.43
104.2 Luce amictus eſt tanquam veſtimento 1.5.1

4 Qui legatos ſuos effecit ſpiritus,& miniſtros ſuos ignem flammantem 1.16.7
5 Et vinũ quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
27 Vniuerſa autem ex te pendent, vt eis cibum ſuum des ſuo tempore 1.16.1
28 Téque dante colligunt, & te manum aperiente ſatiantur bonis ibid.
29 Si autem abſcondas faciem tuam, turbantur: ſique ſpiritum eis eripias, exſpirant, & reuertuntur in puluerem ibidem
30 Rurſum animalia creantur, ſi tuum ſpiritum mittas, & renoues terræ faciem ibid.
105.4 Semper faciem eius quærite 4.1.5
6 O ſemen Abrahami cultoris ipſius, filij Iacobi electi eius 2.21.5
25 Vertítque cor eorum in odium ſui populi vt dolum commolirentur in ſeruos ipſius 1.18.2.& 2.4.4
106.3 O beatos qui ſeruant iudicium, & faciunt ſemper quod iuſtum eſt 3.17.10
4 Memento mei Domine per fauorem erga tuum populum:meíque rationem habeto per tuam ſalutem. Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
12 Túncq; fidem habuerunt verbis eius, vt decantarent laudem ipſius 3.20.15
13 Verùm confeſtim obliti ſunt eius, neque ſuſtinuerunt conſilium eius.
31 Quod ei eſt imputatum pro iuſtitia ſempiternis temporibus 3.17.7.& 3.17.8
37 Nam filios ſuos & filias ſuas mactauerunt victimas dæmonibus 4.13.17
43 Vicibus multis liberauit eos, ipſi autẽ exacerbauerunt eum conſilio ſuo, & humiliati ſunt propter iniquitatem ſuam 3.20.15
46 Et fecit eos gratioſos apud victores ſuos vniuerſos 2.4.6
47 Serua nos Domine Deus noſter, & congrega nos ex gentibus,vt confiteamur nomini tuo ſanctiſſimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28
107.4 Qui errabant in deſerto, in ſolitudine per itinera quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7
6 Clamauerunt ad Dominũ in periculis ſuis, & eripuit eos ex anguſtiis ipſorũ 3.20.15
13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex anguſtiis ipſorum ibid.
16 Quia contriuit valuas æreas,& effregit obices ferreos 2.16.9
19 Clamauerunt etiam Dominum, &c. 2.20.15
25 Qui ſuo imperio ciet ventum procelloſum, qui altè fluctus ipſius attollit 1.16.7.
29 Et ſedata tẽpeſtate reddit mare tranquillum,ita vt deſinant fluctus quibus iactabantur ibidem
40 Nam Deus effundit contemptum in principes,& errare facit eos per vaſtitatem inuiam 1.18.2.& 2.2.17.& 24.4
43 Quiſquis igitur ſapit,cuſtodiet hęc & beneficia Domini conſiderabit 1.5.7
110.19 Dixit DominusDomino meo,Sede mihi ad dexterã, donec inimicos tuos ſubdam ſcabellum tuis pedibus 2.15.3. & 2.16.16
4 Iurauit Dominus,nec pœnitet eum, vt tu ſis ſacerdos æternus ritu Melchiſedech 2.11.4.& 2.16.5.& 4.18.2.& 4.19.28
6 Iudicabit Meſſias in gentibus & omnia plena cadaueribus erunt,quando contundet capita in multis regionibus 2.15.5
111.1 Confitebor Domino ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
2 Magna ſunt Domini facta, quæ in uiruntur ab omnibus qui delectantur ipſis 1.18.13
10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 2.3.4.& 3.2.26
112.1 Beatus eſt vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
6 Memoria iuſti vſque durabit 2.10.16
9 Eius iuſtitia æternum perſtabit,cornúque eius altum erit cum gloria ibid.
10 Miniméque impij aſſequentur quod deſiderant ibidem
113.6 Séque demittit vt inſpiciat quæcũque ſunt in cælo & in terra 1.16.5
7 Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem à ſtercore euehit. 1.5.7
9 Qui ſterilem matrem familiâs efficit matrem gaudentem liberis 1.16.7
115.3 Atqui Deus noſter in cœlo eſt, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3 & 1.18.1

& 1.18.1.8.3.& 3.24.15
4 Simulacra ipſorum ſunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur 1.11.4
8 Quibus ſimiles euadunt qui ea faciunt, & quicunque fidit eis ibidem
116. 1 Diligo Dominum, quandoquidem exaudiuit ſupplicem meam vocem 3.20.28
7 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia Dominus in te beneficium contulit 3.2.17
12 Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus quæ in me contulit beneficiis? 3.20.28
13 Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro accepta ſalute, nomen Domini vocabo ibid.
14 Meáque vota exoluam Domino nunc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4
15 Nam apud Dominum mors benignorum ipſius maximi eſt momenti 2.10.14.& 2.10.18
18 Mea vota exoluam nunc coram vniuerſo populo ipſius 4.13.4
117.2 Benignitas eius erga nos præpollet, ac veritas Domini æternum permanet 3.2.7
118.6 Domino à me ſtante non timebo quid mihi homo inferre conetur 1.17 11
18 Probè me caſtigauit Deus, attamen non permiſit vt morerer 3.4.32
25 Ah Domine ſerua quæſo, ah Domine da quæſo fœlicem ſucceſſum 2.6.2
26 Optima quæque illi precamur, qui venit in nomine Domini: nóſque fauſta imprecamur vobis è domo Domini ibid.
119.1 O beatos qui vita integrum iter tenent incedentes ad præſcriptum Legis Domini 3 17.10
10 Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne ſinas me aberrare à mandatis tuis 2.2.45.& 4.14.8
14 in via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum magis quàm in omnibus diuitiis 3.2.15
18 Velamen detrahe oculis meis, Vt inſpiciam admirabilem ſapientiam quæ recondita eſt in Lege tua 2.2.21
34 Doceto me vt retineam Legem tuam, & toto corde illam cuſtodiam 2.2.25
36 Inclina cor meum ad obteſtationes tuas, & non ad auaritiam 2.3.9.& 2.5.11
41 Et obueniant mihi tua beneficia, & ſalus tua ſecundum eloquium tuum 3.2.31
43 Et ne omnino eripias ab ore meo verbum veritatis: ſiquidem tua iudicia expecto 3.2.17
71 Bonum mihi quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas 3.4.32
76 Verùm obtingat quæſo mihi tua benignitas quæ me conſoletur ſecundum eloquium tuum quod ſpem aperuit ſeruo tuo 3.3.4.& 3.10.14
80 Sit cor meum integrum in tuis decretis, propterea non pudefiam 2.2.27
89 Verbum tuum Domine perſtat æternum in cœlo 4.8.6
103 Quàm dulce eſt palato meo eloquiũ tuum, certè ori meo dulcius melle eſt 3.2.15
105 Verbum tuum lucerna eſt pedibus meis, & lux ad iter meum 1.17.2.& 2.7.12.& 4.8.6
111 Æterna hæreditate mihi venerunt teſtimonia tua; ſunt enim gaudium cordis mei 3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis, vt exequar illa in finem vſque, & adeò æternum 2.5.11
127 Quamobrem pręcepta tua amaui magis quàm aurum, &c. 3.2.15
133 Formato greſſus meos, eloquio tuo, & ne dominetur mihi vlla vanitas 2.3.9
121.14 Ecce non dormiſcet, neque dormiet qui cuſtodit Iſraelem 3.20.3
130.1 Ex profundo malorum te voco Domine 3.20.4
3 Si enim iniquitates obſeruare velis, ô Deus Domine quis ſubſiſtet? 3.12.1.3.17.14
4 Verum apud te clementia eſt, & propterea timeris 3.3.2.& 3.16.3
131.2 Male ſit mihi ſi non comparaui, & ſimilem iudicaui animam meam puero ablactato apud matrem ſuam: éſtque anima mea in me ſimilis puero ablactato 3.7.9
132.2 Memento Domine omnium quibus afflictus fuit Dauid 3.20.25
7 Adeamus tabernacula eius, & adoremus ſcabellum pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquem ſolio tuo imponam 2.13.3
13 Dominus elegit Sion, & expediuit eam ſibi ſedem 4.1.17

14 Hæc mea eſt requies ſempiterna, hîc habitabo quoniam expetiui eam 4.1.5
133. 3 Quia Dominus mandauit ibi eſſe benedictionem & vitam ſempiternam 2.11.2
135. 15 Simulacra gentium ſunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis procuditur 1.11.4
138. 1 Confitebor tibi toto corde meo, & coram iudicibus pſallam tibi 4.14.8
2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem,& propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omittes opera manuum tuarum 2.24.6
140. 14 Profectò iuſti confitebuntur nomini tuo,& probi permanebunt in conſpectu tuo 2.20.16
141. 2 Valeat precatio mea pro incenſo ante te, ac leuatio manuum mearũ pro veſpertino ſacrificio 3.20.14.& 4.18.17
142.6 Proinde Domine te clamo, ac dico,Tu es meum confugium, & ſors mea in terra viuentium 2.11.2
8 Et ero iuſtis vice coronæ, quia beneficiis me affeciſti 3.20.26
143.2 Ne ambules tamen in ius cum ſeruo tuo: nullus enim viuens coram te iuſtus eſt 2.7.5.& 3.12.2.& 3.14.15.& 3.17.14.& 3.20.8
5 Recolo tamen tempora ſuperiora, & de omnibus factis tuis commentor 3.2.31
144. 15 Beatum populum cui contingit ita viuere: beatum populum cuius Deus eſt Dominus 2.10.8.& 3.2.28
145. 3 Magnus eſt Dominus & impenſe laudandus, cuius magnitudo imperueſtigabilis eſt 1.5.8
5 De maieſtatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis diſſeram ibid.
8 Dominus enim beneficus & miſericors, patiens & magnæ benignitatis 1.10.2.& 3.20.9
9 Bonus eſt Dominus in omnes,& miſericordia eius ſuperat omnia opera ipſius 1.5.5
13 Regnum tuum regnum eſt ſempiternum, & dominium tuum per ſecula vniuerſa durat 1.13.24
18 Præſto adeſt Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate,/ 3.20.3.& 3.20.7.& 3.20.14
19 Facit autem quicquid volent timentes eum, & clamorem eorum exaudit ac ſeruat eos 3.20.5.& 3.20.13
147. 9 Qui dat pecori ſuum paſtum, & pullis coruorum qui eum vocant 1.16.5
10 Non probat fortitudinem equi,neque delectatur tibiis viri 2.2.10
20 Non egit ad hunc modum cum omnibus gentibus, neque manifeſtauit eis iudicia 3.21.6

PROVERBIA.

1.7 Timor Domini,ſcientiæ initium 3.2.26
2.21 Recti enim inhabitabunt terram.& integri ſuperſtites in ea erunt 2.11.2
22 Impij verò e terra excindentur, & præuaricatores ex ea funditus euellentur ibidem
3.11 Caſtigationem Domini caue auerſeris,fili mi, neque faſtidias ad increpationem eius 3.4.32
12 Quem enim amat Dominus caſtigat, & tãquam pater in filio delectatur 3.8.6
8.15 Per me regnant reges, & principes decernunt iuſtitiam 4.20.4.& 4.20.7
22 Dominus poſſedit me initio vitæ ſuæ, ante opera eius tum eram 1.13.7
23 Ab æterno ordinata ſum, & ab initio ante terram ibidem
24 Nondum erant abyſſi quum ego eſſem formata, nondum fontes aquis redundabant 1.13.7.& 2.14.8
9.10 Principium ſapientiæ eſt timor Domini 3.2.26
10.7 Memoria iuſti laudem habet:impiorum verò memoria ſordet 2.10.18.& 3.17.15
12 Odium excitat occaſiones contentionum.ſed dilectio omnes præuaricationes obtegit 3.4.31.& 3.4.36
12.14 Quiſque pro operis ſui ratione donabitur 3.18.1
28 In ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hæc ipſa ad mortem nequaquam ducet 3.17.15
13.13 Qui præceptum timet,huic rependetur 3.18.1
14.21 Qui proximum ſuum contemnit, peccat,qui autem afflictis benignè facit beatus eſt 3.17.10
26 In timore Domini forte eſt aſylum,filiis quoque eius erit perfugium 3.14.19
15.3 In omni loco oculi Domini contemplantur malos & bonos 4.17.23

8 Sacrifi-

8 Sacrificium impiorum abominatur Dominus,oratio autem rectorum gratiſſima eſt ei 3.14.8
16.1 Hominis eſt diſponere cor : à Domino autem eſt reſponſio linguæ 1.16 6
2 Homini omnes viæ ſuæ mundæ vidētur in oculis ſuis : Dominus autem diſponit ſpiritus 3.12.5
4 Omnia operatur Dominus propter ſe, impium quoque ad diem malum 3.23 6
6 Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur à malo 3.4.31. & 4.4.36
9 Cor hominis deliberat de via ſua : Dominus autem dirigit greſſum eius 1.17.14
11 Pōdus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides ſacculi 1.16.6
12 Impietatem deſignare, abominandum eſſe debet regibus : iuſtitia enim ſoliū fultum eſſe oportet 4.20.10
14 Ira regis mortis eſt nuntius: ſapiēs autem placare illam poterit 4 20.32
33 In ſinum deiiciuntur ſortes, at omne iudicium earum pendet à Domino 1.16.6
17.11 Rebellis duntaxat malum quærit: huic crudelis nuntius mittetur contra eum 4.20 10
15 Ex æquo abominatur Dominus tam eū qui ſceleſtum abſoluit quàm eum qui inſontem damnat
18.10 Turris fortiſſima eſt nomen Domini, quò quum currit iuſtus extra telorum iactum eſt 1.13 13.& 3.20.14
19.17 Domino fœnerat quiſquis benefacit pauperi, ſecundum beneficium rependetur ei 3.18.6
20.7 Iuſtus ambulat in ſua integritate,liberi eius poſt ipſum beati 2 8.21
8 Rex ſedens in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuendo 4.20.10
9 Quis dicet,Mundum eſt cor meum,purus ſum à peccato meo? 3.13.3
12 Aurem audientem, & oculi viſum, ambo hæc fecit Dominus 2 4.7
20 Qui maledicit patri ſuo aut matri ſuæ, huius lucerna extinguetur in mediis tenebris 2.8 36
24 Greſſus viri fortis à Domino, & mortalis quomodo intelligeret viam ſuam?
26 Diſſipat impios rex ſapiens, & rotam vertit ſuper eos 4.20.10
21.1 Cor regis eſt in manu Domini velut riuus aquarum : quocunque volet inclinat illud 1.18.2.& 2.4.7.& 4.20.9
2 Sua cuique via recta videtur 3.12.5
22.2 Diues & Pauper obuiauerunt ſibi:vtriuſque operator eſt Dominus 1.16.6
24.21 Time Dominum fili mi & regem 4.20.22
24 Qui dicit impio.Iuſtus es, huic maledicunt populi, hunc rationes deteſtabuntur 4.20.10
25.2 Gloria Dei eſt cælare verbū : at gloria regum, eſt ſcrutari verbum 3.21.3
4 Aufer rubiginem ab argento,iam exibit excoctori vas. Auferatur impius à conſpectu regis, iam thronus eius iuſtitia firmus erit 4.20.10
21 Si eſuriat qui te odit ciba illū pane : ſi ſitierit,pota eum aqua 2.8.56
27 Quemadmodum multum mellis edere non eſt bonum, ſic qui gloriam ſcrutatur opprimetur à gloria 3.21.2
26.10 Egregius aliquis ac magnus vir cōficit per ſe omnia : ſtultus autem mercede conducit tranſgreſſores 3.23.4
28.2 Propter præuaricationem eorū qui in terra habitant, fit vt alij ſubinde imperent 4.20.28
14 Beatus eſt homo qui iugiter pauet: qui autem cor ſuum obdurat, corruet in malum 2.2 23
29.13 Pauper & fœnerator inter ſeſe conueniunt : vtriuſque autem oculos Dominus illuſtrat 1.16.6
30.4 Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius,ſi noſti? 2.14.7
5 Omnis ſermo Dei purgatus eſt,ſcutum his qui eo nituntur 3 2.15
6 Ne addas ſermonibus eius,ne te redarguat & mendax inueniaris 4.10.17

ECCLESIASTES.

2.11 ET conuerſus ſum ad omnia opera mea quæ peregerunt meæ manus,& ad laborem quem pertulit, & ecce omnia inanitas & animi moleſtia 2.2.12
3.19 Eadem enim ſolēt hominibus & brutis animantibus euenire : & qualis eſt mors vnius, talis eſt mors alterius, & ſpiritus idem omnibus ineſt, nec hābet homo quicquam præſtantius pecore ſiquidem omnia ſunt inanitas 3.2.38

21 Quis autem ſcit an ſpiritus hominum ſurſum aſcendat, & ſpiritus pecoris deorſum in terram deſcendat? 3.25.5

7.30 Deus hominem probum condidit: ipſi autem plures iam facti cogitationes vanas perſecuti ſunt 2.1.10.& 2.3.18

9.1 Homo pariter odiũ & amorem ignorat eorum quæ ſibi ſunt propoſita 3.2.38. & 3.13.4

2 Omnibus eadem prorſus vſuueniunt iuſto & impio, &c. 1.16.9

4 Canis viuens præſtat leoni mortuo 3.25.5

5 Qui viuunt ſciunt ſe morituros eſſe: at mortui prorſus nihil nouerunt, &c. 3.20.24

6 Tum amor ipſorum, tum odium ipſorum, tum inuidia ipſorum iam abolita eſt, nec amplius habent ſortem in mũdó ex omni eo quod eſt ſub ſole ibid.

12.7 Et ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum 1.15.2. & 1.15.5

CANTICVM CANTICORVM.

1.14 Oſtende mihi faciem tuam: ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis & facies tua decora 1.11.14

5.3 Exui meam tunicam, & quomodo rurſum induam illam? laui pedes meos & quomodo coinquinabo eos? 1.16.14

ESAIAS.

1.5 AD quid percuteremini vltrà, addituri ſcilicet defectionem? omne caput languet, & omne cor mœret 3.4.33

10 Audite verbum Domini tyranni Sodomorum, auſculta & tu Gomorrhæ plebs Legem Domini 4.1.18

12 Quis poſtulauit id à manu veſtra? 3.14.15

13 Ne vltra afferatis fruſtraneum munus, incẽſum res eſt mihi abominãda, neomenias, ſabbathum veſtrum defeſſus ſum ferendo, &c. 2.8.34. & 3.14.8

14 Neomenias veſtras & ſtatas ferias ex animo odi, laſſum reddunt me 4.2.10

15 Et quum expanderitis manus veſtras, abſcondam oculos meos à vobis, etiãſi multiplicaueritis orationẽ, haudquaquam exaudiam, nam manus veſtræ plenæ ſunt ſanguinibus 3.20.7

16 Auferte malitiam 3.3.8

17 Diſcite benficiis, ſciſcitemini iudicium, dirigite oppreſſum, ius dicite pupillo, cauſam viduæ ſuſcipite 2.8.52.& 3.3.8

18 Si peccata veſtra fuerint vt coccus, niue reddẽtur albiora: ſi rubuerint inſtar purpuræ, ſicut natiua lana fient 3.4.29

19 Si volueritis & audieritis, bonis terræ fruemini 2.5.10

20 Si verò renueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum eſt ibid.

2.8 Idolis quoque plena eſt terra eius, operi manuum ſuarum geniculantur, & ei quod fecerunt digiti ſui 1.11.4

3.1 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ieruſalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7

3 Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis 4.20.25

4.1 Modò nomine tuo vocemur, tolliſque opprobrium noſtrum 3.20.25

5.8 Væ his qui copulant domum domui, & agrum agro continuant, donec locus deficiat, &c. 1.18.1.& 2.4.4

26 Et eriges ſignum gẽti quæ procul eſt, & ſibilo annuet ei ab extremitate terræ, &c. 3.19.9

6.1 Vidi Dominum ſedere in ſolio ſublimi & edito, & fimbriæ eius replebant regiam 1.13.11. & 1.13.23

2 Seraphim autem ſupernè: ſenæ alæ erant ſingulis 1.2.3.& 1.14.8

5 Væ mihi quoniam ad ſilentium redactus ſum, eò quòd homo ſim polluta habens labia 4.8.3

6 Volauítque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu ſua carbonem incenſum correptum forcipe ex ara 1.2.3

9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo iſti, Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13.15.& 3.23.13. & 3.24.13

10 Craſſum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, & oculos eius obline, ne forte vel oculis ſuis videat, &c. 2.4.3

7.4 Obſerua & ſis tranquillus, ne timeas, neque molleſcat cor tuum à duabus caudis iſtorum titionum fumigãtium, &c. 1.17.11.& 3.2.17

14 Ecce virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3. & 2.12.1

18 Fiet eodem tempore vt Dominus ſibilo annuat muſcæ quæ eſt ad finem fluminum

minum Ægypti,& api quæ eſt in terra Aſſyriorum 244
8.14 Is erit ſanctuarium, ſed lapis offendiculi,& petra ruinæ duabus domibus Iſraelis 1.13.11 & 1.13.23
16 Liga teſtimonium,ſigna Legem in diſcipulis meis 3.22.10
17 Expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob, & præſtolabor eum 3.2.42
18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus,&c. 3.22,10
9.6 Puer natus eſt nobis, filiúſque datus eſt nobis:cuius Imperium erit ſuper humero eius,& vocabitur nomen eius Admirabilis,Conſiliarius,Deus, Heros fortis,Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9.& 2.5.1.& 2.17.6.& 3.13.4
12 Sed manus eius adhuc extenta eſt 4.17.23
10.1 Væ his qui decernunt decreta iniqua 4.20.29
5 Heus Aſſur virga furoris mei,is eſt baculus,in manu eorum indignatio mea 1.18.1.& 4.29.25
6 Ad gentem hypocriticam mittã eũ, & contra populum qui indignationem meam commeruit,mandabo ei vt auferat ſpolia,& diripiat prædam vt redigat eum in conculcationem inſtar luti quod in plateis eſt 1.18.2
12 Futurum autem eſt, quum Dominus perfecerit vniuerſum opus ſuũ in mõte Zion & in Ieruſalem,&c. 1.19.1
15 Num gloriabitur ſecuris aduerſus eam qui ea ſecat?aut ſerra magnificabitur aduerſus eum qui ſe tractat?Quod perinde eſſet ac ſi virga ſeſe eleuaret cõtra eum qui ipſam fert, & baculus ſeſe extolleret, quaſi lignum non eſſet 2.4.4
11.2 Et requieſcet ſuper eũ Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis 2.15.5.& 4.19.22
3 Et faciet eum ſpirare timore Domini: ob id non ad aſpectum ſuorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur,arguet 2.3.4
4 Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium 1.13.15
7 Non afficient malis, neque vaſtabunt per omnem ſanctum montem meum, &c. 4.20.10
10 Tunc quoque vſuueniet vt radicem Ieſſ (quæ ſtat in ſignum populorum) gentes quoque requirant 1.13.13
12.1 Confitebor tibi Domine,quoniam iratus es mihi:conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me 3.4.32
14.1 Miſerebitur Dominus Iacob, & eliget adhuc Iſraelem 3.21.5
27 Domino exercituum cõſtituente,quis faciet ipſum irritum? quúmque extenderit manum ſuam, quis eam refellet? 1.17.4
19.18 In die illa erunt quinq; ciuitates in terra Ægypti, quæ loquentur lingua Chananaica,& quæ iuſiurandum præſtent Domino exercituum,&c. 2.8.23
19 In die illa erit altare Domino in medio terræ Ægyptiacæ,&c. 4.18.4
21 Cognoſcetur Dominus ab Ægyptiis, contra cognoſcent Ægyptij ipſum Dominum in illa die,& colent eum hoſtiis & muneribus, vouebúntque votum Domino & reddent ibid.
23 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens,Benedictus populus meus Ægypti,opus manuum mearum Aſſyrius 1.18.1
25.1 Deſignaſti admiranda,& cõſilia tua ſunt procul verè & firmiter 3.24.4
8 Mortẽ præcipitabit in ſempiternum, & abſterget Dominus lachrymam ab omni facie,&c.
9 En,hic eſt Deus noſter, expectauimus eum,& ſeruabit nos 1.13.10.& 1.13.24
26.1 Vrbs fortis nobis eſt,ſalus ponet muros & propugnaculum 1.17.6
19 Mortui tui viuent,& quemadmodum corpus meum reſurgent:expergiſcimini, & iubilate habitatores pulueris, &c.2.10.21.& 3.25.4
21 Ecce enim Dominus egredietur de loco ſuo,viſitatum iniquitatem habitatorum terræ,& proferet terra ſanguines ſuos,neque occulet vltra interfectos ſuos 3.25.8
28.16 Qui crediderit non feſtinabit 1.13.13
29.13 Eo quòd populus iſte ore ſuo ad me accedit,&labiis ſuis me honorificè prędicat,cor autem eius lõgè abeſt à me, & timor eorum,&c.3.20.7.& 3.20.31.4.10.15.& 4.10.15.& 4.10.23
14 Ideo en ipſe quoque addam vt mirificè agam cum populo iſto,mira ſcilicet & portentoſa,nempe, peribit ſapiẽtia

greſſiones noſtras, & attritus propter iniquitates noſtras:mulcta enim correctionis noſtræ ei impoſita eſt, & in liuore eius nobis medicatum eſt 2.12.4 & 2.16.5.& 2.16.9.& 2.17.4. & 3.4.30.
6 Nos omnes tanquam oues errauimus, quiſque viam ſuam ſectatus, Dominus autem effecit vt incurreret in ipſum omnium noſtrum iniquitas 2.16.5.& 3.4.27.& 3.12.5.& 3.24.11
7 Mulctatus eſt & afflictus, nec tamen os ſuum aperuit, ſicut pecus ad mactationem ducetur, & ſicut agnus coram tōſoribus ſuis mutus fit, is non aperuit os ſuum 2.26.5
8 Abſque dilatione, citraq; iudicium raptus eſt & generationem eius quis enarrabit? quoniam ſucciſus eſt de terra viuentium,&c. 2.15.2
10 Dominus tamen voluit ipſum infirmando atterere, vt vbi profuerit animam ſuam hoſtiam delicti, videat ſemen,&c. 2.7.2
11 Et ipſe baiulabit eorum iniquitates 2.16.5.& 3.11.8
12 Et cum tranſgreſſoribus connumeratus eſt 2.16.5
54.13 Porro vniuerſi filij tui docti erūt à Domino, páxque multa filiis tuis 1.7.5 & 2.2.10.& 3.20.10.& 3.24.14
55.1 O vos omnes qui ſititis, venite ad aquas,& hi quibus non eſt pecunia, adeſte, cibum comparate & comedite,&c. 2.2.10.& 3.1.3.& 3.15.4
2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibus non eſt,& laborem veſtrum pro eo quod non ſatiat? 3.14.15.& 4.10.15
3 Inclinate aurem veſtram, &ad me venite: audite, & viuet anima veſtra: feriam enim vobiſcum fœdus ſempiternum, miſericordias Dauidis fideles 2.6.3.& 3.2.6
4 Ecce dedi eum teſtem populis, principem ac præceptorem populis 2.6.3. & 2.15.1
6 Quærite dominum dum inuenitur, inuocate eum dum prope eſt 3.3.20
56.1 Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam: quia properat ſalus mea ad veniendum, & iuſtitia mea vt reueletur ibidem
2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, cuſtodiens (ſcilicet) ſabbathū, ne prophanet illud,&c. 2.8.29
7 Hos adducam ad montem meum ſanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocauſta, & ſacrificia eorum accepta erunt in ara mea: quoniam ædes mea ædes orationis vocabitur cūctis populis 3.10.29
10 Speculatores eius omnes cæci ſunt, omnes ſunt ignari, canes muti, &c.4 9.3
57.15 Sic dixit excelſus & ſublimis, inhabitans æternitaté,& cuius nomen ſanctum,&c. 3.12.6
58.5 Num huiuſmodi ieiunium eſt quod ego elegi (nimirū) vt certo die homo affligat animam ſuam, aut torqueat caput ſuum,&c. 4.12.19
6 An non potius hoc ieiunium eligo, Aperite nexus improbitatis,&c. 3.3.6
7 Et à carne tua ne te abſcondas 3.7.6
9 Tunc inuocabis,& Dominus exaudiet: clamabis,& dicet, En me tibi 3.20.14
13 Si auerteris pedem tuū ſabbatho, quo minus facias voluntatem tuam in die meo ſancto,&c. 28 21.& 2.8.34
59.1 Ecce manus Domini non eſt mutila, quominus ſeruare poſſit: neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat 3.11.22
2 Sed iniquitates veſtræ diuellunt inter vos & inter Deum veſtrum,& peccata veſtra abſcondunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1.& 3.11.21
7 Pedes ipſorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem ſanguinem: cogitationes eorum, cogitationes ſunt vanæ, vaſtitas & cōtritio in viis eorum 2.3.2
15 Hæc quum videret Dominus, diſplicuit in oculis eius quòd nō eſſet iudiciū
16 Et vidit Deus (idque obſtupeſcens & admirans) quod nemo eſſet, nemo inquam eſſet, qui ſeſe opponeret,& ſalutem præſtitit ei brachium eius, & iuſtitia eius fulciuit eum 3.14.6
17 Induit iuſtitiam tanquam loricam, & galeam ſalutis capiti ſuo impoſuit,&c. 3.11.12
20 Porrò ipſi Zioni, & eis qui de Iacob à perfida tranſgreſſione reſipuerint, veniet Redemptor 3.3.20.& 3.3.21
21 Spiritus meus qui ſuper te eſt,& verba mea quæ inſerui ori tuo, nunquam excident de ore tuo, neque de ore ſeminis tui,&c. 1.7.4.& 1.9.1.& 4.1.5
60.2 Ecce enim tenebræ operient terrā, &caligo

& caligo populos, ſuper te autem orietur Dominus, gloria eius ſuper te apparebit 2.3.1
6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annunciantes
7 Omnes oues Cedar cögregabuntur tibi 4.5.17
19 Sol non erit tibi vltra in lucem diurnam, & ſplendor Lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.10
61.1 Spiritus Domini Dei ſuper me eſt, eo quòd vnxit me Dominus, & miſit me vt læta nunciem manſuetis, &c. 2.15.2 & 3.20. & 3.4.3. & 3.12.7
3 Et vocabuntur arbores iuſtitiæ, & plātatio Domini ad glorificandum 3.4.16
62.5 Habitabit iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui: & vt eſt gaudium ſponſo ſuper ſponſam, ſic gaudebit ſuper te Deus tuus 2.8.18
63.10 Porrò ipſi rebellarunt & aſperarūt Spiritum eius ſanctum 2.13.15
16 Quum tu ſis pater noſter (ſiquidem Abraham nos non cognoſcit, neque Iſrael nos nouit) tu Domine pater noſter es, Redemptor noſter 3.20.25 & 3.20.36
17 Cur abduxiſti nos Domine à viis tuis, cur indurasti cor noſtrum quominus timeremus te? 2.4.4. & 3.3.21
64.5 Ecce autem iratus es quod peccauimus 3.20.7
6 Et fuimus nos omnes veluti immundum, & ſicut veſtis centonum abiectorum omnes iuſtitiæ noſtræ, defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25
65.1 Quæſitus ſum ab his qui non interrogauerunt, inuentus ſum ab his qui me non quæſierunt, &c. 3.24.2
2 Expandi manus meas tota die ad populum deſertorem, qui graditur in via non bona 3.24.16
16 Qui ſibi benedicere voluerit in terra, benedicet ſibi in Deo vero: & qui iurauerit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23
24 Futurúmque eſt, vt priuſquam inuocent ego reſpondeam, & adhuc illis loquentibus ego exaudiam 3.20.14
25 Non affligent neque vaſtabunt in vniuerſo monte meo ſancto, &c. 4.20.10
66.1 Cælum ſolium meum eſt, terra verò ſcabellum pedum meorum, vbi igitur erit domus iſta quam ædificabitis mihi? & vbi locus iſte in quo quieſcam? 3.20.30. & 4.17.24
2 Ad quem autem reſpiciam, niſi ad eū qui eſt humili & fracto ſpiritu & qui ad verbum meum contremiſcit? 12.6
22 Sicut cæli noui, & terra noua quæ cōditurus ſum ſtant coram me, dicit Dominus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum 2.10.21
23 Et erunt perpetuæ neomeniæ, & perpetua ſabbatha: veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30
24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt faſtidio omni carni 3.25.12

IEREMIAS.

1.6 AH Domine Deus en non noui loqui: quoniam puer ſum ego 4.8.3
9 Ecce ego poſui verba mea in os tuum ibidem
10 Ecce ego cōſtitui te hodie ſuper Gentes, & ſuper regna, vt euellas & extirpes, vt perdas & diſſipes, vt ædifices & plantes ibidem
2.13 Duo mala fecit populus meus, me deſeruerunt fontem aquarum perēnium vt effoderent ſibi puteos, puteos, inquā pertuſos, qui aquas continere non valent 3.20.14
3.1 Aiunt ſiquis vxorem ſuā repudiat, illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.18.18. & 4.1.25
2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide ſicubi non ſis ſubagitata, &c. 2.8.18
12 Reuertere tu aduerſatrix Iſrael, ait Dominus: non coniiciam vultus meos cōtra vos, quia beneficus ſum, &c. 8.18. & 4.1.25
4.1 Si reuerti voles ô Iſrael (dicit Dominus) ad me reuertere: & ſi amoueris abominationes tuas à conſpectu meo, non eris extorris 2.5.10. & 3.3.6
4 Nouate vobis nouellera, neque in ſpinas ſeminate. Circūcidimini Domino, & auferte præputia cordis veſtri quiſque in Iuda & ciues Ieruſalem, &c. 2.5.8. & 3.3.6. & 3.3.7. & 4.16.21.
9 Et fiet in die illo, ait Dominus, concidat cor regis, & cor principum, obſtupeſcant ſacerdotes, & prophetæ conſternentur 4.9.6
11 In tempore illo dicetur populo iſti & Ieruſalē, Ventus exſiccans per vertices

venit,in deſerto, via filiæ populi mei, &c. 1.16.7
14 Ablue à malitia cor tuũ, ô Ieruſalem, &c. 2.5.8
5.3 Domine,nónne oculi tui ad fidem intenti ſunt? Percuſſiſti eos, & non doluerunt, tu perfeciſti eos, ſed noluerunt recipere diſciplinam, indurauerunt vultus ſuos magis quàm ſaxum, noluerunt reuerti 3.4.35.& 9.14.8
7 Vbi in hac re propitius tibi eſſem? Filij tui deſeruerunt me, & iurauerant per eos qui dij non ſunt, &c. 2.8.23
14 Quia loquuti eſtis verbum iſtud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignẽ, & populum iſtum in ligna, & vorabit eos 3.24.13
6.13 A minimo eorum vſque ad maximũ eorum quiſque auaritiæ lucro inhiat, & à propheta vſque ad Sacerdotẽ quiſque fraudulenter & perfidè agit 4.9.3
7.4 Nolite fidere verbis mendacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3
5 Si emendando emendaueritis vias veſtras, ac ſtudia veſtra, ſi ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1
13 Quoniam vos feciſtis omnia opera iſta dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos maturè ſurgens & loquens, ſed non audiſtis, vocaui, ſed nõ reſpondiſtis 2.5.11
14 Faciam domui ſuper quam inuocatum eſt nomen meum, &c. quemadmodum ipſi Silo feci ibidem
21 Nihil loquutus ſum cum patribus veſtris, neq; præcepi eis eo tempore quo educerem eos de terra Ægypti, de ratione holocauſti & ſacrificij 4.10.15
22 Sed hoc verbum præcepi eis dicendo, Audite vocem meam, & ero veſter Deus, &c. 4.10.15. & 4.10.17
27 Tu quoque loqueris ad eos omnes ſermones iſtos, ſed non auſcultabunt tibi: clamabis ad eos, ſed non reſpondebunt 2.5.11
28 Hæc eſt gens quæ non audierunt vocem Domini Dei ſui, nec quæ diſciplinã receperunt ibidem
9.22 Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque glorietur robuſtus in robore ſuo, nec glorietur diues in diuitiis ſuis 3.13.1
23 In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra, &c. 1.10.2.& 1.3.1
10.2 A cæli ſignis ne formidetis, nã gentes ab illis formidant 1.16.3
8 Et hoc vno bruteſcunt, & ſtulti fiunt, quòd diſciplina vanitatum lignum eſt 1.11.5
11 Dij qui cœlum & terram non condiderunt, perdentur de terra & de ſub cœlis ipſis 1.13.23
23 Scio, ô Domine, quod hominis illius non eſt via ſua, nec cuiuſquam vt eat & greſſus ſuos diſponat 1.16.6
24 Caſtiga me Domine, ſed in iudicio nõ in furore tuo, ne forte, &c. 3.4.32
11.7 Obteſtando obteſtatus ſum patres veſtros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Ægypti in hunc vſque diem, tempeſtiue ſurgendo, obteſtando, & dicendo, Audite vocem meam 3.20.7 4.4.10.17
8 Sed non audiuerunt, nec inclinarunt aurem ſuam, &c. Induxi ergo ſuper eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam vt facerent, &c. 3.20.7
11 Ecce adducam ſuper eos malũ, de quo eluctari non poterunt, clamabúntque ad me, & non exaudiam eos ibidem
19 Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum è terra viuentiũ, &c. 4.10.15
12.16 Si illi diſcendo didicerint vias populi mei, vt iurent ſcilicet per Nomen meum: nempe, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt, &c. 2.8.23
14.7 Si iniquitates noſtræ reſponderint nobis, facito tu ô Domine propter nomen tuum: quoniam auerſiones noſtræ multæ ſunt, tibi peccauimus 3.20.8
14 Prophetæ iſti mendaciũ prophetant in nomine meo, non miſi eos: nihil mandaui eis, &c. 4.9.3
15.1 Si ſtarent Moſes & Samuel coram me, non eſſet animus meus ad populum iſtum: eiice eos à facie mea, vt egrediantur 3.20.23
17.1 Peccatum Iuda ſcriptũ eſt ſtylo ferreo, vnguéque adamantino exaratum in tabula cordis veſtri & in cornibus ararum veſtrarum 3.4.29
5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui cõfidit in hominem, & carnẽ ponit brachium

chium ſuum, à Dominóque recedit cor eius 2.2.10
9 Vatrum cor ſuper omnia, & ærumnoſum eſt, quis cognoſcet illud? 2.3.2
21 Cauete, quàm charæ ſunt vobis animæ veſtræ, ne tollatis onus die ſabbathi, ad inferendum illud per portas Ieruſalem 2.8.29
22 Neque efferatis onus è domibus veſtris die ſabbathi: imò nihil operis faciatis, ſed ſanctificate diem ſabbathi, &c. ibidem
27 Si verò me non audieritis, ſanctificando diem ſabbathi quominus tollatis onus, & feratis per portas, &c. ibid.
18. 8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia ſua, iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere conſtitueram 1.17.12
18 Adeſte, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex à ſacerdote, & conſilium a ſapiente, & verbum à Propheta 4.9.5
20.2 Percuſſit Phaſſur Ieremiam Prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portam Beniamin ſuperiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
21.12 Ius reddite manè, aſſerite ſpoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
22 3 Facite iudicium & iuſtitiam, & aſſerite ſpoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. ibid.
23. 1 Væ paſtoribus qui perdunt & diſſipant gregem paſcuæ meæ, dicit Dominus 4.9.3
5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, vt excitem germen iuſtum Dauidi, regnabítque rex, & prudenter rem geret, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra 2.6.3
6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iuſtitia noſtra 1.13 9.& 3.11.8
16 Ne audieritis verba Prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.2
24 An non cęlum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1 5
28 Propheta apud quem eſt ſomnium, ſomnium narret: & is apud quem eſt verbum meum, loquatur verbum ex fide 4.8.3
24. 7 Et dabo eis cor, vt ſciant me, quia ego ſum Dominus: ipſi erunt mihi populus, & ego ero eorũ Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde ſuo 2.2 20
25. 11 Redigetúrque vniuerſa iſta terra in ſolitudinem & vaſtitatem, & ſeruient gentibus illis, nempe regi Babylonio ſeptuaginta annos 1.8.7
12 Quúmque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo & ipſius Regis Babylonici & eorum iniquitatem, ait Dominus, &c. ibidem
29 Ecce ego incipio affligere vrbem, quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis? &c. 3 4.34
27.5 Ego feci cælum & terram, hominem & iumenta, quæ ſunt in ſuperficie terræ, &c. 4.20.27
6 Nunc autem tradidi omnes iſtas terras poteſtati Nabuchodonoſoris regis Babylonis ſerui mei 4.20.27.& 4.20.28
7 Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus venit, &c. 4.20.27
8 Porrò gens aut regnum quod ſeruire Nabuchodonozori regi Babylonio, & quod collum ſubdere iugo regis noluerit, &c. ibid.
9 Vos ergo ne audiatis prophetas veſtros diuinos veſtros, ſomniatores veſtros, mathematicos veſtros, & veneficos veſtros qui vobis ſic dicunt, Non ſeruietis regi Babylonis 4.9.3
14 Ne audiatis ſermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis. Non ſeruietis regi Babylonis ibid.
17 Ne audiatis eos, ſed ſeruite regi Babylonio & viuite 4.20.28
29. 7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos tranſtuli: & orate Dominum pro ea, quoniam, &c. ibidem
31. 18 Audiui plane Ephraim ſeſe in captiuitate cruciantem, Caſtigaſti me, & caſtigatus ſum ſicut vitulus nõ aſſuetus, conuerte me, & conuertar: quoniam tu es Dominus Deus meus 2. 3. 5. & 2.5.8. & 3.24.15
19 Protinus enim vt conuerſus ſum pœnitui, & poſtquam cognitus ſum, mihi comploſi manus ſuper femur, &c. 2.5.8
31 Ecce dies venient, ait Dominus, vt feriam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda fœdus nouum 2.11.7. & 3.4.29
32 Non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehenſa

manu eorum, eduxi eos de terra Ægypti, quod fœdus meum ipſi irritum fecerunt,&c. 2.5.9. & 2.11.7
33 Poſt dies illos, dicit Dominus, inſeram legem meam in interiora illorum,& in cor eorum ſcribam eam : eróque Deus eorum,ipſique erunt mihi populus 2.8.14.& 3.20.45
34 Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius 3.4.29.& 3.20.45
35 Sic dicit Dominus, qui dedit ſolem in lucem diurnam, lunam ſtellarúmque ordines in lucem nocturnam,&c. 4.17.17
32. 16 Poſteaquam dediſſem literas emptionis ipſi Baruch filio Neriæ,orabam ad Dominum 3.20.15
18 Tu facis miſericordiam in millia,& rependis iniquitatem patrum in ſinum filiorum qui poſt eos naſcuntur,&c.2.8.19
23 Non paruerunt voci tuę,& in Lege tua non ambulauerunt, & quicquid præcepiſti eis vt facerent , non fecerunt: idcirco effeciſti vt euenirent eis omnia iſta mala 2.5.11
39 Et dabo eis cor vnum , & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus:& bene ſit eis,& filiis eorum poſt eos 2.3 8
33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorũ,qua peccauerunt contra me,ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quibus in me peccauerunt 3.10.45.& 4.1.20
14 Ecce dies veniunt , dicit Dominus, & confirmabo verbum bonum quod loquutus ſum ad domum Iſrael , & ad domum Iuda 3.11.8
15 In diebus illis & in tempore illo germinare faciam ipſi Dauid germen iuſtitiæ : & faciet iudicium atque iuſtitiam in terra 3.11.8
16 In diebus illis ſeruabitur Iuda , & Ieruſalem habitabit ſecurè : & hoc eſt quod vocabit eam , Dominus iuſtitia noſtra 1.13.9.& 3.11.8
42.2 Sine, quæſo,te exorari,vt pro nobis ores ad Dominum Deum tuum,&c. 3.20.14
9 Sic dixit Dominus Deus Iſraelis , ad quem vos me miſiſtis vt proſternerem precationem veſtram in conſpectu eius ibid.
48.10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4.20.6
50.20 In diebus illis & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Iſraelis,& nulla erit : & peccatum Iuda, & non inuenietur 3.4.29
22 Quomodo fractus eſt & contritus malleus vniuerſæ terræ?quomodo Babylonia inter gentes redacta eſt in ſolitudinem? 2 4.4
25 Aperuit Dominus armamentarium ſuum & protulit arma indignationis ſuæ : quoniam hoc opus quod factum eſt in terra Chaldæorum , à Domino Deo exercituum eſt 1.18.1

LAMENTATIONES.

38 SEd & ſi clamem & ſupplicẽ,obſtruit aures ad orationem meam 3.20.16
38 Ex ore Altiſſimi nónne non proficiſcuntur mala & bona? 1.17.8
4.20 Spiritus narium noſtrarum vnctus Domini captus eſt in retibus eorum. de quo nos dicebamus, In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2

EZECHIEL.

1.20 QVocunque impellebat impetus eundi,illuc ibant, & quocunq; erat animus eundi, rotæ ſubuehebãtur è regione ipſorum:quoniam ſpiritus animalium,&c. 4.19.22
1.28 Velut aſpectum arcus quum fuerit in nube in die pluuiæ , hic erat aſpectus ſplẽdoris per gyrum. Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini, & vidi & cecidi in faciem meam, &c. 1.1.3
2.3 Fili hominis mitto te ad filios Iſrael, ad gentes rebelles , quæ contra me rebellarunt: ipſi & patres eorum perfidè mecum egerunt vſque in hunc ipſum diem 3.24.13
4 Filij ſunt dura facie, & pertinaci corde, ego te mitto ad eos ibid.
3.14 Spiritus quoque leuauit me & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione Spiritus mei : manus enim Domini erat mecum,&c. 1.1.3
3.17 Fili hominis ſpeculatorem conſtitui te domui Iſraelis : audies igitur verbum ex ore meo , & diſertè monebis eos ex me 4.8.3
18 Ille quidem impius morietur in iniquitate ſua , ſanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6.& 4.2.5
7.26 Calamitas alia ſuper aliam veniet,& erit

erit rumor ſuper rumorem : & inquirent viſionem à Propheta, & lex peribit a ſacerdote, atque conſilium à ſenioribus 1.18.2.& 4.9.6
10.4 Et ſublata eſt gloria Domini ab ipſo Cherub ad limen ædis 4.2.3
5 Et ſonitus alarum Cherubim auditus eſt vſque ad atrium exterius 1.14.8
11.19 Dabo eis quoque cor vnum, & ſpiritum nouum dabo in viſceribus eorũ: auferam cor lapideum de carne eorũ, & tribuam eis cor carneum 1.13.10.& 2.3.8.& 2.5.5. & 3.24.1
20 Vt ambulent in inſtitutis meis dabo eis cor vnũ:& cuſtodiant iudicia mea, faciántque ea: & erunt mihi populus, ego verò ero eorum Deus 2.5.5
12.1 Domus rebellis ſunt 3.24.13
13 At ego expandam ſuper eum rete meũ, inque ſagena mea capietur, ducámque eum Babylonem in terram Chaldæorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4
13.9 In cœtu populi mei non erunt, & in albo domus Iſraëlis non ſcribētur,&c. 2.24.9.& 4.1.4
14.9 Et propheta ſi ſeductus loquutus fuerit ſermonem, ego Dominus ſeduxi prophetam illum,&c. 1.18.2
14 Et ſi fuerint tres viri illi in medio eius Noë, Daniel, & Iob: ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animam ſuam,&c. 3.20.23
16.20 Accepiſti etiam filios tuos & filias tua quo peperiſti mihi,& ſacrificaſti eos illis vt deuorarent,&c. 2.2.11.& 4.16.24
17.20 Expandam ſuper eum rete meum, & deprehendetur in caſſibus meis,& adducam eum in Babylonem, vt iudicer illic cum eo ídque propter tranſgreſſionem qua tranſgreſſus eſt contra me 2.4.4
18.4 Anima quæ peccauerit ipſa morietur 2.8.4.& 3.4.28
9 Qui in ſtatutis mei ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem: iuſtus ille eſt, viuendo viuet, dicit Dominus Deus 3.17.15
20 Anima quę peccauerit ipſa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filij,&c. 2.8.9.& 2.3.19. & 2.8.20. & 2.8.59.& 3.3.24
21 Quòd ſi auerſus fuerit impius ab omnibus peccatis ſuis quę fecit,& cuſtodierit omnia ſtatuta mea, fecerítque iudicium & iuſtitiam, viuendo viuet,& nõ morietur 3.3.24.& 3.4.18.& 3.17.15
23 Num deſidero aut volo mortem impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt ſe conuertat à viis ſuis malis,& viua? 4.1.25
24 Et ſi iuſtus auerterit ſe à iuſtitia ſua,& fecerit iniquitatem: iuxta omnes abominationes quas fecit impius,&c. 3.4.26. & 3.14.10
27 Quum impius ſe auerterit ab impietate quam fecit, fecerítque iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam ſeruabit 3.4.29
31 Abiicite à vobis omnes præuaricationes veſtras, in quibus præuaricati eſtis,& facite vobis cor nouum & ſpiritum nouum,&c. 3.3.6
32 Quandoquidem non delector morte morientis, dicit Dominus Deus, auertite ergo & viuite 4.1.25
19.12 Et ventus orientalis exſiccauit fructum eius 1.16.7
20.11 Dedíque eis ſtatuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quib. homo, ſi ea fecerit, viuet 3.17.3
12 Sed & ſabbatha mea dedi eis, quæ eſſent ſignũ inter me & inter eos, vt ſcirent quòd ego Dominus qui ſanctifico eos 2.8.29
42 Scietíſque quia ego Dominus, quum induxero vos in terram Iſraëlis, & in terram, &c. 3.13.1
43 Et recordabimini ibi viarum veſtrarũ, atque cunctorum ſtudiorum veſtrorũ in quibus polluti eſtis,&c. ibid.
22.8 Sancta mea deſpexiſti, & ſabbatha mea profanaſti 2.8.29
25 Coniuratio prophetarum eius in medio eius, ſicut leo rugiens & qui prædã rapit, comederunt animam 4.9.3
26 Sacerdotes eius violenter diſcerpſerunt Legem meam, ſanctuaria mea prophanauerunt, nec diſcrimen habuerunt inter ſanctum & prophanum ibid.
23.37 Filios etiam ſuos quos mihi genuerant, traduxerunt eis in cibum 4.16.24
38 Polluerunt ſanctuarium meum in die illa: atque prophanarũt ſabbatha mea 2.8.29

28.10 Mortibus incircunciſorum morie-ris per manum alienorum, quoniam ego loquutus ſum, dicit Dominus Deus 2.10.18

29.4 Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiam vt hæreāt piſces fluminum tuorum in ſquamis tuis, &c. 1.17.11

19 Ecce ego do Nabuchodonoſori regi Babylonis terram Ægypti, & auferet multitudinē eius, diripiet ſpolia eius, & deprædabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26

20 Pro opere quo mihi miniſtrauit in ea, dedi ei terram Ægypti, eò quòd mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26

31.18 Inter incircunciſos dormies cum interfectis gladio. Hic eſt Pharao & vniuerſus ſtrepitus eius, &c. 2.10.18

33.8 Ipſe impius in iniquitate ſua morietur, & ſanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5

11 Non delector morte impij, quin magis quum reuertitur impius à via ſua, & vixerit, &c. 3.24.15

14 Et ſi conuerſus à peccato ſuo, fecerit iudicium & iuſtitiam, &c. 3.17.15

34.4 Qui in duritia & ſæuitia dominati eſtis eis 4.11.14

23 Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, Dauidem ſeruum meū: is paſcet eas, atque is erit eis paſtor 2.6.3

36.21 Et peperci Nomini meo ſancto quod prophanauerunt domus Iſraelis inter gentes ad quas venerunt 3.4.30

22 Non propter vos ego facio, ô domus Iſrael, ſed propter nomen meum ſanctum quod prophanaſtis inter gentes, &c. 3.12.3. & 2.15.2

25 Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, atque à cunctis idolis veſtris mundabo vos 3.1.3

26 Et dabo vobis cor nouum. & ſpiritum nouum ponam in præcordia veſtra: auferam cor lapideum de carne veſtra: & dabo vobis cor carneum 2.3.6. & 2.5.8. & 3.24.1. & 1.24.15

27 Inferam ſpiritum meum in interiora veſtra efficiámque vt ambuletis in ſtatutis meis, & iudicia mea cuſtodiatis atque faciatis 1.3.10. & 2.3.6

32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum ſit vobis: pudeat vos viarum veſtrarum, & erubeſcite domus Iſraelis 3.4.3. & 3.12.3 & 3.12.2

37.4 Tum dixit ad me, Vaticinare ſuper oſſa iſta & dic ad ea, Oſſa arida audite verbum Domini 2.10.21

25 Et Dauid ſeruus meus erit princeps eorum vſque in æternum 2.6.3

26 Percutiam denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum erit cum eis: ibidem

48.12 Principis autem erit quicquid reliquum eſt vtrinque iuxta collationem ſacram, & iuxta poſſeſſionem vrbis, &c. 4.2.13

35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus ibic 1.13.4

DANIEL.

2.21 QVi deponit reges, & creat reges 4.20.26

37 Tu rex omnium regum præſtantiſſimus es, In quem Deus cœli regnum, potentiam, robur & decus contulit 4.20.26

44 Porro temporibus regum iſtorum Deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus nō diſſipabitur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuet & finiet omnia iſta regna, ipſum verò in æternum ſtabit 2.15.3

4.24 Proinde rex, meum conſilium probetur tibi, & tua peccata redime iuſtitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31. & 3.4.36

5.18 Tuo parenti Nebuchadnezar, ô rex, ſummus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificētiam 4.20.26

6.22 Imò & te iudice, rex, nullum ſcelus patraui 4.20.32

7.4 Primum ſimile fuit leoni, habens aquilinas alas: ſpectabam verò donec euulſæ ſunt eius alæ, &c. 1.8.7

10 Decies mille myriades ante ipſum ſtabant: quúmque iudicium conſediſſet, libri aperti ſūt 1.14.5. & 1.14.8. & 3.24.1

25 Et ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos excelſos inſultabit: ſibique arrogabit mutare temporum ſtatum & leges, &c. 4.7.25

8.16 Et audiui vocem viri inter Vlai, qui exclamauit & dixit, Gabriel, fac intelligere, &c. 1.14.8

9.5. Pec-

9.5 Peccauimus, & iniqui fuimus, impiè egimus, & deſciuimus à te deflectendo etiam à præceptis tuis, & iudiciis tuis 3.4.9
7 Tibi quidem Domine tribuenda eſt iuſtitia, nobis autem pudor, &c. 4.20.29
10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei noſtri, vt tranſigeremus vitam ex ipſius Legibus, quas propoſuerat nobis per ſuos ſeruos prophetas 2.5.11
18 Non in precibus noſtris quas effundimus coram te, allegamus noſtram iuſtitiam, ſed tuam profuſiſſimam miſericordiam 3.20.8. & 3.20.14
21 Adhuc loquebar in oratione, & vir ille quem videram Gabriel &c. 1.14.8
24 Septuaginta hebdomades præfinitæ ſunt populo tuo & vrbi tuæ ad conſummandum ſcelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iuſtitiam ſempiternam adducendum. &c. 2.7.2. & 2.15.1. & 2.15.6
27 Porrò hebdomas vna confirmabit fœdus erga multos, & dimidium hebdomadis abrogabit victimam & oblationem, eritque vaſtator ſuper abominationum ala, &c. 4.2.12
10.3 Sed princeps regni Perſici reſiſtit mihi 1.14.7
20 Nunc quidem reuertar pugnaturum aduerſus principem Perſarum ibid.
21 Michael princeps veſter 1.14.8
12.1 Illo tempore Michael princeps magnus reſurget, qui ſtat à filiis tui populi, eritque tempus difficile &c. 1.14.7. & 1.14.8. & 2.10.11
2 Multíque dormientium in terra pulnerulenta reſurgent: hi ad vitam æternam, illi verò ad probra & contemptum æternum 2.25.7
3 Porrò doctores ſplendebunt vt ſplendor firmamenti: & qui multos ad iuſtitiam adducunt, vt ſtellæ ſempiternis temporibus 3.25.10

HOSEE.

1.11 ET congregabuntur filij Iuda & filij Iſraelis ſimul: ponéntque ſibi caput vnum, atque aſcendent de terra 2.6.3
2.2 Expoſtulate cum matre veſtra, expoſtulate: quoniam ipſa non eſt vxor mea, & ego non ſum vir eius: vt auferat fornicationes, &c. 2.8.18
2.5 Siquidem mater eorum ſcortata eſt, & genitrix eorum pudefacta, quia dixit: Ibo, ſequar amatores meos, &c. 2.8.18
18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum beſtiis campi, & cum volatilibus cœli, & cum reptili terræ &c. 4.1.20
19 Et deſpondebo te mihi in ſempiternum, deſpondebo inquam te mihi in iuſtitia, & in iudicio, & in beneficentia, & in miſerationibus 2.8.18. & 3.14.6. & 4.1.20
23 Miſerebórque ipſi Lo-humana: & dicam ad Lo-ammi. Ami tu: & ipſe dicet mihi, Deus meus 3.14.6
3.5 Poſtea reuertentur filij Iſraelis, & inquirent Dominum Deum ſuum, & Dauidem regem ſuum & pauebūt ad Dominum, & ad bonitatē eius nouiſſimis diebus 2.6.3. & 3.2.23
5.11 Vim ac calumniā paſſus eſt Ephraim, fractus eſt iudicio quòd animum induxit ſequi præceptum 4.20.32
15 Et reuertar ad locum meum, donec ſe in culpa eſſe cognoſcant, & quærant faciem meam 2.5.13
6.1 Venite reuertamur ad Dominū: quoniam ipſe diſcerpſit, & ſanabit nos: percuſſit & obligabit nos 3.3.2
7.8 Ephraim factus eſt placenta quæ non eſt verſa 3.4.35
8.4 Ipſi reges inſtituerunt, ſed non ex me 3.10.4
9.8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis eſt in omnibus viis eius, odium in domō Dei eius 4.9.3
12.5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus memoriale eius 1.3.30
13.11 Dabam tibi regem in furore meo. & tuſtuli eum in excandeſcentia 1.18.4. & 4.20.25
12 Colligata eſt iniquitas Ephraim, & reſeruatum peccatum eius 3.4.29
14 De manu inferorum redemiſſem eos, à morte vindicaſſem eos: vbi cauſa tua ô mors? vbi pernicies tua ô inferi? &c. 3.25.10
14.3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & perſoluemus iuuencos labiorum noſtrorum 3.4.30. & 3.20.28. & 4.18.17
4 Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equos nō equitabimus: neque dicemus vltra operi manuum noſtrarum: Vos Dij noſtri eſtis: eo quòd in te ſit miſeratio

pupillo 1.11.4
5 Ego ſanabo auerſionem eorum, diligam eos liberaliſſimè, quoniam auerſus eſt furor meus ab eo 3.4.6

IOEL.

2.12 Conuertimini ad me in toto corde veſtro, ieiunio, fletu, & lamẽto 2.5.8.& 3.3.17
13 Scindite cor veſtrum, & non veſtimenta veſtra, &c. 3.3.16.& 4.12.19
15 Clangite tuba in Zione, ſanctificate ieiunium, indicite cœtum 4.12.14.4.12.17
28 Et poſt hæc, effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabũt filij veſtri & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt 2.15.2.& 3.1.2.& 4.18 4
32 Quicunque inuocauerit nomen Domini, liberabitur, quoniam in mõte Zion & in Ieruſalem erit ſaluatio 1.13.13.& 1.13. 20. & 3.20.2. & 3.20.14 & 4.1.3.& 4.1.4
3 17. Erit Ieruſalem ſacroſancta, nec alieni per eam vltra tranſibunt. 4.1.17

AMOS.

1.2 Dominus ex Zione rugiet, de Ieruſalem edet vocem ſuam, &c. 2.8.15
3.6 Eſtne malũ aliquod in ciuitate quod Deus non fecerit? 1.17.8.& 1.18.3
4.7 Adhæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc eſſent tres mẽſes vſque ad meſſem, & pluui ſuper ciuitatem vnam, ſuper aliam non pluui, &c. 3.22.10
5.14 Quærite bonum, & non malum, vt viuatis, &c. 2.5.10.
6.1 Væ opulentis in Zione, &c. 3.19.9
4 Qui dormiunt in lectis eburneis, indecorè ſe diſtendentes in grabbatis, &c. ibid.
8.11 En dies veniũt, dicit Dominus Deus, vt miſſurus ſim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquæ ſitim, ſed audiendi verba Dei 3.22.10
9.11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapſum, & ſepe circumdabo rupturas eius, demolitionéſque eius inſtaurabo: reædificabóque eam vt retro temporibus 2.6.3

ABDIAS.

17 At in monte meo Zion, reliquiæ ſupererunt quæ ſeruantur, &c. 4.1.13

IONAS.

1.4 Dominus autem excitauit ventum magnum in mari, factáque eſt ingẽs tempeſtas in illo mari 1.16.7
2.10 Ego autem voce gratulatoria tibi ſacrificabo, quæque voui perſoluam: ipſa ſalus Domini eſt 3.20.28
3.4 Adhuc intra quadraginta dies Niniue ſubuertetur 1.17 12
5 Crediderunt itaq; ciues Niniuitę Deo, & ieiunio indicto à magno ad paruum vſque ſaccos induerunt 3.3.4. & 4 12. 17
10 Vidit Deus opera eorũ, nempe quòd à viis ſuis malis auerſi eſſent, & Deus quoque pœnitentia ductus eſt ſuper malo quod illis inferre decreuerat, & non intulit 1.17.14

MICHAEAS.

2.13 Aſcendit pandens iter ante eos: diuidet, & tranſibunt portam, & egredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.3
3.6 Non vobis vice viſionis irruet, tenebræque pro diuinatione, & occumbet ſol ſuper prophetas, diéſque ſuper eos obtenebreſcet 4.9.6
5.2 Et tu Bethleem Ephrata, paruula quidem es inter Chiliarchas Iehuda, ex te autem prodibit mihi qui Dominator ſit in Iſraele: & exitus, &c. 2.14.7
13 Excidam quoque ſculptilia tua, & ſtatuas tuas è medio tui, ne vltra opus manuum tuarum adores 1.11.4
7.9 Indignitatem Domini feram, quia ſi peccaui, donec cauſam meam egerit, &c. 3.4.32
19 Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra 3.4.29

HABACVC.

1.12 An non tu es ab initio Domine Deus meus, Sanctus meus, & non moriemur Domine 2.10.8
2.3 Si diſtulerit, expecta eum, certiſſimè enim veniet, neque moram nectet 3.2. 42
4 Iuſtus in ſua fide viuet 3.11.18.& 3.14. 11.& 3.18.5
18 Quid proderit ſculptile? quoniam ſculpſit illud fictor eius? fuſile, & doctor mendax, quod fidit eo, fictor ſcilicet figmen-

figmento ſuo, vt faceret idola muta 1.5.12.& 1 11.5

20 At Dominus in templo ſanctitatis ſuæ: taceat à conſpectu eius vniuerſa terra 1.5 12 & 1 10.3.& 2.8.15

3.2 Memor ſis in ira miſericordiæ 3.4.32

3 Deus ab Auſtro venit 1 13.17

13 Egreſſus eſt in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo, &c. 2.6.3

SOPHONIAS.

1.5 EOs quoque qui in tectis militiam cæli adorant, & qui adorant ac iurant per Dominum, iurántque per Melchom 2.8.23

3.11 Nam tum ex te tollam eos, qui in te inſolenter exultant, neque tu te vltra efferes in monte ſancto meo 3.12.6

HAGGAEVS.

2.12 INterroga ſacerdotes Legem, dicés, Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ala veſtimenti ſui, &c. 3.14.7

ZACHARIAS.

1.3 REuertimini ad me dicit Dominus exercituum, reuertárque ad vos 2.5.9.& 3.24.15

2.4 Angelus alius egrediebatur in occurſum eius. Et dixit ad eum. Curre, loquere ad puerum iſtum, dicens, Abſq; muro habitabitur Ieruſalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius 1.13.10

8 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei 2.13.10.& 1.17.6

11 Adiungentur denique gentes multę ad Dominum in illa die, erúntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, ſciéſque Dominum exercituum me ad te miſiſſe 1.13.10

12 Et hæreditate poſſidebit Dominus Iehudam, tanquam partem ſuam, in terra ſancta, & rurſum eliget Ieruſalem 3.21.5

3.10 In die illa, dicit Dominus exercituum, quiſque proximum ſuum ſubter vitem & ſubter ficum vocabit 3.13.4

7.13 Euenit vt quemadmodum ipſe clamauerat, illíque non audierűt, ſic iam clament, nec eos exaudiam dicit Dominus exercituum 3.3.24

9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubila filia ieruſalem, En rex tuus venict tibi (iuſtus & ſeruator ipſe) mitis, &c. 2.6.3.& 2.17.6

11 En tu in ſanguine fœderis tui, dimiſi vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua 2.16.9

12.4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum ſtupore, & eum qui ei inſidet veſania, &c. 4.9.5

13.9 Ipſe inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipſe dicet, Dominus eſt Deus meus 3.20 13

14.9 Erítque Dominus rex ſuper omnem terram: in illo die erit Dominus vnus, nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

1.2 ANnon Eſau frater erat ipſius Iacob? dicit Dominus 3.21.6.7

3 Et tamen Iacob dilexi, Eſau autem odio habui ibid.

6 Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo ego Pater ſum, vbi honor eſt qué mihi impenditis? ſi verò Dominus ſum veſter, vbi mei timor? 2.8.14.& 3.6.3.& 3.2.26

10 Etenim ab ortu ſolis ad occaſum eius vſque, magnum eſt nomen meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incenſum atque mola pura offertur, &c. 4.18.4.& 4.18.16

2.4 Tum ſcietis quod ad vos mandatum meum miſerim vt eſſet fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3.& 4.8.2

5 Fœdus meum fuit cum eo, vitæ ſcilicet & pacis: dedíque ei ea, timorem, vt me metueret, metúque nominis mei paueret 4.2.3

6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehenſa in labiis eius iniquitas, &c. 4 2.3.& 4 8.2

7 Etenim labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, legémque ex ore eius requirent: Legatus enim eſt Domini 4.8.2 & 4.8.6.& 4.9.2

8 Vos autem receſſiſtis de via, & offendiculo poſito multos in Lege impingere feciſtis, & corrupiſtis fœdus Leui, &c. 4.2.3.& 4.7.30

3.1 Subitóque ad templum ſuum veniet Dominus ille quem vos quæritis, & legatus fœderis quo vos delectamini 1.13.10.& 1.14.9

15 Eíſque parcam, vt quiſpiam filio ſuo ſeruienti ſibi parcit 3.19.5

4.1 Ecce dies illa venit, ardés vt clibanus: tum erunt omnes arrogantes, & omnis

qui impietatem patrat ſtipula,inflammabitque eos dies ventura,&c. 3.24.12
2 Vobis autem, qui nomen meum timetis,orietur ſol iuſtitiæ,&c. 2.6.1& 3.24.12
4 Mementote legis Moſis ſerui mei, quã ei in Horeb ad omnem Iſraelem mandaui 4.8.6
5 En ego mittam vobis Eliam Prophetã, priuſquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.3
6 Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres ſuos 4.1.6

TOBIAS.

3.25 ET miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14.16 DEinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine hic error tanquam lex cuſtoditus eſt,& tyrannorum imperio colebantur figmenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15.4 DEus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua 2.5.18
15 Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te,&c. ibidem
16 Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam ibid.
17 Ante hominem vita & mors: bonum & malum,quod placuerit ei dabitur illi ibid.
16.5 Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum, & ſecundum intellectum peregrinationis ipſius 3.15.4

BARVCH.

2.18 SEd anima quę triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, quæ declinans, & labaſcens abit, mœſtus animus oculíque deficientes,& eſuriens anima gloriam tuam prædicarint & iuſtitiam 3.20.8
19 Neque enim iuſte factis patrum, aut regum noſtrorum freti, preces noſtras coram te Domine Deus noſter effundimus 3.20.8
20 Sed quia indignationem & iram tuam immiſiſti nobis, quemadmodum per ſeruos tuos prophetas denuntiaſti ibidem

I. MACHAB.

1.54 LIbrique legis qui inuenti fuiſſent,concerpti & igne cremati ſunt 1.8.9

II. MACHAB.

12.43 TVm deinde ſtipe viritim coacta, ad duo millia drachmarum argenti miſit Hieroſolymam ad ſacrificium pro peccato faciendum,&c. 3.5.8
15.39 Et ſiquidem rectè & commentario congruenter, hoc & ipſe volebam: ſin exiliter ac tenuiter, hoc eſt quod potui ibid.

MATTHAEVS.

1.5 SAlmon autem genuit Booz è Rahab: Booz autem genuit Obed è Ruth.Obed autẽ genuit Ieſſe 1.13.3
16 Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ,ex qua genitus eſt IESVS ille qui dicitur Chriſtus ibid.
21 Pariet autem filium, & vocabis nomen eius IESVS. Ipſe enim ſeruabit populum ſuum ex peccatis ipſius, 2.6.1
23 Ecce, virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: quod eſt, ſi interpreteris, Nobiſcum Deus 2.12.1
2.6 Et tu Bethlehem terræ Iuda, nequaquam minima es inter duces Iuda, ex te enim exibit dux qui paſcet populum illum meum Iſrael 2.14.7
3.2 Ioannes dicebat, Reſipiſcite: appropinquauit enim regnum cœlorum 3.3.2.& 3.3.5.& 3.3.19
6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua 3.4.6.& 4.15.6.& 4.16.24
11 Ego quidem baptizo vos aqua ad reſipiſcentiam,&c. 4.15.6.& 4.15.18.& 4.16.26
12 Cuius ventilabrum in manu ipſius, & perpurgabit aream ſuam: & coget triticum ſuum in horreum, paleam autẽ exuret igni inextinguibili 3.25.12.& 4.1.13.& 4.1.19
13 Tunc aduenit Ieſus à Galilea in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo 4.15.6.& 4.16.27
15 Omitte me nunc: ita enim decet nos implere omnem iuſtitiam.Tunc omittit eum 2.16.15
16 Et vidit Spiritum Dei aſcendentem tanquam

tanquam columbam.& venientem ſuper ipſum 1.11.3.& 4.17.21.& 4.19.20
17 Et ecce vox è cælis,dicēs, Hic eſt filius ille meus dilectus in quo acquieſco 2.16.11.& 3.2.32.& 3.8.1. & 3.24.5
4.2 Et quum veniſſet ad eum tentator, dixit,Si filius es Dei,dic vt iſti lapides panes fiant 3.20.46
3 Et quum veniſſet ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, dic vt iſti lapides pânes fiant 3.20.46
4 Non è ſolo pane viuet homo,ſed ex omni verbo prodeunte per os Dei 3.20.44
6 Scriptum eſt quia Angelis ſuis mandabit de te, & ij ſi tollent te in manus, ne quãdo offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
10 Tunc dicit ei Ieſus, Abi Satana: ſcriptum eſt enim,Dominum Deum tuum adorabis & ei ſoli ſerui es 1.12.3
11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce Angeli accedebant, & miniſtrabant ei 1.14.6
17 Ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare, & dicere,Reſipiſcite: appropinquauit enim regnum cœlorum 2.9.2.& 3.3.2.& 3.3.9
19 Sequimini me, & faciam vos piſcatores hominum 4.16.31
5.3 Beati pauperes ſpiritu:quoniam ipſorum eſt regnum cælorum 3.17.10
4 Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolationem accipient 3.8.9
8 Beati mundo corde: quoniam ipſi Deũ videbunt 3.25.6
10 Beati qui perſequutionem patiuntur iuſtitiæ cauſa:quoniam ipſorum eſt regnum cælorum 3.8.7
12 Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cælis 3.18.1
13 Vos eſtis ſal terræ 4.3.3.& 4.8.4
14 Vos eſtis lux mundi 4.3.3. & 4.5.14
15 Neque accendunt lucernam & ponunt eam ſubter modium: ſed in candelabrum & ſplendet omnibus qui ſunt in domo 1.11.4
16 Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificéntque Patrem veſtrum qui eſt in cœlis 3.16.3
17 Ne exiſtimate me veniſſe vt diſſoluam Legem aut Prophetas: non veni vt diſſoluam:ſed vt impleam 2.7.14
19 Quiſquis igitur ſoluerit vnum ex mãdatis hiſce minimis,& ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: quiſquis autem fecerit, &c. 2.8.59
21 Audiſtis dictum fuiſſe antiquis, Non occides: quiſquis autem occiderit, tenebitur iudicio 4.20.10
22 Ego verò dico vobis, quicunque iraſcitur fratri ſuo temerè,tenebitur iudicio 2.8.7. & 2.8.39
25 Eſto amicus aduerſario tuo cito, dum es in via cum eo:ne quando,&c. 3.5.7
26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc vſque dum reddideris vltimum quadrantem 3.25.6.& 3.5.7
28 Quiſquis qui aſpicit mulierem vt eam concupiſcat, iam adulterauit eam in corde ſuo 2.8.7
34 Ne iuretis omnino, neque per cælum, &c. 2.8.26.& 4.13.12
39 Ego verò dico vobis ne reſiſtatis malo: ſed quiſquis te cædet in dexteram tuam obuerte ei & alteram 4.20.19.& 4.20.20
44 Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui deuouent vos 2.8.57. & 3.7.6. & 4.13.12
45 Vt ſitis filij Patris veſtri qui eſt in cœlis:facit enim vt ſol ſuus exoriatur ſuper bonos ac malos,&c.3.20.15.&3.24.16.& 3.25.9
46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos quã mercedem habebitis? nónne & publicani idem faciunt? 2.8.7
6.2 Itaque quum dabis eleemoſynam, ne cures buccina cani coram te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis & in plateis, vt gloriam conſequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referre mercedem ſuam 3.7.2
6 Tu verò quum precaris, introito in cõclaue tuum, & clauſo oſtio tuo precare Patrem tuum qui eſt in occulto, &c. 3.20.29
7 Precantes autem ne ſitis loquaces vt Ethnici: putant enim fore vt ſua illa loquacitate exaudiantur 3.20.29
9 Vos igitur ita precamini, Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum,&c. 3.20.6 & 3.20.34
11 Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14

21 Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris 3.4.39. & 4.1.23
21 Nam vbi eſt theſaurus veſter, illic erit etiam cor veſtrum 3.4.25. & 3.18.6. & 3.25.1
23 Quòd ſi oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Ergo ſi lumen quod eſt in te, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ? 3.2.25
26 Intuemini in volucres cæli: non ſerunt enim neque metunt, neque cogunt in horrea, Pater Veſter cæleſtis alit eas 1.16.1
7.7 Petite, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis 3.20.13
11 Si vos igitur quum ſitis mali, noſtis dona bona dare liberis veſtris, quãtò magis Pater veſter qui eſt in cælis dabit bona iis qui ab ipſo petent? 3.20.36
12 Quecunque igitur volueritis vt faciãt vobis homines, & vos facite eis: iſta enim eſt Lex & Prophetæ 2.8.53
15 Cauete vobis à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos cum veſtimentis ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces 4.9.2
8.4 Dicit Ieſus leproſo purgato, vide vt nulli dicas, ſed abi, oſtende teipſum Sacerdoti, & offer donũ illud quod imperauit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio.
10 Hæc quum audiſſet Ieſus miratus eſt: & ait ſequẽtibus, Amen dico vobis, ne in Iſrael quidem tantam fidem inueni 3.2.13
11 Multi ab Oriente & Occidente venturi ſunt, & diſcumbent cum Abraham Iſaac & Iacob in regno cælorum 2.10.23. & 4.16.13
12 Filij regni eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentiũ 3.25.12
13 Et dicit Ieſus Cẽturioni, Abi, & vt credidiſti fiat tibi. Sanatúſque eſt puer eius eo ipſo momento 3.20.11
25 Et accedentes diſcipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine ſerua nos, perimus 3.2.31
29 Quid nobis tecũ, Ieſu fili Dei? veniſti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19
9.2 Et ecce obtulerunt ei paralyticum in lecto proiectum: quúmque vidiſſet Ieſus fidem eorum, dixit paralytico, Cõfide fili, remiſſa ſunt tibi peccata tua 3.2.13 & 3.4.35. & 3.20.9
3 Quidam è ſcribis dicebant apud ſe, Iſte blaſphemat 1.13.12
4 Et quum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, &c. ibid.
5 Vtrum enim eſt facilius, dicere, remiſſa ſunt tibi peccata: an dicere, ſurge & ambula? 4.19.29
6 Vt autem ſciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.13.12
12 Qui valent non egent medico, ſed malè affecti 2.12.4
13 Non veni vt vocarem iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam 3.3.20. & 3.12.17. & 3.14.5
15 Num poſſunt filij thalami lugere quãdiu eſt cũ eis ſponſus? 3.3.17. & 4.12.17
29 Tunc tetigit oculos cæcorum, dicens, Secundum fidem veſtram fiat vobis 3.2.43. & 3.4.22. & 3.20.11. & 4.19.18
34 Phariſæi dicebant, Per principem dæmoniorum eiicit dæmonia 3.9.22
35 Et circuibat Ieſus vrbes omnes ac vicos, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, &c. 2.9.2
10.1 Tũc aduocatis duodecim Apoſtolis, dedit eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 4.3.5
5 In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12
8 Ægrotos ſanate, leproſos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite 1.13.13
18 Et ad præſides ac reges adducemini mea cauſa, vt hoc ſit eis & Gentibus teſtimonium 3.4.4
20 Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, is eſt qui loquitur in vobis 4.19.8
28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem nõ poſſunt trucidare: ſed timete potius eum qui poteſt & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2. & 3.25.7
29 Nonne duo paſſerculi aſſario væneũt, & vnus ex eis non cadet humi ſine Patre veſtro 1.16.1. & 1.16.5. & 1.17.6
30 Veſtri verò etiam capilli capitis omnes numerati ſunt 1.16.2
31 Ne igitur timete: vos multis paſſerculis præ-

præſtatis 1.17.6
33 Quiſquis autem negauerit me coram hominibus: negabo eum & ego coram patre meo qui eſt in cælis 4.1.26
11.10 Iſte enim eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce, ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuã coram te 3.3.19
21 Non ſurrexit inter eos qui gignuntur è mulieribus quiſquam maior Ioanne Baptiſta: ſed qui eſt minimus in regno cælorum, maior eo eſt 2.9.5
13 Omnes Prophetæ & ipſa Lex vſque ad Ioannẽ prophetarunt 2.12.5.& 2.11.10
23 Et tu Capernaum, quæ es vſque ad cælum ſublata, vſque ad inferos deprimeris: nam ſi Sodomis æditæ fuiſſent virtutes quæ æditæ ſunt apud te, manſiſſent vſq; ad hodiernum diem 3.24.15
25 In illo tempore reſpõdens Ieſus dixit, confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ quòd abſconderis hæc à ſapiẽtibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 3.2.34
27 Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cuicunque voluerit filius retegere 4.8.5
28 Venite ad me omnes qui fatigati eſtis & onerati, & ego faciã vt requieſcatis 3.3.20.& 3.4.3.& 3.12.7.& 3.18.9
29 Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quòd mitis ſum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris 3.18.9
30 Iugum enim meum facile eſt, & onus meum leue eſt 4.19.3
12.24 Phariſæi verò quum hęc audiſſent, dicebant. Iſte non eiicit dæmonia niſi per Beelzebub principem dæmoniorũ 3.3.22
29 Quomodo poteſt aliquis ingredi domum validi alicuius, & vaſa eius diripere, niſi primò vinxerit validum illum? 1.14.13
31 Quoduis peccatum & blaſphemia remittetur hominibus: blaſphemia verò in Spiritũ non remittetur hominibus 3.3.21.& 1.13.15 & 3.3.22.
32 Et quiſquis loquutus fuerit aduerſus Filiũ hominis, remittetur ei, quiſquis autem fuerit loquutus aduerſus Spiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro 3.5.7
41 Nineuitæ reſurgẽt in iudicio cum natione hac, & cõdemnabunt eam quòd ipſi reſipuerint ad prædicationẽ Ionæ 3.24.15
43 Quũ impurus Spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quęrens requiem, & non inuenit, &c. 1.14.14. & 1.14.19
13 4 Et in ſeminando, alia quidem ceciderũt iuxta viã: & venerũt volucres, & deuorarunt ea 3.22.10.& 4.14.11.& 4.17.35
5 Alia verò ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram multam: & ſtatim exorta ſunt, propterea quòd non habebant profundam terram 4.17.13
7 Alia verò ceciderunt in ſpinas. & aſcẽderunt ſpinæ, & ſuffocarunt ea ibid.
9 Qui habet aures ad audiendũ, audiat 3.23.13
11 Quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cælorum, illis autem non eſt datum 1.7.5.& 3.24.13
16 Veſtri verò beati ſunt oculi, quòd cernant, & aures veſtrę quòd audiãt 2.9.1
17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iuſti deſiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
24 Simile eſt regnum cælorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo 4.1.13
29 At ille dixit: Non: ne colligendo zizania, eradicetis ſimul cum eis triticum 4.12.11
31 Simile eſt regnum cælorum grano ſinapi, quod acceptum quiſpiam ſeminauit in agro ſuo 4.19.34
33 Aliam parabolam loquutus eſt eis, dicens, Simile eſt regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinæ ſatis tribus, vſquequo fermentaretur tota 4.19.34
39 Inimicus autem qui ſeminauit ea eſt diabolus 1.14.15
14 25 Quarta autẽ noctis vigilia abiit ad eos Ieſus ambulans ſuper mare 4.17.29
15.3 Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei, per traditionem veſtram? 4.10.10
4 Nam Deus mandauit dicens: Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
8 Appropinquat mihi populus hic ore ſuo & labiis me honorat: cor autem eorum procul abeſt à me, 3.20.31
9 Sed fruſtra me colunt, docentes do-

ctrinas quæ ſunt mandata hominum 4.1..3.& 4.10.23
13 Omnis plāta,quam non plantauit pater ille meus cæleſtis, eradicabitur 2.3.6.& 3.2.12.& 3.23.1.& 3.24.6
14 Sinite eos:duces ſunt cæci cæcorum: Porrò ſi cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11.& 4.9..& 4.9.12
24 Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael 2.11.12
16.6 Videte & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum 4.10.26
12 Tunc intellexerunt eum non dixiſſe vt cauerent à fermento panis,ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum ibidem
16 Tu es Chriſtus ille filius Dei viuentis 4.6.6
17 Beatus es Simō bar-Iona:quia caro & ſanguis hæc non retexit tibi,ſed Pater meus qui eſt in cælis 2.2.19.& 3.1.4 & 3.2.34
18 Sed & ego tibi dico,Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiā meam 4 6.3,& 4 6.5.
19 Et tibi dabo claues regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid ſolueris in terra,erit ſolutū in cælis 3.4.12.& 4.1.22.&4.2.10.& 4.6.4.&4.11.1.& 4.12.4
23 Abſcede à me ſatana,ſcandalo es mihi 4.7.28
24 Siquis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam ac ſequatur me 3.7.2.& 3.8.1
27 Futurum eſt vt Filius hominis veniat cum gloria Patris ſui cū Angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum facta eius 3.18.1
17.2 Transformatúſque eſt coram eis, & ſplenduit facies eius vt ſol: veſtimenta autem eius facta ſunt alba vt nix 4.17.17
8 Adhuc eo loquente ecce nubes lucida inumbrauit eos:&ecce vox è nube dicens, Hic eſt filius ille meus dilectus, in quo acquieſco:ipſum audite 2.15.2.& 3.2.32.& 3.8.1.& 3.20.48.& 4.8.1.& 4.8.7
10 Dico vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis eſt 1.14.7.& 1.14.9
11 Venit Filius hominis vt ſeruet quod perierat 5 12.4
15 Si peccauerit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
17 Quòd ſi neglexerit eos audire,dic Eccleſiæ:quòd ſi Eccleſiam audire neglexerit,ſit tibi velut quiſpiam Ethnicus & quiſpiam publicanus 4.8.15,& 4.11.2.& 4.12.3
18 Amen dico vobis,quæcunque ligaueritis in terra,erunt ligata in cælo, & quæcunque ſolueritis in terra, erunt ſoluta in cælo 3.4 12.& 3 4.20. & 4 1.21.& 4.2.10.& 4 8.4.&4.2.4.&4.12.9
19 Rurſum dico vobis, ſi duo ex vobis conſenſerint in terra,quodcunque petierint,fiet eis à patre meo qui in cælis eſt
20 Vbi enim ſunt duo vel tres coacti in nomine meo,illic ſum in medio eorum 4.1.9.& 4 6.4.& 4.9 2
22 Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties 4.1 23
24 Procidens ergo conſeruus eius ad eius pedes,precabatur eum dicens,Differ iram erga me,& omnia reddā tibi ibidem
18.10 Videte ne contemnatis aliquem ex paruis iſtis: dico enim vobis Angelos eorum in cœlis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis eſt 1.14.9
19.6 Itaque non amplius ſunt duo, ſed vno caro:quod ergo Deus coniunxit homo ne ſeiungat 4.15.22
11 Non omnes capiunt hunc ſermonem, ſed quibus datum eſt 2 8.42.& 4.13.17
12 Sunt enim Eunuchi qui ex matris vtero nati ſunt ita:& ſunt eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtrarunt propter regnum cælorum 2.8.42
13 Tunc oblati ſunt ei pueruli vt manus eis imponeret,& precaretur: diſcipuli autem obiurgarunt eos 4.16 7
14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire:talium eſt enim regnum cœlorum 4.16 7.& 4.16.17.& 4. 6.26
15 Et quum impoſuiſſet eis manus,profectus eſt illinc 4 3 15
17 Nullus eſt bonus, niſi vnus, nempe Deus,Si vis autem ad vitam ingredi, ſerua

ſerua mandata 1.13.13. & 13.24.& 3.18.9
18 Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, &c.
19 Honora patrem & matrem 2.8.12
2. Si vis perfectus eſſe, abi vende quæ habes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo 4.13.13
25 His auditis diſcipuli eius perculſi ſunt valde, dicentes, quis ergo poteſt ſeruari?
26 Intuitus autem eos Ieſus dixit eis. Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt ibidem
28 Ieſus dicit eis, Amen dico vobis, vos qui ſequuti eſtis me, in regeneratione quum ſederit filius hominis in throno gloriæ ſuæ, ſedebitis etiam, vos inquā ſuper thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael 2.16.18 & 3.25.10
29 Et quiſquis reliquerit domos aut fratres, aut ſorores, aut patrē, aut matrē, aut vxorem, aut liberos, aut agros, cauſa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure poſſidebit 2.26.10
20.1 Simile eſt regnum cælorum patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam ſuam 3.18.3
25 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni ſunt licentia vti in eas 4.11.8.& 4.11.9
26 Verùm non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, ſit veſter miniſter 4.11.8
27 Sicut Filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt miniſtraret, darétque animam ſuam in redemptionis pretium pro multis 2.16.5
21.9 Porrò turba quæ præibat, & quæ ſequebatur, clamabat, dicens, Hoſanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4
22 Quæcunque precando petieritis, ſi credideritis, accipietis 3.20.11
25 Baptiſma Ioānis vnde erat? è cælo an ex hominibus? At illi ratiocinabātur apud ſe, dicentes, Si dixerimus, è cælo: Dicet nobis, quare ergo non credidiſtis ei? 4.19.5
31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis Ieſus Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei 2.8.14.& 3.7.2
22.2 Simile eſt regnum cælorum cuidam regi qui facit nuptias filio ſuo 3.2.4.8
12 Amice, quomodo huc introiſti non habens veſtem nuptialem? 4.17.45
13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum & coniicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentium 3.25.12
14 Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi 3.24.6.8
23 In illo die adierunt illum Sadducæi (qui dicunt non eſſe reſurrectionem) 2.10.23
30 Nam in reſurrectione, neque vxores ducunt, neq; nuptum dantur: ſed ſunt vt Angeli Dei in cælo 1.14.9.& 1.15.3. & 2.12.6.& 3.25.11.& 4.1 4
32 Ego Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium 2.10.9. & 4.16.3
37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua 2.8.11.& 2.5.51 & 3.3.11
38 Secundum autem ſimile eſt huic, diliges proximum tuum vt teipſum 2.8.11
43 Quomodo ergo Dauid per Spiritum vocat eum Dominum? 1.13.15
23.4 Ligant enim onera grauia difficilíque portatu, & imponunt in humeros hominum: Digito autem ſuo nolunt ea mouere 4.10.1.& 4.10.26
8 Vos autem ne vocemini Rabbi. vnus enim eſt doctor veſter, nempe Chriſtus: omnes autē vos fratres eſtis 4.8.8
9 Et patrem veſtrum neminem vocetis in terra: vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt 3.20.38
23 Et omittitis quæ grauiora ſunt Legis, iudicium, miſericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere 2.8.52
25 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorē poculi patinæque partem, intus autem illa plena ſunt rapina & intemperantia 3.4.36
37 Ieruſalem, Ieruſalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi

ſunt, quoties volui congregare liberos tuos, &c. 4.14.16
24.11 Et multi pſeudoprohetæ ſurgent ac ſeducent multos 4.9.4
14 Et prædicabitur iſtud euangelium regni in vniuerſa terra, vt ſit teſtimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4
24 Surgent enim pſeudochriſti & pſeudoprohetæ, & ædēt ſigna magna & miracula, ita vt ſeducant (ſi fieri poſſit) etiam electos 4.9.4
30 Tunc apparebit ſignū filij hominis in cælo: & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum potentia & gloria multa 2.16.17
36 De die autem & hora nemo ſcit, ne Angeli quidem cælorum, ſed Pater meus ſolus 1.14.9
45 Quis igitur eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper famulitium ſuum, vt det illis alimentum in tempore 4.16.31
25.3 Quæ erant fatuæ acceptis lampadibus ſuis, non ceperunt oleum ſecum 3.5.7
21 Dixit autem dominus ſeruo, Bene habet, ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fidelis, ſuper multa te cōſtituā: ingredere in gaudium Domini tui 2.3.11
23 Bene habet, ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fidelis, &c. 2.3.11
29 Omni habenti dabitur, & augebitur: qui verò nōn habet, etiam quod habet tolletur ab eo 2.3.11. & 3.15.4
31 Quum venerit Filius hominis cum gloria ſua, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriç ſuę 4.14.9. & 4.16.17
32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & ſeparabit eos, alteros ab alteris, vt paſtor ſeparat oues ab hœdis 2.15.9
34 Venite benedicti Patris, poſſidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi 3.18.1. & 3.18.2. & 3.18.3. & 3.24.16
35 Eſuriui enim, & dediſtis mihi quo veſcerer: ſitiui, & dediſtis mihi potū, &c. 3.18.1
40 Amē dico vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fratrib. meis minimis, mihi feciſtis 3.18.6
41 Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius 1.14.14. & 1.14.19. & 3.25.9
44 Et abibunt iſti in ſupplicium æternum: iuſti verò in vitam æternam 3.25.5
26.10 Quid moleſtiam exhibetis iſti mulieri? opus enim bonum operata eſt erga me 3.25.8
11 Semper enim pauperes habetis vobiſcum: me verò non ſemper habebitis 4.3.1. & 4.17.26. & 4.17.28
12 Quòd enim hæc vnguentum hoc iniecit corpori meo, ad ſepeliendum me fecit 3.25.8
15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipſi verò appenderunt ei triginta argenteos numos 4.18.14
26 Edentibus autem eis accepit Ieſus panem: & quum benedixiſſet, fregit, dedítque Diſcipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc eſt corpus meū 4.14.20. & 4.16.30. & 4.17.1. & 4.13.20. & 4.19.23
27 Et accepto poculo, & gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
38 Tunc dicit eis Ieſus, Vndiquaq; triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manete hîc, & vigilate mecum 2.16.12. & 3.8.9.
39 Et progreſſus paululum, procidit in faciem ſuam, precans & dicens, Pater mi, ſi poſſibile eſt, abeat à me poculum iſtud: veruntamen nō vt ego volo, ſed vt tu 2.16.12
53 An putas me non poſſe nunc precari patrem meum qui huc ſiſtat mihi plures quàm duodecim legiones Angelorum? 1.14.8
74 Tūc cœpit ſeipſum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
75 Tunc meminit Petrus verborum Ieſu, qui dixerat ei, Priuſquam gallus vocē mittat, ter me abnegabis. Et egreſſus extra fleuit amarè 3.3.4
27.4 Peccaui, prodito ſanguine innoxio. At illi dixerunt, quid ad nos? tu videris 3.3.4
12 Et quum ipſe accuſaretur à principib. & ſenioribus, nihil reſpondit 2.16.5
14 Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præſes valde ibidem
23 Præſes autem ait, Enimuerò quid malifecit? At illi amplius clamabant, dicentes, Crucifigatur ibidem

24 Videns

24 Videns autem Pilatus ſe nihil proficere, ſed maiorem tumultum fieri, accepta aqua ab'uit manus coram turba, dicens, Innoxius ego ſum à ſanguine huius iuſti: vos videritis ibidem
46 Circiter verò horam nonam exclamauit Ieſus voce magna, dicens, Eli, Eli, lamaſabachtani? Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me? 2.16.11
50 Ieſus autem quum ruſum clamaſſet voce magna, emiſit ſpiritum 4.19.23
52 Et monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexunt 2.10.23.& 3.25.7
53 Qui egreſſi è monumentis poſt reſurrectionē eius, introiuerunt in ſanctam vrbem, &apparuerunt multis 2.10.23
66 Ipſi autem profecti munierunt ſepulchrum, obſignato lapide cum cuſtodia 3.25.3
28.5 Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timete, &c. 1.14.6
6 Non eſt hîc, ſurrexit enim prout dixit 4.17.29
7 Dicite diſcipulis eius, eum ſurrexiſſe à mortuis 1.14.6
11 Proficiſcentibus autem ipſis, ecce quidam è cuſtodia venerunt in vrbem, & annunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
12 Tunc coacti cum ſenioribus, conſilio capto, pecuniam multam dederūt militibus ibidem
13 Dicentes. dicite, Diſcipuli eius nocte venerunt, & eum furati ſunt nobis dormientibus ibidem
18 Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo in terra 3.15.5
19 Profecti ergo docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti 3.13.16.& 4.3.6. & 4.8.4.& 4.14.20.& 4.15.6. & 4.15.18. & 4.15.20.&4,15.22.& 4.16.27.& 4.19.18
20 Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad cōſummationem ſeculi 2.16.14.& 4.8.8.& 4.8.11.& 4.17.26.& 4.17.28.& 4.17.30

MARCVS.

1.1 PRincipium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei 2.9.2
4 Baptizabat Ioannes in deſerto, & prædicabat baptiſmum reſipiſcentiæ ad remiſſionē peccatorū 3.3.19.& 4.19.17
15 Et dicens, Impletum eſt tempus, & appropinquatum regnum Dei, reſipiſcite & credite Euangelio 3.3.19
3.15 Haberéntque poteſtatē ſanandi morbos, & eiiciendi dæmonia 1.13.13
28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blaſphemiæ quibuſcunq; blaſphemarint 3.5.7
29 Sed quicunque blaſphemarit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed tenetur æterno iudicio 1.3.15.& 3.3.22
6.7 Dedítque eis poteſtatem aduerſus ſpiritus impuros 2.13.13
13 Et dæmonia multa eiiciebant: vngebántque multos ægrotos, & ſanabant eos 4.19.18.& 4.19.28
7.33 Ipſe verò quum abduxiſſet eū è turba priuatim, miſit digitos ſuos in auriculas eius, & quum ſpuiſſet tetigit linguam eius 4.19.23
8.38 Quemcunque puduerit mei ac ſermonum meorum in natione iſta adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.26
9.28 Credo Domine, ſuccurre incredulitati meæ 4.14.7
43 In gehēnam, in ignem inextinguibilē: vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur 4.25.12
10.9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne ſeiungat 4.1.2
30 Quin accipiat centuplicia nunc iſto tēpore, domos, & fratres & ſorores, & matres & liberos, & agros, cum perſecutionibus, & in ſeculo venturo vitam æternam 3.18.3
11.24 Quæcunq; precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.11
12.18 Tunc veniūt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
13.32 Sed de die illo ac hora nemo ſcit, ne Angeli quidem qui in cælo ſunt, nec ipſe Filius, ſed ſolus Pater 2.14.2
14.22 Et edentibus ipſis, quum accepiſſet Ieſus panē, & benedixiſſet, fregit: dedítque eis &ait, Accipite, edite: hoc eſt corpus meum 4.17.1.& 4.17.20
33 Et aſſumit Petrum &Iacobum & Ioannem ſecum, cœpítque expaueſcere: & grauiſſimè angi 3.8.9
34 Et dixit eis, Vndiquaq; triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: manetebîs

& vigilate 2.16.13
15.28 Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum ſceleratis numeratus eſt 2.16.5
16.9 Apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat ſeptem dæmonia 1.14.14
15 Profecti in mundum vniuerſum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ 4.3.4 & 4.3.12. & 4.16.17. & 4.19.28
16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſeruabitur 4.15.1. & 4.16.27
19 Dominus igitur poſtquam loquutus fuiſſet eis: ſurſum receptus eſt in cœlum, & ſedit ad dexteram Dei 2.14.3. & 4.17.27

LVCAS.

1.6 ERant iuſti ambo in cõſpectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & conſtitutionibus Domini inculpatè 3.17.7
15 Et Spiritu Sancto implebitur etiam ab vtero matris ſuæ 4.16.17
17 Nam ipſe præcedet in conſpectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt cõuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum, vt paret Domino populum inſtructum 4.1.6
19 Ego ſum Gabriel qui adſto in cõſpectu Dei 1.14.8
26 Miſſus eſt Angel⁹ Gabriel à Deo 1.14.8
31 Et ecce concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESVS 2.16.1
32 Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur: dabítque ei Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius 2.14.4. & 2.14.17
33 Regnabítque ſuper domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis 2.14.3. & 2.15.3
34 Dixit autem Maria ad Angelũ, Quomodo erit iſtud, quandoquidem virũ non ſum cognitura? 4.17.25
35 Et reſpondens Angelus, dixit ei, Spiritus Sanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi inumbrabit te: propterea id etiam quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5
43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4
54 Suſcepit Iſrael puerum ſuum, vt memor eſſet miſericordiæ 2.10.4
72 Vt vteretur miſericordia erga patres noſtros, ac memor eſſet teſtamenti ſui ſancti ibidem
73 Et iuriſiurandi, quod iurauit Abrahamo patri noſtro, &c. ibid.
74 Vt ſine metu, è manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiremus ipſi 3.16.2
77 Et des cognitionem ſalutis populi eius per remiſſionem peccatorum ipſorum 3.11.22
79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis poſiti ſunt, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis 2.12.4
2.11 Nempe natum eſſe vobis hodie ſeruatorem, qui eſt Chriſtus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5
13 Et repentè adfuit cum Angelo multitudo exercituum cæleſtium, laudantiũ Deum 1.14.5
37 Et quum eſſet vidua quaſi annorũ octoginta quatuor, non abſcedebat à tẽplo ieiuniis & deprecationibus ſeruiẽs Deo noctem ac diem 4.12.16
52 Ieſus autem proficiebat ſapientia, & ſtatura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2
3.3 Venit igitur in omnem regionem circũiacentem Iordani, prædicans Baptiſmum reſipiſcẽtiæ in remiſſionem peccatorum 3.3.19. & 4.15.7. & 4.19.14
8 Ferte igitur fructus dignos iis qui reſipuerint, & ne cœperitis dicere apud vos ipſos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, poſſe Deũ etiam ex lapidibus iſtis excitare liberos Abrahamo 3.3.5
14 Interrogauerunt autem eum etiã milites, dicẽtes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calumniemini: & contenti eſtote ſtipendiis veſtris 4.20.12
16 Reſpõdit Iohãnes, Ego quidem baptizo vos aqua: ſed venit qui validior me eſt cuius nõ ſolum dignus qui ſoluam corrigiam ſolearum: ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igni 3.1.3. & 3.1.4. & 4.15.6. & 4.15.7
22 Ac deſcẽdit Spiritus ſanctus corporea ſpecie tãquam columba, ſupra eum. & vox de cælo extitit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquieſco 4.17.21
23 Ipſe autem Ieſus incipiebat eſſe quaſi annorum triginta, filius (vt exiſtimatur) Ioſeph, qui fuit filius Heli 4.10.27 & 4.16.29

38 Qui

38 Qui fuit filius Henos,qui fuit Seth,qui fuit Adam,qui fuit Dei 2.12.7.& 2.13.3
4.10.11 Scriptum eſt enim, Angelis ſuis mandabit de te,vt cuſtodiant te. Et in manus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
17 Tunc datus eſt ei liber Eſaiæ Prophetæ: quúmque explicuiſſet librum,inuenit locum in quo ſcriptum erat 4.19.23
18 Spiritus Domini ſuper me, propterea quòd vnxit me: vt euangelizem pauperibus miſit me, vt ſanem contritos corde 2.15.2.& 3.3.20.& 3.4.3
5.14 Ieſus tetigit leproſum:& ſtatim lepra abiit ab eo. Ipſe verò præcepit ei vt nulli hoc diceret: ſed vade, inquit,oſtende teipſum Sacerdoti, & offer pro purgatione tui pròut præcepit Moſes, vt hoc ſit eis teſtimonio 3.4.4
34 Num poteſtis facere vt filij thalami, quo tempore cum ipſis eſt ſponſus, ieiunent? 4.12.17
6.13 Et quum dies ortus eſſet, aduocauit diſcipulos ſuos:& quum ex ipſis elegiſſet duodecim, quos & Apoſtolos nominauit,&c. 4.3.5
23 Gaudete illo die & ſalite, ecce enim, merces veſtra multa eſt in cælis 3.18.1
24 Sed væ vobis diuitibus: nam reportatis conſolationem veſtram 8 19.9
36 Eſtote ergo miſericordes, prout & pater veſter miſericors eſt 3.7.6
7.29 Et iis auditis totus populus,& publicani iuſtificarunt Deum qui baptizati fuerant Baptiſmo Iohannis 3.11.3
35 Sed iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis omnibus ibid.
36 Rogauit autem eum quidam ex Phariſæis vt cum ipſo veſceretur, itaque ingreſſus domum Phariſæi diſcubuit 3.4.37
47 Cuius rei gratia,dico tibi, remiſſa eſſe peccata eius multa: nam dilexit multum: cui autem paululum remittitur, paululum diligit 3 4 31
8.2 Et quædam mulieres quas ſanauerat à ſpiritibus malis &morbis,Maria quę vocabatur Magdalene, ex qua ſeptem dæmonia exierant 1.14.14
7 Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocarunt illud 3.2.10
13 Qui verò ſuper petram, ij ſunt qui cùm audierint, cum gaudio excipiunt ſermonem:ſed iſti radices non habēt, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abſcedunt ibid.
15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij ſunt qui in corde honeſto & bono auditum ſermonem retinent & fructum afferunt per patientiam 4.14.11
9.23 Si quis vult me ſequi, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me 3.15.8
26 Quem enim puduerit mei,& meorum ſermonum, eius pudebit Filium hominis quando venerit cum gloria ſua, & Patris ſanctorúmque Angelorum 1.14.9
41 Reſpondens autem Ieſus ait, O natio incredula & peruerſa,quouſque tandē ero apud vos, & tolerabo vos, Adduc filium tuum huc 3.4.36
55 Sed conuerſus Ieſus obiurgauit eos, dicens,Neſcitis cuius ſpiritus vos ſitis 3.20.15
10.1 Poſt hæc autem deſignauit etiā Dominus alios ſeptuaginta, miſitque eos binos ante faciem ſuam,&c. 4.3.4
6 Quòd ſi fuerit illic quiſpiā filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra, ſin minus,ad vos reuertetur 3.23.14
16 Qui vos audit,me audit:& qui vos reiicit,me reiicit 4.3.3.& 4.8.4
18 Spectabam Satanam vt fulgur è cœlo cadentem 1.14 18
20 Sed de eo ne gaudete quòd ſpiritus vobis ſubiiciantur,gaudete verò potius quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis 3.24.9
21 Eo ipſo momento exultauit Ieſus Spiritu,& dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quòd hæc abſconderis à ſapientibus & intelligentib. & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34
22 Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo, & nemo nouit quis ſit Filius, niſi Pater,& quis ſit Pater, niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius detegere 3.2.1.& 4.18.19
23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.91
24 Dico enim vobis multos Prophetas & Reges cupiuiſſe videre quæ videtis,nec vidiſſe,&c. 3.9.1.& 2.11.6
25 Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? 4.13.13
27 Ille verò reſpondēs dixit, Diliges Do-

minum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,&ex totis viribus tuis,& ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipſum 2.8.11
30 Quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Ierico,&incidit in latrones,&c.2.5.19
36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? 2.8.55
11.2 Dixit autem eis,Quum precamini,dicite,Pater noſter qui es in cælis,&c. 3.20.6.& 3.20.34
3 Panem noſtrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14
21 Quum validus quiſpiam armatus cuſtodit aulam ſuam,in pace ſunt ea quæ habet 1.14.13. & 2.14.10
22 Poſteaquam verò quiſpiam validior inuadens vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat,& ſpolia eius diſtribuit 1.14.18
9 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Phariſæi exteriorem poculi patinæque partem purgatis,ſed quod intra vos eſt plenum eſt rapina & ſcelere 3.4.36
49 Væ vobis Legis interpretibus, quoniã oneratis homines oneribus difficilib. portatu, ſed ipſi vno ex digitis veſtris non attingitis onera 4.10.1
12.5 Timete eum qui poſtquam trucidarit præditus eſt authoritate iniiciendi in gehennam 1.15.2
10 Quiſquis dicet quippiam in Filium hominis,ei remittetur:ei verò qui in Spiritum ſanctum blaſphemauerit, non remittetur 1.13.15.& 3.3.21.& 3 3.22.& 3.5.7
14 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut partitorem præfecit? 4.11.9.& 4.11.11
14.21 Abi cito in plateas & vicos vrbis,& pauperes ac mancos, claudóſque & cæcos huc introducito 4.16.31
15.7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo ſuper vno peccatore reſipiſcẽte,maius quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis quib.non opus eſt reſipiſcentia 1.14.7
10 Gaudium eſt apud Angelos Dei ſuper vno peccatore reſipiſcente 1.14.9
20 Quum autem longè adhuc abeſſet, vidit eum pater ipſius, ac miſericordia motus eſt, & accurrens incidit in collum eius & deoſculatus eſt eum3.20.37
16.2 Vocauit eum igitur,& dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationem diſpenſationis tuæ:non enim poteris amplius eſſe diſpenſator 3.10.5
9 Et ego vobis dico : facite vobis amicos ex mammona iniuſto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6
5 Vos eſtis qui iuſtificatis vos ipſos in hominum conſpectu, Deus autem nouit corda veſtra 3.11.3.& 3.12.2
16 Lex & Prophetę vſque ad Ioannem:ab eo tempore regnum Dei annunciatur, & quiuis in illud vi irrumpit 2.7.16
22 Factum eſt autem vt moreretur mendicus, & aſportaretur ab Angelis in ſinum Abrahę,1.14.7.9.& 1.15.2.& 3.25.6
17.3 Si peccauerit in te frater tuus,obiurga eum:& ſi reſipuerit, remitte ei 3.7 6
5 Tunc dixerunt Apoſtoli Domino, Adde nobis fidem 4.14.7
7 Quis autem veſtrûm habet ſeruum arantem,aut paſcentem, qui regreſſo ab agro,&c. 3.14.15
10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus, nam quod debuimus facere, fecimus 3.14. 14.& 3.15.3
14 Quum autem eos vidiſſet, dixit eis, Profecti oſtendite vos ſacerdotibus. Et factum eſt vt inter eundum purgati ſint 3.4.4
20 Interrogatus autem à Phariſęis,quãdo venturum eſſet regnum Dei,reſpondit eis,& dixit,Non veniet regnum Dei ita vt obſeruari poſſit 2.15.4
18.1 Dixit autem eis etiam parabolã huc ſpectantem, quòd oporteret ſemper ipſos precari,nec ſegneſcere 3.20.7
13 Publicanus autem procul ſtãs,nolebat vel oculos in cœlum attollere:ſed percutiebat pectus ſuũ,dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori 3.4.18.& 3.12.7
14 Dico vobis, deſcendit publicanus iuſtificatus domum ſuam potius quàm Phariſæus:quia quicunque ſe extollit, deprimetur : & qui ſe deprimit,extolletur 3.4.35.& 3.11.3
42 Et Ieſus dixit ei, Recipito viſum:fides tua te ſeruauit 4.19.12
19.17 Dominus autem ait, Bene habet ſerue bone:quia in minimo fuiſti fidelis,habeto poteſtatem ſuper decem vrbes 3.3.11

26 Omni

26 Omni habenti dabitur: ei autem qui non habet etiam quod habet adimetur ibid.
20.27 Tunc nonnulli Sadducæorum (qui negant eſſe reſurrectionem) acceſſerunt 3.10.23.& 3.26.5
37 Mortuos autem excitari, etiam Moſes indicauit apud rubum, quũ dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, Deum Iacob 2.10.9
38 Nam Deus non eſt mortuorum, ſed viuorum 4.16.3
21.15 Ego dabo vobis os, & ſapientiã, cui non poterunt contradicere, neque reſiſtere omnes qui ſe vobis opponent 4.3.12
28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita veſtra, quoniã appropinquat redemptio veſtra 3.9.5
22.17 Et accepto poculo, quum gratias egiſſet, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipſis 4.17.20.& 4.17.43.& 4.18.8
19 Et accepto pane, quum gratias egiſſet, fregit, & dedit eis, dicens, Hoc eſt, corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem 4.3.6.4.15.20.4.16 30.4.17.1.4.17.20.& 4.17.37
20 Itidem etiam dedit eis poculum, poſtquam cœnaſſet, dicens. Hoc poculum eſt Nouum illud Teſtamẽtum per ſanguinem meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4.& 2.17.3.& 4.17.6.& 4.17.20
25 Reges gentium dominantur eis: & qui habent poteſtatem in eas, benefici vocantur 4.11.8.& 4.11.9.& 4.20.7
26 Vos autem non ita: ſed qui maximus eſt inter vos, ſit ſicut qui minimus eſt: & qui princeps eſt: ſicut qui min. 4.11.8
32 Sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua 3.24.6.& 4.7.27.& 4.7.28
43 Viſus eſt autem ei Angelus è cœlo corroborans eum 1.14.6.& 2.16.12
44 Erat autẽ ſudor eius quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terram 2.16.12. 3.8.9
61 Tunc conuerſus Dominus intuitus eſt Petrum: & recordatus eſt Petrus ſermonis Domini, quomodo (nimirum) dixerat ipſi, Priuſquam gallus vocem emiſerit, ter me abnegabis 3 4.35
62 Et egreſſus foras Petrus, fleuit amarè 3.3.4
23.42 Dixítque Ieſu, Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum 3.24.11.& 4.16.31
43 Tunc dixit ei Ieſus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo 3.25.6
46 Quúmque clamaſſet voce magna Ieſus, ait, Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum 1.15.2.& 3.25.6
24.5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit? 1.4.6
6 Nõ eſt hîc, ſed ſurrexit: mementote vt loquutus ſit vobis, quum adhuc in Galilæa eſſet 3.25.3
11 Sed viſa ſunt apud eos quaſi deliramẽtum verba earum, neque crediderunt eis 3.2.4
12 Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum: & quum introſpexiſſet, videt lintea ſola illic iacentia, abiitque, apud ſemetipſum mirans hoc factum ibid.
16 Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent 4.17.29
26 Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & introire in gloriam ſuam? 2.17.6.& 3.18.7.& 4.17.32
27 Et exorſus à Moſe & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo ſcripta erant 1.9.3.& 3.2.34
31 Sed ipſe ablatus eſt ex eorum conſpectu 4.17.29
39 Videte manus meas & pedes meos: nã ego ipſe ſum: contrectate me, & videte: nam ſpiritus carnem & oſſa non habet, prout me conſpicitis habere 2.1.4. 2.3 25.& 4.17.29
44 Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſis, & Prophetis, & Pſalmis de me 3.5.8
45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligerent Scripturas 3.2.34
46 Ita ſcriptum eſt, & ita oportuit Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertio die 2.2.4.& 3.3.19
47 Et prædicari in eius nomine reſipiſcẽtiam ac remiſſionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hieruſalem 2.12.4 & 3.3.1. & 3.3.19
49 Vos autem manete in Vrbe Hieruſalem, vſquequo induamini virtute ex alto 4.3.12
51 Et factum eſt, dum ipſe benediceret eis, diſiunctus ab eis, ſurſum ferebatur in cœlum 4.17.27

SECVNDVM IOHANNEM.

1.1 IN principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, erátque ille Sermo Deus 1.13.6.& 1.13.11.& 1.13.22

3 Omnia per hunc Sermonem facta ſunt 1.13.7.& 1.13.17

4 In ipſo vita erat, & vita erat Lux illa hominum 1.13.13.& 1.15.4. & 2.2.19.& 2.6.1.& 4.17.8

5 Et lux illa in tenebris lucet, ſed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2.12

9 Hic erat lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundũ 2.12.4

10 In mundo erat, & mundus per eum factus eſt, ſed mundus eum non agnouit ibid.

12 Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe iis qui credunt in nomen eius 2.6.1.& 3.1.4.& 3.20.36.& 3.22.10

13 Qui nõ ex ſanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, ſed ex Deo geniti ſunt 2.2.19.& 2.13.2.& 3.1.4

14 Et Sermo ille caro factus eſt:& cõmoratus eſt inter nos (& ſpectauimus gloriam eius, gloriã inquam, vt vnigeniti egreſſi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11.& 2.12.4.& 2.14.1.& 2.14.8

16 Et ex plenitudine ipſius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1. & 2.15.5.& 3.11.9. & 3.20.1

17 Nam Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum exſtitit, 2.7.16

18 Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius qui eſt in ſinu Patris, ille nobis expoſuit 1.13.17.& 2.2.20.& 2.9.1.& 4.17.30

23 Ego ſum vox clamantis in deſerto, Cõplanate viam Domini, prout dixit Eſaias Propheta 2.9.5

29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatũ mundi 2.14.3.& 2.16.5.& 2.17.4.& 3.4.26.& 4.15.7

32 Teſtatus eſt Iohannes, dicens, Cõſpexi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, qui etiam manſit ſuper eum 2.15.5.& 4.19.20

33 Et ego non noueram eum: ſed qui miſit me, vt baptizarẽ aqua, ille mihi dixerat, ſuper quem videris Spiritum deſcẽdentem ac manentem ſuper eũ, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto 2.15.5

36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5

41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierãt illa ex Iohanne & ſequuti fuerant eum 4.6.5

43 Et adduxit eum ad Ieſum ibid.

52 Deinceps videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei deſcẽdentes, ac deſcendẽtes ſuper Filiũ hominis 1.14.12.& 2.9.2

2.2 Vocatus eſt autem etiam Ieſus, ac diſcipuli eius ad nuptias 4.13.3

9 Vt autem guſtauit Architriclinus aquã illam quæ facta fuerat vinum ibid.

15 Factóque flagello è funiculis, omnes eiecit è templo, & oues & boues: & argentariorum numulos effudit, menſáſque ſubuertit 4.19.23

19 Reſpondit Ieſus, & dixit eis, Deſtruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4. & 3.25.7

21 At ille loquebatur de templo corporis ſui ibid.

23 Quũ autem eſſet Hieroſolymis in Paſcha, die feſto, multi crediderũt in nomen eius conſpicientes ſigna quæ edebat 4.2.5

24 Ipſe autem Ieſus non credebat eis ſemetipſum, eò quod noſſet omnes 3.2.12

3.3 Amen, amen, dico tibi, niſi quis fuerit genitus denuo, non poteſt videre regnum Dei ibid.

5 Niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu non poteſt introire in regnũ Dei 4.16.25

6 Quod genitum eſt ex carne, caro eſt. & quod genitum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt 2.1.6.& 2.3.1

13 Nullus aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, nempe Filius hominis, qui eſt in cœlo 2.14.2.& 4.17.30

14 Prout Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet filium hominis 2.12.4.& 4.18.20

16 Ita Deus dilexit mundum vt filiũ ſuũ vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam 2.12.4

23 Baptizabat autem etiã Iohãnes in Ænon, prope Salim. &c. 2.16.4 & 2.17.2.& 3.14.17.& 3.24.5.& 3.24.7.& 4.15.6

27 Homo non poteſt recipere quicquam, niſi fuerit ei datum è cœlo 2.2.20

33 Qui recipit eius teſtimonium, is obſignauit quòd Deus verax ſit 3.2.8

34 Nam is quem miſit Deus, verba Dei loqui-

loquitur, non enim huic admetitur Deus Spiritum 2.13.1. & 2.15.5
36 Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui verò non credit Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum 4.16.31
4.1 Vt ergo cognouit Dominus Phariſæos audiſſe ipſum plures diſcipulos facere & baptizare quàm Iohannem 4.15.6
14 Quiſquis autem biberit ex aqua illa quam ergo ei dabo, non ſitiet in æternum: ſed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam 3.1.3
22 Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt 1.5.12. & 1.6.4. & 2.6.1
23 Sed venit hora, & nunc eſt, quum veri adoratores adorabũt Patrem in Spiritu ac veritate 3.20.30. & 4.10.14
24 Deus eſt Spiritus 1.13.24
25 Scio Meſſiam venturum, qui dicitur Chriſtus: quum venerit ille, nobis annunciabit omnia 2.15.1. & 4.8.7
35 Ecce dico vobis, attollite oculos veſtros, & ſpectate regiones: nam albæ iam ſunt ad meſſem 4.16.31
42 Et mulieri dicebant, Non amplius propter tuos ſermones credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe verè Seruatorem illum mundi, Chriſtum 3.2.5
53 Agnouit ergo pater id factum eſſe illa ipſa hora qua dixerat ei Ieſus, Filius tuus viuit: & credidit ipſe ac domus eius tota ibid.
5.8 Dixit ei Ieſus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29
17 Pater meus vſque adhuc operatur, & ego operor 1.13.7. & 1.13 12. & 1.16.4. & 2.14.2
18 Propterea ergo magis ſtudebant eum Iudæi trucidare, quia non ſolùm ſoluiſſet Sabbathum, ſed & Patrem ſuum dixiſſet Deum, parem ſe faciens Deo 1.13.12
21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3
22 Neque enim Pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio 1.14 4. & 2.16.18
23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui miſit eum 2.6.2. & 2.14.3
24 Qui ſermonem meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet: ſed tranſiuit à morte in vitam 2.9.3. & 3.15.6. & 3.24.5. & 3.25.1. & 4.16.26
25 Veniet tempus, & nũc eſt, quum mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint viuent 2.5.10. & 2.12.4. & 3.14.5
26 Sicut Pater habet vitam in ſeipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſeipſo 4.17.9
28 Ne hoc miramini: nam veniet hora qua omnes qui in monumẽtis ſunt audient vocem eius 3.25.4. & 3.25.7
29 Et prodibunt qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis 3.18.1
32 Alius eſt qui teſtatur de me 1.13.17
35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad tempus exultare in eius luce 2.9.5
36 Opera quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipſa inquam opera quæ ego facio, teſtantur de me quòd Pater miſerit me 1.13.13
44 Quomodo vos poteſtis credere, quum gloriam alij ab aliis captetis & gloriã quæ à ſolo Deo proficiſcitur non quæratis 3.11.9
46 Si crederetis Moſi, crederetis mihi, de me enim ille ſcripſit 2.9.1
6.27 Operemini non cibo qui perit, ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis 3.8.1. & 2.14.25
29 Hoc illud eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille 3.10.10
35 Ego ſum panis ille vitæ: qui venit ad me nequaquã eſuriet: & qui credit in me non ſitiet vnquam 3.24.5. & 4.17.4
37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me non eiiciam foras 3.22.7. & 3.24.6
38 Quia deſcendi è cœlo vt faciam non voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me 2.14.2
39 Hæc eſt autem voluntas Patris qui miſit me, vt quicquid mihi dederit non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in vltimo illo die 3.22.7. & 3.22.10. & 3.24.6. & 3.24.7. & 3.25.8

40 Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10.& 3.24.6
44 Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eũ: ego verò ſuſcitabo eum vltimo illo die 2.2.20.& 2.5.5.& 3.24.1.& 3.2.35.& 3.22.7.
45 Eſt ſcriptum in Prophetis, Et erunt omnes docti à Deo, Quiſquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 1.3.10.& 2.2.20.& 2.3.7.& 2.5.5.& 3.2.34.& 4.24.1.& 3.24.14
46 Non quòd Patrem viderit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo: hic vidit Patrem 3.2.34.& 3.22.10.& 3.24.1
47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
48 Ego ſum panis ille vitæ 3.11.9.& 4.18.4.& 4.17.4
49 Patres veſtri comederunt manna in deſerto & mortui ſunt 2.10.6
50 Hic eſt panis ille qui è cœlo deſcendit, vt qui eo veſcitur non moriatur 10.6.& 4.17.34
51 Ego ſum panis viuificus qui è cœlo deſcendi, ſi quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mũdi vita 3.11.8.& 4.11.7.& 4.17.5.& 4.17.8.& 4.17.14
53 Dixit ergo eis Ieſus, Amen amen, dico vobis, niſi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nõ habetis vitam in vobis 3.11.9.& 4.17.6
54 Qui edit carnem meam, & bibit meũ ſanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9.& 4.17.34
55 Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus 2.17.5.& 3.17.8
56 Qui edit meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
57 Sicut miſit me viuẽs ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipſe quoque per me 2.17.5
65 Proprerea dixi vobis, neminem poſſe venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo 3.23.13
70 Nõne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis eſt diabolus? 3.22.7.& 3.24.9
7 16 Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me 2.8.26.& 4.8.4
37 Vltimo autẽ die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicens, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat 1.16.4.& 3.1.2.& 3.1.3.& 4.19.6
39 Nondum erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus 4.17 22
8.12 Ieſus loquutus eſt, dicẽs Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me non ambulabit in tenebris, ſed habebit lumen vitæ 2.14.3.& 3.2.1.& 3.11.12.& 4.19.25
16 Solus non ſum, ſed ego & qui miſit me Pater 1.13.17
26 Qui me miſit, verax eſt: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5
31 Dicebat ergo Ieſus iis Iudęis qui crediderant ipſi, Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis 3.2.12
34 Amen amen dico vobis, quiſquis cõmittit peccata, ſeruus eſt peccati 2.2.27
44 Vos ex patre diabolo eſtis 1.4.15. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perſtitit: nõ eſt enim veritas in eo. Quotieſcunque loquitur mendaciũ, de ſuo loquitur, quia mendax eſt, & mendacij pater 1.14.16.& 1.14.18.& 14.19
47 Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. propterea vos non auditis quia ex Deo non eſtis 4.2.4
50 Ego verò non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet 2.14.2
56 Abraham pater veſter geſtiuit vt videret diem iſtum meum: & vidit, ac gauiſus eſt 2.9.1.& 2.10.4
58 Dixit eis Ieſus, Amen amẽ dico vobis, priuſquam Abraham fieret, ego ſum 2.14.2
9.3 Neque iſte peccauit, neque parentes eius: ſed oportet opera Dei manifeſta fieri in eo 1.17.1
5 Quandiu fuero in mundo, Lux ſum mundi 2.14.3
6 Hoc quum dixiſſet, ſpuit humi, & fecit lutum ex ſputo, & illeuit lutum oculis cæci 4.19.18
7 Dixítque Ieſus, Vade, laua in piſcina Siloã, (quod eſt, ſi interpreteris, miſſus) abiit ergo & lauit, rediítque Videns 4.19.19
24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
31 Scimus autem Deum peccatores non audire: ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem

ſuntatem eius exequitur, hunc audit 3.20.7.& 3.20.10

10.3 Huic aperit ianitor, & oues vocem eius audiunt: & ſuas oues vocat nominatim, & educit eas 3.24.6

4 Quúmque oues ſuas emiſerit, antegreditur eas, & oues eum ſequuntur, quia norunt vocem eius 3.22 10.& 4.2.4

5 Alium autem nequaquam ſequentur, ſed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10

7 Ieſus ergo rurſum dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego ſum oſtium ouium 4.19.23

9 Ego ſum oſtium, per me quiſquis introierit ſeruabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet 2.14.3

11 Ego ſum Paſtor ille bonus: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus 4.19.34

14 Ego ſum paſtor ille bonus, & agnoſco oues meas, &c. 4.2.4

15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animam meam pono pro ouibus 2.26.5

16 Alias autem oues habeo quæ non ſunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 3.24.6

17 Propterea Pater me diligit, quia pono animam meam vt eam rurſus aſſumam 2.12.4

18 Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me ipſo: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus eam aſſumendi. Hoc mandatum accepi à Patre meo 2.12.4.& 2.16.5

26 Sed vos non creditis: non enim eſtis ex ouibus meis 3.22.10

27 Oues meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnoſco, &c. 3.24 6

28 Et ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quiſquam è manu mea 3.15.5.& 3.21.1.& 3.22.7.& 3.24.6

29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus eſt: neque quiſquam poteſt rapere è manibus Patris mei 3.22.10

30 Ego & Pater vnum ſumus 2.92.8

34 Nonne ſcriptum eſt in Lege veſtra, Ego dixi, Dij eſtis? 4.16.31

35 Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui Scriptura 4.20.4

37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.15

11.25 Ego ſum reſurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet 1.13.13.& 2.32.4.& 3.25.9 & 4.17.16

41 Pater, gratias ago tibi quòd me audieris 1.13.13

43 Et cum hæc dixiſſet clamauit voce magna, Lazare, adeſdum foras 4.19 29

44 Tum qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus faſciis, facies autem eius ſudario erat obuincta. Dicit eis Ieſus, Soluite eum, & ſinite abire 3.4.5

47 Coegerunt ergo pontifices & Phariſæi concilium, & dicebant, Quid faciemus? 4.9.7

12.27 Pater conſerua me ab hac hora, ſed propterea veni in horam hanc 2.16.12.& 2.12.4

28 Pater glorifica nomen tuum 2.12.4

31 Nunc damnatio adeſt mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras 1.14. 13.& 1.14.18

32 Et ego ſi ſublatus fuero è terra, omnes traham ad me ipſum 2.25.6

39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias 3.24.13

41 Hæc dixit Eſaias quando vidit gloriã eius, & loquutus eſt de eo 1.13.11 & 1.13 23

43 Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei 3 11.9

49 Ego ex me ipſo non ſum loquutus 4.8.13

13.4 Surgit à cœna, & deponit pallium, & accepto linteo præcinxit ſe 4.19.23

15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2

18 Non de omnibus vobis loquor, ego ſcio quos elegerim 3.22.7.& 3.24.9

34 Mandatum nouum do vobis: vt alij alios diligatis, ſicut inquam dilexi vos, vt etiam diligatis alij alios 3.16.2

14. 1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13.& 2.6.4

5 Dixit ei Thomas, Domine neſcimus quò abeas, quomodo igitur poſſumus viam ſcire? 4.17.23

6 Ego ſum via & veritas, & vita 1.13.17.& 2.6.1.& 3.20.21.& 4.16.17

8 Dicit ei Philippus, Domine oſtende nobis Patrem & ſufficit nobis 1.14.23

10 Non credis me in Patre, & Patrem in

me eſſe? Verba quæ ego loquor vobis, à meipſo non loquor: ſed pater qui in me manet, ipſe facit opera 2.14.2.& 4.8.13
11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me eſſe: ſin minus, propter ipſa facta credite mihi 1.13.13
13 Et quicquid petieritis in nomine meo hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio 3.20.17
16 Ego autem rogabo Patrem, & alium conſolatorem dabit vobis, &c. 1.13.17. & 4.7.11
17 Nempe Spiritum illum veritatis quem mundus non poteſt recipere, quia non videt eum nec nouit eum, vos autem cognoſcitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit 3.1.4.& 3.2.39
26 Conſolator autem ille, id eſt Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæ dixi vobis 2.2.21. & 3.1.4.8.8.& 4.8.13
28 Pater maior me eſt 1.13.26
30 Non loquar amplius multa nobiſcũ: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam 1.14.18
15.1 Ego ſum vitis illa vera, & Pater meus agricola eſt. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnẽ qui fert fructum, purgat, vt plus fructus ferat 2.3.9.& 2.14.3.& 4.19.34
3 Iam vos eſtis puri propter ſermonem quem loquutus ſum vobis 3.6.3
5 Ego ſum vitis, vos palmites: is qui manet in me & in quo ego maneo, hic fert multum fructum: nam abſque me, &c. 2.2.8.& 2.3.9.& 2.5.4 & 4.29.34
10 Si mandata mea ſeruaueritis, manebitis in charitate mea: ſicut & ego Patris mei mandata ſeruaui, & maneo in eius charitate 3.16.2
16 Ego elegi vos & conſtitui vt abeuntes fructum adferatis, & fructus veſter maneat 3.22.3.& 3.22.8. & 4.1.6
19 Si ex mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum eſt amaret: quia verò ex mundo non eſtis, ſed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus 3.22.7
26 Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat 1.13.17
16.2 Mouebitur vos ſynagogis 4.2.6
7 Expedit vobis vt ego abeam 1.13.26.& 2.16.14.& 3.15.3.& 4.17.26
11 De iudicio autem, eò quòd princeps huius mundi condemnatus ſit 1.14.13
12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicam, ſed nunc non poteſtis portare 3.20.1. & 4.8.14
13 Quum autem venerit ille, id eſt Spiritus veritatis deducet vos in omnẽ veritatem, non enim loquetur à ſemetipſo: ſed quæcunque audierit loquetur 1.9.1.& 3.2.34.& 4.8.8.& 4.8.13
20 Amen amen dico vobis, flebitis vos & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò triſtes eritis, ſed triſtitia euadet in gaudium 2.8.9
24 Vſque adhuc non petiiſtis quicquam in nomine meo, petite & accipietis vt gaudium veſtrum ſit plenum 3.20.17
26 Illo die in nomine meo petitis 3.20.18
28 Exiui à Patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum & proficiſcor ad Patrem 4.17.26
17.3 Hæc eſt autem vita æterna vt te ſolum cognoſcant eſſe Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum 1.13.26. & 2.6.1.& 3.2.3
5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipſum ea gloria quã habui apud te priùs quàm hic mundus exiſteret 1.3.8.& 1.13.22.& 2.14.2
6 Patefeci nomen tuum hominibus quos dediſti mihi ſelectos è mundo, Tui erãt, & mihi eos dediſti 3.24.1.& 3.24.6
9 Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, ſed pro iis quos dediſti mihi qui tui ſunt 3.22.7
12 Quum eſſem cum eis in mundo, ego ſeruabam eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit, niſi filius ille perditionis, vt Scriptura impleretur 3.22.7. & 3.24.6. & 7.& 9
15 Non rogo vt tollas eos è mundo, ſed ſerues eos à malo 2.5.11
19 Et pro iis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati per veritatem 2.13.1.& 4.& 2.15.6 & 2.17.6.& 3.1.12
21 Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus me à te miſſum eſſe 3.2.24
18.4 Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant in ſe, prodiens dixit eis, Quem quæritis? 2.16.5
36 Reſpondit Ieſus, Regnum meum non eſt ex

eſt ex hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei certarent ne traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non eſt hinc 2.15.3
37 Quiſquis eſt ex veritate, audit vocem meam 4.2 4
38 Dicit ei Pilatus, Quid eſt veritas? & quum hoc dixiſſet, venit rurſum ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo 2.16.5
19.30 Quum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt, &c. 4.18. 3. & 13
34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & ſtatim exiuit ſanguis & aqua 4.14.22
36 Non confringetur vllum os ipſius 1. 16.9
20.8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille diſcipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4
17 Ne me tangito: nondum enim aſcendi ad Patrem meum 2.12.2. & 4.17.29
19 Quum ergo veſpera eſſet die illo primo hebdomadis, & fores eſſent clauſæ illic vbi erant diſcipuli coacti propter metum Iudæorum, venit Ieſus, ſtetítque in medio 4.17.29
22 Et quum hæc dixiſſet afflauit, & dixit eis, accipite Spiritum ſanctum 4.19.7. & 20
23 Si quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: ſi quorum retinueritis, retẽta ſunt 3.4.12. & 4.1.22. & 4.3.10. & 4.6.3. & 4.6.4. & 4.8.4. & 4.11.1. & 4.12.4
28 Dominus meus & Deus meus 1.13.11
31 Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Filium Dei, & credentes vitam habeatis, &c. 3.2 6
21.15 Simõ fili Ionæ, diligis me plus quàm hi? dicit ei, Etiam Domine, Tu noſti quòd amem te: dicit ei, Paſce agnos meos 4.6.3. & 4.11.1. & 4.19 28
18 Quum eſſes iunior cingebas te, & ibas quò volebas, quum autem ſenueris, &c. 3.8.9

ACTA SANCTORVM Apoſtolorum.

1.3 Qvibus etiam ſeipſum poſtquam ipſe paſſus fuit repræſentarat viuũ multis indubitatis ſignis, per dies quadraginta conſpectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei ſpectant 2.16.14. & 3.25.3. & 4.17.17
5 Ioannes quidem aqua baptizauit, vos autẽ baptizabimini Spiritu ſancto iſtis non multis poſt diebus 4.25 18
8 Sed recipietis virtutem Spiritus ſancti, poſtquam ſuperuenerit in vos, eritíſque mihi teſtes & in Ieruſalem, & in tota Iudæa, Samariáque & vſque ad vltimas terras 4.3.12. & 4.19.28
9 Et quũ hæc dixiſſet aſpicientibus ipſis eleuatus eſt: & nubes ſuſceptum eum abſtulit ab oculis eorum 2.16.14. & 3. 25.3. & 4.17.27
10 Ecce viri duo aſtiterunt illis albo veſtitu 1.14.6
11 Hic Ieſus qui ſurſum à vobis receptus eſt in cœlum, ita veniet quemadmodum conſpexiſtis eum proficiſcentem in cœlum 1.14.6. & 2.16.17. & 4.17. 24. & 27
15 Et per eos dies aſſurgens Petrus in medio diſcipulorum, dixit, (erat autem turba capitum eodem loci quaſi centum viginti) 4.3.15
23 Statuerunt igitur duos, Ioſeph, qui vocabatur Barſabas, qui cognominatus eſt Iuſtus, & Matthiam 4.3 13. & 4.3.14
26 Iecerunt igitur ſortes eorum: & cecidit ſors ſuper Matthiam: qui communibus calculis allectus eſt cum vndecim Apoſtolis 4.3.15
2.3 Et viſæ ſunt eis diſpertitæ linguæ inſtar ignis, qui etiam ſedit ſuper vnumquemque eorum 4.15.8
4 Repleti ſunt autem omnes Spiritu ſancto, cœperúntque loqui aliis linguis 4. 19. 8
11 Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſeruabitur 1.13.20
23 Hunc inquam definito conſilio & prouidentia Dei deditum quum accepiſſetis, manibus ſceleratis cruci affixum interemiſtis 1.18.1. & 3.22.6
24 Quem Deus excitauit, ſolutis doloribus mortis, eò quòd impoſſibile erat ipſum ab ea retineri 2.16.11. & 2.16.12
33 Itaque dextera Dei euectus, promiſſum ſanctum Spiritum adeptus à Patre effudit hoc quod vos nunc ſpectatis & auditis 2.16.15
37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4. & 4. 16.22
38 Reſipiſcite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis

donum Spiritus ſancti 4.15.6
39 Vobis facta eſt promiſſio & liberis veſtris & omnibus qui longè ſunt, quoſcunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noſter 4.6.16
41 Qui ergo libenter exceperunt ſermonē eius, baptizati ſunt, & addita ſunt Eccleſiæ die illo capita quaſi ter mille 4.15.6.& 4.17.6
42 Erántque perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5.& 4.17.35. & 4.17.44
3.6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula 1.13.13.&4.19.18
15 Principem autem vitæ trucidaſtis, quē Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos teſtes ſumus 2.17.1
18 Deus autem omnia quæ pronunciauerat per os omnium Prophetarum ſuorum, Chriſtum paſſurum 1.18.1
19 Reſipiſcite igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra 3.3.20
21 Quem oportet quidem cœlo capi, vſque ad tempora reſtitutionis omnium, quæ tempora prædixit Deus per os omnium ſanctorū à ſeculo Prophetarum 2.16.15.& 4.17.29
25 Vos eſtis filij Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres noſtros, &c. 2.10.23.& 2.13.1.& 4.16.15
26 Vobis primùm Deus excitatum filium ſuum Ieſum miſit qui benediceret vobis vnumquemque auertendo ab ipſis ſceleribus 3.3.20
4.12 Nec eſt in alio quoquam ſalus, nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſeruari 2.16.1.& 2.16.14
28 Vt facerent quæcunque manus tua & conſilium tuum prius definierat facienda 1.18.1.& 18.4
32 Multitudinis autem qui crediderant erat cor vnum & anima vna 4.1.3
5.4 Tu non es mentitus hominibus, ſed Deo 1.13.15
16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbium in Ieruſalem, adducens ægrotos ac vexatos à ſpiritibus impuris: qui ſanabantur omnes 4.19.18
29 Obedire oportet Deo potius quàm hominibus 3.3.19
31 Hunc inquam Deus dextera ſua euectū conſtituit principem ac ſeruatorem, vt det reſipiſcentiam Iſraeli & remiſſionem peccatorum 3.3.19
41 Ipſi ergo gaudentes profecti ſunt à cōſpectu conſilij, quòd digni habiti eſſent qui pro nomine Ieſu contumelia afficerentur 3.8.7
6.1 Cæterū per eos dies quum multiplicarentur diſcipuli, ortum eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos, quod ipſorum viduæ diſpicerentur in miniſterio quotidiano 3.2.6
2 Itaque duodecim illi aduocata multitudine diſcipulorum, dixerunt, non eſt æquum nos derelicto ſermone Dei, miniſtrare menſis 3.2.6.& 4.3.15.& 4.11.9
3 Diſpicite ergo fratres 7. viros ex vobis idoneo teſtimonio ornatos, &c. 4.3.9
6 Qui cum precati eſſent, impoſuerunt eis manus 4.3.15
7 Itaque ſermo Dei creſcebat, & valde multiplicabatur numerus diſcipulorum in Ieruſalem 3.2.6
10 Sed non potuerunt reſiſtere ſapientiæ & Spiritui per quem loquebatur Stephanus 3.3.22
7.5 Nec dedit ei poſſeſſionem in ea, nec veſtigium quidem pedis 2.10.13
28 Num tu me vis interimere, quemadmodum interemiſti heri Ægyptium? 4.20.10
44 Tabernaculum teſtimonij fuit patribus noſtris in deſerto, prout præceperat is qui dixerat Moſi vt faceret illud ſecundū exemplar quod viderat 2.7.1
48 Excelſiſſimus ille non habitat in templis manu factis 3.20.30.& 4.1.5
53 Qui accepiſtis Legem per diſpoſitionē Angelorum, nec ſeruaſtis 1.14.9
55 Quum autē eſſet plenus Spiritu ſancto, intentis in cælum oculis vidit gloriam Dei, & Ieſum adſtantem ad dexteram Dei 4.17.17.& 4.17.29
56 Et ait, Ecce, conſpicio cœlos apertos, & Filium hominis adſtantem ad dextram Dei 2.16.15.& 4.17.29
59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocantem & dicentem, Domine Ieſu, ſuſcipe, &c. 1.13.13.& 1.5.2.& 3.25.6
8.13 Simon verò & ipſe credidit, & baptizatus perdurabat apud Philippum, & conſpiciens ſigna, &c. 3.2.10

14 Miſe-

14 Miſerunt ad eos Petrum ac Ioannem 4.6.7 .& 4 15.8

15 Qui quum deſcendiſſent, precati ſunt pro eis, vt acciperent Spiritum ſanctum 4.19 6

16 Nondum enim in quenquam illorum illapſus fuerat, ſed baptizati tantùm fuerant in nomine Ieſu 4.5.6.& 4 19.8

17 Deinde impoſuerũt eis manus, & rece perunt illi Spiritum ſanctum 4.15.8 & 4.16.31.

18 Quum autem conſpexiſſet Simon per impoſitionem manuum Apoſtolorum dari Spiritum ſanctum, obtulit eis pecunias 3.2.10

22 Reſipiſce igitur ab iſta malitia tua, & roga Deum, ſi fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui 4.1.26

27 Is igitur ſurgens profectus eſt, & ecce quidam Æthiops Eunuchus, dynaſtes Candaces reginæ Æthiopum, qui præerat vniuerſis illius opibus, venerátq; adoraturus in Ieruſalem 3.2 32

31 At ait ille, Qui enim poſſim eum audire, niſi quis mihi præierit 3.2.32

37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde, licet 4 14.8

38 Ambo in aquam deſcenderunt Philippus ſimul & Eunuchus, & ille baptizauit eum 4.16.22.& 4.16.31

9.1 Saulus adhuc minas ſpirans ac cædem aduerſus diſcipulos Domini 3.2.6

3 Quum autem iter facerent, factum eſt vt appropinquaret Damaſco, & repente circunfulſit eum lux è cœlo 4.17.17

4 Et quum cecidiſſet in terram, audiuit vocem dicentem ſibi, Saul, Saul, quid me perſequeris? 3.25.3.& 4.17.29

6 Surge & ingredere vrbem, & dicetur tibi quid te oportet facere 4 3.3

10 Erat autem quidam diſcipulus Damaſci, nomine Ananias, ad quẽ dixit per viſum Dominus, Anania, & ille ait, Ecce ego adſum Domine 3 2.6

13 Domine audiui ex multis de viro iſto quot malis affecerit ſanctos tuos in Ieruſalem 1.13.13

14 Quinetiam hoc loco habet poteſtatem à principibus Sacerdotum vinciẽdi omnes qui inuocant nomen tuum ibidem

15 Inſtrumentum electum eſt mihi ille 4.3.5

17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domum illam, & impoſitis manib. dixit, Saul frater, Dominus miſit me (Ieſus inquã qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt viſum recipias 4.19.10

19 Fuit autem Saulus cum diſcipulis qui erant Damaſci per dies aliquot 3.2.6

25 Acceptum igitur eum diſcipuli nocte, per murum demiſerunt, fune ſummiſſum in ſporta ibid.

35 Ioppæ autem fuit quædam diſcipula nomine Tabitha, quæ ſi interpreteris, dicitur Caprea. Hęc erat diues operũ bonorum & eleemoſynarum quas prę ſtabat ibidem

38 Quum autem Lydda eſſet prope Ioppem, diſcipuli, audito Petrũ illic eſſe, duos viros miſerunt ad eum ibid.

40 Eiectis verò omnib. foras, Petrus poſitis genibus precatus eſt 4.19.2

10.2 Pius ac timens Deum, cum tota domo ſua, & præſtans eleemoſynas multas populo 4.19.2.& 3.24.10

3 Qui quum aſſiduè precaretur Deum, vidit per viſum manifeſtè quaſi hora diei nona Angelum Dei introeuntem, 4.3.3

25 Vt autem factum eſt vt introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accidẽs ad eius pedes adorauit 2.12.3

31 Dixítq; Corneli, exauditæ ſunt preces tuæ, & eleemoſynæ tuæ commemoratę ſunt in conſpectu Dei 3.2.32

34 In veritate comperio Deum non accipere perſonam 3.17.4.& 3.23.10

42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo: ac teſtificaremur eum eſſe qui definitus ſit à Deo iudex viuorum & mortuorum 2.16.17

43 Huic etiam omnes Prophetæ teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum 3.4.25.& 3.5.2

44 Adhuc loquente Petro verba iſta, illapſus eſt Spiritus ſanctus in omnes qui audiebant hunc ſermonem 4.16.31

48 Iuſſitque eos baptizari in nomine Domini 4.15.19

11.3 Ad viros præputium habẽtes introiſti, & vnà ediſti cum eis 4.6.7

4 Exorſus autem Petrus omnia expoſuit eis ordine 4.6.7

16 Memini autem illius dicti Domini cũ diceret, Iohannes quidẽ baptizauit

aqua, vos verò baptizabimini Spiritu ſancto 3.2.3.& 4.15.18
18 His autem auditis quieuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes: nempe etiã gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vitam 3.3.21
26 Ita vt diſcipuli nominarentur primũ Antiochiæ Chriſtiani 3.2.6.& 4.16.31
29 Singuli autem diſcipulorum, prout cuiq; ſuppetebat, decreuerunt aliquid ſubſidio mittere 3.2.6
12.15 At illi dicebant, Angelus eius eſt 14.7
13.2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui 4.12.14
3 Quũ igitur ieiunaſſent & precati eſſent & impoſuiſſent eis manus dimiſerunt eos 4.3.15.& 4.12.14.& 4.12.16
36 Dauid quidem quum ſua ætate inſeruiſſet Dei conſilio, obdormiuit, & adiunctus eſt patribus ſuis, ſenſitque corruptionem 3.20.23
38 Notum ſit igitur, vobis, fratres, annuntiari vobis remiſſionem peccatorum per iſtum 3.11.3. & 3.11.22
39 Et ab omnibus à quibus per Legẽ Moſis abſolui nõ potuiſtis, per hunc quemuis qui credat abſolui 2.17.5.& 3.11.3
43 Qui alloquentes eos, perſuaſerunt eis vt perſeuerarent in gratia Dei 2.5.8
48 Gentes autem hæc audientes gauiſæ ſunt, & glorificabant ſermonem Domini, & crediderunt quotquot erãt ordinati ad vitam æternam 3.2.11.& 3.24.2. & 3.24.3
52 Diſcipuli verò replebantur gaudio & Spiritu ſancto 3.2.6
14.16 Qui præteritis ætatibus ſiuit omnes Gentes ſuis ipſarum viis incedere 1.5.13. & 2.11.11
20 Sed quum cinxiſſent eum diſcipuli, ſurrexit, & ingreſſus eſt vrbem 3.2.6
22 Oportet nos per multas oppreſſiones ingredi in regnum Dei 3.8.1. & 3.18.7. & 3.25.8
23 Quúmque ipſi per ſuffragia creaſſent per ſingulas Eccleſias Presbyteros, precatíque eſſent cum ieiuniis, commendarunt eos domino in quem crediderant 4.3.7.& 4.3.12.& 4.3.15.& 4.12.16
15.7 Quum autem multa diſceptatio fuiſſet, ſurgẽs Petrus dixit eis Viri fratres, vos ſcitis Deum iampridem inter nos elegiſſe me 4.6.7
9 Nihilque diſcreuit inter nos & illos, fide purgatis, &c. 3.14.8. & 4.14.4
10 Nunc ergo quid tentatis Deum, impoſito iugo ceruici diſcipulorum 3.2.6
11 Imò per gratiam domini Ieſu Chriſti credimus nos ſeruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
20 Sed ad eos ſcribẽdum vt abſtineant à pollutionibus idolorũ, & ſcortatione, & ſuffocato, &c. 4.10.17.& 4.10.21
29 Videlicet vt abſtineatis ab iis quæ sũt immolata ſimulacris, &c. 4.10.17
16.1 Peruenit autem Derben & Lyſtrã: & ecce diſcipulus quidã erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiuſdã Iudææ fidelis, &c. 3.2.6
3 Eum itaque voluit Paulus ſecum proficiſci, & aſſumptum eum circuncidit, propter Iudæos qui in illis locis erant: 3.19.12
14 Quædam autem mulier nomine Lydia quæ purpuram vẽdebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.24.13
15 Quum verò baptizata fuiſſet & familia eius, &c.
33 Et baptizatus eſt ipſe, & omnes domeſtici illius loco 4.16.8
37 Paulus autem dixit eis, Cæſos nos publicè, indicta cauſa, quum ſimus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos eiiciunt? non profectò: ſed veniant ipſi, & nos educant 4.20.19
17.27 Vt quærerent Deum, ſi fortè palpãdo eum inuenirent, quanquã profectò non lõgè abeſt ab vnoquoq; noſtrûm 1.5.3.& 1.5.8.& 1.5.13
28 Per ipſum enim viuimus & mouemur, & ſumus, ſicut & quidam veſtratium poetarum dixerunt: nam huius progenies etiam ſumus 1.15.5.& 1.16.1.& 1.16.4
29 Progenies ergo Dei quum ſimus, non debemus exiſtimare auro aut argento, aut lapidi, ſculpturæ artificij aut commentationis hominum numẽ eſſe, &c. 1.11.2
30 Temporibus igitur iſtis ignorãtiæ diſſimulatis Deus nunc denuntiat omnibus vbique hominibus vt reſipiſcant 3.3.7
32 Quum audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, alij quidem cauillabantur, &c. 3.25.7

18.18 Quum

18.18 Quum totondiſſes caput Cenchreis: habebat enim votum 4.19.26
23 Confirmans omnes diſcipulos 3.2.16
19.1 Vbi quum diſcipulos inueniſſet, dixit eis,&c. ibidem
3 In quid ergo baptizati eſtis? at illi dixerunt,in Ioannis baptiſma 4.15.8.& 4.15.18
4 Ioannes quidem baptizauit baptiſmo reſipiſcentiæ,dicens populo vt in eum qui venturus erat poſt ipſum crederet 4.15.7
5 His igitur auditis baptizati ſunt in nomen Domini Ieſu 4.15.6.& 4.15.8.& 4.15.18
6 Et cum eis impoſuiſſet manus Paulus, venit Spiritus Sanctus in eos : & loquebantur linguis, & prophetabant 4.3.15
12 Ita vt etiam ad ægrotos deferrentur à corpore eius ſudaria ſeu ſemicinctia, & diſcederent ab eis morbi, & ſpiritus mali ab eis exirent 4.19.18
12 Agreſſi ſunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exorciſtis nominare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomen Domini Ieſu,dicentes: Adiuramus vos per Ieſum quem Paulus prædicat 4.19.24
20.1 Poſtquam autem ceſſauit tumultus quum aduocaſſet Paulus diſcipulos,& complexus eſſet.&c. 3.2.6
10 Quum deſcendiſſet autem Paulus, ruit in eum,& complexus dixit,Ne tumultuamini , anima eius enim in ipſo eſt 4.19.19
17 Miſſis autem Muleto nuntiis Epheſum, accerſiuit Presbyteros Eccleſiæ 4.3.8
18 Vos ſcitis à primo die quo ingreſſus ſum Aſiam , quomodo vobiſcum per omne tempus fuerim 4.3.7
20 Vt nihil ſubterfugerim eorum quæ vobis cõducerent , quominus ea vobis annuntiarem,& docerem vos publicè, & per ſingulas domos 4.1.22. & 4.3.6 & 4.11.14
21 Teſtificans Iudæis ſimul & Græcis cõuerſionem ad Deum , & fidem in dominum noſtrum Ieſum 3.2.1. & 3.3.2. & 3.3.5
26 Teſtor vos hodierno die, me purũ eſſe à ſanguine omnium 4.4.3.& 4.12.2
28 Attendite igitur vos ipſos , & totum gregem in quo vos Spiritus ſanctus cõſtituit epiſcopos ad paſcendam Eccleſiam Dei , quam proprio illo ſanguine acquiſiuit 1.13.11.& 2.14.2.& 3.5.2.&3.11.8.& 4.3.8.& 4.5.8
29 Ego hoc noui , poſt diſceſſum meum lupos graues, non parcentes gregi,ingreſſuros eſſe in vos 4.9.4
30 Et ex vobiſipſis exorituros qui loquãtur peruerſa, vt diſcipulos poſt ſe abſtrahant ibid.
31 Ideo vigilate , memores me per triennium nocte & die non ceſſaſſe cum lacrymis monere vnumquemque 4.3.6
36 Et quum hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis orauit cum illis omnibus 4.19.2
21.4 Permanſimus autem ibidem dies ſeptem inuentis diſcipulis 3.2.6
22.1 Viri fratres & patres , audite meam qua nunc apud vos vtor defenſionem 3.20.19
16 Exurge & baptizare, & ablue peccata tua,inuocato nomine Domini 4.15.15
18 Et vidi eum qui mihi dixit,Feſtina, & exi citò ex Ieruſalem:quoniam nõ recipient teſtimoniũ tuum de me 4.17.17.& 4.17.29
25 Quum autem adſtrinxiſſent eum loris dixit adſtanti Centurioni Paulus, Nũ hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
23.1 Intentis autem in conſeſſum oculis Paulus ait,Viri fratres, Ego omni conſcientia bona, ſeruiui Deo ad hunc vſque diem 3.17.14
8 Sadducæi quidem dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum 1.14.9.& 1.15.2.& 2.10.23.& 3.25.5
12 Orto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerunt ſeſe , dicentes , neque eſuros ſe , neque bibituros vſquequo trucidaſſent Paulum 4.13.3
24.12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo diſſerentem, aut coitionem turbæ facientem, neque in ſynagogis,neque in vrbe 4.20.19
15 Et ſpem habeam in Deum, fore quam etiam ij ipſi expectant reſurrectionem mortuorum , tum iuſtorum tum iniuſtorum 3.25.9
26 In hoc igitur me exerceo,vt conſcientiam habeam ſine offendiculo , apud

Deum & apud homines ſemper 3.19.16.& 4.10.4.

25.10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris ſto, vbi me oportet iudicari, Iudæis nulla in re iniuriam feci, ſicut & tu pulchrè noſti 4.20.19

11 Nam ſiquam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuſo mori: ſin verò nihil eſt eorum quorum iſti me accuſant, nemo poteſt me illis condonare: Cæſarem appello 4.20.19

26.17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus ad quas nunc te mitto 3.2.1

28 Vt aperias oculos eorum vt ſe conuertant à tenebris ad lucem, & à poteſtate Satanæ ad Deum, vt remiſſionē peccatorum & ſortem inter ſanctificatos accipiant, per fidem quæ eſt in me ibidem

20 Sed iis primùm qui ſunt Damaſci, & Hieroſolymis, & per omnē regionem Iudææ, deinde & gentibus annuntiauī vt reſipiſcerent & reciperent ſe ad Deum, opera facientes digna iis qui reſipiſcunt 3.3.5

28.15 Vnde quū audiſſent fratres de rebus noſtris prodierunt nobis in occurſum 4.6.17

16 Quum autem veniſſemus Romam, Cēturio tradidit vinctos præfecto exercituum 4.6.15

25 Rectè ſanè Spiritus ſanctus loquutus eſt per Eſaiam Prophetam Patribus noſtris 1.13.15

AD ROMANOS.

1.1 Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, ex Dei vocatione Apoſtolus ſeparatus ad prædicandam Euangelium Dei, 2.14.6.& 4.3.10

2 Quod ante promiſerat per prophetas ſuos in Scripturis ſanctis 2.10.3

3 De filio ſuo (facto ex ſemine Dauidis ſecundum carnem 2.13.1.& 2.13.3.& 2.14.6

4 Declarato filio Dei potenter ſecundū Spiritum ſanctificationis, per reſurrectionem à mortuis) nempe Ieſu Chriſto domino noſtro 2.16.13.& 4.19.22

5 Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gētes, &c. 3.2.6.& 3.4.8. & 3.2.29

7 Gratia vobis ſit & pax à Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13

9 Teſtis eſt mihi Deus cui ſeruio ſpiritu meo in Euāgelio Filij ipſius, quòd indeſinenter meminerim veſtri 2.8.17

16 Non me pudet Euangelij Chriſti: potentia Dei ſiquidem eſt ad ſalutē cuiuis credenti, Iudæo in primis tum etiam Græco. 2.9.4.& 2.10.3.& 3.2.29.& 4.1.5

17 Iuſtitia enim Dei per illum retegitur ex fide in fidē ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus ex fide viuet 3.2.29. & 3.11.19.& 3.2.32

19 Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt manifeſtum eſt ipſis: Deus enim eis manifeſtum fecit 1.5.1.& 1.5.13

21 Propterea quòd cum Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt, ſed vani facti ſunt in ratiocinationibus &c. 1.5.12

22 Quum ſe profiterentur ſapientes, ſtulti facti ſunt 1.4.1

26 Propterea tradidit eos Deus fœdis affectibus, &c. 1.18.2

28 Et ſicut non viſum eſt eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minimè conueniebant 1.18.2

2.6 Qui reddet vnicuique ſecundum opera ipſius 3.16.3.& 3.18.1

11 Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum 3.23.10

12 Quicunque enim ſine Lege peccauerunt, ſine Lege quoque peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt, per Legem damnabuntur 2.2.22

13 Non enim qui audiunt Legē, iuſti ſunt apud Deum, ſed qui Legem præſtant iuſtificantur 3.11.11.15.& 3.17.13

14 Nam quum Gentes quæ Legem non habent natura quæ Legis ſunt faciant, iſti Legem non habentes 2.2.22

15 Vt oſtendant opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, vnà teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuò accuſantibus, &c. 3.19.15.& 4.10.3

25 Si tranſgreſſor Legis fueris, circunciſio tua facta eſt præputium 4.14.24

3.4 Imò eſto Deus verax, omnis autem homo mendax 4.15.17

9 Quid igitur? præcellimus? nullo modo: nam ante criminati ſumus Iudæos & Græcos omnes eſſe ſub peccato 3.4.6

10 Sicut ſcriptum eſt, Non eſt iuſtus ne

vnus

vnus quidem 2.1.9.& 2.3.2. & 2.5.3
12 Non eſt qui faciat quod bonum eſt, non eſt vſque ad vnum 2.3.3
15 Veloces pedes eorum ad effundẽdum ſanguinem ibidem
19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege ſunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei 2.7.8. & 2.10.3.& 3.4.6
20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iuſtificabitur in conſpectu eius: per Legem enim agnitio peccati 2. 5.6. & 2.7.7.& 3.11.19
21 Nunc verò abſque Lege iuſtitia Dei patefacta eſt, comprobata teſtimonio Legis & prophetarum 2.9.4.& 2.10.3. & 3.11.18.& 3.11.19
23 Iuſtificantur autem gratis, id eſt eius gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto 2.5.3.& 2.6.5.& 2.17.5.& 3.4.30.&3.11.4.& 3.11.19.& 3.15.16.& 3. 20.45
24 Quem propoſuit Deus vt eſſet placamẽtum per fidem, in ſanguinem ipſius, ad declarandam iuſtitiam ſuã, per remiſſionem præcedentium peccatorum ex Dei tolerantia 4.15.3
25 Ad declarandam iuſtitiam ſuam præſenti tempore: vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu 3.11.12. 3.13.1.& 3.13.2.& 3.14.17
26 Vbi igitur glorificatio? excluſa eſt, per quam legem? operum? non, imò per legem fidei 3.11.13.& 3.13.2
4.2 Nam ſi Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, habet quod glorietur, at nõ apud Deum 3.11.13.& 3.11.18
3 Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei pro iuſtitia 3.17.8. & 3.17.10
4 Ei qui operatur merces non imputatur ex gratia, ſed ex debito 3.11.20
5 Ei vero qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides ſua pro iuſtitia 3.11.3.& 3.11.6
6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iuſtitiam abſque operibus dicens 2.7.5.& 3.11.4.& 3.11.20.& 11.22
7 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum obtecta ſunt peccata, 2.11 12
10 Quomodo ergo imputata eſt? cum eſſet in circunciſione, an quum eſſet in præputio? &c. 4.16.3
11 Et ſignum accepit circũciſionis, quod obſignaret iuſtitiam fidei, quæ fuerat in præputio 4.14.5.& 4.14.21. & 4.14. 23.& 4.16.20
12 Et pater circũciſionis, iis videlicet qui non ſolùm ſunt ex circunciſione, &c. 4.16.12
13 Non enim per Legem promiſſio ceſſit Abrahæ, aut ſemini eius vt eſſet hæres mundi, ſed per iuſtitiam fidei 3. 14.11
14 Etenim ſi ij qui ex lege ſunt, hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & vana reddita eſt promiſſio 3.11.11.& 3.13.3
15 Nam lex iram efficit: ſiquidem vbi nõ eſt lex, ibi nec tranſgreſſio eſt 2.7.7.& 3.11.19
17 Sicut ſcriptum eſt (patrem multarum gentium cõſtitui te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificante mortuos, & vocante quæ nõ ſunt, tanquam ſint 2.10.11.& 3.2.15.& 3.14.5
21 Ac planè perſuaſum habẽs, eum quod promiſerat, poſſe etiam facere 3.2.31
25 Traditum in mortem propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtri 2.15.5.& 2.16.3.& 8.17.5
5.1 Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum 3.2.16.& 3.13.6
3 Scientes quòd oppreſſio patientiã efficiat 3.8.3
5 Porrò ſpes non pudefacit, quòd charitas Dei effuſa ſit in cordib. noſtris per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis 3.1.2.& 3.2.12
8 Commendat autem ſuam charitatem erga nos Deus, quòd quũ adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit 2.12.4. & 2.16.4.&3.4.25
9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur nunc multò magis per eum ab ira 2.16 5
10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo, per filij eius mortem, multò magis reconciliati ſeruabimur per vitam ipſius: 2.16. 2.& 2.6.5. & 2.17.3.& 2.17.4.& 2.17.6. & 3.11.21. & 3.14.6
12 Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors tranſiit, in quo omnes peccarunt 2.1.6

& 2.1.8.& 2.13.4
15 At non vt offenſa, ita etiam eſt quod Deus glorificatur, nam ſi illius vnius offenſa multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiam quæ eſt vnius hominis Ieſu Chriſti, &c. 3.5.4
16 Neque vt illud quod introiit per vnū qui peccauit, ita eſt beneficium: nam reatus quidem ex vna offenſa introiit ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offenſis ad iuſtificationem 2.17.3. & 2.17.4
19 Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores cōſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam, iuſti conſtituentur multi 2.1.4.& 2.16.5.& 2.17.3 & 3.11.4.& 3.11.9.& 3.11.12.& 3.11.23.& 4.14.21
20 Lex verò introiit vt augeretur offenſa, ſed vbi auctum eſt peccatum, ibi ſuperabundauit gratia 2.5.6.& 5.7.7
6.3. An ignoratis nos quotquot baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius eſſe baptizatos? 4.15.5
4 Sepulti igitur ſumus vnà cum eo per Baptiſmum in mortem: vt ſicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos in noua vita ambulemus, 2.8.31.& 2.16.7.& 2.16.13. & 3.3.5. & 4.16.16.& 4.16.21.& 4.19 8
6 Illud ſcientes, veterem illum noſtrum hominem cum illo crucifixum eſſe, vt eneruetur corpus peccati, ne poſthac nos ſeruiamus peccato 3.3.9. & 3.3.11
12 Ne regnet igitur peccatum in mortali veſtro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13
14 Peccatum vobis non dominabitur, nō enim eſtis ſub Lege, ſed ſub gratia 3.19 6.& 4.15.12
18 Liberati igitur à peccato, mancipati eſtis iuſtitiæ 3.6.3.& 3.16.2
19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis veſtræ. Itaq; ſicut ſtitiſtis membra veſtra ſeruа impuritati & iniquitati ad patrandam iniquitatem, &c. 1.24.10.& 3.25.8
23 Stipendia peccati mors, donum autem Dei eſt vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro 2.8.58.& 3.2.16 & 3.13.6
7.1 An ignoratis fratres (peritos enim alloquor) Legē tantiſper dominari homini quoad ipſe vixerit? 4.15.12
7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit, imò peccatum non cognoui niſi per Legem, &c. 2.5.6.& 2.7.6
12 Itaque lex ipſa quidem, ſancta, & mādatum illud ſanctum, iuſtum ac bonū 2.9.4
14 Scimus enim Legem eſſe ſpiritualem 2.8.6
15 Quod enim perpetro, non agnoſco: nō enim quod volo, hoc ago, ſed quod odi, hoc facio 2.2.27
18 Noui enim in me non habitare, (id eſt in carne mea) bonum: nam velle adeſt mihi, &c. 2.1.9
19 Non facio bonum quod volo: ſed malum quod nolo hoc ago: 2.2.27.& 3.3.1
20 Quod ſi id facio quod ego nolo, non amplius ego id perpetro: ſed peccatum quod in me habitat id perpetrat 2.2.27
23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ. & captiuum reddentem me legi peccati quæ eſt in membris meis 3.3.14
24 Miſer ego homo: quis me eripiet ex iſto corpore mortis? 3.9.4.& .11.11.& 4.15.12
8.1 Nulla igitur nunc eſt cōdemnatio iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, id eſt, qui nō ſecundum carnem incedunt, 3.4.28. & 4.15.12
3 Quum enim Legis impotentia nihil poſſet in carne, Deus ſuo ipſius Filio miſſo conformato carni peccato obnoxiæ, ídque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5.& 2.12.4.& 2.13.1 & 2.13.4.& 2.16.6.& 3.2.32 & 3.4.27.& 3.1.23
6 Nam intelligentia carnis, mors eſt: intelligētia verò ſpiritus vita & pax 2.3.1
7 Propterea quòd intelligētia carnis, inimicitia eſt aduerſus Deū, Legi enim Dei non ſubiicitur: nam ne poteſt quidem 2.1.9 & 3.3.8. & 3.20 24
9 Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſiquidem ſpiritus Dei habitat in vobis: quod ſiquis ſpiritum Chriſti non habet, is non eſt eius 3.1.2.&3.2.39.& 4.17.12
10 Porrò ſi Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam 2.1.6. et 3.1.3.et 3.2.24. et 3.25.3.et 4.17.12

11 Si

11 Si ſpiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora veſtra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1.13.18.& 3.1.2.& 3.2.39.& 3.25.3.& 3.25.8.& 4.17.12

14 Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij ſunt filij Dei 3.2.39

15 Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis rurſum ad metum, ſed accepiſtis Spiritum adoptionis, &c.2.11.9.& 2.14.5.& 3.1.13.& 3.2.11.& 3.13.5.&3.20.1.& 3.24.1.& 4.19.22

16 Qui ipſe Spiritus teſtatur vna cum ſpiritu noſtro nos eſſe filios Dei 3.2.39

17 Quòd ſi filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, &c. 2.12.2

19 Res creatæ quaſi exerto capite obſeruantes, expectant reuelationem filiorum Dei 3.9.1.& 3.25.2

20 Res creatæ vanitati ſubiectæ ſunt, non ſua ſponte, &c. 2.1.5

21 Scimus omnes res creatas vnà ſuſpirare & vnà parturire ad hoc vſque tempus 2.1.5.& 3.25.2

22 Neque verò ille ſolùm, ſed & ipſi qui primitias ſpiritus habemus, noſipſi, inquã apud noſipſos ſuſpiramus, adoptionem expectantes, id eſt redemptionem corporis noſtri 3.18.3.& 3.25.11

23 Spe ſeruati ſumus, ſpes autem ſi cernatur, non eſt ſpes, &c. 2.9.3

24 Si verò quod non videmus ſperamus, nempe per patientiam expectemus, 3.2.41.& 3.2.43.& 3.25.1

25 Itidem autem & ſpiritus vnà ſubleuat infirmitates noſtras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus, &c. 3.20.5

26 Qui ſcrutatur corda, nouit quis ſenſus Spiritus: quia ſecundum Deum interpellat pro ſanctis 3.20.5.& 3.20.34.& 3.18.7.& 3.24.1

28 Quos præſciuit, eoſdem prædeſtinauit, vt conformes fiant imagini filij ſui, vt is ſit primogenitus inter multos fratres, 2.13.2.& 3.1.1.& 3.13.& 3.5.1.& 3.15.8

29 Quos verò prædeſtinauit, eos etiã vocauit: & quos vocauit eos etiam iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, &c.2.5.2.& 3.14.20.& 3.18.4.& 3.24.6

31 Is quidem qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eũ, quî non etiam cum eo nobis omnia nobis gratificabitur? 2.14.7.& 2.17.6.& 2.24.5

32 Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei? Deus is eſt qui iuſtificat 3.11.3.& 3.11.6.& 3.11.11

33 Quis eſt qui condemnet? Chriſtus is eſt qui mortuus eſt, imò verò qui etiam excitatus eſt, qui etiam eſt ad dextram Dei, &c. 2.16.13.& 2.16.16.& 2.18.& 3.20.20

34 Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? num oppreſſionum anguſtia, num perſequutio, num fames, num nuditas, nũ periculum, num gladius? 3.13.5

35 Cauſa tua occidimur totum diem, habiti ſumus velut oues deſtinatæ mactationi 3.9.6.& 3.25.3.& 3.14.19

37 Nam mihi perſuaſum eſt neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura 3.2.16.& 3.2.40.& 3.15.8.& 3.24.6

38 Neque ſublimitatem, neque profunditatem, neque rem vllam aliam creatam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro 3.2.16.& 3.2.28.& 3.2.40

9.3 Optarim enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto, pro fratribus meis, cognatis inquam meis ſecundum carnem: 3.2.35

5 Quorum ſunt Patres, & ij ex quibus Chriſtus quòd ad carnem attinet, qui eſt ſupra omnes Deus laudandus in ſecula, Amen. 1.13.11.& 2.13.3.& 2.13.1.& 2.14.6

6 Non omnes qui ſunt ex patre Iſraele, ſunt Iſrael 3.22.4.& 4.2.3

7 Neque quia ſunt ſemen Abrahæ, ideo omnes ſunt filij: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen 3.21.7.& 4.16.14

8 Hoc eſt, non qui filij carnis, ij filij Dei: ſed qui ſunt filij promiſſionis, cenſentur in ſemine 3.21.7

11 Nondum natis pueris, quum nihil feciſſent boni vel mali, vt propoſitũ Dei quod eſt ſecundum ipſius electionem 3.22.4

12 Non ex operibus ſed ex vocante, firmum maneret, dictum eſt ei, Maior

ſeruiet minori 3.2.25
13 Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau verò odio habui 3.21.7. & 3.22.11
14 Quid igitur dicemus? num iniuſtitia eſt apud Deum? Abſit 3.22.8
15 Miſerebor cuius miſertus fuero, & cōmiſ. rabor quem commiſeratus fuero 3.22.6
16 Nempe igitur electio non eſt eius qui velit, neque eius qui currat, ſed miſerentis Dei 2.1.4.& 2.5.17.& 3.24.1
17 Ad hoc ipſum excitaui te vt oſtendam in te poteſtatem meam, &c. 3.24.14
18 Itaque cuius vult miſeretur, quem autem vult indurat 1.18.2.& 3.22.11
20 Imò verò, ô homo, tu quis es qui ex aduerſo reſponſas Deo? 3.23.1.& 3.23.4. & 3.24.16
21 An non habet poteſtatem figulus in lutum, vt ex eadem maſſa, &c. 3.17.5
22 Quid verò ſi volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, pertulit multa lenitate vaſa iræ, &c. 1.14.18.& 3.23.1
24 Quos etiam vocauit nimirum nos non ſolùm ex Iudæis, verùm etiam ex Gentibus 3.24.16
27 Eſaias autem clamat ſuper Iſrael, Etiamſi fuerit numerus filiorum Iſrael vt arena maris, reliquiæ ſeruabuntur 3.21.7
32 Offenderunt ad lapidem offendiculi 1.13.23
33 Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offenſionis 1.13.11
34 Quiſquis credit in eum non pudefiet 1.13.13
10.3 Nam ignorantes Dei iuſtitiã, & propriam iuſtitiam ſtudentes, &c. 3.11.13
4 Finis Legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam cuiuis credenti 1.6.2.& 2.6.4.& 2.7.2. & 3.22.6.& 4.8.13
5 Qui præſtiterit ea, viuet per illa 3.11.14. & 3.11.17.& 3.17.3
6 At quæ ex fide eſt iuſtitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendet in cælum? &c. 1.17.2
7 Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reducere ibidem
8 Hoc eſt verbum illud fidei quod prædicamus 2.5.12.& 3.2.29.& 3.2.30.& 4.14.14
9 Quòd ſi confeſſus fueris ore tuo dominum Ieſum, & credideris in, &c. 3.11.4
10 Corde creditur ad iuſtitiam, ore autē confeſſio fit ad ſalutem 3.2.2.& 3.2.8
11 Quiſquis credit in eum non pudefiet 1.13.13
14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quem non crediderint? &c. 3.20.1.& 3.20.11
17 Fides ex auditu: auditus, &c. 3.20.27. & 4.1.5.& 4.8.9.& 4.16.19.& 4.6.31
11.2 Non abiecit Deus populum ſuum quem præcognouit, &c. 3.22.6
4 Sed quid dicit ei diuinum reſponſum? feci vt remanſerint mihi ſeptem millia virorum qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2
5 Ita igitur & hoc tempore reſeruatio ſecundum electionem gratuitam facta eſt 3.21.1.& 3.21.7
6 Quòd ſi per gratiam, non iam ex operibus, alioqui gratia iam non eſt gratia, &c. 3.14.5
16 Quòd ſi primitiæ ſanctæ, ſancta etiam maſſa, & ſi radix ſancta eſt, etiam rami 4.16.15
17 Quòd ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu verò quum eſſes oleaſter inſitus es pro ipſis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1
20 Rectè per infidelitatem defracti ſunt, tu verò per fidem ſtas ne efferto animo, ſed time 2.3.22.& 3.24.6
26 Et ita totus Iſrael ſeruabitur, ſicut ſcriptum eſt, veniet ex Sion ille liberator & auertet impietates Iacob 3.3.21
29 Dona & vocatio Dei eiuſmodi ſunt vt eorum ipſum pœnitere non poſſit 4.16.14
32 Concluſit Deus omnes in contumacia, vt omnium miſereretur 2.7.8. & 3.23.11.& 3.24.16
33 O profundas diuitias tum ſapientiæ, tum cognitionis Dei, quàm inſcrutabilia ſunt eius iudicia, & eius viæ imperueſtigabiles 1.17.2.& 3.23.5
34 Quis cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à conſilio 3.2.34 & 4.18.19. & 4.19.2
35 An quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5.& 3.22.3.& 3.23.11
36 Nam ex eo, & per eum, & in ipſum ſunt omnia 2.8.13
12.1 Precor igitur vos fratres, per miſerationes Dei, vt ſiſtatis corpora veſtra hoſtiam

hoſtiam viuam,ſanctam, acceptā Deo, rationalem illum cultum veſtrum 2.5.4.& 3.7.1.& 3.16.3. & 4.18.16
2 Et ne cōfiguremini ſeculo iſti,ſed trāſformemini per renouationem mentis veſtræ,ad hoc vt probetis quæ ſit voluntas Dei, bona illa, accepta, ac perfecta 2.1.9.& 4.16.4
3 Prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei 4.13.3. & 4.16.4
4 Quemadmodum in vno corpore membra multa habemus,membra autem omnia non habent eandem actionem 3.16.2
6 Siue prophetiam, prophetemus pro proportione fidei 4.16.4. & 4 17.32
7 Siue miniſterium, verſemur in miniſtrando:tum is qui docet in docendo 4.3.8
8 Tum qui exhortatur in exhortatione: qui diſtribuit cum ſimplicitate : qui præeſt cum diligentia : qui miſeretur cum hilaritate 4.3.8.& 4.3.9. & 4.11. & 4.20.4
10 Fraterna charitate alij ad alios amandos propenſi: honore alij aliis præeuntes 3 7.4
14 Benedicite iis qui vos inſectantur,benedicite, inquam, & ne imprecamini 4 20.20
19 Non voſmetipſos vlciſcimini, dilecti, ſed date locum iræ:ſcriptum eſt enim, Mihi eſt vltio,ego repēdam, dicit Dominus 4.20.19
21 Ne vincitor ab eo quod malum eſt,ſed vince bonitate malitiam 4.20.20
13.1 Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubiecta eſto, non enim eſt poteſtas niſi à Deo: & quæ ſunt poteſtates,à Deo ſunt ordinatæ 3.19.15.& 4.10.3.& 4.10.5.& 4.20.4.& 4.20.7.& 4.20.23
4 Princeps enim Dei miniſter eſt tuo bono : quòd ſi feceris quod malum eſt, metue,non enim temerè gladium geſtat,nam Dei miniſter eſt, vltor ad irā ei qui quod malum eſt fecerit 4.20.10.& 4.20.17.& 4.20.19
5 Quapropter neceſſe eſt ſubiici,non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam 3.19.15.& 4.10.3.& 4.20.22
6 Propter hoc enim tributa ſoluitis : ſiquidē Dei miniſtri ſunt in hoc ipſum incumbentes 4.20.13
8 Nemini quicquam debere, niſi vt alij alios diligatis:nam qui diligit alterum Legem impleuit 2.8.57
9 Siquidem illud, Non mœchaberis,non occides, non furaberis, non falſum teſtimoniū dices,& ſi quod aliud eſt mādatum,in hoc ſermone ſummatim cōprehenditur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum 2.8.57
14 Sed induimini Domino Ieſu Chriſto, & carnis curam ne habere, ad explendas cupiditates 3.1.1.& 3.10.1
14.1 Eū qui fide eſt infirmatus aſſumite, non tamen ad certamina diſputationum 3.10.11
5 Alius quidem æſtimat diem præ die, alius quidem peræquè æſtimat quemuis diem, vnuſquiſque in animo ſuo plene certus eſto 2.8.33
10 Omnes ſiſtemus apud tribunal Chriſti 1.13.23.& 3.5.8
11 Scriptum eſt enim,viuo ego,dicit Dominus:quoniam mihi ſeſe flectet omne genu,& omnis lingua cōfitebitur Deo 1.13.11.& 1.13.25.& 3.25.7
13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: ſed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.1.1.& 4.10.10
14 Noui & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum,nihil eſſe impurum per ſe, ſed ei qui exiſtimat aliquid eſſe impurum 3.19.8
17 Non eſt regnum Dei eſca & potus,ſed iuſtitia & pax, & gaudium per Spiritū ſanctum 2.15 4.& 2.17.4
22 Tu fidem habes: apud temetipſum habe coram Deo.Beatus qui non cōdemnat ſeipſum in eo quod approbat 3.19.8
23 Qui verò ambigit ſi ederit,condemnatus eſt,quoniam non edit ex fide:quicquid verò ex fide non eſt,peccatum eſt 3.5.10.& 3.15.6.& 4.13.17.& 4.15.22
15.1 Debemus nos qui firmi ſumus, imbecillitates infirmorum portare, ac nō indulgere nobiſipſis 3.19.11
5 Deus autem patientiæ,& conſolationis author, det vobis vt eodem animo in vos mutuò affecti ſitis,ſecūdum Ieſum Chriſtum 4.2.5
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum, ac patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti 3.20.29. & 3.20.3

8 Illud autem dico, Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, vt confirmaret promiſſiones patrum 3.2.32.& 4.16.15
12 Erit radix Ieſſe, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipſo Gentes ſperabunt 1.13.13
19 Adeò vt ab Ieruſalem & circumiacentibus regionibus, vſque ad Illyricum, impleuerim prædicãdi Euangelij Chriſti munus 4.3.4
20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, non vbi nominatus eſſet Chriſtus ibid.
25 Nunc autem proficiſcor Hieroſolymã, miniſtrans ſanctis 4.6.34
30 Precor autem vos, fratres, per Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſpiritus, vt mecum certetis veſtris pro me apud Deum precibus 3.20.20
16.3 Salutate Priſcillam & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu 4.6.14
7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto 4.3.5
20 Porrò Deus pacis princeps conteret Satanam ſub pedes veſtros citò 1.14.8. & 3.15.5
25 Ex reuelatione miniſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4
26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, &c. 2.9.4

AD CORINTHIOS I.

1.1 PAulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater 4.3.10
3 Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
9 Fidelis Deus per quem vocati eſtis ad communionem filij ipſius Ieſu Chriſti, &c. 3.5.5
11 Declaratum eſt mihi de vobis, fratres mei, à domeſticis Chloes, quòd lites ſunt inter vos 4.1.14
12 Hoc autem dico, vnumquemque veſtrum dicere, Ego quidem ſum Pauli, &c. 4.13.14
13 Num diſpertitus eſt Chriſtus? num Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis? 3.5.2.& 4.15.3
20 Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor ſeculi iſtius? 2.2.20
21 Poſtquam in Dei ſapientia mundus non cognouit Deum, ex eius ſapientia, placuit Deo per ſtultam prædicationẽ ſeruare credentes 2.6.1
23 Nos autem prædicamus Chriſtũ crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò ſtultitiam 3.24.14
26 Videtis vocationem veſtram, fratres, vos videlicet non eſſe multos ſapientes, ſecundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles 3.2.10
30 Ex ipſo autẽ vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, iuſtitiáque & ſanctificatio, &c. 2.15.2.& 2.16.19.& 3.3.19.& 3.4.30.& 3.11.6.& 3.11.12.& 3.14.17.& 3.15.5. & 3.16.1
2.2 Non decreui quicquã ſcire inter vos niſi Ieſum Chriſtum, cúmque crucifixũ 1.13.13.& 2.12.4.& 2.12.5.& 2.15.2. & 3.2.1.& 3.2.32
4 Neque oratio mea, neque prædicatio mea verſata eſt in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in demonſtratione ſpiritualis, &c. 1.8.1.& 3.2.35.& 4.1.6. & 4.14.1
5 Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei 3.2.35
8 Quam nemo principum huius ſeculi cognouit, nam ſi cognouiſſent, &c. 1.5.12.& 2.14.2.& 4.17.30
10 Nobis autem Deus ea reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei 1.13.14 & 3.2.34
11 Quis enim hominum nouit ea quæ ſunt hominis niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? ita etiam ea quæ ſunt Dei nemo nouit niſi Spiritus Dei 3.2.34
12 Nos verò non ſpiritum mundi accepimus, ſed Spiritum qui eſt ex Deo: vt ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus 3.2.39.& 4.8.11
13 Spiritualia cum iis quæ ſunt ſpiritualia coniungentes 4.16.31
14 Animalis autem homo non eſt capax eorũ quæ ſunt Spiritus Dei. Sunt enim ei ſtultitia, nec poteſt ea cognoſcere, quia ſpiritualiter diiudicantur 2.2.20. & 3.2.34
16 Quis nouit mentem Domini, qui inſtructurus ſit eum? nos autem Chriſti mentem habemus 1.13.14. & 3.13.4

3.2 Lactis

3.2 Lactis potu vos alui & non eſca: nondũ enim poteratis id ferre. imò ne nunc quidem adhuc poteſtis 3.19.13
3 Quum enim in vobis ſint liuor & contentio, & diſſidia, nonne carnales eſtis & ſecundum hominem inceditis? 4.1.14.
4 Etenim quum dicit quidam, Ego quidem ſum Pauli, alter verò, ego ſum Apollo, nónne carnales eſtis? 4.4.2.& 4.13 14
6 Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus dedit incrementum 2.5.4.& 3.23.14.& 4.1.6
8 Vnuſquiſque ſuam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem 3.16.3. & 3.18.1
9 Dei ſumus adminiſtri: Dei aruum, Dei ædificatio eſtis 2,5.17.& 4.1.6
11 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt quod eſt Ieſus Chriſtus 3.15.5. & 4 6.6
12 Siquis ſuperædificet ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam 3.5.9
13 Cuiuſque opus manifeſtum fiet: dies enim declarabit, nam per ignem retegetur, &c. ibid.
14 Si cuius opus manebit, quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet ibidem
15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet: ipſe verò ſeruabitur, ita tamen vt per ignem ibid.
16 An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3. & 3.16.2.& 3 25.7 & 4.3.1.& 1.13.15
19 Sapientia mundi huius, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Carpit ſapientes cum ſapientia ipſorum 1.5.7. & 2.2.20
21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia namque veſtra ſunt 4.19.1
4.1 Sic de nobis reputet homo vt de miniſtris Chriſti, & diſpenſatoribus myſteriorum Dei 4.3.6.& 4 5.9
4 Nullius rei mihi conſcius ſum, ſed non per hoc iuſtificatus ſum: ſed Dominus is eſt qui me diiudicat 1.14 18.& 3.12.2.& 3.17.14
5 Ne ante tempus quicquam iudicate, vſquedum venerit Dominus, qui & illuſtraturus eſt occulta tenebrarum, & manifeſta faciet cõſilia cordium 3.12.4
7 Quis te diſcernit? quid autem habes quod non acceperis? quòd ſi etiam accepiſti, quid gloriaris, vt qui non acceperis? 2.5.2.& 3.7.4.& 3.24.12
15 In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui 4.1.6
5.1 Omnino auditur eſſe inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14
2 Et vos inflati eſtis, ac non potiùs luxiſtis, vt tolleretur è medio veſtri qui facinus hoc patrauit 4.1.15
4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis cum poteſtate Domini Ieſu Chriſti 4.11 5.& 4.12.4
5 Eiuſmodi inquam homo tradatur Satanæ, ad interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit die illo Domini Ieſu 4.10.5. & 4.12.6
6 An neſcitis paululo fermenti, totam maſſam fermentari? 4.52.5
7 Etenim Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus 4.12.13. & 4.18.3
11 Siquis quum frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebrioſus, aut rapax, cũ eiuſmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15.& 4.12.5
12 Quid enim mea intereſt etiam de extraneis iudicare? nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis? 4.11.5
6.6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque ſub infidelibus 4.20.21
7 Iam omnino impotentia in vobis eſt, quòd iudicia habetis inter voſmetipſos 4.1.14
9 An ignoratis iniuſtos non eſſe Dei hæreditatem poſſeſſuros? 3.4.21.& 3.24.10
10 Ne errate, neque ſcortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbũt cum maſculis, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque cõuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem poſſidebunt 3.4.21
11 Iuſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu, & per Spiritum Dei noſtri 1.13.14.& 3.1.1.& 3.6.3.& 3.14.6.& 3.24.10
13 Eſcæ ventri deſtinatæ ſunt: & vẽter eſcis: Deus autem & hunc & eas abolebit

3.25.8.& 4.13.9. & 4.19.7
5 An ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti? 3.6.3.& 3.25.8.& 4.17.9
19 An ignoratis corpus veſtrum eſſe tẽplum Spiritus ſancti, qui eſt in vobis, quem habetis à Deo,&c. 1.13.15.& 3.3.5.& 3.25.8.& 3.25.7.& 4.3.1
20 Nā empti eſtis pretio: glorificate igitur Deum in corpore veſtro & in ſpiritu veſtro,quæ ſunt Dei 2.17.5.& 3.25.7
7.2 Sed propter fornicationẽ, ſuam quiſque vxorem habeat,& proprium quęque virum habeat 3.8.43
3 Vxori vir debitam beneuolentiam reddat:ſimiliter autem & vxor viro 4.12.19
5 Ne fraudate alius alium, niſi ſiquid ex conſenſu ad tempus,vt vacetis ieiunio & precibus:& rurſum ſimul conuenite ne tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram ibidem
7 Velim omnes homines eſſe vt etiam ipſe ſum: ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita,alius autem ita 2.8.42
9 Quod ſi non continent, matrimonium contrahant:nam melius eſt matrimonium contrahere, quàm vri 2.8.43.& 4.13 17
14 Maritus infidelis,ſanctificatus eſt vxori,& vxor infidelis ſā̃ctificata eſt viro: alioqui certè liberi veſtri impuri eſſent:nunc autem ſancti ſunt 2.17.& 4.16.6.& 4.16.15.& 4.16.31
19 Circunciſio nihil eſt, & præputiū nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorū Dei 4.14.24
21 Seruus vocatus es? ne tibi ſit curæ: ſed ſi potes etiam liber fieri, potius eo vtere 4.20.1
23 Pretio empti eſtis, ne eſtote ſerui hominum 4.20.32
31 Qui vtuntur mundo hoc, vt non abutentes, præterit enim ſpecies huius mundi 3 10.1.& 3.10.4.& 4.19.7
34 Quæ eſt innupta, curat ea quæ ſunt Domini,vt ſit ſancta cùm corpore, tum ſpiritu,&c. 2.8.43
35 Hoc autem dico veſtro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2
8.1 Cæterùm de iis quæ idolis immolantur,ſcimus nos omnes ſciētia eſſe præditos 4.10.22
5 Etiamſi ſint qui dicantur dij & in cœlo & in terra 1.13.11
6 Nobis tamen vnus eſt Deus Pater ille, à quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia & nos per ipſum, 1.13.11.& 2.3.6.& 2.14.& 2.15.5
9 Sed videte ne quo modo poteſtas illa veſtra offendiculo ſit iis qui infirmi ſunt 3.19.11. & 4.10.22
9.1 Nónne ſum Apoſtolus?nónne ſum liber?nónne Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum vidi? nónne opus meum vos eſtis in Domino? 3.14.15.& 4.1.14.& 4.17.17.& 4.17.29
2 Sigillum Apoſtolatus mei eſtis in Domino 4.1.6
5 Annon habemus poteſtatem ſororem vxorem circūducendi, vt reliqui Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
12 Atqui non vſi fuimus iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, nequid remoremur Euangelium Chriſti 3.14 15
16 Væ autem mihi eſt, niſi euangelizem 4.3.6
19 Quum liber ſim ab omnibus, omnibus meipſum ſeruum feci, vt plures lucrifaciam 3.9.12
20 Et factus ſum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam, &c. 4.19.26
22 Factus ſum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciā: omnibus factus ſum omnia, vt omnino aliquos ſeruem 3.19.12
10.1 Nolim autem vos ignorare, fratres, Patres noſtros omnes ſub illa nube fuiſſe,& omnes per mare trāſiiſſe, &c. 2.10.5
2 Et omnes in Moſem baptizatos eſſe nube & mari 4.15 9
3 Et omnes eandem eſcam ſpiritualem ediſſe 4.14.23.& 4.18.20
4 Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe: Bibebant enim ex ſequenti ſpirituali petra:Petra verò erat Chriſtus 1.13,10.& 2.9.1.& 4.14.26. & 4.17.15. & 4.17.21.& 4 17 22
5 Sed pleroſque illorum non approbauit Deus:proſtrati ſunt enim in deſerto 4.14.24
11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: ſcripta autem ſunt ad noſtri admonitionem, in quos fines ſeculorum occurre-

occurrerunt 2.3.22.& 2.10.5
12 Itaque qui ſibi videtur ſtare, videat ne cadat 3.2.40.& 3.34.6
13 Tentatio vos non cepit niſi humana 3.20.46
16 Poculum benedictionis cui benedicimus nónne communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, nónne cōmunio corporis Chriſti eſt? 4.17.10.& 4.17.15.& 4.17.22.& 4.18.38.& 4.18.8
17 Quoniam vnus panis, vnū corpus multi ſumus: nam omnes vnius panis ſimus participes 4.17.14
23 Omnia mihi licent, at non omnia cōferunt: omnia mihi licent, at non omnia ædificant 3.19.12
25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam 3.19.11
28 At ſiquis vobis dixerit, hoc idolis mactatum eſt, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam 2.3.6. & 2.3.9
29 Conſcientiam autem dico non tuam, ſed illius alterius 4.10.4
31 Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite 3.20.44
32 Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Eccleſiæ Dei 3.19.11
11. 4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput ſuum 4.19.26
5 Omnis verò mulier orans & prophetans non operto capite, dedecorat caput ſuum 4.10.29
7 Vir non debet velare caput: cùm is imago ſit & gloria Dei: at mulier gloria viri eſt 1.15.4
16 Quòd ſiquis videtur contentioſus eſſe, nos eiuſmodi conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei 2.10.31
20 Itaque quum conuenitis in vnum, hoc non eſt Dominicam cœnā edere 4.18.12
22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis? 4.10.29
23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4.17.35.& 4.17.50
24 Et gratiis actis fregiſſe, ac dixiſſe, Accipite. edite. hoc meū eſt corpus quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem 4.17.1.& 4.17.20
25 Itidem & poculum, poſtquā cœnaſſet, dicendo, Hoc poculum eſt nouum illud Teſtamentum per meum ſanguinem, &c. 4.17.20
26 Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis, vſque quo venerit 4.16.30.& 4.17.37
28 Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15.& 4.16.30.& 4.17.40
29 Nam qui edit & bibit indignè, dānationem ſibi ipſi edit & bibit, nō diſcernens corpus Domini 4.1.15.& 4.16.30.& 4.17.33.& 4.17.34.& 4.17.40
31 Etenim ſi noſipſos diiudicaremus, non puniremur 3.3.18
32 Sed quum punimur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur 3.4.33.& 3.8.6
12. 3 Notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Ieſum anathema, &c. 2.2.20
6 Et diſcrimina facultatum ſunt, ſed idē eſt Deus efficiens eas omnes in quibuſuis 2.3.6.& 2.3.9
8 Nam huic quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alij verò ſermo cognitionis, per eundem Spiritum 4.3.11
Alij verò genera linguarum, alij verò interpretatio linguarū 1.14.14.& 3.2.9
10 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus, diſtribuens priuatim illa ſingulis ſicut vult 1.13.14.& 4.17.22
12 Sicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnius multa quum ſint, vnum ſunt corpus: ita & Chriſtus 1.13.16.& 3.7.5.& 3.16.2.& 4.17.22
13 Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi, ſiue Græci, &c. 4.14.7.& 4.15.15.& 4.16.22
21 Vt ne ſit diſſidium in corpore, ſed mēbra idem curent alia pro aliis 3.20.20
25 Et alios quidem cōſtituit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, deinde Prophetas, tertiò doctores, deinde conſtituit poteſtates, deinde dona ſanationum, opitulationes, &c. 4.3.8.& 4.11.1.& 4.20.4
31 Sed ambite dona potiora, & porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
13.1 Si linguis loquar hominū & Angelorum, charitatem autem non habeam,

factus ſum æs reſonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
2 Et ſi habeam totam fidem, adeò vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum 3.18.8
3 Et ſi inſumam alendis egenis omnes facultates meas, & ſi tradam corpus meū vt comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodeſt 4.13.13
4 Charitas patiens eſt, comis eſt, charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur 3.7.5.& 3.7.6
9 Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
10 Poſtquam aduenerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt abolebitur 3.2.13
12 Cernimus nunc per ſpeculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus 3.25.11.& 4.58 20
13 Nunc verò manet fides, ſpes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas 3.18.8
14.15 Quid eſt igitur: precabor ſpiritu, ſed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5.& 3.20.32
16 Quandoquidem ſi benedixeris ſpiritu, is qui implet locum idiotæ quo modo dicturus eſt Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20 33
29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, alij diiudicent 4.8.9 & 4.9.13
30 Quòd ſi quid alij patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat 4.1.12
34 Mulieres veſtræ in conuentibus, ſileant nec enim permiſſum eſt eis vt loquantur, &c. 4.10.29
40 Omnia verò decenter & ordine fiant 2.8.32.& 3.20.29.& 4 3.10 & 4 10.27.& 4.10.30
15.6 Poſtea viſus eſt amplius quàm quingentis fratribus ſemel, &c. 3.25.3
10 Amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum eſt 2.3.12.& 4.1.6
12 Quòd ſi Chriſtus prædicatur ex mortuis excitatus eſſe, quomodo dicunt quidam inter vos, non eſſe reſurrectionem mortuorum 3.25.7.& 4.1. 14
13 Nam ſi reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſtus quoque non eſt excitatus 2.13.12.& 3.25.3
14 Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra, inanis autem etiam eſt veſtra fides ibid.
16 Nam ſi mortui non excitantur, Chriſtus quoque non eſt excitatus 2.13.2
17 Quòd ſi Chriſtus non eſt excitatus, inanis, &c. 2.13.2.& 2.16.13
19 Si in hac ſolum vita ſperamus in Chriſtum, miſerrimi omnium hominum ſumus 3.9.6.& 3.18.4
20 Nunc autem Chriſtus excitatus eſt ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt 2.16.13
21 Quia per hominem mors, per hominē quoque reſurrectio mortuorum 2.1.6
22 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificantur 4.16.17
25 Nam oportet eum regnare, vſque quo omnes inimicos ſubiecerit pedibus eius 2.16.16
28 Poſtquam verò ſubiecta ei fuerint omnia, tunc & in ſe Filius ſubiicietur ei, &c.1.3.26.&2.8.30.& 2.14.3.& 2.15.5.& 3.20.42.& 3.25.12
36 Demens, quod tu ſeminas non viuiſcit niſi mortuum fuerit 3.25.4
39 Non omnis caro, eadem caro: ſed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
41 Alia gloria ſolis, & alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum, ſtella enim à ſtella differt in gloria 4.19.54
45 Factus eſt prior homo Adam animal viuens: poſterior autem Adam factus eſt ſpiritus viuificus 1.15.4.& 3.1.2
46 At ſpirituale non eſt prius, ſed animale, deinde ſpirituale 4 16.31
47 Primus homo è terra, terrenus: ſecundus homo ipſe Dominus è cœlo 2.12.7.& 2.13.2.& 2.13.4.& 4.17.25
50 Caro & ſanguis non poſſunt regni Dei hæreditatem conſequi, &c. 4.16.17
51 Ecce myſterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, ſed omnes mutabimur 2.16.17.& 3.25.8
52 Momento & iactu oculi, ad vltimam tubam, (canet enim tuba,) & mortui ſuſcitabuntur incorrupti, & nos mutabimur 2.16.17
53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium, induere incorruptam naturam, &c. 3.25.7
54 Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturā, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
16.2 Primo quoque die hebdomadis, vnuſquiſque

nuſquiſque veſtrum apud ſe reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit,&c. 2.8.33
7 Nolo vos nunc in tráſcurſu videre, ſed ſpero temporis aliquantum manſurum me apud vos, ſi Dominus permiſerit 1.17.11

II. AD CORINTHIOS.

1 2 GRatia & pax ſit vobis à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Pater ille miſericordiarum & Deus omnis conſolationis author 3.20.37
9 Siue autem perimus, id fit pro noſtra conſolatione ac ſalute,quæ efficitur in tolerantia earũdem perpeſſionũ quibus & nos afficimur: ſiue conſolationẽ accipimus,id fit pro veſtra conſolatione ac ſalute 3.5.4
12 Nam gloriatio noſtra hæc eſt,teſtimoniũ videlicet conſcientiæ noſtræ,quod cum ſimplicitate & ſinceritate Dei,nõ non cum ſapientia carnali,&c. 3.3.41. & 3.17.14
19 Dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, &c. 4.17.50
20 (Quotquot ſunt promiſſiones Dei,in ipſo ſunt etiam,& in ipſo ſunt Amẽ)&c. 2.9.2.& 3.2.32.& 3.20.17. & 4.14.20
22 Qui etiam obſignauit nos, dedítque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris 1.7.4.& 3.1.3.& 3.2.36.& 3.24.1
23 Ego vero teſtem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum veniſſe Corinthum 1.15.2.& 2.8.24.& 2.8.27
24 Non quòd dominemur veſtræ fidei, ſed quòd adminiſtri ſumus gaudij veſtri,&c. 4.8.9
2.6 Sufficit iſtiuſmodi homini iſta obiurgatio à pluribus profecta 3.4.12
7 Vt è contrario potius vos ei condonetis,eúmque conſolemini,ne quomodo redundante triſtitia abſorbeatur vir huiuſmodi 4.1.29. & 4.12.8
8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4.12.9
16 Nempe, odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam,&c. 2.5.5
3.3 Dum palàm fit vos eſſe epiſtolã Chriſti ſubminiſtratam à nobis, inſcriptam non atramento,&c. 2.8.57
5 Non quòd idonei ſimus ex nobiſipſis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis,&c. 2.2.25.& 2.2.27.& 2.3.6
7 Qui etiã fecit vt idonei eſſemus miniſtri Noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus:nã litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat 1.9.3.& 2.7.2.& 3.1.4.& 4.1.6.& 4.14.11
7 Quòd ſi mortis miniſterium literis informatum in ſaxis,fuit glorioſum, adeò vt non poſſent intueri filij Iſrael, &c. 2.7.7
8 Quî non potiùs miniſterium ſpiritus erit glorioſum? 1.9.3
9 Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multò magis miniſterium iuſtitiæ abundat gloria 2.11.7.& 4.3.3
14 Itaque occalluerunt mentes eorum: nam vſque ad diem hodiernum in lectione Veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, (quod per Chriſtum tollitur) 2.30.23
15 Sed ad hunc vſque diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt ibid.
17 Dominus verò,ſpiritus ille eſt,vbi autem ſpiritus Domini,ibi libertas 2.2.8
18 Nos autem omnes retecta facie gloriã Domini vt in ſpeculo intuentes,in eãdem imaginem transformamur 1.15.4.& 1.15.5.& 3.20.& 3.3.9
4.4 In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes,id eſt in fidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Chriſti qui eſt imago Dei 1.14.13.& 1.18.2.& 2.4.1.& 1.9.1
6 Deus qui dixit vt è tenebris lux ſplendeſceret, is eſt qui ſplenduit in cordibus noſtris,&c. 2.9.1.& 3.2.1.& 4.1.5.& 4.3.3
7 Habemus autem theſaurum hunc in æſtaceis vaſculis, vt eius virtutis præſtantia ſit Dei,& non ex nobis 4.15.5.& 4.4.1
8 Dum in omnibus premimur,at non coarctamur: hæſitamus, at non prorſus hæremus 3.8.9. & 3.15.8
9 Perſecutionem patimur, ſed in ea non deſerimur: deiicimur,at non perimus 3.15.8
10 Quolibet die mortificationem Domini Ieſu in corpore circunferentes, vt etiam vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat 3.15.5. & 3.15.8. & 3.18.7.& 3.25.3.& 3.25.7

13 Quia habemus eundem Spiritum fidei ſecundum illud quod ſcriptũ eſt, Credidi,& ideo loquutus ſum,&c. 3.2.35
5.1 Scimus enim nos, ſi terreſtris huius domus noſtræ tabernaculũ diſſolutum fuerit, ædificiũ ex Deo habituros 3.25.6
2 In hoc enim ſuſpiramus, expetentes domicilio noſtro, quod è cælo eſt, ſuperindui 3.9.5
4 Nõ cupimus exui, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur mortalitas in vita 1.15.2.& 3.9.5
5 Qui etiam dedit nobis arrabonẽ Spiritus 2.9.3.& 3.2.36
6 Confidentes igitur ſemper, & ſcientes nos aduenas eſſe in corpore, peregre abſumus à Domino 1.15.2.& 3.2.14.& 3.9.4.& 3.25.1.& 3.25.6
7 Per fidem enim incedimus, non per aſpectum 3.2.14
8 Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore & ad Dominum ire habitatum 1.15.2
10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Chriſti,&c. 1.13.11.& 3.15.2.& 5.18.1.& 3.25.7
17 Siquis igitur eſt in Chriſto, noua creatura eſt, vetera præterierunt,&c. 3.2.32
18 Hæc autem omnia ſunt ex Deo, qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtũ, &c. 3.2.29.& 3.5.5.& 3.11.4 & 4.6.3
19 Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi, non imputando eis peccata ipſorum,&c. 1.12.4.& 2.17.2. & 3.2.32. & 3.4.25.& 3.14.11.& 3.1.22
20 Itaque nomini Chriſti legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos 3.4.27.& 4.1.22.& 4.3.1
21 Fecit enim vt qui nõ nouit peccatum, pro nobis peccatum eſſet, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in eo 2.16.5.& 2.16.6.& 2.17.2.& 3.5.2. & 3.11.11. & 3.11.22. & 3.11.23
6.8 Per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes 3.8.8
16 Vos templum eſtis Dei viuentis 1.13.13. & 5.6.3.& 3.16.2
7.1 Has igitur quũ habeamus promiſſiones, dilecti, purgemus noſipſos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus,&c. 1.15.2.& 2.5.11.& 2.9.3.& 3.16.2.& 3.25.7
10 Nam qui ſecundum Deum eſt dolor, reſipiſcentiam efficit ad ſalutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit 3.3.7.& 3.4.2
11 Ecce enim iſtuc ipſum, quòd ſecundum Deum triſtitia affecti fuiſtis, quantum in vobis effecit ſtudium &c. 3.3.15
8.11 At nunc etiã illud ipſum facere abſoluite: vt ſicut adfuit promptum illud velle, etiam adſit ipſum perficere ex eo quod habetis 2.5.8
16 Gratia autem ſit Deo qui cordi Titi indidit idem ſtudium pro vobis ibid.
17 Quod tum exhortationem illam gratam habuit,&c. ibid.
9.6 Qui ſerit parcè, parcè etiam metet,& qui ſerit benignè, benignè etiam metet 3.18.6
7 Quiſque ſicut præoptat corde, ita agat, non ex triſtitia aut neceſſitate: nam hilarem datorem diligit Deus 3.16.3
12 Nam ſubminiſtratio oblationis iſtius nõ ſolum ſupplet ſanctorum inopiam, &c. 2.7.5
10.4 Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed diuinitus valida,& ad ſubuerſionem,&c. 4.8.9.& 4.11.5.& 4.11.10
6 Et paratum habemus quo vindicemus omnem contumaciam, poſtquam impleta fuerit veſtra obedientia 4.6.3
8 Nam ſi amplius etiam quippiã glorier de poteſtate noſtra quam dedit nobis Dominus ad ædificationem,&c. 4.8.1
11.2 Ambio vos Dei Zelotypia. Præparaui enim vos quos vni viro (vt virginem puram) ſiſtam, nempe Chriſto 2.8.18
11.14 Neque id mirum, ipſe enim Satanas transformatur in Angelum lucis 1.9.2. & 4.12.12
12.2 Noui hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (an in corpore neſcio: an extra corpus neſcio, Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum 1.9.1.& 1.14.4.& 4.3.3
4 Raptum fuiſſe in Paradiſum & audiſſe ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
7 Et ne excellentia reuelationum ſupra modum efferrer, datus eſt mihi ſurculus infixus carni,& angelus Satan, &c. 1.14.18.& 3.3.14. & 4.17.34
8 Super hoc ter Dominum rogaui, vt abſcederet à me 1.13.20
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, &c. vt potentia Chriſti inhabitet in me 1.3.13.& 1.13.20. & 3.3.14
12 Ne iterum, vbi venero, me deprimat Deus meus apud vos, & lugeã multos, &c.

&c. 3.3.18.& 4.1.27
18 4 Nam etſi crucifixus fuit ex infirmita te, viuit tamen ex potentia Dei. nam & nos infirmi ſumus cum eo, &c.2.13. 2.& 2.14.6.& 2.16.13
5 Vos ipſos tentate an ſitis in fide, vos ipſos probate: annon agnoſcitis voſmetipſos, videlicet Ieſum Chriſtum in vobis eſſe, niſi reprobi eſtis? 3.2.9
10 Ex poteſtate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, at non ad deſtructionem 4.8.1
13 Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas Dei & communicatio Spiritus, &c.3.1.2

AD GALATAS.

1. PAulus Apoſtolus nō ab hominibus neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum 4 3.13
2 Quique mecum ſunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ 4.1.14
3 Gratia vobis & pax à Deo patre, & domino noſtro Ieſu Chriſto 1.13.3
6 Miror vos ita citò deſerto eo qui vocarat vos in gratiam Chriſti, transferri in aliud euangelium 4.1.27
8 Sed etiāſi nos, aut Angelus è cœlo euāgelizet vobis præter id quod vobis euāgelizauimus, anathema eſto 4.9.12
16 Reuelaret Filium ſuum in me, vt euāgelizarē ipſum inter gentes, &c.3 22.7
18 Deinde tribus poſt annis redij Hieroſolymam, vt viſerem Petrum, & manſi apud eum dies quindecim 4.6.7.& 4.6.14
2.1. Deinde interiectis annis quatuordecim, rurſum aſcendi Hieroſolymam vnà cum Barnaba, aſſumpto ſimul & Tito 4.6.14
3 Sed neq; Titus qui mecum erat, cùm eſſet Græcus, coactus fuit circuncidi 3.19.12
6 Perſonam hominis Deus non accipit 3.23.10
7 Mihi creditum erat Euangelium præputij, ſicut Petro circunciſionis 4 6.7
8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apoſtolatum circunciſionis, efficax fuit etiā per me inter gentes 4.1.6.& 4.6.7
9 Quùmque cognouiſſent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13
14 Sed quum vidiſſem eos nō recto pede incedere vt veritati Euangelij cōgruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, &c. 4.12.37
16 Scientes iuſtificari hominem nō ex operibus Legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti, &c. 3.17.2
17 Ego enim per Legem Legi mortuus ſum, vt Deo viuerem 2.16.7
20 Viuo autem non amplius ego, ſed viuit in me Chriſtus, &c. 4.19.35
3.1 Amentes Galatæ, quis vos faſcinauit ne obſequeremini veritati, &c.1.11.7. 4.1.27.& 4.18.11
3 Ex operibus legis Spiritū accepiſtis, an ex fide per auditum percepta? 3.2.33.& 4.1.6
6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam 3.17.8
8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide iuſtificaturum gentes, ante euangelizauit Abrahæ 3.11.3.& 13
10 Quotquot ex operibus Legis ſunt, ſub execratione ſunt. Scriptum eſt enim, Execrabilis quiſquis nō manſerit in omnibus, &c.2.7.5.& 2.7.17.& 2.16.2.& 3.11.19
12 Lex non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea homo, viuet in ipſis 3.11.18.& 3.11.19
13 Chriſtus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus eſt execratio, &c.2.7.15. & 2.8.57. & 2.16.2.& 2.16.6.& 2.16.19.& 2.17.4.& 3.4.27.& 3.11.12, & 3.19.3.& 4.12.21
16 Abrahæ verò dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius, &c.2.6.2.& 2.13.3.& 3.2.7.& 4.14.21
17 Hoc autem dico, pactionem antè confirmatam à Deo reſpectu Chriſti, Lex quæ poſt annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritam, vt aboleat promiſſionem 3.11.20
18 Si ex Lege eſt hæreditas, nō ita ex promiſſione, Abrahæ verò per promiſſionem gratificatus eſt Deus hæreditatem 3.11.7
19 Quid igitur Lex? Tranſgreſſionū gratia addita eſt, &c.1.14.9.& 2.5.6.&27. 2.3.21.7
20 Internuntius autē vnius non eſt: Deus verò vnus eſt 3.21.7
21 Num igitur Lex addita eſt aduerſus promiſſiones Dei? Abſit, &c. 3.11.19 3.4.6
22 Sed cōcluſit Scriptura omnia ſub peccatum, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus 3.4.6

24 Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſtum reſpiciens, vt ex fide iuſtificaremur 2.7.2.& 2.7.11.& 2.11.5
27 Nam vos qui in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis 3.1.1.& 3.1.& 4.14.7.& 4.15.6.& 16.21.& 4.19.8
28 Non eſt Iudæus neque Græcus, nõ eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus ac fœmina, omnes enim vos vnus eſtis in Chriſto Ieſu 2.21.11.& 4.20.1
4 1 Hoc autem dico, Quandiu hæres eſt infans, nihil differt à ſeruo, quãuis ſit dominus omnium 2.11.2.& 2.11.5. & 2.11.13.& 4.10.14
2 Sed ſub tutoribus, & curatoribus eſt vſque ad tempus quod pater præfinierit 2.11.13.& 4.10.14
3 Ita & nos quum eſſemus infantes, ſub elementis mundi eramus in ſeruitutẽ redacti ibidem
4 At poſtquam venit plenum tempus miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, &c.2.16.5.& 2.7.15.& 2.11.11.& 2.12.7.& 2.13.1.& 2.13.3.& 2.17.5.& 4.20.15
5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redimeret, vt adoptionem acciperemus 2.7.15.& 3.19.2
6 Quoniam autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritũ Filij ſui in corda veſtra, clamãtem, Abba, id eſt Pater 2.14.5.& 3.1.3.& 3.2.11.& 3.13.5.& 3.20.37
8 Tum quidem ignorantes Deum, ſeruiebatis iis qui natura non ſunt dij 1.4.3.& 1.12.3
9 At nunc cùm cognoſcitis Deũ, imò potius edocti ſitis à Deo, &c.4.1.27.& 4.10.10.& 4.19.7
10 Dies obſeruatis & menſes, & tempora & annos 2.8.33
11 Metuo de vobis ne fruſtra fatigatus ſim apud vos ibidem
22 Scriptum eſt enim, Abrahamum filios duos habuiſſe, vnũ ex ancilla, & vnum ex libera 2.7.17.& 4.2.3
24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæ ſunt duæ illæ pactiones, &c. 2.11.9
25 Sina enim eſt mons in Arabia, pari autem ſerie reſpondet ei Ieruſalem quæ nunc eſt, &c. 3.2.6
26 Sublimis verò illa Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omniũ noſtrum 4.1.1
28 Promiſſionis filij ſumus ſecundum Iſaac 4.16.12
Eiice ancillam & filium eius 3.18.2
5.1 In libertate igitur qua Chriſtus nos liberauit perſtate, &c. 3.19.2.& 3.19.14 & 4.10.8.& 4.10.9.& 4.20.1
4 Quicunque per Legem iuſtificamini, & à gratia excidiſtis 3.19.14
5 Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus 3.2.42
6 In Chriſto Ieſu neque circũciſio quicquam valet, neque præputium, &c. 3.11.20
13 Vos enim ad libertatẽ vocati eſtis, fratres: tantùm ne libertatem, &c. 3.19.11
14 Tota Lex vno verbo cõpletur, iſto videlicet, Diliges proximum tuum vt teipſum 2.8.53
17 Caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ ſpiritus autem aduerſus carnem &c.2.7.5 & 2.2.27
19 Manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt adulterium, ſcortatio, impuritas, proteruia 2.1.8.& 3.14.1.& 4.15.10
6.10 Dum tempus habemus ſimus benefici erga omnes, &c. 3.7.6.& 3.20.39
14 A me verò abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mundus mihi crucifixus eſt, & ego mũdo 2.16.7
15 Nam in Chriſto Ieſu neque circunciſio quicquam valet, neque præputium 4.14.24
17 De cætero nequis mihi moleſtias exhibeto: ego enim ſtigmata, &c.3.18.7.& 3.25.8

AD EPHESIOS.

1.2 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
3 Qui benedixit nobis omni benedictione ſpirituali, in cęlis in Chriſto 2.22.10
4 Sicut elegit nos in ipſo antequam iacerentur fundamenta mundi, vt ſimus ſancti, &c.2.3.& 2.8.53 & 2.12.5.& 2.16.4.& 3.15.5.& 3.17.15.& 3.19.2.& 3.22.1.& 3.23.12.& 3.24.3.& 3.24.5
5 Qui prædeſtinauit nos quos adoptaret in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, &c. 2.12.5.& 3.11.4.& 3.18.2
6 Ad laudẽ glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis effecit ſibi gratos in illo dilecto 2.17.2.& 3.2.32.& 3.11.4
7 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, &c. 3.4.30
9 Patefacto nobis myſterio volũtatis ſuæ, ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam, &c. 4.14.2.& 4.19.16

10 Vt

10 Vt in pleni temporis diſpẽſatione recolligeret omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt,&c. 2.12.5.& 3.20.21
13.7In quo ſeparaſtis & vos audito ſermone veritatis,id eſt Euãgelio ſalutis veſtræ,&c.1.7.4.& 2.9.3.& 2.10.3. & 3.1.4 3 2..6.& 3.24.1.& 3.24.8
14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8
19 Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater ille gloriæ , det vobis Spiritũ ſapientiæ,&c. 1.2.21
18 Vt ſciatis quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipſius in ſanctis 3.2.16.& 4.8.11
20 Quam exeruit in Chriſto,quum excitauit eum ex mortuis,&c. 2.16.15
21 Longè ſupra omne imperium ac poteſtatem,& potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5.& 2.15 5.& 2.16.15
22 Eumq; conſtituit caput ſupra omnia, ipſi Eccleſiæ 2.15.5.& 4.6.9
23 Quæ eſt corpus ipſius , & complementum eiusqui omnia implet in omnibus 2.15.5.& 3.20.38.& 4.1.10.& 4.17.9
2.1 Quum eſſetis mortui in offenſis &peccatis 3.24.10
2 In quibus olim verſati eſtis, vt eſt vita mundi huius,ſecundum principem cui poteſtas eſt aëris,&c.2.14.13.& 1.14.18.& 2.4.1.& 3.24.10
3 Inter quos &nos omnes conuerſati ſumus, olim in cupiditatibus carnis noſtræ, faciẽtes quæ carni ac cogitationibus libebãt,&c.2.1.6.& 2.1.11.& 4.16.17
4 Sed Deus qui diues eſt miſericordia, propter multã charitatem ſuam qua dilexit nos 3.14.3
5 Quum per offenſas mortui eſſemus,vnà viuificauit nos,&c. 2.5.19
6 Vnáque excitauit , vnáq; collocauit in cœlis,in Chriſto Ieſu 2.16.16.& 3.15.16.& 3.25.1
8 Gratia eſtis ſeruati per fidem,ídque nõ ex vobis,ſed Dei donum eſt 3.13.2.& 3.14.11
9Non ex operibus,nequis glorietur 3.13.2
10 Nã ipſius ſumus opus,conditi in Chriſto Ieſu ad opera bona,&c.2.3.6.& 3.3.21.& 3 14.5.& 3.15.7.& 3.23.13
11 Mementote vos quondam gẽtes in carne,qui dicebamini præputium, &c. 4.14.12.& 4.16.15
12 Vos inquam , illo tempore fuiſſe abſq; Chriſto,alienos à Repub.Iſraelis , &c. 1.4.3.& 1. 5.12.& 2.6.1.& 3.24.10. & 4.16.3.& 4.16.24
14 Ipſe eſt pax noſtra,qui vtraq; fecit vnum,&c.2.7.17.& 2.11.11.& 3.2.28.&3.2.32.& 3.13 4.& 4.16.13
16 Et vt vtroſq; in vno corpore recõciliaret Deo per crucem,&c. 2.17.2
16 Non igitur ampliùs eſtis hoſpites , & inquilini,ſed conciues,&c. 3.25.1
20 Superſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac prophetarum,&c.1.7.2.& 4.1.9.& 4 2.1.& 4.2.4.& 4.6.5
21 In quod totum ædificium cõgruenter coagmentatum creſcit vt ſit templum ſanctum Domino 3.15.5.& 3.16.2
3.2 Siquidem audiuiſtis diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos 4.14.2
7 Cuius factus ſum miniſter ex dono gratiæ Dei,&c. 3.22.7
10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam imperiis ac poteſtatibus quæ in cælis ſunt, &c. 1.18.3.& 2.11.12.& 3.24.16
12 In quo habemus libertatem & aditum cũ fiducia,&c.2.8.15.& 3.13.5.& 3.20.12
14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti 3.2.15
15 Ex quo tota familia in cœlis, & in terra nominatur ibid.
16 Vt det vobis diuite ſua gloria,vt fortiter corroboremini,&c.2.12.15.&3.15.5
17 Et inhabitet Chriſtus per fidem cordibus veſtris 2.9.3.& 2.12.5.& 4.17.5
19 Vt in charitate radicati,&fundati,valeatis aſſequi cũ omnibus ſanctis , &c. 2.12.5.& 3.2.14.& 3.14.19
19 Et cognoſcere charitatem illam Chriſti omni cognitione ſuperiorem , &c. 2.12.5
4.2 Tolerantes alij alios per charitatem 4.12.11.& 4.12.13
3 Studentes ſeruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis ibidem
4 Vnum eſt corpus & vnus Spiritus, &c. 4.1.3.& 4.3.1.& 4.6.10
5 Vnus Dominus,vna fides,vnum baptiſma 1.3.16.& 4.2.5
7 Sed vni cuiq; noſtrûm data eſt gratia, &c. 2.15.5.& 3.1.2.& 4.6.10
8 Quum aſcendiſſet in ſublime , captiuã

duxit captiuitatem,&c.1.13.11.&2.16.16
10 Qui deſcendit ipſe eſt etiam qui aſcendit,longè ſupra omnes cælos, &c. 2.16.14.& 4.3.2.& 4.16.10
11 Dedit igitur ipſe alios quidem Apoſtolos,alios verò Prophetas,&c.4.1.1.&4.1.5.& 4.3.4.& 4.6.10.& 4.8.12
12 Ad coagmentationem ſanctorum, ad opus miniſterij,&c. 4.1.5
13 Donec euadamus omnes ad vnitatem fidei,&c. 4.14.8
14 Vt ne ſimus amplius pueri,qui fluctuemus & circumferamur quouis vento doctrinæ,&c. 2.10.23.& 4.3.1
15 Sed veritatem ſectantes cũ charitate, prorſus adoleſcamus in eum:&c.2.16.15.& 3.1.1.& 3.1.3.& 4.3.2. & 4.6.9. & 4.17.9
16 Ex quo totum corpus cõgruenter coagmentatum, & cõpactum per omnes ſuppeditatas commiſſuras,&c.2.13.1.& 4.6.9
17 Hoc itaque dico, & obteſtor per Dominum, ne ampliùs verſemini, &c. 2.1.9.& 2.3.1
18 Cogitationem habentes obſcuratam, & abalienatam,&c. ibidem
20 Vos non ita didiciſtis Chriſtum 3.2.6 & 3.6.4.
22 Nempe deponere quòd ad priſtinam conuerſationẽ attinet, veterem illum hominem,&c. 3.3.8.&3.6.4
23 Renouemini Spiritu mentis veſtræ 2.1.9.& 2.3.1.& 3.3.8 & 3.7.1
24 Et induite nouum illum hominẽ, qui ſecundũ Deum conditus eſt,&c.1.15.4
27 Neque date locum diabolo 1.14.18
28 Qui furabatur, non ampliùs furetur, ſed potiùs laboret,&c. 2.24 10
30 Et ne triſtitia afficite Spiritum illum ſanctum Dei,per quem,&c. 2.5.8
1 Eſtote igitur imitatores Dei, vt filij dilecti 3.6.3
2. Verſamini cum charitate, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipsũ, &c. 3.17.5.& 4.19.23
6 Ne quiſquam vos ſeducat inanibus ſermonibus,propter hæc enim, &c.3.2.27
8 Eratis olim tenebræ,nunc autem lux in Domino,&c. 3.16.2.& 3 24 10
14 Excitare, qui dormis, & ſurge à mortuis & illuceſcet tibi Chriſtus 2.5.19
23 Quoniã vir eſt caput vxoris,vt & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ 3.6.3.& 4.6.9
25 Et ſemetipſum expoſuit pro ea 4.1.17.& 4.8.12.& 4.20.29
26 Vt eam ſanctificaret, purgans,&c.3.3.11.&3.6.3.& 4.1.13. & 4.15 2.& 4 16.22
27 Vt ſiſteret eam ſibi glorioſam, id eſt, Eccleſiam non habentem, &c.3.3.11.& 4.1.10
28 ita debent viri diligere ſuas vxores, vt ſua ipſorum corpora, &c. 4 19.35
29 Nullus enim vnquam ſuam ipſius carnem odio habuit,imò enutrit, ac fouet eam, ſicut & Dominus Eccleſiam ibid.
30 Membra ſumus corporis eius, ex carne eius,&c.2.8.18.& 2.12.2.& 2.12.7.& 3.1.3.& 4 17.9
32 Myſterium hoc magnum eſt,loquor autem de Chriſto & Eccleſia 4.12.24
6.1 Liberi, auſcultate in Domino parentibus veſtris &c. 2.8.36.& 2 8.38.& 4.20.29
4 Et vos patres ne prouocate liberos ad iram,&c. 4.20.29
9 Apud eum nullus eſt perſonæ reſpectus 2.23.10
10 Quod ſuper eſt fratres mei, corroboremini per Dominum,&c. 2.5.8
12 Non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem & carnem,&c. 1.14.13. & 1.1.7.8
13 Propterea aſſumite vniuerſam illã armaturam Dei,&c. 1.14.13.& 2.5.1
16 Inſuper aſſumpto ſcuto fidei,quo poſſitis omnia,&c. 3.1.2?. & 3 20.12
18 Omni prece & ſupplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5.& 3.20.7.& 3.20.12
19 Et pro me vt mihi detur ſermo ad apertionem oris mei cum libertate 3.10.20

AD PHILIPPENSES.

1.1 PAulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti,&c. 4.3 7.& 4 3.8
4 Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis,&c. 2.2.25
6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum,&c.2.3.6.& 3 18.1.& 3.24.6
20 Secundum intentam expectationem & ſpem meam,quod nulla in re pudefiam, ſed cum omni libertate, &c. 3.2 43
23 Coarctor enim vtrinque, cupiens migrare,& eſſe cum Chriſto 3.9.4
29 Nobis enim datum eſt in Chriſti negotio,non ſolùm in eum credere,&c. 3.17.5

2.2 Explete meum gaudium,vt itidem ſitis affecti, eandem charitatem habentes,&c. 4.2.5
3 Nihil gerite per contentionem aut per inanem gloriam,ſed ex modeſtia,&c. 4.2.5
5 Itaque is ſit affectus in vobis qui fuit in Chriſto Ieſu 4.2.5
6 Qui quum eſſet in forma Dei, non duxit rapinam,&c. 1.13.11.& 1.13.24
7 Ipſe ſe exinaniuit,forma ſerui accepta, ſimilis hominibus factus,&c. 1.13.14.& 2.13.2.& 2.16.5.& 4.17.25
8 Ipſe ſe ſummiſit, factus obediens vſque ad mortem,&c.2.13.2.& 2.14.3.& 3.15.8.& 4.14.22
9 Quapropter & Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donauit nomen,&c.2.11.12.& 2.13.2.& 2.15.5. & 2.16.15.&2.17.6
10 Vt ad nomen Ieſu omne genu ſe flectat,&c.1.13.24. & 2.11.12.& 2.14.3. & 3.5.8
12 Dilecti mei,ſicut ſemper obediſtis,non vt in præſentia mea ſolùm,&c, 2.5.11. 3.2.23.& 3.18.1
13 Deus is eſt qui efficit in vobis,vt velitis,& vt efficiatis, &c. 2.2.37. & 2.3.6. 2.3.11.& 2.5.11.& 3.2.23.& 3.11.12
15 Vt ſitis irreprehenſi & ſinceri,filij, inquam,Dei,inculpati, &c. 3.17.15
17 Quin etiam ſi pro libamento offerar, ſuper hoſtia ſacrificióque fidei veſtræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germanè res veſtras curaturus ſit 4.6.15
21 Nam omnes quæ ſua ipſorum ſunt quærunt,non quæ Chriſti Ieſu ibid.
3 5 Hebræus ex Hebræis:religione Phariſæus 3.24.10
6 Quod ad zelum attinet, perſequens Eccleſiam,&c. 3.24.10
8 Quin etiam omnia duco damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei,&c. 3.11.13.& 3.25.2
10 Vt cognoſcam eum: & vim reſurrectionis ipſius,&c. 2.16.13.& 3.8.1. & 3.15.8 & 3.25 2
12 Nedum vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus ſim, ſed,&c. 4.6.11
14 Vnum autem ago; equidem quæ à tergo obliuiſcens, &c. 3.14.13.& 3.25.1
15 Quotquot perfecti ſumus, hoc ſentiamus, quòd ſiquid aliter ſentitis, &c. 3.2.4.& 4.1.12
20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam ſeruatorem expectamus,&c. 3.25.2.& 3.25.3.& 4.17.27.& 4.17.29
21 Qui transformabit corpus noſtrũ humile,&c.3.25.3 & 3.25.8.& 4.17.2
4.3 Et rogo te quoque, ſocie germane, opitulare ipſis, vt quæ in Euangelio 3.24.9
6 De nulla re ſolliciti eſtote:ſed omni in re precibus & ſupplicatione,&c. 3.20.28.& 3.20.40
12 Noui autem deprimi, noui etiam abundare, vbique & in omnibus initiatus ſum,&c. 3.10.5.& 3.19.9
18 Expletus ſum,inquam acceptis ab Epaphrodito,quæ à vobis,&c. 4.18.16

AD COLOSSENSES.

1.4 AVdita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos 2.10.3.& 3.18.3.& 4.10.24
5 Propter ſpem ſepoſitam vobis in cœlis,&c. 3.18.3.& 3.25.1
9 Propterea & nos, ex quo die id audiuimus, non deſinimus pro vobis orare, &c. 2.2.25
10 Et creſcentes in agnitionem Dei ibid.
12 Gratias agentes Patri, qui idoneos vos fecit,&c. 3.22.1
13 Qui liberauit nos à poteſtate tenebrarum,&c. 3.15.6
14 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius,&c.2 17.5.& 3.4.30. & 3.15 5
15 Qui eſt imago Dei inconſpicui,primogenitus omnis rei creatæ 2.2.2. & 2.6.4 & 2.12.4.& 2.12.7.& 2.14.2.& 2.14.5
16 Nam per eũ condita ſunt omnia, quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia.&c.1.14.10.&2.17.2.&2.12.7
18 Eſtque caput corporis Eccleſiæ 2.12 7. 4.6.9
21 Itaque vos quondam abalienatos & hoſtes,mente operibus,&c. 2.16.2.& 3.14.6
20 Et per eum reconciliare omnia ſibi, &c. 1.14.10.& 3.4.27.& 3.15.5

22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis ſuæ, &c. 1.16.2
24 Nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, &c. 3.5.2. & 3.5.4. & 4.12.5
26 Myſterium abſconditum à ſeculis, & ætatibus, nunc autem illud eſt patefactum ſanctis eius 2.11.12. & 2.7.17. & 3.2.14. & 4.14.2.
2.2 Vt conſolationem accipiant eorum corda, ipſis charitate compactis, 3.2.14
3 In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi 2.12 4. & 2.15 2. & 3.2.13 & 2.11.5. & 3.12. & 4.8.7. & 4.10.8. & 4.18.10
8 Videte nequis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam, &c. 4.10.8. 4.10.24
9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter 1.13.13. & 3.11.5
10 Et eſtis in eo completi qui eſt caput omnis imperij ac poteſtatis 1.14.5. & 4.6.9
11 In quo etiam circuncisi eſtis, circuncisione quæ fit ſine manibus, &c. 4.14.24 & 4.16.11
12 Conſepulti cum eo per Baptiſmũ, &c. 3.25.8. & 4.15.5. & 4.16.21
13 Vóſque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ, &c. 2.7.17
14 Deleto quod aduerſum nos erat rituum chirographo, &c. 2.7.17. & 2.17.5. & 3.4.25
15 Expoliata imperia ac poteſtates traduxit palam, triumphatis illis per eam 2.16.6
16 Nequis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut reſpectu diei feſti, &c. 2.8.33
17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarum, at corpus eſt Chriſti 2.7.16. & 2.8.31. & 4.14.22. & 4.14.25
19 Neque obtinens caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatum, &c. 2.15.1
20 Si itaque mortui eſtis in Chriſto, liberi eſtis ab elementis mundi, &c. 4.10.9. & 4.19.7.
21 Ne attigeris, neque guſtaris, 4.10.13
23 Quæ rationem quidem habet ſapientiæ cultu voluntario, &c. 4.10.11. & 4.10.24 & 4.13.1.
3.1 Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, &c. 3.6.3. & 4.17.36
2 Superna curate non terreſtria 4.17.36
3 Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, &c. 2.16.7. & 2.16.13. & 3.25.1
5 Mortificate igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, impuritatem, &c. 2.16.13.
6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27
9 Ne mentimini alius aduerſus alium, cum exueritis veterem, &c. 3.3.8
10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur, &c. 1.15 4. & 2.12, 6. & 3.3 8
11 Vbi non eſt Græcus, & Iudæus, Circuncisio & Præputiũ, barbarus, &c. 4.20.1
14 Adhæc autem omnia induimini charitate, &c. 2.8.53. & 3.18.8. & 4.13.13
16 Docendo, & commonefaciendo vos mutuò Pſalmis, hymnis, &c. 3.20.32
20 Liberi, auſcultate parentibus 2.8.36
24 Scientes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2
25 Neque eſt perſonarum reſpectus 3.2.10
4.3 Precantes ſimul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, &c. 3.20.20
17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſterium, quod accepiſti, &c. 4.3.7

I. AD THESSALONICENSES.

2.18 IDeo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) &c. 1.17.11
19 Nam quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium, aut corona de qua glorier? &c. 3.25.10
3.5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens veſtri deſiderium, miſi eum vt cognoſceret fidem veſtram, &c. 3.20.46. & 4.1.6
12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos, &c. 2.6.6
13 Vt corda veſtra inculpata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo, &c. 3.17.15
4.3 Hæc eſt voluntas Dei, nempe ſanctificatio veſtra 3.16.2
7 Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem 3.16.2. & 3.19.2. & 3.23.13
15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierunt 3.25 1
16 Nam ipſe Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, deſcendet è cælo, & qui mortui fue-

fuerint in Chriſto, reſurgent primùm 1.14.8.& 2.16.17
17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis in nubes in occurſum Domini in aera: & ita ſemper cum Domino erimus 2.16.7
5. 2 Ipſi enim penitus ſcitis diem illum Domini, vt furem in nocte, ita venturum eſſe 4.19.34
9 Non conſtituit nos Deus ad iram, ſed ad ſalutem obtinendam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum 2.16.2
17 Indeſinenter orate 3.20.7.& 3.20.28
18 In omnibus gratias agite, hæc enim eſt voluntas Dei per Chriſtum Ieſum erga vos 3.20.28
19 Spiritum ne extinguite 1.9.3.& 2.5.11
20 Prophetias ne pro nihilo habete, 1.9.3
23 Deus autem pacis auctor, ſanctificet vos totos, & integer veſter ſpiritus, anima & corpus inculpatè in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruentur 3.6.3.& 3.17.15.& 3.25.7

II. AD THESSALONICENSES.

1.4 NOs ipſi de vobis gloriamur apud Eccleſias Dei, id eſt de tolerantia veſtra, & fide in omnibus perſequutionibus veſtris & oppreſſionibus quas toleratis 3.2.11
5 Quæ res manifeſto eſt indicio iuſti iudicij Dei, vt digni cenſeamini regno Dei pro quo etiam iſta patimini 3.2.11.& 3.18.7
6 Iuſtum eſt apud Deum, viciſſim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6.& 3.18.7.& 3.25.4
7 Vobis verò qui affligimini relaxationem nobiſcum, quum patefiet Dominus Ieſus de cœlo cum Angelis potentiæ ſuæ 3.17.7
9 Qui pœnam pendent æterni exitij dãnati à præſente Domino, & potente ipſius gratia 3.25.12
10 Quum venerit vt ſanctificetur in ſanctis ſuis, & admirandis fiat in fidelibus omnibus, quod fides habita ſit teſtimonio noſtro apud vos in die illo 3.25.10
11 Cuius etiam rei gratia precamur ſemper pro vobis, vt vos dignetur iſta vocatione Deus noſter, & compleat omnem ſuæ bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus Dei potenter 2.5.8.& 3.2.35
2.3 Ne quis vos ſeducat vllo modo: non enim adueniet dies Chriſti quin venerit defectio priùs, & retectus fuerit homo ille ſceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7
4 Seſe opponens & efferẽs aduerſus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò vt in templo Dei tanquã Deus ſedeat, &c. 4.2.12.& 4.7.25.& 4.7.29.& 4.9.4
9 Illum inquam, cuius aduentus eſt ex efficacia Satanæ, cum omni potentia, & ſignis, & prodigiis in mendacibus 1.14.17
11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis, vt credant mendacio 1.14.17.& 1.18.2.4.5
12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed acquieuerunt in iniuſtitia 1.18.2.& 2.4.5
13 Nos autem debemus gratias agere Domino ſemper de vobis fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos ab initio ad ſalutem per ſanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati 3.1.4
14 Quo vocauit vos per Euangelium noſtrum ad obtinendam gloriam Domini noſtri Ieſu Chriſti 2.10.3
3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ſe gerit, &c. 4.1.26
10 Etiam quũ eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quod ſiquis nolit operari, etiam non edito 4.16.29
12 Iis autem qui ſunt iſtiuſmodi, denuntiamus, & eos obſecramus per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt cum quiete operantes, ſuo pane veſcantur 4.1.26
14 Quòd ſiquis non auſcultat noſtro per epiſtolam ſermoni, hunc notate & ne commercium cum eo habete, vt eum pudeat 4.12.15
15 Neque vt inimicum ducite, ſed admonete vt fratrem 4.12.10

I. AD TIMOTHEVM.

1.5 FInis mandati eſt charitas ex puro corde & conſcientia bona, & fide

non ſimulata 1.5.6.& 2.8.51.& 3.2.12. & 3.19.16.& 4.10.4
9 Sciens Legem iuſto poſitam non eſſe, ſed Legis contemptoribus, & iis qui ſubiici neſciunt, impiis, &c. 2.7.10
13 Me inquam qui prius eram blaſphemus, & perſequutor & iniurioſus, ſed mei miſertus eſt, nam ignorans id faciebam fidei expers 3.3.22
15 Ieſus Chriſtus in mundum venit vt ſeruaret peccatores, quorum primus ſum ego 2.12.5
17 Regi autem æterno, immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honor ſit & gloria 1.13.11.& 1.13.24
19 Retinens fidem & bonam conſcientiã, qua repulſa, nonnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.12
2. 1 Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, preces, poſtulationes, gratiarum actiones, pro quibuſuis hominibus 3.20.19.& 4.20.23
2 Pro regibus & quibuſuis in eminentia conſtitutis: vt tranquillam & quietam vitam degamus, cum omni ſanctitate & honeſtate 4.20.5.& 4.20.23
4 Qui quoſuis homines vult ſeruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15
5 Vnus Deus, vnus etiam mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus 2.12. 1. & 2.17.5. & 3.20.17.& 3.20.20.& 4. 12.25
6 Qui ſemetipſum dedit redemptionis pretium pro quibuſuis, Chriſtus inquã teſtimonium illud ſuis temporibus deſtinatum 2.17.5.& 3.4.30
8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollentes, abſque ira & diſceptatione 3.20.29.& 3.25.7. & 4 19 2
3.2. Oportet igitur Epiſcopum irreprehẽſum eſſe, vnius vxoris virum, vigilantem, ſobrium, compoſitum, hoſpitalẽ, aptum ad docendum 4.3.12.& 4.4.7. & 4.4.10.& 4.5.2.& 4.12.23.& 4.12.24
9 Tenentes myſterium fidei cum pura conſcientia 3.2.13.& 4.19.36
15 Quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna & ſtabilimentum veritatis 4.1.10.& 4.2. 1 .& 4.2.10.& 4.8.12
16 Et ſine controuerſia magnum eſt pietatis myſterium, Deus conſpicuus factus eſt in carne 1.13.11.& 4.14.2
4. 1 Spiritus autem diſertè dicit, fore vt poſterioribus temporibus deſciſcant quidam à fide, ſpiritibus deceptoribus attendentes ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14
2 Docentes mendacium per hypocriſin, quorum conſcientia cauterio reſecta eſt 4.9.14
3 Prohibentium contrahere matrimonium, iubẽtium abſtinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem 4.9.14.& 4. 12.23
4 Nam quicquid creauit Deus, bonũ eſt, nec quicquam reiiciendum eſt, ſi cum gratiarum actione ſumatur 3.19.8
5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces 3.19.8.& 3.20.28
6 Innutritus in ſermonibus fidei, bonáque doctrina quam affectatus es 3.2. 13
8 At pietas ad omnia vtilis eſt, vt quæ promiſſionem habeat vitæ præſentis ac futuræ 2.9.3. & 3.2.28.& 3.20.44
10 Idcirco etiam fatigamur & probris afficimur, quòd ſperamus in Deo viuo, qui eſt conſeruator omnium hominũ, maximè verò fidelium 3.8.8
13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, interim dum venio 1.9.1
14 Ne negligito donum quod in te eſt, quod datum eſt tibi ad prophetandũ, cum impoſitione manuum presbyterij 4.3.15 & 4.19.28
5. 9 Vidua allegatur non minor annis ſexaginta quæ fuerit vnius viri vxor 4. 3.9
12 Ex eo damnandæ, quod primam fidem reiecerint 4.13.18
17 Qui benè præſunt presbyteri duplici honore digni habentor, maximè qui laborant in ſermone & doctrina 2.8. 35.& 4 11.1
20 Eos qui peccant coram omnibus argue, vt & reliqui timeant 4.12.3
21 Obteſtor in conſpectu Dei, & Domini Ieſu Chriſti, & electorum Angelorum, vt hæc ſerues abſque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alterã partem declinando 1.14.9.& 1.14.16.& 3. 23.4
22 Manus citò ne cui imponito, neque communicato peccatis alienis 4.3.12.& 4.3.15

6.4 Is turget nihil ſciens, ſed inſaniens circa quæſtiones ac verborum pugnas, ex quibus naſcitur inuidia, lis, maledicentiæ, ſuſpiciones malæ 1.13.3
10 Siquidem radix omnium malorum eſt amor pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrarunt à fide, & ſeipſos transfixerunt doloribus multis 3.2.13
16 Qui ſolus immortalitatem habet, lucẽ inacceſſam habitans, quem vidit nemo hominum, neq; videre poteſt: cui honor, & robur, in æternum, Amen 1.6.3. & 1.18.3. & 3.2.1
17 Iis qui diuites ſunt in hoc ſeculo, denuntia ne efferantur animo, neque ſpẽ ponant in diuitiis incertis, ſed in Deo viuo, qui præbet nobis omnia copioſè ad fruendum 3.18.6
20 Timothee, depoſitum ſerua, & auerſare profanos de rebus inanibus clamores, & oppoſitiones falsò nominatæ ſcieniæ 1.16.8

II. AD TIMOTHEVM.

1.1 PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, ſecundum promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu 2.9.3
6 Suggero tibi vt exuſcites donum Dei quod eſt in te per impoſitionem manuum mearum 4.3.15
9 Qui ſeruauit vos & vocauit vocatione ſancta, non ex operibus noſtris, ſed ex ſuo propoſito & gratia, &c. 2.12.5. & 3.14.5. & 3.22.3. & 4.3.26
10 Patefacta nunc eſt per illuſtrem illum aduentum Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium 2. 9. 2. & 3. 35.1
12 Quam ob cauſam & hæc patior, neque erubeſco, noui enim cui crediderim, & mihi perſuaſum eſt illum poſſe depoſitum meum in illum diem ſeruare 3. 2.31. & 3.25.4
14 Præclarum depoſitum ſerua per Spiritum ſanctum qui inhabitat in nobis 3. 2.33
18 Det ei Deus vt inueniat miſericordiã apud Dominum in die illo 13.25.10
2.10 Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum gloria æterna 3.5.4
12 Si cum eo mortui ſumus, cum eo etiam viuemus: Si toleramus, & cum eo regnabimus 3.15.8
13 Si infidi ſumus, ille tamen fidus manet, negare ſeipſum non poteſt 1.4.2. & 3. 20.36
16 Prophanos clamores de rebus inanibus cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13
19 Solidum tamen Dei fundamentum ſtat, habens ſigillum hoc, Nouit Dominus qui ſint ſui, &c. 3.22.6. & 4.1.2. & 4.1.3
20 In magna domo non tantùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea ac teſtacea, & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus 3.15.8
25 Cum lenitate erudito eos qui contrario animo ſunt affecti, ecquãdo det eis Deus vt reſipiſcentes agnoſcant veritatem 1.14.8. & 3.3.21. & 3.24.15
26 Et elapſi ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis ſanitatem recipiant, ad præſtandam illius voluntatẽ 1.14.18. & 3.3.21
3.7 Semper diſcentes, ſed quæ nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſint 3.2.5
8 Quemadmodum Iannes & Iambres reſtiterunt Moſi, ita & illi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem 3.2.13
16 Tota Scriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionẽ, quæ eſt in iuſtitia 1.9.1. & 2.7.14
17 Vt perfectus ſit homo Dei, ad omne oput bonum perfectè inſtructus 1.9.1
4.1 Obteſtor igitur ego te coram Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, in illuſtri illo ſuo aduentu & regno ſuo 2.16.17
8 Quod ſupereſt, repoſita eſt mihi iuſtitię corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iuſtus ille iudex 3.10.4. & 3. 25.4
16 In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me deſeruerunt 4. 6.15

AD TITVM.

1.1 PAulus ſeruus Dei, Apoſtolus autem Ieſu Chriſti, ſecundum fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ eſt ſecundum pietatem

3.2.18.& 3.22.10
5 Huius rei cauſa reliqui te in Creta, vt quæ reliqua ſunt pergas corrigere, & cõſtituas oppidatim presbyteros, ſicut ego tibi mandaui 4.3.7.& 4.3.6.& 4.3.15
6 Si quis eſt inculpatus.vnius vxoris vir, liberos habens fideles,&c. 3.4.12.& 4.12.23
7 Oportet Epiſcopum inculpatum eſſe, tanquam Dei diſpenſatorem,&c. non turpis lucri cupidum 4.5.19
9 Tenacem fidelis illius ſermonis, qui ad doctrinam facit, vt poſſit etiam exhortari per doctrinam ſuam, & contradicentes conuincere 4.3.6
13 Teſtimonium hoc eſt verum:quam ob cauſam redarguito eos præcisè, vt ſani ſint in fide 3.2.13
15 Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus, nihil eſt purum,&c. 3.16.9.& 4.13.9 & 4.17.40
2.2 Vt ſenes ſobrij ſint, venerandi, temperantes, ſani fide, charitate, & tolerantia 3.2.13
11 Illuxit enim gratia illa Dei ſalutifera omnibus hominibus 2.12.4 & 3.7.3.& 3.16.2 & 4.1.26
12 Erudiens nos vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, iuſtè, & piè viuamus in præſenti ſeculo 3.16.2.& 3.25.1
13 Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris noſtri nempe Ieſu Chriſti 3.9.5.& 3.16.2
3.1 Suggere ipſis, vt ſeſe ſubiiciant principatibus, ac poteſtatibus obtemperent, vt ad omne opus bonum ſint parati 4.20.23
4 Poſtquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris noſtri Dei, ſeruauit nos 2.5.17.& 3.14.5.& 4.1.26
5 Non ex operibus iuſtis quæ feceramus nos,ſed ex ſua miſericordia, per lauacrum regenerationis,&c. 1.13.14.& 3.4.25.& 4.15.2.& 4.15.5.& 4.16.20.& 4.17.22
7 Vt iuſtificati ipſius gratia, hæredes efficeremur ſecundum ſpem vitæ æternæ 3.15.6
9 Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibe: ſunt enim inutiles & vanæ 2.12.5

Ad Hebraeos.

1.1 Deus multis vicibus, multíſque modis olim loquutus Patribus per Prophetas 2.9.1. & 2.15.1. & 4.8.7
2 Vltimis hiſce diebus loquutus eſt nobis per Filium 1.13.7.& 4.8.7.& 4.18.20
3 Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & character perſonæ illius,ſuſtineátque omnia verbo illo ſuo potẽte,purgatione peccatorum noſtrorum per ſeipſum facta, &c.1.13.2.& 1.13.12.& 1.16.4. & 2.2.20. & 2.14.3
4 Tantò præſtantior factus Angelis,quãtò excellentius præ illis ſortitus eſt nomen 1.14.9
6 Adorent eum omnes Angeli Dei 1.13.11.& 1.13.23. & 1.14.9
10 Et tu in initio Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli 1.13.11.& 1.13.23.& 1.13.26
14 Nonne omnes ſunt miniſtratores ſpiritus, qui miniſterij cauſa mittuntur propter eos qui hæredes erunt ſalutis? 2.14.9.& 3.20.23
2.5 Non Angelis ſubiecit mundum illum futurum de quo loquimur 1.14.9
9 Sed Ieſum illum cernimus,gloria & honore coronatum,qui pauliſper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpeſſionem vt beneficio Dei pro omnibus mortem guſtaret 1.13.26. & 2.16.7
11 Nam & qui ſanctificat & qui ſanctificantur, ex vno ſunt omnes, quam ob cauſam non erubeſcit fratres ipſos vocare 2.13.2
14 Vt per mortẽ aboleret eum qui mortis imperium habet,hoc eſt diabolũ, &c. 1.14.18.& 2.13.1.& 2.13.2.& 3.11.12
15 Et liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitam obnoxij erant ſeruituti 2.16.7 & 11
16 Non enim videlicet Angelos aſſumpſit,

ſed

ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit 1.14.9. & 2.11.1.& 2.11.2
17 Debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, vt miſericors eſſet, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1.& 2.16.12.& 2.16.19
3.14 Chriſti participes facti ſumus, ſi modò principium illud quo ſuſtentamur, firmum tenuerimus ad finem vſque 3.2.6
4.9 Itaque reliquus eſt aliquis ſabbatiſmus populo Dei 2.8.29
14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filiũ Dei, teneamus hanc profeſſionem 2.7.2.& 4.4.21
15 Non habemus Pontificem qui non poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum, ſed tentatum in omnibus ſimiliter abſque peccato 2.12.1.& 2.12.7.& 2.13.1. & 2.16.12. & 4.17.24
1.6 Accedamus igitur cũ fiducia ad thronũ gratiæ, vt conſequamur miſericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium 3.20.12.& 3.20.17
5.1 Omnis autem Pontifex ex hominibus aſſumitur, & pro hominibus conſtituitur in iis quæ apud Deum agẽda ſunt, vt offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4
4 Neque ſibiipſi quiſquam ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur à Deo, ſicut & Aaron 4.3.10.& 4.15.22.& 4.18.9. & 4.18.14
5 Ita & Chriſtus non ſibi hunc honorem tribuit vt fieret Pontifex, &c. 4.14.21. & 4.18.2
6 Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec 4.19.28
7 Qui in diebus carnis ſuæ, quum deprecationes & ſupplicationes apud eum qui poterat ipſum ſeruare à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu 2.16.11
8 Quamuis filius eſſet, tamen ex iis quæ paſſus eſt, didicit obedientiam 3.8.1
10 Cognominatus à Deo Pontifex, ſecundum ordinem Melchiſedec 4.18.2
6.4 Nam fieri non poteſt vt qui ſemel fuerint illuſtrati, guſtauerintque donum cœleſte, & participes fuerint Spiritus ſancti 3.2.11.& 3.3.21.& 3.3.23
6 Si prolabantur vt denuò renouentur per reſipiſcentiam, &c. 3.3.21
10 Non enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & laborioſę charitatis, quam exhibuiſtis ipſius nomini 3.18.7
13 Deus enim pollicitus Abrahæ, quum non poſſet per quenquam maiorem iurare, iurauit per ſeipſum 2.8.25
16 Homines quidem iurant per eum qui ſit maior, atque iiſdem omnis controuerſiæ finis, eſt iuſiurandum ad confirmationem adhibitum 2.8.27
7.3 Sine patre, ſine matre, ſine genere, nec initium dierum, neque vitæ finem habens, ſed aſſimilatus Filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum 4.19.28
7 Porrò ſine vlla controuerſia id quod minus eſt, ab eo quod maius eſt benedicitur 4.18.2
11 Si conſummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, &c. 2.11.4
12 Mutato igitur Sacerdotio, neceſſe eſt vt Legis quoque mutatio fiat 3.4.4.& 4.6.2
17 Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec 4.18.2
19 Nihil enim ſanctificauit Lex, ſed adſcita ſpes melior, per quam appropinquamus Deo 2.7.17.& 2.11.4
21 At hîc cum iureiurando per eum qui dixit ei, Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4.8.2
22 Tantò potioris fœderis ſponſor factus eſt Ieſus ibid.
24 At iſte, propterea quòd in æternum manet, perpetuum habet ſacerdotium 2.15.6
25 Vnde & ſeruare prorſus poteſt eos qui per ipſum accedunt ad Deum 2.16.16
8.1 Cæterùm eorum quæ dicimus hæc ſumma eſt: Talem nos habere Pontificem, qui conſedit ad dextram throni

maieſtatis illius cœleſtis 2.16.15
5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte 2.7.1
6 At nunc noſter ille Pontifex eò excellentius miniſterium ſortitus eſt, quò præſtantioris eſt fœderis interceſſor, &c. 2.16.12
9.1 Habebat quidem etiam prius fœdus conſtitutos religionis ritus,& ſanctuarium mundanum 4.14.21
7 In ſecundum autem, ſemel quotannis ſolus Pontifex, nō ſine ſanguine quem offert pro ſeipſo, & pro populi erratis 2.15.6
8 Hoc declarante Spiritu ſancto,nondum patefactam fuiſſe viam ad ſacrarium, priore tabernaculo adhuc conſiſtente ibid.
9 Quo dona ſacrificiáque offeruntur, quæ non poſſunt in conſcientia ſanctificare cultorem 2.17.17.& 2.11.4.& 9 14.25
12 Aduenien autem Chriſtus Pontifex futurorum, &c. 2.16.16.& 4.14.21.& 4.18.2
13 Neque ſanguine hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in Sacrarium 2.17.4.& 4.18.3
13 Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum & cinis iuuencæ aſpergens inquinatos,ſanctificat ad carnis puritatem 2.17.4
14 Quantò magis ſanguis Chriſti qui per Spiritum æternum ſeipſum obtulit, inculpatum Deo,purgabit,&c.2.16.16.& 3.16.1.& 4.14.21
15 Itaque ob id noui fœderis Mediator eſt,vt morte intercedente, &c.4.17.4.& 2.17.17
16 Nam vbi teſtamentnm eſt, mors intercedat neceſſe eſt teſtatoris 4.18.5
22 Et omnia ferè ſecundùm Legem ſanguine purificantur, & abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio 2.15.6.& 2.17.4
26 Sed nunc ſemel in conſummatione ſeculorum ad abolendum peccatum, per immolationem ſui ipſius patefactus eſt,&c. 4.18.3
27 Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus vt ſemel moriantur, poſtea verò iudicium 2.16.17.& 3.25.8
28 Ita & Chriſtus ſemel oblatus vt multorū peccata tolleret, altera vice abſque peccato cōſpicietur iis, qui ipſum expectant ad ſalutem 3.25.2
10.1 Lex enim vmbram obtinens futurorum bonorum, non expreſſam formam rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis eaſdem aſſiduè offerunt,nunquam poteſt accedentes ſanctificare 2.7.16.& 2.7.17.& 2.11.4.& 4.14.23
2 Alioqui deſiiſſet offerri, propterea quòd qui ſacrificaſſent, ac ſemel purgati eſſent, nullorum peccatorū amplius ſibi conſcij eſſent 3.19.15.& 4.10.3.& 4.14.25
4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hircorum auferre peccata 4.14.25
7 Tunc dixi, Ecce adſum:in capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam,Deus,voluntatem tuam 2.16 6
8 Quum ſuperius dixiſſet, Sacrificium & oblationem & holocautomata & hoſtiam pro peccato noluiſti, neque approbaſti,quæ iuxta Legem offeruntur: tum dixit,Ecce adſum vt faciam,Deus, voluntatem tuam 2.16.5
10 Qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel factam 3 6.3.& 4.18.3
14 Vnica enim oblatione conſecrauit in perpetuum eos qui ſanctificantur 3.5.2.& 4 18.3
19 Quum igitur fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per ſanguinem Ieſu 3.20.20
20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum, hoc eſt carnem ſuam 3.20.18
26 Si vltrò peccauerimus poſt acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua eſt hoſtia 3.3.21.& 3.3.23.& 4.18.3
27 Sed horrenda quædā expectatio iudicij, & ignis feruor qui deuoraturus eſt aduerſarios 3.25 12
29 Quanto putatis acerbiore ſupplicio dignus cenſebitur, qui filium Dei cōculcarit,& ſanguinem fœderis per quē fuerat ſanctificatus profanū duxerit,& Spiritū gratię cōtumelia affecerit 3.3.21
36 Patientia vobis eſt opus,vt vbi voluntatem Dei præſtiteritis,reportetis promiſſionem 3.2.37
11.1 Eſt autē fides,illud quod facit vt extent

tent quæ ſperantur, & quod demõſtrat quæ non videntur 3.2.41 & 3.25.1
3 Per fidem intelligimus conſtructũ fuiſſe mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non ſint ex apparentibus facta 1.6.1.& 1.5.13.& 1.16.1
6 Atqui fieri non poteſt vt quiſquam ei ſine fide placeat. Nam qui accedit ad Deum, hũc credere oportet eſſe Deũ, & præmia largiri iis qui ipſum requirunt 3.11.15.& 3.14.4.& 3.20.40
7 Per fidem diuinitus admonitus Noe de iis quæ nondum videbantur veritus, &c. 3.2.20
9 Per fidem commoratus eſt in terra promiſſa vt alienus, &c. 2.10.13
17 Abraham quum tentaretur obtulit Iſaac per fidem, vnigenitum inquam illum obtulit is qui promiſſiones exceperat 3.19.6
21 Adorauit baculo innixus 1.11.15
12. 3 Reputate igitur quis ille ſit qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeſe contradictionem, ne animis deficientes fatiſcatis 3.3.15
5 Et obliti eſtis exhortationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, Fili me, ne negligito caſtigationem Domini, neque deficias animo cũ ab eo argueris 3.4 32
8 Quòd ſi eſtis abſque caſtigatione, cuius participes ſunt omnes, nempe ſpurij eſtis, & non filij 3.8.6
9 Deinde corporum noſtrorum patres habuimus caſtigatores, & eos reuerriti ſumus, annon multò magis ſubiiciemur Patri ſpirituum, & viuemus? 1.15.2
17 Scitis eum etiam poſtea quum vellet hæreditario iure benedictionem aſſequi, reprobatum fuiſſe, non enim reperit pœnitentiæ locum, quamuis cum lachrymis benedictionem illam exquiſiiſſet 3.3.24
18 Non enim veniſtis ad contrectabilem montem, & incenſum ignem, & turbinem & caliginem, & procellam 2.11.9
22 Sed acceſſiſtis ad montem Sion & ciuitatẽ Dei viui, Ieruſalem cœleſtem, & myriadas Angelorum 1.14.9
23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem vniuerſorum Deum 1.25.6
13.4 Honorabile eſt inter quoſuis coniugium, & cubile impollutum; ſcortatores autem & adulteros damnabit Deus 4.9.14.& 4.12.25.& 4.13.3
8 Ieſus Chriſtus heri & hodie idem eſt, & in ſecula 2.10.4
15 Per ipſum igitur aſſiduè offeramus Deo ſacrificium laudis, id eſt fructum labiorum confitẽtium nomini eius 3.20.28. & 4.18.61.& 4.18.17
16 Beneficentiæ verò & communicationis ne obliuiſcimini: talibus enim victimis delectatur Deus 3.4.36.& 3.7.5 & 3.15.4 & 4.18.17
17 Obedite ducibus veſtris, & obſecũdate, vigilant enim pro animabus veſtris, tanquam rationem reddituri 1.13.2

IACOBI.

1. 2 PRo ſummo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis 3.20.46
12 Beatus vir qui tolerat tentationẽ, quoniam cum probatus erit accipiet coronam vitæ 3.17.10
13 Nemo quum tentatur, dicat ſe à Deo tentari: nam Deus tentari malis non poteſt, nec quenquam tentat 3.20.46
14 Sed vnuſquiſque tentatur, dum à propria cupiditate abſtrahitur & ineſcatur 3.20.46
15 Deinde cupiditas poſteaquam concepit parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem 3.3.13
17 Omne munus bonum & omne donum eſt perfectum, ſupernè deſcendẽs à patre luminum, apud quem nõ eſt tranſmutatio, aut conuerſionis obumbratio 1.13.8.& 2 2.21.& 4.14.10
21 Quapropter abiectis omnibus ſordibus & excremento malitiæ, cum lenitate recipite inſitum ſermonem, qui poſſit ſeruare animas veſtras 4 17.25
2. 5 Nónne Deus elegit pauperes mundi huius, vt fierẽt diuite ꝑ fide. cohæredes regni quod promiſit iis à quibus diligitur? 3.23.10
10 Quiſquis totam Legem ſeruauerit, offenderit autem vno, omnibus tenetur 3.14.10.& 3.18 10
14 Quæ vtilitas, fratres mei, ſi fidem dicat aliquis habere ſe, opera verò non habeat? Non poteſt fides illa eum ſeruare 3.2.9.& 3.2 12
19 Tu credis Deum vnum eſſe, rectè facis, & dæmonia credũt, & horreſcunt 3.2.10
21 Abrahã pater ille noſter, nónne ex operibus iuſtificatus eſt, quum obtuliſſet

Iſaac filium ſuper altare? 3.17.11
4.3 Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis, vt in voluptates veſtras inſumatis 3.20.7
6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus ſuperbis reſiſtit: modeſtis autem dat gratiam 2.2.10. & 3.12.5
8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Emundate manus, vos peccatores, & purificate corda, vos duplices animo 3.3.16
11 Qui damnat fratrem ſuũ, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quòd ſi damnas Legem, &c. 4.10.7
12 Vnus eſt Legiſlator qui poteſt ſeruare & perdere ibid.
14 Qui ignoratis quid futurum ſit poſtero die, quæ eſt enim vita veſtra? vapor enim eſt, &c. 3.20.28
15 Pro eo quod dicere debuiſtis, Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud ibidem
5.12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iuſiurandum. Sit autem veſtrum eſt, eſt, & non, non, &c. 2.8.26
13 Affligitur aliquis inter vos? oret. ſit aliquis æquo animo? pſallat 3.20.7
14 Infirmatur quis inter vos? accerſat preſbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo, &c. 4.19.18 & 4.19.21
15 Et oratio fidei ſeruabit laborantem, erigétque eum Dominus: quòd ſi peccata commiſerit, remittentur ei 3.20.11
16 Confitemini alij alios offenſas, & orate alij pro aliis, vt ſanemini: multum enim valet deprecatio iuſti efficax 3.4.6. & 3.4.11. & 3.20.27
17 Elias homo erat iiſdẽ quibus nos obnoxius, & precibus precatus eſt ne plueret: & non pluit ſuper terram annos tres & ſex menſes 3.20.26

I. PETRI.

1.2 Dilectis ex prænotione Dei Patris ad ſanctificationem Spiritus, per obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Gratia vobis & pax multiplicetur 3.1.1. & 3.14.6. & 3.22.6. & 4.15.2
3 Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ex multa ſua miſericordia regenuit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis 2.16.13
5 Qui virtute Dei cuſtodimini per fidem ad ſalutem quæ parata eſt patefieri tempore vltimo 3.2.42 & 3.18.3
7 Vt exploratio fidei veſtræ multò pretioſior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
9 Reportantes mercedem fidei veſtræ, ſalutem animarum 1.15.2. & 3.18.3. & 3.25.1
11 Scrutãtes in quẽ aut cuiuſmodi tẽporis articulum, prænuntius ille qui in ipſis erat, Spiritus Chriſti, declararet euẽturas Chriſto perpeſſiones 1.13.18. & 2.9.1
12 Quibus patefactum eſt eos nõ ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare quæ nũc annuntiata ſũt vobis 1.14.19. & 2.9.1. & 2.11.6
15 Sed ſicut qui vos vocauit ſanctus eſt, ipſi quoque ſancti in omni conuerſatione reddamini 3.6.3
16 Sancti eſtote, nã ego ſanctus ſum 3.6.2
18 Vt qui ſciatis vos nõ caducis rebus, argento vel auro, fuiſſe redemptos ex vana veſtra conuerſatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
19 Sed pretioſo ſanguine vtpote agni immaculati & incontaminati, nempe Chriſti 2.17.5. & 3.6.3
20 Præordinati quidem ante iacta mundi fundamenta, patefacti verò vltimis tẽporibus propter vos 3.22.6. & 4.18.20
21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt ſpes ac fides veſtra in Deo eſſet 2.16.13. & 3.2.1. & 3.2.43
22 Animabus veſtris purificatis, auſcultãdo veritati per Spiritum, cum charitate fraterna ſimulationis experte, &c. 1.15.2. & 2.5.11
23 Renati non ex ſemine mortali, ſed ex immortali, per ſermonem Dei viui, & manentis in æternum 2.10.7. & 3.2.21. & 4.1.6. & 4.16.18. & 4.16.31
2.5 Ipſi quoque veluti viui lapides ædificemini, domus ſpiritualis, &c. 4.6.5. & 4.18.16
9 Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus quẽ ſibi Deus vt proprium vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem ſuam lucem 2.7.1. & 3.13.2. & 4.18.17. & 4.19.25.
11 Dilecti precor vt tãquã aduenæ & peregrini abſtineatis à carnis cupiditatibus, quæ militãt aduerſus animã 1.15.2

13 Subiecti eſtote cuiuis humanæ ordinationi, propter Dominum: ſiue regi vt qui ſupereminēat 4.20.23
17 Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, Regem honorate 4.20.7
18 Famuli, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolùm bonis & æquis, ſed etiam prauis 4.10.23
21 Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplar, vt inſequeremini veſtigia ipſius 3.16.2
24 Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum: vt peccatis mortui, iuſtitiæ viueremus: cuius vibicibus ſanati eſtis 2.16.6. & 2.17.4. & 3.4.25. & 3.4 27 & 3.4.30. & 4.15.21
25 Eratis velut oues errantes: ſed cōuerſi nunc eſtis ad paſtorem & curatorem animarum veſtrarum 1.15.2. & 3.25.6
3.7 Viri ſimiliter vna verſentur vt ſcientes decet, vaſi muliebri vt infirmiori tribuentes honorem, &c. 4.20.29
18 Nā & ſemel Chriſtus pro peccatis paſſus fuit, iuſtus pro iniuſtis, vt nos ad Deum adduceret, mortificatus quidē carne, viuificatus autem Spiritu 2.13.2
19 Per quem etiam ſpiritibus qui ſunt in carcere profectus prædicauit 2.16.9
21 Qui nunc correſpondens exemplar Baptiſmi nos quoque ſeruat (nō quo carnis ſordes abiiciuntur, ſed quo fit vt bona conſcientia Deū interroget) per reſurrectionem Chriſti 3.9.15. & 4.10.3. & 4 14.4. & 4.14.24. & 4.15.2. & 4.16.21
4.3 Satis eſt nobis quod anteacto vitę tēpore libidinem gentiū patrauerimus, quum incederemus in proteruiis, &c. 3.15.8. & 3.24.11
8 Ante omnia verò charitatem alij in alios propenſam habentes. nam charitas operiet multitudinem peccatorum 3.4.31. & 3.4 36
10 Vt quiſque accepit donum, ita alius in alium illud ſubminiſtrantes, vt boni diſpenſatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
11 Siquis loquitur, loquatur vt eloquia Dei 3.8.8. & 4.8.9
17 Nam tēpus eſt quo incipiat iudicium à domo Dei: quòd ſi primùm incipit à nobis quis erit finis? &c. 3.4.34
5.1 Preſbyteros qui inter vos ſunt precor, ego vna preſbyter, &c. 4.6.7
2 Paſcite Dei gregem qui penes vos eſt 4.10.17 & 4.6.3
3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9. & 4.10.7
5 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam 3.12.5
6 Submittite igitur vos ipſos potēti manui Dei, vt vos in tempore extollat 3.2.40
7 Omni cura veſtra in eum coniecta, nam illi cura eſt de vobis 1.17.6
8 Sobrij eſtote, vigilate, nam aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens ambulat quærens quem deuoret 1.14.13. & 1.4.18. & 3.20.46
10 Cæterùm Deus omnis gratiæ autor qui vocauit nos ad æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, pauliſper afflictos, is inquam abſolutos vos reddat, ſtabiliat, roboret, fundet 3.2.40

II. PETRI.

1.4 EX eo quòd nobis maxima & pretioſa promiſſa donata ſunt, vt per hæc efficeremini diuinæ conſortes naturæ, &c. 3.11.10. & 3.25.10
5 Ad hoc ipſum verò vos omni præterea collato ſtudio, adiicite fidei veſtræ virtutem, virtuti verò ſcientiam 2.5.11
10 Quapropter fratres potius ſtudete vocationem & electionem veſtram firmā efficere: hæc enim ſi feceritis, nūquam impingetis 3.15.8
13 Iuſtum arbitror quādiu ſum in hoc tabernaculo excitare vos per admonitionem 1.15.2
14 Quum ſciam breui futurum, vt deponam hoc tabernaculum meum: ſicut Dominus Ieſus Chriſtus declarauit mihi 1.15.2. & 3.25.6
19 Et habemus firmiſſimum ſermonem Propheticū, cui rectè facitis quòd attendatis velut lucernæ ſplendenti in obſcuro loco, vſque dum dies illuceſcat, & lucifer exoriatur in cordibus veſtris 1.9.2
21 Non libidine hominis allata eſt olim Prophetia, ſed acti à Spiritu ſancto, loquuti ſunt ſancti Dei homines 1.13.7. & 1.13.15
2.1 Fuerunt & pſeudoprophetæ in populo: vt etiam inter vos erunt falſi doctores, &c. 4.9 4
4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non pepercit, ſed in tartarū detruſos, catenis caliginis tradidit, &c. 1.14.16. & 1.14.19

9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere 3.10.46
19 A quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſeruitutem eſt addictus 2.2.8
3.4 Vbi eſt pollicitatio aduentus eius? nã ex quo die patres obdormierunt omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti, Vnum diem apud Dominum, perinde eſſe vt mille annos, & mille annos vt diem vnum 3.2.42
9 Nolens vllos perire: ſed omnes tendere ad reſipiſcentiam 3.24.15

I. IOHANNIS.

1.1 QVod erat à principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod ſpectauimus, & quod manus noſtræ tractarunt de ſermone vitæ 2.14.2.& 2.14.7.& 4.17.8
7 Quòd ſi in luce incedimus, ſicut ipſe eſt in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & ſanguis Filij eius Ieſu Chriſti purgat nos ab omni peccato 2.17.4.& 3.5.2.& 4.14.21
9 Si cõfiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, &c. 3.4.10.& 3.20.9
10 Si dixerimus nos non peccaſſe, mendacem facimus eum, &c. 3.20.45
2.1 Si quis peccauerit, Aduocatum apud Patrem habemus Ieſum Chriſtum iuſtum 3.4.26.& 3.20.17
2 Ipſe enim eſt propitiatio pro peccatis noſtris: nec pro noſtris ſolùm, ſed etiã pro totius mundi peccatis 2.17.2.& 3.4.26.& 3.20.20
12 Scribo vobis filioli, quoniam remiſſa vobis ſunt peccata propter nomẽ eius 2.17.5.& 3.4.26
18 Pueruli, vltimum tẽpus adeſt, & ſicut audiſtis antichriſtum vẽturum 4.18.20
19 E nobis egreſſi ſunt, ſed non erant ex nobis: nam ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent vtique nobiſcum, &c. 3.3.23.& 3.24.6.7
20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo profectam, & noſtis omnia 3.1.3
23 Quiſquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet 2.6.4
27 Sed vnctio quam vos accepiſtis ab eo, manet in vobis, nec neceſſe habetis, vt quiſquam doceat vos, verùm ſicut vnctio eadem docet vos, &c. 3.1.3
3.1 Videte qualem charitatẽ dedit nobis Pater, nempe vt filij Dei vocemur. propterea mundus non nouit nos, quia nõ nouit eum 3.6.3.& 3.20.36
2 Chariſſimi, nunc filij Dei ſumus, ſed nondum patefactum eſt quod erimus: ſcimus autem fore, vt cùm patefactus ipſe fuerit, ſimiles ei ſimus, &c. 2.9.3.& 3.2.14 & 3.11.10.& 3.25.10.& 4.18.20
3 Et quiſquis habet hanc ſpem in eo ſitã, purificat ſe, ſicut & ille purus eſt 3.16.2
8 Qui committit peccatum, ex diabolo eſt quoniam à principio diabolus peccat. Filius autem Dei, &c. 1.14.15.& 18.& 19.& 3.15.8
9 Quiſquis natus eſt ex Deo, peccatum non committit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, nec poteſt peccare, eò quòd ex Deo natus eſt 1.13.13.& 2.5.11
10 Per hoc manifeſti ſunt filij Dei, & filij diaboli, &c. 1.14.9.& 3.16.2
25 Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida eſt: & noſtis nullum homicidã habere vitam æternam in ſe manentem 2.8.39
16 Per hoc cognouimus charitatẽ, quòd ille animam ſuã pro nobis poſuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere 2.14.2
20 Nam ſi nos condemnet cor noſtrum, potentior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia 3.4.18
22 Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam præcepta eius cuſtodimus, &c. 3.20.7.& 10
24 Qui ſeruat eius mandata, in eo habitat, & per hoc nouimus eum habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem nobis dedit 3.1.4 & 3.2.39
4.1 Dilecti, ne cuiuis ſpiritui credite, ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint, &c. 4.9.2
3 Quicunque ſpiritus non confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt 4.17.32
10 In hoc eſt charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, ſed quòd ipſe dilexerit nos, & miſerit Filium ſuum, &c. 2.17.2.& 3.14.6
11 Dilecti, ſi Deus nos ita dilexit, debemus & nos alij alios diligere 3.16.2
13 Per hoc cognoſcimus nos in eo habitare, & ipſum in nobis, quòd de Spiritu ſuo dedit nobis 3.1.4 & 3.24.2
18 Metus nõ eſt in charitate: expleta charitas

ritas foras eiicit metum, quoniam metus cruciatum habet, qui autē metuit, non eſt perfectus charitate 3.2.27
19 Nos diligimus eum, quoniā ipſe prior dilexit nos 2.16.3
5.4 Quicquid natum eſt ex Deo, vincit mundum, & hæc eſt victoria quæ vicit mundum, nempe fides noſtra 1.18.3.& 25 11.& 3.2.21
6 Hic ille eſt Ieſus Chriſtus qui venit per aquam & ſanguinem, &c. 4.14.22
7 Tres ſunt qui teſtificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt 3.1.1
8 Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, ſpiritus, & aqua, & ſanguis, & hi tres in vnum conſentiunt ibidem
12 Qui habet Filium habet vitam: qui nō habet Filium Dei vitam non habet 3.14 3.& 3.15.6
14 Et hæc eſt fiducia quam apud Deum habemus ipſum, ſiquid petierimus ſecundum voluntatem eius non audire 3.20.5
15 Quòd ſi ſcimus eum audire nos, quicquid petierimus, ſcimus nos habere petitiones quas ab eo petimus 3.20.52
18 Qui genitus eſt ex Deo, conſeruat ſeipſum 2.5 11
19 Scimus nos ex Deo eſſe, & mundum totum in malo iacere 3.2.14
20 Hic eſt verus Deus & vita æterna 1.13.11.& 25
21 Filioli, cauete vobis ab idolis, Amen. 1.11.1

II. IOANNIS.

1.7 MVlti impoſtores ingreſſi ſunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne, &c. 3.17.32

IVDAE.

1.6 ET Angelos qui nō ſeruata ſua origine reliquerunt ſuum domicil.ū iudicio magni illius diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruaſſe, &c.1.14.16. & 1.14.19.& 3.25 6
9 At Michael Archangelus, quum aduerſus diabolum certans diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt impingere illi notam maledicti, ſed dixit, Increpet te Dominus 1.14.8.& 1.14.19

APOCALYPSIS.

2.5 EI qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris per ſanguinem ſuum 4.14.21
6 Et fecit nos Reges & ſacerdotes Deo & Patri ſuo 2.15.6.& 4.18.17
5.13 Et omnem creaturā quæ in cœlo eſt & quæ ſuper terram, & ſub terra, & in mari, & quæ in eis ſunt omnia, audiui dicentia, &c. 3.5.8
7.14 Hi ſunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt ſtolas ſuas ac dealbarunt in ſanguine Agni 3.5.2
13.5 Datúmque eſt ei os loquens magna & blaſphemias 4.7.25
14.13 Beati poſthac mortui, ij inquam qui Domini cauſa moriuntur. Etiam dicit Spiritus, requieſcunt enim à laboribus ſuis 3.5.10
18 Reddite ei ſicut & ipſa reddidit vobis, & duplicate ei duplum ſecundum opera eius 3.9.6
19.10 Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, ſed dixit mihi, Vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, vnus ex fratribus tuis qui habent teſtimonium Ieſu, Deum adora 1.12.3.& 1.14.10
20.4 Deinde vide ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datū eſt eis: & animas eorū qui ſecuri percuſſi ſunt propter teſtimonium Ieſu, & propter ſermonē Dei, quíque non adorarunt beſtiā, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus ſuis, aut in manibus ſuis, viuéntq; & regnabūt cum Chriſto mille annis 3 25.5
21.27 Nō intrabit in eam quicquā quod inquinat, aut abominandum quippiā patrat, ſed tantùm, &c. 4.16.17
22.8 Ego verò hæc quum vidiſſem & audiſſem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc oſtendebat 1.12.3 & 1.14.10
9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, cōſeruus enim tuus ſum, & vnus fratrum tuorū Prophetarū, &c.1.12.3.& 1.14.10.
18 Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas ſcriptas in libro iſto 4.9.2
19 Et ſiquis abſtulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ, &c. ibidem.

RERVM ET NOMINVM QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR INDEX.

Olim ab Aug. Marlorato primùm collectus. Poſtrema autem hac editione renouatus, & duplo auctior redditus.

Primus numerus librum: alter caput: tertius ſectionem indicat.

A

ABraham pater fidelium 3.10.11.
Abraham ſola fide iuſtificatus 3.11.13
Abraham vitam miſeriarum plenam duxit 2.10.11
Acatius Amidæ Epiſcopus 4.4.8
Actio gratiarum ſoli Deo debetur 2.8.16
Actio gratiarum neceſſaria fidelibus 3.20.2
Acceptio hominis duplex apud Deum 3.17.4
Achab, & eius pœnitentia 3.3.25.& 3.20.15
Ἀκόλουθοι, & eorum munus 4.4.10.& 4.19.23
Adam quomodo lapſus 2.1.4
Adam Dei prouidentia lapſus 3.23.8
Adam poſterior. Vide Chriſtus
Adminiſtratio ſacramentorum pars miniſterij Eccleſiaſtici 4.15.10
Admonitiones priuatæ in Eccleſia neceſſariæ 4.12.2
Adoratio ſoli Deo debetur 2.8.16
Aduentus Chriſti in iudicium 2.16.17
Adulterium prohibitum 1.8.4
Ægyptiorum garrulitas ridicula 1.8.4
Ædificatio neceſſaria fidelibus 4.1.12.& 4.8.1
Afflictiones à Deo immiſſæ 1.17.8
Afflictiones fidelibus neceſſariæ 3.8.1
Afflictiones variis modis vtiles 3.4.32.33.& 3.8.2.3
Afflictionum finis ſemper conſiderandus 3.9.1
Afflictiones fidelium & impiorum differunt 3.4.32.& 3.8.1
Afflictiones impiorum maledictæ 3.4.32.33
Allegoriæ 3.5.19.& 3.4.4
Ambroſius, lib. de philoſophia 2.[illegible].44
Lib.1.de Iacob & vita beata 6.c.2.7.7.& 2.lib.2.cap 2.11.23
Lib.de Iſaac & anima 3.20.21
Lib.2.de off.28.cap. 4.4.8
Lib.6.de Sacramentis 4.19.3
Lib.de iis qui myſteriis initiantur 4.17.15.& 4.19.5
Lib.1.de vocatione gentium. 1.& 2.cap. 3.18.3.& 3.22.9
Serm.46.de pœnit. Petri 3.4.45
Serm. ſeu homilia de Baſilicis tradendis

dis 4.11.8.& 15
Epiſt.32.ad Valentin. 4.11.4.& 15
Epiſt.lib.1.3.epiſt. 4.12.17
Epiſt.lib.5.31.& 33.epiſt. 4.4.8
In 5.cap.1.ad Timoth. 4.11.6
Ambroſij magnanimitas 4.12.7
Anabaptiſtarũ errores detecti & refutati 2.8.26.& 2.10.1.7.& 3.2.14 & 4.1.13.& 4.12.12.& 4.15.16.& 4.16.1.& 4.20.2
Anathematis ſignificatio 4.12.10
Angeli à Deo creati 1.14.3.4
Angeli ad Dei imaginem creati 1.15.3
Angeli Spiritus eſſentialis naturæ 1.14.9
Angeli cur ſic dicti 1.14.5
Angeli cur appellentur exercitus ibid.
Angeli interdum dij vocantur ibidem
Angeli cur virtutes dicantur ibid.
Angeli non adorandi 1.14.11
Angeli ad ſalutem fidelium conſtituti 1.14.7
Angelorum caput Chriſtus 3.22.1
Angeli mali, illorúmque lapſus 1.14.16
Angelorum munus 1.14.6.12.& 3.20.23
Angelorum diuerſa nomina 2.14.8
Animæ definitio 1.15.6
Anima eſt immortalis eſſentiæ 1.5.4.4.5.& 1.15.2.6
Anima bipertita 1.15.7
Animæ à Deo creatæ 1.15.5
Animæ immortales 1.5.2.& 2.10.9
Anſelmus 2.2.4
Anthropomorphitæ 4.17.23.25
Antichriſtus, & eius in Eccleſia ſedes 4.2.12
Apollinarius vetus hæreticus 2.16.12
Apoſtoli qui propriè 4.3.4.5
Apoſtoli Spiritu diuino afflati, & loquuti ſunt & ſcripſerunt 4.8.9
Apoſtoli quomodo præferantur Ioanni Baptiſtæ 2.9.5
Apoſtolorum in ſcriptis ſcopus 4.20.12.
Apoſtoli, ab iis qui ſe eorum ſucceſſores prædicant, longè differunt 4.8.9
Apparitiones Dei 1.11.3
Appetitus vindictæ prohibitus 2.8.57 & 4.20.20
Appetitus vindictæ in Samſone 3.20.15
Arbitrium, vide Liberum Arbitrium
Archidiaconi, & illorum in Eccleſia origo 4.4.5
Archiepiſcoporum in Eccleſia inſtitutio 4.4.4
Ariſtocratia inter Iſraelitas à Deo conſtituta 4.20.8
Ariſtoteles Philoſophus lib.11. de hiſt.animal.17.cap. 1.5.3
Lib.1.de animo, & 1.Metaphyſ. 1.5.5
Lib.6. Ethic.cap.vlt. & 6.lib.2.cap.1. 1.5.6
Lib.6.Ethic.2.cap. 1.15.7
Lib.3 Ethic.5.cap. 2.2.3
Lib.7.Ethic.3.cap. 2.2.23
Arrius hæreticus refellitur 1.13.4.16
Artes ſedentariæ è Deo ſunt 2.2.16
Aſcenſus Chriſti ad cælum 2.16.14
Aſtrologiæ vſus 1.5.5
Aſſentatores principum periculoſiſſimi 4.20.1.32
Atheiſmus vnde 1.5.12
Atheorum ingratitudo 1.5.4
Audite ad credendum 3.2.6

AVGVSTINVS.

Quoniam in citandis & explicandis Auguſtini locis frequens eſt Caluinus, ordinem Tomorum Auguſtini ſequuti ſumus in hoc indice.

I.

Retractationum 1.lib.1.cap. 1.16.2
Lib.eodem.3.cap. 2.2.8
Lib.eodem, 5.cap. 2.8.50
Confeſſionum 10.lib.33.cap. 3.20.32
Confeſſ.11.lib.12.cap. 1.14.1
Lib.2.de Ordine, 9.cap. 1.7.3
Lib.de morib.Eccl.Catholicæ 3.6.1
Eod.lib.31.& 33.cap. 4.13.9
Lib.de morib.Manich.13.cap. 4.12.19
Lib.2. de Geneſi Contr. Manich. 1.14.1
Eod.lib.3.cap. 3.23.2

II.

Epiſtola 2.ad Ianuar. 4.6.15
Epiſt.5.ad Marcellin. 4.20.12.20
Epiſt.19.ad Hieronym. 4.7.30
Epiſt.23.ad Bonif. 4.17.21.28
Epiſt.24.ad Alip. 2.5.7
Epiſt.43.ad Auguſt. 1.10.3
Epiſt.44.ad Maxim. ibid.
Epiſt.47 ad Valen. 2.2.1
Epiſt.48.ad Vincent. 1.13.4.& 4.2.3
Epiſt.49.ad Deograt. 1.11.13
Epiſt.52.ad Maced. 2.5.2
Epiſt.56.ad Dioſc. 2.2.11
Epiſt.57.ad Dardan. 4.17.25.28

Epiſt.64.ad Aurel. 4.12.13
Epiſt.66.ad Maxim. 1.13.15
Epiſt.82.ad Largum 4.13.8
Epiſt.89.ad Hilarium 2.7.9
Epiſt.95.ad Innocent. ibid.
Epiſt.99.ad Euodium 2.16.9
Epiſt 105.ad Sextum 2.3.14 & 3.15.7 & 3.23.10
Epiſt 106.ad Bonif. 2.3.7.& 2.3.14 & 3.23.13.5.11
Epiſt.107.ad Vital. 2.5.17
Epiſt.108.ad Sixtum 3.22.8
Epiſt.110.ad Eradium 4.4.11
Epiſt.118.& 19 ad Ianuar. 4.10.13.14 19.& 4.14.26.& 4.19.3
Epiſt.144.ad Anaſtaſ. 2.2.8
Epiſt.162.ad Epiſcop. 4.7.10
Epiſt.174.ad Paſcent. 1.13.19
Epiſt.200.ad Aſellic. 2.7.9 & 2.8.50

III.

Lib.1.de doctr.Chriſt. 23.cap.2.8 54.& 57
Lib.3.de doctr.Chriſti 2.5.8
Eod.lib.cap.9 4.14.16.26 & 4 17.6 & 4 19.3
De fide & Symbolo,6.cap.4.17.26. & 8. cap.2.16.16
Enchirid.ad Laurent. 2.5.7.& 3.23.7
Eod.enchirid.5.cap. 2.15.1
& 30.cap. 2.2.8
& 31.cap. 3.24.1
& 32.cap. 2.3.11
& 36.cap. 2.14.4
& 68.cap. 3.5.9
& 101.cap. 1.18.3
& 116.cap. 3.10.35
Lib. de Eccleſiaſt.dogmatib. 54.cap.3. 4.38
Lib.3.de Trinitate,4 cap. 1.16.8
& 3.lib.10.cap. 4.17.15 28. & 5.lib. 8.& 9.cap. 1.13.5.& 10.lib.1.15.4
De Geneſi ad literam,5.lib. 3.21.4
& 6.lib.15.cap. 3.23.8
& 10.lib.10.cap. 3.24.13
& 11.lib.7.8.& 9.cap. 1.15.8
De opere monachorum 4.13.10.15 & 4.19.20
Lib.de Spiritu & litera, 2.2.8.& 2.7.5

IIII.

Lib.quæſt.Euangel.ſecund.Matth. 4.2.5
Lib 83.quæſt. 1.16.8.& 1.17.2 & 2.8.50
Lib.2.quæſt.veteris teſt.2.8.12.& 3.lib.4. 14.17.26.& 14.19.15.16
Lib.de continentia,8.cap. 2.8.50
Lib.de pœnitentia 3.14.8

V.

De ciuitate Dei,1.lib.8.cap. 1.6.10
& 4.lib.9.cap. 1.11.6
& 4.lib.12.cap. 2.8.5
& 4.lib.31.cap. 1.11.13
& 5.lib.24.cap. 4.20.12
& 6.lib.10 cap. 1.11.2
& 10.lib.29.cap. 2.14.7
& 11.lib.2.cap. 3.2.1
& 19.lib.17.cap 4.20.16
& 19.lib.27.cap. 3.1.22
& 21.lib.25.cap. 4.17.34
& 21.lib.2.cap. 3.20.15
& 24.lib.13.& 16.cap. 3.5.10

VI.

Contra Epiſtolam fundamenti 4.& 5. cap.1.7.3
Contra Adimantum, 12.cap.4.17 21.28
Contra Fauſtum,9.lib.11.cap. 4.14.19
& 13.lib.16.cap. 4.17.34
& 19.lib.13.cap. 4.14.6.26
& 20,lib.18.cap. 4.18.10
& 30.lib. 4.12.19
& 32.lib. 1.7.3
Contra aduerſar. legis & prophet. 2.8.6 & 4.18.10
De bono coniugali 2.8.6

VII.

Contra epiſt.Parmeniani. 2. lib.1.cap.4. 12.1. & 2.lib.8.cap.3.20.2 .& 4.18.10. & 2.lib.13.cap.4.15.20. & 3.lib.1.& 2. c.4 1.16.& 4.11.12.13
Contra literas Petiliani, 2.lib.3.cap. 14.26
Contra 2.Gaudentij epiſt. 23.cap. 3.5.8.
De Baptiſmo contra Donatiſtas, 2.lib.6. cap. 2.8.58
& 3.lib.16.cap. 4.19.12
& 5.lib.10.cap. 4.15.7. & 4.17.34
& 5.lib.23.cap. 4.19.12
& 5.lib.24 cap. 4.14.14
In breui collat.contra Donatiſt. 4. 7.10
De peccatorum meritis & remiſſione: 1. lib.27.cap. 4.19.23
& 2.lib.18.cap. 2.3.7.& 3.2.41
& 2.lib.18.cap. 3.44.33
& 3.lib.8.cap. 2.1.8
Lib.de natura & gratia 2.2.11.& 2.3. 6.& 2.7.5

De

De gratia Chriſti cõtra Pelag. & Cæleſt. 2.1.7.& 3.24.1
Contra 2.epiſt.Pelagianorum ad Bonifacium 1.lib.3.cap.2.2.8
& 2.lib.6.cap. 1.16.8
& 3 lib.5.cap. 3.12.3.& 3.14.4
& 3.18.5.& 3.lib.7. & 8.cap.2.2.8.& 3.17.15.& 4.lib.4.cap.3.3.10.& 3.5.3
Contra Iulianum.1.lib. 3.3.10
& 2.lib. 2.8.44
& 4.lib. 3.14.3
& 5.lib. 3.13.1
De prædeſtinatione & gratia 2.4.3 3.23.11.& 3.24.17
De prædeſtin.Sanctorum 2.2.9.& 2.3 10.& 2.4.4.& 2.17.1.& 3.15.2.& 3.23.1.& 3.24.1
Lib.de bono perſeuerantiæ,12.cap.3.23.11 & 14.15.16.17.18.19.20.cap.3.21.4.& 3.22.1.& 3.23.13.& cap.vlt.2.17.1
De gratia & lib.arbit.ad Valent. 3.18.5
eod.lib.16.cap. 2.5.7
& 20.cap. 1.18.4.& 2.4.7
De baptiſmo paruulorum 4.14.15
De oratione ad Probam 3.20.48
De corrept.& gratia ad Valent.1.15.8.& 2.2.8.& 2.3 13. & 2.5.14. & 2.7.7.9.& 2.14.7.& 3.22.1
De perfectione iuſtitiæ 2.2.8.& 2.3.6

VIII.

Præfat.in Pſalmos 3.14.4
In 3.Pſalmum 4.17 22
in 16.Pſalmum 3.5.4
in 19.Pſalmum 2.1.4
in 3 .Pſalmum 2.5.1
in 32.pſalmum 3.18.7
in 33.pſalmum 4.17 28
in 45 pſalmum 2.2.11
in 68.pſalmum 1.13.19
in 70.pſalmum 2.5.2.& 2 7 9
in prooemio enarra.73.pſal. 4.14.26
in 77.pſalmum 4 14.26
in 78.pſalmum 4.14.15
in 80. pſalmum 3.13.4.&.3.15.2
in 102.pſalmum 3.14 33
in 109.pſalmum 1.13.19.& 3.18.7
in 113.pſalmum 1.11.9.13
in 118.pſalmum 2.7.9. & 2.8.50
in 137 pſalmum 3.14.20
in 139.pſalmum 3 15.2
in 143.pſalmum 2.8.50
in 144.pſalmum 1.6.9.10.&3.15.7

IX.

Homil.ſeu tractatu 8.in Iohan. 3.22.8
& 13.tract. 4.14.4
& 26.tract.4.14.15.16.26. & 4.17.34 45
& 20.tract. 4.14 22
& 29.tract. 2.5.7
& 31.tract. 4.17.6
& 35.tract. 3.21.6
& 36.tract. 1.13.19.&4.17.34
& 40.tract. 4.17.6
& 45.tract. 4.1.8.& 4.14.26
& 46.tract. 4.10.26
& 47.tract. 3.5.4
&49.tract. 2.2.11.& 3.5.10
&50.tract. 4.9.4.&4.17.26.28
& 53.tract. 2.2.8
& 79.tract. 3.2.41
& 80.tract. 4.19.2
& 81.tract. 2.2.8
& 84.tract. 3.5.3
& 89.tract. 4.14.6
& 90.tract. 3.2.41
& 96.tract. 4.8.14
& 109.tract. 2.16.14
& 110.tract. 2.16.4

X.

Serm.2.de verb. Apoſt.3. 2.35. & 4.17.34
& 3.Serm. 2.2.8
& 6.Serm. 3.3.10
& 8.Serm. 3.12.8. & 3.22.1
& 10.Serm. 2.2.27
& 11.Serm. 2.3.10.& 3.22.10
& 15.Serm. 2.5.2
& 20.Serm. 3.23.5
& 68.Serm. 4.12.5
Homil.1.in aduentu 2.2.9
Homil.de baptiſmo infant. 4.19.15.16
Homil.38.de tempore 1.13.19
&45 homil. 2.8.50
& 62.homil. 4 17.34
& 124.homil. 4.6.4

Huc vſque Auguſtinus.

Aulici aſſentatores periculoſi 4.20.31
Auſteritas veterum in correctionibus 4.12.8
Authoritas conciliorum 4.8.10.11.& 4.9.11
Axioma 4.8.8

B.

Baptiſmus,& eius ſignificatio 4.15.1
Baptiſmus à Chriſto inſtitutus 4.16.17
Baptiſmus ſacramentum pœnitentiæ 4.15.4
Baptiſmus cum ceremoniis 4 15.19

Baptiſmus pro circumciſione 4.14.24.& 4.6.6
Baptiſmus in quo differat à circumciſione 4.14.21.& 4.16.3
Baptiſmus quomodo neceſſarius 4.16.26
Baptiſmus ex adminiſtrantis dignitate non æſtimandus 4.15.16
Baptiſmus tria ad fidem Chriſtianam affert 4.15.1
Baptiſmus Ioannis & Apoſtolorum idem 2.9.5
Baptiſmus infantium ſacris literis probatus ac confirmatus 4.16.1
Baptiſmus non repetendus 4.15.16
Baſilius 1.14.20.& 1.16.8
Bella quomodo legitima 4.20.11
Benedictio Dei maximam vim habet 3.7.8.9
Beneficentiæ argumentum 3.7.6
Beneficium Dei 2.8.15.eius finis 3.6.3
Beneficia Papalia 4.5.6.9
Beneuolentia diuina cauſa ſalutis 3.2.28
Berengarius 4.17.12
Bernardus de gratia & lib.arbitrio 2.2.4.& 6
Idem Serm.2.in Cantica 2.3.12
& 11.Serm. 3.3.15
& 13.Serm. 3.12.3.8
& 15.Serm. 2.16.1
& 22.Serm. 3.11.22
&23.Serm. 3.24.4
& 61.Serm. 3.12.3
&78.Serm. 3.21.1
& 81.Serm. 2.3.5.& 2.5.1
& 98.Serm. 3.15.2
Serm.15.in pſal.qui habitat 3.12.3
Serm.1.de annuntiatione 3.2.41
Serm.2.in octaua paſchæ 3.2.38
Serm.2 .in die aſcenſionis 3.2.38 & 3.23.1
Serm.5.in dedicat. templi 3.2.25 & 3.13.4
Epiſt.107.ad Thomam præpoſit. 3.22.10
Lib.1.2.3.& 4.de conſiderat.ad Eugen.4.7.18.& 4.11 11
Blaſphemia in Spiritum S. 1.3.15
Boethius de definitione 1.5.3
Bonifacij ambitio 4.7.17
Bonitas Dei 1.5.5.& 1.14.2. & 3.3 19
Bonorum terreſtrium vſus 3.10 1
Bonorũ eccleſ.diſtributio 4 4.6.&.4 7 7
Bonorum Eccleſiæ communio 4.1.4
Bonum ſummum 1.2.3.& 3.25.2
Boni inter improbos 3.21.7.& 4.1.7.8.13

C.

Caligula audax & inſignis numinis contemptor 1.3.2
Calumnia damnatur 2.8.47
Canonici qui in Papatu 4.5.10
Cantus introductus in Eccleſiam 3.20.32
Capellani in Eccleſia Papiſtica 4.5.10
Caput miniſteriale 14.6.9
Cardinales quomodo in Eccleſia euecti 4.7.30.
Carnis opera 2.1.8
Carnis petulantia 3.10.3
Caro Chriſti verè cibus 4.17.7. viuifica 4 17 .9
Caro pugnat cum ſpiritu 3.20.17.18
Caſſij tribunal 4 20.10
Caſu an aliquid fiat 1.16.5
Caſtigatio Dei vnde 3.2.21.& 3.4.35
Catechiſandi ratio in Eccleſia 4.19 12
Catharienſes 4.1.13
Cato 3.10.4
Cauſæ ſalutis noſtræ quatuor 3.14 17.21
Celeſtini hæretici refelluntur 2.1.5 & 3.23. 5
Cenſuræ 4.7.7.veterum quales 4.1.29
Ceremoniæ aduentu Chriſti deletæ 4.15.25
Ceremoniæ à Chriſto ſeparatæ inutiles 4.14.25
Charitas 2.8.54
à fide procreatur 3.2.41
quomodo fide maior 3.18.8
facit efficacem fidem 3.11.20
huius ingenium 3 7.5.6
& efficacia 3 4 36
huius regula 3.10.5.& 3.19.14
tres fines 4.17.38
Character indelebilis 4.19.31
Cherubim,quid 1.11.3
Chiliaſtæ 3.25.5
Chorepiſcopi 4.4.2
Chriſma papiſticum 4.19.7
Chriſtiani Sacerdotes & vncti 2.15.6.& 4.19.9
Chriſtianorum conſolatio 2.16.19
Chriſtiani qui non dicendi 3.6.4
Chriſtus Deus æternus 2.13.7.& 2.14.2
Chriſtus Deus & homo 2.12.2

Chriſtus habet duas naturas 2.14.1
Chriſtus cur Ieſus appellatus 1.16.1
Chriſtus alter Adam 1.15.4.& 2.12.7
Chriſtus patronus 3.20.17
Chriſtus Angelus nominatus 1.3.20.& 1.1.4 5
Chriſtus verus ac ſolus miraculorum author 1.13.13
Chriſtus author vitæ 2.17.1
Chriſtus eccleſiæ caput 4.6.9
Chriſtus hominum & angelorum caput 2.12.1.& 3.22.1
Chriſtus ſolum animarum noſtrarum alimentum 4 17.1
Chriſtus ſolus Eccleſiæ doctor ac magiſter 4.3.3. & 4.8.7.8
Chriſtus filius Dauid 2.13.3
Chriſtus propriè Dei filius 2.14.5
Chriſtus finis Legis 1.6.2.& 2.6.4.& 2.7.2
Chriſtus omnium fidelium frater 2.12.2
Chriſtus ſolus eccleſiæ fundamentum 3.15.5
Chriſtus vt officio mediatoris fungeretur debuit carnem humanam aſſumere 2.12.1.4
Chriſtus perfectiſſima Dei imago 1.15.4
Chriſtus totius mundi iudex 2.16.17
Chriſtus ſacramentorum ſubſtantia 1.14.16.& 17.11
Chriſtus ſolus interceſſor inter Deum & hominem 1.14.12 & 2.6.2.3.& 2.12.1.& 2.16.16.& 2.17.1.4.& 2.17.& 4.12.25
Chriſtus verum Baptiſmi obiectum 4.15.6
Chriſtus panis vitæ 4.17.5
Chriſtus Propheta,rex,& ſacerdos 2.15.1
Chriſtus verum noſtræ electionis ſpeculum 3.24.5
Chriſtus ſacerdos 2.14.4.& 2,15.6. & 4.18.2.& 4.19.28
Chriſtus ſolus omnium electorum ſeruator 3.15.5
Chriſtus ſol iuſtitiæ 2.10.20.& 3.25.1. & 4.8.7
Chriſtus complementum legis 2.7.2
Chriſtus anno circiter triceſimo baptizatus 4.16.29
Chriſtus diuerſis afflictionibus obnoxius 3.8.1
Chriſtus in Euangelio patefactus 2.9.1
Chriſtus omnis peccati expers 2.13.4.& 2.16.5
Chriſtus nobis Dei gratiam & vitam æternam acquiſiuit 2 17.1
Chriſtus in cælo quæri debet 4.17.19
Chriſtus veræ carnis noſtræ eſſentiam aſſumſit 1.13.1
Chriſtus ſedet ad dextram Dei patris 2.1.4.3
Chriſtus ſolus omnibus fidelibus eſt ſatis 2.16.19
Chriſtus in iudicium venturus 2.16.17. & 4 17.9
Chriſtus eſt præditus carne viuificante
Chriſtus morte ſua nobis vitam attulit 2.16.5
Chriſtus ad inferos deſcendit 2.16.8.2
Chriſtus 40.dies ieiunauit, quámque ob cauſam 4.12.20
Chriſtus noſtras induit infirmitates excepto peccato 2.16.12
Chriſtus perfecta iuſtitia præditus 3.14.12
Chriſti meritum 2.17.1
Chriſti miracula 1.13.13
Chriſtus ſua obedientia deleuit noſtra peccata 2.16.5
Chriſti officium 2.6.2.& 2.5.2.& 2.12.4.& 3.12.7
Chriſtus infinita potentia præditus 2.15.5.& 2.16.16
Chriſti regnum æternum 2.15.3.& 3.25.5
Chriſti regnum ſpirituale 2.15.3.4.& 4.5.17.& 4 17.18.& 4.20.1.12.13
Chriſtus à mortuis reſurrexit 2. 16.13
Chriſtus victor in Satanam 1.14.18
Chriſtus interdum nomen ſuum Eccleſiæ communicat 4.17.21
Chryſoſtom. homil.10.in Geneſ. 3.4.38
& 18.homil. 2.2.4
& 22.homil. 2.5.3
& 33.homil. 3.15.2
homil 2.in 50.pſalm. 3 4.8.38
Opere imperf. in Matth. 3.20.35
homil.3.in Matth. 4.12.5
& homil.in 14.Matth. 4.15.7
& homil.12.de Chananæa 3.4.4
homil.8.in Marc. 4.17.6
homil.de Lazaro 3.4.8
homil.16.in Iohann. 3.2.2
homil.de conuerſ.Pauli 3.24.1

homil.18.in 2.ad Corinth. 8.cap.4.17.48
homil.26.in epiſt.ad Epheſ.1. cap. 4.17.45
homil.de inuent.S.crucis 2.3.7.& 4.12.28
homil.62.& 61.ad popul.Ant. 4.14.3.& 4.7.6
homil. de incomprehenſib. Dei natura 1.13.21.& 3. 4.8
Serm.de pœnit.& confeſſ. 3.4. 8.& 3.4.33.
Serm.3.de Spiritu S. 4.8.13.& 4.17.13
Serm.3.de prouidentia,ad Stagirium 3.4.35
Lib.de compunctione cordis 2.8.57
De perfectione Euangel. 2.2.11
Cicero lib.3.quæſt.Tuſcul. 2.2.3
Lib.1.de natura deor. 1.3.1.2.3.& 1.5.5.& 1.6.11.12
& 2.lib. 1.5.5.& 1.12.1
& 3.lib. 2.2.3
de finibus 5.lib. 1.15.6
de officiis 4.20.12
de legib.2.lib. 1.5.13.& 4.1.5
Circunciſio in quo differat à Baptiſmo 4.14.21.quomodo conueniat 4.16.3. gratiæ ſymbolum 4.15.16. mortificationis figura 4.16.10
Claues regni cælorum 3.4.13.& 3.4.20.& 4.2.10.& 4.6.4
Clementia Dei 1.5.6
Clemens papa 4.7.24
Clerici qui olim 4 4 9
Clericorum immunitas 4.11.15
Clericorum tonſura 4.19.26.27
Coactio 2.3 5
Cœlibatus 2.8.43.& 4.12.26.& 4.13.18
Cœmeteria 3.25.8
Cœna domini quomodo inſtituta 4.17.1
20.eius energia 4.17.3
fines tres 4.17.1
materia 4.17.11
vtilitas & ſignificatio 4.17.1
eius partes 4.17.11.14
infantibus cur non adminiſtratur 4.16.30.continuum fidelibus alimentum 4.18.19.quando & quomodo celebranda 4.17.43.quibus adminiſtranda 4.1.15.& 4.16.31 reliqua vide in 1.indice
Cœtus eccl.neceſſarij 2.8.32.& 4.1.5
Cognitio Chriſti 3.2.6
Cognitio Dei naturaliter hominibus inſita 1.2.3
ſuffocatur 1.4.1
huius effecta & finis 1.1.2.& 1.2.1
Cognitio hominis duplex 1.15.1
in duobus conſiſtit 2.1.1
huius effecta 1 1.1
& finis 2.1.1
& fructus 2.1.2
cui obtingat 2.2.10
eius regula 1.1.2.& 1.2.2
Colere lenius quàm ſeruire 1.11.11
Collationes beneficiorum 4.5 6
Collegia monachorum 4.13.8
Colloquium cum Deo 3.20.2
Comminationes 2 5.1
Comminationes Dei conditionales 1.18.1
Communicatio idiomatum 2.14.1.2.& 4.19.30
Communio Sanctorum 3. 25.3.& 4.1.3.& 4.1.12
Comparatio inter Chriſtum & Moſen 2.11.4
Conciliatio locorũ ſpecie tenus pugnantium 2 8.12.& 2.8.20 .& 2.10 6.& 2.15.5.& 2.16.17.& 3.17.11.12.13.&c.
Conciliatio quæſtionum 2.9.4
Concilia legitima 4 9.1
eorum contrarietates & error 4.8.10.& 4.9.9.quæ neceſſaria 4.9.7.generalia 4 9.6
à quibus conuocabantur 4.12.22
papiſtica qualia 4.7.8
Concilium vniuerſale 4 4.4
Aquileienſe 4.5.17.& 4.7.2
Carthaginenſe 4 19.14
Laodicenſe 4 4.12
Mileuitanum 4.7.9
Taurinenſe 4.7.14
Concupiſcentia damnatur 2.8.49
Concupiſcentia in regeneratis 3.2.10
Concupiſcentia peccatum coram Deo 3.3.12
Conditio humana extra Chriſtum miſera 4.17.37
Confeſſio coram Deo 3.4.9
coram hominibus 3.4.10
Priuata,& eius ſpecies 3.3.18.& 3.4.12
extraordinaria 3.4.11
publica 3.3.18
auricularis,noxia 3.4.19
eius origo 3.4.24
Conferre ſpiritum 4.19.6
Congregationum vtilitas 2.8.32
Confirmatio quid 4.19.4

verus huius vſus 4.19.13
confir. papiſticæ formula 4.19.5
Confictus 3.8.9
Conformitas Chriſti 3.25.3
Congregatio in Chriſti nomine 4.9.2
Coniecturæ fidei contrariæ 3.2.38
Coniugium interdictum 4.12.23
Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8.18
Conſcientia quid 3.19.15. & 4.10.3
Deum reſpicit 4.10.4
qualis eſt eius pax 3.13.3
ei nullus iniiciendus laqueus 4.10.2
Conſecratio in cœna 4.17.14
Conſecratio presbyterorum 4.19.28
miniſtrorum 4.4.15
Conſenſus Eccleſiæ ad confirmandam Scripturam 1.8.12
Conſenſus veteris & noui teſtamenti 2.10.1
Conſiſtoria 4.3.8. & 4.11.1
Conſolationes 1.4.6. & 1.16.3. & 1.17.11. & 2.8.21. & 2.16.5.18. & 2.25.4. & 3.8.7. & 3.9.6. & 3.15.8. & 3.20.51. & 3.25.4. & 4.1.3
Conſtantinus 4.7.10. & 4.11.12
Conſtitutiones Eccleſiaſticæ 4.10.29
bonæ & vtiles, quæ 4.10.30.32
papiſticæ, quales 4.10.9
Conſubſtantialis filius 1.13.4
Conſuetudo laudabilis 4.11.10
Contemptus miniſterij non inultus manebit 4.1.5
Contemptus mortis 1.9.5
Contemptus periculoſus 4.10.31
Contentio in Eccleſia de vniuerſalis Epiſcopi titulo 4.7.4
Contentio pro infantulorum baptiſmo 4.16.32
Continentiæ nomen quid ſignificet 4.13.17
Continentia donum Dei ſingulare 2.8.42
Contritio, quid 3.4.2
Contumelia in Chriſtum 4.18.2
Contumacia 2.1.4
Conuentus Eccleſiaſtici neceſſarij 2.8.32. & 4.1.5
Conuentus in nomine Chriſti 4.9.2
Conuerſio quænam in ſacramentis inueniatur 4.17.14.15
Conuerſio peccatoris 3.3.7. & 2.4.6
huius principium à Deo, & Dei opus eſt 2.3.5. & 2.4.9
Conuerſatio fidelium 1.8.12
Corda hominum in manu Dei 1.18.12
Cordis affectus 3.20.5
Cordis durities 2.4.5
Cornelius centurio cur baptizatus 4.15.15
Cornelius priuſquam Euangelium ex ore Petri audiſſet regeneratus 3.24.10
Cornelij fides 2.2.32
Corpus etiam Deo conſecratum 3.25.7
Corpus Chriſti finitum 4.17.26
Corpus Chriſti templũ appellatur 2.4.4
Corpus Chriſti quomodo in cœna edatur 4.17.5
Corruptio hominis, aduentitia qualitas 2.1.11
Crates Thebanus 3.10.1
Creatio, quid 1.6.1. & 1.15.6
creationis tempus 1.14.1
creatio hominis 1.14.20. & 1.15.1
quanta eius excellentia 1.15.8
creaturam humanam, poſt peccatum, quomodo Deus ſimul amet & odio proſequatur 2.16.4
Credere Eccleſiam, quid 4.1.2
Credere ex toto corde 4.14.8
Cruciatus impiorum 3.25.12
Crucis cauſæ 3.8.1
fructus 3.8.2
ſpecies propria fidelium 3.8.9
tolerantia 3.8.1
triumphus 3.9.6
Crux triumphalis Chriſti 2.16.6
Cucullati fratres 4.13.15
Culpa peccati 3.4.28
cum pœna collocatur 3.4.29
Cultus Dei 1.5.9
iuſtitiæ fundamentum 2.8.11
Cupiditates quæ damnandæ 3.3.12
Curioſitas 1.2.2. & 1.4.1. & 1.14.1.4.7.8.16. & 1.14.14. & 1.15.8. & 2.1.10. & 2.12.5. & 2.6.18. & 2.17.5.6. & 30.20.24. & 3.21.1.2. & 3.25.6.10
Cyprianus, epiſtolarum 1.li.2.epiſt.4.12.6. & 4.10.14
& 3.epiſt. 4.12.7
& 4.epiſt. 4.4.14
& 2.lib.2.epiſt. 4.7.3
& 5.epiſt. 4.4.10. & 4.5.2
& 3.lib.5.epiſt. 4.1.19
& 10.epiſt. 4.11.6
& 14.epiſt. 4.11.6. & 4.12.6. & 4.19.14
& 19.epiſt. 4.11.16
& 4.lib.6.epiſt. 4.7.3

de Simplicitate prælatorum 4.2.6.& 4.6.4.15
Serm.de lapſis 4.17.49
ad Pompeium contra epiſt. Steph. 4. 7.7
Cyrillus lib.7.de Trinit. 1.3.19
lib.3.Dialogorum 1.13.19
de recta fide ad reginas 2.16.11
In Iohannem 4.17.9

D

DAuid figura & imago Chriſti 3.4.3. & 3.20.25
Debemus Deo quæ 2.8.2
Decorum in Eccleſia ſeruandum 4. 10.29
Decretum Apoſtolorum 4.10.20
Deliberationes de futuris conueniunt cũ Dei prouidentia 1.17.4
Decretum diabolicum 4.7.19
Dei imago 1.15.3
Deitas filij & Sp. S. probatur 1.13.7.14
Deus vnus 1.10.3.& 2.8.16
non eſt acceptor perſonarum 3.23.10
origo & fons bonorum omnium 1.2.1
non eſt author peccati 1.14.16.& 1.18. 4.& 2.4.2
ſolus corda nouit 2.8.23.& 3.4.9
ſolus omnium rerum creator 1.14.3
doctor fidelium 3.2.6
totius mundi iudex 1.15.6
ſpiritualis legiſlator 2.8.6
ſibi ipſi lex eſt 3.23.2
omnipotens 1.16.2.3
ſponſus Eccleſiæ 2.8.18
natura liberalis 3.10.26
rex æternus 3.20.42
ſemper ſibi ſimilis 1.4.2.3.& 2.11.13
quodammodo ſe viſibilem reddit in Chriſti perſona 2.9.1
cur mundum ſex diebus crearit 1.14. 22
non debet vlla viſibili effigie repræſentari 1.11.1
quomodo dicatur eſſe in cælo 3.20. 40
duobus modis cognoſci poteſt 1.2.1
eſt ſimplicis & infinitæ eſſentiæ 1.11.2
nobiſcum & cum patribus fœdus iniit ſed diuerſa ratione 2.10.2
ficta pœnitentia non placatur 3.3.25
quomodo obcæcet & induret improbos 2.4.3
quomodo in cordibus hominum operetur 2.4.1
duobus modis in electis operatur 2. 5.5
beneficium ſuum electis duntaxat largitur 2.2.6.& 2.3.14
homines ſua benedictione ditat 3.7. 8.9
in omnes creaturas ſuam infundit miſericordiam 3.5.5
omnia regit ſua prouidentia 1.16.1
iram ſuam in reprobos teſtatur 3.25. 12
homines gratuita ſua benignitate anteuertit 3.14.5.& 3.2.42
in corda potiùs quàm in opera intuetur 2.14.8.& 3.20.31
quomodo improbis vtatur 1.18.1
ſuis diuerſis modis indulget 3.15.4.3. 1.9.5.3.20.12.19.& 4.17.14
nonnunquam vult verbum ſuum annunciari reprobis 3.14.13
Dei nomen 1.13.1.20
bonitas 1.5.5.& 1.14.2
pœnitentia 1.17.2
iudicium 1.5.6
præſentis effecta 1.1.3
Deus ſolus Legiſlator 4.10.7
amat creaturam ſuam 2.16.3
tentat ſuos,& cur 3.8.4
omnium eſt creator 1.16.1
quomodo in ſuis agit 2.4.5
vbi non verè cognoſcitur 1.2.1
Deus quomodo recedit 1.1.3.7
quomodo cuncta ad ſuum finem dirigit 1.16.4
non vult malum 1.17.4
malos cohibet 2.3.3
eius miſericordia 1.10.1
liberalitas 2.3.11
non alligatur ſemini carnali 1.16.4
eius ad veniam propenſio 3.3.25
apparuit ſub forma humana 1.11.3
in eo nulla varietas 1.17.12.13
de eo non minori religione loquendũ quàm cogitandum 1.13.3
Diabolus quomodo improbus 2.3.5
Diaboli ſpiritus eſſentiales 1.14.19
Diaconi ſunt duorum generum 4.3.9
Diaconi in Eccleſia & eorum munus 4.3.9
Diaconi quales in Papatu 4.5.15.& 4. 19.32
Diaconiſſæ in Eccleſia 4.13.39
Diagoras 1.2.3
Dies Dominicus 2.8.34
Dij tutelares 3.20.22

Dignitas

Dignitas hominis 1.15.3.& 4.17.42
Diœceſis 4.4.2
Diſciplina Eccl.neceſſaria 4.11.2
ſeparatur à ciuili 4.11.5
communis populo & cl ro 4.12.2
eius pars prima & ſecunda 4.12.6.22
Dionyſius de hierarchia cæleſti 1.14.4
Diſcendi in Eccleſia pro temporum ratione . iuerſus modus 4.8.5.6.7
Diſcrimen inter Deum & homines 2.8.6. & 2.10.9. & 3.20.26
Diſcrimen inter iuſtum & iniuſtũ 3.14.2
Diſcrimen inter Legem & Euangelium 2.9.2.3.4
Diſcrimen inter neceſſitatem & coactionem 2.3.5
Diſcrimen inter paſtores & doctores 4.3.4
Differentia inter patres, & fideles ſub nouo teſtamento 2.7.16. & 2.9.1. 2.4.& 2.10.5.& 2.14.15.& 4.10.14.& 4.14.23
Diſcrimen inter veram religionem & ſuperſtitionem 1.12.1
Diſcrimen inter ſacramenta veteris ac nouæ Legis 4.14.23 26
Diſcrimen inter ſchiſmaticos & hæreticos 4.2.5
Diſcrimen inter vetus ac nouum fœdus 2.11.1
Diſplicere ſibi multum eſt 3.3.21
Diſputatio inter Petrum & Simonem Magum fictitia 4.6.15
Diſſimulatio quorundam reprehenditur 3.19.13
Diſtantia locorum non impedit vſum Cœnæ 4.17.10
Diſtinctio fidei formatæ & informis nugatoria 3.2.8
Diſtinctio duliæ & latriæ 1.11.11. & 1.12.2
Diſtinctio ſcholaſtica trium libertatis generum 2.2.5
Diſtinctio ſcholaſtica neceſſitatis 1.16.9
Diſtinctio pœnæ & culpæ 3.4.26
Diſtinctio ridicula peccati mortalis & venialis 2.8.58. & 3.4.28
Diſtinctio inter ſacramentum & rem ipſam ſacramenti 4.14.15
Docendi in Eccleſia verus modus 4.8.8
Doctores neceſſarij in Eccleſia 4.3.4
Doctrinæ Moſis ſcopus 1.8.7
Doctrina Chriſti anima eſt Eccleſia 4.12.1
Doctrina fidei in Papatu corrupta 3.2.1
Doctrina pœnitentiæ à Sophiſtis corrupta fuit 3.4.1
Dona Dei diuerſa 2.2.17
Donatio Conſtantini 4.11.12
Donatiſtæ refutantur 4.1.13.& 4.15.16
Donatiſtæ duriſſimi 4.12.12
Dotes in homine 2.2.17
Durities cordis 2.4.5

E

Eccleſiaſticus dubiæ authoritatis ſcriptor 2.5.18
Eccleſia vera 4.1.1
Eccleſia fidelium mater ibid.
Eccleſia vera longè differt ab adulterina 4.2.1
Eccleſiæ conſpicua facies 4.1.9.10
Eccl ſia bifariam conſideranda 4.1.7
Eccleſiæ locus 4.1.9
Eccleſia ſuam habet iuriſdictionem 4.11.1
Eccleſiæ perfectio 4.8.12
Eccleſiæ perpetuitas 2.15.3
Eccleſia ſemper in mundo fuit 4.1.17
Eccleſia catholica ſeu vniuerſalis 4.1.2
Eccleſia quomodo ſancta 4.1.13.17.& 4.8.12
Eccleſia regnum eſt Chriſti 4.2.4
Eccleſia interdum Chriſti nomine appellatur 4.17.22
Eccleſiæ, antequam exiſteret Papatus conditio 4.4.1.2
Eccleſia Papiſtica 4.2.2
Eccleſiæ Romanæ authoritas 4.6.16
Eccleſia errare poteſt 4.8.13
Eccleſia quomodo ædificanda 4.8.1
Eccleſiæ anima eſt Chriſti doctrina 1.2.14
Eccleſiæ magna eſt authoritas 4.1.10
Eccleſia ſemper à Domino conſeruatur 2.15.3
Eccleſiæ diſciplina 4.1.29
Eccleſiæ fundamentum 1.7.33.& 4.2.1
Eccleſiæ poteſtas ſubiecta Dei verbo eſt 4.8.4
Electi ſoli Dei gratiæ ſunt compotes 2.2.6
ſoli verè credunt 1.2.5.& 3.2.11.& 3.24.12
ſoli Deum timent 2.3.4
quomodo ad Dei notitiam adducuntur 1.6.1
ſoli perire nequeunt 3.24.6.9
ſoli in fide permanent 3.24.6
multum differunt à reprobis 3.2.11

17.& 3.4.32. & 3.8.6. & 3.9.6. & 3.13.3. & 1.2.16.29
Electio Dei æterna 3.21.1
gratuita 3.22.1
eſt Eccleſiæ fundamentum 4.1.2
vocatione ſtabilita & confirmata 3.24.1
Electionis conſtantia 3.24.4
finis. vitæ ſanctimonia 3.23.12
ordo & probatio 3.24.1
teſtimonia 3.21.5
ſpecies 3.21,5.6
Electio omnium gratiarum initium 3.14.21
Electionis fructus, fides 3.2.11
cauſa, Dei voluntas 3.22.9
Eleuatio manuum 3.20.5
Eliæ ieiunium 4.12.20
Eligere quando plebs deſiit 4.4.10.12
Elohim 1.13.9
Energia naturalis 2.2.14
Encratitæ 4.12.23
Epicuri opinio de diuinitate 1.2.2
Epicurei ſemper multi 1.16.14
Epiphanius 4.9.9 & 4.15.21
Epiſcopi, presbyteri, paſtores, miniſtri, interdum idem deſignant 4.3.8
Epiſcopi qui eligendi 4.3.12
Epiſcopi papiſtici 4.5.11.& 4.1.6
Erectio manuum in precibus 3.20.16
Errores ſæpe cum fide permixti 3.2.31
Error Saræ & Rebeccæ 3.2.31
Eſau & illius pœnitentia 3.3.25
Ethnicorum prophana templa 4.1.5
Euangeliſtarum munus 4.3.4
Euangelium pro manifeſta arcani Chriſti declaratione 2.9.2
Euangelium interdum reprobis annuntiatur 3.2.4.1
Euangelium à lege differt 2.9.2.3.4
Euangelij ſumma 3.3.1.19
Euangelium ſpectat fidem 2.11.19
Eunuchi pietas 3.2.32
Euſebius 1.11.6.& 4.6.14.& 4.7.26
Eutyches hæreticus 2.14.4.& 4.17.30
Examen Sp.S. 3.12.4
Examen Cœnæ 4.16.33
Examen miniſtrorum 4.4.14
Examen morum 4.5.14
Examine vicarij Epiſcoporum quo vtantur 4.5.5
Excommunicatio ab anathemate differt 4.11.10
Excommunicatio tres habet fines 4.12.5
Exhortationes ad ieiunia & preces 4.12.14
Exhortationes fidelibus vtiles ac neceſſariæ 2.7.12
Exhortationum vſus 2.3.5
Exorciſtæ in papatu 4.19.24
Exuperius epiſcopus Toloſanus 4.5.18

F.

FAcetiæ damnandæ 4.5.18
Facultates animæ 2.2.2
Fanaticorum ridiculæ reuelationes 1.9.1
Fatum 1.16.8
Fideles iuſti appellati, & qua ratione 4.15.10
Dei filij 4.17.2
in hoc mundo peccatores 3.3.11.12
ſacerdotes dicti 2.15.6
à Deo edocti 3.2.6
in varias cogitationes abſtracti 3.2.6
ſunt participes mortis & reſurrectionis Chriſti, & qua ratione 3.3.9
aliquãdo proferunt innocẽtiam ſuam & integritatem 3.14.18.19
cur Chriſtiani dicti 2.15.5
perpetuò bellum gerunt 1.14.13.15.18. & 3.3.10.& 3.20.46.& 4.15.11.12
Fidelium afflictiones 3.4.32.& 3.8.1
ſcopus 2.10.1.& 3.25.2
conditio 2.15.& 3.8.1.& 3.9.6
timor 3.2.21.22
deſiderium 4.13.4
dignitas 1.14.2.& 2.16.16.& 4.17.2
fœlicitas 2.15.4.& 3.25.10
virtus 2.3.5
perfectio 3.17.15
ſacrificia 4.18.4.16
Fideles ſemper tuti 3.24.7
in Satanam victores 1.14.18
Fidei diuerſæ ſignificationes 3.2.13
Fides interdum pro ſpe ſumitur 3.2.43
pro confidentia 3.2.15
pro poteſtate edendi miracula 3.2.9
Fides vera 1.7.5.& 3.2.6.7.41
Fidei natura 3.13.4
fundamentum eſt Dei promiſſio 2.3.29
incrementum neceſſarium 4.14.7.3.14.8
Fides eſt Dei donũ 1.7.5.& 2.3.8.& 3.14.8
ab electione proficiſcitur 3.22.10
doctrinæ comes 3.2.6
non eſt ſine intelligentia 3.2.3
cum ſpe coniuncta 3.2.42
certa ac firma eſſe debet 3.2.39
quomodo appellatur opus 3.2.39
inuocationis mater 3.20.1
omnium bonorum radix 4.13.20

pœnitentiam gignit 3.2.1
ſola iuſtificat 3.11.19.& 3.17.10
homines regenerat 3.3.1
Fides reproborum 3.2.10.11
Simonis Magi 3.2.10
Sophiſtarum intricata 3.2.2
Fidei obiectum 3.3.19
Fides formata & informis ſophiſt. 3.2.28
Fidei ſemen in infantibus 4.16.20
Fidei & Euangelij relatio 3.11.17
Fidei merces 3.18.3
Fides miraculorum 3.2.9
ſcholaſtica 3.2.1
temporalis 3.2.11
informis 3.2.8
implicita 3.2.32
oppoſita 3.2.38
Fiducia quæ 3.10.2.& 1.14.12.& 2.8.16
eſt pax animorum 3.2.16
qualis in precibus eſſe debet 3.2.12
Fiducia perfectionis vana 4.1.20
Fiducia & gloria peſtes 3.14.16
Figuris Dei vox opponitur 1.11.2
Filij Dei qui 1.14.8
naſcuntur per fidem 1.13.2
eorum ſchola 1.6.4
Filij Abrahæ qui 4.14.18
Filij Diaboli qui 1.14.18
Filiorum correctio 3.4.21
Fines diuerſi vnius actionis 2.4.2
Finis ſingulorum præceptorum 2.8.35.36
Finis noſtræ regenerationis 1.19.4.& 33.19
Fletus in pœnitentia 3.3.17
Fœlicitas Chriſtiana 3.25.1
æterna 3.25.10
Fortuita 1.16.6
Fortuitum nihil 1.16.2.8
Fortuna ethnicorum vocabulum 1.16.18
Fortunæ nulla vis 1.6.14.& 3.17.10
Fundamentum Eccleſiæ 1.7.2.4.& 4.2.1
Fundamentum fidei, gratuita Dei promiſſio 3.2.19
Furtum prohibitum 2.8.45

G

Galenus 1.5.2
Gaudium fidelium 3.9.5
Gelaſii decretum 4.17.49
Generatio hominis immunda 2.13.4
Geniculatio 3.5.8
Gentium vocatio 1.11.11.12
Gloria Dei in iuſtificatione 3.13.1
Gloria fidelium poſt hanc vitam 3.25.10
Gloria fidelium in hoc mundo 2.15.4
3.13.1
Gradus ad ſalutem 3.18.1
Gratia operans & cooperans 2.2.5
Gratiarum actio 2.8.16
Gratia Dei libera 3.21.6.& 3.22.1
Gregorij ſeptimi aſtus 4.11.3
Gregorius Nazianzenus citatus 1.13.17.& 4.9.1
Gregorius papa, 11.homil.in Ezech. 4.4.3.
& 17.homil. 4.5.12
Epiſtolarum 1.lib.5.epiſt. 44.13.& 4.7.13.22
& 7.epiſt. 4.7.13
& 16.epiſt. 4.4.5
& 24.epiſt. 4.4.3.7.6
& 25.epiſt. 4.7.13.22
& 43.epiſt. 4.11.16
Lib.2.epiſtolarum, 5.epiſt. 4.11.12
& 6.& 25. epiſt. 4.7.30
& 61.epiſt. 4.11.12
& 68.epiſt. 4.7.6.12
& 69.epiſt. 4.4.13.14
& 70. epiſt. 4.7.6
& 76.epiſt. 4.4.14
& vlt.epiſt. 4.7.12
Lib.3.epiſt.11.epiſt. 4.5.8
& 20.epiſt. 4.11.22
Lib.4.epiſt 25.epiſt. 4.7.30
& 32.& 34.epiſt. 4.11.16
& 34.epiſt. 4.11.12
& 55.epiſt. 4.7.30
& 76.78.80. epiſt. 4.7.4
& 92.epiſt. 4.7.21
Lib.5.epiſt.7.epiſt. 4.7.30
Lib 6.epiſt.169.epiſt. 4.7.6
& 188.epiſt. 4.7.4
Lib.7.epiſt.28.epiſt. 4.7.28
& 30.epiſt. 4.7.16
& 39.epiſt. 4.11.16
& 64.epiſt. 4.7.12
& 76.epiſt. 4.7.4
& 109.epiſt. 1.11.5
& 194.epiſt. 4.7.4
Lib.9.epiſt.9.epiſt. 1.11.5
Lib.12.epiſt.6.epiſt. 4.19.37
Lib.4.Regiſt. 4.7.30.& 4.11.14
Gubernationes 4.11.1
Gubernatores Eccleſiæ 4.3.8

H

Habitare, quid 3.11.5
Habitus corporis 2.8.44
Hæretici qui 4.2.5
Henricus imperator 4.11.13
Hierarchia papiſtica 4.5.13

Hieronymus citatus præfat. in lib. Salomonis 4.9.14
in cap.9.comment.in Ieſaiam 4.4.1
in 2.Malach. 4.17.48
in 2.cap.epiſt.ad Titum 4.4.2
in epiſt.ad Euagr. 4.4.2.3. & 4.7.3
in epiſt.ad Nepotian.4.4.5.8.& 4.12.21
in epiſt.ad Cteſiphont. 2.5.2.& 2.7.5
dialog.contra Pelag. 2.5.2.17
& 3.dialog. 2.2.4
Hilarius citatus 1.13.5.21.& 2.16.11
Hildebrandus 4.11.13
Hiſtoria tripertita,lib. 2.cap.14.& 4.lib. & 5.lib. & 9.lib.cap.13.38.4.12.26. & 4. 7.8.& 4.4.8.& 2.8.34.& 4.7.15
Homerus 1.17.3.& 2.2.17.& 4.6.8
Homicidium prohibitum 2.8.39
Hominis creatio 1.14 20. & 1.15.1.& 2.1. 10.& 2.3.11.& 2.5.18
eius excellentia 1.15.3.4.8
microcoſmus 1.5.3
operum Dei ſpecimen mirandum 1. 14.20
totus corruptus 2.3.1
eius captiuitas 2.4.1.& 2.5.11
miſera extra Chriſtum conditio 2. 16.2
reliqua vide in priori indice.
Homines infinitis periculis in hac vita ſunt obnoxij 1.17.10
Honeſtas in Eccleſia ſeruanda 4.10.29
Honor maioribus debitus 2.8.15
Honoris ſignificata & genera 2.8.25.36
Horatius 1.11.14
Horæ precibus deſtinatæ 3.20.28
Humilitati Chriſti conuenientia 2.14.2
Humilitas vera 2.2.11.& 3.12.6
via ad Chriſtum 2.8.3
præcedit inuocationem 3.8.2
Hypocriſis homini inſita 1.1.2
Hypocritarum natura 1.4.4
opera 3.14.7
preces deteſtandæ 3.20.29
Hypoſtatica vnio 2.14.5

I

Iacob vitæ in ſpeciem miſeræ exemplum 2.10.12
Iacobi ſpes ibidem
Iactura ferenda 1.17.9
Idiomatum communicatio 2.14.2 & 4.19.30
Idola 1.10.1
eorum origo 1.11.8
Idololatræ ſunt athei 1.5.12
Idololatria damnatur 1.11.1.& 2.8.16.17
Idololatriæ origo 1.5.11.& 1.11.8
Ieiunij definitio 4.12.18
Ieiunium ſanctum & legitimum tres habet fines 4.12.15
Ieiunij vſus 3.3.17
Ieiunium quomodo neceſſarium 4. 12.14
Ieiunium Moſis 4.12.10
Eliæ ibidem
Chriſti ibidem
Papiſtarum 4.2.21
Iephthe votum 4.13.3
Ieruſalem nomine Dei inſignita 1.13.9
Ieſuitæ 3.3.2
Ignatius 1.15.29
Ignis,pro examine 3.5.9
Ignorantia hominis 3.2.3
voluntaria 3.2.5
ſuperſtitioſa 1.4.1
fidelis 3.23.4
Illuminati ſine prædicatione 4.16.19
Imago Dei quid 1.15.3.4
in Adamo quid 2.12.6
magnum beneficentiæ argumentum 3. 7.6
Imagines quando in templis poſitæ 1. 11.13
licitæ & illicitæ 1.11.12
idiotarum libri 1.11.5
Immunitas cleri & epiſcoporum papiſt. 4.5.15 & 4.11.15
Impiis bonum fuiſſet non naſci 3.9.4
eorum opera quomodo Deus vtitur 1. 18.1
eorum punitio 3.4.31
cruciatus 3.25.12
reſurrectio accidentalis 3.25.9
exultatio ad tempus 1.5.6
cur in Eccleſia tolerantur 4.1.7
ſenſum deitatis excutere nequeũt 1.3.3
inexcuſabiles coram Deo 1.4.1
quo ſenſu dicant non eſſe Deum 1.4.1
Impoſitio manuum in paſtorum electione 4.3.16
Impoſitio manuum an ſacramentum 4. 14.20
Improbi quamuis Dei ſint inſtrumenta, tamen excuſatione carent 1.17.5.& 1. 18.4.& 2.5.5.& 3.13.19
Improbi diuinis caſtigationibus indurantur 3.4.32 & 3.8.6
Improbi quomodo Deum timeant 4. 10.23

Improbi nonnunquam donis præſtantibus excellunt 3.14.2.3.2.1.4
Indulgentiæ ſatisfactionibus additæ 3.5.1
Indulgentiarum origo 3.5.5
Indurationis improborum origo 3.24.14
Infantes damnationem ſecum ex vtero matris adducunt 4.15.10
Infantes à Deo regeniti 4.16.17
Infantes baptizandi 4.16.1
Infidelitas radix omnium malorum 2.1.4
Inimici diligendi 2.8.3.36
Inobedientia prima humani generis pernicies 2.1.4
Intellectus & voluntas duæ animæ partes 1.15.7
Intelligentia cum fide coniuncta 3.2.3
Intentio bona 2.2.25
Interceſſio Chriſti 3.20.20
Interceſſionis ſanctorum origo 3.20.21
Inuocatio à fide promanat ibid.
Inuocatio ſoli Deo debita 2.8.16
Ioannis Baptiſtæ miniſterium 4.15.17
Iohannis Baptiſtæ munus 2.9.5
Ioannes Baptiſta medium inter legem & Euangelium ibid.
Ioannes Baptiſta Euangelij nuntius ibid.
Ioannes Baptiſta quomodo Elias dictus ibid.
Ioſephus 1.8.4.& 2.8.12
Ira Dei maximè in reprobos 3.25.12
Irenæus 1.3.27.& 2.6.4.& 2.14.7.& 4.7.7
Iſaaci conditio quòd ad mundum ſpectat 2.10.12
Iſaaci peccatum 3.2.31
Iudas à Chriſto electus quomodo 3.2.4 9
Iudas quomodo Cœnæ Chriſti communicarit 4.17.34
Iudicia Dei bifariam 3.4.31
Iudicia quomodo legitima 4.20.18
Iudæi primogeniti in Dei familia 4.16.14
Iuſiurandum eſt ſpecies cultus diuini 2.8.23
Iuramenta priuata licita necne 2.8.27
Iuriſiurandi formulæ ſacris literis familiares 2.8.24
Iuriſdictio in homine duplex 4.19 15
Iuriſdictio Eccleſiaſtica penes quem 4.7.5.& 4.11.1
Iuriſdictio in Eccleſia 4.11.1
Iuſtificari coram Deo 3.11.2.& 3.17.12
Iuſtitia Chriſti perfecta 3.14.12
Iuſtitia operum ex mercede colligi non poteſt 3.18.1
Iuſtitia Chriſti & Chriſtianorum 3.11.10.&c.
Iuſtitia partialis à ſophiſtis conficta 3.14.13
Iuſtinus Martyr 1.10.3.& 3.7.5
Iuuenalis 1.11.3

L

LAbyrinthus 1.3.21
Lacedæmoniorum diſciplina 4.13.9
Lactantius 1.12.1.& 1.6.1.2.& 1.4.3.& 1.11.6
Laici baptizare non poſſunt 4.15.10
Lampades naturales 1.5.13
Lapſus hominis 2.1.1.4
duplex 3.19.7
lubricus 4.1.13
eius cauſa 2.5.3
Laquei papales 4.10.12
Laruæ papiſticæ 4.5.4
Latronum partitio 4.5.16
Latria & dulia 1.4.3.& 1.12.2
Lazarus quomodo faſciis ſolutus 3.4.6
Lectio Scripturæ neceſſaria 1.9.2
Lectores 4.4.1.& 4.4.9
Legiſlator vnus 4.10.7
Legis ſumma 2.8.11
Legis vſus 1.12.1.& 2.7.1
Legis munus 2.7.6.& 3.19.2. & 4.15.12
Leges ciuiles ab hominibus cõſtitui poſſunt 4.20.15
Leges politicæ nerui validiſſimi rerum publicarum 4.20.14
Leo Romanus 3.5.3.& 4.4.11. & 4.5.2.& 4.7.11
Leproſi cur ad Sacerdotes miſſi 3.4.4
Lex contrariorum 3.13.9
Lex Dei in tres partes à Moſe diſtincta ibid.
Lex Moralis duabus partibus conſtat 4.20.15
Lex Moſis miraculo quodam conſeruata 1.8.9
Lex cur promulgata 1.6.2
Lex quomodo abolita 2.7.14
Lex ſpiritualis 2.8.6
Lex obſeruari non poteſt propter carnis imbecillitatem 2.5.6.7.& 2.7.4.5
Libertas Chriſtiana ſpiritualis 3.19.9
in tribus conſiſtit 3.19.2
Libertas populi in Epiſcoporum electione 4.4.11

Liberum arbitrium hominis ante lapſum 1.15.8
Liberum arbitrium hominis 1.15.8.& 2.2.1.& 2.5.1
Libertini 1.9.1
Ligare, quid 4.11.2
Lingua peregrina non fiunt preces 3.20.33
Litera & ſpiritus 2.11.8
Lombardus citatus, & refutatus.
lib.2.Sententiarum, 24.25.26.28 & 31.diſtinct. 2.2.4.& 2.2.5.6. & 2.3.7.13.& 2.2.6.16.& 3.15.7.& 2.1.9
lib.3.Sentent. 9.16.18.& 25.diſtinct. 3.4.26.& 3.11.15.& 3.2.8.& 3.2.41
lib.4.Sentent.1.7.10.12.14.18.24.26.32.33.& 34.diſtinct.4.14.16. & 4.19.10. & 34.25.& 4.17.13.& 3.4.15.& 4.19.16.12.25.27.30.32.36.37
Lucretius, de rerum natura 1.5.5

M

Macedonius hæreticus refutatur 3.13.6
Magiſtratus dignitas 4.20.14
Magiſtratus munus 2.8.46. & 4.20.9
Magiſtratui parendum 4.20.38.22 23
Magiſtratus Deo ſubiectus 2.8.38.& 4.20.32
Magiſtratui citra peccatum licet interficere 4.20.10
Magiſtratus à Deo ordinati ſunt eique placent 4.20.4
Magiſtratus nomine Dei verè appellantur 4.16.31
Magiſtratus Dei ſunt vicarij 4.20.6
Magnitudo animi ſanctorum 3.8.8
Maledicentia damnatur 2.8.47.48
Malitia hominis 1.4.4
Mandatum Dei 2.4.8.& 3.20.13. & 3.20.31.& 4.20.6
Manducatio carnis Chriſti 4.17.6
Manuum impoſitio in paſtorum electione 4.3.16
Manichæi hæretici refelluntur 1.13.1.& 1.14.3.& 1.15.5.& 2.1.11 & 2.11.3.& 2.13.1.2.& 2.14.8.& 3.11.5.& 3.23.5.& 3.25.7.& 4.12.19
Manna 2.10.6
Manua 1.13.10
Manuum eleuatio 3.20.5
Marcionitæ 1.13.1.2.& 4.17.17
Martyrum ſanguis 1.8.13
eius fructus 3.5.4
Matrimonium à Deo conſtitutum 2.8.41
Matrimonium non eſt ſacramentum 4.19.34
Matrimonium non debet prohiberi Eccleſiæ miniſtris 4.12.23
Maria Chriſti mater Ioſepho affinis 2.13.3
Mediator, vide Chriſtus.
Meditationes piæ 1.5.5.& 1.14.21. & 3.25.1
Merces promiſſa fidelibus 3.18.3
Mendacium omnino prohibitum 2.8.47
Meritum fidei ſynceritati contrarium 3.15.2
Michael princeps magnus 2.10.22
Michael Seruetus, Anabaptiſta 4.16.31
Michael Seruetus refellitur 1.13.10.22.& 1.15.5.& 2.9.3.& 2.10.1.& 2.14.5.6.7.& 4.16.29.31.& 4.17.29.30
Mileſiorum prouerbium 4.13.15
Miniſterium verbi in Eccleſia neceſſarium 4.1.5.& 4.3.2.3.& 4.1.4.11
Miniſterium Iohannis Baptiſtæ & Apoſtolorum vnum 4.15.7
Miniſtri verbi. vide Paſtores.
Miniſtrorum paupertas glorioſa 4.5.17
Miniſteriale caput 4.6.9
Miracula Moſis 1.8.5
Miracula Chriſti 1.13.13
Miſeria hominis 3.12.5.& 3.14.5
Miſeria impiorum deſcripta 1.25.12
Miſericordia & veritas coniunctæ ſunt 5.13.4
Miſericordia Dei in omnes creaturas effuſa 1.5.5
Miſſæ origo 4.18.8
Miſſæ virtutes 2.15.6.& 4.2.9. & 4.18.1
Miſſarum forum in Papatu 4.5.9
Moderatores Eccleſiæ 4.3.8
Modeſtia fidelibus neceſſaria 2.2.1.11
Monachi veteri Eccleſiæ incogniti 4.5.8
Monachorum corrupti mores 4.13.15
Monachorum periculoſæ ſectæ 4.13.14

Monachi vota temeraria faciunt 4.1.3.17
Moniales veteri Eccleſiæ ignotæ 4.13.19
Monica mater Auguſtini 3.5.10
Monitiones priuatæ neceſſariæ in Eccleſia 4.12.2
Monothelitæ refelluntur 2.16.12
Mortificatio carnis 2.16.7
Mortis Chriſti magna vis 2.16.5
Mors Ethnicorum voluntaria 2.8.13
Mors a fidelibus contempta 3.9.5
Morum examen 4.5.14
Mortuorum interceſſio 3.20.21
Moſes omnium Prophetarum princeps 4.8.2
Moſes familiariter ſcripſit 1.14.3
Moſis doctrina 1.8.3
Moſes cur quadraginta dies ieiunauit 4.12.20
Moſis authoritas 1.8.4
Moſis miracula 1.8.5
Motus animi 1.18.2
Mulieres ſub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur 2.13.3
Mulieribus baptizare non licet 4.15.20
Mundi duo in homine 3.19.15
Mundus pro genere humano creatus 1.16.6
Myſterium quid 2.2.20.& 4.14.2

N

NAamani Syrij pietas 3.2.[illegible]
Naturæ corruptio 2.5.1
Natura duplex in perſona mediatoris 2.14.1
Nebuchadnezar, ſeruus Dei 4.20.27
Neceſſitas duplex 1.16.9
Neceſſitas & coactio differunt 2.3.5
Neceſſitas fatalis Stoicorum 1.16.8
Nehemiæ ieiunium 4.12.16
Neſtorius hæreticus 2.14.4.5
Nicena Synodus 1.11.14.& 4.17.36
Nomen Dei ſumma cum reuerẽtia ſumi debet 2.8.22
NomenDei quomodo ſanctificari debeat 3.20.41
Nomen Chriſti aliquando Eccleſiæ tribuitur 4.17.22
Nota Eccleſiæ 4.1.7
Notitia Dei 1.3.3.& 1.4.1.& 1.6.10
Nouatiani refelluntur 3.3.21.& 4.4.23

O

OBcæcatio 3.24.12
Obedientia mediatoris 2.12.3
Obedientia Deo gratiſſima 2.8
Obedientia Chriſti noſtra deleuit peccata 2.16.5
Obedientia parentibus debita 2.8.38
Obedientia regibus & magiſtratibus debita 4.20.8.22.23.32
Obiectum fidei 3.3.19
Obſeruatio dierum ſuperſtitioſa damnatur 2.8.31
Obſeruatio legis eſt impoſſibilis 2.7.5
Odium eſt homicidium 2.8.39
Odium peccati, pœnitentiæ exordium 3.3.20
Officiales papiſtici 4.11.7
Olei conſecratio 4.19.20
Omnipotentiæ Dei conſideratio 2.16.3
Opera Dei ordinaria & extraordinaria 1.5.10.&c.
Opus Spiritus ſancti 4.14.8.9
Opus idem pluribus omnino contrariis tributum 1.18.4.& 2.4.2
Opera hominem non iuſtificant 3.17.11
Opera carnis à peccato originali proueniunt 4.15.10
Opera ſupererogationis 3.14.14
Operum iuſtitia 3.18.1
Opera bona ex Dei gratia proueniunt 2.3.13
Opera bona à fide procedunt 4.13.20
Opera carnis 2.1.8.& 4.15.11
hypocritarum 3.14.7
ſupererogationis 3.14.14
Oracula 1.6.2
Officium paſtoris differt à principiis officio 4.11.8
Orationis ſignificatio 3.20.2
Oratio omnibus fidelibus neceſſaria 3.10.2
Oratio vtilis multis modis 3.20.2
Oratio quomodo concipi debeat 2.20.4.8.11
Oratio Dominica exponitur 3.20.36
Oratio non intermiſſa 3.20.7
Orationes publicæ Deo gratæ 2.2.20.29
Ordinationes 4.4.6.10.14
Ordines tres in regnis 4.20.31
Ordo in Eccleſia 4.10.28

Ordo, Sacramentum à Scholaſticis inuẽtum 4.19.22
Originale peccatum 2.1.5
Origenes 2.2.4.27.& 2.5.17.& 2.8.12.& 3.22.8
Oſiander refellitur 1.15.3.3.& 2.12.5.6.7 & 3.11.5
Oſtiarij 4 4 9
Otium monachale 4.13.10
Ouidius 1.15.3.& 1.2.23

P

PAnis pro rebus neceſſariis corpori 3. 20.44
Panis aſſumit nomen corporis Chriſti 4.17.20
Pædobaptiſmus 4.8.15
Papa ſe Chriſti vicarium appellat 4. 6.2
Papa Antichriſtus 4.7.21.15.& 4.9.4
ſibi occidentis imperium ſubiecit 4. 1.23
quando & quo pacto tantùm creuerit 4.7.1.12
eius inſignia & authoritas 3.5.2.& 4. 7.26
corruptio 4.7.2
Papatus an ſit Eccleſia 4.2.10
eius principium 4 7.1
hodie deterrimus 4.7.22
Paphnutij opinio de cœlibatu 4.12 29
Papiſtæ Chriſti ſimiæ 4 19.29
Papiſtæ quomodo imagines defendant 1.11.5
Papiſtæ Chriſtum ignorant 2 15.1
Papiſtarum ieiunia 4.12 21
Paſtor & Epiſcopus 4.3.8
Paſtores in Eccleſia 4.3.4.5
Paſtores & doctores neceſſarij in eccleſia 4.3.4
Paſtorum munus 2.8.46.& 3.3.17. & 4 1.1.5.22.& 4.3.6.&8.1.& 4.2.11.14. 17
Paſtorum poteſtas 3.4 14
Paſtorum vocatio 4.3.11
Patientia fidelibus neceſſaria 3 8.1.& 3. 20.52.& 3.25.1
Patientia Chriſtianorum & philoſophorum 3.8 11
Patres ſub Vetere Teſtam. 2.7.16.& 2.9. 1.2.4.& 2.10.5.& 2.14.5. & 4. 10.15. & 4.14.23
Patriarchæ in Eccleſia 4.4.4
Paupertas, in quibus glorioſa 4.7 15.17
Pauperum cura in Eccleſia 4.3 8
Pax à remiſſione peccatorum procedens 3.13.4
Peccatum originale 2.1.5.8.& 4.15.10
Peccatum in Spiritum ſanctum 3. 13.22
Peccatum veniale ex Sophiſtis 3. 8.59
Peccatum omne per ſe mortale eſt 2. 8.59
Peccata duobus modis 4.12.36
Peccata cur debita appellantur 3. 20.45
Peccata patrum quomodo in filiis puniantur 2.8.19.20
Peccata ſanctorum ſunt venialia 2. 8.59
Peccata extra eccleſiam non condonantur 4.1.20
Peccata ſigillatim numerari nõ poſſunt 3 4.16.18
Peccatores cur puniantur 1.17.5
Peccatores pro diſſolutis hominibus 3. 20.10
Peccatorum remiſſio 3.16.14
Pelagiani hæretici refelluntur 2.1.5.& 2. 2.21.& 2 3.7.& 2.7.5.& 3.22.8
Perfectio Eccleſiæ 48.12
Perfectio fidelium 3.17.15
Perfectio fidei ibidem
Perfectio monachorum 4.17.11
Perfectionis vana fiducia 4.1.20
Periurium eſt execrandum 2.8.24
Perpetuitas Eccleſiæ 2.15.3
Perſecutio pro iuſtitia 3.8.7
Perſæ ſolem adorabant 1.11.1
Perſeuerantia donum Dei 2.3.11 & 2 5.3
Perſeuerantia, electorum tantùm propria 2.3.11
Perſonæ ſignificatio in Scriptura 3.23 10
Perſona in Deo 1.13.6
Perſonæ tres in vna eſſentia Diuina 1. 13.2
Petrus nullum habebat ius in alios Apoſtolos 4.6.5
Petrus Romæ non fuit 4.6.14
Petulantia carnis 3.10.3
Phantaſiæ 2.8.50
Philoſophorum confuſæ opiniones de Deo 1.6.12
Philoſophorum opinio de libero arbitrio

rio 2.2.3
Phocas Romanæ ſedis patronus 4.17.7
Philoſtratus in vita Apoll. 3.10.1
Pietatis definitio 1.2.1
Pighius hæreticus 3.2.30
Plato variis dialogis, citatus 1.3.5. & 1.5.5. 1.6.11. & 1.14.12. & 1.15.6.7. & 2.2.3.22. & 3.3.20. & 3.20.34
Platonis ſcomma 4.18.15
Plautus 1.17.3
Plinius 1.16.4
Plutarchus 1.3.3. & 1.5.12. & 1.6.11. & 3.10.1
Pœnitentia vera 3.3.5
ex fide proficiſcitur 3.3.1
eximium Dei donum 3.3.21. & 3.24.15
in oratione neceſſaria 3.20.7
Legalis & euangelica 3.3.4
pars Euangelij 3.3.1
non eſt ſacramentum 4.15.10, & 4.19.4
Pœnitentiæ effecta 3.3.15.16
partes 3.3.3.8
Pœnitentia in Deo non inuenitur 1.17.12.13
Pœnitentia papalis 3.4.1. & 4.4.5. & 4.19.14
Pœnitentia Achab 3.3.25. & 3.20.15
Pœnitentiam agere in cinere & cilicio, quid 3.3.4
Politia inter Chriſtianos 4.20.3.8
Politia eccleſiaſtica non contemnenda 4.10.27
Potentia Dei 1.14.20.21. & 1.16.3. & 3.2.31. & 3.21.4
Potentia noſtra 2.2.13. & 2.8.3
Poteſtas ſine ſcientia 3.4.21
Poteſtas Dei 4.17.24. & 2.8.15
Poteſtas Eccl. 4.8.1. & 4.7.6
Poteſtas ligandi & ſoluendi 3.4.14.15.
Poteſtas prophetarum 4.8.3
Præcepta Dei ex hominis facultate non æſtimanda 2.5.4.6
Præcepta legis quomodo conſideranda 2.8.8
Præcepta Dei ab hominibus perfectè obſeruari nequeunt 2.5.4.6
Præceptorum tria genera 2.5.6.8
Prædeſtinatio quid ſignificet 3.21.5
Prædeſtinationis cognitio ardua & difficilis 3.21.1
Prædicatio Euangelij reprobis etiam eſt communis 3.24.1
Præparatio Papiſtarum 2.2.27
Præſcientia in Deo quid ſignificet 3.21.5
Præſentia Dei homines perterrefacit. 1.1.3
Præſidia in ciuitatibus 4.20.12
Presbyteri ſeculares in Papatu 4.5.9
Presbyterorum munus 4.12.2
Preces aſſiduæ 3.20.7
Preces hypocritarum coram Deo abominandæ 3.20.29
Preces ſanctorum defunctorum 3.20.21
Primatus ſedis Romanæ 4.6.1
Primogenituræ vis 3.2.16
Primogenitura dirigebat ad vitam æternam 2.10.4
Primogenitura Chriſti 1.13.2
Primogenitura aliquando à Deo contemnitur 3.2.5
Princeps diſciplinæ ſubiicitur 4.12.17
quid poſſit in reb. eccleſ. 4.11.16
Principia non ſunt duo 1.14.3
Principium maximè neceſſarium 2.6
Principium conuerſionis à Deo 2.3.5
Principibus obediendum 4.10.5
non blandiendum 4.20.1
Probatio ſui ipſius 4.17.4
Promereri, quid 2.17.3.
Promiſſio Dei gratuita, eſt fundamentũ fidei 3.2.29
Promiſſiones Dei in ſolis electis ſunt efficaces 3.24.16
Promiſſionum Dei vſus 2.5.10
Promiſſiones Dei omnes in Chriſto incluſæ 3.2.32.
Promiſſionũ vſus erga fideles & improbos 2.5.10
Promiſſiones Legis & Euangelij quomodo inter ſe conſentiant 3.17.1
Prophetæ qui propriè 4.3.4
Prophetæ Legis interpretes 1.6.2 & 4.8.6
Prophetæ bonitatem Dei terrenis beneficiis adumbrarunt 2.10.20
Prophetarum poteſtas 4.8.3
Prouerbium falſum 2.8.54

Prouerbium Mileſiorum 4.13.15
Prouidentia Dei erga omnes creaturas 1.16.4.5
Prouidentia Dei quomodo conſideranda 1.17.1.1.5 6.7.& 1.17.6.7.8.9.10.11
Prouidentia Dei in regnorum diſtributione 4.20.26
Proximi ſignificatio 2.8.55
Prudentia naturalis 1.3.2
Pugna fidelium aſſidua 1.14.13 15.18. & 3.3.10.& 3.20.46.& 4.15.11.12
Punitio peccatorum 1.17.5
Punitio impiorum 3.4 31
punietur quiſque pro ſuo peccato 2.8.20
Purgatorius ignis quomodo excogitatus 3.5.6

Q.

QVadrageſimæ obſeruatio ſuperſtitioſa 4.12.20
Quales vocandi ad eccleſ. miniſterium, qualiter, quomodo, & à quibus 2.8.16
Quatuor hominum iuſtificatorũ ſpecies. 3.14.1
Quatuor Deo inprimis debentur 2.8.6
Querimonia Senecæ de idolis 1.11.2
Quæſtiones inutiles reiiciendæ 1.14.1.4. & 2.12.5
Quies ſpiritualis 2.8.28

R.

RAtio humana in rebus ſpiritualibus cæca 2.2.19
Rationis vis 2.2.2
Rebeccæ peccatum 3.2.31
Rebellio in Deum, grauiſſ.flagitium 4.2.25
Reconciliator Dei & hominum, Chriſtus 1.6.1
Redemptio in vno Chriſto 2.6.1
Regeneratio per fidem 3.3.1
Regenerationis finis 1.15.4. & 3.3.19
Regenerationis gradus 4.16.34
Regeneratio ex Anabaptiſtis 3.3.1[illegible]
Regeneratorum opera 3.4.9. quomodo regenerantur infantes 4.16.17
Reges nutritij Eccleſiæ 4.20.5
Regimen duplex in homine 3.19.15. & 4.20
Regiminis tres ſpeciee 4.20.8
Regnum Chriſti æternum 2.15.3.& 3.12.7
Regnum Dei 3.3.19
Regna Dei prouidentia diſtribuuntur 4.20.26
Regula Chriſtiana 1.14.4
obſeruanda in diſputat. de homine 1.15.1
adu.infidelitatem 1.16.3
triplex in conſideratione legis Dei 2.8.6
in iuramentis 2.8.27
de S.Patribus,ſub vetere teſtam. 2.11.10
obſeruatu digna in diſputatione de perſona Chriſti 2.14.3
de iuſtificatione Chriſtiana 3.12.8
de mercede operum 3.18.3
de confeſſione 3.4.18
orationis Chriſt. 3.20.4 6.8.11
rectè orandi 3.20.15
de gratiarum actione 3.20.28
de felicitate æterna 3.25.10
de conſtit.eccleſiaſt. 4.10.31
de ſacramentis 4.17.20
de Cœna domini 4.18.12
Relatio inter fidem & verbum Dei 3.2.6 9.31.& 3.11.17.& 3.22.10
Religionis origo 1.12.1
Religio vera 1.2.2.&1.4.3
Remiſſio peccatorum in ſola eccleſia reperitur 4.1.20
Remiſſio peccatorum primus eſt in Eccleſiam & Dei regnum aditus ibidem
Remiſſio peccatorum pacem gignit 3.13.4
Renunciare ſibi ipſi 3.3.8.& 7.1.2
Repetitiones Hebræis familiares 1.15.3
Reprehenſiones ad legis violatores 2.5.11
Reprobatio ex Dei voluntate 3.22.11
Reprobi Deo inuiſi 3.24.16
Reprobi excuſatione carent quum peccent 3.23.9
Reprobi Deum non timent vt decet 3.2.27
cur à Deo excæcantur 3.24.14
Reproborum fides 3.1.11.12

Reproborum miſera conditio 3.25.6
Reproborum pœna erit grauiſſima 3.25.12
Reprobi Dei verbum audire poſſunt 2.5.5
Reſipiſcentia, VIDE Pœnitentia.
Res animatæ & inanimatæ reguntur Dei prouidentia 1.19.12
Reſurrectio Chriſti 2.16.13
Reſurrectio carnis creditu difficilis 3.25.3
Reſurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9
Reſurrectio miro quodam modo fiet 3.25.8
Reuelationes fanaticorum 1.9.1
Reuelationes 4.8.5
Regibus obtemperandum 4.20.8.22.23. & 4.20.32
Reges ac magiſtratus Dij nominantur 4.16.31
Regibus aſſentatores adeſſe non oportet 4.20.12
Ritus vocationis miniſtrorum 4.3.16
Romæ cur nulla eccleſia 4.7.23. cur tantum honoris datum 4.6.16
Romaniſtæ fruſtra ſibi Apoſtolorum ſucceſſionem glorioſè arrogant 4.2.23
Roma omnium Eccleſiarum non eſt caput 4.7.17
Rudimenta infirmitatis 4.10.31
Ruina ex nobis 2.1.10

S.

Sabbati vera obſeruatio 2.8.28
Sabbatum quomodo Chriſti aduentu abolitum 2.8.31
Sabellius hæreticus refellitur 1.13.4.
Sacerdotium Chriſti 2.15.2.6. & 4.6.2
Sacerdotij Chriſti fructus 2.15.6
Sacerdotium Aaroni reſignatum 4.11.8
Sacerdotes papiſtici 4.8.2
Sacramenti vera ſignificatio 4.14.1
Sacramentum ſine promiſſione non eſt 4.14.3
Sacramenti generalis ſignificatio 4.14.18
Sacramenta duo in Eccleſia 4.14.20. & 4.18.20
Sacramenta numero plura ex ſcholaſticorum opinione 4.19.1
Sacramentorum vſus 4.14.13
Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt 4.14.23.26
Sacrificium Chriſti non iterandum 4.18.3
Sacrificium Moſis & Euchariſtiæ 4.18.12
Sacrificium duplex 4.18.13.16
Sacrificium Deo gratum 3.7.1
Sacrificiorum vſus 2.7.1.17.& 2.12.4
Sacrificium fidelium 4.18.4.16
Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
Sadducæorum de animis ſententia 1.15.2
Sadducæi refelluntur 2.12.23. & 3.25.5
Salus certa 4.13.3
eius cauſæ 2.17.2.& 3.14.17
materia, Chriſtus 2.17.3
à quo nobis meritò acquiſita 2.17.1
Samuelis ſacrificium 4.10.25
Sapientia vera 1.1.1. & 1.18.4
Sanctimonia vitæ, electionis ſcopus 3.23.12
Sancti nec vident nec audiunt quæ facimus 3.20.24
Sanctorum gloria, & gloriatio 3.14.18 & 3.25.10
Sancti interdum diuina præſentiá perterreſiunt 1.1.3
Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.20.24
Salus à Dei electione prouenit 3.24.4.5
Salus fidelium cum ipſius omnibus partibus in Chriſto continetur 2.16.19
Salutis quatuor cauſæ 3.14.17.21
Samſon hoſtes vlciſcendo quodammodo peccauit 3.20.15.
Sanctificare nomen Dei 3.20.41
Sar æ peccatum 3.2.31
Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
Satan author diſſidij 4.17.1
Satan diuerſis appellatur nominibus 1.14.13

Satan vocatur Dei ſpiritus 2.4.5
Satan vltionis diuinæ miniſter 1.8.2.& 2.4.2
Satan Dei ſimia 1.8.2. & 4.14.19
Satan quomodo in reprobis operetur 2.4.2
Satan nihil niſi Deo volente ac permittente poteſt 1.14.17. & 17.7
Satan Eccleſiæ prout vellet non nocet 1.14.18
Satanæ aſtus 3.20.46. & 4.1 11.13.& 4.14.19.& 4.15.19.& 4.16.32.& 4.17.12.& 4.18.18
Satisfactio à Sophiſtis excogitata 3.4 15.& 3.16.4
Satisfactiones Eccl. 3.4.39
Scala Iacob 1.14.12
Scandalum duplex 3.9.11
Scandala vitanda ibid.
Schiſmatici qui propriè 4.2.5
Scopus omnium fidelium 2.10.11. & 3.25.2
Scortatio damnatur 2.8.41
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit 1.6.1
Scriptura duobus modis de Eccleſia verba facit 4.1.7
Scripturæ certitudo, efficacia, antiquitas, authoritas, neceſſitas 1.6.2. & 1.8.1.3. &c.
Scripturæ maximus eſt fructus 1.9.1
Sedes Chriſti ad dexteram patris 2.16.15
Sectæ monachorum periculoſæ 4.13.14
Semina legum in omnibus hominibus 2.2.13
Semen religionis in mente humana 1.3.1.& 1.5.1
Seneca 1.13.1.& 1.5.12.& 2.2.3. & 3.8 4
Senſus quinque in homine 1.15.6
Senſus diuinitatis in hominum mēte inſculptus 1.2.3.& 1 3.1
Sephora filium quomodo circunciderit 4.15.22
Sepultura veterum, & illius ſignificatio 3.25.8
Sepultura veterum 2.12.13
Sepulturæ Chriſti ſignificatio 2.16.7
Seraphin 1.11.3
Seruetus, vide Michael Seruetus
Seruorum munus & relaxatio 2.8.25.46
Seſſio ad patris dexteram 2.16.15
Signa pœnitentiæ extrinſeca 4.12.14.17
Simonis magi fides 3.2.10
Simoniæ ſignificatio 4.5.6
Simplicitas ſacrarum literarum magnæ eſt efficaciæ 1.8.1
Simile 1.1.2.& 2.4.1 & 2.7.7.& 2.8.18.& 2.11.13.14.& 2.14 1. & 3.2.34 & 3.4.18. & 3.12 2.4.& 3.15.3.& 3.18.8. & 3.20.38. & 4.3 2.& 4.5.15. & 4.14.10.13
Simulachra 1.11.6.9
Sinus Abrahæ 3.15.6
Sobrietas fidelibus neceſſaria 1.9.3
Sol à Perſis adoratus 1.11.1
Sol Dei prouidentiæ teſtis 1.16.2
Solon 4.20.9
Sozomenus 3 4.7
Spes pro fide 3.2.43
Spes cum fide coniuncta 3.2.42
Spes etiam vltra mortem porrigitur 3.24.7
Spes propter bona antea à Deo accepta 3.2.31
Spei natura 3.25.1
Spiritus ſanctus eſt Deus æternus 1.13 14
Spiritus ſanctus internus doctor 3.1.4
Spiritus ſanctus in improbis non habet domicilium 2.2.16
Spiritus ſancti elogia 3.1.3
Spiritus ſancti munus 3.2.36
Spiritus ſancti opus 4.14.8.9
Statius 1.4.4
Stoici & illorum opinio de neceſſitate 1.16.8
Strabo 4.1.5
Summa legis 2.8.11
Summa Euangelij 3.3.1.19
Subdiaconi in Eccleſia 4.4.10
Subdiaconi papatus 4.19.33
Suetonius 1.3.2
Superbia in homine inſita 1.1.2
Superbia omnium malorum initium 2.1.4

Super-

Superſtitionis deſcriptio 3.19.7
Superſtitionis origo 3.12.1
Superſtitio differt à vera religione 1.12.11
Superſtitio fugienda 2.8.16
Surſum corda 4.17.36
Symbolum Apoſtolorum 2.16.18

T

Tatiani 4.12.23
Templorum vſus 3.20.30. & 4.1.5
Templa Græciæ à Xerxe incenſa aut diruta ibidem
Templorum ſuperfluus ornatus 4.5.18
Tempus creationis 1.4.1
Tentationis diuerſæ ſpecies 3.20.45 4.
Tentare Deum quid ſignificet 4.13.3
Tertullianus 1.10.3.& 1.13.6.28.& 2.14.7. & 3.20.48.& 3.25.7.& 4.15.21.& 4.17.29 48
Teſtamentum vetus Chriſti opera confirmatum 2.10.4
Teſtamentum vetus & nouum in quibus ſimilia 2.10.1
Themiſtius 1.15.6.& 2.2.23
Theodoricus 4.4.11.& 4.11.15.& 4.4.17.48
Theodorus epiſcopus 1.1.14
Theodoſius Mirenſis epiſcopus 1.11.15
Theodoſius imperator, publicum peccatum agnouit 4.12.7
Theologia Paparum & Cardinalium 4.7.27
Theſaurum eccleſiæ quid Papiſtę vocent 3.5.3
Thomas Aquinas 2.2.4.26 & 3.22.9
Timor Dei qualis in reprobis 3.2.27.& 4.10.23
Timor Domini 3.2.26
Timor fidelium 3.2.21.22.27
Tonſuræ origo 4.19.26.27
Tranſubſtantiatio à ſophiſtis excogitata 4.17.12.14.15
Tradi Satanæ 4.12.5
Tributa Principibus pendi debent 4.20.13
Trinitas perſonarum in Deo 1.13.1.2.3.4
Triſmegiſtus 1.5.5
Triſtitia duplex 3.3.7.& 3.4.2
Triumphus Chriſti 3.6.9
Turcæ idolum loco veri Dei ponunt 2.6.4
Tyrannis in Eccleſia 4.11.6.& 13.1
Tyrannus quis 4.20.24. an & cur ei obediendum 4.20.28

V

Valerius Max. 1.3.3
Valla 3.23.6
Varro 1.11.6
Vbiquitarij 4.17.16
Vectigalia principibus pendenda 4.20.13
Veritas & miſericordia coniunctæ 3.4.4
Viduæ ſenes, & illarum cælibatus 4.13.18
Vigilare perpetuò 1.14.15
Vindicta Deo relinquenda 2.8.57.& 4.20.20
Vindictæ appetitus prohibitus ibidem
Virgilius 1.5.5
Vita hominis à Deo limitibus eſt circunſcripta 1.16.9.& 1.17.4
Vita præſens Dei benedictio 2.8.37
Vita præſens breuis ac futilis 3.9.2
Vita Chriſtiana 3.3.20 & 3.6.1
Vita æterna ſcopus omnium fidelium 2.10.1
Vita æterna cur merces aut præmium appelletur 3.18.3.4
Vnctio extrema non eſt ſacramentum 4.19.18
Vnio Hypoſtatica 2.14.5
Vocationis duæ ſpecies 3.24.8
Vocatione electio confirmatur 3.24.1.2
Vocatio vniuſcuiuſque conſideranda 3.10.6
Vocationis fidelium ſcopus 3.6.2.& 3.25.1
Vocatio gentium 2.11.11.12
Vocatio paſtorum quatuor in rebus ſita eſt 4.3.11
Voti ſignificatio 4.13.1
Votum cœlibatus 4.13.18
Votum Iephthæ 4.13.3
Vota charitatis 4.19.26
Vota fidelium, quatuor ſibi res proponunt 4.13.4
Vota monachorum temeraria 4.13.3.17
Vota temeraria violanda 4.13.10
Voluntas Dei ſimplex 3.24.16

Voluntas Dei bifariam conſideranda 1.17.2
Voluntas Dei, ſuprema rerum omnium cauſa 1.14.1.& 1.16.8.& 1.17.2.& 1.18.2
Voluntas Dei eſt rerum omnium neceſſitas 3.23.8
Voluntatem Dei ſequi oportet 3.20.43
Voluntas Dei, ſumma iuſtitiæ regula 3.23.3
Voluntas hominis quomodo in regeneratione aboleatur 2.5.15
Voluntas & intellectus duæ partes animæ 2.15.7
Voluntas hominis in Dei manu 2.4.6.7
Voluntas in regeneratis 2.3.6.& 1.5.15
Vox Dei figuris oppoſita 1.11.2

X.

XEnophon 1.5.12.& 4.12.22
Xerxes incendit aut diruit omnia templa Græciæ 4.1.5

Z.

ZAchariæ Papæ perfidia 4.17.17
Zelus quomodo ex pœnitentia excitetur 3.3.15
Zepherini conſtitutio de Cœnæ celebratione 4.17.46

FINIS.

R̷ spikp: Quadr. ℥iij fol [illegible]
Rad: Mithr. [illegible] ℥ij [illegible]
[illegible] ora infund. [illegible]
[illegible]
[illegible] Glaturae [illegible]
Passulam [illegible] Sitacdas [illegible]
[illegible] Sachar albi Manus [illegible]
ana ℥iiij [illegible] ad [illegible]
ad Cor: sedand:

---

libri Jac: Stopleri [illegible]

Estote prudentes velut ser-
-pentes et innocentes sicut
columbae.

Guil: Bradshaw

Simon [illegible]

Benjamin [illegible]
[illegible]